תלמוד בבלי

עם ביאור

עין העמוד

עיקרי הסוגיות וביאוריהן על פי דברי הראשונים
והאחרונים עד למסקנת ההלכה למעשה
בתוספת ביאור 'שפה ברורה' מהדורת 'עוז והדר'

פסחים ג

דפים נה - פו

מהדורה מיוחדת ללומדי 'העמוד היומי'

יו"ל ע"י 'דרשו ה' ועוזו'
קרן עולמית לחיזוק ועידוד לימוד התורה

תלמוד בבלי ופירוש 'שפה ברורה' בהוצאת 'עוז והדר'

הפצה בישראל:
'דרשו' 02-5609000
ת.ד. 39061 ירושלים

כתובת להערות:
לת"ד 39061 ירושלים
או לפקס 02-6540269

הפצה וכתובת להערות בחו"ל:
Dirshu – US Office
911 E. County Line Rd
Suite 205
Lakewood, New Jersey 08701
1-888-5DIRSHU
info@dirshunj.org

© **כל הזכויות שמורות**
תלמוד בבלי וביאור שפה ברורה - ל'עוז והדר'
ביאור 'עיון העמוד' - לארגון 'דרשו ה' ועוזו'
אין להעתיק או לצלם או לאכסן מידע זה בכל אמצעי ללא רשות מפורטת מבעלי הזכויות

עימוד עיון העמוד: גיוון
כריכה ושערים: סטודיו S מקובר 02-5710540

תלמוד בבלי

עם ביאור

עיון העמוד

עיקרי הסוגיות וביאוריהן על פי דברי הראשונים
והאחרונים עד למסקנת ההלכה למעשה
בתוספת ביאור 'שפה ברורה' מהדורת 'עוז והדר'

פסחים ג

דפים נח - פו

מהדורה מיוחדת ללומדי 'העמוד היומי'

שו"ע או"ח סי' קי ס"ח: הנכנס לבית המדרש יתפלל

יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ ה' אֱלֹהַי וֵאלֹהֵי אֲבוֹתַי שֶׁלֹּא יֵאָרַע דְּבַר תַּקָּלָה עַל יָדִי וְלֹא אֶכָּשֵׁל בְּדָבָר הֲלָכָה וְיִשְׂמְחוּ בִּי חֲבֵרַי וְלֹא אוֹמַר עַל טָמֵא טָהוֹר וְלֹא עַל טָהוֹר טָמֵא וְלֹא עַל מֻתָּר אָסוּר וְלֹא עַל אָסוּר מֻתָּר וְלֹא יִכָּשְׁלוּ חֲבֵרַי בְּדָבָר הֲלָכָה וְאֶשְׂמַח בָּהֶם: גַּל עֵינַי וְאַבִּיטָה נִפְלָאוֹת מִתּוֹרָתֶךָ:

וכתב הט"ז (שם ס"ק ח): נ"ל דהוא הדין במי שיושב ללמוד אפילו ביחידות, ונ"ל נוסחא אחרת קצרה כוללת הרבה וזו היא:

יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ ה' אֱלֹהַי וֵאלֹהֵי אֲבוֹתַי שֶׁתָּאִיר עֵינַי בְּמְאוֹר תּוֹרָתֶךָ וְתַצִּילֵנִי מִכָּל מִכְשׁוֹל וְטָעוּת חֵן בְּדִינַי אִסּוּר וְהֶתֵּר חֵן בְּדִינֵי מָמוֹנוֹת חֵן בְּהוֹרָאָה חֵן בִּלְמוּד: גַּל עֵינַי וְאַבִּיטָה נִפְלָאוֹת מִתּוֹרָתֶךָ: וּמַה שֶּׁשָּׁגִיתִי כְּבָר הַעֲמִידֵנִי עַל הָאֱמֶת וְאַל תַּצֵּל מִפִּי דְּבַר אֱמֶת עַד מְאֹד: כִּי ה' יִתֵּן חָכְמָה מִפִּיו דַּעַת וְתִבוּנָה:

וביציאתו יאמר:

מוֹדֶה אֲנִי לְפָנֶיךָ ה' אֱלֹהַי וֵאלֹהֵי אֲבוֹתַי שֶׁשָּׂמְתָּ חֶלְקִי מִיּוֹשְׁבֵי בֵּית הַמִּדְרָשׁ וְלֹא שַׂמְתָּ חֶלְקִי מִיּוֹשְׁבֵי קְרָנוֹת. שֶׁאֲנִי מַשְׁכִּים וְהֵם מַשְׁכִּימִים, אֲנִי מַשְׁכִּים לְדִבְרֵי תוֹרָה וְהֵם מַשְׁכִּימִים לְדָבָרִים בְּטֵלִים. אֲנִי עָמֵל וְהֵם עֲמֵלִים, אֲנִי עָמֵל וּמְקַבֵּל שָׂכָר וְהֵם עֲמֵלִים וְאֵינָם מְקַבְּלִים שָׂכָר. אֲנִי רָץ וְהֵם רָצִים, אֲנִי רָץ לְחַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא וְהֵם רָצִים לִבְאֵר שַׁחַת, שֶׁנֶּאֱמַר וְאַתָּה אֱלֹהִים תּוֹרִדֵם לִבְאֵר שַׁחַת אַנְשֵׁי דָמִים וּמִרְמָה לֹא יֶחֱצוּ יְמֵיהֶם וַאֲנִי אֶבְטַח בָּךְ:

ואלו המעלות

שיתעלה בהם הלומד בקונטרס 'עיון העמוד'

קונטרס עיון העמוד - נותן ללומד את האפשרות ללמוד את המסכת ברובד נוסף של הבנה כאשר לצד עמוד הגמרא מופיע באור הפשט מתמצית דברי הראשונים והאחרונים המבארים את פשט דברי הגמרא.

קונטרס עיון העמוד - מביא ללומד את הבנת הפשט מדברי הראשונים והאחרונים, בלשון קולחת בהירה ומתומצתת, כאשר הבאור מתמקד בהבנת וביאור הפשט ללא תוספת קושיות או נידונים שלא שייכים לביאור הפשט עצמו.

קונטרס עיון העמוד - מוגש ללומד במקביל לעמוד הגמרא, וכהמשך לציטוט דברי הגמרא עליהם נסוב הביאור, למען ירוץ הלומד בלימוד הגמרא בשילוב הבנת הפשט.

קונטרס עיון העמוד - מביא בכל נדון בגמרא ובסוגיא שיש בו הכרעה להלכה, את פסיקת ההלכה כפי שנפסק בשו"ע ברמ"א ובמשנה ברורה, כדי לקרב את הלומד להבנת השמעתתא אליבא דהלכתא.

יצירת מלאכת מחשבת זו של ביאור 'עיון העמוד', המאדירה ומרוממת, משביחה ומעמיקה את עיונה של תורה בלימוד 'העמוד היומי' בתלמוד בבלי, נכתבה וערכה בדיבוק חברים תלמידי חכמים אנשי המעלה, אשר צללו לעומקן של סוגיות ללבנן ולבררן בעיון נמרץ, והעלו מרגליות מזוקקות סולת נקיה ברורה ובהירה הראויה לעלות בפאר ובהדר על שולחן מלכים, לומדי 'העמוד היומי', דורשי התורה ומבקשי עיונה, בהדרכת ובהכוונת

הרה"ג רבי **דוד הופשטטר** שליט"א

נשיא 'דרשו', מייסד 'העמוד היומי' בתלמוד בבלי

פרק חמישי - תמיד נשחט

הקדמה כללית: עד כה נדונו במסכתנו הלכות חמץ ומצה, ומכאן ועד פרק עשירי, עוסקת המסכת בהלכות קרבן פסח, שהיה קרב בין הערבים בי"ד בניסן, כמו שנאמר (שמות יב, ו) 'ושחטו אותו כל קהל עדת ישראל בין הערבים'. בפרקנו יתבארו הדינים השייכים לזמן השחיטה, כוונות הפוסלות בעבודותיו, ושאר מעשי ההקרבה עד הקטרת האימורים (מאירי).

מְשָׁנָה. הקדמה: בכל יום היו מקריבים בבית המקדש שני כבשים לקרבן תמיד, כבש אחד בבוקר, וכבש שני בין הערבים (במדבר כח, ד). 'תמיד של שחר' היה קרב ראשון לכל הקרבנות שבאותו היום, ו'תמיד של בין הערבים' היה קרב אחרון לכל הקרבנות שבאותו היום (ברייתא להלן ע"ב, וכפי שדרשו שם מהפסוקים). יוצא מן הכלל הוא קרבן פסח, שהיה קרב לאחר התמיד של בין הערבים (ברייתא שם, וכפי שדרשו להלן נט, א מפסוק). לפיכך, בערב פסח היו מקדימים את זמן שחיטת התמיד של בין הערבים בשעה אחת, כדי שיספיקו כל ישראל לשחוט אחריו את פסחיהם מבעוד יום. וכשחל ערב פסח בערב שבת, שהיו צריכים גם להספיק לצלות את הפסח מבעוד יום - כיון שאין צלייתו דוחה שבת, הקדימו את שחיטת התמיד בשעה נוספת, וכפי שיבואר במשנה ובגמ'.

תָּמִיד נִשְׁחָט בִּשְׁמוֹנֶה וּמֶחְצָה, השעות המוזכרות במשנה הן 'שעות זמניות', כלומר, שמחלקים את היום לשנים עשר חלקים שווים [מהנץ החמה ועד השקיעה (מג"א רלג, ג, ביאור הגר"א תנט, ה). ויש אומרים, מעלות השחר עד צאת הכוכבים (מג"א שם, בדעת התרומת הדשן)], וכל אחד מהחלקים הוא 'שעה זמנית' (רמב"ם פיה"מ ברכות א, ב).

גְּמָרָא. אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי וְכוּ' חֲלֻקָּהוּ לְבֵין שְׁנֵי עֲרָבִים, שמשעה שישית ולמעלה [כלומר, מתחילת שעה שביעית] מתחיל הזמן של 'בין הערבים', שמאז הצל נוטה למזרח (רש"י). אך לדעת רבא להלן, 'בין הערבים' הוא רק משש שעות ומחצה, שרק מאז הצל מתחיל לנטות למזרח (צל"ח, וכמבואר להלן ד"ה מצותו, והוכיח כן מכך שלא הקדימו בערב פסח שחל בשבת להקריב בשש אלא בשש ומחצה, אולם ראה שם, שבמקום אחר פירש רש"י שגם לרבא 'בין הערבים' מדאורייתא הוא משש שעות).

וְאִי סָלְקָא דַּעְתָּךְ בְּשִׁמוֹנֶה וּמֶחְצָה דְּאוֹרַיְיתָא הֵיכִי מַקְדְּמִינַן לֵיהּ, ורבי יהושע בן לוי סבר, ש'בין הערבים' אינו דוקא באמצע ממש, בין שני חלקים שווים, אלא כל שמקצת הערב הוא קודם הקרבתו ומקצתו לאחר הקרבתו, נחשב 'בין הערבים' [ומכל מקום בשאר ימות השנה שאפשר לחלק את הזמן בשוה, מקריבים אותו באמצע הזמן], ואילו רבא סבר שלפי דרשת 'בין הערבים', יש לחלקו בדוקא לשני חלקים שווים ולהקריב את התמיד בשעה האמצעית שביניהם (מהר"ח אור זרוע ריט).

מִצְוָתוֹ דְּתָמִיד מִשֶּׁיִּנָּטוּ צִלְלֵי עֶרֶב, וזמן זה הוא משש שעות ומחצה, שהחמה נוטה למערב וצל האדם העומד כנגד החמה נוטה למזרח, אבל בשעה שלפני כן, מחמש שעות ומחצה עד שש שעות ומחצה, החמה עומדת באמצע הרקיע ואין צל האדם נוטה לשום צד (רש"י כאן ובשבת ט, ב. וראה צל"ח שהעיר, ממה שכתב רש"י בתחילת דבריו 'כל שש שעות אחרונות', וראה דבר שמואל שזה לאו דוקא, וכוונתו לחמש וחצי שעות אחרונות, וראה עוד להלן בסמוך).

פירוש נוסף, מן התורה זמן בין הערבים הוא משש שעות ולמעלה [מחצות ואילך], שמאז מתחילה החמה לנטות מעט למערב, וניכרת נטיית צללי הערב על הכתלים הפונים למזרח, שמתחילים להשחיר [שהשמש מכוונת על עובי ראש הכותל, ועושה צל על חלקו התחתון], אלא שבבית המקדש לא היו הכתלים משחירים עד שש שעות ומחצה, משום שהיו עבים מלמטה וצרים מלמעלה, ועד זמן זה אינו נראה לאנשים שהגיע זמן חצות, ועל כן תיקנו חכמים שלא יקריבו קודם לכן, כדי שלא יטעו לומר שאפשר להקריב קודם חצות (רש"י לעיל ה, א ולקמן צג, ב ובשמות יב, ו, ע"פ הגמ' ביומא כח, ב ורי"טב"א שם. וראה גליון הש"ס שהעיר על הסתירה בדברי רש"י, ונשאר בצ"ע, וראה ערוך לנר נדה סג, ב שיישב שהדבר תלוי בשני תירוצי הגמ' ביומא שם).

מַעֲיָדְנָא דְּמַתְחֵיל שְׁמָשָׁא לְמֶעְרַב, ונקרא זמן זה 'בין הערבים', לפי שהוא בין 'עריבת היום' [החשכת היום] ל'עריבת הלילה' [החשכת הלילה], שעריבת היום היא מתחילת שעה שביעית [או מאמצעה, ראה לעיל בסמוך], משינטו צללי ערב, ועריבת הלילה היא מתחילת הלילה (רש"י שמות יב, ו). ויש שפירש, שנקרא כך משום שהוא בין הערב של אתמול [וכל הלילה נקרא ערב] לערב של יום זה (רבנו חננאל).

צְלָיָיתוֹ דְּלָא דָּחֵי שַׁבָּת, מפני שצורך הדיוט היא, ויכול לצלות מבעוד יום (רש"י). כלומר, אלו שני טעמים מדוע אין הצליה דוחה שבת, האחד, מפני שאינה אלא צורך הדיוט, ועוד, שיכול לצלות מבעוד יום (אבני נזר יו"ד פח, י). ויש שפירש, שהכל הוא טעם אחד, שכיון שיכול לצלות מבעוד יום, נחשבת הצליה בשבת צורך הדיוט שאינו מעכב את כשרות הקרבן, שאילו לא היה יכול לצלות מבעוד יום, היתה הצליה נחשבת צורך גבוה והיתה דוחה שבת, כיון שקרבן פסח שאינו ראוי להיות מותר לאכילה, פסול [כמבואר במשנה להלן (סא, א)], והרי אסור לאוכלו אלא צלוי [וכמו שפסח דוחה איסור טומאה כדי שיהיה אפשר לאוכלו, כמבואר במשנה להלן (עו, ב)] (כלי חמדה בהעלותך ג, א ד"ה וראיתי).

כְּסִידְרוֹ בְּחוֹל דְּעָלְמָא כָּךְ סִידְרוֹ בַּשַּׁבָּת בְּעֶרֶב הַפֶּסַח, כלומר, כפי זמנו של תמיד בימות החול בשאר ימות השנה, דהיינו בשמונה ומחצה, כך זמנו בשבת בערב הפסח. ואין מקדימים את זמן שחיטתו לשבע ומחצה כדי שיוכלו למהר לשחוט אחריו את הפסח וכמו בשאר ערב פסח, כיון שחוששים שמא יתחמם בשר הפסח ויסריח, כמבואר בגמ' להלן (רש"י).

ואף שמצד חשש זה לא היה צורך לאחר גם את זמן שחיטת התמיד, אלא די היה לאחר רק את זמן שחיטת הפסח כדי שלא יתקלקל, מכל מקום מאחר שהוצרכו לאחר את זמן שחיטת הפסח, איחרו גם את זמן שחיטת התמיד, כדי למנוע את העם מלהקדים ולשחוט את פסחיהם [שהרי הפסח אינו נשחט אלא לאחר התמיד], שאם היו מקריבים את התמיד מוקדם יותר, היו העם ממהרים להקריב מיד לאחריו את פסחיהם, מפני ההמון הרב שהגיע לשחוט את פסחיו (בעל המאור).

ובאופן אחר יש שביאר, שחששו שמא יבואו להקדים את זמן שחיטת התמיד גם בשאר ימות השנה, ולא יוכלו להקריב נדרים ונדבות אחריו, וכמו שגזרו כך בכל שבתות השנה אטו ימות החול, וכסברת רבה בר עולא [להלן ע"ב] (בעל המאור להלן שם, בשם רבי משה). ואף שבערב פסח שחל בחול הקדימו את זמן שחיטת התמיד ולא חששו שיטעו להקדימו בשאר ימות השנה, כשחל בחול יש היכר בינו לבין שאר ימות השנה, שמקדימים את שחיטתו כדי להספיק לשחוט את הפסח, מה שאין כן כשחל ערב פסח בשבת שאין מקדימים את שחיטת הפסח, שוב אין היכר אם יקדימו את שחיטת התמיד (מהרש"א, ע"פ תוס').

המשך במילואים עמ' 122

תמיד. של בין הערבים: וקרב בתשעה ומחצה. גמר הקרבתו, שהיו שוהין שעה אחת בעשייתו, ובגמ' מפרש טעמא: **ערבי פסחים.** מקדמינן ליה, משום דבעי למיעבד פסח אחריו. בברייתא מפרש בגמ'[ז] מנא לן דפסח אחר תמיד: **חל ערב פסח בערב שבת.** בעינן לאקדומי טפי, משום דבעי לשחוט פסח אחריו ולצלותו מבעוד יום: **גמ' בין הערבים.** משש שעות ולמעלה שהצל נוטה קרינן בין הערבים[א], והוה ליה למכתב בערב, ושני בדבוריה וכתב בין הערבים לדרשה, חלוק הערב לשני חלקים, שתי שעות ומחצה לכאן קודם לעשייתו וב' שעות ומחצה לכאן לאחר עשייתו: **אלא אמר רבא.** כולה תקנתא דרבנן היא, דמדאורייתא כל שש שעות אחרונות כשירות, דהיינו מכי ינטו צללי ערב, [ס]דהיינו מחצי שבע ואילך שהחמה נוטה למערב והצל למזרח, כשאדם עומד כנגד החמה צלו נוטה למזרח, חצי שש וחצי שבע היא עומדת באמצע הרקיע[ע] ואין צל נוטה אלא צל כל אדם תחתיו: **ואמר מר.** לקמן בהאי פירקא: **עליה חלבי השלמים.** על תמיד של שחר השלם כל הקרבנות, ולא תשלימם על תמיד הערב, דלאחר תמיד הערב לא תקריב קרבן, לפיכך אף על פי שזריזים מקדימין למצות, התקינו לאחרה, כדי שיביאו נדריהם ונדבותיהן ויהא כשר להקריבן. ובשבת נמי אף על גב דליכא נדרים ונדבות, מאחרינן ליה משום סדר[פ] גזירת נדרים ונדבות דחול, כדמפרש לקמן: **צליית פסח אינו דוחה שבת.** מפני שצורך הדיוט היא ויכול לצלות מבעוד יום: **ומוקמינן ליה אדיניה.** מכי ינטו הצללים, דהיינו בשש ומחצה: **כסידרו.** של תמיד: **כסידרו בערב פסח.** גרסי' ברבי עקיבא: **כסידרו בחול בערב הפסח.** דהיינו בשבע ומחצה, כך סידרו בשבת בערב הפסח: **ר' עקיבא אומר.** בשבת של ערב הפסח הוא בשש ומחצה, **כסידרו בערב הפסח שחל להיות בערב שבת,** דכיון דבעי למיעבד פסח אחריו, ובשבת לא קרבי נדרים ונדבות דניצטריך לאחוריה, מוקמינן ליה אדיניה בשש ומחצה: **ומתני' דקתני.** ערבי פסחים נשחט בשבע ומחצה בין בחול בין בשבת, רבי ישמעאל היא: **במאי קא מיפלגי.** אמאי קא מאחר ליה רבי ישמעאל, הא מסתבר טעמא דרבי עקיבא מפני שהפסחים מרובין לשחוט וליקרב אחריו, דבשלמא כשהוא חל בחול מאחרינן ליה חדא שעתא משום נדרים ונדבות, אבל בשבת למה לי לאחרינהו, בשלמא בשאר שבתות לא חיישינן לאקדומי ולשנויי מחול דידיה משום נדרים ונדבות דחול, אבל השתא משום פסחים בעינן לאקדומיה: **בזיכין.** היא לבונה הנתונה בשני בזיכים על שתי מערכות של לחם הפנים, ובשבת היו מסלקין הישנה ומסדרין את החדשה, כדכתיב (ויקרא כד ח) [ג]ביום השבת יערכנו, ומקטיר הבזיכין, והן מתירין הלחם לאכילת כהנים (א) [ד]והיתה ללחם לאזכרה, וחולקין הלחם מיד, וצריך שעה אחת להתעסק בכך: **ר' ישמעאל סבר מוספין קודמין.** לסילוק בזיכין והקטרתן, וזמן מוספין אורחייהו בשש[י], דכתיב בהו יום ולא כתיב בהו בקר, דכתיב (ויקרא כג) [ה]דבר יום ביומו, וקיימא לן בסדר יומא בפרק אמר להן הממונה (לה.) בקר הוי הקדמה ויום משמע איחור: **ובזיכין בשבע.** דבעי לאחרינהו, דבמוספין כתיב יום ובבזיכין כתיב ביום ביום תרי זימני, ומהכא ילפינן טעמא [דמאן] דאמר מוספין קודמין לבזיכין במסכת יומא (שם) מדכתב בהו (ויקרא כד ח) [ג]ביום השבת ביום השבת תרי זימני לאחר: **ועבדינן ליה בשבע ומחצה.** והוא הדין דמצי למיעבדיה בתחלת ח', אלא חדא דשמא אין חילוק לחם הפנים כלה בסוף שבע, ועוד כל הני זימני לא משנינן ליה, אלא בשש ומחצה כדיניה או בשבע ומחצה כשאר ערבי פסחים: **בזיכין קודמין.** וטעמא נמי מפרש התם גמר חוקה חוקה מחביתין: **מי קתני כו'.** במילתי' דרבי עקיבא. ולהכי לא פריך ליה אמילתיה דר' ישמעאל, דאיהו נמי אמר כוותיה דאביי במקצת, ובההוא מקצת פריך ליה רבה בר עולא לקמן: **כסידרו.** של תמיד: **בחול דעלמא.** כל ימות השנה, דהיינו בשמונה ומחצה, כך סידרו בשבת בערב הפסח, דלא מקדמינן ליה למהר שחיטת הפסחים אחריו, דהואיל ואינו יכול לצלותו עד שתחשך חיישינן שמא יתחמם בשר הפסח ויסריח: **ר' עקיבא אומר כסידרו.** שאר ערב הפסח, מפני שהפסחים מרובים וצריך להקדימם: **לא חיישינן למכמר בישרא.** חימום הבשר, ודומה לו באיזהו נשך (דף עד.) על הכומר של זיתים, שמניחין יחד בכלי כדי שיתחממו [ועי' פירש"י בחומש מקץ מ"ג פסוק ל']:

תמיד נשחט. מאחרינן ליה תרתי שעי. אבל טפי לא שלא היו רוצין לעשות כל כך בגלגול סמוך לחשיכה ורבא דמפרש לקמן מילתיה דר' ישמעאל כסדרו בחול בעלמא כן סדרו בשבת ערב הפסח וקרב הפסח בשמונה[ו] ומחצה היינו בדוחק משום מכמר בישרא:

מוקמינן ליה אדיניה בו' שעות ומחצה. בריש אמר להן הממונה (יומא דף כח:) פריך ונשחטיה מכי משחרי כתלי פי' מתחלת שבע ומשני משום דלא מכווני:

רבי ישמעאל סבר מוספין קודמים לבזיכין. דוקא בשבת דערב הפסח פליגי דליכא היתירא[ז] שמקדימים אותו מפני עשיית הפסח שאחריו ולא שייך למיגזר אטו חול אבל בשבת דעלמא קרב כסדר החול גזירה שבת אטו חול:

וקעבדינן ליה בז' ומחצה. **וא"ת** וליעבדיה בתחלת שמונה. **ופי' בקונטרס** לפי שאין חלוק הלחם כלה בסוף שבע. ואין נראה לר"י דהא לר"ע קאמר בזיכין בחמש ומוספין בשש משמע לר"ע ליכא שהייה בהקטרה וחילוק לחם אלא שעה. **ונראה לר"י** כלשון אחר שפי' בקונטרס:

מידי ר"ע כסדר הפסח שחל להיות ערב שבת קתני. אע"ג דלרבא נמי איכא למיפרך כדפריך בסמוך רבה בר עולא מידי כסדרו בחול בעלמא כן סדרו בשבת בערב הפסח קתני. רבא לא חשיב ליה פירכא דהא ר' ישמעאל אמתני' קאי דקתני דערב הפסח שוה בין בחול בין בשבת ועלה פליג רבי ישמעאל ולכך לא היה צריך להזכיר בדבריו ערב הפסח:

חיישינן למיכמר בישרא. הואיל ואין הדחת קרביו דוחה שבת כדאמרינן בפרק [אלו דברים] (לקמן דף סה:):

דברי

תמיד [א]נשחט בשמונה ומחצה וקרב בתשע ומחצה בערבי פסחים נשחט בשבע ומחצה וקרב בשמונה ומחצה בין בחול בין בשבת [א]חל ערב פסח להיות בערב שבת נשחט בשש ומחצה וקרב בשבע ומחצה והפסח אחריו: **גמ'** מנא הני מילי אמר ר' יהושע בן לוי דאמר קרא [א]את הכבש אחד תעשה בבקר ואת הכבש השני תעשה בין הערבים חלקהו לבין שני ערבים ב' שעות ומחצה לכאן שתי שעות ומחצה לכאן ושעה אחת לעשייתו מתיב רבא בערבי פסחים נשחט בשבע ומחצה וקרב בשמונה ומחצה בין בחול בין בשבת ואי סלקא דעתך בשמונה ומחצה דאורייתא היכי מקדמינן ליה אלא אמר רבא [ב]מצותו דתמיד משינטו צללי ערב מאי טעמא דאמר קרא בין הערבי' מעידנא דמתחיל שמשא למערב הלכך בשאר ימות השנה דאיכא נדרים ונדבות דרחמנא אמר [ב]עליה חלבי השלמים ואמר מר (עליה חלבי השלמים) [ג]עליה השלם כל הקרבנות כולם מאחרינן ליה תרתי שעי ועבדינן ליה בשמנה ומחצה בערבי פסחים דאיכא פסח אחריו קדמינן ליה שעה אחת ועבדינן ליה בשבע ומחצה חל ערב פסח להיות ערב שבת דאיכא נמי צלייתו דלא דחי שבת מוקמינן ליה אדיניה בשש ומחצה. ת"ר כסידורו בחול כך סידורו בשבת דברי ר' ישמעאל רבי עקיבא אומר כסידורו בערב פסח מאי קאמר אמר אביי הכי קאמר כסידורו בחול בערב הפסח כך סידורו בשבת בערב הפסח דברי רבי ישמעאל רבי עקיבא אומר כסידורו בערב הפסח שחל להיות בערב שבת כך סידורו בשבת ומתני' דקתני בין בחול בין בשבת רבי ישמעאל היא במאי קא מיפלגי במוספין קודמין לבזיכין קמיפלגי רבי ישמעאל סבר [ג][ג]מוספין קודמין לבזיכין עבד להו למוספין בשש ובזיכין בשבע ועביד ליה לתמיד בשבע ומחצה רבי עקיבא סבר בזיכין קודמין למוספין בזיכין בחמש ומוספין בשש ועביד ליה לתמיד בשש ומחצה. מתקיף לה רבא מידי רבי עקיבא כסידרו בערב הפסח שחל להיות בערב שבת קתני כסידרו בערב הפסח סתמא קתני אלא אמר רבא הכי קאמר כסידרו בחול דעלמא כך סידרו בשבת בערב הפסח דברי רבי ישמעאל רבי עקיבא אומר כסידרו בערב הפסח ומתני' דקתני בין בחול בין בשבת רבי עקיבא היא במאי קא מיפלגי במכמר בשרא קמיפלגי רבי ישמעאל סבר חיישינן למכמר בשרא ורבי עקיבא סבר לא חיישינן למכמר בשרא

אי

[א] ולא על שבין הערבים למד על תמיד של בין הערבים שהוא אחרון לכל הקרבנות [יומא לג ע"א]. [ב] עליה השלם. דמשמע שלא יתעכב דבר אחר תמיד של בין הערבים [לקמן נט ע"ב].

לפסח משעה תשיעית אתי בשרא למכמר אלא מאחרינן ליה ושחטינן ליה [לפסח] משעה עשירית ולמעלה ור"ע לא חייש למכמר בישרא. פי' מכמר כגון כימוש כדגרסינן באיזהו נשך בזיתים מכמר עיולי לבי דפא כו'.

חשק שלמה על ר"ח [א] [נראה כי לפני רבינו היתה גי' אחרת בגמ' דרבא מקשה על אביי דגם בדברי ר"י א"א לפרש כן דמידי כסדרו בחול בע"פ קתני וכו'].

א א ב מיי' פ"א מהל' תמידין הלכה ג ה סמג עשין קצ:
ב ג מיי' פ"ד שם הל' יא ופ"ו הל' יא:

רבינו חננאל

תמיד נשחט בשמונה ומחצה וקרב בתשעה ומחצה כו' מה"מ ובא ר' יהושע לפרש כי מן התורה הוא זה השיעור ונדחו דבריו. ופשיט רבא מצוותיה דתמיד של בין הערבים מכי ינטו צללי ערב. מאי טעמא בין הערבים משעה שמתחיל היום להעריב משמע דתחלת שעה שביעית הוא בין שני הערבים בין ערב דאתמול לערב דהאידנא שכל הלילה נקרא ערב שנאמר (בראשית א ה) ויהי ערב ויהי בקר ונמצאת מצות התמיד מתחלת שביעית. הלכך כל השנה דבעי' להשלי' כל קרבן ואח"כ תמיד של בין הערבים דאמר מר והקטיר עליה חלבי השלמים [השלמים] למה לי וכי אין מקטירין אלא חלבי השלמים והלא חלבי החטאות והאשמות כיוצא בהן. אלא לומר לך עליה השלם כל הקרבנות וכיון דאיכא בכל השנה נדרים ונדבות דעבדינן להו קודם התמיד של בין הערבים מאחרינן ליה לתמיד שתי שעות ומחצה ועבדינן ליה בשמנה ומחצה. [בערבי פסחים מקדמינן ליה שעה אחת ועבדינן ליה בשבע ומחצה] כדי שתהא שהות ביום לשחיטת הפסח. חל ערב פסחים להיות בערב שבת דאיכא נמי צליית הפסח דבעינן מבעוד יום עבדינן התמיד כדין התורה בשש שעות ומחצה: ת"ר כסדרו בחול כך סדרו בשבת דברי ר' ישמעאל ר' עקיבא אומר כסדרו בערב הפסח. ופריש ליה אביי הכי כסדרו בחול בערב הפסח בשבע שעות ומחצה כך סדרו בשבת בערב הפסח דברי ר' ישמעאל. נמצאו דברי ר' ישמעאל כמשנתנו דקתני בשבע שעות ומחצה בערב הפסח נשחט התמיד בין בחול בין בשבת. ר' עקיבא אומר התמיד של בין הערבים של שבת בערב הפסח היה נשחט בשש שעות ומחצה כסדרו בערב הפסח שחל להיות בערב שבת. ובהא פליגי ר' ישמעאל סבר מוספין קודמין לבזיכי לחם הפנים הלכך מוספין בשש כו' ור' עקיבא סבר בזיכין קודמים הלכך בזיכים בחמש ומוספים בשש והתמיד בשש ומחצה. ודחי לה רבא להא דאביי הכי [מידי] כסדרו בחול בערב הפסח קתני כסדרו [א] בחול סתמא קתני. ופריש רבא הכי כסדרו בחול דעלמא בשמונה ומחצה כך סדרו בשבת בערב הפסח ר' עקיבא כסדרו בכל ערב הפסח בשבע ומחצה כך סדרו בשבת בערב הפסח כמתניתין דקתני בין בחול בין בשבת בשבע ומחצה. ובמכמר בשרא פליגי ר' ישמעאל סבר כיון דלא צלינן ליה עד לערב אי שחטת ליה

[א] יומא כח., [ב] לקמן נט: יומא לג., [ג] יומא לג. לד.], [ד] לקמן צג., [ה] היינו בתחילת שעה שישית, עיין מהרש"א על תוס' ד"ה וקעבדינן ולמלחמות ה' לעיל עמ' ז ד"ה ההיא דבפרק כל שעה.

הגהות הב"ח

(א) רש"י ד"ה בזיכין וכו' לאכילת כהנים כדכתיב והיתה:

גליון הש"ס

רש"י ד"ה אלא אמר רבא דהיינו מחצי שבע. וכ"כ רש"י שבת דף ט ע"ב ד"ה מנחה גדולה וצ"ע מסוגיא דיומא דף כח ע"א ורש"י לקמן דף צג ע"ב ד"ה ט"ו מילין:

הגהות וציונים

[א] צ"ל קרינן ביה ערב ההוה (דבש תמר): [ב] י"ג פרך (גליון): [ג] [צ"ל בעשר ומחצה] (גליון) כ"ה בדפו"י, ומראה אש הגיה בתשע ומחצה, והיינו הך דשחיטת הפסח בט' ומחצה והקרבתו בי' ומחצה, ועיין צל"ח: [ד] צ"ל היכירא, וכ"כ קצת מד' מהרש"א (בב"ש) וכ"ה במקצת דפו"י:

תורה אור השלם

א) אֶת הַכֶּבֶשׂ אֶחָד תַּעֲשֶׂה בַבֹּקֶר וְאֵת הַכֶּבֶשׂ הַשֵּׁנִי תַּעֲשֶׂה בֵּין הָעַרְבָּיִם: [במדבר כח, ד]

ב) וְהָאֵשׁ עַל הַמִּזְבֵּחַ תּוּקַד בּוֹ לֹא תִכְבֶּה וּבִעֵר עָלֶיהָ הַכֹּהֵן עֵצִים בַּבֹּקֶר בַּבֹּקֶר וְעָרַךְ עָלֶיהָ הָעֹלָה וְהִקְטִיר עָלֶיהָ חֶלְבֵי הַשְּׁלָמִים: [ויקרא ו, ה]

ג) בְּיוֹם הַשַּׁבָּת בְּיוֹם הַשַּׁבָּת יַעַרְכֶנּוּ לִפְנֵי יְיָ תָּמִיד מֵאֵת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּרִית עוֹלָם: [ויקרא כד, ח]

ד) וְנָתַתָּ עַל הַמַּעֲרֶכֶת לְבֹנָה זַכָּה וְהָיְתָה לַלֶּחֶם לְאַזְכָּרָה אִשֶּׁה לַייָ: [ויקרא כד, ז]

ה) אֵלֶּה מוֹעֲדֵי יְיָ אֲשֶׁר תִּקְרְאוּ אֹתָם מִקְרָאֵי קֹדֶשׁ לְהַקְרִיב אִשֶּׁה לַייָ עֹלָה וּמִנְחָה זֶבַח וּנְסָכִים דְּבַר יוֹם בְּיוֹמוֹ: [ויקרא כג, לז]

ליקוטי רש"י

[ההתחלה בדף נז:]

בית המקדש דלא מכווני רחבים מתמתחין ולא משחרי בעקום פורתא עד חצי שבע וחצי זמן שחיטה מתחלת שבע ואילך ונמשך עד שתשקע החמה ומתשקעת החמה לא לדם נפסל בשקיעת החמה באיזהו מקומן (זבחים דף נו.) [לקמן צג:]. ד"ה חמשה. **עליה חלבי השלמים.** ודרש ליה לשון שלמה עליה השלם כל הקרבנות. עולה תמיד של שחר תהא מוקדמת לכל קרבן שנאמר עליה העולה ... והקטיר ... ואחריה כל הקרבנות ... והשלים ...

אי לא חיישינן ניעבדיה בשש ומחצה קא סבר מוספין קודמין לבזיכין עביד להו למוספין בשש ובזיכין בשבע ועביד ליה לתמיד בשבע ומחצה. מתקיף לה רבה בר עולא מידי כסידרו בחול [א] כך סידרו בשבת בערב הפסח דברי ר' ישמעאל קתני כך סידרו בשבת סתמא קתני אלא אמר רבה בר עולא הכי קתני כסידרו בחול דעלמא כך סידרו בשבת דעלמא דברי ר' ישמעאל ר"ע אומר כסידרו בערב הפסח דעלמא כך סידרו בשבת דעלמא ומתני' דקתני בין בחול בין בשבת דברי הכל היא במאי קמיפלגי בגזרת נדבות ונדרים קמיפלגי ר' ישמעאל סבר גזרינן שבת אטו חול ור' עקיבא סבר לא גזרינן אי לא גזרינן ניעבדיה בו' ומחצה קסבר מוספין קודמין לבזיכין מוספין בשש ובזיכין בז' ועביד ליה לתמיד בז' ומחצה. מיתיבי תמיד כל השנה כולה קרב כהלכתו נשחט בשמונה ומחצה וקרב בט' ומחצה ובערב הפסח נשחט בז' ומחצה וקרב בח' ומחצה חל להיות בשבת כחל להיות בשני בשבת דברי ר' ישמעאל ר"ע אומר כסידרו בערב הפסח בשלמא לאביי ניחא אלא לרבא קשיא אמר לך רבא לא תימא כחל בשני בשבת אלא אימא כשני בשבת דעלמא. מיתיבי חל להיות בשבת כסידרו כל השנה כולה דברי ר' ישמעאל ר"ע אומר כסידרו בערב הפסח דעלמא[ב] בשלמא לרבא ניחא אלא לאביי קשיא אמר לך אביי לא תימא כסידרו כל השנה אלא אימא כסידרו כל השנים כולן דברי ר' ישמעאל ר"ע אומר כסידרו ערב הפסח שחל להיות בערב שבת.

[א] תנו רבנן מנין שלא יהא דבר קודם לתמיד של שחר תלמוד לומר [א] וערך עליה העולה מאי תלמודא [ג] אמר רבא [א] העולה עולה ראשונה ומנין שאין דבר קרב אחר תמיד של בין הערבים ת"ל [א] והקטיר עליה חלבי השלמים מאי תלמודא אמר אביי עליה שלמים ולא על חבירתה שלמים מתקיף לה רבא אימא שלמים הוא דלא נקריב הא עולות נקריב אלא אמר רבא [ג] השלמים [ג] עליה השלם כל הקרבנות כולן. ת"ר תמיד קודם לפסח פסח קודם לקטרת קטרת קודמת לנרות

יאומר

אי לא חייש ניעבדיה בשש ומחצה. דהא הפסחים מרובין, ובשבת לא בעי לאחוריה משום נדרים ונדבות: קסבר מוספין קודמין לבזיכין. ועל כרחך בזיכין בשבע, ואינן פנויין בה: בעלמא. כל ימות החול בשמונה ומחצה: כך סידרו. בשבתות של כל השנה, ואף על גב דליכא נדרים ונדבות, חיישינן לסרך נדרים דחול, דילמא אתו למסרך ולמיעבד בחול נמי בשבע, ומיפסלי נדרים ונדבות של אחריו: ר"ע אומר. כל שבתות השנה הוא נשחט בשבע ומחצה כסידרו ערב הפסח, דלא גזרינן משום חול: דברי הכל היא. דר' ישמעאל ורבי עקיבא לא איירי בערב פסח כלל, וכמתניתין סבירא להו בין בחול בין בשבת: ניעבדיה בשש ומחצה. דהא זריזין מקדימין למצות[ז]: קסבר מוספין קודמין לבזיכין. גרסינן: כחל להיות בשני בשבת. ערב הפסח, שהתמיד נשחט בשבע ומחצה: בשני בשבת. חד מימות החול נקט. ואית דאמרי[ח] יומא קמא דשבתא דחזי לארביסר נקט, וחד בשבתא לא חזי לארביסר, דלא בד"ו פסח[ו], ולאו מילתא היא, שהרי על פי הראייה היו מקדשין: ור"ע אומר כסידרו ערב הפסח. גרסינן ותו לא: בשלמא לאביי ניחא. דמדקאמר רבי ישמעאל חל להיות בשבת כחל להיות בשני בשבת, על כרחך כסידרו ערב הפסח דקאמר ר"ע בע"פ שחל להיות בע"ש קאמר: אלא לרבא. דקאמר רבי ישמעאל למיכמר בישרא חייש וכסידרו בחול בעלמא קאמר, הא קתני הכא כחל להיות בשני בשבת: אלא אימא כשני בשבת. שאינו ערב הפסח, דהיינו בשמונה ומחצה, דחיישינן למיכמר בישרא: כסדר כל השנה. היינו בשמונה ומחצה, דחיישי' למיכמר בישרא: כל השנים. שערב הפסח חל בחול דשחטינהו בשבע ומחצה, ור"ע אמר כסידרו ערב הפסח שחל להיות בערב שבת: מניין שלא יהא דבר. נקטר במערכה משנערכה שחרית קודם לתמיד של שחר, ת"ל וערך עליה בתר ובער עליה הכהן כתיב, דהוא סידור מערכה: מאי תלמודא. דהאי העולה אתמיד של שחר קאי: העולה עולה ראשונה. מדלא כתיב וערך עליה עולה אלא העולה, הכי קאמר וערך עליה מיד העולה החשובה האמורה תחלה לכל העולות, והיינו [ב] עולת תמיד דפרשת קרבנות[ד] [ז] [בפ' פינחס] דקרבן תמיד כתיב ברישא: והקטיר עליה. אתמיד קאי, דסיפיה דקרא הוא, וה"ק והקטיר על העולה הזאת כלומר אחריה חלבי השלמים: ואימא שלמים הוא דלא קרבי. אחר תמיד של בין הערבים: השלמים. לשון השלם: תמיד. של בין הערבים קודם לפסח: לקטורת. של בין הערבים, וכולהו יליף טעמא: לנרות. להדלקת נרות:

יאומר

דברי הכל היא. וכין בחול וכין בשבת דקתני במתני' לא קאי ארישא אלא אערב הפסח. והא דקאמר דברי הכל היא היינו כלומר דמצינו למימר דברי הכל לפלוגתא דהך ברייתא דקיימינן עלה אבל איכא שני ברייתות דמייתי בסמוך דפליגי בהדיא בשבת דערב פסח ומהנהו ודאי איכא למיפשט דלאו דברי הכל היא:

כאילו חל בשני בשבת. אין צריך לפרש דדוקא נקט שני דהוא יומא קמא דמיקלע ביה ארבעה עשר דחד בשבתא לא חזי לארביסר דלא בד"ו פסח[ו] דהא ע"כ לרבא דמוקי לה בשני בשבת דעלמא לא הוי שני בשבת דוקא דהא לא בערב הפסח איירי הוא הדין לאביי אם לא יהיה דוקא אין לחוש ורש"י שהקשה דעל פי הראייה היו מקדשין אין נראה לר"י דאע"ג דהיו מקדשין על פי הראייה היו נזהרין שלא יבאו תרי שבי בהדי הדדי דאמרינן בהדיא פרק קמא דראש השנה (דף כ.) מאיימין על העדים על החדש שנראה בזמנו לומר שלא ראו והא דאמרי' בשילהי אלו קשרים (שבת דף קיג.) תלבי שבת קריבים ביום הכפורים אלמא בהדי הדדי נינהו מוקי לה בהחליל (סוכה דף נד:) כאחרים דאמרי אין בין עצרת לעצרת אלא ד' ימים בלבד:

אלא לרבא קשיא. תימה לרבה בר עולא נמי תיקשי דלדבריו לרבי עקיבא מוספין קודמין לבזיכין ולפי מה שהברייתא כאביי לרבי עקיבא תמיד נשחט בשש ומחצה וא"כ בזיכין קודמין למוספין. ותירץ רשב"א דלרבה בר עולא לא קאי ר"ע אלא ארישא דקתני תמיד כל השנה קרב כהלכתו משמע ל"ש חול ולא שנא שבת ועלה פליג ר"ע ואמר דשבת דעלמא כערב הפסח והיינו ממש כרבה בר עולא או יתרץ כרבא:

העולה עולה ראשונה. תימה דבזבחים פ' כל התדיר (דף פט.) מפקינן מקרא אחרינא דתנן התמידין קודמין למוספין שנאמר [ג] מלבד עולת הבקר אשר לעולת התמיד וליכא למימר דהתם איצטריך לצבור שאין להן תמידין ומוספין אלא כדי אחד מהם דהא קתני התם דם חטאת קודם לדם עולה ודומיא דזה הוי תמידין ומוספין וליכא למימר נמי דאיצטריך קרא תנינא לעכב דבהתכלת (מנחות דף מט:) אמרינן בהדיא דליכא עיכובא. וי"ל דהתם איצטריך למוספין דלא קדמי והכא לנדרים ונדבות וצריכי דשמא מוספין תמירי שהן קרבן צבור או שמא נדרים ונדבות תמירי שרגילים ומצויים יותר אי נמי קרא דהכא להקדמת הקטרה דבהקטרה כתיב [א] וערך עליה העולה וקרא דכל התדיר להקדמת שחיטה [ג] דתעשו את אלה בעשיית הדם כתיב. והא דפריך בהתכלת (שם מט.) גבי הא דתנן התמידין אין מעכבין את המוספין וקאמר היכי דמי אילימא דאית ליה ולקדם והתניא מנין שלא יהא דבר כו' ומייתי הא דרבא ולא מייתי קרא [ג] דמלבד משום דלשון שלא יהא דבר קודם משמע טפי עיכוב [להכי] אתייה טפי מן המשנה. אי נמי למימרא דאפי' בהקטרה דלא תנן בכל התדיר תמיד של שחר קודם. אך קשה דלמאי איצטריך [א] העולה [ג] ומלבד תיפוק לי' דתמיד קודם למוספין דבתמיד כתיב [ד] בבקר ובמוספין כתיב [ה] ביום דמשמע [ח] בעילומו של יום. ולמאי דאמרי' בהתכלת דליכא עיכובא בהקדמה לתמיד אתי שפיר הא דאמרינן בריש עירובין (דף ב.) שלמים ששחטן קודם פתיחת דלתות ההיכל פסולים שנאמר [ו] ושחטו פתח אהל מועד בזמן שהן פתוחין ולא בזמן שהן נעולין למעוטי ששחטן קודם תמיד של שחר לא הוו פסולין. והא דתני בתוספתא דמכילתין [פ"ד ה"ג] כל הקדשים שהקריבן קודם תמיד של שחר או שעיכבן אחר תמיד של בין הערבים פסולין שאין לך קודם לתמיד של שחר אלא קטורת ואין לך שמתעכב אחר תמיד של בין הערבים כו' האי פסולין היינו מדרבנן [ועיין תוס' עירובין ב. ד"ה שלמים ותוס' יומא כט. ד"ה אלא ע"ש היטב שכתבו להדיא אבל לשון התוספתא משמע דאפי' זרק הדם בדיעבד ועשה כל מצות אפ"ה פסולין דקתני שהקריבו ולא קתני ששחטן ואי מדרבנן אמאי פסולין וכו']:

רבינו חננאל

אי לא חייש נעביד ליה לתמיד בשש ומחצה כי דיניה והפסח אחריו. ושני ר"ע סבר מוספין קודמין לבזיכין הלכך עביד להו למוספין בשש ולבזיכין בשבע ולתמיד בשבע ומחצה וקרב בשמונה ומחצה והפסח אחריו. ודחה רבה בר עולא להא דאביי ולהא דרבא ואמר בשבת דעלמא פליגי ופריש הוא הכי. כסדרו בחול דעלמא בשמונה שעות ומחצה כך סדרו בשבת דעלמא בשמונה שעות ומחצה ר"ע אומר כסדרו ערב הפסח בשבע ומחצה [כך סידורו] בשבת דעלמא אבל בערב הפסח שניהם [מודים] שהיו בשבע ומחצה בין בחול בין בשבת. ובשבת דעלמא בלבד פליגי ר' ישמעאל סבר גזרינן בשבת להעשות התמיד בח' שעות ומחצה ולא מקדמינן ליה גזרה שלא יבוא להקדימו בחול וישארו הנדרים והנדבות. ור"ע סבר לא גזרינן שבת אטו חול הכל יודעין שהשבת אין שם נדרי' ונדבות. ומקשינן אי הכי אי לא גזר ר"ע [נקרביה] בשש ומחצה כי דיניה. ופרקינן אית ליה מוספין קודמין לבזיכין. נמצא לטעמיה דאביי ר' ישמעאל כמתני' ולטעמיה דרבא ר' עקיבא כמתני': מיתיבי חל ערב פסח להיות בשבת כחל להיו' בשני בשבת דברי ר' ישמעאל ור"ע אומר כסדרו ערב הפסח מאי לאו ר' ישמעאל הוא דסבר בין בחול בין בשבת בשבע ומחצה דהא בהדיא תני לה חל ערב פסחים להיות בשבת כחל להיות בשני בשבת כתנא דמתני' קשיא לרבא. ומשני רבא ואמר מתניתא הכי קתני חל להיות ערב פסחים בשבת דינן כשני בשבת כמו חול דעלמא מה שני בשבת התמיד בשמונה ומחצה אף ערבי פסחים שחל להיות בשבת התמיד נשחט בשמונה ומחצה דלא כמתני' ר"ע אומר כסדרו ערב הפסח מה כל ערב הפסח התמיד בשבע ומחצה כך בשבת בערב הפסח בז' ומחצה כתנא דמתני'. ודיקי' מיניה מדקתני שני בשבת דשביק ליה לאחד בשבת וקתני בשני בשבת מכלל דלא אפשר ערב הפסח שיחול באחד בשבת דאם כן חאיל פסח בשני בשבת. מכאן תשובה לאומרים כי בימי החכמים חל פסח בבד"ו וכי אחרי סתימת התלמוד תקנו לא בבד"ו פסח: תוב מותבי' לאביי מהא דתניא תמיד כל השנה קרב כהלכתו חל להיות בשבת כסדר כל השנה דברי ר' ישמעאל ר"ע אומר כסדר ערב הפסח כלומר לא שנא חול ולא שנא שבת (לר"י) [לר"ע] דינם כאחד קשיא לאביי. ומשני לא תימא כסדר כל השנה דמשמע בשמונה ומחצה אלא אימא כסדר כל השנים בערב הפסח [בשבע ומחצה דברי רבי ישמעאל רבי עקיבא אומר כסידורו ערב הפסח] שחל להיות ערב שבת: ת"ר מנין שלא יהא דבר קודם לתמיד של שחר כו' פשוטה היא: ת"ר תמיד קודם לפסח שהתמיד נאמר בו בין הערבים והפסח נאמר בו בין הערבים דכתיב (שמות י"ב ו') ושחטו אותו כל קהל עדת ישראל בין הערבים. ונאמר בו בערב שנאמר (דברים ט"ז ו') שם תזבח את הפסח בערב וקטורת לא נאמר בה אלא בין הערבים שנא' (שמות ל' ח') בין הערבים יקטירנה (ועי' בתוס' ד"ה קטורת מה שהקשו ותבין דברי רבינו). הנרות נאמר בהן בין הערבים דכתיב (שם) ובהעלות אהרן את הנרות [בין הערבים] וכתיב בהן מערב (שם כ"ז כ"א) שנאמר יערוך אותו אהרן ובניו מערב עד בקר.

מסורת הש"ס עם הוספות

א) בבא קמא קיא. תמיד כח: מנחות מט. יומא לג: לד. תורת כהנים צו פרק ב ה"י, ב) כתובות קו: [בבא מציעא נה. זבחים קג.], ג) לעיל ע"א וש"נ, ד) לעיל דף ד., ה) עי' ר"ח, ו) כ"ה ברש"י מגילה ט: ריש ד"ה ואי זו, ועיי"ש מהרש"ס, ז) [עיין בתוספות בבא מציעא נה. ד"ה העולה ועיין ברש"י כתובות קו: ד"ה העולה], ח) כמו ביומא לד. (ב"ש).

הגהות וציונים

א] נראה להוסיף בעלמא, כן העתיקו התוס' לעיל ע"א ד"ה מידי (רש"ש): ב] תיבת "דעלמא" ליתא בדפו"י ובכת"י ובפי' הר"ח, והשתרבב בטעות מהא דלעיל (דק"ס). דאל"כ קשה על אביי גם מלישנא דר"ע, ועל זה לא מתרץ כלום: ג] ס"א עליה השלמים (תכחת מנוח): ד] נראה דתיבות "דפרשת קרבנות" צ"ל בסוף הדבור (רש"ש) ועי' השלמות:

תורה אור השלם

א) וְהָאֵשׁ עַל הַמִּזְבֵּחַ תּוּקַד בּוֹ לֹא תִכְבֶּה וּבִעֵר עָלֶיהָ הַכֹּהֵן עֵצִים בַּבֹּקֶר בַּבֹּקֶר וְעָרַךְ עָלֶיהָ הָעֹלָה וְהִקְטִיר עָלֶיהָ חֶלְבֵי הַשְּׁלָמִים: [ויקרא ו, ה]

ב) עֹלַת תָּמִיד הָעֲשֻׂיָה בְּהַר סִינַי לְרֵיחַ נִיחֹחַ אִשֶּׁה לַיְיָ: [במדבר כח, ו]

ג) מִלְּבַד עֹלַת הַבֹּקֶר אֲשֶׁר לְעֹלַת הַתָּמִיד תַּעֲשׂוּ אֶת אֵלֶּה: [במדבר כח, כג]

ד) אֶת הַכֶּבֶשׂ אֶחָד תַּעֲשֶׂה בַבֹּקֶר וְאֵת הַכֶּבֶשׂ הַשֵּׁנִי תַּעֲשֶׂה בֵּין הָעַרְבָּיִם: [במדבר כח, ד]

ה) וּבְיוֹם הַשַּׁבָּת שְׁנֵי כְבָשִׂים בְּנֵי שָׁנָה תְּמִימִם וּשְׁנֵי עֶשְׂרֹנִים סֹלֶת מִנְחָה בְּלוּלָה בַשֶּׁמֶן וְנִסְכּוֹ: [במדבר כח, ט]

ו) וְסָמַךְ יָדוֹ עַל רֹאשׁ קָרְבָּנוֹ וּשְׁחָטוֹ פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד וְזָרְקוּ בְּנֵי אַהֲרֹן הַכֹּהֲנִים אֶת הַדָּם עַל הַמִּזְבֵּחַ סָבִיב: [ויקרא ג, ב]

ליקוטי רש"י

מנין שלא יהא דבר. ניתן על מערכה גדולה קודם לאברי התמיד [יומא לג ע"ב]. דבר הקרוב גבי מזבח לא יקדום לתמיד של שחר דבר הקרב גבי מזבח [תמיד כח ע"ב]. העולה עולה ראשונה. העולה משמע תהא ראשונה לאו לאורויי בעלמא אתא שיקטירו עליה עולה ושלמים נכתוב וערך עליה [יומא לד ע"א]. משמע העולה האמורה ראשון בסדרי קרבנות והיא עולת הבקר שנא' ואמרת להם זה האשה כו' וה"א יתירה קא דריש [כתובות קו ע"ב]. דכתיב גבי סדר המערכה ובער עליה הכהן עצים בבקר בבקר וערך עליה העולה ה' יתירה דריש שתהא היא ראשונה שלא יהא הקטר קודם לתמיד של שחר [ב"מ נה ע"א].

גְּזֵרִינַן שַׁבָּת אַטּוּ חוֹל, שחששו שאם ישחטוהו בשבת בשבע ומחצה, יבואו לטעות ולשחוט בשעה זו גם בחול, ולא יוכלו להקריב עוד באותו יום את הנדרים והנדבות (רבנו חננאל, רש"י ע"פ קרני ראם [קובנר], וראה ביאורנו להלן בסמוך ד"ה שלא).

שֶׁלֹּא יְהֵא דָּבָר קוֹדֵם לְתָמִיד שֶׁל שַׁחַר וְכוּ' שֶׁאֵין דָּבָר קָרֵב אַחַר תָּמִיד שֶׁל בֵּין הָעַרְבַּיִם. ואף בדיעבד, אם הקריב קודם לתמיד של שחר או לאחר תמיד של בין הערבים, הקרבן פסול (תוספתא ד, ב). ופסול זה הוא מדרבנן (תוס'), כדי שלא יבוא לעשות כך לכתחילה (רשב"א עירובין ב, א, וראה ביאור נוסף בתוס' יומא כט, א) [ומה שמבואר בגמ' במנחות (מט, ב) שדין הקדמת תמיד של שחר הוא רק מצוה בעלמא ולא לעיכובא, זהו מדאורייתא (תוס')]. והפסול מדרבנן הוא אפילו אם כבר זרק את הדם והקטיר את האימורים. והקרבן פסול רק לענין אכילת הבשר, אבל הבעלים התכפרו ויצאו ידי חובה (תוס' יומא שם).

ויש שכתבו [לענין הקרבה אחר תמיד של בין הערבים], שהקרבן פסול מדאורייתא [והתוספתא חולקת על הגמ' במנחות] (תוס' הוריות ד, א, ע"פ רעק"א שם). ויש שכתבו, שהפסול הוא מדאורייתא, אך אינו נפסל בשחיטה אלא בזריקה, ואם כן, כששחט קודם תמיד של שחר, יכול להמתין ולהקריבו אחר כך, אבל אם שחט לאחר תמיד של בין הערבים, נפסל משום שלא יוכל עוד להקריבו (תוס' יומא שם, וריטב"א שם בדעתם). ויש שכתבו, שבדיעבד הקרבן כשר (ראה רש"י הוריות ד, א, רבנו חננאל שם ה, א, משנה למלך תמידין ומוספין א סוף ג, בדעת הרמב"ם שלא הזכיר פסול בזה, ושלדעה זו, התוספתא לא נפסקה להלכה).

הָעוֹלָה עוֹלָה רִאשׁוֹנָה, שמכך שנאמר 'העולה' בה"א הידיעה, משמע שמדובר על עולת התמיד, החשובה ביותר מבין העולות, שהיא 'עולה ראשונה', דהיינו שנכתבה ראשונה לכל הקרבנות שנמנו בפרשת פנחס (רש"י), או שהיא קרבן הציבור הראשון שהקריבו אבותינו במדבר [כמו שנאמר (שמות כד, ה) 'וישלח את נערי בני ישראל ויעלו עולות', וכשיטת בית הלל (חגיגה ו, א) שקרבן זה היה עולת תמיד (תוס' ב"מ נה, א)], או שבה מחנכים את המזבח, כמו ששנינו (מנחות מט, א) 'אין מחנכין את המזבח אלא בתמיד של שחר' (תוס' ב"מ שם).

ודין הקדמת תמיד של שחר לשאר הקרבנות שנלמד מפסוק זה, הוא לענין הקטרת אימורי התמיד קודם להקטרת אימורי שאר הקרבנות, שבפסוק זה מדובר על הקטרה [כמו שנאמר 'וערך עליה העולה והקטיר עליה חלבי השלמים', וראה גם לשון רש"י: 'מניין שלא יהא דבר – נקטר במערכה'], ומה שלמדו במשנה בזבחים (פט, א) שאין דבר קודם לתמיד של שחר מהפסוק (במדבר כח, כג) 'מלבד עולת הבוקר', מלמד רק ששחיטת התמיד ושאר עבודותיו קודמים לאלו של שאר הקרבנות [שסוף הפסוק שם 'תעשו את אלה', מדבר על זריקת הדם] (תוס' כאן ושם). כלומר, לולא הדרשה של 'וערך עליה העולה', היינו סבורים שרק שחיטת התמיד וזריקתו קודמות, אך לאחר מכן יכול להקריב את שאר הקרבנות ולהקטירם, אף שעדיין לא הקטיר את התמיד, קמ"ל שגם הקטרת התמיד קודמת, ומאידך גיסא, לולא הדרשה של 'מלבד עולת הבוקר', היינו סבורים שרק הקטרת שאר הקרבנות אסורה לפני תמיד של שחר, אבל שחיטתם וזריקתם מותרת, קמ"ל שגם הן אסורות (תוס' זבחים שם. וראה משנה למלך תמידין ומוספין א, ג סוף ד"ה ודע שרבינו, שיתכן שלאחר זריקת דם התמיד הותרה זריקת דם שאר קרבנות, ורק הקטרתם אסורה עד הקטרת התמיד).

ויש שכתבו, שהאיסור הוא רק על הקטרת שאר הקרבנות קודם התמיד, אבל שחיטה ושאר עבודות, מותרות קודם תמיד של שחר, וכמבואר בגמ' להלן (נט, א) לענין תמיד של בין הערבים [ראה שם בביאורנו] (תוס' יומא כט, א). ויש שכתבו, שקודם תמיד של שחר מותרת שחיטה, לפי שאינה עבודה, ויוכל לזרוק ולהקטיר אחר הקרבת התמיד, אבל אחר תמיד של בין הערבים, אסורה אף שחיטה, כיון שלא יוכל עוד לזרוק ולהקטיר (משנה למלך שם סוף ג, בדעת הרמב"ם).

הַשְּׁלָמִים, עָלֶיהָ הַשְּׁלֵם כָּל הַקָּרְבָּנוֹת כּוּלָּן, ש'השלמים' לשון השלמה הוא, שיש להשלים את כל הקרבנות על תמיד של שחר, ולא על תמיד של בין הערבים, שלאחר תמיד של בין הערבים אין להקריב שום קרבן (רש"י כאן ולעיל ע"א). שאם כוונת הפסוק כפשוטו ל'חלבי השלמים', יקשה מדוע נקט הפסוק דוקא את חלבי השלמים יותר מחלבי שאר הקרבנות כגון חטאות ואשמות, אלא ללמדנו כאמור ש'השלמים' הם מלשון השלמה (רבנו חננאל לעיל ע"א).

ואין אלו שני דינים נפרדים – שלא יהא דבר קרב קודם תמיד של שחר, ושלא יהא דבר קרב אחר תמיד של בין הערבים – אלא הכל הוא דין אחד, שחובה להקריב את כל הקרבנות על תמיד של שחר, ודין זה עצמו מחייב גם שלא יהא דבר קרב אחר תמיד של בין הערבים, כי אז אינו נחשב עוד כקרב על תמיד של שחר (חי' רבי אריה לייב מאלין א, יא, ג, ע"פ הרמב"ם תמידין ומוספין א, ג). ויש שכתב, שנאמרו כאן שני דינים, דין קדימה לתמיד של שחר, ודין נוסף שלא להקריב אחר תמיד של בין הערבים (חי' רבי שמואל שיעורים על סדר הדף, קסד, ע"פ התוס'). ויש שנראה מדבריו, שגדר הדין הוא שיש להקריב את כל הקרבנות בין תמיד של שחר לתמיד של בין הערבים (חי' רבי שמואל שם, בדעת הרמב"ן בהשגות לספר המצוות לרמב"ם שכחת העשין עשה יא, אך ראה משאת משה [לגר"מ חברוני], עב סוף אות א, שהבין ברמב"ן כביאור הנ"ל בדעת הרמב"ם).

ונפקא מינה, במקרה שלא הקריבו באותו יום אלא תמיד של בין הערבים, האם אסור להקריב אחריו, שאם כל האיסור הוא מצד שצריך להקריב את כל הקרבנות על תמיד של שחר, במקרה זה יהיה מותר להקריב אחר תמיד של בין הערבים, כיון שביום זה לא הקריבו כלל תמיד של שחר, אך אם הוא דין בפני עצמו שלא להקריב אחר תמיד של בין הערבים, גם במקרה זה אסור (שיעורי רבי דוד פוברסקי אות ס, ראה שם שנקט בפשיטות שאם לא הקריבו תמיד של שחר מותר להקריב במשך היום שאר קרבנות, אולם ראה שפת אמת כאן ד"ה בד"ה העולה, שהסתפק בכך, וראה חי' הגרי"ז מנחות מט, א ד"ה בגמ' פשיטא, שכתב שאם לא הקריבו תמיד של שחר, מותר להקריב רק לאחר זמן תמיד של שחר [דהיינו לאחר ארבע שעות]).

יְאוּחַר דְּבָר וְכוּ', ודין זה שתמיד קודם לפסח אינו אלא לכתחילה, אבל בדיעבד, מבואר במשנה להלן (סא, א) שאם שחט וזרק את הפסח קודם לתמיד מחצות ואילך, כשר, שהדרשה של 'יאוחר דבר' אינה אלא מצוה לכתחילה ולא באה לפוסלו בדיעבד (רש"י שם).

ובגדר דין זה של 'יאוחר דבר', יש שכתב, שאין פירושו שיש דין קדימה המחייב להקריב את התמיד לפני הפסח – שהרי התורה לא תלתה כלל את הפסח בתמיד, אלא קבעה לכל אחד מהם זמן בנפרד – רק שנאמרה כאן הלכה בזמן הקרבת הפסח, שהוא אחרי זמן הקרבת התמיד [אך לא ברור מהו שיעור הזמן המדויק בזה, כי אף שמבואר במשנה לעיל (נח, א) ששיעור זמן הקרבת התמיד הוא שעה, אין זה שיעור מדאורייתא].

ונפקא מינה, שאף אם אין לציבור קרבן תמיד מחמת איזו סיבה, מכל מקום צריכים להמתין עד שיגיע זמן הפסח שהוא מאוחר יותר מתחילת 'בין הערבים' שהוא זמן הקרבת התמיד. [אמנם אם יש לציבור קרבן תמיד אלא שאיחרו מלהקריבו והגיע זמן הפסח, בזה יש להקדים את התמיד מדין 'תדיר ושאינו תדיר תדיר קודם', וכמבואר בתוס', שמ'יאוחר דבר' למדים שהעשה של השלמה האוסר להקריב לאחר התמיד, לא נאמר לגבי פסח, וממילא התמיד קודם לו מדין 'תדיר'] (מנחת חינוך מצוה ה אות ו, וראה שם שלפי דבריו מיושבת קושיית התוס' מדוע הוצרכו ללימוד מיוחד של 'יאוחר', ולא למדו דין זה מהדין הכללי של 'תדיר').

ויש שכתב, שבהכרח דין 'יאוחר דבר' הוא רק דין קדימה של תמיד לפסח, כי אם הוא דין בזמן הקרבת הפסח, אם כן מנין באמת שתמיד קודם לפסח ושהעשה של השלמה נדחה, הלא ניתן לומר שגם פסח קרב קודם התמיד כשאר קרבנות, אלא שיש להמתין מלהקריבו עד שיחלוף שיעור זמן הקרבת התמיד, כדי שיתקיים בזה דין 'יאוחר דבר', ומכך שהתמיד קודם לפסח מוכח, שכל דין 'יאוחר דבר' הוא רק דין קדימה של תמיד לפסח, ואם אין תמיד, מקריבים מיד את הפסח (אבי עזרי קרבן פסח א, ד, וראה עוד חי' רבי אריה ליב מאלין יא שכתב, ש'יאוחר' הוא גם דין קדימה וגם דין בזמן ההקרבה).

אַף מָחוּסָּר כִּפּוּרִים בִּשְׁאָר יְמוֹת הַשָּׁנָה, אם הקריב שלמים קודם תמיד של בין הערבים, התירו לו להקריב את כפרתו לאחר התמיד, משום שאם לא יקריב את כפרתו היום, לא יוכל לאכול את שלמיו, ואכילת קדשים לבעלים מצות עשה היא, כמו שנאמר 'ואכלו אותם אשר כופר בהם' (רש"י, וראה רש"י ברכות מח, ב, שלמד זאת מהכתוב 'והבשר תאכל', וראה רמב"ן שכחת העשין א, שלמד זאת מהכתוב 'ואכלת לפני ה'' וגו'. וראה ליקוטי הלכות בזבח תודה שתמה, שיכול לקיים עשה זה על ידי שיתן לאחר לאכול, אך ראה בית האוצר מערכת א קנח, שהוכיח מכאן שהמצוה היא על הבעלים דוקא). ואף שיוכל לאוכלם למחר, שהרי שלמים נאכלים לשני ימים ולילה אחד, מכל מקום דוחה הקרבת הכפרה את האיסור להקריב אחר התמיד (כתוב שם לראב"ד), משום שמצוה מהתורה לאכול מקצת מהשלמים ביום הראשון (רש"ש, ע"פ תורת כהנים), או שעשה דוחה לא תעשה אף אם יכול לקיימו מחר בלא דחיה, משום ש'שהויי מצוה לא משהינן' (רש"ש שם). ויש שכתב, שמדובר שהקריב את השלמים אתמול, ואם כן חייב לאוכלם עד סוף היום, אבל אם הקריבם היום, כיון שיש שהות לאוכלם למחר, אכן אסור לו להקריב את כפרתו אחר התמיד (בעל המאור). [וראה להלן (ד"ה שטובל), שיש הסובר שמחוסר כפרה צריך הערב שמש לאחר הקרבת כפרתו כדי להתירו לאכול קדשים, ולדעה זו אדרבה, רק בשלמים שהקריב היום תועיל הקרבת כפרתו היום כדי שיוכל לאכול מהשלמים לאחר הערב שמש, אבל בשלמים שהקריב אתמול, לא תועיל הקרבת כפרתו היום, שהרי צריך להמתין עד הערב שמש, ואז כבר יעבור זמן אכילת השלמים (ראה אור חדש וימי אברהם [חאלימי])].

ויש שסובר, שאין מצוה לבעלים באכילת קרבנו, אלא מצות האכילה היא רק לכהנים בחלקם בקרבן (משמעות הרמב"ם מעשה הקרבנות י, א), ולשיטתו אין מדובר כאן כלל כשהקריב שלמים, אלא טעם ההיתר בהקרבת כפרתו לאחר התמיד, הוא משום שמצוה על מחוסר כפורים להקריב את כפרתו מיד כשהגיע זמנה (ליקוטי הלכות בזבח תודה). ואפילו למאן דאמר (יומא ח, א) 'טבילה בזמנה לאו מצוה היא', אין זה אלא בטבילה, שאינה מצוה חיובית, שאם רוצה יכול להישאר בטומאתו ולא להיכנס למקדש, אבל הבאת קרבנות למחוסר כפרה היא מצוה חיובית, ועל כן חובה עליו להביא את כפרתו מיד כשהגיע הזמן (אבי עזרי שם).

שֶׁטָּבוּל וְאוֹכֵל בְּקָדָשִׁים לָעֶרֶב, שכן מחוסר כפורים אינו צריך הערב שמש לאחר שהקריב כפרתו, כדי להתירו לאכול בקדשים (רש"י ותוס' זבחים צט, ב, תוס' להלן צ, ב בתי' שני), ומה שאמר רבי ישמעאל שאוכלם 'לערב', משום שמדובר כאן שאוכלם אחר תמיד של בין הערבים, ונקרא כבר 'ערב' (בעל המאור). או שאגב שנקט לגבי פסח שטובל ואוכל פסחו לערב, משום שפסח אינו נאכל אלא בלילה, נקט גם לגבי שאר ימות השנה 'לערב' (תוס' שם צח, ב; מאירי כאן). או משום שלפעמים הכהנים משתהים מלהקריב עבורו את כפרתו עד סמוך לערב (תוס' חגיגה כא, א). או כדי להשמיענו שמדובר גם בשלמים שהקריבם היום, שאף שיש שהות לאוכלם למחר, מכל מקום העשה של אכילתם דוחה את העשה של השלמה [ראה לעיל בסמוך (ד"ה אף), דעת הסוברים כן], וזהו לשון 'לערב', שיכול לאוכלם לערב ולא רק היום (השגות הראב"ד). אולם יש שכתב, שמחוסר כפורים צריך הערב שמש לאחר הקרבת כפרתו, ורק אז יכול לאכול בקדשים (המפרש לנזיר סד, ב), ולשיטתו 'לערב' הוא כפשוטו לאחר הערב שמש [ראה לעיל בסמוך (שם)].

יָבֹא עֲשֵׂה דְּפֶסַח שֶׁיֵּשׁ בּוֹ כָּרֵת וְיִדָּחֶה עֲשֵׂה דְּהַשְׁלָמָה שֶׁאֵין בּוֹ כָּרֵת, ואף שהכלל הוא ש'אין אומרים לאדם חטא כדי שיזכה חברך', כאן אומרים לכהן להקריב למחוסר כפורים את כפרתו ולעבור בכך על העשה של השלמה כדי שיוכל מחוסר הכפורים לאכול את פסחו, משום שכלל זה נאמר רק במי שפשע ובא לידי כך שצריך לעבור על איסור, ואילו כאן לא פשע (תוס' שבת ד, א). אך לדעת רש"י שמדובר כששכח ולא הביא כפרתו קודם לתמיד, לכאורה נחשב הדבר כפשיעה (רש"ש חגיגה ב, ב). ויש שכתב, שהתורה עשתה את הכהן לשלוחו של ישראל להקריב את קרבנו, ולכן כל מה שהבעלים היו יכולים לעשות, אף הכהן עושה (רמב"ן שבת שם, וראה דבר שמואל שכך יש לתרץ לרש"י. וראה שפת אמת שם שהעיר על עיקר הקושיא, שלכאורה כיון שהעשה דהשלמה נדחה, אין כאן חטא כלל).

מַאי אוֹלְמֵיהּ דְּהַאי עֲשֵׂה מֵהַאי עֲשֵׂה, וכיון שכשעובר על העשה של אכילת קדשים הוא ב'שב ואל תעשה' ואילו כשעובר על העשה של השלמה הוא ב'קום עשה', שב ואל תעשה עדיף (מאירי).

המשך במילואים עמ' 122

מסורת הש"ס עם הוספות

א) [זבחים יב:], ב) יומא טו. זבחים נט: מנחות מט, וע"ש בתוספות, ג) עי' תוספתא פ"ד ה"ב, ד) עיין תוס' זבחים ק. ד"ה הא, ה) ערכין כט, [נזיר יט: ע"ש], ו) [סוכות יג. זבחים ז.], ז) עיין תוס' זבחים צ. ד"ה חטאת העוף, ח) מנחות פח., ט) עיין שם דף לד. ועיין מהרש"א צל"ח רשפת אמת, י) אסור בקדשים ועי' יבמות עג: ענוש כרת עי' מנחות כז., כ) לעיל נח:, ל) עי' זבחים פט., מ) לקמן צ: ע"א וע"ב, נ) [ועיין תוספות זבחים נג: ד"ה לענין ותוספות לקמן סט: ד"ה כופין], ס) תוריע פרק ד ה"ג, ע) [וע"ע תוספות קדושין יג. ד"ה הסקה ותוספות זבחים ה. ד"ה עולתם], פ) עי' ירושלמי כאן ה"ב וה"ד.

גליון הש"ס

גמ' בשלמא לת"ק יבא עשה. ע' שבת דף קל ע"א תוספות ד"ה וכי אומרין: רש"י ד"ה מעלה ומלינה וכו' ד"ה לא ירדו. עי' ראש השנה דף ל ע"ב תוס' ד"ה ומתקלקלו ומנחות מט ע"א תוספות ד"ה תלי':

הגהות וציונים

א] "ראשון" ליתא בכת"י: ב] נד"ל ובתיב: ג] [צ"ל האי עשה. דאכילת קדשים: מהאי עשה דהשלמה] (גליון), ועי' השלמה: ד] צ"ל ואחטאת (רש"ש): ה] צ"ל ששחטו (באה"מ וב"ש, וכ"ה בכת"י): ו] ר"ל דחמיר מהעשה כינמות ז ע"א, וכ"ה בתוס' הרשב"א כאן (ב"ש):

תורה אור השלם

א) כי אם אל המקום אשר יבחר יי אלהיך לשכן שמו שם תזבח את הפסח בערב כבוא השמש מועד צאתך ממצרים: [דברים טז, ו]

ב) והיה לכם למשמרת עד ארבעה עשר יום לחדש הזה ושחטו אתו כל קהל עדת ישראל בין הערבים: [שמות יב, ו]

ג) את הכבש אחד תעשה בבקר ואת הכבש השני תעשה בין הערבים: [במדבר כח, ד]

ד) ובהעלת אהרן את הנרת בין הערבים יקטירנה קטרת תמיד לפני יי לדרתיכם: [שמות ל, ח]

ה) באהל מועד מחוץ לפרכת אשר על העדת יערך אתו אהרן ובניו מערב עד בקר לפני יי חקת עולם לדרתם מאת בני ישראל: [שמות כז, כא]

ו) והקטיר עליו אהרן קטרת סמים בבקר בבקר בהיטיבו את הנרת יקטירנה: [שמות ל, ז]

ז) את הכבש האחד תעשה בבקר ואת הכבש השני תעשה בין הערבים: [שמות כט, לט]

ח) והביא אתם אל הכהן והקריב את אשר לחטאת ראשונה ומלק את ראשו ממול ערפו ולא יבדיל: [ויקרא ה, ח]

ט) ואת השני יעשה עלה כמשפט וכפר עליו הכהן מחטאתו אשר חטא ונסלח לו: [ויקרא ה, י]

י) ואכלו אתם אשר כפר בהם למלא את ידם לקדש אתם וזר לא יאכל כי קדש הם: [שמות כט, לג]

רש"י

יאוחר דבר כו'. טעמא דרישא קא מפרש, תמיד קודם לפסח, דדין הוא שיאוחר הפסח שנאמר בו בערב ובין הערבים, א) תזבח את הפסח בערב (דברים טז), ב) ושחטו אותו וגו' (שמות יב), לתמיד שלא נאמר בו אלא ג) את הכבש השני תעשה בין הערבים (במדבר כח): אי הכי קטרת ונרות נמי ליקדמו לפסח. משום האי טעמא גופיה יאוחר דבר כו', דבקטרת ונרות חד בין הערבים כתיב, ד) ובהעלות אהרן את הנרות בין הערבים יקטירנה (שמות ל), ובין הערבים אתרוייהו קאי: דמיעט רחמנא. גבי נרות: אותו מערב ועד בקר ואין אחר מערב ועד בקר. ואין לך עבודה כשירה אחריה להתחיל: תן לה מדתה. חצי לוג לכל נר[ט], דאין לך ליל ארוך שלא יהא לך בה כשיעור: ואתקש קטרת לנרות. מה נרות אין עבודה כשירה אחריה, אף קטרת אין עבודה כשירה אחריה: תמיד קודם לקטרת וקטרת קודם לנרות. טעמא מפרש בסדר יומא בפ' אמר להן הממונה[ט]: ההוא למעוטי עבודה שבפנים. ההוא אותו, לאו למעוטי פסח אתא שהיא עבודת חוץ, דמסתברא דכי קא ממעיט עבודת פנים דכוותה קממעיט, נרות עבודת פנים וקטרת עבודת פנים: תהא מיקטרא קטרת. כבר תהא מקוטרת: אין לך כל דבר. באשים קודם לתמיד של שחר אלא קטורת, שנאמר בה בפרשת ואתה תצוה בבקר בבקר, ובתמיד לא כתיב אלא חד בקר: ומחוסר כפורים. כגון מצורע או זב ששכח ולא הביא כפרתו קודם לתמיד, ואם לא יביאנה לא יאכל פסח, דמחוסר כפורים אסור בקדשים וענוש כרת[י]: שטובל. ואע"פ שטבל אתמול בשביעי שלו צריך לטבול אחר שהביא כפרתו, דתנן בחומר בקודש (חגיגה כא.) האונן והמחוסר כפורים צריכים טבילה לקודש: בשאר ימות השנה. אם הביא שלמי נדבה קודם התמיד, והוא היה מחוסר כפורים, ואם לא יביא כפרתו לא יאכל את שלמיו, דכתיב[כ] י) ואכלו אותם אשר כופר בהם, אלמא אכילת קדשים עשה היא, בין הנאכלים לכהנים בין הנאכלים לישראל: דהשלמה. עליה השלם[ל]: האי עשה. דהשלמה[מ]: מהאי עשה. דאכילת קדשים: הכא. דקא"ר ישמעאל אף מחוסר כפורים, במצורע עני קאמר שמביא חטאת העוף ונאכלת לכהנים ואין בה הקטרה, ועשה דהשלמה גבי הקטרה כתיב, וטהרה של מחוסרי כפרה תלויה בחטאת, כדכתיב (ויקרא יב) כ) והקריבו לפני ה' וכפר עליה ובחטאת[נ] קאי ביולדת: מעלה ומלינה בראש המזבח. כדכתיב והקריבו לפני ה' וכפר עליה, ולמחר יקטירנה לאחר תמיד של שחר, ולינה אינה פוסלת בראש המזבח, כדאמרינן בזבחים בפ' המזבח מקדש (דף פז.) [ס]לד"ה דלא ירדו: והא איכא אשם מצורע. דלא אתי עוף: וכ"ת אשם לא מעכב לא גרסי', דהיכי תיסק אדעתין דלא מעכב, הרי עיקר טהרה תלויה בו, שהרי נותן מדמו על גבי בהונות: בחטאת ואשם פשיטא לן דמעכבי טהרה לאכילת קדשים, חטאת דאשכחן ביולדת, אשם שהרי ממנו לבהונות:

גמרא

[א]יאוחר דבר שנאמר בו א) בערב ב) ובין הערבים לדבר שלא נאמר בו בערב אלא ג) בין הערבים בלבד אי הכי קטרת ונרות נמי נקדמו לפסח יאוחר דבר שנאמר בו בערב ובין הערבים לדבר שלא נאמר בו אלא ד) בין הערבים בלבד שאני התם דמיעט רחמנא ה) אותו ג)דתניא ה) מערב עד בקר [א]תן לה מדתה שתהא דולקת מערב עד בוקר דבר אחר אין לך עבודה שכשירה מערב עד בוקר אלא זו בלבד מאי טעמא אמר קרא ה) יערוך אותו אהרן ובניו מערב עד בקר אותו מערב עד בוקר ואין דבר אחר מערב עד בוקר ואיתקש קטרת לנרות. ותניא כי קושיין [ב]תמיד קודם לקטרת קטרת קודמת לנרות ונרות קודמות לפסח יאוחר הדבר שנאמר בו בערב ובין הערבים לדבר שלא נאמר בו אלא בין הערבים בלבד והא כתיב אותו האי אותו מיבעי ליה למעוטי עבודה שבפנים ומאי ניהו קטרת סלקא דעתך אמינא הואיל וכתיב ד) ובהעלות אהרן את הנרות בין הערבים יקטירנה אימא נדליק נרות ברישא והדר נקטיר קטורת מיעט רחמנא אותו אלא בין הערבים יקטירנה למה לי הכי קאמר רחמנא בעידן דמדלקת נרות תהא מקטרא קטרת. ג) תנו רבנן [ג]אין לך דבר שקודם לתמיד של שחר אלא קטרת בלבד שנאמר בה בבקר בבקר ויוקדם קטרת דבר שנאמר בו בבקר בבקר דכתיב ו) והקטיר עליו אהרן קטרת סמים בבקר בבקר לדבר שלא נאמר בו אלא ז) בקר אחד ואין לך דבר שמתעכב אחר תמיד של בין הערבים אלא [ד]קטרת ונרות [ה]ופסח ומחוסר כפורים בערב הפסח שטובל שנית ואוכל את פסחו לערב רבי ישמעאל בנו של רבי יוחנן בן ברוקא אומר אף מחוסר כפורים בשאר ימות השנה שטובל ואוכל בקדשים לערב. ט)בשלמא לתנא קמא ז) יבא עשה דפסח שיש בו כרת וידחה עשה דהשלמה שאין בו כרת אלא לר' ישמעאל בנו של ר' יוחנן בן ברוקה מאי אולמיה דהאי עשה מהאי עשה אמר רבינא אמר רב חסדא הכא בחטאת העוף עסקינן שאין למזבח אלא דמה רב פפא אמר אפילו תימא בחטאת בהמה י)מעלה ומלינה בראשו של מזבח והאיכא אשם בשלמא לרב פפא היינו דמלין לה אלא לרב חסדא מאי איכא למימר אמרי שקרב אשמו והאיכא עולה וכ"ת [ז]עולה לא מעכבא והתניא ט) ר' ישמעאל בנו של רבי יוחנן בן ברוקה אומר כשם שחטאתו ואשמו מעכבין אותו כך עולתו מעכבתו וכי תימא בשקרבה עולתו ומי קרבה עולתו קודם לחטאתו ראשון[א] והתניא י) ח) והקריב את אשר לחטאת ראשונה מה תלמוד לומר אם ללמד שתהא קודמת לעולה הרי כבר נאמר ט) ואת השני יעשה עולה כמשפט אלא זה בנה אב ח)לכל חטאות שיהו קודמות לכל עולות הבאות עמהן י)וקי"ל דאפילו חטאת העוף קודמת לעולת בהמה אמר רבא שאני עולת מצורע דרחמנא אמר והעלה

והעלה

תוספות

יאוחר דבר כו'. אע"ג דתמיד תדיר[ל] איצטריך למיכתב דה"א שהפסח יקדים משום עליה השלם: **קטרת** ונרות נקדמו לפסח. הקשה ריב"א והלא בנרות כתיב נמי מערב ועד בקר ומה לי מערב ומה לי בערב. ויש לומר דמערב ועד בקר איצטריך ליתן לה מדתה ולא לאיחור:

אין לך דבר שמתעכב כו' אלא קטרת. נראה לר"י דלא גרסינן ונרות דע"כ לא חשיב אלא מידי דהקטרה דבה הקפידה תורה לאחר כדכתיב (ויקרא ו ה) ל) והקטיר עליה חלבי וגו' דאי לא תימא הכי ליחשוב נמי ברישא אין לך [דבר] שקודם לתמיד של שחר אלא קטרת ודישון מזבח הפנימי ושני גזרי עצים והטבת נרות דקודמין לתמיד כל הני כדאמרינן באמר להן הממונה (יומא דף לג.) ובתוספתא נמי ליתא:

אתי עשה דפסח דאית ביה כרת ודחי כו'. **הקשה ריב"א** הא בעידנא דמיעקר עשה דהשלמה לא מיקיים עשה דאכילת פסח דאינה אלא בלילה. **ותירץ** דמיירי ששחטו[פ] פסח עליו קודם שידחו עשה דהשלמה דשוחטין וזורקין על טבול יום ומחוסר כפורים לכולי עלמא אפילו לא יאכל לבסוף הואיל ובידו תלוי[מ] ופטור מפסח שני אפילו לא אכל הלכך כשמקריב כפרתו מקיים עשה דפסח דאז הוי ראוי לאכול שאם לא היה יכול להקריב לא יהיה ראוי לאכול לערב והפסח היה פסול. **ור"י מתרץ** דדוקא בלא תעשה דחמיר[ח] בעינן בעידנא דמיעקר לאו דליקיים עשה אבל עשה דחמיר דחי עשה הקל בכל ענין אפילו לא מיקיים עשה חמור בעידנא דקא עבר אעשה הקל כדמוכח בהשולח (גיטין לח:) גבי רבי אליעזר שיחרר עבדו ובשילוח הקן (חולין דף קמא.) דהוה דחי עשה דמצורע דחמיר לעשה דשילוח הקן אי לאו דאמר רחמנא מ) שלח תשלח אפי' לדבר מצוה[י]:

זה בנה אב לכל חטאות כו'. ואפילו לעכב קאמר דאי למצוה אכתי לימא בשקרבה **הקשה ריב"א** דבת"כ[ס] משמע דליכא עיכובא דקתני התם גבי יולדת שאם הביאה עולתה תביא חטאתה ממין עולתה ובפרק כל התדיר (זבחים דף נ.) משמע דלא אצטריך האי זה בנה אב אלא לחטאת העוף הבאה עם עולת בהמה וליכא כי אם יולדת עשירה ובמסכת קנים (פ"ב מ"ה) נמי אמרינן האשה שהביאה חטאתה ומתה מביאין יורשים עולתה כו' עולתה ומתה לא יביאו יורשים חטאתה משמע קצת אם היתה קיימת לא היתה מביאה אלא חטאתה. ותירץ רבינו חיים כהן דהא דפריך הכא דאפילו עיכובא יהא היינו דוקא במצורע דכתיב ביה נ) תהיה דמשמע עיכובא כדאמרינן בריש הקומץ רבה (מנחות דף יט.) ומשני דכתיב והעלה למעוטי מעיכובא[ע]:

דכתיב והעלה. ודוקא בדיעבד דהא כתיב בהדיא (ויקרא יד יט) ס) ואחר ישחט את העולה:

רש"י

ואת השני. בתרי דהסוק קרא כתיב בשבועת ביטוי, וממילא ידעי' כיון דהאי שני עולה חטאת הוה ראשון: זה בנה אב. הבנין הוה בנה הכתוב אב, ללמד לכל חטאות שיקדמו לעולות הבאות עמהן: וקיימא לן. בזבחים בפרק כל התדיר (דף נ) דהאי בנין אב לא איצטריך אלא לחטאת העוף הבאה עם עולת בהמה, כגון יולדת עשירה שמביאה עולתה בהמה וחטאתה עוף, שמקדים חטאת לעולה:

כ) והקריבו לפני יי וכפר עליה וטהרה ממקר דמיה זאת תורת הילדת לזכר או לנקבה: [ויקרא יב, ז] ל) והאש על המזבח תוקד בו לא תכבה ובער עליה הכהן עצים בבקר בבקר וערך עליה העלה והקטיר עליה חלבי השלמים: [ויקרא ו, ה] מ) שלח תשלח את האם ואת הבנים תקח לך למען ייטב לך והארכת ימים: [דברים כב, ז] נ) זאת תהיה תורת המצרע ביום טהרתו והובא אל הכהן: [ויקרא יד, ב] ס) ועשה הכהן את החטאת וכפר על המטהר מטמאתו ואחר ישחט את העלה: [ויקרא יד, יט]

עין משפט נר מצוה

ג א מיי' פ"ג מהלכות תמידין הלכה יא:
ד ב מיי' פ"א מהלכות ק"פ הלכה ד:
ה ג מיי' פ"ו מהלכות תמידין הלכה ד ה:
ו ד שם הלכה יא ובהל' ק"פ שם:
ז ה מיי' שם ופ"א מהל' תמידין הלכה ד:
ח ו מיי' פ"ג מהלכות פסולי מוקדשין הלכה יא:
ט ז מיי' פ"א מהלכות מחוסרי כפרה הל"ה:
י ח מיי' פ"ט מהלכות תמידין הלכה ו:

ליקוטי רש"י

[נדפס בהשמטות]

רבינו חננאל

תניא כי קושיין תמיד קודם לקטורת וקטורת לנרות ונרות לפסח יאוחר דבר שנאמר בו בערב ובין הערבים כו'. **אסיקנא** הכי אמר רחמנא בעידנא דמדלקת נרות תהא מקטרא קטורת זו היא לישנא דיקא דמתיבתא: **ת"ר אין** לך דבר קודם לתמיד של שחר אלא קטורת בלבד שנאמר בה בבקר בבקר בהיטיבו את הנרות יקטירנה. ואין לך דבר שמתעכב אחר תמיד של בין הערבים אלא קטורת ונרות ופסח ומחוסר כפורים בערבי פסחים שטובל ואוכל פסחו לערב. ר' ישמעאל בנו של ר' יוחנן בן ברוקה אומר אף מחוסר כפורי' בשאר ימות השנה שטובל ואוכל בקדשים. **ואמרי' בשלמא** מחוסר כפורים בפסח אתי עשה דהוא עשיית הפסח דאית ביה כרת שנא' (במדבר ט' י"ג) וחדל לעשות הפסח ונכרתה. ודחי עשה דהוא עליה השלם כל הקרבנות דלית ביה כרת כלומר אין לך קרבן (דלית) [דאית] ביה כרת אבל האי דאי לא מקריב כפרתו ועביד פסח אתי לידי כרת לא אלא בשאר ימות השנה אכילת קדשים עשה היא ורה שאמר עליה השלם עשה למה דחי זה העשה לזה העשה. **ופרקי'** זה מחוסר כפורים כגון זב ומצורע (דשאין) [דל שאין] עליו אלא עופות וחטאת העוף אין למזבח ממנו אלא דמה ואין לו קרבן במערכה אחר התמיד: **רב פפא אומר** אפי' תימא מחוסר כפורים כגון מצורע וחטאת בהמה שהחלבים שלה במזבח סלקי [אלא דמעלים] ומלינים ע"ג המזבח: **ירושלמי**[פ] יכול יהא הקטורת אימורין מעכבת כפרה ת"ל זבח מכאן למדנו שאפי' מעלן ומלינן ונחבר לו שהרי אמרו אין מעכבין את הכפרה [בהדיא נאמר כי האימורין אין מעכבין את הכפרה] לפיכך אמר מעלן ומלינן ונעשין אלו האימורין שמעלן ומלינן על גבי המזבח כמי שנטמאו או שאבדו ואוכלין הכהנים הבשר ונשלמה הכפרה לבעלים באכילת הכהנים הבשר כדבעינן למימר קמן ואימורין של אשם נמי עביד להו כמה דעביד לאימורין של חטאת בהמה. **אלא לרב** חסדא דאוקמא בזב ואפילו במצורע דסבר כל מחוסר כפורים טהור הוא ואי לא עביד פסח חייב כרת הנה מצורע (דאע"פ) [דל אע"פ] שחטאתו ועולתו עופות א"א לו מכבש לאשם הני אימורין [שהן] למזבח היכי עביד וכי תימא הקרבת אשמו אינו מעכבו מלאכול בקדשים והתניא שמעכב. **וכי תימא בשקרבה** האשם מקודם התמיד אפילו הכי הא איכא עולת העוף שהולכת במערכה. וכי תימא עולתו אינה מעכבתו מלאכול בקדשים והתניא שאפילו עולתו מעכבתו לאכול בקדשים. וכי תימא בשקרבה עולתו והתניא זה בנה אב שיהו כל החטאות קודמות לעולות הבאות עמהן וקיימא לן דאפילו חטאת העוף קודמת לעולת בהמה. **ופריק רבא אין** כל החטאות קודמות לעולות

עשאום כמי שנטמאו אימורין או אבדו. למזבח לממר (לקמן קף ס:): מקין מקרא של העולין ניתח של דקדוק כמה שנטמאו או נאבדו כשריים[ד] דלקמן (קף ס:) על מה מקין מקרא של הסח ושל התלב ש"א והולין ומדקדנן לן מקרא של העולה שהעלה כבר. אמר ליה רב שמן בר אבא לרב פפא לדידך דאמרת מעלה ומינה בראשו של מזבח קיימין [ו] ועבדינן מילתא לכהנים דאתו בה לידי תקלה דסברי דיומיה הוא ואתו לאקטורי אמר ליה [ז] כהנים זריזין הן אמר ליה רב אשי לרב כהנא ואמרי לה רב הונא בריה דרב נתן לרב פפא והא כמה דלא מתקטרי אמורין כהנים לא מצו אכלי בשר [ח] דתניא יכול יהו כהנים ראשין בחזה ושוק קודם הקטרת אמורין תלמוד לומר [ט] והקטיר הכהן את החלב המזבחה והדר [י] והיה החזה לאהרן ולבניו וכמה דכהנים לא אכלי בשר בעלים לא מתכפרי [יא] דתניא [יב] ואכלו אותם אשר כפר בהם [יג] מלמד שהכהנים אוכלים ובעלים מתכפרין אמר ליה רב אשי לרב פפא והא כמה דלא מתקטרי אמורין כהנים לא מצו אכלי בשר [יד] דתניא יכול יהו כהנים ראשין בחזה ושוק קודם הקטרת אמורין תלמוד לומר [טו] והקטיר הכהן את החלב המזבחה והדר [טז] והיה החזה לאהרן ולבניו וכמה דכהנים לא אכלי בשר בעלים לא מתכפרי [יז] דתניא [יח] ואכלו אותם אשר כפר בהם [יט] מלמד שהכהנים אוכלים ובעלים מתכפרין אמר ליה רב אשי לרב פפא ושאלו אמר ליה [כ] יכול נטמאו אמורין או שאבדו לא יהו כהנים זכאין בחזה ושוק תלמוד לומר [כא] והיה החזה לאהרן ולבניו מכל מקום. רב כהנא רמי כתיב [כב] לא ילין חלב חגי עד בקר עד בוקר הוא דלא ילין הא כל הלילה כולה ילין וכתיב [כג] והקטיר עליה חלבי השלמים [כד] עליה השלם כל הקרבנות כולן הוא מותיב לה והוא מפרק לה כשנתותרו. רמי לי' רב ספרא לרב [כה] כתיב [כו] לא ילין לבקר זבח חג הפסח לבקר הוא דלא ילין אבל כל הלילה ילין [כז] וכתיב [כח] עולת שבת בשבתו ולא עולת חול בשבת ולא עולת חול ביום טוב אמר ליה כבר רמיה ליה [כט] מתייב שומט על ממך [ל] אמר מבורה מדכתיב לא ילין מתייב דמשמע מי דקיימינן [לא] עלי' נלא ילין וכל [לב] כלילה ילין כלר' עקיבא דאומ' [לג] לכולהו לקולא אלא ילין לבקר קרא כתיב לא ילין לבקר וכתיב זבח חג הפסח הרי[ן] מינה לבקר הוא דלא ילין הא כל הלילה ילין כלומר יקריב לילי חמשה עשר אניס שהוא יריש באבהבה עשר שחל להיות בשבת שיקנין דחולבי דברים הנשחטין בשבת שלבינהן קרבנן ביום טוב. אמר ליה רבא ומינה לילה לקרא דאבהבה עשר שחל להיות בשבת כתיבה. א"ל שבקיה לקרא כיון דלית ליה דרשה אחרינא הוא דחזק ומוקים נפשיה בהכי: מתני' הפסח ששחטו שלא לשמו כו'. בעי רב פפא בעבודה אחת מהו מאלו העבודות אמר

יכול נטמאו או שאבדו לא יהו הכהנים כו'. הכי מלקא מסקנא הכא דלא לא מלבי לכהנים לא מכפרי בעלים ולא מתעבדי בקדשים **ומקשה ריב"ש** דבפסחים רבים (יומא ה.) ממרינן ד"ם דם שנטמא וחזקן בשוגג טולא ממוד לן טולא והכא דמתעבדיימא מלרעיי מרבי ומנעי מפי לן טולא למיתי בשר בעי למיתר בכל דבעים מתכפרין מלמא מף עם בל דבשר מיט נאכל בעלים מתכפרין. וי"ל דהיכא דמזי לכהנים מתעבדיימא ומתכפרין והכא בעי למיתר בכל דבעי למיכל מזי לכהנים ובעלים לא מתכפרין בשר (ט) לא מתכפרים בעלים **ומיהו קשה** מנעמא בשר חולך וזרק לא הכל מן הלא מין לבשר שעמא אחרי בשר להכניס. ומלא לפרש לכל זמן דמזי בשר להכילה לא מתכפרין בעלים עד שיאכלו להכיס אבל אם נטמא אחרי כן לו יפה לו ומשה נותר מתכפרי בעלים:

ולא שלח חול ביתיו. הקשה ריב"ש דהכי קאי בשבת כתיב למחר אבל ביו"ט דקיל מנא לן דלא קרבנ. וי"ל דלמחר כרבי עקיבא דלמר בסוף לולי קרבנים (שבת קף קיר.) עולת שבת [ס] נימוד על שבת בי"ט לו קרבנים עקיבא בי"ט ומשמע ליה קרא שבת זו בשבת אחרת דמייתי לי' בשבת בי"ט מבלל דבל חול בי"ט לו קרבנ. וקשה לר' עקיבא מיפוק לי' דלמלי שבת קרבין בי"ט מקרא דהכא דלא ילין לא בכל הלילה ילין לכל [סא] דמשמע מיפוקם למרבנים בי"ט ומשמע ליה קרא כמו בשבת. מימה [סב] לר"ש דלא קרא כעומר דבשר מיירי דהא לקמן (קף סב:) ממייב שומט על ממך [ס] אמר מבורה מדכתיב לא ילין מתייב דמשמע מי דקיימינן [סג] עלי' נלא ילין וכל [סד] כלילה ילין כלר' עקיבא מוקימנא למנוא דהכא ומשמע ליה לר' עקיבא דפסח נאכל כל הלילה עד שעת מפוון [ע]. ומיהו למימר דמשמע ליה למפלר בש"ס דקא בעי לה בפרק כל הזבח מייבי בן בבשר מלב כמו גבי מלב מגי' [עא] ומבלה כתיב מלב כמו גבי מלב מגי' [עב] דוחקא לן [עג] הבשר בלבבו הפסח (שמות יב ח) ל"ל דמלי ס"ם דקא בעי לה בפרק כל הזבח (שם פסוק י) ל"ל דמזיכו ש"מ דבמלויי מבשרי' **בארבעה** עשר שהי' להיות בשבת עסקינן. בירושלמי [ע] דייק מקרא דלא ילין מלב מגי כה"ג ומוקי לה נמי ר' אבהו ברב ס"ד שאל להיות בשבת ופריך הלא מלי למוקמי בשאר בשבתות דלא ילין אלא בי"ט ומפרק דה"ק שמלהו שלא יבא לידי בי ילין בשבת בשאר בשבתות ט. ומיהם לר' יהושע דאמר בפרק כל הזבח מייבי בן בבשר מלב כמו גבי מלב מגי [עד] ומפרק דה"ק שמלהו שלא יבא לידי בי ילין שיקריבנו מבעוד יום בשבת הלמיים ט. ומיהם לר' יהושע דאמר בפרק כל הזבח מייבי בן בבשר מלב כמו גבי מלב מגי [עה] ומפרק דה"ק שמלהו שלא יבא לידי בי ילין שיקריבנו מבעוד יום בשבת הלמיים ט. ומיהם לר' יהושע דאמר בפרק כל הזבח מייבי בן בבשר מלב כמו גבי מלב מגי [עו] ומפרק דה"ק שמלהו שלא יבא לידי בי ילין שיקריבנו מבעוד יום בשבת הלמיים ט.

דאי ר' מאיר אמר תפוס לשון ראשון. מוי"ל דבעי מוקי לה כר' מאיר דאמר תפוס לשון ראשון. [ב] (קף ב) עדיין היא מחלוקת פירוש אפילו בתמוהין עולה ושלמים פניא ר"ש. ונלמה הכי קאי דיוקא דהכא דמייתי לקמן בפירקין (קף סב.) גבי מחבים מומרים הקדיש מוקים לערלים כו' וסבר [ג] מינה לסמיטה אלא לנסוף ולכדרבה דאמר עדיין היא מחלוקת ופליגי בתפוס לשון נתפוס אפילו לר' מאיר לא פליגי אלא בנסוף ומיהו בנגעי המרגן יש לפרש דלא פליגי אלא בנסוף לשון [ד] בשבת שמור לנרבה ואפילו לר' מאיר לא פליגי אלא בנסוף לשון [ה] בשבת שמור לנרבה ואפילו לר' מאיר לא פליגי אלא בנסוף לשון [ו] בשבת שמור לנרבה ואפילו לר' מאיר לא פליגי אלא בנסוף לשון [ז] בשבת שמור לנרבה ואפילו לר' מאיר לא פליגי אלא בנסוף לשון [ח] בשבת שמור לנרבה ואפילו לר' מאיר לא פליגי אלא בנסוף לשון [ט] בשבת שמור לנרבה ואפילו לר' מאיר לא פליגי אלא בנסוף לשון [י] בשבת שמור לנרבה ואפילו לר' מאיר לא פליגי אלא בנסוף לשון [יא] בשבת שמור לנרבה ואפילו לר' מאיר לא פליגי אלא בנסוף לשון [יב] בשבת שמור לנרבה ואפילו לר' מאיר לא פליגי אלא בנסוף לשון [יג] בשבת שמור לנרבה ואפילו לר' מאיר לא פליגי אלא בנסוף לשון [יד] בשבת שמור לנרבה ואפילו לר' מאיר לא פליגי אלא בנסוף לשון [טו] בשבת שמור לנרבה ואפילו לר' מאיר לא פליגי אלא בנסוף לשון [טז] בשבת שמור לנרבה ואפילו לר' מאיר לא פליגי אלא בנסוף לשון [יז] בשבת שמור לנרבה ואפילו לר' מאיר לא פליגי אלא בנסוף לשון [יח] בשבת שמור לנרבה ואפילו לר' מאיר לא פליגי אלא בנסוף לשון [יט] בשבת שמור לנרבה ואפילו לר' מאיר לא פליגי אלא בנסוף לשון [כ] בשבת שמור לנרבה ואפילו לר' מאיר לא פליגי אלא בנסוף לשון [כא] בשבת שמור לנרבה ואפילו לר' מאיר לא פליגי אלא בנסוף לשון [כב] בשבת שמור לנרבה ואפילו לר' מאיר לא פליגי אלא בנסוף לשון [כג] בשבת שמור לנרבה ואפילו לר' מאיר לא פליגי אלא בנסוף לשון [כד] בשבת שמור לנרבה ואפילו לר' מאיר לא פליגי אלא בנסוף לשון [כה] בשבת שמור לנרבה ואפילו לר' מאיר לא פליגי אלא בנסוף לשון [כו] בשבת שמור לנרבה ואפילו לר' מאיר לא פליגי אלא בנסוף לשון [כז] בשבת שמור לנרבה ואפילו לר' מאיר לא פליגי אלא בנסוף לשון [כח] בשבת שמור לנרבה ואפילו לר' מאיר לא פליגי אלא בנסוף לשון [כט] בשבת שמור לנרבה ואפילו לר' מאיר לא פליגי אלא בנסוף לשון [ל] בשבת שמור לנרבה ואפילו לר' מאיר לא פליגי אלא בנסוף לשון [לא] בשבת שמור לנרבה ואפילו לר' מאיר לא פליגי אלא בנסוף לשון [לב] בשבת שמור לנרבה ואפילו לר' מאיר לא פליגי אלא בנסוף לשון [לג] בשבת שמור לנרבה ואפילו לר' מאיר לא פליגי אלא בנסוף לשון [לד] בשבת שמור לנרבה ואפילו לר' מאיר לא פליגי אלא בנסוף לשון [לה] בשבת שמור לנרבה ואפילו לר' מאיר לא פליגי אלא בנסוף לשון [לו] בשבת שמור לנרבה ואפילו לר' מאיר לא פליגי אלא בנסוף לשון [לז] בשבת שמור לנרבה ואפילו לר' מאיר לא פליגי אלא בנסוף לשון [לח] בשבת שמור לנרבה ואפילו לר' מאיר לא פליגי אלא בנסוף לשון [לט] בשבת שמור לנרבה ואפילו לר' מאיר לא פליגי אלא בנסוף לשון [מ] בשבת שמור לנרבה ואפילו לר' מאיר לא פליגי אלא בנסוף לשון [מא] בשבת שמור לנרבה ואפילו לר' מאיר לא פליגי אלא בנסוף לשון [מב] בשבת שמור לנרבה ואפילו לר' מאיר לא פליגי אלא בנסוף לשון [מג] בשבת שמור לנרבה ואפילו לר' מאיר לא פליגי אלא בנסוף לשון [מד] בשבת שמור לנרבה ואפילו לר' מאיר לא פליגי אלא בנסוף לשון [מה] בשבת שמור לנרבה ואפילו לר' מאיר לא פליגי אלא בנסוף לשון [מו] בשבת שמור לנרבה ואפילו לר' מאיר לא פליגי אלא בנסוף לשון [מז] בשבת שמור לנרבה ואפילו לר' מאיר לא פליגי אלא בנסוף לשון [מח] בשבת שמור לנרבה ואפילו לר' מאיר לא פליגי אלא בנסוף לשון [מט] בשבת שמור לנרבה ואפילו לר' מאיר לא פליגי אלא בנסוף לשון [נ] בשבת שמור לנרבה ואפילו לר' מאיר לא פליגי אלא בנסוף לשון [נא] בשבת שמור לנרבה ואפילו לר' מאיר לא פליגי אלא בנסוף לשון [נב] בשבת שמור לנרבה ואפילו לר' מאיר לא פליגי אלא בנסוף לשון [נג] בשבת שמור לנרבה ואפילו לר' מאיר לא פליגי אלא בנסוף לשון [נד] בשבת שמור לנרבה ואפילו לר' מאיר לא פליגי אלא בנסוף לשון [נה] בשבת שמור לנרבה ואפילו לר' מאיר לא פליגי אלא בנסוף לשון [נו] בשבת שמור לנרבה ואפילו לר' מאיר לא פליגי אלא בנסוף לשון [נז] בשבת שמור לנרבה ואפילו לר' מאיר לא פליגי אלא בנסוף לשון [נח] בשבת שמור לנרבה ואפילו לר' מאיר לא פליגי אלא בנסוף לשון [נט] בשבת שמור לנרבה ואפילו לר' מאיר לא פליגי אלא בנסוף לשון [ס] בשבת שמור לנרבה ואפילו לר' מאיר לא פליגי אלא בנסוף לשון [סא] בשבת שמור לנרבה ואפילו לר' מאיר לא פליגי אלא בנסוף לשון [סב] בשבת שמור לנרבה ואפילו לר' מאיר לא פליגי אלא בנסוף לשון [סג] בשבת שמור לנרבה ואפילו לר' מאיר לא פליגי אלא בנסוף לשון [סד] בשבת שמור לנרבה ואפילו לר' מאיר לא פליגי אלא בנסוף לשון [סה] בשבת שמור לנרבה ואפילו לר' מאיר לא פליגי אלא בנסוף לשון [סו] בשבת שמור לנרבה ואפילו לר' מאיר לא פליגי אלא בנסוף לשון [סז] בשבת שמור לנרבה ואפילו לר' מאיר לא פליגי אלא בנסוף לשון [סח] בשבת שמור לנרבה ואפילו לר' מאיר לא פליגי אלא בנסוף לשון [סט] בשבת שמור לנרבה ואפילו לר' מאיר לא פליגי אלא בנסוף לשון [ע] בשבת שמור לנרבה ואפילו לר' מאיר לא פליגי אלא בנסוף לשון [עא] בשבת שמור לנרבה ואפילו לר' מאיר לא פליגי אלא בנסוף לשון [עב] בשבת שמור לנרבה ואפילו לר' מאיר לא פליגי אלא בנסוף לשון [עג] בשבת שמור לנרבה ואפילו לר' מאיר לא פליגי אלא בנסוף לשון [עד] בשבת שמור לנרבה ואפילו לר' מאיר לא פליגי אלא בנסוף לשון [עה] בשבת שמור לנרבה ואפילו לר' מאיר לא פליגי אלא בנסוף לשון [עו] בשבת שמור לנרבה ואפילו לר' מאיר לא פליגי אלא בנסוף לשון

עין משפט נר מצוה

יא א מיי' פ"ט מהלכות מעשה הקרבנות הלכה יח: יב ב מיי' פ"ג שם הלכה ט: יג ג מיי' פ"ג מהלכות תמידין ומוספין הלכה ח ופ"ד מהלכות קרבן פסח הלכה ט: יד ד פ שם הלכה ז: טו ה מיי' שם ופ"ו מהל' שגגות הלכה ג ופ"ד מהל' ק"פ הלכה ה: טז ו מיי' פרק י"ב מהלכות פסולי המוקדשין הלכה ה"ז: [מהרי"ט לנמלא]:

רבינו חננאל

הבאות עמהן זוולתי עולת מצורע שאם הקדיש העולה לחטאת כיפר שנאמר והעלה הכהן את העולה ואת המנחה מאי היא ההעלה שהעלה כבר: אמר ליה רב אדא לרב פפא [ס"ד] כהנים זריזין הן אמר ליה רב אשי לרב הונא בריה דרב נתן לרב פפא והא כמה דלא מתקטרי אמורין כהנים לא מצו אכלי בשר [ס"ד] דתניא יכול יהו כהנים ראשין בחזה ושוק קודם הקטרת אמורין תלמוד לומר [ס"ד] והקטיר הכהן את החלב המזבחה והדר [ס"ד] והיה החזה לאהרן ולבניו וכמה דכהנים לא אכלי בשר בעלים לא מתכפרי [ס"ד] דתניא [ס"ד] ואכלו אותם אשר כפר בהם [ס"ד] מלמד שהכהנים אוכלים ובעלים מתכפרין אמר ליה רב אשי לרב פפא ושאלו אמר ליה [ס"ד] יכול נטמאו אמורין או שאבדו לא יהו כהנים זכאין בחזה ושוק תלמוד לומר [ס"ד] והיה החזה לאהרן ולבניו מכל מקום. רב כהנא רמי כתיב [ס"ד] לא ילין חלב חגי עד בקר עד בוקר הוא דלא ילין הא כל הלילה כולה ילין וכתיב [ס"ד] והקטיר עליה חלבי השלמים [ס"ד] עליה השלם כל הקרבנות כולן הוא מותיב לה והוא מפרק לה כשנתותרו. רמי לי' רב ספרא לרב [ס"ד] כתיב [ס"ד] לא ילין לבקר זבח חג הפסח לבקר הוא דלא ילין אבל כל הלילה ילין [ס"ד] וכתיב [ס"ד] עולת שבת בשבתו ולא עולת חול בשבת ולא עולת חול ביום טוב אמר ליה כבר רמיה ליה [ס"ד] מתייב שומט על ממך [ס"ד] אמר מבורה מדכתיב לא ילין מתייב דמשמע מי דקיימינן [ס"ד] עלי' נלא ילין וכל [ס"ד] כלילה ילין כלר' עקיבא דאומ' [ס"ד] לכולהו לקולא אלא ילין לבקר קרא כתיב לא ילין לבקר וכתיב זבח חג הפסח הרי[ן] מינה לבקר הוא דלא ילין הא כל הלילה ילין כלומר יקריב לילי חמשה עשר אניס שהוא יריש באבהבה עשר שחל להיות בשבת שיקנין דחולבי דברים הנשחטין בשבת שלבינהן קרבנן ביום טוב. אמר ליה רבא ומינה לילה לקרא דאבהבה עשר שחל להיות בשבת כתיבה. א"ל שבקיה לקרא כיון דלית ליה דרשה אחרינא הוא דחזק ומוקים נפשיה בהכי: מתני' הפסח ששחטו שלא לשמו כו'. בעי רב פפא בעבודה אחת מהו מאלו העבודות אמר

לקוטי רש"י

זריזין הם. שמלהו שלו מני מוהב שנתמנו וזמנים ושנה ג). בקיאים הן בכל ואין בניהן מיום למחר כהן זה יהו משפטיך ליעקב (דברים לג י) [שם קיד:]. לכיון שנכנס לעבודה ביזוע מלמדהו שלמות קדש ועיוורין [קג.]. **ואאלו אותם.** אם הקדשים אבר מופר בהם כי סיכי למהוי כפרה שנאמר ונכפות ס.]. **עליה חלבי השלמים.** על מנת של שחר השלם כל הקרבנות ולא שלמים על מנת של תמיד הערב ללמחר מתיר הערב לו [קרבי קרבן נלעיל נח.].

[המשך לעמ' ס.]

מסורת הש"ס עם הוספות

ס) [שמות קף פה:]. ס) [שם קף ס. וש"נ]. ג) הורח כהנים צו פרק יד ה"ב, ד) [ע"מ ס. ד"ה ומשנה ס. ה) [ע"מ קמ:]. ו) [ע"ע תוס' זבחים ה. ד"ה הלא, ז) תורח כהנים שם ה"ה ועיין תוס' יומא כט. ד"ה אלא, ח) [לעיל נח. ט) [ויקרא ו, ג]. י) [לקמן קג.]. יא) [לקמן פט. שבת כה:]. יב) [שבת קיד:]. יג) [קדושין קמ. מלו נב:]. יד) [שבת יח.]. טו) [ויקרא ו, ג]. טז) [לקמן קג.]. יז) [לקמן פט. שבת כה:]. יח) [ע"ע תוס' זבחים יא. ד"ה ואכלו]. יט) [ויקרא י, יז]. כ) [לקמן קג.]. כא) [ויקרא ז, לה]. כב) [ויקרא ו, ג]. כג) [לקמן קג.]. כד) [ויקרא ו, ג]. כה) [לקמן פט. שבת כה:]. כו) [שמות יב, י]. כז) [לקמן פט. שבת כה:]. כח) [ויקרא ז, טו]. כט) [לקמן פט. שבת כה:]. ל) [לקמן פט. שבת כה:]. לא) [לקמן פט. שבת כה:]. לב) [לקמן פט. שבת כה:]. לג) [לקמן פט. שבת כה:]. לד) [לקמן פט. שבת כה:]. לה) [לקמן פט. שבת כה:]. לו) [לקמן פט. שבת כה:]. לז) [לקמן פט. שבת כה:]. לח) [לקמן פט. שבת כה:]. לט) [לקמן פט. שבת כה:]. מ) [לקמן פט. שבת כה:]. מא) [לקמן פט. שבת כה:]. מב) [לקמן פט. שבת כה:]. מג) [לקמן פט. שבת כה:]. מד) [לקמן פט. שבת כה:]. מה) [לקמן פט. שבת כה:]. מו) [לקמן פט. שבת כה:]. מז) [לקמן פט. שבת כה:]. מח) [לקמן פט. שבת כה:]. מט) [לקמן פט. שבת כה:]. נ) [לקמן פט. שבת כה:]. נא) [לקמן פט. שבת כה:]. נב) [לקמן פט. שבת כה:]. נג) [לקמן פט. שבת כה:]. נד) [לקמן פט. שבת כה:]. נה) [לקמן פט. שבת כה:]. נו) [לקמן פט. שבת כה:]. נז) [לקמן פט. שבת כה:]. נח) [לקמן פט. שבת כה:]. נט) [לקמן פט. שבת כה:]. ס) [לקמן פט. שבת כה:]. סא) [לקמן פט. שבת כה:]. סב) [לקמן פט. שבת כה:]. סג) [לקמן פט. שבת כה:]. סד) [לקמן פט. שבת כה:]. סה) [לקמן פט. שבת כה:]. סו) [לקמן פט. שבת כה:]. סז) [לקמן פט. שבת כה:]. סח) [לקמן פט. שבת כה:]. סט) [לקמן פט. שבת כה:]. ע) [לקמן פט. שבת כה:]. עא) [לקמן פט. שבת כה:]. עב) [לקמן פט. שבת כה:]. עג) [לקמן פט. שבת כה:]. עד) [לקמן פט. שבת כה:]. עה) [לקמן פט. שבת כה:]. עו) [לקמן פט. שבת כה:].

הגהות הב"ח

(ב) תוס' ד"ה יכול ומי' ל ומי' דכל כמה דלא מתו מתי מסרי למיכלא בפני. ג"כ מי' לפיגלו לפיכלא ומלמוניתא:

גליון הש"ס

בפי' התכתיב עולת שבת. שבת קמ"ב ע"ב ע"פ מ"ש במכתי. ובמ"מ קף מו ע"ב תוס"ים שבל ובש"י.

הגהות מהר"ב רנשבורג

אן) דתני' יכול נטמאו אמורין. ומתמה הסמיטה בריטיפא [וכן מיין בלי"ש [בילה] קף כ ע"ב [ד"ה ומתמה]. בן) ריש"י ד"ה ושעלה בכהן וכו' בפר תמלא. ל"ל בתר מטלא:

הגהות וציונים

אן) [ע"ל לרבא וכן איתא בילקוט סנהם רמז תשפ"ב, ופרשת משפטים רמז שנ"ו. ורידע דרב ספרא דא"ל רבא משה שפיר קאמרת שבת קא ע"ב וכן בשאר דוכתי ובבה אחי נמי שפיר שהשיב רבא כבר רמיה ניהליה רב אבא כבר רמיה ניהליה רב אבא בר חייא לר' אבהו. פשאיב אבהו] (גליון): בן) בכתיב לא ילין ולהלן: בן) בכל המוכיח. וכ"ה בריש"ב. גן) גירסת מהרש"ל רבא (גליון) כ"ה גירסת תוס' כאן. והגהיהא שלפנינו ר"ב פפא" היא גירסת הריב"א לקמן בחוס' ס ע"א ד"ה והיינו: דן) ע"ל בבריית (באהע"מ): הן) עש להוסיף בשבתי (באהע"מ וכ"ה בכתיי) ועי' בגר"א בשבת שם. ו) בכתיי ויצויין היא אהא קרא. זן) עש להוסיף של (באהע"מ): חן) ע"ל דקיימי (מהרש"ל): טן) הא בל בלילה (בתיי) ילין דהא כרבי עקיבא (תוס' הרשב"א). י) [גירסת תוספות היא גבי רבא וכן בכתהרש"א] (גליון): כן) ע"ל יכברי (באהע"מ). לן) עש להוסיף תלוויידו (באהע"מ).

תורה אור השלם

א) וְעָשָׂה הַכֹּהֵן אֶת הַחַטָּאת וְכִפֶּר עַל הַמִּטַּמֵּא מִמֵּתְאָתוֹ וְאַחַר יִשְׁחַט אֶת הָעֹלָה: וְהֶעֱלָה הַכֹּהֵן אֶת הָעֹלָה וְאֶת הַמִּנְחָה הַמּוּבְחָה וְכִפֶּר עָלָיו הַכֹּהֵן וְטָהֵר: (ויקרא יד, יט-כ)

ב) וְהִקְטִיר הַכֹּהֵן אֶת הַחֵלֶב הַמִּזְבֵּחָה וְהָיָה הַחָזֶה לְאַהֲרֹן וְלִבָנָיו: (ויקרא ז, לא)

ג) וְאֶכְלוּ אֹתָם אֲשֶׁר כֻּפַּר בָּהֶם לְמַלֵּא אֶת יָדָם לְקַדֵּשׁ אֹתָם וְזָר לֹא יֹאכַל כִּי קֹדֶשׁ הֵם: (שמות כט, לג)

ד) לֹא תּוֹתִירוּ מִמֶּנּוּ עַד בֹּקֶר וְהַנּוֹתָר מִמֶּנּוּ עַד בֹּקֶר בָּאֵשׁ תִּשְׂרֹפוּ: (שמות יב, י)

ה) וְאָכַל עַל הַמּוּקְדָה תּוֹרֵד גַּם לֹא תִבְעֶרֶנּוּ עָרֵב עָלָיו הַכֹּהֵן עֵצִים בַּבֹּקֶר וְעָרַךְ עָלָיָה הָעֹלָה וְהִקְטִיר עָלָיו חֶלְבֵי הַשְּׁלָמִים: (ויקרא ו, ה)

ו) עֹלַת שַׁבָּת בְּשַׁבַּתּוֹ עַל עֹלַת הַתָּמִיד וְנִסְכָּהּ: (במדבר כח, י)

ז) וְאָמַרְתָּם זֶבַח פֶּסַח הוּא לַיְיָ אֲשֶׁר פָּסַח עַל בָּתֵּי בְנֵי יִשְׂרָאֵל בְּמִצְרַיִם בְּנָגְפּוֹ אֶת מִצְרַיִם וְאֶת בָּתֵּינוּ הִצִּיל וַיִּקֹּד הָעָם וַיִּשְׁתַּחֲוּוּ: (שמות יב, כז)

ח) וְאֵכְלוּ אֶת הַכִּפֻּרִים אֲשֶׁר כֻּפַּר בָּהֶם לְמַלֵּא אֶת יָדָם לְקַדֵּשׁ אֹתָם וְזָר לֹא יֹאכַל כִּי קֹדֶשׁ הֵם: (שמות כט, לג)

ט) וְלֹא תּוֹתִיר מִמֶּנּוּ עַד בֹּקֶר וְהַנּוֹתָר מִמֶּנּוּ עַד בֹּקֶר בָּאֵשׁ תִּשְׂרֹפוּ: (שמות יב, י)

וְהָא כְּמַה דְּלָא מִתְקַטְּרֵי אֲמוּרִין כֹּהֲנִים לָא מָצוּ אָכְלִי בָּשָׂר, וגם הבעלים אינם יכולים לאכול את חלקם קודם הקטרת האימורים (משנה למלך מעשה הקרבנות יא, ד, מלשון הרמב"ם פסולי המוקדשין יח, ז; מנחת חינוך מצוה קמא אות ז, שכך מבואר בתוס' ביצה כ, ב, וכן מבואר ברש"י סוכה ט, א ועוד, אך ראה מנחת חינוך שם, שמלשון הברייתא להלן משמע שרק אכילת הכהנים תלויה בהקטרת האימורים).

ואיסור אכילת הבשר קודם הקטרת האימורים, אין פירושו שההקטרה היא הדבר המתיר את הבשר באכילה, שאין ההיתר תלוי בהקטרה, אלא זריקת הדם היא המתירה את הבשר באכילה, רק שיש דין קדימה המוטל על האדם להקטיר את האימורים תחילה, וכל עוד לא הוקטרו אסור לאכול את הבשר. ומטעם זה שהיתר הבשר אינו תלוי בהקטרה, אם אבדו האימורים או נטמאו, מותר לאכול את הבשר, וכמבואר בגמ' להלן (תוס' זבחים מג, א, ע"פ קובץ שיעורים ביצה אות נד, וחי' הגרי"ז מנחות יג, א). מאידך, יש הסוברים שהקטרת האימורים היא המתירה את הבשר באכילה [יחד עם זריקת הדם] (רמב"ם פסולי המוקדשין שם, הובא בחי' הגרי"ז שם), אלא שבאופן שאבדו האימורים או נטמאו, דרשה הגמ' להלן מן הכתוב שאין ההקטרה מעכבת (הערות הגרי"ש אלישיב, אך ראה שם שעדיין צריך ביאור לדעת הרמב"ם מדוע אין ההקטרה מעכבת כשאי אפשר להקטיר היום אך ניתן להקטיר למחרת, כמבואר בגמ' להלן).

ונפקא מינא, אם צריך להקטיר את כל האימורים או שמא די בהקטרת כזית מהם, שאם ההקטרה היא המתירה, די בכזית שהוא שיעור חשוב, אך אם יש דין להקדים את הקטרת האימורים קודם אכילת האדם, אסור לאכול מן הבשר כל עוד לא הוקטרו כל האימורים (הערות הגרי"ש אלישיב). נפקא מינא נוספת, שאם ההקטרה היא 'מתיר', צריך שהאש תאכל את האימורים כדי להתיר את הבשר, אך אם הוא רק דין בסדר ההקרבה להקדים את ההקטרה לאכילה, די בהעלאת האימורים על גבי האש כדי להתיר את אכילת הבשר, כיון שבהעלאתם למזבח כבר נתקיימה ההקדמה (שם, ואילת השחר זבחים צח, ב).

מְלַמֵּד שֶׁהַכֹּהֲנִים אוֹכְלִים וּבְעָלִים מִתְכַּפְּרִין, ואין הכהנים צריכים לאכול את כל הבשר הראוי להם כדי שיתכפרו הבעלים, אלא כיון שאכלו כזית בשר, התכפרו הבעלים (שפת אמת, חזו"א או"ח קכד לדף זה).

וְהִקְטִיר עָלָיו חֶלְבֵי הַשְּׁלָמִים עָלָיו הַשֵּׁלֶם כָּל הַקְּרֻבָּנוֹת כּוּלָּן - על תמיד של שחר השלם את כל הקרבנות, ולא על תמיד של בין הערבים, שאסור להקטיר קרבנות אחרים לאחר תמיד של בין הערבים (רש"י, ראה ביאורנו לעיל נח, ב ד"ה השלמים). ואיסור זה מתחיל מיד לאחר שחיטת תמיד של בין הערבים, אף אם עדיין לא הקטיר את אימוריו [כי 'עליה השלם' משמע שצריך להשלים את כל הקרבנות לפני שמתחיל בתמיד של בין הערבים, דהיינו קודם שחיטתו], שאם לא כן, מדוע לא תירצה הגמ' שהפסוק של 'לא ילין חלב חגי עד בקר', שמדויק ממנו שכל הלילה כולו ילין, מדבר במקרה שלא הקטירו עדיין את התמיד, ועל כן יכול להקטיר בינתיים קרבנות אחרים (מהר"ח אור זרוע רכ; טורי אבן ר"ה ל, ב ד"ה ונתקלקלו). אולם יש שכתבו, שהאיסור הוא רק לאחר הקטרת אימורי התמיד, אבל קודם הקטרת אימורי התמיד, מותר להקטיר אימורי שאר קרבנות אף שכבר שחט את התמיד וזרק את דמו (תוס' מנחות מט, א. וראה רעק"א להלן פט, א ד"ה ובדברי, שהקשה שמסוגיתנו מוכח לא כך כמבואר לעיל, וראה דובב מישרים ג לב, ב).

ובדיעבד כשעבר על עשה זה שלא להקריב לאחר תמיד של בין הערבים, נחלקו המפרשים אם הקרבן פסול, הובא בביאורנו לעיל (נח, ב ד"ה שלא). ויש שכתב, שמהגמ' כאן מוכח שעשה זה הוא לעיכובא אף בדיעבד, שאם אינו אלא דין לכתחילה, מדוע לא תירצה הגמ' שהפסוק של 'לא ילין וגו' עד בקר', מלמד שבדיעבד אם הקטיר עד הבוקר, הקרבן כשר (תוס' הוריות ד, א).

מִשּׁוּם דְּחֶלְבֵי שַׁבָּת קָרֵיבִין בְּיוֹם טוֹב אֲנַן נֵיקוּ וְכוּ', כלומר, שאף שחלבי שבת קרבים ביום טוב, זה דוקא בקרבנות הבאים לחובת היום, כגון תמידים ומוספים של שבת, אבל קרבן פסח הקרב בשבת לא יקרב ביום טוב, לפי שאינו נחשב 'חלבי שבת', כי אינו בא לחובת היום של שבת, ועל כך תירצה הגמ', שמסתירת הפסוקים מוכח שגם קרבן פסח הקרב בשבת הוא בכלל 'חלבי שבת' וקרב ביום טוב (רש"ש), שכמו שהתמידים הקרבים בשבת נחשבים 'חלבי שבת', אף שחובתם אינה מדין שבת, כך גם פסח שחל בשבת, אף שחובתו אינה מדין שבת, נחשב 'חלבי שבת', לפי שהדרשה של 'במועדו' המלמדת שקרבן פסח דוחה שבת, אינה רק היתר להקריבו בשבת, אלא באה לומר שנחשב גם קרבן של שבת (הערות הגרי"ש אלישיב).

מַשְׁנָה. הקדמה: כל הקרבנות צריך לעשותם 'לשמן', כלומר, שצריך לעשות את ארבע עבודות הקרבן, שהן שחיטה קבלה הולכה וזריקה, לשם סוג הקרבן שעבורו הוא הוקדש, לשם עולה, לשם שלמים וכו'. אך גם אם לא חשב במפורש שיהא 'לשמו', אלא הקריב את הקרבן בסתם, 'סתמא לשמה' וכשר כאילו חשב במפורש 'לשמו'. ואם חשב במפורש 'שלא לשמו', בשאר הקרבנות הקרבן כשר אלא שלא עלה לבעלים לשם חובתו שעבורה הובא הקרבן, ואילו בפסח שהקריבו בי"ד בניסן ובחטאת שהקריבה בכל זמן שהוא, הקרבן פסול לגמרי (משנה זבחים ב, א וגמ' שם ע"ב).

הַפֶּסַח שֶׁשְּׁחָטוֹ שֶׁלֹּא לִשְׁמוֹ, אלא לשם שלמים (רש"י, וכמבואר להלן במשנה), והוא הדין שפסול אם שחטו לשם חולין (רמב"ם פסולי המוקדשין טו, יא; מאירי בביאור הירושלמי כאן), ושלא כחטאת שאף שפסולה אם שחטה לשם שלמים (משנה זבחים א, א), כשרה אם שחטה לשם חולין (גמ' שם מו, ב, וברמב"ם שם, ד, ובמאירי. ובביאור החילוק בין פסח לחטאת, ראה קרן אורה פתיחה לזבחים).

ופסול 'שלא לשמו', אינו במחשבה בלבד, אלא רק אם אמר גם בפיו שעושה את העבודה שלא לשמו, שמחשבה לבד אינה פוסלת בקדשים (תוס' יו"ט, וכפי שכתבו רש"י ותוס' להלן סג, א, ושכך יש לפרש ברש"י כאן שכתב שהפסח נפסל 'במחשבתן', שכוונתו היא שחשב ואמר כך). ויש שכתב, שמחשבה לבד פוסלת בקדשים גם אם לא הוציא בפיו (משנה למלך פסולי המוקדשין יג, א, ממשמעות לשון הרמב"ם שם).

לִשְׁמוֹ וְשֶׁלֹּא לִשְׁמוֹ וְכוּ' פָּסוּל, שהפסול במחשבה 'שלא לשמה' אינו מצד שאין כאן מחשבה 'לשמה', שהרי 'סתמא לשמה', כלומר, שהקרבן מצד עצמו עומד לשמו [כמבואר בגמ' בזבחים (ב, ב)], ואם כן אין צורך לחשוב בהדיא 'לשמה', אלא חידשה התורה שמחשבת 'שלא לשמה' היא מחשבה הפוסלת את הקרבן, וכמו מחשבת פיגול, ולכן גם אם חשב 'לשמו ושלא לשמו' [אפילו בעבודה אחת לדעת רבי יוסי, וכמבואר להלן בגמ'], שיש כאן מחשבה 'לשמו', מכל מקום פסול משום שיש כאן מחשבת

גְּמָרָא. אֲבָל בִּשְׁתֵּי עֲבוֹדוֹת מוֹדֶה דְּמִיפְּסִיל, ולפי זה, מה שנאמר במשנה להלן (סא, א) 'לטמאים ולטהורים כשר', אף ששם מדובר בעבודה אחת [שהרי אין מחשבת טמאים פוסלת אלא בשחיטה], ואם כן כיון שהלשון הראשון הוא 'לטמאים' היה לנו לומר בזה 'תפוס לשון ראשון', יש להעמיד שם באופן שעומדים לפניו טמאים וטהורים ואמר 'הריני שוחט לאלו', שכיון שהזכיר את שניהם בבת אחת, חלה השחיטה עבור שניהם (תוס', ראה שם הוכחתם לאוקימתא זו). ויש שביאר, שהכלל של 'תפוס לשון ראשון' נאמר רק כששני הלשונות סותרים זה את זה, אבל כששוחט על מנת שיאכלו ממנו טמאים וטהורים, אין סתירה בין הלשונות, כיון ש'מחשבת אוכלין' אינה פוסלת אלא אם כולה היתה לשם שאינם ראויים, משא"כ כאן ששניהם יכולים לאכול ממנו, טמאים וטהורים (הגהות רא"מ הורוויץ).

דְּקָאֵי בִּשְׁחִיטָה וְקָחָשֵׁיב בִּזְרִיקָה דְּאָמַר הֲרֵינִי שׁוֹחֵט אֶת הַפֶּסַח לִשְׁמוֹ לִזְרוֹק דָּמוֹ שֶׁלֹּא לִשְׁמוֹ, ודוקא באופן זה, שחשב בשעת שחיטה לזרוק 'שלא לשמו', אך אם חשב בשעת שחיטה לקבל או להוליך 'שלא לשמו', אין הקרבן נפסל, כיון שהמקור לכך ש'מחשבין מעבודה לעבודה' הוא ממחשבת פיגול, דהיינו שמחשב בעבודה אחת לעשות עבודה אחרת במחשבת פיגול [כגון שמחשב בשעת שחיטה שיזרוק את הדם על מנת לאכול מן הבשר חוץ לזמנו] (גמ' זבחים ט, ב, ראה ביאורנו להלן ד"ה וקא), ושם אין מחשבה פוסלת אלא אם חשב על הזריקה ולא על שאר עבודות (תוס' שם).

ויש שכתב, שגם אם חשב בשעת שחיטה לקבל או להוליך 'שלא לשמו', הקרבן פסול (מאירי חולין לח, ב), שדוקא לגבי פיגול הפסול במחשב מעבודה לעבודה הוא רק במחשב על הזריקה ולא על הקבלה וההולכה, משום שמחשבת פיגול אינה פוסלת אלא במחשב בשעת אחת מארבע העבודות על האכילה שתהא חוץ לזמנו, הן אכילת מזבח [דהיינו זריקה או הקטרה] והן אכילת אדם [אכילת הקרבן לבעלים או לכהנים], אבל הפסול של 'שלא לשמו' שייך גם בקבלה והולכה, שהרי אם חשב 'שלא לשמו' בשעת קבלה והולכה פסול, ואם כן גם כשחשב בשעת שחיטה לקבל או להוליך 'שלא לשמו' פסול (קרן אורה זבחים שם, וראה ליקוטי הלכות [לחפץ חיים] שם ז, א זבח תודה ד"ה מחשבין, כיצד נלמד דין זה מפיגול, אף שבפיגול אין מחשבים אלא על הזריקה). ויש הסוברים, שאכן מחשבת פיגול מעבודה לעבודה פוסלת גם לענין קבלה והולכה (בעל המאור חולין לט, א, רמב"ן ורשב"א שם).

וְקָא מַשְׁמַע לָן דְּמָחְשְׁבִין מֵעֲבוֹדָה לַעֲבוֹדָה, כלומר, שהמחשב בשעת עבודה זו על חברתה לעשותה במחשבת פסול, נפסל הקרבן מיד, ואפילו אם לא עשה לבסוף את העבודה השניה במחשבת פסול. ועל כן, כששחט את הפסח 'לשמו' על מנת לזרוק את דמו 'שלא לשמו', נפסל הקרבן מיד בשעת שחיטה (רש"י). ונחלקו בדין זה רבי יוחנן וריש לקיש בזבחים (ט, ב), האם למדים ממחשבת פיגול שמועילה בה מחשבה מעבודה לעבודה או לא.

ונחלקו בירושלמי (כאן), אם הפסול הוא משום ש'נעשה משעה ראשונה כשוחטו לשמו ושלא לשמו', או משום ש'כל שאילו יבוא לאותה העבודה והוא מחשב לה, מחשב הוא מעבודה אחרת לה', כלומר, האם הפסול הוא בשחיטה, שהחושב בשעת שחיטה מחשבת פסול על הזריקה, יש בכך מחשבת פסול ביחס לשחיטה עצמה, כאילו חשב שהשחיטה עצמה תהא 'שלא לשמו', או שמא הפסול הוא בזריקה, שהזריקה נפסלת כיון שחשב בשעת שחיטה לעשותה 'שלא לשמו', ונחשב כאילו חשב כך בזריקה אף שבשעת הזריקה חשב שתהא 'לשמו' [אמנם, גם לפי צד זה נפסל הקרבן מיד בשעת שחיטה, כיון שאין הדם ראוי עוד לזריקה, שהרי אי אפשר עוד לקיים בו זריקה לשמה, והרי זה כנפסל הדם] (ע"פ קרן אורה זבחים ט, ב ומקדש דוד קונטרס עניני קדשים ד, ג).

שְׁחָטוֹ שֶׁלֹּא לְאוֹכְלָיו - לחולה ולזקן שאינם יכולים לאכול כזית, ואין בו מנויים אחרים אלא הם (רש"י). ויש שכתבו, שמדובר שיש מנויים אחרים מלבדם, אלא שכיוון לשחטו לשם החולה והזקן ולא לשם האחרים, שאם מדובר שאין שם מנויים אחרים מלבד החולה והזקן, אם כן מדוע נקטה המשנה שחשב במפורש ששוחטו 'שלא לאוכליו', הרי אפילו אם שחטו בסתם גם כן פסול, כיון שאין לו אוכלין (תוס', וכן מבואר בירושלמי על משנה זו - מראה הפנים שם. וראה הגהות רא"מ הורוויץ שביאר שזו גם כוונת רש"י). ויש שכתב, שבאמת גם אם שחטו בסתם פסול, והמשנה נקטה ששחטו 'שלא לאוכליו' אגב הסיפא ששחטו 'לאוכליו ושלא לאוכליו' (קול הרמ"ז, בדעת רש"י).

לַעֲרֵלִים, ישראל שמתו אחיו מחמת מילה, ופסול מלאכול פסח, שנאמר (שמות יב, מח) 'וכל ערל לא יאכל בו' (רש"י). ויש שכתבו, שערל האמור כאן היינו שאינו מל משום שחושש מצער המילה, אבל אם מתו אחיו מחמת מילה נחשב כאנוס ומותר לאכול את הפסח (תוס' חגיגה ד, ב, בשם ר"ת, וראה אתוון דאורייתא יג, שהוכיח שגם לדעת רש"י נחשב כאנוס ופטור מעשיית פסח, אלא שמכל מקום הואיל והוא ערל, פסול מלאכול).

המשך מעמוד נט:

פסול של 'שלא לשמו', וכמו שאם חשב לאכול את הקרבן 'בזמנו ושלא בזמנו' שפסול משום פיגול (קובץ שעורים ב כב, א, בשם הגר"ח הלוי). ויש סוברים, שהפסול כשחשב 'שלא לשמו' הוא אכן מצד חיסרון של 'לשמה', שאף ש'סתמא לשמה', מכל מקום כשחשב במפורש 'שלא לשמו', עקר בזה את הקרבן מסתמו לשמו, והטעם שפסול כשחשב 'לשמו ושלא לשמו', הוא משום שחסר במחשבת 'לשמה', כי צריך שיהיה הקרבן מיוחד רק לשמו ולא לשם דבר נוסף (שם, ב, בדעת התוס' במנחות מב, ב).

או דילמא בשתי עבודות תנן ואפי' לר' מאיר דאמר תפוס לשון ראשון הני מילי בעבודה אחת אבל בשתי עבודות מודה דמיפסיל אמרי אהייא אי נימא אשלא לשמו ולשמו בין בעבודה אחת בין בשתי עבודות בין לר' מאיר בין לר' יוסי איפסיל ליה מקמייתא דהא לרבי יוסי [א] נמי אף בגמר דבריו אדם נתפס אית ליה אלא אלשמו ושלא לשמו מאי. ת"ש הפסח ששחטו שלא לשמו וקבל והלך וזרק שלא לשמו היכי דמי אי נימא כדקתני למה לי עד דמחשב לכולהו מקמייתא איפסיל ליה אלא לאו הכי קתני [א]הפסח ששחטו שלא לשמו אי נמי שחטו לשמו וקבל והלך וזרק שלא לשמו אי נמי שחטו וקבל והלך לשמו וזרק שלא לשמו דהויא לה שתי עבודות אימא סיפא לשמו ושלא לשמו היכי דמי אי נימא בשתי עבודות היינו רישא אלא לאו בעבודה אחת ור' יוסי היא דאמר אף בגמר דבריו אדם נתפס לא לעולם בשתי עבודות ורישא דקאי בשחיטה וקא מחשב בשחיטה א"נ קאי בזריקה וקא מחשב בזריקה סיפא [ב]דקאי בשחיטה וקחשיב בזריקה דאמר הריני שוחט את הפסח לשמו לזרוק דמו שלא לשמו וקמ"ל דמחשבין מעבודה לעבודה והיינו בעיא דרב פפא. ת"ש או שלא לשמו ולשמו פסול היכי דמי אי נימא בשתי עבודות השתא לשמו ושלא לשמו אמרת פסול שלא לשמו ולשמו מיבעיא אלא לאו בעבודה אחת ומדסיפא בעבודה אחת רישא נמי בעבודה אחת לא לעולם בשתי עבודות ובדין הוא דלא איצטריך ליה ואיידי דתנא לשמו ושלא לשמו תנא נמי שלא לשמו ולשמו. תא שמע [ג]שחטו שלא לאוכליו ושלא למנויו לערלים ולטמאין פסול הכא פשיטא בעבודה אחת ומדסיפא בעבודה אחת רישא נמי בעבודה אחת מידי איריא הא כדאיתא והא כדאיתא סיפא בעבודה אחת רישא אי בעבודה אחת אי בשתי עבודות. תא שמע [ג]לאוכליו ושלא לאוכליו כשר היכי דמי אי נימא בשתי עבודות וטעמא דחשיב בזריקה [ד]דאין מחשבת אוכלין בזריקה הא בעבודה אחת כגון בשחיטה דמהניא ביה מחשבת אוכלין פסול והא קיימא לן מקצת אוכלין לא פסלא אלא

רש"י

או דילמא בשתי עבודות תנן. אחת חישב לשמו ובשניה שלא לשמו, והכא ליכא למימר תפוס לשון ראשון, שהרי ארבעתן העבודות חשובות זו כזו ליפסול את הזבח באחת מהן, ואפילו לרבי מאיר מיפסיל: ומהדר גמרא, אהייא מהני לישני דסיפא דמתניתין קיימא הך בעיא: אי נימא אשלא לשמו. ברישא והדר לשמו, הא בין לר' מאיר בין לר' יוסי אפילו בעבודה אחת מיפסיל, לר' מאיר דהא אמר תפוס לשון ראשון, לרבי יוסי נמי מיפסיל דהא ר' יוסי אף בגמר אית ליה, כלומר תחלת דבריו של אדם וסופן בכולן דעתו נתפסת, וכולן מתקיימין: אלשמו ושלא לשמו. דאי בעבודה אחת נמי פסיל ליה מתני', תו לא מיתוקמא כרבי מאיר דאמר תפוס לשון ראשון ולשון אחרון לא חייל: אי נימא כדקתני. שחט וקיבל והלך וזרק כולן שלא לשמו, ולאו או קאמר, למה לי בכולהו, הא בחדא קי"ל בזבחי' בשמעתא קמייתא דהזבח נפסל: לעולם. סיפא נמי דקתני לשמו ושלא לשמו בשתי עבודות, ודקשיא לך היינו רישא, לא תיקשי, רישא מיירי דכי שחט חישב בה לשמו וכשזרק חישב בה שלא לשמו, וסיפא מיירי דבשעת שחיטה חישב תרתי מחשבות, חדא על השחיטה לשמו וחדא על הזריקה שלא לשמו: דאמר הריני שוחט לשמו על מנת לזרוק שלא לשמו. והכא ליכא למימר תפוס לשון ראשון, דהא אעבודה אחריתי קאי לשון שני, וקא משמע לן מתני' דמחשבין מעבודה לעבודה, כלומר דמחשב בשעת עבודה זו על חברתה לעשותה במחשבת פסול, נפסל מיד, ואפילו לא עשה השניה במחשבת פסול כמו שחיטה[א]: והיינו בעיא דרב פפא. דאמר מחשבים מעבודה לעבודה בשחיטת קדשים בפ"ק (זבחים דף י.), דאמרינן התם מתקיף לה רב פפא דילמא הא קמ"ל דמחשבין מעבודה לעבודה: השתא לשמו ושלא לשמו. עבודה ראשונה בכשרות, אמרת פסול במחשבת עבודה שניה: שלא לשמו ולשמו מיבעיא. דכיון דנפסל בעבודה ראשונה מהיכן יחזור ויוכשר: אלא לאו בעבודה אחת. ותנא לשמו ושלא לשמו לאפוקי מדרבי מאיר דאמר תפוס לשון ראשון, ותנא שלא לשמו ולשמו, דלא תימא תפוס לשון אחרון דהא הדר ביה מקמא וכי שחיט אהאי בתרא קא שחיט, קמ"ל דר' יוסי היא דאמר בכל דבריו אדם נתפס, ולא הדר ביה, אלא אתרוייהו איכוין: ומדסיפא. שלא לשמו ולשמו בעבודה אחת קאמר, דבשתי עבודות לא איצטריך: רישא. דלשמו ושלא לשמו נמי אף בעבודה אחת, ור' יוסי היא: לעולם בשתי עבודות. ודקשי' לך פשיטא הא איפסיל ליה מעבודה קמייתא: איידי דתנא לשמו ושלא לשמו. לאשמעינן דמחשבין מעבודה לעבודה כדלעיל, תנא נמי שלא לשמו ולשמו: שלא לאוכליו. לחולה ולזקן[ה] שאין יכולין לאכול כזית[ו], ואין בו מנויין אחרים אלא הן: פסול. [א]דאיש לפי אכלו כתיב (שמות יב), הראוי לאכול[ז]: שלא למנויו. נימנו עליו חבורה זו ושחטו לשם חבורה אחרת[ח]: לערלים. ישראל שמתו אחיו מחמת מילה, והן פסולין מלאכול פסח, דכתיב [ב]כל ערל לא יאכל בו (שם): טמאים. נמי אסורים בקדשים, ובכרת הן על אכילתן: הכא פשיטא בעבודה אחת קאי. דהא חדא מחשבה הוא דאיכא: רישא נמי בעבודה אחת. כלומר אפילו בעבודה אחת, ודלא כר' מאיר: מידי איריא. וכי ראיה היא זו: סיפא. דבמחשבה אחת מיירי, ליכא לאוקומה אלא בעבודה אחת: רישא. דמיירי בשתי מחשבות, איכא לאוקומא אי אף בעבודה אחת, ודלא כר' מאיר: אי בשתי עבודות. ולא בעבודה אחת, ור' מאיר: לאוכליו ושלא לאוכליו. כדמפרש ואזיל: היכי דמי אי נימא בשתי עבודות. שחטו לאוכליו ע"מ לזרוק שלא לאוכליו, ואשמעי' דכשר: וטעמא מאי משום דאין מחשבת אוכלין. אין מחשבת פסול האוכלין כגון חולה וזקן פוסלת בזריקה, דבשחיטה הוא דכתיבי אוכלין (שמות יב), [א]לפי אכלו תכוסו, והיינו תשחוט, כדמתרגמי' [ג]ושחט ויכוס: ה"ג [ב]בעבודה אחת כגון בשחיטה דמהני' בה מחשבת אוכלין, פסול. ואפי' כה"ג דאמר לאוכליו ושלא לאוכליו: והא קיימא לן. לקמן (ד' סא.): מקצת אוכלין. כגון הכא דנימנו בו ראויין [ג]לאכול ושחטו לשם כולן כשר, דהא כולה שחיטה נמי משום אוכלין נריכה, דאי אפשר לכזית בשר בלא שחיטה, ולקמן[י] מפרש מאי שנא דלשמו ושלא לשמו פסול ולאוכליו ושלא לאוכליו כשר: אלא

תוספות

אבל בשתי עבודות אפי' ר' מאיר מודה. וא"ת והיכי מיתוקמא מתני' כר' מאיר הא קתני סיפא לטמאים ולטהורים כשר ואמאי נימא תפוס לשון ראשון ובעבודה אחת מיירי דאין מחשבת טמאים אלא בשחיטה[ט]. וי"ל דמתני' מיירי כגון דקיימי קמיה טמאים וטהורים ואמר הריני שוחט לאלו דבענין אחר לא משכחת [י]מקלת ערלה דלא פסלה לר' מאיר אליבא דרבה דאמר אינה לשחיטה אלא לבסוף:

אי בשתי עבודות היינו רישא. וא"ת ולימא דרישא איירי כששחט סתמא ולכך כשזרק שלא לשמו אמרינן הוכיח סופו על תחלתו[י] אבל אם אמר בהדיא הריני שוחט לשמו ה"א דלא עקר [ה] שלא לשמו אפי' בשתי עבודות להכי איצטריך סיפא. וי"ל דסברא הוא דבשתי עבודות אינו מועיל מפרש יותר מסתם:

והיינו בעיא דרב פפא. פי' הקונט' לחוק דנקט רב פפא ולא נקט ר' יוחנן דאמר התם בהדיא מחשבין מעבודה לעבודה. ונראה לריב"א דגר' לעיל (נט:) בעי רב פפא בעבודה אחת תנן ומסיק היינו בעיא דרב פפא פי' שפיר מתוקמא בעיא דרב פפא שאינו יכול לפושט' מן המשנה וכן מלא רבי בספר ישן וכן גר"ח. ורשב"א מפרש והיינו בעיא דרב פפא מה ששאל בעבודה אחת תנן או בשתי עבודות הנך שתי עבודות היינו כגון שוחט לשמו על מנת לזרוק שלא לשמו:

שלא לשמו ולשמו מיבעיא. וא"ת כי נמי אמרי' בעבודה אחת תיקשי ליה הכי השתא לשמו ושלא לשמו פסול שלא לשמו ולשמו מבעיא דאפי' ר' מאיר דפליג בלשמו ושלא לשמו בשלא לשמו ולשמו מודה דלכ"ע תפוס לשון ראשון. וי"ל דאי בעבודה אחת מיירי קא משמע לן כמו שפירש בקונ' דלא אזלינן בתר לשון אחרון [דוקא] לאפוקי מבן ננס דאית ליה בפרק בית כור (ב"ב קה.) תפוס לשון אחרון לגמרי לבטל הראשון. ור"י מפרש דבעבודה אחת אתי שפיר דתני שלא לשמו ולשמו אגב לשמו ושלא לשמו כיון דשניהם בעבודה אחת אבל בשתי עבודות דרישא הפסול בזריקה וסיפא הפסול בשחיטה לא דמו אהדדי ולית ליה למתניי' אגב רישא:

שחטו שלא לאוכליו. פי' רש"י לחולה ולזקן ואין מנויין עליו אלא הן[כ]. וקשה אם כן מאי איריא שלא לאוכליו אפי' סתם נמי פסול כיון שאין לו אוכלין. ונראה דמיירי דיש נמי מנויים אחרים:

אילימא בב' עבודות טעמא דחשיב בזריקה. נראה לר"י דהכא איירי אליבא דרבה דאמר לקמן (ד' סא:) שחטו למולין על מנת שיתכפרו בו ערלים כשר דלרב חסדא דאמר פסול לא מצי מיירי בשתי עבודות. מיהו לקמן משמע במסקנא דאף לרבה פסול:

פסח

מסורת הש"ס עם הוספות

א) [לעיל דף נט. וש"נ], ב) [לקמן סא.], ג) [שם], ד) לקמן סא: עה:, ה) לקמן סא., ו) לקמן צא., ז) סב:, ח) כמבואר לקמן סא. ד"ה ואיתקש, ט) לקמן סג., י) עי' זבחים ב:, כ) עי' רא"ם הורוויץ בילק"מ.

הגהות וציונים

א] צ"ל כמו שחישב (דפו"י): ב] בכת"י נוסף הא בעבודה: ג] יש להוסיף ושאינם ראויין (דק"ס תמר): ד] יש להוסיף ליה וכ"ה בתוס' הרשב"א: ה] עיין תוד"ה והיינו, ובדבר שמואל הגיה לא איפשטא:

תורה אור השלם

א) וְאִם יִמְעַט הַבַּיִת מִהְיוֹת מִשֶּׂה וְלָקַח הוּא וּשְׁכֵנוֹ הַקָּרֹב אֶל בֵּיתוֹ בְּמִכְסַת נְפָשֹׁת אִישׁ לְפִי אָכְלוֹ תָּכֹסּוּ עַל הַשֶּׂה: [שמות יב, ד]

ב) וְכִי יָגוּר אִתְּךָ גֵּר וְעָשָׂה פֶסַח לַיי הִמּוֹל לוֹ כָל זָכָר וְאָז יִקְרַב לַעֲשֹׂתוֹ וְהָיָה כְּאֶזְרַח הָאָרֶץ וְכָל עָרֵל לֹא יֹאכַל בּוֹ: [שמות יב, מח]

ג) וְשָׁחַט אֶת בֶּן הַבָּקָר לִפְנֵי יי וְהִקְרִיבוּ בְּנֵי אַהֲרֹן הַכֹּהֲנִים אֶת הַדָּם וְזָרְקוּ אֶת הַדָּם עַל הַמִּזְבֵּחַ סָבִיב אֲשֶׁר פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד: [ויקרא א, ה]

ליקוטי רש"י

[שייך לדף נט:]

ודרש ליה לשון השלמה עליה על העולה תמיד של שחר האמורה בראש המקרא שנאמר וערך עליה העולה והקטיר והוסיף והשלים אחריה כל הקרבנות ולא על שבין הערבים למד על תמיד של בין הערבים שיהא אחרון לכל הקרבנות [יומא לג.]. ולא עולת חול בי"ט. כגון אברי תמיד של ערב י"ט שלא הוקטרו מבעוד יום אין מעלין אותן מחשכה וכ"ש קדשים פסולים לא קרבים [שבת כד:]. אלמא אפילו הקטר עולה אינו דוחה י"ט וכ"ש שריפת פסול שלה שאף קרבן של חול הוא דזריקת דמו מאתמול עבר ואין יכול להקטירו בלילה [לקמן פג:]. שקריבים בי"ש. שחל להיות במוצאי שבת [שבת קיד:]. אף בגמר דבריו. נתפס דעת האדם [לעיל נט:] ודבק ודעתו לכל מה שמוציא בפיו [שם ד"ה ר"ש]. אף בגמר דבריו אדם נלכד ונתפש כלומר תופס סוף את גמר דבריו דתנן הרי זו תמורת עולה תמורת שלמים הרי זו תמורת עולה ושלמים דברי ר"מ דאמר תפוס לשון ראשון רבי יוסי אומר אם לכך נתכוון תחלה ולא הוה אפשר ליה להוציא שני שמות כאחד ועל כרחו הוציא זה אחר זה דבריו קיימין ותרעה עד שתסתאב ותמכר ויביא בחצי דמיה עולה ובחצי דמיה שלמים [שם ד"ה ר"ש].

[ע"כ שייך לדף נט:]

מחשבין מעבודה לעבודה. כלומר מחשבה מועלת במחשבת שלא לשמו [זבחים ט:]. דאפי' לא חישב על הזריקה בשעתה אלא בשעת שחיטה הויא מחשבה [שם י.]. לאוכליו ושלא לאוכליו כשר. דמקצת אוכלין לא פסלי ולקמן מפרש טעמא [לקמן סא.].

עין משפט נר מצוה

טז א מיי' פרק ט"ו מהלכות פסולי מוקדשין הלכה א:
יז ב מיי' שם הלכה י:

רבינו חננאל

לשם פסח ולשם שלמים. או דלמא בשתי עבודות בשחיטה אמר לשם פסח ובקבלה אמר לשם שלמים. ודברי ר' מאיר דאמר בתחלת דבריו אדם מתפיס ור' יוסי הוא דאמר אף בגמר דבריו אדם מתפיס מפורשין הן במשנתנו בתמורה פ' חמישי האומר הרי זו תמורת עולה תמורת שלמים הרי זו תמורת עולה דברי ר' מאיר. ר' יוסי אומר אם לכך נתכוון בתחלה אע"פ שאי אפשר לקרות שני שמות כאחת דבריו קיימין אם משאמר תמורת עולה נמלך ואמר תמורת שלמים הרי זו תמורת עולה ומיפרשא בגמרא אליבא דרבי מאיר דאמר בתחלת דבריו אדם מתפיס לר' יוסי בדקי' ליה [אין] מהדר הוא דקא הדר ביה תפוס לשון ראשון ואי אמר לתמורת שניהם נתכוונתי דבריו קיימין מאי ת"ש הפסח ששחטו שלא לשמו קבל והלך וזרק שלא לשמו או לשמו ושלא לשמו כו' היכי דמי אי נימא בעבודה אחת כדקתני למה לי עד דמחשב שלא לשמו בכולהו מקמייתא איפסל ליה לדברי הכל אלא לאו הכי קתני הפסח ששחטו שלא לשמו [או ששחטו לשמו] וקבל שלא לשמו כו' דהוה ליה שתי עבודות אחת לשמו ואחת שלא לשמו. אי הכי אימא סיפא או לשמו ושלא לשמו ה"ד אי נימא בשתי עבודות היינו רישא למה לי למתני ליה תרי זימני אלא לאו בעבודה אחת שחטו לשם פסח ולשם שלמים ומתני' רבי יוסי היא דאמר אף בגמר דבריו אדם מתפיס לפיכך תני פסול אבל לר' מאיר בתחלת דבריו מתפיס וכשר. ודחי' לא לעולם כולה מתני' בשתי עבודות רישא כגון דשחיט ומחשב בשחיטה לשמו ומחשב שלא לשמו בקבלה וכן בהולכה וכן בזריקה. סיפא כגון דאמר בשחיטה הריני שוחט לשם פסח לזרוק דמו שתים שהן ארבע לשם שלמים שמעינן מינה דמחשבין מעבודה לעבודה והיינו בעיא דרב פפא הא[ה] איפשטא: ת"ש או שלא לשמו ולשמו פסול האי מאי אי אמרת דמתני' בשתי עבודות (ומחייב) [ומחשב] באחת שלא לשמו ובאחרת לשמו היינו רישא דרישא והיא תחלת משנתנו דאמרי' דברי הכל פסול. אי דקאי בעבודה ומחשב בעבודה אחרת היינו רישא. אלא לעולם בעבודה אחת רישא נמי לשמו ושלא לשמו בעבודה אחת ובעיא דרב פפא קיימא. ודחי' לא לעולם בשתי עבודות ובדין הוא וכו': ת"ש שלא לאוכליו ושלא למנויו לערלים וכו'. ת"ש שחטו לאוכליו ושלא לאוכליו וכו' כשר היכי דמי אי נימא בשתי עבודות כגון שחטו לאוכליו וזרק לשמו שלא לאוכליו טעמא דחשיב בזריקה ולפיכך הוא כשר דאין מחשבת אוכלין בזריקה דתנן (לקמן פט.) נמנין ומושכין את ידיהן עד

אלא לאו בעבודה אחת ומדסיפא בעבודה אחת רישא נמי בעבודה אחת מידי איריא הא כדאיתא והא כדאיתא סיפא בעבודה אחת ורישא או בעבודה אחת או בשתי עבודות. איבעיא להו פסח ששחטו בשאר ימות השנה לשמו ושלא לשמו מהו מי אתי שלא לשמו ומפיק ליה מידי לשמו ומכשיר ליה או לא כי אתא רב דימי אמר אמריתא לשמעתא קמיה דר' ירמיה הואיל ולשמו מכשירו בזמנו ושלא לשמו מכשירו שלא בזמנו מה לשמו המכשירו בזמנו אין מוציאו מידי שלא לשמו אף שלא לשמו המכשירו שלא בזמנו אין מוציאו מידי לשמו ופסול ואמר לי לא אם אמרת בשלא לשמו שכן נוהג בכל הזבחים תאמר בלשמו שכן אינו נוהג בכל הזבחים אלא בפסח בלבד. מאי הוי עלה אמר רבא פסח ששחטו בשאר ימות השנה לשמו ושלא לשמו כשר דהא סתמו לשמו קאי ואפילו הכי כי שחיט ליה שלא לשמו כשר אלמא אתי שלא לשמו ומפיק ליה מידי לשמו כי שחיט נמי לשמו ושלא לשמו אתי שלא לשמו ומפיק ליה מידי לשמו א"ל רב אדא בר אהבה לרבא דילמא שאני היכא דאמר מהיכא דלא אמר דהא לאוכליו ושלא לאוכליו כשר וכל היכא דשחיט ליה שלא לאוכליו לחודיה פסול ואמאי הא סתמא לאוכליו קאי אלא שאני היכא דאמר מהיכא דלא אמר הכא נמי שאני היכא דאמר מהיכא דלא אמר א"ל מידי איריא[א] בשלמא התם כמה דלא עקר ליה בשחיטה סתמיה ודאי לשמו קאי אלא הכא סתמיה לאוכליו קאי דילמא מימשכי הני ואתי אחריני ומימני עליה (אחריני) דתנן [א] נמנין ומושכין את ידיהם ממנו עד שישחט. איבעיא להו פסח ששחטו בשאר ימות השנה בשינוי בעלים מהו שינוי בעלים כשינוי קודש דמי ומכשיר ליה או לא אמר רב פפא אמריתא לשמעתא קמיה דרבא הואיל ושינוי קודש פוסלו בזמנו ושינוי בעלים פוסלו בזמנו מה שינוי קודש שפוסלו בזמנו מכשירו לאחר זמנו[ב] אף שינוי בעלים שפוסלו בזמנו מכשירו לאחר זמנו[ב] ואמר לי לא [ג] אם אמרת בשינוי קודש שכן פסולו בגופו וישנו בארבע עבודות

וישנו

תוספות

פסח ששחטו לשמו ושלא לשמו. אומר ר"י דמיבעיא ליה אפי' לר"מ דסבר בעלמא תפוס לשון ראשון דילמא הכא פסול דלשמו דאינו נוהג בכל הזבחים לא חשיב[ב] למיחל והוי עקירה או דילמא אפ"ה אמרינן תפוס לשון ראשון דאליבא דר' יוסי הוה מצי למיבעי אפילו בשלא לשמו ולשמו אלא להכי נקט לשמו ושלא לשמו משום דבעי אפילו אליבא דר"מ:

בשאר ימות השנה. היינו קודם שהגיע זמן הפסח כדפי' בקונטרס ולכך בעי עקירה לפי שעומד לפסח כשיבא ובכולה שמעתא חשיב ליה דקאי לשמו אבל לאחר הפסח משמע לקמן (ד' סד.) דספיקא הוי דקאמרינן ש"מ פסח בשאר ימות השנה בעי עקירה:

הכא נמי אתי שלא לשמו ומפיק מידי לשמו. וא"ת והא לשמו ושלא לשמו כשר לר"מ ולא אמרינן אתי שלא לשמו ומפיק מידי לשמו ושלא לשמו גרידא פסול אע"ג דסתמא לשמו קאי. ואור"י דהתם היינו טעמא דהכשר לשמו נוהג בכל הזבחים הילכך כי אמר לשמו אלים למיחל טפי ולא אתי שלא לשמו ומפיק ליה אבל האי פסול דלשמו אינו נוהג בכל הזבחים ולהכי לא מקשה ליה אלא מלאוכליו ושלא לאוכליו דלא שייך אלא בפסח גרידא:

סתמו להני אוכלין קאי הני מימשכי כו'. הקשה ריב"א מה לנו אי לא קאי להני אוכלין מ"מ סתמא לאוכלין קאי או להני או לאחריני דסתמא לא לחולים או לזקנים קאי ואפ"ה שלא לאוכליו מפיק מלאוכליו[ו] ושלא לאוכליו נמי אמאי לא עקר לאוכליו דקאמר ברישא. ואומר ר"י דכששוחט לאוכליו ושלא לאוכליו אינו כשר אלא על ידי אותם אוכלין ששחט ואיסב עליהן וסתמיה[ז] לאו לאלו אוכלין (א) והרי כאילו לא קאי לאוכליו:

רש"י

אלא לאו בעבודה אחת. אף בעבודה אחת כשר, ומתני' בין בעבודה אחת בין בשתי עבודות קאמר, בעבודה אחת כגון בשחיטה מכשר ליה דמשום מקצת אוכלין לא פסלי, ובשתי עבודות כגון ששחט לאוכליו וזרק שלא לאוכליו, אף על גב דכולה זריקה שלא לאוכליו, כשר, משום דאין מחשבת אוכלים בזריקה: ומדסיפא אף בעבודה אחת קאמר רישא נמי אף בעבודה אחת קאמר. דלשמו ושלא לשמו פסול, דאף בגמר דבריו אדם נתפס, ורבי יוסי היא ולא ר' מאיר: סיפא. אף בעבודה אחת, רישא אימא לך אי אף בעבודה אחת ורבי יוסי היא, אי בשתי עבודות קאמר ולא בעבודה אחת ור"מ, דאי בעבודה אחת, כשר בלשמו ושלא לשמו, דתפוס לשון ראשון: פסח בשאר ימות השנה. כגון שהפרישו קודם לכן ימים רבים, וקיימא לן דכשר לשלמים בפירקין דלקמן (ד' ע:), ואם שחטו לפסח פסול, דלאו זמניה, ואי לשם שלמים שחטו כשר, והיכא דשחטו לשמו ושלא לשמו מהו: אמריתא לשמעתא. למילף מדין בנין אב דפסול: אין מוציאו מידי שלא לשמו. לתפוס לשון אחרון לבדו ולהכשיר הנשחט שלא לשמו ולשמו: אף שלא לשמו כו' אין מוציאו מידי לשמו. לתפוס לשון אחרון ולהכשירו: שכן נוהג פסולו בכל הזבחים. או לפסול לגמרי בפסח וחטאת, או לפסול מעלות לבעלים לשם חובה בשאר זבחים, כדתנן (זבחים ד' ב.) כל הזבחים שנזבחו שלא לשמן כשרין לזרוק ולהקטיר אימורים ולאכול בשרן, ולא עלו לבעלים לשם חובה, חוץ מפסח וחטאת שפסולין לגמרי, אלמא נוהג בכל הזבחים, הלכך לא אתי לשמו ומפיק לה מידיה לגמרי: תאמר בפסול דלשמו שאינו נוהג אלא בפסח. בשאר ימות השנה, וכיון דקיל אתי שלא לשמו ומפיק ליה מידיה: מהיכא דלא אמר. דאף על גב דהיכא דלא אמר ברישא לשמו ואמר שלא לשמו כשר, היכא דאמר פסול: דהא שלא לאוכליו פסול. ואף על גב דסתמיה לאוכליו קאי, אתי שלא לאוכליו ומפיק ליה מסתמיה, וכי אמר ברישא לאוכליו והדר שלא לאוכליו, לא אתי שלא לאוכליו ומפיק ליה מידי לאוכליו, וכשר: הכי השתא. ומי דמי סתמא דלאוכליו לסתמא דלשמו דתילפינהו מהדדי, התם סתמא דלשמו אלים טובא, דכל כמה דלא איעקר ליה שם פסח מיניה סתמא לשמו קאי, ואפילו הכי כי אמר שלא לשמו מפיק ליה מסתמיה, הלכך כי אמר לשמו ברישא נמי יליף מיניה דאתי שלא לשמו ומפיק ליה מידיה, דלא שאני לן בין היכא דאמר מהיכא[ג] דלא אמר, אבל לאוכליו מי אלים סתמא דידיה דסתמא ליקו להני אוכלין, הא אי בעו מימשכו הני מיניה ומוכרין אותו לחבורה אחרת: דתנן נמנין עליו ומושכין ידיהן ממנו עד שישחט. הבא למנות עליו ימנה, והרוצה למשוך ידיו ממנו שכבר נמנה עליו מושך, הלכך לא אלים סתמא דלאוכליו, ואף על גב דאתיא מחשבת שלא לאוכליו ומפקא ליה מסתמא ופסל ליה, שאני לן היכא דאמר לאוכליו ברישא מהיכא דלא אמר, דהתם טעמא משום דלא אלים סתמיה הוא, ואיכא למימר אימשכו להו קמאי ואימנו עליה חולה וזקן ואישתחיט כוליה שלא לאוכליו, וכי אמר לאוכליו ושלא לאוכליו הוו להו מקצת אוכלין ולא פסלי: ה"ג פסח ששחטו בשאר ימות השנה בשינוי בעלים מהו. ול"ג לשמו. שחטו סתם בשינוי בעלים, של ראובן היה ושחטו לשם שמעון, אבל לא עקר שם פסח ממנו: כשינוי קודש. שלא לשמו: שינוי בעלים פוסל. בפסח בזמנו לגמרי, וכן בחטאת, ובשאר זבחים מונען מלעלות לשם חובה, וכל תורת שינוי קודש עליהן, בשמעתא קמייתא דזבחים[ג]: פסולו בגופו. שמחשבתו על עצמו של קרבן: וישנו בארבע עבודות. שחט או קיבל דמו או זרק[ד] או הלך שלא לשמו פסול, דבכל ארבע עבודות דם ילפינן ליה לפוסלה בפ"ק דזבחים (ד' ז:), שחיטה א) מזבח פסח שתהא זביחתו לשם פסח, ושאר עבודות ב) מועשית פסח שיהו כל עשיותיו לשם פסח:

וישנו

רבינו חננאל

שישחט כו' ואוקימנא מחלוקת לימשך אבל לימנות דברי הכל עד שישחוט שנא' במכסת נפשות תכוסו הזהיר לשחוט על שנמנין בו הא אילו שוחטו לאוכליו ושלא לאוכליו [פסול] והא קיי"ל כל היכא דפתיכא פסולין לכשרין כשר אלא ודאי לעבודה כו' ומדסיפא כו' ובעיא דרב פפא לא איפשטא. פי' פתיכי מעורבין כדגרסי' בתחלת [שבועות] בענין מראות נגעים אימור דשמעת לה לר"ע בפתוך ובחלוק מי שמעת ליה. ובמשנה בתחלת נגעים הפתוך בשלג כיין המזוג בשלג והפתוך שבסיד כו': **איבעיא להו פסח בשאר ימות השנה** לשם פסח ולשם שלמים מהו אתי שלא לשמו מפיק ליה מיד לשמו ומכשיר ליה או לא. **מפורש** בתחלת שחיטת קדשים כי שלא לשמו בכל הזבחים פסול שלא עלו לבעלים לשם חובה ולשמו כשר ופסח בשאר ימות השנה שלא לשמו כשר ולשמו פסול זה ביניהם. **ופשיט ליה רבא מיניה** דאתי שלא לשמו מפיק ליה מיד לשמו וכשר ודייק הכי דקאמר (לעולם) [דהא] בסתמא לשמו קאי וכי (מפרש) נשחט בשאר ימות השנה שלא לשמו נדחה לשמו וכשר כך אע"פ שהזכיר עכשיו לשמו בא שלא לשמו ודחאו ונמצא הזבח כשר. **ואקשי' עליה רב אדא והא סתמא לאוכלין קאי** ואי פריש שלא לאוכליו בלבד פסול אמאי נימא כאילו לאוכליו ושלא לאוכליו שחטו והיה כשר. **ודחה** רבא ואמר לא דמי בשלמא פסח מעת שהקדישו לשם פסח ודאי נקבע לשם פסח וסתמו שם פסח עליו ואי אפשר לו [להפקיעו] מקדושתו. אבל הני אוכלין מדבק דביקי ביה [כי ממשכן] הני ואתו אחרינא ונדחו קמאי לגמרי בעדנא דאתו בתראי ופסח ליכא למימר הכי לפיכך שאני: **איבעיא להו פסח ששחטו בשינוי בעלים בשאר ימות השנה** כגון שהיה פסח זה לראובן ושחטו לשם שמעון מי נחשב זה אותו שינוי בעלים כשינוי קדש דהוה פסח ושינה אותו לשחטו לשם שלמים או לא. **ופשטי' שינוי קדש פוסל בזמנו** גרסי' בשחיטת קדשים אשכחן שינוי קדש שינוי בעלים מנא לן אמר רב פנחס אמר קרא ובשר זבח תודת שלמיו פי' כשם שאם שחט הפסח לשם שלמים פסול וזהו שינוי קדש הפוסל בזמנו כן אם שחט פסח ראובן לשם שמעון פסול כשם ששינוי קדש מכשירו שלא בזמנו כך שינוי בעלים מכשיר אותו שלא בזמנו. פריך מה לשינוי קדש שכן נפסל בשמו כי היה שמו פסח ונשחט לשם שלמים נמצא כי נשתנה ונעשה שינוי בגופו בזבח עצמו. עוד נוהג שינוי קודש בארבע עבודות בשחיטה או בקבלה או בהולכה או בזריקה בכל אחת מאלו נפסל. לאפוקי שינוי בעלים דאינו נפסל אלא בשחיטה בלבד כדתנן נמנין ומושכין ידיהן ממנו עד שישחוט אבל אם נשחט לשם בעלים אף על פי (שנשחט) [שנזרק] לשם אחר כשר.

מסורת הש"ס עם הוספות

א) לקמן דף פט. [יומא מט: גיטין כה.], ב) זבחים דף ז., ג) ד ע"א.

הגהות הב"ח

(א) תוס' ד"ה סתמו וכו' לאו לאלו אוכלין קאי והרי:

הגהות וציונים

א] א"ל הכי השתא בשלמא כצ"ל (גליון): ב] לשלא בזמנו כצ"ל (חכמת מנוח, גליון): ג] בכת"י להיכא: ד] [או הלך או זרק. כך יתכן להיות (וכ"ה במקצת דפו"י). ועיין מה שכתבו התוי"ט פרק ב' דחולין משנה ז ד"ה שהמחשבה וכו' דדחיק למאד בפירש"י והרע"ב דהתם] (גליון): ה] נדצ"ל לא חשיב (ב"ש): ו] יש להוסיף לאוכליו ושלא לאוכליו נמי וכו' (דבש תמר): ז] נ"ב כמו אבל סתמיה (מהרש"ל):

תורה אור השלם

א) וַאֲמַרְתֶּם זֶבַח פֶּסַח הוּא לַיְיָ אֲשֶׁר פָּסַח עַל בָּתֵּי בְנֵי יִשְׂרָאֵל בְּמִצְרַיִם בְּנָגְפּוֹ אֶת מִצְרַיִם וְאֶת בָּתֵּינוּ הִצִּיל וַיִּקֹּד הָעָם וַיִּשְׁתַּחֲווּ: [שמות יב, כז]

ב) שָׁמוֹר אֶת חֹדֶשׁ הָאָבִיב וְעָשִׂיתָ פֶּסַח לַיְיָ אֱלֹהֶיךָ כִּי בְּחֹדֶשׁ הָאָבִיב הוֹצִיאֲךָ יְיָ אֱלֹהֶיךָ מִמִּצְרַיִם לָיְלָה: [דברים טז, א]

ליקוטי רש"י

ומושכין את ידיהם. מי שהיה נמנה ורוצה לימשך ולהמנות על אחר מושך ידיו הימנו [גיטין כה.]. עד שישחט. אבל משנשחט אין נמנין עליו ואין מושכין הימנו אפי' לר"ש דפליג ואמר עד שיזרק הא מוקים לימשך הוא דפליג אבל בלימנות מודה [לקמן פט.]. דכתיב (שמות יב, ד) ואם ימעט הבית, אם באו להמעט ולהמשך ממנו מהיות משה בחיותו של שה יתמעטו [גיטין כה.]. וישנו בד' עבודות. שאם שחט שלא לשמו או קיבל והלך וזרק שלא לשמו אע"פ שלא חישב אלא על השחיטה [או על הקבלה והולכה] שלא לשמה פסול כדדרשינן להו לעיל אבל שינוי בעלים לא שייך אלא בזריקה דהא דרבינן שחיטה לפסול בשינוי בעלים אינו אלא כגון ששחט על מנת לזרוק להתכפר בו לאחר אבל שחט שלא לשם בעליו ולא הזכיר על מנת לזרוק אין זו מחשבה דשנוי בעלים לא שייך בקרבן אלא להתכפר בו וכפרה בזריקה היא והכי אמרי' לקמן בפרקין (דף י.) שאם אמר הריני שוחט לשם פלוני כשר שחטו על מנת לזרוק לשם פלוני פסול וכן לענין קבלה והולכה לא שייך שינוי בעלים אא"כ חישב לקבל על מנת לזרוק לשם אחר [זבחים ד ע"א]. [מכאן שייך לדף סא.] וישנו לאחר מיתה. המפריש קרבנו ומת והיורש מקריבו שייך בו שינוי קדש אבל לא שינוי בעלים שהרי מתו בעליו. וישנו בצבור. אבל שנוי בעלים לא שייך בקרבן צבור שהרי הכל בעליו [זבחים ד.]. ואע"ג דתרתי לאו דוקא. אע"ג דמהני ארבעה דפרכינן איכא תרתי שאינן עיקר כדמפרש ואזיל [שם:]. ולרב פנחס ברי' [illegible]

[illegible]

פֶּסַח שֶׁשְּׁחָטוֹ בִּשְׁאָר יְמוֹת הַשָּׁנָה לִשְׁמוֹ וְשֶׁלֹּא לִשְׁמוֹ מהו מִי אָתֵי שֶׁלֹּא לִשְׁמוֹ וּמַפֵּיק לֵיהּ מִידֵּי לִשְׁמוֹ וּמַכְשִׁיר לֵיהּ אוֹ לֹא, ואפילו לרבי מאיר הסובר בעלמא 'תפוס לשון ראשון', אין אומרים שבודאי הפסח פסול משום שהמחשבה הראשונה היתה 'לשמו', אלא גם לשיטתו הסתפקה הגמ' לענין 'לשמו' שלא בזמנו, האם נאמר שכיון שאינו נוהג בשאר הזבחים, אינו חשוב לחול על הפסח לפוסלו, ואם חשב אחר כך 'שלא לשמו', הרי זו עקירה למחשבה הראשונה וכשר, או שמא גם לגבי הפסול של 'לשמו' סובר רבי מאיר שאומרים 'תפוס לשון ראשון' ונפסל הקרבן (תוס').

ואף שסוף כל סוף גם מחשבת 'לשמו' היא מחשבה הפוסלת בפסח, מכל מקום כיון שפסח שלא בזמנו יש עליו שם פסח גם ללא מחשבה [וכשאר קרבנות ש'סתמן לשמן'], ממילא אין מחשבת 'לשמו' מוסיפה בפסולו כלום, ואם כן כשחושב 'שלא לשמו' עוקר הוא בכך את הפסח מ'לשמו' ל'שלא לשמו', וזו כוונת הגמ' להלן שהפסול של 'שלא לשמו' נוהג בכל הזבחים והפסול של 'לשמו' אינו נוהג בכל הזבחים, כלומר, שדוקא מחשבת 'שלא לשמו' הנוהגת בשאר זבחים מחילה שם פסול על הקרבן, ולכן אי אפשר להפקיע את הפסול כשיחזור ויחשוב 'לשמו', מה שאין כן מחשבת 'לשמו' בפסח שלא בזמנו, שאינה מחשבה פוסלת, שהרי הקרבן מצד עצמו עומד לשם פסח אף אם לא חשב עליו 'לשמו', רק שכדי להכשירו צריך לעוקרו משם פסח ולחשוב עליו 'שלא לשמו', ולכן גם אם חשב 'לשמו' יכול לעוקרו במחשבת 'שלא לשמו' (שיעורי רבי דוד פוברסקי ב, קצא).

ובאופן ששחטו 'שלא לשמו ולשמו' לא הסתפקה הגמ' לפי רבי מאיר, כי באופן זה בודאי אומרים 'תפוס לשון ראשון' (מהרש"א, ע"פ תוס'). ואף שגם הכשרת הקרבן על ידי מחשבת 'שלא לשמו' שלא בזמנו אינה נוהגת בשאר הזבחים מלבד פסח [ואם כן לכאורה גם באופן זה יש להסתפק אם אומרים 'תפוס לשון ראשון' כמו לגבי 'לשמו ולא לשמו'], מכל מקום כיון שגם שאר קרבנות כשרים כשחשב 'שלא לשמו' [רק שלא עלו לבעלים לשם חובה], נחשב הדבר כנוהג גם בשאר זבחים (מהרש"א שם).

ויש שכתב, שעדיין אין זה נחשב שנוהג בשאר זבחים, כיון שבפסח 'שלא לשמו' הוא מכשיר, ואילו בשאר זבחים רק אינו פוסל אך אינו מכשיר. אלא שעל פי המבואר לעיל בסמוך (ד"ה ואף), דוקא לגבי 'לשמו' שייכת סברא זו 'שאינו נוהג בשאר זבחים', משום שגם לולא מחשבה זו עומד הוא לשם פסח ואין מחשבת 'לשמו' מחילה עליו שֵׁם פסול, ועל כן כשחושב 'שלא לשמו', עוקר בכך שם פסח ממנו, אבל לגבי 'שלא לשמו', הרי היא מחשבה העוקרת שם פסח מהקרבן, ואם כן אין חיסרון בכך שמחשבה זו אינה מכשירה בשאר זבחים (שיעורי רבי דוד פוברסקי ב, קצד).

דְּהָא סְתָמוֹ לִשְׁמוֹ קָאֵי וַאֲפִילּוּ הָכִי כִּי שָׁחֵיט לֵיהּ שֶׁלֹּא לִשְׁמוֹ כָּשֵׁר וְכוּ' כִּי שָׁחֵיט נַמֵּי לִשְׁמוֹ וְשֶׁלֹּא לִשְׁמוֹ וְכוּ', ומבואר מזה, ש'שלא לשמו' אינו עוקר את הקרבן מ'לשמו', כי 'סתמא לשמה' הוא דין שחל בקרבן שעומד 'לשמו', ולא מועילה מחשבתו 'שלא לשמו' לעקור זאת, אלא נחשב כשוחט ל'שמו' ו'שלא לשמו' [והטעם ש'שלא לשמו' בזמנו פסול אף שלא נעקר מ'לשמו', משום שמחשבת 'שלא לשמו' היא מחשבת פסול הפוסלת את הקרבן כמו מחשבת פיגול, וראה מחלוקת בזה בביאורנו לעיל (נט, ב ד"ה לשמו)], שאם נפרש ש'שלא לשמו' עוקרו מלשמו, אם כן אינו עומד עתה אלא 'שלא לשמו', ואיך הוכיח רבא מכאן למחשבת ל'שמו' ו'שלא לשמו' [וגם לרב אדא בר אהבה שחילק בין 'היכא דאמר להיכא דלא אמר', אין הכוונה שכשלא אמר 'לשמו', ש'לא לשמו' עוקר את 'סתמו לשמו', אלא הכוונה היא שלגבי 'לשמו' ו'שלא לשמו' יש הבדל בין אם אמר מפורש 'לשמו' או אם לא אמר] (חי' הגרי"ז הלוי על הרמב"ם מעשה הקרבנות ד, יא).

פֶּסַח שֶׁשְּׁחָטוֹ בִּשְׁאָר יְמוֹת הַשָּׁנָה בִּשְׁינּוּי בְּעָלִים מַהוּ, כלומר, שהיה של ראובן ושחטו לשם שמעון, אבל לא עקר שם פסח ממנו (רש"י). דהיינו, שמדובר כששחט על מנת לזרוק לשם שמעון, ולא שהשחיטה עצמה היתה שלא לשם בעליו, כי זו אינה מחשבה הפוסלת בזמנו [כמבואר בגמ' להלן (סא, א, ראה ביאורנו שם)], וממילא בודאי אינה עוקרת ממנו שם פסח שלא בזמנו (מקדש דוד קונטרס עניני קדשים ד, ג; חזו"א או"ח קכד לדף זה). אך יתכן שגם במקרה שחשב על השחיטה עצמה שתהא שלא לשם בעליו, הסתפקה הגמ' אם מחשבה זו מכשירה שלא בזמנו, כיון שבזמנו זו היא מחשבה הפוסלת משום 'שלא למנוייו' [ראה ביאורנו להלן שם] (חזו"א שם). ויש שכתב, שדוקא מחשבת 'שלא לשמו' או שינוי בעלים הן מחשבות שעוקרות שם פסח מהקרבן, כיון שזהו פסול בגוף הקרבן שעמד מתחילה 'לשמו' ולשם בעליו, אבל מחשבת 'שלא למנוייו' אינה מועילה לעקור שם פסח מהקרבן, כיון שהוא פסול שלא בגוף הקרבן [כמבואר להלן (סב, ב)] ואינו שייך אלא בפסח, אבל בשאר ימות השנה שבלאו הכי אינו עומד לאכילה, אין מחשבה זו משנה את דינו (דבר שמואל).

שִׁינּוּי בְּעָלִים כְּשִׁינּוּי קוֹדֶשׁ דָּמֵי וּמַכְשֵׁיר לֵיהּ אוֹ לֹא, וצדדי הספק הם, האם מחשבת שלא לשמה [שינוי קודש] מכשירה אותו משום שהיא מחשבה הפוסלת בקרבן פסח ומחמת הפסול נעקר ממנו שם פסח, ואם כן גם מחשבת שינוי בעלים, כיון שהיא מחשבה הפוסלת בקרבן פסח, עוקרת היא ממנו שם פסח, או שמא דוקא במחשבת 'שלא לשמו', שעוקר במחשבתו את הקרבן מפסח לשלמים, מכשיר הוא בכך את הקרבן בשאר ימות השנה, אבל מחשבת שינוי בעלים, אינה מחשבה העוקרת שם פסח מהקרבן, ועל כן לא תועיל להכשירו בשאר ימות השנה.

וְאֵינוֹ בְּאַרְבַּע עֲבוֹדוֹת, אלא בזריקה בלבד, כלומר שחושב בשעת הזריקה עצמה שתהא לשם אחר שאינו הבעלים, או במחשבה על הזריקה בשלש העבודות האחרות, כלומר, שחושב בשעת שחיטה או קבלה או הולכה, שיזרוק לשם אחר שאינו הבעלים, אבל כשחושב בשעת שחיטה או קבלה או הולכה שרק הן עצמן יהיו לשם אדם אחר, אינו פוסל. והטעם בזה, משום שכל הזבחים מלבד פסח, אין עיקרם לאכילה אלא לכפרה, וממילא כל שייכות הבעלים בקרבנות אלו היא לענין הכפרה, וכיון שהכפרה היא רק בזריקה ולא בשאר עבודות, אין מחשבת שינוי בעלים אלא בזריקה, שבה תלויה כפרת הבעלים. אכן, חילוק זה בין שינוי קודש לשינוי בעלים הוא רק בשאר זבחים, אבל בפסח שעיקרו בא לאכילה, שינוי בעלים הוא גם בשחיטה או באחת משאר העבודות, שאם עשאה על דעת להאכילו שלא למנוייו, פסול (רש"י, ע"פ מהרש"א [על תוס' ד"ה ואיתקש]), שמחשבת שלא למנוייו בפסח היא כמחשבת שינוי בעלים בשאר קרבנות [אלא שבפסח כאמור מחשבה זו מועילה על כל אחת מארבע עבודות ולא רק על הזריקה] (רש"י ד"ה כמי).

ויש שכתבו, שמחשבת שלא למנוייו אינה כמחשבת שינוי בעלים, ששינוי בעלים גם בפסח אינו פוסל אלא בזריקה עצמה או כשחושב עליה באחת משאר העבודות, משום ששינוי בעלים נלמד מ'וכפר עליו' – ולא על אחרים, והכפרה היא בזריקה, ואילו שלא למנוייו פוסל רק בשחיטה, משום שנלמד מ'תכוסו' שהוא לשון שחיטה, והוא פסול הקיים רק בפסח ולא בשאר קרבנות (תוס' שם). [והאופן בו תיתכן מחשבת שלא למנוייו שאין בה שינוי בעלים, הוא כשחשב לשם נכרי, שאין בזה פסול של שינוי בעלים כיון שאינו נוהג אלא במי שהוא בר כפרה כמותו, וכפי שהתבאר שכל פסול שינוי בעלים נאמר על הכפרה (צל"ח, ע"פ גמ' זבחים ז, א).

ויש שביאר, שמחשבת שינוי בעלים אינה פוסלת אלא אם חשב במפורש לשם אחר שאינו הבעלים, אך מחשבת שלא למנוייו פוסלת מצד שאינו חושב לשם מנוייו, ולכן כל שחשב שאינו שוחט לשם מנוייו, אף שלא חשב שיהיה לשם שאינו מנוייו, הקרבן פסול רק מצד 'שלא למנוייו' אך לא מצד 'שינוי בעלים' (מקדש דוד קונטרס בעניני קדשים ד, ב, ראה גם רש"י ד"ה כוס)].

ויש שכתב, ששינוי בעלים בפסח אינו פוסל אלא בשחיטה ולא בזריקה [שלא כשאר קרבנות שפוסל דוקא בזריקה], וכמבואר להלן (ע"ב) ש'אין מחשבת אוכלין בזריקה' (רבנו חננאל לעיל ס, ב; רש"י בשם יש מפרשים). ויש שחלק, שכלל זה נאמר רק על מחשבת שלא לאוכליו שהיא מחשבה על המנויים שאינם ראויים לאוכלו, ובזה גילתה התורה שנפסל בשחיטה ולא בשאר עבודות, אבל מחשבת שלא למנוייו דהיינו שינוי בעלים, נאמרה בעיקר בזריקה שהיא המכפרת (רש"י).

וּלְרַב פִּנְחָס בְּרֵיהּ דְּרַב אַמֵּי דְּאָמַר יֵשׁ שִׁינּוּי בְּעָלִים לְאַחַר מִיתָה, שלדעתו היורש הוא הבעלים של הקרבן, ואם נשחט לשם בעלים אחרים צריך היורש להביא קרבן אחר (רש"י כאן ובזבחים ז, ב, וכמבואר בגמ' שם). ולפי זה צריך לכתחילה לשוחטו לשם היורש שהוא הבעלים של הקרבן, ומכל מקום אם שחטו לשם המת אינו נפסל, כיון שהיורש בא מכוחו (זבחי אפרים שם, ראה גם ראש המזבח שם). ויש שכתב, שלא היורש הוא הבעלים אלא המת שנדר להביא את הקרבן, ואף שאין כפרה לאחר מיתה, מכל מקום נחשב עדיין שם המת על הקרבן, ולכן יש שינוי בעלים לאחר מיתה [ולפי זה שינוי בעלים הוא כשמקריבו שלא לשם המת] (צפנת פענח נזירות ח, טו, ממשמעות התוס'). ונפקא מינה בקרבן של גר שמת ואין לו יורשים, שאם הטעם שיש שינוי בעלים לאחר מיתה הוא משום בעלות היורשים, הרי באופן שאין יורשים לא שייך פסול של שינוי בעלים, אך אם הטעם הוא משום שהקרבן נשאר על שם המת, גם בגר שמת יש שינוי בעלים (צפנת פענח שם, וראה חזו"א זבחים א, ב שנקט שאין שינוי בעלים בגר שמת, ותמה שלפי זה גם לרב פנחס יש חילוק בין שינוי קודש שנוהג בגר שמת, לשינוי בעלים שאינו נוהג בו).

ומה שהיורש צריך להביא קרבן אחר בשינוי בעלים לדעת רב פנחס, הוא רק מנכסי אביו, שנכסיו השתעבדו לקיום נדרו [למאן דאמר 'שעבודא דאורייתא' (תוס')], אך מנכסי עצמו, אין היורש חייב להביא, שהרי הוא עצמו כלל לא נדר להביא קרבן (חזו"א שם, ז).

מְשָׁנָה. שֶׁלֹּא לְאוֹכְלָיו וְכוּ' לַעֲרֵלִים, ראה ביאורנו לעיל (ס, א ד"ה שחטו וד"ה לערלים).

גְּמָרָא. שֶׁאֵין הַפֶּסַח נִשְׁחָט אֶלָּא לְמְנוּיָו, שנמנו בדמי לקיחתו (רש"י זבחים נו, ב), שהנמנה על הפסח צריך שתהיה לו זכיה וקנין בקרבן ואין די בדיבור בעלמא (פסקי תוס' קידושין פ). והביאור בזה, שענין המינוי בקרבן פסח אינו רק שיהיה בעלים של הקרבן לענין הכפרה, אלא שיהיה לו חלק גם בבעלות הממונית של הקרבן מחיים לענין אכילת הבשר (חי' מרן רי"ז הלוי קרבן פסח). ויש שכתב, שאין המינוי קנין ממוני בקרבן שקונה בו חלק על ידי נתינת מעות, אלא המינוי הוא דין מחודש, שיכול להתמנות על פסחו של חבירו עד שחיטתו (אבי עזרי מעילה ד, ח). ויש שכתב, שהמינוי עצמו אינו קנין ממוני, אלא דין שחידשה התורה שבעל הקרבן יכול למנות אחרים על פסחו, אך לאחר שנמנו עליו יש להם בו קנין ממוני (חזו"א או"ח קכד לדף עח, ב).

לָשׁוֹן סוֹרְסִי הוּא, כְּאָדָם שֶׁאוֹמֵר לַחֲבֵירוֹ כּוֹס לִי טָלֶה זֶה, ושלא כתנא קמא שאינו דורש לשון סורסי, ולדעתו 'תכוסו' הוא לשון מינוי, ושנתה התורה פעמיים את דין המינוי 'במכסת' ו'תכוסו', כדי ללמד שהוא לעיכובא, אבל לדעת רבי אין צורך בפסוק נוסף כדי ללמד שהוא לעיכובא אלא די בפסוק אחד כדי ללמד זאת (תוס' רי"ד). ולדעת תנא קמא, המקור לכך שצריך שתהא השחיטה לשם מנוייו הוא ממה שנאמר בפסוק הבא 'ושחטו אותו' (רש"י להלן ע"ב ד"ה הואיל). ויש שכתבו, שאין מחלוקת בין רבי לתנא קמא, אלא רבי מפרש את דברי תנא קמא, שהפסול במחשבת שלא למנוייו [ושלא לאוכליו] הוא רק בשעת שחיטה [ראה בגמ' להלן (ע"ב) ובביאורנו שם (ד"ה דאין)], ש'תכוסו' הוא גם לשון מינוי, ללמד שהוא לעיכובא מכך ששנה עליו הכתוב, וגם לשון שחיטה בלשון סורסי, ללמד ששחיטה שלא למנוייו ושלא לאוכליו פוסלת (תוס' ותוס' הרשב"א משאנץ).

ו'לשון סורסי' פירושו לשון ארמי (רש"י), ונקרא סורסי על שם סוריא, שסוריא היא ארם נהרים וארם צובה [שמדברים בהן בלשון ארמי] (תוס' ב"ק פג, א). ונקטה התורה 'לשון סורסי', לפי שאברהם אבינו והאמהות והשבטים נולדו בסוריא ודיברו בלשון סורסי, וכשירדו למצרים נשארו בלשונם הרבה תיבות מלשון סורסי, ולכן כשנאמרה לבניהם פרשה זו קודם יציאת מצרים, הזכירו בה לשון סורסי (פי' תבונה על הירושלמי כאן, מהדו' מוצל מאש). ויש שכתב, ששורש תיבת 'תכוסו' הוא מלשון הקודש, אלא שנשכח מאיתנו פירושה, ולמדו חכמים את פירושה מהסורסיים שהשתמשו בלשונם בתיבה זו כמשמעותה בלשון הקודש (הערות הגרי"ש אלישיב).

וישנו לאחר מיתה וישנו בצבור כביחיד תאמר בשינוי בעלים דאין פסולו בגופו ואינו בארבע עבודות ואינו לאחר מיתה ואינו בצבור כביחיד ואף על גב דתרתי לאו דוקא תרתי מיהא דוקא דמאי שנא שינוי בעלים דלא הוי פסולו בגופו דפסולו מחשבה בעלמא היא שינוי קודש נמי פסולו מחשבה בעלמא היא ותו הא דאמר שינוי בעלים אינו לאחר מיתה ולרב פנחס ברי' דרב אמי דאמר יש (א) שינוי[א] בעלים לאחר מיתה מאי איכא למימר תרתי מיהת דוקא נינהו אלא אמר רבא א פסח ששחטו בשאר ימות השנה בשינוי בעלים נעשה כמי שאין לו בעלים בזמנו ופסול: **מתני'** (ג) ב שחטו שלא לאוכליו ושלא למנויו (ג) לערלים ולטמאים פסול לאוכליו ושלא לאוכליו למנויו ושלא למנויו למולים ולערלים לטמאים ולטהורים כשר. (ד) ג שחטו קודם חצות פסול משום שנא' (א) בין הערבים. שחטו קודם לתמיד כשר ובלבד שיהא אחר ממרס בדמו עד שיזרק התמיד ואם נזרק כשר: **גמ'** ת"ר (ה) כיצד שלא לאוכליו לשום חולה או לשום זקן כיצד שלא למנויו נמנו עליו חבורה זו ושחטו לשם חבורה אחרת מנהני מילי (ו) דת"ר (ב) ד במכסת מלמד שאין הפסח נשחט אלא למנויו יכול שחטו שלא למנויו יהא כעובר על המצוה וכשר ת"ל במכסת תכוסו הכתוב (ז) שנה עליו לעכב ר' אומר לשון סורסי הוא כאדם שאומר לחבירו כוס לי טלה זה אשכחן שלא למנויו שלא לאוכליו מנא לן ה אמר קרא (ב) איש לפי אכלו תכוסו איתקש אוכלין למנויין.

שחטו

רש"י

וישנו לאחר מיתה. מת, בנו מביא קרבן אביו, ואם שחטו שלא לשמו לא עלה לשם חובה, ואחריות הקרבן מוטל על נכסי המת וצריך להביא אחר. וישנו בקרבן צבור כקרבן יחיד: אבל בשינוי בעלים. מחשב בדבר אחר הוא: ואינו בארבע עבודות. בשאר זבחים דלאו פסח, דלאו עיקרן לאכילה אתי אלא לכפרה, לא שייך שינוי בעלים אלא בזריקה, שאין לו בקרבן אלא כפרתו וכפרה ליתא אלא בזריקה, וכי מרבינן שאר עבודות לפוסלה בשינוי בעלים בפ"ק דזבחים (ח), לא מרבינן אלא שוחט להתכפר אחר בזריקת דמו או מוליך או מקבל לזרוק לשם אחר או זרק ממנו לשם אחר, אבל שוחט לשם אחר שתהא השחיטה לבדה לשם אחרים אבל בשעת שחיטה אין דעתו על הזריקה אלא לבעליו כשר, והכי אמרי' התם (ט) אמר רב אשי ק"ו ומה אם במקום שאמר הריני שוחט לשם פלוני לכשר שחטו לזרוק לשם פלוני פסול מקום שאם אמר כו', ש"מ מיהא דאין מחשבת שינוי בעלים בשאר עבודות אא"כ מחשבין באחת מהן על מנת לזרוק, אבל בשינוי קודש שחט שלא לשמו פסול, דכתיב (ג) זבח שלמים וזיבחה לשם שלמים (י) וכן בחטאת (ד) ושחט אותה לחטאת (כ) וכן פסח (ה) זבח פסח הוא (ל), ומיהו ודאי פסח שעיקרו לבעליו ליאכל בא, שחטו שלא לשם בעליו להאכילו למנויין אחרים פסול, כדקתני מתני' שחטו שלא למנויו פסול, וע"כ בחישב על השחיטה לחודא קאמר, לא על מנת לזרוק, מדאיפלגו בה אמוראי בגמרא (מ) שחטו למולין על מנת שיתכפרו בו ערלים, מכלל דשחטו לערלים דמתניתין במחשב על השחיטה קאמר, ושלא למנויו דומיא דלערלים, דהא גבי הדדי קתני להו: ואינו לאחר מיתה. דאין שם בעליו עליו מאחר שמת, ואם שינה שמו כשר: ואינו בצבור. דלשם מי ישנה אותו שלא יהא בעליו, אם לשם נכרים, לא מיפסיל, כדאמרי' התם (נ) ולקמן בשמעתין (ס) דאין שינוי בעלים פוסל אא"כ שיהו למחויב כפרה כמותו, דיליף (ו) מלכפר עליו עליו ולא על חבירו, אלמא שינוי בעלים פסול בחבירו דומיא דידיה דמחויב כפרה כמותו, ואי לא לא פסיל: ואע"ג דתרתי. מהנך פירכי: לאו דווקא. כלומר לאו פירכי נינהו, תרתי מיהא דווקא, ומפרש ואזיל הי תרתי לאו דווקא: פסול מחשבה לא מיקרי פסול הגוף: ולרב פנחס. בפ"ק דזבחים אמרה: יש בעלים לאחר מיתה. ואם שחטו לשם בעלים אחרים צריך היורש להביא אחר: כמי שאין לו בעלים. כמי ששחטו בזמנו שלא לשם בעלים. ואי שמעתי שינוי בעלים אינו בזריקה כדאמרי' (ע) אין מחשבת אוכלים בזריקה, ואי אפשר לומר כן, דמחשבת שלא לאוכליו מנויין עליו הן, ובשחיטה הוא דגלי רחמנא ולא בשאר עבודות, אבל מחשבת שלא למנויו דהיינו שינוי בעלים עיקרה בזריקה הוא, כדיליף לקמן בשמעתין (פ) בזריקה וכפר (ז) עליו ולא על חבירו: מתני' לאוכליו ושלא לאוכליו כשר. דמקצת אוכלין לא פסלי, ולקמן מפרש טעמא: ממרס בדמו. שלא יקרוש, כדי שיהא ראוי לזריקה: ואם נזרק. קודם לתמיד, כשר, דאע"ג דאמרן (לעיל ד' נט.) יאוחר דבר שנאמר בו בערב ובין הערבים וגו', לא מיפסיל בהכי: גמ' מכסת. לשון מנויין, כמו (ז) את מכסת הערכך (ויקרא כז): סורסי. ארמי, חכמי האומות קורין לו ליגו"א סוריי"א[ג]: כוס. שחוט, למימרא דבשעת שחיטה צריך להתכוין למנויו: לפי אכלו. הראוי לאכול, פרט לחולה ולזקן ולערל, ואפילו הן מנויין:

תוספות

וישנו לאחר מיתה. ושינוי בעלים אינו לאחר מיתה שמא משום דכתיב לכפר עליו ולא על חבירו (ע) ומת לאו בר כפרה גמורה הוא אלא שנתחייב להביאו. והך דשמעתין אתיא להדיא כמ"ד שיעבודא דאורייתא וכרב אסי אמר רב (ק) בפ"ק דקדושין (ד' יג:) למוקי הא דתנן האשה שמתה יביאו יורשין עולתה אע"פ שלא הפרישתה מחיים אבל לרב יהוד' אמר שמואל דאמר והוא שהפרישתה מחיים אבל לא הפרישתה לא משום דשיעבודא לאו דאורייתא לכאורה אינו נפקותא בין שינוי קודש לשינוי בעלים דלאחר מיתה כיון דבשינוי קודש [נמי] אין היורש חייב להפריש אחר תחתיו. **ומיהו י"ל** דנ"מ אם הפרישו בעלים שתי עולות לאחריות שאם תפסל האחת יביא השניה ואם לאו תהא השניה חולין. **אי נמי** שינוי קודש אסור לשנות אחר מיתה דאמרי' בריש זבחים (ד' ג:) ונדבה מי שרי לשנויי בה אבל שינוי בעלים ליכא אפי' איסור כיון דאינו לאחר מיתה (ר):

נעשה כמי שאין לו בעלים בזמנו ופסול. תימה לר"י ל"ל למימר נעשה כיון דתרתי דוקא לימא דפסול משום דאין כאן עקירה ואי לא חייש להני פירכי וסבר דדמי לשינוי קודש הואיל ופוסלו בזמנו וחשיב עקיר' א"כ אמאי הוי כמי שאין לו בעלים בזמנו הלא בשינוי קודש לא חשבינן משנה (ש) כבזמנו לפסול. ואור"י דהכי פי' אפי' ליתנהו להנהו פירכי מ"מ לא הוי עקירה דנעשה כפסח בזמנו שמתו בעליו דאמר בסוף אלו דברים (עג:) דבעי עקירה וכששחטו סתם פסול אע"פ שהוא כמפרש שלא לשם בעליו שהרי מתו ה"נ שלא בזמנו שינוי בעלי' לא חשיב עקירה וכן מוכיח הלשון דקאמר שאין לו בעלים ולא קאמר כמי ששחטו בשינוי בעלים:

רבי אומר לשון סורסי הוא זה. אור"י דרבי לא פליג את"ק ומודה דאיכא עיכובא באוכליו ומנויו ואינו אלא מפרש דבריו דלא פסלי אוכליו ומנויו אלא בשחיטה וכן משמע בכילד צולין (ד' עה:) דמסיק רב דאמר אכילה לא מעכבא כרבי נתן ולא קאמר כר' והיינו משום דלפרושי אתא כדפי' (ת):

לאוכלין (ו) מנא לן. אור"י דערלים וטמאים כולהו נפקי מהאי קרא דאיש לפי אכלו דכיון דלא מצו אכלי ליה חשיבי כולהו שלא לאוכליו. וכן משמע בפ"ב דזבחים (ד' כג:) דקאמר קסברי זקני דרום טמא משלח קרבנותיו פי' פסח והתניא במכסת נפשות מכאן שאין הפסח נשחט אלא למנויו ואיתקש אוכליו למנויו משמע בהדיא דטמא נפקא לן מאיש לפי אכלו:

ואיתקש אוכליו למנויו. תימה לר"י א"כ מה מנויו פסלי בד' עבודות דהיינו שינוי בעלים אף אוכליו יפסלו בד' עבודות ובשאר קרבנות נמי יפסלו במנויו. וי"ל דשלא למנויו אין זה שינוי בעלים דשינוי בעלים לא פסיל אלא בזריקה (ק) כגון שוחט או מקבל ומוליך על מנת לזרוק לשם אחרים או זורק לשם אחרים אבל שוחט ומקבל ומוליך לשם אחרים כשר דמוכפר (ז) עליו נפקא לן ושלא למנויו היינו שוחט שלא למנויו ולא פסיל אלא בשחיטה דווקא כדכתיב תכוסו ודווקא בפסח ולא בשאר קרבנות. וא"ת ונימא הואיל וגלי שלא לאוכליו בשחיטה ה"ה בשאר עבודות כדאי' בפ"ק דזבחים (ד' ז:) פסח שלא לשמו (ה) מזבח פסח שאר עבודות מנא לן הואיל וגלי גלי. ואור"י דלא דמי כיון דגלי בכל הקרבנות דלא עלו לבעלים לשם חובה וגבי פסח אשכחן פסול בחד מינייהו אין לנו לחלק: *) **שחטו** למולין על מנת שיתכפרו בו ערלים. אם שחטו למנויו על מנת שיתכפרו בו שאינם מנויו הא פשיטא דפסול לכ"ע דהיינו שינוי בעלים דפסול בפסח ובחטאת **ומיהו נראה לר"י** דה"נ פליגי בשחט לאוכליו על מנת שיתכפרו שאינם אוכלין כגון חולה וזקן דפסל ביה רב חסדא כמו בערלים אע"ג דקראי דמייתי בערל כתיבי דמחד קרא דלפי אכלו נפקי וילפי מהדדי לכל מילי דהא לאוכליו ושלא לאוכליו דכשר היינו משום דילפי' מלמולים ולערלים. **ודווקא** בשחט למולים ע"מ שיתכפרו ערלים פסל רב חסדא אבל נזרק לשם ערלים אפי' רב חסדא מודה דכשר דאין מחשבת אוכלין בזריקה דהא בכ"מ פשוט זה למסדר הש"ס בכולה שמעתי' ובריש זבחים (ד.) דקאמר אשכחן זביחה שאר עבודות מנלן וכי תימא נילף מזביחה מה לזביחה שכן פסולה שלא לשם אוכלין בפסח משמע דליכא מאן דפליג דאין מחשבת אוכלין בזריקה ועוד דרב אשי מסיק דרבה לא פליג בהא אדרב חסדא **ובפ' כילד צולין** (לק' עח:) דתניא שחטו לאוכליו לזרוק דמו שלא לאוכליו פסח עצמו כשר ואדם יוצא בו ידי חובתו לא גרסינן לזרוק דמו אלא ונזרק דמו דלא תיקשי לרב חסדא וכן יש במקצת ספרים **וריב"א** פי' דדוקא נקט על מנת שיתכפרו משום דמחשב להתכפר בו ערלים אבל אם לא חשב אלא שיאכלו ערלים אפי' רב חסדא מודה דכשר דלא שייך זריקה מחשבת להאכיל אלא להתכפר ולא חשיב להאכיל שלא לאוכליו ולערלים פסול דשחיטה ודאי בעינן לשם בעלים הראויים לאוכלו כדכתיב איש לפי אכלו תכוסו והיינו דאין מחשבת אוכלין בזריקה:

*) [שייך לעמוד ב]

עין משפט נר מצוה

יח א מיי' פט"ו מהלכות פסולי מוקדשין הלכה יא:

יט ב מיי' פ"ב מהלכות ק"פ הלכה ה:

כ ג מיי' פ"א מהלכות ק"פ הלכה ד ופט"ו מהלכות פסולי מוקדשין הלכה יג:

כא ד מיי' פ"ב מהלכות ק"פ הלכה א:

כב ה שם הלכה ג:

רבינו חננאל

ושינוי קודש עוד ישנו אפי' לאחר מיתת המקדיש כגון שהיה עולה ושחטו לשם שלמים לאפוקי שינוי בעלים דאינו אלא מחיים דכיון דמת פקעה רשותיה ודיכרוני מעליה. וישנו בצבור כביחיד כי שנוי קדש פוסל בקרבן הצבור שאם נשחט העולה לשם חטאת או לשם אשם כמו שפוסל בקרבן יחיד כך פוסל בקרבנות צבור. ואע"ג דפרכת שינוי קודש דפסולו בגופו ושינוי בעלים אין פסולו בגופו לאו פירכא הוא דתרווייהו פסול מחשבה נינהו ולא שנא. ומאי דפרכת נמי יש שינוי קדש לאחר מיתה ואין שינוי בעלים לשם מיתה. הרי רב פנחס בריה דרב אמי אומר [דיש] שינוי בעלים לאחר מיתה דגרסינן בתחלת שחיטות קדשים ואמר רבא עולה הבאה לאחר מיתה שחטה בשינוי קדש פסולה בשינוי בעלים כשרה אין בעלים לאחר מיתה ורב פנחס בר רב אמי אומר יש בעלים לאחר מיתה. אמר לו רב אשי לרב פנחס דוקא קאמר מר יש בעלים לאחר מיתה ההוא ליה כשינוי קדש ובעי איתויי אחריתי או דלמא אמרי' [דאי] איכא גביה כמה עשה והמכפרה ליה א"ל דוקא קא אמינא. וזו השמועה כלה מה לשינוי קדש שכן פסולו בגופו וישנו בארבע עבודות וישנו לאחר מיתה וישנו בצבור כביחיד כולו מפורש בפ"א בשחיטות קדשים פריק מיהא לדברי הכל באחת ולרבא דהוא מרא דשמעתא תרתי מה לשינוי קודש שכן ישנו בארבע כדאמרן וישנו בצבור כביחיד לאפוקי צבור דלא משכחת ליה בשינוי בעלים דהא כל ישראל בעליו הן. ופשטה [רבא] פסח ששחטו בשאר ימות השנה לשם פסח בשנוי בעלים נעשה כמי שאין לו בעלים בזמנו ופסול. תנן בתחלת שחיטת קדשים חוץ מן הפסח ומן החטאת פסח בזמנו שלא לשמו פסול שנאמר ואמרתם זבח פסח הוא לה' דייקינן מינה דבעינן לשמו ותנן נמי [שם מג.] (הפסח) [הזבח] נפסל בארבעה כו' בשחיטה שנאמר והקריב את זבח השלמים כו' בקבלה שנא' והקריבו בני אהרן הכהנים את הדם בזריקה שנאמר הזורק את דם השלמים בהולכה שנאמר והקריב הלכה דאפקה רחמנא בלשון הקרבה: **מתני'** שחטו שלא לאוכליו ושלא למנויו כו'. ת"ר כיצד שלא לאוכליו שחטו לחולה ולזקן כיצד שלא למנויו נמנו עליו חבורה זו ושחטו לשם חבורה אחרת. **ופשטנא** בעינן למנויו שנאמר

מסורת הש"ס עם הוספות

א) זבחים דף ד: ז: [ע"ש], ב) [לעיל דף ס. וע"ש פירש"י ותוספות], ג) כל מקום שמצאת ערל בזה הענין הוא ישראל שמתו אחיו מחמת מילה ועליו לאמר כל ערל לא יאכל בו, ד) זבחים דף נא., ה) [תוספתא פרק ד ה"ג], ו) לקמן דף עח: [ע"ש] זבחים כג. ע"ש מכילתא בא פרשה ג, ז) [לקמן עח: יומא לג: נא. יבמות עא. שבועות יד. זבחים כג ע"ש וע"ב מנחות יט:], ח) [דף ד.], ט) [דף ד:], י) זבחים ד., כ) שם ה., ל) ע"ש דף ז:, מ) לקמן ע"ב, נ) זבחים ג., ס) סב., ע) לקמן דף סב. ושי"נ, פ) ועיין תוס' זבחים ד. ד"ה וישנן, צ) ועיין רש"י לקמן ע"ב סד"ה הואיל, ק) ע' רש"י בתחילת העמוד.

הגהות וציונים

א] [בזבחים ז ע"ב איתא יש בעלים לאחר מיתה. וכן ציין רש"י הכא ד"ה יש בעלים כר] (גליון): ב] צ"ל מלכפר (בארות המים): ג] "לשון סורית", ניב ארמי: ד] שם כתוב רב אסי א"ר יוחנן [וצריך לעיין אם הוא רבי אסי תלמיד דר' יוחנן או רב אסי תלמיד חבר דרב עיין רש"י שבת קמו ע"ב ד"ה רב כהנא ותוספות חולין יט ע"א ד"ה אמר רב הונא (גליון) א"צ לעיין ופשיטא שהוא רבי אסי תלמידו של ריו"ח בכל הש"ס ולא רב אסי תלמיד חבר של רב ר"פ (כ"ש): ה] "משנה" ליתא בכת"י הרפ"י, ובתוס' שאנץ הנוסח לא חשבינן באילו משנה בזמנו לפסול: ו] בכת"י מהד"ר שלא לאוכליו: ז] צ"ל דמלכפר (באה"מ) כ"ה בתוס' זבחים י ע"א ד"ה לא:

ליקוטי רש"י

[נדפס בדף ס:]

תורה אור השלם

א) וְהָיָה לָכֶם לְמִשְׁמֶרֶת עַד אַרְבָּעָה עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ הַזֶּה וְשָׁחֲטוּ אֹתוֹ כֹּל קְהַל עֲדַת יִשְׂרָאֵל בֵּין הָעַרְבָּיִם: [שמות יב, ו]

ב) וְאִם יִמְעַט הַבַּיִת מִהְיֹת מִשֶּׂה וְלָקַח הוּא וּשְׁכֵנוֹ הַקָּרֹב אֶל בֵּיתוֹ בְּמִכְסַת נְפָשֹׁת אִישׁ לְפִי אָכְלוֹ תָּכֹסּוּ עַל הַשֶּׂה: [שמות יב, ד]

ג) וְאִם זֶבַח שְׁלָמִים קָרְבָּנוֹ אִם מִן הַבָּקָר הוּא מַקְרִיב אִם זָכָר אִם נְקֵבָה תָּמִים יַקְרִיבֶנּוּ לִפְנֵי יְיָ: [ויקרא ג, א]

ד) וְסָמַךְ אֶת יָדוֹ עַל רֹאשׁ הַחַטָּאת וְשָׁחַט אֹתָהּ לְחַטָּאת בִּמְקוֹם אֲשֶׁר יִשְׁחַט אֶת הָעֹלָה: [ויקרא ד, לג]

ה) וַאֲמַרְתֶּם זֶבַח פֶּסַח הוּא לַייָ אֲשֶׁר פָּסַח עַל בָּתֵּי בְנֵי יִשְׂרָאֵל בְּמִצְרַיִם בְּנָגְפּוֹ אֶת מִצְרַיִם וְאֶת בָּתֵּינוּ הִצִּיל וַיִּקֹּד הָעָם וַיִּשְׁתַּחֲווּ: [שמות יב, כז]

ו) וְסָמַךְ יָדוֹ עַל רֹאשׁ הָעֹלָה וְנִרְצָה לוֹ לְכַפֵּר עָלָיו: [ויקרא א, ד] ז) וְחִשַּׁב לוֹ הַכֹּהֵן אֵת מִכְסַת הָעֶרְכְּךָ עַד שְׁנַת הַיֹּבֵל וְנָתַן אֶת הָעֶרְכְּךָ בַּיּוֹם הַהוּא קֹדֶשׁ לַייָ: [ויקרא כז, כג]

עין משפט נר מצוה

נג א מיי' פ"ב מהל' ק"פ הלכה ו:

רבינו חננאל

במכסת נפשות תכוסו על השה. ואוכליו שנאמר איש לפי אכלו ואיתקש אוכלין למנויין: אתמר שחטו למולין על מנת שיתכפרו בו ערלים רב חסדא אמר פסול יש מחשבת אוכלין בזריקה כלומר בעינן שחשב בזריקה לאוכליו מכיון שחושב לערלים שאינן יכולין לאכול שנאמר (שמות יב מח) וכל ערל לא יאכל בו פסול. רבא אמר כשר בתר שחיטה אזלינן ואין מחשבת אוכלין פוסלין בזריקה כלומר אם זרק שלא לאוכליו לא נפסל הפסח. ירושלמי אמר ר' יוחנן שחטו לאוכליו וזרק דמו שלא לאוכליו כשר. אמר רבא מנא אמינא לה דאין מחשבת ערלים בזריקה יכול לפסול בני חבורה הבאין עמו ודין הוא הואיל וטומאה פוסלת שנאמר (במדבר ט ו) ויהי אנשים אשר היו טמאים וגו'. וערלה פוסלת שנא' וכל ערל לא יאכל בו. מה טומאה לא עשה בה מקצת טומאה ככל הטומאה אף ערלה לא עשה בה מקצת ערלה ככל ערלה. [או] כלך לדרך זו הואיל וערלה פוסלת וזמן פוסל מה זמן עשה בו מקצת זמן ככל זמן אף ערלה עשה בה מקצת ערלה ככל ערלה. נראה למי דומה דנין דבר שאין נוהג בכל הזבחים [כמו] הערלה שאין ערלה פוסלת אלא בפסח אבל בשאר זבחים לא דקיימא לן ערל וטמא משלחין קרבנותיהן. מדבר שאינו נוהג בכל הזבחים [הטומאה] שאין טומאה פוסלת אלא בפסח אבל בשאר זבחים לא דקיימא לן [טמא משלח קרבנותיו]. ואל יוכיח זמן שנוהג בכל הזבחים. או כלך לדרך זו דנין דבר שלא הותר מכללו הערלה מדבר שלא הותר מכללו זמן ואל תוכיח טומאה שהרי הותרה מכללה בצבור שנאמר (שם ט י) איש איש כי יהיה טמא לנפש איש נדחה לפסח שני ואין צבור נדחה לפסח שני אלא עושה בטומאה. ת"ל זאת חקת הפסח ודייק רבה מאי זאת אלא לאו הכי קתני ואל תוכיח טומאה שהותרה מכללה בצבור ת"ל וכל ערל עד דאיכא כולה ערלות פסלה ואי לא לא פסלה. וכי תימא הוא הדין לזריקה דאית בה כולה ערלות פסלה ת"ל זאת בשחיטה הוא דפסלה ערלה בזריקה לא פסלה ומאי קולא בזריקה לדחויה דאין מחשבת אוכלין פוסלה בזריקה כדאמרן. ורב חסדא אדרבה לאידך גיסא כולה ערלות פסלה בשחיטה מקצתה לא פסלה. וכי תימא הוא הדין לזריקה דבזריקה נמי לא פסלה

שחטו למולין על מנת שיתכפרו בו ערלים בזריקה רב חסדא אמר פסול רבה אמר כשר רב חסדא אמר פסול יש מחשבת ערלים בזריקה רבה אמר כשר אין מחשבת ערלים בזריקה. אמר רבה מנא אמינא לה דתניא יכול יפסול בני חבורה הבאין עמו ודין הוא הואיל וערלה פוסלת וטומאה פוסלת מה טומאה לא עשה בה מקצת טומאה ככל טומאה אף ערלה לא עשה בה מקצת ערלה ככל ערלה או כלך לדרך זו הואיל וערלה פוסלת וזמן פוסל מה זמן עשה בה מקצת זמן ככל זמן אף ערלה עשה בה מקצת ערלה ככל ערלה נראה למי דומה דנין דבר שאינו נוהג בכל הזבחים מדבר שאינו נוהג בכל הזבחים ואל יוכיח זמן שנוהג בכל הזבחים או כלך לדרך זו דנין דבר שלא הותר מכללו מדבר שלא הותר מכללו ואל תוכיח טומאה שהותרה מכללה ת"ל זאת מאי זאת אילימא דכולה ערלה פסלה מקצתה לא פסלה האי מוכל ערל נפקא אלא לאו הכי קתני ת"ל וכל ערל כולה ערלה פסלה מקצתה לא פסלה וכי תימא הוא הדין לזריקה דכולה ערלה מיהא פסלה ת"ל זאת בשחיטה הוא דכולה ערלה מיהא פסלה אבל זריקה אפילו כולה ערלה נמי לא פסלה וכי תימא מאי קולא דזריקה דאין מחשבת אוכלין בזריקה. ורב חסדא אדרבה לאידך גיסא ת"ל וכל ערל כולה ערלה פסלה מקצתה לא פסלה אבל זריקה אפילו מקצתה נמי פסלה וכי תימא הוא הדין לזריקה דעד דאיכא כולה ערלה לא פסלה ת"ל זאת שחיטה הוא דמקצתה לא פסלה אבל זריקה אפילו מקצתה פסלה וכ"ת ומאי חומריה דזריקה דלא מקבע פיגול אלא בזריקה. מתקיף לה רב אשי ממאי דהאי וכל ערל כולה משמע דילמא האי וכל ערל משמע כל דהו ערלה כתב רחמנא זאת דעד דאיכא כולה ערלה לא פסלה לא שנא בשחיטה ולא שנא בזריקה אלא אמר רב אשי רב חסדא ורבה בהאי

תוספות

רב חסדא אמר פסול. ואם תאמר מאי שנא משחטו למולים ולערלים. תריץ דהתם יש מחשבת מולים בשחיטה אבל הכא לא פתיכי מולים בזריקה: רבה אמר כשר. תימה לר"י נילף מק"ו דפסול משינוי בעלים דמה הריני שוחט לשם פלוני דכשר לזרוק דמו לשם פלוני פסול שוחט לשם ערלים דפסול אינו דין דלזרוק לערלים נמי פסול וכי האי גוונא עביד בזבחים (ד' י.) קל וחומר אשלא לשמו. ותירץ ר"י דשאני הכא דרבה יליף מקרא לקמן. ועוד אומר ר"י דאיכא למיפרך מה לשינוי בעלים שכן אם זרק לשם פלוני דפסול תאמר בשוחט לזרוק לערלים שכן זורק לשם ערלים כשר דאין מחשבת אוכלין בזריקה לכ"ע כדפרישית[ז]. ואם תאמר היא גופה נילף משינוי בעלים שיהא זורק לשם ערלים פסול. ושמא יש מיעוט למעט אוכלים מזריקה ומיהו מתכוסו לא משמע שום מיעוט אלא מיעוט אחרינא איכא ועוד איכא למיפרך מה לשינוי בעלים שכן פסול בכל הזבחים: וכי תימא ה"ה לזריקה. וכן רב אשי קאמר בסמוך לא שנא שחיטה ולא שנא זריקה תימה לריב"א כיון דזריקה קילא דאין בה מחשבת אוכלין היכי נילף משחיטה ואמאי אילטריך השתא זאת: דילמא האי כל ערל אפילו כל דהו. אע"ג דפלוגתא דתנאי הוא בסנהדרין (ד' עח.) גבי הכוהו עשרה בני אדם בי' מקלות [ז]בכל נפש אי כולה נפש משמע או כל דהו וכן בבכורות (ד' ג.) גבי [ח]כל בכור רב אשי בא לסתור ראייתו של רבה ולהעמיד הברייתא כמאן דאמר כל דהו משמע ועוד כדפי' בקונטרס דברייתא גופה מוכחא דזאת בא להתיר מקצת ערלות ולהכי פריך: כתב רחמנא זאת עד דאיכא כולה ערלה. תימה לשתוק מכל ועוד דנימא איפכא דזאת ודאי כולה ערלה משמע כתב רחמנא כל אפילו כל דהו. וי"ל דידע בעל הש"ס דאילטריך כל לשום דרשה אחריתי ואילטריך זאת לגלויי דלא נדרוש מכל כל דהו אבל אי הוה דרשי' איפכא לא הוה ידעינן כלל זאת למאי אתא: האי

רש"י

שחטו. להאכילו למולין מנויין, אבל יתכפרו בו בזריקתו ערלים, או מנויין או שאינן מנויין: אין מחשבת ערלים בזריקה. לא מהני לפסול, וטעמא מפרש לקמיה: מנא אמינא לה כו'. רישא דברייתא וכל ערל לא יאכל בו: יכול יפסול. ערל: בני חבורה הבאין עמו. שאם נמנו עליו מולין וערל שמתו אחיו מחמת מילה ושחט לשם כולם, יכול יפסל: הואיל וטומאה פוסלת. אם שחטו לטמאין, דבעינן הראוי לאוכלו, כדכתיב [ג] איש לפי אכלו תכוסו, תשחטו. ולתנא קמא דלית ליה לשון סורסי, בתריה כתיב ושחטו אותו: וערלה פוסלת. מהאי טעמא נמי דראוי לאכילה בעינן: מה טומאה לא עשה בה מקצת טומאה. כגון לטמאים ולטהורים: ככל טומאה. כאילו נשחט כולו לטמאים. ולקמן (סב.) פריך מאי שנא טומאה דפשיטא ליה ומאי שנא ערלה דמספקא ליה: וזמן פוסל. שחטו על מנת לאכול הימנו כזית חוץ לזמנו, נעשה כולו פיגול, והיינו מקצת זמן, שלא חישב אלא על כזית הימנו, כדכתיב [ד] אם האכל יאכל וגו' ותניא בתורת כהנים[ט] ובזבחים (דף כט.) כוף אזנך לשמוע במחשב לאכול מזבחו ביום השלישי הכתוב מדבר, וכתיב האכל יאכל אכילה בכזית[י]: ערלה וטומאה אינה נוהגת בשאר זבחים כפסח, שכן ערל וטמא משלחין קרבנותיהן[כ], דלא מעכבא בהו אכילת בעלים: ערלה לא הותרה מכללה שאין שום קרבן נאכל לערלים, דילפינן ביבמות (דף עג.) דערל אסור בקדשים דאתי בקל וחומר מפסח הקל, וזמן נמי לא הותר לשום קרבן לאוכלו חוץ לזמנו, וטומאה הותרה מכללה כדמפרש לקמן[ו] הפסח שבא בטומאה נאכל בטומאה: ת"ל זאת. חקת הפסח, וכתיב בההיא פרשתא [ב] כל ערל לא יאכל בו: מאי זאת. היכי משמע מזאת דאינו פוסל בני חבורה הבאין עמו, על כרחיך מילתא אחריתי קאמר, והכי קאמר ת"ל וכל ערל עד דאיכא כולה ערלות, וזאת אתא דלא תימא הוא הדין לזריקה דכולה ערלות מיהא פסלה ביה, אם שחטו למולין על מנת לזרוק דמו לערלים לבדם: תלמוד לומר זאת. דמשמע בעבודה אחת הוא דפסלה ערלות, והיינו שחיטה דהיא תחלה לעבודות, והיא הוזכרה אצל מנויין ואוכלין כדמפרש: וכ"ת מאי קולא דזריקה. דתימא האי זאת אשחיטה קאי ולמעוטי זריקה, היינו קולא דהא לא אתרבי מחשבת אוכלין אצל זריקה, דשחיטה גלי בה רחמנא, הלכך מסתברא דזאת דפסול כולה ערלות אשחיטה קאי ולאו אזריקה, וזאת משמע מיעוטא: ורב חסדא. דאמר לעיל יש מחשבת (אוכלין) [ערלים] בזריקה, אמר לך האי זאת לאו לקולא גבי זריקה הוא, אלא לאחמורי עליה אתא, והכי קאמר, זאת היא דמקצת ערלה לא פסלה בה, אבל זריקה אפי' מקצתה פסלה: וכי תימא מאי חומרא דזריקה. משחיטה, דמוקמית קולא דמקצת ערלה לא פסלה אשחיטה, אבל זריקה אפי' מקצתה פסלה, היינו חומרא דילה, דלא מקיים פיגול אלא בזריקה, אם חישב באחת מארבע עבודות על מנת לאכול הימנו כזית חוץ לזמנו, פיגול הוא וחייבין עליו כרת אפילו אכל ממנו תוך זמנו כדכתיב (ויקרא ז) [ד] והנפש האוכלת ממנו עונה תשא, ובלבד שיעשו כל עבודות שלאחריה שלא בפסול אחר, אלא או בשתיקה או בכשרות על מנת תוך זמנו או על מנת פיגול כמותה, אבל חישב באחת מעבודות שלאחריה פסול אחר כגון חוץ למקומו, שוב אין בו כרת, כדאמרי' בזבחים (דף כח:) ובמנחות בפ' שני (דף טז:) הרצאה כתיבה בפיגול, נאמר [ה] לא ירצה בפיגול, ונאמר בכשר [ו] מיום השמיני והלאה ירצה, כהרצאת כשר כך הרצאת פיגול, מה הרצאת כשר עד שיקרבו כל מתיריו בכשרות, אף הרצאת פיגול עד שיקרבו כל מתיריו או בפיגול או בכשרות, אלמא לא מיקבע וודאי של פיגול אלא בזריקה שהיא סוף העבודה, דכל שעתא קאי בספק שמא יחשב פסול אחר בעבודה הבאה ויפקיע שם פיגול ממנו: מתקיף לה רב אשי. בין לרבה בין לרב חסדא, ממאי דהאי וכל ערל עד דאיכא כולה ערלה משמע, דנייתי זאת למעוטי זריקה למר לחומרא ולמר לקולא, ות"ל זאת דקתני תנא מילתא אחריתי קאמר, דילמא זאת דקתני תנא אמילתיה קאי, ומינה יליף דאינו פוסל בני חבורה הבאין עמו, ומשום דכל ערל כל דהו משמע, והכי קאמר יכול יפסול בני חבורה, דכל ערל כל דהו משמע, ושוב לא יאכל בו שום אדם ת"ל זאת עבודה שלימה בעינן בערלות, ולעולם לא שנא שחיטה ולא שנא זריקה שוין: בהאי

מסורת הש"ס עם הוספות

א) עי' תוספתא פ"ד ה"ג, ב) [לקמן עח:] ועי"ש בתוד"ה ולעכב, ג) פ' צו פרשתא ח ה"א, ד) מנחות יז:, ה) לקמן סב., ו) עו:, ז) לעיל ע"א ד"ה שחטו.

הגהות וציונים

א] בראשונים וכת"י נוסף איתמר: ב] דיבור התוס' השייך לכאן נדפס בע"א.

תורה אור השלם

א) וַיֹּאמֶר יְיָ אֶל מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן זֹאת חֻקַּת הַפָּסַח כָּל בֶּן נֵכָר לֹא יֹאכַל בּוֹ: [שמות יב, מג]

ב) וְכִי יָגוּר אִתְּךָ גֵּר וְעָשָׂה פֶסַח לַייָ הִמּוֹל לוֹ כָל זָכָר וְאָז יִקְרַב לַעֲשֹׂתוֹ וְהָיָה כְּאֶזְרַח הָאָרֶץ וְכָל עָרֵל לֹא יֹאכַל בּוֹ: [שמות יב, מח]

ג) וְאִם יִמְעַט הַבַּיִת מִהְיוֹת מִשֶּׂה וְלָקַח הוּא וּשְׁכֵנוֹ הַקָּרֹב אֶל בֵּיתוֹ בְּמִכְסַת נְפָשֹׁת אִישׁ לְפִי אָכְלוֹ תָּכֹסּוּ עַל הַשֶּׂה: וְהָיָה לָכֶם לְמִשְׁמֶרֶת עַד אַרְבָּעָה עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ הַזֶּה וְשָׁחֲטוּ אֹתוֹ כֹּל קְהַל עֲדַת יִשְׂרָאֵל בֵּין הָעַרְבָּיִם: [שמות יב, ד-ו]

ד) וְאִם הֵאָכֹל יֵאָכֵל מִבְּשַׂר זֶבַח שְׁלָמָיו בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי לֹא יֵרָצֶה הַמַּקְרִיב אֹתוֹ לֹא יֵחָשֵׁב לוֹ פִּגּוּל יִהְיֶה וְהַנֶּפֶשׁ הָאֹכֶלֶת מִמֶּנּוּ עֲוֹנָהּ תִּשָּׂא: [ויקרא ז, יח]

ה) וְאִם הֵאָכֹל יֵאָכֵל בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי פִּגּוּל הוּא לֹא יֵרָצֶה: [ויקרא יט, ז]

ו) שׁוֹר אוֹ כֶשֶׂב אוֹ עֵז כִּי יִוָּלֵד וְהָיָה שִׁבְעַת יָמִים תַּחַת אִמּוֹ וּמִיּוֹם הַשְּׁמִינִי וָהָלְאָה יֵרָצֶה לְקָרְבַּן אִשֶּׁה לַייָ: [ויקרא כב, כז]

ז) וְאִישׁ כִּי יַכֶּה כָּל נֶפֶשׁ אָדָם מוֹת יוּמָת: [ויקרא כד, יז]

ח) כִּי לִי כָּל בְּכוֹר בְּיוֹם הַכֹּתִי כָל בְּכוֹר בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם הִקְדַּשְׁתִּי לִי כָל בְּכוֹר בְּיִשְׂרָאֵל מֵאָדָם עַד בְּהֵמָה לִי יִהְיוּ אֲנִי יְיָ: [במדבר ג, יג]

ליקוטי רש"י

אין מחשבת אוכלין. מולה וזקן בזריקה דם דאיש לפי אכלו גבי שחיטה כתיב [לקמן עח ע"ב]. דשחיטה גלי בה רחמנא [להלן ד"ה וכ"ת].

רבינו חננאל [המשך מטור א]

עד דאיכא כולה ערלות. ת"ל זאת בשחיטה הוא דבעי כולה ערלות אבל בזריקה אפי' מקצת ערלה פסלה דזריקה חמורה משחיטה. דלא מקבע פיגול בשחיטה אלא בזריקה דתנן בזבחים פ"ב [כז:] השוחט הזבח לזרוק דמו למחר או מקצת דמו למחר להקטיר אימוריו למחר או מקצתן לאכול כזית מבשרו למחר פיגול וחייבין עליו כרת הנה לא מקבע (הפסח) [הזבח] פגול אלא מזריקה ואילך אבל בשחיטה לא דאי אפשר לחשב בשחיטה לשחטו למחר דהא היום שחט ליה. ובא רב אשי ודחה האי תירוצא לאמר. ממאי דהאי וכל דכתיב בערלה כולה משמע דלמא האי וכל כלום משמע דאפילו מקצת ערלה כתב רחמנא זאת עד דאיכא כולה ערלות לא שנא בשחיטה ולא שנא בזריקה. וכי פליגי רבא ורב חסדא

עַל מְנָת שֶׁיִּתְכַּפְּרוּ בּוֹ עֲרֵלִים - מנויים, או שאינם מנויים (רש"י). ואין הכוונה שמחלוקת רבה ורב חסדא היא בין במנויים ובין בשאינם מנויים, אלא הכוונה היא שהמקרה בו נחלקו משתנה בין ההוה אמינא למסקנא, שלפי ההוה אמינא המחלוקת היא רק במנויים, שנחלקו האם יש מחשבת ערלים בזריקה וכמבואר להלן בגמ', אבל אם אינם מנויים, זהו נדון אחר האם יש בזה פסול של שינוי בעלים [וכמבואר בגמ' להלן (סב, א), ונדון זה אינו שייך למחלוקתם לפי ההוה אמינא]. ואילו למסקנת הגמ' (שם, וכמבואר ברש"י שם) המחלוקת היא רק בשאינם מנויים, האם פסול משום שינוי בעלים, אבל אם הם מנויים, לכולי עלמא פסול, משום שיש מחשבת ערלים בזריקה (אור חדש, ראה גם תוס' לעיל ע"א ריש ד"ה שחטו).

רַב חִסְדָּא אָמַר פָּסוּל, יֵשׁ מַחְשֶׁבֶת עֲרֵלִים בִּזְרִיקָה, ולאו דוקא במחשבת ערלים, אלא הוא הדין במחשבת שלא לאוכליו, דהיינו ששחטו לאוכליו על מנת שיתכפרו בו שאינם אוכלים, כגון חולה וזקן, שגם בזה פוסל רב חסדא, כיון שמקור הדין לפסול בשחטו לערלים או שלא לאוכליו, הוא מאותו פסוק של 'לפי אכלו', ולכן לומדים את דיניהם זה מזה. אמנם, כל מה שפסל רב חסדא, הוא רק כשחשב כך בשעת שחיטה על הזריקה [שאז נחשב כאילו חשב על השחיטה עצמה (תוס' רי"ד)], אבל אם חשב כך בשעת זריקה עצמה, מודה רב חסדא שכשר, לפי שאין מחשבת אוכלין אלא בשחיטה ולא בזריקה [כמבואר בגמ' להלן ולעיל (ס, א), והטעם בזה, פירש רש"י (לעיל שם) שהמקור לפסול זה הוא מ'לפי אכלו תכוסו', ו'תכוסו' היינו תשחטו, וכמבואר לעיל ע"א] (ר"י בתוס' לעיל ע"א ד"ה שחטו).

ויש שסובר, שגם אם חושב כך בשעת זריקה עצמה פסול לרב חסדא [והטעם שנחלקו במחשב בשעת שחיטה, הוא כדי להשמיענו שאפילו במחשב בשחיטה על הזריקה פוסל רב חסדא (תוס' הרשב"א משאנץ), וקמ"ל כמאן דאמר (לעיל ס, א) 'מחשבין מעבודה לעבודה' (ליקוטי הלכות זבח תודה)], אך כל זה דוקא כשחשב שהזריקה תכפר עליהם, אך אם חשב על מנת שהם אלו שיאכלו מהקרבן, בזה אין המחשבה פוסלת בשעת זריקה אלא בשעת שחיטה, שלא שייכת בזריקה מחשבת פסול של אכילה אלא של כפרה [וזו כוונת הכלל ש'אין מחשבת אוכלין בזריקה'], ולכן נקט 'על מנת שיתכפרו בו ערלים' ולא 'על מנת שיאכלוהו ערלים', מה שאין כן בשחיטה, מחשבה להאכיל שלא לאוכליו או לערלים פוסלת, ששחיטה ודאי צריך שתהיה לשם בעלים הראויים לאוכלו, כמו שנאמר 'איש לפי אכלו תכוסו' [אמנם פשוט שפוסלת בה גם מחשבה על מנת שיתכפרו בו ערלים ושאינם אוכלים (תוס' הרשב"א משאנץ)] (ריב"א בתוס' שם).

ויש שחילקו בין מחשבת ערלים למחשבת שלא לאוכליו כגון זקן וחולה, שמחשבת ערלים פוסלת לרב חסדא בין בשעת שחיטה ובין בשעת זריקה, אך מחשבת שלא לאוכליו אינה פוסלת אלא בשעת שחיטה [אם חשב על השחיטה עצמה, אך אם שחט על דעת לזרוק שלא לאוכליו, אין מחשבתו פוסלת (רמב"ם קרבן פסח ב, ו)], שלגבי מחשבת ערלים דרש רב חסדא להלן מפסוק שגם מחשבת זריקה פוסלת, אבל מחשבת שלא לאוכליו שלא מצאנו לגביה ילפותא כזו [או שמא יש מיעוט המלמד זאת], אינה פוסלת אלא בשחיטה, וזו הכוונה ש'אין מחשבת אוכלין בזריקה' – דהיינו מחשבת שלא לאוכליו (תוס' הרשב"א משאנץ, ורמב"ם שם, ע"פ הלחם משנה).

דָּנִין דָּבָר שֶׁלֹּא הוּתַּר מִכְּלָלוֹ, שאיסור אכילת הקרבן על ידי הערל הוא דבר שלא הותר מכללו, שאין שום קרבן נאכל לערלים, שלמדים בקל וחומר מפסח הקל שערל אסור בכל הקדשים (רש"י) [אבל הקרבת הקרבן לערלים, דהיינו 'מחשבת ערלים', היא דבר שהותר מכללו, כיון שבשאר זבחים מלבד פסח, אפשר להקריב את הקרבן עבור ערלים (שפת אמת, בביאור רש"י)]. פירוש נוסף, שאין הכוונה לאכילת הקרבן על ידי הערל, אלא להקרבתו, ו'לא הותר מכללו' היינו שבמקום שנאסרה ערלה, דהיינו בפסח, לא הותרה מכללה (ע"פ רש"י להלן סב, א, וראה שפת אמת כאן). ויש שכתב, שלפי מסקנת הגמ' להלן (שם) שמה שאמרו ש'טומאה הותרה מכללה' זו 'טומאת בשר', דהיינו שהקרבן נטמא ונאסר באכילה, גם בערלה הכוונה לאיסור האכילה של הקרבן, ואילו לפי ההוה אמינא בגמ' (שם) שמדובר על 'טומאת גברי', דהיינו שהאדם נטמא ונאסר להקריב עבורו את הפסח, גם בערלה הכוונה לאיסור הקרבת הקרבן עבור הערל (חי' רבי משה מאימראן ביישוב הסתירה ברש"י, שדבריו כאן הם לפי מסקנת הגמ', ולהלן הם לפי ההוה אמינא).

מַאי קוֹלָא דִּזְרִיקָה דְּאֵין מַחְשֶׁבֶת אוֹכְלִין בִּזְרִיקָה, שהפסול של מחשבת אוכלין הנדרש מהתורה, לא נאמר לגבי זריקה אלא רק לגבי שחיטה (רש"י, וראה ביאורנו לעיל ע"א ואינו בארבעה), שהרי פסול זה נדרש (לעיל ע"א) מהפסוק 'איש לפי אכלו תכוסו', ופירש רבי (שם) ש'תכוסו' בלשון סורסי פירושו 'תשחטו'. ולתנא קמא (שם) שאינו דורש לשון סורסי, יש ללמוד שפסול זה הוא רק בשחיטה ממה שנאמר בפסוק שלאחריו 'ושחטו אותו' (רש"י לעיל ד"ה הואיל, וראה תוס' לעיל שם ד"ה רבי, שאין מחלוקת בין רבי לתנא קמא, אלא רבי מפרש את דברי תנא קמא).

ובביאור כוונת הגמ' שיש קולא בזריקה יותר מבשחיטה מצד ש'אין מחשבת אוכלין בזריקה', ראה ביאורנו לעיל (ד"ה רב חסדא), שיש המפרשים [ר"י בתוס'] ש'אין מחשבת אוכלין בזריקה' הכוונה היא שבשעת זריקה אין מחשבת שלא לאוכליו פוסלת כלל גם לרב חסדא, דהיינו בין אם זרק לשם ערלים ובין אם זרק לשם זקן או חולה. [וראה תוס' הרשב"א משאנץ שהקשה על שיטה זו, מדוע לא אמרה הגמ' 'דאין מחשבת ערלים בזריקה', שהרי הנדון בסוגיתנו הוא על ערלים].

ויש המפרשים [ריב"א בתוס', הובא בביאורנו שם], שמחשבת שלא לאוכליו פוסלת בשעת זריקה, אבל דוקא אם זרק על דעת שיתכפרו בו שלא לאוכליו, ולא על דעת שיאכיל שלא לאוכליו, וזהו הפירוש של 'אין מחשבת אוכלין בזריקה' – שזורק על מנת להאכיל שלא לאוכליו, ולפי זה, כוונת הגמ' כאן היא שזריקה קלה יותר משחיטה לגבי מחשבת אוכלין, שכשחושב על מנת להאכיל לערלים – בין בזריקה עצמה ובין בשחיטה על מנת לזרוק עבורם, הקרבן כשר (חזו"א או"ח קכד לדף זה ס"ק ג).

ויש המפרשים [תוס' רשב"א משאנץ, הובא בביאורנו שם], שאף שרב חסדא פוסל במחשבת ערלים בזריקה, מודה הוא שמחשבת שלא לאוכליו כחולה וזקן אינה פוסלת אלא בשחיטה, וזו כוונת רבה כאן, שכשם שזריקה קלה משחיטה לענין מחשבת אוכלין שאינה פוסלת בזריקה ופוסלת בשחיטה, כך גם לענין מחשבת ערלים תהא זריקה קלה משחיטה ולא תפסול בה.

בְּהַאי קְרָא קָמִיפְּלְגֵי וְכוּ', ומחלוקתם היא בשוחט על מנת שיתכפרו בו בזריקה ערלים שאינם מנויים עליו, והפסול בזה לדעת רב חסדא הוא משום מחשבת 'שלא למנוייו' (רש"י). והוא הדין שנחלקו כאשר הזריקה עצמה היתה לשם ערלים, אלא שחידש רב חסדא שאפילו בשוחט על מנת לזרוק פסול, משום שמחשבים מעבודה לעבודה (תוס' הרשב"א משאנץ לעיל סא, ב ד"ה רבה, הובא בביאורנו שם ד"ה רב חסדא). ויש שכתבו, שכל הפסול כאן לרב חסדא הוא מדרבנן [משום שמדאורייתא לא אומרים 'הואיל' אף לחומרא], ועל אף שמדאורייתא הפסח כשר, כשמביא פסח אחר במקומו אין זה חולין בעזרה, משום שלאחר שהקרבן נפסל מדרבנן, אינו זורק את דמו, וממילא גם מדאורייתא הוא נפסל (תוס', אולם ראה תוס' הרשב"א משאנץ כאן בפי' הראשון, שמה שסובר רב חסדא שאומרים 'הואיל' לחומרא, הוא אכן מדאורייתא). ולפי שיטה זו נחלקו דוקא בשוחט על מנת לזרוק לשם ערלים, אבל בזריקה לשם ערלים מודה רב חסדא שכשר, שכיון שכבר נזרק הדם ומן התורה הקרבן כשר, שוב אי אפשר לחייבו להביא פסח אחר, לפי שהוא חולין בעזרה (צל"ח לעיל סא, א ד"ה ודוקא).

עָלָיו וְלֹא עַל חֲבֵירוֹ וְכוּ', ומחלוקת רבה ורב חסדא היא במחשב לשם ערלים שאינם מנויים עליו, אם פסול משום מחשבת 'שלא למנוייו' [שפוסלת מדין שינוי בעלים (ראה ביאורנו לעיל סא, א ד"ה ואינו)], אבל אם הם מנויים עליו, לכולי עלמא פסול מדין מחשבת ערלים [שפוסלת משום 'שלא לאוכליו' (ראה ביאורנו שם ע"ב ד"ה רב חסדא)], כלומר, שמחשבת ערלים פוסלת רק כאשר חושב לשם ערלים המנויים, אבל באינם מנויים אין לפסול אלא משום מחשבת 'שלא למנוייו', שפוסלת מדין שינוי בעלים, ונחלקו רבה ורב חסדא אם ערל נחשב בר כפרה כמותו לענין שיהא כאן מחשבת שינוי בעלים הפוסלת (רש"י, וראה חזו"א או"ח קכד לדף זה סוף ס"ק א, שתמה היאך יתכן שיהיו ערלים מנויים בפסח מאחר שאינם ראויים לאוכלו).

והטעם שכשאינם מנויים עליו לכולי עלמא אינו פסול משום מחשבת ערלים, אף שכשהם מנויים עליו פסול משום מחשבת ערלים (קושיית תוס' ע"פ מהרש"א, וראה חי' רעק"א שהוסיף להקשות לדעת רבה, שמחשבת 'שלא למנוייו' עצמה פוסלת לא רק מטעם שינוי בעלים אלא גם משום 'שלא לאוכליו', ופסול זה הלא נאמר גם בערלים), כיון שהמקור לפסול זה הוא מ'לפי אכלו תכוסו' [ראה לעיל (סא, א)], ומבואר מזה שדוקא על אלו ש'תכוסו' על השה, כלומר המנויים עליו, עליהם הקפידה תורה שישחט 'לפי אכלו', דהיינו שיהיו ראויים לאוכלו, אבל אם אינם מנויים עליו, אינם פוסלים משום 'שלא לאוכליו' אלא משום שינוי בעלים (צל"ח לעיל שם על תוס' ד"ה רבה). ויש שביארו, שלרב אשי אין מחשבת 'שלא לאוכליו' [ובכלל זה מחשבת ערלים] פוסלת בזריקה, אלא רק מחשבת שינוי בעלים (ראה הגהות רא"מ הורוויץ, חזו"א או"ח קכד לדף סא, ב ס"ק ד, ודבר שמואל תניינא, וראה ביאורנו לעיל שם ד"ה רב חסדא). וטעם הדבר, משום שמחשבת שלא לאוכליו שנתחדשה רק בפסח אינה כשאר מחשבות הפוסלות בקדשים, אלא נוגעת באופן מסויים לדין מינוי על אכילת הפסח, שכשחשב שלא לאוכליו יש כאן פסול בקביעת הקרבן לשם בעליו המיועדים לאוכלו, וכיון שהמינוי נקבע בשעת השחיטה, מחשבה זו פוסלת רק בשחיטה (הג"ר דוד הופשטטר).

ויש שכתב, שמחשבה לשם ערלים פוסלת גם כשאינם מנויים עליו [ואדרבה, אי אפשר שיהיו מנויים עליו, כיון שאינם ראויים לאוכלו, ומינויים פוקע מחמת שהם ערלים] (חי' הגר"ח הלוי קרבן פסח ב, ו ד"ה אלא דיש, בדעת הרמב"ם שם, וראה בגליונות חזו"א שם שחלק עליו).

הוֹאִיל דְּאִי בָּעֵי מְתַקֵּן נַפְשֵׁיהּ, שאם רוצה יכול למול את עצמו (רש"י). ולדעת המפרשים שמדובר בערל שמתו אחיו מחמת מילה [ראה רש"י לעיל (ס, א), וראה תוס' שם שנחלקו עליו], אף שאסור לו למול את עצמו משום סכנה, מכל מקום יתכן שיתחזק ויבלע בו דמו ויוכל למול [ראה גמ' שבת (קלד, א)] (הגהות מהרש"ם, ע"פ הרשב"א יבמות ע, א). או שכיון שאם עבר ומל את עצמו מותר הוא לאכול את הפסח, נחשב גם עתה כראוי לכך (הגהות מהרש"ם, ע"פ הישרש יעקב שם). ואף שלענין אפיה מיום טוב לחול, אם הוא דר מחוץ לתחום ואין האורחים יכולים לבוא אליו ביום טוב אלא באיסור, אין אומרים 'הואיל' [ראה שו"ת רעק"א (קמא ה)], שם תלוי הדבר במציאות אם אפה לחול או ליום טוב, וכיון שלא יבואו האורחים מחמת איסור תחומין, נחשב שאפה לצורך חול, מה שאין כן בערל שהנדון הוא אם נחשב בר חיובא, די בכך שיכול למול את עצמו כדי להחשיבו בר חיובא לענין זה, אף שבפועל לא ימול את עצמו מחמת הסכנה (שיעורי רבי דוד פוברסקי אות שלה). ויש שכתבו, שכל הנדון כאן הוא רק בערל שאינו אנוס, אבל בערל שמתו אחיו מחמת מילה שהוא אנוס ואסור לו למול מחמת פיקוח נפש, לכולי עלמא לא אומרים 'הואיל' (קהלות יעקב מז ד"ה ועכ"פ; דבר שמואל).

רַבָּה אָמַר אֵינוֹ לוֹקֶה אָמְרִינַן הוֹאִיל וְכוּ' רַב חִסְדָּא אָמַר לוֹקֶה לָא אָמְרִינַן הוֹאִיל, ויסוד מחלוקתם הוא האם הולכים באיסורי שבת ויום טוב אחר המחשבה או אחר המעשה, שלדעת רבה הולכים אחר המעשה, ועל כן כיון שיתכן שיהיה לו צורך באפיה זו לצורך אורחים, אינו לוקה, ואילו לרב חסדא הולכים אחר המחשבה, וכיון שמחשבתו היתה לצורך חול ולא לצורך אורחים, לוקה (אתוון דאורייתא כה, קובץ שיעורים אות קצג, ראה ביאורנו לעיל מו, ב).

בְּכָל הַזְּבָחִים עֲרֵל וְטָמֵא מְשַׁלְּחִין קָרְבְּנוֹתֵיהֶן – כלומר, שאף שערל וטמא אסורים להיכנס לעזרה כדי לשחוט את קרבנותיהם, מכל מקום יכולים הם לשלוח את קרבנותיהם על ידי אחרים להקריבם (ע"פ רש"י ותוס' כאן). ויש שכתבו, שרק טמא שרץ משלח את קרבנותיו, אבל טמא מת אין מקריבים עליו כלל עד שיטהר (רמב"ם ביאת מקדש ב, יב; מאירי לעיל סא, א).

והמקור לכך שערל וטמא משלחים את קרבנותיהם [אף שאינם ראויים לאוכלם], לפי שאינם גרועים מנכרי שמשלח קרבנותיו [אף שאינו ראוי לאוכלם, כמבואר במנחות (עג, ב)] כפי ששנינו בשקלים (ז, ו). ובתורת כהנים (צו ח, יג) דרשו: 'יכול השוחט לערלים ולטמאים יהא בלא יצרה, תלמוד לומר (ויקרא ז, יח) 'לא ירצה המקריב אותו', המקריב אותו בלא ירצה ואין השוחט לערלים ולטמאים בלא ירצה', מכאן שהערלים והטמאים משלחים את קרבנותיהם וכהנים אוכלים את הקרבן (רבנו חננאל. וראה מקורות נוספים בתוס' גיטין כח, ב ומנחות סב, ב, ושהדרשות מלמדות שאין אומרים שכיון שאינם יכולים לסמוך, הסמיכה מעכבת בהם [ע"פ הכלל ש'כל שאין ראוי לבילה בילה מעכבת בו'], ראה להלן בסמוך).

ושילוח הקרבנות על ידי הטמא והערל, הוא רק בקרבנות שאינם טעונים סמיכה, כגון חטאת העוף [כמבואר בגיטין (כח, ב)], או בכור ומעשר בהמה [כמבואר במשנה במנחות (צב, א)] (וראה רש"ש כאן

המשך בעמ' הבא

בהאי קרא פליגי. ושיפכפכו בו עליהם דקמ"ל, שאין מנויין עליו קמ"ל, ומשום מחצה שלא למנויו קמ"ל, אבל במנויין עליו ושמטו למוליס שכן נמי מנויין לזרוק דמו למנויין עליהם לבדם, דהוה כולה זריקה לעליהם מנויין, דכולי עלמא פסול, ובעבילה שאין מנויין ומשום מחצה שלא למנויו פליגי, ובהאי קרא קמ"ל שלא למנויו בזריקה[ב] מכאן נפיק כל הקרבנות, לכפר עליו היינו זריקה, עליו ולא על הזורק לפס מניהו: **רבה אבר הבירו.** לפסול משום שיורי בעלים דומיא דיתיר בעינן, מה הוא דכר כפרה בו': **מתקן נפשיה.** מל את עצמו: **הואיל ואי מיקלעי ליה אורחים חזי ליה אי לא.** ותע"ג למימר דשמא לא[ג] קעד ליה ולא צריך למימר: **אי"א דרב הדדא קשיא.** דשמא היכא דלא מסתכר מעשה כגון זימון דכותים לגמרי מעשה הוא לית ליה לחויא, הכא גבי ערל דמסתכר מעשה שית ליה חויא: **ת"ש.** לפוטרו ממלקות: **ת"ח מתורא.** לקפול בפסחים בטומאת גברי. שנתנו עליו טומאתם וטהורים, ופרפימית לעיל: **אי ספ"י דהן טמאין.** לפסח על הטהורין: **ערל וטמא משלחין קרבנותיהן.** בעזרה, חון מפסח דציעי דלחי לגולגי, שלחינהו בעזרה מעיקרא כי לדכתיב[ד] **לפי מלוי מכותו:** **ואיבעית אימא ערל[ה] בטומאה בשר, ומאי אינו נוהג בכ"ד הזבחים.** חין מהנא בשאר זבחים שהם לשהנאתם בפסח, לחולין בשאר זבחים לר' יוחנן דאמר בגיליל טולין (לקמן דף עז.). חם חין בשר חין ס"ס, חם בשר חיכה לחיכוה חדס חו חלב קיים לחימה מוזה זורק חת הדם, וחולו פסח לח מהניה לחימה מוזה לזורק דם עליה, חלח חם חיכה לחימה כזית בשר, כדחמן בגיליל טולין[ו]: **דגן דבר שלא מאברים.** עלה במקום שחקרס לסיינו בפסח, לח כהלכה: **מדבר שלא הותר מבע"ח.** ומן: [ז]**היכא אישתרי.** טומחת בשר לחכילה, לפילו קרבן ליכול שדומה טומחה, הני מילי להקרבה, חבל לחכילה בטומחה לח, דחמן בגיליל טולין (שם): **ממקום שהן טהורין.** חין במקום טומחה כו': **אי"א פשיטא בטומאת גברי.** שחפילו פסח שלא הותר בטומאה לגמרי, חפילו פסח שלא נשלח פסחו לעזרה לשחוט, הותר לגיגור טומחין להפיח בפסחיהן ריישא בטומאת בשר ושיפא בטומאת גברי ס"ל חין שם טומאה קא פריך ואיבעית אימא שיפא נמי בטומאת בשר ומאי אינו נוהג בכל הזבחים דאילו[ח] בכל הזבחים בין שנטמא בשר וחלב ובשר קיים בין שנטמא בשר וחלב קיים זורק את הדם ואילו בפסח נטמא בשר וחלב קיים זורק את הדם במאי אוקימתא בטומאת בשר אימא שיפא דנין דבר שלא הותר מכללו מדבר שלא הותר מכללו ואל תוכיח טומאה שהרי הותרה מכללה במאי אילימא בטומאת

בראי קרא קמיפלגי[ח] ונרצה לו לכפר עליו[ט] א עליון ולא על חבירו רבה סבר חבירו דומיא דידיה מה הוא דבר כפרה אף חבירו דבר כפרה לאפוקי האי ערל דלאו בר כפרה הוא ורב חסדא סבר האי ערל נמי כיון דבר חיובא הוא בר כפרה הוא [הואיל] דאי בעי מתקן נפשיה. ג ומי אית ליה לרב חסדא הואיל והא איתמר ג האופה מיו"ט לחול רב חסדא אמר לוקה רבה אמר אינו לוקה רבה אמר אינו לוקה אמרינן הואיל ואי מקלעי ליה אורחים חזי ליה השתא נמי חזי ליה ולא לקי רב חסדא אמר לוקה לא אמרינן הואיל בשלמא דרבה אדרבה לא קשיא הכא מחוסר מעשה התם דלא מחוסר מעשה אלא דרב חסדא אדרב חסדא קשיא אמרי כי לית ליה לרב חסדא הואיל לקולא לחומרא אית ליה. אמר ליה מר זוטרא בריה דרב מרי לרבינא קתני הואיל וערלה פוסלת וטומאה פוסלת מה טומאה לא עשה בה מקצת טומאה כגון טומאה אף ערלה לא עשה מקצת ערלה כגון ערלה האי טומאה היכי דמי אילימא בטומאת גברי ומאי לא עשה בה מקצת טומאה ככל טומאה דאי איכא ארבעה וחמשה גברי טמאין וארבעה וחמשה גברי טהורין לא פסלי להו טמאין לטהורין גבי ערלה נמי הא לא פסלי דתנן למולין ולערלים כשר מאי שנא טומאה דפשיטא ליה ומאי שנא ערלה דמספקא ליה אלא בטומאת בשר ומאי לא עשה בה מקצת טומאה ככל טומאה [ד]דאילו אטמי חד מאברים דאי דאטמי שרפינן ליה ואידך אבלינן ליה במאי אוקימתא בטומאת בשר אימא סיפא דנין דבר שאינו נוהג בכל הזבחים מדבר שאינו נוהג בכל הזבחים ואל יוכיח זמן שנוהג בכל הזבחים ומאי טומאה אי גימא טומאת בשר אמאי אינו נוהג בכל הזבחים אלא פשיטא בטומאת גברי ומאי אינו נוהג בכל הזבחים [ד]דאילו בכל הזבחים ערל וטמא משלחין קרבנותיהן ואילו בפסח ערל וטמא אין משלחין פסחיהן ריישא בטומאת בשר ושיפא בטומאת גברי א"ל אין שם טומאה קא פריך ואיבעית אימא סיפא נמי בטומאת בשר ומאי אינו נוהג בכל הזבחים דאילו[ט] בכל הזבחים בין שנטמא בשר וחלב ובשר קיים בין שנטמא בשר וחלב קיים זורק את הדם ואילו בפסח נטמא בשר וחלב קיים זורק את הדם במאי אוקימתא בטומאת בשר אימא סיפא דנין דבר שלא הותר מכללו מדבר שלא הותר מכללו ואל תוכיח טומאה שהרי הותרה מכללה במאי אילימא בטומאת

ראי מהופר מעשה בר'. הקשה ריב"ן דבפ' אלו טרפות (דף מז:) מסקין בפיטה ב"ש ובה"א שמעון מי שרי משמע מעשה. ותירן ר"י דהתם מעשה למילה מהיב טפי: **כי** ית' ליה לקו"ה ובר'. נראה דבב מסקא לן בפכל אלא מדבנן דמדאוריי"ת לא שייך בלבן בין לחומרא בין לקולא ומדאוריי"ת לא תמרינן הואיל כלל בפני' לחומרא וכן מוכח בפ"ג דבכורות (דף כג:) דבפכל שני שעירים (יומא דף נב:) דקתמר רבינא השתא דתמר רב מסקא מתוכר דמעשה למילה מי' אם שמע שניר יום הכפורים נמחן היה פטור משום דמתוכר הגלגלה מי נמי משום דחזי לשעיר מיזון שלמים שנאמרן (ג) קודם פתיחת ההיכל פטור משום דמתוכר פתיחה דממוכר מעשה דמי אלמא ליה ליה הואיל ואי מקלעי ליה אורחים חזי ליה לשחוט לחומרא. ותין לפקשת מי מדבנן חיפך יתמיב פסח אחר הא קמייתי מוין לעזרה לא היה כין דלא יכול ליכנס ומדאוריי"ת לא שייך כין לחומרא ובפיטה מוין חיכה מלן דמכשר בפיטה ופנרת משמע חיפה דהשתא בפיטה מוין לחומרא (ד) ת"ש שנא טומאה דפשיטא ליה ומאי שנא ערלה דמספקא ליה. תימה לרבפ"ג דלמא טומאה פשיטא ליה משום דילפיק טומאת גברי מטומאת בשר. וכי תימא דמשמע ליה דאי פשיטא לן בטומאת גברי דלא עשה בה מקצת טומאה ככל טומאה הוא שייך למילף מזמן מכל מקום מאי קאמר דנין דבר שלא הותר מכללו כו' הא ע"כ חיכה למילף טפי טומאת גברי מטומאת בשר דהוי טומאה טומאה ודמי ליה בכל נד מדלילף טומאת גברי מזמן דלא דמי ליה כלל וכיון דפשיטא לן בטומאת לגברי דפשיטא לן נמי בערלה כיון שיש להשוותם וכיכי קבעי למילף עלה מזמן. ותומר ר"י דטומאת גברי נמי חיכה למימר דילף טפי מזמן מדלילף מטומאת בשר משום דדנין פסול מחצה מפסול מחצה ולא טומאת טומאת בשר דלא הוי פסול מחצה: **ערל משלח קרבנות וטמא משלח בו'.** כרבי עקיבא חתיא דתמרי' עלן כי טמא בחגיגה (דף ז:) דאי לאו הכי ליתני חיכו זורק את הדם ואילו בפסח קרבנותיהן כתיבי בקרבנות עוכרים וזבחיכם וגו'. ותומר ר"י דמכל מקום דווקא בחגיגה שחגיגה בחיכה קפיד רחמנא ותע"ג דכל הקרבנות כתיבי בקרא לא קפי אלולו דהא מעברות ותבוכה כתיבי נמי התם. **ושוב קשה לר"י** טמא שלא נשלח פסחו לעזרה והא בעי סמיכה ותפילו נמחן דתמר בחיכה בחגיגה כל שהוא לימר דחיכה בחגיגה לא בעי סמיכה דכתיב (זבחים דף נב.) מתיכן כל הקהל יסמכו ואפילו הכי חיכה למימר דחפסר דחיכה בחגיגה לא בעי סמיכה דכתיב (שמות דף כט.) **ומיהו ר"י** דהכא מיירי בעבודות וכן מוכח בכל הגמ' (ניסן דף מח:) וכתיב (ויקרא א, ד) **ונסמך** (ויקרא א, ד) **כי אם אל פתח אהל מועד יקריבנו אשר יכפר עליו:** (ויקרא א, ד) **כי אם אל פתח אהל מועד יקריבנו לפני ה' וסמך ידו על ראש העולה ונרצה לו לכפר עליו:** (ויקרא א, ד) **כי אם אל פתח אהל מועד יקריבנו אשר יכפר עליהם בטומאתם בשר, ומאי אינו נוהג בכ"ד הזבחים.** מין מהנא בשאר זבחים שהם למהנאת בפסח, לחולין בשאר זבחים לר' יוחנן דאמר בגיליל טולין (לקמן דף עז.). חם מין בשר מין ס"ס, חם בשר קיים לחימה חדם חו חלב קיים לחימה מוזה זורק חת הדם, וחולו פסח לח מהניה לחימה מוזה לזורק דם עליה, חלח חם חיכה לחימה כזית בשר, כדחמן בגיליל טולין[ו]: **דגן דבר שלא מאברים.** עלה במקום שחקרס לסיינו בפסח, לח כהלכה: **מדבר שלא הותר מבע"ח.** ומן: [ז]**היכא אישתרי.** טומחת בשר לחכילה, לפילו קרבן ליכול שדומה טומחה, הני מילי להקרבה, חבל לחכילה בטומחה לח, דחמן בגיליל טולין (שם): **ממקום שהן טהורין.** חין במקום טומחה כו': **אי"א פשיטא בטומאת גברי.** שחפילו פסח שלא נשלח פסחו לעזרה לשחוט, הותר לגיגור טומחין להפיח בפסחיהן ריישא בטומאת בשר ושיפא בטומאת גברי ס"ל חין שם טומאה קא פריך ואיבעית אימא סיפא נמי בטומאת בשר ומאי אינו נוהג בכל הזבחים דאילו[ח] בכל הזבחים בין שנטמא בשר וחלב ובשר קיים בין שנטמא בשר וחלב קיים זורק את הדם ואילו בפסח נטמא בשר וחלב קיים זורק את הדם במאי אוקימתא בטומאת בשר אימא סיפא דנין דבר שלא הותר מכללו מדבר שלא הותר מכללו ואל תוכיח טומאה שהרי הותרה מכללה במאי אילימא בטומאת**

[ד]הכהה קרא גופיה כתיבי שלא קרבנות עוכרים וזבחיכם וגו'. ותומר ר"י דמכל מקום דווקא בחגיגה שחגיגה בחיכה קפיד רחמנא ותע"ג דכל הקרבנות כתיבי בקרא לא קפי אלולו דהא מעברות ותבוכה כתיבי נמי התם. **ושוב קשה לר"י** טמא שלא נשלח פסחו לעזרה והא בעי סמיכה ותפילו נמחן דתמר בחיכה בחגיגה כל שהוא לימר דחיכה בחגיגה לא בעי סמיכה דכתיב (זבחים דף נב.) **ומיהו ר"י** דהכא מיירי בעבודות וכן מוכח בכל הגמ' (ניסן דף מח:) **מי נמי** בבכור ומעשר

דלא בעי סמיכה כדתנן פרק שתי מדות (מעשות דף נב.). ובקרבן נזיר[ז] ליכא למימר משום שלו: [זוע"ע תוס' יומות קד: ד"ה דתמר]

תיובתא

אלולו תכוסו כתיב הכי לאו בני אכילה ניהו. **ואמר רבינא שם טומאה פרוץ** ולעולם ריישא בטומאת בשר סיפא בטומאת גברי. **איבעית אימא** ריישא וסיפא בטומאת בשר ומאי אינה נוהגת בכל הזבחים [דבכל הזבחים] בין בשאר זבחים קיים זורק את הדם כדבעינן למימר קמן ואלו פסח נטמא בשר וחלב כר' דדברים פשוטין הן.

מסורת הש"ס עם הוספות

ב) זבחים ד"ה כי ליה וכו' שמעון בחזיון קוקס פתימת הסיכול: (ג) ד"ה עלן ובפ' וקמא לע"ל דאמר נרוש:

הגהות הב"ח

(ה) תוס' ד"ה כי ליה וכו' שמעון בחזיון קוקס פתימת הסיכול: (ג) ד"ה עלן ובפ' וקמא לע"ל דאמר נרוש:

הגהות וציונים

ב) צ"ל בזוקיה כתיב (מהכא (בגורות המים): ג) בתו"י ומקצת דפו"י הא סעד, וכ"ה מרשי"י לעיל מו עייב ד"ה האופה: ד) לכאורה היה צ"ל ותיובתי, וגראה פי' דמותר לא לדוקי הדם). ה) מהרש"ל פ"י (גליון). והסהרש"א גרים ליה ומפרשו וכ"ה בחוס' הרשב"א:

תורה אור השלם

א) וְסָמַךְ יָדוֹ עַל רֹאשׁ הָעֹלָה וְנִרְצָה לוֹ לְכַפֵּר עָלָיו: (ויקרא א, ד)

ב) כִּי אִם אֶל פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד אֲשֶׁר יִכְּרֵי יְיָ אֱלֹהֵיכֶם מִכָּל שִׁבְטֵיכֶם לָשׂוּם אֶת שְׁמוֹ שָׁם לְשִׁכְנוֹ תִּדְרְשׁוּ וּבָאתָ שָׁמָּה וְהֲבֵאתֶם שָׁמָּה עֹלֹתֵיכֶם וְזִבְחֵיכֶם וְאֵת מַעְשְׂרֹתֵיכֶם וְאֵת תְּרוּמַת יֶדְכֶם וְנִדְרֵיכֶם וְנִדְבֹתֵיכֶם וּבְכֹרֹת בְּקַרְכֶם וְצֹאנְכֶם: (דברים יב, ה-ו)

ג) וְאִם יִמְעֲטוּ הַבַּיִת מִהְיוֹת מִשֶּׂה וְלָקַח הוּא וּשְׁכֵנוֹ הַקָּרֹב אֶל בֵּיתוֹ בְּמִכְסַת נְפָשֹׁת אִישׁ לְפִי אָכְלוֹ תְּכֻפַּר עַל הַשֶּׂה: (שמות יב, ד)

ליקוטי רש"י

האופה מיו"ט לחול. לאחר שחכל ונמר שעשרתו לשעטנז לן לגה מזיל ליה מידי סחיכה עד למחר שמוס חול (לעיל מו ע"ב). לאחר שקפל לפה דסי ולפי למול מוס (ביצה כא ע"ב). לוקה. משום לח תעשה כו מלאכה. **הואיל ואי מקלעי ליה אורחים.** שיהו לריכין לפת זה סיום (לעיל מג:). **ואילו בפסח ובו' נטמא בשר וחלב קיים אינו זורק את הדם.** לעיקר שפה לאכילה מהם קאמי (לעיל עח:).

עין משפט נר מצוה

כד א מיי' פט"ו מהל' פסולי מוקדשין הלכה ח:

כה ב מיי' פ"ל מהל' ק"פ הלכה ג:

כו ג מיי' פ"ג מהל' ביאת מקדש הי"ב:

עין משפט
נר מצוה

כו א מיי' פט"ו מהל' פסוה"מ הי"ג:

בטומאת בשר היכא הותרה אלא פשיטא בטומאת גברי והיכא הותרה מכללה בציבור רישא בטומאת בשר סיפא בטומאת גברי אין שם טומאה קפריך ואיבעית אימא כולה בטומאת בשר והיכא הותרה בטומאת פסח דתנן [א] פסח הבא בטומאה נאכל בטומאה שלא בא מתחילתו אלא לאכילה. מתיב רב הונא בריה דרב יהושע [ג] הפסח שעברה שנתו ושחטו בזמנו לשמו וכן השוחט אחרים לשם פסח בזמנו רבי אליעזר פוסל ורבי יהושע [א] מכשיר טעמא בזמנו הא שלא בזמנו כשר ואמאי נימא הואיל ובזמנו פוסל[ב] שלא בזמנו נמי פוסל[ב] אמר רב פפא שאני התם דאמר קרא [א] ואמרתם זבח פסח הוא הוא בהוייתו לא הוא לשום אחרים ולא אחרים לשמו בזמנו שהוא פסול לשום אחרים אחרים פסולין לשמו שלא בזמנו שהוא כשר לשום אחרים אחרים כשרים לשמו. ר' שמלאי אתא לקמיה דרבי יוחנן א"ל ניתני לי מר ספר יוחסין א"ל מהיכן את א"ל מלוד והיכן מותבך בנהרדעא א"ל אין נידונין[ג] לא ללודים ולא לנהרדעים וכל שכן דאת מלוד ומותבך בנהרדעא כפייה וארצי א"ל ניתנייה בג' ירחי [ג] שקל קלא פתק ביה א"ל ומה ברוריה דביתהו דר"מ ברתיה דר"ח בן תרדיון דתניא תלת מאה שמעתתא ביומא (א) מג' מאה רבוותא ואפ"ה לא יצתה ידי חובתה בתלת שנין ואת אמרת בתלתא ירחי (ב) כי שקיל ואזיל א"ל רבי מה בין לשמו ושלא לשמו לאוכליו ושלא לאוכליו א"ל הואיל וצורבא מרבנן את תא ואימא לך [ד] לשמו ושלא לשמו פסולו בגופו לאוכליו ושלא לאוכליו אין פסולו בגופו לשמו ושלא לשמו א"א לברר איסורו לאוכליו ושלא לאוכליו אפשר לברר איסורו לשמו ושלא לשמו ישנו בד' עבודות לאוכליו ושלא לאוכליו אינו בארבע עבודות לשמו ושלא לשמו ישנו בציבור כביחיד לאוכליו ושלא לאוכליו אינו בציבור כביחיד רב אשי אמר פסולו בגופו וא"א לברר איסורו חדא מילתא היא דמה טעם אמר פסולו בגופו משום דא"א לברר איסורו. אמר רמי בר רב יודא אמר רב מיום שנגנז ספר יוחסין תשש כחן של חכמי' וכהה מאור עיניהם אמר מר זוטרא בין [ב] אצל [ג] לאצל טעינו ד' מאה גמלי דדרשא. תניא [ה] אחרים אומרים הקדים מולים לערלים כשר ערלים למולים פסול מאי שנא מולין לערלים דכשר דכולה ערלה בעינן וליכא ערלים למולין נמי כולה ערלה בעינן וליכא

רש"י

[ג] שמתחלתו לא בא. לא נאמרה הבאת עיקר[ד] פסח אלא לאכילה, וכי שרייה רחמנא לאיתויי בטומאה ברוב ציבור, כדכתיב [ד] איש איש כי יהיה טמא וגו' איש נדחה לפסח שני ואין ציבור נדחין[ו], אדעתיה למיכליה שרייה: שעברה שנתו. שנולד אשתקד קודם ראש חודש ניסן, והפרישו לשם פסח, וכי מטא ראש חדש ניסן ועברה שנתו תו לא חזי לפסח, דכתיב [ה] זכר בן שנה, וקאי לשלמים, כדילפינן בפירקין דלקמן (ד' ע:) פסח בשאר ימות השנה שלמים הוא: ושחטו בזמנו לשמו. גרסי', דהוה ליה שוחט שלמים לשם פסח בזמנו: ר' אליעזר פוסל. טעמא מפרש בפ"ק דזבחים[ו], ומה פסח שמותרו בא שלמים, שחטו לשם שלמים בזמנו פסול, שלמים שאין מותרן בא פסח, שחטן לשם פסח בזמן פסח אינו דין שפסול: ורבי יהושע מכשיר. דכל זבחים שנזבחים שלא לשמן כשירין חוץ מפסח וחטאת[ח], ואי משום דנשחטו לשם פסח, קל וחומר הוא, ומה שלא בזמנו שאינו כשר לשמו אחרים כשירים לשמו, בזמנו שהוא כשר לשמו אינו דין שיכשרו אחרים לשמו, וכל טעמייהו התם מפרש: שלא בזמנו. לא פסיל ליה רבי אליעזר אם שחטו לשם פסח, כדאמר ליה ר' יהושע ומה שלא בזמנו שאינו כשר לשמו אחרים כשירים לשמו, ולא מיהדר רבי אליעזר לדידי שלא בזמנו נמי אחרים פסולים לשמו: ואמאי. לרב חסדא דאמר לחומרא אמרינן הואיל, נימא הכא הואיל ואלו זמנו הוה ושחיט לשמו מיפסיל הכא הכי נמי ליפסיל, כדקאמר גבי ערל הואיל ואי הוה מל פסיל השתא נמי פסיל: שלא בזמנו שהוא כשר לשם אחרים. דנפקא לן לקמן (ע:) [י] מותרת פסח לאן ובקר דפסח שניתותר לאחר הפסח קרב שלמים, ואף קודם הפסח נמי נפקא לן בפ"ק דזבחים[ט] מקרא אחרינא [י] מואס מן הלאן קרבנו לזבח שלמים דבר הבא מן הלאן דהיינו פסח יהא לזבח שלמים: אחרים כשירין לשמו. דהא איתקש פסולו לשם אחרים ופסול אחרים לשמו: ספר יוחסין. מתניתא דדברי הימים: אין שונין ספר יוחסין לא ללודים כו'. לדחוייה איכוון. ל"א לפי שאינן מיוחסין: לא יצתה ידי חובתה. לא יכלה לשנותה בשלש שנים: שקל קלא. מוט"א[ט]: בהדי דקא שקיל ואזיל א"ל. ר' שמלאי לר' יוחנן: מה בין לשמו ושלא לשמו לאוכליו ושלא לאוכליו. מאי שנא דלשמו ושלא לשמו פסול, לאוכליו ושלא לאוכליו כשר: פסולו בגופו. מחשבה בגופו של קרבן, אבל מחשבת אוכליו פסול דבר אחר הוא: אי אפשר לברר[י]. דמה חלק לשמו ומה חלק שלא לשמו, אבל אוכליו אפשר לברר חלק אוכליו לצד זה וחלק חולה וזקן בצד אחר. אי נמי לברר אם אמת מחשבתו אם אין בה ממש, כגון יאכילנו לראויין ונמצאת מחשבתו בטילה למפרע, ולשאינן ראויין יחזיר דמיהן, וכך שמעתי: אינו בארבע עבודות. דאין מחשבת אוכלין בזריקה[י]: מחשבת אכילה לא שייכא בקרבן ציבור, דלא שייכא אלא בפסח: תשש כחן. שנגנזו מהן טעמי תורה שהיו בו: נגנז. נשתכח: מאצל לאצל. שני מקראות הן ופרשה גדולה ביניהן, ולאצל ששה בנים וקא חשיב ואזיל הבנים, וסיפא דפרשתא אלה בני אצל:

וכלדקה

תוספות

אילימא בטומאת בשר היכא הותרה. ואם תאמר והא ודאי טומאת בשר הותרה לזרוק הדם כדאמרינן בכילד צולין (ד' עז.) גבי חמשה דברים באים בטומאה ואע"ג דלא מישתריא באכילה דבכי האי גוונא הוי השתא הותרה לטומאת גברי לזרוק הדם דאכתי לא ידע גמרא הא דפסח נאכל בטומאה. ויש לומר דה"פ דנין דבר שלא הותר מכללו בפסח מדבר שלא הותר מכללו בפסח ואל תוכיח טומאה שהותרה מכללה בפסח כי ההיא דלעיל[ג] דנין דבר שאינו נוהג בכל הזבחים אלא בפסח מדבר כו' וכי מוקי לה בטומאה דגברי ומאי הותרה מכללה בצבור היינו בפסח כדפירש הקונטרס:

ורבי יהושע מכשיר. ואע"ג דאיכא מאן דאמר[ז] פסח בשאר ימות השנה בעי עקירה בעברה שנתו מודו כ"ע דהיינו עקירתו ושלמים לשם פסח שחיט:

לימא הואיל ובזמנו פסול כו'. פי' שיכול להמתין עד זמנו ויפסל ולמאי דמסקינן בריש שני שעירים (יומא סב:) דאין מחוסר זמן לבו ביום לגבי הואיל נרא' לפר' דמבו ביום פריך דשלא בזמנו משמע אפי' בי"ד שחרית ולהכי פריך הואיל בזמנו בו ביום פסול שלא בזמנו נמי פסול:

שאני התם דאמר קרא הוא. וא"ת והא מק"ו דריש ליה רבי אליעזר בפ"ק דזבחים (ד' יא.) ומה פסח שמותרו בא שלמים כו' כדמייתי בקונטרס. וי"ל דע"י ק"ו משמע ליה לר' אליעזר דהוא בהוייתו יהא לא הוא לשם אחרים ולא אחרים לשמו ועל ידי כך דריש דשלא בזמנו דכשר לשם אחרים אחרים כשרים לשמו דהא איתקוש אהדדי אבל אי לאו ק"ו לא הוה דרשינן אלא לא הוא לשם אחרים ותו לא:

מה בין לשמו ושלא לשמו לאוכליו ושלא לאוכליו. תימה מאי קא בעי הא גמרינן לעיל[כ] מקרא דמקלת אוכלים לא פסלי. ונראה לרשב"א דמיבעיא ליה אמאי לא גמרינן לשמו ושלא לשמו דכשר מלאוכליו ושלא לאוכליו:

לשמו ושלא לשמו ישנו בציבור כו'. תימה לר"י מאי איריא דאינו בציבור תיפוק ליה דאפי' ביחיד אינו נוהג אלא בפסח גרידא:

פסולו בגופו ואי אפשר לברר איסורו חדא מילתא היא. דס"ל דאי לאו טעמא דאי אפשר לברר איסורו לא קרי ליה בגופו הואיל ומחשבה היא כדלעיל[מ] אבל ר' יוחנן לא דייק בהכי וקרי ליה שפיר פסולו בגופו ושינוי בעלים נמי אי אפשר לברר איסורו ולהכי לא קחשיב ליה לעיל[מ]:

ערלים למולים נמי ליתיה לכולה ערלה. משמע דהוה ניחא ליה אי הוה תני בתרוייהו כשר וא"ת אדרבה בתרוייהו הוה ליה למיפסל דהא ר"מ אית ליה[י] מפגלים בחצי מתיר ואחרים היינו רבי מאיר[ס]. וי"ל דלא אמר פיגול בחצי מתיר אלא במפרש סימן ראשון או שני לערלים דהוי דבר מסוייס כדמוכח בפ"ב דזבחים (ל.) ובקונטרס הביאה אמר ליה אביי מי סברת איכה כו' ישנה לשחיטה מתחלה ועד סוף דאמר סימן ראשון חוץ לזמנו וסימן שני חוץ למקומו ולמה ליה לפרושי הוה ליה למימר בסתם אלא ודאי לא אמר ר' מאיר מפגלי' בחצי מתיר אלא במפרש. ועוד נראה דאפילו אמר בחצי סימן לאו כלום היא אלא דווקא בסימן שלם דפריך התם והרי קמילה דכי לאלות דמי ופליגי ומשני התם נמי דאמרי' [ז] קומץ דמנחה חוץ לזמנו לבונה חוץ למקומה והרי קומץ דמנחת חוטא דליכא לבונה ופליגי ומשני לא פליגי כו' ואמאי לא קאמר דפליגי דאמר חלי קומץ חוץ לזמנו וחלי חוץ למקומו אלא על כרחיך דבר המסויס ושלם בעינן:

לימא

רבינו חננאל

והאי דפריך ואל תוכיח טומאה שהותרה מכללה בפסח שבא בטומאה פריך דתנן פסח הבא בטומאה נאכל בטומאה שלא בא בתחלתו אלא לאכילה. ומותבינן אהא דאמרינן כל הואיל אם הוא לחומרא דברי הכל הוא מיהא הפסח שעברה שנתו שחטו בזמנו בי"ד פסול ורבי יהושע מכשיר אפילו רבי אליעזר דפוסל אינו פוסל אלא השוחט בי"ד לשם פסח אבל בשאר ימות השנה מכשיר ואמאי נימא הואיל ובזמנו פסול כך שלא בזמנו פסול דהא לחומרא הוא. ופרקי' שאני התם דרחמנא אכשריה שנא' ואמרתם זבח פסח הוא לה' הוא בהויתו יהא כלו' הפסח הוא ששחט לשם פסח בי"ד לאפוקי קדשים אחרים לשם פסח דלא. ולא פסח לשלמים. דבעינן הוא בהויתו יהא לשמו בזמנו דהוא אם ישחט לשם אחרים פסול. שלמים נמי אם ישחטו לשם פסח פסולין לשמו. שלא בזמנו דהוא כשר לשם שלמים. גם שלמים לשם פסח כשרים: ניתני לי מר ספר יוחסין. פי' אמר לו למדני ספר דברי הימים. שדא קלא פתיק ביה. נטל אבן זרק עליו כלו' גער בו. שאלו מה בין לשמו ושלא לשמו לאוכליו ושלא לאוכליו שהשוחט לשמו ושלא לשמו פסול והשוחט לאוכליו ושלא לאוכליו כשר. אמר ליה שלא לשמו פסולו בגופו שהוא פסח וישחטו לשם שלמים שינה הזבח עצמו במחשבתו. לאוכליו ושלא לאוכליו לבריא ולחולה אין הזבח פסולו בגופו כי הזבח בכשרותו עומד. לשמו ושלא לשמו אי אפשר לברר איסורו כלומר לא יתכן להודע איזה צד של זבח לשמו ואיזה צד שלא לשמו כדי שתוציא האיסור ותאכל המותר. לאוכליו ושלא לאוכליו אפשר לברר איסוריה החולה אסור והבריא מותר. לשמו ושלא לשמו ישנו בארבע עבודות. לאוכליו ושלא לאוכליו אינו אלא בשחיטה. לשמו ושלא לשמו בקרבן צבור כביחיד דבין זה ובין זה שלא לשמו פסול. לאוכליו ושלא לאוכליו לא משכחת לה בצבור דליכא בצבור זבחי שלמים אלא שני כבשי עצרת הבאין עם שתי הלחם ונחיב (ויקרא כ"ג) הניף הכהן אותם על לחם הבכורים תנופה [לפני ה'] על שני כבש' וגו' לכהן הם ולא לצבור. אמר רב אשי פסולו בגופו ואי אפשר לברר איסורו דבר אחד הן והכי קאמר מה טעם איסורו בגופו שאי אפשר לברר איסורו: מתני' שחטו למולין ולערלים לטהורין ולטמאין כשר. מפורש בסוף

מסורת הש"ס עם הוספות

א) לקמן עו., ב) זבחים יא. לקמן עז: תוספתא פ"ד ה"ג, ג) [ראש השנה כה. שבועות יח:], ד) עיין תוס' זבחים דף ד: ד"ה מחשבה, ה) [מנחות עז:], ו) לקמן דף סד: ז) יא., ח) זבחים ב., ט) ח:, י) לעיל דף סא., כ) דף סא., ל) יומא סג., מ) סא., נ) לקמן סג., ס) סוף הוריות.

הגהות הב"ח

(א) גמ' תלת מאה שמעתתא ביומא דשותא מתלת מאה רבוותא: (ב) שם בתלת ירחי הוה קא שקיל ואזיל:

הגהות וציונים

א] צ"ל פסול (דבש תמר, וכ"ה בכת"י). ב] ס"א אין שונין (גליון). ג] תחילת דיבורי רש"י השייכים לכאן נדפסו בע"א: ד] בכת"י ובפי' הריב"ן לא נאמרה עיקר הבאת: ה] גוש אדמה, עי' רש"י ר"ה כה. ד"ה שקל קלא: ו] בכת"י וקצת דפוסי' לברר איסורו. מה חלק: ז] צ"ל דאמר (גליון):

תורה אור השלם

א) וַאֲמַרְתֶּם זֶבַח פֶּסַח הוּא לַיי אֲשֶׁר פָּסַח עַל בָּתֵּי בְנֵי יִשְׂרָאֵל בְּמִצְרַיִם בְּנָגְפּוֹ אֶת מִצְרַיִם וְאֶת בָּתֵּינוּ הִצִּיל וַיִּקֹּד הָעָם וַיִּשְׁתַּחֲוּוּ: [שמות יב, כז]

ב) וּלְאָצֵל שִׁשָּׁה בָנִים וְאֵלֶּה שְׁמוֹתָם עַזְרִיקָם בֹּכְרוּ וְיִשְׁמָעֵאל וּשְׁעַרְיָה וְעֹבַדְיָה וְחָנָן כָּל אֵלֶּה בְּנֵי אָצֵל: [דברי הימים א ח, לח]

ג) וּלְאָצֵל שִׁשָּׁה בָנִים וְאֵלֶּה שְׁמוֹתָם עַזְרִיקָם בֹּכְרוּ וְיִשְׁמָעֵאל וּשְׁעַרְיָה וְעֹבַדְיָה וְחָנָן אֵלֶּה בְּנֵי אָצֵל: [דברי הימים א ט, מד]

ד) דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר אִישׁ אִישׁ כִּי יִהְיֶה טָמֵא לָנֶפֶשׁ אוֹ בְדֶרֶךְ רְחֹקָה לָכֶם אוֹ לְדֹרֹתֵיכֶם וְעָשָׂה פֶסַח לַיי: [במדבר ט, י]

ה) שֶׂה תָמִים זָכָר בֶּן שָׁנָה יִהְיֶה לָכֶם מִן הַכְּבָשִׂים וּמִן הָעִזִּים תִּקָּחוּ: [שמות יב, ה]

ו) וְזָבַחְתָּ פֶּסַח לַיי אֱלֹהֶיךָ צֹאן וּבָקָר בַּמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר יי לְשַׁכֵּן שְׁמוֹ שָׁם: [דברים טז, ב]

ז) וְאִם מִן הַצֹּאן קָרְבָּנוֹ לְזֶבַח שְׁלָמִים לַיי זָכָר אוֹ נְקֵבָה תָּמִים יַקְרִיבֶנּוּ: [ויקרא ג, ו]

ליקוטי רש"י

הפסח שבא בטומאה. כגון רוב ציבור טמאין. שמתחילתו לא בא אלא לאכילה. כשנלטוה עיקר פסח לאכילה נלטוה דכתיב לפי אכלו וכי שרייה רחמנא למיתי בטומאה [לקמן עו:]. הפסח שעברה שנתו. דהוי לה יותר משנה [זבחים יא.]. שקל קלא. נטל גוש עפר [ר"ה כה.].

בְּטוּמְאַת בָּשָׂר הֵיכָא הוּתְּרָה, ואף שמפורש במשנה להלן (עו, ב) ש'פסח הבא בטומאה נאכל בטומאה', סברה הגמ' כעת שכיון שההיתר בטומאת הבשר הוא רק מחמת טומאת הגברי, אינו נקרא היתר בטומאת בשר [אך להלן בתירוץ השני סוברת הגמ', שכיון שסוף כל סוף מותר לאכול את הבשר בטומאה כאשר רוב הציבור טמאים, נמצא שיש כאן היתר בטומאת הבשר] (חי' רבינו משה מאימראן).

הַפֶּסַח שֶׁעָבְרָה שְׁנָתוֹ - שנולד אשתקד קודם ראש חודש ניסן והפרישו לשם פסח, וכשהגיע ראש חדש ניסן של שנה זו, עברה שנתו (רש"י, וראה הגהות יעב"ץ והגהות רא"מ הורוויץ, שהטעם שלא פירש שנולד קודם י"ד בניסן, משום שרצה להעמיד גם לדעת רבי ביומא סה, ב, הסובר ששנה בקדשים היא לפי שנת חמה, שהיא ארוכה ב"א ימים משנת לבנה, ולפי זה אם נולד קודם ארבעה עשר בניסן, עדיין לא עברה שנתו). ויש שכתב, שנולד אשתקד קודם ארבעה עשר בניסן (מאירי).

נִיתְנֵי לִי מַר סֵפֶר יוּחֲסִין - הברייתא שעל ספר דברי הימים (רש"י), המפרשת את ספר דברי הימים ע"פ יחוסי השבטים ומשפחותיהם (מהרש"א). ובירושלמי כאן אמרו, שביקש ממנו ללמדו דברי אגדה, דהיינו לדרוש ולהבין את פסוקי דברי הימים שאינם מתפרשים אלא על ידי דברי אגדה (פני משה על הירושלמי כאן, וראה יפה עינים שזו גם כוונת רש"י).

וְכָל שֶׁכֵּן דְּאִתְּ מְלוּד וּמוֹתָבְךְ בְּנְהַרְדְּעָא, לדחותו התכוון. ויש אומרים, לפי שאינם מיוחסים (רש"י). ובירושלמי כאן אמרו 'מסורת בידי שלא ללמד אגדה לא לבבלי ולא לדרומי, שהן גסי רוח ומעוטי תורה', שמחמת כן משנים את דברי האגדה כרצונם ואינם מכוונים אל האמת (פני משה, ראה לעיל ד"ה ניתני). ויש שביאר, שדברי אגדה יש בהם סתרי תורה ומשלים עמוקים, וצריך להיות בן תורה וירא שמים כדי לקבל דברים שאינם מובנים מצד שכל האדם (הערות הגרי"ש אלישיב).

בְּרוּרְיָה וְכוּ' דְּתָנֵיָא תְּלָת מְאָה שָׁמַעְתָּתָא בְּיוֹמָא מִתְּלַת מְאָה רַבָּוָתָא, ועשתה זאת על דעת עצמה, שסמכה על צדקותה שלא תבוא לידי קלקול. והיה זה שלא ע"פ דין, שהרי מבואר במשנה בסוטה (כ, א) שכל המלמד את בתו תורה כאילו מלמדה תיפלות (מהרי"ל קצט). ויש שכתב, שלמדה כבר הרבה תורה מעצמה קודם שבאה לפניהם, ולכן הותר להם להוסיף ללמדה. עוד יתכן, ששמעה אותם מלמדים לתלמידים אחרים (הערות הגרי"ש אלישיב).

הוֹאִיל וְצוּרְבָא מֵרַבָּנָן אַתְּ תָּא וְאֵימָא לָךְ, אבל אם לא היה צורבא מרבנן לא היה משיבו, כיון שרבי יוחנן היה לאחר החורבן והרי זו 'הלכתא למשיחא', ורק משום שהיה צורבא מרבנן שכבר יודע את כל ההלכות הנצרכות למעשה, מחוייב להשיבו גם על שאלה כזו מדין 'ושננתם' (הערות הגרי"ש אלישיב).

לְאוֹכְלָיו וְשֶׁלֹּא לְאוֹכְלָיו אֵינוֹ בְּצִיבּוּר כְּבָיָחִיד, שפסול זה שייך רק בקרבן פסח (רש"י, וראה תוס' שהקשה מדוע נקטה הגמ' שאינו נוהג בציבור, הרי גם ביחיד אינו נוהג אלא בפסח בלבד, וראה בירושלמי כאן ובפיה"מ לרמב"ם, והגהות רא"מ הורוויץ), וכפי שדרשה הגמ' לעיל (סא, א) מ'לפי אכלו תכוסו' האמור בקרבן פסח. והפסח אינו נחשב קרבן ציבור אלא קרבן יחיד, משום שכל אחד מקריב את פסחו בפני עצמו. אך לפעמים מחשיבה הגמ' את הפסח כקרבן ציבור (ראה להלן פ, א ויומא נא, א), לפי שהוא בא בכנופיא (ריב"ן). ויש שכתבו, שאף שקרבן פסח כיון שבא בכנופיא נחשב כקרבן ציבור ודוחה את השבת ואת הטומאה, מכל מקום אינו נחשב לגמרי כקרבן ציבור, כיון שאין כל ישראל מביאים פסח אחד בשותפות (תוס' יומא ו, ב).

מִיּוֹם שֶׁגִּנְּגוּ סֵפֶר יוּחֲסִין - שהשתכח (רש"י), אך אין לפרש שגנגו ממש, לפי שגם בימי רבי לא ניתנו המשניות להיכתב, אלא לשנותן בעל פה (צל"ח, ע"פ רש"י ב"מ לג, א). ויש שכתב, שאף שהתלמוד לא היה כתוב בימיהם, ספר יוחסין היה כתוב בימיהם (ריב"ן), ולפי זה יש לפרש שגנזוהו ממש, והטעם שגנזוהו הוא מפני הסכנה, שחששו חכמים ממשפחות בעלי זרוע שהתגלה פסולם על ידי ספר יוחסין [ומסרוהו חכמים לתלמידיהם בעל פה פעם בשבע שנים, עד שתשש כוחם מלמוסרו בעל פה] (מהרש"א, ע"פ הגמ' בקידושין עא, א).

בֵּין אָצֵל לְאָצֵל טָעִינוּ אַרְבַּע מְאָה גַּמְלֵי דִּדְרָשָׁא - פירוש, בין שני פסוקים בדברי הימים (א ח, לח – ט, מד) המתחילים ב'ואלאצל ששה בנים' ומסתיימים ב'אלה בני אצל', ישנה פרשה גדולה של מ"ז פסוקים שעליה נאמרו כל הדרשות הללו (רש"י, ע"פ המעריך על הערוך ערך אצל). ויש שכתב, שהכוונה היא לאחד הפסוקים הנ"ל שתחילתו 'ואלאצל' וסופו 'אצל', שאע"פ שקרובים זה לזה באותו פסוק, דרשו על המילים בפסוק זה דרשות רבות כל כך (הערוך שם). ומה שאמרה הגמ' שכמות הדרשות היא משא של ארבע מאות גמלים, הוא בלשון גוזמא, שהרי הדרשות על התורה כולה אינן מגיעות למשא כזה, וכל שכן שאין על פסוקים אלו משא רב כל כך (מאמר לר"א בן הרמב"ם, מובא בהקדמה לעין יעקב, וראה בן יהוידע).

המשך מעמוד סב.

שתמה שמכל מקום לא יוכלו הטמא והערל לאוכלם, ולעיל נט, א מוכח שמצוה על הבעלים לאכול מהקרבן, ראה ביאורנו שם), אבל בשאר קרבנות, אין הטמא והערל יכולים לשולחם, כיון שצריך סמיכה בעזרה על ידי בעל הקרבן [ולא על ידי שליח, וכמו שדרשו בתורת כהנים 'וסמך ידו' - ולא יד שלוחו (רש"י גיטין שם)] (תוס'). ואף שהסמיכה אינה מעכבת את הכפרה בדיעבד [כמבואר בזבחים (ו, א)], מכל מקום לכתחילה אין להקריב בלא סמיכה (תוס' גיטין שם).

ויש שכתבו, שאין להעמיד כאן בקרבן עוף, משום שעוף אינו נקרא זבח, והרי אמרו כאן שערל וטמא משלחים את 'הזבחים', וגם אין להעמיד דוקא בבכור ובמעשר, שהרי אמרו כאן שהם משלחים קרבנותיהן 'בכל הזבחים', אלא מדובר כאן בכל סוגי הזבחים, והטעם שהערל והטמא משלחים אותם אף שאינם יכולים לסמוך, משום שרק מי שיכול לקיים מצות סמיכה אסור לו לשלוח ולהקריב את קרבנו בלא סמיכה, ואילו כאן מדובר בערל וטמא שאינם יכולים לתקן את עצמם ולסמוך, שבערל מדובר כשמתו אחיו מחמת מילה [ראה ביאורנו לעיל (ד"ה הואיל)], שאינו יכול למול בשום אופן, ובטמא מדובר בזב ומצורע שאין בידם לרפא את עצמם, או שמדובר כגון שהיו עוברים ב'בל תאחר' אם ימתינו (תוס' גיטין שם. ובדעת תוס' כאן שלא רצו להעמיד באופן זה, ראה פסקי הרי"ד שם שמי שאינו יכול לסמוך הסמיכה מעכבת בו, מדין 'כל שאינו ראוי לבילה בילה מעכבת בו', וראה לעיל בסמוך סוף ד"ה והמקור).

לֵימָא קְסָבְרִי אֲחֵרִים אֵינָהּ לִשְׁחִיטָה אֶלָּא בַּסּוֹף, ו'אחרים' היינו רבי מאיר (רש"י, כמבואר בהוריות יג, ב), ואם כן קשה על רב אחא בריה דרב איקא שאמר בחולין (קכח, א) שלרבי מאיר ישנה לשחיטה מתחילה ועד סוף (מצפה איתן, וראה מה שביאר המהרש"ל).

וְהוֹצִיא בְּפִיו לַעֲרֵלִים וְלֹא הִסְפִּיק לוֹמַר לְמוּלִין, ומחשבה לבד אינה פוסלת בקדשים אלא כשמוציאה בפיו (רש"י), שאם היה די במחשבה לבד, לא היה הקרבן נפסל מחמת שלא הספיק לומר למולין, שהרי גמר בלבו שיהיה גם למולין (ר"י בתוס', וראה גם ביאורנו לעיל נט, ב ד"ה ופסול). ומה שבכל מקום נקרא 'פסול מחשבה', הוא לאו דוקא (שם), רק שכיון שאינו עושה מעשה, נקרא מחשבה בעלמא (תוס' זבחים ד, ב). ויש שכתב, שמחשבה לבד פוסלת בקדשים גם אם לא הוציא בפיו (משנה למלך פסולי המוקדשין יג, א, ממשמעות לשון הרמב"ם שם), ומכל מקום באופן שרצה לומר בפיו אין המחשבה פוסלת, ומשום כך בסוגייתנו כיון שרצה לומר למולין ולא הספיק, אינו נפסל במחשבה לבד (שיטמ"ק ב"מ מג, ב, בשם תוס' שאנץ), שבכל מקום שמועילה מחשבה לבד, אין זה אלא כשגמר בלבו בלבד, ולא כשגמר בלבו להוציא בשפתיו (אפיקי ים א כד, ח).

וּרְמִינְהוּ הַמַּתְכִּוין לוֹמַר תְּרוּמָה וְאָמַר מַעֲשֵׂר וְכוּ' אוֹ שֶׁאֵינִי נִכְנָס לְבֵית זֶה וְאָמַר לָזֶה וְכוּ' לֹא אָמַר כְּלוּם עַד שֶׁיְּהוּ פִּיו וְלִבּוֹ שָׁוִין, ולדעת הסוברים שבקדשים צריך דיבור ולא מועילה מחשבה [ראה לעיל בסמוך], הקושיא היא רק מנדר שאין פיו ולבו שוים, כיון שגם בנדרים צריך ביטוי שפתים ומכל מקום צריך שיהיו פיו ולבו שוים, אבל מתרומה לחוד לא קשה, שהרי תרומה מועילה במחשבה כמבואר בשבועות (כו, ב), ואם כן יש לומר שמטעם זה כשאין פיו ולבו שוים לא חל דיבורו (אחיעזר ב כד, ב).

ומה שהקשתה הגמ' מהמשנה בתרומות אף ששם יש סתירה גמורה בין מחשבתו לדיבורו, שהתכוין לומר בית זה וטעה ואמר בית אחר, ואילו בסוגייתנו מדובר כשרצה לומר גם למולין וגם לערלים אלא שלא הספיק לומר אלא לערלים, ואם כן לכאורה היה אפשר לחלק ולומר שרק באופן זה סבר רבי מאיר שהולכים אחר דיבורו משום שעכ"פ התכוין לומר לערלים ולא טעה בלשונו, מכל מקום השוותה הגמ' ביניהם, כי גם בסוגייתנו נחשב ש'אין פיו ולבו שוים', מאחר שבפועל יש סתירה בין מחשבתו לדיבורו, שמחשבתו היא מחשבה כשירה ואילו דיבורו הוא דיבור פסול, והוא לא רצה שיחול לערלים לבד ויפסל (אחיעזר שם, ו).

מַשְׁנָה. הַשּׁוֹחֵט אֶת הַפֶּסַח עַל הֶחָמֵץ עוֹבֵר בְּלֹא תַעֲשֶׂה, אם החמץ שברשותו הוא בשיעור כזית (רמב"ם קרבן פסח א, ה), שכשם שאיסור 'בל יראה' בחמץ הוא בכזית [לדעת בית הלל במשנה בביצה (ב, א)], כך גם איסור השחיטה על החמץ, ויש להשוותם זה לזה לפי שאיסור השחיטה על החמץ הוא תוספת על איסור 'בל יראה', שמלבד האיסור הכללי שלא יהא חמץ ברשותו, ישנו איסור נוסף על השוחט את הפסח וחמץ ברשותו (שפת אמת, וראה שם בשם הירושלמי כאן, שהסתפק לדעת בית שמאי [במשנה שם] האם משווים איסור זה לאיסור אכילת חמץ שהוא בכזית גם לשיטתם, או לאיסור 'בל יראה' שהוא בככותבת לשיטתם). [ומבואר מזה, שהאיסור הוא מצד החמץ, שאסור להשהות חמץ ברשותו בשעת שחיטת הפסח, וכאיסור 'בל יראה', ולא מצד הקרבן, שאסור לשוחטו כשיש ברשותו חמץ (ראה משאת משה פסחים פה וחי' רבי אריה לייב א, יב, וראה עוד בענין זה להלן ע"ב ד"ה ומכך)]. ויש שכתב, שההלכה למשה מסיני ששיעורים הם בכזית לא נאמרה רק באיסורי אכילה, אלא בכל האיסורים (מנחת חינוך מצוה פט אות ג, וראה שם אם בפחות מכזית אסור משום 'חצי שיעור', וראה שם אות ז שהסתפק אם עובר בחמץ נוקשה, וראה שיעורי רבי דוד פוברסקי אות שצג ו-שצז).

רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר אַף הַתָּמִיד של בין הערבים של ערב הפסח ששחטו על החמץ (רש"י). אך בזה אינו חייב אלא כשהחמץ הוא של השוחט עצמו ולא כשהוא של אחד מישראל, ושלא כמו שוחט פסח על החמץ שחייב גם כשיש חמץ לאחד מבני החבורה [כמבואר להלן (ע"ב)] (תוס' מנחות עח, ב). וטעם החילוק הוא, שבפסח חייב על חמץ של אחד מבני חבורה משום שדורשים מהסמיכות בפסוק של 'לא תשחט על חמץ דם זבחי' ל'ולא ילין לבוקר זבח חג הפסח', שכל ישנו ב'לא ילין' ישנו ב'לא תשחט' [כמבואר להלן (שם)], אבל בתמיד, אף שכל ישראל שותפים בו, מכל מקום אינם מצווים על 'לא ילין' ולכן אינם בכלל 'לא תשחט' (קרן אורה שם). ועוד, שבקרבן פסח כל אחד מבני החבורה הוא בעליו של הקרבן, מה שאין כן בתמיד שהוא קרבן ציבור ואינו שייך לכל יחיד ויחיד (חי' הגרי"ז שם), שקרבן ציבור אין לכל אחד ואחד חלק מסויים בו, אלא הוא קרבן של הציבור כולו (קהלות יעקב סוטה סוף א). ואפילו אם לרוב ישראל יש חמץ אינם עוברים (הגרי"ז בחי' הגר"ח [סטנסיל] כד).

רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר וְכוּ' וְשֶׁלֹּא לִשְׁמוֹ פָּטוּר, כיון שהקרבן פסול, ולדעת רבי שמעון (ראה חולין פא, ב ו-פה, א) שחיטה שאינה ראויה לאו שמה שחיטה (רש"י, וכן משמע ברבנו חננאל), אבל לדעת חכמים (שם) ששחיטה שאינה ראויה שמה שחיטה, חייב גם כששחט שלא לשמו. ואף לדעת רבי שמעון אינו פטור אלא בשחיטה שלא לשמו, משום שחיטה שאינה ראויה, אבל בזריקה או בהקטרה שלא לשמו משמע שמודה שחייב, על אף שהקרבן נפסל, כיון שהשחיטה ראויה היא (שער המלך קרבן פסח א, ה). ויש שכתב, שהטעם הוא לפי שקרבן פסול אינו קרוי זבח (מאירי, וראה גם רמב"ם בפיה"מ שכתב שאינו נחשב קרבן פסח), ולכן אינו בכלל הלאו של 'לא תשחט על חמץ דם זבחי', לפי ש'זבחי' משמע זבח כשר ולא זבח פסול. ולטעם זה פטור גם לדעת חכמים ששחיטה שאינה ראויה שמה שחיטה, ופטור גם בזריקה ובהקטרה שלא לשמו, כיון שאינו קרוי 'זבחי' (ליקוטי הלכות זבח תודה; שפת אמת).

גְּמָרָא. לְעוֹלָם אֵינוֹ חַייָב עַד שֶׁיְּהֵא הֶחָמֵץ לַשּׁוֹחֵט, ומהלשון להלן 'או לאחד מבני חבורה', משמע שאם יש חמץ לשוחט, חייב גם אם אינו מבני החבורה, ואם יש חמץ לאחד מבני החבורה, חייב גם אם אינו השוחט. אולם בירושלמי כאן (הובא ביפה עינים) מבואר, שלריש לקיש אינו חייב אלא אם יש חמץ לשוחט שהוא אחד מבני חבורה [ולרבי יוחנן אף אם אינו מבני החבורה, וכן אם יש לאחד מבני חבורה אף אם אינו השוחט] (רעק"א, שנקט שדברי ריש לקיש כאן ובירושלמי סותרים זה את זה). ויש שכתב, שבין לדעת ריש לקיש כאן ובין לדעת ריש לקיש בירושלמי אם יש לאחד מבני החבורה חייב, ואפילו אינו השוחט (בית יצחק חו"מ דרשות ב, ג, ראה שם לביאור לשון הגמ').

אוֹ לַזּוֹרֵק, שאם היה חמץ לזורק את הדם, חייב הזורק, וכפי שדרשו במכילתא מ'דם זבחי' לרבות את הזורק. וגם השוחט חייב על חמצו של הזורק, אף שלו עצמו אין חמץ (ריב"ן), ובלבד שידע השוחט בשעת שחיטה שיש לזורק חמץ (מאירי). ויש שכתבו, שאין הכוונה שהשוחט עובר על חמצו של הזורק, כי מי יודע בשעת שחיטה אם יהיה זה הזורק (צל"ח ברש"י ד"ה חייב; מנחת חינוך מצוה פט אות ג). וכמו כן הזורק אינו עובר אם יש חמץ לשוחט, כי בשעת הזריקה כבר אין לשוחט שייכות עם הקרבן (מנחת חינוך שם אות ד).

לימא קסברי אחרים [א] אינה לשחיטה אלא בסוף וכדרבא דאמר רבא עדיין היא מחלוקת הילכך הקדים מולין לערלים מולין חיילי ערלים לא חיילי הקדים ערלים למולין ערלים חיילי מולין לא חיילי אמר רבה[א] לא לעולם קסברי אחרים ישנה לשחיטה מתחלה ועד סוף והכא במאי עסקינן כגון שגמר בלבו לתרווייהו בין למולין בין לערלים והוציא בפיו לערלים ולא הספיק לומר למולין עד שנגמרה שחיטה בערלים ובהא פליגי דר"מ סבר לא בעינן פיו ולבו שוים ורבנן סברי בעינן פיו ולבו שוים וקסבר ר' מאיר לא בעינן פיו ולבו שוין ורמינהו [ב] א המתכוין לומר תרומה ואמר מעשר מעשר ואמר תרומה ב או שאיני נכנס לבית זה ואמר לזה שאיני נהנה לזה ואמר לזה לא אמר כלום עד שיהו פיו ולבו שוין אלא אמר אביי רישא דאמר סימן ראשון למולין וסימן שני אף לערלים דבסימן שני נמי פתיכי ביה מולין סיפא דאמר סימן ראשון לערלים סימן שני למולים דבסימן ראשון הא לא פתיכי ביה מולין ור' מאיר לטעמיה דאמר [ג] מפגלין בחצי מתיר ורבנן לטעמייהו דאמרי ג אין מפגלין בחצי מתיר: מתני' [ד] [ה] ד השוחט את הפסח על החמץ עובר [א] בלא תעשה ר' יהודה אומר אף התמיד רבי שמעון אומר [ו] הפסח בארבעה עשר לשמו חייב ושלא לשמו פטור [ז] ושאר כל הזבחים בין לשמן ובין שלא לשמן פטור [ח] ובמועד לשמו פטור שלא לשמו חייב ושאר כל הזבחים בין לשמן בין שלא לשמן חייב חוץ מן החטאת ששחטה שלא לשמה: גמ' אמר רבי שמעון בן לקיש לעולם אינו חייב עד שיהא החמץ לשוחט או לזורק

וכדרבא. בפ"ב דזבחים (א): עדיין היא מחלוקת. גבי תפוס לשון ראשון דאיפלגו בה ר' מאיר ור' יוסי באומר הרי זו תמורת עולה תמורת שלמים, הרי זו תמורת עולה דברי רבי מאיר דתפוס לשון ראשון, רבי יוסי אומר דבריו קיימים דאף בגמר דבריו אדם נתפס, ואיבעיא להו אמר חציה עולה וחציה שלמים מי מודה בה ר' מאיר או לא, מי אמרינן טעמא דרבי מאיר משום דנמלך הוא, וכיון דחל שם עולה תו לא פקע, אבל כי אמר לחצאין ליכא למימר הכי, או דילמא כיון דפשטא ביה קדושת עולה ברישא תו לא חיילא קדושת שלמים, ואמר אביי בהא ודאי מודי ר"מ, רבא אמר עדיין היא מחלוקת, ואותביה רבא לאביי מהשוחט את הזבח לאכול כזית בחוץ כזית למחר דקא פליג ר' יהודה אדרבנן ואמר כר' מאיר תפוס לשון ראשון, דקאמר זה הכלל כל שמחשבת זמן קדמה למחשבת מקום פיגול וחייבין עליו כרת, לא שנא בעבודה אחת, ולא שנא בשתי עבודות שחישב בעבודה שניה מחשבת פסול בתר מחשבת פיגול, לא מפקע ליה מיד פיגול, דתפוס לשון ראשון, ורבנן סברי אף בגמר דבריו הוא נתפס, והויא לה בחדא עבודה עירוב מחשבות ולא קרב המתיר כמצותו, ואנן בעינן דלא ליהוי ביה פסול אחרינא, דהרצאה כתיב ביה [ח], אלמא מאן דאית ליה תפוס לשון ראשון אפילו לחצאין אית ליה, דהא זיתי טובא יש בזבח, ופליג ר' יהודה, ואמר ליה אביי מי סברת אינה לשחיטה אלא לבסוף וחדא מחשבה היא, ישנה לשחיטה מתחלה ועד סוף כו' [ב], וכגון דאמר סימן ראשון חוץ לזמנו ושני חוץ למקומו, ור"מ סבר מפגלין בסימן אחד, מכלל דרבא דאותביה מהא ס"ל אליבא דר' מאיר ור' יהודה דאינה לשחיטה אלא לבסוף, וכולה מחשבה בסוף שחיטה הואי, והוה ליה חדא מחשבה, ונמלך ליכא למימר, דהא בשני זיתים חישב, ואפילו הכי פליג, והיינו דאמרינן הכא לימא קסברי אחרים אינה לשחיטה אלא לבסוף, וכל מחשבת שחיטה לא מהניא אלא אם כן חישב בגמרה, וכדרבא דאמר התם עדיין היא מחלוקת באומר לחצאין, וע"כ אית ליה לרבי מאיר אינה לשחיטה אלא לבסוף, ואחרים היינו ר"מ, הילכך בגמר שחיטה אין שהות לומר שני דברים, והיכא דהקדים מולין לערלים בסוף שחיטה מולין חיילי כולה, הקדים ערלים למולין ערלים חיילי כולה והוה ליה כולה ערלה ופסלה: והכא במאי עסקינן. דקתני הקדים ערלים למולין פסול, כגון שגמר בלבו להוציא מולין אחר ערלים ולומר לערלים ולמולין. כל מחשבה דקדשים מוציא בפיו הוא: לא בעינן פיו ולבו שוין. והלך אחר פיו ואיכא כולה ערלה, ואע"פ שלא היה בלבו אלא למקצתה: שאיני נהנה לזה. לאיש הזה: לא אמר כלום. וסתם משנה היא ור"מ היא: סימן שני אף לערלים. גרסינן, בסימן ראשון לא היה דעתו אלא למה שהוציא בפיו, ובסימן שני היה מוסיף על מחשבתו, הילכך כי הקדים ערלים למולין גמר סימן ראשון בערלים: ור' מאיר לטעמיה דאמר. במנחות מפגלין בחצי מתיר, דתנן [ט] פיגל בקומץ ולא בלבונה בלבונה ולא בקומץ, כלומר חישב בהקטרת האחד על מנת לאכול מן השיריים למחר, ר"מ אומר פיגול, וחכ"א אין בו כרת עד שיפגל בכל המתיר: יש פיגול. במחשבת חצי מתיר, והאי חצי מתיר הוא, דשחיטה בשני הסימנין היא: פתיכי. מתני' השוחט את הפסח על החמץ עובר בלא תעשה. [א] דלא תשחט על חמץ וגו': אף התמיד. של בין הערבים דערב הפסח ששחטו על החמץ, וטעמא יליף בגמ': ר"ש אומר הפסח בי"ד. ששחטו על החמץ: לשמו חייב. משום לא תשחט, דפסח כשר הוא ושחיטה ראויה היא (ושמה שחיטה): ושלא לשמו פטור. דפסול הוא, ושחיטה שאינה ראויה לאו שמה שחיטה, והכי אית ליה לר"ש בכל דוכתי, בכיסוי הדם (חולין פה.) ובאותו ואת בנו (פא:) ובתשלומי ארבעה וחמשה (ב"ק עו.): ושאר כל הזבחים. ששחטן בי"ד לאחר חצות על החמץ, בין לשמן ובין שלא לשמן, ואע"ג שכשירין הן כדתנן (זבחים ב.) כל הזבחים שנזבחו שלא לשמן כשירין: פטור. כדמפרש בגמ' בעידנא דמחייב אפסח לא מיחייב אשאר זבחים: ובמועד. בתוך הפסח, אם לשמו שחטו לפסח על החמץ, פטור מלא תשחט, דפסח שלא בזמנו לשמו פסול, והויא לה שחיטה שאינה ראויה: שלא לשמו. אלא לשם שלמים: חייב. דלהכי קאי, והויא לה שחיטה ראויה, וחייב משום לא תשחט בהדי לאו [ב] דלא יראה [ג] ולא ימצא, ואיכא מלקות נמי לשחיטה: ושאר כל הזבחים. ששחטן במועד על החמץ: בין לשמן בין כו' חייב. דהא כשירין הן, ובגמ' מפרש דקרא אשאר זבחים נמי אזהר: חוץ מן החטאת ששחטה שלא לשמה. דפסולה היא, כדתנן בזבחים (שם) חוץ מן הפסח והחטאת, וטעמא משום דכתיב בחטאת ושחט אותה לחטאת לשמה: גמ' עד שיהא החמץ לשוחט כו'. ואע"ג דכתיב על חמץ סתמא, אם היה חמץ לאחד מבני חבורה ואפילו ישנו עמו בעזרה ולא השוחט פסחים רואין אותו והתרו בהן, אין עוברין, דכמפרש לקמיה מלא תשחט דהכא מלכתיב ... לזורק. הדם, דזריקה נמי מיתרביא בכמילתא [ה] מדם זבחי [ו]: בעל

לימא קסברי אחרים אינה לשחיטה אלא לבסוף וכדרבא וכו'. בפ' שני דזבחים (ד' ל.[מ]) פליגי אביי ורבא אליבא דר"מ דאביי אמר בלחצות מודה ר' מאיר ורבא אמר עדיין היא מחלוקת והתם נמי סבר ר' מאיר תפוס לשון ראשון ולחצות מפרש בקונטרס חציה תמורת עולה וחציה תמורת שלמים[ד] ונראה כפירוש ר"ח דמפרש לחצות לחצי היום יחולו שניהם וקאמר אביי דהתם מודה ר"מ כיון דבשעת אמירה אינם חלים ולחצי היום יחולו שניהם ורבא סבר דאפילו התם פליג רבי מאיר כמו בשחיטה דאינה אלא לבסוף דאין כאן אלא משהו אחד לחול לשניהם ולר' מאיר חייל קמא ולהכי לערלים ולמולים ערלים חיילי דאמרינן תפוס לשון ראשון אבל אי ישנה לשחיטה מתחלה ועד סוף כיון שיש שהות לשניהם לחול חיילי תרווייהו ולא אמרינן תפוס לשון ראשון אלא דוקא אי אמרינן אינה לשחיטה אלא לבסוף דאין להם שהות לחול לשניהם כדפרי' ולא דמי לתמורת עולה ותמורת שלמים[ה] דיותר אמרינן תפוס לשון ראשון כי לא אמר לחצות שיש לשניהם שהות לחול מכי אמר לחצות דהתם כיון דאמר תמורת עולה ואפילו חציה פשטה בכולה ותו לא מצי חייל תמורת שלמים אבל מולים וערלים כי אמרי ישנה לשחיטה כו' הואיל ויכולים לחול זה אחר זה חיילי תרווייהו אף על גב דסבירא ליה בעלמא תפוס לשון ראשון: ולא הספיק לומר למולים כו'. תימה לרשב"א א"כ מאי איריא דקתני הקדים מולים לערלים אפילו הקדים ערלים כשר אם הספיק לומר למולים קודם גמר שחיטה: רבי מאיר סבר לא בעינן פיו ולבו שוין. מכאן מדקדק ר"י דהא דקרי בכל דוכתי [ט] פיגול פסול מחשבה לאו דוקא דאינו פיגול עד שיוציא בשפתיו דאי במחשבה תליא מילתא בשלא הספיק לומר למולים אמאי פסול לר' מאיר הלא גמר בלבו נמי לומר למולים: המתכוין לומר תרומה כו'. אפילו אי דברים שבלב לא הוו דברים גבי ההוא דזבין לניכסי' אדעתא למיסק לארץ ישראל ובעידנא דזבין לא אמר (קדושין דף מט:) התם אינו טועה בדיבורו אבל הכא דברים שבלב הם ומה שהוציא בשפתיו אינו כלום לפי שטעה בדיבורו[ס]: וסימן שני אף לערלים דפתיכי מולין וכו'. וא"ת א"כ אמאי קאמר הקדים מולין אפילו לא הקדים נמי אלא ששחט סימן ראשון למולים ולערלים וכן שני. ואומר ר"י דקמ"ל דאפילו לא פירש אף לערלים אלא ששחט שני לערלים סתמא כיון ששחט סימן ראשון למולים מסתמא אף לערלים קאמר. וכן בסיפא דקתני ערלים למולים פסול אפילו הקדים מולין פסול אם פירש שני לערלים דוקא אלא הא קמ"ל דאע"פ ששחט סימן ראשון לערלים סתם לא אמרינן כיון ששחט סימן שני למולים גלי אדעתיה דבסימן ראשון אף לערלים קאמר וכשר: השוחט פסח על החמץ עובר בלא תעשה. אומר ריב"א דהפסח כשר דהא לא שנה עליו הכתוב לעכב[ק] ובתוספתא דמכילתין (פ"ד ה"ד) תניא בהדיא השוחט את הפסח על החמץ בי"ד עובר בלא תעשה והפסח עצמו כשר ויוצא בו ידי חובתו בפסח:

לא

עין משפט נר מצוה

כח א מיי' פ"ד מהל' תרומות הלכה טו טוש"ע י"ד סימן שלא סעיף מה:

כט ב מיי' פ"ב מהל' שבועות הלכה יא סמג לאוין רמא טוש"ע י"ד סימן רי סעיף א:

ל ג מיי' פט"ו מהלכות פסולי מוקדשין הל' ח:

לא ד מיי' פ"א מהל' ק"פ הלכה ה:

רבינו חננאל

[ההתחלה בדף סב:]

איבעיא להו הרי זו תמורת עולה תמורת שלמים לחצות מאי אמר ר' מאיר מי אמרי' בהא מודי רבי מאיר דכיון דאית ליה רווחא מהשתא ועד לחצות חילן תרווייהו או דלמא בהא נמי פליגי רבי מאיר משום (דלא) איתת חילא לכי מטיא חצות בההיא שעתא חיילה להו תמורת עולה ולית לה לתמורת שלמי' רווחא למיחל: אמר רבא לעולם קסברי אחרים ישנה לשחיטה מתחלה ועד סוף ובגמר בלבו למולין ולערלים והוציא בפיו לערלים ולא הספיק לומר למולין עד שנגמרה השחיטה בערלים דרבי מאיר סבר לא בעינן פיו ולבו שוין כיון שהוציא בפיו ערלים לא חיישינן במה שהיה בלבו הילכך פסול ורבנן סברי בעינן פיו ולבו שוין. ומותיב אביי המתכוין לומר תרומה ואמר מעשר מעשר ואמר תרומה תמורת עולה ואמר שלמים שאיני נכנס לבית זה ואמר לזה נתכוין לומר שאיני נהנה לזה ואמר לזה לא אמר כלום עד שיהא פיו ולבו שוין קשיא הדא מתני' לרבי מאיר דהא סתמא היא וקיימא לן סתם מתני' רבי מאיר. ופירק אביי רישא כגון ששחט סימן ראשון למולין וסימן שני למולין ולערלים דפתיכי מולין בכולה שחיטה. סיפא דאמר סימן ראשון לערלים וסימן שני למולין. ורבי מאיר לטעמיה דאמר מפגלין בחצי מתיר וכיון ששני הסימנין מתירין הזבח ואם פיגל באחד מהן שהוא חצי המתיר הרי זה פיגול דתנן פיגל בקומץ ולא בלבונה בלבונה ולא בקומץ רבי מאיר אומר פיגול וחכמים אומרים אין בו כרת עד שיפגל בכל המתיר ורבנן [דפתיכי] מולין בהאי שחיטה אין מפגלין בחצי מתיר: ירושלמי (הלכה ב) אין מחשבה אוכלין בזריקה (דמר לא) [ר' אילא] בשם ר' יוחנן שחטו לאוכליו לזרוק דמו שלא לאוכליו כשר נעשה משנה ראשונה כמי ששחטו לאוכליו ושלא לאוכליו. (הלכה ג) רבי שמלאי אתא לגבי רבי יוחנן אמר ליה אלפני הגדה אמר ליה מסורת בידינו מאבותינו שלא ללמד הגדה לא לבבליים ולא לבני דרום שהן גסי הרוח מיעוטי התורה ואת נהרדעי ודר בדרום ועוד מעט קטן[ו]: מתני' השוחט את הפסח על החמץ עובר בלא תעשה. שנא' (שמות כג) לא תזבח על חמץ דם זבחי. רבי יהודה אומר אף התמיד מדכתיב זבחי.

רבי שמעון אומר הפסח בארבעה עשר לשם פסח חייב. שלא לשמו כיון שנפסל אינו עובר עליו משום שוחט על חמץ דשחיטתו לאו שחיטה היא וכן שאר דבריו זה כללם. אמר רבי שמעון בן לקיש לעולם אינו חייב עד שיהא חמץ לשוחט

מסורת הש"ס עם הוספות

א) [זבחים ל. חולין כט: כ"ק עב.] [חולין לו. קמח.], ב) תרומות פרק ג [משנה ח], ג) מנחות טז. [יז. זבחים קי.] [עיין תוס' זבחים מא: ד"ה ממאי], ד) מנחות עח. ה) [עיין תוספות חולין פה. ד"ה ואין דנין וכו' מה שתירצו בתימה], ו) [עיין תוספות יומא נט. ד"ה אלא אפילו], ז) חולין קז: ל., ח) זבחים דף כח:, ט) [מנחות טז.], י) [מנחות טז.], כ) זבחים דף י:, ל) משפטים פרשה כ, מ) ושם, נ) [עיין תוספות בבא מציעא מג: ד"ה המושכם], ס) [עיין תוספות ערכין ה. ד"ה אדם יודע שאין ערך לעמות מבן חודש כו'], ע) [ע"ע תוספות תמורה ז: ד"ה רבא וכו' דבירושלמי יש קרא לאכשיר].

הגהות הב"ח

(א) רש"י ד"ה וכדרבא בפ"ב דזבחים. נ"ב דף ל' ע"א:

גליון הש"ס

מתני' השוחט את הפסח על החמץ. עי' שאגת אריה (סי' עז) ובתשובת פני יהושע ח"א סימן י"ג:

הגהות וציונים

א] גירסת מהרש"ל רבא [ומהרש"א גורס רבה] (גליון): ב] "כו'" נראה מיותר (בארות המים וכן ליתא בפי' הריב"ן): ג] צ"ל זבחי (גליון) שמות לד כה. וכ"ה בדפו"י: ד] בכת"י נוסף וקשיא דבדריא [בפרק כיצד מערימים (תמורה כו ע"א) פליגי [רבי מאיר ורבי יוסי] בחציה תמורה עולה וחציה תמורה שלמים, וכעי"ז בתוס' הרשב"א משאנץ ובתוס' זבחים ל ע"א ד"ה לחצות: ה] "ולא דמי לתמורת עולה ותמורת שלמים" שייך להלן אחר תיבות "מכי אמר לחצות" (ב"ש): ו] בספר חסידים סי' רצו העתיק ועוד קטן אתה, עיי"ש:

תורה אור השלם

א) לֹא תִשְׁחַט עַל חָמֵץ דַּם זִבְחִי וְלֹא יָלִין לַבֹּקֶר זֶבַח חַג הַפָּסַח: [שמות לד, כה]

ב) מַצּוֹת יֵאָכֵל אֵת שִׁבְעַת הַיָּמִים וְלֹא יֵרָאֶה לְךָ חָמֵץ וְלֹא יֵרָאֶה לְךָ שְׂאֹר בְּכָל גְּבֻלֶךָ: [שמות יג, ז]

ג) שִׁבְעַת יָמִים שְׂאֹר לֹא יִמָּצֵא בְּבָתֵּיכֶם כִּי כָּל אֹכֵל מַחְמֶצֶת וְנִכְרְתָה הַנֶּפֶשׁ הַהִוא מֵעֲדַת יִשְׂרָאֵל בַּגֵּר וּבְאֶזְרַח הָאָרֶץ: [שמות יב, יט]

ליקוטי רש"י

אינה לשחיטה אלא בסוף. אין השחיטה קרויה שחיטה אלא בסופה וכו' [חולין כט:].

[המשך בהשמטות]

עין משפט נר מצוה

לב א ב מיי' פי"ג מהל' פסולי מוקדשין הלכה טו:
לג ג מיי' פ"ד מהל' שבועות הלכה כ:
לד ד מיי' פט"ז מהל' סנהדרין הלכה ד סמג עשין קה:
לה ה מיי' פ"א מהל' ק"פ הלכה ה:

או לאחד מבני חבורה ועד שיהא עמו בעזרה ר' יוחנן אמר אע"פ שאין עמו בעזרה במאי קמיפלגי אילימא (א) בעל בסמוך קמיפלגי דרבי שמעון בן לקיש סבר (ל) על בסמוך ורבי יוחנן סבר לא בעינן על בסמוך והא איפלגו בה חדא זימנא (ב) דתנן (א) השוחט תודה לפנים ולחמה חוץ לחומה לא קדש הלחם מאי חוץ לחומה רבי יוחנן אמר (ב) חוץ לחומת בית פאגי אבל חוץ לחומת העזרה קדיש ולא בעינן על בסמוך רבי שמעון בן לקיש אמר אפילו חוץ לחומת עזרה לא קדיש אלמא בעינן על בסמוך אלא בהתראת ספק קמיפלגי בהא נמי הא פליגי בה חדא זימנא (ג) דאיתמר שבועה שאוכל ככר זו היום ועבר היום ולא אכלה ר' יוחנן ור"ש בן לקיש דאמרי תרוייהו אינו לוקה (ג) רבי יוחנן אמר אינו לוקה משום דהוה ליה לאו שאין בו מעשה וכל לאו שאין בו מעשה אין לוקין עליו (ד) אבל התראת ספק שמה התראה ור"ש בן לקיש אמר אינו לוקה משום דהוה ליה התראת ספק והתראת ספק לא שמה התראה אבל לאו שאין בו מעשה לוקין עליו אמרי לעולם בעל בסמוך קא מיפלגי (ד) וצריכא דאי איפליגו לענין חמץ הוה אמינא בההוא הוא דקאמר רבי יוחנן דלא בעינן על בסמוך משום דאיסור הוא וכל היכא דאיתיה איתיה אבל לענין מקדש לחם לא קדיש אלא בפנים אימא מודה ליה לר"ש בן לקיש דבעינן על בסמוך דאי איתיה גואי קדיש אי לא לא קדיש מידי דהוה אכלי שרת צריכא ואי אשמעינן לענין מקדש לחם ה"א בהך קאמר ר"ש בן לקיש דבעינן על בסמוך דאי איתיה גואי קדיש אי לא לא קדיש אבל לענין חמץ מודה ליה לרבי יוחנן דלא בעינן על בסמוך דאיסורא הוא וכל היכא דאיתיה איתיה צריכא. בעא מיניה רב אושעיא מרבי אמי אין לו לשוחט ויש לו לאחד מבני חבורה מהו אמר ליה מי כתיב לא תשחט על חמצך (א) לא תשחט על חמץ כתיב אמר ליה אי הכי אפילו לאחד בסוף העולם נמי אמר ליה אמר קרא (א) לא תשחט ולא ילין לא תשחט על חמץ הנך דקיימי עליה משום לא ילין. אמר רב פפא הילכך כהן המקטיר את החלב עובר בלא תעשה הואיל וישנו בכלל הלנת אמורין תניא כוותיה דרב פפא (ה) (ה) השוחט את הפסח על החמץ עובר בל"ת אימתי בזמן שהוא לשוחט או לזורק או לאחד מבני חבורה היה לאחד בסוף העולם אין זקוק לו ואחד השוחט ואחד הזורק ואחד המקטיר חייב אבל המולק את העוף בארבעה עשר אינו עובר בלא כלום ורמינהי השוחט את הפסח על החמץ עובר בלא תעשה ר' יהודה אומר אף התמיד אמרו לו לא אמרו אלא בפסח בלבד אימתי בזמן שיש לשוחט או לזורק או לאחד מבני חבורה היה לאחד בסוף העולם אין זקוק לו ואחד השוחט ואחד הזורק ואחד המולק ואחד המזה חייב (ו) אבל הקומץ את המנחה אינו עובר בלא תעשה המקטיר את האימורין אינו עובר בלא תעשה קשיא

תוספות

או לאחד מבני חבורה. אומר ר"י דלא מיחייב בעל החמץ אלא השוחט והזורק דלא תשחט אמר רחמנא ועוד איך יתחייב לרבי יוחנן הא לאו שאין בו מעשה הוא: **לא** אמרינן על בסמוך. תימה דבפ' שתי הלחם (מנחות מה.) אמרינן דלכל הפחות בעינן על בסמוך דפליגי תנאי בבזיכי לבונה של לחם הפנים דאיכא למאן דאמר (ז) ונתת על המערכת על ממש ואיכא למאן דאמר על בסמוך וכן באלו נאמרין (סוטה לז.) פליגי בקרא (ח) ונתת את הברכה על הר גרזים אי על ממש אי בסמוך. וי"ל דהתם סברא הוא דהוי בסמוך דהא בשעת הנחת הלחם היו מניחין אותם ובשעת סילוקו נקטרים וכן גבי הר גריזים סברא הוא דלכל הפחות סמוך בעינן דאי לאו הכי למאי כתביה וכן משמע בסמוך דהיכא דסברא הוא לא פליגי דקאמר אבל לענין מקדש אימא מודה ליה לריש לקיש:

התראת ספק לא שמה התראה. מתוך פ"ה משמע דלא הוי התראה משום כיון דלא ידעינן לאו התראה היא. ולא נהירא לר"י דמה לנו אם ספק למתרה אלא שיהא ודאי למותרה דלא ניתנה התראה אלא להבחין בין שוגג למזיד (י) ולשון הקונטרס נמי יש ליישב דה"ק כיון דאנן לא הוה ידעינן לאו התראה היא שיכול המותר' להכחישנו ולומר שוגג הייתי (מ):

לאו שאין בו מעשה לוקין עליו כו'. מפורש בהשוכר את הפועלים (ב"מ צ:): **מידי** דהוי אכלי שרת. פי' בקונטרס דאין מקדשין אלא מה שבתוכן. וקשה מה שייך זה לשחיטת הזבח שלא יקדש אלא מה שבפנים לעזרה. הילכך נראה לפרש מידי דהוה אכלי שרת שאין מקדשין מה שבתוכן אלא כשהן בעזרה וכן משמע בפרק המזבח מקדש (זבחים פח.(ט)) דקאמר כלי שרת אין מקדשין אלא מתוכן ואין מקדשין אלא בפנים. וא"ת דתנן בלולב וערבה (סוכה מח:) כמעשהו בחול כך מעשהו בשבת אלא שהיה ממלא חבית של זהב שאינה מקודשת מערב שבת ופריך (שם מט:) ואמאי ניתי מקודשת א"ר זעירי קא סבר אין שיעור למים וכלי שרת מקדשין שלא מדעת פי' ואי מייתי מקודשת איפסיל להו בלינה והשתא אכתי נייתי מקודשת ויניחנה חוץ לעזרה דלא מיקדשה אלא בפנים. וי"ל דטוב להביא שאינה מקודשת ויניחנה בפני' ממקודשת ויניחנה בחוץ:

רש"י

בעל בסמוך. כל היכא דכתיב על משמע בסמוך, והכא על חמץ כתיב, כמו (ה) ועליו מטה מנשה (במדבר ב): בפנים. בעזרה: לחמי תודה משהוקדשו בפה קדשו קדושת דמים ליאסר באכילה ובהנאה, אבל לא קדשו קדושת הגוף, ואם נטמאו נפדין ויוצאין לחולין, ושחיטת הזבח מקדשתן לגופן להיות נפסלין בטבול יום ובמגע מחוסר כפורים ובלינה ואם נטמאו ישרפו, כדכתיב (ב) על זבח התודה חלות, ואמר מר במנחות (ז) קרבנו על זבח מלמד שאין הלחם קרוי קרבן אלא בזביחה: לא קדש הלחם. קדושת הגוף: בית פאגי. היינו מקום חילון שבירושלים, התם הוא (נ) דחוץ לחומת בית פאגי חוץ לירושלים הוא ואינו מקום אכילת קדשים קלים, ואם יצאו שם נפסלין, התם ודאי לא מקדשא ליה שחיטה, אבל אי חוץ לחומת עזרה קאי, אע"ג דלאו גבי זבח קאי בשעת זביחה, הואיל ובמקום הכשירו היה עומד שפיר דמי, ולא בעינן על בסמוך: אלא. הכא גבי חמץ: בהתראת ספק קא מיפלגי. דמלקות ליתא אלא בהתראה, וכי מתרינן ביה לא תשחט על החמץ, אי חזינן חמץ גביה ומתרין ביה, הויא התראת ודאי, ואי לא, התראת ספק היא, ואפילו אשתכח דהוה ליה בביתיה, כיון דאנן לא הוי ידעינן לאו התראה היא, ורבי יוחנן סבר התראת ספק שמה התראה, ואי אישתכח דהוה ליה מיחייב: פטור ממלקות. (ג) דלא תשא: התראת ספק. וכי מתרינן ביה אכלהו היום פן תעבור על השבועה, שמא יעבור שמא לא יעבור על התראתנו, דעדיין יש שהות ביום: וצריכי. לאיפלוגי בחמץ ובלחמי תודה: מידי דהוה אכלי שרת. דמקדשי לגופה, כדכתיב כל הנוגע בהם יקדש, ואין מקדשין אלא הנכנס לתוכן (ח): רב אושעיא. הא דפשיטא לר"ל לעיל, הוא מיבעיא ליה: אפי' לאחד בסוף העולם. שאינו מבני חבורה נמי, אם ישנו עמו בעזרה יעבור השוחט הזה עליו אם התרו בו: כל בני חבורה בכלל לא ילין מן הבשר הן בכל תותירו: לא תשחט ולא ילין. בחד קרא נינהו: המקטיר את החלב. של פסח על החמץ שיש לו בשעת הקטרה, אי לא היה לא' מבני חבורה חמץ בשעת שחיטה ויש לו לכהן המקטיר בשעת הקטרה, עובר הוא, ואע"ג דלא כתיב אלא לא תשחט, (ס) וזריקה מתרביא במכילתא (ט) מדם, אתי נמי הקטרה מדסמכיה (ד) ולא ילין, כל שישנו בעבודה שלהן באזהרת הלנה ישנו נמי באזהרת חמץ, הילכך מקטיר נמי עובר: הואיל וישנו בהלנת אמורין. דכתיב בהו נמי (ד) לא ילין חלב חגי: אבל המולק את העוף. של מחוסר כיפורים, דאמרן בפירקין (דף נט.) דכשר להקרבה אחר התמיד שהוא זמן שחיטת פסח, אינו עובר עליו משום לא תשחט על חמץ, ולקמן מוקי לה כר"ש דמחייב נמי אשאר זבחים במועד, והכא טעמי' לפטורה משום די"ד לא מיחייב עליה אשאר זבחים. ועוף דנקט לאו דוקא, אלא משום דאין דרך לשחוט שום קרבן בזמן שחיטת פסח דהיינו אחר חלות, אלא קרבן של מחוסר כיפורים כדי שיאכל פסחו לערב (כ), ורובייהו עוף מייתין, זב וזבה ויולדת אפי' עשירים, ומצורע עני (ל): **אחד השוחט.** את הפסח, **ואחד הזורק** את דמו: **ואחד המולק.** חטאת העוף למחוסר כיפורים: **ואחד המזה.** מדמה, כדכתיב (ו) והזה מדם החטאת וגו' ובחטאת העוף קאי, והך סיפא דמשמע דעובר אף אשאר קרבנות רמי לקמן ארישא דקתני לא אמרו אלא פסח בלבד: **אבל הקומץ מנחה.** במועד על החמץ: **אינו עובר.** דקמילה ודאי לאו שחיטה היא: **המקטיר את האימורין.** בין פסח בי"ד בין במועד אשאר זבחים, אינו עובר:

רבינו חננאל

או לזורק או לאחד מבני חבורה ועד שתהא החמץ עמו בעזרה. ורבי יוחנן אמר אפילו אין עמו בעזרה חייב. **ואמרינן** בהאי פליגי. **ריש לקיש סבר** כיון דכתיב לא תשחט על חמץ האי על משמע אצלו במקום שחיטה. **ור' יוחנן סבר** כיון דהוא אצלו ברשותו אפי' במקום רחוק כאלו בידו הוא ועל קרינא ביה **ואמרינן** למה הוצרכו לחלוק ע"ז הרי נחלקין עליו במקום אחר. דתנן במנחות פרק [התודה] השוחט את התודה בפני' ולחמה חוץ לחומה לא קדש הלחם. **רבי יוחנן אמר חוץ לחומת בית פאגי** במקום שאינו יכול לאכול שם שהוא רחוק מירוש' דכתי' (ויקרא ז) והקריב על זבח התודה חלות מצות וגו' וחומת בית פאגי רחוק הוא ונמצא זבח בלא לחם כי הוא במקום אחד והלחם במקום אחר. **אבל** לפנים מחומת בית פאגי שאוכלין שם קדשים קלים שפיר דמי כדגרסי' בענין החבוש בבית האסורין אבל אי קאי לפנים מבית פאגי אפשר דמעיילי ליה להתם ואכיל כן גם זה לחם התודה אם הוא בירושלים שהוא מקום אכילת קדשים קלים קדש הלחם דעל זבח קרינא ביה. **וריש לקיש אמר** אפי' חוץ לחומת עזרה לא קדש הלחם דבעינן לחם [הסמוך] לזבח באותו מקום שהוא. **ואמרינן רבי יוחנן וריש לקיש הכא בהתראת ספק פליגי** ריש לקיש אמר כשמתרין לשוחט זה לא תשחט על חמץ שכל השוחט על חמץ לוקה אם החמץ עמו בעזרה נמצאת התראת ודאי אבל אם אינו עמו חיישינן שמא נאכל או נשרף נמצא המתרה מתרה אם לא השבת אותו חמץ שהיה לך שראינהו בחצרך אלא הוא קיים עכשיו ואתה שוחט הפסח קודם השבתתו ואתה עובר בלאו נמצאת זו התראת הספק דאיכא למימר דילמא אדם השביתו כבר הלכך ספק הוא והתראת ספק כי האי גוונא אינה התרא'. ודבר זה מפורש באלו הן הלוקין ובענין השוחט אותו ואת בנו כו'. **עוד** הקשינו גם בזה חלקו במקום אחר. **דאיתמר שבועה שאוכל ככר זה היום ועבר היום ולא אכלה** רבי יוחנן ורבי שמעון בן לקיש דאמרי תרווייהו אינו לוקה. כשמתרין אותו בשעת שבועה אל תשבע שמא לא יזדמן לו לאכלה היום ונמצאת עובר על שבועתך היא התראת ספק כי יתכן לו לאכלה ויקיים שבועתו וכי האי גוונא אינה התראה. **רבי יוחנן אמר** התראת ספק שמה התראה אלא למה אינו לוקה משום דהוה ליה לאו שאין בו מעשה כי לא עשה מעשה כלום אלא ישב ולא אכל הנה לא עשה מעשה וכל לאו שאין בו מעשה אין לוקין עליו (ואפי') **[ואמרינן]** לעולם בעל בסמוך פליגי והאי דאמרת הא איפלגו בה חדא זימנא כלומר נתברר לנו דבריהם במקום אחר ומשם אנו יודעין כי כך דעתם בכל מקום והילכתא כרבי יוחנן. אסיקנא צריכה לברר הכא והתם חלוקתם דאי אשמעינן הכא וכו' ופשוטא היא: **בעא מיניה רבי אושעיא מרבי אמי** אין לו לשוחט חמץ כלל אבל יש לאחד מבני חבורה מהו אמר ליה לא תשחט ולא ילין קאמר רחמנא כל מאן דאיתיה בלא ילין [איתא] בלא תשחט. **ודייק מינה רב פפא** אפי' אם יש חמץ לכהן המקטיר את האמורין עובר הואיל ואיתיה בהלנת אימורין. **תניא כרב פפא** השוחט את הפסח על החמץ עובר בלאו כו' עד אחד השוחט ואחד הזורק ואחד המקטיר אבל המולק העוף על החמץ בי"ד אינו עובר. **איני והתניא** אחד השוחט ואחד הזורק ואחד המולק ואחד המזה עובר עליו בלאו אבל הקומץ המנחה והמקטיר את האימורין אינו עובר. הכא קתני המולק עובר והמקטיר את האימורין (אינו) עובר

מסורת הש"ס עם הוספות

א) [סוטה לז. מנחות כו. סנ. לח. סנהדרין יג:], ב) מנחות עח: [מעילה ג:], ג) שבועות דף ג: ודף כא. מכות דף טז: תמורה דף ג:, ד) [מנחות דף עח:], ה) [תוספתא פרק ד ה"ד], ו) עיין תוס' יומא סד. סוד"ה זריקת, ז) עח:, ח) זבחים פח., ט) משפטים פרשה כ, י) לעיל נט., כ) [עיין רש"י לעיל נט. ד"ה הכא דקאמר ר' ישמעאל], ל) סנהדרין ח: עיי"ש, מ) ע"ע תוס' שבועות לז. ד"ה הזיד וכתובות לג. ד"ה ניתרי, נ) [וע"ע תוספות ד"ה אלא].

גליון הש"ס

גמ' אף ע"פ שאין עמו בעזרה. עי' ר"ש פ"ה מ"ה דכלים ולע"ג [עיין יפה עינים]: רש"י ד"ה המקטיר וכו' זריקה מתרביא במכילתא. עי' יומא דף סג ע"ב תד"ה זריקת דמים:

הגהות וציונים

א] "התם הוא" מיותר (מראה אש):

תורה אור השלם

א) לא תשחט על חמץ דם זבחי ולא ילין לבקר זבח חג הפסח: [שמות לד, כה]

ב) אם על תודה יקריבנו והקריב על זבח התודה חלות מצות בלולת בשמן ורקיקי מצות משחים בשמן וסלת מרבכת חלת בלולת בשמן: על חלת לחם חמץ יקריב קרבנו על זבח תודת שלמיו: [ויקרא ז, יב-יג]

ג) לא תשא את שם יי אלהיך לשוא כי לא ינקה יי את אשר ישא את שמו לשוא: [שמות כ, ז]

ד) לא תזבח על חמץ דם זבחי ולא ילין חלב חגי עד בקר: [שמות כג, יח]

ה) ועליו מטה מנשה ונשיא לבני מנשה גמליאל בן פדהצור: [במדבר ב, כ]

ו) והזה מדם החטאת על קיר המזבח והנשאר בדם ימצה אל יסוד המזבח חטאת הוא: [ויקרא ה, ט]

ז) ונתת על המערכת לבנה זכה והיתה ללחם לאזכרה אשה ליי: [ויקרא כד, ז]

ח) והיה כי יביאך יי אלהיך אל הארץ אשר אתה בא שמה לרשתה ונתתה את הברכה על הר גרזים ואת הקללה על הר עיבל: [דברים יא, כט]

ליקוטי רש"י

[נדפס בהשמטות]

אוֹ לְאֶחָד מִבְּנֵי חֲבוּרָה, וכשיש לאחד מבני החבורה [או אם יש לשוחט או לזורק], כל בני החבורה עוברים על הלאו (רש"י לעיל ע"א ותוס' רי"ד בשמו), ואף לוקים עליו (מהרש"א על רש"י להלן ד"ה הואיל, וראה תוס' שהקשה שהוא 'לאו שאין בו מעשה'), אך אינם עוברים אלא כשידעו שיש חמץ לאחד מהם (ליקוטי הלכות זבח תודה). ויש שכתבו, שכוונת ריש לקיש היא שהשוחט והזורק עוברים על הלאו לא רק על חמץ שלהם אלא גם כשיש חמץ לאחד מבני החבורה, אבל בני החבורה עצמם אינם עוברים על הלאו, אפילו לא בעל החמץ שבהם, שהרי בפסוק נאמר 'לא תשחט' [והזורק התרבה מ'דם זבחי' כמבואר ברש"י לעיל (ע"א)], ואין בני החבורה בכלל איסור זה (תוס'). ואף שהשוחט את קרבן הפסח שליח הוא של כל בני החבורה [כמבואר בקידושין (מא, ב)], הרי קיימא לן שאין שליח לדבר עבירה (תוס' רי"ד. וראה רעק"א שהעיר, שלפי זה כשהשוחט שוגג יעבור בעל החמץ, משום שבשליח שוגג יש שליח לדבר עבירה, כמבואר בתוס' קידושין שם). ובדעת רש"י יש שביאר, שכיון שהשליחות היא על השחיטה שמצד עצמה אין בה עבירה, אין השליחות בטילה מחמת שאירע מקרה שיש לו חמץ שמחמתו השחיטה נאסרה (הערות הגרי"ש אלישיב, וראה עוד להלן).

ומכך שהשוחט והזורק עוברים על הלאו אף שאין ברשותם חמץ אלא ברשות אחד מבני החבורה, מוכח לכאורה שגדר האיסור אינו מצד השהיית החמץ ברשותו בשעת שחיטת הפסח, אלא מצד דיני קרבן פסח, שאסור לשוחטו כאשר יש חמץ ברשות אחד מבני החבורה. ולדעת הסובר שגם שאר בני החבורה שאין החמץ שלהם עוברים, זהו משום שקרבנם נשחט על החמץ, ואינו מצד שליחות, ולכן אף שאין שליח לדבר עבירה, מכל מקום עוברים הם על האיסור [ושלא כסברת התוס' רי"ד] (משאת משה פה וחי' רבי אריה לייב א, יב, ראה שם בדבריהם, וראה עוד בענין זה לעיל ע"א ד"ה השוחט).

ויש שכתב, שלדעת הסובר שגם בני החבורה עוברים עליו, איסורם אינו מצד שהם בעלי הקרבן, אלא מצד שהם אוכלי הקרבן, משום שהם בכלל איסור 'לא ילין', שאסורים הם להותיר מבשר הפסח, שדרשת הגמ' להלן המלמדת שחייבים על חמץ של בני חבורה מהסמיכות של 'לא תשחט' ל'ולא ילין', אינה לימוד בעלמא, אלא דורשים משם שגדר האיסור הוא על אוכלי הקרבן שהם בכלל איסור הלנתו [ולכן חולה או זקן שהם מבני החבורה המנויים על הפסח, אינם עוברים על חמץ שברשותם, כיון שאינם נחשבים אוכלי הפסח מאחר שאינם יכולים לאכול כזית] (כתבי הגרי"ז מנחות עח, ב, ע"פ לשון הרמב"ם קרבן פסח א, ה).

רַבִּי יוֹחָנָן אָמַר אַף עַל פִּי שֶׁאֵין עִמּוֹ בַּעֲזָרָה, אפילו הוא מחוץ לירושלים (יפה עינים, ממשמעות לשון הרמב"ם קרבן פסח א, ה, ושכן משמע מלשון הגמ' להלן 'וכל היכא דאיתיה איתיה'), שדוקא לענין תודה צריך שיהא הלחם בירושלים [ראה להלן (ד"ה רבי)], כיון שהתודה באה לקדש את הלחם ולהתירו, וזה שייך רק במקום הכשרו של הלחם ולא מחוץ לירושלים ששם נפסל הלחם מדין 'יוצא' [כמבואר ברש"י (ד"ה ביתי)], אבל לענין חמץ אין טעם לומר שצריך שיהיה החמץ במקום הכשר לאכילת הפסח כדי שיעבור עליו משום 'לא תשחט על חמץ' (רעק"א קמא קנו). ויש שכתבו, שדוקא כאשר החמץ בירושלים עובר עליו (ר"ש ורא"ש כלים א, ח. וראה יפה עינים שכן מבואר בירושלמי, אך ראה רעק"א שם שביאר את דברי הירושלמי באופן אחר).

רַבִּי יוֹחָנָן אָמַר חוּץ לְחוֹמַת בֵּית פָּאגֵי, כלומר, חוץ לירושלים, שבית פאגי הוא בהיקף החיצוני של ירושלים ממה שהוסיפו על העיר [ו'פאגי' הוא מלשון תפיסה וכיבוש, שעל ידי תפיסת מקום זה נכבשת העיר], ומעבר לחומת בית פאגי הוא מחוץ לירושלים (רש"י כאן ובב"מ צ, א, וכן מבואר ברבנו חננאל). ואף שלרבי יוחנן לא צריך 'על בסמוך', מכל מקום מחוץ לירושלים שאינו מקום אכילת קדשים קלים ואם יצאו לשם נפסלים, ודאי לא מקדשת שם השחיטה את הלחם (רש"י כאן). ויש שכתבו, שהוא חוץ לחומת הר הבית [ונקרא 'בית פאגי' מלשון 'פת בג המלך', שהיו אופים שם חלות תודה ורקיקי נזיר] (ראה מיוחס לרש"י מנחות עח, ב; רמב"ם בפיה"מ שם, וראה גליון הש"ס שם). ולפי פירוש זה גם רבי יוחנן מודה שדורשים מ'על' שיהיה מקום קרוב למזבח, ועל כן צריך שיהיה בתוך הר הבית, אלא שאין צריך שיהיה סמוך ממש בתוך העזרה (קרן אורה שם).

אֶלָּא בְּהַתָּרַאת סָפֵק קָמִיפְּלְגִי, שלדעת ריש לקיש התראת ספק לא שמה התראה, ועל כן כשהחמץ אינו עמו בעזרה, ספק הוא לעדים המתרים אם יש ברשותו חמץ (רש"י), וכיון שהדבר לא ידוע למתרים, יכול גם המותרה לטעון שלא ידע מכך והיה שוגג, ומשום כך אין שמה התראה ונפטר ממלקות, שהרי לא ניתנה התראה אלא להבחין בין שוגג למזיד (תוס' בביאור רש"י, ע"פ הגמ' בסנהדרין ח, ב), אבל אם המתרים היו יודעים שיש ברשותו חמץ, היה חייב המותרה להאמין להם ולא היה נחשב שוגג (הגהות רא"מ הורוויץ). אך כשאין ידוע עתה שיש חמץ ברשותו, אף אם היה ידוע מקודם לכן שיש חמץ בביתו, עדיין התראת ספק היא, שמא נאכל החמץ או ששרפוהו והשביתוהו לאחר שיצא השוחט מביתו (רבנו חננאל).

ולפי ביאור זה של הגמ' במחלוקתם, גם לריש לקיש אין צריך שיהא החמץ עמו בעזרה ממש, אלא אף אם מונח בחלון בירושלים וניתן לראותו מהעזרה, שוב אין זו התראת ספק וחייב עליו (ירושלמי). וכמו כן, לפי ביאור זה במחלוקתם, מודה ריש לקיש שלכתחילה אסור לשחוט גם כשהחמץ אינו עמו בעזרה, אלא שאינו לוקה על כך משום שזו התראת ספק (שפת אמת).

מִשּׁוּם דְּהָווּ לֵיהּ הַתְרָאַת סָפֵק, שכאשר מתרים בו לאכול את הכיכר היום כדי שלא יעבור על השבועה, ספק הוא אם יעבור, שיכול הוא לומר שעדיין יש שהות ביום לאוכלה, ואין המתרה יכול לכוון שהתראתו תהיה בסוף היום כדי שיעבור היום בתוך כדי דיבור של ההתראה (רש"י כאן ובשבועות כא, א, וראה רש"י תמורה ג, ב והגהות הגר"א בילקוט מפרשים שם).

אִי הָכִי אֲפִילּוּ לְאֶחָד בְּסוֹף הָעוֹלָם נַמִּי – אפילו אם לאחד שאינו מבני חבורה יש חמץ בעזרה, יעבור עליו השוחט אם התרו בו (רש"י). אבל אם החמץ אינו עמו בעזרה, בזה היה פשוט לגמ' שאינו עובר עליו. ואפילו לרבי יוחנן שאמר לעיל שעובר גם אם החמץ אינו בעזרה, זהו דוקא לגבי אחד מבני החבורה, אבל לגבי מי שאינו מבני החבורה, אין צד לומר שעובר באופן זה (דבר שמואל תניינא), כיון שצריך שתהיה איזו שייכות בין החמץ לפסח, או מצד שהוא של אחד מבני החבורה, או מצד שהחמץ בעזרה, שלרבי יוחנן 'על חמץ' יכול להתפרש או מצד סמיכות מקום או על ידי **שייכות אחרת** (עבודת הפסח, אך ראה שם שהעיר מרש"י לעיל ע"א ד"ה עד, שמשמע מדבריו שהיתה הוה אמינא לחייב גם אם אינו עמו בעזרה).

המשך במילואים עמ' 122

זִבְחִי זֶבַח הַמְיוּחָד לִי וּמַאי נִיהוּ תָּמִיד, שקרבן תמיד נקרא בתורה (במדבר כח, ב) 'קרבני לחמי', שפירושו הוא 'המיוחד לי', מה שלא נאמר על שום קרבן אחר (חזון יחזקאל). ואילו היה נאמר 'זבח', היה משמע שהאיסור הוא על פסח לחוד, אך מאחר שנאמר 'זבחי', משמע גם תמיד של בין הערבים (פסקי הרי"ד). ויש שכתב, שכיון שנאמר פעמיים 'זבחי', כמבואר בגמ' להלן, דורשים את אחד מהם לקרבן פסח ואת אחד מהם לקרבן תמיד (ריב"ן), ומה שבקרבן פסח נאמר 'זבחי' ולא 'זבח', הוא כדי ללמד שהפסח לא נפסל כששחטו על החמץ, וכמבואר בירושלמי (צל"ח לעיל סג, א על תוס' ד"ה השוחט, וביאר, שהתוס' שם שכתבו שלא נפסל משום שלא שנה עליו הכתוב לעכב, הוא לרבי שמעון שמבואר להלן שדורש 'זבח' 'זבחי', כך שלא הוכפלה האזהרה באחד מהם).

טַעֲמָא דְּשֶׁלֹּא לִשְׁמוֹ הָא סְתָמָא פָּטוּר וְכוּ' שָׁמְעַתְּ מִינַּהּ פֶּסַח בִּשְׁאָר יְמוֹת הַשָּׁנָה בָּעֵי עֲקִירָה, ולכן כששחטו בסתם פטור, לפי שלא עקר שם פסח ממנו (רש"י). ונדון זה אם צריך עקירה או לא, הוא מחלוקת בגמ' להלן (עג, ב). ויש שסובר, שאין לגרוס כך בגמ', שהרי מהרישא מדויק להיפך, שדוקא לשמו פטור אבל סתמא חייב, אלא יש לגרוס בגמ' 'לשמו אמאי פטור, שלמים לשם פסח קשחיט, שמע מינה בעי עקירה', פירוש, שאם אין צריך עקירה משם פסח אלא עומד מאליו לשלמים, אם כן אפילו אם שחטו לשמו הרי הוא שלמים וכשר, שהרי שלמים ששחטם לשם פסח כשרים, ומדוע לא יתחייב עליו משום שוחט על חמץ, אלא בהכרח שצריך עקירה (ר"ת בתוס', ראה תוס' חולין ל, א שזו הגירסא ברוב הספרים הישנים, וכן היא גירסת רבנו גרשום שם וראשונים נוספים).

ובביאור הגירסא שלפנינו, יש שכתב שאין סתירה בין הדיוק מהרישא לסיפא, אלא כיון שבסיפא נאמר ששלא לשמו חייב, בהכרח שמה שנאמר ברישא שלשמו פטור פירושו הוא ששחטו סתמא, וסתמא נקרא לשמו (רש"י חולין שם). ואין לומר להיפך, ששלא לשמו האמור בסיפא הכוונה היא ששחט בסתמא, ולשמו האמור ברישא הכוונה היא בדוקא ששחט לשמו, כי מאחר ותחילתו הוקדש לקרבן פסח, כל סתמא היא לשמו, ולא שלא לשמו, ולכן מסתבר לפרש שהסתמא במשנה נקרא לשמו, ולא שהסתמא נקרא שלא לשמו (ע"פ חי' רמב"ן ור"ן שם ורעק"א כאן, וראה ביאור נוסף בתורת חיים שם ובצל"ח כאן). ובנוסף, לדעה זו אין להוכיח שצריך עקירה מכך שבלשמו פטור [כגירסת ר"ת], כי דעה זו סוברת שאף לדעת האומר שאינו צריך עקירה, זה דוקא בסתמא, אבל אם שחטו בפירוש לשם פסח, פסול (קרן אורה זבחים ח, ב ד"ה ובירושלמי, וכן מבואר במאירי במשנה לעיל סג, א ו-ס, ב).

כְּגוֹן שֶׁהָיוּ בְּעָלִים טְמֵאֵי מֵת וְנִדְחִין לְפֶסַח שֵׁנִי, ולאו דוקא טמאי מתים, אלא גם זבים ומצורעים נדחים לפסח שני [כמבואר בגמ' להלן (סז, א)] (מלוא הרועים, ראה שם שתמה לפי זה מדוע נקטה הגמ' דוקא טמאי מתים).

מִשְׁנָה. שֶׁנֶּאֱמַר וְשָׁחֲטוּ אוֹתוֹ כֹּל קְהַל עֲדַת יִשְׂרָאֵל, פסוק הנאמר (שמות יב, ו) בפסח מצרים, ואף ששם לא הקריבו במקום אחד אלא כל אחד במקומו, מכל מקום נצטוו להקריב בשלש כיתות. וכמו שהובא בירושלמי (כאן), אמרו, שאף פסח זה נשחט בשלש כיתות, קולו של משה רבינו היה הולך בכל מצרים, ואומר ממקום פלוני עד מקום פלוני כת אחת, וממקום פלוני עד מקום פלוני כת אחרת. ויש סוברים, שפסח מצרים לא נעשה בשלש כיתות (תוס' יו"ט להלן ט, ה, בשם תוס', והרש"ש שם העיר שתוס' זה אינו נמצא, וראה שיח יהודה [רפפורט] תורה א, תכט).

נֶעֱלוּ דְּלָתוֹת הָעֲזָרָה, שאם יכנסו כולם בכת ראשונה, לא ישחט הפסח בשלש כיתות (רש"י להלן ע"ב ד"ה סמכינן אניסא), או כדי שלא ירמס חלילה אדם (רבנו חננאל, שם. וראה מאירי שכתב כדי שלא ידחקו להיכנס). ואחר כך בשעת שחיטת הפסח, פתחו את הדלתות, שהרי קרבן שנשחט כששערי עזרה סגורים, פסול [וראה תוס' (יומא כט, א), ותוס' יו"ט (תמיד ג, ז)] (תפארת ישראל כאן, יכין לו). אך צ"ע, שהרי דין זה נאמר על דלתות ההיכל, ולא על דלתות העזרה (הערות הגרי"ש אלישיב, וראה רמב"ם קרבן פסח א, טו).

תָּקְעוּ חֲרִיעוּ וְתָקְעוּ, הכהנים (ע"פ חינוך מצוה שפד), בחצוצרות (רמב"ם קרבן פסח א, יב), בשעת שחיטת הפסח, משום שקרבנות ציבור טעונים תקיעה, וקרבן פסח מלבד מה שהוא קרבן יחיד, הוא נחשב אף קרבן ציבור (ראה יומא נא, א), אלא שבשאר קרבנות ציבור תקעו בשעת ניסוך היין, וקרבן פסח שאין לו נסכים (ראה מנחות צ, ב), תקעו בשעת שחיטתו (ירושלמי, ע"פ תוס' רי"ד).

לֹא הָיוּ מְעוֹרְבִין – שהכהנים לא עמדו בערבוביא, אלא כהנים שבידיהם בזיכין של כסף עמדו בשורה אחת, וכהנים שבידיהם בזיכין של זהב עמדו בשורה אחרת (מאירי). ויש שפירשו, ש'לא היו מעורבין' הוא דין נוסף, שכל השורות של כסף עמדו לבדן, והשורות של זהב עמדו לבדן ולא שהיו השורות מעורבות שורה של כסף ושורה של זהב (הון עשיר; שפת אמת, בביאור ראשון). או שהכוונה שהבזיכים עצמם לא היו מעורבין מכסף וזהב, שלא היה בזך חציו כסף וחציו זהב, אלא או כולו כסף או כולו זהב (שפת אמת, בביאור שני).

וְלֹא הָיוּ לָבָזִיכִין שׁוּלַיִים, אלא היה תחתיתם חד (רש"י), או עגול (מאירי), וזהו רק מדרבנן (קרית ספר קרבן פסח א). **שֶׁמָּא יַנִּיחוּם וְיִקָּרֵשׁ הַדָּם,** ולא יהא ראוי לזריקה (רש"י), כי הגם שאפשר בפועל לזרוק דם קרוש, אך הלכה היא שיהא הדם נוזלי [ראה ע"ז נ, ב] (ע"פ חי' הגרי"ז [סטנסיל] מנחות כא, א, בשם הגר"ח, וראה קרן אורה שם, ומקדש דוד ז, ד).

שָׁחַט יִשְׂרָאֵל, שאם ירצה לשחוט הרשות בידו, שהשחיטה כשרה בזר בכל הקרבנות [ראה משנה זבחים (לא, ב)] (רש"י), וכן היה דרכן לעשות (רש"י זבחים יד, ב ד"ה ת"ש), שמצוה על הבעלים לשחוט, שנאמר (ויקרא א, ד-ה) 'וסמך ידו וגו' ושחט' (רש"י לעיל ז, ב, וראה רש"ש שם, ושפת אמת כאן). ויש מפרש, שמצות שחיטת הפסח היא דוקא בבעלים [שאם לא כן, מה מחדשת כאן המשנה, אחרי שבמשנה בזבחים הנ"ל מפורש ששחיטה כשרה בזר] (חשק שלמה מנחות יט, א, וראה הערות הגרי"ש אלישיב ד"ה כמעשהו).

וּמְקַבֵּל אֶת הַמָּלֵא ביד ימין, שקבלת דם היא עבודה, ועבודות הקרבנות נעשות בימין [ראה יומא (מח, ב)] (רבינו יהונתן).

כְּמַעֲשֵׂהוּ בַּחוֹל כָּךְ מַעֲשֵׂהוּ בַּשַּׁבָּת, אֶלָּא שֶׁהַכֹּהֲנִים מְדִיחִים אֶת הָעֲזָרָה שֶׁלֹּא בְּרִצּוֹן חֲכָמִים, שלכך היה מעשהו בשבת כבחול, שאם היו עושים כרצון חכמים, הרי בשבת לא היו מדיחים העזרה ולא היה מעשהו בשבת כבחול (פיהמ"ש לרמב"ם).

קָרְאוּ אֶת הַהַלֵּל, אנשי הכיתות (רש"י), שאמירת הלל בשעת שחיטת הפסח אינו מדין שירה על קרבן אותו קראו הלויים בשאר קרבנות, אלא דין הוא בקרבן פסח שטעון קריאת הלל בשעת עשייתו, ונקרא על ידי אנשי הכיתות (חי' מרן ריי"ז הלוי קרבן פסח).

המשך במילואים עמ' 123

קשיא מליקה אמליקה קשיא הקטרה אהקטרה ולטעמיך תיקשי לך היא גופא דקתני לא אמרו אלא בפסח בלבד והדר תני אחד השוחט ואחד הזורק ואחד המולק ואחד המזה אלא הא והא ר"ש מליקה אמליקה לא קשיא כאן בארבעה עשר כאן בחולו של מועד ואידי ואידי ר"ש היא[א] הקטרה אהקטרה נמי לא קשיא תנאי היא דאיכא דמקיש הקטרה לשחיטה ואיכא מאן דלא מקיש: רבי יהודה אומר אף התמיד (וכו'): מאי טעמא דרבי יהודה אמר לך זבחי זבח המיוחד לי ומאי ניהו תמיד: ר"ש אומר הפסח בארבעה עשר וכו': מ"ט דר"ש דכתיב זבחי זבחי תרי זמני קרי ביה זבח זבחיי למאי הלכתא פלגינהו רחמנא מהדדי ולא כתב זבחיי למימר בזמן דאיכא זבח לא מחייב אזבחיי בזמן דליכא זבח מחייב אזבחיי: ובמועד לשמו פטור וכו': טעמא דשלא לשמו הא סתמא פטור אמאי פסח בשאר ימות השנה שלמים הוי שמעת מינה פסח בשאר ימות השנה בעי עקירה אמר ר' חייא בר גמדא נזרקה מפי חבורה ואמרו כגון שהיו בעלים טמאי מת ונדחין לפסח שני דסתמיה לשום פסח קאי:

מתני' הפסח נשחט בשלש כתות שנאמר ושחטו אותו כל קהל עדת ישראל קהל ועדה וישראל. נכנסה כת הראשונה נתמלאה העזרה נעלו דלתות העזרה תקעו הריעו ותקעו הכהנים עומדים שורות שורות ובידיהם בזיכי כסף ובזיכי זהב שורה שכולה כסף כסף ושורה שכולה זהב זהב לא היו מעורבין ולא היו לבזיכין שוליים שמא יניחום ויקרש הדם. שחט ישראל וקבל הכהן נותנו לחבירו וחבירו לחבירו ומקבל את המלא ומחזיר את הריקן כהן הקרוב אצל המזבח זורקו זריקה אחת כנגד היסוד. יצתה כת ראשונה ונכנסה כת שניה יצתה שניה נכנסה שלישית כמעשה הראשונה כך מעשה השניה והשלישית. קראו את ההלל אם גמרו שנו ואם שנו שלשו אע"פ שלא שלשו מימיהם ר' יהודה אומר מימיהם של כת שלישית לא הגיעו לאהבתי כי ישמע ה' מפני שעמה מועטין. כמעשהו בחול כך מעשהו בשבת אלא שהכהנים מדיחים את העזרה שלא ברצון חכמים. ר' יהודה אומר כוס היה ממלא מדם התערובת זרקו זריקה אחת על גבי המזבח ולא הודו לו חכמים. כיצד תולין ומפשיטין אונקליות של ברזל היו קבועים בכתלים ובעמודים שבהן תולין ומפשיטין כל מי שאין לו מקום לתלות ולהפשיט מקלות דקים וחלקים היו שם מניח על כתפו ועל כתף חבירו ותולה ומפשיט ר"א אומר י"ד שחל

רש"י

קשיא מליקה אמליקה. דס"ד בארבעה עשר קאמר, וקתני דעבר אמליקה דומיא דשאר קרבנות, ועוד דקא חשיב ליה כשחיטה: ה"ג ולטעמיך תיקשי לך היא גופא, דקתני רישא לא אמרו אלא פסח בלבד. אבל אשאר קרבנות לא מחייב, והדר תני אחד המולק ואחד המזה: אלא הא והא. תרוייהו הנך מתניתא רבי שמעון דמתניתין, דפטר אשאר קרבנות בארבעה עשר ומחייב עלייהו במועד: מליקה אמליקה לא קשיא. קמייתא דפטר, בארבעה עשר קאי, כדתני בה בהדיא, ותנא עוף והוא הדין לשאר זבחים, אלא משום דאורחיה לעכוביה בו ביום אחר התמיד נקט ליה, ורישא דמתניתא בתרייתא דקתני נמי לא אמרו אלא פסח בלבד, רבי שמעון אמרה, ואארבעה עשר קאי, ואחד השוחט כו' דסיפא, בחולו של מועד קאמר, ואשמעינן חיובא לזורק ולמולק כשוחט, דלא תימא שחיטה דווקא: תנאי היא. הני תרתי סתמי, תנאי היא ואליבא דרבי שמעון, מר מקיש הקטרה לעבודת הדם הואיל וישנו בהלנת אימורין, ומר לית ליה הא היקישא, דשחיטה קאמר רחמנא, וזריקה דמתרביא בהדיא מדם זבחי, אבל הקטרה לא: זבחי זבחי תרי זימני. תרי קראי כתיבי, שקיל י' דחד מינייהו ושדי אאידך, וקרי ביה זבח דהיינו פסח, וקרי ביה זבחיי לשאר זבחים: ואמאי פלגינהו רחמנא ולא כתב זבחיי. בחד קרא והכל במשמע בין בפסח בין בשאר זבחים: לומר לך בזמן דאיכא זבח. דהיינו פסח בארבעה עשר, לא מחייב אשאר זבחים: הא סתמא פטור. מלא תשחט, דאמרינן כל כמה דלא עקר שם פסח מיניה, הוא פסח, ושחטו בשאר ימות השנה, ופסול, ושחיטה שאינה ראויה היא: בעי עקירה. ולא אמרינן סתמיה שלמים הוא, ולשון בעיא הוא, כלומר פשטינן לה מהכא או לא: מפי חבורה. כולם הודו בדבר זה לאוקומי מתני' דמשמע דבעי למעקר שם פסח מיניה, כגון שהיו בעליו טמאין בארבעה עשר, דסתמיה לשם פסח שני קאי, מש"ה בעי עקירה: מתני' הפסח נשחט בשלש כיתות. פסחי צבור, (ב) בין שהצבור מועטין ויכולין ליכנס כולן בבת אחת, מצוה ליחלק לשלש כיתות זו אחר זו: בזיכי זהב ובזיכי כסף. כפות גדולות לקבל בהן הדם: שכולה כסף כו'. בגמ' מפרש טעמא: ולא היו לבזיכין שוליים. רחבין מלמטה, אלא חדין תחתיהם, כדי שלא יוכלו לישב על הקרקע: שמא יניחום. כהנים על גבי קרקע עד שיקבלו דם אחר מחמת שהן מרובין וישכחום, ויקרוש הדם ולא יהא ראוי לזרוק: שחט ישראל. אם ירצה, שהשחיטה כשירה בזרים(י) בכל הקרבנות: וקיבל כהן. הדם בבזך מצואר הטלה: נותנו לחבירו. שהרי בשורה הן עומדים עד המזבח: מקבל את המלא. מיד הנותנו לו, ומחזיר את הריקן שחזר אליו מיד כהן הזורק: זריקה אחת. בבזך עצמו זורק ולא מתנה באצבע, שאין לך קרבן טעון אצבע אלא חטאת לבדה(כ) כדכתיב (ה) באצבעו: כנגד היסוד. ברוחות שבמזבח שהיה יסוד תחתיהן, זורק לזקיפתו של מזבח והוא יורד ליסוד. ולפי שאין היסוד מקיף את המזבח אלא הצפון ואת המערב כדתנן במסכת מדות (פ"ג משנה א), לכך הוצרך לומר כנגד היסוד: כך מעשה השניה והשלישית. הכל כאשר אמרנו: קראו את ההלל. אכל כיתות קאי: אם גמרו שנו. כשהיו מתחילין לשחוט מתחילין לקרות, ואם רבו הפסחים ומשך זמן שחיטתן עד שגמרו ועדיין רבים שוחטין, חוזרין וקורין שניה: ואם שנו. ועדיין לא גמרה שחיטת פסחי אותה הכת, שילשו, וכן השניה וכן השלישית, ואע"פ שלא אירע מעולם ששילשו, לפי שהיו שם כהנים מרובין ומהירין במלאכתן: לא הגיעו לאהבתי. אפילו פעם ראשון: אלא שהכהנים מדיחין העזרה. שאמת המים מהלכת בעזרה, וכשהן רוצין להדיח העזרה פוקקין את נקב יציאתה והמים פושטין והולכין על גדותיה ומדיחין את כל העזרה, שרצפה של שיש היתה כולה, ואחר כך פותחין הנקב והמים יוצאים, ובערב הפסח מתוך שהדמים מרובים היו מדיחין אותה, והכהנים היו מדיחין אותה בשבת שלא ברצון חכמים: מדם התערובת. המוטל על הרצפה, וטעמא מפרש בגמרא(ט): אונקליות. מסמרים שראשיהן כפופין למעלה, קרוק"ש בלע"ז: בעמודין. אלו עמודין קטנים הרבה וקרויין ננסין, כדאמרינן במס' תמיד (פ"ג משנה ה), דתנן בית המטבחיים היה לצפונו של מזבח, ועליו שמונה עמודין וקרויין ננסין, וקורות של ארז על גביהן, ואונקליות של ברזל היו קבועין בהן, וג' סדרים, שבהן תולין ומפשיטין: וקבועים. בעזרה במקום בית המטבחיים: חלקין. מחולקין, מפוצלות קליפתן:

תוספות

הא והא רבי שמעון. נראה לר"י דההיא קמייתא לא הוה מצי לאוקומי כרבנן משום דקתני בה אבל המולק את העוף בי"ד אינו עובר בולא כלום אמאי נקט עוף אי לאו דאתא למידק דווקא בי"ד אבל בחול המועד אפילו בעוף נמי מחייב והיינו כר' שמעון. ובקונטרס פי' לעיל טעם אחר אמאי נקט עוף:

ואיכא דלא מקיש. תלא לזבח ונסי דלא מקיש להקטרה לענין הכי מקיש דלא אמרינן אפילו אחד בסוף העולם דסברא הוא לאקושי להכי:

טעמא שלא לשמו הא סתמא פטור ש"מ כו'. זאת גירסת רש"י. ואין נראה לר"ת דהא איכא למידק מרישא איפכא. וגריס ר"ת הכי לשמו אמאי פטור שלמים לשם פסח קשחיט ש"מ בעי עקירה פירוש דאי לא בעי עקירה אפילו שחט לשמו כשר דשלמים לשם פסח כשר דהא מכשיר לעיל ר' יהושע שוחט אחרים לשמו(ט):

קראו את ההלל. פי' לוים דתניא בתוספתא(י) ישראל שוחטין את פסחיהן ולוים קוראים את ההלל קשה לר"י דאמרינן בפ' אין נערכין בערכין (יא.) ובכילד מברכין (ברכות לה. ושם) אין אומרים שירה אלא על היין והכא חזינן דאיכא שירה בלא נסכים וכן היו(כ) מקדשין העזרות בב' תודות ובשיר. ואומר ר"י דה"פ אין אומרים שירה בשעת הקרבת קרבן אלא על היין (ל)דמשמח(ל) אלהים ואנשים דריש ליה ועיקר שמחה ושמחה היינו בשעת אכילה ודומיא דהכי נמי לגבוה בשעת הקרבת קרבן קאמר דאין אומר שירה אלא על היין אבל שלא בשעת הקרבה היו אומרים שירה שלא על היין בכמה דוכתי:

אע"פ שלא שלשו מימיהם. היינו לא גמרו פעם שלישית כולו אבל מימיו אין כת היתה גומרתו שתי פעמים ומתחלת בו פעם שלישית וכו' וכל קריאה ג' תקיעות. מימיהם של כת שלישית לא הגיעו לאהבתי. של קריאה ראשונה. מפני שעמה מועטין. שכשנכנסו כתות הראשונות נתמלאה העזרה לכל כת ונשאר כת שלישית כמעט ולא היה שחיטת פסחים מארכת כמו קריאת שלש הללות [סוכה נד:]. כוס היה ממלא מדם התערובת. של פסחים שנשפכו על הרצפה [מנחות נט:]. [המשך בעמוד ב]

עין משפט נר מצוה

לו א מיי' פ"א מהל' ק"פ הלכה ט:
לז ב שם הלכה יא:
לח ג שם הלכה יב:
לט ד שם הלכה יג:
מ ה שם הלכה יד:
מא ו שם הלכה טו:
מב ז שם הלכה יא:
מג ח שם הלכה טו:
מד ט שם הלכה יד:

רבינו חננאל

והתם קתני המקטיר את האימורין עובר והמולק אינו עובר. קשיין אהדדי. ופרקי' שתי הברייתות לר"ש הן. הא דפטרה אמליקה בי"ד והכי קאמר ר' שמעון במתני' ושאר כל הזבחים בי"ד בין לשמן ובין שלא לשמן פטור וכיון דר' שמעון פוטר בשאר זבחים כ"ש אמליקה. והא דמחייבת אמליקה בחולו של מועד דבההיא מחייב ר"ש במשנתנו [דתנן] ושאר כל הזבחים במועד בין לשמן ובין שלא לשמן [חייב] ומליקה כשחיטה חשיב לה. הקטרת אימורין יש תנא דמקיש הקטרה לשחיטה ומחייב ויש תנא דלא מקיש ותרווייהו אליבא דר"ש. ואמרינן מאי טעמא דר' שמעון דבי"ד מחייב השוחט את הפסח לבדו על החמץ ופוטר השוחט שאר הזבחים על החמץ א) ופוטר השוחט הפסח לשמו. ופשטא טעמא דר"ש משום דכתיבי תרי קראי לא תשחט ולא תזבח ובתרווייהו כתיב זבחי שמעי' מתרי זבחי דאינון זבחי וכיון דההוא ליה למכתב זבחיי דמשמע זבחים טובא ופלגינהו וכתב זבחי זבחי ש"מ כל היכא דאיכא זבח והוא זבח חג [הפסח] הבשר שעובר עליו קרינא ביה זבחי. אזבח זה חייב ולא אשאר זבחים. אבל במועד דליכא זבח חג הפסח קרינא זבחים וחייב אשאר זבחים. ודיקי' מדקתני השוחט הפסח על החמץ במועד לשם שלמים חייב דווקא שעקר שם פסח מעליו וקראו שלמים מכלל דבשאר ימות השנה בעי עקירה. ופרקי' לעולם אימא לך דלא בעי עקירה ומתני' כגון שהיו בעליו טמאי מתים ונדחו לפסח שני דסתמיה לשם פסח קאי: מתני' הפסח נשחט בשלש כתות שנאמר ושחטו אותו כל קהל עדת ישראל קהל ועדה וישראל.

חשק שלמה על ר"ח

א) ובמועד חייב אשאר זבחים.

תורה אור השלם

א) לֹא תִזְבַּח עַל חָמֵץ דַּם זִבְחִי וְלֹא יָלִין חֵלֶב חַגִּי עַד בֹּקֶר: [שמות כג, יח]
ב) לֹא תִשְׁחַט עַל חָמֵץ דַּם זִבְחִי וְלֹא יָלִין לַבֹּקֶר זֶבַח חַג הַפָּסַח: [שמות לד, כה]
ג) וְהָיָה לָכֶם לְמִשְׁמֶרֶת עַד אַרְבָּעָה עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ הַזֶּה וְשָׁחֲטוּ אֹתוֹ כֹּל קְהַל עֲדַת יִשְׂרָאֵל בֵּין הָעַרְבָּיִם: [שמות יב, ו]
ד) אָהַבְתִּי כִּי יִשְׁמַע יְיָ אֶת קוֹלִי תַּחֲנוּנָי: [תהלים קטז, א]
ה) וְלָקַח הַכֹּהֵן מִדַּם הַחַטָּאת בְּאֶצְבָּעוֹ וְנָתַן עַל קַרְנֹת מִזְבַּח הָעֹלָה וְאֶת דָּמוֹ יִשְׁפֹּךְ אֶל יְסוֹד מִזְבַּח הָעֹלָה: [ויקרא ד, כה]
ו) וַתֹּאמֶר לָהֶם הַגֶּפֶן הֶחֳדַלְתִּי אֶת תִּירוֹשִׁי הַמְשַׂמֵּחַ אֱלֹהִים וַאֲנָשִׁים וְהָלַכְתִּי לָנוּעַ עַל הָעֵצִים: [שופטים ט, יג]

מסורת הש"ס עם הוספות

א) לקמן עג: חולין ל., ב) זבחים יד:, ג) סוכה נד: ועיי"ש בתוס' ד"ה שיור, ד) [זבחים לד:] [מנחות נט:] שבת קטז., ה) זבחים דף לא:, ו) עיין זבחים דף צד:, ז) דף סה., ח) לעיל סב: [וע"ע תוספות יומא סא. ד"ה טעמא], י) פ"ד ה"ט, כ) [שבועות יד.].

הגהות וציונים

א) "ואידי ואידי ר"ש היא" ליתא בכתה"י: ב) בכמה דפו"ח נוסף בין שהצבור מרובין (כן הגיה בנימוקי הגרי"ב וכן הגהה ברע"ב, וכ"ה ברש"י ע"י): ג) וזים: ד) דמשמח (מלאכת שלמה):

ליקוטי רש"י

טעמא דשלא לשמו. ומדקתני שלא לשמו חייב [illegible]

שחל להיות בשבת מניח ידו על כתף חבירו ויד חבירו על כתיפו ותולה ומפשיט. קרעו והוציא את אימוריו נתנו[א] במגים והקטירן על גבי המזבח. [א] יצתה כת הראשונה וישבה לה בהר הבית שניה בחיל והשלישית במקומה עומדת חשיכה יצאו וצלו את פסחיהן: **גמ'** א"ר יצחק [ס] [ב] אין הפסח נשחט אלא בג' כתות של שלשים שלשים בני אדם מ"ט [א] קהל ועדה וישראל מספקא לן אי בבת אחת אי בזה אחר זה הלכך בעינן שלש כתות של שלשים שלשים בני אדם דאי בבת אחת הא איכא ואי בזה אחר זה הא איכא [ג] הלכך בחמשין נמי סגיא דעיילי תלתין ועבדי עיילי עשרה ונפקי עשרה ועיילי עשרה ונפקי עשרה: נכנסה כת ראשונה וכו': איתמר אביי אמר ננעלו תנן רבא אמר נועלין תנן מאי בינייהו איכא בינייהו למסמך אניסא אביי אמר ננעלו תנן כמה דעיילו מעלו וסמכינן אניסא רבא אמר נועלין תנן ולא סמכינן אניסא והא דתנן [פ] א"ר יהודה ח"ו שעקביא בן מהללאל נתנדה שאין עזרה ננעלת על כל אדם בישראל בחכמה וביראת חטא כעקביא בן מהללאל אביי מתרץ לטעמיה ורבא מתרץ לטעמיה אביי מתרץ לטעמיה אין בעזרה בשעה שננעלת על כל אדם בישראל בחכמה וביראת חטא כעקביא בן מהללאל רבא מתרץ לטעמיה אין בעזרה בשעה שנועלין אותה על כל ישראל בחכמה וביראת חטא כעקביא בן מהללאל. תנו רבנן מעולם לא נתמעך אדם בעזרה חוץ מפסח אחד שהיה בימי הלל שנתמעך בו זקן אחד והיו קוראין אותו פסח מעוכין. תנו רבנן [ר] פעם אחת ביקש אגריפס המלך ליתן עיניו באוכלוסי ישראל אמר ליה לכהן גדול תן עיניך בפסחים נטל כוליא מכל אחד ונמצאו שם ששים ריבוא זוגי כליות כפלים כיוצאי מצרים חוץ מטמא ושהיה בדרך רחוקה ואין לך כל פסח ופסח שלא נמנו עליו יותר מעשרה בני אדם והיו קוראין אותו פסח מעובין נטל כוליא הא בעי אקטורה דהדר מקטיר להו והכתיב [ב] והקטירו [ד] [ד] שלא יערב חלביו של זה בזה דהדר מקטיר להו חדא חדא והתניא [ס] [ג] והקטירם שיהא כולו כאחד אלא תפיסה בעלמא דשקיל מינייהו עד דיהבין ליה מידי אחרינא: כהנים עומדין שורות וכו': מאי טעמא אילימא דילמא שקלי דדהבא ומעיילי דכספא הכא נמי דילמא שקלי בר מאתן ומעיילי בר מאה אלא דהכי שפיר טפי: ולא היו לבזיכין שוליים וכו': תנו רבנן כל הבזיכין שבמקדש לא היו להן שוליים [ה] חוץ מבזיכי לבונה של לחם הפנים שמא יניחום ויפרום הלחם: שחט ישראל וקבל הכהן וכו': לא סגיא דלאו ישראל היא גופא קמ"ל [י] דשחיטה בזר כשירה וקבל הכהן הא קמשמע לן [י] מקבלה ואילך מצות כהונה. נותנו לחבירו שמעת מינה הולכה שלא ברגל הויא הולכה דילמא הוא [י] נייד פורתא ואלא מאי קמ"ל הא קמשמע לן [ד] ברב עם הדרת מלך: קבל את המלא ומחזיר את הריקן (וכו'): אבל איפכא לא מסייע ליה לר"ש בן לקיש [פ] דאמר ר"ש בן לקיש אין מעבירין על המצות: כהן הקרוב אצל המזבח וכו': מאן תנא פסח בזריקה א"ר חסדא ר' יוסי הגלילי היא דתניא [ט] ר' יוסי הגלילי אומר [ה] את דמם תזרוק על המזבח ואת חלבם תקטיר דמו לא נאמר אלא דמם חלבו לא נאמר אלא חלבם למד על [י] בכור ומעשר ופסח שהן טעונין מתן דמים ואימורין לגבי מזבח. מנלן דטעונין [י] יסוד אמר רבי אלעזר אתיא זריקה זריקה מעולה כתיב [ה] הכא את דמם תזרוק על המזבח וכתיב התם [י] וזרקו בני אהרן הכהנים את דמו על המזבח סביב מה עולה טעונה יסוד אף פסח נמי טעון יסוד

רש"י

שחל להיות בשבת. ואינו יכול לתקן[ב] המקלות: ידו על כתף חבירו. ותולה אותו בגידי ארכובותיו בזרועו: במגים. קערה: וישבה לה בהר הבית. בשבת קאמר, שלא היו יכולין להוליך פסחיהן לבתיהן: בחיל. לפני הסורג[י] הוא, בין הסורג לחומת עזרת נשים, בתחלת עליית ההר:

גמ' שלשים. בכל כת וכת. קהל עשרה, ועדה עשרה, וישראל עשרה: מספקא ליה. דילמא בבת אחת בעו להו לשוחטו ויהיו בה שלשים: או בזה אחר זה. שלש כתות של עשרה עשרה, הלכך שלש כתות בעינן דילמא בזה אחר זה קאמר, ושל שלשים בעינן דילמא בבת אחת קאמר ואינו יכול לשוחטו בפחות משלשים: **בנ' סגי,** עיילי שלשים. ברישא ושוחטים פסחיהן, ונפקי עשרה מינייהו ועיילי י' חדשים, דאי בהדדי קאמר הא איכא, ואי שלש כתות קאמר הא איכא: **ננעלין תנן.** מאליהן, ומעשה נסים: **סמכינן אניסא.** וכל זמן שאין ננעלין מאליהן מניחין אותם ליכנס, ולא חיישינן דלמא עיילי כולהו ואין כאן שלש כיתות: **חס ושלום כו'.** במסכת עדיות תנן ארבעה דברים העיד עקביא בן מהללאל כו', וקתני התם הוא היה אומר אין משקין לא את הגיורת ולא את המשוחררת, אמרו לו מעשה בכרכמית שפחה שהיתה בירושלים והשקוה שמעיה ואבטליון, אמר להם דוגמא השקוה, דומין לה היו אותן שהשקוה, ונידוהו, אמר רבי יהודה חס ושלום שעקביא נתנדה, שאין עזרה ננעלת כו', כשהיתה ננעלת על כל אדם בערבי פסחים שהקהל גדול ורב, אין בהם אחד בחכמה וביראת חטא כעקביא: **פסח מעובין.** על שם שנתמעך: **פסח מעובין.** עב, על שם שהעם רב: **והקטירו.** משמע לבדו, שלא יערב חלבים של קרבן זה בחלבים של קרבן אחר: **שיהא כולו כאחד.** כל האימורין של קרבן: **תפיסה בעלמא.** תופס כוליא ומראה לשליח, והוא נותן פול או אבן כנגדה: **מאי טעמא.** שורה שכולה כסף כסף: **אי נימא דילמא.** כשהוא מחזיר הריקן ומקבל המלא זימנין דמחזיר ריקן של זהב ומקבל מלא של כסף, והוה ליה מורידין בקודש[ק]: **חוץ מבזיכי לבונה של לחם הפנים.** שהיו מניחין אותן אצל הלחם על השולחן, והתקינו להם מושב שוליים רחב כדי שלא יסמכו על הלחם שאצלם ויפרסו דופנותיו, שהיה עשוי דפנות כמין תיבה פרוצה משני רוחותיה[ל]: **מקבלה ואילך כו'.** דכתיב [ז] ושחט את בן הבקר והקריבו בני אהרן וגו', ואמר מר במסכת חגיגה (דף יא.) והקריבו זו קבלת הדם, לימד על הקבלה שטעונה כהונה: **שמעת מינה הולכה שלא ברגל.** כי הא הויא הולכה, ופלוגתא היא בשילהי פרק קמא דזבחים (יד:). ארבע עבודות נאמרו בדם, שחיטה וקבלה והולכה וזריקה[מ], קבלה והולכה מוהקריבו נפקי בשילהי פרק קמא דחגיגה[ס], ומאי אשמעינן מתניתין דאיכפל למיתני סדר הולכתן היאך אי לאו הא אתא לאשמעינן: **ברב עם הדרת מלך.** שהיו כולן עסוקין בעבודה: **אבל איפכא.** מחזיר את הריקן ברישא לא, דמכי מושיט ליה האי מיד בעי לקבולי, דאין מעבירין על המצוה מאחר שבאת לידו: **מאן תנא פסח בזריקה.** למרחוק, ולא בשפיכה בנחת, מקריב הכלי לכותל המזבח, דאיכא למאן דאמר בפרק בתרא (דף קכא.) פסח בשפיכה, ורבי ישמעאל היא דמפיק ליה [ח] מודם זבחיך ישפך במסכת זבחים בפרק בית שמאי[פ]. אין לך קרבן שצריך מתנה באצבע אלא חטאת בלבד, אבל כל שאר קרבנות מתן דם על ידי זריקת כל הכלי: **דמו לא נאמר.** בבכור כתיב [ה] אך בכור שור וגו': **אלא דמם.** אלמא אחריני נמי מישתמעי: **לימד על הפסח ומעשר בהמה.** שלא מצינו להם מתן דמים בתורה אלא כאן, וכתיב תזרק ולא כתיב תשפך: ועולה

תוספות

אתיא זריקה זריקה מעולה. בפ' איזהו מקומן (זבחים נז.) פריך ונילף מעולה מה עולה שתים שהן ארבע אף פסח כו' ומשני אמר אביי למה לי למיכתב [י] סביב בעולה [ט] סביב בחטאת הוו להו שני כתובין הבאין כאחד ואין מלמדין **וקשה לר"י** דנהי דלא ילפינן משני כתובין הבאין כאחד במה מצינו מדלא כתב בחד מינייהו בכור ומעשר ופסח דאיכא גזירה שוה נילף שפיר מעולה דאין גזירה שוה למחצה[ע]. ואומר ר"י דע"כ אשם וחטאת דכתיב בהו סביב דאמרינן התם דהוו שני כתובים ושלשה כתובים ילפינן בג"ש מעולה או עולה ילפא מינייהו והשתא אתי שפיר הא למסקי הוו להו שני כתובים הבאין כאחד דלמעוטי דלא נילף בגזירה שוה אתו דדומיא דכתב בהו סביב קא ממעט דאית בהו גזירה שוה כדפרישית:

עין משפט נר מצוה

מה א מיי' פ"א מהל' קרבן פסח הלכה יז:
מו ב שם הלכה ט:
מז ג שם הלכה י:
מח ד שם הלכה ו:
מט ה מיי' פ"ה מהל' תמידין הלכה ג:
נ ו מיי' פ"ה מהל' מעשה קרבנות הלכה יז:
נא ז שם:

רבינו חננאל

אמר רבי יצחק אין הפסח נשחט אלא בשלש כתות של שלשים שלשים בני אדם מאי טעמא מספקא לן אי כולהו קהל ועדה וישראל בבת אחת נכנסין או בזה אחר זה הלכך עיילי שלשים שלשים ואפי' [בחמשין נמי סגין] משכחת לה כגון דעיילי שלשים עבדי עשרה ונפקי ועיילי עשרה אחריני ועבדי נמי עשרה ונפקי ועיילי עשרה אחריני. **יש מי ששונה** ננעלו [דלתות העזרה] מעצמם בנס מן השמים. **ויש מי ששונה** נועלין דלתות העזרה כלומר כיון שנתמלאת העזרה נועלין הדלתות דלא לירמסו אהדדי. **והא** דתנן בעדיות [ח"ו] שעקביא בן מהללאל נתנדה שאין העזרה ננעלת על כל אדם בחכמ' וביראת' חטא כעקביא בן מהללאל (וכו') כל השמועה פשוטה היא: **והכליות שלקח** תפיסה בעלמא עד שיתנו לו דבר אחר כגון צרור או כיוצא בו לעמוד בהן על המנין: **מדקתני שחט ישראל** ש"מ כי בא התנא להודיענו דשחיטה בזר כשרה: **נותנים לחברו וחברו לחברו** [ש"מ] דהולכה שלא ברגל כשר' והוא דניידי פורתא. **ותו שמעי'** מדקתני קבל המלא מקודם ואחר כך החזיר הריקן. הא דאמר ריש לקיש אין מעבירין על המצות אלא מקדים מצוה דפגע ברישא. **ומיהא דקתני זרקו זריק' אחת כנגד היסוד** ש"מ דמתני' רבי יוסי דאמר פסח [בזריקה ונפקא ליה מקרא דאת דמם תזרוק דפסח טעון] מתן דמים על המזבח:

ליקוטי רש"י

[שייך לעמוד א]

זורקו זריקה אחת. כדין פסחים כדתנן באיזהו מקומן ודמן טעון מתנה אחת ובלבד שיתן כנגד היסוד [מנחות נט:]. שאם נשפך דמו של אחד מהן על ידי שהן רבים ונבהלים לעשות נמלא כוס זה מכשירו שהרי מכולם מעורבים בו ואי משום דאיערוב בדם התמצית אמרינן לקמן רבי יהודה לטעמיה דאמר אין דם מבטל דם ולא אמרינן אידחי ליה בהתערבו הואיל ובידו לאוספו [זבחים לד:]. משום דמיישינן שמא לאחר שנתקבל דם אחד מן הפספחים, נשפך לארץ ולא נזרק, והשתא משתרי בזריקה דהאי כוס דקיימא לן נשפך הדם מן הכלי על הרצפה ואספו כשר [מנחות נט:]. מקלות דקים וחלקים היו שם. בעזרה בפסח שחל להיות י"ד בשבת [שבת קכג:]. [ע"כ שייך לעמוד א]

ידו על כתף חבירו. דלא מטלטלי מקלות [שבת קכד ע"א]. **נתנו במגים.** בקערה של כלי שרת והקטירן [יומא סז:]. **שאין עזרה ננעלת על כל אדם בישראל וכו'.** כלומר כשהיתה ננעלת עליהם והיינו כשנתמלאה פה לפה לא היה בכולם אדם חשוב בחכמה ויראת חטא כעקביא [ברכות יט.]. **והקטירו.** מדלא כתיב והקטיר משמע לבדו שלא יערב חלבי קרבן זה עם חלבי קרבן אחר [מנחות פט: רש"י כ"י]. **שמע הולכה.** פסלה בה מחשבה לרבנן או אם עשאה זר פסולה. **דנייד פורתא.** בשפשוף רגליו [זבחים יד:]. **אין מעבירין על המצות.** הפוגע במצוה לא יעבור ממנה ונפקא לן במכילתא מושמרתם את המצות קרי ביה את המצות לא תחמיץ לה שתמתין ותחמיץ [יומא לג.]. אם באת מצוה לידך אל תחמיצנה [מגילה ו:]. **מאן תנא פסח בזריקה.** וכל זריקה מרחוק משמע שזורק מן הכלי למזבח למרחוק [זבחים לז. ד"ה מנין]. דמו **לא נאמר.** דלא כתיב דמו דליקו אבכור לחודיה [שם]. **אתיא זריקה זריקה.** והסיא זריקה דפסח מתנה אחת היא כנגד היסוד מרחוק ולא כזריקת שאר קרבנות שהן שתי מתנות שהן ארבע, ומקראי מפיק להו במסכת זבחים בפרק איזהו מקומן (דף נז.) מדכתיב סביב בעולה סביב בחטאת סביב באשם דשלש כתובין הבאין כאחד אין מלמדין, וזריקה מרחוק ושתי מתנות שהן ארבע ופסח מתנה אחת מרחוק כדפרישית שפיכה מקרוב עומד על היסוד ושופך שם, בכולהו קרבנות כתיב זריקה לבד מחטאת שמתנותיהן באצבע על הקרנות כדכתיבי קראי [לקמן קכא. רשב"ם ד"ה ולדברי].

מסורת הש"ס עם הוספות

א) מכילתא פרשת בא פרשה ה, ב) ברכות יט. עדיות פרק ה משנה ו, ג) [תוספתא פרק ד הי"ב], ד) מנחות פט:, ה) תורת כהנים פרשת ויקרא נדבה פרשה יד ה"י, ו) [ברכות לא: וש"נ], ז) זבחים יד:, ח) יומא דף לג. [וש"נ], ט) זבחים דף לז. [נו:], י) עי' מדות פ"ב מ"ג, כ) עיין מנחות דף צט:, ל) מנחות דף צד: עיי"ש, מ) זבחים דף יג., נ) יא., ס) [דף לז.], ע) מנחות ד ע"א.

הגהות וציונים

א] צ"ל **נתנן** במגים (כת"י ומשניות דפו"י, וכ"ה נכון, דק"ס): ב] צ"ל **לטלטל** (מראה אש, ורש"ש ע"פ הגמ' בשבת קכג סע"ב, וכ"ה ברע"ב):

תורה אור השלם

א) וְהָיָה לָכֶם לְמִשְׁמֶרֶת עַד אַרְבָּעָה עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ הַזֶּה וְשָׁחֲטוּ אֹתוֹ כֹּל קְהַל עֲדַת יִשְׂרָאֵל בֵּין הָעַרְבָּיִם: [שמות יב, ו]

ב) וְהִקְטִירוֹ הַכֹּהֵן הַמִּזְבֵּחָה לֶחֶם אִשֶּׁה לַיְיָ: [ויקרא ג, יא]

ג) וְהִקְטִירָם הַכֹּהֵן הַמִּזְבֵּחָה לֶחֶם אִשֶּׁה לְרֵיחַ נִיחֹחַ כָּל חֵלֶב לַיְיָ: [ויקרא ג, טז]

ד) בְּרָב עָם הַדְרַת מֶלֶךְ וּבְאֶפֶס לְאֹם מְחִתַּת רָזוֹן: [משלי יד, כח]

ה) אַךְ בְּכוֹר שׁוֹר אוֹ בְכוֹר כֶּשֶׂב אוֹ בְכוֹר עֵז לֹא תִפְדֶּה קֹדֶשׁ הֵם אֶת דָּמָם תִּזְרֹק עַל הַמִּזְבֵּחַ וְאֶת חֶלְבָּם תַּקְטִיר אִשֶּׁה לְרֵיחַ נִיחֹחַ לַיְיָ: [במדבר יח, יז]

ו) וְשָׁחַט אֹתוֹ עַל יֶרֶךְ הַמִּזְבֵּחַ צָפֹנָה לִפְנֵי יְיָ וְזָרְקוּ בְּנֵי אַהֲרֹן הַכֹּהֲנִים אֶת דָּמוֹ עַל הַמִּזְבֵּחַ סָבִיב: [ויקרא א, יא]

ז) וְשָׁחַט אֶת בֶּן הַבָּקָר לִפְנֵי יְיָ וְהִקְרִיבוּ בְּנֵי אַהֲרֹן הַכֹּהֲנִים אֶת הַדָּם וְזָרְקוּ אֶת הַדָּם עַל הַמִּזְבֵּחַ סָבִיב אֲשֶׁר פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד: [ויקרא א, ה]

ח) וְעָשִׂיתָ עֹלֹתֶיךָ הַבָּשָׂר וְהַדָּם עַל מִזְבַּח יְיָ אֱלֹהֶיךָ וְדַם זְבָחֶיךָ יִשָּׁפֵךְ עַל מִזְבַּח יְיָ אֱלֹהֶיךָ וְהַבָּשָׂר תֹּאכֵל: [דברים יב, כז]

ט) וַיִּשְׁחָט וַיִּקַּח מֹשֶׁה אֶת הַדָּם וַיִּתֵּן עַל קַרְנוֹת הַמִּזְבֵּחַ סָבִיב בְּאֶצְבָּעוֹ וַיְחַטֵּא אֶת הַמִּזְבֵּחַ וְאֶת הַדָּם יָצַק אֶל יְסוֹד הַמִּזְבֵּחַ וַיְקַדְּשֵׁהוּ לְכַפֵּר עָלָיו: [ויקרא ח, טו]

שֶׁחָל לִהְיוֹת בַּשַּׁבָּת, ואינו יכול לתקן את המקלות (רש"י; מאירי בפ' ראשון). ויש סוברים שלא היו יכולים לטלטלם (רש"י שבת קכד, א; רמב"ם בפיהמ"ש; מאירי בפ' שני), וכמבואר בגמ' בשבת (קכג, ב) שבימי נחמיה גזרו איסור טלטול אפילו כלי שמלאכתו להיתר, וחזרו והתירו אפילו כלי שמלאכתו לאיסור לצורך גופו ומקומו, ומשנתנו האוסרת טלטולם נשנית קודם שחזרו והתירו (צל"ח, ותמה עוד על רש"י, שאם המניעה היא מחמת שאינו יכול לתקנם בשבת, הלא יכול לתקנן מאתמול).

מַנִּיחַ יָדוֹ עַל כֶּתֶף חֲבֵירוֹ וְיַד חֲבֵירוֹ עַל כְּתֵיפוֹ - ראובן מניח ידו השמאלית על כתפו הימנית של שמעון, ושמעון מניח ידו השמאלית על כתפו הימנית של ראובן, שבאופן זה ידם הימנית פנויה להפשטה (תוס' יו"ט, וראה מלאכת שלמה).

וְהַשְּׁלִישִׁית בִּמְקוֹמָהּ עוֹמֶדֶת. אחרי שעל הכת הראשונה כתבה המשנה 'וישבה לה בהר הבית', דקדקה ואמרה על הכת השלישית 'עומדת', משום שהראשונה שהיתה בהר הבית יכלה לשבת, כי יש ישיבה בהר הבית, אך השלישית שהיתה בעזרה, ואין ישיבה בעזרה אלא למלכי בית דוד, הוצרכה לעמוד (הון עשיר; תוס' רעק"א, ע"פ ירושלמי כאן ובסוטה ז, ז). ובתוספתא הביא דעת רבי אליעזר בן יעקב החולק על משנתנו, שהכת השלישית יושבת בעזרת נשים, שלדעתו נשים בפסח ראשון רשות ואינו דוחה שבת, וכיון שלא היו נשים בעזרת נשים, היו יכולים הגברים לשהות בה (אור שמח קרבן פסח א, יז).

גְּמָרָא. אֵין הַפֶּסַח נִשְׁחָט אֶלָּא בִּשְׁלֹשׁ כִּתּוֹת שֶׁל שְׁלֹשִׁים שְׁלֹשִׁים בְּנֵי אָדָם וְכוּ'. ■ להלכה, פסח ששחטוהו כל הכיתות בבת אחת, כשר (רמב"ם קרבן פסח א, יא), וכן משמע ממה שנקט רבי יצחק לשון 'אין הפסח נשחט אלא בשלש כתות' וכו', ולא נקט לשון 'פסח שנשחט בפחות משלש כיתות פסול' (כסף משנה שם, וראה גרי"פ פערלא על הרס"ג עשה נז, רמח).

מאי טַעְמָא קָהָל וְעֵדָה וְיִשְׂרָאֵל, שכיון ש'עדה' היא עשרה [כמבואר בסנהדרין (ב, א)], אף 'קהל' ו'ישראל' הסמוכים ל'עדה' במקרא, הם עשרה (מאירי, וראה מהרש"א).

הִלְכָךְ בָּחֲמִשִּׁין נְמֵי סַגְיָא. ואם היו פחות מחמישים, מקריבים כולם יחד בכת אחת (מאירי). ■ להלכה, היו פחות מחמישים, אין שוחטין את הפסח לכתחילה, ואם שחטוהו, כשר (רמב"ם קרבן פסח א, יא, וראה תוס' יומא נא, ב ד"ה דוחה).

דְּעֲיֵילִי תְּלָתִין וְעָבְדִי וְכוּ', ששלשים בני הכת הראשונה שוחטים כולם את פסחיהם, יוצאים עשרה מתוכם ונכנסים עשרה אחרים תחתיהם, ושוחטים פסחיהם, ושוב יוצאים עשרה ונכנסים עשרה תחתיהם ושוחטים פסחיהם (רש"י). ויש סובר, שאם כל בני הכת הראשונה ישחטו פסחיהם, כיון שכבר אינם חייבים במצוה, אין מעלת 'ברוב עם הדרת מלך' בנוכחותם בשחיטת האחרים, וגם אין קפידת התורה ששלשים יחד ישחטו פסחיהם, אלא שישחט הפסח במעמד שלשים, ולכן רק עשרה מתוך הכת הראשונה שחטו פסחיהם, יצאו מהם עשרה ששחטו, ונכנסו עשרה אחרים ושחטו עשרה פסחיהם, שוב יצאו עשרה ששחטו, ויוצא ששחטו שלש כיתות של עשרה כל אחד במעמד שלשים שלא שחטו, ובזה מתקיים 'ברוב עם הדרת מלך' (אור זרוע פסחים רכו). ■ להלכה, היו חמישים, נכנסים שלשים ושוחטים פסחיהם, יוצאים עשרה ונכנסים עשרה, ושוחטים העשרה פסחיהם, שוב יוצאים עשרה ונכנסים עשרה ושוחטים פסחיהם [כדעת רש"י] (רמב"ם קרבן פסח א, י).

וְסָמְכִינָן אַנִּיסָּא, שכל זמן שאין הדלתות ננעלות מאיליהן מניחים אותם להיכנס, ולא חוששים שמא יכנסו כולם והפסח לא ישחט בשלש כיתות (רש"י). ואף שהיה אפשר להוציא את הנכנסים האחרונים, אך אין זה כבוד להוציא אנשים מהעזרה בכפיה (הערות הגרי"ש אלישיב).

ואף לדעת אביי שסומכים על הנס, זהו רק כשכבר היה נס וכמו בשחיטת הפסח שהיה נס בכניסת עם רב לעזרה, סומכים שיהיה נס נוסף וינעלו הדלתות בזמן הראוי, אבל בעלמא אף אביי מודה שאין סומכים על הנס, ולדעת רבא אף באופן כזה שכבר היה נס אחד, אין סומכים על הנס שיהיה נס נוסף (דבר אברהם ב כ, יב).

רָבָא אָמַר נוֹעֲלִין תְּנַן וְלֹא סָמְכִינָן אַנִּיסָּא. ■ וכן הלכה (רמב"ם קרבן פסח א, יא).

שֶׁאֵין עֲזָרָה נִנְעֶלֶת עַל כָּל אָדָם בְּיִשְׂרָאֵל בְּחָכְמָה וּבְיִרְאַת חֵטְא כַּעֲקַבְיָא בֶּן מַהֲלַלְאֵל. ורבי יהודה לא אמר 'אין בישראל בחכמה ובירא חטא כעקביא בן מהללאל', אלא דקדק ואמר 'אין עזרה ננעלת' וכו', לפי שרק באחת משלשת הכיתות שעקביא בן מהללאל היה בה לא היו כמותו, אבל בשתי הכיתות האחרות היו כמותו, הם הנשיא והאב בית דין, ובכדי לשמור על כבודם אמר בלשון זו (מהרש"א עדויות ה, ו).

תֵּן עֵינֶיךָ בַּפְּסָחִים, שאסור למנות את ישראל (ראה יומא כב, ב), לכך מנאם ע"פ פסחיהם ולא מנה אותם עצמם. ואף לדעת הסובר (תוס' רי"ד יומא שם) שאף לדבר הרשות אין מונים על ידי דבר אחר, אך כיון שעל כל פסח נימנו כמה אנשים, לא היה המנין מדויק, ובכך אין איסור (נחל איתן [לגר"ח קניבסקי] ו, י, ז).

וְאֵין לָךְ כָּל פֶּסַח וּפֶסַח שֶׁלֹּא נִמְנוּ עָלָיו יוֹתֵר מֵעֲשָׂרָה בְּנֵי אָדָם, שמצוה לכתחילה לימנות עשרה אנשים לכל קרבן פסח, וכפירוש תרגום יונתן את הכתוב (שמות יב, ד) 'ואם ימעט הבית מהיות משה' - 'ואין זעירין אינשי ביתא ממנין עשרה' וכו' (חי' רבינו הגרי"מ [פיינשטיין] שמות, קכד).

וְנִמְצְאוּ שָׁם שִׁשִּׁים רִיבּוֹא זוּגֵי כֶלְיוֹת, כְּפָלַיִם כְּיוֹצְאֵי מִצְרַיִם, וכאשר נחלקם לשלשה כיתות, נמצא שהיו בעזרה לכל הפחות ארבעה מליון איש בתוך העזרה, שמידתה קל"ה אמה אורך על רוחב י"א אמה, ואעפ"כ לא קבעו על נס כזה לא מועד ולא ברכה, משום שאין בכך כל חידוש, כי בית המקדש הוא בית ה', ואינו משועבד לדרכי הטבע וחוקיו (משנת רבי אהרן מאמרים ושיחות ד, קכו, וראה שמבאר מה שונה נס חנוכה שעליו קבעו מועד וברכה).

דְּיִלְמָא שָׁקְלִי דְּדַהֲבָא וּמְעַיְּילִי דְּכַסְפָּא, וזו הורדה בקדושה (רש"י). ויש שפירש, כי החשש הוא מגניבה, שיקח בזך זהב, ויחזיר מביתו בזך כסף [ומסקנת הגמ' שאין חשש כזה, אך הירושלמי מסיק שזהו אכן טעם דין המשנה] (תוס' רי"ד).

הָכִי נַמִּי דְּיִלְמָא שָׁקְלִי בַּר מָאתַן וּמְעַיְּילִי בַּר מְאָה, שאף שני כלי זהב אחד גדול ואחד קטן, נחשב הורדה בקדושה (חוקת היום ב, רכג).

אֶלָּא דְּהָכִי שַׁפִּיר טָפֵי, שבתחילה סברה הגמ' שהטעם שעמדו שורה שכולה זהב ושורה שכולה כסף, שאם לא יעשו כן יש חשש שמא כאשר כהן יתן כלי זהב יחזירו לו כלי כסף, והרי זה הורדה בקדושה, ומסקנתה שאין כאן הורדה בקדושה, וזאת משום שהם שני קרבנות, והדם שנתקבל בשל זהב נשאר בו עד הזריקה, והדם שנתקבל בשל כסף נשאר בו עד הזריקה, ומה שהקפידו על השורות הנפרדות משום שכך נאה יותר (שפת אמת).

■ המשך במילואים עמ' 123

אֲפִילּוּ הָכִי אִיבָּעֵי לְהוּ לְזָרוֹזֵי נַפְשַׁיְיהוּ, ומובא בירושלמי אמר רב אבון, מה אם דבר שהאיחוי במצוה הוא מחמת דין המצוה [שהרי מצוה בשלש כיתות], ואעפ"כ נקראת הכת המאחרת 'עצלנית', מי שמתעצל במצוה שהאיחור בקיומה אינו מדין המצוה על אחת כמה וכמה. ומכאן ראיה, שלא להמתין להתפלל תפילת מנחה סמוך לשקיעה, וכל המקדים הרי זה משובח (מהרי"ט א, עצ).

אוֹ לוֹ מִי שֶׁבָּנָיו נֶקְבוֹת, וכוונת המאמר מתבאר בגמ' בסנהדרין (ק, ב), שהבת גורמת דאגות וחששות לאביה, בקטנותה – שמא תתפתה, בנערותה – שמא תזנה, בגרה – שמא לא תינשא, נישאת – שמא לא יהיו לה בנים, זקנה – שמא תעשה כשפים (וראה מאירי קידושין פב, ב).

הַחוֹלֵב, חייב משום מפרק, כמבואר בגמ' בשבת (צה, א), ואסור משום תולדת דש (רש"י שם; תוס' שם ד"ה החולב), וכדעת רבי יהודה (שם עה, א) שיש דישה בדבר שאינו גידולי קרקע (תוס' שם, וראה גם תוס' שם עג, ב ד"ה מפרק; רשב"א וריטב"א שם צה, א בדעת רש"י; חי' הר"ן שם בפי' השני). ולפירוש זה, חכמים חולקים על רבי אליעזר וסוברים שחולב אינו חייב משום מפרק שהוא תולדת דש (רבנו חננאל שם, בשם יש אומרים; רמב"ן בדעה ראשונה, וכן נקט לקמן שם קמד, ב), שאין דישה אלא בגידולי קרקע (רמב"ן שם צה, א). ויש שפירשו, שדווקא דישה בגופו של פרי, אינה אלא בגידולי קרקע, אבל חליבה, שעניינה הוצאת הפרי [-החלב] מכיסויו, אסורה אע"פ שאינה בגידולי קרקע. או שבהמה נחשבת כגידולי קרקע לענין דישה. ולפירוש זה, אף חכמים מודים שחולב חייב משום מפרק (שו"ת הרי"ף שיב, הובא ברמב"ן שם קמד, ב; רמב"ן; רשב"א שם צה, א בדעת רבנו חננאל; חי' הר"ן שם בפירוש ראשון).

ויש שפירשו, שהחולב חייב משום תולדת קוצר (ירושלמי ז, ב; רש"י שם בשם יש אומרים), שהמבדיל דבר מחיותו נחשב קוצר (קרבן העדה על הירושלמי שם, ובגליון הש"ס על הירושלמי שם כתב שהבבלי חולק, לפי שהבהמה אינה גידולי קרקע). ויש שדחה, שאין לחייבו משום קוצר, שהחלב אינו מחובר לגוף הפרה אלא כנוס בה בפני עצמו (רש"י שם). ויש שפירשו שהחולב חייב משום בורר (רשב"א שבת קמד, ב בשם ר"ת, וראה תוס' שם ד"ה חולב, ומהרש"א שם). ■ **להלכה**, החולב חייב משום מפרק (רמב"ם שבת ח, ז, הובא במשנ"ב שה, עא, ושעה"צ שם, סה, ובהקדמתו לסי' תקה, וראה שם פרטים נוספים).

וְהַמְחַבֵּץ, חייב משום בורר, כמבואר בגמ' בשבת (צה, א), שנותן קיבת בהמה בתוך חלב כדי לעשותו גבינה, ונמצא בורר את הגבינה מהחלב (ע"פ רש"י שם בפי' ראשון, ושו"ע הרב שיט, כה, ואגלי טל בורר, יד). ועוד יש לפרש, הנותן חלב שנעשה גבינה בתוך כלי מנוקב כדי שמי החלב ינטפו וישארו פתיתי הגבינה לבדם (ע"פ רש"י שם בפי' שני, ואגלי טל שם). ויש שפירש, שמוציא החמאה מהחלב (ערוך ערך חבץ - הראשון). וחכמים חולקים וסוברים שאינו חייב משום בורר (רבנו חננאל שם, בשם יש אומרים; רמב"ן שם קמד, ב). ויש סוברים שחכמים מודים שחייב משום בורר (רבנו חננאל שם, בשם יש אומרים), וראה עוד בדיני בורר השייכים במחבץ (מגיד משנה שביתת עשור א, ג, הובא במג"א שיט, ה, ומחצית השקל שם בדעתו; שו"ע הרב שם).

■ **להלכה**, המחבץ, תולדת בורר הוא, ו'מחבץ' פירושו שמוציא החמאה מהחלב, או שנותן בחלב קיבה כדי לחבצו, או שעושה כמין כלי ונותן בו הגבינה ומימיה נוטפים (שו"ע או"ח שיט, יז, ומשנ"ב שם).

וְהַמְגַבֵּן, חייב משום בונה, כמבואר בגמ' בשבת (צה, א), שמקבץ פתיתי גבינה לעשותם גוש אחד (ערוך ערך גבן - הראשון), וכל המקבץ חלק אל חלק ודיבק הכל ועשהו גוף אחד, דומה לבנין (רמב"ם שבת ז, ו; וראה אבן האזל שם י, יז, וראה בזה גם קהלות יעקב שבת לז). ואע"פ שאין בנין בכלים (שם קכב, ב), והוא הדין באוכלים, העושה כלי מתחילתו חייב משום בונה, והוא הדין העושה גוש הגבינה מתחילתו (רשב"א שם קב, ב, וראה ריטב"א שם). ויש שפירש, שאע"פ שאין בנין בכלים, באוכלים יש בנין (מאירי שם צה, א). וחכמים חולקים וסוברים שאינו חייב משום בונה (רבנו חננאל, בשם יש אומרים; רמב"ן שבת קמד, ב), שאין דרך בנין בכך (שיטה להר"ן), או משום שאין בנין באוכלים (ריטב"א שם קב, ב ובעירובין לה, א). ויש סוברים שחכמים מודים שחייב משום בונה (רבנו חננאל, בשם יש אומרים).

■ **להלכה**, המעמיד חלב במקום חם כדי שיעשה גבינה, וכן הלוקח הקום (- מי גבינה) ועושה גבינה, חייב משום בונה, שכל המקבץ חלק אל חלק ודבק הכל עד שנעשה גוף אחד, דומה לבנין (משנ"ב שיט, סג).

הַמְכַבֵּד וְהַמְרַבֵּץ - לרבי אליעזר חייב משום בונה, שהקרקע מתיפה בכך ונחשב בונה (רש"י שבת צה, א; רמב"ן רשב"א וריטב"א שם, בפי' הראשון; תוס' סנהדרין פה, א ד"ה ורבי שמעון), או משום מכה בפטיש, שהוא גמר תיקון הקרקע (רמב"ן רשב"א וריטב"א שם, בפי' השני). ויש שפירש, משום שפסיק רישיה שיבוא להשוות גומות (תוס' שם ד"ה המכבד). ■ **להלכה** מותר לרבץ הבית (שו"ע או"ח שלז, א), ולכבד אסור אלא א"כ הוא מרוצף, ויש מתירין אפילו אם אינו מרוצף (שו"ע שם, ב. והוא משום שבות, ראה ביאור הלכה שם), ויש מחמירין אפי' במרוצף. ועל ידי דבר שאינו משווה גומות מותר (רמ"א שם), והיום שרוב בתי העיר מרוצפין יש להקל אף לדעה זו (ביאור הלכה שם).

הֵזִיד בְּיוֹם טוֹב לוֹקֶה אֶת הָאַרְבָּעִים וְכוּ' - ודוקא המכבד והמרבץ לוקים, אבל החובל, המחבץ, והמגבן, אינם לוקים, משום שהם מלאכת אוכל נפש שהותרה ביום טוב (רמב"ן שבת צה, א, במסקנתו; רשב"א שם בפי' הראשון; חי' הר"ן שם). ויש שפירשו, שמדובר גם על חובל מחבץ ומגבן שגם אלו לוקים, וכגון שעשו כן בדברים האסורים באכילה, שאינם 'אוכל נפש' (רמב"ן ורשב"א שם בפי' השני, וכע"ז בתוס' שם ד"ה והרודה, בפי' השני), או שעשו כן סמוך לחשיכה שאינו ראוי לאוכל נפש ביום טוב (תוס' שם, בפי' הראשון). או כיון שהיה יכול לעשותו מעיו"ט (תוס' מגילה ז, ב ד"ה כאן, וראה מהרש"א שם ושעה"צ תצה, ה, וראה שם שרוב הפוסקים חולקים על זה).

ולדעת רבי אליעזר שהרודה חלות דבש בשבת חייב משום קוצר, אם רדה ביום טוב לוקה, שמלאכת קוצר לא הותרה לצורך אוכל נפש (רמב"ן, רשב"א, ריטב"א וחי' הר"ן שם). ויש שפירשו, שמלאכת קוצר הותרה לצורך אוכל נפש, והרודה אינו לוקה, ובלבד שרדה בשעה שראוי לאוכל נפש ביום טוב (תוס' שם). ■ **להלכה**, קצירה הותרה ביום טוב לצורך אוכל נפש, ואסורה מדרבנן [כדעת תוס'] (שו"ע או"ח תצה, ב). ויש סוברים שלא הותרה, ואסורה מן התורה [כדעת הרמב"ן ושאר ראשונים] (משנ"ב שם, יג).

וַחֲכָמִים אוֹמְרִים אֶחָד זֶה וְאֶחָד זֶה אֵינוֹ אֶלָּא מְשׁוּם שְׁבוּת, ומכבד, לדעת רבי אליעזר מן הסתם כוונתו להשוות גומות, ואף שאינו צריך לכך כי עיקר כוונתו לנקות את הבית, חייב, ולדעת חכמים אין כוונתו להשוות גומות, אלא רק לכבד את הבית (תוס'). ויש שפירשו, שנחלקו אם פסיק רישיה שישווה גומות, שלדעת רבי אליעזר הוא פסיק רישיה, ולדעת רבנן אינו פסיק רישיה (תוס' שבת צה, א ד"ה המכבד, וכאן דחו פירוש זה).

■ המשך במילואים עמ' 123

א) ועולה גופה מנלן אמר קרא א) אל יסוד מזבח העולה אלמא עולה טעונה יסוד: יצתה כת ראשונה וכו׳: תנא ב) היא נקראת כת עצלנית והא לא סגי דלאו הכי מאי הוי להו למיעבד אפ"ה איבעי להו לזרוזי נפשייהו כדתניא ג) רבי אומר אי אפשר לעולם בלא בסם ובלא בורסי אשרי מי שאומנתו בסם אוי לו מי שאומנתו בורסי ואי אפשר לעולם בלא זכרים ובלא נקבות אשרי מי שבניו זכרים אוי לו מי שבניו נקבות: כמעשהו בחול וכו׳: שלא ברצון מאן אמר רב חסדא שלא ברצון רבי אליעזר דאי רבנן הא אמרי שבות הוא ד) ואין שבות במקדש מאי היא דתניא ה) אחד א) החולב ב) והמחבץ והמגבן כגרוגרת המכבד והמרבץ והרודה חלות דבש בשוגג בשבת חייב חטאת הזיד ביום טוב לוקה את הארבעים דברי רבי אליעזר וחכמים אומרים ג) אחד זה ואחד זה אינו אלא משום שבות רב אשי אמר אפילו תימא שלא ברצון חכמים ורבי נתן היא דתניא רבי נתן אומר שבות צריכה התירו שבות שאינה צריכה לא התירו: רבי יהודה אומר כוס היה ממלא וכו׳: תניא ו) רבי יהודה אומר כוס היה ממלא מדם התערובות שאם ישפך דמו של אחד מהן נמצא זה מכשירו אמרו לו לרבי יהודה והלא לא נתקבל בכלי מנא ידעי אלא הכי קאמרי ליה שמא לא נתקבל בכלי אמר להן אף אני לא אמרתי אלא בנתקבל בכלי מנא ידע ז) כהנים זריזין הן אי זריזין אמאי משתפיך אגב זריזותיהו דעבדי משתפיך והלא דם התמצית מעורב בו רבי יהודה לטעמיה דאמר דם התמצית דם מעליא הוא דתניא ח) ד) דם התמצית באזהרה רבי יהודה אומר בהיכרת ט) והאמר ר׳ אלעזר מודה ר׳ יהודה לענין כפרה שאינו מכפר שנא׳ ב) כי הדם הוא בנפש יכפר דם

רש"י

ועולה גופא מנלן. שמתן דמה במקום שיש תחתיו יסוד, למעוטי מזרח ודרום חוץ מאמה למזרח אלל לפון ואמה לדרום אלל מערב, דהכי תנן (מדות פ"ג מ"א) אוכל במזרח אמה אחת ובדרום אמה אחת: אל יסוד מזבח העולה. גבי חטאת [נשיא] כתיב א) ולקח הכהן מדם החטאת באצבעו ונתן על קרנות מזבח העולה ואת דמו ישפך אל יסוד מזבח העולה, וה"ל למיכתב אל יסוד המזבח, למה לי דכתיב מזבח העולה, אלא הכי קאמר אל יסוד מזבח תעשה העולה: עצלנית. מפני שנתעצלה להיות אחרונה: והא לא סגי דלאו הכי. דמלוה לשלש כתות: לזרוזי נפשייהו. להיות מן הראשונים: שלא ברצון רבי אליעזר. דאמר בעלמא גבי מכבד דהיינו דומיא דהדחה איכא חיוב חטאת, הלכך במקדש כשכבר נעשה צורך גבוה אסור: החולב. מושך החלב מן הבהמה: מחבץ. מעמיד החלב ועושה ממנו חבילין שקורין מטונ"ש א]: אחד זה ואחד זה. מכבד ומרבץ ורודה, אבל מאידך לא קאמרי, דתולדות אב מלאכה נינהו כדאמרינן בפרק המצניע ה) רבי אליעזר משום הכי מחייב, חולב משום מפרק, מגבן משום בונה, מחבץ משום בורר, בהמצניע ב], ומרבץ ומכבד מפרש התם משום אשויי גומות, ורודה מדכתיב (שמואל א יד) ד) ויטבול אותה ביערת הדבש: רב אשי אמר. לעולם רבנן דאמרי בעלמא נמי שבות הוא, ומתני׳ כר׳ נתן דאמר שבות שאינה צריכה לא התירו במקדש: שאם נשפך דמו של אחד מהן. לארץ, ולא נזרק ממנו למזבח: נמצא כוס זה מכשירו. שהרי מעורב בו מן הנשפך: שמא לא נתקבל בכלי. אותו שאתה רוצה להכשיר, שמא לא נתקבל בכלי, ותו לא מהניא ליה זריקה, דתנן נשפך מצואר בהמה על הרצפה ואספו פסול, בזבחים בפרק שני (דף טו.): אף אני לא אמרתי. שיועיל, אלא כשנתקבל בכלי: ומנא ידע. רבי יהודה אם נתקבל בכלי, והא חששא בעלמא הוא דקאמר שאם ישפך דמו, וכיון דלתקוני ספיקי אתא, היכי מיתקני בהכי, שמא לא נתקבל: כהנים זריזין הן. וליכא למיחש לשמא לא קיבלוהו. לישנא אחרינא שמא לא נתקבל בכלי כל ג] זה שאתה שואב מארץ, ונמצאת זורק דם פסול, אף אני לא אמרתי למלאות אלא ממקום שיודעין שנשפכו שם דמים שנתקבלו בכלי. ואי משום דמיערב בהו מהאי דלא נתקבל כגון דם התמצית, הא קא פריך ליה בסיפא. וראשון עיקר: ד] אי זריזין הן. היכן נשפכין, הא זריזין הן וידעי: אגב זריזותייהו. שממהרים לרוץ ולקרב ולזרוק, מיתשיד מידייהו: והלא דם התמצית. של פסחים הרבה מעורב בו, ואי נשפך דם של אחד כולו, בטל במיעוטו, ומה תועיל זריקה, שהרי בטל: דם התמצית. של חולין ושל קדשים: באזהרה. בלאו ולא כרת, דכתיב ג) כי נפש כל בשר דמו בנפשו הוא וגו׳ עד כל אוכליו יכרת, יצא דם התמצית שאינו דם הנפש, ובמסכת כריתות י) מפרש טעמא, חמשה לאוין כתיבי בדם ומייתיר חד לדם התמצית: לענין כפרה. שאינו ראוי לזריקה:

תוספות

החולב כגרוגרת. הקשה ה"ר אפרים דתנן בפ׳ המוציא (שבת עו:) דשיעור המוציא חלב כדי גמיאה ושיעורי שבת הן שוים לכל המלאכות הוצאה טחינה וקצירה. ותירץ דסתם חלב א] כדי גמיאה שהוא שיעור גדול אבל הכא בחולב לגבינה דאחשובי אחשביה שיעורו כגרוגרת דזוטר. אבל אי כדי גמיאה זוטר צריך לומר דסתם חלב ב] לגבינה ולכך הכא שיעורו כגרוגרת והא דמיחייב בכדי גמיאה היינו במפרש בהדיא לאכילה ולשתיה דאי סתם חולב לאכילה ולשתיה ולא לגבינ׳ אפילו היה מפרש בהדיא לגבינה היה לו להתחייב בכדי גמיאה דזוטר הואיל וסתמו לאכול ולשתות כדאמרינן בסוף כלל גדול (שבת עו.) המוציא תבן כמלא פי פרה לגמל חייב אף על גב דלגמל לא הוי שיעורא בהכי הואיל וסתמא לפרה מיחייב אשיעורא דפרה. ויש מפרש דכשהחלב כבר בעין מיחייב בכדי גמיאה אבל חולב לא מיחייב אלא בכגרוגרת דאין אדם טורח לחלוב בפחות מגרוגרת וכי האי גוונא מפליג בהמוציא (שבת עט.) גבי עור לעשות קמיע ג]:

המכבד והמרבץ. ע"כ לאו פסיק רישיה הוא דפסיק רישיה לא הוה שרי ר"ש לרבנן לכתחלה בשילהי המצניע (שבת לה.) ותימה לר"י דא"כ אמאי מחייב רבי אליעזר כיון דיכול להיות בלא ד] גומות ודוחק לומר דפליגי אי הוי פסיק רישיה אי לא. ונראה לר"י דבהא פליגי דר׳ אליעזר סבר סתם מכבד ומרבץ ° מתכוון להשוות גומות אף על פי שא"צ להשוות גומות מיחייב לרבי יהודה הואיל והשוה גומות לבסוף ורבנן סברי דאין מתכוון אלא לכבד ולרבץ בעלמא וליכא אלא שבות. תימה לר"י היכי מתוקמא מתניתין כרבי אליעזר והא בעזרה שהיה לה רצפת אבנים לא שייך בה אשויי גומות ואפילו לכתחלה שרי כדאמרינן בשילהי המצניע (גם זה שם) אימר שרא זילחא במחוזא אע"ג דגזרינן בבמה מדליקין (שבת דף כט:) עיליתא דשישא אטו עיליתא דעלמא מחוזא היתה כולה רצופה באבנים לא גזרינן אטו דעיר דעלמא. ואור"י דבעזרה בין רובד לרובד היו גומות. אי נמי דלרבי אליעזר דאיכא איסורא דאורייתא בכיבוד דעלמא גזרינן עזרה אטו כיבוד דעלמא דכמה שבות אשכחן במקדש בפ׳ בתרא דעירובין (דף קב:) אבל לרבנן דאפילו בעלמא ליכא אלא איסורא דרבנן אין שבות כי האי במקדש כיון דליכא איסורא דאורייתא בשום מקום. פסק בהלכות גדולות ה] דכיבוד מותר כדאמרינן בהמצניע (דף לה.) גבי ריבוץ האידנא קיימא לן כרבי שמעון דשרי לרבנן לכתחלה. ואין נראה לר"י דהא מזיז עפר ממקומו אסרינן בכירה (שבת דף לט.) ובבילה (ד׳ ח.) ועוד בפרק כל הכלים (שבת דף קכד:) אמרינן אמר רבי אלעזר אף מכבדות של תמרה מותר לטלטל ופריך אי מאחר דבהא לימא רבי אלעזר כו׳ משמע דפשיטא דהוי מלאכתו לאיסור לכולי עלמא ואף על גב דריבוץ שרי לכתחלה לרבי שמעון בכיבוד אסור דמשוי ביה גומות יותר מריבוץ:

שמא לא נתקבל בכלי. פי׳ בקונטרס ולא תועיל זריקה משום דנשפך מצואר בהמה. וקשה לר"י דמ"מ יזרוק דתועיל זריקה לאותו שנשפך אחר שנתקבל. ונראה לר"י דהכי פי׳ שמא לא נתקבל בכלי ואסור להעלות דם פסול על גבי המזבח כדמוכח בכמה דוכתי ו] דדוקא אם עלו בדיעבד לא ירדו וקאמר אף אני לא אמרתי אלא בנתקבל דסמכינן אזריזות כהנים כדמסיק ודוקא מדם הראוי להתקבל פריך אבל דם התמצית כמים בעלמא חשיב כיון דלאו ראוי לכיסוי ז] אינו אוסר להעלותו. וכי פריך והלא דם התמצית מעורב בו ומבטל ליה ברוב לא פריך מדם הראוי להתקבל ונשפך ח] דעולין אין מבטלין זה את זה אפי׳ לרבנן כדאמרינן בהקומץ רבה (מנחות דף כג:): אטו

עין משפט נר מצוה

נב א מיי׳ פ"ח מהל׳ שבת הלכה ז:
נג ב שם הלכה יא:
נד ג מיי׳ פכ"א מהל׳ שבת הלכה ג ו סמג לאוין סה טוש"ע א"ח סי׳ שכח סעיף יג וסימן שלז סעיף א ב:
נה ד מיי׳ פ"ו מהל׳ מאכלות אסורות ה"ד:

רבינו חננאל

שהיו הכהנים מדיחין העזרה [בשבת] שלא ברצון חכמים אמרי׳ מאן חכמים ר׳ אליעזר אבל חכ"א אין שבות במקדש אלא כל דבר שאיסורו משום שבות מותר הוא במקדש. וההדחה מנא לן דמשום שבות היא מיהא החולב בהמה והמגבן והמחבץ כגרוגרת המכבד והמרבץ והרודה חלות דבש בשוגג בשבת חייב חטאת במזיד ביום טוב לוקה דברי ר"א וחכמים אומרים אחד זה ואחד זה אינן אלא משום שבות. רב אשי אמר שלא ברצון רבי נתן דתני [שבות] שצריכה התירו שבות שאינה צריכה לא התירו וזה ההדחה אינה צורך עבודה במקדש: תניא רבי יהודה היה אומר כוס היה ממלא מדם התערובות שאם נשפך אחד מהן אחר שנתקבל בכלי זה מכשירו. ואף על גב שדם התמצית מעורב בו אין דם התמצית מבטל דם הנפש. ולא תימא דדם התמצית לר"י אינו דם אלא דם מעליא הוא דתנן דם התמצית באזהרה רבי יהודה אומר בכרת. ואפילו הכי לענין כפרה [מודה] ר׳ יהודה כי דם הנפש בעינן שנאמר כי הדם הוא בנפש יכפר דם

ליקוטי רש"י

ועולה גופה מנלן. כדי נסבה דהא מק"ו ילפינן לעיל בפירקין (דף נג.) והאי קרא לדרשא אחרינא אוקמינא וקיטור דברים הוא דנקט לה מקרא דאי לאו ק"ו הוה ילפינן לה תלמודא מהכא [זבחים נג ע"א]. בסם. מוכר בשמים [קידושין פב ע"ב]. המחבץ. המעמיד החלב בקיבה, ול"נ מחבץ עושה כמין כלי גמי ונותן הקפוי בתוכו ומי החלב שהן נקובי נוטפין, ולועזין אותן אנקייד"ש. המכבד. את הבית. והמרבץ. במים להרביץ את האבק שלא יעלה. חייב חטאת. לקמיה מפרש טעמא דהרודה חלות דבש חייב משום תולש (מחבץ חייב משום בורר) ומכבד ומרבץ משום בונה. אחד זה ואחד זה. אחד שבת ואחד יו"ט. משום שבות. דילמא כי כניס ליה ממלאין הגומות שבבית מאליהן והוי בנין [שבת צה.]. כוס היה ממלא מדם התערובות. של פסחים שנשפכו על הרצפה [מנחות נט:]. שאם ישפך דמו של אחד מהן וכו׳. על ידי

מסורת הש"ס עם הוספות

א) [זבחים דף נז. ע"ש], ב) [תוספתא פרק ד ה"ש], ג) בבא בתרא טז: סנהדרין ק: קדושין פב:, ד) ביצה יא:, ה) שבת לה., ו) [זבחים לד: ודף ס. ע"ש] תוספתא פסחים פ"ד ה"י, ז) [שבת דף כ. וש"נ], ח) [תוספתא כריתות פרק ב הי"ב] כריתות ד: חולין עד: [זבחים לה.], ט) כריתות כב., י) ד׳, כ) [ויותר מבואר בתוספות שבת עו: ד"ה המוליא], ל) הלכ׳ שבת פרק יז, מ) זבחים פג., נ) עיין מהרש"א וחזו"א סי׳ קכד לדף סה.

גליון הש"ס

תוספות ד"ה המכבד מתכוון להשוות גומות אף על פי שא"צ וכו׳. לא זכיתי להבין דאם הוא מתכוון לשווי א"כ לריך שיהי׳ כן ובעלמא משכחת מכוון ואין לריך לגופו שמכוון לכנות שימשוך הבית אבל לא בשביל הפסח וכן חופר גומא שמכוון לחפור לצורך העפר אבל לא להשתמש בגומא אבל הכא דשווי הגומות הוא מעשה בנין ואם מתכוין להשוות גומות הוי מתכוין לגופו:

תורה אור השלם

א) וְלָקַח הַכֹּהֵן מִדַּם הַחַטָּאת בְּאֶצְבָּעוֹ וְנָתַן עַל קַרְנֹת מִזְבַּח הָעֹלָה וְאֶת דָּמוֹ יִשְׁפֹּךְ אֶל יְסוֹד מִזְבַּח הָעֹלָה: [ויקרא ד, כה]

ב) כִּי נֶפֶשׁ הַבָּשָׂר בַּדָּם הִוא וַאֲנִי נְתַתִּיו לָכֶם עַל הַמִּזְבֵּחַ לְכַפֵּר עַל נַפְשֹׁתֵיכֶם כִּי הַדָּם הוּא בַּנֶּפֶשׁ יְכַפֵּר: [ויקרא יז, יא]

ג) כִּי נֶפֶשׁ כָּל בָּשָׂר דָּמוֹ בְנַפְשׁוֹ הוּא וָאֹמַר לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל דַּם כָּל בָּשָׂר לֹא תֹאכֵלוּ כִּי נֶפֶשׁ כָּל בָּשָׂר דָּמוֹ הִוא כָּל אֹכְלָיו יִכָּרֵת: [ויקרא יז, יד]

ד) וְיוֹנָתָן לֹא שָׁמַע בְּהַשְׁבִּיעַ אָבִיו אֶת הָעָם וַיִּשְׁלַח אֶת קְצֵה הַמַּטֶּה אֲשֶׁר בְּיָדוֹ וַיִּטְבֹּל אוֹתָהּ בְּיַעְרַת הַדְּבָשׁ וַיָּשֶׁב יָדוֹ אֶל פִּיו וַתָּאֹרְנָה עֵינָיו: [שמואל א׳ יד, כז]

הגהות וציונים

א] גושים: ב] תיבת "בהמצניע" לכאורה כפול ומיותר ועיין השלמות: ג] צ"ל כוס זה (כ"ה בדפו"ר, ועי׳ השלמות: ד] דיבור זה שייך עדיין ללישנא אחרינא של רש"י, ולפי זה תיבות "וראשון עיקר" שבסוף הדיבור הקודם שייכות להלן בסוף דיבור זה, וכ"ה בפי׳ הריב"ן]. בדפו"י וכת"י איתא הדיבור שלהלן כך, מנא ידעי. היכן נשפכין: (וללישנא זו גרסינן בגמ׳ מנא "ידעי" במקום מנא "ידע", עיין השלמות). זריזין הן. זוכרי וידעי. ובכת"י נוסף עוד אי בזריזין. חשבת להו אמאי חיישת לשמא נשפך אחד שלא נזרק הימנו כלום הא זריזין הם. אגב זריזותייהו וכו׳, וע"ע בפי׳ הריב"ן: ה] צ"ל חולב (כ"ש): ו] בכת"י ובתוס׳ הרשב"א דיכול להיות שלא ישוה גומות: ז] נ"ל כיון דאינו ראוי לזריקה אינו אסור להעלותו (רש"ש, תיבת "אסור" כ"ה גם בדפו"ר).

שהן רבים ונבהלים לעשות נמלא כוס זה מכשירו שהרי מכולם מעורבים בו [זבחים לד:]. משום דמיישינן שמא לאמר שנתקבל דם אחד מן הפסחים נשפך לארץ ולא נזרק והשתא משמע דמזריקה דהאי כוס דקיימא לן נשפך הדם מן הכלי על הרלפה ואספו כשר [מנחות נט ע"ב]. ואי משום דאיערב דם התמצית אמרינן לקמן דר׳ יהודה לטעמיה דאמר דם התמצית דם מעליא הוא. והלא. זה שנשפך. לא נתקבל בכלי.

היא בעלמא דחיש לשמא נשפך דמו של אחד מהן. שמא לא נתקבל. ונמלא זורק דם פסול [זבחים לד:]. אף אני לא אמרתי. אלא בנתקבל בכלי. מנא ידע. רבי יהודה מנא ידע שנתקבל בכלי [שם לה.]. זריזין הן. בקיאים הן בכל ואין צריכין סימן דכתיב בהן יורו משפטיך ליעקב (דברים לג י) [שבת קיד ע"ב]. ומקבלי להו כולהו [עירובין קג ע"א]. דם התמצית באזהרה. בלאו [חולין פז:]. רבי יהודה אומר בהיכרת. דנפקא ליה מכל דם (ויקרא יז יד) כי נפש כל בשר דמו הוא כל אוכליו יכרת [כריתות כ ע"ב]. שנא׳ כי הדם הוא בנפש יכפר. משמע אין כפרה אלא בדם הנפש [כריתות כב.].

עין משפט נר מצוה

נו א מיי' פ"ב מהל' מקוואות הלכה ג סמג לאוין קיא טוש"ע י"ד סי' קלח סעיף טו:
נז ב מיי' פ"ו מהל' כלי המקדש הלכה ד:
נח ג מיי' פ"ו מהל' פסולי המוקדשין הלכה כב:
נט ד מיי' פ"א מהל' ק"פ הלכה ו:
א ה מיי' פ"א מהל' ק"פ הלכה יח סמג עשין רכג:
ב ו מיי' שם הל' ו:

אטו במגס גופיה מקטר ליה. **רש"י מוסקו** משום דבמנחות לא פריך דתניא בכמה דוכתי ומקטירה בכלי שרת וכן מוסק בפ' שני שעירי (יומא סז:). **ואין צריך להגיה הספרים** דבריש פר' שני דסוטה (ד' טו.) פריך גבי מנחות כי האי גוונא דקתני התם ומעלה ומקטירה בכלי שרת ופריך ובכלי שרת מקטר ליה אימא להקטירה ומשום דהתם פריך ומשני לא פריך לה במנחות והא דפריך הכא גבי אימורים אע"ג דכבר פריך בפרק שני שעירי (ד' סז:) משום דהתם בפרים והכא בכבשים **ומיהו** יש ספרים דגרסי בברייתא דסוטה מעלן ומקטירן בכלי שרת ומולחן ונותן ע"ג האשים ופריך מקטירן בכלי שרת ס"ד פי' וכי כמו שהוא בכלי שרת מקטירן והא לא מלחן ומשני להקטירן פירוש אחר מליחה ולפי זה יתכן פרש"י **ור"ת מפרש** דגבי מנחה לא שייך למיפרך דשייך למיתני ומקטירן בכלי שרת כיון שהיא כבר בכלי שרת שהיא נתונה שם להתקדש אבל נתנס במגס משמע שבא לומר שבתוך המגס מקטירם: [וע"ע תוס' יומא סז: ד"ה אטו וכו' האריכו ביתר ביאור]

הדרן עלך תמיד נשחט

אלו דברים. זריקת דמו תנא אגב שחיטתו. **וקשה לר"י** אמאי לא תני נמי הפשט עורו דדחי שבת כדתנן בפירקא דלעיל (ד' סד.) י"ד שחל להיות בשבת מניח ידו כו' ותולה ומפשיט. ותירץ ר"י משום דהוי בכלל הקטר חלביו שאינו יכול להפשיט אלא עד החזה לרבי יוחנן בן ברוקה בפ' כל כתבי (שבת ד' קטז:) ואפילו רבנן דפליגי עליה לא שרו להפשיט כדרכו אלא עד החזה והשאר מפשיט ומותך בחתיכות קטנות כדאמרינן התם לא צריכא דשקיל לה בברזי:

דם שהנפש יוצאה בו. דם קילוח, שה' דמים הם, בפרק דם שחיטה: **אלא רבי יהודה לטעמיה דאמר אין דם מבטל דם.** הלכך לא בטיל ההוא דאישתפיך, וכל פורתא דמטי מיניה למזבח זריקה היא ומיתכשר. ומילתיה דרבי יהודה בזבחים בפרק כל הזבחים שנתערבו, דקתני גבי דם זבחים, דם שנתערב במים אם יש בו מראית דם כשר, נתערב בדם בהמת חולין או בדם חיה, רואין את הפסול כאילו היה מים, ואם יש בכשר כדי להיות בהן מראית דם כשר, ואם לאו פסול, ר' יהודה אומר אין דם מבטל דם: **תניא** גרסינן: **לדבריכם למה פוקקין.** את נקב חומת העזרה שהדמים המתערבין באמה יוצאים בו לחוץ, והיו פוקקין אותו בכל ערבי פסחים, בשלמא לדידי כדי שלא יצא כל דם הנשפך, וכשמילא כוס התערובות נמלא מכולם בתוכו, ואם נשפך אחד מהן בלא זריקה נמצא זורק ממנו: **והא קא הוי חציצה.** בין רגליהן לרצפה, דתנן בזבחים (ד' טו:) עומד על הכלי או על גבי רגל חבירו פסול, דבעינן לעמוד לשרת ואין זה עמידה: חוציץ. לענין טבילה תנן: **מיתווסי.** מתלכלכין בדם: **מדו.** ולבש הכהן מדו בד: **כמדתו.** שוה לארץ: **בהולכת אברים דלאו עבודה היא.** מנו מדלן להו, ולקמיה פריך ושאר עבודות היכי עביד: **זו הולכת אברים.** דגבייהו כתיב האי קרא והקרב והכרעים וגו': **דמסגו אאיצטבי.** אילטבאות של בנין היו שם, והרי הן כרצפה: **והקטירן** סלקא דעתך הוא גופיה מקטר להו. בתמיה, והא זר הוא, דבזר קיימינן, כדתני נותן על כתיפו ועל כתף חבירו ותולה ומפשיט, וכהנים לא היו מפשיטין קדשים קלים, דמה לי ולהן, ואפילו הפשט וניתוח של עולה שהוא מצוה כשר בזר, כדאמרינן בשילהי פרק ב' דיומא (ד' כו:). ואית דמפרשי אטו במגס גופיה מקטר להו, ולאו מילתא היא, דודאי אורחיה למתני הקטרה בכלי שרת: **להקטירן.** נותנן במגס עד שיבוא הראוי להקטירן ויקטירם: **כל אחד ואחד.** כשהיו הולכין לבתיהם היה נותן פסחו בעורו ומפשילו לאחוריו: **אמר רב עיליש.** שם חכם: **טייעות.** דרך סוחרים ישמעאלים הוא זה:

הדרן עלך תמיד נשחט

דם שהנפש יוצאה בו מכפר דם שאין הנפש יוצאה בו אינו מכפר אלא ר' יהודה לטעמיה דאמר אין דם מבטל דם. תניא אמר להן ר' יהודה לחכמים לדבריכם למה פוקקין את העזרה אמרו לו שבח הוא לבני אהרן שילכו עד ארכובותיהם בדם והא קא חייץ לא הוא ואינו חוציץ כדתניא הדם והדיו והחלב והדבש יבשים חוצצין לחין אין חוצצין והא קמתווסי מאניהו ותנן היו בגדיו מטושטשין ועבד עבודתו פסולה וכי תימא דמדלו להו למאניהו והתניא מדו בד מדו כמדתו שלא יחסר ולא יותיר בהולכת איברין לכבש דלאו עבודה היא ולא והא מדבעי כהונה עבודה היא דתניא והקריב הכהן את הכל המזבחה זו הולכת אברים לכבש אלא בהולכת עצים למערכה דלאו עבודה היא בהולכת אברים לכבש ובהולכת דם מיהא היכי אזלי דמסגי אאיצטבי: כיצד תולין ומפשיטין וכו' קרעו והוציאו את אמוריו נתנם במגים להקטירם: אטו הוא גופיה הוה מקטר להו אימא להקטירן ע"ג המזבח: יצתה כת ראשונה וכו': תנא כל אחד ואחד נותן פסחו בעורו ומפשיל לאחוריו אמר רב עיליש טייעות:

הדרן עלך תמיד נשחט

אלו דברים בפסח דוחין את השבת שחיטתו וזריקת דמו ומיחוי קרביו והקטרת חלביו אבל צלייתו והדחת קרביו אינן דוחין את השבת. הרכבתו והבאתו מחוץ לתחום וחתיכת יבלתו אין דוחין את השבת ר' אליעזר אומר דוחין אמר ר"א והלא דין הוא מה אם שחיטה שהיא משום מלאכה דוחה את השבת אלו שהן משום שבות לא ידחו את השבת א"ל רבי יהושע יום טוב יוכיח שהתירו בו משום מלאכה ואסור בו משום שבות א"ל ר"א מה זה יהושע מה ראיה רשות למצוה השיב רבי עקיבא ואמר הזאה תוכיח שהיא משום מצוה והיא משום שבות ואינה דוחה את השבת אף אתה אל תתמה על אלו שאף על פי שהן משום מצוה והן משום שבות לא ידחו את השבת אמר לו רבי אליעזר ועליה אני דן ומה אם שחיטה שהיא משום מלאכה דוחה את השבת הזאה שהיא משום שבות אינו דין שדוחה את השבת אמר

אלו דברים דוחין את השבת. לקמיה בגמרא מפרש מנא לן: שחיטתו וזריקת דמו. אי אפשר אלא ביום, דכתיב (ויקרא ז) ביום צותו להקריב את קרבניהם ביום ולא בלילה: מיחוי קרביו. מפרש בגמ', וטעמא שלא יסריחו: צלייתו והדחת קרביו אין דוחין. דאפשר משתחשך: הרכבתו. על כתף האדם להביאו לעזרה דרך רשות הרבים, אע"פ שאינו אלא איסור שבות דרבנן דקי"ל חי נושא את עצמו, אין דוחה, דה"ל למיעבד מאתמול, וכן הבאתו מחוץ לתחום: וחתיכת יבלתו. ורוא"ה בלע"ז, וחותכה בצפרניו או בשיניו, אינה אלא שבות, דמלאכה כלאחר יד היא: שחיטה שהיא. אסורה בחולין בשבת משום איסור מלאכה גמורה, שהרי באבות מלאכות היא מנויה, ואעפ"כ דוחה את השבת בפסח: לא ידחו. בתמיה: י"ט יוכיח שהתירו בו. שחיטה ובשול שהוא אב מלאכה ומותרין להדיוט, ואסרו בו להביא דבר מחוץ לתחום ולאכלו הואיל והוה אפשר לן מאתמול, ואע"ג דתחומין דרבנן: מה ראיה רשות למצוה. אכילת הדיוט רשות היא, ולורך גבוה מצוה היא, ואם העמידו חכמים איסור שבות שלהן במקום רשות יעמידוהו אף במקום מצוה, בתמיה: הזאה תוכיח שהיא מצוה. בטמא מת שחל שביעי שלו להיות בשבת ערב פסח, שאם לא יזה לא יעשה פסחו, ואפ"ה אינה דוחה, דהכי שמעינן ליה לרבי עקיבא דלא דחיא. והזאה שבות הוא, דמאי מלאכה היא, אלא מתחזי כמתקן גברא: ועליה אני דן. וגם על ההזאה אני חולק ואומר שתדחה ולא תעכבהו מפסח, ומקל וחומר זה עצמו: אמר

רבינו חננאל

שהנפש יוצא בו הוא מכפר. ואסיקנא דדם לח אינו חוצץ דתניא הדם והדיו והחלב והדבש יבשים חוצצין לחין אין חוצצין והנה כיון שהוא זה הדם לח אין חוצצין. [ומקשינן] הלא מטנפי מן הדם בגדי הכהנים. ואמרינן דמדלו להו פי' שהיו מגביהין בגדיהם מעט שלא יטנפו מן הדם. איני והתניא מדו בד כמדתו שלא יחסר ולא יותיר. ושנינן לא היו מגביהין בגדיהם [אלא] בהולכת אברים לכבש דלאו עבודה היא כו'. ואסיקנא בהולכת אברים והולכת דם היו מהלכין על האצטבאות: כיצד תולין ומפשיטין אונקלאות של ברזל כו'. פי' מגים כמין קערה שנותן בה החלבים כדמתרגמינן קערה מגיסתא. תאנא כל אחד נותן פסחו בעורו ומפשילו לאחוריו אמר רב (כזית) [טייעות]:

הדרן עלך תמיד נשחט

אלו דברים בפסח דוחין את השבת שחיטה וזריקה ומחוי קרביו והקטרת חלביו צלייתו והדחת קרביו כו'. פי' מיחוי קרביו היא שירקא דמעייא והוא כאן שומן רך שדומה למוח וקרוב להיות רעי ועל זה השומן שדומה למוח נקרא מיחוי קרביו:

תורה אור השלם

א) וְלָבַשׁ הַכֹּהֵן מִדּוֹ בַד וּמִכְנְסֵי בַד יִלְבַּשׁ עַל בְּשָׂרוֹ וְהֵרִים אֶת הַדֶּשֶׁן אֲשֶׁר תֹּאכַל הָאֵשׁ אֶת הָעֹלָה עַל הַמִּזְבֵּחַ וְשָׂמוֹ אֵצֶל הַמִּזְבֵּחַ: [ויקרא ו, ג]

ב) וְהַקֶּרֶב וְהַכְּרָעַיִם יִרְחַץ בַּמָּיִם וְהִקְרִיב הַכֹּהֵן אֶת הַכֹּל וְהִקְטִיר הַמִּזְבֵּחָה עֹלָה הוּא אִשֵּׁה רֵיחַ נִיחֹחַ לַייָ: [ויקרא א, ט]

ג) כִּי בוֹ בָּחַר יְיָ אֱלֹהֶיךָ מִכָּל שְׁבָטֶיךָ לַעֲמֹד לְשָׁרֵת בְּשֵׁם יְיָ הוּא וּבָנָיו כָּל הַיָּמִים: [דברים יח, ה]

ד) אֲשֶׁר צִוָּה יְיָ אֶת מֹשֶׁה בְּהַר סִינָי בְּיוֹם צַוֹּתוֹ אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְהַקְרִיב אֶת קָרְבְּנֵיהֶם לַייָ בְּמִדְבַּר סִינָי: [ויקרא ז, לח]

מסורת הש"ס עם הוספות

גליון הש"ס

גמ' במגים להקטירם. צ"ל והקטירן:

הגהות וציונים

ליקוטי רש"י

אֶלָּא רַבִּי יְהוּדָה לְטַעֲמֵיהּ דְּאָמַר אֵין דָּם מְבַטֵּל דָּם, שנחלקו רבי יהודה וחכמים בזבחים (עז, ב), בדם זבחים שנתערב בדם חולין, לדעת רבי יהודה אין דם מבטל דם, ואילו לדעת חכמים אם יש בדם הכשר מראית דם, כשר, וביאור מחלוקתם, שלדעת רבי יהודה מין במינו אינו בטל, משום שדבר המתערב בדבר אחר הדומה לו, כגון דם המתערב בדם, כיון ששניהם אותו מין, אין האחד מחליש כוחו של חבירו, אדרבה הוא מחזקו, ואילו חכמים סוברים, שדם כשר ודם פסול נחשבים שני מינים, ומבטלים האחד את חבירו (ר"ן נדרים נב, א).

שֶׁבַח הוּא לִבְנֵי אַהֲרֹן שֶׁיֵּלְכוּ עַד אַרְכּוּבוֹתֵיהֶם בְּדָם, שלכלוך הבא מקרבנות אין בו מיאוס אלא כבוד והדר (מנחת ביכורים על התוספתא פ"ד ה"י, חתם סופר סוכה לו, א, המוכיח מכאן שאתרוג שריבוי הנענועים בו גרם שזיעת הידיים יעלו עליו כתמים, אינו פסול משום 'מנומר', אדרבה, זהו הדרו). וצ"ע מדוע הוזכרו בני אהרן דוקא, הלא שבח הוא אפילו לישראל אשר מילאו את העזרה (שפת אמת זבחים לה, א).

וְהָא קָא חָיֵיץ, ושנינו בזבחים (טו, ב), שכהן העומד על גבי כלי או על גבי רגל חבירו, עבודתו פסולה, משום שנאמר (דברים יח, ה) 'לעמוד לשרת', ואין זו עמידה (רש"י). ומה שבגמ' (שם כד, א) מבואר טעם אחר לחציצה הפוסלת, שרצפה מקדשת וכלי שרת מקדשים, מה כלי שרת לא יהא דבר חוצץ בינו לכלי, אף רצפה לא יהא דבר חוצץ בינו לרצפה (קושיית הרש"ש), הכוונה אחת היא, שצריך שתהא העבודה מכובדת וכדרך שרגילים לשרת, וכשם כשיש חציצה בין הכלי ליד הכהן אין זה כבוד, כך אם עומד הכהן על גבי כלי או על גבי רגל חבירו ויש חציצה בין הכהן העובד לרצפה המקודשת, איו זו עמידה של שירות דרך כבוד (משאת משה [לר"מ חברוני], פח, וראה רש"י שבת צג, ב ד"ה כהן).

לַח הוּא וְאֵינוֹ חוֹצֵץ, משום שדבר לח מחלחל (תוס' זבחים עח, ב ד"ה דלי, וחולין כו, ב ד"ה הכא נמי). ויש סובר, שלח אינו חוצץ משום שאין דרך בני אדם להקפיד על דבר לח [ואם מקפיד, אפילו דבר לח חוצץ] (מרדכי שבועות רמז תשמח, בשם יראים כו, מביאם הב"י יו"ד קצח, יד, וראה חזו"א מקואות תנינא ו, ח, וקהלות יעקב טהרות נח).

כְּמִדָּתוֹ, שוה לארץ (רש"י). ויש סובר, שאורך הכותונת עד למעלה מן העקב (רמב"ם כלי המקדש ח, יז, אך ראה קרית ספר שם). והיו צריכים מערכת בגדי כהונה לכל כהן וכהן, כי בקושי רב ימצאו שני כהנים שמידת קומתם וידיהם ורוחב גופם שוה בדקדוק רב (שיעורי רבנו דוד משולם זבחים יח, א). ו'כמדתו' הוא דין ב'בגד', שיהא כמידת הכהן, ויש שסובר שהוא דין ב'לבישה', שתהא לכבוד ולתפארת (חזון יחזקאל מנחות א, ו, התולה בזה מחלוקת רב ושמואל בזבחים יח, א-ב).

בְּהוֹלָכַת אֵיבָרִין לַכֶּבֶשׁ, ו'לכבש' לאו דוקא, כי אף הולכתם על הכבש היא בכלל עבודת הולכה, אלא הכוונה להולכתם לראש המזבח (מקדש דוד קדשים ה, ב, המוכיח כן מגמ' בעירובין קד, א). ויש שסובר שהולכת אברים על הכבש כבר אינה בכלל עבודת הולכה, אלא בכלל עבודת הקטרה (חי' הגרי"ז [סטנסיל] מנחות י, א, בדעת הרמב"ם מעשה הקרבנות ו, ד).

דְּמַסְגֵּי אֵאֵיצְטַבֵּי – שהיו הולכים על איצטבאות של אבנים שהיו שם, שדינם כרצפה (רש"י כאן ובזבחים לה, א), כיון שהיו מחוברות לקרקע (נחל איתן [לגר"ח קניבסקי] ג ה, יב, וראה עבודת לוי [להגרי"י רודרמן] ב). ואף שאסור להוסיף על העזרה, וכמאמר הכתוב (דברי הימים א כח, יט) 'הכל בכתב מיד ה' עלי השכיל' [ראה עירובין (קד, א)], הן נעשו ע"פ הלכה למשה מסיני (הערות הגרי"ש אלישיב).

אָמַר רַב עִילַּאי טַיְיעוּתָא – דרך סוחרים ישמעאלים הוא זה (רש"י), ובא להשמיענו שמותר בשבת להפשיט את כולו, ושלא כדעת רבי ישמעאל בנו של רבי יוחנן בן ברוקה (שבת קטז, א) הסובר שאסור להפשיטו יותר מן החזה, שהרי ודאי הישמעאלים מפשיטים את כולו כדרך הסוחרים (צל"ח, וראה אור שמח קרבן פסח א, ו). או משמיענו, שמשום כבוד מצוה ראוי לאדם להקל בכבוד עצמו (יעב"ץ). ולכך גם לא היו מצווים לעבדיהם לישא את הפסח, אלא הם עצמם נשאוהו (העמק דבר במדבר ז, ג).

פרק שישי - אלו דברים

מְשָׁנָה. וְזָרִיקַת דָּמוֹ, הוזכרה הזריקה אגב השחיטה (תוס'), שהרי פשיטא שזריקה דוחה שבת, שהרי אין בה כל מלאכה האסורה בשבת (מהר"ם). ויש סוברים שקמ"ל שזריקה דוחה שבת למרות שנחשב 'מתקן' מדרבנן, שמכשיר את האימורים לזריקה ואת הבשר לאכילה (תוס' שאנץ, וראה תוס' נזיר כח, ב ד"ה כבשי, ופי' הרא"ש שם). ויש סוברים, שנחשב 'צובע', כיון שמתכוין לצבוע את קיר המזבח בדם (תפארת ישראל יכין א; אמרי בינה יו"ט ה ד"ה לכאורה, וראה טל תורה [לר"מ אריק, במכתב בתחילת הספר], המצדד שזהו דרך לכלוך, ולא ניחא ליה בכך, ואין זה צובע). ויש סובר, שאסור בטלטול משום מוקצה, הואיל ואינו ראוי לכלום (מרומי שדה, בבי' שני).

והטעם ששחיטת וזריקת הפסח דוחים שבת, משום שאי אפשר להקריבו אתמול, שהרי זמנו הוא בארבעה עשר בניסן, וביום דוקא, כי עבודת הקרבנות הן ביום, וכמאמר הכתוב (ויקרא ז, לח) 'ביום צותו את בני ישראל להקריב את קרבניהם' [ראה מגילה (כ, ב)] (ע"פ רש"י ומאירי). והיה ניתן לומר שאף שבקרבן פסח עצמו נאמר (שמות יב, ו) 'ושחטו אותו וגו' בין הערבים' ולא בלילה שאחריו, אך מאידך גם כתוב בו (דברים טז, ו) 'שם תזבח את הפסח בערב כבוא השמש', והיה מקום לפרש שניתן להקריבו גם לאחר השקיעה, לכך למדים שהקרבתו ביום מ'ביום צותו' (רש"ש, וראה חי' רבי שמואל יד, ה, שיעורי רבי דוד פובזרסקי, ופניני רבנו הקהלות יעקב א, קמג).

וּמִיחוּי קָרָבָיו – ניקוי בני המעיים מן הלכלוך שבתוכן דוחה שבת, כי אם ישאירם למוצאי שבת, הם יסריחו (רש"י). ובירושלמי (כאן) דרשו את הכתוב (משלי טז, ד) 'כל פועל ה' למענהו', שהמצוות צריכות להיעשות דרך כבוד, ואין זה כבוד שינטלו האימורים מתוך זבח מנוול. ומטעם זה כתבה המשנה את מיחוי קרביו שהוא נראה לצורך הדיוט, בין זריקת הדם שהוא לצורך גבוה לבין הקטרת חלביו שהוא לצורך גבוה, כי כאמור אף ניקוי זה צורך גבוה הוא (מלאכת שלמה).

והחידוש שהניקוי דוחה שבת, כי שמא איסורו מדאורייתא (מהרש"א להלן סט, א) משום 'בורר', או איסורו מדרבנן משום 'מכין' משבת ליום טוב (מנחת שלמה להלן סח, א). או משום שהוא דומה למלאכת 'דש' שעניינו הפרדת גרעיני תבואה מן המוץ שלהם, כך כאן מפריד את המעיים מן הפסולת שלהם (תפארת ישראל יכין ב).

וְהַקְטָרַת חֲלָבָיו, שאמנם ניתן להקטיר חלבים ואימורים בלילה (כמבואר בברכות ב, א), אך 'חביבה מצוה בשעתה', ועיקר המצוה היא ביום, אלא שבדיעבד כשר גם בלילה (מאירי, ע"פ הגמ' להלן סח, א). והטעם שהמשנה לא הזכירה שהפשט העור דוחה שבת (כמבואר לעיל סד, א), משום שבגמ' בשבת (קטז, ב) סובר רבי ישמעאל כי הפשיטו רק עד החזה, בכדי שיוכלו להוציא את האימורים ולהקטירם, א"כ ההפשט כבר בכלל הקטרת החלבים

המשך במילואים עמ' 123

הָבֵא לִי מוֹעֵד לְאַלּוּ כְּמוֹעֵד לַשְׁחִיטָה - שיהיה זמן קבוע להן כמו שקבוע לשחיטה (רש"י), ואדרבא, ממקרא זה של 'מועדו' שהבאת להוכיח ששחיטת הפסח דוחה שבת, יש להוכיח שהזאה לא דוחה שבת, שאמר הכתוב שרק דבר שיש לו מועד קבוע שאי אפשר להקדימו דוחה שבת, ולכן השחיטה שזמנה בארבעה עשר דוחה שבת, לא כן הרכבתו, הבאתו מחוץ לתחום וחתיכת יבלתו, שאפשר לעשותן מערב שבת, אינם דוחים שבת (מאירי, לעיל סה, ב).

ואף כאשר ההזאה חל שביעי שלו בשבת ואי אפשר לעשותה מאתמול, כיון שהזאה אינה מגוף מצות הפסח אלא רק מכשירי מצוה, אינה דוחה שבת (רש"י, ע"פ מהרש"א), ואף שמכשירי הקרבן דוחה שבת, אבל הזאה אינה מוגדרת כצורך הקרבן, אלא צורך האדם להיטהר כדי שיוכל להקריב והם מכשירי מצוה, ולכן אינה דוחה שבת (רש"י, ע"פ מקדש דוד כה, ג, וראה קובץ שיעורים ריז). אמנם בירושלמי (סוף ה"ג) אמרו טעם למה הזאה אינה דוחה שבת, משום שהיא סוג מלאכה שאפשר לקיימה בימים אחרים אצל שאר טמאי מת שחל יום שביעי שלהם קודם שבת, משא"כ שחיטת פסח זמנה רק היום, מלאכה כזו תדחה שבת [וראה קובץ הערות (יג, י)].

גְּמָרָא. הֲלָכָה זוֹ, שפסח דוחה שבת (רש"י). **נִתְעַלְּמָה מִבְּנֵי בָתֵּירָא,** שהיו נשיאים ומנהיגים ידועים (ע"פ רש"י ומאירי). והטעם ששכחו דבר פשוט כזה, מבאר הירושלמי שהוא בכדי לתת גדולה להלל. ויש שפירש שלא נתעלמה מהם ההלכה שפסח דוחה שבת, אלא נתעלמה מהם טעם ההלכה (מאירי). ויש שפירש, שדין הקטרתו התעלמה מהם, שמא רק השחיטה והזריקה דוחים שבת כי אי אפשר לעשותם בלילה, אבל ההקטרה אולי יכולה להידחות ללילה (פני יהושע).

אָדָם אֶחָד יֵשׁ שֶׁעָלָה מִבָּבֶל וְהִלֵּל הַבַּבְלִי שְׁמוֹ, שבכתובות (עה, א) מבואר, שחכם מארץ ישראל שקול כנגד שני חכמים מבבל, אבל כאשר בן בבל עולה לארץ ישראל, הוא מתעלה ושקול כנגד שנים מארץ ישראל, לכך דקדקו ואמרו 'שעלה מבבל', להוכיח שהוא חכם גדול, והוסיפו לומר 'והלל הבבלי שמו', שהוא לא היה בן ארץ ישראל שירד לבבל דרך ארעי ושב למקומו, כי אם כן לא היו קוראים לו 'הלל הבבלי' (ע"פ עין יעקב על עין יעקב, ובן יהוידע).

וַהֲלֹא הָרְבֵּה יוֹתֵר מִמְּאתַיִם פְּסָחִים יֵשׁ לָנוּ בַּשָּׁנָה שֶׁדּוֹחִין אֶת הַשַּׁבָּת, אָמְרוּ לוֹ מְנַיִן לָךְ - מאיזה פסוק אתה לומד זאת, שהדמיון שהבאת מתמידין ומוספים של שבת שדוחים השבת, זה יש לדחות שאינו דומה, שתמידים ומוספים יש להם קצבה, כלומר זמן קבוע, אבל פסח אין לו זמן קבוע, שלא תמיד הוא חל בשבת, והוא גם תלוי בעיבור החודש (ירושלמי, וצל"ח, וראה מאירי).

מִיָּד הוֹשִׁיבוּהוּ בָּרֹאשׁ וּמִינּוּהוּ נָשִׂיא עֲלֵיהֶם, שתמיד היו ממנים את הגדול שבדור לנשיא, וכשראו בני בתירא שהלל גדול מהם, ירדו מנשיאותם ומינוהו לנשיא (רא"ש סנהדרין ג, מא, המוסיף שלכן נקרא בית דין 'הגדול'). וכיון שמינוי נשיא צריך שיהיה בקיבוץ חכמים ברוב מנין ורוב בנין, וזה אי אפשר לעשות מיד, לכן תחילה 'הושיבוהו בראש' זמנית, וכשהתקבצו 'מינוהו נשיא עליהם' (בן יהוידע).

הִתְחִיל מְקַנְטְרָן בְּדְבָרִים. הלל שהוא סמל הענוה, כמאמרם (שבת ל, ב) 'לעולם יהא אדם ענוותן כהלל', אחר שהכיר את גודל צדקותם, לא נמנע מלהוכיחם בו ביום, ולהביע צערו על התורה שחסרה להם, ביודעו שהתוכחה תקלע יותר אל המטרה אם תיאמר בשעה זו [ואעפ"כ נתעלמה ממנו הלכה, כי נתעוררה בו באותה שעה גם מידת יהירות במידת מה] (שיעורי דעת ב, פג [מהדורה חדשה]).

שָׁכַח וְלֹא הֵבִיא סַכִּין מֵעֶרֶב שַׁבָּת מַהוּ, לטלטלו בשבת, ואף שהיה לירושלים חומה והיא נחשבה כולה כרמלית, אך כאן מדובר אחרי שפרצו בה פרצות, ונהפכה להיות רשות הרבים (תוס'). ויש סובר, שכיון שבשעת הרגל לא היו דלתות החומה ננעלות, היה לה לעולם דין רשות הרבים (ראב"ן תרה, בתי' ראשון). או שהשאלה היתה לאותם הלנים חוץ לירושלים, אם יוכלו להביא סכינים בשבת (ראב"ן שם, בתי' שני). ואין יכולים להשתמש זה בסכינו של חבירו, משום שלשחיטת הפסח חייבים לשחוט כל קרבן בסכין נפרדת, שהפסח נאכל רק למנויין, ואם ישחט מסכין ששחט בה חבירו, הרי בליעת הסכין מהפסח הראשון תיאכל על ידי מנויי הפסח השני [שמקום בית השחיטה רותח, ושייך בו בליעה (זרע אברהם ו, ג)], ונמצא נאכל שלא למנוייו [ראה חולין (ח, ב)] (חתם סופר יו"ד קיד, וראה כתב סופר יו"ד ח).

והטעם שלא אמרו לנכרים שיביאו סכיניהם, שהרי אמירה לנכרי לצורך מצוה מותרת אפילו באיסור דאורייתא, כיון שלא היו נכרים מצויים ביניהם (תשובת ר"א ממיץ, המובאת בראבי"ה עירובין שצא) [ויש סובר, שאמירה לנכרי לצורך מצוה מותרת רק באיסור דרבנן (ראבי"ה שם)] (והטעם שלא הביאו על ידי קטן, ראה ציץ הקודש יט, ג).

אָמַר לָהֶן הֲלָכָה זוֹ שָׁמַעְתִּי וְשָׁכַחְתִּי, ואף בני בתירא שכחו הלכה, אך שכחו הלכה שהיה עליהם לדעת, שאם פסח דוחה שבת היא שאלה של הלכה למעשה, לא כן שאלתו על שכחת סכין, שאינה מוכרחת להיות הלכה למעשה, כי שמא לא ישכח אדם סכין (בן יהוידע, בתי' ראשון).

אֶלָּא הֲנַח לָהֶן לְיִשְׂרָאֵל אִם אֵין נְבִיאִים הֵן בְּנֵי נְבִיאִים הֵן, שאף 'אם אין נביאים הן' לדעת איך נהגו מלפנים, שאפשר שעבר זמן רב מאז שערב פסח חל בשבת ושכחו כיצד נהגו, אבל 'בני נביאים הן' כלומר, אולי יהיו זקנים מישראל שיזכרו איך נהגו (מהרש"א, אך ראה מאירי ותוס' רי"ד בשם הירושלמי). ויש שפירש, שמה שישראל עושים הוא עדות והוכחה שכך היא הלכה, וכמאמרם (ירושלמי פאה ז, ה, ועוד מקומות) 'אם הלכה רופפת בידך, פוק חזי מאי עמא דבר' (פרשת דרכים דרוש חמשה עשר). אבל אם ההלכה אינה רופפת אלא ידועה, בודאי שהולכים אחרי ההלכה הברורה, ואפי' נגד המנהג (שו"ת הרא"ש נה, י).

לְמָחָר. ולשון זו מוכיחה שהשאלה נשאלה בערב שבת, והטעם שלא הביאו את סכיניהם כבר בערב שבת, כי הלל דרש כל היום בהלכות פסח, וסיים סמוך לחשיכה (תוס' רי"ד, בתי' ראשון). ויש מפרשים, שכיון שחכמים התירו לגמרי הוצאה כלאחר יד על גבי בהמה במקום מצוה [ראה להלן (ע"ב)], מותר לכתחילה לדחות את השבת בהבאת הסכין, וזכר הלל שישראל נהגו להביאו בשבת, רק לא זכר באיזה אופן (תוס' רי"ד, בתי' שני, וראה רש"ש ושפת אמת). ובתוספתא ובירושלמי מבואר, שהשאלה נשאלה בשבת (מראה כהן).

מִי שֶׁפִּסְחוֹ טָלֶה תּוֹחֲבוֹ בְּצִמְרוֹ וְכוּ', והקדישו את הסכין בערב שבת, כי סכין צריכה להיות כלי שרת (תוס' ומהרש"א). ויש סוברים, שכשם ששחיטה כשרה בזר, כך אינה צריכה להיות בכלי שרת, והביאו סכין חול (תוס' חולין ג, א ד"ה כגון; רשב"א שם; ר"ן שם).

[א] אמר לו רבי עקיבא או חלוף מה אם הזאה שהיא משום שבות אינה דוחה את השבת שחיטה שהיא משום מלאכה אינו דין שלא תדחה את השבת אמר לו ר' אליעזר עקיבא עקרת מה שכתוב בתורה [א] במועדו בין בחול בין בשבת אמר לו רבי הבא לי מועד לאלו כמועד לשחיטה [ט] כלל אמר רבי עקיבא כל מלאכה שאפשר לעשותה מערב שבת אינה דוחה את השבת שחיטה שאי אפשר לעשותה מע"ש דוחה את השבת: **גמ'** תנו רבנן הלכה זו נתעלמה מבני בתירא [ג] פעם אחת חל ארבעה עשר להיות בשבת שכחו ולא ידעו אם פסח דוחה את השבת אם לאו אמרו כלום יש אדם שיודע אם פסח דוחה את השבת אם לאו אמרו להם אדם אחד יש שעלה מבבל והלל הבבלי שמו ששימש שני גדולי הדור שמעיה ואבטליון ויודע אם פסח דוחה את השבת אם לאו שלחו וקראו לו אמרו לו כלום אתה יודע אם הפסח דוחה את השבת אם לאו אמר להם וכי פסח אחד יש לנו בשנה שדוחה את השבת והלא הרבה יותר ממאתים פסחים יש לנו בשנה שדוחין את השבת אמרו לו מנין לך אמר להם נאמר [א] מועדו בפסח ונאמר [ב] מועדו בתמיד מה מועדו האמור בתמיד דוחה את השבת אף מועדו האמור בפסח דוחה את השבת ועוד ק"ו הוא ומה תמיד שאין ענוש כרת דוחה את השבת פסח שענוש כרת אינו דין שדוחה את השבת [ד] מיד הושיבוהו בראש ומינוהו נשיא עליהם והיה [א] דורש כל היום כולו בהלכות הפסח התחיל מקנטרן בדברים אמר להן מי גרם לכם שאעלה מבבל ואהיה נשיא עליכם עצלות שהיתה בכם שלא שמשתם שני גדולי הדור שמעיה ואבטליון אמרו לו ר' שכח ולא הביא סכין מע"ש מהו אמר להן הלכה זו שמעתי ושכחתי אלא הנח להן לישראל אם אין נביאים הן בני נביאים הן למחר מי שפסחו טלה תוחבו בצמרו מי שפסחו גדי תוחבו בין קרניו [ה] ראה מעשה ונזכר הלכה ואמר [א] כך מקובלני מפי שמעיה ואבטליון. אמר מר נאמר מועדו בפסח ונאמר מועדו בתמיד מה מועדו האמור בתמיד דוחה את השבת אף מועדו האמור בפסח שבת דוחה ותמיד גופיה מנלן דדחי שבת אילימא משום דכתיב ביה במועדו פסח נמי הא כתיב ביה במועדו אלא מועדו לא משמע ליה הכא נמי מועדו לא משמע ליה אלא אמר קרא [ג] עולת שבת בשבתו על עולת התמיד מכלל דתמיד קרבה בשבת. אמר מר ועוד ק"ו ומה תמיד שאין ענוש כרת דוחה את השבת פסח שענוש כרת אינו דין שדוחה את השבת איכא למיפרך מה לתמיד שכן תדיר וכליל ק"ו אמר להו ברישא ופרכוה והדר אמר להו גזירה שוה וכי מאחר דגמר גזירה שוה ק"ו למה לי אלא לדידהו קאמר להו בשלמא גזירה שוה לא גמריתו [ו] דאין אדם דן גזירה שוה מעצמו אלא ק"ו דאדם דן מעצמו איבעי לכו למדן אמרו ליה קל וחומר פריכא הוא. אמר מר למחר מי שפסחו טלה תוחב לו בצמרו גדי תוחב לו בין קרניו

והא

רש"י

אמר לו רבי עקיבא או חילוף. או אני אחליף הדין, דפשיטא לי דהזאה מעכבא, וילפינן בקל וחומר מינה לשחיטה שתעכב: **במועדו.** ויעשו בני ישראל את הפסח במועדו: **הבא לי מועד לאלו.** שיהא זמן קבוע להן כמה שקבוע לשחיטה, הילכך כיון דלא קביע להו זימנא ומצי למיעבד להו מאתמול לא דחו, והזאה נמי לאו מגופיה דפסח היא ולא כתיב בה מועד: **גמ' הלכה זו.** שפסח דוחה שבת: **בני בתירה.** נשיאים היו: **אמר להן. הלל: וכי פסח אחד יש לנו שדוחה את השבת, והלא יותר ממאתים פסחים יש לנו שדוחין את השבת.** כלומר יותר ממאתים קרבנו' יש שדוחין שבת בשנה, חמשים שבתות בשנה, בכל שבת ושבת ארבעה כבשים שנים לתמידים ושנים למוספין, הרי מאתים, לבד שבת שבתוך פסח ובתוך החג שקריבין בהן מוספי היום, שבעת טלאים בפסח וארבעה עשר לחג: **מה מועדו הנאמר בתמיד.** ולקמיה פריך תמיד גופיה מנא להו: **והיה יושב ודורש.** כלרך שהנשיא עושה: **מקנטרן.** לשון קניטה ועלבון קונט"נדיר[א] בלע"ז: **מהו.** הבאת סכין אינה דוחה, דהא אפשר למיעבד מאתמול, ומה יעשה: **שמעתי ושכחתי.** לקמן מפרש טעמא: **בני נביאים הן.** ותראו מה יעשו: **למחר.** בארבעה עשר בשבת: **שפסחו טלה תחב לו בצמרו.** את הסכין: **ומי שפסחו גדי.** שאין לו למר אלא שיער, שאין יכול לתוחבו בצמרו, תחב לו בין קרניו, ואין זה משאוי לעבור עליו משום שביתת בהמתו, דלאו אורחיה בכי האי מלאכה, ובענין זה הביאו סכיניהן: **ראה.** הלל זה המעשה שעשו: **ונזכר הלכה. כך שמעתי: כך מקובלני.** שכך הלכה כמו שעשו אלו: **פסח נמי כתיב ביה במועדו.** ולא שמעת לי' מיניה, ומתמיד ילפת ליה, אלא על כרחיך מדבעית למילף מתמיד לא משתמע להו [ב] דחיית שבת, דאמרי במועדו דקאמר בזמן התירא קאמר, הכא בתמיד נמי לא משמע להו, ומנא ליה: **אלא אמר קרא.** במוספין, **עולת שבת בשבתו על עולת התמיד,** לבד מעולת התמיד, אלמא תמיד נמי דחי: **אמר מר ועוד קל וחומר כו' ופרכוה.** מהא פירכא, שכן כליל שכן תדיר: **וכי מאחר דגמיר.** מרבותיו שגזירה שוה זו לכך באה, דקיימא לן אין אדם דן גזירה שוה מעצמו אלא אם כן נתקבלה ובאה מסיני, דדילמא קרא למילתא אחריתי אתא, וכיון דהוא כך קיבל הרי הוא כמו שנכתב בגופו בפירוש, ולמה ליה קל וחומר שהוא דבר סברא מדעתו ומלבו: **הכי קאמר** נהי דגזירה שוה **לא גמריתו.** מרבותיכם, גזירה שוה לריכא רב דאין אדם דן גזירה שוה מעצמו אלא אם כן למדה מרבו, אלא קל וחומר כו': **אמרו לו קל וחומר.** דאית ביה לא דיינין, דפריכא הוא כדאמרן שכן תדיר:

והא

תוספות

מה מועדו האמור בתמיד דוחה את השבת. ולקמן יליף מעולת התמיד תימא דבשמעתין לא דריש ממשמעות דמועדו וכן הא דפסח דחי טומאה ילפינן לקמן (סוף ע"ב) [ד] מאיש איש נדחה ואין ליבור נדחין ובתמיד ילפינן מג"ש דמועדו מועדו ובפרק כילד צולין (לקמן דף עז.) משמע דדריש לה ממשמעות דמועדו דתניא [ה] וידבר משה את מועדי ה' מה ת"ל לפי שלא מלינו בכל התורה שנאמר בהן מועדו אלא [א] בפסח [ב] ותמיד מועדו אפי' בשבת מועדו אפילו בטומאה שאר קרבנות מנין משמע דממשמעות' דמועדו דריש ועוד דקאמר התם ולריכי דאי כתב רחמנא תמיד שכן תדיר וכליל אבל פסח לא ואי כתיב פסח שכן כרת ואי מגזירה שוה ילפינן מה לריך ללריכותא הא איצטריך מועדו דתמיד משום טומאה ודפסח משום שבת אלא ודאי ממשמעותא דמועדו דריש[ו]. **וע"כ** תנאי היא. ועוד בפ' ר' ישמעאל במנחות (דף עב.) דריש שתי הלחם[ג] דדחו שבת [ו] מתקריב תקריב אפילו בשבת ואפילו בטומאה ולפי שמעתין מלי למילף בג"ש דמועדו מפסח ותמיד או ממשמעותא כמו בכילד צולין (לקמן דף עז.):

תוחב לו בצמרו. וא"ת [ח] והא בעי כלי שרת כדילפינן בפ' דם חטאת (זבחים לז:) [ז] ויקח את המאכלת. ויש לומר שהקדישום. **השתא משמע** בשמעתין דיש איסור רשות הרבים בירושלים **וקשה** דאמרינן בפ' קמא דעירובין (ו:) ירושלים אלמלא דלתותיה ננעלות בלילה חייבין עלי' משום רשות הרבים ולאו דוקא ננעלות אלא ראויות לנעול כדמסיק התם. ותירץ ר"י דהכא לאחר שנפרצו בה פרצות וכי האי גוונא משני בפרק בתרא דעירובין (דף קא.) אמילתא אחריתי[ט]:

מה לתמיד שכן תדיר. ותימה ונילף מבינייהו דתמיד ומילה או משתי הלחם גרידא[ד] דדחו שבת:

והא

א) עבודה זרה דף מו:, ב) לקמן סט: [עי' פירש"י שם ד"ה כלל השייך לכאן שבת קל. יבמות יד. מנחות עב. לו.], ג) [תוספתא פרק ד הי"א], ד) בבא מליעא פה., ה) [סנהדרין דף פב.], ו) [נדה יט:], ז) וכ"ה בירושלמי פרק ו ה"ד, ח) [עיין תוספות זבחים מז. ד"ה איזהו ותוספות חולין ג. ד"ה כגון], ט) [וע"ע תוספות בבא מליעא נג: ד"ה דנפול].

הגהות הב"ח

(א) גמ' והיה יושב ודורש כל היום:

הגהות וציונים

א] להצר (רש"י מ"ב יד כו): ב] יש להוסיף מבמועדו (באה"מ): ג] האי דרשה אקצירת העומר קאי ע"ש (גליון) ועיין מלאכת שלמה לקמן פרק ז מ"ד: ד] [משתי הלחם וחד מהנך כצ"ל מהרש"א] (גליון) ועיין רש"ש:

תורה אור השלם

א) וְיַעֲשׂוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת הַפָּסַח בְּמוֹעֲדוֹ: [במדבר ט, ב]

ב) צַו אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם אֶת קָרְבָּנִי לַחְמִי לְאִשַּׁי רֵיחַ נִיחֹחִי תִּשְׁמְרוּ לְהַקְרִיב לִי בְּמוֹעֲדוֹ: [במדבר כח, ב]

ג) עֹלַת שַׁבַּת בְּשַׁבַּתּוֹ עַל עֹלַת הַתָּמִיד וְנִסְכָּהּ: [במדבר כח, י]

ד) דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר אִישׁ אִישׁ כִּי יִהְיֶה טָמֵא לָנֶפֶשׁ אוֹ בְדֶרֶךְ רְחֹקָה לָכֶם אוֹ לְדֹרֹתֵיכֶם וְעָשָׂה פֶסַח לַיְיָ: [במדבר ט, י]

ה) וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה אֶת מֹעֲדֵי יְיָ אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: [ויקרא כג, מד]

ו) וְאִם תַּקְרִיב מִנְחַת בִּכּוּרִים לַייָ אָבִיב קָלוּי בָּאֵשׁ גֶּרֶשׂ כַּרְמֶל תַּקְרִיב אֵת מִנְחַת בִּכּוּרֶיךָ: [ויקרא ב, יד]

ז) וַיִּשְׁלַח אַבְרָהָם אֶת יָדוֹ וַיִּקַּח אֶת הַמַּאֲכֶלֶת לִשְׁחֹט אֶת בְּנוֹ: [בראשית כב, י]

עין משפט נר מצוה

ב א מיי' פ"א מהלכות קרבן פסח הלכה יט:

רבינו חננאל

ת"ר הלכה זו נתעלמה מבני בתירא פעם אחת חל ארבעה עשר להיות בשבת אמרו לו להלל הזקן פסח דוחה את השבת או לא אמר להו וכי פסח אחד יש לנו שדוחה את השבת והלא יותר ממאתים פסחים דוחין את השבת כו'. ירושלמי אית תנא תני מאה פסחים [אית תנא תני מאתים] אית תנא תני שלש מאות. מאן דתני מאה תמידין [של] שבת. מאן דתני מאתים תמידין ומוספין של שבתות. מאן דתני ג' מאות מוסיף של ראשי חדשים ושל ימים טובים וכו'. **אמר מר נאמר במועדו בפסח ונאמר במועדו בתמיד** מה זו דוחה שבת דכתיב עולת שבת בשבתו על עולת התמיד אף פסח דוחה שבת וכו' ועוד קל וחומר וכו'. **הכי קאמר להו נהי גזרה שוה לא גמיר לכו** דאין אדם דן גזרה שוה מעצמו אא"כ [קבל] קבלה מאבותיו אבל היה לכם לדון קל וחומר מעצמו. אמרו [לו] ק"ו איכא למיפרך מה לתמיד שכן כליל שכן תדיר. **מינוהו נשיא** עליהן התחיל לקנתרן

ליקוטי רש"י

כלל אמר ר"ע. נחלק על ר"א במכשירי מצוה שאין דוחין הואיל ואפשר לעשותן מע"ש [שבת קל ע"א]. **כל מלאכה שאפשר לעשותה מערב שבת.** כגון הבאתו מחוץ לתחום וחתיכת יבלתו [לקמן סט ע"ב]. **נתעלמה מבני בתירא.** שהיו ראשי ארץ ישראל. **אדם אחד יש שעלה מבבל והלל הבבלי שמו.** שמיום שגלה יכניה החרש והמסגר עמו היתה ישיבה מלויה בבבל [סוכה כ ע"א] **מיד הושיבוהו בראש וכו'.** ובשביל שראו להלל שהיה גדול בתורה ועלה אצלן מבבל עזבו נשיאותן ומינוהו נשיא עליהן [ב"מ פה ע"א]. **דאין אדם דן** ג"ש מעצמו. אא"כ קבלה מרבו הל"מ דדלמא קרא למילתא אחריתי איצטריך [נדה יט ע"ב].

סו: אלו דברים פרק ששי פסחים

ג א מיי׳ פ״ג מהלכות קרבן פסח הלכה יט:
ד ב מיי׳ פ״ב מהלכות שגגות הלכה יד סמג לאוין קט קנ טוש״ע או״ח סי׳תס סימן שלט סעיף ד:
ה ג ומיימון הקדמה סעיף ה:
ו ופ״ג מהלכות ק״פ הלכה יט סמג עשין רכו:
ז ד מיי׳ פ״ג מהלכות דעות הלכה ג:
ח ה מיי׳ פ״ג מהלכות ממרים הלכה ז:

רבינו חננאל

ומפני שנחזור נחשלמה מכנה הלכה מכאן אמר רב׳ שכל המחזיר אם חכם הוא חכמתו מסתלקת ממנו מהלל. **ואם נביא** ונבואתו מסתלקת ממנו מדברהה כתרוכי חזדלו עד פרוון בישראל חזדלו עד שקמתי דבורה שקמתי בדבורה עורי עורי דברי שיר וגו׳ אמר ר״ש בן לקיש כל הכועס אם חכם הוא חכמתו מסתלקת ממנו ממה שנאמר אליהשע לו׳ יהודה אני הושפט מלך יהודה אני נושא את אביט אליך וגו׳ וכתיב ועתה קחו לי מנגן וגו׳ מכלל שנסתלקה הנבואה מעליו. וכן הכועס אפי׳ [אם] פסקו לו גדולה מן השמים מורידין אותו ממנו מאליאב אחי דוד שנאמר ויחר אף אליאב בדוד וגו׳ **תניא** אמר להם מקובל **אני** מרבותי שהפסח דוחה השבת ולא פסח ראשון אלא אפילו פסח שני ולא פסח צבור אלא אפילו פסח יחיד אמרו לו מה יהא עם העם ששכחו להביא סכינם מאחמ״ל לשחוט פסחיהם כו׳. וסלקא כיון דפסח חובה הקבוע להם זמן הוא שוי לעקורין ולהקריב בשבת שלה תזה הסכין שהיה פסחו מי שהיה הסכין בין קרני המביאים לצורה. ומקשינן והא עבדיה בעבודה בקדשים ופרע״ק קדים שהקריבום המביאים לעזרה ואח״כ הקדישום שלא יתהא בעושי מלאכה בקדשים. ואע״ג שנראין כמזהר אחר בהבחו בשבת הא אסיקנא לאלחר יד הוא שהוא שלא כדרך המתמרין. שכל העושה בשבת דבר שאינו כדרך מקרי ופשוי כדתנן מלאכה מחמר לאלחר יד המוציא בריבלו כרי ואע״פ שמן התורה מדרבנן אסור הוא. **והכי קא** מיבעיא **להו לבני** בחירא ושאלו בהלל דבר המותר מן התורה מדבר שבות כלאחר יד

לילקוטי רש״י

והא קא עביד עבודה בקדשים בהפ״ה. מתקדשים בעזרה הן קתני פשיטא דמקדשים בעזרה הן. **בביאה חוץ׳ עזרה.** (לפי גמרא ממש שלמטה לענין מזיל לעזרה מזיל בפסח העזרה ו פ״ק). ואין מרחיקין. שלא מרחיקין. הלכות. ואין מרחיקין. הלכות. **מגביהין קדשים.** מרים בפסח ומקח בתמיס לצרך קטן ובעזה לו פ״ק). **הני מילי לענין שבת הכי נמי ליה** ומפרש טעמא דמילתא. **כל שאינו** מכלל דאיכא למימר דמקצת מעשה לצרכו מותר. **אלא** אמר ריש לקיש וישלחו לו מהמחה. מימה לרשב״ם לדרוש נקים מעיקרא לרבי יהודה אלא לרבי שמעון דאמר לקמן לעלמי כתב לחמשת נוסחא אחת זו ומפורש לפי שלמטים בשלוח מחמת פסח דלמי טומאה מעת ליה:

סמ״ע

האידנא: אשכחן תמיד ופסח דדחו שבת דדחו טומאה מנא לן אמרי כי היכי דליף פסח מתמיד לענין שבת הכי נמי ליף מפסח לענין טומאה ופסח גופיה מנא לן אמר רבי יוחנן דאמר קרא ג איש איש כי יהיה טמא לנפש ה איש נדחה לפסח שני ואין ציבור נדחין לפסח שני אלא עבדי בטומאה אמר ליה ר״ש בן לקיש לרבי יוחנן אימא איש נדחה לפסח שני ציבור לית ליה תקנתא לא בפסח ראשון ולא בפסח שני אלא אמר רבי שמעון בן לקיש מהכא ו וישלחו מן המחנה כל צרוע וכל זב וכל טמא לנפש יאמר טמאי מתים ואל יאמר זבין ומצורעין ואני אומר מת ומאי מתים משתלחין זבין ומצורעין לא כל שכן אלא

ח) [מקרא ישי אל אבינדב ויעבירהו לפני שמואל ויאמר גם בזה לא בחר יי׳ ויעבר ישי שמה ויאמר גם בזה לא בחר יי׳. (שמואל א׳ פ״ז, ח-ט) ט) ויאמר יי׳ אל שמואל אל תשגח אל מראהו ואל גבה קומתו כי מאסתיהו כי לא אשר יראה האדם כי האדם יראה לעיניים ויי יראה ללבב. (שמואל א׳ פ״ז, ז) י) דבר אל בני ישראל לאמר איש איש כי יהיה טמא לנפש או בדרך רחוקה לכם או לדורותיכם ועשה פסח ליי׳. (במדבר ט׳, י) כ) עד אנה בני ישראל וישלחו מן המחנה כל צרוע וכל זב וכל טמא לנפש. (במדבר ה׳, ב) ל) כל הטבור אשר ילד בקרבך ובעדרך הזכר תקדיש ליי׳ אלהיך לא תעבד בבכר שורך ולא תגז בכור צאנך. (דברים ט״ו, יט) מ) וזה יהיה משפט הכהנים מאת העם מאת זבחי הזבח בין שור בין שה ונתן לכהן הזרוע והלחיים והקבה. (דברים י״ח, ג) נ) ואתה את ראש המים ואת ראש המים הזאת אל תלין עמך עד שחרית. (שמות ח׳, יז) ס) ויקח משה את עצמות יוסף עמו כי השבע השביע את בני ישראל לאמר פקד יפקד אלהים אתכם והעליתם את עצמתי מזה אתכם. (שמות י״ג, יט) ע) ויאמר יי׳ אל משה ואל אהרן לאמר זאת חקת התורה אשר צוה ה׳ את משה וגו׳ מכלל דמשה אעילם מינה אם נביא הוא נבואתו מסתלקת ממנו מאליעזר דכתיב [ד] לולי פני יהושפט מלך יהודה אני נושא אם אביט אליך ואם אראך (וגו׳) וכתיב ג ויעקה קחו לי מנגן והיה כנגן המנגן ותהי עליו יד ה׳ וגו׳ אמר רבי מני בר פטיש כל שכונם אפילו פוסקון עליו גדולה מן השמים מורידין אותו מנלן מאליאב שנאמר ו ויחר אף אליאב בדוד ויאמר למה [זה] ירדת ועל מי נטשת מעט הצאן ההנה במדבר אני ידעתי את זדונך ואת רוע לבבך כי למען ראות המלחמה ירדת וכי אזל שמואל למשחניהנו בכלהו כתיב ז לא בזה בחר ה׳ ובאליאב כתיב ח ויאמר ה׳ אל שמואל אל תביט אל מראהו ואל גבה קומתו כי מאסתיהו מכלל דהוה רחים ליה עד האידנא: אשכחן תמיד ופסח דדחו שבת דדחו טומאה מנא לן אמרי כי היכי דליף פסח מתמיד לענין שבת הכי נמי ליף מפסח לענין טומאה ופסח גופיה מנא לן אמר רבי יוחנן דאמר קרא ט איש איש כי יהיה טמא לנפש י או בדרך רחוקה לכם או לדורותיכם ועשה פסח ליי׳. (במדבר ט, י) כ) עד אנה בני ישראל וישלחו מן המחנה כל צרוע וכל זב וכל טמא לנפש. (במדבר ה׳, ב) ל) כל הבכור אשר ילד בקרבך ובעדרך הזכר תקדיש ליי׳ אלהיך לא תעבד בבכר שורך ולא תגז בכור צאנך. (דברים ט״ו, יט) מ) וזה יהיה משפט הכהנים מאת העם מאת זבחי הזבח בין שור בין שה ונתן לכהן הזרוע והלחיים והקבה. (דברים י״ח, ג) נ) ואתה את ראש המים ואת ראש המים הזאת אל תלין עמך עד השחר. (שמות ח׳, יז) ס) ויקח משה את עצמות יוסף עמו כי השבע השביע את בני ישראל לאמר פקד יפקד אלהים אתכם והעליתם את עצמתי מזה אתכם. (שמות י״ג, יט) ע) ויאמר יי׳ אל משה ואל אהרן לאמר זאת חקת התורה אשר צוה ה׳ את משה וגו׳ מכלל דמשה אעילם מינה אם נביא הוא נבואתו מסתלקת ממנו מאליעזר דכתיב [ד] לולי פני יהושפט מלך יהודה אני נושא אם אביט אליך ואם אראך (וגו׳) וכתיב ג ויעקה קחו לי מנגן והיה כנגן המנגן ותהי עליו יד ה׳ וגו׳ אמר רבי מני בר פטיש כל שכונם אפילו פוסקון עליו גדולה מן השמים מורידין אותו מנלן מאליאב שנאמר ו ויחר אף אליאב בדוד ויאמר למה [זה] ירדת ועל מי נטשת מעט הצאן ההנה במדבר אני ידעתי את זדונך ואת רוע לבבך כי למען ראות המלחמה ירדת וכי אזל שמואל למשחניהנו בכלהו כתיב ז לא בזה בחר ה׳ ובאליאב כתיב ח ויאמר ה׳ אל שמואל אל תביט אל מראהו ואל גבה קומתו כי מאסתיהו מכלל דהוה רחים ליה עד

מסורת הש״ס עם הוספות

ב) נדרים נ״ו:, ג) ביצה ל״ו:, ג) שבת קמ״ח: ד) [תוספ׳ דלקי׳ פרק ג ה״ז], ה) [תוספ׳ כלים ב״ק ה״ב], ו) [שבת קנ״ג:], ז) ה״א דף ס״ה:, ח) [ועיין תוספות ביצה כ: ד״ה וכתב], ט) [תוספ׳ שבת פ״ג ה״ב], י) [תוספ׳ שבת פ״ג ה״ב], כ) [תוספות מנחות פ״ג: ד״ה ומלין], ל) [תוספות ביצה כ: ד״ה וכתב], מ) שבת קנ״ג:, נ) [תוספ׳ שבת פ״ג ה״ב], ס) [תוספ׳ שבת פ״ג ה״ב], ע) [ועיין ביצה כ: ד״ה וכתב].

גליון הש״ס

גמ׳ דבתיב ויקצוף משה. מגילה ל״ט: תוספות ד״ה ויקצוף ומהרש״א שם. עי׳ תוספות פסיק מהרש״א פ״ב סימן כ״ט:

הגהות ציונים

ב) בכורים ג״ד אמר ר״ש וכ״ה בע״י [ולקמן פר׳ תטוח ובר״ה ג)] [ציל ר״ש] (גליון) פר׳ להלל. לעיל סוף ע״א [צ״ל, ע״י״ש]:

תורה אור השלם

א) חֲלַל אֶת בְּרִזוֹן בְּיִשְׂרָאֵל חֲדַל עַד שֶׁתְּקַנֵּא בְּזוּרָה שִׁכְחָתִי אֵם בְּיִשְׂרָאֵל: (שופטים ה׳, ז)

ב) עוֹרִי עוֹרִי דְּבוֹרָה עוֹרִי עוֹרִי דַּבְּרִי שִׁיר קוּם בָּרָק וְשָׁבֶה שִׁבְיֶךָ בֶּן אֲבִינֹעַם: (שופטים ה׳, יב)

ג) וְהָלַכְתָּ מִשָּׁה עַל פְּקוּדֵי תָּחֵיל שָׁרֵי הָאֲלָפִים וְשָׂרֵי הַמֵּאוֹת הַבָּאִים מִצָּבָא [במדבר ל״א, יד]

תוספות

תוספתא: [במדבר ל״א, יד] ד) וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם הַבָּאִים אֶל אַנְשֵׁי הַצָּבָא הַחַיִּים לַמִּלְחָמָה זֹאת חֻקַּת הַתּוֹרָה אֲשֶׁר צִוָּה יְיָ אֶת מֹשֶׁה: [במדבר ל״א, כא]

ה) וַיֹּאמֶר אֶלְעָזָר הַכֹּהֵן אֶל אַנְשֵׁי הַצָּבָא הַבָּאִים לַמִּלְחָמָה זֹאת חֻקַּת הַתּוֹרָה אֲשֶׁר צִוָּה יְיָ אֶת מֹשֶׁה: [במדבר ל״א, כא]

ו) וַיֹּאמֶר אֶלְעָזָר הַכֹּהֵן אֶל אַנְשֵׁי הַצָּבָא הַבָּאִים לַמִּלְחָמָה אֲשֶׁר צִוָּה יְיָ אֶת מֹשֶׁה אַךְ אֶת הַזָּהָב וְאֶת הַכֶּסֶף אֶת הַנְּחֹשֶׁת אֶת הַבַּרְזֶל אֶת הַבְּדִיל וְאֶת הָעוֹפָרֶת: [במדבר ל״א, כג]

ז) וְעַתָּה קְחוּ לִי מְנַגֵּן וְהָיָה כְּנַגֵּן הַמְנַגֵּן וַתְּהִי עָלָיו יַד יְיָ: [מלכים ב׳ ג, טו]

ח) וַיַּשְׁקֵף אֱלִיאָב אֶחָיו הַגָּדוֹל בְּדִבְרוֹ אֶל הָאֲנָשִׁים וַיִּחַר אַף אֱלִיאָב בְּדָוִד וַיֹּאמֶר לָמָּה זֶּה יָרַדְתָּ וְעַל מִי נָטַשְׁתָּ מְעַט הַצֹּאן הָאֵלֶּה בַּמִּדְבָּר אֲנִי יָדַעְתִּי אֶת זְדֹנְךָ וְאֶת רֹעַ לְבָבֶךָ כִּי לְמַעַן רְאוֹת הַמִּלְחָמָה יָרָדְתָּ: [שמואל א׳ י״ז, כח]

וְהָא קָא עָבֵיד עֲבוֹדָה בְּקָדָשִׁים, אבל בירושלמי מבואר שכיון שהנחת הסכין על הבהמה היא לצורך שחיטתה, כל מלאכה שהיא לצורך הבהמה אין בכך איסור עבודה בקדשים (תוס'). ואילו הבבלי סובר, שכיון שהסכין ראויה גם לצרכים אחרים, יש בכך איסור (אבני נזר או"ח צא).

מַיְמֵי לֹא מָעֲלֵי אָדָם בְּעוֹלָתוֹ, ודוקא על עולתו הקפיד להביאו חולין לעזרה, כי מעילה מקדשים נאמרה דוקא בו (ראה רמב"ם מעילה א, ב), לא כן שאר קדשים קלים, אף שהם אסורים בהנאה מדאורייתא [ראה רש"י להלן (כז, ב, ד"ה בעצי), ותוס' נדרים (י, א ד"ה אדם), **ותמורה** (ג, א ד"ה לא), אך ראה רש"י (מנחות ד, ב) ושיטמ"ק שם (בהשמטות אות יח)], לא הקפיד על כך כיון שאין עליהם מעילה (העמק דבר ויקרא ג, א, וראה מה שכתב במשיב דבר ב, פ). ויש סוברים, שהקפיד כן על כל הקרבנות, שאמנם אין בהם מעילה אך אסורים מדאורייתא, ועולה ומעילה שהזכירה הגמ' הוא לאו דוקא (דבר שמואל; הערות הגרי"ש אלישיב).

אֶלָּא מְבִיאָהּ חוּלִּין לָעֲזָרָה, שאיסור הכנסת חולין לעזרה הוא רק במקרה שעושה בבהמה פעולה שהוא נראה כמי שעומד להקריבה חולין [כגון שעושה בה תנופה], אבל הכנסה בלבד מותרת (תוס'). ויש סוברים, שכאשר זהו צורך הקרבן [כמו כאן כדי שלא ימעלו בו], אין איסור הכנסת חולין לעזרה באופן זה (תוס' מנחות פא, א ד"ה אם). ויש סובר, שכוונת הגמ' שמביאה חולין לפתח העזרה, והלל הקדישה בפתח העזרה (ר"ן נדרים ט, ב).

הֵיכִי מָצֵי מַקְדֵּישׁ לֵיהּ וְהָתְנַן אֵין מַקְדִּישִׁין וְכוּ', שכל אלו דומים למקח וממכר, וחוששים שמא יבא להתיר גם מקח וממכר (גמ' ביצה לז, א). ואף שהאיסור להקדיש הוא מדרבנן, ואין איסור 'שבות' נוהג במקדש, וכמבואר בירושלמי (ח, ג) שמותר להקדיש בשבת בעזרה, הבבלי סובר ש'שבות' שניתן היה לעשותו מאתמול, לא הותר (מצפה איתן, המציין לכסף משנה סוף הל' בית הבחירה, וראה לחם משנה קרבן פסח א, יח).

וממה שהגמ' לא תירצה שהקדישוהו במחשבה [ואפשר להקדיש קרבן במחשבה (ראה שבועות כו, ב)], ראיה שאסור להקדיש בשבת גם במחשבה (שלחן שלמה [להגרש"ז אויערבך] תקכד, ה, וראה אחיעזר ב מט, ד). וממה שהגמ' לא תירצה שהקדישו בערב שבת בתנאי שההקדש יחול בפועל בשבת, ראיה שאף הקדש כזה אסור (שפת אמת; דעת תורה [למהרש"ם] תמד, א). אבל יש שהתירו להקדיש בערב שבת על מנת שיחול בשבת (ראה תורה לשמה עז, ובשו"ת רעקא קמא קנט, כתב להוכיח כן מדעת התרומת הדשן, אבל למעשה אוסר), ולדבריהם מה שלא תי' הגמ' כן, משום שאף שההקדש שלא חל בפועל, אך כיון שכבר אינו יכול לחזור בו מההקדש, נאסר במלאכה, והנחת הסכין עליו אסורה (שפת אמת).

וְאֵין מַחֲרִימִין, בין חרמי כהנים, ובין חרמי גבוה (ערוך השלחן או"ח שלט, יח). **וְאֵין מַגְבִּיהִין תְּרוּמָה וּמַעֲשְׂרוֹת,** מפני שנראה כמתקן (רש"י ביצה ט, א; רמב"ם שבת כג, יד), וגם מפני שנראה כמקדיש את הפירות שהפריש (רמב"ם שם, וראה מגיד משנה שם), ונפק"מ להפרשת תרומות ומעשרות מדמאי, שבזה אינו נראה כמקדיש, שהרי מעיקר הדין אינו חייב ליתנו לכהן, אלא משום שמא יבוא לאוכלו אסור להשהותו אצלו עד שימצא כהן שיקנה ממנו (ראה רש"י סוטה מח, א), אך אסור משום מתקן (שלחן שלמה [להגרש"ז אויערבך] תקכד, ו).

כָּל אֵלּוּ בְּיוֹם טוֹב אָמְרוּ, קַל וָחוֹמֶר בַּשַּׁבָּת, ואף שהפרשת תרומות ומעשרות היא צורך אוכל נפש, אך כיון שהיה אפשר להפריש מאתמול, אוכל נפש שאפשר לעשותו מאתמול אינו דוחה יום טוב (ע"פ רש"י ביצה ט, א, ושלחן שלמה [להגרש"ז אויערבך] תקכד, ו). ■ להלכה, לא מקדישים, מעריכים, מחרימים, ומפרישים תרומות ומעשרות בשבת (שו"ע או"ח שלט, ד), וביום טוב (שם תקכד, א). וכן אין מפרישים חלה (משנ"ב שלט, כו).

וַהֲלֹא מְחַמֵּר. ולא הקשתה מדוע אינו עובר על איסור 'שביתת בהמתו', משום שאיסור מחמר חמור יותר, שיש בו לאו, והוא גם איסור שבגופו [שהוא מנהיגה], לא כן איסור 'שביתת בהמתו' שהוא עשה, וגם אינו איסור שבגופו. ויש שסובר שהוצאה היא מלאכה גרועה, ואיסור 'שביתת בהמתו' לא נאמר עליה, לא כן איסור 'מחמר' שנאמר עליה (פני יהושע שבת נא, ב). ולדעת הראשונים (רשב"א שבת קנג, ב בשם הרמב"ן; ר"ן ע"ז ד, ב מדפי הרי"ף), שהחיוב על שביתת בהמה היא רק על בהמה שלו, היו יכולים להביא כל אחד בהמת חבירו, או להפקיר בהמתו ולהביאה, לכך הקשתה הגמ' מאיסור 'מחמר' שעוברים עליו בכל אופן (מנחת חינוך מוסך השבת לט, מחמר טז, וראה רש"י לעיל ע"א ד"ה ומי, וערוך לנר מכות כא, ב).

חָכְמָתוֹ מְסַתַּלֶּקֶת מִמֶּנּוּ, הוסיף 'ממנו', לומר שלא כל חכמתו מסתלקת, אלא רק באותו דבר שנתגאה בו, וכהלל שנתגאה בענין פסח הקרב בשבת, ובענין זה נתעלמה ממנו הלכה (בן יהוידע, בפי' ראשון).

מִדְּבוֹרָה דִּכְתִיב חָדְלוּ פְרָזוֹן בְּיִשְׂרָאֵל וְכוּ', שאמרה שעד שהנהיגה את ישראל, הם פחדו לשבת בערי הפרזות, וכאשר קמה להנהיגם חדלו לפחד, ובדברים אלו השפילה את המנהיגים שקדמו לה והתפארה בעצמה (רש"י). ובודאי לא היה בה, וכן בהלל שקינתר בדברים, תחושה כל שהיא של גאוה, אך דיבורם היה נראה כדיבור של גאוה, ואף מזה חובה להיזהר [ראה שבת (קיג, א) 'מיתחזי כרמות רוחא'] (אור רש"ז שמות קכט).

אִם חָכָם הוּא חָכְמָתוֹ מְסַתַּלֶּקֶת מִמֶּנּוּ מִמֹּשֶׁה דִּכְתִיב וַיִּקְצוֹף מֹשֶׁה וְכוּ', ואף שמצינו שקדמו לכעס זה של משה עוד כעסים בשני מקומות נוספים, על אלו שהותירו מן המן (שמות טז, כ), ומתוך כך שכח לומר להם הלכות שבת, וכן כעס בשמיני למילואים על אלעזר ואיתמר ששרפו את שעיר החטאת (ויקרא י, טז), ונתעלמה ממנו הלכה שאונן אסור באכילת קדשים (ראה ויקרא רבה יג, א), אך הזכירה הגמ' את כעסו על פקודי החיל המאוחר יותר, כי בו מפורש בתורה שנתעלמה ממנו הלכה, ואלעזר היה צריך להורות ההלכה (מהרש"א).

כָּל שֶׁכּוֹעֵס אֲפִילּוּ פּוֹסְקִין עָלָיו גְּדוּלָּה מִן הַשָּׁמַיִם מוֹרִידִין אוֹתוֹ, כי אין אדם עולה לגדולה אלא אם כן מוחלים לו כל עוונותיו (ראה סנהדרין יד, א), והכועס עתיד לחטוא שוב, כי הכעס מביא לידי חטא (ראה ברכות כט, ב 'לא תרתח ולא תחטי') ולכן אינו עולה לגדולה (עיון יעקב). ודקדק רב מני בר פטיש ואמר 'אפילו פוסקין עליו גדולה', ולא אמר 'כל הכועס מורידין אותו מגדולתו', כי הכעס רק מביא שאם פסקו לו גדולה שמורידים אותו, לא כן משה ואלישע שכבר היו בגדולתן, לכן לא הורידום ממנה מחמת כעסם, שאינו דומה מי שפסקו לו גדולה ועדיין לא השתמש בה, למי שכבר עלה לגדולה והשתמש בה.

■ המשך במילואים עמ' 124

וְאֵין טְמֵאֵי מֵתִים מַשְׂתַּלְחִין, וְאֵיזֶה, זֶה פֶּסַח הַבָּא בְּטוּמְאָה, ומותרים להיכנס לעזרה בשעת הקרבת קרבנם אף אם אינם עושים עבודה (רמב"ם ביאת מקדש ד, יב), ואע"פ שיכולים למנות שליח להקרבת הקרבן, אך בפסח טומאת מת שהותרה בציבור אין לה כלל שם טומאה (חי' רבי אריה לייב ב, ט, וראה אבן האזל שם בהשמטות).

כִּי יִהְיֶה טָמֵא לָנֶפֶשׁ לָמָּה לִי, ש'לנפש' ממעט שאר טומאות שמחמירים בהם יותר מטומאת מת, ולא יתכן לומר ש'איש איש' בא להחמיר, שאם הציבור טמאי מת, הם אינם עושים לא פסח ראשון ולא פסח שני, שאם כן במה חמורים שאר טומאות על טומאת מת, ואין לומר שחומרתם היא ביחיד, שרק טמא מת עושה פסח שני, שהרי מפורש במשנה שאף השאר עושים, א"כ בהכרח ש'איש איש' בא ללמד להקל על הציבור שעושים בראשון בטומאה, ואילו 'לנפש' מחמיר בשאר טומאות שאף בציבור אינם עושים את הראשון (רש"י). והיינו, שאין לומר ש'לנפש' ממעט שאר טומאות ולהקל בהם שרק טמא מת נדחה לפסח שני, אבל שאר טומאות עושים בראשון אפילו יחידים, ולפי זה ציבור אינם עושים בכלל הטומאות בין בראשון ובין בשני, כי ודאי ש'לנפש' בא לומר ששאר טומאות חמורים מטומאת מת, שטמא מת משתלח רק ממחנה אחת ואילו הזב משתי מחנות והמצורע משלשה מחנות, ולכן מוכרח שציבור עושים בראשון בטומאת מת (צל"ח).

תַּלְמוּד לוֹמַר אִישׁ אִישׁ, שהיה לכתוב 'לנפש' בתחילה, כגון 'כי יהיה לנפש טמא', או 'איש כי יגע במת', ונכתב 'איש כי יהיה טמא', ללמד שהוא נדרש בפני עצמו, שכל הטמאים עושים פסח שני (רש"י). ואין הריבוי במה שכפל הכתוב תיבת 'איש', כי להלן (צב, ב) מבואר, שלא רק טמא או מי שהיה בדרך רחוקה עושים פסח שני, אלא אף מי שגשג נאנס או הזיד ולא עשה פסח ראשון שעושים פסח שני, ובהכרח דין זה נלמד מכפילות תיבת איש (רש"ש; ראה ירושלמי פ"ט ה"א).

אָמַר רַב חִסְדָּא וְכוּ'. הקדמה: מקום חניית בני ישראל במדבר התחלק לשלשה מחנות, המשכן והחצר – מחנה שכינה, מקום חניית שבט לוי סביב המשכן – מחנה לויה, מקום חניית ישראל סביבם – מחנה ישראל. כך גם בארץ ישראל, ההיכל ועזרת ישראל עד שער ניקנור – מחנה שכינה, הר הבית – מחנה לויה, וירושלים המוקפת חומה, וכן שאר ערים המוקפות חומה מימות יהושע בן נון – מחנה ישראל (ראה זבחים קטז, ב, ורש"י כאן ובסוטה כ, ב ד"ה במחנה לויה, וד"ה עמו במחיצתו), ויש סוברים ששאר ערים המוקפות חומה אינן מחנה ישראל (ראה צל"ח להלן ע"ב, וזכרון שמואל [לגר"ש רוזובסקי] עט, ב, וראה להלן ד"ה מצורע). ואמר הכתוב (במדבר ה, ב) 'וישלחו מן המחנה כל צרוע וכל זב וכל טמא לנפש', ציווה כאן על מצות שילוח הטמאים מן המחנה, אך חלוקים הם בדינם, טמא מת משתלח ממחנה שכינה בלבד, זב ובעל קרי משתלחים אף ממחנה לויה, ואילו המצורע משתלח אף ממחנה ישראל (ראה כלים א, ז-ח).

הַכָּתוּב נִתְקוֹ לַעֲשֵׂה. ככל לאו הניתק לעשה שאינו לוקה עליו (רש"י). ויש להוכיח מכאן, שאף אם מצות עשה של שילוח טמאים מחוץ למחנות מוטלת על הב"ד, מצות עשה של 'בדד ישב' מוטלת על המצורע, כי הלאו ['ולא יטמאו את מחניהם' (במדבר ה, ג)] הוא בודאי על המצורע, ואם 'בדד ישב' היא מצוה המוטלת על הב"ד, איך הלאו המוטל על המצורע יחשב לאו הניתק לעשה (הגרי"פ פערלא על ספר המצות לרס"ג עשה קפט ד"ה אלא שיש לתמוה). ומה שענושים מלקות חייבי לאוין, והורגים חייבי מיתות בית דין, ואיננו מחשיבים את הלאוים שלהם 'לאו שניתק לעשה', לעשה של מצות תשובה [ואפילו באופן שלא עשה תשובה, כיון שהלאו הוא 'לאו הניתק לעשה'], כי העשה של התשובה אין ב"ד יודעים אם שב באמת או רק מן השפה ולחוץ, וגזרה חכמתו שבכל אופן לא יפטר מעונשו (שדי חמד מערכת ל, צא, בשם ילקוט הגרשוני, וראה הערות הגרי"ש אלישיב).

ויש שביארו, שכיון שלענין מצורע הזהירה תורה בעשה, משמע שהיא באה להוציא את המצורע מכלל הלאו הכללי של כל הטמאים, ואזהרתו הוא רק בעשה (תוס'). ונפק"מ שאם הוא ככל לאו הניתק לעשה, העשה מנתק על כניסה לכל המחנות, ואינו לוקה אפילו על כניסה למחנה שכינה, ואילו הוא ניתוק מיוחד כאן, אינו לוקה אלא על כניסה למחנה ישראל, שם ניתקו הכתוב (שפת אמת, וראה תוס' שבועות ד, א ד"ה מראות).

'בָּדָד יֵשֵׁב' לְבַדּוֹ יֵשֵׁב, שֶׁלֹּא יְהוּ טְמֵאִין אֲחֵרִים יוֹשְׁבִין עִמּוֹ, כגון זבין וטמאי מתים (רש"י; ראב"ד על תורת כהנים תזריע יב, יב). ויש שדרשו מפסוק זה שיהא כמנודה, שאסור לשהות בארבע אמותיו, ואפילו למצורע אחר אסור לשהות בארבע אמותיו (ראב"ד שם, בביאור דרשה נוספת בתורת כהנים שם, וראה הערות הגרי"ש אלישיב).

אֶלָּא אֲפִילּוּ מֵת עַצְמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר וְכוּ', והיינו שיש ללמוד ממה שהתירה התורה הכנסת המת למחנה לויה, ק"ו לטמא מת שמותר במחנה לויה (ע"פ תוס' מנחות צה, ב ד"ה אין). ויש שפירשו, שהלימוד הוא ממה שהתירה תורה כניסה למחנה לויה לאדם בשעה שנושא את המת, שהוא טמא אז בטומאת מת בחיבורין, שהיא טומאה חמורה יותר, ומזה לומדים שכל שכן טמא מת שכבר פירש מן המת שמותר לו הכניסה למחנה לויה, שאין ללמוד ממה שהותר הכנסת המת עצמו, דבזה אין כלל מקום לאסור, כמבואר בגמ' (עירובין קד, ב) שדבר שאין לו טהרה במקוה אין לאסור הכנסתו, (תוס' סוטה כ, ב ד"ה לא, וראה תוס' מנחות שם).

מְצוֹרָע שֶׁנִּכְנַס לִפְנִים מִמְּחִיצָתוֹ בְּאַרְבָּעִים – מצורע שנכנס לא רק לפנים מחומת ירושלים, אלא גם לפנים מערי ישראל המוקפות חומה, לוקה (רש"י; ר"ש וראב"ש כלים א, ז). ויש סובר, שמצורע שנכנס לירושלים לוקה, אבל אם נכנס לשאר ערים המוקפות חומה, אע"פ שאינו ראשי שנאמר 'בדד ישב', אינו לוקה (מאירי; רמב"ם ביאת מקדש ג, ח), שבשילוח מצורע יש שני דינים, שילוחו מחמת טומאתו משלשת המחנות הקדושות, ונוסף דין על המצורע להיות בדד ואיסור להיות במחנה, ובכלל זה שילוח משאר עיירות המוקפות חומה, שאמנם אינן נחשבות מחנה ישראל, אך הן נחשבות מחנה ואינן בדד (ע"פ חי' הגר"ח [סטנסיל] עב, וזכרון שמואל שם).

לִיתֵּן מַחֲנֶה לֶוִי וּמַחֲנֶה לֶוִי, ואם מצורע נכנס להר הבית לוקה שמונים, שעובר על הלאו של 'ולא יטמאו את מחניהם' בכל מחנה ומחנה, וכשנכנס לירושלים לוקה ארבעים, שטימא מחנה ישראל, וכשנכנס להר הבית לוקה שוב ארבעים, שטימא מחנה לויה (רמב"ם ביאת מקדש ג, ט, ע"פ כסף משנה בביאור ראשון, והוסיף, שלפי זה אם נכנס למחנה שכינה לוקה שוב ארבעים, והרמב"ם לא פירט זאת, כי אחרי שביאר שאם נכנס להר הבית לוקה שמונים, משמע שאם נכנס למחנה שכינה לוקה מאה עשרים). ויש סובר, ש'ליתן מחנה לזה ומחנה לזה' אין עניינו חילוק הלאוים לענין המחנות, אלא חילוק לענין הטמאים, שעל מצורע יש לאו מיוחד ועל זב לאו מיוחד, ומצורע זב ילקה שמונים, אבל מצורע בלבד הנכנס להר הבית לוקה רק ארבעים (ר"ש כלים א, ט, ע"פ מקדש דוד לח, ג, המוסיף שנחלקו הרמב"ם והר"ש בביאור התוספתא בכלים שם, וראה שיעורי רבי דוד פוברסקי).

א) לקמן פ:, [במנחות לג: כריתות יז.], ב) לקמן פ"ג, ג) [תוספתא דכלים פרק א ה"ז ע"ש], ד) נזיר מה. סוטה כ:, ה) [זבחים דף קיז.], ו) [שם], ז) לקמן פד., ח) כלים פרק א מ"ה, ט) זבים פרק ב מ"ב, י) מכות טז., כ) חולין קמא., ל) [ועיין תוספות שבועות ד. ד"ה מראות נגעים כו' ואם תמצא כו' הא דאמר כו' וקצת צ"ע], מ) סח ע"א.

ח א מיי' פ"ג מהלכות ביאת מקדש הל' ט סמג עשין קעד ולאוין רס: ט ב שם הלכה ז: י ג שם הלכה ג:

אלא יש לך שעה שזבין ומצורעין משתלחין ואין טמאי מתים משתלחין ואיזה זה פסח הבא בטומאה. אמר אביי אי הכי לימא נמי יאמר זב וטמאי מתים ואל יאמר מצורע ואני אומר זב משתלח מצורע לא כ"ש אלא יש לך שעה שמצורעין משתלחין ואין זבין וטמאי מתים משתלחין ואיזה זה פסח הבא בטומאה וכי תימא הכי נמי והתנן [א] פסח הבא בטומאה לא יאכלו ממנו זבים וזבות נדות ויולדות ואם אכלו פטורין[א] אלא אמר אביי לעולם מקרא קמא אם כן ניכתוב רחמנא [א] איש איש כי יהיה טמא לנפש למה לי וכי תימא האי לנפש להכי הוא דאתא הטמא מת הוא דנדחה לפסח שני אבל שאר טמאין לא [ב] והתניא יכול לא יהו עושין פסח שני אלא טמאי מתים ושהיה בדרך רחוקה זבין ומצורעין ובועלי נדות מניין ת"ל איש איש לנפש דכתב רחמנא למה לי אלא הכי קאמר איש נדחה לפסח שני ואין ציבור נדחה לפסח שני אלא עבדי בטומאה וכי עבדי ציבור בטומאה בטמא מת אבל שאר טומאות לא עבדי. אמר רב חסדא מצורע שנכנס לפנים ממחיצתו פטור שנאמר [ב] בדד ישב מחוץ למחנה מושבו (בדד ישב לבדו ישב מחוץ למחנה מושבו[ב]) הכתוב נתקו לעשה [ג] איתיביה [א] מצורע שנכנס לפנים ממחיצתו בארבעים זבין וזבות שנכנסו לפנים ממחיצתן בארבעים [ד] [ב] וטמא מת מותר ליכנס למחנה לויה ולא טמא מת בלבד אמרו אלא אפילו מת עצמו שנאמר [ג] ויקח משה את עצמות יוסף עמו במחיצתו תנאי היא דתניא [ב] בדד ישב [ה] לבדו ישב שלא יהו טמאין אחרים יושבין עמו יכול יהו זבין וטמאי מתים משתלחין למחנה אחת תלמוד לומר [ד] ולא יטמאו את מחניהם [ו] [ג] ליתן מחנה לזה ומחנה לזה דברי רבי יהודה ר"ש אומר אינו צריך הרי הוא אומר [ד] וישלחו מן המחנה כל צרוע וכל זב וכל טמא לנפש יאמר [א] טמאי מת ואל יאמר טמאי זב ואני אומר טמאי מתים משתלחין זבין לא כ"ש למה נאמר זב ליתן לו מחנה שניה ויאמר זב ואל יאמר מצורע ואני אומר זבין משתלחין מצורעין לא כל שכן למה נאמר מצורע ליתן לו מחנה שלישית כשהוא אומר בדד ישב הכתוב נתקו לעשה. מאי חומריה דזב מטמא מת שכן טומאה יוצאה עליו מגופו אדרבה טמא מת חמור שכן טעון הזאה שלישי ושביעי אמר קרא [ד] טמא וכל טמא לרבות טמא שרץ וזב חמור מטמא שרץ ומאי חומריה כדאמרן אדרבה שרץ חמור שכן מטמא באונס אמרי

רש"י

אלא יש לך שעה שזבין ומצורעין משתלחין. מן העזרה, וטמאי מתים נכנסים לתוכה: בטומאה. כשרוב ציבור טמאין במת עושין פסח בטומאה, וזבין ומצורעין שבהן נדחין: מצורע חמור מזב, ולקמן מפרש חומריה: ואיזה זה כו'. בתמיה: לא יאכלו ממנו. דכי דייקינן איש נדחה ואין ציבור נדחין, בטמא נפש הוא דדייקינן, דגבי איש כי יהיה טמא לא כתיב אלא לנפש, ודידיה דייקינן איש ולא ציבור, אלמא מהתם יליף, דאי מישלחו כדר"ל זב נמי לישתרי: אלא לעולם מקרא קמא. וכדדייקינן איש נדחה ואין ציבור נדחין, ודקשיא לך אימא ציבור כלל לא, א"כ לדיוקא לממעטינן ציבור מהאי דינא לחומרא ממעטינן, למאי הילכתא כתב לנפש למעוטי זבין ומצורעין, לכתוב טומאה סתם דנשמע דבכל טומאות יחיד נדחה לשני וציבור לית להו תקנתא, דע"כ לנפש למעוטי זבין ומצורעין אתא ולאחמורי עלייהו, ואי לגבי ציבור לא מחמיר עלייהו ולמימר דבטומאת מת הוא דאין ציבור נדחין אלא עושין פסחיהן בטומאה אבל בטומאת זיבה וצרעת אפילו ציבור נמי נדחין, לגבי מאן מחמיר עלייהו. וכי תימא לגבי יחיד מחמיר עלייהו, וקאמר טמא נפש הוא דאית ליה תשלומין לשני אבל זב ומצורע אפי' נטהר בשני לית לי' תקנתא בתשלומין, והתניא יכול לא יהו חייבין לפסח שני אלא טמא נפש כו' ת"ל איש איש כי יהיה טמא, משמע כל טומאה, מדלא כתיב לנפש ברישא, א"נ איש כי יגע במת, ש"מ למידרשי' באנפיה נפשיה הוא, לנפש למה לי, אלא ע"כ מיעוטא דציבור לאקולי אתא ולמימרא דאין נדחין אלא עושין בטומאה, ומש"ה כתיב לנפש למימר דבטומאת מת הוא דאקיל עלייהו אבל זיבה וצרעת לא: לפנים ממחיצתו. מחילה שנאסר ליכנס בה, דהיינו לפני' מחומת כל ערי ישראל, כדאמרי' לקמן מצורע משתלח חוץ למחנה ישראל: פטור. ממלקות [ד] דלא יטמאו את מחניהם: נתקו לעשה. ואע"ג דלאו בתר לאו כתיב, ע"כ לנתוקי לאוי אתא, דקי"ל[ו] לאו שניתק לעשה אין לוקין עליו, דאי לאטעוניה עשה ול"ת, הא כתב ביה עשה אחרינא [ד] וישלחו מן המחנה, אבל זבין וטמאי מתים לא נתקו לעשה, ואע"ג דעשה יתירי כתיבי, כל חד וחד למילתיה מדריש בספרי, ועוד דבהאי כתיב [ב] כל ימי אשר הנגע בו וגו' משמע כל ימיו בבדד ישב קאי, דאם עבר ונכנס יחזור ויצא ואין בו עונש אחר, כדדרשינן [ה] כל ימיו לאונס את הנערה במס' מכות (דף טו.) כל ימיו בעמוד והחזר קאי, ומנתקינן ליה ללאוי: זב. מחילתו הר הבית, לאסור לכנס במחנה לויה כדלקמן, שכל הטמאין אין משתלחין אלא מן העזרה לבדה, חוץ מזב ובעל קרי שמשתלחין אף מהר הבית, ומצורע משתלח אף ממחנה ישראל דהיינו כל העיר: מחנה לויה. כל הר הבית[מ] חוץ לחומת העזרה: עמו. ומשה לוי היה: תנאי היא. דאיכא תנא דלא מייתי ליה קרא לעשה, אלא ליתן לו מחנה שלישית: שלא יהו טמאין אחרים יושבין עמו. כגון זבין וטמאי מתים, למדנו לשלוחו של מצורע שהוא חמור מכולן: יכול יהו זבין וטמאי מתים משתלחין למחנה אחת, ת"ל ולא יטמאו את מחניהם תן מחנה לזה ומחנה לזה. מדלא כתיב מחנה[ג] משמע מחנה לכל אחד ואחד, והתם תרתי מחנות כתיבי, [ד] וישלחו מן המחנה, מחוץ למחנה תשלחום, והאי [ב] מחוץ למחנה דמצורע ליתן לו מחנה שלישית להוציאו. דכולהו מהתם נפקי, דע"כ כולן חמורים זה מזה בטומאותיהן, דאי[ד] כולהו שוו לענין מחנות לכתוב שילוח בקל והנך ידענא כל שכן דחמור בעי שילוח, ומדלכתבינהו כולהו ש"מ שילוחו של זה לא כשילוחו של זה: זב לא כ"ש. לקמיה פריך מאי חומריה דזב מטמא מת: לרבות טמא שרץ. לשילוח, והוא הדין לנוגע בנבילה וכל טמאי מגע, לא איצטריך למיכתב זב, דחמיר מטמא שרץ שהרי טומאה יוצאה עליו מגופו: זב אינו מטמא מחמת אונס אם ראה מחמת מאכל ומשתה או חולי או קפילה[ט], כדאמרינן במסכת נדה בפרק בנות כותים (דף לה.) [ו] מבשרו ולא מחמת אונסו: *) ומשנינן כי האי גוונא זב טמויי נמי מטמא. כגון טומאת טמאי שרץ שאינו אלא טומאת ערב:

*) שייך לע"ב

תוספות

הכתוב נתקו לעשה. פי' בקו' דכתיב כל ימי אשר הנגע בו משמע דניתוק לאו הוא כל ימיו בדד ישב שאם עבר ונכנס יחזור ויצא ואין בו עונש אחר כמו [ה] לא יוכל לשלחה כל ימיו. וקשה לר"י דאם כן ה"ל לאיתויי רישיה דקרא בספרים. ועוד הקשה ריב"א דלא דמי דלא יוכל לשלחה כל ימיו משמע דליכא לאו אלא כשמשלחה כל ימיו אבל הכא לא משמע מקרא הכי. ואור"י דהאי נתקו לעשה לא הוי כשאר לאו הניתק לעשה שהעשה כתוב אחר הלאו בסמוך משמע שלתקן הלאו בא כמו [ז] לא תותירו ממנו והנותר וגו'[ז] (שמות יב) וכמו [ח] לא תקח האם על הבנים שלח תשלח[ל] (דברים כב) [ט] אלא ה"פ הכתוב נתקו לעשה דכיון דכל הטמאים היו בכלל ולא יטמאו את מחניהם ופרט במצורע בפני עצמו עשה אתא להוציאו מכלל האחרים לנתקו מן הלאו וליתנו בעשה אבל היכא שאינו כתוב הלאו אלא על דבר אחד לא מנתקינן את הלאו בעשה אלא הוי בלאו ועשה. וקשה דבעל קרי נמי לא לילקי אם נכנס לפנים ממחילתו שהכתוב נתקו לעשה דכתיב [ט] ויצא אל מחוץ למחנה. וי"ל דהכא בחד קרא איכא תרי עשה בדד ישב מחוץ למחנה מושבו. והאי ניתוק עשה [י] נראה דלא מהני אלא במחנה שלישית דלא גרע מזב הואיל ואיכא לאוקמי ניתוק למחנה שליש' ובמחנה שכינה חייב כרת דלא גרע ממחוסר כפורים. וכן משמע בפ' כל הפסולים (זבחים לג:) דקאמר ואי ביאה במקצת שמה ביאה היכי מעייל ידיה לבהונות אידי ואידי עשה שיש בו כרת הוא א"ל ומטוך הואיל והותר לצרעתו הותר לקריו ואיכא למידחי דההיא כרבי יהודה דלא חשיב ליה לקמן ניתוק לעשה:

זבין ובועלי נדות שנכנסו כו'. ריב"א לא גרס ובועלי נדות בהדי זבין דהא אמרינן לקמן[מ] בועל נדה כטמא מת למחנות ובתוספתא ליתיה: מאי חומרא דזב שכן טומאה יוצאה מגופו. ה"ה דהוה מצי למימר שכן מטמא משכב ומושב וכלי חרס בהיסט כדלקמן אלא ניחא ליה למינקט חומרי דלא מצי למימר להו בסמוך גבי חומר בזב מבמצורע: כי

רבינו חננאל

ואתקיף אביי אהא דריש לקיש ואהדר לדרשא דר' יוחנן והכי קאמר לעולם מקרא קמא ונכתוב רחמנא איש איש כי יהיה טמא ולישתוק לנפש למה לי. וכי תימא טמא נפש הוא נדחה לפסח שני אבל שאר טמאים לא. והתניא יכול לא יהו עושין השני אלא טמאי נפש ומי שהיה בדרך רחוקה. זבין ומצורעין ובועלי נדות מנין ת"ל איש איש. ומאחר דכל טמאין עושין פסח שני לנפש דכתב רחמנא למה לי אלא הכי קאמר רחמנא איש נדחה לפסח שני ואין צבור נדחין לפסח שני אלא עבדי בטומאה וצבור דעבדו בטומאה בטומאת מת אבל בשאר טומאות לא: אמר רב חסדא מצורע שנכנס לפנים ממחיצתו פטור ממלקות שנאמר בדד ישב מחוץ למחנה מושבו. אחר שכתוב ולא יטמאו את מחניהם וקבעו בלא [תעשה] העתיקו לעשה וכתב בו בדד ישב מחוץ למחנה מושבו נתקו לעשה לומר שאינו לוקה. ומותבינן עליה מצורע שנכנס לפנים ממחיצתו בארבעים וכן זבים וטמאי מתים שנכנסו לפנים ממחיצתן בארבעים וטמא מת מותר להכנס במחנה לויה ואפילו מת עצמו מותר להכניסו במחנה לויה שנאמר ויקח משה את עצמות יוסף עמו במחיצתו קתני מיהא מצורע שנכנס לפנים ממחיצתו בארבעים והיכי פטר ליה רב חסדא. ושני' תנאי היא ורב חסדא דאמר כר' שמעון דתניא בדד ישב מחוץ למחנה לבדו ישב שלא יהו טמאין אחרים (יושיבם) [יושבים] עמו. יכול יהו זבין וטמאי מתים משתלחין מן המחנה אחת ת"ל ולא יטמאו את מחניהם ליתן מחנה לזה ומחנה לזה דברי ר' יהודה. ר"ש אומר אינו צריך הרי הוא אומר וישלחו מן המחנה כל צרוע וכל זב וכל טמא לנפש יאמר טמא נפש ואל יאמר זב. ואני אומר טמא מת משתלח זב לא כל שכן מה ת"ל זב ליתן לו מחנה שניה יאמר זב ואל יאמר מצורע ואני אומר זב משתלח מצורע לא כל שכן מה ת"ל מצורע ליתן לו מחנה שלישית כשהוא אומר בדד ישב הכתוב נתקו לעשה. מאי חומריה דזב מטמא מת דקתני ואני אומר טמא מת משתלח זב לא כל שכן מכלל שהזב חמור מטמא מת מאי חומריה שכן הזב טומאה יוצאה עליו מגופו. אדרבה טמא מת חמור ממנו שטעון הזאה שלישי ושביעי. ודחי' מוכל דכתיב בטמא מת מרבינן טמא שרץ דלא כתיב ביה בהדיא להיות טעון שילוח חוץ למחנה ומרבינן טמא שרץ שבאה לו הטומאה מבחוץ שדומה לטמא מת הזב חמור מטומאת שרץ שהזב שלו טומאה יוצאה עליו מגופו. ותו אקשי' יש לומר שטומאת שרץ חמור שמטמא אפי' [אם] נפל עליו השרץ באונס מה שאין כן בזב שהזב אינו מטמא באונס דתנן בשבעה דרכים בודקין את הזב וכו' ואם נמצא עליו אונס אינו טמא מאותה הראי' שבאונס.

גליון הש"ס

תוס' ד"ה הכתוב נתקו לעשה. אלא ה"פ הכתוב נתקו לעשה כו'. עי' חולין פ' ע"ב תוס' ד"ה הנה למוסקר זמן.

הגהות הגר"א

[א] גמ' יאמר טמא מת ואל יאמר זב וכו' כצ"ל:

הגהות וציונים

א) "ואם אכלו פטורין" ליתא בכת"י וכ"ה ישר (דק"ס): ב) מיותר, עיין השלמות: ג) צ"ל מהכא (רש"ש), וכ"ה בכת"י: ד) צ"ל ואי (מהרש"א, וכ"ה בדפו"י) ולפנינו ע"פ המהרש"ל:

ליקוטי רש"י

[נדפס בדף סו:]

תורה אור השלם

א) דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר אִישׁ אִישׁ כִּי יִהְיֶה טָמֵא לָנֶפֶשׁ אוֹ בְדֶרֶךְ רְחֹקָה לָכֶם אוֹ לְדֹרֹתֵיכֶם וְעָשָׂה פֶסַח לַיָי: [במדבר ט, י]

ב) כָּל יְמֵי אֲשֶׁר הַנֶּגַע בּוֹ יִטְמָא טָמֵא הוּא בָּדָד יֵשֵׁב מִחוּץ לַמַּחֲנֶה מוֹשָׁבוֹ: [ויקרא יג, מו]

ג) וַיִּקַּח מֹשֶׁה אֶת עַצְמוֹת יוֹסֵף עִמּוֹ כִּי הַשְׁבֵּעַ הִשְׁבִּיעַ אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר פָּקֹד יִפְקֹד אֱלֹהִים אֶתְכֶם וְהַעֲלִיתֶם אֶת עַצְמֹתַי מִזֶּה אִתְּכֶם: [שמות יג, יט]

ד) צַו אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וִישַׁלְּחוּ מִן הַמַּחֲנֶה כָּל צָרוּעַ וְכָל זָב וְכֹל טָמֵא לָנָפֶשׁ: מִזָּכָר עַד נְקֵבָה תְּשַׁלֵּחוּ אֶל מִחוּץ לַמַּחֲנֶה תְּשַׁלְּחוּם וְלֹא יְטַמְּאוּ אֶת מַחֲנֵיהֶם אֲשֶׁר אֲנִי שֹׁכֵן בְּתוֹכָם: [במדבר ה, ב-ג]

ה) וְנָתַן הָאִישׁ הַשֹּׁכֵב עִמָּהּ לַאֲבִי הַנַּעֲרָ חֲמִשִּׁים כָּסֶף וְלוֹ תִהְיֶה לְאִשָּׁה תַּחַת אֲשֶׁר עִנָּהּ לֹא יוּכַל שַׁלְּחָהּ כָּל יָמָיו: [דברים כב, כט]

ו) דַּבְּרוּ אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַאֲמַרְתֶּם אֲלֵהֶם אִישׁ אִישׁ כִּי יִהְיֶה זָב מִבְּשָׂרוֹ זוֹבוֹ טָמֵא הוּא: [ויקרא טו, ב]

ז) וְלֹא תוֹתִירוּ מִמֶּנּוּ עַד בֹּקֶר וְהַנֹּתָר מִמֶּנּוּ עַד בֹּקֶר בָּאֵשׁ תִּשְׂרֹפוּ: [שמות יב, י]

ח) כִּי יִקָּרֵא קַן צִפּוֹר לְפָנֶיךָ בַּדֶּרֶךְ בְּכָל עֵץ אוֹ עַל הָאָרֶץ אֶפְרֹחִים אוֹ בֵיצִים וְהָאֵם רֹבֶצֶת עַל הָאֶפְרֹחִים אוֹ עַל הַבֵּיצִים לֹא תִקַּח הָאֵם עַל הַבָּנִים: שַׁלֵּחַ תְּשַׁלַּח אֶת הָאֵם וְאֶת הַבָּנִים תִּקַּח לָךְ לְמַעַן יִיטַב לָךְ וְהַאֲרַכְתָּ יָמִים: [דברים כב, ו-ז]

ט) כִּי יִהְיֶה בְךָ אִישׁ אֲשֶׁר לֹא יִהְיֶה טָהוֹר מִקְּרֵה לָיְלָה וְיָצָא אֶל מִחוּץ לַמַּחֲנֶה לֹא יָבֹא אֶל תּוֹךְ הַמַּחֲנֶה: [דברים כג, יא]

כי האי גוונא זב נמי טמויי מטמי באונס כדרב הונא [א] דאמר רב הונא [א] ראיה ראשונה של זב מטמאה באונס. מאי חומריה דמצורע מזב שכן טעון פריעה ופרימה ואסור בתשמיש המטה אדרבה זב חמור שכן מטמא [א] משכב ומושב ומטמא כלי חרס בהיסט אמר קרא [א] זב וכל זב לרבות בעל קרי ומצורע חמור מבעל קרי ומאי חומריה כדאמרן אדרבה בעל קרי חמור שכן מטמא במשהו סבר לה כר' נתן [ב] דתניא ר' נתן אומר משום ר' ישמעאל זב צריך [ג] כחתימת פי האמה ולא הודו לו חכמים ואיתקש ליה בעל קרי לזב [א] וכל צרוע למה לי [ד] איידי דכתיב כל זב כתיב נמי כל צרוע. ורבי יהודה שפיר קאמר רבי שמעון ההוא מיבעי ליה [ה] לכדתניא רבי אליעזר אומר יכול דחקו זבין ומצורעין ונכנסו לעזרה בפסח הבא בטומאה יכול יהו חייבין ת"ל [א] וישלחו מן המחנה כל צרוע וכל זב וכל טמא לנפש בשעה שטמאי מתים משתלחין זבין ומצורעין משתלחין אין טמאי מתים משתלחין אין זבין ומצורעין משתלחין. אמר מר [א] זב וכל זב לרבו' בעל קרי מסייע ליה לר' יוחנן [ו] דא"ר יוחנן מחילות לא נתקדשו [ז] ובעל קרי משתלח חוץ לשתי מחנות מיתיבי [ח] בעל קרי כמגע שרץ מאי לאו למחנותם לא לטומאתם האי טומאת [ב] ערב כתיב ביה והאי טומאת [ג] ערב כתיב ביה אלא לאו למחנותם לא לעולם לטומאתם והא קמשמע לן דבעל קרי כמגע שרץ [ג] מה מגע שרץ מטמא באונס אף בעל קרי מטמא באונס מיתיבי בועל

כי האי גוונא זב נמי טמויי מטמי באונס. **תימה לרשב"א** אכתי שרץ חמור שמטמא בכעדשה מה שאין כן בזב דכר' נתן מוקמי' לה דבעי חתימת פי האמה דהוי טפי אפילו מכגריס כדמוכח בסמוך. **ואור"י** דאם היו מפזרין העדשה יהיה יותר מחתימת פי האמה ומגריס. ודוחק [ע]. **ונראה לתרץ** דאיכא למימר טמא מת יוכיח דבכזית וכי פריך בסמוך אדרבה בעל קרי חמור שכן מטמא במשהו לא שייך טמא מת יוכיח דהא אין משולח אלא חוץ למחנה אחת ושם רוצה שיהא מצורע משתלח חוץ לשתי מחנות כבעל קרי:

שכן טעון פריעה ופרימה. תימה לר"י אמאי לא קאמר נמי שכן מטמא בביאה הבא אל האהל [פ]: **ואסור** בתשמיש המטה. כמאן דאמר בפ"ק דמ"ק (ד' ז:) דמוחלט אסור בתשמיש המטה: **שכן** עושה משכב ומושב. **פירש בקונטרס** דהא דתניא בת"כ [ל] דמצורע עושה משכב ומושב לא לטמא אדם ובגדים [ס] אלא לטמא אוכלין ומשקין. אבל ליכא למימר דהא מיירי במצורע בימי ספרו דאינו עושה משכב ומושב כדקתני בהדיא בת"כ דהא אמרינן הכא דמשולח חוץ לג' מחנות ובשילהי מסכת נגעים (פי"ד מ"ג) תנן דבימי ספרו הוי כטמא שרץ אלמא אינו משולח אפי' חוץ למחנה לויה והא דקתני נמי התם ונכנס לפנים מן החומה לאו דוקא לפנים מן החומה ועוד דמסיק הכא שכן טעון פריעה ופרימה והיינו במוחלט **והקשה הרב משה מפונטייז"א** דתניא בתורת כהני' [ל] ט) אשר [ד] ישכב איש אותה פרט למצורעת ואי מצורע לא מטמא משכב ומושב למ"ל למעוטי מהיכי תיתי שתטמא את בועלה דמנדה לא ילפא שכן מטמאה משכב ומושב אלא ודאי מטמאה משכב ומושב להכי איצטריך קרא למעוטי. ויש לומר דאסמכתא בעלמא היא. ועוד הקשה מהא דאמרי' [ק] י) לזכר לרבות מצורע למעיינותיו אקשיה רחמנא לזב מה זב ראייתו מטמא במשא כו' והואיל ואיתקיש אין היקש למחצה [ר] ולמשכב ומושב נמי איתקש ולאו פירכא היא דאם כן [ה] למחנותם נמי נימא דאיתקש ואם כן מאי פריך הכא. והא דתנן בפרק בתרא דמסכת זבין (פ"ה מ"ו) הנוגע בזב ובזבה במצורע כו' אחד הנוגע אחד המסיטו ואחד הנושא ואחד הנישא אלמא משמע דמצורע מטמא בהיסט ובשמעתין משמע דלא מטמא. אור"ת דהא דקתני נישא למשמע דמטמא בהיסט לא קאי אמצורע אלא אאחרא [ש]:

ואיתקש בעל קרי לזב. הכא משמע דבעל קרי נמי טמא מטעם ראיה **ואומר ר"י** דפליגא אההיא דריש המפלת (נדה כב.) דקאמר התם בעא מיניה רבא מרב הונא הרואה קרי בקיסם מהו אמר ליה ותיפוק ליה דהוא עצמו אינו מטמא אלא בחתימת פי האמה וקאמר למימרא דנוגע הוי פירוש מדבעי חתימת פי האמה אלמא משמע התם דמטעם נגיעה טמא **ובפרק יוצא דופן** (שם דף מג:) דקאמר שכבת זרע לרואה במשהו לנוגע בכעדשה פליגא אדשמעתא והמפלת: **מחילות** לא נתקדשו. וא"ת הא אמרינן בפ"ב דזבחים (דף כד.) נעקרה אבן ועמד במקומה מהו כו' ומסיק לעולם פשיטא ליה דכי קדיש דוד רצפה עד ארעית תהומא קדיש. וי"ל דבכילד צולין (לקמן דף פו.) מסקינן כי א"ר יוחנן בפתוחות לחול אבל פתוחות לקודש קודש: *) **האי** טומאת שבעה כתיב ביה והאי טומאת כו'. הוי מצי לשנויי כדמשני בפ"ק (ב) דיומא (דף ו:) לעולם לטומאת שבעה וסיפא איצטריכא ליה אלא שחמור הימנו בועל נדה שמטמא משכב ומושב לטמא אוכלין ומשקין:

*) שייך לדף סח ע"א

זב נמי מטמא באונס. כגון בראיה ראשונה שאין בה אלא טומאת ערב, דאיתקש לשכבת זרע [ט] דכתיב (ויקרא טו) [ד] זאת תורת הזב ואשר תצא ממנו שכבת זרע, והיינו ראיה ראשונה, דלא מנה ביה בהאי קרא אלא חדא זיבה, דאזלינן בתר מניינא דקרא, כדאמרינן במגילה (ד' ח.) מנה הכתוב שתים וקראו טמא כו': **מטמאה באונס.** מהאי היקש גופיה נפקא ליה לרב הונא, מה קרי מטמא באונס אם ראה מחמת רוב מאכל ומשתה, דגבי קרי לא כתיב מיעוטא, אף ראיה ראשונה של זב מטמאה באונס. זוב דומה ללובן ביצה המוזרת, שכבת זרע דומה ללובן ביצה שאינה מוזרת [י]: **פריעה.** פריעת הראש, גידול שיער: **פרימה.** בבגדים: **ואסור בתשמיש המטה.** כדכתיב [ה] וישב מחוץ לאהלו ואין אהלו אלא אשתו. למאן דאמר במועד קטן (ז:) ק"ו לימי חלוטו, איכא חומרא טובא, ולמאן דאמר ימי ספרו דוקא, אפ"ה חומרא מיהא היא, דאילו זב לא מיתסר מידי בתשמיש: **זב.** עושה משכבו ומושבו אב הטומאה לטמא אדם הנוגע בו טומאה חמורה לטמא בגדים שעליו [כ], אע"פ שלא נגעו הבגדים במשכב, אבל מצורע אע"ג דתניא בתורת כהנים [ל] עושה משכב ומושב, לאו אב הטומאה לטמא אדם לטמא בגדים, אלא לטמא אוכלין ומשקין: **ומטמא כלי חרס בהיסט.** דכתיב (ויקרא טו) [ו] וכלי חרש אשר יגע בו הזב ישבר, ותניא בתורת כהנים [מ] יכול אפילו נגע בו הזב מאחוריו יהא טמא, תלמוד לומר [ו] אשר יגע בו ולהלן הוא אומר [ז] אשר תבושל בו, מה בו האמור להלן מאוירו אף בו האמור כאן אינו מטמא במגע אלא מאוירו, אם כן מאחר שלמדנו שמטמא אותו מאוירו מה ת"ל אשר יגע בו, פירוש ומה חלק בו ומה הוסיף בו בכלי חרס בטומאת הזב מבשאר טומאות, במגעו שהוא ככולו, הוי אומר זה היסטו: **ומשנינן זב וכל זב לרבות.** קרי כזב, וכיון דאיתרבי בעל קרי לישתלח חוץ לשתי מחנות, לא איצטריך מצורע, דחמור מבעל קרי: ופרכינן מאי חומריה כדאמרן. [א] וכיון דלא איצטריך וכתביה רחמנא ליתן לו מחנה שלישית, אדרבה כו': **במשהו.** כעין חרדל ובפחות מכאן, במסכת נדה (ד' מ.). ומצורע שיעורו כגריס, בתורת כהנים [ל]: **כחתימת פי האמה.** כדי סתימת נקב פי אמתו, ויליף לה [ח] מהחתים בשרו את זובו [ב] במסכת נדה (מג:): **ואיתקש בעל קרי לזב.** כדכתיב [ד] זאת תהיה [ג] תורת הזב ואשר תצא ממנו שכבת זרע, מה זב צריך [פ] כחתימת פי האמה אף בעל קרי, אלמא מצורע חמור, דאזלא ליה פירכא דכל שהוא, וכי איצטריך ליתן לו מחנה שלישית: **וכל.** דכתיב גבי מצורע, מאי (כל) מרבי גבי דין מצורע: **שפיר קאמר ר' שמעון.** דמפיק ליה מההוא קרא דין שילוחין, ולמה לי קרא אחרינא: **ההוא.** צרוע וזב לכדרבי אליעזר אתי, לאקשינהו לטמא מת לפוטרו מן ההיכרת בפסח הבא בטומאה, ואע"ג דלא איסתרי להו לכתחלה בביאת מקדש: **אין טמאי מתים משתלחין.** כגון פסח הבא בטומאה דאישתרו (טמאי מתים לכתחלה כשרוב הציבור טמאי מתים כדכתיב איש וכו') כדלעיל בשמעתין: **אין זבין ומצורעין משתלחין.** שילוחן הראשון בכרת, ומיהו לכתחלה לא אישתרו, דהא טמא לנפש גלי רחמנא דאין ציבור נדחין הא בשאר טומאות נדחין, מיהו אהני היקישא לפוטרן מן ההיכרת: **מחילות לא נתקדשו.** (א) הני תרתי מילי שמעינהו כי הדדי מרביה, וכי הדדי אמרינהו, מחילות ומערות שלתחת העזרה לא נתקדשו בקדושת עזרה ובעל קרי משתלח כו' והיינו כברייתא, דהא איתקש לזב: **לטומאתן.** דאין טמא שבעה כזב וכטמא מת: טומאת ערב בהדיא כתיב ביה. [ג] כי תצא ממנו שכבת זרע ורחץ במים וגו' (ויקרא טו): **מה שרץ מטמא באונס.** אם נפל עליו שרץ מת: **מטמא באונס.** כגון אם ראה מחמת רוב מאכל ומשתה: בועל

מסורת הש"ס עם הוספות

א) נדה לה., ב) שם מג., ג) [שם כב.], ד) [יבמות נד: וש"נ], ה) [לקמן לה:] מנחות לה:, ו) לקמן פו. [תמיד כז:], ז) [עיין משנה למלך פרק ג מהלכות ביאת המקדש הלכה ג], ח) זבים פרק ה [משנה יא יומא ו.], ט) נדה דף לה., י) נדה לה:, כ) זבים פ"ב מ"ב, ל) מצורע פרשתא ב ה"ד וה"ח, מ) זבים פרשתא ג ה"א-ב וסופו בנדה מג., נ) נגעים פרשתא ג ה"א, ס) נדה כב., ע) עיין תוס' שבת כז. ד"ה שכן, פ) כלים פ"א מ"ד ועי' מהר"ם, צ) זבים פרק ז ה"ב, ק) נדה לה., ר) נדרים ז., ש) [ועיין תוספות יומא ו: ד"ה שמטמאה].

הגהות הב"ח

(א) רש"י ד"ה מחילות. נ"ב ע"י ס"פ כיצד צולין ברש"י [לקמן פו. ד"ה כי אמרה]: (ב) תוס' ד"ה האי וכו' בפ"ק. נ"ב דף ו' וע"ש בתוס' בד"ה קיפה:

הגהות הגר"א

[א] גמ' שכן מטמא משכב ומושב ומטמא כ"ח. נ"ב הרמב"ם [פ"י מהל' טומאת צרעת הי"א] וכל הגאונים לא גרסי משכב ומושב אלא שכן מטמא כלי חרס כו':

גליון הש"ס

גמ' סבר לה כר"נ. עי' שבת כו ע"א תוד"ה שכן מטמא: תוס' ד"ה שכן עושה וכו' אלא לטמא אוכלין. ועי' יומא ו ע"ב תוד"ה שמטמאה, מגילה ח ע"ב תוד"ה ומה מצורע. נדה נד ע"ב תוד"ה יכול:

הגהות וציונים

[א] נראה דתיבות הד"ה צ"ל לקמן. וכצ"ל דחמור מבעל קרי וכיון דלא איצטריך וכתביה רחמנא ליתן לו מחנה שלישית ופרכינן מאי חומריה כדאמרן אדרבה כו' והכל ד"א (באה"מ) ובכת"י ליתא תיבות "וכיון דלא וכו' מחנה שלישית": [ב] צ"ל מזובו (רש"ש): [ג] "תהיה" מיותר (רש"ש): [ד] גירסת מהרש"א ואם שכב ישכב (גליון) ויקרא טו כד: [ה] במקום "דאם כן" צ"ל ואי נמי (מהרש"א עיי"ש, ועיין רש"ש):

ליקוטי רש"י

מטמא באונס. אותה טומאה קלה האמורה בה מגע וטומאת ערב בקרי ולהצטרך לשניה לטמא כזב גמור והא דכתיב מבשרו ולא מחמת אונסו על כרחך בראייה שניה דכתיב בתרה קאי ולא בראשונה דהא איתקש לשכבת זרע ושכבת זרע כל עצמו מחמת אונס סימוס לא [נדה לה ע"א]. חתימת פי האמה. עד שילא ממנו כדי חתימת פי אמתו [שם כב ע"א]. [המשך בהשמטות]

עין משפט
נר מצוה

יא א מיי' פ"ג מהלכות מחוסרי כפרה הלכה ה:
יב ב שם הלכה ט:
יג ג מיי' פ"ה מהלכות אבות הטומאה הלכה א:

תורה אור השלם

א) צַו אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וִישַׁלְּחוּ מִן הַמַּחֲנֶה כָּל צָרוּעַ וְכָל זָב וְכֹל טָמֵא לָנָפֶשׁ: [במדבר ה, ב]

ב) אֵלֶּה הַטְּמֵאִים לָכֶם בְּכָל הַשָּׁרֶץ כָּל הַנֹּגֵעַ בָּהֶם בְּמֹתָם יִטְמָא עַד הָעָרֶב: [ויקרא יא, לא]

ג) וְאִישׁ כִּי תֵצֵא מִמֶּנּוּ שִׁכְבַת זָרַע וְרָחַץ בַּמַּיִם אֶת כָּל בְּשָׂרוֹ וְטָמֵא עַד הָעָרֶב: [ויקרא טו, טז]

ד) זֹאת תּוֹרַת הַזָּב וַאֲשֶׁר תֵּצֵא מִמֶּנּוּ שִׁכְבַת זֶרַע לְטָמְאָה בָהּ: [ויקרא טו, לב]

ה) וְכִבֶּס הַמִּטַּהֵר אֶת בְּגָדָיו וְגִלַּח אֶת כָּל שְׂעָרוֹ וְרָחַץ בַּמַּיִם וְטָהֵר וְאַחַר יָבוֹא אֶל הַמַּחֲנֶה וְיָשַׁב מִחוּץ לְאָהֳלוֹ שִׁבְעַת יָמִים: [ויקרא יד, ח]

ו) וּכְלִי חֶרֶשׂ אֲשֶׁר יִגַּע בּוֹ הַזָּב יִשָּׁבֵר וְכָל כְּלִי עֵץ יִשָּׁטֵף בַּמָּיִם: [ויקרא טו, יב]

ז) וּכְלִי חֶרֶשׂ אֲשֶׁר תְּבֻשַּׁל בּוֹ יִשָּׁבֵר וְאִם בִּכְלִי נְחֹשֶׁת בֻּשָּׁלָה וּמֹרַק וְשֻׁטַּף בַּמָּיִם: [ויקרא ו, כא]

ח) וְזֹאת תִּהְיֶה טֻמְאָתוֹ בְּזוֹבוֹ רָר בְּשָׂרוֹ אֶת זוֹבוֹ אוֹ הֶחְתִּים בְּשָׂרוֹ מִזּוֹבוֹ טֻמְאָתוֹ הִוא: [ויקרא טו, ג]

ט) וְאִשָּׁה אֲשֶׁר יִשְׁכַּב אִישׁ אֹתָהּ שִׁכְבַת זָרַע וְרָחֲצוּ בַמַּיִם וְטָמְאוּ עַד הָעָרֶב: [ויקרא טו, יח] וְאִם שָׁכֹב יִשְׁכַּב אִישׁ אֹתָהּ וּתְהִי נִדָּתָהּ עָלָיו וְטָמֵא שִׁבְעַת יָמִים וְכָל הַמִּשְׁכָּב אֲשֶׁר יִשְׁכַּב עָלָיו יִטְמָא: [ויקרא טו, כד]

י) וְהַדָּוָה בְּנִדָּתָהּ וְהַזָּב אֶת זוֹבוֹ לַזָּכָר וְלַנְּקֵבָה וּלְאִישׁ אֲשֶׁר יִשְׁכַּב עִם טְמֵאָה: [ויקרא טו, לג]

רבינו חננאל

ושנינן להטמאות הזב בטומאת ערב כטומאת שרץ אפילו אם ראה ראיה באונס מטמא טומאת ערב דלא גרע מקרי וכדרב הונא דאמר ראיה ראשונה של זב מטמאה באונס. נתברר שהזב חמור הוא מטמא שרץ שנתרבה מטמא מת ועל זה אמר יאמר טמא נפש ולא יאמר זב. וכן **עוד** דתאני זב משתלח מצורע לא כל שכן מכלל שמצורע חמור מזב. **מאי** חומריה דמצורע מזב שכן טעון פריעת הראש ופרימת בגדיו ואסור בתשמיש שנאמר (ויקרא יד) וישב מחוץ לאהלו ואין אהלו אלא אשתו שנאמר (דברים ה) שובו לכם לאהליכ' וכן מפורש במשקין [דף ז:]. אדרבה זב חמור שכן מטמא משכב ומושב וכלי חרס בהיסט מה שאין כן במצורע. **ושנינ'** מוכל זב אתה מרבה בעל קרי ששניהם טומאתן יוצא מגופן ומבעל קרי מצורע חמור שכן טעון פריעה ופרימה ואסור בתשמיש [המטה]. **וא"ת** בעל קרי חמור שנטמא במשהו מה שאין כן במצורע שהמצורע אינו מטמא [אלא] בגריס דתנן (נגעים פ"ו מ"א) גופו של בהרת כגריס הקילקי מרובע מקום הגריס תשע עדשות מקום עדשה ארבע שערות ונמצאו לל"ו שערות. **זב נמי** כר' נתן דאמר צריך כחתימת פי האמה. ובעל קרי איתקש לזב דמוכל [שלו] זב קא מתרבי לשילוח מן המחנה כו'. **אמרינן** ר' יהודה שפיר קאמר ליה ר"ש דלא צריכת ליה לריבויי להו שלש מחנות מולא יטמאו את מחניהם מישלחו מן המחנה קא מרבית להו. **אמר לך** האי וישלחו מן המחנה מיבעי ליה לכדתניא ר' אליעזר אומר יכול דחקו זבין ומצורעין ונכנסו לעזרה בפסח הבא בטומאה יכול יהו חייבין ת"ל וישלחו כו'. בשעה שטמאי מתים משתלחין זבין ומצורעין משתלחין. אין טמאי מתים משתלחין אין זבין ומצורעין משתלחין: **אמר מר** זב וכל זב לרבות בעל קרי מסייע ליה לר' יוחנן [דאמר] מחילות לא נתקדשו. בעלי קריין משתלחין חוץ לשתי מחנות כמו הזבין. **ומותבינן עליה** מיהא דתנן בסוף מס' זבין בעל קרי כמגע שרץ. **מאי לאו למחנותם** ... שרץ לחוץ למחנה אחת כטמא מת אף בעל קרי למחנה אחת וקשיא לר' יוחנן דאמר חוץ לשתי מחנות. ופרקינן לעולם לטומאתן ובא ללמדנו דבעל קרי כמגע שרץ מה מגע שרץ אפי' באונס טמא אף בעל קרי באונס טמא.

מאי חומְרֵיהּ דְּמְצוֹרָע מִזָּב, והטעם שהגמ' לא אמרה שמצורע חמור שהוא מטמא את כל הבא אל האהל (קושיית תוס'), משום שבמשנה בנגעים (יג, ז) מבואר, שמצורע מטמא בביאה בתנאי שהוא נעצר לנוח, וא"כ מצורע שנכנס למחנה ולא נעצר, אינו חמור מזב (שפת אמת). ומה שלא אמרה הגמ' שכן מצורע טעון גידול שפם וקריאה 'טמא טמא', יש לומר שתנא ושייר (הערות הגרי"ש אלישיב).

שֶׁכֵּן טָעוּן פְּרִיעָה וּפְרִימָה. ואף מצורע מוסגר שאינו טעון פריעה ופרימה, ואעפ"כ משתלח מחוץ לשלשה מחנות [כמבואר במגילה (ח, ב)] (קושיית השפת אמת), נחשב הוא חמור ושייך בו את הקל וחומר, כי די ששמו מצורע, ומצורע חמור מזב (מנחת שלמה).

אַדְּרַבָּה זָב חָמוּר שֶׁכֵּן מְטַמֵּא מִשְׁכָּב וּמוֹשָׁב, אבל מצורע, אע"פ שמבואר בתורת כהנים שהוא מטמא משכב ומושב, אין הכוונה לאב הטומאה שיטמא אדם ובגדים, אלא לטמא אוכלים ומשקים (רש"י), כלומר, שהמצורע אינו מטמא טומאת משכב ומושב לטמא את האדם בטומאה חמורה שיטמא גם את בגדיו שעליו, אך הוא בכלל טומאת משכב ומושב לטמא אדם שיטמא אוכלים ומשקים שנוגע בהם (שער המלך טומאת צרעת י, יא, בדעת רש"י, וראה מהרש"ל; רמב"ן נדה לד, ב). ויש סוברים, שאינו מטמא אדם ובגדים כלל, ואף אינו מטמא אדם לטמא אוכלים ומשקים, והמבואר בתורת כהנים שמצורע עושה משכב ומושב, הכוונה רק לאוכלים ומשקים (תוס' כאן בשם רש"י, ובנדה לה, א ד"ה לאחרים; הראב"ד בהשגות טומאת צרעת יג, יג, אך ראה רמב"ם שם י, יא). ויש סוברים, שמצורע מטמא טומאת משכב ומושב לטמא אדם ובגדים (תוס' יומא ו, ב ד"ה שמטמא וד"ה לטמא [מציינו הרעק"א בגליון הש"ס], וכתבו שרש"י שם חזר ממה שכתב כאן, אך ראה שער המלך טומאת צרעת י, יא). ומה שמבואר כאן שמצורע אינו מטמא משכב ומושב, הכוונה לימי ספירת טהרתו (תוס' שם, וראה כאן שדחו שיטה זו להעמיד סוגייתנו בימי ספירה, כי בימים אלו אינו משתלח מחוץ לשלשה מחנות, וגם אינו בפריעה ופרימה, וראה הגהות הגר"א שלא גורסים כלל 'משכב ומושב').

וְאִיתְּמַשׁ לֵיהּ בַּעַל קֶרִי לְזָב, שאף הוא נטמא רק אם יוצא ממנו קרי בשיעור של חתימת פי האמה, וכיון שהוא גדול יותר משיעור גריס הנאמר במצורע, עולה שאין כל חומרא בבעל קרי יותר ממצורע, ולכן אי אפשר ללמוד שילוחו של מצורע בקל וחומר מבעל קרי (תוס' ד"ה כי, ותוס' שאנן). ויש מצדד, ששיעור חתימת פי האמה תלוי בכל אדם לפי מה שהוא, פעמים הוא יותר מגריס ופעמים פחות, ומטעם זה אין להקשות ממנו לא לקולא ולא לחומרא (שפת אמת).

וממה שהוקש בעל קרי לזב שאינו טמא אלא בשיעור, משמע שטומאת בעל קרי היא כמו זב שמטמא משום ראיה, וזה שלא כדעת רב הונא (נדה, כב, א) שבעל קרי טמא משום נגיעה (תוס'). ויש שביארו להיפך, שכל מה ששייך שיעור בטומאה, הוא רק בטומאת מגע, אבל בטומאה משום ראיה לא שייך בה שיעור, ומוכרח גם מסוגייתנו שטומאתו מטעם נגיעה (ע"פ רש"י נדה כב, א, וראב"ד אבות הטומאות ה, א, וראה כס"מ שם).

וְרַבִּי יְהוּדָה שַׁפִּיר קָאָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן, אין שאלת הגמ' מדוע לא למד את דין שילוח מצורע ממחנה ישראל ממה ששילוחו נכתב בפירוש ולא נלמד מבעל קרי, שהרי הגמ' ביארה שרבי שמעון שלמד מצורע בקל וחומר מבעל קרי, זהו רק לדעת רבי נתן בשם רבי ישמעאל, שלדעתו בעל קרי צריך שיעור חתימת פי אמה, אך לדעת חכמים שהלכה כמותם, אין שיעור לקרי, וא"כ אין ללמוד מצורע בקל וחומר מבעל קרי, ולכן יש צורך לדורשו ממקום אחר, אלא שאלת הגמ' היא על הזב, מה טעם הוצרך הכתוב למעט מ'ולא יטמאו את מחניהם' שמשתלח משתי מחנות, הלא זאת אפשר ללמוד ממה ששילוח הזב נכתב בפירוש אף שנלמד בקל וחומר מטמא שרץ, ונכתב בתורה רק לחילוק מחנות (שפת אמת).

אֵין טְמֵאֵי מֵתִים מְשְׁתַּלְּחִין אֵין זָבִין וּמְצוֹרָעִין מְשְׁתַּלְּחִין, אך לכתחילה אסורים להיכנס, משום שרק לענין טמאי מתים חידשה התורה שאם רוב הציבור טמאים מותר להם להיכנס לעזרה, ולא לגבי טומאות אחרות (כמבואר לעיל ע"א), אך מועיל ההיקש שלא יתחייבו כרת (רש"י). ויש שכתב, שאין כרת אלא במחנה שכינה שנאמר לענין טמא מת, אבל במחנה לויה וישראל יש בו רק איסור לאו, ומשום שטמאי מתים שנאסרו להיכנס למחנה שכינה, כשהותרו להיכנס בטומאה, הותרו להיכנס דוקא למחנה שכינה, ולא הותרו למחנה לויה וישראל שמעולם לא נאסרו להיכנס לשם ורק יש בהם איסור לאו, ולכן זבים ומצורעים ישנם באיסור לאו בפסח הבא בטומאה, מחמת איסור כניסתם למחנה לויה וישראל, ואין דרך להיכנס למחנה שכינה, אלא דרך מחנה ישראל ולויה (צל"ח להלן סט, ב, וראה בהגהות ברוך טעם שם).

דְּאָמַר רַבִּי יוֹחָנָן וְכוּ', ואין שייכות בין שתי המימרות, אלא ששמעון רבי יוחנן מרבו יחד, וכך חזר ואמרם (רש"י, וראה אור המאיר [למהר"ם שפירא מלובלין] עא, לבאר מה הועיל רש"י בדבריו, הלא יקשה מדוע רבו אמרם יחד). ויש שפירש שיש שייכות ביניהם, שדברי רבי יוחנן הם על פי המשנה (תמיד כה, ב) שמי שאירע לו קרי הולך דרך המחילות, שעל אף שבעל קרי משתלח חוץ לשתי מחנות, אך כיון שמחילות לא נתקדשו, מותר לו ללכת במחילות (תוס' רי"ד; משנה למלך ביאת מקדש ג, ג, וראה רש"י להלן פו, א, ומהרש"א שם).

מְחִילוֹת לֹא נִתְקַדְּשׁוּ – מחילות שתחת העזרה אינן קדושות בקדושת עזרה (רש"י), אבל קדושות בקדושת הר הבית (שער המלך בית הבחירה ו, ט, בדעת רש"י כאן). ויש סוברים שאם הן פתוחות לעזרה, הן קדושות בקדושת עזרה, ואם הן פתוחות להר הבית לא התקדשו כלל, אפילו לא בקדושת הר הבית (תוס'; מאירי להלן פו, א; מפרש תמיד כו, א; שער המלך שם בדעת תוס' יומא ו, א ד"ה מביתו, וראה מה שדן שם בדעת רש"י להלן פו, א).

וּבַעַל קֶרִי מְשְׁתַּלַּח חוּץ לִשְׁתֵּי מַחֲנוֹת – אף ממחנה לויה, ומחנה לויה היה חלוק לשני מחנות, זכרי הלויים היו שומרים משמרת המשכן סביב אוהל מועד, ושם היתה קדושת מחנה לויה, וסביב לשטח זה חנו הלויים באהליהם עם נשיהם וטפם, ולשטח זה לא היתה קדושת מחנה לויה. ובזמן המשכן לא השתלח מכל מחנה לויה, אלא מהמחנה הפנימי של זכרי הלויים שהיה סביב משכן העדות, שרק לו היתה קדושת מחנה לויה (משך חכמה במדבר א, נ-נג, וראה תשב"ץ ג, קלז).

לֹא לְטוּמְאָתָם - שאינו טמא שבעה כזב וכטמא מת (רש"י). ואין לפרש שבא להשמיע לנו שבעל קרי אינו אב הטומאה, שזה אנו כבר יודעים ממה שלא נמנה במשנה (כלים א, א) בכלל אבות הטומאות (משנה למלך ביאת מקדש ג, ג).

מַה מַּגָּע שֶׁרֶץ מְטַמֵּא בְּאוֹנֶס, אַף בַּעַל קֶרִי מְטַמֵּא בְּאוֹנֶס, כגון אם ראה מחמת רוב מאכל ומשתה (רש"י, ראה זבים ב, ב), או מחמת טורח הדרך (ריב"ן, ראה שבת קכז, ב). שלא מצינו מיעוט בכתוב לראיית אונס לגבי קרי (רש"י לעיל ד"ה מטמאה). או משום שכל קרי הוא נחשב ראיה באונס (ע"פ רש"י נדה לה, א, וראה זבים שם).

אֶלָּא לָאו לְמַחֲנוֹתָם. והמקור לחילוק זה שבועל נדה אין דינו כנדה לענין שילוח מחנות, והרי נאמר בתורה 'ותהי נדתה עליו' שדין הבועל כדין הנדה (קושיית המשנה אחרונה זבים ה, יא, הנשאר בצ"ע), הוא על פי מה שמצינו למסקנת הגמ' ביומא (ו, א-ב) חילוק דין בין הבועל נדה לנדה, שהבועל את הנדה טבילתו ביום, ואילו הנדה יכולה לטבול רק בליל שמיני לטומאתה, ואם טבלה מבעוד יום אין טבילתה טבילה, והטעם משום שדין הבועל נדה כדין הנדה נאמר רק במה שכתבה התורה בפירוש, אך במה שלא כתבה בפירוש יש לנו לדמותו לטמא מת מסברא, כיון ששניהם טומאתם טומאת מגע (תוס' יומא ו, ד"ה סיפא).

והטעם שבועל הנדה משתלח רק ממחנה שכינה, אף שבועל הנדה הוא גם בעל קרי האסור להיכנס אף למחנה לויה [כמבואר לעיל (סז, ב)], אלא שיש מקרים שהוא משתלח רק ממחנה שכינה, שהרי בועל הנדה יכול לטבול מבעוד יום, ואם אכן טבל מקריו, משתלח רק ממחנה שכינה, או באופן שלא גמר ביאתו, שאף באופן זה משתלח רק ממחנה שכינה (משנה למלך ביאת מקדש ג, ג, שמצינו המסורת הש"ס לעיל סז, ב).

אֶלָּא אֵימָא 'מִחוּץ לַמַּחֲנֶה' זוֹ מַחֲנֵה לְוִיָּה. וזהו המקור למצוה ולחובה על הבעל קרי לצאת מן המחנה, ואילו לעיל (שם) שדורשת הגמ' שילוחו של בעל קרי ממחנה לויה מן הכתוב 'וישלחו מן המחנה וגו' וכל זב' לרבות בעל קרי, זהו חיוב על בית דין ועל כל ישראל לשלחו מן המחנה [ולא משום 'כופין על המצוות', ולכן חובתם לשלח אפילו בעל קרי שוטה או קטן (בן תשעה ומעלה)] (הערות הגרי"ש אלישיב).

שֶׁמְּנַקְּבָן בְּסַכִּין, לרוקן את הקרבן מהלכלוך שבתוכו כדי שלא יסריח עד הערב. ולשון 'מיחוי' הוא על שם שמוציא את הפרש הרכה שנמחית בתוך המעיים, או מלשון ניקוב וחיבול, כמו 'תמחה את זכר עמלק' (רש"י). ומכאן ראיה שמצות מחיית עמלק אינה הריגתם בלבד, אלא יש ענין בהריגתם ע"י יסורים, בניקוב וחיבול (הרב מטשעבין, מובא משמו בפרדס יוסף כי תצא, ש, וראה טעמא דקרא אסתר ט, ה).

שֵׁירְקָא דְּמַעֲיָיא דְּנָפְקָא אַגַּב דּוּחְקָא דְּסַכִּינָא, הוצאת הליחה הדבוקה במעיים על ידי דחיקת הסכין עליהם (רש"י).

והטעם שמיחוי קרביו אסור, משום 'שבות', שדומה לממחק (ריב"ן, המובא בקובץ שיטות קמאי במשנה לעיל סה, ב), או שדומה לדש (תפארת ישראל יכין ב), או משום 'מכין משבת ליום טוב' (מנחת שלמה; הערות הגרי"ש), או יתכן שדחיקת הסכין היא מלאכה גמורה (מהרש"א להלן סט, א), משום בורר פסולת (מנחת שלמה).

כְּדִמְתַרְגֵּם רַב יוֹסֵף וְכוּ', רב יוסף לא המתרגם, שהתרגום כבר היה בימי התנאים, אלא שרב יוסף היה בקיא בתרגום, לכן נקרא על שמו (ע"פ רש"י קידושין יג, א, ותוס' ב"ק ג, ב ד"ה כדמתרגם, ותוס' רא"ש מגילה ג, א).

'בָּשָׂן' זֶה אֱלִישָׁע הַבָּא מִן הַבָּשָׂן, ואף שבסדר הדורות אליהו קדם לאלישע, הטעם שאלישע הוקדם משום שהוא החיה שני מתים, ואילו אליהו החיה רק אחד (מהרש"א), או משום שהחייאת המתים על ידי אלישע, הוא חידוש גדול יותר משל אליהו, כי אליהו טרם בואו לעולם היה מלאך, וכן בעזיבתו את העולם חזר להיות מלאך, מה שאין כן אלישע שהוא בשר ודם (בן יהוידע).

ונקט בשן וגלעד, שהן בעבר הירדן ואינן מעיקר ארץ ישראל, לומר שלעתיד לבוא אף המתים שבחוץ לארץ יזכו לתחיית המתים על ידי צדיקים, שעל ידי הצדיקים הנקברים בחוץ לארץ יזכו גם שאר המתים שם לגלגול מחילות, וכמבואר במדרשים (מהרש"א). והטעם שרב לא הזכיר אף את יחזקאל שהחיה מתים בבקעת דורא, שסבר כדעת האומר (בסנהדרין צב, ב), שיחזקאל לא החיה מתים, אלא תחיית המתים שהחיה היא משל לגאולת ישראל מן הגלות שהיא מעין תחיית המתים (עיון יעקב על עין יעקב, בתי' שני).

עֲתִידִים צַדִּיקִים שֶׁיְּחַיּוּ מֵתִים וְכוּ', וּכְתִיב 'וְשַׂמְתִּי מְשָׁעֲנָתִי עַל פְּנֵי הַנָּעַר', ומתבאר על פי המובא בכתובות (קיא, ב) שעמי הארץ אינם עתידים לחיות בתחיית המתים, אך אם מהנה תלמיד חכם מנכסיו, יחיה, וזהו שאמרו שעתידים הצדיקים להחיות מתים, שנאמר 'ושמת משענתי' וגו', שכל תלמיד חכם יחיה את מי שהחזיקו (הגר"ח מוואלאזין, מובא במעין חיים [לר"ד ליבשיץ] ב, דרוש לשבת הגדול; ענף יוסף על עין יעקב, בשם שבט מישראל). ויש שפירש, שהכוונה לטל של תחיה הנולד מן הרוק של תלמידי חכמים היוצא מפיהם בשנתם וזב על ספרי לימודם (ענף יוסף שם).

'בִּלַּע הַמָּוֶת לָנֶצַח' וְכוּ', שהלא יהיו שני אופני גאולה, אם יזכו ישראל 'אחישנה', ואם לא יזכו 'בעתה', ובגאולה של 'אחישנה' מחמת זכותם של ישראל עולם כמנהגו נוהג, ואע"פ שהריגה במזיד לא תהא, בשוגג תהא, ולכן יצטרכו לעיר מקלט, ובגאולה של 'בעתה' לא יצטרכו ערי מקלט, שלא יהרוג איש את רעהו (הקדמת השל"ה תולדות אדם, רסח; משך חכמה דברים יט, ח). ויש שפירשו, שמיתה מחמת מקרה לא תהיה, אבל מיתה מחמת חטא תהיה, אלא שבישראל החטא לא יהיה מצוי, ואילו באומות העולם יהא מצוי (קרן אורה מו"ק כח, ב, ע"פ שלטי הגיבורים שם יח, א מדפי הרי"ף, ח, וראה רש"י ישעיה סה, כ, בשם המדרש). כמו כן מיתה על ידי רציחה תהיה, שהרי עתידים ערי מקלט לשוב, ואילו לא תהיה מיתה, מה צורך בהם (ערוך לנר מכות ט, ב).

כָּאן לָעוֹלָם הַבָּא כָּאן לִימוֹת הַמָּשִׁיחַ, 'ימות המשיח' הוא זמן שיכלה השעבוד מישראל (רש"י סנהדרין צא, ב). ו'לעולם הבא' הוא העולם שאחרי תחיית המתים (רמ"ה סנהדרין צ, א; רמב"ן בתורת האדם ובשער הגמול). ויש שסובר שהכוונה לעולם הנשמות, שלאחר מיתת האדם (רמב"ם בפי' המשנה שם, ובהלכות תשובה ח, ח).

בְּתְחִלָּה מָה שֶּׁאֲנִי מֵמִית אֲנִי מְחַיֶּה, וַהֲדַר מַה שֶּׁמָּחַצְתִּי וַאֲנִי אֶרְפָּא, כלומר, שיקומו לתחיה במומיהם, ואח"כ ירפא אותם (רש"י), והוא כדי שלא יאמרו שלא קמו אותם אלו שמתו, אלא אחרים הם (בראשית רבה צה, א). או משום שכך נס הריפוי ניכר יותר כאשר קם לתחיה עם מומו ואח"כ מתרפא, מאשר אם יקום כבר אחר הריפוי (מהרש"א סנהדרין צא, ב).

אלו דברים פרק ששי פסחים

בועל נדה בטמא מת. סיפא דמתמיהין לעיל היא: מצורע חמור מזב. למתעלין כלפנים, וכן בטמא מת: **יצא בעל קרי.** מפרש ואזיל מאי היא: **לא, יצא מכלל טמא מת כו'.** וכמי שמטמא עד ימי נגעיו: **מכלל זה, להבך לפי תומר טומאתן טומאת שלמים, יפת בעל קרי שאינו שמטמא מת חמור ממנו שהוא טומאת ערב, אפילו הכי לענין ממנות בעל קרי ממנו, לעל כרחין כי כתיב וכל זב לרבויי בעל קרי יפת בעל קרי זב, וכל טמא לרבויי טמא שרץ לכלל טומאת מת ומת מתמ', לכל מד ומד ליאתי היה מדמינן ליה.** ונעל קרי דומה לזב שטומאתם יוצאה עליו מגופו: **ויצא אל מחוץ למחנה.** בפעל קרי כתיב כי יהיה בן איש וגו': הכי גרסינן **ויצא אל מחוץ למחנה זו מחנה שכינה ולא יבא אל תוך המחנה זו מחנה לויה, מכאן שבעל קרי משתלח חוץ לשתי מחנות.** לקמיה קתי סיפא דמתניתין: **במחנה לויה לא יבא אל תוך המחנה זו מחנה שכינה ועומד במקנה לויה לשלחו ממנה,** וקתי מהכי ליה **אלא אימא מחוץ למחנה זו מחנה לויה לא יבא אל תוך המחנה זו מחנה שכינה מתקוף לה רבינא אימא אידי ואידי למחנה שכינה ולעבור עליו בעשה ולא תעשה אם כן לימא קרא ויצא אל מחוץ למחנה ולא יבא אל תוך המחנה למה לי שמע מינה ליתן לו מחנה אחרת: ומיחוי קרביו וכו':** מאי מיחוי קרביו רב הונא אמר שמנקבן בסכין (רב) חייא בר רב אמר שירקא דמעייא דנפקא אגב דוחקא דסכינא אמר ר' אליעזר[ג] מאי מעמא דחייא בר רב דכתיב [ד]והרבות מחים גרים יאכלו מאי משמע דכתיב דכתיב רב יוסף ונכסיהן דרשיעיא צדיקיא יחסנון [ה]ורעו כבשים כדברם אמר [רב] מנשיא בר ירמיה אמר רב כמדובר בם מאי כמדובר בם אמר אביי והרבות מחים גרים יאכלו אמר לה רבא בשלמא אי כתיב חרבות דקאמרת השתא דכתיב וחרבות מילתא אחריתי קאמר אלא אמר רבא בדרב חנאל אמר ר' דאמר רב חנאל אמר רב עתידין צדיקים שיחיו את המתים כתיב הכא ורעו כבשים כדברם וכתיב התם [ו]ירעו בשן וגלעד כימי עולם בשן זה אלישע הבא מן הבשן שנאמר [ז]ויעבר ושפט בבשן וכתיב [ח]פה אלישע בן שפט אשר יצק מים על ידי אליהו שנאמר [ט]ויאמר אליהו התשבי מתושבי גלעד וגו' אמר ר' שמואל בר נחמני א"ר יונתן עתידים צדיקים שיחיו מתים שנאמר [י]עוד ישבו זקנים וזקנות ברחבות ירושלם ואיש משענתו בידו מרוב ימים וכתיב [יא]ושמת משענתי על פני הנער. [יב]עולא רמי כתיב [יג]בלע המות לנצח וכתיב [יד]כי הנער בן מאה שנה ימות לא קשיא כאן בעכו"ם כאן בישראל כאן בעכו"ם [טו]ועובדי כוכבים מאי בעו התם דכתיב [טז]ועמדו זרים ורעו צאנכם ובני נכר אכריכם וכורמיכם. רב חסדא רמי כתיב [יז]וחפרה הלבנה ובושה החמה וכתיב [יח]והיה אור הלבנה כאור החמה ואור החמה יהיה שבעתים כאור שבעת הימים לא קשיא כאן לעולם הבא כאן לימות המשיח [יט]ולשמואל דאמר אין בין העולם הזה לימות המשיח אלא שיעבוד מלכיות בלבד מאי איכא למימר אידי ואידי לעולם הבא ולא קשיא [כ]כאן במחנה שכינה כאן במחנה צדיקים. [כא]רבא רמי כתיב [כב]אני ממית ואחיה וכתיב מחצתי ואני ארפא השתא אחויי מחי מרפא לי כל שכן אלא אמר הקב"ה מה שאני ממית אני מחיה כמו שמחצתי ואני ארפא [כג]ת"ר אני ממית ואחיה יכול אמיתה אחת ואחיה אחת כדרך שהעולם נוהג ת"ל מחצתי ואני ארפא מה מיתה וחיים באחד אף מיתה וחיים באחד מכאן תשובה לאומרים אין תחיית המתים מן התורה דבר אחר בתחלה מה שאני ממית אני מחיה והדר מה שמחצתי ואני ארפא:

והקטר

דסכינא. כמו הרשעים שמחזיקין בנכסי הטובים כתיב חזרבות מחים גרים יאכלו. פי' וחרבות נכסי. מחים הרשעים. גרים יאכלו הצדיקים. כלומר נכסי הרשעים הצדיקים יאכלו אותם: אמר רב חיננא עתידין הצדיקים להחיות את המתים כתיב הכא ורעו כבשים כדברם וכתיב התם ירעו בשן וגלעד כימי עולם

מסורת הש"ס עם הוספות

ב) [זבים פרק ה משנה ג], ג) [נכ"ל ג"ז], ד) [נכ"ל נא.], ה) [נכ"ל נא.], ו) [נכ"ל נא.], ז) [נכ"ל נא.], ח) [נכ"ל נא.], ט) [נכ"ל נא.], י) [נכ"ל נא.].

גליון הש"ס

גמ' **בא** במחנה שכינה. עי' לקמן מכלים יח פסוק"ב פ"ק ה"ב:

הגהות וציונים

ב) [צ"ל ומותר] (גליון) ג) [צ"ל אי"מ] (גליון) ובדפו"י **אי"מ אי:** ג) צ"ל נימא **ויצא אל** כתוץ **למחנה** (רש"ש): ד) להגהת (רש"ש שמות טז כא): ה) רפש: ו) נראה להוסיף **אלו יהיה אבתי ליה אעיילתיה אפיקתיה.** עדיין לן למעמו למעמו ליה וכבר הוספתו ממנה, למקשמית לן יפת לאוקמי מכלל לעומד הוסף לן וקשמר לן יכמן, והכ למכי לי אפיקתיה ניהו שיפא אחרינא אבתי לא אפיקתיה לישנא אחרינא אבתי לא אפיקתיה עיילתיה אלא אימא מחוץ למחנה זו מחנה לויה לא יבא אל תוך המחנה זו מחנה שכינה מתקוף לה רבינא אימא אידי ואידי למחנה שכינה ולעבור עליו בעשה ולא תעשה אם כן לימא קרא ויצא אל מחוץ למחנה ולא יבא אל תוך המחנה למה לי שמע מינה ליתן לו מחנה אחרת: ומיחוי קרביו וכו': מאי מיחוי קרביו רב הונא אמר שמנקבן בסכין (רב) חייא בר רב אמר שירקא דמעייא דנפקא אגב דוחקא דסכינא אמר ר' אליעזר[ג] מאי מעמא דחייא בר רב דכתיב [ד]והרבות מחים גרים יאכלו מאי משמע דכתיב דכתיב רב יוסף ונכסיהן דרשיעיא צדיקיא יחסנון [ה]ורעו כבשים כדברם אמר [רב] מנשיא בר ירמיה אמר רב כמדובר בם מאי כמדובר בם אמר אביי והרבות מחים גרים יאכלו אמר לה רבא בשלמא אי כתיב חרבות דקאמרת השתא דכתיב וחרבות מילתא אחריתי קאמר אלא אמר רבא בדרב חנאל אמר ר' דאמר רב חנאל אמר רב עתידין צדיקים שיחיו את המתים כתיב הכא ורעו כבשים כדברם וכתיב התם [ו]ירעו בשן וגלעד כימי עולם בשן זה אלישע הבא מן הבשן שנאמר [ז]ויעבר ושפט בבשן וכתיב [ח]פה אלישע בן שפט אשר יצק מים על ידי אליהו שנאמר [ט]ויאמר אליהו התשבי מתושבי גלעד וגו' אמר ר' שמואל בר נחמני א"ר יונתן עתידים צדיקים שיחיו מתים שנאמר [י]עוד ישבו זקנים וזקנות ברחבות ירושלם ואיש משענתו בידו מרוב ימים וכתיב [יא]ושמת משענתי על פני הנער. [יב]עולא רמי כתיב [יג]בלע המות לנצח וכתיב [יד]כי הנער בן מאה שנה ימות לא קשיא כאן בעכו"ם כאן בישראל כאן בעכו"ם [טו]ועובדי כוכבים מאי בעו התם דכתיב [טז]ועמדו זרים ורעו צאנכם ובני נכר אכריכם וכורמיכם. רב חסדא רמי כתיב [יז]וחפרה הלבנה ובושה החמה וכתיב [יח]והיה אור הלבנה כאור החמה ואור החמה יהיה שבעתים כאור שבעת הימים לא קשיא כאן לעולם הבא כאן לימות המשיח [יט]ולשמואל דאמר אין בין העולם הזה לימות המשיח אלא שיעבוד מלכיות בלבד מאי איכא למימר אידי ואידי לעולם הבא ולא קשיא [כ]כאן במחנה שכינה כאן במחנה צדיקים. [כא]רבא רמי כתיב [כב]אני ממית ואחיה וכתיב מחצתי ואני ארפא השתא אחויי מחי מרפא לי כל שכן אלא אמר הקב"ה מה שאני ממית אני מחיה כמו שמחצתי ואני ארפא [כג]ת"ר אני ממית ואחיה יכול אמיתה אחת ואחיה אחת כדרך שהעולם נוהג ת"ל מחצתי ואני ארפא מה מיתה וחיים באחד אף מיתה וחיים באחד מכאן תשובה לאומרים אין תחיית המתים מן התורה דבר אחר בתחלה מה שאני ממית אני מחיה והדר מה שמחצתי ואני ארפא:

מתורת השלמים

לא תשבתה: [דברים כה, יט] **ג) אז ידלל באיל פסח.** [ישעיה לח, כ]

לקוטי רש"י

[נדפס בהשמטות]

תורה אור השלם

א) הַגִּיעַ בְּמַת לְכָל נָפֶשׁ אָדָם וְמָמָא שִׁבְעַת יָמִים [במדבר יט, יא]

ב) וְאִם שָׁכֹב יִשְׁכַּב אִישׁ אֹתָהּ וּתְהִי נִדָּתָהּ עָלָיו וְטָמְאָה שִׁבְעַת יָמִים וְכָל הַמִּשְׁכָּב אֲשֶׁר יִשְׁכַּב עָלָיו יִטְמָא [ויקרא טו, כד]

ג) כִּי יִהְיֶה בָךְ אִישׁ אֲשֶׁר לֹא יִהְיֶה טָהוֹר מִקְרֵה לָיְלָה וְיָצָא אֶל מִחוּץ לַמַּחֲנֶה לֹא יָבֹא אֶל תּוֹךְ הַמַּחֲנֶה: [דברים כג, יא]

ד) וְרָעוּ כְבָשִׂים כִּדְבָרָם וְחָרְבוֹת מְחִים גָּרִים יֹאכֵלוּ: [ישעיה ה, יז]

ה) רָעָה עָנִי בְּשִׁבְרוֹ וְצַדִּיק נָגַף נֶחֱלָתֹיר יַעַר בְּתוֹךְ פָּרְסֵל לְבֶרֶד יַעַר בְּתוֹךְ פָּרְסֵל יִרְעֵי כֶשֶׂן וְגִלְעָד בִּימֵי עוֹלָם: [מיכה ז, יד]

ו) וַיֹּאמֶל הָאֵיש וַיַּשְׁקֵם חַמְשָׁה וְיָעֵי וַיַּשְׁקֵם בַּבָּשָׁן: [דברי הימים א' ה, יט]

ז) וַיַּאֲבֹר יְהוֹשָׁפָט הָאֵין פֹּה בְּבֵיא לֵיְ וְנִדְרְשָׁה אֶת יְ מֵאוֹתוֹ וַיַּעַן אֶחָד מֵעַבְדֵי מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל וַיֹּאמֶר פֹּה אֱלִישָׁע בֶּן שָׁפָט אֲשֶׁר יָצַק מַיִם עַל יְדֵי אֵלִיָּהוּ: [מלכים ב ג, יא]

ח) וַיֹּאמֶר אֵלִיָּהוּ הַתִּשְׁבִּי מִתּוֹשְׁבֵי גִלְעָד אֶל אַחְאָב חַי יְ אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר עָמַדְתִּי לְפָנָיו אִם יִהְיֶה הַשָּׁנִים הָאֵלֶּה טַל וּמָטָר כִּי אִם לְפִי דְבָרִי: [מלכים א יז, א]

ט) פֹּה אָמַר יְ צְבָאוֹת עֹד יֵשְׁבוּ זְקֵנִים וּזְקֵנוֹת בִּרְחֹבוֹת יְרוּשָׁלִָם וְאִישׁ מִשְׁעַנְתּוֹ בְּיָדוֹ מֵרֹב יָמִים: [זכריה ח, ד]

י) וַיֹּאמֶר לְגֵיחִי נַעַר מְחַנֵּף וְקַח לְךָ כִּי הִמְצָא אִישׁ לֹא תַעֲנֶנּוּ וְשַׂמְתָּ מִשְׁעַנְתִּי עַל פְּנֵי הַנָּעַר: [מלכים ב ד, כט] יא) בִּלַּע הַמָּוֶת לָנֶצַח וְמָחָה אֲדֹנָי יְ דִּמְעָה מֵעַל כָּל פָּנִים וְחֶרְפַּת עַמּוֹ יָסִיר מֵעַל כָּל הָאָרֶץ כִּי יְ דִּבֵּר: [ישעיה כה, ח] יב) לֹא יִהְיֶה מִשָּׁם עוֹד עוֹל יָמִים וְזָקֵן אֲשֶׁר לֹא יְמַלֵּא אֶת יָמָיו כִּי הַנַּעַר בֶּן מֵאָה שָׁנָה יָמוּת וְהַחוֹטֵא בֶּן מֵאָה שָׁנָה יְקֻלָּל: [ישעיה סה, כ] יג) וְעָמְדוּ זָרִים וְרָעוּ צֹאנְכֶם וּבְנֵי נֵכָר אִכָּרֵיכֶם וְכַרְמֵיכֶם: [ישעיה סא, ה] יד) וְחָפְרָה הַלְּבָנָה וּבוֹשָׁה הַחַמָּה כִּי מָלַךְ יְ צְבָאוֹת בְּהַר צִיּוֹן וּבִירוּשָׁלִַם וְנֶגֶד זְקֵנָיו כָּבוֹד: [ישעיה כד, כג] טו) וְהָיָה אוֹר הַלְּבָנָה כְּאוֹר הַחַמָּה וְאוֹר הַחַמָּה יִהְיֶה שִׁבְעָתַיִם כְּאוֹר שִׁבְעַת הַיָּמִים בְּיוֹם חֲבשׁ יְ אֶת שֶׁבֶר עַמּוֹ וּמַחְיִ מַכַּתּוֹ יִרְפָּא: [ישעיה ל, כו] טז) רָאוּ עֵדָה כִּי אֲנִי הוּא וְאֵין אֱלֹהִים עִמָּדִי אֲנִי אָמִית וְאֶחַיֶּה מָחַצְתִּי וַאֲנִי אֶרְפָּא וְאֵין מִיָּדִי מַצִּיל: [דברים לב, לט] יז) וְהָיָה בָּהֳרִים יְ אֱלֹהֶיךָ קֹדֵשׁ מִסֹּבְבֶיךָ בָּאֲרֶץ אֲשֶׁר יְ אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לְךָ נַחֲלָה לְרִשְׁתָּהּ תַּחְנִתָּה אֶת זֹבַח שַׁלְמֶיךָ

ת"ש מסיפא ובועל נדה בטמא מת לאפוי אליבא לטומאה הא בהדיא כתיב בתורה אלא לאו להחמרת כשם שטמא מת חוץ למחנה אותה כך בועל נדה חוץ למחנה אחת מהן ומסיפא להכי הוא דאתא לרבויי בעל קרי שטמא מת חמור ממנו ומי לא יצא בעל קרי שטמא מת חמור ממנו שהוא מטמא משכב ומושב ומגע ומשא ואינו משלח חוץ למחנה ת"ש מצורע חמור מזב וזב חמור מבעל קרי שטמא מת חמור ממנו מאי לאו יצא מכלל זב ובא לכלל טמא מת דהא טמא מת חמור ממנו ומותר במחנה לויה לא יצא מחנה טמא מת ונכנס למחנה זב ואע"ג דטמא מת חמור ממנו דמותר[ו] במחנה לויה לאפי' הכי לא מדמינן ליה. תני תנא קמיה דרב יצחק בר אבדימי ליה ויצא אל מחוץ למחנה[ז] זו מחנה שכינה לא יבא אל תוך המחנה[ח] זו מחנה לויה מכאן לבעל קרי שיצא חוץ לשתי מחנות אמר לי' אכי לא עיילתיה אפיקתיה לישנא אחרינא אכתי לא אפיקתיה עיילתיה אלא אימא מחוץ למחנה זו מחנה לויה לא יבא אל תוך המחנה זו מחנה שכינה מתקוף לה רבינא אימא אידי ואידי למחנה שכינה ולעבור עליו בעשה ולא תעשה אם כן לימא קרא ויצא אל מחוץ למחנה ולא יבא אל תוך המחנה למה לי שמע מינה ליתן לו מחנה אחרת: ומיחוי קרביו וכו': מאי מיחוי קרביו רב הונא אמר שמנקבן בסכין (רב) חייא בר רב אמר שירקא דמעייא דנפקא אגב דוחקא דסכינא אמר ר' אליעזר[ט] מאי מעמא דחייא בר רב דכתיב [י]והרבות מחים גרים יאכלו מאי משמע דכתיב דכתיב רב יוסף ונכסיהן דרשיעיא צדיקיא יחסנון [יא]ורעו כבשים כדברם אמר [רב] מנשיא בר ירמיה אמר רב כמדובר בם מאי כמדובר בם אמר אביי והרבות מחים גרים יאכלו אמר לה רבא בשלמא אי כתיב חרבות דקאמרת השתא דכתיב וחרבות מילתא אחריתי קאמר אלא אמר רבא בדרב חנאל אמר ר' דאמר רב חנאל אמר רב עתידין צדיקים שיחיו את המתים כתיב הכא ורעו כבשים כדברם וכתיב התם[יב] וירעו בשן וגלעד כימי עולם בשן זה אלישע הבא מן הבשן שנאמר[יג] ויעבר ושפט בבשן וכתיב[יד] פה אלישע בן שפט אשר יצק מים על ידי אליהו שנאמר[טו] ויאמר אליהו התשבי מתושבי גלעד וגו' אמר ר' שמואל בר נחמני א"ר יונתן עתידים צדיקים שיחיו מתים שנאמר[טז] עוד ישבו זקנים וזקנות ברחבות ירושלם ואיש משענתו בידו מרוב ימים וכתיב[יז] ושמת משענתי על פני הנער. [יח]עולא רמי כתיב[יט] בלע המות לנצח וכתיב[כ] כי הנער בן מאה שנה ימות לא קשיא כאן בעכו"ם כאן בישראל כאן בעכו"ם[כא] ועובדי כוכבים מאי בעו התם דכתיב[כב] ועמדו זרים ורעו צאנכם ובני נכר אכריכם וכורמיכם. רב חסדא רמי כתיב[כג] וחפרה הלבנה ובושה החמה וכתיב[כד] והיה אור הלבנה כאור החמה ואור החמה יהיה שבעתים כאור שבעת הימים לא קשיא כאן לעולם הבא כאן לימות המשיח[כה] ולשמואל דאמר אין בין העולם הזה לימות המשיח אלא שיעבוד מלכיות בלבד מאי איכא למימר אידי ואידי לעולם הבא ולא קשיא[כו] כאן במחנה שכינה כאן במחנה צדיקים. [כז]רבא רמי כתיב[כח] אני ממית ואחיה וכתיב מחצתי ואני ארפא השתא אחויי מחי מרפא לי כל שכן אלא אמר הקב"ה מה שאני ממית אני מחיה כמו שמחצתי ואני ארפא[כט] ת"ר אני ממית ואחיה יכול אמיתה אחת ואחיה אחת כדרך שהעולם נוהג ת"ל מחצתי ואני ארפא מה מיתה וחיים באחד אף מיתה וחיים באחד מכאן תשובה לאומרים אין תחיית המתים מן התורה דבר אחר בתחלה מה שאני ממית אני מחיה והדר מה שמחצתי ואני ארפא:

ג א ב [מויי פ"ג מהלי עכו"ם הלכה ח ועי"ש בכסף משנה ולהרמב"ם וגם בפמנ ג"ל סיפ הגיהנ"ק ג"ל] ג"כ ועי"ש ומיי פ"ב מהלי מקוואות הלכה ה ועיין עד מתקוף ע"ש ועיין השלמות]:

עין משפט נר מצוה

יד א מיי' פ"ד מהל' מעשה קרבנות הל' ג:
טו ב ג מיי' פ"ט מהל' שבת הלכה ח:
טז ד מיי' פ"ו מהל' י"ט הלכה יט סמג לאוין עה טוש"ע א"ח סי' תקכט סעיף א:
טז ה [כל זה מן הכל מודים בעצרת עד כאלו התענה תשיעי ועשירי ברב אלפס ביצה פ"ב סי' תתעה עמ' כג]:
יז ו טוש"ע א"ח סי' תרד ס"א:

ליקוטי רש"י

[נדפס בהשמטות]

רבינו חננאל

והקטר חלביו דוחה את השבת. תניא אמר ר' שמעון ראה כמה חביבה מצוה בשעתה שהרי הקטר חלבים כשרים כל הלילה ואין ממתינין להם עד שתחשך מוצאי שבת אלא מקטירין אותן בשבת לקיים מצוה בשעתה: הרכבתו אינו דוחה השבת. דלא כר' נתן דאמר בפרק המצניע כי החי נושא את עצמו והטוענו בשבת פטור והני מילי חוץ לירושלים אבל חוץ לעזרה לא: הבאתו מחוץ לתחום אין דוחה את השבת. כר' עקיבא דאמר בסוטה בפרק [כשם] תחומין דאוריי'. ירושלמי הרכבתו לא אמרו אלא חוץ לירושלים אבל חוץ לעזרה מותר משום שבות שהתירו במקדש: חתיכת יבלתו אין דוחה את השבת. יבלת לחה או בכלי והא דתנן בסוף עירובין חותכין יבלת במקדש ביבשה וביד: מתני' ר' אליעזר אומר דוחין אמר ר' אליעזר ומה אם שחיטה שהוא אב מלאכה דוחה את השבת אלו שמשום שבות לא ידחו את השבת אמר לו ר' יהושע יום טוב יוכיח שהתיר בו כל מלאכה שהיא לצורך אוכל נפש ואוסר בו דבר של שבות כדתנן ביום טוב אלו הן משום שבות לא עולין באילן ולא רוכבין אמר לו רבי אליעזר יהושע מה ראיה רשות למצוה. יום טוב רשות דרשות לא עולין באילן לשבות דמצוה שהיא הבאת הפסח כדי שישחט. ור' יהושע אמר לך יום טוב נמי מצוה לשמח בכל מיני מאכל הוא והתורה התירתה לשחוט ולבשל ולא התירה להביא מחוץ [לתחום] וכיוצא בו ולעשות שמחת יו"ט. ור"א אומר יום טוב או כולו לך או כולו לה' וכיון דאי בעי למיעבד כולו לה' ולקרות היום כולו הרשות בידו כאילו אין כאן שמחת יום [טוב]. איכא למיפרך ומה יום טוב שהתיר בו מלאכה דרשות כגון הא דאמרינן האיל והותרה הבערה לצורך הותרה נמי שלא לצורך. לא התיר שבות לעלות באילן לשוט על פני המים ולהביא משם אש לבשל אפי' דיום טוב. שבת שלא התיר בה אלא כגון שחיטת הפסח וכיוצא בו מלאכה של מצוה בלבד אינו דין שלא נתיר שבות דעצמה. ור' אליעזר אמר לך אפי' הכי שבות דמצוה עדיפא: אמר רבא הכל מודים בשבת דבעי' לכם כלומר אין ליושב היום כולו ולקרות ולבטל שמחת שבת דכתיב וקראת לשבת עונג: מר בריה דרבינא כוליה שתא הוה יתיב בתעניתא בר מעצרת ופורים וערב יום הכפורים. רב ששת הוה אמר חדאי נפש כלומר שמחי לך קראתי כדי שתהא שוכנת בטח לעולם הבא ואע"פ שהעולם אינו מתקיים אלא בזכות תופשי התורה שנאמר אם לא בריתי יומם ולילה חקות שמים וארץ לא שמתי עיקר מיהת כי עביד איניש לנפשיה עביד:

תוספות

מפרך פריכא. הילכך ההוא דעירובין ליכא לאוקמא ביבשה דהא קתני סיפא ואם בכלי כאן וכאן אסור ויבשה כיון דמפרכא אפילו בכלי נמי שריא והכי מוכח בפרק בתרא דעירובין (דף קג.): [ד] **ומה** שחיטה שהיא משום מלאכה דוחה את השבת אלו כו'. תימה לר"י מה קל וחומר הוא זה דלמא שאני הני משום דאפשר לעשותן מערב שבת ור' אליעזר גופיה אית ליה זה החילוק ומשום הכי בפ' רבי אליעזר דמילה (שבת קלג.) מצריך תרי קראי חד למילה וחד למכשיריה משום דאפשר לעשותן מערב שבת דאמרי' התם מילה וכל מכשיריה דוחין את השבת דברי ר' אליעזר מנא ליה לרבי אליעזר הא דאמר קרא [ב] וביום השמיני ביום ואפילו בשבת והדר קאמר ע"כ לא פליגי רבנן עליה אלא במכשירים אבל מילה דברי הכל דחיא מנא לן והשתא מאי קבעי מנא לן תיפוק מההוא קרא דביום דדריש מיניה ר' אליעזר מכשירים אע"כ משום דבעינן תרי קראי למילה ולמכשיריה כדפרישי'. ונראה לר"י דודאי לר' אליעזר לא צריך האי קל וחומר דהא אפילו מכשירי פסח דהוו מלאכה גמורה דחו שבת אע"ג דאפשר לעשותן מערב שבת כדקאמר (לקמן סט.) בגמרא וליעבריה דהא שמעינן ליה לרבי אליעזר דאמר מכשירי מצוה דחו והא דקאמרינן[ה] הכא ק"ו לדבריהם דרבנן קאמר כלומר אף על גב דאפשר לעשותן מערב שבת כיון דליכא אלא שבות בעלמא יותר יש להתירם משחיטה עצמה דהיא מלאכה גמורה אף על גב דאי אפשר לעשותה מבערב **ותימה לר"י** מכשירי פסח מנא ליה לרבי אליעזר דדחו שבת דהא גבי מילה מצריך תרי קראי וכי תימא דגמר מסוכה ולולב ומצה ושופר ועומר ושתי הלחם דמוכח התם[ו] דדחו מכשיריהם שבת הא איכא למיפרך דמה להנך שכן בשעת דחייתו מיד יכול לקיים מצותן אבל פסח אינו נאכל אלא בלילה ועוד אי מהתם יליף אמאי איצטריך [ז] במועדו גבי פסח דקאמר ר' אליעזר עקרת מה שכתוב בתורה במועדו אפי' בשבת: [ז] **מה** ראיה רשות למצוה. משמע דמכשירי אוכל נפש שאפשר לעשותן מערב יו"ט אסירי לר' אליעזר **וקשה ר"ש כהן** דבריש תולין (שבת ד' קלז:) אמרינן דרבי אליעזר עדיפא מדר' יהודה ושרי אפי' מכשירי דאפשר מערב יו"ט. ותירץ לו ר"י דלא שרי אלא דוקא במשמרת דלא דמיא מלאכה כולי האי: **הכל** מודים בעצרת דבעינן לכם. תימה לריב"א א"כ מאי קאמר רבי אליעזר מה ראיה רשות למצוה דנימא עצרת תוכיח שהיא מצוה. וי"ל דהא דבעי רבי אליעזר בעצרת לכם לאו דוקא מקרא אלא מסברא:

גמרא

והקטר חלביו וכו': [א] תניא אמר רבי שמעון [ב] בא וראה כמה חביבה מצוה בשעתה שהרי הקטר חלבים ואברים ופדרים[א] כשרים כל הלילה ואין ממתינים להם עד שתחשך: הרכבתו והבאתו וכו': ורמינהו [ג] חותכין יבלת במקדש אבל לא במדינה ואם בכלי כאן וכאן אסור ר' אלעזר ור' יוסי בר חנינא חד אמר אידי ואידי ביד הא בלחה הא ביבשה וחד אמר אידי ואידי בלחה ולא קשיא הא ביד הא בכלי ולמאן דאמר הא ביד הא בכלי מאי טעמא לא אמר אידי ואידי ביד ולא קשיא הא בלחה הא ביבשה אמר לך יבשה מפרך פריכא ולמאן דאמר אידי ואידי ביד ולא קשיא הא בלחה הא ביבשה מאי טעמא לא אמר אידי ואידי בלחה ולא קשיא הא ביד הא בכלי אמר לך כלי הא קתני התם אם בכלי כאן וכאן אסור ואידך הא דקתני כלי הכא פלוגתא דרבי אליעזר ור' יהושע אתא לאשמועינן: א"ר אליעזר ומה אם שחיטה וכו': ר' יהושע לטעמיה דאמר שמחת י"ט נמי מצוה היא [ד] דתניא ר' אליעזר אומר אין לו לאדם בי"ט אלא או אוכל ושותה או יושב ושונה ר' יהושע אומר [ה] חלקהו חציו לאכילה ושתיה וחציו לבית המדרש וא"ר[ב] יוחנן ושניהם מקרא אחד דרשו כתוב אחד אומר [א] עצרת לה' אלהיך וכתוב אחד אומר [ב] עצרת תהיה לכם ר' אליעזר סבר או כולו לה' או כולו לכם ור' יהושע סבר חלקהו חציו לה' וחציו לכם: (עב"ם[ג] סימן) א"ר אלעזר [ה] הכל מודים בעצרת דבעינן נמי לכם מ"ט יום שניתנה בו תורה הוא אמר רבה הכל מודים בשבת דבעינן נמי לכם מ"ט [ג] וקראת לשבת עונג אמר רב יוסף הכל מודים בפורים דבעינן נמי לכם מ"ט [ד] ימי משתה ושמחה כתיב ביה [ה] מר בריה דרבינא כולה שתא הוה יתיב בתעניתא לבר מעצרתא ופוריא ומעלי יומא דכיפורי עצרת יום שניתנה בו תורה פוריא ימי משתה ושמחה כתיב [י] מעלי יומא דכיפורי [י] דתני חייא בר רב מדפתי [ה] ועניתם את נפשותיכם בתשעה לחדש וכי בתשעה (הם) מתענין והלא בעשירי מתענין אלא לומר לך כל האוכל ושותה בתשעה בו מעלה עליו הכתוב כאילו מתענה תשיעי ועשירי רב יוסף ביומא דעצרתא אמר עבדי לי עגלא תלתא אמר אי לא האי יומא דקא גרים כמה יוסף איכא בשוקא רב ששת כל תלתין יומין מהדר ליה תלמודיה ותלי וקאי בעיברא דדשא ואמר חדאי נפשאי חדאי נפשאי לך קראי לך תנאי איני [ז] והא"ר אלעזר אילמלא תורה לא נתקיימו שמים וארץ שנאמר [ו] אם לא בריתי יומם ולילה חקות שמים וארץ לא שמתי מעיקרא כי עביד איניש אדעתא דנפשי' קא עביד. אמר רב אשי ולמאי דקאמר ר' אליעזר נמי י"ט רשות אית ליה פירכא ומה י"ט שהתיר בו מלאכה של רשות לא התיר שבות שעמה שבת שלא התיר בה אלא מלאכה של מצוה אינו דין שלא תתיר שבות שעמה ורבי

רש"י

כשירין כל הלילה. כדכתיב (ויקרא ו) [ז] על מוקדה על המזבח כל הלילה ויכול להקטירן כל הלילה, ואעפ"כ אין ממתינין להם עד שתחשך אלא מחללין שבת עליהן, כדכתיב (במדבר כח) [ח] עולת שבת בשבתו על עולת התמיד, אלמא חביב למהר מצוה בשעתה: חותכין יבלת במקדש. דלא גזרו על השבות במקדש[ט]: הא והא ביד. שחותכה בידו ולא בסכין, דאין בה אלא משום שבות, ואפילו הכי אסור בלחה הואיל ומצי למיעבד מאתמול, והאיך דעירובין ביבשה דאפילו שבות ליכא. וכר' אליעזר לא מצי לאוקמא להאי דעירובין וגימא ר' אליעזר היא דאמר במתני' דוחין, משום דקתני התם ואם בכלי דהוי מלאכה גמורה כאן וכאן אסור, ואי ר' אליעזר היא הא אמר מכשירי מצוה דוחין את השבת אפילו במלאכה גמורה, במסכת שבת (דף קל.), דתנן ר' אליעזר אומר אם לא הביא כלי מערב שבת מביאו בשבת: הא. דעירובין ביד, ומתניתין בכלי דהוי מלאכה גמורה. ובעירובין בפרק בתרא איתא נמי כולה הך סוגיא, ומקשינן התם והא גבי שבות תני לה, דקתני אלו שמשום שבות לא ידחו כו', אלמא לאו בכלי קאי: מפרך פריכא. ולא קרי לה חתיכה: מאי טעמא לא אמר הא ביד הא בכלי. ונוקמא למתני' דעירובין נמי בלחה: הא קתני התם. בעירובין לאסור, ולמה לי למיהדר למסתמא הכא בפסחים: ור' יהושע. דמפיק שמחת יום טוב ראיה לפסח, אזיל לטעמיה דאמר שמחת יום טוב מצוה היא, ואפ"ה לא דחיא שבות הראוי לעשות מבעוד יום: דבעינן נמי לכם. שישמח בו במאכל ומשתה, להראות שנוח ומקובל יום זה לישראל שנתנה תורה בו: כל האוכל ושותה כו'. בפ' בתרא דיומא מוקמינן להא דרשא אליבא דמאן דאמר אין אדם מוזהר על תוספת עינוי להתחיל ולהתענות מבעוד יום, ואפילו למאן דאית ליה מוסיפין מחול על קודש, מקרא אחרינא נפקא ליה [ט] מבחריש ובקציר תשבות, הילכך כי אתא האי בתשעה להכי אתא, והכי קאמר מה שאתם עושים בתשעה דהיינו אכילה ושתיה אני קורא עינוי: תילתא. [ט] שליש לבטן, ומובחר הוא: עבדי לי. היה מצוה לאנשי ביתו להכין לו סעודה: אי לאו האי יומא. שלמדתי תורה ונתרוממתי, הרי אנשים הרבה בשוק ששמן יוסף, ומה ביני לבינם: ותלי. נשען: חדאי נפשאי. שמחי נפשי: לך קראי לך תנאי. בשבילך ולצורכך שניתי וקריתי: איני. וכי אין הנאה בתלמוד תורה אלא ללומדיה לבדם: אם לא בריתי. של יומם ולילה, דהיינו תלמוד תורה שכתוב בו (יהושע א) [י] והגית בו יומם ולילה[י]: אית ליה פירכא. למילתיה דאמר מלאכת מצוה דוחה כל שכן שבות דמצוה, שפיר מהדר ליה ר' יהושע יום טוב יוכיח מקל וחומר, ומה שמחת יום טוב שהיא רשות והתרת' בו משום מלאכה לא התרתה בו משום שבות, שבת שלא התרתה בה אלא מלאכת מצוה כגון שחיטת קרבנות לצור אינו דין שלא תתיר שבות אפי' של מצוה:

מסורת הש"ס עם הוספות

א) [תוספתא ערכין סוף פרק ב] מנחות עב., ב) [קדושין לג. ע"ש חולין נד: ע"ש לקמן קס:], ג) עירובין קג. [ע"ש], ד) ביצה טו:, ה) עי' תוס' ברכות מט: ד"ה אי, ו) ברכות ח: ראש השנה ט. יומא פא:, ז) נדרים לב. [ולעומתו סנהדרין לט:], ח) לעיל דף סה., ט) [עיין רש"י עירובין קג. וע"ע רש"י סנהדרין סה: ולקמן עיין קלז. ועיין תוספות גיטין ט. ורש"י שבת יא.], י) מנחות צט:, כ) שבת קלא ע"א.

גליון הש"ס

גמ' ואין ממתינים להם. עי' טורי אבן ר"ה ל: ד"ה נתקלקלו: שם אר"א הכל מודים בעצרת. עי' ר"ה ט: תוס' ד"ה כאלו התענה.

הגהות וציונים

א] "ופדרים" מיותר (רש"ש ודק"ס): ב] צ"ל א"ר (ב"ש, וכ"ה בדפו"י, ועי' השלמה): ג] קאי אסדר המרוצות עצרת שבת פורים. ובכמה דפו"י הגירסא עבם וקאי על שמות האמוראים רבי אלעזר רבה רב יוסף (מלא הרועים): ד] שייך לעיל במשנה סה ע"ב (גליון): ה] צ"ל דקאמר (תוס' הרש"א).

תורה אור השלם

א) שֵׁשֶׁת יָמִים תֹּאכַל מַצּוֹת וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי עֲצֶרֶת לַייָ אֱלֹהֶיךָ לֹא תַעֲשֶׂה מְלָאכָה: [דברים טז, ח]

ב) בַּיּוֹם הַשְּׁמִינִי עֲצֶרֶת תִּהְיֶה לָכֶם כָּל מְלֶאכֶת עֲבֹדָה לֹא תַעֲשׂוּ: [במדבר כט, לה]

ג) אִם תָּשִׁיב מִשַּׁבָּת רַגְלֶךָ עֲשׂוֹת חֲפָצֶךָ בְּיוֹם קָדְשִׁי וְקָרָאתָ לַשַּׁבָּת עֹנֶג לִקְדוֹשׁ יְיָ מְכֻבָּד וְכִבַּדְתּוֹ מֵעֲשׂוֹת דְּרָכֶיךָ מִמְּצוֹא חֶפְצְךָ וְדַבֵּר דָּבָר: [ישעיה נח, יג]

ד) כַּיָּמִים אֲשֶׁר נָחוּ בָהֶם הַיְּהוּדִים מֵאוֹיְבֵיהֶם וְהַחֹדֶשׁ אֲשֶׁר נֶהְפַּךְ לָהֶם מִיָּגוֹן לְשִׂמְחָה וּמֵאֵבֶל לְיוֹם טוֹב לַעֲשׂוֹת אוֹתָם יְמֵי מִשְׁתֶּה וְשִׂמְחָה וּמִשְׁלֹחַ מָנוֹת אִישׁ לְרֵעֵהוּ וּמַתָּנוֹת לָאֶבְיוֹנִים: [אסתר ט, כב]

ה) שַׁבַּת שַׁבָּתוֹן הוּא לָכֶם וְעִנִּיתֶם אֶת נַפְשֹׁתֵיכֶם בְּתִשְׁעָה לַחֹדֶשׁ בָּעֶרֶב מֵעֶרֶב עַד עֶרֶב תִּשְׁבְּתוּ שַׁבַּתְּכֶם: [ויקרא כג, לב]

ו) כֹּה אָמַר יְיָ אִם לֹא בְרִיתִי יוֹמָם וָלָיְלָה חֻקּוֹת שָׁמַיִם וָאָרֶץ לֹא שָׂמְתִּי: [ירמיה לג, כה]

ז) צַו אֶת אַהֲרֹן וְאֶת בָּנָיו לֵאמֹר זֹאת תּוֹרַת הָעֹלָה הִוא הָעֹלָה עַל מוֹקְדָה עַל הַמִּזְבֵּחַ כָּל הַלַּיְלָה עַד הַבֹּקֶר וְאֵשׁ הַמִּזְבֵּחַ תּוּקַד בּוֹ: [ויקרא ו, ב] ח) עֹלַת שַׁבַּת בְּשַׁבַּתּוֹ עַל עֹלַת הַתָּמִיד וְנִסְכָּהּ: [במדבר כח, י] ט) שֵׁשֶׁת יָמִים תַּעֲבֹד וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי תִּשְׁבֹּת בֶּחָרִישׁ וּבַקָּצִיר תִּשְׁבֹּת: [שמות לד, כא] י) לֹא יָמוּשׁ סֵפֶר הַתּוֹרָה הַזֶּה מִפִּיךָ וְהָגִיתָ בּוֹ יוֹמָם וָלַיְלָה לְמַעַן תִּשְׁמֹר לַעֲשׂוֹת כְּכָל הַכָּתוּב בּוֹ כִּי אָז תַּצְלִיחַ אֶת דְּרָכֶךָ וְאָז תַּשְׂכִּיל: [יהושע א, ח] כ) וּבַיּוֹם הַשְּׁמִינִי יִמּוֹל בְּשַׂר עָרְלָתוֹ: [ויקרא יב, ג] ל) וְיַעֲשׂוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת הַפָּסַח בְּמוֹעֲדוֹ: [במדבר ט, ב]

בֹּא וּרְאֵה כַּמָּה חֲבִיבָה מִצְוָה בַּשְּׁעָתָהּ וְכוּ', ויש שסובר שחביבות מצוה בשעתה בלבד אינה דוחה שבת, אך כיון ששחיטת התמידים והמוספים כבר דחתה שבת, מקילים בהקטרת אימוריהם בצירוף חביבות המצוה בשעתה (שו"ת חתם סופר או"ח פה, בביאור דעת רבי במנחות עב א-ב). ויש סוברים כי חביבות מצוה בשעתה לחודה דוחה שבת (דבר שמואל, המוכיח כן בדעת רב אשי להלן [פג, ב]; שפת אמת להלן סט, א, בשם שיטמ"ק מנחות עב, ב).

ו'חביבה מצוה בשעתה' ו'זריזים מקדימים למצוות' הם שני עניינים, שהרי דין 'חביבה מצוה בשעתה' נלמד מהקטרת אימורים בשבת, ואילו דין 'זריזים מקדימים למצוות' נלמד מהשכמת אברהם לעקידה (ראה לעיל ד, א), והחילוק הוא, ש'חביבה מצוה בשעתה' הוא במצוות שתלויות בזמן או שהזמן גרם את המצוה, שהדין שיעשנה בזמנה, ואפילו אם אחר כך יוכל לעשותה באופן מובחר יותר, ואילו 'זריזים מקדימים למצוות' הוא בכלל המצוות, ואם יכול לעשותן אח"כ באופן מהודר יותר, יעשה אח"כ (מהר"ם שיק או"ח רפז, המוסיף שהרשב"ם להלן [קה, ב] שכתב 'דחביבה מצוה בשעתה וזריזין מקדימין למצוה' שמשמע שעננם אחד, לאו דוקא הוא, וראה ברכת אברהם להלן קה, ב [ה] בשם הגרב"ד. אך ראה דברי מלכיאל א, טז). ויש שחילק, שדין 'חביבה מצוה בשעתה' לא נאמר על הקדמת הזמן של המצוה, אלא להתיר קיום המצוה כאשר יש בקיומה איסור, ודין 'זריזים מקדימים למצוות' נאמר על הקדמת הזמן, לקיים את המצוה מיד בתחילת זמנה [כגון קריאת שמע, שזמנה עד שלש שעות, אך יזדרז לקרוא מיד בנץ החמה] (נזר ישראל [לר"י רבינוביץ], כב).

שֶׁהֲרֵי הִקְטֵר חֲלָבִים וְאִבָּרִים וּפְדָרִים כְּשֵׁרִים כָּל הַלַּיְלָה, וְאֵין מַמְתִּינִים לָהֶם עַד שֶׁתֶּחְשַׁךְ, והראיה היא מהקטר חלבים של קרבן פסח, שאין בו נסכים והשירה שלו היא בשעת שחיטתו, אבל שאר קרבנות שהשירה שלהן בשעת ניסוך הנסכים, והקטרת האברים קודמת לנסכים, אם נמתין להקטרה עד הלילה, נמצא שתיבטל השירה, כי אין שירה אלא ביום, וכיון ששירה היא דאורייתא, הקטרת החלבים דוחה שבת משום מצות השירה (אור שמח קרבן פסח א, יב, וראה טורי אבן ר"ה ל, ב).

אִידֵי וְאִידֵי בְּלַחָה, וְלֹא קָשְׁיָא הָא בְּיָד הָא בִּכְלִי, ולשיטתו מותר לחתוך רק יבלת יבשה, ורק ביד, ואע"פ שהוא שבות ו'אין שבות במקדש', אך כיון שהיה יכול לעשות זאת אתמול, אינו דוחה שבת, ובחיתוך יבלת יבשה ביד, אין אפילו שבות (רש"י). ואין הכוונה שאין בזה שבות כלל, שא"כ מדוע במדינה אסור, אלא הכוונה שזה שבות קל, ושבות כזה דוחה שבת במקדש אפילו אם היה יכול לעשותו מאתמול (ע"פ ריב"ן, ולחם משנה קרבן פסח א, יח, ומנחת שלמה). ■ להלכה, במקדש מותר לחתוך יבלת לחה ביד אבל לא בכלי, ויבשה מותר אפילו בכלי (רמב"ם שבת ט, ח, וקרבן פסח א, יח). ובמדינה, אסור בין לחה בין יבשה בין ביד ובין בכלי (שו"ע או"ח שמ, ב, ומשנ"ב שם, ו).

אוֹ אוֹכֵל וְשׁוֹתֶה אוֹ יוֹשֵׁב וְשׁוֹנֶה, ומודה רבי אליעזר לרבי יהושע שיכול גם לחלקו חציו לה' וחציו לכם, שכיון שיוצא אם עושה כולו לה' או כולו לכם, כך יכול לקיים שניהם, חציו לה' וחציו לכם (יעב"ץ ביצה טו, ב; שפת אמת שם, המציין שיש אחרונים החולקים וסוברים שלדעת רבי אליעזר דוקא כולו לה' או כולו לכם). ודוקא אם יושב ושונה כל היום יכול להתענות, אך אם יושב בטל, חייב לאכול ולשתות (מהרש"א שם).

חִלְּקוּהוּ חֶצְיוֹ לְאַכִּילָה וּשְׁתִיָּה וְחֶצְיוֹ לְבֵית הַמִּדְרָשׁ, ולדעתו אסור לעשותו כולו לה', משום שאסור להתענות ביום טוב (מאירי ביצה טו, ב). ו'חציו לבית המדרש' לאו דוקא עסק התורה, אלא הוא הדין תפילה ותחנונים (ריא"ז בשלטי הגיבורים שם). ו'חציו לאכילה ושתיה' ו'חציו לבית המדרש' הוא דוקא, שיהיו החלקים שוים (ב"ח או"ח רמב, א ד"ה ולענין). ויש סוברים שאין צורך שיהיו שוים (פמ"ג א"א שם; שפת אמת ביצה שם). ■ להלכה, נפסק כרבי יהושע (שו"ע או"ח תקכט, א).

יוֹם שֶׁנִּיתְּנָה בּוֹ תּוֹרָה הוּא, שישמח בו במאכל ומשתה להראות שנוח יום זה לישראל שניתנה בו תורה (רש"י). או משום שהפילוספים היוונים סברו כי על האדם השלם להידבק ברוח ולהתרחק מן החומר, אבל דעת תורתנו הקדושה, כי אדרבה, יעסוק בחומר אך יקדשו, ובכדי שלא ימשך אחר החומר, יעסוק בתורה, לכן 'הכל מודים בעצרת דבעינן נמי לכם', כדי להוציא מדעת הפילוסופים, ומשום ש'יום שניתנה בו תורה הוא', אשר מחמתה מתקדש החומר (לב אליהו פר' אמור).

ואף שבזמן שקידשו את החודש על פי הראיה, לא היה יום קבוע לעצרת, והיתה פעמים בה' סיון, פעמים בו' או ז' סיון (ראה ר"ה ו, ב), ואנו נוהגים לעשות בז' סיון שאז ניתנה בפועל (ראה שבת פו, ב, ומג"א תחילת תצד), מכל מקום יש שייכות לשלשה ימים אלו לקבלת התורה, שישראל אמרו 'נעשה ונשמע' בה' סיון, והתחילה אז קבלת התורה, בקבלתם לשמוע ולעשות, והיתה התורה ראויה להינתן בו' סיון [רק משה הוסיף מדעתו יום אחד], ובז' סיון ניתנה בפועל, לכן נחשבים שלשתם ימי מתן תורה (צל"ח).

הַכֹּל מוֹדִים בְּשַׁבָּת דְּבָעֵינָן נַמֵּי לָכֶם, מַאי טַעְמָא 'וְקָרָאתָ לַשַּׁבָּת עוֹנֶג', ואף שהכתוב מדברי קבלה, עיקרו מן התורה, שהשבת היא בכלל 'מקראי קודש' (ע"פ רבינו דוד ורמב"ן ויקרא כג, ב; אך ראה פמ"ג פתיחה כוללת א, יח-יט). ויש שפירשו שהוא הלכה למשה מסיני, וישעיה הסמיך זאת על הכתוב (יראים תיב; חתם סופר שבת קיא, א, בדעת הרמב"ם שבת ל, ז, ושבועות א, ו), ויש סוברים שהוא מדברי קבלה (פסקי רי"ד פסחים צט, ב; מנחת חינוך מצוה שא אות ז ד"ה ובזה, בדעת הרמב"ם; שו"ת חתם סופר או"ח רח ד"ה מ"מ [וראה ציץ אליעזר ז, כה, שהחתם סופר סתר משנתו]; ברכי יוסף או"ח רעב, ט). ויש סוברים שהוא דרבנן (חינוך רצז; שעה"צ רמב, א, בדעת הב"י או"ח תפז ד"ה סדר היום [שמפרש את 'מקרא קודש' לענין אי עשיית מלאכה, ולא כרמב"ן שפירש זאת על אכילה ושתיה]). ■ להלכה, עונג שבת הוא מדברי קבלה, ויש אומרים שעיקרו מן התורה (משנ"ב רמב, א, וביאה"ל רנ, א ד"ה ישכים, ומשנ"ב רעא, ז וביאה"ל שם, וביאה"ל תרנו ד"ה אפילו).

כּוּלָּהּ שַׁתָּא הֲוָה יָתֵיב בְּתַעֲנִיתָא, ואפילו בשבת, אבל לא קיבל על עצמו תענית, שזה אף בראש חודש וחול המועד אסור, קל וחומר בשבת, אלא לרוב חשקו בתורה היה מונע עצמו מאכילה ושתיה, ומותר כיון שזה היה עונג שבת ושמחת יום טוב שלו, מלבד שבועות ערב יום כיפור ופורים, שחייבים בדוקא אכילה ושתיה מהטעמים הנזכרים (רבינו דוד, וראה בעל המאור וראב"ד).

כָּל הָאוֹכֵל וְשׁוֹתֶה בְּתִשְׁעָה בּוֹ מַעֲלֶה עָלָיו הַכָּתוּב כְּאִילּוּ מִתְעַנֶּה תְּשִׁיעִי וַעֲשִׂירִי, שאמר הכתוב 'ועניתם וגו' בתשעה', כלומר, התקן עצמך בתשיעי כדי שתוכל להתענות בעשירי, וכינה הכנה זו בלשון עינוי, ללמד שנחשב כאילו התענה בתשיעי (רש"י ברכות ח, ב, ויומא פא, ב). ויש שפירש, שנותנים לו שכר שתי תעניות אם

■ המשך במילואים עמ' 124

אִם דָּחוּ מַכְשִׁירֵי מִצְוָה שֶׁלְּאַחַר שְׁחִיטָה - מיחוי קרביים של הקרבן דוחים את השבת, אע"פ שכבר הקריבו את הפסח, כל שכן מכשירים שלפני השחיטה ידחו שבת (רש"י), ואף שמיחוי קרביים אי אפשר לעשותו מאתמול (קושיית תוס'), סובר רבי עקיבא שמכשירים לא דוחים שבת אין זה משום שאפשר לעשותן מאתמול, אלא משום שרק גוף הקרבן דוחה שבת (ראה רש"י לעיל סו, א ד"ה הבא, שהזאה לא דוחה שבת משום שאינה גוף הקרבן, וראה מה שכתבנו שם ד"ה הבא לי), ולכן הוכיח רבי אליעזר כשיטתו ממיחוי הקרביים שגם דבר שאינו מגוף הקרבן דוחה שבת (קובץ שיעורים אות רי).

ויש שפירשו, שרבי אליעזר מוכיח מהקטרת האיברים שדוחה שבת אף שאפשר להקטירם במוצאי שבת אחרי שהוקרב הקרבן, כל שכן מכשירים שלפני השחיטה ידחו שבת, אע"פ שאפשר לעשותם מערב שבת (תוס', וראה שהוכיחו מהירושלמי כפירושם), שלדעתם רבי עקיבא סובר שמכשירים אינם דוחים שבת הוא משום שאפשר לעשותם מערב שבת, וממיחוי הקרביים אין ראיה, שהרי אי אפשר לעשותו מערב שבת, ורבי אליעזר הוכיח מההקטרה (תוס', ע"פ קובץ שיעורים שם).

אִי הָכִי מְשָׁחָט נַמֵּי לֹא נִשְׁחֹט, ואף שאת השחיטה התירה התורה מפורש, ומהיכן נלמד שנסמוך על הרוב להתיר גם שבות שידחה את השבת, אלא כיון שמצינו כלל שאף שאין הולכים בממון אחר הרוב, אך אם דבר נקבע ונתחזק על פי רוב לענין אחר, שוב הוא מועיל גם לענין ממון (כמבואר בהפלאה כתובות טו, ב), אף לענייננו כיון שמותר לשחוט ולא חוששים שמא ימצא פסול, אף לענין שבות אין לחוש, ואם יש לחוש, אף לענין שחיטה נחוש (הערות הגרי"ש אלישיב).

בִּשְׁחִיטָה תְּהֵא מִיתָתוֹ, קיללתו היתה חובה, להיות כבוד התורה קבוע בלבבות, ושלא יתרגלו בזלזול כבוד החכמים (ע"פ חזו"א חו"מ סנהדרין כ, י). ואף שרבי עקיבא נזהר בכבוד רבי אליעזר רבו, ולא אמר לו בפירוש ששכח אלא בא עליו בעקיפין כדי שיזכר, אך כיון שלמעשה נפגע כבודו של רבי אליעזר, פגיעה גורמת לביטול כח השפעת הרב בישראל, שכשישראל אינם נזהרים בכבוד חכמיהם וזקניהם, הרי זה כאילו אין להם חכמים וזקנים כלל, ולכן נענש. ומטעם זה רבי אליעזר שהכיר את מעלת רבי עקיבא תלמידו, ובודאי דנו לכף זכות, לא מחל לו כדי להצילו מן העונש החמור, שאין לרב למחול על הפגיעה בכבודו, משום שכל קיום כלל ישראל מוטל בסכנה על ידי פגיעה בכבוד הרב (שיחות מוסר [לגר"ח שמואלביץ, מהדורה חדשה] מאמר סא).

וְהַזָּאָה מַאי טַעְמָא לֹא דָּחֲיָא שַׁבָּת, שהרי דעת רבא (ביצה יח, א) שאיסור הזאה הוא מפני שנראה כאילו 'מתקן' בהזאתו את האדם אשר מזה עליו [ורש"י לעיל סה, ב פירש כדעתו], ורבה לשיטתו החולק (שם בביצה) על רבא וסובר שאין בכך 'מתקן', מבאר שהוא גזירה שמא יטלנה ויעבירנה ארבע אמות ברשות הרבים (מרומי שדה, לעיל שם, וראה צל"ח כאן ושם).

מִכְּדֵי טַלְטוּלֵי בְּעָלְמָא הוּא, כלומר, שאינו אלא מוקצה, או מחמת גופו, כעצים ואבנים (מרומי שדה לעיל סה, ב, ע"פ תוס' סוכה מב, ב ד"ה טלטול, וראה רש"י שם), או מחמת חסרון כיס (דבר שמואל כאן).

גְּזֵירָה שֶׁמָּא יִטְלֶנָּה וְיַעֲבִירֶנָּה אַרְבַּע אַמּוֹת בִּרְשׁוּת הָרַבִּים, ואף ששנינו (בכלים א, ב) שהנושא מי חטאת נטמא, ואם כן אין לחוש שיעבירם, שעל ידי כך הוא יטמא מן המים ויחזור ויטמא את המים ולא יהיו ראויים להזאה [שמסתמא לא קיי"ל כדעת רבי אליעזר בן שמוע בזבחים (צג, א) שמים שנטמאו כשרים להזאה, אלא כדעת חכמים החולקים וסוברים שהם פסולים להזאה (צל"ח)], מכל מקום החשש הוא שיעבירם בכלי אבנים או בכלי גללים שאינם מקבלים טומאה (צל"ח בדעת התוס', אך ראה תוס' רי"ד וחזו"א פרה ה, כח). ויש שפירש שהחשש שיעביר את האזוב ארבע אמות ברשות הרבים (צל"ח). ויש שפירש שהחשש שיעביר את המים למקום האפר, שכל זמן שלא ניתן האפר במים הם אינם מקבלים טומאה (שפת אמת).

וּלְרַבִּי אֱלִיעֶזֶר נִיעֲבְרֵיהּ דְּהָא אָמַר רַבִּי אֱלִיעֶזֶר מַכְשִׁירֵי מִצְוָה דּוֹחִין אֶת הַשַּׁבָּת, ואין לגזור שמא יעביר את המים שלא לצורך הזאה, שאם לדעת רבי אליעזר איסור תורה נדחה מפני המצוה, כל שכן שאיסור ההעברה משום חשש זה שיעביר את המים ידחה (שפת אמת).

קָטָן בָּרִיא מְחַמִּין לוֹ חַמִּין לְהַבְרוֹתוֹ וּלְמוּלוֹ בְּשַׁבָּת וְכוּ', קָטָן חוֹלֶה אֵין מְחַמִּין לוֹ חַמִּין לְהַבְרוֹתוֹ וּלְמוּלוֹ וְכוּ'. 'בריא' הכוונה שהמילה עצמה אינה מזיקה, אלא שלאחר המילה הוא נחלש, ואם אינו חזק דיו הוא עלול להגיע לסכנה, וסובר רבה שכיון שהמילה עצמה אינה מזיקה לו, הוא נחשב ראוי ואינו אנוס, ומחוייבים אנו לסלק את החשש שיבוא לידי סכנה ולחמם עבורו את המים לרחיצתו, והחימום בכלל מכשירי מילה הדוחים את השבת, ו'חולה' הכוונה שהמילה עצמה מזיקה לו, ולכן הוא נחשב אינו ראוי ואנוס, ואין חובה לחמם עבורו את המים ולסלק את האונס, ולכן אין זה בכלל מכשירי מילה הדוחים שבת. אך רבא סובר ש'הכל חולין הן אצל מילה', ואפילו לבריא שהמילה עצמה אינה מזיקה לו, הוא נחשב אינו ראוי ונחשבת החולשה כאונס שאינו מחוייב לסלקה, ואין החימום בכלל מכשירי מילה הדוחים שבת (דבר יהושע [לר"י ארנברג] א, כג, וכעין זה בדבר שמואל, וראה חתם סופר שבת קלד, ב).

ו'חולה', אין הכוונה חולה ממש, שהרי חולה כזה אינו נימול עד שיבריא (ראה שבת קלד, א), וכיון שללא החמין הוא אינו ראוי למול, אין מחממים עבורו, אלא 'חולה' הכוונה שללא המים החמים הוא לא יוכל לסבול את המילה (תוס' רי"ד שבת שם ע"ב).

עָרֵל שֶׁלֹּא מָל עָנוּשׁ כָּרֵת, כי היה יכול למול משעה שישית, ואינו דומה לטמא או לנמצא בדרך רחוקה שפטורים מכרת, משום שלאחר השעה השישית כבר אינם יכולים לתקן עצמם, וקודם השעה השישית אינם חייבים לתקן עצמם, משום שעדיין לא חל חיוב הפסח (רש"י). כלומר, שבכל המצוות צריך לדאוג לאפשרות לקיום המצוה קודם הגעת זמן חיובה, שאם לא כן מי שלא יקנה לולב קודם סוכות או שופר קודם ראש השנה, ויבוא החג ולא יוכל לקיימן, יחשב אנוס, ולא משמע כן, וגם לענין הפסח צריך לדאוג לקיומה לפני השעה השישית, שלא יהיה בדרך רחוקה, או שיהא מהול וכדו', אלא שאם לא עשה כן אינו חייב כרת, ואילו לאחר השעה השישית, אם היה יכול למול עצמו ולא מל, חייב כרת (מנחת חינוך מצוה ה אות יג). ויש סובר, שבכל המצוות אכן אין צורך לדאוג קודם הגעת זמנן לקיומן, ורק בפסח חובה לדאוג קודם הפסח לקיומה, שאם לא כן, רוב ישראל שהם בדרך רחוקה לא יתחייבו בפסח, ושמא החיוב מתחיל שלשים יום קודם החג (ע"פ ב"ח או"ח תקפו, א, ואור שמח קרבן פסח א, יח, וראה תוס' לעיל ג, ב ד"ה מאליה וצל"ח שם).

יח א מיי' פכ"ג מהל' שבת הלכה ח:
יט ב מיי' פ"ה מהל' ק"פ הלכה ד:

גמרא

ורבי אליעזר שבות דמצוה עדיף ליה. תניא א) אמר רבי אליעזר ומה לי אם דחו מכשירי מצוה שלאחר שחיטה את השבת דאיתעביד ליה מצוה לא ידחו מכשירי מצוה שלפני שחיטה את השבת אמר לו ר' עקיבא דמה לי אם דחו מכשירי מצוה שלאחר שחיטה את השבת שהרי דחתה שחיטה את השבת תאמר ידחו מכשירי מצוה שלפני שחיטה את השבת שלא דחתה שחיטה את השבת דבר אחר שמא ימצא זבח פסול ונמצא מחלל את השבת למפרע אי הכי משחט נמי לא נשחט שמא ימצא זבח פסול ונמצא מחלל את השבת למפרע אלא הא אמר ליה ברישא ופרכיה והדר א"ל הך דמה לי אם דחו: השיב ר"ע ואמר הזאה תוכיח וכו': תניא אמר לו ר' אליעזר עקיבא בשחיטה השבתני בשחיטה תהא מיתתו אמר לו ר' ג) אל תכפירני בשעת הדין כך מקובלני ממך א הזאה שבות היא ואינה דוחה את השבת וכי מאחר דהוא אגמרי' מאי טעמא קא הדר ביה אמר עולא רבי אליעזר כי אגמריה הזאה דתרומה אגמריה דתרומה גופה לא דחיא שבת ר"ע נמי כי אותביה הזאה דתרומה אותביה שהיא מצוה והיא משום שבות והוא סבר הזאה דפסח קא מותיב ליה. מתיב רבה השיב ר"ע ואמר הזאת טמא מת תוכיח שחל שביעי שלו להיות בשבת ובערב הפסח שהיא מצוה והיא משום שבות ואינה דוחה את השבת אלא וודאי הזאה דפסח אגמריה וכי מאחר דאגמריה מ"ט קא פריך ליה ר' אליעזר ר' אליעזר גמריה איתעקר ליה ואתא ר"ע לאדכורי גמריה ונימא ליה בהדיא סבר לאו אורח ארעא. והזאה מאי טעמא לא דחיא שבת מכדי טלטולי בעלמא הוא תדחי שבת משום פסח ג) אמר רבה גזירה שמא יטלנה ויעבירנה ארבע אמות ברשות הרבים ולר' אליעזר ניעברי' דהא א"ר אליעזר מכשירי מצוה דוחין את השבת אמרי הני מילי היכא דגברא גופיה חזי ורמי חיובא עליה אבל הכא דגברא גופיה לא חזי לא רמי חיובא עליה. אמר רבה לדברי ר' אליעזר קטן בריא מחמין לו חמין להברותו ולמולו בשבת דהא חזי ליה קטן חולה אין מחמין לו חמין להברותו ולמולו דהא לא חזי ליה אמר רבא ואי בריא הוא למה ליה חמין להברותו אלא אמר רבא הכל חולין הן אצל מילה אחד קטן בריא ואחד קטן חולה אין מחמין לו חמין להברותו ולמולו בשבת דהא לא חזי. איתיביה אביי ד) ב ערל שלא מל ענוש כרת דברי רבי אליעזר והא הכא דגברא גופיה לא חזי וקתני ענוש כרת אלמא רמי חיובא עליה אמר רבה קסבר רבי אליעזר ה) אין שוחטין וזורקין על טמא שרץ

רש"י

ורבי אליעזר. אמר לך האי לאו קל וחומר הוא, דשבות מצוה עדיפא משבות דרשות, הלכך יום טוב דשמחתו רשות גזרו על שבות שלה, אבל שבת דדחיית מלאכה שבו משום מצוה היא לא גזרו חכמים בה על השבות לדחות את המצוה: שלאחר שחיטה. מיחוי קרביו, ואע"ג דאיתעביד ליה לורך גבוה: לא ידחו כו'. בתמיה, למיעבד לורכי גבוה: דמה לי. כלומר דין הוא כן, ומה לי לתמוה, שהרי דחתה שחיטה כבר את שבת במלותה, הלכך הואיל וניתנה לדחות כבר לא גזרו בה שוב על שבות הלריך: ברישא. אמר ליה האי טעמא שמא ימלא זבח פסול: ופרכיה. ואמר ליה א"כ משחט נמי לא נשחוט: בשחיטה השבתני. דבר שחוק וגיחוך, שאמרת או חילוף ומה אם הזאה שהיא שבות אינה דוחה שחיטה לא כל שכן שלא תדחה, ובאת לעקור את מה שכתוב בו במועדו, ויודע היית שאין זה ק"ו: אל תכפירני. אל תכפור במה שלימדתני הזאה אע"פ שהיא שבות אינה דוחה, ולכך דנתי קל וחומר זה לפניך אע"פ שאינו כדאי, אלא כדי שתשים אל לבך אחרי שבא זה לדון שחיטה מהזאה מכלל דהזאה פשיטא ליה דלא דחיא, מתוך כך תזכור מה שלימדתני דלא דחיא, ותחזור בך ממה שאתה אומר ועליה אני דן: בשעת הדין. בשעה זו שאנו דנין עליה: ומאחר דאגמריה. ר' אליעזר גופיה דלא דחיא, מאי טעמא פריך ואמר עליה אני דן: הזאה דתרומה. הבא להזות עליו ליטהר כדי לאכול תרומה אגמריה דלא דחיא שבת, דהא הפרשת תרומה גופא לא דחיא שבת: הזאת טמא מת כו'. אלמא דהזאת פסח השיבו וקאמר אינה דוחה שבת, אלמא דאגמריה ר' אליעזר דאינה דוחה, מדפשיטא ליה כולי האי: אלא ודאי הזאת פסח אגמריה. ומאי גזירת שבות איכא בהזאה, גזירה שמא יעבירנה בידו, וכשהיה דן עליה עם ר' עקיבא שכח דבר זה מלמודו, והכי נמי אמרינן בע"ז בפרק כל הצלמים (דף מו:) ר' אליעזר גמריה איעקר ליה ואתא ר' עקיבא לאדכוריה גמריה: דוחין את השבת. אפי' מלאכה גמורה, במס' שבת (דף קל.): היכא דגברא חזי. כגון להביא איזמל למילה דרך רשות הרבים, שכבר התינוק ראוי למול, אבל היכא דגברא לא חזי, כגון האי טמא, לא רמיא חיובא עליה, ואין אלו מכשירי מצוה: אמר רבה לדברי רבי אליעזר. דאמר כל היכא דגברא לא חזי ליכא חיובא עליה: קטן בריא. דבלאו רחילה ראוי למול: מחמין לו חמין. בשבת קודם מילה: להברותו. להיות בריא וחזק: קטן חולה. שכל זמן שלא ירחלוהו בחמין לא יראה למול, ואם ירחלוהו יראה למילה: הכל אצל מילה חולין הן. כל זמן שלא נרחלו בחמין, ואפילו לרבי אליעזר לריך להיות לו מחמי חמין מערב שבת: איתיביה אביי ערל. גדול שלא מל ערב הפסח: ענוש כרת. בשביל שהיה ראוי לתקן מו' שעות מזמן דשחיטת הפסח ולמעלה ולא ניתקן, ולא דמי לטמא ושהיה בדרך רחוקה שאין יכולין ליתקן באותן שש שעות, ומיקמי הכי לא רמיא חיובא עלייהו, אלמא אע"ג דלא חזיא רמיא מצוה עליה היכא דאפשר למיתקן, והזאה נמי תדחה שבת דהא מצוה רמיא עליה ליתקן לכך. ואי קשיא הא דקיימא לן (לקמן דף לב.) הפורש מן הערלה כפורש מן הקבר וצריך הזאה שלישי ושביעי, ואפילו מל אינו ראוי, הא אוקמינן להאי בערל נכרי שנתגייר, בפרק האשה ו): הכי גרסינן אמר רבה קסבר ר' אליעזר אין שוחטין וזורקין על טמא שרץ וכל

תוספות

אם דחו מכשירי מצוה שלאחר שחיטה (א) השבת כו'. פי' בקונטרס מיחוי קרביו. ותימה לר"י מה ראיה מייתי דילמא שאני התם משום דלא אפשר למיעבד מאתמול. ונראה לר"י דמכשירי מצוה שלאחר שחיטה דקאמר היינו הקטר חלבים דאפשר להמתין עד הלילה ודחי שבת וכן יש בירושלמי ו) דקא אמר ר' אליעזר אימורי ליבור יוכיחו אע"פ שאפשר להמתין למולאי שבת מה לי מכשירין שלאחר שחיטה כו'. והא דפריך משחט נמי לא לשחוט אע"ג דשחיטה לא אפשר מ"מ פריך משום שכבר הוכיח שאין חילוק בין אפשר ללא אפשר מדשרינן הקטר חלבים:

הזאה דתרומה אגמריה. ולית לן למימר דר' אליעזר הי' סבור דבהזאה דפסח קאמר ר"ע ולכך היה משיב ועליה אני דן שתהא מותרת דהשתא סבירא לן דהזאה דפסח דחיא שבת וקאמר ליה ר"ע (ג) זה חילוף שהיה סבור שר' אליעזר היה טועה במה שלמדו דאינה דוחה:

דתרומה גופה לא דחיא שבת. וא"ת נילף דתידחי שבת מכל הנהו. וי"ל משום דיכול לקיים מצות אכילת תרומה אחר השבת:

שמא יעבירנה ארבע אמות. וא"ת ואמאי חיישינן להכי הלא נושא מי חטאת טמא ו) ויחזור ויטמא את המים. ויש לומר דמעביר בכלי אבנים ובכלי גללים דלא מקבלי טומאה:

קטן בריא מחמין כו' דהא חזי. דווקא לר' אליעזר יש חילוק בין חזי ללא חזי אבל ר' עקיבא אינו מחלק כלל דהא קאמר במתני' הזאה תוכיח:

לא שנא חלש ולא שנא בריא אין מחמין לו חמין כו'. וכי אמר רבי אליעזר דמכשירי מילה דחו שבת ה"מ היכא שהוחמו חמין מערב שבת דחזי:

*) מדקמהדר אטמא שרץ קסבר אין שוחטין כו'. מכל מקום חייב הוא כרת לפי שהיה יכול לטבול ואז היו שוחטין וזורקין עליו כדאמרי' לקמן ח) שוחטין וזורקין על טבול יום דשימשא ממילא ערבא:

שוחטין וזורקין כו'. וא"ת אי שוחטי' וזורקי' על טמא שרץ אמאי כתב רחמנא טמא אינו עושה פסח פשיטא דהא כתיב א) איש לפי אכלו לעכב דבעינן גברא דחזי לאכילה כדמוכח בכילד צולין (לקמן עח:). ונראה לרשב"א דאיצטריך לאשמעינן דחייב בפסח שני דלא נימא דמיפטר משום דשני תשלומין דראשון הוא דחזי בראשון חזי בשני דלא חזי בראשון לא חזי בשני כדאמרינן לקמן גבי חגיגה בכילד צולין (לקמן פ.). אי נמי איצטריך למימרא דליבור עבדי בטומאה כדדרשינן ט) ב) איש כי יהיה טמא איש נדחה ואין ליבור נדחין:

*) מכאן שייך לעמוד ב   אכילת

רבינו חננאל

תניא אמר ר' אליעזר ומה אם דחו מכשירי מצוה של אחר שחיטה כגון מיחוי קרביו והקטרת אימוריו. את השבת שכבר נעשת המצוה. לא ידחו מכשירי מצוה שלפני שחיטה כגון חתיכת יבלתו וכיוצא בה שעדיין לא נעשת המצוה. אמר ר' (יהושע) [עקיבא] מכשירי מצוה דלאחר (שבת) [שחיטה] דחו שבת שכבר נדחית השבת בשחיטת הפסח תאמר במכשירי מצוה שלפני השחיטה שלא נדחה השבת עדיין. ד"א שמא ימצא זבח פסול ונמצא אותם מכשירין שעשה מקודם כי בחלול שבת היו שנתברר כי לא היתה מצוה ראויה. ופריך רבי אליעזר אי הכי שחיטה נמי נימא הכי לא נשחט שמא ימצא הזבח טרפה ונמצאת השחיטה באיסור ולא מצא ר' (יהושע) [ר"ע] תשובה. יש מי שאומר זאת התשובה השיב רבי (יהושע) [ר"ע] ברישא ונתפרכה. ואח"כ השיב התשובה הראשונה מה לידחו מכשירי מצוה דלאחר שחיט' את השבת כו' שאין בה פירכא: ירושלמי שלש עשרה שנה היה למד ר' עקיבא לפני ר' אליעזר ולא היה משיב לו כלום (א) זו תחלת תשובותיו שהשיב לו אמר לו ר' יהושע (שופטים ט ל"ח) הלא זה העם אשר מאסת בו צא הלחם בו: מתני' השיב ר"ע הזאה תוכיח שהיא משום מצוה והיא משום שבות כו' אמר ר' אליעזר ועליה אני דן כו' אמר לו הבא לי מועד לאלו כמועד לשחיטה. תניא אמר לו ר' אליעזר עקיבא בשחיטה השבתני בשחיטה תהא מיתתו. אמר לו אל תכפירני בשעת הדין כלומר אל תחשדני בכפור על מה שלמדתני אתה למדתני הזאה שבות ואינה דוחה שבת: אמר עולא ר' אליעזר הזאה דתרומה למדו כלומר אם היה כהן טמא מת שחל שביעי להיות בשבת אם אין מזין עליו בשבת אסור לאכול בתרומה לערב. ומותיב ר' עקיבא מהזאה דתרומה להזאה דפסח. ופריך ר' אליעזר אימר דאמרי' הזאה דפסח דוחה שבת דהא פסח עצמו דוחה שבת תאמר בהזאה דתרומה שאין תרומה עצמה דוחה שבת. והביא רבא ברייתא מפורשת דר' עקיבא מהזאה דפסח מותיב ודחה דברי עולא. ואוקימנא לעולם רבי אליעזר לימד לר' עקיבא כי הזאה לטהרו לעשות הפסח אינו דוחה שבת וכאשר קבל רבי אליעזר השמועה כך מסרה לר' עקיבא ועכשיו שדחה ר' אליעזר ואתא ר"ע בעקיפין כדי שיזכור ר' אליעזר מתוך דברי ר' עקיבא גמרא שלו לפי שאין דרך תלמיד חכם לומר לרבו שכחת מה שלמדתני. ולר' אליעזר הזאה טלטול בעלמא הוא אמאי לא דחיא שבת. אמר רבה גזירה שמא יעבירנה ד' אמות ברשות הרבים. וניעבריה דהא שמעי' ליה לר' אליעזר דאמר מכשירי מצוה דחו שבת. [ה"מ] היכא דגברא חזי האי טמא הוא ולית עליה חיובא האידנא לפיכך לא אידחו אפי' טלטול: אמר רבה קטן [בריא] מחמין לו חמין להברותו ולמולו בשבת דהא [צ"ל חזי] אבל קטן חולה אין מחמין לו חמין דהוא לא חזי. ודחי רבא אי

בריא הוא חמין למה לי'. אלא לא שנא בריא ולא שנא חולה אין מחמין לו חמין דהכל אצל מילה חולין הן ולא חזו. ומותיב אביי עלה ערל שלא מל ועשה פסח ענוש כרת דברי ר' אליעזר והא ערל לא חזי דכתיב (שמות יב מח) וכל ערל לא יאכל בו ואע"ג דלא חזי גברא תני ענוש כרת אלמא איכא חיובא עליה אפי' בזמן דלא חזי כל היכא דיכול לתקוניה נפשיה ולמעבד פסחא. ופריק רבא קסבר ר' אליעזר אין שוחטין וזורקין על טמא שרץ וטמא מת שחל שביעי שלו להיות בערב פסח כטמא שרץ הוא ואין שוחטין עליו.

מסורת הש"ס

א) [תוספתא פ"ה ה"א], ב) עבודה זרה מו:, ג) סוכה מב: ראש השנה כט: מגילה ד: [ביצה יז:], ד) [לקמן לד:], ה) לקמן פ: [פא. לו: לג. זבחים כב:], ו) [לקמן לב.], ז) ה"ג שבת פי"ט ה"א, ח) צג:, ט) לעיל סו ע"ב.

הגהות הב"ח

(א) תוס' ד"ה אם דחו וכו' שלאחר שחיטה את השבת: (ב) שם ד"ה הזאה וכו' וקאמר ליה ר"ע או חילוף:

גליון הש"ס

תוס' ד"ה שמא. ויחזור ויטמא. עיין פרק י' מ"ו דפרה ובזבחים דף ק"ה תוד"ה מחוסר:

תורה אור השלם

א) וְאִם יִמְעַט הַבַּיִת מִהְיוֹת מִשֶּׂה וְלָקַח הוּא וּשְׁכֵנוֹ הַקָּרֹב אֶל בֵּיתוֹ בְּמִכְסַת נְפָשֹׁת אִישׁ לְפִי אָכְלוֹ תָּכֹסּוּ עַל הַשֶּׂה: [שמות יב, ד]

ב) דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר אִישׁ אִישׁ כִּי יִהְיֶה טָמֵא לָנֶפֶשׁ אוֹ בְדֶרֶךְ רְחֹקָה לָכֶם אוֹ לְדֹרֹתֵיכֶם וְעָשָׂה פֶסַח לַיְיָ: [במדבר ט, י]

ליקוטי רש"י

אל תכפירני בשעת הדין. אל תכפירני בשעת דין זה שאנו עוסקין ודנין בו כנגד זה אל תכפור...

[המשך בעמוד ב]

עין משפט נר מצוה

כ א מיי' פ"ו מהלכות ק"פ הלכה ז:
כא ב מיי' פ"א מהל' ק"פ הל' יח סמג עשין רכג:
כב ג מיי' פ"ב מהל' מילה הלכה ו סמג עשין כח טוש"ע א"ח סי' שלא סעיף ו וטוש"ע י"ד סי' רסו סעיף ב:
כג ד מיי' פ"י מהל' ק"פ הלכה יב:
כד ה ו שם הלכה יג:

רבינו חננאל

וכל שהיחיד נדחה לפסח שני. צבור עושה [בטומאה] שנאמר (במדבר ט' י') איש איש כי יהיה טמא לנפש כו' איש אם הוא טמא נדחה לפסח שני ואין צבור אם טמאין נדחין לפסח שני אלא עושין הראשון בטומאה. ומילתא דאיתא בצבור איתיה ביחיד ודליתיה בצבור ליתיה נמי ביחיד. ערלות דאיתיה בצבור דאלו כלהו ערלים אינון אמרי' להו קומו מהולו נפשייכו ועבידי פסח יחיד נמי אמרי' ליה קום מהול ועביד פסח ואי לא עביד ענוש כרת. טומאה דליתא בצבור דאי צבור טמאין אינון לא אמרינן להו קומו מדו עלייכו וטבולו ועבידו פסח אלא עבדי בטומאה יחיד נמי לא אמרי' ליה קום טבול ולא מדינן עליה כי לא טביל ולא עביד לא מיחייב כרת. איני דכל מילתא דליתא בצבור ליתא ביחיד והרי פסח שני דאין בצבור פסח שני ואיתיה ביחיד. ופריק רבא מאי טעמא עביד יחיד פסח שני משום דעבוד צבור בראשון ולא עבד בהדייהו א) צבור מאי איכא למימר הכי. מיתיבי יכול לא יהא ענוש כרת אם לא עשה פסח. אלא טהור ומי שלא היה בדרך רחוקה דמפרש בהו קרא בהדיא. ערל וטמא שרץ ושאר טמאין מנין ת"ל והאיש מדהוה ליה למכתב והטהור שלא היה בדרך רחוקה וחדל לעשות הפסח ונכרתה וכתב והאיש ש"מ אפילו טמאים דאפשר להו לתקוני נפשייהו ולא מתקני ועבדי ענושין כרת. ודייקינן מדקתני וטמא שרץ ענוש כרת שמעינן מינה דסבר אין שוחטין עליו ומדרבי ליה לטמא שרץ מהאיש לית ליה להאי תנא דכיון דיכול למיכליה פסח באורתא האידנא בשעת שחיטה טהור קרינן ביה האיש ... לאהדורי ולרבויי מהאיש לימא הכי טהור הוא ... חזי האידנא איכא עליה חיובא אע"ג דליתא בצבור דהא אמרת לית ליה למימר להו טבולי עבידו פסח ומיהו הכי איתיה ביחיד. הדר פריק רבא הכי לעולם קסבר רבי אליעזר שוחטין וזורקין על טמא שרץ שחל שביעי שלו להיות

תוספות

אכילת פסחים לא מעכבא. פי' בכי האי גוונא שיש בידו לתקן עצמו ואינו מתקן לא מעכבא אבל בטמא גמור מעכבא דהוי דומיא דחולה וזקן. **ולא כפירוש הקונטרס** דפי' דהא דכתיב איש לפי אכלו היינו למצוה דהא לעיל (דף סא.) אוקימנא ליה לעכב ומסיק בכילד צולין (דף עח:) מאיש לפי אכלו דבעי' גברא דחזי לאכילה: **האי** מיחזא חזי ותקוני הוא דלא איתקן. הקשה ריב"א א"כ אמאי אמר ר"א לעיל ערל שלא מל ענוש כרת הא מיחזא חזי אלא דלא איתקן. וי"ל דשאני התם דמחוסר מעשה בגופו וחשבינן ליה שלא לאוכליו: **הלכה** כר"ע. הא דלא פריך הלכתא למשיחא מפורש [בפ' ד' מיתות[ה] סנהדרין] (דף נא:): **וצריכא** דאי אשמעינן כו'. אדרב יהודה עביד צריכותא אמאי איצטריך למיפסק בתרוייהו כר"ע דאי אדר' עקיבא הוה ליה לאצרוכי [נמי] ההיא דפרק שתי הלחם (מנחות צו.) גבי חביתי כהן גדול דמסיק התם כלל א"ר עקיבא כו'[ו]: **אבל** מילה שנכרתו עליה י"ג בריתות אימא דנידחי. תימה מה מועיל מה שנכרתו עליה י"ג בריתות הא איכא קרא באפי נפשיה למכשירין כדפי' לעיל[ז]. ונראה לרשב"א לפרש דאי לאו דפסק רב יהודה כר"ע גבי מילה ה"א דסבירא ליה בכל מקום כר' אליעזר וגבי פסח דפסק כר"ע היינו להחמיר מדרבנן שלא יהו מכשירין דוחין שבת אבל גבי מילה דנכרתו עליה י"ג בריתות לא: לאו

וכל שביחיד נדחה כו'. והכי פירושא, היינו טעמא דר' אליעזר (ג) לא רמיא חיובא דפסח אטמא מת בשביעי שלו הואיל ולא חזי ואערל רמיא חיובא ואע"ג דלא חזי, משום דלא דמיא מצות הזאה למצות מילה, דמצות הזאה כדי לעשות פסח לא רמיא אציבור, שהרי מותרין לעשות בטומאה אע"פ שיכולין ליטהר, דקסבר רבי אליעזר אין שוחטין וזורקין על יחיד טמא שרץ שלא טבל ואף על פי שראוי לערב, וכן על טמא מת שחל שביעי שלו להיות בערב הפסח שראוי נמי לערב, וטמא שרץ נקט משום דפלוגתא גביה הוא בפ' האשה (דף צ:), וכיון דקא סבר אין שוחטין וזורקין על היחיד אלא נדחה לשני, על כרחיך ציבור עושין בטומאה אם ירצו, דכל שביחיד נדחה ציבור עושין בטומאה, דכתיב איש איש נדחה ואין ציבור נדחין[ו], אלמא לא רמיא מצות הזאה דפסח אציבור, **ומילתא דליתיה בציבור ליתיה ביחיד**, דמצות פסח יחד לכל ישראל נאמר, אבל ערילות דלא נדחת אבל ציבור ולא הותרו לעשות פסח ערלים, ואילו כולהו ציבור ערלים אמרי' להו קומו מהולו, יחיד נמי אמרינן ליה בחול קום מהול, והזאה לציבור (ד) לא אמרי' להו קומו אזו יחיד נמי לא רמיא חובה עלויה להזות, וכיון דלא רמיא עליה לא ניתנה שבת לדחות אצלה. אבל אי הוה סבירא ליה כמאן דאמר שוחטין וזורקין על טמא שרץ, כיון דלא קרינא ביה איש נדחה, לא הוה קרינא נמי אין ציבור נידחין למישרינהו לעשות בטומאה, אלא אמרינן להו קומו אזו, ומדלמי' הזאה אציבור הוה רמיא נמי איחיד כדי להתירו באכילה, ודחיא שבת: **אמר ליה**. התם האי דאיתיה ביחיד משום דעבוד ציבור בראשון הוא, ואי לא עבוד ציבור בראשון, כגון רוב ציבור זבין דלא הותרה טומאת זיבה בציבור ומיעוטן טמאי מתים, אין עושין לא את הראשון ולא את השני[ח]: **ערל וטמא שרץ ושאר**. הדומין לו, כגון כל טמאי טומאת ערב שראויין ליתקן, וכגון טמא מת שחל שביעי שלו בערב הפסח: **מדקא מיהדר אטמא שרץ**. לאיתויי מקרא יתירא, שמע מינה סבירא ליה להאי תנא אין שוחטין וזורקין על טמא שרץ, דאי סבירא ליה שוחטין וזורקין עליו, למה לי לאהדורי עליה מקרא יתירא לחיוביה, ממילא הוא עומד בכרת, שהרי הוא כטהור גמור שראוי לעשות

גמרא

[א] וכל שאילו ביחיד נדחה בציבור עבדי בטומאה וכל מילתא דאיתא בציבור איתא ביחיד וכל מילתא דליתא בציבור ליתא ביחיד ערילות דאי כוליה ציבור ערלים נינהו אמרינן להו קומו מהולו נפשייכו ועבידי פסחא יחיד נמי אמרינן ליה קום מהול ועביד פסחא ואי לא מהיל ועביד (א) ענוש כרת טומאה דאי כוליה ציבורא טמאין נינהו לא מדינן עלייהו אלא עבדי בטומאה יחיד נמי פטור א"ל רב הונא בריה דרב יהושע לרבא והרי פסח שני דליתיה בציבור ואיתיה ביחיד א"ל שאני התם דהא עבד ליה ציבורא בראשון. מיתיבי [א]יכול לא יהא ענוש כרת אלא שהיה טהור ושלא היה בדרך רחוקה ערל וטמא שרץ ושאר כל הטמאים מנין ת"ל [א] והאיש מדקא מהדר אטמא שרץ קסבר אין שוחטין וזורקין על טמא שרץ דאי שוחטין וזורקין על טמא שרץ ל"ל לאהדורי' עליה היינו טהור אלמא אע"ג דלא חזי (ג) חיובא עליה ואע"ג דליתיה בציבור איתיה ביחיד. אלא אמר רבא קסבר רבי אליעזר שוחטין וזורקין על טמא שרץ והוא הדין לטמא מת בשביעי שלו הזאה למאי לאכילה [ג]אכילת פסחים לא מעכבא א"ל רב אדא בר אבא לרבא א"כ נמצא פסח נשחט שלא לאוכליו א"ל שלא לאוכליו לחולה ולזקן דלא חזי אבל האי מיחזא חזי תקוני הוא דלא מתקן: כלל אמר ר"ע וכו': [ג]אמר רב יהודה אמר רב [ב]הלכה כר"ע ותנן נמי גבי מילה כי האי גוונא [ד]כלל א"ר עקיבא כל מלאכה שאפשר לעשותה מע"ש אינה דוחה את השבת מילה שאי אפשר לעשותה מע"ש דוחה את השבת ואמר רב יהודה אמר רב [ג]הלכה כר"ע וצריכא דאי אשמעינן גבי פסח התם דהוא[ה] מכשירי מצוה לא דחו שבת משום דלא נכרתו עליה שלש עשרה בריתות אבל מילה דנכרתו עליה שלש עשרה בריתות אימא לידחי ואי אשמעינן מילה התם הוא דמכשירי מצוה לא דחו שבת דליכא כרת אבל פסח דאיכא כרת אימא לידחי צריכא: **מתני'** [ד]אימתי מביא חגיגה עמו בזמן שהוא בא בחול בטהרה ובמועט [ה]ובזמן שהוא בא בשבת במרובה ובטומאה אין מביאין עמו חגיגה. חגיגה היתה באה מן הצאן מן הבקר מן הכבשים ומן העזים מן הזכרים ומן הנקבות [ה]ונאכלת לשני ימים ולילה אחד: **גמ'** מאי תנא דקתני חגיגה תנא [ט]הרכבתו והבאתו דלא דחי שבת וקתני נמי חגיגה דלא דחיא שבת והכי קאמר[י] אימתי מביאין עמו חגיגה בזמן שהוא בא בחול בטהרה ובמועט. א"ר אשי שמע מינה [י][ו]חגיגת ארבעה עשר לאו

רש"י

פסחו על ידי שליח לשולחו בעזרה, דכי פטר קרא מכרת הנך דלא יכלו לעשות פסח פטר, אלא ודאי אין שוחטין וזורקין עליו סבירא ליה, ואפילו הכי מיחייב ליה כרת משום דיכול לטבול וליתקן משהגיע זמן שחיטה, ואף על גב דלציבור כי האי גוונא לא אמרינן להו זילו טבולו, דכיון דיחיד נדחה ציבור עבדי בטומאה: **אלא אמר רבא**. אי הוה סבירא ליה אין שוחטין, דמעכבא ליה הזאתו משחיטת פסחו, ודאי דחיא שבת לר' אליעזר אע"ג דליתא בציבור, אלא קסבר שוחטין וזורקין, הלכך הזאה למאי אתיא, לאכילה, דהא לא מיעכבא לה לשחיטה ולזריקה: **אכילת פסחים לא מיעכבא**. והא דכתיב (שמות יב) [ב]איש לפי אכלו, למצוה: **אם כן**. דטמא מת שחל שביעי שלו בערב הפסח בשבת שוחטין וזורקין עליו, ואע"פ שאין סופו להזות היום: **נמצא פסח זה נשחט שלא לאוכליו**. ותנן באידך פירקא (לעיל דף סא.) שחטו שלא לאוכליו פסול: [ג]**כלל א"ר עקיבא כל מלאכה שאפשר לה לעשותה מערב שבת**. כגון הבאתו מחוץ לתחום, וחתיכת יבלתו: **ותנן נמי**. גבי מילה: **וצריכא**. לרב לאשמעינן הלכה כרבי עקיבא בתרוייהו: מילה שלש עשרה בריתות נאמרו בה באותה פרשה שנאמרה לאברהם (בראשית יז): **דליכא כרת**. לבו ביום, אם ימול למחר: **מתני' אימתי מביאין עמו חגיגה**. בגמרא בעי מאי תנא לעיל דקתני חגיגה: עמו. עם הפסח בארבעה עשר בניסן, כדיליף בגמרא[ט]: **בזמן שבא בחול ובטהרה**. דאף על גב דפסח דחי שבת וטומאה, חגיגה לא דחיא [י]שבת: **ובמועט**. שהיה הפסח מועט לאכילת בני החבורה, ואוכלין החגיגה תחלה כדי שיהא פסח נאכל על השובע ותיחשב להן אכילה: **במרובה**. שהיתה חבורה מועטת, ודי להם פסח לבדו: **מן הצאן ומן הבקר כו'**. מה שאין כן בפסח שאינו בא מן הבקר ולא מן הנקבות: **גמ' תנא הרכבתו כו'**. וקאמר נמי בהך סיפא אימתי מביאין כו', ואשמעינן דחגיגה נמי לא דחיא שבת אפילו שחיטה דילה: על

מסורת הש"ס עם הוספות

א) זבחים כב:, ב) [לקמן עח:], ג) שבת דף קלג., ד) מנחות עב. צו. יבמות דף יד. [שבת קלג.], ה) [לעיל דף סה:], ו) [חגיגה ח.], ז) לעיל דף סו:, ח) לקמן פ., ט) עא ריש ע"ב, י) [עיין תוי"ט ד"ה כמול] וע"ע השלמות, כ) [ועיין מ"ש תוספות שבת קלג. ד"ה ותנן נמי יעוי על קושיא זו. וכן כתבו בזבחים דף מה. ד"ה הלכתא. וע"ע תוספות יומא יג. ד"ה הלכה], ל) [ואמילתא דר"ע לא בעי לריכותא דאשמעינן בכל דוכתא מאי דלמי שבת. כך כתבו תוספות במנחות שם ד"ה כלל. וע"ע תוספות סנהדרין נו: ד"ה תניא], מ) סח: ד"ה ומה.

הגהות הב"ח

(א) גמ' לא מהיל ועביד פיסחא ענוש כרת: (ב) שם אע"ג דלא חזיא רמיא חיובא עליה: (ג) רש"י ד"ה וכל שביחיד וכו' דלא רמיא: (ד) בא"ד והזאה לצבור דלא:

גליון הש"ס

מתני' ובזמן שהוא בא בשבת. עיין ר"ן דף ג' ע"א תוס' ד"ה יכא כלל:

הגהות וציונים

א] [הוא דמכשירי כצ"ל (גליון): ב] בכת"י ליתא "הכי קאמר" והגירסא שם "דלא דחיא שבת ואימתי". ועיין צל"ח שמיישב הגירסא שלפנינו. וע"ע גירסא במהרש"ל: ג] [שייך למשנה דלעיל דף סו ע"א] (גליון):

תורה אור השלם

א) וְהָאִישׁ אֲשֶׁר הוּא טָהוֹר וּבְדֶרֶךְ לֹא הָיָה וְחָדַל לַעֲשׂוֹת הַפֶּסַח וְנִכְרְתָה הַנֶּפֶשׁ הַהִוא מֵעַמֶּיהָ כִּי קָרְבַּן יְיָ לֹא הִקְרִיב בְּמֹעֲדוֹ חֶטְאוֹ יִשָּׂא הָאִישׁ הַהוּא: [במדבר ט, יג]

ב) וְאִם יִמְעַט הַבַּיִת מִהְיוֹת מִשֶּׂה וְלָקַח הוּא וּשְׁכֵנוֹ הַקָּרֹב אֶל בֵּיתוֹ בְּמִכְסַת נְפָשֹׁת אִישׁ לְפִי אָכְלוֹ תָּכֹסּוּ עַל הַשֶּׂה: [שמות יב, ד]

ליקוטי רש"י

[שייך לעמוד א]

ענוש כרת. משום פסח [לקמן צד ע"ב]. אין שוחטין וזורקין. את הפסח על יחיד טמא שרץ ונדחה לפסח שני ואף ע"ג דיכול לטבול ולאכול לערב לאכילה מ"ד

וְכָל מִילְתָא דְּלֵיתָא בְּצִיבּוּר לֵיתָא בְּיָחִיד, שמצות פסח יחד לכל ישראל נאמרה (רש"י). וצ"ע בטעם הדבר, וכי מפני שהציבור מותר גם בטומאה, לכן היחיד אינו חייב לטהר עצמו (דבר שמואל).

יָחִיד נַמִּי אַמְרִינָן לֵיהּ קוּם מְהוֹל וַעֲבֵיד פִּסְחָא – שיחיד ערל חייב למול עצמו בחול, כדי שיוכל לעשות את הפסח (רש"י). אבל בשבת אינו יכול למול עצמו, ואע"פ שלדעת רבי אליעזר מכשירי מילה דוחים שבת (קושיית מהרש"א), הם דוחים רק איסורים דרבנן, ואילו מילה שלא בזמנה איסורה דאורייתא (קרני ראם, וראה לעיל סה, ב ד"ה רבי אליעזר, שהבאנו מחלוקת ראשונים בזה). או משום שמכשירי מצוה דוחים שבת רק באופן שנעשו המכשירים למצוה זו בלבד, אבל לא אם נעשו גם לצורך מצוה אחרת [וכגון בנין בית המקדש, שאינו נחשב מכשירי מצוה וידחה שבת, כי בנין בית המקדש היא מצוה בפני עצמה], כך גם מילה כיון שהיא מצוה בפני עצמה, אינה נחשבת מכשירי מצוה. ומה שמכשירי מצוה של רשות כגון הכנת איזמל למילה דוחים שבת, אע"פ שנהנה מזה גם לצרכיו, כי כיון שעושה זאת לצורך גבוה, בטל צורך ההדיוט מפני צורך גבוה, ונחשב מכשירי מצוה בלבד [כסברת תוס' בשבת (כד, ב ד"ה לפי), ובביצה (כז, ב ד"ה ועל)] (חלקת יואב או"ח יא, וראה דבר שמואל).

שַׁאנִי הָתָם דְּהָא עֲבַד לֵיהּ צִיבּוּרָא בְּרִאשׁוֹן – שהקריבו פסח ראשון, ולכן היחידים שלא יכלו להקריבו, יקריבו פסח שני, אך אם היו רובם זבים או מצורעים שאין טומאתם נדחית (ראה לעיל סז, א), וגם אינם מקריבים פסח שני, אף המיעוט שהיו טמאי מתים, אינם מקריבים, וא"כ גם בפסח שני נכון הכלל שהיחידים חייבים רק אם הציבור חייב (רש"י). ותירוץ זה הוא רק לדעת רב להלן (פ, א), אבל שמואל חולק (שם), ולדעתו אם רוב הציבור היו זבים או מצורעים ולא הקריבו פסח ראשון, יקריבו המיעוט פסח שני, וכמסקנת הגמ' כאן, שאף חיוב שאינו נוהג בציבור נוהג ביחיד (מהרש"א).

מֵיתִיבִי יָכוֹל לֹא יְהֵא עָנוּשׁ כָּרֵת וְכוּ', ואמנם לא מבואר שברייתא זו היא כדעת רבי אליעזר, אך הקשתה הגמ' ממנה, כי ידעה שהברייתא מוסכמת על הכל, ואף רבי אליעזר אינו חולק עליה (צל"ח, ע"פ תוס' להלן צב, ב ד"ה אלו).

אֲכִילַת פֶּסַח לֹא מְעַכְּבָא, ומה שנאמר (שמות יב, ד) 'איש לפי אכלו', לא נאמר אלא למצוה (רש"י), ומה שמבואר לעיל (סא, א) ולהלן (עח, ב) שאם שחט וחשב שלא לאוכליו פסול, שנאמר 'איש לפי אכלו' (קושיית תוס'), הכוונה רק לכתחילה, ומצאנו לשון פסול גם על לכתחילה (ראה גמ' להלן סוף עז, ב), ושאלת הגמ' היא שכאן משמע שמותר לכתחילה לשחוט עבור טמא מת ביום השביעי, אפילו שכעת אינו ראוי לאכול (מהרש"ל ומהר"ם, בביאור דעת רש"י). ויש סוברים, שמ'איש לפי אכלו' לומדים שאע"פ שאכילת הפסח אינה מעכבת, אבל צריך שיהיה ראוי לאכילה, ומה ששוחטים עבור טמא מת ביום השביעי, הוא משום שיכול להזות ויהיה ראוי לאכילה, אבל בטמא גמור שאינו יכול להטהר לפני זמנו, מעכב, כמו חולה וזקן [כמסקנת הגמ'] (תוס').

אִם כֵּן נִמְצָא פֶּסַח נִשְׁחָט שֶׁלֹּא לְאוֹכְלָיו, ושנינו לעיל (סא, א) שפסח שנשחט שלא לאוכליו פסול (רש"י). ומה ששנינו במשנה שם, שאם נשחט גם לאוכליו וגם שלא לאוכליו כשר, זהו רק בדיעבד, וקושיית הגמ' היא איך שוחטים על טמא לכתחילה (יעב"ץ, בתי' שני). או אף אם המחשבה אינה פוסלת בנשחט לאוכליו ושלא לאוכליו, אבל האדם שאינו ראוי לאכול, ודאי לא קיים מצותו על ידי מה שיש מנויים אחרים שיכולים לאכול (דבר שמואל).

אֲבָל הַאי מֵיחֲזָא חֲזֵי תַּקּוֹנֵי הוּא דְּלֹא מְתַקַּן, ומה שחכמים אסרו להזות בשבת אינו גורם שיחשב אינו ראוי, כי אינו ראוי נחשב רק אם האדם מצד עצמו אינו ראוי, אך כאן האדם מצד עצמו ראוי, ורק מחמת היום הוא אינו ראוי (רש"ש, ע"פ תוס' בחגיגה ב, א ד"ה איזהו). או כיון שמן התורה הוא ראוי ורק רבנן אסרוהו, הוא נחשב ראוי (מנחת שלמה, וראה שפת אמת).

הֲלָכָה כְּרַבִּי עֲקִיבָא, והטעם שהגמ' לא שואלת 'הלכתא למשיחא' [- שהלכה זו אינה נוגעת לנו עתה, אלא לימות המשיח] ותתרץ 'דרוש וקבל שכר', כפי שאמרה במקומות אחרים [ראה סנהדרין (נא, ב) ועוד] (קושיית תוס' כאן), משום שהיא נוגעת לנו למעשה, שיש לנו ללמוד מכך על המילה, שכשם שמכשירי הפסח אינם דוחים שבת, כך מכשירי מילה אינם דוחים שבת (תוס' שבת קלג, א ד"ה ותנן, וראה תוס' בסנהדרין שם ד"ה הלכתא). ומכאן ראיה שתוס' חולקים על רבינו חיים מפריז הסובר שמקריבים פסח בזמן הזה ואע"פ שאין בית המקדש קיים (ראה כפתור ופרח, ו, והוצאת בית המדרש להלכה בהתישבות הע' 55), כי א"כ אין זה 'הלכתא למשיחא', ולדעתם כיון שאין בגדי כהונה, וגם לא יודעים היכן מיקומו המדויק של המזבח, אין מקריבים פסח בזמן הזה (הערות הגרי"ש אלישיב).

וְאִי אַשְׁמְעִינַן מִילָה וְכוּ', דְּלֵיכָּא כָּרֵת, אם דוחה מילתו למחר (רש"י), ואף שגם בפסח אין כרת אם יעשה פסח שני, מכל מקום בפסח חיוב הכרת הוא על אי עשייתו את הפסח הראשון, רק שאם עושה פסח שני 'נפטר' מהכרת [ולכן אם הזיד בראשון ונאנס בשני, חייב, כמבואר ברמב"ם (קרבן פסח ה, ב)], לא כן במילה חיוב הכרת הוא על שלא מל עצמו כל ימיו, ואם יהיה אנוס בסוף ימיו, פטור מכרת (דבר שמואל להלן צב, א). ויש שפירש, שבמילה אין כרת הכוונה שלקטן אין כרת שהרי אינו בר עונשים, ואף האב החייב במילת בנו, אינו חייב על אי מילתו כרת (רש"י שבת קלג, א, וראה רש"ש ושיעורי רבי דוד פוברסקי כאן).

מְשָׁנָה. הקדמה: שלש קרבנות חובה על ישראל להקריב בשלשה רגלים, עולת ראיה, שלמי חגיגה הנקרא 'חגיגת חמשה עשר', ושלמי שמחה. מלבד אלו, יש קרבן רביעי הנקרא 'חגיגת ארבעה עשר', והוא קרבן הבא עם הפסח, שאינו חובה אלא רשות [כמבואר בגמ' להלן (ע, א)], והוא אינה מצוה לעצמו, אלא הוא מובא כדי שהפסח יאכל על השובע [כמבואר בגמ' (שם)], כי הפסח אינו בא אלא זכר ושה תמים ובן שנה, ולא היו מצויים להם כל כך, ועל כן היו הרבה נמנים על פסח אחד ולא היה נאכל על השובע, מטעם זה הביאו עמו חגיגה, ולכן באופנים מסויימים [שמבארת המשנה] הוא אינו מובא (מאירי).

אֵימָתַי מֵבִיא חֲגִיגָה עִמּוֹ – עם הפסח, בארבעה עשר בניסן (רש"י), אבל אם חל ערב פסח בשבת, אינו מביא את החגיגה בשבת [כמבואר במשנה להלן], אך מביאו בשלשה עשר בניסן [כדעת הר"י מאורליינש והר"י מקורבל, מביאם הרא"ש להלן (י, כה)] (צל"ח, בביאור ראשון). או ש'עמו' לא הכוונה עמו ממש, אלא באותו יום, 'בארבעה עשר בניסן', שהרי קרבן הפסח קרב לאחר תמיד של בין הערבים, ואילו החגיגה קריבה כשאר הקרבנות לפני התמיד (צל"ח בביאור שני, וראה משנה למלך כלי המקדש ו, ט-י, וראה מה שכתבנו להלן ד"ה במרובה).

המשך במילואים עמ' 124

לְאוֹ חוֹבָה הִיא – אין חגיגת ארבעה עשר מצוה מן התורה, אלא מדרבנן כדי שהפסח יאכל על השובע (תוס', המוכיחים שאמנם התנא של משנתנו סובר שאינו מן התורה, אך ישנם תנאים הסוברים שהוא מן התורה, וראה מה שכתבנו להלן עא, ב ד"ה לימד). ויש סוברים שהיא מצוה מן התורה, אך לא חובה אלא רשות [כדוגמת מצות אכילת מצה במשך חג הפסח מלבד ליל ראשון] (מאירי; רמב"ם קרבן פסח י, יב-יג, ע"פ מהר"י קורקוס שם, ולחם משנה חגיגה ב, י, וראה תוס' הרשב"א משאנץ).

חֲגִיגָה הַבָּאָה עִם הַפֶּסַח נֶאֱכֶלֶת תְּחִילָה, כְּדֵי שֶׁיְּהֵא פֶּסַח נֶאֱכָל עַל הַשֹּׂבַע – שיהיו נהנים באכילתו ותיחשב להן (רש"י), והוא דין בכל הקרבנות, שצריכים להיאכל על השובע בדרך גדולה וכבוד כדרך המלכים, וכפי שלומדת הגמ' בחולין (קלב, ב) ממה שנאמר (במדבר יח, ח) 'לך נתתים למשחה' – לגדולה, כדרך שהמלכים אוכלים (ע"פ רש"י לקמן פו, א, ובתמורה כג, א, וראה רש"י דברים טז, ב, רשב"ם לקמן קיט, ב, ותוס' קכ, א ד"ה מפטירין). אלא שבשאר קרבנות [כגון בשלמים ובתודה] נוהג דין זה רק באכילת הכהנים ולא באכילת בעלים, ואילו בפסח התחדש שאף הבעלים צריכים לאוכלו על השובע, לפי שצריך אכילה בדרך חירות (הערות הגרי"ש אלישיב, וראה תוס' הרשב"א משאנץ שהראה מקור לדין אכילת הפסח על השובע מדברי המכילתא). ויש שכתב, שבשאר קרבנות אין דין זה נוהג באכילת בעלים משום שאינם מצווים על אכילת קדשים, מה שאין כן בפסח שהם מצווים על אכילתו (חי' הגר"ח [סטנסיל] אות כה, לשיטת הרמב"ם שאין הבעלים מצווים באכילת קדשים, ראה ביאורנו לעיל נט, א ד"ה אף).

ויש סוברים, ש'הפסח נאכל על השובע' הוא גזירה דרבנן, שאם יאכל את הפסח כשהוא רעב, יש לחוש שבאכילתו את הבשר שסביב העצם הוא יבוא לידי שבירתה, ויעבור על הלאו של 'ועצם לא תשברו בו' (ירושלמי, ע"פ תוס' כאן ולקמן קכ, א ד"ה מפטירין, ורמב"ן במלחמות לקמן קיט, ב, וראה ביאורנו להלן ד"ה יש בה). ופסח שני שאסור אף הוא בשבירת עצם, הטעם שאין מביאים עמו חגיגה, משום שמקריביו מועטים, ופסח הבא במרובה אין מביאים חגיגה עמו (דבר שמואל).

ואמנם כדי שיאכל הפסח על השובע ניתן היה לאכול גם בשר חולין תחילה, אלא שחששו שיתרשלו באכילתו, מה שאין כן בקרבן חגיגה שיש מצוה באכילתו, אין חשש שיתרשלו (דבר שמואל תנינא).

בֶּן תֵּימָא אוֹמֵר חֲגִיגָה הַבָּאָה עִם הַפֶּסַח חֲרֵי הִיא כַּפֶּסַח, ולדעתו מקריבים אותה גם בשבת ובטומאה (תוס' כאן, ולהלן ע"ב ד"ה מאי טעמא). ומה שהגמ' הוכיחה שמשנתנו אינה כבן תימא מהסיפא של המשנה האומרת 'ונאכלת לשני ימים' ואילו לבן תימא נאכלת יום ולילה, ולא הוכיחה מהרישא האומרת 'אימתי מביא חגיגה עמו בזמן שהוא בא בחול בטהרה' וכו', משום שבן תימא אמר את דינו בענין אכילת יום ולילה (מנחת שלמה, וראה צל"ח). ויש סוברים שאפילו לבן תימא שהיא מן התורה, מכל מקום אינה אלא רשות, ועל כן אינה דוחה שבת וטומאה (תוס' לעיל נט, ב ד"ה בארבעה, וראה מהרש"א כאן שהקשה שסתרו תוס' את דבריהם; וראה עוד רמב"ם חגיגה ב, י ונושאי כלים שם).

וְאֵינָהּ נֶאֱכֶלֶת אֶלָּא לְיוֹם וָלַיְלָה, וכיון שדין חגיגת ארבעה עשר כדין הפסח, כשם שהוא נאכל רק בלילה, אף החגיגה נאכלת רק בלילה, ו'יום ולילה' לאו דוקא [וכן מצינו בפסח עצמו לשון 'נאכל ליום ולילה' (ראה לקמן פט, א ותוס' שם ד"ה דאילו)], או ש'ליום ולילה' הכוונה לסוף זמן האכילה, דהיינו שנאכל עד לאחר יום ולילה (ע"פ ריב"ן [המובא בקובץ שיטות קמאי] וצל"ח, וראה תוס' רא"ש ברכות ט, א). ולדעה שהפסח נאכל רק עד חצות (ראה לקמן קכ, ב), אף החגיגה נאכלת לדעת בן תימא רק עד חצות (רמב"ן ויקרא ז, טו).

וַחֲגִיגַת אַרְבָּעָה עָשָׂר יוֹצֵא בָהּ מִשּׁוּם שִׂמְחָה – אם עיכבה עד למחר ושחטה, יוצא בה ידי חובתו להקריב שלמי שמחה (רש"י). וכמבואר בגמ' להלן (עא, א), שאי אפשר לומר שנשחטה בערב הפסח ואכלה ביום טוב, כי לדעת בן תימא שחגיגת ארבעה עשר אינה נאכלת אלא ליום ולילה, אם נשחטה בערב הפסח, אם כן בבוקר יום טוב ראשון היא נפסלת בלינה, ואינו יכול לצאת בה משום שמחה.

כִּי אַקְשֵׁיהּ רַחֲמָנָא לְפֶסַח לְלִינָה. ואף שאיסור לינה בחגיגה אינו 'היקש' אלא כתוב מפורש (שמות לד, כה) 'ולא ילין וגו' זבח חג' – זה חגיגה, מכל מקום סוברת כאן הגמ' שהכתוב עוסק רק בחלב הקרבן, שאותו אין להלין, ואילו האיסור להלין את בשר הקרבן הוא 'היקש' מפסח [ולמסקנת הגמ' שלדעת בן תימא שווה החגיגה לפסח בכל הדינים, ממה שהתורה לא כתבה מפורש חלב, מוכח שהכתוב עוסק אף בבשר הקרבן] (צל"ח).

וְאֵינָהּ נֶאֱכֶלֶת אֶלָּא לְמָנוּיָו, אך יכולות החבורה של הפסח והחבורה של החגיגה להיות חבורות שונות (מנחת שלמה).

יֵשׁ בָּהּ מִשּׁוּם שְׁבִירַת עָצֶם, ולדעת הירושלמי שהפסח נאכל על השובע משום חשש שבירת עצם [ראה לעיל (ד"ה חגיגה)], החגיגה אינה צריכה להיאכל על השובע, כי רק בפסח שהוא בן שנה ועצמותיו רכות חוששים לשבירת עצם (תוס' לקמן קכ, א ד"ה מפטירין, וראה מקדש דוד קונטרס מעניני קדשים ה, ד). ואמנם לדעת בן תימא גם החגיגה באה בת שנתה ועצמותיה רכות, אך אין בה חשש שבירת עצם, כי אין החשש שמא מתוך הרעב ישכח וישבור עצם, אלא שכיון שהוא כבוד לצאת משולחן רבו כשהוא שָׂבֵע (ראה מנחות כא, ב, שאף מנחות צריכות להיאכל על השובע מחמת טעם זה, אף שאין בהן חשש שבירת עצם), ירצה לאכול את כל הבשר, ומתוך כך יבוא לשבור עצם, ובחגיגה כיון שאכילת הפסח עדיין לפניו, ואינו עומד לצאת משולחן רבו, אין חשש שירצה לאכול את כל הבשר עד כדי שישבור עצם (מעיל צדקה ו, צויין בגליון הש"ס על תוס' לקמן שם, וראה צל"ח כאן ושם).

שׁוֹחֵט בָּהּ מִיָּד, ומדובר בסכין שאין בה סימן, ולכן יכול לשחוט בה מיד ואינו צריך להכריז עליה משום השבת אבידה. או שמדובר שמצאה בשעת הרגל בירושלים, זמן שהרבים מצויים בה, ולכן הבעלים מתייאשים מאבידתם אפילו אם יש בה סימן [כמבואר בב"מ (כד, א, לדעת רבי שמעון בן אלעזר, ראה שם שהסתפקו האם הלכה כמותו בדין זה)] (מקדש דוד יד, ב).

שׁוֹנֶה וּמַטְבִּיל, ואף שיתכן ובעליה כבר הטבילוה, חוזר ומטביל פעם נוספת מספק (רש"י; רמב"ם פיהמ"ש שקלים ח, ג; ראב"ד אבות הטומאות יג, ו), ואף שמן הסתם הטבילוה לצורך מחר, הרגילות היתה לטבול את הטעון הערב שמש רק סמוך לשקיעה, מחשש שאם יטבילוהו מוקדם יטמא שוב, ולכן אם מצאה קודם לכן יש להסתפק אם הטבילוה (מאירי). ואין לחשוש שמא היא טמאה בטומאת מת ותצטרך גם הזאה נוספת, כי זהו ספק ספיקא, שמא היא טהורה, ואף אם היא טמאה, שמא בשאר טומאות שאינן צריכות הזאה (כסף משנה שם). ויש סוברים, שאפילו אם

המשך במילואים עמ' 124

עין משפט
נר מצוה

כה א מיי׳ פ״א מהל׳ ק״פ הלכה ג:
כו ב מיי׳ פ״ב מהל׳ חגיגה הלכה י:
כז ג מיי׳ פי״ג מהל׳ אבות הטומאה הל׳ ה:
כח ד שם הלכה ו:
כט ה שם הלכה ה:
ל ו שם הלכה ז:

רבינו חננאל

דלאו חובה מדאורייתא היא לפיכך אינה דוחה לא שבת ולא טומאה. אמאי בחול באה בממועט ואינה באה במרובה פי׳ ממועט כגון שנמנו על זה הפסח בני אדם הרבה ואינו מגיע לוכל ממנו אלא מעט. ופרקינן לכך מביא עמו חגיגה כדתניא חגיגה הבאה עם הפסח נאכלת תחילה לפסח כדי שיהא נאכל פסח על השבע. ונאכלת לב׳ ימים מתניתין דלא כבן תימא דתניא בן תימא אומר חגיגה הבאה בי״ד עם הפסח הרי היא כפסח ואינה נאכלת אלא ליום ולילה. מאי טעמא דבן תימא דכתיב ולא ילין לבקר זבח חג הפסח חג זו חגיגה הפסח כמשמעו בתרויהו בפסח ובחגיגה אמר רחמנא לא ילין לבקר. ואסיקנא לבן תימא חגיגת י״ד הבאה עם הפסח הרי היא כפסח לכל דבר באה מן הצאן ולא מן הבקר מן הזכרים ולא מן הנקיבות בן שנה ולא בן ב׳ שנים ואינה נאכלת אלא למנוייה ואינה נאכלת אלא צלי ואינה נאכלת אלא ליום ולילה יום (י״ו) [י״ד] וליל ט״ו. ואיבעיא (להלן) [להו] לבן תימא דאקיש חגיגת י״ד לפסח אסורה בשבירת עצם (בפסח) [כפסח] דכתיב ועצם לא תשברו בו או לא. ופשטינן לה מהא דתנן בסוף שקלים סכין שנמצאת בי״ד בניסן שוחט בה מיד בי״ג בניסן שונה ומטביל כו׳ פי׳ כל טומאת מת טעונה הזאה שלישי ושביעי ואם מצא כלי ואינו יודע אם טמא הוא או לאו שונה ומטביל היה מזה ושונה עליו בו ביום ומטבילן ונטהר. ומצינו כעניין הזה משנה (כלים פי״ד מ״ז) כלי מתכות מטמאין ומיטהרין [שבורין] דברי רבי אליעזר רבי יהושע אומר אין מיטהרין אלא שלימין כיצד היזה עליהן נישברו בו ביום התיכן חזר והיזה עליהן שנייה בו ביום הרי טהור׳ דברי רבי אליעזר רבי יהושע [אומר] אין הזייה פחות משלישי ושביעי. הלכך זו הסכין שנמצאת בי״ד בניסן שוחט בה המוצאה מיד שודאי טהורה היא ולא הוציאוה בעלים אלא לשחוט בה שכל היום שוחטין מצא אותה בי״ג בניסן יתכן שהייתה טמאה והיום יום שביעי שלה והוציאוה בעליה להזות עליה ולטהרה היום כדי שיעריב השמש ותהא טהורה לשחוט בה למחר בי״ד הרי היא טהורה. קופיץ שהוא כעין קרדום והוא עשוי לקצב לשבר בו עצמות של צאן ושל בקר המוצאו בין ביום י״ג בין ביום י״ד שונה ומטביל כמו שאמרנו ומחר ביום ט״ו הוא טהור ודייקינן מדוקיא דמתני׳ דקתני בקופיץ ביום ארבעה עשר שונה ומטביל שאין בארבעה עשר צורך לקופיץ ולא היו בעליו מוליכין אותו אלא לטהרו היום להשתמש בו למחר. ומאן שמעת ליה האי סברא שחגיגת ארבעה עשר כפסח היא בן תימא. וש״מ כי לבן תימא אסור לשבר בו עצם לפיכך אין צורך ביום ארבעה עשר לקופיץ דאי רבנן כיון דאמרי חגיגת ארבעה עשר אינה כפסח ומותר לשבר בה עצמות אמאי לא נימא דהאי קופיץ בארבעה עשר טהור לגמרי הוא ולשבור עצמות החגיגה הוציאו בעליה. אלא ש״מ משנה זו אינה לרבנן אלא לבן תימא. וש״מ יש לו לבן תימא שחגיגת י״ד אסור לשבר בה עצם. ודחי׳ לא לעולם מתני׳ רבנן וכגון שחל י״ד להיות בשבת [שאין שם חגיגה כלל. ודחיא להא סברא מסיפא דקתני חל י״ד להיות בשבת] שוחט בה מיד מכלל דרישא לאו שבת הוא אלא בחול עסקי׳. אלא בפסח שבא במרובה פי׳ מעט בני אדם נמנו בפסח ההוא ואינן צריכין בשר אחר אלא די להם הפסח לבדו לשבוע ממנו דליכא

מסורת הש״ס
עם הוספות

א) [תוספתא פרק ה הלכה ג], ב) עיין תוס׳ לקמן קז: ד״ה דילמא, ג) [לקמן עא.], ד) לקמן דף קטז. [ועיין תוספות שם ד״ה כולו] וע״ע תוס׳ לקמן קיד: ד״ה שני, ה) [לקמן פג. פד: לו.], ו) שקלים פרק ח משנה ג [עיין תוספות זבחים לח: בד״ה טבול יום] ועיין עוד תוס׳ חגיגה כא. ד״ה האונן, ז) ועיין רש״י לקמן פו. ד״ה אין מפטירין ורשב״ם לקמן קיט: ד״ה כגון, ח) ראה פיסקא קכט [וכן במשנה למנחות דף פג.], ט) בפירקין הלכה ד, י) [עיין מהרש״א], כ) [בילה יז:].

הגהות וציונים

א] תיבות ״ונאכלת לשני ימים״ ליתא בכת״י ובקצת דפו״י וכ״ה נכון (דק״ס), וצ״ל חגיגת חמשה עשר נפקא לן וכו׳ (מנחם משיב נפש): ב] בכת״י חובה הן וקיי״ל: ג] צ״ל אף כל שהוא חובה אינו בא וכו׳ (דבש תמר, כבמנחות שם):

תורה אור השלם

א) לֹא תִשְׁחַט עַל חָמֵץ דַּם זִבְחִי וְלֹא יָלִין לַבֹּקֶר זֶבַח חַג הַפָּסַח: [שמות לד, כה]

ב) בְּבַיִת אֶחָד יֵאָכֵל לֹא תוֹצִיא מִן הַבַּיִת מִן הַבָּשָׂר חוּצָה וְעֶצֶם לֹא תִשְׁבְּרוּ בוֹ: [שמות יב, מו]

ג) וְחַגֹּתֶם אֹתוֹ חַג לַייָ שִׁבְעַת יָמִים בַּשָּׁנָה חֻקַּת עוֹלָם לְדֹרֹתֵיכֶם בַּחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי תָּחֹגּוּ אֹתוֹ: [ויקרא כג, מא]

ד) וְזָבַחְתָּ פֶּסַח לַייָ אֱלֹהֶיךָ צֹאן וּבָקָר בַּמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר יְיָ לְשַׁכֵּן שְׁמוֹ שָׁם: [דברים טז, ב]

ה) וְשָׂמַחְתָּ בְּחַגֶּךָ אַתָּה וּבִנְךָ וּבִתֶּךָ וְעַבְדְּךָ וַאֲמָתֶךָ וְהַלֵּוִי וְהַגֵּר וְהַיָּתוֹם וְהָאַלְמָנָה אֲשֶׁר בִּשְׁעָרֶיךָ: [דברים טז, יד]

ו) וְלֹא יֵרָאֶה לְךָ שְׂאֹר בְּכָל גְּבֻלְךָ שִׁבְעַת יָמִים וְלֹא יָלִין מִן הַבָּשָׂר אֲשֶׁר תִּזְבַּח בָּעֶרֶב בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן לַבֹּקֶר: [דברים טז, ד]

ליקוטי רש״י

ובמועט. כשהיתה חבורת פסח מרובה היו מביאין עמו חגיגה כדי שיהא פסח נאכל על השובע [חגיגה ז: בד״ה חגיגת]. הלילה הזה כולו צלי. בזמן שבית המקדש קיים היה שואל כן [רשב״ם לקמן קטז.].

גמרא

לאו חובה היא דאי סלקא דעתך חובה היא תיתי בשבת ותיתי במרובה ותיתי בטומאה ובמועט מיהו מ״ט אתיא כדתניא א) חגיגה הבאה עם הפסח נאכלת תחילה כדי שיהא ג) פסח נאכל על השבע: ונאכלת לשני ימים וכו׳: מתני׳ דלא כבן תימא דתניא בן תימא אומר חגיגה הבאה עם הפסח הרי היא כפסח ואינה נאכלת אלא ליום ולילה וחגיגת חמשה עשר נאכלת לשני ימים ולילה אחד ב) וחגיגת ארבעה עשר יוצא בה משום שמחה ואין יוצא בה משום חגיגה מ״ט דבן תימא כדמתני רב לחייא בריה א) ולא ילין לבקר זבח חג הפסח זבח חג זה חגיגה הפסח כמשמעו ואמר רחמנא לא ילין. איבעיא להו לבן תימא נאכלת צלי או אין נאכלת צלי כי אקשיה רחמנא לפסח ללינה אבל לצלי לא או דילמא לא שנא ת״ש ד) הלילה הזה כולו צלי ואמר רב חסדא זו דברי בן תימא שמע מינה. איבעיא להו לבן תימא באה מן הבקר או אינה באה מן הבקר באה מן הנקבות או אינה באה מן הנקבות באה בת שתי שנים או אינה באה בת שתי שנים כי אקשיה רחמנא לפסח למידי דאכילה אבל לכל מילי לא או דילמא לא שנא ת״ש חגיגה הבאה עם הפסח הרי היא כפסח באה מן הצאן ואינה באה מן הבקר באה מן הזכרים ואינה באה מן הנקבות באה בת שנתה ואינה באה בת שתי שנים ואינה נאכלת אלא ליום ולילה ואינה נאכלת אלא צלי ואינה נאכלת אלא למנויו מאן שמעת ליה דאית ליה האי סברא בן תימא שמע מינה כולהו מילתא בעינן ש״מ. איבעיא להו לבן תימא יש בה משום שבירת עצם או אין בה משום שבירת העצם אע״ג דכי אקשיה רחמנא לפסח אמר קרא ב) בו בו ולא בחגיגה או דילמא האי בו ה) בכשר ולא בפסול הוא דאתא ת״ש ו) ג סכין שנמצאת בארבעה עשר שוחט בה מיד ד בשלשה עשר שונה ומטביל קופיץ בין בזה ובין בזה שונה ומטביל מני אילימא רבנן מאי שנא סכין דמטביל דחזיא לפסח קופיץ נמי הא חזי לחגיגה אלא לאו דבן תימא היא ושמע מינה יש בה משום שבירת העצם לא לעולם רבנן וכגון שבא בשבת והא מדקתני סיפא ה חל ארבעה עשר להיות בשבת שוחט בה מיד ובחמשה עשר שוחט בה מיד ו נמצאת קופיץ קשורה לסכין הרי היא כסכין מכלל דרישא לאו בשבת עסקינן ואלא שבא במרובה

רש״י

על השבע. שיהו נהנין באכילתו, ותיחשב להן ז): ונאכלת לשני ימים א]. חגיגת חמשה עשר, דנפקא לן במסכת חגיגה (ט.) ג) וחגותם אותו: יוצא בה משום שמחה. אם עיכבה עד למחר ושחטה, יוצא בה משום שמחה, משום שלמי שמחה. ואע״ג שמופרשת ועומדת היא כבר ושלמי שמחה חובה הן והא דקיי״ל ב] (לקמן דף עא.) כל דבר שבחובה אינו בא אלא מן החולין, כדתניא בסיפרי ח) ד) וזבחת פסח כו׳ עד צאן ובקר, והלא אין פסח בא אלא מן הכבשים ומן העזים, א״כ למה נאמר בקר, להקיש כל הבא מצאן ובקר לפסח, מה פסח דבר שהוא חובה ואינו בא אלא מן החולין, אף כאן ג] שהוא חובה ואינו בא אלא מן החולין, הני מילי בחובות דעלמא, אבל שלמי שמחה איתרבי במס׳ חגיגה (דף ח.) מדתניא בסיפרי ה) ושמחת לרבות כל מיני שמחה, יכול אף בעופות ומנחות, תלמוד לומר בחגך מי שחגיגה באה מהן, יצאו עופות, מכאן אמרו ישראל יוצאים ידי חובתן בנדרים ונדבות כו׳, אע״ג דמחויב ועומד הוא: ואין יוצא בה. משום חגיגת חמשה עשר, כדאמרן דבר שיש בו חובה אינו בא אלא מן החולין, כלומר משלו ולא ממה שהוא מחויב ועומד, וזו כבר נתקדשה מאתמול: מאי טעמא. דאמר אין נאכלין אלא ליום ולילה: נאכלת צלי. צריך לאוכלה צלי: הלילה הזה כולו צלי. מתני׳ היא בפרק בתרא, כולו צלי ואפי׳ החגיגה: למידי דאכילה. דאזהרת לינה צווי אכילה היא: האי סברא. אינה נאכלת אלא ליום ולילה: שמע מינה כולהו אתיין. כולהו מילי דפסח אתיין בחגיגה בההוא היקשא: שוחט בה. פסחו מיד, ואין צריך להטבילה זה המוצאה, דמסתמא הטבילוה בעליה אם טמאה היתה, הטבילוה בשלשה עשר כדי שיהא הערב שמש ותהא טהורה בארבעה עשר: שונה ומטביל. כלומר אע״פ שספק שמא הטבילוה הבעלים, זה שונה ומטביל׳ מספק שמא עדיין לא הטבילוה, שהיה להן שהות ביום להטבילה ולהעריב שמשה: קופיץ. סכין גדול הוא, ורובן אין לשחיטה אלא לחיתוך בשר ולשבירת עצמות: בין בזה בין בזה. אפילו נמצאת בארבעה עשר: שונה ומטביל. דמתוך שאין שבירת העצם בפסח, אין הבעלים צריכין לה כל ארבעה עשר עד למחר, ויש לומר לא הטבילה, שהיה לו שהות ביום להטבילה סמוך לבין השמשות לצורך מחר: מני. הא דמשמע דאין שבירת עצמות בערב הפסח: אי נימא רבנן. דלא מקשי חגיגה לפסח, ואין בה איסור שבירת עצם: מאי שנא סכין דמטביל. לה בעליה מאתמול ומוקמינן לה השתא בחזקת טהרה למוצאה, משום דחזיא ליה לבעלים בארבעה עשר לפסח לשחוט, הילכך אטבלה מאתמול דניהוי ליה הערב שמש. והא לא חיישינן שמא אבדה לו זה ימים רבים, דודאי היום נפלה ממנו, דמתוך שבשעת הרגל העם רב אין שוהה שם במקום נפילתה שלא תמצא: חזי לחגיגה. לשבירת עצמות, ואטבלה מאתמול, ואמאי המוצאה בארבעה עשר שונה ומטביל: שבא. ערב הפסח בשבת, דאין חגיגה באה עמו, הלכך לא צריכה לבעלים בארבעה עשר: חל ארבעה עשר להיות בשבת, שוחט. בקופיץ זה מיד ואין צריך להטביל, דאע״ג דשמא בעלים היה להן סכין לשחוט ולא היתה קופיץ זו להן אלא לשבירת עצמות, והיום אין שבירת העצם בשבת, אפילו הכי כיון דצריכה להן ביום טוב אחר שבת כבר הטבילוה מערב שבת, דהא בשבת לא מצו לאטבולה, כדאמרינן במסכת בילה (ד׳ יח:) חל יום טוב להיות אחר שבת מטבילין את הכל מלפני השבת: ובחמשה עשר. אם מצאה ביום טוב עצמו: שוחט בה. שלמים מיד, דודאי הטבילוה בעלים מאתמול: הרי היא כסכין. ואפילו נמצאת בארבעה עשר שחל להיות בחול, שוחט בה מיד, דודאי הוטבלה עם הסכין בשלשה עשר הואיל וקשורה עמו: מכלל דרישא. דקתני בין בזה בין בזה שונה ומטביל: לאו בשבת עסקינן. דאם לא כן קשיא רישא אסיפא, ואפילו הכי קאמר דאין בו שבירת עצמות, אלמא אסור לשבור עצמות בחגיגת ארבעה עשר:

תוספות

לאו חובה היא. כלומר אינו חייב מן התורה להביאה דאי ס״ד חובה היא מן התורה שוב אין לנו לומר שיש חילוק בין שבת לחול דהוי קרבן הקבוע לו זמן ותיתי במרובה ובטומאה אלא ודאי לאו חובה היא ואינה באה אלא כדי שיאכל הפסח על השבע ואומר ריב״א דמשמע בירושלמי ט) דהא דפסח נאכל על השבע היינו מדרבנן גזירה משום שבירת עצם שאם לא היתה באה על השבע מתוך שהוא רעב לאכול הבשר שסביב העצמות היה בא לידי שבירתן וקשה לר״י דהשתא משמע דלרבנן דבן תימא דבסמוך הויא חגיגת ארבעה עשר דרבנן ולקמן (דף עא.) משמע שהיא מן התורה דתניא י) לא ילין מן הבשר וגו׳ לימד על חגיגת ארבעה עשר שנאכלת לשני ימים. ויש לומר דאשכחן בפ״ק דחגיגה (דף ח.) תנא דסבירא ליה שהיא מדרבנן דקאמר רב אשי הא קמ״ל חגיגת חמשה עשר אין חגיגת ארבעה עשר לא אלמא קסבר חגיגת י״ד לאו דאורייתא כ) והשתא לבן תימא ולתנא דלקמן דאית להו חגיגת ארבעה עשר דאורייתא דחי שבת. והשתא אתי שפיר ההיא דריש תמיד נשחט (לעיל נט: ושם) בארבעה עשר שחל להיות בשבת כו׳:

והא מדקתני סיפא חל י״ד להיות בשבת כו׳. וא״ת אמאי לא פריך אי בשבת היכי שרי להטביל כלים הא קיימא לן דלא מזין ולא טובלין כ). ולא פירכא היא דאיכא למימר שונה ומטביל לאחר יו״ט וי״ד וי״ג (שחל להיות בשבת) אמציאה קאי: מאי

במרובה מנא ידעי ואלא שבא בטומאה סוף סוף מנא ידעי דמית נשיא דמית נשיא אימת אילימא דמית בשלשה עשר סכין למה לי דמטבליה ואלא דמית בארבעה עשר מאי שנא סכין דמטביל ומאי שנא קופיץ דלא מטביל לה לא צריכא דנשיא גוסס בשלשה עשר סכין דחד ספיקא מטביל לה קופיץ דתרי ספיקי לא מטביל לה. תניא יהודה בן דורתאי פירש הוא ודורתאי בנו והלך וישב לו בדרום אמר אם יבוא אליהו ויאמר להם לישראל מפני מה לא חגגתם חגיגה בשבת מה הן אומרים לו תמהני על שני גדולי הדור שמעיה ואבטליון שהן חכמים גדולים ודרשנין גדולים ולא אמרו להן לישראל חגיגה דוחה את השבת. אמר רב מ"ט דבן דורתאי דכתיב [א] וזבחת פסח לה' אלהיך צאן ובקר והלא אין פסח אלא מן הכבשים ומן העזים אלא צאן זה פסח בקר זו חגיגה ואמר רחמנא וזבחת פסח א"ר אשי ואנן טעמא דפרושים ניקו ונפרוש אלא קרא לכדרב נחמן הוא דאתא [ה] דאמר רב נחמן אמר רבה בר אבוה [א] מניין למותר הפסח שקרב שלמים שנא' וזבחת פסח לה' אלהיך צאן ובקר וכי פסח מן הבקר בא והלא אין פסח בא אלא מן הכבשים ומן העזים אלא מותר הפסח יהא לדבר הבא מן הצאן ומן הבקר. ורבנן מ"ט לא דחי שבת הא ודאי קרבן ציבור הוא א"ר אילעא משום רבי יהודה בן ספרא אמר קרא [ב] וחגותם אותו חג לה' שבעת ימים בשנה שבעה שמונה הוו [ב] אלא מכאן לחגיגה שאינה דוחה את השבת כי אתא רבין אמר אמרתי לפני רבותי פעמים שאי אתה מוצא אלא ששה כגון שחל י"ט הראשון של חג בשבת אמר אביי [ו] אבין תכלא לימא כי הא מילתא שמנה לא משכחת לה כלל שבעה איתא ברוב שנים. אמר עולא אמר רבי אלעזר שלמים ששחטן מערב י"ט אינו יוצא בהן לא משום שמחה ולא משום חגיגה משום שמחה דכתיב [ג] וזבחת ושמחת בעינן זביחה בשעת

רש"י

במרובה. בתחלה מועטת שהפסח מרובה להן, ולא יביאו חגיגה: **מנא ידעי.** הבעלים בשלשה עשר שתהא חבורתו מועטת, הרי כל שעה באין ונמנין עליו אנשים מעלמא וקונים להן בו חלק מן הבעלים עד שעת שחיטה[ז], הלכך לא קים (א) ליה שתהא חבורה מועטת, ומטביל לקופיץ שמא יביאו חגיגה ויצטרכו לשבירת עצמות: **שבא בטומאה.** שרוב ציבור טמאין, ותנן בזמן שבא בטומאה אין מביאין עמו חגיגה, וזה המוצאה טהור, ואע"פ שאף הטהורים עושין בטומאה עם הציבור[ז], מטבילה לשבר בה עצמות חגיגת חמשה עשר שאינה באה בטומאה: **מנא ידעי.** הבעלים בשלשה עשר כשמטבילין סכיניהם שיהו רוב ציבור טמאין: **דמית נשיא.** ומצוה לכל ישראל להתעסק בו: **אי נימא בשלשה עשר.** כשהיו מטהרין כליהם: **סכין למה ליה לאטבוליה.** למריה, הרי היא עתיד ליטמא, וזה המוצאה אם טהור הוא, למה מחזיקה בטהורה ושוחט בה שלמי חגיגתו בי"ט: **אלא דמית בארבעה עשר.** וכשהטבילו כליהם בי"ג הצריכין לארבעה עשר לא היו יודעין שיבוא בטומאה, א"כ גם את הקופיץ הטביל לשבירת העצמות דחגיגת ארבע' עשר: **ומאי שנא סכין.** דאמרי' אטבלה מרה מאתמול, ומאי שנא קופיץ דלא אמרי' אטבלה מרה מאתמול: **לא צריכא דנשיא גוסס בשלשה עשר.** ולא גרסינן ומת בארבעה עשר, דמה לי מת ומה לי לא מת: **סכין דחד ספיקא הוא.** דאיכא למימר שמא ימות הנשיא ויעשו פסח בטומאה, משום הך ספיקא לא אימנע מלאטבולה, ואטבלה, דחייש שמא לא ימות ויעשה פסח בטהרה: **אבל קופיץ דתרי ספיקי.** אית ליה, מסלקי ליה מתורת טבילה, שמא ימות ולא יביאו חגיגות לא בארבעה עשר ולא בחמשה עשר, או אפי' לא ימות, שמא אני לא אצטרך לחגיגת ארבעה עשר, שתהא חבורתי מועטת ויבא פסח במרובה, ואי משום חגיגת חג חמשה עשר, עדיין יש שהות להטבילה בי"ד, הלכך לא אטבלה מרה בשלשה עשר: **בן דורתאי פירש.** מן החכמים ונבדל מהם, מפני שהיו אומרים אין חגיגת ארבעה עשר דוחה שבת: **וישב לו בדרום.** רחוק מירושלים, שלא לעלות לרגל ויתחייב בפסח ובחגיגה, דקסבר חגיגה חובה ואפי' במרובה: **ואנן טעמא דפרושים וכו'.** וכי לכך הוצרכנו לדרוש המקראות אחר טעמי המבדילים מן החכמים: **מותר הפסח.** בין שהפריש פסחו ואבד ונתכפר באחר ואח"כ נמצא זה, בין שהפריש מעות לפסחו וחלה קדושת פסח על כולן והוזלו טלאים וניתותרו מן המעות: **שקרב שלמים.** במועד או לאחר הרגל: **לדבר הבא מן הצאן ומן הבקר.** היינו שלמים, שכשירין לבא מכל צאן ומכל בקר, זכר ונקבה: **אמאי לא דחיא שבת.** ואפילו חגיגת חמשה עשר, הא ודאי קרבן ציבור הוא, דהא אתי בכינופיא כי פסח[ח] וזמן קבוע לה[ט]: **וחגותם אותו.** בחג הסכות כתיב דתשלומין דידיה כל שמונה, הלכך שמונה הוי, אלא לאו שמע מינה אין לך חגיגה שדוחה שבת, הלכך לא משכחת שמונה לעולם: **כגון שחל י"ט הראשון של חג להיות בשבת.** דמטי נמי שמיני עצרת בשבת, דאין כאן אלא ששה: **אבין תכלא.** קובר את בניו היה: **לימא כי האי מילתא.** שאילה שאינה הוגנת:

בשעת

תוספות

מאי טעמא דבן דורתאי דכתיב וזבחת פסח וכו'. **רש"י פי'** דבחגיגת י"ד מיירי. ולפי' צ"ל דלבן תימא אע"ג דאית ליה היקשא אחרינא לעיל חגיגת י"ד לא דחיא שבת אע"ג דלכל מילי אקשיה חגיגה לפסח דאפילו לשבירת עצם אקשיה אי לאו דכתיב בו מדקאמר רב אשי בסמוך ואנן טעמא דפרושין ניקו וניפרוש ואי בן תימא נמי ס"ל דדחי' שבת לא הוה מתמה כולי האי וטעמא כדילפינן בסמוך מוחגותם אותו וגו' דלא דחיא שבת אע"ג דקרבן ציבור היא ה"נ לבן תימא ואע"ג דקרא וחגותם אותו בחגיגת ט"ו כתיב סברא הוא להשוות החגיגות יחד ולהכי איצטריך לבן דורתאי למילף מוזבחת פסח שהוקשו לענין זביחה ואפי' בשבת לאפוקי שלא נקיש החגיגות יחד ולא מצי למילף מהיקשא דבן תימא כדפי'. וקשה דלעיל[ז] קאמר רב אשי דאי חובה היא תיתי בשבת משמע דלבן תימא ולתנא דלקמן[ח] דאית להו חגיגת ארבעה עשר דאורייתא דחיא שבת א"כ מאי קמתמה רב אשי ואנן טעמא דפרושין ניקו וניפרוש. ועוד תיקשי להההוא דאמר בהוציאו לו (יומא נ.) נקוט האי כללא בידך כל שזמנו קבוע דוחה את השבת ואת הטומאה ואפי' ביחיד הא איכא חגיגת י"ד דקבוע לה זמן ולא דחיא. **לכך נראה לר"י עיקר** דהכא איירי בחגיגת ט"ו כדמוכח דמייתי קרא דוחגותם אותו ואתי שפיר דלא כייל בהוציאו לו אלא דבר שקבוע לו זמן יום אחד ולא יותר אבל חגיגת ט"ו לא חשיב כל כך זמן קבוע כיון שיש לה תשלומין כל שבעה ומ"מ פריך שפיר הא ודאי קרבן ציבור הוא דאף חגיגת חמשה עשר חשיבה זמנה קבוע כדאמרינן בפרק ב' דביצה (דף כ:) אמרו להן ב"ה אף זו קבוע לה זמן דתנן עבר הרגל ולא חג אינו חייב באחריותו. ואין להקשות א"כ אמאי הוצרך בן דורתאי לפרוש ולהתרחק כדי שיהיה בדרך רחוקה ויפטר הלא היה יכול להביא חגיגתו כל שבעה כדילפינן בסמוך אומר ר"י דילמא יהודה בן דורתאי ס"ל מדאיתקש חגיגת חמשה עשר לפסח שמע מינה אין לה תשלומין. והא דמוקי בן דורתאי קרא דוזבחת פסח בחגיגת חמשה עשר ולא בחגיגת י"ד משום דסבר דחגיגת י"ד לאו דאורייתא: **הא** ודאי קרבן ציבור הוא. נקט קרבן ציבור משום דאיכא תנא דתלי בהכי בפ' יש קרבנות (תמורה יד.) דתנן יש בקרבנות ציבור שאין ביחיד שקרבנות ציבור דוחין את השבת ואת הטומאה ומיהו בפרק הוציאו לו (יומא נ.) אמרי' כל שזמנו קבוע דוחה את השבת וטומאה אפילו ביחיד. **וק"ק** דהכא קרו ליה קרבן ציבור משום דאתי בכינופיא וכן ביומא[ט] (דף ו.) [אבל בחגיגה] קרי ליה קרבן יחיד: **הא** ודאי קרבן ציבור. תימה לרשב"א מה בכך אם הוא קרבן ציבור והא פסח ותמיד ושעירי ר"ח ועומר ושתי הלחם לכולהו מצרכינן קראי בכילד צולין (לקמן עז.) שידחו שבת וא"כ הכא מנא לן. ואור"י דחגיגה (ב) בכלל שאר קרבנות מועדות[א] דהאי קרא דוחגותם כתיב בסוף פרשת פינחס: **שלמים** ששחטן מערב יו"ט וכו'. נראה לר"י דאפי' הקדישם מתחלה ושחטן לשם חגיגת ט"ו איירי דאי לשם שלמים דעלמא אין יוצא משום חגיגה אפי' שחטן בי"ט דכל דבר שבחובה אין בא אלא מן החולין לכך נראה דהקדישן ושחטן לשם חגיגה דהואיל והוי דבר שבחובה ואינו בא אלא מן החולין שצריך להקדיש לשם כך סברא הוא שישחט נמי בשעה הראויה לחגיגה וראיה לדבר מדאמרי' לעיל שבעה שמונה הוו אלא מכאן לחגיגה וכו' ואי יכול לשוחטה מערב י"ט אכתי שמונה הוו. **הקשה ריב"א** והא האי קרא דוזבחת שלמים לא כתיב גבי שמחת י"ט אלא גבי הר עיבל והיכי יליף מיניה י"ט. וי"ל דאיכא למימר דבכל ענין קאמר קרא דבעינן זביחה בשעת שמחה:

לרבות

עין משפט נר מצוה

לא א מיי' פ"ד מהל' קרבן פסח הלכה י:
לב ב מיי' פ"א מהל' חגיגה הלכה ח:

רבינו חננאל

חגיגה. ודחי' וכי כהנים קסומי אינהו[ב] כלומר ראו בדרך מראה הקוסמים החוזים בכוכבים כי הפסח של זו השנה במרובה הוא בא ואין עמו חגיגה לפיכך לא טהרו הקופיץ שלהן. **אלא** כגון שבא הפסח בטומאה שאין עמו חגיגה. **ואקשי'** וכי כהנים קסומי נינהו דהוה ידעי דישראל זו השנה רובן טמאין הן והפסח בא בטומאה ואין בו חגיגה. **ואמרי'** כגון שהיה **נשיא** גוסס בי"ג. סכין דחד ספק **הוא** ספק מת נשיא היום או מחר ספק לא מת בספק אחד חייש ומטהר לסכין דחייש דלמא לא מאית ובעינן סכין טהורה וליכא. **קופיץ דהוא** [תרי ספיקא] האי ספיקא דאמרי' וספיקא אחרינא נמי דלמא לא מאית נשיא ואתו הפסח במרובה ואין שם חגיגה לא מטהר ליה. **ולא** מתוקמא דמת נשיא (בי"ד) [בי"ג] נטמאו הרוב ועבדו בטומאה דאי אתי בטומאה (קופיץ) [סכין] למה ליה טהרה אלא בפסח הבא בטהרה הוא: **ת"ר יהודה בן דירתי [פירש הוא ודורתאי בנו] כו'** ודייק מדכתי' וזבחת פסח לה' אלהיך צאן ובקר. צאן לפסח ובקר לחגיגת ט"ו מכאן לחגיגת ט"ו שדוחה שבת כשם שפסח דוחה שבת כך חגיגה דוחה שבת. **אמר רב אשי האי טעמא דפרושים הוא** כלומר מדרש פרושים הוא זה אלא טעמי' דהאי קרא הכי הוא וזבחת פסח לה' אלהיך צאן ובקר ואם יותיר מן הדמים שהפרשת לקנות בהן פסח הביאהו דבר הבא מן הבקר וכ"ש מן הצאן ומאי ניהו שלמים. **ורבנן דפליגי על יהודה בן דירתי** (דאמר) [ואמרין] אין חגיגת ט"ו דוחה שבת. דייקי כיון דהחג שמונה ימים הוא דהא אתרבו יום טוב האחרון של חג מבחודש השביעי תחוגו אותו כאשר הוא מפורש בחגיגה פ"א (ט ע"א) נמצא החג שמונה וקאמר רחמנא וחגותם אותו חג לה' שבעת ימים מכאן שאין חגיגה דוחה שבת דכתיב שבעה ולא שמונה למעוטי שבת [מחגיגה]. **וקשו** והלא אי מקלעי יום טוב הראשון של חג בשבת יבוא גם יום טוב האחרון שבת ואינך חוגג אלא ששה ימים בלבד. **ופריק** שבעה **איתא ברוב שנים** ואי מקלעי במיעוט שנים כי האי גונא יו"ט הראשון שבת דלא משכחת ימי חגיגה (אבל) [אלא] ששה למיעוט לא חיישי' אבל שמונה לעולם לא תמצא ולא משכחת תמניא יומי בלא שבת: אמר ר' אלעזר שלמים ששחטן מערב יום טוב אין יוצא בהן משום **חגיגה** [דאפילו] בט"ו היה שוחטן לא היה יוצא בהן ידי חובתו דחגיגה חובה היא וכל חובה אינה באה אלא מן החולין ואלו השלמים קדשים הן לפיכך אין עולין לו משום חגיגה. **וגם אין יוצא בהן משום שמחה** שהשמחה אינה אלא בשמונת ימי החג ויום י"ד אינה חשובה (אלא) מימי השמחה וכתיב וזבחת ושמחת בעינן זביחה בעידן שמחה.

מסורת הש"ס עם הוספות

א) זבחים דף [ז:] ט. מנחות דף פג:, ב) חולין קי. [ע"ש], ג) לקמן פט., ד) לקמן עט סע"ב, ה) יומא נא., ו) שם נ., ז) ע רע"א, ח) עא ע"ב, ט) [דף נו.].

הגהות הב"ח

(א) רש"י ד"ה מנא ידעי וכו' לא קים להו שתהא: (ב) תוס' ד"ה הא ודאי וכו' ואור"י לחגיגה הוי בכלל:

גליון הש"ס

תוס' ד"ה מאי טעמא וכו' ולפי' צ"ל דלב"ת. עיין לעיל נט ע"ב תוס' ד"ה מאכילה עשר ולקמן קיד ע"ב תוד"ה אחד זכר לפסח: בא"ד ש"מ אין לה תשלומין. ע' חגיגה ו' ע"ב בתוס' ד"ה יש בשמחה: תוס' ד"ה הא ודאי וכו' דהאי קרא דוחגותם. עיין טורי אבן מגילה ה ע"א ד"ה וחגיגה [הראשון]:

תורה אור השלם

א) וְזָבַחְתָּ פֶּסַח לַייָ אֱלֹהֶיךָ צֹאן וּבָקָר בַּמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר יְיָ לְשַׁכֵּן שְׁמוֹ שָׁם: [דברים טז, ב]

ב) וְחַגֹּתֶם אֹתוֹ חַג לַייָ שִׁבְעַת יָמִים בַּשָּׁנָה חֻקַּת עוֹלָם לְדֹרֹתֵיכֶם בַּחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי תָּחֹגּוּ אֹתוֹ: [ויקרא כג, מא] וּבַחֲמִשָּׁה עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי מִקְרָא קֹדֶשׁ יִהְיֶה לָכֶם כָּל מְלֶאכֶת עֲבֹדָה לֹא תַעֲשׂוּ וְחַגֹּתֶם חַג לַייָ שִׁבְעַת יָמִים: [במדבר כט, יב, עיין הגר"א על הגליון]

ג) וְזָבַחְתָּ שְׁלָמִים וְאָכַלְתָּ שָּׁם וְשָׂמַחְתָּ לִפְנֵי יְיָ אֱלֹהֶיךָ: [דברים כז, ז]

הגהות וציונים

א] צ"ל קרבנות המועדות דכתיב אלה תעשו לה' במועדיכם דהאי קרא (ברכות שמים ע"פ תוס' הרש"א) ונראה שגרסתם בגמ' היתה קרא דוחגותם חג כו' דפ' פנחס (רש"ש) ועי"ע מלאכת שלמה לקמן פ"ד מ"ד: ב] כ"ה גירסת הר"ח בגמ' ועיין השלמות.

ליקוטי רש"י

מותר הפסח יהא לדבר הבא מן הצאן ומן הבקר. היינו שלמים שהן באין מכל צאן ומכל בקר בין זכרים בין נקבות מה שאין כן בשאר זבחים שהוקבעו או בזכר או בנקבה עולה זכרים חטאת הוקבעו בנקבות והוקבעו בזכרים כגון שעיר נשיא אינו בא נקבה [זבחים ז: ד"ה לדבר]. והיינו שלמים ואע"ג דעולה באה ג"כ מן הצאן ומן הבקר אפי' הכי שלמים אתי דהא [לשם] אכילה הפרישה [ולא] לשם כליל [מנחות פג:]. **תכלא.** שכול קובר את בניו [חולין קד ע"א].

מָנָא יָדְעִי – מנין ידעו הבעלים שתהא חבורתם מועטת, הרי בכל רגע יכולים לבוא אנשים לקנות חלק בפסח מבעליו, ונמנים עליו (רש"י), ומכאן ראיה שלדעתו בכדי להיות מנויים על הפסח, צריך קנין ממון, ולא די בדיבור בלבד (הערות הגרי"ש אלישיב, וראה מה שכתבנו לעיל סא, א ד"ה גמרא שאין).

וְאֶלָּא שֶׁבָּא בְּטוּמְאָה. ואף שלדעת רב יוסף להלן (פד, ב) בפסח הבא בטומאה הכל מודים שאין איסור שבירת עצם, ואם כן הוא צריך את הקופיץ בי"ד לשבירת עצמות הפסח, שמא מדרבנן יש איסור שבירת עצם אף בפסח הבא בטומאה (רש"ש).

דְּמִית נָשְׂיָא, ומצוה לכל ישראל להתעסק בו (רש"י), ואף גדול הדור בכלל (ב"י יו"ד שעד, ג, בדעת ר' חיים כהן בתוס' כתובות קג, ב ד"ה אותו; ריטב"א מגילה ג, ב). ויש שהסתפק אם דינו כנשיא (ראבי"ה אלף קנג, מובא בהגהות מיימונית אבל ג, ד). ■ להלכה, נשיא, הכל מיטמאין לו (שו"ע יו"ד שם, יא, ולענין גדול הדור, ראה ברכי יוסף שם ובשו"ע מהדו' דרשו שם הע' לא).

יְהוּדָה בֶּן דּוֹרְתַאי פֵּירֵשׁ הוּא וְדוֹרְתַאי בְּנוֹ וְהָלַךְ וְיָשַׁב לוֹ בְּדָרוֹם, שחכמים היו אומרים שאין חגיגת ארבעה עשר דוחה שבת, ולדעתו היא דוחה שבת, וגם סבר שהחגיגה חובה אף אם החבורה מועטת, ולכך פירש לדרום כדי שלא יתחייב בפסח ובחגיגה (רש"י), בפסח – מדין הנמצא בדרך רחוקה, שלא זו בלבד שאינו חייב כרת על אי עשייתו את הפסח, אלא אף אינו חייב להמציא עצמו לירושלים ולהתחייב (ע"פ צל"ח לעיל ג, ב, ע"פ תוס' שם ד"ה מאליה), ובחגיגה – משום ש'בדרום' הכוונה בחוץ לארץ, והנמצא בחוץ לארץ פטור מעליה לרגל ומקרבן חגיגה [ראה לעיל (ח, ב), ותוס' לעיל (ג, ב)] (מנחת חינוך מצוה ה אות יג, וראה שאלת יעב"ץ א, קכז). ויש שפירש, שלא עלה לרגל לעשות את הפסח, וממילא גם לא הוצרך לעשות חגיגה, משום שהחגיגה היא מדיני הפסח [דוגמת לחמי תודה הבאים עם התודה], ומי שפטור מן הפסח פטור גם מן החגיגה, אבל בחול המועד עלה לרגל (דבר שמואל תנינא).

ויש סוברים, שבן דורתאי היה מן הצדוקים, שסברו שחגיגה דוחה שבת (ראה ריב"ן בקובץ שיטות קמאי, וסדר הדורות, ערך יהודה בן דורתאי, וראה עוד מהר"ץ חיות ב"ק מב, א). ויש שסובר שהיה צדיק, וביטל מצות עליה לרגל ושאר קרבנות החג, כדי 'למיגדר מילתא, להעמיד הדין על תילו' (חזו"א או"ח קכד לדף זה, וראה אחורי תרעא [לחיד"א] על סדר הדורות שם, שכתב שח"ו לומר שהיה צדוקי).

ויש סוברים, שמחלוקת יהודה בן דורתאי וחכמים אינה בענין חגיגת ארבעה עשר, אלא בענין חגיגת חמשה עשר (תוס'; רבנו חננאל), ואף שיש לחגיגת חמשה עשר תשלומים בחול המועד, הרחיק לדרום כי לשיטתו אחרי שהחגיגה הוקשה לפסח, כשם שלפסח אין תשלומים, כך לחגיגה אין תשלומים (תוס'), וסבר שפסח שני הוא רגל בפני עצמו, ולא תשלומים לראשון [ראה דעות התנאים בענין זה להלן (צג, א)] (צל"ח).

והטעם שהרחיק לדרום, ולא הביא לפחות את הפסח ואת החגיגה לא יביא מאחר והוא אנוס [שלא היו שומעים לו להקריבה], משום שסבר שהחגיגה מעכבת את הפסח, ואם עשה פסח ללא חגיגה, אף ידי פסח לא יצא (חי' מהרא"ל צינץ, וראה המאיר לעולם ב, ז והערות הגרי"ש אלישיב).

אִם יָבוֹא אֵלִיָּהוּ וְיֹאמַר לָהֶם לְיִשְׂרָאֵל מִפְּנֵי מַה לֹּא חֲגַגְתֶּם חֲגִיגָה בַּשַּׁבָּת, שיבוא אליהו כבן אדם, ויכריח מכח חכמת התורה שלו שחגיגה דוחה שבת, ויודו לו חכמים [שאם יבוא כמלאך, אין דבריו מתקבלים, שהרי 'לא בשמים היא'] (הערות הגרי"ש אלישיב, ע"פ שו"ת חתם סופר ו, צח).

אָמַר רַב אַשִׁי וַאֲנַן טַעְמָא דְּפָרוּשִׁים נִיקּוּ וְנִפְרוֹשׁ, ורב שפירש את טעמו של בן דורתאי, משום שלהלן מבואר שרבנן החולקים על בן דורתאי דורשים מפסוק שחגיגת ט"ו אינה דוחה שבת, ומזה למדים שגם חגיגת י"ד אינה דוחה, כיון שכל החגיגות שוות, ולכן אף אם להלכה אנו פוסקים שלא כבן דורתאי, את הכתוב 'וזבחת' מפרשים כמוהו שמדובר בחגיגת י"ד, ואעפ"כ אינה דוחה שבת משום שיש לימוד שאינה דוחה שבת, ולכן פירש רב את טעמו, כי פוסקים כמותו שהכתוב 'וזבחת' עוסק בחגיגת י"ד, אף שלא פוסקים כמותו שחגיגה דוחה שבת (שפת אמת, המיישב לפ"ז גם מה שרש"י בדברים טז, ב פירש את 'וזבחת' על חגיגת י"ד כבן דורתאי, וראה צל"ח, והעמק דבר שם).

לְמוֹתַר הַפֶּסַח שֶׁקָּרֵב שְׁלָמִים, במועד או לאחר הרגל (רש"י), ואף שדינו כשלמים, נאכל רק ליום ולילה כדין פסח, שכיון שמתחילתו אינו נאכל אלא ליום ולילה, אף סופו כן (רמב"ן ויקרא ז, טו, ע"פ גמ' לקמן פט, א, ראה רש"י שם ותוס' להלן עא, ב). ומה שהפסח אינו נאכל ביום, אינו דין בקרבן עצמו, אלא מצוה חיצונית, וכמצות 'על מצות ומרורים יאכלוהו' (אור שמח קרבן פסח ד, ח). ויש שסובר שמותר הפסח דינו כשלמים לכל הדינים, ונאכל לשני ימים ולילה (צל"ח כאן ד"ה ועפ"י זה, ולקמן פט, א, בדעת הרמב"ם).

וְרַבָּנָן מַאי טַעְמָא לֹא דָּחֵי שַׁבָּת, ומכאן ראיה שבן דורתאי דיבר על חגיגת חמשה עשר (כדעת תוס'), כי אילו דיבר על חגיגת ארבעה עשר (כדעת רש"י), מה שואלת הגמ' לדעת חכמים החולקים שתדחה שבת, הלא חגיגת ארבעה עשר רשות היא ואיך תדחה שבת (חזו"א או"ח קכט, י).

ושואלת הגמ', שחגיגת חמשה עשר תדחה שבת אף שיש לה תשלומין כל שבעה, כיון שזמנה קבוע, וקרבן שזמנו קבוע דוחה שבת, ודין הוא שקרבן שדוחה שבת מותר להקריבו בחילול שבת למרות שאפשר להקריבו אחר שבת (המאיר לעולם א כו ד"ה ועוד נ"ל). ושאלת הגמ' היא רק על היום הראשון שחל בשבת, שהוא עיקר הזמן של החגיגה, מה שאין כן שאר הימים שהם רק תשלומים של היום הראשון, ודאי לא ידחו שבת, כיון שיכולים לעשותה למחר, וגם היה אפשר לעשותה אתמול (אבני נזר חו"מ קנה, בשם אביו). ויש שסובר, ששאלת הגמ' היא על כל הימים, ולא אכפת לן שהיה אפשר לעשותו אתמול, וכפסח שני שדוחה שבת אף שהיה יכול לעשותו בראשון (אבני נזר שם).

הָא וַדַּאי קָרְבַּן צִיבּוּר הוּא – שהרי היא באה בציבור, ויש לה זמן קבוע, וקרבן שזמנו קבוע דוחה שבת (רש"י). וביומא (נ, א) מבואר, שקרבן שזמנו קבוע דוחה שבת אפילו אם הוא קרבן יחיד, אך כיון שיש תנאים שנקטו [שם, ובתמורה (יד, א)] לשון זו, שקרבנות ציבור דוחים שבת, נקטה אותו הגמ' כאן (תוס'). ואמנם אם לא הקריבה ביום הראשון יש לה תשלומים ויכול להקריבה כל שבעה, אולם כיון שאי אפשר להקריבה אלא בימי החג, נחשב שיש לה זמן קבוע (ע"פ תוס' ולחם משנה חגיגה א, ח, וראה תוס' רי"ד, וגמ' להלן עו, ב, רש"י, ותוס' שם ד"ה קא משמע לן, וראה מה שכתבנו שם ד"ה כיון דקרבן).

שַׁבָּעָה, שְׁמוֹנָה הֲוֹ!, אֶלָּא מִכָּאן לַחֲגִיגָה שֶׁאֵינָהּ דּוֹחָה אֶת הַשַּׁבָּת, וכיון שלפחות אחד מימי החג יחול תמיד בשבת, לכן אי אפשר להביא את החגיגה שמונה ימים אלא רק שבעה (רש"י).

■ המשך במילואים עמ' 125

'וְהָיִיתָ אַךְ שָׂמֵחַ' לְרַבּוֹת לֵילֵי יוֹם טוֹב הָאַחֲרוֹן לְשִׂמְחָה, שמקרא זה מיותר הוא, שהרי בפסוקים הקודמים כבר נזכר חיוב השמחה (רש"י), ובא הכתוב לומר שיזבח שלמים ביום השביעי [שהרי אין מקריבים קרבנות בלילה], כדי לאוכלם בליל שמיני (רש"י סוכה מח, א). ו'אכין ורקין' שבכל מקום הם מיעוט, היינו תיבת 'אך' בלבד, וכאן תיבות 'והיית אך שמח' הן ריבוי (גור אריה [למהר"ל] ראה טז, טו, וראה המכתם בסוכה שם). או שהכוונה שבשבעת ימי החג מלבד השמחה נוהגות מצוות נוספות, כארבעת המינים, סוכה ועוד, ואמר הכתוב 'והיית אך שמח' לרבות את החג האחרון שנוהגת בו מצות השמחה, ולמעט שרק השמחה נוהגת בו ולא שאר המצוות (קול אליהו פר' ראה, ומהר"ץ חיות סוכה שם, בשם הגר"א, וראה משנת רבי אהרן ג, נח-נט).

ואף שאר לילות החג הם בכלל חובת השמחה, ואינם צריכים ריבוי מיוחד לכך, וכאשר אמר הכתוב לשמוח 'שבעת ימים' בחג כלולים גם הלילות [כמבואר בסוכה (מג, א) לענין מצות סוכה] (ע"פ רש"י כאן, ושם מח, א, ומאירי כאן). ויש שסובר שהלילות צריכים ריבוי מיוחד, ויש איזה ריבוי לכך, אלא שבליל יום טוב האחרון יש חידוש גדול יותר, כי שמיני הוא רגל בפני עצמו, ו'והיית אך שמח' מרבה אותו (ע"פ תוס' ושפת אמת). ויש להסתפק, אם חובת השמחה בשאר הלילות היא שצריך לאכול שלמים שתי פעמים, ביום ובלילה, או די באכילה אחת, ויכול לאוכלו ביום או בלילה (חזו"א או"ח קכד לדף זה).

והריבוי הוא דוקא ל'לילי יום טוב האחרון', הסמוך לשבעת ימי החג בהם נוהגת מצות השמחה, אך ביום של יום טוב האחרון, אין חובת שמחה (רש"י; תוס' סוכה מב, ב ד"ה והשמחה, ע"פ מהרש"ל ומהרש"א שם). ויש סוברים, ש'לילי יום טוב האחרון' לאו דוקא, אלא הוא הדין גם ביום יש חובת שמחה (תוס'), וקל וחומר, אם התרבה ליל שמיני שהוא טפל, קל וחומר יום שמיני שהוא העיקר (רש"י סוכה שם, וראה צל"ח כאן, ומהרש"ל ומהרש"א שם, שעמדו על כך שרש"י ותוס' סותרים משנתם).

מַרְבֶּה אֲנִי לֵילֵי יוֹם טוֹב הָאַחֲרוֹן שֶׁיֵּשׁ שִׂמְחָה לְפָנָיו, שלעולם אין צריך זביחה בשעת שמחה, ואעפ"כ מסתבר למעט את ליל יום טוב ראשון, משום שאם יהא חייב לשמוח בו, יצטרך לזבוח בערב יום טוב, שעה שעדיין לא חלה חובת השמחה. אולם אין למעט את ליל יום טוב אחרון מטעם זה ששעת שחיטת השלמים בסוכות אינה שעת השמחה של שמיני עצרת שהוא 'רגל בפני עצמו' (ראה סוכה מח, א), כי מאחר שסוכות הוא זמן שמחה, ניתן לומר שחייבה התורה להכין בו את הזבח אשר יקיים בו את שמחת ליל שמיני עצרת (תוס' ד"ה לרבות, ע"פ אבני נזר או"ח תכג, ונמצא שנחלקו רבי אלעזר ורבנן אם אי אפשר לזבוח בערב יום טוב ראשון משום שהוא קודם שעת שמחה, או מותר אך אין צורך).

וּמוֹצִיא אֲנִי לֵילֵי יוֹם טוֹב רִאשׁוֹן שֶׁאֵין שִׂמְחָה לְפָנָיו, ואין להקשות על רבי אלעזר מברייתא זו, למה הוצרכה למעט ליל יום טוב ראשון משום טעם של 'אין שמחה לפניו', ולא משום סברתו שצריך 'זביחה בשעת שמחה', משום שהיינו אומרים שצריך זביחה בשעת שמחה רק במצות שמחה של של יום טוב, כיון שיכול לשחוט בו ביום, אבל בערב יום טוב ראשון כיון שאינו יכול לשחוט בלילה, שאינו זמן שחיטה [ראה מגילה (כ, ב)], אין צורך בזביחה בשעת שחיטה, ויוכל לשחוט בערב יום טוב, ולכך בא 'אך' למעט שגם באופן זה צריך זביחה בשעת שחיטה (תוס').

ויש שפירש, שזה גופא טעמו של רבי אליעזר, שכיון שאין מצות שמחה לפני יום טוב הראשון, לכן צריך 'זביחה בשעת שמחה' (צל"ח; שאגת אריה סה). והמיעוט הוא רק לענין שלמי שמחה, אבל המצוה של שמחת יום טוב – אנשים בראוי להם [בשר, יין וכסות נקיה] ונשים בראוי להן [בגדי צבעונים] – נוהגת מדאורייתא אף בליל יום טוב ראשון (מנחת ברוך עט-פ, בדעת הרי"ף הרא"ש והרמב"ם; חזו"א או"ח קכד לדף זה). ויש סובר, שחיובה בלילה הוא רק מדרבנן (שאגת אריה סח, וראה שעה"צ תקמו, טו, וראה להלן ע"ב ד"ה משמחו, שיש סוברים שכל עיקרה של מצות שמחה בשאר דברים, גם ביום, אינה אלא מדרבנן).

הָא מַתְנִיתָא מַאן קָתָנֵי לָהּ בֶּן תֵּימָא, בֶּן תֵּימָא הָא פְּסֵלָהּ לָהּ בְּלֵינָה, ואילו רב יוסף שהקשה מברייתא זו, סבר שלא תיפסל בלינה, משום שלדעתו התורה אסרה לינה רק אם מלין סתם, אך אם מלין לצורך קיום מצוה [כגון כאן שמלינה לצורך קיום מצות שמחה], לא אסרה תורה להלין (לחם משנה חגיגה ב, יג, בדעת הרמב"ם).

הָא זְמַנִּין סַגִּיאִין דְּלֹא מַשְׁכַּחַתְּ לָהּ אֶלָּא שִׁבְעָה, כְּגוֹן שֶׁחָל יוֹם טוֹב הָרִאשׁוֹן לִהְיוֹת בְּשַׁבָּת, והגמ' לא תירצה שהמשנה מדברת ברוב השנים, שיום טוב חל בימות החול ולא בשבת [וכפי שתירצה לעיל (ע, ב) על הפסוק 'שבעת ימים' הנאמר בשלמי שמחה, שהפסוק נאמר ברוב שנים] (קושית המהרש"א), כי על שאר מצוות החג אמרה המשנה שם שלפעמים אינן נוהגות שמונה ימים מפני שאינן דוחות שבת, ואילו על מצוות הלל ושמחה אמרה שלעולם הן נוהגות שמונה ימים, אף אם יום טוב ראשון חל בשבת (חכם צבי א קנח; הוראת שעה).

הְשַׁעְיִרֵי הָרַגְלַיִם חַי נָאֱכָלִין. ומכאן יש להוכיח שמצות אכילת קדשים מתקיימת באכילת בשר חי (ראה משנה למלך יסודי התורה ה, ח שמסתפק בזה), שרק מצות שמחה אינה מתקיימת בכך, אבל נחשב דרך אכילה (מנחת חינוך מצוה ז אות ג, וראה עוד שם מצוה שיג אות ה; מקדש דוד קונטרס מענייני קדשים ה, ז, וראה שו"ת ערוך לנר טו, הנדפס בסוף יבמות). ויש סוברים, שמצות אכילת קדשים אינה מתקיימת באכילת בשר חי, משום שאין זו דרך אכילה, רק שמקיים מצוה שלא יבואו לידי נותר (רש"ש מנחות ק, א, בדעת תוס' שם), ולדעתם הטעם שהיו שעירי הרגלים נאכלים חי, ולא המתינו ללילה כדי לבשלם ולקיים מצות אכילת קדשים כתיקונה, כי כשם שאסור למעט זמן אכילת קדשים בסופו מחשש שיבואו לידי נותר, כך אין למעטו בתחילתו, ולכן עדיף לאוכלם חי ולא תתקיים מצות אכילת קדשים כתיקונה, מאשר לדחות את אכילתם לערב, שמא יבואו לידי נותר (דבר שמואל, ע"פ חכם צבי א, קנא).

ויש שפירש, ש'חי' אין הכוונה חי ממש, אלא 'נא' (רבנו חננאל), דהיינו בישול פחות ממאכל בן דרוסאי, שאיסורו מצד מלאכת שבת הוא רק מדרבנן, ומותר לצורך מצות אכילת הקרבן (אמבוהא דספרי פנחס לג ד"ה ואם כי).

מְשַׁמְּחוֹ בִּכְסוּת נְקֵיָּה וְיַיִן יָשָׁן, והוא הדין שמשמחו בבשר קרבן שלא נזבח בשעת שמחה, שלא גרע מכסות נקיה ויין ישן (שפת אמת יומא ג, א, וראה ביאורו מדוע הזכירה הגמ' כסות נקיה ויין ישן דוקא). וחיוב השמחה מדאורייתא, הוא רק בבשר שלמי שמחה, ואילו השמחה בכסות נקיה וביין ישן בזמן המקדש, וכן בזמן הזה, היא רק מדרבנן (תוס' מו"ק יד, ב ד"ה עשה, וראה תוס' לקמן קט, א ד"ה במה). ויש סוברים, שאף השמחה בכסות נקיה ויין ישן היא מדאורייתא,

המשך במילואים עמ' 125

מסורת הש"ס
עם הוספות

א) מנחות דף פב. [חגיגה ז: ת. בלה יט:], ב) סוכה דף מח., ג) [לעיל ה. וש"נ], ד) [סוכה מח.], ה) [לעיל ע.], ו) [סוכה מג:], ז) [לקמן קב: וש"נ], ח) תורת כהנים צו פרק יב ה"ה, ט) לקמן קט., י) ירושלמי ברכות פ"ט ה"ה (צג:), ועי' סנהדרין דף מט., כ) ירושלמי ר"ה פ"ד ה"ג ירושלמי סוכה פ"ג ה"ג, ל) סוכה ריש מח. רש"נ, מ) ד"ה לרבות (הא').

הגהות הב"ח

(א) רש"י מתה"ד מאי שבעה עשר דבשר בבקר שני. בקר של אימפסיל ליה וכו' יכשרו עד בקר שבעה עשר הס"ד והשאר נמחק: (ב) שם ד"ה הכי קא קשיא ליה: (ג) שם ד"ה ומי איכא מידי כלומר וכו' שני והא אמן חזינן: (ד) תוס' ד"ה לרבות וכו' לזבוח שלמי שמחה ביום שביעי:

תורה אור השלם

א) חג הסכת תעשה לך שבעת ימים באספך מגרנך ומיקבך: ושמחת בחגך אתה ובנך ובתך ועבדך ואמתך והלוי והגר והיתום והאלמנה אשר בשעריך: שבעת ימים תחג לה' אלהיך במקום אשר יבחר ה' כי יברכך ה' אלהיך בכל תבואתך ובכל מעשה ידיך והיית אך שמח: [דברים טז, יג-טו]

ב) לא תזבח על חמץ דם זבחי ולא ילין חלב חגי עד בקר: [שמות כג, יח]

ג) ראשית בכורי אדמתך תביא בית ה' אלהיך לא תבשל גדי בחלב אמו: [שמות כג, יט]

ד) ולא יראה לך שאר בכל גבלך שבעת ימים ולא ילין מן הבשר אשר תזבח בערב ביום הראשון לבקר: [דברים טז, ד]

ה) ולקחתם לכם ביום הראשון פרי עץ הדר כפת תמרים וענף עץ עבת וערבי נחל ושמחתם לפני ה' אלהיכם שבעת ימים: [ויקרא כג, מ]

הגהות וציונים

א] בתוס' שאנץ נוסף ליל שמיני: ב] צ"ל אלא בשמחה של יום טוב (חזו"א סי' קכד):

בשעת שמחה וליכא משום חגיגה הוי דבר שבחובה [א] וכל דבר שבחובה אינו בא אלא מן החולין לימא מסייע ליה [א] והיית אך שמח [ב] לרבות לילי י"ט האחרון לשמחה אתה אומר לילי י"ט האחרון או אינו אלא לילי יום טוב הראשון תלמוד לומר אך (שמח) [ג] חלק מ"ט לאו משום דאין לו במה ישמח לא כדתני טעמא [ד] מה ראית לרבות לילי יום טוב האחרון ולהוציא לילי יום טוב ראשון מרבה אני לילי יום טוב האחרון שיש שמחה לפניו ומוציא אני לילי יום טוב ראשון שאין שמחה לפניו. מתיב רב יוסף [ה] חגיגת ארבעה עשר יוצא בה משום שמחה ואין יוצא בה משום חגיגה אמאי הא בעינן זביחה בשעת שמחה וליכא אמר רב אידי בר אבין שעיכב ושחטה אמר רב אשי הכי נמי מסתברא דאי לא תימא הכי הא מתניתא מאן קתני לה בן תימא בן תימא הא פסלה לה בלינה ש"מ מתיב רבא [ו] ההלל והשמחה שמנה ואי אמרת בעינן זביחה בשעת שמחה הא זמנין סגיאין דלא משכחת לה אלא שבעה כגון שחל י"ט הראשון להיות בשבת א"ר הונא בריה דרב יהודה משמחו בשעירי הרגלים אמר רבא שתי תשובות בדבר חדא דשעירי הרגלים חי נאכלין צלי אין נאכלין ושמחה בחי ליכא ועוד כהנים אוכלין וישראל במה שמחים אלא א"ר פפא משמחו בכסות נקיה ויין ישן. כי אתא רבין א"ר אלעזר [ב] שלמים ששחטן מערב יום טוב יוצא בהן משום שמחה ואין יוצא בהן משום חגיגה יוצא משום שמחה [ג] לא בעינן זביחה בשעת שמחה ולא משום חגיגה הוי דבר שבחובה וכל דבר שבחובה אינו בא אלא מן החולין מיתיבי והיית אך שמח לרבות לילי יום טוב האחרון לשמחה אתה אומר לרבות לילי יום טוב האחרון או אינו אלא לרבות לילי יום טוב הראשון תלמוד לומר אך חלק מאי טעמא לאו משום דאין לו במה ישמח לא כדתניא מה ראית לרבות לילי יום טוב האחרון ולהוציא לילי יום טוב הראשון מרבה אני לילי יום טוב האחרון שיש שמחה לפניו ומוציא אני לילי יום טוב הראשון שאין שמחה לפניו. אמר רב כהנא [ד] מנין לאימורי חגיגת חמשה עשר שנפסלין בלינה שנאמר [ב] ולא ילין חלב חגי עד בקר וסמיך ליה [ג] ראשית למימרא דהאי בקר בקר ראשון מתקיף לה רב יוסף טעמא דכתב ראשית הא לא כתב ראשית הוה אמינא מאי בקר בקר שני מי איכא מידי דבשר איפסיל ליה מאורתא ואמורין עד צפרא אמר ליה אביי אלמה לא והרי פסח [ה] לרבי אלעזר בן עזריה דבשר איפסיל ליה מחצות ואמורין עד צפרא אמר רבא רב יוסף הכי קא קשיא ליה מי איכא מידי דאלו תנא לבשר לא בעי ראשית ורב כהנא לאימורין בעי ראשית מאי היא [ט] דתניא [ד] לא ילין מן הבשר אשר תזבח בערב ביום הראשון לבקר לימד

רש"י

בשעת שמחה. ביום טוב שהוא זמן שמחה: והיית אך שמח. קרא יתירא הוא, דכתיב לעיל מיניה חג הסוכות תעשה לך שבעת ימים וסמיך ליה ושמחת בחגך, והדר כתיב שבעת ימים תחוג וגו' והיית אך שמח: לרבות לילי יום טוב האחרון. ואין שמחה אלא באכילת שלמים(ט). ויום טוב האחרון גופיה לא, דהא תרי זימני שבעת ימים כתיב גבי שמחה כדפרישית, וממילא אימעיט שמיני: או אינו אלא לרבות לילי יום טוב הראשון. ואף על פי שאין קרבן בלילה, נלמד שהטעינו הכתוב לשחוט שלמים מערב יום טוב לשמחת לילי יום טוב: אך (שמח) חלק. כל אכין ורקין מיעוטין(י): מאי טעמא. משוינן מיעוטא ללילי ראשון וריבויא ללילי אחרון ולא אמרינן איפכא, לאו משום דאמרינן אין לו במה ישמח, דשלמים הנשחטין מבערב לאו שמחה היא, דבעינן זביחה בשעת שמחה: שיש שמחה לפניו. כל ימות ולילות החג: חגיגת י"ד כו'. קס"ד דרב יוסף בששחטה בארבעה עשר קאמר: הא מתניתא. בן תימא אמרה לעיל, ולבן תימא איפסילא לה, דהא אמר אין נאכלת אלא ליום ולילה: והשמחה. בשלמים: שחל יום טוב בשבת. ומבערב אין יכול לשחוט, דהא בשעת שמחה בעית: אמר רב הונא. ולאי מקרבן שמחה ליכא אלא שבעה, אלא הא דקתני השמחה שמונה, משמחו בשעירי הרגלים, שעיר החטאת האמור בראשון, שבכל יום היה שעיר בא משל ציבור, וכל חטאות החיצונות נאכלות, וכל קרבן ציבור הקבוע דוחה שבת: חי נאכלין. אם בא לאוכלו בשבת, לא יאכלנו כי אם חי, דאין צלייתו ובישולו דוחה שבת, ובשר חי אין כאן שמחה: ועוד. נהי נמי דיש שמחה בבשר חי, הרי חטאות אין נאכלות אלא לכהנים, והן אוכלין, וישראל במה ישמחו: לרבות לילי יום טוב האחרון לשמחה. כשאר לילי החג: או אינו אלא כו'. כדפרישית: לאימורי חגיגת ט"ו שנפסלין בלינה. ואע"פ שזמן אכילת בשרה כל יום המחרת: וסמיך ליה ראשית ביכורי וגו'. ודרוש ביה בקר ראשון: (א) דבשר איפסיל ליה מאורתא. משתחשכה ועבר יום ששה עשר, ואימורין יכשרו עד בקר שבעה עשר, דאי בקר בקר שני, בקר של שבעה עשר: ר' אלעזר בן עזריה. בפרק בתרא (קכ:) דאמר מדאורייתא אכילת פסח עד חצות ותו לא: הכי (ב) קשיא ליה. אע"ג דאותיב מלתא אחריתי: ומי איכא מידי. כלומר (ג) אפשר להיות משמעות המקרא בקר שני, אנן חזינן תנא דמתניתא דלקמן דאפי' לבשר שהוא קל מאימורין לא בעי ראשית, ובקר דכתיב ביה משמע ליה לתנא בקר ראשון, ורב כהנא באימורין דחמירא קדושתייהו לא משמע ליה בקר דכתיב גבייהו בקר ראשון בלא ראשית: אשר תזבח בערב. בחגיגת ארבעה עשר מיירי, דנשחטת עם הפסח בערב. דהא ליכא למימר בערב של יום טוב הראשון עצמו קאמר קרא, דאם כן מאי בערב, הלא שחיטתן ביום כולו: *) שנאכלת לשני ימים. דהאי בקר בוקרו של ששה עשר קאמר קרא: או

*) שייך לע"ב

תוספות

לרבות לילי יום טוב האחרון. נראה לריב"א דהוא הדין ללילות אחרות איצטריך ריבוי משום דהאי קרא (ה) דושמחתם לפני ה' שבעת ימים דדרשינן מיניה שלמי שמחה(כ) דרשינן נמי מיניה בפרק לולב וערבה (סוכה מג.) במקדש לולב שבעת ימים והתם ימים ולא לילות ומיהו לילי יום טוב האחרון איצטריך ריבויא טפי משום דשמיני רגל בפני עצמו הוא(ל) וה"א לא יהא מחוייב לזבוח (ד) שמחה ביום שביעי לצורך א] שמיני כמו שאינו מחוייב בערב יום טוב לצורך הלילה: או אינו אלא לילי י"ט הראשון. ולא בא למעוטי שאר לילות אלא לילי יום טוב האחרון: לאו משום דאין לו במה ישמח. וא"ת אם כן תיפוק ליה מאידך קרא דבעינן זביחה בשעת שמחה. וי"ל דאי מהתם ה"א דלא בעינן זביחה בשעת שמחה אלא בחגיגה ב] של יום טוב שיכול לשוחטה בו ביום אבל הכא שאין יכול לשוחטה בלילה לא להכי איצטריך אך למעט: לילי יום טוב האחרון. פי' בקונטר'(מ) דווקא לילה אבל יום שמיני לא. וקשה לריב"א דהתנן ההלל והשמחה שמונה. וליכא למימר משום ליל שמיני קתני שמונה דליכא שמונה לילות דליל יום טוב ראשון לא קחשיב ועוד דומיא דהלל דעיקרו ביום ועוד דכי פריך לקמן ואם איתא זימנין דלא משכחת לה שמונה כגון שחל להיות יום טוב הראשון בשבת ואי כפירוש הקונט' תיקשי נמי לכולי עלמא דכשחל יום שמיני באחד בשבת אז ליכא אלא שבעה דמתי יוכל לשחוט לליל שמיני שהוא מוצאי שבת דאי שחיט בערב שבת איפסלא לה. הלכך נראה לפרש דלילי יום טוב האחרון לאו דווקא דה"ה ביום: מנין לאימורי חגיגה שנפסלין בלינה שנאמר ולא ילין כו'. מהכא נפקא בכל אימורין: לימד

עין משפט
נר מצוה

לג א מיי' פט"ז מהל' מעשה קרבנות הלכה טו:
לד ב מיי' פ"ב מהלכות חגיגה הלכה יא:
לה ג שם הלכה יב:
לו ד מיי' פ"א מהלכות ק"פ הלכה ז סמג לאוין שמח:

רבינו חננאל

ותנא תונא והיית אך שמח לרבות לילי יום טוב האחרון לשמחה כו' דכתיב (ויקרא כ"ג א') ושמחתם לפני ה' אלהיכם שבעת ימים שבעה ולא שמונה וכתיב והיית אך שמח. ואמרי' אך חלק לרבות לילי יום טוב האחרון לשמחה והוציא ליל יו"ט ראשון דאין לו בלילי יום טוב הראשון במה ישמח [שאפילו שוחט בי"ד זביחה בעידן שמחה ליכא. ודחינן לאו משום דאין לו בלילי יום טוב הראשון במה ישמח] אלא ריבה לילי יום טוב האחרון משום שיש שמחה לפניו ומיעט לילי יום הראשון שאין לו שמחה לפניו כי יום י"ג וי"ד חול הן ואין בהן שמחה ולעולם חגיגת ארבעה עשר יוצא בה לשם שמחה. ומותיב עלה רב יוסף אהא דתני בן תימא חגיגת י"ד יוצא בה לשם שמחה ואין יוצא בה לשם חגיגה איני והא בעינן זבחת ושמחת וזביחה בעידן שמחה וליכא. ופריק רב אידי בר אבין כגון שהפרישה בי"ד ונתעכב ולא שחטה בי"ד ושחטה בט"ו יוצא בה משום שמחה דהא איכא זביחה בעידן שמחה ואין יוצא בה משום חגיגה דהא אינה מן החולין שכבר הפרישה מיום י"ד והקדישה. והודה לו רב אשי דודאי נתעכב ושחטה דהא מותבינן עלה מתניתא דבן תימא היא דסבר דחגיגת י"ד כפסח היא לכל מילי ואינה נאכלת אלא לילי ט"ו בלבד ובבוקר נותר הוא ואי ס"ד ששחטה בי"ד אי אכיל ליה לילי ט"ו בלבד הא אוקימנא לילי יום טוב הראשון אין בו שמחה אי שביק למיכלה ביום טוב הראשון הא איפסליה בלינה ואיך יוצא בה משום שמחה והא לא אכיל לה אלא ודאי שנתעכב ושחטה ביום חמשה עשר: מתיב רבא לר' אלעזר מהא דתנן הלל והשמחה שמונה ואי אמרת שלמים ששחטן מערב יום טוב אין יוצא בהן לשם שמחה דבעינן זביחה בעידן שמחה וליכא זמנין דלא משכחת שמחה אלא ששה ולילי יום טוב האחרון הרי שבעה ואנן תנן לעולם שמונה. ופריק רב הונא בר יהודה אי חל להיות יום טוב ראשון בשבת שאי אפשר לו לשחוט חגיגה בשבת משמח הרגל בבשר שעירי הרגל שהן חטאות ונאכלות. ודחה רבא בשתי תשובות חדא דשעירי הרגלים בשבת חי נאכלים שלא יתכן לבשל בשבת שלא הותר בשבת אלא העולה למזבח וכתיב ואכלו אותם אשר כופר בהם מלמד שהכהנים אוכלין ובעלין מתכפרין (לעיל נט:) וכיון דאין כפרה אלא באכילת כהנים בשר חטאת אוכלין אותו חי פי' בשר נא ושמחה בבשר חי ליכא. [ועוד] שעירי הרגלים קדשי קדשים הן הכהנים אוכלין אותן ואלו היתה בהן שמחה הכהנים אוכלין וישראל שמחים מה שאינן אוכלין והתורה לא הזהירה בשמחה אלא לישראל לכל אחד בפני עצמו. ופריק רב פפא משמחי' עצמן בכסות נקיה ויין ישן. אבל שעיר של יום הכיפורים נאכל במוצאי יום הכפורים כדתנן (מנחות צט:) חל להיות ערב שבת שעיר של יום הכיפורים נאכל בערב הבבליים [כו']. לפי שאין אכילת החטאת דוחה יום הכיפורים וכיון שעומדת לאכילה לערב נמצאת תולה לכפר ואמרינן בפרק ידיעות הטומאה (שבועות ב.) שעיר של יום הכיפורים הנעשה בפנים תולה עד שיודע לו ויביא בעולה ויורד ואמרינן עלה (שם ח:) וכי מאחר שאינו מכפר למה תולה אמר רבי זירא לומר שאם מת [מת] בלא עון כו' עד להגן עליו מן היסורין. ועוד יש להן כפרה בשעיר של עזאזל: אמר רב כהנא מנין לאימורי חגיגת ט"ו שנפסלת בלינה שנאמר לא ילין חלב חגי עד בקר וסמיך ליה ראשית בכורי וגו'. ומתקיף עלה רב יוסף וכי יש לומר כי אימורי חגיגת ט"ו אינן נפסלין עד בקר שני כלומר אם שחטן ביום ראשון נאכלין בו ביום ששחטן והוא ביום ראשון ולילי שני ויום שני דכתיב ביום הקריבו את זבחו יאכל וממחרת וגו' ואם ישאר מן הבשר נשרף [לילין] יום שלישי כדכתיב והנותר מבשר הזבח ביום השלישי באש ישרף ואם תאמר כי האימורין אינן נפסלין אלא לבקר יום שלישי לשחיטתו שהוא בקר שני מי איכא זבח דבשר דידיה איפסיל מאורתא שהוא יום שני לשחיטתו ואימורין דידיה לא מפסלו עד צפרא. ודחינן הן הפסח דתנן בשחיטת קדשים הפסח אינו נאכל אלא בלילה אינו נאכל אלא עד חצות וכדר' אלעזר בן עזריה דאמר בסוף ערבי פסחים שהפסח אינו נאכל אלא עד חצות ומחצות ולהלן נפסל ואימורין לא מפסלו עד צפרא. ואמר רב יוסף הכי קשיא ליה מי איכא מידי דהאי תנא לפסילות הבשר לא בעי ראשית לרבויי בקר ראשון ואלו רב כהנא לפסילות אימורי ט"ו בעי ראשית

ליקוטי רש"י

וכל דבר שבחובה אינו בא אלא מן החולין. כלומר משלו ולא ממה שהוא מחויב ועומד [לעיל ע. ד"ה ואין]. ולא ממעות מעשר שני ולא מנדרים ונדבות שהוא מחויב ועומד בהן [ביצה יט ע"ב]. לפיכך האומר הרי עלי תודה או שלמים הואיל והן באין חובה דהא אמר הרי עלי לא יביא אלא מן החולין [מנחות פב. רש"י כת"י]. אך שמח. בהסיא פרשה לעשר תעשר כתיב ז' ימים תחוג. לרבות לילי יו"ט האחרון. לשמחה שלפניו לכוללו עם שבעת הימים שיזבח שלמים בשביעי כדי לאכול ליל שמיני, דהאי שמח למאי אתא, כיון דכתיב לעיל מיניה ושמחת בחגך אלא לרבות שמחת ליל שמיני וכו', ושאר הלילות לא צריכי ריבויי דימים אפילו לילות במשמע כדרבינן גבי סוכה (לעיל מג.) וכי איצטריך ללילי יו"ט האחרון איצטריך דליתו בכלל שבעה ועל כרחך לילה אחרי שהוא סמוך לשבעת ימים דקרא ויום אתי בק"ו ואשמעינן שבשלמים הנזבחים בחג הסוכות ישמחו בליל שמיני שאינו יכול להקריב בלילה [סוכה מח.]. [המשך בעמוד ב]

לימד על חגיגת י"ד שנאכלת לשני ימים ולילה אחד. **תימה לר"י** דתניא בסוף פרק כל הפסולים (זבחים לו.) ג) ובשר זבח תודת שלמיו למדנו תודה שנאכלת ליום ולילה מנין לרבות שלמי נזיר ושלמי פסח ת"ל שלמיו **ופי' בקונ' התם** שלמים הבאים מחמת פסח היינו חגיגת י"ד והשתא הויא ברייתא כמאן דלתנא דשמעתין נאכלת לשני ימים ולבן תימא (לעיל ד' ע.) נמי דנאכלת ליום ולילה נפקא ליה מדהוקש לפסח והתם נפקא ליה מדכתיב זבח תודת שלמיו. **על כן נראה לר"י** דשלמים הבאים מחמת פסח דקתני התם היינו מותר הפסח שקרב שלמים והשתא אתי שפיר דלקמן פרק האשה (ד' פט.) אמרינן דמותר הפסח נאכל ליום ולילה ומנא לן אי לא מקרא דהתם. ובת"כ בפרשת צו את אהרן משמע בהדיא כפי' ר"י דדריש התם ז) האי קרא דבשר זבח תודת שלמיו לשלמים הבאים מחמת פסח ובתר הכי ה) מייתי הויא דשמעתין ודריש מלא ילין מן הבשר אשר תזבח בערב וגו' בחגיגה הבאה עם הפסח הכתוב מדבר שתאכל לשני ימים ולילה אחד אלמא משמע דהויא דלעיל איירי במותר הפסח שקרב שלמים ו):

והאיך כוליה קרא לחגיגת י"ד. תימה לרשב"א כיון דכולי' קרא בחגיגת י"ד איירי ומאי בקר בקר שני א"כ תאכל לשני ימים ושני לילות דקרא משמע שאינה נפסלת עד בקר שני אבל ליל בקר שני נאכלת:

כל היכא דכתב בקר סתמא בקר ראשון. תימה לר"י דבסוף ערבי פסחים (לקמן קכ:) דריש ד) בקר בקר שני אף על גב דכתיב סתמא: שמעת

ג] **או אינו אלא ליום ולילה.** דהאי בקר בוקרו של ט"ו קאמר: **כשהוא אומר ביום הראשון** (לבקר). מכלל דנאכלת כל יום הראשון של יום טוב, וקאמר [לבקר] דלא תלין עד בקר שני: **או אינו אלא בקר ראשון.** לקמיה פריך היכי תיסק אדעתין למימר הו, הא אמרת ביום הראשון חד ולבקר תרי: **ומה אני מקיים חגיגה הנאכלת לשני ימים.** דנפקא לן מקרא אחרינא דיש חגיגה נאכלת לשני ימים, ולקמיה מפרש היכא אשכחן, ובאיזו חגיגה אני מקיימה בשאר חגיגות חוץ מזו: **כשהוא אומר אם נדר.** באכילת שלמים שני ימים אם נדר או נדבה זבח קרבנו ביום הקריבו את זבחו יאכל וממחרת וגו' הרי שני ימים ולילה שבינתיים, והוה ליה למיכתב נדר (א) ונדבה, אם נדר למה לי, ריבה אף שלמי חובה לאכילת שני ימים: **לימד על חגיגת י"ד כו'.** (ב) ולקמן מפרש במאי מישתמע ליה. והשתא מפרש לה למתניתא, והדר אסיק אתקפתי' דתנא לבשר לא בעי ראשית: **הכי קאמר או אינו.** אלא ליום ולילה, והאי דכתב ביום הראשון לבוקר מילתא אחריתי היא, ובשתי חגיגות דיבר הכתוב, חגיגת ארבעה עשר וחמשה עשר, זו לבוקרה וזו לבוקרה, והכי משמע קרא, לא ילין מבשר חגיגת י"ד אשר תזבח בערב, וסתם לינה לבוקרה משמע, ומאותה שתזבח ביום הראשון דהיינו חגיגת חמשה עשר, לא ילין לבוקר של ששה עשר: **הדר אמר.** תנא, ומה אני מקיים חגיגה הנאכלת לשני ימים חוץ מזו, כלומר באיזו חגיגה חוץ מזו אני מקיים את אשר אני מוצא שנאכלת לשני ימים, הרי השווית את כולן, והיכן אני מוצא, כשהוא אומר אם נדר הרי מצאתי שיש חגיגה נאכלת לשני ימים, ואיזו היא, על כרחיך לימד על חגיגת י"ד כו', והאיך לימד, דעל כרחיך אי נמי אם נדר בחגיגת ט"ו משוית ליה דקילא דאינה באה עם הפסח, שמעת בה מיהא דנאכלת לשני ימים, וביום הראשון לבקר על כרחיך לאו אחגיגת ט"ו קאי אלא אאשר תזבח בערב, ולימד שתאכלנה כל יום הראשון עד בקר שני: **האי לחגיגת חמשה עשר.** אם נדר: **והאיך כולי'.** וביום הראשון, כדפרישית: **וטעמא דכתיב כו'.** השתא מפרש אתקפתיה, דאילו תנא לבשר לא בעי ראשית, אי לא כתיב ביום הראשון לבקר דמשמע תרי הוה אמינא בקר ראשון, ואע"ג דבבשר קאי דקיל, וכל שכן בקר דכתיב גבי חלב חגי דלא בעי ראשית, והאי דסמכינהו קרא, מילתא אחריתי דרוש בה: **מתני' הפסח ששחטו בשבת שלא לשמו.** וכסבור כשם שמותר לשמו כך מותר שלא לשמו: **חייב חטאת.** שחילל שבת בשוגג: **אם אינן ראויין.** לפסח, כגון עגל או איל בן שתי שנים או נקבה, חייב עליו חטאת אם נעלמה ממנו שבת או כסבור שמותר לשחוט אחרים לשם פסח בשבת, דהאי לאו טועה בדבר מצוה הוא, דהכל יודעין שאין זה כשר לפסח: **ואם ראויין הן.** כגון שהוא שה בן שנה של שלמים ששחטו לשם פסח, דמתוך שטרוד ובהול לשחוט פסחו טעה בזה ולא נזכר שהקדישו לדבר אחר: **ר' אליעזר מחייב חטאת.** אע"פ שטעה בדבר מצוה: **ור' יהושע פוטר.** דקסבר טעה בדבר מצוה ועשה מצוה כל דהו, פטור מחיוב חטאת שבה, וזה עשה מצוה שהקריב קרבן, וכל הזבחים שנזבחו שלא לשמן כשירין ג), ואף הנשחטין לשם הפסח ר' יהושע מכשיר להו, בפרק תמיד נשחט (ד' סג:): **מה אם פסח שמותר.** לשוחטו בשבת לשמו, שינה את שמו מודית לי דחייב חטאת כדקתני לעיל: **ששינה בדבר האסור.** ששחטו לשם קרבנות אחרים שאסורין לשוחטן בשבת: **ששינן בדבר המותר.** ששחטן לשם פסח שמותר לשוחטו בשבת: **אימורי ציבור.** קרבנות האמורין בציבור בשבת כגון תמידין ומוספין יוכיחו, שמותרין לשוחטן לשמן, והשוחט שאר זבחים לשמן בשבת חייב: **שיש להן קצבה.** שאינו רואה אחרים הרבה עסוקין בשחיטתן, וכיון שנשחט התמיד יודע הוא שאין צריך לשחוט עוד, הלכך אין זה טועה אלא שוגג, דלא היה לו לטעות בדבר: **תאמר בפסח שאין לו קצבה.** שהכל צריכין לכך, והרי הוא רואה (את) אחרים הרבה עוסקין בכך, וטרוד להתעסק במצוה, ואפילו שחט הוא פסחו כבר, ומצא זבח זה עומד בעזרה וכסבור שהוא פסח ושחטו לשם מי שהוא, וטעה על כך, הלכך טועה בדבר מצוה הוא: **ר' מאיר אומר.** השוחט אחרים כל שבתות שנה לשם אימורי ציבור פטור: **שחטו בשבת שלא לאוכליו.** דפסח פסול הוא, ונעלמה ממנו שבת או כסבור שכשר: **שלא לאוכליו.** לחולה ולזקן ג): **חייב.** חטאת, דלא ניתנה לידחות שבת אלא שחיטה זו: **לאוכליו ושלא לאוכליו וכו' פטור.** דהא פסח כשר הוא, כדתנן בתמיד נשחט (ד' סא.) דמקצת אוכלין לא פסלי: **שחטו ונמצא בעל מום חייב.** דשוגג הוא ולא אנוס, דהוה ליה לבקוריה: **שמשכו הבעלים את ידם.** ממנו קודם שחיטה ונמנו על אחר: **או שמתו או שנטמאו.** דעכשיו לא ניתנה לידחות שבת אלו: **פטור.** שאנוס הוא, דלא היה יודע שכן, ולא היה לו לבדוק על כך: **גמ'** אי

ולזקן שאין יכולין לאכול כזית ואין בו מנויין אחרים אלא הן. **ושלא למנויו.** נימנו עליו חבורה זו ושחטו לשם חבורה אחרת. **לערלין.** ישראל שמתו אחיו מחמת מילה והן פסולין מלאכול פסח דכתיב כל ערל לא יאכל בו (שמות יב, מח). **וטמאין.** נמי אסורים בקדשים וככרת הן על אכילתן [לעיל ס.]

לימד על חגיגת י"ד שנאכלת לשני ימים ולילה אחד או אינו אלא ליום ולילה כשהוא אומר א) ביום הראשון (לבקר) הרי בקר שני אמור או אינו אלא בקר ראשון ומה אני מקיים חגיגה הנאכלת לשני ימים ולילה אחד חוץ מזו כשהוא אומר בו[א] ב) אם נדר או נדבה לימד על חגיגת י"ד שנאכלת לשני ימים ולילה אחד אמר מר או אינו אלא בקר ראשון הא אמרת כשהוא אומר ביום הראשון (לבקר) הרי בקר שני אמור ה"ק או אינו אלא בשתי חגיגות הכתוב מדבר אחת חגיגת י"ד ואחת חגיגת ט"ו וזו לבוקרה וזו לבוקרה הדר אמר אלא דקי"ל חגיגה הנאכלת לשני ימים ולילה אחד א"כ אם נדר או נדבה במאי אי חגיגת י"ד הא כתיב בה יום ולילה אי חגיגת ט"ו הא כתיב בה יום ולילה אלא האי לחגיגת ט"ו והאיך כוליה קרא לחגיגת י"ד לימד על חגיגת י"ד שנאכלת לשני ימים ולילה אחד טעמא דכתיב ביום הראשון לבקר דמאי בקר בקר שני הא כל היכא דכתיב בקר סתמא בקר ראשון ואע"ג דלא כתב ביה ראשית:

מתני' הפסח ששחטו שלא לשמו בשבת חייב עליו חטאת א) ושאר כל הזבחים ששחטן לשם פסח אם אינן ראויין חייב ואם ראויין הן רבי אליעזר מחייב חטאת ור' יהושע ב) פוטר א"ל ר' אליעזר מה אם הפסח שהוא מותר לשמו כששינה את שמו חייב זבחים שהן אסורין לשמן כששינה את שמן אינו דין שיהא חייב א"ל ר' יהושע לא אם אמרת בפסח ששינהו בדבר אסור תאמר בזבחים ששינן בדבר המותר א"ל ר"א ג) אימורי ציבור יוכיחו שהן מותרין לשמן והשוחט לשמן חייב א"ל ר' יהושע לא אם אמרת באימורי ציבור שיש להן קצבה תאמר בפסח שאין לו קצבה רבי מאיר אומר אף השוחט לשם אימורי ציבור פטור. ד) שחטו שלא לאוכליו ושלא למנויו לערלין ולטמאין חייב לאוכליו ושלא לאוכליו למנויו ושלא למנויו למולין ולערלים לטמאין ולטהורין פטור. שחטו ונמצא בעל מום חייב ה) שחטו ונמצא טריפה בסתר פטור שחטו ונודע שמשכו הבעלים את ידם או שמתו או שנטמאו פטור מפני ששחט ברשות: **גמ'** במאי

מסורת הש"ס עם הוספות

א) [עיין תוספות לקמן דף עג. ד"ה שאתמן], ב) זבחים ב., ג) לעיל דף סא., ד) פרק יב ה"א, ה) שם ה"ז, ו) ע"ע תוס' זבחים ט. ד"ה ושלמים.

הגהות הב"ח

(א) רש"י ד"ה כשהוא אומר וכו' למיכתב נדר או נדבה: (ב) שם ד"ה לימד וכו' לקמיה מפרש במאי:

הגהות וציונים

א] תיבת "בו" ליתא בכת"י וברש"י: ב] דיבור רש"י השייך לכאן נדפס בע"א:

ליקוטי רש"י

[שייך לעמוד א]

או אינו אלא לילי יו"ט הראשון. ולאשמעי' שצריך לזבוח שלמים ערב יום טוב לשמחת לילה הראשון ולא בעינן זביחה בשעת שמחה [סוכה מח.]. **אך חלק.** כלומר אכין ורקין מיעוטין כל אתין וגמין רבויין, חלק מיעט [עירובין קה ע"א]. **יוצא בה משום שמחה.** אם עיכבה עד למחר ושחטה יוצא בה משום שמחה משום שלמי שמחה ואע"ג שמופרשת ועומדת היא כבר ושלמי שמחה חובה הן, והא דקי"ל כל דבר שבחובה אינו בא אלא מן החולין וכו' הני מילי בחובות דעלמא אבל שלמי שמחה איתרבי במס' חגיגה (ח.) מדתניא בסיפרי ושמחת לרבות כל מיני שמחה וכו' מכאן אמרו ישראל יוצאים ידי חובתן בנדרים ונדבות כו' אע"ג דמחויב ועומד הוא. **ואין יוצא בה משום חגיגה.** חגיגת חמשה עשר כדאמרן דבר שיש בו חובה אינו בא אלא מן החולין כלומר משלו ולא ממה שהוא מחויב ועומד וזו כבר נתקדשה מאתמול [לעיל ע ע"א]. **ההלל.** לגמור כל שמונה כן תקנו נביאים הראשונים ובערכין (דף י.) מפרש מאי שנא מפסח מפני שימי החג חלוקים בקרבנותיהן. **והשמחה.** לאכול בשר שלמים דקיימא לן בפסחים (דף קט.) בזמן שבית המקדש קיים אין שמחה אלא בבשר שנאמר וזבחת שלמים ואכלת שם ושמחת ואף על גב דהאי קרא לאו ברגלים כתיב דהאי קרא בהר גריזים ובהר עיבל כתיב מיהו ברגלים שמחה כתיבא ושמחת בחגך [סוכה מב.]. **ר"א בן עזריה היא.** דנפקא ליה מקרא דאכילת פסח עד חצות ומצות הוי נותר והאי דכתיב לא תותירו ממנו עד בקר לשריפה אתא לעד בקר לאו בר שריפה הוא כדתניא בפ"ק דברכות (דף ט.) ר"א בן עזריה אומר בערב אתה זובח וכבא השמש אתה אוכל מועד צאתך ממצרים אתה שורף [לקמן קכ: רשב"ם].

[ע"כ שייך לעמוד א]

עין משפט נר מצוה

לז א ב מיי' פ"ב מהל' שגגות הלכה יב ופ' ט"ו מהלכות פסולי המוקדשין הלכה יב:
לח ג מיי' פ"ב מהל' שגגות הלכה יג:
לט ד שם הלכה יב:
מ ה שם הלכה י:

רבינו חננאל

לרבויי בקר ראשון ואיזהו תנא דלא בעי ראשית לרבויי בקר ראשון דתניא בתורת כהנים לא ילין מן הבשר אשר תזבח בערב ביום הראשון לבקר לימד על חגיגת י"ד שנאכלין לשני ימים ולילה אחד כו': אמר מר או אינו אלא בקר ראשון והא אמרת כשהוא אומר ביום הראשון לבקר הרי בקר שני אמור אמרי הכי קאמר או אינו אלא בקר ראשון ובשתי חגיגות הכתוב מדבר אחד חגיגת ארבע' עשר ואחד חגיגת ט"ו וזו לבוקרה וזו לבוקרה. הדר אמר אלא חגיגה דתנינן חגיגה הנאכלת לשני ימים ולילה אחד נימא חוץ מזו ורבינה מנדר אם נדבה הא [במאין] קא פשטת דכתיב בהאי קרא תרתי חגיגות ותרוייהו ליום אחד אלא ודאי האי דכתיב ביום הראשון לבקר לא בא אלא ללמד על חגיגת י"ד שנאכלת לשני ימים ולילה אחד וטעמא דכתב רחמנא ביום הראשון לבוקר דמשמע בקר של יום (שהרי) [שהוא] אחרי יום ראשון [הא לא"ה] הוה אמינא מאי בקר בבקר ראשון ואף על גב דלא כתיב ראשית וקשיא לרב כהנא. **אבל שלמים** הבאים מחמת פסח אין נאכלין אלא ליום אחד דתניא בתורת כהנים ובשר זבח תודת שלמיו הרי זה בא ללמד שיהא נאכלין ליום אחד אין לי אלא תודה לחמה מנין ת"ל קרבנו ומנין לרבות הולדות ותמורות ת"ל ובשר ומנין לרבות חטאת ואשם ת"ל זבח ומנין לרבות שלמי נזיר ושלמים הבאים מחמת הפסח ת"ל שלמיו: מתני' הפסח ששחטו שלא לשם פסח או לשם שלמים בשבת חייב עליו חטאת כו'.

תורה אור השלם

א) וְלֹא יֵרָאֶה לְךָ שְׂאֹר בְּכָל גְּבֻלְךָ שִׁבְעַת יָמִים וְלֹא יָלִין מִן הַבָּשָׂר אֲשֶׁר תִּזְבַּח בָּעֶרֶב בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן לַבֹּקֶר: [דברים טז, ד]

ב) וְאִם נֶדֶר אוֹ נְדָבָה זֶבַח קָרְבָּנוֹ בְּיוֹם הַקְרִיבוֹ אֶת זִבְחוֹ יֵאָכֵל וּמִמָּחֳרָת וְהַנּוֹתָר מִמֶּנּוּ יֵאָכֵל: [ויקרא ז, טז]

ג) וּבְשַׂר זֶבַח תּוֹדַת שְׁלָמָיו בְּיוֹם קָרְבָּנוֹ יֵאָכֵל לֹא יַנִּיחַ מִמֶּנּוּ עַד בֹּקֶר: [ויקרא ז, טו]

ד) וְלֹא תוֹתִירוּ מִמֶּנּוּ עַד בֹּקֶר וְהַנֹּתָר מִמֶּנּוּ עַד בֹּקֶר בָּאֵשׁ תִּשְׂרֹפוּ: [שמות יב, י]

לִימֵּד עַל חֲגִיגַת אַרְבָּעָה עָשָׂר שֶׁנֶּאֱכָלָה לִשְׁנֵי יָמִים וְלֵילָה אֶחָד. ואין להקשות מברייתא זו על רב אשי (לעיל סט, ב) הסובר שחגיגת ארבעה עשר אינה חובה, כי אין כוונת הכתוב שחובה להביא חגיגת ארבעה עשר, אלא שאם מביאה נאכלת לשני ימים ולילה אחד, וכשלמים שאין חובה להביאם, אבל אם הביא נאכלים לשני ימים ולילה אחד (תוס' ר"ד). ויש שכתב, שהתנא של ברייתא זו חולק על התנא במשנה שסובר שחגיגת י"ד היא מדרבנן (תוס' לעיל ע, א ד"ה לאו, וראה מה שכתבנו שם).

וְהָאֵיךְ כּוֹלֵיהּ קָרָא לְחֲגִיגַת אַרְבָּעָה עָשָׂר וְכוּ', ואף שכל הפסוק מדבר על חגיגת ארבעה עשר, ו'לבוקר' הכוונה בוקר שני, ט"ז בניסן, אין הכוונה שהיא תיאכל בליל ט"ז ונמצא שהחגיגה נאכלת לשני ימים ושני לילות [יום י"ד, ליל ט"ו, יום ט"ו וליל ט"ז] (קושיית תוס', שנשארו בקושיא), אלא לעולם היא נאכלת לשני ימים ולילה אחד, ו'לבוקר' הכוונה שתישרף רק בבוקר, שהרי אין שורפים נותר בלילה [ראה לעיל (ג, א)], ואם כן בליל ט"ז אינה נאכלת ואינה נשרפת, אינה נאכלת מחמת שהיא נותר, וכאמור אינה נשרפת עד הבוקר (ריב"ן, המובא בקובץ שיטות קמאי).

ויש שהוסיף, שאילו היתה כוונת התורה שהחגיגה תיאכל לשני ימים ושני לילות, היה לה לומר שלא ילין את הבשר עד היום השלישי כפי שכתבה בשלמים 'והנותר עד יום השלישי באש ישרף' (ויקרא יט, ו), או שהיה לה לכתוב 'ולא ילין עד בוקר שני', ולכן דקדקה ואמרה 'עד יום הראשון', ללמד שמלבד אכילתו ביום י"ד הוא נאכל רק ביום הראשון בט"ו ניסן ולא בלילה, ו'לבוקר' הכוונה שכיון שאין שורפים נותר בלילה, הוא ישאר עד הבוקר (מגיני שלמה, בפי' ראשון, וראה פני יהושע).

מַשְׁנָה. הַפֶּסַח שֶׁשְּׁחָטוֹ שֶׁלֹּא לִשְׁמוֹ בְּשַׁבָּת חַיָּיב עָלָיו חַטָּאת, כיון שחילל שבת בשוגג, וכגון שסבר שמותר לשחוט בשבת פסח שלא לשמה (רש"י), אך אין לפרש כגון שסבר שקרבן זה הוא קרבן אחר ולא קרבן פסח, משום שהגמ' בסמוך מעמידה את הרישא של המשנה ב'עוקר' [-כשהתכוון להקריבו לשם קרבן אחר] ולא ב'טועה' [-כשטעה וסבר שהוא קרבן אחר]. ועוד יש לפרש, כגון ששכח ששבת היום (מהרש"א, וראה עוד אור חדש).

ודין זה אינו רק בקרבן פסח שנשחט שלא לשמה בשבת, אלא הוא הדין בכל קרבנות ציבור שנשחטים בשבת, שאם שחטם שלא לשמם בשבת חייב חטאת, והטעם שהתנא השמיע דין זה בקרבן פסח ולא בשאר קרבנות ציבור אף שהם תדירים יותר מקרבן פסח, כדי להשמיע בסיפא את מחלוקתם של רבי אליעזר ורבי יהושע, אם חייב חטאת כששחט שאר קרבנות לשם קרבן פסח, שאילו בשאר קרבנות ציבור, אם שחט בשבת קרבן יחיד לשמם, לכולי עלמא חייב חטאת כיון שיש להם קצבה, כמבואר במשנה (צל"ח).

וּשְׁאָר כָּל הַזְּבָחִים וְכוּ', אִם אֵינָן רְאוּיִין חַיָּיב חטאת, אם הוא שוגג, וכגון ששכח ששבת היום, או שסבור שמותר לשחוט אחרים לשם פסח (רש"י), ואמנם הגמ' בסמוך מעמידה את הסיפא של המשנה ב'טועה' [-כשטעה וסבר שקרבן זה קרבן פסח הוא], ואם כן בגלל טעות זו לבדה הוא נחשב שוגג וחייב קרבן, ולא צריך להעמיד את המשנה כשלא ידע ששבת היום, אך מסתבר שאין כוונת הגמ' שכל הסיפא עוסקת ב'טועה', שהרי בדין זה מדובר כשהקריב בהמה שאינה ראויה לקרבן פסח, אלא כוונת הגמ' רק לדין השני של הסיפא – שהקריב בהמה הראויה לקרבן לפסח – עוסק ב'טועה', אבל הדין הראשון של הסיפא הוא בכלל הרישא שעוסק ב'עוקר' (מים עמוקים; גנזי יוסף, בישוב קושיית המהרש"א והרעק"א).

וְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ פּוֹטֵר, כיון שטעה בדבר מצוה ועשה מצוה כל שהיא [כמבואר להלן] (רש"י, ע"פ משנה לעיל סב, ב), ודין זה נלמד בגמ' בשבת (קלז, א) מכך שהוקשו כל החטאות לחטאת של עבודה זרה, שכשם שבעבודה זרה כשעובד עבודה זרה בשוגג אינו טרוד במצוה, כך בשאר עבירות חייב חטאת רק כשלא היה טרוד במצוה [ובגמ' שם מבואר, שלדעת רבי מאיר 'טעה בדבר מצוה' פטור מקרבן גם אם לא עשה מצוה]. ובגדר הפטור יש שכתבו, שמחמת טירדת המצוה נחשב כאונס ולא כשוגג (תורת חסד או"ח נח; אחיעזר ג פג, ב), ומשום כך, אף שהלימוד מעבודה זרה נאמר רק לגבי קרבן חטאת, לומדים מזה שטעה בדבר מצוה פטור גם מקרבן אשם מעילות ומתשלומי תרומה (אחיעזר שם. וראה דבר שמואל שדייך כן ברש"י, אלא שתמה שאם כן מה ההבדל אם עשה מצוה כל שהיא או לא).

והטעם שנחשב 'טועה בדבר מצוה', משום שסבר שהוא שוחט קרבן פסח, והטעם שנחשב שעשה מצוה כל שהיא, משום שכל הקרבנות שנשחטו לשם פסח כשרים לדעת רבי יהושע (רש"י, ע"פ משנה לעיל סב, ב). ורבי אליעזר שמחייב, סובר שגם טעה בדבר מצוה חייב (רש"י ד"ה ר' אליעזר), ואף שהוא עצמו סובר [במשנה שם] שכל הקרבנות שנשחטו לשם פסח פסולים, ואם כן לא שייך כאן פטור של 'טעה בדבר מצוה', שהרי לא עשה שום מצוה בשחיטת הקרבן, מכל מקום כאן מודה רבי אליעזר שהקרבן כשר, כיון שהגמ' בסמוך מעמידה את הסיפא של המשנה ב'טועה', וכמאן דאמר עקירה בטעות לא שמה עקירה, ולאוקימתא זו הקרבן נשאר כשר, ובהכרח שרבי אליעזר סובר שטעה בדבר מצוה ועשה מצוה חייב קרבן (מהרש"א).

תֹּאמַר בַּפֶּסַח שֶׁאֵין לוֹ קְצָבָה, שהרי כל ישראל צריכים להקריב קרבן פסח, וגם אם הוא עצמו שחט כבר קרבן פסח, אלא שמצא קרבן זה בעזרה, ושחט אותו לשם מי שהוא בעליו, נחשב עדיין שטרוד במצוה (רש"י), ואף שבגמ' בקידושין (מא, ב) מבואר שצריך לדין שליחות לשחוט קרבן פסח, מכל מקום גם אם הבעלים לא שלחו אותו, יכול לשחוט עבורם מדין 'זכין לאדם שלא בפניו', ש'זכיה מטעם שליחות' היא (זרע אברהם ו, ז, ע"פ אור זרוע ב, רכד, וראה ישועות מלכו קרבן פסח א, א שהוכיח מרש"י, שדין שליחות הוא רק לכתחילה אבל אינו מעכב בדיעבד). ויש שהוכיח מכאן שקרבן פסח כשר גם ללא שליחות, והשליחות נצרכת רק כדי שהקרבן יעלה לבעלים לשם חובה (קובץ הערות עו, ז).

שְׁחָטוֹ וְנִמְצָא בַּעַל מוּם חַיָּיב, שהוא שוגג ולא אנוס, לפי שהיה צריך לבקר את הקרבן (רש"י), ומשמע שקרבן שלא ביקר אותו ואין בו מום כשר. ואם נאמר שקרבן שלא ביקרו אותו פסול להקרבה (ראה תוס' סוכה מב, א ד"ה שאינו; ראב"ד ור"ש תו"כ ויקרא נדבה פרשתא ג, יב), בהכרח שמדובר כאן שביקר את הקרבן, אלא שלא ביקרו היטב ולא ראה שיש בו מום (אור זרוע ב, רכח).

שְׁחָטוֹ וְנִמְצָא טְרֵיפָה בְּסַפֵּר פָּטוּר, משום אונס (ע"פ רש"י ד"ה שחטו), כיון שלא היה יכול לבדוק (רמב"ם שגגות ב, י). ויש מפרשים, שהפטור הוא משום 'טועה בדבר מצוה', ואף שלא עשה מצוה, שהרי הקרבן פסול, מכל מקום הסיפא של המשנה היא כדעת רבי מאיר שהשוחט לשם אימורי ציבור חייב, וגם בבא זו מדבריו היא, ולשיטתו טעה בדבר מצוה ולא עשה מצוה פטור מקרבן (תוס' להלן עג, א ד"ה שחטו; תוס' הרשב"א משאנץ שם, וראה מרומי שדה שתמה לתוס' מדוע באמת אינו אונס).

גְּמָרָא. שְׁמַעְתְּ מִינָּהּ עֲקִירָה בְּטָעוּת הָוְיָא עֲקִירָה, שמחשבת 'שלא לשמה' פוסלת את הקרבן גם אם חשב זאת מתוך טעות, ובמנחות (מט, א) נחלקו בכך רבה ורבא (תוס'), וביאור מחלוקתם, שמאן דאמר 'הויא עקירה' סובר, שמה שאמרו [בגמ' בזבחים (ב, ב)] שקרבן שנשחט שלא לשמו כשר משום ש'סתמא לשמה', היינו שנחשב כאילו חשב 'לשמה', ואם כן זה הוא דוקא כשלא חשב כלום, אבל אם חשב 'שלא לשמה', אף שהיה זה בטעות, מכל מקום לא ניתן להחשיבו כאילו חשב 'לשמה' [ולכן בקרבן פסח שה'לשמה' מעכב, הקרבן פסול]. ומאן דאמר 'לא הויא עקירה' סובר, ש'סתמא לשמה' הוא מצד עצם הקרבן שעומד לשמו, ואמנם מחשבת 'שלא לשמה' פוסלת את הקרבן, אולם מחשבה בטעות אינה מחשבה, ולכן נשאר הקרבן בדינו שהוא קרב לשמו (ע"פ דברי אליעזר פסחים ט, ז, ראה ביאורנו לעיל ס, ב [ד"ה דהא] בשם הגרי"ז הלוי), או שהוא סובר ש'סתמא לשמה' הוא מצד יחודו הראשון שהוקדש לשם קרבן מסוים, ואמנם מחשבת 'שלא לשמה' עוקרת את היחוד הזה, אולם מחשבה בטעות אינה עוקרת, ולכן הקרבן נשאר ביחודו הראשון (קובץ שיעורים ב כב, ד; וכע"ז באבן האזל מעשה הקרבנות ד, י).

וראיית הגמ' שעקירה בטעות עקירה, היא ממה שהמשנה מחייבת חטאת על פסח שנשחט לשם קרבן אחר, ואם עקירה בטעות אינה עקירה, והקרבן הוא קרבן פסח, פטור מחטאת (רש"י), והגמ' כאן סוברת כרבה (מנחות סד, א) שאם התכוון לעשות מלאכה בשבת ולבסוף התברר שמעשה זה מותר, אינו חייב חטאת, כיון שהולכים אחר מעשיו ולא אחר מחשבתו, ולכן אם התכוון לצוד דגים בשבת, ולבסוף עלו בחכתו דגים ותינוק שנטבע בנהר [שמצוה להצילו משום 'פיקוח נפש'], פטור מחטאת, אף שהתכוון לצוד דגים, אבל רבא סובר שהולכים אחר מחשבתו וחייב חטאת, ולדבריו אין ראיה שעקירה בטעות עקירה היא, כיון שגם אם הקרבן הוא קרבן פסח חייב חטאת, מאחר שהתכוון לשחוט קרבן אחר שאסור לשוחטו בשבת (נחלת יעקב עג, א ד"ה שחטו). ויש שסובר, שרק שם הולכים אחר מחשבתו, כיון שאף אדם אינו יודע שהתינוק יעלה במקום שהוא פרס מצודה, ולכן המעשה שלו נחשב כמעשה של צידת דגים, אבל כאן שכולם יודעים שזה קרבן פסח, ורק הוא חושב שזה קרבן אחר, נחשב המעשה כמעשה של הקרבת קרבן פסח שמותר בשבת, ואינו חייב על מחשבתו שחשב להקריב קרבן אחר (רש"ש, וראה עוד שיעורי רבי שמואל [כתבי תלמידים]).

וְאִי בְּעוֹקֵר מַה לִּי רְאוּיִין מַה לִּי שֶׁאֵינָן רְאוּיִין, כיון שאינו 'טועה בדבר מצוה', שהרי הוא יודע שאין זה קרבן פסח (רש"י), והטעם שנחשב שוגג וחייב חטאת, כיון שהוא סבור שמותר להקריב קרבן אחר לשם פסח, ומכל מקום אינו נחשב 'טועה בדבר מצוה', כיון שרק אם טועה במציאות, כגון שחושב שקרבן זה הוא קרבן פסח, נחשב 'טועה בדבר מצוה', אבל אם טועה בדין, כגון כאן שסבור שמותר להקריב קרבן זה בשבת, אינו נחשב 'טועה בדבר מצוה' (מהרש"א).

וְדָמֵי לֵיהּ כְּמַאן דְּמִנְּחָא בְּכִיסֵיהּ, והטעם שנקטו 'דמנחא בכיסיה' ולא 'דמנח בקופסא' שהוא לשון יותר מצוי בגמ', כיון שאמרו בגמ' (ב"מ כא, ב) 'אדם עשוי למשמש בכיסו בכל שעה', ולזה אמרו שאפילו ששנה דין זה ארבעים פעמים וכבר נקבע כן בזיכרונו, עדיין היה ממשמש בו כל שעה כדי שלא ישכחנו, כאדם הממשמש בכיסו בכל שעה (קול אליהו; מהר"ם שיף כתובות נ, א ד"ה ודמיא).

לְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ דְּשָׁנֵי לֵיהּ לִישָׁנֵי לֵיהּ הָכִי, ורבי יהושע עצמו ודאי מחלק בין 'עוקר' ל'טועה', וסובר שרק אם טעה וחשב שעשה את המצוה פטור מחטאת, כמבואר במשנה שמובאת בסמוך לגבי מילה בשבת, ומשום כך מקשה הגמ', מדוע הוצרך רבי יהושע לומר שברישא שינה לדבר האסור ולכן חייב חטאת, ובסיפא שינה לדבר המותר ולכן פטור מחטאת, הרי גם אם הרישא מדברת כששינה לדבר המותר [וכגון ששחט פסח לשם קרבן תמיד, שגם הוא קרב בשבת] חייב חטאת, כיון שהוא התכוון לעקור ואינו 'טועה בדבר מצוה', ורק בסיפא שהוא 'טועה' פטור מחטאת, משום שהוא 'טועה' בדבר מצוה (תוס' ד"ה הא, ע"פ מהרש"א, המיישב בכך את תמיהת המהרש"ל מדוע היה פשוט לגמ' שרבי יהושע מחלק בין 'עוקר' ל'טועה').

וְשָׁכַח וּמָל אֶת שֶׁל אַחַר הַשַּׁבָּת בַּשַּׁבָּת חַיָּיב חטאת, משום עשיית חבורה (רש"י שבת קלז, א ד"ה ושכח), שנחשב מתקן, וכדברי הגמ' בשבת (קו, א) שהמל נחשב מתקן ולא מקלקל (רמב"ם בפיהמ"ש ורבינו פרחיה שבת שם). ואף שמל תוך שמונה, מכל מקום נחשב מתקן כיון שנפטר בכך מלמולו בזמנו (רעק"א על המשנה שבת שם. אך הקשה מהגמ' בכריתות [יט, ב] שהעמידה משנתנו כדעת האומר 'מקלקל בחבורה חייב'). וגם לדעות הסוברות שהנימול תוך שמונה צריך לחזור ולהטיף ממנו דם ברית בזמנו (ראה להלן בסמוך), נחשב מתקן במה שאינו צריך לחותנו שנית, ודי בהטפת דם ברית (תפארת ישראל שבת יט יכין לז).

ובמקרה זה אינו נפטר משום 'טועה בדבר מצוה', כיון שרק אם עשה מצוה נפטר מחטאת, אבל כאן שמל אותו קודם זמנו לא עשה מצוה (רש"י), ואף שיש סוברים שתינוק שמלו אותו קודם זמנו מילתו כשרה, ואין צריך לחזור ולהטיף ממנו דם ברית לשם קיום מצות מילה (רמ"א יו"ד רסב, א, בשם הרא"ש), אין זה משום שהמצוה נתקיימה בשעת המילה עצמה, אלא משום שהמצוה מתקיימת בזמנה בכך שהתינוק מהול (צל"ח ע"ב ד"ה א"ל; בית הלוי ב, מז, וראה בבית הלוי שם שיש שני חלקים במצות מילה). ויש מפרשים, שרק אם טעה בדבר מצוה ועשה מצוה שמחוייב לעשותה, נפטר מחטאת, אבל מילה קודם זמנה, אף שהיא מעשה מצוה, כיון שאינו מחוייב לעשותה, אינה פוטרת אותו מחטאת (משנת רבי אהרן קדשים סוגיות ה, י, וכע"ז כתב רבי משולם איגרא יו"ד כח).

וְשָׁכַח וּמָל אֶת שֶׁל עֶרֶב שַׁבָּת בַּשַּׁבָּת וְכוּ', וְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ פּוֹטֵר, כיון שטעה בדבר מצוה ועשה מצוה, ואף שחילל שבת במילה זו, שהרי רק מילה בזמנה דוחה שבת, מכל מקום קיים מצות מילה (רש"י), ואין המילה פסולה משום 'מצוה הבאה בעבירה', כיון שעיקר המצוה במילה היא התוצאה שהתינוק מהול, ולא גוף המעשה, והפסול של 'מצוה הבאה בעבירה' הוא רק במצוות שבהן המעשה הוא המצוה (חמדת שלמה או"ח כא; קובץ הערות יא, א-ב, אולם ראה מנחת חינוך מצוה ב אות טז, שהסתפק בכך). ויש שכתב שאין זו 'מצוה הבאה בעבירה', משום ש'טועה בדבר מצוה' נחשב כאונס [ראה ביאורנו לעיל (ע"א ד"ה ורבי)], ובאונס לא נאמר הדין של 'מצוה הבאה בעבירה' (תורת חסד [לרש"ז פראדקין] או"ח נח, וראה שם מדוע אין לומר להפך, שתיחשב 'מצוה הבאה בעבירה' וממילא לא יחשב 'טועה בדבר מצוה' ואנוס אלא שוגג. וראה עוד רעק"א קמא קעד, ופתחי תשובה יו"ד רסו, א, שדנים שמא מילה זו פסולה משום 'כל מילתא דאמר רחמנא לא תעביד אי עביד לא מהני').

המשך במילואים עמ' 125

עין משפט נר מצוה

מא א מיי' פט"ו מהל' פסולי המוקדשין הלכה א ופ"ב מהלכות שגגות הלכה יא:
מב ב ג מיי' פ"ב מהל' שגגות הלכה ח:

מסורת הש"ס עם הוספות

א) [מנחות דף מט.], ב) [כריתות דף כט. וש"נ], ג) שבת דף קלז. כריתות יט., ד) שבת שם [ע"ש], ה) [מכר יבמות לד.], ו) זבחים דף ב., ז) ע"ב, ח) טב ע"ב.

במאי עסקינן אילימא בטועה שמעת מינה [א] עקירה בטעות הויא עקירה אלא בעוקר אימא סיפא ושאר כל הזבחים ששחטן לשום הפסח אם אינן ראויין חייב אם ראויין הן ר' אליעזר מחייב חטאת ור' יהושע פוטר ואי בעוקר מה לי ראויין מה לי שאינן ראויין אלא פשיטא בטועה רישא בעוקר וסיפא בטועה א"ר אבין אין [א] רישא בעוקר וסיפא בטועה אשכחיה רב יצחק בר יוסף לר' אבהו דהוה קאי באוכלוסא דאינשי א"ל מתניתין מאי א"ל רישא בעוקר וסיפא בטועה תנא מיניה [ב] ארבעין זימנין ודמי ליה כמאן דמנחא בכיסיה. תנן א"ר אליעזר מה אם פסח שמותר לשמו כששינה את שמו חייב זבחים שהן אסורין לשמן כששינה את שמן אינו דין שיהא חייב ואם איתא הא לא דמי דרישא בעוקר וסיפא בטועה לר' אליעזר לא שני ליה לר' יהושע דשני ליה לישני ליה (א) הכי הכי קאמר ליה לדידי לא דמי רישא בעוקר וסיפא בטועה לדידך לא אם אמרת בפסח ששינה את שמו לדבר האסור תאמר בזבחים ששינה את שמן לדבר המותר: א"ל רבי אליעזר אימורי ציבור יוכיחו שהן מותרין לשמן והשוחט לשמן חייב אמר לו רבי יהושע לא אם אמרת באימורי ציבור שכן יש להן קצבה תאמר בפסח שאין לו קצבה: למימרא דכל היכא דאית ליה קצבה מחייב רבי יהושע והרי תינוקות דיש להן קצבה [ג] ותנן מי שהיו לו שני תינוקות אחד למולו אחר השבת ואחד למולו בשבת ושכח ומל את של אחר השבת בשבת חייב אחד למולו בע"ש ואחד למול בשבת ושכח ומל את של ע"ש בשבת רבי אליעזר מחייב חטאת ור' יהושע פוטר א"ר אמי הכא במאי עסקינן כגון שקדם ומל את של ערב שבת בשבת דאיכא הך דשבת דטריד ביה הכא כגון שקדם ושחטינהו לאימורי ציבור ברישא אי הכי רבי מאיר אומר אף השוחט לשם אימורי ציבור פטור אע"ג דקדים ושחטינהו לאימורי ציבור ברישא [ד] והתניא רבי חייא [מאבל ערב] א"ר מאיר לא נחלקו ר' אליעזר ורבי יהושע על שהיו לו שני תינוקות אחד למול ערב שבת ואחד למול בשבת ושכח ומל את של ערב שבת בשבת דחייב על מה נחלקו על שהיו לו שני תינוקות אחד למול אחר השבת ואחד למול בשבת ושכח ומל את של אחר השבת בשבת [ה] דר' אליעזר מחייב חטאת ור' יהושע [ב] פוטר ותסברא מה התם דלא עביד מצוה פטר רבי יהושע היכא דקא עביד מצוה מחייב אמרי דבי רבי ינאי [ג] רישא כגון שקדם ומל של שבת בערב שבת

שלא

רש"י

אי נימא בטועה. כסבור שהוא זבח אחר: שמעת מינה. מדקתני חייב, אלמא פסול הוא: עקירה בטעות. שלא נתכוון לעקור שם פסח ממנו, הויא עקירה כעוקר מדעת: מה לי שאינן ראויין. עוקר לאו טועה בדבר מצוה הוא, ואמאי פטר ליה ר' יהושע בראוין, והלא לא טעה בו, שיודע שאינו פסח: רישא. הפסח ששחטו: סיפא. ושאר כל הזבחים: אוכלוסא. חבורה גדולה מאד: הא לא דמי. רישא לסיפא, דרישא בעוקר, ולאו טועה הוא: לר"א. דדאין האי ק"ו, לא שאני ליה בין עוקר לטועה[א]: ומקשי', ר' יהושע דשני ליה. לימא ליה דלא דמי טועה לעוקר, אמאי אהדר ליה טעמא משום ששינה בדבר האסור כו': בפסח שאין לו קצבה. אין חשבון לפסחים, וזה שמצא טלה זה עומד בעזרה כסבור שהוא אבוד מבעליו ושחטו לשם מי שהוא: תינוקות דיש להן קצבה. מי שיש לו שני תינוקות אחד למול בשבת ואחד למול באחד בשבת, יודע הוא שאין לו למול בשבת אלא אחד: ושכח ומל את של אחר השבת בשבת חייב. דטעה בדבר מצוה ולא עשה מצוה הוא, דעדיין לא הגיע זמנו, ומודה רבי יהושע דחייב: את של ערב שבת בשבת. קסבור שהוא של שבת, וזה של ערב שבת היה אתמול חולה או שנאנס, ומילה שלא בזמנה אינה דוחה את השבת, דהואיל ועבר זמנה ימתין עד למחר: ר' אליעזר מחייב חטאת. דלית ליה טועה בדבר מצוה ועשה מצוה פטור: רבי יהושע פוטר. דטעה בדבר מצוה ועשה מצוה פטור, ואע"ג דחילל שבת ועשה שלא כדת, מכל מקום מצות מילה קיים. והכא נמי אע"ג דאית להו קצבה ליפטר, דמכל מקום עשה מצוה, דכל הזבחים שנזבחו שלא לשמן כשירין[ו], וזה שמצא זבח אחד בעזרה ושחטו לשם תמידי ציבור כשר לזבחו הראשון: הכא במאי עסקינן כגון שקדם ומל את של ערב שבת בשבת. בשעה שמל את זה עדיין שניהן עומדים, דמשום הכי פטור דטרוד היה באחד מהן דיודע הוא שהיום חובת האחד עליו, ומתני' כגון דקדים ושחטינהו לאימורי צבור, דהשתא לא הוה טרוד ועסוק בשחיטתן: ואע"ג כו'. בתמיה: [מאבל ערב. שם מקום]: ושכח ומל את של ערב שבת בשבת דחייב. ואע"ג דעשה מצוה: על מה נחלקו כו'. וקס"ד השתא ברישא מחייב ר' מאיר כשמל את שניהם ע"י [שסבור] ששניהן כבר הגיע זמנן, ומל של שבת תחלה שזמנו היום ואחר כך מל את של אתמול, ואף על גב דעשה מצוה, כיון דלא רמיא טירדא עליה בתר דמהליה לשל שבת לאו טועה בדבר מצוה הוא, וסיפא פטור משום דטריד בשל שבת והוחלף לו של מחר, דהא ודאי לא קאמר שמל את שניהם, דהא לא טעי בהכי, אלמא היכא דלא טריד אפילו לר"מ חייב: ותסברא. דטעמא משום הכי הוא, השתא סיפא דלא עבד מצוה דעדיין לא הגיע זמנו פטור, רישא דעבד מצוה מחייב: אמרי דבי ר' ינאי רישא כגון. שנתחלף לו אתמול של שבת בערב שבת ומלו בערב שבת, ועדיין לא נודע טעותו, וסבור שזה העומד של שבת הוא, ואע"ג דטריד ביה דרמיא מצוה עליה כפי מחשבתו וגם עשה מצוה, אפילו הכי חייב משום דלא ניתנה שבת לידחות אלא לזו, וסיפא ניתנה שבת לידחות אלא של שבת, וטעה בדבר מצוה פטור, ואפילו לא עשה מצוה לרבי מאיר פטור. והשוחט לשם אימורי צבור, ניתנה שבת לידחות אלא קרבן צבור, ואע"ג דקדים שחטינהו לאימורי צבור, הרי שכח, וע"י שטרוד בזבח זה בימים שעברו ויודע שזבח זה עומד ליקרב, נבהל ושכח שכבר נשחטו אימורי צבור, ושחטו לשמן:

ואחד

תוספות

שמעת מינה עקירה בטעות הויא עקירה. אומר ר"י דפלוגתא היא בהתכלת (מנחות מט.): הא לא דמי רישא בעוקר כו'. ומאי קאמר ר' יהושע שכן שינה שמו בדבר האסור אפילו שינה שמו לדבר המותר נמי חייב כיון שהוא עוקר: לרבי יהושע דשני ליה לימא ליה הכי. תימה לרשב"א הא אפי' אי מוקמי' כולה בטועה ע"כ רבי יהושע לדבריו דרבי אליעזר קאמר דלדידיה רישא אפילו שינה לדבר המותר חייב כיון דלא עשה מצוה דמתני' מוקמי' בגמרא[ו] כרבי שמעון דאית ליה היכא דלא עשה מצוה חייב לרבי יהושע בפרק רבי אליעזר דמילה בסופו (שבת קלז.) דאמר רבי שמעון לא נחלקו רבי אליעזר ורבי יהושע על ב' תינוקות אחד למול אחר השבת ואחד בשבת ושכח ומל את של אחר השבת בשבת דחייב משום דלא עשה מצוה א"כ מה שהוצרך לומר דרישא משום דשינה לדבר האסור היינו לדברי רבי אליעזר דלרבי אליעזר בסיפא נמי לא עשה מצוה דפסל לעיל[ח] אחרים לשם פסח. ואומר ר"י דבכמה מקומות מצי למימר וליטעמיך ולא קאמר. ועוד דלא דמי לתינוקות דהתם ודאי חייב כשמל של אחר השבת בשבת לפי שלא עשה מצוה וגם לא ניתנה שבת לידחות אלא אותו תינוק אבל פסח ששינה לדבר המותר פטור כיון שניתנה שבת לידחות אלא אותו פסח אם היה שוחטו לשמו: לדידך לא אם אמרת בפסח כו'. תימה לרשב"א מה משיב ר' יהושע לדברי ר' אליעזר תאמר בזבחים ששינה שמן לדבר המותר כיון דלר' אליעזר לא שני בין עוקר לטועה מה מועיל מה ששינה לדבר המותר הלא לר' יהושע עוקר לדבר המותר חייב ה"ה טועה לר' אליעזר. ומפרש דה"ק ר' יהושע לר' אליעזר נהי דלא שני לך בין עוקר לטועה מ"מ יש לחלק דרישא תרתי לגריעותא עוקר ולדבר האסור וסיפא תרתי לטיבותא דטועה ולדבר המותר: שקדם ומל של שבת בערב שבת. הוה מצי לפלוגי בדידי' בין קדם ומל ללא קדם אלא דנקט רבותא בסיפא דמל של אחר השבת בשבת פטור אע"ג דלא עשה מצוה כיון שניתנה שבת לידחות ורישא נמי קמ"ל רבותא דנקט ע"ש אף על גב דעשה מצוה חייב כיון שלא ניתנה שבת לידחות:

באשתו

רבינו חננאל

אוקימנא בעוקר ומפרש אינו שוחטו אלא לשם שלמים. והאי דקתני סיפא ושאר כל הזבחים ששחטן לשם פסח בשבת שחל להיות בי"ד אם אינן ראויין לפסח כגון שהיו נקבות או זכרים בני שנתים חייב ואם ראוין הן ר' אליעזר מחייב חטאת ורבי יהושע פוטר אוקימנא בשטעה כסבור כי הזבח של פסח הוא ששוחט ונמצא שטעה והזבח זבח אחר ועמדה רישא בעוקר שם פסח מעליו ושוחט לשם שלמים וסיפא בטועה. [ואמרינן אינו (צ"ל איך) תאמר דרישא בעוקר וסיפא בטועה] והתנן אמר רבי אליעזר ומה אם הפסח שמותר הוא [לעצמן] בעצמו לשוחטו בשבת לשם פסח אלא מפני ששינה שמו ושחטו לשם שלמים חייב שאר זבחים שאסורין לשוחטן בשבת לשמן כששינה את שמן אינו דין שיהא חייב ואם איתא נימא לא דמי רישא בעוקר ולפיכך חייב אי הוה רישא נמי טועה כסיפא לא הוה מחייב מידי. ושנינן לר' אליעזר לא שני ליה בין עוקר לטועה [מש"ה] לא פריך הכי לר' יהושע שני ליה והכי קאמר ר' יהושע לדידי לא קשיא רישא בעוקר וסיפא בטועה אלא לדידך דלא שני לך בין עוקר לטועה לא אם אמרת בפסח ששינהו לדבר האסור לשחטו בשבת כגון שלמים וכיוצא בהן תאמר בזבחים ששחטן לשם פסח ששינן לדבר המותר לשחטו בשבת והוא הפסח. אמר לו ר' אליעזר תמידין ומוספין יוכיחו שמותרין לשחטן בשבת והשוחט זבחים אחרים לשם תמיד בשבת חייב. אמר לו ר' יהושע שאני אימורי צבור שכן יש להן [קצבה] כלומר שני תמידין ושני מוספין בכל שבת וכיון שיש להם קצבה מאחר שנשחטו קצבת החובה השאר עומדין באיסור שבת כשאר שאין ראויין לשבת כגון חטאות וכיוצא בהן תאמר בפסח שאין לו קצבה. ואקשי' וכי כל היכא דאית ליה קצבה מחייב ר' יהושע והתנן בפרק ר' אליעזר מי שהיו לו שני תינוקות אחד למול אחר השבת ואחד למול בשבת חייב כו'. ומשני ר' אמי כגון שקדם ומל של ערב שבת בשבת ועדיין טריד בהאי דבשבת הכא דקדים שחטינהו לאימורי צבור ברישא דהא ליכא מידי דטריד ביה. אי הכי ר' מאיר אומר אף השוחט לשם אימורי צבור פטור ואע"ג דקדים שחיט לאימורי צבור והא תני ר' חייא אמר ר' מאיר לא נחלקו ר' אליעזר ור' יהושע על שהיו לו שני תינוקות אחד למול ערב וכו'. קתני מיהת רישא ושכח ומל של ערב שבת בשבת שחייב נהי נמי דקדים מהליה להאיך דשבת האמר רבי מאיר אע"ג דקדים עבדינהו לאימורי צבור פטור. ואמרי' ולטעמיך תקשי לך רישא אסיפא השתא רישא דקתני שכח ומל את של ערב שבת דטעה בדבר מצוה ועשה מצוה שאפי' עובר זמנו והוא מלו בשבת בן תשעה ימים מכל מקום בר מילה הוא ונתקיימה המצוה סיפא דשכח ומל את של אחר שבת בשבת בן שבעת ימים שאע"פ שטעה בדבר מצוה לא עשה מצוה שבן שבעת ימים אינו בר מילה קא פטר ר' יהושע. אלא אמרי דבי ר' ינאי רישא דמתני' כגון שקדם ומל את של שבת [בע"ש] דהא לית ליה לשבת הכא דחזיה כלל דהא ליכא תורת מילה הכא בשבת כי הדר מהיל ליה להאיך דבערב שבת בשבת לא טועה בדבר מצוה הוא ולא נתנה שבת

הגהות הב"ח

(א) גמ' לישני ליה הכי קאמר כצ"ל ותיבת הכי נמחק:

הגהות וציונים

א] בדפו"י נוסף כאן דלית ליה טועה ובדבר מצוה פטור הילכך קל וחומר גמור הוא (ונשמט בטעות דק"ס):

ליקוטי רש"י

ושכח ומל את של אחר השבת בשבת חייב. דטעה בדבר מצוה ולא עשה מצוה הוא ועבד ליה חבורה שלא לצורך וכהא אפילו רבי יהושע מודה. אחד למולו בע"ש ואחד למול בשבת ושכח ומל את של ע"ש בשבת ר"א מחייב חטאת. דמילה שלא בזמנה אינה דוחה שבת ואע"ג דטעה בדבר מצוה שהיה טרוד לאותו של שבת ומתוך כך טעה בזה ואף זה עשה מצוה שהרי ראוי הוא למול שלא בזמנה אלא שאינו דוחה שבת ס"ל לר"א טעה בדבר מצוה ועשה מצוה שיש בה חיוב חטאת חייב ורבי יהושע פוטר דס"ל טועה בדבר מצוה ועשה מצוה פטור [שבת קלז.]. על מה נחלקו אחד למול אחר השבת ואחד למול בשבת ושכח ומל את של אחר השבת בשבת כו' ור' יהושע פוטר. דהיינו נמי טעה בדבר מצוה ולא עשה מצוה שעדיין לא הגיע זמנו ופוטר ר' יהושע [יבמות לג: ד"ה ר"מ]. אמרי דבי רבי ינאי רישא כגון שקדם ומל של אחר השבת ושכח בע"ש דלא ניתנה שבת לידחות. שאין לו תינוק שיהא זמנו היום הלכך לא היה טרוד היום במצוה שלא היה מוטל עליו כלום לעשות ולא היה לו לטעות [שבת קלז ע"א].

שלא נתנה שבת לדחות [וסיפא נתנה שבת לדחות אצלו] הכא הרי נתנה שבת לדחות אצל קרבן ציבור א"ל רב אשי לרב כהנא הכא נמי הרי נתנה שבת לדחות אצל תינוקות דעלמא א"ל לגבי דהאי גברא מיהת לא איתיהיב: ושאר כל הזבחים ששחטן לשום פסח אם אינן ראויין חייב ואם ראויין רבי אליעזר מחייב חטאת ורבי יהושע פוטר: מאן תנא דשני ליה בין ראויין לשאינן ראויין ר' שמעון היא דתניא [א] אחד הזבחים הראויין ואחד זבחים שאינן ראויין וכן השוחט לשם אימורי ציבור פטור דברי ר' מאיר א"ר שמעון לא נחלקו רבי אליעזר ורבי יהושע על שאינן ראויין שחייב על מה נחלקו על הראויין שרבי אליעזר מחייב חטאת ורבי יהושע פוטר. אמר רב ביבי אמר רבי אלעזר פוטר היה רבי מאיר אפי' עגל של זבחי שלמים ששחטו לשום הפסח א"ל רבי זירא לרב ביבי והאמר רבי יוחנן מודה היה רבי מאיר בבעלי מומין א"ל בבעלי מומין לא טריד בהו והאי טריד ביה בעא מיניה רבא מרב נחמן חולין לשום פסח מה לי א"ר מאיר אמר ליה פוטר היה ר' מאיר אפילו חולין לשום פסח והא"ר יוחנן מודה היה ר"מ בבעלי מומין בעלי מומין לא מיחלפי הני מיחלפי וטעמא דרבי מאיר משום איחלופי ולא איחלופי והאמר רב ביבי א"ר אלעזר פוטר היה ר' מאיר אפי' עגל של זבחי שלמים ששחטו לשום הפסח אלמא טעמא דר"מ משום דטריד א"ל טריד אע"ג דלא מחלף מחלף אע"ג דלא טריד לאפוקי בעלי מומין דלא איחלופי מחלף ולא מטריד טריד. יתיב ר' זירא ורבי שמואל בר רב יצחק אקילעא דר' שמואל בר רב יצחק ויתבי וקא אמרי [ב] א"ר שמעון בן לקיש [א] נתחלף לו שפוד של נותר בשפוד של צלי ואכלו חייב ור' יוחנן אמר [ב] אשתו נדה בעל חייב [ג] יבמתו נדה בעל פטור איכא דאמרי כ"ש בההיא דמחייב דלא עשה מצוה אית דאמרי בההיא פטור מאי טעמא התם הוא דה"ל לשיולי אבל הכא דלא ה"ל לשיולי לא ור' יוחנן מאי שנא יבמתו דקא עביד מצוה אשתו נמי קא עביד מצוה באשתו מעוברת והא איכא שמחת עונה שלא בשעת עונתה והאמר רבא [ד] [ג] חייב אדם לשמח אשתו בדבר מצוה סמוך לווסתה אי הכי אפי' יבמתו נמי יבמתו [ה] בזיז מינה אשתו לא בזיז מינה. ור' יוחנן כמאן אילימא כרבי יוסי [ו] דתנן רבי יוסי אומר [ד] יום טוב הראשון של חג שחל להיות בשבת ושכח והוציא את הלולב לרשות הרבים פטור מפני שהוציא ברשות דילמא שאני התם דזמנו בהול ואלא רבי יהושע דזבחים דילמא התם נמי זמנו בהול ואלא כרבי יהושע דתינוקות התם נמי זמנו בהול ואלא כרבי יהושע דתרומה [ז] דתנן [ה] היה אוכל בתרומה ונודע שהוא בן גרושה או בן חלוצה רבי אליעזר מחייב קרן וחומש ר' יהושע פוטר דילמא כדרב ביבי בר אביי דאמר רב ביבי בר אביי בתרומה בערב הפסח דזמנה בהול אי נמי שאני תרומה דאיקרי עבודה ועבודה רחמנא אכשר [ח] דתנן היה עומד ומקריב ונודע שהוא בן גרושה או בן חלוצה [א] כל הקרבנות כולן שהקריב על גבי המזבח פסולין ור' יהושע [ו] מכשיר ואמרינן [ט] מ"ט דר' יהושע [י] דכתיב [א] ברך ה' חילו ופועל ידיו תרצה ותרומה היכא איקרי עבודה דתניא מעשה בר' טרפון שלא בא אמש לביהמ"ד לשחרית מצאו רבן גמליאל אמר לו מפני מה לא באת אמש לבית המדרש אמר לו עבודה עבדתי אמר לו כל דבריך אינן אלא דברי תימה וכי עבודה בזמן הזה מנין אמר לו הרי הוא אומר

עבודת

רש"י

ואחד זבחים שאינן ראויין. לפסח: פטור. הואיל וטרוד במחשבת לבו מאז הופרשו ויודע שעליו להקריבם, טועה ושוחטן לשם פסח: על שאינן ראויין שחייב. דלאו טועה הוא: אפילו עגל. דסד"א ליכא דטעי בה: לא טריד בהו. אין מחשבת הקרבתן בלבו עד הנה: האי טריד ביה. כל ימי הפרשתו בלבו, ועסוק ואומר מתי אפנה ואקריבנו: חולין לשם פסח מה לי א"ר מאיר. כלומר מה ר' מאיר אמר לנו בו: מודה היה ר' מאיר בבעלי מומין. הואיל ולאו בני קרבן נינהו, לא יכול לומר טועה הוא, וחייב, הכא נמי חולין לשם פסח יהא חייב הואיל ולאו בני קרבן נינהו: הני מיחלפי. חולין בקדשים מיחלפי, ויכול לומר טעיתי סבור הייתי קדשים הן, משום הכי פטור: הני לא מיחלפי. בעלי מומין בקדשים לא יכול לומר טעיתי כסבור קדשים הן, משום הכי חייב: אלמא טעמא משום טירדא. ולאו משום איחלופי, וחולין לא טריד בהקרבתן: אקילעא. לפני הבית כעין בית שער, וקורין פוריי"א [ב]: בשפוד של צלי. של קודש הראוי, ואכילת קדשים מצוה, דכתיב (שמות כט) [ב] ואכלו אותם אשר כופר וגו': חייב. דטעה בדבר מצוה ולא עשה מצוה, (א) ונותר חייבים על זדונו כרת ושגגתו חטאת, דכתיב (ויקרא יט) [ג] ואוכליו עונו ישא [ל]: אשתו נדה בעל חייב. כדמוקי לה לקמיה בסמוך לווסתה ובמעוברת, דלאו מצוה היא. ולקמיה מפרש ואזיל אם חלוק הוא על ריש לקיש או מוסיף על דבריו: כל שכן בההוא. (ב) נותר: דמחייב. דאין שם לאכילת מצוה, אבל הכא אע"ג דמעוברת מיהו מצות שמחת אשתו איכא: בשפוד ליכא למאן (ג) נישייליה: ור' יוחנן מאי שנא יבמתו. דפטור ואע"ג דהוה ליה לשיולי: דקא עביד. מצות יבום, בביאה ראשונה קאמר: אשתו. מצות פריה ורביה: עונה. לפי מה שהוא, חמר או גמל או טייל או תלמיד, כדמפרש בכתובות (דף סא:): לשמח את אשתו. אפילו שלא בשעת עונתה, אם רואה שמתאוית לו: ומשני בסמוך לווסתה. דמוזהרין ישראל לפרוש מנשותיהן סמוך לזמן ווסת נדותיהן, כדאמרינן בשבועות (דף יח:) [ד] והזרתם את בני ישראל [ג] והדוה בנדתה מכאן אזהרה לבני ישראל שיהו פורשין מנשותיהן כו': אי הכי יבמתו נמי. סמוך לווסתה לא רמיא מצוה עליה: בזיז מינה. בוש ממנה לשואלה אם סמוך לווסתה הוא: ור' יוחנן. דאמר פטור, כמאן: ברשות. של מצוה, שהיה טרוד בה: דזמנה בהול. שקבוע לה היום, וטרוד באם לא עכשיו אימתי, הולך אצל בקי ללמדו [ט]: דזבחים. דפטר במתני' בשוחט לשם פסח משום דטעה בדבר מצוה ועשה מצוה: זמנו. של פסח בהול הוא היום למהר פן יעבור זמנו: בן גרושה. כהן חלל זר גמור הוא, דכתיב בכהן הנושא גרושה (ויקרא כא) [ה] לא יחלל זרעו, שמחללו מדין כהונה: קרן וחומש. שהרי אכלה שוגג: ור' יהושע פוטר. שטעה בדבר מצוה: דאיקרי עבודה. אכילתה, כדלקמן: ועבודה. של חלל בשוגג רחמנא אכשרה, דתנן כו': ברך ה' חילו. בכהנים כתיב, ישימו קטורה באפך וגו', וסמיך ליה ברך ה' חילו חללים שבו: אמש. בערב:

עבודת

תוספות

באשתו נמי קא עביד מצוה. ובסמוך נמי פריך והא איכא שמחת עונה ותימה הא באשתו נדה קיימינן דליכא מצוה ולא שמחת עונה. ואומר ר"י דפריך אליבא בתרא דפוטר טעה בדבר מצוה אע"פ שלא עשה מצוה הלכך פריך והא איכא (ד) שמחה וטעה בדבר מצוה ומסיק דהוה ליה לשיולי:

סמוך לווסתה. אין לפרש דיודע שהוא סמוך לווסתה ומספקא ליה אם נדה גמורה היא אם לאו דא"כ ביבמתו אמאי פטור כיון דיודע שהוא סמוך לווסתה וסמוך לווסתה דאורייתא דנפקא לן [ל] [ד] מוהזהרתם את בני ישראל אלא יש לפרש שאינו יודע אם הוא סמוך לווסתה אם לאו דהוה ליה לשיולה כיון שאינו יודע והא דאמרי' בפ"ב דנדה (טו.) דכל הנשים בחזקת טהרה לבעליהן היינו כשיודע שלא הגיע זמן ווסתה דלא חיישינן שמא שינתה ווסתה וה"ה דהוה מצי למימר שאינו יודע אם היא נדה גמורה או לאו אלא נקט דאפילו יודע שאינה נדה כיון דמספקא ליה אם הוא סמוך לווסתה באשתו חייב. ומיהו הוה מצי לאשמעינן במספקא ליה אם היא נדה גמורה ואפי' הכי ביבמתו פטור:

לדברי

ושנינן באשתו מעוברת

עין משפט נר מצוה

מג א מיי' פ"ג מהלכות שגגות הלכה טז:

מד ב שם הלכה ח:

מה ג מיי' פ"ה מהל' דעות הל' ד סמג לאוין קכו טוש"ע א"ח סימן רמ סעיף א':

מו ד מיי' פ"ב מהלכות שגגות הלכה י:

מז ה מיי' פ"י מהל' תרומות הלכה יב:

מח ו מיי' פ"ו מהלכות ביאת מקדש הל' י:

רבינו חננאל

להדחות היום כלל לגבי האי גברא לפיכך חייב. אבל אימורי צבור ליכא למימר הכי אלא אפי' טעה והקריב כמה בערב שבת לקרבן (שבת) אפי' הכי חייב בשבת להקריב חובות של שבת לעולם וכיון דנתנה שבת לדחות אמרי' טעה בדבר מצוה פטור: מתני' אם אינן ראויין לפסח אותן הזבחים ששחט בשבת לשם פסח חייב ואם הן ראוין ר' אליעזר מחייב חטאת ור' יהושע פוטר. אוקימתא כרבי שמעון דתאני לא נחלקו רבי אליעזר ור' יהושע על שאינן ראויין שחייב על מה נחלקו על הראויין שר' אליעזר מחייב חטאת ור' יהושע פוטר. אבל ר' מאיר בין ראויין בין אינן ראויין פוטר. וכן השוחט לשם אימורי צבור לשם תמידין ומוספין קדשים אחרים בשבת פוטר היה ר"מ ואפי' [עגל] של זבחי שלמים ששחטו לשם פסח. ואפי' אם שחט חולין לשם פסח פוטר רבי מאיר. ורבי מאיר תרתי אית ליה משום דמיחלף ומשום דטריד אבל אם שחט בעל מום לשם פסח ודאי חייב הלכך עגל של זבחי שלמים אע"ג דלא מיחלף עגל בכבש טריד ביה דהוא קדשים ובעי אקרוביה. חולין לשם פסח כלומר כבש של חולין לשם כבש של פסח מיחלף הלכך פטור לאפוקי בעלי מומין שנפסלו מהקרבה דלא טריד להו ומיחלף לא מיחלפי: יתיב ר' זירא ור' שמואל בר רב יצחק וקאמרי אמר ריש לקיש נתחלף לו שפוד של נותר בשפוד של צלי ואכלו חייב ור' יוחנן אמר אשתו נדה בעל חייב יבמתו נדה יבם פטור. איכא דאמרי אם באשתו שעשה מצוה חייב ר' יוחנן כל שכן בנותר דמחייב ר' יוחנן דהא לא עשה מצוה כלל. איכא דאמרי לא מחייב באשתו אלא משום דהוה ליה לשיולי ולא שאל אבל בנותר דלית ליה דמאן דשאיל פטר ופליג על ריש לקיש. ואקשי' ור' יוחנן למה מחייב באשתו ופוטר ביבמתו. ושנינן יבמתו מצוה קא עביד שנאמר (דברים כה ה) יבמה יבוא עליה. ביאתו על אשתו נמי מצוה היא שנאמר (בראשית ח טז) פרו ורבו.

ושנינן באשתו מעוברת שכבר נתקיימה מצות פריה ורביה. והא איכא מצות עונה שנאמר (דברים ה כז) שובו לכם לאהליכם. ושני' שלא בשמחת עונה כלומר זו הביאה זולתי העונה האמורה בתורה כדתנן בכתובות פ' אע"פ שהעונה האמורה בתורה הטיילין בכל יום וכו'. והאמר רבא חייב אדם לשמח את אשתו בדבר מצוה. ודחי' זו הביאה בזמן שבא עליה בעת שחייב להתרחק ממנה והוא בסמוך [לווסתה] דקיי"ל חייבין ישראל להיות מתפרשין מנשותיהן סמוך לווסתן שנאמר והזרתם את בני ישראל. ואקשי' ויבמתו למה הוא פוטר היה לו לשאול אותה. ושנינ' בזיז מינה כלומר כמו מתבייש הוא לשאול אותה בענין הזה דהא לא גיסא ביה עדיין. ואמרי' ר' יוחנן דאמר טעה בדבר מצוה כי האי גוונא פטור כמאן אי כר' יוסי דלולב. דלמא שאני התם דזמנו בהול עובר זמנו וכן ר' יהושע דתינוקות התם נמי משום דזמנו בהול. אבל ביבמתו דיכול לקיומי הדא מצוה למחר וליומא חרא אינו בהול הוה ליה לשיולי ולא שאיל חייב. וכן ר' יהושע דזבחים נמי זמנו בהול. אלא ר' יהושע דתרומה דפטר בזמן שנמצא בן גרושה או בן חלוצה דלמא בתרומה בערב הפסח דזמנה בהול. אי נמי משום דאכילת תרומה נקראת עבודה כרבי טרפון דתני עבודת מתנה אתן את כהונתכם עשו אכילת תרומה בגבולין כעבודת בית המקדש. ועבודת בן גרושה או בן חלוצה רחמנא אכשרה דתניא היה [עומד] ומקריב ונודע שהוא בן גרושה או בן חלוצה כל קרבנות שהקריב על גבי המזבח פסולין ור' יהושע מכשיר מ"ט דכתיב ברך ה' חילו ופועל ידיו תרצה אפי' חולין שבו פועל ידיו תרצה:

מסורת הש"ס עם הוספות

א) [תוספתא פרק ה ה"ד], ב) [עיין תוס' סוכה מב. ד"ה מהו], ג) מסכת כלה, ד) [גירסת הערוך בערך כז בזיז], ה) סוכה דף מג., ו) תרומות פרק ח [משנה א] יבמות דף לב., ז) תרומות פ"ח מ"א מכות יא., ח) [עיין מכות יב.], ט) קדושין דף סו:, י) כריתות דף ה., כ) עי' סוכה מב סע"ב, ל) שבועות דף יח ע"ב.

הגהות הב"ח

(א) רש"י ד"ה חייב וכו' מלוה דנותר: (ב) שם ד"ה כל שכן בההוא דנותר: (ג) שם ד"ה בשפוד ליכא למאן דנישיילה: (ד) תוס' ד"ה באשתו וכו' והא איכא שמחת עונה וטעה:

גליון הש"ס

גמרא יבמתו נדה בעל. עי' יבמות נ ע"א תוספות ד"ה ולאות אשתו:

תורה אור השלם

א) יורו משפטיך ליעקב ותורתך לישראל ישימו קטורה באפך וכליל על מזבחך: ברך יי חילו ופעל ידיו תרצה מחץ מתנים קמיו ומשנאיו מן יקומון: [דברים לג, י-יא]

ב) ואכלו אתם אשר כפר בהם למלא את ידם לקדש אתם וזר לא יאכל כי קדש הם: [שמות כט, לג]

ג) ואכליו עונו ישא כי את קדש יי חלל ונכרתה הנפש ההוא מעמיה: [ויקרא יט, ח]

ד) והזרתם את בני ישראל מטמאתם ולא ימתו בטמאתם בטמאם את משכני אשר בתוכם: [ויקרא טו, לא]

ה) ולא יחלל זרעו בעמיו כי אני יי מקדשו: [ויקרא כא, טו]

הגהות וציונים

א] [רבי אליעזר אומר כל הקרבנות, כצ"ל] (גליון): ב] מקום מקורה בין החצר לשער: ג] יש להוסיף וסמיך ליה (באה"מ על פי רש"י בשבועות):

ליקוטי רש"י

שהוציא ברשות. ברשות מלוה שהיה טרוד במלוה ומתעסק וממהר לעשותה ומתוך כך טעה ושכח שהוא שבת וקסבר רבי יוסי טועה בדבר מלוה ושגג בדבר כרת פטור מקרבן [סוכה מא ע"ב]. בתרומה בערב הפסח דזמנה בהול. שלא תשרף [יבמות לד ע"א]. ברך ה' חילו. חולין שבו, חללין שבכהונה קרא בשבט לוי כתיב [קידושין סו: ד"ה חולין]. ופועל ידיו תרצה. עבודותיו כשירות [מכות יב ע"א].

שֶׁלֹּא נִתְּנָה שַׁבָּת לְדָחּוֹת, ומכאן ראיה שהנימול קודם זמנו אינו צריך הטפת דם ברית בזמנו, כי אם צריך הטפת דם ברית, ניתנה שבת לידחות אצלו, שהרי צריך להטיף ממנו דם ברית בשבת שהיא זמנו (רא"ש שבת יז, ה), שכשם שהמילה דוחה שבת, כך הטפת דם תדחה שבת, שהרי היא כמילה לכל דבריה (שאגת אריה נד). ויש סוברים, שהנימול בתוך שמונה צריך הטפת דם ברית (ט"ז ושו"ך יו"ד רסב, ב), אלא שאינה דוחה שבת (ש"ך שם).

אָמַר לֵיהּ רַבִּי זֵירָא לְרַב בִּיבִי וְכוּ', מוֹדֶה הָיָה רַבִּי מֵאִיר בְּבַעֲלֵי מוּמִין, שכיון שאינם ראויים להקרבה, אין אדם טועה בהם, והוא הדין בעגל של זבחי שלמים לפסח, שאין אדם טועה בו (ע"פ רש"י), ואין לדחות שדוקא בבעלי מומין מודה רבי מאיר שחייב כיון שהקרבתם אינה הקרבה ונמצא שלא עשה מצוה, אבל כשהקריב עגל של שלמים לפסח, שעשה מצוה [שבדיעבד הקרבן כשר] פטור, שהרי רבי מאיר עצמו סובר (לעיל ע"א) שגם טעה בדבר מצוה ולא עשה מצוה פטור מקרבן, ולמרות זאת הוא מודה בבעלי מומין שחייב, ואם כן בהכרח הטעם הוא משום שבדבר שאינו ראוי להקרבה אינו נחשב טועה (חזון יחזקאל, וכע"ז בצל"ח, וראה שם בצל"ח שהאריך בזה, וראה עוד שפת אמת לעיל ע"א ד"ה לר"י).

בְּבַעֲלֵי מוּמִין לֹא טָרִיד בְּהוּ וְהָאי טָרִיד בֵּיהּ, וגם אם אינו יודע שנפל מום בבהמה, אינו נחשב 'טועה בדבר מצוה', כיון שאינו טרוד להקריבה מבלי לבדוק אם אין בה מום שבגלוי (מנחת שלמה).

לְאַפּוֹקֵי בַּעֲלֵי מוּמִין דְּלֹא אִיחֲלוֹפֵי מְחַלְּפִי וְלֹא מְטָרִיד טָרִיד, והוא הדין שחייב חטאת אם הקריב לקרבן פסח עגל חולין שאינו בעל מום, כיון שעגל אינו 'מיחלף' בכבש שהרי אינו דומה לו, ואינו 'טריד' להקריבו כיון שהוא חולין, והטעם שהגמ' אמרה שבעל מום לא מיחלף, ללמדנו שאפילו כבש בעל מום אינו 'מיחלף' בכבש תמים (דבר שמואל תנינא, ודייק כן ברבנו חננאל).

נִתְחַלֵּף לוֹ וְכוּ' בְּשֶׁפּוּד שֶׁל צָלִי של קודש הראוי, והרי זה 'טועה בדבר מצוה', כיון שאכילת קדשים מצוה היא שנאמר (שמות כט, לג) 'ואכלו אותם אשר כופר בהם' (רש"י). ומשמע ש'שפוד של צלי' היינו בשר של כל קרבן שהוא. ויש שפירש, שהכוונה לשפוד של קרבן פסח [ולכן נקט לשון 'צלי', משום שהפסח אינו נאכל אלא צלי], שבזה חידושו של ריש לקיש גדול יותר, שלמרות שזמן אכילתו מועט מאד והאדם בהול לאוכלו, מכל מקום אינו נחשב ל'טועה בדבר מצוה' (צל"ח ויד דוד, ע"פ הרמב"ם שגגות ב, טז, וראה שם שתמהו מהמשך הסוגיא).

יְבִמְתּוֹ נִדָּה בָּעַל פָּטוּר, כיון ש'טועה בדבר מצוה' הוא, ואף שלענין שבת מבואר לעיל (ע"א) שטעה בדבר מצוה פטור רק כשניתנה לידחות אצלו, וכגון שיש לו תינוק שצריך למולו בשבת, וטעה ומל תינוק אחר, אבל אם אין לו תינוק שצריך למולו בשבת וטעה ומל בשבת חייב, מכל מקום בועל יבמתו נדה נחשב 'טועה בדבר מצוה' – אף שאיסור נדה אינו נדחה מפני מצות יבום – כיון שלא ידע שיש כאן איסור כלל, ודוקא במילה בשבת, שידע ששבת היום, אלא שחשב שתינוק זה זמן מילתו בשבת, אינו נחשב 'טועה בדבר מצוה' אם אין לו תינוק אחר למול בשבת, לפי שלא היה לו לטעות בזה (חזו"א או"ח קכד לדף זה, וראה שפת אמת).

אִית דְּאָמְרִי בְּהַהִיא פָּטוּר וְכוּ' - ריש לקיש שאמר שנתחלף לו שפוד של נותר בשפוד של צלי חייב, ודאי סובר כרבי יהושע ש'טועה בדבר מצוה' פטור רק אם עשה מצוה, ולכן חייב על אכילת הנותר, שאין בכך כל מצוה. ובדעת רבי יוחנן שאמר שבעל אשתו נדה חייב ובעל יבמתו נדה פטור, נחלקו בזה שתי הלשונות בגמ', לישנא קמא סוברת שגם רבי יוחנן סובר כרבי יהושע שרק אם עשה מצוה פטור, ולכן בבעל אשתו נדה חייב, שלא קיים מצוה, אבל בעל יבמתו נדה שקיים מצוה וקנה אותה פטור. ולישנא בתרא סוברת שרבי יוחנן סובר כרבי מאיר ש'טועה בדבר מצוה' פטור גם כשלא עשה מצוה, והטעם שבבעל אשתו חייב, כיון שהיה צריך לברר אצלה אם היא נדה או לא (חזו"א או"ח קכד חידושים לדף זה, וראה עוד מהרש"א על תוס').

יְבִמְתּוֹ דְּקָא עָבֵיד מִצְוָה, ומכאן מוכח שאם בא על יבמתו בימי נדותה, קנה אותה וקיים מצות יבום (תוס' יבמות ב, א ד"ה ואחות), ואף לסוברים ש'מצוה הבאה בעבירה' פסולה מדאורייתא (ראה תוס' סוכה ל, א ד"ה משום), מכל מקום היינו רק אם המצוה עצמה נעשית בעבירה, אבל המצוה ביבום היא הקנין שקונה אותה על ידי הביאה, והביאה היא רק כהכשר מצוה, ולכן אף שהביאה היא ביאת איסור, אינה פוסלת את הקנין שחל על ידי הביאה (קובץ הערות יא, א). ויש סוברים, שבאמת אינו מקיים בכך מצות יבום, ומה שאמרו 'דקא עביד מצוה', הכוונה היא שהוא חושב שעושה מצוה לפי דעתו שאינו יודע שהיא נדה [וקושיית הגמ' היא רק לפי הלישנא בתרא, שרבי יוחנן סובר שגם אם לא עשה מצוה פטור], ולכן אף אם לא קיים מצוה נחשב 'טועה בדבר מצוה' ופטור, ואין ראיה שבאמת קונה את היבמה בביאה זו (רש"ש יבמות שם, ע"פ תוס' כאן, ראה להלן בסמוך, אולם ראה חי' רעק"א יבמות שם).

אִשְׁתּוֹ נַמִּי קָא עָבֵיד מִצְוָה, לפי דעתו שאינו יודע שהיא נדה, וקושיית הגמ' היא רק לפי הלישנא בתרא, שרבי יוחנן סובר שגם אם לא עשה מצוה פטור מחטאת, אבל לפי הלישנא קמא שרבי יוחנן פוטר מחטאת רק אם עשה מצוה, לא קשה קושיית הגמ', כיון שבאשתו נדה אינו מקיים מצות פרו ורבו ועונה (תוס', וראה חזו"א או"ח קכד חידושים לדף זה שמצדד, שמצות פרו ורבו מתקיימת גם באשתו נדה, וכוונת התוס' רק למצות עונה, אולם כתב שמלשון התוס' נראה שגם מצות פרו ורבו אינה מתקיימת בימי נדותה). ויש סוברים, שמצוות פרו ורבו ועונה מתקיימות גם באשתו נדה, ולפי זה קושיית הגמ' היא גם ללישנא קמא שסוברת שטעה בדבר מצוה פטור רק אם עשה מצוה (לחם משנה שגגות ב, ח, בדעת הרמב"ם שם; ע"פ רש"ש יבמות ב, א ד"ה ואחות, בדעת התוס' שם, אולם ראה רעק"א יבמות שם).

בְּאִשְׁתּוֹ מְעוּבֶּרֶת, והטעם שלא תירצו שמדובר שיש לו כבר בן ובת, ואם כן קיים כבר מצות פרו ורבו [כמבואר ביבמות (סא, ב)], כיון שגם לאחר שיש לו בן ובת, עדיין יש מצוה מדברי סופרים לפרות ולרבות (פרי יצחק א, מב, ע"פ הגמ' שם, וראה עוד להלן ד"ה והאמר, האם טעה במצוה דרבנן נחשב 'טועה בדבר מצוה').

וְהָא אִיכָּא שְׁמִחַת עוֹנָה, שנאמר (דברים ה, כז) 'שובו לכם לאהליכם' (רבנו חננאל), והטעם שלא הביא [רבנו חננאל] את הפסוק (שמות כא, י) 'שארה כסותה ועונתה לא יגרע' שממנו לומדים חיוב עונה [כמבואר בכתובות (מז, ב)], כיון שמפסוק זה לומדים רק שיש איסור לגרוע מעונתה, אבל לא נאמר בו שהעונה עצמה מצוה היא, ומהפסוק 'שובו לכם' וגו' לומדים שהעונה עצמה מצוה היא, וכדי להיחשב 'טועה בדבר מצוה', צריך שיטעה ויחשוב שהוא עושה מצוה, ולא רק שהוא עושה מעשה להימנע מאיסור (הגרי"פ פערלא על ספר המצוות לרס"ג סוף עשה ע-עב, רפג, ב).

המשך במילואים עמ' 125

עֲבוֹדַת מַתָּנָה אֶתֵּן אֶת כְּהֻנַּתְכֶם, מתנות כהונה שנתתי לכם, הרי הן כעבודה (רש"י), ודין זה נאמר רק באכילת תרומה, שהכהן מקיים מצוה באכילתה, אבל פדיון הבן אינו כעבודה, שלא מצינו שהכהן מקיים מצוה בפדיון, ואם נודע שהוא חלל, צריך להחזיר את הכסף שקיבל עבור הפדיון (באר יצחק יו"ד כה, וכע"ז בתומים לח, א). ויש שמסתפקים שמא גם לגבי פדיון הבן הוא נחשב ככהן עד שנודע שהוא חלל, ואינו צריך להחזיר את הכסף שקיבל (יד אליהו לז; מהר"ש ענגיל ג קכג, וראה שם ל).

שְׁחָטוֹ שֶׁלֹּא לְאוֹכְלָיו, פְּשִׁיטָא וְכוּ', וקושית הגמ' אינה רק על שלא לאוכליו, אלא גם על שאר הפסולים הכתובים במשנה – שלא למנויין, ערלים וטמאים – שגם בהם הפסח פסול (רבנו חננאל).

לְדִבְרֵי הָאוֹמֵר מְקַלְקֵל בְּחַבּוּרָה פָּטוּר וְכוּ'. הקדמה: במלאכות שבת הדין הוא ש'כל המקלקלים פטורים' (משנה שבת קה, ב), כיון שבשבת 'מלאכת מחשבת אסרה תורה', ומקלקל מלאכת שטות היא (חי' הר"ן שם קו, א ד"ה מתני', וכע"ז ברש"י שם לא, ב ד"ה לעולם), אמנם לגבי מלאכות 'חובל' ו'מבעיר' נחלקו תנאים (שם קו, א), רבי יהודה סובר שגם בהם מקלקל פטור, ורבי שמעון סובר שבמלאכות אלו גם מקלקל חייב [ראה שם את הטעמים לכך], ונחלקו בגמ' שבת (שם) האם חייב גם בקלקול גמור, או שצריך תיקון קצת (תוס' שם ד"ה חוץ, תוס' כאן, אולם ראה תוס' שם בשם רבינו שמואל ורמב"ן שם ד"ה ואי).

ושאלת הגמ' כאן 'מה תיקן', אינה לרבי יהודה שסובר שמקלקל בחבורה [-חובל] פטור, כיון שמשנתנו שמחייבת חטאת גם כשהתכוון לשחוט פסח והתברר שזה קרבן אחר, בהכרח אינה כרבי יהודה, שהרי לדעתו שמקלקל בחבורה פטור, גם מתעסק בחבורה פטור [כמבואר בגמ' כריתות (יט, א)], ובהכרח ששאלת הגמ' היא לרבי שמעון שסובר שמקלקל בחבורה חייב [והוא הדין מתעסק], לפי המאן דאמר שצריך קצת תיקון [אבל למאן דאמר שלא צריך תיקון כלל, חייב על שחיטה זו אפילו שאין בה תיקון] (תוס', אולם ראה רמב"ן שבת שם ד"ה והא, שמבאר את הגמ' כאן לדעת רבי יהודה).

ואף לפי הבנת הגמ' כעת שאין בשחיטה זו שום תיקון, אינה נחשבת מלאכה שאינה צריכה לגופה [-שנעשית לצורך אחר מהצורך שלשמו נעשתה במשכן (תוס' שבת צד, א ד"ה רבי, אולם ראה רש"י שם צג, ב ד"ה ור' שמעון)] שפטור עליה לדעת רבי שמעון, כיון שלפי דעתו של השוחט הקרבן כשר והשחיטה מתירה אותו באכילה, ודי בכך להחשיבה כמלאכה הצריכה לגופה (שפת אמת, ע"פ תוס' שבת קו, א ד"ה בחובל, ותוס' כאן לא תירצו כן).

שְׁחָטוֹ שֶׁלֹּא לְאוֹכְלָיו חַיָּיב מַה תִּיקֵּן, והטעם שלא שאלו כן על הרישא של המשנה, 'שחטו שלא לשמו מה תיקן', כיון שברישא ששחט פסח לשם שלמים תיקן שאינו נעשה 'נותר' בבוקר יום ט"ו כקרבן פסח, אלא רק לאחר שני ימים ולילה כקרבן שלמים (מהרש"א, וראה צל"ח וחכם צבי קנט, שתמהו על דבריו). ויש מפרשים שקושית הגמ' היא גם על שחטו שלא לשמו (גירסת רבנו חננאל בגמ', וראה רמב"ן חולין ח, א ד"ה מותר).

תִּיקֵּן אִם עָלוּ לֹא יָרְדוּ, ואף שלכתחילה אסור להקטירם על המזבח, מכל מקום נחשב תיקון הואיל ואם יעלו לא ירדו, ומכאן מוכח שגם תיקון שאינו מועיל במצב זה, אם מועיל למצב אחר נחשב תיקון (באר יצחק [לרבי יצחק אלחנן ספקטור] או"ח יט). ויש שסוברים, שכאן נחשב תיקון גמור, כיון שכבר עתה חל על הקרבן דין זה שנעשה 'ראוי למזבח' לענין שאם עלה לא ירד, אבל תיקון שאינו מועיל במצב זה, אינו נחשב תיקון (צמח דוד [לרבי דוד רפפורט] קסה, ג).

תִּיקֵּן בְּדוּקִין שֶׁבָּעַיִן וְכוּ', והטעם שהם כשרים בדיעבד, הואיל והם כשרים לכתחילה בעופות (רש"י, ע"פ גמ' זבחים לה, ב), ולאו דוקא דוקין שבעין, אלא גם שאר מומים שאינם חסרון אבר, כשרים בדיעבד בבהמה הואיל וכשרים לכתחילה בעופות (תוס' שם ד"ה אלא בתי' ראשון, אולם ראה רש"י מנחות עט, א ד"ה בדוקין ורש"ש שם).

תִּיקֵּן לְהוֹצִיא מִידֵי נְבֵילָה, שאין בה טומאת נבילה (רש"י), ואף שגם קודם השחיטה כשהיא בחיים אין בה טומאת נבילה, מכל מקום השחיטה נחשבת כתיקון, הואיל ואם לא היה שוחט אותה, היתה מתה מאליה ונטמאת בטומאת נבילה (שפת אמת).

שֶׁמּוֹצִיאוֹ מִידֵי אֵבֶר מִן הַחַי לבן נח, שאם אכלו אינו נהרג (רש"י), אבל לישראל אסור לאוכלו גם לאחר שחיטה, כיון שאסור לו לאכול תקרובת עבודה זרה, ואיסור זה הוא רק בישראל ולא בבן נח (טורי אבן חגיגה יג, א ד"ה אין [הובאו דבריו בגליון הש"ס]). ויש מפרשים, שגם לגבי ישראל יש תיקון בכך שאינו אבר מן החי, שמדין אבר מן החי חייב אפילו אם אכל כזית של בשר גידין ועצמות [כמבואר בחולין (קב, א)], ולאחר השחיטה שהאיסור הוא רק משום תקרובת עבודה זרה, חייב רק אם אכל כזית בשר (רבנו חננאל; מאירי). והטעם שרש"י לא פירש כן, משום שלדעתו איסור תקרובת עבודה זרה הוא גם בפחות מכזית, כיון שהוא נלמד מהפסוק 'לא ידבק בידך מאומה מן החרם' (ראה רמב"ם ע"ז ז, ב, אולם ראה רעק"א ע"ז כט, ב), שלא נאמרה בו לשון אכילה אלא 'מאומה' (טורי אבן שם, וכן מבואר בחינוך קיא, וראה פלתי סב, ב).

ולמסקנת הגמ' שהתיקון הוא בכך שמוציאו מידי אבר מן החי, גם שחיטה של קרבן שהוא בעל מום גמור [ולא רק דוקין שבעין] נחשבת תיקון, וחייבים עליה (רמב"ם שגגות ב, י, ע"פ לחם משנה שם, אולם ראה צל"ח).

אָשָׁם שֶׁנִּיתַּק לִרְעִיָּה. הקדמה: אדם שחטא והתחייב אשם והפריש בהמה לאשמו, ואחר כך מת או שנתכפר בבהמה אחרת, הלכה למשה מסיני היא שהאשם ירעה עד שיהיה בו מום, ויפדנו ויפלו דמיו לנדבה, ובתמורה (כג, ב) למדו מדרשה שנדבה זו היא עולות לקיץ המזבח [-קרבנות שקרבים על המזבח כשאין עליו קרבן אחר] (רש"י, ע"פ חי' הגרי"ז זבחים ה, ב, וראה עוד חי' מרן רי"ז הלוי פסולי המוקדשין ה, ח). ויש סוברים שמדאורייתא דינו ליקרב בעצמו לעולה, ורק מדרבנן גזרו שירעה עד שיהיה בו מום ויפדנו ויפלו דמיו לנדבה, שמא יקריבו אותו לעולה גם אם לא נתכפרו הבעלים בבהמה אחרת (תוס').

גְּזֵירָה לְאַחַר כַּפָּרָה אָטוּ לִפְנֵי כַּפָּרָה, ומכאן משמע שכל הדין של רעיה הוא רק גזירה מדרבנן, אבל מדאורייתא יכול להקריב את האשם עצמו לעולה (תוס' מנחות ד, א ד"ה אשם, וכן דעת התוס' כאן שדין רעיה הוא רק מדרבנן). ויש סוברים, שהסוגיות חלוקות בזה, הגמ' כאן סוברת שרעיה היא רק מדרבנן, אבל בזבחים (ה, א) ובמנחות (ד, א) מוכח, שרעיה היא מדאורייתא ונלמדת מפסוק (רמב"ן ור"ן שבועות יב, א ד"ה ואמאי).

דְּגָזַר לְאַחַר כַּפָּרָה אָטוּלְפְנֵי כַּפָּרָה, אף שמקריבה לעצמו, ומוכח שגוזרים אחר כפרה אטו לפני כפרה (רש"י), ומשמע שהראיה היא רק מרבי יהושע שסובר שמקריבה לעצמו, כיון שלדעת רבנן אין ראיה שגוזרים, שיתכן שמה אסור להקריב אותו עצמו לעולה הוא משום שקרבן יחיד אינו יכול להשתנות ולהיות קרבן ציבור, אבל לרבי יהושע שסובר ששניהם קרבן יחיד הם, בהכרח שרק משום גזירה אסור להקריבו לעולה (רש"ש, וראה עוד מהרש"א על תוס' ד"ה אשם).

לדברי האומר מקלקל בחבורה פטור דהיינו מתעסק...

א) עבודת מתנה אתן את כהונתכם והזר הקרב יומת עשו אכילת תרומה בגבולין כעבודת ביהמ"ק: שחטו שלא לאוכליו: פשיטא כיון דהתם פסול הכא חייב משום דתנא סיפא פטור תנא רישא חייב והא נמי פשיטא משום דהתם כשר הכא פטור אלא איידי דתנא שחטו שלא לשמו בשבת תנא נמי שלא לאוכליו והיא גופא למה לי משום דקבעי לאיפלוגי ר' אליעזר ור' יהושע. א"ל רב הונא בר חיננא לבריה כי אזלת לקמיה דרבי זריקא בעי מיניה לדברי האומר מקלקל בחבורה פטור שחטו שלא לאוכליו חייב מה תיקן תיקן אם עלו לא ירדו שחטו ונמצא בעל מום חייב מה תיקן תיקן בדוקין שבעין ואליבא דר"ע דאמר אם עלו לא ירדו שחטו ונמצא טריפה בסתר פטור א הא בגלוי חייב מה תיקן תיקן להוציא מידי נבילה מתקיף לה רבינא הא [א] דתניא ב השוחט חטאת בשבת בחוץ לע"ז חייב עליה ג' חטאות מה תיקן אמר רב עוירא [ג] שמוציאו מידי אבר מן החי: שחטו ונודע וכו': [ג] א"ר הונא אמר רב אשם שניתק לרעיה ושחטו סתם כשר לעולה אלמא קסבר לא בעי עקירה א"ה כי לא ניתק נמי גזירה לאחר כפרה אטו לפני כפרה ומנא תימרא [ד] דתנן ג אשם שמתו בעליו או שנתכפרו בעליו ירעה עד שיסתאב וימכר ויפלו דמיו לנדבה ר' אליעזר אומר ימות ר' יהושע אומר ימכר ויביא בדמיו עולה בדמיו אין אבל גופו לא דגזר לאחר כפרה אטו לפני כפרה ש"מ. איתיביה רב חסדא לרב הונא שחטו ונודע שמשכו בעלים את ידם וכו'

רש"י

עבודת מתנה. מתנות כהונה שנתתי לכם הרי הן כעבודה: פשיטא, כיון דהתם. בתמיד נשחט (דף סא.) תנן דפסח שלא לאוכליו פסול: הכא. דשבת קאי, ממילא שמעינן דחייב: משום דבעי למיתנא סיפא לאוכליו ושלא לאוכליו פטור, תנא רישא שלא לאוכליו חייב: לדברי האומר. במס' שבת (קו.): מקלקל בחבורה. העושה חבורה בשבת לקלקלה, שאינו מתקן, פטור, ואין חובל חייב משום שבת אלא שוחט שמתקן, או חובל בבהמה וצריך לדם להאכילו לכלבו[ס]: שלא לאוכליו חייב. דקתני מתני' חייב: מה תיקן. הא פסליה: תיקן. דכל הקרבנות שנפסלו בעזרה תנן במס' זבחים (פד.) אם עלו למזבח אימוריהן להקטיר לא ירדו: בעלי מומין. תנן התם אם עלו ירדו, שלא היה פסולן בקודש: בדוקין שבעין. טלי"א [א], כגון [ב] הנוטה כדוק שמים (ישעיה מ), וגבי קרבן מום הוא, כדכתיב (ויקרא כא) [ג] או דק או תבלול בעינו: ואליבא דר"ע. במס' זבחים[י] תנן ר"ע מכשיר בבעלי מומין אם עלו, ואמרו בגמרא[י] לא אר"ע אלא בדוקין שבעין, הואיל וכשירין לכתחלה בעופות: טריפה. אמרינן התם אם עלתה תרד: מידי נבילה. מלטמא: השוחט חטאת. גרסי', ובשחיטת חולין בפרק שני מפרש אמאי נקט חטאת: ג' חטאות. משום שבת, ומשום ע"ז, ומשום שחוטי חוץ לעזרה: מה תיקן. הכא אפי' לטהרו מידי נבילה ליכא, דתקרובת ע"ז מטמאה אפי' באהל[ח]: מידי אבר מן החי. [ט] לבני נח, שאם אכלו אינו נהרג: אשם שניתק לרעיה. שמתו בעליו או נתכפרו באחר, וחטאת ואשם אינן באין נדבה, ומשנתכפרו באחר אין תקנה לזה, וגבי חטאת הילכתא גמירי לה (תמורה כא:) דמתה, ובאשם גמירי הילכתא (שם יח.) כל שבחטאת מתה באשם רועה, ואם ניתקו מעליו[ג] והשליכו לאפר לרעות שיסתאב ויפול בו מום שיוכל לפדותו ולהוציאו לחולין, וכל הרועים דמיהם נופלים לנדבה, ומה היא נדבה, ששה שופרות היו במקדש וכתוב עליהן נדבה, ושם היו נותנין כל מותר דמי חטאת ואשם, ומביאין משם קיץ המזבח עולות, בשר לשם ועורות לכהנים, שזהו מדרשו של יהוידע הכהן במס' תמורה (דף כג:), וזה לא המתין עד שיומם, ומשניתקו לרעייה שחטו סתם, כשר לעולת קיץ המזבח, הואיל וסוף סוף דמיו לכך היו עומדים: לא בעי עקירה. מאחר שהוא עומד לכך א"צ לעקור שם אשם ממנו: א"ה כי לא ניתק נמי. משעה שנתכפר באחר, סתמיה לקיץ המזבח קאי: גזירה לאחר כפרה אטו קודם שנתכפר. דסתמיה לאשם, אבל משניתק לא מיחלף: ומנא תימרא. להא מילתא דאמרי לך דגזרי' הכי: לנדבה. לשופרות: ר' אליעזר אומר ימות. כל לדדיו של רבי אליעזר היה עושה אשם כחטאת לכל דבר, שנאמר (ויקרא ז) [ד] כחטאת כאשם, וכן [ט] גבי שלא לשמו, וכן גבי חטאת שנכנס דמה לפנים, במס' זבחים (דף י:): רבי יהושע אומר ימכר. לאחר שנסתאב: ויביא בדמיו עולה. נדבה לעצמו. ובמס' תמורה מסיק להא מילתא, והלא אף הנדבה עולה היא, מה בין דברי רבי יהושע לדברי חכמים, אלא שבזמן שהיא באה לחובתו הוא סומך עליה ושוחטה ונסכיה קריבין משלו, וכשהיא באה לנדבת ציבור אינו סומך עליה כו': בדמיו אין. אבל איהו גופיה לא אמר דיקרב עולה ואף על פי שמקריבו לעצמו, אלמא גזירה לאחר כפרה שנתכפר באחר אטו לפני כפרה, דאי שרית ליה השתא, טעי, ואי מיצטריך ליה עולה נמי קודם כפרה מקריב ליה להאי והדר מייתי אחר לאשם, ואי אפשר לשנות זבח לזבח אחר כ"ז שעומד לשמו: ותני

תוספות

לדברי האומר מקלקל בחבורה כו'. וא"ת והלא ר' יהודה הוא דפטר מקלקל בחבורה ומתני' דמחייב בשאינן ראויין דהיינו מתעסק ששוחט זבח זה וסבור שהוא אחר לא אתי כרבי יהודה דלדידיה מתעסק פטור כדמוכח בפ' ספק אכל (כריתות יט:) דקאמר הנח לתינוקות מתוך שמקלקל בחבורה חייב מתעסק נמי חייב אלמא משמע מאן דפטר מקלקל בחבורה פטר נמי מתעסק וא"כ מתני' לא מתוקמא כמאן דפטר מקלקל בחבורה. וי"ל דלדברי האומר מקלקל בחבורה פטור היינו רבי יוחנן אליבא דרבי שמעון דפטר היכא דמקלקל לגמרי דליכא תיקון כלל ולאפוקי מדר' אבהו דבפ' האורג (שבת קו.) תני ר' אבהו קמיה דר' יוחנן כל המקלקלין פטורין חוץ מחובל ומבעיר א"ל פוק תני לברא חובל ומבעיר אינה משנה ואת"ל משנה בחובל וצריך לכלבו ומבעיר וצריך לאפרו והיינו אליבא דר"ש מדמפליג בין חובל ומבעיר לשאר מקלקלין אבל מקלקל גמור לא אפי' לר"ש. מיהו אכתי קשה לר"י כיון דס"ד דליכא תיקון כלל במתני' א"כ תקשי לכ"ע היכי חייב לר"ש מקלקל בחבורה הא מלאכה שאינה צריכה לגופה היא ופטור אפילו בחבורה כדמוכח בסוף כל כתבי (שבת קכא:) דפטר ר"ש התם הורג נחשים ועקרבים משום מלאכה שאינה צריכה לגופה ובריש הנחנקין (סנהדרין פד:) נמי מסיק מאן שמעת ליה דאמר מקלקל בחבורה חייב ר"ש האמר מלאכה שאינה צריכה לגופה פטור עליה: **תיקן** להוציאו מידי אבר מן החי. משמע דתקרובת ע"ז מטמאה מדאורייתא מדלא קאמר תיקן להוציאו מידי נבילה ולא מיחייב אהך טומאה אם נכנס למקדש ובע"ז פ' ר' ישמעאל (דף נב.) משמע שהיא מדרבנן דבעי רבי יוחנן תקרובת ע"ז של אוכלין מהו כו' או דילמא איסורא דאורייתא לא בטלה טומאה דרבנן בטלה. וי"ל דאיצטריך הכא לשנויי תיקן להוציאו מאמה"ח כי היכי דלא ניפשוט מהך ברייתא דטומאת תקרובת לאו דאורייתא. וכן בסוף העור והרוטב (חולין קכט.) דאמר אביי הרי אמרו תקרובת ע"ז של אוכלין מטמא טומאתה לאו דאורייתא דאי דאורייתא אלינו לאוכלין שמטמאת טומאה חמורה ומשני כשסימם מעשה עד שימם התם נמי דיחויה בעלמא הוא[כ]: [ל] **שחטו** ונמצא טריפה בסתר פטור. תימה לר"י אמאי פטור והלא לא עשה מצוה ומתניתין אוקימנא[מ] כר"ש דמחייב אפי' לר' יהושע היכא דלא עשה מצוה וליכא למימר דהכא פטור משום דחשבי' ליה כאנוס דע"כ לאו מטעם אנוס פטר ליה אלא משום דטעה בדבר מצוה כדמוכח בגמ'[נ] דפריך אי ר' אליעזר חטאת נמי מחייב דהא לית ליה טעה בדבר מצוה פטור. ותי' ר"י דכל זה מדברי ר"מ: **אשם** שניתק לרעיה ושחטו סתם כשר. כל עיקר רעיה מדרבנן דמדאורייתא לא צריך רעיה כלל ולהכי קאמר אלמא לא בעי עקירה א"ה כי לא ניתק נמי אי אמרת בשלמא בעי עקירה א"ש דבעינן ניתוק דע"י ניתוק יזכור לעוקרו אבל לא ניתק לא דגזרי' עוקרו אטו לא עוקרו אבל השתא דלא בעי עקירה קודם ניתוק נמי ליכשר דליכא למיחש למידי ומשני דקודם ניתוק גזרי' אחר כפרה אטו לפני כפרה ואחר ניתוק נמי דיעבד כשר אבל לכתחלה מיהא גזרי' אטו לפני כפרה ומנא תימרא דתנן אשם כו' בדמיו אין אבל הוא גופיה לא דהא כ"ע מודו דלאחר עקירה וניתוק היה יכול לשוחטו לכתחלה דליכא למיגזר אטו קודם עקירה הואיל ואיכא היכירא דניתוק אי לאו משום דגזרינן לאחר כפרה וניתוק אטו קודם כפרה. ומה שפי' ר"י דאי אמרת דבעי עקירה אתי שפיר דגזרו בשלא ניתק דילמא אתי לשחוט בלא עקירה ק' א"כ פסח בשאר ימות השנה דבעי עקירה[ס] אמאי לא מצריך רעיה **מקשי'** דאמרינן פ"ק דמנחות (ד.[ע]) א"ר הונא אמר רב אשם שניתק לרעיה ושחטו סתם כשר לעולה ניתק אין לא ניתק לא מ"ט אמר קרא הוא בהוייתו יהא אלמא ניתוק דאורייתא הוא והכא משמע שהוא מדרבנן וגזרי' אטו קודם כפרה. **ואומר"י** דה"פ התם אמר קרא הוא בהוייתו יהא קודם כפרה וכיון דמדאורייתא הוי בהוייתו קודם כפרה גזרי' אחר כפרה אטו קודם כפרה. **ור"ת** פי' דה"ק במנחות ניתק אין לא ניתק לא וטעמא כדמפרש הכא דגזרי' אטו לפני כפרה ומסיק מ"ט אמר קרא הוא כלומר מ"ט כשר הלא הלכה למשה מסיני הוא דכל שבחטאת מתה באשם רועה אמר קרא הוא משמע בהוייתו שלבסוף כשיסתאב וימכר שהדמים לנדבה והויא עולה ואתא קרא ללמוד על הלכה דהכי גמרינן דכל שבחטאת מתה באשם קרב עולה א"נ כי גמרי' דבאשם רועה למאוה א"נ [ז] דבאשם אזיל לנדבת ציבור ולא ידעי' אי [ח] הוא עצמו או דמיו וגלי קרא דהוא עצמו ואי לאו הלכה ה"א הוא בהוייתו דמעיקרא יהא ולא יקרב עולה. ורא"י לפי' זה דבתמורה פ' אלו קדשים (דף יח.) גר' בכל הספרים א"ר הונא אשם שניתק לרעיה ושחטו סתם כשר מ"ט אמר קרא הוא בהוייתו יהא ולא גר' התם בשום ספר ניתק אין לא ניתק לא[פ]:

עין משפט נר מצוה

מט א מיי' פ"ב מהל' שגגות הלכה י:

נ ב מיי' פ"ד מהל' שגגות הלכה א:

נא ג מיי' פ"ד מהל' פסולי המוקדשין הלכה יד:

רבינו חננאל

מתני' שחטו שלא לאוכליו ושלא למנויו לערלים ולטמאים כו'. ואמרי' פשיטא מדתנינן במתני' דתמיד [נ"ף ס"א] שחטו שלא לאוכליו ושלא למנויו לערלים ולטמאים פסול מדקתני התם פסול הכא השוחט [בשבת] כי האי גונא כיון דהזבח פסול ודאי הוא חייב אבל לאוכליו ושלא לאוכליו וכו' כיון דהתם כשר הכא ודאי פטור. ואסיקנא לעולם לא הוה צריך למתנינהו הני כולהי להכא דממילא שמעינן להו. אלא משום דבעי אשמעי' פלוגתא דרבי אליעזר ורבי יהושע בשאר זבחים ששחטן לשם פסח אם אינן ראויין חייב ואם הן ראויין ר' אליעזר מחייב ור' יהושע פוטר: בעי מר' זריקה לדברי האומר מקלקל בחבורה פטור. פי' העושה חבורה בשבת מקלקל הוא ותנן כל המקלקלין פטורין. השוחט שלא לשמו ושלא לאוכליו כגון אלו כולן שהזבח פסול מאי תיקן דקתני חייב. אמר ליה תיקן שאם עלו למזבח לא ירדו דתנן בשחיטות קדשים פ"ט המזבח מקדש את הראוי לו ר' יהושע אומר כל הראוי לאשים אם עלה לא ירד שנאמר היא העולה על מוקדה ר"ג אומר כל הראוי למזבח אם עלה לא ירד שנאמר העולה על המזבח אין בין דברי ר' יהושע לר"ג אלא הדם והנסכים ר' שמעון אומר הזבח כשר והנסכים פסולין הנסכים כשרים והזבח פסול אפי' זה וזה פסול הזבח לא ירד הנסכים ירדו ותנא כל הזבחים שעלו לגבי המזבח ונמצאו פסולין הרי אלו לא ירדו: שחטו בשבת ונמצא בעל מום מה תיקן דקתני חייב אמר לו כגון שנמצא בעל מום בדוקין שבעין ואליבא דר"ע דתנן בשחיטת קדשים פ"ט ר"ע מכשיר בבעלי מומין וגרסי' בגמ' אמר ר' חייא לא הכשיר ר' עקיבא אלא בדוקין שבעין הואיל וכשרין בעופות והוא שקדם הקדישן למומן: שחטו בשבת ונמצא טרפה בסתר כגון הריאה שניקבה וכיוצא בה פטור. הא טרפה שבגלוי כגון שנקב קרום של מוח או שנחתכו רגליה מן הארכובה ולמעלה וכיוצא בה מה תקן דקתני חייב אמר לו להוציאה מידי נבלה ופשוטה היא כי הנבלה מטמאה במשא ובמגע והטרפה שחוטה אינה מטמאה כלל. והתקפה דרבינא דאמר השוחט חטאת בחוץ בשבת לע"ז בשוגג חייב שלש חטאות משום שוחט קדשים בחוץ ומשום שוחט בשבת ומשום מקריב לע"ז דשחיטה זו לא מטהרה דגרסי' בפ"ק בשחיטת חולין בענין שחיטת נכרי נבלה ומטמאה במשא ותרגמה רבא הכי קתני שחיטת נכרי מטמאה במשא ואינה מטמאה באהל ויש אחרת שמטמאה אפי' באהל ואיזו זו תקרובת של ע"ז דקתני מנין לתקרובת ע"ז שמטמאה באהל שנאמר ויצמדו לבעל פעור ויאכלו זבחי מתים מה מת מטמא באהל אף תקרובת ע"ז מטמאה באהל איכא דאמרי אמר רבא זו ומטמאה במשא כו' מכל מקום לתרוי לישני דרבא תקרובת ע"ז לא בריא מנבלה לטמא במשא מה תיקן דקתני חייב שלש חטאות. ומשני רב עוירא תיקן להוציאו מידי אבר מן החי דאלו קמי שחיטה הוה אכיל מינה אבר אפי' כזית בשר גידים ועצמות חייב משום אבר והשתא דשחטה כמו נבלה היא ולא מחייב עד דאכל מינה כזית בשר: שחטו ונודע שמשכו הבעלים ידם או שמתו כו'. אמר [רב הונא] משום דרב אשם שניתק לרעיה ושחטו סתם כשר לעולה [המשך בעמוד ב]

מסורת הש"ס

א) חולין מ., ב) [עיין תוספות חולין מ. ד"ה מותר], ג) זבחים ה: קיב. קטו: מנחות ד. תמורה יח. [נזיר כה: ע"ש], ד) תמורה כ: שבועות יב., ה) שבת קו., ו) [פד.], ז) [פה:], ח) ע"ז לב:, ט) [זבחים נב.], י) [ועיין תוספות חולין יג: ד"ה מקרונת], כ) לעיל עב:, ל) בע"ב, מ) לעיל סד., נ) ושם, ס) עיין תוס' תמורה יח. ד"ה ניתק ונזיר כה: ד"ה ניתק ושו"ע, ע) צ"ל יג. ד"ה אין מוטרין.

גליון הש"ס

ברש"י ד"ה מידי אבר מן החי לב"נ. עי' טורי אבן מגילה ד"ה ע"ב ד"ה אין אסור[ס].

תורה אור השלם

א) וְאַתָּה וּבָנֶיךָ אִתְּךָ תִּשְׁמְרוּ אֶת כְּהֻנַּתְכֶם לְכָל דְּבַר הַמִּזְבֵּחַ וּלְמִבֵּית לַפָּרֹכֶת וַעֲבַדְתֶּם עֲבֹדַת מַתָּנָה אֶתֵּן אֶת כְּהֻנַּתְכֶם וְהַזָּר הַקָּרֵב יוּמָת: [במדבר יח, ז]

ב) הַיֹּשֵׁב עַל חוּג הָאָרֶץ וְיֹשְׁבֶיהָ כַּחֲגָבִים הַנּוֹטֶה כַדֹּק שָׁמַיִם וַיִּמְתָּחֵם כָּאֹהֶל לָשָׁבֶת: [ישעיה מ, כב]

ג) אוֹ גִבֵּן אוֹ דַק אוֹ תְּבַלֻּל בְּעֵינוֹ אוֹ גָרָב אוֹ יַלֶּפֶת אוֹ מְרוֹחַ אָשֶׁךְ: [ויקרא כא, כ]

ד) כַּחַטָּאת כָּאָשָׁם תּוֹרָה אַחַת לָהֶם הַכֹּהֵן אֲשֶׁר יְכַפֶּר בּוֹ לוֹ יִהְיֶה: [ויקרא ז, ז]

הגהות וציונים

א] קליפה דקה: ב] בכת"י בעליו: ג] שייך למתניתין דלעיל עא ע"ב (ב"ש): ד] יש להוסיף הלכה (באה"מ) וכעי"ז בתוס' שאנץ: ה] צ"ל אי גם הוא עצמו או דוקא דמיו (גנזי יוסף) ועיין מהרש"א:

ליקוטי רש"י

פסול. דאיש לפי אכלו כתיב (שמות יב ד) הראוי לאכול [לעיל ס.]. שחטו שלא לאוכליו. דפסח פסול הוא ונעלמה ממנו שבת או קסבור שמותר. שלא לאוכליו. חולה וזקן חייב חטאת דלא ניתנה ליחלק שבת אלא שחיטה הראויה. שחטו ונמצא בעל מום חייב. דשוגג הוא ולא אנוס דהוי ליה לבקוריה [לעיל עא:]. בדוקין שבעין. מום זה דוק שבעין [ביצה כז.]. שיש לו בעיניו דוק כעין טילה [ויקרא כא, כ]. שלש חטאות. בשוגג משום שבת ומשום שוחט קדשים בחוץ ומשום עבודת כוכבים...

[המשך בהשמטות]

נג א מיי' פ"ד מהל' ק"פ הלכה ג:
נד ב מיי' פ"ד מהלכות פסולי מוקדשין הלכה טו:

ותני עלה ^אבחול כי האי גונא ^{א)}ישרף מיד אי אמרת בשלמא בעי עקירה האי פסח הוא וכיון דלית ליה בעלים הוה ליה פסולו בגופו אמטו להכי ישרף מיד אלא אי אמרת לא בעי עקירה מרישא הוה ליה שלמים פסולו משום מאי משום דבר אחר דקא שחיט ליה אחר תמיד של בין הערבים עיבור צורה בעי ^{ג)}דתניא זה הכלל כל שפסולו בגופו ישרף מיד בדם ובבעלים תעובר צורתו ויצא לבית השריפה. אלא לא תימא שחטו סתם כשר לשום עולה אלא אימא ^בשחטו לשום עולה כשר אלמא בעי עקירה ולרבי חייא בר גמדא ^{ד)}דאמר נזרקה מפי חבורה ואמרי כגון שהיו בעלים טמאי מתים ונדחין לפסח שני האי הוא דבעי עקירה הא בעלמא לא בעי עקירה מאי איכא למימר. אלא אמר רב הונא בריה דרב יהושע הכא במאי עסקינן כגון שהפרישו קודם חצות ומתו בעלים אחר חצות דהוה ליה נראה ונדחה וכל הנראה ונדחה שוב אינו חוזר ונראה מידי הוא טעמא אלא לרב הא אמר רב ^{ה)}בעלי חיים אינם נדחים. אלא אמר רב פפא הא מני ר' אליעזר היא דאמר ^{ו)}וכן השוחט אחרים לשם פסח פסול דהוה ליה פסולו בגופו ואי^{ד]} רבי אליעזר היא חטאת נמי מחייב דהא לית ליה לר"א ^{ז)}טועה בדבר מצוה פטור. אלא תרגמא רב יוסף בריה דרב סלא חסידא קמיה דרב פפא הא מני יוסף בן חונאי היא ^{ח)}דתנן יוסף בן חונאי אומר הנשחטים לשם פסח ולשם חטאת פסולים אלמא פסולו בגופו היא ומשום הכי ישרף מיד ובפטורי סבר לה כר' יהושע. רב אשי אמר רב דאמר כר' ישמעאל בנו של רבי יוחנן בן ברוקה ^{ט)}דתניא ר' ישמעאל בנו של רבי יוחנן בן ברוקה אומר אם יש שהות ביום לידע אם משכו בעלים את ידיהם או שמתו או שנטמאו חייב ^{י)}ותעובר צורתו ויוצא לבית השרפה מאי טעמא לאו משום דלא בעי עקירה ממאי דילמא משום דסבר לה ^{כ)}כתנא דבי רבה בר אבוה דאמר אפילו פיגול נמי בעי עיבור צורה דיליף ^{א)}עון ^{ב)}עון מנותר דאי לא תימא הכי נטמאו בעלים מאי איכא למימר הא ודאי בעי עקירה דאמר רבי חייא בר גמדא ^{ל)}נזרקה מפי חבורה כגון שהיו בעלים טמאי מת ונדחו לפסח שני אלא מחוורתא כדשני מעיקרא יוסף בן חונאי היא:

הדרן עלך אלו דברים

רש"י

ותני עלה. דמתניתין: בחול כי האי גוונא. הואיל ויכול לשורפו: ישרף מיד. ואין צריך להמתין עד שתעובר צורתו. ואע"ג דמותר הפסח קרב שלמים, ואם היה שוחטו לזה שמתו בעליו לשם שלמים היה כשר, עכשיו שלא עקר שם פסח ממנו ישרף מיד, דהוה ליה פסח שנשחט שלא למנויו^{ל)}: אי אמרת בשלמא. אע"ג דסתמיה לשם שלמים קאי בעי עקירה, וכל כמה דלא עקר הוי שם פסח עליו, משום הכי ישרף מיד ולא בעי עיבור צורה, דהוה ליה פסולו בגופו שנשחט שלא למנויו: אלא אי אמרת לא בעי עקירה. וסתמיה שלמים הוא, פסולו מחמת מאי הוי הואיל ושלמים הוא, משום דנשחט אחר תמיד בין הערבים, דשחיטת פסח אחר התמיד היא כדאמרינן בתמיד נשחט (נט.), ועבר על עשה דהשלמה: כל שפסולו בגופו. כגון פיגול נותר טמא ויוצא, ישרף מיד ואין צריך להמתין: בדם ובבעלים. כגון נשפך הדם, וכגון פסח שמתו בעלים או נטמאו אחר זריקה, דעכשיו פסח כשר הוא אלא שאין לו אוכלין: תעובר צורתו. ימתינו לו עד שתעובר ממנו צורת בשר, דכיון דאין פסולו חמור לא שרפינן קדשים בבזיון, ועיבור צורה הוא פסול לינה דהוה ליה פסולו בגופו: ולר' חייא בר גמדא. דאמר בתמיד נשחט (דף סד.) גבי מתניתין דקתני התם דפסח בעי עקירה, ואוקמה כגון שהיו בעלים טמאי מתים כו': הא. אחר דלאו סתמא קאי לפסח לא בעי עקירה: מאי איכא למימר. כלומר מתניתא דהכא תיובתיה, דקתני ישרף מיד ולא מיתוקמא אלא משום עקירה: אלא אמר רב הונא בריה דרב יהושע. לעולם כדקאמר שחטו סתם כשר לעולה, דכיון דקאי לעולה סתמיה עולה הוא ואע"פ שתחלתו אשם, וכן מותר הפסח כיון דלשלמים קאי סתמא כי שחיט ליה שלמים הוא, והכא דקתני ישרף מיד, לאו משום עקירה, אלא כגון שהפרישו קודם חצות וכי מטא חצות קבעתיה חצות שהוא זמן שחיטתו, ונראה לפסח: ומתו בעלים אחר חצות. ונדחה מפסח, דשוב אינו חוזר ונראה לשלמים. והא דקי"ל מותר הפסח אחר הפסח קרב שלמים, כגון שאבד קודם חצות ונמצא אחר שחיטת הפסח, דלא אתא חצות עליה למיקבעה ולא נראה לשחיטת פסח מעולם: מידי הוא טעמא אלא לרב. הא תירוצא רב^{ב]} מתריץ ליה, דאמר לא בעי עקירה: והאמר רב. בפ' שני שעירי: בעלי חיים אינן נדחין. ואין דיחוי אלא בדם או בבעלים, כגון שעיר של שם שנשחט וקודם זריקת דמו מת המשתלח ישפך הדם, אבל כל זמן שהקרבן חי אינו נפסל משום דיחוי: אלא אמר רב פפא. לעולם לא בעי עקירה, וסתמיה שלמים, והא דקתני עלה דמתני' בחול ישרף מיד, ר' אליעזר היא, ומשום דשלמים הוא, וכגון דשחטיה בהדיא לשם פסח, ורבי אליעזר לטעמיה דאמר בפ' תמיד נשחט (דף סג:) שלמים ששחטן לשם פסח פסול: ואי רבי אליעזר. אמאי תנן מתני' פטור, לחייב משום שבת, דהא לית ליה כו': ובפטורי. דטועה בדבר מצוה: סבר לה. רבי יוסף בן חונאי כרבי יהושע: רב אשי אמר, רב דאמר. לעיל לא בעי עקירה, לית ליה דהאי תנא דאמר בחול ישרף מיד, אלא קסבר רב דמתני' לענין צורה^{ג]} כי האי תנא סבר לה דאמר בעי עיבור צורה: אם יש שהות ביום. לזה ששחט פסח זה בשבת לבדוק אם מתו בעלים כו' ולא שאל, לא טועה בדבר מצוה הוא אלא שוגג, וחייב. שוגג קרי את הקרוב לפושע: ותעובר צורתו. אם הוא חול, דאילו בשבת לא אצטריך ליה, דהא בשבת לא שריף ליה, ולמחר ביום טוב נמי לא שריף ליה: מאי טעמא. בעי עיבור צורה: לאו משום דקסבר לא בעי עקירה. וזה סתם נשחט והרי הוא שלמים כשרין אלא שנשחטו אחר התמיד, ופסול מחמת דבר אחר הוא: וממאי דילמא. לעולם בעי עקירה, ופסולו בגופו, והאי דבעי עיבור צורה, משום דרבי ישמעאל סבר לה כתנא דבי רבה בר אבוה דאמר אפילו פיגול שפסולו בגופו טעון עיבור צורה, ולא איתפרים לי עיקר מילתיה דתנא דרבה בר אבוה היכא אתמר, ובכמה מקומות מייתי לה בגמרא: דאי לא תימא הכי. דטעמא משום דקסבר פסול הגוף טעון עיבור צורה, אלא משום דלא בעי עקירה, הא תינח מתו או נתכפרו, אבל נטמאו מי איכא דלא בעי עקירה, הא סתמיה לפסח שני קאי, ורבי ישמעאל לא שני נמי קתני: אלא מחוורתא. לטעמא דרבי ישמעאל משום דקסבר פסול הגוף טעון עיבור צורה, ותנא דישרף מיד סבר לא בעי עיבור צורה, ולאו לתרוצי בעית דלא תיקשי לרב הכי תרלת, דפסול הגוף דידה כגון מתו או משכו ידם משום דסתמיה לשם פסח בהדיה, ולאיהו לשלמים קאי בלא עקירה כרב, והוו להו שלמים לשם פסח, ופסול הגוף הוא, כיוסף בן חונאי:

הדרן עלך אלו דברים

תוספות

פסולו מחמת מאי הוי ששחטו כו'. וא"ת מאי קמדמי הך עקירה להיא דלעיל דאשם שכפרו בעליו באחר תו לא חזי לאשם אבל פסח שנטמאו בעליו או משכו ידיהם אכתי חזי לפסח אם ימנו אחרים עליו כדתנן לקמן (דף פט.) נימנין ומושכין ידיהם עד שישחט. וי"ל דהני מילי כשנשאר אחד מבני חבורה עליו שאם נשאר לגמרי בלא בעלים תו לא חזי לפסח כדתניא בסוף מי שהיה טמא (לקמן צח.) המפריש פסח ומת אם בנו נמנה עליו יביאנו לשם פסח אין בנו נמנה עליו יביאנו לשם שלמים^{מ)}:

בדם ובבעלים תעובר. תימה א"כ היכי קתני שחטו ונודע שמשכו בעלים את ידם או שנטמאו בחול ישרף מיד והא בדם ובבעלים בעינן עיבור צורה. וליכא למימר כפי' הקונטרס דהך דבדם ובבעלים איירי כגון שנטמא אחר זריקה דעכשיו פסח כשר אלא שאין לו אוכלין דבפרק כילד צולין (לקמן פב:) מוקמינן לה קודם זריקה דקתני בעלים דומיא דדם. ותירץ ר' שמואל בר' שלמה דהיא דלעיל איירי קודם שחיטה דהוי כמו שחטו שלא לאוכליו דחשיב פסולו בגופו:

האמר רב בעלי חיים אינם נדחין. תימה הא מסקי' בפ' שני שעירי (יומא סד:) אמר לך רב אליבא דר' יהודה לא קאמינא וא"כ לימא דמתניתין רבי יהודה דסבר נדחין וכמה משניות מלינו דסברי דבעלי חיים נדחין בפ' מי שהיה טמא (לקמן צח.) ובתמורה (דף כב.) ובשילהי כריתות (דף כח.) דדייק עלייהו שמע מינה בעלי חיים נדחין וצריך לרב לאוקמי' כרבי יהודה ומתני' נמי אמאי לא מוקי כוותיה:

הדרן עלך אלו דברים

רבינו חננאל [שייך לעמוד א]

קסבר לא בעי עקירה. אי הכי כי לא ניתק לרעיה נמי. ושנינ' גזרה לאחר כפרה קודם שיתנתק לרעיה שמא יקריבו לאחר כפרה. עולה שמא יראה אחר ויקריב קודם שיתכפרו בעליו יקריב הוא עולה. היכא אמור רבנן ירעה דתניא אשם שמתו בעליו או נתכפרו ירעה עד שיסתאב וימכר ויפלו דמיו לנדבה. ר' אומר ימכר ויביא בדמיו עולה אמאי ניקרבה איהו גופיה עולה אלא ש"מ גזרה לאחר כפרה אטו לפני כפרה ש"מ: מותיב רב חסדא שחטו ונודע שמשכו בעלים את ידם או שנטמאו פטור מפני ששחט ברשות

[ע"כ שייך לעמוד א]

ותאני עלה בחול כי האי גונא ישרף מיד. אי אמרת בשלמא בעי עקירה האי פסח הוא וכיון דלית ליה בעלים ולא אפשר למכליה לערב פסולו בגופו הוא אסור הכי ישרף מיד. אלא אי אמרת לא בעי עקירה כיון דנודע בעת השחיטה שכבר מתו בעליו נמצא כי שחיטתו שחוט סתם לשם שלמים הוא משום מאי פסלת ליה משום שנשחט אחר תמיד של בין הערבים והאי אין פיסולו בגופו אלא מחמת דבר אחר הוא ותיבעי [עיבור] צורה דתניא זה הכלל כל שפסולו בגופו ישרף מיד כו'. ואתינן לתרוצה לה דרב כשחטו לשם עולה ועקר שם אשם מעליו. ואקשי' ומי בעי עקירה (אי הכי) למאן דאמר נזרקה מפי חבורה ואמרו כגון שהיו בעלים טמאי מתים ונדחו לפסח שני דהאי פסח סתמא לשמו קאי למיפק ביה בפסח שני האי הוא דבעי עקירה אבל זולתי לא בעי עקירה. ולעולם הא דרב כגון ששחטו סתם. והא דקתני ונודע שמשכו הבעלים את ידם או שמתו כו' כגון שהפרישו לשם פסח קודם חצות ומתו בעלים אחר חצות דהוה ליה נראה לשם פסח ונדחה שוב אינו חוזר ונראה שומאא פיסולו בגופו לפיכך תני עלה ישרף מיד. ואקשי' עלה נידחי הוא טעמא דלא בעי עקירה אלא לרב. ולרב הא אמר בעלי חיים אינן נידחין. ושנינ' רב פפא דמתני' ר' אליעזר היא דאמר וכן השוחט אחרים לשם פסח פסולין. [ומקשינן] אין דהוו להו כי האי גוונא השוחט בשבת כרת הוא דמחייב דהא לית ליה לרבי אליעזר טעה בדבר מצוה פטור ולא הוה ליה למשחט עד דבריר ליה דהאידנא דקא שחיט בעלים איתנהו חיים. והדרינן אוקמינה ליוסף בן חוני דתנן בריש שחיטת קדשים יוסף בן חוני אומר

מסורת הש"ס

א) תוספתא פ"ה ה"ג, ב) לעיל דף לד: לקמן דף פב: [תוספתא פרק ו ה"ו], ג) [לעיל סב.], ד) יומא דף סד. לקמן דף צח., ה) לעיל סב: זבחים יא., ו) עי' תוס' לעיל ע"א ד"ה שחטו, ז) זבחים דף ב. [ע"ש], ח) [תוספתא פרק ה ה"ו], ט) [תוספתא פרק ו ה"ו], י) [לעיל לד: לקמן פב: מנחות נז:], כ) לעיל דף סד. חולין דף ל ע"ש, ל) לעיל סא., מ) עיין תוס' לקמן פט. ד"ה ונטהרו.

תורה אור השלם

א) וְאִם הֵאָכֹל יֵאָכֵל מִבְּשַׂר זֶבַח שְׁלָמָיו בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי לֹא יֵרָצֶה הַמַּקְרִיב אֹתוֹ לֹא יֵחָשֵׁב לוֹ פִּגּוּל יִהְיֶה וְהַנֶּפֶשׁ הָאֹכֶלֶת מִמֶּנּוּ עֲוֺנָהּ תִּשָּׂא: [ויקרא ז, יח]

ב) וְאֹכְלָיו עֲוֺנוֹ יִשָּׂא כִּי אֶת קֹדֶשׁ יְיָ חִלֵּל וְנִכְרְתָה הַנֶּפֶשׁ הַהִוא מֵעַמֶּיהָ: [ויקרא יט, ח]

הגהות וציונים

א] בכת"י אי: ב] נדצ"ל לרב: ג] נדצ"ל ישרף מיד אלא כי האי תנא, ותיבות שבינתיים "קסבר רב דמתני' לענין צורה" ל"ג (מצור דבש) ובפי' הריב"ן אלא קסבר רב דמתני' בחול צורה בעי וכי האי תנא:

ליקוטי רש"י

כל שפסולו בגופו. פסול ולאו ובכשר עלמו ישרף מיד [לעיל לד ע"ב]. בדם. כגון נטמא הדם או נשפך לארץ [לקמן פב:]. ובבעלים. כגון נטמאו בעלים והפסח קיים ואין כאן מי שיאכלנו ודם אע"פ שפסול גמור הוא אפילו הכי הואיל ואינו כבשר עלמו בעי עיבור צורה [לעיל לד:]. נזרקה מפי חבורה. כולם הולו בדבר זה [לעיל סד.]. תשובה זו שאני משיב מפי חבורה ואמרו לעולם לא בעי עקירה והאי דמשמע דבעי עקירה. כגון שהיו בעלים. בפסח ראשון טמאי מתים ופסח זה לא נדחה מחמת איבוד אלא מחמת טומאה שנדחו ממנו ועדיין לפסח שני והאי פסח חזי ליקרב כאשר הלכך בעי עקירה [חולין לו.].

[המשך בהשמטות]

רבינו חננאל [המשך מטור א]

פיסולו בגופו אלא מחמת דבר אחר ש"מ דהאי תנא לא בעי עקירה וכיון שמתו בעליו או נטמאו או שמשכו את ידם ממילא הוי ליה שלמים ופסולו משום דנשחט אחר תמיד של בין הערבים לפיכך עד [עיבור] צורה. ודחי'

הנשחטין לשם פסח ולשם חטאת פסולין אלמא פיסולו בגופו הוא ובפטורי סבר לה כר' יהושע דתני טעה בדבר מצוה פטור. רב אשי אמר רב דאמר לה כרבה דאמר אפי' פגול שדברי הכל פיסולו בגופו הוא טעון צורה. ממאי דלי מוקמת לה הכי היא דלמא לעולם פיסולו בגופו הוא ודהאי תנא סבר לה כרבה דאמר אפי' פגול שדברי הכל פיסולו בגופו הוא טעון צורה. דאי לא תימא הכי תנא היכי דלא כרבה תימה כמי שמתו בעליו או משכו את ידם או שמתו או שנטמאו ולא שאל אלא שחט בשבת חייב ותעובר צורתו כלומר ישאר עד שיבא בו פסול לינה ויצא לבית השרפה. ומתקנת תעובר צורתו ש"מ דלאו ולא ישאר עליו אדמוניות אלא תעשה צורתו כעין ירקרוקת ויצא לבית השרפה. ירא איכא לשלמים קאי אלא נטמאו בעלים מי איכא מאן דאמר לא בעי עקירה והא אמר ר' חייא בר גמדא נזרקה וכו'. אלא מחוורתא יוסי בן חוני היא כדשנין מעיקרא. הדרן עלך פרק אלו דברים

מֵרֵישָׁא הֲוָה לֵיהּ שְׁלָמִים, אף שהתכוון בפירוש לשוחטו לשם פסח, שכן למאן דאמר פסח לא בעי עקירה, מיד כשמתו הבעלים או שמשכו את ידם ממנו נעשה הקרבן שלמים, ומה שהשוחט סבור שהוא פסח אינו משנה את ה'סתמא' שלו שעומד לשלמים (שפת אמת, ע"פ התוס' לעיל סד, א ד"ה טעמא), ואף לראשונים הסוברים שלמאן דאמר פסח לא בעי עקירה, אם שחט פסח לאחר זמנו לשם פסח אינו נחשב שלמים, ורק אם שחטו בסתמא הוא שלמים (ראה מאירי לעיל ס, ב ד"ה פסח, ורש"י לעיל סד, א ד"ה הא), מכל מקום פסח שמתו בעליו או שמשכו את ידם ממנו, נשתנה שמו מיד מפסח לשלמים [שאין קרבן פסח ללא בעלים], וכיון שהשתנה כבר להיות שלמים, גם אם שוחט אותו לשם פסח אינו חוזר להיות פסח, אבל בפסח לאחר זמנו, שלא השתנה בגוף הקרבן כלום, אינו נהפך להיות שלמים קודם השחיטה, אלא שאם שחט אותו לשם שלמים נעשה שלמים, ואם שחט אותו לשם פסח לא נעשה שלמים אלא נשאר פסח (שיעורי רבי גרשון לעיל ס, ב עמ' רסו).

דְּקָא שָׁחֵיט לֵיהּ אַחַר תָּמִיד שֶׁל בֵּין הָעַרְבַּיִם, ועובר על עשה ד'השלמה' (רש"י, ע"פ גמ' לעיל נח, ב), ועשה זה אינו פוסל את הקרבן, אלא שאסור לכתחילה להקטיר את אימוריו לאחר תמיד של בין הערבים, ומשום כך שורפים את הקרבן, ואף שקרבן שאבדו אימוריו אפשר לזרוק את דמו ולאכול את בשרו [ובזריקת דם שלמים לאחר התמיד אין איסור מצד העשה ד'השלמה'], מכל מקום קרבן שאימוריו מעולם לא היו ראויים להקרבה, אינו ניתר בזריקת הדם לחוד. או שמדאורייתא הקרבן כשר גם ללא הקטרת אימורים, ומדרבנן פסלוהו שמא יבואו להקטיר את האימורין לאחר תמיד של בין הערבים, ולכן שורפים אותו (תוס' יומא כט, א ד"ה אלא, ומנחות מט, ב סוף העמ', וראה עוד ביאורנו לעיל נח, ב ד"ה שלא).

עִיבּוּר צוּרָה בָּעֵי, שאף שיש בו איסור הקרבה משום עשה ד'השלמה', מכל מקום מדאורייתא אין הקרבן נפסל, ורק לכתחילה אסור להקטיר את אימוריו לאחר תמיד של בין הערבים, ואם זרק והקטיר הורצה. ואף אם נאמר שמדרבנן נפסל הקרבן, מכל מקום בפסול דרבנן אין שורפים מיד אלא רק לאחר עיבור צורה (דבר שמואל, ע"פ תוס' ביומא כט, א ד"ה אלא).

תְּעוּבַּר צוּרָתוֹ, כלומר, שיפסל ב'לינה' המעבירה את צורת הבשר, שכיון שהבשר לן לילה אחד, הוא נפסל משום 'נותר' וטעון שריפה (רש"י). והטעם שנקטו לשון 'עיבור צורה', כיון שכל פסול לינה הוא רק באופן שעל ידי הלינה משתנית צורת הדבר, אבל קטורת שאין צורתה משתנית בלינה, אינה נפסלת בלינה (מקדש דוד יז, ד, ע"פ רש"י שבועות יא, א ד"ה הואיל). ויש מפרשים, ש'עיבור צורה' היינו שהבשר מתקלקל ומשתנה מצורת בשר, ואינו ראוי עוד לאכילה (רבנו חננאל; פיה"מ לרמב"ם פסחים ז, ט), אבל קודם שהגיע לידי כך, אינו יכול לשורפו מדין 'נותר', שכיון שקרבן זה כבר נפסל ב'היסח הדעת', לא חל עליו פסול 'נותר' (כתבי קהלות יעקב החדשים פסחים ק, אולם ראה נודע ביהודה תנינא יו"ד נג, שגם בשר פסול אסור לאוכלו משום 'נותר').

וְכָל הַנִּרְאֶה וְנִדְחֶה שׁוּב אֵינוֹ חוֹזֵר וְנִרְאֶה, ומה ששנינו לעיל (ע, ב) שמותר הפסח לאחר הפסח קרב שלמים, מדובר כשלא נראה ונדחה, וכגון שנאבד קודם חצות ונמצא לאחר שחיטת הפסח, שמעולם לא היה ראוי לשחיטת פסח ואינו דחוי (רש"י). והטעם שאשם שמתו בעליו כשר לעולה, כמבואר לעיל (ע"א), ואין אומרים שנדחה מיד לאחר שמתו בעליו כמו בפסח שמתו בעליו, כיון שבפסח מעיקרא מעורב בו גם שם שלמים, ואם כן כשנדחה מפסח נדחה גם משלמים, אבל אשם שמתו בעליו נדחה רק מאשם ולא מעולה, שבזמן שהוא אשם אינו עולה, ומעולם לא נדחה משם עולה (חזו"א תמורה לה, ח).

אֶלָּא אָמַר רַב פָּפָּא הָא מַנִּי רַבִּי אֶלִיעֶזֶר הִיא וְכוּ', ולדבריו פסח לא בעי עקירה, ואם כן כשמתו בעליו נעשה קרבן שלמים, והטעם ששורפים אותו מיד, משום שרבי אליעזר סובר ששלמים ששחטם לשם פסח פסולים. ומדובר כאן ששחט את הקרבן בפירוש לשם פסח (רש"י), אבל אם שחט את הקרבן בסתמא, כשר לשלמים, שהרי הוא שלמים ו'סתמא לשמה' [אמנם, לפי התירוצים הקודמים של הגמ' שצריך עקירה או שמדובר בדחוי, אם כן גם באופן ששחט בסתמא הרי זה פסול] (חכם צבי קס, בישוב תמיהת המהרש"א מדוע הוצרך רש"י לפרש שמדובר בשוחט לשם פסח).

ולתירוצו של רב פפא בהכרח שעקירה בטעות הויא עקירה (ראה לעיל עב, א ובתוס' שם ד"ה שמעת), שהרי מחשבה זו פוסלת את הקרבן אף שחשב שהוא באמת קרבן פסח, שלא ידע שמתו בעליו ונעשה קרבן שלמים (צל"ח; רעק"א, אולם ראה שפת אמת).

דְּהָוֵה לֵיהּ פְּסוּלוֹ בְּגוּפוֹ, ומוכח מכאן שקרבן שנפסל במחשבת 'שלא לשמה' [כגון קרבן פסח וחטאת], נשרף מיד ואינו טעון עיבור צורה (חי' מרן רי"ז הלוי על הרמב"ם עמ' 94 ד"ה אולם, אולם ראה קהלות יעקב זבחים ב).

דְּהָא לֵית לֵיהּ לְרַבִּי אֶלִיעֶזֶר טוֹעֶה בְּדָבָר מְצָוָה פָּטוּר, ומוכח מכאן, שהטעם שהמשנה פוטרת מחטאת כששחטו ונמצא טריפה או שמשכו הבעלים את ידם ממנו, הוא משום 'טועה בדבר מצוה' ולא משום אונס, שהרי מדובר כאן במשכו ידם שהוא אונס ואף בזה סוברת הגמ' שלרבי אליעזר חייב (תוס' לעיל ע"א ד"ה שחטו, וראה מרומי שדה במשנה לעיל עא, ב שתמה מדוע בנמצא טריפה אינו אונס). ויש שפירש שטעם הפטור במשנה הוא משום אונס (רש"י במשנה שם ד"ה פטור, וראה מרומי שדה שם וזבח תודה שיישבו את דבריו עם דברי הגמ' כאן).

אִם יֵשׁ שֶׁהוּת בְּיוֹם לַיְדֵע וְכוּ' חָיָיב, וכיון שיש לו שהות לברר אם מתו בעליו, אינו נחשב 'טועה בדבר מצוה' אלא שוגג וחייב (רש"י), והתנא של המשנה סובר שגם באופן זה נחשב 'טועה בדבר מצוה', כיון שלא היה לו לחוש שמא מתו הבעלים (ר"י מלוניל עא, ב ד"ה מפני).

כְּגוֹן שֶׁהָיוּ בְּעָלִים טְמֵאֵי מֵת וְנִדְחוּ לְפֶסַח שֵׁנִי. ויש שתמהו, שהיה אפשר להעמיד שרבי ישמעאל דיבר על פסח שני, שאם נטמאו הבעלים שוב אין לו תקנה (שפת אמת), או אפילו בפסח ראשון, וכגון שהיה הפסח בסוף שנתו, שאינו ראוי לפסח שני (שם מדברי חתנו, וראה ריב"ן שמביא עוד אופן שהגמ' היתה יכולה לתרץ).

מִשָּׁנָה. נוֹתֵן אֶת כָּרְעָיו וְאֶת בְּנֵי מֵעָיו לְתוֹכוֹ, ואף שהכרעיים ובני המעיים אינם נצלים ממש על האש שהרי הם בתוך הבהמה, מכל מקום גם הם נחשבים צלויים, כשם שחתיכת בשר שמנה נחשבת כולה צלויה, אף שהחלק הפנימי שלה אינו נוגע באש. או שגזירת הכתוב היא לצלות את כולו כאחד אף שהחלק הפנימי אינו נצלה ממש על האש. ונפקא מינה באופן שצולה את הכרעיים ובני המעיים של קרבן פסח בתוך בהמת חולין אחרת, שלביאור הראשון הקרבן כשר, כיון שגם צליה שאינה על האש ממש נחשבת צליה, אבל לביאור השני הקרבן פסול, שהרי נאמרה הלכה לצלות את כולו כאחד (ירושלמי פסחים ז, א, ע"פ גירסת הפני משה וביאורו, אולם ראה ביאור הגר"ח קניבסקי שם, וראה עוד תוס' ר"ש משאנץ).

כְּמִין בִּישׁוּל הוּא זֶה – שכרעיו ובני מעיו מתבשלים בתוכו, כמו בתוך קדירה (רש"י), ורבי עקיבא סובר כרבי (לעיל מא, א) שאסור לצלות קרבן פסח ב'צלי קדר' [-בשר המתבשל בתוך קדירה ללא מים או שאר משקים, אלא בנוזלים הנפלטים ממנו עצמו], אולם לחכמים שסוברים שמותר לצלות קרבן פסח ב'צלי קדר', מותר לצלות את כרעיו ובני מעיו בתוכו (יד דוד; אור חדש, אולם ראה שם שלדעת תוס' שם ד"ה איכא, אפשר לומר שרבי עקיבא סובר גם כחכמים). ויש שסובר, שהאיסור לצלות את כרעיו ובני מעיו בתוכו, הוא מדרבנן משום שנראה כבישול, ואין בזה איסור מדאורייתא גם לרבי שסובר ש'צלי קדר' אסור מדאורייתא, כיון שהמים שנפלטים מהבשר, יוצאים החוצה דרך בית השחיטה [שנמצא כלפי מטה, ודם הבהמה זב דרכו החוצה, כמבואר בתוס' (ד"ה כיצד)], ורק ב'צלי קדר' אסור מדאורייתא, הואיל והבשר מתבשל בתוך סיר ואין למים להיכן לצאת (שפת אמת וכע"ז במאירי, וראה בשפת אמת שם, שמשום כך רש"י בחומש [שמות יב, ט] פירש כדעת רבי יוסי הגלילי שנותן את בני מעיו לתוכו, כיון שמדאורייתא גם רבי עקיבא מודה שמותר).

אֵין צוֹלִין אֶת הַפֶּסַח לֹא עַל הַשַּׁפּוּד וְלֹא עַל הָאַסְכְּלָא, והמשנה הוצרכה לכתוב כן בפירוש, ואי אפשר ללמוד כן ממה שמבואר ברישא שצולים את הפסח על שיפוד של רימון, ומשמע מזה שאין צולים אותו על שאר דברים, כיון שהדין של הרישא הוא רק לכתחילה, ובדיעבד אם צלה את הפסח על שאר עצים כשר, אבל בסיפא התחדש, שאם צלה את הפסח על מיני מתכות, פסול אפילו בדיעבד (אור חדש, וראה מלאכת שלמה על המשניות).

מַעֲשֶׂה בְּרַבָּן גַּמְלִיאֵל שֶׁאָמַר לְטָבִי עַבְדּוֹ וְכוּ', ומוכח שגם לאחר חורבן הבית עדיין הקריבו קרבנות ציבור, שהרי רבן גמליאל היה לאחר חורבן הבית (שאילת יעבץ א, פט, ע"פ תוס' ביצה כג, א ד"ה תליסר). ויש שפירש, שגדי זה לא היה קרבן פסח, אלא רבן גמליאל אכל גדי מקולס בליל פסח זכר לפסח [כמבואר במשנה בביצה (כב, ב), שלדעתו עושים גדי מקולס בלילי פסחים], ומחמת חביבותו קרא לו 'פסח' (רש"ש).

גְּמָרָא. בְּנִבְנָא בַּר שַׁתָּא דְּלֵית בֵּיהּ קִיטְרֵי, אבל שאר אילנות יש בהם קשרים גם כשהם בני שנה (שפת אמת; כסא רחמים).

זֶה חֵם מְקָצָתוֹ חֵם כּוּלּוֹ, ולכן אם הכניס כף מתכת חלבית לסיר בשרי או להיפך, צריך שיהיה בסיר פי ששים מכל הכף, ולא רק ממה שנכנס לסיר, שהרי במתכת חם מקצתו חם כולו, ואם כן הכף כולה פולטת לתוך הסיר. ויש סוברים, שצריך שיהיה בסיר פי ששים רק ממה שנכנס לסיר, ולא מכל הכף, כיון שאף שחם מקצתו חם כולו, מכל מקום אינו פולט אלא מהחלק שנמצא בתוך הסיר, ולא מכל הכף (ב"י יו"ד צד ד"ה התוחב, וראה שו"ע שם, א שהביא את שתי הדעות).

אֵיזֵהוּ גְּדִי מָקוּלָּס – 'מקולס' הוא תרגום של כובע נחושת, כיון שתולים את בני מעיו מעל ראשו [כדעת רבי עקיבא], והם נראים ככובע נחושת בראש גיבור (רש"י). ויש מפרשים, שתולה אותם בתנור חוצה לו בצידו, ואינם תלויים בשיפוד (רש"י לעיל נג, א ד"ה מקולסין; רמב"ם קרבן פסח ח, י, ע"פ ביאור מראה הפנים על הירושלמי פסחים ז, א, וראה מהר"י קורקוס שם).

דְּאָסוּר לֶאֱכוֹל בְּלֵילֵי פֶּסַח במקום שלא נהגו לאכול צלי (רש"י), אבל במקום שנהגו לאכול צלי, מותר לאכול אפילו גדי שלם צלוי, וגדי שאינו שלם מותר בכל מקום (אור זרוע פסחים רל). ויש סוברים שגדי שלם צלוי אסור לאכול בכל מקום, ובמקום שלא נהגו לאכול צלי, אסור לאכול גם גדי צלוי שאינו שלם (רמב"ם חמץ ומצה ח, יא, וראה צל"ח ומנחת חינוך ז, טו שתמהו על רש"י). ■ וכן נפסק להלכה (שו"ע או"ח תעו, א).

בַּזְּמַן הַזֶּה, ונראה כאוכל קדשים בחוץ (רש"י), ומשמע מלשון הברייתא שרק בזמן הזה אסור לאכול גדי מקולס, כיון שיבואו לטעות שקדושת המקדש בטלה ומותר להקריב קדשים בכל מקום, אבל בזמן שבית המקדש קיים, מותר למי שאינו נמצא בירושלים לאכול בליל פסח גדי מקולס שאינו קרבן פסח, כיון שכולם יודעים שמקריבים קרבן פסח רק במקדש ולא במקום אחר, ולא יאמרו שהקריב קדשים בחוץ (פמ"ג או"ח תעו משב"ז א אות ה; חתם סופר). ויש שפירש להיפך, שבזמן הבית ודאי שאסור לצלות גדי מקולס, שיבואו לומר שאוכל קדשים בחוץ, והברייתא חידשה שאפילו בזמן הזה שאין קדשים, אסור לאכול גדי מקולס, שמא יאמרו שמותר לאכול קדשים בחוץ (צל"ח).

נָחֳתַךְ מִמֶּנּוּ אֵבֶר וְכוּ', אֵין זֶה גְּדִי מָקוּלָּס, והדין לצלות את הפסח בשלימותו, הוא רק לכתחילה, אבל בדיעבד כשר גם אם צלו אותו כשהוא חתוך (תוס', וראה שם שהביא כמה ראיות לזה), ויש סוברים שפסול גם בדיעבד (תוס' הרשב"א משאנץ בשם הירושלמי ובדעת רש"י להלן עה, א ד"ה חתכו).

הָאי מוּלְיֶיתָא שַׁרְיָא – עופות [או בשר] הממולאים בבשר אחר בתוכם, מותר לצלות את שניהם יחד, אפילו אם מלחו אותם רק מליחה מועטת [כך שעדיין נשאר בהם דם הנפלט בשעת הצליה], כדין בשר לצליה שאינו צריך מליחה גמורה (ע"פ רש"י, וכע"ז ברמב"ם מאכלות אסורות ו, יב-יז). ויש סוברים, שבשר שצולים אותו אינו צריך מליחה כלל, כיון שהאש שואבת את כל הדם, וגם אם נשאר קצת דם בבשר מותר לאוכלו, שהרי דם איברים שלא פירש מותר באכילה (תוס'; טור יו"ד עו). ■ להלכה, צלי אינו צריך מליחה (שו"ע יו"ד עו, א). ויש סוברים שצריך קצת מליחה, והמנהג למולחו לפני הצליה (רמ"א שם, ב), אך אם אין לו מלח, יכול לצלותו בלי מליחה (יד יהודה שם פי' הקצר י).

וְהָא קָא בָלַע דָּמָא, הבשר החיצוני בולע את הדם שנמצא בבשר הפנימי (ע"פ רש"י ד"ה והא), אבל הבשר הפנימי אינו בולע את הדם שנמצא בבשר החיצוני, כיון שטבע האש למשוך אליה את הדם, ולכן הדם של הבשר החיצוני נמשך אל האש ולא אל הבשר הפנימי (פרי חדש יו"ד עז, ב, ע"פ הרמ"א שם, א, אולם ראה רבינו דוד שתמה על רש"י). ויש סוברים שגם הבשר הפנימי בולע את הדם של הבשר החיצוני, ושאלת הגמ' היא על שניהם (רבינו דוד, וראה ש"ך שם, א).

■ המשך במילואים עמ' 126

כיצד ⁽א⁾ צולין את הפסח מביאין שפוד של רמון ותוחבו לתוך פיו עד בית נקובתו ונותן את כרעיו ואת בני מעיו לתוכו דברי ר' יוסי הגלילי ר"ע אומר ⁽ב⁾ כמין בישול הוא זה אלא תולין חוצה לו. ⁽ג⁾ אין צולין את הפסח לא על השפוד ולא על האסכלא א"ר צדוק מעשה בר"ג שאמר לטבי עבדו צא וצלה לנו את הפסח על האסכלה: **גמ'** וניתי של מתכת ⁽ד⁾ איידי דחם מקצתו חם כולו וקמטוי מחמת השפוד ורחמנא אמר ⁽א⁾ צלי אש ולא צלי מחמת דבר אחר וניתי של דקל איידי דאית ליה שיבי מפיק מיא והוי כמבושל וניתי של תאנה איידי דמחלחל מפיק מיא והוה ליה כמבושל וניתי של אלון של חרוב ושל שקמה איידי דאית ביה קיטרי מפיק מיא של רמון נמי אית ביה קיטרי שיעי קיטרי ואבע"א בנבגא בר שתא דלית ביה קיטרי והא איכא בי פסקיה דמפיק לבי פסקיה לבר. מתני' דלא כרבי יהודה דתניא ⁽ה⁾ רבי יהודה אומר כשם ששפוד של עץ אינו נשרף כך שפוד של מתכת אינו מרתיח אמרו לו זה חם מקצתו חם כולו וזה חם מקצתו אינו חם כולו: ונותן את כרעיו וכו': ⁽ו⁾ תניא רבי ישמעאל קורידהו ⁽ז⁾ תוך תוך ר"ט קורידהו גדי מקולס ⁽ח⁾ ת"ר ⁽ה⁾ איזהו גדי מקולס דאסור לאכול בלילי פסח בזמן הזה כל שצלאו כולו כאחד נחתך ממנו אבר נשלק ממנו אבר אין זה גדי מקולס השתא יש לומר נחתך ממנו אבר דאף על גב דקא מטוי ליה בהדיה אמרת לא נשלק מיבעיא א"ר ששת ששלקו במחובר. אמר רבה ⁽י⁾ האי מולייתא שריא א"ל אביי והא קא בלע דמא א"ל כבולעה כך פולטה נימא מסייע ליה נותן את כרעיו ואת בני מעיו לתוכו מ"ט לאו משום דאמרינן כבולעו כך פולטו אמרי שאני התם כיון דאיכא בית השחיטה דמחלחל מידב

רש"י

כיצד צולין. שפוד של רמון. טעמא מפרש בגמרא: ונותן את כרעיו כו'. כדכתיב ⁽ב⁾ צלי אש ראשו על כרעיו וגו', כולו כאחד משמע: כמין בישול הוא זה. שמבשל בני מעיו בתוכו כמו בתוך הקדירה: תולין חוצה לו. תוחבן בשפוד למעלה מפיו של טלה: לא על השפוד. של ברזל, כדמפרש בגמ' שהמתכת כשמתחמם מקצתו מתחמם כולו, ונצלה הפסח מחום השפוד שבתוכו, שהפנימי מתחמם ע"י קצתו החיצון, והוה ליה פסח צלי מחמת דבר אחר, ורחמנא אמר צלי אש: אסכלא. גראיל"ש ⁽א⁾ בלע"ז, וכולה חד טעמא: גמ' שיבי. קנלי"ר ⁽ב⁾, שעשוי שורות שורות: מחלחל. כעץ של ערבה ושל אגוז שיש להן מוח מבפנים: אלון. יוסכ"א, שהוא קשה: איידי דאית בהו קיטרי. ובעי למישעינהו בסכינא, מפיק מיא דרך מקום חתך הסכין, והוה ליה פסח מבושל: שיעי קיטריה. ואין צריך להעביר סכין עליהם: בנבגא בר שתא. נטיעה בת שנתה: והא איכא בי פיסקי. ראש השפוד שהוא מקום חתך, ומוציא מים: דמפיק לבי פיסקי לבר. חוץ לפי הפסח, דאי מפקי מיא לא עיילי לפסח: כשם שהשפוד של עץ. כשתולין אותו בתנור ומכוסה בטלה אין מה שבתוך הטלה נשרף, שהטלה מגין עליו, כך שפוד של מתכת אין מה שבתוך הטלה מרתיח מחמת חום מקצתו היוצא חוץ לטלה: אמרו לו. אע"פ שאין פנימי של עץ נשרף, אבל פנימי של מתכת מרתיח, שזה של עץ חם מקצתו לא חם כולו, והוה ליה צלי אש, וזה של מתכת חם מקצתו חם כולו ואפילו מה שמכוסה ממנו, הלכך הו"ל צלי שפוד: רבי ישמעאל קורידהו תוך תוך. דנותן לתוכו ס"ל, וכשמרתיחין ומתבשלין בתוכו נשמע קול רתיחתן תוך תוך כקול הסיר. ל"א כתב בספרים ישנים תכבר, לשון תוך ובר, כלומר ממולא מבפנים ונראה מבחוץ, כעין שממלאין גדיין ותרנגולין שלנו, ודוגמא גבי אביגיל (שמואל א כה) ⁽ג⁾ חמש צאן עשויות ומתרגמינן חמש עאן תכברין, משם רבי קלונימוס: מקולס. לשון ⁽ד⁾ כובע נחשת דמתרגמינן קולסא דנחשא (שם יז), ⁽ה⁾ דסבירא ליה תולין למעלה בראשו, ונראים ככובע נחשת על ראש גבור: איזה גדי מקולס. דתנן בפרק מקום שנהגו (ד' נג.) שאסור לאכול צלי בערבי ⁽ג⁾ פסחים בזמן הזה במקום שלא נהגו ⁽ה⁾: כאחד. דדמי לפסח, ונראה כאוכל קדשים בחוצה לארץ ⁽ד⁾: נשלק מיבעיא. קס"ד דנחתך והדר נשלק, ומשעה שחתכו קודם צלייתו תו לא הוי מקולס: האי מולייתא. אינפלדור"א ⁽ה⁾ בלע"ז, כמו שאנו ממלאין הטלאין והתרנגולין בין בשר לעצמות: שריא. ואפילו לא בישלו ⁽ו⁾ את הבשר שנותנים לתוכו מותר ואפילו מלחו כמליחת צלי, דאי במליחה כל צורך לקדירה, פשיטא: והא קא בלע. הטלה דם היוצא מן הבשר הכנוס בתוכו: פולטו. לחוץ, ששואבו חום האור:

תוספות

כיצד צולין. ותוחבו לתוך פיו (א). אומר ר"י מש"ה תוחבו דרך פיו לפי שנותן הגס שבשפוד למטה כדי שלא יפול הפסח ואז הוי בית השחיטה למטה וקדייב דמא דרך שם: **נחתך** ממנו אבר אין זה מקולס. נראה לריב"א דמצוה לקלסו אבל משום הכי לא מיפסיל מדאמר לקמן בפרק האשה (דף פח:) גבי ה' שנתערבו עורות פסחיהן ופריך והא איכא חד דלא נפיק ומשני משום דלא אפשר דהיכי נעביד נייתי כל חד וניתנו אי דידי בעל מום הוה להוי האי פסח ואי לא להוי שלמים הא איכא חזה ושוק ופריך וניתי כל חד כהן בהדיה והשתא איך יעשו כן והא חזה ושוק דאסורים לזרים אי אפשר לצלותן עם הפסח וצריך לחותכן ולא הוי מקולס אלא משום הכי אין נפסל. וכן תנא לקמן (דף עה.) חתכו ונתנו על גבי גחלים רבי אומר אני שזה צלי אש משמע חתכו לגמרי מיהו רש"י פירש לקמן חתכו שלא הבדילו אלא (ב) נירמו בשנים ושלשה מקומות:

האי מולייתא שריא. פי' בקונטרס אע"פ שלא מלחו אלא לצלי. ולר"ת נראה דלצלי לא בעי מליחה כלל דלא מיבעיא כשנצלה הבשר יפה יפה ונפלט כל הדם דשרי דיותר מפליט ע"י האש מע"י המלח דמעשים בכל יום שמבשלים כבד אחר צלייתו אע"פ שמחמירים לבשלו אחר מליחתו אלא אפילו לא נצלה כל צורכו דלא נפלט כל הדם מותר אע"ג דאמרינן בפ"ק דכריתות (דף ד: ודף כב.) דאיכא לאו בדם האברים ה"מ דוקא כשפירש אבל כל זמן שלא פירש ולא יצא לחוץ שרי כדמוכח בפ' מפנין (שבת קכח.) דבשר (ג) טפל מותר לטלטלו משום דחזי לאומצא אלמא יכול לאוכלו בלא מליחה. ועוד דאמרי' בפ' כל הבשר (חולין דף קיא.) דכבד אחר שחלטוהו ברותחין או בחלא מותר לבשלו לפי שמצמיתין הדם בתוכו ואין מניחין אותו לפלוט דקאמר התם רב הונא חלטי ליה בחלא ורב נחמן חלטי ליה ברותחין סבר רב פפא קמיה דרבא למימר חלייה אסור אמר ליה אי חלייה אסור איהו נמי אסור דכי היכי דפליט הדר בלע אלא ודאי חלייה נמי שרי דמצמית הדם ואין מניחו לפלוט ואפ"ה שרי באכילה. ואין לאסור צלי שלא נמלח ולא נצלה כל צורכו משום שמחמת האש הדם נפרש מבפנים מצד זה לצד זה דמה שיוצא לחוץ מסרק שריק ⁽ו⁾ ומה שנשאר בפנים אע"פ שפירש מצד זה לצד זה לא הוי כדם האברים שפירש דהא איכא מאן דאסר במסכת חולין (דף קיב.) לאכול ככר שחתך עליה בשר מפני דם הבשר שנכנס לתוכו ואפילו הכי משמע דבשר עצמו מותר אע"פ שלא יצא כל דמו. ודבר תימה הוא לרש"י מה מועלת מליחה לצלי דאין הבשר יוצא מידי דמו עד שימלחנו יפה יפה ⁽ז⁾ אלא ודאי לא בעי מליחה כלל וכן קבל ר"י מר"ת. ובהקומץ רבה (מנחות כא.) גבי מליחת קדשים דקאמר כיצד (ד) עושה מביא את האבר ונותן עליו מלח וחוזר והופכו ונותן עליו מלח ומעלהו ויש לגרס בתר הכי אמר אביי וכן לצלי לא גרסינן לצלי אלא וכן לקדירה וכן כתוב ברוב ספרים. והא דאמרינן בפרק קמא דביצה (יא.) ושוין שמולחין עליו בשר לצלי לאו משום דבעי מליחה אלא שמנהג למולחו. והא דאמרינן בכל הבשר (חולין קיג.) רב ששת מלח גרמא גרמא תרי מ"ט לא משום דפריש מהאי גיסא ובלע האי חד נמי פריש מהאי גיסא דקאמר היינו שפירש לגמרי לחוץ אבל מבפנים שרי כדפרישית: **כבולעו** כך פולטו. בפ' כל הבשר (חולין קיא.) (ה) שרי כבדא עילויה בישרא בדיעבד משום דדם מישרק שריק התם לא שייך להזכיר כלל טעם של כבולעו כך פולטו שהדם נופל שם מבחוץ ושריק ואינו נבלע. ומטעם כבולעו כך פולטו נמי לא הויא שריא התם גבי כבד אלא בדיעבד ואע"ג דבא למישרי הכא גבי פסח לכתחלה אע"ג דבני מעיו בתוכו ואיכא נמי כבד גבי פסח לא רצו להחמיר משום דכתיב (שמות יב) ⁽ב⁾ ראשו על כרעיו ועל קרבו. ואפילו מאן דאסר בכבדא עילויה בישרא לא קשה ליה מתניתין דפסח דמדרבנן אסר ובפסח לא החמירו אי נמי הוא יעמיד כגון שמלח בני מעים מליחה גמורה דאפילו לקדירה מתירו ר"ת ⁽ח⁾ על ידי מליחה גמורה ואפילו לפי מנהג העולם שאין מבשלים כבד על ידי שום מליחה מכל מקום כיון דנמלח כמליחת קדירה נתמעט דמו ולא אסר טפי משאר בשר שלא נמלח דבשרא על גבי בשרא שרי לכתחלה לכולי עלמא. **ויש ללמוד** היתר במולייתא אפילו נמלח בשר החיצון ושהה כדי מליחה והפנימי לא נמלח מדמייתי ראיה מטפילת בר גוזלא דשרי מטעם כבולעו כך פולטו. אע"פ שמעשים בכל יום שאוסרים בשר שנפל בציר ומלח שנפלט ואין מותר אפילו בצלי ועדיפא מינה היה אוסר ר"ת תרנגולת שנמלחה בקערה אף על פי שלא שהתה שם שיעור צלייה ולא פלטה אפילו חצי דמה ואסרה לאוכלה צלי משום דלא מפליג רבה ⁽ט⁾ גבי אין מולחין בשר אלא בכלי מנוקב בין שהה הרבה לשהה מעט: שאני

עין משפט נר מצוה

א א ב מיי' פ"ח מהל' ק"פ הלכה י:
ב ג ד שם הלכה ט:
ג ה מיי' פ"ה מהל' מאכ' הל' יא סמג עשין מא טוש"ע א"ח סימן תעו סעיף א:
ד ו מיי' פ"ו מהלכות מאכלות אסורות הלכ' יז סמג לאוין קלז טור ש"ע י"ד סי' עג ס"א [רב אלפס חולין פרק ז עמוד לא וכן הרא"ש שם סי' י"ג]:

רבינו חננאל

כיצד צולין את הפסח שפוד של רמון כו'. ואקשי' ולמה אינו צולהו בשפוד של מתכת. **ושני' דאיידי דחם** מקצתו חם כולו וכיון שנתחמם ראש השפוד כולו המשוקע נמצא חמום השפוד צולה בשר הפסח ורחמנא אמר צלי אש ולא צלי ברזל. ושפוד של דקל אית ביה שיבי כגון שאיבה ומפקי מיא. ותאנה איידי דמחלחלא מפקי מיא. **והאלון והחרוב והשקמה הני כולהו אית בהו קטרי** מקום שצומחין ומגדלין אמירין ונצרים וכשחותכין אותן אותו מקום חתך מפקי מיא וכיון דמפקי מיא על הבשר הוה ליה כמבושל לפיכך אין עושין מהן שפוד לצלות בו הפסח. **רמון אע"ג דאית ביה קטרי שיעי** כלו' סתומין הן ומקום חיתוכו והוא ראשו שפולט מים מוציאו חוץ לבשר: **ירושלמי** כל העצים יבשים מבחוץ ואין יבשים מבפנים ורמון יבש מבחוץ ויבש מבפנים ורבי יהודה דמכשיר בשפוד של מתכות אוקימ' למתני' דלא כותיה: **נותן את כרעיו ואת בני מעיו לתוכו.** תניא ר' ישמעאל קוריהו תוך בר כלומר נותן כרעיו שהן מבחוץ בתוכו. ר' טרפון קורהו גדי מקולס: **ת"ר איזהו גדי מקולס** פי' שאסור לאכלו בלילי פסחים בזמן הזה דתנן ביום טוב פ"ב ועושין גדי מקולס בלילי פסחים בזמן הזה וחכמים אוסרים והלכתא כחכמים. גדי מקולס כל שצלאו כאחד נחתך ממנו אבר או נשלק ממנו אבר אין זה מקולס. **ואוקימנא נחתך ממנו אבר** נחתך ונתפרק האבר מן הגדי ממש. **ונשלק דקתני** שלא נחתך האבר אלא היה צולהו ושפת קדרה בצדו ונתן ירך הגדי כמות שהוא בלא חתיכה בתוך הקדרה ונתבשלה אין זה גדי מקולס ומותר בזמן הזה: **אמר רבה מוליתא שריא** פי' מליתא עוף או כבש מלא בשר בתוכו ונצלה בתוכו. **ואמר אביי כבולעה כך פולטה** כלומר כשם שבולע מן הבשר שבתוך העוף או שבתוך הכבש כך פולטו בולעו מבפנים פולטו מבחוץ. **וקיימא** לן דהא מילתא בצליה היא דהא בענין הפסח [נאמר] אבל בבישול או בשליקה לא. **ואתינן לסיועי' ממתני'** דתני נותן את כרעיו ואת בני מעיו לתוכו. **ודחינן** שאני התם כיון דמחלחל בית השחיטה

מסורת הש"ס עם הוספות

א) תוספתא פ"ה ה"ח, ב) מכילתא פרשת בא פרשה ו, ג) [ברכות לח. עירובין כט:], ד) [תוספתא ביצה פרק ב הי"א], ה) עיין או"ז הל' פסחים סימן רל ד"ה תנן בפרק מקום שנהגו ובצל"ח, ו) חולין שם, ז) חולין קיג., ח) חולין קי: תוד"ה כבדא עי"ש, ט) [בחולין קיג. ושם איתא שמואל].

הגהות הב"ח

(א) תוס' ד"ה כיצד צולין וכו' לתוך פיו נ"ב נראה דאף למאי דאסיק אדעתיה מקמי דמשני דשאני בית השחיטה מידב דייבי נמי צריך לומר תוחבו דרך פיו כו' דאם היה [תוחבו דרך נקובתו אין] הדם יוצא מהמזרקים כיון דלא הוי בית השחיטה למטה דם נשאר שם ממזרקים שנחתכו בשחיטה: (ב) בד"ה נחתך וכו' שלא הבדילו אלא חתכו בשנים ושלשה מקומות למהר צלייתו הס"ד: (ג) ד"ה האי וכו' דבשר תפל מותר וכו': (ד) שם כיצד הוא עושה מביא: (ה) ד"ה כבולעו וכו' שרינן כבדא:

גליון הש"ס

רש"י ד"ה מקולס. דס"ל תולין. עי' רש"י לעיל נג. ד"ה מקולסין וביצה כב: ברש"י ד"ה מקולס:

הגהות וציונים

א] רשת: ב] חריצים: ג] בלילי (גליון): ד] [כאוכל קדשים בחוץ כצ"ל. עיין תוי"ט פרק ד' משנה ד] (גליון), וכ"ה בכת"י ובפי' הריב"ן ובאו"ז: ה] מילוי: ו] ס"א שריא ואפילו לא מלחו את הבשר שנותנים לתוכה אלא כמליחת צלי. חכ"מ (גליון):

תורה אור השלם

א) וְאָכְלוּ אֶת הַבָּשָׂר בַּלַּיְלָה הַזֶּה צְלִי אֵשׁ וּמַצּוֹת עַל מְרֹרִים יֹאכְלֻהוּ: [שמות יב, ח]

ב) אַל תֹּאכְלוּ מִמֶּנּוּ נָא וּבָשֵׁל מְבֻשָּׁל בַּמָּיִם כִּי אִם צְלִי אֵשׁ רֹאשׁוֹ עַל כְּרָעָיו וְעַל קִרְבּוֹ: [שמות יב, ט]

ג) וַתְּמַהֵר אֲבִיגַיִל וַתִּקַּח מָאתַיִם לֶחֶם וּשְׁנַיִם נִבְלֵי יַיִן וְחָמֵשׁ צֹאן עֲשׂוּיוֹת וְחָמֵשׁ סְאִים קָלִי וּמֵאָה צִמֻּקִים וּמָאתַיִם דְּבֵלִים וַתָּשֶׂם עַל הַחֲמֹרִים: [שמואל א' כה, יח]

ד) וְכוֹבַע נְחֹשֶׁת עַל רֹאשׁוֹ וְשִׁרְיוֹן קַשְׂקַשִּׂים הוּא לָבוּשׁ וּמִשְׁקַל הַשִּׁרְיוֹן חֲמֵשֶׁת אֲלָפִים שְׁקָלִים נְחֹשֶׁת: [שמואל א' יז, ה]

ליקוטי רש"י

שיבי. שהן מלקים [לעיל לעיל ל: ועי' ליקוטי רש"י בע"ב]. ד"ה קורצת. תוך תוך. שמבושל יפה ונלמתק כולו עד שנימוח וכשהוא רותח דומה כמשמיע קול זה תוך תוך [עירובין יט.]. גדי מקולס. גלויים כשהן שלמין ותולין כרעיהן וקרסוליהן וקרביהם סביבותן בשפוד [ברכות יט.]. קורהו מקולס לפי שתולה כרעיו חוצה לו בגלוי כקובע כלי זיינו בגלוי [לעיל נג ע"א]. ומקולס לשון גבור מזוין שכלי זיינו תלוין לו בגלוי כדמתרגמינן וכובע נחשת וקולסא דנחשא (שמואל א' יז, ה) [ביצה כב ע"ב].

ה א מיי׳ פ״ו מהל׳ מלכים הלכה ו סמג עשין קלו טור ש״ע ר״ד סי׳ שנ סק״ק:
ו ב מיי׳ שם הלכה יט סמג עשין קלו טור ש״ע שם סעיף ט״ו ר״ד סי׳ עח ס״ק:
ז ג מיי׳ שם הלכה יח סמג עשין קלו טור ש״ע שם סעיף ט״ו ר״ד סי׳ עח ס״ק:
ח ד מיי׳ שם הלכה יט סמג עשין קלו טור ש״ע שם סעיף ט״ו ר״ד סי׳ עח ס״ק ושמעון ד׳ ושמעון ד׳:
ט ה מיי׳ שם הלכה יג סמג עשין קלו טור ש״ע שם סעיף ט״ו ר״ד סי׳ עח ס״ק:
י ו מיי׳ שם סעיף ט״ו ר״ד סי׳ עח ס״ק:

רבינו חננאל

מידב דאיב ולא כלע. ואחרונו נמי לסיוע מהא דתנן הלב קודעו ומצויא את דמו לא קודעו קודעו לאחר בישולו ומחה. ודחי׳ שאני לב דשיע כלומר הלב מחזק הוא ואינו פולט הדם שבתוכו וכי קודע ליה מאחר בישולו מוצאו בחוכו ומשלילהו ומותר. וגרסי׳ בכריתות פ׳ דם שחוטה בבהמה אמר רבי זירא אמר רב לא שנו הלב קודעו לאחר בשולו ומותר אלא בלב ערף הוושיל ואין בו דם כזית אבל לב בהמה דיש בו כזית אסור ותיבעיין עליו כרת. וקאמר רב בדם דאחי בלב מבחוץ דאמר רבי זירא אמר רב בשעה שהנשמה יוצאה משוף כלומר מגוע בדגרסינן בקיבת עולה כהן שדעתו יפה שורפה חזקה; ואמרינן אינו דומיא דחלייהא שריא דאמרי׳ בבולעו ותליא. וקפה ל״י דהיכי דמי מי גללה בשר כל צרכו חף המוכל מותר דלא גרע ממלחיה דתמרין לעיל דתליגי לקדירה שפיר דמי ואי לא גללה כל צרכו חמאי בשר מותר מלחא גריס הוא משעע דעיו למימר דבשר שרי ותימה למה יהא מותר תע״ג דהם התבניה שרי כיצד הקדירה לא אכלה ואי ס״ד דתמרין מקום להם בלועה דמ״ד גומרי מלמיח בתמרי מקום על כרחין בריכין למלק דתמרין מקום דתמרין וע״ש תמיכה מי מפשר שהיו יוצה כולו. ועוד מדמייתי בתמרין הפי תלח דתלוע תלח יומח מכלל דעד דשתח שתח פירי בתלח ממש. **ולשון אחר שפיכת** תלח שתולעים לותו בו לחכר בלייתו והוח נמחט לתוכו **קשה** לחיח לן למימר דתי תלויה תקום לחיכו ומקום לתמרין בכל הבשר כל שהבשר בלוע בתמרין שהבשר דלית בה שורייך דמא אמר ליה מר בר אמימר לרב אשי אבא מגמגם ליה גמועי איבא דאמרי רב אשי גופה מגמג ליה גמועי. אמר ליה מר בר אמימר לרב אשי אבא ׳האי חלא דחליט ביה חדא זימנא תו לא תאני חליט ביה מאי שנא מחלא מתמהא דחלטינן ביה התם איתיה לקוחא

עד: כיצד צולין פרק שביעי פסחים

שאני לב דשיע. גרסה לכל שכן דמצמן הוא יותר שיע. **ורבמה ר״ת** דלוקח לגבי דם דסמיך למעיין דשיע שאני לב דמצמן שיע ולהכי גבי לב לא קתני שמוסר ותיע ומתר מלקתני מלוח דשיע ולא מילי אלא שהיא טרודה לפלוט לה בלועה[1]. **ומיהו תוי״ט בשם ר״ם** דהכל דמסקינן שאני לב דשיע דיחוש בעלמא הוא וכהכי מסקינן בסמוך דמוליא ליה שריא:

טפלן ליה בר אוזא. פירש קונטרס דהייט מפטרי״ש[2]. ותומר ר״ם וריב״ם דלשון טפל הוא ממש דכי דמסמע דהייט מיתה כמו בנות עשיריס טופלות חותן כפולה (נעל דף מג.). ועוד דבפטרי״ש לא מסקינן כפולה כך פולטו למזון לגף פלטי ממקום ממנה יצא בתוכו. **על כן נראה** דהייט מה שהגלים לטוח בעיסה שנלילה רכה וגלילם לעשות סביב קורקבנים ובני מעיים שמשימין תוחם בשפוד וטחין סביבותן בעיסה רכה בעין קרפי״ס[3]:

מאן דאמר אפילו פומיה ליתח. אף על גב דלמסקינן לעיל[4] שאני בית שחיטה דמסלמל ומרי אף על גב דלא למסקינן כפולטו שאני התם שהמלל רמג ביותר ולא דמי לפומא דמוליאתא:

וכן ביצי. פי׳ קונטרס לשחיטה ומנמל לשיחת קנה עליהו קנמא לשחוט ממש דמא כלשחיטה קנמא דמשה (חולין נג.) ס׳ קנמי הוו דציני כו׳ ממש דמא: **אסמיק חלייה** אפור. **פירש קונטרס** מוהל היולת ממנו כשמוסמו ולא נרסינן הוא דשרי מישאב שאיב והילבתא מישאב שאיב וכן ביעי התבינהו ומלחינהו אפילו לקדרה שריין תלינהו בשפודא שריין מידב דייב אחתינהו אגומרי פליגי ביה רב אחא ורבינא חד אסר וחד שרי מאן דאסר מצמית צמית ומאן דשרי מישאב שאיב וכן מיזרקי תחביה ומלחיה אפילו לקדרה שרי תלייה בשפודא בית השחיטה לתתאי שרי מידב דאיב אחתיה אגומרי פליגי רב אחא ורבינא חד אסר וחד שרי מאן דאסר מצמית צמית ומאן דשרי מישאב שאיב והילבתא מישאב שאיב. ״האי אומצא דאסמיק חלייה אסיר לא אסמיק חלייה שרי רבינא אמר אפילו לא אסמיק נמי חלייה אסיר אי אפשר דלית בה שורייך דמא אמר ליה מר בר אמימר לרב אשי אבא מגמג ליה גמועי איבא דאמרי רב אשי גופה מגמג ליה גמועי. אמר ליה מר בר אמימר לרב אשי אבא ׳האי חלא דחליט ביה חדא זימנא תו לא תאני חליט ביה מאי שנא מחלא מתמהא דחלטינן ביה התם איתיה לקוחא

מידב דייבי. לפי שכשנמלה בתוגר ופי בית שחיטתו למטה, הדם יוצא דרך חלל הלוגר שקורין פולגל״ש[5] ושומא דרך בית שחיטה: **דאחה בישוה.** קס״ל לגמר בישולו כלי קמקר, דלגי נמי קדי בישול, כדמפיש בדברי הימים (ג לה)[6] ויבשלו הפסח באש כמשפט[7]: **דשיע.** ולא בלע, ואפילו בקדירה נמי שרי, ואף על גב דליכא למימר כך פולטו: **בפ״ה.** בשיפה, שקורין פסטע״ל[8] ושומא דרך בית שחיטה: **אי מצי טפ״ה.** אם יש טעם יפה בלחם: **הב לי דאיבוי.** וסיימנא לרבה: **בבמידא.** בשיפה של בלח, ואיהו נדבקה כל כך ופקרמא מלויה, והדם יוצא ממנה: **דמיפריי.** לשון פילוחין: (ו) **ואי לאו דחזיא.** לבחם: **דיוכ.** לשון זכוכית בעז ולעל מרפה מוהל בלחם שוב בלחם: **בי זוזא חיורא.** לרוף, שמין בו מדמיעות סם, ואי לא לא מכל מיעיה: **בחיורתא.** קמח נקיים כעין שלנו, שחיטה קולת: **דשריר.** קשה, ואיהו פולטו: **דבמידא.** דמתרעין לעיל דמיקריי: **בין אבמיק.** מוהל שבחוך בלחם **בין אבמיק** שרי, שהדם ולחי יוצא, ולוהב זה ולחי לא נמות כל הוא: **והילבתא בוזא״יתא שריא ואפילו פומא ליע.** כשהיל מלויה בחגור, ותע״ג דעכבוני מין נקב בלחם הדם, שרי, כפולטו בשר החיטין כך פולטו, ומוס הסור שומנו: **אומצא ביעי ומיזרקי.** לומלא דלחמרק, מחיוכות בשר לחקנטור״ש[9] בלע״ז, וכן ביצי זכר לחמרק, וכן מיחרקי חוטין גסין שהן וירידין שבנים שבחיטה: **פליגי בה.** כלמפרש פלוגמייהו לקמיה לחמיה מגומרי: **בבל התורה ביה.** כל היכא דחזיק פלוגמייהו ולוימנר שממה מד אמר לקולא ומד אמר לחומרא מלא פירש מי שהיקל ומי שהמחמיר, דע שכל שחם לחומרא ובריבוי לקולא, והלכתא כפולן כדברי המיקל: **מידב דייב.** ופשיל דמי לף בממלח מעט בחוגת לגי: **צמתו.** ולמו ונגלע בו: **שאיבי ליה.** שוחטים לחם הסם: **חליה.** מוהל היולת ממנו כשמוסמו. ליענא לחמיעא, שמוטלין חומו בחומץ לחחר לגייחו ולמו נסחט לחוכו: **אבמיק חליה אפיר.** לף גרסי׳ הוח ולחיה, (ג) וכך לחם לחמר לה למיקל, ולחמיה מודי לחמיר: **מגמג ליה.** להסוח חלח: **חיא.** חומץ לחלוז לו ביה לגי לחיבוח כדי לכוליל הבשר: **לא חליט ביה ימנא אחריתי.** לפי שלין בו כח עוד: **מתמהא.** חלח מעיקרו, לחלטינן ביה: לקוחה

מכורת חש״ם עם הוספות

ס) חולין דף קפ. [כריתות דף כב.]. ב) [ע״ל בעמוד ערך שמר פי׳ ר״ח חלבון פירוחיו ושם שוגן לפיטכל בלעיס חלבון ר״ח חולין פה.]. ג) חולין דף נב.: ד) נדרים מט., ה) חולין צו., ו) [תוספות פרק י משנה יח], ז) עיין חולין יח:, ח) סוף ע״א, ט) ע״א ד״ה האי י) [הלכות דם].

הגהות הב״ח

(ו) רש״י ד״ה אי לאו למיל לשון זכוכית וכו׳ חיורא לשון זכוכית וכו׳ שוב בלחם צרוף שלין בו כל״ל והל״פ: (ב) ד״ה לפמיק וכו׳ דרב אחא:

גליון חש״ם

גמ׳ שאני ב״ב דשיע. מלשון הכתוב (ישחקאל מז ד) לא ותאכל למעני:

תורה אור השלם

א) וַיְבַשְּׁלוּ הַפֶּסַח בָּאֵשׁ כַּמִּשְׁפָּט וְהַקֳּדָשִׁים בִּשְּׁלוּ בַּפְּרוּרִים וּבַצֵּלָחוֹת וְדַיְּצוּ לְכָל בְּנֵי הָעָם:
[דברי הימים ב׳ לה, יג]

הגהות אור זרוע

א) וַיְבַשְּׁלוּ הַפֶּסַח בָּאֵשׁ כַּמִּשְׁפָּט וְהַקֳּדָשִׁים בִּשְּׁלוּ בַּפְּרוּרִים וּבַצֵּלָחוֹת וְדַיְּצוּ לְכָל בְּנֵי הָעָם:

ליקוטי רש״י

קורטני לאחר בישולו. ומעמע כריחות (לף כב). מוקים לה בלב שף שלין בדמו מזיח כיון שם לף קדוש מחמ כעוט אבל בשאר בהמה מיח כיון שם לף קדוש ומיט טוען הוא לפיטכל בלעיס אבל כשאר לחמרין בעפמים שלין בו לשיע [חולין קט ע״ב]. ובכל הבשר בוחה. רב אחא לחמ אמר מכי בשלוקו חל אמר מכי בשלוקו הסוח לחמיקל רביעה והסוח לחומרא רב אחא. חתבינה. מחיטה הכנה. שפודא. בשפודא. כחוך חסנור לצלות כלא חפסה ומלחה בלא כלי שף מלילחה לגי דבר מועט. שריו מידב דייב. הוחיל ומלוי שפיר דמי. מוצבות צבוחת. אלטטרייט״ן בלחמיקל הבשר ומיט מוליח לח דמו וחוח בלוה בחוכו ומקום. מיזרקי. מוטי בלוגר ומיזקן. בית השחיטה ״ת״חאי. שנים הממשיה מלמעה. מידב דאיב. דקך החחל ומפיל דאי [חולין צג:].

קוֹרְעוֹ לְאַחַר בִּישׁוּלוֹ וּמוּתָּר וְכוּ', דְּאַמְּרִינַן כְּבוֹלְעוֹ כָּךְ פּוֹלְטוֹ, והטעם שלכתחילה צריך לקורעו לפני הצליה, כיון שחוששים שמא ישכח לקורעו לאחר הצליה (פמ"ג יו"ד עב שפ"ד י; יד יהודה שם פי' הקצר ב, וראה שפת אמת).

שַׁאנִי לֵב דְּשִׁעֵי מבפנים וכל שכן מבחוץ, כך שמשני צידיו אינו בולע דם, ולכן מותר לבשלו בקדירה ואחר כך לקורעו ולהוציא את דמו, ולא צריך דוקא לצלותו (רש"י תוס', ע"פ מהרש"א), אמנם, לב שהתבשל ביחד עם שאר איסורים, אסור באכילה משום שבלע איסור, שרק דם שהוא סמיך אינו נבלע בלב, אבל שאר איסורים נבלעים גם בלב (תוס'). ויש שסוברי, שרק מצידו הפנימי הוא חלק ואינו בולע, אבל מצידו החיצוני הוא בולע, ולכן גם לתירוץ הגמ' מותר רק לצלותו ואסור לבשלו (רבינו דוד ורשב"א חולין קט, ב ד"ה וכתב הרמב"ן, בשם הרמב"ן).

ותירוץ זה של הגמ' לא נפסק להלכה, כיון שהגמ' אמרה כן רק כדיחוי לכך שאין ראיה ממשנה זו שאומרים 'כבולעו כך פולטו', אבל מאחר שבגמ' להלן נפסק להלכה שאומרים 'כבולעו כך פולטו', שוב אין ראיה מהמשנה שהלב אינו בולע, אלא הוא בולע כשאר האיברים, והדם יוצא בצליה [ומה שאמרו 'לאחר בישולו', היינו לאחר צלייתו, וכמו שהבינה הגמ' בקושיא], ולכן גם למפרשים שסוברים שלפי תירוץ זה מותר לבשל את הלב ולא צריך דוקא לצלותו [כיון שאינו בולע], למסקנת הגמ' צריך דוקא לצלותו ואסור לבשלו (תוס'; תוס' הרשב"א משאנץ, וראה מהרש"א). ויש שסובר שתירוץ זה נפסק להלכה, ואם בישלו את הלב ואחר כך קרעוהו והוציאו את דמו, מותר לאוכלו (רמב"ם מאכלות אסורות ו, ו; רשב"א חולין קט, ב ד"ה לימא). ■ להלכה, מותר רק לצלותו ואסור לבשלו [כתוס'] (שו"ע יו"ד עב, ב).

טַפְלֵיהּ הֲהֵיא בַּר גּוֹזְלָא לְרַב - כיסה את העוף בבצק כעין פשטידא"א (רש"י), ואף שבלילתה עבה ורואים בתנור שמקום הפשטידא יבש ואינו פולט מים, אין זה משום שהדם אינו נפלט דרך הבצק, אלא הוא נשרף מיד מחום התנור (אור זרוע בשר בחלב תסד). ויש סוברים שדם אינו נפלט דרך בצק שבלילתו עבה, וכאן מדובר שכיסו את העוף בבצק שבלילתו רכה והדם נפלט דרכו החוצה (תוס', ראה ש"ך יו"ד עח, א).

וְאָמַר לֵיהּ אִי מְעַלֵּי טְפֵלֵיהּ הֲב לִי וְאֵיכוֹל, ועוף זה לא נמלח לפני שכיסו אותו בבצק, ולכן הביאה מכאן הגמ' ראיה שאומרים 'כבולעו כך פולטו' (רבינו דוד).

וְהֵילְכְתָא דְּסַמִּידָא בֵּין אַסְמִיק וְכוּ' דְּשָׁאַר קְמָחִים וְכוּ' - ב'סמידא' ודאי נפלט הדם, ולכן מותר לאוכלו אפילו שהוא אדום, ותולים לומר שהאדמומית היא מוהל היוצא מהבשר ואינו דם, ב'חיורתא' ודאי לא נפלט הדם, ולכן אסור לאוכלו, אלא שאם יצא מוהל צלול לגמרי, התברר בוודאות שיצא מהבשר כל הדם. ובשאר קמחים, כיון שלא ידוע אם הדם נפלט מהם או לא, תלוי אם הם אדומים או לא [אך אין צריך שיצא מהם מוהל צלול לגמרי כדי להתירם] (רבינו דוד). ■ להלכה, עוף שלא נמלח וכיסו אותו בבצק וצלו אותו, אסור לאוכלו, ואף שהגמ' מחלקת בין סוגי הקמחים, וכן אם המוהל אדום או לא, כיום אין אנו בקיאים בזה ולכן יש לאסור בכל האופנים (שו"ע יו"ד עח, א).

וְהֵילְכְתָא מוּלְיֵיתָא שְׁרֵי אֲפִילּוּ פּוּמָּא לְעֵיל. ■ וכן נפסק להלכה (שו"ע יו"ד עז, א, וראה לעיל ע"א ד"ה כבולעה, פרטים נוספים בהלכה זו).

הַאי אוּמְצָא דְּאַסְמִיק מחמת מכה שקיבלה הבהמה ונתקבץ שם דם, ודם זה אסור באכילה גם אם לא בישלו את הבשר, וצריך להוציאו על ידי מליחה או צליה [כדלהלן], ואינו כדם איברים שלא פירש שמותר באכילה [אם לא בישלו את הבשר] (רא"ש חולין ז, יא, טור יו"ד סז). ויש שפירש, שחתיכת בשר זו האדימה מחמת ששרו אותה בחומץ זמן רב, ומחמת כן נעקר הדם האיברים ממקומו ונאסר באכילה (רא"ש חולין שם, יב, ע"פ תוס' ד"ה אסמיק, וראה מהרש"א על התוס').

חֲתָכֵיהּ, שכיון שנצרר הדם, אין המלח יכול להוציא את כולו אלא אם כן יחתוך את הבשר תחילה (רבינו דוד).

שַׁפְּדֵיהּ בְּשַׁפּוּדָא שָׁרֵי מֵידָם דָּיֵיב - תלאו על שיפוד בתוך התנור לצלותו בלא חיתוך ומליחה, ומלחו קצת כדי מליחת צלי (רש"י חולין צג, ב ד"ה תלייה, לשיטתו לעיל ע"א שגם בצליה צריך מליחה מועטת), ומשמע שבצליה אין צריך חיתוך (ב"י יו"ד סז ד"ה אבל), משום שהצליה מוציאה את כל הדם הצרור גם ללא חיתוך (שפת אמת, ראה שם ביאור נוסף). ויש סוברים שגם בצליה צריך חיתוך כמליחה (תוס' חולין צג, א ד"ה חתכיה, וראה שם שכן דעת רש"י, וראה עוד ב"י שם סה ד"ה ומליחה, בשם כמה פוסקים).

אַחֲתֵיהּ אַגּוּמְרֵי פְּלִיגִי בָּהּ רַב אַחָא וְרָבִינָא וְכוּ', והחילוק בין 'שפדיה בשפודא' ל'אחתיה אגומרי', שבשיפוד הבשר תלוי באויר התנור ויש לדם מקום לזוב, אבל כשמניחו על גחלים, אין מקום לדם לזוב (ב"ח יו"ד סז, ה, ע"פ רש"י חולין צג, ב ד"ה דאיב, ותוס' חולין שם ע"א ד"ה חתכיה). או שכשתולהו על שיפוד מנקב את הבשר, ונקב זה נחשב חיתוך, אבל כשמניחו על גחלים ללא נקב, אין לדם מקום לצאת (ב"ח שם, ע"פ מרדכי חולין תרצג ותוס' ד"ה דאסמיק).

וְכֵן בֵּיעֵי - ביצי זכר שהאדימו (רש"י), ואף שעל הביצים יש קרום שאסור לאוכלו משום דם, כמבואר בגמ' בחולין (צג, א), ואם כן גם אם לא האדימו הביצים אסור לאוכלן בגלל הקרום, מכל מקום לקרום זה לא מועילה מליחה או צליה ואסור לאוכלו [לדעת רש"י], ובהכרח שמדובר כאן שהקרום הוסר, וצריך למלוח אותם משום שהם עצמם האדימו (שפת אמת). ויש שפירש, שמדובר כאן על ביצי זכר רגילות שלא האדימו, והמליחה או הצליה נצרכות כדי להתיר את הקרום באכילה (תוס').

וְהִלְכָתָא מִישְׁאָב שָׁאֵיב. ■ להלכה, נצרר הדם מחמת מכה, אסור לבשל את הבשר עד שיחתוך את מקום המכה וימלחנו יפה, אבל מותר לצלותו בין על שיפוד ובין על גחלים ללא חיתוך ומליחה [כדעת רב אחא] (שו"ע יו"ד סז, ד). ויש שסובר שלכתחילה צריך לחותכו גם לצליה [כתוס'] (ט"ז שם, ב, בדעת הרמ"א).

הַאי אוּמְצָא דְּאַסְמִיק חַלְיֵיהּ אָסִיר - חתיכת בשר שהאדימה מחמת מכה שקיבלה הבהמה, ולעיל נחלקו רב אחא ורבינא האם כשמניחים אותה על גחלים יוצא ממנה הדם או לא, אך גם לרב אחא שסובר שהבשר מותר באכילה, המוהל שיוצא ממנה אסור באכילה, ואף שבמליחה ובצליה על שיפוד גם המוהל מותר באכילה, אך בצליה על גבי גחלים המוהל אסור באכילה, כיון שצליה זו אינה מוציאה את כל הדם כצליה על שיפוד, ולכן אף שהבשר עצמו מותר באכילה כיון שנשאר בו רק דם מועט שמתבטל בחתיכה, אך המוהל אסור באכילה כיון שמעורב בו דם (רש"י, ע"פ ביאור השפת אמת, ובכך מיישב תמיהת התוס' שתמה מדוע המוהל אסור באכילה לאחר הצליה).

■ המשך במילואים עמ' 126

הָכָא לֵיתָא לְקִיּוּהָא דְּפֵירָא בְּעֵינֵיהּ. ■ וכן נפסק להלכה (שו"ע יו"ד סז, ו).

וְאִם אַסְכָּלָא מְנוּקֶבֶת מוּתָּר, ואסכלא זו עשויה ממוטות ברזל, ויש רווח גדול בין מוט למוט, ומניחים את השיפוד שעליו תלוי הפסח לרוחב האסכלא, ונמצא שהפסח אינו נוגע כלל בברזל, אלא הוא באויר שבין מוטות האסכלא (רש"י, וראה שפת אמת שתמה לדבריו מדוע המשנה לא אמרה שאם הפסח לא נגע באסכלה מותר), והחידוש בכך הוא, שלא גזרו שלא לצלות על אסכלא מנוקבת, שמא יבוא לצלות על אסכלא שאינה מנוקבת (ר"י מלוניל לעיל עד, ב; מאירי עד, א). ויש שפירש, שאסכלא מנוקבת היינו אסכלא שיש בה נקבים, ומותר לצלות את הפסח על הברזל ממש, כיון שהאש שולטת בכל הבשר על ידי הנקבים שבאסכלא (שפת אמת, בדעת הרמב"ם קרבן פסח ח, ט, וראה שם שביאר מה החילוק בין אסכלא מנוקבת, למשנה להלן [ע"ב] נגע בחרסו של תנור, וראה עוד כסף משנה שם).

תַּנּוּר שֶׁהִסְקִיקוֹ בְּקָלְיפֵי עָרְלָה וּגְרָפוֹ וְכוּ'. הקדמה: נחלקו בגמ' (לעיל כו, ב) האם פת שנאפתה בתנור שהוסק בקליפי ערלה נאסרת או לא, רבי סובר 'יש שבח עצים בפת', ולכן הפת אסורה כיון שהיא הושבחה מאיסורי הנאה, וחכמים סוברים 'אין שבח עצים בפת' [כיון שהאש באה ממה שנשרף כבר שאינו אסור בהנאה, ולא מהעצים בעין שהם אסורים בהנאה (תוס' שם ד"ה חדש)]. ודנה הגמ' כאן, בתנור שהוסק בעצי ערלה וגרפו אותו, האם בחום שיש בתנור יש שבח עצי ערלה ואוסר את הפת, אפילו שכעת אין בו קליפי ערלה.

וצדדי הספק הם, האם החום שנשאר בתנור לאחר שגרפו ממנו את הקליפי ערלה, נחשב כאילו עדיין יש כאן עצים בעין, והפת אסורה כיון שיש שבח עצים בפת, או שהחום אינו נחשב כעצים בעין, והפת מותרת כיון שאין כאן עצי איסור (חי' רבי אריה לייב מאלין א, טו). ויש שפירש, שלפי שני הצדדים החום אינו נחשב כעצים בעין, וצדדי הספק, כיון שהחום שאופה אותה נוצר על ידי איסור הנאה, האם החום נחשב כדבר ממשי ולכן הוא אסור בהנאה ואוסר את הפת שנאפתה בו, או שהחום אינו נחשב כדבר ממשי, ולכן אינו אסור בהנאה, והפת שנאפתה בו מותרת (חזו"א יו"ד נט, ז).

ואף שלעיל (שם) מבואר, שגם לרבי שסובר ש'יש שבח עצים בפת', אם אפה על גבי גחלים של איסורי הנאה, הפת מותרת, מכל מקום בתנור גרוף הסתפקה הגמ' שמא הפת אסורה, כיון שהחום של התנור הוא מחמת השלהבת שנוצרה על ידי איסור הנאה, אבל החום שיש בגחלים, הוא מחמת שהם בעצמם רותחים, ומכיון שהם נחשבים כעפר ומותרים בהנאה, הפת גם היא מותרת בהנאה (תוס'). ויש שפירש, שהגמ' לא מסתפקת האם הפת אסורה או מותרת, שאם בתנור שיש בו גחלים, הפת מותרת בהנאה, כל שכן כשהוא גרוף ואין בו גחלים, אלא כיון שבסמוך הגמ' מוכיחה מברייתא שאפילו בתנור גרוף הפת אסורה בהנאה, כהקדמה לכך שאלה הגמ' מה הדין בתנור גרוף (תוס' ר"י"ד, וראה רש"י לעיל שם ד"ה בשילה, ומהרש"א ושפת אמת כאן).

אָמַר לֵיהּ הַפַּת מוּתֶּרֶת. ■ וכן נפסק להלכה (שו"ע יו"ד קמב, ד, וראה עוד פרטים בזה בביאורנו לעיל כז, א ד"ה אפה).

תַּנּוּר שֶׁהִסְקִיקוֹ וּגְרָפוֹ וְכוּ' אֵין זֶה צְלִי אֵשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר צְלִי אֵשׁ צְלִי אֵשׁ שְׁתֵּי פְעָמִים, ומיעוט זה נצרך רק אם תלה את הפסח באויר התנור, והוא התחמם מחום האש שדלקה בתנור, אבל אם נגע הפסח בדפנות התנור, גם ללא מיעוט זה הוא פסול, כיון שהוא לא נצלה על האש אלא בחום של דפנות התנור [כמבואר במשנה להלן ע"ב] (מאירי). ויש סוברים שגם אם הפסח נגע בדפנות התנור, הוא נפסל רק משום שנאמר פעמיים צלי אש (ע"פ רש"י להלן ע"ב ד"ה יקלף, ותוס' ד"ה נכוה, וראה עוד משמר הלוי א על המשנה שם).

אַעֲצִים דְּאִיסּוּרָא קָא קָפִיד רַחֲמָנָא וְהָא לֵיתַנְהוּ, שהתורה הקפידה באיסור הנאה בערלה דוקא מעצי הערלה, אבל כשגרפו התנור אין זו אפיה מעצי ערלה, ולמפרש (לעיל ד"ה תנור) שהנדון בגמ' הוא האם החום נחשב כדבר ממשי ונאסר בהנאה, או שאינו נחשב כדבר ממשי ואינו נאסר בהנאה, כוונת הגמ' כאן, שאף שבקרבן פסח מוכח שהחום נחשב כשלהבת שיש בה ממש, ולכן לולי שהתורה מיעטה בפירוש, היה אפשר לצלות קרבן פסח בתנור גרוף, מכל מקום החום נוצר רק מהאפר שמותר בהנאה, ולא מהעצים שאסורים בהנאה (חזו"א יו"ד נט, ז).

חֻתְכוֹ וּנְתָנוֹ עַל גַּבֵּי גֶּחָלִים רַבִּי אוֹמֵר אוֹמֵר אֲנִי שֶׁזֶּה צְלִי אֵשׁ, ודין זה נאמר רק לגבי צליית קרבן פסח, שגם גחלים נחשבים כאש, אבל בישול על גחלים של איסורי הנאה, אינו אוסר את הפת באכילה כמבואר לעיל (כו, ב), כיון שאפילו שגחלים נחשבים 'צלי אש', אך אינם עצי איסור, וכפי שהגמ' תירצה בתירוץ השני לעיל לגבי תנור גרוף, אולם לתי' הראשון של הגמ' שמה שנחשב צליה לגבי קרבן פסח נחשב גם כצליה באיסורי הנאה [והטעם שצליה בתנור גרוף אינה אוסרת את הפת, משום שלומדים מקרבן פסח שצליה זו אינה צליה לכל דיני התורה], בהכרח שהגמ' כאן סוברת כמאן דאמר שרק בישול על גחלים עוממות אינו אוסר את הפת בהנאה, אבל בישול על גחלים בוערות אוסר את הפת בהנאה (ראה לעיל כז, א), וכאן מדובר שצולה את הפסח על גחלים בוערות (מהרש"א, ע"פ דבר שמואל תנינא).

הָא לֹא רַבִּי רַחֲמָנָא מִכָּוֵה מִכָּוֵה גֶּחָלִים לָאו אֵשׁ נִינְהוּ, אולם כאן אי אפשר לתרץ שלאחר שהתורה ריבתה שגחלים נחשבים כאש לגבי 'מכווה', נחשבים הם כאש גם לגבי צליית קרבן פסח, וכפי שתי' הגמ' לעיל לגבי תנור גרוף, כיון שלגבי 'מכווה' מרבים שכל תולדות האור נחשבים כ'מכווה' אפילו שהם לא אש, אבל לגבי צליית הפסח תולדות האור אינם נחשבים כאש, משום שלגבי פסח צריך לצלות על אש, ותולדות האור אינם כאש (רעק"א; הגהות רא"מ הורוויץ, וראה שם שתמהו על תוס' ששאל, מדוע הגמ' לא תירצה כן).

כִּי אִיצְטְרִיךְ קְרָא לְגַחֶלֶת שֶׁל מַתֶּכֶת שהאש אינה נתפסת בה, ומשום כך אינה נחשבת כאש, אבל גחלת של עץ שהאש נתפסת בה, נחשבת כאש גם ללא ריבוי מהפסוק (שפת אמת), ומכיון שגחלת של מתכת אינה כאש, אסור לצלות עליה קרבן פסח (רעק"א, וראה שם שיתכן שהגמ' להלן ע"ב חזרה בה, וראה עוד ביאורנו להלן שם ד"ה רבינא).

אָתְיָא שְׁרֵיפָה שְׁרֵיפָה מִבְּנֵי אַהֲרֹן וְכוּ', ומגזירה שוה זו לומדים שגם שריפת נשמה וגוף קיים נחשבת שריפה, אבל שריפת גוף ונשמה ודאי נחשבת שריפה, ובסמוך ביארה הגמ' מדוע באמת לא שורפים בת כהן בשריפת גוף ונשמה (מהרש"ל ומהרש"א, ע"פ רש"י ד"ה קמ"ל ובסנהדרין נב, ב ד"ה קמ"ל, וראה מנחת חינוך מצוה רסא אות א, שאם אין אפשרות להשליך אבר לפיה, יתכן ששורפים אותה בחבילי זמורות). ויש מפרשים, שמהגזירה שוה לומדים שרק שריפת נשמה וגוף קיים נחשבת שריפה, אבל שריפת גוף ונשמה אינה נחשבת שריפה (מהרש"ל; הגהות הב"ח ב).

■ המשך במילואים עמ' 127

וגרפו ואפה בו את הפת מהו. תימה לריב"א מאי קבעי הא קתני סיפא (ג) בישלה ע"ג גחלים דברי הכל מותרת ואפי' למאן דמוקי התם[ס] בגחלים עוממות לא גרע חומו מחום חרס התנור שגרפו. ותירץ ר"י שאני גחלים שאין חומן בא מחמת השלהבת אלא מחמת עצמן ועפרא בעלמא הן אבל חום התנור שגרפו מחמת חום שלהבת האבוקה בא שהוא איסור גמור הילכך מיבעי ליה **ותימה לר"י** כיון דהפת אסור כשאבוקה כנגדו[ס] וחום אבוקה אסור א"כ כשגרפו ואפה בו את הפת נמי יהא אסור הפת. **ופי' ר"י** דאפילו כשאבוקה כנגדו לא אסור אלא מדרבנן **ולא משמע כן** בשמעתין וגם לא הוה שייך לפלוגי אי יש שבח עצים בפת אי לא[י]. **ובירושלמי**[י] דייק כשהפסח נצלה בתנור והגחלים תחתיו הלא חום התנור כמו כן מבשלו והוי צלי מחמת דבר אחר ומפרש כי איכא אש האש נוגה כח התנור והתנור מצרף חום הגחלים שלא יתפזר: **אין** לי אלא שנכוה באש מניין כו'. אע"ג דשחין ומכוה שוין לכל דבר דשחין ומכוה מטמאים בשבוע אחד בשיער לבן ובפשיון[ח] מ"מ נפקא מינה לענין צירוף דשחין ומכוה אין מצטרפין: **נכוה** בגחלת בגפסים כו'. תימה מה בין גפסים רותח וסיד לחרסו של תנור דאמרינן לעיל טעמא דכתב רחמנא צלי אש שני פעמים הא לאו הכי צלי אש קרינא ביה והכא איצטריך סיד וגפסים רותח ריבויא אבל מאש לא הוה ידענא: **הא** לאו הכי גחלת לא איקרי אש. נראה לרשב"א דהוה מצי למימר גלי רחמנא במכוה וגמרינן מיניה ולא איצטריך לשנויי בע"א אלא משום לשון אחרון דלעיל. **מיהו תימה** אמאי לא משני דרבי איירי בגחלים לוחשות והכא לא איצטריך לרבויי אלא עוממות דלא איקרי אש כדמוכח בסמוך. וי"ל נהי דגחלת דקרא היינו עוממות סתם גחלת דמשנה ודברייתא הוי לוחשות: **באש** תשרף לרבות כל שריפות. דתשרף ריבויא הוא דהוה מצי למיכתב באש תמות: **למעוטי** אבר מעיקרו. הקשה ה"ר יוסף נימא באש פרט תשרף כלל ונעשה כלל מוסף על הפרט ורבי כל מילי ואפילו אבר מעיקרו דלא דמי לפרט. וי"ל דכלל דתשרף קאי אפרט כלומר במה תשרף באש הלכך לא מרבינן מתשרף אלא דומיא דאש דקאי עילויה והוי כלל הצריך לפרט דאמרינן בכיסוי הדם (חולין דף פח:) דאין דנין אותו בכלל ופרט. ריב"א. **והקשה רבינו יעקב דאורלינ"ש** אמאי איצטריך קרא למעוטי אבר מעיקרו הא שמעינן ליה מדאיצטריך לא תבערו למעוטי שאין שריפת בת כהן דוחה שבת[ט] מכלל דאין יכול לשורפה באבר מעיקרו דאי יכול לשורפה בו א"כ פשיטא דלא דחיא שבת כיון דיכול לעשות בלא דחיית שבת. ואומר ר"י דלא פירכא היא כלל דאיצטריך קרא היכא דליכא אבר מעיקרו דאי לא תימא הכי תיקשי אמאי איצטריך קרא דלא דחי שבת כיון שיכול להרתיח פתילה של אבר מערב שבת: [ועיין תוס' יבמות ו: ד"ה טעמא]:

לקיוהא דפירא בעיניה הכא ליתא לקיוהא דפירא בעיניה: אין צולין את הפסח וכו': מעשה לסתור חסורי מיחסרא והכי קתני [א]ואם אסכלא מנוקבת מותר ואמר רבי צדוק מעשה בר"ג שאמר לטבי עבדו צא וצלה לנו את הפסח על האסכלא מנוקבת. בעא מיניה רב חיננא בר אידי מרב אדא בר אהבה [א]תנור שהסיקו בקליפי ערלה וגרפו ואפה בו את הפת לדברי האוסר מהו א"ל [ב]הפת מותרת א"ל והאמר רב חיננא סבא אמר רבי אסי אמר רבי יוחנן [ג]תנור שהסיקו וגרפו וצלה בו את הפסח אין זה צלי אש שנאמר [א] צלי אש [ב] צלי אש שתי פעמי' טעמא דגלי רחמנא צלי אש צלי אש שתי פעמים הא לא גלי רחמנא הוי אמינא צלי אש הוא א"ל גלי רחמנא התם וילפינן מינה ואי בעית אימא התם טעמא דכתב רחמנא צלי אש שתי פעמים הא לא כתב רחמנא צלי אש שתי פעמים הוה אמינא אאש קפיד רחמנא ואפילו גרפו נמי צלי אש הוא אבל הכא אעצים דאיסורא קא קפיד רחמנא והא ליתנהו. ת"ר [ד]חתכו ונתנו על גבי גחלים רבי אומר אומר אני שזה צלי אש רמי ליה רב אחדבוי בר אמי לרב חסדא מי אמר רבי גחלים אש נינהו ורמינהו [ג] מכות אש אין לי אלא שנכוה באש [ג] [ה]נכוה בגחלת ברמץ בסיד רותח בגפסים רותח וכל דבר הבא מן האור לאיתויי חמי האור מניין ת"ל מכוה מכוה ריבה טעמא דרבי רחמנא מכוה מכוה הא לא רבי רחמנא מכוה מכוה גחלים לאו אש נינהו א"ל גחלת של עץ לא איצטריך קרא לרבויי כי איצטריך קרא לגחלת של מתכת. וגחלים של מתכת לאו אש הוא והא גבי בת כהן דכתיב [ד] באש תשרף [ג] ואמר רב מתנה [ו]פתילה של אבר היו עושין לה שאני התם דאמר קרא באש תשרף לרבות כל שריפות הבאות מן האש וכ"ש אש עצמה ונקיף לה חבילי זמורות ונקלה אתיא [ד] שריפה [ה] שריפה מבני אהרן מה להלן שריפת נשמה וגוף קיים אף כאן שריפת נשמה וגוף קיים ונעביד לה חמי האור משום דרב נחמן [ז] דאמר ר"נ אמר קרא [ו] ואהבת לרעך כמוך ברור לו מיתה יפה וכי מאחר דאיכא רב נחמן גזירה שוה למה לי אמרי אי לאו גזירה שוה ה"א שריפת נשמה וגוף קיים לאו שריפה היא ואי משום דרב נחמן ניפוש לה חבילי זמורות טובא כי היכי דתמות בעגלא קמ"ל ואלא באש ל"ל לאפוקי אבר מעיקרו. אמר ליה רבי ירמיה לרבי זירא וכל היכא דכתיב באש תשרף לרבות כל שריפות הבאות מחמת אש הוא והא גבי פרים הנשרפים דכתיב בהו [ז] ושרף אותו על עצים באש ותניא באש ולא בסיד רותח ולא בגפסים רותח א"ל הכי השתא התם כתיב באש והדר תשרף לרבות כל שריפות הבאות מחמת האש הכא כתיב ושרף אותו על עצים באש לבסוף אש למימרא דאש אין מידי אחרינא לא התם נמי כתיבא שריפה לבסוף דכתיב על

לקיוהא דפירא. איגרו"ר[א], טעם הפרי עומד בו שלא הוציאו ממנו כלום, ואע"פ שהוחלש מאליו ונתקלקל טעמו, מוליא דם, שכחו בקרבו: **הכא ליתא לקיוהא דפירא בעיניה.** שבלעו צלי הראשון: **מנוקבת.** עשויה כבריחים כעין שלנו, ויש חלל גדול בין בריח לבריח, ונותן השפוד לרוחבו, וכל הטלה נצלה באויר שבין שני בריחים, שאין בשרו נוגע בברזל: **לדברי האוסר.** בפרק כל שעה [כו:] רבי אומר הפת אסורה: **מהו.** הכא אין שבח עצים בפת: **צלי אש.** קרינא ביה, וגבי עצי איסורא מיהא ניתסר, דהתם לא כתיב מיעוטא: **אאש קפיד רחמנא.** וחום התנור תולדת אש הוא, ואם תתן בו בגד נשרף ונעשה פחם ואש: **חתכו.** לפסח, ולא הבדיל, אלא חתכו בשנים ושלשה מקומות למהר צלייתו, אינקרני"ר[ב] בלע"ז: **ברמץ.** אפר רותח: **גפסים.** מין סיד הוא: **מניין.** שנידון משום מכוה ולא משום שחין. ואף על פי שמכוה ושחין שוין בטומאתן, נפקא מינה דחצי גריס מכת מכוה מחמת אור וחצי גריס מכת שחין שהוא לקות חום אחר שלא היה מחמת האור אין מצטרפין, בהכל שוחטין (חולין דף ח.) מפרש: **פתילה של אבר.** מתיכו וזורקו לתוך פיה: **תשרף.** כל מיני שריפה משמע, מדלא כתיב באש ונשתוק: **וכ"ש אש.** לשון קושיא הוא: **בני אהרן שריפת נשמה וגוף קיים הוא.** בסנהדרין (דף נב.), כמין ב' חוטין של אש נכנסו להן בחוטמיהן: **חמי האור.** רותחין, דהוי נמי שריפת נשמה וגוף קיים: **גזירה שוה.** מבני אהרן למה לי, תיפוק מהכא דלא מקפינן חבילי זמורות, דהא ברור ליה מיתה יפה בעינן: **אי לאו גזירה שוה הוה אמינא.** על כרחך אש ממש כגון להקיף חבילי זמורות בעינן, דאילו שריפת נשמה וגוף קיים לאו שריפה היא, וקרא שריפה אצרכה, ואי משום דרב נחמן דבעינן מיתה יפה, ה"א נפיש לה חבילים טובא, ירבו לה היסק גדול שתמות מהר: **קא משמע לן.** גזירה שוה דשריפת נשמה וגוף קיים נמי שריפה היא, וכיון דשריפה היא אהני דרב נחמן לאפוקי זמורות ורותחין (א): **אלא באש למה לי.** כיון דסופיה לרבות כל שריפות: **אבר מעיקרו.** שמוציאין אותו מן הקרקע רותח הוא בלא תולדת אש: **וכל היכא דכתיב אש.** וכתב נמי שריפה בהדיה, לרבויי כל שריפות אתא, בתמיה: **הכא.** כיון דכתיב שריפה ברישא ומשמע כל שריפות, והדר כתב אש, משמע דוקא אש קאמר:

עין משפט נר מצוה

עין משפט
נר מצוה

יא א מיי' פ"ח מהל' ק"פ הלכה ט:
יב ב מיי' פי"ו מהלכות מאכלות אסורות הל' כב טוש"ע י"ד סי' קמב סעיף ד:
יג ג ד מיי' פ"ח מהל' ק"פ הלכה י:
יד ה מיי' פ"ה מהל' טומאת צרעת הל' ח:
טו ו מיי' פט"ו מהל' סנהדרין הלכה ג:

רבינו חננאל

מחלא תמרא התם איתא לקיוהא דפירא כו'. רבינא אמר אע"ג דלא אסמיק חיליה אסור אי אפשר דלית ביה שורקי דדמא וקיי"ל כרבינא ולחומרא: מתני' אין צולין את הפסח על האסכלה. ואם היתה אסכלה מנוקבת מותר. ומבעי לן אליבא דמאן דאסר לצלות את הפסח על האסכלה דסבר כיון שאין האש בעצמה סובבת אותו אין צלי אש. תנור שהסיקו בקליפי ערלה שהן איסורי הנאה וגרפו ואפה בו את הפת לדברי (האומר) [האוסר] צליית הפסח באסכלה מהו אמר ליה רב אדא הפת מותרת. איני והאמר רבי יוחנן תנור שהסיקו וגרפו וצלה בו את הפסח אין זה צלי אש משום שנאמר צלי אש שתי פעמים ודייקי' טעמא דכתיב צלי אש קרינא ביה. ושני' גלי רחמנא בצליית אש דלאו אש היא וילפינן מינה. אי בעית אימא כו': ת"ר חתכו ונתנו על גבי גחלים רבי אומר אומר אני שזה צלי אש. ומי אמר רבי גחלת אש היא והתניא מכות אש אין לי אלא שנכוה באש ופרחה בה נגע הוא שהוא טמא. נכוה בגחלת ברמץ כו' מנין ת"ל מכוה מכוה ריבה כלומ' שינה ושלש הכתוב מכוה לרבות כל מכוה מחמת אש מדרבי לגחלת מרבויא דקרא ש"מ גחלת לאו אש היא. ושניא כי קא מרבי קרא גחלת של מתכת אבל גחלת [של] עץ ודאי אש היא. איני דגחלת של מתכות אינה אש והא בת כהן דכתיב בה באש תשרף [וא"ר מתנה פתילה של אבר. ושני' שאני התם דאמר קרא באש תשרף] מדלא כתיב תשרף באש דמשמע אין שריפה עולה לה אלא באש אלא כתב רחמנא באש תשרף לרבות כל שרפה הבאה מכח האש ואע"פ שאינה אש בעצמה. אבל פרים הנשרפים דכתיבא האש אחר שריפה שנאמר ושרף אותו על עצים באש אין שריפה עולה לה אלא באש עצמו למעט ציר רותח וגפסיס רותחים וכיוצא בהן. פי' הייא מהרה נ"א לעגל והוא מהרה. חילקם בלשון אבל הפתרון אחד.

מסורת הש"ס
עם הוספות

א) לעיל כו:, ב) [חולין ח.], ג) סנהדרין נב., ד) סנהדרין מה. וש"נ [וע"ש ג"ל ר"נ אמר רבה בר אבוה], ה) לעיל דף כז סוע"א, ו) עי' תוס' הרשב"א (כ"ש), ז) סוף ה"א, ח) נגעים פרק ג מ"ד, ט) יבמות ו ע"ב.

הגהות הב"ח

(א) רש"י ד"ה קמ"ל וכו' לאפוקי זמורות ורותחין נ"ב נראה לפענ"ד דהאי לישנא דרש"י לגדרין קא מפרשינן וה"ק דאהני דרב נחמן בהדי ג"ש לאפוקי זמורו' ורותחין דזמורות ממעטינן להו מג"ש ורותחין מדרב נחמן: (ב) תוס' ד"ה וגרפו וכו' קתני בסיפא נ"ב בפרק כל שעה דף כ"ו ע"ב:

תורה אור השלם

א) וְאָכְלוּ אֶת הַבָּשָׂר בַּלַּיְלָה הַזֶּה צְלִי אֵשׁ וּמַצּוֹת עַל מְרֹרִים יֹאכְלֻהוּ: [שמות יב, ח]

ב) אַל תֹּאכְלוּ מִמֶּנּוּ נָא וּבָשֵׁל מְבֻשָּׁל בַּמָּיִם כִּי אִם צְלִי אֵשׁ רֹאשׁוֹ עַל כְּרָעָיו וְעַל קִרְבּוֹ: [שמות יב, ט]

ג) אוֹ בָשָׂר כִּי יִהְיֶה בְעֹרוֹ מִכְוַת אֵשׁ וְהָיְתָה מִחְיַת הַמִּכְוָה בַּהֶרֶת לְבָנָה אֲדַמְדֶּמֶת אוֹ לְבָנָה: [ויקרא יג, כד]

ד) וּבַת אִישׁ כֹּהֵן כִּי תֵחֵל לִזְנוֹת אֶת אָבִיהָ הִיא מְחַלֶּלֶת בָּאֵשׁ תִּשָּׂרֵף: [ויקרא כא, ט]

ה) וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל אַהֲרֹן וּלְאֶלְעָזָר וּלְאִיתָמָר בָּנָיו רָאשֵׁיכֶם אַל תִּפְרָעוּ וּבִגְדֵיכֶם לֹא תִפְרֹמוּ וְלֹא תָמֻתוּ וְעַל כָּל הָעֵדָה יִקְצֹף וַאֲחֵיכֶם כָּל בֵּית יִשְׂרָאֵל יִבְכּוּ אֶת הַשְּׂרֵפָה אֲשֶׁר שָׂרַף יְיָ: [ויקרא י, ו]

ו) לֹא תִקֹּם וְלֹא תִטֹּר אֶת בְּנֵי עַמֶּךָ וְאָהַבְתָּ לְרֵעֲךָ כָּמוֹךָ אֲנִי יְיָ: [ויקרא יט, יח]

ז) וְהוֹצִיא אֶת כָּל הַפָּר אֶל מִחוּץ לַמַּחֲנֶה אֶל מָקוֹם טָהוֹר אֶל שֶׁפֶךְ הַדֶּשֶׁן וְשָׂרַף אֹתוֹ עַל עֵצִים בָּאֵשׁ עַל שֶׁפֶךְ הַדֶּשֶׁן יִשָּׂרֵף: [ויקרא ד, יב]

הגהות וציונים

א] חמיצות: ב] לעשות חריץ:

ליקוטי רש"י

בקליפי ערלה. קליפי אגוזים ורמונים שאף הם בכלל פרי ואסורין משום ערלה וכן קשין של כלאי הכרם הכל אסור דבכלאים לא כתיב פרי. אפה בו פת. בהסיקו זה [לעיל כו ע"ב]. נכוה בגחלת. פחם שלא כבה. ברמץ. אפר חם וכך שמו בלשון ערבי. בגפסים. מין סיד ושורפין אותו כמין סיד [חולין ח.]. מבני אהרן. דכתיב בהו (ויקרא י ו) יבכו את השרפה. לאו שריפה היא. ובנ"ד שריפה כתיב ומי אתה רשאי לברור לו זו שאינה קרויה שריפה. ואי משום דרב נחמן. ומי בעי לקיומי ואהבת לרעך כמוך אפיש ליה חבילי זמורות. לעגל. מהר. קמ"ל. ג"ש דמיקריא נמי שריפה והשתא דאיהי מיקריא שריפה ברור אותה לו מדרב נחמן [סנהדרין נב.]. מיתה יפה. שימות מהר [ב"ק נא ע"א].

עה: כיצד צולין פרק שביעי פסחים

עין משפט נר מצוה

תלמוד ד׳ומר ר׳חנן וגו׳ משעת ד׳קיחה בעינן דניחוי נהליה. וא״ת מפילו לא כתיב ולקח אלא גחלי מם ידעינן דניחוי מקום שהיו מונחין שם דשן, ללא תימא מדשן קפיד רחמנא לשורפו על שנמגמר עליו שריפה: רבינא אמר. הא דפרכת לעיל לרבי מדאיקרי מכוח מכוח לרבויי גחלת, לא תיקב, דתמיתא משמעות היא, ונחלת לאו מרבויא׳ דמכוח מכוח אחת ומשמעותא לחיב, וכיון ותני גחלת נהדי גם במשמעות לריפה, אין לי אלא גם וגחלת כו׳, וריבויא דמכוח מכוח למען על מכוח אחת: נחלי. ולקח מלא המחתה גחלי אש, ולהכי כתב תרוויהו: מבי׳ מקום ד׳רבי קשיא. דמדאיקרי גחלי שמע מינה גם אחת אין בחלת במשמע: אמר אביי תריץ הכי גחלי ר׳ומ׳ עיטמות ו׳א ד׳וחשות. ולוחשות לאו גחלי ניהו אלא גם, ד׳אמר ד׳ומר אש לסיעו לוחשות, אבל בקיקה לא אתיא מי גם יכול לאכול אלא גחלת, אלא מי גם יכול לאכול אלא גחלים ותרוויהו גם מיקרי, מ״ל גחלי גם למעוטי שלבאת גרידתא: מחבת גחי׳ת ומחצה שלבאת. כגון חול שכולת חתוי בגיהו ויטול ממנצה חמימין, דבין גחלת ובין שלבאת מיקרו גם, וכי מטי התם ממנצה חמימין לפני ולפניט הוה ליה כולה גחלת, דאילו לגיוליו הכי לא מיקרי גחלת אלא בשלבאתו מפני שמעלה עשן, וכי מיקרי מיעוטא לשנות לקיחה מיקרי: ת״ש כו׳. משמע לקיחה להוי מיקרי חול בשלבאתו מפני שמעלה עשן, וכי מיקרי מיעוטא לשנות לקיחה מיקרי: ת״ש כו׳. משמע לקיחה להוי מיקרי גחלי גם: ארזים ד׳א עמוחו. לפי שסיים ואם מכל מלינות, ועל חירם מלך לור נאמר: מהנני׳ נגע בחרטו של תנור וגו׳. יגע הפפח מקום שנגע בתנור, דלמפרע נמי שנתבטל שם מקום התנור, ולא גלי לה הוא, כדאמרן לעיל(ב) משום שנתמעט מן החרס ונבלע בפפח: יבוז׳ את מקומו. דלא ניחא ליה בקליפה אלא בשעה שהוא יפה בשעתו, דשומן נבלע בתוכו הרבה, ותותו שומן מנותל מן החרס (היה): נטף מרוטבו על הפות׳. מפרש נמי(ג) בקולא דתמתא, דמשלוי רוטבו ממוס קטולא והוי לי׳ מתמת דבר אחר, ומקור נמילתא לההוא רוטב שנתפוך קטולא משום מל מתכלו כי אם לגי גם, דילמך יקמוך את מקומו, ואיברוך מותו קומך כמאר קדשים קטולין: אם חי ירחנו. לגי בנגע: צ״ל. בעי קליפה משום דבנגע: אין מוכרין מעשר שני בירושל״ם. ומפילו לאומלו אם בקדושה, ו׳ דכי ירבה ממך הדרך ונתתה בכסף כתיב (דברים יד): גמ׳ חם ד׳תוך חם. בשר רותח לתוך מלב רותח, או מחב על מיסוך ומחב על המיתר: מסורת

ז) וכי ירבה ממך הדרך כי לא תוכל שאתו כי יתרחק ממך המקום אשר יבחר יי אלהיך לשום שמו שם כי יברכך יי אלהיך: ונתתה בכספך וצרת הכסף בידך והלכת אל המקום אשר יבחר יי אלהיך בו: [דברים יד, כד-כה]

מסורת חש״ם עם הוספות

ב) תוי״ב דבהרא דחובה פרק ה הי״ו, ג) תוי״ב אחורי מות פרק ג הי״ה, ג) [שבת עד: ותמ״ מ], ד) נכתות נג: [ע״ז], שבת דף עז:, [ע״ז], ה) עמוד א, ו) דף עג:, ז) תוליין דף צו:, ושם בתוד״ה עד, ח) עד ע״א.

הגהות הב״ח

(ב) גמרא על כני מתניתא (שלין פרקין) תפ״מ וכ״כ פ״ק שלין מוכרין נעני ר״ש ר״ת ותוס׳:

גליון הש״ס

תוס׳ ד״ה ואם צלי. דמתוך שהוא רך. עי׳ מוליו לו: תוס׳ ד״ה אלא נגלת עגולה:

הגהות וציונים

ב) מהר״ם מ״ז (גליון), דכבר נכפל לחלן. ולפי׳ זה צ״ל הא גופא (ב״ש) וכ״ה בכה״ג. ג) צ״ל רבא (מהרש״ל). ג) נראה דצ״ל רבא (גליון) וכ״ה בפרפרי״ן. ד) נדצ״ל ה״ה בר שמעיה:

תורה אור השלם

א) והוצית את כל הפר אל מחוץ למחנה אל מקום טהור אל שפך הדשן ושרף את עצים באש על שפך הדשן ישרף: [ויקרא ד, כא]

ב) אז בשר כי יהיה בעורו מכות אש והיתה מחיית המכוה בהרת לבנה אדמדמת או לבנה: [ויקרא יג, יט]

ג) ולקח מלא המחתה גחלי אש מעל המזבח מלפני יי ומלא חפניו קטרת סמים דקה והביא מבית לפרכת:

[ויקרא טו, יב]

ד) ארזים לא עממוהו בנן אלהים ברושים לא דמו אל סעפותיו ערמנים לא היו בפארותיו כל עץ בגן אלהים לא דמה אליו בנעיו: [יחזקאל לא, ח]

ה) ושמנו את בגדיו ולבש בגדים אחרים והוציא את הדשן אל מחוץ למחנה אל מקום טהור: [ויקרא ו, ד]

ו) ואבלו את הכשר בחלבה הזה צלי אש מצות על מרורים יאכלהו: אל תאכלו ממנו נא ובשל מבשל במים כי אם צלי אש ראשו על כרעיו ועל קרבו: [שמות יב, ח-ט]

תלמוד ד׳ומר ר׳חנן וגו׳ משעת ד׳קיחה בעינן דניחוי נהליה. וא״ת מפילו לא כתיב ולקח אלא גחלי מם ידעינן דניחוי מקום שהיו מונחין שם דשן, ללא תימא מדשן קפיד רחמנא לשורפו על שנמגמר עליו שריפה: רבינא אמר. הא דפרכת לעיל לרבי מדאיקרי מכוח מכוח לרבויי גחלת, לא תיקב, דתמיתא משמעות היא, ונחלת לאו מרבויא׳ דמכוח מכוח אחת ומשמעותא לחיב, וכיון ותני גחלת נהדי גם במשמעות לריפה, אין לי אלא גם וגחלת כו׳, וריבויא דמכוח מכוח למען על מכוח אחת: נחלי. ולקח מלא המחתה גחלי אש, ולהכי כתב תרוויהו: מבי׳ מקום ד׳רבי קשיא. דמדאיקרי גחלי שמע מינה גם אחת אין בחלת במשמע: אמר אביי תריץ הכי גחלי ר׳ומ׳ עיטמות ו׳א ד׳וחשות. ולוחשות לאו גחלי ניהו אלא גם, ד׳אמר ד׳ומר אש לסיעו לוחשות, אבל בקיקה לא אתיא מי גם יכול לאכול אלא גחלת, אלא מי גם יכול לאכול אלא גחלים ותרוויהו גם מיקרי, מ״ל גחלי גם למעוטי שלבאת גרידתא: מחבת גחי׳ת ומחצה שלבאת. כגון חול שכולת חתוי בגיהו ויטול ממנצה חמימין, דבין גחלת ובין שלבאת מיקרו גם, וכי מטי התם ממנצה חמימין לפני ולפניט הוה ליה כולה גחלת, דאילו לגיוליו הכי לא מיקרי גחלת אלא בשלבאתו מפני שמעלה עשן, וכי מיקרי מיעוטא לשנות לקיקה מיקרי: ת״ש כו׳. משמע לקיקה להוי מיקרי חול בשלבאתו מפני שמעלה עשן, וכי מיקרי מיעוטא לשנות לקיקה מיקרי: ת״ש כו׳. משמע לקיקה להוי מיקרי גחלי גם: ארזים ד׳א עמוחו. לפי שסיים ואם מכל מלינות, ועל חירם מלך לור נאמר: מהנני׳ נגע בחרטו של תנור וגו׳. יגע הפפח מקום שנגע בתנור, דלמפרע נמי שנתבטל שם מקום התנור, ולא גלי לה הוא, כדאמרן לעיל(ב) משום שנתמעט מן החרס ונבלע בפפח: יבוז׳ את מקומו. דלא ניחא ליה בקליפה אלא בשעה שהוא יפה בשעתו, דשומן נבלע בתוכו הרבה, ותותו שומן מנותל מן החרס (היה): נטף מרוטבו על הפות׳. מפרש נמי(ג) בקולא דתמתא, דמשלוי רוטבו ממוס קטולא והוי לי׳ מתמת דבר אחר, ומקור נמילתא לההוא רוטב שנתפוך קטולא משום מל מתכלו כי אם לגי גם, דילמך יקמוך את מקומו, ואיברוך מותו קומך כמאר קדשים קטולין: אם חי ירחנו. לגי בנגע: צ״ל. בעי קליפה משום דבנגע: אין מוכרין מעשר שני בירושל״ם. ומפילו לאומלו אם בקדושה, ו׳ דכי ירבה ממך הדרך ונתפה בכסף כתיב (דברים יד): גמ׳ חם ד׳תוך חם. בשר רותח לתוך מלב רותח, או מחב על מיסוך ומחב על המיתר:

מסורת

ט) על שפך הדשן ישרף. סיפא דכתוב קרא דכתב ביה בגם גם כוא: אע״פ שאין שם דשן. לגי מימא מדשן קפיד רחמנא לשורפו על מקום שהיו מונחין שם דשנו של מזבח התיגון, דלכתיב (ויקרא ו) והוציא את הדשן אל מחוץ למחנה, ו״ל דוודאי לא בריך קרא מכוח הכי אלא לאי לבעמר לא בעמר ביה:

יבול את מקומו: ולא אמר לי׳ה בקליפה לפי שהכוהב נבלע יותר במוחו ואם תמצר נגע בתוכו נבלע בל מגוי למלי גם: לי׳ה בקליפה אלא הכוהב שיש בתוחו שיש בתוחו כדי קליפה מחמת כוהב שנו ישמור בעמם עד כדי שיטול את מקומו, ואיכא לאוקמה בשאין רוצה כי אם מעט ומעט רוצה אינו אוסר כל כך כלאמרינן בגמ׳(ב) שאני סיכה דמשהו עבדי לה: ואם צ״ל הוא יקלוף את החיצון. בכל ענין מיירי בין אם בין לוט ד׳דמוך שהוא כך בולע אע״פ שאינו אם דלומיא דמי קתני: לפי שאין מוכרין מעשר שני בירוש״ם. פירש בקונטרס דכיון דכתיב: הא גופא קשיא אמרת גחלי יכול שלהבת ת״ל גחלי אש, כי כתביהו לתרוויהו משמע בגלים שיש להן גם: הא גופא קשיא אמרת גחלי יכול שלהבת. ולא לוחשות, מלגלא משמע ליה לוחשות מכלל לוחשות לאו גחלים מיקרו, ומאי מיקרו, ע״כ גם, והכי תני גם שלהבת משמע ולא לוחשות: ואמר רב ששת. גרסינן: יבוז׳ בין עיטמות בין ד׳וחשות. ליתה שילקה, דתרוויהו גחלי מיקרו: ת״ש אש. כתב גחלי לפיקרי עיטמות: ואי אש. בלא גחלי, יבוז׳ שלהבת. דולמיל גם אחת אין בגלים לוחשות במשמע, ת״ש ד׳ומר גחלי אש, לסכי כתב תרוויהו: מבי׳ מקום ד׳רבי קשיא. דמדאיקרי גחלי שמע מינה גם אחת אין בחלת במשמע: אמר אביי תריץ הכי גחלי ר׳וח׳ עיטמות ו׳א ד׳וחשות. לוחשות לאו גחלי ניהו אלא גם, ד׳אמר ד׳ומר אש לסיעו לוחשות, אבל בקיקה לא אתיא מי גם יכול לאכול אלא גחלת, אלא מי גם יכול לאכול אלא גחלים ותרוויהו גם מיקרי, מ״ל גחלי גם למעוטי שלבאת גרידתא: מחבת גחי׳ת ומחצה שלבאת. כגון חול שכולת חתוי בגיהו ויטול ממנצה חמימין, דבין גחלת ובין שלבאת מיקרו גם, וכי מטי התם ממנצה חמימין לפני ולפניט הוה ליה כולה גחלת, דאילו לגיוליו הכי לא מיקרי גחלת אלא בשלבאתו מפני שמעלה עשן, וכי מיקרי מיעוטא לשנות לקיקה מיקרי: ת״ש כו׳. משמע לקיקה להוי מיקרי חול בשלבאתו מפני שמעלה עשן, וכי מיקרי מיעוטא לשנות לקיקה מיקרי: ת״ש כו׳. משמע לקיקה להוי מיקרי גחלי גם: ארזים ד׳א עמוחו. לפי שסיים ואם מכל מלינות, ועל חירם מלך לור נאמר: מהנני׳ נגע בחרטו של תנור וגו׳. יגע הפפח מקום שנגע בתנור, דלמפרע נמי שנתבטל שם מקום התנור, ולא גלי לה הוא, כדאמרן לעיל(ב) משום שנתמעט מן החרס ונבלע בפפח: יבוז׳ את מקומו. דלא ניחא ליה בקליפה אלא בשעה שהוא יפה בשעתו, דשומן נבלע בתוכו הרבה, ותותו שומן מנותל מן החרס (היה): נטף מרוטבו על הפות׳. מפרש נמי(ג) בקולא דתמתא, דמשלוי רוטבו ממוס קטולא והוי לי׳ מתמת דבר אחר, ומקור נמילתא לההוא רוטב שנתפוך קטולא משום מל מתכלו כי אם לגי גם, דילמך יקמוך את מקומו, ואיברוך מותו קומך כמאר קדשים קטולין: אם חי ירחנו. לגי בנגע: צ״ל. בעי קליפה משום דבנגע: אין מוכרין מעשר שני בירושל״ם. ומפילו לאומלו אם בקדושה, ו׳ דכי ירבה ממך הדרך ונתפה בכסף כתיב (דברים יד): גמ׳ חם ד׳תוך חם. בשר רותח לתוך מלב רותח, או מחב על מיסוך ומחב על המיתר:

מסורת

ט) על שפך הדשן ישרף. סיפא דכתוב קרא דכתב ביה בגם גם כוא: אע״פ שאין שם דשן. לגי מימא מדשן קפיד רחמנא לשורפו על מקום שהיו מונחין שם דשנו של מזבח התיגון, דלכתיב (ויקרא ו) והוציא את הדשן אל מחוץ למחנה, ו״ל דוודאי לא בריך קרא מכוח הכי אלא לאי לבעמר לא בעמר ביה:

יבול את מקומו: ולא אמר לי׳ה בקליפה אלא הכוהב שיש בתוחו שיש בתוחו כדי קליפה מחמת כוהב שנו ישמור בעמם עד כדי שיטול את מקומו, ואיכא לאוקמה בשאין רוצה כי אם מעט ומעט רוצה אינו אוסר כל כך כלאמרינן בגמ׳(ב) שאני סיכה דמשהו עבדי לה: ואם צ״ל הוא יקלוף את החיצון. בכל ענין מיירי בין אם בין לוט ד׳דמוך שהוא כך בולע אע״פ שאינו אם דלומיא דמי קתני: לפי שאין מוכרין מעשר שני בירוש״ם. פירש בקונטרס דכיון דכתיב: הא גופא קשיא אמרת גחלי יכול שלהבת ת״ל גחלי אש, כי כתביהו לתרוויהו משמע בגלים שיש להן גם: הא גופא קשיא אמרת גחלי יכול שלהבת. ולא לוחשות, מלגלא משמע ליה לוחשות מכלל לוחשות לאו גחלים מיקרו, ומאי מיקרו, ע״כ גם, והכי תני גם שלהבת משמע ולא לוחשות: ואמר רב ששת. גרסינן: יבוז׳ בין עיטמות בין ד׳וחשות. ליתה שילקה, דתרוויהו גחלי מיקרו: ת״ש אש. כתב גחלי לפיקרי עיטמות: ואי אש. בלא גחלי, יבוז׳ שלהבת. דולמיל גם אחת אין בגלים לוחשות במשמע, ת״ש ד׳ומר גחלי אש, לסכי כתב תרוויהו: מבי׳ מקום ד׳רבי קשיא. דמדאיקרי גחלי שמע מינה גם אחת אין בחלת במשמע: אמר אביי תריץ הכי גחלי ר׳וח׳ עיטמות ו׳א ד׳וחשות. לוחשות לאו גחלי ניהו אלא גם, ד׳אמר ד׳ומר אש לסיעו לוחשות, אבל בקיקה לא אתיא מי גם יכול לאכול אלא גחלת, אלא מי גם יכול לאכול אלא גחלים ותרוויהו גם מיקרי, מ״ל גחלי גם למעוטי שלבאת גרידתא: מחבת גחי׳ת ומחצה שלבאת. כגון חול שכולת חתוי בגיהו ויטול ממנצה חמימין, דבין גחלת ובין שלבאת מיקרו גם, וכי מטי התם ממנצה חמימין לפני ולפניט הוה ליה כולה גחלת, דאילו לגיוליו הכי לא מיקרי גחלת אלא בשלבאתו מפני שמעלה עשן, וכי מיקרי מיעוטא לשנות לקיקה מיקרי: ת״ש כו׳. משמע לקיקה להוי מיקרי חול בשלבאתו מפני שמעלה עשן, וכי מיקרי מיעוטא לשנות לקיקה מיקרי: ת״ש כו׳. משמע לקיקה להוי מיקרי גחלי גם: ארזים ד׳א עמוחו. לפי שסיים ואם מכל מלינות, ועל חירם מלך לור נאמר: מהנני׳ נגע בחרטו של תנור וגו׳. יגע הפפח מקום שנגע בתנור, דלמפרע נמי שנתבטל שם מקום התנור, ולא גלי לה הוא, כדאמרן לעיל(ב) משום שנתמעט מן החרס ונבלע בפפח: יבוז׳ את מקומו. דלא ניחא ליה בקליפה אלא בשעה שהוא יפה בשעתו, דשומן נבלע בתוכו הרבה, ותותו שומן מנותל מן החרס (היה): נטף מרוטבו על הפות׳. מפרש נמי(ג) בקולא דתמתא, דמשלוי רוטבו ממוס קטולא והוי לי׳ מתמת דבר אחר, ומקור נמילתא לההוא רוטב שנתפוך קטולא משום מל מתכלו כי אם לגי גם, דילמך יקמוך את מקומו, ואיברוך מותו קומך כמאר קדשים קטולין: אם חי ירחנו. לגי בנגע: צ״ל. בעי קליפה משום דבנגע: אין מוכרין מעשר שני בירושל״ם. ומפילו לאומלו אם בקדושה, ו׳ דכי ירבה ממך הדרך ונתפה בכסף כתיב (דברים יד): גמ׳ חם ד׳תוך חם. בשר רותח לתוך מלב רותח, או מחב על מיסוך ומחב על המיתר:

מסורת

ט) על שפך הדשן ישרף. סיפא דכתוב קרא דכתב ביה בגם גם כוא: אע״פ שאין שם דשן. לגי מימא מדשן קפיד רחמנא לשורפו על מקום שהיו מונחין שם דשנו של מזבח התיגון, דלכתיב (ויקרא ו) והוציא את הדשן אל מחוץ למחנה, ו״ל דוודאי לא בריך קרא מכוח הכי אלא לאי לבעמר לא בעמר ביה:

יבול את מקומו: ולא אמר לי׳ה בקליפה אלא הכוהב שיש בתוחו שיש בתוחו כדי קליפה מחמת כוהב שנו ישמור בעמם עד כדי שיטול את מקומו, ואיכא לאוקמה בשאין רוצה כי אם מעט ומעט רוצה אינו אוסר כל כך כלאמרינן בגמ׳(ב) שאני סיכה דמשהו עבדי לה: ואם צ״ל הוא יקלוף את החיצון. בכל ענין מיירי בין אם בין לוט ד׳דמוך שהוא כך בולע אע״פ שאינו אם דלומיא דמי קתני: לפי שאין מוכרין מעשר שני בירוש״ם. פירש בקונטרס דכיון דכתיב: הא גופא קשיא אמרת גחלי יכול שלהבת ת״ל גחלי אש, כי כתביהו לתרוויהו משמע בגלים שיש להן גם: הא גופא קשיא אמרת גחלי יכול שלהבת. ולא לוחשות, מלגלא משמע ליה לוחשות מכלל לוחשות לאו גחלים מיקרו, ומאי מיקרו, ע״כ גם, והכי תני גם שלהבת משמע ולא לוחשות: ואמר רב ששת. גרסינן: יבוז׳ בין עיטמות בין ד׳וחשות. ליתה שילקה, דתרוויהו גחלי מיקרו: ת״ש אש. כתב גחלי לפיקרי עיטמות: ואי אש. בלא גחלי, יבוז׳ שלהבת. דולמיל גם אחת אין בגלים לוחשות במשמע, ת״ש ד׳ומר גחלי אש, לסכי כתב תרוויהו: מבי׳ מקום ד׳רבי קשיא. דמדאיקרי גחלי שמע מינה גם אחת אין בחלת במשמע: אמר אביי תריץ הכי גחלי ר׳וח׳ עיטמות ו׳א ד׳וחשות. לוחשות לאו גחלי ניהו אלא גם, ד׳אמר ד׳ומר אש לסיעו לוחשות, אבל בקיקה לא אתיא מי גם יכול לאכול אלא גחלת, אלא מי גם יכול לאכול אלא גחלים ותרוויהו גם מיקרי, מ״ל גחלי גם למעוטי שלבאת גרידתא: מחבת גחי׳ת ומחצה שלבאת. כגון חול שכולת חתוי בגיהו ויטול ממנצה חמימין, דבין גחלת ובין שלבאת מיקרו גם, וכי מטי התם ממנצה חמימין לפני ולפניט הוה ליה כולה גחלת, דאילו לגיוליו הכי לא מיקרי גחלת אלא בשלבאתו מפני שמעלה עשן, וכי מיקרי מיעוטא לשנות לקיקה מיקרי: ת״ש כו׳. משמע לקיקה להוי מיקרי חול בשלבאתו מפני שמעלה עשן, וכי מיקרי מיעוטא לשנות לקיקה מיקרי: ת״ש כו׳. משמע לקיקה להוי מיקרי גחלי גם: ארזים ד׳א עמוחו. לפי שסיים ואם מכל מלינות, ועל חירם מלך לור נאמר: מהנני׳ נגע בחרטו של תנור וגו׳. יגע הפפח מקום שנגע בתנור, דלמפרע נמי שנתבטל שם מקום התנור, ולא גלי לה הוא, כדאמרן לעיל(ב) משום שנתמעט מן החרס ונבלע בפפח: יבוז׳ את מקומו. דלא ניחא ליה בקליפה אלא בשעה שהוא יפה בשעתו, דשומן נבלע בתוכו הרבה, ותותו שומן מנותל מן החרס (היה): נטף מרוטבו על הפות׳. מפרש נמי(ג) בקולא דתמתא, דמשלוי רוטבו ממוס קטולא והוי לי׳ מתמת דבר אחר, ומקור נמילתא לההוא רוטב שנתפוך קטולא משום מל מתכלו כי אם לגי גם, דילמך יקמוך את מקומו, ואיברוך מותו קומך כמאר קדשים קטולין: אם חי ירחנו. לגי בנגע: צ״ל. בעי קליפה משום דבנגע: אין מוכרין מעשר שני בירושל״ם. ומפילו לאומלו אם בקדושה, ו׳ דכי ירבה ממך הדרך ונתפה בכסף כתיב (דברים יד): גמ׳ חם ד׳תוך חם. בשר רותח לתוך מלב רותח, או מחב על מיסוך ומחב על המיתר:

מעל המזבח מ׳משעת לקיחה ניהוי גחלים ׳איבעיא להו אוממות או עוממות אמר רבי יצחק ׳ארזים לא עממוהו בגן אלהים: מהנני׳ ׳נגע בחרטו של תנור יקלוף את מקומו ׳נטף מרוטבו על החרם וחזר אליו יטול את מקומו ׳נטף מרוטבו על הסולת יקמוץ את מקומו. ׳סבו בשמן תרומה את חבורת החיצון ׳סבו בשמן של ישראל אם חי הוא ידיחנו ואם צלי הוא יקלוף את (ו) פודין מעשר שני בירושלים: גמ׳ איתמר ׳חם לתוך חם דברי הכל אסור

מסכת

יִשָּׂרֵף אַף עַל פִּי שֶׁהִצִּית הָאוּר בְּרוּבּוֹ - יתעסקו בו עד שתיגמר השריפה (רש"י), ולומדים כן ממה שנאמר בתורה 'יִשָּׂרֵף', שמשמע שהמצוה להתעסק בשריפת הפר עד שתגמר שריפתו, שאם המצוה היתה רק להצית אותו ולהביא לשריפתו, התורה היתה אומרת לשון 'ישרוף', שמשמע שהמצוה מתקיימת במה שהאדם שורף אפילו שהפר עדיין לא נשרף (מלבי"ם ויקרא ד, יב).

רַבִּינָא אָמַר כְּרוֹךְ וּתְנִי וְכוּ', ולתירוץ זה אין הכרח לחלק בין גחלת של עץ לגחלת של מתכת כפי שחילקה הגמ' לעיל, אלא גם גחלת של מתכת נחשבת כאש, ולכן פסק הרמב"ם (קרבן פסח ח, י) שמותר לצלות את הפסח על גחלת, ולא חילק בין גחלת של מתכת לגחלת של עץ (רעק"א לעיל ע"א, אולם ראה שם שתמה, מדוע הרמב"ם לא חילק בין גחלים לוחשות לגחלים עוממות, כמבואר להלן שגחלים עוממות אינם אש).

מֵבִיא מִן הַלּוֹחֲשׁוֹת, ונקראות לוחשות משום שמתנענעות, ונראות כלוחשות זו לזו (רש"י לעיל כז, א ד"ה לוחשות).

הַשְׁתָּא לְפָנֵי מֶלֶךְ בָּשָׂר וָדָם אֵין עוֹשִׂין כֵּן, כיון שהוא מעלה עשן, ואין זה דרך כבוד להיכנס כך (ע"פ רש"י ד"ה מחצה).

לִפְנֵי מֶלֶךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לֹא כָּל שֶׁכֵּן, וקושיא זו קשה רק לאביי שסובר שלולי שהתורה היתה אומרת 'גחלי' היה אפשר להביא גם שלהבת וגם גחלת, ולכן שואלת הגמ' מדוע צריך למעט שלהבת, הרי גם לפני בשר ודם לא נכנסים כן, ובהכרח שהוא מכניס גחלת. אבל לרב ששת שסובר שלולי שהתורה היתה אומרת 'גחלי' היו צריכים להביא דוקא שלהבת, אין מקום לקושיית הגמ', כיון שאם התורה לא היתה אומרת 'גחלי', המצוה היתה להביא דוקא שלהבת ולא גחלת, ולא אכפת לן שאין דרך לעשות כן לפני בשר ודם (שפת אמת).

מִשְּׁעַת לְקִיחָה נִיהְוֵי גֶּחָלִים, ויתכן שרק בשעת לקיחה מהמזבח צריך שיהיו לוחשות, אבל כשמניח עליהם את הקטורת בקודש הקדשים יכולות להיות גם עוממות, אולם בתוס' (לעיל ע"א ד"ה הא) מבואר, שגחלים עוממות אינם אש כלל, ובהכרח שהכהן צריך ללבותם שלא יהיו עוממות, עד שיתן עליהם את הקטורת (שפת אמת).

מִשְׁנָה. הקדמה. המשנה שלפנינו עוסקת בהלכות בליעה של איסור בקרבן פסח [ובסוגיית הגמ' ידונו על אופנים שונים של בליעת איסור בהיתר, והם עניינים השייכים לשו"ע יו"ד], כגון שחלק מבשר הפסח נצלה שלא מכח האש אלא מחמת נגיעה בדפנות התנור, ובחלק זה הוא אינו 'צלי אש' ונאסר באכילה, ונבלע טעם מאותו חלק בשאר בשר הקרבן, שמדין 'טעם כעיקר' נאסר כל מקום שנרגש בו טעם הבליעה, ומצינו אופנים שונים בדבר, שלפעמים אין בליעה כלל [ואין צריך אלא 'הדחה', היינו שטיפת המאכל, כשדבק בו האיסור מבחוץ], ולפעמים יש בליעה מועטת בשיעור 'כדי קליפה', ולפעמים, בבליעת איסור שָׁמַן מתרחבת הבליעה עד 'כדי נטילה' [או 'כדי קמיצה'], ולפעמים נאסר המאכל כולו.

נָגַע בְּחָרְסוֹ שֶׁל תַּנּוּר, והחלק החיצוני של הפסח נצלה בחום הדפנות ולא בחום הגחלים (רש"י), וכגון שהסיר מיד את הפסח מהחרס של התנור, שאילו נשאר שם זמן מרובה יתכן שנצלה יותר משיעור זה, בהתאם לחום התנור (פמ"ג יו"ד צד משב"ז יג, וראה מאירי לעיל עד, א).

יְקַלּוֹף אֶת מְקוֹמוֹ, בשיעור של 'כדי קליפה דקה' (תורת הבית הארוך בית ד שער א דף כא, א) שיכולה להינטל כולה בבת אחת (ר"ן חולין מא, א מדפי הרי"ף; ש"ך יו"ד צו, כא). ואת הבשר הנקלף יש לשרוף [וכן את המקום 'שנוטל' המובא להלן במשנה] כדין קדשים פסולים, שהרי נפסל לאכילה משום שאינו 'צלי אש' (ראה רש"י ד"ה נטף, וצל"ח ותוס' יו"ט).

וכיון שחלק הבשר החיצוני בשיעור 'כדי קליפה' שנצלה בחום הדופן נאסר מחמת עצמו, הרי הוא חוזר ומפליט בליעה בבשר הסמוך לו בשיעור נוסף של 'כדי קליפה' [בניגוד לשאר המקומות שנאסר רק 'כדי קליפה' מחמת בליעה של איסור, ואינו חוזר ואוסר את הסמוך לו, שבבליעה ללא רוטב אינה חודרת למאכל יותר משיעור כדי קליפה (ראה תוס' חולין צו,ב-צז,א ד"ה אפילו)], ויש לדחוק במשנה ולפרש שצריך לקלוף שני פעמים שיעור 'כדי קליפה' (רעק"א, וראה פלתי קה, יא).

יִטּוֹל אֶת מְקוֹמוֹ, שהרוטב שהוא דבר שמן, נבלע בבשר בשיעור של 'כדי נטילה' (רש"י), בניגוד למקרה הקודם במשנה שנגע בחרסו של תנור, שמדובר באופן שאין שם אלא מעט רוטב (תוס' ד"ה יטול). ואף שהרוטב מפעפע בכל הבשר אינו אוסר את כולו, כיון שבכל הבשר יש 'שיעור שישים' כנגד הרוטב, אך המקום שנטף בו אסור כי שם בליעתו מרובה (רשב"א תורת הבית הארוך שער ד, א דף כא, א, וראה יש"ש חולין ח, ע), ויש שסובר שבצלי אינו מפעפע בכולו (רא"ה בדק הבית שם), ושיעור של 'כדי נטילה' הוא ברוחב אצבע (רא"ש חולין ז, כד; שו"ע יו"ד קה, ד).

יְקַמּוֹץ אֶת מְקוֹמוֹ כשאר קדשים פסולים (רש"י), והוא שיעור 'כדי נטילה' האמור במשנה לעיל, אלא שלענין סולת נקט 'קמוץ' בלשון הרגילה בקדשים בסולת המנחה (צל"ח), או שבסולת שייך לשון קמיצה, ובבשר שייך לשון נטילה (חזו"א או"ח סי' קכד לדף עו, א). ויש מפרשים, ששיעור קמיצה הוא יותר משיעור כדי נטילה (ראה בגירסת הגמ' להלן עו, א המובאת בתוס' שם ד"ה אלא), שבסולת שאינו גוף אחד [כבשר], מתפשט הרוטב בעומקו, וצריך שיקמוץ ויסיר את המקום שהתלחלח לפי ראות העין (חתם סופר השלם, וראה ביאור הגר"א או"ח תסו, ד, ומשנ"ב שם, יד).

לֹא יַעֲשֶׂנּוּ דָּמִים עַל בְּנֵי חֲבוּרָה, שאם סך את הפסח של כל בני החבורה בשמן מעשר שני שלו, אסור לו לתבוע מהם את דמי השמן (תפארת ישראל יכין יח), שאסור למכור מעשר שני בירושלים (רש"י) גזירה משום פדיון, שאין פודים מעשר שני בירושלים (ר"י בתוס' ד"ה לפי). או משום בזיון מצוה (רשב"א בתוס' שם), שמעשה מכירה שאינו גורם לחילול הקדושה על הדמים נחשב כמעשה זלזול בקדושת המעשר שני (תוס' הרשב"א משאנץ), ולכן נקטה המשנה את האיסור בירושלים דוקא, שאילו מחוץ לירושלים הקדושה מתחללת על הדמים ואין זה זלזול (דבר שמואל). ויש מפרשים הטעם שלא יעשנו דמים על בני חבורה, משום שמעשר שני ממון גבוה ואין מוכרים אותו (ר"ש מעשר שני א, א) ולפי זה מה שנקטה המשנה 'בירושלים' היינו אפילו בירושלים (תוס' יו"ט כאן).

גְּמָרָא. חַם, בשיעור יד סולדת, והוא בכלי ראשון, שאילו המונח בכלי שני מצטנן, ואינו אוסר כלל, או שאוסר רק בשיעור של 'כדי קליפה' (שו"ע יו"ד קה, ב-ג).

לְתוֹךְ חַם, ואחד מהם הוא מאכל אסור, או שאחד מהם בשר והשני חלב (רש"י), שבבליעה באופן זה נחשבת דרך בישול לאוסרם מדאורייתא משום 'בשר בחלב' (פרי חדש יו"ד פז, ב), והיינו באופן שהועבר טעם מזה לזה (רש"י להלן ע"א) והטעם מורגש בו, שזה דבר התלוי בגודל החתיכות (ראה משנה וגמ' חולין קח, א, ושו"ע יו"ד קה), וכגון שאחד מהם לח והשני יבש, או ששניהם יבשים (ראה שו"ע שם, ד-ו).

צוֹנֵן לְתוֹךְ צוֹנֵן, שאינם בולעים זה מזה, אפילו כששוהים כך זמן רב (שו"ת הרשב"א א, תקיד. ואם שוהים בשיעור של 'כבוש', ראה שו"ע יו"ד קה, א).

דְּבָרֵי הַכֹּל מוּתָּר, לאחר שמדיח את האיסור מההיתר, או את הבשר מהחלב (ראה ברייתא להלן, וחולין קז, ב) שאף שלא נבלע האיסור בהיתר, יש לחוש שדבק בו מהאיסור מבחוץ, וחיובו מהתורה (בינת אדם לט, נו), והיינו בכל אופן שלפי ראות העין נראה שדרכו להידבק (יד יהודה צא, ב). וההדחה היא במים או בשאר משקים (ראה כנסת הגדולה יו"ד י הגהות ב"י אות ב), ואפילו בלא שפשוף, אלא אם כן הוא דבר שמן, שצריך שיאמוד בדעתו שהצליח להסיר את השמנונית (פתחי תשובה יו"ד צא, א, וראה שם פרטים נוספים). ■ **וכן נפסק להלכה** (ראה שו"ע יו"ד צא, א ונושאי כלים שם, ובמקורות הנ"ל). ולכתחילה אסור להביא מאכלים לידי כך שיהא אסור לאוכלם ללא הדחה (ראה גמ' חולין שם, ושו"ע שם, ב).

חַם לְתוֹךְ צוֹנֵן וְצוֹנֵן לְתוֹךְ חַם וְכוּ'. הקדמה. סוגיתנו עוסקת בדין מאכל המונח על גבי מאכל אחר, ואחד מהם חם, ואינם מונחים על האש (ר"ן חולין מא, ב מדפי הרי"ף; ראה"ה חולין קיב, א), שנחלקו רב ושמואל באיזה אופן יש בליעה והעברת טעם זה מזה, וזהו דבר שאין בידינו לבודקו לפי הרגשת הטעם, ואין לנו בזה אלא דברי חז"ל הבקיאים בטבעים (נמוקי הגרי"ב על פמ"ג יו"ד צא משב"ז, ז, ע"פ רשב"א במשמרת הבית ד, א), שהטעם הנבלע באופנים אלו קלוש למאד וקשה לעמוד עליו (פלתי צא, ב), וכדרך שמצינו בבליעת כלי שני או שלישי, שאין מכריעים את הדבר ע"פ טעימה אלא ע"פ דברי חז"ל (ערוך השלחן יו"ד שם, ט). ויש מפרשים, שבאופנים שניתן לבדוק על ידי הרגשת הטעם [כגון שיש לפנינו גוי שיכול לטעום את מאכל ההיתר ולהבחין אם מורגש בו טעם האיסור] סומכים על הבדיקה, ומחלוקת רב ושמואל היא באופן שאי אפשר לבדוק (ראה נודע ביהודה קמא יו"ד כח; פמ"ג יו"ד צא משב"ד ז), שנחלקו מהו אופן העברת הטעם בדרך כלל (פמ"ג שם).

ומחלוקת זו האם 'עילאה גבר' או 'תתאה גבר', היא רק ביחס לבליעות שבין שתי החתיכות המונחות זו על זו, אבל אין הכרח שהדבר הגובר יהפוך את הדבר השני לדבר חם או קר [לענין מאכל שלישי שיגע בו], משום שמידת החום תלויה במציאות, האם היד סולדת בו [ואם נתחמם בשיעור שהיד סולדת בו, ראה להלן (ד"ה תנן)] (חוות דעת צא, ה).

וּשְׁמוּאֵל אָמַר תַּתָּאָה גָּבַר, שהתחתון נוצת, וחם לתוך צונן מותר, וצונן לתוך חם אסור (רש"י), לפי שהתחתון מונח במקומו, והמונח במקומו כוחו רב, ולפי זה הוא הדין אם שקעה החתיכה הנופלת כולה בתוך רוטב, והרוטב צף מעליה, החתיכה נחשבת 'עילאה' והרוטב נחשב 'תתאה' (תורת הבית ד, א, מובא בב"י יו"ד צא, ז, ובש"ך שם, כג). ויש שביארו, ש'תתאה גבר' משום שהעליון מכביד על התחתון ומפליט ממנו את טעמו, ועוד, שכוח החום עולה תמיד למעלה (איסור והיתר הארוך, כט, וראה בית יצחק יו"ד א, קה, ה, שביאר את הענין ע"פ חכמי הטבע). ולפי זה, לעולם התחתון נחשב 'תתאה' ואין חילוק מי נפל לתוך מי (בית יצחק שם, י, ע"פ תוס' ד"ה תנן. וראה חוות דעת צב, כד ו-כו, שנקט שבכל דבר הנסמך על חבירו, גם אם הוא דבוק לו מלמטה, נחשב הסומך ל'תתאה' והנסמך ל'עילאה', וראה שם לענין שני דברים המונחים זה לצד זה, וראה עוד רמ"א יו"ד קה, ג, ונושאי כלים שם).

תְּנַן נָתַף מֵרוֹטְבוֹ וְכוּ' בְּשֶׁלָּמָא לְרַב וְכוּ'. שזהו דבר נוסף התלוי במחלוקתם האם 'עילאה גבר' או 'תתאה גבר' [מלבד עיקר מחלוקתם לענין בליעות במקרה שרק אחד מהם רותח], באופן שדבר צונן התחמם בשיעור 'יד סולדת' מדבר רותח [מ'כלי ראשון'] שהונח מעליו, שלדעת רב ש'עילאה גבר' נחשב הדבר התחתון כ'כלי ראשון' שיש בו כח לבשל את הדבר שמעליו, ואילו לדעת שמואל ש'תתאה גבר', אין התחתון נעשה 'כלי ראשון' מכח העליון [וכן במקרה הפוך, שהדבר הצונן הוא העליון, הרי לדעת שמואל ש'תתאה גבר', נחשב הדבר העליון כ'כלי ראשון', ואילו לדעת רב ש'עילאה גבר', אין העליון נעשה 'כלי ראשון' מכח התחתון] (חוות דעת צא, ה). ודוקא בשעה שמערה אותם זה על זה, אולם לאחר מכן נחשב הדבר הצונן [דהיינו שהיה צונן מתחילתו והורתח על ידי חבירו] כ'כלי שני' שאינו מבשל (חזו"א או"ח קכד לפסחים עו, א ד"ה ונראה).

מִשּׁוּם הָכִי יִטּוֹל אֶת מְקוֹמוֹ וְכוּ', שכיון שהוא צלי שאין בו רוטב, אינו אוסר אלא בשיעור 'כדי נטילה', שאילו בדבר שיש רוטב אם אין בו שישים, נאסר כולו, ואם יש בו שישים אוסר במקום הנפילה 'כדי נטילה' (רשב"א תורת הבית ד, א דף כא, א; ר"ן חולין קיב, א, וראה שו"ע יו"ד קה, ג), ויש סוברים, שכל 'עילאה' או 'תתאה', גם בדבר שיש בו רוטב, בכל אופן אינו אוסר אלא בשיעור 'כדי נטילה' בלבד (ראה"ה חולין קיב, א ובבדק הבית שם).

דְּאָזַל רוֹטֶב מְרַתַּח לֵיהּ לַחֲרֶס, שדין 'עילאה' ו'תתאה' נאמר גם בעירוי לתוך כלי ולאו דוקא באוכלים (ראה במבואר בש"ך יו"ד קה, י, ובפלתי שם, ז).

וְהָדַר חֲרֶס מְרַתַּח לֵיהּ לָרוֹטֶב, ונחשב לצלי מחמת דבר אחר (רש"י), כיון שלא היה צלוי כל צרכו לפני שנטף [שאילו היה נצלה כל צרכו, לא היה נאסר בכך שהוסיף להתחמם על ידי דבר שאינו 'צלי אש'] (תוס' ד"ה אלא), ואף שהחרס אינו מתחמם יותר מהרוטב [כפי שהחוש מעיד], אך יש בכוחו לסייע לצליית הרוטב שלא נצלה כל צרכו (דבר שמואל).

תְּנַן נָתַף מֵרוֹטְבוֹ עַל הַסּוֹלֶת וְכוּ', ומשמע שלא הגיע הרוטב עד לקרקעית הכלי, אלא נשאר מעל גבי הסולת ולכן נחשב ל'עילאה'. עוד יש לפרש, שאפילו אם הגיע הרוטב עד לקרקעית הכלי, והסולת מונחת מעליו, הרי זה נחשב ל'עילאה', כיון שהמונח במקומו גובר ונחשב ל'תתאה' (רעק"א. וראה לעיל ד"ה ושמואל).

תִּסְגֵּי לֵיהּ בְּיִטּוֹל אֶת מְקוֹמוֹ – אין לגרוס כן (רש"י), שכיון שהתחתון מקרר את העליון, אין צריך ליטול כלל (תוס' ד"ה אלא, בדעת רש"י). ויש מפרשים, שאת הרוטב שנטף ודאי צריך ליטול, כיון שעדיין לא נצלה כל צרכו, ולאחר שנטף אי אפשר לצלותו עם הסולת, שזה נחשב צלי מחמת דבר אחר, שהרי הסולת מתחממת תחילה והרוטב נצלה מחמתה (תוס' שם). ויש שפירשו, ששאלת הגמ' היא שלשון 'יקמוץ' משמעה שצריך שריפה כדין קדשים פסולים, ולדעת רב מובן, כיון שדבר שנצלה מחמת דבר אחר נחשב לקדשים 'פסולים', אבל לדעת שמואל קשה, שהרי אינו פסול אלא רק לא הוכשר לאכילה כיון שהוא 'נא', ואם כן אין צריך 'לקמוץ', דהיינו לשרוף את החלק הפסול, אלא די 'ליטול', דהיינו להשליך את החלק הפסול (צל"ח לעיל עה, ב).

אִם צָלִי הוּא יְקַלּוֹף אֶת הַחִיצוֹן, ומשמעות המשנה, בין שהוא צונן ובין שהוא חם, ולדעת רב מובן, שהעליון גובר ומצננו, ומכל מקום צריך קליפה, שבודאי שהשמן נבלע קצת בתוך דבר יבש כמו צלי, אבל לשמואל קשה, שבאופן שהבשר חם, התחתון גובר וצריך לאסור את כולו (שפת אמת, ע"פ רש"י).

■ המשך במילואים עמ' 127

כיצד צולין פרק שביעי פסחים עו.

תנן נטף מרוטבו על **החרם** בו': מריחת דקתני נגע בתרתי של מגור יקלוף את מקומו ליכל לנקטויי אפי' למאי דס"ד בחרם נותן טעם לפגם ואפילו הכי קתני בו' ש"מ לאחר מליחה הוא דאסור אבל קודם מליחה מבטל בשפה כדי קליפה. **אי נמי** כיון דקתני נגע אין להוסיף עוד נגע מלמעלה או מלמטה אבל הכא דקתני נטף ממעט למטה. **אי נמי** מרסן של מגור ולאי מס סוח לאבל פיפה דקתני על החרם קס"ד בחרם נותן. ולא נהירא דמדנקט תרם[ד]

משמע דבחרם מגור מיירי:

בשלמא [ה]**מאן דאמר עיפאה גבר** [ה]**הבי יבוד את מקומו. ול"ש** למאן דאמר עילאה גבר למה הפסקה אינו נאסר מחמת הפסוד ויהיה צריך ליטול את מקומו סביב הפסוד. **ולומר ר"י** דאין פסוד של עץ קולט חוס כל כך כמו חרס וסולת. **אי נמי** מפני שיש רוחם כמותן. **גרוס קפריס** ובקירוש ר"ח גרס וכי הדר רוטב לפסקא מיטוי פסקא ממחת ממימות החרס כו'. וקשה למיפוך ליה שרוטב מיטוי נגלע בפסקא. ונראה להא דקתמר ומיטוי פסקא מרוטב קאי מדקתמר ממחת חרס לאי פסקא קאי הוה ליה למימר ממחת רוטב:

אלא [ה]**מ"ד תאבה גבר אוקורי מיקר** [ה]**ית. ס"ג** נכל **הפסיים ובפר"ם** ניעול את מקומו סגי. **וס"ד ממקו** משום דקשיש ליה כיון דמוקורי מיקר מה לימוק"ו יש בריוטב ודומק לומר כגון שהפסולת של מבושה מחמת ותפוזי להן הריוטב לפי שיעור מטיוי. **ולר"ת גרסי' ליה שפיר** דע"כ מיירי כגון שהריוטב לא נגלה כל צורכו והו"ל [ו]בבגלה[ז] דבבגלה כל צורכו לא הוה תו מפקיל משום לעי ממחת דבר אחר ונלגלו ואחר כך ניעול לתפוזי היינו דוקא במיס משום ריעותי' דוכל מבושל מבטל מקום כלאמרינן בפוף כל שעה (לעיל מג.) לגבל בדבר אחר לא ותדע דסכי הוא דבעי"ת היה אסור כיון דאחר לא נתפזר בכיון דפסקא בעוד שהוא חם ממחמם ליה לכיון וממחם לדידיה והוה ליה עלי ממחת דבר אחר ונלגלו בבגלה כל צורכו לא מיפקיל משום הכי. ול"ת מ"מ למה נאסור הפסולת משום זה יאסרו אותו ונלגה עלי ממחת דבר אחר שהרי שנשל לתוך חלב רותח וכן צונן לתוך חם וחם אסור חם לתוך צונן מדיח. **והא דתני צונן לתוך חם צונן לתוך צונן** שנו אלא שאינו מלוח אבל מליח אסור דאמר שמואל מליח הרי הוא כרותח כבושל. **והני מילי דאמור שמואל מליח הרי הוא** כרותח מליח שאינו נאכל מחמת מלוחו כלומר הוא מלוח הרבה אבל אם נאכל מחמת מלוחו (לא). וקי"ל כשמואל דתניא כותחה כשמואל ושורא לבר יונה דנפל בכמכא דהוא כותחה ואית ביה נסיובי דחלבא והני מילי בר יונה נא אבל צלי בעי ליה פילי פי פלתי כמין נוחות בלע כוליה ואסור ואי ליח ביה פילי ומחבלע אגב חורפא דחבלי בלע כוליה ואסור:

אסור צונן לתוך צונן דברי הכל מותר חם לתוך צונן וצונן לתוך חם רב אמר [ס]עילאה גבר ושמואל אמר תתאה גבר. תנן נטף מרוטבו על החרם וחזר אליו יטול את מקומו קא סלקא דעתך בחרם צונן בשלמא לרב דאמר עילאה גבר משום הכי יטול את מקומו דאזל רוטב מרתח ליה לחרם והדר חרם מרתח ליה לרוטב וכי הדר רוטב אפסח קא מטי פסח מחמת המימותא דחרם ורחמנא אמר [א]צלי אש ולא צלי מחמת דבר אחר אלא לשמואל דאמר תתאה גבר חרם כיון דצונן הוא אקורי מיקר ליה לרוטב אמאי יטול את מקומו כדאמר רבי ירמיה אמר שמואל בסולת רותחת הבא נמי בחרם רותח. תנן נטף מרוטבו על הסולת יקמוץ את מקומו קא סלקא דעתך בסולת צוננת בשלמא לרב דאמר עילאה גבר משום הכי יקמוץ את מקומו דמרתח לה לסולת הדדר הודרניה והדרא סולת ומרתחא ליה לדידיה וקא מטי רוטב מחמת המימותא דסולת ורחמנא אמר צלי אש ולא צלי מחמת דבר אחר אלא לשמואל דאמר תתאה גבר סולת כיון דצוננת היא אקורי קא מיקר ליה למה לי יקמוץ את מקומו (תסגי ליה ביטול את מקומו[ט]) א"ר ירמיה אמר שמואל בסולת רותחת. תנן סכו בשמן של תרומה אם חבורת כהנים יאכלו אם של ישראל אם חי הוא דיחקנו אם צלי הוא יקלוף את החיצון בשלמא לרב דאמר עילאה גבר אמטו להכי סגי ליה בקליפה משום דעילאה צונן הוא אלא לשמואל דאמר תתאה גבר כיון דחם הוא מבלע בלע אמאי סגי ליה בקליפה

ניתסר לגמרי שאני סיכה דמשהו בעלמא הוא דעבידא. תניא כוותיה דשמואל [ט]אחם לתוך חם אסור וכן צונן שנתן לתוך חם אסור חם לתוך צונן וצונן לתוך צונן מדיח חם לתוך צונן מדיח כיון דחם הוא אדמיקר ליה אי אפשר דלא בלע פורתא [י]קליפה מיהא ניבעי אלא אימא [ה]חם לתוך צונן קולף צונן לתוך צונן מדיח תניא אידך בשר רותח שנפל לתוך חלב רותח וכן צונן שנפל לתוך חם אסור חם לתוך צונן וצונן לתוך צונן מדיח חם לתוך צונן מדיח כיון דחם הוא אדמיקר ליה אי אפשר דלא בלע פורתא קליפה מיהא ניבעי אלא אימא חם לתוך צונן קולף צונן לתוך צונן מדיח. אמר מר צונן לתוך צונן מדיח אמר רב הונא לא שנו אלא שלא מלחו אבל מלחו אסור [יא]דאמר שמואל מליח הרי הוא כרותח בבוש הרי הוא כמבושל אמר רבא הא דאמר שמואל מליח הרי הוא כרותח (וכו') [יב]לא אמרן אלא שלא נאכל מחמת מלחו אבל נאכל מחמת מלחו לא [יג]ההוא בר גוזלא דנפל לכדא דכמכא שרייא רב חיננא בריה דרבא מפשרוניא[יד] אמר רבא מאן חכים למישרא מילתא כי הא אי לאו רב חיננא בריה דרבא מפשרוניא[יד] דגברא רבה הוא אמר לך כי אמר שמואל מליח הרי הוא כרותח שאין נאכל מחמת מלחו האי נאכל מחמת מלחו [יה]והני מילי חי אבל צלי בעי קליפה ולא אמרן אלא דליח ביה פילי אבל אית ביה פילי אסור ואי מתובל בתבלי אסור. אמר רב בשר

וכגון שסכו מחר שנלגלו ולא נשתהא בתוך מחר סיכה כלל שמא לא כן ע"י רמיחת התנור היה נבלע לפני לומר שנלגה בר: **תניא** אידך בשר רותח כו'. **פימס** הא מו למה לי להניחה. **ולומר ר"ת** דקמ"ל דאפילו מלא שרי דאע"ג דסם לתוך צונן בעי קליפה בדבר שיכול לעשות קליפה בדבר דלא שייך קליפה כמו במלא מותר מדלא תקני קליפה מיסורת גבי מלא כדקתני קליפה גבי בשר. **וי"ל ש"מ מולח כזה** ומצרין שפיס כדי קליפה:

מסורת הש"ס עם הוספות

ס) עיין תוס' לעיל מ: ד"ה האילפס ולו: ד"ה ותנא ושולין קיג. ד"ה שהוה, **ג)** [תוספתא מולין פרק ח ה"כ], **ג)** עיין תוס' חולין כז: ד"ה עד, **ד)** מולין כז: קיג: קיג., **ה)** שם קיג., **ו)** [בתוספות מנו:], **ז)** עיין לעיל מא ע"א.

הגהות הב"ח

(ס) רש"י ד"ה לפולת ובו' סמוך סמ"ל ואח"כ מ"ש אקורי קא מיקר ליה ומתני' יקמוץ, **(ג)** ד"ה ובו' וכו' כולו אסור סמ"ל:

תורה אור השלם

א) וְאָבְלוּ אֶת הַבָּשָׂר בַּלַּיְלָה הַזֶּה צְלִי אֵשׁ וּמַצּוֹת עַל מְרֹרִים יֹאכְלֻהוּ: (שמות יב, ח)

הגהות וציונים

[ס] מהרי"ם מ"ד (גליון) עי' רש"י והוס' ע"ז נ"א בריה דרבה ספרשניא (גליון): **[ג]** סוקים בקעים: **[ד]** מכאן עד סוף הדיבור ונצא בכתי"ת לעיל בסוף ד"ה כמכא, ובצ"ע הגיה החשק שלמה בילקוט ע"י"ש, ועיי שדי חיי סימן צא סי"ב כא ובכי יהודה שם סי"ב כה: **[ה]** ציל בב"ח (בדש חמה): **[ו]** ניל בציל החרם (מראה אש). בתוס' הרשב"א משאנן ז"וגרס שפי בשאר דברים":

ליקוטי רש"י

בבוש. כמומן ומגלין וכבר נתן ליפות ושימר יפה שולט"ץ בלע"ז נתלין"ל עיין. שרייר"ה רב חיננא. ל"ג שהשומה מליח הוא. שאין נאכל מחמת מליחו. ליט עמו ליאכל מדוע תלה טעם עד שיורין ומלימין לומר כמים כעין מלוחים כשר לכתניס. **האי נאכל** מחמת מלוחו. לגמרי נאכל מחמת מלוחו. קליפה. מלמעלה שביב. **אבל** אית ביה פילי. בקעים והוא לגי לה קרע ליה קליפה לפי שטולע דרך הקרעים וכולו אסור: **ואי מתובל בתבלי.** התבלין שנתבשלו עמו מרכבין לומר ושוא לבלוע וכשבלע לשתה היה כמלי לבלוע ונתלין קיבו.

עין משפט
נר מצוה

כד א מיי׳ פט״ו מהל׳ מ״א הלכה לג סמג לאוין (קלז) קמא טוש״ע יו״ד סימן קח סעיף א [רב אלפס חולין פרק ז עמ׳ לב ושם כל הסוגיא דהכא וכ״ה ברא״ש פרק בתרא דע״ז סימן ח]:
כה ב מיי׳ פ״ח מהל׳ ק״פ הלכה יד:
כו ג ד מיי׳ פט״ו מהל׳ תרומות הלכה יג טוש״ע יו״ד סימן קח סעיף ד:
כז ה מיי׳ פ״ט מהלכות מ״א הלכה כג סמג לאוין קמא טור שו״ע יו״ד סימן לז סעיף ג:
כז ו [טוש״ע יו״ד סי׳ קטז סעיף ב]:
כח ז מיי׳ פ״ד מהלכות ביאת מקדש הל׳ יא:
כט ח מיי׳ פ״ז מהלכות ק״פ הלכה א:
ל ט מיי׳ פ״א מהלכות חגיגה הלכה א:

בשר שחוטה שמן שצלאו עם בשר נבילה כחוש אסור מאי טעמא מפטמי מהדדי ולוי אמר [א] אפילו בשר שחוטה כחוש שצלאו עם בשר נבילה שמן מותר מאי טעמא ריחא בעלמא הוא וריחא לאו מילתא היא עביד לוי עובדא בי ריש גלותא בגדי ודבר אחר. מיתיבי [א] [ב] אין צולין שני פסחים כאחד מפני התערובת מאי לאו תערובת טעמים וקשיא ללוי לא מפני תערובת גופין הכי נמי מסתברא מדקתני סיפא [ג] אפילו גדי וטלה אי אמרת בשלמא מפני גופין היינו דקתני אפי׳ גדי וטלה אלא אי אמרת מפני תערובת טעמים מה לי גדי וטלה מה לי גדי וגדי אלא מאי על כרחך מפני תערובת גופין הוא דאסור אבל תערובת טעמים שרי לימא תיהוי תיובתיה דרב אמר רבי ירמיה הכא במאי עסקינן כגון שצלאו בשתי קדירות בשתי קדירות סלקא דעתך אלא אימא כעין שתי קדירות והכי קאמר אין צולין שני פסחים כאחד מפני תערובת מאי תערובת תערובת טעמים ואפי׳ כעין שתי קדירות דליכא תערובת טעמים אסור משום תערובת גופין ואפילו גדי וטלה. אמר רב מרי כתנאי [ו] הרודה פת חמה ונתנה ע״פ חבית יין של תרומה ר״מ אוסר ורבי יהודה מתיר ורבי יוסי [ג] מתיר בשל חיטין ואוסר בשל שעורים מפני שהשעורים שואבות מאי לאו תנאי היא דמר סבר ריחא לאו מילתא היא ומר סבר ריחא מילתא היא ללוי ודאי תנאי היא לרב נימא תנאי היא אמר לך רב דכולי עלמא ריחא מילתא היא לאו איתמר עלה דההיא אמר רבה בר בר חנה אמר ריש לקיש [ד] בפת חמה וחבית פתוחה דברי הכל אסור בפת צוננת וחבית מגופה דברי הכל מותר לא נחלקו אלא בפת חמה וחבית חתומה פת צוננת וחבית פתוחה והא נמי כפת חמה וחבית פתוחה דמיא. תני רב כהנא בריה דרב חיננא סבא [ה] פת שאפאה עם צלי בתנור אסור לאכלה בכותחא ההיא ביניתא דאיטווא בהדי בישרא אסרה רבא מפרזיקיא [ו] למיכליה בכותחא מר בר רב אשי אמר אפי׳ [ו] במילחא נמי אסורה משום דקשיא לריחא ולדבר אחר: **מתני׳** [ז] חמשה דברים [ח] באין בטומאה ואינן נאכלין בטומאה העומר ושתי הלחם ולחם הפנים וזבחי שלמי צבור ושעירי ראשי חדשים [ז] [ח] הפסח שבא בטומאה נאכל בטומאה שלא בא מתחילתו אלא לאכילה: **גמ׳** חמשה למעוטי מאי [ט] למעוטי חגיגת חמשה עשר דסלקא דעתך אמינא כיון דקרבן ציבור הוא וקביעא ליה מועד תדחי טומאה קא משמע לן כיון דאית ליה תשלומין כל שבעה לא דחיא שבת ומדשבת לא דחיא לא דחיא טומאה וניתני נמי שעירי הרגלים הא תנא ליה זבחי שלמי צבור אי הכי שעירי ראשי חדשים נמי לא ניתני דהא תנא זבחי שלמי צבור אמרי שעירי

בשר שחוטה שמן שצלאו. בתנור בשני שפודים זה רחוק מזה, **אסור**, שהריח מן השמן נכנס לכחוש ומפטמו, וחוזר זה ומוליא ריח גס הוא, וכ״ש שחוטה כחושה ונבילה שמינה. ורבותא אשמעינן רב, דלא נימא נבילה כחושה הואיל ואין ריחה נודף לא אסרה לה לשחוטה, ואשמעינן דשומן שחוטה מפטם לנבילה בריחא, והדר מפקא איהו [א] ריחא: **עבד עובדא.** שנללו בתנור ובא מעשה לפניו והתיר: **דבר אחר.** חזיר: **אין צולין שני פסחים כאחד מפני התערובת.** ונמלא פסח נאכל שלא למנוייו, ואפילו גדי וטלה שאין מתחלפין זה בזה: **מאי לאו תערובת טעמים.** דפטמי מהדדי, ונמלא פסח נאכל שלא למנוייו: **לא, מפני תערובת גופים.** שלא יתערבו זה בזה, ואפילו גדי וטלה זימנין דלאו אדעתייהו ואיחלפי: **אלא מאי, על כרחיך.** דקתני ביה ואפילו גדי וטלה שמעינן מינה דמפני תערובת גופים קאמר, אבל לתערובת טעמים לא חייש, נימא תיהוי תיובתא דרב: **הכא במאי עסקינן.** דקתני גדי וטלה דלא חייש לתערובת טעמים, שנלאן בשתי קדירות: **שתי קדירות ס״ד.** וכי לולין פסח בקדירה: **כעין שתי קדירות.** שפוד מכאן ושפוד מכאן, ותל גדול של גחלים או אפר באמלע: **הרודה.** מן התנור: **אוסר.** לזרים, מפני שנכנס לה ריח התרומה: **שואבות.** את הריח: **ללוי.** דאמר ריחא לאו מילתא היא, ודאי מילתיה כתנאי אמרה, דעל כרחיך רבי מאיר אית ליה ריחא מילתא היא, וכן רבי יוסי, ואי איכא דקאי כוותיה, רבי יהודה הוא דקאי כוותיה: **אלא רב מי לימא תנאי היא.** כלום לריך לאוקומי למילתיה כתנאי ולמימר אנא דאמרי כרבי מאיר ורבי יוסי, אבל דרבי יהודה לית ליה, או דילמא רבי יהודה נמי קאי כוותיה, וטעמא דשרי משום דקא סבר לא עייל בה ריחא: **אמר לך רב דכולי עלמא ריחא מילתא.** וטעמא דרבי יהודה משום דפת לוננת וחבית [ג] מגופה היא ולא עייל בה ריחא, דמי לאו איתמר עלה כו׳. ואע״ג דקיימי תנאי כוותיה דרב, הילכתא כוותיה דלוי, דהא איפליגו בה אביי ורבא גבי בת תיהא במסכת ע״ז (דף סו:) וקם ליה רבא בשיטתיה דלוי ואמר ריחא לאו מילתא היא, ואביי ורבא הילכתא כרבא, וכן הוא בתשובות הגאונים, ואף משמו של רבי אליעזר בן ילחק נאמר לי דלא חייש לה: **ביניתא.** דג: **דאיטוי בהדי בישרא.** בתנור אחד: **אסרה רבא מפרזיקא למיכלה בכותחא.** שיש בו חלב, משום דקסבר ריחא מילתא היא: **לדבר אחר.** לרעת: **מתני׳ חמשה דברים באין בטומאה וכו׳.** אין לך [ג] קרבן נאכל אלא אלו, וקרבן ציבור דוחה את הטומאה, ואשמעינן מתניתין דאף על גב דקרב בטומאה לאפוקי ציבור ידי חובתן, אין נאכלין בטומאה. ולקמיה פריך ליתני נמי שעירי הרגלים: **זבחי שלמי ציבור.** כבשי עלרת, שאין שלמים אחרים לציבור: **הפסח שבא בטומאה.** כגון רוב ציבור טמאין: **שמתחילתו לא בא אלא לאכילה.** כשנלטוה עיקר פסח, לאכילה נלטוה, דכתיב לפי אכלו, וכי שרייה רחמנא למיתי בטומאה [ח] מאיש נדחה ואין צבור נדחין, אדעתא למיכליה שרייה [י]: **גמ׳ חמשה למעוטי מאי.** מניינא למה לי, ליתני קרבנות ציבור באין בטומאה ואין נאכלין בטומאה: **חגיגת חמשה עשר.** והוא הדין לעלרת וסוכות, אלא חדא מינייהו נקט: **כיון דקרבן ציבור הוא.** אף על גב דכל יחיד ויחיד מיחייב, קרי ליה קרבן ציבור משום דאתיא בכינופיא, באסיפת חברים ברגל, במסכת יומא בפרק הוציאו לו (דף נא.): **תשלומין כל שבעה.** כדנפקא לן בפרק קמא דמסכת חגיגה (דף ט.) [א] מוחגותם אותו חג לה׳ שבעת ימים: **הא תני ליה זבחי שלמי ציבור.** שהן מיני דמים, ואשמעינן דאין נאכלין בטומאה, והוא הדין לשאר מיני דמים: הא

מאי לאו תערובת טעמים. לפי מה שפי׳ בקונטרס דלוי לא שרי אלא בדיעבד קשיא מה פריך דהכא לכתחלה קתני אבל בדיעבד הוה שרי כלוי: **נימא** תהוי תיובתא דרב. תימה מאי קושיא הא דאסר משום תערובת גופים היינו היכא דשניהם כחושים דליכא תערובת טעמים: **אסרה** רבא מפרזיקיא כו׳. מכאן פוסק ר״ת כרב ורבא נמי דשרי בבת תיהא (ע״ז סו:) מלי סבר כוותיה ושם [ו] מפורש **ובתנורים** [גדולים] שלנו נראה למותר לאפות לחם עם אותו פשטיד״א [ז] הואיל ומכוסות היטב הוי כעין שתי קדרות ואפי׳ פלדונ״ש [ח] שיש להרחיק [ו] אין נראה לרבי שיהא אסור שיש אויר מרובה בתנור וההבל מתפשט: **קא** משמע לן כיון דלא דחיא שבת לא דחיא טומאה. ה״ג ולא גרסינן כיון דאית לה תשלומין שאין הטעם תלוי בכך דלעיל בפרק אלו דברים (דף ע:) ילפינן דלא דחיא שבת מוחגותם וגו׳. ועוד פסח נמי אית ליה תשלומין בשני ודחי טומאה. ועוד חגיגת ט״ו איכא למ״ד בפירקין [ח] דלית לה תשלומין בטומאת בעלים שאם נטמאו בעלים ביום ט״ו ולא חזו ביום קביעת חובתיה כה״ג לית לה תשלומין:

רבינו חננאל

אמר רב בשר שחוטה שמן שצלאו עם בשר נבלה כחוש אסור דאזיל ריח השחוטה מפטם לנבלה וחוזר ריח נבלה מפטם לשחוטה. **ולוי** מתיר אפילו נבלה שמינה עם שחוטה כחושה סבר ריחא ולא כלום הוא. ועבד עובדא והתיר גדי שנפל עם חזיר. **ואותבינן עליה** מהא **אין צולין שני פסחים** ואפילו גדי וטלה מפני התערובות ומסתברא דמשום תערובות גופין הוא גזרה גדי וטלה אטו טלה וטלה שאם נתערבו חיישי׳ שמא תטול חבורה זו פסח שאינו שלה ונמצא אוכלין פסח שאינו שלהם וקשיא לרב דאמר ריחא מילתא היא והריח כעיקר אע״ג דלא מחלפי כיון שהריח כעיקר נמצא עיקר פסח של חבורה זו בפסח של חבורה זו ואסור. **ומוקים לה רב הכי** אין צולין שני פסחים כאחד מפני תערובות טעמים ואפי׳ כעין שתי קדרות כגון שיש דבר מפסיק הריח ביניהם ואין שם תערובת טעמים אסור משום תערובת גופין ואפילו גדי וטלה דלא מחלפי גזרה אטו גדי וגדי אטו טלה: **אמר רב מרי כתנאי** הרודה פת חמה ונתנה על פי חבית של תרומה ר׳ מאיר אוסר ור׳ יהודה מתיר ור׳ יוסי מתיר בפת של חטים ואוסר בפת של שעורים מפני שהשעורים שואבות. **ללוי ודאי תנאי היא** דהא ר׳ מאיר אוסר בפי׳ (והנה ר׳ יהודה מתיר דלא כרב). והנה גם לרב [מי נימא] תנאי היא. **אמר לך הא אתמר עלה בפת חמה וחבית פתוחה** לדברי הכל אסור ואפילו ר׳ יהודה אוסר דריחא מילתא היא. **בפת צוננת וחבית מגופה** דברי הכל מותר דליכא חשש לריח היין של תרומה כלל דהא חבית זו מגופה היא. **לא נחלקו** אלא בפת חמה וחבית מגופה פת צוננת וחבית פתוחה. והכא גבי בשר שחוטה שנצלה עם בשר [נבלה] כפת חמה וחבית פתוחה הוא לדברי הכל אסור. **וקיימא לן כרב** דאע״ג דלוי מיתוקמא כתנאי ולוי כר׳ יהודה הא אתמר עלה דחבית פתוחה ופת חמה דברי הכל אסורה ומסתבר טעמא דרב. **ולא עוד** אלא הא תני רב כהנא פת שאפאה בתנור עם בשר צלי אסור לאכלה בכותח כרב. **ותוב** ההיא ביעתא [ז] שנצלית עם בשר ואסרה רבא מפרזיקא לאכלה בכותח שיש בו נסיובי דחלבא. מר בר רב אשי אסר לאכלה אפילו במלח משום דסבר דג ובשר להתבשל יחדיו ולהאכל קשו לריחיא ודבר [אחר] פי׳ נגע צרעת הני כלהו כרב הלכך כרב עבדינן. וראינו מי שאמר קיימא לן כלוי ואנן לא סבירא לן כותיה אלא הלכתא כרב: **מתני׳ חמשה דברים באין בטומאה ואין נאכלין בטומאה** העומר ושתי הלחם ולחם הפנים וזבחי שלמי צבור ושעירי ראשי חדשים הפסח שבא בטומאה נאכל בטומאה שלא בא מתחלתו אלא לאכילה. **ואמרינן חמשה** כלומר מנין חמשה ולא יתר מה בא

מסורת הש״ס
עם הוספות

א) [תוספתא פרק ה ה״י], ב) [שם וע״ש], ג) תרומות פרק י משנה ג. עבודה זרה סו:, ד) לעיל סב: [ועיין תוס׳ זבחים צה: סד״ה אמר], ה) [לעיל סו: סז.], ו) [לקמן לא.], ז) ד״ה רבא, ח) [לקמן פ.].

גליון הש״ס

גמ׳ למיכליה בכותחא. עי׳ לעיל ל. תוד״ה ואפי׳ במלחא: מתני׳ באין בטומאה. עי׳ יומא ו ע״א תוד״ה מאלתו דוחה:

תורה אור השלם

א) וְחַגֹּתֶם אֹתוֹ חַג לַיְיָ שִׁבְעַת יָמִים בַּשָּׁנָה חֻקַּת עוֹלָם לְדֹרֹתֵיכֶם בַּחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי תָּחֹגּוּ אֹתוֹ: [ויקרא כג, מא]

הגהות וציונים

א] מפקא איהו ריחא (כן העתיקוהו בארי, בריב״ן, ובר״י אלמאורי). ב] [צ״ל או חבית] (גליון). המהרש״ל כתב דאו או קאמר. ג] יש להוסיף **בציבור.** וכ״ה בהרע״ב (רש״ש). ד] בשר קצוץ וביצים וכדומה עטוף בשכבת בצק: ה] מין עוגת גבינה: ו] ס״א להרחיק **מן הלחם** (חכמת מנוח) כ״ה במקצת דפוסי׳ ועי׳ מהרש״א. והיעב״ץ גורס שיש לה ריח חזק אין נראה, עיי״ש: ז] בכת״י א׳ נוסף כאן ס״א **ביניתא.** דגה. ועיין השלמות.

ליקוטי רש״י

הרודה פת חמה וכו׳ רבי מאיר אוסר. לפי שאשאבה את ריח היין [ע״ז סו ע״ב]. **בפת חמה וחבית פתוחה דברי הכל אסור.** דולאי עייל בה ריחא [שם סו ע״א]. **שלא בא מתחלתו אלא לאכילה.** לא נאמרה הכאת עיקר פסח אלא לאכילה וכי שרייה רחמנא לאתויי בטומאה ברוב ליבור דכתיב (במדבר ט, י) איש איש כי יהיה טמא וגו׳ איש נדחה לפסח שני ואין ליבור נידחין אדעתא למיכליה שרייה [לעיל סב ע״ב].

[מכאן שייך לדף עז.]

קרא עלי מועד. יעידת גייסות לגא עלי, ורבותינו דרשו מה שדרשו [איכה א, טו]. במסכת תענית (דף כט.) תמוז דהאיה שמא של שנה השניה ליליאת מלרים שנשתלחו בה מרגלים בעשרים ותשעה בסיון מלויי מליוהו לתתוז לפיכך אירע בו יום חזרת מרגלים בשמונה באב ויבכו העם בלילה ההוא בתשעה באב נכו בכיה של חינם והוקבעה להם בכיה לדורות. לשבור בחורי. במורבן הבית [שבועות י.]. מה ת״ל. והלא כל המועדות אמורין למעלה ומשה אמרן. במועדיכם. ואפילו בשבת ובפרשת פנחס כתיב גבי מוספין. מניין לרבות עומר. דלא כתיב בהסיא פרשתא. והקרב עמו. כבש הבא עם העומר. והקרב עמם. כבשי עלרת. ת״ל וידבר משה וגו׳. ובההיא פרשתא לאמור אל הכהנים [מנחות עב:]. טומאה דחויה היא בציבור. בקושי הותרה וכל כמה דאפשר לאהדורי אטהרה או אטומאה קלה מהדרינן [לקמן עט.]. כלומר בקושי נדחית אלא דיהוי בעלמא על ידי נשיאות עון שהלין מרלה ולא בהיתר גמור [זבחים לג.]. הותרה בציבור. ולא בעי׳ לין [לקמן עח.]. לין מרלה על טומאת זבחים לעלות לרלון. בין שישנו על מצח. כהן גדול בשעת טומאה בין שאינו על מלחו מרלה. כהן גדול. בכולו לפני לפנים ביום הכיפורים יוכיח שאינו לובש בגדי זהב ואם אירע׳ טומאה בקדשים מרלה הלין. אמר לו. הנה ליום הכיפורים שכולו עבודת ליבור הוא וטומאה הותרה בקרבן ליבור כטהרה גמורה ואין לריך לין לרלות אלמא היתר גמור הוא [סנהדרין יב:]. כלכתיב איש נדחה ואין ליבור נדחין וביום הכפורים כוליה קרבן ליבור ואף קרבן שלו דוחה את הטומאה שהרי זמנו קבוע וקרבנו תלוי בו [יומא ו:]. מכלל דר״ש סבר דחויה היא. ולין הוא דמרלה עלה [שם ז:]. דתניא ר״א אומר וכו׳. להכי נקט אכילות דאעולין כ״ע מודו דלין מרלה דקתני בריש ת״כ ונרלה לו לכפר עליו בדם דכתיב (ויקרא יז יא) כי הדם הוא בנפש יכפר אין לי אלא דם טהור טמא מנין ת״ל (שמות כח, לח) ונשא אהרן וגו׳ והוא בדם קמיירי דכתיב (שם) לרלון להם והכא כתיב ונרלה לו לכפר מה הכא דם אף התם דם ואין לי אלא דם מנין לרבות כל העולים ת״ל לכל מתנות קדשיהם וגו׳ (שם) [מנחות כה:]. אם אין בשר אין דם. אם בשר קיים לאכילת אדם או חלב קיים לאכילת מזבח זורק את הדם [לעיל סב. ד״ה ואיבעית]. מה דם. עולה בזריקה שעומד בארץ וזורק מן הכלי כדכתיב וזרקו אף בשר בזריקה אלמא אויר יש ומחמת האויר הוזקק לזריקה שעומד בכבש וזורק אל עבר האויר למערכה [זבחים סב:].

מַאי טַעְמָא, מִפִּטְמֵי מֵהֲדֵי, שריח הנבילה נכנס בשחוטה (רש"י), ואוסרה באכילה, שהאיסור של 'ריחא מילתא' אינו איסור הנאה, אלא איסור אכילה [או שתיה], כמבואר בהמשך הגמ' שדנים על איסור ריחא בתרומה האסורה לזרים רק באכילה (ראה תוס' ע"ז סו, ב ד"ה אביי), שהריח הוא חלקים קטנים מהאיסור שאינם ניכרים בחוש הראיה, המתפזרים באוויר ונקלטים במאכל ההיתר והם ניכרים על ידי הריח, ובאכילת ההיתר אוכל גם את חלקי האיסור שנקלטו בו (ראה שערי יושר ג, כה; קהלות יעקב נז) ויש שביארו את עיקר גדר האיסור למ"ד 'ריחא מילתא' באופן אחר, שבאיסורי אכילה של התורה נכלל גם הריח, כמו אכילה ושתיה (ראה אבני נזר יו"ד צ).

ויש שצידד שאיסורו מהתורה, והוא נכלל בדין 'טעם כעיקר' (פלתי קח, ו), ויש שכתבו בפשיטות שזוהי חומרא מדרבנן (שפת אמת; אגודת אזוב או"ח ח, ז, בדעת התוס' לעיל ל, א [ראה להלן ד"ה פת שאפאה]; חתם סופר [השלם] ע"ז סו, ב, בדעת רש"י כאן ד"ה עבד ותוס' כאן ד"ה מאי).

אכן, אם שתי התחיכות כחושות, מותר לאכול את בשר השחוטה (רשב"א תורת הבית ד, א דף יג, ב, וראה תוס' ד"ה נימא ורעק"א בדעתם) לכתחילה (ט"ז יו"ד קח, א; ש"ך שם), ויש שכתב שגם באופן זה נכנס בו ריח מועט, אלא שהוא בטל ברוב (רעק"א, ע"פ תוס' ע"ז סו, ב ד"ה רבא), ולכן לכתחילה אסור לצלותם יחד, שאין מבטלים איסור לכתחילה, ובתערובת של מין במינו יהא אסור אפילו בדיעבד, לדעת הסוברים שמין במינו אינו בטל ברוב (רעק"א).

וְרֵיחָא לָאו מִילְתָא הִיא, שלדעתו החלקים הקטנים שנבלעו בהיתר אין בכוחם לאסור (קהלות יעקב נז), ויש להוכיח זאת מאיסור 'טעם כעיקר', שלא אסרה תורה אלא טעם אבל לא ריח (בה"ג סה).

ולא התיר לוי אלא בדיעבד, אבל לכתחילה אסור (ראה דעת רש"י המובאת להלן בסמוך; רי"ף חולין לב, ב מדפי הרי"ף), והוא כעין דין 'אין מבטלים איסור לכתחילה' [אלא שכיון שאין זה ביטול איסור ממש, אינו אוסר את התערובת, בניגוד לדין הרגיל של 'אין מבטלים איסור לכתחילה' שאוסר את התערובת] (קהלות יעקב נז). מאידך, יש סוברים שלדעת לוי מותר אפילו לכתחילה (תוס' ד"ה מאי לאו, ע"פ המהרש"א; ר"ן חולין לב, א מדפי הרי"ף).

עֲבִיד לֵיוִי עוּבְדָא בֵּי רֵישׁ גָּלוּתָא וְכוּ' - שלאחר מעשה באו לשאלו והתיר בדיעבד (רש"י, ע"פ מהרש"א, שזו כוונת תוס' ד"ה מאי, וראה לעיל בסמוך).

מַאי לָאו תַּעֲרוֹבֶת טְעָמִים וְקַשְׁיָא לְלֵוִי, שלדעת לוי מותר גם לכתחילה (לסוברים כן, ראה תוס' ד"ה מאי לאו, ע"פ המהרש"א; ר"ן חולין לב, א מדפי הרי"ף), או שדוקא כאן מותר לכתחילה, כיון שאין זה תערובת של איסור והיתר, אלא תערובת של היתר והיתר (כתוב שם [לראב"ד] יח, ב מדפי הרי"ף, בישוב קושיית תוס' שם על דעת רש"י שלוי אוסר לכתחילה), שהאיסור באכילת פסח שלא נמנה עליו לא חל מבעוד יום, וכשצולהו ביום נחשב עדיין להיתר, ולא שייך בו ענין של ביטול איסור לכתחילה (קהלות יעקב נז), או ששאלת הגמ' היא מלשון הברייתא שאמרה 'מפני התערובת', שמשמע שיש שם תערובת טעמים ממש וכדעת רב ש'ריחא מילתא', שאילו לדעת לוי היה צריך לומר 'מפני הריח' (רמב"ן במלחמות יט, א מדפי הרי"ף).

לֵימָא תֵּיהֲוֵי תְּיוּבְתֵּיהּ דְּרַב, שסתם קרבן פסח אינו כחוש, שכן לכתחילה אין מקריבים בהמה כחושה לקרבן [משום שנאמר (מלאכי א, ח) 'הקריבהו נא לפחתך' (ראה מנחות סד, א ורש"י שם ד"ה אפי')], ואם כן צריך להיאסר משום הריח המתערב (צל"ח, בישוב קושיית תוס' ד"ה נימא).

בַּשְׁתֵּי קְדֵירוֹת סָלְקָא דַּעְתָּךְ, והלא אין צולים פסח בקדירה (רש"י), שנחשב צלי על ידי דבר אחר ולא 'צלי אש', כיון שנצלה על ידי חום הקדירה (מנחת חינוך מצוה ז אות יח).

אֶלָּא אֵימָא כְּעֵין שְׁתֵּי קְדֵירוֹת, שיש ערימה גדולה של אפר או גחלים בין שני הפסחים (רש"י), לכל גובה התנור, כך שהיא חוצצת לגמרי בין שני הפסחים ומונעת את העברת הריח מזה לזה (מג"א תמז, ד; פלתי קח, ח).

מִפְּנֵי שֶׁהַשַּׁעוֹרִים שׁוֹאֲבוֹת, ובאופן זה נחשב ל'ריחא', ולדעתו 'ריחא מילתא' [אבל בחיטים שאינן שואבות אין אפילו 'ריחא'] (רש"י), או שבאופן זה נחשב לממשות, שהשעורים שואבות את גופו של היין [אבל בחיטים שאינן שואבות מותר, שלדעתו 'ריחא לאו מילתא'] (רי"ף חולין לב, א).

בְּפַת חִמָּה וְחִבִּית פְּתוּחָה דִּבְרֵי הַכֹּל אָסוּר, אף לדעת לוי שסובר 'ריחא לאו מילתא' (בעה"מ; תוס' ע"ז סו, ב ד"ה רבא), ויש שסובר שלדעת לוי מותר (רמב"ן במלחמות; ראב"ד כתוב שם).

פַּת שֶׁאֲפָאָהּ עִם צָלִי בְּתַנּוּר אָסוּר לְאָכְלָהּ בְּכוּתָּחָא, שכיון ש'ריחא מילתא', נחשבת הפת לבשרית, אך לא החמירו שלא לאוכלה בפני עצמה מחשש שמא יבוא לאוכלה עם כותח [כדרך שחוששים כך באופנים אחרים של פת שנבלע בה טעם בשר], כיון ש'ריחא מילתא' אינו אסור אלא מדרבנן, ולא החמירו בו חכמים עד כדי כך (ראה תוס' לעיל ל, א ד"ה ואפילו, ע"פ אגודת אזוב או"ח סי' ח, מובא בדבר שמואל שם, וראה לעיל ד"ה מאי).

אֲסָרָהּ רָבָא מִפְּרִזְיְקָיָא לְמֵיכְלֵיהּ בְּכוּתָּחָא, שלדעתו 'ריחא מילתא' (רש"י ותוס' ד"ה אסרה), או משום שלכתחילה אסור גם אם 'ריחא לאו מילתא' (רי"ף חולין לב, א מדפי הרי"ף), כיון שיכול לאכול את הלחם ללא חלב (ש"ך יו"ד צז, ד). ומכאן מוכח שאכילת דגים יחד עם חלב מותרת [שלא אסר רבא את אכילת הדג בכותח אלא משום תערובת הבשר] (ש"ך יו"ד פז, ה, וראה להלן בסמוך).

אֲפִילּוּ בְּמִילְתָא נַמֵּי אֲסוּרָה, שדג שנצלה עם בשר אין לאוכלו אפילו בפני עצמו [ונקט 'במילתא', משום שזוהי דרך אכילת פת כשהיא בפני עצמה (ראה רש"י לעיל ל, א)], שתערובת ריח הבשר והדג מביאה לידי סכנה (פסקי רי"ד). ויש מפרשים את כוונת הגמ', שאפילו הצולה דג בפני עצמו [עם מלח, כדרך הצליה] אסור לאוכלו עם חלב, משום שיש סכנה בתערובת החלב והדג (בית דוד יו"ד לג, וראה לעיל בסמוך, וראה רבינו בחיי שמות כג, יט).

מְשׁוּם דְּקַשְׁיָא לְרֵיחָא וּלְדָבָר אַחֵר – צרעת (רש"י), שלדעתו 'ריחא מילתא' (רבנו חננאל), או שרק לענין סכנה החמיר, ש'חמירא סכנתא מאיסורא' (צל"ח, שפת אמת).

■ להלכה: [א] 'ריחא לאו מילתא' ומכל מקום לכתחילה אסור [כדעת לוי, וכדעת רש"י והרי"ף] (שו"ע ורמ"א יו"ד קח, א, וראה שם ובנושאי כלים שם, פרטים נוספים). [ב] פת או דגים שנקלט בהם ריח של בשר, אסור לאוכלם בחלב (שו"ע שם צז, ג). [ג] אין לאכול בשר ודג יחד, מפני שקשה לצרעת (שו"ע שם קטז, ב), ולכתחילה אין לצלות בשר באופן שיקלוט ריח מהדג, ובדיעבד מותר [שלהלכה 'ריחא לאו מילתא' ואינו אוסר בדיעבד, וכפירוש הר"ח (שמר בר רב אשי אסר משום 'ריחא מילתא', ולהלכה לא קיימא לן כן)] (רמ"א שם, ע"פ ביאור הגר"א שם, ג), ויש אוסרים [דסכנתא חמירא מאיסורא,

■ המשך במילואים עמ' 128

דְּרֹאשׁ חֹדֶשׁ אִיקְּרֵי מוֹעֵד וְכוּ', דִּכְתִיב 'קָרָא עָלַי מוֹעֵד', ואף שאין למדים 'דברי תורה מדברי קבלה', כתוב זה משמש רק גילוי לכך שמה שנאמר 'אלה תעשו לה' במועדיכם' (במדבר כט, לט) בסוף פרשת המועדים, כולל גם את ראש חודש (מהרש"א), שאלמלא גילוי זה היה מקום לומר ש'מועדיכם' היינו רק ימים טובים שהוזכרו באותה פרשה (ראה תוס' ד"ה סלקא), שיש להם מועד קבוע, מה שאין כן ראש חודש, שלפעמים הוא ביום שלשים ולפעמים ביום שלשים ואחד (מהרש"א). ויש שפירש, שאלמלא גילוי זה היינו סבורים שראש חודש אינו קדוש כמותם (מרומי שדה).

מוֹעֵד, שיום השלשים בחודש מלא נקרא 'מועד' (רש"י), ואם כן חודש מלא יש בו שני ימים טובים [יום א' ויום ל'], וכך נדרש הכתוב, שה' הוסיף מועד בחודש תמוז של אותה שנה, כדי שתיקבע בכייתם ליום תשעה באב, ש'מגלגלים חובה ליום חייב' (רש"י על עין יעקב תענית כט, א), שמימות הנביאים כך הוא, שיום שלשים בחודש, למרות השתייכותו לחודש הקודם, הוא נחשב גם כיום א' דראש חודש (ירושלמי תענית ד, ג, ע"פ שמואל א כ, כז), לפי שהוא ראוי להיעשות ראש חודש (שו"ת הרי"ד לב, וראה רמב"ם הל' קידוש החודש ח, ד), אכן, לענין קרבן מוסף של ראש חודש ושיר של יום שבמקדש, אינו נחשב לראש חודש (שבלי הלקט קסח. וראה העמק דבר במדבר כח, יא).

לְמֵימְרָא דְּכוּלְּהוּ מְמוֹעֵד אָתוּ - שכיון שהמשנה הוצרכה לחדש שגם בראש חודש מקריבים בטומאה, מוכרח שמשנתנו סוברת כמאן דאמר (לעיל סו, א) שהיתר הקרבת קרבן בשבת ובטומאה נלמד מ'מועד', ולא כמאן דאמר (שם) שההיתר נלמד מגזירה שוה (ראה תוס' שם ד"ה מה, ומרומי שדה כאן).

שֶׁאֵר קָרְבְּנוֹת צִיבּוּר מְנַיִין - מנין שקרבנות שבועות ויום הכיפורים וראש חודש דוחים את השבת. אולם מוספי פסח וסוכות פשוט שדוחים את השבת, שהרי מפורש בכתוב שהם קרבים בכל שבעת ימי החג, ושבת בכללם (מהרש"א, ע"פ רש"י לעיל סו, א).

מִנַּיִן לְרַבּוֹת עוֹמֶר - שהקרבתו דוחה את הטומאה ואת השבת (ע"פ גמ' מנחות עב, ב, ראה שם שצידדו לפרש שהכוונה גם לקצירה, אולם דחו זאת משום שברייתא זו היא מדברי רבי, ולדעתו קצירה אינה דוחה שבת).

שְׁתֵּי הַלֶּחֶם, מנין שאפייתם דוחה את השבת (ע"פ גמ' מנחות שם, ראה שם שלדעת רבי ששנה ברייתא זו, שתי הלחם מתקדשים בתנור ולכן אי אפשר לאפותם מערב שבת, שהרי יפסלו בלינה), ומנין שעבודת התנופה שלהם דוחה את הטומאה (תוס' להלן ע"ב ד"ה עומר).

יֵשׁ בָּהֶן צַד חָמוּר וְכוּ'. ולמרות שחומרתו של כל אחד שונה מחומרתו של האחר, אין למדים מהם לשאר קרבנות ב'מה הצד', שכן יש לפרוך את הלימוד בנקל, ולא רצתה הגמ' להאריך בכך (ראה תוס' כתובות לב, ב ד"ה שכן. אכן, ראה גירסת תוס' כאן ד"ה שכן).

אֲבָל הָנָךְ לֹא, קָא מַשְׁמַע לָן. אכן, לחם הפנים פשוט שדוחה את השבת, לפי שנאמר בו 'תמיד' (תוס' ד"ה שכן, ולענין טומאה, ראה ירושלמי יומא ז, ד ופני משה שם, ותוס' יו"ט על המשנה כאן), דהיינו שמותר להקטיר את הבזיכים בשבת [אבל עריכת הלחם על השולחן אין בה חילול שבת, וגם מפורש בתורה שהיא נעשית ביום השבת (מהרש"א), ולענין אפיית הלחם נחלקו תנאים אם דוחה את השבת (ראה מנחות צה, ב)], ואין ללמוד שכשם שהקטרת הבזיכים דוחה את השבת, כך גם שאר הקרבנות ידחו את השבת, שכן הקטרת הבזיכים באה להתיר את הלחם לכהנים [וכעין פירכת הגמ' לענין עומר ושתי הלחם] (מהרש"א).

טוּמְאָה דְּחוּיָה הִיא בְּצִיבּוּר, שנחלקו תנאים ואמוראים לגבי הקרבת קרבנות ציבור בטומאה, האם היא בגדר 'הותרה', או שהיא בגדר 'דחויה', דהיינו שלא הכשירה התורה את הקרבן אלא בקושי, ואין זה היתר גמור, וצריך להשתדל ככל האפשר לעשותו בטהרה (רש"י כאן וביומא ו, ב, ע"פ סוגיית הגמ' שם), שהאיסור במקומו עומד ואינו נדחה אלא כשאין אפשרות אחרת (רמב"ם ביאת המקדש ד, טו).

וּבָעֲיָא צִיץ לְרַצּוֹת, שכיון שטומאה דחויה היא ואינה היתר גמור, צריכים ריצוי ציץ (רש"י), ודוקא בטומאת הבשר או הדם שייך ריצוי ציץ, שמחשיבם כטהורים, אך לא בטומאת הגוף של הכהן או הבעלים. אלא שמאידך גיסא, טומאת הגוף נדחית בציבור גם בלא ריצוי ציץ (תוס' כאן ובמנחות טו, א ד"ה הכא ע"פ קובץ שיעורים אות קס, ראה שם לביאור הענין). ויש שסוברר, שגם בטומאת הגוף צריך ריצוי ציץ על הקרבן, להחשיבו ככשר למרות שהוקרב בטומאה [אבל על טומאת הגוף עצמה לא שייך ריצוי ציץ להחשיבו כטהור (ראה משנה להלן פ, ב)] (רמב"ם ביאת המקדש ד, ז ע"פ אבן האזל שם ומקדש דוד כו, ב).

צִיץ בֵּין שֶׁיֵּשְׁנוֹ עַל מִצְחוֹ בשעה שאירעה הטומאה (רש"י, ויד רמה סנהדרין יב, ב בדעתו), ויש אומרים, בשעת העבודה (יד רמה שם), ויש אומרים שצריך שיהא הציץ על מצחו גם בשעה שאירעה הטומאה [שצריך שתיכף בשעת הטומאה יחול בדם דין היתר זריקה] וגם בשעת העבודה (חי' הגרי"ז נזיר סג, א, בדעת רש"י).

וּבֵין שֶׁאֵינוֹ עַל מִצְחוֹ, מְרַצֶּה, וכפי שנלמד מהכתוב 'והיה על מצחו תמיד', ובהכרח שאין הכתוב מתפרש כפשוטו [שיהא מונח תמיד על מצחו], שהרי הכהן גדול נצרך לישון ולהיכנס לבית הכסא, אלא שתמיד הוא מרצה, ובלבד שיהא הציץ קיים בעולם ולא נשבר (גמ' יומא ז, ב).

רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר עוֹדֵיהוּ עַל מִצְחוֹ מְרַצֶּה, כפי שנלמד מהכתוב 'על מצח אהרן ונשא', שאינו מרצה אלא בעודו על מצחו [והנאמר 'תמיד' בא ללמד, שלא יסיח דעתו ממנו] (גמ' יומא ז, ב).

כֹּהֵן גָּדוֹל בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים יוֹכִיחַ שֶׁאֵינוֹ עַל מִצְחוֹ, שאין הכהן גדול לבוש בשעת עבודת פנים בבגדי זהב, מטעם ש'אין קטגור נעשה סניגור' (רש"י), שאלמלא טעם זה, היה מקום לומר שאף שאינו חייב ללבוש את הציץ בעבודת פנים [שהרי מפורש בכתוב שיש ללבוש אז בגדי לבן], מכל מקום מותר ללובשו כדי לרצות על הטומאה, לפי שאין בלבישתו איסור של 'יתור בגדים' (אבני נזר חו"מ צ, בישוב דברי רש"י מקושית גליון הש"ס, וכע"ז במקדש דוד קדשים לו, א).

וּמְרַצֶּה, אם באו קרבנות הציבור של יום הכיפורים בטומאה (רש"י), וגם פר החטאת של הכהן גדול נחשב לענין זה כקרבן ציבור, כיון שעשייתו מעכבת את השעיר המכפר על כל הקהל (ריטב"א יומא ז, ב, וקהלות יעקב יומא א) [והאיל שמביא הכהן גדול, שהוא קרבן יחיד, נעשה בחוץ בבגדי זהב ויש בו ריצוי ציץ (ריטב"א שם)].

המשך במילואים עמ' 128

שעירי ראשי חדשים איצטריכא ליה סלקא דעתך אמינא הא לא כתיב בהו מועד קמ"ל [א] דראש חדש איקרי מועד כדאביי [ב] דאמר אביי תמוז דהאי שתא מלויי מליוה דכתיב [א] קרא עלי מועד לשבור בחורי. למימרא דכולהו ממועד אתו מנהני מילי [ג] דתנו רבנן [ב] וידבר משה את מועדי ה' מה תלמוד לומר לפי שלא למדנו אלא לתמיד ופסח שנאמר בהו [ג] במועדו במועדו [ד] ואפילו בשבת במועדו ואפילו בטומאה שאר קרבנות ציבור מניין שנאמר [א] [ד] אלה תעשו לה' במועדיכם מניין לרבות עומר והקרב עמו שתי הלחם והקרב עמם ת"ל [ב] וידבר משה את מועדי ה' אל בני ישראל הכתוב קבע מועד אחד לכולן. וכל הני למה לי צריכי דאי כתב רחמנא תמיד הוה אמינא תמיד שכן תדיר וכליל אבל פסח לא קמ"ל ואי כתב רחמנא פסח פסח שהוא ענוש כרת אבל תמיד דאין ענוש כרת אימא לא קמ"ל ואי כתב רחמנא הני תרתי הוה אמינא הני הוא [ה] יש בהן צד חמור תמיד תדיר וכליל פסח שהוא ענוש כרת אבל שאר קרבנות ציבור אימא לא כתב רחמנא [ד] אלה תעשו לה' במועדיכם ואי כתב רחמנא אלה תעשו לה' במועדיכם הוה אמינא שאר קרבנות ציבור הבאין לכפר אבל עומר ושתי הלחם דאין באין לכפר אלא להתיר בעלמא נינהו לא קמ"ל ואי כתב רחמנא עומר ושתי הלחם לחודייהו הוה אמינא אדרבה עומר ושתי הלחם דאלימי דבאין להתיר אבל הנך לא קמ"ל. סברוה [א] דלכולי עלמא טומאה דחויה היא בציבור ובעיא ציץ לרצות דליכא תנא דשמעת ליה דאמר טומאה הותרה בציבור אלא רבי יהודה דתניא [ו] ציץ בין ששנו על מצחו ובין שאינו על מצחו מרצה דברי ר"ש ר' יהודה אומר [ב] עודיהו על מצחו מרצה אין עודיהו על מצחו אינו מרצה אמר לו ר"ש כהן גדול ביום הכפורים יוכיח שאינו על מצחו ומרצה אמר לו הנח ליום הכפורים שטומאה הותרה בציבור מכלל דר"ש סבר טומאה דחויה היא בציבור ודכולי עלמא [ג] אין הציץ מרצה על אכילות דליכא תנא דשמעת ליה דאמר [ז] הציץ מרצה על אכילות אלא רבי אליעזר דתניא [ח] ר' אליעזר אומר הציץ מרצה על אכילות רבי יוסי אומר אין הציץ מרצה על אכילות נימא מתניתין דלא כרבי יהושע [ט] דתניא [ה] ועשית עולותיך הבשר והדם רבי יהושע אומר [ד] אם אין דם אין בשר אם אין בשר אין דם רבי אליעזר אומר דם אף על פי שאין בשר שנאמר [ה] ודם זבחיך ישפך ומה אני מקיים ועשית עולותיך הבשר והדם לומר לך [י] [ה] מה דם בזריקה אף בשר בזריקה הוי אומר [כ] [י] לול קטן יש בין כבש למזבח ורבי יהושע נמי הכתיב ודם זבחיך ישפך אמר לך הא כתיב גביה [ה] והבשר תאכל

והני

רש"י

הא לא כתיב בהו מועד. ולא לידחו טומאה, דהא כל קרבנות ציבור ממועד נפקי לן כדלקמן: קרא עלי מועד. תמוז דשילוח מרגלים מלויי מליוה וכלו ארבעים דידהו בט' באב, כפרק בתרא דתענית, והוקבעה להם בו בכיה לדורות, ויום עיבור החדש קרי מועד: וידבר משה וגו'. בתורת כהנים הוא גבי עומר ושתי הלחם: שלא למדנו כו' שנאמר בהן מועד. לדחות שבת וטומאה: במועדו. משמע לא יעבור זמנו, ואפילו הן טמאין ואפילו הוא שבת: אלה תעשו וגו'. בפרשת פינחס כתיב גבי מוספים: מניין לרבות עומר והקרב עמו. [ו] ועשיתם ביום הניפכם וגו' (ויקרא כג): ושתי הלחם. והכבשים הקרבין עמהן, האמורים בתורת כהנים [ז] ואינם אמורים בפרשת פינחס: ת"ל. בשילהי ההיא פרשתא דשור או כשב או עז וידבר משה וגו': כל הני למה לי. לכתוב חד וליתי הנך מיניה: שאר קרבנות ציבור. מוספין, דעולה מכפרת אעשה, כדתניא ביומא (דף לו.) אין עולה באה אלא על עשה ולא תעשה שניתק לעשה: עומר ושתי הלחם אינן באין אלא להתיר. את החדש, זה במדינה וזה במקדש: סברוה. האמוראין בני ישיבה היו סבורין כן, לפיכך הוצרך להם לישאל הא דבעי לקמיה לימא מתניתין דלא כר' יהושע: דחויה. אף על גב דאכשרה רחמנא למיתי בטומאה, לאו היתר גמור הוא, אלא היכא דלא מישתכחי טהורין, וכיון דלאו היתר גמור הוא בעי' ציץ לרצויי: בין שישנו על מצחו. בשעה שאירעה טומאה בקרבנות: כהן גדול ביום הכפורים יוכיח. בשעת עבודת פנים: שאינו על מצחו. דהא אין נכנס שם בבגדי זהב, [ס] כדאמרינן [בראש השנה] (דף כו.) דאין קטיגור נעשה סניגור: ומרצה. אם באו בטומאה, דהא קיימא לן [מ] כל קרבנות הציבור הקבוע להן זמן דוחין את הטומאה, ורבי שמעון אית ליה טומאה דחויה היא בציבור, ואי לאו משום דציץ מרצה אטומאה לא הוו מיתכשרי: שטומאה הותרה בציבור. ואין קרבן ציבור צריך ריצוי הציץ, אלא קרבן יחיד: ודכולי עלמא. כלומר הנך רבנן דסתם מתניתין סברי אין הציץ מרצה על אכילות, על טומאה שנגע בבשר ובשירי מנחה הנאכלים, אלא על טומאת הדם וקמצים (ואימורין): לימא מתניתין. דאמר עומר ושתי הלחם באין בטומאה, ואף על גב דבעינן ריצוי ציץ וציץ אאכילות לא מרצי, ונמצא שאין כאן שירים הנרצין אלא הקומץ לבדו שהציץ מועיל, וכן במיני דמים לא הועיל ציץ לבשר אלא לדם, וקתני דהדם נזרק: דלא כר' יהושע. דאמר אם אין בשר ראוי אין דם ראוי: אם אין בשר. ראוי, כגון שנטמא או שנאבד, אין הדם נזרק: לול. אויר יש בין כבש למזבח, לא היה ראש הכבש מחובר למזבח, שיש אויר מעט בינתים, והמסדר את האברים עומד על הכבש וזורקן על מערכת העצים לקיים מצות זריקה: הא כתיב גביה והבשר תאכל. אלמא בשר קיים בעינן:

והני

תוספות

שעירי ראשי חדשים איצטריך ליה. תימה וליתני שעירי ראשי חדשים ולא ליתני איך: **סלקא דעתך אמינא הא לא כתיב בהו מועד.** ואע"ג דבפרשת פינחס כתיב נמי ראש חדש ה"א דאלה תעשו במועדיכם דכתיב בסוף פרשת פינחס לא קאי אראש חדש אלא אשאר ימים טובים דכתיבי בתריה דאיקרי רגל להכי נמי לא קאי אשבת [ג] ותמיד ומצרכי' להו קרא בסמוך:

שכן יש בהן צד חמור. פר"ת [ג] שכן ישנן לפני הדיבור וכמאן דאמר (חגיגה דף ו.) עולה שהקריבו ישראל במדבר עולת תמיד הואי. **ולחם הפנים** אומר ריב"א מדכתיב [ז] תמיד ילפינן ליה דמשמע אפילו בשבת. ובתורת כהנים איכא מאן דדריש דתמיד דאי שבת מדכתב ביה תמיד. **ומיהו** מתרי מינייהו הוה מצי למילף כולהו [ט]. ואומר ר"י דשמא יש שום פירכא דאי לאו הכי אמאי צריך קרא בשאר. **וקשה** דבפרק קמא דיבמות (דף ה:) בעי למימר עשה דוחה לא תעשה שיש בו כרת מפסח ותמיד ופריך מה לפסח ותמיד שכן ישנן לפני הדיבור ואמאי לא יליף משאר קרבנות ציבור דדחו שבת כדמסקינן הכא [פ]:

דלא אשכחן תנא דאית ליה טומאה הותרה אלא ר' יהודה. ואם תאמר מאי אולמא דר"ש טפי מדרבי יהודה אדרבה אשכחן בכמה שהוליאוהו (עירובין דף מו:) דר' יהודה ור' שמעון הלכה כרבי יהודה. וי"ל דאשכחן לקמן (דף עח.) ר' יוסי דנמוקו עמו [ע] דסבר טומאה דחויה היא. **תימה לר"י** דבשמעתין משמע למאן דאמר טומאה דחויה אינה דחויה אלא על ידי ריצוי ציץ ואמאי הא טומאה לגברא דדחויה בציבור [א] אע"פ שאין הציץ מרצה על טומאת הגוף כדתנן בפירקין (פ:):

רבי אליעזר אומר הציץ מרצה כו'. רבי אליעזר גרסינן ולא ר' אלעזר דלקמן [פ] פריך וליטעמיך כיון דאמר ר' אליעזר יש דם אף על פי שאין בשר הציץ מרצה על אכילות למאי הילכתא:

נימא מתני' דלא כר' יהושע. משמע משום דסבירא ליה דבעינן דם ובשר **ותימה** דאפי' סבירא ליה נמי יש דם אף על פי שאין בשר כיון דס"ד [ד] דטומאה דחויה ואין הציץ מרצה על אכילות לא אתיא מתני' כוותיה משום שתי הלחם:

נימא דלא כר' יהושע. תימה לר"י והא ע"כ כרבי יהושע אתיא דקתני סיפא [צ] ובמוקדשין אף על פי שנטמא בשר וחלב קיים זורק את הדם משמע הא נטמאו שניהם אינו זורק והיינו כרבי יהושע כדאמרינן לקמן [ק]. וי"ל דה"ק נימא דלא כר' יהושע והא ע"כ סיפא אתיא כוותיה ואם כן קשיא סיפא:

אויר קטן היה בין כבש למזבח. [ס] בלא אויר נמי היה יכול לקיים מצות זריקה [ב] אלא לכך היה אויר שע"י כך יזכור לזרוק:

דם אף על פי שאין בשר שנאמר ודם זבחיך וגו'. תימה לרשב"א מנא ליה בעולה דיש דם אף על פי שאין בשר אימא דווקא שלמים אבל עולה דכולה כליל אימא אין בשר אין דם יש דם אף על פי שאין בשר [מנא לן]:

שאין

מסורת הש"ס עם הוספות

א) שבועות י. ערכין יי:, ב) שבועות י. תענית כט., ג) מנחות עב: [ע"ש] תו"כ אמור פרק יז הי"ג, ד) [יומא דף מו.], ה) [כתובות לג. סוטה כט: מכות ז:], ו) סנהדרין יב: יומא ז:, ז) מנחות עו., ח) [לקמן עח.] מנחות כה:, ט) [תוספתא דזבחים פרק ד ה"א] זבחים קד., י) שם סב:, כ) [לעיל לד. זבחים סב: קד. ע"ש ועיין תוס' מעילה יא. ד"ה לול], ל) ויקרא כג, יז-יט, מ) עיין יומא נ., נ) [ועי' עוד תוספות כתובות לג. סוף ד"ה שכן ותוספות סנהדרין עג: ד"ה משום], ס) [וביבמות ה: ד"ה ומכולהו כתבו תוספות בשם ר"י תירוץ על זה, עיין שם], ע) גיטין סז., פ) עח., צ) לקמן עח:, ק) עט ע"א.

גליון הש"ס

רש"י ד"ה שאינו על מצחו. כדאמרינן בר"ה. תמוה לי וכי צריך ראיה לזה הלא מפורש בכתוב דלפני ולפנים עובד רק בד' בגדים אלא דבר"ה אמרינן טעמא לקרא: תוס' ד"ה אויר. בלא אויר נמי. עי' תשו' מ"ל סי' קנ"ג:

הגהות מהר"ב רנשבורג

א] תוס' ד"ה דלא וכו'. דדחוי' בציבור וכו'. נ"ב עיין מנחות ט"ו ע"א תוס' ד"ה והכא מאי ציץ וכו' וצ"ע ודו"ק: ב] שם ד"ה אויר וכו'. יכול לקיים מצות זריקה. נ"ב עיין שו"ת מ"ל סימן קנ"ג:

הגהות וציונים

א] צ"ל תלמוד לומר (ב"ש) וכ"ה בכת"י: ב] גירסת מהרש"א לא קאי אפסח (גליון): ג] בדפו"י פי' ר"ח, ונראה שלא גרס בגמ' "תמיד תדיר וכליל פסח שהוא ענוש כרת" (רש"ש) ועי' השלמות: ד] צ"ל כיון דס"ל (מצור דבש):

ליקוטי רש"י

[נדפס בדף עו:]

תורה אור השלם

א) סִלָּה כָל אַבִּירַי אֲדֹנָי בְּקִרְבִּי קָרָא עָלַי מוֹעֵד לִשְׁבֹּר בַּחוּרָי גַּת דָּרַךְ אֲדֹנָי לִבְתוּלַת בַּת יְהוּדָה: [איכה א, טו]

ב) וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה אֶת מֹעֲדֵי יְיָ אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: [ויקרא כג, מד]

ג) [בתמיד] צַו אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם אֶת קָרְבָּנִי לַחְמִי לְאִשַּׁי רֵיחַ נִיחֹחִי תִּשְׁמְרוּ לְהַקְרִיב לִי בְּמוֹעֲדוֹ: [במדבר כח ב]. [בפסח] וְיַעֲשׂוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת הַפָּסַח בְּמוֹעֲדוֹ: [במדבר ט ב]

ד) אֵלֶּה תַּעֲשׂוּ לַייָ בְּמוֹעֲדֵיכֶם לְבַד מִנִּדְרֵיכֶם וְנִדְבֹתֵיכֶם לְעֹלֹתֵיכֶם וּלְמִנְחֹתֵיכֶם וּלְנִסְכֵּיכֶם וּלְשַׁלְמֵיכֶם: [במדבר כט, לט]

ה) וְעָשִׂיתָ עֹלֹתֶיךָ הַבָּשָׂר וְהַדָּם עַל מִזְבַּח יְיָ אֱלֹהֶיךָ וְדַם זְבָחֶיךָ יִשָּׁפֵךְ עַל מִזְבַּח יְיָ אֱלֹהֶיךָ וְהַבָּשָׂר תֹּאכֵל: [דברים יב, כז]

ו) וַעֲשִׂיתֶם בְּיוֹם הֲנִיפְכֶם אֶת הָעֹמֶר כֶּבֶשׂ תָּמִים בֶּן שְׁנָתוֹ לְעֹלָה לַייָ: [ויקרא כג, יב]

ז) וְנָתַתָּ עַל הַשֻּׁלְחָן לֶחֶם פָּנִים לְפָנַי תָּמִיד: [שמות כה, ל]

עין משפט נר מצוה

לא א מיי' פ"ד מהלכות ביאת מקדש הלכה טו טז:
לב ב שם הלכה ח:
לג ג שם הלכה ז:
לד ד מיי' פ"א מהלכות פסולי מוקדשין הלכה לד:
לה ה מיי' פ"ו מהלכות מעשה קרבנות הלכה ז:
לו ו מיי' פ"ב מהלכות בית הבחירה הל' יג:

רבינו חננאל

למעט [בא למעט] חגיגת חמשה עשר [דכיון] דאית לה תשלומין דתנן מי שלא חג ביום טוב הראשון של חג חוגג והולך כל הרגל וכו' אע"פ שהוא קרבן צבור וקביע ליה מועד לא דחיא טומאה. **ובכלל זבחי צבור** משמע אפילו שעירי רגלים דהא זבחי צבור הן ואפילו שעירי ראשי חדשים כיוצא בשעירי הרגלים הם. מיהו הוצרך להודיע כי ראש חדש נמי איקרי מועד שנאמר קרא עלי מועד. **מנא הני מילי** דת"ר וידבר משה את מועדי ה' אל בני ישראל מה ת"ל לפי כו'. **התמיד** שכן תדיר שכן כליל פי' התמיד חובה קבועה בכל יום והוא עולה כליל מה שאין כן בפסח כי הפסח הוא פעם בשנה ונאכל ואין למזבח ממנו אלא האימורין בלבד. **ויש בפסח מה שאין בתמיד** (ש"מ) [שמין] שאינו עושה פסח ענוש כרת שנא' (במדבר ט יג) וחדל לעשות הפסח ונכרתה מה שאין כן בתמיד כי התמיד אין בו עונש כרת. לפיכך הוצרך לפרש בזה במועדו ובזה במועדו להיות שניהן (דומין) [דוחין] השבת והטומאה שאין למדין זה מזה. **[ואי כתיב] הני תרוייהו לא גמרו** מינייהו שכן ישנן לפני הדבור כלומר ניתנין לישראל ועשאום קודם מתן תורה. פסח עשאוהו במצרים שנאמר (שמות י"ב ו') ושחטו אותו כל קהל עדת ישראל וגו'. תמיד דגרסינן בתחלת חגיגה עולה שהקריבו ישראל במדבר עולת תמיד היא. ואי כתיב הני לא ילפי האחרים מינייהו דאיכא למיפרך מה להני שכן ישנן לפני הדבור כדאמרן. **אי נמי שכן יש בהן צד חמור** התמיד תדיר כליל הפסח ענוש כרת משא"כ בשאר הנקרבין לפיכך הוצרך לפרש בהן במועדו. **והני** מילי בקרבנות דמכפרי אבל עומר ושתי הלחם דאין בהן כפרה אלא להתיר כדגרסי' עומר מתיר במדינה דכיון שקרב העומר בששה [עשר] בניסן מותרין ישראל לאכול (תרומה) [תבואה] חדשה וכיון שהקריבו שתי הלחם בעצרת התירו ישראל להקריב מנחה מן התבואה חדשה לפיכך הוצרך לכתוב (אחד במועדו) [עוד את מועדו] שיהיו כולן דוחין הטומאה כמו שאמרנו: סברוה דכ"ע טומאה דחויה בצבור ובעי ציץ לרצות דליכא תנא דשמעת ליה דאמר טומאה הותרה היא בצבור אלא ר' יהודה דתניא בין ששנו על מצחו וכו'. ודכולי עלמא סברי אין הציץ מרצה על אכילות כגון מי שאכל קדש בטומאה ולכוונה בה אלא ר' אליעזר. דתניא ר' אליעזר אומר הציץ מרצה על אכילות [המשך בעמוד ב]

עז: כיצד צולין פרק שביעי פסחים

שאין בשר ניתר באכילה עד שיזרק הדם. **מימה** מימת דוקא שלמים דלמים ניתר בזריקא דאי כתב רחמנא בעולה הוה אמינא עולה היא דחמירא שכן בכליל אבל שלמים דלא חמירי אימא לא ואי כתב רחמנא שלמים הוה אמינא אדרבה דאית בהו שתי אכילות אבל עולה דלית בה שתי אכילות אימא לא קמ"ל ור' אליעזר נמי הכתיב והבשר האכל אמר לך דהוא מיבעי ליה [א]שאין הבשר מותר באכילה עד שיזרק הדם או הכי אימא כוליה להכי הוא דאתא דם אע"פ שאין שם בשר מנלן אמר לך אם כן נכתוב רחמנא הבשר האכל והדר ודם זבחיך ישפך כדכתיב ברישא [ב] ועשית עולותיך הבשר והדם מאי שנא דאקדמיה לדם זבחך שמע מינה דם אע"פ שאין בשר ושמע מינה שאין הבשר מותר באכילה עד שיזרק הדם ור' יהושע אין הבשר מותר באכילה עד שיזרק הדם [ג] קל וחומר הוא ומה אימורין דכי ליתנהו לא מעכבי כי איתנהו מעכבי דם דכי ליתיה מעכב כי איתיה לא

והני תרי קראי למה לי חד בעולה וחד בשלמים וצריכא דאי כתב רחמנא בעולה הוה אמינא עולה היא דחמירא שכן בכליל אבל שלמים דלא חמירי אימא לא ואי כתב רחמנא שלמים הוה אמינא אדרבה דאית בהו שתי אכילות אבל עולה דלית בה שתי אכילות אימא לא קמ"ל ור' אליעזר נמי הכתיב והבשר האכל אמר לך דהוא מיבעי ליה [א]שאין הבשר מותר באכילה עד שיזרק הדם ור' יהושע אין הבשר מותר באכילה עד שיזרק הדם [ג] קל וחומר הוא ומה אימורין דכי ליתנהו לא מעכבי כי איתנהו מעכבי דם דכי ליתיה מעכב כי איתיה לא

קסבר ר' יהושע הציץ מרצה על השה"ן. וא"ת לענין מה מפיק קרא בעולה מ"מ לענין קרא בעולה מ"מ לענין כאן אין לך בו אלא שני דברים הללו ומשום מנופה לחיה נהו: **עומר** שתי הלחם דכיכא עלייהו מאי איכא למימר. וא"ת וכמאי דלמא מה שייך נתן בעומרא. וי"ל כיון דלענין מנחות נמי כתיב עומר לא אמר כן אלא לענין שלמים דכתיב בהו זבח תודה ולחם וגו' ולא לענין מנחות:

כל שכן דמעכב ורבי אליעזר [ד] מילתא דאתיא בקל וחומר טרח וכתב לה קרא ור' יהושע [ה] כל היכא דאיכא למדרש דרשינן. השתא לימא מתניתין דלא כרבי יהושע דכיון דאמר בעינן תרתי וציץ מאכילות לא מרצה היכי אתי בטומאה אפילו תימא רבי יהושע הציץ מרצה על העולין הא תניה זבחים דאיכא עולין אלא עומר ושתי הלחם דליכא עולין מאי איכא למימר אמרי לא אמר רבי יהושע נמי דבעינן תרתי בזבחים במנחות לא אמר ובמנחות לא אמר [ו] והתנן נטמאו שיריה [ז] אבדו שיריה במדת רבי אליעזר בשירה במדת רבי יהושע [ח] פסולה במדת ולא במדת כמדת רבי יהושע דבעינן תרתי ולא כמדת רבי יהושע דאילו רבי יהושע בזבחים אמר במנחות לא אמר ואילו האי תנא סבר אפילו במנחות ומנו האי תנא דקאי כוותיה ומחמיר טפי מיניה ועוד תניא [ט] א"ר יוסי רואה אני את דברי רבי אליעזר במנחות ובזבחים ודברי רבי יהושע בזבחים ובמנחות דברי רבי אליעזר בזבחים שהיה אומר דם אף על פי שאין שם בשר ודברי רבי יהושע בזבחים שהיה אומר אם אין בשר אם אין דם דברי רבי אליעזר במנחות שהיה אומר קומץ אף על פי שאין שירים ודברי רבי יהושע במנחות שהיה אומר אין קומץ אין שירים אם אין שירים אין קומץ. אלא קסבר רבי יהושע הציץ מרצה על העולין ועל האכילות אמאי כמדת רבי יהושע פסולה אאבוד ושרוף אלא נטמא למאן קתני לרבי אליעזר פשיטא השתא יש לומר אבוד ושרוף דלית נהו כלום [י] תניא נטמא דאיתיה מיבעיא אלא פשיטא לרבי יהושע וקתני פסולה ועוד [י] תניא רבי יהושע אומר [יא] כל זבחים שבתורה [יב] בין שנטמא בשר וחלב קיים ובין שנטמא חלב ובשר קיים זורק את הדם אבל נטמאו תרוויהו לא אלמא קסבר רבי יהושע אין הציץ מרצה (ו) על העולין ולא על האכילות. אלא לעולם רבי יהושע היא מתניתין ולא קשיא כאן לכתחלה כאן דיעבד כי אמר רבי יהושע לכתחלה דיעבד לא ומנא תימרא דשני ליה לרבי יהושע בין לכתחלה לדיעבד [יג] דתניא נטמא בשר או שיצא חוץ לקלעים ר' אליעזר אומר יזרק ר' יהושע אומר [יד] לא יזרק ומודה ר' יהושע [טו] שאם זרק הורצה הדא דפסולה דיעבד משמע ועוד חמשה דברים באין לכתחלה משמע אלא

שנאמר להודיעכם כה דברי רבי אליעזר לומדנו כשירים, פשיטא השתא ר"ס בו', אלא פשיטא על כרחך ר' יהושע פליג עלה, ולמאי מתניתין דרבי יהושע פסיל בה מגיל, ורבנהו נמי מאי טעמייהו דפסול: ואלא אלא קשיא. מתניתין דלעיל, ולר' יהושע לכתחלה מדעת נעי, ולפי מיתוח מתכשר דיעבד: **נטבול יום: הדא דתני** [טז] **דיעבד משמע בו.** מתקיפת היא: ועוד. מי ממי משמע פסולה להקטיר קומצה לכתחלה, מתני' בתין לכתחלה קתני: כיצד

מרצה על אכילות מניבעיא לי' דרבי מכשיר אלא לא להוצין נטמאו שיריה אלא לר' יהושע קתני לה ורקתני פסולה. ועוד תניא ר' יהושע אומר כל הזבחים בין נטמא בשר וחלב קיים בין נטמא חלב ובשר קיים זורק הדם והא נטמאו תרוויהו לא אלמא קסבר ר' יהושע אין הציץ מרצה לא על העולין ולא על האכילות. ושנינן שניניא כי קא בעי ר' יהושע תרתי לכתחלה כגון דמנחות אבל דאיעבד כגון משנתנו אפי' חדא (לא) [סגי] ותניא הכי דשני ליה לר' יהושע בין לכתחלה ובין דאיעבד דתניא נטמא הבשר או נפסל או יצא חוץ לקלעים ר' אליעזר אומר יזרק ר' יהושע אומר לא יזרק ומודה ר' יהושע שאם זרק הורצה. ואקשינן חדא דפסולה דקתני בטומאה שיריה דאיעבד משמע דהאי נטמאו לא יזרק ור' יהושע שאם זרק הורצה. ואקשינן חדא דפסולה דקתני בטומאה שיריה דאיעבד משמע דהאי

מסורת חש"ס עם הוספות

ב) [נעיל דף יח: וש"נ], ג) [קדושין דף ז: מוקן קיט:], לעיל כד: בכורות ז:, ג) מנחות ט. פו. ע"ש, ד) [נקמן עח:], ה) [נקמן עט:, ועיין תוס' מנחות כה: ד"ה דמרצה], ו) [נעיל קג.], ז) [נעיל לב: זבחים דף קל:], ח) זבחים ו:, ט) מנחות עד ע"ב.

הגהות הב"ח

(ב) גמ' נתן לציץ מלקה לא על הטעון: (ג) ר"ש ל' כי נמעמו שיריה לר' יהושע כ"ע ל' ותימה היך יהושע כ"ע ל' ותימה היך נעמעמו ממנה:

תורה אור השלם

א) וְעָשִׂיתָ עֹלֹתֶיךָ הַבָּשָׂר וְהַדָּם עַל מִזְבַּח יְיָ אֱלֹהֶיךָ וְדַם זְבָחֶיךָ יִשָּׁפֵךְ עַל מִזְבַּח יְיָ אֱלֹהֶיךָ וְהַבָּשָׂר תֹּאכֵל. (דברים יב, כז)

הגהות וציונים

ב) נ"א נוסף מנא ליה (חכ"מ, גליון). ג) יש להוסיף בשרבו שיריה (ר"ש"י וכ"ה בכתי"י ובמנחות ס"פ ולהלן). ד) בגמ' כתי' ליתא ד"בעינן תרתי". ה) נדפ"ל בשורה (מצפה איתן, מוא"ה כהן) ועיין ימיהו הגרי"ב ורש"ש:

לקוטי רש"י

במדת רבי אליעזר. להקטיר הקומץ בשיורה. להקטיר הקומץ דלמא כגון שיריים דומיא דלחם בגוה כשר. במדת ר' יהושע. דאמר אפי' לם אין בשר אין דם אם אין דם אין בשר אינו מרצה. רבי יהושע אומר לא יזרק. ר' יהושע נעמעמו דאמר אפי' נקרעים בבשר קדשי הקדשים קאמר שמחזיקה עלמן חומת עזרה כדתמיר (ויקרא ג, ט-יט) בתוך מהל מועד ולהלן אפי' יצאת נפשה כדליעיל (כליכל לוען) [נקמן עח.]. מנחל מקודש פיומה (שם ד, יח) נעעיל לד:ן.

רבינו חננאל

[משיך מטור א]

מרצה. ושנני' כי קתני פסולה אאבדו שיריה ונשורפו שיריה דהא ליתנהו אבל נטמאו שיריה דברי הכל כשרה ולא והציץ התנא לפרש כי ר' אליעזר מכשיר בה. ודתמי הכי השתא באבדו ונשורפו דליתנהו כלל מכשיר בה ר' אליעזר ונטמאו דאיתנהו והציץ

מסורת חש"ס עם הוספות

ב) [נעיל דף יח: וש"נ], ג) [קדושין דף ז: מוקן קיט:], לעיל כד: בכורות ז:, ג) מנחות ט. פו. ע"ש, ד) [נקמן עח:], ה) [נקמן עט:, ועיין תוס' מנחות כה: ד"ה דמרצה], ו) [נעיל קג.], ז) [נעיל לב: זבחים דף קל:], ח) זבחים ו:, ט) מנחות עד ע"ב.

הגהות הב"ח

(ב) גמ' נתן לציץ מלקה לא על הטעון: (ג) ר"ש ל' כי נמעמו שיריה לר' יהושע כ"ע ל' ותימה היך יהושע כ"ע ל' ותימה היך נעמעמו ממנה:

תורה אור השלם

א) וְעָשִׂיתָ עֹלֹתֶיךָ הַבָּשָׂר וְהַדָּם עַל מִזְבַּח יְיָ אֱלֹהֶיךָ וְדַם זְבָחֶיךָ יִשָּׁפֵךְ עַל מִזְבַּח יְיָ אֱלֹהֶיךָ וְהַבָּשָׂר תֹּאכֵל. (דברים יב, כז)

הגהות וציונים

ב) נ"א נוסף מנא ליה (חכ"מ, גליון). ג) יש להוסיף בשרבו שיריה (ר"ש"י וכ"ה בכתי"י ובמנחות ס"פ ולהלן). ד) בגמ' כתי' ליתא ד"בעינן תרתי". ה) נדפ"ל בשורה (מצפה איתן, מוא"ה כהן) ועיין ימיהו הגרי"ב ורש"ש:

לקוטי רש"י

במדת רבי אליעזר. להקטיר הקומץ בשיורה. להקטיר הקומץ דלמא כגון שיריים דומיא דלחם בגוה כשר. במדת ר' יהושע. דאמר אפי' לם אין בשר אין דם אם אין דם אין בשר אינו מרצה. רבי יהושע אומר לא יזרק. ר' יהושע נעמעמו דאמר אפי' נקרעים בבשר קדשי הקדשים קאמר שמחזיקה עלמן חומת עזרה כדתמיר (ויקרא ג, ט-יט) בתוך מהל מועד ולהלן אפי' יצאת נפשה כדליעיל (כליכל לוען) [נקמן עח.]. מנחל מקודש פיומה (שם ד, יח) נעעיל לד:ן.

רבינו חננאל

[משיך מטור א]

מרצה. ושנני' כי קתני פסולה אאבדו שיריה ונשורפו שיריה דהא ליתנהו אבל נטמאו שיריה דברי הכל כשרה ולא והציץ התנא לפרש כי ר' אליעזר מכשיר בה. ודתמי הכי השתא באבדו ונשורפו דליתנהו כלל מכשיר בה ר' אליעזר ונטמאו דאיתנהו והציץ

עין משפט נר מצוה

ו) א מיי' פ"ל מהלכות מעשה קרבנות ה"ד: ח) ב מיי' פ"ל מהל' פסולי מוקדשין הלכה כ:

ט) ג מיי' פ"ל מהלכות פסולי מוקדשין הלכה לד:

י) ד ה סה הלכה לח:

רבינו חננאל

[שייך לעמוד א]

ר' יוסי אומר אין הציץ מרצה על אכילות. גימא מתני' דקתני חמשה דברים נאין בטומאה ואין נאכלין בטומאה דלא כר' יהושע. והא ר' יהושע שמעינן ליה דתרתי הוא דקא בעי דם ובשר דתניא ועשית עולותיך הבשר והדם ר' יהושע אומר אם עין דם אין בשר אם אין בשר אין דם. ואקשינ' עליה והכתיב דם וכתיב ישפך על מובח ה' אלהיך הנה דם אע"פ שאין בשר ומשני הכתיב ביה והבשר תאכל. ותרי קראי בחד ענינא למה לי. ומשני האי קרא דם וכתיב ישפך שלמים הן והאי דכתיב ועשית עולותיך בעולה. וצריכין דאי כתב רחמנא בעולה לא אתו שלמים מינה דפרכינן מה לעולה שכן כליל וכו'. ר' אליעזר **אומר דם אע"פ שאין בשר** שנאמר דם וכתיב ישפך ומה אני מקיים ועשית עולותיך הבשר והדם ללמד כי הבשר נזרק על גבי המזבח כמו דם. הני אומר אוריי יש בין כבש למזבח שאינו יכול לעבור ועומד בכבש וזורק על גבי המזבח.

[ע"ש שייך לעמוד א]

והאי דכתיב והבשר תאכל בא ללמד שאין הבשר נאכל אלא אחרי שיזרוק דם [המזבח] כדכתיב ודם **זבחיך** ישפך והדר **הבשר תאכל** ומדלא כתיב והבשר תאכל בריישא הדר דם וכתיב ישפך כדכתיב ועשית עולותיך הבשר והדם ש"מ דם ישפך לעולם מ"מ ואם יש בשר יאכל אחרי ואם אין בשר ראוי לאכילה אינו מעכב הדם. **ואם נאכל משנתנו לר' [יהושע]** (יהודה) **היא** הנה הוא לית ליה כי הציץ מרצה על אכילות וכמו דאמרן דר' אליעזר לבדו הוא דאית ליה האי סברא היכי אתו הני תלתה דברים בטומאה. **ואמרינן אפילו תימא** ר' יהושע **קסבר הציץ מרצה על העולין** כלומר אפילו קרבין כשהן שמאין הציץ מרצה. **בשלמא זבחים** אינא אימורין שהן עולין אפילו שמאין וגם הדם נזרק והציץ מרצה. **אלא עומר ושתי הלחם** דקתני באין בשמאה ולכך בהו תורתי שהן עולין אמאי באין בטומאה. ושנני' לא בעי ר' יהושע אלא בזבחים אבל במנחות שאין עולין אף על פי שאין שירים. **איני והתנן**

במנחות פ"ג ונטמאו שיריה [שיורה שיריה אבדו שיריה כמדת ר' אליעזר כשרה כמדת ר' יהושע פסולה מכלל דיכי תניא דפליגי בזבחים הכי [נמי] פליגי במנחות. ומשני' האי תנא דמנחות שנאה כמדת ר' יהושע דבעי תרתי ולא כמדת ר' יהושע דאלו ר' יהושע בזבחים בעי תרתי במנחות לא בעי תרתי. **ואקשינ' ומאן האי תנא** דקאי בשיטת ר' יהושע דבעי תרתי ומחמיר טפי מינה דבמנחות נמי בעי תרתי. **ועוד תניא** א"ר יוסי [רואה אנין] דברי ר' אליעזר בזבחים ודברי ר' יהושע בזבחים ובמנחות ודברי ר' אליעזר במנחות דהיכי תאני ר' יוסי כך ר' יהושע סבר במנחות אם אין קומץ אין שירים אין קומץ. [ומשנינן] (וסיר) אלא לעולם קסבר ר' יהושע הציץ מרצה על אכילות. **אי הכי** הציץ מרצה על האכילות אמאי תנין כמדת ר' יהושע פסולה (תאכל) כי הציץ

וְאִי כְּתַב רַחֲמָנָא שְׁלָמִים חֲוֵה אֲמִינָא אַדַּרְבָּה דְּאִית בְּהוּ שְׁתֵּי אֲכִילוֹת, שזו חומרא בקרבן שיש בו גם אכילת מזבח וגם אכילת אדם (ראה תוס' ד"ה שאין), והדבר נחשב חומרא רק לענין דינים התלויים בשבר, כמו בנדון זה שאנו עוסקים בו, שהכשר הבשר משפיע על זריקת הדם [אולם לענין דינים הנוגעים לעצם הקרבן, בודאי שעולה חמורה יותר, שכולה כליל לגבוה] (טורי אבן חגיגה ו, א).

מִיבָּעֵי לֵיהּ שֶׁאֵין הַבָּשָׂר מוּתָּר בַּאֲכִילָה עַד שֶׁיִּזָּרֵק הַדָּם, שכתוב זה מלמד שיש איסור עשה באכילת בשר הקרבן קודם זריקת הדם, ובמקומות אחרים מביאה הגמ' פסוקים נוספים המלמדים על איסור לאו ומלקות (ראה מכות יז, א - יח, א, ורש"י שם יח, א ד"ה הכי, וראה עוד סנהדרין סג, א ומצפה איתן שם). אכן, לולא הפסוקים האוסרים זאת, היה מקום לומר שהאיסור שחל על בשר הקרבן משעת הקדשו [ראה רש"י (ד"ה דם)], ניתר כאשר נתקבל דם הקרבן מדין 'כל העומד להיזרק כזרוק' (שפת אמת; משך חכמה דברים יב, יז).

וּמַה אֵימוּרִין דְּכִי לֵיתַנְהוּ לֹא מְעַכְּבִי כִּי אִיתַנְהוּ מְעַכְּבִי, שכל עוד אימורי הקרבן עומדים להקרבה, הקרבתם מעכבת את אכילת בשר הקרבן (רש"י), ואין זה רק איסור על הגברא לאכול את הבשר קודם הקטרת האימורים, אלא הקרבת האימורים היא בגדר 'מתיר' לאכילת הבשר [רק שנאמר תנאי בדין זה, שאם האימורים אינם עומדים להקרבה, הבשר ניתר גם ללא הקטרתם], ומשום כך אפשר ללמוד מהקטרת האימורים לזריקת הדם [שהרי הדם הוא 'מתיר', ואם האימורין אינם בגדר 'מתיר', אם כן ודאי שצריך פסוק מיוחד לדם] (הגרי"ז מנחות יג, א, בדעת הרמב"ם, ראה שם שהוכיח כדבריו מסוגיתנו, וראה דעות נוספות בביאורנו לעיל נט, ב ד"ה והא כמה).

הַשְׁתָּא – עכשיו שהוכחנו שדברי רבי יהושע ש'אם אין בשר אין דם' נאמרו לא רק בקרבן עולה [כאמור בפסוק שהביא רבי יהושע 'ועשית עולותיך הבשר והדם'], אלא גם בקרבנות שיש בהם אכילת אדם [כפי שהוסיפה הגמ' על דברי רבי יהושע, מהפסוק 'ודם זבחיך ישפך' וגו'], ממילא קשה על המשנה המכשירה קרבנות ציבור שיש בהם אכילה, למרות שבשרם אינו נאכל (אור חדש).

לֵימָא מַתְנִיתִין דְּלֹא כְּרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ וְכוּ', שמאחר שבשביל הכשר הקרבן צריכים שהציץ ירצה על הטומאה [כפי שהגמ' סבורה כעת בדעת רבי יהושע שטומאה דחויה בציבור], וכיון שסובר רבי יהושע שהציץ מרצה רק על החלק המכפר שבקרבן, היינו הדם הנזרק על המזבח או קומץ המנחה המוקטר על המזבח, ולא על האכילות [ולפי הבנת הגמ' כעת גם האימורים בכלל זה], וכיון שסובר עוד, שאין זורקים את הדם ואין מקטירים את הקומץ כאשר בשר הקרבן או שיירי המנחה אינם כשרים ועומדים לקיום מצוותם, אם כן קשה, איך מקריבים קרבנות ציבור בטומאה. אכן, לדעת רבי אליעזר שזורקים את הדם ומקטירים את הקומץ גם כאשר בשר הקרבן ושיירי המנחה אינם כשרים ועומדים לקיום מצוותם, אם כן מובן איך מקריבים קרבנות ציבור בטומאה, משום שדי בריצוי הציץ על החלק המכפר [ובכך מובן היתר ההקרבה בכל הקרבנות הנזכרים במשנה, מלבד שתי הלחם שאין בהם חלק מכפר, ואם כן לא שייך בהם ריצוי ציץ], וגם משום שלדעתו הציץ מרצה גם על האכילות, שמשום כך נחשב שבשר הקרבן ושיירי המנחה כאילו הם כשרים (ע"פ רש"י בסוגיא, ותוס' ע"א ד"ה נימא, ומהרש"א כאן ושם).

קָסָבַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ הַצִּיץ מְרַצֶּה עַל הָעוֹלִין, שמודה רבי יהושע שהציץ מרצה על טומאת האימורים העולים להקטרה על המזבח (רש"י), שלמרות שבפועל אסור להקטירם בטומאה, אבל ריצוי הציץ מועיל שיחשבו כאילו הם כשרים לענין הכשר זריקת הדם [וכעין מה שמצינו לענין 'ציץ מרצה על אכילות' (ראה לעיל ע"א ד"ה הציץ)] (מקדש דוד קדשים כו, ג, וחזו"א או"ח קכו, ל, בדעת רש"י יומא מו, א), שריצוי הציץ מועיל רק לענין הכפרה [היינו זריקת הדם, או הקטרת קומץ המנחה] ולא לענין הקטרת האימורים (מקדש דוד שם). ויש סוברים, שהציץ מרצה על העולין גם לענין שיכול להקטירם לכתחילה (ראה רבנו חננאל; מאירי, וכן דעת תוס' ביומא שם. וראה בחזו"א שם).

כִּי אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ נַמִּי דְּבָעֵינָן תְּרֵתֵי בִּזְבָחִים בְּמִנְחוֹת לֹא אָמַר, שביסוד הדבר צריכים לעולם 'תרתי' [שמלבד עצם עבודת המתיר, צריך שתהא אכילת אדם או אכילת מזבח], אלא שהקטרת קומץ המנחה כוללת 'תרתי', שכיון שהיא מוקטרת על המזבח, הרי היא נחשבת גם לעבודת המתיר וגם לאכילת מזבח [בניגוד לדם הקרבנות, שנזרק על המזבח ואין זה נחשב לאכילת מזבח] (ראה קהלות יעקב נח, ופשט ועיון).

ובתירוץ זה של הגמ' מיושב איך מקריבים את העומר בטומאה, שהציץ מרצה על הקומץ הקרב על המזבח. אכן, עדיין לא נתיישבה הקושיא משתי הלחם, שהרי אין בהם שום חלק הקרב על המזבח, ואין בהם ריצוי ציץ, ואיך מותר להביאם ולהניפם בטומאה [אלא שגם בלא קושיא זו, הגמ' דוחה את התירוץ באופן אחר] (תוס' ד"ה עומר וד"ה קסבר).

כָּאן דְּיֵעָבֵד, שמודה רבי יהושע שבדיעבד הקרבן כשר גם כשאין הבשר קיים (רש"י), והיינו בין כשנטמא הבשר ובין כשאבד, שהדין ש'אם אין בשר אין דם' לא נאמר אלא פעם אחת, ובענייני קדשים כל דבר שלא שנה עליו הכתוב, אינו מעכב (תוס' רעק"א ז, ה). ויש מפרשים, שרק לענין נטמא הבשר כשר הקרבן בדיעבד, שלענין דיעבד הציץ מרצה גם האוכלים, אך אם אבד הבשר, נפסל הקרבן גם בדיעבד (ראה תוס' רי"ד).

אוֹ שֶׁנִּפְסַל בנגיעת טבול יום (רש"י), העושה את הקדשים לדרגת 'רביעי' (ראה רמב"ם אבות הטומאות י, ג), ודרגת טומאה זו נקראת 'פסול' ולא 'טומאה', כיון שאינה מעבירה את הטומאה הלאה (הקדמת הרמב"ם לטהרות, ד).

אוֹ שֶׁיָּצָא חוּץ לַקְּלָעִים – שיצא בשר של קדשי קדשים חוץ לחומת העזרה [שדינה שוה לקלעים שהיו במשכן] ונפסל בכך, כפי שנלמד מהכתוב (ויקרא י, יח) 'אל הקדש פנימה' (רש"י לעיל לד, ב, ע"פ גמ' להלן פב, א).

חָדָא דְּפָסוּלָה דְּיֵעָבֵד מַשְׁמַע – שלשון המשנה 'כמידת רבי יהושע פסולה', משמע שנפסלה בדיעבד. אכן, אין זו עיקר שאלת הגמ', שהרי מפורש בברייתא שרבי יהושע מתיר בדיעבד, אלא עיקר השאלה היא מלשון משנתנו, שמשמעה שחמשה דברים באים לכתחילה, וכפי שממשיכה הגמ' (מהרש"א להלן עח ע"א).

כָּאן בְּיָחִיד כָּאן בְּצִיבּוּר. שביחיד לכתחילה פסולה ובדיעבד כשרה (רש"י), שלמרות שאין הציץ מרצה על האכילות, אך עיקר דין זה ש'אם אין בשר אין דם' אינו מעכב בדיעבד (מהרש"א), ואילו בציבור קרב לכתחילה אף ללא ריצוי ציץ, שמסקנת הגמ' היא, שלדעת רבי יהושע 'טומאה הותרה בציבור' (רש"י, ע"פ תוס' ד"ה הא). ויש מפרשים, שגם למסקנא סובר רבי יהושע ש'טומאה דחויה בציבור', אלא שסובר שהציץ מרצה על האכילות, ולכן מותר אף לזרוק לכתחילה, אלא שבקרבן יחיד גזרו רבנן שלכתחילה לא יזרוק (תוס' ד"ה הא). ויש שכתב שהאיסור לכתחילה בקרבן יחיד הוא מדאורייתא, אלא שאינו מעכב (מרומי שדה בדעת רש"י, כמדויק בלשונו, שלא כתב 'טומאה הותרה בציבור', אלא 'טומאת ציבור בהיתר').

ואף שהקושיא הראשונה – 'דפסולה דיעבד משמע' – אינה מתורצת בכך, אין הגמ' חוששת לכך, שהרי מפורש בברייתא שרבי יהושע מתיר בדיעבד, ואם כן בהכרח שלשון 'פסולה' האמורה במשנה במנחות, היינו רק לכתחילה (מהרש"א). ויש שכתב שגם למסקנת הגמ' 'פסולה' היינו בדיעבד, אלא שהמשנה במנחות נקטה לשון זו, משום שבאבוד ונשרף פסול גם בדיעבד. אכן, לפי ההוה אמינא ש'כאן לכתחילה כאן דיעבד', עיקר הדין של 'אם אין בשר אין דם' אינו אלא לכתחילה, ואם כן גם אבוד ושרוף בכלל זה (תוס' רעק"א ז, ה, ראה שם ביאור ההבדל בין התירוצים).

וּמְשַׁוֵּי לֵיהּ כְּטָהוֹר וְקָבַע לֵיהּ בְּפִיגּוּל, שדין פיגול נאמר רק כאשר הפיגול הוא הפסול היחיד בקרבן, אבל אם יש בו פסול אחר, אינו פיגול [והאוכל מבשרו אינו חייב כרת] (ראה רש"י), ולדעת הסוברים שציץ מרצה על האכילות, אם נטמא הבשר, הציץ מרצה עליו ומחשיבו כטהור, ונמצא שאין בו פסול אחר מלבד הפיגול [שדין ריצוי הציץ נאמר גם באופן שיש פסולים נוספים בקרבן חוץ מטומאה, כגון כאן שיש בו פסול נוסף של פיגול] (חזו"א זבחים ח, ח, בפי' ראשון).

וּמַפֵּיק לֵיהּ מִידֵי מְעִילָה, שכל הנהנה מקדשי קדשים לפני זריקת הדם עובר על איסור מעילה, אכן, הזורק את דמו של קרבן שנטמא בשרו, לדעת הסוברים שציץ מרצה על האכילות, אינו עובר על איסור מעילה לאחר זריקת דמו (רש"י), ואף שבפועל אסור לו לאכול מבשר הקרבן, זהו רק משום איסור טומאה ולא משום איסור מעילה, שכיון שהציץ מרצה הרי נזרק הדם בהכשר לענין שלא יהא בו איסור מעילה, מה שאין כן לדעת הסוברים שאין הציץ מרצה על האכילות, אף אם הם סוברים ש'יש דם אף שאין בשר' והועילה הזריקה להכשיר את הקרבן שיצאו בו הבעלים ידי חובתם, אך לא הועילה כלפי הבשר הטמא להוציאו מידי מעילה (ריב"ן; ראה חי' הגרי"ז מנחות טו, א).

בִּשְׁלָמָא זְבָחִים אִיכָּא דָּם וְכוּ' לֶחֶם הַפָּנִים נַמִּי אִיכָּא בְּזֵיכִין, שהקטרתם על גבי המזבח מתירה את הלחם באכילה ובכך הם דומים לדם הקרבנות ולקומץ המנחה, שריצוי הציץ עליהם מועיל להביא את הקרבן בטומאה (שלמי תודה ורש"ש לפי הגירסא שלפנינו). וגירסת רש"י היא 'בשלמא זבחים איכא עולין' (ראה ענף יוסף), דהיינו האימורין, שלדעתו אין הבזיכין נחשבים כדם הקרבנות וכקומץ המנחה, כיון שאינם חלק מהלחם, אלא הם נחשבים כ'עולין', ואם כן בהכרח סובר רבי יוסי שהציץ מרצה על העולין [כדעת רבי יהושע], ולכן נקטה הגמ' גם לגבי זבחים שיש בהם 'עולין' [בנוסף על הדם, וכדעת רבי יהושע שצריך גם דם וגם בשר] (ע"פ שלמי תודה ורש"ש).

אֶלָּא שְׁתֵּי הַלֶּחֶם מַאי אִיכָּא לְמֵימַר, שהם נאכלים לכהנים, ואין בהם חלק העולה למזבח [ואם כן לא שייך בהם ריצוי] (רש"י), ונמצא שעבודת התנופה פסולה משום שנעשית בטומאה (ע"פ תוס' לעיל עז, ב ד"ה עומר).

וְכִי תֵּימָא לַקָּרֵב עִמָּהֶן, שנטמא בשר הכבשים הקרבים עם הלחם, ומחדשת המשנה שמביאים את שתי הלחם למרות שהבשר טמא, כיון שהציץ מרצה על הקרבן [אך אילו היה נטמא גם הלחם עצמו, לא היו מביאים אותו בטומאה, שאף לרבי אליעזר ש'אם אין בשר יש דם', היינו רק לענין הכשר הקרבן עצמו שהדם הוא חלק ממנו, אבל אין זה מועיל כלפי הלחם, שאין זיקה בינו לבין דם הקרבן הנזרק] (חזו"א מנחות לב, לד).

הֵיינוּ שַׁלְמֵי צִיבּוּר, אִם כֵּן הָווּ לְהוּ אַרְבָּעָה וַאֲנַן חֲמִשָּׁה תְּנַן, שאמנם יש בזה חידוש נוסף, שמלבד הכבשים שנטמאו מביאים גם את שתי הלחם [וכפי שנתבאר לעיל בסמוך. ומשום כך אין זו שאלה בפני עצמה 'היינו שלמי ציבור', שהרי יש בזה חידוש נוסף כלפי שתי הלחם], אך מכל מקום ארבעה הוו, שכן גם ב'שתי הלחם' וגם ב'שלמי ציבור' מדובר על טומאת בשר הכבשים (חזו"א מנחות לב, לד).

וְהָא תַּנְיָא אֶחָד זֶה וְאֶחָד זֶה מַזִּין עָלָיו, שמזים מי חטאת על הכהן השורף את הפרה האדומה ועל הכהן גדול [לצורך עבודת יום הכיפורים] בפרישתם שבעה ימים קודם לעבודתם (רש"י). ובמקור הדין נחלקו בגמ' ביומא (ד, א, ע"פ רש"י שם), שלדעת רבי יוחנן הוא דין מדאורייתא שנלמד משבעת ימי המילואים, שכשם שהיתה אז הזאה [של דם קרבנות המילואים], כך יש הזאה לדורות [של מי חטאת], ואילו לדעת ריש לקיש הוא מדרבנן, משום מעלה שעשו בהם, בפרה אדומה משום שהקלו לשרוף את הפרה על ידי 'טבול יום' [כדי להוציא מדעת הצדוקים], ובכהן גדול ביום הכיפורים לכבוד כניסתו לקודש הקדשים.

כָּל שִׁבְעָה, שמצוה לכתחילה להזות מיד באותו היום שהטמא ראוי להזאה, דהיינו ביום השלישי לטומאתו, ואין דוחים את ההזאה, ולכן מזים כל שבעת הימים, שחוששים על כל יום שזהו היום הראשון שבו הוא ראוי להזאה. אכן, אין מזים כל שבעה ממש, שהרי היום הרביעי אינו טעון הזאה [שאין הזאה אלא בשלישי ושביעי לטומאתו, ויום הרביעי לפרישה בודאי אינו לא שלישי ולא שביעי לטומאה], ולא ביום השבת [שההזאה בו אסורה משום שבות] (ראה רש"י והגהות הב"ח, וסוגיית הגמ' יומא ח, א-ב).

מִכָּל חַטָּאוֹת שֶׁהָיוּ שָׁם, שמימות משה ואילך נעשו כמה פרות אדומות, והיו מזים על הכהנים מאפר כל הפרות שנשאר במקדש באותה העת, ופעמים שהיה שם מאפר כל שבע הפרות שנעשו, ופעמים שרק משש או מחמש וכו', ובכל אופן היה שם אפר לפחות משתי פרות, היינו הפרה האחרונה שנעשתה והפרה הראשונה שעשה משה רבינו שאפרה לא כלה (רש"י ע"פ שיח יצחק יומא ד, א בפי' הראשון).

ובכל יום ויום היו מזים עליו מכל הפרות שהיו שם (רמב"ם פרה אדומה ב, ו), שעירבו מכולם לתוך מי ההזאה (גבורת ארי יומא שם), שעשו מעלה לחשוש על כל אחת מהן שמא נעשתה בפסול (תפארת ישראל פרה ג בועז א) או שנפסלה לאחר עשייתה (הערות הגרי"ש אלישיב). ויש מפרשים, שבכל יום היו מזים עליו מאפר פרה אחרת (רע"ב שם).

המשך במילואים עמ' 129

כיצד צולין פרק שביעי פסחים עח.

מסורת הש"ס עם הוספות

ב) [לעיל עז.] מגמות כה: ג) [לעיל עז ורש"י ע"א], ג) יומא ד. ה, ד) [לעיל עז:], ה) [זבחים קב סא:], ו) מעילה יב, ו) מנחות מג., ח) [ביין יומא ס.], ט) [שם ד"ה מאן]. וע"ע תוס' הרא"ש כאן (ב"ש).

הנחות הב"ח

(ה) גמ' וכ"ת לקרב עמהן הי נהדו שלמי ציבור: (ב) רש"י ד"ה כל שכנה כפ"ק דיומא דף מ'. (ג) **בא"ד** שמא שלשו רבבות לא בעי זריקה ותיע משפיקין:

תורה אור השלם

א) וְאִם הַחֵבֶל יַאֲבֵל בְּיוֹם הַשְּׁלִשִׁי פִּגּוּל הוּא לֹא רֻצֶּה:
[ויקרא יט, ז] שׁוֹר אוֹ כֶשֶׂב אוֹ עֵז כִּי יִוָּלֵד וְהָיָה שִׁבְעַת יָמִים תַּחַת אִמּוֹ וּמִיּוֹם הַשְּׁמִינִי וָהָלְאָה יֵרָצֶה לְקָרְבַּן אִשֶּׁה לַיהוָה:
[ויקרא כב, כז]

ב) וְנָתַתָּ עַל הַמַּעֲרֶכֶת לְבֹנָה זַכָּה וְהָיְתָה לַלֶּחֶם לְאַזְכָּרָה אִשֶּׁה לַיהוָה:
[ויקרא כד, ז]

ג) וְהַבְּהֵמָה אֲבִי בְנֵי אַהֲרֹן הַכֹּהֲנִים וְזָרַק אֶת דָּמָהּ מִלֵּא סָבִיב עַל הַמִּזְבֵּחַ וְהִקְטִיר כָּל לְבֶנְתָהּ וְהָקְטֵר הַכֹּהֵן אֶת אֲזָכָרָתָהּ הַמּוּבְחָה אִשֶּׁה רֵיחַ נִיחֹחַ לַיהוָה:
[ויקרא ג, ג]

ד) וְנִשְׂרַף עֲלֵיהֶן חֵלֶב הַשֶּׁלַח וְחֵלֶב הַיָּם עַל מִזְבַּח עֹלַת הַבֹּקֶר וְהָיָה לְרֵיחַ נִיחֹחַ אִשֶּׁה לַיהוָה:
[במדבר טו, טו]

ה) וְהָרַס הַכֹּהֵן מִן הַמִּנְחָה אֶת אַזְכָּרָתָהּ וְהִקְטִיר הַמּוּבְחָה אִשֶּׁה רֵיחַ נִיחֹחַ לַיהוָה:
[ויקרא ב, ט]

הנחות וציונים

ג) צ"ל אם אין שם קונסין אין שירים אם אין שירים אין קונסין (רש"ש וכ"ה בכת"י): **ב)** בפי' הריב"ן נוסף לאפוקי בעלים ידי חובתן: **ג)** כ"ה גירסת רש"י בגמ' בשלמא דזבחים אינא צולין (ד"ק) ועיין רש"ש: **ד)** צ"ל לחם לאוכלה **בציבור** לתנא, הוה"א (כת"י ופי' הריב"ן):

ליקוטי רש"י

אין הציון מרצה על אכילות. על טומאה שנעשה בכזה וכשיר מצה מצומצם גמל על שלשה ימים (תוספות ד"ה ולא) (תוספות הס ד"ה ולא). **ב)** ג"ש מהו לקיץ מלבה בריש פ"ש ובגלה לו בספר עלי הר דמיע ה"ו) כי הס הוא מקום ירמי ל"ו) כי הס הוא מקדישי קטיפת (סס) נ"ק

א קשיא הא ביחיד והא בציבור. **פי' קונסין** דקמיירלן טומאה סותרת בציבור. וקשה דס"ל למימר גמל דקסבר רבי יהושע טומאה סותרת בציבור. ועוד היכי קאמר בסמוך נימא דלא כרבי יוסי דאמר מחלות מהמי טעמא גופיה דטומאה סותרת בציבור לתוקימנא כרבי יהושע **ומי** אמי אמר כר' יוסי **ונגמם** לר"י דלעולם סבירא ליה טומאה דחויה גמל דסבירא ליה דקסר מגלה על מחלות ומחלות מהמי טומאה דחויה בציבור **ונגמם** לר"י דלעולם סבירא ליה טומאה דחויה מחלות ומיחל לכתחלה לא יחוק מלרבן ופסולא דקמי הייט לכתחלה בציבור במין לכתחלה. ואם תאמר ומאי מיכא בין ציבור ליחיד הואיל ומלבלייהמ בימיל עמי זוכק לכתחלה. יש לומר טומאה הגוף מיכא בציבור דבציבור דחויה בימיל לו לר' יוסי דאמר דם אע"פ שאין בשר הציון מרצה כיון שכשרה ליה דאמר דם אע"פ שאין בשר. והאי דקא מיפלגי בציון מרצה על אכילות בהא פליגי ר' אליעזר סבר הציון מרצה על אכילות וכיון דמרצה לאכילה הוא דקאי הטהור חשוב הוא ואי חשיב עליה למכלייה חוץ לומנו אע"ג דהוה שמא קבוא לי' מחשבתו בפיגול ואי אכיל לא מקדש לאו בר מעליא הוא. ר' יוסי סבר לא מרצה ציון ולא משוי לי' טהור ולא קבע ליה בפיגול ולא מפיק לי' מידי מעילה. ואקשינן נהי נמי דר' יוסי סבר כר' אליעזר סבירא לי' דאמר דם אע"ג שאין בשר (בשלמים) [בשלמא] זבחים איכא דם עומר נמי איכא קומץ לחם הפנים נמי איכא בזיכרן אלא שתי הלחם מאי שנעשה רבי תימא איכא נמי להני שלמים הבאין עמהן [אי הכי] היינו זבחי שלמי ציבור הזהר להר [ארבעון] ואכן קסבר ר' יוסי טומאה התורה היא בצבור. **איני** דסבר ר' יוסי התורה היא בצבור. **ההיא** אחד זה ואחד זה מזין עליו כל שבעה מכל חטאות שהיו שם פר כהן גדול שורצות לשמש ביום הכפורים בין כהן הדיוט את הפרה היו מזין עליהן כל שבעת הימים שהיו מפרישין אותן מכל אפר הפרות שהיו שם שנעשו מימות משה ועד אותו זמן. ואסי' בהזאלת סדר יומא דבי' יוסי טומאה דחויה בצבור הוא דאית ליה. ואמרינן אלא מתחילה מתני' דלא כר' יוסי: **ירושלמי** בין למאן דאמר הלחם עיקר בין למאן דאמר כבשים עיקר אלבעה אינון ותנא חש להון וקיבון חמשה: **ואקשינ'** היכי קתני ר' יוסי בפלוגתא דפליגי ר' אליעזר ור' יהושע זה פוסל וזה מכשיר ואמר ר' יוסי רואה אני דברי זה ודברי זה כי יש אמת בשני דרכים המכחישין זה את זה. ופרקינן האי דקאמר רואה אני לאו משום דקא מהדר להו אלא כה קאמר רואה אני דברי ר' אליעזר בזבחים כשעשאה בזבחים דחויה היא בציבור. ואי אמרת בשלמים אלא כה קאמר רואה אני דברי ר' אליעזר בזבחים כלומר שעשאה בזבחים דחויה היא בציבור. **והא** דתניא ר' יוסי אומר אין הציון מרצה על אכילות קס"ד מדקאמר ר' יוסי אין הציון מרצה על אכילות כר' יהושע ס"ל דאמר בעינן תרתי נימא השתא מתני' דלא כר' יוסי לא רבי יוסי כר' אליעזר ס"ל דאמר דם אע"פ שאין בשר כי היכי דלמאי הלכתא אין הציון מרצה על אכילות ולימצמיך ר' אליעזר דאמר הציון מרצה כיון דאמר דם אע"פ שאין בשר הציון מרצה על אכילות למאי הלכתא אלא למיקבעיה בפיגול ולאפוקי מידי מעילה קמיפלגי רבי אליעזר סבר מרצה ציון עיליה ומשוי ליה כטהור וקבע ליה בפיגול ומפיק ליה מידי מעילה ור' יוסי סבר לא מרצה ציון עיליה ולא משוי ליה כטהור ולא קבע ליה בפיגול ולא מפיק ליה מידי מעילה. מתקיף לה רב מרי נהי נמי דרבי יוסי סבר כר"א בשלמא זבחים איכא דם עומר נמי איכא קומיץ לחם הפנים נמי איכא בזיכין אלא שתי הלחם מאי איכא למימר וכ"ת לקרב עמהן (ב) היינו שלמי ציבור א"כ הוו להו ארבעה ואנן חמשה תנן אלא סבר רבי יוסי טומאה הותרה בציבור והא [ג]תניא אחד זה ואחד זה מזין עליו כל שבעה מכל חטאות שהיו שם דברי רבי מאיר רבי יוסי אומר [ד]אין מזין עליו אלא שלישי ושביעי בלבד ואי סלקא דעתך קסבר רבי יוסי טומאה הותרה בציבור למה לי הואה כלל אלא מהוורתא מתני' דלא כרבי יוסי. א"ל רב פפא לאביי ורבי יוסי שטרא מזכי לבי תרי הוא דתניא [ה]א"ר יוסי רואה אני את דברי רבי אליעזר בזבחים ודברי רבי יהושע בזבחים ודברי רבי אליעזר במנחות ודברי רבי יהושע במנחות דברי רבי אליעזר בזבחים שהיה אומר אם אע"פ שאין בשר דברי רבי יהושע בזבחים שהיה אומר אם אין בשר אם אין בשר אם דברי רבי אליעזר במנחות שהיה אומר קומץ אע"פ שאין שם שירים דברי רבי יהושע במנחות שהיה אומר אם אין שם שירים[ו] אין קומץ אם אין קומץ אין שירים א"ל מסתברא קאמר כי קאי בזבחים אמר מסתברא כי היכי דפליגי בזבחים פליגי נמי במנחות קאי במנחות אמר מסתברא כי היכי דפליגי במנחות פליגי נמי בזבחים א"ל התינח בקא בזבחים אמר מסתברא כי היכי דפליגי בזבחים פליגי נמי במנחות דעיקר קראי כי כתיבי בזבחים כתיבי אלא כי קאי במנחות ואמר מסתברא כי היכי דפליגי במנחות פליגי נמי בזבחים והא עיקר קראי בזבחים הוא דכתיבי. אלא לא קשיא רואה אני את דברי ר' אליעזר בנמצא ושרוף באבוד ושרוף במ"ט משום דמרבי ציין הא שמעת ליה לרבי יוסי דאמר אין הציין מרצה על אכילות. אלא לא קשיא רואה אני את דברי רבי אליעזר בציבור רואה אני את דברי רבי יהושע ביחיד בציבור מ"ט משום דטומאה הותרה בציבור הדא דשמעת ליה לר' יוסי דאמר טומאה דחויה היא בציבור ועוד אי בציבור רבי אליעזר מכשיר ולא רבי יהושע

א קשיא הא ביחיד כאן בציבור. ניגמא מתניתין דלא כר' יוסי [ו]דתניא ר' אליעזר אומר הציין מרצה על אכילות רבי יוסי אומר אין הציין מרצה על אכילות קס"ד מדקאמר ר' יוסי אין הציין מרצה על אכילות כר' יהושע ס"ל [ז] דאמר בעינן תרתי נימא השתא מתני' דלא כר' יוסי לא רבי יוסי כר' אליעזר ס"ל דאמר דם אע"פ שאין בשר אי הכי לשאי הלכתא אין הציין מרצה על אכילות ולימצמיך ר' אליעזר דאמר הציין מרצה כיון דאמר דם אע"פ שאין בשר הציין מרצה על אכילות למאי הלכתא אלא למיקבעיה בפיגול ולאפוקי מידי מעילה קמיפלגי רבי אליעזר סבר מרצה ציין עיליה ומשוי ליה כטהור וקבע ליה בפיגול ומפיק ליה מידי מעילה ור' יוסי סבר לא מרצה ציין עיליה ולא משוי ליה כטהור ולא קבע ליה בפיגול ולא מפיק ליה מידי מעילה. מתקיף לה רב מרי נהי נמי דרבי יוסי סבר כר"א בשלמא זבחים איכא דם עומר נמי איכא קומיץ לחם הפנים נמי איכא בזיכין אלא שתי הלחם מאי איכא למימר וכ"ת לקרב עמהן (ב) היינו שלמי ציבור א"כ הוו להו ארבעה ואנן חמשה תנן אלא סבר רבי יוסי טומאה הותרה בציבור והא [ג]תניא אחד זה ואחד זה מזין עליו כל שבעה מכל חטאות שהיו שם דברי רבי מאיר רבי יוסי אומר [ד]אין מזין עליו אלא שלישי ושביעי בלבד ואי סלקא דעתך קסבר רבי יוסי טומאה הותרה בציבור למה לי הואה כלל אלא מהוורתא מתני' דלא כרבי יוסי. א"ל רב פפא לאביי ורבי יוסי שטרא מזכי לבי תרי הוא דתניא [ה]א"ר יוסי רואה אני את דברי רבי אליעזר בזבחים ודברי רבי יהושע בזבחים ודברי רבי אליעזר במנחות ודברי רבי יהושע במנחות דברי רבי אליעזר בזבחים שהיה אומר אם אע"פ שאין בשר דברי רבי יהושע בזבחים שהיה אומר אם אין בשר אם אין בשר אם דברי רבי אליעזר במנחות שהיה אומר קומץ אע"פ שאין שם שירים דברי רבי יהושע במנחות שהיה אומר אם אין שם שירים[ו] אין קומץ אם אין קומץ אין שירים א"ל מסתברא קאמר כי קאי בזבחים אמר מסתברא כי היכי דפליגי בזבחים פליגי נמי במנחות קאי במנחות אמר מסתברא כי היכי דפליגי במנחות פליגי נמי בזבחים א"ל התינח בקא בזבחים אמר מסתברא כי היכי דפליגי בזבחים פליגי נמי במנחות דעיקר קראי כי כתיבי בזבחים כתיבי אלא כי קאי במנחות ואמר מסתברא כי היכי דפליגי במנחות פליגי נמי בזבחים והא עיקר קראי בזבחים הוא דכתיבי. אלא לא קשיא רואה אני את דברי ר' אליעזר בנמצא ושרוף באבוד ושרוף במ"ט משום דמרבי ציין הא שמעת ליה לרבי יוסי דאמר אין הציין מרצה על אכילות. אלא לא קשיא רואה אני את דברי רבי אליעזר בציבור רואה אני את דברי רבי יהושע ביחיד בציבור מ"ט משום דטומאה הותרה בציבור הדא דשמעת ליה לר' יוסי דאמר טומאה דחויה היא בציבור ועוד אי בציבור רבי אליעזר מכשיר ולא רבי יהושע

דכרבי אליעזר בנמצא דהא איתיה הציין מרצה. **איני** ההתינא ר' יוסי אומר אין הציין מרצה על אכילות ומפלג דלא כר' יוסי. **טומאה הותרה בציבור.** ולקן קרבן ציבור ליתי אלא קרבן יחיד (ביין יומא ס ע"א). **ואלא** קשיא הא ביחיד והא בציבור. ולא קשיא הא ביחיד כאן בציבור. ניגמא מתניתין דלא כר' יוסי דתניא ר' אליעזר אומר הציין מרצה על אכילות רבי יוסי אומר אין הציין מרצה על אכילות קס"ד מדקאמר ר' יוסי אין הציין מרצה על אכילות כר' יהושע ס"ל דאמר בעינן תרתי נימא השתא מתני' דלא כר' יוסי לא רבי יוסי כר' אליעזר ס"ל דאמר דם אע"פ שאין בשר הציין מרצה על אכילות למאי הלכתא אין הציין מרצה על אכילות ולימצמיך ר' אליעזר דאמר הציין מרצה כיון דאמר דם אע"פ שאין בשר הציין מרצה על אכילות למאי הלכתא אלא למיקבעיה בפיגול ולאפוקי מידי מעילה קמיפלגי רבי אליעזר סבר מרצה ציין עיליה ומשוי ליה כטהור וקבע ליה בפיגול ומפיק ליה מידי מעילה ור' יוסי סבר לא מרצה ציין עיליה ולא משוי ליה כטהור ולא קבע ליה בפיגול ולא מפיק ליה מידי מעילה. מתקיף לה רב מרי נהי נמי דרבי יוסי סבר כר"א בשלמא זבחים איכא דם עומר נמי איכא קומיץ לחם הפנים נמי איכא בזיכין אלא שתי הלחם מאי איכא למימר וכ"ת לקרב עמהן (ב) היינו שלמי ציבור א"כ הוו להו ארבעה ואנן חמשה תנן אלא סבר רבי יוסי טומאה הותרה בציבור והא [ג]תניא אחד זה ואחד זה מזין עליו כל שבעה מכל חטאות שהיו שם דברי רבי מאיר רבי יוסי אומר [ד]אין מזין עליו אלא שלישי ושביעי בלבד ואי סלקא דעתך קסבר רבי יוסי טומאה הותרה בציבור למה לי הואה כלל אלא מהוורתא מתני' דלא כרבי יוסי. א"ל רב פפא לאביי ורבי יוסי שטרא מזכי לבי תרי הוא דתניא [ה]א"ר יוסי רואה אני את דברי רבי אליעזר בזבחים ודברי רבי יהושע בזבחים ודברי רבי אליעזר במנחות ודברי רבי יהושע במנחות דברי רבי אליעזר בזבחים שהיה אומר אם אע"פ שאין בשר דברי רבי יהושע בזבחים שהיה אומר אם אין בשר אם אין בשר אם דברי רבי אליעזר במנחות שהיה אומר קומץ אע"פ שאין שם שירים דברי רבי יהושע במנחות שהיה אומר אם אין שם שירים[ו] אין קומץ אם אין קומץ אין שירים א"ל מסתברא קאמר כי קאי בזבחים אמר מסתברא כי היכי דפליגי בזבחים פליגי נמי במנחות קאי במנחות אמר מסתברא כי היכי דפליגי במנחות פליגי נמי בזבחים א"ל התינח בקא בזבחים אמר מסתברא כי היכי דפליגי בזבחים פליגי נמי במנחות דעיקר קראי כי כתיבי בזבחים כתיבי אלא כי קאי במנחות ואמר מסתברא כי היכי דפליגי במנחות פליגי נמי בזבחים והא עיקר קראי בזבחים הוא דכתיבי. אלא לא קשיא רואה אני את דברי ר' אליעזר בנמצא ושרוף באבוד ושרוף במ"ט משום דמרבי ציין הא שמעת ליה לרבי יוסי דאמר אין הציין מרצה על אכילות. אלא לא קשיא רואה אני את דברי רבי אליעזר בציבור רואה אני את דברי רבי יהושע ביחיד בציבור מ"ט משום דטומאה הותרה בציבור הדא דשמעת ליה לר' יוסי דאמר טומאה דחויה היא בציבור ועוד אי בציבור רבי אליעזר מכשיר ולא רבי יהושע

דכרבי אליעזר בנמצא דהא איתיה הציין מרצה. **איני** ההתינא ר' יוסי אומר אין הציין מרצה על אכילות ומפלג דלא כר' יוסי. **טומאה הותרה בציבור.** ולקן קרבן ציבור ליתי אלא קרבן יחיד (ביין יומא ס ע"א). **ואלא** קשיא הא ביחיד והא בציבור. ולא קשיא הא ביחיד כאן בציבור. ניגמא מתניתין דלא כר' יוסי דתניא ר' אליעזר אומר הציין מרצה על אכילות רבי יוסי אומר אין הציין מרצה על אכילות קס"ד מדקאמר ר' יוסי אין הציין מרצה על אכילות כר' יהושע ס"ל דאמר בעינן תרתי נימא השתא מתני' דלא כר' יוסי לא רבי יוסי כר' אליעזר ס"ל דאמר דם אע"פ שאין בשר הציין מרצה על אכילות למאי הלכתא אין הציין מרצה על אכילות ולימצמיך ר' אליעזר דאמר הציין מרצה כיון דאמר דם אע"פ שאין בשר הציין מרצה על אכילות למאי הלכתא אלא למיקבעיה בפיגול ולאפוקי מידי מעילה קמיפלגי רבי אליעזר סבר מרצה ציין עיליה ומשוי ליה כטהור וקבע ליה בפיגול ומפיק ליה מידי מעילה ור' יוסי סבר לא מרצה ציין עיליה ולא משוי ליה כטהור ולא קבע ליה בפיגול ולא מפיק ליה מידי מעילה. מתקיף לה רב מרי נהי נמי דרבי יוסי סבר כר"א בשלמא זבחים איכא דם עומר נמי איכא קומיץ לחם הפנים נמי איכא בזיכין אלא שתי הלחם מאי איכא למימר וכ"ת לקרב עמהן (ב) היינו שלמי ציבור א"כ הוו להו ארבעה ואנן חמשה תנן אלא סבר רבי יוסי טומאה הותרה בציבור והא [ג]תניא אחד זה ואחד זה מזין עליו כל שבעה מכל חטאות שהיו שם דברי רבי מאיר רבי יוסי אומר [ד]אין מזין עליו אלא שלישי ושביעי בלבד ואי סלקא דעתך קסבר רבי יוסי טומאה הותרה בציבור למה לי הואה כלל אלא מהוורתא מתני' דלא כרבי יוסי. א"ל רב פפא לאביי ורבי יוסי שטרא מזכי לבי תרי הוא דתניא [ה]א"ר יוסי רואה אני את דברי רבי אליעזר בזבחים ודברי רבי יהושע בזבחים ודברי רבי אליעזר במנחות ודברי רבי יהושע במנחות דברי רבי אליעזר בזבחים שהיה אומר אם אע"פ שאין בשר דברי רבי יהושע בזבחים שהיה אומר אם אין בשר אם אין בשר אם דברי רבי אליעזר במנחות שהיה אומר קומץ אע"פ שאין שם שירים דברי רבי יהושע במנחות שהיה אומר אם אין שם שירים[ו] אין קומץ אם אין קומץ אין שירים א"ל מסתברא קאמר כי קאי בזבחים אמר מסתברא כי היכי דפליגי בזבחים פליגי נמי במנחות קאי במנחות אמר מסתברא כי היכי דפליגי במנחות פליגי נמי בזבחים א"ל התינח בקא בזבחים אמר מסתברא כי היכי דפליגי בזבחים פליגי נמי במנחות דעיקר קראי כי כתיבי בזבחים כתיבי אלא כי קאי במנחות ואמר מסתברא כי היכי דפליגי במנחות פליגי נמי בזבחים והא עיקר קראי בזבחים הוא דכתיבי. אלא לא קשיא רואה אני את דברי ר' אליעזר בנמצא ושרוף באבוד ושרוף במ"ט משום דמרבי ציין הא שמעת ליה לרבי יוסי דאמר אין הציין מרצה על אכילות. אלא לא קשיא רואה אני את דברי רבי אליעזר בציבור רואה אני את דברי רבי יהושע ביחיד בציבור מ"ט משום דטומאה הותרה בציבור הדא דשמעת ליה לר' יוסי דאמר טומאה דחויה היא בציבור ועוד אי בציבור רבי אליעזר מכשיר ולא רבי יהושע

מבוכי שושנים

כבשים כתיבי. ומנמחות לא כתיבי, ומ"ש דתפ"ה פליגי בנמנחות: **ועוד בציבור ר' אליעזר הוא דמכשיר ולא ר' יהושע.** בתמיה: **מבוכי שושנים**

מגלה

א מתי' פ"ש מהלכות שקולי מוקדשין הלכה לג: ב מתי' פ"ש מהלכ' שגגות יום הכפורים הלכה ד:

רבינו חננאל

אלא לא קשיא כי קתני דבציר ר' יהושע תורתי בקרבן יחזיר אבל בקרבן צבור (והוא ומנחות) אפילו חדא מני ליה ומתני' קרבן צבור הוא ומנחות קרבן יחזיר. ואתינן למימר מתני' דלא כר' יוסי דתני אין הציין מרצה על אכילות ר' יהושע דאמר תורתי בעינן. דתחי לא לעולם ר' יוסי הוא דר' אליעזר סבירא ליה דאמר דם אע"פ שאין בשר. והאי דקא מיפלגי בציין מרצה על אכילות בהא פליגי ר' אליעזר סבר הציין מרצה על אכילות וכיון דמרצה לאכילה הוא דקאי הטהור חשוב הוא ואי חשיב עליה למכלייה חוץ לומנו אע"ג דהוה שמא קבוא לי' מחשבתו בפיגול ואי אכיל לא מקדש לאו בר מעליא הוא. ר' יוסי סבר לא מרצה ציין ולא משוי לי' טהור ולא קבע ליה בפיגול ולא מפיק לי' מידי מעילה. ואקשינן נהי נמי דר' יוסי סבר כר' אליעזר סבירא לי' דאמר דם אע"ג שאין בשר (בשלמים) [בשלמא] זבחים איכא דם עומר נמי איכא קומיץ לחם הפנים נמי איכא בזיכרן אלא שתי הלחם מאי שנעשה רבי תימא איכא נמי להני שלמים הבאין עמהן [אי הכי] היינו זבחי שלמי ציבור הזהר להר [ארבעון] ואכן קסבר ר' יוסי טומאה התורה היא בצבור. **איני** דסבר ר' יוסי התורה היא בצבור. **ההיא** אחד זה ואחד זה מזין עליו כל שבעה מכל חטאות שהיו שם פר כהן גדול שורצות לשמש ביום הכפורים בין כהן הדיוט את הפרה היו מזין עליהן כל שבעת הימים שהיו מפרישין אותן מכל אפר הפרות שהיו שם שנעשו מימות משה ועד אותו זמן. ואסי' בהזאלת סדר יומא דבי' יוסי טומאה דחויה בצבור הוא דאית ליה. ואמרינן אלא מתחילה מתני' דלא כר' יוסי: **ירושלמי** בין למאן דאמר הלחם עיקר בין למאן דאמר כבשים עיקר אלבעה אינון ותנא חש להון וקיבון חמשה: **ואקשינ'** היכי קתני ר' יוסי בפלוגתא דפליגי ר' אליעזר ור' יהושע זה פוסל וזה מכשיר ואמר ר' יוסי רואה אני דברי זה ודברי זה כי יש אמת בשני דרכים המכחישין זה את זה. ופרקינן האי דקאמר רואה אני לאו משום דקא מהדר להו אלא כה קאמר רואה אני דברי ר' אליעזר בזבחים כשעשאה בזבחים דחויה היא בציבור. **והא** דתניא ר' יוסי אומר אין הציין מרצה על אכילות ומפלג דלא כר' יוסי. **טומאה הותרה בציבור.** ולקן קרבן ציבור ליתי אלא קרבן יחיד (ביין יומא ס ע"א). **ואלא** קשיא הא ביחיד והא בציבור. ולא קשיא הא ביחיד כאן בציבור. ניגמא מתניתין דלא כר' יוסי דתניא ר' אליעזר אומר הציין מרצה על אכילות רבי יוסי אומר אין הציין מרצה על אכילות קס"ד מדקאמר ר' יוסי אין הציין מרצה על אכילות כר' יהושע ס"ל דאמר בעינן תרתי נימא השתא מתני' דלא כר' יוסי לא רבי יוסי כר' אליעזר ס"ל דאמר דם אע"פ שאין בשר הציין מרצה על אכילות למאי הלכתא אין הציין מרצה על אכילות ולימצמיך ר' אליעזר דאמר הציין מרצה כיון דאמר דם אע"פ שאין בשר הציין מרצה על אכילות למאי הלכתא אלא למיקבעיה בפיגול ולאפוקי מידי מעילה קמיפלגי רבי אליעזר סבר מרצה ציין עיליה ומשוי ליה כטהור וקבע ליה בפיגול ומפיק ליה מידי מעילה ור' יוסי סבר לא מרצה ציין עיליה ולא משוי ליה כטהור ולא קבע ליה בפיגול ולא מפיק ליה מידי מעילה. מתקיף לה רב מרי נהי נמי דרבי יוסי סבר כר"א בשלמא זבחים איכא דם עומר נמי איכא קומיץ לחם הפנים נמי איכא בזיכין אלא שתי הלחם מאי איכא למימר וכ"ת לקרב עמהן (ב) היינו שלמי ציבור א"כ הוו להו ארבעה ואנן חמשה תנן אלא סבר רבי יוסי טומאה הותרה בציבור והא [ג]תניא אחד זה ואחד זה מזין עליו כל שבעה מכל חטאות שהיו שם דברי רבי מאיר רבי יוסי אומר [ד]אין מזין עליו אלא שלישי ושביעי בלבד ואי סלקא דעתך קסבר רבי יוסי טומאה הותרה בציבור למה לי הואה כלל אלא מהוורתא מתני' דלא כרבי יוסי. א"ל רב פפא לאביי ורבי יוסי שטרא מזכי לבי תרי הוא דתניא [ה]א"ר יוסי רואה אני את דברי רבי אליעזר בזבחים ודברי רבי יהושע בזבחים ודברי רבי אליעזר במנחות ודברי רבי יהושע במנחות דברי רבי אליעזר בזבחים שהיה אומר אם אע"פ שאין בשר דברי רבי יהושע בזבחים שהיה אומר אם אין בשר אם אין בשר אם דברי רבי אליעזר במנחות שהיה אומר קומץ אע"פ שאין שם שירים דברי רבי יהושע במנחות שהיה אומר אם אין שם שירים[ו] אין קומץ אם אין קומץ אין שירים א"ל מסתברא קאמר כי קאי בזבחים אמר מסתברא כי היכי דפליגי בזבחים פליגי נמי במנחות קאי במנחות אמר מסתברא כי היכי דפליגי במנחות פליגי נמי בזבחים א"ל התינח בקא בזבחים אמר מסתברא כי היכי דפליגי בזבחים פליגי נמי במנחות דעיקר קראי כי כתיבי בזבחים כתיבי אלא כי קאי במנחות ואמר מסתברא כי היכי דפליגי במנחות פליגי נמי בזבחים והא עיקר קראי בזבחים הוא דכתיבי. אלא לא קשיא רואה אני את דברי ר' אליעזר בנמצא ושרוף באבוד ושרוף במ"ט משום דמרבי ציין הא שמעת ליה לרבי יוסי דאמר אין הציין מרצה על אכילות. אלא לא קשיא רואה אני את דברי רבי אליעזר בציבור רואה אני את דברי רבי יהושע ביחיד בציבור מ"ט משום דטומאה הותרה בציבור הדא דשמעת ליה לר' יוסי דאמר טומאה דחויה היא בציבור ועוד אי בציבור רבי אליעזר מכשיר ולא רבי יהושע

מגלה

דכרבי אליעזר בנמצא דהא איתיה הציין מרצה. **איני** ההתינא ר' יוסי אומר אין הציין מרצה על אכילות ומפלג דלא כר' יוסי. **טומאה הותרה בציבור.** ולקן קרבן ציבור ליתי אלא קרבן יחיד (ביין יומא ס ע"א). **ואלא** קשיא הא ביחיד והא בציבור. ולא קשיא הא ביחיד כאן בציבור. ניגמא מתניתין דלא כר' יוסי דתניא ר' אליעזר אומר הציין מרצה על אכילות רבי יוסי אומר אין הציין מרצה על אכילות קס"ד מדקאמר ר' יוסי אין הציין מרצה על אכילות כר' יהושע ס"ל דאמר בעינן תרתי נימא השתא מתני' דלא כר' יוסי לא רבי יוסי כר' אליעזר ס"ל דאמר דם אע"פ שאין בשר הציין מרצה על אכילות למאי הלכתא אין הציין מרצה על אכילות ולימצמיך ר' אליעזר דאמר הציין מרצה כיון דאמר דם אע"פ שאין בשר הציין מרצה על אכילות למאי הלכתא אלא למיקבעיה בפיגול ולאפוקי מידי מעילה קמיפלגי רבי אליעזר סבר מרצה ציין עיליה ומשוי ליה כטהור וקבע ליה בפיגול ומפיק ליה מידי מעילה ור' יוסי סבר לא מרצה ציין עיליה ולא משוי ליה כטהור ולא קבע ליה בפיגול ולא מפיק ליה מידי מעילה. מתקיף לה רב מרי נהי נמי דרבי יוסי סבר כר"א בשלמא זבחים איכא דם עומר נמי איכא קומיץ לחם הפנים נמי איכא בזיכין אלא שתי הלחם מאי איכא למימר וכ"ת לקרב עמהן (ב) היינו שלמי ציבור א"כ הוו להו ארבעה ואנן חמשה תנן אלא סבר רבי יוסי טומאה הותרה בציבור והא [ג]תניא אחד זה ואחד זה מזין עליו כל שבעה מכל חטאות שהיו שם דברי רבי מאיר רבי יוסי אומר [ד]אין מזין עליו אלא שלישי ושביעי בלבד ואי סלקא דעתך קסבר רבי יוסי טומאה הותרה בציבור למה לי הואה כלל אלא מהוורתא מתני' דלא כרבי יוסי. א"ל רב פפא לאביי ורבי יוסי שטרא מזכי לבי תרי הוא דתניא [ה]א"ר יוסי רואה אני את דברי רבי אליעזר בזבחים ודברי רבי יהושע בזבחים ודברי רבי אליעזר במנחות ודברי רבי יהושע במנחות דברי רבי אליעזר בזבחים שהיה אומר אם אע"פ שאין בשר דברי רבי יהושע בזבחים שהיה אומר אם אין בשר אם אין בשר אם דברי רבי אליעזר במנחות שהיה אומר קומץ אע"פ שאין שם שירים דברי רבי יהושע במנחות שהיה אומר אם אין שם שירים[ו] אין קומץ אם אין קומץ אין שירים א"ל מסתברא קאמר כי קאי בזבחים אמר מסתברא כי היכי דפליגי בזבחים פליגי נמי במנחות קאי במנחות אמר מסתברא כי היכי דפליגי במנחות פליגי נמי בזבחים א"ל התינח בקא בזבחים אמר מסתברא כי היכי דפליגי בזבחים פליגי נמי במנחות דעיקר קראי כי כתיבי בזבחים כתיבי אלא כי קאי במנחות ואמר מסתברא כי היכי דפליגי במנחות פליגי נמי בזבחים והא עיקר קראי בזבחים הוא דכתיבי. אלא לא קשיא רואה אני את דברי ר' אליעזר בנמצא ושרוף באבוד ושרוף במ"ט משום דמרבי ציין הא שמעת ליה לרבי יוסי דאמר אין הציין מרצה על אכילות. אלא לא קשיא רואה אני את דברי רבי אליעזר בציבור רואה אני את דברי רבי יהושע ביחיד בציבור מ"ט משום דטומאה הותרה בציבור הדא דשמעת ליה לר' יוסי דאמר טומאה דחויה היא בציבור ועוד אי בציבור רבי אליעזר מכשיר ולא רבי יהושע

מגלה

עין משפט נר מצוה

מג א מיי' פ"א מהלכות פסולי המוקדשין הלכה לא:
מד ב מיי' פ"ד מהלכות ק"פ הלכה ג:
מה ג מיי' פ"א מהלכות פסולי המוקדשין הלכה לד:
מו ד מיי' פ"ב מהלכות ק"פ הלכה יד:
מז ה מיי' פ"ד מהלכות קרבן פסח הלכה ג:
מח ו ז מיי' פ"ב מהל' ק"פ הלכה ו:
מט ח שם הלכה ז:
נ ט י מיי' פ"ז מהלכות ק"פ הלכה ט:

מסורת הש"ס עם הוספות

א) לעיל רע"א, ב) [לעיל עז סע"ב], ג) [זבחים ק:], ד) לעיל סא. ע"ש, זבחים כג. ע"ש, ה) [לעיל דף סא. וש"נ], ו) [לעיל סט:], ז) [קידושין מא: מב: ושם איתא ר' יונתן], ח) תוספתא פרק ז ה"ה, ט) [עיין תוספות לעיל סא. ד"ה שמטו], י) [לעיל פא:], כ) כה"ג מנחות מו: ביצה ה:, ל) לעיל עז., מ) זבחים מד., נ) לעיל סא., ס) דף סא., ע) עיין מהרש"ל, פ) [ד"ה שמטו לחולין].

הא אמרת מודה רבי יהושע בציבור. תימה לרשב"א מאי קושיא דילמא ה"ק רואה אני דברי רבי אליעזר בציבור שאף ר' יהושע לא אמר אלא ביחיד דכי האי גוונא אמרי' פ"ק דחולין (דף יב.) ובכמה דוכתי. ואומר ר"י דהכא לא שייך למימר הכי דלא קתני בברייתא לא בציבור ולא ביחיד:

כי מודה בנטמא. משום דלית מרצה:

אלא. תרוייהו ביחיד, והא לכתחלה והא דיעבד. והא דקתני אם זרק הורצה ואוקימנא ביחיד, ה"מ דמודה רבי יהושע בדיעבד, כשנטמא, דהא עלה קאי ומשום דאיתיה בעינא, אבל באבוד ושרוף לא, ור' יוסי אפי' נשרפו או אבדו שיריה קאמר אם הקטיר קומצה כשירה:

הא אמרת [א] בציבור אפילו רבי יהושע מודה. אלא רואה אני דברי ר' אליעזר בדיעבד ודברי ר' יהושע לכתחלה דיעבד אפילו רבי יהושע נמי מודה הוא דקתני [ב] מודה רבי יהושע שאם זרק הורצה הא בטומאה הא באבוד ושרוף כי קתני מודה רבי יהושע שאם זרק הורצה בנטמא [א] אבל באבוד ושרוף לא כי קאמר ר' יוסי רואה אני את דברי ר"א בדיעבד באבוד ושרוף:

מתני' [ב] נטמא בשר וחלב קיים אינו זורק את הדם נטמא החלב והבשר קיים זורק את הדם [ג] ובמוקדשים אינו כן אלא אע"פ שנטמא הבשר והחלב קיים זורק את הדם:

גמ' אמר רב גידל אמר רב אם זרק הורצה והא בעינן אכילה [ג] אכילה לא מעכבא והא כתיב [א] איש לפי אכלו למצוה ולעכב לא [ד] והתניא [א] במכסת מלמד שאין הפסח נשחט אלא למנויו יכול שחטו שלא למנויו יהא כעובר על המצוה וכשר ת"ל איש לפי אכלו תכוסו [ה] הכתוב שנה עליו לעכב ואיתקש אוכלין למנויין אלא רב דאמר כרבי נתן דאמר [ו] אכילת פסחים לא מעכבא. הי רבי נתן אילימא הא רבי נתן [ז] דתניא רבי נתן אומר מנין שכל ישראל יוצאין בפסח אחד ת"ל [ב] ושחטו אותו כל קהל עדת ישראל בין הערבים וכי כל הקהל שוחטין והלא אין שוחט אלא אחד אלא מלמד שכל ישראל יוצאין בפסח אחד דילמא שאני התם דאי ממשכי הני חזי להני ואי ממשכי הני חזי להני אלא הא ר' נתן [ח] דתניא [ד] נמנו עליו חבורה אחת וחזרו ונמנו עליו חבורה אחרת ראשונים שיש להן כזית אוכלין ופטורין מלעשות פסח שני אחרונים שאין להם כזית אין אוכלין וחייבין לעשות פסח שני רבי נתן אומר אלו ואלו פטורין מלעשות פסח שני שכבר נזרק הדם אכתי דילמא שאני התם דאי ממשכי הני חזי להו א"כ ליתני הואיל וראויים לימשך מאי שכבר נזרק הדם ש"מ בדם תליא מילתא אבל אכילה לא מעכבא. מאי דוחקיה דרב דמוקים לה מתני' לכתחלה ור' נתן נוקמה כרבנן [ה] ואפילו דיעבד נמי לא רב מתני' קשיתיה אמאי תני[א] אין זורק את הדם ליתני פסול אלא שמע מינה אין זורק לכתחלה אבל דיעבד שפיר דמי. ולר' נתן איש לפי אכלו למה לי דבעינן גברא דחזי לאכילה. מאן תנא להא דתנו רבנן [י] שחטו לאוכליו [ט] וזרקו דמו שלא לאוכליו הפסח עצמו כשר ואדם יוצא בו ידי חובתו כמאן נימא רבי נתן היא ולא רבנן אפילו תימא רבנן [י] [ז] אין מחשבת אוכלין בזריקה. מאן תנא להא דתנו רבנן [ח] הרי שהיה חולה בשעת שחיטה וחלים בשעת זריקה חלים בשעת שחיטה וחולה בשעת זריקה אין שוחטין וזורקין עליו עד שיהא חלים משעת שחיטה עד שעת זריקה כמאן נימא רבנן היא ולא רבי נתן אפילו תימא רבי נתן גברא דחזי לאכילה בעינן. מאן תנא להא דתנו רבנן [ט] שחטו בטהרה ואחר כך נטמאו הבעלים יזרק הדם בטהרה ואל יאכל בשר בטומאה כמאן אמר רבי אליעזר[ס] במחלוקת שנויה ורבי נתן היא ורבי יוחנן אמר אפילו תימא רבנן היא הכא במאי עסקינן [י] בציבור דאפילו בטומאה נמי עבדי אי בציבור אמאי אין הבשר נאכל בטומאה [ס] גזירה שמא יטמאו הבעלים לאחר זריקה ויאמרו אשתקד לא נטמאנו ואכלנו השתא נמי ניכול ולא ידעי דאשתקד כי איזדריק דם בעלים טמאים הוו השתא בעלים טהורין הוו.

ואיבעית

ולעכב לא והתניא במכסת נפשות. תימה לר"י והא קרא בשחיטה כתיב ומהתם נפקא[ס] למחשבת אוכלין פסלה בשחיטה אבל בזריקה אמרן לעיל[ס] דאין מחשבת אוכלין בזריקה והיכי פריך משחיטה אזריקה. ואומר ר"י דווקא מחשבת אוכלין ליתא בזריקה אלא בשחיטה אבל כשאין לו אוכלין לגמרי אף בשעת זריקה סברא היא דפסול שהיא עיקר עבודה כיון דבשעת שחיטה הקפיד הכתוב אפילו אמחשבה:

שאני התם דאי מימשכי הני כו'. **תימה לרשב"א** והא בשעת זריקה אינם יכולים לימשך ונמצא דהשתא לא חזי לאכילה. **וי"ל** דדילמא ר' נתן סבר כר"ש דתנן לקמן בפרק האשה (דף פט.) נמנין ומושכין ידיהם עד שיזרק הדם. **אי נמי** נטמאו מקצתן או שמתו חזי להני:

ולרבי נתן **איש לפי אכלו למה לי דבעינן גברא דחזי לאכילה.** וא"ת לרבנן נמי לישני הכי לעיל כי פריך ולעכב לא לימא כי אתא קרא לעכב היינו דבעינן גברא חזי לאכילה אבל בשר לא. ולאו פירכא היא דרבנן בעו בשר חזי לאכילה כדתניא לעיל אחרונים שאין להם כזית אינם אוכלין וחייבין לעשות פסח שני **והא נמי** לא תיקשי אמאי לא משני לר' נתן איש לפי אכלו למצוה כדבעי למימר לעיל משום דלא אשכחן תנא דלא מקיש אוכלין למנויין אלא זקני דרום לאודייהו בפרק שני דזבחים (כג.) [ע] ולמאי דמוקי מתני' כר' נתן צ"ל דיוצאין בפסח אחד דקאמר היינו דווקא דיעבד:

לימא ר' נתן היא כו'. תימה לר"י והיכי מיתוקמא כר' נתן והא ר' נתן ורבנן לא פליגי אלא בבשר אבל בגברא לכ"ע בעינן גברא דחזי לאכילה. ועוד א"כ אפילו שחטו שלא לאוכליו נמי ואמאי נקט שחטו לאוכליו. ועוד היכי תיסק אדעתיה למימר השתא דיש מחשבת אוכלין בזריקה הא פשוט בכולי גמרא דאין מחשבת אוכלין בזריקה כדמוכח בזבחים (דף ז.) ובתמיד נשחט לעיל (סא.) ושם הבאתי[פ]. ונראה לר"י דה"פ נזרק דמו שלא לאוכליו לא שנזרק שלא לשם אוכליו אלא שבשעת זריקה היו הבעלים חולים והשתא קאמר כמאן כר' נתן דמשמע ליה כיון דר' נתן מיקל כולי האי ולא בעי שיהא בשר ראוי לאכילה ה"נ לא חייש אם אין בעלים ראויין בשעת זריקה אבל רבנן דמחמרי ובעו שיהא בשר ראוי לאכילה ה"ה דבעו שיהו הבעלים ראויים לאכילה בשעת זריקה וה"נ סבר ר' אלעזר בסמוך דלא בעי ר' נתן גברא חזי אלא בשחיטה דווקא:

מתני' נטמא בשר וחלב קיים אין זורק את הדם. אפי' לר' אליעזר[ל], דעיקר פסח לאכילת אדם קאתי: **ובמוקדשין אינו כן.** אפילו לר' יהושע, שאפילו **נטמא בשר** וחלב **קיים זורק את הדם**, דהא תרתי איכא, מתיר ושיריים, שהדם מתיר אימורין למזבח[מ]: **גמ' הורצה.** ופטור מלעשות פסח שני: **לא מעכבא.** כפרה בדיעבד: **אוכלין.** [ג] חולה וזקן[נ]: **רב.** דאית ליה אכילת פסחים לא מעכבא, דאמר כר' נתן: **יוצאין בפסח אחד.** ואע"פ שאין בו כזית לכל אחד, אלמא אכילה לא מעכבא: **דאי מימשכי הני.** מה שיש בהן יותר מכזית לכל אחד, חזי להני הנשארים: **ואי מימשכי הני כו'.** אישתכח דחזי לכולהו, דהי מינייהו מפקת, הלכך אע"ג דלא אימשיך חד מינייהו פטורין, אבל ניטמא לא חזי אפילו לחד: **נימנו עליו.** עד שהיה כזית לכל אחד: **ומאי דוחקיה דרב.** לאוקמא למתני' כר' נתן דלא מעכבא, ולמימרא דמתני' לכתחלה קאמר, הא אם זרק הורצה: **נוקמה כרבנן.** ונימא דמתני' אפי' בדיעבד פסול: **פסח עצמו כשר.** קס"ד לזרוק[ד] דמו ולהקטיר חלבו, אבל לאכילה לא, וקתני ואדם יוצא בו ידי חובתו: **אין מחשבת אוכלין.** חולה וזקן בזריקת דם, דאיש לפי אכלו לגבי שחיטה כתיב: **חלים.** בריא: **גברא דחזי לאכילה בעי'.** דכי כתיב איש לפי אכלו, אגברא כתיב, דליהוי גברא בר אכילה, אבל פסח לא איכפת לן אי לא חזי: **יזרק בטהרה.** בכהנים וכלי שרת טהורין: **ור' נתן היא.** דאמר אכילה לא מעכבא, ולא בעי ר' נתן גברא דחזי לאכילה, ומתניתא קמייתא מוקי ר' אלעזר כרבנן: **הכא במאי עסקינן בציבור.** שנטמאו רוב ציבור בין שחיטה לזריקה, כגון שמת הנשיא ונטמאו, הילכך גברי דחזו לאכילה נינהו: **גזירה שמא.** לשנה אחרת יטמאו ציבור אחר זריקה: **ויאמרו אשתקד.** מי לא היינו טמאין בשעת אכילה ואכלנו ואע"פ ששחיטתו בטהרה, השתא נמי אע"פ ששחיטתו וזריקתו בטהרה ניכול בשר בטומאה, ולא ידעי דאשתקד בעידנא דהוי זריקת דם טמאין הוו והוה ליה פסח הבא בטומאה:

ואיבעית

תורה אור השלם

א) וְאִם יִמְעַט הַבַּיִת מִהְיוֹת מִשֶּׂה וְלָקַח הוּא וּשְׁכֵנוֹ הַקָּרֹב אֶל בֵּיתוֹ בְּמִכְסַת נְפָשֹׁת אִישׁ לְפִי אָכְלוֹ תָּכֹסּוּ עַל הַשֶּׂה: [שמות יב, ד]

ב) וְהָיָה לָכֶם לְמִשְׁמֶרֶת עַד אַרְבָּעָה עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ הַזֶּה וְשָׁחֲטוּ אֹתוֹ כֹּל קְהַל עֲדַת יִשְׂרָאֵל בֵּין הָעַרְבָּיִם: [שמות יב, ו]

הגהות וציונים

א] [צ"ל תנן] (גליון). ב] [צ"ל אליעזר] (גליון). ג] בס"א נוסף לאפוקי (חכמת מנוח). ד] צ"ל זריקת (דבש תמר, ועי' רש"ש). ס] נדצ"ל אלא.

ליקוטי רש"י [נדפס בהשמטות]

רבינו חננאל

עליה והא אוקימ' לעילא דאפילו ר' יהושע מודה בצבור דדם אע"פ שאין בשר ולפיכך איתוקמא מתניתין כותיה. **אלא לא קשיא הא לכתחלה הא דיעבד** רואה אני דברי ר' אליעזר דיעבד כיון שיש דם אע"פ שאין בשר כיפר אבל זה שאומר ר' אליעזר אפי' לכתחלה יזרוק הדם אע"פ שאין בשר אין אני רואה דבריו בזה אלא דברי ר' יהושע אני רואה בזה שלכתחלה לא יזרוק אלא אם יש בשר טהור ראוי לאכילה. **איני והא מדקתני ומודה ר' יהושע שאם זרק הורצה** כלומר בדיעבד אפי' ר' יהושע מודה ומה הוצרך ר' יוסי לומר רואה אני דברי ר' אליעזר בדיעבד והוא דברי הכל הוא. **אמרינן מודה בדיעבד בנטמא בלבד** אבל באבוד ושרוף פליג ר' יהושע דאפילו דיעבד לא הורצה ואאבוד ושרוף אומר ר' יוסי רואה אני דברי ר' אליעזר דאיעבד הורצה וכו' אליעזר ולכתחלה לא יעשה כר' יהושע: **איז לן** למימר כיון דסוגיא דשמעתין ס"ד דציץ מרצה על אכילות אמאי תני הני חמשה דברים דתנינן במתני' אין נאכלין. איז לן למימר הא דאמרי' דציץ מרצה על אכילות לאו להתירן להאכל בטומאה הוא דתני אלא לדברים אחרים כגון הא דתנינן במנחות נטמאת אחת מן החלות או אחת מן הסדרים ר' יהודה אומר שניהם ישרפו וחכ"א הטמא בטומאתו והטהור' יאכל ואמר רב פפא עלה בציץ מרצה על אכילות פליגי רבנן סברי כיון דאלו נאכל הציץ מרצה עליהן כטהור חשבינן להו להכל אותם שלא נטמאו אינן נפסלין בטומאות אלא הטהורין נאכלין והטמאין נשרפין. וסוגיא דשמעתא נמי אהאי אורחא איז לן לאסוקה: **נטמא בשר וחלב קיים אינו זורק את הדם נטמא חלב כו'.** אמר רב אם זרק הורצה אע"פ שהבשר טמא אכילת פסחים לא מעכבא. **איני והכתיב** איש לפי אכלו. למצוה אבל לעכב לא. **והתניא** במכסת מלמד כו'. **אמר**[פ] רב דאמר כר' נתן דסבר כל ישראל יוצאין בפסח אחד וכי כל ישראל מפסח אחד אלא ש"מ אכילת פסחים לא מעכבא. **ודחי'** ודילמא שאני התם דאי ממשכי הני חזו להני ואי ממשכי הני חזו להני. **אלא** הא ר' נתן דתניא נמנו עליו וחזרו ונמנו עליו ראשונים שיש להם כזית (חייבין לעשו' פסח) אוכלין ופטורין מלעשות פסח שני האחרונים שאין להם כזית חייבין לעשות פסח שני ר' נתן אומר אלו ואלו פטורין מלעשות פסח

רבינו חננאל [המשך מטור א]

שני שכבר נזרק הדם ש"מ לר' נתן אכילת פסחים לא מעכבא. **ומאי דוחקיה דרב** לאוקמה למתני' דקתני אינו זורק לכתחלה הוא דאינו זורק הא אם זרק הורצה ואליבא דר' נתן דסבר אכילת פסחים לא מעכבא. נוקמה אפילו דיעבד אם זרק לא הורצה דבעינן אכילת פסחים מעכבא. [ובסוף שחיטת קדשים אמר רבא [ובגליון רבינא] אכילת פסחים מעכבא] מדרבה בר רב הונא דאמר וכן ששמע אחד שקיעת החמה ואוקי' ש"מ אכילת פסחים מעכבא. **ודייק רבא** מדקתני אינו זורק ולא קתני נטמא הבשר והחלב קיים פסול ש"מ לכתחלה הוא דאינו זורק ואם זרק דאיעבד הורצה האי תנא סבר אכילת פסחים לא מעכבא: **ור' נתן האי איש לפי אכלו למה לי** אמר לך בעינן גברא דחזי לאכלו ואי לא אכיל לא חיישינן. **והא דת"ר** שחטו לאכליו לזרוק דמו שלא לאכליו הפסח עצמו כשר ואדם יוצא בו ידי חובתו נימא ר' נתן היא ולא רבנן. אפילו תימא רבנן אין מחשבת אוכלין בזריקה. **והא דת"ר** שחטו בטהרה ואח"כ נטמאו בעליו יזרוק הדם בטהרה ואין הבשר נאכל בטומאה אינה לדברי הכל אלא במחלוקת שנויה ור' נתן היא. **ר' יוחנן** אמר אפילו תימא רבנן והא מתניתא בציבור היא דעבדו בטומאה. ואמאי אין הבשר נאכל גזרה

הא ר' נתן דתניא נמנו עליו וחזרו ונמנו עליו ראשונים שיש להם כזית (חייבין לעשר' פסח) אוכלין ופטורין ולא ידעו דאשתקד מלעשות פסח שני האחרונים שאין להם כזית חייבין לעשות פסח שני ר' נתן אומר אלו ואלו פטורין מלעשות פסח

שמא יטמאו בעליו לאחר זריקה ויאמרו אשתקד ונמנינו ואכלנו השתא נמי ניכול. ואינהו לא ידעו דאשתקד נטמאו קודם זריקה ונזרק הדם הן טמאין והשתא בשעת זריקה טהורין הן ואין ראשין לאכול בטומאה אחרי שנזרק הדם הן טהורין:

כִּי קָאָמַר רַבִּי יוֹסֵי רוֹאֶה אֲנִי אֶת דִּבְרֵי רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בְּדִיעֲבַד בְּאָבוּד וְשָׁרוּף. שלמסקנת הגמ' דברי רבי יוסי נאמרו על אבוד ושרוף, שרבי אליעזר ורבי יהושע נחלקו בדינם בין לענין לכתחילה ובין לענין דיעבד ואילו רבי יוסי מחלק ביניהם, וזהו שאמר שרואה את דברי רבי יהושע לענין שאסור לכתחילה, ואת דברי רבי אליעזר לענין שכשר בדיעבד (רש"י), ובפשטות אין חילוק בזה בין זבחים למנחות (לחם משנה פסולי המוקדשים א, לד), ויש סוברים שכל זה דוקא במנחות, אבל בזבחים סובר רבי יוסי לגמרי כרבי יהושע, שפסול אפילו בדיעבד (לחם משנה שם בדעת הרמב"ם; מרומי שדה בדעת רש"י. וראה בדבריהם כיצד הדבר מתפרש מתוך המשא ומתן בסוגיא). וסברת החילוק בין זבחים למנחות הוא, שביסוד הדבר צריכים לעולם 'תרתי' [שמלבד ה'מתיר', צריך שתהא אכילת אדם או אכילת מזבח], ובהקטרת קומץ המנחה כלול 'תרתי', שכיון שהוא מוקטר על המזבח הרי הוא נחשב גם לעבודת המתיר וגם לאכילת מזבח [בניגוד לדם הקרבנות, שנזרק על המזבח ואין זה נחשב לאכילת מזבח] (אור שמח מעילה ג, ג).

מִשְׁנָה. נִטְמָא בָּשָׂר וְחֵלֶב קַיָּים, כגון שלא זרקו את הדם עד לאחר שהופשט הבשר והופרדו ממנו האימורים (תפארת ישראל יכין כז).

אֵינוֹ זוֹרֵק אֶת הַדָּם, שאפילו רבי אליעזר, הסובר שבשאר קרבנות 'יש דם אף על פי שאין בשר' [שזורקים את דם הקרבנות גם כאשר אין בשר שעומד לאכילה], מודה הוא בקרבן פסח שעיקרו לאכילה, שכשנטמא הבשר אין לזרוק את הדם (רש"י). ומדובר באופן שרק קרבנו של היחיד נטמא [שאילו בטומאת ציבור, נאכל בטומאה, כפי ששנינו לעיל (עו, ב)] (מאירי).

וכיון שאינו זורק את הדם, מוציאים את הפסח הנשחט לבית השריפה, ומביא פסח אחר כדי לקיים מצות אכילה (חזו"א או"ח קכד).

וּבְמוּקְדָּשִׁים אֵינוֹ כֵּן אֶלָּא אַף עַל פִּי שֶׁנִּטְמָא הַבָּשָׂר וְהַחֵלֶב קַיָּים זוֹרֵק אֶת הַדָּם, שאפילו לרבי יהושע, הסובר שאין זורקים את הדם כאשר הוא אינו מתיר כלום, כיון שהחלב קיים בטהרתו, הרי יש כאן 'תרתי', שהרי הדם מתיר את האימורים למזבח (רש"י), והאימורים הטמאים אינם מוקטרים, אלא שאינם מעכבים את הכפרה (גמ' לעיל נט, ב).

גְּמָרָא. דְּאָמַר אֲכִילַת פְּסָחִים לֹא מְעַכְּבָא את הכפרה (ראה רש"י), שהקרבן כשר גם כאשר בשעת עשייתו הוא אינו ראוי לאכילה, בניגוד לדעת רבנן, שהקרבן פסול. אכן אם היה ראוי לאכילה, אלא שבפועל לא נאכל, לדעת הכל הקרבן כשר, ובעליו יצא ידי חובת הקרבת קרבן הפסח (תוס' רשב"א משאנץ), אלא שלא קיים את מצות אכילת הפסח (מנחת חינוך מצוה ו אות יב). ולענין לכתחילה, מודה רבי נתן שמדרבנן אין מקריבים את הקרבן בטומאה (תוס' להלן פ, ב ד"ה נזרק), ולכן נקטה הגמ' בלשונה 'אלא' רב דאמר כרבי נתן וכו', שחזרה בה הגמ' ממה שסברה בהוה אמינא שהפסוק 'איש לפי אכלו' בא ללמד שמדאורייתא אין שוחטים לכתחילה בטומאה, ולמסקנא רק מדרבנן אין מקריבים (צל"ח, וראה מהרש"ל שהוא מדאורייתא).

דְּאִי מִמַּשְׁכֵּי הָנֵי חֲזֵי לְהָנֵי, ומשום כך, הרי זה נחשב שהפסח ראוי לכולם (רש"י), ואמנם אם ישחטנו במפורש עבור כולם יפסל הקרבן, שהרי אין בו כזית לכל אחד ואחד, אבל כששחטו בסתם, הרי זה נחשב כאילו אמר ששוחטו עבור כל מי שיהיה ראוי לאכול ממנו כזית, וכל אחד יכול לומר שהקרבן נשחט עבורו (תוס' ר"ד).

אַחֲרוֹנִים שֶׁאֵין לָהֶם כַּזַּיִת – שנמנו יחד חבורה שניה של כמה אנשים ואין כזית לכל אחד ואחד מהם [אף שיתכן שיש כזית לחלק מהם], ומשום כך אף אחד מהם אינו רשאי לאכול מבשר הפסח (ערוך השלחן העתיד קפה, יח).

אֵין אוֹכְלִין, ש'מנוי' בקרבן פסח הוא רק מי שיכול לאכול ממנו כזית, ואלו שאינם יכולים לאכול כזית ממנו, אינם נחשבים למנויים ואסורים באכילתו (חי' רבינו חיים הלוי קרבן פסח ב, ו).

וְחַיָּיבִין לַעֲשׂוֹת פֶּסַח שֵׁנִי, כיון שמי שאינו ראוי לאכילת כזית אינו נחשב כמנוי על הקרבן, ופסח אינו נאכל אלא למנויו (חי' רבינו חיים הלוי קרבן פסח ב, ו), או משום שדין זה שיהא הפסח ראוי לאכילה, הוא דין שמתייחס לכל אחד ואחד, וכל מי שאינו יכול לאכול את הפסח לא יצא ידי חובתו, ולא די בכך שהגברא או הקרבן כשלעצמו ראוי לאכילה (מקדש דוד קונטרס מענייני קדשים ה, א).

וְזָרְקוּ דָּמוֹ שֶׁלֹּא לְאוֹכְלָיו וְכוּ'. שהדין הוא שאין הפסח נפסל כאשר חשבו בשעת זריקה שהוא יֵאכל לאלו שאינם ראויים לאוכלו [בניגוד לחושב כן בשעת שחיטה, שפסל את הקרבן], וסברה הגמ' בהוה אמינא, שאף שאין הקרבן נפסל ועולה הוא לבעלים, אך בשרו אינו נאכל, ובהכרח שהברייתא כרבי נתן שאכילת פסחים לא מעכבת, ותירוץ הגמ' הוא, שהקרבן כשר לגמרי ואפילו לאכילה (ראה רש"י ושלמי תודה בדעתו. ומצינו שתי גירסאות, האם מדובר שחשב כן ממש בשעת הזריקה, או שבשעת השחיטה חשב כך על הזריקה, ראה רש"ש, ומה שדייק בלשון רש"י 'לזרוק דמו', וראה בח' רבינו חיים הלוי קרבן פסח ב, טו מה שביאר ג' הגמ' לדעת הרמב"ם).

ויש מפרשים, שבהוה אמינא סברה הגמ', שמדובר שבשעת הזריקה המנויים באמת לא היו ראויים לאכילה [ולכן הדבר תלוי במחלוקת רבנן ורבי נתן, האם בשעת הזריקה צריך שיהא האדם ראוי לאכילה, כמו שיתבאר להלן בסמוך], ובמסקנא מדובר שבשעת הזריקה היו המנויים ראויים לאכילה, אלא שזרק במחשבה שהקרבן יֵאכל לאלו שאינם ראויים (ראה תוס' ד"ה לימא, ויד דוד בדעתם).

הֲרֵי שֶׁהָיָה חוֹלֶה בִּשְׁעַת שְׁחִיטָה וְכוּ'. כאן דנה הגמ' על פרט נוסף במחלוקת רבי נתן ורבנן [מלבד עיקר מחלוקתם, האם הקרבן צריך להיות ראוי לאכילה], שרבנן שמחמירים שהפסח צריך להיות ראוי לאכילה, הן מצד בשרו [שלא יטמא, ושיהא כזית לכל אחד מהמנויים] והן מצד הגברא, פשוט שמחמירים גם שהכשר זה צריך שיהא בין בשעת שחיטה ובין בשעת זריקה. אכן, לדעת רבי נתן, המיקל וסובר שהפסח לא צריך להיות ראוי לאכילה מצד בשרו, כי אם מצד הגברא, דנה הגמ' האם מצריך זאת גם בשעת שחיטה וגם בשעת זריקה, או שדי בשעת שחיטה [שהגמ' בהוה אמינא כאן סוברת שלא הצריך רבי נתן שיהא הגברא ראוי אלא בשעת שחיטה, וכן דעת רבי אלעזר להלן בסמוך, וכך סוברת הגמ' לעיל בהוה אמינא, לדעת תוס' (המובא לעיל ד"ה וזרקו), ובתי' הגמ' כאן נתחדש שרבי נתן מצריך שהגברא יהיה ראוי לאכילה גם בשעת זריקה] (ע"פ רש"י ותוס' ד"ה לעכב וד"ה לימא, וחזו"א או"ח קכד).

ויש לבאר סברת הגמ' בהוה אמינא, שלדעת רבנן מיסוד דין הפסח הוא שיהיה נאכל, ולכן צריך שיהא ראוי לאכילה הן מצד גופו והן מצד בעליו, ולכן צריך שהכשרו יהיה גם בשעת הזריקה שהיא עיקר העבודה, ואילו לרבי נתן אין זה אלא תנאי צדדי, שגזר הכתוב שיהא האדם ראוי לאכילה, ואם כן יתכן שאין זה אלא בשעת שחיטה (חזו"א שם).

המשך במילואים עמ' 129

רַב דְּאָמַר כְּרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ, הסובר שאכילת פסחים אינה מעכבת (רש"י), או שסובר שהציץ מרצה על האכילות, ומועיל שיחשב כאילו הבשר ראוי לאכילה (אבן האזל ביאת מקדש ד, ו [ה]).

נָזִיר, שלכתחילה צריך שיהא בשר שלמיו טהור, כדי לקיים את מצות שילוח שיער הנזיר תחת הדוד שהבשר מתבשל בו, וכדי לקיים בזרוע מצות תנופה (רש"י), ואף שמצוות אלו אינן מעכבות בו (קונטרס תוס' ד"ה נזיר), מכל מקום הן חלק מסדר מצוות הנזיר ביום מלאת נזירותו, ולצורך קיומן עליו להביא קרבן חדש [בשונה מקרבן שלמים רגיל, שאף שגם הוא טעון תנופה ואי אפשר להניף בשר שנטמא, מכל מקום דין התנופה שלו אינו מצוה בפני עצמה, אלא הוא מדיני הקרבן, וכיון שאין תקנה לאותו קרבן, זורקים את הדם ואין מניפים את בשרו, וכדרך שמצינו לענין נטמא החלב, שזורקים את הדם אף שאין מקטירים את החלב] (חי' מרן רי"ז הלוי נזירות ח, א).

מִנְחָה מַאי עֲבִידְתָּהּ – מה ענין זריקת דם למנחה (רש"י), ואין לומר שכוונת הברייתא ללחמי תודה [באופן שאבדו בשר התודה ואימוריה, והלחם קיים], שהרי אינם נקראים 'מנחה' (שפת אמת). ועוד, שהדבר פשוט שהלחמים אינם מועילים לזריקת הדם, שהרי מהפסוקים למדים שאין זורקים את הדם אלא כשיש בשר, או כשיש דבר המוקטר על המזבח [וכפי שנלמד מהכתוב 'ריח ניחוח' המובא להלן בגמ'], ואם כן פשוט שלחמי תודה שאינם מוקטרים אלא נאכלים לבעלים [ואינם בשר], אינם מועילים לזריקת הדם (חי' הגרי"ז מנחות ט, ב).

והטעם שלא ביארה הגמ' את הברייתא לענין שתי הלחם שנקראו בתורה בשם 'מנחה', משום שיש לומר, שהם באמת מועילים לזרוק את הדם (ראה שפת אמת שמצדד כן), ויש סוברים שאינם מועילים לזרוק את הדם (חזו"א מנחות כז, ח, וכן נראה לפי הגרי"ז הנ"ל).

אָמַר רַב פָּפָּא מִנְחַת נְסָכִים – במנחה הבאה עם הזבח (רש"י), שהיא מוקטרת על המזבח, ולכן צריכה הברייתא לחדש שאינה בכלל 'ריח ניחוח' הנלמד בגמ' להלן מהכתוב שדי בכך בשביל זריקת הדם (הגרי"ז מנחות ט, ב).

כֵּיוָן דְּקָא אָתְיָא מִכֹּחַ זֶבַח וְכוּ', כשמביא את המנחה ביום הבאת הקרבן, שאז היתר המנחה תלוי בזריקת הדם [למרות שניתן להביאה ביום אחר, ואז אינה קשורה לקרבן] (ראה חזו"א כריתות אות יג-יד).

מִשְׁנָה. נִטְמָא קָהָל וְכוּ'. המשנה עוסקת בדין הקרבת קרבן פסח, העומד לאכילת הבעלים, ומשום כך טומאתם מעכבת בהקרבת הקרבן [כל עוד לא נטמא רוב הציבור ולא חל ההיתר של 'טומאה בציבור'], אבל בשאר קרבנות ציבור, אף שהציבור נחשבים כבעלי הקרבן, אינם צריכים להיות טהורים, שהרי אינם עושים שום דבר בהקרבתו (רש"י זבחים כג, א; חזו"א זבחים ד, יד, בדעת הרמב"ם ביאת מקדש ד, יב). ויש מפרשים, שגם בשאר קרבנות ציבור, כיון שהציבור נחשבים כבעלי הקרבן, הדבר תלוי בטהרתם, שאסור להקריב קרבן כאשר בעליו טמא מת [שלהלכה, טמא מת אינו משלח קרבנותיו], וכל זמן שרוב הציבור טהור, עולה הקרבן עבור הטהורים, ואם רובו טמא, חל ההיתר של 'טומאה בציבור' (אור שמח ואבן האזל שם, בדעת הרמב"ם, וחי' הגרי"ז נזיר מז, א).

אוֹ רוּבּוֹ של הקהל המחוייב בהקרבה, דהיינו כל מי שאינו נכלל בהגדרת 'דרך רחוקה', שלדעת רבי אליעזר (להלן צג, ב) הם כל הנמצאים בתוך העזרה, ולדעת רבי עקיבא (שם) [שהלכה כמותו], כל הנמצאים מן המודיעים ולפנים וכמידתה לכל רוח (ליקוטי הלכות, ע"פ גמ' להלן צד, ב). ויש שכתב שלדעת רבי עקיבא משערים בעומדים על פתח העזרה (צל"ח להלן שם, בדעת הרמב"ם קרבן פסח ז, ו, ראה כסף משנה ומהר"י קורקוס שם בביאור דעתו, ומה שתמה עליהם בליקוטי הלכות עין משפט ד).

אוֹ שֶׁהָיוּ הַכֹּהֲנִים הנמצאים בירושלים בזמן הקרבת הקרבן (רמב"ם ביאת מקדש ד, יד), או שנמצאים בסמוך ויכולים להגיע בזמן ההקרבה (רדב"ז שם). ואף שהכתוב המלמד שאין הציבור נדחים מהקרבת הקרבן מחמת טומאה, מתייחס רק לטומאת הבעלים, דבר הלמד מאליו הוא שהיתר זה כולל את כל אופני הטומאה המעכבים את ההקרבה, בין שהציבור טמא ובין שהכהנים טמאים (תוס' יו"ט וליקוטי הלכות זבח תודה ד"ה או).

ודוקא באופן שנטמאו כל הכהנים הנצרכים להקרבת הקרבן, אבל כל עוד יש כהנים טהורים, תיעשה ההקרבה על ידם, כמשמעות המשנה שנקטה 'רובו' רק כלפי הקהל, והיינו כדעת הסוברים ש'טומאה דחויה בציבור', ועלינו לחזר אחר עשיית הקרבן בטהרה ככל הניתן [שדוקא לענין טומאת הקהל, הדין הוא שיחיד נדחה ואין ציבור נדחה, וכיון שיש רוב טמאים אין זה יחיד אלא ציבור, וזה אינו שייך כלפי טומאת הכהנים] (גבורת ארי יומא ו, ב; רש"ש תמורה יד, א). ויש מפרשים, שגם בכהנים דנים לפי רוב הכהנים (רמב"ם ביאת מקדש ד, יד, ע"פ גבורת ארי ורש"ש שם שנקטו שדבריו אמורים גם לענין קרבן פסח), שכך הוא הדין בכל מקום, ש'רובו ככולו' (רדב"ז שם). ויש שכתב, שבשאר קרבנות ציבור אכן דנים לפי רוב הכהנים, אולם בקרבן פסח אין עושים בטומאה אלא אם היו כל הכהנים טמאים (אור שמח שם, בדעת הרמב"ם, ראה שם בטעם הדבר. וראה עוד רמב"ם קרבן פסח ז, א, שלא הזכיר רוב אלא לגבי טומאת הקהל, וכלשון המשנה, וראה שפת אמת כאן).

יֵעָשׂוּ בְּטוּמְאָה, וכשנטמאו הכהנים, גם היחידים הטמאים שבקהל מביאים את הפסח בטומאה (רש"י), ש'אין קרבן ציבור חלוק' [ראה להלן בגמ'], שכיון שהותר איסור טומאה במקצת, הותרו כל איסורי הטומאה של אותו הקרבן, ולמרות שאין בכח קרבן היחידים לדחות את הטומאה, כבר הותר איסור הטומאה מחמת טומאת הכהנים וניתן לעשות בטומאה את כל עבודות הקרבן ואכילתו, אף אם ניתן לעשותם בטהרה, וכן אין צריכים לשמור את בשר הפסח בטהרה (חזו"א סי' קכד, בביאור תוס' ד"ה או, וזבחים ד, ט), שגם הסוברים שטומאה דחויה היא בציבור וצריכים לחזר אחר עשיית הקרבן בטהרה, היינו דוקא כאשר ניתן לעשות את כל מצוות הפסח בטהרה, אבל כאשר חלק ממצוות הקרבן נעשות בטומאה, הותר לגמרי איסור טומאה, עבור כל הנצרך לקרבן (אבן האזל ביאת מקדש ד, יב).

גְּמָרָא. וּכְלֵי שָׁרֵת טְמֵאִין, כגון סכין השחיטה, הגורמת לטומאת הכהן או הבשר [כדלהלן בגמ'], או שנטמא המזרק שמקבלים בו את הדם (פסקי רי"ד, וראה להלן ד"ה ורבא אמר), והיינו באופן שאין אפשרות להביא או לעשות כלים חדשים (תוס' ד"ה בטומאת ומאירי), ואף שהכתוב המלמד שאין הציבור נדחים מחמת טומאה מתייחס רק לטומאת הבעלים, דבר הלמד מאליו הוא שהיתר זה כולל את כל אופני הטומאה המעכבים את ההקרבה, ובכלל זה גם טומאת כלי השרת (ליקוטי הלכות זבח תודה ד"ה או).

המשך במילואים עמ' 129

ואיבעית אימא רב דאמר כר' יהושע [א] דתניא רבי יהושע אומר כל הזבחים שבתורה בין שנטמא בשר וחלב קיים בין שנטמא חלב ובשר קיים זורק את הדם [א] נזיר ועושה פסח נטמא חלב ובשר קיים זורק את הדם נטמא בשר וחלב קיים אין זורק את הדם ואם זרק הורצה נטמאו הבעלים במת לא יזרוק ואם זרק לא הורצה: במוקדשין אינו כן וכו': מתניתין מני רבי יהושע היא [ב] דתניא רבי יהושע אומר [א] כל הזבחים שבתורה שנשתייר מהן כזית בשר או כזית חלב זורק את הדם כחצי זית בשר וכחצי זית חלב אין זורק את הדם ובעולה אפילו כחצי זית בשר וכחצי זית חלב זורק את הדם מפני שכולה כליל ובמנחה אע"פ שכולה קיימת לא יזרוק [ג] מנחה מאי עבידתה אמר רב פפא מנחת נסכים סלקא דעתך אמינא כיון דקא אתיא מכח זבח כגופיה דזבח דמי קמ"ל חלב מנא לן אמר ר' יוחנן משום ר' ישמעאל ומטו בה משום רבי יהושע בן חנניה דאמר קרא [א] והקטיר החלב לריח ניחוח לה' חלב אע"פ שאין בשר אשכחן חלב יותרת הכבד ושתי כליות מנא לן היכא אמרינן דזרקינן מדקתני ובמנחה אע"פ שכולה קיימת לא יזרוק מנחה הוא דלא אבל יותרת הכבד ושתי הכליות שפיר דמי מנא לן רבי יוחנן דידיה אמר אמר קרא [א] לריח ניחוח כל שאתה מעלה לריח ניחוח ואיצטריך למכתב חלב ואיצטריך למכתב ריח ניחוח דאי כתב רחמנא חלב הוה אמינא חלב אין יותרת הכבד ושתי הכליות לא כתב רחמנא לריח ניחוח ואי כתב רחמנא לריח ניחוח הוה אמינא כל העולין לריח ניחוח ואפי' מנחה כתב רחמנא חלב: **מתני'** [ב] נטמא קהל או רובו או שהיו הכהנים טמאים והקהל טהורים יעשו בטומאה נטמא מיעוט הקהל הטהורין עושין את הראשון והטמאין עושין את השני: **גמ'** ת"ר [ג] הרי שהיו ישראל טמאין וכהנים וכלי שרת טהורין או שהיו ישראל טהורין וכהנים וכלי שרת טמאין ואפילו ישראל וכהנים טהורין וכלי שרת טמאין יעשו בטומאה [ד] שאין קרבן ציבור חלוק. אמר רב חסדא [ד] לא שנו אלא שנטמא הסכין בטמא מת דרחמנא אמר [ב] בחלל חרב [ה] חרב הרי הוא כחלל וקא מטמא לגברא דמעיקרא כי מיתעביד [ס] בטומאת הגוף דכרת קא מיתעביד [ה] אבל נטמא הסכין בטומאת שרץ דלבשר הוא דמטמיא ליה לגברא לא מטמיא ליה טהורין עביד טמאין לא עביד מוטב יאכל בטומאת בשר בלאו ואל יאכל בשר בטומאת הגוף שהוא בכרת אלמא קסבר רב חסדא [ו] טומאה דחויה היא בציבור וכן אמר ר' יצחק טומאה דחויה היא בציבור. ורבא אמר אפילו טמאין נמי עבדי מאי טעמא דכתיב [ג] והבשר אשר יגע בכל טמא לא יאכל באש ישרף והבשר כל טהור יאכל בשר כל היכא דלא קרינן [א] ביה והבשר אשר יגע בכל טמא לא יאכל לא קרינן ביה והבשר כל טהור יאכל בשר כל היכא דקרינן ביה והבשר אשר יגע בכל טמא לא יאכל קרינן ביה והבשר כל טהור יאכל בשר. [ז] איתמר הרי שהיו ישראל מחצה טהורין ומחצה טמאין רב אמר מחצה על מחצה כרוב ורב כהנא אמר מחצה על מחצה אינו כרוב רב אמר מחצה על מחצה כרוב [ח] הללו עושין לעצמן והללו עושין לעצמן ור"כ אמר מחצה על מחצה אינו כרוב טהורין עושין את הראשון וטמאין עושין את השני איכא דאמרי אמר רב כהנא מחצה על מחצה אינו כרוב טהורין עושין את הראשון וטמאין

רש"י

איבעית אימא רב דאמר. אם זרק הורצה: כרבי יהושע. דאית ליה אכילת פסחים לא מעכבא: שלמי נזיר. תחילתן לאכילה, דבעי שילוח שערו תחת הדוד שהשלמים מתבשלין בו כדכתיב (במדבר ו יח) ד) ולקח את שער ראש נזרו ונתן על האש וגו', ועוד דבעי תנופה זרוע בשלה, אלמא צריך שיהא בשר טהור בשעת זריקה שיהא ראוי למצוה האמורה בו: ואם זרק הורצה. דהני לא מעכבי: נטמאו בעלים במת. דלא חזו למיכל לאורתא, דטומאתן שבעה: ואם זרק לא הורצה. דאע"ג דאכילתו לא מעכבא, גברא דחזי לאכילה בעינן, ורחמנא דחייה לטמא נפש לפסח שני, ובנזיר נמי כתיב (שם ו ט) ה) כי ימות מת עליו וגו' דסותר את נזירותו: חצי זית בשר וחצי זית חלב אין זורק הדם. דאכילת אדם ואכילת מזבח לא מצטרפין: אפי' כולה קיימת לא יזרוק. את הדם עליה: מנחה מאי עבידתיה. בזריקת דם: מנחת נסכים. הבאה עם הזבח, מהו דתימא כזבח דמיא ותיהוי במקום זבח להכשיר את הדם: חלב מנא לן. דהוי שיור להכשיר זריקת דם: והקטיר החלב. גבי זריקת דם כתיב, דכתיב וזרק הכהן את הדם וגו' עד והקטיר החלב לריח ניחוח: יותרת הכבד ושתי הכליות מנא לן. מדאיצטריך ליה למיתני מנחה לא הויא שיור, מכלל דסבירא ליה דהני דגופיה דזבח נינהו הוי שיור: אמר קרא. בהאי קרא גופיה והקטיר החלב לריח ניחוח: מתני' [ב] יעשו בטומאה. ואפי' טמאין יחידין, דהא פסח דטהורין גופיה בטומאה אתי משום כהנים: גמ' שאין קרבן צבור. הבא בטומאה חלוק, מאחר שקרבן רובן בא בטומאה אף היחיד עושה בטומאה: לא שנו. דמשמע משום טומאת כלי שרת עבדי כולהו בטומאה: אלא שנטמא סכין בטמא מת. שהוא אב הטומאה, דנעשה אף הסכין אב הטומאה לטמא אדם: דרחמנא אמר בחלל חרב. למידרש מיניה דכלי מתכת המיטמא במת נעשה כיוצא בזה שנגע בו: טומאה דחויה היא בצבור. בקושי הותרה, וכל כמה דאפשר לאהדורי אטהרה או אטומאה קלה מהדרינן: קרינא ביה הבשר כל טהור יאכל בשר. ולא טמא: הללו עושין לעצמן. בטהרה, והללו עושין לעצמן בטומאה, טהורים לא עבדי בטומאה דהוי כרוב ורוב טהורין לא עבדי בטומאה, וטמאין לשני לא מידחו משום דהוו נמי רובא ורובא לשני לא מידחו: טהורין עושין הראשון. בטהרה, דאי נמי מיעוטא נינהו אית להו למעבד הראשון בטומאה, וכל שכן כי עבדי בטהרה שפיר דמי: וטמאין עושין את השני. דכיון דאינן כרוב, נידונין כמיעוט ונידחין לשני: וטמאין

תוספות

נזיר ועושה פסח נטמא בשר וחלב קיים אינו זורק כו'. ריב"א אומר דלא גרסינן נזיר דאין חילוק בזה בין נזיר לשאר קרבנות. ומה שפירש רש"י דבעי שילוח שערו תחת הדוד אין נראה שיהא עיכוב. ומה שפי' נמי משום תנופה הא כל שאר שלמים נמי בעו תנופה ולא אשכחן תנא דאית ליה תנופה בנזיר מעכבת אלא רבי אליעזר בסוף ג' מינים (נזיר דף מו.). ובתוספתא [ט] לא גרסינן נזיר:

או שהיו כהנים טמאים יעשו בטומאה. אע"פ שיכולין ליזהר [ס] שלא יגעו בבשר כיון דאישתראי טומאת אימורים אישתראי נמי טומאת בשר דאמרינן במי שהיה טמא (לקמן דף פו.) כל היכא דאישתראי טומאת בשר אישתראי טומאת אימורים משמע שהם שוים:

אלא שנטמא סכין בטמא מת כו'. תימה [ס] א"כ מאי אפי' דקאמר היינו רישא ממש היו ישראל טהורים וכהנים וכלי שרת טמאים כיון דמיטמא גברא מחמת סכין:

בטומאת הגוף דבכרת מיתעביד. וא"ת ישחוט בסכין ארוכה ולא יצטרך ליכנס לעזרה אי נמי יאחוז הסכין בפשוטי כלי עץ וישחוט. ואומר ר"י דאין פנאי לכל הפסחים לשחוט בענין זה ואף להביא סכינים אחרים אין פנאי:

עין משפט נר מצוה

נא א מיי' פ"א מהלכות פסולי מוקדשין הלכה ל:

נב ב ג ד מיי' פ"ז מהלכות ק"פ הלכה א ופ"ד מהלכות ביאת המקדש הלכה יב:

נג ה מיי' פ"ז מהלכות ק"פ הלכה ט:

נד ו שם הלכה ג:

תורה אור השלם

א) וְזָרַק הַכֹּהֵן אֶת הַדָּם עַל מִזְבַּח יְיָ פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד וְהִקְטִיר הַחֵלֶב לְרֵיחַ נִיחֹחַ לַייָ: [ויקרא יז, ו]

ב) וְכֹל אֲשֶׁר יִגַּע עַל פְּנֵי הַשָּׂדֶה בַּחֲלַל חֶרֶב אוֹ בְמֵת אוֹ בְעֶצֶם אָדָם אוֹ בְקָבֶר יִטְמָא שִׁבְעַת יָמִים: [במדבר יט, טז]

ג) וְהַבָּשָׂר אֲשֶׁר יִגַּע בְּכָל טָמֵא לֹא יֵאָכֵל בָּאֵשׁ יִשָּׂרֵף וְהַבָּשָׂר כָּל טָהוֹר יֹאכַל בָּשָׂר: [ויקרא ז, יט]

ד) וְגִלַּח הַנָּזִיר פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד אֶת רֹאשׁ נִזְרוֹ וְלָקַח אֶת שְׂעַר רֹאשׁ נִזְרוֹ וְנָתַן עַל הָאֵשׁ אֲשֶׁר תַּחַת זֶבַח הַשְּׁלָמִים: [במדבר ו, יח]

ה) וְכִי יָמוּת מֵת עָלָיו בְּפֶתַע פִּתְאֹם וְטִמֵּא רֹאשׁ נִזְרוֹ וְגִלַּח רֹאשׁוֹ בְּיוֹם טָהֳרָתוֹ בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי יְגַלְּחֶנּוּ: [במדבר ו, ט]

רבינו חננאל

ואי בעית אימא רב דאוקמי למתני' לכתחלה אבל דיעבד אם זרק הורצה כר' יהושע דתניא ר' יהושע אומר נזיר ועושה פסח נטמא בשר וחלב קיים אינו זורק את הדם נטמא חלב ובשר קיים זורק את הדם ואם זרק הורצה נטמאו בעלים במת לא יזרוק ואם זרק הורצה: ובמוקדשין אינו כן אע"פ שנטמא בשר וחלב קיים זורק את הדם. תניא ר' יהושע אומר כל הזבחים שבתורה כו'. פשוטה היא. [ובמנחה] פי' ובמנחות נסכים הבאה עם הזבח והמנחה כלה קיימת לא יזרוק מהו דתימא כי גופיה דזבח דמיא קמ"ל דלא ואסיק' ואי כתב רחמנא לריח ניחוח הוה אמינא כל העולין ואפילו מנחה כתב רחמנא חלב: מתני' נטמאו קהל או רובו או שהיו הכהנים טמאין והקהל טהור יעשה בטומאה כו'. ת"ר הרי שהיו ישראל טמאין וכהנים וכלי שרת טהורין או שהיו ישראל טהורין וכהנים וכלי שרת טמאין יעשו בטומאה שאין קרבן ציבור חלוק. אמר רב חסדא לא שנו כלי שרת טמאין יעשו בטומאה אלא בסכין שנטמאת בטמא מת דרחמנא אמר בחלל חרב דחרב הרי הוא כחלל ומטמאה הסכין לאדם דכי קא מתעביד בטומאת הגוף מתעביד דתניא בשאר ספרי דבי רב מגיד שהחרב טמאה טומאת שבעה והנוגע בחרב טמא טומאת שבעה. אבל אם נטמא הסכין בטומאת שרץ שאינו מטמא בטומאת סכין אלא הבשר אבל האדם לא דאין כלי הבא מחמת שרץ מטמא אדם והבשר פירשנוה בפ"א. טהורין עושין הפסח טמאין אין עושין מוטב יאכל בטומאת בשר בלאו שנאמר (ויקרא ז יט) והבשר אשר יגע בכל טמא לא יאכל ואל יאכל בטומאת הגוף שהוא בכרת שנאמר (שם ז כ) והנפש אשר תאכל בשר מזבח השלמים אשר לה' וטומאתו עליו ונכרתה הנפש ההיא וגו'. אלמא קסבר רב חסדא טומאה דחויה היא בציבור. ורבא [אמר] אפילו הטמאים טומאת הגוף נמי עבדי כל היכא דקרינא ביה והבשר אשר יגע בכל טמא לא יאכל [...] והבשר כל טהור יאכל בשר כלומר יאכלנו בטהרה ואל יאכלנו בטומאה אבל היכא דהותרה טומאת [...] לדקדק על טומאת הגוף: איתמר הרי שהיו ישראל מחצה טהורין ומחצה טמאין רב אמר מחצה על מחצה כרוב הללו עושין לעצמן בטהרה בראשון והללו עושין לעצמן בטומאה בראשון. רב כהנא אמר מחצה על מחצה אינו כרוב טהורין עושין את הראשון וטמאין עושין את השני. איכא דאמרי רב כהנא אמר מחצה על מחצה אינו כרוב טהורין עושין את הראשון וטמאין אינן עושין לא את הראשון ולא את השני.

מסורת הש"ס עם הוספות

א) לעיל דף סב. עז:, ב) זבחים כה: קט. מנחות ט. כו. מעילה טו: [בכורות לט: תוספתא פרק ו ה"ג תוספתא זבחים פרק ד ה"ב], ג) [מנחות כו. כל הסוגיא], ד) [לקמן עמוד ב'. מנחות יד: טו.], ה) [לעיל דף יז: וש"נ], ו) [לקמן פ. יומא ו: ז: מו: זבחים לג.], ז) חולין כט., ח) [לקמן דף פ.], ט) פ"ו ה"ד.

הגהות הגר"א

[א] גמ' כל הזבחים כו' זורק את הדם נזיר ועושה פסח נטמא חלב כו' כצ"ל:

גליון הש"ס

גמ' בטומאת הגוף דבכרת. עי' ר"ש פ"א מ"ב דאהלות: תוס' ד"ה או שהיו וכו' שלא יגעו בבשר. ולא זכיתי לעמוד על עומק דבריהם הקדושים הא אין ההיתר מלד טומאת בשר שהוא בלאו רק משום דטומאת גברא דהוא בכרת ואם כן לא תלי כלל ביכולים ליזהר בנגיעת בשר אם לא ואף אם זר ישחוט מכל מקום הזריקה מתעביד בטומאת הגוף דבכרת: שם ד"ה אלא שנטמא וכו' אם כן מאי אפילו. ק"ל הא בדיבור שלאח"ז הקשו דלשחוט בסכין ארוכה וכו' ואם כן זהו גופא החידוש דבכהנים טמאים א"א בלא דאיית כרת דהא יצטרכו לזרוק בטומאה אבל בסכין טמא ס"ד דלא למי דהא אפשר בסכין ארוכה והזורק יהיה כהן אחר שהוא טהור מכל מקום דמיא לכרת כתירוצא דתוספות כאן דאין פנאי וצ"ע:

הגהות וציונים

א] [כל היכא דקרינן ביה והבשר אשר יגע בכל טמא לא יאכל קרינן ביה והבשר כל טהור יאכל בשר וכל היכא דלא קרינן וכו' לא קרינן ביה וכו'. כצ"ל. וכן איתא בילקוט] (גליון): ב] תיבת מתני' ט"ס ודיבור זה קאי על דברי הגמ' להלן (רי"א חבר):

ליקוטי רש"י

ואם זרק הורצה. ופטור מלעשות פסח שני [לעיל עח ע"ב]. אכילת פסחים לא מעכבא. והא דכתיב (שמות יב) איש לפי אכלו למצוה [לעיל סט ע"ב]. כל הזבחים. בר מעולה [זבחים קט ע"א]. שנשתייר מהן. בשעת זריקה אבל אם נטמא כל הבשר והחלב או שאבד לא יזרוק רבי יהושע לטעמיה דדריש ועשית עולותיך הבשר והדם אם אין בשר אין דם [שם כה ע"ב]. כזית בשר. דאיכא כדי אכילת אדם. או כזית חלב. דאיכא כדי אכילת מזבח [בכורות לט:]. זורק את הדם. דקרינא ביה הבשר והדם [מנחות כו ע"א]. דכתיב וזרק הכהן את הדם וגו' והקטיר החלב אע"פ שאין בשר זורק עליו את הדם [זבחים קט ע"ב]. כחצי זית בשר וכו' אין זורק את הדם. דאית ליה לר' יהושע אם אין בשר אין דם מועשית עולותיך הבשר והדם (דברים יב, כז) ובזבחים כתיב (שם) ודם זבחיך ישפך והבשר תאכל הזקיקן הכתוב זה לזה [שם]. שאין אכילת אדם ואכילת מזבח מצטרפין זריקת דם אינה אלא להתיר אימורים למזבח ובשר לאדם וכיון דאבדו שניהם זריקה למה. ובעולה. דבין בשר בין חלב כולהו למזבח סלקי מצטרפים [מנחות ט.]. שכולה כליל. מש"כ בשאר הזבחים וטעמיה דר' יהושע בשאר זבחים משום דכתיב ואם האכל יאכל כדאמרינן לעיל דבשתי אכילות הכתוב מדבר מש"ה ס"ל דאין זורקין עליהן את הדם עד שישתייר מהן כזית בשר דהיינו אכילת אדם או כזית חלב דהיינו אכילת מזבח. ובמנחה אע"פ שכולה קיימת. ואין שם כלום מן הבשר לא יזרוק [מעילה טו:]. מנחה מאי עבידתה. מאי זריקת דם יש במנחה [מנחות ט ע"ב]. אמר רב פפא מנחת נסכים. כלומר האי דקאמר ובמנחה אפילו כולה קיימא וכו' באותה מנחת נסכים הבאה עם הזבח קאמר כדכתיב ומנחתם סלת וגו' [מעילה טו:]. אם אבד חלב ובשר של זבח ומנחה קיימת לא יזרוק הדם משום המנחה [מנחות ט:]. דלאו גופא דזביחה הוא [זבחים קט:]. ס"ד אמינא כיון דקא אתיא מכח זבח. הואיל ובהדי זבח קאתייא כגופא דזבח דמיא ואע"ג דלא נשתייר מן הבשר כלום יזרוק עליה את הדם [מעילה טו:]. דהא הוי במקום בשר ואפילו נשתייר בשר קמ"ל דלא. חלב מנא לן. דאם לא נשתייר אלא חלב זורק את הדם. דאמר קרא והקטיר החלב וגו'. רישיה דקרא הכי [הוא] וזרק הכהן את הדם על מזבח ה' לפני אהל מועד והקטיר החלב לריח ניחוח לה' אלמא למשום חלב זריק ליה לדם. יותרת הכבד ושתי כליות מנלן. דאם לא נשתיירו אלא הן זורק את הדם [...] ובמנחה אפילו כולה קיימת. כתב רחמנא חלב. דמשמע לריח ניחוח [...] [מנחות כו.]

[המשך בעמוד ב]

וטמאין אין עושין לא את הראשון ולא את השני בראשון לא עבדי דלא הוו רובא בשני לא עבדי דלא הוו מיעוטא. תנן נטמא קהל או רובו או שהיו הכהנים טמאין והקהל טהורים יעשה בטומאה רובו הוא דעבדי בטומאה אבל פלגא ופלגא לא עבדי בראשון קשיא לרב אמר לך רב רובא עבדי כולהו בטומאה פלגא ופלגא הללו עושין לעצמן והללו עושין לעצמן ה"נ מסתברא דקתני סיפא נטמא מיעוט הקהל טהורין עושין את הראשון וטמאין עושין את השני מיעוט הוא דעבדי בשני אבל פלגא ופלגא לא ועבדי בראשון והללו עושין לעצמן והללו עושין לעצמן ואלא קשיא לרב כהנא אמר לך רב כהנא נטמאו מיעוט הקהל טהורין עושין את הראשון וטמאין עושין את השני הא פלגא ופלגא טהורין עושין את הראשון אבל טמאין אינן עושין לא את הראשון ולא את השני התינח ללישנא בתרא דרב כהנא אלא להך לישנא דאמר רב כהנא טהורים עושין את הראשון וטמאין עושין את השני מאי איכא למימר אמר לך רב כהנא הוא הדין דאפילו פלגא ופלגא נמי טהורין עושין את הראשון וטמאין עושין את השני והאי דקתני מיעוט הקהל איידי דתנא רישא רובו תנא נמי סיפא מיעוטו. תניא כוותיה דרב תניא כוותיה דרב כהנא כתרי לישני תניא כוותיה דרב היו ישראל מחצה טהורין ומחצה טמאין הללו עושין לעצמן והללו עושין לעצמן תניא כלישנא קמא דרב כהנא הרי [א] שהיו ישראל מחצה טהורין ומחצה טמאין טהורין עושין את הראשון וטמאין עושין את השני ותניא כלישנא בתרא דרב כהנא הרי שהיו ישראל מחצה טהורין ומחצה טמאין טהורין עושין את הראשון וטמאין אינן עושין לא את הראשון ולא את השני. לרב וללישנא בתרא דרב כהנא הא דתנא טהורין עושין את הראשון וטמאין את השני היכי מתרצי לה כגון שהיו ישראל מחצה טהורין ומחצה טמאין ונשים משלימות לטמאים וקסבר נשים בראשון רשות דל נשים מטמאין והוו להו טמאין מיעוטא ומיעוטא ידחו לפסח שני. לרב וללישנא קמא דרב כהנא הא דתניא טהורין עושין את הראשון וטמאין אין עושין לא את הראשון ולא את השני היכי מתרצי לה רב מתריץ לה [א]כגון שהיו ישראל מחצה טמאין ומחצה טהורין ונשים עודפות על הטהורים וקסבר [ג] נשים בראשון חובה ובשני רשות בראשון לא עבדי דהוי ליה מיעוט ומיעוטא לא עבדי בראשון ובשני לא עבדי דל נשים מינייהו והוו להו פלגא ופלגא לא עבדי בשני ולרב כהנא דאמר פלגא נמי עבדי בשני הכי מתריץ לה כגון שהיו ישראל מחצה טהורין ומחצה טמאין ונשים משלימות לטהורין [א] [ב]וקסבר נשים בראשון חובה ובשני רשות בראשון לא עבדי דהוו להו פלגא ופלגא בראשון לא עבדי בשני נמי לא עבדי דל נשים מינייהו מן הטהורין הוו להו טמאין רובא ורובא לא עבדי בשני. ולרב כהנא הא דתניא הרי שהיו ישראל מחצה טהורין ומחצה טמאין הללו עושין לעצמן והללו עושין לעצמן היכי מתריץ לה אמר לך רב כהנא תנאי היא איכא למ"ד מחצה על מחצה כרוב ואיכא למ"ד מחצה על מחצה אינו כרוב. גופא הרי שהיו ישראל מחצה טהורין ומחצה טמאין הללו עושין לעצמן והללו עושין לעצמן היו טמאין עודפין על הטהורין [ג]אפי' אחד יעשו בטומאה [ג]לפי שאין קרבן ציבור חלוק ר"א בן מתיא אומר אין היחיד מכריע את הציבור לטומאה שנאמר

לא

רש"י

וטמאין אין עושין לא את הראשון. דכיון דאינו כרוב לא עבדי בטומאה, ובשני נמי לא דאינו מיעוט: **יעשו בטומאה.** אף הטהורין: **רובא הוא כו'.** כי איטמי רובא הוא דעבדי טמאין ראשון ובטומאה: **אבל פלגא ופלגא לא עבדי.** טמאים לראשון כלל: **כלהו.** אפילו הטהורין אין צריכין להזהר בשמירת טהרה: **מסתברא.** דפלגא ופלגא נמי טמאין עבדי בטומאה ולא מידחו: **לרב.** דאמר הללו לעצמן והללו לעצמן: **וללישנא בתרא דרב כהנא.** דאמר טמאין אין עושין לא זה ולא זה, הא דקתני טמאים נדחין לשני היכי מתרצא לה: **משלימות לטמאין.** דבזכרים הוו טהורים רובא, אבל יש מן הנשים טמאות יותר מן הטהורות עד שמשלימות החשבון למחצה על מחצה: **וקסבר האי תנא נשים בראשון רשות.** וכ"ש בשני, הילכך דל נשים מהכא דאינן מן המניין, וזיל בתר זכרים והוו טמאים מיעוטא ומדחו לשני, אבל בפלגא ופלגא אי כמר אי כמר: **כגון שהיו ישראל.** הזכרים מחצה טהורין ומחצה טמאין, וכשאתה מונה הנשים עמהן רבין טהורים על הטמאים: **בראשון חובה.** והרי הן במנין, ונמצאו טמאים מיעוטא: **ובשני נשים רשות.** ותנאי פליגי בהא מילתא בפ' האשה (לקמן דף נא:): **בראשון לא עבדי.** טמאין, דהוה להו מיעוטא: **ובשני לא עבדי.** דלגבי שני אין הנשים מן המנין למיהוי טהורין רובא, הילכך לא הוו טמאים מיעוטא אלא פלגא, ולרב מחצה על מחצה כרוב ולא עבדי בשני: **ורב כהנא.** דאמר פלגא עבדי בשני, מתרץ הכי כו': **ונשים משלימות לטהורין.** שלא היו טהורין מחצה אלא על ידי הנשים, ואי אזלינן בתר זכרים הוו טמאין רובא. ועודפות עליהן לא גרסינן: **ופלגא בראשון לא עבדי.** בטומאה, ללישנא קמא דרב כהנא: **תנאי היא.** האי תנא ותנא דלעיל דקאי כוותי, האי תנא סבר מחצה על מחצה הוי כרוב, ותנא דלעיל סבר אינו כרוב: **עושין בטומאה.** אפילו הטהורין:

תוספות

וטמאין אין עושין לא את הראשון ולא את השני. קשה לריב"א אי פלגא מיקרו איש לידחו לפסח שני ואי לא מיקרו איש אלא ציבור ליעביד בטומאה בראשון. וליכא למימר דמספקא ליה אי חשיבי איש או ציבור דאם כן ליטמאו אחד מן הטהורים דבשלמא אי לא מספקא ליה אתי שפיר דלמה יטמאו את הטהור לעשות בטומאה כיון שדין של טמאין ליפטר לגמרי. ואומר ר"י דלא מיקרו איש ומ"מ לא יעשו הטהורים בטומאה בשבילם כיון שאין רוב טמאים ואין עושין נמי אלו לעצמן ואלו לעצמן דקסבר אין קרבן ציבור חלוק אע"ג דלר' יהודה דאית ליה לקמן[ד] אין קרבן ציבור חלוק קאמר יעשו כולם בטומאה רב כהנא לית ליה הך סברא אלא קסבר דמהאי טעמא נידחין לגמרי:

קסבר נשים בראשון רשות. משום רב איצטריך למימר הכי דאי בראשון חובה הוה אמרינן דהללו עושין לעצמן כו' אבל לרב כהנא אפילו הוו בראשון חובה אתי שפיר דפלגא בראשון לא עבדי ובשני עבדי כיון דבשני נשים רשות הוו להו טמאים מיעוטא. **והא דאמרי'** בפר' קמא דסנהדרין (דף יב:) גבי חזקיהו שהשיא את ישראל לעשות פסח שני היכי דמי אמר רב אשי כגון שהיו ישראל מחצה טמאים ומחצה טהורין ונשים משלימות לטהורים ועודפות עליהן מעיקרא סבר נשים בראשון חובה והוו להו טמאים מיעוטא ומידחו לפסח שני ולבסוף סבר נשים בראשון רשות והוו להו טמאים רובא ורובא בשני לא עבדי והשתא לרב וללישנא בתרא דרב כהנא לא הוה צריך למינקט משלימות אלא עודפות עליהן גרידא וללישנא קמא דרב כהנא הוה מצי למינקט משלימות ולא עודפות אלא נקט משלימות ועודפות דהשתא לכולהו לישני עשה שלא כתורה. והוה מצי לשנויי דלבסוף סבר נשים בראשון חובה ובשני רשות ולכך לאו שפיר עבד פסח שני אלא משום דהתם אליבא דרבי שמעון קיימינן דאית ליה לקמן בפרק האשה (דף נא:) נשים בראשון רשות. אי נמי ניחא ליה למידחי דאף מה שלא עשו בראשון היה שלא כדין:

נשים בראשון רשות. הוה מצי למינקט בברייתא רוב טהורים וע"י נשים היו רוב טמאים נדחין לפסח שני כיון דנשים בראשון רשות והוו להו מיעוט טמאים:

ורב כהנא מתריץ לה הכי כו'. השתא נמי הוה מצי למינקט בברייתא רבותא דאפי' רוב טהורין אין הטמאין עושין את השני כיון שבלא נשים הוו טהורים מיעוטא. ומצינו למימר דנקט בכי האי גוונא לאשמועינן דמחצה על מחצה אינו כרוב:

משלחין

עין משפט
נר מצוה

נה א מיי' פ"ז מהלכות ק"פ הלכה ג:
נו ב מיי' שם פ"ב הלכה ד ופרק ה הלכה ח:
נז ג מיי' פ"ז שם הל' ב:

רבינו חננאל

ואקשינן עליה דרב מדתנן נטמא קהל או רובו יעשה בטומאה רובו של קהל הוא דעבדו בטומאה אבל פלגא [לא]. **ומשני רב** בזמן שרוב הקהל טמאין עושין הכל בטומאה ואפי' הטהורין אבל בזמן שחצי הקהל טמאין עושין הטמאין בטומאה והטהורין בטהרה. **ומוקמינן להאי שינויא** דודאי [הכי] הוא מדקתני סיפא נטמא מיעוט הקהל טהורין עושין הראשון וטמאין את השני מיעוט עושין את השני אבל חצין של קהל לא. **אי הכי קשיא לרב כהנא** ומשני רב כהנא הכי קתני נטמא מיעוט הקהל טהורין עושין את הראשון וטמאין עושין את השני אבל אם הן מחצה ומחצה טהורין עושין הראשון וטמאין אין עושין לא [את] הראשון ולא [את] השני. **וללישנא קמא דרב כהנא** אמר לך הוא הדין אפי' פלגא ופלג' טהורין עושין הראשון וטמאין השני ואיידי דתנא רישא רוב הקהל תנא סיפא מיעוט: **תניא** כותיה דרב ותניא כותיה דרב כהנא כתרי לישני. **לרב וללישנא בתרא דרב כהנא** הא דתניא טהורין עושין הראשון וטמאין עושין השני היכי מתרצי לה כגון שהיו ישראל מחצה טהורין ומיעוט טמאין ונשים משלימות לטמאין למחצה ונמצאו מחצה טהורין ומחצה עם הנשים טמאין וקסברי נשים בראשון רשות דל נשים מן הטמאין ונמצאו הטמאין מיעוט ומיעוט נדחין לפסח שני והטהורין עושין הראשון בטהרה כי רוב הקהל טהורין הן. לרב וללישנא קמא דרב כהנא הא דתניא טהורין עושין את הראשון וטמאין אין עושין לא את הראשון ולא את השני היכי מתרצי לה. רב מתרץ לטעמיה כגון שהיו ישראל מחצה טהורין ומחצה טמאין ונשים עודפות על הטהורין וסבר האי תנא נשים בראשון חובה והאנשים הנשים שהם טהורין עושין את הראשון דהא רובא נינהו וטמאין אין עושין הראשון דהא מיעוטא נינהו ומיעוט לא עבדי בראשון בשני נמי אין עושין דל נשים מן השהורין הוו להו טמאין רובא ופלגא לא מדחו לפסח שני. הלכך טמאין אין עושין לא את הראשון ולא את השני. וללישנא קמא דרב כהנא דאמר פלגא ופלגא נמי עבדי בשני מתרץ לטעמיה כגון שהיו ישראל מחצה טהורין ומחצה טמאין

מסורת הש"ס עם הוספות

א) [תוספתא פרק ו ה"א], ב) [לקמן צג:], ג) [לקמן פא: סנהדרין יב:], ד) [מנחות יד: טו. לעיל עמוד א], ה) פ רע"א.

הגהות וציונים

א] ס"י נוסף ועודפות עליהן היכי דמי כגון דאיכא ד' גברי טהורין וששה נשים טהורות שיתא גברי טמאין וד' נשים טמאות וקסבר וכו' ומהרש"ל מ"ז (גליון) ועיין רש"י ור"ח:

ליקוטי רש"י

[שייך לעמוד א]

יעשו בטומאה. אף הטהורין [לקמן עמוד ב׳]. שאין קרבן ציבור חלוק. מכי עביד קהל בטומאה בראשון לא מפליג למיעבד טהורין בטהרה דאמר ליחלק שנגלי הדבר דמוכחא מילתא בהדיא כשמוהרין אלו מאלו [לקמן פ.]. והרי בחלל חרב. הקיש חרב לחלל, מתכת שנגע במת הרי הוא אבי אבות הטומאה כמת עצמו ושנגע בטמא מת הרי הוא אב הטומאה כמוהו גזירת הכתוב היא במתכת אבל טומאת מת ולא אלל שאר טומאות [לעיל יד ע"ב]. טומאת מת הראשונות לטמא כלי כגון מת והנוגע בו דהוי מיהא אב הטומאה אם נגע במת נעשה כיוצא בו ואם נגע במת הוי אבי אבות הטומאה ואם בטמאה מת נגע הוי אב אבל ראשון ושני אין מטמאין כלים ואפי' אבן נעשה אב [חולין ג ע"א]. טומאה דחויה היא בציבור. אף על גב דאשכחה רחמנא למיתי בטומאה לאו היתר גמור הוא אלא היכא דלא משכחי טהורין [לעיל עו ע"א]. כלומר בקושי נדחית הלכה ליתנו בעלמא על ידי נשיאות עון שהלכך מרצה ולא בהיתר גמור [זבחים לג ע"א]. מחצה על מחצה כרוב. וטהורין עושין לעצמן בטהרה וטמאין עושין לעצמן בטומאה ולא מידחו לפסח שני כימידין [חולין כט ע"א].

[ע"כ שייך לעמוד א]

יעשה בטומאה. ואפי' טמאין יחידין דהא פסח דטהורין גופיה בטומאה [לעיל עמוד א׳]. כגון שהיו ישראל מחצה. לאו דווקא אלא כדמפרש ואזיל שהזכרים היו טמאים יותר מן הטהורים ונשים היו רובן טהורות עד שהנשים טהורות משלימות את מחצה טהורין ועודפות עליהן שכשאתה מונה אנשים ונשים כאחד נמצאו טהורין יתירים ופלוגתא בפרק האשה (פסחים צא:) [ע"ב] דאיכא למאן דאמר נשים חובה בראשון ואיכא למאן דאמר נשים רשות [סנהדרין יב ע"ב]. שאין קרבן ציבור. הכא בטומאה חלוק מאמר שקרבן רובן בא בטומאה לא היחיד עושה בטומאה [לעיל עמוד א׳].

מכי עביד קהל בטומאה בראשון לא מפליג למיעבד טהורין בטהרה דאמר ליחלק שנגלי הדבר דמוכחא מילתא בהדיא כשמוהרין אלו מאלו [לקמן פ.]

ונשים משלימות לטהורין ועודפות עליהן. פי' כגון שהיו עשרה טהורין ועשרה טמאין והטהורין הם ארבעה אנשים וששה נשים הרי עשרה. והטמאים הם ששה אנשים וארבע נשים הרי עשרה. ומאי עודפות עליהן דקתני דנפישי נשים דטהורין. וקסבר נשים בראשון חובה ובשני רשות ונמצאו הטמאים רובא ורובא בשני לא עבדי. שני. בשני נמי לא עבדי דנשים בשני רשות. ונשים מן הטהורין ומן הטמאין ונמצאו הטמאין ששה והטהורין ארבעה הנה הטמאין רובא ורובא בשני לא עבדי. ורב כהנא הא דתניא כותיה דרב מוקים ליה כתנאי דלא מתרץ ליה: גופא היו ישראל מחצה טהורין ומחצה טמאין הללו עושין לעצמן והללו עושין לעצמן ואם היו הטמאין עודפין על הטהורין אפילו אחד יעשה בטומאה אלעזר בן מתיא אומר אין היחיד מכריע צבור לטומאה שנאמר

בְּרִאשׁוֹן לֹא עָבְדִי דִּלֹּא הָוֵי רוּבָּא, בַּשֵּׁנִי לֹא עָבְדִי דִּלֹּא הָוֵי מִיעוּטָא, שכיון שאינם נחשבים כרוב, אינם עושים פסח ראשון בטומאה, וכיון שאינם מיעוט, אינם עושים פסח שני (רש"י), שנאמר 'איש איש כי יהיה טמא לנפש', ולדעת רבי יוחנן [בגמ' לעיל (סו, ב)], כתוב זה מלמד שרק 'איש' נדחה לפסח שני, וציבור טמא עושים בטומאה את הפסח הראשון, ומחצה של ישראל אינם בגדר 'איש' להידחות לפסח שני, ומאידך, אינם בגדר רוב לגרור את שאר הציבור אחריהם לעשות בטומאה בראשון. והטעם שאין עושים הטהורים לעצמם והטמאים לעצמם, הוא משום שלדעת רב כהנא בלישנא בתרא אין לחלק בקרבן ציבור שיביאו חלקם בטהרה וחלקם בטומאה (תוס' ד"ה וטמאין). ויש שפירשו הטעם שאין עושים אלו לעצמם ואלו לעצמם, משום שלדעה זו לא חידשה תורה דין עשיית קרבן ציבור בטומאה אלא ברוב מוחלט של הציבור (חזו"א זבחים ד, טז).

ולפי ריש לקיש [בגמ' לעיל (שם)], שמהכתוב 'איש' לומדים רק שציבור אינם עושים פסח שני, ואילו מה שעושים את הראשון בטומאה נלמד מהפסוק 'וישלחו מן המחנה' וגו', תתפרש דעת רב כהנא בלישנא בתרא, שמחצה ישראל יצאו מכלל 'איש', כך שאינם נדחים לפסח שני, אך אינם נכללים בפסוק השני לעשות בטומאה, שכן הוא אמור דוקא ברוב ציבור, ומחצה אינו כרוב (מרומי שדה).

וְקָסָבַר נָשִׁים בָּרִאשׁוֹן רְשׁוּת, שנחלקו תנאים (להלן צא, ב) האם נשים חייבות להקריב קרבן פסח, ואם כן דוחה קרבנן את השבת והטומאה, או שאינן חייבות, ואם כן אין קרבנן דוחה את השבת והטומאה (רש"י, וגמ' שם). ומה שאמרה הגמ' שהברייתא סוברת שנשים בראשון רשות, היינו לדעת רב [הסובר שבמחצה על מחצה הללו והללו עושין לעצמן], אבל ללישנא בתרא דרב כהנא [שבמחצה על מחצה אין הטמאים עושים לא את הראשון ולא את השני] מובן גם אילו היה הדין שנשים בראשון חובה ובשני רשות, שאת הפסח הראשון אין הטמאים עושים, כדין מחצה טמאים, אבל את הפסח השני עושים, כיון שבשני אין מחשבים את הנשים, והגברים הטמאים הם רק מיעוט (תוס' ד"ה קסבר). ויש מפרשים, שגם ללישנא בתרא דרב כהנא צריכים לומר שנשים בראשון רשות, שאילו היו חובה בראשון ורשות בשני, לא היו המיעוט עושים בשני, שבשביל להידחות לשני צריכים להיחשב כיחידים גם בפסח ראשון וגם בפסח שני, כיון שהפסוק 'איש' מלמד שרק מי שהוא 'איש' נדחה לשני, וכיון שבראשון לא היו בגדר 'איש', אינם עושים בשני (שפת אמת).

נָשִׁים בָּרִאשׁוֹן חוֹבָה, כפי שנלמד מדרשת הכתוב (שמות יב, ד) 'במכסת נפשות', שלא נאמר 'אנשים', ללמד שגם נשים חייבות בקרבן פסח (גמ' להלן צא, ב ורש"י שם). ואף לדעת הסוברים שמי שאין לו קרקע בארץ ישראל אינו חייב בקרבן פסח (ראה תוס' לעיל ג, ב ד"ה מאליה), הרי אשה חייבת כשקנתה או ירשה קרקע בארץ ישראל (אמבוהא דספרי בהעלותך ד [עמ' קיח]). ויש שכתב, שמאן דאמר נשים בראשון חובה, סובר שגם מי שאין לו קרקע חייב בקרבן פסח (אור חדש לעיל שם, וראה צל"ח לעיל שם ומרכבת המשנה ריש הל' פסח, שכתבו בכוונת התוס' שמי שאין לו קרקע פטור מלעלות לרגל, וכיון שאינו עולה ואינו נמצא בירושלים אינו מתחייב בפסח, אבל מי שנמצא בירושלים חייב בפסח).

וְהָוֵי לְהוּ פַּלְגָא וּפַלְגָא וּפַלְגָא לֹא עָבְדִי בַּשֵּׁנִי, שעל אף שבדרך כלל החישוב של מיעוט ציבור [העושים פסח שני] ורוב ציבור [שאין עושים פסח שני] תלוי במצב הקהל בפסח ראשון – שאם היו מיעוט טמאים בפסח ראשון ונדחו לשני, ובינתיים נתגיירו הרבה גרים וגדלו הרבה קטנים [כדעת רבי להלן (צג, א) שחייבים בפסח שני (וכן פסק הרמב"ם קרבן פסח ה, ז)], הרי רוב ישראל עושים פסח שני, וכמו כן להיפך, אם היו רוב טמאים בפסח ראשון ואירע שלא עשו אז את הפסח, ואחר כך מתו חלקם ואין אלא מיעוט ציבור בפסח שני, אינם מקריבים – מכל מקום באופן זה שבפסח ראשון כבר היה ידוע שבפסח שני יהיו נחשבים לרוב, אף שבפסח ראשון היו רק מיעוט, אינם עושים את השני (אבי עזרי קרבן פסח ז, ד, בדעת המנחת חינוך מצוה שפ אות יג). מאידך, יש סוברים שהחישוב של מיעוט ורוב הציבור לעולם תלוי בזמן פסח שני, כיון שהמחייב של פסח שני אינו תלוי בפסח ראשון [שמטעם זה גר שנתגייר בין שני פסחים וקטן שהגדיל בין שני פסחים, חייבים בפסח שני] (אבי עזרי שם, וראה ביאורנו לעיל ד"ה וקסבר, שלדעת השפת אמת צריך שיחשבו מיעוט בין בפסח ראשון ובין בפסח שני).

אֵין הַיָּחִיד מַכְרִיעַ, ודוקא כגון שהיו תשעים ותשעה טהורים ומאה טמאים, אך באופן שהיו בתחילה מאה טהורים ומאה טמאים, ונטמא אחד מהם, הרי אותו יחיד מכריע, כיון שכעת יש מאה ואחד טמאים ותשעים ותשעה טהורים, ונמצאו הטמאים עודפים שנים על הטהורים (רבנו חננאל).

שֵׁבֶט אֶחָד אִיקְּרִי קָהָל, שלענין קרבן פסח נאמר (במדבר ט, י) 'איש איש כי יהיה טמא לנפש' וגו', ודרשו מכתוב זה (לעיל סו, ב) שאיש נדחה לפסח שני ואין 'ציבור' נדחים לפסח שני, ושבט אחד כיון שנקרא קהל, נחשב כציבור שאינם נדחים לפסח שני (רש"י). אכן, לדעת התנא של המשנה (לעיל עט, א) שבט אחד שנטמא אינו עושה בטומאה [שלא התירה המשנה אלא כשנטמאו רוב ישראל], שאף אם שבט אחד נקרא 'קהל' יש לומר שאינו נחשב 'ציבור', ומשום כך הוא נדחה לפסח שני (מג"א ריח, ג, ע"פ מחצית השקל שם).

יַעֲשׂוּ בְּטוּמְאָה שֶׁאֵין קָרְבַּן צִיבּוּר חָלוּק – שמותר לטהורים לעשות בטומאה, שאילו יהיו מחוייבים להיזהר להישמר מהטמאים, הרי זה גורם לפרסום שהפסח נעשה בטומאה והדבר מגונה (רש"י). ודין זה 'שאין קרבן ציבור חלוק' הוא מדרבנן (מהרש"א). ויש סוברים, שהוא הלכה למשה מסיני (ראה פיה"מ מנחות ב, ב, ונודע ביהודה מהדו"ת או"ח פו, ושיעורי רבנו משולם דוד הלוי שם יד, ב).

אָמַר רַב מָטַמְּאִין אֶחָד מֵהֶן בְּשֶׁרֶץ, שלדעתו גם טמא שרץ שראוי לאכול את הפסח בערב [לאחר טבילה והערב שמש], אינו יכול להביא קרבן פסח מבעוד יום בעודו טמא, ודינו לענין קרבן פסח כטמא מת, שכאשר יחד איתו רוב הציבור טמאים, מקריבים את הפסח הראשון בטומאה (ע"פ גמ' ורש"י להלן בסמוך, וגמ' צ, ב, 'שאין שוחטים וזורקים על טמא שרץ', ותוס' זבחים יז, ב ד"ה קסבר).

וְסָבַר לָהּ כְּרַבִּי יְהוּדָה דְּאָמַר אֵין קָרְבַּן צִיבּוּר חָלוּק – שדין זה 'שאין קרבן ציבור חלוק' מחייב שלא יתכן שחצי ציבור הטמאים יעשו בטומאה, וחצי ציבור הטהורים יהיו חייבים לעשות דוקא בטהרה, ולדעת רבי יהודה משום כך חצי הציבור הטמא גורר אחריו את חצי הציבור הטהור, שיוכלו גם הם לעשות בטומאה אם ירצו [אך אינם חייבים לעשות בטומאה] (כמבואר ברש"י ד"ה יעשו), אמנם אם יש תנא הסובר שחצי הציבור הטמא אינו יכול לגרור אחריו את חצי הציבור הטהור [וכדעת התנא הראשון בברייתא (בסוף דף עט, ב), וכפי שסובר כך גם רב (לעיל שם ע"א)], ובנוסף יסבור אותו תנא כרבי יהודה, ש'אין קרבן ציבור חלוק', בהכרח עלינו לטמא אחד מהם בשרץ, שאם לא כן חצי הציבור הטהור יהיה מוכרח לעשות דוקא בטהרה (כמבואר ברש"י ד"ה אלא, פתח הבית).

וְיִטַּמְּאוּ בְּשֶׁרֶץ. וכפי שסובר רב, וכך עדיף לעשות, כדי שיוכל גם הוא להקריב פסח ראשון (ראה אור חדש. וראה סברא כע"ז בתוס' ד"ה משלחין).

מְדַחֵהוּ אַתָּה מֵחֲגִיגָתוֹ, שהרי טומאתו נמשכת למחרת [למשך שבעה ימים], ולא יוכל להביא קרבן חגיגה (רש"י), אבל אין חיסרון בכך שאתה מדחהו מקרבן 'שלמי שמחה', שאף שאמרו (להלן קט, א) שבזמן המקדש חובת שמחה מתקיימת בבשר שלמים, היינו רק למצוה מן המובחר, אבל מעיקר הדין יוצאים ידי חובת שמחה מדאורייתא גם בשאר מיני שמחות, כל אחד כפי הראוי לו [הקטנים במיני מגדים, והנשים בבגדים, והאנשים בבשר ויין] (שאגת אריה סה, ע"פ רמב"ם יו"ט ו, יז). ויש סוברים, שאף שבזמן המקדש אין יוצאים ידי חובת שמחה מדאורייתא אלא בבשר שלמים (תוס' מו"ק יד, ב ד"ה עשה) [ויש שהוסיפו, שיש חובה בעצם הקרבת הקרבן, מלבד חובת האכילה (אבי עזרי חגיגה ב, י. אך ראה מכתב החזו"א [הנדפס באבי עזרי שם בסופו] שדחה את הדברים בתוקף)], אך כיון שחובת חגיגה אינה בגדר תשלומים לראשון, לכן יוכל לקיים את המצוה בשביעי של פסח, ואינו נדחה לגמרי מקיום מצות שמחה בחג (מנחת ברוך עז).

בְּמֵת נַמִּי אֶפְשָׁר דְּעָבְיד בַּשְּׁבִיעִי – שיוכל לעשות קרבן חגיגה בשביעי של פסח, שהוא יום שמיני לטומאתו (רש"י), שבו הוא נטהר לגמרי מטומאתו, שאילו ביום השביעי שלו, עדיין אינו יכול להביא קרבן חגיגה למרות שבלילה שלאחריו כבר יוכל לאכול בשר קדשים [והוא כטמא שרץ, שלדעה זו שוחטים וזורקים עבורו שאר קרבנות], כיון שאין מביא קרבן חגיגה אלא מי שיכול להיכנס לעזרה וחייב במצות ראיה (צל"ח, ע"פ תוס' ד"ה אתה).

הָיוּ רוּבָּן זָבִין, שאינם יכולים לעשות את הפסח בטומאה (רש"י), שעשיית הפסח בטומאה כשרוב הציבור טמא הותרה רק בטומאת מת, ולא בטומאת זב וכיוצא בו (ראה לעיל סז, א).

וּמִיעוּטָא לֹא עֲבָדֵי בָּרִאשׁוֹן – שאין פסח בא בטומאה כשמיעוט הציבור טמא, אכן באופן שהמיעוט טהורים ורובם זבים, הטהורים עושים את הפסח (מאירי). ואפילו אם יש רק אדם אחד טהור, הרי הוא עושה את הפסח (תוס' יומא נא, א ד"ה דוחה), וקרבנו נחשב לקרבן ציבור ומתקיים בו 'ושחטו כל עדת ישראל', כיון שכל ישראל מצווים במצות קרבן פסח וכולם 'ערבים זה לזה', ומחוייבים שאותו יחיד יקיים את החובה [בשונה מ'קרבן יחיד' רגיל, שכיון שאין זה אלא חובת היחיד, והרבים אינם מחוייבים בקרבן זה, לא נוהג דין ערבות ואינו נחשב 'קרבן ציבור'] (אבני נזר או"ח תקלח, ה).

ובאופן שרוב הציבור בדרך רחוקה ומיעוטם טמאי מת, נראה שאותם טמאי מת עושים פסח ראשון בטומאה, שכלפי דין זה שמיעוט הציבור אינו עושה פסח בטומאה, אין מחשבים אלא את אלו שנמצאים בדרך קרובה (חזו"א או"ח קכד לדף זה, וראה תוס' ד"ה משלחין).

בַּשֵּׁנִי נַמִּי לֹא עֲבָדֵי וְכוּ'. היינו באופן שבזמן פסח שני נטהרו רק אותם טמאי מת ולא נטהרו הזבים, ונמצא שהטהורים בזמן פסח שני אינם רוב הציבור, ומכל מקום אינם יכולים לעשות את הפסח, מהטעם המבואר כאן בגמ', שאילו באופן שגם הזבים נטהרו, פשוט שאין עושים פסח שני, משום שרוב ציבור אינם עושים פסח שני (רעק"א להלן ע"ב, ע"פ המבואר להלן בגמ' שם).

כָּל הֵיכָא דְּלֹא עָבְדֵי צִיבּוּר בָּרִאשׁוֹן לֹא עָבְיד יָחִיד בַּשֵּׁנִי – שכאשר לא הוקרב כלל קרבן פסח ראשון, אין מקריבים פסח שני, אך אם הוקרב פסח ראשון, אפילו על ידי אדם אחד, מקריבים פסח שני [ולשון רב 'היכא דלא עבדי ציבור' אינה בדוקא] (רעק"א להלן ע"ב; חזו"א או"ח קכד לדף זה). ויש סוברים, שכל עוד לא עשו רוב הציבור פסח ראשון, אין מקריבים פסח שני [וכלשון רב 'כל היכא דלא עבדי ציבור'] (רמב"ם קרבן פסח ז, ו, ע"פ רעק"א שם. וראה להלן ע"ב ד"ה בשני).

וְיַעֲשׂוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת הַפֶּסַח בְּמוֹעֲדוֹ מֵאי עָבְדַתְּ לֵיהּ, שסובר שמואל שהפסוק מלמד שהדין שמיעוט ציבור טמאי מת אין עושים את הפסח בטומאה, נאמר רק כשהפסח יֵעָשֶׂה במועדו על ידי הרבים, אבל כשהרבים זבים, שאינם יכולים לעשות הפסח בטומאה, מיעוט הציבור טמאי מת עושים את הפסח בטומאה (ליקוטי הלכות). ויש מפרשים טעמו של שמואל, שהזבים אינם נכללים בחישוב רוב ומיעוט הציבור, כיון שהם לעולם נדחים מפסח ראשון בין כשהם מיעוט ובין כשהם רוב, ואין ננכסים לחשבון אלא הטהורים והטמאים בלבד, וכשרובם זבים ומיעוטם טמאי מת, נחשב שרוב הציבור טמאי מת העושים את הפסח בטומאה בראשון (צל"ח לעיל עט, ב; רש"ש להלן ע"ב).

א) [מנחות דף טו.], ב) [לקמן לג:], ג) [לעיל עט.], ד) לקמן צ:, ה) [חגיגה ט.], ו) [עיין פירוש רש"י ברכות מז. ד"ה אילן], ז) [לעיל עט. יומא ו: ז: מו: זבחים לג.], ח) עיין חגיגה פ"א ה"א (ג.), ט) חגיגה דף ט., י) [לקמן לג:], כ) לעיל סו ע"ב.

א) לא תוכל לזבוח את הפסח באחד שעריך רבי שמעון אומר אפילו שבט אחד טמא ושאר כל השבטים טהורים הללו עושין לעצמן והללו עושין לעצמן מאי טעמא דרבי שמעון קסבר שבט אחד איקרי קהל רבי יהודה אומר א) אפילו שבט אחד טמא ושאר כל השבטים טהורין יעשו בטומאה שאין קרבן ציבור חלוק רבי יהודה סבר שבט אחד איקרי קהל והוו להו פלגא ופלגא ואין קרבן ציבור חלוק ועבדי כולהו בטומאה. איתמר היו ישראל מחצה טהורין ומחצה טמאין אמר רב ג) מטמאין אחד מהן בשרץ ואמאי ניעבדו הני לחודייהו והני לחודייהו דהא אמר רב ד) הללו עושין לעצמן והללו עושין לעצמן אמרי הכא במאי עסקינן כגון שהיו טמאין עודפין על הטהורין אחד אי הכי הוו להו רובא טמאים ניעבדו כולהו בטומאה סבר לה כר"א בן מתיא דאמר אין היחיד מכריע את הציבור לטומאה אי הכי הדר קושיין לדוכתיה ניעבדו הני לחודייהו והני לחודייהו אלא ה"ק אי איכא תנא דסבר לה כתנא קמא דאמר פלגא ופלגא לא עבדי כולהו בטומאה וסבר לה כרבי יהודה דאמר אין קרבן ציבור חלוק מטמאין אחד מהן בשרץ. ועולא אמר משלחין אחד מהן לדרך רחוקה ויטמאנו בשרץ ה) קסבר שוחטין וזורקין על טמא שרץ ויטמאנו במת מדחהו אתה מחגיגתו השתא נמי מדחהו אתה מפסחו אפשר (א) דעביד בשני במת נמי אפשר דעביד בשביעי דהוה ליה שמיני שלו קסבר עולא א) כולהו ו) תשלומין דראשון נינהו ב) דחזי בראשון חזי בכולהו וכל היכא דלא חזי בראשון לא חזי בכולהו אמר להו רב נחמן זילו ואמרו ליה לעולא מאן ציית דעקר סיכיה ומשכניה ורהיט. איתמר ג) היו רובן זבין ומיעוטן טמאי מתים אמר רב אותן טמאי מתים אינן עושין לא בראשון ולא בשני בראשון לא עבדי דהוו מיעוטא ומיעוטא לא עבדי בראשון בשני נמי לא עבדי כל היכא דעבדי ציבור בראשון עביד יחיד בשני כל היכא דלא עבדי ציבור בראשון לא עביד יחיד בשני אמר להו שמואל זילו אמרו ליה ז) לאבא ב) ויעשו בני ישראל את הפסח במועדו מאי עבדת ליה אמר להו זילו אמרו ליה כי הוו כולהו זבין מאי עבדת ליה אלא כיון דלא אפשר לא אפשר הכא נמי לא אפשר. איתמר היו רובן טמאי מתים ומיעוטן זבין רב הונא אמר ד) אין תשלומין לפסח הבא בטומאה ורב אדא בר אהבה אמר יש תשלומין לפסח הבא בטומאה נימא בהא קמיפלגי דמאן דאמר אין תשלומין לפסח הבא בטומאה קסבר ח) טומאה דחויה היא בציבור ומאן דאמר יש תשלומין לפסח הבא בטומאה קסבר טומאה הותרה בציבור אמרי לא דכולי עלמא טומאה דחויה בציבור ובהא פליגי מר סבר מידחיא כלפרישית ומר סבר טומאה נמי מידחיא וקרא משמע הכי איש נדחה ואין ציבור נדחים ט) אלא עבדי בין בטהרה בין בטומאה:

לא תוכל לזבוח את הפסח באחד. בשביל יחיד לא תזבחנו, שיהא אותו היחיד גורם ומועיל בשחיטתו שום צד נטיה: איקרי קהל. ומילתא מפ' בהוריות (דף ה:) דקאמר ליה רחמנא ליעקב ג) גוי וקהל גוים יהיה ממך וכבר נולדו לו כל השבטים חוץ מבנימין, הילכך שבט אחד חשוב כציבור ולא מידחי לשני: יעשו בטומאה. אף טהורין אם ירצו: מטמאין אחד מהן. כי היכי דניהוו רוב טמאין, וניעבדו כולהו [בטומאה]: שהיו טמאין עודפין על הטהורין אחד. דלא חזו טהורים בראשון: הדר' קושיין לדוכתיה. דהוו להו פלגא ופלגא, והללו יעשו לעצמן והללו יעשו לעצמן: אלא ה"ק כו'. ולעולם מחצה על מחצה דווקא קתני, וה"ק רב, אי משכחת תנא דאית ליה כת"ק דאמר פלגא ופלגא לא עבדי טהורין בטומאה, כדקתני הללו עושין לעצמן, וכרבי יהודה דאמר אין קרבן ציבור חלוק, מכי עביד קהל בטומאה בראשון לא מפליג למיעבד טהורין בטהרה, דאסור ליחלק, שגנאי הדבר, דמוכחא מילתא בהדיא כשנזהרין אלו מאלו: מטמאין אחד מהן בשרץ. ונעבדיה כולהו בטומאה: שוחטין וזורקין על טמא שרץ. הואיל וחזי לאורתא, הילכך אין מכריע את הציבור לטומאה: מחגיגתו. של מחר, שאתה מטמאו כל שבעה: אפשר דעביד. חגיגתו בשביעי של פסח שהוא שמיני שלו, דהא כל ז' תשלומין אית ליה: קסבר כולן. הימים של רגל תשלומין של ראשון הן, ואינן תשלומין זה לזה, ופלוגתא היא בחגיגה (דף ט.), ומאן דאית ליה כולן תשלומין לראשון סבר היכא דלא חזי לראשון תו לא חזי: מאן ציית לך. להשתלח לדרך רחוקה: וכי עקר משכניה וסיכיה. אהלו ויתדותיו ורהיט, בתמיה, מי ישמע לנו להטריח עצמו, הילכך הא עדיפא כרב: רובן זבין. דלא מצו למיעבד בראשון: אין תשלומין לפסח הבא בטומאה. ואין הזבין עושין את השני אפילו טהרו: רב הונא סבר טומאה דחויה היא בציבור. ובקושי הותר להקריבו, הלכך לא משוינן להו כטהורים א] למילתי טמאין לשני: ורב אדא סבר היתר הוא בציבור. ומשוינן להו כטהורין א], ודחו זבין לשני: טהרה

משלחין אחד מהן לדרך רחוקה. פירוש אחד מן הטהורים מלפניך ויטמאנו בשרץ ט) וקשה לריב"א אדרבה ישלחו אחד מן הטמאים לדרך רחוקה דהשתא הוו טהורין רובא ועבדי בטהרה דבכולה שמעתין אמרינן דמהדרי' אטהרה. ותירץ דעולא גופיה אמר לקמן במי שהיה טמא (דף צג:) דרך רחוקה לטהור ואין דרך רחוקה לטמא ולא היה מועיל שילוח טמא דלעולם היה מצטרף לאותם שבירושלים. ואין נראה לר"י דטעמא דאין דרך רחוקה לטמא לפי שכשהוא בירושלים נמי אינו יכול לעשות פסחו אלא ע"י (ב) שילוח אבל הכא יש דרך רחוקה לטמא כיון דמחלה טמאין ואם היה בירושלים היה יכול בעצמו לעשותו. אלא נראה לר"י דמהדרינן שיעשו כולם בראשון ולא ידחו הטמאין:

אתה מדחהו מחגיגתו. ואם תאמר והא קיימא לן בתמיד נשחט (לעיל סב.) ערל וטמא משלחים קרבנותיהן. ותירץ ריב"א הואיל והיא חובה לבא ברגל יש לה דין עולת ראייה דדרשינן בפרק קמא דחגיגה (דף ד:) דטמא פטור מן הראייה שנאמר ד) ובאת שמה והבאתם שמה כו' וכן איתא בירושלמי ה) דאיתקש לעולת ראייה. ואם תאמר השתא כשמשלחהו בדרך רחוקה נמי מדחהו מחגיגתו שאינו יכול לבא ביום טוב מחוץ לתחום וכיון דלא חזי בראשון לא חזי בשני. ויש לומר דיכול לבא ולעשות ביום ראשון מה"ת דתחומין דרבנן. ועוד נהי דכשישלחהו בדרך רחוקה עד שעת שחיטה שלא יכול לחזור לירושלים מבעוד יום מכל מקום יכול לבא תוך התחום ויכנס למחר. ועוד טמא וחיגר ט) דלא חזי בגופו בראשון לא חזי בשני אבל הכא מיחזא חזי אלא שאינו יכול לבוא וכי הוי יום ראשון בשבת אף על גב דלא חזי אמרינן באלו דברים (לעיל דף ע:) דעביד באינך יומי:

עקר משכניה וסיכיה ורהיט. הך פירכא ליתא למאן י) דחשיב דרך רחוקה מאיסקופת עזרה ולחוץ. ואם תאמר ומה תקנה רואה רב נחמן שיעשו דהא רב נחמן גופיה קסבר בפרק מי שהיה טמא (לקמן צג.) שוחטין וזורקין על טמא שרץ. ויש לומר דקסבר דלאו תשלומין דראשון נינהו ויכול לטמאותו במת:

לימא בהא קמיפלגי מר סבר טומאה דחויה ומר סבר טומאה הותרה. השתא לכולי עלמא טהרה מידחיא ולא טומאה ה) דאיש כי יהיה טמא (במדבר ט י) משמע דהאיש לבדו טמא והציבור טהורים ומאן דסבר טומאה הותרה מיקרו שפיר טהורים ומסיק דלכולי עלמא דחויה מר סבר טהרה בראשון אלא עבדי בין בטהרה בין בטומאה:

נח א מיי' פ"א מהל' חגיגה הלכה ז:
נט ב מיי' פ"ב מהל' חגיגה הלכה ה:
ס ג מיי' פ"ז מהל' ק"פ הלכה ז:
סא ד שם הלכה ה:

רבינו חננאל

לא תוכל לזבוח את הפסח באחד שעריך וגו': איתמר היו ישראל מחצה טהורין ומחצה טמאין אמר רב מטמאין אחד מהן בשרץ. ואמאי האמר רב הללו עושין לעצמן והללו עושין לעצמן. אמרי הכא במאי עסקי' כגון שהיו הטמאין עודפין על השהורים אחד. ואם תאמר א"כ הנה הרוב טמאין יעשו בטומאה. סבר רב אין היחיד מכריע את הציבור לטומאה כלומר אחד כמי שאינו הוא. אי הכי מחצה על מחצה הן ושמעינן ליה לרב דאמר מחצה על מחצה כרוב והללו עושין לעצמן [והללו עושין לעצמן]. ושנינן הכי אמר רב אי איכא תנא דסבר לה כת"ק דאמר היו הטמאין עודפין על הטהורין אפילו אחד יעשה בטומאה וכרבי יהודה דאמר אין קרבן צבור חלוק מטמאין אחד מן הטהורין בשרץ ונמצאו הטמאין עודפין על הטהורין שנים כיצד כגון שהיו מאה טהורין ומאה טמאים נטמא אחד מן הטהורי' נמצאו הטמאין מאה ואחד והטהורין צ"ט ומשכחת לה אפילו לאלעזר בן מתתיה. עולא אמר משלחין אחד מן הטהורין לדרך רחוקה ויטמא בשרץ וכו'. ואסיקנא קסבר עולא כל מי שהיה טהור וראוי לחגיגה ביום הראשון ונאנס ולא חג כגון מי שהיה בדרך רחוקה ובא במועד וכיוצא בו חוגג והולך כל הרגל. אבל אם היה טמא ביום הראשון כבר נדחה ואינו חוגג אותו הרגל מאי טעמא כולהו תשלומין דראשון הוא ותרוייהו רב ועולא סבירא להו שאין מטמאין אחד מהן במת שלא ידחה מחגיגתו. פי' סיכי יתדות אהלו עוקר והולך. איתמר היו רובן טמאי מתים ומיעוטן זבים רב הונא אמר אין תשלום לפסח הבא בטומאה כלומר הזבין אינן עושין לא את הראשון ולא את השני ואתיא כר' נתן דאמר כל הזקוק לראשון זקוק לשני כי השני תשלומין דראשון הוא הלכך כשם שהראשון לא עבדו דתנן הפסח שבא בטומאה לא יאכלו ממנו זבין וזבות ומיעוטן טמאי מתים אמר רב טמאי מתים אין עושין הראשון דהא מיעוטא נינהו ומיעוטא נדחין לפסח שני בשני נמי לא עבדו דקיימא לן כל היכא דלא עבוד צבור בראשון לא עבוד יחיד בשני ויעשו בני

הגהות הב"ח

(א) גמרא אפשר דעביד בשני. נ"ב ז"ל דס"ל כמ"ד בסמוך יש תשלומין לפסח הבא בטומאה או דס"ל דאין חילוק בין מי שהיה טמא בפסח ראשון לבין מי שהיה בדרך רחוקה בפסח ראשון וק"ל: (ב) תוס' ד"ה משלחין וכו' על ידי שליח אבל הכא:

גליון הש"ס

תוספ' ד"ה משלחין וקשה לריב"א. ק"ל הא הכל הלך דטמאין אין עושין בראשון ולא בשני וכזה אם נשלח טמאה הא בפסח שני שילטרפו הטמאים יחד אותו ושאר הטמאים יהיו לבור דאין עושין פסח שני ול"ע:

תורה אור השלם

א) לֹא תוּכַל לִזְבֹּחַ אֶת הַפָּסַח בְּאַחַד שְׁעָרֶיךָ אֲשֶׁר יְיָ אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לָךְ: [דברים טז, ה]
ב) וְיַעֲשׂוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת הַפָּסַח בְּמוֹעֲדוֹ: [במדבר ט, ב]
ג) וַיֹּאמֶר לוֹ אֱלֹהִים אֲנִי אֵל שַׁדַּי פְּרֵה וּרְבֵה גּוֹי וּקְהַל גּוֹיִם יִהְיֶה מִמֶּךָּ וּמְלָכִים מֵחֲלָצֶיךָ יֵצֵאוּ: [בראשית לה, יא]
ד) כִּי אִם אֶל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר יְיָ אֱלֹהֵיכֶם מִכָּל שִׁבְטֵיכֶם לָשׂוּם אֶת שְׁמוֹ שָׁם לְשִׁכְנוֹ תִדְרְשׁוּ וּבָאתָ שָׁמָּה: וַהֲבֵאתֶם שָׁמָּה עֹלֹתֵיכֶם וְזִבְחֵיכֶם וְאֵת מַעְשְׂרֹתֵיכֶם וְאֵת תְּרוּמַת יֶדְכֶם וְנִדְרֵיכֶם וְנִדְבֹתֵיכֶם וּבְכֹרֹת בְּקַרְכֶם וְצֹאנְכֶם: [דברים יב, ה-ו]
ה) דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר אִישׁ אִישׁ כִּי יִהְיֶה טָמֵא לָנֶפֶשׁ אוֹ בְדֶרֶךְ רְחֹקָה לָכֶם אוֹ לְדֹרֹתֵיכֶם וְעָשָׂה פֶסַח לַייָ: [במדבר ט, י]

הגהות וציונים

א] בכת"י כטהורים:

ליקוטי רש"י

אפילו שבט אחד טמא. בי"ד בניסן וס"ל לרבי יהודה שבט אחד איקרי קהל הלכך דוחה טומאה ויעשו כולן בטומאה עמו. לפי שאין קרבן ציבור חלוק. ולדברי חכמים טהורים עושים הראשון והשבט עושין פסח שני [מנחות טו ע"א]. הללו עושין לעצמן. בטהרה והללו עושין לעצמן בטומאה טהורים לא עבדי בטומאה דהוי כרוב ורוב טהורין לא עבדי בטומאה וטמאין לשני לא מידחו משום דהוו נמי רובא ורובא לשני לא מידחו [לעיל עט ע"א]. כולן תשלומין לראשון. שהרי יום אחד עשה הכתוב עיקר בכולן דכתיב אותו ושלאחריו עשה תשלומין לו [חגיגה ט ע"א]. זילו אמרו ליה לאבא. ושמואל היה קורא לרב אבא לכבודו [ברכות מז. ד"ה אילן]. טומאה דחויה היא בציבור. אף על גב דאכשרה רחמנא למיתי בטומאה לא הותרה טומאה אלא היכא דלא משתכחי טהורין [לעיל עז ע"א]. בקושי הותרה וכל כמה דאפשר לאהדורי אטהרה מהדרינן [לעיל עט ע"א]. כלומר בקושי נדחית אצלה דימוי בעלמא על ידי נשיאות עון שהציץ מרצה ולא נעשית כאילו היא ראויה ודבר מותר לגמרי [זבחים לג ע"א]. טומאה הותרה בציבור. הותרה בקרבן ציבור כטהרה גמורה [סנהדרין יב.]. כלכתיב איש נדחה ואין ציבור נדחין [יומא ו ע"ב].

וכו' בשני נמי לא עבדו דטהרה מדחה הטומאה לפסח שני דתניא אלו עושין את השני הזבין והזבות והנדות והיולדות האנוסין והשוגגין והמזידין המצורעים ובועלי נדות ומי שהיה טמא או בדרך רחוקה א"כ למה נאמר טמא דאי בעי למיעבד לא שבקינן ליה א"כ למה נאמר או בדרך רחוקה לפטרן מן ההכרת. ומרבינן לזבין ולזבות מאיש איש דתניא יכול לא יהו עושין את השני אלא טמא ומי שהי' בדרך רחוקה זבין ומצורעין מנין ת"ל איש איש הלכך כל היכי דעבדי טהורין בראשון עבדו טמאין בשני אבל אי לא עביד הראשון אלא בטומאה לא עבדי השני שאר טמאין כגון זבין וכיוצא בהן דטהרה מדחיא אפילו שאר טמאין לשני אבל טומאה לא מדחיא שאר טמאין לשני. ורב אדא בר אהבה אמר יש תשלומין לפסח הבא בטומאה נמי דחיא מאי טעמא טמאי מתים למה עושין השני לפי שלא יכלו לעשות הראשון זבין ומצורעין נמי כיוצא בהן לא יכלו לעשות הראשון ויעשו השני. וכדולי עלמא טומאה דחויה היא בציבור (ד"א) [ל"א] אפילו טומאה מדחיא דכיון דטמאי מתים עבדי הראשון כטהורין חשיבי דטומאה מת הותרה היא בצבור הלכך שאר הטמאין עושין השני: איתמר רובן זבין

טהרה מדחיא טומאה לא מדחיא ומר סבר אפילו טומאה נמי מדחיא. איתמר [א]היו שלישיתן זבין ושלישיתן טהורין ושלישיתן טמאי מתים אמר רבי מני בר פטיש אותן טמאי מתים אינן עושין לא את הראשון ולא השני בראשון לא עבדי הגדילו זבין על הטהורים דלא עבדי בטומאה הוה ליה טמאי מתים מיעוטא ומיעוטא לא עבדי בראשון בשני לא עבדי נצרפו זבין עם טמאי מתים דלא עבדי בראשון הוו להו רובא ורובא לא מדחו לפסח שני: **מתני'** הפסח שנזרק דמו ואח"כ נודע שהוא טמא הציץ מרצה [ב]נטמא הגוף אין הציץ מרצה [ס]מפני שאמרו הנזיר ועושה פסח הציץ מרצה על טומאת הדם ואין הציץ מרצה על טומאת הגוף נטמא טומאת התהום הציץ מרצה: **גמ'** טעמא דנזרק ואח"כ נודע אבל נודע ואח"כ נזרק לא מרצה ורמינהו [ג]על מה הציץ מרצה על הדם ועל הבשר ועל החלב שנטמא בין בשוגג בין במזיד בין באונס בין ברצון בין ביחיד בין בציבור אמר רבינא [ס][ג]טומאתו בין בשוגג בין במזיד הורצה זריקתו בשוגג הורצה במזיד לא הורצה רבי שילא אמר זריקתו בין בשוגג בין במזיד הורצה טומאתו בשוגג הורצה במזיד לא הורצה אלא הא דקתני בין בשוגג בין במזיד ה"ק נטמא בשוגג וזרקו בין בשוגג בין במזיד הורצה והא דקתני דם שנזרק ואח"כ נודע טעמא דנזרק ואח"כ נודע אבל נודע ואח"כ נזרק לא הוא הדין דאפילו נודע ואח"כ נזרק והאי דקתני נזרק ואח"כ נודע משום דבעי למתני סיפא נטמא הגוף אין הציץ מרצה דאפילו נזרק ואח"כ נודע לא קתני רישא נמי נזרק ואח"כ נודע: נטמא טומאת התהום וכו': [ד]בעי רמי בר חמא כהן המרצה בקרבנותיהן הותרה לו טומאת התהום או לא מי אמרינן כי גמירי טומאת התהום בבעלים בכהן לא גמירי או דילמא [ד]בזבחא גמירי לא שנא בכהן ול"ש בבעלים אמר רבא ת"ש דתני [ס]רבי חייא [ה]לא אמרו טומאת התהום אלא למת בלבד מת למעוטי מאי לאו למעוטי טומאת התהום דשרץ ובמאי עסקינן אי נימא בבעלים ובמאן אי בנזיר מי מהני ביה [א]כי ימות מת עליו אמר רחמנא אלא בעושה פסח הניחא למאן דאמר [י]אין שוחטין וזורקין על טמאי שרץ אלא למאן דאמר שוחטין וזורקין על טמאי שרץ השתא טומאה ידועה הותרה לו טומאת התהום לא כל שכן אלא לאו בכהן ושמע מינה הותרה לו טומאת התהום אמר רב יוסף לא לעולם בבעלים ובפסח ולמעוטי טומאת התהום דזיבה. וטומאת תהום דזיבה לא מרצה [ז]והתניא רבי יוסי אומר שומרת יום כנגד יום ששחטו וזרקו עליה בשני

טהרה מדחיא. טומאה לשני, כי עבדי ציבור בטהרה: בראשון לא עבדי. דהא טמאי מתים מיעוטא. ובשני לא עבדי, דהואיל וטהרו זבין עכשיו, נמצאו רוב ציבור צריכין לו, ורובא דציבור בשני לא עבדי: מתני' הפסח שנזרק את דמו ואח"כ נודע שהוא טמא. הפסח או הדם: הציץ מרצה. ופטור מפסח שני: נטמאו. בעליו טומאת הגוף במת: אין הציץ מרצה. וחייב לעשות פסח שני, דהא בשעת זריקה לאו בר מיעבד פסח הוא, דרחמנא דחייה: הנזיר. דכתיב ביה (במדבר ו) [א]וכי ימות מת וגו' [ב]והימים הראשונים יפלו, אם נטמא במת קודם הבאת קרבנותיו סותר: הציץ מרצה על טומאת הדם. ותגלחתו כשירה, ומותר לשתות יין ולטמא למתים: ואין הציץ מרצה על טומאת הגוף. ואם נטמא[ס] בעת הבאת קרבנותיו סותר את הכל: נטמא גופו בטומאת התהום. בטומאת ספק כדמפרש בגמרא, הרי זה מרצה, דהלכה למשה מסיני היא דהותרה טומאת התהום להם, כדאמר בגמרא. ובתוספתא[ע] מפרש לה הכי, כיצד, אמרו לו קבר היה עמך בבית שנכנסת בו, [א] תחת האבן שישבת עליה, ונודע לו [א] עד שלא עשה פסחו, צריך לעשות פסח שני, משעשה, אין צריך לעשות פסח שני. וכן נזיר שהיה הולך להביא קרבנותיו, אמרו לו מת היה עמך בבית שנכנסת בו, ונודע לו בין עד שלא הביא קרבנותיו בין משהביא קרבנותיו, צריך להביא קרבן טומאה, אבל אמרו לו קבר התהום עמך בבית שנכנסת בו, [ב] תחת האבן שישבת עליה, ונודע לו עד שלא הביא קרבנותיו, צריך להביא קרבן טומאה[ג], ומהו קרבן טומאה, אשם ושתי תורים, ומתחיל למנות נזירות אחרת. [ב] בתוספת' דזבחים: גמ' בין בשוגג בין במזיד. קס"ד דהכי קאמר, שזרקו בין בשוגג בין במזיד. ומשני דהאי שוגג ומזיד אטומאה קאי, אבל זריקה בעינן שוגג: בקרבנותיהן. דנזיר ועושה פסח, הותרה לו אם נטמא גופו בספק טומאה, וקרבן יחיד אינו דוחה שבת וטומאה: כי גמירי. דטומאת התהום מותרת להם, בבעלים הוא דגמירי, אבל בכהן לא: או דילמא בזיבחא גמירי. בקרבנות הללו בפסח ובקרבנות נזיר גמירי דהותרה להם טומאת התהום של גוף, הילכך לא שנא בבעלים ולא שנא בכהן: לא אמרו טומאת התהום. דהותרה בנזיר ועושה פסח: אלא במת בלבד. אבל שאר טומאות ספק לא הותרו: ובמאן. במי תארע טומאת התהום זו דשרץ, דקאמר לא הותרה: אי בנזיר מי מהניא ביה. אפילו טומאות דשרץ [ודאי] לסתור מניינו והבאת קרבנותיו: וכי ימות עליו כתיב. פתע[ק] זה שוגג, פתאום זה מזיד, בכריתות (דף ט.): הניחא למאן דאמר. לקמן בפ' האשה (צ:): ה"ג אלא לאו בכהן: לעולם בבעלים ובעושה פסח. ודקשיא לך הא לא מהניא ביה טומאה אחריתי, איכא טומאת זיבה שהיא שבעת ימים ואין שוחטים וזורקים עליו, ואשמעינן רבי חייא דלטומאת התהום דזיבה כגון זב בשביעי שלו, דספק הוא שמא יראה היום ויסתור כל מה שמנה, ספק לא יראה והרי הוא כטמא שרץ דחזי לאורתא, והויא לה טומאת התהום, ופסלה ביה: בשני

בראשון לא עבדי הגדילו זבין על הטהורין כו'. נראה לר"י דס"ל כרב ולא כשמואל דאמר ויעשו את הפסח במועדו מאי עבדת ביה דלדידיה כיון שאין רוב טהורין לא מידחו טמאים לפסח שני: **נזרק** דמו ואח"כ נודע שהוא טמא כו'. פי' בקונטרס שהוא טמא הדם או הבשר. וקשה לריב"א דבטומאת בשר ע"כ צי"ך לא מרצה לאכילה אלא לפטור מפסח שני וכמ"ד הציץ מרצה על אכילות[ט] וכר' נתן דלא בעי אלא גברא דחזי[י] וא"כ היכי דייק טעמא דנזרק ואח"כ נודע הא נודע ואח"כ נזרק לא מרצה ציץ והיינו לפוטרו מפסח שני וע"כ הא דלא מרצי היינו מדרבנן מדמפליג בין שוגג למזיד וכן אמרי' בהאשה רבה (יבמות דף צ. ושם) והיכי מחייבי ליה רבנן בפסח שני כיון דמדאורייתא פטור הוי חולין בעזרה. ועוד הא לעיל (דף עח:) תנן נטמא בשר והחלב קיים אינו זורק את הדם והיינו מדרבנן דמוקי לה כרבי נתן וא"כ הא דדייק רב לעיל אם זרק הורצה היינו אפילו מדרבנן ונודע קודם זריקה איירי מדקאמר לא יזרוק. **ונראה לריב"א** דלא איירי מתני' אלא בטומאת דם והא דדייק בגמ' הא נודע ואחר כך נזרק לא היינו להתיר בשר באכילה אבל פטור מלעשות פסח שני. **מיהו יש ליישב פירוש הקונטרס** דהא דקאמר הציץ מרצה היינו להקטיר האימורין הא נודע ואח"כ נזרק לא מרצה להקטיר האימורים ופטור מפסח שני:

הוא הדין נודע ואחר כך נזרק. וא"ת א"כ מאי דוחקיה דר' שילא לחלק בין טומאה לזריקתו כיון דלאו דווקא קתני במתניתין נזרק ואח"כ נודע. ואומר ר"י דר' שילא לאו אהך קושיא אמרה אלא אמאי דפריך בהקומץ רבה (מנחות דף כה:) אהך ברייתא דעל מה הציץ מרצה מברייתא דקתני דם שנטמא וזרקו בשוגג הורצה במזיד לא הורצה והכא אסיק ליה אגב תירוצא דרבינא:

לאו למעוטי טומאת התהום דשרץ. וא"ת היכי שייך טומאת התהום בשרץ והא לא מטמא אלא במגע וטומאת התהום אינה בגלוי אלא מכוסה וטמון בעפר בתבן או בצרור כדתניא לקמן (דף פא:). ויש לומר כגון שהכניס ידו בעפר ונגע:

אי בנזיר וכי ימות מת עליו אמר רחמנא. תימה לר"י דילמא לעולם בנזיר ונפקא מינה אם שחט קרבנות ונטמא[ג] דלא מרצי ציץ וכן קשה בסמוך דקאמר אלא למ"ד שוחטין וזורקין כו' הא מכל מקום נפקא מינה [ס]לאם שחט פסחו כדפי'. ואומר ר"י דלא בעי למימר הכי דא"כ תיפשוט דבזיבחא גמירי לא שנא בבעלים ול"ש בכהן:

לאו

עין משפט נר מצוה

סב א מיי' פ"ו מהל' קרבן פסח הלכה ו:
סג ב מיי' פ"ד מהל' ק"פ הלכה ג ופ"ו הלכה יג ופ"ד מהלכות ביאת מקדש הל' ז ופ"ו מהל' נזירות הלכה יז:
סד ג מיי' פ"ד מהל' ק"פ הלכה ג:
סה ד מיי' פ"ד מהלכות ביאת מקדש הל' ו:
סו ה מיי' פ"ו מהלכות נזירות הלכה יח:

רבינו חננאל

ישראל היכא דאפשר הכא לא אפשר חשבינן ליה כאלו כולן זבין: שלישיתן זבין ושלישיתן טהורין ושלישיתן טמאי מתים ושלישיתן זבין אותן טמאי מתים בראשון לא עבדי הגדילו זבין על הטהורין הוו להו טמאי מתים מיעוטא ומיעוטא נדחין לפסח שני בשני נמי לא עבדי דזבין וטמאי מתים בשני שוין הוו להו בשני רובא ורובא בשני לא עבדי: מתני' הפסח שנזרק דמו ואחר כך (נזרק) [נודע] שהוא טמא הציץ מרצה וכו'. ופשוטה היא ואסיקנא הוא הדין דאפילו נודע שהוא טמא ואחר כך נזרק הציץ מרצה והאי דקתני נזרק ואחר כך נודע איידי דבעי מתני סיפא נטמא הגוף אין הציץ מרצה דאפילו נזרק ואחר כך נודע לא משום הכי קתני רישא נזרק ואחר כך נודע: נטמא טומאת התהום הרי זה מרצה. בעי רמי בר חמא כהן המרצה בקרבנותיהן של ישראל הותרה לו טומאת התהום או לא. ופשט רבא מהא דתאני רבי חייא לא אמרו טומאת התהום שהציץ מרצה אלא במת בלבד ודייק מדקתני במת בלבד מכלל דטומאת התהום בשרץ לא הותרה אלא לכהן. ודחה רב יוסף ואמר לא לעולם בבעלים דפסח ולמעוטי טומאת התהום בזיבה דלא הותרה להן. ואקשינן וטומאת התהום בזיבה לא (מטמאה [הציץ]) מרצה והתניא רבי יוסי אומר שומרת יום כנגד יום ששחטו וזרקו עליה

ליקוטי רש"י

נטמא טומאת התהום הציץ מרצה. וכי גמירי היתר טומאת התהום בנזיר ועושה פסח גמירי לה כדכילד צולין וטומאת התהום ספק והכא מפרש איזוהי טומאת התהום כו' והילכתא גמירי לה דהותרה בנזיר ועושה פסח כדאמרי' בכילד צולין [זבחים כג.]. על מה הציץ מרצה. דכתיב ונשא אהרן את עון הקדשים שירצו לבעלים [יומא ז ע"א]. על הדם ועל הבשר ועל החלב. בין שנטמא הדם בין שנטמא הבשר בין שנטמא החלב הציץ מרצה ולא שיהא בשר טמא נאכל דהאין ציץ מטהר ודוחה לא תעשה דוהבשר אשר יגע בכל טמא לא יאכל אלא לר' יהושע איצטריך דאמר כבילד צולין (דף עז.) אם אין בשר אין דם וקאמר הכא ה"מ כשיצא בשר חוץ למחיצתו שאין ציץ מרצה על היוצא או שאבד הבשר אבל נטמא בשר קודם זריקת דם הציץ מרצה עליו להתיר דם לזריקה. בין בשוגג בין במזיד. והאי דתני לעיל בשוגג הורצה במזיד לא הורצה בכילד צולין (דף פ:) פליגי בה אמוראי חד אמר טומאתו בין בשוגג בין במזיד אבל זריקתו [illegible] [המשך בהשמטות]

מסורת הש"ס עם הוספות

א) זבחים כג., ב) לעיל טז: יומא ז. יבמות ל. זבחים מה. מנחות כה., ג) [מנחות שם], ד) זבחים כג., ה) [לקמן פא: ע"ש זבחים כג. ע"ש] נזיר סג., ו) [לעיל סט. וש"נ], ז) נזיר טו:, ח) דמכילתן פ"ו ה"ה ונזיר פ"ו ה"ג, ט) לעיל עח., י) שם ע"ב.

הגהות הגר"א

[א] רש"י ד"ה נטמא כו' שנכנסת בו או תחת האבן שישבת עליה ונודע לו בין משעשה פסחו בין עד שלא עשה פסחו צריך לעשות פסח שני. אבל אמרו לו קבר התהום היה בבית שנכנסת בו או תחת האבן שישבת עליה ונודע לו עד שלא עשה כו' א"צ מת היה בבית שנכנסת בו או תחת האבן שישבת עליה ונודע לו בין כו' אבל א"ל קבר כו' שנכנסת בו או תחת אבן כו' עד שלא הביא קרבנותיו צריך להביא קרבן טומאה משהביא קרבנותיו אין צריך להביא קרבן טומאה ומהו קרבן טומאה כו' נזירות אחרת: [ב] בסוה"ד בתוספתא בפסחים כצ"ל [וכן בתוספתא דנזיר פ"ו]:

גליון הש"ס

תוספ' ד"ה אי בנזיר כו' נ"מ לאם שחט פסחו. ק"ל הא לטמא בשר ולזריקה ובבעלים כהן ומדין הזריקה בטומאה הא זהו האכילה ורולה באמת לפטור מזה לכהן הותרה ובדאמרינן אלא לאו בכהן ובודאי אין חילוק מזה אם הזורק כהן הוא בבעלים או כהן אחר ולע"ג:

הגהות מהר"ב רנשבורג

א] רש"י ד"ה נטמא גופו וכו'. נ"ב ונודע לו בין שעשה פסחו ובין עד שלא עשה פסחו צריך לעשות פסח שני אבל אמרו לו קבר התהום היה עמך בבית שנכנסת בו או תחת האבן שישבת עליה ונודע לו עד שלא עשה כצ"ל וכ"ה בתוספתא פ"ו דמכילתן וגם בתוספתא פ"ו דנזיר: ב] בא"ד שנכנסת בו או תחת: ג] בא"ד צריך להביא קרבן טומאה. נ"ב משהביא קרבנותיו אין צריך להביא קרבן טומאה כ"ה בתוספתא הנ"ל.

הגהות וציונים

א] [התוי"ט כתב דצ"ל טמא] (גליון): ב] בגמ' כת"י כאן "וכי ימות מת עליו בפתע פתאום אמר רחמנא": ג] בכת"י ודפו"י אם שחט קרבנו דנטמא הקרבן ולא מרצי ציץ:

תורה אור השלם

א) וְכִי יָמוּת מֵת עָלָיו בְּפֶתַע פִּתְאֹם וְטִמֵּא רֹאשׁ נִזְרוֹ וְגִלַּח רֹאשׁוֹ בְּיוֹם טָהֳרָתוֹ בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי יְגַלְּחֶנּוּ: [במדבר ו, ט] ב) וְהִזִּיר לַייָ אֶת יְמֵי נִזְרוֹ וְהֵבִיא כֶּבֶשׂ בֶּן שְׁנָתוֹ לְאָשָׁם וְהַיָּמִים הָרִאשֹׁנִים יִפְּלוּ כִּי טָמֵא נִזְרוֹ: [במדבר ו, יב]

טוּמְאָה לֹא מְדַחֲיָא – שכאשר פסח ראשון נעשה בטומאה על ידי טמאי מת, הזבים שאינם ראויים לעשות פסח ראשון אינם עושים פסח שני (ראה רש"י ד"ה טהרה), אכן מי שהיה בדרך רחוקה בזמן פסח ראשון, עושה פסח שני גם כאשר הפסח הראשון נעשה על ידי טמאי מת [וכמבואר בגמ' לעיל ע"א, שלדעת עולא משלחים אחד לדרך רחוקה והוא נדחה לפסח שני] (הגהות הב"ח לעיל ע"א בפי' השני; רש"ש).

הָיוּ שְׁלִישִׁיתָן זָבִין וּשְׁלִישִׁיתָן טְהוֹרִין וּשְׁלִישִׁיתָן טְמֵאֵי מֵתִים, שהטהורים עושים את הפסח הראשון בטהרה (מאירי).

אוֹתָן טְמֵאֵי מֵתִים וְכוּ', אכן הזבים עושים פסח שני, ויש סוברים שאינם עושים (מאירי).

הִגְדִּילוּ זָבִין עַל הַטְּהוֹרִים, שיחד עם הטהורים הם רוב שאינם יכולים לעשות פסח ראשון בטומאה, וכדעת רב (לעיל ע"א) שהזבים נכללים בחישוב רוב ומיעוט הציבור, שאילו לדעת שמואל (שם), אין הזבים נכללים בחישוב רוב ומיעוט הציבור, ונחשב כאילו חצי ישראל טהורים וחציים טמאים [שדינו נתבאר לעיל (עט, א ואילך)] (תוס' ד"ה בראשון, ע"פ צל"ח לעיל עט, ב ורש"ש כאן).

בַּשֵּׁנִי לֹא עָבְדִי נִצְרְפוּ זָבִין עִם טְמֵאֵי מֵתִים וְכוּ', שכיון שבזמן פסח שני כבר נטהרו הזבים, הרי הם מצטרפים כעת לטמאי מת ורוב הציבור אינם יכולים לעשות פסח שני [ובאופן שעדיין לא נטהרו הזבים, יעשו הטמאי מת פסח שני (וראה בביאורנו לעיל ע"א ד"ה בשני)] (רש"י), ויש מפרשים, שמצטרפים הזבים לטמאי מת לענין חישוב הציבור בפסח ראשון, ונמצא שרוב הציבור לא עשה את הפסח הראשון אלא רק מקצתו, ואין עושים פסח שני אלא אם כן רוב הציבור עשה את הפסח הראשון, ואפילו באופן שעדיין לא נטהרו הזבים, לא יעשו הטמאי מת פסח שני (רמב"ם קרבן פסח ז, ו ורעק"א, שלדעתם זהו ביאור דברי רב לעיל ע"א, כמובא בביאורנו שם ד"ה כל היכא).

מִשְׁנָה. נוֹדַע שֶׁהוּא טָמֵא הַצִּיץ מְרַצֶּה, שנטמא דמו של הקרבן (רש"י), ומועיל הציץ להתיר את הבשר באכילה (תוס' ד"ה נזרק), או שנטמא בשר הקרבן ואימורין (רש"י, ע"פ מהרש"א), שבאופן זה מועיל הציץ להכשיר את הקרבן וגם להקטיר אימוריו [למרות שהם טמאים (חזו"א או"ח קכד לדף זה)], ואף שאסור לאכול את הבשר הטמא, סוברת משנתנו ש'ציץ מרצה על האכילות' וכדעת ר' נתן (שהובאו דבריו לעיל עח, ב), שהפסח כשר [על ידי ריצוי הציץ] גם באופן שהוא אינו ראוי לאכילה (תוס' ד"ה נזרק, בדעת רש"י). אכן באופן שלא נטמאו גם הבשר וגם האימורים, אלא רק אחד מהם, אין צריך ריצוי ציץ, אלא כשנטמאו האימורים, זורק את הדם אפילו לכתחילה, וכשנטמא הבשר, הוכשר הקרבן בדיעבד אף ללא ריצוי ציץ (ע"פ מהרש"א וסוגיות הגמ' לעיל).

הַנָּזִיר וְעוֹשֶׂה פֶּסַח, שנטמאו שקרבנם פסול כשהוקרב בטומאתם [הפסח משום שעיקרו בא לאכילת הבעלים ולא יוכל לאכלו בטומאה, והנזיר משום שכאשר נטמא סותר את נזירותו, ואינו ראוי לקרבנות תגלחתו עד שיטהר], שאילו שאר הקרבנות כשרים גם כשבעליהם טמאים (רש"י זבחים כג, א). ויש סוברים שכל הקרבנות פסולים כשהוקרבו כשבעליהם טמאים (רמב"ם ביאת מקדש ב, יב, ע"פ ביאורו בסוגיה בזבחים שם), ונקטה משנתנו נזיר ועושה פסח, משום שרק בהם נאמרה ההלכה של טומאת התהום (מאירי).

הַצִּיץ מְרַצֶּה עַל טוּמְאַת הַדָּם וְאֵין הַצִּיץ מְרַצֶּה עַל טוּמְאַת הַגּוּף, שנאמר 'ונשא אהרן את עון הקדשים', ודרשו בגמ' (זבחים כג, ב) שהציץ מרצה את עון קדשים, ולא עון מקדישים (ר"י מלוניל).

טוּמְאַת הַתְּהוֹם – טומאה שלא הכיר בה אדם מעולם (רש"י וגמ' להלן פא, ב), שכאילו נמצאת בתהום (פיהמ"ש לרמב"ם; מאירי), או שהיא דומה לתהום המכוסה מעין כל (רש"י סוכה כא, א).

הַצִּיץ מְרַצֶּה, שטומאת הגוף גורמת לשני ענייני פסול: [א] פסול בגברא, הסותרת את מנין ימי הנזיר והמדחה את הטמא לפסח שני, ופסול זה לא נאמר בטומאת התהום, בלא שייכות לריצוי הציץ. [ב] פסול בקרבן, כשבעליו טמאים, ולענין זה נאמר שהציץ מרצה בטומאת התהום (חי' רבינו חיים הלוי ביאת מקדש ד, ו; חי' הגרי"ז נזיר סג, א).

וריצוי הציץ בטומאת התהום מועיל רק לענין שיצא ידי חובה בקרבנו, אבל אסור לו לאכול את בשר הקרבן בטומאה (אור שמח קרבן פסח ו, יב). מאידך, יש סוברים שבטומאת התהום יתכן שהציץ מועיל גם לענין שהבעלים יוכלו לאכול את בשר קרבן הפסח בטומאה (חזו"א או"ח קכד לדף פא, ב).

גְּמָרָא. אֲבָל נוֹדַע וְאַחַר כָּךְ נִזְרַק לֹא מְרַצֶּה, שלמרות שהציץ מרצה מהתורה, גזרו רבנן שלא לזרוק את הדם בטומאה (גמ' יבמות צ, א, המובא בתוס' ד"ה נזרק), ואמנם אף אם זרק לא יביא פסח שני, כיון שמדאורייתא הקרבן הראשון כשר והשני יהא חולין בעזרה, אך הציץ לא מרצה לענין הקטרת האימורים [כאשר הדם טהור והבשר טמא (לדעת רש"י במשנה)], או לענין אכילת הבשר [כאשר הבשר טהור והדם טמא] (גם לדעת תוס' שם), שיש כח ביד חכמים לעקור ב'שב ואל תעשה' מצות אכילת הקרבן [או הקטרת אימוריו] (ראה גמ' יבמות שם).

בֵּין בְּשׁוֹגֵג בֵּין בְּמֵזִיד בֵּין בְּאוֹנֵס בֵּין בָּרָצוֹן, למרות שאין הבדל בין 'מזיד' לבין 'רצון', שלעניינו דבר אחד הם, ששניהם מדעת, אך כיון שיש חילוק בין שוגג שנטמא מחמת חוסר ידיעה, לבין אונס שנטמא בעל כורחו, נקטה המשנה לשון 'מזיד' בניגוד לשוגג ולשון 'רצון' בניגוד לאונס (רש"י לעיל טז, ב ומנחות כה, ב).

אָמַר רָבִינָא וְכוּ' רַבִּי שֵׁילָא אָמַר וְכוּ', שנחלקו באיזה אופן גזרו חכמים, שלדעת רבינא מסתבר יותר שגזרו חכמים באופן שידע שהוא מקריב דבר טמא לגבוה כשזרק את הדם הטומאה, ואילו לדעת רבי שילא מסתבר יותר שגזרו חכמים באופן שהטומאה היתה במזיד, שזוהי תחילת הטומאה ולא נעשתה מצוה בשעה זו (תוס' יבמות צ, א ד"ה והא).

בָּעֵי רָמֵי בַּר חָמָא כֹּהֵן הַמְּרַצֶּה בְּקָרְבְּנוֹתֵיהֶן הוּתְּרָה לוֹ טוּמְאַת הַתְּהוֹם אוֹ לֹא, שאילו כהן טמא בטומאה ודאית [שאינה 'טומאת התהום'], פוסל את הקרבן שעוסק בו (משנה זבחים טו, ב), בין בטומאת מת ובין בטומאת שרץ (כמבואר בגמ' זבחים כג, א בדעת רמי בר חמא), ויש סוברים שאינו פוסל אלא בטומאת שרץ ולא בטומאת מת (ראה סוגית הגמ' שם בדעת זקני דרום).

אוֹ דִילְמָא בְּזִבְחָא גְּמִירֵי וְכוּ' – שיתכן שדין ההיתר של טומאת התהום נאמר בקרבנות אלו של פסח ונזיר ואפילו בטומאת הכהן (רש"י), ויש שפירש, שספקו של רמי בר חמא הוא רק בנוגע לדין השני שבטומאת התהום [שהובא לעיל (ד"ה הציץ מרצה)], שהציץ מרצה על פסול הקרבנות של פסח ונזיר שנטמאו בעליהם, שאילו הדין הראשון בטומאת התהום נאמר בודאי על הבעלים, שטומאת הנזיר לא תסתור מנין ימי נזירותו, ובפסח לא ידחה הטמא לפסח שני (חי' הגרי"ז נזיר סג, א).

בַּשֵּׁנִי שָׁלָה, שראתה אתמול, וספק שמא תראה גם היום ותהיה טמאה למפרע בשעת שחיטת הפסח בטומאת 'זבה קטנה' [כדין הרואה יום או יומיים בימי זיבתה], או שמא לא תראה היום והוברר שהיתה טהורה בשעת שחיטת הפסח (ראה חי' ר' אריה לייב ב, יג, שמה שכתב רש"י שאם תראה למחר תהיה זבה גדולה, זה רק בתורת הוכחה לכך שהטומאה היא למפרע, ראה שם ביאור הדברים).

דְּקָסָבַר רַבִּי יוֹסֵי מִכָּאן וּלְהַבָּא הֵיא מְטַמְּאָה, שלדעתו 'שומרת יום כנגד יום' שטבלה והיתה נקיה במשך קצת מהיום, אף שראתה לאחר מכן אינה נטמאת למפרע, בניגוד לדעת חכמים הסוברים שנטמאת למפרע (רש"י), שלדעת רבי יוסי נאמר כאן דין 'מקצת היום ככולו' (ראה רש"י להלן בסוגיא, ע"פ גמ' נזיר טו, ב), היינו שכל חלק מהיום יש לו חשיבות של יום שלם, ונחשב ששמרה יום בטהרה כנגד יום הטומאה [ומשום כך יתכן שאותו היום, מקצתו יחשב ליום טהור ומקצתו יחשב ליום טמא], אך לדעת חכמים, גדר 'מקצת היום ככולו' הוא שיש כח במקצת היום לקבוע את השם של היום כולו, ומשום כך לא יתכן שיום אחד מקצתו יחשב ליום טהור ומקצתו יחשב ליום טמא, וכיון שראתה בהמשך היום נטמאה למפרע (קובץ הערות יט, א ו-לט, ג).

מַאי לְמִפְרָע מִדְּרַבָּנָן, וכיון שמהתורה הרי הם טהורים למפרע, אינם מביאים פסח שני (רש"י), שאין כח ביד חכמים לעקור דבר מהתורה בקום ועשה לומר לאדם להביא חולין לעזרה (ראה גמ' יבמות צ, א), ועל אף שאין שוחטים את הפסח על מי שבשעת השחיטה לא יוכל לאכול כזית ממנו [וכגון חולה וזקן (כמבואר להלן צא, א)], והרי הוברר למפרע שמשעת השחיטה לא היו ראויים מדרבנן לאכילת הפסח בגלל טומאתם, די בכך שמהתורה מותרים הם באכילת הפסח (ראה גליונות החזו"א על האחיעזר [נדפס שם ד, פה] יו"ד טו).

וּלְרַבִּי יוֹסֵי וְכוּ' לְמֵת בְּלֵבַד לְמַעוֹטֵי מַאי, שדבריו של רבי חייא (לעיל פ, ב), שלא אמרו טומאת התהום אלא למת בלבד, הם מכלל ההלכה למשה מסיני שנאמרה בטומאת התהום, ולא יתכן שרבי יוסי יחלוק על כך, שלא מצינו שנפלה מחלוקת בהלכה למשה מסיני (צל"ח).

כְּגוֹן שֶׁרָאֲתָה כָּל שְׁנֵי בֵּין הַשְּׁמָשׁוֹת - שלא היתה נקיה בתחילת הלילה אפילו שעה אחת, שאילו היתה נקיה בתחילת הלילה, הרי שעת הנקיות מועילה כדין 'מקצת היום ככולו', ולא היתה נטמאת למפרע לדעת רבי יוסי, שדין 'מקצת היום ככולו' נאמר גם על הלילה (רש"י), ומועילה ספירה בלילה, וכן נדה יכולה לבדוק בדיקות טהרה גם בלילה (נודע ביהודה קמא יו"ד מו, מובא בפתחי תשובה יו"ד קצו, ט. אך ראה בית שלמה יו"ד ב, מא, וחזו"א יו"ד צב, טו, ביאורים אחרים בדעת רש"י). ויש סוברים ש'מקצת היום ככולו' נאמר רק על היום ולא על הלילה, ולא מועילה ספירה בלילה (תוס' ד"ה אי, וראה בדבריהם ביאור הסוגיא), וכן נדה אינה יכולה לבדוק בדיקות טהרה בלילה (ראה תוס' נדה סט, א ד"ה שבעה).

ומה שנקטה הגמ' 'בין השמשות' הוא לאו דוקא, אלא הכוונה שראייתה התחילה בסוף היום ונמשכה עד לאחר תחילת הלילה [ואילו 'בין השמשות' הוא ספק יום ספק לילה] (ראב"ן צ).

כֹּהֵן הַמְרַצֶּה בְּתָמִיד הוּתְּרָה לוֹ טוּמְאַת הַתְּהוֹם אוֹ לֹא - האם התחדש דין טומאת התהום גם כלפי טומאת הכהן בקרבן ציבור, ועל אף שבלאו הכי יש היתר של 'טומאה בציבור', מכל מקום נפקא מינה אם צריך לחזר אחר כהן טהור, שסובר רב יוסף שטומאה דחויה בציבור, ומשום כך יש לחזר אחר כהן טהור, והסתפק האם נאמר כאן הדין הנוסף של טומאת התהום המתיר אפילו לכתחילה, ללא צורך לחזר אחר כהן טהור [שאילו לענין דיעבד, הקרבן כשר גם משום דין ההיתר של 'טומאה בציבור' על אף שנהגו שלא כדין ולא חיזרו אחר כהן טהור (ראה תוס' יומא ז, א ד"ה דם)] (רש"י).

ויש שפירש, שהספק הוא לענין דיעבד, ובאופן שהיה שם כהן טהור ושחט כהן זה שנטמא בטומאת התהום, שלדעתם משום דין 'טומאה בציבור' הקרבן פסול בדיעבד באופן זה שלא חיזרו אחר כהן טהור, והסתפק רב יוסף האם נאמר כאן דין טומאת התהום להתיר בדיעבד (חזו"א נזיר קלט, ג בדעת הרמב"ם, הסובר שטומאת התהום אינה מתירה לכתחילה).

אָמַר רַבָּה קַל וָחוֹמֶר וְכוּ'. שקרבן פסח נחשב קרבן יחיד (רש"י), והיינו כאשר דנים על קרבנו של היחיד [וכפי שיבואר להלן בסמוך], אך כאשר דנים על כלל קרבנות הפסח של ישראל, הרי זה נחשב לקרבן ציבור, כיון שמקריבים אותו כל קהל עדת ישראל בכנופיא אחת (קהלות יעקב יומא ב, ב, ע"פ גמ' שם נא, א).

וּמַה בְּמָקוֹם שֶׁלֹּא הוּתְּרָה לוֹ טוּמְאָה יְדוּעָה - שלנזיר ולעושה פסח, לא הותרה טומאה ידועה (רש"י), שאם נטמא הנזיר בטומאת הגוף ידועה, אינו מביא את קרבנותיו, וכן אם מיעוט מעושי הפסח נטמאו בטומאת הגוף ידועה, נדחים הם לפסח שני, לפי שהם קרבן יחיד [אך אין הכוונה לטומאת הכהן, שהרי כהן טמא מקריב קרבן פסח (באופנים שהתבארו לעיל עט, א ד"ה או שהיו)] (רש"י, ע"פ שולי הגליון; רבנו חננאל; מאירי). ויש שפירשו 'במקום שלא הותרה לו טומאה ידועה' היינו שבאופן שנטמאו הכהנים לאחר שרוב הציבור הקריבו את פסחיהם, אין הכהנים הטמאים מקריבים בטומאה את קרבנות מיעוט הציבור הנותרים, שלא הותרה טומאה אלא עבור רוב הציבור ולא עבור יחידים [וכעין זה בנזיר, שהוא קרבן יחיד, לא הותר לכהן להקריב קרבנו בטומאה] (מנחת שי א, יז, בדעת רש"י).

מָקוֹם שֶׁהוּתְּרָה לוֹ טוּמְאָה יְדוּעָה - שבקרבן ציבור מותר לכהן להקריב בטומאה כשאין שם כהנים טהורים (רש"י), או, שלציבור הותר להקריב קרבן פסח בטומאת הגוף, כאשר רובם טמאים (רבנו חננאל ומאירי).

בשני שלה ואחר כך ראתה אינה אוכלת ופטורה מלעשות פסח שני מ"ט לאו משום דמרצה ציץ אמרי לא משום דקסבר ר' יוסי מכאן ולהבא היא מטמאה [א] והתניא רבי יוסי אומר זב בעל שתי ראיות ששחטו וזרקו עליו בשביעי שלו ואחר כך ראה וכן שומרת יום כנגד יום ששחטו וזרקו עליה בשני שלה ואחר כך ראתה [א]הרי אלו מטמאין משכב ומושב למפרע [ב]ופטורים מלעשות פסח שני אמרי מאי למפרע מדרבנן. ואף רבי אושעיא סבר מטמא למפרע מדרבנן דתניא[א] רבי אושעיא אומר אבל [ג]זב שראה בשביעי שלו סותר את שלפניו וא"ל רבי יוחנן לא יסתור אלא יומו ממה נפשך אי קסבר למפרע הוא מטמא אפילו כולהו נסתור אי קסבר מכאן ולהבא הוא מטמא יומו נמי לא נסתור אלא אימא לא יסתור ולא יומו וא"ל רבי יוסי קאי כוותך והא רבי יוסי אומר מטמאין משכב ומושב למפרע אלא לאו שמע מינה מטמא למפרע מדרבנן ש"מ. ולר' יוסי השתא דאמר מכאן ולהבא הוא מטמא [למת] בלבד למעוטי מאי נפשוט מינה דבכהן והותרה לו טומאת התהום אמרי לעולם בבעלים ובפסח [ד]וקסבר [ג]אין שוחטין וזורקין על טמאי שרץ ואיצטריך למעוטי. אלא לרבי יוסי זבה גמורה היכי משכחת לה בשופעת אי בעית אימא כגון שראתה כל שני בין השמשות. בעי רב יוסף כהן המרצה בתמיד הותרה לו טומאת התהום או לא אם תמצא לומר כהן המרצה בקרבנותיהן (של נזיר ועושה פסח[ב]) הותרה לו טומאת התהום כהן המרצה בתמיד מאי מי אמרינן כי גמירי טומאת התהום בפסח בתמיד לא גמירי או דילמא יליף תמיד מפסח אמר רבה ק"ו ומה במקום שלא הותרה לו טומאה ידועה הותרה לו טומאת התהום מקום שהותרה לו טומאה ידועה

אינו

רש"י

בשני שלה. עדיין ספק הוא, שמא תראה יום זה ויצטרף עם אתמול, ותראה גם מחר והוו להו שלשה, והויא לה זבה גמורה, ואם לא תראה תטהר לערב: **אינה אוכלת.** שהרי צריכה להיות עוד מחר שומרת יום כנגד יום: **ופטורה מלעשות פסח שני.** קס"ד כיון דבשעת שחיטה וזריקה ספק הוי, מרצה ציץ מטומאת התהום דזיבה, ואע"ג דאיגלאי מילתא למפרע שנטמאה ולאי בטומאת התהום: **מכאן ולהבא היא מטמאה.** שומרת יום כנגד יום שספרה מקצת היום וטבלה, טהורה מטומאה של אתמול, וכי הדר חזיא בו ביום, מטמאה מכאן ולהבא ותהיה מחר שומרת יום כנגד יום, הלכך בזריקה ושחיטה טהורה מעלייתא הואי, ורבנן פליגי עליה ואמרי דכי חזיא איגלאי מילתא למפרע דזיבה היא ואדא טומאה היא, ובשעת שחיטה ספק הואי, וחייבת בפסח שני. ולקמיה פריך כיון דלרבי יוסי כל חד וחד טומאה באנפי נפשיה הוא, היאך מצטרפים לזיבה לעשות זבה גדולה: **בעל שתי ראיות.** דאילו בעל ג' ראיות לא חזי למיכל לאורתא עד שיביא קרבנותיו בח', ובשמיני נמי לא מצי למינקט ומיתני ואח"כ ראה מטמא משכב ומושב למפרע, דכיון דילא מזיבה ראשונה לשעה שהיא ראויה לקרבן הויא לה הך זיבה אחריתי, ומושב ומשכב שמאתמול לאחר טבילה ועד הנה טהורין למפרע אפילו טבל בז' שחרית: **משכבות ומושבות.** שלאחר טבילתו טמאין, שהרי סתר מניינו והרי הוא כבתחלתו, דכתיב (ויקרא טו) [א]וספר לו שבעת ימים והרי אינן, ומדקתני נמי בשומרת יום למפרע אלמא נמי למפרע מטמאה, ואפ"ה פטר לה מפסח שני, ש"מ טעמא משום דטומאת התהום הוי. ומשכבות ומושבות רבותא נקט להו, מפני שהן אב הטומאה לטמא אדם, ובדבר זה זב חלוק מאחר טמאין: **מדרבנן.** אבל מדאורייתא לא מטמאו אלא מכאן ולהבא, לא הזב בשביעי ולא שומרת יום בשני, דמקצת יום עולה להן לספירתן, הילכך לגבי פסח טהורין מעליא הוו: **אבל הרואה זוב כו'.** לא ידענו היכא קאי אבל[ו]: **סותר את שלפניו.** כל ספורין שספר, וצריך לספור ז' אחרים: **וא"ל רבי יוחנן לא יסתור אלא יומו.** ויחזור ויספור יום א': והוינן אמילתיה דר' יוחנן מה נפשך אי למפרע מטמא, דאין מקצת היום עולה לו ולא נגמרה ספירתו: **כולהו נמי נסתור.** דכתיב וספר לו ז' ימים לטהרתו, טהרה אחת לכולן, שלא תהיה טומאה מפסקת ביניהן, במס' נדה (דף לג:), ואם מנה לסירוגין כי הכא שיסתור יומו וישלימנו למחר, נמצאת הפסקה ביניהם: **ואם מכאן ולהבא מטמא.** שעלתה לו מקצת היום וגמרו ספורין שלו: **יומו נמי לא לסתור.** אלא הרי הוא כראיה ראשונה של זיבה אחרת ואין בה אלא טומאת ערב, ויטבול לערב ויטהר[ג], דקי"ל ראיה ראשונה של זב קרי בעלמא הוא, במס' נדה (דף עב.): **אלא.** ה"ק ר' יוחנן לא יסתור ולא יומו, כלומר אפילו יומו, לפי שכבר עלתה לו מקצת היום ככולו ושלמו ספורין שלו ויצא מכלל זיבה: **וא"ל. ר' אושעיא לרבי יוחנן: ר' יוסי קאי כוותך.** דס"ל נמי מכאן ולהבא הוא מטמא, מדפטר ליה לעיל מפסח שני, אלמא קסבר ר' אושעיא למפרע דר' יוסי מדרבנן קאמר: **והא ר' יוסי כו'.** מסקנא דמילתיה הוא, ולא משום קשיא מייתי לה: **השתא דאמר מכאן ולהבא מטמא.** ולא משכחת טומא' התהום בזיבה: **בלבד.** דקתני לעיל (פ:) למעוטי מאי, ע"כ למעוטי שרץ תוקמא ובכהן כדאמר לעיל, דאילו בבעלים לא מהני שרץ, וקאמר דבטומאת התהום דמת מיהא הותרה לו: **אין שוחטין וזורקין על טמא שרץ.** ואשמעינן דטומא' התהום נמי דחיא ליה: **היכי משכחת לה.** כיון דאית ליה מקצת היום עולה לה לספירתה ומכאן ולהבא מטמאה, הו"ל כל יומא טומאה באנפי נפשה: **כל שלשה רצופין,** דלא הוה לה מניינא כלל: **בשופעת. אי נמי ברואה שני בה"ש.** דכל תחלות הימים היו בטומאה, דאין כאן ספירה כלל. ובשני בין השמשות סגי, דאיכא טומאת ג' ימים רצופין, כגון בה"ש של ע"ש יש כאן סוף ערב שבת ותחלת שבת, ובין השמשות של מחר שהוא סוף השבת ותחלת א' בשבת, הרי ג' ימים רצופין, ואין כאן תחלת יום טהור שיעלה לספירה. ולפי הדברים, למ"ד מקצת היום ככולו תחלת הלילה עולה לספירתה וא"צ עלות השחר, מדאיצטריך למנקט בין השמשות ולא נקט משכחת לה ברואה בלילות: **בתמיד.** כל השנה, ואליבא דמאן דאמר טומאה דחויה היא בציבור[ז] קבעי רב יוסף הכי אי איצטריך להדר אכהן טהור משום טומא' התהום אי לא, ואליבא דמ"ד לקמן[ח] דטומאת התהום מרצי ציץ גבי נזיר ועושה פסח אפי' לכתחלה, כגון שנודע לו לפני זריקה: **בקרבנותיהן.** דנזיר ועושה פסח: **במקום שלא הותרה לו טומאה ידועה.** כלל, כגון נזיר ועושה פסח שהן קרבנות יחיד: **מקום שהותרה לו טומאה ידועה.** היכא דליכא טהורין:

אינו

תוספות

לאו משום דסבר דציץ מרצה. תימה לרשב"א מנ"ל דילמא הא דפטורין היינו משום דסבר דנשים בשני רשות. ואור"י דבהדיא מוכח לקמן סוף פרק האשה (דף צא:) דרבי יוסי סבר נשים בשני חובה: **קסבר** רבי יוסי מכאן ולהבא היא מטמאה. פי' ואנן סבירא לן כרבנן דלמפרע מטמאה **וא"ת** כי ס"ד נמי דטעמא דרבי יוסי משום דסבר ציץ מרצה מאי פריך לימא דס"ל כרבנן. וי"ל שלא רצה לעשות מחלוקת חדשה שלא מצינו תנאים חלוקים בכך אבל בלמפרע הוא מטמא מצינו תנאים בשילהי נדה (דף עב.) אמתני' דטבלה יום שלאחריו ושימשה: **אי** נמי כגון ראתה שני ימים בין השמשות. מדלא משני ברואה בלילות משמע דספירת לילה הויא ספירה **וכן פי' בקונטרס.** וקשה לריב"א דתנן פ' שני דמגילה (דף כ.) וכן שומרת יום כנגד יום לא תטבול עד הנץ החמה ומסיק בגמ' קמ"ל כיון דבעי שימור שימור ביממא הוא וכן בשילהי נדה (דף עב.) אמרינן ושוין ברואה תוך י"א יום וטבלה לערב ושמשה שמטמאים משכב ומושב וחייבין בקרבן משמע אפילו לא ראתה אח"כ ומשום דבלילה לא חשיב שימור. **וי"ל** דודאי ספירת לילה לא הויא ספירה ומ"מ לא מצי לאוקמא ברואה בלילות משום דכיון דסבר רבי יוסי מקצת היום שספרה בשביעי הוי ככולו ה"ה אם פסקה בחצי היום שיעלה לה שימור סוף הנשאר לכך מוקי בשופעת שלא היה סוף היום בטהרה א"נ ברואה שני בין השמשות וליכא למימר שיעלה לה אמצע היום שימור דלא אמר מקצת היום ככולו אלא או תחלתו או סופו אבל אמצע לא וכן איתא בהדיא בנזיר בפ"ב (דף טז.) דקאמר ורבי יוסי זבה גמורה היכי משכחת לה כיון דחזאי פלגא דיומא אידך פלגא סליק לה שימור ומשני כגון דחזאי תלתא יומי סמוך לשקיעת החמה דלא הוה שהות ביום דסליק לה ממנינא ותלתא יומי לאו דווקא דראיה שלישית לא חיישינן שתהא סמוך לשקיעת החמה מאחר שכבר ראתה שני ימים סמוך לשקיעת החמה ובשלישי תראה באיזו שעה שתהיה בלילה ובלבד שתראה קודם היום שלא יעלה לה שימור תחלת יום ג'. וא"ת והא אמרינן בפרק בנות כותים (נדה דף לג.) דכותית יום שפוסקת סופרתו למנין שבעה הא רבי יוסי נמי סבר הכא סוף היום ככולו. וי"ל דלא אמר סוף היום ככולו בתחלת חשבון אלא דוקא בסוף חשבון כי הכא כגון זב בשביעי או שומרת יום כנגד יום שאין לה למנות יותר וסוף חשבון מסוף חשבון אית לן למילף ולא מתחלת חשבון ואשכחן חילוק בין תחלת חשבון לסוף חשבון בפ"ק דר"ה (דף י.) דנדה עולה לה סוף היום בתחלתה ואין תחלת היום עולה לה בסופה אע"ג דהתם הוי איפכא מסברתנו[ו]:

אמר רבא ק"ו כו' מקום שהותרה לו טומאה ידועה אינו דין שהותרה לו טומאת התהום. וא"ת ונימא דיו מה טומאה ידועה לא הותרה אלא היכא דלא אפשר ה"נ טומאת התהום. וי"ל דעדיפא פריך אפילו לר' טרפון דלית ליה דיו היכא דמיפרך ק"ו (ב"ק כה.):

לריש

עין משפט נר מצוה

סז א מיי' פ"ה מהל' משכב ומושב הלכה ט:
סח ב מיי' פ"ו מהל' ק"פ הלכה ג:
סט ג מיי' פ"ג מהל' מחוסרי כפרה הלכה א:

רבינו חננאל

בשני שלה ואחר כך ראתה הרי זו אינה אוכלת ופטורה מלעשות פסח שני. **ושני' קסבר רבי יוסי** טהורה היתה בשעת זריקה ונפטרה ומכאן ולהבא מטמא כלומר משעה שראתה היא טמאה. **איני דר' יוסי סבר מכאן ולהבא מטמאה** והתניא רבי יוסי אומר זב בעל שתי ראיות ששחטו וזרקו עליו בשביעי שלו וכן שומרת יום כנגד יום ששחטו וזרקו עליה בשני שלה ואחר כך ראתה מטמאין משכב ומושב למפרע. **ושנינן מאי מטמאין דקתני מדרבנן** ודייקי' מדתני ר' אושעיא זב שראה זוב בשביעי שלו סותר את שלפניו דכל מה שנגעו באותן ששה ימים כולן טמאין ורבי יוחנן אמר לא יסתור אלא יומו אע"פ שלא ראה היום כולו [מ"מ בחזקת טומאה] היא מן הבוקר כלו' כל מה שנגע היום כלו נטמאו. **ואקשי' לר' יוחנן** מאי דעתיך אי למפרע הוא מטמא יסתור הימים כולן אי מכאן ולהבא אפילו יומו לא יסתור. **ושני'** כך אמר רבי יוחנן לא יסתור ולא יומו אלא משעה שראה. ואמר לו רבי אושעיא רבי יוסי קאי כוותך. **ש"מ** דרבי אושעיא סבר דהאי דמטמא בזב בעל שתי ראיות ובשומרת יום כנגד יום למפרע מדרבנן דאי מדאורייתא' טהור מעליא הוא מדאמרינן ליה לרבי יוחנן דאמר אינו סותר ולא יומו רבי יוסי קאי כוותך. **והשתא דאוקימנא** דר"י מכאן ולהבא היא מטמאה [למת בלבד] למעוטי מאי. ופשוט מינה דבכהן הותרה לו טומאת התהום. ודחי' לא לעולם בבעלים דפסח וקסבר אין שוחטין וזורקין על טמא שרץ ואיצטריך למעוטי מינה או בדרך רחוקה למעוטי טומאת התהום. ולר' יוסי לא משכחת לה זבה גמורה אלא בשופעת דם בלא הפסקה בין יום ליום. אי נמי ברואה שני בין השמשות כיצד כגון שראתה ערב שבת בין השמשות מחזיקין ראייתה לשני ימים בערב שבת ובשבת ועוד ראתה בשבת בין השמשות מחזיקין ראייתה לשבת וליום ראשון הנה ראתה שלשה ימים זה אחר זה הרי זו זבה גמורה. בעי רב יוסף כהן המרצה בתמיד הותרה לו טומאת התהום או לא. אמר רבה קל וחומר ומה יחיד שלא הותרה לו טומאה ידועה שהיחיד אם נתברר טומאה נדחה לפסח שני. הותרה לו טומאת התהום כדתנן נטמא טומאת התהום הציץ מרצה. צבור שהותרה להם לטומאה ידועה שנאמר איש איש כי יהיה טמא לנפש איש נדחה לפסח שני ואין צבור נדחה לפסח שני אלא

מסורת הש"ס עם הוספות

א) נזיר טז., ב) [לעיל פ. וש"נ], ג) עי' אורח מישור נזיר טז: בתוס' ד"ה אבל, ד) יומא דף ו:, ה) עמוד ב, ו) [וע"ע תוספות נדה לג. ד"ה סופרתו ועוד שם עא: ד"ה הרואה ותוספות מגילה כ: ד"ה ספירה ותוספות ראש השנה י. ד"ה שנים ותוספות נזיר טז. ד"ה זבה].

גליון הש"ס

גמ' וקסבר אין שוחטין וזורקין. עיין לקמן צג ע"א תוס' ד"ה לא קשיא.

תורה אור השלם

א) וְכִי יִטְהַר הַזָּב מִזּוֹבוֹ וְסָפַר לוֹ שִׁבְעַת יָמִים לְטָהֳרָתוֹ וְכִבֶּס בְּגָדָיו וְרָחַץ בְּשָׂרוֹ בְּמַיִם חַיִּים וְטָהֵר: [ויקרא טו, יג]

הגהות וציונים

א] [יתכן להיות דאמר רב אושעיא אבל, דלא מצינו רבי אושעיא בברייתא בהדיא אף על פי שהוא סידר ברייתות גם ר' יוחנן סתם לא נזכר בברייתא בשום מקום, וכן הוגה בגליון בנזיר טו ע"ב (גליון), וי"ג דתני רבי אושעיא אבל (הגהות בן אריה, וכ"ה בכת"י) ועי' חי' רבינו דוד: ב] מהרש"ל מ"ז (גליון) דכן נראה מפירש"י: ג] צ"ל ויטבול ויטהר לערב (רש"ש).

ליקוטי רש"י

ואח"כ ראתה אינה אוכלת. בפסח דטמאה היא ואע"ג דאינה אוכלת פטורה מלעשות פסח שני דלאכילת פסחים לא מיעכבא. **מ"ט.** דר' יוסי דפטורה מלעשות פסח שני. **לא.** האי דקאמר ר' יוסי דפטורה. **מכאן ולהבא היא מטמאה.** משום דקסבר דכשהיא רואה מכאן ולהבא היא מטמאה אבל למפרע לא, ומשום הכי פטורה דכשהיא בשעה דשחטו וזרקו עליה טהורה הואי ולהכי דבתר הכי טומאה לא חיישינן. **זב בעל שתי ראיות.** בין ביום אחד בין בשני ימים כדאמרי' התם (ב"ק דף כד.) תלה הכתוב את הזב בראיות ואת הזבה בימים דכתיב ואשה כי יזוב זוב דמה ימים רבים מיעוט ימים שנים רבים ג'. **בשביעי שלו.** שאין בין זב בעל שתים לרואה ג' אלא קרבן [illegible]

[המשך בהשמטות]

אינו דין שהותרה לו טומאת התהום אמרי ומי דיינינן ק"ו מהלכה והתניא [ה] אמר לו רבי אליעזר עקיבא עצם כשעורה הלכה רביעית דם ק"ו ואין דנין ק"ו מהלכה אלא אמר רבא יליף [א] מועדו [ב] מועדו מפסח. וטומאת התהום גופא היכא כתיבא [ו] אמר ר' אלעזר אמר קרא [ג] וכי ימות מת עליו במחוורת עליו אשכחן נזיר עושה פסח מנלן א"ר יוחנן אמר קרא [ד] בדרך רחוקה לכם במחוורת לכם רשב"ל אמר כדרך מה דרך בגלוי אף טומאה נמי בגלוי מיתיבי [ז] [א] אי זהו טומאת התהום כל שלא הכיר בה אחד בסוף העולם הכיר בה אחד בסוף העולם אין זה טומאת התהום לר"א דאמר במחוורת עליו עד דידע הוא לר' יוחנן דאמר לכם במחוורת לכם עד דידעי בה תרין לרשב"ל דאמר כדרך עד דידעי כולי עלמא אלא טומאת התהום הלכתא גמירי לה וקרא אסמכתא בעלמא. אמר מר בר רב אשי לא שנו אלא שנודע לו לאחר זריקה דכי אזדריק דם שפיר איזדריק אבל נודע לו לפני זריקה לא מרצה מיתיבי [ד] המוצא מת מושכב לרחבו של דרך לתרומה טמא לנזיר ועושה פסח טהור וכל טמא וטהור להבא הוא אלא אי איתמר הכי איתמר אמר מר בר רב אשי לא תימא נודע לו לאחר זריקה הוא דמרצה אבל נודע לו לפני זריקה לא מרצה אלא [ב] אפילו נודע לו לפני זריקה מרצה: גופא [ט] [ג] המוצא מת מושכב לרחבו של דרך לתרומה טמא לנזיר ועושה פסח טהור בד"א שאין לו מקום לעבור אבל יש מקום לעבור אף לתרומה טהור בד"א שמצאו שלם אבל משובר ומפורק טהור שמא בין הפרקים עבר ובקבר אפילו משובר ומפורק טמא מפני שהקבר מצרפו בד"א במהלך ברגליו אבל טעון או רכוב טמא לפי שמהלך ברגליו אפשר שלא יגע ולא יאהל אבל טעון או רכוב אי אפשר שלא יגע ולא יאהל בד"א בטומאת התהום אבל בטומאה ידועה טמא ואי זה היא טומאת התהום כל שלא הכיר בה אחד בסוף העולם אבל הכיר בה אחד בסוף העולם אין זה טומאת התהום [ד] מצאו טמון בתבן בעפר ובצרורות הרי זה טומאת התהום במים באפילה בנקיקי הסלעים אין זה טומאת התהום ולא אמרו [י] טומאת התהום אלא למת בלבד: **מתני'** [ה] נטמא שלם או רובו שורפין אותו לפני הבירה מעצי המערכה נטמא מיעוטו והנותר שורפין אותו בחצרותיהן או על גגותיהן מעצי עצמן הציקנין שורפין אותו לפני הבירה בשביל ליהנות מעצי המערכה: **גמ'** מ"ט א"ר יוסי בר חנינא כדי לביישן: נטמא מיעוטו וכו': ורמינהו [י] וכן מי שיצא מירושלים ונזכר שיש בידו בשר קדש אם עבר צופים שורפו במקומו ואם לאו

אינו דין שהותרה לו טומאת התהום. היתר גמור, ואפילו היכא טהורין: מהלכה. כגון קבר טומאת התהום הלכה למשה מסיני בנזיר ועושה פסח: ומי דיינינן קל וחומר מהלכה. והא טומאת התהום לא משום ספיקא מטמאין [א] לה דנימא גלוי מילתא למפרע [ב] בעלמא היא, השתא אפילו בודאי נטמאו נמי אלא בשעה שנטמא היתה טומאת התהום שלא הכיר בה אדם מעולם מטהרין ליה כדלקמן: דר"א ור"ע במסכת נזיר, דאמרינן התם רביעית דם אין הנזיר מגלח על מגעה ועל משאה, וקאמר רבי עקיבא ק"ו, ומה עצם כשעורה שאין מטמא (את כל) אדם באהל, הנזיר מגלח על מגעה ועל משאה, רביעית דם שמטמאה (את כל) אדם באהל, אינו דין שהנזיר מגלח על מגעה ועל משאה, אמר לו ר"א לר"ע, עצם כשעורה שהנזיר מגלח על מגעה ומשאה הלכה למשה מסיני ואין כתוב בתורה, ורביעית דם אתה בא ללמוד ממנה בק"ו, ואין דנין ק"ו מהלכה אלא מדבר הכתוב בתורה: **וטומאת התהום.** שהותרה בנזיר ועושה פסח, היכא כתיבא. והך בעיא איבעיא בי מדרשא מקמי הא בעיא דרב יוסף, ובשני דרב יוסף כבר איפשיטא הך מסקנא דלקמן דטומאת התהום גמרא גמירי לה, משום הכי פרכינן לעיל ומי דיינינן ק"ו מהלכה: **במחוורת עליו.** שתהא ברורה לו: **לכם.** טמא לנפש או בדרך רחוקה לכם, והאי לכם קאי נמי אטמא: **כי דרך.** טמא לנפש דומיא דדרך רחוקה הוא: **אי זהו טומאת התהום.** שהותרה לנזיר ועושה פסח: **לא שנו.** דלין מרצה על טומאת התהום בנזיר ועושה פסח: **מושכב לרחבו של דרך.** והוא עבר שם, וא"א שלא נגע שם או הסיט או האהיל: **לתרומה.** לאכול בתרומה: **טמא.** דלא הותרה בו טומאת התהום, ואילו לאורכו של דרך אפי' טומאת התהום אין כאן: **שאין לו מקום לעבור.** שמחזיק וממלא את כל רוחב הדרך, אף על גב דטומאת ודאי היא, כיון דההיא שעתא דעבר עליה טומאת התהום הואי, שלא היה שום אדם יודעו שם, ואף לזה לא נודע עד שנשחטו קרבנותיו, הלכה למשה מסיני היא שזורקין עליו את הדמים: **אבל יש לו מקום לעבור אף לתרומה טהור.** דהוי ליה ספק טומאה ברשות הרבים, וספיקו טהור[ח]: **בד"א.** דכי ממלא את כל הדרך טמא: **שהקבר מצרפו.** שכל הקבר מטמא באהל ואפילו ריקן שבו, דכתיב (במדבר יט) או בקבר: **בד"א.** [א] דמשובר ומפורק טהור: **טעון.** משוי, על כרחו הולך נע ונד לכאן ולכאן, ומאהיל על צדדיו: **בד"א.** דנזיר ועושה פסח טהור: **אבל בטומאה הידועה.** שידעו שאדם נקבר שם: **טמון בעפר בתבן ובצרורות.** טומאה מכוסה מכל אדם היא זו, שמא גל אבנים או עפר או תבן נפל עליו ולא הכירו בו בני אדם מעולם, אבל מים ואפילה ונקיקי הסלעים אין זו הטומאה מכוסה ונעלמה, שהמכין יכול לראות, ולא גמירי הלכתא אלא בטומאה שהיא בתהום[ט] המכוסה מן הכל: **ולא אמרו.** דהותרה טומאת התהום אלא במת בלבד: **מתני' נטמא** שלם או רובו שורפין אותו לפני הבירה. כל המקדש כולו קרי בירה[י], ובגמרא מפרש טעמא: **נטמא מיעוטו.** וכן נותר של פסח טהור: **הציקנין.** עצרנין, כלומר שהן צרי עין: **שורפין אותו.** את מעט שנטמא ואת הנותר: **גמ' וכן מי שיצא.** בפרק אלו עוברין: **שיש בידו בשר קדש.** והרי הוא פסול ביוצא: **צופים.** מקום שיכול לראות משם הבירה, ומשם והלאה אין יכול לראותו: **שורפו במקומו.** לא הטריחוהו לחזור ולשורפו בירושלים, הואיל וכבר נתרחק הרבה, ואף על גב דקיימא לן בפרק כל שעה (דף מט.) דבמקום אכילת קדשים שם שריפתן, מקדש באש תשרף:

לריש לקיש דאמר כדרך עד דידעי בה כ"ע. קשה לריב"א דבנזיר בסופו (דף סג.) איתא הך מסקנא ולא מייתי התם מילתיה דר' יוחנן ולא פריך נמי אלא לר"א וקאמר בשלמא למ"ד כדרך שפיר. והיא מסוגיות החלוקות: **וטמא** וטהור לכתחלה הוא. ודוקא לפני זריקה אבל לפני שחיטה לא כמו שהביא בקונטרס במתני' מתוספתא: **אלא** לפני זריקה נמי מרצה. ע"כ לפני זריקת שום דם דאם נזרק אפילו אחד מן הדמים ונטמא תנן בפרק ג' מינים (נזיר מז.) [ס] יביא שאר קרבנות ויטהר אפילו בטומאה ידועה אינו סותר נזירותו וגילוי לטומאת התהום דכולה שמעתין היינו שאינו סותר נזירותו כדפי' לעיל[י] אי בנזיר כי ימות מת עליו כו' **וקשה לר"י** דבפר' בתרא דנזיר (סג.) תנן אם עד שלא גילח נודע לו אפילו טומאת התהום סותר ומוקי ליה ר' יוחנן בגמ' כר' אליעזר דאמר תגלחת מעכבת וא"כ נודע לו לפני זריקה נמי כיון דמעכבת אמאי אינו סותר. ותירץ ר"י דהכא כיון שנשחט יש לו להשלים ומרצה ציץ על טומאת התהום ואינו סותר כאילו לאחר זריקה נטמא ולא דמי לקודם גילוח. ואע"ג דגילוח הוה אחר זריקה כדתנן בג' מינים (שם מו:) גילח על זבח ונמצא פסול תגלחתו פסולה ואי גילוח הוא לפני זריקה יביא זבח אחר [ד] לרבנן אית להו דתגלחת לא מעכבא [ט] ולכך מרצה הכא לפני זריקה: **המוצא** מת מושכב כו'. בפ' בתרא דנזיר (דף סה.) דייק על ההיא משנה דהתם המוצא פרט למצוי מת פרט להרוג מושכב פרט ליושב **וקשה לריב"א** דהכא ביושב אתי שפיר טפי מבמושכב דבמושכב לא הוי כולי האי טומאת התהום אם קברוהו שם. וי"ל דמושכב נקט בשביל תרומה שהוא תופס כל רוחב הדרך ואי אפשר שלא יאהיל או יסיט אבל יושב לא דאיכא למימר שמא לא האהיל כנגדו: **ובקבר** אפי' כו'. וא"ת היכי שייכא טומאת התהום בקבר והלא נודע כשקברוהו שם. ואיכא למימר כגון שנפל בקבר ומת **והא דפי' בקונטרס** שהקבר מצרפו משום דכתיב או בקבר **אין נראה לר"י** דשמא קרא איירי בקבר מכוסה ומשום הכי נמי הקבר מצרפו משום אהל שהכיסוי מביא את הטומאה עליו: **מצאו** טמון בתבן כו'. משום דלפי מה שמצאוהו עכשיו לא היה ראוי להכיר לאחד בסוף העולם אבל במים ראוי להכיר: **נטמא** רובו שורפין אותו לפני הבירה מעצי כו'. נראה הטעם משום דלב בית דין מתנה עליהם לפי שהזקיקוהו לשורפו לפני הבירה כדי לביישו לא הטריחוהו להביא עצים משלו ויכול להנות משל הקדש וכן בציקנין התנו כמו כן (א) ולא לכל דמתוך ליקותן היו נמנעין מלשורפו ואתי לידי עבירה ודוקא בציקנין או באכסנאי כדאמרי' בגמרא דעשאוהו כציקנין אבל אדם אחר לא ואפילו למאן דלית ליה בפ"ק דשבועות (יא:) לב ב"ד מתנה עליהן ה"מ בקרבנות דקדישי קדושת הגוף אבל בקדושת דמים כולי עלמא מודו:

רב

עין משפט נר מצוה

ע א מיי' פ"ו מהל' נזירות הלכה יט:

עא ב מיי' פ"ד מהלכ' ביאת מקדש הלכ' ו:

עב ג מיי' פ"ו מהל' קרבן פסח הלכה יא ופי"ח מהל' אבות הטומאה הלכה ג:

עג ד מיי' פ"ו מהלכות נזירות הלכה יט:

עד ה מיי' פ"ד מהלכ' קרבן פסח הלכה ג ופי"ט מהלכות פסולי מוקדשין הלכה ג ז:

גליון הש"ס

תוס' ד"ה אלא לפני זריקה. יביא שאר קרבנות. לא זכיתי להבין הא שם בנטמא אח"כ בזה אינו סותר בטומאה ידוע אבל נטמא למפרע בזה ודאי סותר ובתהום אינו סותר וה' יאיר עיני:

רבינו חננאל

עושין אותן בטומאה. אינו דין שהותרה לצבור טומאת התהום וכהן המרצה בתמיד קרבן ציבור הוא וכן הוא מפורש בתלמוד ארץ ישראל. ואקשי' ומי דיינינן קל וחומר מהלכה טומאת התהום ליחיד הלכה היא וקרבן ציבור קל וחומר. והתניא אמר לו רבי עקיבא עצם כשעורה הלכה ורביעית דם קל וחומר ואין דנין קל וחומר מהלכה וזו הוא דר' עקיבא עיקרה בנזיר פ' כהן גדול ונזיר וקל וחומר דרבא מפורש בירושלמי. אלא אמר רבא גמר במועדו בגזירה שוה מפסח: היכא כתיבא טומאת התהום בנזיר אמר רבי אלעזר שנאמר וכי ימות מת עליו וגו' במחוורת עליו כלומר ידיעה ברורה. בפסח ר' יוחנן אמר שנאמר טמא לנפש או בדרך רחוקה לכם במחוורת לכם ריש לקיש אומר או בדרך רחוקה מה דרך בגלוי אף כל טומאה גלויה. ואותבינן עלייהו איזו היא טומאת התהום כל שלא הכיר בה אחד בסוף העולם הכיר בה אחד בסוף העולם אין זו טומאת התהום. קשיא לר' אלעזר דאמר וכי ימות מת עליו במחוורת עליו וכל מה שאינה מחוורת עליו אע"פ שאחרים יודעין אותו הרי היא טומאת התהום. ולרבי יוחנן דמפיק לה מלכם הרי הא ידע בה אחד טומאת התהום קרינא ביה. ולריש לקיש דמפיק לה מדרך כל שאינו גלוי לכל אדם כדרך הרי היא טומאת התהום הא מתני' דקתני אפילו ידע בה אחד בסוף העולם אין זו טומאת התהום קשיא לכלן. ונדחו כלם ואוקימנ' אלא בטומאת התהום הלכתא גמירא לה וקרא אסמכתא בעלמא: אמר מר בר רב אשי אפילו אם נודע לו שנטמא לפני זריקה הציץ מרצה: המוצא מת מושכב לרחבו של דרך לתרומה טמא לנזיר ועושה פסח טהור בד"א כשאין לו מקום לעבור אבל יש לו מקום לעבור אף לתרומה טהור שאני אומר ממקום טהור עובר בד"א שנמצא שלם אבל משובר ומפורק טהור אימור ביני שוקיי עבר.

[המשך בדף פב.]

מסורת הש"ס עם הוספות

א) שבת קלב. ע"ש. נזיר נז., ב) נזיר סג. ע"ש, ג) [עי' תוספתא זבים פרק ב ה"ה], ד) שם, ה) [נזיר שם ע"ב כל הענין תוספתא זבים פרק ב ה"ה], ו) [לעיל פ: ע"ש וש"נ], ז) לעיל מט. [ברכות מט:], ח) לעיל יט:, ט) זבחים קד: עיי"ש, י) פ: ד"ה אי ועי' השלמות, כ) נזיר מו ע"א.

הגהות הב"ח

(א) תוס' ד"ה נטמא וכו' כמו כן שנוא מתוך ליקותן כל"ל:

הגהות הגר"א

[א] רש"י ד"ה בד"א דמשובר ומפורק טהור. נ"ב מילתא דפסיקא נקט אבל באמת קאי גם (אשלם לו) [אי"ל] מקום לעבור:

תורה אור השלם

א) צַו אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם אֶת קָרְבָּנִי לַחְמִי לְאִשַּׁי רֵיחַ נִיחֹחִי תִּשְׁמְרוּ לְהַקְרִיב לִי בְּמוֹעֲדוֹ: [במדבר כח, ב]

ב) וְיַעֲשׂוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת הַפָּסַח בְּמוֹעֲדוֹ: [במדבר ט, ב]

ג) וְכִי יָמוּת מֵת עָלָיו בְּפֶתַע פִּתְאֹם וְטִמֵּא רֹאשׁ נִזְרוֹ וְגִלַּח רֹאשׁוֹ בְּיוֹם טָהֳרָתוֹ בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי יְגַלְּחֶנּוּ: [במדבר ו, ט]

ד) דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר אִישׁ אִישׁ כִּי יִהְיֶה טָמֵא לָנֶפֶשׁ אוֹ בְדֶרֶךְ רְחֹקָה לָכֶם אוֹ לְדֹרֹתֵיכֶם וְעָשָׂה פֶסַח לַייָ: [במדבר ט, י]

הגהות וציונים

א] נ"ל דצ"ל מטהרינן (רש"י, ועי' מהרש"ל). ב] "למפרע" נ"ל למחוק (רש"י וכן ליתא במקצת דפו"י). ג] בכת"י כתהום: ד] בתוס' הרשב"א ר"י דברבי אליעזר מוקי לה התם אבל לרבנן תגלחת לא מעכבא. ה] לפנינו בירושלמי חול, ועיין פי' הראב"ד לתמיד כז ע"א שביאר את גירסת קודש:

ליקוטי רש"י

והתניא. במסכת נזיר. ואין דנין ק"ו מהלכה. דלא ניתנה תורה שבעל פה לידרש בי"ג מדות [שבת קלב.]. במחוורת לו. כברורה לו כגון טומאה ידועה סותר אבל לא על טומאה שאינה ידועה לו. רשב"ל אמר בדרך. גבי עושה פסח כי יהיה טמא לנפש או בדרך רחוקה. מה דרך בגלוי אף טומאה נמי בגלוי. לאפוקי טומאת התהום דלא והוא הדין לנזיר דכל מקום נזיר ועושה פסח כי הדדי ניינהו. מיתיבי וכו' לר"א דאמר במחוורת עליו. אמאי הוי טמא והא אינה מחוורת לו [נזיר סג.].

[המשך בהשמטות]

וּמִי דַּיֵּינִינַן קַל וָחוֹמֶר מֵהֲלָכָה, שלא ניתנה מידת קל וחומר [וכן שאר 'שלש עשרה מידות שהתורה נדרשת בהן'] אלא לדרשת תורה שבכתב, ולא לתורה שבעל פה, כגון דינים שנמסרו 'הלכה למשה מסיני' (ע"פ רש"י כאן ובשבת קלב, א). שאילו דין ההיתר של טומאת התהום היה נוהג רק במצב שבו יש ספק טומאה וספק טהרה, היה ניתן לומר שהוא גילוי מילתא שנוקטים להקל בקרבן פסח ונזיר, וכך נוקטים להקל בקרבן ציבור, אבל מאחר שדין טומאת התהום נאמר גם באופן שבו הוברר לבסוף שהוא ודאי טמא, בהכרח שנתחדש בהלכה למשה מסיני דין מחודש, ואין למדים ממנו למקומות אחרים (ראש משביר בביאור דברי רש"י).

עָצָם כְּשַׂעוֹרָה הֲלָכָה, שהדין שנזיר מגלח על עצם כשעורה הוא הלכה למשה מסיני (רש"י) [אבל עיקר הדין שעצם כשעורה מטמאת בטומאת מת, הוא דבר המפורש בכתוב, שנאמר (במדבר יט, טז) 'או בעצם אדם' וגו' (רשב"א שבת קלב, א)].

יָלִיף מוֹעֲדוֹ מוֹעֲדוֹ מִפֶּסַח, שכשם שהותרה טומאת התהום בפסח ובנזיר, כך הותרה בתמיד ובשאר קרבנות ציבור (מאירי, וראה לעיל עז, א שגם בשאר קרבנות ציבור נאמר לשון 'מועד'). שאף שאין דורשים שלש עשרה מידות בהלכה למשה מסיני, כיון שכבר ניתנה גזירה שוה זו לדרשת הכתובים [לדחיית טומאה ושבת (ראה לעיל סו, א)], ממילא ניתן לדרוש בה גם להלכה למשה מסיני (צל"ח).

אֶלָּא טוּמְאַת הַתְּהוֹם הֲלָכְתָא גְּמִירִי לָהּ, ומעתה מובן מה שמצינו פרטי דינים שונים בדין טומאת התהום שלא מצינו להם מקור מהכתובים שהביאו האמוראים, משום שכך ניתנה ההלכה [וכגון שיש חילוק מתי נודעה טומאת התהום, ומה היה מצבו של הנזיר] (ראה רא"ש נזיר סג, א).

אֲפִילּוּ נוֹדַע לוֹ לְפָנֶיו זְרִיקָה מְרַצָּה, שבקרבן פסח [ובשאר קרבנות ציבור], אף שנודעה טומאת התהום של הבעלים בין שחיטה לזריקה, זורקים את הדם לכתחילה. אבל אם נודעה הטומאה קודם שחיטה, אין שוחטים (רש"י ד"ה שאין ותוס' ד"ה וטמא), שההיתר של טומאת התהום הוא רק בדיעבד, ואין לשחוט לכתחילה לאחר שנודעה הטומאה, אך לאחר שכבר נשחט הקרבן ואין לו תקנה, הרי זה נחשב כדיעבד ולכן זורקים את דמו אפילו לכתחילה (חזו"א או"ח קכד לדף זה).

ובאופן שנטמא הכהן, בהכרח מדובר שהקרבן נשחט בטומאה, ולכן הקרבן כשר כיון שאין תקנה אחרת [שאילו במקרה שנודעה טומאת התהום של הכהן לפני הזריקה, אין לו היתר לזרוק בטומאה, שהרי יש לו תקנה בזריקה על ידי כהן טהור] (חזו"א שם).

וכן לענין טומאת התהום בנזיר, אף שנודעה טומאת התהום בין שחיטה לזריקה, זורקים את הדם לכתחילה, והיינו לדעת חכמים הסוברים שאין צורך בתגלחת הנזיר בשביל סיום תקופת הנזירות, אך לדעת רבי אליעזר שהתגלחת מעכבת, לא נאמר ההיתר של טומאת התהום אלא כשנודעה הטומאה לאחר התגלחת [הנעשית לאחר זריקת הדם] (ראה תוס' ד"ה אלא, ע"פ גמ' נזיר סג, א).

ויש שכתבו, שההיתר של טומאת התהום נאמר גם כשנודע קודם שחיטה [ולשון הגמ' נודע 'לפני זריקה' אינו בדוקא (ליקוטי הלכות בזבח תודה)], אך דוקא באופן שלא הוברר בודאי שאכן נטמא בטומאת התהום (רמב"ם קרבן פסח ו, יא), שאילו באופן שהוברר בודאי שנטמא בטומאת התהום, אפילו אם נשחט הקרבן אין זורקים את הדם, שיסוד ההלכה של טומאת התהום הוא שהטומאה מותרת כל זמן שלא נודעה הטומאה בודאי, ולכן למעשה יש שני דינים בדבר, שכל זמן לא הוברר בודאי, שוחטים אפילו לכתחילה, וכשהוברר בודאי, אפילו לזרוק את הדם אין זורקים (חי' רבינו חיים הלוי ביאת מקדש ד, ו ד"ה ואשר. וראה עוד שם, שבנטמא הכהן הדין שונה).

הַמּוֹצֵא מֵת מוּשְׁכָּב, וכל שכן המוצא מת כשהוא יושב, שהרי כשהוא מושכב יתכן שאדם קבר אותו שם, וכיון שהכיר בו הקובר, אין זו טומאת התהום (תוס' ד"ה המוצא). ויש מפרש, שדוקא כשמצאו מושכב, שאילו מצאו כשהוא יושב, מסתבר יותר שהושיבו אדם, וכיון שהכיר בו אין זו טומאת התהום (מאירי נזיר סג, ב).

שֶׁמָּא בֵּין הַפְּרָקִים עָבַר, ואפילו באופן שאילו היה הולך ישר בדרכו, היה בודאי נטמא, כגון שבתחילת הדרך המת מוטל בכל הצד הימני, ובהמשך הדרך הוא מוטל בכל הצד השמאלי, תולים להקל שיתכן שבתחילה הלך בשמאל הדרך, ובהמשך הלך בימין הדרך ולא נטמא (רא"ש נזיר סג, ב).

וּבַקֶּבֶר, שיתכן שהוא נפל בקבר ומת שם, שאילו קברוהו שם, הרי הכירו בו הקוברים ואין זו טומאת התהום (תוס' ד"ה ובקבר). ויש מפרשים, שדין הקבר המוזכר כאן נאמר רק ביחס לתרומה, ולא לענין טומאת התהום בנזיר ובפסח [שמן הסתם, המושכב בקבר נקבר שם על ידי אדם לאחר מותו, ואין זו טומאת התהום] (שפת אמת, ע"פ משמעות הרמב"ם).

מִפְּנֵי שֶׁהַקֶּבֶר מְצָרְפוֹ, ש'קבר סתום' שיש בו שיעור אהל של טפח על טפח, ואין בו פתח יציאה או חלון, ויש בו כזית מהמת או יותר, מטמא כולו בטומאת אהל, ואפילו בצדדיו במקום שאין שם חלקים מגופו של המת (ע"פ רש"י ורש"ש, ורמב"ם טומאת מת פ"ז, וראה ברמב"ם ובראב"ד שם פרטים נוספים), שטומאת המת מתפשטת בכל הקבר ועולה עד לרקיע (תוס' ב"ב ק, ב ד"ה ורומן). ויש מפרשים, שהקבר מצרף גם כשהוא פתוח (ראה תוס' ד"ה ובקבר, ע"פ מהרש"א והגהות רא"מ הורביץ).

מְצָאוֹ טָמוּן בְּתֵבֶן בְּעָפָר וּבִצְרוֹרוֹת חֲרֵי זֶה טוּמְאַת הַתְּהוֹם, שמא התבן או העפר והצרורות נפלו עליו ולא הכירו בו בני אדם מעולם (רש"י), שנכלל כך בהלכה למשה מסיני, שאף שידוע שיש כאן ספק טומאה, מכל מקום כל שלא הוברר שיש טומאה ידועה, הרי הוא טהור כטומאת התהום. עוד יש לפרש, שדין ספק טומאת התהום נדון לפי כללי ספקות טומאה, ומדובר כאן ברשות הרבים, ולכן ספק טהור, אך ברשות היחיד יהיה טמא (רש"ש).

בְּמִים בַּאֲפֵילָה בִּנְקִיקֵי הַסְּלָעִים אֵין זֶה טוּמְאַת הַתְּהוֹם, שאין זו טומאה מכוסה, שניתן להציץ לשם ולראותו (רש"י), שהמונח במקום שניתן לראותו משם, אינו נחשב לטומאת התהום (תוס' ד"ה מצאו). ויש מפרשים, שאין זו טומאת התהום משום שיתכן שמישהו הציץ לשם וראהו (מפרש המיוחס לרש"י נזיר סג, ב).

וְלֹא אָמְרוּ טוּמְאַת הַתְּהוֹם אֶלָּא לְמֵת בִּלְבַד ולא לטומאת שרץ או זיבה (כמבואר בגמ' לעיל). ויש מפרשים, למת בלבד ולא להרוג, שהרי הכיר בו זה שהרגו (רבנו חננאל; רמב"ם נזירות ו, יח), ובאופן שניכר שהרגו אדם ולא חיה, ושהכהו הכאה שיש בה כדי להמית מיד, ובודאי ראהו מיד שנפל ומת (רדב"ז שם), והטעם שהגמ' לעיל לא פירשה כך את דברי הברייתא [אלא ביארה שלא אמרו אלא למת בלבד, ולא לשרץ או לזיבה], היינו לפי ההוה אמינא שדין

המשך במילואים עמ' 129

בָּאוּ לְשׁוֹרְפוֹ בְּחַצְרוֹתֵיהֶן וּמַעֲצֵי הַמַּעֲרָכָה אֵין שׁוֹמְעִין לָהֶן וְכוּ' דִּילְמָא פָּיְישָׁן מִינַּיְיהוּ וְאָתוּ בְּהוּ לִידֵי תַּקָּלָה, וטעם זה אינו נצרך בנטמא רובו, שבאופן זה צריך לשורפו לפני הבירה דוקא, כדי לביישו [כמבואר בגמ' לעיל (פא, ב)], ואף בנטמא מיעוטו אין צריך לטעם זה, שבאופן זה אסור מעיקר הדין לשורפו מעצי המערכה, משום מעילה [שבשריפה בחצרות לא שייך הטעם שלב בית דין מתנה על העצים מפני הטירחה (ראה ביאורנו לעיל שם ד"ה נטמא)], אלא טעם זה נצרך לציקנין, שכיון שמותר להם לשרוף לפני הבירה מעצי המערכה הואיל ולב בית דין מתנה עליהם (תוס' שם), היה מקום לומר שגם כששורפים בחצרותיהם לב בית דין מתנה עליהם, כדי שלא ימנעו מלשרוף ויבואו לידי עבירה (מהרש"א; צל"ח. אמנם ראה מאירי לעיל שם, שכתב טעם זה של תקלה גם בנטמא מיעוטו).

רָבָא אָמַר מִפְּנֵי הַחֶשֶׁד. ■ וכן הלכה (רמב"ם קרבן פסח ד, ג).

רֹאשׁ הַמַּעֲמָד - ראש אנשי המעמד שבאותו שבוע (פיה"מ לרמב"ם תמיד ה, ו; מפרש שם לג, א, [וראה תענית כו, א לביאור ענין המעמדות]. אולם ראה רש"ש כאן, שמלשון רש"י ['ראש המעמד הממונה על כך'] נראה שלא פירש כך). **הָיָה מַעֲמִיד אֶת הַטְּמֵאִין** - כהנים שנטמאו בלילה ולא היו ראויים לעבוד באותו יום, משום שצריכים הערב שמש (ראה רש"י ד"ה כדי). ויש שפירשו, שהכוונה למצורעים שנתרפאו שצריכים שיזרק עליהם דם האשם (רמב"ם בפיה"מ שם; מפרש שם), ואסורים בעבודה כיון שהם מחוסרי כפרה (ראה רמב"ם תמידין ומוספין ו, ה).

אָמַר רַב יוֹסֵף כְּדֵי לְבַיְּישָׁן, על שלא נזהרו מלהיטמא בלילה אף שהעבודה של מחר מוטלת עליהם (רש"י). ולמפרשים שהכוונה למחוסרי כפרה, מעמידם שם כדי לביישם על עונותיהם שגרמו להם שלא יוכלו להיכנס לעבודה (עמק הנצי"ב על הספרי נשא פיסקא ט), או כדי לביישם על שהתעצבו מלהקריב את קרבנותיהם (עולת תמיד [לבעל ערוגת הבושם] תמיד לג, א).

רָבָא אָמַר מִפְּנֵי הַחֶשֶׁד - כדי שלא יחשדום שמפני מלאכתם הם נמנעים מלבוא לעבודת המקדש (רש"י). וכן למפרשים שהכוונה למחוסרי כפרה, יש לפרש שהעמידם שם כדי שלא יחשדו בהם שאינם נכנסים לעבוד מיד [עד הקרבת קרבנותיהם] מפני מלאכתם (עמק הנצי"ב על הספרי נשא פיסקא ט, ע"פ כסף משנה תמידין ומוספין ו, ה), או כדי שידעו שעדיין לא הביאו את קרבנותיהם ולכן אינם נכנסים לעבוד, ולא יחשדום שאינם נכנסים משום שמקום המקדש אינו נכבד בעיניהם (תוס' יו"ט תמיד ה, ו, ע"פ רמב"ם שם).

אִיכָּא בֵּינַיְיהוּ מְפַנְּקִי, אִי נַמִּי דְּקָא גָּדֵיל שִׁישׁוּרָא - הנפקא מינה בין רב יוסף לרבא היא בבני אדם מפונקים, שהכל יודעים שאינם עוסקים במלאכה, ולא יחשדו בהם שנמנעים מלעבוד בבית המקדש מחמת מלאכתם, וכן בבני אדם שעוסקים במלאכת הפשלת חבלים, ששכרה מועט, ולא יחשדו בהם שנמנעים מלעבוד בבית המקדש מחמת מלאכתם, שלדעת רבא אין צריך להעמידם שם, אבל לדעת רב יוסף שמעמידים אותם כדי לביישם, צריך להעמידם (רש"י). ויש שפירש להיפך, שבני אדם מפונקים או המפשילים חבלים, אין להם בושה, אבל שייך בהם חשד, והיינו, ש'מפנקי' הם בני אדם מעונגים ביותר, ומפני ששקועים בתענוגות, אינם מתביישים בכך שלא נזהרו מלבוא לידי טומאה [או בשאר הדברים המבוארים לעיל (ראה לעיל ד"ה אמר)], אבל חשד שייך בהם, וכן המפשילים חבלים הם בני אדם פחותים שעוסקים במלאכה פחותה, ואין להם בושה, אבל חשד שייך בהם (לחם משנה תמידין ומוספין ו, ה, בדעת הרמב"ם שם). ■ להלכה, טעם העמדת הטמאים בשער המזרח הוא מפני החשד (רמב"ם שם).

מְשָׁנָה. הַפֶּסַח שֶׁיָּצָא מחוץ לחומת ירושלים (רע"ב ז, ט, ותוס' יו"ט שם בדעתו; רמב"ם קרבן פסח ד, ג). ויש שפירש, שיצא מהבית שנאכל בו (פיה"מ לרמב"ם ז, ט. וראה תוס' יו"ט שם שהקשה, שמכך שטעון שריפה מוכח שמדובר בערב פסח, שהרי אין שורפים קדשים ביום טוב, ובערב פסח אין הפסח נאסר ביציאה מהבית, וראה בזה בחי' הגרי"ז [בתוך חי' גר"ח הלוי סטנסיל מהדו' מישור עמ' סו], בחזון נחום א, קלג, ובדבר שמואל).

יִשָּׂרֵף מִיָּד בערב הפסח, ואין צריך להשהותו עד בוקר ט"ז בניסן כדי שתעובר צורתו (רש"י), ויש להקדים לשורפו מדין 'זריזין מקדימין למצוות', אבל מדין 'נותר' אין חיוב לשורפו מיד, ש'נותר' עניינו שלא יותיר אלא יאכל, ובקרבן פסול שאינו ראוי לאדם ולמזבח, אין מקום לאיסור זה (מנחת חינוך מצוה קמב אות ג). ויש שסובר, שיש לשורפו מיד בערב הפסח ואסור להשהותו עד יום ט"ז, כדי שלא יעבור עליו באיסור 'נותר', [ודין זה הוא דוקא בקרבן פסול, אבל קרבן כשר אינו רשאי לשורפו עד שנעשה 'נותר', וכשנעשה 'נותר', עובר עליו ב'בל תותירו', ושוב אינו עובר עליו בכל רגע ורגע] (צל"ח לעיל כח, א. וראה אחיעזר ב כו, ה, שהוכיח כדבריו מתוס' ד"ה בשלמא).

תְּעוּבַר צוּרָתוֹ - ישהה את הבשר לילה אחד (רש"י), עד שתעבור ממנו צורת ומראית בשר ויפסל בלינה (רש"י לעיל לד, א ד"ה ותעובר, ומנחות ה, א ד"ה תעובר). והיינו, ש'עיבור צורה' עניינו שיפסל בלינה ויעשה 'נותר', אלא שבלא שעברה ממנו צורת בשר, אין הבשר נעשה 'נותר' (מקדש דוד קדשים יז, ד). ויש שצידדו, ש'עיבור צורה' אינו מטעם 'נותר', אלא הוא דין בפני עצמו, שהקרבן טעון לינת לילה אחד [ואף בקרבן שלמים שנעשה 'נותר' רק לאחר לינת שני לילות, די בלינת לילה אחד מתוך שני הלילות כדי שיחשב 'עיבור צורה'] (תוס' לעיל טו, א ד"ה ולד טומאה דרבנן). ויש שסוברים, ש'עיבור צורה' צריך להשהות את הבשר עד שיסריח ויתעפש וישתנה צבעו וצורתו מתואר בשר (רבנו חננאל לעיל לד, ב; פיה"מ לרמב"ם ז, ט. ובכתבי קהלות יעקב החדשים פסחים, ק ביאר, שהבשר אינו נפסל משום 'נותר' לאחר לילה אחד, משום שבקרבן פסול שטעון עיבור צורה אין פסול 'נותר'. וראה ביאורנו לעיל ד"ה ישרף).

רַבִּי יוֹחָנָן בֶּן בְּרוֹקָה אוֹמֵר אַף זֶה יִשָּׂרֵף מִיָּד. ■ ולהלכה, טעון עיבור צורה [כתנא קמא] (רמב"ם קרבן פסח ד, ג).

גְּמָרָא. שֶׁמָּא נִכְנַס דָּמָהּ לִפְנֵי וְלִפְנִים - לשון 'לפני ולפנים' [דהיינו קודש הקדשים] לאו דוקא, שהרי חטאת חיצונה נפסלת מיד כשנכנס דמה 'לפנים' [דהיינו ההיכל] (ע"פ רש"ש).

עין משפט נר מצוה

עה א מיי' פי"ט מהל' פסולי מוקדשין הלכה ח:

עו ב ג ד מיי' פ"ד מהל' ק"פ הלכ' ג:

עז ה ו מיי' פ"ז מהל' תמידין הלכה ה:

עח ז מיי' פ"ד מהלכות קרבן פסח הלכה ג ופרק יט מהלכות פסולי מוקדשין הלכה ג:

מסורת הש"ס עם הוספות

א) [תוספתא פרק ג ה"י], ב) [תענית טו: לא. כתובות נד.], ג) תמיד דף נג., ד) זבחים דף קא., ה) עיין לקמן צב. תוד"ה טבו"י ביתר ביאור, ו) עי' תוס' לעיל דף טו. ד"ה ולד שנסתפקו בזה, ז) ברייתא בעמוד ב, ח) פג., ט) בעמוד ב, י) שמיני פרק ב ה"ד, כ) [ועיין תוספות זבחים פב: ד"ה כיון].

הגהות הב"ח

(א) רש"י ד"ה שמא וכו' שנשרפתם וא"ל פנימה היתה: (ב) תוס' ד"ה בשלמא וכו' אע"ג דכתיב תשרף אלמא נתשרף לא משמע וכו' דהסוה תשרף:

הגהות וציונים

א] ס"א והוא הדין (גליון) עיין תוס' ומהרש"ל: ב] "הא דתניא" ליתא בכת"י: ג] צ"ל התם ע"כ לא בעי מנלן (כת"י ודפו"י):

תורה אור השלם

א) וְהַבָּשָׂר אֲשֶׁר יִגַּע בְּכָל טָמֵא לֹא יֵאָכֵל בָּאֵשׁ יִשָּׂרֵף וְהַבָּשָׂר כָּל טָהוֹר יֹאכַל בָּשָׂר: [ויקרא ז, יט]

ב) מַדּוּעַ לֹא אֲכַלְתֶּם אֶת הַחַטָּאת בִּמְקוֹם הַקֹּדֶשׁ כִּי קֹדֶשׁ קָדָשִׁים הִוא וְאֹתָהּ נָתַן לָכֶם לָשֵׂאת אֶת עֲוֹן הָעֵדָה לְכַפֵּר עֲלֵיהֶם לִפְנֵי יְיָ: הֵן לֹא הוּבָא אֶת דָּמָהּ אֶל הַקֹּדֶשׁ פְּנִימָה אָכוֹל תֹּאכְלוּ אֹתָהּ בַּקֹּדֶשׁ כַּאֲשֶׁר צִוֵּיתִי: [ויקרא י, יז-יח]

ג) וְכָל חַטָּאת אֲשֶׁר יוּבָא מִדָּמָהּ אֶל אֹהֶל מוֹעֵד לְכַפֵּר בַּקֹּדֶשׁ לֹא תֵאָכֵל בָּאֵשׁ תִּשָּׂרֵף: [ויקרא ו, כג]

רבינו חננאל

[שייך לדף פא:]

ובקבר אפילו משובר ומפורק טמא שהקבר מצרפו בד"א במהלך ברגליו כו'. נמצאו טמונין בתבן בעפר ובצרורות הרי זו טומאת התהום במים ובאפלה ובנקיקי הסלעים אין זו טומאת התהום. ולא אמרו טומאת התהום אלא בנמת בלבד לאפוקי הרוג שהרי הכיר בו מי שהרגו: ירוש' בסוף הפ' (הלכה יב) ר' יוחנן בר מזיה בשם ר' פנחס ממה דנן חמי רבנן שלוחין סנדליהון תחות' אגף של הר הבית. תאני ר' יהודה מחילות שתחת היכל קודש אמר ריש לקיש ומתני' אמרה כן ומדורה היתה שם ובית כסא של כבוד היה שם וכו' אמר ר' וכי צואה טמאה היא אלא נקיות ויי דא אמ' יוצא ההולך לו במסיבה ההולכת תחת הבירה כו': כדי לביישן מפני שפשעו ונטמאו. נטמא מיעוטו והנותר שורפין אותו בחצרותיהן כו'. איני ששורפין אותו בחצרותיהן והתנן בסוף פרק ואלו עוברין בפסח על בשר הקדש שיצא ונפסל

[ע"כ שייך לדף פא:]

חוזר ושורפו לפני הבירה. ושנינן לא קשיא הא באכסנאי שאין לו חצר. משנתנו בבעל הבית. ואכסנאי זה אע"פ שלא החזיק בדרך עשאוהו כציקנין ששורפין אותו לפני הבירה בשביל ליהנות מעצי המערכה: ת"ר באו לשרפו בחצרותיהן מעצי המערכה אין שומעין להם חיישי דלמא פיישי מינייהו ומדליק תחת תבשילו ואתי ביה לידי תקלה מעצי עצמן. לפני הבירה אין שומעין להם שלא לבייש מי שאין לו. אי נמי שמא ישארו לו ויקחם ויחשדוהו הרואים כי עצי הקדש לקח. ואם הם קני וחריותא כגון קוצים וחריות שאין ראוין למערכה כדתנן בתמיד באלו היו רגילין במורביות של תאנה ושל אגוז ושל עץ שמן מונעין אותו שלא לבייש את מי שאין לו: תנן התם בתמיד בסוף פ"ה ראש המעמד היה מעמיד את הטמאים בשערי מזרח רב יוסף אמר כדי לביישן רבא אמר מפני החשד שלא יחשדום כי לעבוד עבודה נכנסו והם טמאים. פי' מפונק לאו בר עבודה הוא הלכך יכנס שאין שם חשד ואי גדיל שישורא אין שם ביוש שהרואה אומר במלאכתו הוא מתעסק: מתני' הפסח שנטמא או שיצא ישרף

חוזר ושורפו כו'. אלמא מיעוטו שנפסל מעצי המערכה נמי שרפינן: כאן באכסנאי. שאין לו עצים, שורפו מעצי המערכה, ומתניתין בבעל הבית: שהחזיק בדרך. לא הטריחוהו לחזור על עצים, כדקתני וכן מי שיצא, אלמא בהחזיק בדרך עסקינן: רב זביד. כרב חמא מוקים לה, ואדרב פפא פליג, ויהיב טעמא למילתיה דרב חמא דכיון דלית ליה עצים שם עשאוהו כציקנין. והחזיק בדרך דקתני מתני', לאשמועינן חזרה נקט לה ולא משום עצים, דהוא הדין ללא החזיק: באו לשורפו כו'. כדמפרש טעמא: לידי תקלה. ליהנות מהן הנאה אחרת. והנאה זו אין בו מעילה, דתנאי ב"ד הוא, ועל מנת כן מקדישין אותו: משום חשד. שלאחר שריפתן מחזירין מותר העצים לתוך ביתן, והרואה חושדן בגונבי עצי המערכה ונהנין מהן: קני וחריות'. קנים וחריות של דקל, הכל יודעים שאינם מעצי המערכה, לפי שקלים הם ונשרפין מהר ואין אש המערכה מתקיימ' בהן, ומשום חשד ליכא, אבל משום בושת איכא: תנן התם. במסכת תמיד: ראש המעמד. הממונה על כך, מעמיד את הטמאים של בית אב בכל בקר בשער המזרחי, כניסת כל אדם להר הבית: כדי לביישן. שלא נזהרו מלטמא, והרי העבודה של מחר היתה מוטלת עליהן, והיה להן ליזהר: משום חשד. שלא יחשדום שמפני מלאכתן הן נחלין מלבוא לעבוד עבודה, ומעמידן שם כדי שיראו אותם בני אדם ויודעין שמחמת טומאה הם חדלין. ואיידי דאיירי לעיל בהך פלוגתא דמפני החשד, נקט לה להא: מפנקי. הכל יודעין שבטילים הן מן המלאכה ואין מניחין עבודה מפני מלאכתן, דהני משום חשד ליכא ואין צריך להעמידם שם, ולמאן דאמר כדי לביישן צריך: אי נמי דקגדיל שישורא. מפשילי חבלים, שהיא אומנות קלה ושכרה מעט, ואין בני אדם חשודין שיחדלו מלבוא לעבודה מפני ביטול מלאכה זו: מתני' הפסח שנטמא או שיצא ישרף מיד. בארבעה עשר, ואין צריך להשהותו עד הבוקר של ששה עשר שתעובר צורתו, דהיינו לילה אחד, ומיהו בי"ט לא מצי שריף ליה, כדיליף לקמן (דף פג.) דאין שורפין קדשים בי"ט: נטמאו הבעלים או שמתו. דאין פסולו בגופו, אלא מחמת דבר אחר, שאין לו אוכלין: גמ' בשלמא נטמא. טעון שריפה: דכתיב והבשר וגו'. וגבי קדשים קלים כתיב: שמא נכנס דמה. אל הקודש לכפר בהיכל ונפסלה, כדכתיב (ויקרא ו כג) [ג] וכל חטאת אשר יובא מדמה וגו', א"כ הוא יפה עשיתם שרפתם: שמא חוץ למחיצתה. חוץ לעזרה יצאת, ומקרא יתירא דרשי לה, דלא איצטריך פנימה, אלא הכי בעא מינייהו ברישא, שמא יצאתה ולא היתה פנימה, ואם כן הוא יפה עשיתם שרפתם, (א) פנימה היתה ולא יצאת, הא למדנו שאם יצאת היה לו לשורפה: נטמא. א) והבשר אשר יגע וגו' גבי שלמים כתיב, וכ"ש קדשי קדשים דחמירי: אלא יוצא. בחטאת אשכחן, וקדשים קלים מנלן, דמצריך ליה תנא דמתניתין שריפה ליוצא דפסח: לן דמה. של בהמת קרבן, דאמרינן בזבחים (דף ט.) מנין לדם שנפסל בשקיעת החמה, שנאמר ביום הקריבו את זבחו, ביום שאתה זובח אתה מקריב כו':

רב זביד אמר לעולם כדאמר מעיקרא. פי' בקונטרס דרב זביד לא פליג אדרב חמא בר עוקבא ואינו אלא מפרש טעמו. וקשה לריב"א דלא מצינו בשום מקום שיאמר לעולם כו' כדי לפרש. ונראה לו דרב חמא בר עוקבא ורב פפא לא פליגי דרב חמא בר עוקבא מוקי כאן באכסנאי כאן בבעה"ב ואידי ואידי בהחזיק בדרך אבל בלא החזיק אפי' אכסנאי הוי כבעה"ב אלא דלא איירי בה ורב פפא מוקי אידי ואידי באכסנאי ולא פליג אדרב חמא בר עוקבא ורב זביד פליג אתרווייהו וקסבר אכסנאי שלא החזיק עשאוהו כציקנין. אי נמי רב פפא ורב זביד פליגי אליבא דרב חמא בר עוקבא רב פפא סבר דרב חמא בר עוקבא איירי בהחזיק אבל בלא החזיק הוי אכסנאי כבעל הבית ורב זביד סבר דאכסנאי אפי' לא החזיק עשאוהו כציקנין ודוקא נקט רב חמא בר עוקבא בעל הבית: היה מעמיד את הטמאים בשער המזרח. אפילו בטומאת קריין מיירי ונראה לר"י דהאי שער המזרח היינו שער עזרת נשים ואע"ג דאמרינן בפ"ק דיבמות (ז:) ובכמה דוכתי דטבול יום אינו נכנס במחנה לויה לא בכל מחנה לויה קאמר אלא מעזרת נשים ולפנים דהכי מוכח במסכת כלים (פ"א מ"ח) דקתני התם עזרת נשים מקודשת ממנה שאין טבולי יום נכנסין לשם [ה]: בשלמא נטמא דכתיב והבשר. אין לפרש דאמיד דקתני במתניתין קאי דכיון דכתיב בקרא ישרף אית לן למימר דהיינו מיד בלא עיבור צורה דאי בעיבור לישתוק קרא מיניה ואנא ידענא דישרף דהוה ליה נותר [ו] מדאמרינן לקמן (פג.) ורבה מוסיף אף ר"י הגלילי דתניא כו' אבל לרבנן דילפי מכל חטאת אשר יובא מדמה וגו' בעי עיבור צורה אע"ג דכתיב (ב) ישרף אלמא מישרף לא משמע מיד. מיהו יש לדחות דההוא ישרף מוקמינן לשריפת' בקודש ואינו מיותר. אך יש להביא ראיה מדקאמר בסמוך לן דמה נשפך דמה או שיצא חוץ לקלעים מנלן והתם [ג] לא בעי בע"כ מנלן שהם מיד בשריפה דהתנן [ז] בדם ובבעלים תעובר צורתו אלא מנלן בשריפה קאמר ושריפה דמיד מסברא נפקא לן ולא מקרא. וא"ת ואמאי צריך קרא בפסול הדם דכיון דצריך עיבור צורה פשיטא דישרף משום נותר. ואור"י דאיצטריך דלא ליעבד ליה קבורה קודם שיהיה נותר אי נמי הוה אמינא אפי' כשיהיה נותר לא ישרף דנותר שהיה ראוי לאכילה קודם שניתותר דוקא ישרף כדמשמע לא תותירו אלא תאכלוהו. אבל קשה דהיכי יליף יוצא בשריפה מחטאת דאהרן דהא ע"כ לא הודה להן משה על השריפה דחטאת שנכנס דמה לפנים דפסולו בדם בעי עיבור צורה והם שרפוה מיד אלא ה"ק להו הא אם הובא יפה עשו שלא אכלוהו דהכי כתיב רישיה דקרא מדוע לא אכלתם. ומיהו נראה לרשב"א דמצינו למימר דאמיד בעי מנא לן וכולה שמעתין מסקא אליבא דר' יוחנן דסבירא ליה לקמן [ח] דפסול הדם הוי פסולו בגופו דחשיב דם ובשר חדא מילתא ובפסול בעלים דוקא קתני מתניתין דבעי עיבור צורה ושפיר מייתי השתא מחטאת דאהרן דמשה הודה להן אם נכנס דמה לפנים שפיר עבוד דשרפוה ולן דמה נמי קבעי מנלן דמיד. אך קשה על זה כיון דמסברא לא הוה אמרינן דישרף מיד אלא בעיבור צורה אי לאו דמסיק דהלכתא גמירי לה מאי קאמר ולרבה בר אבוה [ט] דאפי' פיגול בעי עיבור צורה מנלן לימא דלא גמירי הלכתא ומה צריך גזירה שוה אלא ודאי דפסולו בגופו ישרף מיד סברא הוא ודם ובבעלים דבעי עיבור צורה נמי סברא: בקודש היתה. רש"י פירש דדריש [ב] מפנימה וכן ר"ח. ולר"י נראה דדריש [ב] מאכל תאכלו אותה בקודש. ובתורת כהנים [י] דריש [ב] מבמקום הקדש [כ]: בשלמא נטמא גלי רחמנא בקדשים קלים והוא הדין בקדשי קדשים. וא"ת והא בהדיא בהאי קרא כתיבי קדשים ומאי קאמר והוא הדין כדדרשינן בכל שעה (לעיל כד:) [א] והבשר לרבות עצים ולבונה. ויש לומר דאי לאו הוא הדין הוה אמינא דאתא לרבות קדשים קלים דלא בעו הכשר ולא קדשי קדשים:

חוזר ושורפו לפני הבירה מעצי המערכה אמר רב חמא בר עוקבא לא קשיא כאן [א] באכסנאי כאן בבעל הבית רב פפא אמר הא והא באכסנאי כאן שהחזיק בדרך כאן שלא החזיק בדרך רב זביד אמר לעולם כדאמר מעיקרא כאן באכסנאי כאן בבעל הבית ואף ע"ג דלא החזיק בדרך אכסנאי כיון דלית ליה עשאוהו כציקנין דתנן הציקנין שורפין אותו לפני הבירה בשביל ליהנות מעצי המערכה. ת"ר [ה] באו לשורפו בחצרותיהן ומעצי המערכה אין שומעין להן לפני הבירה ומעצי עצמן אין שומעין להן בשלמא מעצי המערכה בחצרותיהן אין שומעין להן [ב] דילמא פיישן מינייהו ואתו בהו לידי תקלה אלא לפני הבירה מעצי עצמן מ"ט לא רב יוסף אמר [ג] שלא לבייש את מי שאין לו רבא אמר [ג] מפני החשד מאי בינייהו איכא בינייהו [ד] דאייתי קני וחריותא דלא חזי למערכה. [ו] תנן התם [ה] ראש המעמד היה מעמיד את הטמאין על שער המזרח מ"ט אמר רב יוסף כדי לביישן רבא אמר [ו] מפני החשד מאי בינייהו איכא בינייהו מפנקי אי נמי דקא גדיל שישורא: מתני' [ז] הפסח שיצא או שנטמא ישרף מיד נטמאו הבעלים או שמתו תעובר צורתו וישרף בששה עשר ר' יוחנן בן ברוקה אומר אף זה ישרף מיד לפי שאין לו אוכלין: גמ' בשלמא טמא כתיב [א] והבשר אשר יגע בכל טמא לא יאכל באש ישרף אלא יוצא מנלן דכתיב [ב] הן לא הובא את דמה אל הקדש פנימה [ד] אמר לו משה לאהרן מדוע לא אכלתם את החטאת שמא נכנס דמה לפני ולפנים אמר לו לאו אמר לו שמא חוץ למחיצתה יצתה אמר לו לאו בקודש היתה אמר לו אי בקודש היתה והן לא הובא את דמה אל הקדש פנימה מדוע לא אכלתם אותה מכלל דאי נפקא אי נמי עייל דמה לפנים בת שריפה היא. בשלמא נטמא גלי רחמנא בקדשים קלים כ"ש [ה] בקדשי קדשים אלא יוצא אשכחן קדשי הקדשים קדשים קלים מנלן ותו הא דתניא [ז] לן דמה נשפך

ליקוטי רש"י

חוזר ושורפו כו'. כלאמרן בכל שעה (לעיל כד.) בשר הקדש שנפסל תשרף במקום הפסולו שורפו [לעיל מט.] לפני הבירה. והיינו חוץ לעזרה [לעיל כד.]. מקום בהר הבית שם בית הדשן גדול ששורפין פסולי קדשים קלים כדאמרינן בזבחים בפרק טבול יום (דף קד:) [ברכות מט ע"ב]. תעובר צורתו. ימתינו לו עד שתעובר ממנו צורת בשר דכיון דאין פסולו אמור לא שרפינן קדשים בבזיון ועיבור צורה הוא פסול לינה דהוה ליה פסולו בגופו [לעיל עג:]. שמא נכנס דמה לפני ולפנים. ממשמעותו אתה למד שכך אמר להם מתחילה מדקאמר הן לא הובא וגו' פנימה [זבחים קא ע"א].

מיד כו'. יוצא מנא לן דכתיב הן לא הובא את דמה אל הקדש מכלל שאם נכנס דמה לקדש בת שרפה היא כדכתיב (ויקרא ו) וכל חטאת אשר יובא מדמה אל אהל מועד לכפר בקדש לא תאכל באש תשרף פנימה כלומר פנימה היתה ולא יצאת חוץ למחיצת הקדש אכול תאכלו אותו מכלל שאלו יצאת טוב עשיתם ששרפתם אותה ש"מ בשר היוצא חוץ למחיצתו בן שרפה הוא. בשלמא נטמא גלי רחמנא בשלמים שהם קדשים קלים והבשר אשר יגע בכל טמא לא יאכל באש ישרף והוא הדין לקדשי קדשים. אלא יוצא אשכחן בחטאת שהיא קדשי קדשים כי היא בשרפה קדשים קלים מנא לן. ותוב לן

ונגמר

נשפך דמה יצא דמה חוץ לקלעים דקיימא לן בשריפה מנלן נפקא לן מדר"ש דתניא [א] ר"ש אומר (א) בקדש באש תשרף לימד על חטאת ששריפתה בקודש אין לי אלא זו בלבד שאר פסולי קדשי קדשים ואימורי קדשים קלים מנין ת"ל (ג) וכל בקדש באש תשרף אשכחן קדשי קדשים קדשים קלים מנלן אלא [ב] כל פסולו בקדש [א] בשריפה לא שנא קדשים קלים ולא שנא קדשי קדשים גמרא גמירי לה וחטאת דאהרן (ג) משום מעשה שהיה כך היה. ולתנא דבי רבה בר אבוה (ד) דאמר אפילו פיגול טעון עיבור צורה מנא לן יליף (ב) עון (ג) עון מנותר ונילף עון (ד) עון מחטאת דאהרן אמר לך חטאת דאהרן כי האי גוונא נמי עיבור צורה לדורות בעיא והתם הוראת שעה היתה. השתא דאמרינן כל פסולי דקדש בשריפה לא שנא דקדשי קדשים ולא שנא קדשים קלים גמרא גמירי לה בקדש באש תשרף למה לי ההוא מבעי ליה ששריפתה בקדש (ה) והבשר אשר יגע בכל טמא לא יאכל באש ישרף למה לי ההוא לגופיה איצטריך סד"א כל פסולי דקדש כגון לן דמה ונשפך דמה ויצא דמה ונשחטה בלילה דבשריפה דליתנהו בחולין אבל נטמא דבחולין נמי מפסיל אימא הואיל ואיתעביד ביה עובדין דחול אימא לא תיבעי שריפה ותיסגי ליה בקבורה קמ"ל: (ב) נטמאו הבעלים או שמתו תעובר צורתן וכו': אמר רב יוסף מחלוקת שנטמאו בעלים אחר זריקה דאיתחזי בשר לאכילה אבל נטמאו בעלים לפני זריקה דלא איתחזי בשר לאכילה דברי הכל ישרף מיד מיתיבי (ה) זה הכלל כל שפסולו בגופו ישרף מיד בדם ובבעלים תעובר צורתו ויצא לבית השריפה קתני בעלים דומיא דדם מה דם לפני זריקה אף בעלים לפני זריקה אלא אי איתמר הכי איתמר (ג) מחלוקת שנטמאו בעלים לפני זריקה דלא איתחזי בשר לאכילה דהוה ליה כפסולו בגופו אבל נטמאו בעלים לאחר זריקה דאיתחזי בשר לאכילה דברי הכל פסולו מחמת דבר אחר ובעיא עיבור צורה. ורבי יוחנן אמר אף לאחר זריקה נמי מחלוקת ואזדא ר"י לטעמיה דאמר רבי יוחנן ר"י בן ברוקה ור' נחמיה אמרו דבר אחד ר' יוחנן בן ברוקה הא דאמרן ר' נחמיה מאי היא (ו) דתניא ר' נחמיה אומר מפני אנינות נשרפה זו לכך נאמר (ו) כאלה והא אנינות כלאחר זריקה הויא וכי אשתרוף לאלתר נשתרוף [ב] רבה

נשפך דמה. דאין כאן זריקה, ולא הותר הבשר: **וכן יצא דמה.** דמהאי פירכא דלעיל נמי נפקא דמיפסיל אף הדם ביציאה: **דקיימא לן דכל הני בשריפה.** בכל הגמרא אנו מוצאין בכל פסולי קדשים יצאו לבית השריפה, ומנלן מקרא: **בקדש.** בעזרה: **פסולי שאר [קדשי] קדשים.** שאכילתן בכשרותן בעזרה דכתיב בהן (ויקרא ו) (ח) בחצר אהל מועד, **ואימורי קדשים קלים** שנפסלו דבכשרותן היתה חומת העזרה מחיצתן דהא הקטרה בעו, **מנין** שאף כשנפסלו תהא שם שריפתן. והכי נקט אימורים, דאי ניטמא בשרן של קדשים קלים דנאכל בכל העיר, שריפתן נמי בכל העיר, כדתנן (ז) שורפין אותו בחצרותיהן או על גגותיהן: **קדשים קלים.** דבעו שריפה כלל בשאר פסולין חוץ מטומאה, מנלן, ומטומאה ליכא למילף, דשאני טומאה דפסלה אף בתרומה ומעשר: **הלכתא גמירי לה.** וחטאת דאהרן לא איצטריכא לפרושי בה שריפה באנינותה וביאתה, אלא מעשה שהיה הוא דאישתעי. ולקמן פריך והבשר אשר יגע בכל טמא למה לי: **אפי' פיגול.** שפסולו בגופו, טעון עיבור צורה. והא דתנא דרבה בר אבוה לא איתפרש היכא [ג]: **מנא ליה.** דבעי עיבור צורה, פשיטא לן לטעמא משום דגמר עון עון מנותר, כתיב בפיגול (שם ז) והנפש האוכלת ממנו עונה תשא וכתיב בנותר (שם יט) ואוכליו עונו ישא, והאי קרא בנותר מוקמינן ליה בכריתות (דף ה.) בגזרה שוה, כתיב (ג) כי את קודש ה' חילל וכתיב (ז) ושרפת את הנותר באש לא יאכל כי קודש הוא, וגמר פיגול מנותר, מה נותר כבר עובר צורתו אף פיגול צריך שתעובר צורתו, ולדגמר מנותר ליגמרי' מחטאת דאהרן שנשרפה בו ביום, דכתיב ביה נמי עון (ד) ואותה נתן לכם לשאת את עון העדה, ומשה הודה להם, דכתיב (ו) וייטב בעיניו: **כי האי גוונא.** בין למאן דאמר בזבחים (קא.) מפני אנינות נשרפה בין למאן דאמר מפני טומאה נשרפה, לדורות בעיא עיבור צורה, והוראת שעה היתה ששרפוה לבו ביום: **ששריפתן בקדש.** שצריך לשורפן בעזרה: (א) **מעשה חול.** שלא נזהרו ונטמאה, נתחללה והוצאה בקדושתה: **ותיסגי לה בקבורה.** לגונזה מן העין, שלא יאכלוה כלבים: **מחלוקת.** דקאמר תנא קמא פסולו מחמת דבר אחר הוא ובעי עיבור צורה, כגון שנטמאו הבעלים אחר זריקת הדם, דנעשו כל עבודות הדם בהכשר: **אבל נטמאו קודם זריקה.** דרחמנא דחייה לפסח שני, נמצאת זריקה שלא בבעלים, וה"ל פסולו בגופו דזריקה פסולה היא, וישרף מיד בי"ד: **בדם.** כגון נטמא הדם או נשפך לארץ: **מחלוקת לפני זריקה.** התם פליג ר' יוחנן בן ברוקה דחשיב ליה פסולו בגופו, ותנא קמא סבר מ"מ לא בא פסול זה אלא מחמת דבר אחר. ורבי יוחנן אמר אף לאחר זריקה נמי מחלוקת: **מפני אנינות נשרפה.** חטאת דאהרן, שהיו אוננין ואסורין לאכול בקדשים, דכתיב (דברים כו יד) (ט) לא אכלתי באוני ממנו ואתו קדשים בקל וחומר ממעשר[ט]: **לכך נאמר כאלה.** ותקראנה אותי כאלה שאני אונן, והיאך הייתי אוכל קדשים. למשה נצטוה לאמר להם (י) קחו את המנחה הנותרת מאשי ה' ואכלוה באנינות, והיה סבור שאף החטאת תאכל באנינות כמנחה, ואמר לו אהרן שמא לא שמעת אלא במנחה זו שהיא קדשי שעה, ליום שמיני של מלואים נצטוית אותה מנחה, ואף אני מודה לך בשעיר נחשון ושעיר של יום דכתיב (ויקרא ט ג) (כ) ואל בני ישראל תדבר לאמר קחו שעיר עזים לחטאת, שהם קדשי שעה חובה ליום, ואכילתן [מותר] לאונן, אבל חטאת זו שעיר ר"ח הוא וקדשי דורות הן, ואסורין לאונן. ור' יהודה פליג עלה התם[ט], ואמר מפני טומאה נשרפה, שנטמאת באונס, והאי כאלה דריש ליה אמאי דקאמר משה לאהרן שמא מתוך צערך פשעת בה ונטמאת, וקאמר ליה אהרן למשה כך אני בעיניך שאני מבזה קדשי קדשים, אלמלי קראוני כאלה וכאלה לא הייתי מבזה אותן: הכי גרסינן **והא אנינות כלאחר זריקה היא.** שאפי' מתו נדב ואביהוא לפני זריקה, אין הזריקה נפסלת בכך, דחטאת לא דמיא לפסח דעיקרו לאכילה, דאילו חטאת לא חיישינן לאוכלין דידה, דלכפרה אתיא, ואכל ישראל שהיו ראוין, ואם מפני שהקריבוה באנינות ונפסלה, דאונן שעבד חילל, לא הדיוטים הקריבוה כי אם אהרן עצמו, וקיימא לן (יומא יג:) כהן גדול מקריב אונן ואינו אוכל, והכי אמרינן בזבחים (קא.) ודרשינן (ו) הן היום הקריבו, דקאמר ליה משה לאהרן דילמא באנינות אקריבתיה ופסלתיה ועל כן שרפתם אותה, א"ל אהרן הן היום וכי הם היום הקריבו דפסל בהו אנינות, אני הקרבתי דלא פסלה בי אנינות, **ושריפה מיד הואי** בלא עיבור צורה. ומדקאמר ר' יוחנן דר' נחמיה ור' יוחנן בן ברוקה אמרו דבר אחד, אלמא ס"ל דפלוגתא דמתניתין אף כשנטמאו לאחר זריקה דעבודות דם נעשו בהכשר, ואפילו הכי ישרף מיד מפני שאין מי שיאכלנו, כי חטאת דאהרן לא היה לה פסול אחר אלא שלא היו לה אוכלין. ובספרים כתוב בהן והא אנינות לאחר זריקה הואי, וקשיא לי מנלן הא, הלא לא נתפרשו בפרשה אלא עבודות של קרבנות שמיני, אבל קרבנות של ר"ח לא נתפרשו בה, ועוד מדקא מהדר ליה אהרן וכי הן הקריבו והלא אני הקרבתי, מכלל דקודם זריקה הואי אנינות: *)**ורבה מוסיף אף רבי יוסי.** נמי סבירא ליה כר' יוחנן בן ברוקה דפסול בעלים לא בעי עיבור צורה:

כל

*) שייך לדף פג ע"א

ונגמר עון עון מחטאת דאהרן. תימה לרשב"א א"כ ליבעי מעון דפיגול וממילא [ד] נימא דישרף מיד. וי"ל דבלאו הכי איצטריך למיכתב עון בפיגול דבפרק שני דזבחים (דף כח:) יליף בפיגול כרת עון עון מנותר: **אבל** נטמא דאיתיה בחולין כו'. תימה לרשב"א ניליף כולהו מטמאה ואמאי צריך הלכתא. ואומר ר"י דה"א מה שנוהג בחולין הוי חומרא [ס] הואיל ומעשה חול אתעביד ביה וא"ת ונילף קל וחומר מתרומה דבעי שריפה. וי"ל דאיכא למיפרך מה לתרומה דאסורה לזרים תאמר בקדשים קלים דשרי. רשב"א:

לאחר זריקה מחלוקת. פירוש אף לאחר זריקה דאי דוקא בדם ובבעלים מאן קתני לה: **רבי** יוחנן בן ברוקה ורבי נחמיה אמרו דבר אחד. וא"ת דילמא לעולם רבי נחמיה כרבנן ס"ל דבעו עיבור צורה וחטאת אהרן שנשרף מיד מפני אנינות הוראת שעה היתה דעדיין לא פירש להם עיבור צורה כדפירש בקונטרס [ט]. ואומר רשב"א דלפי מה שפירש ר"י [י] לסברא דפסול בעלים בעי עיבור צורה אתי שפיר דהכא לא שייך הוראת שעה היתה דאנינות הוי פסול בעלים ומסברא בעי עיבור צורה ולעיל דקאמר הוראת שעה היתה קסבר דמפני טומאה נשרפה:

ורבה

עין משפט נר מצוה

עט א מיי' פי"ט מהל' פסולי מוקדשין הל' א:
פ ב ג מיי' פ"ד מהל' ק"פ הלכה ג:

רבינו חננאל

או נשפך או יצא דמה חוץ לקלעים דקיימא לן בשריפה מנא לן. **ואתינן לאפוקה מדר' שמעון** דתני בקדש באש תשרף דכתיב בחטאת לרבות כל פסולי קדשי קדשים ואימורי קדשים קלים שהן בשרפה פסולי קדשים קלים עצמן מנין ולא אשכחן ראיה מן התורה. **ואסיקנא** אלא כל פסול קדש בשרפה הלכתא גמירי לה וחטאת דאהרן מעשה שהיה אתא לאשמעינן. **ורבה בר אבוה דתני אפילו פגול טעון צורה** כלומר אינו נשרף מיד אלא עד שתעובר צורתו. אמר לך אפי' כעין חטאת לדורות צורה בעי וחטאת דאהרן הוראת שעה היתה ולא שיהיה דבר זה נוהג לדורות: **אמר רב חסדא** מחלוקת ת"ק ור' **יוחנן בן ברוקה** כשנטמאו הבעלים או שמתו שזה אומר תעובר צורתו וזה אומר ישרף מיד בשמתו או נטמאו הבעלים לאחר זריקה דאיתחזי בשר לאכילה. אבל לפני זריקה דלא איתחזי בשר לאכילה כלל דברי הכל ישרף מיד. אותבינן עלה **וחזר ואמר אלא הכי איתמר אמר רב חסדא** מחלוקת שנטמאו או שמתו לפני זריקה דלא איתחזי בשר לאכילה כלל דהוי ליה (כי) פסולו בגופו אבל לאחר זריקה דברי הכל בעי צורה. **ור' יוחנן אמר לאחר זריקה נמי מחלוקת** כי היכי דלא תקשה לך הא תיובתא דאותבינן על רב חסדא ולא אשכח לה פירוקא. **ואזדא ר' יוחנן לטעמיה דאמר ר' יוחנן** ר' נחמיה ור' יוחנן בן ברוקה אמרו דבר אחד דאפי' פסול הזבחים בבעלים ישרף מיד. ר' יוחנן בן ברוקה הא דמתני'. ר' נחמיה דתניא ר' נחמיה אומר מפני אנינות נשרפה לכך נאמר כאלה ואנינות לאחר זריקה הואי ושרפוה מיד הואי.

ליקוטי רש"י

לימד על חטאת. פסולה ששריפתה בקדש בעזרה [לעיל כד ע"א]. דבמקום אכילתו שריפתו [לעיל מט.]. **פסולי.** כל שאר קדשי קדשים כגון מנחה ועולה ואשם שנטמאו או שנשפך דמן ומנחה שלא נקטר קומצה ואימורי קדשים קלים שנטמאו, ודוקא נקט הני שאכילתן בתוך חומת העזרה אבל פסולי בשר קדשים קלים שאכילתן בכל העיר אף שריפתן אם נפסלו חוץ לעזרה הן [לעיל כד.]. ופסולי אימורים אפילו של קדשים קלים דהואיל והקטרת הכשירן בעזרה אף שריפת פסוליהן בעזרה [זבחים קד ע"ב]. **ולתנא דבי רבה בר אבוה דאמר וכו'.** ולא איתפרש לי עיקר מילתיה דתנא דרבה בר אבוה היכא אתמר ובכמה מקומות מייתי לה בגמרא [לעיל עג:].

[המשך בהשמטות]

מסורת הש"ס עם הוספות

א) לעיל דף כד., ב) עיין מהרש"ל לעיל כד. ביאור אופן הדרשה, ג) [עירובין סה: וש"נ], ד) לעיל דף לד: [עג: מנחות נ:], ה) לעיל לד: עג: [תוספתא פרק ו ה"ו], ו) זבחים דף קא., ז) [לעיל פא:], ח) זבחים דף קא., ט) עיין לקמן פג. ד"ה אמר להן (מהרש"א וחכ"מ) ועי' השלמות ברש"י סד"ה כי האי, י) עיין תוס' לעיל פב. ד"ה בשלמא ולקמן פג. ד"ה אמר.

הגהות הב"ח

(א) רש"י מתה"ד עובדין דחול. מעשה חול:

הגהות וציונים

א] צ"ל פסולי דקדש (רש"ש, וכ"ה בכת"י): ב] [צ"ל אשתרוף] (גליון): ג] בדפו"י היכא: ד] גירסת מהרש"א ומסברא (גליון) ועי' השלמות: ס] נראה דדבור אחר הוא ומלת "הואיל" הוא התחלת דבור (גליון):

תורה אור השלם

א) וְכָל חַטָּאת אֲשֶׁר יוּבָא מִדָּמָהּ אֶל אֹהֶל מוֹעֵד לְכַפֵּר בַּקֹּדֶשׁ לֹא תֵאָכֵל בָּאֵשׁ תִּשָּׂרֵף: [ויקרא ו, כג]

ב) וְאִם הֵאָכֹל יֵאָכֵל מִבְּשַׂר זֶבַח שְׁלָמָיו בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי לֹא יֵרָצֶה הַמַּקְרִיב אֹתוֹ לֹא יֵחָשֵׁב לוֹ פִּגּוּל יִהְיֶה וְהַנֶּפֶשׁ הָאֹכֶלֶת מִמֶּנּוּ עֲוֹנָהּ תִּשָּׂא: [ויקרא ז, יח]

ג) וְאֹכְלָיו עֲוֹנוֹ יִשָּׂא כִּי אֶת קֹדֶשׁ יְיָ חִלֵּל וְנִכְרְתָה הַנֶּפֶשׁ הַהִוא מֵעַמֶּיהָ: [ויקרא יט, ח]

ד) מַדּוּעַ לֹא אֲכַלְתֶּם אֶת הַחַטָּאת בִּמְקוֹם הַקֹּדֶשׁ כִּי קֹדֶשׁ קָדָשִׁים הִוא וְאֹתָהּ נָתַן לָכֶם לָשֵׂאת אֶת עֲוֹן הָעֵדָה לְכַפֵּר עֲלֵיהֶם לִפְנֵי יְיָ: [ויקרא י, יז]

ה) וְהַבָּשָׂר אֲשֶׁר יִגַּע בְּכָל טָמֵא לֹא יֵאָכֵל בָּאֵשׁ יִשָּׂרֵף וְהַבָּשָׂר כָּל טָהוֹר יֹאכַל בָּשָׂר: [ויקרא ז, יט]

ו) וַיְדַבֵּר אַהֲרֹן אֶל מֹשֶׁה הֵן הַיּוֹם הִקְרִיבוּ אֶת חַטָּאתָם וְאֶת עֹלָתָם לִפְנֵי יְיָ וַתִּקְרֶאנָה אֹתִי כָּאֵלֶּה וְאָכַלְתִּי חַטָּאת הַיּוֹם הַיִיטַב בְּעֵינֵי יְיָ: וַיִּשְׁמַע מֹשֶׁה וַיִּיטַב בְּעֵינָיו: [ויקרא י, יט-כ]

ז) וְאִם יִוָּתֵר מִבְּשַׂר הַמִּלֻּאִים וּמִן הַלֶּחֶם עַד הַבֹּקֶר וְשָׂרַפְתָּ אֶת הַנּוֹתָר בָּאֵשׁ לֹא יֵאָכֵל כִּי קֹדֶשׁ הוּא: [שמות, כט, לד]

ח) וְהַנּוֹתֶרֶת מִמֶּנָּה יֹאכְלוּ אַהֲרֹן וּבָנָיו מַצּוֹת תֵּאָכֵל בְּמָקוֹם קָדֹשׁ בַּחֲצַר אֹהֶל מוֹעֵד יֹאכְלוּהָ: [ויקרא ו, ט]

ט) לֹא אָכַלְתִּי בְאֹנִי מִמֶּנּוּ וְלֹא בִעַרְתִּי מִמֶּנּוּ בְּטָמֵא וְלֹא נָתַתִּי מִמֶּנּוּ לְמֵת שָׁמַעְתִּי בְּקוֹל יְיָ אֱלֹהָי עָשִׂיתִי כְּכֹל אֲשֶׁר צִוִּיתָנִי: [דברים כו, יד]

י) וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה אֶל אַהֲרֹן וְאֶל אֶלְעָזָר וְאֶל אִיתָמָר בָּנָיו הַנּוֹתָרִים קְחוּ אֶת הַמִּנְחָה הַנּוֹתֶרֶת מֵאִשֵּׁי יְיָ וְאִכְלוּהָ מַצּוֹת אֵצֶל הַמִּזְבֵּחַ כִּי קֹדֶשׁ קָדָשִׁים הִוא: [ויקרא י, יב]

כ) וְאֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל תְּדַבֵּר לֵאמֹר קְחוּ שְׂעִיר עִזִּים לְחַטָּאת וְעֵגֶל וָכֶבֶשׂ בְּנֵי שָׁנָה תְּמִימִם לְעֹלָה: [ויקרא ט, ג]

נִשְׁפַּךְ דָּמָהּ יָצָא דָּמָהּ חוּץ לִקְלָעִים דְּקַיְימָא לָן בִּשְׁרֵיפָה מְנָלָן - שבחטאת שיצא דמה יש ללמוד מתיבת 'פנימה' שהדם נפסל ביציאה מהעזרה (רש"י), וממקור זה עצמו יש ללמוד גם שהיא בשריפה, אולם אין ללמוד מכך אלא לגבי פסול יוצא בקדשי קדשים [כחטאת שהיא קדשי קדשים], ואם כן מנין שגם קדשים קלים שיצא דמם דינם בשריפה, וכן, מנין שקדשי קדשים שלן דמם או נשפך דמם דינם בשריפה (ע"פ עבודת הלוי [לרבי אלעזר הלוי] מהדו"ת, ומנחם משיב נפש. וראה רש"ש).

אַשְׁכְּחָן קָדְשֵׁי קָדָשִׁים קָדְשֵׁי קָדָשִׁים מְנָלָן, שאם נפסלו בשאר פסולים חוץ מטומאה שטעונים שריפה. ואין ללמוד שאר פסולים מטומאה, שאפשר שרק קדשים שנטמאו טעונים שריפה, כיון שטומאה חמורה שפוסלת גם בתרומה ובמעשר (רש"י), או משום שטומאה נוהגת גם בחולין, ונמצא שנעשה בקדשים אלו מעשה חול [כדלהלן בגמ'] (תוס' ד"ה אבל, ע"פ מהרש"א).

וְהָתָם הוֹרָאַת שָׁעָה הָיְתָה, מה ששרפוה בו ביום בלא עיבור צורה (רש"י), דהיינו שכבר נאמר להם הדין שקרבן פסול טעון עיבור צורה קודם שריפתו, אלא שהיתה זו הוראת שעה לשרוף את החטאת בו ביום. ואף ששרפוה מבלי ידיעתו של משה רבינו, יש לומר שהורה להם כן מתחילה, שאם יארע לחטאת איזה פסול, ישרפוה מיד (רש"ש בדעת רש"י, וכתב שכן נראה מדברי רש"י להלן פג, א ד"ה אמר; חזו"א או"ח קכד לדף פב, א סק"א). ועוד יש לפרש, ש'הוראת שעה' היינו שעדיין לא נאמר להם דין זה שקרבן פסול טעון עיבור צורה, ואם כן באותה שעה היתה ההוראה הכללית לגבי כל קרבן פסול שיש לשרפו בו ביום (מהרש"א בדעת רש"י, תוס' ד"ה רבי בשם רש"י, ורש"ש בדעתם).

אֲבָל נִטְמָא דִּבְחוּלִּין נַמִּי מִפְּסִיל - ואף שאין איסור לאכול חולין שנטמאו, מכל מקום חל עליהם שם פסול לענין שמטמאים משקין (דבר שמואל, וכדעת הסוברים לעיל [טז, א] שמשקים מקבלים טומאה מדאורייתא). ויש שפירש, ש'חולין' היינו תרומה ומעשר טמאים שאסורים באכילה, והם חולין לגבי קדשים (לקח טוב [לר"י ענגיל] ו, ג ד"ה ואולם הנה, בפי' שני).

אִימָא לֹא תִּיבָּעֵי שְׁרֵיפָה וְתִיסְגֵּי לֵיהּ בִּקְבוּרָה, כלומר, די שיגנזוה כדי שלא יאכלוה כלבים (רש"י), וזהו בזיון להקדש (טל תורה ומקדש דוד קדשים יז, ט, בדעת רש"י). ויש שפירש, שגם בלי הטעם של בזיון טעונה קבורה, שכל איסורי הנאה שאינם נשרפים טעונים קבורה, שלא יבואו בהם לידי תקלה (טל תורה, ראה שם שהקשה מדוע רש"י לא פירש כן).

קָא מַשְׁמַע לָן - והיינו, שהפסוק מחדש שגם פסול טומאה נחשב 'פסול קודש', ולכן דינו בשריפה, אבל שאר פסולים, כגון לחמי חמץ של תודה לאחר זמן איסור אכילת חמץ, שפסולם אינו 'פסול קודש', אינם טעונים שריפה [אבל צריך לבערם משום איסור חמץ] (דבר שמואל, ע"פ הירושלמי פסחים ב, א שהשבתתם בכל דבר. וראה מנחת שלמה).

קָתָנֵי בְּעָלִים דּוּמְיָא דְּדָם מַה דָּם לִפְנֵי זְרִיקָה אַף בְּעָלִים לִפְנֵי זְרִיקָה, ולא הקשו מדם עצמו שטעון עיבור צורה אף שמעולם לא היה ראוי לאכילה, משום שדוקא בדבר שפסולו בבעלים אמר רב יוסף שאם נפסל קודם זריקה ישרף מיד, שכיון שנטמאו הבעלים הרי נדחו לפסח שני ונמצא שדם הפסח נזרק על קרבן שאין לו בעלים, ופסול זה נחשב 'פסולו בגופו' ולכן טעון שריפה מיד, אבל בנטמא הדם, אין הבעלים נדחים לפסח שני, שהרי יכולים להביא קרבן אחר, והפסח שדמו נשפך אינו נחשב 'פסולו בגופו', ולכן טעון עיבור צורה, ורק מכך ש'בעלים דומיא דדם' מקשה הגמ' (שפת אמת. וראה מרומי שדה).

אֶלָּא אִי אִיתְּמַר הָכִי אִיתְּמַר מַחְלוֹקֶת שֶׁנִּטְמְאוּ בְּעָלִים לִפְנֵי זְרִיקָה וְכוּ', ודוקא שנטמאו קודם זריקה, אבל אם נטמאו קודם שחיטה, לכולי עלמא נחשב פסולו בגופו, וישרף מיד (ליקוטי הלכות [לחפץ חיים], ע"פ הגמ' לעיל עג, ב).

חַטָּאת שֶׁנִּכְנַס דָּמָהּ לִפְנֵי וְלִפְנִים מִנַּיִן - 'לפני ולפנים' לאו דוקא, שהרי חטאת חיצונה טעונה שריפה מיד כשנכנס דמה להיכל, וכן גרס רש"י 'שהכניס דמה לפנים' (רש"ש לעיל פב, א, והערות הגרי"ש אלישיב).

אָמַר לָהֶן הֵן לֹא הוּבָא אֶת דָּמָהּ אֶל הַקֹּדֶשׁ פְּנִימָה וְכוּ' - ומכך שרבי יוסי הגלילי לומד מחטאתו של אהרן שחטאת שנכנס דמה לפני ולפנים טעונה שריפה, מוכח שסובר שטעונה שריפה מיד בלא עיבור צורה, כחטאתו של אהרן. ומכך שפסול הדם שנחשב כפסולו מחמת דבר אחר, טעון שריפה מיד, מוכח שסובר שגם חטאת שפסולה מחמת דבר אחר טעונה שריפה מיד, כרבי יוחנן בן ברוקה (רש"י). ויש שהוסיף, שהטעם שפסול הדם נחשב פסולו מחמת דבר אחר, הוא משום שהפסול אינו חל על גוף הבשר, רק על הקרבן בכללותו (חי' מרן רי"ז הלוי עמ' 94. וראה קהלות יעקב טו).

וחכמים סוברים שאין ללמוד מחטאתו של אהרן, ששריפתה היתה 'הוראת שעה' (רש"י, ותוס' ד"ה אמר, בדעתו). ויש שפירש, שחכמים סוברים שאין ללמוד מחטאתו של אהרן, משום ששריפתה היתה שלא כדין (תוס' שם, בשם ר"י).

מִשְּׁנָה. הָעֲצָמוֹת וְהַגִּידִין וְהַנּוֹתָר יִשָּׂרְפוּ בְּשִׁשָּׁה עָשָׂר, ואף שנפסלו כבר בבוקר יום חמשה עשר, אסור לשרוף ביום טוב קדשים שנפסלו (רש"י). וטעם האיסור, שכיון שהתורה החשיבה את ביעור הקדשים ממה שנאמר (ויקרא ז, יז) 'באש ישרף', נחשב ביעורם [אף שלא בשריפה] מלאכה ואסור ביום טוב (רש"י ביצה כז, ב ד"ה חלה). ויש שפירשו, שטעם האיסור משום מלאכת הבערה, שאסורה ביום טוב כשאין בה צורך כלל (תוס' שם ד"ה ועל).

חָל שִׁשָּׁה עָשָׂר לִהְיוֹת בְּשַׁבָּת - ואין כוונת המשנה 'חל' ממש, שהרי אם כן נמצא שיום טוב של פסח חל בערב שבת, והכלל הוא ש'לא בד"ו פסח', אלא כוונת המשנה שאילו היה חל בשבת, היתה שריפתם נדחית למחר (רבנו חננאל).

יִשָּׂרְפוּ בְּשִׁבְעָה עָשָׂר - ואין אומרים ששריפתם דוחה שבת, כדי שהיא לא תתאחר כל כך (תוס' יו"ט ז, י). ויש שפירש, שהחידוש בכך הוא שאין אומרים ששריפתם תדחה יום טוב, כדי שהיא לא תתאחר כל כך (רש"ש).

גְּמָרָא. עֲצָמוֹת קָדְשִׁים שֶׁשִּׁמְּשׁוּ נוֹתָר - שנשאר בתוכן מוח, שנעשה נותר (רש"י). או, שנשאר על גבן בשר, שנעשה נותר (רבנו חננאל. וראה מהר"י קורקוס אבות הטומאות ח, ד).

מְטַמְּאִין אֶת הַיָּדַיִם וְכוּ' - ואף שכבר מבואר במשנה בחולין (קכה, א) שעצמות קדשים שנעשו נותר מטמאות את הידים, רב מרי בר אבוה מחדש שהעצמות מטמאות אפילו אם הוציא מהן את הנותר ורק 'שימשו' קודם את הנותר (תוס' שם ד"ה אין). ויש שכתב, שהעצמות מטמאות דוקא אם לא הוציא מהן את המוח (רמב"ם אבות הטומאות ח, ד, ע"פ מנחת חינוך מצוה קמו אות ג. אמנם המהר"י קורקוס שם והצל"ח נקטו בדעתו, שמטמאות גם אם הוציא מהן את המוח).

הוֹאִיל וְנַעֲשָׂה בָּסִיס לְדָבָר הָאָסוּר - והוא הדין כשהמוח נפסל באופן אחר [כגון שנגעה טומאה בעצמות - שמדין 'שומר' למוח הן מקבלות טומאה], העצמות טעונות שריפה, הואיל ושימשו לטמא (מנחת חינוך מצוה קמו אות ג).

נִתְבָּרְרִינְהוּ וְנַחֲלְצֵיהּ לְמוֹחַ דִּידְהוּ וְנִשְׂרְפֵיהּ וְכוּ', וירויח בכך שלא יצטרך לטרוח בשריפת העצמות, ולשרוף עצים לשם כך (רש"י). ויש שפירש, שאם שימוש נותר לאו מילתא הוא, מעיקר הדין יש להוציא את המוח מהעצם קודם שריפתה ולשורפו באש עצמה, משום שקדשים שנפסלו אפשר לשורפם רק בעצים או בקש (רמב"ם מעשה הקרבנות ז, ה, ו-קרבן פסח ד, ג), ואם ישאיר את המוח בתוך העצם, נמצא שאש העצים נאחזת בעצם תחילה, ושריפת המוח היא על ידי חום העצם, ולא על ידי אש העצים עצמה [אבל אם 'שימוש נותר מילתא היא', המוח והעצמות נחשבים כגוף אחד, ונחשב ששורף את העצם והמוח על ידי אש העצים] (דובב מישרים א, כה, בפי' ראשון).

ואין לדחות שלעולם 'שימוש נותר לאו מילתא היא', והטעם שהעצמות טעונות שריפה הוא מחמת שבלעו מטעם קרבן הפסח בשעת צלייתו, ואותה בליעה נעשית נותר וטעונה שריפה, משום שעצמות אינן בולעות כלל, ואין טעם הפסח בלוע בהן (אור זרוע ע"ז רצז). ולדעת הסוברים שעצמות בולעות (מרדכי רמז תקפב), יש לומר שאילו היו טעונות שריפה רק מחמת טעם הפסח הבלוע בהם, היה די בהיסק קטן כדי לפלוט מהן את טעם הפסח, ולא היה צריך לשורפן לגמרי, ובהכרח ששימוש נותר מילתא היא, ויש לשורפן לגמרי כנותר עצמו (מהרי"א הלוי א, מו).

כָּאן שֶׁהָיְתָה לוֹ שָׁעָה הַכּוֹשֵׁר, שקודם שנעשו נותר היתה להן שעת הכושר. ואף שאי אפשר לאכול את המוח, שהרי אסור לשבור את העצם ולאוכלו, נחשב שהיתה לו שעת הכושר, הואיל ואפשר להוציאו ולאוכלו, על ידי שיניח גחלת על העצם ויעשה בה חור, ויוציא ממנו את המוח (מנחם משיב נפש).

וְאִי סָלְקָא דַּעְתָּךְ שִׁימּוּשׁ נוֹתָר מִילְתָא הִיא עֲצָמוֹת קָדָשִׁים אֲמַאי אֵין טְעוּנִין שְׂרֵיפָה - אבל אם שימוש נותר לאו מילתא היא, מובן מדוע עצמות הקדשים אינן טעונות שריפה, שיכול לשוברן ולהוציא מהן את המוח ולשורפו. ועצמות הפסח טעונות שריפה מפני שאסור לשוברן כדעת רבי יעקב כיון שהיתה לקרבן שעת הכושר, וכיון שאי אפשר לשוברן ולהוציא מהן את המוח, טעונות שריפה יחד עם המוח (מהרש"א).

והגמ' יכלה לתרץ ששימוש נותר מילתא היא, אלא שמדובר שהקרבן עדיין לא נעשה נותר, ולכן עצמות הקדשים אינן טעונות שריפה, שיכול לשוברן עכשיו קודם שיעשה הקרבן נותר ויחשבו משמשי נותר, אבל עצמות הפסח טעונות שריפה, כיון שאינו יכול לשוברן קודם שנעשו נותר [אבל כשיעשו נותר יוכל, כדעת רבי שמעון שגם בקרבן פסח פסול שהיתה לו שעת הכושר מותר לשבור עצם]. והטעם שהגמ' לא תירצה כן, כיון שדין זה שעצמות קדשים שלא נעשו נותר אינן טעונות שריפה הוא פשוט, והברייתא לא צריכה לכותבו, שהרי יכול לשוברן ולהוציא מהן את המוח (שם).

רבה מוסיף אף רבי יוסי הגלילי [א] דתניא ריה״ג אומר כל הענין כולו אינו מדבר אלא בפרים הנשרפים ובשעירי׳ הנשרפין לשרוף פסוליהן אבית הבירה וליתן לא תעשה על אכילתן אמרו לו חטאת שנכנס דמה לפני ולפנים מנין אמר להן [א] הן לא הובא את דמה אל הקדש פנימה מכלל דאי נפיק איהי א״נ עייל דמה בשריפה ורבי יוחנן סבר דם ובשר חדא מילתא היא בעלים מלתא אחריתי היא: **מתני׳** [ג] [א] העצמות והגידין והנותר ישרפו בששה עשר חל ט״ז להיות בשבת ישרפו בי״ז לפי שאינן דוחין לא את השבת ולא את י״ט: **גמ׳** אמר רב מרי בר אבוה א״ר יצחק [ג] [ב] עצמות קדשים ששימשו נותר מטמאין את הידים הואיל ונעשה בסים לדבר האסור נימא מסייע לי׳ [ד] העצמות והגידים והנותר ישרפו לט״ז הני עצמות ה״ד אילימא דלית בהו מוח למה בשריפה נשדינהו אלא פשיטא דאית בהו מוח אי אמרת בשלמא שימוש נותר מילתא היא אמטו להכי בעי שריפה אלא אי אמרת שימוש נותר לאו מילתא היא למה להו שריפה נתברינהו ונחלצה למוח דידהו ונשרפיה ונשדינהו לדידהו אלא לאו שמע מינה שימוש נותר מילתא היא אמרי לא לעולם אימא לך שימוש נותר לאו מילתא וקסבר [ב] בו בכשר ואפי׳ בפסול אפי׳ בפסול ס״ד והא [ה] תנן אבל המותיר בטהור והשובר בטמא אינו סופג את הארבעים לא קשיא [ג] כאן שהיתה לו שעת הכושר כאן שלא היתה לו שעת הכושר. ומאן תנא דשני ליה בין שהיתה לו שעת הכושר ללא היתה לו שעת הכושר רבי יעקב היא דתניא [ב] ועצם לא תשברו בו [ו] בו בכשר ולא בפסול רבי יעקב אומר [ז] היתה לו שעת הכושר ונפסל יש בו משום שבירת העצם לא היתה לו שעת הכושר אין בו משום שבירת העצם ר״ש אומר אחד זה ואחד זה אין בו משום שבירת העצם. מיתיבי [ד] כל עצמות הקדשים אין טעונין שריפה חוץ מעצמות הפסח מפני התקלה הני עצמות היכי דמי אילימא דלית בהו מוח למה להו שריפה אלא פשיטא דאית בהו מוח ואי סלקא דעתך שימוש נותר מילתא היא עצמות קדשים אמאי אין טעונין שריפה אמר רב נחמן בר יצחק הכא במאי עסקינן כגון שמצאן חלוצין עצמות קדשים דאין בהן משום שבירת העצם קמי דנהוו נותר חלצינהו ולא הוו שימוש נותר ולא בעו שריפה עצמות הפסח דיש בהן משום שבירת העצם (א) לבתר דנהוו נותר הוא דחלצינהו והוו להו שימוש נותר ובעו שריפה רב זביד אמר הכא במאי עסקינן כגון שמצאן

רש״י

[א] כל הענין כולו. כל פרשה זו [ג] וכל חטאת אשר יובא מדמה (ויקרא ו) דמוקי לה רבנן במסכת זבחים (דף פב.) בחטאת החיצונה שהכניס דמה לפנים וזהו פסול שלה, וקאמר רחמנא תישרף, פליג ריה״ג ומוקי בחטאת הפנימית כגון פר העלם דבר של ציבור אשר יובא מדמה כמצותה אל אהל מועד לא תאכל באש תשרף, ובבשרה [ב] לא איצטריך קרא, דהא כתיב בגופיה (ויקרא ד יב) [ד] ושרף אותו על עצים וגו׳, אלא שאם נפסלה ביוצא ובטומאה בא הכתוב ללמדך שתשרפנה בבית הבירה ולא חוץ לג׳ מחנות כמצות׳, וליתן לא תעשה על אכילתה: **אמרו לו חטאת החיצונה שהכנים דמה לפנים מנין לך.** שהיא פסולה: **אמר להן.** מדאמר ליה משה לאהרן הן לא הובא, הא הובא בת שריפה היא, ושפיר עביד דשרפוה לאלתר. ומדיליף ריה״ג קדשי דורות מחטאת דאהרן, אלמא ס״ל נמי דאם הובא דמה לדורות בעיא שריפה לאלתר כי חטאת דאהרן, ואף על גב דפסול הדם הוא דהוי כפסולו מחמת דבר אחר, וקס״ד דה״ה נמי ס״ל בפסול בעלים דלא בעי עיבור צורה, אבל רבנן דלא גמירי מיניה סברי דורות משעה לא ילפינן [ח], וההיא הוא דקאמר להו משה דאם הביאו דמה לפנים בעיא שריפה, אבל לדורות בעי קרא אחרינא, וגבי עיבור צורה נמי לא ילפינן מינה: **ור׳ יוחנן.** דלא חשיב ליה לריה״ג בהדייהו, אמר לך נהי דשמעת ליה בפסול דם דלא בעו עיבור צורה, בפסול בעלים מי שמעת ליה דקאי כרבי יוחנן בן ברוקה: **דם ובשר חדא מילתא היא.** והוה ליה פסולו בגופו כאילו נטמא בשר עצמו: **מתני׳ העצמות.** שלא יכול לשוברן מפני שנאסרה בו שבירת העצם, ונותר בהן מוח, והרי הוא נותר וטעון שריפה: **וכן גידין.** ובגמרא [ט] פריך ניכלינהו: **והנותר.** בשר פסח שנתעצלו באכילתו וניתותר: **בששה עשר.** שהוא חולו של מועד, ואע״פ שנפסל בבוקר ראשון, אין רשאי לשורפו בי״ט, כדמפרש בגמר׳ [ט]: **גמ׳ ששימשו נותר.** שנותר בהן מוח חוץ לזמנו, ושימשוהו העצמות הללו: **מטמאין את הידים.** כנותר עצמו שגזרו חכמים שיטמא את הידים בפ׳ בתרא (דף קכ:), ולקמן בפירקין (דף פה.) מייתי לה בגמ׳: **בסים.** (ב) [ה] כנו כדמתרגמי׳ בסיסיה (שמות ל), מקום מושבו: **הני עצמות היכי דמי.** דקאמר עיקרן ותחלתן בשריפה: **נשדינהו.** ישליכם, דלא הצריך הכתוב שריפה אלא בראוי לאכילה וניתותר, כדכתיב (שם יב) [ו] לא תותירו ממנו עד בקר ואם תותירו תשרפו: **דאית בהו מוח.** ומתחלתן לשריפה עומדים, שאסור לשוברן וע״כ נעשין נותר, הילכך חשיב להו באנפי נפשייהו ולא הוו בכלל והנותר דמתני׳: **אמטו להכי בעו שריפה.** אף העצמות כמוח עצמו: **אלא אי לאו מילתא היא.** הרי מכיון שניתותרו ונפסלו אין בהן משום איסור שבירה, דאמרינן לקמן ועצם לא תשברו בו בכשר ולא בפסול: **ניתברינהו ונישקליה למוח ונישרפיה.** ולא יפסיד עצים וטורח לשרוף העצמות: **קסבר.** האי תנא, בו דכתיב גבי שבירה לאו למעוטי פסול אתא, אלא אורחיה דקרא הוא, וכשר ואף פסול במשמע: **המותיר בטהור.** וכל שכן בטמא: **אין סופג.** לקמן בפירקין מפרש טעמא: **היתה לו שעת הכושר.** כגון נותר, יש בו שבירת העצם: **לא היתה לו שעת הכושר.** כגון נטמא לפני זריקה, אין בו משום שבירת עצם: **ומאן ניהו תנא.** דמתני׳ דשאני ליה בהכי לגבי שבירת העצם: **כל עצמות.** נותר מן הקדשים **אין טעונין שריפה,** אלא שוברם ומוציא את המוח ושורפו ומשליך את העצמות: **חוץ מעצמות הפסח.** שאין יכול לשוברן מפני תקלת עצם לא תשברו בו, לפיכך נשרפים על ידי מוח שבהן: **למה להו שריפה.** לעצמות הפסח: **שמצאן חלוצין.** כולה מתניתא מיתוקמא במוצא עצמות חלולין, כלומר שבורין ונחלץ מוח מהן: **עצמות קדשים.** דמותר לשוברן, אמרי׳ סתמא דמילתא לא אתא מוח דידהו לידי נותר, ומקמיה איסורייהו דניתו לידי נותר חלצינהו, ואין כאן שימוש נותר: **לבתר הכי.** דאיפסיל חלצינהו, דהו לית ביה איסור שבירה כר״ש, ויש כאן שימוש נותר: שמצאן

תוספות

ורבה מוסיף אף ריה״ג. וא״ת היכי נימא דריה״ג ור׳ יוחנן בן ברוקה אמרו דבר אחד והא פסולה דחטאת שנכנס דמה לפנים היינו לפני זריקה ור׳ יוחנן בן ברוקה אחר זריקה איירי ואליבא דר׳ יוחנן מסיק מדקא מוסיף עלי׳. וי״ל דרבה לא מפליג בין קודם זריקה בין לאחר זריקה כי היכי דלא מפליג ר׳ יוחנן דקאמר אף אחר זריקה מחלוקת:

אמר להן הן לא הובא את דמה. **פירש בקונטרס** דרבנן לא בעו למילף מחטאת דאהרן דלא גמרי׳ דורות משעה. ומה שפירש כן לא משום דחטאת דאהרן היה לשעה דהא שעיר של ר״ח היה כדפירש בקונ׳ וכן איתא בזבחים בפרק טבול יום (דף קא:) אלא דקסברי רבנן הוראת שעה היתה כדאמרינן לעיל. וקשה לרשב״א דלעיל שייך הוראת שעה כדפי׳ [י] דקסבר מפני טומאה נשרפה דהוי פסולו בגופו ומסברא ישרף מיד אבל הכא בחטאת שנכנס דמה לפנים דהוי פסולו בדם ומסבר׳ בעי עיבור צורה לא שייך הוראת שעה היתה. **ונראה לר״י** דרבנן לא בעו למילף מחטאת אהרן משום דמצינו למימר דמשה לא הודה להן על השריפה [ג] דשפיר עבוד אלא במה שלא אכלוה אבל על השריפה לא הודה להן דאפי׳ היה כן שלא כדין שרפוה בלא עיבור צורה. **וקשה** דלעיל (פב.) יליף מחטאת אהרן שריפה ביוצא וקאי אמתני׳ דסבר׳ דאינו פסולו בגופו בעי עיבור צורה והיינו כרבנן דר׳ יוסי ואיכהו לא בעו למילף הכא מחטאת אהרן:

בו בכשר ואפי׳ בפסול. ולא תיקשי ויוציא המוח ע״י גומרתא דליכא שבירת עצם דאיכא למיחש שמא יפקע כדאמרי׳ לקמן (ג). אי נמי ע״י גומרתא טריחא מילתא למיעבד:

רבי שמעון אומר אחד זה ואחד זה אין בו משום שבירת העצם. וא״ת ר״ש היינו ת״ק. ונראה לר״י דר׳ יעקב ור״ש פליגי אליבא דת״ק כי ההיא דלא ירבה לו נשים דפרק כהן גדול (סנהדרין כא.) [כ] וההיא דחזקתן שלש שנים דחזקת הבתים (ב״ב כח.):

אימור לבתר איסורא חלצינהו. ומפני התקלה דקתני בברייתא היינו דמשום שבירת עצם לא חלצינהו קודם איסורא ולהכי ישרפו דשימשו נותר: אי

עין משפט נר מצוה

פא א מיי׳ פי״ט מהל׳ פסולי מוקדשין הל׳ ה:
פב ב מיי׳ פ״ח מהלכות אבות הטומאה הל׳ ד:
פג ג מיי׳ פ״י מהלכות ק״פ הלכה ו:
פד ד מיי׳ פי״ט מהל׳ פסולי מוקדשין הל׳ ט ופ״י מהלכות ק״פ הל׳ ג:

רבינו חננאל

ורבה מוסיף אף רבי יוסי הגלילי סבר פסולו בבעלים ישרף מיד דתניא ר׳ יוסי הגלילי אומר כל זה הענין דכתיב וכל חטאת אשר יובא מדמה אל אהל מועד וגו׳ אינו מדבר אלא בפרים הנשרפים כו׳ אמרו לו אם זה הענין כולו בפרים ושעירים הנשרפין הוא חטאת הנעשת בחוץ שנכנס דמה לפנים מנין שהיא פסולה ותשרף. אמר להם הן לא הובא את דמה לפנים ולא היא יוצאה חוץ לקלעים אלא פנימה היתה אכול תאכלו אותה ש״מ מכלל שאם נכנס דמה לפנים או יצאה היא חוץ לקלעים פסולה ונשרפת מיד כמעשה חטאת אהרן. ור׳ יוחנן אמר לך פסילות דם כפסילות בשר הוא ופסולו בגופו קרינא ביה ופסילות בעלים שניא: העצמות והגידים והנותר ישרפו בששה עשר חל ששה עשר להיות בשבת ישרפו בשבעה עשר שאין דוחין לא שבת ולא יום טוב. ולא תימא חל ממש דאם כן חל פסח להיות בבד״ו אלא אילו חל דין הוא שישרפו למחר וכך הוא מפורש בתלמוד ארץ ישראל במסכת מגילה: אמר מרי בר אבוה עצמות קדשים ששמשו נותר כלומר היה עליהם בשר ונעשה נותר ונפסל מטמאין הידים הואיל ונעשו בסיס לדבר האסור. וסייעיה ממתני׳ דקתני העצמות ישרפו מכלל דאיתי בהו מוח למה להו שריפה אלא לאו לעולם דאית בהו מוח ואי שמוש נותר לאו מלתא היא נתברינהו ונחלצה למוח ונשרפה ונשדינהו לעצמות אלא ש״מ שמוש נותר מלתא היא. ודחי׳ לעולם אימא לך אי ממתני׳ שימוש נותר לאו מלתא היא ותנא דמתני׳ סבר אלו הפסול אין בו שבירת עצם לפיכך תני ישרפו מפני המוח שבהן. איני והתנן המותיר בטהור והשובר בטמא אינו לוקה ארבעים. ודחינן הא דתנן אינו לוקה מכלל דלית בה שבירת עצם בפסול מעיקרא דלא הוה ליה שעת הכושר. ומתני׳ דקתני ישרפו ואוקימנא משום שבירת העצם כשהיתה לו שעת הכושר ונפסל ור׳ יעקב היא. ומותבי׳ למארי כל עצמות קדשים אין טעונין שרפה חוץ מעצמות הפסח מפני תקלה. הני עצמות ודאי בדאית להו מוח דאי לית בהו מוח אפי׳ עצמות פסח לא בעי שרפה אלא ודאי אית בהו מוח. ואי שמוש נותר מלתא עצמות קדשים אמאי אין טעונין שרפה. ונשנו׳ כגון שנמצאו חלוצים כלומר נחלץ מוחם. עצמות קדשים דלית בהו משום שבירת עצם אימור קמי איסורייהו חלצינהו ולא שמשו נותר לפיכך לא בעי שריפה. עצמות פסח דאית ביה משום שבירת עצם חיישינן דלמא בתר איסורייהו חלצינהו הלכך בעי שריפה. רב זביד אמר כגון

מסורת הש״ס עם הוספות

א) זבחים פב., ב) תמורה דף ד:, ג) [חולין דף קכה.], ד) [עיין תוספות חולין קכה. ד״ה אי הכי וכו׳], ה) לקמן דף פה. מכות דף יז. שבועות דף ג:, ו) [לעיל דף ע: וש״נ], ז) [תוספתא פרק ו ה״ז], ח) מנחות דף יט: רש״נ, ט) עמוד ב, י) לעיל פב: ד״ה רבי, כ) [עיין בתוספות לקמן קטן: ד״ה ותוס׳ ומוספות עירובין מח. ד״ה רבי יהודה במועד קטן כז. ד״ה ותוס׳ בזבחים פב. ד״ה המזמן].

הגהות הב״ח

(א) גמ׳ שבירת העצם איסור לבתר דנהוו: (ב) רש״י ד״ה בסים כדמתרגמינן כנו בסיסיה: (ג) תוס׳ ד״ה בו וכו׳ לקמן. נ״ב דף פ״ד ע״ב:

תורה אור השלם

א) הֵן לֹא הוּבָא אֶת דָּמָהּ אֶל הַקֹּדֶשׁ פְּנִימָה אָכוֹל תֹּאכְלוּ אֹתָהּ בַּקֹּדֶשׁ כַּאֲשֶׁר צִוֵּיתִי: [ויקרא י, יח]

ב) בְּבַיִת אֶחָד יֵאָכֵל לֹא תוֹצִיא מִן הַבַּיִת מִן הַבָּשָׂר חוּצָה וְעֶצֶם לֹא תִשְׁבְּרוּ בוֹ: [שמות יב, מו]

ג) וְכָל חַטָּאת אֲשֶׁר יוּבָא מִדָּמָהּ אֶל אֹהֶל מוֹעֵד לְכַפֵּר בַּקֹּדֶשׁ לֹא תֵאָכֵל בָּאֵשׁ תִּשָּׂרֵף: [ויקרא ו, כג]

ד) וְהוֹצִיא אֶת כָּל הַפָּר אֶל מִחוּץ לַמַּחֲנֶה אֶל מָקוֹם טָהוֹר אֶל שֶׁפֶךְ הַדֶּשֶׁן וְשָׂרַף אֹתוֹ עַל עֵצִים בָּאֵשׁ עַל שֶׁפֶךְ הַדֶּשֶׁן יִשָּׂרֵף: [ויקרא ד, יב]

ה) וְעָשִׂיתָ כִּיּוֹר נְחֹשֶׁת וְכַנּוֹ נְחֹשֶׁת לְרָחְצָה וְנָתַתָּ אֹתוֹ בֵּין אֹהֶל מוֹעֵד וּבֵין הַמִּזְבֵּחַ וְנָתַתָּ שָׁמָּה מָיִם: [שמות ל, יח]

ו) וְלֹא תוֹתִירוּ מִמֶּנּוּ עַד בֹּקֶר וְהַנֹּתָר מִמֶּנּוּ עַד בֹּקֶר בָּאֵשׁ תִּשְׂרֹפוּ: [שמות יב, י]

הגהות וציונים

א] דיבור רש״י השייך לכאן נמצא בעמ׳ הקודם: ב] [צ״ל ובבשרה] (גליון): ג] להן אלא דשפיר עבוד דלא אכלוה ס״א. חכ״מ (גליון):

ליקוטי רש״י

ה״ג כל הענין כולו אינו מדבר כו׳. ולדרבנן פליג בת״כ דמוקמינן ליה לפסול חטאת החיצונה שנכנס דמה לפנים ואמר דאין המקרא מדבר אלא בפנימיות שדמם נכנס לפנים כמצותה ואמר קרא שאם אירע בהן פסול ישרפו אבית הבירה בשורה ולא חוץ לג׳ מחנות כמלמדן [בכבסתן] כדכתיב בהלכי קרא (ויקרא ו) נקדש באש תשרף שריפתה בקדש וליתן לא תעשה על אכילתן בין כשרין בין פסולין כדכתיב (שם) לא תאכל דמקומן לא נאמר לאו על אכילתן ונתנו כאן [זבחים פב.]. **העצמות והגידין.** של פסח או בשר הנותר ממנו [חולין צ:]. [המשך בהשמטות]

שמצאן צבורין צבורין ומהן חלוצין עצמות קדשים דאין בהן משום שבירת העצם לכולהו הוה חליץ להו ואכיל להו ולא בעי שריפה עצמות הפסח דיש בהן משום שבירת העצם דילמא הני דחלצינהו ולהנך לא חלצינהו ובעי שריפה. א"ר יהודה אמר רב כל הגידין בשר חוץ מגידי צואר תנן העצמות והגידים והנותר ישרפו בט"ז הני גידין היכי דמי אילימא גידי בשר ניכלינהו ואי דאיתותר היינו נותר אלא פשיטא גידי צואר א"א בשלמא בשר נינהו אמטו להכי בעי שריפה אלא אי אמרת לאו בשר נינהו למה להו שריפה א"ר חסדא לא נצרכא אלא לגיד הנשה ואליבא דרבי יהודה [א] דתניא ר' יהודה אומר אינו נוהג אלא באחת והדעת מכרעת של ימין ואלא תפשוט דספוקי מספקא ליה לר' יהודה דאי מיפשיט פשיטא ליה ההיא דהיתירא ניכליה ודאיסורא נישדייה למה ליה שריפה א"ר איקא בר חיננא כגון שהוכרו ולבסוף נתערבו רב אשי אמר לא נצרכא אלא לשמנו דגיד הנשה [ב] דתניא [א] שמנו מותר וישראל קדושים הם ונוהגין בו איסור רבינא אמר בחיצון וכדר"י אמר שמואל [ג] דאמר רב יהודה אמר שמואל [ב] ב' גידין הן פנימי הסמוך לעצם אסור וחייבין עליו חיצון הסמוך לבשר אסור ואין חייבין עליו: חל ט"ז וכו': ואמאי ניתי עשה וידחי לא תעשה [ד] אמר חזקיה וכן תני דבי חזקיה אמר קרא [א] לא תותירו ממנו עד בוקר והנותר ממנו עד בוקר באש תשרופו שאין ת"ל עד בקר מה ת"ל עד בקר ליתן לו בקר שני לשריפתו אביי אמר אמר קרא [ב] עולת שבת בשבתו [ה] ולא עולת חול בשבת ולא עולת חול ביום טוב רבא אמר אמר קרא [ג] הוא לבדו יעשה לכם הוא ולא מכשיריו לבדו ולא

רש"י

שמצאן צבורין צבורין. ובדק עליונים ומצאן חלוצין: עצמות קדשים. לא בעו למיבדק תחתונים, אבל עצמות פסח בעו למיבדק כולהו. ובהא פליג רב זביד אדרב נחמן, דאי מצאן חלוצין, לא אמיר שימוש נותר כולי האי להצריכו שריפה מספק ולומר בתר איסורייהו אזלינהו: כל הגידין בשר. הרי הן כבשר, ונימנין עליהן בפסח ויוצא ידי חובתו: חוץ מגידי צואר. שהוא אבל[א] הרחב וקשה, ועץ בעלמא הוא: הני גידין. דקאמר עיקרן ותחלתן לשריפה, היכי דמי: ואי דאייתור. ע"י שנתעצלו באכילתן, היינו נותר: אלא פשיטא בגידי צואר. קאמר, ומשום שאין נאכלין מחמת קשיין מני להו בהדי עצמות, וקאמר דעיקרן לשריפה, דמסתמא לא אכיל להו: אי אמרת בשלמא בשר נינהו. ואי אכיל להו נפיק בהו, אמטו להכי בעי שריפה כו': לא נצרכא אלא לגיד הנשה כו'. לעולם גידי צואר לאו בשר נינהו, ושאר גידים בשר גמור וראוי לאכילה, ומתני' דמשמע דיש גידים שהן בשר ליטען שריפה וסתמן אין נאכלין, דקאמר ישרפו בט"ז, בגיד הנשה שהוא רך וכשר לאכילה: [ג] דר' יהודה. דאמר אין נוהג אלא באחת, ולא ידעינן בהי מינייהו, הילכך מתחלה עומד אותו של היתר לשריפה משום דלא ידע ליה דליכליה: ופרכינן תיפשוט מיהא דמספקא ליה לרבי יהודה בהי נהיג, דהא מילתא איבעיא לן בפ' גיד הנשה (חולין צ:), דקתני ר' יהודה אומר אין נוהג אלא באחת והדעת מכרעת של ימין, ואיבעיא לן מיפשט ליה לרבי יהודה דשל ימין, ומאי דעת דקא אמר, דעת תורה, כדמפרש התם ד) הירך המיומנת שבירך, או דילמא ספוקי מספקא ליה, ומאי דעת, דעת נוטה, כלומר מסתברא הכי, תיפשוט ממתני' מדקא אמר תחלתו לשריפה ודאי מספק' ליה, הילכך שריפה בעו תרוייהו, דאכל חד וחד אמרינן האי דהיתירא הוה והרי הוא נותר, ומתחלתו לא היה יכול לאוכלו שמא זהו של איסור, דאי פשיטא ליה, אמאי תחלתו לשריפה, דהיתירא ניכליה דאיסורא נשדייה: [ג] לעולם פשיטא ליה דשל ימין. ומתני' דלא מצי אכיל ליה ומצריך ליה שריפה, כשנתערבו לאחר מכאן. בשהוכרו לאו דוקא, דודאי מתחלתו הוכרו, דאין לך אדם שאינו מכיר בין צד ימין לצד שמאל: רב אשי אמר. מתניתין בשומנו של גיד קאמר, דמותר מן התורה ונהגו איסור בו, הלכך תחלתו לשריפה, דכיון דמן התורה מותר חל איסור נותר עליו, ובכלל נותר לא חשיב ליה, דהאי על כרחו מתחלתו לכך עומד, ואיצטריך למיתנייה באנפי נפשיה ולאשמעינן דאסור לאוכלו: שני גידין הן. בירך: פנימי הסמוך לעצם. זה גיד הגדול המתוח על פני כל אורך הירך, ופנימי קרי ליה שהוא בצד פנימי של ירך, צד הרואה את הירך השנית: וסמוך לעצם. עלס הקולית התחוב בבוקא דאטמא, וגס יולא מבוקא דאטמא ונמתח אצל אותו עלס על פני כל אורך הירך, שאסור: וחייבין עליו. מלקות: חיצון. זה גיד קלר הניתן בסוף השופי לרחבו, וחילון קרי ליה על שם שהוא מוטל לצד חילון של ירך, צד הרואה את האויר, הסמוך לבשר שמובלע בבשר: אסור. מדרבנן: ואין חייבין עליו. כדמפרש טעמא התם[ו] ד) אשר על כף הירך ההוא דפשיט בכוליה ירך והיינו פנימי, אבל חילון לא, ובההוא קאמר תנא דידן דתחלתו אינו נאכל משום איסור דרבנן, וטעון שריפה דחייל עליה שם נותר, דחזי מדאורייתא: ניתי עשה. דבאש תשרפו: ונידחי לא תעשה. דמלאכת י"ט: שאין ת"ל עד בוקר. בתרא, דהא כבר כתיב קמא: ולא עולת חול בי"ט. אלמא אפילו הקטר עולה אינו דוחה י"ט, וכ"ש שריפת פסול שלה, ופסח קרבן של חול הוא, דזריקת דמו בארבעה עשר, ואין יכול להקטירו בלילה, והא דכתיב (שמות לד כה) ה) לא ילין לבקר דמשמע הא כל הלילה ילין הא אוקימנא בארבעה עשר שחל להיות בשבת, בפ' תמיד נשחט (דף נט:): הוא ולא מכשיריו. היכולין ליעשות מבעוד יום[ז]:
ולא

תוספות

אי אמרת בשלמא בשר נינהו כו'. ואין להקשות אי בשר נינהו ניכלינהו דלאו בשר גמור הוא שיהא טעמם כטעם בשר מיהו לענין שריפה בעי למימר דליהוו בשר: לא נצרכא אלא לשומנו. קשה דבריש גיד הנשה (חולין פט:) פריך וסבר תנא דידן אין בגידין בנותן טעם והא תנן ירך שנתבשל בה גיד הנשה אם יש בה בנותן טעם אסור והשתא דילמא הא דקתני אם יש בה בנותן טעם משום שומנו דגיד הנשה קאמר דהכא קרי ליה גיד ושם פירשתי[ח]:

ליתן בקר שני לשריפתו. וא"ת אי אסור לשורפו בליל מוצאי י"ט עד הבקר היכי מוכח[ט] דאין שריפת קדשים דוחה י"ט הא על כרחיך גזירת הכתוב היא דהא אפי' בלילה שהוא חול אסור לשורפו. וי"ל דכיון דאסור לשורפו בבוקר ראשון ילפינן שפיר דאין שריפת קדשים דוחה י"ט והא דאסור לשורפו בליל מוצאי י"ט אין תימ' שכן מצינו בשלמים שאין נאכלים לאור שלישי ואפ"ה אין נשרפין עד היום כדאמרי' בריש מכילתין (ג.):

ולא עולת חול בשבת כו'. משמע הכא דאיברי חול אין קריבין בשבת ולא בי"ט וקשה דבסוף פרק טרף בקלפי (יומא מו.) אמרינן אברי חול שנותרו עושה להן מערכה בפני עצמן וסודרן אפילו בשבת ואפי' לרב הונא דפליג התם היינו דאינו עושה מערכה בפני עצמן אבל דברי הכל סודרן על המערכה גדולה כן צריך לפרש שם וכן בסוף פ"ק דשבת (כ.) דריש ו) בכל מושבותיכם אי אתה מבעיר למישרי אברים ופדרים הוא דאתא והיינו איברי חול שנותרו דאברי תמיד של שבת נפקא ז) מעל עולת התמיד בריש אלו דברים (לעיל סו.) ודוקא אברי עולת חול ממעט הכא[י]. ותירץ ר"ת וריב"א דהתם דוקא במשלה בהן האור מיירי[כ] דנעשו כבר לחמו של מזבח[ל] שמתוך שהן לחמו של מזבח הרי הן כקרבן היום ודחו ח) מבמועדו אפי' בשבת וללישנא דאסיק נמי התם דוקא בפסולין אי משלה בהן האור אין אי לא לא לאו למעוטי כשירין אתא אלא ה"ק דלא איצטריך בכשירין לאשמעי' במשלה בהן האור ומיהו אף בכשירין לא שריא אלא במשלה בהן האור. וריב"א מסופק בשאר קרבנות דלאו תמיד ומשלה בהן האור אי נעשו לחמו של מזבח למישרינהו בשבת דדילמא דוקא בתמיד מהני האי טעמא דשם תמיד דוחה שבת. וא"ת דביומא (מו.) דריש לה מבמועדו ובפ"ק דשבת (כ.) דריש מבכל מושבותיכם. וי"ל דקרא דבכל מושבותיכם גלי על במועדו דאיירי אפילו באיברים ופדרים של חול והא דלא נקט ביומא קרא דכל מושבותיכם דהויא עיקר דרשה משום דניחא ליה למינקט דרשה דמועדו דשייכא אף גבי טומאה ובכל הקרבנות[מ]:
ולא

עין משפט נר מצוה

פה א ב מיי' פ"ח מהל' מאכלות אסורות הלכה א [טוש"ע יו"ד סי' סה סעיף מ]:

רבינו חננאל

שמצאן צבורין צבורין מהן חלוצין ומהן אין חלוצין. עצמות קדשים שאין בהן שבירת עצם אמרי' מדהנך חלוצין הנך נמי חלוצין. בעצמות פסח דאיכא שבירת עצם בעו בדיקה: אמר רב יהודה אמר רב כל הגידין בשר חוץ מגידי צואר. ואקשי' עלה ממתני' דקתני הגידים ישרפו הני גידים מאי עבדינהו אי בשר הן אמאי ישרפו נכלינהו ואי נותרו הן נותר אלא ודאי גידי צואר הן ולא יכול לאכלן וטעונין שריפה ואי אמרת לאו בשר הן בשר הן נשרפינהו. ושני' גיד הנשה הוא ואליבא דר' יהודה דאמר אינו נוהג אלא בירך אחת ולא תימא (אלא ודאי) מספקא ליה אלא אפי' תימא פשיטא ליה דשל ימין אסורין וכגון שהוכרו ולבסוף נתערבו דהא לא אפשר למכלינהו הלכך טעונין שרפה. רב אשי אמר גידין דקתני במתני' שומנו של גיד הנשה הוא דנהגו בו ישראל קדושים איסור. רבינא אמר גיד החיצון הוא ששנינו במשנתנו שאין חייבין עליו. דגרסי' בפ' גיד הנשה אמר שמואל שני גידין הם פנימי סמוך לעצם אסור וחייבין עליו חיצון סמוך לבשר אסור ואין חייבין עליו: חל ששה עשר להיות בשבת כו'. אקשי' ניתי עשה שנא' (שמות י"ב י') והנותר ממנו עד בקר באש תשרפו עשה דשריפת נותר לידחי לא תעשה כל מלאכה דיום טוב. ושני חזקיה מה ת"ל עד בקר ליתן לו בקר שני לשריפתו. אביי אמר בפי' רבתה תורה לדחות עולות ארבעה עשר מלהשרף ביום [טוב] דכתיב עולת שבת בשבתו דייקי' מינה דאין מקריבין אלא עולת שבת בשבת בלבד אבל אברי עולות חול בשבת או ביום טוב לא ואע"ג דמצותן להקריבן וכל שכן דלא שורפין הפסולין. רבא מפיק ליה מהאי קרא הוא לבדו יעשה לכם הוא ולא מכשירין.

תורה אור השלם

א) וְלֹא תוֹתִירוּ מִמֶּנּוּ עַד בֹּקֶר וְהַנֹּתָר מִמֶּנּוּ עַד בֹּקֶר בָּאֵשׁ תִּשְׂרֹפוּ: [שמות יב, י]

ב) עֹלַת שַׁבַּת בְּשַׁבַּתּוֹ עַל עֹלַת הַתָּמִיד וְנִסְכָּהּ: [במדבר כח, י]

ג) וּבַיּוֹם הָרִאשׁוֹן מִקְרָא קֹדֶשׁ וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי מִקְרָא קֹדֶשׁ יִהְיֶה לָכֶם כָּל מְלָאכָה לֹא יֵעָשֶׂה בָהֶם אַךְ אֲשֶׁר יֵאָכֵל לְכָל נֶפֶשׁ הוּא לְבַדּוֹ יֵעָשֶׂה לָכֶם: [שמות יב, טז]

ד) עַל כֵּן לֹא יֹאכְלוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת גִּיד הַנָּשֶׁה אֲשֶׁר עַל כַּף הַיָּרֵךְ עַד הַיּוֹם הַזֶּה כִּי נָגַע בְּכַף יֶרֶךְ יַעֲקֹב בְּגִיד הַנָּשֶׁה: [בראשית לב, לג]

ה) לֹא תִשְׁחַט עַל חָמֵץ דַּם זִבְחִי וְלֹא יָלִין לַבֹּקֶר זֶבַח חַג הַפָּסַח: [שמות לד, כה]

ו) לֹא תְבַעֲרוּ אֵשׁ בְּכֹל מֹשְׁבֹתֵיכֶם בְּיוֹם הַשַּׁבָּת: [שמות לה, ג]

ז) עֹלַת שַׁבַּת בְּשַׁבַּתּוֹ עַל עֹלַת הַתָּמִיד וְנִסְכָּהּ: [במדבר כח, י]

ח) צַו אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם אֶת קָרְבָּנִי לַחְמִי לְאִשַּׁי רֵיחַ נִיחֹחִי תִּשְׁמְרוּ לְהַקְרִיב לִי בְּמוֹעֲדוֹ: [במדבר כח, ב]

מסורת הש"ס עם הוספות

א) חולין דף צ., ב) חולין דף צא., ג) שם ודף צב:, ד) שבת דף כד: ודף קלג., תמורה דף ד: ע"ש, ה) [לעיל דף נט: וש"נ], ו) דף צא., ז) ביצה כח:, ח) ד"ה אם, ט) [בשבת דף כ:], י) כדאיתא שם ביומא, כ) עיין זבחים דף פג:, ל) לעיל עז ע"א.

הגהות וציונים

א] בדפו"י ובמהרש"ל אלל ועי' חולין קכא ע"א וברש"י שם: ב] הד"א (רש"י): ג] נראה להוסיף תיבות ד"ה כגון שהוכרו. לעולם פשיטא וכו' (ב"ש): ד] בכת"י ממעט הכתוב:

ליקוטי רש"י

העצמות והגידין. של פסח או בשר הנותר ממנו. ישרפו לששה עשר. ולא בחמשה עשר דקיימא לן (שבת דף כד:) אין שורפין קדשים ביום טוב והנך עצמות כשיש בהן מוח קאמר ומפני שמשמו את הנותר למוח הוי כבשר ולפיכך טעונין שריפה כנותר עצמו אבל דלאו בר אכילה אין טעון שריפה דכתיב לא תותירו וגו' כל דקרינן ביה לא תותירו קרינן ביה תשרפו ואידך לא. גידי בשר. כל גידין הרכין הנפשטים בבשר. נכלינהו. בגלל פסח ולמה מותירן. ואי בדאיקרי ואיתותר. תנא ליה נותר. אלא פשיטא גידי צואר. דקשים כעצמות ודרכן לשייר על כרחו ואורחא דתנא למיתנינהו באנפי נפשייהו כעצמות. למה להו שריפה. כיון דלאו בשר נינהו. ואליבא דר' יהודה. דמספקא ליה אי אסור ושל שרי והלכך על כרחיו משייר להו ותרוייהו בעי שריפה לכל חד וחד מספקינן ליה בהיתירא והוי נותר שפיר משום הכי בעי לשורפינהו ולמשרפינהו. ולבסוף נתערבו. שאין יודעין איזה ניטל מן הימין ואיזה מן השמאל [חולין צ ע"ב]. רב אשי אמר. לא תפשוט וטעמא לאו משום ספיקא דגיד הוא אלא מיפשט פשיטא ליה והכא בשומן הגיד קאמר דמותר מדאורייתא. וישראל קדושים. העושין קיים לתורה נהגו בו איסור והלכך על כרחיו משייר ליה משום מנהגא ושרפה בעי הואיל ומדאורייתא בר אכילה הוא. פנימי הסמוך לעצם. הוא גיד ארוך ונתון לאורכו של שופי כשפושטין את הירך ופושט בכל הירך ראשו אחד מעובר בעצם האליה ומשם נפשט לאורך השופי עד מקום חיבור הקולית ועצם הירך ושם הוא סמוך לעצם. אסור. מן התורה. וחייבין עליו. מלקות כדיליף לקמן מהירך ועוד שהוא על הכף שהכף הוא בשר עגול הסובב את הקולית ודבוק בה. פנימי של ירך לד שכלפי ירך חברתה כשהבהמה מחוברת קרי לה פנימי. חיצון. גיד קלר הנתון לרוחב השופי בסופו מובלע בכף הסובבת את הקולית והוא נתון בלד חילון של ירך. אסור. מדרבנן. ואין חייבין עליו. לאו היינו על הכף אלא בתוך הכף ובההוא חילון עסקינן ומשייר ליה על כרחיה ושרפה בעי דהא מדאורייתא חזי. [שם צא ע"א]. עד בקר. זימנא אחריתי אלא והנותר ממנו באש תשרופו דהא כתיב עד בקר ברישא [שבת כד:]. קלג.]. ליתן לו בקר שני. דהיינו ט"ז דהכי משמע קרא ולא תותירו ממנו עד בקר דהיינו עד בקר של ט"ו ממנו עד אידך בקר באש תשרופו דהיינו יום ט"ז שהוא חולו של מועד [תמורה ד ע"ב]. אבל בי"ט לא עבדינן בי"ט ופסח קרבן י"ד בניסן הוא שהוא חול [שבת קלג.]. עולת חול. כגון אברי תמיד של ערב יו"ט שלא הוקטרו מבעוד יום אין מעלין אותן משחשכה וכ"ש קדשים פסולים לא שרפינן. הוא לבדו. קרא יתירא נינהו דמצי למכתב אך אשר יאכל לכל נפש יעשה לכם. מכשיריו. מכשירי האוכל כגון לעשות שפוד וסכין ותנור וכירים. לבדו. למעוטי מילה שלא בזמנה דלא דחיא שבת ויו"ט, דהכי תניא התם ומה נרעת שדוחה את עבודה ועבודה דוחה את השבת מילה שלא בזמנה דוחה אותה, בין בזמנה בין שלא בזמנה ויליף לה מקרא, אתא לבדו לאפוקי מהאי ק"ו דלא תדרוש ליה וממילא שמעינן מינה דמלוה שאין זמנה קבוע ויכול לעשותו למחר אינו דוחה יום טוב וה"ה לשריפת קדשים טמאים [שם כד ע"ב].

עַצְמוֹת קָדָשִׁים דְּאֵין בָּהֶן מִשּׁוּם שְׁבִירַת הָעֶצֶם לְכוּלְּהוּ חָוֶה חָלֵיץ לְהוּ וְכוּ' - ומסתמא חלץ את המוח גם מהעצמות התחתונות, והמוצא אין צריך לבדוק האם יש בהן מוח (רש"י). ואף שבמקום שאפשר לברר אין סומכים אפילו על חזקה או רוב, כיון שטורח הוא לבדוק את כל העצמות, אין צריך לבודקן (מלא הרועים, בתי' ראשון).

עַצְמוֹת הַפֶּסַח דְּיֵשׁ בָּהֶן מִשּׁוּם שְׁבִירַת הָעֶצֶם דְּיִלְמָא הָנֵי דְּחַלְצִינְהוּ וְכוּ' - ואף שאפשר שגם העצמות העליונות טעונות שריפה, שחלצו מהן את המוח לאחר שנעשה נותר, אין צריך לשורפן מספק מחמת איסור זה של 'משמשי נותר' [שאינו אלא מדרבנן (מהרש"א)]. ורב נחמן בר יצחק שחולק (לעיל ע"א), סובר שהעצמות טעונות שריפה מספק, שמא חלצו מהן את המוח רק לאחר שנעשה נותר (רש"י).

ולדעת רב זביד, העצמות אינן טעונות שריפה מספק שמא חלצו מהן את המוח לאחר שנעשו נותר, ואף שלפי דעת רבי שמעון שלאחר שנעשו נותר מותר לשוברן, מסתבר יותר ששברו אותן כדי לחלוץ מהן את המוח רק לאחר שנעשו נותר, רב זביד סובר שהברייתא שנויה כדעת רבי יעקב שגם לאחר שנעשו נותר אסור לשוברן, והספק שקול, ואין צריך לשורפן מספק (מהרש"א. וראה מלא הרועים).

כָּל הַגִּידִין בָּשָׂר וְכוּ' - וכדעת הסוברים (ראה לעיל כב, א, ועוד) ש'יש בגידין בנותן טעם', אבל לדעת הסוברים ש'אין בגידין בנותן טעם', אינם נחשבים כבשר (יד דוד; מנחת חינוך מצוה ח אות ב).

אִי אָמְרַתְּ בִּשְׁלָמָא בָּשָׂר נִינְהוּ אַמְּטוּ לְהָכִי בָּעֵי שְׂרֵיפָה - ואף שנחשבים בשר לענין שריפה, המשנה מנתה אותם בפני עצמם [ולא כללה אותם ב'והנותר'], משום שאין דרך כל כך לאוכלם, הואיל ואין טעמם כטעם בשר לגמרי (תוס' ד"ה אי, ע"פ מהרש"א). ויש שפירש, שכיון שאין טעמם כטעם בשר גמור, אין בהם כלל מצות אכילת פסח (מנחת חינוך מצוה ח אות ב, בדעת תוס' שם). ולפירוש זה מוכח, שמצות שריפת נותר אינה תלויה בלאו של 'לא תותירו', שהרי כאן כיון שאין מצות אכילה, גם אין איסור 'לא תותירו', ומכל מקום טעונים שריפה (מנחת שלמה. וכדעת הצל"ח בביאורו לעיל פב, א ד"ה ישרף, שגם בקדשים פסולים יש דין 'נותר').

לֹא נִצְרְכָא אֶלָּא לְגִיד הַנָּשֶׁה וְכוּ' שהוא רך וראוי מצד עצמו לאכילה אלא שאסור לאוכלו מצד הדין, ונעשה נותר וטעון שריפה (רש"י). ואין להתיר לאוכלו מדין 'עשה דוחה לא תעשה', שהעשה של אכילת קרבן פסח ידחה את הלאו של גיד הנשה, משום שכיון שכבר אכל מבשר הקרבן קיים את העשה, ואין מצוה באכילת כל כזית וכזית (ע"פ מנחת חינוך מצוה קלד אות ב. אמנם דעת השאגת אריה צו, שיש מצוה באכילת כל כזית וכזית).

וְאַלִּיבָּא דְּרַבִּי יְהוּדָה וְכוּ' - ושני הגידים אסורים באכילה מספק (רש"י), וכיון שהגיד המותר מותר מצד עצמו באכילה, אלא שהאדם מנוע מלאוכלו מחמת הספק, נחשב ראוי לאכילה, וחל עליו איסור נותר ודינו בשריפה (שערי יושר א, י).

רַב אַשִׁי אָמַר לֹא נִצְרְכָא אֶלָּא לְשַׁמְּנוֹ דְּגִיד הַנָּשֶׁה וְכוּ' - וכיון שרק מדרבנן אסור לאוכלו, נחשב כדבר שראוי לאכילה וחל עליו איסור נותר, ודינו בשריפה (רש"י), והיינו שדבר האסור מדרבנן נחשב ראוי לאכילה בעצמותו, ורק האדם מנוע מלאוכלו מחמת איסור 'לא תסור' (שערי ישר א, י. וראה גם מנחת חינוך מצוה ח אות ב).

דְּתַנְיָא שָׁמְנוֹ מוּתָּר וְיִשְׂרָאֵל קְדוֹשִׁים הֵם וְנוֹהֲגִין בּוֹ אִיסּוּר - ואף שאינו אלא מנהג, חכמים העמידו דבריהם גם במקום מצוה של אכילת קרבן פסח (שפת אמת, וראה בהגהה שם, וכן בריב"ש סד). ויש שפירש, שלאחר שנקבע המנהג, נאסר כשאר איסורים דרבנן (מרומי שדה).

רָבִינָא אָמַר בַּחִיצוֹן וְכוּ' - רבינא לא תירץ כרב אשי, משום שלדעתו בקרבן פסח מותר לאכול את שמנו של גיד, שכיון שאיסורו אינו אלא משום מנהג, בקרבן פסח שמצוה לאוכלו, לא נהגו להחמיר (ליקוטי הלכות וזבח תודה [לחפץ חיים], שצידד כן ע"פ כסף משנה קרבן פסח י, יא, בדעת הרמב"ם שם. ודעת הראב"ד שם, שגם שמנו של גיד של קרבן פסח אסור).

חָל שִׁשָּׁה עָשָׂר וְכוּ' וְאַמַּאי נֵיתֵי עֲשֵׂה וְיִדָּחֵי לֹא תַּעֲשֶׂה - קושיית הגמ' אינה שידחה העשה של שריפת נותר את איסור מלאכה בשבת שיש בו כרת, אלא קושיית הגמ' היא על המשך המשנה 'שאינן דוחין וכו' את יום טוב', מדוע אין שריפתם דוחה את הלאו של מלאכה ביום טוב שאין עונשו אלא מלקות (צל"ח).

ואף שעשה דוחה לא תעשה רק אם אי אפשר לקיים את שניהם, וכאן הרי יכול לשרוף את הקדשים בחול המועד ולקיים את העשה בלי לדחות את הלאו של יום טוב, מה שאפשר לקיים את העשה למחר אינו נחשב שאפשר לקיים שניהם (רמב"ן שבת כד, ב, וראשונים שם בשמו).

אָמַר חִזְקִיָּה וְכוּ' לִיתֵּן לוֹ בֹּקֶר שֵׁנִי לִשְׂרֵיפָתוֹ - ואין להקשות שנלמד מכאן שאין עשה דוחה לא תעשה, שאפשר שדוקא העשה של שריפת קדשים אינו דוחה את הלאו, הואיל ואפשר לקיים את העשה למחר בחול המועד ולא תתבטל מצותו בכך. ומכל מקום בלי הפסוק 'עד בוקר' לא היינו מחלקים בכך, והיינו אומרים שדוחה את הלאו (תוס' יבמות ה, ב ד"ה כולה). [ומה שנתבאר (לעיל ד"ה חל) שמה שאפשר לקיים את העשה למחר אינו נחשב אפשר לקיים שניהם, הוא רק להוה אמינא של הגמ', וביאור זה הוא בתירוץ הגמ' שמהפסוק 'בוקר שני' לומדים שנחשב אפשר לקיים שניהם (ע"פ קובץ הערות יא, ה. והוסיף, שלדעת רב אשי אינו נחשב אפשר לקיים שניהם, כפי ההוה אמינא. וראה דבר אברהם ב ד, יא)].

עֹלַת שַׁבָּת בְּשַׁבַּתּוֹ וְכוּ' וְלֹא עוֹלַת חוֹל בְּיוֹם טוֹב, והיינו, שהקטר חלבי עולת חול - כגון אברי עולת תמיד של ערב יום טוב שלא הוקטרו מבעוד יום - אינו דוחה יום טוב, וכל שכן ששריפת קרבן פסול אינה דוחה יום טוב, ואם כן פסח שזמנו בערב יום טוב והוא קרבן חול, אין שריפתו דוחה יום טוב (ע"פ רש"י כאן ובשבת כד, ב ד"ה עולת).

ואף שהפסוק עוסק בשבת, לומדים ממנו ליום טוב, הואיל ומפסוק זה לומדים שחלבי קרבנות של שבת קריבים ביום טוב [כדעת רבי עקיבא (שבת קיד, א)], ודורשים את הפסוק כך, עולת שבת זו קריבה בשבת אחרת, דהיינו ביום טוב, ומשמע מכך, שאין עולת חול קריבה בשבת אחרת, דהיינו ביום טוב (תוס' לעיל נט, ב ד"ה ולא).

וְלֹא מִילָה שֶׁלֹּא בִּזְמַנָּהּ הַבָּאָה מִקַּל וָחוֹמֶר, שלא נאמר שתדחה מילה שלא בזמנה שבת מקל וחומר, ומה צרעת שדוחה את העבודה שדוחה שבת, מילה דוחה אותה [שאפילו אם יש צרעת במקום המילה, מל וקוצץ הנגע], שבת שנדחית מפני העבודה, קל וחומר שמילה דוחה אותה, והשמיענו שמילה שלא בזמנה אינה דוחה שבת, הואיל ואפשר להשהותה ולמול למחר. וכן שריפת נותר אינה דוחה שבת, הואיל ואפשר להשהותה ולשרוף למחר (רש"י. וראה תוס' ד"ה ולא). ואף שאם לא מל בזמנו עובר בעשה בכל רגע, ונאמר ידחה העשה את הלא תעשה של שבת, זה אינו, שדין עשה דוחה לא תעשה אינו מחמת שעובר על עשה, אלא מחמת ביטול העשה, וכיון שגם כשימול למחר יתקיים העשה ולא יתבטל, אין אומרים בזה עשה דוחה לא תעשה (דבר אברהם ב, ד, ט. וראה שם, יא).

רַב אַשִׁי אָמַר שַׁבָּתוֹן דְּיוֹם טוֹב עֲשֵׂה הוּא וְאֵין עֲשֵׂה דּוֹחֶה לֹא תַעֲשֶׂה וַעֲשֵׂה. וחזקיה, אביי ורבא, לא תירצו כן, שלדעתם מלאכת יום טוב אסורה בלאו בלבד (רמב"ן ורשב"א שבת כד, ב. וראה בתוס' ד"ה ולא, שרבא מודה לרב אשי, ולכן הוצרך לקל וחומר, וראה עוד בראשונים שם).

מִשְׁנָה. כָּל הַנֶּאֱכָל בְּשׂוֹר הַגָּדוֹל יֵאָכֵל בִּגְדֵי הָרָךְ, אבל מה שאינו נאכל בשור הגדול, אין נמנים עליו בגדי של קרבן פסח, שאע"פ שכעת הוא רך, סופו להקשות (רש"י). וכוונת המשנה שאי אפשר להמנות רק על חלק שאינו נאכל בשור הגדול, אבל מי שנמנה על כל הגדי, יכול לאכול ממנו גם דבר שאינו נאכל בשור, ואינו נחשב שנאכל 'שלא למנוייו' (מנחת שלמה).

והמשנה נקטה לשון 'כל הנאכל בשור הגדול', אף שגם גדי סופו להקשות ולהיות עז, משום שאילו היתה נוקטת לשון 'כל הנאכל בעז' וכו', היינו אומרים שאותם אברים שאפשר לאוכלם בעז על ידי שליקה, יאכלו בגדי הרך, וכיון שאין הדין כן [שהרי שליקת אברי העז מרככת אותם אע"פ שהינם קשים ביותר ואינם נחשבים אוכל], נקטה המשנה לשון 'כל הנאכל בשור', שאברי השור הינם קשים מאד ואפילו שליקה אינה מרככת אותם (צל"ח בדעת רש"י. וראה להלן שיש סוברים ששליקה מועילה גם לאברי השור).

ויש שפירש, שהנדון במשנה אינו מהם האברים שנחשבים בשר ונימנים עליהם, אלא אלו אברים נחשבים בשר ואין איסור 'שבירת עצם' באכילתם, והכלל הוא, שאברים שאינם ראויים לאכילה בשור הגדול גם לאחר הבישול, נחשבים 'עצם', ואסור לאוכלם בגדי הרך, ואברים שנאכלים בשור הגדול לאחר הבישול, מותר לאוכלם בגדי הרך לאחר צלייתו (רמב"ם קרבן פסח י, ט. וראה ראב"ד שם).

וְרָאשֵׁי כְּנָפַיִם – סחוסים שבראש העצם הרחבה של הכתף (רש"י). ויש שפירש, גידים קשים שסביב הפרקים, שהפרקים נקשרים באותם גידים (פיה"מ להרמב"ם ז, יא).

גְּמָרָא. כָּל הַנֶּאֱכָל בְּשׂוֹר הַגָּדוֹל בְּשֶׁלְקָא יֵאָכֵל בִּגְדֵי הָרָךְ בְּצָלֵי – ואף שבשור הגדול לא היה נאכל על ידי צליה, כיון שעל ידי שליקה נאכל, נחשב בשר, ונאכל בגדי על ידי צליה (מאירי).

גִּידִין שֶׁסּוֹפָן לְהֵקָּשׁוֹת – גידי צואר של גדי וטלה, שהם רכים, וסופם להקשות לכשיגדל (רש"י). [ומדובר בגידי צואר של גדי שאינו בן שנה, שהם רכים וראויים לאכילה, ומה שאמרו בגמ' לעיל (פג, ב) שגידי צואר אינם ראויים לאכילה, מדובר בגידים של גדי בן שנה (מרומי שדה)]. ויש שפירשו, שמדובר בגידי השדרה, אבל גידי צואר אינם ראויים לאכילה (תוס' ד"ה גידין).

דִּרְמָא לָךְ הָא לֹא חַשׁ לְקֻמְחֵיהּ, למה שיוצא מטחינתו, אם קמח חיטין, או פסולת, כלומר, אינו חש למה שמדבר, ומוציא מפיו דברים שאינם (ע"פ רש"י כאן, ורש"י סוכה נד, א ד"ה דלא, ויבמות מב, ב ד"ה לא חש. וראה גם הערות להגרי"ש אלישיב). ויש שפירש, אכילתו של זה להפסד הולכת, שאינו עוסק בתורה כראוי (רבנו חננאל; ערוך ערך קמח, בפי' ראשון).

מִשְׁנָה. הַשּׁוֹבֵר אֶת הָעֶצֶם בְּפֶסַח הַטָּהוֹר חַיָּיב זֶה לוֹקֶה אַרְבָּעִים – ואינו חייב עד שישבור כשיעור חגירת ציפורן (ראה חולין יז, ב). ויש שסובר, שאינו חייב עד שישבור לגמרי את העצם (מאירי שם יח, א ד"ה כשם, בשם יש אומרים. וראה שבט הלוי דלהלן, שצידד שהיתה למאירי גירסא אחרת בגמ'. וראה גם ירושלמי פסחים ז, יא), שלדעתו גדר הלאו הוא שלא לעשות 'מעשה שבירה', ודוקא בשבירה גמורה נחשב 'מעשה שבירה' [והמ"ד בגמ' ששיעורו בחגירת ציפורן, סובר שגדר הלאו הוא שלא לעשות מעשה הפוגם בשלימות העצם, ובשיעור חגירת ציפורן כבר נחשב שהעצם אינה שלימה] (ע"פ קונטרסי שיעורים [לר"י גוסטמאן] נדרים כד, ז, ושבט הלוי ח"ה קונטרס המצוות ו, ג).

אֲבָל הַמּוֹתִיר בְּטָהוֹר וְהַשּׁוֹבֵר בְּטָמֵא אֵינוֹ לוֹקֶה אֶת הָאַרְבָּעִים – ומכך שהמשנה כתבה דינים אלו יחד, משמע שכשם שהמותיר בטהור עובר באיסור [ורק אינו לוקה], כך השובר בטמא עובר באיסור, ואיסור זה הוא מדרבנן, גזירה אטו השובר בטהור (שפת אמת). ויש שהסתפק בדין זה, האם השובר בטמא עובר על איסור דרבנן (מנחת חינוך מצוה טז אות ב).

גְּמָרָא. רַבִּי יַעֲקֹב אוֹמֵר לֹא מִן הַשֵּׁם הוּא זֶה - לא מטעם זה הוא פטור (רש"י חולין פג, א ד"ה לא), שאינו עיקר, שכן לאו שניתק לעשה לוקים עליו (ע"פ רש"י מכות ד, ב ד"ה לא, לפי גירסת כ"י, הובא במהד' עוז והדר, ורש"י סנהדרין סג, ב ד"ה לא מן, ויבין שמועה סוף כלל קפה, ומלא הרועים ערך לאו הניתק לעשה, ט, בדעתו). ויש שפירשו, שרבי יעקב מודה שאין לוקים על לאו הניתק לעשה, ומה שאמר 'לא מן השם הוא זה', כוונתו שכאן אין צריך לטעם זה, שהרי בלאו הכי אין לוקים על לאו זה, כיון שהוא לאו שאין בו מעשה (יבין שמועה שם, בדעת תוס' תמורה ד, ב ד"ה כתנאי. וראה גם ריטב"א שבועות ג, ב).

ולא מילה שלא בזמנה הבאה מק"ו רב אשי אמר א) שבתון די"ט עשה הוא ואין עשה דוחה לא תעשה ועשה: **מתני'** כל הנאכל בשור הגדול יאכל בגדי הרך וראשי כנפים והסחוסים: **גמ'** רבה רמי תנן כל הנאכל בשור הגדול יאכל בגדי הרך ושאינו נאכל לא אימא סיפא ראשי כנפים והסחוסים והא הני לא מתאכלי בשור הגדול אלא תנאי היא והכי קתני כל הנאכל בשור הגדול יאכל בגדי הרך ושאינו נאכל לא וי"א אף ראשי כנפים והסחוסים רבא אמר מה הן קתני והכי קתני א כל הנאכל בשור הגדול א) בשלקא יאכל בגדי הרך בצלי ומה הן ראשי כנפים והסחוסי' תניא כוותיה דרבא כל הנאכל בשור הגדול בשלקא יאכל בגדי הרך בצלי ומה הן ראשי כנפים והסחוסים וגידין הרכין נידונין כבשר. ב) איתמר גידין שסופן להקשות רבי יוחנן אמר נמנין עליהן בפסח ריש לקיש אמר ב אין נמנין עליהן בפסח ר' יוחנן אמר נמנין עליהן בתר השתא אזלינן ריש לקיש אמר אין נמנין עליהן בתר בסוף אזלינן איתיביה ריש לקיש לר' יוחנן כל הנאכל בשור הגדול יאכל בגדי הרך ומה הן ראשי כנפים והסחוסים הני אין אבל גידין שסופן להקשות לא א"ל תנא הני והוא הדין להנך הני מ"ט דהא מתאכלי בשור הגדול בשלקא הנך נמי מתאכלי בשור הגדול בשלקא. א"ל ר' ירמיה לרבי אבין כי אזלת לקמיה דר' אבהו רמי ליה מי אמר רבי יוחנן גידין שסופן להקשו' נמנין עליהן בפסח אלמא בתר השתא אזלינן והא ג) בעא מיניה ריש לקיש מרבי יוחנן עור הראש של עגל הרך מהו שיטמא ואמר לו אין מטמא אלמא בתר בסוף אזלינן א"ל ד) דרמא לך הא לא חש לקמחיה הא הדר ביה רבי יוחנן לגבי דריש לקיש וא"ל ה) אל תקניטני שבלשון יחיד אני שונה אותה: **מתני'** ג השובר את העצם בפסח הטהור הרי זה לוקה ארבעים ו) ד אבל המותיר בטהור והשובר בטמא אינו לוקה את הארבעים: **גמ'** בשלמא מותיר בטהור ז) דתניא ב) לא תותירו ממנו עד בקר והנותר ממנו עד בקר וגו' בא הכתוב ליתן עשה אחר לא תעשה לומר שאין לוקה דברי רבי יהודה רבי יעקב אומר לא מן השם הוא זה אלא משום דהוה ליה לאו שאין בו מעשה ואין לוקין עליו אלא שובר בטמא מנלן דאמר קרא ג) ועצם לא תשברו בו ח) בו בכשר ולא בפסול. ת"ר ועצם לא תשברו בו בו בכשר ולא בפסול ר' אומר ג) בבית אחד יאכל ועצם לא תשברו בו כל הראוי לאכילה יש בו משום שבירת עצם ושאין ראוי לאכילה אין בו משום שבירת עצם מאי בינייהו א"ר ירמיה פסח הבא בטומאה איכא בינייהו למ"ד כשר

האי

רש"י

ולא מילה שלא בזמנה. דאי לא ממעט קרא אתיא בק"ו לדחות, ט) ומה לרעת שדוחה את העבודה ועבודה דוחה את השבת מילה אף שלא בזמנה דוחה אותה, אפילו במקום בהרת יקוץ בהרתו, שבת שנדחת מפני עבודה אינו דין שתהא מילה דוחה, ואתא קרא ומיעטה, דכיון דשלא בזמנה היא, כגון גר שנתגייר וקטן שנאנס אביו ועבר זמנה, נשהויה למחר, וגבי שריפת פסול קדשים נמי כמילה שלא בזמנה דאפשר לשהוייה דמי: **שבתון דיום טוב עשה הוא.** דמשמע שבות, והוה ליה י"ט עשה ולא תעשה: **מתני' כל הנאכל בשור הגדול כו'.** שכבר הוקשה כל מה שעתיד להקשות בו: **יאכל בגדי הרך.** ראוי לאכילה בפסח בן שמנה ימים, אבל מה שאין נאכל בשור הגדול אין נמנין עליו בפסח, אע"פ שעכשיו רך הוא עתיד להקשות בסופו: **וראשי כנפים והסחוסים**[א]. שקורין טינברו"ס[ב] שבראש גף הכתף אשפלו"ן[ג], והסחוסין שאר הסחוס שבו, כגון תנוך האוזן והסחוסי החזה והצלעות הקטנות שבסוף השדרה: **גמ' וי"א אף ראשי כנפים והסחוסין.** הואיל ובשור הגדול גופיה מתאכלו בשליקה, בישול יתר: **מה הן קתני.** והכי קאמר, כל הנאכל בשור הגדול בשליקה יאכל בגדי הרך צלי, ומה הן, ראשי כנפים והסחוסין: **גידים שסופן להקשות.** גידי צואר, ובגדי וטלה הן רכים, אבל אם היה מזקין סופן להיות קשים: **ר' יוחנן אומר כו'.** וגידים הרכין דקתני בהך ברייתא נידונין כבשר, לר' יוחנן משמע לי' דרכין השתא, ולריש לקיש משמע ליה בשאר גידים דרכין לעולם: **הני אין.** דס"ד מדפריש מה הן דוקא קאמר: **הני מ"ט.** פירושא הוא, ומסקנא דתירוצא: **עגל הרך.** מפרש בהעור והרוטב י) כל זמן שיונק, ועור ראשו רך מולגין אותו ונאכל עמו: **מהו שיטמא.** טומאת אוכלין, בתר השתא אזלינן ומטמא או בתר בסוף אזלינן ואינו מטמא: **לא חש לקמחיה.** למה שהוא טוחן, אם חטין אם פסולת: **הא הדר ביה ר' יוחנן.** מהא דגידין שסופן להקשות כדאמרי' בשילהי בהמה המקשה (חולין עז.), ופשטינן לה מהא דהעור והרוטב, דכי פשיט ליה רבי יוחנן עלה דההיא אין מטמא, ואותביה ריש לקיש ממתני' דהעור והרוטב דקתני אלו שעורותיהם כבשרן עור הראש של עגל הרך אלמא דבתר השתא אזלינן, וא"ל רבי יוחנן אל תקניטני באותה משנה, שבלשון יחיד אני שונה אותה, אלמא מעיקרא הוה סמיך ר' יוחנן עליה ופליג בגידין שסופן להקשות, ואידכר דיחידאה היא והדר ביה: **מתני' אבל המותיר בטהור.** אפילו בטהור, והשובר בטמא, **אינו לוקה** (א) המותיר משום ב) לא תותירו, ולא שובר בטמא משום ג) לא תשברו, וטעמא מפרש בגמרא: **גמ' בא הכתוב כו'.** כל לאו שניתק לעשה אין לוקין עליו, דמשמע זו היא תקנתו, אם תעבור על הלאו עשה זאת והינצל, ועוד דלא דמי ללאו דחסימה כ) שהמלקות נסמך לו:

תוספות

ולא מילה שלא בזמנה דאתיא בק"ו. פירש בקונ' ומה לרעת שדוחה את העבודה ועבודה דוחה את השבת. וקשה דרבא לית ליה האי ק"ו בפ' ר' אליעזר דמילה (שבת קלב:) דקסבר דהא דלרעת דוחה עבודה לא משום חומרא דלרעת אלא משום דגברא דלא חזי. ור"ת פי' ק"ו ומה אוכל נפש שלא נכרתו עליו י"ג בריתות דוחה י"ט כו'. ויש להשיב מה לאוכל נפש שכן מצוה עוברת שלמחר לא יהיה מצוה עליה. ואומר ר"י דאיכא למיעבד ק"ו מנדרים ונדבות דדחו י"ט אע"פ שלא נכרתו עליהן י"ג בריתות וסבר רבא דקריבין בי"ט וליכא למיפרך מה לנדרים ונדבות שכן צורך גבוה כדפריך בפ' ר' אליעזר דמילה (שם דף קלא.) מה לעומר ושתי הלחם כו' דלאו חובה נינהו ואפילו חטאות ואשמות לא מיקרו צורך גבוה כיון דאי לאו דחטא לא בעו לאיתויינהו. **ונראה** דרבא אית ליה הא דרב אשי די"ט עשה ולא תעשה ולהכי איצטריך ק"ו דאי לאו ק"ו לא הוה צריך למיסר וכן משמע בפ"ק דביצה (דף ח:) דפריך גבי אפר כירה מוכן לודאי כו' סוף סוף י"ט עשה הוא ואין עשה דוחה לא תעשה ועשה אלא אמר רבא כו' משמע דרבא אית ליה די"ט עשה הוא והשתא לבדו לא איצטריך לשריפת קדשים אלא על מילה דאיכא ק"ו אמרה רבא פרק אם לא הביא (שבת קלג.) וגמרא מייתי לה הכא אשריפת קדשים דממילא ממעטי ורב אשי לא קאי למיפלג ארבא אלא מילתא לנפשיה קאמר ואקדשים קאי ואפילו אמילה כדמשמע באם לא הביא דלית ליה קל וחומר:

גידין שסופן להקשות. פי' בקו' גידי צואר. ואין נראה לריב"א דהא משמע דהשתא הם רכים כבשר לגמרי ואפי' ר"ל לא פסיל להו אלא משום בסוף ולעיל[ד] קאמר אלא פשיטא בגידי צואר משמע שהם רגילין להיות נותר ואין ראוין ליאכל כמו עצמות. **אלא נראה** דהיינו גידי שדרה וגידים הרכים דקתני בברייתא איירי בגידי בשר דלכ"ע הוו כבשר:

הואיל ומתאכלי בשור הגדול בשלקא. והשתא לא אזיל רבי יוחנן בתר השתא אלא בדבר הנאכל בשור הגדול בשלקא **וא"ת** ור"ל מאי פריך ליה לר' יוחנן אדרבה תיקשי לדידיה דמוכח בברייתא דבדבר הנאכל בשור הגדול בשלקא אזלינן בתר השתא. **ויש לומר** דסבר ר"ל דראשי כנפים והסחוסין יש עליהם שם בשר יותר מבגידים ופריך לרבי יוחנן מדלא נקט בברייתא גידים דהוי רבותא טפי ור' יוחנן משני דאין רבותא כלל מה שאין בהן טעם בשר כל כך דהא אם היו רכים לעולם לא היה פוסלן הילכך כיון דמתאכלי בשלקא נימנין עליהן כמו ראשי כנפים והסחוסים. **ורשב"א מפרש** טעמא דריש לקיש לגידים לא דמו לראשי כנפים והסחוסים לגידים סופן להקשות בגדי עצמו אבל ראשי כנפים והסחוסים אין סופם להקשות בגדי לעולם אלא בשור הגדול דוקא ולא שייך למיזל בהו בתר בסוף כיון דבגדי וטלה הם רכים לעולם: **הא** הדר ביה ר' יוחנן. פירוש מהך דשמעתין דמוכח בפרק בהמה המקשה (חולין עז.) **וקשה לר"י** לר"ל דאותביה לר' יוחנן מההיא שעורותיהן כבשרן מיקשי לנפשיה דקסבר גבי פסח בתר בסוף אזלינן והתם אזיל בתר השתא. **וי"ל** שלפי שבעור ראש של עגל הרך יש לו טעם בשר הרבה מגידין. **וריב"א אומר** דבירושלמי[ה] פריך דר"ל אר"ל ומשני טעמא דר"ל מקרא ד) ואכלו את הבשר (שמות יב) ולא גידין ובעור הראש של עגל הרך אזיל בתר השתא והכא הוי גזירת הכתוב:

היתה

עין משפט נר מצוה

פו א מיי' פ"י מהל' ק"פ הלכה ט:
פז ב מיי' שם הלכה י:
פח ג מיי' שם הלכה א:
פט ד מיי' שם והל' יא:

רבינו חננאל

לבדו ולא מילה שלא בזמנו דאתיא בקל וחומר ומה אוכל נפש שאע"פ שהוא באזהרת שמחה ואינה מצוה דוחה יום טוב מילה שאע"פ שהיא שלא בזמנה מצוה היא שנכרתו עליה [י"ג] בריתות וחייב כרת אם לא ימול אינו דין שידחה יום טוב ת"ל לבדו ולא מילה שלא בזמנה. **ואם** מילה שהיא מצוה והמבטלה לגמרי ענוש כרת ולא עוד אלא שהיא מצוה שנכרתו עליה שלש עשרה בריתות (אינה עשה) אינו דוחה יום טוב כל שכן של נותר שלא ידחה יום טוב שאפילו בטלו לגמרי אינו ענוש כרת: **רב אשי** מפיק ליה מהאי דכתיב בי"ט שבתון ולא תעשה מלאכה נמצא ביו"ט עשה שבתון ולא תעשה כמשמעו ואין עשה דוחה את לא תעשה ועשה: **מתני'** כל הנאכל בשור הגדול יאכל בגדי הרך ראשי הכנפים והסחוסים כו'. וכי כל מי שאינו נאכל בשור אינו נאכל בגדי הרך והרי ראשי כנפים והסחוסים שאינן נאכלין בשור הגדול שהן כעצמות ובגדי הרך נאכלין. **ופריק רבא ואמר** הכי קאמר כל הנאכל בשור הגדול שלוק יאכל צלי בגדי הרך ומה הן ראשי כנפים והסחוסין. תניא כותיה דרבא כל הנאכל בשור הגדול בשלקא כו' עד וגידין הרכין כבשר: **איתמר** גידין שסופן להקשות ר' יוחנן אמר נמנין עליהן בפסח דבתר השתא אזלינן ורכין הן. וריש לקיש פליג עליה ומותיב עליה ממתני'. ושני ליה הכי תנא הני ראשי כנפים והסחוסין הואיל ומתאכלי בשור הגדול בשלקא והוא הדין לגידים [שסופן] להקשות דהני נמי מיתכלי בשור הגדול בשלקא. רמי ליה רבנן קמיה דר' אבהו מי אמר ר' יוחנן גידין הרכין שסופן להקשות נמנין עליהן בפסח אלמא כיון דמתכלי השתא בתר השתא אזלינן וכי בשר נינהו והא בעיא ר"ל מר"י עור הראש של עגל הרך מהו שיטמא ואמר ליה אינו מטמא דאלמא בתר בסוף אזלינן. אמר ליה ר' אבהו דרמא הא לא חש לקמחיה כלומר אכילתו להפסד הולכת שאינו מתעסק בתורה כראוי לה כפירוש הדר ר' יוחנן ואמר לריש לקיש בעיונא דאקשי' עליה והתנן אלו שעורותיהן כבשרן ואחד מהן עור הראש של עגל הרך אמר לו ר' יוחנן משנה זו דברי [יחיד] הן דברי אלעזר בן יהודה איש אבלים [משום רבי] מר' יוחנן (ובגליון יעקב) הם המפורש בפ' העור והרוטב כי אמר לו רבי יוחנן אל תקניטני בלשון יחיד אני שונה אותה: מתני' אבל המותיר בטהור כו'. בשלמא מותיר בטהור אינו לוקה דתניא לא תותירו ממנו עד בקר והנותר ממנו עד בקר וגו' בא הכתוב כו' לרבי יהודה כדאית ליה ולר' יעקב כדאית ליה. אלא שובר העצם בטמא מנא לן דלא לקי. ופשטינן לה מהא דת"ר ועצם לא תשברו בו בכשר ולא בפסול ר' אומר בבית אחד יאכל ועצם לא תשברו בו כל הטהור ראוי לאכילה יש בו שבירת

מסורת הש"ס עם הוספות

א) עיין תוס' חולין עז. ד"ה עור, ב) חולין דף עו:, ג) חולין דף קכב., ד) [יומא מו. סוכה נד. ע"ש פירש"י יבמות מג:], ה) חולין קכב: ודף עז. [נה: קלה:], ו) לעיל דף פג. שבועות ג: [מכות יז.], ז) סנהדרין דף סג. שבועות דף ג. מכות דף ד: ודף טז. חולין דף פג: ודף קא. תמורה דף ד., ח) [לעיל ע. וש"נ], ט) שבת קלב ע"א, י) חולין דף קכב., כ) מכות דף יג:, ל) דף פג., מ) כאן ובסנהדרין פ"ח ה"ב.

הגהות הב"ח

(א) רש"י ד"ה אבל המותיר וכו' אינו לוקה לא המותיר:

תורה אור השלם

א) אַךְ בַּחֲמִשָּׁה עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי בְּאָסְפְּכֶם אֶת תְּבוּאַת הָאָרֶץ תָּחֹגּוּ אֶת חַג יְיָ שִׁבְעַת יָמִים בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן שַׁבָּתוֹן וּבַיּוֹם הַשְּׁמִינִי שַׁבָּתוֹן: [ויקרא כג, לט]

ב) וְלֹא תוֹתִירוּ מִמֶּנּוּ עַד בֹּקֶר וְהַנֹּתָר מִמֶּנּוּ עַד בֹּקֶר בָּאֵשׁ תִּשְׂרֹפוּ: [שמות יב, י]

ג) בְּבַיִת אֶחָד יֵאָכֵל לֹא תוֹצִיא מִן הַבַּיִת מִן הַבָּשָׂר חוּצָה וְעֶצֶם לֹא תִשְׁבְּרוּ בוֹ: [שמות יב, מו]

ד) וְאָכְלוּ אֶת הַבָּשָׂר בַּלַּיְלָה הַזֶּה צְלִי אֵשׁ וּמַצּוֹת עַל מְרֹרִים יֹאכְלֻהוּ: [שמות יב, ח]

הגהות וציונים

א] צ"ל הסחוסים (דפו"ר) והוא לשון רש"י ואינו מהדו"ה, ותיבת "והסחוסין" בסמוך הוא דיבור חדש (עיין רע"ב ותוי"ט). ב] כעין עצם רכה: ג] עצם הכתף:

ליקוטי רש"י

ואין עשה. דבאש שרפו דוחה יו"ט דהוא לא תעשה ועשה ואע"ג דהדלקה נר ביו"ט מלאכה המותרת היא הואיל והבערת שאר קדשים שאין נהנין מהן לאסרין גם זו לא יפה הכלל [שבת כד: ע"א]. **נמנין עליהן.** לאפוי לא נמנה אדם עם החבורה אלא לאכול כזית הלא אכילת פסח אלמא כל בשר נינהו [חולין עז ע"א]. **לא חש לקמחיה.** למה שהוא טוחן ומוליא מפיו כלומר לדיבורו [יבמות מב ע"ב]. טוחן ומוליא סובין ולא עינו טוחן כלומר מרבה דברים שאינם מתקיימים [סוטה נד ע"א]. **אל תקניטני.** לי תקניטני. **שבלשון יחיד אני שונה אותה.** משנה [חולין קכב ע"ב]. כלומר יחידאה היא ולא קיימין כוותיה [שם נה ע"ב]. **המותיר בטהור.** פסח טהור. **והשובר.** את העצם בטמא אינו לוקה את הארבעים המותיר בטהור ואפילו בטמא [שבועות ג ע"ב].

[המשך בעמוד ב]

היתה [ו] **שעת הכושר ונפסל אינה ביניהן מאן דאמר בשר הא בשר הוא.** לא משום דלרמי בו כבשר ולא נפסלו ממעמ ליה הכי להכ"ר שמעון מפקם לעיל [ט] מילתיה דמ"ק דקתני נמי בו כבשר ולא נפסלו ולקמיה אמר זה ואמר זה אין בו משום שבירת עצם עסק אלא דבר יוסף לא מצי למימר מידי דאיכא ביניהו אלא סיפא לו שעת הכושר ונפסל: **אבר** שיצא מקצתו **אינה ביניהן מאן דאמר בשר בשר.** מימה אמאי מצינ ליה כבר טפי מבר אכילה הא מה שאינו ראוי למיכל לאכילה לאו כבר הוא:

ה"ג היתה [ו] **שעת הכושר ונפסל אין בו משום שבירת העצם.**

(ג) ג"ע יש בו דף' ג' מיקרי לרב יוסף ולא משכחינן למיכשיה ביניהו. **ומיהו דגרס** לעיל במילתיה דרב יוסף לה"מ כבר נאו כבר הוא ראוי לאכילה למ"ד ראוי לאכילה הא השתא לאו ראוי לאכילה הוא. אביי אמר (ג) ב"ע כל כי האי גוונא אין בו משום שבירת העצם מאי טעמא השתא מיהת הא פסול הוא אלא שבירת העצם מבעוד יום איכא ביניהו למ"ד בשר הא כשר הוא למ"ד ראוי לאכילה השתא לאו בר אכילה הוא מיתיבי רבי אומר [ז] נמנין על מוח שבראש ואין נמנין על מוח שבקולית על מוח שבראש מ"ט הואיל ויכול לגוררו ולהוציאו ואי ס"ד שבירת העצם מבעוד יום שפיר דמי קולית נמי נתברית מבעוד יום ונפקוה למוח דידיה ונמנו עליה אמר לך אביי ולטעמיך משחשיכה נמי ניתי גומרתא וניחות עליה ונפקה למוח דידיה ונימני עליה דהא [ח] **תניא אבל** (ג) [ד]השורף בעצמות והמחתך בגידין אין בו משום שבירת העצם אלא מאי אית לך למימר אביי אמר משום פקע רבא אמר משום הפסד קדשים דקא מפסיד ליה בידים דילמא אביל גורא ממוה דידיה מבעוד יום נמי גזירה מבעוד יום אטו משחשיכה. רב פפא אמר [י]כל כי האי גוונא כ"ע יש בו משום שבירת העצם מאי טעמא לאורתא מיחזי לאכילה אלא באבר שיצא מקצתו קמיפלגי מ"ד כשר [ז] [יא]הא כשר הוא ומ"ד ראוי לאכילה הוא לאו בר אכילה הוא כדתניא [יב] ר' ישמעאל בנו של ר' יוחנן בן ברוקה אומר אבר שיצא מקצתו ושברו אין בו משום שבירת העצם. רב ששת בריה דרב אידי אמר כל הנ"ג דכולי עלמא אין בו משום שבירת העצם דהאי אבר הא פסול הוא אלא שבירת העצם בנא איכא ביניהו מ"ד כשר הא כשר הוא ומ"ד ראוי לאכילה השתא אינו ראוי לאכילה. רב נחמן בר יצחק אמר [כ]כל כי האי גוונא יש בו משום שבירת העצם מאי טעמא דהא חזי לאכילה דמטו ליה ואכיל ליה אלא שבירת האליה איכא ביניהו למ"ד כשר הוא למ"ד ראוי לאכילה הא אינו ראוי לאכילה [יג] דאליה לגבוה סלקא. רב אשי אמר [כ]כל כי האי גוונא ודאי אין בו משום שבירת העצם דהא ודאי אינו ראוי לאכילה כלל אלא אבר שאין עליו כזית בשר איכא ביניהו למ"ד כשר הא כשר הוא למ"ד ראוי לאכילה בינון שיעור אכילה וליכא. רבינא אמר [כ]כל כי האי גוונא ליה משום שבירת העצם דבינון שיעור אכילה אלא אבר שאין עליו כזית בשר במקום זה ויש עליו כזית בשר במקום אחר איכא ביניהו למ"ד כשר הא כשר הוא למ"ד ראוי לאכילה בינון שיעור אכילה במקום שבירה והא ליכא. תניא כארבעה מיניהו דתניא ר' אומר

[יד] בבית אחד יאכל [טו] ועצם לא תשברו בו על הכשר הוא חייב ואינו חייב על הפסול היתה לו שעת הכושר ונפסל בשעת אכילה אין בו משום שבירת עצם יש בו שיעור אכילה אין בו משום שבירת עצם הראוי למזבח אין בו משום שבירת העצם בשעת אכילה יש בו משום שבירת עצם שלא בשעת אכילה אין בו משום שבירת עצם. איתמר אבר שאין עליו כזית בשר במקום זה ויש עליו כזית בשר במקום אחר רבי יוחנן אמר [יז]יש בו משום שבירת העצם רבי שמעון בן לקיש אמר אין בו משום שבירת עצם איתיביה רבי יוחנן לרבי שמעון בן לקיש [טז]ועצם לא תשברו בו אחד עצם שיש עליו כזית בשר ואחד עצם שאין עליו כזית בשר מאי אין עליו כזית בשר אילימא דאין עליו כזית בשר כלל [יח]אמאי יש בו משום שבירת העצם אלא לאו הכי קאמר אחד עצם שיש עליו כזית בשר במקום זה ואחד שאין עליו כזית בשר במקום אחר (קשיא לרבי שמעון בן לקיש) א"ל לא

ומשני אביי חיישינן משום שמא יעלה הסדק במקום [בשר] לפיכך חותך בפרק. רבינא אמר בקולית: אבר שיצא מקצתו כו'. תנן התם בסוף מס' זו הפגול

עין משפט
נר מצוה

צ א מיי' פ"י מהל' ק"פ הלכה ה:
צא ב מיי' שם הלכה ו:
צב ג מיי' שם הלכה י:
צג ד מיי' שם הלכה ה:
צד ה מיי' שם הלכה ו:
צה ז ח מיי' שם הלכה ו:
צו ח מיי' שם הלכה ז:
צז ט י כ מיי' שם הלכה ג:

רבינו חננאל

עצם. ואמרינן מכדי תרוייהו אמרי דלא לקי מאי ביניהו ותלקו בזה ר' ירמיה אמר פסח הבא בטומאה איכא ביניהו ורב יוסף אמר היתה לו שעת הכושר ונפסל איכא ביניהו. ורבנן כולן פשוטין הן. **ראסיקנא תנא** כי ארבעה מיניהו ר' אומר בבית אחד יאכל ועצם לא תשברו בו על הכשר חייב ולא על הפסול היתה לו שעת הכושר ונפסלה יש בו משום שבירת העצם. **תניא** השורף בעצמות והמחתך בגידים אין בו משום שבירת העצם. אימר עצם שאין עליו כזית בשר במקום זה ויש עליו כזית בשר במקום אחר ר' יוחנן אמר אפי' יש בו משום שבירת העצם ויש לקיש אמר אין בו משום שבירת העצם. אריתיבה ר' יוחנן לר' שמעון בן לקיש ועצם לא תשברו בו אחד עצם שיש עליו כזית בשר ואחד שאין עליו כזית בשר במקום זה עליו כזית בשר במקום אחר חייב.

[מכאן שייך לדף פה.]

ומשני ויש לקיש הכי קתני אחד עצם שיש עליו כזית בשר במקום זה ממהרן ואחד עצם שאין עליו כזית בשר במהרן ויש בו כזית מוח מבפנים יש בו משום שבירת עצם. **והתניא** הכי ועצם לא תשברו בו אחד עצם שיש בו מוח במקום שבירה ואחד עצם שאין בו מוח ומה אני מקיים ואכלו את הבשר וגו'. **ואסיקנא** הוי [אומר] אחד עצם שיש בו מוח ואחד עצם שאין בו מוח חייב. ומתבניין תוב לריש לקיש **אבר שיצא מקצתו** פי' חוץ לירושלים ונפסל תוהן בבשר עד שתגיע לעצם ומפרש בין הבשר לשיצא ובין הבשר שנשאר באבר שלא יצא וקולף כלומר מפרש הבשר הכשר שלא יצא. מפשיטו מן העצם עד שתגיע לפרק ותחזר. ונמצא הבשר המופשט הלוי בפסח הבשר שיצא מחובר על העצם ושוהף הבשר שיצא והעצם עמו ושאר הבשר שהשפיט מן העצם כשר לאכילה. ולדברי ריש לקיש למה אמרה המשנה שצריך קליפה עד הפרק הלא הוא שבירת העצם שלא במקום בשר אינו חייב יקלוף מן הבשר מעט ולא ישאיר באחוז מקום בשר וישבר העצם.

מסורת חש"ם עם הוספות

ו) מוקין דף יח. [תוספתא פרק ו הי"ז]. **ז)** [תוספתא פרק ו]. **ח)** [לעיל ג:] לעיל עז. **י)** [לד פב].

ט) גמ' שבירת העצם מפקם לעיל [מקולין קפ אמ'] תפ"ה ומ"ש פ"ש לי"ג ליה ד"ה הכי"ת]: **(ג)** שם אבל השוהף בעצמות. כ"ע אין בהוצין דף פ"ה אמר כל כי האי גוונא וכו' ומסורת הש"ס: **(ד)** שם אבל השוהף בעצמות. כ"ע אין בהוצין דף פ"ה אמר כל כי האי גוונא וכו' ומסורת הש"ס: **(ה)** שם מ"ל כבר הוא: **(ו)** שם נמני תוס' ד"ה היתה ה"ג ומ' טפי נפיק מהוראת אביהלה:

הגהות הב"ח

(ז) גמ' שבירת העצם מפקם לעיל [מקולין קפ אמ'] תפ"ה ומ"ש פ"ש לי"ג ליה ד"ה הכי"ת]: **(ג)** שם אבל השוהף בעצמות. כ"ע אין בהוצין דף פ"ה אמר כל כי האי גוונא וכו' ומסורת הש"ס: **(ד)** שם מ"ל כבר הוא: **(ה)** שם נמני תוס' ד"ה היתה ה"ג ומ' טפי נפיק מהוראת אביהלה:

תורה אור השלם

א) בְּבַיִת אֶחָד יֵאָכֵל לֹא תוֹצִיא מִן הַבַּיִת מִן הַבָּשָׂר חוּצָה וְעֶצֶם לֹא תְשַׁבְּרוּ בוֹ: [שמות יב, מו]

ב) וְהַחֲרֵב מְגֹבֶת הַשְּׁלָמִים אֶשֶׁת לֵיִ חֲלָבֵּו הָאֵלֶיהָ תְּמִיכָה לְעֲשֵׂה הַמְּעֻצָּה יְכַוְּנָה וְאֶת הַחֵלֶב הַמְכַסֶּה אֶת הַקֶּרֶב וְאֶת כָּל הַחֵלֶב אֲשֶׁר עַל הַקֶּרֶב: [ויקרא ג, ט]

ליקוטי רש"י

(שייך לעמוד א)

ליתן עשה. והטעמ ממנו אחד לג שעשה והוי לג' שניתק לעשה [והצורה ג'ב]. **סם תורגל ועבדת על** לג' סם מארבעו ומתן שכתוב בעשה זה ומונקן על שלא לאכול לעולם זה עושה ותקבלבלתה שיתקבלו [שבועות ג'ב]. דמשמע שזה עושה על לג' שלם והוציו ישרפנו [סנהדרין סג'ב]. **שהפשה** אחמור אחמיו תקנתו ומפרתו על עבירה [מכות ד'ב]. **א"א** בן השם הוא זה. לג מעשה זה הוא פסול מיקר ללג' שניתק לעשה לתן לנתן עליו לג' מפני מה מטמאין אינו נוקה [מכות ד'ב]. לג מעשה זה שנתן על לג' מעשה [מכות ד'ב]. לג מעשה זה שנתן על לג' מעשה זה בתלמוד בבל גו' אבל כל עצמו אין בו לג' מלקות לפי שהוא לג' מעשה [שבועות ג'ב]. **שאין בי בינייה.** רבי לג' ומחלוקת ועשה עוסק [חולין ק'ב]. **לכשהוא** מותיר לג' קצבי סוס מעשה [מכות ד'ב].

(שייך לעמוד א)

שבקולית. לקולי"ל של ליל ליש בו מוח מתוכו [לקמן פה'ב]. **הוא עשה** עליון של יהן וכו מוח תמיד לקולי"ל בלע"ז [חולין קיט'ב]. **המחתך בגידין.** ג"ע קקטין בעצמות [חולין קא'ב]. **אילימא דאין עליו כזית בשר כלל** [יח] **אמאי יש בו משום שבירת העצם אלא לאו הכי קאמר אחד עצם שיש עליו כזית בשר במקום** כמכם [ויקרא ג] מלאים תמימים [לעיל ג'ב].

הַאי פְּסוּל, כיון שנעשה בטומאה, והדין שטומאה דחויה בציבור ולא הותרה, ודין זה אומר שאע"פ שהקרבן פסול, מותר להקריבו (רש"י, ע"פ מקדש דוד קדשים כו, ב). ומכאן, שפסח הבא בטומאה שנאכל שלא למנוייו, האוכלו עובר עליו גם בלאו של אכילת קדשים פסולים [מלבד איסור אכילת פסח שלא למנוייו], שדוקא למנוייו הותר באכילה ונדחה איסורו, אבל שלא למנוייו לא נדחה איסורו, ודינו כשאר קדשים פסולים שאסורים באכילה (מקדש דוד שם).

דְּרַבִּי לְאַקּוֹלֵי קָא אָתֵי, וגם הוא מודה לדרשת תנא קמא 'בו, בכשר ולא בפסול', אלא שבא להוסיף תנאי נוסף, שיהיה ראוי לאכילה, וכיון שפסח הבא בטומאה נחשב קרבן 'פסול', מודה רבי שאין בו איסור שבירת עצם (צל"ח; מנחם משיב נפש. וראה מהרש"א בתוס' ד"ה ה"ג).

אַבַּיֵי אָמַר מְשׁוּם פֶּקַע - שמא חום הגחלת יגרום שהעצם תתבקע במקום אחר, ויעבור בכך על איסור שבירת עצם (רש"י). ואף שאם אכן העצם תתבקע, יהיה זה 'דבר שאינו מתכוין', שהרי הנחת הגחלת אינה גורמת בודאי לביקוע העצם, גזרו חכמים שמא יניח על העצם הרבה גחלים, ויהיה זה 'פסיק רישיה', שהנחת הגחלים תגרום בודאי לביקוע העצם (רעק"א להלן פה, א). אמנם, יש שנקטו שהחשש שמא העצם תתבקע הוא מדאורייתא (רש"י להלן פה, א ד"ה ומה, ודבר שמואל כאן בדעתו, וראה ביאורנו להלן שם ד"ה ומה. וראה גם קובץ שיעורים אות פז ו-ריא), ויש שביאר, שאם העצם תפקע יהיה זה בגדר 'מתכוין', כיון שרוצה בהנחת הגחלת על העצם כדי שיעשה בה חור, אף שאינו מתכוין שתתבקע (מנחת שלמה).

ואף שגם אם לא יניח גחלת על העצם ויוציא ממנה את המוח, בלאו הכי יהיה זקוק לבסוף לשבור את העצם, שהרי המוח יעשה לבסוף נותר ויצטרך לשבור את העצם ולהוציאו ולשורפו [ואם כן, לכאורה עדיף להוציא את המוח בזמן היתרו על ידי גחלת, כדי שלא יבוא לידי נותר], רבי לשיטתו שאין איסור שבירת עצם בנותר כיון שהיתה לו שעת הכושר קודם שנפסל [כמבואר בברייתא להלן], ולכן גזרו חכמים שלא להניח גחלת, כדי שלא יעבור על איסור שבירת עצם קודם שנעשה נותר (קהלות יעקב ס, בפ' ראשון). ועוד יש לפרש, שאם ימתין עד שיעשה נותר, יוכל להניח את כל העצם עם המוח במדורה גדולה, וכשכל העצם בתוך האש אינה מתבקעת, ולכן עדיף להמתין שיעשה נותר, מאשר להוציא את המוח על ידי הנחת גחלת, שבזה יש חשש שהעצם תתבקע (שם, בפ' שני).

רָבָא אָמַר מְשׁוּם הֶפְסֵד קָדָשִׁים וְכוּ' - ואף שהמוח עומד להפסד בלאו הכי, שהרי אם לא יוציאוהו מהעצם, יפסל משום נותר, מוטב שיפסל מאליו ולא ישרפנו בידים (רש"י), שאיסור איבוד קדשים הוא גם בדבר שהולך לאיבוד (אבני נזר חו"מ עד).

וגם אביי מודה שאי אפשר שהגחלת לא תשרוף מעט מהמוח, אלא שסובר שאין לאסור את הנחת הגחלת משום הפסד קדשים מועט כזה (ראה תוס' זבחים צז, ב ד"ה ואחד; תוס' הרשב"א משאנץ להלן פה, א), של שריפת מוח שאין בו שיעור כזית (דבר שמואל להלן פה, א, בשם רי"א פראג).

בְּאֶבֶר שֶׁיָּצָא מִקְצָתוֹ וְכוּ', חוץ לחומת ירושלים, וצריך לחתוך את החלק שיצא, ונחלקו האם יש בכך איסור שבירת עצם (רש"י). ודוקא שיצא חוץ לחומת ירושלים, שאפילו אם לא הניחו חוץ לחומה נפסל מדין 'יוצא' כדין קדשים קלים, אבל אם יצא רק חוץ לחבורה שנמנה עימם עליו, אינו נפסל מחמת האיסור להוציא בשר הפסח החוצה עד שיניחו במקום אחר, שאיסור זה דינו דומה לאיסור הוצאה בשבת, שדוקא אם עשה 'הנחה', אסור (מנחת חינוך מצוה טו אות טו, ודקדק כן מרש"י הנ"ל, שלא פירש שיצא חוץ לחבורה).

מַאן דְּאָמַר כָּשֵׁר הָא כָּשֵׁר הוּא וּמַאן דְּאָמַר רָאוּי לַאֲכִילָה הַאי לָאו בַּר אֲכִילָה הוּא - שנחלקו בדין האבר שיצא [מקצתו, והוא הדין כולו], שתנא קמא סובר שאיסור שבירת עצם באבר אחד, תלוי האם שאר הקרבן כשר, וכיון ששאר הקרבן [שלא יצא] כשר, יש איסור שבירת עצם באבר שיצא, ורבי סובר שאיסור שבירת עצם באבר אחד תלוי האם אותו אבר ראוי לאכילה, וכיון שהאבר שיצא אינו ראוי לאכילה, אין בו איסור שבירת עצם (מרומי שדה; אור שמח קרבן פסח י, ו. וראה תוס' ד"ה אבר, שהניחו דברי הגמ' בתימה).

שְׁבִירַת הָעֶצֶם בְּנָא אִיכָּא בֵּינַייהוּ וְכוּ' וּמַאן דְּאָמַר רָאוּי לַאֲכִילָה הַשְׁתָּא אֵינוֹ רָאוּי לַאֲכִילָה - ודוקא ב'נא', שהאוכלו עובר על איסור 'אל תאכלו ממנו נא' (שמות יב, ט), נחשב שיש בו פסול ואינו ראוי לאכילה, אבל 'חי', שגם האוכלו אינו עובר אלא על לאו הבא מכלל עשה של 'כי אם צלי אש' (שם), ולא חי (ראה לעיל מא, א), אינו נחשב שיש פסול בקרבן, שהקרבן ראוי לאכילה ורק מחוסר צליה, ולכן יש בו איסור שבירת עצם (הערות לגרי"ש אלישיב. וראה גם מנחת שלמה).

רַב אַשִׁי אָמַר כֹּל כִּי הַאי גַּוונָא וַדַּאי אֵין בּוֹ מִשּׁוּם שְׁבִירַת הָעֶצֶם דְּהָא וַדַּאי אֵינוֹ רָאוּי לַאֲכִילָה כְּלָל, וגם תנא קמא שסובר שאיסור שבירת עצם תלוי האם הקרבן כשר, מודה שאין איסור שבירת עצם בעצם האליה, הואיל ואינה ראויה לאכילה כלל (כסף משנה ומהר"י קורקוס בדעת הרמב"ם קרבן פסח י, ז. וראה שפת אמת בדעת הראב"ד שם).

■ להלכה, אחד השובר את העצם בליל חמשה עשר או מבעוד יום, הרי זה לוקה [כדעת חכמים, לפי אביי] (רמב"ם קרבן פסח י, א). פסח שהוא נא או מבושל ושבר בו את העצם, לוקה [כדעת חכמים, לפי רב ששת בריה דרב אידי], ואפילו נפסל בטומאה ויציאה וכיוצא בהם, יש בו איסור שבירת העצם, ודוקא כשהיתה לו שעת הכושר קודם שנפסל [כדעת חכמים, לפי רב יוסף] (שם, ו). שבר את עצם האליה אינו לוקה, שהרי אינו ראוי לאכילה [כדעת רבי, לפי רב נחמן בר יצחק. וראה לעיל שיש שפירשו שדין זה הוא גם כדעת חכמים] (שם, ז. וראה ראב"ד וכסף משנה שם. להלכה בדין כזית בשר באבר, ראה להלן פה, א).

רַבִּי יוֹחָנָן אָמַר יֵשׁ בּוֹ מִשּׁוּם שְׁבִירַת הָעֶצֶם רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ אָמַר אֵין בּוֹ מִשּׁוּם שְׁבִירַת הָעֶצֶם רַבִּי יוֹחָנָן אָמַר אֵין בּוֹ מִשּׁוּם שְׁבִירַת הָעֶצֶם וְכוּ' - ונחלקו בדעת רבי שאמר שדוקא ביש בו שיעור אכילה יש בו משום שבירת עצם, לרבי יוחנן גם אם יש על האבר כזית בשר שלא במקום שבירת העצם, יש בו איסור שבירת עצם, ולריש לקיש רק אם יש עליו כזית בשר במקום שבירת העצם, יש בו איסור שבירת עצם. ורבי יוחנן סובר כרב אשי (לעיל בסמוך) [שמבואר מדבריו, שרבי פוטר דוקא כשאין על האבר בשר כלל, אבל אם יש עליו כזית בשר שלא במקום שבירת העצם, מודה רבי שחייב], וריש לקיש סובר כרבינא [שמבואר מדבריו, שרבי פוטר גם אם יש עליו כזית בשר שלא במקום שבירת העצם]. ומחלוקת האמוראים היא בדעת רבי, אבל בדעת חכמים כולם מודים שאם יש עליו כזית בשר יש בו איסור שבירת עצם, גם אם אינו במקום שבירת העצם (תוס' ד"ה איתמר. וראה מהרש"א).

■ המשך במילואים עמ' 130

וּמַה אֲנִי מְקַיֵּים וְאָכְלוּ אֶת הַבָּשָׂר בַּלַּיְלָה הַזֶּה בְּבָשָׂר שֶׁעַל גַּבֵּי הָעֲצָם - ואף שאפשר לקיים את הפסוק על אכילת בשר שבתוך העצם, על ידי שיניח גחלת על העצם ויעשה בה חור ויוציא דרכו את המוח [בלי לשבור את העצם], מכל מקום כיון שיש חשש שהעצם תתבקע ויבוא לידי תקלה, לא מסתבר שהצריכו הכתוב לעשות כן (רש"י). והיינו, שאף שחשש זה הוא חשש רחוק ואינו מדאורייתא, מכל מקום לא מסתבר שהתורה תצוה לעשות מצוה כזו כשאדם אחד עשוי בודאי לבוא על ידה לעבירה של שבירת עצם (לקח טוב [לר"י ענגיל] ח, יב, במסקנתו. וראה ביאורנו לעיל פד, ב ד"ה אביי).

וְאַל תִּתְמְהוּ שֶׁהֲרֵי יָבֹא עֲשֵׂה וְכוּ', של אכילת הפסח (רש"י כאן ד"ה והתניא, ובזבחים צז, ב ד"ה ניתי). ואף שיכול לקיים את העשה באכילת בשר שעל גבי העצם, מכל מקום מקיים עשה באכילת כל כזית וכזית מבשר הפסח, ואף שאכל כזית מבשר שעל גבי העצם, מקיים עשה גם מבשר המוח (ע"פ שאגת אריה צו). ויש שסובר, שהעשה של אכילת פסח הוא רק באכילת כזית אחד, וכוונת הגמ' שבאופן שנמנו הרבה אנשים על הפסח, ואין בו כזית לכל אחד אלא יחד עם המוח, נאמר שהעשה של אכילת פסח ידחה את הלא תעשה (מנחת חינוך מצוה קלד אות ב. וראה ביאורנו לעיל פג, ב ד"ה לא נצרכא). ויש שפירש לדעה זו שהעשה אינו מתקיים אלא בכזית אחד, שכוונת הגמ' אינה לעשה של אכילת פסח, אלא לעשה הכללי של אכילת קדשים, שגדרו שהקרבן יֵאכל, והוא בכל בשר הקרבן (חי' הגרי"ז זבחים שם, בדעת תוס' שם ד"ה ואחד. וראה דבר שמואל).

ואין לומר שהטעם שאין אומרים כאן עשה דוחה לא תעשה הוא משום ש'אפשר לקיים את שניהם', שאפשר להניח גחלת על גבי העצם ולעשות בה חור ולהוציא דרכו את המוח [בלי לעבור על הלאו של שבירת עצם], משום שיש לחשוש שהאש תשרוף מקצת מהמוח, ונמצא שלא יוכל לקיים את העשה [לדעת רבא (לעיל פד, ב) שהחשש בהנחת גחלת הוא שמא האש תשרוף מהמוח, אבל לאביי שסובר שהחשש בהנחת גחלת הוא שמא האש תגרום לבקיעת העצם, ונחשב ששובר את העצם בידיים, אכן נחשב 'אפשר לקיים שניהם', שכיון שאינו ודאי שהעצם תתבקע על ידי הנחת הגחלת, אינו נחשב שבהנחתה עובר על הלאו של שבירת עצם] (תוס' ד"ה כשהוא, ומהרש"א בדעתם. וראה בהגהות הב"ח פי' נוסף).

ואף שעבירת הלאו של שבירת העצם היא לפני קיום העשה של אכילת הקרבן, ואין עשה דוחה לא תעשה אלא אם בזמן עקירת הלאו מקיים את העשה, כיון שאי אפשר לקיים את העשה של אכילת המוח בלא שבירת העצם, לכן השבירה נחשבת כ'הכשר מצוה' וכגוף המצוה וכנעשה יחדיו, ודוחה את הלאו (ע"פ פסקי תוס' זבחים אות סט, וטורי אבן חגיגה ב, ב, בדעתם. וראה תוס' כאן ובזבחים שם שהניחו בקושיא). ויש שפירש, שאין כוונת הגמ' לדין 'עשה דוחה לא תעשה', אלא שכיון שאי אפשר לקיים שני מקראות אלו, לאכול את כל הפסח, וגם שלא לשבור בו עצם, בהכרח שאחד מהמקראות אינו בדוקא, והואיל ובכל מקום מצינו שהעשה חמור מהלאו, גם כאן יש לנו לומר שהלאו נאמר רק בעצם שאין בה מוח, אבל עצם שיש בה מוח, אין איסור לשוברה כדי לקיים את העשה ולאכול את המוח (תוס' הרשב"א משאנץ).

נִקְלוֹף בֵּיהּ פּוּרְתָּא וְנִתְבְּרֵיהּ - ומכאן, שעצם שאין עליה כזית בשר, אף שהיה עליה מתחילה, אין בה איסור שבירת עצם (מנחת חינוך מצוה טז אות ד). וכן הדין בעצם שהיה בה מוח והוציאו מתוכה, שמותר לשוברה (משנה למלך קרבן פסח י, ב). ויש שסובר, שהדין שעצם שהיה עליה בשר או שהיה בתוכה מוח, אסור לשוברה, תלוי האם בעצם שהיתה לה שעת הכושר ואחר כך נפסלה יש איסור שבירת עצם, שלדעת הסוברים שיש בה איסור שבירת עצם, כיון שהיה בה מתחילה דין אכילה [שכל שהציווי 'בבית אחד יאכל' (שמות יב, מו) התקיים בו שעה אחת, יש בו גם איסור 'ועצם לא תשברו בו' (שם)], אף שעכשיו אין עליה בשר או בתוכה מוח, הואיל והיה בה מתחילה דין אכילה, אסור לשוברה. ולדעת הסוברים שאין בה איסור שבירת עצם, כיון שעכשיו אין בה דין אכילה, אף עצם שאין עליה בשר או שאין בתוכה מוח, הואיל ועכשיו אין בה דין אכילה, מותר לשוברה. וקושיית הגמ' כאן היא, שכיון שרבי יוחנן וריש לקיש נחלקו לפי דעת רבי, ומעמידים את כל הברייתות כרבי (וראה תוס' לעיל פד, ב ד"ה איתמר, ובביאורנו שם ד"ה רבי יוחנן, וד"ה אלא), נמצא שרבי סובר שעצם שהיתה לה שעת הכושר ונפסלה אין בה איסור שבירת עצם, ולפי זה, גם בעצם שאין עליה בשר, אין איסור שבירת עצם, ואם כן קשה, שיקלוף עד העצם וישבור (אור שמח שם).

■ להלכה, אבר שהיה עליו כזית בשר ושבר את העצם שלא במקום הבשר, חייב [כדעת רבי יוחנן] (רמב"ם קרבן פסח י, ג).

חַד אָמַר מִפְּנֵי חֲשֵׁדֵי כְּהוּנָּה - מפני אותם כהנים שחשודים לפגל במזיד קרבן של השונא שלהם ולפוסלו [ולטעון שפיגלו בשוגג ופטורים מתשלומין], גזרו שהנוגע בפיגול צריך להטביל את ידיו, ומתוך כך ימנעו מלעשות כן, כדי שלא יצטרכו לטרוח ולהטביל את ידיהם (רש"י כאן, ולקמן קכא, א ד"ה משום חשדי, בפי' ראשון. וראה לקמן שם שפירש באופן נוסף, וברשב"ם שם דחה פירושו). ויש שפירש, שכדי שלא יחשדו בכהן שנגע בפיגול, שרצה לאוכלו באיסור, גזרו עליו טומאה, ומתוך כך לא יגעו בו כלל ולא יבואו לידי חשד (רבנו חננאל; ערוך ערך חשד, בפי' ראשון. והוסיף, שבנותר לא שייך טעם זה שיחשדו בו שרצה לאוכלו, שאילו כן, לא היה ממתין עד שיאסר משום נותר).

וְחַד אָמַר מִפְּנֵי עֲצֵלֵי כְּהוּנָּה - מפני הכהנים שמתעצלים באכילת קדשים, גזרו שהנותר יטמא את הנוגע בו, ומתוך כך יזדרזו באכילת הקרבן (רש"י. וראה רבנו חננאל וערוך ערך חשד). וכן, מפני ישראל שמתעצלים באכילת קדשים קלים שמותרים להם באכילה (רשב"ם לקמן קכא, א ד"ה משום עצלי).

אִיבַּעְיָא לְהוּ יוֹצֵא גָּזְרוּ רַבָּנָן טוּמְאָה אוֹ לָא - וספק זה אינו רק בפסול יוצא, אלא גם בשאר פסולי המוקדשין (חי' הגרי"ז זבחים טז, א).

הָאוֹכְלוֹ חֲרֵי זֶה בְּלֹא תַעֲשֶׂה, שנלמד (לעיל כד, א) מהפסוק (שמות כט, לד) 'לא יאכל כי קדש הוא', שכל קרבן פסול אסור באכילה (רש"י). ועוד יש לפרש, שנלמד (מכות יח, א) מהפסוק (שם כב, ל) 'ובשר בשדה טרפה' וגו', שבשר שיצא חוץ למחיצתו דינו כטריפה ואסור באכילה (רש"י לקמן צה, א ד"ה לא תוציא; וכן משמע מהרמב"ם קרבן פסח ט, ב, ראה כסף משנה שם. וראה מנחת חינוך מצוה טו אות יד).

תַּיקוּ. ■ להלכה, הפיגול והנותר מטמאים את הידיים בכביצה (רמב"ם שאר אבות הטומאות ח, ג). בשר קודש שיצא חוץ למחיצתו, הרי זה ספק האם הוא טמא ומטמא את הידיים, לפיכך הבשר טמא מספק, והידיים טהורות, שספק טומאת הידיים טהור. ובשר פסח שיצא חוץ לבית, הבשר עצמו טהור, שבני חבורה זריזין הן (רמב"ם שם, ה, ע"פ צל"ח. וראה משנה למלך שם).

לא הכי קאמר א אחד עצם שיש עליו כזית בשר מבחוץ ואחד עצם שאין עליו כזית בשר מבחוץ ויש עליו כזית בשר מבפנים במקום שבירה (א) והתניא א ועצם לא תשברו בו אחד עצם שיש בו מוח ואחד עצם שאין בו מוח ומה אני מקיים ב) ואכלו את הבשר בלילה הזה בבשר שעל גבי העצם או אינו אלא בבשר שבתוך העצם ומה אני מקיים ועצם לא תשברו בו בעצם שאין בו מוח אבל בעצם שיש בו מוח שובר ואוכל ואל תתמה שהרי יבא עשה וידחה ל"ת כשהוא אומר ג) ועצם לא ישברו בו בפסח שני שאין ת"ל שהרי כבר נאמר ג) ככל חקת הפסח יעשו אותו הוי אומר ב אחד עצם שיש בו מוח ואחד עצם שאין בו מוח. מיתיבי ג אבר שיצא מקצתו חותך עד מקום שמגיע לעצם וקולף עד שמגיע לפרק וחותך ואי אמרת אבר שאין עליו כזית בשר במקום זה ויש (א) במקום אחר אין בו משום שבירת העצם למה לי דקולף עד שמגיע לפרק וחותך נקלוף ביה פורתא ונתבריה אביי אמר משום פקע רבינא אמר בקולית. ד תנן התם ב הפיגול והנותר (והטמא) מטמאין את הידים ה רב הונא ורב חסדא חד אמר מפני ו חשדי כהונה וחד אמר מפני עצלי כהונה מר מתני אפיגול ומר מתני אנותר מאן דמתני אפיגול משום חשדי כהונה ומאן דמתני אנותר משום עצלי כהונה מר מתני כזית ומר מתני כביצה מאן דמתני כזית כאיסורו ומאן דמתני כביצה כטומאתו איבעיא להו יוצא גזרו רבנן טומאה או לא מי אמרינן נותר דגזרו טומאה דאתי לאיעצולי ביה אבל יוצא אפוקי בידים לא מפקי ליה בידים לא גזרו ביה רבנן טומאה או דילמא לא שנא. ת"ש ש אבר שיצא מקצתו חותך עד שמגיע לעצם וקולף עד שמגיע לפרק וחותך ואי אמרת גזרו ביה רבנן טומאה כי חתיך ליה מאי הוי הא קמטמא ליה טומאת סתרים היא וטומאת סתרים לא מטמא ולרבינא דאמר ז חיבורי אוכלין לאו חיבור הוא וכמאן דמפרתי דמי מאי איכא למימר הא קנגע בהדדי וקא מטמא אלא למאן דמתני כזית דלית ביה כזית ומאן דמתני כביצה דלית ביה כביצה. ת"ש המוציא בשר פסח מחבורה לחבורה אע"פ שהוא א בלא תעשה טהור מאי לאו ח טהור ואסור דיוצא מחבורה לחבורה כיוצא חוץ למחיצתו דמי ומפסיל ואפי' הכי קתני טהור אלמא לא גזרו רבנן טומאה לא טהור ומותר דיוצא מחבורה לחבורה לאו כיוצא חוץ למחיצתו דמי ולא מפסיל והא קא תני סיפא האוכלו הרי זה בלא תעשה בשלמא למאן דאמר כביצה דאית ביה כזית ולית ביה כביצה אלא למאן דאמר כזית מאי איכא למימר אלא ד ביוצא בפסח לא מיבעיא לן דלא גזרו רבנן טומאה מאי טעמא ט בני חבורה זריזין הן ומזהר זהירי ביה אלא כי קמיבעיא לן ביוצא בקדשים מאי תיקו. ומוציא בשר פסח מחבורה

רש"י

לא הכי קאמר כו'. לעולם אכילה במקום שבירה בעינן, ואחד עצם שאין עליו כזית בשר דקאמר, הכי קאמר, אין עליו בשר מבחוץ ויש בתוכו מוח מבפנים, ובמקום שבירה, ואשמעינן דאכילת מוח אכילה היא: והתניא. בניחותא, דאסור לשבר עצם שבתוכו מוח, ולא אמרינן ליתי עשה דואכלו את הבשר וידחה את לא תעשה דשבירה: ומה אני מקיים ואכלו את הבשר, בבשר שעל העצם. אבל מוח לא, דליכא לאוקמה במוח נמי ועל ידי גחלת, דלא מצריך ליה קרא מילתא דאתי בה לידי תקלה דילמא פקע: שאין תלמוד לומר. שלא הוצרך ללמד איסור שבירה: אבר שיצא מקצתו. וצריך לחתוך את היוצא: חותך. את הבשר סביב, אינקרני"ר[א]: עד שמגיע לעצם וקולף. הבשר שלא יצא: עד שמגיע לפרק. שמתחברין שם שני עצמות: וחותך. את הפרק, ומשליך את העצם שיצא מקצתו, ויאכל בשר הנקלף: נקלף בה פורתא. במקום שבירה סביב: משום פקע. שמא יפקע וישבר תחת הבשר כשיכה על מקום הקלוף: בקולית. רדונדי"ל[ב] של היד דיש בו מוח מתוכו, לא מהניא ליה קליפה: מטמאין את הידים. מדרבנן: חד אמר משום חשדי כהונה. שחשודין לפגל קרבן משום איבה, גזרו על הפיגול שיטמא את הידים, כדי שיהא זה צריך להטביל ידיו קודם שיגע בקודש, ויטריחוהו: וחד אמר משום עצלי כהונה. המתעצלים באכילת קדשים, גזרו טומאה על הנותר כדי להטריחו עליהם: מר מתני. טעמא דידי' חשדי, אפיגול. ומר מתני טעמא דידיה עצלי, אנותר: מר מתני. בין פיגול בין נותר, בכזית גזור רבנן ליטמאו: כאיסורו. כשיעור איסור אכילתו שהוא חייב עליו בכזית: כטומאתו. כשיעור טומאת אוכלים דאורייתא בכביצה: הא קא מיטמי. פנימי מחמת מגעו של יוצא המחובר לו: ומשני טומאת בית הסתרים היא. כל מגע חיבור בית הסתרים, שאין מקום מגעו נראה. וטומאת בית הסתרים נפקא לן במסכת נדה דלא מיטמיא מוידיו לא שטף במים, בפ' יוצא דופן (דף מג.), דבעינן נגיעה בידים שהן בגלוי: ולרבינא דאמר. בפרק בהמה המקשה (דף עג.) לגבי מגע חיבור, דאוכלים כמאן דמפרתי דמו ולא הוי חיבור, ולא מגע בית הסתרים מיקרי: דלית ביה כזית. באותו קצת שיצא: מחבורה לחבורה. לקמיה[ט] מפרש לא תעשה דיליה: מאי לאו טהור. מלטמא: ואסור. לאכול, כשאר יוצא חוץ למחיצה, דמחיצת פסח מקום אכילתו היא, ואפי' הכי קתני טהור: לא טהור ומותר. דלא פסול יוצא אית ביה, אבל יוצא חוץ למחיצה לעולם אימא לך דמטמא: הרי זה בלא תעשה. כדאמרן [ט] בפרק כל שעה (לעיל כד.) ד) לא יאכל כי קדש הם[ג] כל שבקדש פסול בא הכתוב ליתן לא תעשה על אכילתו, אלמא יוצא חשיב ליה, ואפי' הכי קתני טהור: בשלמא למאן. דמתני אפיגול ונותר כביצה, מצי לתרוצי דגזור טומאה נמי איוצא, והאי דקתני טהור בדליכא כביצה: מאי איכא למימר. מדקתני האוכלו בלא תעשה מכלל דאיכא כזית: זריזין הן. שיש רבים, ומזרזים זה את זה מלהוציא, ולא איצטריך לאחמורי עלייהו שלא יבואו לידי יציאה:

תוספות

אחד עצם שיש בו מוח ואחד עצם שאין בו מוח. הכא מזכיר שאינו פשוט קודם וכן בפ' החולץ (יבמות מא.) כל הנשים לא ינשאו עד ג' חדשים אחד בתולות ואחד אלמנות כו' תנא נמי ברישא בתולות שאינו פשוט והיכא דאיכא פלוגתא או קאי אקרא דרך להזכיר פשוט קודם כההיא דראש השנה (דף כט:) דתנן אמר רבי אלעזר לא התקין רבן יוחנן בן זכאי שיהו תוקעין אלא ביבנה אמרו לו אחד יבנה כו' כלומר כמו שפשוט לך שתוקעים ביבנה כך כל מקום שיש ב"ד וכן בבבא קמא (דף נ:) אחד בור אחד שיח ומערה דקאי אקרא דכתיב ה) בור וכן בסוטה (מג.) אחד הבונה ואחד הלוקח כו' וכן בפ"ק דסוכה (ב.) גבי א' גדולה וא' קטנה כו'[ו]: כשהוא אומר ועצם לא ישברו בו בפסח שני כו'. [ס] בפ' דם חטאת בזבחים (דף צז:) יליף מהכא דאין עשה דוחה ל"ת בקדשים מדכתב רחמנא גבי פסח ועצם לא תשברו בו וקשה היכי יליף מינה ואמאי נמי צריך קרא הכא הא בעידנא דמיעקר לאו לא מקיים עשה[ל] ועוד קשה לרשב"א דהכא אפשר לקיים שניהם על ידי גומרתא דהשורף בעצמות אין בו משום שבירת עצם[מ] וקיימא לן [פ] דהיכא דיכול לקיים שניהם לא אתי עשה ודחי ל"ת. ותירץ רבינו חיים לרשב"א (ב) דלרבה שפירש לעיל בגומרתא לאסור משום הפסד קדשי' אתי שפיר: משום חשדי כהונה. וא"ת כמו כן לא יחושו לעשות בטומאה. [פ] י"ל דאף לרשעים חמירא להו טומאה כדאמרינן ביומא (דף כג.) ללמדך שחמורה עליהן טהרת כלים יותר משפיכות דמים[ס]: טומאת בית הסתרים היא. וא"ת התינח לר' יוסי אלא לר' מאיר דפליג עליה ומייתי לה בפ' בהמה המקשה (חולין עג:) דאית ליה דמטמא מאי איכא למימר. וי"ל דקיימא לן כר' יוסי לגבי ר' מאיר[ט]: ולרבינא דאמר חיבורי אוכלין כמאן דמפרתי כו'. וא"ת בלא רבינא כיון דס"ד דאיכא שיעור לטמויי במה שיצא לחוץ הוה מצי לאקשויי למסקינן בפרק בהמה המקשה (שם) דמודה ר' יוסי בשלש על שלש הבאות מנגד גדול דבשעת פרישתו מאביו מקבל טומאה מאביו וה"נ הכא. וי"ל דאיכא לאוקומה בניתזות בכל כחן וכן משני בפ' אמרו לו (כריתות טו:) גבי אבר המדולדל באדם טהור. מיהו הכא כיון שאינו חותך העצם אלא חותך סביבו' העצם אינו יכול להתיז בכל כחו[פ]. ובירושלמי[צ] מוקי בחותך ומשליך במעט מעט: דבני חבורה זריזין הן כי קמיבעיא לן יוצא דקדשים. וא"ת דבפ' המוצא תפילין (עירובין קג.) משמע איפכא דקאמר כהנים זריזין הן אמרינן בני חבורה זריזין הן לא אמרינן. ותירץ ר"י דלא דמי דגבי בני חבור' שייך למיגזר טפי שמא יתחה מלגבי כהנים דהא מילתא לא שייכא לפסח כלל אבל במידי דשייך לפסח כגון יוצא זריזין בני החבורה יותר מכהנים: הוצאה

עין משפט נר מצוה

צח א מיי' פ"י מהל' ק"פ הלכה ג:
צט ב [מיי' פ"ח מהלכות אבות הטומאה הלכה ג]:
צט ג מיי' פ"ט מהל' ק"פ הלכה ב:
ק ד מיי' פ"ח מהל' אבות הטומאה הל' ה:

רבינו חננאל

[ההתחלה בדף פד:]

והנותר והטמא מטמאין את הידים אפגול אמרינן מ"ט גזרו בו רבנן טומאה משום חשדי כהונה שלא יחשדו הנוגע בו כי לאכלו נגע בו הלכך גזרו בו טומאה שלא יבוא ליגע בו כלל. וחד מתני אנותר מפני שנתעצלו בו והניחוהו להיות נותר. חד מתני כזית מטמא הידים כאיסור אכילתו מה איסור אכילתו בכזית אף איסור נגיעתו בכזית. וחד אמר כביצה כטומאת אוכלין: איבעיא להו בשר היוצא חוץ למחיצתו ונפסל גזרו בו טומאה או לא. ואתינן למפשט לה ממתני' דתנן אבר שיצא מקצתו חותך כו' ואי אמרת גזרו בו אע"פ שחתכו ומפרישו מן הבשר הנשאר באבר מבפנים מאי הוי גם הבשר שבפנים נטמא מן הבשר שיצא. ושנינן נגיעת הבשר בבשר במקום החתיכה היא ומקום החתיכה קודם חתיכתה מקום סתירה הוא וקיי"ל זו היא טומאת סתרים ולא מטמאה וכבר פירשנוהו בפ' בהמה המקשה לילד ולשם. רבינא מפריק אפילו תימא רבנן חיבורי אוכלין כמאן דמפרקי דמי וקא נגעו אהדדי כלומר כיון דלחתיכה קאי כחתוך דמי ואינה טומאת בית הסתרים אלא טומאה גלויה היא וכאלו חתיכה אחת נוגעת בחברתה. ושני' הא דתנן אבר שיצא חותך בבשר ומפרשי ומה שבפנים כשר בזמן שאין בשר היוצא כזית דלא נחתא ליה טומאה כלל. ת"ש בשר פסח היוצא מחבורה לחבורה אע"פ שהוא בלא תעשה טהור מאי לאו יוצא מחבורה לחבורה טהור ומותר הוא ולאו כתיב ביה לא תוציא מן הבית מן הבשר חוצה כלאו דשבירת עצם מה שבירת העצם לא פסול ליה אף יציאתו לא פסול ליה. ואקשי' אי הכי טהור ומותר הוא אימא סיפא והאוכלו הרי זה בלא תעשה דתניא בתורת כהנים והבשר אשר יגע בכל טמא לא יאכל בכל לרבות היוצא והבשר כל טהור יאכל בשר לרבות בשר הפנימי שהוא מותר מכאן אמרו אבר שיצא מקצתו כו'. בשלמא למאן [דאמר] ביוצא כביצה מוקי לה בדלית ליה כביצה אלא כזית הלכך עובר משום אוכל חוץ למחיצתו ואין עובר משום יוצא דהא לית ביה כביצה. אלא למאן דבעי ביוצא כזית הואיל והאוכלו בלא תעשה לא אפשר בפחות מכזית אמאי טהור ומותר. ואסיקנא אלא יוצא דפסח דברי הכל לא גזרו בו טומאה דבני חבורה זריזין הן כי קא מבעיא לן יוצא דקדשים ועלתה בתיקו:

מסורת הש"ס עם הוספות

א) זבחים לז:, ב) [לקמן דף לה.], ג) מתני' בעמוד ב, ד) [לעיל טו: לקמן קכ:], ה) לקמן דף קכ:, ו) [פירוש שלא יחשדו הנוגע בו כי לאכלו נגע בו הילכך גזרו בו טומאה כו'. ערוך ערך חשד ע"ש ישוב ופשט נחמד, ולפ"ז יתיישב קושיית תוספות בד"ה משום חשדי כהונה], ז) [חולין עג.], ח) [עירובין קג. וש"נ], ט) ע"ב, י) [ועיין תוספות לקמן קח: ד"ה אחד ובשבת כ: ד"ה אחד ובסוכה ב. ד"ה אחת וקדושין יג. ד"ה כשם וכתובות ב: ד"ה אחד זבחים לב: ד"ה אי הכי ובמנחות סג: ד"ה ר"י], כ) עי' תוס' הרשב"א (כ"ש), ל) [ועיין פסקי תוספות זבחים פרק דם חטאת סעיף סט], מ) לעיל פד:, נ) [שבת דף קלג.], ס) [וע"ע תוספות סנהדרין מח. ד"ה משמשין סו'], ע) עירובין דף מו:, פ) עיין מה שתרצו ע"ז בתוס' מנחות כד: ד"ה כי, צ) הלכה י"ב ובסוף המסכתא.

הגהות הב"ח

(א) גמרא ויש עליו כזית בשר במקום אחר אין בו: (ב) תוס' ד"ה כשהוא וכו' דלרבה שפירש לעיל. נ"ב פי' האי סוגיא ס"ל האי טעמא משום הפסד קדשים אבל לא כרבה דקאמר דילמא אכיל נורא אלא ס"ל דאיכא ולאי הפסד קדשים:

גליון הש"ס

רש"י ד"ה הרי זה בל"ת כדאמר פכ"ש. עיין לקמן דף לה ע"א ברש"י ד"ה לא תולא: תוס' ד"ה משום חשדי כהונה י"ל דאף לרשעים. עיין סנהדרין מח ע"א תד"ה משמשין:

ליקוטי רש"י

[נדפס בהשמטות]

הגהות וציונים

א] לעשות תריץ: ב] עצם עליון של ירך ועיין השלמות: ג] צ"ל הוא שמות כט לג (רש"ש):

תורה אור השלם

א) בְּבַיִת אֶחָד יֵאָכֵל לֹא תוֹצִיא מִן הַבַּיִת מִן הַבָּשָׂר חוּצָה וְעֶצֶם לֹא תִשְׁבְּרוּ בוֹ: [שמות יב, מו]

ב) וְאָכְלוּ אֶת הַבָּשָׂר בַּלַּיְלָה הַזֶּה צְלִי אֵשׁ וּמַצּוֹת עַל מְרֹרִים יֹאכְלֻהוּ: [שמות יב, ח]

ג) לֹא יַשְׁאִירוּ מִמֶּנּוּ עַד בֹּקֶר וְעֶצֶם לֹא יִשְׁבְּרוּ בוֹ כְּכָל חֻקַּת הַפֶּסַח יַעֲשׂוּ אֹתוֹ: [במדבר ט, יב]

ד) וְאָכְלוּ אֹתָם אֲשֶׁר כֻּפַּר בָּהֶם לְמַלֵּא אֶת יָדָם לְקַדֵּשׁ אֹתָם וְזָר לֹא יֹאכַל כִּי קֹדֶשׁ הֵם: וְאִם יִוָּתֵר מִבְּשַׂר הַמִּלֻּאִים וּמִן הַלֶּחֶם עַד הַבֹּקֶר וְשָׂרַפְתָּ אֶת הַנּוֹתָר בָּאֵשׁ לֹא יֵאָכֵל כִּי קֹדֶשׁ הוּא: [שמות כט, לג-לד]

ה) וְכִי יִפְתַּח אִישׁ בּוֹר אוֹ כִּי יִכְרֶה אִישׁ בֹּר וְלֹא יְכַסֶּנּוּ וְנָפַל שָׁמָּה שׁוֹר אוֹ חֲמוֹר: [שמות כא, לג]

הוצאה כתיב ביה כשבת. פי׳ [ה] אלו יש מים ממקומו ושיטה עין משפט נר מצוה

אלו יוציא דבר המזומן לכאן ולפלוני ל״ל המזומן לשלושיעמוד היטב ולא כתב אלו יוצא אלא לומר לך שאין כל כהוצאה מיירי לכאשמעת סוף פ״ק דעירובין (ח:) דמי רבי חייא לוקח פי׳ מגל קא א מיי׳ פ״ט מהלכות ק״ש הל׳ ג:

קב ג מיי׳ פ״א מהלכות פרה אדומה הל׳ ה:

קג ד מיי׳ ס״ע מהלכות ק״ש הלכה ב:

קד ה מיי׳ שם הל׳ ג:

קה ו מיי׳ ס״ם מהלכות עשין יט טוש״ע ס״ת סי׳ נה פעיף יב:

קו ז מיי׳ פ״ט מהלכות שגיאות פעיף הלכה ח טוש״ע שם פעיף ב ומיהן קד ח מיי׳ ס״ל מהלכות מטמאי פעים הלכה ב:

קה ט מיי׳ פ״ו מהל׳ פיח הממיעה הלכה ז:

רבינו חננאל

חניא לא תוציא מן הבית אין לי אלא מבית לבית מחבורה לחבורה מנין ת״ל מן הבשר תוצה לאכילתו. ואינו חייב עד שיעשנה עקירה והנחה. ומהתבנן עלה מהא דתנן בשחיטת קדשים פרא פרים הנשרפין ושעירים הנשרפין היו שוחטין אותן במזרח ראשונים יצאו למזרח עזרה אחרונים לא יצאו ראשונים משטאלן בגדים אחרונים אין משאלין בגדים עד שיזאו הוא לא נח. ואוקימנא בנגררים על הארץ ואינן (נעמסין) מבניהן מן הקרקע אלא נמשכין (מן) [על] הארץ ההיינו הנחה. פיסקא אבר שיצא מלצאת כר׳ מן האגף ולפנים ולפנים מן האגף ולחוץ לחוץ. אמר רב יהודה אמר רב. וכן לתפלה ופליגא דרבי ל׳ דאר״ח השוע בן לוי אפילו מהיצה של ברזל אינה מפסקת בין ישראל לאביהם שבשמים. הא גופא קשיא אמרת מן האגף ולפנים כלפנים הא אגף עצמו כלחוץ אימא סיפא מן האגף ולחוץ כלחוץ הא אגף עצמו כלפנים לא קשיא כאן בשערי עזרה כאן בשערי ירושלים דאמר רבי שמואל בר רב יצחק מפני מה לא נתקדשה שערי ירושלים מפני שמצורעין מגינין תחתיהן בחמה מפני החמה ובגשמים מפני הגשמים ואמר רבי שמואל בר רב יצחק מפני מה לא נתקדשה שער נקנור שמצורעין עומדין שם ומכניסין בהונות ידם: החלונות ועובי החומה וכו׳. אמר רב ששת רבי חייא בזיתא פסחא והלילא פקע אינגרא

מחבורה לחבורה מנין ת״ל מן הבשר תוצה. קשה ימיחיל הוה, למילף מזה לתכורת כמילתו: מן מזה לא גמקינן מן: **עד שיעשנה עקירה והנחה.** מתקוה מכזה אתמהה: **דעבד אוה עקירה והנחה.** כמצה דבעינן עקירה והנחה, דעל כרחיה לא עגמרה מלאכה, וגבי שבת וכל מיני מטחת כתיב [ב] ובעשותה, בעושה את מלאכתו כולה ולא בעושה מקצתה (שבת קף לג:), והכי נמי פ״ג דלעיל (קף פח.), להכי בשבת כולה הוה הוצאה כי מתם בעינן: **חיו מוציאין אותם במזוזות.** פריש הגאונים׳ בגון פר ושעיר יוה״כ ופר העלם דבר ופר כהן משיח הנשרפין חוץ לג׳ מחנות, ולעיל״ן בפרל יוחא בפ׳ [ג] שעירי (קף פח.), להכי בשבת פריש הגאונים׳ אתם מוציאין אותם בזוזות ומכל מקום אתם מוציאין אותם בזוזות להסס מתנה אחת, בתמיה, לכתיב [ג] יוצא לכל ממון למתנה ושרפו וגו׳, אלא לעולם לך כיון שיצאו חוץ למחנה אתם מטמא מגעים, דהא כתיב [ד] והשוקף מחוס יכבס בגדיו, אלמא כשיוצאין מן העזרה מטמא בגדים שעליהם מיד ופ״ג אלא נח, והכי הוקא במתיבתא, דכתיב [ה] והוציא את הפר וגו׳: **בנגררין.** על גבי קרקע, לתיכ המה: **מתני׳ חוץ עד שמגיע לעגב.** לפרסיים לעול [ו]: **ובמוקדשים.** בשאר קדשים שיצאו מבין מקלע לחבר: **קונין.** את היוצא בקופיץ: **מן האגף ולפנים כלפנים.** אגף קרי כל מקום הגפת הלוח שהוא סופף ומוקף בו בשמונה, דהיינו מפסק הפיסים של שני הפתח עד מקום הנקוב שקורין כיב״ן [ז]: **בין האגף ולפנים.** להיינו מן העיל ממש, **כלפנים,** ותוכלין שם קדשים קלים: **מן האגף ולחוץ כלחוץ.** להיינו מקום הנקוב. ואגף עצמו לא ידעי׳ השתא לה כלפיים לי ללמוך, ונגמרלא מפרש להם כלשמפרש בהמה ועופות: **ועובי ראש החומה** גובהה. **ולפנים.** ואע״ג דבעובי הטערים לא ממכן כפי, שמתחכמכין שם שני פעמים. וחיוור. אגף סתרין ומשלין אגף השני שעשׂ מקומו ואחכל בשר שקלף (ביצה ל״ל פח.), **החלונות.** עובי מלל שלמות שמחזות שעורה פניי ומפיים ועובי המזוזה כרלשם נזיר [ח].

תורה אור השלם

[המשך מטור א]

הָרִאשׁוֹן תַּמְצִאוּ הַשְׁבֵּל הוּא: [ויקרא יא, כא]

ו) כָּל הַגֵּוֶר בְּמֵת בְּנַפְשׁ הָאָדָם אֲשֶׁר יָמוּת וְלֹא יְחַטְּאוּ אֶת מִשְׁכַּן יְיָ טִמֵּא וְנִכְרְתָה הַנֶּפֶשׁ הַהִוא מִיִּשְׂרָאֵל כִּי מֵי נִדָּה לֹא זֹרַק עָלָיו טָמֵא יִהְיֶה עוֹד טֻמְאָתוֹ בוֹ: [במדבר יט, יג]

ז) וְהָעֲמִיד הַכֹּהֵן הַמְטַהֵר אֶת הָאִישׁ הַמִּטַּהֵר וְאֹתָם לִפְנֵי יְיָ פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד: [ויקרא יד, יא] ח) רְאוּ כִּי יְיָ נָתַן לָכֶם הַשַּׁבָּת עַל כֵּן הוּא נֹתֵן לָכֶם בַּיּוֹם הַשִּׁשִּׁי לֶחֶם יֹמַיִם שְׁבוּ אִישׁ תַּחְתָּיו אַל יֵצֵא אִישׁ מִמְּקֹמוֹ בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי: [שמות טז, כט] ט) וַיְצַו מֹשֶׁה וַיַּעֲבִירוּ קוֹל בְּמַחֲנֶה לֵאמֹר אִישׁ וְאִשָּׁה אַל יַעֲשׂוּ עוֹד מְלָאכָה לִתְרוּמַת הַמִּקְדָּשׁ וַיִּכָּלֵא הָעָם מֵהָבִיא: [שמות לו, ו]

מסורת הש״ס עם הוספות

[ה] שבת קי:, [ג] [זבחים מ:], [ד] ויקרא ו, ד, [ה] [זבחים לב:], [ו] [ועי״ע תוספות שבת כ. ד״ה פסטן], [ז] עיין שם ס. בתוד״ה והשבידה.

[ח] רשם.

גליון הש״ס

גמרא בגין ושיירות. פי׳ ממות יט ע״ב מ״ת מ״ת לוקן. ובמכלתי״ם שם ומשמטה למלך פי׳ ס״ל מהל׳ שגגות:

הגהות ועיונים

[ב] בלישה במזרות המחת שעליהה הללו נמורות: [ג] מכאן קאי על דברי המגרא להלן ״מפני שמצורעין מגינין תחתיהן״ (ר״ש״ש): [ד] צ״ל דחצי נרונרות (מראה כהן): [ד] צ״ל אצל״ן (כ״ה בחוס׳ הרשב״א): [ה] דברי התוס׳ ורא״ם חסרים רע״ז בחוס׳ הרשב״א כאן מבואר היטב (ב״ש): [ו] צ״ל בין השניה (ר״ש״ש שברעות טו ע״ב):

לקוטי רש״י

חיו מוציאים אותן. אם המגרמין ממנוחן מטמות נמגע ולף לה למוטות לנמגע לגיע למרחם. הראשונים. כי אלו שנטמלו במוט לחוץ ולפנים לשמוש אחד שנטמאו מאב הטומאה (נזכחים קך:). אבר שיצא מלצאת. חוץ למחנה ירושלים ולריך למחנך אם סיכה שלשלי פר ד״ם. תלוכך. אם מפנר מביך מוקף״ל. עד שמגיע לעזרה. ומיקף. שמגיע אלו יפה. שמתמכמכין שם שני פעמים. וחיוכר. אם מפרק ומשלך אם השגם שיפה מקומו ואכל בשר מקלף (ביצה ל״ל פח.). החלונות. עובי אלו שהגם שלמות שמחזות שעורה פניי ומפיים ועובי המזוזה כרלשם נזיר [ח].

לעזרה, והעומד מון לעזרה מין מקטרף: **אינה מקבלת.** שמין הפסק לפני המקום, שהכל גלוי ופתוח לפניו, ואין שמימה לפניו: **אבל עצמו.** עובי הפתר הן מקנקה ולפנים: **שערי ירושלים.** לגף עצמו לגלון, אלא מקנקה עוניין: **שערי עזרה.** כמקנקה עוניין בקנוסה עזרה, מון מפתר ניקנור, מפני המקוים שעומד שם בעודו מחוסר כפורים ומכנים משם בהוחיות לעזרה. [ד] מקוים שמצלה מון לשלם ממנו כלומרינן בגלו דבריה: [ה] **מפני מה אין נתקדשה שער ניקנור.** בקדושה עוזרה, והוא שער המזרחי של עזרה: **עומדין שם.** ביום שמוכה לימי ספרו, ואין שמכרפה וגלה ומכל והעיבה שמצו בשניני, ועולו מחוסר כפורים, ומניח בהקומן (ממחות מ:): מחוסר כפורים שנכנס לעזרה שוגגו כלה, ומפקה לו [ו] מעוד טומחתו בו, ומכנים ידיו משם לעזרה לתת עליהן מדם המשם, שלולו מלינלו לחוץ היה נפסל ביולת, ובינלה במקנה לגו שהה ביולה? לנעוגלו על לך, לי משי שהה ביולה, ונזדכת הכתוב היה [ז] והעמיד הכהן המטהר את האיש המטהר ואתם לפני יי פתח אהל מועד: [ויקרא יד, יא] ח) רְאוּ כִּי יְיָ נָתַן לָכֶם הַשַּׁבָּת עַל כֵּן הוּא נֹתֵן לָכֶם בַּיּוֹם הַשִּׁשִּׁי לֶחֶם יֹמַיִם שְׁבוּ אִישׁ תַּחְתָּיו אַל יֵצֵא אִישׁ מִמְּקֹמוֹ בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי: [שמות טז, כט] ט) וַיְצַו מֹשֶׁה וַיַּעֲבִירוּ קוֹל בְּמַחֲנֶה לֵאמֹר אִישׁ וְאִשָּׁה אַל יַעֲשׂוּ עוֹד מְלָאכָה לִתְרוּמַת הַמִּקְדָּשׁ וַיִּכָּלֵא הָעָם מֵהָבִיא: [שמות לו, ו]

[א] **מחבורה לחבורה מנין ת״ל מן הבשר תוצה.** קשה ימיחיל הוה, למילף מזה לתכורת כמילתו: מן מזה לא גמקינן מן: **עד שיעשנה עקירה והנחה.** מתקוה מכזה אתמהה: **דעבד אוה עקירה והנחה.** כמצה דבעינן עקירה והנחה, דעל כרחיה לא עגמרה מלאכה, וגבי שבת וכל מיני מטחת כתיב [ב] ובעשותה, בעושה את מלאכתו כולה ולא בעושה מקצתה (שבת קף לג:), והכי נמי פ״ג דלעיל (קף פח.), להכי בשבת כולה הוה הוצאה כי מתם בעינן: **חיו מוציאין אותם במזוזות.** פריש הגאונים׳ בגון פר ושעיר יוה״כ ופר העלם דבר ופר כהן משיח הנשרפין חוץ לג׳ מחנות, ולעיל״ן בפרל יוחא בפ׳ [ג] שעירי (קף פח.), להכי בשבת פריש הגאונים׳ אתם מוציאין אותם בזוזות ומכל מקום אתם מוציאין אותם בזוזות להסס מתנה אחת, בתמיה, לכתיב [ג] יוצא לכל ממון למתנה ושרפו וגו׳, אלא לעולם לך כיון שיצאו חוץ למחנה אתם מטמא מגעים, דהא כתיב [ד] והשוקף מחוס יכבס בגדיו, אלמא כשיוצאין מן העזרה מטמא בגדים שעליהם מיד ופ״ג אלא נח, והכי הוקא במתיבתא, דכתיב [ה] והוציא את הפר וגו׳: **בנגררין.** על גבי קרקע, לתיכ המה: **מתני׳ חוץ עד שמגיע לעגב.** לפרסיים לעול [ו]: **ובמוקדשים.** בשאר קדשים שיצאו מבין מקלע לחבר: **קונין.** את היוצא בקופיץ: **מן האגף ולפנים כלפנים.** אגף קרי כל מקום הגפת הלוח שהוא סופף ומוקף בו בשמונה, דהיינו מפסק הפיסים של שני הפתח עד מקום הנקוב שקורין כיב״ן [ז]: **בין האגף ולפנים.** להיינו מן העיל ממש, **כלפנים,** ותוכלין שם קדשים קלים: **מן האגף ולחוץ כלחוץ.** להיינו מקום הנקוב. ואגף עצמו לא ידעי׳ השתא לה כלפיים לי ללמוך, ונגמרלא מפרש להם כלשמפרש בהמה ועופות: **ועובי ראש החומה** גובהה. **ולפנים.** ואע״ג דבעובי הטערים לא ממכן כפי, שמתחכמכין שם שני פעמים. וחיוכר. אם מפנר מביך מוקף״ל. עד שמגיע לעזרה. ומיקף. שמגיע אלו יפה. שמתמכמכין שם שני פעמים. וחיוכר. אם מפרק ומשלך אם השגם שיפה מקומו ואכל בשר מקלף (ביצה ל״ל פח.). החלונות. עובי אלו שהגם שלמות שמחזות שעורה פניי ומפיים ועובי המזוזה כרלשם נזיר [ח].

[ב] **אינה מקבלת.** שמין הפסק לפני המקום, שהכל גלוי ופתוח לפניו, ואין שמימה לפניו: **אבל עצמו.** עובי הפתר הן מקנקה ולפנים: **שערי ירושלים.** לגף עצמו לגלון, אלא מקנקה עוניין: **שערי עזרה.** כמקנקה עוניין בקנוסה עזרה, מון מפתר ניקנור, מפני המקוים שעומד שם בעודו מחוסר כפורים ומכנים משם בהוחיות לעזרה. [ד] מקוים שמצלה מון לשלם ממנו כלומרינן בגלו דבריה: [ה] **מפני מה אין נתקדשה שער ניקנור.** בקדושה עוזרה, והוא שער המזרחי של עזרה: **עומדין שם.** ביום שמוכה לימי ספרו, ואין שמכרפה וגלה ומכל והעיבה שמצו בשניני, ועולו מחוסר כפורים, ומניח בהקומן (ממחות מ:): מחוסר כפורים שנכנס לעזרה שוגגו כלה, ומפקה לו [ו] מעוד טומחתו בו, ומכנים ידיו משם לעזרה לתת עליהן מדם המשם, שלולו מלינלו לחוץ היה נפסל ביולת, ובינלה במקנה לגו שהה ביולה? לנעוגלו על לך, לי משי שהה ביולה, ונזדכת הכתוב היה [ז] והעמיד הכהן המטהר את האיש המטהר ואתם לפני יי

אבל עצמו. עובי הפתר הן מקנקה ולפנים: **שערי ירושלים.** לגף עצמו לגלון, אלא מקנקה עוניין: **שערי עזרה.** כמקנקה עוניין בקנוסה עזרה, מון מפתר ניקנור, מפני המקוים שעומד שם בעודו מחוסר כפורים ומכנים משם בהוחיות לעזרה. [ד] מקוים שמצלה מון לשלם ממנו כלומרינן בגלו דבריה: [ה] **מפני מה אין נתקדשה שער ניקנור.** בקדושה עוזרה, והוא שער המזרחי של עזרה: **עומדין שם.** ביום שמוכה לימי ספרו, ואין שמכרפה וגלה ומכל והעיבה שמצו בשניני, ועולו מחוסר כפורים, ומניח בהקומן (ממחות מ:): מחוסר כפורים שנכנס לעזרה שוגגו כלה, ומפקה לו [ו] מעוד טומחתו בו, ומכנים ידיו משם לעזרה לתת עליהן מדם המשם, שלולו מלינלו לחוץ היה נפסל ביולת, ובינלה במקנה לגו שהה ביולה? לנעוגלו על לך, לי משי שהה ביולה, ונזדכת הכתוב היה [ז] והעמיד הכהן המטהר את האיש המטהר ואתם לפני יי

ואת עזיר החטאת אשר הובא את דמם לכפר בקדש יוציא אל מחוץ למחנה ושרפו באש את עורה [ויקרא טז, כז] ד) **ושסרף את פרו** [ויקרא טז, כח] ה) **והשוקף אתם יכבס בגדיו ורחץ את בשרו במים ואחרי כן יבוא אל המחנה:** [ויקרא טז, כח] ה) **והוציא את הפר אל מחוץ למחנה ושרף אתו באשר שרף את הפר**

ואת עזיר החטאת אשר הובא את דמם לכפר בקדש יוציא אל מחוץ למחנה ושרפו באש את עורם [ויקרא טז, כז] ד) **ושסרף את פרו** [ויקרא טז, כח] ה) **והשוקף אתם יכבס בגדיו ורחץ את בשרו במים ואחרי כן יבוא אל המחנה:** [ויקרא טז, כח] ה) **והוציא את הפר אל מחוץ למחנה ושרף אתו באשר שרף את הפר**

מֵחֲבוּרָה לְחֲבוּרָה מַנַּיִן - מחבורה שנמנו על פסח אחד, לחבורה שנמנו על פסח אחר, ושתיהן באותו בית (רש"י). ודוקא בשתי חבורות שנמנו על שני פסחים, אבל בשתי חבורות שנמנו על פסח אחד, אין איסור להוציא מחבורה לחברתה (תוס' יו"ט ז, יג, ומנחת חינוך מצוה טו אות ג, בדעת רש"י). ויש שסוברים, שגם בשתי חבורות שנמנו על פסח אחד, אסור להוציא מחבורה לחברתה (תוס' להלן פו, ב ד"ה ומר, וראה שם שאיסור זה הוא גם לרבי יהודה [שם ע"א] שהפסח נאכל בשתי חבורות; מנחת חינוך שם אות א, בדעת הרמב"ם קרבן פסח ט, א).

אֵין לִי אֶלָּא מִבַּיִת לְבַיִת מֵחֲבוּרָה לַחֲבוּרָה מַנַּיִן וְכוּ' - ואם הוציאו 'מבית' ולא הכניסו 'לבית' אחר, או שהוציא 'מחבורה' ולא הכניס 'לחבורה' אחרת, יש שסובר שאינו עובר בלאו, שגזירת הכתוב היא שדוקא אם מכניסו לבית או לחבורה אחרת חייב (מנחת חינוך מצוה טו אות ד). ויש שצידד, שכיון שהוציאו ממקום אכילתו עובר בלאו, גם אם לא הכניסו לבית או לחבורה אחרת, ומה שהברייתא נקטה לשון 'לבית', ו'לחבורה', אינו בדוקא, אלא אגב שפתחה בלשון 'מבית' ו'מחבורה', סיימה בלשון זו (חזו"א או"ח קכד לדף זה ס"ק ט, וראה שם בדעת רש"י).

תַּלְמוּד לוֹמַר חוּצָה חוּץ לַאֲכִילָתוֹ, שתיבת 'חוצה' מיותרת, ובאה ללמד שאסור להוציא את הפסח חוץ לחבורתו (רש"י). ויש שגרס בברייתא 'תן לה חוצה', ופירש שהכתוב מלמדנו ששתי חבורות שאוכלות בבית אחד, כל חבורה צריכה לעשות מחיצה סביבה [ומתוך כך יש ללמוד שאסור להוציא את הפסח לחבורה אחרת מחוץ לאותה מחיצה] (רמב"ם קרבן פסח ט, ג, וכסף משנה שם בדעתו. וראה רש"י שדחה גירסא זו).

הַמּוֹצִיא בְּשַׂר פֶּסַח מֵחֲבוּרָה לַחֲבוּרָה אֵינוֹ חַיָּיב עַד שֶׁיְּנַיֵּחַ אותו במקום חבורה אחרת (רש"י). ודוקא לענין איסור הוצאה שנלמד מהפסוק (שמות יב, מו) 'לא תוציא מן הבית מן הבשר' וגו', אינו חייב עד שיניחנו, אבל לענין איסור אכילת הבשר עצמו, שנלמד מהפסוק (שם כב, ל) 'ובשר בשדה טריפה לא תאכלו', גדר האיסור הוא שלא להוציאו 'חוץ למחיצתו', דהיינו חוץ לחבורתו, ולכך נאסר גם אם לא הניחו במקום חבורה אחרת (צל"ח; חזו"א או"ח קכד לדף פו אות ג; חי' הגרי"ז [בתוך חי' גר"ח הלוי סטנסיל מהדו' מישור עמ' סח]).

ויש שסובר שגם הבשר אינו נאסר אלא אם הניחו במקום חבורה אחרת, שהרי הטעם שבשר שיצא מחבורתו נחשב שיצא 'חוץ למחיצתו', הוא משום שהוא בכלל 'לא תוציא' וגו', וכיון שכשלא הניחו במקום חבורה אחרת אינו בכלל 'לא תוציא', אינו נחשב שיצא 'חוץ למחיצתו', ואינו נאסר (מנחת חינוך מצוה טו אות טו).

■ להלכה, המוציא כזית מבשר הפסח מחבורה לחבורה לוקה, והוא שיניחנו בחוץ (רמב"ם קרבן פסח ט, א). ויש שסובר שאף המוציא פחות מכזית לוקה (שפת אמת על הרמב"ם שם, בדעת רש"י לעיל ע"א ד"ה מאי איכא).

מִשְׁנָה. הקדמה: המשנה עוסקת בשלשה עניינים שמצינו בהם איסור להוציא את הבשר מחוץ למחיצתו, שקדשי קדשים אסור להוציאם מחוץ לעזרה, קדשים קלים אסור להוציאם מחוץ לירושלים, וקרבן פסח אסור לאוכלו מחוץ לחבורתו [ואף המשך המשנה 'מן האגף ולפנים' וכו', עוסק בשלשה עניינים אלו] (פיה"מ להרמב"ם ז, יב).

אֵבֶר שֶׁיָּצָא מִקְצָתוֹ חוץ לחומת ירושלים (רש"י לעיל פד, ב ד"ה אבר). ודוקא כשיצא חוץ לירושלים נאסר כשיצא מקצתו ולא הניחו במקום שיצא, אבל אם יצא חוץ לבית או חוץ לחבורה שנמנו עליו, אינו נאסר אלא אם יצא כולו והניחו במקום שיצא, שכיון שאיסורו נלמד מ'לא יוצא' וגו', דינו שוה להוצאת שבת שדוקא כשיצא כולו והניחו נחשב 'הוצאה', משא"כ כשיצא חוץ לירושלים, דינו כשאר קדשים שיצאו חוץ למחיצתן, ונאסר גם אם אינו כהוצאת שבת (מנחת חינוך מצוה טו אות טו). ויש שפירש, שמדובר באבר שיצא חוץ לבית או לחבורה שנמנו עליו (רמב"ם בפיה"מ ז, יב, ובהל' קרבן פסח ט, ב), שהבשר נאסר גם אם יצא מקצתו ולא הניחו, ודוקא לענין חיוב על הוצאת הבשר [כמבואר בגמ' לעיל שהמוציא בשר מחבורה לחבורה חייב] אינו חייב אלא כהוצאת שבת (צל"ח; חזו"א או"ח קכד לדף פו ס"ק ד ד"ה אבר. ראה עוד ביאורנו לעיל ד"ה המוציא).

גְּמָרָא. אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב וְכֵן לְתְפִלָּה וּפְלִיגָא דְּרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי וְכוּ' - לענין צירוף למנין עשרה לתפילה, שהעומד מן האגף ולפנים מצטרף לעשרה, והעומד מן האגף ולחוץ אינו מצטרף. ורבי יהושע בן לוי סובר, שאין הפסק מחיצה לפני המקום, ואף העומד מן האגף ולחוץ מצטרף לעשרה (רש"י. וראה רמב"ן, בדעתו). ויש שסוברים, שהעומד מן האגף ולחוץ אינו מצטרף לעשרה לכולי עלמא, ופירשו שמדובר כשיש עשרה במקום אחד, והנדון הוא לגבי העומד מהאגף ולחוץ האם מצטרף לענות עמהם קדיש או קדושה, לדעת רב אינו מצטרף, ולדעת רבי יהושע בן לוי מצטרף (תוס' ד"ה וכן, בשם ר"י, ותוס' סוטה לח, ב ד"ה מחיצה).

■ להלכה, צריך שיהיו כל העשרה במקום אחד ושליח ציבור עמהם, והעומד בתוך הפתח מן האגף ולחוץ, דהיינו כשסוגר הדלת ממקום מהשפה הפנימית של עובי הדלת ולחוץ, נחשב שנמצא בחוץ (שו"ע או"ח נה, יג. וראה שם פרטים נוספים). היו עשרה במקום אחד ואומרים קדיש וקדושה, אפילו מי שאינו עמהם יכול לענות [כרבי יהושע בן לוי, וכפירוש תוס'] (שו"ע שם, כ).

לֹא קַשְׁיָא כָּאן בְּשַׁעֲרֵי עֲזָרָה כָּאן בְּשַׁעֲרֵי יְרוּשָׁלַיִם - בשערי עזרה האגף נדון כלפנים, הואיל ועובין נתקדש בקדושת עזרה, ובשערי ירושלים האגף נדון כלחוץ, הואיל ועובין לא נתקדש בקדושת ירושלים (רש"י). ולענין תפילה, יש שסוברים שהאגף נדון כלחוץ (ב"י או"ח שם ד"ה וצריך, בשם רבינו ירוחם ג, ז), ויש שסוברים שהאגף נדון כלפנים, שבסתמא האגף נדון כלפנים, ורק לענין קדושת ירושלים נדון כלחוץ, שהניחו מלקדשו (מג"א נה, יא בשם תניא; ביאור הגר"א שם, יג). ■ וכן הלכה (משנ"ב שם, נ).

גַּגִּין וַעֲלִיּוֹת לֹא נִתְקַדְּשׁוּ, בקדושת העזרה, ואף לא בקדושת ירושלים (רש"י). ויש שפירש, שרק בקדושת העזרה לא נתקדשו, אבל בקדושת ירושלים נתקדשו (שו"ת הרשב"א א, לד).

וגגין ועליות שנבנו לאחר שכבר נתקדשה העזרה, יש שסובר שאף הם לא נתקדשו (ע"פ פי' הראב"ד תמיד לא, א בשם ה"ר אלחנן), שקדושת אויר העזרה היא מפני שהוא אוירה של רצפת העזרה, וקדושת הרצפה מושכת את האויר שכנגדה, שהנמצא בו הוא כמונח ברצפה, וכשיש הפסק גג באמצע, אין מה שעל הגג נדון כמונח ברצפה, ואינו קדוש (קהלות יעקב שבועות יב). ויש שסובר, שגגין ועליות שנבנו לאחר שקידשו את העזרה, הרי הם קדושים, שאין כח לאדם להפקיע בבניינו את קדושת העזרה (ראב"ד שם), ואויר העזרה נתקדש מחמת עצמו, ואינו קדוש על ידי הפסק גג בינו לרצפה (קהלות יעקב שם).

וכן לענין תפילה, הגג אינו נדון כבית, והעומדים על הגג אינם מצטרפים לעומדים בבית לענין תפילה בעשרה (ב"י או"ח נה ד"ה תנן, בשם רבינו ירוחם ג, ז). ■ וכן הלכה (רמ"א שם, יד). והיינוכשאינם רואים אלו את אלו (משנ"ב שם, נג).

מַאי לָאו דְּאָכְלִי בְּאִיגָּרָא וְאָמְרִי בְּאִיגָּרָא, ומוכח שגגות ירושלים נתקדשו בקדושת ירושלים, וקשה על רב (רש"י). ולדעת המפרש שרב מודה שגגות ירושלים נתקדשו בקדושת ירושלים, ורק בקדושת עזרה סובר שלא נתקדשו (ראה ביאורנו לעיל פה, ב ד"ה גגין), קושיית הגמ' היא שמכך שהיו אנשים הרבה בגג אחד, מוכח שהיו שם בני כמה חבורות, ובאופן זה הרי צריך לעשות היקף מחיצה לכל חבורה וחבורה, אלא שהיקף זה שבין החבורות מועיל רק אם הוא בתוך בית, שאז המקום שחוץ להיקף נחשב כמחוץ לבית, ובגג, רק אם הגג נחשב בכלל הבית ויש לגג שם היקף מחיצה מחמת הבית, אז ההיקף שבין החבורות מועיל. ואם כן קשה, שבשלמא אם גג העזרה נתקדש, גדר הדבר הוא שהגג בכלל הבית, וכן בפסח שנאכל על הגג, הגג נחשב בכלל הבית, והמחיצה שבין החבורות מועילה, אבל אם גג העזרה לא נתקדש, גדר הדבר הוא שהגג אינו בכלל הבית, וכן בפסח שנאכל על הגג, אין הגג נחשב בכלל הבית, והמחיצה שבין החבורות אינה מועילה, וכאילו אוכלים את הפסח יחד (אור שמח בית הבחירה ו, ז).

לֹא דְּאָכְלִי בְּאַרְעָא וְאָמְרִי בְּאִיגָּרָא, שכיון שבני החבורה היו מרובים והבית צר להם, לאחר שגמרו את אכילתם בבית היו עולים לגג לומר הלל (מהרש"א).

שַׁאנִי הֵיכָל דִּכְתִיב וְכוּ' וַעֲלִיֹּתָיו וְכוּ', וגזירת הכתוב שהעליות שבו נתקדשו (רש"י) [ודוקא עליות, ולא גגין (רש"י ד"ה ת"ש וגגו)]. ויש שביאר, שאין זו גזירת הכתוב דוקא בעליות ולא בגגין, אלא כיון שעד גובה מאה ועשרים אמה יש לאויר שם 'היכל', כמפורש בפסוק (דברי הימים ב ג, ד), לכן מיד כשנתקדשה רצפת ההיכל, פשטה הקדושה עד גובה מאה ועשרים אמה, ואף לאחר שבנו באמצע עליות, אינן מפסיקות בפני הקדושה (מנחת שלמה א צא, יד. וראה ביאורנו לעיל פה, ב ד"ה גגין).

כִּי קָאָמַר רַבִּי יוֹחָנָן בִּפְתוּחוֹת לְהַר הַבַּיִת וְכוּ' - שרצפת העזרה נתקדשה על ידי דוד עד התהום (זבחים כד, א), ואת המחילות שבה לא קידש אלא אותן הפתוחות להר הבית (תוס' לעיל סז, ב ד"ה מחילות. וראה רדב"ז בית הבחירה א, י).

בְּשׁוּשַׁן הַבִּירָה - בית הבנוי על השער המזרחי של הר הבית, שהיתה מצויירת עליו צורת שושן הבירה (רש"י, ע"פ מדות א, ג). וציירו כן כדי שיזכרו וידעו מהיכן באו (רש"י, ע"פ מנחות צח, א), ויודו למלכות פרס שהוציאתם משם והתירה להם לחזור לארץ ישראל (רש"י מנחות שם ד"ה כדי שידעו, וראה רבנו חננאל). או כדי שתהא אימת מלכות פרס עליהם ולא ימרדו בה (דעה נוספת בגמ' שם, ורש"י שם ד"ה שתהא).

■ להלכה, לשכות הבנויות בקודש ופתוחות לחול, אם היו גגותיהן שוים עם קרקע העזרה, תוכן חול וגגותיהן קודש, ואם אינם שוים, אף גגותיהן חול, שהגגות והעליות לא נתקדשו. לפיכך, גגים אלו אין אוכלים שם קדשי קדשים, ולא שוחטים קדשים קלים (רמב"ם בית הבחירה ו, ז. וראה שם, ח, בדין לשכות הבנויות בחול ופתוחות לקודש). המחילות הפתוחות לעזרה, קודש, והפתוחות להר הבית, חול. החלונות ועובי החומה, כלפנים, בין לאכילת קדשי קדשים בין לטומאה (שם, ט), ודוקא כשהם שוים לקרקע העזרה (ראב"ד שם, וכסף משנה שם בדעת הרמב"ם).

מִשְׁנָה. אֵלּוּ הוֹפְכִין אֶת פָּנֶיהָם הֵילָךְ וְאוֹכְלִין וְכוּ', ואף שנראים בזה כשתי חבורות, מותרים לעשות כן, שהפסח נאכל לשתי חבורות, ואפילו אם הן בשני בתים (רש"י; מאירי). ויש שפירשו, שהחידוש במשנה הוא שהם חייבים להפוך את פניהם, כדי שלא יראו כמעורבים וכבני חבורה אחת (רמב"ם קרבן פסח ט, ג; רבינו דוד), שכיון שנחלקו לשתי חבורות, אינם רשאים לחזור ולהתערב יחד [כדי שלא יהיו כאוכלים בשני מקומות או בשתי חבורות], וכשהופכים את פניהם נחשבים כחלוקים אלו מאלו (ע"פ רבינו דוד ותוס' יו"ט ז, יג. וכע"ז בשפת אמת בדעת הרמב"ם).

כְּשֶׁהִשְׁמִישׁ עוֹמֵד לְמְזוֹג קוֹפֵץ אֶת פִּיו וּמַחֲזִיר אֶת פָּנָיו וְכוּ' - שכיון שהתחיל לאכול את הפסח בחבורה אחת, אסור לו להמשיך לאוכלו בחבורה אחרת, ולכן צריך לקפוץ את פיו [גם אם אין בפיו מבשר הפסח] עד שיחזיר את פניו לצד חבורתו, כדי שלא יחשדוהו שאכל גם בחבורה השניה (רש"י. וראה מנחת חינוך מצוה טו אות ג, שרש"י לא פירש שהאיסור הוא משום שמוציא לחבורה השניה, לשיטתו שבקרבן פסח אחד שנמנו עליו שתי חבורות, אין איסור להוציא מחבורה לחבורה [רק לאכול בחבורה השניה], ראה ביאורנו לעיל פה, ב ד"ה מחבורה). ויש שפירש, שהאיסור אינו מפני החשד, אלא מדובר בשמש שאכל עם בני החבורה, ועמד ממקומו כדי ללכת למיחם ליטול ממנו מים ולמזוג לבני חבורתו, וכיון שמקום המיחם הוא חוץ למקום חבורתו, אסור לו לאכול מבשר הפסח שבפיו [שאם יאכל במקום המיחם, כיון שהוא חוץ למקום חבורתו, נחשב לדעה זו כאוכל בשני מקומות, אף שאינו במקום חבורה אחרת], אלא קופץ את פיו עד שיחזור למקום חבורתו ויאכלנו (רמב"ם קרבן פסח ט, ד, ע"פ מנחת חינוך שם אות ד. וראה שם, שאם היה במקום חבורה אחרת, היה הפסח נפסל משום 'יוצא'. וראה מאירי).

וְהַכַּלָּה הוֹפֶכֶת אֶת פָּנֶיהָ וְאוֹכֶלֶת - מותרת להפוך את פניה לצד אחד ולאכול, שהפסח נאכל בשתי חבורות (רש"י; רמב"ם בפיה"מ ז, יג, ובהל' קרבן פסח ט, ד). והמשנה מחדשת בזה, שאף שהתחילה לאכול קודם שהפכה את פניה, אינה נחשבת כאוכלת בשני מקומות (תוס' להלן ע"ב ד"ה הכלה, בפי' ראשון. וראה חזו"א או"ח קכד לדף זה ס"ק א, שכל אדם רשאי לאכול משל חבורתו בחבורה אחרת שנמנו על אותו פסח, ונקטו כלה שכך דרכה). ועוד יש לפרש, שהכלה חייבת להפוך את פניה (תוס' שם, בפי' שני), משום צניעות (תוס' יו"ט ז, יג).

גְּמָרָא. הַשַּׁמָּשׁ שֶׁאָכַל כְּזַיִת בְּצַד הַתַּנּוּר אִי פְּקֵחַ הוּא מְמַלֵּא כְּרֵיסוֹ מִמֶּנּוּ, משום שאם יעמוד משם וילך למקום החבורה, לא יוכל לחזור ולאכול (רש"י). ומלשון הברייתא שאכל 'כזית', משמע שדוקא אם אכל כזית אסור לו לאכול במקום אחר, אבל אם אכל פחות מכזית, מותר לחזור ולאכול במקום אחר, שאכילה פחות מכזית אינה נחשבת 'אכילה' (מנחת חינוך מצוה טו אות יז).

וְאִם רָצוּ בְּנֵי חֲבוּרָה לַעֲשׂוֹת עִמּוֹ טוֹבָה בָּאִין וְיוֹשְׁבִין בְּצִדּוֹ ואוכלים עמו מקרבן הפסח, שכיון שלא אכלו מהפסח במקומם, מותר להם להוציאו למקומו של השמש, שהאיסור להוציא את הפסח למקום אחר הוא דוקא אם כבר התחיל לאוכלו, אבל אם עדיין לא התחיל לאוכלו, מותר לקחת את חלקו בקרבן ולהוציאו ולאוכלו במקום אחר [ואפילו אם חלק מבני החבורה כבר התחילו לאוכלו] (מנחת חינוך מצוה טו אות יז. וראה ביאורנו לעיל פה, א בד"ה מחבורה, וכן לעיל בסמוך ד"ה כשהשמש, שדעת רש"י שבפסח אחד ושתי חבורות, מותר להוציא מחבורה לחבורה). ויש שהוסיף טעם בכלל זה, שהאיסור הוא דוקא אם התחילו לאוכלו, שלאחר שכבר התחילו לאכול במקום אחד, אינם יכולים להמשיך לאכול במקום אחר, וכשם שהם בכלל הציווי 'בבית אחד יאכל', כך הם בכלל הציווי שבהמשך הפסוק 'לא תוציא מן הבית מן הבשר חוצה', ואסורים להוציאו למקום אחר (חזו"א או"ח קכד לדף זה. וראה שם שמלשון תוס' להלן ע"ב ד"ה ומר, משמע שמשעה שקבעו חבורתם והניחו את הפסח לפניהם, אסורים להוציאו).

■ המשך במילואים עמ' 130

מאי לאו דאכלי ליה בנגין. כלומר שמא יהושלים נתקדשו: אין בפטירין. כלומר שמא יהושלים לא נתקדשו על הפטיר, דהיינו שמא נתקדשו בתמורה של הפטיר, שכן מוצא כל הקרבנות, כדקיימא לן (ס"ל פרק קמ"ג:) למעמיה דגדולה כדרך שהמלכים מולכין, אין נפטירין על ידי אפיקומן: ואמר רב. אפיקומן נמי הוילחו בלילה מחבת: בלילה. פעם אחת בשנה. פירוש, בלילה ש"ק, בתמורה של הפסח. שהרי אפיקומן אינו אלא לזכר הפסח, ואין לזכור את הפסח אלא בלילה ש"ק, שהוא יום הכניסה: בשבוע. בשבוע שלאחר הפסח: בשבוע. בשבוע שלאחר הפסח: מה היא בירורה. שמא מבקש התמורה ומריבה עמו.

מאי לאו דאכלי באיגרא ואמרי באיגרא לא דאכלי בארעא ואמרי באיגרא איני [ו] והתנן אין מפטירין אחר הפסח אפיקומן ואמר רב שלא יעקרו מחבורה לחבורה לא קשיא כאן בשעת אכילה כאן שלא בשעת אכילה. ת"ש [ז] אבא שאול אומר עליית בית קדשי הקדשים חמורה מבית קדשי הקדשים שבית קדשי הקדשים כהן גדול נכנס לו פעם אחת בשנה ועליית בית קדשי הקדשים אין נכנסין לה אלא [ח] פעם אחת בשבוע ואמרי לה פעמים בשבוע ואמרי לה פעם אחת ביובל לידע מה היא צריכה אמר רב יוסף [ט] מהיכל ניקוס וניתיב איניש [י] שאני היכל דכתיב [יא] ויתן דוד לשלמה את תבנית האולם ואת בתיו וגנזיו ועליותיו וחדריו הפנימים ובית הכפורת וכתיב [יב] הכל בכתב מיד ה' עלי השכיל. ת"ש [יג] הלשכות הבנויות בקודש ופתוחות לחול תוכן חול וגגותיהן קודש תרגמא רב חסדא [יד] בשגגותיהן שוין לקרקע עזרה אי הכי [טו] אימא סיפא בנויות בחול ופתוחות לקודש תוכן קודש וגגותיהן חול ואי ס"ד בשגגותיהן שוין לקרקע עזרה הויא לה מחילות [טז] ואי"ר יוחנן מחילות לא נתקדשו כי קאמר רבי יוחנן [יז] בפתוחות להר הבית כי תניא ההיא בפתוחות לעזרה [יח] והתניא רבי יהודה אומר מחילות מתחת ההיכל חול כי תניא ההיא שפתוחות לחול ת"ש [יט] וגגו קודש ותסברא והא קתני [כ] וגגין הללו אין אוכלין שם קדשי קדשים ואין שוחטין שם קדשים קלים ואלא קשיא גגו קדש אמר רב חמא בר גוריא לאותן ב' אמות [כא] דתנן ב' אמות היו בשושן הבירה אחת על קרן מזרחית צפונית ואחת על קרן מזרחית דרומית זו שעל קרן מזרחית צפונית היתה יתירה על של משה חצי אצבע וזו שעל קרן מזרחית דרומית היתה יתירה עליה חצי אצבע נמצאת יתירה על של משה אצבע ולמה היו אחת גדולה ואחת קטנה [כב] שיהיו האומנין נוטלין בקטנה ומחזירין בגדולה כדי שלא יבואו לידי מעילה ותתרתי למה לי אחת לכספא ודהבא ואחת לבנינא. תנן התחלונות ועובי החומה כלפנים בשלמא התחלונות משכחת לה דשויה לקרקע עזרה חול או דלמא אלא עובי החומה היכי משכחת לה בבר שורא דכתיב [כג] ויאבל אלא עובי החומה היכי משכחת לה בבר שורא דכתיב [כד] ויאבל חול והומה [כה] ואמר רבי אחא ואיתימא רבי חנינא שורא ובר שורא: **מתני'** [כו] שתי חבורות שהיו אוכלין בבית אחד אלו הופכין את פניהם הילך ואוכלין ואלו הופכין את פניהם הילך ואוכלין [כז] והמיחם באמצע כשהשמש עומד למזרח קופץ את פיו ומחזיר את פניו עד שמגיע אצל חבורתו ואוכל והכלה הופכת את פניה ואוכלת: **גמ'** מתני מני רבי יהודה היא [כח] דתניא [כט] על הבתים אשר יאכלו אותו בהם [ל] מלמד שהפסח נאכל בשתי חבורות יכול יהא האוכל אוכל בשני מקומות תלמוד לומר [לא] בבית אחד יאכל מבאן אמרו השמש שאכל כזית בצד התנור אי פקח הוא ממלא כריסו ממנו ואם רצו בני חבורה לעשות עמו טובה באין ויושבין בצדו דברי רבי יהודה רבי שמעון אומר [לב] על הבתים אשר יאכלו אותו בהם מלמד שהאוכל אוכל בשני מקומות יכול

לא נצרכה אלא לאותן שתי אמות.

לפ בעי למימר לאותן שתי אמות היו מוגמות נגנו של היכל להם שנר מזמרי (ג) שונן הכיבה לורם אחד מנערי העזרה היה אלא ס"ק כמו שאותו שנר מזמרי היה מקודש להניח שם כלי קודש כמו כן גגו של היכל קודש לקמצר היינו להניח שם כלי קודש ולא שיהיו כלי קודש נזריכין מקום מקודש כדמוכח בכמה דוכתי אלא הן קדושה אית להו להניחם שם: ומר

רבינו חננאל

מאי לאו דאכלי באיגרא ואמרי באיגרא לא דאכלי בארעא ואמרי באיגרא אינו והתנן אין מפטירין אחר הפסח אפיקומן ואמר רב שלא יעקרו מחבורה לחבורה לא קשיא כאן בשעת אכילה כאן שלא בשעת אכילה. ת"ש אבא שאול אומר עליית בית קדשי הקדשים חמורה מבית קדשי הקדשים שבית קדשי הקדשים כהן גדול נכנס לו פעם אחת בשנה ועליית בית קדשי הקדשים אין נכנסין לה אלא פעם אחת בשבוע ואמרי לה פעמים בשבוע ואמרי לה פעם אחת ביובל לידע מה היא צריכה אמר רב יוסף מהיכל ניקוס וניתיב איניש שאני היכל דכתיב ויתן דוד לשלמה את תבנית האולם ואת בתיו וגנזיו ועליותיו וחדריו הפנימים ובית הכפורת וכתיב הכל בכתב מיד ה' עלי השכיל. ת"ש הלשכות הבנויות בקודש ופתוחות לחול תוכן חול וגגותיהן קודש תרגמא רב חסדא בשגגותיהן שוין לקרקע עזרה אי הכי אימא סיפא בנויות בחול ופתוחות לקודש תוכן קודש וגגותיהן חול ואי ס"ד בשגגותיהן שוין לקרקע עזרה הויא לה מחילות ואי"ר יוחנן מחילות לא נתקדשו כי קאמר רבי יוחנן בפתוחות להר הבית כי תניא ההיא בפתוחות לעזרה והתניא רבי יהודה אומר מחילות מתחת ההיכל חול כי תניא ההיא שפתוחות לחול ת"ש וגגו קודש ותסברא והא קתני וגגין הללו אין אוכלין שם קדשי קדשים ואין שוחטין שם קדשים קלים ואלא קשיא גגו קדש אמר רב חמא בר גוריא לאותן ב' אמות דתנן ב' אמות היו בשושן הבירה אחת על קרן מזרחית צפונית ואחת על קרן מזרחית דרומית זו שעל קרן מזרחית צפונית היתה יתירה על של משה חצי אצבע וזו שעל קרן מזרחית דרומית היתה יתירה עליה חצי אצבע נמצאת יתירה על של משה אצבע ולמה היו אחת גדולה ואחת קטנה שיהיו האומנין נוטלין בקטנה ומחזירין בגדולה כדי שלא יבואו לידי מעילה ותתרתי למה לי אחת לכספא ודהבא ואחת לבנינא. תנן החלונות ועובי החומה כלפנים בשלמא החלונות משכחת לה דשויה לקרקע עזרה אלא עובי החומה היכי משכחת לה בבר שורא דכתיב ויאבל חול והומה אמר רבי אחא ואיתימא רבי חנינא שורא ובר שורא: **מתני'** שתי חבורות שהיו אוכלין בבית אחד אלו הופכין את פניהם הילך ואוכלין ואלו הופכין את פניהם הילך ואוכלין והמיחם באמצע כשהשמש עומד למזרח קופץ את פיו ומחזיר את פניו עד שמגיע אצל חבורתו ואוכל והכלה הופכת את פניה ואוכלת: **גמ'** מתני מני רבי יהודה היא דתניא על הבתים אשר יאכלו אותו בהם מלמד שהפסח נאכל בשתי חבורות יכול יהא האוכל אוכל בשני מקומות תלמוד לומר בבית אחד יאכל מבאן אמרו השמש שאכל כזית בצד התנור אי פקח הוא ממלא כריסו ממנו ואם רצו בני חבורה לעשות עמו טובה באין ויושבין בצדו דברי רבי יהודה רבי שמעון אומר על הבתים אשר יאכלו אותו בהם מלמד שהאוכל אוכל בשני מקומות יכול

מאי לאו דאכלי באיגרא ואמרי באיגרא לא דאכלי בארעא ואמרי באיגרא אינו והתנן אין מפטירין אחר הפסח אפיקומן ואמר רב שלא יעקרו מחבורה לחבורה לא קשיא כאן בשעת אכילה כאן שלא בשעת אכילה. ת"ש אבא שאול אומר עליית בית קדשי הקדשים חמורה מבית קדשי הקדשים שבית קדשי הקדשים כהן גדול נכנס לו פעם אחת בשנה ועליית בית קדשי הקדשים אין נכנסין לה אלא פעם אחת בשבוע ואמרי לה פעמים בשבוע ואמרי לה פעם אחת ביובל לידע מה היא צריכה אמר רב יוסף מהיכל ניקוס וניתיב איניש שאני היכל דכתיב ויתן דוד לשלמה את תבנית האולם ואת בתיו וגנזיו ועליותיו וחדריו הפנימים ובית הכפורת וכתיב הכל בכתב מיד ה' עלי השכיל. ת"ש הלשכות הבנויות בקודש ופתוחות לחול תוכן חול וגגותיהן קודש תרגמא רב חסדא בשגגותיהן שוין לקרקע עזרה אי הכי אימא סיפא בנויות בחול ופתוחות לקודש תוכן קודש וגגותיהן חול ואי ס"ד בשגגותיהן שוין לקרקע עזרה הויא לה מחילות ואי"ר יוחנן מחילות לא נתקדשו כי קאמר רבי יוחנן בפתוחות להר הבית כי תניא ההיא בפתוחות לעזרה והתניא רבי יהודה אומר מחילות מתחת ההיכל חול כי תניא ההיא שפתוחות לחול ת"ש וגגו קודש ותסברא והא קתני וגגין הללו אין אוכלין שם קדשי קדשים ואין שוחטין שם קדשים קלים ואלא קשיא גגו קדש אמר רב חמא בר גוריא לאותן ב' אמות דתנן ב' אמות היו בשושן הבירה אחת על קרן מזרחית צפונית ואחת על קרן מזרחית דרומית זו שעל קרן מזרחית צפונית היתה יתירה על של משה חצי אצבע וזו שעל קרן מזרחית דרומית היתה יתירה עליה חצי אצבע נמצאת יתירה על של משה אצבע ולמה היו אחת גדולה ואחת קטנה שיהיו האומנין נוטלין בקטנה ומחזירין בגדולה כדי שלא יבואו לידי מעילה ותתרתי למה לי אחת לכספא ודהבא ואחת לבנינא. תנן החלונות ועובי החומה כלפנים בשלמא החלונות משכחת לה דשויה לקרקע עזרה אלא עובי החומה היכי משכחת לה בבר שורא דכתיב ויאבל חול והומה אמר רבי אחא ואיתימא רבי חנינא שורא ובר שורא: **מתני'** שתי חבורות שהיו אוכלין בבית אחד אלו הופכין את פניהם הילך ואוכלין ואלו הופכין את פניהם הילך ואוכלין והמיחם באמצע כשהשמש עומד למזרח קופץ את פיו ומחזיר את פניו עד שמגיע אצל חבורתו ואוכל והכלה הופכת את פניה ואוכלת: **גמ'** מתני מני רבי יהודה היא דתניא על הבתים אשר יאכלו אותו בהם מלמד שהפסח נאכל בשתי חבורות יכול יהא האוכל אוכל בשני מקומות תלמוד לומר בבית אחד יאכל מבאן אמרו השמש שאכל כזית בצד התנור אי פקח הוא ממלא כריסו ממנו ואם רצו בני חבורה לעשות עמו טובה באין ויושבין בצדו דברי רבי יהודה רבי שמעון אומר על הבתים אשר יאכלו אותו בהם מלמד שהאוכל אוכל בשני מקומות יכול

מסורת הש"ס עם הוספות

א) לקמן דף קיט:, מתמהינן על הפסוק, ב) מוספתא פסחים ג הלכה ה"ז, ג) [עיין תוספות שבועות יח: ד"ה ומ"מ], ד) מעשר שני פרק ג משנה ג ומנחות פה. ד"ה ומה, ה) לעיל קז: תמיד פה:, ו) מכילתא פרשה כה פסי, ז) תוספתא דמגלה פרק ג ה"ח, ח) שם, ט) [שבועות דף יח:], י) מנחות נה. בתוספות ד"ה מהיכל, יא) מלכים פרק יז [ומשנה מלכים פרשה ח], יב) [מלכים פסי].

הגהות הב"ח

(א) רש"י ד"ה כי מתניה וכו' נמלו לקמיה. ל"ג עוף דף ס"ו ועי"ש. (ב) תוס' ד"ה לא נלקטה וכו' דהא שנר מזמרי שנלו צורות משמרי פ"ל:

גליון הש"ס

גמ' שאני היכל. עיין שבועות יח ע"ב תוד"ה ומ"מ:

תורה אור השלם

א) וַיִּתֵּן דָּוִיד לִשְׁלֹמֹה בְּנוֹ אֵת תַּבְנִית הָאוּלָם וְאֶת בָּתָּיו וְגִנְזֹתָיו וַעֲלִיֹּתָיו וְחַדְרָיו הַפְּנִימִים וּבֵית הַכַּפֹּרֶת:
[דברי הימים א כח, יא]

ב) הַכֹּל בִּכְתָב מִיַּד ה' עָלַי הִשְׂכִּיל כָּל מַלְאֲכוֹת הַתַּבְנִית:
[דברי הימים א כח, יט]

ג) הֲשֵׁב יְיָ לְחַשְׁחִית חוֹמַת בַּת צִיּוֹן נָטָה קָו לֹא הֵשִׁיב יָדוֹ מִבַּלַּע וַיַּאֲבֶל חֵל וְחוֹמָה יַחְדָּו אֻמְלָלוּ:
[איכה ב, ח]

ד) וְלִקְרֹת מִן הַדֶּם וְנָתְנוּ עַל שְׁתֵּי הַמְּזוּזוֹת וְעַל הַמַּשְׁקוֹף עַל הַבָּתִּים אֲשֶׁר יֹאכְלוּ אֹתוֹ בָּהֶם:
[שמות יב, ז]

ה) בְּבַיִת אֶחָד יֵאָכֵל לֹא תוֹצִיא מִן הַבַּיִת מִן הַבָּשָׂר חוּצָה וְעֶצֶם לֹא תִשְׁבְּרוּ בּוֹ:
[שמות יב, מו]

הגהות וציונים

ו) צ"ל השמשתין (דבש תמר וכ"ה בכת"י):

ליקוטי רש"י

מפטירין. לשון הפטרה ממכרו כשנמכרין מן המעשרות מניחין מיעל מעשרות ע"ש. למדרש אגדה מפטיר לשון מפטיר לאחר כל המקרבנות לומר שמפטירין אותה בפסוק אחר מן הנביאים לומר שהוא מפטיר לכל הקרבנות ומפטיר לשון הפטרה.

מצודת דוד

(ג) מעשה שנעלו צורות שורשן הכיבה ממך משמרי פל"ל:

מצודת ציון

(ג) מעשה שנעלו צורות שורשן הכיבה ממך משמרי פל"ל:

עין משפט נר מצוה

קנ א מיי' פ"ג מהל' מע"ש הל' ב: קנ ב מיי' פ"ג מהל' מע"ש הלכה ב: קנ ג מיי' פ"ג מהל' מע"ש הלכה ג: קנא ד שם הלכה ה: קנב ה שם הלכה ט: קנג ה מיי' פ"ח מהל' מעשה הלכה ה: קנד ו מיי' פ"ח מהל' מע"ש הלכה ב: קנה ז מיי' פ"ח מהל' מע"ש הלכה ג: קנו ח שם הלכה ד: קנז ט שם הלכה ו:

יכול יהא נאכל בשתי חבורות ת"ל [א] בבית אחד יאכל במאי קמיפלגי רבי יהודה סבר יש אם למסורת ור' שמעון סבר [א] יש אם למקרא. היו יושבין ונפרסה מחיצה ביניהם לדברי האומר פסח נאכל בשתי חבורות אוכלין לדברי האומר אין הפסח נאכל בשתי חבורות אין אוכלין היו יושבין ונסתלקה מחיצה בינידן לדברי האומר האוכל אוכל בשני מקומות אוכלין לדברי האומר אין האוכל אוכל בשני מקומות אין אוכלין יתיב רב כהנא קא פשיט ליה מפשט א"ל רב אשי לרב כהנא ותיבעי לך איבעיא סילוק מחיצה ועשיית מחיצה מי הוי כב' מקומות וכב' חבורות דמי[א] או לא [א] תיקו: הכלה הופכת את פניה וכו': מ"ט א"ר חייא בר אבא א"ר יוחנן מפני שהיא בושה רב הונא בריה דרב נתן איקלע לבי רב נחמן בר יצחק אמרו ליה מה שמך אמר להו רב הונא אמרו ניתיב מר אפוריא יתיב יהבו ליה כסא קבליה בחד זימנא ושתייה בתרי זימני [ג] ולא אהדר אפיה אמרו ליה מ"ט קרית לך רב הונא אמר להו בעל השם אני מ"ט כי אמרו לך ניתיב אפוריא יתבת אמר להו [ג] [ב] כל מה שיאמר לך בעל הבית עשה (חוץ מצא [ב]) מאי טעמא כי יהבי לך כסא קבלת בחד זימנא אמר להו [ד] מסרבין לקטן ואין מסרבין לגדול מ"ט אשתיתיה בתרי זימני אמר להו [ה] דתניא [ג] השותה כוסו בבת אחת הרי זה גרגרן שנים דרך ארץ שלשה מגסי הרוח מאי טעמא לא אהדרת אפך אמר להו כלה הופכת פניה תנן [ו] ר' ישמעאל ברבי יוסי איקלע לבי רבי שמעון ברבי יוסי בן לקוניא יהבו ליה כסא קבליה בחד זימנא ושתייה בחד זימנא אמרי ליה לא סבר לה מר השותה כוסו בבת אחת הרי זה גרגרן אמר להו [ד] לא אמרי בכוסך קטן ויינך מתוק וכריסי רחבה. [ז] אמר רב הונא [ה] בני חבורה נכנסין בשלשה ויוצאין אפילו באחד אמר רבה [ו] והוא דעייל בעידנא דרגילי למיעל והוא דרגש בהו דיילא אמר רבינא ונותנין שכר דמים וצריך האחרון להוסיף דמים ולית הלכתא כוותיה:

הדרן עלך כיצד צולין

רש"י

יכול יהא. עיקרו של פסח נאכל בשתי חבורות: ת"ל בבית אחד יאכל. וקסבר יש אם למקרא, יֵאָכֵל אפסח קאי ולא אגברי, כלומר עיקר תחלת אכילתו תהא בחבורה אחת ולא יתחלק לשתי חבורות, אבל גברא אי בעי קאי מהכא ואזיל ואכיל הכא, דלא קפיד רחמנא אלא אעיקר תחלת אכילה, מדקרינן יֵאָכֵל אפסח ולא יֹאכַל אגברא. ואני שמעתי חילוף, ר' יהודה סבר יש אם למקרא בבית אחד ולא בשני מקומות, ור"ש סבר יש אם למסורת שמסר אונקלוס הגר בחבורה חדא יתאכל, אבל אשני מקומות לא קפיד, וקשה לי לאומרו, דלא שמעתי מסורת כזה מעולם, ועוד דקיימא לן דר' שמעון יש אם למקרא ס"ל בשמעתא קמייתא דסנהדרין[ז], ועוד לישנא דברייתא דייקא כוותי, דגבי חבורות נקט פסח נאכל ולא נקט שתי חבורות אוכלין אותו, וגבי מקומות נקט האוכל אוכל ולא נקט פסח נאכל, הלכך כי דרשינן בבית אחד יֵאָכֵל במקרא אפסח משמע למעוטי חבורות, וכי דרשינן יֹאכַל אגברי משמע למעוטי מקומות: ונפרסה מחיצה ביניהן גרסינן. היו יושבין חבורה אחת ואוכלין פסח אחד, ונפרסה מחילה ביניהן ועשאום שני חבורות, לדברי האומר פסח נאכל בשתי חבורות גומרין אכילתן, ואע"ג דמאן דאית ליה פסח נאכל בשתי חבורות אוסר לאדם לאכול בשני מקומות, הכא לא נעשה לכל חבורה וחבורה מקומם כמקום אחר, שהרי אינו רואה אויר שלא ראה עד עכשיו, ואין כאן מקום חדש: היו יושבין. ב' חבורות בשני בתים ואכלו שם פסחיהם, ונסתלקה המחיצה, יש כאן אויר חדש, ונעשה לכל חבורה כמקום אחר והוי ליה כאוכלים במקום הראשון ובשני, הלכך לדברי האומר אין האוכל אוכל בשני מקומות אין אוכלים: פשיט ליה מפשט. אומרה לשמועה זו פשוטה ומפורשת כמו שאמרנו, שעשיית מחילה עושה אותן שתי חבורות וסילוק מחילה עושה אותן שני מקומות, ולא מספקא ליה בה מידי: מ"ט. למה לה להפוך פניה, ומאי אורחה בהכי: מפני שהיא בושה. לאכול לעיני האנשים, על ידי שמסתכלין בה: יתיב. ומטה מקום הסב חשובין היא, והקטנים יושבין על גבי ספסלין, ונוהג עצמו בחשיבות: קבליה בחד זימנא. ולא סריב עד שיפלרו בו: ושתייה בתרי זימני. הפסיק בו: ולא אהדר אפיה. לצד אחר, אלא שתה לעיניהן: בעל השם אנא. מקטנותי כך קוראין לי רב הונא: מ"ט כי אמרי לך תיב אפוריא איתיבת. ולא ישבת על גבי קרקע ולא על גבי ספסל. ולהכי בעו ליה, שלא היה מנהגם כך, ותמיהא להו: כל מה שיאמר לך בעל הבית עשה. מתניתא היא במסכת דרך ארץ (בפרק בן עזאי) (ד"א רבה פ"ו): מסרבין לקטן. מלקבל דבריו עד שיפליר בו: ואין מסרבין לגדול. שכן במלאכים שאמרו לאברהם [ב] כן תעשה (בראשית יח) ולא סירבו בו, וללוט אמרו [ג] כי ברחוב נלין עד ויפלר בם מאד (שם יט): כלה הופכת פניה תנן. ואין דרך האיש להפוך פניו: רבי ישמעאל בר רבי יוסי כריסו רחבה הואי, כדאמרינן בהשוכר את הפועלים (ב"מ דף פד.): בני חבורה. לאו בפסח קאי: בני חבורה. [ג] שמש המשמש בסעודתן, נכנסין בשלשה להסב, ואם בא יחיד או שנים והסבו אין על השמש לשמש עלייהו: ויוצאין באחד אחד. כל מי שסיים אכילתו קודם, אם בא לצאת יצא, ואע"פ שקשה לשמש לשרת היחידים הנשארין: והוא דעיילי בעידנא דעיילי אינשי. שאין האחרון מאריך יותר משעת סעודת האחרים, וגם בכניסתן לא ימהרו להסב כדי לאחר השמש עד זמן גמר שעת סעודה: והוא דרגש בהו דיילא. שהודיעו לשמש שזה דרכן לצאת אחד אחד, לפי שטורח הוא לו לשמש היחידים: וצריך האחרון להוסיף דמים. לשמש:

הדרן עלך כיצד צולין

תוספות

ומר סבר יש אם למקרא. וא"ת והא שמעינן ליה לרבי שמעון בפ"ק דקדושין (דף יח:) דאית ליה יש אם למקרא ולמסורת דדריש בבגדו בה בבוגדו בה דאין אדם מוכר את בתו לשפחות אחר אישות ולא לאישות[ד] אחר שפחות. י"ל דהתם לא סתרי אהדדי ויכול לדרוש שניהם אבל הכא דליכא למידרש אלא חד דריש מקרא וכן בפ"ק דסנהדרין (ד.). והא דאמרינן לעיל (דף פה.) המוציא בשר פסח מחבורה לחבורה הרי הוא בלא תעשה אתי אפילו למאן דאמר פסח נאכל בשתי חבורות דאחר שנחלק ולקחו כל חבורה חלקה אסור להוציא חלק חבורה זו לחבורה אחרת:

[ה] הכלה הופכת פניה. אילטריך לאשמעינן דלא חשבינן כשתי מקומות אע"פ שאכלה מקצת סעודה בלא הפיכת פניה. אי נמי קמ"ל דחייבת להפוך פניה כדאמר בגמרא כלה תנן:

אין מסרבין לגדול. אמאי דיתיב אפוריא לא שייך למימר משום דאין מסרבין דישיבת פוריא דבר גסות ושררה הוא ולא היה לו לישב אי לאו משום כל מה שיאמר בעל הבית עשה: נכנסין בג' כו'. פירש ר"ח חבורה שנמנו על הפסח ובאו מקצת מהן בעת שדרך בני אדם לאכול ושגרו הדיילא פי' שמש לחפש אחריהם ולא מצאן אם נתקבצו רק שלשה אוכלין את הפסח ואין עליהן להמתין עד שיבואו כולם אבל פחות משלשה לא אבל אם היו מקובצים יחד ויצאו ונתאחרו והדר בהו דיילא ולא מצאן אפילו לא נשאר רק אחד מהם אין צריך להמתין כיון שהיו שם ויצאו:

(א) אמר רבינא ונותן דמים. האוכל פסח ולית הלכתא כוותיה והנ"מ דעל בעידנא דעיילי אינשי והדר בהו דיילא:

הדרן עלך כיצד צולין

עין משפט נר מצוה

קיח א מיי' פ"ט מהל' ק"פ הל' ה:
קיט ב טוש"ע א"ח סי' קע ס"ה:
קכ ג ד שם סעיף ח:
קכא ה ו מיי' פ"ט מהל' ק"פ הל' ו:

רבינו חננאל

[שייך לעמוד א]

ועלהו לתרופה חזקיה אמר להתיר פה אלמים בר קפרא אמר להתיר פה עקרות לקבל הריון ואמרינן עלה ושתי אמות למה חד לדהבא וכספא וחדא לבנינא כלומר כשנותנין לאומנין כותל לבנות דבר קצוב כך וכך אמה בכך וכך דמים נותנין אמה באמה הקטנה והן בונין באמה הגדולה כדי שלא יהנו מן ההקדש יתר מכדי מלאכתן ויבואו לידי מעילה וכן בכלי זהב כגון השולחן והמנורה וכיוצא בהן והחצוצרות וכיוצא בהן. פי' חומה שוה בקרקע עזרה כגון בר שורא והוא החל שעושין החל נמוך והחומה שחוץ ממנה גבוהה וזה נקרא חל וזו נקראת חומה: מתני' שתי חבורות שהיו אוכלות בבית אחד אלו הופכין את פניהם ואוכלין וכו'. פירוש משנתנו פסח אחד וחלקוהו ואוכלין אותו בשתי חבורות. אוקימנא לרבי יהודה דתני בבית אחד יאכל ולא בשני בתים וכתיב קרא אחרינא אשר יאכלו אותו בהם מכאן שהפסח נאכל בשתי חבורות רבי שמעון אומר על הבתים אשר יאכלו אותו בהם מלמד שהאוכל אוכלו בשני מקומות מכאן שהפסח נאכל בשני בתים

[ע"כ שייך לעמוד א]

יכול יהא נאכל בשתי חבורות ת"ל יאכל. ואמרי' במאי פליגי רבי יהודה סבר יש אם למסורת יאכל כתיב בבית אחד יש רשות לאוכל לאוכלו ולאוכל קא מזהיר רחמנא שלא יאכל אותו אלא במקום אחד בלבד ולא בשני מקומות. ורבי שמעון סבר יש אם למקרא יאכל קוראים על הפסח קא מזהיר רחמנא להאכל בחבורה אחת ולא בשתי חבורות אבל חבורה אחת בשני מקומות רשאין. וקיימא לן כרבי יהודה דתנן סתמא כותיה: (נפרצה) [נפרסה] מחיצה ביניהם ונתפרדו חצים לחד וחצים לחד נעשו כשתי חבורות בפסח אחד. וכן אם היו שתי חבורות כל אחת בפסח שלה נסתלקה מחיצה מביניהם ונתערבו כאלו באו אלו לתוך אלו ואלו לתוך אלו ופשוטות הן: הכלה הופכת את פניה ואוכלת. פי' מפני שהיא בושה לאכול. רב הונא כדאיקלע לבי רב נחמן בר יצחק אמרו ליה מה שמך אמר להו רב הונא פי' נסמכתי בישיבה להקרות רב ובזה השם אני ידוע לפיכך אמר בעל השם אנא כלומר סמוך בישיבה אני וכו' ענינא מסרבין לקטן ואין מסרבין לגדול. כל מה שאומר לך בעל הבית עשה. והשותה כוסו בבת אחת הרי זה גרגרן אלו כולם דברים פשוטין הן: **אמר רב הונא בני חבורה נכנסין אפילו בשלשה ויוצאין אפי' באחד כו'**. פי' בני חבורה שנמנו על הפסח ובאו מקצת מהן בעת שדרך בני אדם להכנס ולאכול הפסח ושגרו הדיאלא. פי' דיאלא כגון השמש שהוא השמש שלהן וחפש אחריהם אחרי הנשארים מבני חבורה ולא מצאם אפי' אם לא נתקבצו מכל בני החבורה ובאו אלא שלשה בלבד אוכלין את הפסח ההוא ואין עליהן להמתין להם עד שיבואו כיון שנתאחרו לבוא מדרך בני אדם כולם אבל פחות משלשה לא יאכלו אלא ימתינו עד שיבואו שאר בני החבורה זה דין הנכנסין. **אבל אם היו מקובצין כולן** וראו מקצתן למקצתן ויצאו ונתאחרו יתר מן השיעור שאמרנו והדר בא דיאלא ולא מצאם אפילו לא ישאר מכל בני חבורה אלא אחד כגון שהיו כולם וראו זה את זה ויצאו אוכלו אפילו האחד הנשאר ואינם יכולין לומר לו למה לא המתנת אותנו. ואמר רבינא ונותן דמים האוכל הפסח ולית הלכתא כותיה. והני מילי דעל בעידנא דעיילי אינשי כרבה והדר בהו דיאלא:

הדרן עלך כיצד צולין

מסורת הש"ס עם הוספות

א) סנהדרין ד. [סוכה ו: קדושין דף יח: וש"נ], ב) [עיין תוספות בכורות מד: ד"ה ולין], ג) [מסכת דרך ארץ פ"ו ה"א], ד) ב"מ פז., ה) [במסכת דרך ארץ פ"ו ה"ה] ביצה כה:, ו) [בערוך ערך דיל מבאר פירוש סוגיא זו באריכות ע"ש] והוא פי' הר"ח, ז) [דף ד.].

הגהות הב"ח

(א) תוספות ד"ה נכנסין וד"ה אמר הס"ד.

גליון הש"ס

גמרא רבי ישמעאל ברבי יוסי. בירושלמי ספ"ג דמעשרו' איתא ר"א בר"ש:

הגהות וציונים

א] "דמי" מיותר וליתא בכת"י (דק"ס): ב] [במסכת דרך ארץ ליתא ושם איתא כשהוא דבר כשרות והמגן אברהם סימן ק"ע ס"ק י' העתיק חוץ מצא. וכתב פירוש על זה בשם הב"ח ובשם מט"מ ע"ש. וכ"כ השל"ה בשער האותיות אות ק' דף צ"ח ע"ב בשם ראשית חכמה. עיין שם דגירסתם "חוץ מצא" וע"ע בחידושי אגדות (גליון), וכן בזוהר רעיא מהימנא פר' פנחס דף רמד ע"א הגי' "חוץ מצא", ובמאירי כתב שאין גורסין "חוץ מצא" אלא שבקצת ספרים נמצא כן דרך הגהת ליצנים נשתבשו בה הספרים, וע"ע דברי חמודות חולין פ"ח אות צב: ג] בכת"י נוסף ששברו שמש: ד] [צ"ל ולא לשפחות אחר שפחות מהר"ם] (גליון): ה] [שייך לעמוד א' במשנה] (גליון).

תורה אור השלם

א) בְּבַיִת אֶחָד יֵאָכֵל לֹא תוֹצִיא מִן הַבַּיִת מִן הַבָּשָׂר חוּצָה וְעֶצֶם לֹא תִשְׁבְּרוּ בוֹ: [שמות יב, מו]

ב) וְאֶקְחָה פַת לֶחֶם וְסַעֲדוּ לִבְּכֶם אַחַר תַּעֲבֹרוּ כִּי עַל כֵּן עֲבַרְתֶּם עַל עַבְדְּכֶם וַיֹּאמְרוּ כֵּן תַּעֲשֶׂה כַּאֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ: [בראשית יח, ה]

ג) וַיֹּאמֶר הִנֶּה נָּא אֲדֹנַי סוּרוּ נָא אֶל בֵּית עַבְדְּכֶם וְלִינוּ וְרַחֲצוּ רַגְלֵיכֶם וְהִשְׁכַּמְתֶּם וַהֲלַכְתֶּם לְדַרְכְּכֶם וַיֹּאמְרוּ לֹּא כִּי בָרְחוֹב נָלִין: וַיִּפְצַר בָּם מְאֹד וַיָּסֻרוּ אֵלָיו וַיָּבֹאוּ אֶל בֵּיתוֹ וַיַּעַשׂ לָהֶם מִשְׁתֶּה וּמַצּוֹת אָפָה וַיֹּאכֵלוּ: [בראשית יט, ב-ג]

ליקוטי רש"י

יש אם למסורת. כמה שנמסרה כתב של תיבה למשה אנו צריכין לדורשה [מכות ז ע"ב]. כמה שכתב משה ומסר בספר תורה לישראל היא האם והעיקר ולא כמו שהוא נקרא [סוכה ו ע"ב]. יאכל כתיב משמע אדם אחד אוכלו בבית א' ולא בשני בתים אבל גבי אוכלים הרבה כתיב בתים הרבה [לעיל פו ע"א]. יש אם למקרא. בתר קרייה אזלינן דהיא עיקר [סנהדרין ד ע"א].

יָכוֹל יֵהָא נָאֶכָל בְּשָׁתֵּי חֲבוּרוֹת תַּלְמוּד לוֹמַר בְּבַיִת אֶחָד יֵאָכֵל - שעיקר תחילת אכילת הפסח תהיה בחבורה אחת, ולא בשתי חבורות. ואם אחד מבני החבורה רצה לקום ולהמשיך את אכילתו במקום אחר, רשאי (רש"י). ואין לומר שהטעם שמותר להמשיך את אכילתו במקום אחר הוא משום שהאיסור לאכול בשתי חבורות הוא רק קודם שהתחילו לאכול, אבל לאחר שכבר ישבו והתחילו לאכול מותרים ליחלק לשתי חבורות, שהרי בגמ' להלן מבואר שאם נפרסה מחיצה ביניהם לאחר שכבר התחילו לאכול, נחשבים כשתי חבורות ולרבי שמעון אסורים לאכול, אלא טעם ההיתר הוא משום שיחיד שהולך ואוכל דרך עראי בלי קביעות מקום, אינו חשוב כ'חבורה', ואין בכך משום אכילת פסח בשתי חבורות (מהרש"א; חזו"א או"ח קכד לדף זה).

רַבִּי יְהוּדָה סָבַר יֵשׁ אֵם לַמָּסוֹרֶת, ודורשים את הפסוק לפי כתיבתו בתורה, וכיון שכתוב 'בבית אחד יאכל', ולא 'בבית אחד ייאכל', משמע שהפסוק עוסק באדם האוכל את הפסח, שלא יאכלנו בשני מקומות ואפילו הם בבית אחד, ואינו עוסק בפסח עצמו, שלא יאכלו אותו בשתי חבורות (מלאכת שלמה ז, יג, בהגהה).

וַעֲשַׂיִית מְחִיצָה וְכוּ' וְכִשְׁתֵּי חֲבוּרוֹת דָּמֵי אוֹ לֹא, שאפשר שהמחיצה שעושים באמצע אינה מפסיקה ביניהם לעשותם כשתי חבורות, כיון שכבר הצטרפו לחבורה אחת ועדיין נמצאים באותו מקום [אבל אם מקצתם עברו למקום אחר, ודאי שנחשבים כשתי חבורות] (חזו"א או"ח קכד לדף זה ס"ק ג).

■ להלכה, שתי חבורות שהיו אוכלות בבית אחד, אלו הופכים את פניהם אילך ואוכלים ואלו הופכים את פניהם אילך ואוכלים, כדי שלא יראו מעורבים [כדעת רבי יהודה] (רמב"ם קרבן פסח ט, ג). ושתי חבורות שנפרצה המחיצה שביניהן, אינם אוכלים, וכן אם היתה חבורה אחת ונעשתה מחיצה ביניהם, אינם אוכלים עד שתסתלק המחיצה, שאין הפסח נאכל בשתי חבורות, ואינם נעקרים מחבורה לחבורה (שם, ה. וראה צל"ח שביאר מדוע בנעשית מחיצה ביניהם אין אוכלים).

מִפְּנֵי שֶׁהִיא בּוֹשָׁה לאכול לעיני בני החבורה, שמסתכלים בתכשיטים שעליה, או בשערה [אבל בפניה אסורים להסתכל] (רש"י, ע"פ תוס' יו"ט ז, יג).

בַּעַל הַשֶּׂה אֲנִי - בשם זה קוראים לי מקטנותי, ואינו תואר כבוד (רש"י). ויש שפירש, שאמר להם שנסמך בישיבה להיקרא 'רב', ואין בכך משום יוהרא, לפי שהם לא ידעו שנסמך, ובמקום שלא מכירים אותו, מותר להודיעם (רבנו חננאל, ומהרש"א בדעתו. וכע"ז במאירי).

חוץ מִצֵּא - שאם בעל הבית יאמר לאורח לשרת אותו בדבר הצריך יציאה מביתו, אין האורח צריך לשרתו בכך, שאין זה כבוד לאורח לצאת לשווקים ולרחובות שאינו מכיר (ב"ח או"ח קע, ו, ומג"א שם, י, בשמו). ויש שפירש, שאם בעל הבית אומר לאורח 'צא' מהאכסניא, אינו צריך לצאת (מג"א שם, בשם מטה משה רצ. וראה מהרש"א), ויש שהוסיף, שתיקנו כן אחר המעשה ב'בר קמצא' (גיטין נה, ב), שעל ידי שבעל הבית הוציאו נתגלגל הדבר ונחרב בית המקדש, ולכן תיקנו שבמקום בושה גדולה, יכול האורח להימנע מלשמוע בקול בעל הבית (שפת אמת). ויש שלא גרסו מילים אלו בברייתא, וכתבו שזו הגהת ליצנים (מאירי).

■ להלכה, הנכנס לבית, כל מה שיאמר לו בעל הבית, יעשה (שו"ע או"ח קע, ה. וראה במשנ"ב שם פרטים נוספים). ואם בעל הבית אומר לאורח שישרת אותו בדבר שצריך יציאה מהבית, אינו צריך לשרתו בכך [כפירוש הב"ח] (ביאה"ל שם).

מַאי טַעְמָא כִּי יָהֲבִי לָךְ כְּסָא קַבֵּלְתְּ בְּחַד זִימְנָא. ולא השיב להם שעשה כן מטעם ש'כל מה שיאמר לך בעל הבית עשה', משום שדין זה אינו אלא מהלכות דרך ארץ, והעדיף לומר להם טעם שהוא מדינא דגמ' ונלמד מפסוקים (מהרש"א). ויש שפירש, שאף שחייב לשמוע בקול בעל הבית, מכל מקום אינו דרך ארץ שיקח את הכוס מיד, עד שיפציר בו (מג"א קע, י). ויש שפירש, שכיון שרק הושיטו לו את הכוס ולא אמרו לו שיטלנה, אין זה בכלל 'כל מה שיאמר' (אליה רבה שם, ט; רש"ש).

אָמַר לְהוּ כַּלָּה הוֹפֶכֶת פָּנֶיהָ תְּנַן, ואין דרך האיש להפוך את פניו (רש"י), ומה שאמרו (בכורות מד, ב) שאין שותין מים בפני רבים, מדובר שלא בשעת סעודה, אבל כאן מדובר בשעת סעודה [בדומה לכלה שהופכת את פניה בשעת הסעודה] (תוס' שם ד"ה ואין, ראה שם עוד בזה).

לֹא אָמְרִי בְּכוֹסְךָ קָטָן וְיֵינְךָ מָתוֹק וּכְרֵיסִי רְחָבָה. ■ להלכה, לא ישתה כוסו בבת אחת, ואם שתה הרי זה גרגרן. ואם שתה בשתי פעמים, הרי זו דרך ארץ. ואם שתה בשלש פעמים, הרי זה מגסי הרוח (שו"ע או"ח קע, ח). וכוס קטנה מאד ששיעורה פחות מרביעית, מותר לשתותה בבת אחת. וכל זה באדם בינוני ובסתם יין, אבל מי שכרסו רחבה, או שהיין מתוק, מותר לשתות בבת אחת אפילו ביותר משיעור זה (רמ"א שם, ומשנ"ב שם, כב. וראה במשנ"ב שם פרטים נוספים).

בְּנֵי חֲבוּרָה נִכְנָסִין בִּשְׁלֹשָׁה וְיוֹצְאִין אֲפִילּוּ בְּאֶחָד - בני חבורה שאוכלים יחד סעודתם [בשאר ימות השנה] ושכרו שמש שישרת אותם, אם שלשה מהם נכנסו לאכול, השמש צריך לשרתם, ואין השמש יכול לומר שישרת אותם רק כשיכנסו כולם לאכול, כיון שכבר הגיע זמן הסעודה. ואם באו רק אחד או שנים מהם, אינו צריך לשרתם, שאין זו דרך אכילה בחבורה, כיון שאין זימון בפחות משלשה, ובטלה דעתם אצל כל אדם. ולאחר שסיימו אכילתם, יכול כל אחד מהם לצאת, והשמש צריך לשרת את שאר בני החבורה שמאריכים בסעודה, אף שקשה לו לשרת אדם אחד או שנים, הואיל וזהו המנהג, שיש שמאריך יותר באכילתו (ע"פ רש"י, ראב"ד קרבן פסח ט, ו, ומאירי בשמו. וראה שם שבקרבן פסח אין השלשה רשאים לאכול לבדם, שנראים כשתי חבורות).

ויש שפירשו, שמדובר בבני חבורה שנמנו על הפסח, ואם בשעה שדרך בני אדם לאכול באו שלשה מהם לאכול את הפסח, יכולים השלשה להתחיל לאכול לבדם ואינם צריכים להמתין עד שיבואו כולם [ומכל מקום צריכים להשאיר כזית לכל אחד משאר בני החבורה (מאירי)]. אבל אם באו פחות משלשה, עליהם להמתין מלאכול עד שיבואו שאר בני החבורה. ואם כבר נתקבצו בני החבורה, ויצאו מקצתם ולא חזרו, אפילו אם נשאר שם רק אחד מבני החבורה, יכול לאכול את הפסח לבדו, כיון שחבריו כבר היו שם ויצאו (רבנו חננאל, ותוס' ד"ה נכנסין בשמו). ויש שפירש לדרך זו, שלאחר שנתקבצו והחלו לאכול, יכול כל אחד לסיים את אכילתו ולצאת, ואינו צריך להמתין עד ששאר בני החבורה יסיימו את אכילתם כדי שלא ישארו לבדם, או להמשיך לאכול עמם שלא יותירו מהפסח ויבוא לידי נותר (רמב"ם קרבן פסח שם, וכסף משנה שם בדעתו).

וְהוּא דְּרָגַשׁ בְּהוּ דַּיְילָא - לדעת המפרשים שהסוגיא עוסקת בחיוב השמש לשרת את בני החבורה, כוונת הגמ' שאין השמש צריך לשרת את היחידים שמאריכים בסעודה, אלא אם הודיעו לו שדרכם לצאת אחד אחד בסיום הסעודה (רש"י). ויש שפירש לדרך זו, שאין השמש חייב לשרת את השלשה שנכנסו לסעודה, אלא כאשר מרגיש בהם שאינם רוצים להמתין עד שיבואו כולם (ראב"ד קרבן פסח ט, ו, ומאירי בשמו). ולדעת המפרשים שהסוגיא עוסקת בבני חבורה שאוכלים מקרבן הפסח, כוונת הגמ' שמה שאמרו ששלשה מבני החבורה שנכנסו אינם צריכים להמתין לשאר בני החבורה, היינו דוקא באופן ששלחו את השמש לחפש את שאר בני החבורה, ולא מצאם (רבנו חננאל, ותוס' ד"ה נכנסין בשמו), או שקרא להם, ולא באו (רמב"ם קרבן פסח שם).

וְצָרִיךְ הָאַחֲרוֹן לְהוֹסִיף דָּמִים - לדעת המפרשים שהסוגיא עוסקת בחיוב השמש לשרת את בני החבורה, כוונת הגמ' שהיחידים שמאריכים בסעודתם יותר משאר בני החבורה, צריכים להוסיף לשמש דמים בשכרו (מאירי). ולדעת המפרשים שהסוגיא עוסקת בבני חבורה שאוכלים מקרבן הפסח, כוונת הגמ' שאם אותם שלשה שבאו תחילה אכלו את כל הקרבן, צריכים לשלם לשאר בני החבורה את דמי חלקם בקרבן (ע"פ רמב"ם קרבן פסח ט, ו).

מילואים

המשך מעמוד נח.

רַבִּי יִשְׁמָעֵאל סָבַר חָיְישִׁינַן לְמִכְמַר בִּשָּׂרָא וְרַבִּי עֲקִיבָא סָבַר לָא חָיְישִׁינַן לְמִכְמַר בִּשָּׂרָא, והטעם שבשבת יש חשש לחימום בשר הפסח לדעת רבי ישמעאל, משום שאסור לצלותו עד מוצאי שבת (רש"י ורבנו חננאל). ויש שפירש, שהוא משום שאינו יכול להדיח את הקרביים עד מוצאי שבת (תוס'), אבל מצד הצליה אינו מתקלקל בזמן מועט כל כך (פתח הבית – דבר בעתו, בביאור התוס').

ויש שביאר, שרבי עקיבא ורבי ישמעאל נחלקו במחלוקת התנאים בשבת (קטז, ב) לענין הפשטת עור קרבן הפסח כשחל ערב פסח בשבת, שרבי ישמעאל סובר כרבי ישמעאל בנו של רבי יוחנן בן ברוקה שאין מפשיטים את עור הקרבן בשבת אלא עד החזה כדי שיוכלו להוציא את האימורים, אבל יותר מכך אין להפשיט משום שהוא צורך הדיוט, ועל כן יש חשש שיתחמם הבשר שתחת העור ויתקלקל, ורבי עקיבא סובר כחכמים שמפשיטים את העור כולו, ועל כן אין חשש לחימום הבשר (מאירי).

המשך מעמוד נט.

הָכָא בְּחַטַּאת הָעוֹף עָסְקִינַן שֶׁאֵין לַמִּזְבֵּחַ אֶלָּא דָּמָהּ, ובשרה נאכל לכהנים ואין בה הקטרה, והעשה של השלמה נאמר רק לגבי הקטרה [שהרי עשה זה נלמד ממה שנאמר 'והקטיר עליה חלבי השלמים'. וראה בביאורנו לעיל (נח, ב ד"ה העולה), לגבי הדין שלא להקריב קודם תמיד של שחר, אם הוא רק לגבי הקטרה] (רש"י). ואמנם מדרבנן אסרו גם זריקה אחר תמיד של בין הערבים, גזירה שמא יבואו להקטיר, אלא שאיסור דרבנן זה נדחה מפני העשה של אכילת קדשים (תוס' מנחות מט, א).

ותנא קמא שחולק על רבי ישמעאל בנו של יוחנן בן ברוקא, סובר שחכמים העמידו דבריהם גם במקום מצוה של אכילת קדשים (חזו"א מנחות לג, ד). או שלתנא קמא גזרו שמא בפעם אחרת יקריבו את חטאת העוף אף אם עדיין לא קרב האשם [ראה בגמ' להלן שבאופן זה אין היתר להקריב את חטאת העוף] (ראה ליקוטי הלכות בזבח תודה). ויש שכתב, שלתנא קמא העשה של השלמה נאמר גם לגבי שחיטה וזריקה ולא רק לגבי הקטרה (טורי אבן ר"ה ל, ב ד"ה מיהו). ויש שכתב, שלרב חסדא, תנא קמא אינו חולק על רבי ישמעאל (חזו"א או"ח קכד לדף זה, ושלא כדבריו הנ"ל).

רַב פָּפָּא אָמַר אֲפִילּוּ תֵּימָא בְּחַטַּאת בְּהֵמָה וְכוּ', ובביאור דעת תנא קמא, ראה מה שהובא לעיל בסמוך. ומצינו במפרשים ביאורים נוספים בדעת תנא קמא לפי דברי רב פפא, יש שכתב, שתנא קמא סובר שכיון שהאימורים קיימים ואפשר להקטירם למחרת, אין היתר לכהנים לאכול את הבשר עד שיקטירום למחרת, וממילא אין הבעלים מתכפרים עדיין ואינם יכולים לאכול קדשים, ושלא כרבי ישמעאל שסבר שכיון שאי אפשר להקטיר את האימורים עכשיו, נחשבים כנאבדו או נטמאו [וכמבואר בגמ' להלן (ע"ב)] (מאירי, ע"פ קובץ שיעורים אות רז). ויש שכתבו, שלדעת תנא קמא חוששים לתקלה, שיסברו הכהנים שהם אימורים מקרבן שהקריבו קודם תמיד של בין הערבים ויקטירום, ושלא כרבי ישמעאל שסבר שכהנים זריזים הם ואין חוששים בהם לתקלה [וכמבואר בגמ' להלן (שם)] (שפת אמת, חזו"א או"ח קכד לדף זה).

מַעֲלֶה וּמְלִינָהּ בְּרֹאשׁוֹ שֶׁל מִזְבֵּחַ, ומקטיר למחר, אבל להקטיר את האימורים בלילה אינו יכול, משום האיסור של הקטרה אחר תמיד של בין הערבים [וכך מבואר גם בגמ' להלן (ע"ב) בדברי רב כהנא]. אך כל זה דוקא כשעיקר ההקרבה היתה ביום, שאז גם ההקטרה בלילה נמשכת אחר היום שלפניו ונחשב כמקטיר אחר תמיד של בין הערבים, אבל כשמתחיל להקריב קרבן בלילה, אינו נחשב כמקטיר אחר תמיד של בין הערבים, משום שלענין תחילת הקרבה, הלילה נמשך אחר היום שאחריו (מקדש דוד קדשים ט, א, וראה שם בשם תוס' מנחות מט, ב, שאינו נחשב כמקריב קודם תמיד של שחר, כיון שלא הגיע עדיין זמן תמיד של שחר).

וְהָאֵיכָא אָשָׁם, ואין להעמיד את דברי רבי ישמעאל בזב או יולדת, שאינם מביאים אשם (קושיית המהרש"א), משום שמשמע שדברי רבי ישמעאל נאמרו על כל מחוסרי כפורים, ובכלל זה מצורע, שמביא אשם, כשם שדברי תנא קמא נאמרו על כל מחוסרי כפורים (רש"ש, ראה שם תי' נוסף).

המשך מעמוד סג:

כֹּהֵן הַמַּקְטִיר אֶת הַחֵלֶב של קרבן פסח על חמץ שיש לו בשעת הקטרה, עובר בלא תעשה של 'לא תשחט על חמץ', ובלבד שלא היה לאחד מבני החבורה חמץ בשעת שחיטה (רש"י), שאם היה לאחד מהם חמץ בשעת שחיטה, כבר נפסל הקרבן ושוב אין המקטיר מתחייב, כיון שדבר פסול הוא מקטיר (צל"ח, ושכך מבואר בירושלמי, אמנם ראה תוס' לעיל ע"א בשם ריב"א, ששחיטה על החמץ אינה פוסלת את הקרבן).

עוֹבֵר בְּלֹא תַּעֲשֶׂה, ורק הוא עובר, אך לא שאר בני החבורה (דבר שמואל ממשמעות רש"י). ואף לדעת הסובר שכשיש לשוחט או לזורק, כל בני החבורה עוברים על האיסור (ראה ביאורנו לעיל ד"ה או), זה דוקא לגבי שחיטה וזריקה שמתירות את הקרבן לאכילה לבני החבורה ועל כן יש להם שייכות בזה, אבל הקטרה שאינה מעכבת, אין לבני החבורה שייכות בה, ולכן רק המקטיר עובר (דבר שמואל). ויש שכתב, שגם השוחט עובר אם יודע שיש חמץ בידי המקטיר (מאירי לעיל ע"א).

ואין המקטיר עובר אלא על חמץ שברשותו, אך לא על חמץ שברשות אחד מבני החבורה (רש"י, ע"פ גור אריה יהודה [זמבא] מועדים ג, א ודבר שמואל). ויש שכתב, שהמקטיר עובר גם על חמץ שברשות השוחט או הזורק או אחד מבני החבורה (ריב"ן). ויש שכתב, שהמקטיר עובר על חמץ שברשות אחד מבני החבורה, כיון שהוא שלוחם (פסקי הרי"ד), אך אינו עובר על חמץ שברשות השוחט או הזורק [שאינם מבני החבורה], כיון שאין לו שייכות עמהם מאחר שעבודתם כבר הסתיימה (מנחת חינוך מצוה פט אות ב, וראה ביאורנו לעיל סוף ע"א ד"ה או, לענין שוחט וזורק).

וְאֶחָד הַשּׁוֹחֵט וְאֶחָד הַזּוֹרֵק וְאֶחָד הַמַּקְטִיר חַיָּיב, אבל המקבל והמוליך את הדם אינם עוברים, לפי שאינם בכלל 'לא ילין' (ריב"ן; ליקוטי הלכות, וכן מבואר בירושלמי כאן מטעם אחר, אך ראה בירושלמי שם שגם המקטיר אינו חייב, וכדעת הסובר כן בברייתא להלן). ויש שכתב, שגם המקבל והמוליך את הדם עוברים (מאירי לעיל ע"א), שמ'דם זבחי' מרבים את כל העוסקים במלאכת הדם (ר"י מלוניל).

המשך מעמוד סד.

ויש סוברים, שגם בקרבן פסח רק הלויים קראוהו (תוס', המציינים לתוספתא; מאירי; רש"י ערכין י, א ד"ה ולא). ואפשר שאף לדבריהם, אין קריאת ההלל כשאר שירת הלויים, אלא חובת הציבור לומר את ההלל, וחובה זו התקיימה על ידי הלויים (מועד לדוד א, לו).

אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא שָׁלְשׁוּ מִימֵיהֶם – שמעולם לא גמרו את ההלל בפעם השלישית (רש"י סוכה נד, ב). ויש מפרשים, שמעולם לא התחילו לקרוא את ההלל פעם שלישית (תוס' שם ע"א ד"ה שייר).

רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר מִימֵיהֶם שֶׁל כַּת שְׁלִישִׁית לֹא הִגִּיעוּ לְאָהֲבְתִּי כִּי יִשְׁמַע ה', שלדעתו קריאת ההלל היא רק בשעת שחיטת הפסח, ואם הסתיימה השחיטה, אפילו בכת ראשונה או שניה, מפסיקים את הקריאה היכן שאוחזים. ולדעת רבנן, כל כת מסיימת לפחות פעם אחת את כל קריאת ההלל (ריטב"א סוכה נד, ב, וראה מלאכת שלמה כאן, וחי' מרן רי"ז הלוי חנוכה ג, ו).

המשך מעמוד סד:

שָׁמְעָתְּ מִינָּהּ הוֹלָכָה שֶׁלֹּא בְּרֶגֶל הֲוָיָא הוֹלָכָה, ובזבחים (יד, ב) נחלקו בזה אם נחשבת הולכה (רש"י). והטעם שאינה נחשבת הולכה, משום שאין זה דרך שירות (רש"י שם להלן טו, א ד"ה הא איתעבידא, וראה טהרת הקודש שם יד, ב על תוס' ד"ה איבעיא). או משום שלהולכה הכתוב קורא 'הקרבה' (ראה שם ד, א), לשון המורה על הולכה ברגל (קרית ספר פסולי המוקדשין סוף יג).

דִּילְמָא הוּא נָיֵיד פּוּרְתָּא, שהכהן הסמוך למזבח היה עומד במרחק שתים או שלש פסיעות ממנו, אותם הלך ברגליו (מאירי לעיל ע"א). וגירסת הגמ' בזבחים (יד, ב) 'דניידי פורתא', ומשמע שכל הכהנים צריכים ללכת (וראה רבנו חננאל כאן, ומשנה למלך פסולי המוקדשין א, כג).

אֵין מַעֲבִירִין עַל הַמִּצְוֹת, וכיון שהושיטו לו את הכלי המלא, עליו לקבלו מיד ולקיים מצות הולכה, ורק לאחר מכן להחזיר את הכלי הריק (רש"י), וכיון שכבר הושיטו לו את הכלי המלא, נחשב כאילו התחיל בהולכת הדם, ואין לו לעבור על המצוה ולהתעסק תחילה בחזרת הכלי הריק שהוא דבר הרשות (טורי אבן מגילה ו, ב, וראה מאירי כאן, ודברי מלכיאל או"ח יג, יח).

מַאן תָּנָא פֶּסַח בְּזָרִיקָה, אָמַר רַב חִסְדָּא רַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי הִיא וְכוּ', שלדעתו הפסח בזריקה, אך לדעת רבי ישמעאל (להלן קכא, א, וזבחים לז, א) דין מתן דמים בפסח נלמד מ'ודם זבחיך ישפך' (דברים יב, כז), ולדעתו הפסח בשפיכה ולא בזריקה.

כְּתִיב הָכָא אֶת דָּמָם תִּזְרוֹק עַל הַמִּזְבֵּחַ וּכְתִיב הָתָם וְזָרְקוּ בְּנֵי אַהֲרֹן וגו', ודרשה זו היא רק לדעת רבי יוסי הגלילי, שמתן דם בפסח נלמד מבכור שנאמר בו 'תזרוק', אך לדעת רבי ישמעאל שדין מתן דמים בפסח נלמד מ'ודם זבחיך ישפך', ומשמעות לשון 'שפיכה' הוא על גבי דבר אחר, א"כ פשוט שפסח טעון יסוד ואין צורך בריבוי מיוחד (שיטמ"ק זבחים נז, א).

המשך מעמוד סה.

רַבִּי נָתָן אוֹמֵר שְׁבוּת צְרִיכָה הִתִּירוּ, שְׁבוּת שֶׁאֵינָהּ צְרִיכָה לֹא הִתִּירוּ, ומשמע שחכמים חולקים ולדעתם אף שבות שאינה צריכה התירו (כסף משנה קרבן פסח א, טז, בדעת הרמב"ם שם), ואף לשיטתם, לא התירו כל שבות שאינה צריכה לעבודה עצמה, אלא רק אם היא שבות הצריכה למקדש [שלא יהיה מלוכלך כבית המטבחיים] (צל"ח; מרומי שדה ביצה יא, ב).

כּוֹס הָיָה מָמְלֵא מִדַּם הַמַּעֲרוֹבוֹת שֶׁאִם יִשָּׁפֵךְ דָּמוֹ שֶׁל אֶחָד מֵהֶן נִמְצָא זֶה מַכְשִׁירוֹ, ואינו עובר על 'בל תוסיף' בזריקת דמים של פסחים שכבר זרקו מהם על המזבח, כמבואר בתוס' (ר"ה כח, ב ד"ה ומנא) שעוברים ב'בל תוסיף' בקיום המצוה וכשמוסיפים עליה [כגון, נתינת ארבע מתנות על המזבח בקרבן שדינו במתנה אחת], אך בקיום מצוה עצמה פעמיים, אין עוברים (חתם סופר השלם).

מְנָא יָדַע – מנין יודע רבי יהודה שהדם הנאסף נתקבל בכלי קודם שנשפך, וכיון שמטרת אסיפת הדם וזריקתו היא לתקן את החשש שמא יש קרבן שדמו לא נזרק, עדיין יש לחשוש שמא יש קרבנות שנשפך דמם לארץ לפני שנתקבל בכלי, ואסיפת הדם וזריקתו לא יועילו להכשרתם (רש"י בפי' ראשון), או משום שאסור להעלות דם פסול על גבי המזבח (רש"י בשם 'לישנא אחרינא'; תוס' ד"ה שמא). וכשיש ספק מצוה, אם גם אחר קיום המצוה ישאר הספק, אין ענין לקיימה [והלישנא אחרינא ותוס' סוברים, שגם אם ישאר הספק, יש ענין בקיום המצוה] (קובץ כרם שלמה שנה ה קובץ ה, מ, ע"פ רבי מנחם זמבא).

המשך מעמוד סה:

שהזכירה המשנה. ואף לדעת רבנן הסוברים שאפשר להפשיט את כולו, מבואר שם (קיז, א) שעד החזה מפשיט כדרכו, אך משם והלאה מפשיט רק חתיכות קטנות, שאין דרך הפשטה בכך ואינה מלאכה דאורייתא (תוס'). ואפילו לא איסור דרבנן משום שבות, כי אילו היה בכך איסור שבות, עדיין יש בכך חידוש, והיה למשנה להזכיר שההפשט דוחה שבת (תוס' שם ד"ה דשקיל, בביאור ראשון, התמה על רש"י שם הסובר שיש בכך שבות, א"כ מדוע המשנה לא הזכירה את הפשטת העור הדוחה שבת).

הֲרֵכָבָתוֹ – הרכבת השה על הכתפיים דרך רשות הרבים כדי להביאו לעזרה, שאמנם 'חי נושא את עצמו', ואסור רק מדרבנן, אך היה יכול להביאו אתמול (רש"י). ומשנתנו כדעת רבי נתן הסובר (בשבת צד, א) ש'חי נושא את עצמו' נאמר לא רק בבני אדם אלא גם בבעלי חיים [והלכה אינה כן, ראה רמב"ם (שבת יח, טז)] (ע"פ רמב"ם בפיהמ"ש ומרומי שדה).

אֵין דּוֹחִין אֶת הַשַּׁבָּת, ואפילו אם לא היה יכול לעשותן מאתמול [כגון שהיה בבית האסורים, בא ממדינת הים, או שהיבלת נולדה בשבת], שאם כן 'נתת דבריך לשיעורין' (מאירי).

רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר דּוֹחִין, ולדעתו מכשירי מצוה דוחים אפילו איסור תורה, ואפילו אפשר לעשותן מאתמול, ומה שמשמע בסמוך שטעמו משום שאין בהם אלא איסור דרבנן, לדבריהם של חכמים אמר כן, שיודו לו לכל הפחות באיסורי דרבנן (תוס' להלן סח, ב ד"ה ומה, וראה שם שמבררים מקורו של רבי אליעזר). ויש סובר, שרבי אליעזר חולק רק לגבי הרכבת הקרבן והבאתו מחוץ לתחום שאיסורם מדרבנן, אך מודה לגבי חיתוך יבלת שאיסורו מן התורה (מאירי).

הַזָּאָה תּוֹכִיחַ שֶׁהֵיא מִשּׁוּם מִצְוָה וְהֵיא מִשּׁוּם שְׁבוּת, ש'מתחזי כמתקן גברא' (רש"י). ובגמ' (להלן סט, א) מבואר שהוא משום גזירה שמא יעבירנו ד"א ברה"ר (וראה צל"ח כאן ושם).

המשך מעמוד סו:

מִכְּלָל דַּהֲוָה רָחֵים לֵיהּ עַד הָאִידָּנָא, שאילו לא כעס היה נקרא 'רואי למלכות', ומחמת כעסו שוב אינו נקרא כן, אבל בודאי שאפילו אם לא היה כועס לא היה מתמנה למלכות, שהרי המלכות מוכנה לדוד כבר משׁשת ימי בראשית (בן יהוידע).

אַשְׁכְּחַן תָּמִיד וּפֶסַח דְּדָחוּ טוּמְאָה מִנַּיְיהוּ, ואי אפשר ללמוד טומאה הקלה שמיתת טמא שעבד בידי שמים או בכרת על כניסתו למקדש טמא, ק"ו משבת החמורה שהיא בסקילה, משום שעבודה בשבת אינה פוסלת את הקרבן, ואילו עבודה בטומאה פוסלת (צל"ח).

אִישׁ נִדָּחָה לְפֶסַח שֵׁנִי וְאֵין צִיבּוּר נִידְחִין לְפֶסַח שֵׁנִי אֶלָּא עֶבְדֵי בְּטוּמְאָה, שכן כל קרבנות ציבור באים בטומאה כמבואר להלן (עז, א), והטעם שקרבן ציבור דוחה טומאה, מבואר ביומא (נ, א, מובא בתוס' להלן ע, ב ד"ה הא) שאינו מחמת שהוא קרבן של ציבור, אלא מחמת שהוא קרבן שקבוע לו זמן, ולכן גם פר העלם דבר של ציבור אינו בא בטומאה למרות שהוא קרבן של ציבור, ולהיפך, חביתי כהן גדול באים בטומאה מחמת שקבוע להם זמן. אבל קרבן פסח, על אף שזמן הקרבתו קבוע, אינו דוחה טומאה, שכיון שיש לו תשלומים בפסח שני, נחשב שאין לו זמן קבוע, וכיון שאין לו זמן קבוע אינו דוחה את הטומאה, אבל כאשר רוב הציבור טמאים שאין להם תשלומים בפסח שני, נחשב שזמנו קבוע, ולכן דוחה את הטומאה (טורי אבן חגיגה ט, א).

המשך מעמוד סח:

התענה בתשיעי, מלבד שכר התענית של יום העשירי (פרי חדש או"ח תרד, א, בביאור שני), שהיה די לו לומר 'כאילו מתענה תשיעי' ואין צורך להזכיר גם שהתענה בעשירי, שהרי את העשירי הוא באמת צם, אלא ללמד שמלבד התענית של העשירי, מעלה עליו הכתוב כאילו התענה עוד שני ימים (שפת אמת יומא פא, ב). והטעם שאמר הכתוב 'ועיניתם את נפשותיכם', ולא אמר מפורשות לאכול בתשיעי, כי אינו דומה מי שמקיים מצות בוראו מתוך צער למקיימה מתוך שמחה, ולכך הוציא הכתוב בלשון 'ועיניתם', שיקבל שכר כאילו עינה נפשו (פרי חדש שם, וראה מהרש"א כאן).

ומצות האכילה בערב יום כיפורים היא מדאורייתא (שו"ע או"ח תקע, ג, בדעת הרמב"ם נדרים ג, ט; מג"א שם, ט). ויש סוברים שהיא מדרבנן (ב"י שם תרח, וכסף משנה שם, בדעת הרמב"ם, אך הפרי יצחק א, טז והערוך השלחן תרד, ח כתבו, שדעת הרמב"ם שלהלכה אין מצוה אפילו מדרבנן).

וטעם מצות האכילה, כדי שיהא כח להתענות ביום כיפורים (רש"י ברכות שם, ויומא שם; רא"ש יומא ח, כב; טור או"ח תרד). או בכדי להראות ששמח שיום כפרת עוונות הגיע ושדואג על עוונותיו, ועוד, כי בשאר ימים טובים קובעים סעודה לשמחת המצוה, ומפני שאת יום כיפורים קבעה התורה לצום, אנו קובעים את ערב יום כיפורים לשמחת מצות יום כיפור, ועוד, בכדי שיהא כח להרבות ביום כיפורים בתפילה ותחנונים ולחשוב עצות בנפשו על התשובה (שערי תשובה ד, ח-י, והכתב סופר [או"ח קיב] כתב, שנפק"מ בין הטעמים אם חולה שאינו מתענה יש לו מצוה לאכול בערב יום כיפורים). ■ **להלכה**, מצוה לאכול בערב יום כיפורים ולהרבות בסעודה (שו"ע או"ח תרד, א). והיא מדאורייתא [כדעה ראשונה] (משנ"ב שם, א). וצ"ע אם נשים פטורות ממצוה זו כשאר מצוות עשה שהזמן גרמא, או כיון שמצוה זו נלמדת מן 'ועניתם', כל שחייב בתענית של עשירי חייב גם באכילת תשיעי (רעק"א קמא טז, וראה עוד משנ"ב מהדו' דרשו שם הע' 1).

עִגְלָא תִּלְתָּא – עגל שנולד שלישי לבטן אמו, שהוא משובח (רש"י כאן, ובעירובין סג, א וסנהדרין סב, ב, בפי' שני), משום שבשתי הלידות הראשונות הבהמה עדיין קטנה, ודל כוחה, וולדותיה אינם בריאים (רש"י שבת יא, א). ויש שפירש ש'עגלתא תלתא' הוא עגל שהגיע לשליש שנותיו, שאז מגיע בשרו לעיקר טעמו (רש"י עירובין שם וסנהדרין שם, בפי' ראשון).

חֲדַאי נַפְשַׁאי חֲדַאי נַפְשַׁאי, לא רק בעולם הבא אלא אף בעולם הזה, ולכן כפל דבריו (עיון יעקב על עין יעקב; בן יהוידע). או אחד כנגד תורה שבכתב ואחד כנגד תורה שבעל פה (עיון יעקב שם).

המשך מעמוד סט:

וּבִזְמַן שֶׁהוּא בָּא בְּשַׁבָּת בְּמִרְובֶּה וּבְטוּמְאָה אֵין מְבִיאִין עִמּוֹ חֲגִיגָה. ואף שהסדר ברישא הוא 'בחול, בטהרה ובמיעוט', אילו היתה כותבת המשנה בסיפא על אותו הסדר 'ובזמן שהוא בא בשבת ובטומאה' וכו', היינו אומרים שרק באופן זה שהפסח בא גם בשבת וגם בטומאה אין מביאין עמו חגיגה, על כן שינתה בסיפא את הסדר והפרידה ביניהם, ללמד שאם בא או בשבת או במרובה או בטומאה, אין מביאין עמו חגיגה (רש"ש, וראה תוס' יו"ט ותפארת ישראל).

בְּמִרְובֶּה – שהיו קצת מנויים על הפסח, ובשרו מרובה להם, ודי בו כדי שאכילתם תהא על השובע (רש"י). ואמנם באופן זה תחילת אכילת הפסח אינה על השובע, ואכילת הפסח על השובע פירושו שיהיו שבעים בסוף אכילתו (מאירי), או משום שאם כבר תחילת הפסח יאכל על השובע, יש חשש שלא יהיו מסוגלים לסיימו ויבואו לידי נותר (כתבי הגרי"ז מנחות כא, ב). ויש שפירש שהיו הפסחים מרובים (רמב"ם בפיה"מ, ובהל' קרבן פסח י, יב), ואין זמן לשחוט את החגיגה (ראה מהר"י קורקוס שם). ומכאן ראיה שהוא סובר שהחגיגה קריבה עם הפסח ולאחר תמיד של בין הערבים (ראה מה שכתבנו לעיל ד"ה אימתי), כי אילו היא קריבה קודם לכן, מדוע אין זמן לשחוט את החגיגה (כתבי הגרי"ז שם, אך ראה ערוך השלחן העתיד קרבן פסח קצד, יז).

חֲגִיגָה הֵיכָן הָיְתָה בָּאָה מִן הַצֹּאן מִן הַבָּקָר מִן הַכְּבָשִׂים וּמִן הָעִזִּים, ואף שגם הפסח בא מן הכבשים ומן העזים, אבל רוב הפסחים היו באים מן הטלה [כמבואר בתוס' לעיל (ג, ב ד"ה מאליה)], ואולי יש אף הידור מצוה להביאו טלה, מפני שמזל מצרים היה טלה והיה עבודה זרה שלהם, השמיענו שבחגיגה אין אפילו הידור מצוה, ואפשר לכתחילה להביאו מן הכבשים ומן העזים (רש"ש, בפי' ראשון).

גְּמָרָא. מַאי תְּנָא דְּקָתָנֵי חֲגִיגָה, הלא הן המשניות הקודמות והן המשניות הבאות עוסקות בענייני קרבן הפסח, ואין דרך התנא להפסיק ולעבור לענין אחר (תוס' רי"ד).

המשך מעמוד ע.

ידוע שבעליה הטבילוה, עליו להטבילה פעם נוספת, מחשש שמא לא שמרו עליה בטהרה, מתוך ידיעה שניתן להטבילה לפני

הערב שמש פעם נוספת (תוס' חגיגה כא, א ד"ה האונן). ויש סוברים, שהחשש הוא שמא נטמאת הסכין בטומאת מת הצריכה הזאות ביום השלישי וביום השביעי, וחכמים קבעו לנהוג בה כאילו יום י"ג הוא היום השביעי שלה, והספק הוא האם כבר היזו עליה, ו'שונה' הכוונה הזאה נוספת, ו'מטביל' הכוונה טבילה נוספת (רמב"ם שם, ע"פ כסף משנה שם; תוס' כאן ד"ה והא, שהזכירו הזאה, ע"פ שואל ומשיב קמא ב, קעט. וראה שפת אמת).

המשך מעמוד ע:

וזהו שאמר הכתוב (ויקרא כג, מא) 'וחגותם חג לה' שבעת ימים בשנה', ואילו בשאר מקומות הזכיר הכתוב רק 'שבעת ימים' ולא אמר 'בשנה', לומר ששבעת ימים אלו פזורים בשנה ולא רצופים, כי לפחות אחד מימי החג יחול תמיד בשבת (משך חכמה שם).

כִּי אָתָא רָבִין אָמַר וְכוּ' אָמַר אַבַּיֵי אָבִין תַּכְלָא – קובר את בניו היה (רש"י, ראה מהרש"ל ש'רבין' הוא קיצור של 'רבי אבין'). ואין הכוונה לרבין עצמו, שלא יתכן שיכנה כך אביי אמורא קדמון שהיה בימי רבי יוחנן וגם לא יאמר 'רבי אבין' או 'רבין', אלא היה בימי אביי אדם שנקרא שמו אבין, והיה קובר את בניו, ואמר אביי כי מתאים שאותו אדם יאמר דברים שאינם הגונים כאלה ולא רבי אבין (מהרש"ל).

שְׁלָמִים שֶׁשְּׁחָטָן מֵעֶרֶב יוֹם טוֹב, אֵינוֹ יוֹצֵא בָּהֶן לֹא מִשּׁוּם שִׁמְחָה וְלֹא מִשּׁוּם חֲגִיגָה – לא רק אם הקריב שלמים של נדר או נדבה ושחטם בערב יום טוב, אלא אפילו אם הקדיש שלמים לשם חגיגה אלא ששחטם בערב יום טוב, אינו יוצא ידי חובתו, ומשום שדבר שבחובה אינו בא אלא מן החולין, וכיון שצריך להקדישם לשם כך, מסתבר שצריך לשוחטם בשעה הראויה לחגיגה (תוס'). ודין זה הוא רק לכתחילה, אך בדיעבד אם עבר ושחט בערב יום טוב, יוצא בו למחר (פני יהושע מגילה ה, א, בדעת הרמב"ם, וראה טורי אבן שם). ויש שסוברי, שאם התנה עליהם בשעה שהקדישם שרוצה לצאת בהם ידי חגיגה, יכול לשוחטם בערב יום טוב, וכאן מדובר שהקדישם רק לשלמים (טורי אבן שם, אך ראה מהר"י קורקוס חגיגה ב, י).

המשך מעמוד עא.

והשמחה בבשר שלמי שמחה היא רק למצוה מן המובחר (ר"ן סוכה כא, א מדפי הרי"ף; ריטב"א שם מב, ב, וראה תוס' יומא ג, א ד"ה פז"ר, ושאגת אריה סה). ■ להלכה, חייב אדם להיות שמח וטוב לב במועד (שו"ע או"ח תקכט, ב), והוא מצות עשה מן התורה (משנ"ב שם, טו), ובזמן שבית המקדש היה קיים היו אוכלים בשר שלמים, ועכשיו שאינו קיים, אין יוצאים ידי חובת שמחה אלא ביין, ומכל מקום מצוה יש גם באכילת בשר (ביאה"ל שם ד"ה כיצד).

שֶׁנֶּאֱמַר 'וְלֹא יָלִין חֶלֶב חַגִּי עַד בֹּקֶר' וְכוּ', שהכתוב המדבר על פסח כתב לשון 'חג', ללמד על אימורי החגיגה, שאף שהיא נאכלת לשני ימים ולילה, אימוריה נפסלים ביום הראשון (מאירי), ומכאן לומדים גם לאימורי כל הקרבנות, שנפסלים בלינה ביום הראשון (תוס'; מאירי).

וַהֲרֵי פֶּסַח לְרַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן עֲזַרְיָה דְּבָשֵׂר אִיפְּסִיל לֵיהּ מֵחֲצוֹת, שנעשה אז נותר כיון שזמן אכילתו רק עד חצות (צל"ח ברכות ט, א וחי' הגרי"ז זבחים נז, ב בשם הגר"ח. וראה רשב"ם להלן קכ, ב ד"ה ר"א). ויש שכתבו שגם לרבי אלעזר בן עזריה אינו נעשה נותר עד הבוקר, אלא שאסור באכילה לאחר חצות (שו"ת רמ"ע מפאנו א, טורי אבן מגילה כא, א, ראה שם שכתבו שהוא איסור עשה) [משום שיש בקרבן פסח שני דינים – דין קרבן כללי, ומצד דין זה דינו כשאר קדשים קלים שזמנם עד עלות השחר, ודין קרבן פסח שזמנו עד חצות; וכיון שדין 'נותר' שייך רק מצד ה'דין קרבן' שבו, אינו נעשה נותר עד הבוקר, אולם מצד ה'דין קרבן פסח' שבו נאמרה בו הלכה שאסור לאוכלו אלא בקיום מצות אכילת פסח של 'ואכלו את הבשר בלילה הזה' – עד חצות (ע"פ חידושי הגרי"ז שם בשם הגר"ח [ראה שם שחזר בסוף ימיו ונקט כדעת הצל"ח הנ"ל] וחידושי רבי שמואל לעיל ג, א)], ומה שאמרו כאן 'איפסיל ליה', אין הכוונה שנעשה נותר אלא שנאסר באכילה (שיעורי רבי דוד פוברסקי; הערות הגרי"ש). ויש שכתב שאין איסור באכילה לאחר חצות, ושפיר יכול לאוכלו אז מדין 'קדשים קלים' שבו, רק שאינו מקיים בזה את המצוה של אכילת קרבן פסח; ומה שאמרו כאן שהפסח נפסל מחצות, הכוונה היא לפסח מצרים, שכיון שלא הקריבו את אימוריו לגבוה אלא אכלו את כולו [ראה דברי אביי להלן (צו, א)] לא שייך בו דין אכילה של קדשים קלים, ולכן הוא נפסל מאכילה בחצות (אור שמח חמץ ומצה ו, א).

המשך מעמוד עב.

כְּגוֹן שֶׁקָּדַם וְשָׁחַט נְהוּ לְאֵימוּרֵי צִיבּוּר בְּרֵישָׁא, ואם כן כעת אינו טרוד ועסוק בשחיטתם (רש"י), אבל קרבן פסח שאין לו קצבה, אפילו אם שחט כבר את פסחו נחשב כ'טועה בדבר מצוה' ופטור, כיון שחושב שקרבן זה הוא קרבן פסח של פלוני, והוא שוחט אותו בשבילו (ריב"ן).

וְתִסְבְּרָא מַה הָתָם וְכוּ'. ואין זו קושיא של ממש, שהרי ניתן לפרש את דברי רבי מאיר כדעת המקשן, שיש חילוק אם מל כבר את התינוק של שבת או לא, אלא שהגמ' רוצה לפרש את הברייתא באופן אחר, וכהקדמה לכך חזרה ושאלה מה ההבדל בין הרישא לסיפא (תוס' רי"ד, וראה רש"ש שתמה על קושיית הגמ').

המשך מעמוד עב:

וְהָאֲמַר רָבָא חַיָּיב אָדָם לְשַׂמֵּחַ אִשְׁתּוֹ בְּדָבָר מִצְוָה, אם רואה שמתאווה לו, אף שלא בשעת עונתה, ודין זה מדרבנן הוא (ריב"ן, וראה אגרות משה או"ח א, קנה, שתמה מדוע הגמ' לא מעמידה במקרה שאינה מתאוות לו), ומכאן מוכח שגם טעה בדבר מצוה דרבנן פטור מקרבן. אמנם יתכן שבטעה במצוה דרבנן אינו נפטר מקרבן, והטעם שחייב כאן הוא משום שאף שהחיוב [לשמח את אשתו שלא בשעת עונתה] הוא רק מדרבנן, מכל מקום כשהוא מקיימו, הרי הוא מקיים בזה מצוה דאורייתא, וטעה בדבר מצוה פטור מקרבן גם אם חושב שמקיים רק מצוה קיומית, אפילו שאינו חייב בה (אחיעזר ג, פג, וראה עוד חמדת ישראל קונטרס נר מצוה אות נד, שמצדד שטעה בדבר מצוה הוא רק במצוה חיובית ולא במצוה קיומית).

סָמוּךְ לְוִוסְתָּהּ – ולתירוץ זה בהכרח שלא מדובר כשהיא מעוברת [כפי שתירצה הגמ' לעיל], שהרי מעוברת מסולקת דמים היא, ואין צריך לפרוש ממנה סמוך לווסתה (רא"ש נדה א, ד, ע"פ הגמ' נדה ז, א). ויש שפירש, שגם לתירוץ זה יתכן שמדובר במעוברת בשלשת החודשים הראשונים לעיבורה, שעדיין לא הוכר עוברה

וצריך לפרוש ממנה סמוך לווסתה (רשב"א נדה ט, א ד"ה הכא, וראה עוד סדרי טהרה קפד, יד).

ומדובר שהוא לא יודע אם היא סמוכה לווסתה או לא, אבל אין לפרש שהוא יודע שהיא סמוכה לווסתה אלא שהוא מסתפק שמא ראתה דם ונדה גמורה היא, שכיון שווסתות מדאורייתא הם, מדוע בעל יבמתו פטור, הרי היה אסור לו לבוא עליה בשעת הווסת (תוס'), ואף למאן דאמר (נדה טו, ב) ווסתות דרבנן, חוששים מדאורייתא שמא תראה דם בשעת הווסת (נודע ביהודה תנינא יו"ד פד, וראה שם שביאר לגבי מה נאמר שווסתות דרבנן, וראה עוד בנין עולם יו"ד לח).

וְרַבִּי יוֹחָנָן כְּמַאן – הרי במשנה למדנו שרק במצוות שזמנן קבוע טעה בדבר מצוה פטור, ורבי יוחנן חידש שאפילו במצוה שאין זמנה קבוע פטור (תוס' רי"ד).

מִפְּנֵי שֶׁהוֹצִיא בְּרְשׁוּת של מצוה שהיה טרוד בה (רש"י), ומדובר כאן שהוציא את הלולב כדי ללכת לחכם שילמדו איך לנענע בו (רש"י ד"ה דזמנה, וראה רש"י סוכה מא, ב ד"ה שהוציא), ומוכח שטעה בדבר מצוה פטור אפילו אם היה טרוד רק בהכנה למצוה ולא במצוה עצמה (אחיעזר ג, פג, וראה מנחת שלמה).

דְּזְמַנּוֹ בָּהוּל, אבל ביבמתו נדה שאין זמנו בהול, היה לו לשאול אותה אם היא נדה (רבנו חננאל).

רַבִּי אֱלִיעֶזֶר מְחַיֵּיב קֶרֶן וְחוֹמֶשׁ, כדין אוכל תרומה בשוגג (רש"י), והטעם שאינו אונס, כיון שמדובר שיצא עליו קול שהוא בן גרושה (ריטב"א יבמות לד, א ד"ה והרי).

רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ פּוֹטֵר, שטעה בדבר מצוה (רש"י), ומשנה זו סוברת כרבי מאיר שטעה בדבר מצוה ולא עשה מצוה פטור, שהרי הוא בן גרושה שדינו כזר ואינו מצווה על אכילת תרומה (ע"פ מאירי יבמות לד, א ד"ה במסכת, וראה תוס' רעק"א תרומות ח, א). ויש מפרשים, שלתירוץ הראשון של הגמ' שמדובר באוכל תרומת חמץ בערב פסח, שאף שהוא ישראל נחשב כעושה מצוה, משום שעוסק בביעור חמץ (תוס' אנשי שם ומשנה ראשונה תרומות שם).

בִּתְרוּמָה בְּעֶרֶב הַפֶּסַח דִּזְמַנָּהּ בָּהוּל, ואף שהטעות שלו היא בכך שחשב שהוא כהן, ואינה קשורה לאיסור חמץ שבגללו זמנה בהול, מכל מקום כיון שהיא חמץ והוא בהול באכילתה קודם זמן הביעור, לא היה לו זמן לברר אם הוא בן גרושה (חזון יחזקאל עא, ב, ע"פ הריטב"א שמובא לעיל ד"ה רבי אליעזר, שכבר יצא עליו קול שהוא בן גרושה).

וַעֲבוֹדָה רַחֲמָנָא אַכְּשַׁר – עבודה של חלל בשוגג כשרה (רש"י), ודוקא עבודה שעבד עד שנודע לו שהוא חלל, אבל אם עבד לאחר שנודע לו שהוא חלל, עבודתו פסולה (ר"ש משאנץ, בביאורו על התורת כהנים נדבה פרשתא ד; חמרא וחיי סנהדרין כב, ב, בשם נכד הר"ש, וכן משמע ברש"י כאן). ויש שסוברים, שגם עבודה שעבד לאחר שנודע לו שהוא חלל כשרה (רמב"ם ביאת מקדש ו, י, וראה עוד שיעורי רבי יוסף רוזובסקי קידושין סו, ב ד"ה והנה בדעת רש"י).

וּתְרוּמָה הֵיכָא אִיקְּרִי עֲבוֹדָה דְּתַנְיָא וְכוּ', וכיון שאכילת תרומה עבודה היא, מברכים על אכילתה 'אשר קדשנו במצותיו וציונו על אכילת תרומה' כשם שמברכים על אכילת קדשים (ביאור הגר"א יו"ד שכב, יג, ע"פ הרמב"ם תרומות טו, כב).

המשך מעמוד עד.

כְּבוֹלְעָהּ כָּךְ פּוֹלְטָהּ, וגם אם הבשר החיצוני נמלח כבר מליחה גמורה ואין בו דם [והבשר הפנימי עדיין לא נמלח], מותר לאוכלו, ואף שבשר שנמלח ויצא דמו ואחר כך בלע דם ממקום אחר, אסור לאוכלו ולא מועילה לו מליחה או צליה [כיון שלאחר שיצא דמו נסתמו נקביו ואינו פולט את הדם שנבלע בו], מכל מקום כאן הבשר החיצוני מותר אף שנמלח כבר, כיון שהדם נפלט מיד בשעת הבליעה, ורק באופן שנבלע ולא נפלט מיד לא מועילה לו מליחה (רא"ש חולין ז, יג, וכע"ז בתוס' כאן, וראה שם שהביאו ראיה לכך מהמשך הסוגיא). ויש סוברים, שאם הבשר החיצוני נמלח כבר, לא מועילה לו צליה להוציא את הדם שנבלע בו מהבשר הפנימי, ורק אם הבשר החיצוני לא נמלח, הצליה מוציאה ממנו את הדם (תורת חטאת ט, ו, בשם כמה פוסקים, אולם ראה בש"ך יו"ד עז, ב, שגם פוסקים אלו אינם סוברים כן).

וביאור הנדון בין רבה ואביי הוא, שאביי סבר שצליה היא כמליחה, שאינה מוציאה את כל הדם מהבשר, והטעם שהן מתירות את הבשר, משום שדם האיברים שלא פירש מותר באכילה, ולכן סובר אביי שהצליה אינה יכולה להתיר את הבשר החיצוני שנבלע בו דם מהבשר הפנימי, שהרי אינה מוציאה את כל הדם, וההיתר של 'דם האיברים שלא פירש' אינו שייך אלא בדם הבשר עצמו, אך לא בדם שנבלע בו ממקום אחר. אבל רבה סובר שצליה עדיפה ממליחה, שהיא מוציאה מהבשר את כל הדם, ולכן הבשר החיצוני מותר (רבינו דוד, וראה שם ביאור נוסף).

■ להלכה, מותר לצלות בשר שממולא בבשר אחר, גם אם הבשר החיצוני נמלח כבר והפנימי לא נמלח [כתוס'] (שו"ע יו"ד עז, א), וכל שכן אם הבשר החיצוני לא נמלח והבשר הפנימי נמלח כבר, כיון שהאש שואבת את הדם מהבשר הפנימי לבשר החיצוני, ולא מכניסה אותו מהבשר החיצוני לבשר הפנימי [כרש"י] (רמ"א שם [ומ"מ הבשר שלא נמלח צריך מליחה מועטת, ראה לעיל ד"ה האי], אולם ראה ש"ך שם, ב).

נִימָא מְסַיֵּיע לֵיהּ נוֹתֵן אֶת כַּרְעָיו וְכוּ', כְּבוֹלְעוֹ כָּךְ פּוֹלְטוֹ, והטעם שלא מעמידים את המשנה כשמלח את הכרעים ובני המעיים ואין בהם דם, כיון שאין דרך למלוח בשר צלי במליחה גמורה (רשב"א תורת הבית ג, ג [דף פ, א], וכע"ז בריב"ן, וראה עוד בתוס' כאן ובצל"ח).

המשך מעמוד עד:

ויש שגורסים בגמ' 'הוא וחלייה אסיר', ולדבריהם מדובר כאן בחתיכת בשר חי שלא נמלחה או נצלתה, שחולטים אותה בחומץ כדי להצמית את דמה שלא יצא, ואם שרה אותה זמן רב בחומץ עד שהבשר התאדם, מוכח שהדם נעקר ממקומו ואסור לאכול את הבשר [ללא מליחה או צליה], וכן אסור לאכול את החומץ מחמת הדם שנפלט מהבשר ומעורב בו (תוס'; רא"ש חולין ז, יב). והשריה בחומץ לא נועדה להתיר את הבשר באכילה, שהרי בשר חי מותר לאוכלו ללא מליחה, כיון שמותר לאכול דם איברים שלא פירש [כמבואר בתוס' לעיל (ע"א ד"ה האי)], אלא היו רגילים לעשות כן כדי שלא תקוץ הנפש באכילת בשר חי (ערוך השלחן יו"ד סז, יח). ויש סוברים שלאחר שחלטו אותה בחומץ מותר גם לבשלה ללא מליחה, כיון שהדם נצמת בתוכה ואינו יוצא גם בבישול (ט"ז שם, ג, וראה בערוך השלחן שם שתמה על דבריו). ■ להלכה, בשר שלא

נמלח וחלטוהו בחומץ והתאדם הבשר, הבשר והחומץ אסורים באכילה [כתוס'] (שו"ע יו"ד סז, ה), ובזמן הזה כיון שאין בקיאים בחליטה בחומץ [שאין בקיאים לדעת אם התאדם הבשר או לא (פמ"ג שם שפ"ד יג)], אסור לחלוט את הבשר בחומץ, אך בדיעבד מותר (רמ"א שם, ו).

הַאי חַלָּא דְּחָלֵיט בֵּיהּ חֲדָא זִימְנָא וְכוּ' - חומץ שחלטו בו בשר צלוי להוציא את דמו, לא יחלטו בו שוב (רש"י). והיינו לדעת המפרשים לעיל (ע"א ד"ה האי) שגם בשר צלוי צריך קצת מליחה, והחליטה בחומץ מועילה במקום מליחה זו (הערות הגרי"ש אלישיב). ולמפרשים שביארו לעיל (שם) שמדובר בחתיכת בשר חי שלא נמלחה וחלטה בחומץ כדי להצמית את דמה, גם כאן מדובר על חומץ ששרו בו בשר חי שלא נמלח (ע"פ תוס' רי"ד ורא"ש חולין ז, יב).

תּוּ לָא תָּאנֵי חָלֵיט בֵּיהּ, ולא זו בלבד שאינו מועיל להצמית את הדם, אלא שאם חלט בו בשר פעם נוספת, הוא נאסר באכילה אפילו אם הוא לא התאדם, כיון שכוחו של החומץ נחלש על ידי ההצמתה הראשונה, ושוב אין בכוחו להצמית את הדם בבשר, אלא הדם יוצא מהבשר על ידי החומץ, ושוב חוזר ונבלע בו (לבוש יו"ד סז, ו, וראה שם שהוכיח כן מהסוגיא).

המשך מעמוד עה.

וְנַעֲבֵיד לָהּ חַמֵּי הָאוּר, שגם בהם זה רק שריפת נשמה וגוף קיים (רש"י), ולמפרשים (לעיל ד"ה אתיא) שסוברים שאפשר לשרוף אותה שריפת גוף ונשמה, הגמ' היתה יכולה לשאול מדוע לא שורפים אותה בזמורות, אלא שהגמ' העדיפה לשאול מיניה וביה מדוע שורפים אותה באבר דוקא, ולא בחמי האור (מהרש"א בדעת רש"י). ויש שהוכיח מכאן, שמהגזירה שוה לומדים שרק שריפת נשמה וגוף קיים היא שריפה, אבל שריפת גוף ונשמה אינה שריפה, ומשום כך הגמ' לא שואלת מדוע לא שורפים אותה בחבילי זמורות (מהרש"ל).

נֵיפּוֹשׁ לָהּ חֲבִילֵי זְמוֹרוֹת טוּבָא וְכוּ', **קָא מַשְׁמַע לָן** ששריפת נשמה וגוף קיים היא גם שריפה, ולכן מצוה לשורפה על ידי שמכניסים אבר לתוך פיה, כיון שהיא מיתה יפה יותר משריפת גוף ונשמה בריבוי זמורות (מהרש"א, בדעת רש"י). ולמפרשים (לעיל ד"ה אתיא וד"ה ונעביד) שמהגזירה שוה לומדים שרק שריפת נשמה וגוף קיים נחשב שריפה, הטעם שאין שורפים אותה בזמורות משום שאין זה שריפה, ודינו של רב נחמן נצרך רק לבאר מדוע לא שורפים אותה בחמי האור (מהרש"ל; הגהות הב"ח ב).

המשך מעמוד עו.

מְשׁוּם דְּעִילָּאָה צוֹנֵן הוּא, וגם השמן שבצד התחתון של הבשר נחשב 'עילאה', כיון שהוא נסמך על הבשר (חוות דעת צב, כד, לשיטתו שכל דבר הנסמך על חבירו, גם אם הוא דבוק לו מלמטה, נחשב 'עילאה', וראה לעיל ד"ה ושמואל), או משום שכך היא דרך הסיכה, שלאחר שסכים בשמן את החלק העליון של החתיכה, הופכים אותה וסכים את צידה השני, ולעולם השמן למעלה (יד יהודה צב, מט).

אַמַּאי סַגִּי לֵיהּ בְּקָלִיפָּה נִיתְּסַר לְנַמְרֵי, שדין 'תתאה גבר' אוסר את כולו (כדעת הסוברים כן, ראה לעיל ד"ה משום הכי) [משום שהשמן גורם לו לפעפע בכולו, ואף אם יש בו שישים כיון שהוא עשוי לטעם לא בטל (פני שלמה), ויש שסובר דהיינו דוקא באופן שאין שישים כנגד השמן, כדין ביטול תרומה בחולין במין בשאינו מינו (ראה יד יהודה צד, לה)], או שכוונת הגמ' שאין די בקליפה אלא צריך נטילה (כדעת הסוברים כן לעיל שם. אהלי יאודה [לר"י אמאדו] מאכלות אסורות, ט, יז).

שַׁאנִי סִיכָה דְּמַשֶּׁהוּ בְּעָלְמָא הוּא דַּעֲבִידָא, שמדובר שיש שישים כנגד השמן, אלא שקודם שמתבטל נאסר בכדי קליפה (ט"ז יו"ד צד, יג), ויש שסובר שאף אם אין בו שישים כנגדו, מכל מקום אינו אוסר יותר מכדי קליפה, שדבר מועט אינו מתפשט בכולו (ב"ח שם, ח; פרי חדש שם, כה). ויש שפירש, שכיון שאין בליעה בדבר יבש, השמן המועט – לאחר שנבלע בשיעור של 'כדי קליפה' – מתייבש ואינו מפעפע מעבר לכך (חזו"א יו"ד כב, ה).

תַּנְיָא כְּוָותֵיהּ דְּשְׁמוּאֵל וְכוּ'. ■ וכך נפסק להלכה, ש'תתאה גבר' (ראה פרטי הדינים בשו"ע יו"ד צא, ד, ו-קה, ג).

וְצוֹנֵן לְתוֹךְ צוֹנֵן מֵדִיחַ, כמבואר לעיל (ד"ה צונן).

בָּשָׂר רוֹתֵחַ שֶׁנָּפַל לְתוֹךְ חָלָב וְכוּ' וְצוֹנֵן לְתוֹךְ צוֹנֵן מֵדִיחַ את הבשר. והחלב, שאי אפשר להדיחו, נחלקו הפוסקים האם הוא אסור, או שיש להתירו בדיעבד [באופן שאינו בטל בשישים] (ראה בינת אדם לט, נו. וראה עוד חזו"א יו"ד סוף סי' ט).

אֶלָּא אֵימָא חַם לְתוֹךְ צוֹנֵן קוֹלֵף, והחלב, שאי אפשר לקולפו, מותר (דעת ר"ת בתוס' ד"ה תניא), שחיוב הקליפה באופן זה אינו אלא מדרבנן, ולא החמירו חכמים לאסור את כל החתיכה כשאי אפשר לקלוף (ראה בינת אדם לט, נו). ויש סוברים, שנאסר כדי קליפה, דהיינו שאם אין בו שישים כנגד הקליפה אסור (דעת ריב"א בתוס' שם, וראה פרישה יו"ד צא, ז ויד אברהם שם, ד, האם צריך שישים כנגד קליפת הבשר או כנגד ה'כדי קליפה' שבחלב). ■ להלכה, החלב מותר כולו [כדעת ר"ת] (שו"ע שם, ד), ויש מצריכים שישים כנגד הקליפה [כדעת ריב"א] (ט"ז שם, ז).

אֲבָל מְלָחוֹ אָסוּר כולו (רמב"ם מאכלות אסורות טו, לד; רמב"ן חולין קיב, ב), ויש שאוסרים רק כדי קליפה (רשב"א תורת הבית ד, א דף ב, ב; רא"ש חולין ח, כד). ■ וכן נפסק להלכה (שו"ע יו"ד צא, ה. וראה שם עוד קה, ט לענין בשר שמן).

מָלִיחַ חֲרֵי הוּא כְּרוֹתֵחַ, מדאורייתא (מהרי"ט ב, ג), ואין זה משום שהמלח גורם לחימום המאכל, אלא שמחמת חריפותו דינו כרותח לענין פליטה ובליעה (שו"ת הרשב"א א, רכד). ויש סוברים, שהמלח גורם לחימום המאכל (ראה במובא במרדכי פסחים תקצד, ובביאה"ל תנה, ה).

כָּבוּשׁ בחומץ (רש"י), או בתבלין (רש"י חולין צז, ב), ויש סוברים, שהוא הדין בשאר משקים (ראה במובא בב"י יו"ד קה, א ובשו"ע שם, וראה שם פרטי הדינים, וראה בשו"ת חתם סופר או"ח קכט, שרש"י אינו חולק בזה), ודינו כמבושל מדאורייתא (רא"ש ע"ז ה, יא).

ושיעור זמן הכבישה בחומץ, יש סוברים ששיעורו 'מעת לעת' (רא"ש ע"ז ה, יא; ש"ך יו"ד קה, ב; ביאור הגר"א שם). ויש סוברים, ששיעורו 'בכדי שיתננו על גבי האור ויתחיל להתבשל' (שו"ע יו"ד קה, א; משנ"ב תקכז, טו). ובשאר משקים 'מעת לעת' (רא"ש שם; שו"ע שם; משנ"ב שם).

שֶׁלֹּא נֶאֱכָל מֵחֲמַת מִלְחוֹ - שטעמו מקולקל מרוב המלח (רש"י), ויש שכתבו בזה שיעורים אחרים (ראה פרטי הדינים בטור ושו"ע יו"ד צא, ה, ובנושאי כלים שם).

וְהֲנֵי מִילֵּי חַי אֲבָל צָלִי בָּעֵי קְלִיפָּה וְכוּ'. 'חי' היינו בשר שלא נצלה, שאינו בולע, ו'צלי' הוא בשר לאחר שנצלה, שנבלע בו קצת מהדבר הלח שנפל אליו בשיעור 'כדי קליפה', ואפילו שניהם צוננים, ובאופנים 'דאית ביה פילי' או 'מתובל בתבלי' נבלע בכולו (רש"י ד"ה צונן וד"ה ואי), וכן הוא בכל בשר צלוי [ולא רק בבשר של 'בר גוזלא', שהוא רך במיוחד] (ספר התרומה סג, וראה רשב"א חולין עו, ב). אכן, אם לא נפל לתוך דבר לח, אלא נגע בו דבר יבש, אינו בולע (ראה במובא בדרכי תשובה צא, פח). ויש סוברים, ש'חי' היינו צונן שאינו בולע, ו'צלי' היינו חם הבולע ב'כדי קליפה' [ונקטה הגמ' לפי הרגילות שבשר חי הוא צונן והצלי חם], ובאופנים 'דאית ביה פילי' או 'מתובל בתבלי' נבלע בכולו (מאירי, רשב"א בתורת הבית ד, א, דף ג, ב בשם הראב"ד, וראשונים נוספים). ולפי שני הפירושים, האיסור הוא אפילו כשנפל לתוך דבר שאינו מלוח כלל (ש"ך יו"ד צא, כב, וחוות דעת שם, כב). ■ להלכה, דין בליעת 'כדי קליפה' או בליעת כולו כשיש חריצים או תבלין, נאמר רק בדבר חם [כדעת המאירי והרשב"א] (שו"ע יו"ד צא, ז, וראה שם ובנושאי כלים שם פרטים נוספים), ויש מחמירים אפילו בצונן [כדעת רש"י], כשאין הפסד מרובה (רמ"א שם).

המשך מעמוד עו:

וכפירוש הצל"ח] (באר שבע, לה, הובא בש"ך שם, א; חכמת אדם סח, א). [ד] אכילת דגים עם חלב, יש אוסרים מפני הסכנה (ב"י יו"ד פז, ג; לבוש שם, ג). ויש מתירים (דרכי משה שם; ש"ך שם, ה; מג"א ריש סי' קעג).

מַתְנִי'. חֲמִשָּׁה דְּבָרִים בָּאִין בְּטוּמְאָה, שקרבן ציבור דוחה את הטומאה (רש"י), כפי הגדרים שנתבארו בסוגיות לעיל (סו, ב ואילך, ורמב"ם ביאת מקדש ד, י ואילך). וההיתר הוא בשחיטה ובזריקת דם הקרבן, ובדין הקטרת האימורים נחלקו ראשונים (ראה רש"י יומא מו, א ותוס' שם ד"ה תחילתו. וראה בביאורנו להלן עז, ב ד"ה קסבר).

וְאֵינָן נֶאֱכָלִין בְּטוּמְאָה, שאף שהקרבן קרב בטומאה כדי שהציבור יצאו ידי חובה, אבל אינו נאכל (רש"י), שהיתר האכילה אינו מעכב את הכשר הקרבן, ולא התירה התורה אלא את הדברים המעכבים את הכשר הקרבן (ע"פ קהלות יעקב המובא להלן ד"ה שלא בא). או משום שמצות אכילתם אינה בגדר מצוה המוטלת על הציבור, שבכוחה לדחות את הטומאה (ע"פ הביאור השני דלהלן שם).

ומה שאין נאכלים בטומאה, היינו גם באופן שלא נטמא הקרבן [אלא שהוא קרב על ידי כהנים טמאים, שלא נגעו בבשר לאחר השחיטה ולא טמאוהו], ויש כהנים טהורים שיכולים לאוכלו, שכך הוא הדין, שקרבן הקרב בטומאה אין בו היתר אכילה (אחיעזר ג, נד; חי' מרן ריז"ז הלוי פר' בהעלותך, בדעת רש"י זבחים צט, א, ותוס' שם, טז, ב ד"ה אבל; ראה אבן האזל כלי המקדש ד, ט). ויש סוברים, שאין נאכלים בטומאה אלא באופן שנטמא הבשר או שאין כהנים טהורים, ומשום שהטומאה אינה נדחית אלא לענין הקרבה ולא לענין אכילה, אבל באופן שאין איסור באכילה משום טומאה, כגון שלא נטמא הבשר ויש כהנים טהורים שיכולים לאוכלו, מותר לאכול את הקרבן למרות שהוא קרבן הקרב בטומאה (ראה פי' הריב"ן; ראה חי' הגרי"ז מנחות טו, א בשם השיטמ"ק ובדעת הרמב"ם).

שֶׁלֹּא בָא מִתְּחִילָּתוֹ אֶלָּא לַאֲכִילָה, ובהכרח שנכלל בהיתר הכתוב גם לאוכלו בטומאה (רש"י), שאילו לא היה היתר באכילתו, לא היה הקרבן כשר [ואף שהאכילה בפועל אינה מעכבת, מכל מקום צריך שבשעת ההקרבה יהא הקרבן כשר לאכילה] (מרומי שדה, לדעת הסוברים שהדבר מעכב בהקרבת הפסח שיהיו הבעלים ראויים לאכילה; קהלות יעקב נה), או משום שמצות אכילתו מוטלת על הציבור, ומצות האכילה דוחה את הטומאה (מרומי שדה, לדעת הסוברים שהדבר אינו מעכב שיהיו הבעלים ראויים לאכילה).

ומותר לכל אחד לאכול רק כזית לצאת ידי חובתו ולא יותר (שפת אמת). ויש שציידדו שמותר לאכול כביצה, לדעת הסוברים שמצוה מן המובחר לאכול כביצה מקרבן פסח (מקראי קודש פסח, לא, והרי קודש שם, ע"פ ביאור מש"כ הגרי"פ פערלא המובא שם), או אפילו יותר מכביצה, לדעת הסוברים שאכילת כל בשר הפסח היא מצוה חיובית [ולא רק משום איסור נותר] (מקראי קודש והרי קודש שם, ע"פ שאגת אריה, צו).

גְּמָרָא. לִמְעוּטֵי חֲגִינַת חֲמִשָּׁה עָשָׂר – קרבן חגיגה שמקריבים בט"ו ניסן ובשאר הרגלים (רש"י). [בניגוד ל'חגיגת ארבעה עשר', שאינה חובה, ופשוט שאינה דוחה את הטומאה (ריב"ן)]. והיינו דוקא כשהציבור טהורים והתחייבו בראיה, שאז היה מקום לומר שיביאו חגיגה בטומאת הכהנים או הכלי שרת, אבל אם הציבור טמאים, אין מצות הראיה דוחה טומאה, שלא מצינו דין דחיה אלא בקרבנות ציבור, ולא בשאר מצוות, וממילא אינם חייבים בראיה (קהלות יעקב, נה, בדעת רש"י וכמה ראשונים). ויש סוברים, שהנדון הוא גם באופן שהציבור טמאים, שמצות הראיה תדחה את הטומאה כדי שיוכלו להקריב קרבן חגיגה (קהלות יעקב שם, בדעת תוס' ד"ה ה"ג).

כֵּינָן דְּקָרְבַן צִיבּוּר הוּא וּקְבִיעָא לֵיהּ מוֹעֵד תִּדְחֵי טוּמְאָה, שנחלקו תנאים האם ההיתר של טומאה נאמר על 'קרבן ציבור' או על קרבן 'שקבוע לו זמן', ולפי שתי הדעות היה מקום לומר שגם קרבן חגיגה ידחה שבת, שהוא נחשב לקרבן ציבור ולקרבן הקבוע לו זמן, וזהו חידוש המשנה שאינו דוחה את הטומאה, ע"פ דרשת הגמ' לעיל (ע, ב) מהכתוב (ויקרא כג, מא) 'וחגתם אתו חג לה' שבעת ימים', שממנו למדים שאינו דוחה את השבת ואת הטומאה [היינו לדעת הסוברים שתלוי בקרבן ציבור], או משום שיש לו תשלומין כל שבעה ולא נחשב שקבוע לו זמן [היינו לדעת הסוברים שתלוי בקביעות זמן] (ראה מרומי שדה).

המשך מעמוד עז.

הַצִּיץ מְרַצֶּה עַל אֲכִילוֹת – על בשר או שיירי מנחה העומדים לאכילה שנטמאו (רש"י), שהציץ מועיל להחשיבם כאילו הם כשרים לענין כמה דינים (ראה להלן עח, א), וכמו כן, לדעת רבי יהושע שאין זורקים את הדם כאשר אין בשר, אילו היה הציץ מרצה על אכילות היה ניתן לזרוק את הדם, אך אין הכוונה שיהיו מותרים להיאכל בטומאה, שהרי שנינו במשנה (עו, ב), שקרבן ציבור הבא בטומאה אינו נאכל [מלבד קרבן פסח] (רבינו חננאל עח, ב; מהרש"ל), שהפסול והאיסור הם שני דברים נפרדים, וריצוי הציץ מועיל רק לענין שהמאכל לא יחשב כפסול, אבל אינו מפקיע את איסור האכילה (קובץ שיעורים אות קנט), או משום שריצוי הציץ מועיל רק במה שמעכב את כפרת הקרבן, ואכילתו אינה מעכבת (חזו"א קדשים קמא כו, ה). ויש שסובר שבטומאת בשר ריצוי ציץ מתיר [מדאורייתא] אף באכילה (מאירי יבמות צ, א).

אִם אֵין בָּשָׂר אֵין דָּם, שכאשר הבשר אינו ראוי לאכילה, אין זורקים את הדם (רש"י), שמטרת הזריקה היא להכשיר את הבשר

לאכילה או את הקטרת האימורים למזבח, וכאשר שניהם אינם ראויים למצוותם, אין טעם לזרוק את הדם (רש"י מנחות ט, א). ויש שכתב, שהוא דין בעיקר הקרבן שיהיה בו דם ובשר, ועל כן אין זריקת דם אלא כשיש בשר או אימורין (מנחת אברהם זבחים קז, ב, בשם הגרי"ז).

אַף בָּשָׂר בִּזְרִיקָה, הֲוֵי אוֹמֵר לוּל קָטָן יֵשׁ בֵּין כֻּלָּם לַמִּזְבֵּחַ – שהכבש לא היה צמוד למזבח, אלא מרוחק ממנו מעט (רש"י). כדי שיזכור לקיים מצות זריקה (תוס' ד"ה אויר, וראה חזו"א זבחים יז, ה). ויש שכתב, שנאמרו בזה שני דינים נפרדים, דין בתבנית הבנין, שיהא הכבש מרוחק מהמזבח, ודין בעבודת ההקטרה, שתיעשה בזריקה (חי' הגרי"ז זבחים פז, ב).

המשך מעמוד עח.

לָמָּה לִי הַזָּאָה כְּלָל, שהרי הקרבנות של יום הכיפורים הם קרבנות ציבור, שהטומאה הותרה בהם, ואין צריך לחזר אחר עשיית הקרבן בטהרה (ראה רש"י, ובמה שכתבנו לעיל עז, א ד"ה טומאה), שגם לסוברים שהזאת הכהן נלמדת ממילואים, יסוד דין ההזאה הוא משם טהרה (אבן האזל עבודת יום הכיפורים א, ד), ומה שמצינו שגם אם 'טומאה הותרה בציבור', יש סוברים שעדיף לחזר אחר עשיית הקרבן בטהרה [לחד מ"ד בגמ' ביומא (ו, ב)], היינו דוקא באופן של ודאי טומאה, מה שאין כן לענין כהן גדול שהזאתו אינה אלא מחשש טומאה, כיון ש'טומאה הותרה בציבור' אין צורך כלל בהזאה (שפת אמת).

כִּי קָאֵי בְּזָבְחִים אָמַר מִסְתַּבְרָא וְכוּ' שרבי יוסי לא אמר את דבריו כאחד, אלא כאשר שנה את מחלוקתם במנחות, אמר רואה אני שנחלקו גם בזבחים, וכאשר שנה את מחלוקתם בזבחים, אמר רואה אני שנחלקו גם במנחות, והתנא של הברייתא הוא שהביא את דבריו יחד (תוס' רי"ד).

המשך מעמוד עח:

גְּזֵירָה שֶׁמָּא יִטְמְאוּ הַבְּעָלִים לְאַחַר זְרִיקָה וְכוּ', וכיון שמדאוריית׳תא ראוי הפסח לאכילה, הרי הוא כשר אף שמדרבנן אסור לאוכלו (ראה אחיעזר יו"ד טו, שהיינו דוקא כאשר רבנן מנעו את הבעלים מאכילת הפסח, ולא באופן שפסלו את הבשר, וראה גליונות החזו"א לאחיעזר שם). וכן המבואר בברייתא שיזרק הדם בטהרה, זוהי חומרא מדרבנן, כדי שלא יבואו לאכול את הבשר בטומאה מדאורייתא, שאילו מעיקר הדין פסח הבא בטומאה נעשה בטומאה (חזו"א או"ח קכד, ע"פ משנה להלן עט, א).

המשך מעמוד עט.

שֶׁאֵין קָרְבַּן צִיבּוּר חָלוּק, שכיון שהקרבן של רוב הציבור בא בטומאה, גם קרבנם של היחידים קרב בטומאה (רש"י, וכפי שהתבאר לעיל ד"ה יעשו), שהדבר מגונה שהיחידים יפרשו מרוב הציבור ויעשו בפני עצמם (מאירי, וראה רש"י להלן פ, א ובביאורנו שם), שנראה כאילו הרבים עוברים איסור בהקרבת הקרבן בטומאה (פסקי רי"ד).

לֹא שָׁנוּ אֶלָּא שֶׁנִּטְמָא הַסַּכִּין בְּטָמֵא מֵת – שנטמאו הסכינים של המקדש, ואי אפשר להביא סכינים של חולין ולשחוט בהם, שהשחיטה צריכה להיות בכלי שרת (ריב"ן), או שנטמאו גם הסכינים של חולין (פסקי רי"ד, וראה תוס' חולין ג, א ד"ה כגון, האם סכין צריכה להיות כלי שרת).

בְּטוּמְאַת הַגּוּף דְּכָרַת קָא מִיתְעֲבִיד, כיון שהשוחט הטמא נכנס למקדש בטומאה (ראה תוס' ד"ה בטומאת ומהרש"א).

אֲבָל נִטְמָא הַסַּכִּין בְּטוּמְאַת שֶׁרֶץ וְכוּ'. היתר הקרבת קרבן ציבור בטומאה נאמר גם על טומאת שרץ [בניגוד לטומאה חמורה היוצאת מגופו, כטומאת זב וכדו'] (ליקוטי הלכות לעיל סט, א, ע"פ מסקנת הגמ' בזבחים כב, ב לשיטת רש"י ותוס' שם [ראה ליקוטי הלכות זבחים שם, וחזו"א זבחים ד, ו]), ויש סוברים, שהיינו דוקא בטומאת הכלים או בשר הקרבן, אבל בטומאת הגוף של הכהן או הבעלים, רק טומאת מת נדחית (רמב"ם קרבן פסח ז, א, ו-ט, ע"פ מהר"י קורקוס שם ומנחת ברוך קו, ג).

וְרָבָא אָמַר וְכוּ' דִּכְתִיב וְהַבָּשָׂר וְכוּ', שלמרות שגם לדעתו 'טומאה דחויה בציבור' (ראה רש"י זבחים לג, א), ובדרך כלל צריכים לחזר אחר עשיית הקרבן בטהרה, כאן למדנו מהכתוב שאין צריך לחזר אחר הטהרה (שאגת אריה לח).

ובאופן שנטמאו המזרקות שמקבלים בהם את הדם, אם נטמאו בטומאת מת, דינם כסכין שנטמאת, שהם מטמאים את הכהן [ונדחה האיסור ועושים בטומאה]. ואם נטמאו בטומאת שרץ, אין בכח טומאתם לטמא את הכהן, ואת הדם אינם פוסלים, משום שמשקים שבמקדש אינם מקבלים טומאה [לדעת הסוברים דין 'משקי בי מדבחיא'], או משום שהציץ מרצה על טומאת הדם, והבשר לא נטמא, לפי שאין המזרק נוגע בו. ולכן אסור ליחידים הטמאים בטומאת הגוף לעשות את הקרבן, משום שיש לומר שכלי שרת טמא כשר לעבודה, ונמצא שאין כאן דחיה של טומאה בציבור כלל, ואף אם נאמר שכלי שרת טמא פסול לעבודה, ונמצא שיש כאן דחיה של טומאה בציבור, מכל מקום לכולי עלמא אסור ליחידים הטמאים לעשות בטומאה, וכפי שאמר רב חסדא, שכל עוד לא דחתה טומאת הציבור איסור כרת, אין היחידים עושים בטומאה [וכל שכן באופן זה, שלא הותר כל איסור, שאין איסור לקבל בכלי שרת טמא, אף אם הוא פסול לעבודה], ואף רבא לא נחלק אלא משום דרשת הכתוב האמורה לענין טומאת בשר בלבד (חזו"א זבחים ד, ט).

הֻלְּווּ עוֹשִׂין לְעַצְמָן וְהֻלְּווּ עוֹשִׂין לְעַצְמָן, שהטהורים עושים לעצמם קרבן בטהרה והטמאים עושים לעצמם קרבן בטומאה (רש"י), ואין הטהורים והטמאים יכולים להימנות על אותו קרבן (כסף משנה מעשה הקרבנות י, כג). ויש סוברים, שיכולים להימנות על אותו קרבן ויעשוהו בטהרה, אלא שיאכלו הטהורים לחוד והטמאים לחוד (קרן אורה זבחים צט, א).

המשך מעמוד פא:

טומאת התהום נלמד מפסוקים, ואם כן אפילו הכיר בו הרוצח נחשב לטומאת התהום [שאינו יוצא מכלל טומאת התהום אלא כשהכיר בו הנטמא בעצמו, או שני בני אדם, או כל העולם, כמבואר בגמ' לעיל], אבל למסקנת הגמ', שדין טומאת התהום הלכה למשה מסיני [ואפילו הכיר בו אדם אחד אינו בכלל דין טומאת התהום], מתפרשים דברי הברייתא כפשוטם, למת ולא להרוג (צל"ח לעיל ע"א, ויישב בכך גם את פסק הרמב"ם שנאמרה טומאת התהום גם בזב).

מִשְּׁנָה. נִטְמָא שֶׁלֹּא אוֹ רוּבּוֹ שׁוֹרְפִין אוֹתוֹ לִפְנֵי הַבִּירָה מֵעֲצֵי הַמַּעֲרָכָה, והשימוש בהם אינו אסור משום מעילה, שבית דין מתנים שיהיה מותר להשתמש בהם לצורך שריפת קדשים שנפסלו, ועל מנת כן מקדישים אותם (תוס' ד"ה נטמא; רש"י להלן פב, א ד"ה לידי). ויש שפירש, שאין צורך בתנאי בית דין כדי להתיר לשרוף פסח שנטמא בעצי הקדש, שהרי הפסח הוא קדשים, וכיון שנטמא טעון שריפה מדאורייתא, ואין בכך משום מעילה (קרית ספר קרבן פסח, ד, בפי' השני).

לִפְנֵי הַבִּירָה - וכל המקדש נקרא 'בירה' (רש"י. וכדעת ריש לקיש בזבחים קד, ב, הובא בתוס' לעיל מט, א ד"ה לפני. וראה רש"י לעיל כד, א ד"ה פסולי). ויש שביאר, שמגדל היה בהר הבית ובירה שמו (דעת רבי יוחנן בזבחים שם. וראה גם ירושלמי פסחים ז, ח, ואבן האזל בית הבחירה ה, יא).

אוֹ עַל גַּגּוֹתֵיהֶן, ואף שאין שורפים קדשים שנפסלו אלא במקום הראוי לאכילתם [כשלא נפסלו] (ראה לעיל כד, א ורש"י שם ד"ה פסולי, ורש"י כאן ד"ה שורפו), ולגבי גגות ירושלים מבואר בגמ' להלן (פה, ב, ראה רש"י שם ד"ה גגין) שלא נתקדשו ואי אפשר לאכול בהם את קרבן הפסח, במשנתנו מדובר בגגות שנבנו לאחר שכבר נתקדשה ירושלים, שכיון שנתקדשה, כל מה שבונים בה גם הוא קדוש, ולפיכך אפשר לאכול או לשרוף בהם קרבן פסח (חי' זרע אברהם [לר"א לופטביר] ז, ג, ע"פ פי' הראב"ד תמיד לא, א. וראה גם אור שמח בית הבחירה ו, ז, וקהלות יעקב סא). ויש שפירש, שכיון שדין זה שאין שורפים קדשים קלים שנפסלו אלא במקום אכילתם, הוא רק מדרבנן (ראה תוס' לעיל מט, א ד"ה ושורפו, רש"ש, ושפת אמת שם), לא החמירו בגגות הבתים, אף שלא נתקדשו (מנחת שלמה).

גְּמָרָא. כְּדֵי לְבַיְּישָׁן, שיזהרו מכאן ולהבא שלא יטמאו את הקדשים (פיה"מ להרמב"ם ז, ח), אבל בנטמא מיעוטו, ובנותר, אין פשיעה כל כך, ולכן לא הצריכו לשורפם לפני הבירה (מאירי).

המשך מעמוד פד:

ויש שפירשו, שרבי יוחנן וריש לקיש נחלקו גם בדעת חכמים, שלדעתם מודים חכמים באבר שאין עליו כזית בשר, שאין בו איסור שבירת עצם, ורבי יוחנן סובר שאם יש כזית בשר במקום אחר, יש בו איסור, וריש לקיש חולק שדוקא אם יש כזית בשר במקום שבירת העצם [ולדעתם רבי וחכמים לא נחלקו בדין אבר שאין עליו בשר כפי שביארו רב אשי ורבינא, וביאור מחלוקתם הוא כאחד מהביאורים האחרים שהובאו לעיל] (ע"פ מהר"י קורקוס קרבן פסח י, ז, ומנחת חינוך מצוה טז אות ד, בדעת הרמב"ם שם).

אֶלָּא לָאו הָכִי קָאָמַר וְכוּ' וְאֶחָד שֶׁאֵין עָלָיו כְּזַיִת בָּשָׂר בְּמָקוֹם זֶה וְיֵשׁ עָלָיו כְּזַיִת בָּשָׂר בְּמָקוֹם אַחֵר - וקשה על ריש לקיש שאמר שרבי פוטר גם אם יש על האבר כזית בשר שלא במקום השבירה. ואף שאפשר להעמיד את הברייתא כחכמים שסוברים שיש איסור שבירת עצם גם אם יש כזית בשר שלא במקום שבירת העצם, הואיל ורבי יוחנן וריש לקיש נחלקו בדעת רבי, נוח להם להעמיד את הברייתא כרבי (תוס' ד"ה איתמר, ע"פ המהרש"א).

המשך מעמוד פו.

מַלְמַד שֶׁהָאוֹכֵל אוֹכֶל בִּשְׁתֵּי מְקוֹמוֹת וְכוּ' - שאם אחד מבני החבורה רצה לאכול במקום אחר לאחר שהתחיל לאכול עם בני חבורתו, רשאי (רש"י להלן ע"ב ד"ה יכול. וראה ביאורנו שם ד"ה יכול). ויש שפירש, שרק אם כל בני החבורה עוקרים יחד למקום אחר רשאים, אבל אם רק מקצתם עוקרים למקום אחר, אינם רשאים, שאין הפסח נאכל בשתי חבורות [כדלהלן] (רבינו דוד).

והאוכל את הפסח בשני מקומות אינו עובר על איסור הוצאת הפסח מחבורה לחבורה, משום שמדובר שבני החבורה השאירו מקצת מבשר הפסח במקום שצלו אותו, והלכו ואכלו את שאר הבשר במקום אחר [וכיון שעדיין לא אכלו ממנו, אין זה נחשב הוצאה מחבורה], ואחר כך חזרו למקום הצליה ואכלו את שאר הבשר שהשאירו שם מתחילה (מנחת חינוך מצוה טו אות יז. וראה חזו"א או"ח קכד לדף זה).

פירוש בהיר וצח
משולב על סדר הגמרא
מיוסד ע"פ רש"י והראשונים ז"ל
בשפה ברורה ונעימה

פסחים

ההפניות באותיות אלו: [א] הן למדור ה'עיונים'
המופיע במהדורה המלאה של 'שפה ברורה'

תלמוד בבלי עוז והדר המבואר
שפה ברורה
יוצא לאור על ידי
ממלכת התורה עוז והדר

©
כל הזכויות שמורות
ממלכת התורה "עוז והדר"
Rabbi Y. Leifer
8 Truman Ave.
New Square, N.Y. 10977

היות ומושקע במהדורה חדשה מפוארת זו הון רב ויגיעה רבה, לכן ע"פ דין תורה ולהבדיל עפ"י הזכויות בכל המדינות אנו אוסרים בכל תוקף כל הדפסה צילום והעתקה כולל העתקה חלקית מספר זה, וכן אין לתרגם או לאחסן במחשב או לקלוט בכל דרך שהיא כל חלק שהוא מהספר, וכן אין לעשות כל שימוש מסחרי בחומר הנדפס, בביאורים במקורות ובכל ההוספות. ואין הספר נמכר אלא על מנת שלא יעשה בו שימוש שלא כדין. ושארית ישראל לא יעשו עולה.

הפצה והזמנות:
'היכלי תורה'
בארץ ישראל: טלפון (02)9924603 פקס(03)5435884
בארה"ב: Fax.(718)437-3514 Tel.(718)437-0054
באירופה: Tel. 44-20-8806-0176

נדפס על נייר חו"ל שאין בו חשש חילול שבת

נדפס בארץ ישראל
Printed in E. ISRAEL

מהדורה שלישית – שנת תש"פ

הארות והערות יתקבלו בברכה
בת.ד. 9359 בית שמש פקס: 03-5423180
editor@oz-vehadar.com

לתרומות והנצחות: 845-406-9099
oiz@oizusa.com
PO Box 340 Monsey NY 10952

תלמוד בבלי "עוז והדר" המבואר
שפה ברורה

יוצא לאור על ידי
ממלכת התורה 'עוז והדר'

בנשיאות הגאון רבי **יהושע לייפער** שליט"א
אב"ד דק"ק 'באר משה' מאנסי
מייסד ונשיא ממלכת התורה "עוז והדר"

ראש בית המדרש ועורך ראשי
הרב מנחם מנדל פומרנץ

עורכי הביאורים במסכת פסחים

הרב שמואל חיים חדש
עורך אחראי וראש המערכת

הרב יהודה אבני	הרב מרדכי דוד גרוסגליק	הרב אפרים סגל
הרב אלעד אברמצ'יק	הרב נתנאל זילבר	הרב יואל סלומון
הרב יהודה לייב אגסי	הרב ישראל איסר זית	הרב מרדכי פופוביץ
הרב שמחה אולמן	הרב ישראל כהן	הרב שמואל פורטני
הרב בצלאל אוירבך	הרב אברהם יוסף כץ	הרב עקיבא פרוינדליך
הרב מאיר אסחייק	הרב רן יוסף לב	הרב נתנאל צלמון
הרב ישראל גד בוים	הרב אלעזר לוי	הרב נפתלי קראוס
הרב שמואל ניסן ברוורמן	הרב יוסף שלמה מאיר	הרב שרגא רוזנטל
הרב אברהם בריסק	הרב דוד מושקוביץ	הרב יעקב רוזנקרנץ
הרב מרדכי גורביץ	הרב אברהם מישקין	הרב רפאל שטלברג
הרב מאיר גריינר	הרב יצחק מרמרוש	הרב דוד שפריי

מבקרים:

הרב יאיר אנסבכר	הרב אברהם סלומון	הרב חיים רוזנטל
הרב מתתיהו הוכברגר	הרב מרדכי עמירם	הרב שמעון שוולב
הרב שמעון וויס	הרב משה פריד	הרב חסדיאל שופק
הרב ישראל יעקבי	הרב פנחס פרידמן	הרב מתתיהו שטיגל
הרב עדי כהן	הרב מיכאל קליין	הרב יהונתן שינדלר
הרב רן יוסף לב	הרב חזקיה צבי קנר	הרב יוסף שמעוני
הרב פנחס לייטנר	הרב אברהם קסטלניץ	הרב מנשה שניבוים
הרב לייביש לסקר	הרב שלמה רוזנבאום	הרב אליהו שנקר
הרב סער מיזל	הרב אברהם משה רוזנבוים	הרב דוד שפירא

שינון התלמוד:

הרב שמואל בלוי	הרב נתן צבי כהן	הרב מנדל פרנקל
הרב זאב בלעדי	הרב פנחס לובלינג	הרב דוד קוגל
הרב ישי דויטש	הרב ישראל זאב לוונטהל	הרב חיים קופילוביץ
הרב מנשה דייטש	הרב מרדכי אהרן ליברמן	הרב מנחם מנדל קרויזר
הרב אהרן דוד הוכברג	הרב פנחס לייטנר	הרב יוסף רדליך
הרב דוד הוכמן	הרב יהושע לינטופ	הרב שמואל רובינשטיין
הרב יוסף וולף	הרב יוסף שלמה מאיר	הרב זאב רוזובסקי
הרב יצחק זאב ויסבקר	הרב יהושע מלוביצקי	הרב משה צבי רוזנבך
הרב אלחנן וכסלר	הרב משה פלדמן	הרב אהרן שיף
הרב צבי טורק		הרב אליהו שנקר

חברי המערכת:

הרב ישראל זייברט	הרב משה פישביין	הרב יצחק קפלר
הרב לייביש לסקר	הרב משה פלדמן	הרב ישראל רכניצר
הרב יעקב מרדכי סופר	הרב יצחק אביגדור קלוגמן	הרב שמעון שפיצר

תמיד נשחט פרק חמישי פסחים

פרק חמישי - תמיד נשחט

מפרק זה ועד סוף פרק תשיעי עוסקת המסכת בכל ענייני קרבן הפסח שהיה קרב ביום ארבעה עשר בניסן[א]. בפרק זה יבוארו הלכות שחיטת הפסח, הכוללות את זמן שחיטתו, ואת דיני השחיטה עצמה שתהא לשם פסח ולשם הבעלים, ושלא ישחט בשעה שיש חמץ לאחד מהמנויים עליו, וכן סדר שחיטת הפסח, זריקת דמו, הפשטת עורו והקטרת אימוריו[ב].

משנה משנה זו עוסקת בביאור הזמן שנקבע לשחיטת הפסח, שבתורה נאמר (שמות יב ו) 'וְשָׁחֲטוּ אֹתוֹ כֹּל קְהַל עֲדַת יִשְׂרָאֵל בֵּין הָעַרְבָּיִם', ובמשנתנו יבואר מהי השעה שנקבעה לשחיטה, ושלא היה זמן זה שוה בכל ערב פסח. וכיון שבכל יום היו מקריבים בבין הערבים קרבן תמיד, כמו שנאמר בתורה (במדבר כח ג-ד) 'זֶה הָאִשֶּׁה אֲשֶׁר תַּקְרִיבוּ לַה' כְּבָשִׂים בְּנֵי שָׁנָה תְּמִימִם שְׁנַיִם לַיּוֹם עֹלָה תָּמִיד, אֶת הַכֶּבֶשׂ אֶחָד תַּעֲשֶׂה בַּבֹּקֶר וְאֶת הַכֶּבֶשׂ הַשֵּׁנִי תַּעֲשֶׂה בֵּין הָעַרְבָּיִם', ודרשו (לקמן נח.) מפסוקים שקרבן התמיד קודם לקרבן הפסח, לכך מבארת משנתנו מתי הוא זמן הקרבת תמיד של בין הערבים[ג], ומתי הוא זמן הקרבת הפסח.

קרבן **תָּמִיד** הקרב בכל יום בין הערבים, בכל ימות השנה **נִשְׁחָט בְּשְׁמוֹנֶה** שעות **וּמֻחֲצָה** - לאחר שעברו שמונה ומחצה שעות מהבוקר[ד], ומתעסקים בשחיטה, בהפשט ובניתוח ובהדחת הקרביים ובהולכת האברים לכבש ומהכבש למזבח במשך שעה אחת[ה], **וְקָרַב** - וגמר הקרבתו שהוא הקטרת האברים על גבי המזבח[ו] היה **בְּתִשְׁעָה** שעות **וּמֻחֲצָה**. **וּבֵימֵי עַרְבֵי פְּסָחִים**[ז], כיון שהיו צריכים לשחוט את הפסח לאחר הקרבת התמיד[ח], היו מקדימים להתעסק עם התמיד, והיה התמיד **נִשְׁחָט בְּשִׁבְעָה** שעות **וּמֻחֲצָה**, **וְקָרַב** - וגמר הקרבתו היה **בְּשְׁמוֹנָה וּמֻחֲצָה**. וזמן זה קבוע הוא **בֵּין** כשחל ערב פסח **בְּיוֹם הַחוֹל**, **וּבֵין** כשחל **בְּשַׁבָּת**. אבל כשחל **עֶרֶב פֶּסַח לִהְיוֹת בְּעֶרֶב שַׁבָּת**, מאחר שהיו צריכים להספיק לשחוט את הפסח לאחר התמיד ולצלותו מבעוד יום[ט], היו מקדימים יותר את הקרבת התמיד, והיה התמיד **נִשְׁחָט בְּשֵׁשׁ** שעות **וּמֻחֲצָה**, **וְקָרַב** - וגמר הקרבתו היה **בְּשִׁבְעָה וּמֻחֲצָה**. **וְשְׁחִיטַת הַפֶּסַח** היתה **לְאַחֲרָיו** - מיד לאחר גמר הקרבת התמיד.

★

גמרא הגמרא מבררת את הטעם לקביעת זמן שחיטת התמיד שבכל יום בשמונה **וחצי שעות. שואלת הגמרא: מִנָּא הָנֵי מִילֵּי** - מהיכן למדנו דברים אלו, שבכל יום תמיד של בין הערבים נשחט בשמונה שעות ומחצה וגמר הקרבתו בתשע שעות ומחצה.

משיבה הגמרא: אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי, יש ללמוד זאת, **מִדְּאָמַר קְרָא** - מכך שבפסוק המדבר במצות הקרבת התמיד נאמר (במדבר כח ד) **'אֶת הַכֶּבֶשׂ אֶחָד תַּעֲשֶׂה בַּבֹּקֶר וְאֶת הַכֶּבֶשׂ הַשֵּׁנִי תַּעֲשֶׂה בֵּין הָעַרְבָּיִם'**, ולכאורה התורה היתה צריכה לכתוב 'ואת הכבש השני תעשה בערב' דהיינו מחצות היום שהחמה מתחילה לנטות למערב ועד הלילה, והטעם ששינתה וכתבה 'בין הערבים', הוא כדי ללמדנו, **חַסָּקֵהוּ לָךְ בֵּין שְׁנֵי עַרְבַיִם** - יש לך לחלק את הערב שהוא שש שעות לשני חלקים, **שְׁתֵּי שָׁעוֹת וּמֶחֱצָה לָבָאן** - לפני הקרבת התמיד, **וּשְׁתֵּי שָׁעוֹת וּמֶחֱצָה לָבָאן** - לאחר הקרבת התמיד, **וְשָׁעָה אַחַת** ביניהן, **עֲשָׂיִיתוּ** של התמיד[י]. ומכאן שזמן הקרבת התמיד הוא משמונה שעות ומחצה ועד תשע שעות ומחצה.

הגמרא מקשה על דברי רבי יהושע בן לוי: מַתְנִיב רַבָּא, שנינו במשנתנו, **'בְּעַרְבֵי פְּסָחִים נִשְׁחָט בְּשֶׁבַע וּמֶחֱצָה וְקָרַב בִּשְׁמוֹנָה וּמֶחֱצָה בֵּין בְּחוֹל בֵּין בְּשַׁבָּת', וְאִי סָלְקָא דַּעְתָּךְ** שזמן הקרבת התמיד בכל ימות השנה **בִּשְׁמוֹנָה וּמֶחֱצָה** הוא **מַדְּאוֹרַיְיתָא**, יקשה, **הֵיכִי מַקְדְּמִינַן לֵיהּ** - איך מותר בערב פסח להקדימו לשבע ומחצה, והרי התורה לא חילקה בין הימים[יא].

הגמרא חוזרת ומפרשת טעם אחר לענין קביעת זמן שחיטת התמיד: אֶלָּא אָמַר רָבָא, לעולם מן התורה **מַצְוָתוֹ דְּתָמִיד** - זמן קיום מצות הקרבת התמיד הוא **מִשְׁיְנְמוּ צֵלֵּי עֶרֶב** - משעה שצל האדם העומד כנגד החמה נוטה למזרח, והוא מחצי שעה לאחר חצות היום[יב]. **מבו' רבא: מַאי טַעְמָא**, מפרש רבא, משום **דְּאָמַר קְרָא** (שם) **'בֵּין הָעַרְבָּיִם'**, וזמן זה הוא, **מֵעֵירְבָא דְּמִתְחִיל שְׁמָשָׁא לְמֶעֱרַב** - משעה שהחמה מתחילה לנטות לצד מערב[יג]. **ממשיך רבא לבאר את הטעם שקבעו זמנים חלוקים להקרבת התמיד: הָלְכָךְ, בְּשֶׁאָר יְמוֹת הַשָּׁנָה**, אף שלכאורה יש להקדים את שחיטת התמיד לשש שעות ומחצה משום שזריזים מקדימים למצוות[יד], מכל מקום, כיון **דְּאִיכָּא** קרבנות של **נְדָרִים וּנְדָבוֹת** שצריכים להקריבם קודם קרבן התמיד, משום **דְּרַחֲמָנָא אָמַר** (ויקרא א ג) לגבי קרבן תמיד של שחר 'וְעָבַד עֲלֶיהָ כֹּהֵן אֶת עֹלָתוֹ וְהִקְטִיר צַלְּיֵיהּ חֶלְבֵי הַשְּׁלָמִים', **וְאָמַר מָר** - ופירש רבא לקמן (ע"ב) שלמדים מדרשת הכתוב **'צַלְּיֵיהּ חֶלְבֵי הַשְּׁלָמִים'**, כדי **שִׁיצְלֶיהָ'** - לאחר קרבן התמיד הקרב בכל בוקר, **הַשְּׁתָּא** - יש להשלים ולגמור להקריב את **כָּל הַקָּרְבָּנוֹת בּוּלָּם** שבאותו היום[טו], ואין להקריב לאחר תמיד של בין הערבים, ולפיכך **מְאַחֲרִינַן לֵיהּ** - קבעו חכמים לאחר את שחיטת התמיד של בין הערבים שמתחיל בשש ומחצה, **בְּתַרְתֵּי שְׁעֵי** - בשתי שעות, **וְעָבְדִינַן לֵיהּ** - ומתחילים את עשיית התמיד **בְּשִׁמּוֹנָה** שעות **וּמֶחֱצָה**[טז], כדי שיספיקו להקריב את כל הקרבנות הצריכים להקריב באותו היום[יז]. **וּבְעַרְבֵי פְּסָחִים**, מאחר **דְּאִיכָּא** קרבן **פֶּסַח** שצריכים כל ישראל להקריב **אֲחֵרֵי** - לאחר קרבן התמיד של בין הערבים[יח], **קַדְּמִינַן לֵיהּ** - מקדימים את שחיטת התמיד משאר כל ימות השנה **לְשָׁעָה אַחַת, וְעָבְדִינַן לֵיהּ בְּשֵׁבַע וּמֶחֱצָה**, כדי שיספיקו כל ישראל להקריב את פסחיהם עד הלילה[יט]. **וכשחָל עֶרֶב פֶּסַח לִהְיוֹת בְּעֶרֶב שַׁבָּת, דְּאִיכָּא נָמֵי** - שיש גם את **צְלִיתוּ'** של הפסח **דְּלָא דָּחֵי שַׁבָּת**[כ], וצריך לעשותה מבעוד יום, מקדימים יותר את שחיטת התמיד, **וּמַקְדְּמִינַן לֵיהּ אַדִּינֵיהּ** - ומעמידים את זמן שחיטתו על עיקר דינו, שהוא **בְּשֵׁשׁ וּמֶחֱצָה**[כא].

★

הגמרא מביאה ברייתא שנחלקו בה רבי שמעאל ורבי עקיבא לענין זמן שחיטת התמיד, והגמרא מבארת שנחלקו אמוראים בפירוש דבריהם: תָּנֵי רַבְנַן בברייתא, **בְּמֶה דְּבָרִים אֲמוּרִים** בזמן שחיטת התמיד של בין הערבים **בֵּימוֹת הַחוֹל, בְּזֶה הוּא גּוֹם כִּידּוּרוֹ** - סדר זמן שחיטת התמיד **בַּשַּׁבָּת, דִּבְרֵי רַבִּי**

א. **ארבעת** הפרקים הראשונים של המסכת עוסקים בענייני חמץ ומצה והפרק העשירי עוסק בענייני ליל הסדר. בזמן הגאונים חילקו את המסכת לשני חלקים, החלק הראשון כלל את ארבעת הפרקים הראשונים ואת פרק עשירי ונקרא 'מסכת פסח ראשון', ואילו חמשת הפרקים הללו, מפרק חמישי עד פרק תשיעי, נקראו 'מסכת פסח שני', אבל רבי שסידר את המשניות סידר את הפרקים כפי שהיה לפנינו, וקרא לכולם בשם אחד 'מסכת פסחים'. מאירי (ד"ה פרק).

ב. **בפרקים** הבאים יובאו חמשה עניינים נוספים, והם: צליית הפסח ואכילתו, טומאה שאירעה בקרבן, המינוי על הקרבן ומי רשאי להתמנות עליו, מי הם הנדחים להקריב פסח שני באחרונה עשר באייר, נאבד הקרבן או נתערב עם קרבנות אחרים. מאירי (שם).

ג. **הקרבת** תמיד של שחר היתה אחר עלות השחר, כמבואר במסכת יומא (כח.), ומזמן עד ארבע שעות כמבואר במסכת ברכות (ט.).

ד. **בגמרא** יבואר טעם הדבר. שעות אלו, שעות זמניות הן, כלומר, שמחלקים את הזמן שיש מהבוקר עד הלילה לשנים עשר חלקים שווים, וכל חלק נקרא 'שעה', והן השעות המחכרות במשנה. רמב"ם (פירוש המשניות ברכות פ"א מ"ב). ונחלקו האחרונים האם מונים את השעות מהנץ החמה ועד שקיעת החמה, או מעלות השחר עד צאת הכוכבים, ובדבריהם הובאו במגן אברהם (סי"ח סי' קלג סק"ג), ובביאור הגר"א (שם סי' תנט ס"ק).

ה. **פני** יהושע (ד"ה ומשחט). ו. **פני** יהושע (שם). ז. **השענה** נקטה 'ערבי פסחים' בלשון רבים, ולא 'ערב פסח' בלשון יחיד, כדי להשמיענו שאף בפסח שני הנעשה בארבעה עשר באייר על ידי מי שבערב הפסח [בארבעה עשר בניסן] היה טמא או בדרך רחוקה ולא יכל להקריב את הפסח, מקדימים את זמן שחיטת התמיד והפסח קרב אחריו. ולא נאמר שרק בפסח ראשון מקדימים את זמן שחיטתו משום שצריך להקטיר את אימורי הפסח בעבור יום או משום שהפסחים מרובים, אבל בפסח שני שאפשר לצלותו בלילה, שהרי אינו יום טוב, וכן אין פסחים מרובים, אין צורך להקדים את זמן שחיטת התמיד והפסח. צל"ח (ד"ה פעמים). וכן כתבו התוספות במנחות (מט. ד"ה ומקריב), שאף פסח שני דינו להקרב לאחר התמיד של בין הערבים.

ח. **כמבואר** בברייתא המובאת לקמן (נח.), שיש לאחר את הפסח שנאמר בו גם 'בערב' וגם 'בין הערבים' לתמיד שלא נאמר בו אלא 'בין הערבים' בלבד. ט. **לפי** שאין צלייתו של הפסח דוחה שבת, כמובא בגמרא להלן. י. **כתב** הצל"ח (ד"ה ומשחט), שחיבות אלו 'להפסח אחריו' מוסבות על כל ערב פסח, ולא רק על ערב פסח שחל בערב שבת. וכן הוא במדרש (פסחי ומצות פ"ו ג, ילקוט שמעוני כאן) שמאמרו 'להפסח אחריו' לגבי כל ערב פסח. דין זה שהקרבת הפסח היא לאחר התמיד, אינו אלא לכתחילה, אבל בדיעבד אם הקדימו והקריבו את הפסח קודם תמיד של בין הערבים, הפסח כשר, כמבואר במשנה לקמן (פט.). יא. **רש"י** (ד"ה מיד) הקשה, מהרש"ש (ד"ה מלקמן) העיר, שפירוש זה אינו עולה יפה בלשון הגמרא שאמרו 'חלקהו לבין שני ערבים' ולפירוש רש"י 'חלקהו' הכוונה לחלק את הערב, היה לגמרא לומר 'חלקהו לשני ערבים ועשה התמיד בניהם', ולכך פירש, ש'חלקהו' אינו עולה על ה'ערב' אלא על 'קרבן התמיד', שיש לחלק את זמן הקרבת התמיד לבין שני הערבים. יב. **ביישוב** קושיית רבא על דברי רבי יהושע בן לוי, ראה בעיוני הפשט.

יג. **שבחצי** שעה האחרונה של השעה השישית ובחצי שעה הראשונה של השעה השביעית, החמה עומדת באמצע הרקיע וצל כל אדם תחתיו, ואינו נוטה לא למזרח ולא למערב [אבל לצפון או לדרום ודאי נוטה הוא, שהרי רואים זאת בחורש שאין הצל עומד תחתיו ממש אף באמצע היום. תוספות יום טוב (פ"ב מ"ו)], ומחצי שעה לאחר חצות היום, החמה נוטה לצד מערב וצל האדם העומד תחתיה נוטה למזרח. רש"י (ד"ה משמנו). ובענין אם הזמן הוא משש שעות או משש ומחצה ראה בעיוני הפשט.

יד. **בשירוש** ענין 'בין הערבים' [ולדעת רבא שכך היא משקנת הגמרא], מצינו כמה פירושים בדברי הראשונים, רש"י (שמות יב ו) פירש, ש'ערב' לשון חושך הוא, כמו שנאמר (ישעיה נט י) 'ונערבה כל שמחה' ופירושו, החשיכה כל שמחה, ושעה שביעית שבה היום מתחיל להחשיך, ונקראת 'ערבית היום', ותחילת הלילה שאז הוא חושך גמור נקראת 'ערבית הלילה', ו'בין הערבים' הן השעות שבין ערבית היום לערבית הלילה. ורבינו חננאל (ד"ה ומשחט) פירש, שהלילה קרוי 'ערב', ו'בין הערבים' פירושו בין שני לילות, ולכן חצות היום נקרא 'בין הערבים' לפי שהוא בין סוף הלילה הקודם לתחילת הלילה הבא. וראה עוד ברמב"ן (שמות שם) ורבינו דוד (ד"ה ומשחט). טו. **כמבואר** לעיל (ע.). טז. **ודרשו** 'השלמים' אין הכוונה לקרבן שלמים, אלא מלשון 'השלמה' הוא, וביאור הדרשה והטעם שדרשו כן, ראה בסוגיא לקמן (ע"ב) ובהערות שם. יז. **ולא** רצו לאחר את שחיטת התמיד ביותר מכך, כדי שלא לעשותו בצמצום סמוך לחשיכה. תוספות (ד"ה מאחרינן), וראה בתוספות הרא"ש (ע"א מלמעלן) שמאמץ (ד"ה מאחרינן) טעם נוסף. יח. **ואף** בשבת שאין מקריבים קרבנות נדרים ונדבות, קבעו את זמן השחיטה בשמונה ומחצה, כדי שלא יבואו לנהוג כן להקדים גם בחול, ושוב לא יוכלו להקריב נדרים ונדבות, כמבואר בגמרא לקמן (ע"ב). יט. **וחטעם** שקרבן פסח קרב אחר התמיד, מבואר בסוגיא לקמן (נח.) והובא בהערה לעיל במשנה. כ. **אבל** אין מקדימים בשתי שעות, מפני הנדרים והנדבות שצריכים להקריב קודם לתמיד. רש"י (ד"ה ומשחט). כא. **לפי** שצורך הדיוט היא ואפשר לעשותה מבעוד יום. רש"י (ד"ה אדיניה) וכתבו בשיח השדה (שפר כתיקת פ' פר' ט ד"ה ופר' כשב"ש) שבזה"ל רבי שמואל (שם קמב) שעיקר הטעם הוא משום שאפשר לצלות מבעוד יום, ורש"י הוסיף שצורך הדיוט היא כדי לפרש מדוע אין אומרים בזה חביבה מצוה בשעתה, ועל זה פירש שצורך הדיוט היא ואינה מצוה גמורה. כב. **מה** שאין כן בערב פסח החל בשאר ימות השבוע, היו צולים את הפסח בליל חמשה עשר, ולכך רצו להם בהקדמת שעה אחת.

יִשְׁמָעֵאל. **וְרַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר**, שסדר זמן שחיטת התמיד בשבת הוא **בְּכִידּוּרוֹ בְּעֶרֶב פֶּסַח**.

מבררת הגמרא: מַאי קָאָמַר - מהו פירוש דברי הברייתא בהבאת מחלוקתם, לפי שלא התבאר בברייתא האם נחלקו לענין ערב פסח או לענין שאר ימות השנה. **מבארת הגמרא: אֲמַר אַבָּיֵי, הָכִי קָאָמַר, בְּכִידּוּרוֹ בְּחוֹל בְּעֶרֶב הֶפְסַח** - כשם שכשחל ערב פסח בימות החול, סדר זמן שחיטת התמיד של בין הערבים הוא בשבע שעות ומחצה, **כָּךְ** הוא **בִּידּוּרוֹ בְּשַׁבָּת בְּעֶרֶב הֶפְסַח** - כשחל ערב פסח בשבת, שזמן שחיטת התמיד בשבע שעות ומחצה, **דִּבְרֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל. וְרַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר, בְּכִידּוּרוֹ בְּעֶרֶב הֶפְסַח שֶׁחָל לִהְיוֹת בְּעֶרֶב שַׁבָּת**, שזמן השחיטה הוא בשש שעות ומחצה, **כָּךְ** הוא **בִּידּוּרוֹ** בערב פסח שחל **בְּשַׁבָּת**, שמקדימים את שחיטתו לשש שעות ומחצה, והטעם, מפני שבשבת אין צריך לאחר את התמיד מחמת הנדרים והנדבות שצריכים להקריב לפניו, משום שנדרים ונדבות אינם קרבים בשבת[כג], ולפיכך יש להקדים את זמן שחיטת התמיד ככל היותר, כדי שישאר זמן רב להקרבת כל הפסחים[כד]. **וּמַתְנִיתִין דְּקָתָנֵי** - ולפי זה משנתנו שכתוב בה, שבערב פסח, התמיד נשחט בשבע ומחצה **בֵּין בְּחוֹל בֵּין בְּשַׁבָּת**, כדעת **רַבִּי יִשְׁמָעֵאל הִיא**, שאילו לדעת רבי עקיבא, בערב פסח שחל בשבת שחיטת התמיד היא בשש ומחצה.

מבררת הגמרא: בְּמַאי קָא מִיפַּלְגִי - מהו טעם מחלוקתם, והרי לכאורה טעמו של רבי עקיבא מסתבר הוא, שבשבת שאין מקריבים נדרים ונדבות, יש להקדים את התמיד לשש ומחצה. **מבארת הגמרא: בְּמוֹסָפִין קוֹדְמִין לְבָזִיכִין קָמִיפַּלְגִי** - עיקר מחלוקתם היא לגבי הקטרת שני בזיכי הלבונה שעל גבי השלחן של לחם הפנים[כה], שנחלקו האם היה זה קודם הקרבת שני הכבשים שמקריבים למוסף בכל שבת, או לאחריהם, **שרבי יִשְׁמָעֵאל סָבַר** שהמוֹסָפִין קוֹדְמִין **לְהַקְטָרַת הַבָּזִיכִין**, לפי שבמוספין נאמר פעם אחת 'יום', 'דְּבַר יוֹם בְּיוֹמוֹ' (ויקרא כג ל)[כו], ובבזיכין נאמר שני פעמים 'יום', 'בְּיוֹם הַשַּׁבָּת בְּיוֹם הַשַּׁבָּת יַעַרְכֶנּוּ לְפָנַי ה' תָּמִיד' (שם כד ח), וכיון ש'יום' משמעותו איחור, כשנאמר שני פעמים 'יום' יש לאחרו יותר[כז], ולכך **עָבַד לְהוּ לְמוֹסָפִין** - הקרבת המוספין נעשית **בְּשֵׁשׁ** - בשעה השישית[כח], ולאחר מכן הקטרת **הַבָּזִיכִין** נעשית **בְּשֵׁבַע** - בשעה השביעית, **וְלֹא עָבִיד לְהוּ לְתָמִיד** - שחיטת התמיד נעשית **בְּשֵׁבַע וּמֶחֱצָה**, ואי אפשר להקדימה לשש ומחצה, מפני עבודת הבזיכים שנעשית באותה שעה[כט]. **וְרַבִּי עֲקִיבָא סָבַר, בָּזִין קוֹדְמִין לְמוֹסָפִין**, ונמצא שהקטרת **הַבָּזִיכִין** נעשית **בְּחָמֵשׁ** - בשעה החמישית, **וּלְאַחַר** מכן עבודת **הַמּוֹסָפִין** נעשית **בְּשֵׁשׁ**, וכיון שכן, **עֲבִיד לְהוּ לְתָמִיד** - שחיטת התמיד נעשית **בְּשֵׁשׁ וּמֶחֱצָה**.

רבא מקשה על פירושו של אביי בדברי רבי עקיבא: מַתְקִיף לַהּ רָבָא, מִידֵּי - וכי בדברי **רַבִּי עֲקִיבָא, 'בְּכִידּוּרוֹ בְּעֶרֶב הֶפְסַח שֶׁחָל לִהְיוֹת בְּעֶרֶב שַׁבָּת' קָתָנֵי**, הלא **'בְּכִידּוּרוֹ בְּעֶרֶב הֶפְסַח' קָתָנֵי** - כתוב 'בערב פסח' בסתם, ומשמע שכוונתו לזמן ההקרבה בערב פסח שחל בימות החול שהוא בשבע ומחצה[לא].

הגמרא מביאה פירוש שני בביאור מחלוקת רבי ישמעאל ורבי עקיבא. מפרש רבא את דברי הברייתא: אֶלָּא אָמַר רָבָא, הָכִי קָאָמַר - כך היא כוונת הברייתא, **בְּכִידּוּרוֹ** של התמיד **בְּחוֹל הָעֶלְמָא** - בכל ימות השנה שהוא בשמונה ומחצה, **כָּךְ** הוא **סִידּוּרוֹ בְּשַׁבָּת שֶׁבָּעֶרֶב הֶפְסַח, דִּבְרֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל**, ואין מקדימים אותו לשבע ומחצה כשאר ערב פסח, והטעם מבואר בגמרא להלן. **וְרַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר**, שזמן שחיטת התמיד בערב פסח שחל בשבת הוא **בְּכִידּוּרוֹ בְּכָל עֶרֶב הֶפְסַח** החל בימות החול שהוא בשבע ומחצה. **וּמַתְנִיתִין דְּקָתָנֵי** - ולפי זה משנתנו שכתוב בה, שבערב פסח, התמיד נשחט בשבע ומחצה **בֵּין בְּחוֹל בֵּין בְּשַׁבָּת**, כדעת **רַבִּי עֲקִיבָא הִיא**, שאילו לרבי ישמעאל כשחל בשבת, זמנו בשמונה ומחצה[לב].

מבררת הגמרא: בְּמַאי קָא מִיפַּלְגִי - במה תלויה מחלוקתם, שלדעת רבי ישמעאל כשחל ערב פסח בשבת אין מקדימים אותו אלא מחמת שחיטת התמיד בשבע ומחצה, ולדעת רבי עקיבא מקדימים. **מבארת הגמרא: בְּמִכְמָר בְּשָׁרָא קָמִיפַּלְגִי** - מחלוקתם תלויה בנידון האם חוששים שיתחמם הבשר ויסריח[לג], או לא. **רַבִּי יִשְׁמָעֵאל סָבַר, חָיְישִׁינַן לְמִכְמָר בְּשָׁרָא** - חוששים שאם יקדימו להקריב את הפסח, יתחמם הבשר ויסריח עד שיבואו לצלותו במוצאי שבת, שכן אין צלייתו דוחה את השבת[לד], ועל כן מאחרים את הקרבתו, ולפיכך אין מקדימים לשחוט את התמיד בשבע ומחצה כבשאר ערבי פסחים, אלא הוא רבע בשמונה ומחצה[לה]. **וְרַבִּי עֲקִיבָא סָבַר, לָא חָיְישִׁינַן לְמִכְמָר בְּשָׁרָא** - אין לחוש שמא יתחמם הבשר ויסריח עד הערב[לו], ולכך יש להקדים את שחיטת התמיד לשבע ומחצה כדי שיספיקו כל ישראל לשחוט את פסחיהם.

כג. **שרק** קרבנות שזמנם קבוע לבו ביום דוחים את השבת, כמו שנאמר בתמיד (במדבר כח ג) 'במועדו', וכן בפסח (שם ט ג), וכן שאר כל הקרבנות הקבוע להם זמן שנאמר בהם (שם כט לט) 'אלה תעשו לה' במועדיכם', כמו שדרשו לקמן (קט:). כד. **אמנם** בשאר שבתות מודה רבי עקיבא שזמן השחיטה הוא בשמונה ומחצה כשאר ימות החול, שלא רצו להקדימו כדי שלא יבואו להקדים גם בחול, אלא שבערב פסח שחל בשבת סובר רבי עקיבא שמאחר שיש טעם להקדים מחמת קרבן הפסח, אין לאחרו מחמת הגזירה. רש"י (ד"ה בפסח) וכעין זה כתבו התוספות (ד"ה רבי). ולכך לא פירש אביי את מחלוקתם לגבי כל שבת וכמו שביאר רבה בר עולא לקמן (ע"ב), משום שסבר שכולם מודים שגזרו על שבת כמו בחול. מהרש"א (פנים' שם). כה. **הבזיכים** הם כפות הזהב המוזכרות בפסוק 'ועשית קערותיו וכפותיו' וגו' (שמות כה כט) כמבואר ברש"י שם. וכל אחד מהבזיכים היה מלא בקומץ של לבונה, והיו מונחים על גבי השלחן בצידי שתי המערכות של לחם הפנים, ובשבת היו מסלקים את המערכות הישנות ומסדרים את המערכות החדשות, והיו מקטירים את הלבונה, והקטרה זו היתה מתירה את הלחם לאכילת הכהנים, כמו שנאמר (ויקרא כד ז) 'ונתת על המערכת לבונה זכה והיתה ללחם לאזכרה אשה לה'', ולאחר מכן היו מחלקים את הלחם לכהנים, וצריך שעה אחת להתעסק בכך. כו. **פסוק** זה נאמר בפרשת המועדות, ותחילת הפסוק הוא 'אלה מועדי ה' אשר תקראו אתם מקראי קדש להקריב אשה לה' עולה ומנחה זבח ונסכים דבר יום ביומו', ואיזה 'אשה' מקריבים במועד יותר משאר ימים, הוי אומר אלו המוספין. רש"י (פנים' יח. ד"ה ובמנחת). כז. **רש"י** (ד"ה כי ימעט ושם ד"ה ומיהו) על פי הגמרא במסכת יומא (לב:). כח. **ופי'** שנאמר בהם 'יום', ומשמעותו הוא באור עצם היום ולא בבוקר, כמבואר במסכת יומא (שם). ש'בוקר' משמעותו הקדמה, ואילו 'יום' משמעותו איחור. רש"י (ד"ה כי ימעט ושם ד"ה ומיהו). והמאירי (ד"ה ובמנחת) כתב, שמן הסתם היו מקריבים המוספין בשש. כט. **ואף** שעבודת הבזיכים מסתיימת בסוף שעה שביעית, ואם כן אפשר להתחיל בשחיטת התמיד בתחילת שמונה, מכל מקום לא רצו לשנות ולקבוע זמן חדש, ואין משנים אותו אלא לשש ומחצה שהוא זמנו מעיקר הדין, ומאחר שאי אפשר להקריבו בשש ומחצה מחמת הבזיכין, מקריבים אותו בשבע ומחצה כבשאר ערבי פסחים. רש"י (ד"ה ומיהו). עוד פירש רש"י (שם), שיתכן שהיו משתהים בחלוקת הלחם עד שבע ומחצה, ולכך לא שחטו התמיד אלא בשעה זו. אך התוספות (ד"ה ומיהו) בשם ר"י הקשו על פירוש זה, שהלא מבואר להלן לשיטת רבי עקיבא שהיו מקטירים את הבזיכין בחמש ואת המוספין היו מקריבים בשש, הרי שלא היו משתהים בהקטרת הבזיכין יותר משעה. והסכימו התוספות בשם ר"י עם הפירוש הראשון. ל. **ושמעו** מבואר במסכת יומא (לג:), שלומדים את לחם הפנים ממנחת חביתין שכתוב גדול מביא בכל יום בבוקר ובערב, בגזירה שוה 'תוקה' 'תוקה', שבלחם הפנים נאמר (ויקרא כד ט) 'כי קדש קדשים הוא לו מאשי ה' חק עולם', ובמנחת חביתין נאמר (שם ו טו) 'חק עולם לה' כליל תקטר', וכשם שמנחת חביתין קודמת למוספין, לפי שהיא קריבה תכף לאחר תמיד של שחר, כפי שדרשו (שם) ממה שנאמר (שם כח ג) 'להקריב אשה לה' עולה ומנחה', כך גם בזיכי לחם הפנים קודמים למוספין. לא. **אבל** מדברי רבי ישמעאל שאמר 'כסידורו בחול כך סידורו בשבת' ולא הזכיר ערב פסח לא הקשה רבא, משום שגם לפי רבא רבי ישמעאל מדבר על שבת בערב פסח, ואכן רבה בר עולא הקשה כן לקמן (ע"ב) על דברי רבא מדוע לא הזכיר רבי ישמעאל שמדובר בערב פסח, רש"י (ד"ה מי"מ). ובתוספות (ד"ה מי"מ) ביארו, שרבא לא סבר שיש בכך פירכא על דבריו, משום שרבי ישמעאל אמר את דבריו על מעשנתו שכתוב בה שערב פסח שוה בין בחול בין בשבת, ועל זה אמר שבשבת הדין שונה, ולכך לא הוצרך להזכיר שמדבר על ערב פסח. לב. **נמצא** שבין לאביי ובין לרבא מחלוקתם של רבי ישמעאל ורבי עקיבא היא לענין זמן שחיטת התמיד בערב פסח שחל בשבת, אלא שלדעת אביי, רבי ישמעאל סובר שהוא בשבע ומחצה ורבי עקיבא סובר שהוא בשש ומחצה, ולרבא, רבי ישמעאל סובר שהוא בשמונה ומחצה ורבי עקיבא סובר שהוא בשבע ומחצה. לג. **'מכמר'** הוא לשון 'חימום', וכמו שאמרו (ביצה טז:) 'על הכומר של זיתים' ופירושו שמניחים הרבה זיתים ביחד בכלי כדי שיתחממו. רש"י (ד"ה חייש) ורבינו חננאל (ד"ה אי) פירש שהוא לשון כימוש והתכרוצות, וכן פירש את 'כומר של זתים' הנזכר. לד. **רש"י** (ד"ה מחוסר) והתוספות (ד"ה מיחייש) פירשו, שהחשש בשבת שמא יתחמם ויסריח הוא מפני שהדחת הקרביים אינה דוחה שבת. והדין שהביא רש"י שצלייית הפסח אינה דוחה שבת וכן הדין שהביאו התוספות שהדחת הקרביים אינה דוחה שבת, שניהם מבוארים במשנה לקמן (סה:). וראה בצל"ח (פסחים שם) במה שביאר בטעם שהתוספות מיאנו בפירוש רש"י.

מוֹסְפִין נעשים **בְּשֵׁשׁ**, ולאחר מכן עבודת **הַבְּזִיכִין בְּשֵׁבַע**, **וְעָבִיר לֵיהּ לְתָמִיד לְאַחַר** מכן **בְּשֵׁבַע וְאֶחָדָה**.

הגמרא מקשה על רבא שפירש בדעת רבי ישמעאל, שזמן שחיטת התמיד בערב פסח החל בשבת הוא בשמונה ומחצה: מֵיתִיבִי, שנינו בברייתא, **תָּמִיד** של בין הערבים, **בְּכָל** ימות **הַשָּׁנָה פּוֹתֵחַ קֹרֶב הֶהָלְכָתוֹ** - כעיקר הזמן שקבעו לו חכמים, שהוא, **נִשְׁחַט בְּשִׁמּוֹנָה וּמֶחֱצָה, וְקָרַב** - וגמר הקרבתו **בְּתִשַּׁע וּמֶחֱצָה, וּבְעֶרֶב הַפֶּסַח**, התמיד **נִשְׁחַט בְּשֶׁבַע וּמֶחֱצָה, וְקָרַב** - וגמר הקרבתו **בְּשִׁמּוֹנָה וּמֶחֱצָה**, ואם **חָל** ערב פסח **לִהְיוֹת בְּשַׁבָּת**, הרי הוא **בְּאִילּוּ חָל** ערב פסח **לִהְיוֹת** ביום **שְׁנֵי בְּשַׁבָּת**, ונשחט בשבע ומחצה, אלו הם **דִּבְרֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל**. **רַבִּי עֲקִיבָא** חולק **ואוֹמֵר, בְּסִידְרוֹ בְּעֶרֶב הַפֶּסַח**. **הגמרא מפרשת שלדברי אבי הברייתא מובנת ולדברי רבא קשה: שֶׁלְּמָא אֲבָּיֵי נָיְחָא** - לדעת אביי שפירש בדעת רבי ישמעאל שזמן שחיטת התמיד בערב פסח שחל בשבת הוא בשבע ומחצה, דברי רבי ישמעאל מובנים, **אֶלָּא לְרַבָּא** שאמר שלדבי ישמעאל זמן שחיטת התמיד בערב פסח שחל בשבת הוא בשמונה ומחצה ואין מקדימים אותו משום שחוששים לחימום הבשר, **קַשְׁיָא**, שבברייתא כאן מבואר, שלדעת רבי ישמעאל זמן השחיטה הוא כמו ערב פסח שחל בחול שהוא בשבע ומחצה.

מתרצת הגמרא: אָמַר לָךְ רַבָּא, לֹא תֵּימָא - אל תאמר בדברי רבי ישמעאל שחל ערב פסח בשבת דינו **בְּחָל** ערב פסח **בְּשַׁבָּת, אֶלָּא אֵימָא** בדבריו, שדינו **בְּשַׁבָּת דְּלַעֲלָמָא** - כשני בשבת של שאר ימות השנה, שהתמיד נשחט בשמונה ומחצה.

★

הגמרא מביאה בריייתא נוספת שנחלקו רבי ישמעאל ורבי עקיבא בענין זה, ויש להקשות ממנה על פירוש אביי שלדעת רבי ישמעאל זמן השחיטה בערב פסח שחל בשבת הוא בשבע ומחצה ולדעת רבי עקיבא בשש ומחצה: מֵיתִיבִי - הקשו בני הישיבה על אביי, שנינו בברייתא, **חָל** ערב פסח **לִהְיוֹת בְּשַׁבָּת**, זמן שחיטת התמיד הוא **בְּסִידְרוֹ בְּכָל** ימות **הַשָּׁנָה פּוֹתֵחַ**, שהוא בשמונה ומחצה, **דִּבְרֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל**, **רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר**, זמן שחיטת התמיד הוא **בְּסִידְרוֹ בְּעֶרֶב הַפֶּסַח** שחל בימות החול, שהוא בשבע ומחצה.

הגמרא מפרשת שלדברי רבא מובנת הברייתא ולאבי קשה: בְּשֶׁלְּמָא לְרַבָּא נָיְחָא - לדברי רבא מובנים דברי שניהם, שכך פירש את דבריהם בברייתא הראשונה, שלדעת רבי ישמעאל זמן שחיטת התמיד הוא בשמונה ומחצה, ולדעת רבי עקיבא זמן שחיטת התמיד הוא בשש ומחצה, **קַשְׁיָא**, שבברייתא זו מפורש שלדעת רבי ישמעאל זמן שחיטת התמיד הוא בשמונה ומחצה ולדעת רבי עקיבא זמן שחיטת התמיד הוא בשבע ומחצה.

א. **ואין** לומר שגזרו על ערב פסח שחל בשבת משום ערב פסח שחל בחול, כמו שגזרו בכל שבתות השנה משום ימות החול, לפי שערב פסח אינו יכול לחול אלא בימים שני רביעי שישי רשב"ם, ובחל בשישי זמן הקרבתו בשש ומחצה, ואין לגזור על חל בשבת משום ערב פסח החל בשני ורביעי, מאחר ואין זה רוב השנים. על פי חמרת צבי (ד"ש ומ"ש), ובצל"ח (ד"ש ומ"ש פיסחא). העיר ערד, מדע פשוט לגמרא שאם אין חרששים לחימום הכשר בהקרמת שעה אחת ניתן להקריש אף בשתי שעות, והלא יתכן שבהקרמת שתי שעות מודה רבי עקיבא שחרוששים לחימום הכשר. וראה בדברינו מה שכתב. ויש שפירשו, שהטעם שאין חרוששים לחימום הכשר הוא מפני שסומכים על הנס שלא הסריח בשר הקרוש (פסוס ש"ש פ"ש), וכמובא לעיל (ע"ש) בהערה על דברי רבי עקיבא שאינו חרושש לחימום הכשר. וכיון שכן אין חילוק בין שעה אחת לשתי שעות. ב. **וכפי** שביאר אביי לעיל (ע"ש) בדעת רבי ישמעאל. ג. **ורבא** סבר, שדברי הברייתא נאמרו על משנתנו, ששנינו במשנתנו שזמן שחיטת התמיד בערבי פסחים בשבע ומחצה בין בחול בין בשבת, ועל זה נאמרו דברי רבי ישמעאל בברייתא שבשבת זו האמורה במשנתנו מקריבים בשמונה ומחצה. תוספות (לעיל ע"ש ד"ה מיתיבי). ובתוספות הרשב"א (פס ד"ש מ"ש) ביאר עוד בדעת רבא, שאכן כוונת רבי ישמעאל במה שאמר 'כך סידורו בשבת' אינה רק לגבי ערב פסח שחל בשבת, אלא כוונתו על כל שבתות השנה, וגם ערב פסח שחל בשבת בכלל. ובביאור קושייתו רבה בר עולא כתב הריב"ן (ד"ש מי קמנ), שכוונתו להקשות מנין לנו שאכן רבי ישמעאל דיבר על ערב פסח שחל בשבת, שמא לא דיבר אלא על כל שבתות השנה [אבל מקדקוק לשון רבי ישמעאל לא קשה על פירושו של רבא]. ה. **'דברי** הכל' האמור כאן אין הכוונה שרבי ישמעאל ורבי עקיבא לא נחלקו בערב פסח שחל בשבת, שהרי בדברי שתי הברייתות המובאות בסמוך מבואר שנחלקו בפירוש לעניין זמן שחיטת התמיד בערב פסח שחל בשבת, אלא הכוונה שלדברי רבי ישמעאל ורבי עקיבא כפי שהם מובאים בברייתא זו יש לומר שמשנתנו דברי הכל היא. תוספות (ד"ש ד"ה רבי). והוסיפו התוספות, שמדברי הגמרא כאן מבואר ש'בין בחול בין בשבת' שנאמר במשנתנו אין הכוונה לגבי זמן שחיטת התמיד בשאר ימות השנה שנזכר בתחילת המשנה אלא רק על זמן שחיטת התמיד בערב פסח, שהרי לגבי שאר ימות השנה יש חילוק לדעת רבי עקיבא בין חול לשבת, שבחול שחיטת התמיד היא בשמונה ומחצה ובשבת היא בשבע ומחצה. והוסיף התוספות רי"ד (לעיל ע"ש ד"ה ומתני' - פרישקאן ומכאן), שלביאור אביי ורבא שדברי המשנה אינם אלא כדעה אחת, לאביי כדעת רבי ישמעאל, ולרבא כדעת רבי עקיבא, יש לפרש ש'בין בחול בין בשבת' נאמר גם לגבי זמן שחיטת התמיד בכל ימות השנה. ה. **בבבואר** לעיל (ב.). ו. **והוא** הדין לשאר ימות השבוע, אלא שנקט אחד מימות השבוע. רש"י (ד"ש במתני'). עוד הביא רש"י שיש שפירשו שנקטו יום שני, מפני שהוא היום הראשון בימות השבוע שערב פסח יכול לחול בו, לפי שביום ראשון בשבוע אין יכול לחול, שהרי הכלל הוא ש'לא בד"ו פסח' (ספרקאפ ושומפוסק פרקפ לאמור סכ: ד"ש פ"ש), כלומר, שיום ראשון של פסח לעולם אינו חל בימים שני, רביעי ושישי, וכיון שיום ראשון של פסח אינו חל ביום שני, נמצא שערב פסח אינו חל ביום ראשון. ודחה רש"י, שכזמן המקדש לא היה כלל זה נוהג, שהרי לא היה להם קביעות בסדר החדשים שאחד מלא ואחד חסר, אלא היו מקדשים את החודש על פי ראיית מולד הלבנה, וכל חודש היה מלא או חסר לפי ראיית הלבנה [ונטעם הדבר יבואר להלן]. ובתוספות (ד"ש פ"ש) הקשו על פירוש זה, שהרי מבואר במסכת ראש השנה (כ.) שגם אז היו נוהגים שלא יצא פסח בימים אלו. ותירצו הלחם משנה (תמידין ומוספין פ"ג ס"ו) והצל"ח (נכתש"ח סב), שעיקר הטעם לכך שאמרו ש'לא בד"ו פסח', הוא מפני שלפי סדר קביעות החודשים שאחד מלא ואחד חסר אם יום ראשון של פסח חל בימים שני רביעי ושישי גם ראש השנה יחול בימים ראשון רביעי ושישי, וכיון שהכלל הוא ש'לא אד"ו ראש' (ספרקאפ סב), שרצו שראש השנה לא יחול בימים 'אד"ו' משום שאם יחול ברביעי או שישי יהיה יום הכפורים סמוך לשבת, ואם יחול בראשון יהיה יום ערבה בשבת, וכל זה הוא בזמן שסידור קביעת חדשי הקיץ קבוע הוא, אבל כשהיו מקדשים החודש על פי הראיה היו יכולים לשנות את קביעות חדשי הקיץ, ואין הכרח שאם פסח יחול ב'בד"ו' ראש השנה יחול ב'אד"ו'. ובתוספות (ד"ש ש"מ) כתבו, שאין צריך לפרש בסוגייתנו שהכוירו יום שני מהטעם ש'לא בד"ו פסח' אלא 'שני' אינו בדווקא, והוכיחו כן מפירוש רבא להלן בדברי הברייתא, שלדבריו 'שני בשבת' לא נאמר כלל לגבי ערב פסח אלא לענין שאר ימות השנה, כמבואר שם, וכיון שכן על כרחינו אין הטעם משום פסח. ז. **ולא** התפרש בברייתא כוונת דברי רבי עקיבא, וראה להלן. ח. **שהרי** הם ממש כדבריו בביאור הברייתא לעיל (ע"ש), וכפי שנאמר במשנה, שאין חילוק בין ערב פסח שחל בשבת לערב פסח שחל בחול, שבשניהם התמיד נשחט בשבע ומחצה והפסח בשמונה ומחצה. וגם את דברי רבי עקיבא ניתן לפרש כמו בברייתא לעיל, שכוונתו שזמן שחיטת התמיד בערב פסח שחל בשבת הוא כזמנו בערב פסח שחל בערב שבת, שמאחר ורבי ישמעאל אמר 'חל להיות בשבת כחל להיות בשני בשבת', על כרחך שמה שאמר רבי עקיבא 'כסידורו ערב הפסח' כוונתו בערב פסח שחל להיות בערב שבת. רש"י (ד"ש בשמפוס). והחזון איש (פי' קכ' נגיד מ: פסוס ד"ש פ"ש ה"ש) ביאר שכוונת רבי עקיבא כאמרו 'כסידורו בערב הפסח' היא כזמן המוקדם ביותר שהתמיד נשחט בערב הפסח, והוא בערב פסח שחל בערב שבת, שנשחט בשש ומחצה. ט. **ולפי** רבה בר עולא שפירש את מחלוקתם של רבי ישמעאל ורבי עקיבא לענין כל שבתות השנה, דברי רבי ישמעאל שבערב פסח תמיד נשחט בשבע ומחצה ופסח בשמונה ומחצה בין בחול בין בשבת פשוטים הם, שהרי לדעתו אין בכך מחלוקת, אבל דברי רבי עקיבא לכאורה מוקשים הם, שאין לפרש כפי שפירש אביי שזמן שחיטת התמיד בשש ומחצה, משום שלדעת רבי עקיבא [לרבה בר עולא] מוספים קדמים לבזיכים ומוספים בשש ובזיכים בשבע. אבל יש לפרש שכוונתו לענין כל שבתות השנה, וכפי שפירש את הברייתא לעיל, שדברי רבי עקיבא נאמרו כלפי מה שאמר רבי ישמעאל בתחילת הברייתא 'תמיד של השנה כולה קרב כהלכתו ונשחט בשמונה ומחצה' וכו' והכוונה בין בחול בין בשבת, ועל זה אמר רבי עקיבא שבשבת זמן שחיטתו הוא בשבע ומחצה כמו ערב פסח. [פוסט תוספות (ד"ש ש"מ) בשם רשב"א. עוד כתבו התוספות שרבה בר עולא יכול לפרש גם כפי תירוץ הגמרא להלן על דברי רבא, וראה במהרש"א (כאמור סב). י. **ולפי** זה דברי רבי עקיבא יתפרשו כפשוטם, שזמן השחיטה הוא בשבע ומחצה ככל ערב פסח. יא. **ולרבה** בר עולא שפירש שנחלקו לגבי כל שבתות השנה, צריך לומר שנחלקו בשני הענינים, בכל שבתות השנה, שלדבי ישמעאל

מתירצת הגמרא: אָמַר לָךְ אַבָּיֵי, לֹא תֵּימָא - אל תאמר בדברי רבי ישמעאל שזמן שחיטת התמיד בערב פסח שחל בשבת הוא 'בְּכִדְרוֹ כָּל הַשָּׁנָה', **אֶלָּא אֵימָא 'כְּכִדְרוֹ'** של ערב פסח שבְּכָל הַשָּׁנִים בּוֹזְקִין שהוא בשבע ומחצה. **דְּבֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל, וְרַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר, בְּכִדְרוֹ בְּעֶרֶב הַפֶּסַח**, וכוונתו לערב פסח **שֶׁחָל לִהְיוֹת בְּעֶרֶב שַׁבָּת**, שזמן שחיטת התמיד בו הוא בשש ומחצה.

★

הסוגיא שלפנינו עוסקת בבירור סדר הקרבת הקרבנות בכל יום כפי שנלמד מהפסוקים: תָּנוּ רַבָּנָן בברייתא, **מִנַּיִן שֶׁאֵין יְהֵא דָּבָר** נקטר על גבי מערכה גדולה של עצים שעל גבי המזבח[ב] **קוֹדֶם לְתָמִיד שֶׁל שַׁחַר, תַּלְמוּד לוֹמַר** 'וְהָאֵשׁ עַל הַמִּזְבֵּחַ תּוּקַד בּוֹ לֹא תִכְבֶּה וּבִעֵר עָלֶיהָ הַכֹּהֵן עֵצִים בַּבֹּקֶר בַּבֹּקֶר וְעָרַךְ עָלֶיהָ הָעֹלָה וְהִקְטִיר עָלֶיהָ חֶלְבֵי הַשְּׁלָמִים', ומכך שלאחר שנאמר 'ובער עליה הכהן עצים' שהיא סידור המערכה נאמר 'וערך עליה העולה', יש ללמוד שהדבר הראשון שמקטירים על המערכה הוא עולת התמיד ולא דבר אחר.

מבררת הגמרא: מַאי תַּלְמוּדָא - כיצד לומדים מפסוק זה ש'העולה' האמורה בכתוב היא תמיד של שחר. **מבארת הגמרא: אָמַר רָבָא**, יש ללמוד זאת מכך שנאמר **'הָעוֹלָה'**, שהיתה התורה יכולה לכתוב 'וערך עליה עולה' בלא האות ה"א, ומכך שכתבה 'העולה' בה"א, שומעים אנו שהכוונה **לְעוֹלָה** החשובה הכתובה **רִאשׁוֹנָה** לכל העולות בסדר קרבנות המועדות שבפרשת פנחס (במדבר כח), והיא עולת התמיד[ג].

מוסיפה הברייתא: וּמִנַּיִן שֶׁאֵין הֶבֶר קָרֵב על המערכה, **אַחַר תָּמִיד שֶׁל בֵּין הָעַרְבַּיִם**[ד], תַּלְמוּד לוֹמַר - מלמדנו הכתוב (ויקרא ו ה) **'וְהִקְטִיר עָלֶיהָ חֶלְבֵי הַשְּׁלָמִים'.**

מבררת הגמרא: מַאי תַּלְמוּדָא - כיצד לומדים מפסוק זה שאין להקריב אחר תמיד של בין הערבים. **מבארת הגמרא: אָמַר אַבָּיֵי**, יש לדרוש את הפסוק כך, שרק עָלֶיהָ - אחרי עולת תמיד של שחר האמורה בתחילת פסוק זה [וכמבואר בתחילת הברייתא] ניתן להקריב קרבנות **שְׁלָמִים, וְלֹא עַל חֲבֵירְתָּהּ** - לאחר תמיד של בין הערבים אין להקריב יותר קרבנות **שְׁלָמִים.**

רבא מקשה על פירושו של אביי: מְתֻקָּח הָא רָבָא על דברי אביי, **אֵימָא, שְׁלָמִים הוּא דְּלָא נָקְרֵיב** - שרק קרבנות שלמים אין להקריב אחר תמיד של בין הערבים, **הָא עוֹלוֹת, נָקְרֵיב** - יהא מותר להקריב אף לאחר תמיד של בין הערבים, שכן מפסוק זה אין ללמוד אלא לענין שלמים, ומדוע נאמר בברייתא שאין קרבן הקרב אחר תמיד של בין הערבים.

רבא מבאר את הדרשה בצורה אחרת: אָלָּא אָמַר רָבָא, יש לדרוש את תיבת **'הַשְּׁלָמִים'** מלשון השלמה, ופירוש הפסוק 'עליה חלבי השלמים' כך הוא, **עָלֶיהָ** - לאחר קרבן תמיד של שחר, **הַשְּׁלֵם** - גמור ותשלים את הקרבת **כָּל הַקָּרְבָּנוֹת בּוּלָּן**, אבל לאחר תמיד של בין הערבים אין להקריב יותר[ה].

★

עתה מפרטת הגמרא שיש עבודות שהיו נעשות לאחר הקרבת התמיד של בין הערבים: תָּנוּ רַבָּנָן בברייתא, **תָּמִיד** של בין הערבים **קוֹדֵם לְהַקְרָבַת** קרבן **פֶּסַח**, וקרבן **פֶּסַח קוֹדֵם לְהַקְטָרַת** הַקְּטֹרֶת של בין הערבים, **וְהַקְטָרַת** הַקְּטֹרֶת **קוֹדֶמֶת לַהַדְלָקַת** נֵרוֹת המנורה,

---

בשמונה ומחצה ולרבי עקיבא בשבע ומחצה, וכן בערב פסח שחל בשבת, שלרבי ישמעאל בשמונה ומחצה ולרבי עקיבא בשבע ומחצה. ולכך לא הוצרכה הגמרא על רבה בר עולא. על פי הוספות (ד"ה דכדרו). יב. **רש"י** (ויקח נג: ד"ה מעין), והיו מסדרים אותה על גבי מזבח החיצון בכל יום כמבואר במסכת תמיד (כט:). ושלש מערכות היו על גבי מזבח החיצון בכל יום, אחת של מערכה גדולה שעליה היו מקריבים את כל הקרבנות. שניה, שהיו לוקחים ממנה גחלים לצורך הקטרת הקטורת על גבי מזבח הפנימי, והשלישית היתה לקיום האש שהיתה דולקת שם תמיד. רמב"ם (ממיירן ומוספין פ"ג ה"ד), וכדעת רבי יוסי במסכת יומא (מה:). יג. **כך** פירש רש"י (ד"ה שעולה) ובכתובות (קו: ד"ה שעולה), שלומדים ממה שנאמר 'העולה' שהכתוב מדבר על העולה שנאמרה ראשונה לשאר כל העולות בסדר הקרבנות בפרשת פנחס. אבל ביומא (לג: ד"ה ת"ל) ובבבא מציעא (עה. ד"ה שעולה) פירש רש"י את דברי רבא שאמר 'העולה עולה ראשונה' שמהאות ה"א יש ללמוד שהעולה תהא הראשונה לעלות על גבי המערכה, וביאר בחידושים המיוחסים לרשב"א (מנחות מט. ד"ה עולה) שלפירוש זה, נאמר 'העולה' בה"א הידיעה להשמיענו שהיא העולה הידועה בכך שהיא קריבה ראשונה לשאר הקרבנות. ולפי זה ביאור שאלת הגמרא 'מאי תלמודא', הוא מנין שכוונת התורה ללמדנו שיש להקריב את העולה תחילה, שמא לא באה אלא לומר שיש להקריב על גבי מזבח על גבי מערכה זו של עצים. וכן ביאר השפת אמת (ד"ה שעולה). הקשו התוספות (ד"ה שעולה), שבמסכת זבחים (פט:) דרשו שקרבן תמיד קודם לקרבן מוסף ממה שנאמר (במדבר כח כג) 'מלבד עולת הבוקר אשר לעולת התמיד' [שמשמע שעולת התמיד עשויה כבר. רש"י (זבחים שם ד"ה מלבד)], ומדוע הוצרכו שני פסוקים לענין זה. ותירצו בשתי דרכים: א. שהוצרכו שני פסוקים אחד לגבי מוספין ואחד לגבי קרבנות נדרים ונדבות, ואין ללמוד אחד מחבירו, משום שיש לומר שמוספים שהם קרבן ציבור יש להקדימם, וכן יש סברא לומר שנדרים ונדבות יש להקדים משום שהם מצויים יותר. ב. שהפסוק המובא כאן מלמד על ההקטרה על גבי המערכה, שתמיד של שחר קרב ראשון [וכמו שפירש רש"י (ד"ה מעין)], אבל לענין שחיטה וזריקה הדם אין ללמוד מזה, ולכך הוצרכו ללמוד מהפסוק האחר המדבר בענין עשיית הקרבן שהיא השחיטה והזריקה שגם לענין זה יש להקדים את שחיטת וזריקת דם התמיד לשאר קרבנות. והאחרונים תירצו, שהדין הנלמד מהפסוק 'מלבד עולת הבוקר' הוא דין תדיר ושאינו תדיר תדיר קודם, שהתמיד הוא תדיר שקרב בכל יום ולכך הוא קודם לשאר הקרבנות, והדין שלמדו מ'וערך עליה העולה' הוא דין קדימה בקרבן תמיד. וכתבו שיש כמה חילוקי דינים בין דין תדיר קודם לדין קדימת התמיד: א. כשהתחיל להקריב את האינו תדיר, שמדין תדיר קודם אינו צריך להפסיק כמבואר במסכת זבחים (שם), אבל מחמת הדין קדימה שיש בקרבן התמיד צריך להפסיק. ב. שכשאין שניהם לפנינו אין דין תדיר קודם, אבל מדין קדימה שיש להתמיד עד שיביאו התמיד ויקריבוהו תחילה. ג. שכשעל ידי הקדמת התדיר יבוטל התמיד לגמרי, אין דין תדיר קודם, אבל מדין קדימת התמיד יש להקדים את התמיד אף אם על ידי זה יבוטל האינו תדיר לגמרי. ד. שכשיכולים לעשות את שניהם בבת אחת אין דין תדיר קודם, אבל מדין קדימת התמיד יש להקדים את התמיד. ראה כל זה בחידושי הגר"מ (ד"ה תנו), בשפת אמת (זבחים שם, פסחים ד"ה כל שתמיד) ובמקדש דוד (קדשים סי' ט אות ו) ועוד. עוד כתבו התוספות (ד"ה שעולה), שמן התורה אם עבר והקריב קודם תמיד של שחר אינו נפסל, ומה שאמרו בתוספתא (ד"ה ת"ש) שקרבן שקרב קודם תמיד של שחר פסול, אינו אלא מדברי חכמים [שפסלוהו כדי שלא יבואו להקריב לכתחילה קודם התמיד]. יד. **בסוגיא** להלן (עמ'). מבואר שדין זה נאמר לגבי הקטרה, וכפי שנאמר בפסוק 'והקטיר עליה חלבי השלמים', אבל שחיטה וזריקה אינן בכלל האיסור, ולכך יש אופנים שהתירו לשחוט חטאת העוף שאין בה הקטרה או אפילו חטאת בהמה ולהעלות את אבריה לראש המזבח להתמתן עם הקטרתם עד למחר. אבל מדרבנן אסרו גם לשחוט ולזרוק אחר התמיד של בין הערבים שמא יבוא להקטיר. תוספות (מנחות מט. ד"ה ולענין) הקרבה קודם תמיד של שחר, מדברי התוספות (ד"ה שעולה) שתירצו שפסוק אחד נאמר לענין שחיטה וזריקה ואחד לענין הקטרה, מבואר שאין חילוק בין הקטרה לשחיטה וי"ש איסור לעשות את שניהם קודם התמיד. אכן לשאר התירוצים המתפק המשנה למלך (ממיירן ומוספין פ"ג ה"ב ד"ה וכן), והביא שנחלקו בזה התוספות בזבחים (פט. ד"ה כל שתמיד) עם התוספות בעירובין (ב. ד"ה שתמיד) ובירושלמי (ד"ה ת"ש שעולה) ובמעילה (ד"ה ת"ש שעולה) ובמעילין (ד"ה ת"ש שעולה), ולענין פסול קרבן שקרב אחר תמיד של בין הערבים, כתבו התוספות (ד"ה שעולה ובמעילין יומא ומנחות שם) שדינו שוה לקרבן שקרב קודם תמיד של שחר, שמן התורה הוא כשר וחכמים פסלוהו, וכמובא בהערה לעיל לענין קודם תמיד של שחר, וי"ש שדקדקו מלשון רש"י (ד"ה קך סדיהו) שכתב 'ומיפסלי נדרים ונדבות של אחריו' שהקרבן פסול, אבל בקרני ראם (פרש"י שם) ביאר, שכוונתו שיפסלו מלהקריבם באותו היום, וברש"י בהוריות (ג. ד"ה ספק מפשפש) כתב בפירוש שקרבן הקרב אחר תמיד של בין הערבים אינו נפסל בדיעבד. בגדר איסור ההקרבה אחר תמיד של בין הערבים, כתבו האחרונים [זוידושי רבי אריה לייב (פ"ג סי' יא אות ג ד"ה ומפ' פנקיס) ושיעורי רבי דוד פורבוסקי (פאת סג), ועוד] להדקדק מלשון הרמב"ם (ממיירן ומוספין פ"ג ה"ב) שאינו איסור נפרד מהאיסור להקריב קודם תמיד של שחר, אלא דין אחד הוא, שצריך להקריב את כל הקרבנות אחר תמיד של שחר, וכל שהקריבו התמיד של בין הערבים שוב אינו קרב על תמיד של שחר. וכדברי הרמב"ן (בפתיחת על ספר מקצות להרמב"ם שבסוף פסחים, פסח יא) מבואר, שגדר הדין הוא להקריב את כל הקרבנות בין שני התמידים. טו. **ביאור** הטעם שדורשים את הפסוק מלשון השלמה ולא לקרבן שלמים כפשוטו, כתב הקרבן אהרן (פאת הפנים סי' סג אות ג, שאם הכוונה לקרבן שלמים, היה צריך להיות כתוב 'חלבי שלמים', ולא 'השלמים', שהרי לא הוזכר קודם לכן קרבן שלמים, ומהה"א המיותרת למדים אנו שהכוונה ללשון השלמה. ובמלבי"ם (ויקרא פ' ט אות יח) כתב, שלא מצאנו בתורה לשון 'חלבי' שהוא לשון רבים לענין קרבן אחד, ואם כוונת התורה לקרבן שלמים היה צריך לומר 'והקטיר עליה חלב השלמים', אלא שמאחר וכוונת התורה לכל הקרבנות לכך אמרה 'חלבי' לשון רבים. וראה עוד בדבריו (שם אות יט) שביאר באופן נוסף את הלימוד שיש להקריב את כל הקרבנות קודם תמיד של שחר. במסכת יומא (לג.) מביאה הגמרא שאביי היה מסדר את סדר המערכה, ובסיום הענין הובא דין זה שתמיד קרב אחרון שנאמר 'והקטיר עליה חלבי השלמים' עליה השלם כל הקרבנות כולם, וכצורת הדרשה של רבא. וצריך לומר, שאחר שרבא הקשה על דבריו, קיבל אביי את דברי רבא. גבורות ארי (ויקח שם ד"ה תנו), בשפת אמת (זבחים סט. פסחים ד"ה כל שתמיד) ובמקדש דוד (קדשים סי' ט אות ו) ועוד. עוד

הברייתא מבארת את הטעם שקרבן תמיד קודם לקרבן פסח: וְאוֹתָהּ - יש לאחר **דָּבָר** - קרבן פסח, **שֶׁנֶּאֱמַר בּוֹ** (דברים טז ו) 'כִּי אִם אֶל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר ה' אֱלֹהֶיךָ לְשַׁכֵּן שְׁמוֹ שָׁם תִּזְבַּח אֶת הַפֶּסַח בָּעֶרֶב כְּבוֹא הַשֶּׁמֶשׁ מוֹעֵד צֵאתְךָ מִמִּצְרָיִם', וְנֶאֱמַר בו גם 'וְשָׁחַטְתּ אתו כל קְהַל עֲדַת יִשְׂרָאֵל **בֵּין הָעַרְבָּיִם**' (שמות יב ו), שיש בו שני מיני לשונות של 'ערב', **דָּבָר** - קרבן תמיד **שֶׁנֶּאֱמַר בּוֹ בָּעֶרֶב, אֲפִלּוּ** וְאֶת הַכֶּבֶשׂ הַשֵּׁנִי תַּעֲשֶׂה **בֵּין הָעַרְבָּיִם**' (במדבר כח ד-ח) **בִּלְבָד**[א], ולפיכך הפסח קרב לאחר התמיד[ב].

הגמרא מקשה על טעם זה: אִי הָכִי - אם טעם איחור הפסח הוא משום שיש לאחר דבר שנאמר בו שני מיני לשונות של ערב לדבר שלא נאמר בו אלא לשון אחד, יקשה, **קְטֹרֶת וְנֵרוֹת נָמֵי נְקַדְּמוּ לְפֶסַח** - יש להקדים גם את הקטרת הקטורת והדלקת הנרות לקרבן פסח, מטעם זה עצמו, **שֶׁנֶּאֱמַר בּוֹ** - קרבן פסח **שֶׁנֶּאֱמַר בּוֹ בָּעֶרֶב, וְגַם בֵּין הָעַרְבָּיִם, דָּבָר** - קטורת ונרות **שֶׁלֹּא נֶאֱמַר בּוֹ אֶלָּא** 'וְהִקְטִיר עָלָיו אַהֲרֹן אֶת נִתֹּרֶת **בֵּין הָעַרְבַּיִם** יַקְטִירֶנָּה קְטֹרֶת תָּמִיד לִפְנֵי ה' לְדֹרֹתֵיכֶם' (שמות ל ח) **בִּלְבָד**[ג], ואילו בברייתא (לעיל נח:) שנינו שפסח קודם לקטורת ונרות[ד].

מתרצת הגמרא: שָׁאנֵי הָתָם - שונה הדבר שם בהדלקת הנרות והקטורת, שאף על פי שנאמר בהם רק 'בין הערבים' אי אפשר לאחֵר את הקרבת הפסח לאחריהם, משום **דְּכְתִיבָא רַחֲמָנָא** - שהתורה מיעטה בפירוש שאין לעשות עבודה אחריהם, שלגבי נרות נאמר (שמות כז כא) 'יַעֲרֹךְ **אותו** אַהֲרֹן וּבָנָיו מֵעֶרֶב עַד בֹּקֶר לִפְנֵי ה' חֻקַּת עוֹלָם לְדֹרֹתָם מֵאֵת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל', וללמדנו בא שהדלקת הנרות היא העבודה האחרונה ביום, וכפי שדרשו מפסוק זה בברייתא[ה]. **דְּתָנֵי** בברייתא בפירוש הפסוק (שם) '**שְׁנֵי** כְּבָשִׂים **וָעֵד בֹּקֶר**', **תֵּן דֶּה מִדֶּתָהּ** - שצריך ליתן בכל בוקר שמן בשיעור **שֶׁתְּהֵא דוֹלֶקֶת מֵעֶרֶב עַד בּוֹקֶר**', והוא חצי לוג'. **דורשת הברייתא דרשה נוספת מפסוק זה**[ו]: **דָּבָר אַחֵר** נלמד מפסוק זה, **אֵין לְךָ עֲבוֹדָה שֶׁכָּשִׁירָה מֵעֶרֶב עַד בּוֹקֶר אֶלָּא זוֹ בִּלְבָד**[ז]. **מבררת הגמרא: מַאי טַעְמָא** - אין דורשים זאת מהפסוק. **מפרשת הגמרא: אֲמַר קְרָא, 'יַעֲרֹךְ אותו אַהֲרֹן וּבָנָיו מֵעֶרֶב עַד בֹּקֶר'** ומתיבי 'אותו' יש ללמוד, **אותו** - הדלקת הנרות בלבד תהא נעשית **מֵעֶרֶב עַד בּוֹקֶר**[ח], **וְאֵין לְךָ דָּבָר אַחֵר** מעבודות היום' הנעשה לאחריה **מֵעֶרֶב עַד בּוֹקֶר**[ט], ומפני זה יש להקדים את קרבן הפסח להדלקת הנרות. **ולענין קטורת שמאוחרת לפסח, מבארת הגמרא: וְאֵיתְקֵשׁ קְטֹרֶת לְנֵרוֹת** - וכיון שהקטרת הקטורת והדלקת הנרות נאמרו באותו הפסוק, יש להשוות את דיניהם ואף לאחר הקטרת הקטורת אין לעבוד עבודה אחרת[י], ולכך מקדימים את קרבן הפסח לקטורת ולהדלקת הנרות.

הגמרא מביאה ברייתא החולקת על הנאמר בברייתא הראשונה לענין סדר הקרבת הפסח, קטורת ונרות: וְתַנְיָא - ושנינו בברייתא אחרת, **בְּי קוֹשְׁיָין** - כפי שסברנו בקושיא, שיש לאחר את קרבן פסח להדלקת הנרות והקטורת מפני שנאמר בו גם 'בין הערבים' וגם 'בערב'. **תְּמִיד** של בין הערבים **קוֹדֶם לְקֹטֶרֶת** של בין הערבים[יא], **וְקֹטֶרֶת קוֹדֶמֶת לְהַדְלָקַת הַנֵּרוֹת, וְהַדְלָקַת הַנֵּרוֹת קוֹדְמוֹת לְשְׁחִיטַת הַפֶּסַח**[יב], מפני **שֶׁיְּאוֹחֵר דָּבָר** - קרבן פסח, **שֶׁנֶּאֱמַר בּוֹ בָּעֶרֶב** וגם **'בֵּין הָעַרְבָּיִם', דָּבָר** - לתמיד וקטורת והדלקת הנרות, **שֶׁלֹּא נֶאֱמַר בּוֹ אֶלָּא 'בֵּין הָעַרְבַּיִם' בִּלְבָד.**

מקשה הגמרא על ברייתא זו: וְהָא כְּתִיב (שם) 'יַעֲרֹךְ **אותו** אַהֲרֹן וּבָנָיו מֵעֶרֶב עַד בֹּקֶר לִפְנֵי ה' וגו' ומשמע שהדלקת הנרות היא העבודה האחרונה בערב, ושלא תהיה עבודה לאחריה, וכיצד מקריבים את הפסח לאחר הנרות, כמובא בברייתא הקודמת. **מתרצת הגמרא: הָאי אותו מִיבָּעֵי לֵיהּ לְמֵימְנְטֵי אֲבוֹדָה שֶׁבַּפָּנִים** - לדעת ברייתא זו אין כוונת הפסוק למעט מ'אותו' אלא עבודה הנעשית בתוך ההיכל, בדומה לעבודת הנרות שהיא עבודת פנים, אבל קרבן פסח הנעשה מחוץ להיכל אינו בכלל המיעוט, ויכול להעשות לאחר הדלקת הנרות. **מבררת הגמרא: וּמַאי נִיהוּ** - איזו עבודת פנים בא הפסוק להשמיענו שלא לעשותה לאחר הדלקת הנרות, **משיבה הגמרא:** עבודת **הקְטֹרֶת** היא.

הגמרא מפרשת מדוע היה מקום לומר שהקטורת מאוחרת להדלקת הנרות: סָלְקָא דַּעְתָּךְ אֲמִינָא, הוֹאִיל וּכְתִיב (שם ל ז) **'וּבְהַעֲלֹת אַהֲרֹן אֶת הַנֵּרוֹת בֵּין הָעַרְבַּיִם יַקְטִירֶנָּה', אֵימָא,** ומשמעות הפסוק הוא **שֶׁנֵּרוֹת בָּרִישָׁא** - שבתחילה יודליק הנרות, **וְהַדַּר** - ולאחר מכן **נַקְטִיר קְטוֹרֶת**, שכן משמעות הכתוב שלאחר שידליק אהרן את הנרות בבין הערבים, יקטיר את הקטורת[יב], לכך, **מֵימַט רַחֲמָנָא** - הוצרכה התורה למעט ולכתוב **'אותו'**, להשמיענו שהדלקת הנרות היא האחרונה. **מקשה הגמרא: אֶלָּא** הפסוק שנאמר **'בֵּין הָעַרְבַּיִם יַקְטִירֶנָּה' לְמָה לִי** - אין זה יתפרש, שהרי משמע בפסוק זה שנרות תחילה ולאחר מכן קטורת. **משיבה הגמרא: הָכִי קָאָמַר רַחֲמָנָא** - כך היא כוונת הפסוק, 'ובהעלות אהרן את הנרות בין הערבים כלומר, **בְּצִדְיָן הַמְיֻחָדִים לָהֶן נֵרוֹת** - בזמן שתדליק את הנרות, 'יקטירנה' כלומר, **תְּהֵא מְקַטֶּרֶת קְטֹרֶת** - הקטורת תהא מוקטרת כבר.

★

הגמרא מביאה ברייתא נוספת בענין סדר הקרבנות: תָּנוּ רַבָּנָן בברייתא, **אֵין לְךָ דָּבָר** הקרב על גבי אש המזבח **שֶׁקּוֹדֵם לְהַקְטֹרת** אברי[יג] **הַתָּמִיד שֶׁל**

א. **הלימוד** הוא מכך שבפסח נאמרו שני מיני לשונות של ערב, ובתמיד נאמר רק לשון אחד. ריב"ן (ד"ה ולאחר), בירושלמי (פ"ה ה"ח) למד רבי ירמיה דין זה שהפסח קרב לאחר התמיד משום שיאוחר פסח שנאמר בו 'כבא השמש' (דברים טז ו) לתמיד שלא נאמר בו 'כבא השמש' אלא רק בין הערבים בלבד. ובספרי (פנחס פ' קמג) למדו את דין איחור הפסח לתמיד ממה שנאמר (במדבר כח ד, ח) 'זאת התכבש השני תעשה בין הערבים', ש'השני' בא ללמד שהתמיד של בין הערבים יהיה שני לתמיד [של שחר], ולא שני לפסחים. ולפי דרשת הספרי והירושלמי לא יקשה קושיית הגמרא להלן מדוע הפסח לא יקדמו לקרבן תמיד של שחר, יפה ענינים (ד"ה לא יפה כח). ב. **אמנם** ללוי דרשה זו היינו אומרים שיש להקריב הפסח קודם התמיד, ואף שהתמיד תדיר הוא, מכל מקום יש לאחרו לכל הקרבנות משום 'עליה השלם כל הקרבנות כולם', כמבואר לעיל (נח:). תוספות (ד"ה ולאחר) הקשה בפירוש הירושלמי (לעיל נח. ד"ה ומפסח) שהלא גם הקטורת אברי התמיד קודמים להקטרת הפסח [וכפי ששנינו במשנה (לעיל שם) 'תמיד נשחט וכו' והפסח אחריו' ופירש רש"י (שם ד"ה וקטר) גמר הקרבתו, וכן הוא בפירוש הירושלמי (פ"ה ה"ח)], ונקשה, שלכאורה דין 'ולאחר דבר' אינו שייך אלא לגבי שחיטת הפסח והתמיד, שהרי 'בערב' ו'בין הערבים' שנאמרו בפסח לגבי השחיטה נאמרו, ואם כן מדוע דוחים את העשה של 'עליה השלם' שנאמר לגבי הקטרת האברים על גבי המזבח, וכמבואר בסוגיא להלן שאיסור הקרבה לאחר התמיד הינו רק בהקטרה ולא בשחיטה וזורקה. ותירץ, שמכל מקום שייך להקפיד בין שחיטת והקרבת התמיד בעבודת הפסח. ואף שמצינו שמפסיקים ביניהם בקטורת ונרות, הם חלק מסדר עבודת הציבור, מה שאין כן עבודת הפסח שעבודת קרבן יחיד היא, ואין סתבר להפסיק בו באמצע הקרבת התמיד. וראה עוד בדברי. דין זה שהתמיד קודם לפסח מבואר במשנה להלן (נט:), שאינו מעכב, ובדיעבד אם שחט הפסח קודם התמיד כשר. ובגדר דין 'ולאחר דבר', כתב המנחת חינוך (מצוה ט שורש ו ד"ה ולך) שנקבע בזה זמן לפסח, שהוא לאחר זמן התמיד, ואף אם לא הקריבו תמיד, אין מקריבים את הפסח בשש ומחצה אלא לאחר מכן, ולאחר שהגיע זמן הפסח, מקדימים את התמיד רק מדין 'תדיר קודם' [כלומר, התורה לא הקפידה שיקריבו את הפסח דווקא אחר התמיד, אלא שיקריבו את הפסח אחר זמן המיועד לתמיד, ומשהגיע זמן זה היה אפשר להקדים את הפסח, אלא משום ש'תדיר קודם' מקדימים את התמיד]. ג. **ו'בין הערבים'** זה נאמר על שניהם, גם על הקטרת הקטורת וגם על הדלקת המנורה. ובשניהם לא נאמר אלא לשון 'בין הערבים'. רש"י (ד"ה לא) והקשו התוספות (ד"ה קטורת), שהרי לגבי הדלקת הנרות נאמר גם 'יערך אתו אהרן ובניו מערב עד בקר לפני ה' (שמות כז כא) ואם כן הרי אלה שהזה לקרבן פסח שאף בו נאמר גם 'בין הערבים' וגם 'ערב'. ותירצו, שפסוק 'מערב עד בקר' הוצרך להשמיענו את שיעור השמן הניתן לכל נר, והוא כשיעור שידלק מערב ועד בוקר והיינו חצי לוג וכמובא בברייתא להלן, ולכך אין ללמוד מזה איחור. והמאירי (ד"ה וכן) פירש שקושיית הגמרא היא, שמאחר ובקטורת לא נאמר אלא 'בין הערבים' בלבד, וההלכה נרות הוקשה לקטורת וכלהלן, לכך יש להקדים את שניהם אף שבהלכת נרות נאמר גם 'מערב'. ד. **חיני** המהרש"א (פסוק"ד ד"ה ולאחר) שלענין קטורת ונרות יש לכאורה להקדימם לפסח מדין תדיר ושאינו תדיר קודם, ואף בלא דין 'ולאחר דבר', וכן הקשה במשמרות כהונה (פסוק"ד שם) על קושיית הגמרא כאן, שאף ללוי דין 'ולאחר דבר' יש להקדים את הקטורת ונרות לפסח. ותירץ, שהפסח הוא מין דמים ויש להקדימו לקטורת ונרות שאינם מין דמים, וכעין שאמרו במסכת זבחים (פט:). ה. **בשפת אמת** (ד"ה ופסח) העיר, מדוע הלימוד מ'אותו' עדיף על דין 'ולאחר דבר', והלא לענין תמיד ופסח מבואר שדין 'ולאחר דבר' עדיף על דין 'עליה השלם' המלמד שתמיד קרב לבסוף. ותירצו האחרונים, שב'אותו' נאמר שהקטורת והנרות הם העבודות האחרונות ביום, ואין עבודה נוספת לאחריהם, ולכך עדיף הוא על דין 'ולאחר דבר', מה שאין כן בדין 'עליה השלם' לא נאמר שאין לעשות עבודה לאחר התמיד, אלא הוא קביעת זמן לכל הקרבנות שיקרבו בין שני התמידים, ולכך מועיל ה'ולאחר דבר' ללמד שקרבן פסח אינו בכלל קרבנות אלו, אלא יש לו זמן אחר. ו. **שפתי** פשוטו של מקרא יש לתמוה, וכי הדלקת המנורה נעשית כל הלילה מערב עד בקר ללא הפסק, ולכך מבארת הברייתא שהפסוק בא ללמדנו את שיעור השמן שיש ליתן בנרות המנורה. גור אריה (שמות ט כה). ז. **שכך** שיערו חכמים שבשיעור זה יש בו כדי לדלוק מערב עד בקר אפילו בלילות שבת האורכים ביותר, ואף בלילות הקצרים היו נותנים שיעור זה ואם הותיר הותיר. רש"י (שמות כז כא, יומא טו. ד"ה חוץ). אבל התוספות הרא"ש ותוספות ישנים (שם ד"ה חוץ) כתבו בשם ריב"א, שבלילות הקיץ הקצרים היו עושים פתילות עבות ובלילות החורף הארוכים עשו פתילות בינוניות, כדי שלא ישאר שמן בנרות. ח. **ואין** הפירושים חלוקים, אלא הענין הראשון נלמד מפשוטו של מקרא, והענין השני נלמד מהיתור של 'אותו'. גבורת ארי (יומא טו. ד"ה ופשוט). ט. **מלשון** זה מבואר, שההלכה הנרות כשירה עד הבוקר, אבל עיקר המצוה היא שידלקו כל הלילה ולכך יש להדליקם מבעוד יום, אלא שבדיעבד אם לא הדליקם מבעוד יום מדליק והולך כל הלילה. מקדש דוד (פ' כי תשא אות ל ד"ה ופשוט). י. **רש"י** ביומא (עו. ד"ה לילין). יא. **התוספות** במנחות (שם. ד"ה לפ) הקשו, שהרי הקטרת חלבים ואברים של קרבנות שקרבו מבעוד יום נקטרים כל הלילה, ואף תרומת הדשן נעשית בלילה. ותירצו שאינם דומים להדלקת הנרות, מפני שהקטרת האברים מתחלת מבעוד יום ותרומת הדשן אינה מתחלת מיד משקיעת החמה. ובתוספות ישנים (יומא טו. ד"ה לפ) תירצו על פי המבואר בסוגייתנו לדעת הברייתא השניה, שאין הקטרת ממעט עבודות הנעשות בחוץ אלא רק עבודות הנעשות בפנים כקטורת, מה שאין כן הקטר חלבים ואברים הקטורת, משום שנכתרת נאמר 'אותו' בפירוש, ובקטורת אינו אלא ללימוד מהקיש. יב. **כתב** רש"י (ד"ה ומקטר) שהטעם מבואר במסכת יומא (לב.), וביאר הצל"ח (פרק"י) שכוונתו למה שמבואר שם שלגבי תמיד של בין הערבים נאמר (במדבר כח ח) 'זאת הכבש השני תעשה בין הערבים כמנחת הבקר וכנסכו תעשה אשה ריח נחוח לה'', ולמדו ממה שנאמר 'כמנחת הבקר וכנסכו' שכשם שהתמיד של שחר הקטורת קודמת לנסכים, כך גם בתמיד של בין הערבים הקטורת קודמת לנסכים. והקשו בגמרא, שאם כן יש לה לקדם גם לאברי התמיד שכך הוא גם בתמיד של שחר, ותירצו, שמכך שלא נאמר 'כאברי הבקר' אלא 'כמנחת הבקר' יש ללמוד שרק בסדר מנחת הנסכים שזה היא לבוקר, שהם נעשים לאחר הקטורת, אבל לגבי אברי התמיד חלוקים הם, ששל בוקר קרבים לאחר הקטורת ואילו של ערב לפני הקטורת, הרי שתמיד קודם לקטורת. יד. **נמצא** שלדעת הברייתא הראשונה הסדר הוא: תמיד, פסח, קטורת ונרות, ולדעת הברייתא השניה הסדר הוא: תמיד, קטורת, נרות ופסח. טו. **הוצרכה** הגמרא לפרש שהיה הוה אמינא לומר שקטורת קודמת, ולא פירשה שמסברא היינו אומרים שאיזה מהם שירצה יקרים ולכך הוצרכה התורה להשמיענו שקטורת קודמת לנרות, מפני שמסברא יש להקדים את הקטורת לנרות לפי שהקטורת היתה קריבה שתי פעמים בכל יום אחת בבוקר ואחת בערב, ואילו הדלקת הנרות לא היתה אלא פעם אחת בערב [לדעת רוב הראשונים, אבל דעת הרמב"ם (ממיירי ומוסיפין פ"ג ה"ט-י) שהיו מדליקים גם בבקר], ומדין תדיר קודם יש להקדים את הקטורת, ולכך הוקשה לגמרא מדוע הוצרכה התורה להשמיענו [כאמור]. טז. **שפת אמת** (ד"ה אפילו) העיר, מדוע הלימוד מ'אותו' עדיף על דין 'ולאחר דבר', והלא לענין תמיד ופסח מבואר שדין 'ולאחר דבר' עדיף על דין 'עליה השלם' המלמד שתמיד קרב לבסוף. ותירצו האחרונים, שב'אותו' נאמר שהקטורת והנרות הם

שַׁחַר[ח], **אֶלָּא** הַקְּטֹרֶת הַקְטֶרֶת **בְּלֵילֵי**, מפני **שֶׁנֶּאֱמַר** בָּהּ בקטורת (שמות ל ז) וְהִקְטִיר עָלָיו אַהֲרֹן קְטֹרֶת סַמִּים **בַּבֹּקֶר בַּבֹּקֶר**, וְאין הוא שיוקְדָם קְטֹרֶת שהיא **הֵבֵר שֶׁנֶּאֱמַר בּוֹ בַּבֹּקֶר בַּבֹּקֶר**, **הֵבֵרְתִּיב** - שכתוב בו וְהִקְטִיר עָלָיו אַהֲרֹן קְטֹרֶת סַמִּים **בַּבֹּקֶר בַּבֹּקֶר**, **דְּבָר** - קרבן תמיד של שחר, **שֶׁלֹּא נֶאֱמַר בּוֹ אֶלָּא בֹּקֶר אֶחָד**, שנאמר (שמות כט לט, במדבר כח ד) אֵת הַכֶּבֶשׂ הָאֶחָד תַּעֲשֶׂה בַבֹּקֶר[יח].

וְאֵין לְךָ דָּבָר שֶׁמִּתְעַכֵּב להיקרב **אֶחָר תָּמִיד שֶׁל בֵּין הָעַרְבַּיִם**[ט], **אֶלָּא** הקטרת **הַקְטֹרֶת**, **וְהַגדלת הַנֵּרוֹת**[י], וְהקרבת קרבן **פֶּסַח**, מפני שנאמר בו גם בערב וגם בין הערבים וכמובא בברייתא לעיל, **וּמְחוּסַּר כִּפּוּרִים בְּעֶרֶב הַפֶּסַח** - מי שהיה טמא בטומאת מצורע או זב[יא], שלאחר שנטהר סופר שבעה ימים וביום השביעי טובל, וביום השמיני עליו להביא קרבנות לגמר טהרתו[יב], וכל זמן שלא הביא קרבנות אלו, נקרא הוא מחוסר כפרה ואסור לו לאכול בקדשים[יג], ואם הגיע יום השמיני שלו בערב הפסח ושכח ולא הביא את קרבנותיו לפני תמיד של בין הערבים, מביאם אף לאחר התמיד, והדין הוא **שֶׁתּוֹרַת** מדרבי חכמים שכיון שעד עתה היה אסור באכילת קדשים הצריכוהו לטבול שנית כמבואר במסכת חגיגה (כפ: מז):[יד], **וְלאחר** מכן **אוֹכֵל אֶת פִּסְחוֹ לְעֶרֶב**, שלצורך קיום מצות הפסח התירו לו להקריב את קרבנותיו לאחר התמיד, וכמבואר בגמרא להלן. **רַבִּי יִשְׁמָעֵאל**[טו] **בְּנוֹ שֶׁל רַבִּי יוֹחָנָן בֶּן בְּרוֹקָה אוֹמֵר**, שלא רק מחוסר כפורים בערב פסח מביא את קרבנותיו לאחר תמיד של בין הערבים, אלא **אַף מְחוּסַּר כִּפּוּרִים בְּשַׁאַר יְמוֹת הַשָּׁנָה**, כגון אם הביא שלמי נדבה קודם התמיד, יכול הוא להקריב את קרבנותיו, והדין הוא **שֶׁמּוּתָּר** לאחר מכן, **וְאוֹכֵל בָּקָדָשִׁים** - את בשר השלמים **לְעֶרֶב**[טז], שגם לצורך קיום מצות אכילת קדשים[יז] התירו להקריב את קרבנותיו לאחר התמיד, וכדלהלן בגמרא.

הגמרא מבררת מדוע התירו למחוסר כיפורים לעבור על איסור הכרתת קרבנות לאחר תמיד של שחר[יח]. **שֶׁאֲפִלּוּ** - שמדובר **בְּשֶׁאָמְרָה תּוֹרָה** שהתיר לצורך קרבן פסח הדבר מובן, משום **שֶׁיִּבָּא** מצות **עֲשֵׂה דְּפֶסַח** שחמור הוא מפני **שֶׁיֵּשׁ בּוֹ כָּרֵת**[יט] **וְיִדָּחֶה** את האיסור[כ] הנלמד ממצות **עֲשֵׂה דְּהַשְׁלָמָה** - שנאמר (ויקרא ו ג) 'והקטיר עליה חלבי השלמים' ודרשו 'עליה השלם כל הקרבנות כולם, שהוא קל יותר מפני **שֶׁאֵין בּוֹ כָּרֵת**[כא]. **אֶלָּא דְּרַבִּי יִשְׁמָעֵאל בְּנוֹ שֶׁל רַבִּי יוֹחָנָן בֶּן בְּרוֹקָה** שאמר שאף לצורך אכילת שאר קדשים מקריבים לאחר התמיד, יש לתמוה, **מַאי אוֹפְיֵימְיָה** - מהי עדיפותו **דְּהַאי עֲשֵׂה** - של עשה זה של אכילת קדשים, **מֵהַאי עֲשֵׂה** - של 'עליה השלם כל הקרבנות כולם'[כב].

מתרצת הגמרא: אֲמַר רַבִּינָא אֲמַר רַב חִסְדָּא, אכן לא התיר רבי ישמעאל בנו של רבי יוחנן בן ברוקה להקריב קרבנות כפרה על גבי המזבח לאחר תמיד של בין הערבים לצורך מצות אכילת קדשים, **אֶלָּא הָכָא בְּהַאי עִנְיָינָא הָעוֹף עָסְקִינַן** - מדובר במצורע עני שמביא חטאת העוף[כג], **שֶׁאֵין לְמִזְבֵּחַ אֶלָּא דָּמָהּ**, ואילו בשרה נאכל לכהנים ואינו נקטר על גבי המזבח, ולפיכך ניתן להקריבו אף לאחר תמיד של בין הערבים, שכן האיסור של 'והשלמה' לא נאמר אלא לגבי דברים הנקטרים על גבי המזבח, שיש להקטיר הכל על תמיד של שחר, אבל השחיטה והזריקה בפני עצמם אין איסור תורה לעשותם לאחר תמיד של בין הערבים[כד].

הגמרא מביאה תירוץ נוסף על דברי רבי ישמעאל: רַב פָּפָּא אֲמַר, אין צריך להעמיד דוקא בחטאת העוף, **אֲפִילּוּ תֵּימָא** שמדובר **בְּחַטַּאת מִקְּהָמָה** שיש בה חלבים הנקטרים על גבי המזבח[כה], יש לפרש שאינו מקטיר את החלבים מיד, אלא רק שוחט וזורק את דמה[כו], **וּמַנָּחָה** - את החלבים הטעונים הקטרה, **וּמְלִינָהּ** - ומשהה אותה כל הלילה **בְּרֹאשׁוֹ שֶׁל מִזְבֵּחַ** שלא על גבי המערכה, ועל ידי כך לא יפסלו בלינה[כז], ולמחר יקטירו את החלבים לאחר התמיד של שחר[כח].

יח. **כך** פירש רש"י (ד"ה אין) 'אין לך כל דבר באשים' וכו'. והטעם שאין דבר קודם לתמיד של שחר הוא משום שנאמר 'ערוך עליה העולה' (ויקרא ו ה) ודרשו (ספרי זוטא נח:) 'העולה עולה ראשונה' שתהא ראשונה על גבי המערכה. אמנם שאר עבודות נעשות אף קודם תמיד של שחר, כגון דישון המזבח ונתינת שני גזרי עצים והטבת הנרות כמבואר במסכת יומא (לג.), ולא מינעה הבריייתא באמרה 'אין לך דבר קודם לתמיד של שחר' אלא דברים הנקטרים על גבי המזבח שאינם נקטרים קודם התמיד, ועל זה אמרה שאף על פי כן הקטרת הקטורת קודמת מפני שנאמר בה 'בבוקר בבוקר'. אבל שאר עבודות לא נתמעטו מפסוק זה, ולא דיברה עליהם הברייתא כלל. ואף שלכאורה גם הקטורת לא נתמעטה מפסוק זה, שכן הפסוק מדבר במובח החיצון ואילו הקטורת הוקטרה במזבח הפנימי, מכל מקום מכיון שאת הנחלים של הקטורת לקחו מהמערכה שניה שעל גבי מזבח החיצון, היה לנו למעטה מפסוק זה (ולולי שנאמר בה 'בבוקר בבוקר'). צל"ח (פסחים שם). יט. **לפי** ש'בקר' פירושו השכמה והתחלה, דבמקום שנאמר 'בקר' אחד פירושו בתחילת היום ועד ארבע שעות או שש שעות בכלל זה, 'בבקר בבקר' פירושו בתחילת הבקר. מלבי"ם (ויקרא פרשת צו פז ד"ה ובמקבת) פסחים שם). כ. **שכן** יש להשלים את הקרבת כל הקרבנות לאחר תמיד של שחר, כפי שדרשו לעיל (נח:) מפני שנאמר 'והקטיר עליה חלבי השלמים'. כא. **רש"י** (ד"ה ומחוסר). למסכת בריתות (נ:) שנינו ארבעה מחוסרי כפרה הן, הזב והזבה, המצורע והיולדת, ורש"י נקט את שני מחוסרי כפרה הללו משום אנשים, לפי שיש הסוברים (שם) שנשים אינם מחוייבות כרת אם אינן מקריבות פסח, ובגמרא מבואר שהטעם שעשה של פסח דוחה את איסור ההקרבה לאחר תמיד של בין הערבים הוא מפני שיש בו כרת. מהרש"א (פסחים שם). וראה עוד בצל"ח (ד"ה אלא). ולהלן בהמשך הסוגיא מבואר שהגמרא פירשה את הברייתא במצורע. כב. **המצורע** מביא כבש לאשם, ועוד שני כבשים אחד לעולה ואחד לחטאת, ואם עני הוא מביא כבש לאשם ושתי תורים או בני יונה אחד לחטאת ואחד לעולה כמפורש בתורה (ויקרא יד יא-כב), והזב או הזבה מביאים שתי תורים או שני בני יונה אחד לחטאת ואחד לעולה (שם טו יד-טו, כט-ל), ויולדת יש חילוק בין עשירה לעניה, שעשירה מביאה כבש לעולה ותור או בן יונה לחטאת, ועניה מביאה שתי תורים או שני בני יונה אחד לחטאת ואחד לעולה (שם יב ו-ח). כג. **במסכת** יבמות (עב:) למדו משפוסקים שיש שלשה חלקים בטהרתם: א. בטילתם ביום האביעי שמטהרתם לאכול במעשר. ב. לאחר שהעריב השמש של יום השביעי אחר הטבילה נטהרו לאכול בתרומה. ג. כשהביאו קרבנותיהם מהיום השמיני והלאה, נטהרו לאכול בקדשים. כד. **ומעם** התקנה, ביאר השפת אמת (מגיעה כפ. ד"ה ומיכן) שהוא כדי לפרסם את איסור אכילת קדשים למחוסרי כפרה. כה. **כתב** הבעל המאור (ד"ה ומפ) ש'לערב' האמור כאן אין פירושו שאוכל בלילה דווקא, אלא האכילה שאוכל לאחר הקרבת התמיד נקרא שאוכל 'לערב', שכן תיכף לאחר הקרבת הקרבנות ותובשלה יכול לאכול בקדשים, לפי שמחוסר כיפורים אינו טעון הערב שמש. והביא שיש שמחקו תיבה זו ולא גרסו 'לערב', וראה עוד בדברי הבעל המאור והראב"ד המובאים בהערה להלן בסמוך. כו. **ומצוה** זו נלמדת מהנאמר בקרבנות המילואים (שמות כט לג) 'ואכלו אתם אשר כפר בהם', והיא בין על אכילת הזבחים ובין על אכילת הישראלים. רש"י (ד"ה בפסח). ונחלקו הראשונים האם ההיתר הוא רק לאכול נשאר עוד זמן לקיים את מצות אכילת הקדשים, כגון בשלמים שהקריב אחמול שזמנם שני ימים ולילה, וכדי שיספיק לאכול ביום זה התירו להביא את קרבנותיו לאחר התמיד, וכך היא דעת הבעל המאור (ד"ה ופפ), אבל דעת הראב"ד (כפות שם פות ב) שאף בשלמים שהביא ביום זה שיש לו זמן לאכלו גם למחר, אף על פי כן יכול להביא את קרבנותיו לאחר התמיד כדי לקיים את מצות אכילתם תיכף ביום הראשון (וכמו שהביא הרמב"ן (ויקרא ז טו) מהספרא (צו פרק יב יח ס"ק כ)). שעיקר המצוה הוא לאכול בראשון, ורק אם התירו אוכל בשני, ראה עוד שמח (משנה שקיבלנים פ"י מ"ו)]. כז. **שמי** שהוא טהור ואינו מביא פסח חייב כרת כמפורש בתורה (במדבר ט יג) 'והאיש אשר הוא טהור ובדרך לא היה וחדל לעשות הפסח ונכרתה הנפש ההיא מעמיה כי קרבן ה' לא הקריב במועדו חטאו ישא האיש ההוא', ובתוספות (פסחים ק. ד"ה מי) העירו אף אם לא יביא פסח היום מחמת כרת לקיים את מצות אכילתם תיכף ביום הראשון יכול שהביא הרמב"ן (ויקרא ז טו) מהספרא (צו פרק יב יח ס"ק כ"ג) כתב, שאף שאם לא יביא את הפסח לא יתחייב כרת אם יקריב את השני, מכל מקום עשה של פסח חמור יותר מפני שבעיקרו יש כרת, עיין שם שהאריך בזה. כח. **כך** פירשו המאירי (ד"ה ומפ"ש) והרמב"ן (בפסחים לפסר המלחמות פסחים פ"ו ב) שהוא לאו הבא מכלל עשה ודיינו כעשה. אך יש מהאחרונים שכתבו שעשה של השלמה אינו לאו הבא מכלל עשה, אלא עשה גמור הוא, שציוותה תורה להקריב את כל הקרבנות לאחר התמיד של שחר, והעובר על זה ומקריב לאחר תמיד של בין הערבים הרי הוא מבטל מצות עשה. ראה חתם סופר (בפתיחת מ. מהדורא"ע ד"ה ותבת), כתב סופר (שו"ת, קו"א ד"ה אמנם קן), מלבושי יום טוב (שם ד"ה ואין), שאילת יעב"ץ (ח"ב סי' ח ד"ה אמנם לאחר), ועוד. כט. **הקשה** הרי"ב (בפתיחות ד"ה ואין) שהרי הכלל הוא (שבת קלב: ועוד) שאין עשה דוחה לא תעשה אלא כשבשעת דחיית האיסור מתקיים העשה כמו בכלאים בציצית, וכאן האיסור נעשה בהקרבת קרבנות כפרה שלו, והעשה של פסח אינו מתקיים אלא באכילת הפסח בלילה. ותירץ, שההיתר להקריב את קרבנות הכפרה שלו אינו אלא לאחר שכבר הקריבו עליו קרבן פסח, אלא שקרבן הפסח יהיה כשר רק אם יוכל להקריב את קרבנותיו ולאכול את הפסח בלילה, ואם לא יוכל להקריבם ולאכול הפסח נמצא שהפסח היה פסול לפי שלא היה ראוי לאכילה, ונמצא שבשעה שמקריבים את קרבנותיו מתקיים העשה של פסח. ובשם ר"י תירצו בתוספות, שכלל זה אינו אלא בעשה הבא לדחות לא תעשה, אבל בעשה הבא לדחות עשה אחר הקל ממנו אין צריך שיתקיים העשה באותו הזמן. עוד הקשו התאשנים שבמסכת שבת (ג.) אמרו שאין אומרים לאדם מחוסר כיפורים שיאכל את איסור קל בכדי שיזכה חברך, ומדוע כאן אומרים להכינים לעבור על איסור עשה של השלמה כדי שמחוסר כיפורים זה יזכה לקיים עשה של פסח. והתוספות (שם ד"ה ומי) תירצו שרק אם פשע אין אומרים לאחר לעבור על איסור קל, אבל כאן לא פשע. עוד כתבו שבמצוה של רבים אומרים לאחר לעבור על איסור כדי שיקיים זה המצוה, וביאר התוספות הרא"ש (שם) שגם פסח חשוב מצוה של רבים. ל. **ובין** שהעשה של השלמה הוא בשב ואל תעשה, ואילו העשה של אכילת קדשים הוא בקום ועשה, שב ואל תעשה עדיף. מאירי (ד"ה אלמא). לא. **והחטאת** מתירו לאכול בקדשים, כמו שפתיינו לגבי יולדת שצריכה להביא חטאת ועולה, ולגבי החטאת נאמר (ויקרא יב ו) 'והקריבו לפני ה' וכפר עליה וטהרה'. רש"י (ד"ה חכמים). לב. **אבל** מדברי חכמים גם שחיטה וזריקה לבד אסורים, בזירה שמא יבואו אף להקטיר, ולכך לא התיר רבי ישמעאל אלא למחוסר כפורים שיאכל את הקדשים לערב. תוספות במנחות (מט. ד"ה ת"ל ומוזה). אמנם תנא קמא שלא התיר להקריב לאחר התמיד בשאר ימות השנה אלא רק בערב הפסח, סבר שאף השחיטה והזריקה בפני עצמם אסורים גם התורה לאחר שחיטת התמיד. מרכבת המשנה (שמירין ומוספין פ"ג ה"ג) טורי אבן (ד"ה ג: ד"ה מיהו) ועוד. ובמשמרות כהונה (ד"ה ב"ד) ביאר שטעמו של תנא קמא הוא מחמת העולה, וכפי שהקשתה הגמרא להלן שהמצורע צריך להביא גם עולה והיא כולה נקטרת על המזבח, וסובר הוא שאין עולתו קריבה קודם לחטאתו, ושלא כדברי רבא להלן. והחזון איש (סי' קמד טק. ד"ה ומוסיף) כתב, שלביאור רב חסדא שמדובר בחטאת העוף, מסתבר, שאין חכמים חולקים כלל על רבי ישמעאל, ומדברים גם שמביא את חטאת העוף. לג. **כנאמר** בתורה (ויקרא ד ג). **ומעם** יסיר כאשר הוסר חלב מעל זבח השלמים והקטיר הכהן המזבחה', וגו', ובשלמים נאמר (שם ג ג-ה) 'והקריב מזבח השלמים אשה לה' את החלב המכסה את הקרב ואת כל החלב אשר על הקרב ואת שתי הכליות ואת החלב אשר עליהן אשר על הכסלים ואת היותרת על הכבד על הכליות יסירנה והקטירו אתו בני אהרן המזבחה על העולה אשר על העצים אשר על האש אשה ריח ניחוח לה'. לד. **ודי** בזה כדי להתירו באכילת קדשים, כמו שנאמר (ויקרא שם) 'והקריבו לפני ה' וכפר עליה', ורש"י (ד"ה מעלה). לה. **כמבואר** במסכת זבחים (סו:) שאברים שלנו בראש המזבח, לא ירדו, ואף שנחלקו שם רבה ורבא בירדו מראש המזבח אם מותר לחזור ולהעלותם, מכל מקום כל שלא ירדו מדרים כולם שאין מורידים אותם. רש"י (ד"ה מעלה). אכן התוספות (כלפי שמנה ב: ד"ה ומקלקל, ויומא כט. ד"ה אלמא מעות מט. ד"ה ומאמתי) כתבו, שרק לדעת רבה הסובר שאף אם ירדו יעלו, מותר להלינם על ראש המזבח, אבל לדעת רבא הסובר שאם ירדו לא יעלו אין להלינם בראש המזבח מפני שנפסלים בלינה. והובא בגליון הש"ס לרעק"א (בכורות) ובמשנה למלך (ממירין ומוספין פ"ג ה"ג) שאף בשלמים שכתבו בדעת רש"י, שאף לדעת רבא שאם ירדו לא יעלו, אין להורידו שהם נפסלים בלינה, מקדש שלא ירדו, אלא כל זמן שהם על המזבח אין בהם פסול כלל, אלא יש בהם רק סיבה שיפסלו כשירדו מהמזבח, ולכך אין עוברים על 'לא ילין', שיח השדה (פרמונטר, שפר חכלנים כלל ח, ט. ד"ה ומאמתי), חזון איש (זבחים סי' יט ס"ק מד ד"ה ומ וסי' לעיין) ותיכוחיו רבי שמואל (סי' טו פות ד). לו. **ובדעת** תנא קמא שלא התיר, לפירוש

הגמרא מקשה על רב חסדא שהעמיד את שיטת רבי ישמעאל בחטאת העוף: וכי רק החטאת מעכבת מלאכול בקדשים, **וְהָאִיכָּא** גם כבש **לְאָשָׁם** שצריך המצורע להביא לכפרתו[לי], וכל זמן שלא הביאו לא ניתר לאכול בקדשים. **בְּשֶׁלָּמָא לְרַב פָּפָּא** הדבר מובן, **דְּהַיְינוּ דְּמַלֵּין לֵיהּ** - שכשם שלגבי החטאת פירש שמעלה ומלינה בראש המזבח, כך יש לפרש גם לגבי האשם, שאין מקטירים את החלבים מיד אלא רק שוחטים וזורקים הדם ואת החלבים מעלים ומלינים בראש המזבח. **אֶלָּא לְרַב חִסְדָּא** שהעמיד בחטאת העוף, **מַאי אִיכָּא לְמֵימַר,** שהרי אשם מצורע אינו בא אלא כבש אפילו אם הוא עני[לח]. **מתרצת הגמרא: אָמְרִי** - אמרו בני הישיבה, שמדובר **שֶׁקָּרַב אֲשָׁמוֹ** כבר קודם לתמיד של בין הערבים.

שבה הגמרא ומקשה: וְהָאִיכָּא גם קרבן **עוֹלָה** שהמצורע מביא לכפרתו, ובשרה נקטר על גבי המזבח שהרי כולה עולה כליל. **וְכִי תֵּימָא** - ואם תרצה לתרץ **שעוֹלָה לֹא מָצְעָבָא** מלאכול בקדשים קודם שיביאוה. **דוחה הגמרא שאין לומר כן: וְהָתַנְיָא, רַבִּי יִשְׁמָעֵאל בְּנוֹ שֶׁל רַבִּי יוֹחָנָן בֶּן בְּרוֹקָה אוֹמֵר, בָּשָׂם שֶׁחַטָּאתוֹ וַאֲשָׁמוֹ** של מצורע **מְעַכְּבִין אוֹתוֹ** מלאכול בקדשים עד שיביאם[לט], **כָּךְ עוֹלָתוֹ מְעַכַּבְתּוֹ.**

וְכִי תֵּימָא - ואם תרצה לתרץ כמו שתירצנו לגבי האשם שמדובר **בְּשֶׁקָּרְבָה עוֹלָתוֹ** קודם תמיד של בין הערבים. **דוחה הגמרא שאין לומר כן: וּמִי קָרְבָה עוֹלָתוֹ קוֹדֶם לְחַטָּאתוֹ רִאשׁוֹן, וְהָתַנְיָא** בברייתא, נאמר בפרשת קרבן עולה ויורד (ויקרא ה ז-ח) 'וְאִם לֹא תַגִּיעַ יָדוֹ דֵּי שֶׂה וְהֵבִיא אֶת אֲשָׁמוֹ אֲשֶׁר חָטָא שְׁתֵּי תֹרִים אוֹ שְׁנֵי בְנֵי יוֹנָה לַה' אֶחָד לְחַטָּאת וְאֶחָד לְעֹלָה וְהֵבִיא אֹתָם אֶל הַכֹּהֵן וְהִקְרִיב אֵת אֲשֶׁר לַחַטָּאת רִאשׁוֹנָה' וגו', **מבררת הברייתא: 'וְהִקְרִיב אֶת אֲשֶׁר לַחַטָּאת רִאשׁוֹנָה' מַה תַּלְמוּד לוֹמַר** - מה מלמדנו הכתוב באמרו 'ראשונה', **אִם לְלַמֵּד שֶׁתְּהֵא קוֹדֶמֶת לְעוֹלָה, הֲרֵי כְּבָר נֶאֱמַר** לאחר מכן (שם ה י) **'וְאֵת הַשֵּׁנִי יַעֲשֶׂה עוֹלָה כַּמִּשְׁפָּט',** ואם כן מאחר שהשניה נעשית עולה בודאי הוא שהחטאת תיעשה ראשונה, **אֶלָּא זֶה בְּנֵה אָב** - מה שנאמר 'ראשונה' בא ללמדנו כלל **לְכָל הַחַטָּאוֹת שֶׁיְּהוּ קוֹדְמוֹת לְכָל עוֹלוֹת הַבָּאוֹת עִמָּהֶן,** לפי שהשם 'חטאת' גורם לו לעולם להיות ראשון[מ], **וְקַיְימָא לָן** - ומקובל בידינו (זבחים ל.) שפסוק זה לא הוצרך אלא להשמיענו **דַּאֲפִילּוּ חַטַּאת הָעוֹף קוֹדֶמֶת לְעוֹלַת בְּהֵמָה**[מא], וכיון שכן אין לפרש שמדובר שהקריבו כבר את עולתו קודם התמיד[מב].

מתרצת הגמרא: אֲמַר רָבָא, שְׁאנִי עוֹלַת מְצוֹרָע משאר כל העולות, כיון **דְּרַחֲמָנָא אֲמַר** - שהתורה אמרה

האחרונים המובא בהערה לעיל שלדעת תנא קמא האיסור הוא גם על השחיטה, מיושבת דעת תנא קמא אף לדברי רב פפא. עוד פירשו המשמרות כהונה (פ"ט ס"ח) והמנחת חינוך (מצוה ג שו"ת ג ס"ק שנ לשיטתו) על פי דברי התוספות (מנחות פט:ד"ה לעיל מהמוך) שמעלה ומלינה בראש המזבח מועיל רק לדעת הסוברים (זבחים סו.) אין לינה מועלת בראש המזבח, ולפי זה יש לומר שנחלקו במחלוקת האמוראים שם, שתנא קמא סובר לינה מועלת בראש המזבח ולכך לא מועיל מה שמעלים את האברים לראש המזבח, ולדעת רבי ישמעאל אין לינה מועלת בראש המזבח. ברוך נוספת ביארו המפרשים, על פי המבואר בגמרא להלן (ע"ב) שלדברי רב פפא צריך להוסיף שכשאי אפשר להקטיר את החלבים הרי הם כאילו נטמאו או נאבדו, ושׁ לומר שעל זה חולק תנא קמא. וכן מבואר במאירי (ע"ש ומ"מ), וכן כתב בקובץ שיעורים (אות ח) בשמו. ובמשמרות כהונה (ע"ש ס"ק) ועוד. לו. **חקשה** המהרש"א (כתס"ד ד"ה ומתוסף) מדוע לא העמידה הגמרא כוב ויולדת שאינם מביאים אשם, וגם הקושיא מעולה לא תקשה עליהם וכמבואר בתוספות (ע"ש זה) שרק במצורע סברה הגמרא שהחטאת קודמת לעולה אף בדיעבד. ולענין יולדת תירץ הצל"ח (ע"ש אות) שמדברי רבי ישמעאל בנו של רבי יוחנן בן ברוקא שנקט לשון זכר משמע שמדבר על איש. והרש"ש (ע"ש ושם) תירץ, שהיה משמע לגמרא שרבי ישמעאל דיבר בכל מחוסרי הכפרה ואף במצורע, כשם שדברי תנא קמא נאמרו אף על מצורע. לח. **ואין** לומר שהאשם אינו מעכב, כפי שסברה הגמרא להלן לגבי עולה, שכן נותנים מדמו על בהונות המצורע והרי זה עיקר הטהרה. רש"י (ע"ש וכי מימר) אבל בדברי רבינו חננאל (ע"ש אות) מבואר שגורס גם כאן 'וכי תימא אשם לא מעכב' והדחייה על כך היא מדברי רבי ישמעאל המובא בברייתא להלן שהאשם מעכב. לט. **שחטאת** ואשם פשוט היה לגמרא שמעכבים הם, החטאת מפני שכן מצינו ביולדת וכמובא בהערה לעיל, והאשם משום שנותנים מדמו על בהונות המצורע והרי זה עיקר הטהרה. מ. **רש"י** בזבחים (ס. ד"ה זה). מא. **והיינו** ביולדת עשירה שמביאה כבש לעולה ובן יונה או תור לחטאת, כנאמר בתורה (ויקרא יב ו). מב. **ועצה** סברה הגמרא שדין זה מעכב, שאף אם עבר והקדים להביא את העולה, פסולה היא וצריך להביא אחרת, שאם לא כן, היתה הגמרא יכולה להעמיד באופן שעברו והקריבו כבר את העולה. תוספות (ע"ש זה), וכתבו בשם רבינו חיים כהן, שרק לגבי מצורע סברה הגמרא בהוה אמינא שהקדמת החטאת מעכב, משום שכמצורע נאמר 'זאת תהיה תורת המצורע' (ויקרא יד ג) שמשמע לשון עיכוב, כמו שאמרו במסכת מנחות (יט.), אבל לגבי יולדת ושאר מחוסרי כפרה פשוט היה לגמרא שאין הקדמת החטאת מעכב, וכמו שהוכיחו מדברי התורת כהנים (מהדו"ק פרשה ו פ"ד) וממסכת קינים (פ"ב מ"ח). אבל התוספות בקידושין (יג. ד"ה שמעת) ובזבחים (ס. ד"ה עולה) כתבו, שגם ביולדת הטעם שאינו מעכב הוא משום שלומדים יולדת ממצורע ובמצורע אינו מעכב כתירוץ הגמרא להלן.

בפרשת קרבנות המצורע (ויקרא יד יט-כ) 'וְעָשָׂה הַכֹּהֵן אֶת הַחַטָּאת וְכִפֶּר עַל הַמִּטַּהֵר מִטֻּמְאָתוֹ וְאַחַר יִשְׁחַט אֶת הָעֹלָה וְהֶעֱלָה הַכֹּהֵן אֶת הָעוֹלָה וְאֶת הַמִּנְחָה הַמִּזְבֵּחָה וְכִפֶּר עָלָיו הַכֹּהֵן וְטָהֵר', ומכך שלא נאמר 'ואת העולה יעלה' אלא 'והעלה', ללמדנו בא, שֶׁאִם אִם הֶעֱלָה בְּבֶר את העולה קודם לחטאת, כיפר[א].

הגמרא מקשה על פירושו של רב פפא: אָמַר לֵיהּ רַב סָפָא לְרַב אַבָּא אָרֵב **רַב** עֵמָּךְ בַּר אַבָּא **לָרֵב פָּפָּא**, לְדִידָךְ **דַּאֲמַרְתְּ מַעֲלָה** - שמעלה את חלבי החטאת **וּמְלִיזָה בָּראשׁוֹ** שֶׁל מִזְבֵּחַ, יש לתמוה, וכי קְרֵיטִין וְעַבְדִינַן כֵּיוָן**דְּאָתָא כֹּהֲנִים** הָאתוּ בָּהּ לִידֵי תַּקָּלָה - וכי עומדים אנו לכתחילה ועושים לכהנים דבר שיכולים לבא על ידו לידי תקלה, **דְּכַבְרֵי דְּיוֹמָיה הוּא וְאִתּוּ לְאַקְטוֹרֵי** - שמתוך שעוסקים הם במשך הלילה בהקטרת שאר חלבי ואברי הקרבנות שקרבו ונשחטו ונזרק דמם כדינם קודם תמיד של בין הערבים[ב], יסברו שאף חלבים אלו שייכים לקרבנות אלו, ויבואו להעלות ולהקטיר על גבי המערכה גם את החלבים הללו, ועוברים על איסור עשה שאסור להקטיר לאחר תמיד של בין הערבים קרבנות שנשחטו לאחריו. **מתרצת הגמרא: אָמַר לֵיהּ** רב פפא לרב שמן בר אבא, אין לחוש לכך, מפני שה**כֹּהֲנִים זְרִיזִין** וּמְהִירִים הֵן, וּמֵהֵן הַמְעָלָה בְּהֶן הַחלבים הללו יודיע לשאר אחיו הכהנים העובדים שם שחלבים אלו אין להקטירם בלילה וודאי לא יבואו להקטירם.

הגמרא מקשה עוד על פירושו של רב פפא: אָמַר לֵיהּ רַב אַשִׁי לְרַב בָּבָא, **וְאָמְרֵי לַהּ** שֶׁרַב **הוּנָא בְּרֵיהּ דְּרַב נָתָן** הקשה כן **לְרַב פָּפָּא** עצמו, איך שחיטת קרבנות הכפרה וזריקת הדם בלבד יתירו למחוסר כיפורים לאכול בקדשים, **וְהָא בָּעֵי** דְּלָא **מִתְכַּפְּרֵי אֲמוּרִין** - והרי כל זמן שלא הוקטרו האימורים[ג], **כֹּהֲנִים לָא מְצוּ אָכְלֵי בָּשָׂר** - אין הכהנים יכולים לאכול את בשר החטאת[ד] ועל כן עדיין אין לבעלים כפרה, ואיך יאכל לקדשים, **דְּתַנְיָא** בברייתא לגבי קרבן שלמים, **יָכוֹל כֹּהֲנִים רָשָׁאִין** לאכול **בָּהֶן וְשׁוֹקוֹ קוֹדֶם הַקְטָרַת אֲמוּרִין, תַּלְמוּד לוֹמַר** מלמדנו הכתוב במה שנאמר לגבי קרבן שלמים (ויקרא ז לד) **'וְהַקְטִיר הַכֹּהֵן אֶת הַחֵלֶב הַמִּזְבֵּחָה וְהָבָר** - ורק לאחר מכן נאמר (שם) **'וְהָיְתָה הֶחָזֶה לְאַהֲרֹן וּלְבָנָיו'**, ולימדנו בזה שאין הכהנים אוכלים בבשר הקרבנות אלא לאחר הקטרת האימורים[ה], **מוסיפה הגמרא שישנו דין נוסף: וְכָמָּה דְּכֹהֲנִים לָא אָכְלֵי בָּשָׂר** - וכל זמן שהכהנים לא אוכלים את בשר הקרבן, **בְּעָלִים לָא מִתְכַּפְּרֵי** - אין נגמרת כפרת הבעלים, **דְּתַנְיָא** בברייתא, על הפסוק שנאמר לגבי איל השלמים והלחם של קרבן המילואים (שמות כט לג) **'וְאָכְלוּ אוֹתָם אֲשֶׁר כֻּפַּר בָּהֶם'** שכיון שהזכירה התורה לשון כפרה לגבי אכילה, **מְלַמֵּד** הוא, **שֶׁהַכֹּהֲנִים אוֹכְלִים** את חלקם בבשר הקרבן, **וְעַל** ידי זה **הַבְּעָלִים מִתְכַּפְּרִין**, כלומר שאף בזה תלויה הכפרה[ו], ואם כן, כל שלא אכלו הכהנים את בשר הקרבן לא נשלמה כפרת הבעלים, ונמצא שמחוסר כיפורים זה עדיין לא הותר לאכול בקדשים, שהרי עדיין לא הקטירו את האימורים וממילא לא אכלו הכהנים את הבשר, ואם כן מה יועיל לו שישחטו ויזרקו את דם החטאת לאחר תמיד של בין הערבים, כדי שיוכל לאכול מבשר השלמים שהביא, והרי עדיין אסור הוא לאכול בקדשים.

מתרצת הגמרא: אָמַר לֵיהּ רב כהנא לרב אשי, ולפי הלשון השני רב פפא ענה זאת לרב הונא בריה דרב נתן, **שַׁבְּיָן דְּלָא אֲפָשַׁר** - כיון שאי אפשר להקטיר את האימורים ביום זה, מחמת האיסור של 'עליה השלם כל הקרבנות כולם', לכך **עֲשָׂאוּם - חשיבה אותם כְּמִי שֶׁנִּטְמְאוּ[ז] אוֹ שֶׁאָבְדוּ** האימורים, שאז מותר לכהנים לאכול מבשר הקרבן אף שלא הקטירו את האימורים, **דְּתָנְיָא** - וכפי ששנינו בברייתא, **יָכוֹל** היית לומר, שאם **נִטְמְאוּ אֲמוּרִין אוֹ שֶׁאָבְדוּ, לֹא יְהוּ כֹּהֲנִים זְקָאִין בָּהֶן וְשׁוֹק** כלל, כיון שאין להם היתר אכילה בחזה ושוק אלא לאחר שהקטירו את האימורים וכפי שאמרו בברייתא לעיל, **תַּלְמוּד לוֹמַר** - מלמדנו הכתוב (ויקרא שם) **'וְהָיָה הֶחָזֶה לְאַהֲרֹן וּלְבָנָיו' מִמָּקוֹם שֶׁהָיָה מְגִיעַ לָהֶן בִּזְמַן שֶׁהָיוּ קַיָּמִין**[ח], כלומר שבכל אופן שהוא, החזה מגיע לכהנים ומותרים לאוכלו, בין אם הקטירו את האימורים ובין אם לא, ומה שנאמר (שם) תחילה **'וְהִקְטִיר הַכֹּהֵן אֶת הַחֵלֶב הַמִּזְבֵּחָה'** ומזה למדו שורש לאחר ההקטרה מגיע החזה לכהנים, זהו רק כשהאימורים קיימים וראויים להקטרה, אבל אם נטמאו או אבדו מותר לכהנים לאכול גם בלא הקטרה. ואם כן גם כאן, כיון שאימורים אלו אסורים בהקטרה הרי זה כאילו נטמאו או אבדו ומותר לכהנים לאכול מבשר הקרבן, וממילא מתכפרים הבעלים והותרו לאכול בקדשים.

★

הגמרא מקשה סתירה בין הפסוקים בענין אם מותר להקטיר אימורים לאחר תמיד של בין הערבים: רַב סָפָרָא רָמֵי - הקשה סתירה בין הפסוקים, לענין קרבן חגיגה **כְּתִיב** - כתוב בתורה (שמות כג יח) **'לֹא יָלִין חֵלֶב חַגִּי עַד בֹּקֶר'**, ומשמע שרק **עַד הַבּוֹקֶר הוּא** שציותה תורה **דְּלָא יָלִין**, כלומר, שהאיסור הוא רק אם מניח את האימורים בלא הקטרה עד הבוקר, **הָא** - אבל במשך **כָּל הַלַּיְלָה בּוּהָּ, יָלִין** - מותר להלין את האימורים ולהניחם במשך הלילה למטה מן המזבח, וקודם עלות השחר יעלה אותם ויקטירם, **וְאִילּוֹ לְעִנְיַן תמיד של** שחר **כְּתִיב** - כתוב בתורה (ויקרא ו ב) **'וְהִקְטִיר עָלָיהָ חֲלְבֵי הַשְּׁלָמִים'**, ודרשו לעיל (שם): **'עָלֶיהָ הַשָּׁלֵם כָּל הַקָּרְבָּנוֹת בּוּלָּן'** שיש להשלים ולגמור את הקרבת כל הקרבנות לאחר התמיד של שחר, אבל לאחר התמיד של בין הערבים אסור להקטיר כלום, ואם כן כיצד נפרש את הפסוק 'לא ילין' שמשמע שמותר להקטיר במשך כל הלילה?.

מתרצת הגמרא: הוּא מוֹתִיב לֵיהּ וְהוּא מְפָרֵק לֵיהּ - רב כהנא שהקשה קושיא זו הוא בעצמו תירץ, שבפסוק הראשון שנאמר בו שראשי להקטירם במשך כל הלילה, מדובר **בְּשֶׁנִּתְּנוּ תְרוּמַת** אימורים מקרבנות שנשחטו ונזרק דמם קודם תמיד של בין הערבים, ולפיכך מותר להקטירם אף לאחר הקטרת אברי תמיד של בין הערבים, מפני שכבר היו ראויים להקטרה קודם התמיד של בין הערבים, ורי בזה להחשיבו כהקטרה על תמיד של שחר[ט].

★

הגמרא מקשה סתירה נוספת בין הפסוקים בענין הקטרת אימורי קרבן של חול בליל יום טוב: רָמֵי לֵיהּ רַב סָפָרָא (לְרַב) **[לָרַבָּה][י]** - הקשה רב ספרא לרבא

א. **אבל** לכתחילה ודאי יש להקפיד את החטאת, שהרי בפסוק זה נאמר בפירוש 'ואחר ישחט את העולה', אלא שבדיעבד אם עבר והקריב את העולה כיפר. תוספות (לעיל פ"ח ד"ה דמשיק). ב. **כמבואר** בגמרא להלן בסמוך שדבר זה מותר מן הדין. ג. **הם** החלבים הנקטרים על גבי המזבח הנקראו 'אימורים' על שם שהם מורים ואדונים על שאר כל האברים לפי שהם עולים על גבי המזבח לחלק אדון העולם. ערוך (ערך מר ב), וראה עוד בחפארת ישראל (להגר"י יפה יפה סוף סו). ד. **שבחטאת** החלבים נקטרים על גבי המזבח, ושאר כל בשרה נאכל לכהנים, כנאמר בתורה (ויקרא ו יט) 'הכהן המחטא אתה יאכלנה במקום קדש תאכל בחצר אהל מועד'. ה. **שבשלמים** החלבים נקטרים על גבי המזבח, והחזה והשוק נאכלים לכהנים, ושאר כל בשרה נאכל לבעלים ולכל אדם, כנאמר בתורה (שם ז ל-לג) ובמשנה במסכת זבחים (נה.). ו. **ואף** שהפסוק נאמר בשלמים לומדים מזה לשאר כל הקרבנות. שפת אמת (ד"ה כל כפרה). ובספרא (פרשת צו פרשה ג פ"ג) דרשו על מה שנאמר (ויקרא ו ב) 'לא תאפה חמץ חלקם נתתי אותם מאשי קדש קדשים היא כחטאת וכאשם', שאינן ראשים לחלק אלא מותר מן האישים, ופירוש הר"ש משאנץ (שם) שאין להם לחלק את המנחה ביניהם עד לאחר מתנת הקומץ לאישים [-הקטרת הקומץ על גבי המזבח]. וההוסיפו בספרא, אין לי אלא בו בלבד, מנין לרבות את כל הקדשים תלמוד לומר 'כי קדש קדשים'. ובתוספות (פסחים כ: ד"ה מלא) מבואר שגם חלק הבעלים אינו מותר באכילה קודם הקטרת האימורים, וכן כתב המשנה למלך (מעשה הקרבנות פ"ח ה"י), אבל הצל"ח (פסחים שם, ד"ה ואילו) הסתפק בזה, עיין שם. ובגבר איסור האכילה קודם הקטרה, דנו האחרונים האם הקטרת האימורים היא המתירה את הבשר באכילה, או שזריקת הדם היא המתירה, אלא שקודם הקטרת האימורים אסור לאכול מפני שיש להקדים את ההקטרה. ראה בית האוצר (משרטה ג כלל קנב) והובאו דבריו בדבר שמואל (ד"ה ופניהם), כתבי הגרי"ז (מנחות יג, ד"ה במקצה אחרי לט), קובץ שיעורים (פסחים סי' נה). ולענין שיעור ההקטרה המעכב את האכילה, המחפק החזון איש (סי' קמי שו: ד"ה ויש לעיין) האם די בהקטרת כזית מהאימורים, או שצריך להקטיר את כל האימורים, וכתב שנראה שצריך להקטיר את כל האימורים. ז. **כתבו** התוספות (ד"ה יכול) שמדין נטמא הדם שאם זרקו במזיד לאחר תמיד של בין הערבים, וראה עוד להלן בהערה על מדרבנן והבעלים נתכפרו (יומא ה.) מוכח, שאין צריך שיאכלו הכהנים ממש כדי שיתכפרו הבעלים, אלא כל שהבשר ראוי לאכילה מן התורה, אף אם מדרבנן אסור הוא באכילה, הרי הוא בכלל 'ואכלו אותם אשר כופר בהם' מפני שהבשר ראוי לאכילה. עוד כתבו, שמדין נטמא הבשר שוודקים את הדם והבעלים מתכפרים (לקמן שם:) מוכח, שאם הבשר אינו ראוי כלל לאכילה, אין האכילה מעכבת את כפרת הבעלים. ונחלקו האחרונים בפירוש דבריהם, בשפת אמת (פסחים כט"ז ובלקט) מבואר, שלפי זה חזרו בהם התוספות ממה שכתבו בתחילה, והכל תלוי אם הוא ראוי לאכילה, אם ראוי לאכילה אכילה ממש מעכבת ואם אינו ראוי לאכילה אין אכילה מעכבת כלל, ואף איסור דרבנן חשוב אינו ראוי לאכילה. אבל החזון איש (סי' קמי שו: פסחים כט"ז ובלקט לפרש) כתב, ביאר, ששני הדינים נכונים, שכשהבשר ראוי לאכילה מן התורה אין צריך אכילה ממש, אלא די בראוי לאכילה כדי שיחשב 'ואכלו אותם אשר כופר בהם' ומתכפרים הבעלים, וכשנטמא הבשר ואינו ראוי לאכילה מן התורה גם כן נתכפרו משום שכל הדין של 'ואכלו אותם אשר כופר בהם' הוא רק כאשר הבשר עומד לאכילה, אבל כשאין הבשר עומד לאכילה, לא נאמר הדין שאכילה מעכבת. ההאכילה מעכבת רק במקום שהבשר עצמו ראוי ועומד להאכילה, אלא שעדיין לא הקטירו האימורים המנמצאים לפנינו, שנמצא הבשר מעומד מאכילה. והשפת אמת (פסחים) ביאר, שאף שכתבו התוספות שכשאינו ראוי לאכילה אין האכילה מעכבת, מכל מקום כשלא היה ראוי כלל, האכילה מעכבת, ולכך בסוגייתנו אף שאי אפשר להקטיר האימורים ומכילא אין הבשר ראוי לאכילה, מכל מקום כיון שמחמתילה לא היה הבשר ראוי לאכילה גרע יותר. לענין שיעור אכילת הכהנים הנצרך לכפרת הבעלים, הסתפק השפת אמת (ד"ה כל כמה) האם די באכילת כזית או שצריך שיאכלו את כל הבשר, וכתב שיותר נראה שדי באכילת כזית בשר כדי שיתכפרו הבעלים, וכן כתב החזון איש (סי' קמי שו: ומגמי שיטין). ח. **דרשת** הסוברים (לקמן ה:) שהציץ מרצה על האימורים שנטמאו ויכולים להקטירם מן התורה, צריך לומר שכיון שמדרבנן אסור להקריבם הרי הם כמי שאבדו. תוספות (ד"ה שנטמאו). ט. **הדיוק** הוא מכך שהיתה התורה יכולה לכתוב 'והיה לו החזה', שהרי נאמר קודם 'והקטיר הכהן את החלב המזבחה', ומלשון 'והיה החזה לאהרן ולבניו' משמע שהחזה והשוק נאכל לכהנים אף אם לא קיימו את ההקטרה. עמודי אור (פרוש, סי' קכ סוף ס' שם ד"ה והקיפם). י. **התוספות** במסכת הוריות (ה. ד"ה שבשוגג) הוכיחו מסוגייתנו שעשה של השלמה מעכב, משום שאם אינו אלא מצוה לכתחילה להקריב את כל הקרבנות קודם תמיד של בין הערבים, מדוע לא תירצה הגמרא שהפסוק של 'לא ילין' משמעש שכל הלילה כולו ילין הוא לענין דיעבד, ובאמת תורה לומר שמהבוקר הוא פסול אף בדיעבד. ולדעת התוספות לעיל (שם: ד"ה שנטלש) ומנחות (שם. ד"ה ומלמדנו) שעשה של השלמה אינו מעכב, ובדיעבד אם הקריבו קרבן אחר תמיד של בין הערבים הקרבן כשר, תירץ האור חדש (ד"ה כל כמה), שמאחר שבפסוק של 'לא ילין' לא נאמר בפירוש עיכוב, אלא משמעו על האיסור לכתחילה, לכך הקשה רב כהנא שמפסוק זה משמע שכל הלילה מותר לכתחילה ואילו ב'עליה השלם' נאמר שלכתחילה אסור להקטיר לאחר תמיד של בין הערבים, וראה עוד להלן בהערה על תירוץ הגמרא. יא. **רש"י** (ד"ה כמבואר) ובפירוש הר"א מורחי (ויקרא ו ה ד"ה ואכלו) הביא את קושיית רב כהנא בסתירת הפסוקים, וכתב על זה שלשה תירוצים: א. שחלבים שנזרק דמם קודם התמיד מותר להקטירם לאחר התמיד. ב. שבדיעבד אם לא הקטיר את האימורים קודם התמיד יכול להקטירם לאחר התמיד. ג. שמדובר שלא הקטירו עדיין את אברי התמיד ולכך יכול להקטיר את שאר האברים. ויש שכתבו שכוונתו לפרש את שלשת הפירושים בדברי הגמרא שאמרו 'בנותרו', שהפירוש הראשון הוא כפירוש רש"י (ד"ה כמבואר), והפירוש השני הוא אכן כדעת התוספות (לעיל ה: ד"ה שנטלש ומנחות שם. ד"ה תלמוד) שבדיעבד אם נותרו אברים מותר להקטירם לאחר התמיד. והפירוש השלישי הוא כדברי התוספות במנחות (שם) שקודם שהקטירו את אברי התמיד מותר להקטיר שאר אברים. יב. **גליון**, וכן הוא ברבנו חננאל וצל"ח (ד"ה רמי) וראה עוד בצל"ח ובהגהות ויצינוס ההכרח לזה.

סתירה בין הפסוקים, לענין קרבן פסח הנשחט ביום ארבעה עשר בניסן **בְּתֹךְ** (שמות לד כה) **'לֹא יָלִין לַבֹּקֶר זֶבַח חַג הַפָּסַח'**, ומשמע, שרק **לַבֹּקֶר הוּא דְּלֹא יָלִין** - שלא יניח את האימורים[יא] עד הבוקר בלא הקטרה, **הָא** במשך **כָּל הַלַּיְלָה יָלִין** - מותר להניח ולהקטיר את האימורים קודם עלות השחר, ואין שלילה זה הוא כבר יום טוב ראשון של פסח. **וְהָכְתִיב** - והרי לענין קרבן מוסף שבת כתוב בתורה (במדבר כח י) **'עוֹלַת שַׁבָּת בְּשַׁבַּתּוֹ'**, ויש ללמוד מזה שרק קרבן של שבת מותר להקריב בשבת, **וְלֹא עוֹלַת חוֹל בְּשַׁבָּת**, וכן, **לֹא עוֹלַת חוֹל בְּיוֹם טוֹב**[יב], ואם כן איך מותר להקטיר את אימורי קרבן הפסח שהוא קרבן חול וכיון שנשחט ונזרק הדם בארבעה עשר[יג] בליל יום טוב.

מתרצת הגמרא: אָמַר יְהוּדָה רבא לרב ספרא, **בְּבָר רַמְיוּהּ נִיהָלָיְהּ** - כבר הקשה סתירה זו בין הפסוקים **רַב אַבָּא בַּר חִיָּיא קַרְבֵי אַבָּהוּ, וְשָׁנֵי לַיְהּ** - ותירץ לו רבי אבהו, **שְׁהָא** - פסוק זה **'לֹא ילין לבקר זבח חג הפסח'** לא נאמר לגבי כל קרבן פסח, אלא **בְּאַרְבָּעָה עָשָׂר שֶׁחָל לִהְיוֹת בְּשַׁבָּת עָסְקִינַן** - מדובר בשחל ארבעה עשר בניסן להיות בשבת, ולפיכך מותר להקטיר את אימורי הפסח בליל יום טוב מפני **דְּחֻלְּבֵי** קרבנות שנשחטו **בְּשַׁבָּת, קָרֵיבִין בְּיוֹם טוֹב**[יד].

מקשה הגמרא: אָמַר לַיְהּ רב ספרא לרבא, וכי **מְשׁוּם** שדין זה **דְּחֻלְּבֵי שַׁבָּת קָרֵיבִין בְּיוֹם טוֹב** נכון הוא, **אֲנַן נָיקֵי וְנָיקָא לַיְהּ דְּהַאי קְרָא בְּאַרְבָּעָה עָשָׂר שֶׁחָל לִהְיוֹת בְּשַׁבָּת הוּא דְּכְתִיב** - נעמוד אנחנו ונפרש שפסוק זה של 'לֹא ילין לבקר זבח חג הפסח' מדובר רק בשחל ארבעה עשר בניסן להיות בשבת, והרי בפשטות הכתוב מדבר בכל קרבן פסח. **מתרצת הגמרא: אָמַר לַיְהּ** רבא לרב ספרא, **שְׁבָרִיזְהּ לְקָרָא** - הנח לו לפסוק, **דְּהוּא דָּחִיק וּמוֹקֵים אַנַפְשָׁיהּ** - שמחמת הקושי שיש בסתירת הפסוקים הרי זה כאילו הוא בעצמו מפרש שאינו מדבר אלא בערב פסח שחל בשבת.

* * *

משנה משנתנו ממשיכה לעסוק בהלכות שחיטת הפסח, ומבארת דין קרבן פסח שאחת מארבע עבודותיו העיקריות, שהן שחיטה, קבלת הדם בכלי, הולכת הדם למזבח וזריקת הדם על המזבח, לא נעשו במחשבה ראויה.

בהקדמה לדברי המשנה, יש לבאר את ענין מחשבה הפוסלת[טו]. כאשר נעשות עבודות הקרבן, על הכהן המקריב לכוין שהקרבן נעשה לשם הקרבן ולשם בעל הקרבן, כגון, בעולה עליו לכוין שנעשה לשם עולה עבור אדם זה שהביאו, וכיוצא בזה[טז]. אם חשב הכהן[יז] 'מחשבת פסול' באחת מארבע העבודות העיקריות בקרבן, יש שפוסלת את הקרבן לגמרי וצריך להוציאו לבית השריפה, ויש שהקרבן כשר אולם הבעלים לא יצאו בו ידי חובתם. אם חשב מחשבת פסול בשאר העבודות, כגון בהקטרת האימורים, אין המחשבה פוסלת[יח]. ושלשה סוגי מחשבת פסול נאמרו:

א. מחשבת 'חוץ לזמנו'. והיא שהכהן כיון בשעת אחת העבודות העיקריות בקרבן שזריקת הדם או הקטרת אימוריו או אכילת הקרבן תהיה לאחר זמנו[יט].

מחשבה זו היא החמורה שבכולם ואף נקראת 'מחשבת פיגול', ופוסלת את הקרבן ויוצא לבית השריפה, והאוכל ממנו חייב כרת. פסול זה נלמד מלשון הכתוב (ויקרא ז יח) **'וְאִם הֵאָכֹל יֵאָכֵל מִבְּשַׂר זֶבַח שְׁלָמָיו בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי לֹא יֵרָצֶה הַמַּקְרִיב אֹתוֹ לֹא יֶחְשַׁב לוֹ פִּגּוּל יִהְיֶה וְהַנֶּפֶשׁ הָאֹכֶלֶת מִמֶּנּוּ עֲוֹנָהּ תִּשָּׂא'**. ודרשו חכמים (זבחים כט.) מלשון **'הַמַּקְרִיב אֹתוֹ'**, שפסול זה תלוי במחשבת בזמן ההקרבה ולא בזמן האכילה, ומבואר בפסוק שבמחשבה זו נפסל הקרבן והאוכל ממנו חייב כרת.

ב. מחשבת 'חוץ למקומו'. והיא שחשב הכהן המקריב שזריקת הדם או הקטרת אימורי הקרבן תהיה שלא במקומם[כא], או שיאכל הקרבן מחוץ למקום הראוי לו[כב]. מחשבה זו קלה ממחשבת 'חוץ לזמנו', ואמנם אף היא פוסלת את הקרבן ויוצא לבית השריפה, אך אינה נקראת 'מחשבת פיגול' לענין שהאוכל ממנו יתחייב כרת.

פרטי שני דינים אלו מבוארים בהרחבה במסכת זבחים (מ: - נ:).

ג. מחשבת 'שינוי השם'. והיא שבשעת העבודה חשב הכהן שעושה את העבודה לשם קרבן אחר או לשם בעלים אחרים. אלא שבזה יש דינים חלוקים, שברוב הקרבנות הקרבן כשר ומסיימים את הקטרתו ונאכל בדינו, אלא שלא עלו לבעלים לשם חובתם והם צריכים להביא קרבן אחר כדי לקיים חובתם. אולם הפסח והחטאת נפסלים ויוצאים לבית השריפה, משום שבפסח נאמר (דברים טז ו) **'וְעָשִׂיתָ פֶּסַח לַה' אֱלֹהֶיךָ'** וגו', ודרשו חכמים (זבחים יג:) שמחשבת שינוי קרבן מעכב בקרבן פסח. וכן נאמר (שמות יב ו) **'וְשָׁמְרוּ בּוֹ כֹּל קְהַל עֲדַת יִשְׂרָאֵל'** וגו', ודרשו חכמים (פסחים סה:) שמחשבת שינוי בעלים מעכב בקרבן פסח. וכן לגבי חטאת דרשו חכמים (פסחים סה:) מכמה פסוקים שמחשבת 'שינוי השם' פוסלת.

דין מחשבה זו נשנה במשנתנו לגבי קרבן פסח, וחזר ונשנה במסכת זבחים (כ:) לגבי דין הקרבנות כולם.

המשנה דנה בדין החושב בשעת עבודת קרבן הפסח, שעובד שלא לשם פסח אלא לשם קרבן אחר: הַפֶּסַח שֶׁשְּׁחָטוֹ שֶׁלֹּא לְשְׁמוֹ, וכגון ששחטו לשם שלמים[כג], **וְקִבֵּל וְהִזָּה וְזָרַק שֶׁלֹּא לְשְׁמוֹ** - וכן אם קיבל הכהן את דם הפסח או הוליכו למזבח או זרקו על המזבח לשם שלמים[כד], **אוֹ** שבשעת ארבע עבודות אלו[כה] חשב בתחילה שמקריבו **לְשְׁמוֹ** ואחר כך חשב שמקריבו **שֶׁלֹּא לְשְׁמוֹ**[כו], **אוֹ** שבתחילה חשב שמקריבו **שֶׁלֹּא לְשְׁמוֹ** ואחר כך חשב שמקריבו **לְשְׁמוֹ**, בכל אלו הקרבן **פָּסוּל**.

מברירת המשנה: נִיצַד הוא האופן בו מקריב את הפסח **'לְשְׁמוֹ' וְשֶׁלֹּא לְשְׁמוֹ'. מבארת המשנה:** באופן שבתחילה חשב שמקריב **לְשֵׁם שְׁלָמִים** ולאחר מכן חשב שמקריב **לְשֵׁם פֶּסַח** ולאחר **שֶׁלֹּא לְשְׁמוֹ' וְלִשְׁמוֹ'. מבארת המשנה:** שבתחילה חשב שמקריב **לְשֵׁם שְׁלָמִים**. עוד **מברירת המשנה:** כיצד מקריב **'שֶׁלֹּא לְשְׁמוֹ' וְלִשְׁמוֹ'. מבארת המשנה:** שבתחילה חשב שמקריב **לְשֵׁם שְׁלָמִים** ולאחר מכן חשב שמקריב **לְשֵׁם פֶּסַח**.

*

יג. **פסוק** זה מדבר על כל חלקי הקרבן, בין על הכשר הנאכל ובין על האימורים הנקטרים, שבסוגיותנו מבואר שהפסוק מדבר על האימורים הנקטרים, שהרי הקשו 'ולא עולת חול ביום טוב' ולקמן (סג:) מוכח שמדובר על הכשר הנאכל. וההראיה מהפסוק היא, משום שאם מדובר רק על האימורים הנקטרים היתה התורה כותבת 'לא ילין חלב' וגו' כמו שנאמר 'לא ילין חלב חגי' (שמות כג יח), ואילו מדובר רק על בשר הנאכל היתה התורה כותבת דין זה בפרשת אכילת הבשר (שמות יב), כמו שנאמר (שם מו) 'ולא תותירו ממנו עד בקר', ומזה למדה הגמרא שהפסוק מדבר בין על הבשר הנאכל ובין על האימורים הנקטרים. תוספות (ד"ה ולא) יח. **הקשו** התוספות (ד"ה ולא), מנין שאין קרבים ביום טוב והרי הפסוח לא נאמר אלא בשבת, ושבת חמור הוא מיום טוב, ותירצו, שאכן דין זה שנוי במחלוקת רבי עקיבא ורבי ישמעאל שנחלקו במסכת שבת (קיז). איך לדרוש פסוק זה של 'ולא שבת בשבתו', ששניהם פירשו שכוונת הפסוק להתיר הקרבת חלבי עולת שבת אחת בשבת אחרת, ונחלקו בפירוש השבת האחרת, רבי עקיבא פירש לענין חלבי שבת שקרבים ביום טוב, ורבי ישמעאל פירש לענין חלבי שבת שקרבים ביום הכיפורים, ומבואר בסוגיא שם שלדעת רבי ישמעאל דין זה שחלבי שבת קרבים ביום טוב דין פשוט הוא שאין צריך פסוק, לפי שלדעתו אף נדרים ונדבות קרבים ביום טוב. וכתבו התוספות שסוגייתנו כדעת רבי עקיבא היא, ולדבריו מוכח שחלבי חול אין קרבים ביום טוב, שאם קרבים מדוע הוצרכה תורה להשמיענו שחלבי שבת קרבים ביום טוב והרי אפילו חלבי חול קרבים בו, אלא מוכח שחלבי חול אין קרבים ביום טוב. אבל לדעת רבי ישמעאל שפירש את הפסוק לענין שבת ויום הכיפורים, אכן אף חלבי חול קרבים ביום טוב. והרמב"ן (שם מ: ד"ה ומיהו) תירץ, שבפסוק זה 'עולת שבת בשבתו' מיותר, שהיתה התורה יכולה לכתוב רק 'על עולת התמיד הנסכה' ומזה לומדים עולת שבת ולא עולת חול. ב. ומ'בשבתו' לומדים שאף לא עולת חול ביום טוב. טז. **בירושלמי** (פ"א ה"ג) הקשו כקושיית רב ספרא על הפסוק 'לא ילין חלב חגי עד בקר' (שמות כג יח) וכי אימורי חול קרבים ביום טוב, ותירץ רבי אבהו, שמדובר בארבעה עשר שחל בשבת, וכמו שאמרו בסוגייתנו בשמו של רבי אבהו. והקשה על כך רבי יונה, שבשבת אין מביאים קרבן חגיגה, וכיצד ניתן לפרש את הפסוק שנאמר בו 'חלב חגי' שמדבר על קרבן חגיגה בשבת, ותירצו בירושלמי, שבאמת מדובר בארבעה עשר שחל בימות החול, ואין כוונת הפסוק שכל הלילה ניתן להקטיר שהרי בלילה יום טוב החול הוא, אלא שיקריבהו מבעוד יום כדי שלא יבא לידי לא ילין, ורבי חיננא תירץ, שמאחר ואם הביא קרבן חגיגה בשבת הרי הוא כשר, לכך אמרה תורה על קרבן זה שאין להלין אותו עד הבוקר, אבל כל הלילה מותר להקטיר את האברים. וכתבו התוספות (ד"ה ולא) שמכאן שפסוק זה מדבר בחגיגת חמשה עשר, ולפי זה אין להקשות כלל ממה שאברי חול אין קרבים ביום טוב, שהרי הלילה של מוצאי חמשה עשר אינו יום טוב. יז. **הגמרא** לקמן (ס.) ובעוד מקומות (ראה זבחים (יג:)), נוקטת לגבי פסולים אלו לשון 'מחשבה', ונחלקו הראשונים האם מחשבה לבדה פוסלת, או

גמרא הגמרא דנה **בדברי המשנה 'או לשמו ושלא לשמו או שלא לשמו ולשמו'**[כז]. **שואלת הגמרא: בָּעֵי** [-שאל] **רַב פָּפָּא**[כח], מה ששנינו 'או לשמו ושלא לשמו, או שלא לשמו ולשמו, פסול', **בַּעֲבוֹדָה אַחַת תָּנַן אוֹ בִּשְׁתֵּי עֲבוֹדוֹת תָּנַן** - האם כוונת המשנה היא שחשב את שתי המחשבות באותה העבודה, וכגון, שבשחיטה כיון לשם פסח ולשם שלמים, או שכוונת המשנה היא שחשב את שתי המחשבות בשתי עבודות, וכגון, שבשעת קבלת הדם כיון לשם פסח ובשעת הזריקה כיון לשם שלמים. ומבארת הגמרא את צדדי הספק, האם **בַּעֲבוֹדָה אַחַת תָּנַן**, ויש לדון בזה, האם אנו תופסים את תחילת דבריו או את כל דבריו, **וְמִשְׁנָתָנוּ** שמבואר בה שאף בשתי מחשבות סותרות נפסל הקרבן, על כרחך בשיטת **רַבִּי יוֹסֵי הִיא** שנויה, **דְּאָמַר** במסכת תמורה (כה:), **אַף בְּגֶמֶר דְּבָרָיו אָדָם נִתְפָּס** - אדם שאמר לשון ששתי חלקיה סותרות זו את זו, אנו תופסים את שתי חלקיה ושתיהן מועילות. **דְּאִי** נעמידה בשיטת **רַבִּי מֵאִיר**, הרי יש להקשות, **הָא אָמַר**, שאדם שאמר לשון ששתי חלקיה סותרות זו לזו, **תָּפוֹס לְשׁוֹן רִאשׁוֹן** - אנו תופסים רק את תחילת דבריו ולא את סוף דבריו, ואם כן, במשנתנו שבעבודה אחת חשב שתי מחשבות הסותרות זו את זו, יש לנו לתפוס רק את מחשבתו הראשונה, ואם חשב קודם ששוחט לשם פסח ואחר כך חשב ששוחט לשם שלמים, היה לנו להכשיר את הקרבן מחמת שמחשבתו הראשונה היתה כדין, ואילו במשנתנו שנינו 'או לשמו ושלא לשמו וכו' פסול', הרי שאנו תופסים את כל מחשבתו[כט].

כז. **בהקדמה** לדברי הגמרא יש להביא את סוגיית הגמרא בתמורה (כה:), ששנינו במשנה שם מחלוקת תנאים בדין האומר על בהמת חולין 'הרי זו תמורת עולה תמורת שלמים', שיטת רבי מאיר היא, שבהמה זו נעשית תמורת עולה, ואילו שיטת רבי יוסי היא, שאם מתחילה היתה כוונתו לשניהם, חלו שני הדיבורים כיון שאינו יכול לאומרם בבת אחת, אולם אם היתה כוונתו בתחילה רק לעולה ושוב נמלך ואמר שלמים, הרי זו תמורת עולה. ומבואר בדברי הגמרא (שם פו.), שנחלקו רבי מאיר ורבי יוסי בדין אדם האומר לשון ששתי חלקיה סותרות זו את זו, שרבי מאיר סובר, שמכך שחזר ואומר 'תמורת עולה תמורת שלמים' ואינו אומר 'תמורת עולה ושלמים' משמע שהיתה הבהמה תמורת עולה ולאחר מכן תיעשה תמורת שלמים, ובזה יש לומר 'תפוס לשון ראשון', כלומר, רק דבריו הראשונים חלו, כיון שלאחר שחל עליה קדושה של תמורת עולה, שוב אינה יכולה להיות תמורת שלמים. ואילו רבי יוסי סובר 'אף בגמר דבריו אדם נתפס', כלומר, אין זו חזרה מדבריו הראשונים, אלא כוונתו ששתי התמורות יחולו באותה השעה, ומה שלא אמר 'תמורת עולה ושלמים' הוא משום שאדם זה טעה וחשש שאם יאמר כך יהיה משמע מדבריו שכוונתו שחצי הבהמה תהיה קדושה בקדושת עולה וחציה בקדושת שלמים ולא יהיה ניתן להקריבה, שהרי לא ניתן להקריב חצי בהמה, ולכך כפל דבריו ואמר 'תמורת עולה תמורת שלמים' כדי שתהיה כולה בקדושת עולה וכולה בקדושת שלמים וכך יהיה ניתן להקריבה. מחלוקת זו של רבי מאיר ורבי יוסי נאמרה באופן בו שני חלקי דבריו של האדם סותרים זה לזה, אך יכולים להתקיים יחד, וכגון בדין זה של 'תמורת עולה תמורת שלמים', שאמנם הזכיר שתי תמורות שונות, אך יתכן שכוונתו היא שחצי הבהמה תהיה תמורת עולה וחציה תמורת שלמים. אולם באופן ששני חלקי דבריו סותרים זה לזה לגמרי ולא ניתן לקיים את שניהם יחד [ניכנון במשכיר מרחץ 'בשנים עשר יהודים לשנה יהוד לחודש' ונתעברה השנה, שלפי תחילת דבריו על המשכיר לשלם רק שנים עשר יהודים, אולם לפי סוף דבריו על המשכיר להוסיף יהוד עבור חודש העיבור, ראה בבא מציעא (קב-:)], סובר אף רבי יוסי שיש להסתפק האם תופסים את תחילת דבריו או את סוף דבריו, ולכן חולקים בניהם המשכיר והשוכר את חודש העיבור, כלומר, השוכר משלם חצי יהוד על אותו החודש. תוספות (ד"ה קב: ד"ה וכפ"), עוד נחלקו אמוראים (שמ"ש ג) בדברי רבי מאיר [ראה לקמן (פב:) שהוזכרה מחלוקת זו בקצרה], באופן שאמר 'הרי זו תמורת עולה ושלמים'. שיטת אביי היא שבאופן זה מודה רבי מאיר לרבי יוסי שדבריו הם כדיבור אחד ואנו תופסים כל דבריו וחלו שתי הקדושות. אולם שיטת רבא היא, שאף באופן זה חולק רבי מאיר וסובר שאין לנו לתפוס אלא תחילת דבריו ואין הבהמה נחשבת אלא תמורת עולה. וכתבו התוספות בסוגייתנו (ד"ה ושלא), שמחשבת 'לשמו ושלא לשמו' היא כאמירת 'תמורת עולה ושלמים', ואם כן, סוגייתנו שמבואר בה שדין מחשבה זו תלויה במחלוקת רבי מאיר ורבי יוסי, נאמרה רק בשיטת רבא הסובר שאף באמירת 'תמורת עולה ושלמים' נחלקו רבי מאיר ורבי יוסי, אך לא בשיטת אביי הסובר שלא נחלקו באופן זה. וראה במהרש"א (בחוס' ד"ה ושלא) שדייק מדברי התוספות (ד"ה ולא), שהיתה גירסתם בלשון הגמרא 'בעי רבא', ולכך כתבו ששאלת רבא היא לשיטתו. אולם בתוספות הרשב"א (ד"ה נעבדה) כתב, שמחשבת 'לשם פסח ולשם שלמים' היא כאמירת 'תמורת עולה ותמורת שלמים', שהרי היה יכול לומר 'לשם פסח ושלמים', ובאופן זה הרי נחלקו רבי מאיר ורבי יוסי אף לדעת אביי. כח. **כן** היא הגירסא שלפנינו, וכן הוכיחו התוספות (לקמן ק. ד"ה והיינו). אמנם המהרש"ל (ד"ה פנים) גרס 'בעי רבא', וכן דייק המהרש"א (בחוס' ד"ה ולא) ממשמעות לשון התוספות, שכך היתה גירסתם. כט. **צד** ספק זה הוא רק לפי שיטת רבא (לקמן סג.), הסובר ש'אינה לשחיטה אלא לבסוף', כלומר, עיקר השחיטה היא בסופה, וממילא הזמן בו ניתן לפסול את הקרבן במחשבה פסולה הוא בסוף השחיטה ואז לא ניתן לחשוב אלא מחשבה אחת, ולפי דבריו אכן יש לתלות את דין המשנה במחלוקת רבי מאיר ורבי יוסי, שהרי שתי המחשבות היו באותו הזמן. אבל לדעת אביי (שם) הסובר ש'עשנה לשחיטה מתחילה ועד סוף', כלומר, מתחילת השחיטה ועד סופה, וממילא ניתן לפסול את הקרבן במחשבה פסולה במשך כל זמן השחיטה, אם כן גם כשחשב רק בשחיטת הפסח 'לשמו ושלא לשמו' יש זמן ומקום לשתי המחשבות לחול, והרי זה כשתי עבודות שבזה אף רבי מאיר מודה ששתי הלשונות חלות. תוספות (ד"ה ולא). אמנם היה מקום לחלק בין 'קריאת שם' שלאחר שנקרא עולה שוב לא שייך לקוראו שלמים לשחיטת הפסח שמודה רבי מאיר שבעבודה אחרת אפשר לפסול במחשבת פסול, אולם מכל מקום הגמרא משוה את שניהם משום שבכל עבודה מתפיס שוב את שם הקרבן, ולכך באותה עבודה אינה חלה אלא המחשבה הראשונה, אולם בעבודה שאחריה ניתן לחשוב מחשבה אחרת. אחרונים.

אוֹ דִילְמָא - או שמא יש לומר, **בְּשְׁתֵּי עֲבוֹדוֹת תָּנַן, וְאַפִּילּוּ לְרַבִּי מֵאִיר, דְּאָמַר** במסכת זבחים (סה:), **תְּפוֹס לְשׁוֹן רִאשׁוֹן**, כאן המחשבה השניה מועילה, משום **דְּהָנֵי מִילֵּי** שאמר רבי מאיר שאנו תופסים רק את תחילת דבריו, נאמרו רק כשחשב את שתי המחשבות **בַּעֲבוֹדָה אַחַת**, שבאופן זה כבר הועילה המחשבה הראשונה ואין מחשבתו השניה יכולה להועיל, **אֲבָל** אם חשב את שתי המחשבות **בִּשְׁתֵּי עֲבוֹדוֹת, מוֹדֶה** רבי מאיר **דְּמִיפְּסְלִי** - שנפסל הקרבן, משום שבעבודה השניה בה לא חשב אלא מחשבת פסול, הועילה מחשבתו הפסולה[א].

מברירת הגמרא: אֶמְרִי - יש לומר בבירור ספק זה, **אִיהֲיֵיא** - על איזה דין במשנתנו נאמר הספק, **אִי נִימָא**, שהספק נאמר **אֲשֶׁא שְׁמוֹ וְשֶׁלְמוֹ**, הרי **בֵּין** אם חשב את שתי המחשבות **בַּעֲבוֹדָה אַחַת וּבֵין** אם חשבן **בִּשְׁתֵּי עֲבוֹדוֹת**, וכן **בֵּין לְרַבִּי מֵאִיר** הסובר 'תפוס לשון ראשון' **וּבֵין לְרַבִּי יוֹסֵי** הסובר 'אף בגמר דבריו אדם נתפס', **אֵיפְכָּא! לֵיתֵי מְקַמְיֵירְתָא** - כבר נפסל הקרבן מתחילת עבודתו כשחשב שמקריב שלא לשמו, ובודאי כולם מודים שהועילה מחשבה זו ולא יועיל אם יחזור ויחשוב שמקריב לשמו, בין אם יחשוב כן באותה עבודה ובין אם יחשוב כן בעבודה אחרת, **דְּהָא** אף **לְשִׁיטַת רַבִּי יוֹסֵי נִמִּי** הדין הוא כך, משום ש**אַף בְּגִמְרַ דִּבְרָיו אָדָם נִתְפָּס אִית לֵיהּ** - הוא סובר שאנו תופסים את כל דבריו של אדם ואף את סוף דבריו[ב], אך גם את תחילת דבריו. **מובארת הגמרא: אֶלָּא** על כרחך שספק זה של רב פפא, **אֲשֶׁלְמוֹ וְשֶׁלְמוֹ**, שבזה יש להסתפק, **מַאי** כוונת המשנה בדין זה, האם כוונתה שחשב כן בעבודה אחת ודין זה הוא כשיטת רבי יוסי, או שחשב כן בשתי עבודות ודין זה הוא אף כשיטת רבי מאיר.

דנה הגמרא: תָּא שְׁמַע ראיה לאחד מצדדי הספק. **שנינו במשנתנו: הָפַסָּח שְׁשָׁחַטוֹ שֶׁלֹּא לְשֵׁם שְׁמוֹ וְקִבֵּל וְהֵזָּה וְזָרַק שֶׁלֹּא לְשֵׁם שְׁמוֹ** וכו' פסול. ויש לברר, **הֵיכִי דָּמֵי** - באיזה אופן מדברת משנתנו, **אִי נִימָא בְּדְקָתָנֵי** - כפשטות לשון המשנה שחשב מחשבת פסול שלא לשמו בכל ארבע העבודות, הרי קשה, **לָמָּה לִי עַד דְּמְחַשַּׁב כְּוּוּתְהוּ** - מדוע הקרבן נפסל רק אם חשב מחשבת פסול בכל העבודות, הרי **מִקַּמְיֵירְתָא אֵיפְכָּא! לֵיתֵי** אף אם לא הוסיף לחשוב מחשבת פסול בעבודה נוספת. **אֶלָּא דְּאָמַר** - אלא האם אין הכרח לומר, **הָכִי קָתָנֵי** - כך היא כוונת המשנה, **הָפַסָּח שֶׁשָּׁחַטוֹ שֶׁלֹּא לְשֵׁם שְׁמוֹ**, פסול. **אִי נִימָא** - וכן אם **שְׁחָטוֹ לְשֵׁם שְׁמוֹ וְקִבֵּל וְהֵזָּה וְזָרַק שֶׁלֹּא לְשֵׁם שְׁמוֹ**[ג]. **אִי נִימָא**, אם **שְׁחָטוֹ וְקִבֵּל וְהֵזָּה לְשֵׁם שְׁמוֹ וְזָרַק שֶׁלֹּא לְשֵׁם שְׁמוֹ**, בכל אלו האופנים נפסל הקרבן, משום **דְּהַוְוָיא לֵיהּ** המחשבות הפסולות **בִּשְׁתֵּי עֲבוֹדוֹת**, ואף על פי שבתחילה חשב מחשבה ראויה, אולם מאחר שבעבודה אחרת חזר וחשב מחשבת פסול, נפסל הקרבן.

וכיון שנתבאר שבתחילת המשנה ודאי מדובר באופן שחשב את שתי המחשבות הפסולות בשתי עבודות, מבררת הגמרא את המשך דברי המשנה: אִימָא סֵיפָא! שְׁמוֹ וְשֶׁלֹּא לְשֵׁם שְׁמוֹ וכו' פסול. ויש לברר, **הֵיכִי דָּמֵי, אִי נִימָא** שמדובר כמו בתחילת המשנה, שחשב את שתי המחשבות **בִּשְׁתֵּי עֲבוֹדוֹת**, אם כן קשה, **הֵינוּ רֵישָׁא** - הרי זה אותו דין שהתבאר בתחילת המשנה, שאם שחט לשם פסח וקיבל את הדם או הוליכו או זרקו שלא לשם פסח נפסל הקרבן[ד]. **אֶלָּא לָאו**, כוונת המשנה בדין זה היא, שחשב את שתי המחשבות **בַּעֲבוֹדָה אַחַת**, והועילה מחשבתו השניה לפסול את הקרבן, **וְעל כרחך** שמשנה זו בשיטת **רַבִּי יוֹסֵי הִיא, דְּאָמַר** שׁ**אַף בְּגִמְרַ דִּבְרָיו אָדָם נִתְפָּס**, אף אם סותר את תחילת דבריו, ולכן בדין זה שחשב שתי מחשבות בעבודה אחת, שתיהן מועילות, ומחשבתו השניה פוסלת את הקרבן.

דוחה הגמרא: לָא - אין ראיה מלשון המשנה לפשוט ספק זה, משום שניתן לדחות את הקושיא על כפילות הדין ולומר, **לְעוֹלָם** גם בהמשך המשנה מדובר כשחשב את שתי המחשבות **בִּשְׁתֵּי עֲבוֹדוֹת, וְרֵישָׁא** ששנינו בה 'הפסח ששחטו שלא לשמו', עוסקת באופן **דְּקָאֵי** [-שעומד] **בִּשְׁחִיטָה וְלָא מְחַשֵּׁב** מחשבת פסול **בִּשְׁחִיטָה**, כלומר, שבשעת השחיטה הוא חושב ששוחט שלא לשם פסח, **אִי נָמֵי**, מה שמבואר בהמשך הרישא 'וזרק שלא לשמו', מדובר באופן **דְּקָאֵי בְּזְרִיקָה וְלָא מְחַשֵּׁב** מחשבת פסול **בִּזְרִיקָה**, כלומר, שבשעת הזריקה הוא חושב שזורק לשם שלמים. אולם **הַסֵּיפָא** בה שנינו 'לשמו ושלא לשמו', מדובר באופן **דְּקָאֵי בִּשְׁחִיטָה וְקָחָשִׁיב בִּזְרִיקָה**, כלומר, **דְּאָמַר** בשחיטה 'הֲרֵינִי שׁוֹחֵט אֶת הַפֶּסַח לְשֵׁמוֹ', על דעת **לְזָרוֹק דְּמוֹ שֶׁלֹּא לְשֵׁמוֹ'. וְקָא מַשְׁמַע לַן** בדין זה, **דְּמַחֲשָׁבִין מַעֲבוֹדָה לַעֲבוֹדָה** - שאם בזמן עבודה אחת חשב מחשבת פסול על עבודה אחרת, הקרבן נפסל על אף שלבסוף בשעת העבודה האחרת כיון כראוי, **וְהֵינוּ דְּבָעֵי** ר' **דְּבָעֵי פֻּפָּא** - וזה הוא הדין בו הסתפק רב פפא (זבחים י), האם מחשבים מחשבת פסול מעבודה לעבודה[ה].

הגמרא מביאה ראיה נוספת מהמשך דברי המשנה כדי לפשוט את ספיקו של רב פפא. מבררת הגמרא: תָּא שְׁמַע ראיה לפשוט ספק זה מהמשך דברי משנתנו, **'אוֹ שֶׁלֹּא לְשֵׁם שְׁמוֹ וְשֶׁלְמוֹ פָּסוּל'**. ויש לברר, **הֵיכִי דָּמֵי** בחלק זה של המשנה, **אִי נִימָא** שהכוונה היא כמו בדין הקודם שחשב שתי מחשבות פסולות שונות **בִּשְׁתֵּי עֲבוֹדוֹת** - על שתי עבודות, **הָשְׁתָּא** - ומעתה יש לתמוה, הרי יש ללמוד דין זה בקל וחומר, ומה אם **לְשֵׁם שְׁמוֹ וְשֶׁלֹּא לְשֵׁם שְׁמוֹ, אָמְרַת** - שנינו במשנה שהקרבן **פָּסוּל**, על אף שבתחילה חשב מחשבת הכשר, **שֶׁלֹּא לְשֵׁם שְׁמוֹ, מִיבָּעֵיָא** - וכי צריך לומר שגם בזה הקרבן נפסל, הרי פשוט שכבר הועילה מחשבתו הראשונה לפסול ולא תועיל מחשבתו השניה להכשיר. **אֶלָּא לָאו**, מדובר באופן שחשב את שתי המחשבות **בַּעֲבוֹדָה אַחַת. וּמְדְּסֵיפָא** - וממה שבסוף דברי המשנה, כלומר, החלק העוסק באופן בו חשב שלא לשמו ולשמו, יש הכרח להעמיד באופן שחשב את שתי המחשבות **בַּעֲבוֹדָה אַחַת**, אם כן, **רֵישָׁא נָמֵי** - גם הדין הקרום העוסק באופן בו חשב לשמו ושלא לשמו, יש להעמידו באופן שחשב את שתי המחשבות **בַּעֲבוֹדָה אַחַת**[ו], והוצרך התנא ללמדנו את שני הדינים, מדין לשמו ושלא לשמו יש ללמוד שאין הדין כרבי מאיר הסובר 'תפוס לשון ראשון', אלא מחשבתו השניה מועילה לפסול את הקרבן. ומדין שלא לשמו ולשמו יש ללמוד שאין מחשבתו השניה מבטלת את מחשבתו הראשונה[ז], אלא 'אף בגמר דבריו אדם נתפס', ושתי המחשבות הועילו, והקרבן נפסל[ח].

דוחה הגמרא: לָא - אין ראיה מלשון המשנה כדי לפשוט ספק זה, משום שאפשר לדחות ולומר, **לְעוֹלָם** מדובר כשחשב את שתי המחשבות **בִּשְׁתֵּי עֲבוֹדוֹת, וְאֵין בְּדִין הוּא דְּלָא אֵיצְטְרִיךְ לֵיהּ** - שלא הוצרך התנא ללמדנו דין זה, שהרי פשוט שלאחר המחשבה הראשונה נפסל הקרבן, ומה שכתבה

א. **הקשו** התוספות (ד"ה בשה), הרי על כרחך המשנה לקמן (סב.) 'לטמאים ולטהורים כשר' אינה בשיטת רבי מאיר, שהלא בודאי מדובר שם באופן שחשב את שתי המחשבות בשחיטה [משום שאין פסול של מחשבה 'לטמאים' אלא בשחיטה], ואילו לשיטת רבי מאיר הקרבן נפסל מחמת מחשבתו הראשונה ששוחט לטמאים, ואם כן מוכח שמשניות אלו אינם כשיטת רבי מאיר, והאיך נסתפקו כאן אם משנתנו היא כשיטתו. ותירצו, שהיה אפשר להעמיד המשנה להלן אף כרבי מאיר, ובאופן שהיו לפניו טמאים וטהורים ואמר ששוחט לכולם, ולא היו במחשבתו לשון ראשון ואחרון.

ב. **בהערה** להלן תובא שיטת בן ננס (ג"ע קה.) הסובר שתופסים רק את סוף דבריו של אדם.

ג. **בדקדוקי** סופרים הובא כאן אופן נוסף, 'אי נמי שחטו וקיבל דמו לשמו והוליך וזרק שלא לשמו', שאף בזה הקרבן פסול.

ד. **בסוגייתנו** מכנה הגמרא 'רישא' את מה ששנינו במשנתנו 'הפסח ששחטו שלא לשמו וקיבל והלך וזרק שלא לשמו', 'סיפא' את מה ששנינו 'או לשמו ושלא לשמו או שלא לשמו ולשמו פסול'. אמנם בהמשך הסוגיא תחלק הגמרא את הסיפא עצמה לרישא וסיפא.

ה. **אמנם** היה מקום לומר שהמשנה חזרה והשמיענה את הסיפא כיון שבלשון התנא ברישא יתכן לפרש שמדובר באופן ששחט בסתם וזרק שלא לשמו, שבזה ודאי הוא מוכיח שגם השחיטה היתה שלא לשמו, ואילו בסיפא הרי מדובר באופן ששחט במפורש לשמו וזרק שלא לשמו, והתירוצא הוא שאף באופן זה מחשבת הפסול מפקיעה מידי הכשר הקרבן. אולם הגמרא לא ביארה כן, כיון שמסתבר שבשחיטי עבודות אין לחלק בין עקירה מהשכבה מפורשת לבין עקירה ממחשבת סתם. תוספות (ד"ה מ).

ו. **וחייבו** כמו שמבואר לעיל בגמרא, שבדין זה מדובר שחשב אלא שקיבל או הילך או זרק שלא לשמו, ומבארת הגמרא מהו 'זורק שלא לשמו'.

ז. **רש"י** (ד"ה לשלם), ע"פ המהרש"א (בכ"מ שם). ורבינו חננאל (ד"ה ספס) הוסיף, שבשעת השחיטה חשב שיזרוק את הדם על הקרנות בזריקת 'שתים שהן ארבע' לשם שלמים, ולא בזריקה אחת כנגד היסוד כדין קרבן פסח.

ח. **רש"י** (ד"ה ושיהו), אך התוספות (ד"ה ושיהו) הקשו על דבריו, מדוע תלתה הגמרא דין זה ברב פפא שהסתפק בזה, ולא בדברי רבי יוחנן שאמר במפורש שמחשבים מעבודה לעבודה. לכך פירשו התוספות בשם ריב"א, שמוכח מזה שהגירסא בתחילת הסוגיא היא 'בעי רב פפא' [ולא 'בעי רבא' כגירסת המהרש"ל (ועל גמ' ד"ה בעי פניא), והמהרש"א (עם פתוס' ד"ה ולא)] בשיטת התוספות שם], ועל כן מסיימת הגמרא, כיון שנדחתה הראיה מהמשנה מובן אחת הסתפק רב פפא ולא פשט את הספק מלשון המשנה, וכן ביאר רבינו חננאל (ד"ה ספס) [על פי הגהת הדבר שמואל (הגהות ופירושים)]. אולם המהרש"א (בפתוס' ד"ה ושיהו) העיר על דברי התוספות, אם זו היא כוונת הגמרא, מדוע לא מצינו לשון זו בכל ספק בו הגמרא דוחה ראיה שהובאה ממשנה לאחד מצדדי הספק. עוד פירשו התוספות בשם הרשב"א, שהגמרא מסיימת שזו היתה כוונת רב פפא שהסתפק האם משנתנו עוסקת בעבודה אחת או בשתי עבודות, שהאופן של שתי עבודות הוא שבשחיטה חשב ששוחט לשמו כדי לזרוק דמו שלא לשמו.

ט. **אמנם** את תחילת המשנה בה שנינו 'הפסח ששחטו שלא לשמו וקיבל והלך וזרק שלא לשמו' ודאי יש להעמיד בשתי מחשבות פסולות בשתי עבודות כפי שהתבאר בגמרא לעיל, אך יותר היה נראה לגמרא להעמיד את הדין המצטיין [שנקרא כאן 'רישא'] בהמשך המשנה ולא בתחילתה, שאם היתה הגמרא מעמידה דין זה בתחילת המשנה, הרי היתה צריכה לדחוק שבשעת השחיטה חשב על הזריקה, ולכן הצדיקה הגמרא להעמיד בפשיטות כבהמשך המשנה שבכל עבודה חשב על אותה העבודה שעוסק בה, וכמבואר בדברי המשנה לקמן (סב.) שבעבודה אחת חשב 'לאוכליו ושלא לאוכליו'. מהרש"א (ד"ה ומפספס).

י. **בלשונו** להוציא משיטת בן ננס, הסובר (ג"ע קה) שתופסים רק את סוף דבריו של אדם. תוספות (ד"ה שלם), אולם ראה בדברי הצל"ח (ד"ה ופקן), שהעיר, שלכאורה יש הכרח שגם בן ננס סובר כרבי יוסי, ומה שבן ננס סובר שתופסים רק את סוף דבריו של אדם הוא באופן שאמר 'מדה בחבל אני מוכר לך בין חסר בין יתר', שבזה שני חלקי דבריו סותרים לגמרי זה את זה ואינם יכולים להתקיים יחד, שהרי בתחילה אמר 'מדה בחבל אני מוכר לך', כלומר, אני מוכר לך דבר מסוים ביותר, ולבסוף אמר 'בין חסר בין יתר', כלומר, אני מוכר לך באופן משותר, ובאופן זה אף דברי יוסי מודה שאין תופסים את כל דבריו, וכמו שכתבו התוספות (ג"ע קה. ד"ה ופקן).

יא. **רש"י** (ד"ה אלא) ותוספות (ד"ה אלא). עוד כתבו התוספות (סב) בשם ר"י, שאף אם אכן מדובר שחשב את שתי המחשבות בעבודה אחת, אין להקשות אם מחשבת לשמו ושלא לשמו פוסלת, כל שכן שמחשבת שלא לשמו ולשמו פוסלת, משום שיש ליישב, שכבר מתחילה כשהוזכר דין שלא לשמו ולשמו הבינה הגמרא שדין זה הובא אגב הדין של לשמו ושלא לשמו, לפי שעניינם מדברים בעבודה אחת, שפוסל בה בין אם בתחילה חשב כראוי ובין אם בתחילה חשב מחשבת פסול. אולם כשרצתה הגמרא להעמיד שמדובר בשתי עבודות, סברה הגמרא בעת שאין לפרש שנקטו את דין שלא לשמו ולשמו אגב הדין של לשמו ושלא לשמו, כיון שאינם דומים שהרי בדין לשמו ושלא לשמו הפסול הוא בזריקה, ואילו בדין שלא לשמו ולשמו הפסול הוא בשחיטה, ורק במסקנא נדחקה הגמרא וביארה שדין שלא לשמו ולשמו החזר אגב הדין של לשמו ושלא לשמו.

המשנה דין זה, הוא משום רַאֲיָדֵי [-אגב] דִּתְנָא דין 'שָׁמוּ וְשָׁא לָשְׁמוֹ', שהקרבן נפסל, תָּנָא נָמֵי את הדין באופן ההפוך, שאם חשב 'שָׁא לָשְׁמוֹ וְלָשְׁמוֹ' הקרבן פסול.

הגמרא מביאה ראיה נוספת כדי לפשוט את ספיקו של רב ספא. מוסיפה הגמרא ומביאה ראיה: תָּא שְׁמַע ראיה לפשוט ספק זה מדברי המשנה לקמן (פפ.)[יב], ששנינו בה, שֶׁחָטוֹ לקרבן הפסח שֶׁלֹּא לְאוֹכְלָיו - לשם אנשים שאינם יכולים לאכול כזית מבשר הקרבן, וכגון חולים וזקנים[יג], וְכן אם שחטו שֶׁלֹּא לְמָנְיָנָן - לשם אנשים שלא נמנו על הקרבן[יד], או ששחטו שֶׁלַּגֹּיִים - לשם ישראלים שלא נימולו כיון שמתו אחיהם מחמת מילה[טו], ואסורים באכילת קרבן פסח[טז], וְכן אם שחטו לְשֵׁם טֻמְאַיִן שאסורים באכילת קרבן פסח[יז], בכל אלו הקרבן פָּסוּל. והרי הֻכָּא - כאן, בדין זה, פָּשִׁיטָא שמדובר באופן שחשב מחשבה זו בָּעֲבוֹדָה אַחַת, שהרי חשב רק מחשבה אחת, וּמַדְּסֵיפָא בָּעֲבוֹדָה אַחַת - ומכך שיש הכרח שבמשנה לקמן מדובר באופן שחשב את כל מחשבת הפסול בעבודה אחת, אם כן, רֵישָׁא נָמֵי - גם במשנתנו ששנינו בה 'לשמו ושלא לשמו וכו' פסול', מדובר באופן שחשב את שתי המחשבות בָּעֲבוֹדָה אַחַת, והיינו כדעת רבי יוסי שאמר 'אף בגמר דבריו אדם נתפס'.

דוחה הגמרא: כְּיָדֵי אִירְיָא - וכי ראיה היא להעמיד את משנתנו בעבודה אחת, הרי ניתן לומר, הָא בְּדַאֲיתָא וְהָא בְּדַאֲיתָא - המשנה לקמן נשנית באופן אחד, ומשנתנו ששנינו בה 'לשמו ושלא לשמו וכו' פסול' נשנית באופן אחר, ואכן בְּסָפֵא [-במשנה לקמן] יש הכרח להעמיד שמדובר באופן שחשב את מחשבת הפסול בָּעֲבוֹדָה אַחַת, שהרי חשב רק מחשבה אחת, אולם רֵישָׁא [-במשנתנו], שחשב שתי מחשבות סותרות, אִי בָּעֲבוֹדָה אַחַת אִי בִּשְׁתֵּי עֲבוֹדוֹת - אם תרצה תוכל להעמיד שמדובר באופן שחשבן לגבי שתי עבודות, ואם תרצה תוכל להעמיד שמדובר באופן שחשבן לגבי שתי עבודות.

הגמרא מביאה ראיה נוספת מהמשך דברי המשנה לקמן, כדי לפשוט את ספיקו של רב ספא. מוסיפה הגמרא ומביאה ראיה: תָּא שְׁמַע ראיה לפשוט ספק זה ממה ששנינו בהמשך המשנה בסמוך (פפ), אם חשב שמקריב שֶׁלְּאוֹכְלָיו וְשֶׁלֹּא שֶׁלְּאוֹכְלָיו, כָּשֵׁר. ויש לברר, הֵיכִי דָּמֵי בדין זה, אִי נִימָא, שחשב את שתי המחשבות בִּשְׁתֵּי עֲבוֹדוֹת - על שתי עבודות נפרדות, וכגון ששחט לשם אלו שיכולים לאכול כזית מקרבן הפסח, ונתכוין בשחיטה שיזרוק את דמו לשם אלו שאינם יכולים לאכול כזית מקרבן הפסח, וְתַעֲמֵא - והטעם שהקרבן לא נפסל באופן זה, הוא משום דְּחֲשִׁיב את מחשבת הפסול בְּזָרִיקָה, וכיון דְּאֵין מַחֲשֶׁבֶת אוֹכְלִין פוסלת את חשבה בְּזָרִיקָה[יח], לא נפסל הקרבן, הָא אם חשבה בָּעֲבוֹדָה אַחַת, וְכֵגוֹן בִּשְׁחִיטָה, דְּמַהֲנֵי בֵּיהּ - שמועילה בה מַחֲשֶׁבֶת אוֹכְלִין לפסול את הקרבן, הוא אכן פָּסוּל, אם כן קשה, וְהָא קָיְימָא לָן - והרי קבלה היא בידינו[יט], מֻקְצֶה אוֹכְלִין לֹא פָּסְלָא - קרבן פסח שמקצת האנשים שנמנו עליו יכולים לאכול כזית ומקצתם אינם יכולים, ונשחט הקרבן לשם כל המנויים עליו, השחיטה כשירה, ואין אומרים שחצי השחיטה היתה לראויים לקרבן וחציה לשאינם ראויים לו, כיון שאף לאותם הראויים לבם צריך לשחוט את שני הסימנים ולא מועילה להם חצי שחיטה[כ], ואם כן ודאי אף אם בשחיטה לבדה חשב ששוחט לאוכליו ושלא לאוכליו, הקרבן כשר, ומה באה המשנה ללמדנו.

יב. **כהקדמה** לדברי משנה זו שנשנית בסמוך (לקמן פפ), יש להביא את דרשת הגמרא (פס) על לשון הפסוק (שמות יב ד) 'ולקח הוא ושכנו הקרוב אל ביתו במכסת נפשות איש לפי אכלו תָּכוֹסּוּ על השה', שלשון 'מכסת' היינו מינוי, לשון 'איש לפי אכלו' היינו שישחט לפי מנין הראויים לאכול, ולשון 'תכוסו' היינו שחיטה, ולמדו חכמים מלשון הפסוק שהשחיטה צריכה להיות לשם הבעלים המנויים על הקרבן ולשם אנשים הראויים לאכלו. יג. **מדובר** באופן שאלו ששחט לשמם מנויים על הקרבן, ואין שם מנויים אחרים מלבד אלו ששחט לשמם. רש"י (ד"ה שפחטו) והקשו התוספות (ד"ה שפחטו) על דבריו, אם רק אנשים אלו נמנו על הקרבן, הוא פסול אף אם נשחט בסתם, שהרי אין מי שיאכל קרבן זה, ופסח נפסל אם נשחט לשם אנשים שאינם יכולים לאכול ממנו כזית כגון זקנים וחולים, כמו שנלמד לקמן (פפ), מלשון הפסוק. ולכך ביארו שיש מנויים נוספים על הקרבן שיכולים לאכול כזית, אולם המחשבה היתה לשחוט לשם אלו שאינם יכולים לאכול כזית מהקרבן. יד. **קרבן** פסח נאכל רק למנויו, כלומר לאותם שקודם שחיטתו נמנו עליו לאוכלו, ראה בהרחבה בסוגיא לקמן (פסו). טו. **וכבני** ששנינו (ירמיהו מח:) 'רתניא, מלה הראשון ומת, שני ומת, שלישי לא תמול, דברי רבי. רבן שמעון בן גמליאל אומר, שלישי תמול, רביעי לא תמול', והיינו, תינוק שמתו אחיו מחמת המילה [נחלקו תנאים אם שני אחים או שלשה], אין למול אותו כיון שהתוחזקה משפחה זו למות מחמת המילה. לשון חברייתא היא 'מלה הראשון ומת' וכו', וכן נקט הרמב"ם (מלכ"ק פ"ל ה"ט), שדין זה הוא אף באחים מן האם שאינם בני אותו האב. וראה עוד ברמב"ם (פס), שלאחר שיגדל ויתחזק כחו של הקטן יש למולו. אולם הרי"ף (ירמיהו סה:) והרא"ש (פס פ"ו סי' יג) הביאו לשון הגמרא 'לא תמול' ולא הזכירו שלאחר שיגדל יש למולו. וראה באוצר הבריתא (ס"ג פ"ל ס"ב) שהאריך לבאר ענין זה. טז. **דין** זה נלמד מלשון הכתוב לגבי קרבן פסח (שמות יב מג) 'וכל ערל לא יאכל בו'. גמרא (לקמן פפ). יז. **היינו** כשבא בטהרה, אולם אם רוב הקהל טמאים, מקריבים את הפסח בטומאה ומותר לטמאים לאכול ממנו, שהרי כל עיקרו לא בא אלא לאכילה. ע"פ משנה (לקמן עו:). יח. **רק** בשחיטה ישנו לפסול זה, משום שנאמר (שמות יב ד) 'איש לפי אכלו תכוסו על השה', הרי שענין האוכלים הוכר בסמוך לתיבת 'תכוסו', שכוונתה, 'תשחטו', רש"י (ד"ה מקצת). יט. **ראה** בסוגיא לקמן (פפ). כ. **רש"י** (ד"ה מקצת), ובגמרא לקמן (פפ:) לגבי שחיטה לשם ערלים מבואר, שיש לדרוש מלשון הכתוב (שם יב מח) 'וכל ערל לא יאכל בו', שדווקא 'כל ערלה' פוסלת, כלומר, רק אם כל המנויים שלשמם נשחט הקרבן הם ערלים, אז נפסל הקרבן. על פי תוספות (ד"ה אלא שם: ד"ה מז).

אֶלָּא לְאו - אלא האם אין הכרח לומר, שיש להעמיד את המשנה אף באופן שחשב את שתי המחשבות **בַּעֲבוֹדָה אַחַת**, וכוונתה שהקרבן כשר בין אם חשב את שתיהן בעבודה אחת, וכגון בשחיטה, ובין אם חשב את שתיהן בשתי עבודות, וכגון ששחט במחשבת הכשר וזרק במחשבת פסול[א]. **וּמַקְשֶׁה אַחַת בַּעֲבוֹדָה אַחַת** - ומכיון שיש הכרח להעמיד את המשנה לקמן אף באופן שחשב את שתי המחשבות בעבודה אחת, אם כן, **רֵישָׁא נָמֵי** - גם משנתנו בה שנינו 'לשמו ושלא לשמו וכו' פסול', יש להעמידה אף באופן שחשב את שתי המחשבות **בַּעֲבוֹדָה אַחַת**, וכדעת רבי יוסי שאף בסוף דבריו אדם נתפס[ב].

דוחה הגמרא: מִידֵי אִירְיָא - וכי ראיה היא זו, הרי ניתן לחלק ולומר, **הָא** **כְּדַאֲמְרַתְּ וְהָא כְּדַאֲמְרַתְּ** - משנתנו נשנית באופן אחד, והמשנה לקמן נשנית באופן אחר, כלומר, אכן **סֵיפָא** [-המשנה לקמן] יש הכרח להעמיד אף באופן שחשב את שתי המחשבות **בַּעֲבוֹדָה אַחַת**, וכפי שהתבאר, **וְאִילו רֵישָׁא** [-משנתנו] ניתן להעמיד, **אוֹ** שעוסקת אף באופן שחשב את שתי המחשבות **בַּעֲבוֹדָה אַחַת**, וכדברי רבי יוסי, **אוֹ** שעוסקת רק באופן שחשב את שתי המחשבות **בְּשָׁתֵּי עֲבוֹדוֹת**, וכדברי רבי מאיר הסובר שאם חשב בעבודה אחת לשמו ושלא לשמו כשר, משום שיש לתפוס לשון ראשון.

הגמרא דנה באופן נוסף של שחיטה בשתי מחשבות סותרות[ג]. מסתפקת הגמרא: אִיבָּעֵיָא לְהוּ - הסתפקו בני הישיבה, קרבן **פֶּסַח שֶׁשְּׁחָטוֹ** שלא בזמנו אלא **בְּשָׁאר יְמוֹת הַשָּׁנָה**[ד], וכיוון בשחיטה ששוחט **לִשְׁמו** - לשם פסח **וְשֶׁלֹּא לִשְׁמו, מַהוּ. ומבארת הגמרא את צדדי הספק:** אילו היה שוחט רק לשמו היה הקרבן פסול, כיון שאין זו זמנו של קרבן פסח, ואילו היה שוחט לשם שלמים היה הקרבן כשר, שהרי מותר הפסח קרב שלמים[ה]. אולם באופן זה ששחט לשם פסח ולשם שלמים יש להסתפק, **מִי אָתֵי** - האם באה מחשבת ההכשר **שֶׁלֹּא לִשְׁמו** [-לשם שלמים], **וְקָפִיץ לֵיהּ מִידֵי לִשְׁמו** - ומרציאה את הקרבן מהפסול של שחיטה לשם פסח, **וַמַכְשֵׁיר לֵיהּ, אוֹ שמא לֹא** מועילה מחשבתו השניה, וכיון שבתחילה שחט לשמו נפסל הקרבן כיון שאין זה זמנו.

מספרת הגמרא: כִּי אֲתָא - כאשר בא **רַב דִּימִי** מארץ ישראל לבבל[ו], **אֲמַר**, **אֲמְרִיתָא קַמֵּיהּ דְּרַבִּי יִרְמְיָה** - כשהייתי בארץ ישראל, אמרתי בפני רבי ירמיה[ז] שמועה זו של דרשת 'בנין אב' שבסמוך[ח], כדי לפשוט ספק זה, **הוֹאִיל** **וּמחשבת לִשְׁמו מַכְשֶׁרְתּוֹ** לקרבן פסח אם נשחט **בִּזְמַנּו, וְכן מחשבת שֶׁלֹּא לִשְׁמו מַכְשֶׁרְתּוֹ** לקרבן פסח אם נשחט **שֶׁלֹּא בִּזְמַנּו, מָה** [-כשם] שמחשבת **לִשְׁמו הַמַּכְשֶׁרְתּוֹ בִּזְמַנּו אֵין מוֹצִיאוֹ מִידֵי** פסול של מחשבת **שֶׁלֹּא לִשְׁמו** שחשב בתחילה, **אַף** מחשבת **שֶׁלֹּא לִשְׁמו הַמַּכְשֶׁרְתּוֹ** לקרבן פסח **שֶׁלֹּא בִּזְמַנּו, אֵין מוֹצִיאוֹ מִידֵי** מחשבת **לִשְׁמו** שמתחילה, **וְקָסָבוּר. וְאָמַר לֵיהּ** רבי ירמיה, **לָא** - אין לדמות שני פסולים אלו וללמוד מזה לזה, משום שיש לחלק ולומר, **אִם אָמַרְתָּ בְּפסול** מחמת מחשבת **שֶׁלֹּא לִשְׁמו** בשחיטה בזמנו, שהדין נותן שלא יתבטל על ידי מחשבת לשמו שלאחריה, **שֶׁכֵּן** פסול זה **נוֹהֵג בְּכָל הַזְּבָחִים**, שהרי כל קרבן שנשחט שלא לשמו אינו עולה לבעלים לשם חובתם[ט], אולם האם **תֹּאמַר** שאף **בְּמחשבת לִשְׁמו** בשחיטה שלא בזמנה יהא הדין שלא תוציא מחשבת שלא לשמו מידי מחשבת לשמו ותהא פסולה, הרי חלוק הוא, **שֶׁכֵּן** פסול זה של לשמו שלא בזמנו **אֵינוֹ נוֹהֵג בְּכָל הַזְּבָחִים, אֶלָּא** בקרבן **פֶּסַח בִּלְבָד**[י].

מבררת הגמרא: מַאי הֲוֵי עֲלָּהּ - מה הכרעת ההלכה בשאלה זו. **מבארת הגמרא: אֲמַר רָבָא, פֶּסַח שֶׁשְּׁחָטוֹ בְּשְׁאָר יְמוֹת הַשָּׁנָה לִשְׁמו וְשֶׁלֹּא לִשְׁמו, בָּשֵׁר, דְּהָא קָתָנוּ** של הקרבן **לִשְׁמו מֵאי** - עומד להישחט לשמו, ואם לא היה חושב כלל, היה פסול כאילו שנשחט לשמו, **וְאַכִּיוּוֹ הָכִי, כִּי שְׁחִיט לֵיהּ** **שֶׁלֹּא לִשְׁמו, בָּשֵׁר, אֶלָּא** - הרי שמוכח מדין זה, **דְּאָתֵי** מחשבת **שֶׁלֹּא לִשְׁמו, וְקָפִיץ לֵיהּ מִידֵי** מחשבת **לִשְׁמו** הבאה מחמת ה'סתם' של הקרבן. ואם כן, **כִּי שְׁחִיט נָמֵי** - גם בספק זה, כאשר נשחט הקרבן שלא בזמנו **לִשְׁמו וְשֶׁלֹּא לִשְׁמו, אָתֵי** מחשבת **שֶׁלֹּא לִשְׁמו, וְקָפִיץ לֵיהּ** לקרבן **מִידֵי** מחשבת **לִשְׁמו.**

שואלת הגמרא: אֲמַר לֵיהּ רַב אַדָּא בַּר אַהֲבָה לָרְבָא, כיצד ניתן להוכיח מדברי המשנה לפשוט ספק זה, **דִּילְמָא** יש לחלק בניניהם ולומר, **שָׁאנֵי הָכָא דְּאָמַר מַהֲנֵיכָא דְּלָא אָמַר** - אינו דומה האופן בו שחט לשמו ובא להפקיע מחשבה זו על ידי שלאחר מכן שוחט שלא לשמו, לאופן בו מתחילה לא שחט לשמו אלא ששחיטתו שלא לשמו באה להפקיע רק מה'סתם', ואף אם מחשבת שלא לשמו מועילה לבטל את ה'סתם', אין הכרח לומר שהיא מבטלת מחשבה ממש. וההכרח לחילוק זה הוא, **דְּהָא** השחוט בזמנו **לְאוֹכְלָיו וְשֶׁלֹּא לְאוֹכְלָיו**, הקרבן **בָּשֵׁר**[יא], **וְכָל הֵיכָא דְּשְׁחִיט לֵיהּ שֶׁלֹּא לְאוֹכְלָיו לְהוּדְיָה** - אולם בכל אופן בו שחט רק שלא לאוכליו, הקרבן **פָּסוּל, וְאַמַּאי, הָא קָתָנֵא לְאוֹכְלָיו קָאֵי** - הרי סתם קרבן פסח עומד להישחט לשם אלו שיכולים לאכול ממנו כזית, ואם כדברי רבא שהמחשבה דינה כ'סתם', הרי כשם שאם חשב במפורש ששוחט לאוכליו ושלא לאוכליו הקרבן כשר, כך גם אם שחט שלא לאוכליו בלבד יש להכשיר את הקרבן, שהרי סתמו עומד לאוכליו, וכששחט שלא לאוכליו הרי זה כמי ששחט לאוכליו ושלא לאוכליו. **אֶלָּא** על כרחך יש לומר, **שָׁאנֵי הָכָא דְּאָמַר** ששוחט לאוכליו ובא להפקיע מחשבה זו על ידי שחיטה שלא לאוכליו, **מַהֲנֵיכָא דְּלָא אָמַר** מתחילה ששוחט לשם אוכליו אלא מחשבתו ששוחט שלא לאוכליו באה להפקיע רק מה'סתם'. **הָכִי נָמֵי**, בשחיטת הפסח שלא בזמנו, יש לחלק ולומר, **שָׁאנֵי הֵיכָא דְּאָמַר** ששוחט לשמו ובא להפקיע מחשבה זו על ידי ששוחט שלא לשמו, שיתכן שזה אינו מועיל להכשירו, **מַהֲנֵיכָא דְּמתחילה לֹא אָמַר** ששוחט לשמו ושחיטתו שלא לשמו באה להפקיע רק מה'סתם', שזה אכן מועיל להכשירו[יב].

משיבה הגמרא: אֲמַר לֵיהּ רבא לרב אדא בר אהבה, **מִידֵי אִירְיָא** - וכי ראיה היא מ'לאוכליו ושלא לאוכליו' ל'לשמו ושלא לשמו', **בְּשָׁלְמָא הָתָם** - דין זה שאמרתי שפסח שנשחט שלא בזמנו לשמו ושלא לשמו כשר כשם ששחיטה שלא בזמנו שלא לשמו עוקרת את מה שסתמו עומד להישחט לשמו מובן, שהרי **נָפְקָה** [-כל זמן] **דְּלָא עָבַר לֵיהּ** למחשבת שלמו **בְּשָׁחִיטָה** ששוחט

א. **אם** חשב את שתיהן בשחיטה הקרבן כשר אף על פי ששוחט גם שלא לאוכליו, כיון שחשב ששוחט אף לאוכליו, ושחיטה למקצת אוכליו כשרה כפי שהתבאר לעיל (ס"ע) שאף לאוכליו לבדם צריך את כל השחיטה. וכן אם חשב בזריקה שלא לאוכליו בלבד הקרבן כשר, כיון שאין מחשבת פסול מחמת האוכלים אלא בשחיטה. רש"י (ד"ה אף). ב. **אף** על פי שהגמרא כבר דחתה לעיל שאין להוכיח כן מדברי המשנה לקמן לגבי מחשבת שלא לאוכליו ושלא לגמוניין, שכן כל משנה מתפרשת לפי עניינה, מכל מקום חזרה הגמרא והקשתה מהמשך דברי המשנה שם, מפני שבתחילת המשנה מדובר במחשבה אחת, ולכך תירצה הגמרא שאין להוכיח ממנה לדין משנתנו, שכן אין לדמות משנה זו העוסקת במחשבה אחת למשנתנו העוסקת בשתי מחשבות, אבל מהמשך דברי המשנה שמדובר בשתי מחשבות, חזרה הגמרא והקשתה שכשם ששתי מחשבות אלו מדובר בעבודה אחת מסתבר שגם במשנתנו הוא כן. קרני ראם (ד"ה ומקשה). ג. **כהקדמה** לספיקות הגמרא בסמוך, יש להביא את דברי הברייתא (ויקרא ט:) 'תנו רבנן פסח בזמנו לשמו כשר שלא לשמו פסול, ובשאר ימות השנה לשמו פסול שלא לשמו כשר', והיינו, קרבן פסח שנשחט בזמן הראוי לו, והוא בערב פסח בין הערבים, אם נשחט לשם פסח הוא כשר ואם שלא לשם פסח הוא פסול. אך אם נשחט שלא בזמן הראוי לו, כלומר, בזמן אחר שאינו זמן שחיטת קרבן הפסח, אם שחט לשם פסח הוא פסול כיון שאין זה זמנו, ואם שחטו שלא לשמו, הרי הוא כשר כיון שהוא כמי שנשחט לשם שלמים. ובסוגיית הגמרא בזבחים (ה:-ט:) מבואר, שיש שלשה אופנים של פסח שלא בזמנו: א. עיכבה זמנו. כלומר, שעבר זמן שחיטת הפסח, אף אם ראוי עדיין להקרבה לפסח שני. ב. עיכבה שנתו. כלומר, כשעברה שנתו הראשונה של הכבש, וכבר אינו ראוי להקרב פסח כלל [משום שקרבן פסח קרב רק מהכבשים או העזים בשנתם הראשונה, שנאמר (שמות יב ה) 'שה תמים זכר בן שנה יהיה לכם מן הכבשים ומן העזים תקחו']. ג. לא עיכבה זמנו ולא עיכבה שנתו. כלומר, שקודם לזמן שחיטתה, כשהבהמה עדיין הראויה להקרבה בזמנה, שחטה לשם שלמים. ד. **רישיי** (ד"ה שפסח בפ"ק) ותוספות (ד"ה בפ"ק) פירשו, שמדובר שהפרישו קודם הפסח, ושחטו לפני שהגיע זמן שחיטתו. והוסיפו התוספות, שההכרח לפרש כך הוא, משום שפסח שעבר זמנו יש ספק בגמרא לקמן (מד:). האם לאחר זמן שחיטת הפסח נעקר שם פסח מהקרבן מלאיו. אמנם המאירי (ד"ה שפסח) כתב, שמדובר באופן שהפרישם בהמה לקרבן פסח ואבד פסחו והפרישם אחר תחתיו ולאחר הפסח מצא את הראשון ושחטו, אם שחטו לשם פסח הוא פסול אולם אם שחטו שלא לשם כשר. ה. **'מותר'** הפסח' היינו מה שהותרו לשם קרבן פסח אולם לא קרב לשם פסח ועבר זמן שחיטתו, שדינו כשלמים. ראה מה שהובא בהערה לעיל משטורית הגמרא בזבחים (ה:-ט:). ו. **הגמרא** ההסתפקה דווקא באופן זה ולא באופן שעשה ששוחט שלא לשמו ולשמו, כיון שרצתה להסתפק אף לשיטת רבי מאיר שיש לתפוס את תחילת דבריו, ולשיטתו אם שחט שלא לשמו ולשמו כבר הוכשר הקרבן מחמת מחשבתו הראשונה שלא לשמו, ואין מחשבתו השניה שחשב לשמו יכולה לפסול את הקרבן. אולם באופן שבתחילה חשב ששוחט לשמו ואחר כך חשב ששוחט שלא לשמו, הסתפקה הגמרא האם כיון שמחשבתו הראשונה היא מחשבה לפסול שאינה נוהגת בכל הזבחים [כדברי הגמרא בסמוך], היא אינה חשובה דיה והיא נעקרת על ידי מחשבתו השניה. תוספות (ד"ה ששחטו), והשפת אמת (ד"ה שפסח - פ"ק). הוסיף ביאור אחר, שאם חשב קודם שלא לשמו, הרי מיד נעקר ונעשה שלמים, וכשחזר וחשב מחשבת לשמו, הרי זה כשלמים שנזבחו שלא לשמן שכשרים. ז. **רב** דימי היה אחד מהאמוראים שירדו והביאו מתורת ארץ ישראל לבבל, וכן חזרו והביאו מתורת בבל לארץ ישראל. כאשר ירד מארץ ישראל לבבל נקטה הגמרא לשון 'כי אתא', כלומר, כאשר בא רב דימי לבבל. רש"י (מו"ק ג: ד"ה כי אתא). ואילו כשעלה לארץ ישראל, נקטה הגמרא לשון 'כי סליק רב דימי' (ראה במסכת תמורה יד:). כלומר, כאשר חזר ועלה רב דימי מבבל לארץ ישראל. ח. **ראה** במסכת סנהדרין (כ:) שבכל מקום ששנינו 'אמרי במערבא' היינו רבי ירמיה, ו'מערבא' היינו ארץ ישראל. ט. **'בנין** אב' היא אחת משלש עשרה מידות שהתורה נדרשת בהן, והיינו, שאם מצינו דין מסוים בדבר אחד יש ללמוד ממנו שכך הוא הדין גם בשאר האופנים הדומים לו. ספרי (בהעלותך דיבי יהמנחל פרשה ט). י. **דין** זה הוא בכל הקרבנות, ובחטאת ופסח יש חומרא נוספת, שהם פסולים לגמרי מחמת מחשבה זו. משנה (זבחים ג:). יא. **אין** להקשות, שלכאורה יש להוכיח מדין לשמו, שכשם שמחשבת שלא לשמו בזמנו הנוהגת בכל הזבחים לפסול אינה מועיל מידי מחשבת לשמו הנוהגת בכל הזבחים להכשיר, כך מחשבת שלא לשמו שלא בזמנו שאינה נוהגת בכל הזבחים להכשר, אינה מועילה מידי מחשבת לשמו שלא בזמנו שאינה נוהגת בכל הזבחים לפסול. משום שיש לדחות ולומר, שמחשבת שלא לשמו להכשר אינה נחשבת כמחשבה שאינה נוהגת בכל הזבחים, משום שכל הזבחים [מלבד פסח ותחטאת] שנשחטו שלא לשמן כשרים, אלא שלא עלו לבעלים לשם חובה (זבחים ג:). מהרש"א (ד"ה שפסח). יב. **כמו** ששנינו לקמן (פ:), וכמו שהתבאר לעיל (ס"ע) שאם נשחט אף לאוכליו השחיטה כשרה ואין זו שחיטה שרק חציה נעשתה כראוי, כיון שעבור אותם האוכלים לבדם גם כן צריך לשחוט את כל ההכמה. הקשה השפת אמת (ד"ה הרי) הרי יש מקום לחלק בין מחשבת לשמו ושלא לשמו למחשבת שלא לאוכליו, שבמחשבת שלא לשמו חשב קודם מחשבת הכשר ולאחר מכן מחשבת פסול ואילו במחשבת שלא לאוכליו חשב מחשבה אחת ששוחט לאוכליו ושלא לאוכליו ומחשבה זו היא מחשבת הכשר שהרי כל השחיטה נצרכה לאותם מקצת שהראויים לאוכלה, ואפשר שאם אכן היה חושב קודם ששוחט לשם אוכליו לשם חובה וחושב ששוחט שלא לאוכליו שהקרבן יפסל. וכתב, שמחמת קושיא זו על כרחך צריך לומר שכוונת המשנה 'לאוכליו ושלא לאוכליו' היא בין באופן שחשב מחשבה אחת ששוחט לאוכליו ושלא לאוכליו שאין הקרבן נפסל מחמת שכל השחיטה נצרכת לראויים לה, ובין באופן שחשב בו בשתי מחשבות נפרדות, שהקרבן אינו נפסל מחמת שאין מחשבת הפסול עוקרת את מחשבת ההכשר שחשב במפורש. וראה עוד בדבריו, שישיב על פי זה את קושיית התוספות לקמן (מד: ד"ה מה). יג. **ראה** בדברי הצל"ח (ד"ה שפסח), מה שביאר מדוע אין להוכיח מה כוונתו ממה שקרבן שלמים טעון סמיכה ופסח אינו טעון סמיכה.

במפורש שלא לשמו, **סְתָמֵיהּ וְדַאי לְשֵׁם** - הקרבן ודאי עומד בסתמו להישחט לשמו, ואף על פי כן אם שחטו שלא לשמו הקרבן כשר, אם כן יש לומר שגם אם שחטו לשמו ושלא לשמו הוא כשר, **אֶלָּא הָכָא**, בשחיטה שלא לאוכליו, **סְתָמֵיהּ לְאוֹכְלָיו קָאֵי** - וכי ניתן לומר שסתמו של הקרבן עומד להישחט לאוכליו שנמנו עליו, **דִּילְמָא מִימְשָׁכִי הָנֵי וְאָתֵי אַחֲרִינֵי וּמִיכְּנֵי עֲלָוֵיהּ (אַחֲרִינֵי)** - הרי יתכן שאלו שכבר מנויים ימשכו ידיהם מהקרבן, ואחרים יתמנו עליו[יד], **דְּתָנַן** במשנה לקמן (פט:), **נִמְנִין** על הקרבן **וּמוֹשְׁכִין** המנויים **אֶת יְדֵיהֶם מִמֶּנּוּ** לאחר שנמנו, **עַד שֶׁיִּשָּׁחֵט**, הרי שאי אפשר לומר שסתם קרבן פסח עומד להישחט דווקא לשם אוכליו שנמנו עליו, שהרי עד שעת השחיטה ממש לא ניתן לדעת מי יהיו המנויים עליו[טו]. ומשום כך אין להביא מדין זה ראיה, שהרי מסתבר שיש לחלק בין אופן בו המחשבה סותרת את ה'סתם', לאופן בו המחשבה באה לעקור מחשבה ממש, שהרי הקרבן אינו עומד בסתמו לשחיטה לאוכליו, וכששוחט שלא לאוכליו זו היא מחשבתו היחידה, ולכך נפסל הקרבן. אמנם בדבר ששייך לומר בו שסתמו של הקרבן עומד לכך, וכגון השחיטה לשם פסח, אם חשב מחשבה המנוגדת ל'סתם', דהיינו שחשב שלא בזמנו ששוחטו שלא לשמו, הרי זה נחשב כאילו חשב שתי מחשבות הסותרות זו את זו, וכיון שבאופן זה הקרבן כשר, אם כן הדין נותן שאף כשבתחילה שחט במפורש לשמו ואחר כך חשב ששוחט שלא לשמו, גם כן יהיה הקרבן כשר.

הגמרא דנה באופן נוסף של שחיטה שאינה ראויה. מסתפקת הגמרא: אִיבָּעֲיָא לְהוּ, קרבן **פֶּסַח שֶׁשְּׁחָטוֹ בְּשֶׁאַר יְמוֹת הַשָּׁנָה בְּשִׁינּוּי בְּעָלִים** - לשם אדם שאינו הבעלים של הקרבן[טז]. **מַהוּ.** האם דין **שִׁינּוּי בְּעָלִים כְּשִׁינּוּי קוֹדֶשׁ דָּמֵי** - הוא כדין שחיטה שלא לשמו, **וּמַכְשִׁיר לֵיהּ** - וכשם ששחיטה שלא בזמנו שלא לשמו מכשירה את הקרבן, כך תועיל מחשבת שינוי בעלים להכשיר קרבן זה שנשחט שלא בזמנו, **אוֹ לָא** - או שאין לדמות את שני הדינים, ואף שלגבי לשמו נתבאר שמחשבת שלא לשמו מועילה להכשיר שלא בזמנו, מכל מקום, מחשבת שינוי בעלים לא תועיל להכשיר שלא בזמנו[יז].

דנה הגמרא: אָמַר רַב פָּפָּא, אֲמָרִיתָא לְשָׁמַעְתָּא זו של דרשת 'בנין אב' שבסמוך, **קַמְיָה דְּרָבָא** כדי לפשוט ספק זה, **הוֹאִיל וְשִׁינּוּי קוֹדֶשׁ פּוֹסֵל** לקרבן כשנשחט **בִּזְמַנּוֹ,** וכמבואר במשנתנו, **וְכֵן שִׁינּוּי בְּעָלִים פּוֹסֵל** לקרבן כשנשחט **בִּזְמַנּוֹ. מָה שִׁינּוּי קוֹדֶשׁ שֶׁפּוֹסֵל בִּזְמַנּוֹ, מַכְשִׁירוֹ (לְאַחַר) [לָא] בִּזְמַנּוֹ**[יח] - היא המכשירה אותו בשחיטה שלא בזמנו, **אַף** מחשבת **שִׁינּוּי בְּעָלִים שֶׁפּוֹסֵל בִּזְמַנּוֹ,** הוא **מַכְשִׁירוֹ** כשקרב **(לְאַחַר) [שֶׁלָּא] בִּזְמַנּוֹ. וְאָמַר לֵיהּ** רבא, **לָא** - אין לדמות את שני הדינים, משום שיש לחלק ולומר, **אִם אָמַרְתָּ** דין זה **בְּפִסּוּל של שִׁינּוּי קוֹדֶשׁ, שֶׁכֵּן פְּסוּלוֹ בְּגוּפוֹ** - פסול זה הוא מחמת שחושב על הקרבן עצמו ששחטו שלא לשמו, **וְיָשְׁנוּ** לפסול זה **בְּכָל אַרְבַּע הָעֲבוֹדוֹת** העיקריות של הקרבן, והיינו, שחיטה, קבלת הדם, הולכת הדם וזריקתו על המזבח,

---

יד. **רש"י** (ד"ה סתמיה). והתוספות רי"ד (ד"ה ספס) הוסיף, שמחשבת לשמו אינה נעקרת בחיה של הבהמה אלא אם בשעת שחיטה יחשוב במפורש ששוחט לשם שלמים, אולם מחשבת לאוכליו נעקר אף בחיה של הבהמה אם המנויים משכו ממנה את ידיהם.

טו. **לְאוֹרוֹ** יש להקשות, הרי סתמו הוא עומד לאוכליו כל שהם, ומה לנו בזה שיתכן שהאוכלים לא יהיו אלו שמנויים עכשיו אלא אחרים, מכל מקום לאלו המנויים בסופו של דבר נשחט הקרבן בסתם. וכתבו התוספות (ד"ה ספמה), שמכאן מוכח שההכשר במחשבה לאוכליו ושלא לאוכליו הוא רק משום שחשב על אוכליו ממש, אבל בסתמו לאוכליו, שאין ידוע בודאי מי הם המנויים, אין זה מועיל להכשיר כנגד מחשבת שלא לאוכליו.

טו. **וכגון** שהיה הקרבן של ראובן ושחטו לשם שמעון. רש"י (ד"ה ספס בפסחים). עוד מבואר ברש"י, ששחיטתו היתה בסתם שלא עקר ממנה שם פסח, אולם גם לא חשב ששוחט לשם פסח. וכתב שלכך אין לגרוס בספק זה תיבת 'לשמו'.

יז. **בביאור** הספק יש לומר, האם הטעם ששחיטה שלא לשמו שלא בזמנו כשרה, הוא משום שבדיני קרבן פסח יש פסול בשחיטה שלא לשמו וממילא כשנשחט בפסול זה נעקר ממנו שם פסח ונעשה מותר הפסח שדינו שנעשה שלמים, ואם כן, הרי טעם זה שייך אף בשינוי בעלים, שגם פסול שינוי זה מדיני הפסח הוא, או שהטעם הוא, משום שעיקר השחיטה שלא לשמו היא העוקרת שם פסח מהקרבן, וטעם זה לא שייך אלא בשחיטה שלא לשמו, ולא בשחיטה לשם בעלים אחרים. קובץ שעורים (פות כח). כתב החזון איש (פ"ח, סי' קכד ד"ה שינוי בפועל), שיש להסתפק אם ספק זה של הגמרא הוא רק אם חשב בשחיטה שיזרוק שלא לשם הבעלים, ואילו אם רק שחט שלא לשם הבעלים ודאי אינו פוסל שהרי מחשבתו זו אינה פוסלת, או שהספק הוא אף אם חשב רק שהשחיטה תהיה שלא לשם הבעלים, שכיון שבזמנו נפסל הקרבן מדין 'מחשבת שלא למעיר', אולי אף שלא בזמנו הוא יפסל במחשבה זו.

יח. **הגהות** רצינוים ע"פ גליון, וכן בסמוך.

וְכֵן יָשְׁנוּ לְפסול זה אף לְאַחַר מִיתָה, שאם מת בעל הקרבן, על בנו להביאו במקומו, ואם כשהביאו הבן נשחט הקרבן שלא לשמו, לא עלה לשם חובה ועליו להביא מנכסי המת קרבן אחר תחתיו, כיון שאחריות הקרבן מוטלת על נכסי המת, וְכֵן יָשְׁנוּ לפסול זה בְּקרבן צִבּוּר בְּקרבן יָחִיד[א]. ולכך יש כח למחשבה זו לעקור שם 'פסח' מקרבן פסח שהוקרב שלא בזמנו ולהכשירו. אולם האם תֹּאמַר כן אף בְּמחשבת פסול של שִׁינּוּי בְּעָלִים, שהוא פסול קל יותר לענין ארבעה דברים אלו, הֲאִין פְּסוּלוֹ בְּגוּפוֹ של הקרבן אלא בבעליו, וּבשאר הקרבנות מלבד פסח אֵינוֹ נפסל הקרבן מחמת מחשבה זו בְּכָל אַרְבַּע הָעֲבוֹדוֹת העיקריות של הקרבן אלא רק בזריקה[ב], וְאֵינוֹ לְאַחַר מִיתָה - ואם מת הבעלים קודם ההקרבה והביא בנו את קרבנו תחתיו ונשחט הקרבן שלא לשם בעליו לא נפסל, כיון שאף ללא שינוי זה אין שם בעליו עליו[ג], וְאֵינוֹ נוהג פסול זה בְּקרבן צִבּוּר בְּקרבן יָחִיד, לפי שכל הציבור הם בעליו[ד].

ומוסיפה הגמרא: וְאַף עַל גַּב דְּתַרְתֵּי לָאו דַּוְקָא - ששני ענינים מאלו שהזכרו כאן שאינם נוהגים בשינוי בעלים, אינם דווקא, שהרי ניתן לדחותם, וכמבואר בסמוך, אולם תַּרְתֵּי מִיהָא דַּוְקָא - שני ענינים אחרים מאלו שהזכרו, הם כן דווקא, ולכך אין להשוות דין 'שינוי בעלים' לדין 'שינוי קודש'. והאופן בו יש לדחות שנים מהעניינים שהוזכרו לעיל הוא, משום דִּישׁ להקשות, מַאי שְׁנָא שִׁינּוּי בְּעָלִים שהגדרתו היא דְּלֹא הָוֵי פְּסוּלוֹ בְּגוּפוֹ[ה], והיינו משום דְּפְּסוּלוֹ מֻחְשָׁבָה בְּעָלְמָא הִיא - הפסול הוא על ידי שינוי מחשבה בלבד ולא שינוי בגוף הקרבן, הרי שִׁינּוּי קוֹדֶשׁ נָמֵי, פְּסוּלוֹ מֻחְשָׁבָה בְּעָלְמָא הִיא ולא שינוי במעשה השחיטה, וְתוּ - ועוד יש להקשות על הָא דְּאָמַר רבא, שפסול שִׁינּוּי בְּעָלִים אֵינוֹ נוהג לְאַחַר מִיתָה, הרי זה הוא רק לדעת הסוברים כן, וְאִילּוּ לְרַב פָּפָּא בְּרִיהּ דְּרַב אַמֵּי דְּאָמַר - מַאי אִיכָּא לְמֵימַר - אין נבאר את דברי רבא. **מסיקה הגמרא:** אלא שמכל מקום תַּרְתֵּי מִיתְרֵי דַּוְקָא נִינְהוּ, ולכך אין להשוות דין 'שינוי בעלים' לדין 'שינוי קודש'. וכיון שדחה רבא את דברי רב פפא, נותר הספק בעינו, האם קרבן פסח ששחטו בשאר ימות השנה בשינוי בעלים הקרבן כשר כמו בשינוי קודש, או שיש לחלק בין שתי המחשבות.

מסיקה הגמרא: אֲמַר אַמֵּי רְבָא, קרבן פֶּסַח שֶׁשָּׁחְטוּ בְּשְׁאָר יְמוֹת הַשָּׁנָה בְּשִׁינּוּי בְּעָלִים, הרי הוא נַעֲשָׂה כְּמִי שֶׁאֵין לוֹ בְּעָלִים בְּזְמַנּוֹ - כקרבן פסח ששחט בזמנו שלא לשם הבעלים, וּפְסוּלוֹ[ו].

* * *

משנה קרבן פסח שונה משאר הזבחים, ששאר הזבחים עיקר האבתם לכפרה [בזריקת הדם] ואין אכילת הבשר מעכבת בהם, אבל קרבן פסח עיקרו בא לאכילה, וצריך שיהיו הבעלים ראויין לאוכלו (נקמן עח:), במשנתנו יתבאר דין פסח שנשחט לשם מי שאינם יכולים לאוכלו. דין נוסף מיוחד בקרבן פסח, שאינו נאכל אלא למי שנמנה עליו מתחילה (זבחים ע:), והמינוי הוא על ידי ששמתחפים בלקיחתו של השה[ז]. בסוגיא שלפנינו יתבאר שאף צריך להתכוין בשעת השחיטה על מנת שיאכלו ממנו אלו שמנוים עליו[ח].

המשנה מבארת את דין הפסח שנשחט לשם מי שאין ראוי לשחוט לו: הפסח שֶׁשְּׁחָטוֹ שֶׁלֹּא לְאוֹכְלָיו - על מנת שיאכלוהו זקנים או חולים שאינם יכולים לאכול כזית בשר', וְכן אם שחטו שֶׁלֹּא לְמְנוּיָו, כגון שנמנו חבורה אחת על הפסח ושחטו לשם חבורה אחרת, או ששחט את הפסח לְשֵׁם שיאכלו ממנו יהודים עֲרֵלִים[ט] שאסורים לאכול את הפסח, וְלֹשֵׁם שיאכלו ממנו טְמֵאִים שאסורים לאכול בקדשים[י], בכל אלו המחשבות הפסח פָּסוּל[יא]. ובגמרא יתבאר הטעם.

ממשיכה המשנה: אבל אם שחט את הפסח לְאוֹכְלָיו וְשֶׁלֹּא לְאוֹכְלָיו - על מנת שיאכלו ממנו גם אנשים בריאים וגם חולה וזקן, או לְמְנוּיָו וְשֶׁלֹּא לְמְנוּיָו - שיאכלו ממנו גם בני החבורה שנמנו עליו וגם אנשים שלא נמנו עליו, או לַטְּמֵאִים וְלָעֲרֵלִים - שיאכלו ממנו גם מולין וגם ערלים, או לַטְּמֵאִים וְלַטְּהוֹרִים - שיאכלו ממנו גם טמאים וגם טהורים, בכל המחשבות הללו הפסח כָּשֵׁר, שמאחר שהתכוון בשחיטתו גם עבור מי שיכול לאכול כזית מהפסח, שחיטתו כשירה[יב].

במשנה לעיל (נח.) נאמר, שזמן שחיטת הפסח הוא לאחר הקרבת התמיד של בין הערבים, בעת מבארת המשנה מה הדין אם עבר ושחט את הפסח לפני כן: הפסח שֶׁשְּׁחָטוֹ קוֹדֶם חֲצוֹת היום פָּסוּל, מִשּׁוּם שֶׁנֶּאֱמַר (שמות יב ו) 'וְשְׁחָטוּ אֹתוֹ כֹּל קְהַל עֲדַת יִשְׂרָאֵל בֵּין הָעַרְבָּיִם', ו'בין הערבים' הוא החל מחצות היום שהחמה נוטה כלפי מערב[יג], ואם שחטו קודם זמנו פסול[יד]. אבל הפסח שֶׁשְּׁחָטוֹ אחר חצות היום קוֹדֶם לַתָּמִיד של בין הערבים, כָּשֵׁר, אף שלכתחילה

א. **יש** פסולים שאינם נוהגים אלא בקרבן יחיד, וכמבואר בסמוך לגבי פסול שינוי בעלים. ועל כן נקטה הגמרא לשון 'בציבור כביחיד', כלומר, פסול זה נוהג לא רק בקרבן יחיד, אלא אף בקרבן ציבור שלא נוהגים בו כל הפסולים הנוהגים בקרבן יחיד, מכל מקום שייך בו פסול זה. ב. **בבל** שאר הקרבנות, כיון שאין עיקרם להכילה אלא לכפרה, לכך אין מחשבת 'שינוי בעלים' פוסלת אלא אם כן חשבה בשעת הזריקה שהיא עיקר הכפרה, או שבשאר העבודות חשב שיזרוק לשם בעלים אחרים. אבל אם חשב בשאר העבודות על אותה העבודה עצמה, וכגון ששחט שלא לשם הבעלים, לא הועילה מחשבתו כלל לפסול, והקרבן כשר. אולם קרבן פסח שעיקרו בא להכילה על ידי הבעלים, דינו שונה מכל הקרבנות, ומועילה בו מחשבת שינוי בעלים אף בשחיטה. רש"י (ד"ה בבל). עוד ביאר רש"י (ד"ה כמי), שיש מי שביאר ששינוי בעלים אינו פוסל בזריקה, כיון שאין מחשבת אוכלים פוסלת בזריקה (ראה בסוגיא לקמן ע"ח:). אולם דחה רש"י ביאור זה, שהרי בשאר קרבנות, עיקר שינוי בעלים הוא בזריקה, כיון שהזריקה היא המכפרת ובזה נאמר (ויקרא ו ז) 'ונרצה לו לכפר עליו', ודרשו חכמים (לקמן סב.) 'עליו' ולא על חבירו', ששינוי בעלים פוסל. ג. **רש"י** (ד"ה ואינו לאחר). והתוספות (ד"ה ושנו) הוסיפו, שאפשר שכיון שפסול של שינוי בעלים נלמד מלשון הפסוק (ויקרא ו ז) 'ונרצה לו לכפר עליו', ודרשו חכמים (לקמן סב.) 'עליו' ולא על חבירו', לא שייך פסול זה במת כיון שכבר אינו בן כפרה לגמרה, אלא שיש חיוב להביא את הקרבן מנכסיו. והוסיפו התוספות, שאמנם לשיטת רבי יהודה אמר שמואל (קידושין יג:) הסובר שאין הנכסים משועבדים מן התורה למה שהתחייב המת, לכאורה היה צריך לומר שהיורש אינו חייב להביא קרבן אחר מהנכסים שירש, מלבד הקרבן שהפרישו המת בחייו, ואם כן אין חילוק בין שינוי קודש לשינוי בעלים, שהרי בשניהם אין היורש מחויב להביא קרבן אחר. אמנם שוב כתבו שיש חילוק, משום שאם הפריש המת שתי בהמות לאחריות הקרבן, כלומר, שאם תיפסל האחת יביא האחרת תחתיה, באופן זה חייבים היורשים להביא את הקרבן השני אם נפסל האחד בשינוי קודש, מה שאין כן בשינוי בעלים שאינו פסול כלל. ועוד, ששינוי קודש אסור לכתחילה אף לאחר מיתה, אולם בשינוי בעלים לאחר מיתה, אין בכך איסור כלל. ד. **ואף** אם יחשוב ששוחט לשם נכרים לא ייפסל הקרבן, מפני שמחשבת שינוי בעלים פוסלת רק אם חישב לשם אחר השייך בכפרה כמותו, אבל נכרים, אינם שייכים בקרבנות כפרה כלל, כמבואר לקמן (סב.). רש"י (ד"ה ואינו לאחר מיתה) ותוספות הרשב"א משאנץ (ד"ה ושנו בגמרא) הוסיף, שאף לשיטת רב חסדא (לקמן סב.) שערל ישראל פוסל כיון שבידו למול את עצמו, ואם כן לכאורה שייך 'שינוי בעלים' אף בקרבן ציבור אם שחטו לשם נכרי, שהרי בידו למול את עצמו ולהתגייר, מכל מקום עול נכרי אינו פוסל. וביארו האחרונים, שהטעם הוא משום שדווקא ישראל שבידו למול עצמו כל שעה ואינו מתוסר אלא מילה נחשב 'בר כפרה', אולם נכרי שהמוסר מילה, הרי יתכן שלא יזדמנו לו שלשה שיוכל למול בפניהם לשם גירות, ואף אם יזדמנו, הרי במילת גירות הוא נחשב כקטן שנולד מהדש, ואם כן, אין זה נחשב שיכול הנכרי לתקן עצמו. ה. **משום** שהיורש נעשה לבעלים של הקרבן. רש"י (זבחים ז: ד"ה יכו).

ו. **אינו** באובע עבודות ואינו בציבור כביחיד. ז. **רש"י** (ד"ה ממנו). התוספות (ד"ה ונפסל) הוסיפו, שכתונת רבא לומר שאף בלי פירכות אלו שהביאה הגמרא לחלק בין שינוי קודש לשינוי בעלים, מכל מקום יש לומר שבשינוי בעלים אינו נחשב כעקירה ולכך אינו מכשיר את הקרבן, כיון שהוא כפסח שנזמנו שמתו בעליו שאינו נעקר בכך, ואם נשחט בסתם הוא פסול, כמבואר לקמן (עב:). אף על פי שהוא כפסח ששחטו שלא לשם בעליו, שהרי מתו, אם כן הוא הדין בפסח שלא נזמנו שנשחט שלא לשם בעליו שיש לומר שאין זה מועיל להוציאו מידי פסול. ואינו דומה לשינוי קודש שהוא עצמו מועיל לעקור פסול (ס:). והסתפקה הגמרא בשחיטה שלא בזמנו לשמו ושלא לשמו, וביארו התוספות (מה ד"ה נפסל) שהספק הוא באופן ששחטו קודם שהגיע זמנו, שיש להסתפק האם שחיטה זו עיקרת את פסח או לא, אך אם נשחט לאחר זמנו, ודאי כבר נעקר ממנו שם פסח וממילא נעשה שלמים. ולאחר שהתבאר בגמרא ששחיטה שלא לשמו שלא בזמנו עוקרת, הסתפקה הגמרא האם מחשבת שינוי בעלים מועילה כמו מחשבת שלא לשמו, או שהיא אמנם אינה מכשירה אך גם אינה פוסלת, וממילא אינה עוקרת שם פסח מהקרבן. ועל כך בא רבא והוסיף, שמחשבת שינוי בעלים לא רק שאינה מכשירה אלא היא אף פוסלת וממילא היא מועילה שלא בזמנו. ח. **רש"י** בזבחים (סה ד"ה נמנויין).

ט. **המנוים** על הפסח הם הבעלים של הקרבן, ואמנם את כל הזבחים צריך להקריב לשם הבעלים [ברוב הקדשים הזבח אינו פסול לגמרי בשינוי בעלים, אלא שלא יצאו הבעלים ידי חובתם, ובפסח חמור יותר שנפסל הזבח (מאמים ג:)], אלא שכתבו התוספות (ד"ה ולא) [ועיין מחשבות שלא למנויו במבואר בסוגייתנו אינו אותו דין של שינוי בעלים שנוהג בכל הקדשים, ששינוי בעלים אינו נוהג אלא בזריקה, כגון ששחטו או מקבל ומוליך על מנת לזרוק לשם אחרים, או שזורק לשם אחרים, אבל הפעשה את השחיטה עצמה או קבלה והולכה לשם אחרים כשר, שאת דין שינוי בעלים לומדים (לקמן סב.) מהכפסוק 'לכפר עליו' (ויקרא ו ז), וכפרה אינה תלויה אלא בזריקה. אבל דין שלא למנויו נוהג בשחיטה, שהרי נלמד מהכתוב 'איש לפי אכלו תכוסו' (שמות יב ד), ומבואר להלן ש'תכוסו' הכוונה לשחיטה, ודין זה אינו נוהג אלא בפסח לא בשאר הקרבנות. וראה בעיוני הפשט[טז] חילוקים נוספים בין שינוי בעלים לשלא למנויו.

י. **פירשו** תוספות (לעיל ס. ד"ה שמתו), שמדובר שיש לפסח גם מנוים שיכולים לאכול, אלא שהוא חשב בשחיטה רק עבור שלא לאוכליו. שאם אין שם עוד מנוים, הפסח פסול ממילא מכיון שאין לו אוכלים (וראה בהגהות רא"ם הורוויץ) (כמוס' לעיל שם) ואור חדש (ס. ד"ה שמתו). שפירשו שכן הוא גם דעת רש"י[יז]. יא. **ערל** המוכר במשנתנו הוא ישראל שמתו אחיו מחמת מילה, שאסור למול אותו מפני הסכנה (עמוס ג:), ואף שהוא אנוס ופטור ממילה אסור לו לאכול קרבן פסח, שנאמר (שמות יב מח) 'וכל ערל לא יאכל בו'. רש"י (לעיל ס. ד"ה לפעלים, להלן מ"ג ד"ה כיון) וביאר המנחת ברוך (סי' כד ענף ג ד"ה ונפלא"ה), שערל שיכול למול את עצמו ואינו אנוס, פסול להקריב פסח מדין אחר, כמו שמצינו (עמוס ס:) שמי שיש לו בן או עבד שאינו מהול אינו יכול להקריב את הפסח, שנאמר (שמות יב מח) 'והמול לו כל זכר ואז יקרב לעשותו', וכל שכן כשהוא עצמו אינו מהול פסול מטעם זה, אלא שהפסול של מילת בניו ועבדיו הוא רק במקום שהיה יכול למול, אך אם היה אנוס במה שלא מל אותם ראשי הוא להקריב פסח, ולכן ערל שלא מל עצמו באונס מכיון שמתו אחיו מחמת מילה, אי אפשר לפוסלו מדין מילת בניו ועבדיו, וכל פסולו הוא משום שנאמר 'וכל ערל לא יאכל בו', ומכיון שאינו יכול לאכול את הפסח ממילא גם אין מקריבים עליו, שאין מקריבים פסח אלא על הראוי לאוכלו. אמנם רבינו תם (פסו"ד מפסח שמנוים ז: ד"ה ומיהו) סובר, שמי שמתו אחיו מחמת מילה, מכיון שהוא אנוס, אינו נחשב כערל ומותר בפסח, וכמשנתנו מדובר במי שאינו מל מחמת שהוראו מצער המילה. יב. **טעם** הפסול בשחטו לשם ערלים או טמאים הוא מחמת שאינם הוראין לאכילה, והם בכלל מחשבת שלא לאוכליו. כמבואר בר"ש[יח] (ס: ד"ה ולא), ובתוס' (ס. ד"ה ולא) ותוספות (ד"ה לאוכלין). והטעם ששנאם התנא בנפרד, שאם היה כתוב רק 'שלא לאוכליו', היה אפשר להבין שהכוונה רק לערלים וטמאים שאסורים לאכול על פי דין, אבל חולה חקן שאין לחם איסור לאכול, אין זה נחשב שלא לאוכליו, לפיכך שנה התנא ערלים וטמאים ללמדנו ש'שלא לאוכליו' שהוזכר לפני כן היינו חולה או זקן. אור חדש (ד"ה ממנה שמנוין). יג. **טעם** הדבר, משום שאף כזית אחד אי אפשר לאכול בלא שחיטה, ולכן הרי זה נחשב שכל השחיטה היא בעבור אותו כזית שייאכל כדין. רש"י (לעיל ס. ד"ה מקמץ). וראה עוד בגמרא לעיל (ס.) וברש"י (ס: ד"ה לפי). בביאור המשנה כאן. יד. **אמנם** עיקר התחלת זמן הקרבת הפסח הוא בשש שעות ומחצה [דהיינו חצי שעה לאחר חצות], שכבר נטו צללי ערב, וניכר לכל שהוא בין הערבים, אך מכל מקום מחצות ואילך כבר דינו כבין הערבים וכשר. ריב"ן (ד"ה שחטו). טו. **הטעם** שפסח שנשחט קודם חצות פסול, משום שעדיין לא הגיע זמן הקרבתו, ועוד, שהשנה הכתוב כמה פעמים בפרשה 'בין הערבים', ללמדנו שמעכב. תוספות (מ: ד"ה ובמנחה) ובזבחים (סה ד"ה נמנויין).

יש לשחוט את הפסח לאחר התמיד, **וּבְלִבַּד שֶׁיְּהֵא** אדם **אַחַר מָמְרָם** - מעורבב **בָּדָמוֹ** של הפסח **עַד שֶׁיְּזַרֵק** דם **הַתָּמִיד**, כדי שלא יקרוש דם הפסח ויהיה ראוי לזריקה[ט], ויזרקנו לאחר זריקת התמיד[י]. **וְאִם נִזְרַק** דם הפסח לפני התמיד, **כָּשֵׁר**, שדין הקרמת התמיד לפסח אינה אלא למצוה ולא לעכב.

★

גמרא **מביאה הגמרא ברייתא המבארת מה היא מחשבת 'שלא לאוכליו' ששנינו במשנה, ומה היא מחשבת 'שלא למנויו': תָּנוּ רַבָּנָן, כֵּיצַד** היא מחשבת **שֶׁלֹּא לְאוֹכְלָיו**, כגון ששחט את הפסח **לְשׁוּם חוֹלֶה אוֹ לְשׁוּם זָקֵן** - על מנת שיאכלו ממנו חולה או זקן שאינם יכולים לאכול כזית בשר. **כֵּיצַד** היא מחשבת **שֶׁלֹּא לְמְנוּיָו**, כגון **שֶׁמָּנוּ עָלָיו חֲבוּרָה זוֹ** - שבני חבורה אחת רכשו את הפסח ביחד כדי לאכול ממנו, ועבר **וְשָׁחַט לְשֵׁם חֲבוּרָה אַחֶרֶת** - על מנת שחבורה אחרת תאכל את הפסח.

הגמרא מבררת את מקור הדין שצריך לשחוט את הפסח לשם אוכליו ולשם מנויו. שואלת הגמרא: מְנָהֲנֵי מִילֵּי - מהיכן למדנו דין זה שפסח שנשחט שלא למנויו פסול. משיבה הגמרא, **דְּתָנוּ רַבָּנָן**, נאמר בתורה (פמות יב ד) **'וְלִמְכָסַת** נְפָשֹׁת אִישׁ לְפִי אָכְלוֹ תָּכֹסּוּ עַל הַשֶּׂה', ו'מכסת' הוא מלשון מנין[יא], **מְלַמֵּד שֶׁאֵין הַפֶּסַח נִשְׁחָט אֶלָּא לְשֵׁם מְנוּיָו. ממשיכה הברייתא ושואלת: יָכוֹל** תאמר, שאם **שָׁחַט שֶׁלֹּא לְמְנוּיָו וְהָא** רק **בְּעוֹבֵר עַל הַמִּצְוָה, וְכָשֵׁר** בדיעבד[יב], **תַּלְמוּד לוֹמַר** - לפיכך נאמר בתורה דין זה פעמיים, פעם אחת בתיבת **'בְּמִכְסַת'** שמשמעותו 'במנין', ופעם נוספת כתבה התורה שוב באותו פסוק **'תְּכוּסּוּ'** שגם הוא מלשון מינוי, ללמדנו שלפיכך **הֻתְּכוּב שָׁנָה עָלָיו** - חזר שוב על דין זה, כדי **לְעַכֵּב** - ללמדנו שדין זה מעכב בדיעבד.

ממשיכה הברייתא ומבארת שמחשבת שלא למנויו אינה מעכבת אלא בשחיטה: רַבִּי אוֹמֵר, תיבת 'תַּכְסוּסוּ' בלשון **סוּרְסִי** - ארמי[יג] **הִוא** נדרש, שבארמית תכוסו היינו תשחטו[יד], **כְּאָדָם שֶׁאוֹמֵר לַחֲבֵירוֹ** בלשון סורסי, **פּוֹס** - שחוט **לִי טָלֶה זֶה**, ולפיכך דיבר הכתוב בלשון זו שמתפרשת לשתי פנים[טו], גם מלשון מינוי ללמדנו שהמחשבה לשם מנויו מעכבת, וגם מלשון שחיטה ללמדנו שמחשבה זו אינה מעכבת אלא בשעת שחיטה[טז].

הגמרא ממשיכה לברר מנין שהשוחט את הפסח שלא לאוכליו פסול. שואלת הגמרא: אַשְׁכְּחָן - מצאנו בפסוק שמחשבת **שֶׁלֹּא לְמְנוּיָו** פוסלת את הפסח, אולם מחשבת **שֶׁלֹּא לְאוֹכְלָיו מְנָא לָן** - מנין שפוסלת. **משיבה הגמרא: אָמַר קְרָא, 'אִישׁ לְפִי אָכְלוֹ תָּכוּסּוּ'**, ומשמעות 'איש לפי אכלו' הוא, שהאנשים שעבורם נשחט הפסח יהיו ראוים לאוכלו, ולא זקן או חולה, ערל או טמא, שאינם יכולים לאכול את הפסח אפילו אם נמנו עליו. ואף שלא שנה הכתוב דין שלא לאוכליו פעמיים, מכל מקום הוא מעכב בדיעבד, משום **דְּאִיתְקַשׁ** - הוקשו **הָאוֹכְלִין לִמְנוּיִין**, ששניהם הוזכרו בפסוק אחד 'איש לפי אכלו תכוסו', ללמדנו שכשם שמחשבת שלא למנויו מעכבת בדיעבד, כך מחשבת שלא לאוכליו מעכבת בדיעבד[יז].

★

טז. ראה במסכת מנחות (כה) ובמקדש דוד (פי' ז קס"ו), באלו קרבנות דם שנקרש פסול לזריקה. וכתב, שלכתחילה צריך למרס בדמן של כל הקרבנות כדי שלא יקרשו. **יז. הגמרא** בזבחים (לג) ביארה, שמדובר במשנתנו באופן שכבר שחט את התמיד, ועל כן אנו אומרים לו להקדים את זריקת התמיד לזריקת הפסח, אבל אם בא לימלך קודם שחיטת התמיד, אין אומרים לו להמתין עם דם הפסח עד לאחר שחיטת וזריקת התמיד, אלא מכיון שהתחיל בפסח יזרקנו מיד. וכן נקטו הצל"ח (לעיל ז: ד"ה ותמצא) והליקוטי הלכות (פורים משולש פו"ם כ). אמנם הקהלת יעקב (קלץ, לעיל נח: ד"ה עוד) כתב, שלפי דעת הברייתא לעיל (עמ'), שיש דרשא מיוחדת של 'לאחר דבר', שצריך לאחר את הקרבן פסח לאחר התמיד, אם עבר ושחט את הפסח קודם התמיד, יניח את דם הפסח עד לאחר שישחט את התמיד ויזרקנו. ומשנתנו מתפרשת כפשוטה, וכן כתב האור שמח (ק"ע פ"ע פ"ק) בדעת הרמב"ם (שם). אחר שזרק את דם התמיד חזר לזרוק את דם הפסח, ואינו צריך להמתין עד לאחר שיקטיר גם את איברי התמיד, מכיון שהפסח כבר שחוט. קרבן העדה (פ"ע פ"נ ד"ה ופריך ממ"נ, בפירוש הסמ"ג בביאור הירושלמי. וראה עוד בחזון איש (ממחוז סי' נג ס"ק יב). **יח. כמו** 'מכסת הערכך' (ויקל"ח פ כג) [שמשמעותו, סכום דמי ערכו. כתר יונתן (שם)]. רש"י (ל"ה מכסת). **יט. כ"ף** הוא בקדשים שמה שלא שנה הכתוב לעכב כשר בדיעבד, אך בשאר דיני התורה אין צריך שישנה הכתוב לעכב. תוספות במנחות (לג: ד"ה ואם), ספר הכריתות (לשון ממיתים בפר' ג פוס כב) [וראה עוד בתוספות לעיל (ג: ד"ה קולי"ן)]. **כ. 'לשון** סורסי הוא ארמית שהיתה מדוברת בסוריא, ונקראת סורסי על שם סוריא. תוספות (ב"ק פב: ד"ה לשון, ב"מ ה: ד"ה לשון) וערוך (ערך פרס ג). ומכיון שהיא קרובה לארץ ישראל, לשון ארמית שלה אינו צח כל כך. תוספות (ב"ק שם). וכתב רש"י (פושט ממ: ד"ה לשון), שנראה לו שלשון סורסי הוא לשון גמרת הירושלמי. **כא. כמו** שמצאנו בתרגום על תיבת 'וישחטו' שמתרגם 'ויכוסו'. רש"י (לעיל ס. ד"ה ומעמידן). **כב. על** פי תוספות הרשב"א (ד"ה ר' יוחנן). **כג. רבי** לא בא לחלוק על דברי תנא קמא שהשוחט שלא למנויו פסול, אלא בא לפרש שפסול זה הוא דווקא בשחיטה. תוספות (ד"ה לשון), ובשאר העבודות שעשאם שלא למנויו כשר, אמנם אם זרק שלא למנויו הרי זה פסול מטעם אחר משום 'שינוי בעלים', ולתנא קמא שאינו דורש את תיבת 'תכוסו' בלשון סורסי, המקור לכך שמחשבת אוכלים ומנים אינה מעכבת אלא בשחיטה, הוא ממה שנאמר בפסוק שאחר כך 'וְשָׁחֲטוּ אותו' (שמות יב ו), ומשם מוכח שהכתוב מדבר על שעת השחיטה. רש"י (ע"ז ד"ה הואיל). **כד. רש"י** בזבחים (כב. ד"ה ותיתקש).

שנינו במשנה, שהשוחט את הפסח לשם עולים פסול. בסוגיא שלפנינו יתבאר מה הדין אם חשב בשעת השחיטה על מנת שהוריקה תהיה לשם עולים. אומרת הגמרא: שָׁחֲטוֹ לְשֵׁם מוֹדִין המנויים על הפסח, אלא שחשב בשחיטה עַל מְנָת שֶׁיִּתְפַּזְּרוּ בּוֹ עֲרָלִים מנויים או שאינם מנויים בְּזְרִיקָה, נחלקו בזה האמוראים, רַב חִסְדָּא אָמַר, פָּסוּל. רָבָה אָמַר, כָּשֵׁר.

מבארת הגמרא את טעמיהם: רַב חִסְדָּא אָמַר פָּסוּל, טעמו משום שֶׁיֵּשׁ מַחֲשֶׁבֶת עֲרָלִים בְּזְרִיקָה, לפיכך החוזב בשעת השחיטה על מנת לזרוק לערלים פסול. וְרָבָה אָמַר כָּשֵׁר, לפי שהוא סובר שֵׁאֵין מַחֲשֶׁבֶת עֲרָלִים בְּזְרִיקָה כלל, ואפילו אם המחשבה היתה בשעת השחיטה[א].

רבה מביא ראיה לדבריו: אָמַר רָבָה, מִנַּא אֲמִינָא לָהּ - מהיכן למדתי לומר שהשוחט למולים על מנת שיתכפרו ערלים בזריקה כשר. הֲתָנְיָא - למדתי כן מהברייתא. ששואלת הברייתא, מאחר שערל פסול בפסח, שנאמר (שמות יב מח) 'וְכָל עָרֵל לֹא יֹאכַל בּוֹ', ומכיון שאינו יכול לאכול, השוחט את הפסח לשמו פסול, שנאמר (שם יב ד) 'אִישׁ לְפִי אָכְלוֹ', יָכוֹל יִפָּסֵל בְּנֵי חֲבוּרָה הַבָּאִין עָמּוֹ, כלומר, שמא נאמר שאם נמנה הערל עם בני חבורה שהם מולים על פסח אחד, ונשחט לשם כולם, יפסל הפסח, ואף שאר בני החבורה לא יצאו ידי חובתם. משיבה הברייתא: וְדִין הוּא - לכאורה יש לנו לפשוט שאלה זו בדרך של 'מה מצינו', הוֹאִיל וּמצאנו שמחשבת עֲרָלָה פּוֹסֶלֶת בפסח, דהיינו שאם שחטו לשם ערלים פסול, וְכן מצאנו שמחשבת טוּמְאָה פּוֹסֶלֶת בפסח, דהיינו שאם שחטו לשם טמאים פסול[ב], מָה - כשם שבְּטוּמְאָה לֹא עָשָׂה בָּהּ מְקַצָּת טוּמְאָה בְּכָל טוּמְאָה, דהיינו שהשוחט לטמאים ולטהורים, אין דינו כשוחט רק לשם טמאים שפסול, אלא השוחט לטמאים ולטהורים כשר[ג], כמו כן נלמד שאַף עֲרָלָה לֹא עָשָׂה בָּהּ מְקַצָּת עֲרָלָה בְּכָל עֲרָלָה, דהיינו שהשוחט למולין ולערלים כשר, ואין דינו כשוחט רק לשם ערלים שפסול. דוחה הברייתא: אוֹ כֵּן תָּדְרֹךְ זוֹ - שמא תלך ללמוד 'מה מצינו' בדרך אחרת, הוֹאִיל וּמצאנו שמחשבת עֲרָלָה פּוֹסֶלֶת, וְכן מצאנו שמחשבת זְמַן פּוֹסֶלֶת, דהיינו שהשוחט את הזבח על מנת לאכול מבשרו לאחר הזמן המותר לאכילתו, נפסל הזבח[ד], מָה - כשם שמחשבת זְמַן עֲשָׂה בָּהּ מְקַצָּת זְמַן בְּכָל זְמַן, שאף אם חשב לאכול רק כזית אחד מהזבח לאחר זמנו דינו כמי שחשב לאכול את כל הזבח לאחר זמנו, ונפסל כל הזבח, אַף עֲרָלָה עֲשָׂה בָּהּ מְקַצָּת עֲרָלָה בְּכָל עֲרָלָה, והשוחט לשם מולים וערלים דינו כמו ששחטו רק לשם ערלים, ופסול. ומנין לך ללמוד את מחשבת ערלה ממחשבת טומאה ולא ממחשבת זמן.

מבררת הברייתא האם עדיף ללמוד את מחשבת ערלה ממחשבת טומאה או ממחשבת זמן: נִרְאֶה לְמִי דּוֹמֶה מחשבת ערלה, לטומאה או לזמן, דִּנְיָן - שמצינו יותר ללמוד דָּבָר שֶׁאֵינוֹ נוֹהֵג בְּכָל הַזְּבָחִים, דהיינו מחשבת ערלה שאינה נוהגת בכל הקרבנות, שהרי הערל לשלוח לכתחילה את שאר הקרבנות לבית המקדש כדי להקריבם, מלבד פסח[ה], מַדְּבָר שֶׁאֵינוֹ נוֹהֵג בְּכָל הַזְּבָחִים, דהיינו מחשבת טומאה, שאף הטמא יכול לשלוח את שאר הקרבנות לבית המקדש להקרבה מלבד פסח. ולכן יש לנו ללמוד שכשם שמחשבת טומאה לא עשה בה מקצת טומאה ככל טומאה, כמו כן מחשבת ערלה לא עשה בה מקצת ערלה ככל ערלה, וְאֲפִילּוּ יוֹכִיחַ זְמַן [-מחשבת חוץ לזמנן] שֶׁנּוֹהֵג בְּכָל הַזְּבָחִים, שכל הזבחים ששחטן על מנת לאוכלם לאחר זמנם פסולים. ואין ללמוד משם לערלה שגם מקצת ערלה תפסול. דוחה הברייתא: אוֹ כֵּן תָּדְרֹךְ זוֹ - שמא תלך לדון בדרך אחרת, דִּנְיָן - מסתבר יותר ללמוד דָּבָר שֶׁלֹּא הוּתַּר מִכְּלָלוֹ - דבר שלא מצינו אופן שהותר מכלל איסורו, דהיינו האיסור של ערל, שאין שום קרבן שמותר באכילה לערל, מִדָּבָר שֶׁלֹּא הוּתַּר מִכְּלָלוֹ, דהיינו מהאיסור של חוץ לזמנו, שגם כן לא מצאנו שום קרבן שמותר לאוכלו לאחר זמנו, וְאַל תּוֹכִיחַ טוּמְאָה שֶׁהוּתְּרָה מִכְּלָלָהּ, שכאשר רוב הציבור טמאים הפסח קרב בטומאה, ואף נאכל בטומאה[ו]. ואין זה דומה למחשבת ערלה, שאף אם רוב הציבור ערלים אינם מקריבים ואינם אוכלים פסח.

לאחר שראינו שבדרך של מה מצינו אי אפשר לפשוט שאלה זו, משום שיש צדדים לכאן ולכאן, מסיימת הברייתא שיש ללמוד דין זה מדרשת הפסוק: תַּלְמוּד לוֹמַר - מלמדנו הכתוב, זאת חֻקַּת הַפֶּסַח וגו', וְכָל עָרֵל לֹא יֹאכַל בּוֹ' (שם יב מג, מח). ולהלן תבאר הגמרא כיצד לומדים מהכתוב שהשוחט למולין וערלים כשר.

כעת מבאר רבה את ראייתו בדרך שאלה ותשובה. שואל רבה: מַאי 'זאת' - מה בא התנא ללמוד מהתיבה 'זאת', אִילֵּימָא - אם תאמר שהוא בא ללמוד דְּכוֹזֵהּ עֲרֵלָה פָּסְלָה - שרק אם שחט לשם ערלים לבדם פסול, מַקַּתְּהָ לֹא פָּסְלָה - אך אם שחט לשם ערלים ומולים לא פסל, הַאי מִיָּכְלָ עֲרֵל' נָפְקָא - דבר זה אנו לומדים מהכתוב 'וכל ערל'י', שמשמע מיתור התיבה 'כל', שרק אם נשחט במחשבה שכולה לשם ערלים פסול, אבל אם מקצת המחשבה לשם ערלים ומקצתה לשם מולים כשר[ז]. אֶלָּא 'זֹאת' על כרחנו לפרש שהתנא קיצר בדבריו ועל ענין אחר אמר 'תלמוד לומר זאת', וְהָכִי קָתָנֵי - וכך צריך לשנות בברייתא, מנין שהערל אינו פוסל בני חבורה הבאים עמו, תַּלְמוּד לוֹמַר - מלמדנו הכתוב 'וְכָל עָרֵל', שרק כּוֹזֵהּ עֲרֵלָה פָּסְלָה אבל מַקַּתְּהָ לֹא פָּסְלָה, לפיכך אם שחט לשם מולים וערלים כשר. וממשיך התנא ושואל: וְכִי תֵּימָא - ואם תרצה לומר שהוּא הַדִּין דְּזָרִיקָה דְּכוֹזֵהּ עֲרֵלָה מִיהָא פָּסְלָה, כלומר, שאף אם חשב בשחיטה על מנת לזרוק רק לערלים לבדם פסול, כשם שהחוזב על השחיטה עצמה רק לשם ערלים פסול, תַּלְמוּד לוֹמַר - לכך מלמדנו הכתוב 'זאת', למעט שבְּשְׁחִיטָה הוּא דְּכוֹזֵהּ עֲרֵלָה מִיהָא פָּסְלָה - שדווקא בשחיטה אם חשב לשם ערלים בלבד פסול, אֲבָל זְרִיקָה, אֲפִילּוּ כּוֹזֵהּ עֲרֵלָה נָמֵי לֹא פָּסְלָה - אך אם חשב בשעת השחיטה על הזריקה, אפילו חשב לשם ערלים לבדם לא פסל. נמצא שמתיבת 'וכל' למדנו שמקצת ערלה אינה פוסלת אפילו בשחיטה, ומתיבת 'זאת' למדנו שאין מחשבת ערלה פוסלת בזריקה כלל. ממשיך רבה ומבאר: וְכִי תֵּימָא מַאי קוֹזֵהּ דְּזָרִיקָה - ואם תשאל איזה קולא יש בזריקה יותר מבשחיטה, שלכן אנו מפרשים שהכתוב 'זאת' נאמר על השחיטה ובא למעט את הזריקה. משיב רבה: משום דְּאֵין מַחֲשֶׁבֶת אוֹכְלִין בְּזְרִיקָה, כלומר, שהכתוב 'איש לפי אכלו', שממנו לומדים את הדין שצריך לחשוב לשם הראויים לאוכלו, על השחיטה נאמר[ח], ולא מצאנו בתורה לענין זריקה שצריך להיות לשם אוכלין, וכיון שכן מסתבר לומר שאף הכתוב 'זאת' העוסק בענין מחשבת ערלים, על השחיטה נאמר, ובא למעט את הזריקה[ט]. הרי שהתבארה ראייתו של רבה מהברייתא, שהשוחט למולים על מנת שיתכפרו ערלים בזריקה כשר.

מביאה הגמרא את תשובת רב חסדא על ראייתו של רבה. שואלת הגמרא: וְרַב חִסְדָּא הסובר שהשוחט למולים על מנת שיתכפרו בו ערלים בזריקה פסול, כיצד יפרש את דברי הברייתא. משיבה הגמרא: רב חסדא יאמר לָךְ, אֲדַרְבָּה לְאִידַךְ גִּיסָא - פירוש הברייתא הוא להיפך לצד השני, שבזריקה אף מקצת ערלה פוסלת. וכך הביאור בברייתא, מנין שערל אינו פוסל בני חבורה הבאים עמו, תַּלְמוּד לוֹמַר - מלמדנו הכתוב 'וְכָל עָרֵל', שרק כּוֹזֵהּ עֲרֵלָה פָּסְלָה אבל מַקַּתְּהָ לֹא פָּסְלָה, לפיכך אם שחט לשם מולים וערלים כשר. ודין זה הוא דוקא בשחיטה, אֲבָל זְרִיקָה אֲפִילּוּ מַקַּתְּהָ לשם ערלים נָמֵי פָּסְלָה, שאפילו אם חשב בשחיטה שיתכפרו בו מולים וערלים בזריקה פסול. ומבארת הברייתא מנין למדנו זאת: וְכִי תֵּימָא - ואם תרצה לומר שאין הדין כן, אלא שכשם שבשחיטה מקצת ערלה אינה פוסלת הוּא הַדִּין דְּזָרִיקָה, הָבֵד דְּאִינָא כּוֹזֵהּ עֲרֵלָה - שעד שלא יחשוב רק לערלים לבדם לֹא פָּסְלָה, תַּלְמוּד לוֹמַר - לכך מלמדנו הכתוב 'זאת', למעט שרק שְׁחִיטָה הוּא דְּמַקַּתְּהָ לֹא פָּסְלָה, אֲבָל בְּזָרִיקָה אֲפִילּוּ מְקַתְּהָ פָּסְלָה. משמיכה הגמרא ללבאר לפי דעת רב חסדא: וְכִי תֵּימָא, וּמַאי חוֹמְרָא דְּזָרִיקָה - ואם תשאל איזה חומרא יש בזריקה יותר מבשחיטה, שלכן אנו מפרשים שהקולא של מקצת ערלה היא בשחיטה ולא בזריקה. משיבה הגמרא: משום דְּלֹא מְקַבָּע פִּיגּוּל אֶלָּא בְּזְרִיקָה - שאיסור פיגול אינו נקבע על הקרבן עד שיזרוק את דמו כדין [או שיזרקנו במחשבת

א. **תוספות** (לעיל מ"ח ד"ה שחטו) פירשו, שאף שנקטה הגמרא את מחלוקת רבה ורב חסדא לענין 'ערלים', הוא הדין שנחלקו באופן שחשב על מנת שיתכפרו בו חולה וזקן שאינם יכולים לאכול כזית. ופירש ר"י, שהמחלוקת כאן היא רק באופן שחשב בשעת השחיטה על מנת שיתכפרו בו פוסלת, לפי שמחשבת בזריקה, אבל אם חשב בשעת הזריקה עצמה לשם ערלים או לשם חולה וזקן, לדברי הכל כשר, ועל אופן זה נאמר בהמשך הסוגיא. 'אין מחשבת אוכלין בזריקה'. ראה פירושים נוספים בעיוני הפשט. ב. **משום** שצריך לשחוט את הפסח לשם מי שראוי לאוכלו, והערל וטמא אינם ראשים לאכול פסח. ג. **עדיין** לא ביארה הגמרא מנין שמקצת טומאה אינה פוסלת, ולהלן (סב.) מבררת זאת הגמרא. ד. **מחשבה** זו היא הנקראת מחשבת 'פיגול', נאמר בתורה (ויקרא ז יח), 'ואם האכל יֵאכל מבשר זבח שלמיו ביום השלישי לא ירצה, המקריב אותו לא יחשב לו, פיגול יהיה' וגו', ודרשו חז"ל (מ"כ לו פרשה ח, ופחים נמ.) שפסוק זה אינו מדבר במי שאוכל מבשר השלמים לאחר זמן שאינו אוכל לשלמים הוא שני ימים ולילה אחת], אלא במי שחשב בהקרבת הזבח על מנת שיאכל לאחר זמנו, ואף אם חשב שרק כזית ממנו יֵאכל לאחר זמנו פסול, משום שכתוב 'האכל יֵאכל', ושיעור סתם אכילה הוא כזית. ה. **הטעם**, שבשאר קרבנות אכילת הבעלים אינה מעכבת, ולכן אף שהערל [וכן הטמא] אינו יכול לאכול מהקרבן ראשי לשלוח את קרבנו, אבל פסח עיקרו לאכילה ומי שאינו יכול לאכול אינו ראשי גם לשלוח קרבנו. רש"י (ד"ה חמן). ו. **כן** מבואר במסכת יבמות (עב.), שערל אסור באכילת כל הקדשים, וביאר רש"י (ד"ה שנלט), שלומדים את כל הקדשים שאסורים לערל בקל וחומר מפסח הקל. ז. **כל** הקרבנות הציבור מותר להביאם בטומאה כאשר רוב הציבור טמא, אבל אסור לאוכלם, וקרבן פסח מתייחד משאר הקרבנות שאף מותר באכילה, לפי שעיקר מצות הפסח היא אכילתו. משנה (לעיל עו:). ח. **הגמרא** סוברת כעת שאי אפשר לומר שלומדים מהתיבה 'זאת' שמקצת ערלה לא פוסלת, לפי שמתיבת 'זאת' אין כל משמעות לדרשה זו. רש"י (ד"ה מ"ל). וכתב השפת אמת (נכתבים שם) שיש לדקדק, מדוע שינה רש"י משלטון לשון הגמרא, שמשמע שבאמת ניתן ללמוד מ'זאת' למעט מקצת ערלה, אלא שהוקשה לגמרא שזה כבר מתמעט מ'וכל ערל'. ט. **ומצאן** לומדים לכל מחשבה 'שלא לאוכלו'. כגון לחולה ולזקן, שמקצת אוכלין לא פוסל, ואף שהדרשה היא בענין ערל, מכל מקום מכיון שכל אלו שאינם ראויים לאכול מהפסח מתמעטים מכתוב אחד של 'איש לפי אכלו', לכן לומדים הם זה מזה. תוספות (לעיל מ"ח ד"ה שחטו). י. **ממה** שנאמר בתורה 'זאת' אנו למדים שהפסול של ערלה אינו נוהג אלא בעבודה אחת. ואמנם לא מפורש בתורה שהכתוב 'וכל ערל' מדבר על השחיטה, אלא מכל מקום סברה הגמרא שעל השחיטה בודאי מדבר הכתוב, שהרי השחיטה היא תחילת כל העבודות. ועוד שבשחיטה מצאנו שפוסל בה מחשבת שלא למנויו ושלא לאוכליו, כמו שדרשו בברייתא (לעיל ע"ח) מהכתוב 'איש לפי אכלו תכוסו', ופירש רבי, ש'תכוסו' היינו תשחטו, ולפיכך מסתבר שאף פסול מחשבת ערלה נוהג בשחיטה. וכן פירשה הגמרא בסמוך. רש"י (ד"ה מ"ל - סמוך). יא. **וכמו** שפירש רבי בברייתא (לעיל ע"ח), ש'תכוסו' היינו תשחטו, ללמדנו שמחשבת אוכלין נוהגת בשחיטה. ואף לפי חכמים שלא דרשו כך, על כרחך שהכתוב 'איש לפי אכלו' מדבר על השחיטה, שהרי בהמשך נאמר 'ושחטו אותו'. רש"י (ד"ה שחלט).

פיגול], אך אם זרק את הדם שלא כדין אין הקרבן נקבע בפיגול, והאוכל ממנו אינו חייב כרת[יב], ומכיון שמצינו חומרא זו בזריקה, מסתבר להחמיר בזריקה אף בעניננו שאפילו מקצת ערלה פוסלת בה.

רב אשי מקשה על מה שפירשה הגמרא בברייתא לפי דעת רבה ורב חסדא: מַתָּקִיף לָהּ רַב אַשִׁי - הקשה רב אשי על פירוש הגמרא לפי דעת רבה ורב חסדא, שמהכתוב 'וכל ערל' אנו לומדים שמקצת ערלה אינה פוסלת [על כל פנים בשחיטה], **מַמַּאי דְּהַאי** - מנין לנו שפסוק זה 'וְכָל עָרֵל', **כּוּלָּהּ** ערלה **מַשְׁמַע** ולא מקצתה, ומכאן אנו לומדים שהערל אינו פוסל בני חבורה הבאים עמו, ולפיכך פירשנו בכוונת הברייתא שהכתוב 'זאת' בא ללמדנו דבר אחר, למעט שבזריקה הדין שונה, או להקל שאין מחשבת ערלים בזריקה כלל, או להחמיר שאפילו מקצת ערלה פוסלת בה, **דִּילְמָא הָאי** - שמא יש לפרש שהפסוק 'וְכָל עָרֵל', **מַשְׁמַע כָּל דְּהוּ עָרְלָה** - משמעותו של התיבה 'כל' היא לרבות שאפילו כל שהוא ערלה פוסלת, ולכן סבר התנא בשאלתו שהערל פוסל

רב אשי מבאר פירוש חדש במחלוקת רבה ורב חסדא: אֶלָּא אָמַר רַב אָשֵׁי, לא נחלקו רבה ורב חסדא שיש מחשבת ערלים בזריקה[יד], ולכן אם היו מנויים על הפסח ערלים ומולים, ושחטו למולים על מנת שיתכפרו בזריקתו רק הערלים המנויים בו, פסול לדברי הכל, ובמה נחלקו, בשחט את הפסח על מנת שיתכפרו בזריקתו ערלים שאינם מנויים על הפסח, **וְרַב חִסְדָּא וְרַבָּה** את בני החבורה הבאים עמו, והשיב, שלפיכך **פָּתַב רַחֲמָנָא** - כתבה התורה **'זאת'**, למעט **דְּאִיכָּא פּוּלְחָה עָרְלָה** - שעד שלא תהיה מחשבה שכולה לשם ערלים **לָא פָּסְלָה**, שתיבת 'זאת' באה למעט, שאין הקרבן נפסל עד שתהא כל המחשבה רק לשם ערלים, אבל אם רק מקצת המחשבה היא לשם ערלים, הערל אינו פוסל את בני חבורתו. ומתפרשת הברייתא כפשוטה שהתנא משיב על השאלה שפתח בה[טו]. ונמצא שלפי זה, **לָא שָׁנָא בְּשָׁחִיטָה וְלָא שָׁנָא בְּזָרִיקָה** - אין חילוק בין שחיטה לזריקה, ובשתיהם כולה ערלה פוסלת ומקצתה אינה פוסלת[טז].

יב. **אם** חשב באחת מארבע עבודות הזבח [שחיטה, קבלה, הולכה או זריקה] על מנת שכזית מן הזבח ייאכל לאחר זמן אכילתו, הקרבן נעשה פיגול והאוכל ממנו חייב כרת, שנאמר (ויקרא ז יח) 'והנפש האוכלת ממנו עונה תשא', ואפילו אם אכל ממנו בתוך זמן אכילתו. ואין הקרבן נקבע בדין פיגול אלא אם כן לא נפסל הקרבן בשום פסול נוסף מלבד הפיגול, וכגון שבשחיטה חשב חוץ לזמנו, ואת שאר העבודות עשה בשתיקה ללא שום מחשבה, או שעשה אותן במחשבה כשירה דהיינו לאכול בתוך זמנו, או שעשה גם את שאר העבודות במחשבת פיגול. אבל אם חשב בשאר העבודות פסול אחר, כגון שחשב לאכול את הקרבן מחוץ למקום אכילתו [שבמחשבה זו הקרבן נפסל אבל אין האוכלו חייב כרת], אין הקרבן נקבע בפיגול. ולמדו זאת חז"ל ממה שבפיגול נאמר (ויקרא שם) 'לא ירצה', ובקרבן כשר נאמר (ויקרא כב כ) 'לרצונכם השמיני והלאה ירצה', מה הרצאת כשר צריך שכל מעשי הקרבן יהיו בכשרות, אף הרצאת הפיגול אינו נקבע עד ששאר מעשי ההקרבה יהיו או בכשרות או במחשבת פיגול עצמה. נמצא שבזריקת הדם בכשרות או בפיגול, נקבע דינו של הזבח להיות פיגול, שעד הזריקה הדבר בספק שמא יחשוב מחשבת פסול אחרת בזריקה ולא יתפגל הקרבן. רש"י (ז"ל ויק).

יג. **שהרי** התנא פתח בשאלה 'יכול יפסול הערל בני חבורה הבאין עמו', כלומר, שמא נאמר שגם מחשבה על מקצת ערלים פוסלת, ובפשטות משמע שעל שאלה זו משיב התנא, שמהכתוב 'זאת' אנו לומדים שאינו פוסל על בני החבורה, ואילו לרבה ורב חסדא צריך לדחוק שעל שאלת התנא לא השיבה כאן הברייתא, אלא הביאה את הדרשה בשביל ללמד מנין שבזריקה הדין שונה [או שאין בה כלל מחשבת ערלה או שאפילו מקצת ערלה פוסלת בה], וזה ענין אחר שלא דיברה בו הברייתא קודם לכן. רש"י (ז"ל שם). יד. **רש"י** (לעיל סב. ד"ה פסחו) ותוספות (שם ד"ה כן), בתוספות הרשב"א משאנין (ד"ה אלא) תמה, איך ניתן לומר כן בשיטת רבה, הלא רבה עצמו הוכיח לעיל מהברייתא שאין מחשבת ערלים בזריקה כלל. ובמהר"י קורקוס (קונט שסח ע"ג ד"ה) מבואר, שלפי פירוש רש"י צריך לומר, שרב אשי סובר שלא היו דברים מעולם ורבה לא הביא ראיה זו.

בְּהַאי קְרָא קְמִיפַּלְגִי - בדין 'שינוי בעלים' הנלמד מפסוק זה נחלקו, שנאמר (ויקרא ו ז) בפרשת הקרבנות, **וְנִמְרְחָה לֹּ֥ו כָּפֶר עָלָיו**, ודרשו מפסוק זה, שאין הקרבן מרצה אלא אם חשב לכפר **עָלָיו** - על בעל הקרבן, **וְלֹא** אם חשב לכפר **עַל חֲבֵירוֹ**, שאם זרק את הדם לשם אדם אחר אינו מרצה[א], ולפיכך השוחט את הפסח על מנת לזרוק לשם אנשים שאינם מנויים, פסול משום 'שינוי בעלים', ונחלקו רבה ורב חסדא בחשב לזרוק לערלים שאינם מנויים[ב], האם אף באופן זה פסול משום 'שינוי בעלים', **רַבָּה סָבַר** שהקרבן כשר ואין לפוסלו משום שינוי בעלים, משום **שַׁחֲבֵירוֹ דִּיהֵיבָא דִּידֵיהּ** - שמכיון שדרשו 'עליו ולא על חבירו', והתמעט 'חבירו' מ'עליו', לפיכך הוקש חבירו לבעל הקרבן עצמו, ללמדנו שאין המחשבה על חבירו פוסלת את הקרבן אלא כשחבירו דומה לבעל הקרבן, **אַף** חֲבֵירוֹ שהמחשבה אודותיו פוסלת את הקרבן, **הָכָא** בְּעָרֵל שהוא כלומר, שראוי הוא להתכפר בקרבן לולא שאינו שלו, **לְאַפּוֹקֵי הָאי עָרֵל** - ומכאן יש למעט את המתכוין לזרוק לשם חבירו ערל, **דְּלָאו בַּר כַּפָּרָה הוּא** - שמכיון שהוא ערל ואינו ראוי להתכפר בפסח, לפיכך אין כאן פסול של 'שינוי בעלים'[ג].

מִמשיכה הגמרא לבאר את טעמו של רב חסדא: וְרַב חִסְדָּא סָבַר, שאם חשב לזרוק את הפסח לשם ערל שאינו מנוי, דינו כשינוי בעלים ופסול, וטעמו משום **דְּהַאי עָרֵל נָמֵי** - אף ערל זה, **בֵּינָן דְּבַר חִיּוּבָא הוּא** - מכיון שחייב הוא בפסח אם ימול את עצמו, אף שכעת אינו יכול להקריב קרבן פסח, מכל מקום **בַּר כַּפָּרָה הוּא** נחשב, **[הוֹאִיל] דְּאִי בָּעֵי מְהַדַּר נָפְשֵׁיהּ** - הואיל שאם ירצה יכול לתקן את עצמו על ידי שימול ויקריב את הפסח[ד], לפיכך אין שוחט את הפסח על מנת לזרוק לשם ערל זה שאינו מנוי פסול מדין 'שינוי בעלים'[ה].

★

התבאר שלדעת רב אשי שורש המחלוקת בין רבה ורב חסדא הוא בדין 'הואיל', שלרב חסדא ערל נחשב בר כפרה הואיל ויכול למול את עצמו, ולכן פוסל משום שינוי בעלים, ורבה סובר שאין אומרים 'הואיל', ואינו פוסל משום שינוי בעלים. לפי זה מקשה הגמרא סתירה בדעת רב חסדא. מקשה הגמרא: וְהֵי אִית לֵיהּ לְרַב חִסְדָּא 'הוֹאִיל' - וכי סובר רב חסדא שאומרים שהואיל והדבר יכול להעשות דנים אותו כאילו נעשה, ולכן ערל נחשב בר כפרה הואיל ויכול למול עצמו, **וְהָא אִיתְּמַר** - והלא נאמר בבית המדרש, **הָאוֹסֵה מִיּוֹם טוֹב לְחוֹל** - האופה פת ביום טוב לצורך חול, כגון שכבר גמר סעודת יום טוב ובודאי שאין לו ולבני ביתו צורך בפת ביום טוב, **רַב חִסְדָּא אָמַר, לוֹקֶה**, מכיון שעשה מלאכה ביום טוב שלא לצורך אוכל נפשו, **וְרַבָּה אָמַר, אֵינוֹ לוֹקֶה**.

מבארת הגמרא את טעמיהם: רַבָּה אָמַר אֵינוֹ לוֹקֶה, טעמו משום **דְּאָמְרִינַן** - שאנו אומרים, **הוֹאִיל וְאִי מָקֳלְקֵי לֵיהּ** - הואיל ואם יזדמנו לביתו **אוֹרְחִים** שירצו לאכול פת זו ביום טוב, **חֲזֵי לֵיהּ** - תהיה הפת ראויה לו לתת לאורחיו לאכול בו ביום, **הַשְׁתָּא נָמֵי חֲזֵי לֵיהּ** - אף עתה שאין אורחים נחשב הדבר כאילו שהפת ראויה לו ליום טוב, **וְלֹא קָלֵי** - ולפיכך אינו לוקה, שהרי הוא כאופה ליום טוב עצמו[ו]. **וְרַב חִסְדָּא אָמַר לוֹקֶה,** טעמו משום שהוא סובר **דְּלֹא אָמְרִינַן 'הוֹאִיל'** - אין אנו אומרים סברת 'הואיל', ומכיון שעכשיו אין לו אורחים ואין הפת ראויה לו, הרי זה אופה ביום טוב שלא לצורך[ז]. הרי שמבואר כאן, שלפי רבה אומרים 'הואיל', ולפי רב חסדא לא אומרים 'הואיל'. ואילו רב אשי פירש את שיטתם בענין ערל להפיך.

א. **מכתפ זה** נלמד דין 'שינוי בעלים' בכל הקרבנות, ובזבחים (ב.) מבואר, שכל הקרבנות אם חשב שלא לשמן הוכח כשר להקרבה, אלא שלא עלה לבעלים של חובה, אבל הפסח והחטאת שהקריבן שלא לשמן פסולים לגמרי. ב. **לפי** פירוש זה, המחלוקת היא גם באופן שזרק לשם ערלים שאינם מנויים, שהרי הנידון הוא בדין שינוי בעלים, ושינוי בעלים עיקרו בזריקה, שהוא נלמד מהכתוב 'לכפר עליו', ואין כפרה אלא בזריקה, ומה שנתלקו רבה ורב חסדא בשוחט על מנת לזרוק, הוא כדי להשמיענו שאפילו אם המחשבה היא בשחיטה פוסל רב חסדא, דהיינו שמחשבין מעבודה לעבודה. תוספות הרשב"א (פסחים דף ס"ח ע"ב ד"ה רבה) וראה עוד בהערה להלן בשם תבואת מאיר. ג. **כן** פירש רש"י (ד"ה בהאי קרא) בדעת רב אשי, שהחושב לזרוק לערלים מנויים לדברי הכל פסול, אבל אם חשב לזרוק לשם ערלים שאינם מנויים, מכשיר רבה, משום ששינוי בעלים אינו נוהג אלא במחויב כפרה כמותו. ותמהו תוספות (ד"ה כי) [על פי ביאור המהרש"א (פסחים שם)], שאף אם בערלים שאינם מנויים אין פסול של שינוי בעלים, מכל מקום להיכן נעלם הפסול של ערלים, שלכאורה כשם שערלה פוסלת במנויים כך יש לה לפסול אף בשאינם מנויים. ותירץ הצל"ח (פסחים ד"ה כי, נעל"ד פסו' ד"ה רבה), שמכיון שמכתוב אחד 'בכמכת נפשות איש לפי אכלו תכוסו' (שמות יב ד), למדנו שחי דינים, מ'מכסת נפשות' למדנו פסול שלא למנויו, ומ'איש לפי אכלו' למדנו פסול שלא לאוכליו, לפיכך יש לפרש שפסול שלא לאוכליו הוא רק במי שמנוי על הפסח, שלא הקפיד הכתוב על 'לפי אכלו' אלא על מי שהוא בכלל 'תכוסו' דהיינו שהוא מנוי, וכן הפסול של שלא למנויו הוא רק במי שיכול לאכול, אבל אם שחט עבור חולה וזקן שאינם מנויים על הפסח לא פסל, שמה שהקפיד הכתוב 'במכסת' שיהיה למנויו היינו רק במי שהוא 'לפי אכלו', ולפיכך בערל שאינו מנוי אין בו לא פסול של ערלות ולא פסול של שלא למנויו. ד. **אף** שפירש רש"י (בעל"ד פסו' ד"ה נמי), שמדובר בערל שמתו אחיו מחמת מילה שאסור למול מחמת הסכנה, אפשר שיתחזק ויבלע בו דמו ויוכל למול, כמעשה דרבי נתן (פסח"ז קלב.) שבאה לפניו אשה שמלה שני בניה ומתו, ובשלישי אמר רבי נתן שתמתין עד שיבלע בו דמו, המתינה ומלה אותו וחיה. עוד יש לומר, שאף שאסור לו למול, אם יעבור וימול יהיה ראוי

אַדְּרַבָּה לֹא קָשְׁיָא - דבר זה מובן שאי אפשר להקשות סתירה מדברי רבה בענין ערל שלא אומרים 'הואיל', על דברי רבה בענין אופה מים טובי לחול שהוא סובר 'הואיל', משום שיש לחלק בין הנידונים, **הָכָא מֵחוֹפֵר כָּמְשָׁה** - כאן בענין ערל אם ירצה לתקן את עצמו הוא צריך לעשות מעשה מילה, לפיכך אין אומרים בו 'הואיל', **הָתָם דְּלָא מֵחוֹפֵר מַעֲשֶׂה** - אבל שם בענין האופה ביום טוב, שכדי שתהיה הפת ראויה אינו צריך לעשות מעשה, אלא האורחים באים מעצמם[ח], סובר רבה שאומרים 'הואיל'[ט]. **אֶלָּא דְּרַב חִסְדָּא אַדְּרַב חִסְדָּא קָשְׁיָא** - אבל על רב חסדא קשה שדבריו סותרים זה לזה, שהרי אף באופה ביום טוב שאינו מחוסר מעשה אינו סובר 'הואיל', ואם כן כיצד לענין ערל שהוא מחוסר מעשה הוא סובר שאומרים 'הואיל'.

מתרצת הגמרא: אָמְרִי - אמרו בני הישיבה, אין סתירה בדבריו של רב חסדא, משום **דְּכִי לֵית לֵיהּ לְרַב חִסְדָּא 'הוֹאִיל'** - היכן סובר רב חסדא שלא אומרים 'הואיל', **לָקוּלָּא** - דווקא במקום שסברת 'הואיל' באה להקל, כגון לגבי האופה ביום טוב, שאם נאמר הואיל וראוי לאורחים, אנו מקילים עליו ופוטרים אותו ממלקות, באופן זה סובר רב חסדא שאין להקל, אבל כשהנדון הוא **לְחוּמְרָא**, כגון בחשב לזרוק את הפסח לשם ערל שאינו מנוי, שאנו דנים להחמיר ולפסול את הפסח מדין שינוי בעלים, משום שהערל נחשב בר כפרה, מטעם הואיל שיכול למול את עצמו, **אִית לֵיהּ** - באופן זה סובר רב חסדא שיש להחמיר ולומר 'הואיל'[יא].

★

בברייתא שהובאה לעיל (פט:), **בתוך דברי המשא ומתן בדין מקצת עירלה, ניסה התנא ללמוד את ערלה משומאה, מה מקצת טומאה אינה פוסלת את מקצת ערלה אף מקצת ערלה אינה פוסלת. כעת מבררת הגמרא באיזה מקצת טומאה מדובר: אָמַר לֵיהּ מָר זוּטְרָא בְּרֵיהּ דְּרַב מָרִי לְרֵבִינָא, קְתָנֵי** - שנינו בברייתא, **הָאוֹמֵל וְעָרְלָה פּוֹסֶלֶת** בפסח, **וְטוּמְאָה פּוֹסֶלֶת** בפסח, **מָה טּוּמְאָה לֹא עָשָׂה בָּהּ מִקְצָת טוּמְאָה כָּל טוּמְאָה, אַף עָרְלָה לֹא עָשָׂה בָּהּ מִקְצָת עָרְלָה כָּל עָרְלָה,** וראינו פוסלת אלא אם כן חשב רק לשם ערלים. **מברר מר זוטרא: הָאי טוּמְאָה** - טומאה זו שרצה התנא ללמוד ממנה לערלה, **הֵיכִי דָּמֵי** - באיזה טומאה מדובר, **אִילֵימָא בְּטוּמְאַת גַּבְרֵי** - אם נאמר שמדובר בטומאת האנשים המנויים על הפסח, **וּמַאי** - ומה הפירוש לפי זה במה שאמר התנא, **לֹא עָשָׂה בָּהּ מִקְצָת טוּמְאָה כָּל טוּמְאָה,** הפירוש הוא, **דְּאִי אִיכָּא** - שאם יש בבני החבורה המנויים על הפסח **אַרְבָּעָה וְחָמְשָׁה** [-או חמשה] **גַּבְרֵי** - אנשים **מְמֵאנֵי, וַאֲרְבָּעָה וְחָמְשָׁה** [-או חמשה] **גַּבְרֵי** - אנשים **מְהוֹרְיֵן,** ושחט את הפסח לשם כל בני החבורה, **לֹא פָּסְלֵי לֵיהּ מְמֵאנֵי מֶהוֹרְיֵן** - אין המחשבה אודות הטמאים פוסלת ומעכבת את הטהורים מלצאת ידי חובתם, ומכאן בא התנא ללמוד שהוא הדין במקצת ערלה, שאם שחט לשם ערלים ומולים אין הפסח נפסל. מה כן קשה, מה הוצרך התנא ללמוד ערלה מטומאה, **נִגְמֵי עָרְלָה נָמֵי הָא לֹא פָּסְלֵי** - הלא לגבי ערלה גם כן הדין כך שאינה פוסלת במקצת, **דְּתָנַן** - שהרי שנינו במשנתנו, שהשוחט את הפסח **סְמוּכִין וְעֲרֵלִים כָּשֵׁר.** כלומר, הלא גם בטומאת אנשים לא מפורש בתורה שמקצתה אינה פוסלת, אלא שלמדנו זאת במשנתנו, ובאותה משנה אף למדנו שמקצת ערלה אינה פוסלת, ואם כן **מַאי שְׁנָא** - מה שונה מקצת **טוּמְאָה דְּכָשְׁיָא לֵיהּ** - שפשוט לתנא שאינו פוסל, **וּמַאי שְׁנָא** - ומה שונה מקצת **עָרְלָה דְּמִכְּשְׁכְּשָׁא לֵיהּ** - שמסתפק בו התנא, הלא כשם שהתנא מסתפק במקצת ערלה מנין למדנו מן התורה שאינו פוסל, כך יש לו להסתפק בדין מקצת טומאה.

להקריב, ולפיכך הוא נחשב בר כפרה. הגהות מהרש"ם (פסוה"מ ד"ה ופלא). ה. **הגר"ח** (קונטרס שפח ס"ק ג) ס"ו - שפט) והמקדש דוד (קונטרס מעגלי קדשים סי' ד אות ב) כתבו בדעת הרמב"ם, שאם זרק לשם חולה וזקן שאינם מנויים, לדברי הכל אין בהם פסול של שינוי בעלים, שמכיון שאינם יכולים לאכול כזית אין הם בני כפרה בפסח, וגם לא שייך בהם סברת הואיל שיכולים לתקן עצמם. אמנם הצל"ח (פסחים ד"ה כמאן כמן). ו. **על** פי רש"י (ד"ה אופה) [ועיין עוד בהערה להלן בשם תבואת מאיר]. אך אם לא גמר לאכול האופה לצורך אכילתו, אף אם מרבה באפייה כדי שישאר לו לחול, גם לרב חסדא אינו לוקה. מאירי (נעל"ד פסו' ד"ה ואופה). ז. **ראה** ברמב"ם (יום טוב פ"ג ה"ב-3) שהביא את הלאוין שעובר מי שעושה מלאכה ביום טוב. ח. **ואם** אפה סמוך לשקיעת החמה של יום טוב, שבדאי לא יספיק לתת לאורחים ביום טוב, גם רבה מודה שלוקה. תוספות (נעל"ד פסו' ד"ה רבה). כתבו הראשונים [בעל המאור (נעל"ד פסו' ד"ה ואיתמר) מהרי"ם חלאווה (שם ד"ה ואיתמר), ורי"ן (בעל חיי"ד שם ד"ה ואיתמר)], שלא אמר רבה אלא שאינו לוקה, אך גם הוא מודה שאסור לאפות מים טובים לחול, כמפורש בתוספתא (מפורש יב ז). ט. **ואם** לכסוף באו אורחים ביום טוב, מודה רב חסדא שאינו לוקה, שהרי התברר שהיתה מלאכתו לצורך יום טוב. מאירי (נעל"ד פסו' ד"ה ואופה). י. **והזמנת** אורחים אינה נחשבת מעשה. רש"י (ד"ה אלא) ביאור תוספות (ד"ה כי), שרב חסדא סובר שבדאי מדאורייתא לא אומרים כלל 'הואיל', שכן מדאורייתא אין מקום לחלק בין לחומרא ובין לקולא, אלא שמדרבנן אומרים 'הואיל' לחומרא. ואין להקשות, שאם מדאורייתא הפסח כשר, אין מחייבים אותו להביא קרבן נוסף, הרי זה מביא חולין בעזרה, שמכיון שחכמים פסלו את שחיטת הפסח שוב אינו זורק את הדם [שיש בו ביד חכמים לעקור דבר מן התורה בשב ואל תעשה (ימפות ל.)], ומפילא הוא נפסל ויכול להביא קרבן אחר. וכתב הבית מאיר (ד"ה אלא) [על פי ביאור הגר"ח], שלפי סברה זו, רק אם המחשבה היתה בשעת השחיטה על הזורייה, הפסח פסול, ויביא פסח אחר, אבל אם זרק את הדם לשם ערל שאינו מנוי לא יביא פסח אחר, שמכיון

השיבו רבינא[יב]: **אֶלָּא** צריך לפרש שהברייתא מדברת **בְּטוּמְאַת בָּשָׂר**, דהיינו שבשר הפסח נטמא, **וּמַאי** - ומה הפירוש **לֹא עָשָׂה בָּהּ מִקְצַת טוּמְאָה כָּל? טוּמְאָה**, **דְּאִיפּוּ אִיטַּמֵּי חַד מֵאֲבָרִים** - שאם נטמא אחד מאברי הזבח, שאינו מחובר לשאר האיברים[יג], **הַאי דְּאִיטַּמֵּי שְׁרָפִינַן לֵיהּ** - אבר זה שנטמא אנו שורפים, **וְאִידָךְ אָכְלִינַן לֵיהּ** - ואת שאר הקרבן שלא נטמא אנו אוכלים, ואין אנו אומרים שאם נטמא מקצתו נפסל כולו. דין זה של מקצת טומאת בשר היה פשוט לתנא, ומכאן בא התנא ללמוד בבנין אב, שהוא הדין במקצת מחשבת ערלה שאינה פוסלת את כל הזבח.

חזר מר זוטרא והקשה מהמשך הברייתא: בְּמַאי אוֹקֵימְתָּא - במה העמדת את הברייתא **בְּטוּמְאַת בָּשָׂר**, אם כן **אֵימָא סֵיפָא** - אמור ובאר את הסיפא של הברייתא, שלאחר שניסה התנא לדחות את הלימוד של ערלה מטומאה ושאל, שמא נלמד את ערלה ממחשבת זמן [-פיגול], שהיא פוסלת אפילו במקצת, חזר התנא והשיב שעדיף יותר ללמוד את ערלה מטומאה, משום שדָּנִין אנו **דָּבָר** שֶׁפְּסוּלוֹ **אֵינוֹ נוֹהֵג בְּכָל? הַזְּבָחִים** דהיינו פסול ערלה, **מִדָּבָר** שֶׁפְּסוּלוֹ גם כן **אֵינוֹ נוֹהֵג בְּכָל? הַזְּבָחִים** דהיינו פסול טומאה, **וְאַל יוֹכִיחַ זָמָן** שֶׁפְּסוּלוֹ **נוֹהֵג בְּכָל? הַזְּבָחִים**, ואינו דומה למחשבת ערלה. **ומבחר מר זוטרא: וּמַאי טוּמְאָה** - ובאיזה טומאה מדובר כאן בסיפא, **אִי נֵימָא** - אם נאמר שמדובר **בְּטוּמְאַת בָּשָׂר, אַמַּאי** - מדוע אמר התנא **שֶׁאֵינוֹ נוֹהֵג בְּכָל? הַזְּבָחִים**, וכי מצאנו בשר זבח טמא שמותר באכילה, **אֶלָּא פְּשִׁיטָא** - אלא פשוט הדבר שכאן דיבר התנא **בְּטוּמְאַת נְבֵלָה, וּמַאי** - ומה הפירוש **שֶׁאֵינוֹ נוֹהֵג בְּכָל? הַזְּבָחִים, דְּאִיפּוּ בְּכָל? הַזְּבָחִים עֲרֵל? וְטָמֵא** שאינם יכולים להיכנס לעזרה[יד] **מְשַׁחֲיִין** את **קָרְבְּנוֹתֵיהֶן** על ידי אחרים להקריבן[טו]. ואף שהערל והטמא אינם יכולים לאכול מן הקרבן, אין זה מעכב, **וְאִיפּוּ בָּפֶה, עֲרֵל? וְטָמֵא אֵין מְשַׁחֲיִין פֶּהֶיהֶן** בידי אחרים להקריבן, לפי שבפסח אכילת הבעלים מעכבת, שנאמר (שמות יב ד) 'אִישׁ לְפִי אָכְלוֹ', ומכיון שאין הטמא והערל יכולים לאכול, אין מקריבים עליהם. **מסיים מר זוטרא את הקושיא**: נמצא לדבריך, **שבְּרֵישָׁא** כשהברייתא באה ללמוד ערלה מטומאה היא מדברת **בְּטוּמְאַת בָּשָׂר**, **וְאילו בְּסֵיפָא** כשמבארת הברייתא מדוע יש ללמוד ערלה מטומאה ולא מפיגול, היא מדברת **בְּטוּמְאַת נְבֵלָה**, ואיך יתכן לפרש כך[טז].

מתרצת הגמרא: אָמַר לֵיהּ רבינא, **אַיִן** - כן, אכן ברישא מבקש התנא ללמוד את ערלה מטומאת בשר, ובסיפא כשהוא בא להסביר מדוע יש ללמוד את ערלה מטומאה, הוא אומר סברא ששייכת בטומאת אנשים, ואין זה קשה, משום ש**שָּׁם טוּמְאָה קָא פָּרִיךְ** - כוונת התנא לפרוך, שערלה דומה יותר לטומאת בשר מאשר לזמן, משום שבשם הכולל של פסול טומאה מצאנו דין שאינו נוהג בכל הזבחים, דהיינו בטומאת אנשים, וגם פסול ערלה אינה נוהגת בכל הזבחים, ואל יוכיח זמן שלא מצאנו בו דבר שאינו נוהג בכל הזבחים.

תירוץ נוסף: וְאִיבָּעֵית אֵימָא - ואם תרצה תוכל ליישב זאת כך, **סֵיפָא נָמֵי** - אף בסיפא מדובר **בְּטוּמְאַת בָּשָׂר, וּמַאי** - ומה הפירוש **שֶׁאֵינוֹ נוֹהֵג בְּכָל? הַזְּבָחִים**, אין הכוונה שבשאר הזבחים מותר לאכול בשר טמא, אלא שפסול טומאת בשר אינו נוהג בכל הזבחים כמו שהוא נוהג בפסח, **דְּאִיפּוּ בְּכָל? הַזְּבָחִים** שנטמאו קודם זריקה, שנינו להלן (פז:), **בֵּין שֶׁנִּטְמְאָה** כל **הַחֵלֶב וּבְשַׂר קָנִים, וּבֵין שֶׁנִּטְמְאָה** כל **הַבָּשָׂר וְחֵלֶב קָנִים, זוֹרֵק אֶת הַדָּם**, שבשביל לזרוק את הדם די לנו אם נשאר או כזית בשר או כזית חלב[יז], **וְאִיפּוּ בָּפֶה** אינו כן, אלא שאם **נִטְמְאָה חֵלֶב וּבְשַׂר קָנִים זוֹרֵק אֶת הַדָּם**, אבל אם **נִטְמְאָה** כל **הַבָּשָׂר** וְרַק **הַחֵלֶב קָנִים, אֵינוֹ זוֹרֵק אֶת הַדָּם**, מכיון שהפסח עיקרו לאכילה, ולפיכך אם לא נשאר בו כזית בשר לאכילה אין זורקים את הדם[יח]. הרי שמצאנו שדין טומאת בשר בפסח שונה משאר הזבחים.

מקשה הגמרא מהמשך דברי הברייתא: בְּמַאי אוֹקֵימְתָּא - במה העמדת את הברייתא **בְּטוּמְאַת בָּשָׂר**, אם כן **אֵימָא סֵיפָא** - אמור ובאר את הסיפא של הברייתא, שהתנא חזר ושואל, שיש גם טעם מדוע עדיף ללמוד את ערלה ממחשבת זמן [-פיגול] ולא מטומאה, לפי שדָּנִין אנו **דָּבָר שֶׁלֹּא הוּתַּר מִכְּלָלוֹ**, דהיינו ערל שאסור הוא בפסח ולא מצאנו בשום אופן שהוא הותר מכלל איסור זה, **מִדָּבָר שֶׁלֹּא הוּתַּר מִכְּלָלוֹ**, דהיינו ממחשבת זמן, שאיסור אכילה לאחר זמנו לא הותר בשום קרבן, **וְאַל תּוֹכִיחַ טוּמְאָה שֶׁהֲרֵי הוּתְּרָה מִכְּלָלָהּ** כאשר תבאר הגמרא בהמשך, ואינה דומה בזה לערלה. **מבררת הגמרא: בְּמַאי** - באיזה טומאה אמר התנא שהיא הותרה מכללה, **אִילֵימָא** - אם נאמר שמדובר

שמדאווריתא לא אומרים 'הואיל', והזריקה כשירה, אם יביא קרבן אחר הרי זה חולין בעזרה. ולפיכך לא נחלקו רבה ורב חסדא אלא בשוחט על מנת שיזכפדו בו עולים שאינם מנוים. יב. **רבינו** חננאל (ד"ה ומאי תמר ליה). יג. **מאירי** (ד"ה זה). יד. **לשון** הגמרא כאן, שמשמע שגם ערל צריך לשלוח קרבנותיו על ידי אחרים, הוא כשיטת רבי עקיבא (פנינה ז:), הסובר שערל דינו כטמא ואסור לו להיכנס לעזרה. אמנם לפי חכמים מותר לערל להיכנס לעזרה, ויכול להביא את קרבנותיו בעצמו. תוספות (ד"ה פלג).

טו. **הגמרא** הביאה כאן את שיטת רבי יהושע, שאין זורקים את הדם אלא אם כן נשאר דבר שהוא ניתר על ידי הזריקה, דהיינו או שנשאר כזית בשר לאכילת הבעלים, או שנשאר כזית חלב להקטרה, שזו היא אכילת המזבח. אמנם לשיטת רבי אליעזר (לעיל סב), אף אם לא נשתייר לא חלב ולא בשר זורק את הדם. טז. **ויכיך** אפילו רבי אליעזר הסובר (שם) שבכל הזבחים גם אם לא נשתייר לא בשר ולא חלב זורק את הדם, מודה בפסח שאם אין בשר לא יזרוק את הדם. רש"י (לעיל עח: ד"ה נממא).

בְּטוּמְאַת בָּשָׂר, ועל זה אמר התנא שטומאת בשר הותרה מכללה, דהיינו שהותר אכילת הבשר בטומאה, אי אפשר לומר כן, שהרי **הֵיכָא הוּתְּרָה** - היכן מצאנו שהותרה טומאה אין זה אלא שמותר להקריבו בטומאה כשרוב הציבור טמאים, אבל אין בשרו נאכל בטומאה, כמבואר במשנה להלן (עו:), **אֶלָּא בְּשִׁיטָא** - אלא פשוט הדבר שבסיפא מדובר **בְּטוּמְאַת נְבָרִי, וְהֵיכָא** - והיכן מצאנו **שֶׁהוּתְּרָה מִכְּלָלָהּ, בְּצִיבּוּר**, שאף שיחיד טמא אינו ראשי להקריב פסח, רוב הציבור שנטמאו רשאין להקריב פסח ולזרוק את דמו בעודם טמאים[א]. **מסיימת הגמרא את הקושיא:** נמצא **שהרֵישָׁא** של הברייתא שבאה ללמוד ערלה מטומאה מדברת **בְּטוּמְאַת בָּשָׂר**, ואילו **בְּסֵיפָא** של הברייתא, שדוחה התנא שנלמד ערלה מזמן ולא מטומאה מדובר **בְּטוּמְאַת נְבָרִי**, ואין יכתן לפרש כך[ב].

מתרצת הגמרא: אֵין - אכן ברישא מבקש התנא ללמוד את ערלה מטומאת בשר, ובסיפא כשהוא בא לדחות שעדיף ללמוד ערלה מזמן ולא מטומאה, הוא פורך מסברא השייכת בטומאת אנשים, ואין זה קשה, משום **שָׁם טוּמְאָה קָפְרִיךְ** - כותנו התנא לפרוך, שערלה דומה יותר לזמן מאשר לטומאת בשר, משום שבשם הכולל של פסול טומאה מצאנו דין שהותר מכללו, דהיינו בטומאת אנשים, ואילו בשם ערלה ובשם זמן, לא מצאנו שום דין שהותר מכלל איסורו, ולכן עדיף ללמוד את ערלה מזמן ולא מטומאה.

תירוץ נוסף: וְאִיבָּעֵית אֵימָא - ואם תרצה תוכל ליישב זאת כך, לעולם הברייתא **בּוֹזֶה** מדברת רק **בְּטוּמְאַת בָּשָׂר, וְהֵיכָא הוּתְּרָה** - ומה ששאלת היכן מצאנו שהותרה אכילת בשר בטומאה, מצאנו זאת **בְּטוּמְאַת** קרבן **פֶּסַח, דִּתְנַן** - ששנינו במשנה להלן (פסח), **פֶּסַח הָבָא בְּטוּמְאָה**, כגון שהיו רוב הציבור טמאים, שמותר להקריב את הפסח בטומאה, וממילא בשר הפסח נטמא במגעם[ג], הרי הוא גם **נֶאֱכָל בְּטוּמְאָה**, ואינו כשאר הקרבנות הבאים בטומאה שאינם נאכלים, משום **שֶׁלֹּא בָא מִתְּחִילָּתוֹ אֶלָּא לַאֲכִילָה** - שעיקר מצות הקרבת פסח היא משום האכילה, שנאמר בפרשת הקרבת הפסח, 'אִישׁ לְפִי אָכְלוֹ' (שמות יב ד)[ד], לפיכך כשהתירה התורה להקריבו בציבור בטומאה, על כרחך שעל דעת לאוכלו התירה.

★

התבאר לעיל, שרב אשי פירש בדעת רב חסדא, שהשוחט פסח על מנת שיתכפרו בו ערלים שאינם מנויים בזריקה, פסול משום שינוי בעלים, לפי שהערל נחשב בר כפרה הואיל ויכול למול עצמו, וסובר רב חסדא כאומרים 'הואיל' לחומרא. מקשה הגמרא על דבריו מברייתא: מָתִיב - הקשה **רַב הוּנָא בְּרֵיהּ דְּרַב יְהוֹשֻׁעַ**, שנינו בברייתא, **הַפֶּסַח שֶׁנִּבְרְכָה שְׁנָתוֹ**, כגון שנולד השה בשנה שעברה לפני ראש חודש ניסן, והפרישו לפסח אך לא הקריבו, וכעת בשנה זו אינו כשר עוד להקרבה, שהפסח אינו ראוי אלא בשנתו הראשונה, שנאמר בו (שמות יב ה) 'זָכָר בֶּן שָׁנָה', וכיון שאינו ראוי לפסח דינו שנעשה שלמים[ה], **וְשָׁחֲטוֹ בִּזְמַנּוֹ** ביום ארבעה עשר בניסן של שנה זו לאחר חצות, שהוא זמן הקרבת הפסח, **לִשְׁמוֹ** - לשם פסח, שמכיון שעברה שנתו נעקר ממנו דין פסח ונהפך להיות שלמים, ונמצא שהוא שוחט שלמים לשם פסח[ו], **וְכֵן הַשּׁוֹחֵט** זבחים **אֶחָרִים לְשֵׁם פֶּסַח**, כגון ששחט עולה או שלמים לשם פסח, **בִּזְמַנּוֹ** - בארבעה עשר בניסן לאחר חצות, שהוא זמן הקרבת הפסח, **רַבִּי אֱלִיעֶזֶר פּוֹסֵל**, לפי שהוא

א. **שנאמר** בענין מצות פסח שני, 'איש איש כי יהיה טמא' וגו' (במדבר ט י), ודרשו חז"ל (סנהדרין סו:) מהכתוב 'איש', שאיש יחיד נדחה לפסח שני אבל ציבור אינו נדחה לפסח שני אלא הם מקריבים בטומאה בזמן הפסח הראשון. ב. **בעת** סברה הגמרא שמה שהותר להקריב פסח בטומאה בציבור, היינו רק שאם הבעלים טמאים מותר להקריב עבורם קרבן פסח, אך אסורים הם לאכול ממנו, שאם יאכלו טמא הבשר, ולא הותרה טומאת בשר בפסח. וצריך לומר לפי זה, שאף שלעולם אין הפסח כשר אלא אם כן ראוי לאוכלו, גזירת הכתוב היא בפסח שבא בטומאת ציבור, שאף אם כולם טמאים ואין אפילו אחד שיכול לאכול את הפסח, מכל מקום הוא כשר. מלא הרועים (מהדו' ד"ה שלמים). ג. **מאירי** (ד"ה וכן). ד. **רש"י** (לעיל עו: ד"ה שמתחלתן). ה. **שנאמר** (דברים טז ג) 'ושחטת פסח לה' אלהיך צאן ובקר', והלא אין פסח בא מן הבקר אלא רק מן הכבשים ומן העזים, אלא הפירוש, שמותר הפסח יהא לדבר שבא מצאן ומבקר דהיינו שלמים שהם כשרים לבא מן הצאן ומן הבקר, זכר ונקבה. גמרא (לעיל ג:) [ובזבחים (ה:) הוכחה דרשה נוספת, שאף אם קרדם זמנו הוא שלמים, שנאמר (ויקרא ג ו) 'ואם מן הצאן קרבנו לזבח שלמים לה'', דבר הבא מן הצאן, כלומר, פסח שכשר רק מן הצאן, יהא לזבח שלמים]. ו. **במסכת** זבחים (ה:). מובא שעמי המחלוקת. שהנה שנינו (שם ב:), שקרבן פסח שנעה משאר הזבחים, שאם שחטו שלא לשמו פסול. וסובר רבי אליעזר שכשם שהפסח נשחט בזמנו לשם שלמים פסול, אף שלמים נשחטו לשם פסח בזמנו פסולים. ולמד זאת מקל וחומר, ומה פסח שמותר קרב שלמים [כלומר, שפסח שנותר ולא הוקרב בזמנו, הרי הוא קרב בשאר ימות השנה לשם שלמים, כמובא לעיל], ואף על פי כן אם שחטו בזמנו לשם שלמים פסול, שלמים שאין מותרים קרב לשם פסח, אינו דין שאם שחטן לשם פסח בזמנו פסולים. ורבי יהושע שמכשיר למד זאת גם כן מקל וחומר, ומה פסח שלא בזמנו, שאם הקריבו לשמו בכלל [כמבואר בשנתנו (לעיל סה.)], שאם הקריב את הפסח קודם חצות פסול], מכל מקום אם הקריב שלמים לשמו כשר [כמבואר בהמשך הגמרא שרבי אליעזר מודה בזה שהשוחט שלמים לשם פסח שלא בזמן פסח כשר]. פסח בזמנו שכשר לשמו, אינו דין שאם הקריב שלמים לשמו שכשר, ושם במסכת זבחים מבארת הגמרא מה השיב כל אחד על הקל וחומר של השני. ז. **ואין** לומר שבאמת פוסל רבי אליעזר גם שלא בזמנו, ומה שנקשה הבריייתא 'בזמנו' הוא כדי להודיענו כוחו של רבי יהושע שמכשיר אפילו בזמנו. שכן מוכח מהמשא ומתן בין רבי אליעזר ורבי יהושע [שהובא בהערה לעיל] שמודה רבי אליעזר שלא בזמנו, שהרי רבי יהושע הוכיח דבריו מקל וחומר המבוסס על כך שהשוחט שלמים לשם פסח שלא בזמנו כשר, ואם גם בזה פוסל רבי אליעזר, היה לו להשיבו, אני פוסל אחרים לשמו גם בשאר ימות השנה, אלא מוכח שמודה רבי אליעזר שלא בזמנו. רש"י (ד"ה אבל - שלמים). ח. **תוספות** (ד"ה ואין). וראה ביעוני הפשט.

ט. **ואף** שטעמו של רבי אליעזר הוא מקל וחומר [כמו שהובא בהערה לעיל], צריך לפרש שהקל וחומר מלמדנו כיצד לדרוש את הפסוק, שלולי הקל וחומר היינו סבורים שהפסוק לא בא ללמדנו אלא שהשוחט פסח לשם אחרים בזמנו פסול, אבל מכיון שיש קל וחומר לפסול גם בשוחט אחרים לשמו, לכן מסתבר לפרש את הדרשא מ'הוא' שבא למעט גם את השוחט אחרים לשמו. ומתוך כך ששני הדינים נלמדים מאותו כתוב ותהוקשו זה לזה, אנו למדים למעט שהשוחט לשם אחרים אינו פוסל אלא בזמנו, אבל שלא בזמנו כשר, כמו שהשוחט פסח לשם אחרים שלא בזמנו כשר. תוספות (לעיל עו: ד"ה שמתחלתן). י. **כמו** ששנינו במשנה לעיל (פסח). יא. **כמו** ששנינו במשנה לעיל (נה:).

יב. **רש"י** (ד"ה ספר). וכיוצא ברייתא זו 'ספר יחסין' משום שמפרשת את ספר דברי הימים [המוסיף בסדר השתלשלות הדורות] לפי יחוסי השבטים ומשפחותיהם, כמו שמוכח בהמשך הענין, שאמרו 'בין אצל לצאל' וכו', והכוונה שם לפסוקים בדברי הימים. מהרש"א (ד"ה ומאי). והוסיף, שטעמו של רש"י שלא פירש 'ספר יחסין' כפשוטו, משפחות המיוחסות שבישראל, משום שדבר זה אין מוסרים אלא אחת לשבע שנים (קידושין סג:), ולהלן מבואר שבררויות אשתו של רבי מאיר למדה 'ספר יחסין' מפי חכמים במשך שלש שנים. ובעין יוסף (בן עין יעקב ד"ה ספר) פירש בשם איי היום, שבברייתא זו נדרשו שמות האנשים בספר דברי הימים כעין מה שדרשו במגילה (יב.) את הפסוק (מלכי ראשים ג' ז' יא) 'ואשתו ההיודיה ילדה את ירד אבי גדור ואת חבר' וגו', 'ירד זה משה, ולמה נקרא שמו ירד, שירד להם לישראל מן בימיו' וכו'. ומשמעות דרשות אלו, שחכמים רצו לעשות זכרון לעניינים המחודים את האמונה והדעות על פי שמות אנשים, שבשילמדו בספר זה יזכרו מכל אותם דרשות ותתחזק בכך אמונתם ושכלתם. יג. **בהגהות** ויצינים הביא שיש גורסים 'שנינן'. יד. **רש"י** (ד"ה לף). בפירוש הגמ'. והחתם סופר (שם: ד"ה ואבעיא) ציין למובא בקידושין (נב:) שבנהרדעא התערבו עברי בית חשמונאי, ועבדיו של פשחור בן אימר, וסובר רבי יוחנן שאין לשנות דברי תורה אלא למיוחסים שבישראל, שנאמר (דברים לג ד) 'תורה צוה לנו משה מורשה קהלת יעקב', לקהלת יעקב ולא לקהל עבדים. עוד כתב רש"י (שם, בפירוש הראשון), שלא אמר זאת רבי יוחנן אלא משום שביקש לדחותו מעליו. טו. **עי'** פי' רש"י (בחומש נג. ד"ה ספר).

סובר שכל זבח שנשחט לשם פסח [בזמן פסח] פסול, **וְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ מַכְשִׁיר**, משום ששנינו (זבחים ג:), שכל הזבחים שנזבחו שלא לשמן כשרים[ט].

מדקדק רב הונא: מַאי טַעְמָא בִּזְמַנּוֹ - עד כאן לא פוסל רבי אליעזר אלא בשוחט שלמים לשם פסח בזמן הקרבת הפסח, **הָא שֶׁלֹּא בִּזְמַנּוֹ** - אבל השוחט שלמים לשם פסח בשאר ימות השנה שאינו זמן הקרבת פסח, מודה רבי אליעזר **שֶׁכָּשֵׁר**[י]. ומכאן קשה על רב חסדא הסובר שלחומרא אומרים 'הואיל', **וְאַמַּאי** - מדוע השוחט שלמים לשם פסח שלא בזמנו כשר לרבי אליעזר, **נֵיכָּא** - נאמר **שהוֹאִיל**[יא] **וְהשׁוחט שלמים לשם פסח בִּזְמַנּוֹ פּוֹסֵל**, אף השוחט **שֶׁלֹּא בִּזְמַנּוֹ נָמֵי** [גם כן] **פּוֹסֵל**, שמכיון שאם היה ממתין ושוחטו בזמנו לשם פסח היה נפסל[יב], אף עכשיו ששחטו שלא בזמנו יחשב כאילו נשחט בזמנו, ויפסל הקרבן, וכמו שאמר רב חסדא לענין החושב לשם ערל שאינו מנוי, שמכיון שיכול למול עצמו הרי הוא נחשב כבר עכשיו כמהול, והפסח שנזרק עבורו פסול[יג].

מתרצת הגמרא: אָמַר רַב פָּפָּא, שָׁאנִי הָתָם - שם בשוחט שלמים לשם פסח שונה הדבר, ומודה רב חסדא שאין אומרים בו 'הואיל', משום **דְּאָמַר קְרָא** - שנאמר בפסוח (שמות יב מג) **'וְאַמַּרְתֶּם זֶבַח פֶּסַח הוּא לַה'**', ודורשים מתיכת **'הוּא'**, שיהא הפסח **בְּהֶוְיֵיתוֹ**, כלומר, שיקרב לשמו, ובא הכתוב למעט **לֹא הוּא לְשֵׁם אֲחֵרִים** - שלא יקרב הפסח לשם זבחים אחרים, **וְלֹא** זבחים **אֲחֵרִים** יקרבו **לְשֵׁמוֹ**, אלא יקרב דווקא פסח לשם פסחים. ומכיון שממקום אחד למדנו גם לפסול פסח הקרב לשם אחרים, וגם לפסול אחרים הקרבים לשם פסח, יש לנו להקיש זה לזה, ולומר, שדווקא **בִּזְמַנּוֹ** בארבעה עשר, **שֶׁהוּא** - הפסח **פָּסוּל לְשֵׁם** [-לשם] **אֲחֵרִים**, אף **אֲחֵרִים פְּסוּלִין לְשֵׁמוֹ** - אם נשחטו לשם פסח, אבל בשאר ימות השנה **שֶׁלֹּא בִּזְמַנּוֹ** של הפסח, **שֶׁהוּא** - הפסח **כָּשֵׁר** להקריבו **לְשֵׁם** [-לשם] **אֲחֵרִים**, כדין פסח בשאר ימות השנה שמקריבים אותו לשם שלמים, אף **אֲחֵרִים כְּשֵׁרִים** אם נשחטו **לְשֵׁמוֹ**. וכאן למדנו הכתוב שאין אומרים סברת 'הואיל' לפסול בשוחט שלמים לשם פסח שלא בזמנו[יד].

★

בכוזא שלפנינו יתבאר טעם החילוק בין אם שחט במחשבת לאוכליו ושלא לאוכליו שהקרבן כשר, ובין אם שחט במחשבת לשמו ושלא לשמו, שהקרבן פסול[טו]. ובתחילה מביאה הגמרא מעשה שבמחלוקו נשאלה שאלה זו: רַבִּי שִׁמְעוֹנִי אָתָא לְקַמֵּיהּ [-בא לפנין] **דְּרַבִּי יוֹחָנָן, אֲמַר לֵיהּ** רבי שמלאי לרבי יוחנן, **נִיתְנֵי לִי מִיר סֵפֶר יוֹחָסִין** - שנה לי בריייתא העוסקת בספר דברי הימים[טז]. **אֲמַר לֵיהּ** רבי יוחנן לרבי שמלאי, **מַהֵיכָן אַתְּ** - מהיכן מוצאך. **אֲמַר לֵיהּ** רבי שמלאי, **מִבָּבֶל**. הוסיף רבי יוחנן ושאלו, **וְהֵיכָן מוֹתָבָךְ** - היכן מושבך [-היכן אתה דר]. השיבו רבי שמלאי, **בְּנָהֲרְדְּעָא. אֲמַר לֵיהּ** רבי יוחנן לרבי שמלאי, **אִין גִּיהוֹנַיי**[יז] - אין שונין ספר יוחסין **לֹא לְיֹדְדִים וְלֹא לְנָהֲרְדָּעִים**, לפי שאינם מיוחסים[יח], **וְכָל שֶׁכֵּן לְךָ אַתְּ** [-רבי שמלאי] שמקום הולדתך **מְיֹדָד, וּמוֹתָבָךְ** - ומושבך **בְּנָהֲרְדָּעָא**, ואיני יכול לשנותה לך[יט].

בָּאֲיָה - כפה רבי שמלאי את רבי יוחנן בדברים[יט], **וְאָרְצִי** - עד שהתרצה רבי יוחנן ללמדו. **אֲמַר לֵיהּ** רבי שמלאי לרבי יוחנן, **נִיתְנֵיהִי** - נשנה את ספר יוחסין **בְּתַלְתָּא יַרְחֵי** - בשלשה חדשים, **שְׁקַל קָלֵא פָּתֵק בֵּיהּ** - נטל

רבי יוחנן גוש עפר והשליך עליו[יז], **וְאָמַר** לֵיהּ רבי יוחנן, **וּמָה בְּרוֹרְיָה**, **דְּבֵיתְהוּ** - אשתו **דְּרַבִּי מֵאִיר, בְּרַתֵּיהּ** - שהיא בתו **דְּרַבִּי חֲנִינָא בֶּן תְּרַדְיוֹן, דַּהֲנָיָא תְּלָת מְאָה שָׁנִין בֵּיתָא** - שהיתה שונה שלש מאות שמועות ביום, **מִתְּלָת מְאָה רַבָּוָתָא** משלש מאות רבנים[יח], **וַאֲפִיקוּ חֲכִי** שהיתה כה חכמה **לָא יָתְתָה יָדֵי חוֹבְתָהּ בְּתַלְתָּא שְׁנִין** - לא שנתה את ספר יוחסין כל צורכה בשלש שנים, **וְאַתְּ אֲמַרְתְּ בְּתַלְתָּא יַרְחֵי** - ואתה אומר ללומדו בשלשה חודשים, בתמיה.

ממשיכה הגמרא לספר: כְּי שָׁקִיל וְאָזִיל - כשהתחיל רבי שמלאי ללכת, **אֲמַר** לֵיהּ לרבי יוחנן, **רַבִּי, מַה** טעם החילוק **בֵּין** פסח שנשחט **דְּשָׁמְנוּ** ושֶׁלֹּא **דְּשָׁמְנוּ** שפסול (לעיל נט:), לבין מחשבת **דְּאוֹכְלָיו** ושֶׁלֹּא **דְּאוֹכְלָיו** ששנינו במשנתנו שכשר[יט].

השיבו רבי יוחנן: אֲמַר לֵיהּ, **הוֹאִיל וְצוּרְבָּא מֵרַבָּנַן אַתְּ** - הואיל והנך תלמיד חכם, **תָּא וְאֵימָא לָךְ** - בא ואומר לך טעם החילוק, שבארבעה דברים חמורה יותר מחשבת לשמו ושלא לשמו ממחשבת לאוכליו ושלא לאוכליו: א. **דְּשָׁמְנוּ וְשֶׁלֹּא דְּשָׁמְנוּ פְּסוּלוֹ בְּגוּפוֹ** - המחשבה בגופו של קרבן, אבל **דְּאוֹכְלָיו וְשֶׁלֹּא דְּאוֹכְלָיו אֵין פְּסוּלוֹ בְּגוּפוֹ** אלא על אוכלי הקרבן. ב. **דְּשָׁמְנוּ וְשֶׁלֹּא דְּשָׁמְנוּ אִי אֶפְשָׁר לְבָרֵר אֵיפּוּרוֹ**, שהמחשבה היא על כל הזבח, שחושב שֶׁרֻבֹּו גם כפסח וגם כחטאת, ואי אפשר לחלק הזבח ולומר שזה חלק הלשמו וזה חלק השלא לשמו, אבל **דְּאוֹכְלָיו וְשֶׁלֹּא דְּאוֹכְלָיו אֶפְשָׁר לְבָרֵר אֵיפּוּרוֹ** - אפשר לחלק הזבח ולומר שחלק אחד הוא לראויים לאוכלו והחלק האחר הוא לשאינם ראויים[כ]. ג. **דְּשָׁמְנוּ וְשֶׁלֹּא דְּשָׁמְנוּ וְשָׁנוּ בְּאַרְבָּע עֲבוֹדוֹת**, שאם חשב באחת מארבע עבודות הקרבן [שחיטה, קבלה, הולכה, זריקה] מחשבת שלא לשמו נפסל הקרבן[כא], אבל **דְּאוֹכְלָיו וְשֶׁלֹּא דְּאוֹכְלָיו אֵינוּ בְּאַרְבַּע עֲבוֹדוֹת**, שאין מחשבת שלא לאוכליו פוסלת רק בשחיטה[כא]. ד. **דְּשָׁמְנוּ וְשָׁנוּ בְּקִרְבָּנוֹת צִיבּוּר בְּקִרְבָּנוֹת יָחִיד**, ואילו **דְּאוֹכְלָיו וְשֶׁלֹּא דְּאוֹכְלָיו אֵינוּ** שייך **בְּקִרְבָּנוֹת צִיבּוּר בְּקִרְבָּנוֹת יָחִיד**, שאין מחשבת אכילה פוסלת אלא בפסח[כב].

שיטה נוספת במנין החילוקים: רַב אַשִׁי אָמַר, אין ביניהם אלא שלשה חילוקים, שכן הטעמים **שְׁפוּלּוֹ בְּגוּפוֹ וְאִי אֶפְשָׁר לְבָרֵר אֵיפּוּרוֹ, חֲדָא מִילְּתָא הִיא** - דבר אחד הם, **דְּמָה טַעַם שֶׁאָמַר** שלשמו ושלא לשמו הוא **פְּסוּלוֹ בְּגוּפוֹ, מִשּׁוּם דְּאִי אֶפְשָׁר לְבָרֵר אֵיפּוּרוֹ**, שכיון שאי אפשר לברר את איסורו לכן זה נחשב כאילו הפסול בגוף הבהמה, אמנם אילו היה אפשר לברר איסורו לא היה נחשב פסולו בגופו, שכן הפסול הוא במחשבה ולא בגוף הבהמה[כג].

★

אגב שהוזכר לעיל 'ספר יוחסין' מספרת הגמרא בחשיבות ספר זה: אָמַר רַבִּי בַּר רַב יוּדָא אָמַר רַב, מִיּוֹם שֶׁנִּגְנַז - שנשתכח[כד] סֵפֶר יוּחָסִין, תָּשַׁשׁ כֹּחָן שֶׁל חֲכָמִים בתורה, **וְכָהֶה מְאוֹר עֵינֵיהֶם**, שנגנזו מהן טעמי התורה שהיו בו.

מר זוטרא מביא דוגמא לחשיבות ספר יוחסין: אָמַר מַר זוּטְרָא, בֵּין 'אֲצַל' לְ'אֲצַל' - על הפרשה בדברי הימים שתחילתה 'וּפִלֶּאצַל שָׁשָׁה בָנִים' (דה"י ח:טו ופ' ט נ), וסופה 'אֵלֶּה בְּנֵי אֲצַל' (שם ט מד), **מָצִינוּ אַרְבָּעָה מְאָה וַחֲמִשָּׁה דְּדָרְשָׁא** - דרשו בספר יוחסין הרבה דרשות עד שאפשר היה למלאות בהם משא ארבע מאות גמלים[כה].

★

במשנה שנינו שהשוחט את הפסח למולים ולערלים כשר, משום שמקצת ערלה אינה פוסלת. בסוגיא שלפנינו יבואר שנחלקו תנאים בענין זה: תַּנְיָא, אֲחֵרִים אוֹמְרִים, אם **הַקְּדִים** מחשבת **מוּלִים לְעֲרֵלִים כָּשֵׁר**, אבל אם הקדים מחשבת **עֲרֵלִים לְמוּלִים פָּסוּל**[כו].

הגמרא מבררת את טעמם של אחרים. מקשה הגמרא: מַאי שְׁנָא - מה שונה הקדים מחשבת **מוּלִין לְעֲרֵלִים הָכָשֵׁר**, משום **דְּכוּלֵּהּ עָרְלָה בְּעִינַן** - שלפסול את הפסח צריך שהשחיטה תהיה רק לשם ערלים[כז], **וְלֵיקָא** - וכאן אין כולה ערלה, שחשב גם למולים, אם כן אף אם הקדים **עֲרֵלִים לְמוּלִין, נָמֵי** - גם יהיה כשר מאותו טעם **שְׁפוּלֵּהּ עָרְלָה בְּעִינַן וְלֵיקָא**[כז].

יז. **רש"י** (פנחס יח: ד"ה שקל, ד"ה ששק), ורבינו חננאל (ד"ה שדא) פירש שהגמרא משתמשת בלשון משל, והכוונה שגער בו. יח. **ריב"ן** (ד"ה רבותא). מה שהוסיף לומר שלמדה ביום אחד משלוש מאות חכמים, להגדיל את חכמתה, שכשלומד אדם אצל רב אחד אזי הרב מכירו ומלמדו כפי דעתו, וכן התלמיד מעיג דעת רבו. אבל כשלומד משלוש מאות חכמים ביום אחד, הרי כלפי כל חכם הוא תחילת לימוד. בניהו (ד"ה ומה). יט. **אף** שלעיל (נט:) דרשו מפסוק שמקצת אוכלין אינם פוסלים, הוקשה לו שנלמד מכאן גם למחשבת לשמו ושלא לשמו שיהיה כשר. תוספות (ד"ה מה). יט. **רש"י** (ד"ה ס"ד שמקצת אוכלין), וראה גם ברש"י לעיל (ס. ד"ה מקצת) וברבינו חננאל (ד"ה לשמו - שמקצת) ובתוספות רי"ד (ד"ה מה). ומשמע שכוונת החילוק היא, שהשחיטה נחשבת לשחיטה הראויה, רק כשהיא מתירה את הבהמה לאכילה [אף שבקדשים היא חלק מעבודות הקרבן מכל מקום כדי שיהיה עליה שם שחיטה הראויה צריכה שתתיר לאכילה], לפיכך, במחשבת לשמו ושלא לשמו, שלא ניתן לחלק את הקרבן ולברר איזה חלק הוא שלא לשמו, נמצא שלא התירה השחיטה את הבהמה לאכילה, מה שאין כן במחשבת לאוכליו ושלא לאוכליו, שניתן לחלק את הבהמה לפי האנשים, התירה השחיטה את הבהמה לאכילת הראויים לאכילת הפסח, ואף שחשב בה גם לצורך שאינם ראויים, אין פוגם בשחיטה מחשבה זו, ואינה נחשבת על ידי כך לחצי שחיטה, לפי שהשחיטה כולה הוצרכה לצורך הראויים, שאי אפשר לכזית בשר בלא שחיטה. על פי הראשונים הנ"ל ובתוספת ביאור הערות הרב אלישיב (פרקים ד"ה ס"ב אות ח'). פירוש נוסף כתב רש"י (ד"ה אף), שבלאוכליו ושלא לאוכליו ניתן לברר בסוף אם אמת מחשבתו או לא, שאם יאכילנו לראויים נמצא מחשבתו שחשב להאכיל לשאינם ראויים בטילה למפרע, ויחזיר דמי המינוי לשאינם ראויים, אבל לשמו ושלא לשמו אי אפשר לברר את מחשבתו לבסוף. וביאור דבריו, שמחשבתו שאמר בתחילה ששוחט גם לצורך אלו שאינם ראויים לאכילה, תוכל להתברר אחר כך אם אכן התכוין כך באמת, או שאמר זאת רק כדי לצער את בעלי הקרבן, ויוכח הדבר ממה שינהג בקרבן לאחר שחיטתו, אם אכן יאכילנו לשאינם ראויים, או שיחזיר להם את דמיהם, מה שאין כן מחשבת שלא לשמו לא תוכל לעולם להתברר, כי גם אם בהקרבת הקרבן ינהגו בו לפי דיני קרבן פסח בלבד, אין בכך בירור על מה שחשב בתחילה שירצה הקרבן גם כקרבן חטאת, שיתכן שמחשבתו היתה שגם אם ינהגו בו כפסח יהיה רציוני כחטאת, מה שאין כן במחשבת שלא לאוכליו, היתה מחשבתו להאכיל את שאינם אוכלין, והרי אינו מאכילם. על פי דבר שמואל (ד"ה ומ"ל) וישא ברכה (פרק"י ד"ה ס"ב). כ. **מחשבת** שלא לשמו שפוסלת בשחיטה למרו בובחים (ז:) מהפסוק (שמות יב ט) 'ואמרתם זבח פסח' שתהא זביחתו [-שחיטתו] לשם פסח, ושאר עבודות למדו מהפסוק (דברים טז ו) 'ועשית פסח לה' אלהיך' שיהיו כל עשייתיו לשם פסח. רש"י (לעיל ס: ד"ה ושנו) וצ"ע. כא. **שלמדו** זאת (לעיל פט.) מהפסוק (שמות יב ד) 'איש לפי אכלו תכסו על השה', ודקסבר הוא לשון שחיטה, כמבואר שם. כב. **כדלעיל** בהערה הקודמת, ופסוק זה נאמר רק בפסח. לפי מה שהובא בהערה לעיל בשם התוספות, שכוונת שאלתו של רבי שמלאי שנלמד את דינו של שלשו ושלא לשמו מהדרן של לאוכליו ושלא לאוכליו, מובן מדוע הרבה רבי יוחנן לחלק בניניהם, שכבל שנתברר החילוקים נשלל הלימוד זה מזה. כג. **במבואר** לעיל (פט.) שאף שלא לשמו אין פסולו בגופו אלא במחשבה. אמנם רבי יוחנן אינו מדקדק בזה וסובר שאף זה נחשב פסולו בגופו. תוספות (ד"ה שפולו). ודברי רב אשי יתבארו על פי מה שנתבאר בהערה לעיל שבשוחט לשמו ושלא לשמו אילו היה ניתן לברר מהו חלק הפסח ומה חלק החטאת היתה השחיטה כשירה [כמו בלאוכליו ושלא לאוכליו], שהרי היא צריכה לצורך חלק הפסח שבבהמה, אלא לפי שאי אפשר לברר החלקים נחשבת כשחיטה שאינה מתירה, שהוא פסול בשחיטה. כד. **בהמשך** הסוגיא מבואר שכן היא דעת אחרים שהוא רבי מאיר (סוטה יח:). אולם חכמים חולקים עליו וסוברים שבין כך ובין כך כשר, ולהלן תבאר הגמרא את טעם מחלוקתם. כה. **כמו** שנתבאר לעיל (פפ:).

מנסה הגמרא לבאר את טעמם של אחרים: יָיקָא - שמא נאמר דְּקָסָבְרֵי אֲחֲרִים, **אֲנִיחַ לְשְׁחִיטָה אֲאָא בְּסוֹף** - אין השחיטה קרויה שחיטה אלא בסופה[א], והמחשבה שחוושב בשעת השחיטה אינה מועילה אלא אם חשב אותה בגמר השחיטה[ב], **וְדָרְבָא** שאמר לדעת רבי מאיר שאינה לשחיטה אלא בסוף, ואחרים היינו רבי מאיר (חולין יג:)[ג]. והיכן מצאנו שרבא אמר כך, **דְּאָמַר רָבָא עֲדַיִין הִיא מְחֻוּסֶּרֶת** - במסכת תמורה (כה:) נחלקו רבי מאיר ורבי יוסי לגבי האומר 'הרי בהמה זו תמורת עולה תמורת שלמים', דעת רבי מאיר שיש לתפוס את הלשון הראשון, והרי היא תמורת עולה בלבד. ורבי יוסי סובר שאף בגמר דבריו אדם נתפס והרי היא תמורת שתיהן. ובזבחים (ג.) נחלקו אביי ורבא כיצד דעתו של רבי מאיר באומר בהמה זו חציה עולה וחציה שלמים, אביי סובר שלא אמר רבי מאיר 'תפוס לשון ראשון' אלא כשאמר בתחילה הרי זו תמורת עולה וחזר ואמר הרי זו תמורת שלמים, שהואיל והיתה עדיין שתחוי מתחילה תמורת עולה, אינו יכול לחזור בו מדבריו ולומר 'תמורת שלמים', אבל כשנתכוין מתחילה שיחולו שתי הקדושות גם של עולה וגם של שלמים, כמו באופן הנזכר, שאמר חציה עולה וחציה שלמים, מודה רבי מאיר ששתי הקדושות חלות בבת אחת. אבל רבא סובר שאף באופן זה אמר רבי מאיר 'תפוס לשון ראשון', שאין טעמו של רבי מאיר ב'תמורת עולה תמורת שלמים' משום חזרה, אלא משום שדעתו שתחול הקדושה לפי הסדר שמוציא מפיו, ומאחר שהקדים לומר 'חציה עולה' מתפשטת הקדושה על כל הבהמה, ואין יכולה לחול עליה עוד קדושת שלמים. וראה הביא ראיה לדבריו, וראייתו נסמכה על כך שרבי מאיר סובר אינה לשחיטה אלא בסוף[ד].

הֵילָךְ מאחר שנתבאר לדעת רבי מאיר שאין מחשבת השחיטה מועילה רק בסופה, ובסוף השחיטה אין שהות לומר שני דברים, לכן אמר, שאם **הִקְדִּים** לומר **מוּלִין לִפְנֵי עֲרָלִים**, מחשבת **מוּלִין חֲיָילִי** ראשונה, ושוב מחשבת **עֲרָלִים לָא חֲיָילִי**, ואין כאן אלא מחשבת מולים והפסח כשר, ואם **הִקְדִּים עֲרָלִים לְמוּלִין**, מחשבת **עֲרָלִים חֲיָילִי** ראשונה ומחשבת **מוּלִין לָא חֲיָילִי** ויש כאן מחשבה של ערלה בלבד, והפסח פסול[ה].

רבה דוחה את הביאור הקודם, ומבאר את שיטת רבי מאיר באופן אחר: אֲמַר רָבָה, לָא - אין הכרח לומר בדעת רבי מאיר שאינה לשחיטה אלא בסוף, **אֲאָלָּא לְעוֹלָם קָסָבְרֵי אֲחֲרִים יָשְׁנָה לְשְׁחִיטָה מִתְּחִלָּה וְעַד סוֹף**, וְטעמו של רבי מאיר שאם הקדים ערלים למולים פסול, אף שיש מקום לשתי המחשבות לחול ואין כאן אלא מקצת ערלה, משום **שֶׁהָבָא בְּמַאי עָסְקִינַן** - כאן בברייתא, במה המדובר, **בְּגוּן שָׁנָּמַר בְּלִבּוֹ** להוציא בפיו ששוחט **לְתַרְוַויְיהוּ** - לשניהם **בֵּין לְמוּלִין בֵּין לַעֲרָלִים, וְהוֹצִיא בְּפִיו** ששוחט **לַעֲרָלִים וְלָא הִפְקִיעַ לוֹמַר** ששוחט גם **לְמוּלִין עַד שֶׁגְּמָרָה שְׁחִיטָה בְּמחשבת עֲרָלִים** לבדה. **וּבְהָא פְּלִיגִי** - ובזה נחלקו, **דְּרַבִּי מֵאִיר סָבַר לָא בָּעִינַן** - אין אנו צריכים שיהיו **פִּיו וְלִבּוֹ שָׁוִים**, ואין הולכים אלא אחר מה שאמר בפיו, וכיון שלא אמר אלא לעורלים הקרבן פסול. **וְרַבָּנַן סָבְרֵי בָּעִינַן פִּיו וְלִבּוֹ שָׁוִים**, והולכים גם אחר מחשבתו, וכיון שבליבו חשב לשחוט גם למולין, אין כאן אלא מחשבת מקצת ערלה וכשר[ו].

הגמרא מקשה על ביאורו של רבה: וְכִי קָסָבַר רַבִּי מֵאִיר הָא בָּעִינַן - שלא צריך **פִּיו וְלִבּוֹ שָׁוִין, וּרְמִינְהוּ** - וקשה מהנאמר במשנה (תמורות פ״ג מ״ח), **הַמַּתְנֶה עַל מְנָת לוֹמַר** פירות אלו יהיו **תְּרוּמָה, וְאָמַר** בטעות הרי הן **מְעֻשָּׂר, אוֹ מַעֲשֵׂר וְאָמַר תְּרוּמָה, אוֹ שֶׁאֵינִי נוֹתֵן לָבַיִת זֶה** - שהתכוין לנדור שלא יכנס לבית זה, **וְאָמַר** בטעות שאיני נכנס **לָזֶה** - לבית אחר, או המתכוין לנדור ולומר **שֶׁאֵינִי נֶהֱנֶה לְאִישׁ זֶה וְאָמַר** בטעות שאיני נהנה **לָזֶה** - לאיש אחר, בכל אלו האופנים **לֹא אָמַר כְּלוּם** - אין דיבורו נתפס, מפני שטעה בדיבורו[ז], **עַד שֶׁיְּהֵא פִּיו וְלִבּוֹ שָׁוִין** - שיוציא בשפתיו מה שגמר בלבו. והרי סתם משנה רבי מאיר היא, ומוכח שסובר רבי מאיר שאין הולכים אחר מוצא פיו לבד, אלא צריך שיהיו פיו ולבו שווין.

מסקנת הגמרא בביאור דברי רבי מאיר: אֶלָּא אָמַר אַבָּיֵי, כך היא כוונת רבי מאיר, מה שאמר **בְּרֵישָׁא** שהקדים מולים לערלים כשר, מדובר **דְּאָמַר** הריני שוחט **סִימָן רִאשׁוֹן דְּמוּלִין, וְסִימָן** השני **אַף עֲרָלִים**, ונמצא **דְּבִסִימָן שֵׁנִי נָמֵי פְּתִיכִי בֵּיהּ מוּלִין** - שגם בשחיטת הסימן השני מעורבת מחשבת מולים[ח], לפיכך הפסח כשר, **וּבַסֵּיפָא** שאמר רבי מאיר, הקדים ערלים למולים פסול, מדובר **דְּאָמַר** הריני שוחט **סִימָן רִאשׁוֹן עֲרָלִים, סִימָן שֵׁנִי לְמוּלִים, דְּבִסִימָן רִאשׁוֹן הָא לָא פְּתִיכִי בֵּיהּ מוּלִין** - שבסימן הראשון לא מעורבת כלל מחשבת מולים אלא ערלים בלבד[ט], **וְרַבִּי מֵאִיר קָסָבַר** - הולך לשיטתו **דְּאָמַר** (מנחות מז.) **שְׁמַפְגֵּלִין בָּחֲצִי מַתִּיר**, כגון שאמר ששוחט סימן זה על דעת לאכול כזית למחר, מועילה מחשבתו לפגל, ואף שהקרבן אינו ניתר אלא בשחיטת שני הסימנים, וכמו כן בעניננו כשחשב רק בסימן אחד לשחוט לערלים נפסל הפסח לדעת רבי מאיר[י]. **וְרַבָּנַן** שנחלקו על דעת אחרים בברייתא (לעיל ב:), **קָסָבְרֵי** - הולכים לטעמם, **דְּאָמְרִי** (מנחות מז.), **אֵין מְפַגְּלִין בָּחֲצִי מַתִּיר**, לפיכך גם בעניננו אם חשב בסימן אחד בלבד שיאכל הקרבן לערלים אין הקרבן נפסל, מכיון ששחשיטה נשלמה רק בשני הסימנים, ובסימן השני היתה מחשבתו גם למולים.

* * *

משנה נאמר בתורה (שמות לד כה) **'לֹא תִשְׁחַט עַל חָמֵץ דַּם זִבְחִי', כלומר שאסור לשחוט קרבן פסח בשעה שיש חמץ ברשות השוחט[יא], המשנה מבארת**

א. **כוונת** הגמרא להקשות על דברי רב אחא בריה דרב איקא (חולין קמז.), שאמר לדעת רבי מאיר, ישנה לשחיטה מתחילה ועד סוף. מצפה איתן (ל״א נתפ). וראה עוד במהרש״ל (ל״א נתפ) שהאריך בזה. ב. **וְהֵיכָן** תבאר הגמרא את דינם של אחרים על פי זה. ג. **ראייתו** היא ממחלוקתם של רבי יהודה וחכמים (זבחים כט:) לגבי מחשבת פיגול [-שחושב באחת מעבודות הקרבן לאכול או לזרוק חוץ לזמנן], כשחשב בשעת השחיטה לאכול כזית בחוץ לזמן. דעת חכמים שאינו פיגול, כיון שיש כאן עירוב מחשבות של מחשבת חוץ לזמנו, שהיא מחשבת פיגול, ומחשבת חוץ למקומו שהיא מחשבת פסול, פוסלת אבל אינה מפגלת [לפי שאמר בפיגול לשון הרצאה, 'לא ירצה' (ויקרא ז יח)], ולמדנו שפיגול אינו חל אלא אם כן קרב כמצוותו ולא היה בו פסול נוסף מלבד מחשבת הפיגול (זבחים כט:)]. ודעת רבי יהודה, שאם מחשבת הזמן קדמה למחשבת המקום הרי זה פיגול. ומפרש רבא, שנחלקו בדין תפוס לשון ראשון, חכמים סוברים שאף בגמר דבריו אדם נתפס שיש כאן עירוב מחשבות, ורבי יהודה סובר כדעת רבי מאיר שאומרים 'תפוס לשון ראשון', לפיכך רק מחשבת הזמן חלה, והרי זה פיגול. ואם כן מוכח שטעמו של האומר 'תפוס לשון ראשון' אינו משום תזדה, שהרי כשאומר 'כזית למחר וכזית בחוץ' אינו חוזר מדבריו הראשונים, מכיון שיש בבהמה הרבה זיתים, ואפשר הדבר שיאכל כזית בחוץ וכזית למחר, ומכל מקום סובר רבי יהודה שחלה מחשבת הפיגול בלבד, משמע שטעמו של רבי מאיר, משום שחלים הדברים כסדר הוצאתו מפיו, ומאחר שחל על הבהמה שם פיגול, שוב לא יכולה לחול מחשבת 'חוץ למקומו'. והשיבו אביי לרבא, וכי הנך סברי שאינה לשחיטה אלא בסוף, ויש כאן מחשבה אחת בלבד, שחושב בסוף השחיטה על שני הזיתים, אין הדבר כן, אלא [שנה לשחיטה מתחילה ועד סוף [השחיטה נשחטה מתחילתה כששוחט את הסימן הראשון] ומדובר שאמר סימן אחד הוא שוחט על דעת לאכול כזית חוץ לזמנו ובסימן השני אמר ששוחטו על דעת לאכול כזית חוץ למקומו, ושובר רבי יהודה כדעת רבי מאיר בדין נוסף, שהמפגל בסימן אחד נחשב פיגול [וכאשר יובא בגמ בהמשך סוגייתנן], ואין טעמו משום 'תפוס לשון ראשון' אלא משום שהיו כאן שתי מחשבות אחת בתחילת השחיטה ואחת בסופה, הלכך אם אמר בשחיטת הסימן הראשון ששוחטו על דעת לאכול כזית למחר, לכך כבר שם פיגול על הקרבן בשחיטת הסימן ואין מחשבתו השניה מועיל כלום. ומדברי רבא שסבור שיש להוכיח מדינו של רבי יהודה לדין של חציה עולה וחציה שלמים, משמע שסובר בדעת רבי מאיר ורבי יהודה שאינה לשחיטה אלא לבסוף, ואין מחשבתו אלא בסוף השחיטה, ועל כן מוכח מדברי רבי יהודה שאף ששחב את שתי המחשבות ביחד אומרים תפוס לשון ראשון. ד. **אבל** חכמים סוברים שישנה לשחיטה מתחילה ועד סוף, ויכולה לחול גם מחשבת ערלים וגם מחשבת מולים, שחלק מהשחיטה חל במחשבת ערלים וחלק אחר במחשבת מולים, לפיכך בין אם הקדים ערלים ובין שהקדים מולין כשר, משום שהיו כאן שתי מחשבות אין כאן אלא מקצת ערלה. ה. **התוספות** בערכין (ה. ד״ה מפני) כתבו שני פירושים בענין זה: א. שמה שאמר בשפתיו לא חל אבל מה שחשב בליבו קיים. ב. שאף מה שחשב בליבו אינו קיים מאחר שטעה ואמר דבר אחר. וראה בהערות הרב אלישיב (ל״א ופמ״ק) שהעיר על דרך ב' בתוספות, שהרי בשבועות (כו:) מבואר שתרומה חלה במחשבה, ומדוע לא מועיל מה שחשב בלבו. ותירץ, שהואיל וכאן היה בדעתו להוציא הדבר בפיו, הרי זה כמו שנתכוין שלא תחול התרומה במחשבה. וראה שם תירוץ נוסף. ו. **כתב** האחיעזר (פורים ח״ג סי׳ כו אות ג בשיטתו), שקושיית הגמרא אינה מהרישא שטעה בענין תרומה ומעשר, משום שיש לחלק ולומר שהטעם שבתרומה צריך שיהיה פיו ולבו שוין, משום שגם מחשבה מועילה בה [פסחים סה:], ומאחר שמחשבתו טותרת את דיבורו לכן לא מועיל כלום, מה שאין כן בעניננו שמדובר בקדשים שאינם חלים במחשבה (מלבושי יו״ט ופמ״ק) [לפיכך אמר רבי מאיר שהולכים אחר דיבורו. אלא הקושיא מהסיפא שעוסקת בנדרים, שמחשבה אינה מועילה בהם וצריך 'ביטוי שפתיים' (ויקרא ה ד) כמבואר בשבועות (פה:), וגם בזה אמר רבי מאיר שלא אמר כלום, הרי זה סותר את מה שנאמר כאן לדעת רבי מאיר שהולכים אחר דיבורו. קושיית הגמרא המוזכרת, וכי מה הדימיון לשם שטעה בדיבורו ולכן לא חל הדיבור, מה שאין כן כאן שהיה בדעתו לומר 'לערלים' ורק לא סיים לומר גם למולים, לפיכך אמר רבי מאיר שהולכים אחר דיבורו. וצריך לומר שהגמרא סברה שגם אופן זה נחשב טעות. הגהות הרב אלישיב (ל״א ופמ״ק) וראה ערך באחיעזר (פורים ח״ג סי׳ כו אות ט). ז. **כתב** רש״י (ל״א פומ) שיש לגרוס 'סימן שני אף לערלים', ונראה שבא להוציא מהגירסה [הנדפסת] 'וסימן שני' וכו', שמשמעות גירסא זו שהוסיף לומר שהסימן השני שוחט אף לערלים, אולם לגירסת רש״י, מתפרשים הגמרא, שבסימן ראשון אמר 'למולים' ובסימן שני אינו מפרשים שנתכוין 'אף לערלים', אבל בפיו אמר רק לערלים. וראה עוד בהערה הבאה. ח. **כתבו** התוספות (ל״א ופומ) [וכך נראה מרש״י (ל״א ופומ)] כמו שהובא בהערה הקודמת], שאין הכוונה שאמר בסימן השני בפירוש ששוחט לשניהם, שאם כן גם אם שחט את הסימן הראשון למולים ולערלים כשר, ומדוע נקטה הגמרא 'למולים' בלבד, אלא כוונת הברייתא ששחט הסימן השני לערלים סתם ולא פירש יותר, ומשמיעה הברייתא שמכל מקום כשר, שמכיון ששחט את הסימן הראשון למולין אנו מפרשים את דבריו שאמר בסימן השני 'לערלים' שנתכוין להוסיף על מה שאמר בתחילה 'למולים' וכוונתו 'אף לערלים', ולפיכך הקרבן כשר, מפני שלא היתה מחשבת ערלים לבד. ט. **לפי** מה שנתבאר בהערה הקודמת שמחשבתו בסימן השני באה כתוספת למה שחשב בסימן הראשון, נמצא שכשאמר בסימן השני 'למולים' הכוונה 'אף למולים', ותזידשה הברייתא שאין אומרים שכשם שבסימן השני התכוין אף למולים, גם בסימן הראשון התכוין לשניהם, אלא מכיון שלא הזכיר בסימן הראשון אלא ערלים, כוונתו לערלים בלבד ופסול לדעת רבי מאיר. תוספות (פסח). י. **נאמר** בתורה (ויקרא ז יז) 'ואם האכל יאכל מבשר זבח שלמיו ביום השלישי לא ירצה, המקריב אותו לא יחשב, לו פגול היה והנפש האוכלת ממנו עונה תשא', ודרשו חכמים (פסחים סה:; כט:), שכתוב זה מדבר בחושב בשעת הקרבת הזבח שיאכל ממנו ביום השלישי, והוא הדין לכל קרבן שחשב עליו, בשעה שעשה אחת מעבודותיו שיאכל ממנו לאחר הזמן הראוי לאכילתו, אם אכל ממנו אפילו בתוך זמנו הרי הוא חייב כרת. ונחלקו חכמים ורבי מאיר (מנחות מז.), כשחשב בשחיטת פיגול בחצי מתיר, כגון במנחה, שאין שיירה מתרחים באכילה לכהנים עד שיקטירו את הקומץ ואת הלבונה, וחשב מחשבת פיגול בשעת הקטרת אחד מהם, אם פיגל את המנחה או לא, רבי מאיר סובר שנעשה פיגול אף בהקטרת אחד מהם [״יש פיגול בחצי מתיר״] וחכמים סוברים שאינו נעשה פיגול אלא אם פיגל בכל המתיר. יא. **כתבו** התוספות (לעיל ב: ד״ה שלשים) על פי הגמרא בזבחים (כ.), שלדעת רבי מאיר שיש פיגול בחצי מתיר, הוא רק אם פירש בלשונו ששחוט את השחוט בחוץ לשם ערלים, אבל אם חשב סתם שחר שיירי מתרחים בשחיטה, לערלים ולמולים אינו נפסל. עוד כתבו, שצריך שיחשוב מחשבת פיגול בסימן שלם או קומץ שלם, אבל אם חשב מחשבת פיגול בחצי סימן או בחצי קומץ אינו מפגל. יב. **בגמרא** ובהערות יבואר פרטים נוספים, אם עוברים גם אחרים על איסור זה מלבד השוחט, וכן אם אזהרת התורה שלא לשחוט על חמץ, כוללת גם חמץ של בני החבורה.

באלו אופנים עוברים על לאו זה, והאם דין זה נאמר גם בשאר קרבנות שהקריבום בערב פסח או בפסח: הַשּׁוֹחֵט אֶת הַפֶּסַח עַל הֶחָמֵץ - בזמן שיש ברשותו כזית[יז] חמץ, **עוֹבֵר בְּלֹא תַּעֲשֶׂה** של ״לֹא תִשְׁחַט עַל חָמֵץ דַּם זִבְחִי״[ז]. **רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, אַף** השוחט על חמץ את קרבן **הַתָּמִיד** של בין הערבים בערב פסח, שהוא נשחט קודם לקרבן הפסח, עובר בלאו זה[יח].

מביאה המשנה דעה החולקת[יט]: רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר, הַפֶּסַח שנשחט **בְּאַרְבָּעָה עָשָׂר** אחר חצות על החמץ, **לֹא יִשְׁחֹט, חַיָּיב** מלקות משום ״לֹא תִשְׁחַט עַל חָמֵץ״ משום שהפסח כשר, והרי זו שחיטה ראויה, **וְאִם** שחטו **שֶׁלֹּא לִשְׁמוֹ, פָּטוּר,** שפסח ששחטו בזמנו שלא לשמו הוא פסול והרי זו שחיטה שאינה ראויה[כ], וסובר רבי שמעון (כ״ק נ.) שחיטה שאינה ראויה לא שמה שחיטה[כא]. **וְשֶׁאֵר כָּל הַזְּבָחִים**[יט] ששחטן על חמץ בארבעה עשר לאחר חצות[כב] **בֵּין** אם שחטן **לִשְׁמָן,** שעלו לבעלים לשם חובה, **וּבֵין** אם שחטן **שֶׁלֹּא לִשְׁמָן,** שכשרים ולא עלו לבעלים לשם חובה[כג], **פְּטוּר,** משום שרבי שמעון סובר שבזמן שהוא חייב משום ״לֹא תשחט על חמץ״ בקרבן פסח, הרי הוא פטור בשאר זבחים[כד].

וְכֵן עוֹבְרִים - אם בתוך ימי הפסח שחט את הפסח על חמץ[כב], **אִם שְׁחָטוֹ לִשְׁמוֹ, פָּטוּר,** שפסח שנשחט שלא בזמנו לשם פסח, פסול[כה], ושחיטה שאינה ראויה אין שמה שחיטה. אבל אם שחטו **שֶׁלֹּא לִשְׁמוֹ,** אלא לשם שלמים, **חַיָּיב**[כה], שהפסח שלא בזמנו הרי הוא קרב שלמים, ושחיטה ראויה היא. **וְשֶׁאֵר כָּל הַזְּבָחִים** ששחטן במועד על חמץ[כו], **בֵּין** ששחטן **לִשְׁמָן, בֵּין** ששחטן **שֶׁלֹּא לִשְׁמָן, חַיָּיב** מלקות, שהרי כל הזבחים שנזבחו שלא לשמן כשרים. **חוץ מִן הַחַטָּאת שֶׁשְּׁחָטוֹ שֶׁלֹּא לִשְׁמָהּ** שהיא פסולה[כו], ולכך אם שחטה שלא לשמה על חמץ פטור, ששחיטה שאינה ראויה היא.

★

גמרא הגמרא מבארת מי עובר באיסור ׳שחט על החמץ׳, וכן את מקום המצאו של החמץ בשעת השחיטה: **אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יְקִישׁ,** מלקות משום ״לֹא תשחט על חמץ״ (שמות שם), **עַד שֶׁיְּהֵא הֶחָמֵץ** או **שְׁחוּטוֹ או זָרוּק** את הדם **עַל** המזבח[כח].

יג. **רמב״ם** (קרבן פסח פ״ג ה״ט). וראה בשפת אמת (ד״ה משום) שביאר מנין למד הרמב״ם שיעור זה. וראה בירושלמי (פ״ט ה״ב) בזה. ועיין במנחת חינוך (מצוה שנ אות ג) שדן באיסור ׳לא תשחט על חמץ׳ אם יש איסור בחצי שיעור חמץ כבשאר איסורין. יד. **רש״י** (ד״ה משום). ומה שהביא פסוק זה ולא הפסוק ׳לא תזבח על חמץ דם זבחי׳ (שמות כג יח) שהוא מוקדם לו, לפי שבפסוק זה מפורש שאיסור ׳לא תשחט׳ מוסב על קרבן פסח, שנאמר בסופו ׳ולא ילין לבקר זבח חג הפסח׳. צל״ח (בכ״ש שם). וראה חירוץ נוסף בביאורי רש״י. אמנם רבינו חננאל (ד״ה ומצוי) הביא הפסוק ׳לא תזבח על חמץ דם זבחי׳. טו. **וּבגמרא** (שם). יבואר טעמה. טז. **רבי** שמעון דלהלן מוסיף שני דברים: א. יש לחלק בין אם נשחט הפסח לשמו, ובין אם נשחט שלא לשמו, שאם נשחט שלא לשמו שהוא פסול, אין לוקים עליו משום ״לא תשחט״, שסובר רבי שמעון, שחיטה שאינה ראויה, כלומר שחיטה פסולה, אין שמה שחיטה. ב. גם בשחיטת שאר זבחים קיימת האזהרה של ״לא תשחט״, אלא שאין חייבים עליהם רק אם שחטם בתוך הפסח ולא אם שחטם בערב פסח, וטעמו יתבאר בגמרא (להלן סה.). יז. **קרבן** פסח שונה משאר כל הזבחים [למעט חטאת שדינה כפסח], שכל הזבחים שנזבחו שלא לשמן כשרים, ורק לא עלו לבעלים לשם חובה, ועליהם להביא קרבן אחר לחובתם. מה שאין כן פסח [והוא הדין חטאת] שנשחט שלא לשמו, הרי הוא פסול. משנה (זבחים כ). יח. **רש״י** (ד״ה ועבר). ודקדק בשעבר המלך (קרבן פסח פ״ג ה״ט) מדבריו, שלדעת חכמים הסוברים ששחיטה שאינה ראויה שמה שחיטה, חייב גם בשחט שלא לשמו. וכמו כן לדעת רבי שמעון, אין לפסול אלא את השוחט, אבל הזורק או המקטיר את הפסח את החמץ, שמבואר להלן בגמרא שגם הם מוזהרים על כך, אם עשו שלא לשמו יתחייבו, שלא שייך בהם הטעם של שחיטה שאינה ראויה. אמנם הרמב״ם (פיה״מ פ״ה מ״ג) כתב, שבשחטו שלא לשמו פטור משום שהקרבן פסול והינו קרבן פסח, וכעין זה כתב המאירי (ד״ה ורבי שמעון) שפסח פסול אינו קרוי זבח [ובשפת אמת (ד״ה רבי) הקדק כן מלשון הפסוק ׳לא תשחט על חמץ דם זבחי׳, שכל שנפסל אינו עוד בכלל ׳זבחי׳]. וכן פירש בליקוטי הלכות (זבח מזרח ד״ה ר״ש) [וכך מבואר בירושלמי]. ולפי זה פטור השוחט שלא לשמו אף לדעת חכמים, וכן הזורק והמקטיר פטורים. והוסיף שמה שנקטה המשנה דין זה בשם רבי שמעון, הוא משום שאר הדינים שאמר, שבהם חכמים חולקים. וראה עוד בהערות הרב אלישיב בביאור שיטת רש״י. יט. **בגמ׳** חגיגת ארבעה עשר, או חמיד של בין הערבים. מאירי (ד״ה ואפילו). ולכאורה הטעם שנקט שני קרבנות אלו, משום שאין דרך להקריב שאר קרבנות בערב פסח אחר חצות, כמו שכתב רש״י להלן (ע״ב ד״ה אפילו ואפי׳ אמתניתין). כ. **רש״י** (ד״ה ואפילו). והטעם שנקט ׳לאחר חצות׳ משום שאזהרת ׳לא תשחט על חמץ׳ נאמרה בעיקרה על קרבן פסח, וזמן שחיטת הפסח הוא בין הערבים (שמות יב ו), והיינו מחצות (רמב״ם מעשי קרבן פסח פ״ג ה״ט ושם). ובגמרא להלן (סה.) מבואר שטעמו של רבי שמעון שפוטר שאר זבחים בערב פסח, משום שבזמן שחייבים על פסח משום ׳לא תשחט׳ אין חייבים על שאר זבחים, וכשם שבפסח עובר על ׳לא תשחט׳ מחצות, כך פטור בזמן זה בשאר זבחים. מדיוק לשון רש״י משמע שמיד לאחר חצות נוהג פטור הקרבת שאר זבחים על החמץ, שהוא זמן הקרבת הפסח, ואף שלכתחלה יש להקדים את הקרבת תמיד של בין הערבים לקרבן פסח, כמו שנינו לעיל (פ.) במשנה, מכל מקום מאחר שבדיעבד אז קרבן פסח הוא כשר בדיעבד, חל כבר הפטור בשאר זבחים. אמנם מהתוספות ביומא (כט. ד״ה אפילו) משמע שהפטור של שאר זבחים בערב פסח אמור לאחר הקרבת תמיד של בין הערבים, שהקשו, מאחר שהמקריב אחר תמיד של בין הערבים הקרבן פסול, מה הוצרך רבי שמעון ללמוד מדרשת הכתובים ששאר כל הזבחים ששחטן בערב פסח על חמץ אינו עובר על ׳לא תשחט׳, והרי היא שחיטה פסולה. ומכך שלא תירצו קושייתם שהדרשה הוצרכה ללמד על שחיטתם מחצות קודם הקרבת תמיד של בין הערבים, משמע שלדעתם נאמר הפטור בשאר קרבנות, רק לאחר הקרבת תמיד של בין הערבים. [ובביאור דברי התוספות, כתב בהערות הרב אלישיב (סה. ד״ה אפילו) על פי מה שיש לחקור בענין זמנו של קרבן פסח, שלעיל (מפנה סה.) מבואר שזמנו של הפסח לכתחילה אחר תמיד של בין הערבים, ובדיעבד אם שחטו מחצות קודם תמיד של בין הערבים, כשר, אם עיקר זמנו של פסח הוא בחצות, אלא שמצוה להקדים תמיד של בין הערבים, משום שהוא תדיר, ואם אירע שאין לו כבש לתמיד הרי הוא מקריב את הפסח בחצות, ולפי צד זה עובר על ׳לא תשחט׳ מחצות, ומכילא גם הפטור בשאר זבחים חל מחצות, או שעיקר זמנו של הפסח נקבע לאחר התמיד, ואף אם אין כבש לתמיד, מקריב את הפסח לאחר זמן התמיד, ולפי צד זה לא נאמר האיסור של ׳לא תשחט׳ אלא מזמן זה ואילך, לא מחצות, ומכאן שגם הפטור של שאר קרבנות, הוא רק מזמן זה ולא מחצות. ואם נאמר כצד ב׳ יובנו דברי התוספות]. ובתוספות רע״א על המשנה, אכן תמה על התוספות, שיש לומר שהתרוצה דרשתו של רבי שמעון לאופן ששחט שאר זבחים בחצות. וראה באור חדש (להלן ע״ב ד״ה ואפי׳ אמתניתין) שדייק מדבריו, שהפטור בשאר זבחים נאמר כששחטם אחר התמיד. כא. **כמו** שנינו במשנה בזבחים (ב. והובא לעיל. כב. **וטעמו** מבואר בגמרא (להלן סה.). כג. **בגון** שאבדה הבהמה שהפרישו לפסחו והפריש אחרת תחתיה, ונמצאה הראשונה בתוך הפסח. מאירי (ד״ה ומפנה). כד. **בגמרא** (סה) הקשו, הרי פסח בשאר ימות השנה דינו כשלמים, ושלמים ששחטן שלא לשמן כשירים. כה. **ביומר**, מלבד מה שעובר בלאו של ׳לא יראה׳ (שמות יג ז) ו׳לא ימצא׳ (שם יב יט), לוקה גם משום שוחט על החמץ. רש״י (ד״ה משום). והתוספות יום טוב (פ״ה מ״ד) והמנחת חינוך (מצוה יח אות ג) דייקו מכך שרק כאן הוסיף רש״י שעובר גם ב׳כל יראה׳, ולא לעיל לענין שוחט על חמץ בערב פסח, משמע שסובר שהלאו של כל יראה ובל ימצא נאמר רק בשבעת ימי הפסח, ולא בערב פסח. בשפת אמת (פרקים שם) מוכיח מכאן שדעת רש״י שהעובר על כל יראה לוקה, ואינו נשחב ללאו הניתוק לעשה של ׳תשביתו׳ שאין לוקין עליו. כו. **בגון** תמידין ומוספין ונדרים ונדבות הקרבין בחולו של מועד. ר״ש מלוניא (ד״ה ואפילו). כז. **כמו** שנינו במשנה בזבחים (כ.) והובא לעיל. כח. **אף** שבפסוק לא נזכר אלא איסור שחיטה [׳לא תשחט׳], גם זריקה נתרבתה לענין איסור זה [כמבואר להלן בהמשך ההערה], שכן דרשו במכילתא (מסכתא מס׳ דפיסחא פ״ט) מ׳דם זבחי׳ [בפסוק ׳לא תזבח על חמץ דם זבחי׳] לרבות זריקה. וראה בפירוש הרמב״ן (שמות כג יח) מה שביאר. כתבו הצל״ח (ד״ה ועבר) והמנחת חינוך (מצוה שנ אות ג), שמה שאמר רבי שמעון בן לקיש שאינו חייב עד שיהא חמץ לשוחט או לזורק, אין הכוונה שהשוחט חייב על החמץ שברשות הזורק, שהרי בשעת שחיטה עדיין אין ידוע מי יזרוק את הדם, אלא הכוונה שהזורק עובר בשזורק על חמץ שברשותו. והוסיף המנחת חינוך, שאף הזורק אינו חייב על חמצו של השוחט, כיון שכבר נעשתה השחיטה ורק על חמץ שלו חייב. אולם בפירוש הריטב״ן (ד״ה לא תזבח) כתב שהשוחט עובר על חמץ שברשות הזורק. וכן כתב המאירי (ד״ה ואפילו), וביאר שמדובר באופן שהיה ידוע לשוחט שיש חמץ ברשותו של זה שעומד לזרוק את הדם, או להקטיר את האימורים.

אוֹ אֶחָד מִבְּנֵי הַחֲבוּרָה המנויים על הפסח, ואם יש חמץ לאחד מאלו כולם עוברים[א].

וְעוֹד אמר ריש לקיש, אין אחד מהם עובר בלאו, **עַד שֶׁיֵּהָא** החמץ **עִמּוֹ בָּעֲזָרָה. וְרַבִּי יוֹחָנָן אָמַר, אַף עַל פִּי שֶׁאֵין** החמץ **עִמּוֹ בָּעֲזָרָה** עוברב].

מברירת הגמרא: בְּמַאי קָמִיפַּלְגִי - במה נחלקו ריש לקיש ורבי יוחנן, **אִילֵימָא** - אם נאמר **בְּ'עַל בְּכָמּוּחַ' קָמִיפַּלְגִי** - נחלקו במקום שנאמר בתורה 'על', כמו כאן שנאמר 'לא תשחט על חמץ', אם פירושו שלא ישחט כשהחמץ סמוך לו[ג], או אפילו אם אינו סמוך לו הרי הוא עובר על הלאו, ש'על חמץ' משמעו שלא יהיה לו חמץ ברשותו בשעת שחיטת הפסח[ד]. **דְּרַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ סָבַר, 'עַל' בְּכָמּוּחַ**, ולכך אינו עובר אלא אם החמץ בעזרה סמוך למקום שחיטת הפסח, **וְרַבִּי יוֹחָנָן סָבַר, לָא בְּעִינַן** [-לא צריך] **עַל בְּכָמּוּחַ**, ולכך אפילו אם החמץ אינו עמו בעזרה עובר עליו.

הגמרא דוחה ביאור זה שנחלקו ב'על בכמוך'. מקשה הגמרא: וְהָא אִיפַּלְגוּ בָּהּ חֲדָא זִימְנָא - והרי כבר נחלקו בזה פעם אחת, בענין לחמי תודה שנאמר בהם (ויקרא ז יג) 'עַל חַלַּת לֶחֶם חָמֵץ יַקְרִיב קָרְבָּנוֹ עַל זֶבַח תּוֹדַת שְׁלָמָיו' [שמזה למדו שהחיוב קרבן התודה מקדשת את הלחמים הבאים עמה[ה]. **דְּתָנוּ**, שנינו במשנה (מנחות עח:), **הַשּׁוֹחֵט** קרבן **תּוֹדָה לָפָנִים** - בתוך העזרה, **וְלָחְמָהּ** - הלחמים הבאים עמה נמצאים מחוץ **לַחוֹמָה, לֹא קָדֶשׁ הַלֶּחֶם** בקדושת הגוף.

מברירת הגמרא: מַאי - מה הכוונה **'חוּץ לַחוֹמָה'**, **רַבִּי יוֹחָנָן אָמַר, חוּץ לְחוֹמוֹת בֵּית פָּגֵי** - שם מקום בקצה ירושלים, כלומר, שהלחם היה מחוץ לירושלים בשעת שחיטת התודה, שמכיון שאינו ראוי לאכילה שם[ו], ואם יצא שם לאחר שנתקדש הוא נפסל ב'יוצא', לפיכך אינו מתקדש שם בשחיטת התודה[ז], **אֲבָל** אם הלחם נמצא בתוך ירושלים אף שהוא **מחוּץ לְחוֹמַת הָעֲזָרָה**, כיון שהוא מקום הראוי לאכילתו ואינו נפסל שם ב'יוצא', **קָדֵישׁ** - הרי הוא מתקדש בשחיטת התודה, **וְלָא בְּעִינַן עַל בְּכָמּוּחַ** - ואין צריך שיהיה סמוך לבהמת התודה בשעת שחיטתה, אף שקידוש הלחם נלמד ממה שנאמר 'על זבח תודת שלמיו'. **וְרַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ אָמַר, אֲפִילּוּ** אם הלחם בתוך ירושלים, אלא שהוא **חוּץ לְחוֹמַת עֲזָרָה, לָא קָדֵישׁ, אַלְּמָא** - מוכח שסובר ריש לקיש **דְּבָעִינַן 'עַל בְּכָמּוּחַ'**, ומכיון שכבר נחלקו במחלוקת זו בענין לחמי תודה, לא היה להם לשוב ולחלוק בענין שחיטת הפסח על חמץ שאינו עמו בעזרה.

הגמרא מנסה לומר ביאור אחר במחלוקת רבי יוחנן וריש לקיש בשחיטת פסח על חמץ שאינו עמו בעזרה: אֶלָּא בְּהַהֶרְאָה פָּסַק קָמִיפַּלְגִי - רבי יוחנן וריש לקיש נחלקו בענין התראת ספק אם שמה התראה[ח], שאם החמץ בעזרה ורואים אותו, אפשר להתרותו בהתראה ודאית, אבל אם אינו בעזרה התראת ספק היא, שהרי אין אנו יודעים אם יש לו חמץ[ט], וסובר ריש לקיש שהתראת ספק אין שמה התראה, לפיכך גם אם החברה לבסוף שהיה לו חמץ בשעת השחיטה אינו לוקה, כל זמן שלא ידענו מכך בשעת ההתראה[י]. ורבי יוחנן סובר שהתראת ספק שמה התראה, ולפיכך גם אם אין החמץ עמו בעזרה לוקה, אם החברה לבסוף שהיה לו חמץ בשעת השחיטה.

דוחה הגמרא: בְּהָא נָמֵי הָא פְּלִיגִי בָּהּ חֲדָא זִימְנָא - אף במחלוקת זו כבר נחלקו פעם אחת. **דְּאִיתְּמַר** - נאמר בבית המדרש, מי שאמר **'שְׁבוּעָה**

א. **כמו** שנאמר בענין מסע הדגלים וחנייתם במדבר (במדבר ב ב) 'יעלין מטה מנשה', שפירושו שמטה מנשה יחנה סמוך למטה אפרים, כמו שתרגם אונקלוס את. **ב. עַל פִּי** רבינו תנגאל (ד"ה ורי יוחנן). וזה לשונו, ורבי יוחנן סבר, כיון דהוא אצלו ברשותו, אפילו במקום רחוק כאילו בידו הוא ו'על' קרינן ביה. **ג. ארבעה** צריכים להודות, יורדי הים, הולכי מדבריות, מי שהיה חולה ונתרפא ומי שהיה חבוש בבית האסורים ויצא. (ברכות נד:). ומבאיים קרבן תודה, כמו שנאמר בהם (תהלים קז כב) 'ויזבחו זבחי תודה'. רש"י בובחים (ו. ד"ה ג). קרבן תודה שונה משאר הקרבנות, שיש להביא עמו ארבעים לחמים [שלשים מהם מצה, ועשרה של חמץ] וקדושתם ודינם כתודה עצמה. לחמי תודה משהוקדשו בפה [שאמר 'הרי אלו לתודתי'] נתקדשו בקדושת דמים ואסורים באכילה ובהנאה, אבל עדיין לא נתקדשו בקדושת הגוף, ואם נטמאו אפשר לפדותם והם יוצאים לחולין, ומשנשחט עליהם קרבן התודה, הרי הם מתקדשים בקדושת הגוף, ונפסלים בנגיעת טבול יום ומחוסר כפורים, וכן בלינה [-אם עבר עליהם הלילה], ואם נטמאו אינם נפדים אלא צריך לשורפם. ולמדו זאת (מנחות עח:) ממה שנאמר (ויקרא ז יג) 'על חלות לחם חמץ יקריב קרבנו על זבח תודת שלמיו', שרק בשחיטת התודה מתקדש הלחם להקרבה קרבן. **ד. בכמוך** בזכתים (עה. וכמ"ש שם ד"ה ומוסיפ) שפקח אכילת הלחם הוא כמקום אכילת התודה שנאכלת רק בירושלים. **ה. רש"י** (ד"ה פיקח). וראה בורע אברהם (פרי"ם סי' ח סוף כג) שדייק בדבריו שנקט שחי שברות מדוע לא נתקדש הלחם שם: א. משום שאינו ראוי לאכילה שם. ב. משום שיש עליו שם פסול 'יוצא', והביא מקור לסברת 'יוצא' מהירושלמי (פסחים פ"ו ה"ג), וכתב ששני הלחמדים נתלקו בשתי סברות אלו. וראה עוד מה שכיאר בטעם מחלוקתם.

ו. **אין** בית דין מלכים את החוטא אלא אם כן עדים התרו בו שאם יעשה מעשה זה ילקה עליו, ודרשו זאת (סנהדרין מ:) מן המקרא. **ז. רש"י** (ד"ה בפסחים), כי שמא נאכל או נשרף. רבינו תנגאל (ד"ה ואמרינן) וביראורו התוספות (ד"ה בפסחים) בכוונת רש"י, שמכיון שאין העדים יודעים בודאות שיש לו חמץ אינה התראה, משום שיוכל המותרה לומר שהיה סבור שאין לו חמץ, והרי כל מטרת ההתראה היא כדי להבחין שהחוטא היה מזיד ולא שוגג (סנהדרין יז:). **ח. והוצרך** ריש לקיש לפטור במלקות שאין החמץ עמו בעזרה מחמת התראת ספק, אף שלדעתו 'על בסמוך', משום דנפקא מינה בכך באופן שהחמץ בתוך העזרה בבקעה נסתר, כגון בתוך הלשכות, שאף שהוא סמוך לו, מכל מקום אינו לוקה משום שהיא התראת ספק. הערות הרב אלישיב (ד"ה אלא). עוד כתב שלאורקימתא זו יש לפרש מה שאמר ריש לקיש 'יצ שיהיה עמו בעזרה', שהוא לדברי רבי יוחנן שלא סובר 'על בסמוך', ולדעתו אף שהחמץ מחוץ לעזרה עובר עליו, גם אם אינו נראה, ועל כך אמר לו ריש לקיש שאם אינו נראה אין לוקים עליו. **ט. שבשעה** שהתרו בו שיאכל פן יעבור על השבועה, היה ספק אם יעבור על שבועתו, שהרי אף אם יעבור עכשיו על ההתראה ולא יאכל, עדיין יש לו שהות ביום לקיים שבועתו ולאכול אחר כך. **י. ובשעבר** היום ולא אכל יכול הוא לומר שהיה שוגג, כיון שבטוח היום שכח מהשבועה ומהתראה. רש"י בתמורה (ג: ד"ה משום). ואפילו אם התרו בו סמוך לסוף היום הרי זו התראת ספק, כיון שאינו לוקה אלא אם כן עבר על שבועתו תוך כדי דיבור מההתראה, והתמהה אינו יכול לצמצם אחר את התראתו באופן שלא ישאר 'כדי דיבור' עד סוף היום [כלומר כדי שיעור זמן בצמצום הראוי לאכילת כזית]. על פי רש"י בשבועות (כה. ד"ה בתמלאם). **יא. יש** לתמוה, למה הצריך ריש לקיש שיהיה החמץ עמו בעזרה, משום 'על בסמוך', הרי גם בלא זה צריך שיהיה התמץ עמו בעזרה, משום שסובר התראת ספק לאו שמה התראה. ותירץ בהגהת הגרי"ס על פי דברי השפת אמת (ד"ה ונעל), שמתעם התראת ספק, היה אסור לשחוט לשחוט גם אם החמץ אינו בעזרה, אולם לטעם 'על בסמוך' מותר לשחוט לשחוט לכתחילה על חמץ שאינו עמו בעזרה. אך הביא שבירושלמי (ד"ה ד"ה) מבואר שהחילוק בין שני הטעמים הוא באופן שהחמץ מחוץ לעזרה ואפשר לראותו מחלון העזרה, שמטעם התראת ספק אין לפוטרו, שהרי הואים את החמץ בשעת השחיטה, אבל לטעם 'על בסמוך' אף אם החמץ נראה בחלון, פטור.

יב. רש"י מנחות (עה: ד"ה הכל). **יג. שבזה** הכל מודים כמו שמפורש במשנה במנחות שהביאה הגמרא, ולא נחלקו אלא באופן שהם בתוך חומת ירושלים וחוץ לחומת העזרה. תיכות אלו 'לא קדיש אלא בפנים' מיותרות לכאורה, והיה די לומר 'אבל לענין מקדש לחם אימא מודי ליה לריש לקיש', והכן במנחות (עה:) אינן. **יד. כמו** שלמדו בזבחים (עה). מהפסוק 'כל הנוגע בהם יקדש'.

ביאורנו על פי רש"י (ד"ה מיהו). והתוספות (ד"ה מיהו) תמהו, שלפי דבריו אינו מובן הדמיון של קידוש לחמי תודה שקידשו בעזרה דווקא, לדין כלי שרת אין מקדשים אלא כשהדבר נמצא בתוכם. ולכך כתבו שכוונת הגמרא לדין אחר והוא, שכלי שרת אין מקדשים אלא בתוך העזרה, כמו שמבואר במשנה (זבחים עה:). וראה בדבר אברהם (ח"ב סי' ו סוף לו) בביאור טעמו של רש"י שמיאן בביאור התוספות. **טו. התוספות** (ד"ה לו) ביארו, שנידון זה אם לדורש 'על בסמוך' חלוי בכל מקום לפי הסברא, לפיכך יש מקומות שלא נתלקו ריש לקיש ורבי יוחנן, ולדבריו שניהם דורשים 'על בסמוך', משום שכך מסתבר מתוך הענין, כמו שאמרו כאן, שהיה מקום לומר שאפילו רבי יוחנן שאינו דורש 'על בסמוך' יודה לענין תודה שצריך 'על בסמוך' משום שיש סברא לדמותה לכלי שרת. **טז. מה** שאמרה הגמרא שמודה ריש לקיש לרבי יוחנן, הכוונה לענין איסור אבל לא למלקות, שהרי ריש לקיש סובר התראת ספק אין שמה התראה. או שיש לפרש גם לענין מלקות ובאופן שהחמץ נמצא סמוך לעזרה וניתן לראותו בשעת ההתראה. צל"ח (ד"ה ואלא).

הגמרא דנה בלאו של 'לא תשחט על חמץ דם זבחי' אם עובר עליו השוחט גם כשאין לו עצמו חמץ רק לאחד מבני החבורה: בָּעָא מִינֵּיהּ - שאל ממנו, **רַב אוּשַׁעְיָא מֵרַבִּי אַמִּי, אֵין לוֹ חמץ לַשּׁוֹחֵט, וְיֵשׁ לוֹ לְאֶחָד מִבְּנֵי חֲבוּרָה, מָהוּ** - האם עובר השוחט ב'לא תשחט'[יז]. **אָמַר לֵיהּ** רבי אמי לרב אושעיא, **מִי כְּתִיב** - וכי כתוב **'לֹא תִשְׁחַט עַל חָמֵץ' כְּתִיב**, משמע שעובר גם על חמץ שאינו שלו.

אָמַר לֵיהּ רב אושעיא לרבי אמי, **אִי הָכִי** - אם כך שאתה מרבה גם חמץ של אחרים, נאמר **שֶׁאֲפִילּוּ** אם יש חמץ **לְאֶחָד בְּסוֹף הָעוֹלָם** שאינו מבני החבורה, והחמץ עמו בעזרה[יח], **נָמֵי** יעבור השוחט עליו אם התרו בו. **אָמַר לֵיהּ** רבי אמי, **אָמַר קְרָא 'לֹא תִשְׁחַט עַל חָמֵץ דַּם זִבְחִי וְלֹא יָלִין לַבֹּקֶר זֶבַח חַג הַפֶּסַח', ומסמיכות התיבות 'לא תשחט' ל'לא ילין' ששניהם כתובים באותו פסוק יש ללמוד, שהלאו של **'לֹא תִשְׁחַט עַל חָמֵץ'**, נאמר רק כשהחמץ הוא של **הָהֵן הֶקְרֵיבִי עֲלֵיהּ** - של אלו שעוברים בקרבן זה **מְשׁוּם** איסור **'לֹא יָלִין'**, וכל אחד מבני החבורה מהזר שלא להלין מבשר הפסח, שנאמר (שם יב י) 'וְלֹא תוֹתִירוּ מִמֶּנּוּ עַד בֹּקֶר', אבל מי שאינו מבני החבורה, שאינו ב'לא ילין', לא אסרה תורה לשחוט על חמצו.

הגמרא לומדת דבר נוסף מדברי רבי אמי: אָמַר רַב פָּפָּא, לשיטתו - מאחר שדרשנו שהלאו של 'לא תשחט על חמץ' נאמר לגבי חמץ השייך למי שמזהר על הלאו של 'לא ילין', **לְפִיכָךְ הַמַּקְטִיר אֶת הַחֵלֶב** של קרבן הפסח, שיש לו חמץ בשעת הקטרתו, אף הוא **עוֹבֵר בְּלֹא תַּעֲשֶׂה**, אף שבפסוק נאמר 'לא תשחט על חמץ' וגו', והטעם, **הוֹאִיל וְכָתְבוּ הֲלָנַת אֲמוּרִין** - שהוא מזוהר שלא להלין את האימורים [-חלבים הקרבים על גבי המזבח][יט], שנאמר (שם כג יח) 'וְלֹא יָלִין חֵלֶב חַגִּי עַד בֹּקֶר', וכשם שהשוחט מזוהר שלא לשחוט על חמץ שישנו ברשות אחד מאלו שעוברים בקרבן זה על איסור הלנה, כך מזוהר המקטיר שלא להקטיר את החלב כשיש חמץ ברשותו, שהרי הוא מזהר שלא להלין את האימורים.

הגמרא מביאה סיוע לרב פפא מברייתא: תָּנְיָא בְּוָותֵיהּ דְּרַב פָּפָּא - שנינו בברייתא כדבריו, **'הַשּׁוֹחֵט אֶת הַפֶּסַח עַל חָמֵץ עוֹבֵר בְּלֹא תַּעֲשֶׂה. אֵימָתַי, בְּזְמַן שֶׁהַחמץ הוּא** [-שייך] **לְשׁוֹחֵט או לַחוֹרֵךְ**[כא], **אוֹ לְאֶחָד מִבְּנֵי חֲבוּרָה.** אבל אם **הָיָה** החמץ שייך **לְאֶחָד בְּסוֹף הָעוֹלָם, אֵין** השוחט **זָקוּק לוֹ** - אינו צריך לחשוש לו, ואפילו ישנו עמו בעזרה מותר לו לשחוט הפסח. **וְאֶחָד הַשּׁוֹחֵט וְאֶחָד הַזּוֹרֵק וְאֶחָד הַמַּקְטִיר** על החמץ **חַיָּיב**, וכדברי רב פפא שגם המקטיר על חמץ עובר.

ממשיכה הברייתא: אֲבָל הַמּוֹלֵק על החמץ **אֶת הָעוֹף**[כב] של מחוסרי כיפורים[כג] **בְּאַרְבָּעָה עָשָׂר** בניסן ושכשר הוא להקרבה אחר תמיד של בין הערבים בזמן שחיטת פסח, כמבואר לעיל (נט.)[כד], **אֵינוֹ עוֹבֵר בְּלֹא תַּעֲשֶׂה**, כלומר אינו עובר על הלאו של 'לא תשחט על חמץ'[כה].

הגמרא מקשה על מה ששנינו שהמולק אינו עובר והמקטיר עובר: וְרַמְיָנְהִי - וקשה ממה ששנינו בברייתא, **'הַשּׁוֹחֵט אֶת הַפֶּסַח עַל הֶחָמֵץ עוֹבֵר בְּלֹא תַּעֲשֶׂה. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, אַף** השוחט את **הַתָּמִיד** של בין הערבים בערב פסח על החמץ עובר. **אָמְרוּ לוֹ** חכמים לרבי יהודה, **לֹא אָמְרוּ** שהשוחט על החמץ עובר **אֶלָּא** בקרבן **פֶּסַח בִּלְבָד**, ולא בתמיד. **ממשיכה הברייתא לבאר: אֵימָתַי** עובר השוחט, **בְּזְמַן שֶׁיֵּשׁ** חמץ **לַשּׁוֹחֵט או לַחוֹרֵךְ או לְאֶחָד מִבְּנֵי חֲבוּרָה**, אבל אם **הָיָה לְאֶחָד בְּסוֹף הָעוֹלָם אֵין זָקוּק לוֹ. וְאֶחָד הַשּׁוֹחֵט** את הפסח **וְאֶחָד הַזּוֹרֵק** את דמו, **וְאֶחָד הַמּוֹלֵק** חטאת העוף **וְאֶחָד הַמַּקְטִיר אֶת הַמִּנְחָה** על החמץ במועד[כה], **אֵינוֹ עוֹבֵר בְּלֹא תַּעֲשֶׂה**, לפי שקמיצה ודאי אינה בכלל שחיטה[כו]. וכן **הַמַּקְטִיר אֶת הָאֵימוּרִין** של הפסח בארבעה עשר או של שאר זבחים במועד[כז], **אֵינוֹ עוֹבֵר בְּלֹא תַּעֲשֶׂה**

יז. **ביאורנו** ע"פ משמעות לשון רש"י (ד"ה פסח) שבעיית הגמרא מתייחסת לשוחט. אמנם על פי מה שנתבאר בהערה לעיל (בהערת הגמרא לט:) שדעת רש"י שגם בני החבורה עוברים על איסור 'לא תשחט' שייך ספק הגמרא גם לגבם. אף שלריש לקיש לעיל היה הדבר פשוט שהשוחט עובר על חמץ שברשות בני החבורה, רב אושעיא הסתפק בזה. רש"י (ד"ה רב) יח. **רש"י** (ד"ה פסח). ולכאורה כתב כן לשיטת ריש לקיש הסובר שרק כשהחמץ בעזרה עובר בלאו זה. אמנם בפני שלמה (בהגה"ט שם) כתב, שיש לבאר דבריו על פי התוספות (ד"ה לם) שכשישנה סברא לומר שצריך סמוך, מהני כולם שצריך 'על בסמוך', וכאן סברא היא שאין לחייב על חמץ שיש לאחד בסוף העולם אלא אם החמץ בעזרה, שאם לא כן, לעולם לא יוכלו לשחוט את הפסח מחשש שמא יש לאחד חמץ בסוף העולם. יט **רע"ב** (פ"ה מ"י). כ. **רש"י** (ד"ה המקטיר - ואפילו). עוד כתב, שהכהן המקטיר עובר רק באופן שלא היה לאחד מבני חבורה חמץ בשעת השחיטה [ולכאורה צריך להוסיף לדעתו, שהוא הדין שלשוחט ולזורק לא היה חמץ]. וביאר הצל"ח (בהגה"ט שם) בטעמו, שאם בשעת השחיטה היה חמץ לאחד מבני החבורה, הפסח נפסל משום שנשחט על חמץ, ואין המקטיר חייב על פסול. והוסיף שלפי זה מבואר, שרש"י חולק על התוספות לעיל (ד"ה לא ואפשט) שכתבו שפסח שנשחט על החמץ אינו נפסל. וצריך עיון] שסברת רש"י נזכרת בירושלמי (פ"ה ה"ל). רש"י (שם) הוסיף שהגמרא לא דנה על הכהן הזורק, משום שהוא בוראי בכלל הלאו של 'לא תשחט', משום שנתרבה במכלתה (מפשטים מפ' לכפפ ס"ק) מ'דם זבחי'. וראה בצל"ח (בהגה"י) שהעיר שסברת רב פפא, שייכת גם לגבי הזורק את הדם, שהרי גם בדם ישנו איסור לינה (ילפא ומשם ע, סד.), ואם כן לא הוצרכנו לדרשת המכילתא. וראה שם מה שיישב. אולם בזכר יצחק (פרי"ח ס"ק פפ אות ס) כתב שאף שמבואר בזבחים (שם) שדם נפסל בלינה ואינו ראוי עוד לזריקה, אבל אין זה משום פסול של לינה, ואין חייבים עליו משום נותר, כמו שחייבים על בשר שלן, אלא הוא פסול אחר. בשפת אמת (ד"ה פרי"ח) תמה על דרשת רב פפא, שאינה דומה לדרשת רב אושעיא שריבה מ'לא ילין' שהשוחט עובר על חמץ שיש ברשות אחד מבני החבורה משום שהם בכלל איסור הלנה, וכמו כן היה לרב פפא לומר שהשוחט עובר על חמץ שישנו ברשות המקטיר, משום שהוא בכלל איסור הלנה, ואילו רב פפא אמר שהמקטיר עצמו עובר כשהקטיר על חמץ. ברש"י (שם) מבואר שהאיסור לשחוט את הפסח כשיש חמץ לאחד מבני החבורה, והאיסור להקטיר אימורי הפסח כשחמץ ברשותו [דינו של רב פפא], אינם למדים מאותו פסוק. שאיסור השחיטה נלמד מהפסוק 'לא תשחט על חמץ דם זבחי לא ילין לבקר זבח חג הפסח' האמור בפרשת כי תשא [כמו שמבואר כן בפירוש מדברי הגמרא], ואילו איסור ההקטרה נלמד מהפסוק 'לא תזבח על חמץ דם זבחי ולא ילין חלב חגי עד בוקר' האמור בפרשת משפטים. וביאר המהרש"א (בהגה"ט שם) שטעמו של רש"י הוא, משום שלדעתו הפסוק 'לא תשחט על חמץ דם זבחי לא ילין לבוקר זבח חג הפסח', נאמר לענין איסור הלנת בשר הפסח ולא לענין הלנת חלבי הפסח, ואין ענינו לכהן המקטיר את החלבים, ולכך הוצרך לפרש שלימודו של רב פפא הינו מהפסוק האמור בפרשת משפטים שבו מפורש שהלאו נאמר על הקטרת החלבים, שכן נאמר בו 'ולא ילין חלב' וגו'. [והוסיף המהרש"א, שהתוספות (לעיל נט: ד"ה ולפ) נחלקו על רש"י, ולדעתם הפסוק 'לא תשחט וגו' ולא ילין לבוקר זבח חג הפסח', עוסק בין בהלנת בשר ובין בהלנת האימורים. וכן מבואר גם בפירושו של רש"י על התורה (שמות לד כה). עיין שם]. כא. **ראה** הערה לעיל (ד"ה על המלים שמא שיש החמץ בשוחט או לזורק). כב. **בל** הקרבנות הבאים מן הבהמות שוחטים אותם בסכין [כדרך ששוחטים בהמת חולין], אבל קרבנות הבאים מן העופות, מולק הכהן אותם בציפורנו ואינו שוחטם בסכין [וראה בזבחים (סד:) שם מבואר כיצד הוא מעשה המליקה]. הקרבנות הבאים מן העופות הם עולה וחטאת בלבד, ולא שאר מיני הקרבנות כמו שלמים ואשם. כג. **בגון** זב וזבה ויולדת אפילו עשיריים וכן מצורע עני, שקרבנם עוף, ואסורים לאכול קדשים קודם הבאת קרבנם, ולפיכך מותרים להקריב את כפרתם גם לאחר תמיד של בין הערבים בערב פסח כדי שיוכלו לאכול את הפסח בערב, כמבואר לעיל (נט.). **רש"י** (ד"ה ומחוסרי כפורים) כד. **רש"י** (ד"ה ואינו עובר) כה. **התנא** נקט לשון 'והאוכל' בחטאת העוף, כלשון הפסוק האמור בחטאת העוף (ויקרא ה ט). 'והזה מדם החטאת'. ונקראת 'והאוכל' מפני שנעשית על ידי כך שאוחזו בעורפו של העוף ומחזי והדם ניתז והולך למזבח. רש"י (שם). כו. **דהאי** מקשה הגמרא מהרישא ששנינו שאינו עובר רק על קרבן פסח בלבד. כח. **רש"י** (ד"ה ואינו עובר) כט. **מה** שאין כן המולק חייב, שכן משיב נפש (בהגה"י) שכתב שכוונת רש"י אפילו במועד. כט. **מה** שאין כן המולק חייב, שכן המליקה חשובה כשחיטה. ל. **רש"י** (בהמקטיר). ומה שכתב 'שאר זבחים במועד' צריך לבאר כוונתו כדלעיל בהערה (בד"ה על הקומץ) שהמקטיר שאר זבחים אינו עובר אפילו במועד.

מקשה הגמרא: קָשְׁיָא מָיְּקָה אַמָּיְּקָה, שבברייתא הראשונה שנינו שהמולק את העוף על חמץ פטור, ובברייתא השניה שנינו שחייב[א]. וכן **קָשְׁיָא הַקְּטָרָה אַהַקְטָרָה,** שבברייתא הראשונה שנינו שהמקטיר על חמץ חייב, ובשניה שנינו שפטור.

מתרצת הגמרא בדרך שאלה על המקשן: וְלָטַעֲמָיךְ - לטעמך שאתה בא להקשות סתירה בין הברייתות, **תִּיקְשֵׁי לָךְ הֵיא גּוּפָא** - תיקשה לך דברי הברייתא השניה עצמה, **דְּקָתָנֵי** בתחילת הברייתא, אמרו לו חכמים לרבי יהודה, **לֹא אָמְרוּ** שחייב השוחט על החמץ **אֶלָּא** בקרבן **פֶּסַח בִּלְבָד** ולא בשאר קרבנות, **וְהָדַר תָּנֵי** - וחזר התנא ושנה [בסיפא], **אֶחָד הַשּׁוֹחֵט וְאֶחָד הַזּוֹרֵק, וְאֶחָד הַמּוֹלֵק וְאֶחָד הַמַּזֶּה** חייב, ומליקה והזאה הם בעוף ולא בפסח, נמצאת הרישא של הברייתא סותרת לסיפא. **אֶלָּא** כדי לתרץ את הסתירה בין הברייתות[ב] צריך לומר, **דְּהָא וְהָא** - שתי הברייתות הם כדעת **רַבִּי שִׁמְעוֹן** במשנתנו, שפוטר שאר קרבנות כששחטם על החמץ בארבעה עשר ומחייב עליהם כששחטם על חמץ בתוך הפסח[ג], וקושיית **מָיְּקָה אַמָּיְּקָה לֹא קָשְׁיָא, כָּאן** - הברייתא הראשונה דיברה במולק **בְּאַרְבָּעָה עָשָׂר,** כמפורש בה 'המולק את העוף בארבעה עשר', ולכך פטור[ד], וכן הרישא של הברייתא השניה ששנינו בה 'לא אמרו אלא פסח בלבד' רבי שמעון אמרה, ומדובר בה בארבעה עשר, ובארבעה עשר לא חייב רבי שמעון אלא בקרבן פסח בלבד, **כָּאן** - הסיפא של הברייתא השניה מדברת במולק **בְּחוּלּוֹ שֶׁל מוֹעֵד,** ולכך חייב על המליקה[ה]. **וְאִידִי וְאִידִי** - וברייתא זו וברייתא זו שתיהן כדעת **רַבִּי שִׁמְעוֹן הִיא**[ו].

ממשיכה הגמרא לתרץ את הקושיא השניה: הַקְטָרָה אַהַקְטָרָה נָמֵי לֹא קָשְׁיָא, הָתָם הָכִי הָיְא, שתי הברייתות שנאום תנאים לדעת רבי שמעון, **דְּאִיקָּא דְּמַקְשֵׁי לָךְ הַקְטָרָה לְשַׁחִיטָה** - תנא זה [-של הברייתא הראשונה] דרש מכך שהסמיכה התורה אזהרה למקטיר שלא ילין את החלבים עד בוקר, לאזהרת שוחט לבל ישחוט על חמץ [שנאמר (פסוח פג יח) 'לֹא תִזְבַּח עַל חָמֵץ דַּם זִבְחִי וְלֹא יָלִין חֵלֶב חַגִּי עַד בֹּקֶר'], ללמד שכשם ששחוטו מוזהר מלשחוט על חמץ, כך גם המקטיר מוזהר שלא להקטיר על חמץ. **וְאִיקָּא דְּאַן דְּלָא מַקֵּישׁ** - והתנא השני [-הברייתא השניה], לא דרש היקש זה, משום שבתורה נאמר 'לא תשחט' משמע שרק השוחט הוזהר על כך ולא המקטיר[ז].

★

שנינו במשנה: רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר אַף השוחט את **הַתָּמִיד וכו'** של בין הערבים בערב פסח על החמץ עובר בלא תעשה.

הגמרא מבררת את טעמו של רבי יהודה. שואלת הגמרא: מַאי טַעְמָא דְּרַבִּי יְהוּדָה שאסר לשחוט את התמיד על חמץ. **משיבה הגמרא: אָמַר קְרָא** 'רבי יהודה', שנאמר (פסח) 'לֹא תִזְבַּח עַל חָמֵץ דַּם זִבְחִי', ומשמעות התיבה 'זבחי', **וְזָבַח הַמְיוּחָד לִי, וְאֵי זֶיהוּ** - ואיזהו קרבן מיוחד לה', זה קרבן **הַתָּמִיד,** שנאמר בו (במדבר כח ג) 'קרבני' 'לחמי'[ח].

★

שנינו במשנה: רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר הַפֶּסַח בְּאַרְבָּעָה עָשָׂר וכו' ששחטו על החמץ חייב, ושאר הזבחים בארבעה עשר פטור ובמועד חייב.

הגמרא מבררת את טעמו של רבי שמעון. שואלת הגמרא: מַאי טַעְמָא דְּרַבִּי שִׁמְעוֹן שיש איסור אף בשאר זבחים, ושזמן איסורם שונה מזמן איסורו של

א. **הגמרא** סבורה כעת שהברייתא השניה מדברת בארבעה עשר [שהרי בברייתא הראשונה נאמר 'המולק את העוף בארבעה עשר אינו עובר'], ורש"י (ד"ה קשיא) עור כתב, שמדברי הברייתא מוכח שגם בשאר קרבנות מדובר על לא השחט על חמץ, שהרי מליקה היא כשאר קרבנות. וכן שמענו משם שמליקה הרי היא כשחיטה. ב. **עַל** פי רש"י (ד"ה ולטעמיך) פירוש התיכות 'אלא הא והא' שמוסבות על הרישא להסיפא של הברייתא השניה, שכדי לתרץ את הסתירה בין הרישא והסיפא צריך אתה לומר שהרישא מדברת בארבעה עשר, והברייתא השניה בחולו של מועד. ג. **וְנִקְטוּ** 'המולק' להשמיענו שהזורק והמולק חייבים כמו השוחט, ולא תאמר שהתורה נתכוונה דווקא לשחיטה. רש"י (ד"ה מניקט). ד. **יש** לתמוה מדוע נקט שוב 'אידי ואידי רבי שמעון' אחר שכבר אמר לעיל 'הא והא רבי שמעון' [ולכאורה לפי תוספות (ד"ה אלא) שכתב שהמגרא הקשתה מדרשת לעיל בדברי הגמרא 'הא והא רבי שמעון' מיושב]. וראה בכסא דרחמים (ד"ה אלא) שכתב שמכיון שהגמרא הקשתה שתי קושיות, האחת סתירה בין הברייתות, והשניה סתירה בברייתא השניה עצמה מהרישא לסיפא, ובמילים 'הא והא' רבי שמעון מתרצת את הסתירה בין הברייתות, ובמילים 'אידי ואידי רבי שמעון' מתרצת את הסתירה בין הרישא לסיפא. ה. **וְלֹא** חייבה התורה אלא את השוחט משום שנאמר 'לא תשחט' וגו', וכן המולק חייב, משום שמליקה בכלל שחיטה, והזורק חייב משום שנתרבה מ'דם זבחי', אבל המקטיר פטור משום שאינו בכלל 'לא תשחט'. רש"י (ד"ה קשיא ודלא) וכתבו התוספות (ד"ה ולטעמיך) שאף שאמרו שתנא זה אינו סובר את ההיקש, הוא רק לענין איסור הקטרה על חמץ, אבל לענין שאין הכהן מוזהר על חמץ של אחד בסוף הועלם (לעיל סג:), גם לדברי מקשים 'הלנח' האמורה בסוף הפסוק ל'שחיטה', ואומרים אחר שהשוחט חייב אלא על תמצו של מי שעובר בקרבן זה על בל תלין, שסברא היא שאין לחייבו בכל ענין. וראה ערוך לנר בחכמת שלמה על התוספות (שם) ומהרש"א לעיל (שם: בגיא ד"ה מתאנא). ו. **וְלֹא** מצאנו לשון זה בשום קרבן אחר. חזון יחזקאל (ד"ה אלא). ז. **ראה** בצל"ח (ד"ה אלא) בתירוץ נוסף. ח. **ראה** בצל"ח (שם) שתמה מדוע לא כתבה התורה 'זבחי' ו'זבחיי' ולא נצטרך לומר 'צורניו' ומוסיפין דורשין'. ט. **עי"פ** רש"י (לעיל סג. ד"ה ופלג).

י. **רש"י** (לעיל ע:) ד"ה מותר). ולמדנו זאת ממה שנאמר (ויקרא יט ג) 'זובחת פסח לה' אלהיך צאן ובקר', הרי פסח אינו בא אלא מן הצאן, אלא ללמד על מותר הפסח שיהא קרב לדבר שבא מכל צאן ומכל בקר בין זכרים ובין נקבות, והיינו שלמים. על פי גמרא (שם) ורש"י (שם ד"ה לימנו). יא. **רש"י** בחולין (ל. ד"ה שמעת) הוסיף, שנחלקו בזה אמוראים להלן (עג:). יב. **כְּזומר** כל אחד ואחד כיון לדעת חבירו ויצא מהם הדבר פתאום, שלא היה יודע מה בדעת חבירו, ואף על פי כן כולם כיוונו לדעת אחת. ומרוב חביבות הדברים לאמרם, לא המתין האחד לחבירו, ויצא הדבר מהם כמהרה. ראב"ד (ממחי פ"ב מ"ט). יג. **רש"י** בחולין (ל. ד"ה כגון). יד. **כְּמוֹ** שנאמר (במדבר יט י-יב) 'איש איש כי יהיה טמא לנפש או בדרך רחוקה וגו' ועשה פסח לה', בחודש השני [-איור] בארבעה עשר יום בין הערבים יעשוו אותו' וגו'. טו. **לְפִי** שלא הקרבן נדחה [מחמת איבוד] אלא הבעלים, והרי הוא רואו להקריבו לפסח שני. רש"י בחולין (ל. ד"ה כגון). טז. **ואם** שחטו כולם בבת אחת בדיעבד כשר. רמב"ם (קרבן פסח פ"ג ה"ח). כתב המאירי (ד"ה לימנו מתפלגי) שעיקר הטעם שחילקו את הציבור לשלש כתות הוא, משום שבערב פסח היו העם והקרבנות מרובים וההמהיה רבה ולא היה אפשר לעשות את כולם בבת אחת, אלא שחכמים סמכו מן המקרא לומר, שגם שהציבור מרובים ניתן לעשות את הפסח בהרווחה בבת אחת, יחלקו אותם לשלש כתות. יז. **ראה** בגמרא להלן (ע"ב) מי נעל את הדלתות, וכן יתבאר שם הטעם לנעילת הדלתות. יח. **חינוך** (מצוה קפה) וראה ברש"י (פסוק נב: ד"ה ושמנם). יט. **רמב"ם** (קרבן פסח פ"ג ה"ח). וכך מבואר בסוכה (נה:). השופרי כפוף והחצוצרה פשוטה. רש"י בסוכה (נ. ד"ה שיפוי ד"ה ופלגיהם). ובספרי וזוטא ובמדרש הגדול על הפסוק (במדבר י י) 'וביום שמחתכם ובמועדיכם ובראשי חדשיכם ותקעתם בחצוצרות על עולותיכם ועל זבחי שלמיכם' וגו', דרשו החיבות 'ועל זבחי' על זביחת הפסח, ובמדרש הגדול הוסיף, 'על זבח זבחי ריבה כל כת וכת'. כ. **בְּמַסֶּכֶת** ראש השנה (נג:) למרו מן המקראות, שכל תקיעות שתוקעים יש לעשותם בסדר תקיעה פשוטה בתחילה ופשוטה בסוף ותרועה באמצע. רש"י בסוכה (נה:) ד"ה תקעו). וראה עוד ברש"י בסוכה (מז: ד"ה ופלג) ובתוספות (שם ד"ה ופלג ד"ה שיהו) בעניין מנין ומקום התקיעות שיהיו תוקעים.

הפסח. משיבה הגמרא: דְּכָתִיב 'זִבְחִי' 'זִבְחִי' **תְּרֵי זְמָנֵי** - פעמיים נאמר 'זבחי', 'לֹא תִזְבַּח עַל חָמֵץ דַּם זִבְחִי' (שם), ו'לֹא תָּשְׁחַט עַל חָמֵץ דַּם זִבְחִי' (שם לד כה), וגורענין את האות יו"ד באחד מהם ומוסיפים אותו בשניי, **וְקָרֵי בֵּיהּ** - וקוראים בו בפסוק אחד **'זָבַח'** בלשון יחיד דהיינו פסח, ובפסוק אחר **'זִבְחֵי'** בלשון רבים לרבות שאר זבחים[י]. **וְלָמָּאי הִלְכְתָא פְּלִגְיוּהוּ רַחֲמָנָא** - לשם מה חילק הכתוב את הפסח משאר הזבחים **וְלֹא כָּתַב 'זִבְחֵי'** בפסוק אחד, שמשמעו בין פסח ובין שאר זבחים. אלא **לְמֵימַר** - לומר, **בְּזְמַן דְּאִיכָּא זֶבַח** - בארבעה עשר שיש שריר קרבן פסח, **לָא מַחֲיַיב אַזְבָּחֵי** - אינו חייב על שאר קרבנות, **בְּזְמַן דְּלָיְּכָא זֶבַח** דהיינו במועד, **מַחֲיַיב אַזְבָּחֵי** - על שאר הקרבנות.

★

שנינו במשנה: וּבַמּוֹעֵד - השוחט את הפסח על החמץ במועד, אם שחטו **לִשְׁמוֹ** - לשם פסח, **פָּסוּר וכו'** ממלקות, ואם שחטו שלא לשמו אלא לשם שלמים חייב.

הגמרא מבררת דין פסח ששחטו במועד סתם. מדייקת הגמרא: טַעְמָא דְּפִירוּשׁ בפיו ששחטו **שֶׁלֹּא לִשְׁמוֹ** אלא לשם שלמים, אז דינו כשלמים וחייב, **הָא** - אבל אם שחטו **סְתָמָא** - שלא חשב לשם פסח אבל לא כיון לשם שלמים, **פָּטוּר** משום 'לא תשחט', לפי שעדיין שם פסח עליו ופסח שלא בזמנו פסול, והרי זו שחיטה שאינה ראויה שאין חייבין עליה לדעת רבי שמעון[יא]. **שואלת הגמרא: אַמַּאי** - מדוע הוא פטור כששחטו סתם, הלא **פֶּסַח בְּשֹׁאַר יָמוֹת הַשָּׁנָה** כגון שהפרישו שה לפסחו ואבד, והפריש שה אחר והקריבו, ואחר כך נמצא השה הראשון, **שְׁלָמִים חָלֵי** - הרי הוא קרב בתורת שלמים, ואם כן היא שחיטה הראויה. האם **שְׁמָעַת מִינָּהּ** - נשמע מכאן ונפשוט, **שֶׁפֶּסַח בְּשֹׁאַר יָמוֹת הַשָּׁנָה בָּעֵי עֲקִירָה** - צריך לעקור ממנו שם פסח, דהיינו שישחטנו בפירוש לשם שלמים, ואם שחטו סתם עדיין שם פסח עליו ושחיטתו פסולה[יא].

משיבה הגמרא: אָמַר רַבִּי חִיָּיא בַּר גַּמְדָּא, תשובה זו שאני משיב. **גְּזֵרָה מִפְּנֵי חֲבוּרָה** - כולם הסכימו בה[יב], **וְאָמְרוּ** לפרש את משנתנו, שלא מדובר שנדחה הפסח מפני שאבד, שבאופן זה אמנם אינו צריך עקירה[יג], שסתמו עומד להקריבו לשלמים, אלא מדובר **בְּגוֹן שֶׁהָיוּ בָּעֲלִים מֵתִים** באורבעה עשר בניסן, **וְנִדְחֵיתָן לְפֶסַח שֵׁנִי**[יד], **דְּסָתְמֵיהּ לְשׁוּם פֶּסַח קָאֵי** - שבאופן זה סתמו עומד להקריבו לקרבן פסח בפסח שני[טו], לפיכך הוא צריך עקירה.

★ ★ ★

משנה משנתנו מבארת את סדר הקרבת הפסח בחול ובשבת, הכוללת את תפקידי האימורים], קריאת ההלל, ואופן הפשטת עור הפסח: הַפֶּסַח נִשְׁחָט - פסחי הציבור שבכל שנה ושנה, היו נשחטים **בְּשָׁלֹשׁ כִּתּוֹת** - שנחלק הציבור לשלש כתות [ל-קבוצות], וכל כת וכת שחטה והקריבה את פסחיה בפני עצמה בזה אחר זה, ואפילו היו הציבור מועטים ויכולים לשחוט כולם בבת אחת במקצת להתחלק לשלש כתות זו אחר זו[טז], **שֶׁנֶּאֱמַר** לגבי קרבן פסח שקרב במצרים (שמות יב ו), **'וְשָׁחֲטוּ אֹתוֹ כֹּל קְהַל עֲדַת יִשְׂרָאֵל', 'קְהָל', 'וְעָדָה', 'וְיִשְׂרָאֵל',** הרי שלש כתות. **נִכְנְסָה כַּת הָרִאשׁוֹנָה** עד **שֶׁנִּתְמַלְּאָה הָעֲזָרָה,** ואז **נָעֲלוּ** את **דַּלְתוֹת הָעֲזָרָה**[יז].

כשהתחילו לשחוט את קרבן הפסח התחילו לקרוא את ההלל, ואז **תָּקְעוּ** הכהנים[יח] בחצוצרות[יט] **וְהֵרִיעוּ וְתָקְעוּ,** כלומר תקיעה תרועה ותקיעה[כ].

המשנה מתארת את אופן עמידת הכהנים בשעת קבלת דם הפסח והולכתו למזבח:
הַכֹּהֲנִים עוֹמְדִים שׁוּרוֹת שׁוּרוֹת ממקום שחיטת הפסח ועד למזבח, כדי לקבל את הדם ולהוליכו למזבח[כא]. **וּבִידֵיהֶם כֵּלִים** - כפות גדולות של כסף לקבל בהם הדם, **וְכֹהֲנִים** אחרים היו בידיהם **בְּזִיכֵי כֶסֶף** - וכלי הזהב, והיו השורות עשויות באופן דלהלן, **שׁוּרָה שֶׁכּוּלָּהּ כֶּסֶף כֶּסֶף** - שורה שעומדים הכהנים בה זה אחר זה, כולם עם בזיכי כסף בידם[כב]. **וְשׁוּרָה שֶׁכּוּלָּהּ זָהָב זָהָב** - ושורה שהכהנים העומדים בה זה אחר זה, כולם בזיכי זהב בידם, **וְלֹא הָיוּ מְעוֹרְבִין** בזיכי כסף ובזיכי זהב באותה שורה, שכך נאה יותר[כג]. **לֹא הָיוּ לָהֶן בְּזִיכִין שׁוֹלְיִים** [-תחתית רחבה], אלא היו חדים מלמטה[כד], כדי שלא יוכלו להניחם על הריצפה, שחששו **שֶׁמָּא יַנִּיחוּם** הכהנים מידם כדי שיוכלו לקבל דם מפסח אחר, מתוך שהפסחים מרובים, וישכחום **וְיִקָּרֵשׁ הַדָּם** ולא יהיה ראוי עוד לזריקה[כה].

המשנה מוסיפה לתאר את אופן הולכת הדם: שְׁחָטוֹ יִשְׂרְאֵל - אם רצה ישראל לשחוט את קרבן הפסח, רשאי[כו], לפי שהשחיטה כשירה גם בישראל בכל הקרבנות, **וְקִבֵּל הַכֹּהֵן** את הדם בכלי מצואר הטלה[כז], שכן מקבלת הדם ואילך המצוה בכהן. **נוֹתְנוֹ** - מקבל הדם נותן את הבזך שבו הדם **לַחֲבֵירוֹ** העומד על ידו בשורה, **וְחַבֵּירוֹ לַחֲבֵירוֹ**, עד שמגיע הבזך לכהן העומד סמוך למזבח, והוא זורק את הדם על המזבח[כח], ולאחר מכן הוא מחזיר את הבזך הריקן לכהן הסמוך לו. וְכל כהן וכהן העומד בשורה, **מְקַבֵּל** תחילה **אֶת** הבזך **הַמָּלֵא** בדם הפסח[כט] מיד חבירו הסמוך לו לצד מקבל הדם, ואחר כך **מַחֲזִיר אֶת** הבזך **הָרֵיקָן** המוחזר לו מן הכהן הסמוך לו לצד הזורק, וחוזר חלילה, מקבל את הבזך המלא ומחזיר את הריקן. **וְהַכֹּהֵן הַקָּרוֹב אֵצֶל הַמִּזְבֵּחַ זוֹרְקוֹ זְרִיקָה אַחַת** כְּנֶגֶד הַיְסוֹד - היה זורק את הדם על זקיפת המזבח במקום שיש יסור תחתי[לא], והדם נופל ליסוד.

יָצְתָה אֶת **רִאשׁוֹנָה** מן העזרה, לאחר שהשלימה את הקרבת פסחיה, **וְנִכְנְסָה** אֶת **שְׁנִיָּה** לעזרה, **יָצְתָה שְׁנִיָּה** לאחר שהשלימה את הקרבת פסחיה, **וְנִכְנְסָה** כת **שְׁלִישִׁית** שהיא הכת האחרונה. **כְּמַעֲשֶׂה הָרִאשׁוֹנָה** - כמו שנהגו בהקרבת הפסחים של הכת הראשונה, כפי שנתבאר, **כָּךְ מַעֲשֶׂה הַשֵּׁנִיָּה וְהַשְּׁלִישִׁית** - כך נהגו בהקרבת הפסחים של הכת השניה והשלישית.

קָרְאוּ אֶת הַהַלֵּל - כל כת וכת כשהתחילו לשחוט את קרבניה, היתה קוראת את ההלל[לב]. **אִם גָּמְרוּ** את ההלל ונשארו רבים[לג] שעדיין לא שחטו, **שָׁנוּ** - חזרו לקרוא את ההלל פעם שניה, **וְאִם שָׁנוּ** ועדיין לא נגמרה שחיטת פסחי אותה כת, **שְׁלָשׁוּ** - קראו את ההלל פעם שלישית, וכך נהגו בכת השניה והשלישית. **אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא שְׁלָשׁוּ מִימֵיהֶם**, כלומר מעולם לא אירע שגמרו לקרוא את ההלל בפעם השלישית[לד], לפי שהיו כהנים מרובין ודרשים במלאכתם[לה]. **רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, מִימֵיהֶם שֶׁל בֵּית שְׁלִישִׁית** [-מעולם בהקרבת הפסחים של כת השלישית] **לֹא הִגִּיעוּ** אפילו בהלל הראשון [-תחתית **אֲהֻבָתִי כִּי יִשְׁמַע ה'**[לו], **מִפְּנֵי שֶׁעָמְדָה מוּעָטֶת** - שמעט אנשים היו בכת שלישית[לז] וכבר סיימו את שחיטת פסחיהם.

כֵּיצַד שָׁנוּ של הקרבת הפסח בארבעה עשר שחל **בְּחוֹל, כָּךְ מַעֲשֵׂיהֶן** בארבעה עשר שחל **בְּשַׁבָּת**, שכל סדר ההקרבה דומה את השבת, **אֶלָּא שֶׁהַכֹּהֲנִים** היו **מְרִיחִים אֶת הָאֲזוֹרֹה**[לח] גם בשבת, ודבר זה היה **שֶׁלֹּא בְרִצּוֹן חֲכָמִים** שסברו שאסור להריח בשבת אפילו במקדש[לט], ומחלוקתם תתבאר בגמרא.

רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, בּוֹס הָיָה הכהן **מְמַלֵּא מִדַּם הַתַּעֲרוֹבֶת** - מהדם שעל הרצפה שמעורב מדם הפסחים שנשחטו, **וְזָרַק זְרִיקָה אַחַת עַל גַּבֵּי הַמִּזְבֵּחַ**, וטעמו יתבאר בגמרא. **וְלֹא הוֹדוּ לוֹ חֲכָמִים.**

לאחר זריקת הדם היו מפשיטין את עור הפסח כדי להוציא את האימורים ולהקטירם. המשנה מבארת את אופן הפשטת העור של הפסח: בֵּיצַד תּוֹלִין את הפסח **וּמַפְשִׁיטִין** את עורו, **אוֹנְקְלָיוֹת** [-וויס שראשיהם כפופים למעלה] **שֶׁל בָּרָזֶל הָיוּ קְבוּעִים בַּתַּלָּיִם** של העזרה[מ], **וּבָעֲמוּדִים** שהיו בבית המטבחיים שבעזרה[מא]. **שָׁבָהֶן תּוֹלִין** את הפסח **וּמַפְשִׁיטִין** את עורו. **לֹא מִי שֶׁאֵין לוֹ מָקוֹם תָּלוּת וְהֶפְשֵׁט**, שהאונקליות היו תפוסים על ידי אחרים, **מָקְלוֹת דַּקִּים וְחַלָּקִים** - מקולפים מקליפתם **הָיוּ שָׁם** - בעזרה, **מְנִיחַ את המקל עַל כְּתֵפוֹ וְעַל כְּתֵף חֲבֵירוֹ, וְתוֹלֶה** את הפסח על המקל[מא], **וּמַפְשִׁיט. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר, אַרְבָּעָה עָשָׂר** בניסן

כא. **להלן** תבאר המשנה כיצד היה אופן קבלת הדם והולכתו למזבח. כב. **על** פי רש"ש (ר"ש שנזיר). כג. **בפירוש** ר"ש מלוניל (ר"ש שנזיר), ורא"ש (ר"ש פ"ה סי' ה'). כד. **חדים** מלמטה. ועיין תוס' (ד"ה שלא) שהיו מחודדים מלמטה, כדי שיוכלו להניחם בקרקע. כה. **ויקרש הדם** - יתקרש, ויפסל לזריקה. כו. **שחטו ישראל** - מלוניל (ר"ש שנזיר), ורא"ש (ר"ש פ"ה סי' ה'). כז. **וקבל הכהן** - מקבל הדם ונותן את הבזך שבו הדם **לחבירו** העומד על ידו בשורה, **וחבירו לחבירו**, עד שמגיע הבזך לכהן העומד סמוך למזבח, והוא זורק את הדם על המזבח[כח], ולאחר מכן הוא מחזיר את הבזך הריקן לכהן הסמוך לו. וכל כהן וכהן העומד בשורה, **מקבל** תחילה **את** הבזך **המלא** בדם הפסח[כט] מיד חבירו הסמוך לו לצד מקבל הדם, ואחר כך **מחזיר את** הבזך **הריקן** המוחזר לו מן הכהן הסמוך לו לצד הזורק, וחוזר חלילה, מקבל את הבזך המלא ומחזיר את הריקן. **והכהן הקרוב אצל המזבח זורקו זריקה אחת** כנגד היסוד - היה זורק את הדם על זקיפת המזבח במקום שיש יסור תחתי[לא], והדם נופל ליסוד.

יצתה את ראשונה מן העזרה, לאחר שהשלימה את הקרבת פסחיה, **ונכנסה את שניה** לעזרה, **יצתה שניה** לאחר שהשלימה את הקרבת פסחיה, **ונכנסה** כת **שלישית** שהיא הכת האחרונה. **כמעשה הראשונה** - כמו שנהגו בהקרבת הפסחים של הכת הראשונה, כפי שנתבאר, **כך מעשה השניה והשלישית** - כך נהגו בהקרבת הפסחים של הכת השניה והשלישית.

קראו את ההלל - כל כת וכת כשהתחילו לשחוט את קרבניה, היתה קוראת את ההלל[לב]. **אם גמרו** את ההלל ונשארו רבים[לג] שעדיין לא שחטו, **שנו** - חזרו לקרוא את ההלל פעם שניה, **ואם שנו** ועדיין לא נגמרה שחיטת פסחי אותה כת, **שלשו** - קראו את ההלל פעם שלישית, וכך נהגו בכת השניה והשלישית. **אף על פי שלא שלשו מימיהם**, כלומר מעולם לא אירע שגמרו לקרוא את ההלל בפעם השלישית[לד], לפי שהיו כהנים מרובין ודרשים במלאכתם[לה]. **רבי יהודה אומר, מימיהם של בת שלישית** [-מעולם בהקרבת הפסחים של כת השלישית] **לא הגיעו** אפילו בהלל הראשון [-תחתית **אהבתי כי ישמע ה'**[לו], **מפני שעמדה מועטין** - שמעט אנשים היו בכת שלישית[לז] וכבר סיימו את שחיטת פסחיהם.

כמעשהו של הקרבת הפסח בארבעה עשר שחל **בחול, כך מעשהו** בארבעה עשר שחל **בשבת**, שכל סדר ההקרבה דומה את השבת, **אלא שהכהנים** היו **מריחים את האזרה**[לט] גם בשבת, ודבר זה היה **שלא ברצון חכמים**, שסברו שאסור להריח בשבת אפילו במקדש[מ], ומחלוקתם תתבאר בגמרא.

רבי יהודה אומר, בוס היה הכהן **ממלא מדם התערובת** - מהדם שעל הרצפה שמעורב מדם הפסחים שנשחטו, **וזרקו זריקה אחת על גבי המזבח**, וטעמו יתבאר בגמרא. **ולא הודו לו חכמים.**

לאחר זריקת הדם היו מפשיטין את עור הפסח כדי להוציא את האימורים ולהקטירם. המשנה מבארת את אופן הפשטת העור של הפסח: ביצד תולין את הפסח **ומפשיטין** את עורו, **אונקליות** [-וויס שראשיהם כפופים למעלה] **של ברזל היו קבועים בתלים** של העזרה[לט], **ובעמודים** שהיו בבית המטבחיים שבעזרה[מ]. **שבהן תולין** את הפסח **ומפשיטין** את עורו. **לא מי שאין לו מקום תלות והפשט**, שהאונקליות היו תפוסים על ידי אחרים, **מקלות דקים וחלקים** - מקולפים מקליפתם **היו שם** - בעזרה, **מניח** את המקל **על כתפו ועל כתף חבירו, ותולה** את הפסח על המקל[מא], **ומפשיט. רבי אליעזר אומר, ארבעה עשר** בניסן

כח. **על** פי רש"ש (ר"ש שנזיר). כט. **בידוי** הימנית. ר"א מלוניל (ר"ש מקבל), ורא"ש (ר"ש פ"ה סי' ה'). ל. **שכן** דינו של פסח שאין בו אלא מתנה אחת (פסחים נו:). וזריקה זו היא מתוך הבזך עצמו, שאין קרבן הטעון מתן דם באצבע אלא חטאת בלבד, שנאמר (ויקרא ד ו) 'ולקח הכהן מדמה באצבעו ונתן על קרנות המזבח'. רש"י (ר"ש ויקהל). לא. **היסוד** הוא כמין מדרגה שגובהה אמה ורוחבה אמה, והיה מקיף את המזבח על פני צד מערב וצד צפון, וממערב היה נכנס עוד אמה לצד דרום, וכן מצפון היה נכנס אמה אחת לצד מזרח [ראה מדות פ"ג מ"ג]. לב. **רש"י** (ר"ש פ"ה מ"ג). ולכאורה משמע מלשונו שאם רק מעטים שותפים אין חוזרים וקוראים. וצ"ע. וברמב"ם (קרבן פסח פ"ג ה"ל) הלשון 'אם גמרו את ההלל ועדיין **לא** שלמה הכת מלהקריב'. לג. **רש"י** (מוסף מג: ד"ה ונגמ). אולם התוספות (שם ד"ה ונגמ) פירשו, שלא התחילו כלל לקרוא בפעם שלישית. לד. **רש"י** (ר"ש שם). ואף ש'הלל' נאמר בשעת השחיטה [כפי שכתב רש"י בדיבור הקודם] ושחיטה כשירה בזרים, וכך לשון המשנה לעיל 'שחט ישראל', ומה בכך שהיו שם כהנים מרובים, מכל מקום רוב פעמים היתה השחיטה על ידי כהנים. קול סופר (ר"ש מ"ז). וראה בתוספות (קידושין עו: ד"ה לא) ומהרש"א שם, שאף ששחיטת קדשים כשירה בזרים, אולם לכתחילה היתה נעשית על ידי כהנים. וכן הוא ברי"ף (ר"ש פ"ה ה"ח). ואחרונים ציינו (ר"ש פ"ה ה"ח) הכתוב בדברי הימים (ב' כט כב) 'וישחטו הכהנים את הדם', ויותר מפורש שם בענין שעירי החטאת (שם כד) 'וישחטום הכהנים'. וראה גם בהגהות יעב"ץ על הרא"ש (מועלין פ"ג ס"ג) ושאילת יעב"ץ (ח"ג סי' קנו). והתרחבות הדברים בזה בספר שבילי הקודש (לניקומן סי' ל' אות ז'). לה. **יש** לתמוה כיצד הפסיקו באמצע הלל, אחר שהלל טענן ברכה. בשלמא לפי התוספות בסוכה שהלויים קראו את ההלל, לא קשה, משום שהלויים קראו את ההלל כבר בשעת הקרבת פסחי הכתות הראשונות, והספיקו לגומרו, אבל לדעת רש"י שאנשי הכתות היו קוראים אותו קשה. וכתב בחידושי מרן ריי"ז הלוי (מנוסח ש"ג ה"ו) על פי דברי רב האי גאון (מנוסח שנמצאו מנוסח סי' קנ) שהלל שאומרים בליל פסח אינו טענן ברכה, לפי שאינו נאמר בתורת קריאה אלא בתורת שירה, וכמו כן יש לומר שהלל הנאמר בשחיטת קרבן הפסח לא נאמר בתורת קריאה אלא בתורת שירה ואינו טענן ברכה. ובהערות הרב אלישיב (כנ"ל ד"ה קלח) כתב, שאפשר לומר שאנשי הכתות סיימו את ההלל בלחש. עוד כתב, שהיה זה כעין ברכה על חצי הלל, כיון שהתחילו כדין. וסיים וצ"ב. לו. **שכולם** נזדרזו להזדרף ולהכנס עם שתי הכתות הראשונות, מאירי (ר"ש קלח). כתב בקול הרמ"ז (ר"ש מ"ז) על פי רמז, שהואיל והכת השלישית נתעצבה במצוה, כמו שאמרו בגמרא (סנהדרין סה.) שנקראת 'כת עצלנית', לכן לא הגיעה לומר 'אהבתי כי ישמע ה'', לפי שאוהבי ה' זריזים לקיים מצוותיו. וכעין זה כתב בעיון יעקב (על עין יעקב, ר"ש פ"ה). לז. **בעזרה** היתה מהלכת אמת המים, ובחומת העזרה היה נקב שהמים יוצאו דרכו החוצה. וכשהיו רוצים להדיח את העזרה, היו סותמים את נקב יציאת המים ואמת המים היתה מתמלאת ועוברת על גדותיה, והמים הציפו את כל העזרה שהיתה רציפה של שיש, אחר כך היו פותחים את הנקב והמים יוצאו ושטפו עמהם את כל הדם שעל הריצפה העזרה, ובערב פסח מתוך שהדמים מרובים, היו הכהנים מדיחים אותה לאחר שהשלימה הכת השלישית את הקרבת פסחיה. לח. **כתב** הרמב"ם (פסה"מ פ"א ה"ט), מה שאמר משמעשהו בחול כך מעשהו בשבת, מוסב על כל מה שעשו בקרבן הפסח, ובכלל זה גם הדחת העזרה, שהיו עושים אותה בחול לאחר שהשלימו את הקרבתו, שאין קרבן הטעון מתן דם באצבע אלא חטאת בלבד, שנאמר (ויקרא ד ו) 'ולקח הכהן מדמה באצבעו ונתן על קרנות המזבח'. רש"י (ר"ש ויקהל). **היסוד** הוא כמין מדרגה שגובהה אמה ורוחבה אמה, והיה מקיף את המזבח על פני צד מערב וצד צפון, וממערב היה נכנס עוד אמה לצד דרום, וכן מצפון היה נכנס אמה אחת לצד מזרח [ראה מדות פ"ג מ"ג]. לב. **רש"י** (ר"ש שם). ולכאורה משמע מלשונו שאם רק מעטים שותפים אין חוזרים וקוראים. וצ"ע. וברמב"ם (קרבן פסח פ"ג ה"ל) הלשון 'אם גמרו את ההלל ועדיין **לא** שלמה הכת מלהקריב'. לג. **רש"י** (מוסף מג: ד"ה ונגמ). אולם התוספות (שם ד"ה ונגמ) פירשו, שלא התחילו כלל לקרוא בפעם שלישית. לד. **רש"י** (ר"ש שם). ואף ש'הלל' נאמר בשעת השחיטה [כפי שכתב רש"י בדיבור הקודם] ושחיטה כשירה בזרים, וכך לשון המשנה לעיל 'שחט ישראל', ומה בכך שהיו שם כהנים מרובים, מכל מקום רוב פעמים היתה השחיטה על ידי כהנים. קול סופר (ר"ש מ"ז). וראה בתוספות (קידושין עו: ד"ה לא) ומהרש"א שם, שאף ששחיטת קדשים כשירה בזרים, אולם לכתחילה היתה נעשית על ידי כהנים. וכן הוא ברי"ף (ר"ש פ"ה ה"ח). ואחרונים ציינו (ר"ש פ"ה ה"ח) הכתוב בדברי הימים (ב' כט כב) 'וישחטו הכהנים את הדם', ויותר מפורש שם בענין שעירי החטאת (שם כד) 'וישחטום הכהנים'. וראה גם בהגהות יעב"ץ על הרא"ש (מועלין פ"ג ס"ג) ושאילת יעב"ץ (ח"ג סי' קנו). והתרחבות הדברים בזה בספר שבילי הקודש (לניקומן סי' ל' אות ז'). לה. **יש** לתמוה כיצד הפסיקו באמצע הלל, אחר שהלל טענן ברכה. בשלמא לפי התוספות בסוכה שהלויים קראו את ההלל, לא קשה, משום שהלויים קראו את ההלל כבר בשעת הקרבת פסחי הכתות הראשונות, והספיקו לגומרו, אבל לדעת רש"י שאנשי הכתות היו קוראים אותו קשה. וכתב בחידושי מרן ריי"ז הלוי (מנוסח ש"ג ה"ו) על פי דברי רב האי גאון (מנוסח שנמצאו מנוסח סי' קנ) שהלל שאומרים בליל פסח אינו טענן ברכה, לפי שאינו נאמר בתורת קריאה אלא בתורת שירה, וכמו כן יש לומר שהלל הנאמר בשחיטת קרבן הפסח לא נאמר בתורת קריאה אלא בתורת שירה ואינו טענן ברכה. ובהערות הרב אלישיב (כנ"ל ד"ה קלח) כתב, שאפשר לומר שאנשי הכתות סיימו את ההלל בלחש. עוד כתב, שהיה זה כעין ברכה על חצי הלל, כיון שהתחילו כדין. וסיים וצ"ב. לו. **שכולם** נזדרזו להזדרף ולהכנס עם שתי הכתות הראשונות, מאירי (ר"ש קלח). כתב בקול הרמ"ז (ר"ש מ"ז) על פי רמז, שהואיל והכת השלישית נתעצבה במצוה, כמו שאמרו בגמרא (סנהדרין סה.) שנקראת 'כת עצלנית', לכן לא הגיעה לומר 'אהבתי כי ישמע ה'', לפי שאוהבי ה' זריזים לקיים מצוותיו. וכעין זה כתב בעיון יעקב (על עין יעקב, ר"ש פ"ה). לז. **בעזרה** היתה מהלכת אמת המים, ובחומת העזרה היה נקב שהמים יוצאו דרכו החוצה. וכשהיו רוצים להדיח את העזרה, היו סותמים את נקב יציאת המים ואמת המים היתה מתמלאת ועוברת על גדותיה, והמים הציפו את כל העזרה שהיתה רציפה של שיש, אחר כך היו פותחים את הנקב והמים יוצאו ושטפו עמהם את כל הדם שעל הריצפה העזרה, ובערב פסח מתוך שהדמים מרובים, היו הכהנים מדיחים אותה לאחר שהשלימה הכת השלישית את הקרבת פסחיה. לח. **כתב** הרמב"ם (פסה"מ פ"א ה"ט), מה שאמר משמעשהו בחול כך מעשהו בשבת, מוסב על כל מה שעשו בקרבן הפסח, ובכלל זה גם הדחת העזרה, שהיו עושים אותה בחול לאחר שהשלימו את הקרבתו, שאין קרבן הטעון מתן דם באצבע אלא חטאת בלבד, שנאמר משמעשהו של חול גם בשבת, היה שלא ברצון חכמים, שלדעת חכמים לא היה כל מעשהו בשבת כבחול. לט. **ר"ש** מלוניל (ר"ש מנחות). מ. **בבו** שנינו במסכת תמיד (ר"ש פ"ג) שבית המטבחיים היה לצפונו של המזבח, והיו בו שמונה עמודים של אבן קטנים שנקראו נוסים [-נמוכים. והיו פתוח מקומת איש כדי שיהיה נוח לתלות ולהפשיט בהם. תפארת ישראל (שם יכין אות כה) ועל גביהם היו מונחים לוחות של ארז מרובעים. ועל אותם לוחות מונחים מרובעים היו קבועים אונקליות של ברזל, ושלשה סדרים של אונקליות היו בכל אחד ואחד מהם [כלומר שלושה סדרים של אונקליות היו קבועים אחד מעל חבירו, כדי שיהיו מתאימים לפי גודל הבהמות המופשטות] ועליהם היו תולים את הקרבן ומפשיטים את עורו. מא. **על** ידי שהיה תוקע אותו בגידי הירכיים הסמוכות לאלכוסנה. מאירי (ר"ש ופלג).

שֶׁחָל לִהְיוֹת בְּשַׁבָּת ואסור לתקן ולהחליק את המקלות בשבת[א][[א]], היה מַנִּיחַ יָדוֹ השמאלית עַל כֶּתֶף חֲבֵירוֹ הימנית, וְיַד חֲבֵירוֹ עַל כְּתֵיפוֹ - וכן חבירו מניח את ידו השמאלית על כתיפו הימנית[ב], וְתוֹלֶה את הפסח בגידי ארכובותיו על ידו[ג] וּמַפְשִׁיט בידו השניה[[ב]].

קְרָעוֹ - לאחר שהפשיט את עורו של קרבן הפסח קרע אותו [-את בהמת הקרבן בבטנה], וְהוֹצִיא אֶת אֵימוּרָיו - את החלבים הקרבים על גבי המזבח[ד], נְתָנוֹ[ה] [-את האימורים] בְּמָגִים - בקערה של כלי שרת[ו], וְהִקְטִירָן עַל גַּבֵּי הַמִּזְבֵּחַ[ז].

כשחל ערב פסח בשבת, ולא היו יכולים לטלטל ולהביא את פסחיהם ברשות הרבים עד לבתיהם[ח][[ג]], נקבעו מקומות לכל כת וכת שישהו שם עם פסחיהם עד צאת השבת. המשנה מפרטת את המקומות: יָצְתָה כַּת הָרִאשׁוֹנָה לאחר שקרבו פסחיה, וְיָשְׁבָה [-והמתינה] לָהּ בְּהַר הַבַּיִת[ט]. וכת שְׁנִיָּה לאחר שקרבו פסחיה, יצאה וישבה בַּחֵיל - בין הסורג לעזרת נשים, בתחילת עליית הר הבית. וְהַשְּׁלִישִׁית בִּמְקוֹמָהּ עוֹמֶדֶת - בעזרה, במקום ששחטו את הפסח[[ד]], והיו שוהים שם עד צאת השבת, וכשחֲשֵׁיכָה ויצאה שבת, יָצְאוּ לביתם וְצָלוּ אֶת פִּסְחֵיהֶן[י].

★

גמרא במשנה שנינו שהפסח נשחט בשלש כתות. הגמרא מבארת כמה אנשים היתה כל כת מונה: אָמַר רַבִּי יִצְחָק, אֵין הַפֶּסַח נִשְׁחָט אֶלָּא בְּשָׁלֹשׁ כִּתּוֹת שֶׁל שְׁלֹשִׁים שְׁלֹשִׁים בְּנֵי אָדָם בכל כת. מבררת הגמרא: מַאי טַעְמָא - מה הטעם שצריך שיהיו שלושים אנשים בכל כת. משיבה הגמרא: 'קָהָל' וְ'עֵדָה' וְ'יִשְׂרָאֵל' - נאמר לגבי שחיטת הפסח (שמות יב ו) 'וְשָׁחֲטוּ אֹתוֹ כֹּל קְהַל עֲדַת יִשְׂרָאֵל', ו'קהל' משמעו עשרה, וכן 'עדה' משמעה עשרה, וגם 'ישראל' הם עשרה[יא], הרי שלושים. אלא דִּמְסַפְּקָא לָן - מסופקים אנו, אִי בְּבַת אַחַת - אם כוונת התורה להשמיענו שיהיה הפסח נשחט כאשר יהיו שם מנין של קהל ועדה וישראל ביחד, דהיינו שלושים אנשים ביחד[יב], אִי - או שכוונת התורה שישחטו שלש כיתות בְּזֶה אַחַר זֶה. הִלְכָּךְ מספק בָּעֵינַן - צריך שָׁלֹשׁ כִּתּוֹת שֶׁל שְׁלֹשִׁים שְׁלֹשִׁים בְּנֵי אָדָם, שבכך ממה נפשך מקיים את ציווי התורה, דְּאִי כוונת התורה שיהיו קהל עדה וישראל בְּבַת אַחַת, הָא אִיכָּא - יש כאן שלושים אנשים בכל כת, וְאִי כוונת התורה לשלש כיתות בְּזֶה אַחַר זֶה, הָא אִיכָּא - יש כאן שלש כתות בזה אחר זה.

מוסיפה הגמרא: הִלְכָּךְ - כיון שהטעם שצריך בכל כת שלושים הוא מהספק הנזכר, אם כן אין צורך בתשעים אנשים אלא בְּחַמְשִׁין נַמִּי סַגְיָא - אף בחמשים די, מבארת הגמרא כיצד, דְּעָיְילִי תְּלָתִין וְעָבְדִי - בתחילה נכנסים שלושים אנשים ועושים כולם פסחיהם, לאחר מכן עָיְילִי עַשְׂרָה - נכנסים עשרה נוספים, וְנָפְקֵי עַשְׂרָה - ויוצאים עשרה מאלו שהקריבו כבר, נמצא שגם בכת השניה ישנם שלושים אנשים[יג]. לאחר שהקריבה הכת השניה, שוב עָיְילִי עַשְׂרָה - נכנסים עשרה, וְנָפְקֵי עַשְׂרָה - ויוצאים עשרה, ומקריבים בני הכת השלישית, נמצא שהקריבו את הפסח בשלש כתות ובכל כת היו שלושים אנשים[[ה]].

★

שנינו במשנה: נִכְנְסָה כַּת רִאשׁוֹנָה וכו', נתמלאה העזרה נעלו דלתות העזרה. הגמרא מביאה שנחלקו אמוראים בגירסת המשנה: אִיתְּמַר - נאמר בבית המדרש, אַבַּיֵי אָמַר, 'נִנְעֲלוּ דלתות העזרה' תְּנַן [-שנינו במשנה], כלומר שננעלו מאליהן בדרך נס. רָבָא אָמַר, 'נוֹעֲלִין דלתות העזרה' תְּנַן [-שנינו במשנה], כלומר שננעלו על ידי אדם.

מבררת הגמרא: מַאי בֵּינַיְיהוּ - מה ההבדל בין שתי הגירסאות. משיבה הגמרא: אִיכָּא בֵּינַיְיהוּ - יש הבדל ביניהם לְגַבֵּי מִסְמַךְ אַנִּיסָּא - אם רשאים לסמוך על נס. אַבַּיֵי אָמַר 'נִנְעֲלוּ' תְּנַן, וכל זמן שלא ננעלו מאליהן, כַּמָּה דְּעָיְילוּ מְעַיְּלוּ - כמה שנכנסו מניחים אותם להכנס, וְסָמְכִינַן אַנִּיסָּא - וסומכים על הנס ולא חוששים שמא יכנסו כולם ולא ישחט הפסח בשלש כיתות[[ו]]. וְרָבָא אָמַר 'נוֹעֲלִין' תְּנַן, וְלָא סָמְכִינַן אַנִּיסָּא - ואין סומכים על הנס[יד], שמוטל עלינו לנעול את הדלתות, כדי שיהא הפסח ראוי להישחט בשלש כיתות.

מוסיפה הגמרא לבאר שכשם שנחלקו אביי ורבא במשנתנו בענין נעילת הדלתות, כך יהיו חלוקים במשנה אחרת שנזכר בה ענין זה: וְהָא דִּתְנַן (עדויות פ"ה מ"ו), אָמַר רַבִּי יְהוּדָה, חַס וְשָׁלוֹם לומר שֶׁעֲקַבְיָא בֶּן מַהֲלַלְאֵל נִתְנַדָּה [-הוטל עליו חרם][טו], שֶׁאֵין הָעֲזָרָה נִנְעֶלֶת עַל כָּל אָדָם בְּיִשְׂרָאֵל בְּחָכְמָה וּבְיִרְאַת חֵטְא כַּעֲקַבְיָא בֶּן מַהֲלַלְאֵל - כשננעלה העזרה בערב פסח כשהיה בה קהל גדול ורב, לא היה בהם אחד שגדול בחכמה ויראת חטא כמותו. מבארת הגמרא: אַבַּיֵי מְתָרֵץ [-מפרש] משנה זו לְטַעְמֵיהּ - לשיטתו[[ז]], וְרָבָא מְתָרֵץ לְטַעְמֵיהּ - לשיטתו. אַבַּיֵי מְתָרֵץ לְטַעְמֵיהּ, אֵין בָּעֲזָרָה בְּשָׁעָה שֶׁ'נִּנְעֲלָה' מאליה עַל כָּל אָדָם בְּיִשְׂרָאֵל, מי שגדול בְּחָכְמָה וּבְיִרְאַת חֵטְא כַּעֲקַבְיָא בֶּן מַהֲלַלְאֵל. רָבָא מְתָרֵץ לְטַעְמֵיהּ, אֵין בָּעֲזָרָה בְּשָׁעָה שֶׁ'נּוֹעֲלִין אוֹתָהּ' עַל כָּל יִשְׂרָאֵל, בְּחָכְמָה וּבְיִרְאַת חֵטְא כַּעֲקַבְיָא בֶּן מַהֲלַלְאֵל.

★

הגמרא מביאה עוד שתי עובדות בענין הקהל הרב שנאסף בערב פסח: תָּנוּ רַבָּנָן בברייתא, מֵעוֹלָם לֹא נִתְמַעֵךְ [-נדחק ונדרס] אָדָם בָּעֲזָרָה בערב פסח, על אף המון העם שהיו שם. חוּץ מִפֶּסַח אֶחָד שֶׁהָיָה בִּימֵי הִלֵּל, שֶׁנִּתְמַעֵךְ בּוֹ זָקֵן אֶחָד, וְהָיוּ קוֹרְאִין אוֹתוֹ פֶּסַח מְעוּכִין, על שם שהתמעך בה אדם[[ח]].

תָּנוּ רַבָּנָן בברייתא, פַּעַם אַחַת בִּיקֵּשׁ אַגְרִיפַּס הַמֶּלֶךְ[טז] לִיתֵּן עֵינָיו בְּאוּכְלוּסֵי יִשְׂרָאֵל, כלומר ביקש לידע מספרם[[ט]]. אָמַר לֵיהּ לְכֹהֵן גָּדוֹל[יז], תֵּן עֵינֶיךָ בַּפְּסָחִים למנות כמה נשחטו[יח][[י]]. נָטַל הכהן גדול כּוּלְיָא [-כליה] מִכָּל אֶחָד מהפסחים ומנה אותם, וְנִמְצְאוּ שָׁם שִׁשִּׁים רִיבּוֹא [-שש מאות אלף] זוּגֵי כְּלָיוֹת, שהם מליון ומאתים אלף כליות, כִּפְלַיִם כְּיוֹצְאֵי מִצְרַיִם שהיו שש מאות אלף (שמות יב לז), חוּץ מִטָּמֵא וְשֶׁהָיָה בְּדֶרֶךְ רְחוֹקָה - ומנין זה אינו כולל את הטמאים ושהיו בדרך רחוקה שלא הקריבו קרבן פסח. וְאֵין לְךָ כָּל פֶּסַח וָפֶסַח שֶׁלֹּא נִמְנוּ עָלָיו יוֹתֵר[יט] מֵעֲשָׂרָה בְּנֵי אָדָם, נמצא שיש בישראל לכל הפחות פי עשרה ממנין הפסחים הנזכר. וְהָיוּ קוֹרְאִין אוֹתוֹ - את הפסח של אותה שנה, פֶּסַח מְעוּבִּין - מלשון עבה, על שם שהיה בו עם רב.

הגמרא מבררת כיצד הותר ליטול כוליא מכל פסח. שנינו בברייתא: נָטַל כּוּלְיָא מכל פסח. מקשה הגמרא: הָא בָּעֵי אַקְטוּרָהּ - הלא הכליה היא חלק מן האימורים שחובה להקטירם, ואיך נטלה. מתרצת הגמרא: דַּהֲדַר מַקְטִיר לְהוּ - לאחר שמנה את הכליות חזר והקטירם.

מקשה הגמרא: וְהָכְתִיב (ויקרא ג יא) לגבי קרבן שלמים, 'וְהִקְטִירוֹ' בלשון יחיד, כדי ללמד שֶׁלֹּא יְעָרֵב חֲלָבָיו שֶׁל זֶה בָּזֶה, אלא יקטיר אימורי כל קרבן

א. רש"י (ד"ה שחל). והטעם שאסור לתקן המקלות בשבת, נראה שהוא משום ממחק [ראה שו"ע (או"ח סי' שכ ס"ח)]. ב. טעם הנחת הידים באופן זה, כדי שתהא יד ימין שלהם פנויה להפשיט בה. תוספות יום טוב (פ"ה מ"ט). ג. רש"י (ד"ה ידו). ולא נתבאר בדבריו כיצד היה אופן התלייה. וראה ברבינו יהונתן (ד"ה ר"א) שכתב שהיו מניחים ירך של רגל אחת של הבהמה בתוך גידי הירך של הרגל השניה, ומניח ידו על כתף חבירו ויד חבירו על כתיפו ותולה ומפשיט. ולכאורה כוונתו שהיו מיישרים את רגלי הבהמה לצדדים והניחו על ידיהם של הפושטים את עור הבהמה, באופן שהרגלים הקיפו את ידי הפושטים, ואז תחבו את רגלה אחת של הבהמה לתוך גידי הרגל השניה וכך נקשרה הבהמה בידיהם ונוחה להפשטה. ד. רע"ב (שם). וכתב התוספות יום טוב (שם) שכוונתו לחלבים ושאר החלקים הקרבים עמהם, כמו האליה והכליות ויותרת הכבד. והטעם שנקראו 'אימורים', ראה לעיל (נט.) בהערה במילה 'אמורין'. ה. בהגהות וציונים הגיה 'נתנן'. ו. קערת כסף (במדבר ז יג) תרגומו 'מגסתא דכסף'. רבינו חננאל (ד"ה כילד). ז. ברש"י להלן (סה: ד"ה והקטירן) וכן בתוספות (שם ד"ה אטו) מבואר, שאין הכוונה שהקטירם כשהם בתוך המגס, אלא נתנם עתה במגס על מנת להקטירם לאחר מכן כדרך הקטרת אימורים בכלים המיוחדים להקטרה. ח. משום איסור טלטול ד' אמות ברשות הרבים. מלאכת שלמה (פ"ה מ"י). ט. חומת הר הבית היתה חמש מאות אמה על חמש מאות אמה, לפנים מחומה זו היתה מחיצה גבוהה עשרה טפחים הנקראת סורג [על שם שהיתה עשויה כעין סריגת מיטה, מעצים המורכבים זה על זה באלכסון]. לפנים מהסורג היה שטח פנוי ברוחב עשר אמות, והוא נקרא 'חיל'. לפנים מהחיל היתה חומת עזרת נשים. לפנים מחומת עזרת נשים היתה חומת עזרת ישראל. על פי מסכת מדות (פ"ב משנה א, ג). י. שאין צליית הפסח דוחה את השבת. רמב"ם (פיה"מ ורע"ב פ"ה מ"י). וכמבואר בתחילת הפרק הבא. בטעם הדבר ראה רש"י לעיל (נט. ד"ה ללייח). יא. 'עדה' הם עשרה אנשים, ככתוב בענין המרגלים (במדבר יד כז) 'עד מתי לעדה הרעה הזאת', והמרגלים היו שנים עשר איש, הוצא מהם את יהושע וכלב שלא היו בכלל 'עדה הרעה' ונשארו עשרה. ואחר שנתפרש לנו ש'עדה' הם עשרה סמכו לומר שגם 'קהל' ו'ישראל' שנסמכו בפסוק ל'עדה' הם עשרה. מאירי (ע"א ד"ה אמר). וראה במהרש"א (ע"א ח"א ד"ה קהל) שהוסיף שגם 'ישראל' משמע עשרה, כמו שדרשו בסנהדרין (עד:) בפסוק 'ונקדשתי בתוך בני ישראל' (ויקרא כב לב) האמור לענין קידוש ה' שהוא בעשרה מישראל, בגזירה שוה 'תוך תוך' ממרגלים. ו'קהל' גם כן משמעו בכמה מקומות עשרה, ואולי כוונת הגמרא כאן, שמכך ש'עדה' 'וישראל' משמעם עשרה, כמו כן 'קהל'. יב. משום 'ברב עם הדרת מלך' (משלי יד כח). אור זרוע (פסחים סי' רכו). בצל"ח (ד"ה ועוד) תמה כיצד נסתפק רבי יצחק בדבר זה, הרי במשנה מבואר שהפסח נשחט בשלש כיתות, הרי שאין כוונת הכתוב בבת אחת. ולא משמע שגם טעם המשנה הוא משום ספיקו של רבי יצחק, לפי שהתנא לא הזכיר כלום בדבריו שצריך שלושים בכל פעם, משמע שדי בכך שיהיו שלש כיתות בלבד ולא יותר מכך. וראה מה שכתב שם. יג. ואף שעשרים מהם כבר שחטו פסחיהם בכת הראשונה, בכל זאת הם מצטרפים למנין שלושים בכת השניה. ולהלן בהערה יבואר. ולפיכך צריך שיצאו עשרה מן הכת הראשונה, שאם לא יצאו, אף שנוספו עשרה חדשים, אין הדבר ניכר שהם שלש כתות, אלא נראה שהם נוספים על הכת הראשונה. מאירי (ע"א ד"ה אמר). יד. ראה בירושלמי (יומא פ"א ה"ד) שדרשו זאת מהפסוק (דברים ו טז) 'לא תנסון את ה' אלהיכם'. טו. דבריו אמורים על מה שהובא במשנה, שנחלקו עקביא וחכמים בענין השקאת מים המאררים של סוטה, אם משקים גם שפחה משוחררת וגיורת, שלדעת עקביא אין תורת סוטה נוהגת בהן, ולדעת חכמים נוהגים בהן כל דיני סוטה. והביאו חכמים ראיה לדבריהם מכרכמית [-כך היה שמה, או שנקראה כך על שם מקומה. רש"י (ברכות יט. ד"ה בכרכמית)] שפחה משוחררת שהיתה בירושלים, ושמעיה ואבטליון השקו אותה, והשיב להם עקביא, 'דוגמא השקוה', כלומר דומים לה וגרים כמותה היו אלו שהשקוה [ששמעיה ואבטליון היו גרים והם השקוה כדי להראות בזה שהגרים חשובים כבני ישראל]. וגזרו עליו חכמים נידוי [-חרם] על שזלזל בכבודם של שמעיה ואבטליון. ורבי יהודה אמר, חס ושלום שנידוהו. טעמו של רבי יהודה כתב המאירי (ד"ה בגיורת) שהמופלג בחכמה ובחסידות דנין אותו שוגג, ומניחים אותו, ובלבד שלא יהא רגיל בכך. וראה בתוספות יום טוב (עדויות שם) שהאריך בטעמו של רבי יהודה. טז. שהיה מזרעו של הורדוס המלך. רש"י (סוטה מא. ד"ה אגריפס). ומלך על ישראל בזרוע, ולא היה ראוי למלוך משום שאביו לא היה מישראל. תוספות (סוטה מא: ד"ה אותו). יז. בתוספתא (פ"ד ה"ג) הגירסא 'אמר להם לכהנים'. יח. לפי שאין מונים את ישראל (יומא כב:) מנה את פסחיהם ולא אותם עצמם. יט. בחילופי גירסאות שבתוספתא עם פירוש חזון יחזקאל (פ"ד ה"ג) תיבה זו מחוקה.

וקרבן לבדם, ואיך הקטיר בסוף את כל הכליות כאחד. **מתרצת הגמרא: דְּהָדַר מַקְטִיר לְהוּ חֲדָא חֲדָא** - שחזר והקטיר את הכליות אחת אחת.

חוזרת הגמרא ומקשה: וְהָתַנְיָא - והלא שנינו בברייתא, ממה שנאמר (שם ג טז) 'וְהִקְטִירָם' בלשון רבים למדנו **שֶׁיְּהֵא כּוּלּוֹ כְּאֶחָד** - שכל האימורים של כל קרבן יוקטרו כאחת[יא], ואיך הפריד את הכליה משאר החלבים. **מתרצת הגמרא: אֶלָּא תְּפִיסָה בְּעָלְמָא** - הכהן הגדול תפס את הכליות רק תפיסה מועטת, **דְּשָׁקִיל מִינַּיְיהוּ** - שנטל אותם מהבהמות בשעה שהוציא את האימורים, כל כליה בפני עצמה, **עַד דְּיָהֲבִין לֵיהּ מִידֵי אַחֲרִינָא** - עד שנתנו לו איזה דבר כנגד הכליה לסמן את מנינה, כגון אבן או פול, ומיד היה מקטירה עם שאר החלבים[כ].

★

שנינו במשנה: **כֹּהֲנִים עוֹמְדִין שׁוּרוֹת וכו'** שורה שכולה כסף כסף, שורה שכולה זהב זהב. **מבררת הגמרא: מַאי טַעְמָא** - מדוע עשו כל השורה של זהב או של כסף. **אִילֵימָא דִּילְמָא שָׁקְלֵי דְּדַהֲבָא וּמְעַיְּילֵי דְּכַסְפָּא** - אם מחשש שמא יחזיר הכהן מזרק של זהב ריק ויקבל מזרק מלא של כסף, ויש בכך משום 'מורידין בקודש'[כא][יב], אם כן קשה, **הָכָא נַמִּי** - גם בשורה שכולה זהב או כסף נחשוש **דִּילְמָא שָׁקְלֵי בַּר מָאתָן וּמְעַיְּילֵי בַּר מְאָה** - שמא יחזיר מזרק ריק ששוה מאתיים ויקבל מזרק מלא ששוה מאה, ויש בכך הורדה בקדושה, אלא מוכח שאין זה נחשב 'מורידין בקודש'[כב], **אֶלָּא** הטעם שכל השורה היתה מאותו מין, **דְּהָכִי שַׁפִּיר טְפֵי** - שיש בזה יותר נוי וכבוד לעבודה.

★

שנינו במשנה: **וְלֹא הָיוּ לַבָּזִיכִין שׁוּלַיִים וכו'. הגמרא מביאה ברייתא בענין זה: תָּנוּ רַבָּנָן** בברייתא, **כָּל הַבָּזִיכִין שֶׁבַּמִּקְדָּשׁ לֹא הָיוּ לָהֶן שׁוּלַיִים**, מהטעם המבואר במשנה (לעיל ע"א) שמא יקרוש הדם ויפסל, **חוּץ מִבָּזִיכֵי לְבוֹנָה שֶׁל לֶחֶם הַפָּנִים** - שני בזיכים שבכל אחד מהם היו נותנים קומץ לבונה ומניחים אותם על השולחן סמוך ללחם הפנים, שאם לא היה להם שוליים לעמוד בעצמם, יש לחוש **שֶׁמָּא יַנִּיחוּם** וישעינום על דפנות הלחם [שהרי הלחם היה עשוי באופן ששנים מדפנותיו היו נכפפים כלפי מעלה לגובה טפחיים כמבואר במנחות (צד: צו.)] **וְיִפְרוֹס** [-וישבר] **הַלֶּחֶם**[כג].

★

שנינו במשנה: **שָׁחַט יִשְׂרָאֵל וְקִבֵּל הַכֹּהֵן וכו'. מקשה הגמרא: לֹא סַגְיָא דְּלָאו יִשְׂרָאֵל** - וכי לא די והגון אם לא ישחוט ישראל אלא כהן. **מתרצת הגמרא:** הוא הדין שהכהן יכול לשחוט, אלא **דְּהִיא גּוּפָא קָא מַשְׁמַע לָן** - הלכה זו עצמה משמיענו התנא, **דִּשְׁחִיטָה בְּזָר** [-בישראל] **כְּשֵׁירָה**[כד]. ומה ששנינו **'וְקִבֵּל הַכֹּהֵן', הָא קָמַשְׁמַע לָן** - דבר זה משמיענו התנא **שֶׁמִּקַּבָּלָה וְאֵילָךְ, מִצְוַת כְּהוּנָּה** - כל עבודות הקרבן שמקבלת הדם ואילך [כגון עבודת הולכה וזריקה], מצותן להיעשות על ידי כהנים, ואם נעשו בזר נפסל הקרבן[כה].

★

שנינו במשנה: **נוֹתְנוֹ לַחֲבֵירוֹ** וחבירו לחבירו עד שמגיע למזבח. **ארבע עבודות נעשו בדם הקרבן, שחיטה, קבלת הדם, הולכת הדם למזבח וזריקתו** (זבחים יג.). **הגמרא דנה בענין הולכת הדם באופן שלא הלך הכהן ברגליו אם נתקיימה בכך עבודת הולכה. מדייקת הגמרא: שְׁמְעַת מִינָּהּ** - ממה שטרח התנא להשמיענו אופן ההולכה שנתנו לחבירו וחבירו לחבירו, ולא כתב סתם שהוליכו הכהן למזבח, כמו שכתב 'קבלו הכהן'[כו], בודאי בא להשמיענו **שֶׁהוֹלָכָה שֶׁלֹּא בְּרֶגֶל** [-שהכהן מקבל הדם העביר את הדם לידי הכהן הזורק בלא שהילך ברגליו] **הָוְיָא** [-הרי היא] **הוֹלָכָה**[כז][יג]. **דוחה הגמרא: דִּילְמָא הוּא נָיֵיד פּוּרְתָא** - שמא הניע הכהן את רגליו מעט[יד], ולעולם הולכה שלא ברגל אינה הולכה.

מקשה הגמרא: **וְאֶלָּא מַאי קָא מַשְׁמַע לָן** - אם כן מה בא התנא להשמיענו באריכות לשון זו. **מתרצת הגמרא: הָא קָמַשְׁמַע לָן** - דבר זה משמיענו, ש**'בְּרָב עָם הַדְרַת מֶלֶךְ'** (משלי יד כח) - כשהמצוה נעשית על ידי רבים, יש בכך יותר הידור וכבוד הקדוש ברוך הוא, ולפיכך התעסקו כל הכהנים בעבודת הפסח.

★

שנינו במשנה: **קִבֵּל אֶת הבזך הַמָּלֵא וּמַחֲזִיר אֶת הָרֵיקָן וכו'. מדייקת הגמרא:** תחילה מקבל הכהן את המזרק המלא ואחר כך מחזיר את הריקן שבידו השניה, **אֲבָל אִיפְּכָא לֹא** - לא יעשה באופן הפוך, שיחזיר תחילה את הריקן ואחר כך יקבל את המלא, דין זה **מְסַיֵּיעַ לֵיהּ לְרַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ, דְּאָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ, אֵין מַעֲבִירִין עַל הַמִּצְוֹת** - משבאה המצוה לידו צריך מיד לקיימה ולא לעבור ממנה, לפיכך משהושיט לו הכהן את המלא צריך מיד לקבלו, שהרי קבלת הבזך המלא מצוה היא[טו].

★

שנינו במשנה: **כֹּהֵן הַקָּרוֹב אֵצֶל הַמִּזְבֵּחַ וכו'** זורקו זריקה אחת כנגד היסוד[כח]. **הגמרא מבארת מי התנא של משנתנו. מבררת הגמרא: מַאן** - מי הוא **הַתַּנָּא** של משנתנו הסובר שדם **פֶּסַח** ניתן **בִּזְרִיקָה** מרחוק ולא בשפיכה [-שמקרב הבזך לדופן המזבח ושופך בנחת[כט]]. **משיבה הגמרא: אָמַר רַב חִסְדָּא, רַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי הִיא. דְּתַנְיָא** בברייתא, **רַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי אוֹמֵר**, נאמר בענין הקרבת בכור בהמה[ל] (במדבר יח ז) **'אַךְ בְּכוֹר שׁוֹר וגו' אֶת דָּמָם תִּזְרוֹק עַל הַמִּזְבֵּחַ וְאֶת חֶלְבָּם תַּקְטִיר'**, ויש לדייק מכך ש**'דָּמוֹ' לֹא נֶאֱמַר** בלשון יחיד **אֶלָּא 'דָּמָם'** בלשון רבים, אף שהכתוב עוסק בקרבן בכור לבדו, וכן **'חֶלְבּוֹ' לֹא נֶאֱמַר** בלשון יחיד **אֶלָּא 'חֶלְבָּם'** בלשון רבים, שמדובר בכמה קרבנות, **לִמֵּד עַל בְּכוֹר, וּמַעֲשֵׂר** בהמה[לא] **וּפֶסַח**, שלא מצינו להם בשום מקום בתורה מתן דמים ואימורין למזבח, **שֶׁאַף הֵן טְעוּנִין מַתַּן דָּמִים וְאֵימוּרִין לְגַבֵּי מִזְבֵּחַ**. ומכך שרבי יוסי הגלילי דרש לרבות מתן דם בקרבן פסח מפסוק זה הנאמר בבכור, ומלשון 'תזרוק' האמור בו, יש ללמוד שלדעתו ניתן דם הפסח בזריקה ולא בשפיכה, ונמצא שמשנתנו הסוברת שדם הפסח ניתן בזריקה היא כדעת רבי יוסי הגלילי[לב].

הגמרא מבארת את מקור הדין שצריך ליתן את הדם כנגד היסוד, כמו ששנינו במשנה 'זורקו זריקה אחת כנגד היסוד'. **מבררת הגמרא: מִנָּלָן דִּטְעוּנִין יְסוֹד** - מנין שדם הפסח, ניתן דווקא על דופן המזבח שיש יסוד תחתיו[לג]. **משיבה הגמרא: אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר, אָתְיָא** - דבר זה נלמד בגזירה שוה **'זְרִיקָה' 'זְרִיקָה'** מקרבן **עוֹלָה, כְּתִיב הָכָא** [-כאן] בפסוק המלמד שבכור מעשר ופסח טעונין מתן דמים, **'אֶת דָּמָם תִּזְרוֹק עַל הַמִּזְבֵּחַ', וּכְתִיב הָתָם** [-שם] בעולה (ויקרא א יא) **'וְזָרְקוּ בְּנֵי אַהֲרֹן הַכֹּהֲנִים אֶת דָּמוֹ עַל הַמִּזְבֵּחַ סָבִיב', מָה עוֹלָה טְעוּנָה יְסוֹד** [כפי שיבואר בסמוך], **אַף פֶּסַח נַמִּי טָעוּן יְסוֹד**[לד].

כ. **על** פי רש"י (ד"ה תפיסה) ורבינו חננאל (ד"ה והכליות). כא. **ושנינו**, 'מעלין בקודש ואין מורידין' (מנחות לט:). ולמדוהו (שם ע"א) מן המקרא. רש"י (ד"ה אי). כב. **משום** שכל מזרק הוא של קרבן בפני עצמו, וקרבן שנתקבל בזהב נשאר בשל זהב עד הזריקה, ומי שנתקבל בכסף נשאר בשל כסף, ואין כאן דם שיורד במעלתו. שפת אמת (ד"ה אילימא). כג. **רש"י** (ד"ה סון). הרש"ש (בגה"ש) תמה על מה שכתב רש"י שהחשש הוא שמא יפרסו 'דופנותיו' [של הלחם], הרי לא היו מניחים את הבזיכים סמוך לדפנות, שכן הדפנות היו זקופות בשפת השולחן, והבזיכים הונחו על השולחן בין שתי המערכות בצד שולי הלחם שהיו מונחים על השולחן, ומה החשש שישברו הדפנות. כד. **משום** ששחיטה אינה חשובה עבודה כשאר עבודות הקרבן. גמרא (זבחים יד:). ובטעם הדבר ראה בתוספות (שם ד"ה הג"ה). כה. **שנאמר** (ויקרא א ה) 'ושחט את בן הבקר לפני ה', והקריבו בני אהרן הכהנים את הדם', והקרבה המוזכרת כאן הכוונה לקבלת הדם (חגיגה יא.), ומעבודה זו ואילך אמרה התורה שצריך בני אהרן. אבל בשחיטה האמורה בתחילת הפסוק לא הוזכרה כהונה, ולמדו מכך שהשחיטה כשירה בכל אדם. רש"י (ד"ה מקבלה). [ראה בגמרא זבחים (לב.) וברש"י (שם ד"ה והקריבו)]. כו. **הצל"ח** (ד"ה שמעת) תמה, מדוע הוצרך רש"י להאריך ולפרש את ראיית הגמרא מפני שטרח התנא לבאר סדר ההולכה, ולא מזה עצמו שנעשתה ההולכה באופן שהועבר הדם מיד ליד, משמע שהולכה שלא ברגל היא הולכה. וראה שם מה שתירץ. כז. **ובזבחים** (יד:) נחלקו בזה. כח. **זריקת** הדם היא, שזורק את כל הדם מתוך הכלי על המזבח, ואין שום קרבן שדמו ניתן באצבע הכהן, מלבד חטאת שנאמר בה 'באצבעו' (ויקרא ד ל). רש"י (ד"ה מאן, ע"א ד"ה זריקה). כט. **רש"י** (ד"ה מאן). ובמאירי (להלן קכא. ד"ה דם) כתב ששפיכה צריכה שתהא בנחת כדי שיפול הדם על היסוד. וברשב"ם (שם ד"ה ולדברי) כתב 'עומד על היסוד ושופך'. אמנם ראה בחזון איש (זבחים סי' טז סק"ז) שהעיר על התוספות (להלן קכא. ד"ה כשמתנא) שמה שכתבו 'עומד על היסוד' הוא לאו דווקא, והכוונה סמוך ליסוד. ל. **בכור** בהמה טהורה, היינו זכר מבקר וצאן שנולד ראשון לאמו, הרי הוא קדוש משעה שיצא מרחם אמו, ונותנים אותו לכהן, בין שהבכור הוא תם ובין שהוא בעל מום, אלא שבכור תם מצותו להקריבו על גבי המזבח, ובשרו נאכל לכהנים, לשני ימים ולילה אחד, כדין חזה ושוק של שלמים, ואילו בעל מום הוא ממונו של הכהן, ונשחט בכל מקום כחולין ונאכל לכל אדם (במדבר יח יז-יח, דברים טו יט-כג, ומשנה בכורות כו:). לא. **מצוה** להפריש אחד מעשרה מכל בהמות טהורות שיולדו לאדם בכל שנה ושנה, שנאמר (ויקרא כז לב) 'וכל מעשר בקר וצאן כל אשר יעבור תחת השבט, העשירי יהיה קודש לה''. מעשר בהמה תם מקריבים את אימוריו על המזבח, ובשרו נאכל בירושלים כדין שלמים. ואם נפל בו מום, הרי הוא נאכל בכל מקום. רמב"ם (בכורות פ"ו הלכה א, ד). לב. **אמנם** לדעת רבי ישמעאל (זבחים לז.) נלמד דין מתן דמים בפסח מ'ודם זבחיך ישפך' (דברים יב כז), ולפי דרשה זו דם הפסח ניתן בשפיכה ולא בזריקה כמבואר להלן (קכא.). לג. **היסוד** הוא כמין מדרגה של אמה על אמה שבולטת בתחתית המזבח, על פני כל הצפון והמערב, ופונה אמה אחת מהצפון למזרח ומן המערב לדרום. (מדות פ"ג מ"א). לד. **דרשה** זו היא רק לשיטת רבי יוסי הגלילי שמרבה מתן דם בפסח ממה שנאמר אצל בכור 'תזרוק', אבל רבי ישמעאל [שהובא בהערה לעיל] שמרבה מתן דם בפסח ממה שנאמר 'ודם זבחיך ישפך' אינו יכול לדרוש גזירה שוה זו של 'זריקה זריקה', ואם כן לשיטתו לא נתבאר מנין שדם הפסח ניתן כנגד היסוד. ועמדו על כך התוספות בזבחים (נא: ד"ה מן). ובשיטה מקובצת (זבחים מ. ד"ה ועולה) הביא לתרץ בשם הריב"א, שרבי ישמעאל לא צריך כל דרשה לכך שפסח טעון יסוד, שמכיון שלמד למתן דם בפסח מהכתוב 'ודם זבחיך ישפך' ממילא משמע שטעון יסוד, שהלשון שפיכה משמעותו שנשפך על גבי דבר אחר, והיינו שנמשך ויורד ליסוד.

מבררת הגמרא: וְעוֹלָה גּוּפָהּ מְנָלַן - ועולה עצמה מנין שמתן דמה על קיר המזבח שתחתיו יש יסוד[א]. **משיבה הגמרא: אָמַר קְרָא** - נאמר בתורה (ויקרא ד' כה) בענין חטאת שמביא הנשיא [-מלך], 'וְלָקַח כֹּהֵן מִדַּם הַחַטָּאת בְּאֶצְבָּעוֹ וְנָתַן עַל קַרְנֹת מִזְבַּח הָעֹלָה וְאֶת דָּמוֹ יִשְׁפֹּךְ אֶל יְסוֹד מִזְבַּח הָעוֹלָה'[ב], והיה לו לכתוב 'אל יסוד המזבח', שהרי כבר כתוב 'ונתן על קרנות מזבח העולה', ומדוע חזר וכתב 'מזבח העולה', **אֶלָּא** - מוכח מכך **שְׁעוֹלָה טְעוּנָה יְסוֹד**, וכך כוונת הפסוק, אל יסוד המזבח תזרוק את דם העולה[ג].

*

שנינו במשנה: יָצְתָה תָּת רִאשׁוֹנָה וכו' ונכנסה כת שניה וכו' ונכנסה שלישית.

הגמרא מביאה ברייתא המתבטאת בלשון גאוי על הכת השלישית: תָּנָא - שנינו בברייתא, **הֵיא** [-הכת השלישית] **נִקְרֵאת 'עַת צְעָנָנִית'** על כך שנתעצלה להיות אחרונה.

שואלת הגמרא: וְהָא לָא סָגֵי דְּלָאו הָכִי - הלא אי אפשר בלעדיה, שהרי מצוה להקריב את הפסח בשלש כתות, כמו שדרשו לעיל (סד:), **מַאי לְהֵוֵי לָהוּ לְמֵימְבַּד** - ומה היה להם לעשות. **משיבה הגמרא: אִפְּיֵי הָכִי, אֵיבְעֵי לְהוּ לְזָרוּזֵי נַפְשַׁיְיהוּ** - היה עליהם להזדרז ולהיות מן הראשונים, **דְּתַנְיָא** בברייתא בענין הדומה לזה, **רַבִּי אוֹמֵר, אִי אֶפְשָׁר לָעוֹלָם** להתקיים **בְּלֹא בֶּסֶם** - מוכר בשמים, **וּבְלֹא בּוֹרְסִי** - מעבד עורות, כי שניהם נצרכים לעולם, **אַךְ אַשְׁרֵי מִי שְׁאוּמָּנְתּוֹ בֶּסֶם, וְאוֹי לוֹ לְמִי שְׁאוּמָּנְתּוֹ בּוֹרְסִי**. וכמו כן, **אִי אֶפְשָׁר לָעוֹלָם** להתקיים **בְּלֹא זֵרִים וּבְלֹא נְקֵבוֹת, אַךְ אַשְׁרֵי מִי שֶׁבָּנָיו זְכָרִים, וְאוֹי לוֹ לְמִי שֶׁבָּנָיו נְקֵבוֹת**[ד]. וכן בעניננו אף שאי אפשר ללא הכת השלישית, אך אוי לה לכת שהתעצלה להיות אחרונה.

*

שנינו במשנה: כְּמַעֲשֵׂהוּ בַּחוֹל וכו' כך מעשהו בשבת, אלא שהכהנים מדיחים את העזרה שלא ברצון חכמים.

הגמרא מבררת לאלו חכמים נתכוונה המשנה. שואלת הגמרא: שֶׁלָּא בִּרְצוֹן מַאן - מי הוא התנא שלדעתו אסור היה להדיח את העזרה בשבת. **משיבה הגמרא: אָמַר רַב חִסְדָּא, שֶׁלָּא בִּרְצוֹן רַבִּי אֱלִיעֶזֶר**, הסובר (לעיל נג:-נד.) שהמכבד [-מטאטא] את הבית בשבת חייב חטאת, וכן המדיח שדומה לו, ומאחר שהדיחו את העזרה אחר שכבר הושלמו עבודות הפסח ונעשה צורך גבוה, לא הותרה עוד עשיית מלאכה בשבת[ה]. **דְּאִי רַבָּנָן** - שאם לדעת חכמים, **הָא אָמְרִי** - הרי אמרו שכיבוד בשבת **שַׁבָּת הִוא** - אינו אסור אלא מדרבנן[ו], **וְאֵין** איסורי **שַׁבָּת** נוהגים **בַּמִּקְדָּשׁ**[ז], ומותר לדעתם להדיח את העזרה בשבת.

מבררת הגמרא: מַאי הִיא הברייתא בה נחלקו רבי אליעזר וחכמים. **משיבה הגמרא: דְּתַנְיָא** בברייתא, **אֶחָד הַחוֹתֵךְ** - מושך ומוציא חֵלֶב מן הבהמה בשבת, **וְאֶחָד הַמְחַבֵּץ** - נותן קיבת בהמה לתוך חֵלֶב להקפות אותו ולהפרידו ממי החלב[ח], **וְאֶחָד הַמְנַקֵּב** - עושה גבינה על ידי קיבורן פתיתי החלב שנתהוו לאחר הפרדת מי החלב, **וְהַדבקתם לגוש אחד, עובר על איסור מלאכה בשבת, שכן החולב תולדת מפרק הוא ממלאכת דש[ט], והמחבץ תולדת בורר הוא, והמגבן תולדת בונה הוא[י]. ושיערום של אלו להחתייב עליהם [קרבן חטאת בשוגג, וסקילה במזיד והתראה] כשעשאם בשבת[יא] בְּגָרְגְּרוֹת** - כגודל תאנה יבשה[יב]. **מכשיכה הבריתא: הַמְכַבֵּד** - המטאטא את הבית, **וְהַמְקַרֵץ** - המזלף מים כדי להרבין ולהשכיח את האבק שלא יעלה באויר[יג], **וְהָרוֹדֶה חֲלוֹת דָּבֵשׁ** - המפריד חלות שבכוורת של דבורים העשויות משעוה והדבש כנוס בתוכן[יד], אם עשה אחת ממלאכות אלו **בְּשׁוֹגֵג בָּשַׁבָּת, חַיָּיב חַטָּאת, הֵזִיד** - ואם עשאן במזיד **בְּיוֹם טוֹב, לוֹקֶה אֶת הָאַרְבָּעִים**[טו], **דִּבְרֵי רַבִּי אֱלִיעֶזֶר**, שכן המכבד והמרבין משוה וממלא את הגומות שבקרקע, ועובר בכך על מלאכת בונה. והרודה חלות דבש תולש דבר ממקום גידולו, ועובר בכך על מלאכת קוצר כמו התולש מן הקרקע[טז].

וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, אֶחָד זֶה וְאֶחָד זֶה - אחד המכבד, ואחד המרבין והרודה חלות דבש, **אֵינוֹ אֶלָּא מְשׁוּם שַׁבָּת**, שהמכבד והמרבין אינו אלא ספק שמא ישוה הגומות, ואינו מתכוין לכך, ומלאכה שאינו מתכוין לה ואינה נראית אינה אסורה אלא מדרבנן. וכן הרודה חלות דבש אין בכך איסור תורה, משום שאינו חייב מן התורה אלא כשתולש מהקרקע[יז][יח]. הלכך לדעת חכמים שאין במכבד אלא איסור שבות, מותר להדיח את העזרה בשבת[יט], שאין שבות במקדש, אבל לדעת רבי אליעזר שהמכבד והמרית את הקרקע עובר על איסור תורה, נעשתה הדחת העזרה בשבת שלא כדין, משום שעשו זאת לאחר שכבר הוקרבו הקרבנות[כ].

ביאור נוסח בדברי המשנה: רַב אַשֵׁי אָמַר, אֲפִילּוּ תֵּימָא [-תאמר] שכוונת המשנה **שֶׁלָּא בִּרְצוֹן חֲכָמִים** החולקים על רבי אליעזר[כא], הסוברים שאין בהדחה איסור מן התורה, לא תקשה לך מדוע אסרוה אף במקדש, **וְהָטַם, מִשּׁוּם שֶׁמִּשְׁנָתֵנוּ רַבִּי נָתָן הִיא, דְּתַנְיָא** בברייתא, **רַבִּי נָתָן אוֹמֵר**, רק איסור **שַׁבָּת שֶׁנִּצְרְכָה** לעבודה, **הֻתִּירוּ** במקדש, אבל **שַׁבָּת שֶׁאֵינָהּ צְרִיכָה לָא הֻתִּירוּ**,

---

א. **לְמֵעט** צד המזרחי והדרומי של המזבח, שלא היה שם יסוד, מלבד אמה אחת בדרום הסמוכה לדופן המערבי, ואמה אחת במזרח הסמוכה לדופן הצפוני, כמבואר במסכת מדות (פ"ג מ"ג).

ב. **וביאור** פשוטו של מקרא הוא, שבנוסף למתנות הדם שנותן למעלה על קרנות מזבח העולה, שופך למטה על יסוד המזבח את שיירי הדם שנשארו. ג. **בספר** קרבן תודה (ד"ה ואל) ביאר הטעם שנקט הלשון 'אור לו מי שאומנתו בורסי', מפני שאדם צריך לבטוח בה', שיתן לו די מחסורו והוא הזן והמפרנס לכל, אלא שמחמת קללת אדם הראשון 'בזעת אפיך תאכל לחם' (בראשית ג יט) יש לאדם גם להשתדל לעסוק לפרנסתו, אולם לכך די בעסק מרעט ובמלאכה נקיה אפילו שאיננה מפרנסתו כל כך, ויבטח בה' שישלח ברכה במעשה ידיו. אולם זה שבחר אומנות מסרחת כבורסי, מורה שאינו בוטח בה' שיתן לו את פרנסתו אף במלאכה נקיה שאינה מפרנסת כל כך. ד. **כתב** המאירי בקידושין (סב: ד"ה ואין) אף שבפשטות משמעות דברי הגמרא הם, אשרי מי שיש לו בנים זכרים ואוי למי שיש לו בנות, ניתן להוסיף לפרש שהכוונה אוי למי שבניו הזכרים פחותים וחסרים בנקבות [וכן מורה קצת הלשון 'מי שבניו נקבות', ובניו היינו בנים זכרים], ואשרי מי שבניו זכרים, שיש בהם השלימות המכוון בהם. והמהרש"א (ב"ב טז:) מ"ל ד"ה שנמשמין) כתב, אשרי מי שרוב זרעו זכרים ויש לו בת אחת [כדי לקיים מצות 'פרו ורבו'], ואוי למי שרוב זרעו נקבות. בתחם סופר (ד"ה שאומנתו) כתב, שהזכר מרמז על מדת הנתינה, והנקבה מרמזת על מדת הקבלה, והעולם לא נברא כדי שיטיב האדם לעצמו אלא שייטיב לאחרים, ולכן אשרי מי שבניו זכרים [-נותנים לאחרים], ואוי למי שבניו נקבות [-מקבלים].

ה. **רש"י** (ד"ה שלא) ויש לדקדק בדבריו שכתב 'שלא ברצון רבי אליעזר דאמר בעלמא גבי מכבד ומרבין דומיא דהדחה איכא חיוב חטאת, הלכך במקדש שכבר נעשה צורך גבוה אסור, שפתח בחיוב חטאת וסיים ב'איסור', וגם מה כוונתו 'בעלמא' הרי משמיר לפרש שכיבוד והדחה הם רק בדאר, והיה לו לומר שלרבי אליעזר שמחייב בכיבוד בשבת חייב גם על ההדחה, ועוד שאם חייב על ההדחה לדעת רבי אליעזר, אם כן גם טרם שנעשה צורך גבוה צריך להיאסר, שכן רק עבודות הקרבן עצמן הותרו. וראה בשלמי תודה (פתיחתות ד"ה מכבד) שכתב שנראה שכוונת רש"י לדברי התוספות (ד"ה מכבד, פתיחתות ד"ה מחבץ), שהואיל ובמקדש היתה רצפת אבנים אין בהדחתה איסור דאורייתא גם לדעת רבי אלעזר, משום שלא שייך בה השוואת גומות, וכוונת הגמרא שלדעת רבי אליעזר שמחייב 'בעלמא' דהיינו ברצפת עפר, גם כאן יש לאסור לפי שיש לגזור משום רצפת עפר. ואף שאין שבות במקדש, מכל מקום מאחר שהיא שבות שאינה צריכה [-שאין בה צורך לעבודה], שנעשית לאחר שכבר הוקרבו הקרבנות] גזרו עליה, וכל זאת לדעת רבי אליעזר שבכיבוד ישנו איסור מהתורה, אולם לדעת חכמים שגם בכיבוד גמור אין איסור תורה לא גזרו אף בכאין בה כשאין בה צורך גבוה. כן היא דעת רב חסדא. ורב אשי (לעיל) חולק וסובר שאף לדעת חכמים שהדחה היא שבות גמורה ואין לגזור בה משום איסור תורה מכל מקום מאחר שאין בה צורך להקרבה, גזרו עליה, שלא התירו שבות במקדש אלא כשיש בה צורך לעבודה. באחרונים [רבר שמואל ועבודת הפסח (ד"ה שלא כלעיל), בית ישראל (פוניבז' מערכת כ"ש ד"ה שלא)] תמהו על רש"י שרימה את הדחה לכיבוד, ויותר היה לו לדמות לרחיץ. ואמנם ברש"ש (ד"ה מכבד) מדמה לרחיץ. וכך מוכח ברשב"א (פסחים ה. ד"ה ואפילו, יומא יא: ד"ה מיתיבי, יומא לט:). ו. **אימורי** דרבנן נקראים 'שבות', משום שחכמים הטילו עלינו לשבות מהן. רע"ב (פיאה פ"ח מ"ח). ז. **שבשגוזרו** חכמים על הדבר לא גזרו על המקדש, כיון שהכהנים זריזים וחכמים. רבינו יהונתן (מיוחסין קפ. ד"ה נתעלם). ח. **ביאור** 'מחבץ' ר'מגבן' [המוכר במהשכ"ל] באופן מפורט יותר. עור הקיבה [היינו בשר הקיבה עצמו, ונקרא 'עור' מפני שמורכב מחיצוניו וחריפותו אינו שמן כבשר ונראה כעור] או הקפלון שבתוך הקיבה [והוא מצוי בקיבת עגל או גדי שיונקים, לאחר שחיטתם] והוא נקרא 'קיבה' וגם לו יש חריפות רבה, ושניהם משמשים לעשיית גבינה [וראה בשו"ע (יו"ד סי' פז סעיפים יא-יג)] באלו אופנים מותרת העמדת הגבינה בהם ללא חשש איסור 'בשר בחלב' שבהם שבהלטתם לתוך חלב גורמת חריפותם לחלב שיחמיץ ויפרד מן המים שבו, ונעשה החלב גושים גושים, וחלק המים [-קום] יורד למטה, ונותר מלאכת 'מחבץ' [וראה ברש"י בשבת (פה. ד"ה מחבץ)] פירוש נוסף]. לאחר שנפרד החלב מהקום ונטף ממנו כל הלחלוחית שבו, מכניסים אותו לדפוס ודוחקים אותו עד שנעשה ממנו גבינה קשה, ונותר מלאכת 'מגבן'. ט. **שגגה** מלאכה זו היא שמפריד האוכל מהדבר שמכסה אותו [שזו היא מלאכת דישה, שמפרק את החטה מהקליפה המכסה אותה] וכן החולב מפרק את החלב מדדי הבהמה שהוא כנוס בתוכם. על פי רש"י בשבת (פה. ד"ה מחבץ). י. **גבורא** (שבת קה:). יא. **לְהֵחָן** יבואר דין הנושה כן בי"ט. יב. **רש"י** בעירובין (ד: ד"ה כגרוגרת). כל מלאכות שבת שהם בדברי מאכל, השיעור להתחייב עליהם הוא בכגרוגרת. רש"י בשבת (פ: ד"ה כגרוגרת). וראה בתוספות (ד"ה חוטב, שבת פו: ד"ה ממעיין) שלא בכל אופן השיעור הוא בכגרוגרת, ויש אופנים שהחולב חייב בשיעור אחר. יג. **רש"י** בשבת (פה. ד"ה ומקרץ). יד. **רש"י** בשבת (יח: ד"ה מלבן). דהיינה משמעה הבדלת דבר ממקום לחבירו, ובעבועי, הפרדת חלות הדבש מהדיבוקם לדופן הכוורת. על פי רש"י (פוסקים יד: ט"ו) כוונת הברייתא כאן היא על דרכי החלות מהכוורות בלא שהוציא הדבש מתוכן, אבל המוציא את הדבש תוך החלות, חייב משום מפרק שהוא תולדת מלאכת דש. משנה ברורה (סי' שכח ס"ק מז). טו. **בשום** 'כל מלאכת עבודה לא תעשו' (ויקרא כג ז) ומשום 'כל מלאכה לא יעשה בהם' (שמות יב טו). על פי רמב"ם (יום טוב פ"ו ה"ט). בשבת נקט 'שוגג' וביום טוב 'מזיד', וכעין זה גם במסכת ביצה (ג:), וכתב השיטה מקובצת בביצה (שם ד"ה כשוגג) שלגבי שבת מצדיחה הברייתא לנקוט אופן של שוגג, לפי שעשיית מלאכה בשוגג מצויה יותר מאשר עשיית מלאכה במזיד, אבל לגבי יום טוב שאין חיוב על עשיית מלאכה בשוגג [משום שחיוב חטאת הוא רק על דבר שעל דרנו שנעש כרת או סקילה, וביום טוב אין חיוב סקילה וכרת] לפיכך נקט 'מזיד'. התוספות במסכת שבת (פה. ד"ה והמיחים) כתבו, שדברי רבי אליעזר שאמר שביום טוב לוקה, מוסבים רק על מכבד ומרבין, אבל על הרישא [חולב, מחבין ומגבן] וכן על דרישת חלות דבש שהן מלאכות של אוכל נפש, אינו לוקה, שכן הותרה עשייתן ביום טוב [כמבואר במגילה (ב:)]. והרשב"א (שם ד"ה ועוד) ועוד הראשונים כתבו, שדרישת החלות ביום טוב, אף שלצורך אוכל נפש הוא עושה, אסורה ולוקה עליה [ראה שם בטעם הדבר]. ומכל מקום כתבו התוספות (שם) והראשונים, שאם עשה מלאכות אלו יותר ממה שנצרך לו למשך היום והיה ספוק לחשיכה שאי אפשר שיבואו אורחים [ראה להלן (מו:)], אפילו שהן מלאכות של אוכל נפש הרי הוא לוקה. טז. **והרוד** זאת (שבת קה.) מהכתוב (שמואל ב' יח ח) 'ויטבטל אותה ביערת הדבש', הוקש הרבש ליער, מה יער התולש ממנו בשבת חייב חטאת, אף חלות דבש הרודה ממנו בשבת חייב. יז. **ואף** שרבי אליעזר למד את דינו מדרשת הכתוב, חכמים חלקו על דרשה זו. ריטב"א בשבת (פה. ד"ה מחבץ). בביאור מחלוקת רבי אליעזר וחכמים במכבד ומרבץ, כתבו התוספות בשבת (פה. ד"ה ומכבד) שנתלקו בה בהכרת הוא (-פסיק רישיה"ד) שיושוו גומות על ידי הכיבוד והריבוץ או לא, ובסנהדרין כתבו התוספות (ד"ה ומכבד) שדוחק לומר שנחלקו בזה, ולכן ביארו, שרבי אליעזר סובר שמן הסתם כוונתו להשוות גומות, ואף שאינו צריך לכך [שעיקר כוונתו לכבד את הבית ולסלק העפר שמכבד] חייב, וחכמים סוברים שמן הסתם אינו מתכוין להשוות הגומות רק לכבד את הבית, ולפיכך פטור [וראה במהרש"א ובהגהות רא"מ הורוויץ (פסחים שם) שביארו דבריהם]. יח. **כתב** המאירי (ד"ה ולענין), אף שהדחה במים רבים היא יותר מריבוץ [שמולך מעט מים על הרצפה], מכל מקום הכל אחד ולדעת חכמים אין בה אלא משום שבות. יט. **ראה** הערה לעיל (בהערה הנמצאת שמאי כג: ד"ה ומסתברא). כ. **שלא** מסתבר לומר שהלשון 'שלא ברצון חכמים' מוסב על שיטת יחיד, ועוד שרבי אליעזר שמותיר הוא (נזיר יז:). הערות הרב אלישיב (ד"ה לא נתפס).

והדחת העזרה נעשתה אחר שכבר הקריבו את כל קרבנות הפסח, ואין בה צורך לעבודה, ושבות מעין זו לא הותרה במקדש[בא].

★

שנינו במשנה: רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר פֹּה הָיָה מְעַלֶּה וכו' מדם התערובת וזורק ממנו זריקה אחת על המזבח, ולא הודו לו חכמים.

הגמרא מביאה ברייתא בה מפורט משא ומתן בין התנאים בדין זה: תַּנְיָא בברייתא, **רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, פֹּה הָיָה מְעַלֶּה מִדַּם הַתַּעֲרוּבוֹת** - מהדם שנשפך על הרצפה שמעורב בו דם מכל הקרבנות, וזורקו על המזבח, **שֶׁאִם יִשָּׁפֵךְ דְּמוֹ שֶׁל אֶחָד מֵהֶן** [-מקרבנות הפסח], **נִמְצָא** כוס **זֶה** שמילאו וזרקו על גבי המזבח **מֻכָּשָׁרוּ**, שהרי הדם הנשפך מעורב בו[בב]. **אָמְרוּ לוֹ** חכמים **לְרַבִּי יְהוּדָה, וְהָלֹא** הדם שנשפך **לֹא נִתְקַבֵּל בְּכֵלִי** אלא נשפך מצואר הבהמה לארץ, ודם שנשפך קודם שהתקבל בכלי, אין לו תקנה, כי גם אם יאספנו אינו כשר להזרק על המזבח[בג], ואם כן איך הוכשר הקרבן שדמו נשפך, על ידי זריקת דם זה.

הגמרא מפסיקה מהבאת המשך דברי הברייתא, כדי לברר מה תמהו חכמים על דברי רבי יהודה. שואלת הגמרא: מַנָּא יָדְעִי - מניין לחכמים לקבוע בודאות שהדם שעל הרצפה נשפך על מצואר הבהמה ולא נתקבל בכלי[בד]. **אומרת הגמרא: אֶלָּא הָכִי קָאָמְרִי לֵיהּ** - כך אמרו לו חכמים, יש לחשוש **שֶׁמָּא לֹא נִתְקַבֵּל בְּכֵלִי**, ולא מועילה לו זריקה[בה].

הגמרא חוזרת להביא את המשך דברי הברייתא: אָמַר לָהֶן רבי יהודה לחכמים, **אַף אֲנִי לֹא אָמַרְתִּי** שיועיל **אֶלָּא** בְּאופן **שֶׁנִּתְקַבֵּל** הדם **בְּכֵלִי** לפני שנשפך על הרצפה[בו].

הגמרא מבררת מה השיב רבי יהודה לחכמים. שואלת הגמרא: מַנָּא יָדַע - מניין יש לו לרבי יהודה שהדם שנשפך, שמא נשפך קודם שנתקבל בכלי שרת, ואין לו תקנה. ואף שיתכן שנשפך לאחר שנתקבל בכלי, וזריקה זו תכשירו, מכל מקום כיון שאין בכך אלא חשש בעלמא אין לנו לתקן תקנה זו שאינה מכשירה את הקרבן בודאות[בז]. **משיבה הגמרא: כֹּהֲנִים זְרִיזִין הֵן** ובודאי נזהרו לקבל את כל הדם, והדם שנשפך על הארץ נתקבל תחילה בכלי.

ממשיכה הגמרא ומקשה: אִי כהנים **זְרִיזִין הֵן, אֲמַאי מְשָׁתְּפִיךְ** - מדוע יש לחשוש כלל שנשפך הדם לאחר שנתקבל בכלי. **מתרצת הגמרא: אֲגַב זְרִיזוּתַיְיהוּ דְּעָבְדִי, מְשָׁתְּפִיךְ** - מתוך שמזדרזים הכהנים וממהרים לזרוק את הדם, עלול הכלי ליפול מידיהם ולהישפך.

הגמרא מקשה על דברי רבי יהודה: וְהָלֹא דָּם הַתָּמְצִית [-דם שמתמצה ושותת לאחר שחיטת הבהמה][בח] הפסול לזריקה, **מְעוֹרֵב בּוֹ** - בדם שברצפה שהנפש יוצאת בו, שכשר לזריקה, וכיון שיש דם התמצית יותר מדם הנפש של הקרבן שדמו נשפך[בט], הרי הוא בטל ברוב, וכיצד תועיל זריקת דמו[ג]. **מתרצת הגמרא: רַבִּי יְהוּדָה סְבָרָא לֵיהּ** - לשיטתו, **דְּאָמַר, דָּם הַתָּמְצִית דָּם מְצַלֶּה הוּא** - דם גמור הוא, וממילא כשר הוא לזריקה. **דְּתַנְיָא** בברייתא, האוכל כזית **מִדַּם הַתָּמְצִית** של חולין או של קדשים, **בְּאַזְהָרָה** - עובר בלאו ולא בכרת, שנאמר (ויקרא ז יט) 'כִּי נֶפֶשׁ כָּל בָּשָׂר דָּמוֹ בְנַפְשׁוֹ הוּא וגו' כָּל אֹכְלָיו יִכָּרֵת', מכאן שאין חייבים כרת אלא על אכילת דם שהנפש יוצאת בו ולא על דם התמצית[ד]. **רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר**, אף האוכל מדם התמצית, **בְּהֶיזֵּקָרַת**[דא].

חוזרת הגמרא ומקשה: וְהָאָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר, מוֹדֶה רַבִּי יְהוּדָה לְעִנְיַן בָּשָׂר - לענין זריקת דם קדשים, **שֶׁאֵינוֹ מְכַפֵּר** בדם התמצית, **שֶׁנֶּאֱמַר** (שם יז יא) **'כִּי הַדָּם הוּא בַּנֶּפֶשׁ יְכַפֵּר',**

כא. **בפירוש** הריב"ן (מד. ד"ה אלא) הוסיף שהטעם שאין זה נחשב צורך עבודה, משום שאפשר לדחות את ההדחה ליום חול. מהגמרא משמע שחכמים חולקים על רבי נתן ומתירים אף שבות שאינו צריכה, לפיכך פסק הרמב"ם (קיצור פסה"מ פ"ל הט"ו) שאף בשבת מדיחים את העזרה. כעף משנה (שם).

כב. **להלן** יבואר מדוע לא נפסל דם מועט זה ברוב הדמים שמעורב בהם ופסולים לזריקה.

כג. **לאחר** שחיטת הקרבן מקבל הכהן את הדם מצואר הבהמה בכלי שרת ומוליכו למזבח וזורקו. אם נשפך הדם מצואר הבהמה קודם שנתקבל בכלי שרת, נפסל, ואי אפשר לאספו מן הרצפה בכלי שרת ולהכשירו. אמנם אם נשפך על הרצפה לאחר שנתקבל בכלי שרת, אוספו וזורקו, והקרבן כשר. ע"פ משנה וגמרא (זבחים כה. ב). כה. **הרי** אינו מעשה שהיה ודנים חכמים עם רבי יהודה עליו, אלא דבר של סברא הוא, שרבי יהודה חשש שמא נשפך דם של אחד מהם, וכיצד יכולים חכמים להחליט הרבר ולומר שהדם הנאסף אינו דם שנתקבל בכלי. על פי רש"י בזבחים (לג: ד"ה מנא).

כה. **רש"י** (ד"ה מנא) להלן (ד"ה ומנא) הוסיף בזה דברים, שמאחר שטעמו של רבי יהודה בזורקת כוס זו כדי להוציא מידי ספק ששם שמא ישנו קרבן שלא נזרק דמו על המזבח, אין לתקן דבר שגם הוא לא יוציא מידי ספק לגמרי. והתוספות (ד"ה מנא) הקשו, שמכל מקום יזרוק ותועיל הזריקה לכל הפחות לאותו קרבן שדמו נתקבל בכלי ונשפך אחר כך. ולכן פירשו באופן אחר, שהראיל ויש כאן ספק שמא יש בכלי שהוא ממלא גם דם פסול שלא נתקבל בכלי, אסור לזורקו, שדם פסול אסור להעלותו על המזבח, וכן כתב רש"י להלן (ד"ה כאשם) בלישנא אחרינא, ובכיאור דברי רש"י, כתב בעולת שלמה (זבחים כה. כמוס' ד"ה לקט), שמכיון שאינו אלא חשש בעלמא, ומן הדין אין לחוש כלל שמא נשפך הדם, לכן רק אם תקנה זו היתה מוציאתו לגמרי מידי ספק היו מתקנים אותה, ולא כשאינה מוציאתו מידי ספק, שהרי עדיין יש לחשוש שמא נשפך הדם קודם קבלה [ונכען מה שמצינו ברע"א (פרי"ח קמ"ל פי' עז), שגם לדעות המחמירות ב'ספק ספיקא' שאפשר לברורו [ראה שו"ע יו"ד (סי' קי ס"ק) ובש"ך שם (ס"ק סה)], זה דווקא אם בידו לברר את שני הספיקות, אבל אם בידו לברר רק ספק אחד ויאסר מחמת הספק הנותר, אינו חייב לברר ומותר]. וראה בהערות הרב אלישיב מה שהעיר על פירוש זה. כו. **רש"י** (ד"ה מנא). ובלשון אחרת פירש (ד"ה כאשם) ששאלת חכמים לרבי יהודה היתה, מניין לך שדם זה שאתה אוסף מהקורקע יש בו מהדם שנשפך שמא אין בו כלל מדם זה ונמצאת שופך דם פסול. והשיב רבי יהודה שזורקים למזבח הוא רק ממקום שיודעים שנשפך שם דם שנתקבל בכלי. מקשה הגמרא, כיצד אפשר שידעו הכהנים הרי נשחטים שם קרבנות מרובים, משיבה הגמרא שכהנים זריזים הם ואם נשפך דמו של אחד מהקרבנות יודעים הם היכן נשפך. כז. **רש"י** (ד"ה ומנא) ע"פ ביאורו של העולת שלמה שהובא בהערה הקודמת. וראה שם גם את ביאורם של תוספות. כח. **הדם** היוצא בשעת השחיטה, בתחילה הוא שחזר ואחר כך אדום, ושני דמים אלו יוצאים בשחיטה בלא קילוח למרחוק, ואחר כך הדם מקלח, ולבסוף כשהדם מתמעט הוא שוב שותת ויורד בסמוך לבשר. רש"י בכריתות (כב. ד"ה עם הקולח). הדם המקלח הוא הדם שהנפש יוצאת בו והוא כשר לזריקה, והדם השותת הוא דם התמצית ופסול לזריקה. כן הוא לדעת רבי יוחנן שם, ולדעת ריש לקיש, גם הדם האדום שיוצא בתחילה אחר הדם השחור הוא דם הנפש, ודם התמצית הוא רק הדם השחור שיוצא בתחילה. על פי רש"י (שם ד"ה עם הקולח ודיה מפיסחא) ורבינו גרשום (שם ד"ה עם לקולח). כט. **שהרי** דם התמצית של כל קרבנות הפסח אינו מתקבל בכלי (זבחים כה.), אלא נשפך על הרצפה, ומתערב במקצת דם הנפש שנשפך אגב זריזות הכהנים. רש"י (ד"ה ומנא). ל. **ועיי"ש** בשהגמרא דנה שיש בכוס זה פסול שנשפך לרצפה קודם שנתקבל בכלי שרת, לא תמהה הגמרא מצד ביטול דם הכשר בדם הפסול, משום ש'אין עולין מבטלין זה את זה' (מנחות נב:), כלומר שני דברים שדינם לעלות על גבי המזבח [כגון אברים ואימורים הנקטרים על גבי המזבח, ודם הניתן עליון] אינם מבטלין זה את זה. ולא רק בכשרותם, אלא אף אם נפסלו הרי הם בכלל זה שאינם מבטלין זה את זה, אבל דם התמצית אינו בכלל 'עולין' אלא כמים בעלמא הוא נחשב, ולכך מצד דם התמצית יש לדם הכשר להבטל. תוספות (ד"ה ומנא) ע"פ המהרש"א (שם). וראה עוד במהרש"א (שם) ובמקדש דוד (פי פו ס"ק כ). לשיטת התוס' (שם) שהובאה לעיל, שכל שמעורב דם כשר בדם פסול, אסור לזורקו על גבי המזבח, לכאורה לא היתה הגמרא צריכה להקשות מצד ביטול דם הכשר, אלא מצד שנמצא זורק דם התמצית [שהוא דם פסול] על גבי המזבח. ויש לומר, שדם התמצית נחשב כמים בעלמא ולא כדם פסול, ולכך אין איסור לזורקו על גבי המזבח. (תוספות שם). לא. **ומכל** מקום יש בו לאו, שהמשה לאוים נאמרו בדם, ואחד מהם להם התמצית. רש"י (ד"ה כפוסקת, ע"פ כריתות כב:). לב. **מעצמו** מבואר בכריתות (שם), שדרש מהפסוק (ויקרא ז י) 'ואיש איש מבית ישראל ומן הגר הגר בתוכם אשר יאכל כל דם וגו' והכרתי אותה מקרב עמה'. וריבוי הפסוק 'כל דם' בא לרבות דם התמצית. לג. **בוונת** הגמרא שהוא ראוי לזריקה כשנתקבל בכלי [אבל מה שהוא עתה על הרצפה לא נתקבל], ולפיכך אינו מבטל את דם הנפש שנתקבל בכלי, משום שדבר שראוי לעלות על המזבח אינו מבטל דבר שכשר לעלות על המזבח [ועיעל"ת אין מבטלין זה את זה', כמו שהובא בהערה לעיל]. מים קדושים (זבחים כה. ד"ה ומנא). וראה עוד בחזון איש (פרה פרי קמך נקף סה. ד"ה ומנא).

ויש לדרוש שרק **דָּם שֶׁהַנֶּפֶשׁ יוֹצְאָה בּוֹ, מְכַפֵּר**, הוא הדם המקלח בשעת השחיטה[א], אבל **דָּם שֶׁאֵין הַנֶּפֶשׁ יוֹצְאָה בּוֹ**, כגון דם התמצית, **אֵינוֹ מְכַפֵּר**, ואם כן חוזרת הקושיא שדם הנפש שנשפך לרצפה, הרי הוא בטל בדם התמצית הפסול. **מתרצת הגמרא: אֶלָּא רַבִּי יְהוּדָה דְּאָמַר** - לשיטתו, **דְּאָמַר, אֵין דָּם מְבַטֵּל דָּם** - שני מיני דמים אינם מבטלים זה את זה, מפני שהם מין אחד, ומין במינו אינו בטל[ב], לפיכך הדם הכשר לעולם אינו מתבטל בדם פסול, ואפילו בזריקת מעט ממנו יוצא ידי חובת זריקה[ג].

★

הדם שנשפך על הרצפה היה מתערב באמת המים שעוברת בעזרה ויוצא החוצה לנחל קדרון דרך נקב שהיה בחומת העזרה[ד], ובעת הקרבת קרבן פסח נהגו לסתום נקב זה, כדי שיתאספו הדם מכל הפסחים בתוך העזרה. בברייתא שלהלן יתבאר טעם הדבר. הגמרא מביאה את המשך הברייתא, בו מביא רבי יהודה ראיה לדבריו: תָּנְיָא בברייתא, **אָמַר לָהֶן רַבִּי יְהוּדָה חֲכָמִים, דִּבְרֵיכֶם** שלא היו ממלאים כוס מדם התערובת, **לָמָּה פּוֹקְקִין** [-סותמים] **אֶת הָעֲזָרָה** [-את נקב יציאת הדם מהעזרה] בערבי פסחים, בודאי זהו כדי שיוכלו למלאות כוס דם שמעורב מהדם שנשפך, אבל לדעתכם לשם מה פקקו את העזרה. **אָמְרוּ לוֹ** חכמים לרבי יהודה, לפיכך פקקו את העזרה, משום **שֶׁשָּׁבָה הוּא לְבָנֵי אַהֲרֹן שֶׁיַּלְּכוּ עַד אַרְכּוּבוֹתֵיהֶם** [-ברכיהם] **בְּדָם**[ה].

הגמרא מקשה על מנהג פקיקת העזרה: וְהָא קָא חָיְיץ - הלא הדם חוצץ בין רגלי הכהנים לרצפת העזרה, ואסור שיהיה דבר חוצץ בין רגלי הכהנים לרצפה[ו] שנאמר (דברים יח ה) 'לַעֲמֹד לְשָׁרֵת' וכשאינו עומד על הרצפה אין זו עמידה[ז]. **מתרצת הגמרא:** הדם **לָא הוּא, וְאֵינוֹ חוֹצֵץ. בְּרַתָּנְיָא** - כמו ששנינו בברייתא, **הַדָּם, וְהַדָּיו, וְהַחֵלֶב, וְהַדָּבָשׁ**, שעל בשר האדם שטובל במקוה, בזמן שהם **יְבֵשִׁים, חוֹצְצִין**, אבל אם הם **לַחִין, אֵין חוֹצְצִין**[ח].

מוסיפה הגמרא ומקשה: וְהָא קָמְתַּוְסִי מָאנֵיהוּ - הלא בגדי הכהנים מתלכלכים מהדם **(ותנן) [וְתַנְיָא], הָיוּ בְּגָדָיו מְטוּשְׁטָשִׁין** - מלוכלכים בטיט[ט] **וְעָבַד, עֲבוֹדָתוֹ פְּסוּלָה. וְכִי תֵּימָא** - ואם תרצה לומר, **דְּמַדְּלוּ לְהוּ מָאנֵיהוּ** - שהגביהו הכהנים את בגדיהם שלא יתלכלכו, **וְהָתַנְיָא** - והרי שנינו בברייתא, נאמר בתורה (ויקרא ו ג) 'וְלָבַשׁ הַכֹּהֵן מִדּוֹ בָד', דורשת הברייתא, **'מִדּוֹ' מִמָּדָּתוֹ**, כלומר, שתהא הכתונת לפי מידת קומתו של הכהן[י], **שֶׁלֹּא יְהֵא חָסֵר וְלֹא יוֹתֵר** - שלא תהא מוגבהת מהארץ ולא נגררת על הארץ ומכיון שאינם רשאים להגביה בגדיהם, הם מתלכלכים ונפסלים לעבודה[יא].

מתרצת הגמרא: מה שאמרנו שהלכו הכהנים בדם, היה זה **בְּהוֹלֶכֶת אֵיבְרִין לַמִּבְזָךְ** להקטרים, **דְּלָאו עֲבוֹדָה הִיא** - שאינה עבודה, ואינה צריכה בגדי כהונה, ואז הגביהו את בגדיהם שלא יתלכלכו[יב]. **חוזרת הגמרא ותמהה: וְלָא** - וכי הולכת איברין לכבש אינה עבודה, **וְהָא מְדַבְּעֵי לְהוּ עֲבוֹדָה** - ממה שהולכת האיברים אינה כשירה אלא על ידי כהן, מוכח **שֶׁעֲבוֹדָה הִיא**, שדבר שאינו עבודה, אף הזר יכול לעשותו. ומניין שצריכה כהונה, **דְּתָנְיָא**, נאמר (שם ו יג) 'וְהַכֹּהֵן הַמָּשִׁיחַ תַּחְתָּיו מִבָּנָיו הוּא יַקְרִיב אֹתָהּ', כלומר, שהכתוב מצווה שהכהן המשיח יקריב את הקרבן ולא אחר[יג].

★

שנינו במשנה: בַּיצַד תּוֹלִין וּמַפְשִׁיטִין וכו', קָרְעוּ וְהוֹצִיאוּ אֶת אִמּוּרֵיהֶן נְתָנָם בְּפָנִים (לְהַקְטִירָם) **[וְהִקְטִירוּן]**. ומשמע שהמפשיט עצמו היה מקטיר את האימורים. **מקשה הגמרא: אִמּוֹ הוּא גּוֹיְהּ הֲוֵה מַקְטַר לְהוּ** - האם המפשיט עצמו שהוא זר[יד], היה מקטיר את האימורים, הלא זר פסול להקטרת אימורים. **מתרצת הגמרא: אִימָא** - אמור ובאר את המשנה, שהמפשיט היה נותן את האימורין במגס כדי **לְהַקְטִירָן עַל גַּבֵּי הַמִּזְבֵּחַ**, כלומר עד שיבוא כהן הראוי להקטיר ויקטירם.

★

שנינו במשנה: וְצָדָה תּוֹדָה מֵת רִאשׁוֹנָה וכו', ובשבת היו ממתינים עם פסחיהם בהר הבית, וכשחשיכה יצאו וצלו את פסחיהם.

מביאה הגמרא בריתא: תָּנָא, כשהיו הולכים לבתיהם היה **כָּל אֶחָד וְאֶחָד נוֹתֵן פִּסְחוֹ בְּעֻזְרוֹ** של הפסח שהופשט ממנו, **וּמַפְשִׁילוֹ לַאֲחוֹרָיו** - ותולהו על כתיפו. **אָמַר רַב עֵילַּיש**[טו], צורת נשיאה זו היא כדרך **עֲנִיעוּת** - סוחרים ישמעאלים[טז].

ומבארת הברייתא, שהקרבה המוזכרת כאן **זוֹ הוֹלֶכֶת אֵבָרִים לְמִזְבֵּחַ**[יז], הרי שהיא צריכה כהן ובגדי כהונה. **מסיקה הגמרא: אֶלָּא בְּהוֹלֶכֶת עֲצִים לְמַעֲרָכָה** שעל המזבח, היו הכהנים הולכים בתוך הדם והגביהו בגדיהם, **דְּלָאו עֲבוֹדָה הִיא** - שאינה עבודה. **מקשה הגמרא:** סוף סוף **בְּהוֹלֶכֶת אֵבָרִים לְמִזְבֵּחַ, וּבְהוֹלֶכֶת הָדָם** למזבח, שעבודה הם, ולא יכלו הכהנים להגביה בגדיהם, **מִיהָא** [-מכל מקום] **הֵיכִי אָזְלִי** - כיצד הלכו הכהנים כאשר היתה האמה סגורה והיתה העזרה מלאה בדם, באופן שלא יתלכלכו בגדיהם. **מתרצת הגמרא: דַּמְסְגִי אֲאִיצְטַבְיֵי** - בשעת הולכת הדם והאיברים הלכו על איצטבאות שהיו בנויות מאבנים והיו מוגבהות מהרצפה, ובשעה שהוליכו עצים למערכה הלכו על קרקע העזרה בתוך הדם[יח].

★

שנינו במשנה: בַּיּוֹם שֶׁלְּפָנָיו מַכְנִיסִין לוֹ פָּרִים וְא�ֵילִים וּשְׂעִירִים לְכַפֵּר עַל שִׁגְגוֹת הָעָם וְעַל מִעֲלוֹתֵיהֶם, כְּדֵי שֶׁלֹּא יְהֵא מְבַקֵּשׁ לְהִתְנַדֵּב בַּיּוֹם הַמִּבְחָר וְלֹא יִמָּצְאוּ לוֹ, ומבארת הגמרא: **מַאי מִעֲלוֹתֵיהֶם** - אם **שֶׁל שִׁגְגוֹת הָעָם**, הרי הם בכלל שגגות העם, **אֶלָּא שֶׁל מִעֲלוֹתֵיהֶם** - שלא יכלו הכהנים להגביה בגדיהם, **מִיהָא** [-מכל מקום] **הֵיכִי אָזְלִי** - כיצד הלכו הכהנים כאשר היתה האמה סגורה והיתה העזרה מלאה בדם, באופן שלא יתלכלכו בגדיהם. **מתרצת הגמרא: דַּמְסְגִי אֲאִיצְטַבְיֵי** - בשעת הולכת הדם והאיברים הלכו על איצטבאות שהיו בנויות מאבנים והיו מוגבהות מהרצפה, ובשעה שהוליכו עצים למערכה הלכו על קרקע העזרה בתוך הדם[יט].

א. **שבשעת** השחיטה יוצאים חמישה מיני דמים. רש"י (ד"ה דם). ונתבאר לעיל [ע"פ] בדברי הגמרא 'הולא דם התמצית']. וראה ברש"ש (כנ"ל שם) שהעיר שבכריתות (כב.) משמע ברש"י שהיו רק ד' מיני דמים. ונראה שכוונתו לרש"י שם (ד"ה דם שקוה) שכתב שתחילה שותת דם שחור ואחריו אדום ואחר כך מקלח, ואחר כך שוב שותת, הרי כאן ארבעה מיני דם בלבד. אמנם הרבינו גרשום שם (ד"ה דם נקוט) הוסיף שבדם השותת בסוף גם כן ישנם שני מיני דמים בתחילה אדום ואחר כך שחור. ב. **רש"י** (שבת שם ד"ה אין דם). וראה בפסקי הרי"ד לעיל (סה: ד"ה כי יתיר) שכתב שאי אפשר שלא תהיה שם טיפה אחת מאותו נשפך, שכל הדם הוא שנינו בברייתא, **הַדָּם, וְהַדָּיו, וְהַחֵלֶב, וְהַדָּבָשׁ**, שעל בשר האדם שטובל במקוה, בזמן שהם **יְבֵשִׁים, חוֹצְצִין**, אבל אם הם **לַחִין, אֵין חוֹצְצִין**[ז].

מוסיפה הגמרא ומקשה: וְהָא קָמְתַּוְסִי מָאנֵיהוּ - הלא בגדי הכהנים מתלכלכים מהדם **(ותנן) [וְתַנְיָא], הָיוּ בְּגָדָיו מְטוּשְׁטָשִׁין** - מלוכלכים בטיט[ט] **וְעָבַד, עֲבוֹדָתוֹ פְּסוּלָה. וְכִי תֵּימָא** - ואם תרצה לומר, **דְּמַדְּלוּ לְהוּ מָאנֵיהוּ** - שהגביהו הכהנים את בגדיהם שלא יתלכלכו, **וְהָתַנְיָא** - והרי שנינו בברייתא, נאמר בתורה (ויקרא ו ג) 'וְלָבַשׁ הַכֹּהֵן מִדּוֹ בָד', דורשת הברייתא, **'מִדּוֹ' מִמָּדָּתוֹ**, כלומר, שתהא הכתונת לפי מידת קומתו של הכהן[י], **שֶׁלֹּא יְהֵא חָסֵר וְלֹא יוֹתֵר** - שלא תהא מוגבהת מהארץ ולא נגררת על הארץ ומכיון שאינם רשאים להגביה בגדיהם, הם מתלכלכים ונפסלים לעבודה[יא].

מתרצת הגמרא: מה שאמרנו שהלכו הכהנים בדם, היה זה **בְּהוֹלֶכֶת אֵיבְרִין לַמִּבְזָךְ** להקטרים, **דְּלָאו עֲבוֹדָה הִיא** - שאינה עבודה, ואינה צריכה בגדי כהונה, ואז הגביהו את בגדיהם שלא יתלכלכו[יב]. **חוזרת הגמרא ותמהה: וְלָא** - וכי הולכת איברין לכבש אינה עבודה, **וְהָא מְדַבְּעֵי לְהוּ עֲבוֹדָה** - ממה שהולכת האיברים אינה כשירה אלא על ידי כהן, מוכח **שֶׁעֲבוֹדָה הִיא**, שדבר שאינו עבודה, אף הזר יכול לעשותו. ומניין שצריכה כהונה, **דְּתָנְיָא**, נאמר (שם ו יג) 'וְהַכֹּהֵן הַמָּשִׁיחַ תַּחְתָּיו מִבָּנָיו הוּא יַקְרִיב אֹתָהּ', כלומר, שהכתוב מצווה שהכהן המשיח יקריב את הקרבן ולא אחר[יג].

ג. **מתרצת הגמרא:** מה שאמרנו שהלכו הכהנים בדם, היה זה **בְּהוֹלֶכֶת אֵיבְרִין** להקטרים, **דְּלָאו עֲבוֹדָה הִיא** - שאינה עבודה, ואינה צריכה בגדי כהונה, ואז הגביהו את בגדיהם שלא יתלכלכו[יב]. **חוזרת הגמרא ותמהה: וְלָא** - וכי הולכת איברין לכבש אינה עבודה, **וְהָא מְדַבְּעֵי לְהוּ עֲבוֹדָה** - ממה שהולכת האיברים אינה כשירה אלא על ידי כהן, מוכח **שֶׁעֲבוֹדָה הִיא**, שדבר שאינו עבודה, אף הזר יכול לעשותו. ומניין שצריכה כהונה, **דְּתָנְיָא**, נאמר (שם ו יג) 'וְהַכֹּהֵן הַמָּשִׁיחַ תַּחְתָּיו מִבָּנָיו הוּא יַקְרִיב אֹתָהּ', כלומר, שהכתוב מצווה שהכהן המשיח יקריב את הקרבן ולא אחר[יג].

ד. **כתב** המאירי לעיל (סה: ד"ה ואי יחזיק), שכבר הוא הרבה להרבות בדמים להראות שכח העם', כלומר, שריבוי הדמים מורה על ריבוי הקרבנות שהביאו העם. וראה במנחת כיכורים (תוספות ריש"ף ס"ק ס"ג) שכתב, שכח הוא לשון כוחות באמונה ואינה נמאסת בעיניהם מחמת הדם. ה. **כבו** ששנינו (יומא סט:) 'היה עומד על גבי כלים וכו' פסול'. ז. **רש"י** (ד"ה וחפן), וראה ברש"ש (כנ"ל שם) שהעיר שבזבחים (כה:) דרשו זאת ממקום אחר ומטעם אחר, 'יהואל ורצפה מקדשת וכלי שרת מקדשין, מה כלי שרת לא יהא דבר חוצץ בינו לבין כלי שרת, אף רצפה לא יהא דבר חוצץ בינו לבין הרצפה. ח. **רש"י** בזבחים (שם: ד"ה ממחצלת) ויומא כג: ד"ה מדו). אמנם הרמב"ם (כלי המקדש פ"ב ה"י) סובר, שאורך הכתונת הוא עד למעלה מן העקב. י. **כתבו** התוספות (יומא כג. ד"ה וחפנה) שקושיית הגמרא היא דווקא לדעת רב (שם יח:) שבגדים שהעלה אותם ורקשרם באבנט פסול משום שנחשב כאילו חתכם, אבל לדעת רמי בר חמא (שם) שאם קשרם באבנט כשר, לא קשה כאן שהרי יכולים להעלותם ולקשרם באבנט. אמנם השפת אמת (יומא שם ד"ה וכי תימא) כתב, שאפשר לומר שדווקא שם נחלקו, כיון שראוי להתירו וכעין הדין שכל הראוי לבילה אין בילה מעכבת בו, אבל כאן שאם יתיר את האבנט יתלכלכו הבגדים ועבודתו פסולה, לדברי הכל פסול. יא. **להלן** תקשה הגמרא כיצד עשו את שאר העבודות שצריכות כהונה. הגמרא סברה שמכיון שכל הכפרה היא בדם, אף שההקטרה היא גם כן עבודה, ההולכה להקטרה אינה חשובה עבודה. על פי רש"י בעירובין (קד. ד"ה ואחזיקה). יב. **שבתהילת** הפסוק נאמר 'וחקרב והכרעים' הרי שהפסוק עוסק באיברים. רש"י (ד"ה אין) ראין לפרש שהקרבה זו היא הקטרה, שכן ההקטרה מוזכרת בפסוק לאחר מכן 'והקטיר המזבחה'. רש"י (פסחים יח. ד"ה אין) ורש"י (ד"ה ומסגי, זבחים נה. ד"ה אלא) פירשו. יג. **ומביון** שהיו בנויות מאבנים הרי הן נחשבות כקרקע העזרה ואינן מחצצין. יד. **על** פי גליון הש"ס. וכן מבואר ברש"י (ד"ה והקטירון). טו. **שאין** לכהן כלום עם הפשט עורות קדשים קלים, שאפילו הפשט וניתוח של עולה שהוא מצוה, כשר בזר, כמבואר ביומא (סו:). רש"י (שם). טז. **חכם** ששמו כך. רש"י (ד"ה ומסגי). יז. **כתב** העיבו"ן (ד"ה ומסגי) שרב עיליש בא להשמיענו שכך נאה לעשות משום חיבוב מצוה, להקל בכבודו מפני כבוד שמים ולשאת כמנהג הישמעאלים, כמו שנאמר בדוד המלך (שמואל ב ו כ) 'ונגלותי עור מזאת'. וראה באור שמח (קרבן פסח פ"ב ה"י) שכתב שרב עיליש בא לבאר את האמור בברייתא שנתנו את הפסח בתוך עורו, ולשם מה הצריכה הברייתא לומר זאת, אלא לפי שהיה דרכם לשאת את הפסח כשהוא מופשל לאחוריו, כדרך סוחרים ישמעאלים, שכך הוא נאה לפסח, והרי באופן זה יש לחשוש להיסח הדעת משמירת הקרבן בטהרה, כמו שמצינו בענין מי חטאת, במסכת פרה (פ"ו מ"ב) שאם נתן את מי החטאת [של אפר פרה אדומה] לאחוריו, נפסלו, משום היסח הדעת, אולם על ידי שנתנו את הפסח בתוך עורו, שוב אין לחשוש, לפי שעור טרם שעובד אינו מקבל טומאה. וראה בחזון איש (פרה סי ע אות י ד"ה ופסח) שכתב שפסול היסח הדעת במפשיל לאחוריו אינו נוהג אלא במי חטאת ולא בשאר קדשים. וראה עוד בצל"ח (ד"ה ומסגי). יח. **שחיטה** אסורה בשטח מן התורה, כמבואר במשנה (פסח נב.). יט. **זריקת** הדם אין בה שום מלאכה והחכרה כאן רק אגב שחיטתו. תוספות (ד"ה אלא) על פי ביאור המהר"ם (שם) בדבריהם[יז]. כ. **מאחר** שרק ביום מקריבים קרבנות ולא בלילה, כפי שנלמד מהכתוב (ויקרא ז יח) 'ביום צוותו את בני ישראל להקריב את קרבניהם'. רש"י (ד"ה שחיטתו)[יז].

כדי להוציא את הלכלוך מתוכם[כא], שצריך לעשות זאת ביום השחיטה כדי שלא יסריחו[כב], **וְהַקְּטֶרֶת חֲקֵיבוֹ**[כג] ואימורין[כד].

אֲבָל צְלִיָּתוֹ של בשר הקרבן לצורך אכילתו[כה], **וַהֲדָחַת קְרָבָיו** - שטיפת מעיו כדי לנקותם לגמרי[כו], **אֵינָן דּוֹחִין אֶת הַשַּׁבָּת**, משום שניתן לעשותן לאחר צאת השבת[כז].

המשנה דנה במלאכות שניתן היה לעשותן קודם השבת: הֲרָכָבַת של הקרבן על הכתף להביאו לעזרה דרך רשות הרבים[כח], **וַהֲבָאָתוֹ** מחוץ **לַתְּחוּם** שנקבע לו בכניסת השבת[כט], **וְחִתּוּכַת צְלִיָּתוֹ**, **אֵין דּוֹחִין אֶת הַשַּׁבָּת**, שמאחר שמלאכות אלו ניתן לעשותן לפני שבת, לא הותרו בשבת[ל], על אף שהן מלאכות דרבנן. **רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר**, דברים אלו **דּוֹחִין** את השבת הואיל ונחשבים מכשירי מצוה [פעולות הנעשות לצורך קיום מצוה] ואף מכשירי מצוה דוחים את השבת[לא].

המשנה מביאה משא ומתן בין רבי אליעזר לרבי יהושע שחולק עליו: אָמַר רַבִּי אֱלִיעֶזֶר, וְהָא דִּין הוּא - הלא ניתן ללמוד זאת בקל וחומר, **מָה אִם שְׁחִיטָה שֶׁהִיא** אסורה בשבת **מִשּׁוּם מְלָאכָה** מן התורה, ואף על פי כן **דּוֹחָה אֶת הַשַּׁבָּת** לצורך הקרבת הפסח, **אֵינוֹ** [-שלושת הפעולות הנזכרות לעיל] **שֶׁהֵן** אסורות רק **מִשּׁוּם 'שְׁבוּת'** שהוא איסור שבת מדרבנן, וכי **לֹא יִדְחוּ אֶת הַשַּׁבָּת**[לב].

אָמַר לוֹ רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ, אין לומר קל וחומר זה משום **שׁוּם טוֹב יוֹבִיחַ, שֶׁהֲתִירוּ בּוֹ** פעולות שאסורות **מִשּׁוּם מְלָאכָה**, כגון שחיטה ובישול, לצורך אוכל נפש[לג], **וְאַף** על פי כן **אָסוּר** לעשות **בּוֹ** אפילו פעולה שאיסורה רק **מִשּׁוּם שְׁבוּת**, כגון הבאת האוכל מחוץ לתחום, כאשר ניתן לעשותה לפני יום טוב[לד]. ואם כן ניתן לומר שגם לצורך הקרבת הפסח לא הותרו אלא דברים שלא ניתן לעשותם לפני שבת, אולם דברים שניתן לעשותם לפני שבת אפילו אם הם אסורים רק מדרבנן לא הותרו.

אָמַר לוֹ רַבִּי אֱלִיעֶזֶר, מָה זֶּה - איך תאמר דברים אלו **יְהוֹשֻׁעַ, מָה** - כיצד ניתן להביא **רְאָיָה** ממה שלא התירו חכמים שבות לצורך אכילה ביום טוב שהיא **רְשׁוּת, לְהַקְרבַת** קרבן פסח שהיא **מִצְוָה**, הרי מסתבר שבכדי שלא תתבטל מצות הקרבת הפסח התירו חכמים איסורי שבות שלהם אפילו כשניתן לעשותם לפני שבת[לה].

המשנה מביאה משא ומתן בין רבי אליעזר לרבי עקיבא שגם כן חולק עליו: הֵשִׁיב רַבִּי עֲקִיבָא לרבי אליעזר **וְאָמַר, הֲוָאֶה** [שמזים ממי אפר פרה אדומה על טמא מת כדי לטהרו, ביום השלישי וביום השביעי לטהרתו[לו]] **תּוֹכִיחַ** שאין לומר את הקל וחומר שאמרת, **שֶׁהֲרֵי** ההזאה ביום השביעי לטהרה קודם הפסח **הִיא מִשּׁוּם מְצָוָה**, כדי שיוכל להקריב את הפסח בזמנו, **וְהִיא** אסורה בשבת רק **מִשּׁוּם שְׁבוּת**[לז], **וְאַף** על פי כן **אֵינָהּ דּוֹחָה אֶת הַשַּׁבָּת** כשחלה בערב פסח[לח], אף שמחמת כן לא יוכל הטמא להקריב את הפסח בזמנו[לט], מפני שהיא רק ממכשירי הפסח ואינה נעשית בפסח עצמו[מ]. ואם כן, **אַף אַתָּה אַל תְּתַמַּהּ עַל אֲמִירָתוֹ** [-שלושת הפעולות הנזכרות לעיל], **שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁהֵן מִשּׁוּם מְצָוָה**, שנעשות כדי שיוכל להקריב את הפסח, **הֵן** אסורות רק **מִשּׁוּם שְׁבוּת**, מכל מקום **לֹא יִדְחוּ אֶת הַשַּׁבָּת**, מפני שהן רק ממכשירי הפסח[מא].

אָמַר לוֹ רַבִּי אֱלִיעֶזֶר, וְעָלַיִךְ - על ההזאה עצמה **אֲנִי דָן** להתירה בשבת לצורך הקרבת הפסח, שלא כדבריך. שהרי גם זה בכלל הקל וחומר הוא, **וְמָה אִם שְׁחִיטָה שֶׁהִיא** אסורה **מִשּׁוּם מְלָאכָה** ואף על פי כן **דּוֹחָה אֶת הַשַּׁבָּת** לצורך הקרבת הפסח, **הֲוָאֶה שֶׁהִיא** אסורה רק **מִשּׁוּם שְׁבוּת, אֵינוֹ דִין שֶׁתְּהֵא דּוֹחָה אֶת הַשַּׁבָּת** לצורך זה[מב].

כא. **כך** ביאר רש"י (לעיל סח. ד"ה מנקין) בדעת רב הונא, וחייא בר רב ביאר שם שהכוונה להוצאת הליחה שבדוקה במעיים על ידי דחיקת הסכין עליהם, ועל שם ליחה זו נקראת הפעולה 'מיחוי', מלשון דבר בזוי, וכפי שתבאר הגמרא שם. וכתב הריב"ן (ד"ה מחוי), שהאיסור לעשות כן הוא מדרבנן, מאחר שדומה למלאכת ממחק, ובתפארת ישראל (פוסק ג) כתב, שמאחר שמפוריד את הפסולת מהמעיים דומה למלאכת דש. כב. **לפי** שאף הם נאכלים לבעלים, ככתוב (שמות יב ט) 'אל תאכלו ממנו גו' כי אם צלי אש ראשו על כרעיו ועל קרבו' (ריב"ן שם). כג. **ביכמות** (נ:) משמע שהקטרה על גבי המזבח אסורה בשבת משום הבערה, אולם בירושלמי (פסח פ"ג ה"ח) מובאת דעת רבי יוסי שהחיתוב בזה משום בישול, שמאחר שרוצה בשריפת האיברים והחלבים זהו בישולן. כד. **אף** שניתן להקטיר את החלבים והאימורים בלילה, כמבואר בברכות (כ:), מכל מקום חביבה מצוה בשעתה ועיקר המצוה היא ביום. מאירי (ד"ה ולא) על פי הגמרא להלן (סח:). כה. **כמו** שנאמר (שם) 'את הצלו וגו' כי אם צלי אש'. והצלייה אסורה בשבת משום מלאכת 'האופה'. כו. **שאסור** בשבת לעשות כן מדרבנן, משום שדומה למכבס. ריב"ן (ד"ה צלייתו). כז. **שאין** לחשוש לסרחון המעיים אם לא ירחים עד הלילה. מאירי (ד"ה ואין). כח. **האיסור** לעשות כן הוא מדרבנן, ואף שבהעברת חפץ ארבע אמות ברשות הרבים בשבת, וכן בהכנסתו מרשות הרבים לרשות היחיד, יש איסור תורה משום מלאכת הוצאה מרשות לרשות, מכל מקום מקובל בירושלמי (פסחים פ"ג ה"ב) ש'חי נושא את עצמו' [כלומר, שכל יצור חי נחשב שהוא את עצמו אף בשאדם נוטלו ומעבירו ממקום למקום], ולפיכך הרכבת הקרבן על כתפי אינה נחשבת העברה מרשות לרשות מדאורייתא. רש"י (ד"ה מלכתחלה). אולם המאירי (שם) כתב, שלא אמרו 'חי נושא את עצמו' אלא באדם ולא בבעלי חיים, אך מכל מקום אין בהרכבתו של הקרבן דרך רשות הרבים איסור דאורייתא משום שדלתותיה של ירושלים היו נפתחות בלילה ומשום כך אינה נחשבת רשות הרבים אלא כרמלית, כמבואר בעירובין (קד:). כט. **שאסור** לאדם ללכת בשבת יותר מאלפיים אמה מהמקום בו הוא נמצא בכניסת שבת, כמבואר בעירובין (מ"ד:), וגם אסור להוציא את בהמותיו וחפציו מתחום זה, כמבואר בביצה (לו:). ובסוטה (ט:) נחלקו תנאים אם איסור זה דאורייתא או דרבנן, ודעת רוב הראשונים (פוסקי פיהמ"ן ח: ד"ה לפי; ר"ן ממכתי שם ד"ה ומתי; ועוד) להלכה שהוא מדרבנן, וכן כתב רש"י (ד"ה יום טוב)[יז]. ל. **יבלת** שיש בה עצם פוסלת את ההכוהנה להקרבה עד שתתוקן, כמבואר בכתובות (ה:), ואף שלתוחבה בכלי בשבת אסור מהתורה כמבואר בעירובין (קג:) [משום מתקן ומשום תותך מבעלי חיים שהוא תולדה של גוזז], מכל מקום לתוחבה בצפרניו או בשיניו אסור רק מדרבנן, מאחר שזו מלאכה הנעשית כלאחר יד, שאין הדרך לתוחבה אלא בסכין, רש"י (ד"ה ומתקת, עיי"ש שם ד"ה לפי ואם) ומדברי להלן (שם: ד"ה לפי ואם) מתבאר, שמה שאסרה המשנה באופן זה, אף שכל שבות [איסור שבת מדרבנן] הותרה במקדש [כמבואר לעיל (נ"ב:)], הוא משום שדרין זה לא נאמר כשניתן לעשות כאן מאתמול. אך המאירי (ד"ה ואם ותמתק) כתב, שהמשנה אסרה את חיתוך היבלת רק כשהיא לחה וחותכה בכלי, שיש בזה איסור תורה, אך כשהאיסור רק מדרבנן מותר לתוחבה לצורך הקרבה מפני שהותרה שבות במקדש. ולהלן (שם:) יבואר בגמרא שנאמרו בזה שני תירוצים, כאשר לתירוץ ראשון מדובר כאן באיסור שבות, ולתירוץ השני מדובר באיסור תורה [וראה רש"י שם (ד"ה לפי)]. לא. **ואף** כאשר לא ניתן היה לעשותן מערב שבת, כגון שהיה אנוס ולא יכל לבוא מחוץ לתחום בערב שבת או יבלת שצמחה בשבת, מכל מקום לא התירו, מפני שבכל דבר שאינו מצוי לא נתנו חכמים בדבריהם לשיעורים. מאירי (שם). לב. **מה** שמשמע בסמוך שטעמו של רבי אליעזר משום שאין בהם אלא איסור דרבנן, זו טענתו כלפי חכמים, שעל כל פנים באופן זה עליהם להודות לו, אך הוא עצמו סבר שמכשירי פסח דוחים את השבת אף כשאסורים מן התורה. תוספות (לעיל סח: ד"ה ומה) ומהרי"ט (ד"ה רבי אליעזר). פירש, שרבי אליעזר נחלק רק לגבי הרכבת הקרבן והבאתו מחוץ לתחום, שאף על גב שניתן היה לעשותם מבעוד יום מותר מאחר שאיסורם מדרבנן, אך לגבי חיתוך היבלת לא נחלק, שהרי אף תנא קמא לא אסר אלא כשיש בזה איסור תורה [כמובא בהערה לעיל] ובכך מודה רבי אליעזר. לג. **בוזגת** רבי אליעזר לומר, שאף על גב שניתן לעשות פעולות אלו מערב שבת, מכל מקום מאחר שאינן אלא שבות, יותר יש להתירן מאשר את השחיטה שהיא מלאכה גמורה, ואף על גב שאותה לא ניתן לעשות מערב שבת. תוספות (לעיל שם)[יח]. לד. **כפי** שנאמר בו (משלי יג טז) 'אך אשר יאכל לכל נפש הוא לבדו יעשה לכם'. לה. **כמבואר** במשניות (פסחים פ"ח מ"ב - ו) שדברי מאכל קונים שביתה ביום טוב כבעליהם ואסור להביאם מחוץ לתחום, וביאר רש"י (פסחים כב: ד"ה אין נזיק) שלא התירו משום אוכל נפש אלא מלאכות שאי אפשר לעשותם מערב יום טוב, וכן כתב הרמב"ם (פסחים יום טוב פ"ג ה"ב). לו. **הגמרא** להלן (שם:) תבאר שדברי יהושע חולק וסובר שאף האכילה ביום טוב היא מצוה, ולפיכך הביא ממנה ראיה להקרבת הפסח[יט]. לז. **כפי** שנאמר בתורה (במדבר יט ג-יג). לח. **שהרי** אין בה שום מלאכה, ונאמרה רק משום שנראית כתיקון האדם שמזים עליו. רש"י (ד"ה חולה). לט. **רש"י** (ד"ה חולה). וכן פירש המאירי (ד"ה ויש). אולם הרמב"ם (פסילים ומעשים) כתב, שמדובר כשחל השביעי להיטהר ביום י"ג ניסן שחל בשבת, והאת משום שסובר (קונטרס אחרון פסח פ"ו ה"ב) שכאשר חל השביעי בערב פסח עצמו, אף כשיום על הטמא ויטבול לא יוכל להקריב את הפסח. מ. **שכך** שמע רבי עקיבא מרבי אליעזר עצמו שהוזה אינה דוחה את השבת, כמבואר להלן (שם). רש"י (ד"ה ואינה דוחה). לפי הגהת המהרש"א (כתב"י שם). מא. **רבינו** דוד (להלן שם: ד"ה ואינה). מב. **וכל** שכן הוא, שאם הזאה שאי אפשר לעשותה מאתמול שהרי זמנה בשביעי לטהרתו, אינה דוחה שבת, אלו שאפשר לעשותן מאתמול ודאי אינן דוחות. רבינו יהונתן מלוניל (להלן סו. ד"ה אמר לו - ופשיטא). מג. **בגמרא** להלן (שם: מבואר, שתחילה לימד רבי אליעזר את רבי עקיבא שאסור בשבת להזות לצורך הקרבת הפסח [מהטעם שהתבאר שם], אלא שלאחר מכן שכח רבי אליעזר את תלמודו, ועל כן סבר במשנתנו שהדבר מותר.

אָמַר לוֹ **רַבִּי עֲקִיבָא, אוֹ חִפּוּךְ** - לכאורה ניתן להחליף ולדון את הקל וחומר בצורה הפוכה, **מָה אִם הַוָּאָה שֶׁהִיא** אסורה רק **מִשּׁוּם שְׁבוּת, וְאַף עַל פִּי כֵן אֵינָהּ דּוֹחָה אֶת הַשַּׁבָּת** לצורך הקרבת הפסח, **שֶׁחִיטָתָהּ שֶׁהִיא** אסורה **מִשּׁוּם מְלָאכָה, אֵינוֹ דִין שֶׁלֹּא תִּדְחֶה אֶת הַשַּׁבָּת**, וממילא כשיחול ערב פסח בשבת לא יקריבו את הפסח[א].

אָמַר לוֹ **רַבִּי אֱלִיעֶזֶר, עֲקִיבָא,** כיצד אתה אומר קל וחומר זה, **הֲרֵי עָקַרְתָּ** בכך את **מָה שֶּׁכָּתוּב בַּתּוֹרָה** (במדבר ט ג) **'וַיַּעֲשׂוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת הַפֶּסַח בְּמוֹעֲדוֹ',** שממנו לומדים שיש להקריב את הפסח במועדו **בֵּין** כשחל **בַּחֹל וּבֵין** כשחל **בַּשַּׁבָּת,** ואין קל וחומר יכול לדחות את הנלמד מדרשת הכתוב.

אָמַר לוֹ רבי עקיבא לרבי אליעזר, **רַבִּי, הָבֵא לִי מוֹעֵד שֶׁאֵינוֹ בְּמוֹעֵד שֶׁיִּשְׁחֲטוּ.** כלומר, מהפסוח 'במועדו' ניתן אמנם ללמוד לגבי שחיטת הפסח שנקבע לה מועד [ערב פסח] לעשייתה, שתדחה את השבת, אך לא ניתן ללמוד ממנו לגבי הפעולות הנזכרות לעיל [הרכבתו של הקרבן, הבאתו מחוץ לתחום וחיתוך יבלתן] שאין מועד קבוע לעשייתן וניתן לעשותן לפני ערב פסח, ומשום כך אינן דוחות את השבת[ב].

כָּלָּל אָמַר רַבִּי עֲקִיבָא, כָּל מִלְּאכָה - פעולה **שֶׁאֶפְשָׁר לַעֲשׂוֹתָהּ מֵעֶרֶב שַׁבָּת, אֵינָהּ דּוֹחָה אֶת הַשַּׁבָּת** לצורך הקרבת הפסח, אפילו אם איסורה רק מדרבנן. אבל **שְׁחִיטָתוֹ** של הקרבן, **שֶׁאִי אֶפְשָׁר לַעֲשׂוֹתָהּ מֵעֶרֶב שַׁבָּת, דּוֹחָה אֶת הַשַּׁבָּת.**

★

גמרא שנינו במשנה שהקרבת הפסח דוחה את השבת. הגמרא מביאה בריייתא המספרת מעשה בענין זה: **תָּנוּ רַבָּנָן,** הֲלָכָה זו שהקרבת הפסח דוחה את השבת, **נִתְעַלְּמָה מִבְּנֵי בְתֵירָא** שהיו נשיאי הסנהדרין בארץ ישראל[ג]. **שָׁפָעַם אַחַת חָל אַרְבָּעָה עָשָׂר** בניסן **לִהְיוֹת בַּשַּׁבָּת, וְשָׁכְחוּ** בני בתירא **וְלֹא יָדְעוּ אִם** הקרבת **הַפֶּסַח דּוֹחֶה אֶת הַשַּׁבָּת, אִם לָאו, וְאָמְרוּ, בְּיוֹם** - האם **יֵשׁ** כאן **אָדָם שֶׁיּוֹדֵעַ אִם פֶּסַח דּוֹחֶה אֶת הַשַּׁבָּת אִם לָאו'. אָמְרוּ לָהֶם, אֶחָד יֵשׁ** כאן **שֶׁעָלָה מִבָּבֶל וְהַלֵּל הַבָּבְלִי שְׁמוֹ,** שֶׁשִּׁימְּשׁ את **שְׁנֵי גְדוֹלֵי הַדּוֹר שְׁמַעְיָה וְאַבְטַלְיוֹן** ומחמת כן לא זכרתם שהקרבת הפסח דוחה את השבת[ד].

★

הגמרא מבארת את הדרשה שאמר הלל: **אָמַר מָר, וְנֶאֱמַר 'מוֹעֲדוֹ' בְּפֶסַח וְנֶאֱמַר 'מוֹעֲדוֹ' בְּתָמִיד, מָה 'מוֹעֲדוֹ' הָאָמוּר בְּתָמִיד דּוֹחֶה אֶת הַשַּׁבָּת, אַף 'מוֹעֲדוֹ' הָאָמוּר בְּפֶסַח דּוֹחֶה שַׁבָּת. מקשה הגמרא:** וְתָמִיד גּוּפֵיהּ [-עצמו] **מְנָלַן דְּדָחֵי** - מנין לנו שדוחה הקרבתו את השבת. **אֵילֵימָא מִשּׁוּם דִּכְתִיב בֵּיהּ 'בְּמוֹעֲדוֹ',** שמשמעותו שמקריבים אותו בזמן שנקבע לו ואפילו בשבת, אם כן קשה, **שִׁפְחָה נָמֵי הָא כְּתִיב בֵּיהּ 'מוֹעֲדוֹ',** ומזה ניתן היה ללמוד שדוחה את השבת, ומדוע הוצרך הלל ללומדו מהתמיד. **אֶלָּא** על כרחך שהפסוק **'מוֹעֲדוֹ' לֹא הִיה מֻשְׁמָע לֵיהּ** להלל ללמוד ממנו שהפסח קרב אפילו

א. באמור, רבי אליעזר דן לעיל את הקל וחומר הזה להיפך, וזאת משום שלה אינה דוחה פשוט לו [מחמת שכתחו] מה הדין בהבאה אם דוחה שבת, ועל כן למד זאת בקל וחומר משחיטה שבה הדין פשוט ומוסכם שדוחה את השבת. לעומת זאת, רבי עקיבא היה פשוט לו [ממה שלמד מרבי אליעזר עצמו, כמו שנתבאר בהערה בסוף המעמד הקודם] שהבאה אינה דוחה את השבת, ומכך דן את הקל וחומר שאף שחיטה לא תדחה. על פי רש"י (ד"ה לימד לו). אמנם הגמרא להלן (סע"ב) תבאר שאף רבי עקיבא ידע שאין לומר קל וחומר זה שהרי בדיני שחיטת הפסח דוחה שבת, וכפי שיטען רבי אליעזר בסמוך. אלא שאמרו לרבי אליעזר כדי להוכיח לו שהוא עצמו לימדו שהבאה אינה דוחה את השבת [בכך שיראה ששפוט לו שהבאה אינה דוחה, כנזכר לעיל, וממילא יחוור בו ממה שאמר 'יעלה אני דן' שהבאה תדחה שבת (רש"י שם ד"ה לימד)], ולא רצה לומר לו זאת בפירוש כיון שאין זה ממידת דרך ארץ שיאמר תלמיד לרבו ששכח מה שלימדו. **ב. ואף** הזאה שלא ניתן לעשותה לפני כן, מכל מקום אינה דוחה את השבת, משום שאינה מהבנדודות השייכות לפסח עצמו, ו'מבוערד' לא נכתב לגביה. רש"י (ד"ה מבוערד). **ג. רש"י** (ד"ה בני) כתב בתירא היו שלשה, רבי יהושע רבי שמעון ורבי יהודה, ונזכרו שמותיהם בעדיות (פ"ח משנה ג). ואף ששלשתם היו תלמידי חכמים, ודאי רק אחד מהם היה נשיא, אך ההלכה שנזכרה כאן נתעלמה מכולם. מהרש"א (מ"ק ד"ה ומנין). **ד. לא** ידוע לפרש כשפוטו שלא ידעו את הדין, שהרי ערב פסח חל בשבת לכל הפחות פעם בשבע שנים, ובודאי זכרו שכפעם הקודמת שחל בשבת הקריבו את הפסח. אלא שטעם הדין נעלם מהם, ולפיכך שאלו האם יש אדם היודע להוכיחו מן הפסוקים. ובירושלמי (פ"ו ה"ב) ביארו, שסיבבו משמים שישכחו את הדין כדי שיעלה הלל לגדולה. מאירי (ד"ה הלל). **ה. מה** שפיפרו לבני בתירא שהלל עלה מבבל, הוא כדי לומר שודאי הוא חכם גדול, על פי המבואר בכתובות (סג:), שכן בכל הועלה לארץ ישראל שקול כפקחותו בשנים מבני המקום. וכן מה שכינוהו 'הלל הבבלי', הוא כדי לומר שהוא מהאיר בבל ממש, ולא שעיקרו מארץ ישראל הירד לבבל דרך עראי ואם כן אין בו את המעלה הנזכרת. כן יהודיע (ד"ה יש). **ו. מאירי** (שם). **ז. שחבריים** שכתוּבות יש בשנה, וכלל אחת מקריבים שני תמידים ושני מוספים, הרי מאתים כבשים, ונוסף על כך, בשבתות שבתוך המועדים שמקריבים גם את מוספי היום, שבעה טלאים בפסח וארבעה עשר בסוכות, וכך מגיע מספרם של כבשי התמידים והמוספים ליותר מאתיים. רש"י (ד"ה וכן). [אמנם לפי זה קשה הלשון 'הרבה יותר מאתים', ואכן רש"י לא גורס תיבה זו]. **ח. ריט"ן** (ד"ה מעיקרו). **ט. 'ויעשו** בני ישראל את הפסח במועדו' (במדבר ט ג). **י. 'את** קרבני לחמי לאשי ריח ניחוחי תשמרו להקריב לי במועדו' (שם כח ב). **יא. הגמרא** להלן תבאר מהיכן למדו זאת בתמיד עצמו. **יב. משמע** שלא למדו דין זה מעצם משמעות התיבה 'במועדו'. תוספות (ד"ה אם מינקתו). **יג. כמו** שנאמר (במדבר ט ו) 'והאיש וגוי החדל לעשות הפסח ונכרתה הנפש ההיא מעמיה'. **יד. על** פי הגמרא בבבא מציעא (פט:). **טו. שתמיד** היו ממנים את הגדול שבדור לנשיא. רבינו חנ (פורש בפ"ק דמגילה מ"ב סי' מ"ג). וכתב בבן יהודיע (ד"ה מיהו), שהטעם שלא אמרו 'מיד מינוהו לנשיא', הוא משום שאת מינוי הנשיא לא ניתן לעשות כי אם בהתקבצות החכמים, וזאת לא יכלו לעשות מיד, ולכן אמרו שביניתים הושיבוהו בראש, ולאחר שקיבצו את חכמי הדור אף מינוהו לנשיא. **טז. בוודאי** לומר, מי גרם לכך שהקב"ה נתן בלבי לבא מבבל לירושלים בפסח זה, שעקב כך התמניתי לנשיא עליכם. מהרש"א (מ"ק ד"ה ומנין). וכתב באיי הים (ד"ה שהלכה), שאף שלכאורה עיקר עלייתו של הלל מבבל היתה מתוך בחירתו הקדושה ורצונו לשמש את שמעיה ואבטליון שהיו בירושלים [ואם כן מה השאלה מה גרם לעלייתו], צריך לומר שאחר ששימשם וקיבל מתורתם חזר שוב לביתו בבבל, ולאחר מכן עלה שוב לארץ ישראל ואז נשאלה שאלה זו. **יז. לשון** עצלות שייך לביטול תורה, שנאמר (קהלת י יח) 'בעצלתים ימך המקרה', ודרשו חז"ל (שבת יא:) בשביל עצלות שהיה בישראל שלא עסקו בתורה. מהרש"א (מ"ק ד"ה עצלות). **יח. הל"מ** אמר כן מתוך עוונותנותו, שבאמת הוא מצד עצמו לא ראוי כלל לנשיאות, והגיע לכך רק משום שמן השמים רצו להעניש את בני בתירא על עצלותם. והתכוין בכך להשמיע מוסר לשומעים שלא יתעצלו בשימושה של תורה. בן יהודיע (ד"ה מן). **יט. חכמים** שבעזרה לא הספיקו לשחיטת כל הפסחים משום שהיו מוכרחים לשחוט כל פסח בסכין אחר. וזה מפני שבשעת שחיטת הפסח בולע ממנו הסכין מאחר שבית השחיטה רותח [כמבואר במסכת חולין (מב:)], ואם ישחט באותו סכין פסח אחר עלול להיכלע בו מהפסח הקודם, ונמצא שמה שנבלע נאכל שלא למניינו, וזה אסור. תחם סופר (פורים ד"ה סי' קי"ד ד"ה ומסכת). **כ. משמע** שלירושלים היה דין רשות הרבים, ומותר לאחר שנפרצו פרצות בחומותיה. אמנם לפני פריצת החומות נחשבה ירושלים כרמלית מאחר שדלתותיה היו ראויות להינעל בלילה, כמבואר בעירובין (כ:). תוספות (ד"ה אם מותר). **כא. היה** פשוט להם שהבאת הסכין אינה דוחה שבת, ורק שאלו מה תקנתו של מי ששכח. שאם נאמר שהסתפק בעצם הדין אם מעשירי מצוה רוחים את השבת, היה להם לשאול על כל המכשירים, ועוד, שאם הספק היה על עצם הדין, כיצד השיבם 'הנח להם לישראל', הלא יתכן שמחמת כן יכשלו באיסור טלטול דאורייתא, אלא מאחר שהיה פשוט להם שאסור, ורק שאלו אם יש תקנה, לא חשש שיכוונו להכשל. רבינו משה מאימראן (בכתי"ס ד"ה ומסו) בביאור דברי רש"י. **כב. הגמרא** להלן (ע"ב) תבאר שהלל הגיע לידי שכחה מפני שהתיחזר כשקינטרוס. ובזה מיושב לשם מה האריכה הברייתא בכך שבתחילה שכחו דין זה, שמכך שטיפרה שבתחילה היה דורש כל היום ולא הסתפק בשום דבר, אך מאחר שקינטרסו שכח הלכה זו, למדנו את ענוש המתייחר. רבינו משה מאימראן (בכתי"ס ד"ה ומסקנא). **כג. מאירי** בביאור דברי רש"י. **כד. והרמב"ם** א ביאר (פ"ב ה"ב), שכנראה חל י"ד בניסן בשבת לפני זמן רב ונשכח הדבר כיצד נהגו בענין זה, ולכך אמר הלל שאף אם אינם נביאים לידע כיצד נהגו מלפנים, מכל מקום בני נביאים הם ורואי יהיו זקנים בתוך ישראל שיזכרו כיצד נהגו בפעם הקודמת. **כה. מ'שון** הגמרא משמע שהשאלה נשאלה בערב שבת, וצריך לומר שהיה זה סמוך לתשיעה [שהרי דרש כל היום כולו] ועל כן לא הספיקו להכריז שיביאו את סכיניהם לפני שבת, תוספות ריא"ז (מלחמות פ"ק ד"ה ומסקנא). והרמב"ם (פ"ב ה"ב) תירץ, שאכן הכריזו בערב שבת, אלא שהמביאים בשבת על גבי בהמותיהם היו אלה ששכחו להביא לפני שבת. **כו. הם** לא עברו בכך על שביתת המתמו בשבת, כיון שאין דרכם של טלה וגדי לשאת משאות. רש"י (ד"ה ומסקנא). אמנם הגמרא להלן (ע"ב) מבארת שמחמת כן אין בזה משום איסור 'מחמר', [שהוא איסור שונה]. **כז. בגמרא** להלן (ע"ב) יבואר שאשאלתם היתה על אופן זה שמכל מקום הוא אסור משום שכות, האם התירוהו לצורך מצוה, וכעת נזכר שאכן כך ההלכה שהתירוהו, וכתבו התוספות (ד"ה ומסקנא), שמדובר שהקדישו את סכיניהם, שהרי קדבנות נשחטים דווקא בכלי שרת, כמבואר בזבחים (נה:). והתוספות בזבחים (שם. ד"ה ואחר) כתבו, שהקדישום בערב שבת.

בשבת, משום שניתן להעמידו דווקא בזמן ההיתר, דהיינו בימות החול, ואם כן **הָכָא נָמֵי** לגבי התמיד מה שנאמר **'מוֹעֲדוֹ' לֹא מָשְׁכָּע לֵיהּ** - אין משמעותו כך, ולא ניתן ללמוד זאת ממנו. ואם כן חוזרת הקושיא, מנין שהקרבת התמיד דוחה את השבת. **מתרצת הגמרא: אֶלָּא** למדו שהקרבת התמיד דוחה שבת ממה **דְּאָמַר קְרָא** (נמדבר כח ג) לענין קרבן מוסף בשבת **'עוֹלַת שַׁבָּת בְּשַׁבַּתּוֹ עַל עוֹלַת הַתָּמִיד'**, דהיינו שקרב בנוסף לקרבן התמיד, **מִכְּלָל** - וממילא משמע ש**[עוֹלַת] הַתָּמִיד קָרְבָּה בַּשַּׁבָּת**[כז]. וממנו למדו בגזירה שוה לקרבן פסח שאף הוא קרב בשבת.

★

הגמרא דנה בקל וחומר שאמר הלל לבני בתירא: אָמַר מָר, וְעוֹד, קַל וָחוֹמֶר הוּא, וּמָה תָּמִיד שֶׁאֵין נָגוּשׁ כָּרֵת דּוֹחֶה אֶת הַשַּׁבָּת, פֶּסַח שֶׁנָּגוּשׁ כָּרֵת אֵינוֹ דִּין שֶׁדּוֹחֶה אֶת הַשַּׁבָּת. מקשה הגמרא: אִיבָּא דְּמִיפְרַךְ - הרי ניתן להקשות, כיצד לומדים דין הפסח מהתמיד, **מָה תָּמִיד** שדינו חמור מדין הפסח, **שָׁכֵן** הוא **תָּדִיר**, שקרב בכל יום[כח], **וְעוֹד** שהוא **כָּלִיל** - שקרב כולו למזבח ואין משאירים ממנו לאכילה, ומשום כך דוחה את השבת, מה שאין כן הפסח שאינו קרב כי אם אחת בשנה וגם אינו קרב כולו למזבח, לא ידחה את השבת. **מתרצת הגמרא: אֶלָּא** - בתחילה, **וְתָרְכוּהָ** - והם הקשו עליו באופן הנזכר, **וְהָדָר** - ולאחר מכן, מאחר שקבל הלל את קושייתם, **אָמַר לָהוּ** את **הַגְּזֵירָה שָׁוָה** מקרבן התמיד שהובאה לעיל.

מקשה הגמרא: וְכִי מֵאַחַר דְּגָמַר - שלמד הלל מרבותיו **גְּזֵירָה שָׁוָה** זו, **קַל וָחוֹמֶר לָמָּה לִי** - למה הוצרך לאומרו[כט]. **מתרצת הגמרא:** אכן הלל למד מהגזירה שוה ולא הוצרך לקל וחומר, **אֶלָּא לְרַבּוֹתוֹ קָאָמַר לָהוּ** - אמר להם זאת לשיטתם, **דְּבָעֵי לְמֵיעְבַּד** את **הַגְּזֵירָה שָׁוָה** הנזכרת **לֹא בָּעֵי לְמֵיעְבַּד** - לא למדתם מרבותיכם, ואף לא סברתם אותה מעצמכם מחמת הכלל **דְּאֵין אָדָם דָּן גְּזֵירָה שָׁוָה מֵעַצְמוֹ** אלא אם כן למדה מרבו, **אֶלָּא קַל וָחוֹמֶר הָאָדָם דָּן מֵעַצְמוֹ** אף אם לא שמעו מרבותיו, **אִיבָּעֵי לֵיכוֹ לְמֵידָן** - הייתם צריכים ללמוד ולומר שהפסח דוחה את השבת. **וְאָמְרוּ לֵיהּ** בני בתירא להלל, **הַקַּל וָחוֹמֶר** שהבאת **פְּרִיכָא** [-מופרך] **הוּא** כמבואר לעיל, ולפיכך לא למדנו אותו.

★

שנינו בברייתא שתחבו את הסכינים על גבי הבהמות כדי להביאם לעזרה. הגמרא מבררת דין זה: אָמַר מָר, לְמֵחָר, מִי שֶׁפָּסְחוּ טָלֶה תּוֹחֵב לוֹ בְּצַמְרוֹ, גְּדִי, תּוֹחֵב לוֹ בְּיַן קַרְנָיו.

כז. **כאומרה** לשון 'מכלל' תמה, הרי ודאי שזו המשמעות הפשוטה של הפסוק, וגם אינו מובן מה סברה הגמרא לגבי פסוק זה בקושייתה. פני יהושע (ד"ה מ"ל). וראה שם תירוצו. כח. **הסברא** בזה היא, שמאחר שהוא תדיר בכל יום אי אפשר שלא לחלל עליו את השבת, אך קרבן פסח שאינו תדיר בכל יום, אם כן בשנה שערב פסח אמור לחול בשבת יש לומר שידחוהו על ידי שיעברו את החודש. צל"ח (ד"ה ונגוש). כט. **שהרי** גזירה שוה אין אדם דן מעצמו כיון שיתכן שכוונת הכתוב לענין אחר, אלא נאמרה בסיני ועברה מדור לדור, וממילא אם קיבל מרבותיו שגזירה שוה זו נאמרה לענין זה, הרי זה נחשב כאילו זה כתוב בפירוש בפסוק, ואם כן לשם מה נזקק לקל וחומר שאדם אומר מסברתו ומדעתו. רש"י (ד"ה וכי מפסח). יש לציין שקושיא זו אינה המשך בדווקא לאמור לפני כן, שכן היא נכונה בין אם אמר בתחילה את הקל וחומר ובין אם אמר בתחילה את הגזירה שוה.

מקשה הגמרא: וְהָא - והרי כשמניח את הסכין על בהמת הקרבן, **קָא עָבִיד עֲבוֹדָה** - משתמש **בְּקָדָשִׁים** הוא, וזה אסור כפי שנלמד מהכתוב (דברים טו יט) ״לֹא תַעֲבֹד בִּבְכֹר שׁוֹרֶךָ״[א]. **מתרצת הגמרא:** אותם שעשו כן, נהגו בזה **כְּפִי שֶׁנהג תמיד הַלֵּוִי** לעשות בהבאת קרבנותיו. **דְּתָנְיָא, אָמְרוּ עֲלָיו עַל הַלֵּוִי, מֵימָיו לֹא מָצָל אָדָם בְּעוֹלָתוֹ** - מעולם לא נכשל אדם באיסור מעילה בקרבן עולה של הלֵוִי. משום שלא היה מקדישה מחוץ לעזרה, **אֶלָּא** היה **מְבִיאָהּ** [-את הבהמה] כשהיא עדיין **חוּלִּין, לָעֲזָרָה**[ב], **וּמַקְדִּישָׁהּ, וְסוֹמֵךְ יָדוֹ עָלֶיהָ וְשׁוֹחֲטָהּ**, ונמצא שבזמן הקצר שבין הקדשתה לשחיטתה לא היתה שהות למעול בה. ואף כאן הוקדשו הבהמות לקרבן פסח רק משהובאו לעזרה, ולפיכך יכלו להניח עליהן את סכיניהם בעודן חולין.

הגמרא שבה ומקשה על תירוץ זה: פֶּסַח בְּשַׁבָּת הֵיכִי מַקְדֵּישׁ לֵיהּ - כיצד יכלו להקדיש את פסחיהם בשבת, **וְהָתְנַן** במשנה בביצה (יט:), **אֵין מַקְדִּישִׁין** הקדשות לשמים ביום טוב, **וְכֵן אֵין מַעֲרִיכִין** - לומר ׳ערכי׳ או ׳ערך פלוני עלי׳[ג], **וְאֵין מַחֲרִימִין** - לומר ׳הרי בהמה זו חרם׳[ד], **וְאֵין מַגְבִּיהִין** - אין מפרישים מן הפירות **תְּרוּמָה וּמַעֲשְׂרוֹת**? **מסיימת המשנה: כָּל אֵלּוּ** האיסורים, **בְּיוֹם טוֹב אָמְרוּ** אותם, **וְכָל שֶׁכֵּן בְּשַׁבָּת** שהם אסורים שחמורה ממנו[ה]. ואם כן קשה מה שאמרנו לעיל שהוקדשו הבהמות רק משהובאו לעזרה בשבת[ו]. **מתרצת הגמרא: הָנֵי מִילֵּי** שאסור להקדיש בשבת, **בְּחוֹבוֹת** [-קדשים] **שֶׁאֵין קְבוּעִ֫ין לָהֶן זְמַן** להקרבתן. כגון חטאות ואשמות, **אֲבָל בְּחוֹבוֹת שֶׁקְּבוּעִ֫ין לָהֶן זְמַן**, כגון פסח, **מַקְדִּישִׁין** אותן ביום הקרבתן אפילו בשבת, שמאחר שהקרבתן דוחה את השבת, אף הקדשתן כן. וכמו **דְּאָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, מְקַדֵּישׁ אָדָם אֶת פִּסְחוֹ בְּשַׁבָּת** שחל בה ערב פסח, **וְאֶת קׇרְבַּן חֲגִיגָתוֹ**[ז] **בְּיוֹם טוֹב**[ח].

מוסיפה הגמרא להקשות: כיצד הוליכו את הבהמות ברשות הרבים כשהסכינים עליהם, **וְהָא** המנהג בשבת בהמה ברשות הרבים כשמוטל עליה משאוי, עובר על איסור **׳מְהַמַּר׳**[ט]. **מתרצת הגמרא:** הדבר מותר משום שבאופן זה הרי הוא **מְהַמַּר בְּלָאֲחַר יָד** - בשינוי מהדרך הרגילה, שכן אין הדרך להטיל משאוי על טלה[י]. **שבה הגמרא ומקשה: מְהַמַּר בְּלָאֲחַר יָד נָמֵי, וְהָא** [-אמנם] **דְּאִיפּוֹרֵי הֵיתֵּירְתְּ אִיכָּא, אַף אִיפּוֹרָא מְדַרְבָּנָן מִיהָא** [-על כל פנים] **אִיכָּא**, ואם כן עדיין קשה, כיצד הותר הדבר[יא]. **מתרצת הגמרא:** אכן, **הֵיינוּ הָכָא בְּנֵי מְיָינֵי** - זה מה ששאלו בני בתירא את הלל, האם ניתן להתיר להביא את הסכין באופן זה. ושאלתם היתה, מה הדין כשיש **דָּבָר** [-מעשה] **שֶׁיֵּשׁ לוֹ הֶיתֵּר מִן הַתּוֹרָה** - שמן התורה הוא מותר, **וְדָבָר שְׁבוּת עוֹמֵד לָפָנָיו** - וכדי לעשותו צריך לעבור על איסור שבות, **וְהוּא רוֹצֶה לְמַעֲקְרוֹ** - לעבור עליו **בְּלָאֲחַר יָד** - בשינוי, ועושה זאת **בְּמָקוֹם מִצְוָה** - לצורך מצות הקרבת הפסח, **מַאי** - האם זה מותר[יב]. **וְאָמַר לָהֶן הלל, הֲלָכָה זוּ שְׁמָעְתִּי וְשָׁכַחְתִּי, אֶלָּא הֵנִיחוּ לָהֶן לְיִשְׂרְאֵל, אִם אֵין נְבִיאִים הֵן, בְּנֵי נְבִיאִים הֵן.**

★

הגמרא מביאה מאמר בעונשו של המתגאה, שממנו מתבאר הטעם שהלל שכח את ההלכה ששאלוהו: אָמַר רַב יְהוּדָה, אָמַר רַב, כָּל הַמִּתְיַהֵר - המתגאה,

אִם חָכָם הוּא, ונענש **שֶׁחָכְמָתוֹ מִסְתַּלֶּקֶת מִמֶּנּוּ, וְאִם נְבִיא הוּא,** ונענש **שֶׁנְּבוּאָתוֹ מִסְתַּלֶּקֶת מִמֶּנּוּ**[יג].

מבארת הגמרא את מקור דברי רב: מה שאמר **שֶׁאִם חָכָם הוּא חָכְמָתוֹ מִסְתַּלֶּקֶת מִמֶּנּוּ,** נלמד **מֵהַמעשה** שהיה עם **הִלֵּל. דְּאָמַר** עֻיר בברייתא לעיל, **הַתַּחְתִּי** הלל **מִקְנַרְנַר** [-את בני בתירא] **בְּדְבָרִים,** שציערם על ששכחו את הדין משום עצלות שבהם ושמחמת כן הוא התמנה לנשיא, וזה גרם לו שלאחר מכן כששאלוהו לגבי הבאת הסכין, **קָאָמַר לָהוּ הָכָא** זו **שָׁמַעְתִּי וְשָׁכַחְתִּי**[יד].

ומכאן שהגאוה מביאה לידי הסתלקות החכמה[טו].

ומה שאמר רב **שֶׁאִם נְבִיא הוּא,** זה שהתגאה, **נְבוּאָתוֹ מִסְתַּלֶּקֶת מִמֶּנּוּ,** זאת למדנו **מֵמה** שנאמר אצל **דְּבוֹרָה. דִּכְתִיב** בשירה שאמרה דבורה לאחר שניצחו ישראל את סיסרא שר צבאו של מלך כנען (שופטים ה ז), **׳חָדְלוּ פְרָזוֹן בְּיִשְׂרָאֵל׳ חָדְלוּ עַד שֶׁקַּמְתִּי דְּבוֹרָה שֶׁקַּמְתִּי אֵם בְּיִשְׂרָאֵל׳ וגו׳.** כלומר, שבני ישראל חדלו לשבת בערי הפרזי שאין להם חומה, מפחד האויבים, עד **שֶׁקַּמְתִּי** דבורה להנהיג את ישראל והפסיקו לפחד[טז]. ובדבריה אלה השפילה את המנהיגים שלפניה והתפארה במעשיה[יז]. **וְכִתִיב** בהמשך השירה (שם ה יג) **׳עוּרִי עוּרִי דְּבוֹרָה עוּרִי עוּרִי דַּבְּרִי שִׁירׇ׳ וגו׳,** דהיינו, שהיא השתתקה מחמת שנסתלקה נבואתה, וביקשה שתחזור לה נבואתה כדי שתוכל להמשיך בשירה. ומכאן למדנו, שהגאוה מביאה לידי הסתלקות הנבואה.

★

הגמרא מביאה מאמר נוסף בעין המאמר הקודם: רֵישׁ לָקִישׁ אָמַר, כָּל אָדָם שֶׁעוֹנָתָם, אִם חָכָם הוּא, חָכְמָתוֹ מִסְתַּלֶּקֶת מִמֶּנּוּ, וְאִם נְבִיא הוּא, נְבוּאָתוֹ מִסְתַּלֶּקֶת מִמֶּנּוּ[יח].

מבארת הגמרא את מקור דברי ריש לקיש: מה שאמר **שֶׁאִם חָכָם הוּא חָכְמָתוֹ מִסְתַּלֶּקֶת מִמֶּנּוּ,** נלמד **מֵהמעשה** שהיה עם **מֹשֶׁה. דִּכְתִיב** בענין **וַיִּצְאוּ מֹשֶׁה אֶל פַּקְוִדֵי הֶחָיִל׳ וגו׳** הַבָּאִים מִצָּבָא הַמִּלְחָמָה. **וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם** מֹשֶׁה הַחַיִּתֶם כָּל נְקֵבָה׳, שכעס משה על שרי הצבא שהשאירו את הנקבות בחיים. **וְכִתִיב** לאחר מכן (שם לא כא) **׳וַיֹּאמֶר אֶלְעָזָר הַכֹּהֵן אֶל אַנְשֵׁי הַצָּבָא הַבָּאִים לַמִּלְחָמָה זֹאת חֻקַּת הַתּוֹרָה אֲשֶׁר צִוָּה ה׳ אֶת מֹשֶׁה׳ וגו׳,** שלימדם אלעזר כיצד להכשיר את הכלים שלקחו ממדין. והלא מבואר בפסוק שמשה רבינו נצטוה על הלכות אלו מפי ה׳, **מִכְּלָל** - ויש ללמוד מזה, **דְּמֹשֶׁה אִיצְטַנּוֹעֵי מִינַּיהּ** - שעתה נשכחו ממשה הלכות אלו מפני שכעס, ולפיכך לא לימדם הוא עצמו את בני ישראל[יט].

ומה שאמר ריש לקיש **שֶׁאִם נְבִיא הוּא,** הכוונה, **נְבוּאָתוֹ מִסְתַּלֶּקֶת מִמֶּנּוּ,** נלמד **מֵהמעשה** שהיה עם **אֲלִישָׁע. דִּכְתִיב** שאמר אלישע הנביא ליהורם מלך ישראל כשירד אליו עם יהושפט מלך יהודה ומלך אדום לשמוע את דבר ה׳ (מלכים ב׳ ג יד), **׳לוּלֵי פְּנֵי יְהוֹשָׁפָט מֶלֶךְ יְהוּדָה אֲנִי נֹשֵׂא, אִם אַבִּיט אֵלֶיךָ וְאִם אֶרְאֶךָּ׳ וגו׳.** כלומר, שלולי שרצה לחלוק כבוד ליהושפט, לא היה מביט כלל אל יהורם שהיה רשע. **וְכִתִיב** לאחר מכן (שם ג טו), שאמר אלישע כשרצה

א. **רש״י** (ד״ה ופא) והמאירי (ד״ה ממקם) הוסיף, שכל הקדשים נכללו באיסור זה, וכן מצינו בספרי (ראה ס׳ קכ״ה). אמנם רבינו חננאל (ד״ה ומקשין) פירש, שכאן האיסור הוא רק מדרבנן, שנראה כעושה מלאכה בקדשים.

ב. **אסור** להדיוט ליהנות מקדשי ה׳, בין מדברים הקרבין על גבי המזבח, בין מקדשי בדק הבית, וכל הנהנה בשוה פרוטה מקדשי ה׳ מעל. רמב״ם (מעילה פ״ג ה״ג). ג. **ואף** שמצינו בבבא בתרא (קלט:) ובחולין (קלב:) שאסור להכניס חולין לעזרה, היינו דווקא כשנותנם בהם כפי שנוהגים בקרבנות, וכגון שעושה תנופה, אך כאן שאינו עושה בבהמה שום פעולה שתרגילים לעשות בקרבנות ואינו נראה כמקריב חולין לגבהה, אין איסור בדבר. תוספות (ד״ה ואפילו) והרי״ן (מלחמת ט: ד״ה ומפקיד) כתב, שלכתחילה היה מקדישו את הבהמה בפתח העזרה, אך לא הכניסה כלל לעזרה בעודה חולין. ד. **כפי** שנאמר (ויקרא ו ה) ׳וסמך ידו על ראש העולה׳. ה. **שרינו** שנותן את הערך הקצוב לו כפי שניו כמפורש בתורה (ויקרא ה ו-ח). רש״י (פסא לו: ד״ה משריכין). ו. **שנותן** דמיה לבדק הבית, כדין סתם חרמים. רש״י (שם ד״ה ופא ומתעמין). והטעם שאסרו דברים אלו [תקדושה, הערכה והחרמה] מבואר בביצה (שם), משום שדומים למקח וממכר, שמוציא מרשותו לרשות הקדש.

ז. **שנזהר** על זה משום שנראה כמתקן. רש״י (שם ס. ד״ה פוחל). ח. **שכן** המחלל שבת בזדון חייב מיתה, ואילו המחלל יום טוב בזדון חייב מלקות בלבד, כמבואר ברמב״ם (שבת פ״א ה״ג, שניהם יום טוב פ״ל ה״ב). ט. **קושיית** הגמרא אינה מובנת, הרי האיסור להקדיש בשבת הוא מדרבנן, ואין איסור שבות נוהג במקדש, וכמבואר בירושלמי (שקלים פ״ה ה״ב) שמותר להקדיש בשבת בעזרה. שיירי קרבן (ירושלמי שם ד״ה ממקמין), ותירץ במצפה איתן (ד״ה שמה), שלדעת הבבלי לא הותר במקדש איסור שבות שניתן היה לעשותו בערב שבת. י. **רש״י** (ד״ה מהמר, שבת קמח: ד״ה ותניתוהו) ומדברין עולה לכאורה, שכל קרבן שדוחה שבת אף הקדשתו דוחה. אך התוספות (שם ד״ה ומקדיש) כתב, שדווקא קרבנות שיש חובה להקריבם בו ביום התורה הקדשתם בשבת ויום טוב [וכלשון הגמרא ׳חובות שקבוע להן זמן׳], מה שאין כן נדרים ונדבות שאינם חובה. יא. **החגיגה** האמורה בתורה היא שיקריבו שלמים ביום טוב ראשון של חג בבואו להראות [בבית המקדש]. רמב״ם (חגיגה פ״ג ה״ג), וכוונתו לכל אחד משלושת הרגלים. יב. **הפסח** יתכן שיקריב בשבת, אך לא יתכן שיקרב ביום טוב שהרי זמנו קבוע בי״ד ניסן, והגיגה תתכן רק ביום טוב כיון שאינה קריבה בשבת, כמבואר להלן (פסו:). יג. **כמבואר** במסכת שבת (קנ:). רש״י (ד״ה מתמהני). בגמרא שם נלמד האיסור מהכתוב (שמות כ י) ׳לֹא תַעֲשֶׂה כל מלאכה אתה וגו׳ בהמתך׳, ובביאור רש״י (שבת קנ: ד״ה ותימתני) שסתם מלאכה העשויה על ידי אדם ובהמה יחד היינו כשהיא טעונה והוא מחמר אחריה. אמנם רבינו חננאל (ד״ה ומקשין) כתב, שהאיסור כאן הוא משום שנראה כמחמר, וביאר בדעתו הגר״א פעולא (ספר מתעלות נתיב ט-ט) ד״ה ומפיהו לפיכך), שאיסור מחמר מתחדרה הוא רק כשמנהיג בהמה לצורך המשא שעליה, אבל כאן שמנהיגה כדי לשוחטה לחובת פסחו ומניח עליה סכין מחמת שצריך להביאו לצורכה, נמצא שהבהמה עיקר והסכין טפל לה, ואין זה בכלל האיסור. יד. **רש״י** (ד״ה כלאחר) אמנם מתוספות ישנים (ויומ״ט פ. ד״ה מוקף) משמע, שהוא משום שאין הדרך להניח משאוי בצמרה ובקרניה של הבהמה. טו. **עוד** ניתן היה להקשות, שהלא עובר על איסור דרבנן להשתמש בבעלי חיים בשבת. תוספות (ד״ה ולמאכל). טז. **שבות** זה קל משאר השבותים מאחר שמחמר כלאחר יד ואינו שכיח, ולפיכך יש להקל בו יותר. רש״י (ד״ה שם). אולם התוספות (ד״ה הנח) כתבו, ששבות זה קל יותר הואיל ונעשה על ידי בהמה ולא על ידי אדם. וכתב המהרש״א (שם), שהתוספות סוברים ששבות של כלאחר יד אינו קל יותר משאר השבותים.

יז. **מדברי** המאירי (ד״ה ומפיהו) נראה, שמאחר שעונש זה גורם לאדם להתחבייש, הוא חשוב המשקל על כך שהתיהנה. והמהרי״ל (מנהגים שלהם, מנהג חנוכה סי״ז) כתב, שכאשר אדם מייחד עצמו שהוא בעל מעלה ואינו אדם פשוט, יצא בזה מן הפשיטות ונטה אל הגשמיות. ולפיכך תכפתו ונבואתו מסתלקות ממנו, משום שמדרגת הנבואה והחכמה שהיא בלתי גשמית, אינה יכולה להתחבר למי שבדעתו הוא גדול, שזו מדה גשמית. יח. **שמשמע** מלשון שידע הלכה זו בעבר ועתה שכח אותה, שכן אם לא ידעה מעולם, היה לו לומר שאינו יודע. מהרש״א (מ״ל ד״ה ומכמון). וכתב העיון יעקב (ד״ה כל, ד״ה ומפיהו), שלכך נאמר כאן ׳כל המתיהר׳, שבא לרבות אפילו כגון הלל שהיה תלמיד חכם שאין דרכו להתיהר, וגם שכוונתו היתה לשם שמים, שרצה להוכיחם שגדול שימושה של תורה [ראה בהערה לעיל (ע״ב)], אף על פי כן הסתלקה ממנו חכמתו. יט. **אמנם** מדויק מלשון ׳ממנו׳ שלא כל חכמתו מסתלקת, אלא רק באותו דבר שנתגאה בו, וכמו שמצינו בהלל שנתגאה בענין פסח הקרב בשבת ובענין זה עצמו נתעלמה ממנו הלכה. בן יהוידע (ד״ה כל מתמיהני). כ. **רש״י** (פוסקים שם) והרי״ן (ד״ה שלו) פירש דבריה, שלא היה נביא מתנבא בימיה עד שבאה. כא. **רש״י** (ד״ה עז). אולם המהרש״א (מ״ל ד״ה עוזי) כתב, שהסתלקה ממנה השכינה מפני שתלתה את שבח הנצחון בעצמה, ולא הזכירה את ברוך בן אבינעם שנלחם בסיסרא ונצחו. ומשום כך בשיקיצה שתשוב אליה נבואתה תלתה את השבח בו, כפמורש בהמשך הפסוק שמובא בסמוך ׳קום ברק ושבה שבייך בן אבינעם׳ (פוסקים ם יב). כב. **שכאשר** אדם כועס הוא משתנה ויוצא מן הסדר שלו, ולפיכך מסתלקות ממנו החכמה והנבואה הראויות לו. מהרי״ל (מנהגים שלם, מנהג חנוכת ס״ת). כג. **אמנם** במדרש (ויק״ר יג ג) מבואר, שבשני מקומות נוספים כעס משה ונתעלמה ממנו הלכה, שכעס על האנשים שהותירו מהמן לבוקר (שמות טז ב) ומתוך כך שכח לומר להם הלכות שבת, וכעס בשמיני למילואים על אלעזר ואיתמר ששרפו את שעיר החטאת (ויקרא י טז) ונתעלמה ממנו ההלכה שנאסר להם לאוכלו מחמת אינונות, אך מכל מקום הובא כאן דווקא המעשה של פקודי החיל, על אף שהיה מאוחר לשני המעשים הנזכרים, מאחר שבו יותר מפורש בתורה שנתעלמה ממנו הלכה, כמבואר בגמרא. מהרש״א (מ״ל ד״ה ממנה).

שתנוח עליו רוח הנבואה 'וְעַתָּה קְחוּ לִי מְנַגֵּן, וְהָיָה כְּנַגֵּן הַמְנַגֵּן וַתְּהִי עָלָיו יַד ה'' וגו'. ומכאן למדנו, שמחמת שכעס על יהורם הסתלקה ממנו נבואתו, והוצרך לשמוע נגינה שתעביר ממנו את כעסו, ורק לאחר מכן 'ותהי עליו יד ה'' היא רוח הנבואה[כד].

★

הגמרא מביאה מאמר נוסף בגנות הכעס: אָמַר רַבִּי מָנִי בַּר פָּטִישׁ, כָּל שְׁכוּנָעִים, אֲפִילּוּ אִם פּוֹקְקִין עָלָיו - קבעו לגביו שיזכה לִגְדוּלָּה, **מִן הַשָּׁמַיִם, מוֹרִידִין אוֹתוֹ** ממנה[כה]. **שואלת הגמרא: מְנָלָן** שכך הוא. **משיבה הגמרא: מֵאֲחִיאָב**, אחיו של דוד המלך, **שֶׁנֶּאֱמַר** לגביו בראותו את דוד בשדה המערכה של ישראל מול פלשתים (שמואל ב' יז כט) 'וְיִזְחַר אַף אֲחִיאָב בְּדָוִד וַיֹּאמֶר, לָמָּה [זֶּה] יָרַדְתָּ וְעַל מִי נָטַשְׁתָּ מְעַט הַצֹּאן הַהֶדֶה בַּמִּדְבָּר, אֲנִי יָדַעְתִּי אֶת זְדֹנְךָ וְאֵת רֹעַ לְבָבְךָ כִּי לְמַעַן רְאוֹת הַמִּלְחָמָה יָרָדְתָּ', שכעס על דוד משום שחשב שנטש את הצאן כדי לבוא לראות את המלחמה, ולא ידע שדוד נשלח על ידי אביו להביא צידה לו ולְאֶחָיו שבשדה המערכה[כו]. **וּמצינו שכְּתִיב** בו **שְׁמוּאֵל קְמְשְׁחִינְהוּ** - למשוח למלוכה את אחד מבני ישי אבי דוד על פי ציווי ה'[כז], **בָּכֳּהוּ** - כאשר העביר ישי לפניו את כל אחי דוד חוץ מאליאב, **בְּתִיב** שאמר שמואל (שם פסוק ח-י), **'לֹא בָזֶה בָּחַר ה'**[כח] שיהיה מלך, שמשמע שמעולם לא נבחרו לכך, **וּבְאֲלִיאָב** כשראה אותו שמואל וחשב שהוא הגון למלכות, **כְּתִיב** (שם פסוק ז) **'וַיֹּאמֶר ה' אֶל שְׁמוּאֵל, אַל תַּבֵּט אֶל מַרְאֵהוּ וְאֶל גְּבַהּ קוֹמָתוֹ, כִּי מְאַסְתִּיהוּ, מִכֹּל** - ומשמע מלשון זו, **דַּהֲוָה רָחִים לֵיהּ עַד הַאִידָּנָא** - שאהבו ה' עד עתה ובחר בו למלוך, ורק עתה מאסו מפני שהוא רגזן[כט], ונמצא שמאחר שכעס הפסיד את הגדולה שנפסקה לו[ל].

★

שנינו לעיל את מקור הדין שהפסח והתמיד קרבים בשבת. עתה מבררת הגמרא את מקור הדין שהפסח והתמיד קרבים אף בטומאה. שואלת הגמרא: אֲשְׁכְּחַן - מצינו את מקור הדין לגבי **תָּמִיד וּפֶסַח דְּדָחוּ** [-שדוחים] **שַׁבָּת**, כמבואר לעיל (ע"ב)[לא], אבל הדין **דְּדָחוּ** שני קרבנות אלו את **הַטּוּמְאָה**, דהיינו שמקריבים אותם כשהוב הציבור טמאים[לב]. **מְנָא לָן**[לג]. **משיבה הגמרא: אָמְרִי, כִּי הֵיכִי דְּיָלְיף** - כשם שלומדים (שם) **פֶּסַח מִתָּמִיד** בגזירה שוה **לֶּאֱנַיְן** שדוחה **שַׁבָּת, הָכִי נַמִּי יָלְיף תָּמִיד מִפֶּסַח** בגזירה שוה זו, **לֶּאֱנַיְן** הקרבתו **בְּטוּמְאָה. שואלת הגמרא: וּפֶסַח גּוּפֵיהּ מְנָא לָן** [-עצמו] - מהיכן למדנו שקרב אפילו בטומאה. **משיבה הגמרא: אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, דְּאָמַר קְרָא** בענין פסח שני (במדבר ט י-יא), **'אִישׁ אִישׁ כִּי יִהְיֶה טָמֵא לָנֶפֶשׁ** אוֹ **בְּדֶרֶךְ רְחֹקָה לָכֶם** אוֹ **לְדֹרֹתֵיכֶם, וְעָשָׂה פֶּסַח לַה'**, **בַּחֹדֶשׁ הַשֵּׁנִי בְּאַרְבָּעָה עָשָׂר יוֹם בֵּין הָעַרְבַּיִם', שאדם שלא הקריב** את הפסח בזמנו מחמת טומאתו או מפני שהיה רחוק מן המקדש, מקריב אותו בי''ד אייר[לד]. ומכאן יש ללמוד, שדווקא **אִישׁ** יחיד שנטמא **נִדְחֶה לְהָקְרִיב בְּפֶסַח שֵׁנִי**[לה], **וְאֵין הַצִּיבּוּר** שנטמאו רובם **נִידְחִין לְפֶסַח שֵׁנִי**[לו], **אֶלָּא עֹבְדִי** - מקריבים את הפסח במועדו **בְּטוּמְאָה.**

רבי שמעון בן לקיש מקשה על המקור שהביא רבי יוחנן: אָמַר לֵיהּ רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ לְרַבִּי יוֹחָנָן, אֵימָא - אמור באופן אחר את הדיוק מהפסוק, **אִישׁ** יחיד טמא **נִדְחֶה לְפֶסַח שֵׁנִי, אֵין צִיבּוּר** שרובו טמא **לֵית לְהוּ תַּקָּנְתָּא** להקריב את הפסח **לֹא בְּפֶסַח רִאשׁוֹן וְלֹא בְּפֶסַח שֵׁנִי.** ואם כן לא ניתן ללמוד מכאן שמקריבים את הפסח בטומאה.

רבי שמעון בן לקיש דורש ממקור אחר שהפסח קרב בטומאה: אֶלָּא אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ, מֵהָכָא - מכאן יש ללמוד זאת, ממה שנאמר למשה בזמן שהיו בני ישראל במדבר (שם ט ג), 'צַו אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְיַעֲשׂוּ פֶּסַח בְּמוֹעֲדוֹ **כָּל צַרְעָנֵי**[לז] **וְכָל זָב**[לח] **וְכָל טָמֵא נֶפֶשׁ**[לט]. שלכאורה קשה, **יאמַר** הכתוב לשלח **מֵהֶם מַתִּים, וְאַל יאמַר** לשלח **זָבִין וּמְצוֹרָעִין, וַאֲנִי הייתי אומר** מעצמי ולומד בקל וחומר, **אִם טְמֵאֵי מֵתִים מְשַׁלְּחִין** מן המחנה, **זָבִין וּמְצוֹרָעִין** שחמורים יותר, שכן טומאתם יוצאת עליהם מגופם, **לֹא כָל שֶׁכֵּן** שמשתלחים מהמחנה[מ].

כד. **תרגום** (שם). וכתב בבן יהוידע (ד"ה נכה), שמה שמשה לא הסתלקה ממנו נבואתו אלא חכמתו, הוא משום שהסילוק צריך לבא מיד בשעת הכעס כדי שיהיה ניכר שהוא מחמתו, ולמשה לא הזדמן באותה שעה דבר נבואה אלא דבר חכמה. מה שאין כן אלישע, שמיד הזדמן לו דבר נבואה ולפיכך הסתלקה נבואתו.

כה. **משום** שהמנהיג צריך להנהיג בנחת, שכן השררה נועדה כדי לדאוג שיהיו הנעם ממדרים, ומי שכועס הרי יוצא מהסדר, ומכילא לא יכול להיות סדר על ידו ועל כן הוא יורד מגדולתו. מהר"ל (שם). וכתב הרי"ף (על פין יעקב, ד"ה שמואל), שמשה ואלישע לא נענשו לירד מגדולתם מחמת כעסם, אלא רק נתעלמה מהם החכמה והנבואה לפי שעה, משום שרק מי שנפסקה עליו גדולה ועדיין לא זכה בה, גורם לו כעסו שיפסידנה, אך מי שעלה כבר לגדולה, כמשה ואלישע, אין הכעס סיבה הראויה להורידו ממנה, שאינו דומה מי שפסקו לו גדולה וכבר השתמש בה למי שפסקו לו ועדיין לא השתמש בה. וכפי שמדויק ממה שלא אמר 'כל הכועס מורידין אותו מגדולתו' אלא רק 'אפילו פוסקין' וכו'.

כו. **כפי** שנאמר בפסוקים שלפני כן (שם יח-יט).

כז. **כמו** שנאמר (שמואל ב' טז ו) 'ויאמר ה' אל שמואל וגו' ולך אשלחך אל ישי בית הלחמי כי ראיתי בבניו לי מלך'.

כח. **אמנם** הלשון שם קצת שונה, 'גם בזה לא בחר ה'' ולא בחר ה' באלה'.

כט. **אף** על גב שהמעשה בו כעס אליאב על דוד אירע לאחר מכן, מכל מקום מאס בו ה' מפני שהיה גלוי וידוע לפניו שרגזן הוא. ועל כרחך צריך לומר כן, שכן לא מצינו בגני בהתנהגותו של אליאב חרון מזה. רש"י (ד"ה לא) והקשה הרש"ש (בכלי יקר שם), שמאחר שהיה ידוע לה' שאליאב הוא רגזן, מדוע בחר בו בתחילה למלוך. ותירץ, שאף שהוא כבר היה מתחילה כעסן בטבעו, מכל מקום הרי אין דנין לאדם אלא לפי מעשיו של אותה שעה, ולפיכך כל זמן שלא כעס בפועל, אהבו. ואמנם לפני שבא שמואל למשחו ככבר הספיק אליאב לכעוס בפועל ונמאס מחמת כן, אך מאחר שהדבר לא נכתב בנביא ושאין צריך לכתוב כל מעשה שאירע באיש פרטי], הוצרכו להוכיח זאת ממה שנכתב שכעס על דוד.

ל. **ודיינו** שאם לא היה אליאב כועס היה נקרא 'ראוי למלכות', אך ודאי שלא היה מולך בפועל, שכן מששת ימי בראשית כבר היתה המלכות שייכת לדוד. ומאחר שכעס הפסיד אף מעלה זו שכבר אינו ראוי למלכות, והראיה לכך, שהרי ה' לא אמר לשמואל שאכן הוא ראוי למלכות (ר"ש פרקין עלין).

לא. **התמיד** מהפסוק 'עולת שבת בשבתו על עולת התמיד', והפסח בגזירה שוה של 'במועדו' מהתמיד.

לב. **כמבואר** להלן (עב:) שקרבנות ציבור והפסח קרבים בטומאה. והיינו כאשר רוב הציבור טמאים, או שהיו כל הכהנים הראויים להקריב טמאים, או שכלי השרת נטמאו, כפי ששנינו להלן (עמ"ב).

לג. **ואין** לומר ש'במועדו' שנאמר בהם מלמדנו שקרבים במועד שנקבע להם בכל אופן שיהיה ואפילו בטומאה, שכן נתבאר לעיל (ע"ב) שהלל לא רצה לדרוש כן [שמשום כך לא למד משם שקרבנות אלו דוחים את השבת]. רש"י (ד"ה במועדו). ואף שלהלן (עב:) הובאה ברייתא שלמדה זאת מ'במועדו', על כרחך צריך לומר שהלל חלק על ברייתא זו, וכאן שאלו מהו המקור לדעת הלל. תוספות (לעיל ע"ב ד"ה מפני מועדו).

לה. **ודיניהם** יתבארו להלן (שם פ"ח).

לו. **וחוא** הדין מיעוט הציבור, שנחשבים כיחידים, כמבואר במשנה (להלן עמ:).

לז. **אף** שלכאורה קרבן פסח הוא קרבן יחיד, ואם כן גם כשישנם הרבה טמאים מדוע הם נקראים 'ציבור', הלא יש להחשיבם כהרבה 'יחידים' שנכללים גם כן ב'איש' שנדחה, מכל מקום כבר אמרו בגמרא (להלן עז: ועפ"ז עמ:) שהפסח נחשב קרבן ציבור מחמת שהוא בא בכנופיא, כלומר באסיפת העם. רש"י (ד"ה פסח).

לח. **אדם** שלקה בצרעת שהוא טמא, כמפורש בתורה (ויקרא יג ג-מו).

לט. **דהיינו** אדם שנטמא ממת. הגמרא להלן (שם) תבאר לאיזה מחנה נתכוין הכתוב.

מ. **ואין** לומר שאילו היה נלמד שילוח הזבים והמצורעים בקל וחומר לא היו לוקים על כך שהרי אין ענושין מן הדין [-על דבר שנלמד מדין קל וחומר], משום שאם היה נלמד בקל וחומר, מה שנאמר בפסוק הבא 'ולא יטמאו את מחניהם' היה אמור אף כלפיהם שהרי הם כמפורשים בפסוק, ומכילא היו לוקים על כך. שפת אמת (להלן שם. ד"ה ומכ').

אֶלָּא על כרחך יש ללמוד מכאן **שֵׁשׁ** ק' **שָׁעָה** [-זמן] **שֶׁבָּה זְבָיִן וּמְצוֹרָעִין מִשְׁתַּלְּחִין** מן העזרה **וְאֵין מְמַאֲי מֵתִים מִשְׁתַּלְּחִין** ממנה, **וְבַאֲוִיָּה** זמן הוא, **זֶה פֶּסַח הַבָּא בְּטוּמְאָה.** שאכשר רוב הציבור טמאי מתים מקריבים אותו בטומאה ואף נכנסים טמאי מתים לעזרה להקריבו, ולפיכך הוצרך הכתוב לצוות על שילוחם של הזבים והמצורעים ממנה אף בזמן זה.

אבי דוחה את המקור שהביא ריש לקיש: אָמַר אַבָּיֵי, אִי הָכֵי שהפסוק בא ללמדנו כדברי ריש לקיש, **לֵימָא נָמֵי** - הרי יש לנו לומר גם כן, **שיאמַר** הכתוב שיש לשלח **זָב וּמְמַאי מֵתִים, וְאַלָּ' יאמַר** שיש לשלח **מְצוֹרָע, וַאֲנַי** הייתי **אוֹמַר** מעצמי ולומד בקל וחומר, אם **זָב מְשַׁתַּלָּחַ, מְצוֹרָע** שטומאתו חמורה יותר[א] **לֹא כָּל שֶׁכָּן.** וכי שייך שגם כאן נתרץ כדלעיל שהציווי לגבי מצורע אינו מיותר, **אֶלָּא** בא ללמדנו **שֵׁשׁ** ק' **שָׁעָה** [-זמן] **שֶׁמְּצוֹרָעִין מִשְׁתַּלְּחִין** מן העזרה **וְאֵין זְבִין וּמְמַאֵי מֵתִים מִשְׁתַּלְּחִין** ממנה, **וְאֵיזֶה, זֶה פֶּסַח הַבָּא בְּטוּמְאָה.** ולכאי אין לומר כן, שהרי לפי זה אף הזב עושה את הפסח כשרוב הציבור טמאים, **וְכִי תֵּימָא הָכֵי נָמֵי** שאכן כך הדין, **וְהָתַנְיָן** כדתניא להלן (סה:), **פֶּסַח הַבָּא בְּטוּמְאָה, לֹא יאכְלוּ מְמֶנּוּ זָבִים וְזִבוֹת נִדּוֹת[ב] וְיוֹלְדוֹת[ג], וְאִם אָכְלוּ** אוכלין **מִמֶּנּוּ, פְּטוּרִין!** ומאחר שלפי דרשת ריש לקיש נמצא שאף הזב עושה את הפסח בטומאה, ודין זה אינו נכון כמבואר במשנה, מוכח שאין לדרוש כדבריו.

עתה מיישב אבי את המקור שהביא רבי יוחנן: אֶלָּא אָמַר אַבָּיֵי, דְּעוֹתָם לומדים שהפסח בא בטומאה **מִקְּרָא הַבָּא** - מהפסוק הקודם שהביא רבי יוחנן לעיל, שנאמר בענין פסח שני 'איש', ודורשים ש'איש' נדחה לפסח שני ואין ציבור נדחין אלא עושים בטומאה, ומה שהקשה ריש לקיש שניתן לדרוש זה באופן אחר, שיחיד נדחה לפסח שני ואילו ציבור שרובם טמאים לא מקריבים את הפסח כלל, על כך יש להשיב **שאם כֵּן** היה הדין, **נִיכְתּוֹב רַחְמָנָא 'אִישׁ אִישׁ כִּי יִהְיֶה טָמֵא',** אולם התיבה **'נֶפֶשׁ' הָמָּה לִי** לכותבה. שהרי בפשטות 'לנפש' בא למעט שאר טומאות שמחמירים בהם יותר מטומאת מת, ואם נאמר שאף הציבור שנטמאו במת אינם מקריבים את הפסח כלל, אם כן אין חילוק בין טומאת מת לשאר טומאות והיה ניתן לכתוב טומאה סתם. **וְכִי תֵּימָא שֶׁהָאי 'נֶפֶשׁ', לְהָבִיא הוּא דַּאֲתָא** - לכך נכתב, כדי ללמדנו שדווקא **הַבָּא מֵת הוּא דְּנִדְחֶה לְפֶסַח שֵׁנִי, אֲבָל שְׁאָר הַטְּמֵאִין לֹא** נדחים לפסח שני אלא אינם מקריבים כלל את הפסח, **וְזוֹהֵי חוֹמְרָתָם, וְהָתַנְיָא, יָכוֹל** היית לומר **שֶׁלֹּא יְהוּ עוֹשִׂין פֶּסַח שֵׁנִי אֶלָּא** מי **שֶׁהָיוּ** ב'יד **מְמַאֵי מֵתִים** וכן מי **שֶׁהָיָה בְּדֶרֶךְ רְחוֹקָה** מן המקדש, אבל מי שהיו **זָבִין וּמְצוֹרָעִין וּבוֹעֲלֵי נִדּוֹת[ד]** ב'יד ניסן, **מְנַיִן** שאף הם עושים פסח שני אם הספיקו להיטהר, **תַּלְמוּד לוֹמַר 'אִישׁ אִישׁ** כִּי יִהְיֶה טָמֵא', שמשמע שכל הטמאים ב'יד ניסן עושים פסח שני[ה]. ואם כן חוזרת השאלה, **'נֶפֶשׁ' דְּכָתַב רַחְמָנָא הָמָּה לִי. אֶלָּא** על כרחך **הָכִי קָאָמַר** - כך יש לדייק מהפסוק, שדווקא **'אִישׁ' יחיד שהוא טמא מת נִדְחֶה לְפֶסַח שֵׁנִי, וְאֵין זִיבּוּר** שרובו טמאי מתים **נִדְחֶה לְפֶסַח שֵׁנִי, אֶלָּא עֲבָדֵי** - מקריבים את הפסח במועדו **בְּטוּמְאָה.** ועתה מיושב שנכתב בפסוק 'לנפש'

כדי ללמדנו, **כִּי עֲבָדֵי** - שמה שמקריבים **זִיבּוּר** שרובו טמא את הפסח **בְּטוּמְאָה,** היינו **בְּטוּמְאַת מֵת, אֲבָל** בכל אחת **מִשְּׁאָר הַטּוּמְאוֹת, לֹא עֲבָדֵי** - אין עושים הציבור את הפסח בטומאה אלא נדחים לפסח שני.

*

נצטוינו בתורה שלא יכנסו טמאים למקדש ולשאר מקומות שיש בהם קדושה. אלא שחלוק דינם בענין זה, שלטמא מת ולטמא שרץ נאסר להכנס רק ל'מחנה שכינה', דהיינו לפנים משער ניקנור שהוא פתח העזרה, לזב ולבעל קרי אסור להכנס גם ל'מחנה לויה', דהיינו להר הבית כולו, ואילו המצורע משתלח גם מ'מחנה ישראל', דהיינו, שאסור לו להכנס לפנים מהחומה בכל אחת מערי ישראל[ו]. ואגב שהוזכר לעיל שילוח המצורעים, מביאה הגמרא מחלוקת בדין מצורע שנכנס באיסור: אָמַר רַב חִסְדָּא, מְצוֹרָע שֶׁעָבַר וְנִכְנַס לְפָנִים מִמְּחִיצָתוֹ, דהיינו לפנים מהחומה של אחת מערי ישראל, **פָּטוּר** ממלקות[ז], **שֶׁנֶּאֱמַר** (ויקרא יג מו) בדין המצורע **'כָּל יְמֵי אֲשֶׁר הַנֶּגַע בּוֹ יִטְמָא, טָמֵא הוּא, בָּדָד יֵשֵׁב, מחוּץ לְמַחֲנֶה מוֹשָׁבוֹ' (בָּדָד יֵשֵׁב לָבָדוֹ יֵשֵׁב מחוּץ לְמַחֲנֶה מוֹשָׁבוֹ),** והרי **שֶׁהַכָּתוּב** - הפסוק **נָתַן** - הוציאו מאיסור לא תעשה והכניסו **לָעֲשֵׂה,** כלומר, שהתורה נתנה בו דין לאו הניתק לעשה' שאין לוקים עליו, משום שמשמע שזו תקנתו, שאם עבר על הלאו יקיים את העשה ולא יענש[ח].

הגמרא מקשה על דברי רב חסדא: אֵיתֵיבֵיהּ, שנינו בברייתא, **מְצוֹרָע שֶׁנִּכְנַס לְפָנִים מִמְּחִיצָתוֹ,** נידון **בְּאַרְבָּעִים** מלקות[ט]. **וְזָבִין וְזִבּוֹת שֶׁנִּכְנְסוּ לְפָנִים מִמְּחִיצָתָן,** דהיינו, להר הבית שהוא 'מחנה לויה', נידונים **בְּאַרְבָּעִים** מלקות. **וְטָמֵא מֵת מוּתָּר לִיכָּנֵס לְמַחֲנֵה לְוִיָּה, וְלֹא מָמֵא מֵת בְּלָבַד אָמְרוּ, אֶלָּא אֲפִילּוּ** את **הַמֵּת עַצְמוֹ** מותר להכניס לשם, **שֶׁנֶּאֱמַר** לגבי משה רבינו בצאתו עם בני ישראל ממצרים (שמות יג יט) **'וַיִּקַּח מֹשֶׁה אֶת עַצְמוֹת יוֹסֵף עִמּוֹ', וְעִמּוֹ** משמע **בְּמַחֲנֵיתָן,** דהיינו במחנה לויה[י]. שהרי משה היה לוי[יא], ואם כן קל וחומר שטמא מת מותר להכנס לשם[יב]. הרי מפורש בברייתא שהמצורע משתלח מחוץ ל'מחנה ישראל' לוקה, ושלא כדברי רב חסדא.

מיישבת הגמרא: תַּנָּאֵי הִיא - מחלוקת תנאים יש בענין הלימוד מ'בדד ישב', **דְּתַנְיָא** בברייתא, נאמר במצורע **'בָּדָד יֵשֵׁב** מִחוּץ לַמַּחֲנֶה מוֹשָׁבוֹ', ומשמעות הפסוק 'בדד ישב' היא **שֶׁלְּבַדּוֹ יֵשֵׁב,** ובא ללמדנו **שֶׁבִּישִׁיבָתוֹ** מחוץ למחנה **אִי אָתָּה יָכוֹל** להכניס **לְמַחֲנֵה לְוִיָּה,** כגון זבים וטמאי מתים, **יוֹשְׁבִין עִמּוֹ,** דהיינו ששילוחו חמור משלהם, שמשתלח אף מחנה ישראל[יג]. ועדיין **יָכוֹל** היית לומר **שֶׁיְּהוּ זָבִין וּמְמַאֵי מֵתִים מִשְׁתַּלְּחִין לְמַחֲנֵה אַחַת,** דהיינו ששילוחם שווה, **תַּלְמוּד לוֹמַר** בפרשת שילוח המחנות (במדבר ה ג) **'וְלֹא יְטַמְּאוּ אֶת מַחֲנֵיהֶם'** בלשון רבים, ולא נאמר 'מחנם', ומכאן שבא הכתוב **לְיִתֵּן מַחֲנֶה לְוִיָּה וּמַחֲנֶה לְוִיָּה,** כלומר, שבא ללמדנו שכל אחד מהטמאים הנזכרים בפסוק שלפני כן משתלח למחנה אחרת[יד], **דִּבְרֵי רַבִּי יְהוּדָה. רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר, אֵינוֹ צָרִיךְ** - אין צורך בדרשה מ'בדד ישב' כדי ללמדנו שהמצורע משתלח מחוץ לשלושה מחנות, **שֶׁהֲרֵי הוּא אוֹמֵר** (שם ספוק ג) **'וְיִשַּׁלְּחוּ מִן הַמַּחֲנֶה כָּל צָרוּעַ**

א. **וְהָתַנְיָן** (ע"ב) תבאר הגמרא מהי חומרתו. ב. **נדה** היא אשה שיצא דם ממקורה, והיא טמאה שבעה ימים, ואחר שבעה ימים טובלת והיא טהורה (ויקרא טו יט, כח). אדם שנטמא אסור באכילת קדשים עד תום ימי טומאתו (שם ז ב). ג. **היולדת** אסורה באכילת קדשים עד תום ימי טהרתה, כמפורש בתורה (שם יב ד). ובטעם איסורם של טמאים אלה לאכול מן הפסח הבא בטומאה, ראה להלן שממה שנאמר 'לנפש' דרשו שרק טמא מת מותר בפסח זה. ד. **אף** שהאוכל מן הקדשים בטומאת הגוף חייב כרת, בפסח הבא בטומאה נלמד מפסוח שהוא פטור, כמבואר בברייתא להלן (שם:). ה. **בברייתא** להלן יבואר לדעת רבי שמעון מדוע כתבה התורה את שלושת הטומאות. ו. **רש"י** (ד"ה פלגי) וביאר הצל"ח (ד"ה נפש) בכוונת רש"י, שאין לומר ש'לנפש' בא למעט זב ומצורע ולהקל עליהם, שרק טמא מת נדחה לשני אבל זב ומצורע עושים בראשון אפילו יחידים, ולפי זה אכן נוכל לומר שציבור אינם עושים כלל בשום טומאה. שזה אינו, שכן ברור שהמיעוט של 'לנפש' שלמדנו שזב ומצורע חמורים יותר, מאחר שטומאתם יוצאת מגופם [והוסיף, שאף שלהלן רצתה הגמרא לומר שיש חומרא בטמא מת שטעון הזאה שלישי ושביעי, היינו דווקא לפני שהתבאר שטמא מת משתלח רק מפחמה שכינה ואילו הטמאים האחרים משתלחים משנים או שלושה מחנות, אך לאחר שהתבאר דין זה, בהכרח שטמא מת קל יותר מהטמאים האחרים]. ז. **שינוי** אלה ההוכרו בפירוש בפסוק (במדבר ה ד) שנדחים לפסח שני. ח. **הבא** על הנדה נטמא כמוה, כמפורש בפסוק (ויקרא טו כד). ט. **וְהֵיינוּ** שהיה לו לכתוב 'לנפש' בתחילה 'כי יהיה לנפש טמא', או 'איש כי יגע במת', והואיל ונכתב 'איש כי יהיה טמא' הרי זה נדרש בפני עצמו, שכל הטמאים עושים פסח שני. רש"י (ד"ה ת"ל), וביאר הרש"ש (ד"ה ת"ל), שלכאורה היה נראה לפרש כפשוטו שהריבוי הוא ממה שכתוב בפסוק פעמים 'איש' [ואכן כך פירש רבינו משה מאיסרא"ן (ד"ה ת"ל)], אלא שלהלן (שם:) מבואר שלא רק טמא מת שהיה בדרך רחוקה עושים פסח שני, אלא גם אם שגג או נאנס או הזיד ולא עשה את הפסח עושה פסח שני, ובהכרח נלמד דין זה מהכפילות של 'איש', ועל כן הוצרך רש"י לפרש שהריבוי שהובא כאן לרבות רק את כל הטמאים נלמד מ'כי יהיה טמא'. והביא שכן מבואר בירושלמי (פ"ט ה"ח), שם'איש איש' לומדים שאם שגג או נאנס או הזיד עושה פסח שני, ומה שכתוב 'טמא' לומדים שכל הטמאים בראשון חייבים לעשות את השני. י. **בכתוב** (במדבר ט ו) 'צו את בני ישראל וישלחו מן המחנה כל צרוע וכל זב וכל טמא לנפש'. יא. **דווקא** מצורע מרחלט [שצרעתו והוברה בוודאות] משתלח משלושת המחנות, אולם המתחיל בספירת הימים הנוהגת לטהרתו, שנינו במסכת נגעים (פ"י מ"ב) שנוהגי נטמא שרץ, ומגילא משתלח רק ממחנה שכינה. תוספות (לעיל ד"ה שם שם עיסה). להלן יובא בגמרא המקור לחילוקי דינים אלו. יב. **אף** שנאמר בזה איסור לאו, 'ולא יטמאו את מחניהם' (שם ה ג), כמבואר להלן. יג. **שכל** לאו שניתק לעשה אין לוקים עליו, כיון שמשמע שזו היא תקנתו, שאם עבר על הלאו יקיים את העשה ויצא מעונש. רש"י (לעיל שה. ד"ה שם). ואף על פי שהעשה לא נאמר לאחר הלאו [ואילו בשאר לאו שניתק לעשה

העשה כתוב אחר הלאו ובסמוך אליו], על כרחך לנתקו בא, מאחר שאין לומר שבא ללמדנו שחוץ מהלאו עובר גם בעשה, שהרי כבר נאמר בו ציווי עשה 'וישלחו מן המחנה כל צרוע', ועל כרחך שעשה זה בא לנתק את הלאו. אך זבים וטמאי מתים, אף על גב שגם בהם נאמרו כמה עשין על שילוחם, לא באו עשין אלו לניתוק הלאו אלא ללמדנו דברים אחרים, כל אחד ועניינו, כמבואר בספרי (נשא ס ד"ה). ועוד, שמשמעות הכתוב 'כל ימי אשר הנגע בו' היא, שכל ימי טומאתו מצווה ב'בדד ישב' ואף אם עבר ונכנס מוטל עליו לצאת ואין עליו עונש אחר [של מלקות], וכפי שדורשים (מכות טו:) לגבי אונס נערה שמחויב לנשואה, שאף אם גירשה לא ליקה אלא שמוטל עליו להחזירה, מפני שכתוב בו (דברים כב כט) 'לא יוכל שלחה כל ימיו'. רש"י (ד"ה ומקוה). אולם התוספות (ד"ה ומצורע) פירשו שאין כוונת רב חסדא ללאו הניתק לעשה, אלא שמאחר שנכלל המצורע עם שאר הטמאים בלאו של 'ולא יטמאו', ובא הכתוב ופרט בו בפני עצמו שני עֲשֵׂה באותו פסוק, 'בדד ישב' ו'מחוץ למחנה מושבו', על כרחך שכוונתו להוציאו מכלל הלאו ולהטעמידו על עשה בלבד. וכתבו עוד, שיש להעמיד תירוצ זה דווקא בנכנס למחנה ישראל, אבל אם נכנס למחנה לויה לוקה כיון שלא גרע מזב, ובמחנה שכינה מתחייב כרת כיון שלא גרע ממחוסר כפורים. יד. **הכוונה** לאברעים חסר אחת, שנינו במכות (כג.), והגמרא נקטת 'אברעים' מחמת לשון הכתוב 'אברעים יכוי' (ויקרא כב כג). טו. **שאף** במדבר היו שלושה מחנות, לפנים מן הקלעים מחנה שכינה, מקום חניית הלויים סביב המשכן מחנה לויה, ומקום חניית הדגלים של שאר השבטים זה מחנה ישראל. רש"י (שמות כט יד). טז. **כתבו** האחרונים, שאף על פי שפסוק זה נאמר לפני שהוקם המשכן ונקבעו המחנות, ואילו מלהושעמא, מכל מקום משמע ממנו שכל ימי היותם במדבר נשארו עצמות יוסף במחיצתו של משה. יז. **רש"י** (מגמות שם ד"ה ומפסח) ותוספות (שם ד"ה ת"ל). יח. **ואין** לומר ששילוחו של משלהם, שהוא נכנס למחנה לויה והם לא, שהואיל ומצאנו שמשה הכניס את עצמות יוסף למחנה לויה, כמבואר בברייתא הקודמת, הרי שטמא מת מותר להכנס למחנה לויה. ריב"ן (ד"ה שם). יט. **וְהֵיינוּ** שבאותם פסוקים מוזכר 'מחנה' פעמים, 'וישלחו מן המחנה' ו'אל מחוץ למחנה' המשלחות (שם ה ב-ג), הרי שלכל אחד מהטמאים יש מחנה בפני עצמו שהוא משתלח ממנו [ומוכח מעצמות יוסף שטמא מת משתלח רק ממחנה שכינה, ומהילא הוצ הוא זה שמשתלח אף ממחנה לויה. ריב"ן (ד"ה ת"ל)]. ושוב נאמר במצורע 'בדד ישב מחוץ למחנה מושבו', ללמדנו שמשתלח אף מחוץ למחנה לשלישית, דהיינו מחנה ישראל. רש"י (ד"ה וישלחו), ומשמע מדבריו, שלמדו גם ממשמעות 'מחניהם' דהיינו שני מחנות, וגם מכך שכתוב פעמים 'מחנה'. וכתב הריב"ן (שם), שאין לומר ש'מחניהם' בא ליתן מחנה למצורע ומחנה לזב וטמא מת, שהרי כבר לפני כן נזכרו שני מחנות ['וישלחו' ו'אל מחוץ'], וודאי נכתבו לגבי זבים וטמאי מתים [שהרי במצורע כבר כתוב 'בדד ישב'], ומהילא 'מחניהם' הכתוב מיד לאחר מכן בא ללמד על שני מחנות אלו, של זב ושל טמא מת, שמחנותו של זה אינו כשל זה.

וְכָל זֶב וְכָל טָמֵא נֶפֶשׁ', ומשם ניתן ללמוד את החילוקים שיש בשילוחם של הטמאים[כ]. שכן קשה, **יאמַר** הכתוב שיש לשלח **טְמֵאֵי מֵת, וְאַל יאמַר טְמֵאֵי** [כא] **זָב, וַאֲנִי הייתי אומֵר** מעצמי ולומד בקל וחומר, אם **טְמֵאֵי מֵתִים מְשַׁתֵּפְחִין, זָבִין** שטומאתם יותר חמורה[כב] **לֹא כָּל שֶׁכָּן,** אם כן **יֶתֶר** [כג] **מַחֲנֶה שְׁנִיָּה** לשילוחו, שבנוסף לשילוחו ממחנה שכינה משתלח גם ממחנה לויה. וכן קשה, **יאמַר** הכתוב שיש לשלח **זָב וְאַל יאמַר** שיש לשלח **מְצוֹרָע, וַאֲנִי הייתי אומֵר** מעצמי, אם **זָבִין מְשַׁתַּפְחִין, מְצוֹרָעִין** שטומאתם חמורה יותר[כג] **לֹא כָּל שֶׁכָּן,** אם כן **יֶתֶר** [כד] **מַחֲנֶה שְׁלִישִׁית** לשילוחו, שבנוסף לשילוחו ממחנה שכינה ולויה משתלח גם ממחנה ישראל. וממילא **בָּשְׁווּא אומֵר** במצורע **'בָּדָד יֵשֵׁב'**, לא הוצרך ללמדנו שהמצורע משתלח ממחנה ישראל, אלא בא **הַכָּתוּב לְנָתְקוֹ לָעֲשֵׂה** ולפטור אותו ממלקות אם נכנס לשם. ונמצא שרב חסדא סבר כשיטת רבי שמעון, שהכתוב 'בדד ישב' בא לנתקו לעשה, ואילו הברייתא ששנינו בה שמצורע שנכנס לפנים ממחיצתו לוקה נקטה כדעת רבי יהודה, שסבר שמפסוק זה לומדים שהמצורע משתלח יותר משאר טמאים ואין אומרים שנתקו הכתוב לעשה לפטרו ממלקות[כד].

הגמרא דנה בדברי רבי שמעון שהיה ניתן ללמוד את שילוח הזב בקל וחומר משילוח טמא מת. שואלת הגמרא: מַאי חוּמְרֵיהּ - מהי חומרתו **דְּזָב מִטָּמֵא מֵת. מישיבה הגמרא: שֶׁכֵּן** אצל הזב **מוּמְאָה יוֹצְאָה עָלָיו מִגּוּפוֹ. מקשה הגמרא: אַדְרַבָּה, מִטָּמֵא מֵת חָמוּר** ממנו, **שֶׁכֵּן טָעוּן הַזָּאָה** של מי חטאת בימים **שְׁלִישִׁי וּשְׁבִיעִי** לטהרתו[כה], ואילו הזב נטהר בטבילה בלבד. **מתרצת הגמרא:** אכן, אין כוונת רבי שמעון לומר שניתן ללמוד את שילוח הזב מטמא מת, אלא כוונתו היא, שהרי **אָמַר קְרָא** [-הפסוק דלעיל] לגבי המחויבים בשילוח **'טְמֵא נֶפֶשׁ'**, והוסיף **'וְכֹל טָמֵא'** כדי **לְרַבּוֹת מִטָּמֵא שֶׁרֶץ**[כו] לשילוח ממחנה שכינה כטמא מת[כו]. **וּמתוך שזָּב חָמוּר מִטָּמֵא שֶׁרֶץ** היה ניתן ללמוד את שילוחו ממנו בקל וחומר, אלא שנכתב שילוחו בפירוש כדי ללמדנו שמשתלח גם ממחנה לויה[כח].

שואלת הגמרא: וּמַאי חוּמְרֵיהּ של הזב מטמא שרץ. **משיבה הגמרא: דָּבְרָאֲמָרָן,** שהטומאה יוצאת מגופו. **מקשה הגמרא: אַדְרַבָּה,** טמא **שֶׁרֶץ חָמוּר** ממנו, **שֶׁכֵּן מְטַמֵּא בְּאוֹנֶס,** ואילו הזב אינו נטמא כשראה מחמת אונס[כט]. **מתרצת הגמרא: אָמְרִי,**

כ. **שמאחר** שיש חילוק בחומרתם, אילו היו כולם משתלחים לאותו מחנה ניתן היה לכתוב בתורה את הקל שבהם והשאר היו למדים ממנו בקל וחומר, וכפי שמבאר רבי שמעון בסמוך. כא. **חגר"א** בהגהותיו מוחק תיבה זו [שכן מדובר כאן בזב עצמו, ואילו 'טמא זב' היינו מי שנגע בזב ונטמא ממנו]. כב. **ל'חזון** תבאר הגמרא במה היא יותר חמורה. כג. **הגמרא** להלן תבאר במה טומאתו חמורה יותר. כד. **אף** שלדעת רבי שמעון שילוח מצורע ממחנה ישראל נלמד מ'וישלחו' שאינו אלא עשה, מכל מקום ללא הניתוק היה לוקה, שהרי בהמשך שם כתוב 'ולא יטמאו את מחניהם' שהוא אזהרת לאו על הנלמד מ'וישלחו'. ואף לדעת רבי יהודה ששילוח מצורע ממחנה ישראל נלמד מ'בדד ישב' שהוא עשה, מכל מקום אם נכנס לשם לוקה [שהרי העמידו את הברייתא שנוקטת כן כשיטתן] אף ששם לא נאמר בלל לאו, משום ש'ולא יטמאו את מחניהם' משמעו שכל אחד לא יטמא את המחנה האסור עליו, ומאחר שגילתה התורה שמצורע טעון שילוח ממחנה ישראל ממילא הוא נכלל בלאו. צל"ח (ל"ג נמל). כה. **כפי** שנאמר (במדבר יט יב) 'הוא יתחטא בו ביום השלישי וביום השביעי יטהר'. כו. **אדם** שנגע באחד משמונת השרצים המפורטים בתורה (ויקרא יא נט-לג), ודינו מפורש (שם יא לג) שטמא עד הערב. כו. **והוא** הדין לכל הנטמאים בנגיעה, כגון הנוגע בנבילה. כח. **ל'כאורה** קשה, הרי יתכן שאילו לא נכתב זב לא היו לומדים טמא שרץ מהריבוי של 'וכל' אלא את זב שהוא חמור יותר, ומה שכתבה התורה זב בפירוש הוא כדי שיתרבה גם טמא שרץ, ולא בכדי ללמדנו שמשתלח גם ממחנה לויה. אך יש לומר שמרבים תמיד את הדומה למה שמפורש בתורה אף שהוא יותר קל, וממילא ממה שכתוב 'וכל טמא לנפש' מסתבר לרבות טמא שרץ שנטמא מחמת מגע כטמא מת, ולא זב שהטומאה יוצאת מגופו. צל"ח (ל"ג נמל). כט. **בגין** אם ראה מחמת אכילה או שתיה מרובה, או מחמת חולי או קפיצה שקפץ, שנתמעט ממה שנאמר (ויקרא טו ג) 'מבשרו' ולא מחמת אונסו, כמבואר בגדה (לב:).

כִּי הַאי גַּוְונָא זְבִי מְצַפֵּי בְּאוּנָם - אף זב הנטמא בטומאה כזו הדומה לטומאת שרץ דהיינו טומאת ערב, נטמא אף באונס, וּדְדָרֵךְ הוּנָא, דְּאָמַר רַב הוּנָא, רְאָיָה רְאשׁוֹנָה שֶׁל זָב שנטמא מחמתה רק עד הערב[א], מְטַמְּאָה אותו אף בְּאוֹנָס[ב]. נמצא שאין שום חומרא בטמא שרץ יותר מבזב, ומאחר שזב חמור ממנו שטומאתו יוצאת מגופו ניתן היה ללמוד את שילוח הזב בקל וחומר מטמא שרץ.

נתבאר לעיל בדברי רבי שמעון ש'צריע' שנזכר בפסוק הוא מיותר, שכן ניתן ללומדו בקל וחומר מזב. הגמרא דנה בקל וחומר זה. שואלת הגמרא: מַאי הוֹסַרְיָה דְּהָנְצוֹרָע מְזָב. משיבה הגמרא: שֶׁכֵּן מצורע **מְטַמֵּא בְּרִיעָה** - שיגדל את שערות ראשו, **וּפָרִימָה** - ויפרום את בגדיו[ג], **וְאָסוּר בְּתַשְׁמִישׁ הַמִּטָּה**[ד], מה שאין כן זב שאינו מחויב בדברים אלו[ה]. **מקשה הגמרא: אֲדַרְבָּה, זָב חָמוּר** ממנו, **שֶׁכֵּן מְטַמֵּא מִשְׁכָּב וּמוֹשָׁב** שתחתיו[ו] ועושה אותם אב הטומאה[ז], **וְכֵן מְטַמֵּא בְּלֵי חֶרֶס בְּהֶיסֵּט** - על ידי הזזתו, אף אם לא נגע בו, מה שאין כן מצורע[ח]. **מתרצת הגמרא:** אכן, אין כוונת רבי שמעון לומר שניתן ללמוד את שילוח המצורע מזב, אלא כוונתו היא, שהרי **אָמַר קְרָא** [-הפסוק דלעיל] לגבי המחויבים בשילוח 'זָב', והוסיף 'וְכָל זָב' כדי **לְרַבּוֹת עָלָיו קְרִי** לשילוח ממחנה לויה כזב. ומתוך **שְׁצוֹרָע חָמוּר מִמֶּנּוּ קְרִי** היה ניתן ללמוד את שילוחו ממנו בקל וחומר, אלא שנכתב שילוחו בפירוש כדי ללמדנו שמשתלח גם ממחנה ישראל.

שואלת הגמרא: וּמַאי חִזְקְרִיהּ של המצורע מבעל קרי. **משיבה הגמרא:** דְּאָמַר[ן], שטעון פריעה ופרימה ואסור בתשמיש המטה. **מקשה הגמרא:** אַדַּרְבָּה, **בַּעַל קְרִי חָמוּר** ממנו, **שֶׁכֵּן מְטַמֵּא בְּמַשְׁהוּ** קרי שיצא ממנו[ט], ואילו המצורע נטמא רק כשנראה בו נגע בגודל של כגרים לפחות[י]. **מתרצת הגמרא: סָבַר לַהּ** רבי שמעון **כְּרַבִּי נָתָן, דְּתָנְיָא, רַבִּי נָתָן אוֹמֵר מְשׁוּם רַבִּי יִשְׁמָעֵאל, זָב צָרִיךְ** שתצא ממנו זיבה בשיעור של **שָׁלֹשׁ** - כדי סתימת הנקב של **פִּי הָאֻמָּה** כדי שיטמא[יא], **וְלֹא הוֹדוּ לוֹ חֲכָמִים**, אלא סברו שנטמא בזיבה בשיעור כלשהו[יב]. **וְאִיתְּקֵשׁ לַהּ** - והוקש **בַּעַל קְרִי לְזָב**[יג], שאף הוא נטמא רק כשיצא ממנו קרי בשיעור זה של כחתימת פי האמה. ומאחר ששיעור זה גדול משיעור כגריס שנאמר במצורע[יד], נמצא שאין שום חומרא בבעל קרי יותר ממצורע, ולפיכך ניתן היה ללמוד את שילוחו מבעל קרי בקל וחומר.

הגמרא דנה עוד בדברי רבי שמעון. שואלת הגמרא: וְכָל צְרוּעַ לָמָּה לִי, כלומר, מאחר שבראה הגמרא בדברי רבי שמעון שמרבים מ'וכל' שנאמר בטמא מת אמא שרץ וכן מ'וכל' שנאמר בזב את בעל קרי, מה לומדים מ'כל' שנאמר לגבי מצורע. **משיבה הגמרא:** אכן אין לומדים ממנו דבר, אלא **אֲיִירֵי** - אגב **דְּכָתֵיב** בהמשך הפסוק **כָּל זָב, כָּתֵיב נָמֵי** בתחילת הפסוק **כָּל צָרוּעַ.**

א. **כְּמבואר** במסכת זבים (ס"ו ע"ב), ונלמד ממה שהוקש לבעל קרי, שנאמר (ויקרא טו ג) 'זאת תורת הזב ואשר תצא ממנו שכבת זרע', ופסוק זה מדבר כשראה פעם אחת, שהרי נזכרת שם זיבה רק פעם אחת [שמספר הראיות בהם מדובר הוא במספר הפעמים שנזכרת זיבה בפסוק, כמבואר במגילה (כ"ב)]. ב. **אף** דין זה לומד רב הונא במסכת נדה (לג.) ממה שהוקש זב בראייה ראשונה לבעל קרי, ובעל קרי נטמא אף באונס, שכן לא נאמר אצלו מיעוט לגבי אופן זה. ההבדל בין זב לקרי הוא, שזב נראה כלובן ביצה שאינה שיצא ממנה אפרות, וקרי נראה כלובן ביצה שכן ראויה לכך. ג. **כפי** שנאמר (ויקרא יג מה) 'והצרוע אשר בו הנגע בגדיו יהיו פרומים וראשו יהיה פרוע'. ד. **בכתוב** (שם יד ח) 'וישב מחוץ לאהלו שבעת ימים', ולמדו במועד קטן (ז.) ש'אהלו' היינו אשתו. ואמנם נחלקו לגבי איסור זה (שם) האם נוהג רק בימים שסופר לטהרתו, או אף בימים שהוחלט לטומאה, אך מכל מקום לפי כולם חמור הוא מן הזב שלא נאסר בזה כלל. רש"י (ל"ב ע"ב ד"ה ומטמא) ותוספות (ל"ב ע"ב ד"ה ומטמא) כתבו, שהגמרא כאן נוקטת כמי שסובר שאף מצורע מוחלט אסור בתשמיש המטה[נ]. ה. **בשישב** על דבר העשוי לישיבה או שכב על העשוי לשכיבה, כמבואר בתורת כהנים (מצורע פרשת זבים ס"פ). ו. **והאדם** הנוגע בהם מטמא את הבגדים שעליו אף על פי שלא נגעו בעצמם במשכב או במושב, כמו שמפורש בתורה (ויקרא טו ט-י). ז. **כגון** שדחפו במקל. ודין זה נלמד מהפסוק שנאמר בזב (שם טו יב) 'וכלי חרש אשר יגע בו הזב ישבר', ושנינו בתורת כהנים (מצורע פרשת זבים ס"ג) ש'נגיעה' זו היינו היסט, שממה שכתוב 'בו' מדייקים שאין הכוונה לנגיעה בדפנות הכלי אלא באוירו, אך מאחר שאף בשאר טומאות נטמא כלי חרס מאוירו, על כרחך שבטומאת זב באה התורה לחדש שמטמא אף בנגיעה באופן שהיא בכולו, וזה שייך בהיסט שכאשר מזיז את הכלי הרי זה כאילו נגע בכולו. ח. **ואף** ששנינו בתורת כהנים (מצורע ס"פ) שמטמא משכב ומושב, מכל מקום אינם נעשים 'אב הטומאה' שמטמא אדם ובגדיו אלא מטמאים אוכלין ומשקין בלבד. רש"י (ד"ה זב), אמנם התוספות (ויומא ז: ד"ה ממטמא) כתבו, שרש"י חזר בו ממה שכתב כאן וכתב (שם ד"ה למטמא) שמצורע מטמא מושבו ומשכבו לטמא אדם וכלים, והביאו מהרב משה פפנטשיל"א, שלפי זה יש להעמיד סוגייתנו במצורע בימי ספירת שהתרתו, שאינו מטמא כלל משכב ומושב כמבואר בתורת כהנים (שם). אך התוספות כאן (ד"ה אבל שם) כתבו, שאין להעמיד סוגייתנו במצורע כזה, שהרי כלל אינו משתלח משלושה מחנות וכן אינו בפריעה ופרימה. ט. **אפילו** בטיפה שקטנה מזרע חרדל. י. **כמבואר** בתורת כהנים (מצורע פ"ג). יא. **ומד** זאת מהפסוק 'או מהתחים בשרו מזובו' (ויקרא טו ג), כמבואר בנדה (מג:). יב. **והם** למדו מהפסוק הנזכר שהזיבה מטמאת דווקא כשיוצאת כשהיא לחה, כמבואר בנדה (שם). יג. **שנאמר** (שם טו ג) 'זאת תורת הזב ואשר תצא ממנו שכבת זרע'. רש"י (ד"ה וחיקשו) וכתבו התוספות (ד"ה וחיקשו), שממה שהשוו בעל קרי לזב מוכח שסברו שמטומאתו היא מצד ראיית הקרי, כעין טומאת הזב, ולא מצד שנופל נגע בקרי כפי שנוקטים בנדה (שם). יד. **תוספות** (ד"ה ת"ל כן). אמנם בשפת אמת (כתוב שם) כתב, ששיעור זה תלוי בכל אדם כפי שהוא, ומהילא אין לפרוך מזה לא לקולא ולא לחומרא. טו. **שמטה** שנאמר (במדבר יט יג) 'את משכן ה' טמא ונכרתה הנפש ההיא מישראל' לומדים שטמא שנכנס למקדש ננעש בכרת, כמבואר במכות (יד:). טז. **אך** מכל מקום עדיין אסורים הם להכנס אליה, שהרי רק לגבי טמאי מתים חדישה התורה שכאשר רוב הציבור נטמאו הותר להם להכנס לעזרה, אך לא לגבי טמאים אחרים (כמבואר ליעל (ע"ח)), אלא שמההיקש לומדים שלא יענשו על כך בכרת. יז. **ורבי** שמעון שלמד מפסוק זה את הילוקי המחנות סובר כתנא קמא (לעיל כ"ה:) החולק על רבי אליעזר ומחייב כרת אף באופן זה. על פי רש"י (שם ד"ה ושמטמא). יח. **אמנם** להלן (שם) מסיקה הגמרא שכאשר הן פתוחות לקולא אף הן קדושות. תוספות (ד"ה ומשלימין) והשפת אמת (כתוב שם) כתב, שדבריהם תמוהים מהגמרא שם ובודאי נפלה בהם טעות סופר, וצריך לומר שדברי רבי יוחנן אמורים דווקא במחילות הפתוחות להר הבית ואילו הפתוחות לעזרה קדושות כמותה. יט. **שני** דינים אלה אינם מענין אחד, אלא שאת שניהם שמע רבי יוחנן מרבו ביחד, ולפיכך גם אמרם כך[נ]. כ. **כדברי** הברייתא שהוקש לזב[נ]. כא. **ואף** על פי שהובא לעיל שרבי שמעון סובר כמותו, מכל מקום אינם נעשים 'אב הטומאה' שמטמא אדם ובגדיו אלא מטמאים אוכלין ומשקין בלבד. רש"י (ד"ה זב), אמנם התוספות (ויומא ז: ד"ה ממטמא) כתבו, שרש"י חזר בו ממה שכתב כאן וכתב (שם ד"ה למטמא) שמצורע מטמא מושבו ומשכבו לטמא אדם וכלים, והביאו מהרב משה פפנטשיל"א, שלפי זה יש להעמיד סוגייתנו במצורע בימי ספירת שהתרתו, שאינו מטמא כלל משכב ומושב כמבואר בתורת כהנים (שם). אך התוספות

הגמרא דנה בדעת רבי יהודה. מקשה הגמרא: וְרַבִּי יְהוּדָה מה סובר, והרי **שָׁפִיר** [-יפה] **קָאָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן**, שמהפסוק של 'וישלחו מן המחנה' עצמו ניתן ללמוד את החילוקים שיש ברין שילוח הטמאים, ואין צורך בפסוק הנוסף שהביא רבי יהודה[מ]. **מתרצת הגמרא:** סבר רבי יהודה **שֶׁהֲהוּא** - מה שהוזכר בפסוק צרוע וזב, **מִיבְּעֵי לֵיהּ** - נצרך **לְכְדַתָּנָא, דְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר, יָכוֹל** היית לומר שאם **דִּבְּרָה** [-נדחקו] **זָבִין וּמְצוֹרָעִין וְנִכְנְסוּ לְעֶזְרָה בְּפֶסַח הַבָּא בְּטוּמְאָה** כשרוב הציבור טמאי מתים, **יְכוֹל יְהוּ חַיָּיבִין** על כך כרת[מא], **תַּלְמוּד לוֹמַר** (במדבר ט ג) 'וישלחו מן המחנה כָּל מְצֹרָע וְכָל זָב וְכֹל טָמֵא לָנָפֶשׁ', שהקיש הכתוב את הטמאים זה לזה, כדי ללמדנו, שרק **בְּשֶׁעָה שֶׁמְּצַאי מֵתִים מְשַׁתַּלְּחִין** מן העזרה ואסורים להכנס אליה, אף **זָבִין וּמְצוֹרָעִין מְשַׁתַּלְּחִין** ממנה ומתחייבים על כך כרת, אך כאשר **אֵין מְצַאי מֵתִים מְשַׁתַּלְּחִין** מן העזרה ומותרים להכנס אליה, כגון כשהפסח בא בטומאה, **אֵין זָבִין וּמְצוֹרָעִין מְשַׁתַּלְּחִין** מן העזרה לענין שיתחייבו על כך כרת[מב]. ומאחר שסבר רבי יהודה שהפסוק נצרך לדרשתו של רבי אליעזר ואינו מיותר, היה צריך ללמוד את חילוקי המחנות מפסוקים אחרים[מג].

★

הגמרא חוזרת לדון בדברי הברייתא: אָמַר מָר, 'זָב' וְכָל 'זָב' לְרַבּוֹת עָלָיו קְרִי. מְכַּדֵּי לֵיהּ - יש מכאן סיוע **לְדִבְרֵי רַבִּי יוֹחָנָן, דְּאָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, מְחִילּוֹת** שתחת העזרה **לֹא נִתְקַדְּשׁוּ** בקדושתה[מד], **וְעָלָיו קְרִי מְשַׁתַּלֵּחַ חוּץ לְשָׁתֵּי מַחֲנוֹת**, ממחנה שכינה וממחנה לויה[מה]. שלדינו השני יש סיוע ממה שהתבאר בדברי הברייתא, שבעל קרי משתלח ממחנה לויה כזב[מו].

הגמרא מקשה על דברי רבי יוחנן: מֵיתִיבִי, שנינו במשנה (זבים פ"ב מ"ו), **בַּעַל קְרִי** הרי הוא **בְּטֻמְאַת** - כמי שנגע ב**שֶׁרֶץ. מַאי לָאו** כוונת המשנה היא להשוותם **לְעָנְיַן מַחֲנוֹתָם**, שכשם שטמא שרץ משתלח רק ממחנה שכינה כך גם בעל קרי, ושלא כדברי רבי יוחנן[מז]. **מתרצת הגמרא: לֹא** זוהי כוונת המשנה, אלא כוונתה ששוים הם **לְעָנְיַן** משך **טוּמְאָתָם**, שאינם טמאים שבעה ימים כזב וטמא מת אלא טומאת ערב בלבד.

שבה הגמרא ומקשה: וכי ניתן לבאר את המשנה **לְעָנְיַן** משך **טוּמְאָתָם,** והרי **הַאי** [-טמא שרץ] **טוּמְאַת עֶרֶב כְּתִיב בֵּיהּ** בפירוש[מח], **וְהַאי** [-בעל קרי] **טוּמְאַת עֶרֶב כְּתִיב בֵּיהּ** בפירוש[מט], ולא מסתבר שתשמיענו המשנה דינים המפורשים בתורה, **אֶלָּא לָאו** צריך לומר שכוונת המשנה להשוותם **לְעָנְיַן מַחֲנוֹתָם. מתרצת הגמרא: לֹא, לְעוֹלָם** כוונתה להשוותם **לְעָנְיַן** דין **טוּמְאָתָם, וְהָא קָמַשְׁמַע לָן, דְּבַעַל קְרִי כְּטָמֵא שֶׁרֶץ, מָה** - כשם **שְּׁטָמֵא שֶׁרֶץ מְטַמֵּא** את האדם גם **בְּאוֹנֶס,** כגון שנפל עליו שרץ מת שלא ברצונו, **אַף בַּעַל קְרִי מְטַמֵּא** [-נטמא] גם **בְּאוֹנֶס,** כגון שראה מחמת ריבוי אכילה ושתיה.

הגמרא שבה ומקשה על דברי רבי יוחנן: מֵיתִיבִי, שנינו בהמשך אותה משנה,

בוֹעֵל נִדָּה הרי הוא **בְּטֻמְאַת מֵת.** **מבררת הגמרא:** **לְגבי מַאי** השוותה אותם המשנה, **אִילֵימָא** [לענין משך **מְזוּמְאָתָם**, הרי **הָאי** [-טמא מת] **מְזוּמְאַת שְׁבָעָה** ימים **בָּתִיב בֵּיהּ** בפירוש[א], **וְהָאי** [-בועל נדה] **מְזוּמְאַת שְׁבָעָה** ימים **כָּתִיב בֵּיהּ** בפירוש[ב], ולא הוצרכה המשנה להשמיענו דין זה. **אֶלָּא לָאו** כוונתה להשוותם **לְענין מַחֲנוֹתָם**, שכשם שטמא מת משתלח רק ממחנה שכינה כך גם בועל נדה[ג]. **וּמַתְנִי׳ קָא** - ומתוך שבסיפא של המשנה **לְענין מַחֲנוֹתָם הֲנֵי** - מדובר, משמע שב**רִישָׁא נָמֵי לְענין מַחֲנוֹתָם** מדובר, ולא לענין הטומאה באונס, ואם כן חוזרת הראיה שבעל קרי משתלח רק ממחנה שכינה כמגע שרץ, ושלא כדברי רבי יוחנן[ד]. **מתרצת הגמרא:** **מִידֵי אִירְיָא** - וכי ראיה היא, **הָא בְּדָאִיתָא וְהָא בְּדָאִיתָא** - זו כפי שהיא וזו כפי שהיא, כלומר, יתכן שהרגישא של הברייתא עוסקת באופן ההיטמאות ואילו הסיפא עוסקת בדין שילוח הטמאים.

הגמרא שבה ומקשה על דברי רבי יוחנן: מֵיתִיבִי, שנינו בברייתא בענין שילוח הטמאים, **מְצוֹרָע חָמוּר מִזָּב** במה שמשתלח ממחנה ישראל, **וְזָב חָמוּר מִמֵּת** במה שמשתלח ממחנה לויה, **נָגַע בָּעַל קְרִי שֶׁטִּמְּאָה מֵת חָמוּר מִמֻּנּוּ.** **מבררת הגמרא:** **מַאי** כוונת הברייתא במה שאמרה **יָצָא** בעל קרי שטמא מת חמור ממנו, **לָאו** - האם אין הכוונה **שֶׁיָּצָא מִכְּלָל זָב** שמשתלח גם ממחנה לויה, **וְאֵי לָא כְּלָל טְמֵא מֵת** שהותר במחנה זה, **דְּהָא טְמֵא מֵת חָמוּר מִמֻּנּוּ** [מבעל קרי][ה] **וְאוֹתָהּ בְּמַחֲנֵה לְוִיָּה**, וכל שכן בעל קרי הקל שיהא מותר בו. וסוברת איפוא הברייתא שלא כדברי רבי יוחנן שאמר בעל קרי משתלח חוץ לשתי מחנות. **מתרצת הגמרא:** **לָא** זוהי כוונת הברייתא, אלא כוונתה **שֶׁיָּצָא** בעל קרי **מִמַּחֲנֵה** - מקום מושבו של **טְמֵא מֵת, וְנִכְנַס לְמַחֲנֵה** - מקום מושבו של **זָב,** כלומר שמשתלח כזב משתי מחנות, **וְאַף עַל גַּב דִּטְמֵא מֵת חָמוּר מִמֻּנּוּ (דמותר) [וְאוֹתָהּ][ו] בְּמַחֲנֵה לְוִיָּה**, והכלל הוא שככל שהטומאה חמורה יותר השילוח חמור יותר, מכל מקום יצא בעל קרי מכלל זה שאף שטומאתו קלה הרי הוא חמור מטמא מת להיאסר במחנה לויה כזב. וטעם הדבר, מאחר שיש שני טמאים שלא התפרש דינם, בעל קרי וטמא שרץ, ויש שני ריבויים בענין שילוח מחנות (במדבר ה ג), האחד מ'וכל זב' והשני מ'וכל טמא לנפש', **לְמַאי דְּדַמְיָין לַיהּ** - מדמים כל טמא שלא התפרש לטמא שהתפרש ודומה לו, ומאחר שבעל קרי דומה לזב שהטומאה יוצאת עליו מגופו, הרי הוא משתלח כמותו ממחנה לויה[ז].

★

הגמרא מביאה לימוד נוסף שבעל קרי משתלח ממחנה לויה: תָּנֵי תַּנָּא - שנה אחד החכמים (שהיה רגיל לשנות בריייתות) בריייתא **קַמֵּיהּ דְּרַב יִצְחָק בַּר אַבְדִימִי,** מה שנאמר בתורה (דברים כג יא) לגבי בעל קרי 'כִּי יִהְיֶה בְּךָ אִישׁ אֲשֶׁר לֹא יִהְיֶה טָהוֹר מִקְרֵה לָיְלָה **וְיָצָא אֶל מִחוּץ לַמַּחֲנֶה, וְלֹא יָבֹא אֶל תּוֹךְ הַמַּחֲנֶה,** שהוא משתלח ממנו, **וּמִבַּאן לָמְדוּ קְרִי** אם נטמא בעזרה **שֶׁיֵּצֵא חוּץ לְשָׁתֵּי חֲנֻיּוֹת** אלו. **מקשה הגמרא:** **אָמַר לֵיהּ** רב יצחק בר אבדימי למי ששנה בפניו את הברייתא, **אָבְתִּי לָא מַיְיתֵיתְ אֵיפְיָתֵיהּ.** כלומר, לפי ברייתא זו תחילה נאמר בפסוק שהנטמא במחנה שכינה צריך לצאת ממנו, וממילא נמצא שנכנס למחנה לויה[ח], ואילו המשך הפסוק מזהירנו שלא יכנס כלל למחנה לויה, ומשמע שמדובר כשעומד מחוצה לו, ואין זה מתיישב בלשון הפסוק. וזה מה שתמה רב יצחק בר אבדימי, 'עדיין לא דנת בכניסתו למחנה לויה וכבר אתה דן בו כאילו יצא ממנו'. **לַימְשְׁנָא אַחֲרִינָא** - לשון אחרת בנוסח תמיהה זו, **אָבְתִּי לָא אֵיפְיָתֵיהּ** - הלא כשצוה עליו הכתוב לצאת ממחנה שכינה הרי הוא נכנס למחנה לויה, ועדיין לא הצריכו הפסוק לצאת ממחנה לויה וכבר הוא בן בכניסתו אליו ומזהירו על כך כאילו עומד מחוצה לו. **מתרצת הגמרא:** **אֶלָּא אֵימָא** - אמור בלשון הברייתא, 'ויצא אל **מִחוּץ לַמַּחֲנֶה**

זוֹ מַחֲנֵה לְוִיָּה שהנטמא בו מצווה לצאת ממנו, **וְלֹא יָבֹא אֶל תּוֹךְ הַמַּחֲנֶה' זוֹ מַחֲנֵה שְׁכִינָה**[ט], שבצאת ממחנה לויה מזהירו הכתוב שלא יכנס למחנה שכינה[י].

הגמרא מקשה על הדרשה של הברייתא: מַתְקִיף לָהּ רַבִינָא, מנין לנו ללמוד מהפסוק שילוח בעל קרי ממחנה לויה, **אֵימָא שְׁאִידִי וְאִידִי** - זה וזה, כלומר, שני הציווים שבו, נאמרו **לְאסור** את שהיית הטמא ב**מַחֲנֵה שְׁכִינָה, וְלהשמיענו עֲבוֹר** [-שעובר] **עָלָיו בַּעֲשֵׂה** שנאמר 'ויצא', אם אינו יוצא, **וְלֹא תַּעֲשֶׂה** איסור 'ולא יבוא'. **מתרצת הגמרא:** **אִם כֵּן** שזו כוונת הפסוק, **לַיתֵּימָא קְרָא** 'וְיָצָא **אֶל מְחוּץ לַמַּחֲנֶה וְלֹא יָבֹא אֶל תּוֹךְ**', והיינו לומדים עשה ולא תעשה לבעל קרי במחנה שכינה, ואילו תיבת 'הַמַּחֲנֶה', **לָמָּה לִי** לכותבה. **אלא שֶׁמַּע מִינַּהּ** - מזכה מכאן שבא הפסוק **לַיתֵּן** [-להוסיף] **לו** לבעל קרי **מַחֲנֶה אַחֶרֶת** לשילוחו, לומר שמשתלח אף ממחנה לויה[יא].

★

שנינו במשנה: אלו דברים בפסח דוחין את השבת וכו' **וּמֵיחוּי קָרְבָּיו וכו'.** **מבררת הגמרא:** **מַאי מֵיחוּי קָרְבָּיו.** **מבארת הגמרא:** **רַב הוּנָא אָמַר, שְׁפִינְקָבָן** [את המעיים] **בְּפָטְּין,** לרוקן אותם מהלכלוך שבתוכם כדי שלא יסריחו עד הערב. **(רב) חִיָּיא בַּר רַב אָמַר,** הכוונה היא **לְשָׁרְקָא דְּמַצְיָא** - הליחה שאדורקה במעיים **דְּנָפְקָא אַגַּב דּוֹחֲקָא דְּמָצְיָא** - שיוצאת על ידי דחיקת הסכין **(אַלְיַעְזָר[יב]), מַאי מַצְמָא** - מהו נימוקו **דְּחַיָּיא בַּר רַב** לפרש כך את ה'מיחוי' שבמשנה, **דִּכְתִיב** לגבי הצדיקים לעתיד לבא (ישעיה ס יז) **'וְחָרְבוֹת מֻחָם גֵּרְם יֹאכֵלוּ'.** **שואלת הגמרא:** **מַאי מַשְׁמַע** - כיצד הוא למד מפסוק זה. **עונה הגמרא:** **דְּרַמְתַּרְגֵּם** - על פי מה שתרגם **רַב יוֹסֵף** פסוק זה בשם רבי יונתן בן עוזיאל[יג] **'וְנִכְסַיְהוֹן דְּרִשְׁיָעַיָּא צַדִּיקַיָּא יְחַסְּנוּן'** - ואת נכסי הרשעים ירשו הצדיקים[יד], ומכאן שהרשעים נקראו 'מחים' על שם שהם רעים ושנואים, ולפיכך מתפרש ה'מיחוי' שבמשנה כסילוק הליחה המאוסה והבזויה ממעי הקרבן[טו].

★

הגמרא מבארת את תחילת הפסוק שהובא לעיל: 'וְרָעוּ כָבְשִׂים כְּדָבְרָם' (שם), כלומר שלעתיד לבא ירעו ויתענגו ישראל[טז], **אָמַר מְנַשְּׁיָא בַּר יִרְמְיָה אָמַר רַב,** 'כדברם' היינו **כְּמַדּוּגְבָּר בָּם** - כפי שהודבקה להם על ידי הנביא. **מבררת הגמרא:** **מַאי עֲמַדּוּגְבָּר בָּם,** כלומר, מה היתה אותה הדבקה. **מבארת הגמרא:** **אָמַר אַבָּיֵי,** זו שמובאת בהמשך הפסוק, **'וְחָרְבוֹת מֻחָם גֵּרְם יֹאכֵלוּ'**, דהיינו, שהצדיקים ירשו את נכסיהם של הרשעים[יז]. **מקשה הגמרא:** **אָמַר לֵיהּ רָבָא** לאביי, **בְּשְׁלָמָא אִי כְּתִיב 'חֲרָבוֹת'** בלי ו"ו הוא החיבור, **כְּדְקָאָמְרַתְּ** - ניתן לומר כדבריך, שסוף הפסוק הוא ההבטחה הנזכרת בתחילתו, אך **הָשְׁתָּא** [-עתה] **דִּכְתִיב 'וְחָרְבוֹת'** עם ו"ו החיבור, משמע **שְׁמִיפְּתָא אַחֲרִיתִי** [-דבר אחר] **קָאָמַר** הפסוק בסופו, ואין זו ההבטחה הנזכרת.

רבא מבאר באופן אחר: אֶלָּא אָמַר רָבָא, כוונת הפסוק היא **כְּדָרֵב חֲנַנְאֵל אָמַר רַב, דְּאָמַר רַב חֲנַנְאֵל אָמַר רַב, עָתִידִין צַדִּיקִים שֶׁיְּחַיּוּ אֶת הַמֵּתִים,** שהרי **כְּתִיב הָכָא** לגבי הצדיקים **'וְרָעוּ כְבָשִׂים כְּדָבְרָם'**[יח], **וּכְתִיב הָתָם** בספר מיכה (ו יד), לגבי אחרית הימים **'וְרִעוּ בָשָׁן וְגִלְעָד כִּימֵי עוֹלָם'**[יט]. ויש לדרוש את הפסוק **שֶׁבָּשָׁן זֶה** - הכוונה היא **לְאֶלִּישָׁע הַבָּא מִן הַבָּשָׁן, שֶׁהֵרִי גָּאַל** (דברי הימים ט' ה יט) **'וַיַּנִּיחוּ וְשָׁבְטוּ בַּבָּשָׁן', וּכְתִיב** לגבי אלישע הנביא (מלכים ב' ג ט) **'פֹּה אֱלִישָׁע בֶּן שָׁפָט אֲשֶׁר יָצַק מַיִם עַל יְדֵי אֵלִיָּהוּ',** הרי שהיה בנו של שפט שישב בבשן, **וְגִלְעָד זֶה אֵלִיָּהוּ, שֶׁנֶּאֱמַר** לגבי אליהו הנביא (מלכים א' יז א) **'וַיֹּאמֶר אֵלִיָּהוּ הַתִּשְׁבִּי מִתּוֹשְׁבֵי גִלְעָד' וגו'.** ומאחר שמצינו שאליהו ואלישע החיו מתים[כא] ונאמר בהם לשון 'רעיה', לומדים גזירה שוה שגם

א. **'והנגע** במת לכל נפש אדם וטמא שבעת ימים' (במדבר יט יג). ב. **'ואם** שכוב ישכב איש אותה והיה נידתה עליו וטמא שבעת ימים' (ויקרא טו כד). ג. **ואין** להקשות שאם כן היתה המשנה כותבתם ביחד 'בעל קרי ובועל נדה כטמא מת' או 'כמגע שרץ', מאחר שיחכו לומר שחילקתם המשנה לשתי בבות מפני שלענין שתומאתם חם חלוקים, שבעל קרי וטמא שרץ טמאים עד הערב, ובועל נדה וטמא מת טמאים שבעה. מהרש"א (ד"ה ומתוספת). ד. **שמא** שבעת ימים בעוד שבעל קרי טמא רק עד הערב. ה. **הגהות** יצוינים. ו. **ואו"ל** טמא שרץ דומה לטמא מת (שנטמא כמגע כמותו) ולפיכך משתלח כמותו ממחנה שכינה בלבד. ז. **שהרי** מחנה לויה מקיף את מחנה שכינה מכל צדדיו. ח. **מחנה** שכינה נקרא 'חוץ' כיון שמקומו באמצע המחנות, וכפי שמצינו שהפסוק אומר (במדבר ג לח) 'ונעץ החנים בתוך הגן' ותרגם אונקלוס 'במציעות גינתא'. רש"ש (ד"ה ולפיכך). ט. **אך** אילו נאמר רק 'ויצא אל מחוץ למחנה', היינו מעמידים בנטמא במחנה שכינה, שחייב לצאת ממנו, אך לא היינו יודעים שאף ממחנה לויה עליו לצאת, ולפיכך נזכרו כאן שני מחנות. רש"י (ד"ה לימשנא). י. **ולשון** מיחוי הוא מצד שמוציא את הפרש הרוכה שנמחית [נמסה] בתוך המעיים, או מלשון ניקוב וחבלה, מצד שחובל בהם, וכפי שנאמר (דברים כה יט) 'תמחה את זכר עמלק'. רש"י (ד"ה מיחוי). יא. **ומיחוי** היינו התעסקות עם דבר בוזי, כפי שמביאה הגמרא בהמשך. רש"י (ד"ה מיחוי). יב. **ושמעם** שלפי דב הונא לא הקילו עד כדי כך להתיר זאת בשבת. יג. **הגהות** יצוינים. יד. **שרב** יוסף היה בקי בתרגום הנביאים שלו. רש"י (קידושין יג. ד"ה מתרגמנא). טו. **'חרבות** מחים' היינו בתי הרשעים שיחרבו. רש"י (ישעיה שם). 'יאכלו גרים' היינו הצדיקים שיעתה הם כגרים בעולם הזה. רש"י (ד"ה מלא).

טז. **רש"י** (ד"ה שוחקת). והערוך (ערך צחק) פירש בשם רב האי גאון, שלפי חייא בר רב ה'מיחוי' נקרא כך משום שיש במעיים שומן רך כמו מוח שקורוב להיות רעי, שיוצא מהם רק כשמגרדים אותם בסכין, ומה שנקראו הרשעים 'מחים' הוא משום שאינם מתפרקים אלא על ידי צער.

יז. **'בבשים'** היינו ישראל. רש"ר (ד"ה ומצו) וראה עוד בהערה להלן. אמנם בהמשך הסוגיא משמע שהכוונה דווקא לצדיקים, וכן פירש רש"י בישעיה (שם). ועוד פירש שם, ש'כדברם' היינו כמנהגם בישוב ובמדה. שיכלכלו את בריותם במשפט כנכשים. יח. **כמבואר** לעיל. אך קשה, שלכאורה 'כדברם' מיותר, שהרי ההבטחה מפורשת בהמשך הפסוק, ונראה שהכתובה היא, שכשם שהנוכחות לצדיקים שירשו את נכסי הרשעים, כך מובטח לכלל ישראל [שנקראו 'צאן', ראה יחזקאל (לד לז)] שיזכו לממון הגוים. הרי"ף (מ"ק יט: מדפו"ח ג ט) 'ונעץ החנים בתוך הגן' ותרגם אונקלוס 'במציעות גינתא'. רש"ש (ד"ה ולפיכך). יט. **שנאמר** הצדיקים לעתיד החדלים [ראה שיר השירים ו ו), וברש"י (שם)]. רש"ר (ישעיה שם). כ. **כלומר**, יהיו ישראל רועים בבשן ובגלעד במרעה שמן כמו בימי עולם, דהיינו ימי משה, שבזמנו ניתנה אותה ארץ לנחלה לראובני ולגדי ולחצי שבט מנשה. מצודות דוד (שם). כא. **אליהו** החיה את בן האשה הצרפתית, כמסופר בספר מלכים (מ' יז יז-כג), ואלישע החיה את בן האשה השונמית (שם ג' יז ל"ג-לז). ומה שהקדים הפסוק את אלישע לפני אליהו [אף על פי שקדם לו], הוא משום שהחיה שני מתים [שבספר מלכים (ג' יז כא) מסופר עור, שקם לתחיה אדם שנגעה גופתו בעצמותיו של אלישע], ואילו אליהו החיה רק מת אחד. מהרש"א (ח"ב ד"ה ויעש). ובכן יהודיע (ד"ה ונתן) תירץ, שמה שאלישע החיה מתים הוא חידוש גדול יותר, שהרי אליהו היה מלאך לפני בואו לעולם וגם עלה בסערה לשמים וחזר להיות מלאך, ומה שאין כן אלישע.

ה'רעיה', שנאמרה בצדיקים לעתיד לבא פירושה שעתידים להחיות מתים, וזו הכוונה 'כדברם', כמדובר באליהו ואלישע שהחיו מתים[א].

★

הגמרא מביאה עוד דרשה שהצדיקים יחיו מתים: אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר אָמַר רַבִּי יוֹנָתָן, מֻתָּרִים צַדִּיקִים שֶׁיִּהְיוּ מֵתִים, שֶׁנֶּאֱמַר לגבי אחרית הימים (זכריה ח ד) **'עוֹד יֵשְׁבוּ זְקֵנִים וּזְקֵנוֹת בִּרְחֹבוֹת יְרוּשָׁלָ‍ִם וְאִישׁ מִשְׁעַנְתּוֹ בְּיָדוֹ מֵרֹב יָמִים'**[ב], **וּכְתִיב** אצל אלישע כששלח את גיחזי משרתו אל בן השונמית המת (מלכים ב' ד מ) **'וַיֹּאמֶר לְגֵיחֲזִי וגו' וְשַׂמְתָּ מִשְׁעַנְתִּי עַל פְּנֵי הַנָּעַר'**, שציווהו להחזיותו על ידי המשענת[ג]. ויש לפרש שאף כשנאמר בזכריה 'איש משענתו בידו' הכוונה היא שמשענת 'איש', דהיינו צדיק, תשמש אותו להחיות מתים[ד].

★

הגמרא ממשיכה לדון בביאור הנבואות בענין לעתיד לבא: עוֹלָא רָמֵי - הקשה סתירה בין הפסוקים לענין תחיית המתים, **כְּתִיב** בפסוק אחד (ישעיה כה ח) **'בִּלַּע הַמָּוֶת לָנֶצַח'**, דהיינו, שלעתיד לבא יבולע מלאך המות ולא ישלוט עוד להמית בני אדם, **וּכְתִיב** בפסוק אחר (שם סה כ) 'לֹא יִהְיֶה מִשָּׁם עוֹד עוֹל יָמִים וְזָקֵן אֲשֶׁר לֹא יְמַלֵּא אֶת יָמָיו **כִּי הַנַּעַר בֶּן מְאָה שָׁנָה יָמוּת'**, כלומר, שיאריכו האנשים ימים ואם ימות אדם בן מאה שנה יאמרו שנער מת[ה], הרי שלעתיד לבא יהיו אנשים שימותו. ותירץ עולא, **לָא קַשְׁיָא, כָּאן** - בפסוק הראשון מדובר **בְּיִשְׂרָאֵל**, שמהם אכן לא ימותו כלל לעתיד לבא, ואילו **כָּאן** - בפסוק השני מדובר **בְּעַבְדֵי כּוֹכָבִים**, שמהם ימותו, אך לאחר אריכות ימים.

מקשה הגמרא: וְעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים מַאי בְּעוּ הָתָם - מה יעשו שם עובדי כוכבים, כלומר, הרי באותו זמן לא יחזיו כלל גוים מאחר שלא יקומו בתחיית המתים. **מתרצת הגמרא:** הכוונה לגויים **דְּכְתִיב** לגביהם (שם סה ח) **'וְעֲמָדוּ זָרִים וְרָעוּ צֹאנְכֶם וּבְנֵי נֵכָר אִכָּרֵיכֶם וְכוֹרְמֵיכֶם'**, ופירוש הפסוק הוא, שלעתיד לבא יעמדו גוים ['זרים'] וירעו את צאן ישראל, ונכרים יחרשו את שדותיהם ויעבדו בכרמיהם[ו], וגוים אלו יאריכו ימים אך ימותו לבסוף, ובהם עוסק הפסוק השני[ז].

★

הגמרא דנה עוד בביאור הנבואות לעתיד לבא: רַב חִסְדָּא רָמֵי, כְּתִיב (ישעיה ל כו) **'וְהָיָה אוֹר הַלְּבָנָה כְּאוֹר הַחַמָּה וְאוֹר הַחַמָּה יִהְיֶה שִׁבְעָתַיִם כְּאוֹר שִׁבְעַת הַיָּמִים** בְּיוֹם חֲבֹשׁ ה' אֶת שֶׁבֶר עַמּוֹ וּמַחַץ מַכָּתוֹ יִרְפָּא'[ח], הרי שאורם דווקא יתחזק לעתיד לבא. ותירץ רב חסדא, **לָא קַשְׁיָא, כָּאן לְעוֹלָם הַבָּא כָּאן בִּימוֹת הַמָּשִׁיחַ** - בימות המשיח יתחזק אור הלבנה ויהיה כאור החמה, ואור החמה יהיה שבעתיים כאור שבעת הימים, אך בעולם הבא יתביישו השמש והירח ולא יאירו כלל מפני שיהיו בעולם רק זיו זוהר מראה השכינה.

מקשה הגמרא: וְלִשְׁמוּאֵל דְּאָמַר שֶׁאֵין שינוי **בֵּין הָעוֹלָם הַזֶּה** [-של עכשיו] **לִימוֹת הַמָּשִׁיחַ, אֶלָּא שִׁעְבּוּד מַלְכֻיּוֹת בִּלְבָד** - שלא יהיו ישראל משועבדים למלכי האומות, אך שאר הדברים לא ישתנו, **מַאי אִיכָּא לְמֵימַר** - כיצד הוא יתרץ את הסתירה בין הפסוקים, הרי לשיטתו אין לפרש שהפסוק 'והיה אור הלבנה' וגו' עוסק בימות המשיח כיון שסובר שבאותו זמן ישאר אור השמש והירח כפי שהוא כיום. **מתרצת הגמרא: אִידֵי וְאִידֵי** - זה וזה [שני הפסוקים] כוונתם **לְעוֹלָם הַבָּא** שלגביו מודה שמואל שהטבע ישתנה, **וְלֹא קַשְׁיָא, כָּאן** - הפסוק האומר שהשמש והירח יתביישו ולא יאירו, עוסק **בְּמַחֲנֵה שְׁכִינָה**, שבו יהיה אור חזק, זיו השכינה[ט], **כָּאן** - והפסוק האומר שאור הלבנה והחמה יתחזק עוסק **בְּמַחֲנֵה צַדִּיקִים**[י].

★

הגמרא חוזרת לדון בענין תחיית המתים: רָבָא רָמֵי - הקשה, **כְּתִיב** (דברים לב לט) **'אֲנִי אָמִית וַאֲחַיֶּה', וּכְתִיב** בהמשך הפסוק **'מָחַצְתִּי וַאֲנִי אֶרְפָּא'**, ולקשה, הרי **הִשְׁתָּא** - עתה השמיענו הפסוק בתחילתו **שֶׁאֲחַיֵּה מָחַצְתִּי** - שה' מחיה את המתים, ואם כן **מֵרְפָּא** - שירפא את המוכים, **לָא בָּל שֶׁכָּן** - שהוא יכול, ולכאורה מיותר לומר זאת[יא]. **אֶלָּא** הביאור בפסוק הוא, שכדי שלא יטעו לחשוב ש'אני אמית ואחיה' אין פירושו שה' יחיה את המתים, אלא שיחיה ויזון את החיים ויברא את הנולדים, לפיכך **אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, מָה** [-מ'] **שֶׁאֲנִי מֵמִית, אוֹתָם אֲנִי מְחַיֶּה, כְּמוֹ שֶׁ**[-מ'] **שְׁמָחַצְתִּי וַאֲנִי אֶרְפָּא** היינו את המוכים, שהרי אין רפואה שייכת אלא אצלם.

הגמרא מביאה בריתא שמבארת את הפסוק כדברי רבא: תָּנוּ רַבָּנָן, נאמר בפסוק (שם) **'אֲנִי אָמִית וַאֲחַיֶּה', וְכִי** היית לומר שכוונת הפסוק היא שתהיה **מִיתָה בְּאֶחָד וְחַיִּים בְּאוֹתוֹ אֶחָד**, כלומר, שהקדוש ברוך הוא ימית אדם זה ויחיה אדם אחר, **בְּדֶרֶךְ שֶׁהָעוֹלָם נוֹהֵג** בזמן הזה, שאנשים מתים ואחרים נולדים, **תַּלְמוּד לוֹמַר** בהמשך הפסוק **'מָחַצְתִּי וַאֲנִי אֶרְפָּא'**, ויש ללמוד מכך **שֶׁמָּה מַכָּה וְרִפּוּאָה בְּאֶחָד** - כשם ש'מחצתי ואני ארפא' מדבר באותו אדם שהוכה שירפאהו הקב"ה, שהרי אין רפואה אלא למכה, **אַף מִיתָה וְחַיִּים בְּאֶחָד** - כך גם במה שנאמר 'אני אמית ואחיה' הכוונה היא שלעתיד לבא יחיה הקב"ה את אותם שמתו, **וּמִבְּאן תְּשׁוּבָה לְאוֹמְרִים אֵין תְּחִיַּית הַמֵּתִים מִן הַתּוֹרָה**, שכן בפסוק זה מוכח שיחיה הקב"ה את המתים. **דָּבָר אַחֵר**, הפירוש הוא אומר הקדוש ברוך הוא, **בָּתַּחְיָּה מָה שֶּׁאֲנִי מֵמִית אֲנִי מְחַיֶּה**, כלומר, כפי שהיה האדם כשהמתי אותו כך יהיה כשאקים אותו לתחיה, אף אם בחייו היה בו מום, **וְהָדַר, מָה שֶּׁמָּחַצְתִּי וַאֲנִי אֶרְפָּא** - ולאחר שיקומו המתים ארפא את מומיהם[יב].

★

כב. **שיאריכו** ימים, ומרוב זקנותם יצטרכו למשענת. רש"י (שם). כג. **אולם** גיחזי לא הצליח להחזיותו מפני שפירסם את הדבר ואף לגלג על כך, כמבואר בירושלמי (פאה פ"ב ה"ו). וכתב הרי"ף (על עין יעקב, ד"ה ומפיק), שלכך דייק רש"י (ד"ה ומפיק) וכתב 'באלישע כתיב', דהיינו, שההוכחה היא מהציווי של אלישע להחזיות את הנער על ידי המשענת, ואף על פי שגיחזי לא הצליח בכך.

כד. **לפי** פשוטו הכוונה ב'איש' היא לכל אחד מהזקנים והזקנות שבתחילת הפסוק, אלא שאם כן הרי הוא מיותר, שכן ניתן היה לסיים 'ומשענתן בידן', ומשום כך דרשו שהוא ענין נפרד. מהרש"א (ד"ה ואיש ומפיק). כה. **רש"י** (פאה פ"ב ה"ו: ד"ה כי). כו. **רד"ק** (ישעיה סה ח). כז. **אין** הדברים אמורים אלא בימות המשיח שיש בהם אכילה ושתיה, שכן בעולם הבא לא יהיה צורך לא ברופאי צאן ולא באיכרים וכורמים. ולפי שמואל (המובא להלן) שאין בין העולם הזה לימות המשיח אלא שעבוד מלכויות בלבד, צריך לומר ששני הפסוקים עוסקים בישראל, הראשון בעולם הבא והשני בימות המשיח. יד רמ"ה (פאה פ"ב ה"ו: ד"ה ומפיק). אולם הרי"ף (על עין יעקב, ד"ה ומפיק) כתב, שכך ניתן היה לתרץ דווקא לפי החולקים על שמואל, ולא לפי שמואל עצמו, שלשיטתו ניתן לומר רק כתירוץ הגמרא שלהמשנה בו לעולם הבא, אך בימות המשיח יתומו כפי שמתים כיום]. וכתב המהרש"א (שם ד"ה ימים, ד"ה כי), לפי מה שמעמידים את הפסוק השני בעולם הבא שישראל, יש לומר שבן מאה יקרא נער כיון שיהיה להם כח כנערים ובחורים. כח. **רש"י** (ד"ה ומפיק). אמנם בסנהדרין (שם): כתב רש"י (ד"ה ומפיק) שיהיה אורם כהה, ומשמע שעל כל פנים יאירו, וביעשיעה (שם) ביאר רש"י על פי התרגום, שהכוונה שיחפרו פני העובדים ללבנה ויתבישו פני העובדים לחמה. כט. **פירוש** הפסוק הוא, שבזמן שיחבוש ה' את שבר עמו וירפא את מכתם, יהיה אור הירח כאור השמש, ואור השמש יהיה 'שבעתיים' כאור שבעת הימים, ופירש רש"י (ד"ה יהיה), 'שבעתיים' היינו שבע פעמים שבע, כלומר ארבעים ותשע, ר'כאור שבעת הימים' היינו אור של שבעה ימים של ימינו, היינו כפול פי שבע מאור של יום אחד, וארבעים ותשע פעמים שבע היינו שלש מאות ארבעים ושלשה. אולם המהרש"א (אגדות שם ד"ה ויהי ומפרש) והתורת חיים (שם ד"ה ואור) פירשו, שאור השמש יהיה חזק כמו האור שהיה בשבעת ימי בראשית, שהתבאר בחגיגה (יב.) שאדם צופה בו מסוף העולם ועד סופו, וגנזו הקב"ה לצדיקים לעתיד לבא. ל. **אף** שגם עתה יש אור חזק במחנה שכינה, בא הכתוב ללמדנו שלעתיד לבוא יהא הדבר גלוי לעיני כל. יד רמ"ה (שם). לא. **בשאין** הצדיקים ישבים בפני השכינה, וכשישבים במחנה שכינה נהנין מזיו השכינה. ריב"ץ (ד"ה כמחנה). ומשמע מדבריו שאותם צדיקים יושבים לעיתים במחנה זה ולעיתים במחנה השני. אולם רבי עקיבא איגר כאן מציין למדרש תהלים (פ"ו ז), ממנו משמע שיש בגן עדן שבעה מדורים לשבע כתות של צדיקים, ורק באחד מהם מקבלים פני השכינה. וכתב הרי"ף (על עין יעקב, ד"ה ומפיק), שזה מה שנאמר בפסוק 'וחפרה הלבנה וגו' ונגד זקניו כבוד', שאף על גב שבמחנה שכינה לא יאירו השמש והירח, במחנה הצדיקים יחלוק ה' כבוד למאורות בפניהם ויהיה אור הלבנה כאור החמה וכו'. לב. **כפי** שכתוב (ישעיה לה ו) 'אז ידלג כאיל פסח'. רש"י (ד"ה דמכר). ובטעם הדבר שמעמידם תחילה במומם ורק לאחר מכן מרפאם, מפורש במדרש (ב"ר פ"ה ו), שהוא כדי שלא יאמרו שלא קמו אותם שמתו אלא אחרים הם. והמהרש"א (אגדות שם) ומשמע שעל כל פנים יאירו, ובישעיה (שם) ביאר רש"י על פי התרגום, שהכוונה שיחפרו פני העובדים ללבנה ויתבישו פני העובדים לחמה. לג. **פירוש** הפסוק הוא, שבזמן שיחבוש ה' את שבר עמו וירפא את מכתם, יהיה אור

שנינו במשנה: אלו דברים בפסח דוחין את השבת וכו' **וְהַקְּטֹר חֲלָבָיו וכו'.**

הגמרא מביאה ברייתא המאבארת את דין הקטר החלבים בשבת: תָּנָיָא, אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן, בָּא וּרְאֵה כַּמָּה חֲבִיבָה מִצְוָה שֶׁמִּהֲרִים לִקְיֹם אוֹתָהּ בְּשַׁעְתָּהּ - בזמנה, **שֶׁהֲרֵי הַקְּטֹר חֲלָבִים וְאֵבָרִים וּפְדָרִים**[א] של התמידים והמוספים הקרבים בשבת[ב] **בְּשָׁרִים** להיעשות **כָּל הַלַּיְלָה** שלאחר יום הקרבתם[ג], ואף על פי כן **אֵין מַמְתִּינִים לָהֶם עַד שֶׁתֶּחְשַׁךְ**, אלא מקטירים אותם בו ביום[ד]. שמתוך שעיקר זמן הקטרתם ביום, נדחית השבת מפניהם מאחר שחביבה מצוה בשעתה[ה]. ולפיכך אף בערב פסח שחל בשבת מקטירים את חלבי הפסח בו ביום ולא בלילה שלאחריו, כדי לקיים את המצוה בשעתה.

★

שנינו במשנה: הָרַכָּבָתוֹ וְהֶבְאָתוֹ וכו' וחתיכת יבלתו[ו], אין דוחין את השבת.

הגמרא מבררת את דין חיתוך היבלת: מקשה הגמרא: **וְרָמִינְהוּ** - ויש להקשות על משנתנו ממה ששנינו בעירובין (קנ), **חוֹתְכִין יַבֶּלֶת בְּמֻקְדָּשׁ** בשבת, מאחר שלא גזרו במקדש על אסורי שבות[ז], **אֲבָל לֹא בִּמְדִינָה, וְאִם** רוצה לחותכה **בַּבָּלַי, נָאן וְנָאן** - במקדש ובמדינה, **אָסוּר.** ומשמע שמותר בשבת לחתוך יבלת ביד במקדש, ושלא כדברי משנתנו[ח]. **מתרצת הגמרא: רַבִּי אֶלְעָזָר וְרַבִּי יוֹסֵי בָּר חֲנִינָא** תירצו קושיא זו, **חַד** - אחד מהם **אָמַר, אִידִי וְאִידִי** - זו וזו, שתי המשניות, עוסקות בחיתוך הנעשה **בְּיָד, אֶלָּא שֶׁהָא** - משנתנו שאוסרתו עוסקת **בְּיבלת לַחָה,** שאף על פי שהאיסור לחותכה ביד מדרבנן, ובמקדש הותרו איסורי דרבנן, מכל מקום כאן אסרו זאת חכמים כיון שניתן היה לחותכה לפני שבת, **וְאִילוּ הָא** - המשנה בעירובין עוסקת **בְּיבלת יְבֵשָׁה,** שאפילו מדרבנן אין איסור לחותכה. **וְחַד אָמַר, אִידִי וְאִידִי בְּלַחָה, וְלָא קַשְׁיָא, הָא** - בעירובין מדובר כשחותכה **בְּיָד,** והדבר מותר ככל איסורי דרבנן שהותרו במקדש, **וְאִילוּ הָא** - במשנתנו מדובר כשחותכה **בְּבָלַי,** והיא מלאכה גמורה שלא הותרה במקדש[ט].

הגמרא מבררת מדוע לא תירץ כל אחד מהמאוררים כחבירו. שואלת הגמרא: וְלִימָּאן דְּאָמַר - הָא בְּיָד הָא בְּבָלַי, מַאי טַעְמָא לָא אָמַר, אִידִי וְאִידִי בְּיָד וְלָא קַשְׁיָא הָא בְּלַחָה הָא בִּיבֵשָׁה. עונה הגמרא: **אָמַר לָךְ,** יבלת **יְבֵשָׁה מִפְרַךְ פְּרִיכָא** - נפרכת מאליה, וממילא אין נקראת סתירה 'חיתוך'[יא]. **שואלת הגמרא: וְלִימָּאן דְּאָמַר אִידִי וְאִידִי בְּיָד וְלָא קַשְׁיָא הָא בְּלַחָה הָא בִּיבֵשָׁה, מַאי טַעְמָא לָא אָמַר, אִידִי וְאִידִי בְּלַחָה וְלָא קַשְׁיָא הָא בְּיָד הָא בְּבָלַי.** עונה הגמרא: **אָמַר לָךְ,** וכי ניתן להעמיד את משנתנו כשחותכה **בְּבָלַי, הָא** [-הרי] כבר **קָתָנֵי הָתָם** בעירובין, **אִם בְּבָלַי נָאן וְנָאן אָסוּר,** ואם כן מדוע שתכתוב משנתנו דין זה שנית. **מבארת הגמרא: וְאִידַךְ** - אמורא זה שהעמיד את משנתנו בכלי ישיב, **שֶׁהָא דְּקָתָנֵי** - מה ששנה התנא את דין החיתוך **בִּכְלֵי הָבָא,** הוא משום שאת **פָּלוּגְתָא** [-מחלוקתם] **דְּרַבִּי אֶלְעָזָר וְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אֶתָא לְאַשְׁמוּעִינַן** - בא להשמיענו, כדי לחדש שרבי אליעזר מתיר את חיתוך היבלת אפילו בכלי[יב].

★

שנינו במשנה: אָמַר רַבִּי אֶלִּיעֶזֶר, והלא דין הוא, **וּמָה אִם שְׁחִיטָה וכו'** שהיא משום מלאכה דוחה את השבת, אלו שהן משום שבות לא יִדחו את השבת. אמר לו רבי יהושע, יום טוב יוכיח, שהתירו בו משום מלאכה ואסור בו משום שבות. אמר לו רבי אליעזר מה זה יהושע, מה ראיה רשות למצוה. **הגמרא מבארת את סברותיהם של רבי יהושע ורבי אליעזר: רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ** שהוכיח את דינו ממלאכת יום טוב **דְּמַטְבְּחֵי** - הולך בזה לשיטתו, **דְּאָמַר, שְׂמָחַת יוֹם טוֹב** באכילה ושתיה **נַפְשׁ מִנָּהּ הִיא,** ואף על פי כן לא הותרו לצורכה אפילו פעולות שאסורות רק משום שבות, כשניתן היה לעשותם לפני יום טוב, ולפיכך ניתן להוכיח ממנה להקרבת הפסח. **דְּתָנָיָא, רַבִּי אֶלְעָזָר אוֹמֵר, אֵין לוֹ לְאָדָם** לנהוג **בְּיוֹם טוֹב אֶלָּא** או שיהיה **אוֹכֶל וְשׁוֹתֶה** כל היום[יג], **אוֹ** שיהיה **יוֹשֵׁב וְשׁוֹנֶה** - לומר כל היום, גם אם מחמת כן יתענה[יד]. **ואילו רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר, חֶצְיוֹ לַה' וְחֶצְיוֹ לָכֶם** [-את יום טוב], **חֲצִי לַאֲכִילָה וּשְׁתִיָּה, וְחֲצִי לְתוֹרָה** לְלימוד **בְּבֵית הַמִּדְרָשׁ**[טו]. הרי שסובר רבי יהושע שיש מצוה לאכול ולשתות ביום טוב.

הגמרא ממשיכה בביאור מקור סברותיהם: וְאָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, וּשְׁנֵיהֶם - רבי אליעזר ורבי יהושע, **מִקְרָא אֶחָד דְּרָשׁוּ. שָׁבְתוֹנ אֶחָד אוֹמֵר** לגבי שביעי של פסח (ויקרא כג ח) **'עֲצֶרֶת לַה'** אֱלֹהֶיךָ', ומשמע שיום טוב צריך להיות מוקדש כולו לעבודת ה', **וְאילו שָׁבְתוֹנ אֶחָד אוֹמֵר** לגבי שמיני עצרת (במדבר כט לה) **'עֲצֶרֶת תִּהְיֶה לָכֶם',** ומשמע שיום טוב נועד להנאת הגוף באכילה ושתיה[טז]. **ונחלקו רבי אליעזר ורבי יהושע ביישוב הסתירה שבין הפסוקים, רַבִּי אֶלְעָזָר סָבַר,** שיום טוב צריך להיות **אוֹ בּוּלּוֹ לַה'** על ידי לימוד תורה[יז], **אוֹ בּוּלּוֹ לָכֶם** באכילה ושתיה, **וְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ סָבַר,** שההוראה לאדם היא **הַלְכָה וְחֶצְיוֹ לַה' וְחֶצְיוֹ לָכֶם**[יח].

★

הגמרא מדברת בענין ימים שיש לשמוח בהם באכילה: (עב"ם קימוח)[ב]**. אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר, הַכֹּל מוֹדִים בְּעֲצֶרֶת** - חג השבועות **דְּבְעִנְיַן** - שיש צורך **נָפְשׁ בְּיִשְׂרָאֵל, דְּהֵיכִן לִשְׁמוֹח בַּאֲכִילָה וּשְׁתִיָּה, מַאי טַעְמָא, יוֹם שְׁנִיתְּנָה בּוֹ תּוֹרָה הוּא,** וצריך לשמוח בו כדי להראות שיום זה רצוי ומקובל על עם ישראל[יט]. **אָמַר רַבָּה, הַכֹּל מוֹדִים בְּשָׁבָּת דְּבְעִנְיַן נָפְשׁ בְּיִשְׂרָאֵל, מַאי טַעְמָא,** מאחר שכתוב (ישעיה נח יג) **'וְקָרָאתָ לַשַּׁבָּת עֹנֶג'** צריך לענג את השבת במאכל ובמשתה[כ]. **אָמַר רַב יוֹסֵף, הַכֹּל מוֹדִים בְּפוּרִים דְּבְעִנְיַן נָפְשׁ בְּיִשְׂרָאֵל, מַאי טַעְמָא, יְמֵי מִשְׁתֶּה וְשִׂמְחָה' כְּתִיב בֵּיהּ** (מגילה ז ב)[כא].

מביאה הגמרא מעשה בענין מצות אכילה בימים טובים: מַר בְּרֵיהּ דְּרַבִּינָא, בּוּשָׁה שֶׁתָּא חֲוָה יָתִיב בְּתַעֲנִיתָא - כל השנה היה יושב בתענית **לְבַר** - חוץ **מֵעַצֶּרֶת** - מבשבועות, **וּפוּרְיָא** - ופורים, **וּמַלְכֵי** [-וערב] **יוֹמָא דְּכִיפּוּרֵי**[כב]. **מבארת הגמרא: בְּעֲצֶרֶת** לא התענה, מאחר שהוא **יוֹם שְׁנִיתְּנָה בּוֹ תּוֹרָה,** וצריך לשמוח בו, **וּבְפוּרְיָא** לא התענה, מאחר **שֶׁיְּמֵי מִשְׁתֶּה וְשִׂמְחָה' כְּתִיב** לגביו, ומה שלא התענה **בְּמַלְכֵי יוֹמָא דְּכִיפּוּרֵי,** הוא משום **דְּתָנֵי חִיָּיא**

א. **החלב** הדק הפרוס ומבריל בין הקרביים. רמב"ן (ויקרא ו ח). ולכאורה זו כפילות, שהרי הפדרים בכלל החלבים, ואכן בהגהות ויצינסן מובא שיש שמחקו תיבה זו. **רש"י** (מנחות עג. ד"ה פדרים).

ב. **כפי** שכתוב (ויקרא ו ו) 'והיא העולה על מוקדה על המזבח כל הלילה'. ד. **כפי** שכתוב (במדבר כח ג) 'עולת תמיד שעשה בהר סיני'). וכתבו התוספות (יומא מו. ד"ה לפי) שמוכח שלומדים מהפסוק לא רק לגבי שחיטת הקרבן דחיקת דמו, אלא אף לגבי הקטר החלבים והאברים.

ה. **הגברא** במנחות (עב:) מסיקה, שרק באופן זה ששחיטת הקרבן דוחה את השבת מאחר שזמנה קבוע, נדחית השבת גם מפני הקטרת אבריו, אך לולי כן לא תידחה השבת מחמת פעולה הנחוצה להקרבה כשניתן לעשותה לאחר השבת. ו. **כדי** להכשיר את הקרבן, שהיבלת נחשבת מום הפוסל את הקרבן, כפי שנאמר (ויקרא כב כב) 'או חרוץ או יבלת'. רש"י (שיטתו קנ. ד"ה יבלת). ז. **אסור** לעשות כן בשבת משום שחותך מבעלי חיים והוא תולדה של מלאכת גוזז, ואמנם אין הדרך לחותכה אלא בסכין, ולפיכך כשחותכה ביד נחשב כלאחר יד ואסור רק מדרבנן. רש"י (שיטתו קנ. ד"ה יבלת). ח. **איסור** שבת מדרבנן.

ט. **ואין** להעמיד את המשנה בעירובין כרבי אליעזר, שסובר במשנתנו שחיתוך יבלת לצורך הקרבן מותר בשבת, מאחר ששם לא התירו זאת בכלי מאחר שהיא מלאכה גמורה, ואילו לדעת רבי אליעזר 'מכשירי מצוה' [פעולות הנעשות לצורך קיום מצוה] דוחים את השבת אף כשמדובר במלאכה גמורה, כמבואר בשבת (קנ:). רש"י (ד"ה לפי וחכ"א). י. **רש"י** (שם). אולם מדברי התוספות (שיטתו קנ. ד"ה לפי) משמע, שלא הותר במקדש חיתוך יבלת לחה ביד משום שהוא שבות גדול. וכן כתב הרשב"א (שם קנ. ד"ה נאן). שלא הותר במקדש שבות גדול שנראה שעובר על איסור תורה, או שיש חשש שיעבור מחמת שאין לה חיבור גמור לבהמה. וכתב עוד (שם), שבמדינה נאסר הדבר אגב האיסור שיש ביבלת לחה. וביאר השפת אמת (ד"ה ר"פ) שבמקדש לא גזרו על כך מאחר שהיא 'גזירה'. וכתב רש"י (שיטתו קנ. ד"ה מתניתין), שמה שאסרה שם המשנה לחתוך יבלת יבשה בכלי אף במקדש, הוא משום שמכל מקום מתקן את היבלת ועושה ענין מלאכה. יא. **אמנם** בעירובין (שם) הקשו על תירוץ זה, שמדברי רבי אליעזר במשנתנו משמע בפירוש שחיתוך היבלת הנדון אסור משום שבות [אלא שרבי אליעזר מתירו לצורך הפסח], הרי שלא מדובר בחותך בכלי אלא ביד. והתרצן סוברי שהתנאים החולקים עם רבי אליעזר חולקים עליו גם בפרט זה, שאותם איסורים שכינה רבי אליעזר בשם 'שבות', באמת איסורים דאורייתא הם, ומה שרבי יהושע ורבי עקיבא גם אמרו בדבריהם שהם איסור שבות כוונתם רק לדחות את דברי רבי אליעזר, שאפילו לשיטתו שהם איסור שבות, אין הם דוחים את השבת. מהר"י קורקוס (קונט ספס ס"ק ס"ו) עפ"י הרמב"ם (פסה"מ ספסח פ"ו מ"ל) וגאון יעקב (ד"ה ר' אלעזר). יב. **רש"י** (ד"ה מפקך). והתוספות (ד"ה מפקך) כתבו, שמאחר שהיבלת נפרכת מאליה לא היתה המשנה בעירובין אוסרת לחותכה בכלי, ושכן מבואר בגמרא (שם). יג. **רש"י** (שיטתו שם ד"ה ולחיך - שלשלנון). יד. **אין** הכוונה לכל היום ממש, שהרי צריך גם להתפלל, ועל כל פנים לקרוא קריאת שמע שהיא דאורייתא, אלא הכוונה לרוב שעות היום טוב. פרי מגדים (משב"ז סי' תקס סק"ל). יש לבאר בדברי רבי אליעזר,

שפי שתורתו ואומנותו ובימות החול מונע עצמו מתענוג, לו יראוי לאכול ולשתות ביום טוב, אך מי שכל ימיו כתוכים ראוי שיום זה יהיה אצלו קודש לעבודת ה'. אשל אברהם (פרישת שלמים, ד"ה ר' אלעזר).

טו. **נמצא** שלשיטת רבי אליעזר אכילה ביום טוב היא רשות, שהרי גם כאשר יושב ושונה מקיים את מצות יום טוב, ואם כן מוכח שהיתר המלאכות שהתירה התורה לצורך אוכל נפש אינו מחמת המצוה [שהרי ניתן לקיימה גם על ידי לימוד מבלי להזדקק להיתר זה] אלא לצורך רשות, ובדבר שהתורה התירה לצורך רשות יכולים חכמים להחמיר בשבות, וממילא לא ניתן להוכיח מכאן להקרבת הפסח שהיא מצוה. שפת אמת (ד"ה ר"א). טז. **ובחלקו** האחרונים בדעתו, שמדברי הב"ח (או"ח סי' תמב ד"ה גמ') משמע ש'חלקהו' הוא בדווקא, חצי היום לאכילה ושתיה וחצי השני לבית המדרש, ואינו רשאי לאכול רוב היום וללמוד במיעוטו, או להיפך. אולם הפרי מגדים (שם סק"ל) כתב, ש'חלקהו' אינו בדווקא, אלא רשאי לחלק את שעות היום כרצונו בין לימוד לאכילה. יז. **ואף** על פי שכל פסוק עוסק ביום טוב אחר, לא נראה לגמרא לחלק בניהם בענין זה. מהרש"א (ח"א ד"ה טובו). יח. **שמאחר** שלימוד התורה משמח את האדם, ניתן לקיים את מצות השמחה ביום טוב גם על ידי. ומה שאמרו לקמן (קנ:) שאין שמחה אלא בשבר [בזמן שבית המקדש היה קיים], הכוונה היא שאין שמחה של 'לכם' שהיא אכילה, אלא בשבר. מהרש"א (ד"ה הכל). יט. **נראה** לומר בטעמו של רבי אליעזר, שאם היה גם חיוב של 'לה'' וגם של 'לכם' היתה התורה כותבתם ביחד, וכיון שכתבתם בנפרד גלילה בזה שהרשות ביד האדם לקיים איזה מהם שירצה, ואילו רבי יהושע דייק ממה שכתוב 'תהיה לכם', שמשמעו חיוב גמור [כפי שמבואר בגמרא (מגילת יוחן). ובתוספות (עמ. ד"ה זה) לגבי הפסוק (ויקרא יח ה) 'ושמרתם את חוקותי ואת משפטי'. רבינו משה מאימארט (ד"ה ושמרתם). כ. **יש** שגרסו עב"ם, והוא סימן לשמות האמוראים המובאים בסוגיא להלן, האות ע"י מ'אלעזר', האות ב"ת מ'רבה', והאות סמ"ך מ'רב יוסף'. ויש שגרסו עב"ם, והוא סימן לשלושת המעורבים שיובאו להלן שעריכים לשמוח בהם באכילה ושתיה, שע"י היא האות הראשונה של 'עצרת', ב"ת היא האות האמצעית של 'שבת', ומ"ם היא האחרונה של 'פורים'. מלוא הרועים (ד"ה עב"ם). כא. **רש"י** (ד"ה דמשיקן). וחיוב זה אינו נלמד מן הכתוב, אלא הוא מצוה מדברי חכמים כדי להראות ששמח במתן התורה ואינה כעול על צווארו. רבינו דוד (ד"ה לפי). ולפי זה יובן מדוע לא הוכיח רבי יהושע את דין איסור שבות במלאכות הנצרכות להקרבת הפסח מאיסור שבות בחג השבועות, שלכאורה חלק רבי אליעזר מדה שהאכילה בו היא מצוה ולא רשות, אלא שלא ניתן להוכיח משבועות מאחר שדינו נלמד מסברא ולא מפסוק, תוספות (ד"ה אכל) ורבינו דוד (ד"ה לפי). יש להקשות, שלכאורה שבועות שכולו רוחניות הראי היה צריך להיות כולו לה'. ויש לתרץ, על פי המבואר בשבת (קיח:) שמלאכי השרת טענו שהתורה צריכה להינתן להם, ואילו הקב"ה קיבל את דברי משה שהתורה מתאימה דווקא לבשר ודם ומשום שקשורה לחיי המעשה, ועל כן צריך להקדיש חלק מחג השבועות לאכילה ושתיה מאחר שמחמתם זכינו לקבל את התורה. אשל אברהם (פרישת שלמים, ד"ה לפי).

כב. **בבבואר** בשבת (קיח:). כג. **החזכחה** היא מ'משחה', ולא מ'שמחה', כיון ש'שמחה' יכולה להתפרש גם בשמחה כלימוד התורה. מהרש"א (ח"א ד"ה הכל). כד. **אין** הכוונה שהתיר לעצמו להתענות

בָּר רַב מְדַפְּתֵי, נאמר בפסוק בענין יום כיפור (ויקרא כג, לב) 'וְעִנִּיתֶם אֶת נַפְשֹׁתֵיכֶם בְּתִשְׁעָה לַחֹדֶשׁ'. תמהה הברייתא, **וְכִי בְּתִשְׁעָה (הֵם) מְתַעַנִּין** - וכי ניתן לפרש את הפסוק כפשוטו שמתענים בתשיעי בתשרי, **וְהָא בְּעַשְׂרֵי** בתשרי **מְתַעַנִּין**[בב], **אֶלָּא** בא הפסוק **לוֹמַר לָךְ**, **שְׁכָל הָאוֹכֵל וְשׁוֹתֶה בְּתִשְׁעָה בּוֹ**, **מַעֲלֶה עָלָיו הַכָּתוּב כְּאִילּוּ** הוא **מִתְעַנֶּה תְּשִׁעִי וַעֲשִׂירִי**, וכוונת הפסוק לומר, שבערב יום כפור יש מצוה לאכול ולשתות כדי שיהיה כח להתענות ביום כיפור עצמו[בג].

★

הגמרא מספרת מענין חשיבותו של חג השבועות: רַב יוֹסֵף בְּיוֹמָא דַּעֲצַרְתָּא אָמַר לאנשי ביתו, **עֲבָדֵי לִי עֲנָלָא תְּלָתָא** - הכינו לי עגל שנולד שלישי לאמו והוא מובחר[בד]. **אָמַר, אִי לָאו הַאי יוֹמָא** של מתן תורה **דְּקָא גָּרִים** - הרי שגרם לי להתרומם מתוך לימוד התורה, **בָּמָה יוֹסֵף יוֹסֵף אִיכָּא בְּשׁוּקָא** - הרי יש רבים בשוק ששמם 'יוסף' כשמי, ולא הייתי נבדל מהם, על כן אני שמח ביום זה.

עוד בענין השמחה בלימוד התורה: רַב שֵׁשֶׁת בָּעֵי תָּלָתִין [-שלושים] **יוֹמִין מֵהַדַּר לֵיהּ תַּלְמוּדֵיהּ** - היה חוזר על לימודו, **וְלַאחַר מִכֵּן תַּלֵּי וְקָאֵי בְּצִיבְרָא דְּרָשָׁא** - היה נשען ועומד אצל בריח הדלת, **וְאָמַר חֲדַאי נַפְשָׁאי** - שמחי נפשי, **חֲדַאי נַפְשָׁאי, דְּךְ קָרַאי** - בשבילך ולצורכך למדתי [במקרא], **דְּךְ תְּנַאי** - שניתי [במשנה], כדי שתהיי שוכנת בטח לעולם הבא[בה]. **מקשה הגמרא: אֵינִי**

- האם כך הוא שרק הלומד נהנה מלימודו, **וְהָאָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר, אֵילְמָלֵא** לימוד התורה **לֹא נִתְקַיְּימוּ שָׁמַיִם וָאָרֶץ, שֶׁנֶּאֱמַר** (ירמיה לג, כה) **'אִם לֹא בְּרִיתִי יוֹמָם וָלָיְלָה חֻקּוֹת שָׁמַיִם וָאָרֶץ לֹא שָׂמְתִּי'**, ש'בריתי יומם ולילה' היינו לימוד התורה שעליו נצטוינו (יהושע א, ח) 'לֹא יָמוּשׁ סֵפֶר הַתּוֹרָה הַזֶּה מִפִּיךָ וְהָגִיתָ בּוֹ יוֹמָם וָלָיְלָה', ואם כן בזכות הלימוד מתקיים העולם כולו. **מתרצת הגמרא:** אכן כל העולם מתקיים בזכות לימודו, אך **מַצְיְקְרָא כִּי עָבְדִי אִינִישׁ** - מלכתחילה כשאדם לומד, **אַדַּעְתָּא דְּנַפְשֵׁיהּ קָא עָבְדִי** - לצורך עצמו הוא לומד, לקיים את הצווי של 'והגית'[בט].

★

הגמרא שבה לדון בדברי רבי אליעזר שמאחר שהותרה מלאכה בשבת לצורך הקרבת הקרבן כל שכן שיותרו איסורי שבות לצורך זה: אָמַר רַב אָשֵׁי, דְּקָאָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר נַמִּי - אף לפי מה שאמר רבי אליעזר שהאכילה **בְּיוֹם טוֹב רְשׁוּת**, ואין להוכיח ממנה למלאכת מצוה, עדיין **אִית לֵיהּ פִּירְכָא** - יש רחייה לדבריו כפי שטען רבי יהושע, מקל וחומר. **והרחייה היא, וּמָה יוֹם טוֹב שֶׁהקל הכתוב וְהֻתִּיר בּוֹ מְלָאכָה שֶׁל רְשׁוּת** לצורך אוכל נפשׁ, אף על פי כן **לֹא הֻתִּיר** בו **שְׁבוּת שֶׁעַמָּהּ** כשניתן לעשותה קודם יום טוב, **שַׁבָּת** החמורה **שֶׁלֹּא הֻתִּיר בָּהּ אֶלָּא מְלָאכָה שֶׁל מִצְוָה**[לא], **אֵינוֹ דִּין שֶׁלֹּא תֻּתַּר שְׁבוּת שֶׁעַמָּהּ** כשניתן לעשותה קודם שבת, אלא ודאי יש לאסור בשבת אפילו שבות של מצוה.

בשאר ימים טובים ובשבתות, שהרי להלכה נפסק כרבי יהושע שאסור להתענות ביום טוב, ובשבת אף לרבי אליעזר אסור להתענות וכפי שנתבאר לעיל. אלא מדובר בתענית שמחמת חלום רע, שבה נהג כל השנה חוץ מבשלושת הימים הנזכרים. תוספות (פרקים מט: ד"ה לֹא). ובביאור דברי התוספות כתב השפת אמת (ד"ה מִכֵּן), שביום טוב שכותב 'לכם' וכן בשבת שיש בה דין 'ענג' היה מתענה, שכן מי שנפשו עגומה עליו מחמת חלום מתענג יותר בתענית מאשר באכילה ושתיה. אך בפורים אסור להתענות כיון שכתוב בו 'משתה ושמחה', ובעצרת יש לאכול כדי להראות את השמחה בתורה, וכן בערב יום הכיפורים שאכילה חשובה כתענית. כה. **בכפורש** בפסוק (שם כג, כז) 'אך בעשור לחדש השביעי הזה יום הכיפורים הוא'. אמנם ביומא (שם;) יש מי שרצה מפסוק זה ['ועניתם את נפשותיכם בתשעה'] שיש חיוב להתחיל להתענות מבערב יום, ולשיטתו אין ללמוד ממנו את חיוב האכילה בערב יום כיפור, ודרשה זו נאמרה לפי הסובר שאין התענית מתחילה מבעוד יום, וכן לפי מי שלומד דין זה [מצד החיוב הכללי להוסיף מחול על הקודש] מ'בחרש ובקציר תשבות' (שמות לד, כא), [כמבואר בראש השנה (ט:)]. רש"י (ד"ה כל). כו. **רש"י** (ד"ה מצוה שם): ד"ה כל), וביאר עוד (שם ד"ה כל). שהצווי נאמר בלשון 'ענוי' כדי ללמדנו שהאכילה והשתיה ביום זה נחשבים בעיני ה' כעיניו של יום כיפור. ומכיון שאכילה ביום זה נחשב כעיניו, מצוה להרבות בו באכילה ושתיה. ורבינו דוד (ד"ה מאכל) פירש, שהתורה צוותה על האכילה כדי שיראה את עצמו שמח בכפרת עוונותיו, שבכך הוא מעיד בעצמו שכואב ודואג עליהם. ועיין עוד טעמים נוספים בשערי תשובה לתרבינו יונה (פ"ד מ-ג). כז. **רש"י** (ד"ה מיתבעי). מפני שהבהמה בקטנותה עדיין אינה בכחה, והולדות הראשון והשני אינם בריאים וטובים כל כך כשלישי. רש"י (פסח לח:). ובביאור דברי התוספות כתב רש"י (פסחים סח: ד"ה מיתבעי), שענגלא תילתא היינו ענגל שהגיע לשלוש שניו ונגמרה גדילתו, שמשובח ביותר לאכילה. כח. **רבינו** חננאל (ד"ה כל פסח). והטעם שאמר את דבריו דווקא ליד הדלת, הוא משום שבא לרמז לדברי שלמה המלך במשלי (כו יד) 'דלת תסוב על ציריה ועצל על מטתו', שיש לעצל ללמוד מוסר מהדלת, שכשם שהיא כבדה אך מכל מקום ניתן להניעה על ידי ציריה, כך גם התורה מה שנדמית בעיניו ככבדה הוא רק מפני שחסרים לו הציריים, דהיינו הרצון לעסוק בה מצד המח ומצד הלב. ורצה רב ששת לעורר את לב השומעים שיקחו מוסר מן הדלת ויידרדו בעסק התורה כמוהו. בן יהוידע (ד"ה ומצוה). וראה מה שהוסיף לפרש בזה. כט. **עיון יעקב** (ד"ה אילמלא), ואמר רב ששת 'חדאי נפשאי' כדי שיתחזק לחזור על תלמודו פעם נוספת, ואמר זאת כלפי מה שעתיד לחזור על תלמודו, שהוא לצורך עצמו, שהרי צורך קיום העולם כבר התקיים בלימודו שעד עתה. הרי"ף (פ"ק ביצה ד"ה כל מצוה). ל. **רש"י** (ד"ה אינו). אולם רבינו חננאל (ד"ה אינו) פירש, שמלאכה של רשות היינו כגון מה שאמרו (כתובות ז.) הואיל והותרה הבערה לצורך אוכל נפש הותרה גם שלא לצורך, שאף על פי כן לא הותרה שבות ביום טוב אפילו לצורך אוכל נפש. לא. **בגון** שחיטת קרבנות ציבור.

הגמרא מבארת את דעתו של רבי אליעזר בענין: וְרַבִּי אֱלִיעֶזֶר, סבר שאין להוכיח ממלאכת רשות למלאכת מצוה, מפני **שִׁבְּוּת דְּמִצְוָה לְדָחוּיֵי** - עדיפה למלאכת רשות, ומשום כך, ביום טוב, אף שהתירו מלאכה לצורך שמחת החג לא התירו שבות לצורכה, מפני ששמחת החג רשות. אך בשבת שהיתר המלאכה בה הוא לצורך מצות הפסח, אף את השבות התירו חכמים כדי שלא תידחה המצוה.

★

הגמרא מביאה ברייתא המבארת את המשא ומתן בין רבי אליעזר לרבי עקיבא: תָּנָא, אָמַר רַבִּי אֱלִיעֶזֶר, וְמָה יָּי, כלומר, מדוע שיהיה הבדל בין מכשירי מצוה שונים הנצרכים להקרבת הפסח, הרי **אִם** מצאנו שֶׁדָּחוּ **מַכְשִׁירֵי מִצְוָה שֶׁאַחַר שְׁחִיטָה אֶת הַשַּׁבָּת**, שהותר בה מיחוי קרביו של הקרבן[א] אף על גב **דְּאִיתְעֲבִיד לַיְלָה** - שנעשתה והושלמה כבר **הַמִּצְוָה** שהיא צורך גבוה[ב], וכי **לָא** נאמר **שִׁידְּחוּ** גם **מַכְשִׁירֵי מִצְוָה שֶׁקֹּדֶם שְׁחִיטָה**, כגון חיתוך היכלות, **אֶת הַשַּׁבָּת**, כדי שניתן יהיה לקיים את המצוה.

אָמַר יָּי רַבִּי עֲקִיבָא, וְהָמַה יָּי, כלומר, מה יש לתמוה בדין זה, הרי **אִם דָּחוּ מַכְשִׁירֵי מִצְוָה שֶׁאַחַר שְׁחִיטָה אֶת הַשַּׁבָּת**, זה רק מפני **שֶׁהֲרֵי** כבר **דָּחֲתָה הַשְּׁחִיטָה אֶת הַשַּׁבָּת**, ומחמת כן לא אסרו חכמים את השבות הנצרכת לאחר מכן[ג], אך וכי **תֹּאמַר** שיִדְחוּ **מַכְשִׁירֵי מִצְוָה שֶׁקֹּדֶם הַשְּׁחִיטָה אֶת הַשַּׁבָּת**, כשעדיין **לָא דָּחֲתָה הַשְּׁחִיטָה אֶת הַשַּׁבָּת.**

הברייתא מביאה טענה נוספת שטען רבי עקיבא: דָּבָר אַחֵר טען רבי עקיבא לרבי אליעזר, אין להתיר איסורי שבת לפני השחיטה מאחר שיש לחשוש **שֶׁמָּא יִמְצָא הֶבֶח פָּסוּל וְנִמְצָא מְחַלֵּל אֶת הַשַּׁבָּת לְכָפָרָה**, מאחר שלא עשה מצוה. **מקשה הגמרא על טענה זו: אִי הָכִי** שיש לחשוש לזה, וכי **מִשְׁחַט נָמֵי לָא נִשְׁחַט** קרבנות בשבת, **שֶׁמָּא יִמְצָא הֶבֶח פָּסוּל וְנִמְצָא מְחַלֵּל אֶת הַשַּׁבָּת לְכָפָרָה. מסיקה הגמרא: אֶלָּא הָא** - טענה זו שחוששים לפסול בזבח **אָמַר יָּי** רבי עקיבא לרבי אליעזר **בָּרִישָׁא** - בתחילה, **וְסָרָכֵיהּ** - והקשה לו רבי אליעזר את הקושיא הנזכרת, **וַהֲדַר** - ולאחר מכן חזר רבי עקיבא **וְאָמַר יָּי הָךְ** טענה **הָמַה יָּי אִם דְּחוּ** שהובאה לעיל.

★

שנינו במשנה: הַשֵּׁיב רַבִּי עֲקִיבָא וְאָמַר הַזֶּאת תּוֹכִיחַ וכו' שהיא משום מצוה והיא משום שבות ואינה דוחה את השבת, אף אתה אל תתמה על אלו, שאף על פי שהן משום מצוה והן משום שבות לא ידחו את השבת. אמר לו רבי אליעזר, ועליה אני דן, ומה אם שחיטה שהיא משום מלאכה דוחה את השבת, הזאה שהיא משום שבות אינו דין שדוחה את השבת. אמר לו רבי עקיבא, או חילוף, מה אם הזאה שהיא משום שבות אינה דוחה את השבת, שחיטה שהיא משום מלאכה אינו דין שלא תדחה את השבת. אמר לו רבי אליעזר, עקיבא, עקרת את שכתוב בתורה 'במועדו', בין בחול בין בשבת.

הגמרא מביאה ברייתא המבארת את המשך המשא ומתן בין רבי אליעזר לרבי עקיבא: תָּנָא, אָמַר יָּי רַבִּי אֱלִיעֶזֶר, עֲקִיבָא, בְּשְׁחִיטָה הַשָּׁבַתְּנִי באופן של שחוץ וגיחוך[ד], **בְּשְׁחִיטָה תֵּהָא מִיתָּתוֹ**, כלומר, קללו שימות בידי אדם[ה]. **אָמַר**

א. **רש"י** (ד"ה שאחר) הקשה, שאין להוכיח ממיחוי הקרבים, מאחר שלא ניתן לעשותו מאתמול. ולפיכך פירשו, שהכוונה להקטרת החלבים שדוחה את השבת אף על פי שניתן לעשותו בלילה שלאחר מכן, וכמבואר לעיל (פסחים ב:). **ב. עַל** ידי השחיטה ודריקת הדם. ולגבי המיחוי כתב הריב"ן (ד"ה שאחר), שנצרך רק כדי להכשיר את הקרבן לאכילה בערב. **ג. לפי** רש"י (שהובא בהערה לעיל) הכוונה היא למיחוי הקרביים. אך לפי תוספות (שהובאו שם) שרבי אליעזר הוכיח מהקטרת החלבים, יוצא שלפי רבי עקיבא הטעם שדוחה שבת הוא מפני שכבר דחתה השחיטה את השבת. והקשה השפת אמת (בתוספות ד"ה sb), שהרי לעיל (פסחים:) מבואר בשם רבי שמעון שההקטרה דוחה שבת משום ש'חביבה מצוה בשעתה'. ותירץ, שלשיטת תוספות פירוש 'חביבה מצוה בשעתה' הוא, שאנו אומרים 'חביבה מצוה', כלומר, שמתוך חביבות המצוה יש לקיים גם את מכשירי המצוה, רק כשהיא 'בשעתה', בשעה שנעשית כבר המצוה, דהיינו השחיטה חוריקת הדם שהן עיקר המצוה. **ד. למסקנת** הגמרא נראה, שמעולם לא התכוון רבי עקיבא לומר שיש לאסור את עבודות הקרבן בשבת מחמת הספק שימצא הזבח פסול. אלא כוונתו היתה, שאת מכשירי המצוה שהותרו רק אגב גוף המצוה שהיא השחיטה, אין להתיר לפניה. משום שיתכן שהזבח יפסל ואזי יתברר שבדחוה השבת לצורכם בלבד. אך השחיטה מצד עצמה דוחה את השבת, וודאי שאין לאוסרה מחמת הספק שימצא הזבח פסול. ומה שהקשה עליו רבי אליעזר, הוא משום שלא הבין את דבריו. שפת אמת (ד"ה ת"ל). **ה. שחשיבו** רבי עקיבא ששחיטה לא תדחה את השבת בקל וחומר מהזאה, על אף שידע שאין זה קל וחומר כיון שסותר את מה שדורשים מ'במועדו'. **ו. וקללתו** אכן התקיימה, שתפסו הרומאים את רבי עקיבא והרוגיהו במיתה משונה, כמבואר בברכות (סא:). בירושלמי (פסחים פ"ו ה"ג) נאמר, ששלש עשרה שנה למד רבי עקיבא אצל רבי אליעזר ולא היה מכירו, וזו היתה תשובתו הראשונה לפניו. ויתכן, שמשום כך כעס רבי אליעזר על רבי עקיבא ואמר לו שבשחיטה תהא מיתתו, מאחר שהפעם הראשונה שדיבר עמו היתה בדרך שחוק. קול הרמ"ז (פ"א מ"ג). **ז. ובזה** שאמר רבי עקיבא את הקל וחומר על אף שידע שלא יתכן לאומרו, הוא כדי שישים רבי אליעזר אל לבו שפשוט לרבי עקיבא שאסור להזות בשבת, ומתוך זה יזכר שהוא עצמו לימדו כך [ובפי שתבאר הגמרא להלן]. **ח. רש"י** (ד"ה sb) וכמבואר בביצה (ט:). ובפשטות הכוונה היא, שמאחר שמצאנו שהחמירו חכמים בהפרשת תרומה שהיא מכשיר למצות אכילתה [אמנם היא גם מצוה בפני עצמה] שלא תדחה שבת, הוא הדין לשבות של הזאה שאף היא מכשיר לאכילת תרומה. **ט. כמבואר** ביומא (פד:). **י. וסברתו** היא, שהרי מה שהפרשת תרומה אינה דוחה שבת אף שהיא לצורך אכילתה, על כרחך שהוא משום שניתן לקיים את האכילה לאחר השבת, ואם כן הוא הדין צריך להיות בשאר איסורי שבות שניתן לעשותם מבעוד יום [כגון הרכבת הקרבן וכו'], וחכמים אסרום שמא יתרשל מלכתחילה ולא יעשם מבעוד יום] שלדברי רבי אליעזר הם מותרים. רבינו משה מאימרמן (ד"ה sb). **יא. אמנם** רבי עקיבא סבר שרבי אליעזר שאמר שהזאה דוחה את השבת, מתכוין להזאה דתרומה ושכח שלימדו שהיא אסורה בשבת, ולפיכך אמר לו את הקל וחומר מהזאה לשחיטה, כדי שיזכר רבי אליעזר במה שלימדו. תוספות (ד"ה sb), ורבינו דוד (ד"ה ומשחט) ביאר, שרבי אליעזר סבר שרבי עקיבא למד מהזאה דתרומה להזאה דפסח, והשיב לו שתרומה לא ניתנה שבת לידחות מפניה, ועל כן הזאתה אינה דוחה שבת, ומה שאין כן הקרבת הפסח שניתנה שבת לידחות מפניה, ומשום כך יש להתיר אף את מכשיריה. **יב. ומזה** שהיה פשוט לרבי עקיבא דין זה שהזאה שלצורך הפסח אינה דוחה את השבת, מוכח שלמד זאת מרבו, רבי אליעזר. **יג. מאירי** (נעתק שם: ד"ה ומכאן). **יד. רש"י** (ובמאירי זאב מו: ד"ה ומיקמי), והמאירי (שם) כתב, שרבי עקיבא חשש שתחלש דעתו של רבי אליעזר אם יאמר לו ששכח תלמודו. **טו. יש** שפירשו שאסור משום שנראה כתיקון הדם עליו מזים, כמו שפירש רש"י במשנתנו (נעיל שם: ד"ה sb). [ולשון טלטול אין הכוונה לטלטול ממש, אלא כל איסורי שבות נקראים טלטול, כמבואר מהגמרא ביבמות (נג:). על פי הצל"ח (ד"ה מכדי) ויש שפירשו שהאיסור הוא משום מוקצה, שאין מי ההזאה ואגודת האזוב עשויים לאכילה, וכל דבר שאינו עשוי לכלי או לאכילה נחשב מוקצה מחמת גופו ואסור לטלטלו בשבת [כמבואר בהקדמת המשנה ברורה לסי' שח]. ואף על פי שהם לצורך מצוה עדיין חשובים כמוקצים כמבואר בתוספות (סוכה מב:) [וראה ריטב"א (שם ד"ה ושלק). שלק]. על פי מרומי שדה (נעיל שם: כהב"ח ד"ה sb). **טז. עַל** פי הביאור בגמרא [המובא לעיל בסמוך] שהזאה אסורה משם שנראה כתיקון הדם עליו מזים, וכפירושו רש"י במשנתנו (נעיל שם: ד"ה sb). כתב הצל"ח (ד"ה מכדי), שמשמע שאף המקשן מודה שיש בהזאה איסור שבות, אלא שהקשה ששבות קלה כזו שאין בה גזירה משום חשש איסור תורה, לא היה לחכמים להעמידה במקום הפסח שיש בו כרת, והקושיא היא בין לרבי אליעזר ובין לרבי עקיבא. אמנם מרבנו חננאל (ד"ה ולר') משמע, שדווקא לרבי אליעזר הקשו. **יז. תוספות** (ד"ה ת"ל מ"ב), ואם כן לכאורה אין לחוש שיעבירום, שהרי יטמא הוא מהמתי ויחזרו ויטמאו המים ממנו ויפסלו להזאה, מכל מקום חששו שיעבירום בכלי אבנים או בכלי גללים שאינם מקבלים טומאה וכך לא יטמאו ממנו המים. תוספות (ד"ה ומפנ"ם). ועיין בצל"ח (פסחים שם) מה שנתקשה בדברי התוס'. **יח. שנאמר** (שמות טו כה) 'שבו איש תחתיו', ומזה למדו חכמים (פירוש"י מגן) שמותר לאדם לטלטל חפצים ברשות הרבים רק כשיעור 'תחתיו', שהוא ארבע אמות [שלש אמות כאורך גופו, ואמה נוספת

מקשה הגמרא: **וְרַבִּי אֶלְיעֶזֶר, נִיצְבָּרֵיהּ** - שיעבירם ברשות הרבים, **דְּהָא אָמַר רַבִּי אֶלְיעֶזֶר, מְכַשְּׁירֵי מִצְוָה דּוֹחִין אֶת הַשַּׁבָּת**[ב] אף כשעושה מחמתם מלאכה גמורה, והזאה זו היא הרי מכשיר למצות הקרבת הפסח. **מתרצת הגמרא: אָמְרִי, הָנֵי מִילֵּי** שמכשירי מצוה דוחים את שבת, היינו דווקא **הֵיכָא דְּנָבְרָא גּוּפֵיהּ חֲזֵי** - כשהאדם עצמו ראוי לקיים את המצוה, **וְממילא רַבִּי חִיּוּבָא עֲלֵיהּ** - מוטל חיוב המצוה עליו, ומחמת כן נדחית השבת אף מפני מכשירי המצוה[בא]. **אֲבָל הָכָא** [-כאן] **דְּנָבְרָא גּוּפֵיהּ לָא חֲזֵי** - שהאדם עצמו אינו ראוי עתה להקריב את הפסח מחמת טומאתו, **לָא רַבִּי חִיּוּבָא עֲלֵיהּ** - אין מוטל עליו חיוב מצוה זו, וממילא אין כאן 'מכשירי מצוה' שתידחה השבת מפניהם[בב].

הגמרא מביאה חידוש דין שאמר רבה לדעת רבי אליעזר, על פי מה שביארו בשיטתו: אָמַר רַבָּה, לְדִבְרֵי רַבִּי אֶלְיעֶזֶר, קָטָן [-תינוק] **בָּרִיא, מָחֳמִין לוֹ חֲמִין לרחצו בהם כדי לְהַבְרוֹתוֹ** [-להבריאו ולחזקו] **וּלְמוֹלוֹ בַּשַּׁבָּת** על אף שיש בזה חילול שבת[בג], **דְּהָא חֲזֵי לָיֵיהּ** - שהרי הוא ראוי למילה ומחויב בה, ורחיצתו היא מכשיר למצוה זו. אך **קָטָן חוֹלֶה** שמסוכן למולו כל עוד לא רחצוהו, **אֵין מָחֳמִין לוֹ** בשבת **חֲמִין לְהַבְרוֹתוֹ וּלְמוֹלוֹ, דְּהָא לָא חֲזֵי לָיֵיהּ** למילה, ואין כאן חיוב מצוה שידחה את השבת[בד].

מקשה הגמרא: אָמַר רָבָא, וְאִי בָּרִיא הוּא אותו תינוק וניתן למולו אף **לְלֹא רחיצה, לָמָּה לָיֵיהּ** - מדוע הוא זקוק **לְחַמִּין** כדי **לְהַבְרוֹתוֹ** והרי הוא בריא, ואם כן זהו חילול שבת שלא לצורך, הואיל וניתן למולו גם ללא רחיצה. **מסיקה הגמרא: אֶלָּא אָמַר רָבָא**, ודאי אם כן **שַׁהֲכָל** [-כל התינוקות] **חוֹלִין הֵן** נחשבים **אֲצַ"ל מִילָּה** ומסוכן למולם ללא רחיצה, **וְלפיכך אֶחָד קָטָן בָּרִיא וְאֶחָד קָטָן חוֹלֶה, אֵין מָחֳמִין לוֹ חֲמִין לְהַבְרוֹתוֹ וּלְמוֹלוֹ בַּשַּׁבָּת, דְּהָא לָא חֲזֵי** למילה **יחממו את המים מערב שבת**[בה].

אביי מקשה על מה שביארו בשיטת רבי אליעזר, שמכשירי מצוה דוחים את השבת רק כשהאדם ראוי לקיום המצוה: אֲיתֵיבֵיהּ אַבָּיֵי על רבה[בו] ממה ששנינו בברייתא, **עָרֵל גדול שֶׁלֹּא מָל** את עצמו בערב פסח ובשל כך לא הקריב את הפסח[בז], **עָנוּשׁ כָּרֵת**[בח], **דִּבְרֵי רַבִּי אֶלְיעֶזֶר. וְהָא הָכָא דְּנָבְרָא גּוּפֵיהּ לָא חֲזֵי** להקרבת הפסח בעודו ערל, **וְאַף** על פי כן **קָתָנֵי - שֶׁעָנוּשׁ כָּרֵת** על שביטל מצוה זו, **אַלְמָא** - מוכח אם כן, שלדעת רבי אליעזר **רַבִּי חִיּוּבָא עֲלֵיהּ** - מוטל על האדם חיוב המצוה בין כשראוי לקיימה כעת, ובין כשאינו ראוי לקיימה כעת אך יכול לתקן את עצמו ולקיימה. והרי גם על טמא מת בערב פסח מוטל חיוב הקרבת הפסח מאחר שיכול להכשיר ולתקן את עצמו על ידי הזאה, ואם כן חזרת הקושיא, מדוע לא התיר רבי אליעזר הזאה זו כדין כל מכשירי מצוה הדוחים את השבת.

מתרצת הגמרא: אָמַר רַבָּה, אינה דומה מצות הזאה, שאינה דוחה שבת הואיל והאדם אינו ראוי למצות הפסח, למצות מילה, שהערל חייב למול את עצמו אף על פי שאינו ראוי למצות הפסח, משום **שֶׁקַּבָּר רַבִּי אֶלְיעֶזֶר, אֵין שׁוֹחֲטִין** את הפסח **וְזוֹרְקִין** את דמו[בט] **עַל** [-עבור] **טָמֵא שֶׁרֵיץ**[ל] עד שיטבול, ואם לא טבל נדחה לפסח שני[לא], ואף על גב שיכול לטבול ולהיטהר עד זמן אכילתו בערב, וכן אין שוחטין את הפסח על טמא מת שחל השביעי לטהרתו בערב פסח עד שיטבול, ואף על גב שיכולים להזות עליו ויטבול ויטהר עד הערב, ואם לא טבל נדחה לפסח שני[לב].

לידיו ורגליו כשהם פשוטות), ויותר מזה הוא איסור מן התורה. ומה שלא חששו להוצאת המים מרשות היחיד לרשות הרבים, הוא משום שבחלק גדול מהאופנים לא שייך איסור הוצאה מדאורייתא, כגון כשהיו מונחים בכרמלית או בקרפף או בגינה, וכן כשהגביהם על מנת ליטלם ולא על מנת להוציאם ונמלך להוציאם ולא עמד לפוש בינתים. רש"י (סוכה מג. ד"ה וינפיקו). ותוספות (פסחים סב) כתבו שמרשות היחיד לרשות הרבים יש לו היכר ואין חשש שיוציא. כ. **ואפי'לו** מלאכות האסורות מדאורייתא, כמבואר בשבת (קכ). כא. **כגון** שיש תינוק הראוי למילה, שהתיר רבי אליעזר להביא את אימו למילה אף דרך רשות הרבים. כב. **ומכ'** מקום סבר רבי עקיבא להוכיח לרבי אליעזר מהזאה, משום שלא ידע שלרבי אליעזר אף מכשירי הפסח דוחים את השבת ואף במלאכה גמורה [שאילו ידע זאת היה מבין שהזאה אינה דוחה רק מחמת החילוק המובא בגמרא, שהאדם עדיין אינו ראוי], אלא היה סבור שלשיטתו רק שבות נדחית מפניהם, ואם כן ניתן להוכיח מהזאה, שהיא מכשירי הפסח ואינה דוחה שבת אף במקום שבות. רבינו משה מאימראן (ד"ה אמרי). כג. **שחיטום** מים אסור מצד מלאכת בישול, כמבואר ברמב"ם (פכ"ח מ"ו). כד. **אפנם** לפי רבי עקיבא אין חילוק בין חולה לבריא, שהרי הוכיח מהזאה שמכשירי מצוה אינם דוחים שבת, ולא חילק שבהזאה האדם עדיין אינו ראוי לקיים את הפסח ועל כן לא נדחית השבת מפניה, ועל כרחך שסובר שבין אם האדם ראוי לקיום המצוה ובין אם אינו ראוי, היו מכשירי המצוה צריכים לדחות את השבת [לדעת הסובר שמכשירי מצוה דוחים את השבת]. תוספות (ד"ה קטן). כה. **ומה** שהתיר רבי אליעזר להכין צרכי המילה תוך חילול שבת [כמבואר בשבת (קכ)], הוא דווקא באופן זה שמוכנים כבר מים לרחיצת התינוק וראוי הוא למילה. רש"י (ד"ה הכל) ותוספות (ד"ה לפ). כו. **עכ'** פי תוספות רי"ד (מלפ"פ, ד"ה שחמ"ם), וכן משמע בהמשך הגמרא. כז. **שכן** אסור לערל להקריב את קרבן הפסח, כפי שכתוב (שמות יב מח) 'וכל ערל לא יאכל בו'. כח. **שכך** ענשו של מי שלא הקריב את הפסח, כפי שכתוב (במדבר ט יג) 'והאיש אשר הוא טהור ובדרך לא היה, וחדל לעשות הפסח, ונכרתה הנפש ההיא מעמיה'. ואף ערל זה, ענשו כרת מאחר שבזמן הקרבת הפסח, דהיינו מתצות היום ואילך, היה יכול לימול ולהכשיר עצמו להקרבה [ואינו חייב להיטהר, שכן רק ערל נכרי שמתגייר ונימול חייב להיטהר, כמבואר לקמן (נ:)]. אולם מי שהיה טמא או בדרך רחוקה באותו זמן, פטור מלהקריב את הפסח [אמנם מחויב בפסח שני, אם נטהר או שאינו רחוק ביי"ד באייר, שזהו זמן פסח השניני], משום שבזמן ההקרבה לא היה ביכולתו להקריב, ואילו לפני כן לא היה מוטל עליו עדיין חיוב זה. כט. **בל'** קרבן עולה, שלמים ואשם חייב בזריקת הדם על גבי המזבח (ויקהל ו ג-ה, ג ב-ג, ז ב-ג), וקרבן פסח הוא שלמים [כמבואר ברמב"ם (מעשה הקרבנות פ"ג ה"ט)]. ל. **הנוגע** בנבלת שרץ, נטמא. כפי שנאמר (ויקרא ה ג) 'או נפש אשר תגע בכל דבר טמא וגו' או בנבלת שרץ טמא, ונעלם ממנו, והוא טמא ואשם'. לא. **כפי** שנאמר (במדבר ט י-יא) 'איש איש כי יהיה טמא לנפש או בדרך רחוקה לכם או לדורותיכם ועשה פסח לה', בחדש השני באחד עשר יום בין הערבים יעשו אותו' וגו', ודיניו מבוארים לקמן (פ"ט). לב. **עכ'** אף שסוגייתנו מדברת בטמא מת, הביא רבה את דינו של טמא שרץ, משום שלגביו נחלקו רב ועולא לקמן (נ:). רש"י (ד"ה מאי-הכא).

וכלל נקוט בידינו, **שכל שאילו** אירעה טומאה מסוימת[א] **ביחיד** באופן כזה שנדחה לפסח שני, כשאירע הדבר **ברוב**[ב] **הציבור, עבדי** - עושים הציבור את הפסח **בטומאה** אם ירצו, ואינם חייבים להיטהר[ג]. וכלל נוסף הוא, **שכל מילתא** [-חיוב] **דאיתא בציבור** - שמוטל על הציבור לעשות כדי שיוכשרו להקרבת הפסח, **איתא ביחיד** - מוטל גם על היחיד לעשותו, **וכל מילתא דליתא** - שאין מחויבים בו **בציבור, ליתא ביחיד**, מאחר שמצות הפסח נאמרה לכל ישראל ביחד[ד]. ולפיכך, בפסול **ערלות, דאי כולה ציבור** [-כל הציבור] **ערלים נינהו** [-הם], **אמרינן להו קומו מהולו נפשייכו ועבידי פסחא** - אומרים להם קומו ומולו את עצמכם ועשו את הפסח, שכן פסול זה לא הותר בציבור, ממילא **יחיד נמי** כשהוא ערל **אמרינן ליה קום מהול ועביד פסחא**[ה], **ואי לא מהיל ועביד** - ואם לא מל בכדי שיוכל לעשות את הפסח, **ענוש כרת**. אך בפסול **טומאה** שמחמת מת, **דאי כולה ציבורא טמאין נינהו לא מדינן עלייהו** - לא חייבים להזות עליהם כדי לטהרם, **אלא** אם רוצים **עבדי** את הפסח **בטומאה, יחיד נמי** כשהוא טמא, **פטור** מהזאה וטהרה, ולפיכך אין דוחה הזאה זו את השבת[ו].

הגמרא מקשה על הכלל שאמר רבה 'כל מילתא דליתא בציבור, ליתא ביחיד': **אמר ליה רב הונא בריה דרב יהושע לרבא, והרי פסח שני דליתיה** - שאינו נוהג **בציבור**, שלעולם אין הציבור עושים פסח שני[ז], **ואיתיה ביחיד**. והרי לפי רבה, כל דין מדיני הפסח שלא התחייבו בו הציבור גם היחיד פטור ממנו. מתרצת הגמרא: **אמר ליה, שאני התם** - שונה הדבר לגבי פסח שני, **דהא** כבר **עבד ליה** [-עשה] **ציבורא** את הפסח **בראשון**, ומאחר שאין פסח שני חיוב בפני עצמו, אלא הוא מועד נוסף לקיום חובת הפסח, נחשב הדבר שהתחייבו בו הציבור, ולפיכך מתחייב בו גם היחיד. אמנם, באופן שהציבור אינו עושה את הפסח בראשון, כגון שהיו רובם זבים[ח], גם היחיד שלא עשאו מחמת שהיה טמא מת אינו עושה את השני[ט].

הגמרא מקשה קושיא נוספת על הכלל שאמר רבה, ודוחה בעקבותיה את ביאורו בשיטת רבי אליעזר: **מיתיבי**, שנינו בברייתא, **יכול** הייתי לומר **שלא יהא ענוש כרת** מי שלא עשה את הפסח, **אלא** דווקא מי **שהיה טהור ושלא היה בדרך רחוקה** בשעת הקרבתו[י], אך **ערל וטמא שרץ ושאר כל הטמאים** שהיו יכולים לתקן את עצמם להיות ראויים לאכול את הפסח בערב[יא], **מנין** שנענשים בכרת כשלא עשו זאת, **תלמוד לומר** (במדבר ט יג) **'והאיש אשר הוא טהור ובדרך לא היה וחדל לעשות הפסח, ונכרתה הנפש ההוא מעמיה'**, שיכל הפסוק לכתוב 'והטהור שלא היה בדרך רחוקה', ומייתור המילה 'והאיש' מרבים את אלה שהיו יכולים לתקן את עצמם לערב ולא עשו זאת[יב]. **מדייקת הגמרא בדברי הברייתא: מדקא מהדר** - מכך שמחזר התנא **אטמא שרץ** ללומדו מן הריבוי, מוכח **דקסבר שאין שוחטין וזורקין** את הפסח **על טמא שרץ**, וכן על טמא מת בשביעי לטהרתו, **דאי סבר ששוחטין וזורקין על טמא שרץ, למה ליה לאהדוריה עליה** ללומדו מן הריבוי, **היינו** - הרי הוא **כטהור** גמור המוזכר בפירוש בפסוק, שכן אף שאינו רשאי להכנס לעזרה ולהקריב בעצמו את הפסח מפני טומאתו, ואף אם יזו עליו ויטבול ייטהר רק לערב, יכול לשלוח שליח שיקריב את הפסח בעבורו, ולערב יאכלנו בטהרה. **אלמא** - אלא מוכח מהברייתא, **שאף על גב דלא חזי** - שהטמא אינו ראוי להקריב את הפסח כל זמן שלא היזו עליו וטבל, מכל מקום **[רמיא**[יג]**] חיובא עליה** - מוטל חיוב הפסח עליו, וצריך לתקן עצמו כדי שיוכל להקריבו על ידי שליח, ולאוכלו בערב בטהרה, ומוכח אם כן **שאף על גב דליתיה** - שאין חיוב **בציבור** שנטמאו במת, או בשרץ, לטהר את עצמם[יד], **איתיה** [-ישנו] **ביחיד**, שלא כדברי רבה[טו]. ואם כן שוב חוזרת הקושיא מדוע לשיטת רבי אליעזר אין הזאה דוחה שבת.

הגמרא מביאה תירוץ אחר המיישב את שיטת רבי אליעזר: **אלא אמר רבא, קסבר רבי אליעזר שוחטין וזורקין** את הפסח **על טמא שרץ, והוא הדין לטמא מת בשביעי שלו**, ואף קודם הזאה וטבילה. וממילא, **הזאה למאי** - לשם מה צריכים להזות עליו, על כרחך **לאכילה** - שיוכל לאכול את פסחו בערב, והרי **אכילת פסחים לא מעכבא** - אינה מעכבת את המקריב מלצאת ידי חובתו, וגם אם לא יטהר לערב ויאכל מן הפסח, כבר יצא ידי חובת קרבן הפסח בהקרבתו על גבי המזבח, וממילא אין סיבה להתיר לו את ההזאה בערב פסח שחל בשבת[טז].

מקשה הגמרא: **אמר ליה רב אדא בר אבא לרבא, אם כן נמצא שפסח** זה **נשחט שלא לשם אוכליו**, שהרי נשחט לשם טמא שאינו עתיד לאוכלו בערב, והרי שנינו (לעיל סא.) שפסח כזה פסול[יז]. **מתרצת הגמרא: אמר ליה**, מה ששנינו שהפסח שנשחט **שלא לאוכליו** פסול, היינו כגון שנשחט **לחולה ולזקן דלא חזי** - שאינם ראויים לאוכלו מפני חולשתם, ואין ביכולתם לתקן עצמם ולאוכלו[יח], **אבל האי** - טמא זה, **מיחזא חזי** - ראוי הוא לאכול את הפסח אם יטבול ויטהר, ורק **תקוני הוא דלא מתקן** - לא תיקן עצמו מטומאתו כדי שיוכל בפועל לאוכלו, ולפיכך נחשב שנשחט הפסח לאוכליו[יט].

★

הגמרא חוזרת לבאר את דברי המשנה. שנינו במשנה: **כלל אמר רבי עקיבא וכו'**, כל מלאכה שאפשר לעשותה מערב שבת, אינה דוחה את השבת, שחיטה שאי אפשר לעשותה מערב שבת, דוחה את השבת. **אמר רב יהודה אמר רב, הלכה כרבי עקיבא. ותנן נמי** (שבת קל.) **גבי מילה כי האי גוונא** - באופן דומה, **כלל אמר רבי עקיבא, כל מלאכה** הנצרכת לעשיית מילה שחל זמנה בשבת, **שאפשר לעשותה מערב שבת**, כגון הבאת סכין למילה דרך רשות הרבים, **אינה דוחה את השבת**, אך המילה עצמה, **שאי אפשר לעשותה מערב שבת**, שהרי זמנה קבוע ליום השמיני ללידה, **דוחה את השבת**[כ], **ואמר רב יהודה אמר רב** גם שם **שהלכה כרבי עקיבא. וצריכא** - וצריך היה רב להשמיענו שהלכה כרבי עקיבא, גם בענין מכשירי קרבן פסח וגם בענין מכשירי מילה[כא]. **דאי אשמעינן** - שאם היה משמיענו רק **לגבי** מכשירי **פסח**, הייתי אומר שדווקא **התם (דהוא מכשירי) [הוא דמכשירי**[כב]**] מצוה**

א. **כגון** טומאת מת [וטומאת שרץ היא כטומאת מת. רבינו חננאל (לעיל סז. ד"ה הא), וכן משמע ברש"י (לעיל סט. ד"ה אמר-הסני)]. ב. **על** פי המשנה להלן (עט.). ג. **ככתוב** (במדבר ט י) 'איש איש כי יהיה טמא' וגו', ולמדו לעיל (סו:) שדווקא 'איש' שנטמא נדחה לפסח שני, אך ציבור שנטמאו אינם נדחים לפסח שני אלא עושים את הפסח בטומאה, ואף אם בידם להיטהר אינם חייבים. רש"י (לעיל סט. ד"ה אמר-הסני). ד. **רש"י** (שם). ה. **כשחל** ערב פסח בחול. רש"י (שם). והקשה המהרש"א (ברש"י ד"ה וכל, בא"ד), הרי דנים כאן בשיטת רבי אליעזר שלפיו דוחים מכשירי הפסח את השבת [אפילו באיסור דאורייתא], ואם כן מדוע שלא ימול הערל אף בערב פסח שחל בשבת כדי שיוכל להקריב את הפסח. ותירץ בנר דוד (ברש"י ד"ה וכל), שלפי רבי אליעזר דוחים מכשירי מצוה את השבת רק כשהאדם כבר מחוייב במצוה אלא שעליו לעבור איסור כדי לקיימה, וכגון שצריך להעביר סכין ברשות הרבים כדי למול. אך בערב פסח שחל בשבת, מאחר שהתורה אסרה בה מילה שלא בזמנה ממילא נפטר הערל מן הפסח, שהרי אינו יכול למול כדי להתחייב בו. ו. **אך** לפי הסובר ששוחטים את הפסח בעבור טמא מת ביום השביעי, ואינו נדחה לפסח שני, מאחר שבאופן זה לא נאמר 'איש נדחה לפסח שני' אף אין אומרים לגביו 'אין ציבור נדחין לפסח שני', וממילא צריכים הציבור להיטהר ואינם רשאים לעשות את הפסח בטומאה, ואף היחיד צריך הזאה וטבילה להיטהר לעשיית הפסח, ולפיכך דוחה הזאה זו את השבת. רש"י (ד"ה יחיד). לכאורה כעת חזר בו רבה מהטעם של 'חזי' ו'לא חזי', וסובר שגם ב'לא חזי' מחויב במצוה, והחילוק הוא ב'מילתא דליתא ביחיד'. וכן כתב במעיל שמואל [פעמוני המעיל (ד"ה אמר)]. וכתב עוד, שלפי זה כעת סובר רבה שלשיטת רבי אליעזר מותר לחמם מים בשבת אף לצורך תינוק חולה, [וכן כתב בדבר שמואל (ד"ה קומו), אך הוסיף שבפשטות לא משמע בגמרא שרבה חזר בו מכך שאין מחממים מים לתינוק חולה]. אמנם בראש משביר (רש"י ד"ה וכל) כתב, שלא חזר בו רבה מהטעם של 'חזי', אלא שבערל כיון שהוקש לציבור, וציבור אומרים להם קומו ומולו עצמכם, מחייבים אותו למול אף שאינו ראוי. ז. **שהרי**, או שעשו את הראשון בטהרה, או שהיו רובם טמאי מתים ועשאוהו בטומאה, או שהיו רובם טמאים טומאה אחרת שאינה דוחה את הפסח, כגון זיבה, ואינם עושים כלל את הפסח שכן אין ציבור נדחה לפסח שני, כמבואר לעיל (סו.). ח. **שאינם** רשאים לעשות את הפסח בטומאה, מאחר שרק בטומאת מת ושרץ הותר הדבר. ט. **רש"י** (ד"ה אמר). וכן מבואר להלן (פ.) בשיטת רב. אמנם, שמואל שם נחלק עליו, וסבר שטמאי המתים עושים את השני, משום שסבר כמסקנת הגמרא כאן, שאף חיוב שאינו נוהג בציבור, נוהג ביחיד. מהרש"א (ברש"י ד"ה א"ל). י. **ככתוב** (במדבר ט יג), 'והאיש אשר הוא טהור ובדרך לא היה, וחדל לעשות הפסח, ונכרתה הנפש ההיא מעמיה'. יא. **שאר** טמאים, הכוונה לטמאים בטומאת ערב [שטובלים, וטהורים לערב], וכן לטמא מת שחל השביעי לטהרתו בערב פסח. תיקונו של הערל הוא למול את עצמו, וטמא מת [שחל השביעי לטהרתו בערב פסח] וטמא שרץ צריכים הזאה וטבילה, ושאר הטמאים טומאת ערב צריכים רק טבילה, ומשחשיכה תיפסק טומאתם ויוכלו לאכול את הפסח. יב. **רבינו** חננאל (ד"ה מיתיבי). יג. **על** פי הגהות הב"ח (אות ג). יד. **כמבואר** לעיל שהציבור עושים את הפסח אפילו בטומאה, מאחר שדווקא 'איש' נדחה, ואין ציבור נדחין. טו. **משמע** לגמרא שאין מי שחולק על ברייתא זו, ולפיכך הקשתה ממנה על דברי רבה בדעת רבי אליעזר. תוספות (להלן צב: ד"ה אלו). טז. **ומה** שכתוב (שמות יב ד) 'איש לפי אכלו' [שמשמע שאכילת הפסח נצרכת] היינו רק למצוה לכתחילה, אך לא לעכב. רש"י (ד"ה אכילת). אולם התוספות (ד"ה אכילת) כתבו, שרק באופן זה שבידו לתקן את עצמו לערב, אין אכילת הפסח מעכבת, וכפי שיבואר בגמרא להלן, אך בטמא גמור שאינו יכול לתקן את עצמו, בודאי מלמדנו 'איש לפי אכלו' שאכילת הפסח מעכבת. ואכן אילו סבר רבי אליעזר שאין שוחטים את הפסח על הטמא לפני שהיזו עליו, היה מתיר להזות עליו בערב פסח שחל בשבת, כדי שיוכל להקריב את הפסח [על ידי שליח, כמבואר לעיל], ואף על גב שבציבור אין חיוב להיטהר, אלא עושים את הפסח בטומאה. יז. **לפי** רש"י [הובא בהערה הקודמת] ש'איש לפי אכלו' אינו אלא למצוה לכתחילה, כוונת הגמרא להקשות שעל כל פנים, לכתחילה אין לשחוט עבור מי שאינו עתיד לאוכלו. אמנם לפי תוספות [הובאו בהערה הקודמת] הפסח שנשחט שלא לאוכליו נפסל אף בדיעבד, וקושיית הגמרא היא, שהרי אין לשחוט כלל עבור מי שאינו עתיד לאוכלו. מהר"ם (בתוס' ד"ה אכילת). וכן כתב המהרש"ל (בתוס' שם) בדעת רש"י. וכתב היעב"ץ (ד"ה א"כ), שאף שהפסח שנשחט לאוכליו ושלא לאוכליו כשר כמבואר לעיל (סא.) ואם כן אין זו שחיטת הפסח שלא לאוכליו, שהרי יאכלוהו שאר המנויים, מכל מקום הבינה הגמרא שסבר רבי אליעזר כדעה (להלן צא.) ששוחטים את הפסח על היחיד, ולכך הקשתה שנמצא נשחט שלא לאוכליו. ועוד כתב, שאף אם נאמר שסבר רבי אליעזר שאין שוחטים על היחיד, ונמצא שפסח זה נשחט לאוכליו ושלא לאוכליו, מכל מקום הקשתה הגמרא שהפסח שנשחט לאוכליו ושלא לאוכליו כשר רק בדיעבד, אך לכתחילה אין לשחוט שלא לאוכליו ולצרף אליו את הטמא. יח. **ריב"ן** (ד"ה לחולה). יט. **ואף** על גב שלפי רבי אליעזר אין מזין עליו בערב פסח שחל בשבת, ואם כן אינו יכול לתקן עצמו ואינו ראוי לאכילה, מכל מקום מאחר שמדין תורה מותר להזות עליו ורק חכמים אסרו זאת, נחשב שראוי לאכילת הפסח. רבנו חננאל (מהדורת לב שמח, ד"ה וטלי). והרש"ש (ד"ה אלא) כתב, שמאחר שאינו ראוי לתיקון רק מחמת היום, יש להחשיבו כראוי לתיקון, וכעין המבואר בתוספות (חגיגה ד. ד"ה איזהו). ובדעת רבי עקיבא נראה לומר, שסבר שאין שוחטין וזורקין על הטמאים, ועל כן דוחה ההזאה על טמא מת את השבת, מאחר שבלעדיה לא יוכל להקריב את הפסח [וכפי שהתבאר בהערה לעיל]. רש"ש (שם). אולם הערל נחשב שאינו ראוי לאכילה, שמחוסר מעשה בגופו כדי שיוכל להקריב, ולפיכך אין שוחטים עליו את הפסח כל זמן שלא תיקן את עצמו. תוספות (ד"ה הא). כ. **כפי** שלמדו בשבת (קלב.) ממה שנאמר בה (ויקרא יב ג) 'וביום השמיני'. כא. **אולם** על רבי עקיבא עצמו אין להקשות מדוע היה צריך לחזור על דבריו, משום שבא ללמדנו בכל ענין מה דוחה לדעתו את השבת. תוספות (מנחות עו. ד"ה כלל). כב. **הגהות** וציונים.

שניתן לעשותם בערב שבת **לֹא דָּחוּ שַׁבָּת, מֻשָּׁם דְּלֹא נִכְרְתוּ עֲלֵיהָ** [-על מצות הפסח] **שָׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה בְּרִיתוֹת** ואינה חמורה כל כך, **אֲבָל מִילָּה דְּנִכְרְתָה עֲלֵיהָ שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה בְּרִיתוֹת**[כג], **אֲמָא לֵידְחֵי** - ידחו מכשיריה את השבת בכל אופן, שלא כדברי רבי עקיבא[כד]. **וְאִי אִשְׁטְמִינַן** שהלכה כרבי עקיבא רק לגבי מכשירי **מִילָּה**, הייתי אומר **שְׁהָתָם הוּא דְּמַכְשְׁרִי מִצְוָה** שניתן לעשותם בערב שבת **לֹא דָּחוּ שַׁבָּת**, משום **דְּלַיְקָא** חיוב **כָּרֵת** על האב אם לא ימול את בנו היום אלא מחר[כה], **אֲבָל פֶּסַח דְּאִיכָּא** בו **כָּרֵת** אם לא ישחטנו ביי"ד ניסן[כו], **אֲמָא לֵידְחֵי** - ידחו מכשיריו את השבת גם כשניתן לעשותם מאתמול, **צְרִיכָא** - אכן צריך היה רב להשמיענו בשני הענינים שהלכה כרבי עקיבא.

★ ★ ★

משנה יחד עם קרבן פסח היו מביאים קרבן חגיגה שנקרא 'חגיגת ארבעה עשר'[כז], ונחלקו התנאים לגבי האם הוא נלמד מדרשת הכתובים, והוא חובה מן התורה, או שאינו נלמד מן הכתובים, והוא חובה מדרבנן[כח], והמשנה תבאר באיזה מקרים היו מביאים אותו. **מְבֹרֶרֶת הַמִּשְׁנָה: אֵימָתַי מְבִיאִ חֲגִיגָה עִמּוֹ** - עם קרבן הפסח[כט], **מְשִׁיכָה הַמִּשְׁנָה: בְּזְמַן שֶׁהוּא** [-קרבן הפסח] **בָּא בָּחוֹל, בְּטָהֳרָה** - שעשו את הפסח בטהרה, **וּבְמוּעָט** - שהיה בשורו מועט מכדי להשביע את בני החבורה שנמנו עליו, ובאופן זה היו אוכלים את החגיגה תחילה, ובגמר שביעתם היו אוכלים את הפסח[ל]. **וְאִילּוּ בְּזְמַן שֶׁהוּא בָּא בְּשַׁבָּת, אוֹ בְּטֻמְאָה** - שיש בו הרבה כדי להשביע את בני החבורה[לא] **וּבְטוּמְאָה** - שרוב הציבור או רוב הכהנים טמאי מתים[לב] **אֵין מְבִיאִין עִמּוֹ חֲגִיגָה**, מאחר שאינה דוחה שבת וטומאה, ובמרובה אין צריכים לו[לג].

דינים נוספים בקרבן חגיגה: חֲגִיגָה הָיְתָה בָּאָה מִן הַצֹּאן, מִן הַבָּקָר, מִן הַבְּהֵמוֹת לד, מִן הַחַיּוֹת לה, מִן הַזְּכָרִים וּמִן הַנְּקֵבוֹת לו. וְנֶאֱכֶלֶת לִשְׁנֵי יָמִים וְלַיְלָה אֶחָד לז.

★

גמרא הגמרא מברר מדוע הביא התנא את דיני החגיגה במשנתנו. שואלת הגמרא: **מַאי תְּנָא דְּקָתָנֵי חֲגִיגָה** - מה שנה התנא במשניות הקודמות שמחמת כן שנה במשנתנו את דיני החגיגה, הרי התנא עסק עד כה בענייני פסח, ואף במשנה הבאה הוא חוזר לעסוק בהם לט. **עונה הגמרא:** התנא **תָּנָא** - שנה במשנה הקודמת את דין **הַרְכָּבָת** של הפסח על הכתפיים **וַהֲבָאָת** מחרץ לתחום, **דְּלֹא דָּחֵי שַׁבָּת, וְמשום כך קָתָנֵי נָמֵי** במשנתנו את דין **הַחֲגִיגָה, דְּלֹא דָּחֲיָא** אפילו שחיטתה את **הַשַּׁבָּת. וְהָכִי קָאָמַר** - וכך כוונת התנא, **אֵימָתַי מְבִיאִין עִמּוֹ חֲגִיגָה, בְּזְמַן שֶׁהוּא בָּא בָּחוֹל בְּטָהֳרָה וּבְמוּעָט, אך בשבת אין מביאים אותה כלל**[לל].

★

הגמרא מסיקה מסקנא העולה ממשנתנו לגבי החגיגה: אָמַר רַב אַשִׁי, שְׁמָעַ מִינָּה - יש להוכיח ממשנתנו, **שֶׁחֲגִיגַת אַרְבָּעָה עָשָׂר**

כג. **ששים** עשרה פעמים נזכרת המילה 'ברית' בפרשה בה נצטוה אברהם על המילה (בראשית יז [ב-כג]). רש"י (ד"ה ופרכינן).

כד-כה. **שהיינו** אומרים שסבר רב כרבי אליעזר שמכשירים דוחים את השבת, ורק מדרבנן החמיר בפסח לאסור את המכשירים, אך במילה שנכרתו עליה שלש עשרה ברית, לא החמיר. תוספות (ד"ה שלש). והקשה בנימוקי הגרי"ב (פרישה סב), הרי אינו חייב כרת עד שיגדל וימנע מלמול את עצמו [כמבואר בקידושין (כט:)]. ולפיכך כתב שצריך לדחוק בדבריו, ש'מהר' היינו לאחר זמן. אמנם רש"י בשבת (קלג. ד"ה מילה) ביאר באופן אחר, שמאחר שמדובר במילה בזמנה, שרק היא דוחה שבת, אם כן, התינוק אינו ראוי להינענ כלל, ואילו האב שמצווה על מילת בנו אינו חייב כרת על ביטולה, ונמצא שבמילה זו אין חיוב כרת.

כו. **שאם** הזיד ולא תיקן את עצמו בכדי שיוכל להקריב בראשון חייב כרת, אלא שאם עשאו בשני נפטר מן הכרת. אך כל שלא עשאו בשני, אפילו בשגגה, חייב כרת הואיל ובראשון היה מזיד. מאירי (ד"ה אלו). כז. **ונקרא** כן להבדיל בינו לבין קרבן החגיגה שהיה מובא בחג עצמו, וכן ברגלים האחרים. הגמרא תבאר את הקשר בין משנה זו למשנה הקודמת. כח. **תוספות** (לעיל ע. ד"ה לפי). ולדעת התוספות משנתנו סוברת שחגיגה היא חובה מדברי חכמים. כט. **בפסח** ראשון, אבל בפסח שני אין מביא כלל קרבן חגיגה. רמב"ם (קרבן פסח פ"א הט"ו). ל. **בדי** שיהא הפסח נאכל 'על השובע' [כמבואר להלן (ע.)], כלומר, שיאכלוהו בסוף אכילתם כשהם שבעים, כדי שייהנו באכילתו ותהיה להם אכילה חשובה כדרך המלכים [שדרכם לאכול צלי בקינוח הסעודה. אור זרוע (ס"א הלכות פסחים רמז)], וכדין כל הקרבנות שיש לאכלם כדרך המלכים, כפי שלמדו בתולין (קלב:) מכך שנאמר לענין מתנות כהונה (במדבר יח ח) 'לך נתתים למשחה' ו'למשחה' פירושו 'לגדולה'. רש"י (ד"ה ומנחתם, לעיל ע. ד"ה על, סו. ד"ה לחן). אך התוספות (לעיל ע. ד"ה לחן) כתבו שטעם אכילתו 'על השובע' הוא גזירת חכמים, שלא יאכלנו בתחילה, שמא מתוך שהוא רעב יאכל את הבשר שסביב לעצמות בלא זהירות, ויבוא לידי שבירת עצם [האסורה בקרבן פסח, ככתוב (שמות יב מו) 'ועצם לא תשברו בו']. לא. **בגון** שהיו בני החבורה מועטים. רש"י (ד"ה כמיעוטם). אך הרמב"ם (שלוחי המקדש מ"ג) פירש, שהיו הרבה פסחים. ובשם הגרי"ז ביארו בדעת הרמב"ם, שבאופן זה אין זמן לשחוט את החגיגה, אך היינו דווקא אם החגיגה קריבה לאחר התמיד עם הפסח. חידושי הגרי"ז (סוכה מא:). לב. **ציבור** טמאי מתים עושים את הפסח בטומאתם, כמבואר לעיל (סו:). לג. **לפי** רש"י (ד"ה אין) אמנם לפי המבואר בהערה לעיל, לדעת הרמב"ם אין להביאו במרובה משום שאין הזמן מספיק. ומה שנכתב בסיפא דין הפסח המרובה בין השטה לטומאה [אף על פי שברישא נכתב דין המועט לבסוף], הוא כדי ללמדנו שדין מרובה שוה לשבת וטומאה, ובאופן זה לא רק שאין צורך להביא חגיגה אלא אף אסור להביאה, כפי שנאמר להביאה בשבת ובטומאה, משום שחרשושים שעל ידי שיאכל מן החגיגה בתחילה, יבוא להותיר מבשר הפסח לבוקר [והוא איסור מן התורה, ככתוב (שמות יב י) 'ולא תותירו ממנו עד בוקר']. תפארת ישראל (מ"ג פ"ח כה). בגמרא יבואר מדוע אינו דוחה שבת וטומאה. לה. **הוא** פירוט של 'ומן הצאן'. וראה בהערה הבאה. לה. **מה** שאין כן פסח שאינו בא מן הבקר ומן הנקבות. רש"י (ד"ה מן). אך הקשה הרש"ש (ד"ה מן), מה באה המשנה ללמדנו באומרה שהחגיגה באה מן הכבשים ומן העזים, הרי גם הפסח בא מהם. ותירץ על פי דברי התוספות (לעיל ג: ד"ה מלמד) שרוב פסחיהם היו מטלה דווקא, שיתכן שיש בזה הידור מצוה משום שהטלה היה מלוח של מצרים והיו עובדים אותו, ולפיכך חזרה המשנה וכתבה, 'כבשים ועזיים', להשמיענו שבחגיגה כבשים הרי הם כעיזים, ואין שום הידור להביא טלה. לו. **שלא** כקרבן הפסח שנאכל ללילה אחד בלבד [עד חצות הלילה], כפי ששנינו בזבחים (ע:). לז. **ודרך** התנאים הרי, לסדר משנה עם הדומה לה. תוספות רי"ד (פלפלא, ד"ה מלמד). לח. **לשון** 'וחכי קאמר' תמוה, שהרי אינו בא לפרש את משנתנו באופן שונה מהמובן הפשוט, וראה מה שביאר בזה הצל"ח, ובהגהות וציונים הובאה גירסא אחרת, 'וקתני נמי חגיגה דלא דחיא שבת, אמר נמי אימתי מביאין', וכו', ונראה שזו היתה גם גירסת רש"י (ד"ה מגיה). ולפי זה הפירוש הוא, שהתנא שנה את הדין שחגיגה אינה דוחה שבת, ובדרך אגב שנה גם את הדינים שהוא בא במועט וטהרה.

לְאוֹ חוֹבָה הִיא - אינה חובה מן התורה[א]. **דְּאִי סָלְקָא דַּעְתָּךְ חוֹבָה הִיא, תִּיתֵי** - תבוא ותוקבר **בְּשַׁבָּת, וְתִיתֵי בְּמְרוּבֶּה, וְתִיתֵי בְּמוּמְאָה.** שהרי כל קרבן חובה שקבוע לו זמן דוחה שבת וטומאה[ב], וכן אילו היתה חובה לא היה לנו לבטל הבאתה כאשר בשר הפסח מרובה לאוכליו.

מבררת הגמרא: וּבְמוּמְצָע מִיהוּ מַאי טַעְמָא אָתְיָא - על כל פנים, מאחר שאין חיוב להביא חגיגה, מהו הטעם שמביאים אותה כשבשר הפסח מועט לאוכליו. **מבארת הגמרא:** הטעם הוא **בְּדְתַנְיָא, חֲגִיגָה הַבָּאָה עִם הַפֶּסַח, נֶאֱכֶלֶת עַל הַשָּׂבָע** - שיאכלוהו בסוף אכילתם כשהם שבעים וייהנו מאכילתו, ותהיה להם אכילה חשובה כדרך המלכים[ג].

★

שנינו במשנה: וְנֶאֱכֶלֶת שְׁנֵי יָמִים וְכוּ' ולילה אחד. **הגמרא מביאה ברייתא החולקת על המשנה: מַתְנִיתִין דְּלֹא כְּבָן תֵּימָא, דְּתַנְיָא** בברייתא, **בֶּן תֵּימָא אוֹמֵר, חֲגִיגָה הַבָּאָה עִם הַפֶּסַח,** אף על פי שהיא מקרבנות השלמים הנאכלים לשני ימים ולילה[ד], מכל מקום **הֲרֵי הִיא בְּפֶסַח וְאֵינָהּ נֶאֱכֶלֶת אֶלָּא לְיוֹם וְלַיְלָה** כמותו, דהיינו, עד חצות ליל ט"ו[ה]. **וְחֲגִיגַת חֲמִשָּׁה עָשָׂר' נֶאֱכֶלֶת שְׁנֵי יָמִים וְלַיְלָה אֶחָד,** דהיינו, עד סוף יום ט"ו. **ועוד שנה בן תימא: וְחֲגִיגַת אַרְבָּעָה עָשָׂר יוֹצֵא בָּהּ מִשּׁוּם** חיוב שלמי **שִׂמְחָה,** אם לא הקריבה ביו"ד אלא למחרת, **וְאֵין יוֹצֵא בָּהּ מִשּׁוּם** חיוב **חֲגִיגָה** של יום טוב. מפני שכל קרבן שחובה על האדם להביאו, אינו יוצא ידי חובתו כשמביאו מבהמה שכבר הוקדשה בקדושת קרבן אחרת, אך לגבי שלמי שמחה למדה הגמרא (מנחות ח.) שניתן להביאם גם מבהמות כאלה[ו].

מבררת הגמרא: מַאי טַעְמָא בֶּן תֵּימָא שחגיגת י"ד נאכלת רק ליום ולילה. **מבארת הגמרא:** בן תימא דרש **בְּדְתַנְיָא** - כפי ששנה **רַב חֲנִינָא בְּרֵיהּ** [-בנו], שנאמר (פסוק לד פסוק) **וְזָלַח יָלְיָן בַּבֹּקֶר וְבָא חַג הַפֶּסַח,** ויש לדרוש ש**וְזָבַח חַג זֶה** קרבן **חֲגִיגָה, ה'פֶּסַח, בְּכָל שִׁבְעוֹתָיו, וְאָמַר רַחֲמָנָא** - ואמרה התורה לגבי שניהם **'לֹא יָלִין',** דהיינו, שאסור להלינם ולהותיר מהם למחרת. ומכאן שחגיגת י"ד נאכלת, כפסח, רק עד חצות הלילה שלאחר יום הקרבתה[ז].

★

הגמרא מביאה כמה ספיקות בדעת בן תימא, האם חגיגת י"ד היא כפסח גם בענינים נוספים: אֵיבַעְיָא לְהוּ - הסתפקו בני הישיבה, **לְבֶן תֵּימָא,** האם חגיגת י"ד **נֶאֱכֶלֶת** דווקא כשהיא **צָלִי** - צלויה, כדין הפסח[ח], **אוֹ אֵין נֶאֱכֶלֶת** דווקא **צָלִי,** אלא אף מבושלת ושלוקה, כשאר קרבנות. ושורש הספק הוא, **כִּי אֲקַשְׁיֵהּ רַחֲמָנָא** - כשהקישה והשוותה התורה את חגיגת י"ד **לְפֶסַח** בפסוק שהובא לעיל, האם דווקא **לְעִנְיַן אֵימָה** [-הותרת בשר מן הקרבן למחר] הקישה אותה[ט], **אֲבָל לְעִנְיַן צָלִי לָא,** ואם כן ניתן לאוכלה גם כשהיא מבושלת ושלוקה, כשאר הקרבנות. **אוֹ דִילְמָא** - או שמא נאמר, **לָא שָׁנָא** - אין הדין שונה, וההיקש הוא בין לענין לינה, ובין לענין אכילת צלי.

הגמרא פושטת את הספק: תָּא שְׁמַע ממשנה, ששנינו בה (לקמן קטו.) שהבן שואל את אביו בליל הסדר, 'מה נשתנה הלילה הזה מכל הלילות וכו' שבכל הלילות אנו אוכלין בשר צלי, שלוק, ומבושל, **הַשְׁתָּא הַזֶּה כּוּלּוֹ צָלִי'**[י], **וְאָמַר רַב חִסְדָּא,** משנה זו **מִדְּבְרֵי בֶן תֵּימָא** היא, שלשיטתו כל הקרבנות שבאותו הלילה, הפסח וחגיגת י"ד, נאכלים דווקא צלי. **מסיקה הגמרא: שְׁמַע מִינָּהּ** - אכן מוכח מכאן שלפי בן תימא אף חגיגת י"ד נאכלת דווקא צלי.

★

עוד ספיקות בדעת בן תימא: אֵיבַעְיָא לְהוּ, לְבֶן תֵּימָא, האם חגיגת י"ד **בָּאָה מִן הַבָּקָר** כשאר שלמים, **אוֹ אֵינָהּ בָּאָה מִן הַבֹּקֶר,** אלא דווקא מן הצאן, כפסח[יא]. וכן הסתפקו, האם **בָּאָה מִן הַנְּקֵבוֹת** כשאר שלמים, **אוֹ אֵינָהּ בָּאָה מִן הַנְּקֵבוֹת,** אלא דווקא מן הזכרים, כפסח. וכן הסתפקו, האם **בָּאָה** מבהמה **בַּת שְׁתֵּי שָׁנִים** כשאר שלמים, **אוֹ אֵינָהּ בָּאָה** מבהמה **בַּת שְׁתֵּי שָׁנִים,** אלא דווקא מבהמה בת שנתה, כפסח. ושורש הספיקות הוא, **כִּי אֲקַשֵּׁיהּ רַחֲמָנָא** - כשהקישה התורה את חגיגת י"ד **לְפֶסַח,** האם דווקא **לְמִירַי דְּאִכְּילָה** - לענין אופן אכילת הקרבן הקישה[יב], **אֲבָל לְכָל מִילֵּי** - לשאר הענינים, כגון מין וגיל הבהמה ממנה מובא הקרבן, **לָא** הקישה, וממילא לענינים אלו דינה כשאר שלמים הבאים אף מן הבקר ומן הנקבות ומבהמות בנות שתי שנים. **אוֹ דִילְמָא לָא שָׁנָא,** וההקשה חגיגת י"ד לפסח לכל דיניו, ולפיכך היא באה כמותו דווקא מן הצאן ומזכר בן שנה.

הגמרא פושטת את הספיקות: תָּא שְׁמַע מברייתא, **חֲגִיגָה הַבָּאָה עִם הַפֶּסַח הֲרֵי הִיא כְּפֶסַח,** והיינו, **שֶׁבָּאָה מִן הַצֹּאן וְאֵינָהּ בָּאָה מִן הַבָּקָר**[יג], **בָּאָה מִן הַזְּכָרִים וְאֵינָהּ בָּאָה מִן הַנְּקֵבוֹת, בָּאָה בַּת שְׁנָתָהּ וְאֵינָהּ בָּאָה בַּת שְׁתֵּי שָׁנִים. וְאֵינָהּ נֶאֱכֶלֶת אֶלָּא לְיוֹם וְלַיְלָה, וְאֵינָהּ נֶאֱכֶלֶת אֶלָּא צָלִי, וְאֵינָהּ נֶאֱכֶלֶת אֶלָּא לְמְנוּיָו** - לאותם שהשתתפו בפסח לפני שחיטתו[יד]. **מוכיחה הגמרא: מֵאַן שְׁמָעַתְּ לֵיהּ דְּאֵית לֵיהּ הָאי סְבָרָא** - מי התנא שסבור כך, שחגיגת י"ד אינה נאכלת אלא ליום ולילה כפסח, הלא הוא **בֶּן תֵּימָא,** ואם כן **שְׁמַע מִינָּהּ** שלשיטתו **מִיתְּתָא בְּעִינַן** - יש לנהוג בחגיגה את כל דיני הפסח. **מסיקה הגמרא: שְׁמַע מִינָּהּ** - אכן יש להוכיח כך מהברייתא.

★

עוד ספק בדעת בן תימא: אֵיבַעְיָא לְהוּ, לְבֶן תֵּימָא, יֶשׁ בָּהּ [-בחגיגת י"ד] **מִשּׁוּם** איסור **שְׁבִירַת עֶצֶם** כמו בפסח[טו], **אוֹ אֵין בָּהּ מִשּׁוּם שְׁבִירַת הָעֶצֶם**[טז]. ושורש הספק הוא, האם **אַף עַל גַּב (רבי אקשיה) [דַּאֲקְשֵׁהּ] לְפֶסַח, הֲרֵי אָמוּר קְרָא** - נאמר בפסוק (פסוק יד מז) 'וְעֶצֶם לֹא תְשַׁבְּרוּ בּוֹ', ואם כן יש לדרוש שדווקא **בּוֹ** [-בפסח] אסור לשבור עצם, **וְלֹא בְּחֲגִיגָה. אוֹ דִילְמָא, הָאי 'בּוֹ', בְּכָשֵׁר וְלֹא בְּפִסּוּל הוּא דַּאֲתָא** - שתיכת 'בו' באה ללמדנו שדווקא בקרבן פסח כשר אסור לשבור עצם אך בפסול מותר, אך אינה ממעטת את חגיגת י"ד מאיסור זה[טז].

הגמרא מנסה לפשוט את הספק: תָּא שְׁמַע ממשנה (מקלט פ"ח מ"ג), **סָנֵיגוֹר שֶׁשִּׁנְמְצָאת** [-שנמצאה] בירושלים[יז] **בְּאַרְבָּעָה עָשָׂר** בניסן, **שׁוֹחֵט בָּהּ** המוצא, את קרבנו **מִיָּד,** אם ירצה, ואינו צריך להטבילה מפני חשש טומאה[יח]. הואיל ואף אם נטמאה, בודאי כבר הטבילה בעליה כי"ג בניסן כדי ש'יעריב שמשה' באור לי"ד ותטהר, ויוכל להשתמש בה לשחיטת הפסח[יט].

א. **שאי"ז** היתה מן התורה לא היה לנו לחלק בין שבת לחול, אך היא חובה מדרבנן. תוספות (ר"ש ליום). ואמנם הרמב"ם (קרבן פסח פ"י ה"ג) והמאירי (לעיל סט:) כתבו, ש'לאו חובה היא' הכוונה שאינה חובה מן התורה אלא היא רשות מן התורה. ב. **תוספות** (פסח), וכמבואר בתמורה (יד.). ג. **רש"י.** (ר"ש עג, לעיל סט: ד"ה ומפוזמנת, לעיל סו. ד"ה לקן). וראה הערה לעיל (סט:) שם התפרש הענין בהרחבה. ד. **כפי** ששנינו בזבחים (נה.). ה. **אין** הכוונה שנאכלת ביום י"ד, שהרי דינה כפסח שנאכל רק בליל ט"ו [כמבואר במשנה (פסוק נ)], אלא שאינה נעשית 'נותר' עד שיחלפו יום ולילה משחיטתה. ריב"ן (ר"ש ליום). אמנם רבינו חננאל (מהדורת לב שמח, ד"ה ופסלנן) כתב, שנאכלת אף ביום י"ד. ו. **קרבן** 'חגיגת חמשה עשר', הוא קרבן חגיגה שנצטוינו להביאו בחג הפסח עצמו, וכן בכל אחד משלושת הרגלים (פסח, שבועות וסוכות), ונלמד חיובו מהפסוק (ויקרא כג כא) 'והגותם אותו חג לה' שבעת ימים', כמבואר במסכת חגיגה (ט.). מלבדו נצטוינו להביא עוד שני קרבנות בכל אחד משלושת הרגלים. האחד, שלמי שמחה, שנלמד ממה שנאמר (דברים טז יד) 'ושמחת בחגך', שחייב אדם לשמוח בחג, ונאמר עוד (דברים טז ז) 'ובחת שלמים ואכלת שם ושמחת לפני ה' אלוהיך', למדנו שאין שמחת חג האמורה, אלא בשבר שלמים, כמבואר להלן (קט.), והשני, עולת ראיה, וחיובו נלמד ממה שנאמר (שמות כג יח, דברים טז טז) 'ולא יראו פני ריקם' ללמד שחייב אדם להביא עמו קרבן בעלותו לרגל, כמבואר ברמב"ם (חגיגה פ"ג ה"ב). ז. **רש"י** (ר"ש יום). והמאירי (ר"ש חגיגה). כתב, שלמסקנת הגמרא, אף אם הקריבה מערב יום טוב יכול לאכול ממנה ביום טוב ויוצא בה ידי חובה. ח. **כמבואר** במנחות (סב.) וכן בספרי (ראה ס' קכט), שלמדים מהפסוק (דברים טז ב) 'וזבחת פסח לה' אלהיך צאן ובקר', שכשם שהפסח שחובה להקריבו, אינו בא אלא מן החולין, כך כל דבר שחובה להקריבו (ובא מ'צאן ובקר'), אינו בא אלא מן החולין. ריב"ן (שם). ט. **ולמדנו** זאת בספרי (ראה ס' קכט) מהפסוק (דברים טז יג) 'ושמחת בחגך', לרבות שיוצא אף בקרבנות שממילא מחויב בהם, ובלבד שיהיו מהמין שהחגיגה באה מהם, דהיינו בהמות, אך לא עופות ומנחות. רש"י (שם). י. **וכתבו** התוספות (ר"ש לעיל) שלפי בן תימא חיוב החגיגה הוא מן התורה ודווקה שבת. אמנם תוספות לעיל (נט: ד"ה לפיכך שבת) כתבו, שבן תימא מדה לדברי המשנה שחגיגה אינה דווקה שבת. ובכלל הדרשים (פסחים ד"ה לפיכך שבת) ביאר, שתוספות כאן חזרו בהם מפירושם לעיל, וסברו שאכן לבן תימא חגיגה דווקה שבת. יא. **ככתוב** (שמות יב טו) 'אל תאכלו ממנו נא ובשל מבשל במים כי אם צלי אש'. **לְאַוּורה** לשון 'כי אקשיה רחמנא לפסח, ללינה', תמוה, שהרי איסור לינה בחגיגה אינו נלמד בהיקש, אלא נלמד מהכתוב עצמו, שדורשים ש'זבח חג' היינו חגיגה, ועליה נצטוינו ב'לא יליץ'. ולפיכך נראה לפרש בדעת בן תימא, שהפסוק מדבר דווקא על חֵלֶב הקדבן שאין להלינו לבוקר, אולם שומן אכילת החגיגה כפסח, אכן נלמד בהיקש מפסח [אמנם לפי מסקנת הגמרא להלן, שבן תימא סובר שדיני החגיגה שוים לפסח בכל הענינים, הפסוק אכן מדבר בבשר ולא בחלבן]. צל"ח (ר"ש כז). יב. **ככתוב** לגבי קרבן פסח (שמות יב ט), 'שה תמים זכר בן שנה יהיה לכם, מן הכבשים ומן העיזים תקחו'. וכן שאר הדינים שבקרבן הפסח המבוארים להלן נלמדים מכתוב זה. טז. **שבן** ההיקוש הוזכר לגבי איסור לינה שנוהג לאכילת הקרבן. טז. **הברייתא** כפלה ואמרה 'ואינה באה מן הבקר' אף שכבר אמרה ש'באה מן הצאן', לומר שאין זו רק מצוה לכתחילה שתבוא מן הצאן, אלא אינה באה כלל מן הבקר. רבינו משה מאימראן (ר"ש כאן). יח. **ככתוב** (שמות יב ה) 'ולקח הוא ושכנו הקרוב במכסת נפשות' [ו'מכסת' הוא לשון מנויים. רש"י (לקמן פפ. ד"ה מכסת)]. אמנם רבינו חננאל (מהדורת לב שמח, ד"ה ופסלנן) גרס 'למנויה' [וכן מצינו בכמה כתבי יד של ר"ש], והיינו שצריך להשתתף גם בחגיגה, ונאכלת דווקא למשתתפים בו', ואם כן יש לדרוש שדווקא בו' [-בפסח] אסור לשבור עצם, **וְלֹא בְּחֲגִיגָה. אוֹ דִילְמָא, הָאי 'בּוֹ', בְּכָשֵׁר וְלֹא בְּפִסּוּל הוּא דַּאֲתָא** - שתיכת 'בו' באה ללמדנו שדווקא בקרבן פסח כשר אסור לשבור עצם אך בפסול מותר, אך אינה ממעטת את חגיגת י"ד מאיסור זה[טז].

יז. **שנמצאת** בירושלים [-שנמצאה] בירושלים[כב] **בְּאַרְבָּעָה עָשָׂר** בניסן, **שׁוֹחֵט בָּהּ** המוצא, את קרבנו **מִיָּד,** אם ירצה, ואינו צריך להטבילה מפני חשש טומאה[כב]. הואיל ואף אם נטמאה, בודאי כבר הטבילה בעליה כי"ג בניסן כדי ש'יעריב שמשה' באור לי"ד ותטהר, ויוכל להשתמש בה לשחיטת הפסח[כב].

אך אם נמצאה **בָּשְׂרָה עָשָׂר** בניסן, הדין הוא **שִׁשָּׁה** [-חוזר][כה] **וְמָטְבֵילְ** את הסכין מחמת ספק טומאה. שהואיל ויכלו בעליה להטבילה במשך כל אותו היום ועדיין תהיה טהורה לי״ד, חוששים שעדיין לא עשו זאת[כו]. אולם המוצא בירושלים **קוֹפְיץ** - סכין גדולה שברגר כלל אינה משמשת לשחיטה אלא לחיתוך בשר ושבירת עצמות, **בֵּין** שנמצאה **בָּזֶה** - בי״ד, **וּבֵין בָּזֶה** - בי״ג, **שׁוֹגֶה וְמָטְבֵילְ** אותה, אם רוצה להשתמש בה, שמאחר וקרבן הפסח אסור בשבירת עצם אין הבעלים זקוקים לה בי״ד[כז] ויתכן שעדיין לא הטבילוה, אלא המתינו עד סמוך לבין השמשות של י״ד, כדי להטבילה לצורך מחר.

מבוררת הגמרא: תַּנְיָ - כדעת מי נשנתה המשנה, **אִיְּימָא** כדעת **רַבָּנָן** החולקים על בן תימא ואינם מקישים את חגיגת י״ד לפסח, וממילא לשיטתם ודאי שאין בחגיגה זו משום איסור שבירת עצם, הרי **מַאי שְׁנָא** - במה שונה **סָכִין** שיש להניח **דְּמָטְבֵילְ** אותה בעליה בי״ג, מקופין שאין להניח שמטבילה בעליה בי״ג. ודאי בזה **דְּחַזְיָא** - שראויה לשימוש בי״ד לְצורך שחיטת **הָפָה**, וקשה אם כן, הרי **קוֹפְיץ נָמֵי** יש להניח שמטבילה בי״ג, **דְּהָא חָזֵי** לשימוש בי״ד לְצורך שבירת עצמות **הַגִּיגָה**, ואם באמת נשנתה המשנה כדעת חכמים, מדוע חילקה ואמרה שהמוצא קופיץ בי״ד צריך לשוב ולהטבילה. **מסיקה הגמרא: אֶלָּא לָאו** צריך לומר **דְּבֶן תֵּימָא הִיא**, שסובר שדיני חגיגת י״ד שוים לדיני הפסח, **וּשְׁמַע מִינָּה**, שסבר **שֵׁשׁ בָּהּ** [-בחגיגת י״ד] **מְשׁוּם** איסור **שְׁבִירַת הָעֶצֶם**, וממילא אין בקופיץ שום שימוש בי״ד ולא מזדרזים להטבילה בי״ג, ולכך המוצאה בי״ד צריך לחזור ולהטבילה.

דוחה הגמרא: לָא, לְעוֹלָם המשנה כדעת **רַבָּנָן, וּמְדוֹבֵר בְּגוֹן שֶׁבָּא** הפסח **בָּשַׁבָּת**, דהיינו, שחל ערב פסח בשבת, שהואיל ואין מקריבים בו חגיגה[כח] אין הבעלים זקוקים לקופין בי״ד, ועל כן אינם מזדרזים להטבילה בי״ג[כט].

הגמרא דוחה את האפשרות להעמיד שהמשנה כדעת רבנן ובערב פסח שחל בשבת. מקשה הגמרא: וְהָא מִדְּקָתָנֵי סָיְפָא, חַלּ אֲרִבְעָה עָשָׂר שֶׁהָיוּת בָּשַׁבָּת, אף אם מצא בו קופין **שׁוֹחֵט בָּהּ מִיָּד** ואינו צריך להטבילה, שאף על גב שאין הבעלים זקוקים לקופין בי״ד שחל בשבת מאחר שלא מקריבים בו חגיגה, ולצורך שחיטת הפסח שמא יש להם סכין, מכל מקום הרי יצטרכו לה בט״ו לצורך חגיגת חמישה עשר, ומאחר שבשבת אסור להטביל כלים[ל] בודאי כבר הטבילוה בי״ג, **וְכֵן** אם מצא קופין **בַּחֲמִשָּׁה עָשָׂרְ**[לא], **שׁוֹחֵט בָּהּ מִיָּד** את השלמים שמקריב, שמתוך שהבעלים זקוקים לה ביום זה ודאי הטבילוה לפני יום טוב[לב], ואם **נִמְצְאוּ קוֹפִין קְשׁוּרִין** ו**סְתוּמִין**, אף כשנמצאה בי״ד שחל בחול **חֲרֵי הִיא סַפְּקָן** ורשאי לשחוט בה בלא שיטבילנה, שכן ודאי הוטבלה עם הסכין בי״ג הואיל וקשורה עמה[לג]. **מִכְּלָל דְּרִישָׁא** - משמע שהרישא של הברייתא **לָאו בָּשַׁבָּת עָסְקִינַן** - אינה עוסקת בערב פסח שחל בשבת, משום שאם כן הרי היא נסתרת מהסיפא שנאמר בה שאם נמצאה בי״ד שחל להיות בשבת אין צורך להטביל את הקופין. ועל כרחך שאין להעמיד את המשנה כרבנן, אלא כבן תימא, ומוכח אם כן מהמשנה, שסבר שאף בחגיגת י״ד נאמר איסור שבירת עצמות.

הגמרא דוחה מסקנא זו שהמשנה כבן תימא, ומנסה להעמיד אפשרות אחרת לבארה כדעת רבנן: וְאֶלָּא מדובר ברישא כְּשֶׁבָּא הפסח

כה. **דהיינו** שחייב להטבילה אף על פי שיתכן שהוטבלה כבר. כו. **מאחר** שהרגילות היתה שכל הטענן הערב השמש מטבילים אותו רק סמוך לשקיעה, שמא ישמא לאחר הטבלתו ויצטרך טבילה אחרת. מאירי (ד״ה כלים). כז. **ואף** שעומדת לחיתוך בשר, היינו דווקא כשיש שם שבירת עצמות, אך ללא שצריך לה עבור שבירת עצמות, רגיל להשתמש בסכין, רש״ש (פרק״ י ד״ה קופין). כח. **כמבואר** במשנה (לעיל סט:). כט. **ולפי** זה מה שאמרה המשנה ׳שונה ומטביל׳ אין כוונתה שיטבילנה ביום מציאתה, שהרי אין מטבילים כלים בשבת ויום טוב [כפי שיבואר בהמשך], אלא כוונתה שיטבילנה לאחר יום טוב. תוספות (ד״ה ופסק). ל. **כמבואר** בביצה (יז:-יח). שאין להטביל כלים בשבת ויום טוב, מכמה טעמים. לא. **והיינו** אף כשלא חל ערב פסח בשבת. לב. **שכן** ביום טוב עצמו אסור להטביל כלים כמו בשבת, כמבואר בביצה (יח). וראה הערה לעיל. לג. **רש״י** (ד״ה פרי). והוא משום שכלים מטמאים במגע, ואם היתה טמאה לא היה בעליה קשורה עם הסכין הטהורה וחזרו ומטמא אף אותה, שהרי כלי מטמא כלי על ידי משקין והיה לו לחשוש שמא יתלחלח. תפארת ישראל (יכין, שקלים פ״ח מ״ג). אולם במשנה (שקלים פ״ח מ״ג) השמטמה התיכה ׳קופין׳, ופירש הרמב״ם (פירוש המשנה שם) שמדובר בסכין שספק אם היא טמאה שנמצאה קשורה לסכין שידוע מה דינה, שדין הסכין המסופקת כדין הסכין הידועה.

בְּמַרְזֵבָה - כשבשרו מרובה ודיו להשביע את בני החבורה המועטים, שבאופן זה הדין הוא שאין מקריבים עמו חגיגה, ולכך אין הבעלים מזדרזים להטביל את הקופין בי"ג. **דוחה הגמרא אפשרות זו ומקשה: מְנָא יָדְעִי** - מהיכן ידעו הבעלים בי"ג שיהא פסחם מרובה, הרי כל שעה עשויים להצטרף לחבורתם עוד בני אדם ולהגדילה. ומאחר שכך, תמיד חוששים הבעלים שמא ייתרבו בני החבורה ולא יספיק בשר הפסח להשביעם ויצטרכו להקריב גם את החגיגה, ומזדרזים להטביל את הקופין בי"ג.

הגמרא חוזרת ומעמידה את המשנה כדעת רבנן ובאופן אחר: וְאֶלָּא מדובר ברישא **שֶׁבָּא** הפסח **בְּטוּמְאָה**, שבאופן זה הדין הוא שאין מקריבים עמו חגיגה, וממילא אין הבעלים וקוקים לקופין בי"ד[א]. **שבה הגמרא ומקשה: סוֹף סוֹף מְנָא יָדְעִי** - מהיכן ידעו הבעלים בי"ג שבערב פסח יהיו רוב הציבור טמאים ולא יצטרכו לקופין. **מתרצת הגמרא:** מדובר **דְּמִית** [-שמת] **נְשִׂיא** - המלך או ראש הסנהדרין[ב], שמצוה על כל ישראל להתעסק בקבורתו ולהיטמא לו[ג].

מבררת הגמרא: דְּמִית נְשִׂיא אִימַּת - אימתי, **אִילֵימָא דְּמִית בִּשְׁלֹשָׁה עָשָׂר, סָפְיָן לָהּ לִי הַמְטַבְּלָיֵיהּ** - איזה סיבה תהיה לבעליה להטבילה, הרי יודע שעתיד לעשות את הפסח בטומאה מחמת שהפסקותו בקבורת הנשיא[ד]. ואם כן מדוע נאמר במשנה שמוצא הסכין ראשי להחשיבה כטהורה[ה]. **מסיקה הגמרא: וְאֶלָּא** מדובר **דְּמִית בְּאַרְבָּעָה עָשָׂר**, ואת כליהם הטבילו כבר בי"ג כשהיו סבורים שיעשו את הפסח בטהרה. **מקשה הגמרא:** אם כן **מַאי שָׁנָא סָפְיָן** שמניחים **דַּמְטַבְּלֵי** אותה בעליה, **וּמַאי שָׁנָא קוֹפִין** שמניחים **דְּלָא מַמְטְבְּלִי לָהּ** בעליה וצריך המוצא להטבילה, הרי כשהפסח בא בטהרה מקריבים עמו חגיגה שמותר לשבור בה עצמות, ואם כן ודאי הטבילו הבעלים אף את הקופין.

מתרצת הגמרא: לָא צְרִיכָא אלא **דְּנָסֵם בְּשִׁשָּׁה עָשָׂר**, והיה הדבר בספק, האם יממת ויקרב הפסח בטומאה, או שלא יממת ויקרב בטהרה. ולפיכך את **הַאֶחָד סָפְיָא** היה בה לבעליה, אולי יממת הנשיא ולא יצטרך שתהא טהורה, ואולי לא יממת ויצטרך שתהא טהורה, **סָמְטְלֵי לָהּ** - מניחים שתהא טבילתה מפני האפשרות שלא יממת ויעשו את הפסח בטהרה. אך את **הַקּוֹפִין, דְּתַרֵי סָפְיֵי** יש בה לבעליה, שאולי יממת הנשיא ולא יביאו חגיגה לא בי"ד ולא בט"ו, ואף אם לא יממת, הרי יתכן שפסחו יהיה מרובה ולא יקריב עמו חגיגה[ו], וממילא מניחים שלא חשש לצד הרחוק שיצטרך לה **וְלָא סָמְטְלֵי לָהּ** בי"ג[ז]. נמצא, שניתן להעמיד משנה זו כדעת רבנן, וממילא אין להוכיח ממנה לגבי דעת בן תימא בענין איסור שבירת עצם בחגיגת י"ד.

★

הגמרא מביאה דעה החולקת על דיני משנתנו שחגיגת י"ד[ח] אינה דוחה שבת[ט]:

תָּנָיא בברייתא, **יְהוּדָה בֶּן דּוֹרְתַּאי פֵּירֵשׁ** ונבדל מן החכמים שהיו אומרים שחגיגת י"ד אינה דוחה שבת[י]. **הוּא יְדוֹרְתַּאי בְּנוֹ**, מחמת שנחלק עליהם כפי שיבואר, **וְהָלַךְ וְיָשַׁב לוֹ בְּדָרוֹם** רחוק מירושלים, כדי שלא יתחייב בפסח וחגיגה[יא]. וכך **אָמַר, אִם יָבוֹא אֵלָיְהוּ** הנביא **וְיֹאמַר לָהֶם יִשְׂרָאֵל, מִפְּנֵי מָה לֹא חָגְגוּתֶם** [-הקרבתם] את החגיגה של י"ד **בָּשַׁבָּת, מָה הֵן אוֹמְרִים לוֹ. תְּמַהֲנֵי עַל שְׁנֵי גְּדוֹלֵי הַדּוֹר שַׁמָּעְיָה וַאֲבְטַלְיוֹן, שֶׁהֵן חֲכָמִים גְּדוֹלִים וְדַרְשָׁנִין גְּדוֹלִים וְלֹא אָמְרוּ לָהֶן לְיִשְׂרָאֵל שֶׁחַגִּיגָה דּוֹחָה אֶת הַשַּׁבָּת.**

רב מבאר את טעמו של בן דורתאי: אָמַר רַב, מַאי טַעְמָא דְּבֶן דּוֹרְתַּאי, דִּכְתִיב (דברים טז ז) **'וְזָבַחְתָּ פֶּסַח לַה' אֱלֹהֶיךָ צֹאן וּבָקָר'. וְלָא** ניתן לפרש את הכתוב כפשוטו, שכן **אֵין פֶּסַח בָּא אֶלָּא מִן הַבְּשָׂרִים וּמִן הָעִזִּים** ולא מן הבקר[יב]. **אֶלָּא** יש לבאר בכוונת הפסוק **שֶׁיִּצְאוּ זֶה פֶּסַח, וּבָקָר' זוֹ חֲגִיגָה**, שכן החגיגה באה אף מן הבקר[יג], **וְאָמַר רַחֲמָנָא 'וְזָבַחְתָּ פֶּסַח'**, דהיינו שקראה התורה לחגיגת 'פסח', ואם כן דינה כמוהו ודוחה שבת.

רב אשי מבאר את דעת חכמים: אָמַר רַב אָשֵׁי, וְאָנָן טַעְמָא דְּפִרּוּשִׁים נִיקְּרוֹשׁ - וכי הוצרכנו לפרש את טעמם של הפורשים מן החכמים[יד] ולדרוש את הפסוקים כשיטתם, **אֶלָּא קְרָא** [-הפסוק שדרש רב] **כְּתִיב 'וְזָבַחְתָּ צֹאן וּבָקָר'. וְכִי פֶּסַח מִן הַבָּקָר בָּא, וְהָלֹא אֵין פֶּסַח בָּא אֶלָּא מִן הַכְּבָשִׂים וּמִן הָעִזִּים. אֶלָּא** מכאן למוֹתַר **הַפֶּסַח, יְהֵא** קרב **לְדָבָר הַבָּא מִן הַצֹּאן וּמִן הַבָּקָר**, דהיינו שלמים. שאין לך קרבן הקרב מכל סוגי הצאן והבקר בין מזכרים ובין מנקבות אלא שלמים בלבד[טו].

מקשה הגמרא: וְרַבָּנָן שחולקים על יהודה בן דורתאי וסוברים שכל קרבנות החגיגה אינם דוחים את השבת ואף חגיגת ט"ו, **מַאי טַעְמָא לָא דָּחֵי** חגיגת ט"ו את **הַשַּׁבָּת, הָא נְדָאי קָרְבָּן צִיבּוּר הוּא.** שהרי גם היא, כמו הפסח, מובאת באסיפת הציבור וקבוע לה זמן[טז]. **מתרצת הגמרא: אָמַר רַבִּי אִיקָּא מְשׁוּם רַבִּי יְהוּדָה בֶּן פָּזִּי, אָמַר קְרָא** לגבי הקרבת החגיגה בחג הסוכות (ויקרא כג מא) **'וְחַגֹּתֶם אֹתוֹ חַג לַה'** שְׁבִעַת יָמִים בַּשָּׁנָה', וקשה, וכי **שִׁבְעָה** ימים בלבד ניתן להקריבה, הרי **שְׁמוֹנָה הֲוֵי**, שכן אף בשמיני עצרת יכול להקריבה אם לא הספיק לפני כן[יז]. **אֶלָּא מִכָּאן לַחֲגִיגָה שֶׁאֵינָהּ דּוֹחָה אֶת הַשַּׁבָּת,** וממילא רק בשבעה מתוך שמונת ימי החג ניתן להקריבה.

הגמרא מביאה קושיא על דרשת הפסוק: בִּי אַתָּא [-כשבא] **רָבִין** לבבל[יח] **אָמַר, אֲמַרְתִּי לְפָנֵי רַבּוֹתַי, פְּעָמִים שֶׁאֵי אַתָּה מוֹצֵא אֶלָּא שִׁשָּׁה** ימים בהם ניתן להקריב את החגיגה, והיינו **בָּגוּן שֶׁחָל יוֹם טוֹב הָרִאשׁוֹן שֶׁל חַג בַּשַּׁבָּת,** שבאופן זה אף שמיני עצרת חל בשבת וממילא רק בששת ימי חול המועד ניתן להקריבה. ואם כן קשה, כיצד אומר הפסוק שישנם שבעה ימים להקרבת החגיגה בסוכות. **מתרצת הגמרא: אָמַר אַבָּיֵי, אֲבִין תַּבְלָא** [- אבין[יט] השפוכל[כב]] **לַיְמָא כִּי הָא מִילְּתָא** - וכי יתכן שאדם כמוהו יקשה קושיא כזו שאינה הוגנת. הרי ברור שכוונת הדרשה היא **שִׁשְּׁמִנָּה** ימים להקרבה **לֹא מְשַׁמְּחָת לָהּ בְּלָל** - לא תמצא באף שנה, אך **שִׁבְעָה** ימים **אִיתָא בְּרוּב הַשָּׁנִים,** כשיום טוב ראשון חל בחול, ועל שנים אלו דיברה התורה.

★

הגמרא מביאה דין בחיוב שלמי שמחה וקרבן חגיגה [הבאים בכל שלושת הרגלים]: אָמַר עוּלָּא, אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר, שְׁלָמִים שֶׁשָּׁחֲטָן מֵעֶרֶב יוֹם טוֹב, אֵינוֹ יוֹצֵא בָּהֶן יְדֵי חוֹבָתוֹ לֹא מְשׁוּם שִׂמְחָה וְלֹא מְשׁוּם חֲגִיגָה, ואף אם יאכל מהשלמים בחג. **מבארת הגמרא: מְשׁוּם שִׂמְחָה** אינו יוצא, **דִּכְתִיב** בענין מה שנצטוו בני ישראל בכניסתם לארץ לבנות מזבח בהר עיבל (דברים כז ז), **'וְזָבַחְתָּ שְׁלָמִים וַאֲכַלְתָּ שָׁם וְשָׂמַחְתָּ',** ומשמע דבעינן - צריך שתהיה אף הזביחה

א. **אנגם** אדם זה שמצא את הקופין רוצה לטהרה, ואף על פי שכאשר רוב הציבור טמאים אף הטהורים עושים את הפסח בטומאה, מכל מקום ברצונו לשבור עם הקופין את עצמות חגיגת ט"ו שאינה קריבה אלא בטהרה. ב. **על** פי רמב"ם (מטמאין מכ"ו ט"ז). ג. **שעשאוהו** כמת מצוה לכל, מפני שהכל חייבין בכבודו. רמב"ם (אבל פ"ג ט"י). ד. **רש"י** (ד"ה סכין למה). והוסיף הריטב"ן (חוס' כוונן שיטות קמא, ד"ה סכין למה), שאף אם לא יטמאו הרי יהיו ראשים לעשות את הפסח בטומאה עם רוב הציבור הטמאים. ה. **רש"י** (ד"ה סכין למה). וביאר הריטב"ן (חוס' כוונן שיטות קמא, ד"ה סכין למה), שכך שנאמר במשנה 'שוחט בה מיד' משמע שרשאי לשחוט אף קרבנות שאינם קרבים בטומאה, כגון נדרים ונדבות. ו. **ואין** בזה חילוק אם מת בלסוף בי"ד או לא. ז. **ואף** שבוודאי יצטרך לקופין לחגיגת ט"ו, הרי יש לו שהות להטבילה בי"ד. ח. **רש"י** (ד"ה כן). אך תוספות (ד"ה סכין) פירשו שהמחלוקת היא בחגיגת ט"ו. וראה בהערה להלן. ט. **ומשמע** מרש"י (ד"ה ואימת) שחולק גם על שאר דיני המשנה, שאינה באה במרובה ובטומאה. י. **רש"י** (ד"ה כן). והריטב"ן (חוס' כוונן שיטות קמא, ד"ה כן) כתב, שהשוה דעתו עם המינים. יא. **ככתוב** (במדבר ט יג) 'והאיש אשר הוא טהור ובדרך לא היה, וחדל לעשות הפסח, ונכרתה הנפש ההיא מעמיה', ומשמע שדווקא הטהור והקרוב לבית המקדש חייבים כרת, אך מי שהיה טמא או בדרך רחוקה, פטור. וכתב רש"י (ד"ה ויעבו) שיהודה בן דורתאי סבר שהחגיגה לעולם חובה, אף כשבני החבורה מועטין. יב. **רש"י** (ד"ה כן ורוכלין). אולם רבינו חננאל (ד"ה מלא) פירשו, שבן דורתאי נחלק על חכמים לגבי חגיגת ט"ו. וביארו התוספות (שם), שהלך לדרום כדי שלא להתחייב בחגיגה, ואף שחגיגת ט"ו קריבה כל שבעת ימי החג [כמבואר להלן בגמרא] ואם כן לכאורה יכול היה להשלימה באחד מימי החג, צריך לומר שמאחר שלשיטתו הוקשה חגיגה לפסח לענין שכך [כפי שיבואר בסמוך], דינה כמותו אף לענין זה שאין לה תשלומים בשאר ימי החג[כא]. יג. **ככתוב** (שמות יב

ט) 'שה תמים זכר בן שנה יהיה לכם מן הכבשים ומן העזים תקחו'. יד. **בדין** שלמים הבאים מצאן ובקר. רש"י (ד"ה לפיכך). וחגיגה היא שלמים, כמבואר ברמב"ם (מגיגה פ"ג ה"ט). טו. **דהיינו** יהודה בן דורתאי וכנ"ל. טז. **והוא** הדין כשהפרש מעות לפסחו וחלה עליהם קדושת הפסח, ולאחר מכן הוזלו הטלאים ומחמת כן נשארו לו מעות מיותרות לאחר קניית הקרבן. יז. **שכן** עולה ושאם אינם באים אלא מן הזכרים, חשאת יחזיר אינה באה אלא מן הנקבות, ואשם נשיא אינה באה אלא מזכרים. רש"י (שמות ז: ד"ה ואשם נשיא)[כד]. יח. **הגמרא** כתבה שהוא קרבן ציבור על פי המבואר בתמורה (יד). שקרבנות ציבור דוחים את השבת. אך ביומא (ג) נקטו שאין הדבר תלוי בזה, אלא שכל קרבן שקבוע לו זמן דוחה את השבת, ואפילו קרבן יחיד. תוספות (ד"ה פה - ופלפלון). ועוד כתבו התוספות (ד"ה מלא), שאף שניתן להקריב את החגיגה במשך כל ימי החג, מכל מקום נחשבת שקבוע לה זמן הואיל ולאחר הרגל כבר אין מקריבים אותה, וכמבואר בביצה (כ:) לגבי עולת ראייה. יט. **כמבואר** בחגיגה (ט). שאם לא הקריב ביום טוב הראשון משלים את חיובו במשך שמונת ימי החג. כ. **בש"ס** מצוי הלשון 'כי אתא' ברבין, משום שבא מארץ ישראל לבבל. כא. **אבין** הוא שמו של רבין, והמילה רבין היא קיצור מהמילים רב אבין, כמבואר בספר יוחסין (מאמר שני, סוף הפטריארכים פרק שלישי). כב. **שמתו** ביני בחיירי. במהרש"ל (ד"ה שפיר תמה), כיצד יתכן שיאמר כך אביי על רבין שהיה קרמון לפניו שהיה חי בימי רבי יוחנן ויזיכריה בלשון גנאי, ולפיכך פירש שכוונת אביי לאדם בשם אבין שהיה בימיו [ולפי זה, מה שאמר אביי 'אבין תבלא לימא כי הא מילתא', הכוונה שאותו אדם ששמו אבין לו מתאים להקשות כזו קושיא]. אולם האחרונים העירו שגם בחולין (קי:) מובא שאביי אמר כך על רבין, ושם לא יתכן פירוש זה. ומכמה שאר פירוש רבינו גרשום (ד"ה ואימת) שהיו קוראים לו 'רבין תבלא' משום עגמת נפש [שהיתה להם כשראוהו ונזכרו במיתת בניהן].

בְּשָׁעַת הַשְּׁחָטָהא **וְלֹא יָצָא**, שהרי שחטן בערב יום טוב שעדיין אינו זמן שמחה, שנוהגת רק בימי החג. **וּמְשׁוּם חֲגִיגָה** לא יצא, משום שהחגיגה **הֲוֵי דָּבָר שֶׁבְּחוֹבָה** - קרבן שחובה על האדם ממצות התורה להביאו, **וְכָל דָּבָר שֶׁבְּחוֹבָה אֵינוֹ בָּא אֶלָּא מִן הַחוּלִּין**, ולא מבהמה שכבר קדושה בקדושת קרבן אחר, כמבואר במנחות (פב:), ומאחר שבהמה זו הוקדשה כבר לשלמים אינו יוצא בה ידי חובת חגיגה[ב].

הגמרא מביאה ראיה לדברי רבי אלעזר: לֵילְיָא מְסַיֵּיע לֵיהּ - נאמר שמהברייתא המובאת להלן יש ראיה לרבי אלעזר, ששנינו בברייתא, נאמר בחג הסוכות (דפרים טז טו) 'וְהָיִיתָ אַךְ שָׂמֵחַ', ולכאורה פסוק זה מיותר, שהלא כבר נאמר (שם טז יג-יד) 'חַג הַסֻּכֹּת תַּעֲשֶׂה לְךָ וגו' וְשָׂמַחְתָּ בְּחַגֶּךָ', אלא שבא הפסוק **לְהָבִיא יוֹם טוֹב הָאַחֲרוֹן** [-שמיני עצרת] **לְחִיוב שִׂמְחָה**ג, והיינו שיש לשמוח על ידי אכילת שלמים בלילה זה, וישחטם בערב יום טוב[ד]. **ומקשה הבריתא: אַתָּה אוֹמֵר** שיש לרבות את **לֵילֵי יוֹם טוֹב הָאַחֲרוֹן** לשמחה, **אוֹ** [-שמא] **אֵינוֹ כֵן אֶלָּא** יש לרבות את **לֵילֵי יוֹם טוֹב הָרִאשׁוֹן**, וחייב לשחוט שלמים בערב החג כדי לאוכלם בלילה[ה]. **ומישמע הבריתא: תַּלְמוּד לוֹמַר 'אַךְ'** (**שָׂמֵחַ**) **חָלָק** - תיבת 'אך' באה תמיד למעט, וכאן היא באה לחלוק את הריבוי שריבינו לעיל, ולמעט ממנו את אחד הלילות, ויש לנו לומר שהכוונה ללילה הראשון[ו]. **מברתת הגמרא: מַאי מַעְמָא** - מדוע מרבה הברייתא את הלילה האחרון לשמחה וממעטת את הראשון ולא להיפך, **לָאו מִשּׁוּם הָאֵין לוֹ בָּמָּה יָשְׁמַח** בלילה הראשון, מפני שאינו יכול לשחוט את השלמים אלא רק בערב החג שאינו זמן שמחה, ובאופן זה אינו יוצא ידי חובתו, כדברי רבי אלעזר[ז].

דוחה הגמרא: לָא, בְּדְתָנֵי טַעְמָא - אין זה הטעם אלא כפי שביארה הברייתא עצמה את הטעם בהמשך דבריה. שמקשה הברייתא, **מָה רָאִיתָ לְרַבּוֹת לֵילֵי יוֹם טוֹב הָאַחֲרוֹן וְלְהוֹצִיא לֵילֵי יוֹם טוֹב רִאשׁוֹן**. ומתרצת, **מְרַבֶּה אֲנִי לֵילֵי יוֹם טוֹב הָאַחֲרוֹן שֶׁיֵּשׁ** מצות **שִׂמְחָה לָפָנָיו** בימי החג ובלילותיו, **וּמוֹצִיא אֲנִי לֵילֵי יוֹם טוֹב רִאשׁוֹן שֶׁאֵין** מצות **שִׂמְחָה לְפָנָיו** בימים שלפני החג. שיותר מסתבר לדרוש מן הכתוב שיש להמשיך בשמחה שכבר התחייב בה, מאשר לדרוש שיש להתחיל בשמחה[ח].

רב יוסף מקשה על דברי רבי אלעזר: מָתִיב רַב יוֹסֵף, שנינו בברייתאט, **חֲגִיגַת אַרְבָּעָה עָשָׂר יוֹצֵא בָּהּ מִשּׁוּם** חיוב שלמי **שִׂמְחָה, וְאֵין יוֹצֵא בָּהּ מִשּׁוּם חֲגִיגָה** חיוב **חֲגִיגָה** של יום טוב, ולדברי רבי אלעזר **אַמַּאי** יוצא בה ידי שמחה, **הָא בְּעֵינַן וְזַבִּיחָה בְּשָׁעַת שִׂמְחָה, וְלָא יָצָא** - הרי לשם כך אנו צריכים שתהיה **הַזְּבִיחָה בְּשָׁעַת שִׂמְחָה, וְלֵילֵי** - ואין כאן, שהרי שוחטה ביי"ד. **מתרצת הגמרא: אָמַר רַב אִידִי בַּר אֲבִין**, מדובר **שֶׁצִּיבֵּר** את שחיטת החגיגה **וְשָׁחֲטָהּ** בט"ו שהוא זמן שמחה.

הגמרא מביאה סיוע לדברי רב אידי: אָמַר רַב אַשִׁי, הָכִי נָמֵי מִסְתַּבְּרָא שמדובר כששחטה בט"ו, **דְּאִי לָא תֵּימָא הָכִי אֶלָּא** תאמר ששחטה ביי"ד, **יְקִשְׁיָא, הָא מַתְנִיתָא מַאן קָתָנֵי לָהּ** - בריית[י] זו מי שנאה, **הִלֵּל בֵּן תֵּימָא הָא פְּסָלָהּ הָא בְּלֵילְיָה** - הרי שלא כדברי רבי אלעזר, שהרי אם צריך שתהיה הזביחה בשעת שמחה ממילא אין צורך בטעם של 'אין שמחה לפניו' כדי למעט את הלילה הראשון. אלא שהתוספות (ד"ה לא) כתב בתרוץ [והובא בהערה לעיל], שלולי טעם זה היינו אומרים, שמאחר שלא ניתן לשחוט את שלמי השמחה בלילה עצמו שהוא זמן החיוב, ניתן לשחוטם בערב החג אף על פי שאינו 'שעת שמחה', ואם כן מוכח למסקנא שהברייתא כרבי אלעזר. מהרש"א (פסוק שם), אך הצל"ח (ד"ה ת"ש) כתב שבתחילה סברה הגמרא שכוונת הברייתא שאין לרבות את לילי יום טוב ראשון משום ש'אין שמחה לפניו', היא כרבי אלעזר, שמאחר שאין שמחה לפני לילו של יום טוב ראשון ולא תיתכן עבורו 'זביחה בשעת שמחה', ודאי שלא תחייב התורה אכילת שלמי שמחה בלילה זה, ולכן הביאה את הראיה, אך למסקנא הגמרא דוחה את הראיה והברייתא אינה כשיטת רבי אלעזר, אלא סוברת שטעם זה ש'אין שמחה לפניו' הוא טעם בפני עצמו [כמבואר לעיל על פי רש"י ותוספות הרשב"א משאנץ].

ט. **שהובאה** כשלמותה לעיל (נב:). י. **כמבואר** לעיל (שם). יא. **קשה**, מדוע לא תירצו שהמשנה כתבה 'שמנות' משום שברוב השנים אין יום טוב ראשון חל בשבת, כעין שתירצה הגמרא לעיל (נב:) לגבי חגיגה שנאמר לגביה 'שבעה' משום רוב שנים. מהרש"א (פסוק שם). ותירץ החכם צבי (סי' פ' קמ), שלגבי 'השמחה שמונה' אין לתרץ שהיינו ברוב השנים, שכן שנינו שם לגבי מצות לולב וערבה 'שבעה ושבעה', ומבואר במשנה ששמה היינו ברוב השנים ושבעה בשחל יום טוב ראשון בשבת, ואם כן אילו היתה הכוונה ב'השמחה שמונה' לרוב השנים ולא לכולם היתה המשנה אומרת 'השמחה שמונה ושבעה'. והצל"ח (ד"ה מאימ) תירץ על פי שיטת רש"י לעיל (ד"ה לימא) שמצות שמחה שביום השמיני נוהגת רק בלילו, שדווקא לעיל שייך לומר שנקטו 'שבעה' משום רוב שנים, משום שישנו רק אופן אחד בו אין החגיגה נוהגת שבעה ימים, ומה שאין כן בשמחה שאינה נוהגת שמונה ימים בעוד אופן חרץ מזה המובא בגמרא, ומכילא לא ניתן לתרץ כן, וכגון שחל יום טוב הראשון ביום ראשון בשבוע, שאז בליל שמיני לא ניתן לשחוט מאחר שאין שוחטים קרבן בלילה, ובערב יום טוב לא ניתן לשחוט משום שהוא שבת ואין שוחטים בשבת, ובערב שבת אי אפשר לשחוט משום שאז יפסל הכשר בלינה. והוסיף הצל"ח, שעל פי זה מובאר ההבדל בלשון הגמרא, שלעיל נאמר 'שמחת בחגך', ואילו אך' ממעט את ליל יום טוב הראשון. רש"י (פסוק שם, ד"ה לפניו) ותוספות הרש"א משאנץ (ד"ה מקשה) פירש, שיותר מסתבר לחייבו בזביחה לצורך הלילה בשעה שהוא כבר מחויב לזבוח לצורך היום. לכאורה למסקנת הגמרא מוכח מהברייתא

א. **שְׁחוּמִים** מן הקרבנות שנצטוו עליהם בהר סיני, לכל הקרבנות הבאים מחמת שמחה שאף בזביחתם צריכה להיעשות בזמן שמחה. תוספות (לעיל ע: ד"ה שלמים). ב. **ומטעם** זה אף אם היה שוחטה ביום טוב לא היה יוצא ידי חובתו. רבינו חננאל (לעיל ע: ד"ה ומאי), וכן כתב הריטב"ן (פסוק ראשון שימות קמא, ד"ה ומסוס) [אך שלמי שמחה ניתן להביא אף מבהמה שהוקדשה כבר לקרבן, כמבואר בחגיגה (ח:), ועל כן דווקא באופן ששחטה בערב יום טוב אינו יוצא בה, כמו שנתבאר]. אולם התוספות (לעיל ע: ד"ה שלמים) פירשו שמדובר כשהקדישם ושחטם ליום חגיגה, ומכל מקום לא יצא משום ששחטם שלא בזמנם. ומה שאמר רבי אלעזר בטעם הדין שדבר שבחובה אינו בא אלא מן החולין, כוונתו היא, שכשם שמצינו שצריך שיקדישם לשם חגיגה, כך צריך שישחטם בשעה שראויה לאכילתה. ג. **שבא** הכתוב לכלול אותו עם שבעת הימים שלפניו לענין חיוב שמחה, ואת שאר לילות החג לא הוצרך לרבות מאחר שנכללו כבר בשבעת הימים. רש"י (פסוק מת. ד"ה בחגיגת). אולם התוספות (ד"ה לימא) כתבו, שהריבוי שכאן נצרך גם לשאר לילות החג שחייבים בשמחה, משום שבסוכה (מג:) מוכח שהפסוק של 'ושמחתם לפני ה' שבעת ימים' (ויקרא כג מ) שמצוו נלמד חיוב זה, עוסק דווקא בימים ולא בלילות, אלא שליל יום טוב אחרון נצרך יותר לריבוי, מאחר ששמיני עצרת נחשב רגל בפני עצמו והיה מקום לומר שלא יתחייבו אדם לזבוח בשביעי לצורך השמחה בשמיני. ד. **שבזמן** שבית המקדש קיים אין שמחה אלא באכילת בשר שלמים [כמבואר לקמן (קט:)], ובלילה הרי אין שוחטים קרבנות. רש"י (ד"ה לימא) ולגבי יום שמיני עצרת כתב רש"י (ד"ה לימא), שמתוך שפעמים נכתב 'שבעת ימים' בפסוקים המדברים בענין חיוב השמחה, על כרחך שיום זה התמעט. אך התוספות (ד"ה לימא) כתבו, שכוונת הברייתא לדרוש גם את יום שמיני עצרת, וכן כתב רש"י בסוכה (מג. ד"ה בחגיגת), וביאר, שאפתרחבה הלילה שהוא טפל, כל שכן שהיום שהוא העיקר חייב בשמחה. ה. **אף** לשיטת התוספות [הובאה לעיל] שיש צורך לרבות את שאר לילות החג לשמחה, אין כוונת הגמרא שיש למעט כעת משמחה, אלא רק את לילי יום טוב האחרון [ושאר הלילות יתרבו יחד עם הלילה הראשון מ'והיית אך שמח']. תוספות (ד"ה לילי). ו. **כוונת** הגמרא שליל יום טוב האחרון התרבה מהתיבה 'שמח' בפסוק 'והיית אך שמח' [שהרי כבר נאמר 'ושמחת בחגך'], ואילו 'אך' ממעט את ליל יום טוב הראשון. רש"י (פסוק שם, ד"ה לפניו) ותוספות הרש"א משאנץ (ד"ה מקשה) פירש, שיותר מסתבר לחייבו בזביחה לצורך הלילה בשעה שהוא כבר מחויב לזבוח לצורך היום. לכאורה למסקנת הגמרא מוכח מהברייתא שלא כדברי רבי אלעזר, שהרי אם צריך שתהיה הזביחה בשעת שמחה ממילא אין צורך בטעם של 'אין שמחה לפניו' כדי למעט את הלילה הראשון. אלא שהתוספות (ד"ה לא) כתב בתרוץ [והובא בהערה לעיל], שלולי טעם זה היינו אומרים, שמאחר שלא ניתן לשחוט את שלמי השמחה בלילה עצמו שהוא זמן החיוב, ניתן לשחוטם בערב החג אף על פי שאינו 'שעת שמחה', ואם כן מוכח למסקנא שהברייתא כרבי אלעזר. מהרש"א (פסוק שם). אך הצל"ח (ד"ה ת"ש) כתב שבתחילה סברה הגמרא שכוונת הברייתא שאין לרבות את לילי יום טוב ראשון משום ש'אין שמחה לפניו', היא כרבי אלעזר, שמאחר שאין שמחה לפני לילו של יום טוב ראשון ולא תיתכן עבורו 'זביחה בשעת שמחה', ודאי שלא תחייב התורה אכילת שלמי שמחה בלילה זה, ולכן הביאה את הראיה, אך למסקנא הגמרא דוחה את הראיה והברייתא אינה כשיטת רבי אלעזר, אלא סוברת שטעם זה ש'אין שמחה לפניו' הוא טעם בפני עצמו [כמבואר לעיל על פי רש"י ותוספות הרשב"א משאנץ].

ט. **שהובאה** כשלמותה לעיל (נב:). י. **כמבואר** לעיל (שם). יא. **קשה**, מדוע לא תירצו שהמשנה כתבה 'שמנות' משום שברוב השנים אין יום טוב ראשון חל בשבת, כעין שתירצה הגמרא לעיל (נב:) לגבי חגיגה שנאמר לגביה 'שבעה' משום רוב שנים. מהרש"א (פסוק שם). ותירץ החכם צבי (סי' פ' קמ), שלגבי 'השמחה שמונה' אין לתרץ שהיינו ברוב השנים, שכן שנינו שם לגבי מצות לולב וערבה 'שבעה ושבעה', ומבואר במשנה ששמה היינו ברוב השנים ושבעה בשחל יום טוב ראשון בשבת, ואם כן אילו היתה הכוונה ב'השמחה שמונה' לרוב השנים ולא לכולם היתה המשנה אומרת 'השמחה שמונה ושבעה'. והצל"ח (ד"ה מאימ) תירץ על פי שיטת רש"י לעיל (ד"ה לימא) שמצות שמחה שביום השמיני נוהגת רק בלילו, שדווקא לעיל שייך לומר שנקטו 'שבעה' משום רוב שנים, משום שישנו רק אופן אחד בו אין החגיגה נוהגת שבעה ימים, ומה שאין כן בשמחה שאינה נוהגת שמונה ימים בעוד אופן חרץ מזה המובא בגמרא, ומכילא לא ניתן לתרץ כן, וכגון שחל יום טוב הראשון ביום ראשון בשבוע, שאז בליל שמיני לא ניתן לשחוט מאחר שאין שוחטים קרבן בלילה, ובערב יום טוב לא ניתן לשחוט משום שהוא שבת ואין שוחטים בשבת, ובערב שבת אי אפשר לשחוט משום שאז יפסל הכשר בלינה. והוסיף הצל"ח, שעל פי זה מובאר ההבדל בלשון הגמרא, שלעיל נאמר 'ושמחת בחגך', ואילו אך' ממעט את ליל יום טוב הראשון. רש"י (פסוק שם, ד"ה לפניו) ותוספות הרש"א משאנץ (ד"ה מקשה) פירש, שיותר מסתבר לחייבו בזביחה לצורך הלילה בשעה שהוא כבר מחויב לזבוח לצורך היום. לכאורה למסקנת הגמרא מוכח מהברייתא

חגיגת י"ד נפסלת בלינה, שהרי סובר שנאכלת רק ליום ולילה כפסח, וביום ט"ו אסורה באכילה[י], ואם כן ודאי אינו יוצא בה ידי חיוב שמחה. **מסיקה הגמרא: שְׁמָע מִינָּהּ** - אכן מוכח מכאן שמדובר כששחטה בט"ו[יא].

רבא מקשה על דברי רבי אלעזר: מָתִיב רָבָא שנינו במשנה (פסוק מב:) בענין המצוות הנוהגות בחג הסוכות, שמצות אמירת **'הַלֵּל'** ומצות **הַשְּׁמָחָה** נוהגות **שִׁבְעָה** ימים. **וְאִי אִמְרַת בְּעֵינַן וְזַבִּיחָה בְּשָׁעַת שִׂמְחָה, הָא וְמֵינַן סָגִיאִין דְּלָא מְשַׁכְּחַת לַהּ** - הרי פעמים רבות לא תמצא שתנהג השמחה **אֶלָּא שִׁבְעָה** ימים, ולא שמונה כדברי המשנה, והיינו **בְּגוֹן שֶׁחָל יוֹם טוֹב הָרִאשׁוֹן לִהְיוֹת בְּשַׁבָּת.** ששחיטת שלמי השמחה אינה דוחה שבת, ואף בערב החג לא ניתן לשחוטם מאחר שאינו 'זמן שמחה', ונמצא שלא ניתן לאכול שלמי שמחה ביום טוב זה[יב]. **מתרצת הגמרא: אָמַר רַב הוּנָא בְּרֵיהּ דְּרַב יְהוּדָה**, באופן זה **מְשַׁמְּחוּ** - מקיים את מצות השמחה **בְּאכילת שְׁעִירֵי הָרְגָלִים.** שבכל יום מימי החג היה קרב שעיר לחטאת, ואף בשבת היו מקריבים אותו.

דוחה הגמרא: אָמַר רַבָּה, לא ניתן לתרץ כן מאחר **שֶׁתְּשׁוּבוֹת תְּשׁוּבוֹת בְּדָבָר** - ישנן שתי ראיות המוכיחות שלא ניתן לקיים מצות שמחה בשעירי הרגלים. **חֲדָא** - ראיה אחת, **דִּשְׁעִירֵי הָרְגָלִים** הקרבים בשבת, **חֵי נַאֲכָלִין צְלֵי אֵין נַאֲכָלִין**, כלומר, הבא לאכול מבשרם בשבת צריך לאוכלו חי מפני שאין בישולו וצלייתו דוחים את השבת[יג], **וְהֵי שִׂמְחָה בְּאכילת בשר חַי לֵיקָא.** ו**עוד** ראיה, שהרי רק **הַכֹּהֲנִים אוֹכְלִין** מהם, כדין חטאת[יד], **וְאם כן, שֶׁלְּאַל בָּמָּה שְׂמָחִים. שבה הגמרא ומתרצת באופן אחר: אֶלָּא אָמַר רַב פָּפָּא, מְשַׁמְּחוּ בְּכִסּוּת נְקֵיָּה וְיַיִן יָשָׁן**, שאף דברים אלו מביאים לידי שמחה.

★

הגמרא מביאה דעה החולקת על דברי עולא ומשמו של רבי אלעזר בענין שלמי שמחה: כִּי אֲתָא [-כשבא] **רַבִּין** לבבל[טו] **אָמַר** בשם **רַבִּי אֶלְעָזָר, שְׁלָמִים שֶׁשְּׁחָטָן מֵעֶרֶב יוֹם טוֹב, יָצָא בָּהֶן מִשּׁוּם שִׂמְחָה וְאֵין יוֹצֵא בָּהֶן מִשּׁוּם חֲגִיגָה. יוֹצֵא מִשּׁוּם שִׂמְחָה, משום שֶׁלֹּא בְּעֵינַן וְזַבִּיחָה בְּשָׁעַת שִׂמְחָה, וְלֹא** יוצא **מִשּׁוּם חֲגִיגָה, משום שֶׁהֲוֵי דָּבָר שֶׁבְּחוֹבָה וְכָל דָּבָר שֶׁבְּחוֹבָה אֵינוֹ בָּא אֶלָּא מִן הַחוּלִּין**טז.

הגמרא מקשה על דברי רבין: מַתִּיבֵי ממה ששנינו בברייתא, **'וְהָיִיתָ אַךְ שָׂמֵחַ' לְרַבּוֹת לֵילֵי יוֹם טוֹב הָאַחֲרוֹן לְשִׂמְחָה, אֲתָּה אוֹמֵר לְרַבּוֹת לֵילֵי יוֹם טוֹב הָאַחֲרוֹן, אוֹ אֵינוֹ אֶלָּא לְרַבּוֹת לֵילֵי יוֹם טוֹב הָרִאשׁוֹן, תַּלְמוּד לוֹמַר 'אַךְ'. מַאי טַעְמָא** - מדוע לא מרבים את הלילה הראשון, **לָאו מִשּׁוּם דְּאֵין לוֹ בָּמָּה יִשְׂמַח.** ההיינו, שאינו יוצא ידי חובתו בשחיטת השלמים בערב החג הואיל ואינו זמן שמחה, ושלא כדברי רבין שסבר שאין צריך זביחה בשעת שמחה. דחו בני הישיבה, **לָא, בְּדְתָנֵי**א, **מָה רָאִיתָ לְרַבּוֹת לֵילֵי יוֹם טוֹב הָאַחֲרוֹן וְלְהוֹצִיא לֵילֵי יוֹם טוֹב הָרִאשׁוֹן. מְרַבֶּה אֲנִי לֵילֵי יוֹם טוֹב הָאַחֲרוֹן שֶׁיֵּשׁ שִׂמְחָה לְפָנָיו וּמוֹצִיא אֲנִי לֵילֵי יוֹם טוֹב הָרִאשׁוֹן שֶׁאֵין שִׂמְחָה לְפָנָיו.**

★

הגמרא חוזרת לדון בענין קרבן חגיגה: **אָמַר רַב בָּהֲנָא, מְנַיִן לְאֵימּוּרֵי**[טז] **חֲגִיגַת חֲמִשָּׁה עָשָׂר שֶׁנִּפְסָלִין בְּלִינָה** אם לא הוקטרו עד עלות השחר של יום ט״ז, **שֶׁנֶּאֱמַר** (פסוק כג יח) **'וְלֹא יָלִין חֵלֶב חַגִּי עַד בֹּקֶר'**, ו׳חלב חגי׳ היינו אימורי החגיגה[יז], **וְקָמִיךְ לַיה** - וכסמוך לפסוק זה נאמר בענין מצות הבאת הביכורים (שם כג יט) **'רֵאשִׁית** בִּכּוּרֵי אַדְמָתְךָ תָּבִיא בֵּית ה׳ אֱלֹהֶיךָ', והרי זה כאילו נכתב ׳עד בוקר ראשית׳, **לָמָּה לִי** - ללמדנו **דְּהַאי 'בֹּקֶר'** הינו **הָרִאשׁוֹן** שלאחר הקרבת החגיגה, דהיינו בוקרו של יום ט״ז[יח].

רב יוסף מקשה על דבריו: מַתְקֵיף לַהּ רַב יוֹסֵף, טָעְמָא שמעמידים את הפסוק בבוקר הראשון הוא משום **דִּכְתַב 'רֵאשִׁית', הָא** אם **לֹא כְּתַב 'רֵאשִׁית', הֲוָה אָמֵינָא שַׁמַּאי 'בֹּקֶר', בֹּקֶר שֵׁנִי** שלאחר הקרבת החגיגה, דהיינו בוקר יום י״ז, וקשה, **מִי אִיכָּא מִידִי** - וכי מצאנו דבר מעין זה בשאר הקרבנות **דְּכָשֵׁר אִיפְּסֵיל לַהּ מֵאוֹרְתָא** - שכשר הקרבן נפסל לאכילה כבר מהערב, ואילו **הָאֲמוּרִין** שלו לא יפסלו **עַד צַפְרָא** - הבוקר שלמחרת. ואם כן לא יתכן שאימורי חגיגת ט״ז שנאכלת עד סוף יום ט״ז ונפסלת באכילה מליל י״ז, יפסלו רק למחרת ביום י״ז, ובהכרח שאימוריה נפסלים כבר בבוקר ט״ז, מבלי שנזדקק ללמוד זאת ממסמיכות הפסוקים[יט].

אבי דוחה את הקושיא: אָמַר לַיה אַבָּיֵי, אַלְּמָה לָא - מדוע אתה אומר שלא מצאנו קרבן שאימוריו נפסלים לאחר שנפסל בשרו, **וְהָרֵי** מצאנו ב**פֶּסַח, דִּכְתִיב אַלְּעָזָר בֶּן עֲזַרְיָה, דְּכָשֵׁר** הקרבן **אִיפְּסֵיל לַיה מֵחֲצוֹת** לילל ט״ו[כ], ואילו **הָאֲמוּרִין** לא נפסלים **עַד צַפְרָא** שלמחרת. ואם כן, אף בחגיגת ט״ו היה מקום לומר, שאף על פי שבשר הקרבן נפסל לאכילה כבר מליל י״ז, האימורים יפסלו רק מהבוקר שלמחרת, ולפיכך נצרכנו ללימוד של רב כהנא.

רבא מבאר את קושייתו של רב יוסף: אָמַר רָבָא, רַב יוֹסֵף הָכִי קָא קַשְׁיָא לַיה, כיצד יתכן היה לומר ש׳בוקר׳ היינו השני ולא הראשון, **מִי אִיכָּא מִידִי דְּאָזֵיל תַּנָּא** של הברייתא שתובא להלן, **לְמֵינַן** זמן פסול **הַכְשֵׁר** של הקרבן **לָא בָּעֵי** לסמיכות של התיבה **'רֵאשִׁית'** כדי לומר שה׳בוקר׳ שנאמר בו היינו הראשון, **וְאִילּוּ רַב דְּהָנָא, לְמֵינַן הָאֵימּוּרִין** שקדושתם חמורה מקדושת בשר ובשל כך עיכוב פסילתם חמור יותר, **בָּעֵי 'רֵאשִׁית'** כדי ללמוד שנפסלים מהבוקר הראשון[כא].

מברירת הגמרא: מַאי הִיא אותה ברייתא. **מְשִׁיבָה הַגְּמָרָא: דְּתַנְיָא,** נאמר בפסוק (דברים טז ז) לגבי חגיגת י״ד **'לֹא יָלִין מִן הַבָּשָׂר אֲשֶׁר תִּזְבַּח בָּעֶרֶב בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן לַבֹּקֶר'**[כב],

---

טז. **אימורים** הם חלקי הקרבן אשר אינם נאכלים, ונשרפים על גבי המזבח החיצון. יז. **בפשטות** נאמר פסוק זה לענין קרבן פסח, אך מאחר שנאמר בו ׳חגי׳ למדו ממנו שאימורי החגיגה נפסלים בלינה, ואף על פי שבשר החגיגה נאכל עדיין למחרת [כדין שלמים הנאכלים לשני ימים ולילה אחד, כמבואר בזבחים (נה.)]. מאירי (ד״ה וחג). יח. **מכאן** למדו לאימורי כל הקרבנות שנפסלים בלינה ביום הראשון. תוספות (ד״ה מנין). יט. **נראה** לבאר שקרשיית הגמרא היא, שמאחר שאסור לאכול מבשר הקרבנות לפני ההקטרה כמבואר לעיל (עמ׳), לא מסתבר שסוף זמן ההקטרה יהיה מאוחר מסוף זמן האכילה, משום שבאופן זה פעמים שאין ההקטרה מתירה את הבשר מאחר שנפסל כבר לפני כן. אור שמח (ממן פ״ו ה״ח). כ. **שכובר** שמדין תורה נאכל רק עד חצות, כמבואר להלן (קב:). רש״י (ד״ה ר׳). ורבי עקיבא נוקט (להלן קב:), שמדין תורה נאכל הפסח כל הלילה. כא. **ואף** על גב שרב יוסף הקשה קושיא אחרת, לקושיא זו הוא התכוון. רש״י (ד״ה מכאן). וביאר הצל״ח (ד״ה אלמה), שרב יוסף לא הקשה בפירוש את קושיית רבא, משום שהיה ניתן לדחות ולומר, שאכן סתם ׳בוקר׳ הוא בוקר ראשון, אך בחגיגת ט״ו שלמדנו (להלן ע״ב) שבשרה אינו נפסל בבוקר ראשון, יש סברא לומר ש׳בוקר׳ האמור בה אינו בוקר ראשון, שכשם שבקדשי קדשים דין הכשר והאימורים שוה שנפסלים בבוקר, כך גם בחגיגת ט״ו שהיא קדשים קלים יש להשוות את זמנם, וכשם שהבשר אינו נפסל בבוקר ראשון כך גם האימורים לא יפסלו בבוקר ראשון. ולכך הקדים רב יוסף וטען, שאף אם נאמר ש׳בוקר׳ האמור בחגיגת ט״ו הוא בוקר שני עדיין לא נוכל לדמות את חגיגת ט״ו לקדשי קדשים, שהרי בקדשי קדשים זמן הכשר והאימורים שוה שנפסלים בבוקר, ואילו בחגיגת ט״ו לעולם אין זמנם שוה, שכן הכשר נפסל בלילה שלאחר היום השני ואילו האימורים נפסלים רק בבוקר שלאחריו. ואם כן כבר אין סיבה להוציא את תיבת ׳בוקר׳ מידי פשוטה, ושוב קשה מדוע הוצרכנו ללימוד של ׳ראשית׳. כב. **אין** לומר שכוונת הפסוק לחגיגת ט״ו, שהרי זמן שחיטתה אינו דווקא בערב אלא במשך היום כולו. ובהכרח שכוונת הכתוב לחגיגת י״ד שנשחטת עם הפסח בי״ד בין הערביים.

הרי זה **לְיַמֵּד עַל חֲגִינַת אַרְבָּעָה עָשָׂר שֶׁנֶּאֱכֶלֶת לִשְׁנֵי יָמִים וְלַיְלָה אֶחָד**. דהיינו, שנאכלת ביום י"ד, ליל ט"ו ויום ט"ו, ואסור להלין אותה לבוקר יום ט"ז, ומה שנאמר לבקר, הכוונה לבוקר יום ט"ז[א]. **מקשה הברייתא: אוֹ אֵינוֹ** - שמא אינו כן **אֶלָּא** נאכלת **לְיוֹם וְלַיְלָה** בלבד, יום י"ד וליל ט"ו, ומה שנאמר 'לבקר' היינו בוקרו של יום ט"ו שבו נאסרת באכילה. **מתרצת הברייתא: תַּלְמוּד לוֹמַר 'בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן' (לְמִקְרָא)**, משמע שנאכלת כל היום הראשון של פסח, דהיינו ט"ו, וממילא **הֲרֵי בֹּקֶר שֵׁנִי אָמוּר** - בהכרח שה'בוקר' שבפסוק מדבר בבוקרו של יום ט"ז[ב]. **שמה הברייתא ומקשה: אוֹ אֵינוֹ** - שמא אין כוונת הכתוב כן **אֶלָּא לִבְקֹר הָרִאשׁוֹן** דהיינו בוקרו של ט"ו[ג], **וְאִם תִּקַּשׁ, בְּמָה אֲנִי מְקַיְּמִים** את מה שלמדנו מפסוק אחר, שיש **חֲגִינָה הַנֶּאֱכֶלֶת לִשְׁנֵי יָמִים וְלַיְלָה אֶחָד**, אשיב לך שאני מקיים זאת בחגיגה אחרת **חוץ מִזּוֹ. דוחה הברייתא: שֶׁלֹּא הוֹא אוֹמַר בּוֹ** - בענין אכילת קרבן שלמים (ויקרא ז טו) **'אִם נֶדֶר אוֹ נְדָבָה** זֶבַח קָרְבָּנוֹ, בְּיוֹם הַקְרִיבוֹ אֶת זִבְחוֹ יֵאָכֵל וּמִמָּחֳרָת וְהַנּוֹתָר מִמֶּנּוּ יֵאָכֵל, בא ללמד ששלמי הרשות נאכלים לשני ימים ולילה שביניהם, ובייתור התיבה 'אם' הוא בא לרבות לדין זה אף שלמי חובה, והרי זה **לְיַמֵּד עַל חֲגִינַת אַרְבָּעָה עָשָׂר שֶׁנֶּאֱכֶלֶת לִשְׁנֵי יָמִים וְלַיְלָה אֶחָד**[ד] שאף היא משלמי החובה, ואם כן, לא שייך לבאר שהפסוק 'לא ילין' המדבר בחגיגת י"ד, מורה על אכילתה ליום ולילה בלבד.

הגמרא מבארת את דברי הברייתא: אָמַר מָר - הובא לעיל בברייתא, **'אוֹ אֵינוֹ אֶלָּא בֹּקֶר רִאשׁוֹן'. מקשה הגמרא: הָא אָמְרַת, בְּשָׁהוּא אוֹמֵר 'בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן' (לְמִקְרָא) 'הֲרֵי בֹּקֶר שֵׁנִי אָמוּר**. כלומר, הרי הברייתא כבר הוכיחה שה'בוקר' שבפסוק היינו בוקר יום השני, ומדוע היא שבה ומסתפקת אולי הכוונה לראשון. **משיבה הגמרא: הָכִי קָאָמַר, אוֹ אֵינוֹ אֶלָּא שֶׁבִּשְׁתֵּי חֲגִינוֹת הָבָתוּב מְדֻבָּר, אַחַת חֲגִינַת אַרְבָּעָה עָשָׂר וְאַחַת חֲגִינַת חֲמִשָּׁה עָשָׂר, וְזוֹ לְבֹקְרָהּ וְזוֹ לְבֹקְרָהּ**. כלומר, שחלקו הראשון של הפסוק 'לא ילין מן הבשר אשר תזבח בערב' נאמר לגבי חגיגת י"ד, שנאכלת ביום י"ד ובלילה שאחריו ואיסור הלינה שלה חל בבוקר ט"ו[ה], ואילו חלקו השני של הפסוק 'ביום הראשון לבקר' אמור לגבי חגיגת ט"ו שקרבה ביום הראשון של חג הפסח, וללמדנו שנאכלת ביום זה ובלילה שאחריו ואיסור הלינה שלה חל בבוקר ט"ז.

הגמרא מבארת את המשך דברי הברייתא: הֲדָר - חזר התנא ודחה את הקושיא **וְאָמַר**, כיצד ניתן לבאר את הפסוק, **אֶלָּא הֲקֵימָא לָן** - הרי מקובל בידינו שיש **חֲגִינָה הַנֶּאֱכֶלֶת לִשְׁנֵי יָמִים וְלַיְלָה אֶחָד, וְאִם כֵּן** את יתור התיבה 'אם' בפסוק **'אִם נֶדֶר אוֹ נְדָבָה'** שממנו מרבים שאף שלמי חובה, ובכללם החגיגה, נאכלים לשני ימים והלילה שביניהם, **בְּמַאי** - באיזה קרבן חגיגה נעמיד. **אִי בְּחֲגִינַת אַרְבָּעָה עָשָׂר, הָא כְּתִיב בָּהּ** שנאכלת **לְיוֹם וְלַיְלָה** בלבד, כפי שלמדנו מחלקו השני של הפסוק 'לא ילין', **וְאִי בְּחֲגִינַת חֲמִשָּׁה עָשָׂר, הָא כְּתִיב אַף בָּהּ יוֹם וְלַיְלָה** בלבד, וכפי שלמדנו מחלקו השני של הפסוק 'לא ילין'. **אֶלָּא** על כרחך **שֶׁהָאי** - הפסוק של 'אם נדר' בא **לְמִלְּמֵדֵנוּ** על **חֲגִינַת חֲמִשָּׁה עָשָׂר** שנאכלת לשני ימים ולילה אחד, **וְהָאִיךְ בּוֹדְקָהּ קָרָא** - כל אותו פסוק של 'לא ילין', **לְעִנְיַן חֲגִינַת אַרְבָּעָה עָשָׂר** נאמר, **וְלַיְמֵד עַל חֲגִינַת אַרְבָּעָה עָשָׂר שֶׁנֶּאֱכֶלֶת לִשְׁנֵי יָמִים וְלַיְלָה אֶחָד** כפי שדייקה ממנו הברייתא בראשית הדבריה"[ו].

עתה שבה הגמרא לפרש את קושייתו של רב יוסף ובעקבותיה נדחים דברי רב כהנא: נתבאר אם כן מתוך דברי הברייתא, **שֶׁמֻּעְמָא** שפירשנו שה'בוקר' שנאמר בפסוק היינו הבוקר השני, הוא משום **דִּכְתִיב 'בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן לַבֹּקֶר'**, שמשמעו שחגיגת י"ד נאכלת כל היום הראשון, דהיינו ט"ו, וממילא למדנו **דְּמַאי 'בַּבֹּקֶר בַּבֹּקֶר הַשֵּׁנִי'**, דהיינו בוקר ט"ז, ואם כן **הָא** משמע, **שֶׁכָּל הַיְקָא דְּכְתִיב 'בַּבֹּקֶר' סְתָמָא** [-לבד] היינו **בֹּקֶר רִאשׁוֹן, וְאַף עַל גַּב דְּלָא כְּתַב בֵּיהּ** - בסמיכות אליו **'רִאשִׁית'**, ורואים שאף כשמדובר בבשר הקרבן שקל בדינו מהאימורים נדרשנו ללימוד מיוחד לומר ש'בוקר' אינו בוקר ראשון, ורק מחמת שנאמר 'יום הראשון לבקר' הסקנו שהכוונה כאן לבוקר השני[ז]. ואם כן, כל שכן שאת ה'בוקר' שנכתב אצל אימורי החגיגה יש לפרש שהוא הבוקר ראשון גם ללא הסמיכות של תיבת 'ראשית', שלא כדברי רב כהנא[ח].

* * *

משנה משנתנו דנה במי ששחט בשבת קרבנות שלא כהלכתן, אם חייב חטאת משום חילול שבת: הַפֶּסַח [-קרבן פסח] **שֶׁשְּׁחָטוֹ** בשוגג **שֶׁלֹּא לְשֵׁמוֹ** - שלא לשם קרבן פסח[א] **בְּשַׁבָּת** שחל בו ר"ד בניסן, מפני שהיה סבור שכשם שמותר לשחוט לשמו, כך מותר לשחוט שלא לשמו[ב], **חַיָּיב עָלָיו חַטָּאת**, כיון **שֶׁהקְרִבָּן פסול ולא קיים בו את מצותו**[ג], ונמצא שחילל שבת שלא לצורך[ד]. **וְשֶׁאֵר כָּל הַזְּבָחִים** - שאר קרבנות **שֶׁשְּׁחָטָן** בי"ד בניסן שחל בשבת **לְשֵׁם** קרבן **פֶּסַח, אִם** הם בהמות **שֶׁאֵינָן רְאוּיִין** לפסח כלל, כגון ששחט עגל או אילן בן שנתיים או כבשה של שלמים[ה], מתוך ששכח ששבת היום, או שהיה סבור שמותר לשחוט זבחים אחרים לשם קרבן פסח בשבת, **חַיָּיב** חטאת, שהרי אסור להקריב בשבת קרבן שאין זמנו קבוע[ו]. **וְאִם רְאוּיִין הֵן** לפסח, כגון ששחט לשם פסח שה שנה שהוקדש לשלמים, ומחמת טרדתו לשחוט את פסחו, טעה בקרבן זה וסבר שפסח הוא, **רַבִּי אֱלִיעֶזֶר מְחַיֵּיב חַטָּאת**, ואף על פי שטעה בדבר מצוה, כלומר שטעותו היתה מחמת טירדתו לקיים מצות קרבן פסח[ז]. **וְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ פּוֹטֵר**, כיון שלדעתו, הטועה בדבר מצוה ועשה מצוה כל שהיא, פטור, ואם זה הרי התכוין לקיים מצות קרבן פסח, אלא שמתוך שהיה טרוד ובהול לשחוט פסחו, טעה וסבר על שלמים שהוא פסח, וגם עתה קיים בהקרבה זו מצות הקרבת שלמים[ח].

המשנה מביאה משא ומתן בין רבי אליעזר לרבי יהושע: אָמַר לוֹ רַבִּי אֱלִיעֶזֶר לרבי יהושע, הלא ניתן ללמוד מקל וחומר לחייבו: שְׁהֵרֵי מָה אִם הַפֶּסַח שֶׁהוּא מוּתָּר לשחוט **שֶׁלֹּא לְשֵׁמוֹ** בשבת שחל בו ר"ד בניסן[ט], אף על פי כן

א. **הגמרא** תבאר כיצד משמע ש'לבקר' הכוונה לבוקר ט"ו. אין הכוונה שנאכלת ביום י"ד, שהרי דינה כפסח שנאכל רק בליל ט"ו [כמבואר במשנה (פסחים עה ע"ב)], אלא שאינה נעשית 'נותר' עד שיחלפו שני ימים ולילה ביניהם משחישחטה. על פי ריב"ן (חוספות רבינו פרחיה קמא, לעיל ע. ד"ה ליום), אמנם מרבינן חגגאי (מהדורת לב שמחה, לעיל ע. ד"ה ולפלגה) משמע, שנאכלת אף ביום י"ד. ב. **ראה** בהערה להלן מדוע לא למדו מהפסוק להתיר אכילתה אף בליל ט"ו. ג. **הגמרא** להלן תבאר כיצד סברו לומר כן, והרי כבר התבאר שמשמעות הפסוק היא שמדובר בבוקרו יום ט"ו. ד. **לְהָלִן** יתבאר מהיכן למדו דין זה ובאיזו חגיגה הוא מתקיים. ה. **לְהָלִן** יתבאר כיצד משמע מהפסוק חגיגת י"ד. ו. **וּלְהָלִן** תבואר קושייתו של רב יוסף מברייתא זו, ותשובה לעיל. ז. **שכן** סתם לישנה' משמעה ללילה אחד. רש"י (ד"ה סתם). אולם הרש"ש (כנ"ל) כתב, שמלשון הגמרא משמע שה'בוקר' שבסוף הפסוק אמור גם לגבי חגיגת י"ד, ואצלה הכוונה לבוקר יום ט"ו. ח. **לְאוקורה** קשה, מאחר שכל הפסוק של 'לא ילין' אמור בחגיגת י"ד, אם כן תאכל לשני ימים ושני לילות, דהיינו אף בליל ט"ו, שהרי משמע מהפסוק שנפסלת רק בבוקר של ט"ז. תוספות (ד"ה ותירץ) ותירץ המגיני שלמה (פסוק), שאם זו היתה כוונת הפסוק היה לתורה לכתוב שלא ילין הבשר עד יום השלישי או עד הבוקר השני, אך ממה שכתבה 'עד יום הראשון' משמע, שמותר לאכול רק ביום הראשון דהיינו ט"ו ולא לאחר מכן, ו'לבוקר' בא לומר, שמשום שאסור לשרוף את הבשר הנותר בלילה הכתוב שיעשר עד הבוקר. ט. **לְאוקורה** קשה, הרי יתכן שכאשר כתוב 'בוקר' סתם יש להסתפק האם הכוונה להראשון או לשני, ולפיכך הוצרך התנא של הברייתא להוכיח שהכוונה לשני מלשון הפסוק. ריב"ן (חוספות רבינו פרחיה קמא, ד"ה ומפסיקות) ל'ראשית' באה ללמדנו דבר אחר. יא. **כגון** ששחטו לשם שלמים. על פי רש"י (לעיל נט: ד"ה ספסף), וכן כתב בפסקי הרי"ד (ד"ה ספסף). יב. **רש"י** (ד"ה ספסף). והיינו שסבר, שכמו שהותר לשחוט בשבת קרבן זה לשם פסח, כך מותר לשחוט גם לשם שלמים. על פי מאירי (ד"ה מתניתא שלפיכך) ושו"ת הרשב"א (ד"ה ספסף). ועוד אפשר לפרש, שידע שאסור להקריבו בשבת לשם שלמים, אלא ששגג בכך ששכח ששבת היום, וכמו שפירש רש"י להלן (ד"ה ספסף) לגבי שאר כל הזבחים ששחטם לשם פסח. מהרש"א (כתב"י ד"ה ספסף). וכן ביאר בפסקי הרי"ד (ד"ה ספסף). שנמצלה ממנו שבת. וראה במעיל שמואל (פסקים כתב"י ד"ה ספסף). מדוע לא פירש רש"י כן. [אבל אם טעה וסבר שקרבן זה שלמים הוא, מבואר בגמרא להלן (עב:). שנחלקו אמוראים אם 'עקירה' בטעות שמה עקירה', ופסול הוא, או אינה עקירה, ופסק כשר הוא, ולא חילל שבת כלל]. יג. **הפסח** ששחטו שלא לשמו פסול, כמבואר במשנה לעיל (עט:). יד. **השתיעזבה** היא אחת מל"ט אבות מלאכות האסורות בשבת (שבת עג:). והמחלל שבת בשוגג חייב חטאת (שם סו:). טו. **הפסח** בא מן הכבשים או מן העיזים, זכר בן שנתו. כפי שנאמר (שמות יב ה) 'שה תמים זכר בן שנה יהיה לכם, מן הכבשים או מן העזים תקחו'. אבל עגל, שהוא מן הבקר, או כבשה, או איל בן שנתיים [והיינו שנכנס הכבש לשנתו השניה ל"א יום. ראה רמב"ם (קרבנות פ"ג ה"ט)] אינם כשרים לקרבן פסח. טז. **ואף** שהקרבן כשר, שכן כל הזבחים ששחטן שלא לשמן כשרים (מנחות כ:), מכל מקום חילל שבת, כיון שאין שחיטתו דוחה שבת. ואינו חשוב טועה בדבר מצוה [שלאותו רבי יהושע פטור, כפי שיתבאר להלן], שהרי הכל יודעים שאין בהמה כזו כשירה לקרבן פסח. רש"י (ד"ה סב). ויש להקשות, הרי הגמרא להלן (עב.) מעמידה אופן זה [ש'שאר כל הזבחים ששחטן לשם פסח'] ב'טועה', והיינו שסבר על הקרבן ששחט שקרבן פסח הוא, ואם כן, אפשר לומר שידע ששבת היום, ואף ידע שאסור לשחוט שלא לשמו, אלא שהוא סבר שקרבן זה פסח הוא שמותר לשחטו בשבת. וכדהרי מפורש רש"י להלן (ד"ה ופסח) לגבי שאר זבחים הראויים לקרבן פסח. מהרש"א (כתב"י ד"ה ספסף) ורבי עקיבא איגר (ד"ה ספסף). ובמעיל שמואל (כתב"י ד"ה סב) כתב, שמה שהגמרא להלן מעמידה משנתנו בטועה, זהו רק על אופן של קרבנות הראויים לקרבן פסח [ראם ראויין הן], וכפי שפירש רש"י שם (ד"ה סב). אבל בקרבנות שאינם ראויים לפסח, מדובר בעוקר לא בטועה, וכפי שמשמע מדברי רש"י (ד"ה סב). שבזה אין אנשים טועים. אמנם מדברי רש"י להלן (עב. ד"ה מיפסק) משמע שכל הסיפא עוסקת בטועה, בין ראויים בין אינם ראויים. ובגנון והציל (פוסק) כתב, שאף רש"י סובר שמדובר כאן באופן ששחטו לשם פסח, אלא שבבהמות שאינם ראויים אינו יכול לומר שטעה וסבר שהוא פסח, כיון שאין אנו מאמינים לו שטעה בכך, אלא אנו אומרים שהוא ידע שאינו פסח. ואם כן איך נחייבו חטאת, הרי לפי מה שאין אנו מקבלים שטענת שטעה, הרי הוא מזיד, ומזיד לא שייך לחייבו חטאת. לכן ביאר רש"י שמשנתנו עוסקת באופן שהוא טוען שטעה וסבר שקרבן פסח הוא, וגם נעלם ממנו שבת, או ששגג בכך שמותר לשחוט שאר זבחים לשם פסח בשבת. ולדבריהו שאין מאמינים לו שטעה, אינו טועה בדבר מצוה, ומכל מקום חייב חטאת משום שנעלמה ממנו שבת, או משום שגנתו שמותר לשחוט שאר זבחים לשם פסח בשבת. עיין שם עוד מה שהאריך. יז. **ואף** באופן שעשה מצוה מחייב רבי אליעזר, וכגון כאן שעטה ושחט שלמים לשם פסח כיון שסבר שקרבן פסח הוא, והרי לפי מסקנת הגמרא (להלן עב.) שעקירה בטעות אין שמה עקירה, שלמים כשרים הם, וקיים מצות שחיטת שלמים, אף על פי כן חייב, וכפי שיתבאר בגמרא (להלן עב.) לגבי מי ששכח ומל בשבת תינוק שזמנו למול בערב שבת, שחייב לרבי אליעזר אף שעשה מצוה, כל שקיים מצוה שאינה דוחה שבת. מהרש"א (כתב"י ד"ה ר'). [מעילמו]. יח. **ואף** שמצות הקרבת שלמים אינה דוחה שבת [שכן אין מקריבים בשבת אלא קרבנות שזמנם קבוע, כגון תמידים ומוספים, וקרבן פסח. אך לא נדרים ונדבות. כפי שנתבאר לעיל (סו. ובמ"ש ד"ה ויכ, סו: ד"ה ומוקמינן)], אך כיון שהקרבן כשר, שכן כל הקרבנות [חוץ מפסח וחטאת] שהקריבם שלא לשמן כשרים (ג. ובמ"ש שם ד"ה ולפלג), ואף כשנשחטו לשם פסח כשרים לשיטתו של רבי יהושע (לעיל סב:). הרי קיים מצות. רש"י (ד"ה ולי יהושע). מעמד של רבי יהושע שפוטר את הטועה בדבר מצוה מבואר בשבת (קל:), משום שכל החטאות הוקשו לחטאת עבודה זרה, שנאמר באדם העובד עבודה זרה (במדבר טו כט) 'תורה אחת יהיה לכם לעושה בשגגה', וכשם שבעובד עבודה זרה אין שם מצוה, כך בכל החטאות אינו חייב אלא אם כן עשה מצוה. אבל הטועה בדבר מצוה ועשה מצוה, פטור. יט. **וזו** מצותו, שהרי פסח דוחה שבת, כפי שאמרנו לעיל (סו.).

בְּשִׁשִּׁיזָּה אֶת שֶׁמּוֹ, דהיינו ששחטו שלא לשמו, מודה אתה שֶׁחַיָּיב, כמבואר בתחילת המשנה[ב], **וְזִבְחִים** אחרים, כגון שלמים, **שֶׁהֵן אֲסוּרִין** לשוחטם בשבת אפילו **שֶׁשְּׁמָן**[בא], **בְּשִׁשִּׁיזָּה אֶת שְׁמָן** ושחטם בשבת שלא לשמם, **אֵינוֹ דִּין שֶׁיְּהֵא חַיָּיב. אָמַר לוֹ רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ, לָא** - אין להוכיח מקרבן פסח, שכן **אִם אָמַרְתָּ בַּפֶּסַח** שחייב, משום **שֶׁשִּׁיזָּהוּ בִּדְבָר אָסוּר** - ששחטו לשם קרבנות שאסור לשחטם בשבת, ולא טעה בדבר מצוה[בב], **תֹּאמַר** לחייבו **בְּשֹׁאר זְבָחִים שֶׁשִּׁיזָּן בִּדְבָר הַמּוּתָּר** - ששחטם לשם פסח שמותר לשחוט בשבת, ונמצא שטעה בדבר מצוה המוטלת עליו בשבת זו[בג].

מדברי רבי יהושע משמע שפוטר בכל אופן ששינה לדבר המותר. רבי אליעזר מוכיח לו שאין הדבר כן: אָמַר לוֹ רַבִּי אֱלִיעֶזֶר, אֲמוּרֵי צִיבּוּר - קרבנות ציבור שיש להקריבם בשבת, כגון תמידים ומוספים[בד], **יוֹכִיחוּ** כשיטתי, **שֶׁהֲרֵי הֵן מוּתָּרִין** לשוחטם **שֶׁמָּן** בשבת וזו מצותם, ואף על פי כן **חַיָּיב** קרבנות אחרים **שֶׁמָּן** של קרבנות אלו בשבת, **חַיָּיב**, ואף ששינה אותם לקרבן שמותר להקריב ביום זה. ואם כן אף השוחט שאר זבחים לשם פסח יש לו להתחייב. **אָמַר לוֹ רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ, לָא** - אין להוכיח מהם, שכן **אִם אָמַרְתָּ בַּאֲמוּרֵי צִיבּוּר** [שהשוחט קרבנות אחרים לשמם חייב] **שֶׁיֵּשׁ לָהֶן קְצָבָה** - מספר קצוב שמקריבים מהם כל שבת[בה], ואין אדם רואה אנשים רבים שעסוקים בשחיטתם, ומשנשחטו התמידים והמוספים יודע הוא שאין צריך לשחוט עוד לקרבנות אלו, ואם שכח ושחט קרבן אחר לשמם של אלו, אין זה נחשב טועה בדבר מצוה, שכן לא היה לו לטעות בכך[בו], **תֹּאמַר** כך אף **בְּפֶסַח שֶׁאֵין לוֹ קְצָבָה** - שאין מספר קצוב לקרבן פסח, שכן הכל צריכים להקריבו, וכיון שראה רבים אחרים העוסקים בכך אף הוא היה טרוד להתעסק במצוה זו, ומתוך כך טעה לחשוב על קרבן אחר שהוא פסח ושחטו לשמו, והרי זה טועה בדבר מצוה ופטור[בז].

המשנה מביאה דעה המקילה אף בשוחט לשם אימורי ציבור: רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר, אַף הַשּׁוֹחֵט בכל שבתות השנה קרבנות אחרים **שֶׁם אֵימוּרֵי צִיבּוּר, פָּטוּר**, ואף שיש להם קצבה, משום שעל כל פנים טעה בדבר מצוה[בח].

אופנים נוספים של פסח שנשחט בשבת שלא כהלכתו: שְׁחָטוֹ שֶׁלֹּא לְאוֹכְלָיו - לשם זקן או חולה שאינם יכולים לאכול ממנו כזית, **וְכֵן** אם שחטו **שֶׁלֹּא לְמָנְיָנוֹ** - לשם בני אדם שלא נתמנו על קרבן זה לפני שחיטתו, או ששחטו **לְשֵׁם עֲרֵלִין** - שלא נמולו **וּלְשֵׁם טְמֵאִין**[בט], ושוגג היה, ששכח ששבת היום, או ששחט שהפסח כשר באופנים אלו, **חַיָּיב** חטאת. שכיון ששחטו לשם אנשים שאינם ראויים לאכלו, נפסל הפסח בכך כמבואר במשנה לעיל (פח.), ולא ניתנה שבת להידחות מפני שחיטתו. אך אם שחטו **לְאוֹכְלָיו** - בני אדם שיכולים לאכול ממנו **וְשֶׁלֹּא לְאוֹכְלָיו, וְהֵיינוּ** לשם שניהם, או ששחטו **לְמָנְיָנוֹ וְשֶׁלֹּא לְמָנְיָנוֹ**, או **לְמוּלִין וְשֶׁלֹּא לְמוּלִין, וְלִטְמֵאִין וְשֶׁלֹּא לְטֻמְאִין, פָּטוּר**, שכן באופן זה הפסח כשר כמבואר שם במשנה.

אופנים נוספים של פסח שנשחט בשבת בפסול: שְׁחָטוֹ וְנִמְצָא שהיה הפסח **בַּעַל מוּם**, והרי פסול הוא להקרבה, **חַיָּיב**, ששוגג הוא ולא אנוס, כיון שהיה עליו לבקרו מבעוד יום שחיטתו[ג]. אך אם **שְׁחָטוֹ וְנִמְצָא טְרֵפָה**[לא] **פָּטוּר**, דהיינו באחד מאבריו הפנימיים שלא ניתן היה לבודקו לפני השחיטה, **פָּטוּר**, משום שאנוס הוא בכך[לב].

וכן אם **שְׁחָטוֹ, וְנוֹדַע** לו לאחר מכן **שֶׁעוֹד** קודם השחיטה **מָשְׁכוּ הַבְּעָלִים אֶת דָּמוֹ** מהפסח ונמנו על פסח אחר, **אוֹ שֶׁמָּתוּ** בעליו קודם השחיטה, **אוֹ שֶׁנִּטְמְאוּ** קודם השחיטה, שבכל האופנים הללו לא ניתנה שבת להידחות מפני השחיטה[לג], **פָּטוּר, מִפְּנֵי שֶׁשְּׁחָטָהּ בְּרָשׁוּת**, שבשעת השחיטה לא ידע שכן הוא, וגם לא היה מוטל עליו לבדוק זאת, ונחשב אנוס[לד].

★

כ. **יהפסח** ששחטו שלא לשמו בשבת חייב עליו חטאת, ואין רבי יהושע חולק בזה. מאירי (ד"ה ששחטן). כא. **שכן** אין מקריבים בשבת קרבנות שאין זמנם קבוע, כפי שנתבאר לעיל. כב. **אמנם** הוא שגג וסבר שהוא עושה דבר המותר, כפי שנתבאר ברש"י (ד"ה ששחטן), אך לפי האמת, אין שוטתו בדבר מצוה, שהרי אינו מצווה להקריב שלמים בשבת. כג. **לאורה** היה לו לרבי יהושע להשיב באופן אחר, אם אמרת בפסח ששחטו שלא לשמו שחייב, שכן לא עשה מצוה, שהרי הזבח פסול, מה שאין כן בשאר זבחים ששחטן לשם פסח שעשה מצוה. אלא כפי שיתבאר בגמרא, רבי יהושע השיב לשיטתו של רבי אליעזר, שאפילו לשיטת רבי אליעזר שגם שאר זבחים ששחטם לשם פסח פסולים [באופן שעקר, או אפילו בטעה אם עקירה בטעות שמה עקירה. ראה מה שהובא לעיל בהערה בשם המעיל שמואל], עדיין יש חילוק בין שני המקרים, שבפסח שינה לדבר האסור, ובשאר זבחים שינה לדבר המותר. תוספות (לעיל עב. ד"ה לימא). כד. **'אימורי ציבור'** היינו דברים שנאמרו בתורה להקריבם בציבור. רש"י (ד"ה אימורי) [ובעין זה ברמב"ם (הקדמה למקדש קרבנות) על פי דברי התוספות ירו"ט (פסחים פ"ה מ"ה)]. כה. **שני** כבשים לתמידים ושני כבשים למוספים (במדבר כח פ-ו). כו. **הגמרא** (לעיל עב.) תדון אם מדובר כאן דווקא כשטעה באופן שכבר הקריבו באותו יום את קרבנות הציבור, או אפילו כשעדיין לא הקריבו. כז. **ואף** מי ששחט כבר את פסחו ולאחר מכן מצא קרבן בעזרה וסבר שהוא פסח, ושחטו עבור בעליו, חשוב הוא 'טועה בדבר מצוה'. רש"י (ד"ה אימורי). ויש לתמוה, הרי מה שיכול לשחוט קרבן פסח עבור חבירו הוא מדין שלוחו של אדם כמותו [כמבואר בקידושין (מב: מג.)], והרי לא מינהו, והיאך יכול לשחוט עבור בעליו שלא מדעתו. ותירץ בזרע אברהם (פרי ו סק"ט) על פי דברי האור זרוע (ס"א סי' רכו, וכפי"ז סס סי' קיז) שאפשר לשחוט קרבן פסח של חבירו שלא מדעתו, כיון שזכות היא לו וכיון לאדם שלא בפניו. ועיין שם באור זרוע מה שביאר בסוגיית הגמרא בקידושין שם). עוד תירץ בזרע אברהם, שיתכן ליישב על פי דברי הר"ן (מלחים ט. ד"ה נותן) שאם הקרבן, דעת בעליו שכל כהן שירצה יקריב. וכיון שמדובר כאן בקרבן שנאבד כמו שכתב רש"י להלן (עב. ד"ה ששחטן), נמצא שגם כאן דעת בעליו שמי שירצה ישחטנו, ואם כן השוחט הוא שלוחו של בעל הקרבן. ועיין עוד מה שכתב בזה בקובץ הערות (פר' פו סק"ח). כח. **מסוגיית** הגמרא להלן (עב.) ומדברי התוספות להלן (עב. ד"ה ששחטן) משמע שדברי רבי מאיר נאמרו בדעת רבי יהושע, דהיינו שלדעתו רבי יהושע פוטר אף בדבר שיש לו קצבה, ואף אם לא עשה מצוה, וכפי שיתבאר בגמרא, וחולק על תנא קמא שבמשנתנו שאמר משמו של רבי יהושע שהוא מודה באימורי ציבור שחייב הואיל ויש להם קצבה. אמנם מדברי המאירי (ד"ה ששחטן) משמע ששיטת רבי מאיר היא שיטה שלישית, ולא אמר דבריו בשיטת רבי יהושע. כט. **הערך** אסור באכילת הפסח כפי שנאמר (שמות יב מג) 'וכל ערל לא יאכל בו', והטמא אסור בכל הקרבנות, כפי שמפורש בתורה (ויקרא כב ג). ל. **מצוה** לבדוק קרבן פסח מן המומים, כמבואר בגמרא להלן (ע. ומשמעות פ. ד"ה מפני) ביקור אורבעה ימים [ראה רשב"א (שמות מט:) 'וכל מקום טענן ביקור קודם הקרבתו. ולכן אם לא ביקר אינו אנוס וחייב. דברי בן עמרם (ד"ה ששחטן). מדברי המשנה ומרש"י (ד"ה ומפני) משמע, שאם לא נמצא בעל מום, הקרבן כשר אף על פי שלא ביקרוהו. שאם לא כן, אף באופן שלא נמצא בעל מום חייב חטאת כיון שהקרבן פסול ללא ביקור, והיה לו לתנא להשמיענו שאם שחטו בלא ביקור חייב. ואפשר לומר שמשנתנו עוסקת באופן שביקר, אך לא ביקר היטב, ורש"י נתכוין לומר שהיה לו לבקרו היטב [אבל אם לא ביקר כלל הקרבן פסול], אך הדעת נוטה שאם לא ביקר היטב אינו חשוב ביקור כלל, ואם כן מוכח שאין הביקור מעכב, ובדיעבד אם לא ביקר ונמצא שאינו בעל מום הקרבן כשר. אור זרוע (ס"א סי' רכמ). אמנם התוספות בסוכה (מב. ד"ה שחטן) נקטו שביקור מעכב בדיעבד. והמלבי"ם (התורה והמצוה ויקרא ג כג) והתורת חסד (פורים ח"א סי' כג) הוכיחו מברייתא השנוייה בתורת כהנים שדבר זה אם ביקור מעכב שנוי במחלוקת תנאים, וחכמים סוברים שאין ביקור מעכב, ומשנתנו שנוייה כדעת חכמים. ועיין עוד בזרע אברהם (פרי ו סק"כ) מה שכתב בזה. לא. **טריפה** היא פגם בגוף הבהמה שאוסרה באכילה (ראה חולין מב.), ואף פוסלה להקרבה (מאירי סה:). לב. **רבנו** יהונתן מלוניל (ד"ה ומפני ששחטן). אך התוספות (לעיל עב. ד"ה ששחטן) הוכיחו מדברי הגמרא (לעיל עב.), שאין הפטור משום אונס, אלא משום 'טועה בדבר מצוה', ומדברי רבי מאיר הוא הסובר שהטועה בדבר מצוה פטור אף באופן שלא עשה מצוה [כפי שיתבאר להלן (עב.)]. לג. **כפי** שיתבאר בגמרא (לעיל עב.). לד. **באופן** שנמצא טריפה, פשוט שאונס הוא, ולכך לא ביארה המשנה את טעם פטורו, אך באופנים אלו אינו אנוס כל כך, שהרי היה אפשר לו לחקור אם בעליו לא נמשכו ואם נהורים הם, לכך סיים התנא 'מפני ששחטו ברשות', כלומר, לא חייבוהו חכמים לחקור דבר זה, והתירו לו לסמוך על החזקה. מרומי שדה (ד"ה ששחטן).

גמרא שנינו במשנה, שהשוחט את הפסח שלא לשמו בשבת חייב חטאת.

והנה, באדם המקריב קרבן שלא לשמו, שייך בזה שני אופנים. האחד הוא 'עוקר', דהיינו שיודע שקרבן זה אינו הקרבן שלשמו הוא שוחט, וכגון בענייננו, ששחט קרבן פסח לשם שלמים בעודו יודע שקרבן פסח הוא. והשני הוא 'טועה', דהיינו שטועה וסבור שהוא הקרבן שלשמו הוא שוחט, וכגון ששחט קרבן פסח לשם שלמים, כיון שסבור היה ששלמים הוא. ונחלקו אמוראים במנחות (מט.) בדין עקירה זו שנעשית בטעות, רבה סובר עקירה בטעות אין שמה עקירה, ואביי לא עקר, ורב חסדא סובר עקירה בטעות שמה עקירה. הגמרא דנה אם משנתנו עוסקת ב'עוקר' או ב'טועה'.

שואלת הגמרא: בְּמַאי עָסְקִינַן - באיזה אופן מדובר, **אִילֵּימָא** - אם נאמר שמדובר **בְּמוֹעֲדָה** וסבור שהוא הקרבן שלשמו הוא שוחט, וכגון שסבור היה שקרבן פסח זה שלמים הוא, ולכן שחטו שלא לשמו, אם כן **שְׁמָעַתְ מִינַּהּ** - יש לך ללמוד ממשנתנו המחייבתו חטאת, **שֶׁעֲקִירָה בְּטָעוּת הֲוָיָא עֲקִירָה** - מחשבת שלא לשמה העוקרת את שם הקרבן לשם קרבן אחר, עוקרתו אף כשהיא בטעות, דהיינו אם המקריב טעה וסבר שהוא הקרבן שלשמו הוא שוחט, ולא עקר ממנו שם פסח בכוונה, אף היא חשובה עקירה כאילו עקר מדעת, שהרי המשנה מחייבתו חטאת משום שחילל שבת על ידי ששחט קרבן פסח באופן שהוא פסול, והיינו ששחטו שלא לשמו, ואם עקירה בטעות אין שמה עקירה, הרי פסח כשר הוא הדוחה את השבת, ואין נחשב כלל ששחטו שלא לשמו[א]. ומכך שמשנתנו פוסלת את הפסח, קשה על רבה הסובר במנחות (מט.) שעקירה בטעות אין שמה עקירה[ב]. **וְאֶלָּא** תאמר שמשנתנו עוסקת **בְּעוֹקֵר** מדעת את הפסח, דהיינו שיודע שקרבן זה פסח הוא, ועוקרו במחניין לשם קרבן אחר, אם כן **אֵימָא סֵיפָא** - אמור ובאר את מה שנאמר בהמשך המשנה, **וְשֶׁאֵר כָּל הַזְּבָחִים שֶׁשְּׁחָטָן** בי"ד בניסן שחל בשבת, **לְשׁוּם** [-לשם] **הַפֶּסַח, אִם** הם בהמות **שֶׁאֵינָן רְאוּיִין** לפסח, **חַיָּיב** חטאת, **וְאִם רְאוּיִין הֵן, רַבִּי אֱלִיעֶזֶר מְחַיֵּיב חַטָּאת, וְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ פּוֹטֵר, וְאִי** - ואם מדובר במשנה **בְּעוֹקֵר** מדעת, **מַה לְּי** אם הם **רְאוּיִין וּמַה לְּי שֶׁאֵינָן רְאוּיִין**, כלומר, אם משנתנו עוסקת בטועה, מובן הדבר שיש לחלק בין ראויים לשאינם ראויים, שבראויים קרוב האדם לבא לידי טעות ולחשוב שקרבן פסח הם, ונחשב כטועה בדבר מצוה, ובאינם ראויים, כיון שהכל יודעים שאין זה כשר לפסח, אין זה נחשב כטועה[ג], אבל אם מדובר בעוקר, אין מקום לחלק בין ראויים לשאינם ראויים, שהרי הוא יודע שאין זה פסח, ועוקרו בכוונה לשם פסח, ומדוע פוטר רבי יהושע בראויים, והרי לא טעה בדבר מצוה אלא עקר מדעת את שמם לשם פסח[ד]. **מכריחה הגמרא: אֶלָּא פְּשִׁיטָא** - פשוט הוא שבסיפא מדובר **בְּמוֹעֲדָה** וסבר ששחט קרבן פסח, ורבי יהושע פוטרו [אם היתה בהבמה מן הראויות לקרבן פסח] כיון שנחשב 'טועה בדבר מצוה', ואם כן יש לתמוה, וכי **רִישָׁא** - תחילת המשנה האומרת 'הפסח ששחטו שלא לשמו בשבת חייב' עוסק **בְּעוֹקֵר, וְסֵיפָא** - המשך המשנה האומרת 'ושאר כל הזבחים ששחטם לשם פסח' וכו' עוסק **בְּמוֹעֲדָה**, הרי לא מסתבר לומר שהמשנה תעסוק בשני אופנים שונים ותסתום ולא תפרש[ה].

מסיקה הגמרא: אָמַר רַבִּי אַבָּיֵי, אֵין - אכן בהכרח צריך לומר **שְׁרִישָׁא בְּעוֹקֵר וְסֵיפָא בְּטוֹעֶה.**

הגמרא מביאה מעשה בענין זה: אֲשְׁכַּחְיֵהּ [-מצאו] **רַב יִצְחָק בַּר יוֹסֵף לְרַבִּי אַבָּהוּ, דַּהֲוָה קָאֵי בְּאוּכְּמָא דְּאִינְשֵׁי** - שהיה עומד בתוך חבורה גדולה מאוד של בני אדם[ו]. **אָמַר לֵיהּ** רב יצחק בר יוסף לרבי אבהו, **מָתְנִיתִין מַאי** - משנתנו כיצד היא מתפרשת. **אָמַר לֵיהּ** רבי אבהו לרב יצחק בר יוסף, **רִישָׁא בְּעוֹקֵר וְסֵיפָא בְּטוֹעֶה. תְּנָא מִינֵּיהּ אַרְבָּעִין זִימְנִין** - למד ממנו רב יצחק בר יוסף דבר זה ארבעים פעמים, **וּמִחַמַת רוֹב** השינון, **דָּמֵי לֵיהּ** - היתה דומה לו הידיעה הזאת, **בְּמַאן דַּמְנָחָא בְּכִיסֵיהּ** - כאילו היא מונחת ושמורה לו בכיסו[ז].

הגמרא מקשה על פירוש זה [שרישא בעוקר וסיפא בטועה] מדברי רבי אליעזר במשנה: תְּנַן - שנינו במשנתנו בהוכחת רבי אליעזר שהשוחט שאר זבחים לשם פסח חייב, **אָמַר רַבִּי אֱלִיעֶזֶר, מָה אִם פֶּסַח שֶׁמּוּתָּר לְשׁוֹחֵט בשבת לְשָׁמוֹ, כְּשֶׁשִּׁינָּה אֶת שְׁמוֹ** לשם זבח אחר, **חַיָּיב** חטאת [כפי ששנינו ברישא], **זְבָחִים שֶׁהֵן אֲסוּרִין** לשחטן בשבת **לְשָׁמָּן, כְּשֶׁשִּׁינָּה אֶת שְׁמָן** לשם פסח, **אֵינוֹ דִּין שֶׁיְּהֵא חַיָּיב** חטאת. **וְאִם אִיתָא** - ואם ישנו לפירוש דלעיל במשנה, **הָא לָא דָּמֵי** - הרי אין שני המקרים דומים, כיון **דְּרִישָׁא** עוסקת **בְּעוֹקֵר** ואילו **סֵיפָא בְּטוֹעֶה**, וניתן לומר שדווקא העוקר מדעת את שם הקרבן מתחייב משום חילול שבת, אך לא העושה זאת בטעות[ח].

מתרצת הגמרא: לְרַבִּי אֱלִיעֶזֶר שדרש קל וחומר זה, **לֹא שָׁנוּי לֵיהּ** - אין לדעתו הבדל בדין בין עוקר לטועה, ואם בעוקר חייב, יש לחייבו אף בטועה[ט].

שבה הגמרא ומקשה: אמנם רבי אליעזר אינו סובר שיש חילוק בין עוקר לטועה, ולכך דרש קל וחומר מעוקר לטועה, אך **לְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ דְּשָׁנוּי לֵיהּ** - שיש הבדל לדעתו בין עוקר לטועה, שהרי רק בטועה בדבר מצוה פטר[י], **לֵישָׁנֵי לֵיהּ הָכִי** - כך היה לו לתרץ לרבי אליעזר, שאין ללמוד כלל טועה מעוקר, ולמה השיב לו שטעם החיוב ברישא הוא משום ששינה לדבר האסור[יא].

מתרצת הגמרא: הָכִי קָאָמַר לֵיהּ - כך אמר לו רבי יהושע לרבי אליעזר, **לְדִידְךָ** - לדעתך דתזית הקל וחומר היא פשוטה, שהרי **לֹא דָּמֵי** - שברישא והסיפא אינם דומים, שכן **רִישָׁא בְּעוֹקֵר וְסֵיפָא בְּמוֹעֲדָה**, ולכן אף שברישא מודה אני שחייב, בסיפא סובר אני שפטור. אולם גם **לְדִידָךְ** - לדעתך שאין הבדל בין עוקר לטועה, **לָא** - אין להוכיח מהרישא לסיפא, **שֶׁאֲנִי הָתָם דְּבָפְסַח שֶׁשִּׁינָּה אֶת שְׁמוֹ דָּבָר הָאָסוּר** [ואין כאן שינוי ב'דבר מצוה'] שהוא חייב, **תֹּאמַר** שיהא חייב גם **בִּזְבָחִים שֶׁשִּׁינָּה אֶת שְׁמָן דָּבָר הַמּוּתָּר**, וטעה ב'דבר מצוה'[יב].

*

שנינו במשנה: אָמַר לֵיהּ [-לו] **רַבִּי אֱלִיעֶזֶר, אֲמוּזְרֵי צִיבּוּר** - קרבנות ציבור שיש להקריבם בשבת, כגון תמידים ומוספים, **יוֹכִיחוּ, שֶׁהֵן מוּתָּרִין**

א. **רש"י** וריב"ן (ד"ה שמעתא). ב. **תוספות** (ד"ה שמעתא) על פי צל"ח (ד"ה שמעתא). ובכפף משנה (פסולי המוקדשין פט"ו ה"ל) כתב עוד, שסוגיית הגמרא כאן סוברת שהלכה כרבבי האומר 'עקירה בטעות אין שמה עקירה', ולכן היא תמהה ומקשה, שאם נאמר שמשנתנו עוסקת בטועה, נמצא שהלכה כרבבי האומר 'עקירה בטעות שמה עקירה', והרי אין הדבר כן. ג. **עפ"י** פי רש"י (לעיל פג:): ד"ה ופלג). ד. **ואף** שבודאי מדובר בשוגג, וכגון ששחט שמותר לשחוט אחרים לשם פסח בי"ד ניסן שחל בשבת [שאם ידע שאסור לעשות כן, אינו חייב חטאת, שהרי מודה הוא ולא שוגג], מכל מקום אינו נחשב טועה בדבר מצוה אלא כשטעה וחשב שהקרבן ששוחט הוא פסח ומצותו להשחט בשבת, ולא כשטעה בדין. מהרש"א (בכתי"ס ד"ה מ"מ). ובטעם הדבר יש לומר, שכשטעה בדין וסבר שמותר לשחוט שלמים לשם פסח בשבת, הרי לא נגרמה טעותו מחמת מצוה המוטלת עליו, ואין שייכות בין טירדת המצוה לטעות זו, ורק באופן שטעותו נגרמה מחמת המצוה המוטלת עליו, וכגון שמחמת טירדתו בשחיטת הפסח טעה וחשב על קרבן אחר שהוא זה קרבן הפסח, חשוב הוא 'טועה בדבר מצוה'. שהרי רבי אליעזר אינו סובר שקרבן פסח מחייב (פרש"י שם ד"ה ואי). ה. **מדברי** הסיפא עצמה שבודאי עוסקת בטועה, אי אפשר להוכיח שעקירה בטעות שמה עקירה, כיון שבסיפא מדובר כששחט שאר זבחים לשם פסח, ובכל אופן הקרבן כשר אלא שחילל שבת. שאם עקירה בטעות שמה עקירה, הרי לדעת רבי יהושע (לעיל פב:) השוחט שאר זבחים לשם פסח, הקרבן כשר, ואם אין שמה עקירה, הרי הוא כאילו לא עקר כלל, ולדברי הכל שלמים כשרים הם [ובשאר האופנים, שייך שיפטור רבי יהושע משום טועה בדבר מצוה, שהרי רצה להקריב קרבן פסח, בטבעות הקריב שלמים]. ולכן קושיית הגמרא היא רק שמאחר שהסיפא עוסקת בטועה בהכרח שגם ברישא [העוסקת בשוחט את הפסח שלא לשמו] מדובר בטועה, ואם עקירה בטעות אין שמה עקירה, הרי פסח כשר הוא ולא חילל שבת, ומכך שהמשנה מחייבתו חטאת יש להוכיח ששמה עקירה. ו. **רש"י** (ד"ה אוכלוסין) וראה ריב"ן (ד"ה אוכלוסין) וברש"י בברכות (מח, ד"ה אוכלוסין) שכתבו שאין אוכלוסא פחות משישים ריבוא בני אדם. ובסדר הדורות (הפל פתגמות ופיוטים) הגיה 'אוכלוסא דאושא', דהיינו חבורת בני אדם שהיתה בעיר אושא. ז. **כפי** שמצינו (תענית ח.) שרש"י לקיש היה מסדר לעצמו את תלמודו ארבעים פעם לפני כניסתו ללמוד אצל רבי יוחנן, כנגד ארבעים יום ששהה משה רבינו בשמים קודם שניתנה לו התורה. דבש לפי (מערכת מ' כלל עח), וראה שם עוד רמזים בזה. ח. **המהרי"ם** שי"ף (כתותים ג, ד"ה ומ"מ) דייק שאין הגמרא אומרת 'יהויא ליה כאלו דמנחא בקופסא', אלא 'דמיא ליה כאלו דמנח בכיסיה', כדי לרמז, שאף שחזר על כך ארבעים פעמים, עדיין היה דומה בעיניו כאילו אינו זוכרו היטב, רק כמי שמונח בכיסו, והרי אדם עשוי למשמש בכיסו כל שעה (ע"מ ס"פ), והיה חוזר על כך שוב ושוב, וכפי שאמרו (מגילה ט:) אינו דומה שונה פרקו מאה פעמים לשונה פרקו מאה פעמים ואחד. ט. **אכן** דברי רבי אליעזר בכל אופן מוקשים [אף אם נעמיד גם את הרישא בטועה], איך הוא מדמה בין הרישא לסיפא, הרי בסיפא טעה בדבר מצוה מה שאין כן ברישא, וכפי שבאמת ענתו רבי יהושע שברישא שינה לדבר האסור, והיינו שלא טעה בדבר מצוה, ומוכרחים לומר שרבי אליעזר אינו סובר כלל מחילוקים אלו. אך תשובתו של רבי יהושע תהיה מובנת רק אם נעמיד את הרישא בטועה, שאז יש לחלק ולומר שכיון ששינה לדבר האסור חייב, אך אם היה משנה לדבר המותר, וכגון ששחט לשם אימורי ציבור, חשוב הוא כטועה בדבר מצוה, שהרי חשב על זבח זה ששחט שהוא הוזבח שמצוה לשחטו היום. אבל אם הרישא עוסקת בעוקר, למה לא תילק שברישא חייב ביון שעקר, ואפילו אם היה משנה שמו לדבר המותר היה חייב, כיון שאינו חשוב כטועה, שהרי ידע שאין זה אימורי ציבור אלא קרבן פסח. ולמה לו להשיב שמדובר בשינה לדבר האסור. תוספות (ד"ה הכי) על פי מהרי"ם (פסוק') ואור חדש (ד"ה ומפלג). [כן הוכיח המהרי"ם מדברי התוספות, שקושיית הגמרא אינה על רבי אליעזר, אלא על רבי יהושע, שהרי כתבו דבריהם לפי הגמרא כאן 'הא לא דמי', ולא על המשך דברי הגמרא 'לרבי יהושע דשני' כו'. אמנם ראה מהרש"א (ד"ה לימא). וראה עוד ברש"י (ד"ה ומקנה"), שכתב כעין דברי התוספות על דברי הגמרא 'לרבי יהושע דשני' כו', ולא כאן]. י. **ולכן** לא ענתו רבי יהושע שברישא מדובר בעוקר והסיפא בטועה, שהרי רבי אליעזר אינו סובר חילוק זה. מהרי"ם (פסח). [עיין באור החמה (ד"ה ופלג) מה שביאר בטעם המחלוקת בין רבי אליעזר לרבי יהושע, אם יש לחלק בין עוקר לטועה]. יא. **ומה** יש לו לרבי יהושע להשיב כפי מה שסובר רבי אליעזר, הרי רבי אליעזר הקשה עליו, ויש לו להשיבו כפי מה שסובר הוא, ולא כפי מה שסובר רבי אליעזר. מהרי"ם בדעת התוספות (פסח). יב. **לאמורה** אין זו טענה, שהרי רבי יהושע עצמו מודה שהעוקר חייב בשאינה לדבר המותר, שהרי ב'טעה' בדבר מצוה פוטר, ואם כן לפי רבי אליעזר שאין הבדל בין טועה לעוקר, אף הטועה יש לו להתחייב באופן זה. אלא שסברת רבי יהושע היא שאף לשיטת רבי אליעזר אין להוכיח מהרישא כה ישנן שתי סיכות לחיוב, שגם עקר וגם שינה לדבר האסור, לסיפא בה ישנן שתי סיכות לפטור, שגם טעה וגם שינה לדבר המותר. תוספות (ד"ה לימא). לסיכום: רבי יהושע אינו פוטר אלא אם כן הוא טועה בדבר מצוה ועשה מצוה. והיינו באופן שמתוכלת עליו מצוה לקיימה, וחשב בטעות על פעולה מסויימת שעל ידה מקיים את מצותו ולכן עשאה, וגם על פי האמת עשה מצוה כל שהיא. אבל בעוקר, וכגון שלמים שעקרן בכוונה לשם פסח, אף שעקרן לשם מצוה המוטלת עליו, או פסח ששחטו לשם שלמים, אף שהיה זה בטעות, אך לא שחטו לשם מצוה המוטלת עליו, הרי אינו 'טועה בדבר מצוה'. [אלא שבאופן שטעה, לפי הצד שעקירה בטעות אין שמה עקירה, לא שייך כלל לחייבו, שהרי פסח כשר הוא. אך לפי הצד ששמה עקירה, חייב כיון ששינה לדבר האסור]. וכן אם לא קיים מצוה, וכגון טעה ומל של אחר השבת בשבת [ראה להלן המשך הסוגיא], חייב. ולכן, ברישא בידוע שקרבן פסח הוא ושחטו לשם שלמים, לא נתקיים שום תנאי כלל. שהרי עוקר הוא, ושינה לדבר האסור, ולא עשה מצוה שכן הקרבן פסול. ורבי יהושע יכל להשיב לרבי אליעזר בשלשה אופנים אלו. אלא שהחילוק בין עוקר לטועה לרבי אליעזר אינו חילוק [ורבי יהושע ענה זאת לפי שיטתו]. והחילוק בין עשה מצוה ללא עשה, לא ענה כיון שמכילא עוקר הוא ואין שום חילוק בזה.

לשחטם בשבת **לְשָׁמָן, וְהִשְׁוּחֲטוּ** בשבת קרבנות אחרים **לְשָׁמָן, חַיָּיב** חטאת. **אָמַר לוֹ רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ, לֹא, אִם אָמַרְתָּ בְּאֵימוּרֵי צִיבּוּר, שֶׁכֵּן יֵשׁ לָהֶן קְצָבָה, תֹּאמַר בְּפֶסַח שֶׁאֵין לוֹ קְצָבָה** - שאין לו מספר קצוב, ואף אם הוא עצמו כבר הקריב פסחו, אפשר שאחר כך מצא טלה עומד בעזרה, וסברו היה שהוא אבוד מבעליו, ושחטו לשם בעליו[יד].

הגמרא מקשה על דברי רבי יהושע מדבריו במקום אחר: לְמֵימְרָא דְּכָל הֵיכָא - האם ניתן לומר שבכל דבר **דְּאִית לֵיהּ** - שיש לו **קְצָבָה מְחַיֵּיב רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ** את מי שטעה בו וחילל שבת, **וְהָרֵי** מצינו **בִּתְינוֹקוֹת** - באופן שהיו לאדם שני תינוקות למול, האחד נולד בערב שבת, וזמן מילתו הוא בערב שבת שלאחריו, והשני נולד בשבת וזמן מילתו בשבת שלאחריה[טו], **דְּיֵשׁ לָהֶן קְצָבָה**, שכן יודע הוא שרק אחד מהם מוטל עליו למולו בשבת, **וְתָנַן** במסכת שבת (קלג:), **יֵשׁ לוֹ שְׁנֵי תִינוֹקוֹת, אֶחָד שֶׁצְּרִיךְ לָמוּל אֶחָד הַשַּׁבָּת** - ביום ראשון, **וְאֶחָד שֶׁצְּרִיךְ לָמוּל בַּשַּׁבָּת, וְשָׁכַח** המוהלים[טז] **וְלָמַל אֶת שֶׁל אֶחָד הַשַּׁבָּת, בַּשַּׁבָּת, חַיָּיב** חטאת משום חילול שבת. ואף רבי יהושע הסובר שהטועה בדבר מצוה פטור מחטאת, מודה בזה שחייב, שכן לא עשה מצוה במילת תינוק זה שמל אותו קודם זמנו. אך אם היו לו שני תינוקות, **אֶחָד שֶׁצְּרִיךְ לָמוּל בְּעֶרֶב שַׁבָּת, וְאֶחָד שֶׁצְּרִיךְ לָמוּל אוֹתוֹ בַּשַּׁבָּת, וְשָׁכַח וְלָמַל אֶת שֶׁל עֶרֶב שַׁבָּת בַּשַּׁבָּת** כיון שסבור היה שהוא התינוק שצריך למולו בשבת[יז], **רַבִּי אֶלְיעֶזֶר מְחַיֵּיב חַטָּאת**, כיון שמילה שלא בזמנה אינה דוחה שבת, ואינו פוטר את מי שטעה בדבר מצוה ועשה מצוה[יח], **וְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ פּוֹטֵר**, כיון שטעה בדבר מצוה ועשה מצוה, ואף שלא נהג כשורה וחילל שבת, הרי מצות מילה קיים בתינוק זה. והרי שפטר רבי יהושע אף כשיש לו קצבה, שכן לא היה עליו למול בשבת רק תינוק אחד, ואם כן יש לו לפטור גם את מי ששחט בשבת זבח שמצא בעזרה לשם אימורי ציבור, ואף על פי שיש להם קצבה[יט].

מתרצת הגמרא: אָמַר רַבִּי אַמִּי, הָכָא בְּמַאי עָסְקִינַן - כאן במשנה של תינוקות במה המדובר, **בְּגוֹן שֶׁקָּדַם וְלָמַל אֶת שֶׁל עֶרֶב שַׁבָּת בְּשַׁבָּת** לפני שמל את התינוק השני, כלומר, שבשבת היו שניהם מוטלים לפניו, והוא מל קודם את זה שזמנו בערב שבת, **דְּאִיכָּא הַהֵּיא דְּשַׁבָּת הַקְּרִיב בֵּיהּ** - שבאותה שעה ישנו עדיין לפניו התינוק שזמן מילתו בשבת והוא טרוד במילתו, ומשום כך פוטרו רבי יהושע, שהרי טרוד בדבר מצוה הוא, אולם **הָכָא** במשנתנו מדובר **בְּגוֹן שֶׁקָּדַם וְשָׁחַט אֵימוּרֵי צִיבּוּר בְּרִישָׁא** - שקדם ושחט את קרבנות הציבור בתחילה, וכששחט את הזבח השני לשמם כבר לא היה טרוד בשחיטתם[כ], ולפיכך אין לפוטרו, שאינו נחשב לטועה בדבר מצוה.

מקשה הגמרא: אִי הָכִי - אם כן נמצא, שמה ששנינו בהמשך המשנה **'רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר, אַף הַשּׁוֹחֵט לְשֵׁם אֵימוּרֵי צִיבּוּר פְּטוּר'** מדובר גם כן **אַף עַל גַּב דְּקָדִים וְשָׁחַט אֵימוּרֵי צִיבּוּר בְּרִישָׁא** - שקדם ושחט את האימורי ציבור בתחילה, ואינו טרוד בקיום מצוה זו, ואף על פי כן פוטרו רבי מאיר משום טועה בדבר מצוה, **וְהָתַנְיָא** בברייתא, **רַבִּי חִיָּיא [מַאבָּל עֲרֵב][כא] אָמַר** בשם **רַבִּי מֵאִיר, לֹא נֶחְלְקוּ רַבִּי אֶלְיעֶזֶר וְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ עַל מִי שֶׁהָיוּ לוֹ שְׁנֵי תִינוֹקוֹת, אֶחָד שֶׁמּוֹל עֶרֶב שַׁבָּת וְאֶחָד שֶׁמּוֹל בַּשַּׁבָּת, וְשָׁכַח וְלָמַל אֶת שֶׁל עֶרֶב שַׁבָּת בַּשַּׁבָּת, דְּחַיָּיב, וְאַף עַל פִּי שֶׁעשה מצוה[כא]. עַל מָה נֶחְלְקוּ, עַל שֶׁהָיוּ לוֹ שְׁנֵי תִינוֹקוֹת, אֶחָד שֶׁמּוֹל אֶחָד הַשַּׁבָּת וְאֶחָד שֶׁמּוֹל בַּשַּׁבָּת, וְשָׁכַח וְלָמַל אֶת שֶׁל אֶחָד הַשַּׁבָּת בַּשַּׁבָּת, דְּרַבִּי אֶלְיעֶזֶר מְחַיֵּיב חַטָּאת, וְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ פּוֹטֵר**, משום שטעה בדבר מצוה, ואף על גב שלא עשה מצוה במילה זו. והבינה הגמרא עתה בדבריו של רבי מאיר, שברישא מחמת ששניהם הגיע זמן מילתם, טעה לחשוב ששניהם זמנם היום, ומל תחילה את התינוק שזמנו בשבת, ולאחר מכן, מל את התינוק שזמנו בערב שבת, ואף שעשה מצוה, מכל מקום כיון שבשעה שמלו כבר לא היתה מוטלת עליו מצות מילה בשבת זו, אינו חשוב טועה בדבר מצוה, ולפיכך חייב חטאת. ואילו בסיפא מדובר שמל רק את זה שזמנו לאחר השבת מפני שטעה לחשוב שזה התינוק שזמנו בשבת[כב], ולכן פוטרו רבי יהושע מפני שהיה טרוד עדיין במילתו של התינוק השני שמוטל עליו למולו בשבת. ומוכח איפוא מהרישא שלפי רבי מאיר מתחייב הטועה בדבר מצוה כשלא היה טרוד בדבר מצוה המוטלת עליו כעת.

משיבה הגמרא בתמיהה: וְתִסְבְּרָא - וכי סבור אתה לומר שזהו טעמו של רבי מאיר בברייתא שמחייב את המל של ערב שבת בשבת, והלא יש להקשות על כך, **מַה הָתָם** - ומה שם בסיפא **דְּלֹא עָבִיד מִצְוָה** - שלא עשה מצוה כשמל את התינוק שזמנו לאחר השבת, אף על פי כן **פָּטַר** אותו **רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ** [לדעת רבי מאיר], **הֵיכָא דְּקָא עָבִיד מִצְוָה** - במקום שעשה מצוה, כגון ברישא שמל את התינוק של ערב שבת שכבר הגיע זמנו, וכי יתכן לומר **שְׁמַחַיֵּיב** אותו רבי יהושע על כך. ובהכרח לומר שהטעם שרבי מאיר מחייב ברישא אינו משום שכבר אינו טרוד בדבר מצוה, אלא מטעם אחר.

הגמרא מביאה ביאור אחר לדברי רבי מאיר בברייתא, ועל פיו יתבאר טעמו של רבי מאיר ברישא: אֲמָרֵי דְּבֵי [-אמרו בבית מדרשו של] **רַבִּי יַנַּאי, בְּרֵישָׁא** שחייב רבי יהושע [לדעת רבי מאיר] את המל של ערב שבת בשבת מדובר **בְּגוֹן שֶׁקָּדַם וְלָמַל אֶת שֶׁל שֶׁבֶת בְּעֶרֶב שַׁבָּת**, כלומר, שנתחלף לו לגמרי בין שני התינוקות, ומל את של שבת בערב שבת[כג], מתוך שסבר שזה התינוק שזמנו בערב שבת, ולמחרת בשבת עדיין לא נודעה לו טעותו, ולכן מל את השני שזמנו היה אתמול, מתוך שסבר שזמנו היום,

---

יג. **רש"י** (ד"ה כפסח). ראה עוד לעיל (עמ'). בהערות על דברי המשנה. בתוספות רי"ד (ד"ה לעיל) הקשה, מדוע הגמרא מבארת עתה דברי המשנה אלו ורק לאחר מכן (למ"ש) מבארת את דברי המשנה 'ראויין ואינם ראויין' הקודמים להם. יד. **רש"י** (ד"ה תינוקות) על פי הגמרא הר' המוריה (מנחות ס"ה ע"ב ופ"ח ע"ב). המל בשבת הרי הוא עושה חבורה, ויש לו להתחייב מצד 'טעילת נשמה', שאיסורה משום 'שחיטה' שנמנית על אבות המלאכות שאסורות בשבת, כמבואר בשבת (עג:). אמנם דרשו חכמים מפסוקים (פסח קלב:) שמילה בזמנה [ביום השמיני לילידתו] דוחה שבת, ורק מילה שלא בזמנה אינה דוחה שבת, והמל בשבת בשוגג מילה שלא בזמנה, חייב חטאת. טו. **מדובר** כאן במוהל שמוטל עליו למול את שני התינוקות, וכגון אביהם, או המוהל שנתמנה על ידי האב למולם. טז. **אין** המשנה עוסקת באופן שנתחלף לו לגמרי בין שני התינוקות, ומל את של שבת בערב שבת, ואת של ערב שבת בשבת [שבאופן זה לדברי הכל חייב, כדלהלן]. אלא באופן שלא מל כלל בערב שבת, מפני שהיה התינוק חולה, או מחמת אונס, ובשבת היו לפניו שני תינוקות, שאחד מהם זמנו למולו היום, והשני [שיום השמיני שלו היה בערב שבת] כיון שעבר זמן מילתו צריך להמתין מלמולו עד יום ראשון, וטעה והחליף ביניהם. רש"י (ד"ה אחד) על פי הגמרא להלן. יז. **באופן** זה [בשונה מהאופן הקודם] קיים מצוה, שהרי מילה ביום התשיעי גם מצוה היא, אלא שאינה דוחה שבת. יח. **שהרי** אף כאן טעה בדבר מצוה וקיים מצוה, כיון שהובהר כשר לובח שלשמו הוקדש, שכן כל הקרבנות שנזבחו שלא לשמם כשרים חוץ מפסח וחטאת כמבואר בזבחים (ב:). רש"י (ד"ה כי יהושע).

יט. **עתה** מבינה הגמרא, ש'יש לו קצבה' היינו שיש לו מספר קצוב, ו'אין לו קצבה' היינו שאין לו מספר קצוב. על פי רש"י (ד"ה כפסח, ד"ה מיקום). יט. **והיינו** שכיון שנשחטו כבר, שוב אינו רואה אחרים עסוקים בשחיטתן ויודע הוא שאינו צריך לשחוט עוד. רש"י (לעיל ע"ב ד"ה שם). למסקנת הגמרא, 'אין לו קצבה' היינו שבשעה שטעה עדיין היה מוטל עליו לקיים מצוה, ו'יש לו קצבה' שמוטל עליו למול את שני התינוקות, וכגון אביהם, או המוהל שנתמנה על ידי האב למולם.

כ. **שם** מקום. רש"י (ד"ה מאבל). כא. **ולהלן** יתבאר טעמו. כב. **ולא** מסתבר לומר שגם בסיפא מדובר באופן שמל את שניהם, כיון שודאי אין אדם טועה בכך לחשוב שזמנו של השני היום, כיון שעדיין לא הגיע זמנו. רש"י (ד"ה שמל). כג. **ולא** כפי שסברו בתחילה, שמדובר בשבשבת היו לפניו שני התינוקות קודם מילה, ובטעות מל את שניהם בשבת.

ואף על פי שלפי מחשבתו וטעותו טרוד הוא וסבור שמוטלת עליו מצוה למולו, ואף עשה מצוה בכך, מכל מקום חייב, מפני שֶׁלֹּא נִתְּנָה אותה שַׁבָּת לְדָחוֹת ולהתחלל ולהתחלל מפני מצות מילה, שהרי התינוק שזמן מילתו בשבת כבר נימול בערב שבת, והתינוק שזמן מילתו בערב שבת, הרי אין מילתו דוחה שבת, ונמצא שלא היתה מוטלת עליו מצות מילה ביום זה ולא היה טרוד בדבר מצוה[א], וְאילו בְּכָךְ - במקרה האמור בסוף דברי הברייתא, דהיינו במל את של אחר השבת בשבת, נִתְּנָה שַׁבָּת לְדָחוֹת אֶצְלוֹ, שהרי מוטל עליו למול את התינוק שזמן מילתו בשבת, וטירדתו במצות המילה גרמה לו לטעות ולמול במקומו את התינוק שזמן מילתו לאחר השבת, והרי הוא טועה בדבר מצוה[ב][א], ובכך מובן החילוק שבין הרישא לסיפא. ולפי זה מובן אף מה ששנינו שרבי מאיר פוטר אף בשוחט שאר קרבנות לשם אימורי ציבור, והעמדנו דבריו אף באופן ששחט לאחר שכבר קרבו אימורי הציבור, כיון שהֲבָא - כאן במשנתנו, הֲרֵי נִתְּנָה שַׁבָּת לְדָחוֹת אֶצֵּל קָרְבַּן צִיבּוּר, דהיינו אצל התמידים והמוספים שצריך להקריבם בשבת, ולכן פטר רבי מאיר את השוחט זבחים אחרים לשמם. ואף על פי שבשבת זו כבר קרבו קרבנות הציבור, וכבר לא היה מוטל עליו להקריבם, מכל מקום כיון שעל ידי שהיה טרוד בזבח זה בתקופה שעברה, וידוע שזבח זה עומד ליקרב, שכח שכבר נשחטו היום אימורי ציבור [שמצותם מוטלת עליו היום] והלך ושחט לשמם, ולכן נחשב לטועה בדבר מצוה.

הגמרא מקשה על הביאור: אֲמַר לֵיהּ רַב אַשֵׁי לָרָב בָּהֲנָא, הָכָא נָמֵי - אף כאן ברישא של הברייתא, דהיינו במל את של ערב שבת בשבת וקדם ומל את של שבת בערב שבת, הֲרֵי נִתְּנָה שַׁבָּת לְדָחוֹת אֶצֶל תִּינוֹקוֹת דָּבָלְמָא - שאר תינוקות שבעולם שזמן מילתם חל בשבת זו, שהרי מותר למול את כל התינוקות שהיום זמן מילתם?, ויש לפוטרו לדעת רבי מאיר. **מתרצת הגמרא: אֲמַר לֵיהּ** רב כהנא לרב אשי, **לְגַבֵּי דְּהַאי גַּבְרָא מִיתָּה לֹא אִיתְיְהִיב** - אצל אותו אדם על כל פנים, לא ניתנה שבת זו להידחות לצורך מילה, שהרי אין מצות מילתם מוטלת עליו ואינו טרוד בהם?.

★

שנינו במשנה: וּשְׁאָר כָּל הַזְּבָחִים שֶׁשְּׁחָטָן לְשׁוּם פֶּסַח, אִם אֵינָן רְאוּיִין, חֲיָיב, וְאִם רְאוּיִין, רַבִּי אֱלִיעֶזֶר מְחַיֵּיב חֲטָאת וְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ פּוֹטֵר.

הגמרא מבארת שחילוק זה בדעת רבי יהושע בין רְאוּיִים לשאינם רְאוּיִים, אינו לדברי הכל. מבררת הגמרא: מַאן תָּנָא דְּשַׁנְיָא לֵיהּ - מיהו התנא שלדעתו שינה רבי יהושע וחילק **בֵּין רְאוּיִין לְשֶׁאֵינָן רְאוּיִין**, ופוטר את השוחט שאר זבחים לשם פסח רק באופן ששחט קרבנות הראויים לפסח. **משיבה הגמרא: רַבִּי שִׁמְעוֹן הִיא, דְּתָנֵיא** בברייתא בענין השוחט שאר זבחים בשבת שחל בו י"ד בניסן לשם פסח, **אֶחָד הַזְּבָחִים הָרְאוּיִין, וְאֶחָד הַזְּבָחִים שֶׁאֵינָן רְאוּיִין, וְכֵן הַשּׁוֹחֵט** בשבת קרבנות אחרים לְשֵׁם אֵימוּרֵי צִיבּוּר - קרבנות ציבור הדחוים את השבת, **פָּטוּר**, וטעם הדבר הוא, הואיל ומאז שהופרשו קרבנות אלו היה טרוד בהם במחשבתו ויודע שעליו להקריבם, וטירדה זו גרמה לו לטעות ולשחטם בשבת לשם פסח או לשם אימורי ציבור שמצותם מוטלת עליו היום, הרי הוא טועה בדבר מצוה. **דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר. שיטה חולקת: אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן, לֹא נֶחְלְקוּ רַבִּי אֱלִיעֶזֶר וְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ עַל שֶׁאֵינָן רְאוּיִין, שֶׁחַיָּיב, וְאינו נחשב לטועה בדבר מצוה, הואיל והכל יודעים שאין אלו כשרים לפסח[ה], עַל מָה נֶחְלְקוּ, עַל הָרְאוּיִין, שֶׁרַבִּי אֱלִיעֶזֶר מְחַיֵּיב חֲטָאת וְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ פּוֹטֵר.** ומשנתנו המחלקת בדעת רבי יהושע בין רְאוּיִים לשאינם רְאוּיִים, ומחייבת לדעתו בשחט את שאינם רְאוּיִים, שנויה כדעת רבי שמעון ולא כדעת רבי מאיר.

★

הגמרא דנה בשיטת רבי מאיר: אֲמַר רַב בֵּיבִי אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר, פּוֹטֵר הָיָה רַבִּי מֵאִיר אֲפִילּוּ בְּעֵגֶל שֶׁל זְבָחִים שֶׁשְּׁחָטָן לְשׁוּם הֶפְסֵד, וְאִם רְאוּיִין, רַבִּי אֱלִיעֶזֶר מְחַיֵּיב חֲטָאת וְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ פּוֹטֵר. ואף שאינו דומה לשה ואין אדם עשוי לטעות בזה, מכל מקום יש לומר שמתוך טרדתו בהקרבתו נתחלף לו בשה, והרי הוא טועה בדבר מצוה[ו]. **מקשה הגמרא: אָמַר לֵיהּ רַבִּי זֵירָא לָרַב בֵּיבִי, וְהָאֲמַר רַבִּי יוֹחָנָן, מוֹדָה הָיָה רַבִּי מֵאִיר בְּשׁוחט** בשבת **בָּעֲלֵי מוּמִין** - קרבנות הדוחים את השבת שנפל בהם מום ונדחו מהקרבה, שחייב, שכן ידוע לכל שאינם קרבים כלל. ומדברי רבי יוחנן מבואר שלא פטר רבי מאיר אלא באופן שעלול לטעות, ואם כן אף בעגל יש לחייבו, שהרי ידוע לכל שאינו קרב לפסח ואין מצוי שיטעו ויחלפו בינו לבין שה[ז].

מתרצת הגמרא: אֲמַר לֵיהּ רב ביבי לרבי זירא, לעולם פוטר רבי מאיר משום טועה בדבר מצוה אף בדבר שאינו מתחלף, אלא **שְׁבָּעֲלֵי מוּמִין** חייב משום **דְּלֹא טָרִיד בְּהוּ** - לא היה טרוד בהם להקריבם עד עתה, שהרי אינם עומדים להקרבה כלל, **וְאילו הַאי** - עגל זה שהוקדש לשלמים, **טָרִיד בֵּיהּ** - היה טרוד בו להקריבו, ומאז שהוקדש עסוק הוא בו ואומר מתי אפנה ואקריבנו, ומחמת כן טעה והקריבו בשבת לשם פסח, ונחשב כטועה בדבר מצוה.

הגמרא ממשיכה לדון בדעת רבי מאיר: בָּעָא מִינֵּיהּ רָבָא מֵרַב נַחְמָן - שאל רבא את רב נחמן, השוחט בי"ד בניסן שחל בשבת כבש של חוֹלִין לְשֵׁם [ל-לשם] פֶּסַח כיון שטעה וחשב שקרבן פסח הוא, **מַאי לֵיְ אָמַר רַבִּי מֵאִיר** - מה אמר לנו רבי מאיר בזה, האם פוטרו כיון שטועה בדבר מצוה או לא. **אֲמַר לֵיהּ** רב נחמן לרבא, **פּוֹטֵר הָיָה רַבִּי מֵאִיר אֲפִילּוּ** בשוחט חוֹלִין לְשֵׁם פֶּסַח. **הקשה רבא לרב נחמן: וְהָאֲמַר רַבִּי יוֹחָנָן, מוֹדָה הָיָה רַבִּי מֵאִיר בָּבַעֲלֵי מוּמִין** ששחטם בשבת לשם קרבן הדוחה את השבת שחייב, וטעמו משום שאינם בני קרבן ואינו טועה להחליפם עם קרבנות הראויים, ואם כן אף בשוחט חולין לשם פסח יהא חייב, הואיל ואינם בני קרבן ואינו טועה בהם. **מתרץ רב נחמן: בָּעֲלֵי מוּמִין לָא מִיחַלְּפִי** - אינם מתחלפים, ואין אדם טועה ומחליף בינם לבין הקרבנות, שכן מומם ניכר[ז], אך הֲנֵי - בהמות חולין אלו, **מִיחַלְּפִי** - מתחלפים בבהמות של קדשים, ויכול לומר שטעה וסבר שבהמות קדשים הן שהוקדשו לשם קרבן הדוחה את השבת, ולכן פטור. **שב רבא ומשקה: וְתַנְיָא כְּדַבְרֵי מֵאִיר מְשׁוּם אִיחַלּוּפֵי וְלָא אִיחַלּוּפֵי** - וכי טעמו של רבי מאיר לחייב או לפטור הוא משום שיש לחלק בין בהמות המתחלפים לבהמות שאינם מתחלפים, **וְהָאֲמַר רַב בֵּיבִי אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר, פּוֹטֵר הָיָה רַבִּי מֵאִיר אֲפִילּוּ עֶגֶל שֶׁל זְבָחִים שֶׁשְּׁחָטָן לְשׁוּם הֶפְסֵד**, ובודאי אין אדם עשוי להחליף בין עגל לבין השה שקרב לפסח, **אֶלָּמָא** - אלא מוכח **שְׁבָּעֲלֵי דְּבָרֵי מֵאִיר** לְפטור הוא **מְשׁוּם דְּטָרִיד** - שהיה טרוד בהקרבת הקרבן, ומתוך כך טעה והקריבו לשם פסח, ולא משום שמתחלף לו, והרי בבהמות של חולין אין שייך טעם זה, שהרי אינם עומדות להקרבה ואינו טרוד בהם.

אָמַר לֵיהּ רב נחמן לרבא, רבי מאיר פוטר את הטועה באחד משני האופנים, או כאשר **טָרִיד אַף עַל גַּב דְּלָא מְהַלַּךְ** - טרוד בהקרבתו ואף שאינו מתחלף, וכגון עגל של שלמים ששחטו לשם פסח, או כאשר **מְהַלַּךְ אַף עַל גַּב דְּלָא טָרִיד** - מתחלף אף שאינו טרוד בהקרבתו, וכגון שה של חולין ששחטו לשם פסח, **וְלָאפּוֹקֵי** - להוציא את השוחט **בָּעֲלֵי מוּמִין, דְּלֹא אִיחַלּוּפֵי מְהַלַּךְ** - שאינם מתחלפים בקרבנות, שכן מומם ניכר, **וְגַם לֹא מְטָרִיד טָרִיד** - אינו טרוד בהם, כיון שאינם עומדים להקרבה, ולכך מחייב רבי מאיר אם שחטם בשבת לשם פסח.

★

הגמרא ממשיכה לדון בדין טועה בדבר מצוה, ומבארת דעתם של רבי יוחנן וריש לקיש בענין: יָתִיב - ישב **רַבִּי זֵירָא** ועמו **רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר רַב יִצְחָק, אֲקַיְּישָׁא** - בפרוזדור שלפני ביתו **דְּרַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר רַב יִצְחָק, וְיָתְבֵי וְקָא אָמְרֵי** - וישבו ואמרו, **אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן קָיְשׁ, נִתְּנָה לָיְ שַׁבָּת זוֹ שֶׁפּוֹד שֶׁל נוֹתָר** - שפוד שתחוב בו בשר קרבן שנותר לאחר שעבר זמן אכילתו[ח], **בְּשַׁבָּת שֶׁל צֵלִי** - בבשר קרבן שמצותה לאוכלו[ט], דהיינו שהתכוין לאכול בשר קדשים הראוי לאכילה, ובטעות נתחלף לו בבשר נותר, **וַאֲכָלוֹ, חַיָּיב** חטאת, כדין אוכל נותר בשוגג, ואף שטעה בדבר מצוה וחשב שבשר שמצה לאכלו הוא, מכל מקום חייב, כיון שלא עשה מצוה באכילת הנותר[י]. **וְרַבִּי יוֹחָנָן אָמַר, אִשְׁתּוֹ נִדָּה בָּעֵל** בשוגג, **חַיָּיב** חטאת[יא], משום שלא עשה מצוה בבעילתו, כפי שיבואר להלן, אך אם **יְבָמְתּוֹ נִדָּה בָּעֵל** בשוגג, **פָּטוּר[יב].**

הגמרא מביאה מחלוקת אמוראים בדעת רבי יוחנן, אם בא לחלוק על ריש לקיש או להוסיף על דבריו: אִיבָּא דְּאָמְרִי - יש שאמרו, שכיון שבבועל אשתו נדה מחייב רבי יוחנן, ואף שיש בבעילתו לחלוטין של מצוה[יג]. **כָּל שֶׁכֵּן בְּהֶהְיֵא** זו הוקדשה לשם קרבן הדוחה את השבת. רש"י (ד"ה שלא) ח. **כפי** שדורשת הגמרא לעיל (נט:) מהפסוק 'ואכלו אותם אשר כפר בהם' (שמות יב ג), שאכילת קדשים מצוה היא. רש"י (ד"ה כשמח) ט. **רש"י** (ד"ה חייב). והיינו שלא כדעת רבי מאיר הסובר שרבי יהושע פטר את הטועה בדבר מצוה אף שלא עשה מצוה, אלא כדעת רבי שמעון בן קיש שחייב בשיטתו, שדווקא אם עשה מצוה פטר רבי יהושע. ריב"ן (ד"ה חייב). י. **הבועל** את הנדה בשוגג חייב חטאת, כמבואר בכריתות (ג.). יא. **אשה** שמת בעלה בלא זרע צריך אחי בעלה לייבמה [-לקחתה לאשה], ואם אינו רוצה, מצווה ב'חליצה', דהיינו שחולצת לו נעלו מרגל ימין בפני בית דין, ויורקת בפניו, ואומרת 'ככה יעשה לאיש אשר לא יבנה בית אחיו', ולאחר מכן מותרת לינשא לזולתו (ילקוט יחזקאל סה ס"ו). רבי יוחנן עוסק בביאה הראשונה שבא על יבמתו, שבה מתקיימת מצות יבום וקונה אותה לאשה. רש"י להלן (ד"ה דקא). יב. **הגמרא** מיד תבאר טעם החילוק בין אשתו לבין יבמתו, וכן תבאר אם בא רבי יוחנן לחלוק על ריש לקיש או להוסיף על דבריו. רש"י (ד"ה בפסח). יג. **אמנם** לפי מסקנת הגמרא להלן מדובר במעוברת, שלא שייך בה מצות פרו ורבו [וכן מדובר כשהיא סמוך לווסתה, שאין בה מצות עונה].

א. **רש"י** (לעיל ע"ב ד"ה אמתי, שכח קל). ב. **ואף** שלא עשה מצוה, שהרי מלו קודם זמנו, מכל מקום פטור, מפני שרבי מאיר פוטר את הטועה בדבר מצוה אף כשלא עשה מצוה. רש"י (לעיל ע"ב ד"ה אמתי). ג. **המקשן** הבין, שכיון שמותר לאדם זה למול שאר תינוקות שזמנם היום, הרי ניתנה שבת להידחות אצלו, ושוב יש לפוטרו אם טעה ומל תינוק שהיה זמנו אתמול. עיין לגר' (ילקוט לב. בשם ד"ש טעמ, כפ"ב). ד. **ו'ניתן'** לידחות' אין הכוונה כפי שהבין המקשן שהשבת מותרת להידחות, אלא הכוונה היא שמותל עליו להדחותה מפני שטרוד במצוה, ואדם זה, הרי לא היה טרוד בשאר תינוקות. עיין לגר (שם). ה. **רש"י** (לעיל ע"ב ד"ה שם). ו. **כפי** שנתבאר לעיל (פה: בתוספות). ז. **רש"י** (ד"ה בעלי מומין). ח. **כפי** שדורשת הגמרא לעיל (נט:) מהפסוק 'ואכלו אותם אשר כפר בהם' (שמות יב ג), שאכילת קדשים מצוה היא. רש"י (ד"ה כשמח) ט. **רש"י** (ד"ה חייב). והיינו שלא כדעת רבי מאיר הסובר שרבי יהושע פטר את הטועה בדבר מצוה אף שלא עשה מצוה, אלא כדעת רבי שמעון בן קיש שחייב בשיטתו, שדווקא אם עשה מצוה פטר רבי יהושע. ריב"ן (ד"ה חייב). י. **הבועל** את הנדה בשוגג חייב חטאת, כמבואר בכריתות (ג.). יא. **אשה** שמת בעלה בלא זרע צריך אחי בעלה לייבמה [-לקחתה לאשה], ואם אינו רוצה, מצווה ב'חליצה', דהיינו שחולצת לו נעלו מרגל ימין בפני בית דין, ויורקת בפניו, ואומרת 'ככה יעשה לאיש אשר לא יבנה בית אחיו', ולאחר מכן מותרת לינשא לזולתו (ילקוט יחזקאל סה ס"ו). רבי יוחנן עוסק בביאה הראשונה שבא על יבמתו, שבה מתקיימת מצות יבום וקונה אותה לאשה. רש"י להלן (ד"ה דקא). יב. **הגמרא** מיד תבאר טעם החילוק בין אשתו לבין יבמתו, וכן תבאר אם בא רבי יוחנן לחלוק על ריש לקיש או להוסיף על דבריו. רש"י (ד"ה בפסח). יג. **אמנם** לפי מסקנת הגמרא להלן מדובר במעוברת, שלא שייך בה מצות פרו ורבו [וכן מדובר כשהיא סמוך לווסתה, שאין בה מצות עונה].

ב. **ואף** שלא עשה מצוה, שהרי מלו קודם זמנו, מכל מקום פטור, מפני שרבי מאיר פוטר את הטועה בדבר מצוה אף כשלא עשה מצוה. רש"י (לעיל ע"ב ד"ה אמתי). ג. **המקשן** הבין, שכיון שמותר לאדם זה למול שאר תינוקות שזמנם היום, הרי ניתנה שבת להידחות אצלו, ושוב יש לפוטרו אם טעה ומל תינוק שהיה זמנו אתמול. עיין לגר' (ילקוט לב. בשם ד"ש טעמ, כפ"ב). ד. **ו'ניתן'** לידחות' אין הכוונה כפי שהבין המקשן שהשבת מותרת להידחות, אלא הכוונה היא שמותל עליו להדחותה מפני שטרוד במצוה, ואדם זה, הרי לא היה טרוד בשאר תינוקות. עיין לגר (שם). ה. **רש"י** (לעיל ע"ב ד"ה שם). ו. **כפי** שנתבאר לעיל (פה: בתוספות). ז. **רש"י** (ד"ה בעלי מומין).

- במקרה שדיבר בו ריש לקיש, דהיינו אוכל נותר בשוגג, **דְּמָחֲיֵיב** רבי יוחנן, **דְּהוֹרֵי לָא עֲשָׂה מִצְוָה** כלל בכך שאכל נותר. **וְאִית דְּאָמְרֵי** - ויש שאמרו, **בְּהָהִיא** - בנתחלף לו שפור של נותר בשפור של צלי, **פְּטוּר** לדעת רבי יוחנן, ואינו מחייב אלא בבועל אשתו נדה. **מַאי מַעְמָא** - ומה הטעם לחלק ביניהם, **הָתָם הוּא דַּהֲוָה לֵיהּ לְשַׁיּוֹלֵי** - שם בבועל אשתו נדה, היה לו לשואלה קודם בעילתו אם היא מותרת, וכיון שפשע ולא עשה כן אינו נחשב לטועה בדבר מצוה וחייב חטאת, **אֲבָל הָכָא דְּלָא הֲוָה לֵיהּ לְשַׁיּוֹלֵי** - כאן בנותר שלא היה לו את מי לשאול אם הבשר מותר באכילה, **לָא** יתחייב, משום שנחשב לטועה בדבר מצוה[ל].

הגמרא מברתת בדעת רבי יוחנן, מה טעם החילוק בין אשתו ליבמתו. מקשה הגמרא: וְרַבִּי יוֹחָנָן שחילק בין אשתו ליבמתו, **מַאי שְׁנָא** - במה שונה בועל **יְבָמְתוֹ** שפטור עליה, הרי זה משום **דְּקָא עָבִיד מִצְוָה** - שקיים בה מצות יבום[מ], ואף שהיה לו לשאלה אם מותרת היא, מכל מקום כיון שמחמת טירדתו בקיום המצוה בא לידי שגגה זו, נחשב טועה בדבר מצוה ופטור, אם כן, **אֶשְׁתּוֹ נָמֵי קָא עָבִיד מִצְוָה** - הרי גם בבעילת אשתו הוא מקיים מצוה של פריה ורביה[נ] ויש לפטורו. **מתרצת הגמרא:** מדובר **בְּאֶשְׁתּוֹ מְעוּבֶּרֶת**, שבבעילתה אינו מקיים מצוה זו[נא].

שבה הגמרא ומקשה: וְהָא אִיכָּא - והרי יש בה מצוה של **שִׂמְחַת עוֹנָה** - שחייב אדם לפקוד את אשתו, כל אחד ב'עונה' שנקבעה לו לפי עיסוקו[נב], ומצוה זו הרי נוהגת אף במעוברת. **מתרצת הגמרא:** מדובר כשבא עליה **שֶׁלֹּא בְּשָׁעַת עוֹנָתָהּ** - לא בזמן שמחויב לפקדה, ואין בכך מצוה. **מקשה שוב הגמרא: וְהָאֲמַר רַבָּא, חַיָּיב אָדָם לְשַׁמֵּחַ** את **אִשְׁתּוֹ בְּדָבָר מִצְוָה** [-בתשמיש] אף שלא בשעת עונתה, כשרואה שמתאוית לכך[נג]. **מתרצת הגמרא:** מדובר שבא עליה **סְמוּךְ לְוִסְתָּהּ** - בעונה שרגילה לראות דם נידתה, שאסור לשמש בזמן זה[נד], ואין בזה מצוה[נה].

מקשה הגמרא: אִי הָכִי - אם כן שמדובר באופן שבא עליה סמוך לווסתה ולכן חייב, **אֲפִילּוּ יְבָמְתוֹ נָמֵי** - אזי גם ביבמתו יש לחייבו, שהרי אין מוטל עליו מצות יבום סמוך לווסתה, ונמצא שלא היה טרוד בדבר מצוה. **מתרצת הגמרא: יְבָמְתוֹ, בְּזִיו מִינֵּהּ** - בוש היכם ממנה לשואלה אם היא סמוכה לווסתה, כיון שאין לבו גס בה עדיין, **וְאִשְׁתּוֹ, לָא בְּזִיו מִינֵּהּ** - אינו בוש הימנה, והיה לו לשואלה אם היא סמוכה לווסתה. ולפי שפשע בזה ובא עליה מבלי לשאלה אינו נחשב טועה בדבר מצוה, אלא שוגג, ולכך חייב חטאת.

הגמרא מברתת מיהו התנא עליו הסתמך רבי יוחנן: וְרַבִּי יוֹחָנָן שפטר את הבא על יבמתו נדה משום שנחשב כטועה בדבר מצוה, **קָמַיְּאן** - כשיטת איזה תנא אמר זאת. **אִילֵּימָא** - אם נאמר שדבריו שנויים **כְּרַבִּי יוֹסֵי, דְּתָנֵּן** (סוכה מא:): **רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר, יוֹם טוֹב הָרִאשׁוֹן שֶׁל חַג** [-חג הסוכות] **שֶׁחָל לִהְיוֹת בְּשַׁבָּת, וְשָׁכַח** ששכח היום, **וְהוֹצִיא אֶת הַלּוּלָב** מרשות היחיד **לִרְשׁוּת הָרַבִּים** ללכת עמו לחכם שילמדנו כיצד מקיימים מצות נטילת לולב[ס], ועבר על מלאכת הוצאה, **פָּטוּר שֶׁהוֹצִיא בְּרְשׁוּת**[סא], כלומר, מפני שחילל את השבת מתוך שהיה טרוד במצות נטילת לולב, ועסוק וממהר לעשותה, ורבי יוסי פוטר את הטועה בדבר מצוה[סב]. ומכאן למד רבי יוחנן שהוא הדין לבא בשוגג על יבמתו נדה שפטור כיון שבא לכך מתוך טרדתו במצות יבום. **דוחה הגמרא: דְּיֵלְמָא הָתָם נָמֵי** - יתכן שגם שם פטור דווקא משום שזמנו בהול, שהרי צריך לשחוט את הפסח קודם שקיעת החמה.

שבה הגמרא ומנסה באופן אחר: וְאֶלָּא בְּרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ דְּתִינוֹקוֹת, כלומר, כדברי רבי יהושע במשנה שהובאה לעיל (ס"ב), שפטר את מי שמל בטעות בשבת תינוק שזמן מילתו חל בערב שבת, מתוך שהיה טרוד במילתו של תינוק אחר שזמנו בשבת זו. **דוחה הגמרא: הָתָם נָמֵי זְמַנּוֹ בָּהוּל** כיון שצריך למולו קודם שיעבור היום השמיני.

שבה הגמרא ומנסה באופן אחר: וְאֶלָּא דברי רבי יוחנן שנויים **בְּרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ דְּתִרְוּמָה, דְּתַנְיָא** (תוספתא פ"א מ"ב) **הָיָה** כהן **אוֹכֵל בָּתְּרוּמָה, וְנוֹדַע שֶׁהוּא בֶּן גֵּרוּשָׁה אוֹ בֶן חֲלוּצָה**[סג] והרי הוא חלל שדינו כזר ואסור בתרומה[סד], **רַבִּי אֱלִיעֶזֶר מְחַיֵּיב** אותו ליתן לכהן **קֶרֶן וְחוֹמֶשׁ** על כל התרומות שאכל עד עתה[סה], כדין זר שאכל תרומה בשוגג[סו], **וְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ פּוֹטֵר**, משום שטעה בדבר מצוה, שהרי סבר שהוא כהן, ומצוה לכהן לאכול תרומה[סז]. הרי מוכח מכאן שרבי יהושע פוטר בטועה בדבר מצוה אף שאין זמנו בוהל, שהרי אין זמן קצוב לאכילת תרומה, וכמו כן יש לפטור מחשאת את הבועל יבמתו נדה[סח]. **דוחה הגמרא: דְּיֵלְמָא** - שמא יש לומר **בְּדָבָר בֵּיבִי דַּר אַבָּיֵי, דְּאָמַר רַב בֵּיבִי בַּר אַבָּיֵי**, משנה זו עוסקת **בִּתְרוּמָה** של חמץ **בְּעֶרֶב הַפֶּסַח, דִּזְמַנָּהּ בָּהוּל**[סט], כיון שבהמשך היום נאסר חמץ באכילה ויש לשורפו, ודווקא בתרומה זו פטר רבי יהושע את בן הגרושה והחלוצה משום טועה בדבר מצוה, אבל אם אכל תרומה שאינו בהול לאכלה מודה רבי יהושע שחייב. **אִי נָמֵי** - ובאופן נוסף ניתן לדחות, **שְׁאנִי** - שונה הדין ב**תְּרוּמָה, דְּאִיקְרֵי** - שנקראת אכילתה **'עֲבוֹדָה'**, **וַעֲבוֹדָה** של חלל בשוגג **רַחֲמָנָא אַכְשַׁר** - התורה הכשירה. **דְּתָנַן** במסכת תרומות (פט"ו), **הָיָה** כהן **עוֹמֵד וּמַקְרִיב, וְנוֹדַע שֶׁהוּא בֶּן גֵּרוּשָׁה אוֹ בֶן חֲלוּצָה**[ע] והרי הוא חלל שפסול לעבוד במקדש, **כָּל הַקָּרְבָּנוֹת כּוּלָּן שֶׁהַקְרִיב עַל גַּבֵּי הַמִּזְבֵּחַ** עד עתה הרי הם **פְּסוּלִין, וְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ מַכְשִׁיר** אותם, ופוסל רק את הקרבנות שיקריב מכאן ולהבא[עא]. **וְאָמְרִינַן** - ואמרנו בזה, **מַאי טַעְמָא דְּרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ** - מהו טעמו של רבי יהושע, **דְּכְתִיב** (דברים יט יח) **בְּכַרְכֹּם** משה לשבט לוי **'בָּרֵךְ ה' חֵילוֹ וּפֹעַל יָדָיו תִּרְצֶה'**, ודורשים מהפסוק שאפילו פועלת יהיה ועבודתם של הכהנים החללים [ו'חילו'] רצויה לפני המקום, ואין עבודתם נפסלת למפרע כשנודע שהם חללים[עב]. ולפי שנקראת אכילת תרומה 'עבודה' [כפי שיתבאר מיד], אין החלל מתחייב עליה אם נודע לו פסולו לאחר שכבר אכל, ואין הטעם משום טועה בדבר מצוה[עג].

שואלת הגמרא: וְתִרְוּמָה הֵיכָא אִיקְרֵי [-היכן היא נקראת] **'עֲבוֹדָה'. משיבה הגמרא: דְּתַנְיָא** בברייתא, **מַעֲשֶׂה בְּרַבִּי טַרְפוֹן שֶׁבָּא בָּא אָמּוֹ** [-בעבור] **לְבֵית הַמִּדְרָשׁ, שָׁפְחָרִית** [-בבוקר] **מְצָאוֹ רָבָן גַּמְלִיאֵל וְאָמַר לוֹ, מִפְּנֵי מָה לֹא בָּאתָ אִמְּךָ לְבֵית הַמִּדְרָשׁ. אָמַר לוֹ** רבי טרפון, **עֲבוֹדָה בְּעַבְדְתִּי. אָמַר לוֹ** רבן גמליאל, **כָּל הַבָּרְיךְ אֵינוֹ אֶלָּא דִּבְרֵי תֵימָה** - דברים תמוהים, **וְכִי עֲבוֹדָה בַּזְּמַן הַזֶּה** שבית המקדש חרב **מְנַיִן** - כיצד תיתכן. **אָמַר לוֹ** רבי טרפון, **הֲרֵי הוּא** [-הכתוב] **אוֹמֵר** (במדבר יח ו)

שילמדנו פרטי המצוה, אבל במצות יבום שאין קבוע לה זמן, ואינו בהול לקיימה היום, אפשר שאף רבי יוסי יודה שהוא חייב[עד].

הגמרא מנסה למצוא מקור לדברי רבי יוחנן מדברי תנא אחר: וְאֶלָּא דברי רבי יוחנן שנויים **כְּרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ דְּזָבָחִים**, כלומר, כדברי רבי יהושע במשנתנו לגבי זבחים, שפטר את השוחט בשבת שאר זבחים לשם הפסח, מתוך שטרוד הוא במצות הפסח וגם קיים מצוה בשחיטה זו[עה]. **דוחה הגמרא: דְּיֵלְמָא הָתָם נָמֵי זְמַנּוֹ בָּהוּל** - יתכן שגם שם פטור דווקא משום שזמנו בהול, שהרי צריך לשחוט את הפסח קודם שקיעת החמה.

שבה הגמרא ומנסה באופן אחר: וְאֶלָּא דברי רבי יוחנן שנויים **בְּרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ דְּתִרְוּמָה, דְּתַנָּן** (תרומות פ"ח מ"ו) **הָיָה** כהן **אוֹכֵל בָּתְּרוּמָה, וְנוֹדַע שֶׁהוּא בֶּן גֵּרוּשָׁה אוֹ בֶן חֲלוּצָה**[עו] והרי הוא חלל שדינו כזר ואסור בתרומה[עז], **רַבִּי אֱלִיעֶזֶר מְחַיֵּיב** אותו ליתן לכהן **קֶרֶן וְחוֹמֶשׁ** על כל התרומות שאכל עד עתה[עח], כדין זר שאכל תרומה בשוגג[עט], **וְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ פּוֹטֵר**, משום שטעה בדבר מצוה, שהרי סבר שהוא כהן, ומצוה לכהן לאכול תרומה[פ]. הרי מוכח מכאן שרבי יהושע פוטר בטועה בדבר מצוה אף שאין זמנו בוהל, שהרי אין זמן קצוב לאכילת תרומה, וכמו כן יש לפטור מחשאת את הבועל יבמתו נדה[פא]. **דוחה הגמרא: דְּיֵלְמָא** - שמא יש לומר **בְּדָבָר בֵּיבִי דַּר אַבָּיֵי, דְּאָמַר רַב בֵּיבִי בַּר אַבָּיֵי**, משנה זו עוסקת **בִּתְרוּמָה** של חמץ **בְּעֶרֶב הַפֶּסַח, דִּזְמַנָּהּ בָּהוּל**[פב], כיון שבהמשך היום נאסר חמץ באכילה ויש לשורפו, ודווקא בתרומה זו פטר רבי יהושע את בן הגרושה והחלוצה משום טועה בדבר מצוה, אבל אם אכל תרומה שאינו בהול לאכלה מודה רבי יהושע שחייב. **אִי נָמֵי** - ובאופן נוסף ניתן לדחות, **שְׁאנִי** - שונה הדין ב**תְּרוּמָה, דְּאִיקְרֵי** - שנקראת אכילתה **'עֲבוֹדָה'**, **וַעֲבוֹדָה** של חלל בשוגג **רַחֲמָנָא אַכְשַׁר** - התורה הכשירה. **דְּתָנַן** במסכת תרומות (פט"ו), **הָיָה** כהן **עוֹמֵד וּמַקְרִיב, וְנוֹדַע שֶׁהוּא בֶּן גֵּרוּשָׁה אוֹ בֶן חֲלוּצָה**[פג] והרי הוא חלל שפסול לעבוד במקדש, **כָּל הַקָּרְבָּנוֹת כּוּלָּן שֶׁהַקְרִיב עַל גַּבֵּי הַמִּזְבֵּחַ** עד עתה הרי הם **פְּסוּלִין, וְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ מַכְשִׁיר** אותם, ופוסל רק את הקרבנות שיקריב מכאן ולהבא[פד]. **וְאָמְרִינַן** - ואמרנו בזה, **מַאי טַעְמָא דְּרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ** - מהו טעמו של רבי יהושע, **דְּכְתִיב** (דברים יט יח) **בְּכַרְכֹּם** משה לשבט לוי **'בָּרֵךְ ה' חֵילוֹ וּפֹעַל יָדָיו תִּרְצֶה'**, ודורשים מהפסוק שאפילו פועלת יהיה ועבודתם של הכהנים החללים [ו'חילו'] רצויה לפני המקום, ואין עבודתם נפסלת למפרע כשנודע שהם חללים[פה]. ולפי שנקראת אכילת תרומה 'עבודה' [כפי שיתבאר מיד], אין החלל מתחייב עליה אם נודע לו פסולו לאחר שכבר אכל, ואין הטעם משום טועה בדבר מצוה[פו].

אך קצת מצות שמחת אשתו קיים. מה שאין כן באכילת נותר אין בכך אפילו לחלותית של מצוה. רש"י (ד"ה דמחייב) [ועיין נודע בשערים (יבמות ב, בסוף) ד"ה ואפילו) שכתב שנחלקו בזה רש"י ותוספות. רש"י (ד"ה דמחייב) כ. **רש"י** (ד"ה חמשים).

כא. **חכמים** גזרו על החלוצה שלא תינשא לכהן, מפני שהיא דומה לגרושה. רמב"ם (פיהמ"מ פי"ח מ"ו).

כב. **שכן** נאמר לגבי כהן הנושא גרושה 'ולא יחלל זרעו' (ויקרא כא טו), שזרעו מתחלל מדין כהונה, ואף על הכהן שנשא חלוצה גזרו חכמים שזרעו מתחלל. רמב"ם (פי"ח מ"ו).

כג. **זר** האוכל תרומה בשוגג, חייב להפריש תחתם פירות מתוקנים [-שכבר הופרשו מהם תרומות ומעשרות] אחרים באותה כמות שאכל, וגם להוסיף עליהם חמישית [מהכך הכולל של התשלום לאחר ההוספה, שהיא רבע מהתרומה שאכל, כמבואר בבבא מציעא (קי:)]. וחלה קדושת תרומה על פירות אלו, ונותנם לכהן, כמפורש בתורה (ויקרא כב יד), וכפי שמבואר במשנה (תרומות פ"ו מ"ג).

כה. **כל** האוכל תרומה מברך ברכת אותו מאכל ואחר כך מברך אשר קדשנו בקדושתו של אהרן וצונו לאכול תרומה'. רמב"ם (תרומות פט"ו הכ"ב). וראה בדרך אמונה (פה פ"ו אות ס"ק ס"ו) פ"ו ד"ה שהביא את מקור המצוה בתורה.

כו. **אמנם** דברי רבי יהושע לא נאמרו לענין חיוב חטאת, אך גם תשלום החומש אם לכפר על חטא [ראה שבת (סט:) 'חומש במקום קרבן'; וראה עוד תוספות (לעיל כט: ד"ה מלמ)], ולכן מסתבר שיפטר ממנו באופן שבו נפטר מחשאת.

כז. **רש"י** (ד"ה כתוספות, סוכה מג: ד"ה שפוסלים) [את סדר הנענועים, או את נוסח הברכה. רש"י (פה ד"ה ולמחר)].

כח. **רש"י** (ד"ה כתוספות, סוכה מג: ד"ה שפוסלים). הגמרא בסוכה (מג:) מבארת שרבי יוסי עוסק באופן שעדיין לא קיים מצות לולב בשעה שהוציאו לרשות הרבים, וכגון שנטלו בכלי או שהפכו, ורק באופן זה פטר רבי יוסי. אבל אם בשעה שהוציא כבר קיים מצות לולב, אף רבי יוסי מחייב, כיון שכבר אינו טרוד במצוה.

יט. **שכיון** שאין זמנו בהול היה לו לשואלה אם היא מותרת לו, וכיון שלא שאל לא לחייבה. רבינו חננאל (ד"ה ופטרינן). כ. **רש"י** (ד"ה חמשים).

כא. **חכמים** גזרו על החלוצה שלא תינשא לכהן, מפני שהיא דומה לגרושה. רמב"ם (פיהמ"מ פי"ח מ"ו).

כב. **שכן** נאמר לגבי כהן הנושא גרושה 'ולא יחלל זרעו' (ויקרא כא טו), שזרעו מתחלל מדין כהונה, ואף על הכהן שנשא חלוצה גזרו חכמים שזרעו מתחלל. רמב"ם (פי"ח מ"ו).

כג. **זר** האוכל תרומה בשוגג, חייב להפריש תחתם פירות מתוקנים [-שכבר הופרשו מהם תרומות ומעשרות] אחרים באותה כמות שאכל, וגם להוסיף עליהם חמישית [מהכך הכולל של התשלום לאחר ההוספה, שהיא רבע מהתרומה שאכל, כמבואר בבבא מציעא (קי:)]. וחלה קדושת תרומה על פירות אלו, ונותנם לכהן, כמפורש בתורה (ויקרא כב יד), וכפי שמבואר במשנה (תרומות פ"ו מ"ג).

כה. **כל** האוכל תרומה מברך ברכת אותו מאכל ואחר כך מברך אשר קדשנו בקדושתו של אהרן וצונו לאכול תרומה'. רמב"ם (תרומות פט"ו הכ"ב). וראה בדרך אמונה (פה פ"ו אות ס"ק ס"ו) פ"ו ד"ה שהביא את מקור המצוה בתורה.

כו. **אמנם** דברי רבי יהושע לא נאמרו לענין חיוב חטאת, אך גם תשלום החומש אם לכפר על חטא [ראה שבת (סט:) 'חומש במקום קרבן'; וראה עוד תוספות (לעיל כט: ד"ה מלמ)], ולכן מסתבר שיפטר ממנו באופן שבו נפטר מחשאת.

כז. **רש"י** (ד"ה כתוספות, סוכה מג: ד"ה שפוסלים) [את סדר הנענועים, או את נוסח הברכה. רש"י (פה ד"ה ולמחר)].

כח. **רש"י** (ד"ה כתוספות, סוכה מג: ד"ה שפוסלים). הגמרא בסוכה (מג:) מבארת שרבי יוסי עוסק באופן שעדיין לא קיים מצות לולב בשעה שהוציאו לרשות הרבים, וכגון שנטלו בכלי או שהפכו, ורק באופן זה פטר רבי יוסי. אבל אם בשעה שהוציא כבר קיים מצות

שאמר ה' לאהרן הכהן 'עֲבֹדַת מַתָּנָה אֶתֵּן אֶת כְּהֻנַּתְכֶם וְהַזָּר הַקָּרֵב יוּמָת', ומלשון הפסוק 'עבודת מתנה' יש לדרוש שהקודש ברוך אמר לאהרן 'מתנות הכהונה'[א] שנתתי לכם, הרי הם כעבודה'[ב], הרי שֶׁעֲשׂוּי אֲכִילַת תְּרוּמָה - החשיב הכתוב אכילת תרומה אף על פי שנעשית בְּגָבוּלִין - מחוץ למקדש, עֲבוֹדַת בֵּית הַמִּקְדָּשׁ', שכן היא אחת ממתנות הכהונה[ג]. וזו הייתה כוונתי באומרי 'עבודה עבדתי', שלא באתי אמש לבית המדרש כיון שעסקתי באכילת תרומה'[ד].

★

שנינו במשנה: שְׁחָטוֹ שֶׁלֹּא לְאוֹכְלָיו - שחט את הפסח בי"ד ניסן שחל בשבת, לשם זקן או חולה שאינם יכולים לאכול ממנו כזית, חייב חטאת, כיון שהפסח נפסל בכך ולא ניתנה שבת להידחות מפני שחיטתו. **הגמרא דנה אם יש חידוש בהלכה זו, ובשאר הלכות שבמשנה:**

מקשה הגמרא: פְּשִׁיטָא - הלא פשוט הוא דין זה, **דְּיָן דְּהָתָם פְּסוּל** - כיון ששם בפרק תמיד נשחט (לעיל פ.) שנינו שפסח ששחטו שלא לאוכליו פסול, מובן מאליו שֶׁהָכָא - כאן באופן ששחטו בשבת בשוגג, חַיָּיב חטאת, כדין מחלל שבת שלא במקום מצוה, ומדוע הוצרכה המשנה להשמיענו זאת?.

מתרצת הגמרא: אמנם אין בכך כל חידוש, אך מִשּׁוּם דְּהָתָם סֵיפָא - מאחר ושנה התנא בסיפא שבאופן ששחטו לאוכליו ושלא לאוכליו, כיון שבאופן זה הפסח כשר, הרי הוא פְּסוּר, תָּנָא רֵישָׁא חַיָּיב - הקדים ושנה שהשוחט שלא לאוכליו לחזר הרי הוא חייב.

שבה הגמרא ומקשה: וְהָא נָמֵי פְּשִׁיטָא - והרי גם הדין שבסיפא פשוט הוא מאותה סיבה, מִשּׁוּם דְּהָתָם כָּשֵׁר - כיון ששם בפרק תמיד נשחט שנינו שהפסח ששחטו לאוכליו ושלא לאוכליו כשר[ה], מובן מאליו שֶׁהָכָא - כאן באופן ששחטו בשבת, פָּטוּר, וכדין קרבן פסח כשר שדוחה את השבת. **שבה הגמרא ומתרצת באופן אחר:** לעולם נכון הוא ששבשי דינים אלו אין חידוש כלל, אֶלָּא, אֵיידֵי דְּתָנָא - מאחר ושנה התנא בתחילת המשנה 'שְׁחָטוֹ שֶׁלֹּא לְשֵׁם חַיָּיב', תָּנָא נָמֵי - שנה גם כן את דינו של השוחט 'שֶׁלֹּא לְאוֹכְלָיו'[ו]. **שואלת הגמרא:** וְהֵיכָא גּוֹפָא - דין זה עצמו [שחט שלא לשמו'] מְנָלַן לֵיהּ להשמיענו, והרי כבר שנינו לעיל (נ:) שבאופן זה הפסח פסול, וממילא מובן שאם עשה כן בשבת חייב חטאת. **משיבה הגמרא:** מִשּׁוּם דְּקָבָעֵי רַבִּי אֶלְעָזוֹר וְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ - כיון שרצה התנא להביא מחלוקתם של רַבִּי אֶלְעָזוֹר וְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בשחט שאר זבחים לשם פסח, לפיכך הקדים והביא דין זה של הפסח ששחטו לשם זבח אחר, כדי להשמיענו שאף רבי יהושע שפוטר בדבר מצוה מודה כאן שחייב, משום ששינהו לדבר האסור'.

★

במשנתנו שנינו, שבאופנים שהקרבן פסול, חייב חטאת משום חילול שבת, והייו משום מלאכת 'שוחט'. הגמרא מברכת ענין זה[ז]: אָמַר לֵיהּ [-לן] **רַב הוּנָא בַּר חִינְנָא** [-לכנן], **כִּי אָזֵלַת לְקַמֵּיהּ דְּרַבִּי זְרִיקָא** - כאשר תלך לפני רבי זריקא, בָּעֵי מִינֵּיהּ - שאל אותו כדלהלן, דִּבְרֵי הָאוֹמֵר במסכת שבת (קו.)

א. **עשרים** וארבעה 'מתנות כהונה', ניתנו לאהרן הכהן ולזרעו אחריו. כמפורט בהמשך הכתובים שם (במדבר יח משפסוק ח עד פסוק יט). ב. **על** פי פשוטו כותנת הכתוב הוא, שהעבודה נתונה להכוהנים במתנה גמורה, עד כדי כך שהיא שייכת רק להם, והזר הקרב לעבודה חייב מיתה. רש"י (על משפסוק שם) על פי רמב"ן (שם). [והרמב"ן עצמו פירש באופן אחר, עיין שם]. ג. **בעין** יעקב (ד"ה תניא) הגירסא 'עשה הכתוב'. ד. **וכך** שכן שמתמנית הכהונה הנאכלים במקדש, וכגון חלקי הקרבנות הנאכלים לכהנים, שחשובים הם כעבודה, שהרי אכילת קדשים מצוה, וכפי שדרשו לעיל (נט:) מהפסוק 'ואכלו אתם אשר כופר בהם' (שמות כט לג), כהנים אוכלים ובעלים מתכפרים. ה. **כפי** שמפורש בכתוב (במדבר יח יג) 'כל חלב יצהר וכל חלב תירוש ודגן, ראשיתם אשר יתנו לה' לך נתתים'. ו. **יש** להקשות, הרי תלמוד תורה דוחה כל מצוה שאינה עוברת, כפי שמבואר במועד קטן (ט:) שמצוה שיכולה להיעשות על ידי אחרים, אין תלמוד תורה נדחית מפניה, ואף כאן הרי יכול היה לאכול או התרומה לאחר לימודו. תירץ בהעמק שאלה (שאלתא ח פיש"ר) שרבי טרפון לשיטתו שסובר (קידושין מ:) שמעשה המצוות גדול מתלמוד, ולשיטתו תלמוד תורה נדחית גם מפני מצוה שאינה עוברת או שיכולה להיעשות על ידי אחרים. למסקנת הגמרא לא נמצא תנא הפוטר בפירוש את הטוענה בדבר מצוה אף כשאין זמנו בהול [אך אין הגמרא מותרת את דברי רבי יוחנן]. ז. **וכן** קשה על שאר האופנים שבמשנה, שחטו שלא למניו, לערלים ולטמאים שהרי גם באלו שנינו שהפסח פסול: רבינו חננאל (ד"ה ומאני). ח. **זוהי** לשון המשנה לעיל (נ.), 'שחטו שלא לאוכליו, ושלא למניו, לערלים ולטמאים פסול. לאוכליו ושלא לאוכליו, למניו ושלא למניו, למולים ולערלים, לטמאים ולטהורים כשר'. ט. **וכן** שנה את שאר הפסולים, דהיינו שלא למניו, לערלים ולטמאים, וכדלעיל אגב שנה לא 'לאוכליו ושלא לאוכליו, למניו ושלא למניו, למולים ולערלים, לטמאים ולטהורים פטור'. על פי רבינו חננאל (ד"ה ומאני). י. **וכפי** שמבואר בדברי רבי יהושע בהמשך המשנה שם (לעיל פ.). לפי מסקנת הגמרא, עיקר מטרת משנתנו היתה להביא המחלוקתם של רבי אליעזר ורבי יהושע, שהוא בשאר כל הזבחים ששחטם לשם פסח. אלא שבדרך אגב הביאה גם את דין הפסח ששחטו שלא לשמו. ומאחר שהביאה דין פסח ששחטו שלא לשמו, שנתה בדרך אגב גם שחטו שלא לאוכליו, ושחטו לאוכליו ושלא לאוכליו. יא. **להבנת** הסוגיא יש להקדים כדלהלן. שנינו במסכת שבת (קפ:) 'כל המקלקלין פטורים', והיינו שאין העושה מלאכה בשבת חייב אלא אם כן תיקן על ידי מלאכתו. אלא שלגבי מלאכות החוזרת והמצטיירי, נחלקו (שם קו.) תנאים אם יצאו מן הכלל וחייבים עליהם אף באופן שמקלקל [בדרך כלל מלאכות אלו נעשים באופן המקלקל], או שאף בהם אינו חייב במקלקל וכמו בשאר המלאכות. לטעמם מבואר בגמרא שם (קו.). יב. **הערוגה** הבושם (כלל ה' אות ל"ב) מביא בשם הגאונים, שהמבשל בשבת בשוגג, אסור לאכול ממנו כל השבת, ואף לאחר השבת עד שיעשה לעצמו או לאחרים, ואם לא עשה כן, אסור לאכול ממנו לעולם. ומקורו מדברי הגמרא בביצה (כא.) שאסרה לאכול מביצה שנולדה ביום טוב, אם לא עשה כן עד סוף יום טוב. ומבואר שם שהאיסור הוא משום שנתקנה ביום טוב לצורך יום טוב, ולא לצורך חול. ולכאורה הוא הדין לכל מאכל שנתבשל בשבת לצורך שבת, שאסור לאכול ממנו לאחר השבת. אלא שמדברי הרמב"ם (פ"ו מהל' שבת ה"ח) משמע שאין איסור זה אלא בדבר שנתבשל בשבת עצמה, אבל מה שנתבשל מערב שבת מותר לאכול ממנו לאחר השבת. ועיין בשו"ת הרשב"א (ח"ב סי' שכ"ה) שכתב שהוא הדין לכל מאכל שנתבשל בשבת לצורך שבת, שאסור לאכול ממנו לאחר השבת. ועיין בשו"ת הרשב"א (ח"ב סי' שכ"ה) שכתב שהוא הדין לכל מאכל שנתבשל בשבת לצורך שבת, שאסור לאכול ממנו לאחר השבת. יג. **קרבן** שנפסל אסור באכילה, ויש לשרפו. ראה רמב"ם (פ"ו מהל' מעשה הקרבנות ה"ב). יד. **יש** להקשות למה אין הגמרא מקשה כן אף על פי שנינו ברישא 'שחטו שלא לשמו' שחייב, מה תיקן בשחיטה זו. ואמנם ברבינו חננאל (ד"ה ומאני) פירש קושיית הגמרא גם לגבי שחטו שלא לשמו. אך האחרונים לא נקטו כן ונתקשו בכך. עיין מהרש"א (ד"ה שחטו) ותכס צבי (סי' קנט) ועוד מה שכתבו בישוב הדבר. טו. **כן** מובאר ברבינו חננאל (ד"ה ומאני) שהרי אילו הותלעה זריקה נשאל אחת והשיב תשובה זו. טז. **שעל** ידי שחיטתו גרם תיקון זה, שהרי אילו הותלעתה הבהמה למזבח ללא שנשחטה, היתה יורדת, כיון שאין הקטרה בבעלי חיים. ריב"ן (ד"ה תיקון). יז. **כן** מובאר ברבינו חננאל (ד"ה שחטו בשמנת), שהמשך המשא ומתן היה בין השואל לרבי זריקא. יח. **מפני** שהיה לו לבדקה קודם השחיטה. על פי רש"י (לעיל פ.: ד"ה שחטו ומפני). יט. **שפוסל** את הקרבן, כפי שנאמר (ויקרא כב ג) 'או דק או חבלל בעינו', וכמבואר בבכורות (לג.) [אמנם פסוק זה נאמר במומי אדם, אך דרשו (שם מג.) בגזירה שוה שהמומים המחזרים באדם פוסלים אף בבהמה]. כ. **כאמור** הכתוב (ויקרא כב כב) 'חנוטה כדוק שמים', ופירוש הכתוב הוא, הלא הקדוש ברוך הוא נוטה את השמים כאדם הנוטה יריעה או קורם של שהוא. ראה רש"י ומצודות שם. כא. **שכיון** שבעופות אין מום זה פוסל כלל, לכן אף בהמה שנפל בה מום זה אם נשחטה והועלתה למזבח שוב לא תורד ממנו. רש"י (ד"ה ומפני) על פי הגמרא בזבחים (פ:). כב. **ראה** טעם פטורו בהערה לעיל (פ.) במשנה. כג. **כיון** שנפסלו קודם שנכנסנו לעזרה, כפי שנתבאר לעיל. כד. **בהמה** שמתה מעצמה ללא שחיטה כשירה, הרי היא 'נבלה' ומטמאה במגע ובמשא. ראה רמב"ם (פ"ד מהל' מטמאי משכב ומושב ה"ט). אמנם גם קודם שחיטה אין היא נבלה, אך כיון שבלא השחיטה עלולה להיות נבילה על ידי שתמות מעצמה, ובשחיטה זו תיקן ששוב אין היא יכולה להעשות נבילה לעולם, חשוב הדבר לתיקון, שפת אמת (ד"ה ומפני שחטו). כה. **כמבואר** בחולין (עב:). ששחיטת טריפה, אף שאינה מתירתה באכילה, מטהרתה מלטמא בטומאת נבילה. כו. **הגמרא** בחולין (מ:) מכארת מדוע נקטו דווקא חטאת ולא שאר קרבנות. רש"י (ד"ה ששחטו). כז. **אסור** לשחוט קדשים מחוץ לעזרה, ואם עשה כן, במזיד חייב כרת ובשוגג חטאת. כמבואר בכריתות (כ:). כח. **כמפורש** בתורה (במדבר יט ב) [ראה רש"י שם] שמביא על כך חטאת. כט. **רש"י** (ד"ה מת מיתן - תמץ). וכמבואר בעבודה זרה (נב:), 'רבי יהודה בן בתירה אומר, מניין לתקרובת עבודת כוכבים שמטמא באהל, שנאמר (משלי קו כח) 'ויצמדו לבעל פעור ויאכלו זבחי מתים', מה מת מטמא באהל, אף תקרובת עבודת זרה מטמאה באהל'. אמנם בחולין (יב:) נחלקו אמוראים בדין זה [אם תקרובת עבודת זרה מטמאה באהל], אך לדברי הכל אין מוטמאה פתוחה מגבילה ומטמאה במגע ובמשא, ואם כן לא תקנה כלל. רבנו חננאל (ד"ה והמקפה).

ומשום תקרובת עבודה זרה, זהו דווקא לבני ישראל, אבל לבן נח שאין הבשר נאסר עליו מחמת איסורים אלו, אם היה אוכלו קודם שנשחט, היה חייב מיתה משום איסור אבר מן החי[ל], ואדם זה תיקנו בשחיטתו שבן נח האוכל ממנו אינו חייב מיתה[לא].

★

שנינו במשנה: שָׁחֲטוֹ וְנוֹדַע וכו' שמשכו הבעלים את ידם או שמתו או שנטמאו פטור מפני ששחט ברשות.

הגמרא מביאה את דברי רב ובהמשך מקשה מדבריו על ברייתא ששנינו על משנתנו: אָמַר רַב הוּנָא אָמַר רַב, אֲשָׁם שֶׁנִּתְקַיֵּם לְרַעֲוָיָה - קרבן אשם שבעליו מתו[לב] או נתכפרו באשם אחר, אינו ראוי להקרבה כלל, לא לאשם ולא לעולה[לג], וכיון שהקרבן גופו קדוש מנתקים אותו[לד] מדין הקרבה[לה] ומהשמירה ששמרוהו ממום[לו] ומוציאים אותו לרעייה בשדה הפקר, עד שיסתאב ויומם, כדי שיוכלו לפדותו[לז] ולקנות בדמיו עולת נדבה[לח] לקיץ המזבח[לט]. ואם אירע שמסרוהו לרעייה ובעל הקרבן לא המתין שיפול בו מום אלא הביאו לעזרה **וְשָׁחֲטוֹ סְתָם,** הרי זה **לְשֵׁם עוֹלָה** - עולת נדבה של קיץ המזבח, הואיל וסוף סוף דמי הבהמה עומדים לשם קרבן עולה. **מוכיחה הגמרא: אָלְמָא קָסָבַר** - מדברי רב שהכשיר בהמה זו לקרבן עולה אף שלא נעקר מן 'אשם' ממנה, **חַיִּיב הַמְקַבֵּר** מכאן שחיטתה כשירה אף ללא עקירת שם הקרבן הקודם.

שואלת הגמרא: אִי הָכִי, אם אין עקירה מעכבת, מפני מה דיבר רב דוקא באופן של אשם שניתק לרעייה, הרי אפילו **בְּיָ לֹא נִיתַּק** לרעייה אלא משעה שנתכפרו בעליו באשם אחר **נָמֵי** - גם כן יהיה דינו ששחטו סתם כשר לעולה, הואיל ודמיו עומדים לשם עולה.

מתרצת הגמרא: גְּזֵירָה היא שגזרו חכמים שאשם לפני ניתוק לרעייה אינו כשר לעולה אף על פי שבעליו כבר **לְאַחַר בְּפָרָה, אֲבוּ** - בגלל החשש, שמא יעשה כן גם **לְפָנֵי בְּפָרָה.** כלומר, אדם שהתחייב אשם והקדיש קרבן לכפרתו וקודם שנתכפר בו התחייב גם בקרבן עולה, עלול לטעות ולחשוב שמותר להקריב בהמת אשם לשם עולה, ונמצא קרבנו פסול הואיל וסתמו עומד לשם אשם ואסור לשנות בהמת קרבן משם אחד לשם אחר. לפיכך גזרו ופסלו אשם קודם ניתוק אפילו אם בעליו כבר נתכפרו[מ].

הגמרא מביאה מקור לכך: וְתָנָא תַּיְמָא - ומניין תאמר שגזרום גזירה זו, **דְּתַנְיָן** (תמורה כ:) **אָשָׁם שֶׁמֵּתוּ בְּעָלָיו אוֹ שֶׁנִּתְכַּפְּרוּ בְּעָלָיו, יִרְעֶה עַד שֶׁיִּסְתָּאֵב** ויפול בו מום הפוסלו למזבח, **וְיִמָּכֵר וְיִפְּלוּ דָּמָיו לִנְדָבָה** - עולת נדבה של קיץ המזבח. זו דעת תנא קמא. **רַבִּי אֶלְיעֶזֶר אוֹמֵר, וְמוּת,** דינו כחטאת ונועלים אותו בחדר בלא מזון עד שימות מאליו[מא]. **רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ[מב] אוֹמֵר,** ירעה עד שיסתאב ויפול בו מום **וְיִמָּכֵר וְיָבִיא בְּדָמָיו עוֹלָה** - עולת יחיד[מג]. **מדייקת הגמרא בדברי רבי יהושע: בְּדָמָיו** של קרבן האשם **אִין** - כן מביאים עולה, **אֲבָל** את הקרבן **גּוּפוֹ לָא** יביא לשם 'עולה', ואף על פי שבעל הקרבן נתכפר ורוצה להקריב את אשמו כקרבן עולה בשביל עצמו, אסור לו להקריב בהמה זו אלא חייב לקנות בהמה אחרת, ובהכרח היינו משום **דְּרִבִּי יְהוֹשֻׁעַ גָּזַר לָאַחַר בְּפָרָה אֲטוּ לְפָנֵי בְּפָרָה[מד].** מסיקה הגמרא: **שָׁמַע מִינָּהּ** - אכן יש מכאן הוכחה שגזרוהו לאחר כפרה אטו לפני כפרה. מסקנת הדברים היא, שקרבן אשם לאחר ניתוק, לכתחילה יכול יבוא בדמיו עולה ובדיעבד אם שחטו סתם כשר לעולה[מה], קודם ניתוק אסור להקריבו לעולה מדרבנן משום גזירה, וקודם כפרה אסור להקריבו לעולה מדאורייתא כיון שאין לשנות בהמת קרבן משם זה לשם אחר כל זמן שעומד לשמו.

הגמרא מביאה ברייתא ששינינו על משנתנו ומקשה ממנה על רב, שלפי דבריו אשם ששחטו סתם כשר לעולה משום שאין עקירה מעכבת וממילא הוא הדין גם קרבן פסח יהא כשר לשלמים בלי עקירת שם פסח[מו], ודין זה נסתר מהברייתא. **אִיתְּיבֵיהּ** - הקשה **רַב חָמְדָא לְרַב הוּנָא,** שנינו במשנה, **שָׁחֲטוֹ** בשבת **וְנוֹדַע שֶׁשָּׁכְחוּ בְּעָלִים אֶת יָדָם** וכו' או שנטמאו או שמתו,

---

ל. **כמבואר** בסנהדרין (נט.) שהוא משבע מצוות בני נח. עוד מבואר שם (נט.) וכן פסק הרמב"ם (מלכים ט"ו ט"ז) שבן נח שעבר על אחת משבע מצוות חייב מיתה. לא. **שכן** לא ההזהרו בני נח על איסור אכילת בשר קרבן פסול ועל איסור אכילת תקרובת עבודה זרה. כך היא כוונת הגמרא לשיטת רש"י (ע"ז מדי ד"ה) ותוספות (ע"ז סה. ד"ה ומפני) נקט שכוונת הגמרא שיש בשחיטתו תיקון גם לישראל, והיינו שקודם שחיטה אף אם היה אוכל ממנה כזית המורכב מבשר גידים ועצמות היה חייב, משום אבר מן החי [ראה רמב"ם (מאכלות אסורות פ"ט ה"ג)]. ומשנשחטה או נתבטלה אינו חייב אלא אם כן אוכל כזית מן הבשר, ואין גידין ועצמות מצטרפים לשיעור כזית לענין שאר איסורים, ונמצא שזה ששחטה תיקנה לענין זה שמעתה אם יאכל ממנה אדם לא יתחייב משום קודש פסול ותקרובת עבודה זרה אלא בשיאכל כזית בשר. למסקנת הגמרא. אין צריך להעמיד את מה ששנינו במשנתנו שהשחטו ונמצא בעל מום חייב, דווקא בדוקין שבעין, שאם עלו לא ירדו וכדעת רבי עקיבא, אלא אף השוחט שאר בעלי מומין חייב, משום שתיקן להוציאו מידי אבר מן החי. ולכן סתם הרמב"ם (פסוה"מ פ"ג ה"י) שהשוחט פסח בשבת ונמצא בעל מום חייב, ומשמע שבכל המומים כן הוא, לחם משנה (שם). לב. **קרבן** חטאת יחיד שמתו בעליו אינו קרב, כי 'אין כפרה למתים' (שבועות ט:) אלא מיתתם היא כפרתם. רש"י מעילה (מעילה ד: ד"ה ולכן). וכן לגבי קרבן אשם, כל שבעליו חי הרי הוא צריך כפרה אבל אם מת אינו צריך קרבן זה לכפרה. ע"פ תוספתא (פסח קמ"ג ה"ט). לג. **מהכתוב** (במדבר ו טו-יח) 'שעיר עזים אחד לחטאת וגו' זה קרבן נחשון בן עמינדב', דרשו חז"ל (ספרי נשא סכ"ט) שיחיד אינו מביא חטאת על חטא שאינו ידוע, והוא הדין בקרבן אשם, כמובא ברמב"ם (מעשה הקרבנות פ"י ה"ט) שקרבנות אלו באים לכפר על חטא ואינם באים בתורת נדר או נדבה. לד. **דייני** בית דין אומרים לבעל הקרבן להוציאו ולמורטו לידי רועה בהמות חולין. רש"י (בחמש ה: ד"ה שמיתת, קיב. ד"ה כדלקמן). לה. **רש"י** (בחמש קמו: ד"ה כדלקמן). לו. **על** בהמת קרבן מוטלת שמירה מיוחדת לבל יפול בה מום, ובניתוק לרעייה מסירים מעליה שמירה זו. רבינו חם (ספר סיפור פישוטים סי' תקיב). לז. **נאמר** (ויקרא ה יא) 'ואם כל בהמה טמאה אשר לא יקריבו ממנה קרבן לה'', וביאר רש"י (שם ס"ק ממורה לג). שבא הכתוב ללמד שאין קדשים תמימים יוצאים לחולין בפדיון, אלא רק בעלי מומים. לח. **מי** שהפריש מעות לקניית אשם או חטאת ונותר בידו עודף הרי אלו דמי 'מותר אשם' ו'מותר חטאת', לכסף הזה היו בבית המקדש ששה שופרות, קופות מיוחדות השמירה כעין שופר, לתוכם נותנים את המעות, והכהנים [רש"י (ממשלת קז:) או בית דין [רמב"ם (פרקים המשמח"ק ממורה פ"ג ה"ט)] נושלים אותן משם וקונים בהן עולות נדבה להקריבן בשעה שאין קרבנות קרבים על המזבח שלא יהא בטל מעבודת הקרבנות. רש"י (ממשלת ד: ד"ה לקנן). כמו כן, כל הקרבנות שדינם להיתנך לרעייה, דמיהם נופלים לעולת נדבה. רש"י (ע"ז סה.). לט. **קרבנות** אלו מכונים 'קיץ' על שם פירות הקיץ, כגון תאנים ועגבים, שמייבשים אותם ודרך בני אדם לאוכלם כתוספת לסעודתם. רמב"ם (פרקים המשמח"ק פרקים ט"ו ה"ט). מ. **מה** שאין כן לאחר ניתוק הואיל והבעלים נתכפרו והקרבן בידי הרועה אין חשש שיחליפו בינו לבין קרבן שבעליו לא נתכפרו. רש"י (ד"ה גזירה). אמנם תוספות (ד"ה סתם) ביארו שהניתוק מועיל להזכיר שצריך עקירה. כלומר, קרבן אשם שנתכפרו בעליו צריך לנתקו לרעייה, בכדי שאם יחזירוהו להרגת בהמת קרבן ויבואו לשוחטו לשם 'עולה' יזכרו לעקור שם 'אשם' ממנו. ולפי דברי התוספות, כותנת הגמרא להקשות שמדברי רב 'שחטו סתם כשר לעולה' מוכח שלא צריך עקירה ואם כן קשה מדוע קרבן שלא ניתק אינו כשר לעולה, הניחא אילו סבר רב שיש צורך ב'עקירה' אזי מובן שהניתוק בא להזכיר את חובת עקירת שם אשם מן הקרבן קודם ששחטו לשם 'עולה' ולכן כשלא ניתקוהו הוא פסול משום גזירה שמא יבואו לשחוט אשם לשם 'עולה' בלי עקירה, אולם אם אין צורך בעקירה לשם מה נצרך הניתוק. ומתרצת הגמרא, גזירה לאחר כפרה אטו לפני כפרה. כלומר, קודם ניתוק אסרו להקריב אשם אף על פי שבעליו נתכפרו מחשש שמא יבואו להקריבו אפילו קודם כפרה, מה שאין כן קרבן אשם לאחר ניתוק אם שחטו לשם עולה הרי זה כשר בדיעבד. מא. **רש"י** (ד"ה ולכן) הביא שרבי אליעזר דרש מן הכתוב (ויקרא ז ז) 'כחטאת כאשם תורה אחת להם' שדין אשם כדין חטאת לכל דבר, ולכן לפי דעתו אשם ששחטו שלא לשמו פסול כדין חטאת (ופסחים ג:), וכמו כן אשם שנכנס דמו לפנים פסול כדין חטאת שאם נכנס דמה לפנים פסול (שם י:), והנה הלכה למשה מסיני שחמש חטאות מתות, ובניהן חטאת שמתו בעליה וחטאת שנתכפרו בעליה בחטאת אחרת, כמובא בגמרא (בחמש עג. תמורה כט:), ולגבי אופן המיתה מבואר בגמרא (קידושין נה: ורש"י שם ד"ה וסיפ, ועבודה זרה יג:) וברמב"ם (פרקי תמורה פ"ג ה"ט), שנועלים אותה בחדר בלא מזון עד שתמות, ולפי רבי אליעזר הוא הדין בקרבן אשם. מב. **במשנה** בתמורה (כ:) שיטת רבי אלעזר היא. מג. **גם** לפי תנא קמא קונים בדמיו עולת נדבה, אלא שהיא עולת ציבור ואין בעל הקרבן סומך ידיו עליה ונסכי קרבן באים משל ציבור, ואילו לפי רבי יהושע בעל הקרבן קונה בדמיה עולת יחיד, סומך ידיו עליה ונסכי הקרבן באים משלו. רש"י (ד"ה ויבא). מד. **לפי** דעת תנא קמא שקונים בדמי האשם 'עולת ציבור' אין הוכחה לגזירה זו משום שבודאי אי אפשר להביא בהמת אשם שהוא קרבן יחיד ולהקריבה כקרבן 'ציבור', תוספות (ד"ה ומפני, רש"ש מנחות, כנ"ל ד"ה ומפני, רש"ש פסחים) מה. **אמנם** לכתחילה לא ישחוט אפילו לאחר ניתוק ועקירה, מפני שיש חשש שמא יבואו להקריב אשם לשם עולה גם קודם כפרה. תוספות (ד"ה סתם). מו. **קרבן** אשם שניתק לרעייה דינו כ'מותר אשם' וקונים בהן עולות נדבה להקריבן בשעה שאין קרבנות קרבים על המזבח שלא יהא בטל מעבודת הקרבנות. רש"י (מנחות ד: ד"ה לקנן). כמו כן, כל הקרבנות שדינם להיתנך לרעייה, דמיהם נופלים לעולת נדבה. רש"י (ע"ז סה.).

וְתָנֵי עֲלָּהּ - ושנינו בברייתא ששנויה על משנתנו, **בָּחוֹשׁ כִּי הַאי גַּוְנָא** - בערב פסח שחל בחול ואירע בו כגון דבר זה[א], הואיל ויכול לשורפו, **יְשָׁרָף מִיָּד** מפני שהוא פסח שנשחט שלא למנויו, ואין צורך להמתין עד שתתעבר צורתו[ב]. **אִי אִמְרַת בְּשֶׁלָּמָא** שקרבן שנתבטלה ממנו סיבת הקרבתו **בְּעֵי עֲקִירָה** של שם הקרבן הקודם על מנת להתיר הקרבתו לקרבן אחר, מובן כי **הַאי** - קרבן פסח שבעליו משכו ידיהם, מתו או נטמאו, עדיין **פֶּסַח הוּא**, שהרי לא נעקר ממנו שמו, **וְכֵיוָן דְּלֵית לֵיהּ** [-לשאין לן] **בְּעָלִים**, ונשחט שלא למנויו, **חֲוָה לֵיהּ** [-יש לן] **פְּסוּלוֹ בְּגוּפוֹ, אֲמְטוּ לְהֶכִי** - ומפני כך, אמר התנא בברייתא **יְשָׁרֵף מִיָּד**[ג]. **אֶלָּא אִי אִמְרַת** שקרבן שנתבטלה ממנו סיבת הקרבתו **לֹא בְּעֵי עֲקִירָה** ומאליו הוכשר לשם קרבן אחר, יש להקשות הלא פסח שאין לו בעלים, כבר **מָרֵי שְׁעָה**, לפני שחיטה, **חֲוָה לֵיהּ** - היה עליו שם **שְׁלָמִים**[ד], **וּפְסוּלוֹ מִשּׁוּם מַאי**, ודאי שלא בגופו אלא **מִשּׁוּם דְּבָר אַחֵר**, והוא, **דְּהשׁוחט שחשב שזה קרבן פסח** **הָא שָׁחֵיט לֵיהּ** [-שחוטן] **אַחַר תְּמִידׁ שֶׁל בֵּין הָעַרְבַּיִם** בזמן שחיטת הפסח עם כל שאר הפסחים[ה], ועבר על מצות 'השלמה'[ו], אם כן אין דינו להישרף מיד אלא **עִיכּוּר צוֹרָה בְּעֵי** - צריך להמתין עד שתעבור צורת הבשר[ז]. **דְּתַנְיָא, זֶה הַכְּלָל, כֹּל** קרבן **שֶׁפְּסוּלוֹ בְּגוּפוֹ**, כגון שהקריבוהו במחשבת פיגול, בשרו נעשה 'נותר', ונטמא או יצא מחוץ למחיצתו[ח], **יְשָׁרֵף מִיָּד**. אולם אם פסולו **בְּדָם**, כגון נשפך דם בהכמה מצווארה על הרצפה ואספו הכהן לתוך כלי שרת ולא נעשתה 'קבלת הדם' בכלי[ט], **וּבָעֲלִים**, כגון פסח ששחט ונזרק דמו ולאחר מכן נטמאו בעליו או מתו[י], אין זה פסול בגופו ולא ישרף לאלתר מפני בזיון קדשים, אלא **מִמְתִּינִים לְבוֹקֶר שְׁתִּעְבַּר צוּרָתוֹ** ויחשב 'נותר' ויפסל בלינה ובכך יהא פסולו בגופו[יא], **וּבְבוֹקֶר** יֵצֵא לְבֵית הַשְּׂרֵיפָה[יב]. **סיכום השאלה**: לפי מה ששנינו בברייתא זו שרק קרבן שפסולו בגופו ישרף מיד, מוכח שהתנא בברייתא דלעיל שאמר לגבי קרבן פסח 'ישרף מיד' סובר שצריך עקירה [ולכן כל שלא נעקר ממנו שם 'פסח' הרי זו שחיטה שלא למנויו ופסולו בגופו?], ודעתו סותרת את דברי רב שאמר שקרבן אשם שניתק לרעייה ושחטו סתם כשר לעולה גם בלא עקירה[יג].

מתרצת הגמרא: אֶלָּא, לעולם דעת רב שצריך עקירה, **וְלֹא תֵּימָא** - אל תאמר בדברי רב, אשם שניתק לרעיה **וּשְׁחָטוֹ סְתָם** - שלא לשם קרבן מסוים, **בְּשֵׁם עוֹלָה, אֶלָּא אֵימָא** - אלא אמור כך בגירסת דבריו, **שְׁחָטוֹ לְשֵׁם עוֹלָה**, ובשחיטה זו נעקר ממנו שם 'אשם'[יא], **בְּשֵׁר. מסכמת הגמרא: אֶלָּא** - מוכח, שלפי רב, **בְּעֵי עֲקִירָה**, וצריך עקירת שם אשם על מנת להקריבו לעולה.

שנינו במשנה לעיל (סב.), השוחט פסח בתוך המועד ויש חמץ ברשותו, לפי רבי שמעון, אם הקריבו לשם 'פסח' לא עבר על 'לא תשחט על חמץ דם זבחי' (שמות לד כה) מפני שהמועד אינו זמן הראוי לזביחת פסח, ואם שחטו לשם 'שלמים' עבר ולוקה עליו הואיל וקרבנו זבח כשר ושחיטתו שחיטה ראויה. דייקה הגמרא (סה.) מלשון המשנה, שאם שחטו במועד לא לשם פסח או שלמים אלא שחטו 'סתם' אינו לוקה. על פי דיוק זה רצתה הגמרא להוכיח שדעת התנא במשנה שצריך עקירה, שאם לא כן הרי הקרבן נעשה שלמים מאליו, אלא ודאי טעמו הוא שקרבן פסח בשאר ימות השנה אינו נחשב שלמים עד שיעקר שם 'פסח' ממנו, ולכן שחיטתו במועד 'סתם' אינה שחיטה ראויה.

מקשה הגמרא: וְלֶרְבִּי חִיָּיא בַּר גַּמְדָּא דְּאָמַר, גְּזֵרָה מִפְּנֵי חֲבוּרָה וְאָמְרִי - הודו חבורת החכמים כולה ואמרו, שאין להוכיח מהמשנה המובאת לעיל

א. **כחומר**, ששחט קרבן פסח נודע ששמטו הבעלים את ידיהם ממנו, או מתו, או נטמאו.

ב. **הענין** של 'עיכור צורה' מבואר להלן.

ג. **שנינו** לעיל (סב.), ששפסח ששחטו שלא לאוכליו ושלא למנויי פסול, שנאמר בקרבן פסח 'במכסת' (שמות יב ג) ללמד שאינו נשחט אלא למנויין, ושנה הכתוב (שם) 'תכסו' ללמד ששחיטתו למנויין מעכבת, ופסח שנשחט שלא למנויין פסול בגופו. וכן מובא לקמן (שם.) שקרבן פסח שנפסל בגופו, כלומר בעצם הקרבתו כגון שיצא מחוץ לירושלים או נטמא, דינו שישרף מיד. ד. **ואף** על פי ששחוטו טעה וחשב שזה קרבן פסח והרי הוא כשוחט לשם 'פסח', מכל מקום מבואר בתוספות (סה. ד"ה ומפני) שלפי הדעה שקרבן אינו צריך עקירה, גם אם שחט קרבן לשם 'פסח' אין הוא נפסל מהקרבה בתורת קרבן 'שלמים', שפת אמת (ד"ה אלא).

ה. **כמובא** בגמרא לעיל (עג.), שזמן שחיטת הפסח, שנאמר בו 'בערב' (דברים טז ו) וגם 'בין הערבים' (שמות יב ו), מאוחר הוא מהזמן של שחיטת התמיד שנאמר בו רק 'בין הערבים' (במדבר כח ד).

ו. **בגמרא** (לעיל עז ע"ב ושם ע"ב) מובא ששחכמים דרשו מהנאמר (ויקרא ו ו) 'והקטיר עליה חלבי השלמים', שיש להשלים את הקרבת כל הקרבנות על המזבח עד שחר בטרם יוקרב תמיד של בין הערבים, ובכל יום אין מקריבים כלום אחר תמיד של בין הערבים, מלבד הפסח בערב פסח. ז. **רש"י** (ד"ה עיכור) ותוספות (סה. ד"ה ומפני, ד"ה ומפני) פירשו שעיכור צורה היינו 'פסול לינה' שנחשב פסול בגופו של הקרבן [בניאור דעת רש"י לגבי 'עיכור צורה' ופירושים נוספים שכתבו הראשונים, ראה ביעוני הפשט (שם ג)], ודינו שריפה כדין הנותר שנאמר (שמות יב י) 'והנותר ממנו עד בקר באש תשרופו'. ט. **הזמן** המיועד לשריפה הוא בוקר של 'יו"ט בניסן, אמנם כיון שאין שורפים קדשים ביום טוב נדחית שריפתו לבוקר ט"ו בניסן. רש"י (שם. ד"ה ובשמ"ק). י. **לפי** הצד שאין צריך עקירה, קרבן זה נחשב שלמים ולא נפסל בגופו ואינו נשרף עד לאחר עיבור צורה. **המאירי** (שם. ד"ה ומפני) ביאר שעקירה היינו שהשוחט אומר 'אני שוחטו לשם קרבן זה' אלא לשם קרבן זה', ואם כן כשהשוחט אומר בשעת השחיטה, 'לשם עולה', בהכרח שעוקר מהקרבן שם 'אשם'. יב. **אמנם** אם קרבן פסח אבד קודם השחיטה, ובני החבורה הפרישו בהמה אחרת לקרבן פסח ושחטו אותה ולאחר מכן מצאו את קרבנם הראשון, הרי הוא קרב כקרבן שלמים. כיון שחצות היום היא שעת הקרבת הפסח וקובעת את בהמה לקרבן פסח ובשעה זו לא היה ראוי לפסח, הואיל ולא נראה לפסח מעולם ממילא אין בו דין 'דיחוי', ורק בקרבן שנראה ונדחה חל בו דין 'דיחוי' ונדחה לעולם. רש"י (ד"ה ומפני).

יג. **שנינו** ביומא (סב.) לגבי שני שעירי יום הכפורים, שאם הגריל הכהן אחד לה' ואחד לעזאזל ומת השעיר לעזאזל, מביאים זוג שעירים אחרים ומטיל עליהם הכהן גורל חדש ויאמר 'זה שעלה עליו הגורל לעזאזל יתקיים תחתיו' [והוא הדין אם מת השעיר לה' עושים גורל חדש, כמבואר שם]. והנה עתה יש לפני הכהן שלושה שעירים, אחד מהגורל הישן ושנים מהגורל החדש, ומוטל על הכהן להקריב רק שעיר אחד לה' ולשלוח רק שעיר אחד לעזאזל, ומסיימת המשנה מה דינו של השעיר השלישי שאינו קרב, 'והשעיר ירעה עד שיסתאב ויפלו ויפלו דמיו לנדבה', ונחלקו רבי יוחנן ורב (שם סה:) מיהו 'השעיר שירעה. לפי רב, השני שבזוג הראשון יקרב, והשני שירעה היינו השעיר השני בגורל החדש. ואילו לפי רבי יוחנן, השעיר שירעה היינו השעיר השני שנשאר מהגורל הישן. ומבואר בגמרא שרב סובר ש'בעלי חיים אינן נדחין', ולכן השני מהגורל הישן מוקרב לה', הואיל ופסולו לא היה אלא משום שלא היה קיים שעיר לעזאזל יחד עמו, ומרגע שהוטל גורל חדש והעמידו שעיר חדש לעזאזל הרי הישן חוזר ונראה למזבח, אבל רבי יוחנן סובר שהשעיר מהגורל הישן [נראה ונדחה] מן המזבח לגמרי ואין לו תקנה. וביאר רש"י (ד"ה מעוכב) פירוש שעיכובו צורה היינו 'פסול לינה' שנחשב פסול בגופו של הקרבן [בניאור דעת רש"י לגבי 'עיכור צורה' ופירושים נוספים שכתבו הראשונים, ראה ביעוני הפשט (שם ג)], ודינו שריפה כדין הנותר שנאמר (שמות יב י) 'והנותר ממנו עד בקר באש תשרופו'. ט. **הזמן** המיועד לשריפה הוא בוקר של 'יו"ט בניסן, אמנם כיון שאין שורפים קדשים ביום טוב נדחית שריפתו לבוקר ט"ו בניסן. רש"י (שם. ד"ה ובשמ"ק). י. **לפי** הצד שאין צריך עקירה, קרבן זה נחשב שלמים ולא נפסל בגופו ואינו נשרף עד לאחר עיבור צורה. **המאירי** (שם. ד"ה ומפני) ביאר שעקירה היינו שהשוחט אומר 'אני שוחטו לשם קרבן זה' אלא לשם קרבן זה', ואם כן כשהשוחט אומר בשעת השחיטה, 'לשם עולה', בהכרח שעוקר מהקרבן שם 'אשם'. יב. **אמנם** אם קרבן פסח אבד קודם השחיטה, ובני החבורה הפרישו בהמה אחרת לקרבן פסח ושחטו אותה ולאחר מכן מצאו את קרבנם הראשון, הרי הוא קרב כקרבן שלמים. כיון שחצות היום היא שעת הקרבת הפסח שחל בחול ואירע בו כגון דבר זה[א], הואיל ויכול לשורפו, **יְשָׁרֵף** מפני שהוא פסח שנשחט שלא למנויו, ואין צורך להמתין עד שתתעבר צורתו[ב]. **אִי אִמְרַת בְּשֶׁלָּמָא** שקרבן שנתבטלה ממנו סיבת הקרבתו **בְּעֵי עֲקִירָה** של שם הקרבן הקודם על מנת להתיר הקרבתו לקרבן אחר, מובן כי **הַאי** - קרבן פסח שבעליו משכו ידיהם, מתו או נטמאו, עדיין **פֶּסַח הוּא**, שהרי לא נעקר ממנו שמו, **וְכֵיוָן דְּלֵית לֵיהּ** [-שאין לן] **בְּעָלִים**, ונשחט שלא למנויו, **חֲוָה לֵיהּ** [-יש לן] **פְּסוּלוֹ בְּגוּפוֹ, אֲמְטוּ לְהֶכִי** - ומפני כך, אמר התנא בברייתא **יְשָׁרֵף מִיָּד**[ג]. **אֶלָּא אִי אִמְרַת** שקרבן שנתבטלה ממנו סיבת הקרבתו **לֹא בְּעֵי עֲקִירָה** ומאליו הוכשר לשם קרבן אחר, יש להקשות הלא פסח שאין לו בעלים, כבר **מָרֵי שְׁעָה**, לפני שחיטה, **חֲוָה לֵיהּ** - היה עליו שם **שְׁלָמִים**[ד], **וּפְסוּלוֹ מִשּׁוּם מַאי**, ודאי שלא בגופו אלא **מִשּׁוּם דְּבָר אַחֵר**, והוא, **דְּהשׁוחט שחשב שזה קרבן פסח** **הָא שָׁחֵיט לֵיהּ** [-שחוטן] **אַחַר תְּמִידׁ שֶׁל בֵּין הָעַרְבַּיִם** בזמן שחיטת הפסח עם כל שאר הפסחים[ה], ועבר על מצות 'השלמה'[ו], אם כן אין דינו להישרף מיד אלא **עִיכּוּר צוֹרָה בְּעֵי** - צריך להמתין עד שתעבור צורת הבשר[ז]. **דְּתַנְיָא, זֶה הַכְּלָל, כֹּל** קרבן **שֶׁפְּסוּלוֹ בְּגוּפוֹ**, כגון שהקריבוהו במחשבת פיגול, בשרו נעשה 'נותר', ונטמא או יצא מחוץ למחיצתו[ח], **יְשָׁרֵף מִיָּד**. אולם אם פסולו **בְּדָם**, כגון נשפך דם בהכמה מצווארה על הרצפה ואספו הכהן לתוך כלי שרת ולא נעשתה 'קבלת הדם' בכלי[ט], **וּבָעֲלִים**, כגון פסח ששחט ונזרק דמו ולאחר מכן נטמאו בעליו או מתו[י], אין זה פסול בגופו ולא ישרף לאלתר מפני בזיון קדשים, אלא **מִמְתִּינִים לְבוֹקֶר שְׁתִּעְבַּר צוּרָתוֹ** ויחשב 'נותר' ויפסל בלינה ובכך יהא פסולו בגופו[יא], **וּבְבוֹקֶר** יֵצֵא לְבֵית הַשְּׂרֵיפָה[יב]. **סיכום השאלה**: לפי מה ששנינו בברייתא זו שרק קרבן שפסולו בגופו ישרף מיד, מוכח שהתנא בברייתא דלעיל שאמר לגבי קרבן פסח 'ישרף מיד' סובר שצריך עקירה [ולכן כל שלא נעקר ממנו שם 'פסח' הרי זו שחיטה שלא למנויו ופסולו בגופו?], ודעתו סותרת את דברי רב שאמר שקרבן אשם שניתק לרעייה ושחטו סתם כשר לעולה גם בלא עקירה[יג].

מתרצת הגמרא: אֶלָּא, לעולם דעת רב שצריך עקירה, **וְלֹא תֵּימָא** - אל תאמר בדברי רב, אשם שניתק לרעיה **וּשְׁחָטוֹ סְתָם** - שלא לשם קרבן מסוים, **בְּשֵׁם עוֹלָה, אֶלָּא אֵימָא** - אלא אמור כך בגירסת דבריו, **שְׁחָטוֹ לְשֵׁם עוֹלָה**, ובשחיטה זו נעקר ממנו שם 'אשם'[יא], **בְּשֵׁר. מסכמת הגמרא: אֶלָּא** - מוכח, שלפי רב, **בְּעֵי עֲקִירָה**, וצריך עקירת שם אשם על מנת להקריבו לעולה.

שנינו במשנה לעיל (סב.), השוחט פסח בתוך המועד ויש חמץ ברשותו, לפי רבי שמעון, אם הקריבו לשם 'פסח' לא עבר על 'לא תשחט על חמץ דם זבחי' (שמות לד כה) מפני שהמועד אינו זמן הראוי לזביחת פסח, ואם שחטו לשם 'שלמים' עבר ולוקה עליו הואיל וקרבנו זבח כשר ושחיטתו שחיטה ראויה. דייקה הגמרא (סה.) מלשון המשנה, שאם שחטו במועד לא לשם פסח או שלמים אלא שחטו 'סתם' אינו לוקה. על פי דיוק זה רצתה הגמרא להוכיח שדעת התנא במשנה שצריך עקירה, שאם לא כן הרי הקרבן נעשה שלמים מאליו, אלא ודאי טעמו הוא שקרבן פסח בשאר ימות השנה אינו נחשב שלמים עד שיעקר שם 'פסח' ממנו, ולכן שחיטתו במועד 'סתם' אינה שחיטה ראויה.

מקשה הגמרא: וְלֶרְבִּי חִיָּיא בַּר גַּמְדָּא דְּאָמַר, גְּזֵרָה מִפְּנֵי חֲבוּרָה וְאָמְרִי - הודו חבורת החכמים כולה ואמרו, שאין להוכיח מהמשנה המובאת לעיל

מִצְוָה פְּטוּרִין, אלא הוא סובר שהטועה חייב חטאת, ושחיטת שלמים לשם פסח שהיא שחיטה פסולה אסורה בשבת, ולכן השוחט בשבת קרבן זה שנעשה ׳שלמים׳ חייב חטאת. מסקנת הדברים, התנא במשנתנו שפוטר מחטאת סובר כרבי יהושע שהטועה בדבר מצוה פטור[עז] וחולק על רבי אליעזר, ולפי זה מוכרח שגם התנא הברייתא ששנה דבריו על משנתנו חולק על רבי אליעזר, ואינו סובר שהשוחט אחרים לשם פסח פסול, וחזרה השאלה מדוע אמר שהפסח ׳ישרף מיד׳ הלא אין פסולו בגופו.

מתרצת הגמרא: אֶלָּא, **תַּרְגְּמָא** [-העמיד וביאר] **רַב יוֹסֵף בְּרֵיהּ דְּרַב סַלָּא חֲסִידָא קַמֵּיהּ** [-בפני] **דְּרַב פָּפָּא**, **הָא מַנִּי** - הברייתא כדעת מי היא, כדעת **יוֹסֵף בֶּן חוֹנַאי הִיא**, **דְּתָנֵּן** (חמ״ס ג.) **יוֹסֵף בֶּן חוֹנַאי אוֹמֵר**, **הַנִּשְׂחָטִים** - כל הקרבנות ששחטם בערב פסח **לְשֵׁם פֶּסַח**, וְכן אם שחטם בימות השנה **לְשֵׁם חַטָּאת**, **פְּסוּלִין**[פ]. **אֶלָּא** - מוכח מדבריו שסובר ששלמים ששחטו לשם פסח, **פְּסוּלִין בְּגוּפָן הֵיא**, **וּמְשׁוּם הָכִי** אמר התנא בברייתא **יִשָּׂרֵף מִיָּד** כדין קרבן שנפסל ופסולו בגופו, **וּבְפָטוּרֵי** - אבל לגבי פָּטוּר מחטאת, **סָבַר לָהּ** - סובר יוסף בן חונאי **כְּרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ**, שהטועה בדבר מצוה פטור. ולפי דעה זו נשנה הדין במשנתנו ששוחט בשבת פטור כיון שטעה בדבר מצוה, ובברייתא השנויה על המשנה הוסיף התנא ואמר שאם אירע כך בחול ׳ישרף מיד׳, כיון שקרבן שאינו פסח הנשחט ׳לשם פסח׳, פסול בגופו.

הגמרא מביאה תירוץ אחר לסתירה בין רב לבין התנא בברייתא: רַב אַשֵׁי אָמַר, **רַב** שהכשיר קרבן אשם שניתק לרעיה ונשחט סתם, אכן סובר שאין צריך עקירה, וכדעה זו סובר אף התנא במשנתנו, שכן תנא זה של משנתנו **דְּאָמַר** - סובר **כְּרַבִּי יְשָׁעְיָאשׁ בְּנוֹ שֶׁל רַבִּי יוֹחָנָן בֶּן בְּרוֹקָה**. **דְּתַנְיָא**, **רַבִּי יְשָׁעְיָאשׁ בְּנוֹ שֶׁל רַבִּי יוֹחָנָן בֶּן בְּרוֹקָה אוֹמֵר**, שחטו [את הפסח] ונודע שמשכו בעלים ידיהם ממנו או מתו או נטמאו, **אִם** חל בשבת **רֵישׁ שַׁבָּתוֹת בַּיּוֹם** עד שעת השחיטה שבו יכול היה השוחט **לֵידַע אִם מָשְׁכוּ בְּעָלִים אֶת יְדֵיהֶם**, **אוֹ שֶׁמֵּתוּ**, **אוֹ שֶׁנִּטְמְאוּ**, אין השוחט נחשב טועה בדבר מצוה אלא שוגג[עח] **וְחַיָּיב** חטאת, **וְכִשְׁחָל בְּחוֹל תְּעוּבָּד צוּרְתוֹ** של הקרבן **וְיוֹצֵא לְבֵית הַשְּׂרֵפָה**[עט]. **מברר רב אשי: מַאי מַעְמָא**, של רבי ישמעאל בנו של רבי יוחנן בן ברוקה שסובר שהקרבן טעון עיבור צורה, **לָאו מִשּׁוּם** שסובר **דְּלָא בָּעֵי עֲקִירָה**, וקרבן פסח שבעליו משכו ידיהם, מתו או נטמאו, נעשה מאליו שלמים ואין פסולו בגופו אלא משום ׳דבר אחר׳ שהקריבוהו אחר תמיד של בין הערבים, ולפיכך לא יצא לבית השריפה עד שתעובר צורתו.

סיכום התירוץ של רב אשי: רב והתנא במשנה סוברים כרבי ישמעאל בנו של רבי יוחנן ברוקה החולק על התנא בברייתא. לפי דעתם קרבן פסח שמתו בעליו נעשה שלמים מאליו, ושחיטתו בזמן הקרבת הפסח פוסלתו רק משום ׳דבר אחר׳ ותעובר צורתו. ואילו לדעת התנא בברייתא קרבן פסח שמתו בעליו שם ׳פסח׳ עליו עד שיעקר שמו ממנו, ושחיטתו בזמן הקרבת הפסח פוסלתו בגופו וישרף מיד.

דוחה הגמרא: מַאי - מנין לך שרבי ישמעאל סובר שאין צריך עקירה, **דִּילְמָא** - יתכן שטעמו שאין שורפים מיד **מִשּׁוּם דְּכָבַר לָהּ בָּתַּנָּא דְּבֵי רַבָּה בַּר אֲבוּהּ**, **דְּאָמַר**[פא], **אַפִּיטָּם פִּיגּוּל** - קרבן שאחת מארבע עבודותיו [שחיטתו, קבלת דמו, הולכת דמו, זריקת דמו] נעשתה במחשבת פיגול[פב] ופסולו בגופו, **נָפְקוּ בָּעֵי עִיבּוּר צוּרָה**. וטעמו **דְּיָלְיף** - שלומד גזירה שוה, **עָוֹן עָוֹן מִנּוֹתָר**, שנאמר בפיגול (ויקרא ז יח) 'וְהַנֶּפֶשׁ הָאֹכֶלֶת מִמֶּנּוּ עֲוֹנָהּ תִּשָּׂא' ונאמר בנותר (שם יט ח) 'וְאֹכְלָיו עֲוֹנוֹ יִשָּׂא', 'עונה' 'עונו' באו ללמד גזירה שוה, כשם שהנותר מבשר הקרבן טעון עיבור צורה, גם פיגול טעון עיבור צורה[פא]. ולכן פסח ששחט ונודע שמשכו בעליו ידיהם, או נטמאו או מתו, ממתינים עד שתעובר צורתו ורק אחרי כן יצא לבית השריפה. ומוכיחה הגמרא, **דְּאִי לָא תֵּימָא הָכִי** - שאם לא תאמר שטעמו של רבי ישמעאל שגם קרבן שפסולו בגופו טעון עיבור צורה, אלא תאמר שטעמו הוא שאין צריך עקירה, אכן מובן שבאופן שבעלי הקרבן משכו ידיהם או מתו, קרבנם נעשה שלמים מאליו ופסולו משום דבר אחר ולכן לא ישרף מיד, אולם לגבי האופן של **נִטְמְאוּ בְּעָלִים**, שעדיין מוטלת עליהם חובת קרבן פסח ואין בהמתם נעשית שלמים בלי עקירת שם ׳פסח׳, **מַאי אִיכָּא לְמֵימַר** - איך נבאר לגביו את דברי רבי ישמעאל שהקרבן טעון עיבור צורה, **הָא נָמֵי בָּעֵי עֲקִירָה** של שם ׳פסח׳ מהקרבן כדי להחשיבו ׳שלמים׳, וכפי **דְּאָמַר רַבִּי חִיָּיא בַּר גַּמְדָּא גְּזֵרָה מִפְּנֵי חֲבוּרָה מִגּוֹן שֶׁהָיוּ בְּעָלִים טְמֵאֵי מֵת וְנִדְחוּ לְפֶסַח שֵׁנִי**. ומאחר שרבי ישמעאל כלל יחד את האופן של משיכת ידי הבעלים והאופן של מיתה, יחד עם האופן של טומאה, משמע שבכל האופנים תעובר צורתו, ואפילו קרבן שפסולו בגופו [נטמאו בעלים] טעון עיבור צורה. נמצא שאין טעמו של רבי ישמעאל משום שאין צריך עקירה אלא שסובר כתנא דבי רבה בר אבוה שאפילו פסולו בגופו טעון עיבור צורה, ותירוצו של רב אשי נדחה.

הגמרא חוזרת לתירוץ הקודם. מסיקה הגמרא: אֶלָּא מְחַוְּורְתָּא - ברור הדבר, **דְּתַנְיָא מְעִיקָּרָא** - כפי התירוץ שתירץ רב יוסף בריה דרב סלא חסידא בתחילה. כלומר, רבי ישמעאל בנו של רבי יוחנן בן ברוקה סובר שקרבן הפסול בגופו טעון עיבור צורה, והברייתא ששנינו בה שקרבן פסח ששחט ונודע שמתו בעליו או משכו ידיהם ׳ישרף מיד׳, דעת **יוֹסֵף בֶּן חוֹנַאי הִיא**, וטעמו מפני שהקרבן נעשה שלמים מאליו בלי עקירה, וכששחטו ׳לשם פסח׳ הרי זה קרבן אחר שנשחט לשם פסח ופסולו בגופו, ודעתו היא שקרבן הפסול בגופו אינו טעון עיבור צורה[פג].

הדרן עלך אלו דברים

עז. **הואי**[ש] וטרדתו בקיום מצות שחיטת פסח גרמה לו טעות ובשחיטת הקרבן קיים מצות הקרבה, הרי הוא פטור מחיוב חטאת שיש בה. רש״י (עפ: ר״פ וכי יהפוש). יח. **רש״י** (ר״פ סח).

עח. **בערב** פסח שחל בחול אין שורפים אותו מיד מפני בזיון קדשים, אמנם כשחל בשבת דין פשוט הוא שתעובר צורתו הואיל ובלאו הכי אי אפשר לשורפו היום שהוא שבת ולא למחרתו שהוא יום טוב. רש״י (ר״פ ופעוכר). יט. **לָא** מפורש מקור למימרא זו. רש״י (ר״פ וממלא).

כ. **מחשבת** פיגול היא אם חשבו לזרוק דמו או להקטיר אימוריו לאחר הזמן הקצוב לעבודה זו, או שחשבו לאכול את בשר הקרבן לאחר הזמן הקצוב לאכילתו. כא. **רש״י** (ר״פ: ר״פ מצות).

כב. **חיינו** באופנים שמשכו בעלים ידיהם או מתו. רש״י (ר״פ לֹא לֹא מפוחכפא). אמנם אם נטמאו בעליו, אינו נעשה שלמים וכפי שאמר רבי חייא בר גמדא, והפסול בגופו הוא משום שזה קרבן פסח שנשחט שלא למנויו.

פרק שביעי - כיצד צולין

משנה נאמר בתורה במצות קרבן הפסח (שמות יב ט) 'אַל תֹּאכְלוּ מִמֶּנּוּ נָא וּבָשֹׁל מִבָּשֵׁל בַּמָּיִם כִּי אִם צְלִי אֵשׁ רֹאשׁוֹ עַל כְּרָעָיו וְעַל קִרְבּוֹ'. כלומר, שאין **לבשל את הפסח אלא לצלותו באש, ומשנתנו מבארת מאופן צלייתו. מבררת המשנה:** **כֵּיצַד צוֹלִין אֶת הַפֶּסַח**א. **מבארת המשנה: מְבִיאִין שַׁפּוּד שֶׁל** עץ **רִמּוֹן**ב, **וְתוֹחֲבוֹ תּוֹךְ פִּיו** של השה **עַד** שיגיא השפוד **מֵצַע גְּוִקְתּוֹ**ג [-פי הטבעת], ומעמיד את השפוד באופן שפיו של השה למטה[ד], **וְנוֹתֵן אֶת כְּרָעָיו** [-רגליו מן הברך ולמטה] **וְאֶת בְּנֵי מֵעָיו** [-אבריו הפנימיים] **לְתוֹכוֹ** - לתוך גוף השה[ה], משום שנאמר 'צלי אש ראשו על כרעיו ועל קרבו', משמעו, שיצלהו כולו כאחד[ו], **דִּבְרֵי רַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי. רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר**, אינו מכניס את כרעיו ובני מעיו לתוכו שהרי **בְּמִין בִּישׁוּל הוּא זֶה**, שמתבשלים בתוך השה כמו בתוך קדירה, והתורה אמרה 'אל תאכלו ממנו נא ובשל מבושל'[ז], **אֶלָּא תּוֹלִין** את כרעיו ובני מעיו בשפוד **חוּצָה לְוֹ** מעל פיו[ח].

אומרת המשנה דין נוסף: אֵין צוֹלִין אֶת הַפֶּסַח, לֹא עַל הַשַּׁפּוּד של ברזל. מפני שחלק המתכת שמחזיק לפסח מתחמם מן האש, ומחמם אף את חלקו הפנימי, ונצלה הפסח מחוט השפוד שבתוכו, ולא מן האש עצמה, והתורה אמרה 'צלי אש'. **וְלֹא עַל הָאֲסְכְּלָא** - ואף כשהשה תחוב בשפוד עץ לא יניח השפוד על סולם של ברזל[ט], מפני שהספח נצלה מחוט הברזל. **אָמַר רַבִּי צָדוֹק, מַעֲשֶׂה בְּרַבָּן גַּמְלִיאֵל שֶׁאָמַר טַבְּחֵי עֲבָדַי, צְאוּ וּצְלָה לָנוּ אֶת הַפֶּסַח עַל הָאֲסְכְּלָה**י.

★

גמרא שנינו במשנתנו שלצלייתו הפסח לוקחים שפוד של רימון. **הגמרא מבררת מה הטעם לכך. שואלת הגמרא: וְנֵיתֵי** - ונביא שפוד **שֶׁל מָתֶכֶת**, ומדוע צריכים לקחת דווקא של רימון. **משיבה הגמרא:** שפוד של מתכת, **אֵיידֵי** - כיון **דְּחַם מְקָצָתוֹ** המגולה לאש, **חַם כּוּלּוֹ** - מתחמם כל השפוד - **וְקָמְצֵנִי** - ונצלה הפסח **מֵחֲמַת הַשַּׁפּוּד** ולא מחמת האש, **וְרַחֲמָנָא אֲמַר** - והתורה אמרה בקרבן פסח **'צְלִי אֵשׁ'**, ומשמע **וְלֹא צָלִי מֵחֲמַת דָּבָר אַחֵר**, ואם נצלה הפסח מחמת השפוד, הרי זה צלי מחמת דבר אחר.

שואלת הגמרא: וְנֵיתֵי - ונביא שפוד **שֶׁל דֶּקֶל. משיבה הגמרא: אֵיידֵי דְּאִית לֵיהּ שִׁיבֵי** - כיון שיש לו שורות שורות של חריצים, **מְפַיֵּיק מָיָא** - הוא מוציא מים בשעת הצלייה, **וְהָוֵי** - ונעשה הפסח **בְּמִבְּשָׁל**, מפני שמתבשל מעט באותו מקום שיש בו מאותם המים, והתורה אמרה 'אל תאכלו ממנו נא ובשל מבושל'.

שואלת הגמרא: וְנֵיתֵי שַׁפּוּד שֶׁל תְּאֵנָה. משיבה הגמרא: אֵיידֵי דְּמָחֲלָא - כיון שהוא רך שיש בתוכו מוחַ, **מְפַיֵּיק מָיָא, וְהָוֵי לֵיהּ כְּמִבּוּשָׁל.**

שואלת הגמרא: וְנֵיתֵי שַׁפּוּד שֶׁל אֵזֹב או **שֶׁל חֲרוּב וְשֶׁל שְׁקֵדָה**, שהם קשים. **משיבה הגמרא: אֵיידֵי דְּאִית לֵיהּ קִיטְרֵי** - כיון שיש בהם קשרים שבולטים מן העץ[יא], וחותך אותם בסכין להחליק את השפוד כדי שלא יעכבו בעדו להכנס בבשר[יב], **מְפַיֵּיק מָיָא** דרך מקום חתך הסכין, ונמצא הפסח מבושל.

מקשה הגמרא: הרי **שֶׁל רִמּוֹן נָמֵי אִית לֵיהּ קִיטְרֵי** - גם יש בו קשרים, ואף על פי כן שנינו במשנתנו שצולים בו. **מתרצת הגמרא:** שפוד של רימון **שְׁיבֵי קִיטְרֵי** - קשרי חלקים[יג], ואין הם מעכבים בעד השפוד להכנס בבשר, ואינו צריך להעביר עליהם סכין לחותכם, וממילא אין מקום חתך שיוציא מים. **מתרצת הגמרא תירוץ נוסף: וְאַבָּעֵית אֵימָא** - ואם תרצה תוכל ליישב כך, שמשנתנו עוסקת **בְּנַנְגְּוָא בַּר שָׁתָא** - בנטיעה בת שנתה, **דְּלֵית לֵיהּ קִיטְרֵי** - שאין בה קשרים[יד].

מקשה הגמרא: וְהָא אִיכָּא בֵּי פְּקָקֵיהּ - והרי גם בשפוד של רימון יש את מקום החתך שבראש השפוד, ומשם יצאו מים בשעת הצלייה ויבשלו את הפסח. **מתרצת הגמרא: דְּמַפֵּיק לְבֵי פְּקָקֵיהּ לְבָר** - כשחותכ את השפוד בבשר קרבן הפסח, הוא מוציא את מקום החתך חוץ לפיו של קרבן הפסח, ואף כשהעץ יוציא מים הם לא יכנסו לפסח.

הגמרא מבארת בשיטת מי שניה משנתנו. אומרת הגמרא: תָּנְיָתִין - משנתנו שאסרה בשפוד של מתכת, **הָא כְּרַבִּי יְהוּדָה, דְּתָנְיָא** - שאנו שנינו בברייתא, **רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, כָּשֵׁם שֶׁשַּׁפּוּד שֶׁל עֵץ** שתחוב ומכוסה בטלה ותלוי בתנור, השפוד שבתוך הטלה **אֵינוֹ נִשְׂרָף** מפני שכשר הטלה מגן עליו, **כָּךְ** גם **שַׁפּוּד שֶׁל מַתֶּכֶת** שתחוב ומכוסה בטלה ותלוי בתנור, השפוד שבתוך הטלה **אֵינוֹ מָרְתִּיחַ** מחמת חום מקצת השפוד היוצא חוץ לטלה, ולכן מותר לצלות את הפסח בשפוד של ברזל. **אָמְרוּ לוֹ** חכמים לרבי יהודה, אמנם השפוד של עץ שבפנים הטלה אינו נשרף, אבל השפוד של מתכת שבפנים הטלה מרתיח, **שׁוֹן** - השפוד של מתכת, כאשר **חַם מְקָצָתוֹ**, נעשה **חַם כּוּלּוֹ**, ואפילו מה שבתוך הטלה שהוא מכוסה מהאש מתחמם מחמת חלקו הגלוי, ונעשה השה 'צלי שפוד' ולא 'צלי אש', **וְאִילּוּ זֶה** - השפוד של עץ, כאשר **חַם מְקָצָתוֹ אֵינוֹ** נעשה **חַם כּוּלּוֹ**, ואף שחלקו החיצוני מתחמם, חלקו הפנימי אינו מתחמם, והפסח הנצלה בו הוא 'צלי אש'.

★

א. **הפרק** שקודם לזה פותח בדין ארבעה עשר בניסן שחל להיות בשבת, ושם (פסחים סו:) מבארת המשנה אלו דברים מעשיית קרבן הפסח דוחים את השבת ואלו אינם דוחים השבת, ואומרת המשנה שם שצלייית הפסח אינה דוחה השבת, וכעת מבררת המשנה כיצד נעשית צלייית הפסח.

ב. **הטעם** שלוקחים דווקא של עץ רימון ולא של עץ אחר יתבאר ר"י מלונל (ר"ש סקי"ב).

ג. **מצרי** (ר"ש ופתי' שפ"ק). ד. **ויחזיה הרם** שבתוך השה זב דרך פתח בית השחיטה. רש"י (לעיל ט"ז ע"ב מיהא ד"ה ויחזיה). והטעם שתוחב את השפוד דרך פיו, כדי שהחלק הרחב שבשפוד יהיה למטה, שאם יתחבנו דרך בית נקובתו ופיו של השה יהיה למטה, בסיס השפוד יהיה למעלה, ויפול הפסח מן השפוד. תוספות (ר"י סלנט). ובירושלמי (פ"ז ה"ב) הוכאה דעה אחרת הסוברת שתוחב את השפוד מבית נקובתו עד שהוא מגיע לפיו. ולפי זה פי הקרבן כלפי מעלה. אמנם אמרו בירושלמי שם שאף לדעה זו, הופך את הפסח בסוף צלייתו. ונמצא פיו של הפסח למטה. ובבירור דעה זו, עיין גליון הש"ס שם, ותתם סופר (ר"י סלנט). [מדברי המפרשים (לעיל ט"ז: שפ"ק ע"ב ד"ה) מתבאר שהיו מבניסים את הפסח עם השפוד לתוך תנור שבו גחלים וכך היו צולים אותו. וראה רש"י (חולין קי"ז ד"ה ולכסמא) שדרך צליית הבשר בתנור בזמן הגמרא היה להעמיד את השפוד. אך בזמן הראשונים היה מנהג לצלות בשר על שפוד כשהוא מושכב לרוחב. ומכל מקום נראה שצלייית הפסח על שפוד בעמידה אינו לעיכובא, שהרי שנינו להלן (עמ"ב) חתכו ונתנו על גבי גחלים הרי זה צלי אש, ושם מדובר בשניתוך מושכב על הגחלים, וראה גם רש"י (לעיל עמ' ע"ב ד"ה מונקזת) באופן צלייית בשר על גבי אסכלא, שנראה מלשונו שהיה השפוד נתון לרוחב האסכלא].

ה. **מצרי** (שם). ו. **אחרי** ששתט את השה היה מנתח אותו, חותך את כרעיו, ומציא את הבני מעיים, ומדיחם עם הכרעיים. רש"י בפירושו על החומש (שמות יב ט) ומצרי (שם). וראה ברמב"ם (קרבן פסח פ"ח ה"ד) שכתב, שאחר ששוסף הדם משפיט הפסח וקורע בטנו וממחה את קרביו עד שמסיר מהם הצואה והפרש. וטעם הדחה זו כמו שנאמר במעשה הקרבנות (ויקרא ו יז) 'והקרב והכרעיים ירחץ במים'. מלבי"ם (שמות יב ט אות נט). בהפרדת הכרעיים אינו עובר משום 'ועצם לא תשברו בו' (שמות יב מו), משום שאינו שובר עצם, אלא מפרק וחותך את הגידים, והמתוך בגידים אין בו משום 'שבירת עצם', כמבואר להלן (שם:). ז. **רישי'** (ר"ש ועוקצ). וכן כתב בפירושו לחומש (שמות יב ט) 'צולהו כולו כאחד עם ראשו ועם כרעיו ועם קרבו כר', ולשון על כרעיו ועל קרבו כר', כמות שהוא, כל בשרו משלם'. ובדיעבד אם חתכו לחתיכות, וחזיכהו (ר"ש ופתי') שהוא כשר. וכן פסק הרמב"ם (קרבן פסח פ"ח ה"ח). אמנם מרש"י להלן (שם ד"ה מתכו) שפירש שחתכו היינו שעשה בו חתכים אבל לא הבדיל את החתיכות, משמע שאם חתכו לחתיכות אינו כשר [ראה בתוספות שם]. ח. **אין** זה בישול ממש, ואף אינו צלי קדר [-בשר המתבשל בתוך קדירה בשומנו שלו] שנתלקו בו חכמים ורבי (לעיל מ"ג). אם נתשב גמליאל שאמר לטבי עבדו צא ונצלה לנו את הפסח על האסכלא מנוקבת. ע"פ רש"י (שם ד"ה מנוקבת). ובירושלמי (פ"ז ה"ב) פירשו, שרבן גמליאל אינו סובר דין צלי אש אלא בפסח מצרים שעשו קודם שיצאו ממצרים אבל בשאר שנים אין צריך צלי אש. יג. **בנין** של ערבה או אגוז, שיש בפנימיותם מוח. רש"י (שם ופתי').

יד. **בסוקים** שיוצאים הנענים הקטנים. הערוך (ערך קטן - הלפטון). טו. **מאירי** (ר"ש ופתי'). טז. **'שיעי'** הינו חלק. ראה רש"י (לעיל ז: ד"ה כן). וראה בהערה להלן (ע"ב) על 'דשיעי'. יז. **לאורה** קשה, מאחר שמעמידים בנטיעה בת שנתה שאין בה קשרים, אם כן למה מביאים רק של רימון, הרי יכולים להביא אף של אלון וחרוב ושקמה בני שנתם שיש בהם קשרים. וכתב השפת אמת (ר"ש ופתי').

(ר"ש ופתי') משמע שנחלקו בדרשת הכתוב 'על כרעיו ועל קרבו', שרבי יוסי הגלילי סובר שתיבת 'על' משמע על ממש, ולכן מכניסם בתוכו, ורבי עקיבא סובר 'על' משמע בסמוך. אך מדברי רבי עקיבא 'כמין בישול הוא זה' משמע שאינו חולק בדרשת הכתוב אלא מטעם איסור בישול. הר"ש משאנין (ר"ש מוהכו). ט. **רש"י** (ר"ש חולין). פירש, שתוחבן בשפוד למעלה מפיו של טלה. וכן פירש להלן (ר"ש ופתי' שפ"ק) ברעת רבי טרפון, שתולה אותם למעלה בראשו [וראה שם בהערה מה שהובא מפירושו לעיל ומביצה]. וכתב התוספות יום טוב (מ"ג), שלפי התוספות (ר"ש סלנט) שפיו של השה תלוי למטה [וכן מבואר ברש"י להלן (ע"ב ד"ה מידע דייקינן)], צריך לומר שמסובבם וכורכם באופן שלא יפלו מן הראש. אמנם הרמב"ם (קרבן פסח פ"ח ה"ט) כתב, 'תוחבו מתוך פיו עד בית נקובתו בשפוד של עץ, ותולהו לתוך התנור והאש למטה', ותולה כרעיו ובני מעיו בתנור חוצה לו'. דרייק מהרי"ף קורקוס מדבריו שאינו נותן את הכרעיים והבני מעיים בשפוד על הראש אלא בחלל התנור בסמוך, ונעמו, משום שנאמר (שמות יב ט) 'צלי אש ראשו על כרעיו ועל קרבו', ו'על' האמור בתורה היינו סמוך [ונראה בהערה להלן דעת הרמב"ם בפירוש תיבת 'מקולס']. י. **בתחילת** דברי המשנה כבר שנינו שצולין את הפסח בשפוד של רמון, ואם כן לכאורה כבר אין צורך לומר שלא יצלה בשפוד של ברזל. אמנם באמת אי אפשר ללמוד דין זה מתחילת המשנה, מפני שדין זה שאמרו בתחילה שצולין את הפסח בשפוד של רמון, אינו לעיכובא אלא רק לכתחילה ולמצוה מן המובחר, אך אם אין לו שפוד של רמון צולה על שפוד של עץ כשר, אבל דין זה שאין צולין בשפוד של ברזל הוא לעיכובא שאף אם אין לו שפוד אחר, אסור לצלותו בשפוד של ברזל. מלאכת שלמה (על שמעוניות, פ"ח). יא. **רש"י** (ר"ש ופתי') והערוך (ערך אסכלא). ובגמרא (לעיל עמ' ע"ב) אמרו שדין זה, באסכלא שאינה מנוקבת, ולביאור רש"י (שם ד"ה מנוקבת) פירושו, שהברזל של רשת האסכלא נוגע בבשר ומבשלו ואין זה צלי אש, אבל אסכלא שאין הבשר נוגע בה כלל היא נקראת אסכלא מנוקבת שמותר לצלות עליה את הבשר. אמנם המאירי (ר"ש ופתי') פירש, שאסכלא זו שאסרו במשנתנו אין זה סולם בעל נקבים, אלא היא תחיכה אחת שטוחה, שעליה מונח קרבן הפסח, ואיסורה מפני שאין האור צולה את הבשר אלא באמצעות הברזל, כלומר שהברזל מתחמם וצולה את הבשר. ואם כן מה שאמרו בגמרא שהאיסור באסכלא שאינה מנוקבת היינו שאינה מנוקבת כלל. [וכן פירש הצל"ח (ר"ש לעיל)] בדעת הרמב"ם (קרבן פסח פ"ח ה"ט), ועיין בחתם סופר (ר"ש לעיל) שכתב בדעת הרמב"ם שאפילו אם הבשר נוגע בברזלים, כיון שהאש מגיעה מן הצדדים היא נצחת את החום המגיע מן הברזלים ואין זה צלי מחמת דבר אחר]. יב. **בגמרא** (לעיל עמ' ע"ב) יבואר, שאין רבי צדוק חולק על דברי תנא קמא, אלא שחסר בדברי המשנה, וכך צריך לומר, שאם היתה האסכלא מנוקבת, שיש רווח בין ברזל לברזל עד שכל גוף הפסח עומד באויר האש ואינו נוגע בברזל, מותר לצלותו על האסכלא, ומעשה ברבן גמליאל שאמר לטבי עבדו צא ונצלה לנו את הפסח על אסכלא מנוקבת. ע"פ רש"י (שם ד"ה מנוקבת). ובירושלמי (פ"ז ה"ב) פירשו, שרבן גמליאל אינו סובר דין צלי אש אלא בפסח מצרים שעשו קודם שיצאו ממצרים אבל בשאר שנים אין צריך צלי אש. יג. **בענין** של ערבה או אגוז, שיש בפנימיותם מוח. רש"י (ר"ש ופתי').

שנינו במשנתנו: וְנוֹתֵן אֶת כָּרָעָיו וכו' ואת בני מעיו לתוכו, דברי רבי יוסי הגלילי. רבי עקיבא אומר, כמין בישול הוא זה, אלא תולין חוצה לו.

הגמרא מביאה ברייתא שבה שנויים כינויי החכמים לצליית הפסח: תַּנְיָא, רַבִּי יִשְׁמָעֵאל קוֹרֵיהוּ לקרבן הפסח בצלייתו, **'תּוֹדָה תּוֹדָה'**, מפני שהוא סובר כרבי יוסי הגלילי שנותן את כרעיו ובני מעיו לתוכו, וכשכרעיו ובני מעיו רותחים ומתבשלים בתוכו, נשמע קול רתיחתן 'תוך תוך' כקול סיר רותח[יד]. **רַבִּי מַרְפּוּן קוֹרֵיהוּ** לקרבן הפסח בצלייתו, **'גְּדִי מְקוֹשָּׁט'** - 'פסח שעל ראשו כובע נחושת', משום שהוא סובר כרבי עקיבא שאינו מניח את כרעיו ובני מעיו בתוכו, אלא תולם חוצה לו למעלה בראשו, ונראים ככובע נחושת על ראש גיבור[טו].

★

הגמרא דנה בגדי מקולס שאסור לאכול בלילי פסח בזמן הזה: תָּנוּ רַבָּנָן בברייתא, **אֵיזֶהוּ גְּדִי מְקוֹשָּׁט הָאָסוּר אֲכוֹל בְּלֵילֵי פֶּסַח בַּזְּמַן הַזֶּה?** כָּל שֶׁצָּלָאוּ כּוּלּוֹ כְּאֶחָד, שדומה הוא לקרבן פסח, והאוכלו נראה כאילו אוכל קדשים מחוץ לירושלים[טז]. אבל אם קודם שצלאו **נָחֲתָה מֻמְנוּ אֲבָר**[יז] או **נִשְׁלַךְ** [-נתבשל] **מֻמְנוּ אֲבָר, אֵין זֶה** נחשב **גְּדִי מְקוֹשָּׁט**, אף שלאחר מכן צלה הכל כאחד[יח].

הגמרא סברה שמה שאמרה הברייתא 'נשלך ממנו אבר', כוונתה שהאבר נחתך ולאחר מכן הוא גם נשלק, ולפיכך מקשה הגמרא על הברייתא: הֲשְׁתָּא יֵשׁ לוֹמַר - מעתה ששנינו ברישא של הברייתא שאם **נָחֲתָה מֻמְנוּ אֲבָר, דְּאַף עַל גַּב דְּקָא מְבַוֵּי לֵיהּ בָּהַדֵיהּ** - שאף שהוא צולה את האבר שנחתך יחד עם שאר בשר הגדי, **אָמְרַת לָא** - אומרת הברייתא שאינו נחשב גדי מקולס, **נִשְׁלַךְ מִיבָּעֵי לֵיהּ** - וכי אם נשלק אחר שנחתך, בזה יש לך להסתפק אם נחשב גדי מקולס, והרי אחר שחתכו כבר אינו מקולס ולשם מה השמיעה לנו הברייתא דין 'נשלק'.

מתרצת הגמרא: אָמַר רַב שֵׁשֶׁת, מה שאמרה הברייתא 'נשלק ממנו אבר' אין הכוונה לאבר שנחתך, **אֶלָּא שֶׁשָּׁקְלוֹ** לאותו אבר **בְּעוֹדוֹ מְחוּבָּר,** ולא חתכו קודם שליקתו, והיינו סבורים כיון שהוא מחובר לשאר הגדי, אף שהוא מבושל נחשב לגדי מקולס, משמיעה לנו הברייתא שאין זה גדי מקולס.

★

הגמרא דנה בצליית בשר ממולא בבשר אחר לפני שנמלחו והוציאו מהם את הדם[יט]: אָמַר רַבָּה, הָאי מוּקְיְיתָא - בשר שלא נמלח[כ] שמילא בתוכו בשר אַחֵר[כא] שגם הוא עדיין לא נמלח, **וצלאכי[כב], שָׁרְיָא** - מותר לאוכלם[כג].

מקשה הגמרא: אָמַר יֵיהֵי אַבָּיֵי לרבה, וְהָא קָא בָלַע דָּמָא - והרי הבשר החיצון בולע בעת הצלייה מן הדם שפולט הבשר הכנוס בתוכו. **מתרצת הגמרא: אָמַר לֵיהּ** רבה לאביי, **בְּבוֹלְעָה בְּךָ פּוֹלְטָה** - כשם שהבשר בולע את הדם כך הוא פולטו לחוץ, כיון שחום האש שואב ממנו את הדם לחוץ[כד].

הגמרא רוצה להביא ראיה ממשנתנו לדין 'כבולעו כך פולטו'. שואלת הגמרא: נֵימָא מְסַיֵּיעַ לֵיהּ - האם נאמר שיש ראיה לדברי רבה שאומרים 'כבולעו כך פולטו'. **שנינו במשנתנו: נוֹתֵן אֶת כָּרָעָיו וְאֶת בְּנֵי מֵעָיו לְתוֹכוֹ**, ויש לשאול, **מַאי מַעְמָא** - מה הטעם שאין חוששים לכך שדם הכרעיים והבני מעיים נבלע בבשר החיצון, **לָאו מִשּׁוּם דְּאָמְרִינַן - האם לא משום שאנו אומרים 'כְּבוֹלְעוֹ כָּךְ פּוֹלְטוֹ'**, וכפי שהבשר החיצון בולע את הדם כך הוא גם פולט אותו, ולכן אין הוא נאסר[כה]. ומוכח שאומרים 'כבולעו כך פולטו'. **דוחה הגמרא: אָמְרֵי** - אמרו בני הישיבה, **שָׁאנֵי הָתָם** - שונה הדין בקרבן פסח ואין משם ראיה, שהרי הפסח תלוי בתנור באופן שפתח בית שחיטתו למטה, ומעתה **בָּיְון דְּאִיכָּא בֵּית הַשְּׁחִיטָה דְּמַחֲלַחַל** - שיש את מקום השחיטה שהוא פתוח ויכול לצאת ממנו הדם,

---

יד. רש"י (ד"ה רבי ישמעאל) וכתב עוד, שבספרים ישנים יש גירסא 'רבי ישמעאל קוריהו תכבר', והוא מלשון 'תוך' 'רבר' [-תרך], כלומר ממולא מבפנים [בכרעיו ובני מעיו] ונראה מבחוץ [שהוא ממולא], וכעין שממלאים גדיים או תרנגולים בזמננו. וראיה לכך שתכבר היינו ממולא, יש להביא מן הכתוב (משלי ט, ב) באביגיל אשת נבל ששלחה לדוד הממלך חמש צאן 'עשויות' ותרגם יונתן 'תכברא', וכלומר ששלחה אותן מתוקנות יפה והיינו ממולאות ומוכנות לאכילה. אבל הר"י מלוניל (ד"ה יש) שגרס 'תוך ובר', פירש שהבני מעיים שהיו בתוך בטנו כשהיה חי עכשיו הם מבחוץ, כלומר שרבי ישמעאל סובר כשיטת רבי עקיבא שתולה בני מעיו חוצה לו. וכן כתב המאירי (ד"ה ואמר שפתחו) והוסיף, שאף לדעת הגירסא שלפנינו 'תוך תוך' יש לפרש דהיינו 'תוך בר' ופירושו שבני מעיו שהיו בפנים נמצאים בחוץ, וכרבי עקיבא הסובר שתולה את בני מעיו חוצה לו. **יד. רש"י** (ד"ה מקולס) ע"פ הכתוב בגלית (שמואל א, יז, מ) 'וכובע נחושת על ראשו', שתירגם יונתן 'וקולס דנחש על רישיה'. אמנם רש"י לעיל (נג, ד"ה מקולסין) פירש שאת כרעיו תולה חוצה לו בצדו, כנושא כלי זיינו בצדו. וכן פירש רש"י בבכורות (כג: ד"ה מקולס) שכרעיו ובני מעיו תלויין חוצה לו בצדו כשצולהו, ומקולס לשון גיבור מזויין שכלי זיינו תלויין לו בצדו. וראה בחתם סופר (ד"ה פלג) מה שכתב בדעת רש"י. והרמב"ם (פרוש המשניות פסח פ"ג מ"ו) פירש תיבת 'מקולס' שהוא מלשון מהודר, וכעין זה כתב המאירי (ד"ה ואמר שפתחו) לפרש גדי מקולס, משובח ואינו חסר כלום. וראה עוד בענין זה בהערה לעיל במשנה. **כ. כבו** ששנינו במשנה (פסח כב:) 'ועושין גדי מקולס בלילי פסחים, וחכמים אוסרים', הלכה כחכמים. רבינו חננאל (ד"ה ת"ר). ורש"י (כאן ד"ה אחת) ציין לדברי המשנה לעיל (נג), שבמקום שנהגו שלא לאכול צלי בלילי פסחים [משום שנראה כאוכל פסח מחוץ למקומו], אסור לאכול. ומשמע שבמקום שאין מנהג שלא לאכול צלי, מותר לאכול אף גדי מקולס. וכן דייק בדבריו האור זרוע (מלכות פסחים ס"ג סי' לג), אך האחרונים [ראה צל"ח ורש"ש (בל הרמ"ע) ומנחת חינוך (מלוה ז אות טז)] תמהו על דברי רש"י, שהרי גדי מקולס אסור לאכול מדינא אף במקום שלא נהגו שלא לאכול צלי, ורק על צלי שאינו גדי מקולס שנינו לעיל שאיסור אכילתו תלוי במנהג. כמו ששנינו במשנה (פסח סט). וראה בחתם סופר (ד"ה אחתן), מה שכתב בדעת רש"י. **כא. רש"י** (ד"ה כשאר) [ולפי הגרסאות לעיל נג. ד"ה בלבד] ובשל נב. **כב. רש"י** (ד"ה וצלאכי) שהוא הדין גם בזמן בית המקדש היה קיים, אלא שהברייתא נקטה 'בזמן הזה' להשמיע חידוש, שלא רק בזמן הבית אסור משום שיש לחוש שיאמרו שאוכל קדשים בחוץ, שהרי אז גם הקדישו מחיים הוא כדרך המקדישים שכן יכול להקריבו בבית המקדש, אלא אפילו בזמן הזה שאין יכולים להקריב בבית המקדש ואין הקדשתו כדרך המקדישים, מכל מקום יש לחוש שיאמרו שאוכל קדשים בחוץ. אמנם החתם סופר (ד"ה שאסור) כתב, שדווקא בזמן הזה אסור לאכול גדי מקולס משום שנראה כאוכל קדשים בחוץ, אבל בזמן הבית היה מותר, ראה שם טעם החילוק. **כב. בלומר,** אבר שאינו כרוך ובני מעיו, שאלו גם בקרבן פסח חותכם קודם שצולה את הפסח. על פי צל"ח (ד"ה ואמר). **כג. מפני** שאינו כרוך עשויית קרבן פסח [וריך קרבן פסח עצמו בזיעבד כשנחתך ממנו אבר, ראה בהערה לעיל במשנה על דברי רבי יוסי הגלילי]. **כד. נאמר** בתורה (ויקרא ג, ח) 'וכל דם לא תאכלו'. ולכן בשר אחר שחיטתו אי אפשר לבשלו כמות שהוא שהרי יש בו דם, אלא מולחים אותו וממתינים כדי הילוך מיל [שיוצב דמו] ומריחים אותו היטב מן המלח. רמב"ם (מאכלות אסורות פ"ג ה"י). אבל בבשר שאוכל אותו צלי, אין צריך למולחו כיון שהאש שואבת בשעת הצלייה את הדם מן הבשר, אך כתב רש"י (ד"ה שמולח) [לפנ"ז ג"ב ד"ה מיצד מולין נג: ד"ה מולחים] שמולחים אותו מעט קודם הצלייה. והתוספות (ד"ה שלא) תמהו על דברי רש"י, מה מועילה מליחה זו והרי אינה מוציאה את כל הדם מתוך הבשר, ועוד הקשו שהרי גם בלי מליחה, בשעת הצלייה יוצא כל הדם [ואפילו אם לא נצלה הבשר כל צרכו ונשאר מעט דם בתוך הבשר, אין בכך איסור, כיון שדם האברים שלא פירש מותר באכילה]. ולכן כתבו התוספות שצלי אין צריך מליחה, אלא שכן הוא המנהג למלוח את הבשר מעט לפני הצלייה. וכן כתב הצל"ח (בפרש"ח) שאפשר שגם לדעת רש"י אין חובה למלוח את הבשר קודם צלייתו, אלא שכן הוא המנהג. והתוספות בביצה (יח ד"ה ומיון) כתבו שמליחה מועטת זו אינה כדי להוציא את הדם מן הבשר אלא כדי ליתן טעם בבשר. **כה. נידון** הגמרא הזה על בשר שלא נמלח, וכמו בקרבן פסח שהגמרא מיד מביאה ממנו ראיה לדין זה. אמנם כתבו התוספות (ע"ז) מבראה ממנו ראיה לדין זה. **כו. כבו** שאנו ממלאים טלאים ותרנגולים בין הבשר לעצמות. רש"י (ד"ה אלא). **כז. אם** בישל את המולייתה ודאי שהיא אסורה, משום שהדם הירצא מן הבשר מתערב בכל התבשיל וחוזר ונבלע בבשר. רבינו חננאל (ד"ה ואיתמר). **כח. בין** את הבשר החיצון ובין את המילוי. והוא הדין אם הבשר הפנימי כבר נמלח והוכשר, אלא שזה לא הוצרך רבה להשמיענו כיון שהוא פשוט שפותר. רש"י (ד"ה שריא) [אמנם להלכה נחלקו בזה הפוסקים, לדעת הרמ"א (יו"ד סי' סט ס"ק ס"ג) כן הוא הדין, שאם נמלח הבשר הפנימי ועדיין לא נמלח החיצון הוא כשר, אמנם הש"ך (שם ס"ק ס"ג) חולק על זה וסובר שהוא אסור, שכיון שכבר יצא כל דמו של הבשר הפנימי ונסתמו נקבי הפליטה של הדם שוב לא יפלוט את דם הבשר החיצון שיכנס בו שנית בשעת הצליה. והפרי חדש (שם ס"ק ס"ב) הוכיח כדעת הרמ"א]. **כט. פירשנו** על פי משמעות רש"י (ד"ה ופלט) ושלמה (ד"ה ופלט) שקושיית אביי ותירוץ רבה הוא על בשר הטלה החיצון, שכיון שהבשר החיצון בולע בעת הצלייה מדם הבשר הפנימי יש לשאול מדוע אינו נאסר, אבל אין הקושיא על דם הבשר הפנימי אם הוא מותר לאכילה, כיון שהוא נפלט ממנו ויוצא לבשר החיצון. וכן דקדק בדעתו הפרי חדש (ס"ק ס"ג). **ל. אף** שבין הקרבים שנצלים בתוך הטלה נמצא הכבד, ובמסכת חולין (קיב:) יש מי שאוסר בהחלטה לצלות כבד עם בשר כשהכבד מעל הבשר [משום הדם הנוטף מן הכבד על הבשר], כאן לא החמירו בזה, משום שכך היא המצוה לצלותו כשהוא 'על קרבו'. וגם מי שסובר שאף בזיעבד נאסר הבשר, אין הדבר אסור לדעתו אלא מדרבנן, וכאן שמצותו בכך לא החמירו, או שלדעתו לפני שצולים את הפסח מולחים את הבני מעיים מליחה גמורה כפי שנצרך בכדי לבשל בשר בקדירה. תוספות (ד"ה כגלגלו).

מֵידֵי דְּיָבֵי - כל הדם שבתוכו יוצא ונשפך דרך בית השחיטה, ואינו נבלע כלל בבשר החיצון, אבל אין להוכיח מכאן למקום שנבלע הדם בבשר החיצון אם הוא נפלט ממנו או לא.

הגמרא רוצה להביא ראיה ממשנה אחרת לדין 'כבולעו כך פולטו'. שואלת הגמרא: נִימָא מַתְנִיתִין לָיְתֵי - האם נאמר שיש ראיה לדברי רבה שאומרים 'כבולעו כך פולטו'. שנינו במשנה (פולין קנ:), **הָאֵבָר** קודם שצולה אותו **קוֹרְעוֹ** - חותכו שתי וערב, **וּמוֹצִיא אֶת דָּמוֹ** שנתקבץ לתוכו בשעת השחיטה, ולאחר מכן צולהו להוציא שאר דמו שבבשרו[א]. ואם **לֹא קָרָעוֹ** קודם שצלהו, **קוֹרְעוֹ לְאַחַר בִּישׁוּלוֹ** - צלייתו[ב], **וּמוֹצִיא** באכילה. ויש לשאול, **מַאי לָאו** - מה הטעם להיתרו כשלא קרעו והוציא את דמו קודם צלייתו, והרי כשצלאו נבלע בבשרו מהדם הכנוס בו, ואף אם קורעו עתה עדיין יאסר משום הדם הבלוע בו, **לָאו מִשּׁוּם** - האם לא משום **דְּאִבְּדִינְן קְבוֹלֵעוֹ כָּךְ פּוֹלְטוֹ**', וכשם שנבלע בו הדם בשעת הצליה כך הוא יוצא ממנו על ידי הצלייה. ומוכח מכאן כרבה שאומרים 'כבולעו כך פולטו'.

דוחה הגמרא: שָׁאנֵי לֵב דְּשָׁעֵינ - שונה הדין בלב, שהוא חלק[ג] ואינו בולע כלל מן הדם הכנוס בו, ולכן לא רק אם צלאו אלא אף אם בישלו בקדירה בלא לקרעו ולהוציא דמו קודם לכן, אין הדם נבלע בו בשעת הבישול, ואינו נאסר אף אם אין אומרים 'כבולעו כך פולטו'[ד].

הגמרא רוצה להוכיח שלדעת רב אומרים 'כבולעו כך פולטו'. שואלת הגמרא: (אינ' וְהָא [-והרי] **רָבִין סָבָא, טָפֵילָה הֲהוּא גַּר גּוֹזָלָא לְרַב** - הכין לרב, בן יונה [-עוף קטן] שלא נמלח, מכוסה בעיסה מקמח[ה], **וְאָמַר לֵיהּ** רב לרבין סבא, **אִי טָעֲלֵי טָפֵילָה** - אם טעמו של הבצק הנאפה טוב, **הַב לִי וְאֵיכוֹל** - תן לי ממנו ואוכל. והרי אם אין אומרים 'כבולעו כך פולטו', הבצק אסור משום שנבלע בו מדם העוף, אלא מוכח שהוא סובר כדעת רבה, שבצליה נפלט כל הדם שנבלע. **דוחה הגמרא: הָהִיא בְּמַמְּרִיר דְּמַמְּרִיר** - אותו בצק היה עשוי מסולת שאינה נדבקת יפה אלא מתפוררת ונפרכת מאליה, ולכך היה הדם יוצא ממנה בשעת הצלייה ולא נשאר בה, ואין להוכיח משם שאומרים בכל צליה 'כבולעו כך פולטו'.

הגמרא רוצה להוכיח שלדעת רבא אין אומרים 'כבולעו כך פולטו'. שואלת הגמרא: וְהָא רָבָא, אֵיקְלַע לְבֵי רֵישׁ גָּלוּתָא - הזדמן לביתו של ראש הגולה[ו], **וְסָפוּ לֵיהּ בַּר אַוָּזָא** - והכינו לו בן אווז מכוסה בעיסה, ולא נמלח הבשר קודם הצלייה, **וְאָמַר** רבא אחר שאכלו, **אִי לָא דַּחֲזִיתֵיהּ** - אם לא שראיתי הרוטב שנובלע בבצק, **דְּזוּזֵי בְּזוּזָא חֵיוָרָא** - שמראהו כזכוכיות לבנה צרופה, כלומר צלול ללא אדמימות דם, **לָא אָכְלֵי מִינַּיהּ** - לא הייתי אוכל ממנו. **וְאִי סָלְקָא דַּעְתָּךְ** - ואם היה עולה בדעתך לומר, שאומרים **'כְּבוֹלְעוֹ כָּךְ פּוֹלְטוֹ', מַאי אִירְיָא** - מדוע אמר רבא שאכלו משום שראהו **כִּי זוּזֵי** - שמראהו צלול, הרי **אֲפִילּוּ כִּי לָא זוּזֵי** - כשמראהו אינו צלול[ז], **נַמִּי** - גם היה לו לאכלו, משום שכבולעו כך פולטו, וודאי יצא ממנו הדם.

דוחה הגמרא: הָתָם - שם במעשה עם רבא, מדובר **בְּחִינּוּרְתָּא** - בבצק העשוי מקמח נקי שאינו סולת, **דְּשָׁרִיר** - שהוא קשה, ואינו פולט את הדם שנכנס בו מן הבשר, ולכך רבא לא היה אוכלו אם לא שראה את הרוטב שמראהו צלול.

הגמרא מכריעה להלכה את דיני הטפילה של בשר: וְהִילְכְתָא - ולהלכה, יש שלשה חילוקי דינים: א. כאשר הבצק שסביב הבשר הוא **דְּמֵימְרָא** - של סולת, שכאמור לעיל היא מתפוררת, **בֵּין** אם הרוטב שבתוך הבצק **אֲסָמִיק** - יש בו מראה אדמומית, **בֵּין** אם **לָא אֲסָמִיק** - אין בו מראה אדמומית, **שָׁרְיָא** - מותר לאכול את הטפילה, כיון שהדם ודאי יצא, ואדמימות זו אינה דם ממש אלא מראה דם בלבד. ב. כאשר הבצק **דְּחִינּוּרְתָּא** - של קמח נקי, **אִי זִיג בְּזוּזָא חִיוָרָא** - אם הרוטב צלול ללא אדמימות, **שָׁרְיָא** - מותר לאכול את הבצק, **וְאִי לָא** - ואם אינו צלול, **אֲסִיר** - הבצק אסור[ח]. ג. כאשר הבצק **דְּשָׁאר** - של שאר **קָמְחִים**, שאין הוא מחוזק, לא שיפלוט את הדם ולא שיעכב אותו בתוכו[ט], **אֲסָמִיק** - אם מראה הרוטב שבו אדום, **אֲסִיר** לאכול הבצק, ואם **לָא אֲסָמִיק** - אין מראהו אדום **שָׁרִי** - מותר לאוכלו[י].

★

לעיל (ע"ש) **הובאה מחלוקת האם מולייתא אסורה או מותרת, הגמרא חוזרת לבאר באיזה אופן נחלקו וכיצד ההלכה: הָאי מוּלְיָיתָא** - בשר שמילא בתוכו בשר אחר, ועדיין לא הוציאו מהם את הדם, וצלה אותם, **מַאן דַּאֲסַר** - אביי **אֲפִילּוּ פּוּמָא לְתַתָּא** - אפילו כשהוא תלוי בתנור באופן שפתחו[יא] כלפי מטה[יב], **וּמַאן דְּשָׁרֵי** - ורבה שהתיר (שם), משום שכבולעו כך פולטו, לדעתו הדין כן **אֲפִילּוּ פּוּמָא לְעֵילּ** - כשהוא תלוי בתנור באופן שפתחו כלפי מעלה, ואפילו שבאופן זה אין הדם זב מן הפתח, מותר, משום שכבולעו כך פולטו, וחום האש שואב את הדם החוצה. **וְהִילְכְתָא מוּלְיָיתָא שָׁרֵי** - והלכה היא שהבשר מותר, **אֲפִילּוּ פּוּמָא לְעֵילּ** - אפילו פתחו כלפי מעלה[יג].

הגמרא מביאה שלשה דברים שנחלקו בהם רב אחא ורבינא באופן הצליה.

אומרת הגמרא: אוּמְצָא - חתיכת בשר שנצרר בה דם, **וַעֲיָיני** - ביצי בהמה זכר, **וְמֵיזְרָקָן** - ורידים שבצוארו שיש בהם דם[יד], **פָּלְיֵי בָּהּ** - נחלקו באופן צלייתם **רַב אַחָא וְרָבִינָא**[טו]. וכלל הוא **בְּכָל הַתּוֹרָה כּוּלָּהּ** - בכל מקום שהובאו דברי רב אחא ורבינא בגמרא, שאם יש מחלוקת בין רב אחא ורבינא, ונאמר סתם שאחד מיקל ואחד מחמיר בלא לפרש מי המחמיר ומי המיקל, **רַב אַחָא** הוא זה שדעתו **לְחוּמְרָא, וְרָבִינָא** הוא זה שדעתו **לְקוּלָּא, וְהִילְכְתָא** - וההלכה בכל המחלוקות שביניהם **כְּרָבִינָא לְקוּלָּא**[טז]. **לְבַר מֵהָנֵי תְּלָת** - חוץ משלושת המחלוקות האלו בענין אומצא ביעי ומיזרק, **דְּרַב אַחָא** הוא זה שדעתו בהן **לְקוּלָּא, וְרָבִינָא** הוא זה שדעתו בהן **לְחוּמְרָא, וְהָלְכְתָא** - וההלכה בהן **כְּרַב אַחָא לְקוּלָּא.**

א. **הוצאת** הדם מהלב נצרכת משני טעמים: א. משום הדם שיש בו ככל שאר הבשר. ב. משום הדם שנכנס בתוכו בשעת השחיטה, שבשעה שהנשמה יוצאת מתכנס הדם כלב (ראה כריתות כב:). ולכן, אם אוכלו כשהוא צלי אינו צריך מן הדין למולחו כמילחת בשר לקדירה ויכול לצלותו, אלא שצריך לקורעו להוציא את הדם הכנוס בתוכו. ואם מבשלו צריך מליחה כשאר בשר להוציא את הדם הבלוע בו, וכן לקורעו להוציא את הדם הכנוס בו (ועיין עוד פרטי הדינים בזה בשו"ע יו"ד סי' פג ס"ק).

ב. **הגמרא** סבורה כעת שמה שנאמר כאן 'בישולו' צלייתו', שהצלייה אף היא נקראת בישול, כמו שנאמר בקרבן הפסח שעשה המלך יאשיהו (ד"ה ב' לה יג) 'וַיְבַשְּׁלוּ הַפֶּסַח באש כמשפט' [ש'כמשפט' משמעו שעשה אותו כהלכתו, והיינו צלי אש]. רש"י (ד"ה בישולו).

ג. **'שיני'** משמע 'חלק', כמו שנאמר (יחזקאל מז ז) 'לְמַשְּׁנֵי', ופירש רש"י (שם ופ"ז: ד"ה למשנני), להחליק, כמו 'חֲלָקֹת' (בראשית מט טו) שתירגם אונקלוס 'שְׁנִיעָנוֹת', על פי גילוין הש"ס.

ד. **רש"י** (ד"ה דשעין) כלומר, שמה ששנינו 'לאחר בישולו', אין צריך לומר שהכוונה לאחר צלייתו, אלא הכוונה כפשוטו, לאחר בישולו בקדירה. על פי רש"י (ד"ה לאחר) והתוספות (ד"ה דשעין), וכן ביארו התוספות (ד"ה שפלט), שכל שכן שאינו בולע בצידו החיצוני, שהוא יותר חלק (אלא שכתב ריב"א, שרק מחמת בליעת דם אין הלב נאסר משום שהוא חלק, אבל לענין בליעת שמנונית של איסור אין מועילה חלקותו. ואינו דומה לכבד שאינו בולע כלל כיון שהוא טרוד לפלוט את דמו). אולם כתבו התוספות (שם, פולין קנ. ד"ה מלבן), שלדעת ר"ת, מה שאמרה הגמרא שהלב חלק ואינו בולע, דייחוי בעלמא הוא, ולמסקנת הגמרא להלן, שהלב שהוכן מותר, הוא משום שהלכה כרבה שכבולעו כך פולטו ולא מחמת שהוא חלק, ועל כך מה ששנינו 'לאחר בישולו', למסקנא הכוונה לאחר צלייתו, אבל שם נתבשל בקדירה אסור.

ה. **בעיסה** שקורין פשטר"א. רש"י (ד"ה פטלפלן) [והלהן (ד"ה לפ, ושם) במעשה עם רבא, כיוצא רש"י לאחר שנאפה, לחם]. וכן פירש המאירי (ד"ה שוף), שעשה דפנות של בצק וטפל עוף לתוכן, והוא הנקרא בלשון לעז שלנו פאנאדא"ש. אך תוספות (ד"ה טפלן) כתבו שלשון טפילה אינו משמע כן, אלא משמעו טיהה [מרוטת. ע"פ סמ"ג (לאוין קלו)] של עיסה רכה על הבשר, וכתבו עוד שאי אפשר לפרש שהוא פשטידא, שבפשטידא דאי אין אומרים בכולעו כך פולטו, שהרי אנו רואים שאין היא פולטת כלום, שאותו מקום שמניחים אותה בתנור נשאר יבש. ובארו זרוע (ח"ב הל' פסח סי' תסד) כתב ליישב את דעת רש"י, שיש לומר שאף שאנו רואים את מקום הפשטידא בתנור שהוא יבש, מכל מקום יש לומר שבאמת הפשטידא פולטת, אך מה שפלטה נבלע בתנור ונשרף ואינו ניכר, ומשום כך מקומו יבש.

ו. **בכפוח** מקומות בש"ס נזכר שרבא אכל בבית הריש גלותא, ונראה שהיה רגיל לסעוד אצלו. ראה ברכות (מב:), שאמר רבא לרבי זירא, אנן אחבא דריש גלותא סמכינן [אנו אין סילוקנו מהשולחן סילוק כיון שאנו סומכים על דעת ראש הגולה]. וכן שם (נ:) אמר רבא כי אכילנא רפתא [כאשר היינו אוכלים פת] בי ריש גלותא מברכינן שלשה שלשה. וכן מועד קטן (ח:), רבא איקלע לבי ריש גלותא, עבדי להו שיתין איצטי [דגים מלוחים שהדיחום הרבה עד שיצא מהם המלח] ואכל.

ז. **זיג**, הוא לשון זכוכיות. רש"י (ד"ה זוזי).

ח. **בדקדוקי** סופרים הובאה גירסא 'כי זוגא'.

ט. **ברש"י** (ד"ה פין) משמע שיש בו עדיין אדמומית, ואדמומית זו אינה דם אלא מהדהד בעלמא. והוא הנקרא בלשון חכמים (פולין קיב:) 'חמר בשר' כלומר יין הבשר, ואינו דם האסור באכילה. [ראה פסקי הרי"ד]. אמנם בשפת אמת (ד"ה לפ) הקשה על פירוש רש"י, שאם עדיין יש מהדל יש לחוש שמא יש בו דם, ומדוע מקשה הגמרא שנתיר מטעם 'כבולעו כך פולטו', ופירש, שכוונת הגמרא להקשות 'אפילו כי לא זיג נמי', היינו כשאין רואים מהדל אדום, אלא שאין ברור לנו שהמהדל היוצא הוא צלול כגון שאינו יכול לבדקו, או כגון שנתלכלך בדם של היתר וכיוצא בזה, ועל כך שואלת הגמרא שיש להתיר מטעם 'כבולעו כך פולטו', אבל היכן שהמהדל היוצא אינו צלול שיש בו מראה דם לא הוקשה לגמרא שיהא מותר מטעם 'כבולעו כך פולטו'.

י. **בדברי** הגמרא אינו מבואר אלא דין הבצק שהוא אסור, אבל לענין הבשר שבפנים נחלקו הפוסקים אם מותר, לדעת המאירי (ד"ה שוף) דין הבשר הוא כדין הבצק וגם הוא אסור, שכיון שהחיפוי מכסה את הבשר הרי הבשר נעשה כמבושל בקדירה ואינו פולט את הדם, והכל נאסר בין הבשר ובין החיפוי. אמנם המאירי (שם) הביא שיש פוסקים המתירים את הבשר שבפנים כיון שודאי נפלט הדם מן הבשר ולא נאסר אלא הבצק שמבחוץ הואיל ואינו פולט את הדם. וכן כתב הפרי חדש (ס"ק ס"ק ס"ק), שלא נאמרו כל החילוקים שבגמרא אלא לענין לאסור את הבצק, אבל הבשר שבתוכו מותר בכל אופן, וכמו שמוכח בהדיא מלשון הרמב"ם (מאכלות אסורות פ"ג ה"ה) [וענין פרי מגדים (שם מ"ז ס"ק ל"ב) שדחה את דבריהן].

יא. **רבינו** דוד (ד"ה פין).

יב. **הרי"ף** והרא"ש השמיטו דין זה של בשר שטפלו בבצק, וכתב הבית יוסף (ד"ה ס' ד"ה ויש), שאפשר שהטעם לכך מפני שאין אנו יודעים להכיר בין מיני הקמח המנויים בגמרא, ולכן אין להתיר בשר שטפלו בקמח, אלא אם כן כבר הוצא דמו במליחה נמורה. וכן פסק בשלחן ערוך (שם ס"ק).

יג. **כלומר**, הפתח שדרכו מילאוהו בבשר אחר.

יד. **אף** שלעיל (ע"ש) נתבאר שאפילו אם אין אומרים בכולעו כך פולטו, מכל מקום בשר קרבן הפסח מותר הואיל ובית השחיטה כלפי מטה והדם יוצא משם, זהו משום שבקרבן הפסח החלל רחב ביותר ויכול הדם לצאת משם, אבל במולייתא אין החלל רחב כל כך והדם אינו יוצא. תוספות (ד"ה טפלן). וראה פירושים נוספים בצל"ח (ד"ה שפלט) ובחתם סופר (ד"ה מלבן).

טו. **וכן** פסקו הרא"ש (פולין פ"ו ס"ו יג) והשלחן ערוך (ד"ה ס' ס"ו יג) שמולייתא מותרת אפילו פיה למעלה. אך הרמ"א (שם) כתב, שכל זה בדיעבד, אבל לכתחילה אין לעשות מולייתא אלא אם נמלחו שניהם [ועיין בהגהות המיימוני. וביאר הגר"א (שם ס"ק ל) טעמו, שנוהגים לכתחילה כדעת רש"י (לעיל ד"ה שפלט) שגם בצליה צריך מליחה מועטת, אמנם הפרי מגדים (שם אפ"ז ס"ק ל) ביאר טעמו, שאף הגמרא כאן לא התירה מולייתא אלא בדיעבד.

טז. **כמו** שיבואר להלן.

יז. **לְהַלָּן** יבואר שנחלקו בשנים שחבר עם בר מחמיר ומי המיקל, אבל אם מפורש מי המחמיר ומי המיקל לא נאמר הכלל שהלכה כהמיקל. מאירי (מגילה יז: ד"ה כשם). וכן לא נאמר כלל זה אלא כשבאותה מחלוקת לא נחלקו אמוראים נוספים, אבל אם נחלקו בה אמוראים נוספים מלבד רב אחא ורבינא, לא נאמר הכלל שהלכה כהמיקל. פסקי הרי"ד (ד"ה עט. ד"ה ואי).

יח. **זה** אינו אלא כשלא נזכר מי המחמיר ומי המיקל, אבל אם נזכר שם אחד מהם, כגון בדברי רבי אחא ורבינא, הלכה כמותו אף שלא נזכר שם השני. ראה בדקדוקי סופרים הובאה גירסא הפוכה בשם הגהות הגר"ב.

יט. **בדקדוקי** סופרים הובאה גירסא אחרת לדין 'כבולעו כך פולטו'. שואלת הגמרא: נִימָא מַתְנִיתִין לָיְתֵי - האם נאמר שיש ראיה לדברי רבה שאומרים 'כבולעו כך פולטו'. שנינו במשנה (פולין קנ:), הָאֵבָר קודם שצולה אותו קוֹרְעוֹ - חותכו שתי וערב, וּמוֹצִיא אֶת דָּמוֹ שנתקבץ לתוכו בשעת השחיטה, ולאחר מכן צולהו להוציא שאר דמו שבבשרו[א]. ואם לֹא קָרָעוֹ קודם שצלהו, קוֹרְעוֹ לְאַחַר בִּישׁוּלוֹ - צלייתו[ב], וּמוֹצִיא באכילה. ויש לשאול, מַאי לָאו - מה הטעם להיתרו כשלא קרעו והוציא את דמו קודם צלייתו, והרי כשצלאו נבלע בבשרו מהדם הכנוס בו, ואף אם קורעו עתה עדיין יאסר משום הדם הבלוע בו, לָאו מִשּׁוּם - האם לא משום דְּאִבְּדִינְן קְבוֹלֵעוֹ כָּךְ פּוֹלְטוֹ', וכשם שנבלע בו הדם בשעת הצליה כך הוא יוצא ממנו על ידי הצלייה. ומוכח מכאן כרבה שאומרים 'כבולעו כך פולטו'.

דוחה הגמרא: שָׁאנֵי לֵב דְּשָׁעֵינ - שונה הדין בלב, שהוא חלק[ג] ואינו בולע כלל מן הדם הכנוס בו, ולכן לא רק אם צלאו אלא אף אם בישלו בקדירה בלא לקרעו ולהוציא דמו קודם לכן, אין הדם נבלע בו בשעת הבישול, ואינו נאסר אף אם אין אומרים 'כבולעו כך פולטו'[ד].

הגמרא רוצה להוכיח שלדעת רב אומרים 'כבולעו כך פולטו'. שואלת הגמרא: (אינ' וְהָא [-והרי] **רָבִין סָבָא, טָפֵילָה הֲהוּא גַּר גּוֹזָלָא לְרַב** - הכין לרב, בן יונה [-עוף קטן] שלא נמלח, מכוסה בעיסה מקמח[ה], **וְאָמַר לֵיהּ** רב לרבין סבא, **אִי טָעֲלֵי טָפֵילָה** - אם טעמו של הבצק הנאפה טוב, **הַב לִי וְאֵיכוֹל** - תן לי ממנו ואוכל. והרי אם אין אומרים 'כבולעו כך פולטו', הבצק אסור משום שנבלע בו מדם העוף, אלא מוכח שהוא סובר כדעת רבה, שבצליה נפלט כל הדם שנבלע. **דוחה הגמרא: הָהִיא בְּמַמְּרִיר דְּמַמְּרִיר** - אותו בצק היה עשוי מסולת שאינה נדבקת יפה אלא מתפוררת ונפרכת מאליה, ולכך היה הדם יוצא ממנה בשעת הצליה ולא נשאר בה, ואין להוכיח משם שאומרים בכל צליה 'כבולעו כך פולטו'.

הגמרא רוצה להוכיח שלדעת רבא אין אומרים 'כבולעו כך פולטו'. שואלת הגמרא: וְהָא רָבָא, אֵיקְלַע לְבֵי רֵישׁ גָּלוּתָא - הזדמן לביתו של ראש הגולה[ו], **וְסָפוּ לֵיהּ בַּר אַוָּזָא** - והכינו לו בן אווז מכוסה בעיסה, ולא נמלח הבשר קודם הצליה, **וְאָמַר** רבא אחר שאכלו, **אִי לָא דַּחֲזִיתֵיהּ** - אם לא שראיתי הרוטב שנובלע בבצק, **דְּזוּזֵי בְּזוּזָא חִיוָרָא** - שמראהו כזכוכיות לבנה צרופה, כלומר צלול ללא אדמימות דם, **לָא אָכְלֵי מִינַּיהּ** - לא הייתי אוכל ממנו. **וְאִי סָלְקָא דַּעְתָּךְ** - ואם היה עולה בדעתך לומר, שאומרים **'כְּבוֹלְעוֹ כָּךְ פּוֹלְטוֹ', מַאי אִירְיָא** - מדוע אמר רבא שאכלו משום שראהו **כִּי זוּזֵי** - שמראהו צלול, הרי **אֲפִילּוּ כִּי לָא זוּזֵי** - כשמראהו אינו צלול[ז], **נַמִּי** - גם היה לו לאכלו, משום שכבולעו כך פולטו, וודאי יצא ממנו הדם.

דוחה הגמרא: הָתָם - שם במעשה עם רבא, מדובר **בְּחִינּוּרְתָּא** - בבצק העשוי מקמח נקי שאינו סולת, **דְּשָׁרִיר** - שהוא קשה, ואינו פולט את הדם שנכנס בו מן הבשר, ולכך רבא לא היה אוכלו אם לא שראה את הרוטב שמראהו צלול.

הגמרא מכריעה להלכה את דיני הטפילה של בשר: וְהִילְכְתָא - ולהלכה, יש שלשה חילוקי דינים: א. כאשר הבצק שסביב הבשר הוא **דְּמֵימְרָא** - של סולת, שכאמור לעיל היא מתפוררת, **בֵּין** אם הרוטב שבתוך הבצק **אֲסָמִיק** - יש בו מראה אדמומית, **בֵּין** אם **לָא אֲסָמִיק** - אין בו מראה אדמומית, **שָׁרְיָא** - מותר לאכול את הטפילה, כיון שהדם ודאי יצא, ואדמימות זו אינה דם ממש אלא מראה דם בלבד. ב. כאשר הבצק **דְּחִינּוּרְתָּא** - של קמח נקי, **אִי זִיג בְּזוּזָא חִיוָרָא** - אם הרוטב צלול ללא אדמימות, **שָׁרְיָא** - מותר לאכול את הבצק, **וְאִי לָא** - ואם אינו צלול, **אֲסִיר** - הבצק אסור[ח]. ג. כאשר הבצק **דְּשָׁאר** - של שאר **קָמְחִים**, שאין הוא מחוזק, לא שיפלוט את הדם ולא שיעכב אותו בתוכו[ט], **אֲסָמִיק** - אם מראה הרוטב שבו אדום, **אֲסִיר** לאכול הבצק, ואם **לָא אֲסָמִיק** - אין מראהו אדום **שָׁרִי** - מותר לאוכלו[י].

★

לעיל (ע"ש) **הובאה מחלוקת האם מולייתא אסורה או מותרת, הגמרא חוזרת לבאר באיזה אופן נחלקו וכיצד ההלכה: הָאי מוּלְיָיתָא** - בשר שמילא בתוכו בשר אחר, ועדיין לא הוציאו מהם את הדם, וצלה אותם, **מַאן דַּאֲסַר** - אביי **אֲפִילּוּ פּוּמָא לְתַתָּא** - אפילו כשהוא תלוי בתנור באופן שפתחו[יא] כלפי מטה[יב], **וּמַאן דְּשָׁרֵי** - ורבה שהתיר (שם), משום שכבולעו כך פולטו, לדעתו הדין כן **אֲפִילּוּ פּוּמָא לְעֵילּ** - כשהוא תלוי בתנור באופן שפתחו כלפי מעלה, ואפילו שבאופן זה אין הדם זב מן הפתח, מותר, משום שכבולעו כך פולטו, וחום האש שואב את הדם החוצה. **וְהִילְכְתָא מוּלְיָיתָא שָׁרֵי** - והלכה היא שהבשר מותר, **אֲפִילּוּ פּוּמָא לְעֵילּ** - אפילו פתחו כלפי מעלה[יג].

הגמרא מביאה שלשה דברים שנחלקו בהם רב אחא ורבינא באופן הצליה.

אומרת הגמרא: אוּמְצָא - חתיכת בשר שנצרר בה דם, **וַעֲיָיני** - ביצי בהמה זכר, **וְמֵיזְרָקָן** - ורידים שבצוארו שיש בהם דם[יד], **פָּלְיֵי בָּהּ** - נחלקו באופן צלייתם **רַב אַחָא וְרָבִינָא**[טו]. וכלל הוא **בְּכָל הַתּוֹרָה כּוּלָּהּ** - בכל מקום שהובאו דברי רב אחא ורבינא בגמרא, שאם יש מחלוקת בין רב אחא ורבינא, ונאמר סתם שאחד מיקל ואחד מחמיר בלא לפרש מי המחמיר ומי המיקל, **רַב אַחָא** הוא זה שדעתו **לְחוּמְרָא, וְרָבִינָא** הוא זה שדעתו **לְקוּלָּא, וְהִילְכְתָא** - וההלכה בכל המחלוקות שביניהם **כְּרָבִינָא לְקוּלָּא**[טז]. **לְבַר מֵהָנֵי תְּלָת** - חוץ משלושת המחלוקות האלו בענין אומצא ביעי ומיזרק, **דְּרַב אַחָא** הוא זה שדעתו בהן **לְקוּלָּא, וְרָבִינָא** הוא זה שדעתו בהן **לְחוּמְרָא, וְהָלְכְתָא** - וההלכה בהן **כְּרַב אַחָא לְקוּלָּא.**

הגמרא מבארת את המחלוקת הראשונה שבין רב אחא לרבינא: הָאי אוּמְצָא דְּאַסְמִיק - חתיכת בשר שהאדימה מחמת שנצרר בה דם[יט], **וְסָלְחִיהּ** - חתך בה בהרבה מקומות[כ] ומלחה מליחה גמורה, **אֲפִיפּוֹ לְקַדָּרָה שָׁרֵי** - מותר אפילו לבשלה ואין צריך לצלותה, וכן אם **שַׁפְּדִיהּ בְּשַׁפּוּדָא** - הניחה על השפוד כמות שהיא, ותלאה בתנור וצלאה, **שָׁרֵי** - מותר לאוכלה[כא], כיון שהדם **מִידֵּב דִּיבּוּ** - שותת מן החתיכה. אבל אם **אֲחָתֵיהּ אֲגוּמְרֵי** - הניחה על הגחלים, **פְּלִיגִי בָּהּ** - נחלקו בדבר **רַב אָחָא וְרָבִינָא, חַד אָמַר וְחַד שָׁרֵי**, אחד מהם אוסר ואחד מהם מתיר. **מָאן דְּאָסַר** - רבינא האוסר, סובר, שכיון שהניחה ממש על הגחלים ולא תלאה באויר, **מִצְמִית צְמִית** - מכורח אם בשרב[כב] והדם נבלע בחתיכה ואינו יוצא[כג], **וּמָאן** - ורב אחא **דְּשָׁרֵי**, הטעם הוא משום שהוא סובר שחום האש **מֵישָׁאֵב שָׁאִיב** - שואב את הדם מן הבשר החוצה. **וְהֵילָכְתָא** כרב אחא, שהבשר מותר משום שהאש **מֵישָׁאֵב שָׁאִיב** את הדם החוצה.

★

הגמרא מביאה מחלוקת בין רב אחא לרבינא בענין אומצא דאסמיק: אמר רב אחא[כד], **הָאי אוּמְצָא דְּאַסְמִיק** - חתיכת בשר שנצרר בה הדם ויש בה אדמימות, וצלה אותה, **חֲלָיֵיהּ** - המוהל היוצא ממנה כשחותכה, **אָסִיר** - אסור משום דם[כה]. אבל אם אותה אומצא **לָא אַסְמִיק** - אין מראיה אדום, וצלה אותה, **חֲלָיֵיהּ שָׁרֵי** - המוהל היוצא ממנה אינו דם אלא סתם שומן ומותר. **רַבִּינָא אָמַר, אֲפִיפּוֹ** באומצא **שלָא אַסְמִיק, נָמֵי חֲלָיֵיהּ** - גם היא המוהל היוצא ממנה **אָסִיר**, משום **שאִי אֶפְשָׁר דְּלָית בָּהּ** - שאי אפשר שלא יהיה בה, **שׁוּרְיָיקֵי דָּמָא** - גידים של דם, ולכן היא עצמה מותרת באכילה אבל המוהל היוצא ממנה אסור.

הגמרא מביאה מנהג האמוראים בנידון זה של אומצא דאסמיק: אָמַר לֵיהּ מָר בַּר אַמֵּימָר לְרַב אַשִׁי, אַבָּא - אמימר, **מְנַמֵּץ לֵיהּ נְמוּצֵי** - היה גומע את המוהל היוצא מאומצא שלא התאדמה, ולא היה חושש לאסור משום גידי דם[כו]. **אִיבָּא דְּאָמְרֵי** - ויש שהיו אומרים, כך היה מעשה, **רַב אַשִׁי גּוּפֵיהּ** - עצמו, **מְנַמֵּץ לֵיהּ נְמוּצֵי** - היה גומע את המוהל.

הגמרא מביאה מנהג האמוראים בחליטת בשר: אָמַר לֵיהּ מָר בַּר אַמֵּימָר לְרַב אַשִׁי, אַבָּא - אמימר, **הָאי חָתָּא** [-חומץ] **דְּחָלְטִי בֵּיהּ חַדָּא זִיבְנָא** - שהיה חולט בו פעם אחת את הבשר אחר צלייתו כדי להוציא את דמו[כז], **תּוּ לָא תָּאנֵי חָלְטִי בֵּיהּ** - שוב לא היה שונה וחולט בו פעם שנית, משום שאחר חליטה אחת תש כוחו.

שואלת הגמרא: מַאי שְׁנָא מֵחָתָּא מֵהָתָם - ומה בין זה לחומץ שהוא חלש מעיקרו, **דְּחָלְטִינַן בֵּיהּ** - שמותר לחלוט בו. **משיבה הגמרא: הָתָם** - שם בחומץ שהוא חלש מעיקרו, **אִיתֵּיהּ** - נחלקו **רַב אָחָא וְרָבִינָא, חַד** מהם **אָסַר, וְחַד** מהם **שָׁרֵי** - מתיר. **מָאן דְּאָסַר** - רבינא, סובר שאופן צליה זה **מִצְמִית צְמִית** - מכורח את הורידים והדם נבלע בהם, **וּמָאן דְּשָׁרֵי** - רב אחא, סובר שאש הגחלים **מֵישָׁאֵב שָׁאִיב** - שואב את הדם את הדם החוצה. **וְהֵילָכְתָא** כרב אחא, שאש הגחלים **מֵישָׁאֵב שָׁאִיב** את הדם החוצה.

יט. **רש"י** (ד"ה חומצא). פעמים שנצרר הדם מחמת מכה או מחמת סיבה אחרת, ואינו יוצא על ידי מליחה. מאירי (ד"ה חומצא). ואף שדם האיברים מותר כל זמן שלא פירש לחוץ, מכל מקום כיון שהתאדם כל כך ונאפף באותו מקום הרבה דם, הרי הוא אסור. תוספות (ד"ה אסמיק) ואור זרוע (סי' תמז). והרשב"א (תורת הבית הקצר ב"ג ג' דף נ). כתב, שכיון שנצרר שם מחמת מכה הרי פירש ממקומו ואסור. כ. **רש"י** (מולין נג: ד"ה חתכה). והרשב"א (שם) כתב, שיחתכנו וניעשה לדם פתוח לצאת דרך שם. כא. **ברש"י** (שם ד"ה שלא). מבואר לכאורה שמותר אפילו ללא חיתוך. וכן הוכיח הריטב"א (שם ד"ה אסמיק). וכן פירש הבית יוסף (סי' סו ד"ה אבל) בדעת רש"י, שאומצא ביצי ורידים שצולה כאש אינו צריך לחותכם. אמנם התוספות (שם ד"ה אסמיק) הוכיחו, שגם כשצולה ורידים צריך לחותכם, וביארו שכן אף דעת רש"י [וראה דברי הב"ח בהערה להלן]. כב. **עפ"י** פי פירוש רש"י (שם ד"ה מצמת) אישטרוניי"ט, שתרגומו מלשון הצטמקות. וכן הכתוב לעיל (מ:) צומתן, פירשו רש"י (שחט ו ח) רטרי"ש, שתרגומו מלשון התכווצות. כג. **רש"י** (ד"ה מצמת). וכתב הב"ח (סי"ד סי' סו ס"ק ד"ה ונראה) שמדברי רש"י (מולין שם ד"ה דלמא) שפירש שבשפוד זה הדם והאיל והחתיכה תלויה, משמע שטעם האיסור בהניחה על גבי גחלים שכיון שהיא מונחת על הגחלים עצמם אין לדם מקום לזוב. וכן מבואר בתוספות (ד"ה אסמיק), שאי אפשר שיצא כל הדם [ואפילו אם יחתך בכשר]. ובפסקי הרא"ש (ד"ה אסמיק) ביאר, שהדם מפעפע על הבשר וחוזר לתוכו ונעמד בו. אך כתב הב"ח (שם) שמדברי המרדכי (מולין סי' תקלב) משמע שהחיתך בשפוד כיון שהוא עושה נקב בבשר, והרי זה כאילו חתכו ולכן יוצא הדם, אבל אם הניחו על גבי גחלים שאין השפוד מנקבו אין הדם זב מן החתיכה. כד. **רש"י** (ד"ה דלמא). ותוספות (ד"ה וכן) כתבו שאפילו לא האדימו חייב לחותכם, משום שיש עליהם קרום האסור משום דם כמבואר במסכת חולין (נג:), וכפי שפירש רבינו חננאל (ד"ה פיפיו) שמדובר בביצים עם הקרום שעליהם. והטעם שרש"י לא פירש כן, כתב השפת אמת (ד"ה וכן), משום שסבר רש"י שהקרום שעל הביצים אסור לגמרי, ולא מועיל לו חיתוך ומליחה או צלייה, רק צריך לקלפו ולהשליכו, ובגמרא כאן מדובר בביצים עצמם שהאדימו. אך הוסיף השפת אמת, שקצת קשה לפירוש זה, הרי כבר נאמר דין בשר שהאדים, ומדוע הוצרכו הדברים להשנות לענין ביצים שהאדימו. כה. **רש"י** (ד"ה חומצא, מולין נג: ד"ה מיתקף) פירש שמיזורקי הם חוטים גסים, כלומר ורידים שבבית השחיטה. וכן פירש רבינו גרשום (שם ד"ה וכן מיתקף), שהם גידים גדולים שבצואר, והוסיף שהם מלאים דם. אמנם הריטב"א (שם ד"ה אסמיק) כתב, שמיזורקי אינם ורידים [חוטים גסים], אלא חוטים [דקים] שבצואר [וכתב שם שכן פירש רש"י]. וכן פירש המאורות (שם ד"ה חומצא) שהם חוטי הצואר, והוסיף שיש בהם קצת דם. כו. **אף** שלעיל רב אחא מיקל לענין צליית בשר אם אדימות על גחלים, כאן לענין הרוטב היוצא ממנו, הוא מחמיר ואוסר [כשיש בו אדימות וכדלהלן]. רש"י (ד"ה אסמיק). כז. **בן** הוא לפירוש הראשון ברש"י (ד"ה מלייה, ד"ה אסמיק), ש'אסמיק' היינו החתיכה שנצרר בה הדם, ומתוך שהדם כנוס בה, אף אחר הצלייה נותר בה מעט דם, וכשיוצא מוהל מן החתיכה יש בו דם ואסור [כן פירש בדעת רש"י, המאירי (ד"ה יש נוסחין)]. עוד פירש רש"י (ד"ה מלייה) פירוש אחר, שחלא הוא חומץ, והיינו שהניח את האומצא אחר צלייתה בחומץ והדם נטחו לתוכו ואסמיק היינו שהאדים החומץ ולכך הוא אסור. אמנם התוספות (ד"ה אסמיק) הקשו על פירוש רש"י, שאם מדובר שצלאה כל צרכה הרי היא מותרת כמו שאנינו לעיל באומצא דאסמיק שאם חתכה ומלחה מותר לבשלה בקדירה, ואם כן הוא הדין בצלאה כל צרכה, ומדוע יאסר המוהל היוצא ממנה. ואם מדובר שלא צלאה כל צרכה אף היא עצמה צריכה להיות אסורה, ומדברי רש"י (ד"ה אסמיק) שגרס 'חלייה אסור' ולא 'הוא וחלייה אסור' משמע שהחתיכה עצמה מותרת ורק המוהל היוצא ממנה אסור. וכן הקשו על פירושו השני של רש"י שאם החומץ אסור אף החתיכה צריכה להיות אסורה. ולכן פירשו התוספות בשם בעל הלכות גדולות, שמדובר בבשר חי שנתנו לתוך חומץ, וכשמניחו זמן מועט בתוך החומץ הדם שבתחתיכה נצמת ולא נפלט, ומותר החומץ וכן החתיכה עצמה משום שהדם שבתוכה הוא כדם האיברים שלא פירש ומותר, אבל אם מניחו זמן מרובה בתוך החומץ, עד שהסמיק החומץ הרי שיצא מן החתיכה דם לתוך החומץ, ולכך אסורה החתיכה עצמה וגם החומץ [וגרסיהם כך בדברי הגמרא 'אומצא דאסמיק, הוא וחלייה אסור', וכלומר, אין מדובר בחתיכה שהסמיקה כבר מדם צרור, אלא שאחר שמניחה זמן מרובה בחומץ היא מתאדמת, ואז אסור לאוכלה וכן את החומץ שהיתה בתוכן]. וביד יהודה (סי' סו בפיה"מ ס"ק טו) ביאר סברת רש"י, שסבר רש"י שמדובר בבשר שלא נצלה כל צרכו ויש בו עדיין דם, ומה שהוקשה לתוספות שאם כן מדוע הבשר מותר, באמת אין כותת רש"י שהבשר מותר באכילה כמות שהוא שאינו צלוי לגמרי, אלא שימשיך לצלותו עד שיהא צלוי כל צרכו ויצא ממנו כל דמו ויהא מותר [אך כל זה מועיל דווקא לרב אחא אבל לרבינא הסובר שמצמית צמית, הבשר נאסר ואין לו עוד תקנה]. וכתב בית יוסף (יו"ד סי' סו ד"ה כתב) שכדעת התוספות פירש הרמב"ם (מאכלות אסורות פי"ו ה"י) שהתחתיכה האדימה בתוך החומץ, והוסיף שמכל מקום אף שנאסרה מותר לצלותה ולאוכלה. כח. **עפ"י** פי רש"י (ד"ה מלייה בפיהמ"ש מכלתין, וד"ה מנמצ), שהנידון באומצא דאסמיק הוא בחתיכה שנצלתה ויצא ממנה מוהל [וכתב הריב"ן (ד"ה מנמצ) שמדובר באומצא דלא אסמיק]. אך לפירושו השני שם שמדובר בבשר שחלטו אותו בחומץ, יש לפרש את דברי הגמרא 'מנמץ ליה נמוצי' שהוא על החומץ. ותוספות (ד"ה אסמיק) פירשו שמדובר באומצא שהשתהה בחומץ והסמיקה, ופירשו שרב אשי היה גומע מן החומץ שנשתהה בו האומצא של בשר חי זמן מועט, כיון שלא הספיקה לפלוט ממנה דם. כט. **נראה** שהיו עושים כן כדי להוציא את הדם הנשאר בחתיכה אחר צלייתה, והיו זורקים את החומץ כיון שנאסר מן הדם. ע"פ רש"י (ד"ה חלט). ותוספות (ד"ה חלט) ביאר שהטעם לחליטה זו, מפני שהיו רוצים למלוח את הבשר כדי להעמידו לזמן מרובה, אמנם כשמולחים את הבשר יוצא ממנו דם והדם נאסר ואסור להניחו כך בכלי שאינו מנוקב, אלא היו מניחים אותו בתוך כלי עם חומץ ומלח, והמלח היה נכנס בבשר ומעמידו, והחומץ היה צוחה את הדם בתוך החתיכה שלא יצא עוד, ודם האיברים כנוס בה, אף אחר הצלייה נותר בה מעט דם, וכשיוצא מוהל מן החתיכה יש בו דם ואסור [כן פירש רבינו גרשום (ד"ה מלייה, ד"ה אסמיק), ש'אסמיק' היינו החתיכה שנצרר בה הדם, ומתוך שהדם כנוס בה, אף אחר הצלייה נותר בה מעט דם, וכשיוצא מוהל מן החתיכה יש בו דם ואסור [כן פירש לפירוש הראשון ברש"י (ד"ה מלייה, ד"ה אסמיק), ש'אסמיק' היינו החתיכה שנצרר בה הדם, ומתוך שהדם

שֶׁקִּיּוֹהָ דְּפֵירָא בְּצִינְיָיהּ - נמצאת בחומץ חמיצות טעם הפרי [ממנו הוא נעשה], שהרי לא הוציאו מן החומץ כלום, ואף על פי שנחלש מאליו ונתקלקל טעמו, עדיין כחו בקרבו להוציא דם, אבל **הָכָא** - כאן בחומץ שכבר חלטו בו בשר צולי, **לֵיתָא שֶׁקִּיּוֹהָ דְּפֵירָא בְּצִינְיָיהּ** - טעם וחמיצות הפרי אינו קיים עוד בחומץ, שכבר בלעו הצלי הראשון, ומשום כן אין מועילה החליטה בו.

★

שנינו במשנה: אֵין צוֹלִין אֶת הַפֶּסַח וכו', ולא על האסכלא, דהיינו טס של ברזל והאש תחתיו. אמר רבי צדוק, מעשה ברבן גמליאל שאמר לטבי עבדו צא וצלה לנו את הפסח על האסכלא. **מקשה הגמרא: מַעֲשֶׂה שָׁמְעוּ** - וכי דרך המדברים להביא אחר דבריהם מעשה הסותר את דבריהם, שאמרה המשנה שאין צולין את הפסח על אסכלא, ואחר כך הביאה מעשה שרבן גמליאל אמר לצלות את הפסח על אסכלא[א]. **מתרצת הגמרא: חֲסוּרֵי מִיחְסְרָא וְהָכִי קָתָנֵי** - יש לשנות את המשנה כאילו היא חסירה וכך יש לשנות בה, אין צולין את הפסח על האסכלא, **וְאִם** היתה **הָאַסְכְּלָא מְנוּקֶּבֶת** - שאין בה אלא מסגרת ומוטות ברזל שנותנים מצד לצד לרחבה, ויש רווח גדול ביניהם, ונותנים את השפוד שתחוב בפסח לרוחבה, והפסח תלוי באוויר שבין שני המוטות, ואינו נוגע בברזל[ב]. **מוֹתָּר.** ועל זה **אָמַר רַבִּי צָדוֹק** שכן היה **מַעֲשֶׂה בְּרַבָּן גַּמְלִיאֵל, שֶׁאָמַר לְטָבִי עַבְדּוֹ צֵא וּצְלֵה לָנוּ אֶת הַפֶּסַח עַל הָאַסְכְּלָא מְנוּקֶּבֶת.**

★

לעיל (פו:) נחלקו רבי וחכמים מה הדין בפת שנאפתה בתנור שהוסק בקליפות של אגוזים ורימונים של ערלה, שאסורים בהנאה[א], בעוד שהאש דולקת בקליפות, רבי סבר שהפת אסורה, וחכמים סוברים שהפת מותרת[ב]. ועתה מסתפקת הגמרא מה הדין לדעת רבי בפת שנאפתה בחום תנור זה, אחר שסילקו את הקליפות, ורוצה לפשוט ספק זה מדין צליית הפסח.

בָּעֵא מִינַּיהּ - שאל **רַב חִינְּנָא בַּר אִידִי מֵרַב אַדָּא בַּר אַהֲבָה, תַּנּוּר שֶׁהִסִּיקוּ בְּקַלְּפֵי אֲרָזָה** - קליפות אגוזים ורימונים של ערלה, **וְאַפָּה בּוֹ אֶת הַפַּת** על ידי החום שנותר בו, **לְדִבְרֵי הָאוֹסֵר** - לדעת רבי שאמר (לעיל פו:) שפת שנאפתה בתנור שהוסק בקליפות ערלה, בזמן שהאש דולקת בקליפות, אסורה[ב], **מַהוּ** הדין בשאלה זו, כשאפה את הפת אחר שגרף את הקליפות מהתנור, האם הפת מותרת או אסורה[ג]. **אָמַר לֵיהּ** - השיב לו רב אדא בר אהבה, **הַפַּת מוּתֶּרֶת.**

מקשה הגמרא: אָמַר לֵיהּ - הקשה, רב חיננא בר אידי לרב אדא בר אהבה, איך ניתן לומר שהאופה בתנור שהוסק בדבר אסור, ואחרי שסילק ממנו את האיסור אפה בו את הפת, אינו נחשב כאופה בדבר האסור, והפת מותרת, **וְהָאָמַר רַב חִינְּנָא בְּרֵהּ אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, תַּנּוּר שֶׁהִסִּיקוּ** בעצים, **וְלֹאחר שהוסק גָּרְפוּ, וְצָלָה בּוֹ אֶת** קרבן **הַפֶּסַח, אֵין זֶה** נחשב **לְצָלֵי אֵשׁ**, ואסור הפסח באכילה, שהתורה הקפידה שיהיה הפסח נצלה על ידי אש ממש, **שֶׁנֶּאֱמַר** בקרבן הפסח (שמות יב ח-ט) **'וְאָכְלוּ אֶת הַבָּשָׂר בַּלַּיְלָה הַזֶּה צְלִי אֵשׁ** וגו', **אַל תֹּאכְלוּ מִמֶּנּוּ נָא וגו' כִּי אִם צְלִי אֵשׁ'**, שכתב הכתוב את המילים **'צְלִי אֵשׁ' שְׁתֵּי פְעָמִים**, כדי ללמדנו שצריך לצלות את קרבן הפסח כשהאש דולקת כנגדו[ד]. ומבואר בדברי רבי יוחנן, **דְּצָלְעָא** - שהטעם שאסור לצלות את הפסח בתנור שנגרף, הוא רק משום **דְּגָלֵי רַחֲמָנָא** - שגילתה התורה במה שכתבה **'צְלִי אֵשׁ' 'צְלִי אֵשׁ' שְׁתֵּי פְעָמִים**, שצריך לצלות את הפסח דווקא כשהאש דולקת כנגדו, **הָא לֹא גָּלֵי רַחֲמָנָא** - אבל אם לא היתה התורה משמיעה דין זה בייתור הכתובים, לא הייתי למד דין זה מפשט הפסוק, **דַּהֲנֵי אֲכִינָא** - שהייתי אומר, שאף כשגרף את התנור וצלה בו את הפסח **צְלִי אֵשׁ הוּא** ונקרא, שכל שנצלה מחום האש הבלוע בתנור, אף אחר שנסתלקה האש, נחשב שנצלה מחמת האש, ואם כן, אף פת שנאפתה בתנור שהוסק בקליפי ערלה, אף אם נאפתה אחר שנסתלקה האש, יש להחשיבה כמי שנאפתה באש של קליפי ערלה, שהרי לא גילתה לנו התורה בערלה שהנעשה אחר סילוק האש, אינו בכלל האיסור[ג], וקשה על רב אדא בר אהבה שאמר שפת זו מותרת.

מתרצת הגמרא: אָמַר לֵיהּ רב אדא בר אהבה, **גְּלִי רַחֲמָנָא הָתָם וְלָא פָּרְשִׁינַן מִינָּהּ** - התורה גילתה לגבי פסח שאינו נקרא 'צלי אש' אלא כשנצלה כשהאש בוערת כנגדו, ומשום יש ללמוד לשאר ההלכות שבתורה, שכל שלא צלה או אפה כנגד האש, אינו נחשב שנצלה או נאפה מכח האש. ולכן, אם אפה פת בתנור גרוף שהוסק בקליפות של איסור, כיון שלא נאפתה הפת מכח האש בשעה שהאש בערה כנגדה, אין זה נחשב שנאפתה על ידי האש, ומותרת היא.

תירוץ נוסף מביאה הגמרא: וְאִי בָּעֵית אֵימָא - ואם תרצה תוכל ליישב כך, **הָתָם** - שם, בקרבן הפסח, אכן **טַעֲמָא** - הטעם שאין צולים את הפסח בתנור גרוף, הוא רק משום **דִּכְתַב רַחֲמָנָא** - שכתבה התורה **'צְלִי אֵשׁ' שְׁתֵּי פְעָמִים**, וגילתה בזאת שצריך לצלות את הפסח בעוד שהאש דולקת כנגדו, **הָא לֹא כְּתַב רַחֲמָנָא** - אבל אם לא היתה כותבת התורה **'צְלִי אֵשׁ' שְׁתֵּי פְעָמִים**, הייתי אומר שאף אם גרף את התנור יכול לצלות בו את הפסח, אבל הטעם שהייתי סבור לומר כן, הוא לא משום שאף שנצלה בתנור אחר שנסתלקה האש, נחשב 'צלי אש', אלא **הָוֵה אָמֵינָא אֵשׁ קָפִיד רַחֲמָנָא** - הייתי סבור שלא הקפידה התורה אלא שיהיה נצלה מחמת חום האש, ולכן אם הבעיר את התנור בעצים, **אֲפִילּוּ** אם צלה בו את הפסח אחר שגָּרְפוּ, **נָמֵי צְלִי אֵשׁ הוּא** - גם כן צלייתו היא מחמת חום האש, שהחום הבלוע בתנור, הוא חום שנוצר מאש[ה], ומשום כך הוצרכה התורה לכתוב שתי פעמים צלי אש, לומר, שצריך לצלות את הפסח בשעה שהאש בוערת כנגדו. **אֶלָּא הָכָא** - כאן, לגבי פת שנאפתה בתנור גרוף שהוסק בקליפי ערלה, **אֲפִילּוּ דְּאֵימְּרָא קָא קָפִיד רַחֲמָנָא** - לא הקפידה התורה אלא על ההנאה שנוצרת מעצי האיסור, שהם הקליפות ערלה, ולא על ההנאה שבאה מהאש שהובערה בהם, ואחר שנגרף התנור, **הָא לֵיתַנְהוּ** - הרי אין הקליפות בתנור, ואין הנאתו אלא מתולדתם, ואין זה נחשב שהוא נהנה מהן, ולכן הפת מותרת. ואין הפת נאסרת, רק כשהיא נאפית בשעה שהאש דולקת בקליפות.

★

הגמרא דנה אם מותר לצלות את הפסח על גבי גחלים: תְּנוּ רַבָּנָן, קרבן פסח **שֶׁחִתְּכוּ**, כלומר, שעשה בו חתכים בכמה מקומות כדי למהר צלייתו, אבל לא הפרידו לכמה חלקים[ו], **וְנָתְנוּ עַל גַּבֵּי גֶּחָלִים** שאין בהם אש, **רַבִּי אוֹמֵר, אוֹמֵר אֲנִי, שֶׁזֶּה** נקרא **צְלִי אֵשׁ**, ואף שלא נצלה על אש ממש אלא על גבי גחלים, שגחלים דינם כאש.

מקשה הגמרא: וְכִי אָמַר רַבִּי - וכי רבי סובר **שֶׁגְּחָלִים אֵשׁ נִינְהוּ** - דין אש להם, **וְרַמִינְהוּ** - והרי יש להקשות על כך ממה ששנינו בברייתא לגבי נגעים, שנאמר בתורה בפרשת נגעים (ויקרא יג מב), **'אוֹ בָשֶׂר כִּי יִהְיֶה בְּעֹרוֹ מִכְוַת אֵשׁ, וְהָיְתָה מִחְיַת הַמִּכְוָה בַּהֶרֶת', וגו'**, כלומר, שנרפאה הכויה, ונהפכה למראה נגע לבן, **דורשת הברייתא: מה** תלמוד לומר **שנאמר בפסוק 'מִכְוַת אֵשׁ', אֵין לִי** ללמוד, **אֶלָּא שמי שֶׁנִּכְוָה בְּאֵשׁ** עצמה הוא בכלל דין זה של צרעת המכוה, אבל אם **נִכְוָה בְּגַחֶלֶת** או **בְּרָמָיָן** - אפר רותח, **או בְּצִיר רוֹתֵחַ, או בְּנִפָּסִים** [-מין סיד[ז] **רוֹתֵחַ**, וכן אם נכוה **בְּכָל דָּבָר הַבָּא מִן הָאוּר** - שהוחם על יד אש, **ומבארת הגמרא:** שמה שכתבה הברייתא 'וכל דבר הבא מן האור', בא **לְאֵיתוֹיֵי** - לרבות את הנכווה **מֵחֲמֵי הָאוּר** - מים שהוחמו באש, **חזרת הגמרא לדברי הברייתא: מַיְנִין** שאף הם כלולים בדין של מכוות אש[ח], **תַּלְמוּד לוֹמַר, מִכְוָה מִכְוָה רִיבָּה**

א. **פירות** אילן בשלוש שנים הראשונות לנטיעתה, הם ערלה ואסורים באכילה ובהנאה, שנאמר (ויקרא יט כג), 'וכי תבואו אל הארץ ונטעתם כל עץ מאכל וערלתם ערלתו את פריו שלוש שנים יהיה לכם ערלים לא יאכל', ודרשו חכמים (לעיל כג:) ממה שנאמר 'וערלתם ערלתו', שפירות אלו אסורים אף בהנאה. ודרשו חכמים (מכות יט:) מהא שנאמר 'את פריו', שאף השפל לפרי, דהיינו כל שהוא משמש כשומר לפרי, שאף הוא אסור בהנאה, וקליפות אגוזים ורימונים, הרי הם שומרים לפרי, ואף הם אסורים בהנאה. ב. **לעיל** (פו:-פז.) ביארה הגמרא את מחלוקתם בשתי דרכים. א. שחכמים סוברים משמעיה דין זה בייתור הכתובים, לא הייתי לומד דין זה מפשט הפסוק, דהני אכינא - שהייתי אומר, שאף כשגרף את התנור וצלה בו את הפסח צלי אש הוא, שכל שנצלה מחום האש הבלוע בתנור, אף שאין שהות בעצים בפת, שאין דולקת כנגדה, וראה בשו"ת הר"ן (סי' ט), שביאר, שיש שבח עצים בפת, היינו, ששבח העצים ניכר בפת, וכל שהאיסור ניכר, אין להתירו משום זה דהוי גורם). וחכמים סוברים שאין שבח עצים בפת, שאין זה נחשב שהקליפות משביחות את הפת, אלא השלהבת, ובשעה שהשלהבת אופה את הפת, כבר כלה האיסור שמחמתו דולקת השלהבת ברגע זה. ג. **שרק** לגבי פסח גילתה התורה שאסור לצלות את הפסח אחר שנגרף התנור, אבל בערלה, שלא גילתה התורה שתנעשה בתנור אחר שנגרף אינו בכלל האיסור, יש לנו לומר שאף זה אסור. שו"ע (ש"ע יו"ד קנ"א). ד. **כלומר**, שתחם זה נוצר על ידי האש, ולא על ידי חרס התנור. ואף שפתה אין שלהבת בתנור, כיון שאם יניחו בגר בתנור, ישרוף

הבגר ויעשה פחם ואש, יש לומר שחום התנור נחשב לאש. רש"י (ד"ה בפת). ה. **רש"י** (ד"ה מתקנו). שאסור להפרידו לגמרי, משום שצריך לצלות את הפסח כולו באחד, כמבואר לעיל (עב:). שנאמר בפסח (שמות יב ט) 'צלי אש ראשו על כרעיו ועל קרבו', ומשמע שצריך לצלות כולו כאחד. רש"י לעיל (פה ע"ב ושם) ד"ה ואפילו, ותוספות (לעיל פה ע"ב ד"ה נתקן) פירשו, ש'תחבו' שאמרו כאן בברייתא, היינו שתחבו לגמרי, והוכיחו מכאן, שאף שמצוה היא לצלות את כולו כאחד, מכל מקום אם לא צלאו כאחד, אינו נפסל בכך. ו. **דין** נגע הנראה במקום הכויה, שונה מדין נגע שנראה שלא במקום כויה, שנגע שלא במקום כויה, אם בשנראה אל הכהן אין בו אחד מסימני טומאה [שהם שיער לבן, עמוק מראהו מהעור, ויש בתוך הנגע בשר חי שאין בו נגע], מסגירו הכהן שבעה ימים, ואחר שבעה ימים אלו, אם נראה בו סימן טומאה, או שפשה הנגע, מטמאו הכהן, ואם לא נראה בו סימן טומאה, וגם לא פשה הנגע, מסגירו הכהן עוד שבעה ימים, ורק אם גם אחר ההסגר השני לא נראה בו סימן טומאה, וגם לא פשה הנגע, אז מטהרו הכהן, אבל נגע הנראה במקום כויה, אם לא נראה בו סימן טומאה ולא פשה הנגע אחר ההסגר הראשון, מטהרו הכהן, ואינו מסגירו פעם נוספת, שהוכח שמה שהיה נראה כנגע, הוא אינו אלא רושם התימטם של הכויה הנראה בבשר. ויקרא (יג ב-כג), נגעים (פ"ג מ"ז). ז. **רש"י** (ד"ה נפסקים). ופירוש הרע"ב (כלים פ"י מ"ב) שהוא לבן יותר ממסיד רגיל. סיד ונפסקים נרצים על ידי שריפה בתנור. רש"י בחולין (פ. ד"ה נפסקים). ח. **שתי** פרשיות שוות בדיניהן נאמרו בפרשת נגעים (ויקרא יג יח-כג), צרעת מכוה וצרעת שחין, צרעת מכוה הוא נגע הנראה במקום שהיתה בו מכוות אש, או כויה מגחלים ומשאר דברים האמורים בברייתא, וצרעת שחין, היא נגע הנראה במקום שהיתה בו מכה שבאה מחמת חום שאינו כולל בפרשה של צרעת מכוה. הברייתא שנוקטת דנה מנין שכויה מגחלים ומשאר דברים האמורים בברייתא, נכללת בצרעת מכוה ולא

- לכך נאמר בפסוק שתי פעמים לשון 'מכוה'[ט], כדי ללמד שאף אלו הם בכלל מכוות אש[י]. **ומבארת הגמרא את הקושיא:** ויש לדייק מדברי הברייתא, **מַתְנִיתָא** - שהטעם שכויה בגחלת נחשבת ל'מכוות אש', הוא רק משום **דְּרַבִּי רַחֲמָנָא מְכַוֵּה** - שריבתה התורה כשכפלה את לשון 'מכוה', שאף הנכוה בגחלת דינו כמכוות אש, **הָא לָא רַבִּי רַחֲמָנָא מְכַוֵּה** - אבל אם לא היתה התורה מרבה כויה בגחלת בכפילת לשון 'מכוה', היה לנו לומר, שכויית גחלת אינה בכלל 'מכוות אש', כיון **שֶׁגַּחֲלִים הֲרֵי אֵשׁ נִינְהוּ** - אין דינם כאש, ואין אמר רבי שגחלים נחשבים כאש לענין צליית קרבן פסח[יא].

מתרצת הגמרא: אֲמַר לֵיהּ רב חסדא לרב אחדבוי בר אמי, **נַחֶלֶת שֶׁל עֵץ** [-עין שבערה בו אש עד שנשרף ונעשה פחם], **לָא אִיצְטְרִיךְ קְרָא לְרַבּוֹיֵי** - לא הוצרך הכתוב לרבות שדינה כאש, ואף במקום שלא ריבתה התורה דינה כאש, **כִּי אִיצְטְרִיךְ קְרָא** - ומה שצריך פסוק כדי ללמד שגחלת דינה כאש, הוא רק כדי **לְרַבּוֹת נַחֶלֶת שֶׁל מַתֶּכֶת** [-מתכת שהתלהטה באש] שגם כן דינה כאש, ורבי שאמר שצולים את הפסח על גבי גחלת משום שדין גחלת כדין אש, דיבר בגחלת של עץ, ואילו הברייתא שמבארת כה שגחלת דינה כאש רק במקום שריבה הכתוב, מדברת בגחלת של מתכת[יב].

מקשה הגמרא: וְכִי **נְחָלִים שֶׁל מַתֶּכֶת הֲוֵי אֵשׁ הוּא** - אינם נחשבים לאש, **וְהָא** - והרי, **לְגַבֵּי בָּתַּ כֹּהֵן** שזינתה **דִּכְתִיב** - שנאמר בה (ויקרא כא ט) **'בָּאֵשׁ תִּשָּׂרֵף'**, **וְאָמַר רַב מַתְנָה** (מגילה יג.), בביאור סדר שריפתה[יג], **שְׁפִתְּלָה שֶׁל אֹבֶר** [-עופרת ארוכה וצרה כעין פתילה[יד]] **הָיוּ עוֹשִׂין לָהּ** - מכינים לה, ומתיכים פתילה זו ושופכים את העופרת המותכת לתוך פיה, והיתה מתה. והרי, פתילה של אבר שהותכה, היא גחלת של מתכת, ומבואר בדברי רב מתנה, שמתקיים בה דין שריפה באש שאמרה התורה, ומוכח שדינה כאש עצמה, וכיון שאף גחלת שנחלת מן מתכת דינה כאש, חוזרת הקושיא, מדוע צריך דרשה לגבי נגעים לרבות שגחלת היא כאש. **מתרצת הגמרא:** באמת גחלת של מתכת אין דינה כאש, **וְשָׁאנֵי הָתָם** - שונה הדין שם, בשריפת בת כהן, משום **דִּאֲמַר קְרָא** - שנאמר בפסוק בדינה (שם) **'בָּאֵשׁ תִּשָּׂרֵף'**, ודרשו מתיבת **'תִּשָּׂרֵף'**[יד][טו], **דְּרָבוֹת כָּל שְׂרֵיפוֹת הַבָּאוֹת מִן הָאֵשׁ** - כל הדברים שבכתם לשרוף שחומם נוצר על ידי אש[טז].

הגמרא מבארת מנין ששריפת בת כהן שזינתה היא דווקא על ידי פתילה של אבר. מקשה הגמרא: מאחר שאין דורשים מהפסוק ששריפת בת כהן היא דווקא על ידי פתילה של אבר, אלא דורשים מהפסוק שהשריפה היא בכל דבר שנתחמם על ידי אש, **וְכָל שֶׁכֵּן** שאפשר לשורפה **בְּאֵשׁ עֲצָמָהּ**, כפשטות הפסוק, אם כן מדוע שורפים אותה דווקא על ידי פתילה של אבר, **וְהַלֹּא** אפשר לשורפה על ידי אש, **דִּנְקִיף לֵיהּ** - שנקיף אותה **בְּחֵילֵי זְמוֹרוֹת** - חבילות של ענפים, **וְנַלְקֵהּ** - ונשרוף אותה בהם.

מתרצת הגמרא: בת כהן אין לשורפה באש ממש, כיון **דְּאָתְיָא** - ששריפתה נדרשת בגזירה שוה **'שְׂרֵיפָה' 'שְׂרֵיפָה'** משריפת נדב ואביהוא **בְּנֵי אַהֲרֹן**, כשהביאו מחתות של קטורת והקריבו אש זרה שלא ציוה ה'[יז], שנאמר בהם (ויקרא י ו) **'וַאֲחֵיכֶם כָּל בֵּית יִשְׂרָאֵל יִבְכּוּ אֵת הַשְּׂרֵפָה אֲשֶׁר שָׂרַף ה'**, **מָה לְהַלָּן** - כשם שהשריפה האמורה בבני אהרן היתה **שְׂרֵיפַת נְשָׁמָה וְגוּף קַיָּים**, כלומר, שניטלה נשמתם על ידי אש, אבל גופם נשאר קיים[יח], **אַף כָּאן** בבת כהן, שריפתה צריכה להיות **שְׂרֵיפַת נְשָׁמָה וְגוּף קַיָּים**, ואם ישרפוה באש ממש, ישרף גם גופה.

מקשה הגמרא: וְנֶעֱבִיד לָהּ חַמֵּי הָאוּר - ותהיה מיתת בת כהן שזינתה, על ידי מים רותחים שחוממו על ידי אש, שאף בזה ניטלת נשמתה על ידי שריפה, וגופה נשאר קיים, ומדוע צריך להמיתה דווקא על ידי אבר. **מתרצת הגמרא:** אין לעשות כן, **מְשׁוּם דְּרַב נַחְמָן, דְּאָמַר רַב נַחְמָן, אָמַר קְרָא** - נאמר בפסוק (ויקרא יט יח) **'וְאָהַבְתָּ לְרֵעֲךָ כָּמוֹךָ'**, ויש ללמוד מזה שכשאתה

בצרעת שחין. ואף שצרעת המכה וצרעת השחין שוות ברייניהן, מכל מקום יש נפקא מינה אם צרעת מסוימת נכללת בצרעת המכה או בצרעת השחין, שצרעת המכה וצרעת השחין אינן מצטרפות יחד, שאם אין באף אחת מהן שיעור של כגריס, שהוא השיעור המטמא בנגעים, אינן מצטרפות יחד לשיעור של כגרים, ומשום כך צריך לדעת אם כל אלו האמורים במשנה, יש להם דין של מכוה או של שחין, כדי לידע אם הם מצטרפים להשלים שיעור גריס, למכוה או לשחין. רש"י (ד"ה מכוה) ותוספות (ד"ה אין) מט. **שנאמר** (ויקרא יג כה) 'כי תהיה בעורו מכות אש, והיתה מחית המכוה', ו'מכוה' השני מיותר הוא, שהיה יכול לכתוב והיתה מחיתה, ודבי בא לדרשה לומר שלא רק כויה מהאש עצמה נכללת ב'מכות אש', אלא יש עוד דברים שנכללים בדין זה. מלבי"ם (מחיית קיק). יא. **מבואר** בצל"ח (ד"ה מי מצח) שאף שבבריית זוֹ לא רבי אחדבוי בר אמי אלא אחדבוי בר אמי על דברי רבי, כיון שלא היה נראה לו לומר שנחלקו תנאים בדבר זה. יב. **ביאר** השפת אמת (ד"ה כי אצטריך) שגחלת של מתכת, כיון שמעולם לא נאחז גוף האש בהמתכת, אין דינה כאש, ואינה דומה לגחלת של עץ, שנאחזה האש בעץ עצמו, ולכן אף לאחר שכבתה השלהבת, יש לגחלת דין אש. יב. **במשנה** שם אמרו, ששריפת הנשרפים היתה על ידי שהיה 'מדליק את הפתילה, וזורקה לתוך פיו, ויורדת לתוך מעיו', ונתה מבאר רב מתנה, מהי הפתילה האמורה במשנה. יג. **היו** עושים את העופרת בצורה זו, כדי שתשלוט בה האש, ותהיה ניתכת בהמהרה. יד. **רמה** (מנחת יעקב סי' ד"ה מפתילה) שמהלשון 'פתילה' משמע שהיתה עבה. טו. **שתיבת** 'ושרף' מיותרת היא, ורש"י (ד"ה ושרף) וראה בעיוני הפשט מדוע היא מיותרת. טו. **שפועל** 'שרף' כולל כל דבר המתיך את הדבר וממיקו (-ממסמסן). מלבי"ם (ויקרא כא לא). ממנם אין מרבים מתשרף, רק דבר שנתחמם באש, כמבואר בגמרא להלן בסמוך. טו. **על** חטאם של בני אהרן, ראה בעיוניהרן (פט.). יז. **שבניין** שני חוטים של אש נכנסו להם בחוטשיהם והרגום, אבל גופם נשאר שלם. רש"י (ד"ה נדב) מהגמרא בסנהדרין (נב.). ובגמרא שם דרשו כן ממה שנאמר בהם (ויקרא י ג) 'ויתמו לפני ה'', שנאמרה בהם לשון מיתה ולא לשון שריפה, לומר ששריפתם היתה כעין מיתה, שניטלה מהם נשמתם, אבל גופם נשאר קיים. יח. **ראה** בסנהדרין (פה:), ש'מיתה יפה' כוללת שני עניינים. א. שימות מהר בלא יסורים. ב. שלא יתנוול. ומבואר ברי"ן (ד"ה מיתפ) ש'ברור לו מיתה יפה' האמור כאן, הכוונה שלא יתנוול, שכן המים הרותחים מבעבעים את הבשר, וגם אם שופכם לתוך פיה מתנוולת, שבני מעיה ניתכים, ואילו אבר אינו גורם לניוול [ואין מדובר שימות מהר יותר, שכן המים הרותחים ימיתוה באותה מהירות כמו האבר]. ובסמוך תביא הגמרא שמתקיימים דברי רב נחמן כשמתימים באופן שימות מהר יותר. וראה בעיוני הפשט כיצד דרש רב נחמן מפסוק זה שיש לברור מיתה יפה. יט. **ביאר** הר"ן בסנהדרין (נב. ד"ה ואין), שאין כוונת הגמרא שאם לא היה ניתן לקיים 'ואהבת לרעך כמוך' בחבילי זמורות, היה לנו לשורפה בפחילה של אבר, כיון שלפי מה שסוברת הגמרא שכשיש ששריפת נשמה וגוף קיים אינה שריפה, על כרחך יש לשורפה בחבילי זמורות, כי אין משנים ממיתה למיתה בגלל הדין של 'ואהבת לרעך כמוך', [כי אם נחשוש ל'ואהבת לרעך כמוך' אם כן לא נהרוג אותו כלל], אלא שבאה הגמרא לומר, שאף בשריפה בחבילי זמורות, אפשר לקיים את 'ואהבת לרעך כמוך'. כ. **כהן** גדול שטעה והורה לעצמו היתר בדבר שזדונו כרת, מביא פר לחטאת, וכן אם טעו בית הדין הגדול והורו בשוגג היתר בדבר שזדונו כרת ועשו כן העם על פיהם, הקהל מביא פר לחטאת והוא הנקרא 'פר העלם דבר', ופרים אלו שונים מכל קרבן חטאת, שכל קרבן חטאת בשרו נאכל לכהנים, ופרים אלו בשרם נשרף מחוץ לירושלים (יומא סח:). כא. **פסוק** זה נאמר בפר כהן משיח. ופר העלם דבר שריפתו שוה לשריפת פר כהן משיח, שנאמר בפר העלם דבר (ויקרא ד כא) 'ושרף אותו כאשר שרף את הפר הראשון', ששריפתו תהיה כשריפת פר כהן משיח שנאמרה קודם לכן. כב. **שכך** היא משמעות הפסוק, שאותה שריפה שנאמרה קודם לכן, לא תהיה אלא באש. רש"י (ד"ה כפ)

'עַל שָׁפָה הַחֲשׁוֹן[א] יִשְׁרָף', ויש ללמוד מתיבת 'ישרף' לרבות כל מיני שריפות.

מתרצת הגמרא: אָמְרִי - אמרו בני הישיבה, **הָהוּא יִשָּׁרֵף'** - תיבת 'ישרף' זו, **מִיבָּעֵי לֵיהּ לְכַדְתַּנְיָא** - נצרכת לדרוש ממנה דרשה אחרת, כמו ששנינו בברייתא, שממה שאמרה התורה 'ושרף אותו וגו', על שפך הדשן, משמע שהקפידה התורה שיהיו הפרים נשרפים במקום הנוצא הדשן של המזבח בשעה שמונח שם דשן, אבל אם ניטל משם הדשן, לא ישרפם, לכך חזר הכתוב ואמר 'יִשָּׁרֵף' ללמד **שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁאֵין שָׁם דֶּשֶׁן** ישרפם שם. ועוד נדרש מתיבת 'יִשָּׁרֵף', **שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁהָאֵשִׁים** את **הָאוֹזר** [-האש] **בְּרוּבּוֹ** של הפר, ימשיך להתעסק בשריפתו עד ששרף כולו[ב]. וכיון שתיבת 'ישרף' נצרכת לדרשות אלו, לא ניתן לדרוש ממנה לרבות כל מיני שריפות.

★

לעיל (ע״ב) הקשה רב אחדבוי בר אמי על דברי רבי, שמותר לצלות את הפסח על גחלים, שמוכח מכך שרבי סובר שגחלים נחשבים אש, ואילו בברייתא לגבי צרעת המכוה מבואר, שדווקא בצרעת המכוה שנאמר בה שתי פעמים 'מכוה', מרבים שגחלים דינם כאש, ומשמע, שלגבי קרבן הפסח שאין בו ריבוי, אין דינם של גחלים כאש. ותירץ רב חסדא שרבי דיבר בגחלת של עץ שדינה כאש, והברייתא דיברה בגחלת של מתכת שאין דינה כאש. עתה מביאה הגמרא שרבינא תירץ קושיא זו באופן אחר.

רַבִינָא אָמַר, הברייתא שדברה בדין צרעת המכוה, ושנתה את ה'גחלת' יחד עם 'סיד וגפסים', משובשת היא, **וְרוּחָא זְתֵנִי** - ויש לך לחבר את דין גחלת המרוכר בברייתא, ולשנותו יחד עם דין אש, שאף גחלת אינה נלמדת מדרשה, אלא ממשמעות הפסוק, וכך עליך לשנות את דברי הברייתא, ממשמעות הכתוב בצרעת (ויקרא יג כד) 'מִכְוַת אֵשׁ', **אֵין לִי** ללמוד שנכלל בדין **אֶלָּא** מִי **שֶׁנִּכְוָה בְּאֵשׁ וּבְהֶחָלֶת**, שגם גחלת נחשבת כאש, אבל מי **שֶׁנִּכְוָה בְּרֶמֶץ** [-אפר ורותח] או **בְּסִיד רוֹתֵחַ, וּבְגִפְסִים** [-מין סיד] **רוֹתֵחַ**, וכן מי שנכוה **בְּכָל דָּבָר הַבָּא מֵחֹמֶת הָאוֹר** - שהוחם על ידי האש, **לְאֵיתוּיֵי** - לרבות מי שנכוה **בְּחַמֵּי הָאוֹר** - מים שהוחמו באש, **מְנַיִן** שנכלל בדין צרעת המכוה, **תַּלְמוּד לוֹמַר 'מִכְוָה' 'מִכְוָה' רֵיבָּה** - לכך נאמר שתי פעמים לשון 'מכוה', כדי לרבות, שאף אלו בכלל מכות אש, ונמצא, שלא קשה על רבי מברייתא זו.

הגמרא מביאה קושיא נוספת על דברי רבי שאמר לעיל (ע״ב), **שאם נתן את קרבן הפסח על גבי גחלים נחשב ל'צלי אש': רַבָּא רָמֵי** - הקשה, **מִי אָמַר רַבִּי** - וכי רבי סובר **שֶׁגֶּחָלִּים אֵיקְרוּ** - נקראים **אֵשׁ, וּרְמִינְהִי** - והלא יש להקשות על כך ממה ששנינו בברייתא לגבי הגחלים שעליהם היה מקטיר הכהן הגדול ביום הכפורים את הקטורת בקודש הקדשים, שנאמר בפסוק (ויקרא טז יג) 'וְלָקַח מְלֹא הַמַּחְתָּה גַּחֲלֵי אֵשׁ מֵעַל הַמִּזְבֵּחַ', ואומרת הברייתא, אילו היה נאמר בפסוק רק 'גַּחֲלֵי', בלי 'אש', **הייתי יָכוֹל** ללמוד שצריך ליטול דווקא גחלים **עוֹמְמוֹת** - כבויות, ולא גחלים לוחשות [-בוערות], שגחלים סתם הם גחלים עוממות ולא לוחשות, שלוחשות אינן נקראות גחלים אלא אש, **תַּלְמוּד לוֹמַר** - מלמדנו הכתוב בלשון **'אֵשׁ'**, שתהיינה לוחשות, **וְאִי** - ואם היה נאמר רק **'אֵשׁ'**, בלי 'גחלי', הייתי **יָכוֹל** לומר שעליו להביא **שֶׁלְּהֶבֶת**, כלומר עצים שהאש בוערת בהם, ולא גחלים, שאף גחלים לוחשות אינן נקראות אש סתם, **תַּלְמוּד לוֹמַר** - מלמדנו הכתוב במה שכתב גם **'גַּחֲלֵי'**, שאינו מביא שלהבת, **הָא כֵּיצַד** - וכיצד מתקיים דין זה, **מַבִּיא** גחלים **מִן הַלְּוֹחְשׁוֹת.**

מסיים רבא את קושייתו: מָבָל מָקוֹם ממה שאמרה הברייתא שהוצרכה התורה לכתוב 'גחלי' משום שאילו היה נאמר רק 'אש', לא הייתי יודע שיכול להביא גחלים לוחשות, מוכח **שֶׁגֶּחָלִּים לֹא אִיקְרוּ** - אינם נקראים סתם **אֵשׁ**[ג], **וְקָשְׁיָא לְרַבִּי** שאמר שגחלים נקראים אש, ואפשר לצלות עליהם את הפסח[ד].

מתרצת הגמרא: אָמַר אַבָּיֵי, תְּרֵיץ חֲבִי - כך תפרש ברברי הברייתא, ולא יקשה לרבי, ממה שאמר הכתוב **'גַּחֲלֵי'** הייתי **יָכוֹל** לומר שיביא גחלים **עוֹמְמוֹת וְלֹא לוֹחְשׁוֹת**, שגחלים לוחשות נקראות אש ולא גחלים, **תַּלְמוּד לוֹמַר** - מלמדנו הכתוב בלשון **'אֵשׁ'**, שיביא גחלים לוחשות, **וְאִי** - ואם היה נאמר רק **'אֵשׁ'**, הייתי **יָכוֹל** לומר שאם **רָצָה** להביא **שֶׁלְּהֶבֶת** לבד בלא גחלים, **יָבִיא**, ואם **רָצָה** להביא **גֶּחָלִּים** לוחשות **יָבִיא**, ששתיהן נקראות אש, **תַּלְמוּד לוֹמַר** - מלמדנו הכתוב במה שאמר גם **'גַּחֲלֵי'**, שאין להביא שלהבת שאינה אחוזה בגחלים, **הָא כֵּיצַד** - וכיצד מתקיימים גם 'גחלי' וגם 'אש' ביחד, **מַבִּיא** גחלים **מִן הַלְּוֹחְשׁוֹת.** ונמצא שלא קשה על רבי מהברייתא, שהרי אף היא סוברת שגחלים לוחשות נקראות אש.

הגמרא מקשה על ביאור אביי בברייתא: אָמַר רַבָּה[ה], איך אמר אביי בפירוש דברי הברייתא, שאם היה נאמר בפסוק רק 'אש', היינו אומרים שאם **רָצָה** להביא **גֶּחָלִּים, יָבִיא**, ואם **רָצָה** להביא **שֶׁלְּהֶבֶת, יָבִיא**, והלא, **שֶׁלְּהֶבֶת בְּלֹא גֶּחָלִּים הֵיכִי מַשְׁכַּחַת לָהּ** - באיזה אופן אתה מוצא שאפשר להעבירה למקום אחר, **דְּגוּן דְּשַׁדְיֵיהּ לְכַנְא מִשְׁכָא** - שמשח את המחתה בשמן, **וְאַתְּלֵי בֵּיהּ נוּרָא** - ונתפסה האש בשמן, ונקשה, **הַהוּא לָמָּה לִי קְרָא לְמֵימְטֵי** - למה הוצרך הכתוב למעט אופן זה, **חֶשְׁתָּא** - והרי מעתה[ו], אפילו **לְמֵנֵי שֶׁלְּהֶבֶת בְּשָׁר וְדָם אֵין עוֹשִׂין כֵּן**, שאין זה דרך כבוד, **לְמֵנֵי מַלְּאֵכֵי הַשָּׁרֵת הַקְּדוֹשִׁים הָקָדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, לֹא כָּל שֶׁכֵּן** שאין לעשות כך, ואף אם לא היה נאמר בפסוק 'גחלי', היינו יודעים שאין להביא שלהבת[ז].

אֶלָּא אָמַר רָבָא[ח], **תְּרֵיץ חֲבִי** - כך תפרש בברייתא, ולא יקשה לרבי. ממשמעות הכתוב **'גַּחֲלֵי' יָכוֹל** הייתי לומר שיביא גחלים **עוֹמְמוֹת וְלֹא** גחלים **לוֹחְשׁוֹת**, שגחלים לוחשות אינן נקראות גחלים אלא אש, **תַּלְמוּד לוֹמַר** - מלמדנו הכתוב בלשון **'אֵשׁ'**, שיביא לוחשות, **וְאִי** - ואם היה נאמר אלא **'אֵשׁ'** הייתי **יָכוֹל** לומר **שֶׁיָּבִיא** מן המזבח החיצון עץ שהוצתה האש ברובו, שהוא **מֻחְזָה גֶּחָלִּים וּמֻחְזָה שֶׁלְּהֶבֶת**[ט], **וְאַדְּעָנַיְיהוּ הָנֵי כּוּפְיָיהּ גֶּחָלִּים** - בתחילה אמרה הברייתא, שאם היה נאמר רק **'גַּחֲלֵי'**, בלי 'אש', הייתי **יָכוֹל** ללמוד שיביא דווקא גחלים **עוֹמְמוֹת**, שגחלים לוחשות אינן נקראות גחלים סתם, **אֲבָל** - ומוכח מזה, שגחלים **לוֹחְשׁוֹת, אֵשׁ נִיקְּרוּ** - נקראות 'אש', שכיון שאינן נקראות גחלים על כרחך נקראות 'אש'. **וְאִיבָּא מֵידָּא** - ואמור ובאר את סוף הברייתא, **אִי** - אם היה נאמר רק **'אֵשׁ'**, בלי 'גחלי', **יָכוֹל** הייתי ללמוד שיביא **שֶׁלְּהֶבֶת**, ולא גחלים לוחשות, שגחלים לוחשות אינן נקראות אש, **תַּלְמוּד לוֹמַר** - מלמדנו הכתוב במה שאמר גם **'גַּחֲלֵי'**, שאין להביא שלהבת. **אֲבָל** - ומוכח **שֶׁאִי אֶפְשָׁר** גחלים **לְאוּ אֵשׁ נִיקְּרוּ** - אינן נקראות 'אש' סתם. ונמצא, שיש סתירה בברייתא, שבתחילתה מבואר שגחלים לוחשות נקראות אש, ובסופה מבואר שאינן נקראות אש.

וְאָמַר רַב שֵׁשֶׁת בביאור דברי הברייתא, **הָכִי קָתָנֵי** - כך היא כוונת הברייתא, אם היה נאמר רק **'גַּחֲלֵי'** הייתי **יָכוֹל** לומר שיביא גחלים **בֵּין** אם הן **עוֹמְמוֹת וְכֵן** אם הן **לוֹחְשׁוֹת**, ולא הקפידה התורה בזה, ששתיהן נקראות גחלים, **תַּלְמוּד לוֹמַר** - מלמדנו הכתוב בלשון **'אֵשׁ'**, שאין להביא גחלים עוממות, שאינן נקראות 'גחלי אש', **וְאִי** - ואם היה נאמר רק **'אֵשׁ'**, הייתי **יָכוֹל** ללמוד שצריך להביא **שֶׁלְּהֶבֶת**, **תַּלְמוּד לוֹמַר** - מלמדנו הכתוב במה שכתב גם **'גַּחֲלֵי'**, שאינו מביא שלהבת, **הָא כֵּיצַד** - וכיצד מתקיים דין זה, **מַבִּיא מִן** הגחלים **הַלְּוֹחְשׁוֹת.**

מסיים רבא את קושייתו: מָבָל מָקוֹם ממה שאמרה הברייתא שהוצרכה התורה לכתוב 'גחלי' משום שאילו היה נאמר רק 'אש', לא הייתי יודע שיכול להביא גחלים לוחשות, מוכח **שֶׁגֶּחָלִּים לֹא אִיקְרוּ** - אינם נקראים סתם **אֵשׁ**[ח], **וְקָשְׁיָא לְרַבִּי** שאמר שגחלים נקראים אש, ואפשר לצלות עליהם את הפסח[ט].

מתרצת הגמרא: אָמַר אַבָּיֵי, תְּרֵיץ חֲבִי - כך תפרש ברברי הברייתא, ולא יקשה לרבי, ממה שאמר הכתוב **'גַּחֲלֵי'** הייתי **יָכוֹל** לומר שיביא גחלים **עוֹמְמוֹת וְלֹא** גחלים **לוֹחְשׁוֹת**, שגחלים לוחשות נקראות אש ולא גחלים, **תַּלְמוּד לוֹמַר** - מלמדנו הכתוב בלשון **'אֵשׁ'**, שיביא גחלים לוחשות, **וְאִי** - ואם היה נאמר רק **'אֵשׁ'**, הייתי **יָכוֹל** לומר שאם **רָצָה** להביא **שֶׁלְּהֶבֶת** לבד בלא גחלים, **יָבִיא**, ואם **רָצָה** להביא **גֶּחָלִּים** לוחשות **יָבִיא**, ששתיהן נקראות אש, **תַּלְמוּד לוֹמַר** - מלמדנו הכתוב במה שאמר גם **'גַּחֲלֵי'**, שאין להביא שלהבת שאינה אחוזה בגחלים, **הָא כֵּיצַד** - וכיצד מתקיימים גם 'גחלי' וגם 'אש' ביחד, **מַבִּיא** גחלים **מִן הַלְּוֹחְשׁוֹת.** ונמצא שלא קשה על רבי מהברייתא, שהרי אף היא סוברת שגחלים לוחשות נקראות אש.

הגמרא מקשה על ביאור אביי בברייתא: אָמַר רַבָּה[י], איך אמר אביי בפירוש דברי הברייתא, שאם היה נאמר בפסוק רק 'אש', היינו אומרים שאם **רָצָה** להביא **גֶּחָלִּים, יָבִיא**, ואם **רָצָה** להביא **שֶׁלְּהֶבֶת, יָבִיא**, והלא, **שֶׁלְּהֶבֶת בְּלֹא גֶּחָלִּים הֵיכִי מַשְׁכַּחַת לָהּ** - באיזה אופן אתה מוצא שאפשר להעבירה למקום אחר, **דְּגוּן דְּשַׁדְיֵיהּ לְכַנְא מִשְׁכָא** - שמשח את המחתה בשמן, **וְאַתְּלֵי בֵּיהּ נוּרָא** - ונתפסה האש בשמן, ונקשה, **הַהוּא לָמָּה לִי קְרָא לְמֵימְטֵי** - למה הוצרך הכתוב למעט אופן זה, **חֶשְׁתָּא** - והרי מעתה[יא], אפילו **לְמֵנֵי שֶׁלְּהֶבֶת בְּשָׁר וְדָם אֵין עוֹשִׂין כֵּן**, שאין זה דרך כבוד, **לְמֵנֵי מַלְּאֵכֵי הַשָּׁרֵת הַקְּדוֹשִׁים הָקָדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, לֹא כָּל שֶׁכֵּן** שאין לעשות כך, ואף אם לא היה נאמר בפסוק 'גחלי', היינו יודעים שאין להביא שלהבת[יב].

וקודם שמביא רבא את קושייתו מהברייתא, מבאר הוא את דברי הברייתא, ומקשה: וְהָא גּוּפָא קָשְׁיָא - בריייתא זו מצד עצמה קשה היא, **אִבְּרַת** - שהרי

א. **דשן** הוא אפר שריפת הקרבנות, ושפך הדשן הוא המקום שבו היו מניחים את האפר. ואמרה התורה ששריפת הפר תהיה במקום שפיכת הדשן. ב. **מבואר** במלבי״ם (ויקרא ללון), שדרשו כן ממה שנאמר 'ישרף' ולא נאמר 'ישרוף', שבכל פעולה שנעשית בחפץ, אם רק חלק מהפעולה נעשתה, אזי, על עושה הפעולה שייך לומר שעשה את הפעולה, אבל לגבי החפץ לא שייך לומר שנעשתה בו הפעולה, עד שלא תעשה כולה. ולכן, אילו היתה אומרת התורה 'ישרוף', היה די בכך שיציע את האש ברובו, שבזה כבר נקרא ששרף את הפר, אבל כיון שאמרה התורה 'ישרף', צריך להציע את האש בפר עד ששרף כולו. ג. **מלבד** הקטורת שהקטירים בכל יום בבוקר ובערב, ביום הכיפורים היה הכהן הגדול מקטיר קטורת בקודש הקדשים, שהיה הכהן גדול ממלא מחתה בגחלים מהמזבח החיצון, ומכניס אותה ביד אחת, וכף שבה קטורת ביד אחת, ונכנס לקדש הקדשים ונותן שם את הקטורת על גבי הגחלים (ילקו״ש ויקרא קז יפ״ג, ויפ״ו מנ״ב). ובברייתא זו מבארת אילו גחלים היה נוטל הכהן הגדול מעל המזבח. ד. **מדברי** רש״י (ד״ה גחלי אש) נראה, שגרס 'תלמוד לומר גחלי אש', שהרי כבר מבואר בתחילת הברייתא שלא היה ניתן לכתוב רק גחלי, ועתה מבארת הברייתא את הטעם שהיה צריך לכתוב גם גחלי וגם אש. וכן היה הגירסא בירושלמי ביומא (פ״ד ס״ו), בתוספתא (מהדו׳ מוס פרפס ג פ״ב). ה. **מבואר** בברכות (נג:), שהשיעור שגחלים נקראים לוחשות, הוא כל שאם יכניס בהם קיסם, וידלק מעצמו. וכתב רש״י (בשל ס. ד״ה לוחשות), שנקראו לוחשות, משום שהם נראים כמתנענעים ולוחשים זה לזה. ו. **המוקף** בסוגריים נמחק. מהר״ם. הגהות וציונים.

ז. **שבמקום** שנאמר 'אש' סתם, לא נכלל בזה גחלים לוחשות, ורק כשנאמר 'גחלי אש', אז יש לפרש שהפסוק מדבר על גחלים לוחשות. רש״י (ד״ה גחלי). ח. **ואף** שגם אם גחלים נקראו אש, היתה צריכה התורה לכתוב 'גחלי' כדי ללמדנו שצריך להביא דווקא גחלים לא שלהבת [כמבואר להלן בסמוך], מכל מקום מבואר בברייתא לפי פירושו של רב ששת, שאם לא היה נאמר 'גחלי' לא היינו יודעים כלל שאפשר להביא גחלים, ומוכח מהברייתא שגחלים אינם נקראים אש.

ט. **וראה** בצל״ח לעיל (ע״ב ד״ה מי שמכו) לגבי מה שהקשה רב אחדבוי בר אמי על רבי מברייתא, אף שרבי לא שנה ברייתא זו, מכל מקום אין נראה לומר שנחלקו תנאים בדבר זה, וכן צריך לפרש אף בקושיית רבא כאן. י. **רש״י** (ד״ה ומי שמכו מפיק), כמבואר בגמרא בסמוך. וראה בהערה להלן, מהו ההכרח לפרש בדברי אביי שכוונתו לשלהבת בלא גחלת. יא. **יש** הגורסים כאן 'רבא'. הגהות וציונים. וראה בזה בהערה להלן. יב. **בלומר**, מאחר שהחברו שכאנו למעט אופן זה שמשח מחתה בשמן ונתפסה האש בשמן. יג. **יש** לעיין, מדוע הקשו איך מביא שלהבת רק על דברי אביי שפירש שהצעת הברייתא היא שאם ירצה יביא שלהבת ואם ירצה יביא גחלת. ולא הקשו כן כבר לפני כן על רב ששת שאמר שכוונת הצעת הברייתא 'יכול שלהבת' היא, שאין להביא אלא שלהבת. ופירש השפת אמת (ד״ה ומי שמכו מפיק) שלדעת רב ששת הייתי סבור שכן הוא ציווי התורה באומרה 'אש', שיש להביא שלהבת, ועל כך אין להקשות שאין זה דרך כבוד. אמנם על מה שפירש אביי, שאמרה הברייתא שאם היה נאמר רק אש, היינו אומרים שיכול להביא בין שלהבת ובין גחלת, על כך יש להקשות שודאי צריך להביא גחלת, שהרי להביא אחת אין זה דרך כבוד [וראה עוד בהערה להלן]. יד. **יש** גורסים לעיל בשאלת הגמרא 'אמר רבא' [ראה הגהות וציונים], ולגירסא זו, אחר שהקשה רבא על תירוצו של אביי, תירץ בעצמו את הברייתא באופן אחר. טו. **תמה** המהרש״א (בכתי״ם ד״ה מאן) מאחר וידע רבא שניתן לפרש את הברייתא, שהפירוש ב'אש' הוא שיכניס עצים שאחזה האש ברובם, מדוע הקשה על אביי 'השתא לפני מלך בשר ודם' וכו', והלא יש לומר שאף אביי סבר שהפירוש ב'אש' הוא שיכניס עצים שאחזה האש ברובם. ותירץ, שאם זו הייתה

ועד שיכנס לקודש הקדשים תכבה השלהבת ויהיה כולו גחלת, שבאופן זה אין בו חסרון שאין עושים כן לפני מלך בשר ודם[יד], **תַּלְמוּד לוֹמַר** - מלמדנו הכתוב **'וְקָטֶרֶת מִלְא הַמְחֻתָּה גַּחֲלֵי אֵשׁ מֵעַל הַמִּזְבֵּחַ', שֶׁמִּשֶּׁעַת קְרִיחָה** מעל גבי המזבח החיצון **נֶהֱנִין** - צריך שיהיה כל מה שהוא נוטל, **גֶּחָלִים**, ולא תהיה שלהבת דולקת בהם, שכל שדולקת בהם שלהבת, אינם נקראים גחלים[טו][N].

הגמרא מבררת כיצד יש לכתוב תיבת עוממות: אִיבָּעֵיָא לְהוּ - הסתפקו בני הישיבה, האם יש לכתוב **אוֹמְמוֹת** באל"ף, **אוֹ עוֹמְמוֹת** בעי"ן. **משיבה הגמרא: אָמַר רַבִּי יִצְחָק**, יש לכתוב עוממות בעי"ן, שהוא מלשון הכתוב בנבואת יחזקאל[טז] **'אֲרָזִים לֹא עִמְּמוּהוּ גַּנֵּי אֱלֹהִים'**, כלומר, שהיה עץ הארז הנראה במראה הנבואה גדול ונאה כל כך, עד שכל שאר הארזים בעולם כולו לא הכהו את יופיו, שלא היה בהם אחד שהיה נאה ממנו[יז], וכן הגחלים שכבתה שלהבתם נקראים עוממות על שם שכהה והחשיך מראם.

* * *

משנה המשנה מבארת הלכות נוספות העולות מדין 'צלי אש' שנאמר בקרבן הפסח: אם **נָגַע** בשר הפסח **בְּחֻרְסוֹ שֶׁל הַתַּנּוּר**[יח], והיה החרס חם מאוד, **יְקֻלַּח**[א] מן הפסח **אֶת מְקוֹמוֹ** - את המקום שנגע בתנור[יט][ב], משום שאותו מקום נתבשל מחום החרס ולא מחום האש שבתנור[כ][ג].

אם **נָתַז מֵרוֹטְבוֹ** - מלחלוחית הפסח, קודם שנצלה הרוטב כל צרכו[כא] **עַל הֶחָרֵס** של התנור שהוא חם מאוד[כב], **וְחָזַר** מקצת מן הרוטב, שהתחמם מהחרס **אֲפִיו** - אל הפסח, ונבלע בו, **יְטוֹל אֶת מְקוֹמוֹ** - יחתוך בעובי הבשר במקום שנבלע בו הרוטב, ואין די בקליפה[כג], שהרוטב נבלע בעומק הבשר. והרוטב אסור כיון שהוא נצלה מחום החרס, ואינו צלי אש, וכשנבלע בבשר, נאסר אף הבשר באכילה[כד][ג].

אם **נָתַז מֵרוֹטְבוֹ** של הפסח, **עַל הַפּוֹתֶּת**[כה], בהיותה רותחת[כו], ונצלה מחום הסולת, **יְמָרֵחַ אֶת מְקוֹמוֹ** - יטול בידו את הסולת שנתף עליה הרוטב, עם קצת מהסולת שסביבותיה[כז], שהיא אסורה באכילה משום שנבלע בה מרוטבו של קרבן הפסח שנצלה שלא על ידי אש, וישרוף את מה שנטל כדין שאר קדשים פסולים שדינם בשריפה[ד].

אגב ההלכה של 'נפת מרוטבו על החרס והזר אליו', מביאה המשנה דיני איסורים אחרים שנבלעו בפסח[כז]: סָכוּ לקרבן הפסח **בְּשֶׁמֶן**[כח] של **תְּרוּמָה**, **אִם** המנויים על הקרבן הם **חֲבוּרַת כֹּהֲנִים, יֹאכְלוּ** שהרי הם מותרים בשמן של תרומה. אבל **אִם** הם חבורה **שֶׁל יִשְׂרְאֵל** שאסורים באכילת תרומה, **אִם** בשר הפסח **חַי הוּא**, שלא צלאו עדיין, **יְרַיְחֻנּוּ** במים להסיר את השמן שעליו ואחר כך יצלהו ויאכלהו, ודי בכך כיון שלא נבלע השמן בבשר, **וְאִם צָלִי הוּא** - ואם הפסח צלוי הוא כבר, הרי השמן נבלע בו[כט], ואין די בהדחה, אלא **יְקֻלַּח אֶת** בשרו **הַחִיצוֹן**[ל] וישרוף את מה שקלף[לא].

אם **סָכוּ** לקרבן הפסח **בְּשֶׁמֶן שֶׁל מַעֲשֵׂר שֵׁנִי**[לב], **לֹא יַעֲשׂוּ חֲמִים עַל בְּנֵי חֲבוּרָה** - לא יטול מבני החבורה מעות תמורת השמן, משום **שֶׁאֵין פּוֹדִין מַעֲשֵׂר שֵׁנִי בִּירוּשָׁלַיִם** - שאסור למכור מעשר שני בירושלים לאדם אחר[לג], אלא או אוכלו בעצמו או נותנו במתנה לאחר, ואם הוא נוטל מבני החבורה מעות תמורת השמן, הרי זו מכירה[לד].

*

גמרא הגמרא מבארת את הדין האמור במשנה 'נטף מרוטבו על החרס וחזר אליו יטול את מקומו', ומקדימה לבך את מחלוקת רב ושמואל לגבי איסור והיתר שנפלו זה על זה:

מאכל של היתר ושל איסור שנפלו זה על זה, אם נבלע טעם המאכל האסור במאכל ההיתר, מאכל ההיתר, נאסר[לה]. וכן בשר וחלב שנפלו זה על זה, אם נבלע טעמם זה בזה, נאסרו שניהם[לו]. ועתה מביאה הגמרא כמה אופנים של נפילת איסור והיתר, ובשר וחלב זה לתוך זה, ודנה באלו אופנים הם בולעים זה מזה[לז].

אִיתְּמַר, בשר וחלב שנפל זה על זה, וכן מאכל של איסור ומאכל של היתר שנפל זה על זה, אם נפל **חַם לְתוֹךְ חַם** - שהיו שניהם רותחים **לְדִבְרֵי הַכֹּל**[מב] מקום בכשר אלא מעט רותב, ומעט רותב אינו אוסר כל כך, שאינו נבלע בעומק. כז. **טוּשׁ** היא החלק הגס של קמח חיטים, והיא משובחת יותר מהחלק הדק הנקרא קמח. רבי עובדיה מברטנורא (פסחים פ"ג מ"ו). כח. **רש"י** (ד"ה נטף מרוטבו) מדברי הגמרא (עז:). וכתבו הצל"ח והרש"ש (פרש"י), שהטעם כמה שרק בנטף על הסולת פירש רש"י שהיא רותחת, ואילו לגבי נטף על החרס לא הזכיר רש"י שהוא רותח, אף שבגמרא ביארו על שניהם שרותחים הם, הוא משום ששם כתב רש"י שנטף בתנור, וממילא אנו יודעים שנטף על חרס התנור שהוא רותח. ורק כאן בנטף על הסולת הצריך רש"י לפרש שהוא רותח. כט. **מאירי** (ד"ה ואם צלי) וכן מבואר בתוספות להלן (עז: ד"ה אלמא). ל. **רש"י** (ד"ה נטף מרוטבו). ומבואר בתוספות יום טוב (מ"ב) שמה שכתב רש"י שצריך לשורפו רק לגבי נטף מרוטבו על הסולת, ולא כתב כן לגבי נטף מרוטבו על החרס, ולגבי נגע בחרסי של תנור, הוא משום שלא הוצרך לפרש דין זה אלא בסולת, שאף על פי שהסולת היא חולין, יש חיוב לשורפה מחמת רותב הפסח הבלוע בה שהוא קדשים. וראה בצל"ח (פרש"י, שפירש באופן אחר מדוע כתב רש"י כן רק לגבי נטף מרוטבו על הסולת. לא. **מאירי** (לעיל עב. ד"ה ומתנגבין). לב. **אף** שאסור לבשל את קרבן הפסח במשקים ובמי פירות, מותר לסובו בהם בשעת צלייתו, כמבואר במשנה לעיל (מ:). לג. **כתבו** התוספות (ד"ה ואם) שדין זה הוא בין אם סך את השמן בעוד שהפסח חם, ובין אם סכו אחר שנצטנן, שלאחר שנצלה, כיון שהוא רך, הרי הוא בולע אף כשהוא צונן, והוכיחו כן, שאם דין זה אינו אלא כשהוא רותח, אין החילוק בין חי לצלי, אלא בין צונן לרותח, וממה שהחילקה המשנה בין חי לצלי, מוכח שבצלי מדובר באותו אופן של חי, דהיינו כשהוא צונן. אמנם הרמב"ן (מלחן קיג. ד"ה ושורפו אם) והרשב"א בתורת הבית (פרק ד מית ב) פירשו, ש'חי' האמור במשנה היינו צונן, ו'צלי' היינו רותח, שדרך המשנה לקרוא לצונן חי ולרותח צלי. ובאמת הלכה זו אינה אלא בצלי רותח, אבל בצלי צונן, די במה שידיח את השמן במים. וראה עוד בענין זה להלן (עז סוף ע"ב). לד. **בגמרא** (עז:) 'יכול מדעו די בקליפה ואין צריך ליטול כדי נטילה. לה. **שאינו** יכול לתתו לכהנים לאכלו, כיון שמתחילה לא נמנו עליו הכהנים, ואין הפסח נאכל אלא למנויו, ואי אפשר להימנות על הפסח לאחר שנשחט (ממוסלא פסח סט:). לו. **מעשר** שני יש להעלותו לירושלים ולאוכלו שם, או לפדות אותו בכסף במקומו, ומעלים את הכסף לירושלים וקונים בו בשר לשלמים או מיני מאכל ואוכלים שם בקדושה. דברים (יד כה-כו). לז. **כן** מבואר ברש"י (ד"ה ואם). שהאיסור האמור במשנה הוא משום מכירת מעשר שני, ולא משום פדיית מעשר שני, שאף למכור מעשר שני בירושלים בלא לחלל את קדושתו, גם כן אסור, וראה בזה בעיוני השפע"ח. לח. **וודאי** עומד הפסח בתוך ירושלים, שהרי אין הפסח נאכל חוץ לירושלים. לט. **כבבואר** לעיל (מב:) שטעם כעיקר, כלומר, שטעם האיסור נחשב כעיקרו וממשו. ואף על פי שיש רוב כנגד טעמו של האיסור אינו בטל ברוב, שכל שעיקרו ניכר טעם האיסור בהיתר, הרי זה כאיסור עצמו. וראה שם בגמרא שלמדו כן ממה שנאמר בנזיר (כמדבר ו ג) 'וכל משרת ענבים לא ישתה', כלומר שלא ישתה מים שנשרו בהם ענבים ונתנו הענבים טעם במים, ולמדו מנזיר לשאר איסורים. ולדעת רבי עקיבא למדו כן מאיסור בשר וחלב, שהרי אמרה התורה שבשר שהתבשל בחלב אסור, ואף אם עומד עתה הבשר בפני עצמו בלא החלב, משום שבלוע בו מטעם החלב. מ. **ראה** במשנה בתוליז (קף:) 'שיפת חלב שנפלה על התחיתה, אם יש בה בנותן טעם באותה תחיתה, אסור'. מא. **הגמרא** דנה כאן רק באופן, שלאחר שנפלו זה על זה, הפריד את האיסור מן ההיתר ואת הבשר מהחלב, ואינם מעורבים עוד, אלא כל אחד עומד בפני עצמו, ובזה מבארת שאם לא בלעו זה מזה, מותרים, אבל אם נתערבו באופן שלא ניתן להפריידם, אין הגמרא עוסקת. מב. **בלְדִבְרֵי** הכל, כן לרב ובין לשמואל, שנחלקו בהמשך בנפל חם לתוך צונן וצונן לתוך חם.

כוותה, לא היה צריך אביי להגיה ולהוסיף בברייתא 'רצה גחלת יביא', שהרי בעין שאחז האש ברובו נכללים בין שלהבת ובין גחלת, ואין הברייתא צריכה לומר שוב בפירוש 'רצה גחלת' [ובדברי המהרש"א אלו, מיושבת גם התמיהה שהובאה בהערה לעיל, מדוע הקשה רבא רק על אביי ולא על רב ששת, שהרי רב ששת אינו מוסיף בברייתא רצה גחלת]. טז. **וזאי** לא הוצרך הכתוב לומר שלא יכנס לקודש הקדשים כשבידו מחצה שלהבת ומחצה גחלים, משום שאף לפני מלך בשר ודם אין עושים כן מפני שהוא מעלה עשן, וקל וחומר שאין עושים כן לפני מלך מלכי המלכים הקב"ה. אלא שואלת הברייתא שמא כוונת הכתוב לומר שיקחנו מעל המזבח החיצון כשהוא מחצה שלהבת מחצה גחלת, רש"י (ד"ה מחצה). יז. **כיוצא** שאם היה נאמר ולקח מלא המחתה אש מעל המזבח, הייתי אומר שביא מחצה גחלת ומחצה שלהבת, ורק ממה שאמרה התורה 'ולקח מלא המחתה גחלי אש מעל המזבח', אנו יודעים שכבר בשעת הלקיחה מעל המזבח צריך שיהיה כולו גחלת. יח. **רש"י** (מסחקפ"ג פסחים פג ב). ומה שאמר הכתוב 'בני אהרן', היינו בכל העולם. רש"י (פסח). אך שאר המפרשים פירשו 'בני אלהים' הכוונה לגן עדן. כתב רש"י (ד"ה בחיים), שאותו ארז שנראה בנבואה היה משל על חירום מלך צור. ותמה הרש"ש (פרק"י), שהרי נבואה זו הצטוות יחזקאל לאמרה לפרעה, ועוטקת באשור, וכמפורש בתחילתה (פסח ג) 'אשור ארז בלבנון'. וכתב שאפשר שבגירסת הגמרא שהיתה לפני רש"י הובא הפסוק (יחזקאל כח ג) 'כל סתום לא יעממך' שזה נאמר על מלך צור, אך אם כן צריך להגיה בדברי רש"י, שהרי הפסוק שם אינו עוסק באילנות. יט. **היינו** שנגע במקרה בחרס התנור, והסירו מיד קודם שיתפשט חום החרס בכולו, אבל אם כל משך צלייתו היה צמוד לחרס התנור, או שנצלה כשהוא מונח על קרקעית תנור גרוף, פשוט שכל הפסח פסול. מהרי"ו (לעיל עב. ד"ה ונגע). כ. **בבלי** מקום שנאמר שצריך לקלוף, היינו שצריך ליטול שיעור של כדי קליפה דקה. הרש"א בחורת הבית האורוך (פיג ד' שפר ה' קף כפ:). כא. **וישרוף** את הקליפה שקלף כדין קדשים פסולים [כמבואר לעיל (כד:), שכל הקדשים הפסולים נשרפים]. תוספות ר"יט (מ"ב), וכן מבואר ברש"י בהמשך המשנה (ד"ה נטף מרוטבו) לגבי נטף מרוטבו על הסולת [ומבואר בירושלמי (פ"ח) שפסול זה הוא פסול הגוף, ואפשר לשרוף את מה שהוא קולף מיד, ואין צריך להמתין עד שיהיה נותר]. כב. **שניהן** לעיל (ע"ש) שחנור שגרפו ונצלה בו את הפסח אין זה צלי אש משום שנאמר 'צלי אש' שתי פעמים, ואף זה שנצלה מן הכחל, הרי הוא דומה לפסח שנצלה בתנור גרוף, ואינו 'צלי אש', שהרי חרס הדפונות גרוף הוא. רש"י (ד"ה ולקולח). [ומבואר ברש"י, שחרס התנור אינו דומה לשפוד של מתכת המבואר לעיל (עב:), ששפוד של מתכת אינו נכלל במשמעות של צלי אש, שחלק השפוד שבתוך הפסח, אינו מתחמם מהאש, אלא מחלק השפוד שמחוץ לפסח, אבל חרס התנור חומו הוא חום האש, ואינו מתמעט מהמשמעות של 'צלי אש', ורק כיון שריכחה התורה וכתבה 'צלי אש' שתי פעמים, אנו לומדים שאין צולים את הפסח בחום האש, אלא באש עצמה, וכשם שמיעטו חנור שנגרף, אף שחומו הוא חום האש]. כג. **כן** ביארו התוספות להלן (עז. ד"ה אלמא), שהרי טעם האיסור הוא משום שנצלה הרוטב מחמת דבר אחר ולא מחמת האש, ואם היה כבר צלוי לו צרכו על ידי האש, לא היה נאסר במה שנצלה עוד פעם על ידי דבר אחר. והוסיפו, שרק אם בישל את הפסח במים לאחר שצלאו, אמרו לעיל (עה:), שנאסר הפסח, אבל אם צלאו בדבר אחר, אחרי שנצלה באש, אינו נאסר. כד. **כן** מבואר בגמרא (עז:). כה. **רש"י** (ד"ה יטול). והרא"ש (מלחן פ"ח סי' כב) כתב ששיעור הוא כעובי אצבע. וכן פסק השולחן ערוך (יו"ד סי' קו ס"ק). אבל הר"ן על הרי"ף בחולין (קף: ד"ה גמון) כתב, שנטילה היא שנוטל מעט יותר מקלילה. וכתב התפארת ישראל (יכין יג) שכדברי הר"ן נראה גם בדברי רש"י כאן. כו. **מקשים** התוספות (ד"ה יטול), שכשנגע הפסח בחרסו של תנור יש בכדי קליפה רוטב, והרוטב הזה נבלע בעומק הבשר, ואם כן יאסור אותו הרוטב כדי נטילה מן הבשר. ותירצו, שצריך לומר שאין באותו

אֲסוּרִין[א], שכיון שהיו שניהם חמים בלעו זה מזה[ב]. נפל **צוֹנֵן תָּחוֹךְ צוֹנֵן**, שהיו שני המאכלים צוננים, **לְדִבְרֵי הַכֹּל מוּתָּר**, שכששניהם צוננים אינם בולעים זה מזה. נפל **חַם תָּחוֹךְ צוֹנֵן**, ונפל **צוֹנֵן תָּחוֹךְ חַם**, בזה נחלקו רב ושמואל. **רַב אָמַר, עֵילָּאָה גָּבַר** - מיד בנפילתם זה על זה, העליון גובר על התחתון, ואם היה העליון חם והתחתון קר, הוא מחמם את התחתון, ומעתה שניהם חמים ובולעים זה מזה, ואסור. ואם היה העליון צונן והתחתון חם, העליון מצנן את התחתון, ומעתה שניהם צוננים ואינם בולעים זה מזה, ומותר. **וּשְׁמוּאֵל אָמַר, תַּחְתָּאָה גָּבַר** - התחתון גובר על העליון, וכשהעליון חם והתחתון קר, התחתון מקרר את העליון, ואינם בולעים זה מזה, ומותר, וכשהתחתון חם והעליון קר, התחתון מחמם את העליון, ובולעים הם זה מזה, ואסור[ג].

הגמרא מקשה על שמואל ממשנתנו: תָּנֵן, נָטָף מְרוֹסְבוֹ של הפסח **עַל הַחֲרֶם**, **וְחָזַר** הרוטב **אֲלָיו** - אל הפסח, **יְטוֹל אֶת מְקוֹמוֹ** - את המקום שבו חזר הרוטב אל הפסח. **קָא סָלְקָא דַּעְתָּךְ** - סברו בתחילה בני הישיבה, שמשנתנו עוסקת **בְּחֶרֶם צוֹנֵנֶת**, ומשום כך שאלו, **בְּשֶׁלָּקְמָא** - המשנה מובנת **לְפִי דברי רַב, דְּאָמַר** שבחם וצונן שנפלו זה על זה, **עֵילָּאָה גָּבַר, שֶׁמָּשׁוּם הָכִי יְטוֹל אֶת מְקוֹמוֹ**, כיון דכשנטף הרוטב הרותח על החרס, **אַוֹּל** [-הלך] **הָרוֹטָב וְטָרְחָה לֵיהּ לֶחֱרֶם** - וחימם את החרס, שהרי כשנוטף הרוטב על החרס, הרוטב הוא העליון, והעליון גובר[ד], **וְהָדַר** - וחזר **הֶחֱרֶם וְטָרְחָה לֵיהּ לְרוֹסְבוֹ** - וחימם את הרוטב[ה], **וְכִי הָדַר רוֹסְבוֹ אַפָּסְתָּא** - וכשחזר הרוטב ונבלע בפסח, אסר את הפסח, שהרי **קָא מְטֵי פָּסָח מְחֻמֶּמֶת חֲמִימוּתָא דְּחֶרֶם** - נצלה הרוטב[ו] שהוא חלק מקרבן הפסח מחממות החרס[ז], **וְרַחְמָנָא אָמַר** - והתורה אמרה (שמות יב ט) שיהיה הפסח נאכל כשהוא **צְלִי אֵשׁ**, ומשמע, שצריך שהפסח יצלה הדוקא על ידי אש, **וְלֹא צָלִי מְחֻמֶּמֶת דָּבָר אַחֵר**, וכיון שהרוטב שהוא אסור משום שנצלה על ידי חרס התנור, נבלע בפסח, אוסר הוא את הפסח. **אֶלָּא דְּשָׁמוּאֵל דְּאָמַר תַּחְתָּאָה גָּבַר**, הרי **הֶחֱרֶם שהוא התחתון, בֵּינוֹן דְּצוֹנֵן הוּא, אַקּוֹרֵי מְיַקַּר לֵיהּ לְרוֹסְבוֹ** - מצנן הוא את הרוטב שנטף עליו, ואין הרוטב מחמם אותו[ח], וכיון שנשאר החרס צונן, אינו צולה את הרוטב, והרוטב מותר באכילה, ואינו אוסר את הפסח כשחוזר אליו, **וַאֲפִילּוּ** - ומדוע אמרה המשנה **שִׁיטּוֹל אֶת מְקוֹמוֹ**, אלא מוכח כדברי רב, שהעליון גובר, וקשה לשמואל[ט].

דוחה הגמרא: לא קשה על שמואל ממשנתנו, שיש לפרש את 'נטף מרוסבו על החרס', **בְּדַאֲמַר רַבִּי יְרְמְיָה אָמַר שְׁמוּאֵל** לגבי 'נטף מרוסבו על הסולת יקמוץ את מקומו', שמדובר **בְּסוֹלֶת רוֹתַחַת**[י], **הָכָא נָמֵי** - אף כאן, ב'נטף מרוסבו על החרס', יש לפרש שמדובר **בְּחֶרֶם רוֹתֵחַ**, שאז אף אם אומרים תתאה גבר, נצלה הרוטב על ידי החרס, ונאסר באכילה, וכשהוא חזר ונבלע בפסח, הוא אוסרו.

הגמרא מביאה קושיא אחרת ממשנתנו על שמואל: תָּנֵן, אִם נָטַף מְרוֹסְבוֹ של הפסח **עַל הַסּוֹלֶת, יִקְמוֹץ אֶת מְקוֹמוֹ** - יטול בידו את הסולת מן המקום שנטף שם הרוטב. **קָא סָלְקָא דַּעְתָּךְ** - סברו בני הישיבה בתחילה, שמשנתנו עוסקת **בְּסוֹלֶת צוֹנֶנֶת**, ומשום כך שאלו, **בְּשֶׁלָּקְמָא** - המשנה מובנת **לְפִי דברי רַב, דְּאָמַר** שבחם וצונן שנפלו זה על זה, **עֵילָּאָה גָּבַר, שֶׁמָּשׁוּם הָכִי**

א. **כלומר**, שבאופן זה טעמו של האיסור נבלע בהיתר, וכן הבשר והחלב בלעו זה מזה. אך לא בכל אופן כל המותר וכל הבשר והחלב נאסרים, ויש בזה כמה חילוקי דינים. אם היו שני המאכלים יבשים, אין נאסר אלא שיעור של נטילה [ראה בהערה לעיל (עמ' כמה הוא שיעור נטילה]. ושאר המאכל מותר, שאין האיסור מפעפע ונבלע בכל המאכל, אלא רק במקום שנגע בו. ואם היה אחד מהמאכלים צלול [-נוזלי], נאסר הכל, שמחמת הרוטב או השומן, מפעפע האיסור ונבלע בכל ההיתר. וכמו כן אם היה אחד מהם בשר שמן, מה שהוא בולע מפעפע ונבלע בכולו. ואם יש במאכל ההיתר שיעור של שישים פעמים כנגד האיסור, מתבטל טעם האיסור בהיתר, ואינו אוסרו [ומכל מקום אף באופן זה דעת הרשב"א (תורת הבית בית ד סוף שער ג), שצריך להסיר שיעור של כדי נטילה מהמקום שנגע בו האיסור, אולם ראה בביאור הגר"א (יו"ד סי' קה ס"ק נה) שדייק מדברי התוספות בחולין (פ. ע"ב ואילך) שהכל מותר ואין צורך להסיר כדי נטילה]. וכן בבשר וחלב, אם יש בבשר שישים פעמים כנגד החלב, הבשר מותר, ואם יש בחלב שישים כנגד הבשר, החלב מותר, אמנם כשאני המאכלים יבשים שצריך להסיר כדי נטילה מהמקום שנגע האיסור, אין מועיל שיהיה בהיתר שישים כנגד האיסור, כיון שאין האיסור פושט בכולו, אלא הוא נבלע רק בעובי של כדי נטילה במקום שנגע בו, ובאותו מקום לא נתבטל טעם האיסור בשישים. (עור ושומן פרק ו' סי' קי), וראה שם חילוקי דינים נוספים. ב. **חם**' האמור בסוגיא כאן, היינו מאכל, שמתוח בכלי ראשון [דהיינו, הכלי שבו התבשל על האש] ושהוסר מן האש, ועדיין הוא חם בשיעור שהיד סולדת בו, אבל אם אין היד סולדת בו, או שהוא מונח בכלי שני אף שהיד סולדת בו, אינו בכלל חם האמור בסוגיא. רשב"א בתורת הבית (בית ד שער ג), טור (יו"ד סי' קה), שולחן ערוך (שם ס"ק). ג. **בין** לרב ובין לשמואל, אין חילוק בין אם האיסור הוא הרותח או האיסור הוא הצונן. אלא שלרב שלטרב שעילאה גבר, אם העליון רותח, נאסר המותר בין אם הוא העליון ובין אם הוא התחתון, ואם העליון רותח, אפילו אם התחתון צונן, ולשמואל, אם התחתון רותח, לא נאסר המותר בין אם הוא העליון ובין אם הוא התחתון, ואם העליון צונן, אפילו אם התחתון רותח, נאסר המותר בין אם הוא העליון ובין אם הוא התחתון, לא נאסר המותר. כך עולה מדברי הטור (יו"ד סי' קה), כתב רש"א (יו"ד תמח:ח), שאף שבכל מקום שנחלקו רב ושמואל בדיני איסור והיתר הלכה כרב, מכל מקום במחלוקת זו הלכה כשמואל שתתאה גבר, כיון שלהלן מביאה הגמרא שתי בריייתות שמבואר בהן כדברי שמואל. ד. **בשם** שסובר רב ששני מאכלים שנפלו זה על זה, אם העליון הוא רותח, העליון גובר ומחמם את התחתון, כך גם ברוטב שנטף על חרס, כיון שהרוטב רותח, הוא מחמם את החרס. ה. **ונאסר** הרוטב באכילה, כמו שתבאר הגמרא מיד. ו. **כן** פירשו תוספות (יו"ד קמ:ב ד"ה), וביארו, שלא ניתן לפרש את דברי הגמרא כפשוטם, שהאיסור הוא משום שנפסח עצמו נצלה מחמת חום הרוטב שחזר אליו, שהרי הגמרא אמרה שהוא נצלה 'מחמת חמימותא דחרס' ואם היתה הגמרא מדברת בפסח עצמו, היה לה לומר שהוא נאסר משום שנצלה מחמת הרוטב. ועוד שאם היתה הגמרא מדברת בפסח עצמו, הוא נאסר משום שהרוטב האסור בלוע בו. ואמנם התוספות עצמם כתבו שאין לגרוס כלל 'יכי הדר רוטב אפסת קא מטי פסח מחמת חמימותא דחרס', אך הביאו שרבינו חננאל גרס כן, וכתבו שלדבריו הביאור הוא שזה נאמר על הרוטב. ז. **כלומר**, שמסייע חום החרס בצליית הרוטב, ולא נצלה הרוטב על ידי חום האש בלבד. ח. **ראה** בעיוני הפשט, מאחר והגמרא סברה שחרס האמור במשנה צונן הוא, מדוע לא הקשו מתחילת המשנה, שאמרה 'נטף מרוסבו של תנור, יקלוף את מקומו'. ט. **דברי** רבי ירמיה בשם שמואל הובאו בגמרא להלן, לדחות את הקושיא על שמואל מ'נטף מרוסבו על הסולת'. י. **ראה** בצל"ח (ביצה כא.) שביאר מדוע שמואל קבע את דבריו על 'נטף מרוסבו על הסולת', ולא על 'נטף מרוסבו על החרס', אף שדין זה קודם בסדר המשנה. יא. **'חדר הודרנית'**, פירושו סביב סביב, כלומר, הסולת מקיפה את הרוטב מכל צדדיו. רש"י (ביצה כא. ד"ה חלק). יב. **מדברי** התוספות (ביצה כא. ד"ה שמואל, וכמעין זה בחולין קיב. ד"ה ואמר) מבואר, שצריך ליטול גם את הסולת שסביב המקום שנטף בו הרוטב, ולכאורה הביאור הוא, שאחר שנצלה הרוטב מחום הסולת, חוזרת הסולת ובולעת מהרוטב, ונאסרה גם הסולת שסביב המקום שנטף הרוטב. יג. **רש"י** (ביצה כא. ד"ה חלק) לא גרס תיבות אלו. שאם גורסים תיבות אלו, מתפרשת קושיית הגמרא, שאמנם מובן מדוע נאסרת הסולת, אך לא מובן מדוע צריך לקמרן, ולא די בנטילה. וביארו התוספות (ביצה כא. ד"ה שמואל) שסבר רש"י, שכיון שהסולת הצטננה מקררת את הרוטב, אין לנו שום טעם לאסור את הרוטב, וכל הסולת מותרת. וראה בעיוני הפשט שהתוספות ישבו בגירסא זו. יד. **ואף** שסך את השמן מכל צידי הפסח וגם מתחתיו, מכל מקום כיון שהשמן נסמך על הפסח, שהפסח הוא המחזיק את השמן, נחשב הפסח לתחתון והשמן לעליון, גם כשהשמן למטה. חוות דעת (סי' לג ס"ק כג). טו. **ומה** שצריך לקלוף את הפסח אף שהרוטב אינו שומן, כתב הגר"א (יו"ד סי' קה) בולע מהשמן, אלא אף אם היה הפסח צונן לגמרי, כיון שהוא צלוי ויבש, לא יתכן שיסוך אותו בשמן ולא יבלע מעט מהשמן בבשר. רש"י (ביצה כא. ד"ה נתן) דווקא אם סך את הפסח אחר שצלאו והוציאו מהתנור, אבל אם שהה בתנור אחרי שסכו, אף לדעת רב שעילאה גבר, אין די בקליפה, שהרי נבלע השמן בבשר על ידי רתיחת התנור. תוספות (ביצה כא. ד"ה מפוס). טז. **שכל** שהוא צלול [-נוזלי] נבלע האיסור בכל ההיתר, ואוסר את כולו, ושמן צלול הוא. יז. **כן** מבואר בתוספות לעיל (עמ' ז' ד"ה ושמן) ובחולין (קו: ד"ה עד), שהטעם שבסיכה די בקליפה, הוא משום שהוא דבר מועט. וראה בעיוני הפשט באיזה אופן די בקליפה.

מפני שלא נבלע מהמאכל האסור באכל המותר. וממה שאמרה הברייתא, שכשהתחתון חם, נאסר המאכל, וכשהתחתון צונן, לא נאסר המאכל, מוכח שסוברת היא כשיטת שמואל, שהתחתון גובר על העליון.

הגמרא שואלת על האמור בברייתא. שנינו בברייתא: נתן מאכל חַם לְתוֹךְ צוֹנָן, מַדִּיחַ את מאכל ההיתר במים, ומותר לאוכלו. **שואלת הגמרא:** בֵּיוָן דְּהמאכל העליון חַם הוּא, אַדְמִיקַר לֵיהּ - עד שהתחתון מצנניו[יז], אִי אֶפְשָׁר דְּלָא בָּלַע פּוּרְתָּא - לא יתכן שמאכל ההיתר אינו בולע מעט ממאכל האיסור, ואם כן, קְלִיפָּה מִיהָא נִיבְעֵי - לכל הפחות יהיה צריך קליפה, ומדוע אמרה הברייתא שדי בהדחה. **משיבה הגמרא:** אֶלָּא, אֵימָא - תאמר ותגרוס בדברי הברייתא כך, אם נפל חַם לְתוֹךְ צוֹנָן, קוֹלֵף - מסיר כדי קליפה ממאכל ההיתר, ואם נפל צוֹנָן לְתוֹךְ צוֹנָן, מַדִּיחַ, ובאמת לא אמרה הברייתא 'מדיח', אלא בצונן לתוך צונן, אבל בחם לתוך צונן אכן הצריכה קליפה.

הגמרא מביאה ברייתא נוספת שנשנתה כשיטת שמואל: תַּנְיָא אִידָךְ - שנינו ברייתא אחרת, בָּשָׂר רוֹתֵחַ שֶׁנָּפַל לְתוֹךְ חָלָב רוֹתֵחַ, וְכֵן בשר צוֹנֵן שֶׁנָּפַל לְתוֹךְ חלב חַם, אָסוּר - נאסרו שניהם. בשר חַם שנפל לְתוֹךְ חלב צוֹנֵן, וְכֵן בשר צוֹנֵן שנפל לְתוֹךְ חלב צוֹנֵן, מַדִּיחַ את הבשר ומותר לאוכלו[יח]. וממה שאמרה הברייתא, שבשר צונן שנפל לתוך חלב חם, אסור, ובשר חם שנפל לתוך חלב צונן, אין צריך אלא הדחה, מוכח כשיטת שמואל, שהתחתון גובר על העליון.

הגמרא שואלת על האמור בברייתא. שנינו בברייתא: בשר חַם שנפל לְתוֹךְ חלב צוֹנֵן, מַדִּיחַ את הבשר ומותר. **שואלת הגמרא:** והרי הבשר העליון בֵּיוָן דְּחַם הוּא, אַדְמִיקַר לֵיהּ - עד שהחלב התחתון מצננו, אִי אֶפְשָׁר דְּלָא בָּלַע פּוּרְתָּא - לא יתכן שלא בלע מעט מן החלב, ואם כן, קְלִיפָּה מִיהָא נִיבְעֵי - לכל הפחות יהיה צריך קליפה, ומדוע אמרה הברייתא שדי בהדחה. **משיבה הגמרא:** אֶלָּא, אֵימָא - תאמר ותגרוס בדברי הברייתא כך, אם נפל בשר חַם לְתוֹךְ חלב צוֹנֵן, קוֹלֵף - מסיר כדי קליפה מהבשר[כ], ואם נפל צוֹנֵן לְתוֹךְ צוֹנֵן, מַדִּיחַ, ובאמת לא אמרה הברייתא מדיח, אלא בצונן לתוך צונן, אבל חם לתוך צונן, אכן צריך קליפה.

הגמרא מבארת אופן שבו אף כשנפל צונן לתוך צונן בולעים הם זה מזה: אָמַר מָר - הובא לעיל בברייתות, שצוֹנֵן שנפל לְתוֹךְ צוֹנֵן, מַדִּיחַ את המאכל המותר או את הבשר שנפל בחלב, ומותר לאוכלו, שכיון שהעליון והתחתון שניהם צוננים, אינם בולעים זה מזה. אָמַר רַב הוּנָא, לָא שָׁנוּ שצונן שנפל לתוך צונן די בהדחה, אֶלָּא כְּשֶׁלֹּא מָלְחוּ למאכל, אֲבָל אִם מָלְחוּ, ונפלו האיסור והתיר או הבשר והחלב זה לתוך זה, אֲסוּר - נאסר ההיתר או הבשר והחלב, דְּאָמַר שְׁמוּאֵל, מָלִיחַ חֲרֵי הוּא כְּרוֹתֵחַ - מאכל מלוח, אף כשהוא צונן דינו כרותח, שמאכל הנוגע בו דינו כמאכל שנגע במאכל רותח[כא]. **ועוד הלכה אמר שמואל:** שְׁבוּשׁ - מאכל שנשרה בחומץ[כב], חֲרֵי הוּא כְּמְבוּשָׁל, שהשרייה בחומץ היא כבישול[כג], ואם השרה חתיכה של היתר יחד עם חתיכה של איסור בתוך חומץ, או שהשרה דבר איסור בתוך חומץ, או שנתן בשר וחלב בחומץ, הרי זה כמו שנתבשלו זה עם זה, ונאסר ההיתר[כד].

רבא מבאר מה נחשב 'מלוח': אָמַר רָבָא, הָא - הלכה זו דְּאָמַר שְׁמוּאֵל, שְׁמָלִיחַ חֲרֵי הוּא כְּרוֹתֵחַ (וכו'), לָא אֲמָרַן - לא נאמרה אֶלָּא בדבר שֶׁאֵינוֹ נֶאֱכָל מֵחֲמַת רוב מְלֹחוֹ, שמלחו כל כך עד שנפגם קצת טעמו, ואין ראוי לאוכלו אלא לאחר שידיחנו במים[כה], אֲבָל אם לא מלחו כל כך, והוא נֶאֱכָל מֵחֲמַת מְלֹחוֹ, כלומר, שאין מליחותו מעכבת את אכילתו, לָא אמר שמואל שדינו כרותח[כה].

הגמרא מביאה מעשה שהורו בו הלכה כדברי שמואל: הֲהוּא בַּר גּוֹזָלָא דַּנְפַל לְבֵדָא דְּכַמְכָא - מעשה אירע, ונפל בשר גוזל לתוך כד של כותח, שהוא מאכל מלוח שמעורב בו חלב[כו], והיה הבשר צונן[כז], ונשאלה השאלה האם יש לחשוש שבלע הבשר מטעם החלב שבכותח מפני שהכותח מלוח[כח], ולאוסרו, או שאין לחשוש לכך. שָׁרְיֵיא - התירו רַב חִינָּנָא בְּרֵיהּ דְּרָבָא מִמקום הנקרא פַּשְׁרוֹנְיָא באכילה, שסבר שאף שהכותח מלוח הוא, אין דינו כרותח[כט]. אָמַר עַל כָּךְ רָבָא, מָאן חֲכִים לְמִשְׁרָא מִינָּתָא כִּי הָא - מי חכם להתיר דבר כזה, אִי לָאו - אם לא רַב חִינָּנָא בְּרֵיהּ דְּרָבָא מִפַּשְׁרוֹנְיָא, דְּגַבְרָא רַבָּה הוּא - שאדם גדול הוא, ושעמו להתיר הוא, דְּאָמַר קָרָא, כִּי אָמַר [-כשאמר] שְׁמוּאֵל מָלִיחַ חֲרֵי הוּא כְּרוֹתֵחַ, לא אמר כן אלא במליח שֶׁאֵין נֶאֱכָל מֵחֲמַת מְלֹחוֹ, אבל הָאי - כותח זה, נֶאֱכָל מֵחֲמַת מְלֹחוֹ הוא, שהרי כך היא הדרך לאוכלו, ולכן אינו נחשב כרותח.

מוסיפה הגמרא לפרש: וְהָנֵי מִילֵּי - ודברים אלו, שבשר שנפל לכותח, מותר, אינם אמורים אלא כשהבשר חַי, שאינו מבושל או צלוי, אֲבָל אם היה הבשר צָלִי, בָּעֵי קְלִיפָּה - צריך לקולפו סביב סביב, מפני שנבלע מטעם החלב בבשר עד כדי קליפה[לא]. וְלָא אָמְרַן - ולא אמרו דין זה שצלי שנפל לכותח די בקליפה, אֶלָּא דְּלֵית בֵּיהּ פִּילֵי - כשאין בו בקעים[לב], אֲבָל אִית בֵּיהּ פִּילֵי - אבל אם יש בו בקעים כולו אָסוּר, שעל ידי הבקעים מתפשט החלב בכולו[לג]. וְאִי [-ואם] הבשר שנפל לכותח נצלה כשהוא מְתוּבָּל מְתָבְלֵי [-בתבלינים] אָסוּר כולו, מפני שהתבלינים המתבשלים עמו מרככים אותו, וכשהוא נופל לכותח, התבלינים שואבים את הכותח, ומבליעים אותו בכל הבשר[לד].

*

הגמרא דנה אם ריח דבר האסור באכילה הנדבק במאכל אחר, אוסר את אותו המאכל באכילה: אָמַר רַב,

---

יח. **רש"י** (ד"ה צוֹנֵן). אבל הט"ז (יו"ד סי' 69 סק"ו) הביא שאם האיסור והיתר (כנ"ל כט סי' ס) פירש, שכיון שהעליון רותח והוא מכביד על התחתון, ודאי נבלע מעט מהאיסור בהיתר. ולפירושו 'אדמיקר' הוא (קיצ). בגמרות שלפנינו הגירסה היא בפירוש כפירוש רש"י, 'ואי כותחא הוי נאכל מחמת מלחו'. אמנם רבינו גרשום שם לא גרס תיבת 'כותחא'). לא. **בפשטות** מבואר בגמרא, שאם היה הבשר צלוי, הוא נאסר בשיעור של כדי קליפה אף אם הוא צונן, וכן פירשו התוספות בחולין (פו: ד"ה מעת) ובראשונים. אמנם הרמב"ן (פוסקים סי) והרשב"א בתורת הבית (מעבר ד פיס ס) פירשו, שחילוק הגמרא הוא לא בין חי לצלי, אלא בין צונן לרותח, שדרך הגמרא לכנות כל צונן בשם 'חי' וכל רותח בשם 'צלי'. ולפירושם דין זה הוא הדין שאמר שמואל שחם שנפל לתוך צונן, אינו נאסר אלא בשיעור של כדי קליפה, משום שתאמר גבר [שהלכה כשמואל]. וראה בעיוני הפשט כמה פרטי דינים בזה, ולדעת התוספות ולדעת הרמב"ן. לב. **רש"י** בחולין (קיב. ד"ה ואי ופי' אין). **כך** פירש רש"י (כפו ד"ה ופי' ופ), ופי' (חולין קיב. ד"ה ואי ופי' אין, ד"ה מאכל). שכשר שיש בו בקעים או תבלין, לא נאסר כולו, רק אם הוא צלוי, ולא אם הוא חי ולפירושו לשון 'לא אמרן' מוסב על 'צלוי' ולא על 'חי'. [ומבואר ברבינו ירוחם (נתיב יט ח"י פלג פיס כמה), שאף בשר חי אם יש בו בקעים או תבלין, אף שלא נאסר כולו, אין דינו כשאר בשר צונן, אלא הוא נאסר בשיעור של כדי קליפה]. אולם בספר התרומה (סי' סנ) מבואר, שמה שאמרה הגמרא 'לא אמרן', אינו מוסב על מה שאמרה הגמרא שבשר צלוי נאסר כדי קליפה, אלא הוא חוזר על דין בר הגזלא שנפל לכותח, ואמרה הגמרא, שמה שאמרו שאם הוא חי מותר כולו, אין זה אלא כשאין בו בקעים ואינו מתובל בתבלין, אבל אם יש בו בקעים, או שהוא מתובל בתבלין, נאסר כולו [ודין זה אינו דווקא בכותח, שבשר שיש בו בקעים או תבלין, בולע אף מדבר שאינו מלוחן]. ורבינו ירוחם (שם) כתב, שבמה שהחילקה הגמרא בין בשר שיש בו בקעים לבשר שאין בו בקעים, נראה כמו שפירש רש"י, שהוא דווקא בבשר צלוי, אבל במה שהחילקה הגמרא בין בשר שיש בו תבלין לבשר שאין בו תבלין, נראה כמו שפירש ספר התרומה שהוא אף בבשר חי. מבואר ברש"י בחולין (שם) שתבלין האוסר את כל הבשר, הוא דין כשנצלה הבשר יחד עם התבלין, וביאר, שהטעם שנאסר כל הבשר, הוא משום שהתבלין מרכך את הבשר ואז הבשר נוח לבלוע. אולם לדעת התרומה ורבינו ירוחם שתבלין אוסר גם בבשר חי, אי אפשר לפרש שהוא משום שהתבלין ריכך את הבשר כשנצלה עמו, שהרי לא נצלה הבשר. ולדבריהם צריך לפרש כמו שפירש הר"ן על הרי"ף בחולין (קיב. ד"ה ואי), שהתבלינים מושכים את הכותח ומבליעים אותו בכל הבשר. ורש"י כאן (ד"ה ואי), כתב לשני הטעמים, שהתבלין מרכך את הבשר, וגם מושך את התבלין ומבליעו בכל הבשר.

(ראש חגגה לעיל). אבל לפירוש רבינו גרשום (חולין קיב. ד"ה כותחא) אמר רבא שהטעם שהתיר רב חינגא, הוא משום שבר הגוזלא שנפל לכותח, לא היה מלוח כל כך, אלא היה נאכל מחמת מלחו. [בחולין (קיב.) בגמרות שלפנינו הגירסא היא בפירוש כפירוש רש"י, 'ואי כותחא הוי נאכל מחמת מלחו', אמנם רבינו גרשום שם לא גרס תיבת 'כותחא']. לא. **בפשטות** מבואר בגמרא, שאם היה הבשר צלוי, הוא נאסר בשיעור של כדי קליפה אף אם הוא צונן, וכן פירשו התוספות בחולין (פו: ד"ה מעת) ובראשונים. אמנם הרמב"ן (פוסקים סי) והרשב"א בתורת הבית (מעבר ד פיס ס) פירשו, שחילוק הגמרא הוא לא בין חי לצלי, אלא בין צונן לרותח, שדרך הגמרא לכנות כל צונן בשם 'חי' וכל רותח בשם 'צלי'. וביאר, שמשום כך הביאה הגמרא ברייתא זו שדיברה בבשר רותח, בנוסף על הברייתא שהביאה הגמרא קודם לכן, ללמד שהחלב מותר, ואין בו שום איסור. ומבואר באיסור והיתר (כנ"ל כט) שמה שהצריכו חכמים לקלף את ההיתר כשהיה העליון רותח, אין זה אלא משום חומרא לכתחילה, ולכך כשאי אפשר לקלוף מותר. אבל הביאו התוספות, שריב"א סובר שאף דבר שלא שייכת בו קליפה, אינו מותר לגמרי, וצריך שיהיה בהלב שיעור של שישים כנגד השיעור של כדי קליפה, ואם לאו, אסור. כא. **בפרטי** דיני מליח כרותח, ראה בעיוני הפשט. כב. **מבואר** ברש"י (ד"ה כשהוא נתמשכת בכישול, אינה אלא בכבישה בחומץ [והוא הדין בדברים הדומים לחומץ כציר וחרדל (ראש ד"ה בשבת קי: ד"ה ומעמא), ופסוקי לי. ד"ה כגוונו)]. אמנם בתוספות בעבודה זרה (פח: ד"ה ששוה) מבואר, שאף כבישה בשיכר היא כבישול, והמרדכי בביצה (רמז תתעב) כתב, שכבישה בכל המשקים הרי היא כבישול. כג. **ראה** בעיוני הפשט כמה זמן צריך לשרות בחומץ כדי שיחשב כבישול. כד. **רש"י** (ד"ה שבושל). ובביאר, שאין הכוונה שאין שום אדם יכול לאכלו, אלא שנתקלקל טעמו עד שנמנעים מאכילתו, מחמת מליחותו. ובחולין (קיב. ד"ה ואי) פירש רש"י, שאינו נאכל מחמת מלחו, היינו כעין מליחה שעושים לבשר כדי לשומרו לימים רבים. וראה בעיוני הפשט שם דבריו סותרים לדבריו כאן. כה. **ודינו** כשאר צונן, שאינו צריך אלא הדחה במים. רשב"א בתורת הבית (פיס ד שער ס). כו. **כותח הוא** מאכל העשוי מפת מעופשת, והיו רגילים לטבל בו את המאכל. רע"ב (לעיל פ"ג מ"ח). וכתב רש"י (ד"ה כמבלן) שהיו נותנים בכותח כשיורבי חלב, שהם מי החלב הנשארים אחר עשיית הגבינה (ראש רש"י בשבת קנ. ד"ה המבלן)[לו]. כז. **רש"י** (ד"ה ואי). כח. **רש"י** (חולין קיב. ד"ה שמיהא) כתב שהכותח עצמו היה מלוח, וכן כתב הראב"ד (מובא בשיטה מקובצת פ"ע ס"ח) בדעת הרמב"ם שם. אבל הראב"ד עצמו פירש שהבר גוזלא עצמו היה מלוח, וכן כתב רבינו גרשום (חולין קיב. ד"ה כותחא, ד"ה מלוח). וכ"ש **ובשום** כט. **כך** הוא לפירוש רש"י כך הורה שכולו מותר, ואינו צריך אלא הדחה כדין צונן שנגע בצונן. ל. **כן** הוא לפירוש רש"י

בָּשָׂר בהמה **שְׁחוּטָה** [כלומר, שאינה נבילה ומותרת באכילה] **שָׁמַן**, שריחו נודף כשצולים אותו. **שֶׁצָּלָאוֹ** בתנור אחד **עִם בָּשָׂר נְבֵילָה חָרוּשׁ**, שאין ריחו נודף, ולא נגעו זה בזה, אלא נצלו בשני שפודים שהיו רחוקים זה מזה, **אָסוּר** - נאסר בשר השחוטה. **מבארת הגמרא: מַאי טַעְמָא** - מהו טעם האיסור, משום שהבשרים הנצלים יחד בתנור, **מִפְּנֵי מֵהֲדֵי** - מתבשמים[א] זה מריחו של זה, והריח הנודף משומן בשר השחוטה נבלע בבשר הנבילה ומבשמו, ועל ידי כך גם בשר הנבילה הכחוש ריחו נודף וחוזר ומבשם את בשר השחוטה[ב], וריח דבר אסור, אוסר את המאכל של היתר שבו נבלע[ג]. **וְלָוֵי אָמַר, אֲפִילּוּ בָּשָׂר שָׁחוּט רָחוּשׁ שֶׁצָּלָאוֹ עִם בָּשָׂר נְבֵילָה שָׁמֵן**, בשר השחוטה **מוּתָּר**, וכל שכן כשבשר השחוטה שמן ובשר הנבילה כחוש, שאין בשר השחוטה נאסר[ד]. **מבארת הגמרא: מַאי טַעְמָא**, משום שמה שנבלע בבשר השחוטה מבשר הנבילה, **רֵיחָא בָּעְלְמָא הוּא** - ריח בלבד הוא, **וְרֵיחָא לָאו מִילְּתָא הִיא** - וריח אין בו ממשות כדי לאסור[ה].

מביאה הגמרא מעשה: עֲבִיד לָוֵי עוּבְדָּא - הורה לוי הלכה למעשה כשיטתו, שריח אין בו כדי לאסור, **בֵּי רֵישׁ גָּלוּתָא** - בביתו של ריש הגולה, כששאלוהו מה הדין **בְּגַוְּדֵי וְדָבָר אַחֵר** [-חזיר], שנצלו בתנור אחד, והתיר לוי את הגדי באכילה[ו].

הגמרא מקשה על לוי מברייתא: מֵיתִיבִי - הקשו בני הישיבה על דברי לוי, שנינו בברייתא (תוספתא פ"ב ה"ג), **אֵין צוֹלִין שְׁנֵי פְּסָחִים** [-קרבנות פסח] **בְּאֶחָד** - בתנור אחד[ז], **מִפְּנֵי הַתַּעֲרוֹבֶת. מבררת הגמרא: מַאי** - מה היא כוונת הברייתא, **לָאו** - האם לא **לְתַעֲרוֹבֶת טְעָמִים**, כלומר, ששני פסחים הנצלים בתנור אחד מתבשמים זה מריחו של זה, והרי זה כמו שבלעו זה מטעמו של זה, וכשיאכל הפסח נמצא שהריח הבלוע בו נאכל שלא למנויו[ח], ואם כן ברייתא זו **מַשְׁנֶה לֵוִי**, שאמר שריח אין בו ממשות לאסור, שלדבריו אין לאסור את שני הפסחים שנצלו בתנור אחד, שאין נחשב שנאכלים שלא למנייהם[ט].

מתרצת הגמרא: לָא - מה שאסרה הברייתא לצלות שני פסחים יחד, אין זה משום שמתבשמים זה מריחו של זה, אלא **מִפְּנֵי תַּעֲרוֹבֶת גּוּפָיו** - שמא יתערבו הקרבנות זה בזה, ולא יבחינו בכך, ותיטול כל חבורה את הקרבן של חברתה, ונמצא שיאכלו הפסחים שלא למנייהם.

הגמרא מחזקת את תירוצה ואומרת: הָכִי נָמֵי מִסְתַּבְּרָא - כך אף מסתבר, שהאיסור בברייתא הוא משום חשש תערובת הגופים, **מִדְּקָתָנֵי בַּפֵּיקָא** - ממה ששנו בסוף אותה ברייתא, שדין זה שאין צולין שני פסחים יחד, הוא **אֲפִילּוּ** אם פסח אחד הוא **גַּדְיָ וְהָאחֵר טָלֶה. ומבארת הגמרא את הראיה: אִי אָמְרַתְ בָּשָׂר בָּעְלְמָא** - בברייתא מובנת אם תאמר שהחשש הוא **מִפְּנֵי** תערובת **גּוּפָיו, דְּהַיְינוּ דְּקָתָנֵי - שמשום כך הוצרכה הברייתא לחדש שאֲפִילּוּ גְּדֵי וְטָלֶה אין** צולין כאחד, שאף ששונים הם זה מזה, יש חשש שלא יתנו דעתם להבחין ביניהם, ותיטול כל חבורה את קרבן חברתה. **אֶלָּא אִי אָמְרַתְ** שטעם האיסור הוא **מִפְּנֵי תַּעֲרוֹבֶת טְעָמִים**, קשה, **מָה לִי גְּדֵי וְטָלֶה מָה לִי גְּדֵי וּגְדֵי** - איזה טעם יש לחלק לענין זה בין צליית גדי עם טלה, לצליית גדי עם גדי, ומהו חידוש הברייתא ש'אפילו גדי וטלה' אסור.

אחרי שביארה הגמרא שמוכח מהברייתא כדברי לוי, מקשה היא מהברייתא על רב. מקשה הגמרא: אֶלָּא מַאי - מה לומדים מסוף הברייתא שאמרה שאף בשר גדי ובשר טלה אסור לצלותם יחד, **שַׁבָּ דְּרָחִיץ** ביאור הברייתא הוא שרק **מִפְּנֵי תַּעֲרוֹבֶת גּוּפָיו הוּא דְּאָסוּר** לצלות שני פסחים יחד, **אֲבָל תַּעֲרוֹבֶת טְעָמִים שָׁרֵי** - אבל מפני תערובת טעמים, אין לאסור, **אִם כֵּן** אֵימָא **תֵּיקְוֵי**

א. **ראה** בערוך (ערך סחט) שפירש ש'המפטם את הקטרת' פירושו מבשם. ב. **מה** שנקט רב בשר שחוטה שמן ובשר נבילה כחוש או דווקא, שהרי כל שכן אם היה בשר השחוטה כחוש ובשר הנבילה שמן, שהיה מתבשם בשר השחוטה הכחוש מריח בשר הנבילה השמן, אלא רב בא להשמיענו חידוש, שאפילו אם היה בשר הנבילה כחוש שאין בריחו רב לבשם את בשר השחוטה, מכיון שמתבשם מריח השחוטה, אף הוא מוציא ריח ומפטם את בשר השחוטה. רש"י (ד"ה כשבן). אבל אם היו השחוטה והנבילה שניהם כחושים, ולא נגעו זה בזה, מבואר בתוספות (ד"ה מפני) שאין נאסר בשר השחוטה. וראה בש"ך (סי' קי ס"ק ל"ח) שבשניהם כחושים, מותר לכתחילה לצלותם יחד. וראה בעיניני הפשט, אם בשר כחוש אינו מוציא כלל ריח, או שהוא מוציא ריח מועט. ג. **שריח** המאכל הוא כמאכל עצמו, והשואף את ריח המאכל הרי הוא כאוכל את המאכל עצמו, וכשנבלע ריח המאכל במאכל אחר, הרי זה כמו שהמאכל עצמו נתערב במאכל אחר. כן מבואר בר"ן (על ס"ב ב מדפי הרי"ף). וראה בעיניני הפשט אם האיסור בזה הוא מדאורייתא או מדרבנן. ד. **שיותר** יש לאסור בבשר בנבילה שמן ובשר שחוטה כחוש שאז בשר הנבילה מעצמו מוציא ריח, מאשר בבשר נבילה כחוש ובשר שחוטה שמן, שאז אין בשר הנבילה מוציא ריח, רק על ידי שנמנם בו ריח השחוטה. ה. **שדבר** המותר אינו נאסר רק כשנבלע בו טעמו של הדבר אסור, ולא כשנבלע בו ריח הדבר האסור. ו. **רש"י** (ד"ה בגדי). ממה שפירש רש"י ששאלו את לוי מה דין הגדי, אחרי שכבר נצלו הגדי והדבר אחר יחד, ולא פירש שהורה לוי שמותר לצלות גדי ודבר אחר יחד, הוכיחו התוספות (ד"ה מפני) שרש"י סובר שאף לוי סובר שלכתחילה אין לצלות בשר היתר עם בשר איסור, ורק בדיעבד אחרי שכבר נצלו, מתיר לוי את הבשר באכילה. וראה בעיניני הפשט שנחלקו בזה הראשונים, וכן מהו הטעם לאסור לכתחילה. ז. **בתוספתא** שלפנינו (פ"ב ה"ג) הלשון הוא 'בתנור אחד'. ח. **ליבי'** (פנ"י) דרשו ממה שנאמר בקרבן פסח (שמות יב ד) 'ולקח הוא ושכנו הקרוב אל ביתו במכסת נפשות', שאין הפסח נאכל אלא למנוי, ש'מכסת' הוא מלשון מינוי, ואמרה תורה שצריך להימנות על הפסח קודם ששוחטים אותו. ט. **ראה** בעיניני הפשט, כיצד ניתן ללמוד מברייתא זו, שאף בדיעבד אסור לאכול בשר שחוטה ובשר נבילה שנצלו יחד. י. **ואף** אם שתי הקדירות פתוחות. טור (יו"ד סי' קי). וביאר הש"ך (סס ס"ק מ), שכיון שהקדירות מפסיקות בין שני הפסחים הם אינם מתבשמים זה מזה. יא. **רש"י** (ד"ה שם). וביאר המנחת חינוך (מצוה ז סוף אות יח), שטעם האיסור הוא משום שאז נצלה הפסח על ידי חום הקדירה ולא על ידי חום האש, וכמבואר במשנה לעיל (עב), שמשום כך אין צולים את הפסח בשפוד של מתכת. יב. **מה** שאמרה הגמרא 'יהכי קאמר' הוא חלק מתירוץ הגמרא, שאילו לא היה מוזכר בברייתא שאסור לצלות שני פסחים יחד משום תערובת טעמים, לא היינו יכולים להעמיד לדעת רב את מה שאמרה הברייתא 'אפילו גדי וטלה', שמדובר בצליה כעין שתי קדירות, והאיסור הוא רק משום חשש תערובת גופין, שהרי יקשה על כך מדוע לא הזכירה הברייתא שיש איסור בצליית שני פסחים יחד משום תערובת טעמים, ומשום כך הוצרכה הגמרא לבאר שתחילת הברייתא עוסקת באיסור של תערובת טעמים, אלא שהוסיפה על כך הברייתא, שאף במקום שאין תערובת טעמים, יש לאסור משום תערובת גופים. יג. **הוצאת** פת מתנור, נקראת רדייה. רמב"ם בפירוש המשניות (פסחים פ"ג מ"ג). יד. **תרומה** היא החלק מן התבואה והפירות שצריך להפריש ולתת לכהנים, ואינה נאכלת אלא לכהנים, אבל ישראל אסור באכילתה שנאמר (ויקרא כב י) 'וכל זר לא יאכל קודש', ו'קודש' האמור בפרשה זו, היא תרומה, כמבואר ביכמות (עד:). טו. **רש"י** (ד"ה שתפוס). ומשמע שסובר שלרבי יוסי ריחה מילתא היא כרבי מאיר. אמנם הרי"ף בחולין (נה:) פירש, שלרבי יוסי ריחה לאו מילתא היא, אלא שסובר שפת של שעורים אסורה מפני שהיא שואבת מלחלוחית היין, ופת של חיטים מותרת שאף שהיא קולטת את ריח היין, מכל מקום אינה שואבת מלחלוחית היין, ומותרת כי ריחה לאו מילתא היא, וכשיטת רבי יהודה. טז. **בן** הוא לפירוש רש"י (ד"ה שתפוס). אמנם לפירוש הרי"ף (פסח שפנ"ע), רבי יוסי סובר כרבי יהודה, שריחא לאו מילתא היא.

בפת, וְ**לֹא** נֶחְלְקוּ רבי מאיר רבי יהודה ורבי יוסי, **אֶלָּא בְּפַת חַמָּה וְחַבִּית חַתּוּמָה**, או **בְּפַת צוֹנֶנֶת וְחַבִּית פְּתוּחָה**, שרבי מאיר סובר, שגם באופנים אלו נבלע ריח היין בפת, ורבי יהודה סובר שאין נבלע ריח היין בפת, ורבי יוסי סובר שריח היין נבלע בפת שעורים אך לא בפת חיטים. וְ**הָא נָמֵי** - ואף הלכה זו של בשר שחוטה שצלאו עם בשר נבילה, שרב אסר בה, **בְּפַת חַמָּה וְחַבִּית פְּתוּחָה דְּמָיָא** - דומה היא, ולכל השיטות נבלע ריח בשר הנבילה בבשר השחוטה, ואף רבי יהודה מודה שנאסר בשר השחוטה[יז].

הגמרא מביאה הלכות נוספות בענין ריח מאכל אחד שנבלע במאכל אחר: תָּנֵי - שנה **רַב בָּהָא בְּרִיחָ דְּרַב חִנָּנָא סָבָא, פַּת שֶׁאָפָאָהּ עִם בָּלֵי** [-בשר צלוי] **בָּתַּנּוּר**, בלי שנגעו זה בזה, **אָסוּר לְאָכְלָהּ בְּכוּתָּחָא** [-כותח, מאכל שמעורב בו חלב][יח], משום שריח הבשר נבלע בפת, והרי זה כמו שנבלע טעמו של הבשר בפת[יט].

מספרת הגמרא: הֲהֵיא בִּינִיתָא דְּאִינְוָוהּ בָּהֲדֵי בִּישְׂרָא - אירע מעשה ונצלה דג יחד עם בשר בתנור אחד, בלי שנגעו זה בזה. **אֲתָרֵהּ רַבָּא** ממקום הנקרא **פְּרָזִיקְיָא, לְמֵיכַלְיֵהּ בְּכוּתָּחָא** - לאכול את הדג בכותח, משום שריח הבשר נבלע בדג, והרי זה כמו שנבלע טעם הבשר בדג. **מָר בַּר רַב אַשֵׁי אָמַר**, דג זה שנצלה יחד עם בשר, **אֲפִילּוּ** אכילתו **בְּמִילְחָא** - במלח, בלי כותח, **נָמֵי** - גם כן **אָסוּרָה**[כ], **מִשּׁוּם** דְּדג שנבלע בו בשר, אכילתו **קָשְׁיָא** - עלולה לגרום **לְרֵיחָא** - לריח הפה[כא], **וּלְדָבָר אַחֵר** - ולצרעת[כב].

★ ★ ★

נאמר בתורה בפרשת פסח שני (במדבר ט י-יב) 'אִישׁ אִישׁ כִּי יִהְיֶה טָמֵא לָנֶפֶשׁ וגו' וְעָשָׂה פֶּסַח לה', בְּחֹדֶשׁ הַשֵּׁנִי בְּאַרְבָּעָה עָשָׂר יוֹם' וגו', ולמדנו שהטמא אינו מקריב את הפסח, אלא נדחה לפסח שני. אולם דרשו בגמרא (נעיל סו:) מתיבת 'אישׁ', 'איש נדחה ואין ציבור נדחים'[כב], שאם רוב הקהל טמאים קרב הפסח בטומאה[כג], וכן הדין בשאר קרבנות שקבוע להם זמן, שדוחים את הטומאה[כד]. במשנתנו יבואר שבקרבנות הבאים בטומאה חלוק דין פסח משאר קרבנות, ששאר הקרבנות אינם נאכלים בטומאה, אבל פסח אף נאכל בטומאה[כה].

חֲמִשָּׁה דְּבָרִים - חמשה קרבנות ציבור, **בָּאִין בְּטוּמְאָה** - קרבים בטומאה[כה]. ויוצאים הציבור ידי חובתן, [ואולם **אֵינָן נֶאֱכָלִין בְּטוּמְאָה**][כו]. ואלו הן, **הָעוֹמֶר** - מנחת העומר הבאה בששה עשר בניסן להתיר אכילה מהתבואה החדשה[כז]. **וּשְׁתֵּי הַלֶּחֶם** - מנחת שתי הלחם הבאה בחג השבועות להתיר הבאת מנחות למקדש מהתבואה החדשה[כח]. **וְלֶחֶם הַפָּנִים** - שתים עשרה חלות שהיו מסדרים על השולחן במקדש[כט]. **וְזִבְחֵי שְׁלָמֵי צִבּוּר** - שני כבשי קרבן שלמים הקרבים בשבועות יחד עם שתי הלחם[כז]. **וְשָׁעִירֵי רָאשֵׁי חֳדָשִׁים** - שעיר עזים הקרב בראש חודש[כח]. אלו הם הקרבנות הקרבים בטומאה, אך אינם נאכלים בטומאה, אבל קרבן **הַפֶּסַח שֶׁבָּא בְּטוּמְאָה**[כט], כגון שהיו רוב הקהל טמאים, **נֶאֱכָל בְּטוּמְאָה**[ל], והטעם שחלוק משאר הקרבנות, משום **שֶׁ**"**לֹא בָּא** עיווי התורה שצלאו על קרבן הפסח **מִתְּחִילָּתוֹ, אֶלָּא לַאֲכִילָה** - אלא כדי שיאכלוהו, שכן נאמר בו (שמות יב ד) 'אִישׁ לְפִי אָכְלוֹ תָּכֹסּוּ עַל הַשֶּׂה'[כט], ואם כן כשהתירה התורה להקריבו בטומאה ודאי התירה אף את אכילתו בטומאה[ל].

★

גמרא **שנינו במשנתנו, חמשה דברים באין בטומאה, הגמרא דנה איזה קרבן ממועטת המשנה במנין 'חמשה'. מבררת הגמרא: חֲמִשָּׁה** - כלומר, מנין הקרבנות שנקט התנא, **לְמֵימְרֵי מַאי** - מהו הקרבן שאינו בא בטומאה שהתכוין התנא למעט במנין זה[לא]. **משיבה הגמרא: לְמֵימְרֵי חֲמִשָּׁה חֲמִשָּׁה עֲשָׂר** - קרבן חגיגה הקרב בחמשה עשר בניסן, שאינו קרב בטומאה[לב], **דְּכְתִיב דִּבְּרָה** **אֲמִינָא** - שהיה עולה בדעתך לומר, שמֵּעִין דְּקרבן חגיגה **קָרֵבָן צִיבּוּר הוּא**[לג], **וְקָבְיָא לֵיהּ מִזְּעָר** - וקבוע לו זמן להקרבתו בימי החג[לד], **תִּדְחֵי טוּמְאָה** - תדחה טומאה מפניו ויקרב אף בטומאה, **קָא מַשְׁמַע לָן** - משמיענו התנא שאין הדבר כן, אלא אינו דוחה את הטומאה. והטעם הוא, שהרי **עִיקַּר דְּאִית לֵיהּ תַּשְׁלוּמִין בְּכָל שַׁבְּעָה** - שאם לא הביאו ביום טוב הראשון יכול להשלים ולהביאו כל ימות הפסח, לכך **לֹא דָּחֲיָא שַׁבָּת** כשחל יום טוב הראשון בשבת[לה], אלא מקריבים אותו בשאר ימות החג, **וּמִדְּשַׁבָּת לֹא דָּחֲיָא** - וכשם שאינה דוחה את השבת, כך **לֹא דָּחֲיָא טוּמְאָה**[לה].

שואלת הגמרא: וְ"**נִיתְנֵי נָמֵי** - ושינה התנא במשנה גם את **שְׁעִירֵי חֳדָשִׁים** - שעירי חטאת הקרבים בשלושת הרגלים[לו], שבאים בטומאה ואינם נאכלים בטומאה, כשאר קרבנות שקבוע להם זמן.

משיבה הגמרא: הָא תָּנָא לֵיהּ - התנא כבר שנה דין **זִבְחֵי שְׁלָמֵי צִבּוּר**, שהם קרבנות מבעלי חיים שנזרק דמם על המזבח, והשמיענו באלו שאינם נאכלים בטומאה והוא הדין לשאר הקרבנות מבעלי חיים הדומים להם.

מקשה הגמרא: אִי הָכִי - אם אכן יש ללמוד את כל הקרבנות שהם בעלי חיים מזבחי שלמי צבור, **שְׁעִירֵי רָאשֵׁי חֳדָשִׁים נָמֵי לֵיתְנֵי** - גם לא היה צריך התנא לשנות, **דְּהָא תָּנָא** - שהרי כבר שנה במשנה דין **זִבְחֵי שְׁלָמֵי צִבּוּר**.

מתרצת הגמרא: אָמְרֵי - אמרו בני הישיבה,

יז. **כתב** רש"י (ד"ה אמר לך), שאף שלדברי ריש לקיש נמצא שכל התנאים במשנה בתרומות סוברים כדעת רב [וכן בסמוך תביא הגמרא בריייתא שמבואר כה כדעת רב], מכל מקום הלכה כלוי שריח אינו אוסר, כיון שבעבודה זרה (סו:) נחלקו אביי ורבא מה הדין בחבית יין של גוי שאסורה משום יין נסך, שעשו בה בת תיהא [-נקב להרחת היין], האם מותר להריח את היין, ומחלוקתם תלויה במחלוקת רב ולוי, אביי אמר שאסור להריח את היין משום שריח האיסור הוא כאיסור עצמו, וכדעת רב, והמריח את האיסור הרי זה כמו ששותה אותו, ורבא אמר שמותר להריח את היין, משום שריח אינו כאיסור עצמו, וכדעת לוי. ובמחלוקות אביי ורבא [חרן משש הלכות שסימנן יע"ל קנ"ם], הלכה כרבא. וכתב רש"י, שכן פסקו גם הגאונים ורבי אליעזר בן יצחק. וראה בעיוני הפשט שהתוספות בעבודה זרה (סו: ד"ה רבא) פסקו כרב. יח. **ראה** הערה לעיל (נ"ל), בביאור מהו כותח.

יט. **מבואר** ברש"י ותוספות (ד"ה אפאה), שדין זה [וכן ההוראה שמביאה הגמרא בסמוך מרבא מפרזיקיא] אינם אלא לדעת רב, שסובר שריחא מילתא היא, אבל לדעת לוי שריחא לאו מילתא היא, מותר לאכול פת שנאפתה עם בשר, יחד עם חלב. וראה בעיוני הפשט, שהרי"ף בחולין (נב:) סובר שדין זה הוא אף לדעת לוי. כ. **מרדכי** (חולין סי' תתמב). כא. **מבואר** ברבינו חננאל (ד"ה מכ), שמר בר רב אשי סבר כרב שריחא מילתא היא, ומשום כך סבר שכשם שדג ובשר שנתבשלו יחד אכילתם עלולה לגרום לריחא דרבר אחר, כך גם דג ובשר שנצלו יחד ונתבשמו זה מריחו של זה, אכילתם עלולה לגרום לכך, אבל לדעת לוי שריחא לאו מילתא היא, דג ובשר שנצלו יחד אינם דומים לדג ובשר שנתבשלו יחדיו, ומותר לאכלם. אמנם הצל"ח (בכורות ד"ה אמר לך) כתב, שיש לומר שמר בר רב אשי סובר כלוי, אלא שלגבי אכילת בשר שנצלה עם דג, כיון שהוא דבר סכנה, וחמירא סכנתא מאיסורא, מחמיר בזה מר בר רב אשי כרב. כב. **על** פי רש"י (ד"ה אמר לך). כג. **כמבואר** בפסחים להלן (נעב), וראה שם במשנה וכסוגיית הגמרא אופנים נוספים בהם קרב הפסח בטומאה. כד. **הגמרא** להלן (עג:) לומדת זאת מפסוקים. והדבר תלוי רק בקביעות זמן ולא בקרבן ציבור דווקא, שאף קרבן יחיד אם קבוע לו זמן דוחה את הטומאה, וכן קרבן ציבור שאין קבוע לו זמן אינו דוחה את הטומאה [שאם לא יקרב היום יקרב למחר. רמב"ם (פ"ח מקדש ה"ד מ"ז)]. גמרא יומא (ב.). ואין נדחית אלא טומאת מת בלבד ולא שאר טומאות. רמב"ם (שם). כה. **בלימור**, כשרוב הקהל טמאים, או שהיו הכהנים טמאים והקהל טהורים, או שאלו ואלו טהורים וכלי השרת טמאים, קרב הקרבן אף על פי טמאים. רמב"ם (פ"ח מקדש ה"ד מ"ג). כו. **רש"י** (ד"ה מפני) כלומר, התנא משמיענו שאף שכשבאים בטהרה נאכלים מכל מקום כשבאים בטומאה אינם נאכלים, משום שעיקר הבאתם אינו בשביל אכילתם אלא לצורך אחר [כפי שיתבאר להלן בעיוני הפשט בכל קרבן], ולכך ממה שהתירה התורה הבאתם בטומאה אין ראיה להתיר גם את אכילתם בטומאה, מה שאין כן הפסח עיקר הבאתו לצורך אכילתו, כמבואר בהמשך המשנה, לכך כשהותרה הבאתו בטומאה ודאי הותרה אף אכילתו. ר"ייר מלונזיל (ד"ה מפני) ותוספות (ד"ה מפני), וראה טעם נוסף במהר"י קורקוס (פסח מקדש פ"ד סי"ו-ז). כז. **שאין** קרבן שלמים בציבור אלא שני כבשים אלו. רש"י (ד"ה ומענין). כח. **פסוק** זה נאמר בדין המינוי על הפסח, שיש למנות על הפסח רק מי שראוי לאוכלו, ולא חולה וכיוצא בו שאינו ראוי לאכול ממנו כזית. על פי רש"י (פסחים יד ע"ב). כט. **רש"י** (ד"ה שבא) מה שאין כן שאר הקרבנות אין עיקר הקרבתם לצורך אכילתם אלא לצורך דבר אחר [כפי שנתבאר לעיל]. על פי ר"ש מלונזיל ומאירי (ד"ה מפני). ל. **שכן** די היה לכתוב קרבנות ציבור באין בטומאה ואינן נאכלין בטומאה, ולאיזה צורך נקט התנא את מניינם אם לא למעט שדווקא חמשה באים בטומאה ולא יותר, ולכך מבררת הגמרא איזה קרבן כוונתו למעט. רש"י (ד"ה חמשה) ורבינו חננאל (ד"ה ומניין). לא. **זכן** הדין בחגיגה הבאה בשבועות וסוכות, והגמרא נקטה אופן אחד והוא הדין לשאר. רש"י (ד"ה מניין). מצות עשה מן התורה לעלות לרגל למקדש שלש פעמים בשנה סמוך לרגלים ולחוג שם. ומענין החגיגה הוא, שנעלה לבית המקדש קרבן ונקריבהו שלמים לכבוד החג והוא קרבן חגיגה. ספר החינוך (מצוה סה). ומצוה להקדים ולהקריבו ביום טוב הראשון של חג, ואם לא הקריבו בראשון יש לו תשלומין כל שבעה, שנאמר (דברים טז טו) 'שבעת ימים תחוג לה' אלהיך', ומשמע שכל שבעה הוא זמן החגיגה. רמב"ם (פ"ג מחגיגה ה"ב-ג). לב. **אף** שכל יחיד מחויב בקרבן חגיגה ואין מביאים קרבן אחד עבור כל הציבור, מכל מקום נקראת חגיגה קרבן ציבור, הואיל ובאה בשעה שכל ישראל מתקבצים יחד בעליית לרגל, כמפורש ביומא (עה:). רש"י (ד"ה סיון). ומכל מקום כיון שהיא באה על ידי כל יחיד ויחיד קרויה גם קרבן יחיד, כמבואר בחגיגה (ו:), וראה תוספות (שם ד"ה קרבן). לג. **כי** הלא אם עבר הרגל ולא הקריב אינו יכול להקריב יותר, כמבואר במשנה חגיגה (ט.), וסוברת הגמרא עתה כי מפני זה יש להחשיב קרבן זה כקרבן הקבוע לו זמן [ונסברת בית הלל בגמרא ביצה (כ:)], אף ש"ש לו תשלומין כל שבעת הימים ואינו קבוע דווקא ליום הראשון. על פי לחם משנה (מגילה פ"ג ה"ט). לד. **שכן** דורשת הגמרא לעיל (ב:) מהפסוק (ויקרא כג מד) 'ויחוונם אותו חג לה' שבעת ימים בשנה' שחגיגה אינה דוחה שבת. ובהכרח טעם הדבר הוא, משום שחגיגה יש לה תשלומין ואין זמנה קבוע לגמרי כשאר קרבנות, שאם לא כן במה שונה חגיגה מכל קרבן הקבוע לו זמן שדוחה שבת [אבל מכל מקום חשובה שזמנה קבוע קצת מאחר וזמנה דווקא ברגל], וזו היא סברת בית הלל בגמרא ביצה (שם)]. לחם משנה (מגילה פ"ג ה"ט). לה. **שמעם** אחד יש לדחיית שבת ולדחיית הטומאה והוא קביעות הזמן, וכיון שגילתה תורה שחגיגה אינה חשובה כקרבן הקבוע לו זמן לדחות את השבת מפני שיש לה תשלומין, כן הדין אף לענין דחיית הטומאה. על פי חידושי רבי אריה לייב (מ"ג סי' עג). לו. **בספורש** בקרבנות המערבים בפרשת פנחס (במדבר פנחס כח-כט).

שְׁנֵירֵי רִאשֵׁי חֲדָשִׁים אִיצְטְרִיכָא לֵיהּ למשנתנו לומר שגם הם באים בטומאה, שאם לא היה נשנה דין זה במשנתנו **סָלְקָא דַּעְתָּךְ אֲמִינָא** - היה עולה בדעתך לומר, שכיון בשמועה כזו קרבנות ציבור שדוחים את הטומאה, הוא משום שנאמר בהם 'מועד'[א], ובשעירי ראשי חדשים **הָא לָא כְּתִיב בְּהוּ 'מוֹעֲדֵי'**, ולכן לא יבואו בטומאה. **קָא מַשְׁמַע לַן** משנתנו **דְּגַם רֹאשׁ חֹדֶשׁ אִיקְרֵי** [-נקרא] 'מוֹעֵד', ואף הם באים בטומאה[ב], **דְּרַאֲבָי** - וכמו שדרש אביי בענין אחר. **ומפרשת הגמרא את דרשתו של אביי שממנה שמענו שראש חודש נקרא 'מועד':** **דְּאָמַר אַבָּיֵי** (מנחות כט:), חודש **תַּמּוּז דַּהֲאִי שְׁתָּא** - של אותה שנה ששלח משה את המרגלים, **סַיְּווֹרֵי כְּשָׁיוּהּ** - עיברוהו בית דין לעשותו מלא של שלושים יום[ג], **דִּכְתִיב** (פיוט 6 טו) בקינת ירמיהו על החורבן **'קָרָא עָלַי מוֹעֵד לִשְׁבֹּר בַּחוּרָי'** - זימן ה' עלי מועד, שנוסף יום העיבור[ד] לאותו תמוז, כדי שיהיה יום חזרת המרגלים בשמונה באב, והלילה שבכו בני ישראל על דברי המרגלים הוא ליל תשעה באב, ויהיה אותו היום יום בכיה לדורות ומוכן לפורענות 'לשבור בחורי' בחורבן בית המקדש הראשון והשני[ה].

ונמצא שראש חודש שהוא יום העיבור נקרא בפסוק 'מועד'[ו][ב].

מבררת הגמרא: לֵימָא מְהָא - האם בא הדבר ללמד שהטעם **דְּכוּלְּהוּ** קרבנות הציבור באים בטומאה **הוּא מִכְּ**ך שנאמר בהם **'מוֹעֵד' אֹתוֹ** [-התרבן] שבאים בזמנם ואפילו בטומאה[ז]. אם כן, יש לברר **מַהֲנֵי מִילֵּי** - מהיכן דברים אלו שכך יש ללמוד מ'מועד'.

מביאה הגמרא ברייתא המבארת דרשה זו: דְּתָנוּ רַבָּנָן[ח], נאמר בסיום פרשת קרבנות המועדים (ויקרא כג, מד) **'וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה אֶת מֹעֲדֵי ה' אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל'**, **מָה תַּלְמוּד לוֹמַר**[ט], אלא **לְפִי שֶׁלֹּא לָמְדָנוּ** דין רחיית השבת וטומאה בקרבנות, **אֶלָּא לְקָרְבָּנוֹת תָּמִיד וּפֶסַח שֶׁאָמַר בְּהוּ** [-בהם] **'בְּמוֹעֲדוֹ'**[י], שמלמדנו שאין לדחות הקרבתם לזמן אחר, אלא **יְקָרִיבוּ 'בְּמוֹעֲדוֹ' וְאֵיפְיוּ** אם חל אותו מועד **בְּשַׁבָּת**, וכן יש ללמוד מ**'בְּמוֹעֲדוֹ'** שקריבים בזמנם **וְאֵיפְיוּ בְּטוּמְאָה**[יא], אבל **שְׁאָר קָרְבְּנוֹת צִיבּוּר, מְנַיִן** שדוחים שבת[יב] וטומאה. אלא משום **שֶׁנֶּאֱמַר** בסוף פרשת מוספי המועדים (במדבר כט לט) **'אֵלֶּה תַּעֲשׂוּ לַה' בְּמוֹעֲדֵיכֶם'**, ש'במועדיכם' אמור לגבי כל קרבנות הציבור שבפרשה זו, ומכאן שגם הם דוחים שבת וטומאה.

ממשיכה הברייתא: מְנַיִן קְרבוֹת מנחת **הָעֹמֶר** וְהכבש **הַקָּרֵב עִמּוֹ**[יג], וכן **שְׁתֵּי הַלֶּחֶם** וְכל **הַקָּרֵב עִמָּם**[יד], שגם הם דוחים שבת וטומאה, אף שלא נזכרו בפרשת מוספי המועדים שבפרשת פנחס ששם נאמר 'במועדיכם'. **תַּלְמוּד לוֹמַר** בסוף פרשת המועדים[טו] שבפרשת אמור (ויקרא כג, מד) **'וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה אֶת מֹעֲדֵי ה' אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל'**, ללמדנו **שֶׁהַכֹּל מוֹעֵד** אחד **כְּאֶחָד** שבהם[טז] דוחים שבת וטומאה.

שואלת הגמרא: וְכָל הָנֵי מִילֵּי לְמָה לִי - מדוע הוצרך הכתוב להשמיענו לשון 'מועד' בכל קרבנות הציבור, והרי די באחד וממנו נלמד בבנין אב לשאר הקרבנות. **משיבה הגמרא: צְרִיכִי שהשמיענו בכולם, דְּאִי כְּתַב רַחֲמָנָא** - שאם היתה התורה כותבת רק ב**תָּמִיד**, לא היינו למדים ממנו לפסח שדוחה את הטומאה והשבת, משום **דְּהַוֶה אָמִינָא** שרק **תָּמִיד** דוחה, **שֶׁכֵּן** יש בו מעלה שקורב **תָּדִיר** בכל יום, **וְעוֹד** מעלה שקדושתו חמורה שהוא **כָּלִיל** לה' ואין אוכלים ממנו כלל[יז], **אֲבָל** קרבן **פֶּסַח** שאין בו מעלות אלו, שהרי אינו קרב אלא פעם אחת בשנה, ורק אימורין נקטרים[יח], והשאר נאכל לבעלים[יט], ולכן היתיר סבור **שֶׁלֹּא** יִדחה טומאה ושבת, לכך **קָא מַשְׁמַע לַן** שאף הוא דוחה. **וְאִי כְּתַב רַחֲמָנָא** 'מועד' בשבת, לכך **קָא מַשְׁמַע לַן** שאף הוא דוחה. **וְאִי כְּתַב רַחֲמָנָא** 'מועד' ב**פֶּסַח** בלבד, לא היינו למדים ממנו לתמיד שדוחה טומאה ושבת, משום שהיה סבור **שֶׁלֹּא** יִדחה טומאה[כ], **דְּאָמְרִינַן** - שהרי אינו קרב אלא פעם אחת בשנה, ורק אימורין נקטרים[יח], והשאר נאכל לבעלים[יט], ולכן היתיר סבור **שֶׁלֹּא** יִדחה טומאה ושבת, לכך **קָא מַשְׁמַע לַן** שאף הוא דוחה.

וְאִי כְּתַב רַחֲמָנָא רק **בְּהָנֵי תְּרֵתֵי** - באלו השנים, תמיד ופסח, עדיין לא היינו למדים מהם לשאר קרבנות ציבור שדוחים טומאה ושבת, משום **דְּהַוֶה אָמִינָא הָנֵי הוּא** - שאלו השנים בלבד דוחים, משום **שֶׁיֵּשׁ בָּהֶן** בכל אחד **צַד חֲמוּר**, **שֶׁהַתָּמִיד** חמור בכך **שֶׁתָּדִיר** הוא משאר הקרבנות, **וְהוּא כָּלִיל** על המזבח, **וְהַפֶּסַח** חמור בכך **שֶׁהַמְבטלו הוּא עָנוּשׁ כָּרֵת**, ומשום שחמורים הם יש בכוחם לדחות, **אֲבָל שְׁאָר קָרְבְּנוֹת צִיבּוּר** שאין בהם צד חמור, **אֵימָא** - נאמר **שֶׁלֹּא** יִדחו[כא]. לפיכך **כָּתַב רַחֲמָנָא** בפרשת מוספי המועדים (במדבר שם) **'אֵלֶּה תַּעֲשׂוּ לַה' בְּמוֹעֲדֵיכֶם'**, שהזכיר 'מועד' על כל שאר קרבנות הציבור הנזכרים בפרשה, ללמדנו שאף הם דוחים. **וְאִי כְּתַב רַחֲמָנָא** רק **'אֵלֶּה תַּעֲשׂוּ לַה' בְּמוֹעֲדֵיכֶם'** בפרשת מוספי המועדים, לא היינו למדים לעומר ושתי הלחם, **דְּהַוֶה אָמִינָא** דווקא **שְׁאָר קָרְבְּנוֹת צִיבּוּר הָבְּאִין לְכַפֵּר**, שהרי קרבן מוסף קרב עולה, ומכפר על מצות עשה ועל מצות לא תעשה הניתק לעשה[כב], ומשום כך חמורים הם וידחו טומאה והשבת, **אֲבָל עֹמֶר וּשְׁתֵּי הַלֶּחֶם דְּאֵין בָּאִין לְכַפֵּר** על עון, **אֵלָּא לְהַתִּיר בְּעָלְמָא נִינְהוּ** - אינם אלא להתיר איסור אכילה של החבואה החדשה בלבד[כג], יש לנו לומר **שֶׁלֹּא** יִדחו טומאה ושבת, **קָא מַשְׁמַע לַן** בפסוק 'מועדי ה'' שאף הם דוחים. **וְאִי כְּתַב רַחֲמָנָא** 'מועד' לגבי **עֹמֶר וּשְׁתֵּי הַלֶּחֶם לְחוּדַיְיהוּ** - לבדם, לא היינו למדים מהם שאף שאר קרבנות הציבור דוחים, **דְּהַוֶה אָמִינָא אֲדַרְבָּה**, שניתן גם לומר להיפך, שדווקא **עֹמֶר וּשְׁתֵּי הַלֶּחֶם דְּאַיְיתֵי לְהַתִּיר** החבואה החדשה, ולכן ידחו טומאה ושבת, **אֲבָל הָנֵךְ** שאר קרבנות הציבור שאינם באים להתיר אלא לכפרה, **לָא** ידחו, **קָא מַשְׁמַע לַן** שאף הם דוחים טומאה ושבת[כד].

★

א. **כמבואר** בגמרא להלן. ב. **וכתבו** התוספות (ד"ה קא) שאף על גב שבפרשת המועדים (במדבר כח-כט) שבה הוזכר גם קרבן ראש חודש (שם טו, יח), נאמר בסופה 'אלה תעשו לה' במועדיכם' (שם כט, לט), מכל מקום הוה אמינא שלא נאמר פסוק זה אלא על הרגלים האמורים באותה פרשה ולא על ראש חודש. [וביאר המהרש"א (פיוטים שם) כוונתם, שהרגלים זמנם קבוע, אבל ראש חודש אין זמנו קבוע, שהרי פעמים שחל ביום השלשים ופעמים שחל ביום השלשים ואחד, ולכן לא היה נכלל בפסוק של 'במועדיכם'.] ומטעם זה גם הצריכו להלן בגמרא, לימוד מיוחד לקרבן תמיד ופסח אף שגם הם נזכרו בתחילת פרשה זו, משום שלא נאמר הפסוק 'במועדיכם' אלא על הרגלים. ג. **חודש** הלבנה הוא מעט יותר מעשרים ותשע ימים ומחצה, ואם נראתה הלבנה בליל שלושים, יום השלושים לראש החודש הבא, ונמצא החודש הקודם חסר, ואם לא נראתה הלבנה בליל שלושים, עושים את אותו החודש מלא לשלושים יום. וכל זה היה כשהיו מקדשים על פי הראייה הסנהדרין שבארץ ישראל, או בית דין הסמוכים בארץ ישראל שנתנו להן הסנהדרין רשות, אבל בזמן שאין שם סנהדרין בארץ ישראל, היו קובעים על פי החשבון שאנו מחשבים בו היום, איזה חודש יהיה מלא ואיזה חודש יהיה חסר. היום השלושים יהא תמיד אחר חודש בין כשהוא יום האחרון מחודש שעבר ובין כשהוא הראשון לחודש הבא. רמב"ם (קידוש החודש פ"ד ה"ז, פ"ה ה"ז, ופ"ו ה"ב והי"ג). [ועיין רבינו בחיי (פנחס יח ג) שכתב בשם רבינו חננאל, שכל זמן שהיו ישראל במדבר, לא נראתה הלבנה במזרח ישראל מפני עמוד הענן שהיה מכסה אותם, והיו מקדשים רק על פי החשבון]. ולפי חשבון קביעות החדשים, תמוז הוא חודש חסר, ואין בו אלא עשרים ותשעה ימים, ועל כך באו דברי אביי, שבאותה שנה היתה הקביעות לתמוז שונה משאר שנים. ד. **שאף** הוא ראש חודש, וכמבואר ברמב"ם (שם פ"ה ה"ב) 'יום שלשים לעולם עושין אותו ראש חודש בחשבון זה וכו'. ואם יהיה החודש שעבר מלא, יהיה יום שלשים ראש חדש האחרון ומקצתו ראש חדש', והוא נקרא 'יום העיבור'. ה. **בכ"ט** סיון שולחו המרגלים, ולסוף ארבעים יום שבו. וכשנשמעו ישראל מהם את דיבת הארץ בכו כולם, והיה אותו הלילה ליל תשעה באב, ואמר הקב"ה אתם בכיתם בכיה של חינם, אני אקבע לכם יום זה לדורות, והם שני בתי המקדש שחרבו בתשעה באב. גמרא (תענית כט:). ו. **שהרי** היום הנוסף בתמוז שעליו נאמר 'קרא עלי מועד', א' דראש חודש אב הוא, [שהרי גם יום ל' מחודש שעבר וגם יום א' מחודש הבא עושים אותם ראש חודש, כמבואר בהערה לעיל]. רש"י בעין יעקב (תענית ד, ד"ה קרא). והטעם שראש חודש נקרא מועד, משום שקביעות זמן המועדים תלוי בו. בן יהוידע (שבועות ד, ד"ה ר"ש). ז. **שאין** זה דברי הכל, שהרי יש תנא [ראה תמורה (יז.)] הסובר שאין הדבר תלוי ב'מועד' הכתוב בקרבנות ציבור, אלא כל שהוא קרבן ציבור דוחה את השבת והטומאה, כמו שכתבו התוספות לעיל (ג: ד"ה הא - הלפסוקין), ולשיטתו הרי שאין כל חידוש במה שעשיר ראש חודש דוחה שבת וטומאה, שהרי קרבן ציבור הוא ככל השאר, ומפה שהמשנה והברייתא לחדש שעשיר ראש חודש דוחה כדי להשמיענו שגם הוא נקרא 'מועד', מוכח שסובלת שדחיית טומאה ושבת נלמד מ'מועד', ומעתה יש לנו לברר היכן נאמר 'מועד' בשאר קרבנות הציבור. מרומי שדה (ד"ה למימרא). ח. **בספרא** [-תורת כהנים] (פרשת פרשה ב, ג) בענין מנחת העומר ושתי הלחם. רש"י (ד"ה ותיבעי). ט. **וחדי** כל המועדים האמורים באותה פרשה, ודאי אמרן משה לכל ישראל. רש"י (מנחות סה: ד"ה מנ). י. **בקרבן** התמיד האמור בפרשת פנחס נאמר (במדבר כח ג) 'צו את בני ישראל ואמרת אליהם את קרבני לחמי לאשי ריח ניחחי תשמרו להקריב לי במועדו', ובקרבן פסח נאמר (שם טו) 'ועשו בני ישראל את הפסח במועדו'. יא. **כתבו** התוספות (סו: ד"ה מס מיעוטיו), שהלשון הברייתא משמע שמפשטעות תיבת 'מועדו' נלמד שדוחה שבת וטומאה, וחולקת בזה על הברייתא לעיל (סו:), הסוברת שאין לומדו כן ממשמעות 'מועדו' שדוחה שבת וטומאה, אלא שיש פסוק אחר בתמיד שדוחה שבת, וכן פסוק בפסח שדוחה טומאה, ו'מועדו' הנאמר בשניהם לגזירה שוה בא, שילמד פסח מתמיד שדוחה שבת, ותמיד מפסח שדוחה טומאה. וכתבו עוד, שאף מדברי הגמרא בסנהדרין מוכח שסוברת שהלימוד שקרבנות ציבור דוחים את השבת והטומאה, הוא ממשמעות תיבת 'מועדו'. יב. **אין** הנידון בשאלת הגמרא כאן על מה שמוסכם פסח וסוכות דוחים את השבת, משום שלכך אין צריך לימוד מיוחד, שהרי כתוב בפרשת בתורה (ויקרא כג ג ל) שמקריבים מוספי פסח וסוכות שבעת ימים, והלא אין שבעה ימים בלא שבת בתוכם, ונמצא שמפורש בפסוק שדוחים הם את השבת. ורק על מוספי שבועות ויום הכיפורים וראש חודש שאלה הגמרא מנין שדוחים את השבת, וכן משמע ברש"י לעיל (סו. ד"ה וכי ופסח). מהרש"א (פסוס' ד"ה קא) ופ"ד הקטן נמי). אולם הרש"ש (פסוס' ד"ה קא) העיר, שאמנם אין צריך פסוק ללמד שמוספי פסח וסוכות ידחו את השבת, מכל מקום עדיין צריך את הפסוק ללמד שדוחים הם את הטומאה, שדבר זה אינו מפורש בפסוק. יג. **כבו** שנאמר (ויקרא כג יג) 'ונעשיתם ביום הניפכם את העמר כבש תמים בן שנתו לעלה לה''. רש"י (ד"ה מנין). יד. **כבו** שנאמר (שם יח-יט) 'והקרבתם על הלחם שבעת כבשים תמימם בני שנה ופר בן בקר אחד ואילם שנים יהיו עלה לה' ומנחתם ונסיכיהם אשה ריח ניחח לה'. ונעשיתם שעיר עזים אחד לחטאת ולשני כבשים בני שנה לזבח שלמים'. רש"י (ד"ה ומנין). טו. **היא** הפרשה שבתוספת ויקרא (כג טו-כ) שתחילתה 'וירדבר ה' אל משה לאמר, שור או כשב או עז כי יולד' וגו'. רש"י (ד"ה ומנין). טז. **גירסת** הרש"ש 'קבעו', על פי הסוגיא במנחות (פג:). וכן הגירסא בספיפא (שם) שהוא המקור לדברי הברייתא. וראה עוד בהגהות וציונים. יז. **שהתמיד** קרבן עולה הוא שנקרא 'עולת תמיד' (פסוק כט מג, במדבר כח ו), והעולה נקטרת כליל על המזבח (ויקרא ו טו). יח. **כמבואר** במשנה לעיל (סה:). יט. **כמבואר** במשנתנו שעיקר מצות קרבן הפסח הוא להאכילה, כמו שנאמר (פסוק יח ד) 'איש לפי אכלו תכסו על השה'. רש"י לעיל (עו: ד"ה שנתמלא). כ. **שנאמר** (במדבר כח ג) 'זה האיש אשר הוא טהור ובדרך לא היה וחדל לעשות הפסח ונכרתה הנפש ההיא מעמיה'. כא. **הגמרא** (ויקרא ה,ו) הביאה ברייתא שדנה על מה בא כל קרבן [חטאת, אשם, עולה] לכפר. ודעת רבי עקיבא שאין עולה באה אלא על עשה ועל לא תעשה שניתק לעשה. ופירש רש"י שם (ד"ה ר' עקיבא) שאין העולה באה לכפר על עבירה שמפורש עונשה כגון כרת או מיתת בית דין, וכן על שאר מצוות לא תעשה שלוקים עליהם, שבאלו העונש הוא הכפרה. אלא באה העולה לכפר על עבירה שאין עונשה מפורש ואין לוקים עליה, הוי היא המבטל מצות עשה, וכן העובר על לא תעשה הניתק לעשה, כלומר לא שנאמרה בו מצות עשה הבאה לתקן את האיסור לאו על מנת שלא ילקה, [כגון איסור גזילה שנאמרה בו מצות עשה והיא השבת הגזילה]. כב. **שמנחת** העומר קשריכה ביום הראשון של חול המועד פסח, מתירה את החבואה החדשה לאכילת הדיוט במדינה, ושתי הלחם שקריבים בחג השבועות, מתירים את החבואה החדשה למנחות [כמבואר לעיל (עו:) במשנה בהערות].

אחר שביארה הגמרא את המקור לדין המבואר במשנה שקרבנות שקבוע להם זמן מותר להקריבם בטומאה, מבארת הגמרא מהו גדר היתר זה. ומביאה מה שסברו האמוראים בדעת התנא של המשנה בכמה הלכות. ושעל פי סברתם שאלו אם משנתנו היא אף כדעת רבי יהושע המבואר להלן.

אומרת הגמרא: סָבְרוּהּ - סברו האמוראים בני הישיבה, **דְּלְכוֹתֵי עָלְמָא** - שלדעת כל התנאים [חוץ ממי שאמר בפירוש לא כן, כדלהלן] וכן דעת התנא של משנתנו, **שְׁטוּמְאָה דְּחוּיָה הִיא בְּצִיבּוּר**, כלומר, שגדר ההלכה שקרבנות ציבור קרבים בטומאה, אין זה משום שבקרבנות ציבור הותר האיסור להקריב קרבנות בטומאה לגמרי, אלא האיסור להקריב בטומאה קיים, והקרבת הקרבנות דחוה את האיסור[נח], ולכך כשמקריבים בטומאה **בָּעֲיָא צֵירִי לְרָצוֹת** - צריך שיכפר הציץ שלובש הכהן גדול, על הבאת הקרבן בטומאה כדי שיעלה לרצון[סד]. כלומר, שמה שאמרה התורה שאפשר להקריב קרבנות ציבור בטומאה, הוא משום שהציץ מכשיר את הקרבן שנטמא[נט]. והטעם שסברו לומר כן, הוא משום **דְּלֵיכָּא תַּנָּא דְּשָׁמְעַתָּא לֵיהּ דְּאָמַר** - שאין תנא שלמדנו מדבריו שהוא סובר **שְׁהַצִּיץ מְרַצֶּה עַל אֲכִילוֹת, אֶלָּא רַבִּי אֱלִיעֶזֶר** בלבד, **דְּתַנְיָא, רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר, הַצִּיץ מְרַצֶּה עַל אֲכִילוֹת, רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר, אֵין הַצִּיץ מְרַצֶּה עַל אֲכִילוֹת**[ס].

ומשום שסברו בני הישיבה שמשנתנו סוברת שטומאה דחויה בציבור ואי אפשר להקריב בטומאה רק משום ריצוי הציץ, וסברה גם שאין הציץ מרצה על האוכלים, שאלו, **נֵימָא מַתְנִיתִין** - האם נאמר שמשנתנו היא **דְּלָא כְּרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ**, שסובר שאם בשר הקרבן נטמא אז אבד, אין זורקים את דמו. **ומביאה הגמרא את דברי רבי יהושע**[סא]: **תַּנְיָא**, נאמר [דברים יב ט] **'וְעָשִׂיתָ עוֹלֹתֶיךָ הַבָּשָׂר וְהַדָּם** עַל מִזְבַּח ה' אֱלֹהֶיךָ **וְדַם** זְבָחֶיךָ יִשָּׁפֵךְ עַל מִזְבַּח ה' אֱלֹהֶיךָ **וְהַבָּשָׂר תֹּאכֵל'**[סב], ונחלקו תנאים בדרש הפסוק, **רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר**, שיש ללמוד ממה שנאמר 'הבשר והדם', שזורקת מן הקרבן את הדם והקרבת הבשר תלויים זה בזה, **שֶׁאִם אֵין דָּם** הקרבן ראוי לזריקה כגון שנאבד, **אֵין בָּשָׂר** הקרבן קרב[סג], וכן **אִם אֵין הַבָּשָׂר** ראוי להקרבה או לאכילה[סד] **אֵין** זורקים את **הַדָּם**[סה]. **רַבִּי אֱלִיעֶזֶר** אוֹמֵר, מותר לזרוק את **הַדָּם, אַף עַל פִּי שֶׁאֵין הַבָּשָׂר** ראוי[סו]. **'וְדַם זְבָחֶיךָ יִשָּׁפֵךְ** עַל מִזְבַּח ה'', ומשמע שזריקת הדם אינה תלויה בבשר, ואף כשאין הבשר ראוי זורקים את הדם, **וּמַה אֲנִי מְקַיֵּים** - וכיצד אני דורש את תחילת הפסוק שנאמר **'וְעָשִׂיתָ עוֹלֹתֶיךָ הַבָּשָׂר וְהַדָּם'**, יש לדורשו כך, שהקישי הפסוק בשר לדם[סז], **לְאוֹמֵר לָךְ, מַה דָּם** - שכשם שהדם נתינתו על המזבח היא **בְּזוֹרְקָה**[סח], **אַף בָּשָׂר** צריך ליתנו על המזבח **בְּזוֹרְקָה**, **הֲנִי אוֹמֵר** של כהן גדול. **ומדייקת הגמרא: מְכָּלָּל** - משמע מכך, **דְּרַבִּי שִׁמְעוֹן** שאמר שניתן ללמוד מכהן גדול ביום הכיפורים שהציץ מרצה גם בזמן שאינו מונח על מצח הכהן גדול, אף שבאותו זמן קרבים רק קרבנות ציבור, **קָסָבַר שְׁטוּמְאָה דְּחוּיָה הִיא בְּצִיבּוּר**, ואף קרבנות ציבור צריכים שירצה עליהם הציץ[סט].

וכן סברו בני הישיבה **דְּכוּלֵּי עָלְמָא** - שדעת כל התנאים [חוץ ממי שאמר בפירוש לא כן, כדלהלן], וכן דעת התנא של משנתנו, **שְׁאֵין הַצִּיץ מְרַצֶּה עַל אֲכִילוֹת** - על החלק שנאכל מן הקרבן, אלא רק על הדם הנזרק על המזבח, ועל קמצים של מנחות הקרבים על המזבח[ע]. והטעם שסברו כן, הוא משום **דְּלֵיכָּא תַּנָּא דְּשָׁמְעַתָּא לֵיהּ דְּאָמַר** - שאין תנא שלמדנו מדבריו שהוא סובר **שְׁהַצִּיץ מְרַצֶּה עַל אֲכִילוֹת, אֶלָּא רַבִּי אֱלִיעֶזֶר** בלבד, **דְּתַנְיָא, רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר, הַצִּיץ מְרַצֶּה עַל אֲכִילוֹת, רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר, אֵין הַצִּיץ מְרַצֶּה עַל אֲכִילוֹת**[עא].

ומשום שסברו בני הישיבה שמשנתנו סוברת שטומאה דחויה בציבור ואי אפשר להקריב בטומאה רק משום ריצוי הציץ, וסברה גם שאין הציץ מרצה על האוכלים, שאלו, **נֵימָא מַתְנִיתִין** - האם נאמר שמשנתנו היא **דְּלָא כְּרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ**, שסובר שאם בשר הקרבן נטמא אז אבד, אין זורקים את דמו. **ומביאה הגמרא את דברי רבי יהושע**[עב]: **תַּנְיָא**, נאמר [דברים יב ט] **'וְעָשִׂיתָ עוֹלֹתֶיךָ הַבָּשָׂר וְהַדָּם** עַל מִזְבַּח ה' אֱלֹהֶיךָ **וְדַם** זְבָחֶיךָ יִשָּׁפֵךְ עַל מִזְבַּח ה' אֱלֹהֶיךָ **וְהַבָּשָׂר תֹּאכֵל'**[עג], ונחלקו תנאים בדרש הפסוק, **רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר**, שיש ללמוד ממה שנאמר 'הבשר והדם', שזורקת הדם והקרבת הבשר תלויים זה בזה, **שֶׁאִם אֵין דָּם** הקרבן ראוי לזריקה כגון שנאבד, **אֵין בָּשָׂר** הקרבן קרב[עד], וכן **אִם אֵין הַבָּשָׂר** ראוי להקרבה או לאכילה[עה] **אֵין** זורקים את **הַדָּם**[עו]. **רַבִּי אֱלִיעֶזֶר** אוֹמֵר, מותר לזרוק את **הַדָּם, אַף עַל פִּי שֶׁאֵין הַבָּשָׂר** ראוי[עז]. **'וְדַם זְבָחֶיךָ יִשָּׁפֵךְ** עַל מִזְבַּח ה'', ומשמע שזריקת הדם אינה תלויה בבשר, ואף כשאין הבשר ראוי זורקים את הדם, **וּמַה אֲנִי מְקַיֵּים** - וכיצד אני דורש את תחילת הפסוק שנאמר **'וְעָשִׂיתָ עוֹלֹתֶיךָ הַבָּשָׂר וְהַדָּם'**, יש לדורשו כך, שהקישי הפסוק בשר לדם[עח], **לְאוֹמֵר לָךְ, מַה דָּם** - שכשם שהדם נתינתו על המזבח היא **בְּזוֹרְקָה**[עט], **אַף בָּשָׂר** צריך ליתנו על המזבח **בְּזוֹרְקָה**, **הֲנִי אוֹמֵר**

נח. **עיקר** הנידון אם טומאה הותרה בציבור או דחויה בציבור הוא, האם יש לחזר ולמצוא שיקריבו בטהרה, או אין צורך, וכגון שהכהנים של אותו בית אב שצריך להקריב באותו יום טמאים הם, שאם הותרה הטומאה, מקריב אותו בית אב אפילו שטמאים הם, ואם טומאה דחויה, שעדיין האיסור להקריב בטומאה קיים, אלא שהוא נדחה מפני הדחק, אין לדחות את הטומאה רק במקום שאי אפשר באופן אחר, ולכן יקריבו כהנים אחרים, ורק אם אין מוצאים כהנים טהורים, יקריבו הטמאים (רש"י ופוסקים). וכן אם טומאה דחויה בציבור, אם ניתן להקריב בטומאה קלה, צריך להקריב בטומאה קלה ולא בטומאה חמורה, ואם טומאה הותרה, אפשר להקריב גם בטומאה חמורה, גם במקום שאפשר להקריב בטומאה קלה. ראה רש"י להלן (פסוק ב"ח ופוסק"ם). ומביאור הגמרא, שבניידון זה תלוי גם אם צריך שירצה הציץ על קרבנות ציבור הנעשים בטומאה או לא.

נט. **הציץ** היה כמין טס של זהב ברוחב שתי אצבעות המונח על מצח הכהן הגדול ומקיף את המצח מאוזן לאוזן וכתוב עליו קודש לה'. גמרא (שמות כח לח). ונאמר בענינו [שמות כח לח] 'והיה על מצח אהרן ונשא אהרן את עון הקדשים אשר יקדישו בני ישראל לכל מתנת קדשיהם והיה על מצחו תמיד לרצון להם לפני ה'', ו'נשא' וגו' היינו שהציץ מכפר על עוון הקדשים [שהכהן נושא על ידי הציץ את משא העוון, ונמצא העוון מסולק מהקרבן]. רש"י על התורה (שם)], ולמדו [לעיל פו: משנה כא.] שהעוון שעליו מכפר הציץ, הוא הקרבה בטומאה. לשון 'לרצות', היינו שנתכפר העוון של הקרבה בטומאה, ועולה הקרבן לרצון לפני ה'.

ס. **שבכל** קרבן שקרב בטומאה, אין הציץ מרצה אלא בדיעבד, שאם קרבנות ציבור אמרה התורה שאפשר לכתחילה להקריבם בטומאה, משום שהציץ כיפר עליהם. **סא.** **בן** מבואר ברש"י (ר"ה פין), שריצוי הציץ הוא בשעה שנטמא הקרבן [ובגבורת ארי (פסוק ז: ד"ה פין) תמה, שמסכרא נראה להיפך, שכיון שהציץ צריך לרצות על מה שמקריבים בטומאה, אם כן הריצוי חלוי בשעת ההקרבה, ואין די במה שריצה הציץ בשעה שנטמא הקרבן, ומאידך, אף אם בשעת הטומאה לא ריצה, די בכך שמרצה בשעת ההקרבה. אכן בכתבי הגרי"ז (מעי מ:, מענין ריצוי ציץ)], ביאר שלדעת רש"י, צריך ריצוי ציץ גם בשעה שנטמא הקרבן, וגם בשעת ההקרבה, וראה שם הטעם בזה]. אמנם הירד רמ"ה (מסכתין יב: ד"ה אמר - מהדו"ת פ:) חלק על רש"י ופירש שריצוי הציץ הוא בשעה שמקריבים את הקרבן שנטמא.

סב. **ביומא** (ז:) ביארה הגמרא, שכשנשבר הציץ, אף לדעת רבי שמעון אין הציץ מרצה, ולא נחלקו רבי יהודה ורבי שמעון, רק כשהציץ קיים אך אינו מונח על מצחו של הכהן גדול. שרבי שמעון סובר שיש ללמוד ממה שנאמר בענין ריצוי הציץ [שמות כח לח] 'והיה על מצחו תמיד', שתמיד הציץ מרצה [שלא ניתן לפרש שצריך שהכהן גדול יסור הציץ ממצח הכהן הגדול אף לא לרגע אחד, שהרי ראוי כשישן הכהן או כשהוא נכנס לבית הכיסא צריך הוא להסיר את הציץ, אלא ודאי בא הפסוק לומר שתמיד הציץ מרצה כאילו הוא מונח על מצח הכהן גדול]. ורבי יהודה סבר, שיש ללמוד ממה שנאמר [שם], 'והיה על מצח אהרן, ונשא' וגו', שאין הציץ מרצה רק בשעה שהוא מונח על מצח הכהן גדול. וקרבן שנטמא בשעה שלא היה הציץ על מצחו של כהן גדול [ולשיטת הרמ"ה (פסחים קיא:ופסמ"ק) כשלא היה על מצחו בשעת הקרבת הקרבן], לא עלה הקרבן לרצון, ולא יצא בו המביאו ידי חובתו, ואף קרבן ציבור הקבוע לו זמן שדוחה את הטומאה, לדעת הסוברים שטומאה דחויה בצריכה ריצוי ציץ, אם לא היה הציץ על מצחו אין הטומאה נדחית. מאירי (ר"ה כאן).

סג. מבואר ברש"י (ר"ה ומלמלן). אמנם ראה תוספות ביומא (ז: ד"ה מכלל). **כח.** **שבכל** יום היה הכהן הגדול לובש שמונה בגדים, כתונת, מכנסים, מצנפת, אבנט, חשן, אפוד, מעיל וציץ, והם נקראים בגדי זהב. וביום הכפורים כשהיה נכנס לקודש הקדשים, נאמר בתורה [ויקרא טז ד] 'כתונת בד קדש ילבש, ומכנסי בד יהיו על בשרו, ובאבנט בד יחגור, ובמצנפת בד יצנוף', שאינו לובש אלא עבדעבודות הקרבן, אלו, כתונת, מכנסים, מצנפת, אבנט, והם נקראים בגדי לבן, ולא היה הציץ עליו בשעה זו. ואמרו בגמרא (ר"ה יט:), מפני מה אין כהן גדול נכנס בבגדי זהב לקודש הקדשים, לפי שאין קטיגור נעשה סניגור, שמזהב עשו ישראל את העגל, והיו מכנסי הכהן גדול יכול לכפר עליהם כשהוא לבוש בבגדי זהב. רש"י (ר"ה שם).

סד. **שהרי** מקובל בידינו (פסוק ג) שכל קרבן שזמנו קבוע, דוחה את הטומאה, ואף קרבנות יום הכיפורים זמנם קבוע, ורבי שמעון סובר שטומאה דחויה היא בציבור, וכל מה שאפשר להקריב בטומאה, הוא משום ריצוי הציץ (כמפורש לעיל במתניתין). ומשום כך הוכיח ממה שמותר להביא קרבנות יום הכיפורים בטומאה, שהציץ מרצה גם כשאין הכהן גדול לבוש בו. רש"י (ר"ה ומלמלן). אמנם הירד רמ"ה (שם) פירש, שסברא היא שאף ביום הכפורים הציץ מרצה על הקרבנות שבאים בטומאה, שאם אין הציץ מרצה עליהם, אין דבר אחר שיכול לרצות עליהם, ונמצא שלא תהיה תקנה לקרבנות יום הכיפורים, ואין זה מסתבר משמוש שאותו יום הוא יום הכפורים יגרע הדבר ולא יהיה לאותו קרבן תקנה. **סה.** **ראה** בעיוני הפשט לגבי פרו של כהן גדול. **סו.** **הגמרא** אמרה שיש לומר שדעת כל התנאים היא שטומאה דחויה בציבור, כיון שרק רבי יהודה הוא הסובר שטומאה הותרה בציבור, והקשו התוספות (ר"ה אלא) שהרי בברייתא זו נחלקו רבי יהודה ורבי שמעון, ומניין לנו להכריע שכל התנאים סוברים כרבי שמעון. וביותר, שהרי בעירובין (מו:) מבואר, שכל מקום שנחלקו רבי יהודה ורבי שמעון, הלכה כרבי יהודה. ותירצו, שהגמרא סברה שכל התנאים סוברים כרבי שמעון, משום שאף רבי יוסי סובר בזה כרבי שמעון [כמבואר להלן (שם)], והלכה כרבי יוסי, משום שרימוקו עמו' (נימין סו:), כלומר, שהיה רגיל לתת פירוש לדבריו (רש"י שם ד"ה ומקו, ותוספ שנ"ם ד"ה ומקו, ופוסק ספרים בעירובין שם. ד"ה ומקו) [וכן אמרו בעירובין (מו:) שהלכה כרבי יוסי בכל מקום שנחלק עם חבריו].

סז. **מבואר** בגמרא להלן (ע"ב) שסברה הגמרא שאם אין הציץ מרצה על האוכלים, אף על האימורים הקרבים על גבי המזבח אינו מרצה. והטעם לחלק בין דם וקמצים לאימורים, מבואר ברש"י לעיל (שם: ד"ה מאי ו' ופ"ה לב), שבקרבנות הנשחטים כפרת הקרבן תלויה בזריקת הדם על המזבח [כמבואר בזימה (כ:)], ובמנחות הקרבת הקומץ על המזבח היא כנגד זריקת הדם, ובה תלויה כפרת המנחה, וקרבן הקרב בטומאה, כדי שיעלה לרצון, צריך שיכפר הציץ על הדם או הקומץ, אבל האימורים, אף אם לא יכפר עליהם הציץ, יעלה הקרבן לרצון. הנידון אם ציץ מרצה על האכילות, אינו לענין שיהיה מותר לאכול את בשר הקרבן בטומאה, שהרי שאין ריצוי הציץ בא להתיר את בשר הקרבן באכילה, שלא הותרה אכילת קרבן טמא אלא קרבן הפסח בלבד, כמבואר במשנה לעיל (עו:). אלא הנידון הוא האם הציץ מרצה על הבשר שיתכשר כאילו לא נטמא, לענין שיוכלו לזרוק את הדם [ולדעת הסוברים שאינו נזרק אלא את הבשר קיים, כלהלן]. ובינו תנאל (לחלן שם: ד"ה לא פיתם), וכן מבואר ברש"י להלן (שם. ד"ה ומשום). וביאור הקובץ שיעורים (פוסק קנט), שאף שהציץ מכשיר את הבשר שלא יהיה פסול, מכל מקום אינו יכול להתיר את האיסור שיש באכילת בשר קדשים שנטמא. **סח.** **ויש** לנו לומר שכל התנאים סוברים כרבי יוסי ולא כרבי אליעזר, משום שרבי יוסי נימוקו עמו (נימין שם), וכן אמרו בעירובין (מו:) שכל מקום שנחלק רבי יוסי עם חבריו, הלכה כמותו. **סט.** **הגמרא** מביאה תחילה את הברייתא שבה מבוארים דברי רבי יהושע ודברי רבי אליעזר התולק עליו, ומבארת את מחלוקתם, ואחר כך [להלן ע"ב] תורת הגמרא לבאר את השאלה שמשנתנו היא שלא כדברי רבי יהושע.

ע. **פשט** הפסוק הוא, שבהקרבת עולות, זורקים את הדם ומקריבים את הבשר על המזבח, ובהקרבת זבחי שלמים, זורקים את הדם על המזבח, ואוכלים את הבשר. רש"י (על שלמים שם). **עא.** **ובן** בקרבנות שבשרם נאכל, זריקת הדם מעכבת את אכילת הבשר. **עב.** **דחייני**, שבעולה צריך שיהיה הבשר ראוי להקרבה, ובשאר קדשים צריך שיהיה או אימורים הראויים להקרבה, או בשר הראוי לאכילה. ומה שצריך שיהיה ראוי, היינו גם שלא יאבד, וגם שלא יפסל, שלא יטמא ולא יצא חוץ לעזרה, כמבואר להלן (ע"ב). **עג.** **שבכל** זריקת הדם, בעולה היא צריך להתיר את הבשר למזבח, ובשאר קרבנות להתיר את האימורים למזבח והבשר לאכילה, וכיון שאבד הבשר, אין שום צורך בזריקת הדם. רש"י במתניתין (ע. ד"ה שם). ביאורו התפארת דוד (על התוספתא קרבנות פ"ב ס"ד) והמלבי"ם (שמות שם, פוס מז), שרבי יהושע למד כן ממה שהקדים הכתוב בשר לדם, אף שבסדר עבודות הקרבן, קודם זורקים את הדם, ואחר כך מקריבים את הבשר, ומשמע שבא הכתוב ללמוד את זריקת הדם בכך שיוכל להקטיר את הבשר. **עד.** **אבל** אם אין הדם ראוי, מודה רבי אליעזר שאין מקריבים את הבשר. תוספתא (שמות פ"ב ס"ג), [שהרי כפרת הקרבן תלויה בדם, ולכך כשאין דם אין מקריבים את הבשר]. **עה.** **כן** הוא הלשון בתוספתא (שם) 'מקיש בשר לדם'. **עו.** **כפפורש** בתורה (ויקרא

- ולמדנו מכך, **שְׁוֹחֵט** [-חלל, ריוח[מה]] **כָּמָּן יֵשׁ בֵּין הַכֶּבֶשׁ לַמִּזְבֵּחַ**, והכהן המסדר את האברים על המזבח, עומד על הכבש וזורקם על מערכת העצים, לקיים מצות זריקה[מג(ת)].

הגמרא מבארת את דבריהם של רבי יהושע ורבי אליעזר. שואלת הגמרא: וְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ נָמֵי - ואף על רבי יהושע יש לשאול[מד], **הָכְתִיב** - הרי נאמר בפסוק גם **'וְדַם זְבָחֶיךָ יִשָּׁפֵךְ'**, ומשמע שהדם נזרק גם כשאין הבשר ראוי, ואיך יפרש רבי יהושע את דברי הפסוק הללו. **משיבה הגמרא: אָמַר לְךָ** רבי יהושע, **הָא כְּתִיב נָבֵיהּ** - הרי נאמר בסמוך לכך **'וְהַבָּשָׂר תֹּאכָל'**, ומשמע, שמה שנאמר 'ודם זבחיך ישפך', אינו אלא כשהבשר קיים וראוי לאכילה, ואף בזה כוונת הפסוק היא לתלות את זריקת הדם באכילת הבשר, ולהשמיענו שאם אין הבשר ראוי לאכילה, אין זורקים את הדם[מה].

ג ת) 'וזרקו את הדם על המזבח סביב'. וראה ברש"י בזבחים (ה. ד"ה מן) (שלשון זריקה משמעותה זריקה מרחוק, שעומד ברחוק וזורק את הדם מהמזרק למזבח.

מב. **'שׁוֹחֵט'** הוא חלל צר וגבוה כעין ארובה, וכיון שראש הכבש לא היה מגיע למזבח, אלא רחוק ממנו מעט, נוצר בין הכבש למזבח אויר כעין לול.

מג. **בתבו** התוספות (ד"ה שוחט) שאת מצות הזריקה, אפשר לקיים גם בלי האויר שבין הכבש למזבח, ומה שהיה שם אויר, הוא כדי שעל ידי כך יוכור הכהן לזרוק את הבשר. וביאר החסדי דוד (שם), שהדין שצריך להניח ריוח בין הכבש למזבח, הוא מדרבנן. וראה בזה עוד בעיוני הפשט. והריוח שבין הכבש למזבח כתב רש"י (ד"ה לו) שאינו אלא אויר מועט. אמנם התוספות בזבחים (שם: ד"ה שוחט) כתבו, שהיה שם אויר גדול, כדי שיהא ניכר שהוא לצורך אויר.

מד. **בלומר**, שבברייתא מבואר רק מה השיב רבי אליעזר על דרשתו של רבי יהושע, ומשום כך שואלת הגמרא, שאף על רבי יהושע יש לשאול מה הוא משיב על דרשתו של רבי אליעזר.

מה. **שלרבי** יהושע מה שנאמר 'ודם זבחיך ישפך על מזבח ה' אלהיך והבשר תאכל', נקרא כמשפט אחד, ותלה הכתוב את זריקת הדם באכילת בשר השלמים, שאין זורקים את הדם, אלא כשמתקיים 'והבשר תאכל'. וביאר המלבי"ם (שם) על פי דרכו (ראה הערה לעיל על דרשתו של רבי יהושע מתחילת הפסוק), שסובר רבי יהושע, שאף שלא הקדים הפסוק את אכילת הבשר לזריקת הדם, כוונתו היא לתלות את זריקת הדם באכילת הבשר, ומה שלא הקדים את אכילת הבשר, הוא כיון שבעולה סיים הפסוק בזריקת הדם, בזבחי שלמים שהוזכרו מיד אחר כך, החוכרה קודם זריקת הדם.

מקשה הגמרא על דברי רבי יהושע: וְהָנֵי תְּרֵי קְרָאֵי לְמָה לִי - ומדוע צריכים אנו שתי דרשות כדי ללמוד שאין זורקים את הדם אלא כשהבשר ראוי, גם מ'הבשר והדם' וגם מ'ודם זבחיך ישפך וגו' והבשר תאכל'. **מֵשִׁיבָה הגמרא: חַד** - דרשה אחת ['ועשית עולותיך הבשר והדם'] נאמרה **בְּעוֹלָה, וְחַד** - ודרשה אחת נאמרה **בִּשְׁלָמִים**, והיינו 'ודם זבחיך ישפך וגו' והבשר תאכל' ש'זבחיך', הם זבחי שלמים[א]. **וּצְרִיכָא** - והוצרכה התורה ללמדנו הלכה זו בשניהם, משום **דְּאִי כָּתַב רַחֲמָנָא** - שאם היתה התורה כותבת דין זה רק **בְּעוֹלָה, הָוֵה אָמִינָא** - הייתי יכול לומר, **שְׁעוֹלָה הִיא דַּהֲמִירָא** - שלא החמירה התורה שאם אין בשר אין דם אלא בעולה, משום שעולה חשובה היא, **שֶׁכֵּן כָּלִיל** - היא קרבה כולה לה', ומשום כך, מחמירים בה שאין להקריב את הדם אם אין הבשר ראוי, **אֲבָל שְׁלָמִים דְּלָא חֲמִירִי** - שאינם חמורים כעולה, שהרי בשרם נאכל לבעלים, **אֵימָא** - יש לי לומר, **שְׁלֹא** נאמר בהם הדין שאין דם בלא בשר[ב]. **וְאִי כָּתַב רַחֲמָנָא** - ואם היתה התורה כותבת דין זה רק **בִּשְׁלָמִים, הָוֵה אָמִינָא אַדְרַבָּה** - הייתי יכול לומר סברא הפוכה, שרק שלמים שיש בהם חומרא **דְּאִית בְּהוּ** - שיש בהם **שְׁתֵּי אֲכִילוֹת**, כלומר, שיש בהם חלק הקרב למזבח, וחלק הנאכל לבעלים, אמרה התורה שאם אין בשר אין דם, **אֲבָל עוֹלָה דְּלֵית** [-שאין] **בָּהּ שְׁתֵּי אֲכִילוֹת**, אלא כולה קרבה על גבי המזבח, **אֵימָא** - יש לי לומר, **שְׁלֹא** נאמר בה הדין שאין דם בלא בשר[ב], **קָא מַשְׁמַע לָן** - לכך השמיעה לנו התורה גם בעולה וגם בשלמים שאם אין בשר אין דם[ג].

מקשה הגמרא: וְרַבִּי אֱלִיעֶזֶר נָמֵי, הָכְתִיב 'וְהַבָּשָׂר תֹּאכַל', וּמשמע שבא הפסוק להגביל את מה שנאמר קודם לכן 'ודם זבחיך ישפך', שאין זה אלא באופן שאפשר לאכול את הבשר. **מתרצת הגמרא: אָמַר לָךְ** רבי אליעזר, **הָהוּא** - מה שנאמר 'והבשר תאכל' אחר 'ודם זבחיך ישפך', **מִיבְּעֵי לֵיהּ** - נצרך כדי **לְמִדְּעָא** דין אחר בשלמים, **שֶׁאֵין הַבָּשָׂר מוּתָּר בַּאֲכִילָה, עַד שֶׁיִּזָּרֵק הַדָּם**[ג].

מקשה הגמרא: אִי הָכִי, שלדעת רבי אליעזר, מ'הבשר תאכל' אנו דורשים שאסור לאכול מבשר השלמים קודם שנזרק הדם, **אֵימָא כּוּלֵּיהּ לְהָכִי הוּא דַּאֲתָא** - יש לך לומר שכל הפסוק בא לדרשה זו, שהרי הדרשה היא ממה שנאמר 'והבשר תאכל' אחר 'ודם זבחיך ישפך', ונמצא שמה שנאמר 'ודם זבחיך ישפך' אינו מיותר, ואם כן קשה, הדין שאמר רבי אליעזר שהַדָּם קרב **אַף עַל פִּי שֶׁאֵין שָׁם בָּשָׂר** ראוי, **מְנָלָן** - מנין לנו לדרשו. **מתרצת הגמרא: אָמַר לָךְ** רבי אליעזר, לא ניתן לומר שכל הפסוק בא רק כדי ללמד שאסור לאכול מבשר השלמים קודם זריקה, מפני **שֶׁאִם כֵּן, נִכְתּוֹב רַחֲמָנָא** - היה לתורה לכתוב תחילה 'הַבָּשָׂר תֹּאכַל', וְהָדָר - ואחר כן 'וְדָם זְבָחֶיךָ יִשָּׁפֵךְ', **בְּדִבְתִיב בְּרִישָׁא** - וכשם שבתחילת הפסוק לגבי עולה נאמר 'וְעָשִׂיתָ עוֹלֹתֶיךָ הַבָּשָׂר וְהַדָּם' והוקדם הבשר לדם, ומכל מקום היינו למדים שאין הבשר נאכל עד לאחר זריקת הדם, שהרי לא נאמר 'ודם זבחיך תשפוך' שיהיה משמע מזה שישפוך אחר אכילת הבשר, אלא 'ישפך', שמשמעו שיזרק הדם קודם אכילת הבשר[ד], **מַאי שְׁנָא דְּאָתְּמְרִיהּ** - ומדוע הקרימה התורה **לְדָם וְהָכְתִיב** קודם ל'והבשר תאכל'[ה], אלא ודאי בא הפסוק ללמד שני דינים, **וְשָׁמַע מִינַּהּ** - וישׁ ללמוד מן הפסוק שזורקים את **הַדָּם אַף עַל פִּי שֶׁאֵין בָּשָׂר** ראוי, **וְשָׁמַע מִינַּהּ** - ועוד מלמד הפסוק, **שֶׁאֵין הַבָּשָׂר מוּתָּר בַּאֲכִילָה עַד שֶׁיִּזָּרֵק הַדָּם.**

אומרת הגמרא: וְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ שסובר שכל הפסוק נצרך כדי ללמדנו שאין דם בלא בשר, הדין **שֶׁאֵין הַבָּשָׂר מוּתָּר בַּאֲכִילָה עַד שֶׁיִּזָּרֵק הַדָּם**, לשיטתו בְּכָל וְחוֹמֶר מאימורים **הוּא** נלמד, **וּמָה אֵימוּרִין דְּכִי לֵיתְנְהוּ** - שכשאינם ראויים להקרבה, כגון שנטמאו או אבדו, **לֹא מְעַכְּבִי** - אינם מעכבים את הבשר מלהיאכל, ומכל מקום **כִּי אִיתְנְהוּ** - כשהם ראויים להקרבה, **מְעַכְּבִי** - מעכבים הם את הבשר מלהיאכל עד לאחר הקטרתם[ו], **דָּם דְּכִי לֵיתֵיהּ** - שאפילו כשאינו ראוי לזריקה הוא **מְעַכֵּב**, שאם נטמא הדם או נאבד, אסור לאכול את הבשר[ז], **כִּי אִיתֵיהּ** - כשהוא קיים וראוי לזריקה, **לֹא כָּל שֶׁכֵּן דְּמְעַכֵּב** הוא את אכילת הבשר עד אחר זריקתו.

אומרת הגמרא: וְרַבִּי אֱלִיעֶזֶר, שאמר שהדין שאין הבשר נאכל עד אחר זריקת הדם, נלמד ממה שנאמר 'והבשר תאכל', סובר, שאף שניתן ללמוד דין זה בקל וחומר, פעמים **שְׁמַיְּיתָא דְּאַתְיָא** - שדבר הנלמד **בְּקַל וְחוֹמֶר, מְרַמֵּי וְכָתַב לֵיהּ קְרָא** - טרחה התורה וכתבתו בבירור.

אומרת הגמרא: וְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אינו סובר כן, משום שהוא סובר **שְׁכָּל הֵיכָא דְּאִיכָּא לְמִדְרַשׁ דְּרָשִׁינַן** - כל מקום שנאמר ייתור בתורה, ואפשר לדורשו או לדבר הנלמד בקל וחומר, או לדבר אחר, יש לדרשו לדבר אחר, ולכן דרש את ייתור הפסוק, ללמד שאין דם בלא בשר.

הגמרא חוזרת למה שהתחילה לשאול שמשנתנו אינה מתאימה עם דברי רבי יהושע. מקשה הגמרא: הַשְׁתָּא - כעת אחר שנתבארה מחלוקת רבי אליעזר ורבי יהושע, **לֵימָא מַתְנִיתִין** - האם נאמר שמשנתנו היא **דְּלָא כְּרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ**[ח], **דְּבֵינָן דְּאָמַר** רבי יהושע שכדי לזרוק את הדם **בָּעֵינַן תַּרְתֵּי** - צריך שיהיו הדם והבשר שניהם ראויים, וכיון שכדי להקריב קרבן ציבור בטומאה יש צורך ברציעי הציץ, שהרי טומאה רחויה היא בציבור ולא הותרה, **וְציץ אֲכִילוֹת** - על דבר הנאכל **לֹא מְרַצֶּה**, אלא רק על הדם ועל הקמצים של מנחות, אם כן **הֵיכִי אָתֵי** - איך באים הקרבנות המבוארים במשנה **בְּטוּמְאָה**, והרי כיון שנטמא בשרם, ואין הציץ מרצה עליו, הרי אין כאן בשר ראוי, ולדעת רבי יהושע, אי אפשר לזרוק את דמם[ט], ואם כן משנתנו שאמרה שמקריבים קרבנות בטומאה, היא שלא כדעת רבי יהושע[י].

מתרצת הגמרא: אֲפִילּוּ תֵּימָא - יש לומר שמשנתנו היא אף כדעת **רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ, אֲפִילּוּ** צריך לומר **קַסָּבָר** - שסובר **רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ, שֶׁהַצִּיץ מְרַצֶּה** לא רק על הדם והקמצים, אלא **עַל כָּל הָעוֹלִין** להקטרה על המזבח[יא], ואף על האימורים, וכיון שהציץ מרצה עליהם, הרי זה כמו שלא נטמאו, ונמצא שיש כאן בשר ראוי, ולכן אפשר לזרוק את דמם[יב].

מקשה הגמרא: הָא תֵּינָח - אכן ניתן ליישב איך אפשר להקריב את **הַזְּבָחִים** המנויים במשנה בטומאה, משום **דְּאִיכָּא** - שיש בהם אימורים **הָעוֹלִין** על המזבח, ומחמת ריצוי הציץ, נחשב שיש בהם בשר ראוי, **אֶלָּא עוֹמֶר וּשְׁתֵּי הַלֶּחֶם** המנויים אף הם במשנה, **דְּלֵיכָּא** - שאין בהם חלקים **הָעוֹלִין** על המזבח, מלבד הקומץ של מנחת העומר שהוא עומר כנגד זריקת הדם בבהמות[יג], **מַאי אִיכָּא לְמֵימַר** - איך נבאר כיצד ניתן להקריבם בטומאה לדעת רבי יהושע שאין מקריבים את הדם אלא אם כן יש בשר ראוי, וכמו כן אין להקריב קומץ של מנחות, אלא אם כן יש מהשיריים חלק הראוי לאכילה[יד]?

מתרצת הגמרא: אָמְרִי - אמרו בני הישיבה, **כִּי אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ נָמֵי** - אף כשאמר רבי יהושע **הַשְׁתָּא דְּבֵינָן תַּרְתֵּי** - שכדי לזרוק את הדם, צריך שיהיו הבשר והדם שניהם ראויים, לא אמר כן אלא **בְּזְבָחִים** - בבהמות הנשחטות לקרבן, אבל **בְּמִנְחוֹת לֹא אָמַר** כן, שכמנחות מודה רבי יהושע שהקומץ קרב אף אם נאבדו השיריים, ולכן במנחת העומר די במה שהציץ מרצה על הקומץ כדי להקריבו[טו].

א. **רש"י** (ד"ה וחד). בכל מקום שנאמר בתורה לשון זבח לגבי קרבנות, הכוונה היא לקרבן שלמים.

ב. **ואחר** שהשמיענתנו התורה בעולה ושלמים, יש לנו ללמוד מהם שהוא הדין אף בשאר הקרבנות, שאם אין בשר אין דם. ג. **שלא** בא הפסוק לתלות את זריקת הדם באכילת הבשר, אלא בא לתלות את אכילת הבשר בזריקת הדם, וכך נדרש הפסוק, שאין אתה יכול לקיים 'והבשר תאכל' רק אחר שקיימת 'ודם זבחיך ישפך'. ד. **רש"י** (ד"ה למאכל). שאילו היה נאמר 'ודם זבחיך תשפוך', היה משמע שאף באותו הזמן שבו אמרה התורה 'הבשר תאכל', יכול אתה לשפוך את הדם, אבל כיון שנאמר 'ודם זבחיך ישפך', אם היה נאמר קודם לכן 'והבשר תאכל', כך היתה משמעות הפסוק, שבאותו הזמן שבו אמרה התורה 'הבשר תאכל', דם זבחיך כבר היה שפוך על מזבח ה'. ה. **ודרשה** זו אינה אלא לרבי אליעזר, ולא לרבי יהושע, מפני שרבי יהושע סבר שהיה צריך לכתוב בסדר ההקרבה, קודם דם ואחר כך בשר, ומשום כך דרש ממה שהקרימה התורה בתחילת הפסוק את הבשר לדם, ללמד שאם אין בשר אין דם [כמובא בהערה לעיל (ע"ב) מהחסרי דוד והמלבי"ם], אבל ממה שהקרימה התורה בסוף הפסוק את הדם לבשר, לא ניתן לדרוש כלום, שזהו הסדר הנכון, ורק לרבי אליעזר, שסובר שלא היתה צריכה התורה לכתוב דווקא בסדר ההקרבה, ולא ניתן לדרוש כלום ממה שהקדימה התורה בשר לדם, לדבריו קשה מדוע שינתה התורה בסוף הפסוק מתחילתו, והקדימה את הדם לבשר]. ו. **ואינו** סובר כרבי אליעזר שמה שנאמר 'והבשר תאכל' בא ללמד שאין הבשר נאכל עד שיזרק הדם, ועל כרחך הוא סובר שדין זה נלמד ממקום אחר, ומבארת הגמרא, שהוא סובר שדין זה נלמד בקל וחומר. ז. **ראה** בעיוני הפשט מהו המקור לדין זה. ח. **לעיל** (ע"ב) למד רבי יהושע דין זה ממה שנאמר [לפרש יב ט] 'ועשית עלתיך הבשר והדם', אם אין דם אין בשר. ואף רבי אליעזר שנחלק עליו, מודה שאם אין דם אין בשר, שהרי הקרבן בשעה שהקדישו אותו נאסר באכילה, ואינו ניתר רק בשעה שהבעלים מתכפרים, שאז זוכים הכהנים והבעלים בבשר משולחן גבוה, וכפרת הקרבן היא בזריקת הדם [כמבואר ביומא (ה:)], וכיון שאבד הדם, אין מה שיכפר על הבעלים, ומכילא אין מה שיתיר את הבשר מהאיסור שבא עליו בשעה שהקדישו אותו. רש"י (ד"ה דם)[ז].

ט. **אבל** שלא לדעת רבי יהושע לא קשה כיצד אמרה המשנה שהקרבנות קרבים בטומאה, שאף שטומאה דחויה, ואין הציץ מרצה על האוכלים, ואי אפשר להקריב את האימורים, מכל מקום ניתן לפרש שמה שאמרה המשנה שהקרבנות קרבים בטומאה, היינו שדמם נזרק בטומאה, ומתכפרים בזריקת הדם, אבל לדברי רבי יהושע שאי אפשר לזרוק את הדם, קשה. י. **רש"י** במנחות (נה: ד"ה ומפלפא) הביא, שדרשו בני ישראל לכל מתנות קדשיהם וגו', ממה שנאמר בציץ (שמות כח לח) 'ונשא אהרן את עון הקדשים אשר יקדישו בני ישראל לכל מתנות קדשיהם וגו', ש'כל מתנות קדשיהם' כולל את כל העולה להיקרב.

יא. **ואף** שכל הבשר הנאכל אין הציץ מרצה, די במה שהוא מרצה על האימורים, שכדי לזרוק את הדם די במה שיש או כזית חלב הראוי להקרבה, או כזית בשר הראוי לאכילה, וכמו שאמר רבי יהושע בבריייתא להלן (ע"ב). **רש"י** (ד"ה אלמא). יב. **שיתי** הלחם אין בהם שום חלק הקרב למזבח, אלא ניתנים בשלימותם להכהנים, והעומר, רק קומץ ממנו קרב למזבח, והשאר נאכל להכהנים.

יג. **שהקומץ** במנחות הוא כנגד הדם בבהמות, וכשם שבבהמות אמר רבי יהושע שאין זורקים את הדם, אלא כשהבשר או אימורים ראויים, כך במנחות צריך שיהיה עוד חלק ראוי מלבד הקומץ. ולכן מנחת העומר שנטמאה, כיון שאין הציץ מרצה רק על הקומץ, אי אפשר להקריב את הקומץ, וכל שכן בשתי הלחם שכולם נאכלים להכהנים, שאין הציץ מרצה עליהם כלל. ולדעת רבי אליעזר בבריייתא לעיל (ע"ב) שסובר שהציץ מרצה על האוכלים, לא קשה, כיון שהציץ מרצה אף על שיירי מנחת העומר ועל שתי הלחם, אבל למה שסברה הגמרא עתה שרבי יהושע סובר שאין הציץ מרצה על האוכלים, קשה איך ניתן להקריב את העומר ושתי הלחם. **רש"י** (ד"ה עומר). וביאורו התוספות (ד"ה עומר), שאף ששתי הלחם אין בהם חלק הקרב למזבח, וכשהם באים בטומאה אינם נאכלים להכהנים [כמבואר במשנה (לעיל ע:)], מכל מקום בלא ריצוי הציץ היה אסור להביאם משום שהנפת שתי הלחם היא הקרבתם, ואסור להניפם בטומאה. יד. **תירוץ** זה מיישב רק כיצד ניתן להקריב את מנחת העומר בטומאה, אבל עדיין קשה כיצד ניתן להקריב את שתי הלחם בטומאה [והיינו להניפם, דאה הערה קודמת], שהרי אם אין הציץ מרצה על האוכלים, שתי הלחם שכולם נאכלים, אין הציץ מרצה עליהם. ובאמת היתה יכולה הגמרא לפרוך בכך את מה שתירצה, אך כיון שהגמרא פורכת תירוץ זה מטעם אחר, לא חשה לפרוך שעדיין לא תירצנו כיצד ניתן להקריב את שתי הלחם. תוספות (ד"ה כי).

מקשה הגמרא: וְכִי **בְּמִנְחוֹת** לָא אָמַר רבי יהושע שכדי להקטיר את הקומץ צריך שיהיו השיריים ראויים לאכילה, **וְהָתַנְיָן** (מנחות פ:) מנחה **שֶׁנִּטְמְאוּ** שְׁיָרֶיהָ קודם **שֶׁהִקְרִיבוּ** הקומץ, **בְּמַדָּה** - לשיטתו של **רַבִּי אֶלְיֶעֶזֶר** הסובר שזורקים את דם הקרבנות אף אם השיריים המנחה כשירה, **בְּמַדָּה** - ולשיטתו של **רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ** הסובר שאם אין דם אין בשר, **פְּסוּלָה** המנחה, ואין מקטיר את הקומץ[טז]. הרי שגם במנחות סובר רבי יהושע שהקומץ קרב רק כשהשיריים ראויים. **מתרצת הגמרא:** מה שאמרה המשנה במנחות שנטמאו שיריה או אבדו 'כמדת רבי יהושע פסולה', היינו **בְּמַדָּה וְלֹא בְּמַדָּה**, כלומר, שהלכה זו היא על פי דרכו, ולא שהוא סובר כך. **ומבארת הגמרא:** המשנה היא **בְּמַדָּה** - כשיטתו של **רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ דְּבֵינֵינוּ תְּרֵתֵי** - שכדי לזרוק את הדם צריך שהדם והבשר יהיו שניהם ראויים, **וְלֹא בְּמַדָּה** - אבל אינה כדעתו של **רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ, דְּאִיפּוֹ רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ** עצמו רק **בִּזְבָחִים אָמַר** שצריך שיהיו הבשר והדם שניהם ראויים, אבל **בְּמִנְחוֹת לָא אָמַר** שצריך שיהיו השיריים ראויים, **וְאִיפּוֹ הָאי תַּנָּא** - תנא זה של המשנה במנחות **סָבַר**, שאין חילוק בין זבחים למנחות, **וְאִפּוֹ בְּמִנְחוֹת** צריך שיהיו השיריים ראויים, ואם כן חוזרת הקושיא שמשתנו היא שלא כדעת רבי יהושע.

מקשה הגמרא: וְ**מִנּוּ הָאי תַּנָּא דְּקָאֵי בְּוָותֵיהּ** - ומי הוא התנא שעומד בשיטת רבי יהושע שמצריך שיהיו הבשר והדם שניהם ראויים, **וּמַחְמִיר מֵצֵי** - ומחמיר יותר ממנו וסובר שאף במנחות צריך שיהיו השיריים ראויים. כלומר, כיון שלא מצאנו שום תנא שסובר כן, אין לנו להעמיד את המשנה בדעת תנא אחר, אלא יש לנו לומר שאכן לרבי יהושע במנחות צריך שיהיו השיריים ראויים. **מוסיפה הגמרא:** וְ**עוֹד** יש להוכיח שלרבי יהושע אין חילוק בין זבחים למנחות, **תַּנְיָא, אָמַר רַבִּי יוֹסֵי, רוֹאֶה אֲנִי אֶת דִּבְרֵי רַבִּי אֶלְיֶעֶזֶר** נכונים **בְּמִנְחוֹת וּבִזְבָחִים, וְאֶת דִּבְרֵי רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ** נכונים **בִּזְבָחִים וּבְמִנְחוֹת**[יז]. **ומפרשת הברייתא:** אלו הם **דִּבְרֵי רַבִּי אֶלְיֶעֶזֶר בִּזְבָחִים, שֶׁהָיָה אוֹמֵר שֶׁהַדָּם** נזרק **אַף עַל פִּי שֶׁאֵין שָׁם בָּשָׂר** ראוי להקטרה או לאכילה, **וְאלו הם דִּבְרֵי רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בִּזְבָחִים, שֶׁהָיָה אוֹמֵר שֶׁאִם אֵין הַדָּם** ראוי לזריקה **אֵין הַבָּשָׂר** קרב. **וְאֵם אֵין הַבָּשָׂר** ראוי **אֵין הַדָּם** נזרק. **דִּבְרֵי רַבִּי אֶלְיֶעֶזֶר בְּמִנְחוֹת** אלו הם, **שֶׁהָיָה אוֹמֵר שֶׁהַקּוֹמֶץ** המנחה קרב **אַף עַל פִּי שֶׁאֵין הַשִּׁירִים** ראויים לאכילה, **וְאלו הם דִּבְרֵי רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בְּמִנְחוֹת, שֶׁהָיָה אוֹמֵר אִם אֵין הַקּוֹמֶץ** ראוי להקטרה **אֵין הַשִּׁירִים** נאכלים, **וְאִם אֵין הַשִּׁירִים** ראויים **אֵין הַקּוֹמֶץ** קרב. הרי שרבי יהושע סובר שגם במנחות אנו אומרים שצריך שיהיו השיריים ראויים כדי שנוכל להקריב את הקומץ. ונדחה התירוץ שבמנחות מודה רבי יהושע שאין צריך שיהיו השיריים ראויים, ואם כן חוזרת הקושיא שמשנתנו היא שלא כדעת רבי יהושע.

מתרצת הגמרא באופן אחר: אֶלָּא, אף שסובר רבי יהושע שקמצי מנחה אינם קרבים כשאין השיריים ראויים, אין להקשות שמשנתנו שאמרה שמנחת העומר ושתי הלחם קרבים בטומאה היא שלא כדעת רבי יהושע, כיון **דְּקָסָבַר** - שסובר **רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ** [וכן התנא של משנתנו] **שְׁהֻגְּיָא מְרָצֶה** גם **עַל [הָעוֹמֶר וְ]גַם עַל הָאֲבִילוּת** - על חלק הקרבן שאינו קרב למזבח אלא נאכל לאדם, שריצוי הציץ מחשיב גם את החלק הנאכל להכהנים כאילו הוא ראוי, ולכך אפשר להקריב את מנחת העומר ושתי הלחם בטומאה, שהרי זה כמו שראויים הם[יח].

מקשה הגמרא: אִי הָכִי, שלרבי יהושע הציץ מרצה על אכילות, **אַמַּאי** - מדוע אמרה המשנה במנחות (פה), שאם נטמאו או נשרפו או נאבדו שיירי המנחה **בְּמַדַּת רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ פְּסוּלָה**, והרי באופן שנטמאו, כיון שהציץ מרצה על הנאכל לאדם, ריצוי הציץ מחשיב את שיירי המנחה כאילו לא נטמאו, ואפשר להקטיר את הקומץ[יט]. **מתרצת הגמרא:** מה שאמרו במשנה שם שלרבי יהושע המנחה פסולה, לא אמרו כן רק **אֲבוּד וְשָׁרוּף** - כששיירי המנחה נאבדו או נשרפו שלא שייך בזה ריצוי ציץ, אבל אם נטמאו מודה רבי יהושע שהמנחה כשירה, משום שהציץ מרצה על שייריה.

מקשה הגמרא: אם אכן לא דיבר רבי יהושע על נטמא, **אֶלָּא** דין **נִטְמָא** הנזכר במשנה שם, **לְמַאן דְּאָמַר** - כדי להשמיענו את דעת איזה תנא כתבה אותו המשנה, **לְרַבִּי אֱלִיעֶזֶר** - אם כדי להשמיענו את דעת רבי אליעזר שאם נטמאו השיריים המנחה כשירה והקומץ קרב, אם כן קשה, **פְּשִׁיטָא** - הלא פשוט שכן הוא, **דְּהָשְׁתָּא** - שהרי מעתה **יֵשׁ לוֹמַר**, שאם **בַּאֲבוּד וְשָׁרוּף** - שכשנאבדו ונשרפו השיריים, **דְּלֵיתְנְהוּ** - שאינם כלל לפנינו, **מַכְשִׁיר רַבִּי אֱלִיעֶזֶר** משום שאין השיריים מעכבים את הקומץ, **נִטְמָא דְּאִיתֵיהּ** - אם נטמאו שיירי המנחה שישנם לפנינו ויכול הציץ לרצות עליהם, **מְיַבְּעֵינָא** - וכי הוצרכה המשנה להשמיענו שכשירה המנחה, **אֶלָּא פְּשִׁיטָא** - פשוט הוא שלא נצרך דין שיריה שנטמאו, אלא **דְּעֵת רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ, וְקָתָנֵי** - ואמרה המשנה שלדעת רבי יהושע המנחה **פְּסוּלָה**, הרי שלדעת רבי יהושע אין הציץ מרצה על אכילות.

ומוסיפה הגמרא: וְ**עוֹד** קשה, **תַּנְיָא, רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר, כָּל זְבָחִים שֶׁנַּעֲשׂוּ תּוֹרָה, בֵּין שֶׁנִּטְמְאָה הַבָּשָׂר** הנאכל, **וְהַחֵלֶב** - אבל החלב שמקטירים אותו **קַיָּים** וטהור, **וּבֵין שֶׁנִּטְמָא הַחֵלֶב, וּבָשָׂר** - אבל הבשר **קַיָּים** וטהור, **זוֹרֵק אֶת הַדָּם**, שאין צריך שלמלבד הדם יהיה כל הקרבן ראוי, אלא די במה שנשאר ממנו כזית הראוי להקרבה או לאכילה[כ]. **ומדייקת הגמרא:** שרק באופן שנטמא רק הבשר או רק החלב אמרה הברייתא שזורקים את הדם, **אֲבָל** אם **נִטְמְאוּ תַּרְוַיְיהוּ** - שניהם, **לָא** - אין זורקים את הדם, ואילו היה הציץ מרצה על הבשר או על החלב, היה ריצוי הציץ מחשיב אותם כאילו הם ראויים, והיה אפשר לזרוק את הדם אף כשנטמאו שניהם. **אֶלָּא קָסָבַר** - ומוכח שסובר **רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ, שְׁאֵין הַצִּיץ מְרַצֶּה** לא **עַל הָעוֹתָּין וְלֹא עַל הָאֲבִילוּת**, שהרי החלב עולה על המזבח והבשר נאכל, ואם כן חוזרת הקושיא שמשנתנו היא שלא כדעת רבי יהושע[כא].

מתרצת הגמרא: אֶלָּא, לְעוֹלָם רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ הִיא מַתְנִיתִין - משנתנו עומדת אף כשיטת רבי יהושע, **וְלֹא שָׁנְיָא** ממה שאמר רבי יהושע שאין זורקים את הדם כשאין הבשר ראוי, משום **שֶׁכֵּן הַכְּתוּבָה בָּאן דִּיעֲבַד. ומפרשת הגמרא:** כִּי **אָמַר** - שכשאמר **רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ** שאין זורקים את הדם כשאין הבשר ראוי, לא אמר כן אלא **לְכַתְּחִלָּה**, אבל **בְּדִיעֲבַד לָא** אמר כן, ומודה הוא שאם החלב והבשר היו שניהם טמאים וכבר נזרק הדם, הקרבן כשר[כב]. ומשנתנו שאמרה שיש קרבנות הבאים בטומאה, דיברה בדיעבד, כלומר, שאם הוקרבו קרבנות אלו בטומאה, כיפרו הקרבנות ויצאו בהם ידי חובה. **ומבארת הגמרא את המקור לתירוץ זה: וְנִבְנֶה תֵּיבָה** - ומנין לנו לומר **דְּשָׁנֵי לֵיהּ** - שיש חילוק **דְּעֵת רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֵּין לְכַתְּחִלָּה לְדִיעֲבַד, דְּתַנְיָא,** קרבן **שֶׁנִּטְמְאָה הַבָּשָׂר** על ידי שנגע בו דבר טמא, **אוֹ שֶׁיָּצָא** הבשר **לְגַלְגַּל** מאכילה על ידי שנגע בו טבול יום[כג], **אוֹ שֶׁיָּצָא** הבשר **חוּץ לְקְלָעִים** - חרץ למחיצת העזרה[כד], **רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר יִזָּרֵק** הדם, שאין הבשר מעכב הדם, **רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר לֹא יִזָּרֵק,** שאם אין בשר אין דם. **וּמוֹדֶה רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ שֶׁאִם זָרַק** את הדם **הוֹרָצָה** הקרבן לכפר, ויצאו בו ידי חובה. ומכאן שלדעת רבי יהושע לכתחילה לא יזרוק, ובדיעבד הקרבן הורצה.

דיוחה הגמרא: משני טעמים לא ניתן לתרץ שרבי יהושע דיבר רק לכתחילה, ומשנתנו דיברה בדיעבד, **חֲדָא** - אחד, **דִּלְשׁוֹן 'פְּסוּלָה' האמורה** במשנה במנחות (פה) 'כמדת רבי יהושע פסולה', **דִּיעֲבַד מַשְׁמַע** - משמע שאף בדיעבד שכבר הורבה הקומץ, המנחה פסולה, הרי שרבי יהושע סובר שאם אין שיריים, אף בדיעבד המנחה פסולה, וכמו כן בזבחים אם אין בשר גם בדיעבד הקרבן פסול[כה]. **וְעוֹד,** שאף אם נאמר שמודה רבי יהושע שבדיעבד כשירה[כו], לא נוכל להעמיד את המשנה כשיטתו, משום ששלשון המשנה 'חִמְשָׁה דְּבָרִים בָּאִין בְּטוּמְאָה', שאפשר להקריב **לְכַתְּחִלָּה מַשְׁמַע,** ואם כן בהכרח שמשנתנו אינה כשיטת רבי יהושע.

טז. **יש** להגיה ולהוסיף כאן 'נשרפו שיריה', וכן הוא במשנה במנחות (פה). רש"ש (הנהות ופיונים).

יז. **שאין** לחלק בזה בין זבחים למנחות, וכשם שבזבחים אין זורקים את הדם אם אין בשר, כך במנחות אין מקטירים את הקומץ אם אין שיריים. יח. **דברי** רבי יוסי נראים בסותרים זה את זה, שאמר שנראים לו גם דברי רבי אליעזר וגם דברי רבי יהושע, ולהלן (פח.) תפרש הגמרא את כוונת רבי יוסי. יח. **שכבנחת** העומר נחשבים אף שיירי הקומץ כאילו הם ראויים לאכילה, ויש כאן גם קומץ וגם שיריים שראויים הם. ושתי הלחם, אף שאין כהם שני דברים, שהרי דינם שכולם נאכלים לכהנים, מכל מקום הרי הציץ גורם שיהיו כמו שהיו בתחילה קודם שנטמאו, ועבודתם (התנופה) מתירה להקריב מנחות מהחבוצה החדשה. רש"י (ד"ה אלא). יט. **ואף** במנחות שאין קרוב להם זמן שאין מרוצל ריצוי הציץ כדי להקריבם בטומאה, יהיה אפשר להקריב את הקומץ אם נטמאו השיריים, שהרי הקומץ טהור הוא, ואינו קרב בטומאה, אלא שאין הקומץ קרב אלא אם כן השיריים ראויים, ולזה מועיל ריצוי הציץ, שיחשבו השיריים כראויים. ובחזון איש (קדשים קמ"ב סי' ט' סק"ו) כתב, שמוכח מהגמרא, שאם היה הציץ מרצה על האכילות, היה מותר לזרוק את הדם לכתחילה. כ. **כן** מבואר בברייתא להלן (פט.), שלדעת רבי יהושע די אם נשאר כזית בשר או כזית חלב, ואין צריך שישאר כולו. כא. **ותתה** קשה מכל האמור במשנה, ולא רק מעומר ושתי הלחם, שהרי עתה הוכיחה הגמרא שאף מה שתירצה לעיל שרבי יהושע סובר שהציץ מרצה על העולים אינו נכון. כב. **הרישיש** (בכורים ד"ה אלא) נקט בדברי רש"י (פה) שכתוכנת היא שרבי יהושע מודה שבדיעבד הקרבן כשר אף אם אין הבשר קיים. וביאר במשמרות כהונה (ד"ה אלא) שהטעם בזה הוא, משום הכלל שבקדשים אין מעכב רק דבר שנאמר בתורה שני פעמים, אבל דבר שנאמר רק פעם אחת, אינו מעכב, והדרשה שאם אין בשר אין דם, לא נאמרה אלא פעם אחת. אמנם בתוספות רי"ד (ד"ה לימא) כתב שהטעם שבדיעבד הקרבן כשר הוא משום שבדיעבד הציץ מרצה על האכילות, ולפי זה דווקא בנטמא כן הוא, אבל אם נאבד הבשר שלא שייך ריצוי ציץ, אף בדיעבד הזורקה פסולה [ולדבריו צריך לומר, שמה שמבואר להלן, שרבי יהושע מודה אף בשיצא הבשר לחוץ, שבדיעבד הקרבן כשר, הוא כמו שכתבו התוספות לעיל (לג: ד"ה שאם), שסובר רבי יהושע שזורקה מרוצלה לבשר שיצא חוץ לעזרה]. כג. **רש"י** (ד"ה נטמאו) כמבואר בגמרא לעיל (לג:), שבול יום הוא טמא שטבל לטומאתו, ועדיין לא בא הערב שלאחר טבילתו, שדינו הוא כשני לטומאה, ופוסל את התרומה ואת הקודש בנגיעתו. ואינו בכלל 'נטמא הבשר' האמור במשנה, משום ש'טמא' נקרא רק דבר שמטמא אחרים, ו'פסול' היינו דבר שהוא עצמו טמא אך אינו מטמא אחרים. כד. **בשיצן** היתה מחיצת החצר עשויה מקלעים, ובמקדש היתה סביב החצר מחיצה, וחצר זו היא הנקראת עזרה. רמב"ם (פ"ת מפעה"ק ה"ח). ובשר קדשי קדשים צריך לאוכלו בחצר אוהל מועד או בעזרה, שנאמר (ויקרא ו ט) 'בחצר אוהל מועד יאכלוה', ואם יצא הבשר מחוץ לקלעים וחוץ לעזרה, הוא נפסל לאכילה, ולהלן (פה.) דרשוהו מן הכתוב (ויקרא י יח) 'אל הקודש פנימה'. רש"י (לעיל לג: ד"ה לפי שנאמר). כה. **כתב** המהרש"א (פה. ד"ה ומודה) שקושיא זו אינה עיקר קושיית המקשן, שהרי בברייתא שהביאה הגמרא לעיל נאמר בפירוש שמודה רבי יהושע שאם זרק הורצה, אלא עיקר קושייתו היא משום הקושיא השניה. כו. **ונדחתה** שכוונת המשנה במנחות 'כמדת רבי יהושע פסולה', היינו שהמנחה פסולה לענין שאסור להקטיר את הקומץ לכתחילה. רש"י (ד"ה ותו).

מתרצת הגמרא: אֶלָּא באמת סובר רבי יהושע שאין הציון מרצה לא על העולים ולא על האוכלים, **וְלֹא** כָּשָׁנָא שמשנתנו היא שלא כרבי יהושע, כיון **שֶׁכָּאן** בְּיָחִיד כָּאן בְּצִיבּוּר - שמה שאמר רבי יהושע, שאם נטמא בשר אין זורקים את הדם, היינו דווקא בקרבן יחיד שנטמא, ומשנתנו שאמרה 'חמשה דברים באים בטומאה', הרי מדברת בקרבנות ציבור, וסובר רבי יהושע שטומאה הותרה בציבור[א], ואף ללא ריצוי הציון נחשב הבשר ראוי להקרבה, ואפשר לזרוק את הדם[ב].

הגמרא מבררת אם משנתנו היא אף כדעת רבי יוסי שאמר שאין הציון מרצה על האכילות. שואלת הגמרא: נֵימָא מַתְנִיתִין - האם יש לומר שמשנתנו שאמרה שקרבנות שקבוע להם זמן באין בטומאה, סוברת **דְּלֹא כְּרַבִּי יוֹסֵי, הָתְנַיָּא, רַבִּי אֶלְיֶעֶזֶר אוֹמֵר, הַציון מְרַצֶּה** אף **עַל אֲכִילוֹת** - החלק הנאכל לאדם מהקרבן, **רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר, אֵין הַציון מְרַצֶּה עַל אֲכִילוֹת**, אלא רק על הקרב על המזבח. **ומבארת הגמרא: קָא סָלְקָא דַּעְתַּיִן** - בתחילה עלה בדעתנו לומר, **מְדְּקָאָמַר** - שממה שאמר **רַבִּי יוֹסֵי שֵׁאֵין הַציון מְרַצֶּה עַל אֲכִילוֹת**, יש ללמוד שֶׁכְּדַעַת **רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ סְבִירָא לֵיהּ** - הוא סובר, **דְּאָמַר** שבכדי שיהא הקרבן כשר **בְּעִינַן תַּרְתֵּי** - צריך שיהיו הבשר והדם שניהם ראויים, שאם לא כן לאיזה ענין יש חילוק אם הציין מרצה על האוכלים או לא[ג], ואם כן **נֵימָא הָשְׁתָּא** - נאמר כעת שאנו מפרשים שרבי יוסי סובר כרבי יהושע, **מַתְנִיתִין** - שמשנתנו היא **דְּלֹא כְּרַבִּי יוֹסֵי**, שהרי שנינו במשנתנו, חמשה קרבנות באים בטומאה, ובאלו הקרבנות כיון שאין הציין מרצה על האוכלים, אין הבשר ראוי[ד], ומכל מקום אמרה המשנה שאפשר לזרוק את הדם.

מתרצת הגמרא: לֹא, משנתנו היא אף כדעת רבי יוסי, ומה שאפשר לזרוק את הדם אף שאין הציין מרצה על האוכלים, הוא משום **שֶׁרַבִּי יוֹסֵי סָבַר כְּרַבִּי אֶלְיֶעֶזֶר סְבִירָא לֵיהּ** - הוא סובר, **דְּאָמַר** שאפשר לזרוק את **הַדָּם, אַף עַל פִּי שֶׁאֵין הַבָּשָׂר** ראוי, ולכך אפשר להקריב בטומאה אף שהבשר אינו ראוי[ה].

שואלת הגמרא: אִי הָכִי - אם אכן רבי יוסי סובר כרבי אליעזר שאין צריך שיהיה ראויים, **לְמַאי הָלְכְתָא** - לגבי איזו הלכה יש חילוק במה **שֶׁאֵין הַציון מְרַצֶּה עַל אֲכִילוֹת. חוזרת הגמרא ומקשה על השואל: וְלֵיטַעֲמָיךְ** - ולשיטתך שאם זורקים את הדם אף כשאין הבשר ראוי, אין שום חילוק במה שהציין מרצה על האוכלים, כיצד תבאר את דברי **רַבִּי אֶלְיֶעֶזֶר** החולק על רבי יוסי, **דְּאָמַר הַציון מְרַצֶּה** על האכילות, **הֵרִי דְּאָמַר** רבי אליעזר שאפשר לזרוק את **הַדָּם אַף עַל פִּי שֶׁאֵין הַבָּשָׂר** ראוי, אם כן מה שאמר **הַציון מְרַצֶּה עַל אֲכִילוֹת, לְמַאי הָלְכְתָא** - לגבי איזה דין אמר הלכה זו, והרי אף אם אין הציין מרצה על האכילות כיון שיש דם ראוי אפשר לזורקו, **אֶלָּא** על כרחך יש לפרש שרבי אליעזר ורבי יוסי לא נחלקו אם הציין מרצה על האכילות, לענין שקרבן שנטמא בשרו שיהיה מותר לזרוק את דמו, אלא אם הציין מרצה לענין **לְהָקְרִיבָהּ בְּפִגּוּל** - שאם יחשוב הכהן בהולכת הדם או בזריקתו לעשות אחת מעבודות הקרבן אחר הזמן הקבוע לעבודותיו, או לאוכלו לאחר הזמן שמותר לאוכלו, אם יהיה לבשר הקרבן דין פיגול, והאוכלו יתחייב כרת[ו].

וּלענין לְאַפּוּקֵי - להוציא את הבשר **מִידֵי** איסור **מְעִילָה** בזריקת הדם[ז], **קָמִיפַּלְגִי** - נחלקו, שאיסור פיגול חל על הבשר, רק כשאין בו פסול אחר[ח], וכן אין הבשר יוצא מידי מעילה בזריקת הדם, אלא כשהוא טהור[ט]. **רַבִּי אֶלְיֶעֶזֶר סָבַר, מְרַצֶּה ציין עֵיזְוִיהּ** - הציין מרצה על בשר הקרבן הנאכל לאדם, **וּמְשַׁוֵּי לֵיהּ** [-ומחשיבו] **פְּגוּלוֹ**, והרי הוא נחשב כמי שאין בו פסול, **וְקָבָע לֵיהּ בְּפִיגּוּלוֹ** - ומחשבת הכהן להקריבו או לאכלו לאחר זמנו, נותנת על הבשר שם פיגול, והאוכלו יתחייב כרת, **וּמַפִּיק לֵיהּ** - וזריקת הדם מוציאתו **מִידֵי** איסור **מְעִילָה**[י], **וְרַבִּי יוֹסֵי סָבַר, לֹא מְרַצֶּה ציין עֵיזְוִיהּ** - על הבשר, **וְלָא מְשַׁוֵּי לֵיהּ** - ואינו מחשיבו **פְּגוּלוֹ**, וכיון שאינו טהור **לֹא קָבַע לֵיהּ בְּפִיגּוּלוֹ** - מחשבת הכהן לא נותנת עליו שם פיגול, והאוכלו לא יתחייב כרת, **וְלָא מַפִּיק לֵיהּ** - ואין זריקת הדם מוציאתו **מִידֵי** איסור **מְעִילָה**. וכיון שיש חילוק במה שאין הציין מרצה על האכילות לגבי פיגול ומעילה, אין הכרח שרבי יוסי סובר כרבי יהושע שאם אין בשר אין דם, וניתן לומר שהוא סובר כרבי אליעזר שיש דם גם אם אין בשר, ואם כן משנתנו שאמרה שמקריבים קרבנות ציבור בטומאה, מתאימה עם שיטתו.

הגמרא מקשה, שאף אם רבי יוסי סובר כרבי אליעזר, עדיין משנתנו אינה מתאימה עם דעתו: מַתְקִיף לַהּ [-מקשה] **רַב מָרִי, זְהִי נָפֵי** - אף שאכן יש לומר **דְּרַבִּי יוֹסֵי** שאמר שאין הציין מרצה על אכילות **סָבַר כְּרַבִּי אֶלְיֶעֶזֶר** שזורקים את הדם אף כשאין הבשר ראוי, עדיין משנתנו אינה מתאימה עם דעתו, שהרי **בְּשִׁלָּמָא** - מובנת המשנה במה שאמרה **שֶׁהַכֹּהֲנִים**[יא] באים בטומאה, אף לדעת רבי יוסי שאין הציין מרצה על האוכלים, משום **שֶׁאִיבָּה דָּם** - שיש בהם דם שהציין מרצה עליו, וכן יש בהם חלק העולה לגבוה[יב], ולכן אפשר להקריבם בטומאה. וכן מובנת המשנה במה שאמרה שמנחת **הָעֹמֶר** קרבה בטומאה משום **דַּנְפֵי אִיבָּא** - שגם בה יש חלק העולה למזבח[יג] והציין מרצה עליו, והוא **הקומץ** שֶׁהכהן נוטל מן המנחה ומקטיר במזבח. וכן מובנת המשנה במה שאמרה **שֶׁהַחֹם הַפָּנִים** קרב בטומאה, משום **דַּנְפֵי אִיבָּא** - שגם בהם יש חלק העולה למזבח והציין מרצה עליו[יד], והם **הַבָּזִיכִין** - בזיכי הלבונה שמניחם על השולחן עם הלחם, שהם מוקטרים לגבוה ומתירים את הלחם[טו]. **אֶלָּא** מה שאמרה המשנה **שִׁשְׁתֵּי הַלֶּחֶם** באים בטומאה, **מַאי אִיבָּא לְמֵימַר** - כיצד ניתן לפרש זאת לדעת רבי יוסי, שהרי אין בהם חלק הקרב על המזבח, אלא נאכלים כולם לכהנים, וכיון שסובר רבי יוסי שאין הציין מרצה על האכילות, אין הציין מרצה עליהם, וכיצד ניתן להקריבם בטומאה.

ומנסה הגמרא ליישב: וְכִי תֵּימָא - ואם תרצה לומר, שמה שאמרה המשנה ששתי הלחם קרבים בטומאה, אין הכוונה לשתי הלחם הקרבים בפני עצמם ללא הכבשים שלמים [כגון שלא היו להם כבשים[טז]], שאז באמת אינם קרבים בטומאה, מפני **שֶׁקָּרֵב עִמָּהֶן** - לשתי הלחם הבאים עם הכבשים הקרבים עם הלחם[יז], שהדין הוא ששחיטת הכבשים מקדשת את הלחם, וזורקת דם הכבשים מתירה את הלחם באכילה, ובאופן זה אפשר להקריבם בטומאה אף לדעת רבי יוסי, כיון שהציין מרצה על דם הכבשים[יח]. **דוחה הגמרא:** אין

א. **עתה** חוזרת בה הגמרא ממה שהניחה בתחילה (לעיל פ:) שכל התנאים סוברים שטומאה דחויה בציבור, ומתרצת שרבי יהושע סובר שטומאה הותרה בציבור, וממילא נדחתה קושיית הגמרא, כיון שאם טומאה הותרה בציבור, אפשר להקריב בטומאה אף בלא ריצוי הציין, ולא איכפת לנו מה שאין הציין מרצה על האכילות. ב. **כן** הוא פירוש הגמרא לשיטת רש"י (ד"ה כשיבא), כפי שפירשו התוספות (ד"ה לפ) בדעתו. וצריך לומר, שאף קרבן פסח נחשב קרבן ציבור לענין זה שטומאה הותרה בו, שהרי המשנה אמרה שאף פסח קרב בטומאה [ונחלקו בזה שני תירוצי התוספות בימא (ו: ד"ה ולפ) ע"ש]. וכתב רש"י (פסח), שאף ביחיד לא אסר רבי יהושע אלא לכתחילה, אבל בדיעבד מודה רבי יהושע שהקרבן כשר. וביאר התורא"ש (פ:ס"ב פסח), שהרי בברייתא שהביאה הגמרא לעיל (עמ:) מבואר בפירוש שרבי יהושע מודה שבדיעבד הקרבן כשר. ואף שהגמרא הקשתה שפלשתן המשנה במנחות 'פסולה' משמע שאף בדיעבד הקרבן פסול, לא חשה הגמרא לתרץ קושיא זו, מאחר ורבי יהושע אמר בפירוש בברייתא שבדיעבד הקרבן כשר. ומדברי המהרש"א (פסחים ל"ד ב ה"ה) מבואר, שהטעם שבדיעבד הקרבן כשר, הוא משום שהדין שאם אין בשר אין דם, אינו אלא לכתחילה, אבל בדיעבד הקרבן כשר [וראה בהערה לעיל (עמ:)]. מהו הטעם בזה?. אולם הרש"ש (עמ: ד"ה ולפ) כתב, שלמסקנת הגמרא, לרבי יהושע הדין של אם אין בשר אין דם, מעכב אף בדיעבד, ומה שכתב רש"י שבדיעבד הורצה, היינו רק כשנטמא הבשר, וכמו שפירש רש"י להלן (ע"ש ד"ה ולפ), שבנטמא הבשר כיון שהוא קיים ולא נאבד, בדיעבד הקרבן כשר, אבל אם נאבד או נשרף, אף בדיעבד הקרבן פסול. [וראה במשנת רבי אהרן (קדשים סוגיות סי' ז סק"ג) שביאר שהדין שאם אין בשר אין דם, יש בו שני דינים, א. שאין נקרא קרבן כשאין בשר בעולם. ב. שצריך שהדם יתיר את הבשר או באכילה או בהקטרה. וביאר שהדין הראשון מעכב אף בדיעבד, אך כשהבשר קיים אלא שהוא פסול, אין היכרון מצד דין זה, והדין השני אינו מעכב בדיעבד, ומשום כך כשנטמא הבשר או נפסל, בדיעבד הקרבן כשר]. ומה שאמרה המשנה במנחות 'כמדת רבי יהושע פסולה', הוא משום נאבדו שיירייה האמורים במשנה שם, ומה שנקטה המשנה גם נטמאו שיירייה, הוא כדי להשמיענו שגם בנטמאה אוסר רבי יהושע לכתחילה. ומה שאמרה הברייתא שרבי יהושע מודה שבדיעבד הקרבן כשר, היינו רק באופנים שבהם דיברה הברייתא, שנטמא הבשר או נפסל או יצא חוץ לקלעים, שהוא קיים, אלא שהוא נפסל מאכילה, אבל אם נאבד הבשר או נשרף, אף בדיעבד הקרבן פסול. ג. **שלענין** לאכול את הבשר בטומאה, הרי אף רבי אליעזר שסובר שהציין מרצה על האכילות, מודה שאסור לאכול את הבשר [כמבואר ברש"י (ד"ה ופשיטא)], אלא שהוא סובר שמועיל ריצוי הציין להחשיב את הבשר כאילו הוא טהור, כדי שיוכלו לזרוק את הדם, ואם מותר לזרוק את הדם אף אם הבשר נחשב טהור, אין שום נפקא מינה במה שאין הציין מרצה על האכילות. ד. **וכמו** שאמרה הגמרא לעיל (עמ:). שאם טומאה דחויה בציבור, אין הבשר נחשב ראוי להקריבה בלא ריצוי הציין. ה. **והלן** תקשה הגמרא, שאף אם רבי יוסי סובר כרבי אליעזר, עדיין לא מובן כיצד ניתן להביא את שתי הלחם בטומאה, כיון שאין בהם שום חלק הקרב על המזבח. (ד"ה כיצד). ו. **דין** פיגול הוא, שאם בשעת מעבדת הקרבן [שחיטה, קבלה, הולכה, זריקה] חשב לזורקו את הדם או להקטיר את הקרבן או לאכול ממנו אחר הזמן הראוי לו, מחשבה זו היא מחשבת פיגול ופוסלת את הקרבן, והאוכל מבשרו חייב כרת, כמפורש בתורה (ויקרא ז יח). ז. **הנזכנזה** מן ההקדש בשוגג הרי הוא מועל בהקדש וחייב להשיב לקדש קרן וחומש ומביא קרבן אשם, כמו שנאמר בתורה (ויקרא ה טו-יט). וכל בהמה שהוקדשה לקרבן, הרי היא 'קדשי ד'', והנהנה ממנה עובר באיסור מעילה, וכשנזרק דמה על המזבח, פקע ממנה איסור מעילה, שזריקת הדם מתירה את הבשר לאכילה לכהנים, ואינם נקראים עוד 'קדשי ה''. רש"י (ד"ה ולפשוטה). ח. **כל** קרבן שנפסל מחמת איזה טעם לא חל עליו איסור פיגול אם יחשוב עליו מחשבת חוץ למזמנו. שנאמר בפיגול (ויקרא ז יח) 'לא ירצה', ובקרבנות כשרים נאמר (שם כב כז) 'ירצה', ודרשו מכך (משנה מז:), שהרצאת כשר כך הרצאת פסול, שאין הקרבן נעשה פיגול, רק באופן שבלא האיסור פיגול היה הקרבן כשר. רש"י (ד"ה למיקנינעהו). ט. **שזריקת** הדם מתירה רק משום שאז הבשר ניתר באכילה לכהנים, ואינו נקרא עוד 'קדשי ה'', אבל אם הבשר הוא טמא, שאינו ניתר לכהנים באכילה בזריקת הדם, אינו יוצא מידי מעילה. י. **שאף** שאין ריצוי הציין מועיל להחשיב את הבשר כטהור לענין שיהיה מותר לאכלו, מכל מקום הוא מועיל להחשיבו כטהור לענין פיגול ולענין מעילה. רש"י (ד"ה ומפקיע). יא. **שבחמת** ריצוי הציין נחשב הבשר כטהור, והתירה אותו הזורקה לכהנים, ואף שעדיין אסורים באכילתו, זהו משום איסור אחר של טומאה, אך דין הקדש פקע ממנו על ידי הזורקה, ואינו נחשב 'קדשי ה''. ריטב"ן (ד"ה ופשוטה). יב. **דחייניו** זבחי שלמי ציבור ושעירי ראשי חדשים האמורים במשנה. יג. **רש"י** (ד"ה כל) ומבואר בדברי רש"י, שסברת הגמרא בדעת רבי יוסי, שאף שאין הציין מכפר על האוכלים, על העולים הוא מכפר. אמנם כתב הרש"ש (פ:ס"ב פסח), שמלשון הגמרא 'והא איכא דם' משמע, שסברת הגמרא שלרבי יוסי אף על העולים אין הציין מרצה, ואמרה הגמרא, שבזבחים אף לרבי יוסי ניתן להקריב בטומאה כיון שהציין מרצה על הדם. אולם ראה בדקדוקי סופרים שהביא שיש שגרסו בגמרא 'זבחים איכא עולין', והוסיף, שכן נראה גם מדברי רש"י. יד. **ראה** הערה להלן לגבי בזיכי לבונה של לחם הפנים. טו. **רש"י** (ד"ה פיכסס). ופירש כן על פי דרכו [וראה הערה לעיל] שהגמרא סברה שלרבי יוסי הציין מרצה על העולים. אמנם ראה בהערה לעיל שהרש"ש כתב שמלשון הגמרא נראה שלרבי יוסי הציין אינו מרצה על העולים אלא על הדם, ולפי זה כותנת הגמרא היא, שהציין מרצה על בזיכי הלבונה [וכן על הקומץ של מנחת העומר], משום שהם כנגד הדם. טז. **כלבד** לחם הפנים היו מניחים על השולחן שני בזיכי לבונה, שהם כמין כפות שהיה מונח בהם לבונה [-מין בשמים], כמפורש בתורה (ויקרא כד ז) 'ונתת על המערכת לבנה זכה'. והלבונה היא זכרון ללחם הפנים, כקומץ מנחה למנחה, שנאמר (שם) 'והיתה ללחם לאזכרתה', כלומר, שהלבונה היא זכרון ללחם, שעל ידה נזכר הלחם למעלה, כקומץ שהוא אזכרה למנחה. רש"י (ד"ה ואפקי). יז. **שאז** הדין הוא שקרבים שתי הלחם בלא הכבשים הבאים עמם, כמבואר במנחות (מה:). רש"י (ד"ה וכי). יח. **ראה** בהערה לעיל (עמ:) במשנה סדר הקרבת שתי הלחם.

אתה יכול לומר כך, שהרי אם כן שתי הלחם **הֵיינוּ שְׁלָמֵי צִיבּוּר** השנויים כבר במשנה שבאים בטומאה, **וְאִם כֵּן** כל המנויים במשנה, **הֲוֵי לְהוּ** - הרי **אַרְבָּעָה** דברים, שאי אפשר למנות את שתי הלחם ושלמי ציבור אלא כאחד, **וְאֶלָּא חֲמִשָּׁה תְּנַן** - ובמשנתנו שנינו חמשה דברים באים בטומאה. אלא ודאי שתי הלחם היינו כשהם באים בפני עצמם, וחזרנו השאלה שנמצא שמשנתנו אינה מתאימה עם דברי רבי יוסי שאין הציץ מרצה על האוכלים.

מתרצת הגמרא תירוץ אחר: אֶלָּא, קָסָבַר רַבִּי יוֹסֵי טוּמְאָה הוּתְּרָה בְּצִיבּוּר, ואין צריך את ריצוי הציץ כדי להקריב בטומאה, ולכן אף שאין ציץ מרצה על אכילות, שתי הלחם באים בטומאה.

מקשה הגמרא: וכי ניתן לומר שרבי יוסי סובר שטומאה הותרה בציבור, **וְהָא תַּנְיָא**, בדין כהן השורף את הפרה אדומה, ודין כהן גדול קודם יום הכיפורים, שהיו מפרישים אותם מבתיהם שבעה ימים ללשכה שהיתה בבית המקדש[יט], **אֶחָד זֶה וְאֶחָד זֶה** - בין הכהן השורף את הפרה ובין הכהן הגדול העובד ביום הכיפורים, היו **מַזִּין עָלָיו כָּל** יום מאותם **שִׁבְעָה** ימים שהיו מפרישים אותם מביתם, **מִכָּל** אפר **הָאֲמוּת** - פרות אדומות **שֶׁהָיוּ שָׁם** [-במקדש][כ] כדי לטהרו, שמא נטמא ממת ולא ידע, **דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר. רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר, אֵין מַזִּין עָלָיו** בכל שבעת ימי ההפרשה, **אֶלָּא** ביום **הַשְּׁלִישִׁי** וביום **הַשְּׁבִיעִי בִּלְבָד**[כא]. ומכל מקום מבואר בברייתא, שאף לדעת רבי יוסי, צריך להזות על הכהן הגדול קודם יום הכיפורים, **וְאִי סָלְקָא דַּעְתָּךְ** - ואם עולה בדעתך לומר, **קָסָבַר רַבִּי יוֹסֵי שְׁטוּמְאָה הוּתְּרָה בְּצִיבּוּר**, אם כן **לְמָה לִי הַזָּאָה כְּלָל** - למה היו צריכים כלל להזות על הכהן הגדול, שהרי קרבנות יום הכיפורים קרבנות ציבור הם[כ], וכיון שטומאה הותרה בציבור, איזו תוספת חומרא יש במה שמזים עליו[כב], ואם כן מוכח מהברייתא שרבי יוסי סובר שטומאה דחויה בציבור וכל מה שאנו יכולים לעשות בטהרה, יש לעשות בטהרה, ולכך היו מטהרים את הכהן הגדול[כג]. **אומרת הגמרא: אֶלָּא**, אכן **מַתְנִיתִין** - דבר ברור הוא שמה שאמרה משנתנו ששתי הלחם קרבים בטומאה, הוא **דְּלָא כְּרַבִּי יוֹסֵי**, שלרבי יוסי כיון שאין הציץ מרצה על האכילות, ובשתי הלחם אין חלק הקרב למזבח, אין הציץ מרצה עליהם, ואינם קרבים בטומאה.

★

הגמרא מבררת את דברי רבי יוסי בברייתא שהובאה לעיל (עז:) **לגבי מחלוקת רבי יהושע ורבי אליעזר אם שוחקים את הדם כשאין הבשר ראוי, ואם מקטירים את הקומץ כשאין השיריים ראויים: אָמַר לֵיהּ** [-שאלו] **רַב פָּפָּא לְאָבָיֵי, וְרַבִּי יוֹסֵי שְׁמָרָא מָזְגֵי לְבֵי תָּרֵי הוּא** - וכי דברי רבי יוסי הם כשטר המזכה את התובע והנתבע כאחד, כלומר, היאך מסכים הוא לשתי דעות החולקות זו על זו כאחת, **דְּתַנְיָא, אָמַר רַבִּי יוֹסֵי, רוֹאֶה אֲנִי אֶת דִּבְרֵי רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בְּזָבָחִים, וְאֶת דִּבְרֵי רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בְּזָבָחִים, וְכֵן דִּבְרֵי רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בְּמִנְחוֹת, וְדִבְרֵי רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בְּמִנְחוֹת**, ומבארת הברייתא את דברי רבי יוסי, רואה אני את **דִּבְרֵי רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בְּזָבָחִים, שֶׁהָיָה אוֹמֵר** יזרק **הַדָּם אַף עַל פִּי שְׁאֵין הַבָּשָׂר** ראוי, וכן את **דִּבְרֵי רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בְּזָבָחִים, שֶׁהָיָה אוֹמֵר אִם אֵין הַדָּם** ראוי לזריקה **אֵין הַבָּשָׂר** קרב, **וְאִם אֵין הַבָּשָׂר** ראוי, **אֵין הַדָּם** נזרק. וכן רואה אני את **דִּבְרֵי רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בְּמִנְחוֹת, שֶׁהָיָה אוֹמֵר** מקטיר את **הַקֹּמֶץ** מן המנחה **אַף עַל פִּי שְׁאֵין שָׁם שִׁירַיִם** ראויים לאכילה לכהנים, **וְדִבְרֵי רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בְּמִנְחוֹת, שֶׁהָיָה אוֹמֵר אִם אֵין שָׁם שִׁירַיִם** ראויים לכהנים **אֵין** מקטירים את **הַקֹּמֶץ, וְאִם אֵין קֹמֶץ** הראוי **לְהַקְטִיר אֵין הַשִּׁירַיִם** נאכלים לכהנים. ומקשה רב פפא, איך יתכן שמסכים רבי יוסי גם עם רבי אליעזר וגם עם רבי יהושע שחולקים הם זה על זה.

אָמַר לֵיהּ אביי, רבי יוסי לא בא לפרש כדעת מי הוא סובר, אלא בא לפרש את מחלוקתם של רבי אליעזר ורבי יהושע, **וּמַתְנְיָא כְּאָמַר** - ואמר שמסתבר שמחלוקת שניהם היא בין בזבחים בין במנחות, **וְכִי קָאֵי** - וכאשר עסק רבי יוסי **בְּזָבָחִים**, ושנה את מחלוקתם של רבי אליעזר ורבי יהושע, **אָמַר, מִסְתַּבְּרָא כִּי הֵיכִי דְּפָלְיגִי** - מסתבר שכשם שחולקים הם **בְּזָבָחִים** האם השיריים מעכבים את הקומץ, וזהו שאמר רואה אני את דברי רבי אליעזר במנחות ודברי רבי יהושע במנחות, כלומר שרבי אליעזר ורבי יהושע אמרו דין זה גם במנחות. **קָאֵי** - וכאשר היה עוסק **בְּמִנְחוֹת, אָמַר, מִסְתַּבְּרָא כִּי הֵיכִי דְּפָלְיגִי** - מסתבר שכשם שחולקים הם **בְּמִנְחוֹת** אם השיריים מעכבים את הקומץ, **פָּלְיגִי נָמֵי** - כך חולקים הם גם **בְּזָבָחִים** אם הבשר מעכב את הדם, וזהו שאמר רואה אני את דברי רבי אליעזר בזבחים ודברי רבי יהושע בזבחים, כלומר, שהם אמרו דין זה אף **בזבחים**[כד].

אָמַר לֵיהּ רב יוסף לאביי, **הָתְיָנָּא** - אכן ניתן ליישב כך את מה שאמר רבי יוסי שנראים דברי רבי אליעזר ורבי יהושע במנחות, שיש לומר, **דְּקָאֵי** - שכאשר היה עוסק רבי יוסי **בְּזָבָחִים, אָמַר, מִסְתַּבְּרָא כִּי הֵיכִי דְּפָלְיגִי** - מסתבר שכשם שנחלקו **בְּזָבָחִים, פָּלְיגִי נָמֵי** - כך נחלקו גם **בְּמִנְחוֹת**, משום **דְּעִיקַּר קָרְאֵי** - שהפסוקים שהם המקור לדין זה שבו נחלקו רבי אליעזר ורבי יהושע, **כִּי קָתְנֵי בְּזָבָחִים קָתְנֵי** - נאמרו בתורה בענין זבחים ולא בענין מנחות[כה], ולכך הוצרך רבי יוסי לומר שכמו כן נחלקו במנחות, **אֶלָּא** מה שאמר רבי יוסי שנראים דברי רבי אליעזר ורבי יהושע בזבחים, איך ניתן לפרש שרבי יוסי אמר כן **כִּי קָאֵי בְּמִנְחוֹת, וְאָמַר, מִסְתַּבְּרָא כִּי הֵיכִי דְּפָלְיגִי** - שמסתבר שכשם שהם חולקים **בְּמִנְחוֹת, פָּלְיגִי נָמֵי** - כך הם חולקים גם **בְּזָבָחִים, וְהָא עִיקַּר קָרְאֵי בְּזָבָחִים הוּא דְּקָתְנֵי** - והרי הפסוקים שהם המקור לדין זה נאמרו לענין זבחים, ובוודאי שנחלקו לענין זבחים, ומדוע הוצרך רבי יוסי לפרש דבר זה.

מתרצת הגמרא את דברי רבי יוסי באופן אחר: אֶלָּא, לָא קַשְׁיָא, שכוונת רבי יוסי היא, שבדבר אחד נראים לו דברי רבי אליעזר, ובדבר אחר נראים לו דברי רבי יהושע, וכך הוא פירוש דבריו, **רוֹאֶה אֲנִי אֶת דִּבְרֵי רַבִּי אֱלִיעֶזֶר** בשר הקרבן או שיירי המנחה, שבזה הדין הוא שהדם יזרק והקומץ יוקטר, משום שאין הבשר והשיריים מעכבים אם נטמאו. **וְרוֹאֶה אֲנִי אֶת דִּבְרֵי רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בְּאָבוּד וְשָׁרוּף**, שבזה הדין כרבי יהושע שהבשר והשיריים מעכבים ואין זורקים את הדם[כו].

דיוקה הגמרא: הרי אם יש לחלק בין נטמא לנאבד ונשרף, **בְּנִטְמָא מַאי טַעְמָא** - מהו הטעם שאין הבשר והשיריים מעכבים, אף שבנאבד ונשרף הם מעכבים, ודאי הוא **מִשּׁוּם דְּמִדְרַבָּי הציץ** על טומאת הבשר והשיריים ומחשיבם כרואים, ואם כן לא יתכן שכוונת רבי יוסי היא לחלק בין נטמא לנאבד ונשרף, **דְּהָא שְׁמָעַת לֵיהּ** - שהרי שמענו **לְרַבִּי יוֹסֵי דְּאָמַר** בברייתא לעיל בסמוך, **שְׁאֵין הַצִּיץ מְרַצֶּה עַל אֲכִילוֹת** - החלקים הנאכלים לאדם מהקרבן, והבשר והשיריים הרי נאכלים לאדם.

הגמרא מתרצת את דברי רבי יוסי באופן אחר: אֶלָּא, לָא קַשְׁיָא, וכך הוא פירוש דברי רבי יוסי, **רוֹאֶה אֲנִי אֶת דִּבְרֵי רַבִּי אֱלִיעֶזֶר** בקרבנות **ציבור**, שהם הדין הוא שהדם יזרק והקומץ יוקטר אף אם אין הבשר והשיריים ראויים. **וְרוֹאֶה אֲנִי אֶת דִּבְרֵי רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ**, בקרבנות של **יָחִיד**, שבהם הדין שאם נטמא הבשר או השיריים אין זורקים את הדם, ואין מקטירים את הקומץ[כז].

דיוקה הגמרא: הרי אם יש לחלק בין קרבנות ציבור לקרבנות של יחיד, בקרבנות **ציבור מַאי טַעְמָא** - מהו הטעם שהבשר והשיריים אינם מעכבים אף שהם מעכבים בקרבנות יחיד, ודאי הוא **מִשּׁוּם דְּטוּמְאָה הוּתְּרָה בְּצִיבּוּר**, ואם כן לא יתכן שכוונת רבי יוסי היא לחלק בין ציבור ליחיד משני טעמים, **חָדָא** - אחד, **דְּשָׁמְעַת לֵיהּ** - שהרי שמענו **לְרַבִּי יוֹסֵי דְּאָמַר** בברייתא לעיל בסמוך[כח], **שְׁטוּמְאָה דְּחוּיָה הִיא בְּצִיבּוּר** ולא הותרה, וכיון שאף בציבור שומאה דחויה היא, אין לחלק בין קרבנות ציבור לקרבנות יחיד. **וְעוֹד** טעם יש שמחמתו לא ניתן לפרש שרבי יוסי מחלק בין ציבור ליחיד, משום **דְּאִי** - שאם מה שאמר רבי יוסי נראים דברי רבי אליעזר, היינו **בְּצִיבּוּר**, קשה, וכי בציבור רק **רַבִּי אֱלִיעֶזֶר מַכְשִׁיר וְלָא רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ**, שהוצרך רבי יוסי לפרש במקרה זה כרבי אליעזר,

---

יט. **ראה** בעיוני הפשט מגין למדו שצריך להפרישם מביתם. כ. **שמכל** פרה שהיו שורפים היו נותנים קצת מהאפר למשמרת בבית המקדש במקום הנקרא חיל, כמבואר בפרה (פ"ג מ"ח). ואף אפר הפרה שעשה משה, גם כן לא כלה, והיו מזים על הכהן מאפר כל הפרות. רש"י (ד"ה מכל) יומא ד. ד"ה מכל). כא. **בי** שנטמא במת, אינו נטהר עד שיזו עליו מאפר פרה אדומה ביום השלישי לטומאתו וביום השביעי לטומאתו כמפורש בתורה (במדבר יט יט) 'והזה הטהור על הטמא ביום השלישי וביום השביעי', וראה בעיוני הפשט במה נשלקו רבי מאיר ורבי יוסי. כב. **שביון** שטומאה הותרה בציבור, אחת היא לי אם נטהר הכהן הגדול מטומאת מת או לא נטהר, ואין תוספת מעלה במה שמזים עליו. ומבואר ברש"י (ד"ה שאני) שראית הגמרא היא רק ממה שאמר רבי יוסי שהיו מזים על הכהן גדול, שהרי עבודת יום הכיפורים בציבור היא, אבל ממה שהיו מזים על הכהן השורף את הפרה, אין ראיה שהוא סובר שטומאה דחויה בציבור, שהרי שריפת פרה אדומה לא הותרה בטומאה. כג. **כתב** השפת אמת (ד"ה ופלגי), שאף לדעה הסוברת (יומא ט"ז, שאף אם טומאה הותרה בציבור אם יש כהנים טהורים בבית אב שמקריב באותו יום, יקריבו הטהורים, גם כן יש להוכיח שרבי יוסי סובר שטומאה דחויה היא, כיון שאם טומאה הותרה, לא היו מצריכים לעשות חומרא זו בכהן גדול לטהרו משום החשש שמא נטמא. כד. **ולא** אמר רבי יוסי שרואה הוא את דבריהם בזבחים, ורואה הוא את דבריהם במנחות, בפעם אחת, אלא התנא של הברייתא חיבר את דבריו יחד ושנאם זה אצל זה. תוספות (ד"ה ופלגי). כה. **שהרי** רבי אליעזר ורבי יהושע למדו את דינם ממה שנאמר (ויקרא יג מ) 'ונעשית עולותיך הבשר והדם וגו' ודם ובחיך ישפך על מזבח ה' אלוקיך והבשר תאכל', כמבואר לעיל (עז:). כו. **ומיד** תבאר הגמרא מהו הטעם לחלק בין נטמא לנאבד ונשרף. כז. **ומיד** תבאר הגמרא מהו הטעם לחלק בין קרבנות ציבור לקרבנות של יחיד. כח. **היינו** הברייתא שבה אמר רבי יוסי שהיו מזים על הכהן גדול בשבעה ימים שהיו מפרישים אותו בשלישי ושביעי, שלמדה מכך הגמרא שרבי יוסי סובר שטומאה דחויה בציבור.

וְהָא אָמְרַת - והרי לעיל (ע"ב) ביארה הגמרא, **שְׁבָצִיבּוּר אֲפִילּוּ רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ מוֹדֶה** שאפשר לזרוק את הדם כשנטמא הבשר[א].

מתרצת הגמרא את דברי רבי יוסי באופן אחר: אֲפִילּוּ, אכן בציבור, אף רבי יהושע מודה שאפשר לזרוק את הדם כשנטמא הבשר, ואף רבי יוסי לא דיבר אלא ביחיד, וכך היא כוונת רבי יוסי, **רוֹאֶה אֲנִי דִּבְרֵי רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בְּדִיעֲבַד**, כלומר, שאם עבר וזרק את הדם או הקטיר את הקומץ, הורצה הקרבן ונתכפר בו, **וְרוֹאֶה אֲנִי אֶת דִּבְרֵי רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ לְכַתְּחִלָּה**, כלומר, שלכתחילה אין לזרוק את הדם ולהקטיר את הקומץ כשנטמא הבשר או השיריים[ב].

מקשה הגמרא: איך ניתן לפרש שכוונת רבי יוסי היא שנראים דברי רבי אליעזר בדיעבד, **הֵרֵי בְּדִיעֲבַד אֲפִילּוּ רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ נָמֵי** [-גם כן] **מוֹדֶה הוּא** שאם זרק הורצה. **דְּקָתָנֵי** - ששנינו בברייתא[ג] **שמוֹדֶה רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ שֶׁאִם** נטמא הבשר **וְזָרַק** את הדם **הוּרְצָה**.

מתרצת הגמרא: אין להקשות ממה ששנינו בברייתא שרבי יהושע מודה בדיעבד, משום **דְּהָא** - שדברי רבי יהושע, נאמרו **בְּטוּמְאָה** - כשנטמא הבשר אבל הוא קיים, **וְהָא** - ודברי רבי יוסי, נאמרו **בְּאָבוּד וְשָׁרוּף** - שאבד הבשר או נשרף ואינו לפנינו. **ומפרשת הגמרא: כִּי קָתָנֵי** - מה שנאמר בברייתא **שמוֹדֶה רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ שֶׁאִם וְזָרַק הוּרְצָה**, אין זה רק **בְּטוּמְאָה**, שבזה דיברה הברייתא, **אֲבָל בְּאָבוּד וְשָׁרוּף, לָא** אמר רבי יהושע שבדיעבד הקרבן כשר[ד]. **וְכִי תֵּימָא** - וכשאמר **רַבִּי יוֹסֵי רוֹאֶה אֲנִי אֶת דִּבְרֵי רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בְּדִיעֲבַד**, אמר כן **בְּאָבוּד וְשָׁרוּף**, שרבי יוסי סובר שאף שאין זורקים את הדם כשאין הבשר קיים, ואין מקטירים הקומץ כשאין השיריים קיימים, דין זה אינו אלא לכתחילה, ומשום כך בדיעבד הקרבן כשר אף כשהבשר או השיריים כלל אינם קיימים[ה].

* * *

משנה במשנה הקודמת (עח:) נתבאר שבקרבן ציבור הבא בטומאה יש חילוק בין קרבן פסח לשאר קרבנות, שכל הקרבנות אינן נאכלין כאשר באין בטומאה ואילו הפסח נאכל בטומאה, משום שעיקרו לא בא אלא בשביל אכילה. משנתנו מביאה הלכה נוספת בה חלוק פסח משאר קרבנות מטעם זה.

מדיני הקרבן שזורקת דמו על גבי המזבח [אשר בה תלויה כפרת הקרבן] מתרת את בשרו לאכילה ואת אימורין [-חלביהן] להקרבה[ו], אולם כשהבשר והאימורין אינם ראויים לכך כגון שנטמאו או אבדו, נתבאר בסוגיא לעיל (עח:) שנחלקו רבי אליעזר ורבי יהושע. לדעת רבי אליעזר זורק את הדם אף על פי שאין בשר ויצאו הבעלים ידי חובתן, ולדעת רבי יהושע אינו זורק את הדם[ז]. אך בנטמא רק אחד מהן, הבשר או החלב, אף לדעת רבי יהושע זורק את הדם, כמבואר להלן (עט:). במשנתנו יבואר שבדין נטמא אחד מהן, חלוק פסח משאר קרבנות.

נִטְמָא בָּשָׂר של הפסח, אחר שחיטתו[ח], **וְחֵלֶב**[ט] הפסח העומד להקרבה על גבי המזבח **קָיֵם** בטהרתו ולא נטמא[י], **אֵינוֹ זוֹרֵק אֶת הַדָּם** של המזבח[יא], לפי שעיקר קרבן הפסח אינו בא אלא בשביל אכילתו[יב], וכיון שנטמא אינו ראוי לאכילה ואינו ראוי להיות קרבן פסח[יג]. אבל **נִטְמָא הֶחֱלֵב** של הפסח אחר שחיטתו, **וְהַבָּשָׂר קַיָּים** בטהרתו, **זוֹרֵק אֶת הַדָּם**, שהרי ניתן לאכול מהבשר[יד].

וּבְמוּקְדָּשִׁים - אך בשאר קרבנות **אֵינוֹ כֵּן** - אין הדין כבקרבן פסח, **אֶלָּא אַף עַל פִּי שֶׁנִּטְמָא הַבָּשָׂר** ואינו ראוי לאכילה, **וְהַחֵלֶב קַיָּים** בטהרתו וראוי להקרבה, **זוֹרֵק אֶת הַדָּם** מפני שאין עיקרן לאכילה כקרבן פסח[טו].

*

גמרא שנינו במשנה, שאם נטמא בשר הפסח אף שהחלב קיים אינו זורק את הדם, מבארת הגמרא מה הדין אם עבר וזרק את הדם. אומרת הגמרא: **אָמַר רַב גִּידֵּל אָמַר רַב**, אף על פי ששנינו במשנתנו שכשנטמא בשר הפסח אינו זורק את הדם, **אִם** עבר **וְזָרַק** את הדם, **הוּרְצָה** - עלה הקרבן לרצון, ופטור מלעשות פסח שני.

הגמרא דנה בדברי רב מדוע הפסח כשר אף שאין בשרו ראוי לאכילה. שואלת הגמרא: מדוע יוצא בו ידי חובת הפסח **וְהָא בָּעֵינַן** [-והרי צריך] **אֲכִילָה** בקרבן פסח, והיינו שבשעת הזריקה יהיה הפסח ראוי לאכילה[טז], וזה אינו יכול להאכל מפני טומאתו. **משיבה הגמרא: אֲכִילָה לָא מְעַכְּבָא** - בדיעבד אכילת הפסח אינה מעכבת את כפרת הקרבן, ולפיכך אף שאינו ראוי לאכילה בשעת הזריקה נתקיימה מצותו.

שואלת הגמרא: היאך אתה אומר שהאכילה אינה מעכבת, **וְהָא** [-והרי] **כְּתִיב** בקרבן פסח (שמות יב ד) בדין שחיטתו, **'אִישׁ לְפִי אָכְלוֹ** תָּכְסוּ עַל הַשֶּׂה', 'תכסו' לשון שחיטה[יז], שתשחטו את הפסח רק עבור אדם הראוי לאוכלין, ומוכח שהאכילה מעכבת את כפרת הקרבן, ולפיכך אם אינו ראוי לאכילה בשעת הזריקה אינו יוצא ידי חובתו[יח]. **משיבה הגמרא:** לעולם האכילה אינה מעכבת, ודין זה שיש לשחוט את הפסח רק על הראוי לאוכלו אינו אלא **לְמִצְוָה** לכתחילה[יט].

הגמרא מקשה על רב מברייתא שמוכח בה שדין זה מעכב בדיעבד. מקשה הגמרא: וְלָעֲכַב לָא - וכי דין זה שלא לשחוט על מי שאינו ראוי לאכילה אינו מעכב, **וְהָתַנְיָא** - והלא שנינו בברייתא, נאמר (שמות שם) בדין לקיחת הפסח, **'אִם יִמְעַט הַבַּיִת מִהְיֹת מִשֶּׂה וְלָקַח הוּא וּשְׁכֵנוֹ הַקָּרֹב אֶל בֵּיתוֹ בְּמִכְסַת נְפָשֹׁת אִישׁ לְפִי אָכְלוֹ תָּכְסוּ עַל הַשֶּׂה', 'במכסת' לשון מנין[כ], ונאמר להלן (שם יב ו) 'וְשָׁחֲטוּ אֹתוֹ'[כא], **מְלַמֵּד שֶׁאֵין הַפֶּסַח נִשְׁחָט אֶלָּא לִמְנוּיָו** - עבור אותם שהזמינו עצמם ליטול בו חלק קודם שחיטתו לפי חשבון ולא עבור מי שלא נמנה עליו[כב]. **שואלת הברייתא: יָכוֹל** אם **שָׁחֲטוּ שֶׁלֹּא לְשֵׁם מְנוּיָו** אלא עבור מי שלא נמנה עליו, לא **יְהֵא** אלא רק **בְּעוֹבֵר עַל הַמִּצְוָה** [והקרבן כָּשֵׁר. **משיבה הברייתא: תַּלְמוּד לוֹמַר** - מלמדנו הכתוב **'אִישׁ לְפִי אָכְלוֹ תָּכְסוּ'**, 'תכסו' לשון מנין, **הֲתָתוּב שָׁנֶה עָלָיו לְעַכֵּב**[כג] - הכתוב שב וכתב לשון מנין אחר שכבר הזכיר לשון מנין בתחילה [-'במכסת'], לומר שהשחיטה לשם מנויו מעכבת[כד], ואם שחטו שלא למנויו הקרבן פסול.

מבארת הגמרא את הקושיא מהברייתא: וְאִיתְּקַשׁ אוֹכְלִין לְמִנּוּיִין - דין שחיטה שלא לאוכליו הנלמד מ'איש לפי אכלו' הכתוב בפסוק זה הוקש לדין שחיטה שלא למנויו[כה], ללמד שהוא מעכב בכפרת הקרבן כמותם[כו], וקשה על רב שהכשיר את הפסח בדיעבד.

א. **דִּבְרַת** רש"י (לעיל ע"ב ד"ה פיסק) על פי פירוש התוספות (שם ד"ה אם), הוא משום שרבי יהושע סובר שטומאה התורה בציבור. ולדעת התוספות (שם), הוא משום שסובר שהציץ מרצה על האכילות.

ב. **ראה** בהערה להלן, מהו הטעם לחלק בין לכתחילה לבדיעבד. ג. **היא** הברייתא שהובאה בגמרא לעיל (ע"ב). ד. **רש"י** (ד"ה אבל בשר) כתב, שהטעם שרק בנטמא הבשר סובר רבי יהושע שהוא כשר בדיעבד, הוא משום שהוא קיים בעולם [וראה בהערה לעיל (ע"ב) מהו הביאור בזה]. אבל התוספות (ד"ה כי) פירשו, שהוא משום שבטומאה ריצוי הציץ מועיל להכשיר את הקרבן בדיעבד. ברייתא זו שבה אמר רבי יהושע שמודה הוא זרק בדיעבד הקרבן כשר, אינה מדברת רק בנטמא, אלא גם כשיצא הבשר חוץ לעזרה ונפסל ביציאה, ואף בזה מודה רבי יהושע שהקרבן כשר בדיעבד. ולפירוש רש"י אף בזה הטעם הוא משום שהבשר קיים בעולם, ולפירוש התוספות שבטומאה הטעם הוא משום ריצוי הציץ, טעם זה אינו שייך בפסול יציאה, ופירשו התוספות לעיל (ע: ד"ה שפיר) שבייחוד הטעם הוא משום שרבי יהושע סובר כרבי עקיבא (מעילה ה:) שזורקין הדם מדעתיה לגיזרה. ה. **ראה** במשפטרת כהונה (לעיל עז: ד"ה שפיר), שהטעם לומר שבדיעבד גם הבשר מעכב את הדם, והשיריים את הקומץ, הוא משום הכלל שבקדשים אין מעכב רק דבר שנאמר בתורה שתי פעמים, אבל דבר שנאמר רק פעם אחת, אינו מעכב, והדרשה שאם אין בשר אין דם, לא נאמרה אלא פעם אחת, נמצא, שכשנטמא הבשר, בקרבנות ציבור מודים רבי אליעזר ורבי יהושע שזורקים את הדם לכתחילה, ובקרבנות יחיד נחלקו, לרבי אליעזר זורקים את הדם לכתחילה, ולרבי יהושע לכתחילה אין זורקים אבל בדיעבד הקרבן כשר. וכשנאבד הבשר או נשרף [בין בקרבן יחיד ובין בקרבן ציבור], לרבי אליעזר לכתחילה, ולרבי יהושע הקרבן פסול אף בדיעבד, ובזה אמר רבי יוסי, שנראה שלכתחילה הקרבן פסול [כדברי רבי יהושע], ובדיעבד הקרבן כשר [כדברי רבי אליעזר]. ו. **גמרא** (מנחות ה:). ז. **רש"י** בזבחים (קנ: ד"ה מלק). ח. **בפרשת** קרבן שלמים (ויקרא ג ג-ד, ושם) מבואר אלו איברים נקטרים על גבי המזבח, ובניהם כמה מיני חלבים, ונקט התנא חֵלֶב והכוונה גם לשאר האיברים הנקטרים עמו. על פי התוספות יום טוב (משניות ס"פ ג"ה). [והאיברים המוקטרים נקראים גם 'אימורין', וראה בדברי התוספות יום טוב (שם) טעם לשם זה]. ט. **כשנצטווה** עיקר קרבן פסח, לאכילה נצטוו (שמות יב ג) 'לפי אכלו'. רש"י (לעיל עז: ד"ה שמא) כתב, שהוא מדין שחיטה, דכתיב (שמות יב ד) 'לפי אכלו'. י. **דין** פסח שני הוא, שמי שהיה טמא בשעת שחיטת הפסח שאין שחוטין עליו, או מי שהיה בדרך רחוקה, או שנאנס באונס אחר, וכן מי ששגג ולא הקריב בראשון, הרי אלו מביאים פסח בארבעה עשר לחדש השני בין הערבים. רמב"ם (קרבן פסח פ"א ה"ג).

יא. **אבל** אין כוונת השאלה שצריך שיאכל מהפסח ואם אינו אוכלו מפני שהאכילה אינו יוצא בו. על פי תוספות (ד"ה ובעכבן), ובעיניני המשט מבואר הטעם. משום לגמרא שהפסח צריך להיות ראוי לאכילה בשעת ההקרבה, משום שעיקר הפסח אינו אלא בשביל אכילתו, ובשל כך אף נאכל בטומאה כאשר בא בטומאה כמבואר במשנה לעיל (עז:), וכן מי שאינו ראוי לאכילה כגון טמא נדחה לפסח שני כמבואר בתורה (במדבר ט י-יא). אחרונים. יב. **רש"י** בזבחים (כג. ד"ה מפני) ותוספות (יג. ד"ה אבל בשר).

יג. **והיינו** שלא תהא מחשבת השחוט על מי שאינו ראוי לאוכלו, כגון, חולה וזקן ושאינו יכול לאכול כזית [-כי אכילה בתורה היא בכזית], אבל בשאר עבודות אין מחשבה זו פוסלת כי הפסוק מדבר בשחיטה, כמבואר בגמרא בסמוך. על פי רש"י בזבחים (ד. ד"ה מפני). ואף שגם שאלת הגמרא מתחילה 'והא בעינן לאכילה' היא מכח פסוק זה, שהוא המקור לכך שהאכילה היא העיקר בקרבן פסח כמבואר ברש"י (לעיל עז: ד"ה שמא[לעז]), וכבר יישבה הגמרא כי האכילה אינה מעכבת, מכל מקום קשה בברייתא שם, שאת דבריו מביאה הגמרא כאן [אך את דברי הגמרא לעיל פירש רש"י בזבחים (כג. ד"ה ובעכבן) כדעת רבינו].

יד. **'מנוי'** לשון המנה, שמחוקן לו חלק בפסח. על פי מלבי"ם (שמות יב פרט כג). טו. **כללי** הוא בקדשים שמה שלא שנה הכתוב לעכב כשר בדיעבד, אך בשאר דיני התורה אין צריך שישנה הכתוב לעכב. תוספות במנחות (נ. ד"ה ופסח), ספר הבריתות (לשון למודים שער ג פרט כה) [וראה עוד בתוספות לעיל (ח. ד"ה ופסולין)]. טז. **כי** הפסוק הנוסף שנכתב בעניין זה מיותר, וכא ללמד שיש שיעור בדבר. על פי רש"י (ויקרא נט: ד"ה שפיר, שמות שם. ד"ה ובעכבן (כג. ד"ה ותיתקש).

יז. **כתיב** בפסוק (שמות יב כז) 'ויקד העם וישתחוו'. יח. **כתיב** בפסוק (שמות יב ד) 'איש לפי אכלו תכסו על השה'. יט. **כתיב** בפסוק (שמות יב ד) 'איש לפי אכלו תכסו על השה'. כ. **רש"י** (לעיל עז: ד"ה שמא[לעז]) כתב, שהוא מדין שחיטה, שנאמר (ויקרא כב: ד"ה שפיר, שמות שם. ד"ה ובעכבן) 'איש איש מבית ישראל'.

כא. **'ושחטו אותו'** (שמות יב ו) כתב רש"י (לעיל עז: ד"ה שמא[לעז]) שהוא מדין שחיטה, שנאמר (ויקרא כב: ד"ה שפיר, שמות שם. ד"ה ובעכבן) 'ושחט אותו'. כב. **שלא** לשם מנויו. כג. **הרי** הוא מיותר, שכבר נאמר 'במכסת'. כד. **שחיטה** שלא למנויו כשרה בדיעבד, אך לכתחילה אין שוחטין שלא למנויו (רש"י לעיל עז: ד"ה שמא[לעז]). כה. **ואיתקש** הוקש, נלמד (רש"י שם). כו. **שאכילה** מעכבת בדיעבד, כמבואר לעיל (ע"ב ד"ה אי).

מתרצת הגמרא: אֶלָּא רַב דְּאָמַר להעמיד את המשנה שאם זרק הורצה משום שאכילת הפסח אינה מעכבת, **דְּשִׁטַּת רַבִּי נָתָן** אמר כן, **דְּאָמַר אֲכִילַת פֶּסָחִים לֹא מְעַכֶּבָא** בדיעבד[נא], ולכך אף שהפסח אינו ראוי לאכילה אינו נפסל בכך[ב], ומכל מקום לכתחילה לא יזרוק את הדם שכן אף לרבי נתן אכילת הפסח מעכבת לכתחילה[ג].

הגמרא מבררת היכן מצינו בדברי רבי נתן שסובר כן. מבררת הגמרא: הֵי רַבִּי נָתָן - אלו דברים מדברי רבי נתן יש ללמוד מהם שסובר כן. **אִילֵימָא הָא רַבִּי נָתָן** - אם נאמר שמדברי רבי נתן אלו, **דְּתַנְיָא** בברייתא, **רַבִּי נָתָן אוֹמֵר, מִנַּיִן שֶׁכָּל יִשְׂרָאֵל יוֹצְאִין בְּקֹרְבַּן פֶּסַח אֶחָד** ואף שאין בו כזית לכל אחד ואחד, **תַּלְמוּד לוֹמַר** (פסוק יב ו) **וְשָׁחֲטוּ אוֹתוֹ כֹּל קְהַל עֲדַת יִשְׂרָאֵל בֵּין הָעַרְבָּיִם**, ויש לדקדק בלשון הכתוב, **וְכִי כָּל הָקָהָל** כולו **שׁוֹחֲטִין** שה אחד[ד], **וְהָלֹא** שה אחד **אֵין שׁוֹחֲטוֹ אֶלָּא** אדם **אֶחָד**[ה], **אֶלָּא** הכתוב **מְלַמֵּד שֶׁכָּל יִשְׂרָאֵל יוֹצְאִין בְּפֶסַח אֶחָד**[ו]. ומדברי רבי נתן אלו יש ללמוד שאין האכילה מעכבת, כי הלא בשה אחד שאין בו כזית לכל אחד ואחד מישראל יוצאים כולם ידי חובתן.

דוחה הגמרא: דִּילְמָא שְׁאנֵי הָתָם - שמא שונה הדבר שם בברייתא, שאף על פי שאכילת הפסח מעכבת בכל זאת כל ישראל יוצאים בפסח אחד, משום **דְּאִי מְמַשְׁכֵי הָנֵי** - שאם ימשכו ידיהם מאכילתו[ז] אלו שאין בפסח כזית לצורכם, **חֲזֵי לְהָנֵי** - יהיה הפסח ראוי לאלו האחרים שיש בפסח כזית לצורכם, **וְאִי מְמַשְׁכֵי הָנֵי** - ואם ימשכו ידיהם אלו האחרים **חֲזֵי לְהָנֵי** - יהיה ראוי הפסח לראשונים. ונמצא שאף שבפועל לא משך אחד ממנו ידיו מאכילתו ולא יוכלו לאכול ממנו כל ישראל, מכל מקום הפסח ראוי לכל אחד מישראל, שאיזה אדם נוציא מן הכלל ונאמר שהוא לא יאכל ממנו[ח], אבל כשנטמא הקרבן ואין הוא ראוי כלל, שמא בזה מודה רבי נתן שאין הפסח כשר.

הגמרא מביאה מדבריו של רבי נתן במקום אחר להוכיח שאכילה אינה מעכבת. אומרת הגמרא: אֶלָּא הָא רַבִּי נָתָן - מדברי רבי נתן אלו יש להוכיח כן, **דְּתָנְיָא, נִמְנוּ עָלָיו** - על הפסח, **חֲבוּרָה אַחַת**, והיה לכל אחד כזית[ט], **וְחָזְרוּ** - והוסיפו **וְנִמְנוּ עָלָיו חֲבוּרָה אַחֶרֶת**, עד שאין עתה כזית לכל אחד, **רִאשׁוֹנִים** שנמנו על הקרבן כראוי משום **שֶׁיָּשׁ לָהֶן בָּזַיִת** לכל אחד, **אוֹכְלִין** מהפסח, **וְפוֹטְרִין מַצָּשׁוֹת פֶּסַח שֵׁנִי, אַחֲרוֹנִים** - בני החבורה השנית שנמנו על הקרבן, כיון שלא נמנו כראוי **שֶׁהֲרֵי אֵין לָהֶם** - לכל אחד **בָּזַיִת, אֵין אוֹכְלִין** מן הפסח **וְחַיָּבִין לַעֲשׂוֹת פֶּסַח שֵׁנִי**[יא]. **רַבִּי נָתָן אוֹמֵר, אֵלּוּ וְאֵלּוּ** - בין הראשונים שיש להם כזית ובין האחרונים שאין להם כזית, **פְּטוּרִין מִלַּעֲשׂוֹת פֶּסַח שֵׁנִי, שֶׁכְּבָר נִזְרַק הַדָּם** כשהיו מנויים עליו. ומכך שאמר רבי נתן שפטורים מלעשות פסח שני אף שלא היה להם כזית יש ללמוד שאכילת הפסח אינה מעכבת.

דוחה הגמרא: אֲפִילּוּ תֵּימָא - עדיין יש לחלק ולומר[יב] **דִּילְמָא שְׁאנֵי הָתָם** שמא שונה הדבר שם בברייתא, שאף על פי שאכילת הפסח מעכבת בכל זאת האחרונים פטורים מפסח שני, משום **דְּאִי מְמַשְׁכֵי הָנֵי** - אם ימשכו ידיהם החבורה הראשונה שנמנתה על הפסח, **חֲזֵי לְהוּ** - יהיה הפסח ראוי לחבורה השניה ולכן הם יוצאים ידי חובתן בפסח זה, כי אף שבפועל לא יוכלו שתי החבורות ביחד לאכול כל אחד כזית, מכל מקום כיון שיש אפשרות שהפסח יהיה ראוי לחבורה זו או זו אין לדחות אחת מהן ולומר שהפסח אינו ראוי להֵ[יג], אבל כשנטמא הפסח ואין הוא ראוי כלל, שמא בזה מודה רבי נתן שאין הפסח כשר.

חוזרת הגמרא ומעמידה את הראיה מהברייתא. אומרת הגמרא: אין לדחות כך מפני **שֶׁאִם כֵּן** הוא הטעם שפטורים מפסח שני, **לֵיתָנֵי** - שהתנא ישנה **הוֹאִיל וּרְאוּיִים לְמִשְׁתֶּה, מַאי** - מהו ששנה **שֶׁכְּבָר נִזְרַק הַדָּם, שֶׁמָּא מִיגַּו** - מוכח מכאן שדעת רבי נתן שלדעתו **בָּדָם תָּלְיָא מִילְּתָא** - קיום מצות הפסח תלוי בזריקת הדם **אֲבָל אֲכִילָה לֹא מְעַכְּבָא**, ומטעם שנזרק הדם עבורם יצאו ידי חובתן אף שאין ראויים לאכול ממנו, ולא משום שאם ימשכו האחרים יוכלו הם לאכול. וכשיטת רבי נתן המבוארת כאן העמיד רב את משנתנו, ולכך בדיעבד אם זרק את הדם הפסח כשר[יד].

הגמרא חוזרת לבאר את דברי רב שהעמיד את משנתנו כרבי נתן. שואלת הגמרא: מַאי דּוֹחֲקֵיהּ דְּרַב - מהו הדוחק של רב, **דְּמוֹקֵים לָהּ כְּתַנְיָתִין** - שמעמיד את דברי המשנה שהדין אם נטמא הבשר אינו זורק את הדם הוא רק **לְכַתְּחִלָּה**, וכשיטת **רַבִּי נָתָן** הסובר שאכילה אינה מעכבת, **נוֹקְמַהּ כְּרַבָּנָן** - שיעמיד את המשנה כרבנן הסוברים אכילה מעכבת, **וַאֲפִילּוּ דִיעֲבַד נָמֵי לֹא** - ואפילו בדיעבד אם זרק הדם הפסח פסולל[טו].

משיבה הגמרא: רַב, מַתְנִיתִין קְשִׁישָׁתֵיהּ - לשון משנתנו הוקשה לו, **אַמַּאי (תני) [וְתָנֵי לֵיהּ]** - מדוע התנא שונה במשנה שאם נטמא הבשר **אֵין זוֹרְק אֶת הַדָּם, לֵיתָנֵי** - שישנה הפסח **פְּסוּל, אֶלָּא שָׁמַע מִינָּהּ** - מוכח מכאן שרק **אֵין זוֹרֵק** את הדם **לְכַתְּחִלָּה, אֲבָל דִּיעֲבַד** - אם כבר נזרק הדם **שָׁפִיר דָּמֵי** - הורצה לו והפסח כשר, כי משנתנו סוברת כרבי נתן שאכילה אינה מעכבת.

הגמרא מבארת כיצד מפרש רבי נתן את הפסוק 'איש לפי אכלו' שממנו יש ללמוד שאכילה מעכבת. שואלת הגמרא: וְלָרַבִּי נָתָן הסובר שאכילה אינה מעכבת, **'אִישׁ לְפִי אָכְלוֹ'** שממנו למדנו שיש לשחוט עבור מי שראוי לאכול, **לָמָּה לִי** - מה הצורך בו, הלא כיון שהאכילה לא מעכבת אף אין צריך לשחוט דווקא עבור מי שראוי לאכול[טז]. **משיבה הגמרא:** אף לרבי נתן יש צורך בפסוק זה ללמד **דְּגָבְרִנַן** [-שצריך] **גַּבְרָא חֲזֵי לְאָכְלֵיהּ** - שצריך שמי שנשחט הפסח עבורו יהיה ראוי לאכול ממנו, וסברת רבי נתן שהאכילה אינה מעכבת היא לגבי בשר הפסח עצמו שאינו צריך להיות ראוי לאכילה.

★

אחרי שנתבררה מחלוקת רבי נתן ורבנן האם אכילת הפסח מעכבת בדיעבד, מבררת הגמרא על כמה בריתות בשיטת מי נאמרו. שואלת הגמרא: מַאן תְּנָא לָהּ דְּתָנֵי רַבָּנָן - מיהו התנא ששנה בברייתא זו, הפסח **שֶׁשְּׁחָטוֹ לְאוֹכְלָיו** - לשם אנשים הראויים לאכול ממנו כזית, **וְזָרְקוּ**[יז] **דָּמוֹ** - אבל זורקת הדם היתה **שֶׁלֹּא לְשֵׁם אוֹכְלָיו** אלא לשם מי שאינו ראוי לאכול ממנו כזית, **הַפֶּסַח עַצְמוֹ כָּשֵׁר וְאָדָם יוֹצֵא בּוֹ יְדֵי חוֹבָתוֹ**, וסברה הגמרא עתה שהפסח עצמו כשר היינו זריקת דמו והקטרת חלבו אבל אסור לאוכלו[יח], ומכל מקום יוצאים בו ידי חובתן. **מבררת הגמרא: בְּמַאן** - כשיטת מי נאמרה בריייתא זו, **נֵימָא** - נאמר שכשיטת **רַבִּי נָתָן הִיא** הסובר שאכילה אינה מעכבת בדיעבד, **וְלֹא** כשיטת **רַבָּנָן**, שכן לשיטתם כיון שאכילת הפסח מעכבת בדיעבד לא יוצאים ידי חובה באופן זה שלא ניתן לאוכלו.

דוחה הגמרא: אֲפִילּוּ תֵּימָא - אפילו אם תאמר שברייתא זו כשיטת **רַבָּנָן, אֵין כָּךְ קוּשְׁיָא** שכן 'הפסח עצמו כשר' הנאמר בברייתא היינו אף באכילה, משום **שֶׁאֵין מַחֲשֶׁבֶת אוֹכְלִין** פוסלת **בְּזָרִיקָה** כללל[יט].

★

הגמרא מברירת על בריייתא נוספת בשיטת מי נאמרה. שואלת הגמרא: מַאן תְּנָא לָהּ דְּתָנוּ רַבָּנָן - מיהו התנא ששנה בריייתא זו, **הֲרֵי שְׁחָטָהּ** אחד מהמנויין על הפסח, **חוֹלֶה בְּשָׁעַת שְׁחִיטָה**, ואינו ראוי לאכול מהפסח, **וְחָלַיִם בְּשָׁעַת** - וכריא[כ] **בְּשָׁעַת זְרִיקָה** ויכול לאכול מהפסח, **אוֹ שֶׁהִיא חָלַיִם בְּשָׁעַת שְׁחִיטָה וְחוֹלָה בְּשָׁעַת זְרִיקָה** - שאינו ראוי לאכול בשעת זריקה, **אֵין שׁוֹחֲטִין וְזוֹרְקִין עָלָיו**[כא], **עַד שֶׁיְּהֵא חָלַיִם מְשָׁעַת שְׁחִיטָה עַד שָׁעַת**

נא. **הֲשִׁישׁ** אלא' רב דאמר וכו' צריך ביאור, כי לשון זו באה כאשר הגמרא חוזרת בה מדבריה הקודמים אבל כאן לכאורה אין הגמרא חוזרת בה אלא מישבת את שיטת רב שסובר כרבי נתן. וראה בעיוני הפשט ביאור האחרונים בזה. כב. **וּלְהֵלָן** תבאר הגמרא מדוע בדבריו אינם נסתרים מההיקש של אוכלין למנויין בפסוח 'איש לפי אכלו'. כג. **וכפי** שיתבאר להלן. כד. **ברמב"ן** (קונטרוס פב. ד"ה והלפ"ז) משמע שמחיבת 'אותו' דורש רבי נתן את דרשתו, והיינו, שתיבה זו נכתבה בתורה שמדובר בשה אחד שישותפים אותו כל ישראל, וזה לא יתכן כפשוטו, אלא ודאי בא ללמד שיוצאים בו כל ישראל, וכפי שמבאר להולך. כה. **שכן** לומדת הגמרא בחולין (נכ:). מפסוק, שלא יהיו שנים שוחטים זבח אחד. ר"ן (על סה"פ, קידושין מז:. ד"ה ונפלג). כו. **ואחד** שוחט בשליחות כולם ובכך מתקיים הכתוב 'ושחטו אותו כל קהל עדת ישראל', כי שלוחו של אדם כמותו. על פי גמרא קידושין (מב. ורש"י (פס ד"ה מיגיס). [וראה בגמרא (פס) כי אין ללמוד מכאן לכל מקום שלוחו של אדם כמותו]. כז. **רש"י** (ד"ה לפי ורש"י ד"ה לא) על פי מגדי חיים (ד"ה דמצות). כח. **ואם** כן כלפי כל אדם יש לומר שעבורו קרב הפסח, כיון שיש אפשרות שיכול לאכול ממנו. על פי רש"י (ד"ה לפי). כט. **רש"י** (ד"ה מיגיס). ל. **כיון** שהמינוי שלהם על הראשון אינו חשוב מינוי, משום שכל שאינו ראוי לאכילה אין מינוי מינוי. [ומטעם זה אף אסורים לאכול מן הראשון, משום שהפסח אינו נאכל אלא למנויי, כמבואר במשנה (ופסחים ט:)]. ובעיוני הפשט נתבאר מדוע מי שאינו ראוי לאכילה אין מינוי מינוי. לא. **כפי** שהתחה הגמרא לעיל. לב. **עַל** פי רש"י (ד"ה לפי). לג. **אבל** לכתחילה אף לרבי נתן אכילת הפסח מעכבת, שכן מהלשון 'שכבר נזרק הדם' משמע שלכתחילה לא יזרוק. על פי אור חדש (פסוק ד"ה ולכ"ע). ומה שאמר רבי נתן שכל ישראל יוצאין בפסח אחד צריך לומר שהכוונה בדיעבד. תוספות (ד"ה ולכ"ע). אולם ברוב"ן (ד"ה ונפלג) משמע שלרבי נתן אף לכתחילה אין האכילה מעכבת. לד. **שכן** כיון שדברי רבי נתן הם דעת יחיד וחכמים חולקים עליו, עדיף להעמיד כחכמים כי ההלכה כרבים. [ראה כסף משנה (קונו פסח ס"ב ס"ג) שכתב כן בטעם הרמב"ם שפסק כחכמים ולא כרבי נתן]. עיין בצל"ח (ד"ה ולפ"ז) שביאר מדוע אין לומר שרב העמיד כן מפני שסובר כרבי נתן. לה. **גזיון**, הגהות ויצינים. לו. **וכסברת** הגמרא לעיל שהשוותה דינים אלו, ולכן הוכיחה מהדין שיש לשחוט עבור הראוי לאכול שאכילה מעכבת. לז. **חלשון** קשה, שפתח בלשון יחיד 'שחטו לאוכליו' וסיים בלשון רבים 'ודורק דמו'. וראה בהגהות ויצינים שברוב כתבי היד הגירסה היא 'ונזרק דמו', וכן נקטו תוספות (נעמ"ל סע. ד"ה ומפרש) ואולם הביאו שיש גורסים 'לזרוק דמו', וכן היא גירסת רבינו חננאל (ד"ה ופ"ז - פרלמ"ן). ויתכן שגם רש"י (ד"ה ספס) גורס כן. רש"ש (פרש"י שם) ובעיוני הפשט יבואר מהלך הסוגיא לגירסא זו. לח. **הגמרא** מדייקת מארכיות הלשון 'הפסח עצמו כשר ואדם יוצא בו ידי חובתו' שבא למעט אכילה. [וכן יש לדקדק על פי דברי מהר"י קורקוס (קונו ספס ס"ב ס"ג) המובא בעיוני הפשט להלן במסקנת הגמרא]. אולם טעם החילוק בין כשרות הפסח לאכילתו צריך ביאור, שכן אם סברת הגמרא עתה שמהשבה זו פוסלת בזוריקה, אזי אף יפסל לגמרי, ואם אינה פוסלת שיוכשר אף באכילה. וצריך לומר, שהגמרא סברה עתה שמחשבת אוכלין פוסלת בזוריקה רק לכתחילה, ולכך הזוריקה כשרה כיון שכבר נזרק הדם והרי זה כדיעבד, אבל לאכול אסור שהרי זה כלכתחילה. חידושי בן יאיר (נ"ב, פסוק ד"ה ומפ"ז). לט. **ורק** בשחיטה פוסלת מחשבת אוכלין, מפני שהמקור לפסול זה הוא מ'איש לפי אכלו' האמור בשחיטה, כפי שהתבאר לעיל. רש"י (ד"ה לפי). אולם תוספות (נעמ"ל סע: ד"ה ומפ"ז) כתבו, שמא יש איזה מיעוט למעט אוכלין מזריקה. מ. **מלשון** הפסוק 'ותחלימני והחיני' (ישעיה לח טו). ריב"ן (ד"ה ומלט). בו חזקיהו המלך מודה לה' על שהבריא אותו מחליו והחזיקו. על פי מצודת דוד (שם). מא. **כלומר**, אין שוחטין על החולה בשעת שחיטה אף אם החלים בשעת זריקה, ואין זורקין על החולה בשעת זריקה אף אם היה בריא בשעת שחיטה. ריב"ן (ד"ה ש"מ), ואף שנתבאר לעיל שאין מחשבת אוכלין

זְרִיקָה[מב](יח). **בְּמַאן** - כשיטת מי ברייתא זו, **נִיתָּא רַבָּנַן הִיא וְלָא רַבִּי נָתָן**, שהרי לרבי נתן הסובר שאין אכילה מעכבת, אין צריך שיהיה האדם ראוי גם בשעת זריקת הדם[מג](יט).

מְשִׁיבָה הַגְּמָרָא: אֲפִילּוּ תֵּימָא - אפילו אם תאמר שברייתא זו כשיטת **רַבִּי נָתָן** אין בכך קושיא, כי רבי נתן מודה **שֶׁנִּבְרָא דָּחְזִי לְאַכְּרוּהָ בְּעִנְיָן** - צריך שיהיה הבעלים ראוי לאכילת הפסח בין בשעת שחיטה ובין בשעת זריקה, אף שאין מעכב שהפסח עצמו יהיה ראוי לאכילה[מד].

★

הַגְּמָרָא מְבִיאָה בְּרַייתָא נוֹסֶפֶת לְדוֹן בְּשִׁיטַת מִי אָמוּרָה. שׁוֹאֶלֶת הַגְּמָרָא: מַאן תְּנָא דְּתָנֵי רַבָּנַן - מיהו התנא ששנה ברייתא זו, הפסח **שֶׁשְּׁחָטוֹ בְּטָהֳרָה** - כשהקרבן והבעלים היו טהורים, **וְאַחַר כָּךְ** קודם זריקת הדם **נִטְמְאוּ הַבְּעָלִים** ואינם יכולים לאכול ממנו מפני טומאתם, אף על פי כן **יִזְרֹק הַדָּם בְּטָהֳרָה** - על ידי כהנים וכלי שרת שהורים[מה], **וְאֵל יֵאָכֵל בָּשָׂר בְּטוּמְאָה** ויצאו הבעלים ידי חובתן בפסח זה. **בְּמַאן** - כשיטת מי שאמרה ברייתא זו שזורקים את הדם אף על פי שהבעלים טמאים ואינם ראויים לאוכלו, **מְשִׁיבָה הַגְּמָרָא: אֲמַר רַבִּי (אֲלִיעֶזֶר) [אֶלְעָזָר][מו]**, ברייתא זו **בְּמֻחְלֶטֶת שֶׁנִּוְּתָה** ואינה מוסכמת על הכל, **וְכִשִּׁיטַת רַבִּי נָתָן הִיא** הסובר שאכילה אינה מעכבת, ולכך אין מעכב שבשעת זריקת הדם יהיו הבעלים ראויים לאכול מהפסח[מז](כ).

הַגְּמָרָא מְבִיאָה אוֹפֶן נוֹסָף לְפָרֵשׁ אֶת הַבְּרַייתָא: וְרַבִּי יוֹחָנָן אָמַר, אֲפִילּוּ תֵּימָא - אפילו אם תאמר שברייתא זו כשיטת **רַבָּנַן הִיא**, אין בכך קושיא כי **הָכָא בְּמַאי עָסְקִינַן** - כאן, בברייתא, במה המדובר, **בְּצִיבּוּר** שנטמא רובו בין שחיטה לזריקה, וכגון שמת הנשיא והתעסקו עמו בלוייתו וקבורתו, **דַּאֲפִילּוּ בְּטוּמְאָה נָמֵי עֲבָדֵי** - שציבור עושים את הפסח אפילו בטומאה[מח], ולכך אף על פי שנטמאו זורקים את הדם, שהרי ראויים הם לאוכלו[מט].

שׁוֹאֶלֶת הַגְּמָרָא: אִי מדובר **בְּצִיבּוּר** טמא, **אַמַּאי אֵין הַבָּשָׂר נֶאֱכָל בְּטוּמְאָה**, הלא פסח הבא בטומאה נאכל בטומאה (ממנה, לעיל ע:).

מְשִׁיבָה הַגְּמָרָא: איסור אכילת הבשר הוא **גְּזֵירָה** שגזרו חכמים משום **שָׁמָא** בשנה הבאה **יִטְמְאוּ הַבְּעָלִים** - הציבור **לְאַחַר זְרִיקָה, וְיֹאמְרוּ** וכי **אֶשְׁתַּכַּח** - שנה שעברה **לֹא נִטְמְאנוּ וְאָכַלְנוּ** את הפסח אף שהשחיטה היתה בטהרה, **הַשְׁתָּא נָמֵי** - כעת בשנה זו גם **נֵיכוּל** את הפסח בטומאה אף שהשחיטה והזריקה היו בטהרה, **וְלָא יָדְעִי** לחלק, **דְּאֶשְׁתַּכַּח בֵּי אִיזְדְּרִיק דָּם** - כאשר נזרק הדם **בְּעָלִים טְמֵאִים הָווּ** - כבר היו טמאים והרי זה פסח הבא בטומאה שנאכל בטומאה, אבל **הַשְׁתָּא** - עתה בשנה זו **בְּעָלִים טְהוֹרִין הָווּ** בשעת זריקה, שלא נטמאו אלא אחר הזריקה, וכיון שהפסח בא בטהרה אסור לאוכלו בטומאה[נא], ומשום חשש זה גזרו חכמים לאסור את אכילתו אף באופן שנטמאו קודם זריקה[נב](כא).

פוסלת בזריקה, מכל מקום כשהבעלים עצמם אינם ראויים לאכול בשעת זריקה הקרבן פסול. על פי תוספות (ד"ה לימא). מב. **משמע** שאף אם יכול לאכול מהפסח לערב לא די בכך אלא צריך שיהיה ראוי לאוכלו עתה בשעת שחיטה וזריקה, והטעם הוא, משום שכשאינו ראוי לאכול מהפסח הרי הוא דחוי בגופו ואין הפסח יכול להקרב עבורו. חזון איש (זבחים סי' ד סק"כ). מג. **ואף** שרבי נתן מודה שצריך שישחט הפסח עבור אדם הראוי לאוכלו מ'איש לפי אכלו' והוא הדין שהבעלים יהיו ראויים לאכילה כפי שביארה הגמרא לעיל, מכל מקום סוברת הגמרא עתה שאין צריך שיהיה ראוי אלא בשעת שחיטה ולא בשעת זריקה. על פי תוספות (ד"ה לימא). [וראה בחזון איש (פרה"ש סי' קכד לקף עמ' קמה, ובמנחת ד"ה ולמבנה) שכתב ליישב מדוע דברים אלו אינם נסתרים מדברי התוספות לעיל (ד"ה ולמבנה, שו"ר בשפת נגיל)] שכתבו שיש להשוות זריקה לשחיטה]. מד. **משום** שהפסוק 'איש לפי אכלו' שהוא המקור לכך שהפסח צריך להיות ראוי לאכילה נאמר על האדם האוכל ולא על הפסח עצמו. רש"י (ד"ה נגמ"ל). מה. **רש"י** (ד"ה יוכל). שכן זריקת הדם נעשית על ידי כלי, כמבואר במשנה לעיל (סה.) וברש"י (שם ד"ה זריקה). מו. **גליון.** הגהות וציונים. מז. **כן** סובר רבי אלעזר בדעת רבי נתן, ולא כדברי התרצן לעיל שאף לרבי נתן צריך שיהיו הבעלים ראויים לאוכלו. מח. **שנאמר** בדין טמא הנדחה לפסח שני (במדבר ט י) 'איש איש כי יהיה טמא' וגו', 'איש' נדחה לפסח שני ואין ציבור נדחין לפסח שני אלא עושים בטומאה. גמרא (לעיל סו:). מט. **כפי** ששנינו במשנה (לעיל סו:) הפסח שבא בטומאה נאכל בטומאה. נ. **שדין** פסח הבא בטומאה תלוי בזריקה שהיא עיקר הקרבן, כמבואר בזבחים (ו:) שאין כפרה אלא בדם, ומפילא יש חילוק בין שנה שעברה לשנה זו וכפי שמבאר והולך. נא. **בדין** כל בשר קדשים שיש לאו וכרת למי שאוכלו בטומאה כמבואר במכות (יד:). אבל פסח הבא בטומאה התורה התירה אכילתו בטומאה בכך שהתירה הקרבתו, כיון שעיקר ציווי קרבן פסח לצורך אכילתו הוא שנאמר 'איש לפי אכלו', רש"י (לעיל סו: ד"ה שמתחילתן). נב. **ולא** גזרו אלא בנטמאו אחר שחיטה קודם זריקה, ולא בנטמאו קודם שחיטה, כיון שבין קודם שחיטה לאחר שחיטה החילוק ניכר ולא יבואו לטעות [כי השחיטה היא תחילת ההתעסקות עם הקרבן], מה שאין כן בין קודם זריקה לאחר זריקה אפשר לטעות מאחר שבשניהם השחיטה היתה בטהרה. גור אריה (לימון, ד"ה גזירה).

הגמרא חוזרת ליישב את רב [המעמיד את האמור במשנה 'אינו זורק את הדם' שאם זרק הורצה] באופן אחר[א]. אומרת הגמרא: וְאִיבָּעֵית אֵימָא - ואם תרצה תאמר, **רַב דְּאָמַר** אם זרק הורצה כְּשִׁיטַת **רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ** אמר כן, הסובר שאכילת הפסח אינה מעכבת[ב].

הגמרא מביאה בריימתא בה מבוארת שיטת רבי יהושע: דְּתַנְיָא, רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר[ג]: כָּל הַזְּבָחִים שֶׁבַּתּוֹרָה, בֵּין שֶׁנִּטְמְאָה בְשָׂרָן, וְחֶלֶב קָיִים בטהרתו, בֵּין שֶׁנִּטְמְאָה חֶלְבָּן, וּבְשָׂרָן קָיִים בטהרתו, **זוֹרֵק אֶת הַדָּם**, אבל שלמי **נָזִיר וְעוֹשֶׂה פֶּסַח** אין דינם כשאר זבחים, מפני שבהם צריך להיות ראוי לאכילה. בשלמי נזיר כדי לקיים מצוות האמורות בנזיר, שילוח שערו תחת דוד השלמים ותנופת הזרוע[ד], ובפסח כך עיקרו לאכילה באי'. ולפיכך רק אם **נִטְמְאָה חֶלְבָּן וּבְשָׂרָן קָיִים זוֹרֵק אֶת הַדָּם**, אבל אם **נִטְמְאָה בְשָׂרָן וְחֶלְבָּן קָיִים אֵין זוֹרֵק אֶת הַדָּם**, כי אין הבשר ראוי לאכילה, **וְאַף** על פי כן **אִם** עבר **וְזָרַק** את הדם **הוֹרְצָה**[ה] - עלה הקרבן לרצון, כי מצוות הנזיר אינם מעכבות בו, וכן בפסח האכילה אינה מעכבת. ודברים אלו אמורים בנטמא הבשר אבל **נִטְמְאוּ חֲבָצִים בְּמֵת**[ו], **לֹא יִזְרוֹק** את הדם **וְאִם** עבר **וְזָרַק** את הדם **לֹא הוֹרְצָה** - לא עלה הקרבן לרצון, והוא פסול[ז]. כי אף שהאכילה אינה מעכבת בפסח ואין צריך בשר ראוי לאכילה, מכל מקום טומאת הבעלים מעכבת כי צריך שיהיו הבעלים ראויים לאכילה בשעת הזריקה[ח], ובנזיר טומאת הבעלים מעכבת ופוסלת את הקרבן משום שסותר את נזירותו על ידי שנטמא, וצריך למנות שוב ימי נזירות. ובדברי רבי יהושע אלו מבואר שאכילת הפסח אינה מעכבת ולכך בנטמא הבשר אם זרק הורצה, וכשיטתו אמר רב את דבריו.

★

שנינו במשנה: וְכַמּוּקְדָּשִׁין אֵינוֹ דָּן וכו' אלא אף על פי שנטמא הבשר והחלב קיים זורק את הדם.

הגמרא מדייקת שהמשנה נאמרה כדעת רבי יהושע. מהמשנה מדויק כי רק אם החלב קיים זורק את הדם, אבל אם נטמא גם החלב אינו זורק את הדם. אומרת הגמרא: מַתְנִיתִין מְנָא - משנתנו הסוברת שכאשר נטמאו שניהם הבשר והחלב אינו זורק את הדם, כדעת מי שנויה, כדעת **רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ הִיא** הסובר שאין הדם נזרק אלא כאשר יש דבר הניתר על ידו, או בשר לאכילה או חלב למזבח, ולכך כשנטמאו שניהם אינו זורק את הדם[ט].

מביאה הגמרא בריימתא בה מבוארת שיטת רבי יהושע[י]: דְּתַנְיָא, רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר, כָּל הַזְּבָחִים[יא] **שֶׁנִּשְׁתַּיְּרָה מֵהֶן בָּשָׂר** לאכילת אדם **אוֹ גִּזְרֵי חֵלֶב** לאכילת מזבח[יב], **זוֹרֵק אֶת הַדָּם**. שנאמר (דברים יב כז) **וְעָשִׂיתָ עֹלֹתֶיךָ הַבָּשָׂר וְהַדָּם**, צריך שיתקיים 'הבשר והדם', ולכך אם אין בשר אין זריקת דם, ובנשתייר כזית הרי זה חשוב שיש בשר[יג]. אבל אם לא נשתייר אלא **בָּשָׂר וְחֵלֶב וְחֲצִי זַיִת בָּשָׂר וְחֲצִי זַיִת חֵלֶב, אֵין זוֹרֵק אֶת הַדָּם**, כי פחות מכדי שיעור אכילה אינו חשוב שיור, ובשר וחלב אינם מצטרפים זה עם זה לשיעור שלם, לפי שזה לאכילת אדם וזה לאכילת מזבח. כן הדין בכל הקרבנות, **וּבִקְרְבַּן עוֹלָה** אין הדין כן, אלא **אֲפִילּוּ** נשתייר **בָּשָׂר וְחֲצִי זַיִת חֵלֶב וְחֲצִי זַיִת בָּשָׂר וְחֵלֶב זוֹרֵק אֶת הַדָּם, מִפְּנֵי שֶׁכּוּלָּהּ כָּלִיל**[יד] - שמקטיר כולה על גבי המזבח, וכיון ששניהם, הבשר והחלב, אכילת מזבח הם, מצטרפים לכזית. ובדברי רבי יהושע אלו מבוארת שיטתו שאם לא נשתייר לא הבשר ולא החלב אינו זורק את הדם.

מוסיף רבי יהושע ומבאר דין שיור מנחה: וּבְמִנְחָה אַף עַל פִּי שֶׁכּוּלָּהּ קְמִיצָה ולא נשאר כלום מן הבשר והחלב[טו] **לֹא יִזְרוֹק** את הדם, כי שיור המנחה אינו חשוב שיור.

הגמרא מבררת דין שיור מנחה המבואר בסוף הברייתא. שואלת הגמרא: מַאי עֲבִידְתֵּיהּ - מה עניינה, כלומר, היכן יש זריקת דם בקרבן מנחה, והלא אין אחת מחמש מנחות באה עם הזבחים[טז].

משיבה הגמרא: אָמַר רַב פָּפָּא, הברייתא עוסקת **בִּמְנָחַת נְסָכִים** שמביאים אותה עם הקרבנות[יז], והחידוש בדבריה הוא, כי **קָלְקֵל דַּעְתֵּיהּ אֲמִינָא** - שהיה עולה בדעתך לומר, **בֵּיוָן דְּקָא אָתְיָא** - כיון שהמנחה באה **מִכְּחַ וָבַח** [-מחמת הזבח], **בְּגוּפֵיהּ דְּוָבַח בָּעֵי** - הרי היא חשובה כמו הזבח עצמו, ואף אם לא נשתייר מהבשר כיון שנשתייר מהמנחה הרי היא במקומו להכשיר את זריקת הדם, **קָא מַשְׁמַע לָן**, משמיענו התנא שאין הדבר כן אלא אינה חשובה כמו הזבח עצמו, ולכך אפילו נותרה כל המנחה אם לא נותר מהבשר לא יזרוק את הדם.

הגמרא שבה לבאר את האמור בתחילת הברייתא שעל שיור כזית חלב זורקים את הדם. שואלת הגמרא: שיור של **חֵלֶב, מְנָא לָן** - מהיכן למדנו שהוא כשבור להכשיר את זריקת הדם[יח]. **משיבה הגמרא: אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן מִשּׁוּם רַבִּי יִשְׁמָעֵאל, וְכֵן תָּנָא דְּבֵּה** - ויש מטים ומכריעים לומר שמועה זו[יט] **מִשּׁוּם רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן חֲנַנְיָה, דְּאָמַר קְרָא** בזריקת דם השלמים (ויקרא ז ב) **וְזָרַק הַכֹּהֵן אֶת הַדָּם עַל מִזְבַּח** ה' **פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד וְהַקְטִיר הַחֵלֶב לְרֵיחַ נִיחוֹחַ לַה'**, משמע שזורק את הדם בשביל הַחֵלֶב **אַף עַל פִּי שֶׁאֵין** שם **בָּשָׂר**, כי לא נזכר בפסוק בשר אלא הקטרת החלב[כ].

שואלת הגמרא: אַשְׁכְּחָן - מצאנו בכתוב **שֶׁחֵלֶב** [המכסה את הקרב וחלב שעל שתי הכליות[כא]] דינו כבשר, אבל **יוֹתֶרֶת הַכָּבֵד וּשְׁתֵּי כְלָיוֹת** שאף הם נקטרים על המזבח עם החלב[כב], **מְנָא לָן** - מהיכן לנו שאם לא נשתייר מהם אלא כזית דינם כבשר[כג].

הגמרא מבררת מהיכן פשוט שאכן זורקים את הדם אף על יותרת הכבד ושתי הכליות. מבררת הגמרא: הֵיכָא אֲמְרִינַן דְּזָרְקִינַן - היכן אמרנו שזורקים עליהם את הדם[כד]. **משיבה הגמרא: מִדְּקָתָנֵי** - ממה ששנינו בבריימתא **וּבְמִנְחָה אַף עַל פִּי שֶׁכּוּלָּהּ קְמִיצָה לֹא יִזְרוֹק**, ויש ללדקדק, שרק אם נשארו **מִנְחָה** שאינה מגוף הזבח **הוּא דְּלָא יִזְרוֹק, אֲבָל** אם נשארו **יוֹתֶרֶת הַכָּבֵד וּשְׁתֵּי הַכְּלָיוֹת** שהם מגוף הזבח, **שְׁפִיר דָּמֵי** - יכול לזרוק.

עתה לאחר שנתברר לגמרא שאכן זורקים עליהם את הדם שבה הגמרא לשאלתה: מְנָא לָן - מהיכן למדנו שזורקים עליהם את הדם. **משיבה הגמרא: רַבִּי יוֹחָנָן דִּידֵיהּ** [-מדברי עצמו][כה] **אָמַר, אָמַר קְרָא** - נאמר בסיום הפסוק שממנו למדנו לעיל שזורקים את הדם על החלב, **וְזָרַק הַכֹּהֵן אֶת הַדָּם וגו' וְהַקְטִיר הַחֵלֶב לְרֵיחַ נִיחוֹחַ**, ויש ללמוד מכך, **שֶׁכָּל שֶׁאַתָּה מַעֲלֶה לְרֵיחַ נִיחוֹחַ** יזרק עליו הדם, וזה כולל את כל האימורים הנקטרים על המזבח[כו].

הגמרא מבארת מה הצורך לכתוב גם 'חלב' וגם 'ריח ניחוח'[כז]. אומרת הגמרא: וְאִיצְטְרִיךְ דְּמִכְתַּב - והוצרכה התורה לכתוב 'חֵלֶב', **וְאִיצְטְרִיךְ דְּמִכְתַּב** -

---

א. **לעיל** הקשתה הגמרא על רב מברייתא שמבואר בה שהאכילה מעכבת, ותירצה שרב סובר כרבי נתן שהאכילה אינה מעכבת, והאריכה לדון בדברי רבי נתן והחולקים עליו, ועתה שבה הגמרא לומר אופן נוסף ביישוב דעת רב. ב. **בגמרא** לעיל (שם) מבואר שלדעת רבי יהושע בכל הקרבנות אם אין בשר, כגון שנטמא או אבד, אין זריקת דם, אבל רבי אליעזר סובר שאף אם אין בשר יש זריקת דם, ונחלקו בדרשת הפסוקים. ובבריימתא כאן מבאר רבי יהושע שדברים אלו אמורים דווקא כאשר אין בשר לאכילה וגם אין חלב להקטרה, אבל אם אחד מהם קיים זורק את הדם [להלן בגמרא יובאר המקור שדי אף בשיור חלב. והסברא בזה היא, שאין הדם נזרק אלא בשיש דבר הניתר על ידו, והדם מתיר את שני אלו, בשר לאכילה ואימורים להקרבה. על פי רש"י (מנחות ט. ד"ה כמאן)]. מלבד בשלמי נזיר ובקרבן פסח שיוצאים מכלל זה כמבואר כאן בגמרא. ג. **מדיני** הנזיר שבסיום ימי נזירותו עליו להביא כמה קרבנות. עולה חטאת ואיל לשלמים, וחלות ורקיקין. ובשלמים אלו נאמרו שני דינים שלא נאמרו בשאר קרבנות שלמים. א. כשמגלח הנזיר שער ראשו יתן את השער על האש תחת הדוד שהשלמים מתבשלים בו. ב. דין תנופת הזרוע. הכהן לוקח זרוע בשילה מן איל השלמים יחד עם חלה אחת ורקיק אחד, ונותנם על כפי הנזיר ומניפם, כפי שנתבאר בפרשת נזיר בתורה (במדבר ו יט-כ). ולכך בשלמי נזיר צריך שהבשר יהיה טהור בשעת זריקה וראוי לאכילה כדי שיהא ראוי לקיום המצוות האמורות בו. רש"י (ד"ה קיים שלמים). ותוספות (ד"ה מיכן) מובא שרש"א חולק על רש"י וסובר ששלמי נזיר דינם כשאר הקרבנות, ולכך לא גרס 'נזיר' בבריימתא. ד. **שנאמר** בו (שמות יב ט) 'אש לפי אכלו', כמו שנתבאר במשנה לעיל (עו:) וברש"י (שם ד"ה שמא[לאו]). על פי רש"י (לעיל שם: ד"ה ונמצא). ה. **זומרים** זאת מ'אש לפי אכלו' כמבואר בגמרא לעיל (שם:) בשיטת רבי נתן הסובר כרבי יהושע. ועוד יש ללמוד זאת מכך שהתורה דחתה טמא מת לפסח שני (במדבר ט יא-יב). על פי רש"י (ד"ה ופסח - המעון). ו. **שכן** נאמר בתורה (במדבר ו ט-יב) 'וכי ימות מת עליו, וגו' והימים הראשונים יפלו כי טמא נזירו'. על פי רש"י (ד"ה ופסח וזרק לה). ז. **ולא** כדעת רבי אליעזר הסובר (לעיל עו:) שיש זריקת דם אף בשלא נשתייר כלום. ח. **מלבד** עולה כפי שמבואר להולך. ט. **כזית** הוא שיעור אכילת אדם ואכילת מזבח, ופחות מכך אינה חשובה אכילה. על פי רש"י (מכות יג: ד"ה מיתב, ד"ה לו מיתב). י. **מבואר** בגמרא לעיל (שם). יא. **על** פי רש"י (מנחות טו: ד"ה ואזקיף). ולהלן בגמרא יתבאר מקור דברי שדי אף בשיור החלב. יב. **רבינו** גרשום (רש"י ד"ה ומנחות). וכוותהם לבשר הזהב שהמנחה באה עמו [כי הלא קרבן מנחה עצמו אינו בא מבעלי חיים אלא מן הסולת, שנאמר (ויקרא ב ד) 'ונפש כי תקריב קרבן מנחה לה' סלת יהיה קרבנה'], כי אין לומר שרבי יהושע מדבר על מנחה הבאה בפני עצמה, שהרי אין במנחה זריקת דם ולא שייך בה הנידון של שיור, ובסמוך תבאר הגמרא איזו מנחה באה עם הזבח. יג. **רבינו** גרשום (מעילה טו: ד"ה ממנה). חמש מנחות הם, מנחת סולת, מנחת מחבת, מנחת מרחשת, מנחת מאפה תנור הבאה עם החלות, והבאה מן הרקיקין (ויקרא פרק ב), שכל אלו באות בנדר ונדבה וקרויות מנחה סתם [אבל מנחת נסכים אינה קרויה מנחה סתם], ראה מנחות (קיב:). יד. **עם** קרבנות עולה שלמים מביאים גם סלת בלולה בשמן למנחת היין לנסכים. המנחה נשרפת על מזבח החיצון, ואת היין מנסכים על המזבח. מנחה זו נתפרשה בתורה בפרשת נסכים (במדבר טו ו-יט), ונתבארו הלכותיה ברמב"ם (משגה מקדמות פ"ט). טו. **קדישיה** הגמרא היא על שאר זבחים שבהם הבשר עומד להאכלת אדם והחלב להאכלת מזבח, אבל בעולה אין חילוק בין הבשר לחלב כיון שכולה כליל וכפי שנתבאר לעיל. וכוונת הקדישיה היא, שמאחר שהמקור של רבי יהושע להצריך בשר בשביל לזרוק הדם בשאר זבחים הוא מהפסוק 'ודם זבחיך ישפך והבשר תאכל' (דברים יב כז), כמבואר לעיל (עג:), ופסוק זה מדבר בבשר שעומד להאכלת אדם, אם כן מנין שאף החלב שהוא להאכלת מזבח מועיל להכשיר את הזריקה. ואין ללמוד זאת מהאמור בעולה 'ועשית עולותיך הבשר והדם' (שם) [שהוא המקור של רבי יהושע בעולה למבואר לעיל (שם)], והבשר בעולה הוא כמו החלב בשאר זבחים כיון שקרב על המזבח, משום שבעולה אין אכילת אדם ועל כן לא שייך להצריך יותר מכך, אבל בזובחים שיש בהם גם אכילת אדם שמא צריך שישתייר דווקא מהבשר הנועד לאכילת אדם. על פי ריב"ן (ד"ה אלמא).

וראה גם בפשטות כהזנה (ד"ה אלמא). טז. **רש"י** בראש השנה (ו. ד"ה ומנחה). יז. **על** פי קרבן העדה (ירושלמי שקלים פ"ו ה"ה, מע: ד"ה לקו). יח. **אלאפסי** זוטא (למ"ע משפתי ד"ה שמכחן). יט. **מלבד** החלבים מקטירים על המזבח את שתי הכליות ויותרת הכבד, כמבואר בתורה (ויקרא ג ג-ד, ועוד) [ובכבש מקטירים אף את האליה (שם ז לא)]. כ. **כי** הלא אינם 'חלב', ואף אינם בכלל בשר כיון שאינם עומדים לאכילה אלא להקרבה. המיוחס להרשב"א (מעמוד ס: ד"ה ויזרוק). כא. **הלא** בבריימתא לא הוזכר אלא חלב. כב. **את** הדרשה הקודמת אמר רבי יוחנן בשם רבי שמעולא או רבי יהושע בן חנניה, ולכך עתה שמוסיף לדרוש בענין זה מדגישה הגמרא כי תוספת זו אינה בשמם אלא מדברי עצמו. כג. **שכל** כולם אמרה התורה 'ריח ניחוח לה'' (ויקרא ג ה). כד. **שכן** מדברי רבי יוחנן מתבאר שדי לכתוב 'ריח ניחוח' ונכללים בזה כל האימורים. ואף שודאי אין די לכתוב 'חלב' כפי

והוצרכה לכתוב 'רֵיחַ נִיחוֹחַ', משום דְּאִי כָּתַב רַחֲמָנָא - שאם כתבה התורה 'חֵלֶב' בלבד, הָוֶה אָמֵינָא - הייתי יכול לומר שאם נשתייר חֵלֶב בלא בשר אֵין - אכן יזורק את הדם, אבל אם נשתיירו רק יוֹתֶרֶת הַכָּבֵד וּשְׁתֵּי הַכְּלָיוֹת לֹא יזרק, לכך כָּתַב רַחֲמָנָא 'רֵיחַ נִיחוֹחַ', ללמד שגם על יותרת הכבד ושתי הכליות העולים לריח ניחוח זורקים את הדם. וְאִי כָּתַב רַחֲמָנָא רק והקטיר הנקטרים[בה] 'רֵיחַ נִיחוֹחַ', הָוֶה אָמֵינָא - הייתי יכול לומר שֶׁכָּל הָעוֹלִין רֵיחַ נִיחוֹחַ אם נשתייר מהם יזרק עליהם הדם, וַאֲפִילּוּ מְנָחָה[בו] שאף בה נאמר (במדבר טו יג) 'רֵיחַ נִיחוֹחַ לַה'', לכך כָּתַב רַחֲמָנָא 'חֵלֶב', ללמד שיש לרבות מריח ניחוח רק דבר הדומה לחלב שהוא מגודו של הזבח [-יותרת הכבד ושתי הכליות], ולא מנחה שאינה מגודו של הזבח[ג].

* * *

משנה במשנה לעיל (עז:) נתבאר דין אכילה בפסח ושאר קרבנות צבור כאשר קרבים בטומאה, במשנתנו מבאר התנא את האופנים בהם פסח קרב בטומאה[בח]. נאמר בתורה בפרשת קרבן פסח (במדבר ט ו-ח) 'וַיְהִי אֲנָשִׁים אֲשֶׁר הָיוּ טְמֵאִים לְנֶפֶשׁ אָדָם וגו' וַיַּעֲשֶׂה פֶּסַח לָהּ', בַּחֹדֶשׁ הַשֵּׁנִי בְּאַרְבָּעָה עָשָׂר יוֹם בֵּין הָעַרְבַּיִם וגו' וַיַּעֲשׂוּ אֹתוֹ וגו', ונתבאר בזה שהטמא בזמן הפסח שהוא ארבעה עשר בניסן, הרי הוא נדחה להקריב את הפסח בארבעה עשר באייר, ופסח זה נקרא פסח שני. והגמרא לעיל (סו:) דורשת מ'איש' הנאמר בפסוק, שדווקא 'איש' שהוא טמא נדחה לפסח שני אבל אין צבור נדחים לפסח שני אלא עושים את הראשון בטומאה[בט].

משנתנו מבארת מהו גדר צבור שעושין הפסח בטומאה, וגדר יחידים שנדחים לפסח שני: נְטָמֵא כל הקָהָל **אוֹ רובּוֹ**[ג] בטומאת מת, **אוֹ שֶׁהָיוּ הַכֹּהֲנִים טְמֵאִים**[ד] **וְהַקָּהָל טְהוֹרִים, יַעֲשׂוּ** כולם את הפסח **בְּטוּמְאָה**[לא]. אבל אם **נִטְמָא מִיעוּט הַקָּהָל, הַמְּהוֹרִין עוֹשִׂין** בטהרה **אֶת** הפסח **הָרִאשׁוֹן** בארבעה עשר בניסן, **וְהַטְּמֵאִין עוֹשִׂין אֶת** הפסח **הַשֵּׁנִי** בארבעה עשר באייר[לב].

*

גמרא **במשנה נתבארו האופנים שבהם עושים את הפסח בטומאה. הגמרא מביאה בריייתא בה מבואר אופן נוסף, וכן טעם הדבר שעושים כולם את הפסח**

בטומאה: תָּנוּ רַבָּנָן, הֲרֵי שֶׁהָיוּ יִשְׂרְאֵל טְמֵאִין, וְכֹהֲנִים וּכְלֵי שָׁרֵת - סכיני השחיטה[לג] והמזרקים שמקבלים וזורקים בהם את הדם **טְהוֹרִין, אוֹ שֶׁהָיוּ יִשְׂרְאֵל טְהוֹרִין, וְכֹהֲנִים וּכְלֵי שָׁרֵת טְמֵאִין**[לד], **וַאֲפִילּוּ יִשְׂרְאֵל וְכֹהֲנִים טְהוֹרִין וּכְלֵי שָׁרֵת טְמֵאִין**[לה]**, יַעֲשׂוּ** כל הצבור כולו את הפסח **בְּטוּמְאָה**, לפי **שֵׁאֵין קָרְבָּן צִיבּוּר** הבא בטומאה **חָזוּק** במעשהו בין המקריבים, שחלקם יעשוהו בטומאה וחלקם בטהרה, אלא כיון שקרבן רוב הצבור בא בטומאה אף היחידים יעשוהו בטומאה[לו].

שנינו בברייתא שאם כלי השרת טמאים עושים כולם את הפסח בטומאה, ומשמע שאף אם מקצת מהקהל טמאים גם הם עושים בטומאה ולא נדחים לפסח שני[לז]**, מבארת הגמרא שדין זה אינו בכל אופני הטומאה שנטמאו כלי השרת. אומרת הגמרא: אָמַר רַב חִסְדָּא, לֹא שָׁנוּ** - לא נשנה דין זה שעושים אף הטמאים את הפסח בטומאה, **אֶלָּא שֶׁנִּטְמָא הַסִּכִּין** של השחיטה[לח] **בְּאֹהֶל מֵת** - שנגע במת ונעשה אב הטומאה[לט], שבאופן זה נעשה גם הסכין אב הטומאה, משום **דְּרַחְמָנָא אֲמַר** - שהתורה אמרה בפרשת טומאת מת, בדין טומאת מגע המת (במדבר יט טו) 'וְכֹל אֲשֶׁר יִגַּע עַל פְּנֵי הַשָּׂדֶה בְּחַלַּל חֶרֶב אוֹ בְּמֵת וגו' יִטְמָא שִׁבְעַת יָמִים', הקיש חרב לחלל [-מת][מ], ללמד שֶׁחֶרֶב הֲרֵי הִיא בְּחַלָּל, כלומר, כלי מתכת הנטמא במת נעשה טמא טומאת מי שנגע ברומא, ומכיון שהסכין הוא אב הטומאה קָא מְטַמֵּא לָגַבְרָא - הרי הוא מטמא את האדם השוחט בו[מב], ונמצא דְּמַעֲשֵׂיהֶן כִּי מִיתְעֲבִיד - שמתחילה [-משעת שחיטה] כשנעשה הקרבן, **בְּטוּמְאָה הֲוָה לְהוּ קָא מִיתְעֲבִיד** - נעשה על ידי אדם טמא שיש עונש כרת על כניסתו לעזרה בטומאה[מג], וכיון שנדחה איסור טומאה החמור בפסח זה, נדחה לגמרי ויעשו את הפסח בין הטהורים ובין הטמאים[מד]. **אֲבָל נְטָמֵא הַסַּפְסָל בְּטוּמְאַת שֶׁרֶץ**, ואינו אלא ראשון לטומאה[מה], **דְּכָשֵׁר הוּא דְּמִטַּמֵּא לֵיהּ** - שהכשר הוא זה שנטמא מהסכין, **לָגַבְרָא לֹא מְטַמֵּא לֵיהּ** - אבל האדם השוחט לא נטמא ממנו, כי ראשון לטומאה אינו מטמא אדם ולכלים אלא משקין[מו], **טְהוֹרִין עֲבִיד** - הטהורים יעשו את הפסח, ויאכלו את בשר הפסח שנטמא, **טְמֵאִין לֹא עֲבִיד** - אבל הטמאים לא יעשו את הפסח ויידחו לפסח שני, כי **מִזְבֵּחַ שַׁיְיפֵי** בשר הפסח **בְּטוּמְאַת עֶשֶׂר** - כשהבשר טמא אבל האדם האוכלו טהור, שאכילה

שביארה הגמרא לעיל שלא היינו יודעים את הכלליות והיוצאות, מכל מקום שבה הגמרא עתה ומסכמת את הצורך בשניהם אף שחלק אחד כבר מתבאר מדבריה לעיל. כה. **מנחם** משיב נפש (ל"ח אות ח).

כו. **היינו** מנחת נסכים הבאה עם הזבח, כפי שביארה הגמרא לעיל. כז. **רש"י** (מנחות טו: ד"ה כמאן).

כח. **ומשנה** זו שייכת למשנה לעיל (פב.), והפסיק התנא במשנת 'נטמא הבשר והחלב קיימים' וכו' (לעיל פה:) כדי לציין חילוק נוסף בדין טומאה הקיים בין פסח לשאר קרבנות צבור, כפי שנתבאר לעיל (פב.).

כט. **ודווקא** בטומאת מת, אבל בשאר טומאות אף הצבור נדחים לפסח שני, שכך דורשת הגמרא לעיל (סו:) מהנאמר בפסוק זה 'טמא לנפש'. [אולם לדעת רש"י ותוספות, אף אם טמאים הצבור בטומאת מגע כמנע השרץ ומגע הזב עושים את הפסח הראשון בטומאה כדין טומאת מת. אבל להרמב"ם אין דינה כטומאת מת. מנחת ברוך (סי' קי ענף ו).] ל. **רוב** מכל האנשים שבאו בשביל קרבן פסח. ולפי הדעה הסוברת שמחוץ לעזרה חשוב דרך רחוקה והמצאים שם אינם בכלל עושי הפסח, הולכים אחר רוב העומדים בעזרה כמבואר להלן (מ:). ליקוטי הלכות. ואפילו לא היו הטמאים אלא אחד יותר מהטהורים. רמב"ם (קרבן פסח פ"ו ה"ט), ופסק כתנא קמא להלן (מא:) בברייתא. דין מתצה על מחצה יבואר בגמרא. לא. **שבאו**! האופנים יש להם דין צבור שעושים פסח ראשון בטומאה, כפי שנתבאר בהקדמה למשנה. ואף כשנטמאו הכהנים והקהל טהורים הרי זה נידון כצבור טמאים, כי אין צבור נדחה לפסח שני לא מפני טומאת עצמם ולא מפני טומאת הקרבן, ובאופן זה הלא הפסח יבוא בטומאה מפני טומאת הכהנים המקריבים שאי אפשר בלתי הקרבתם. על פי תוספות יום טוב (פ"ז מ"ג). וטומאת הכהנים היא סיבה להבאת הפסח בטומאה לא משום נגיעתם בבשר, כי הלא יכולים להזהר שלא לגעת בבשר, אלא משום הזזריקה ההקטרה הנעשים בטומאה. תוספות (ל"ח ע"ב) על פי חזון איש (פ"ח סי' קכ"ו ס"ק ד). פמ"ג (פתו"ד סס). וכעין זה מבואר בדברי רבי עקיבא איגר (ל"ח בגמ"ד הקטנ). ומשמע מלשון המשנה שבאופנים אלו כל הקהל עושים בטומאה, ואם כן בכהנים טמאים וקהל טהורים אף אם יש בקהל מיעוט טמאים אינם נדחים לפסח שני אלא עושים את הפסח הראשון עם הטהורים, משום שגם הטהורים עושים את הפסח בטומאה מפני טומאת הכהנים המקריבים. רש"י (ובראה ביאור כוונתו בגליון רש"ס ובמלאכת שלמה (פ"ו מ"ו)). ובחזון איש (פתו"ס סי' ד סק"ט, פח"ס סי' קכ"ו ס"ק ד). פמ"ג (ל"ח ס"ק ו) הוסיף, שבאופנים אלו שהפסח נעשה בטומאה אין צריכים להזהר בכל דיני טומאתו. על כן אם נטמא הקהל ועתיד הפסח להאכל בטומאת הגוף, אף אם רוב הכהנים טהורים נעשה הפסח גם על ידי הכהנים הטמאים, ומותר לקחת כלי שרת טמאים אף אם יש טהורים, כי מאחר שהותרה הטומאה בדבר אחד הותרה אף לשאר דברים [מלבד באופן שהותרה הטומאה בדבר שאין בו כרת שנתלקח בזה להלן בגמרא] כי אין קרבן צבור חלוק, כפי שיתבאר בבריייתא בגמרא. וכן באופן שהכהנים טמאים והקהל טהורים, שהותרה הזזריקה והכניסה לעזרה בטומאה, רשאים אף הבעלים להיטמא ולאכול הפסח בטומאת הגוף, וכן אינם צריכים להקפיד על טהרת הבשר וכלי השרת. וכדרך זו מתבאר מדברי רבי עקיבא איגר (ל"ח בגמ"ד הקטנ). וראה בחזון איש (פתו"ס סי' קכ"ו ס"ק ד) שדן לפרש כן אף בכוונת התוספות (ל"ח ד"ה ואפילו). אולם בפסקי תרי"ד (ל"ח בגמ"ד הקטנ) מבואר, שאם היו הכהנים טמאים והקהל טהורים טעם היתר ההקרבה בטומאה הוא, משום שאם לא כן יהודו הקהל הטהורים שלא לגעת בכהנים ולהיטמא, ועל ידי כך ימנעו הכהנים מלהכנס לעזרה להקריב ברואתם כי הקהל נזהרים מטומאה שיש בה כרת, ועל כן הותרה טומאת הבעלים שלא למנוע את ההקרבה. לב. **כי** מיעוט הקהל אינם חשובים צבור לענין דין זה אלא יחידים, ויחיד נדחה לפסח שני [כמו שנתבאר בהקדמה לעיל]. לג. **כן** מוכח בגמרא להלן שאף הסכין בכלל כלי שרת, וזאה מה שנתבאר בעיוני הפשט שם. לד. **ומדובר** שנטמאו רוב הכהנים וכלי השרת הנצרכים לעשיית פסחי ישראל, וכן באופן הראשון שהטמאים רוב הכהנים והקהל טהורים, כפי שנתבאר (ל"ח ד"ה ואפילו) ובזה יבואר המשך הברייתא. שאין קרבן צבור חלוק, כפי שיתבאר להלן]. בזה תורה כללים (פ"ו ס"ה סה"כ). [ואף שנתבאר לעיל שמדוקדק בלשון המשנה כי דווקא בנטמאו כל הכהנים יעשו בטומאה אבל ברוב לא, שם מדובר שיש במיעוט הכהנים כדי הצורך לרוב ישראל, וכאן מדובר שאין במיעוט כדי הצורך לרוב ישראל, מאחר שנטמאו רוב הכהנים הנצרכים לישראל, כפי שנתבאר]. לה. **שנלך** ידי טומאת הסכינים נטמאים השוחטים וצריכים להכנס לעזרה בטומאה וכנ"ל אין פנאי לשחוט כל הפסחים בלא להכנס לעזרה על ידי סכין ארוכה או לאחוז הסכין על ידי חציצה

ולא להיטבא. תוספות (ל"ח בגמ"ד) [ולכך הפסח נעשה בטומאה, וכל שכן אם נטמאו המזרקים שהקבלה והזריקה שהם מעבודות ההכנה נעשות בטומאה [אבל השחיטה שאינה מעבודות ההכנה כשירה בטמאים, ולכך בנטמאו הסכינים סיבת העשייה בטומאה אינה אלא משום כניסה לעזרה בטומאה]. חזון איש (פתו"ס סי' ד סק"ט). ודברים אלו אמורים כשנטמאו כלי השרת בטומאת מת, ולהלן בגמרא יתבאר הדין כשנטמאו בשרץ. ואין שהות להביא סכינים אחרים. תוספות (ל"ח בגמ"ד). וכן אין שהות לעשות כלי שרת חדשים. מאירי (ל"ח בגמ"ד). וברבינו יהונתן מלונל (ל"ח בגמ"ד קמ). כתב שאין צריך לעשות חדשים, או שמדובר כאן בערב פסח שחל בשבת ואי אפשר לעשות חדשים. לו. **רש"י** (ל"ח ד"ה שחלל). כי ניכר הדבר שהטהורים נזהרים מהטמאים והוא גנאי להן, שנראה כאילו עושין בטומאה באיסור כרת. רש"י (לעיל פ. ד"ה אלא) ומהאריי (ל"ח בגמ"ד) על פי פסקי תרי"ד (ל"ח בגמ"ד). סברת 'שאין קרבן צבור חלוק' מבארת מדוע יעשו את המיעוט טהורים שאינם בכלל עושי הפסח, הולכים אחר רוב העומדים בעזרה כמבואר להלן (מ:). ליקוטי הלכות, ואפילו לא היו הטמאים אלא אחד יותר מהטהורים. רמב"ם (קרבן פסח פ"ו ה"ט), ופסק כתנא קמא להלן (מא:) בברייתא. דין מתצה על מחצה יבואר בגמרא. לא. **שבאו**! האופנים יש להם דין צבור שעושים פסח ראשון בטומאה, כפי שנתבאר בהקדמה למשנה. ואף כשנטמאו הכהנים והקהל טהורים הרי זה נידון כצבור טמאים, כי אין צבור נדחה לפסח שני לא מפני טומאת עצמם ולא מפני טומאת הקרבן, ובאופן זה הלא הפסח יבוא בטומאה מפני טומאת הכהנים המקריבים שאי אפשר בלתי הקרבתם. על פי תוספות יום טוב (פ"ז מ"ג). וטומאת הכהנים היא סיבה להבאת הפסח בטומאה לא משום נגיעתם בבשר, כי הלא יכולים להזהר שלא לגעת בבשר, אלא משום הזזריקה ההקטרה הנעשים בטומאה. תוספות (ל"ח ד"ה) על פי חזון איש (פ"ח סי' קכ"ו ס"ק ד). פמ"ג (פתו"ד סס). וכעין זה מבואר בדברי רבי עקיבא איגר (ל"ח בגמ"ד הקטנ). ומשמע מלשון המשנה שבאופנים אלו כל הקהל עושים בטומאה, ואם כן בכהנים טמאים וקהל טהורים אף אם יש בקהל מיעוט טמאים אינם נדחים לפסח שני אלא עושים את הפסח הראשון עם הטהורים, משום שגם הטהורים עושים את הפסח בטומאה מפני טומאת הכהנים המקריבים. רש"י (ובראה ביאור כוונתו בגליון רש"ס ובמלאכת שלמה (פ"ו מ"ו)). ובחזון איש (פתו"ס סי' ד סק"ט, פח"ס סי' קכ"ו ס"ק ד). פמ"ג (ל"ח ס"ק ו) הוסיף, שבאופנים אלו שהפסח נעשה בטומאה אין צריכים להזהר בכל דיני טומאתו. על כן אם נטמא הקהל ועתיד הפסח להאכל בטומאת הגוף, אף אם רוב הכהנים טהורים נעשה הפסח גם על ידי הכהנים הטמאים, ומותר לקחת כלי שרת טמאים אף אם יש טהורים, כי מאחר שהותרה הטומאה בדבר אחד הותרה אף לשאר דברים [מלבד באופן שהותרה הטומאה בדבר שאין בו כרת שנתלקח בזה להלן בגמרא] כי אין קרבן צבור חלוק, כפי שיתבאר בבריייתא בגמרא. וכן באופן שהכהנים טמאים והקהל טהורים, שהותרה הזזריקה והכניסה לעזרה בטומאה, רשאים אף הבעלים להיטמא ולאכול הפסח בטומאת הגוף, וכן אינם צריכים להקפיד על טהרת הבשר וכלי השרת. וכדרך זו מתבאר מדברי רבי עקיבא איגר (ל"ח בגמ"ד הקטנ). וראה בחזון איש (פתו"ס סי' קכ"ו ס"ק ד) שדן לפרש כן אף בכוונת התוספות (ל"ח ד"ה ואפילו). אולם בפסקי תרי"ד (ל"ח בגמ"ד) מבואר, שאם היו הכהנים טמאים והקהל טהורים טעם היתר ההקרבה בטומאה הוא, משום שאם לא כן יהודו הקהל הטהורים שלא לגעת בכהנים ולהיטמא, ועל ידי כך ימנעו הכהנים מלהכנס לעזרה להקריב ברואתם כי הקהל נזהרים מטומאה שיש בה כרת, ועל כן הותרה טומאת הבעלים שלא למנוע את ההקרבה. לב. **כי** מיעוט הקהל אינם חשובים צבור לענין דין זה אלא יחידים, ויחיד נדחה לפסח שני [כמו שנתבאר בהקדמה לעיל]. לג. **כן** מוכח בגמרא להלן שאף הסכין בכלל כלי שרת, וזאה מה שנתבאר בעיוני הפשט שם. לד. **ומדובר** שנטמאו רוב הכהנים וכלי השרת הנצרכים לעשיית פסחי ישראל, וכן באופן הראשון שהטמאים רוב הכהנים והקהל טהורים, כפי שנתבאר (ל"ח ד"ה ואפילו) ובזה יבואר המשך הברייתא. שאין קרבן צבור חלוק, כפי שיתבאר להלן]. בזה תורה כללים (פ"ו ס"ה סה"כ). [ואף שנתבאר לעיל שמדוקדק בלשון המשנה כי דווקא בנטמאו כל הכהנים יעשו בטומאה אבל ברוב לא, שם מדובר שיש במיעוט הכהנים כדי הצורך לרוב ישראל, וכאן מדובר שאין במיעוט כדי הצורך לרוב ישראל, מאחר שנטמאו רוב הכהנים הנצרכים לישראל, כפי שנתבאר]. לה. **שנלך** ידי טומאת הסכינים נטמאים השוחטים וצריכים להכנס לעזרה בטומאה וכנ"ל אין פנאי לשחוט כל הפסחים בלא להכנס לעזרה על ידי סכין ארוכה או לאחוז הסכין על ידי חציצה

זו אסורה **בְּלָאו**[מד], **וְאַל יֹאכַל הַבָּשָׂר בְּטוּמְאַת הַגּוּף** של האדם האוכלו **שֶׁהאיסור הוּא בִּכְרֵת**[מה][טו].

מוכיחה הגמרא מדברי רב חסדא: אָלְמָא קָסָבַר - מוכח שסובר **רַב חִסְדָּא, טוּמְאָה דְּחִוְיָה הֵיא בְּצִיבּוּר** - כלומר, אף שהתירה התורה לצבור להביא קרבן בטומאה בקושי התירה, ואינו היתר גמור אלא כאשר אין אפשרות להביאו בטהרה, ויש לחזר כמה שאפשר אחר עשיית הפסח בטהרה או שיעשה בטומאה יותר קלה[מו], ולכך אף שהפסח בא בטומאת בשר אין להביאו בטומאת הגוף החמורה[ו]. **מוסיפה הגמרא: וְכֵן אָמַר רַבִּי יִצְחָק, טוּמְאָה דְּחִוְיָה הֵיא בְּצִיבּוּר**, וכשנטמא הסכין בטומאת שרץ, אותם הטמאים בטומאת הגוף אינם עושים את הפסח בטומאה אלא נדחים לפסח שני, כדברי רב חסדא[נא].

הגמרא מביאה דעה החולקת על רב חסדא ורבי יצחק וסוברת שמדובר אף בטומאת שרץ. אומרת הגמרא: וְרַבָּא אָמַר, גם בנטמא הסכין בטומאת שרץ שלא נטמא אלא הבשר, **אֲפִילּוּ טְמֵאִין נְמֵי עֲבְדֵי** - גם עושים את הפסח עם הטהורים. **מבררת הגמרא: מַאי טַעְמָא** - מהו הטעם, הלא לא הותרה בפסח זה טומאה שיש בה כרת[נב]. **משיבה הגמרא: דִּכְתִיב** (ויקרא ז יט) בדין טומאת בשר קדשים, **'וְהַבָּשָׂר אֲשֶׁר יִגַּע בְּכָל טָמֵא לֹא יֵאָכֵל בָּאֵשׁ יִשָּׂרֵף, וְהַבָּשָׂר כָּל טָהוֹר יֹאכַל בָּשָׂר', הקיש הכתוב דין טומאת הגוף לטומאת בשר[נג], ללמד שכָּל הֵיכָא** - כל מקום **דְּלָא**[נד] **קָרְינַן בֵּיהּ** - שלא מתקיים בבשר קדשים תחילת הפסוק **'וְהַבָּשָׂר אֲשֶׁר יִגַּע בְּכָל טָמֵא לֹא יֵאָכֵל'**, שמותר לאוכלו בטומאת הבשר, כגון כאן שבשר הפסח נטמא ונדחית הטומאה בצבור בטומאת הבשר, **לֹא קָרְינַן בֵּיהּ** - לא מתקיים בו גם סוף הפסוק **'וְהַבָּשָׂר כָּל טָהוֹר יֹאכַל בָּשָׂר'** - ולא טמא, אלא יאכל אף בטומאת הגוף[נט]. **וְכָל הֵיכָא דְּקָרְינַן בֵּיהּ** - וכל מקום שמתקיים בבשר קדשים תחילת הפסוק **'וְהַבָּשָׂר אֲשֶׁר יִגַּע בְּכָל טָמֵא לֹא יֵאָכֵל'**, שאסור לאכלו בטומאת הבשר, **קָרְינַן בֵּיהּ** אף את סוף הפסוק **'וְהַבָּשָׂר כָּל טָהוֹר יֹאכַל בָּשָׂר'**, ויש לאכול בשר זה בטהרת הגוף.

*

שנינו במשנה שבנטמא רוב הקהל עושים את הפסח בטומאה, מבררת הגמרא מה הדין כשנטמאו מחצית הקהל: אִיתְּמַר - נאמר בבית המדרש, **רַבִּי שֶׁהֵיוּ קוֹל יִשְׂרָאֵל מְחֻלָּקִין מַהוּ לְהָחֲזִירָן וּמַהוּ מַהוּ טְמֵאִין, רַב אָמַר, מְחֻלָּקִין עַל מְחֻלָּקִין הרי הוא בְּרוֹב, וְרַב חֲנָא אָמַר, מְחֻלָּקִין עַל מְחֻלָּקִין אֵינוֹ בְּרוֹב. מבארת הגמרא: רַב אָמַר מְחֻלָּקִין עַל מְחֻלָּקִין בְּרוֹב** - כל מחצה מהם חשוב כרוב, ולכך **הֲלָלּוּ** - הטהורים **עוֹשִׂין לְעַצְמָן** בטהרה, שהרי כשרוב הקהל טהורים אין רשאים הטהורים לעשות את הפסח בטומאה, **וְהֲלָלּוּ** - הטמאים **עוֹשִׂין לְעַצְמָן** בטומאה ואין נדחים לפסח שני, כיון שנתחשבים כרוב וכשרוב הקהל טמאים עושים את הפסח בטומאה[נה][ניז]. **וְרַב חֲנָא אָמַר, מְחֻלָּקִין עַל מְחֻלָּקִין אֵינוֹ בְּרוֹב**, הלכך **מְהוֹרִין עוֹשִׂין אֶת הָרִאשׁוֹן** בטהרה[ניז], **וּטְמֵאִין** נידונין כמיעוט ונדחים מפסח ראשון, **וְעוֹשִׂין אֶת הַפֶּסַח הַשֵּׁנִי**[ניז].

איבא דְּאָמְרִי - יש שאמרו שמועה זו בלשון אחרת[ניח], **אָמַר רַב חֲנָא, מְחֻלָּקִין עַל מְחֻלָּקִין אֵינוֹ בְּרוֹב** ואף לא כמיעוט, ולכן **מְהוֹרִין עוֹשִׂין אֶת הָרִאשׁוֹן** בטהרה.

מד. **אדם** טהור האוכל בשר קדשים טמא לוקה, שנאמר (ויקרא ז יט) 'והבשר אשר יגע בכל טמא לא יאכל'. רמב"ם (פסולי המוקדשין פי"ח ה"ג). כתב הרמ"ך (ל"ת נמנע - הסמ"ג), שאף אם יש טהורים שיש להם אפשרות לאכול בטהרת בשר מותר להם לאכול בטומאת בשר, כיון שניתן פסח זה לדחות בו טומאת בשר.

מה. **שהאוכל** מן הקדשים כשהוא טמא חייב כרת, שנאמר (ויקרא ז כ) 'ונפש אשר תאכל בשר מזבח השלמים אשר לה' וטומאתו עליו ונכרתה הנפש ההיא מעמיה'. ואף בבשר של קדשים טמא [כמו כאן] חייב כרת לדעת חכמים במשנה בזבחים (קי). וגם לדעת רבי יוסי הגלילי שפוטר, באופן שקדמה טומאת הגוף לטומאת הבשר מחייב, כמבואר בגמרא (שם קי). טז. **עַל** פי רש"י (ל"ה ד"ה מחוסר), ר"ח (שם ד"ה מחוסר). ולשון הרמב"ם (פיאת מקדש פ"ח הט"ו) 'שהטומאה לא התרה בציבור אלא באיסורה עומדת ודחויה היא עתה מפני הדחק, ואין דוחין כל דבר הנדחה אלא במקום שאי אפשר, ומפני זה צריכה ציץ לרצות עליה'. נ. **כְּלוֹמַר**, ולא כשיטת הסוברים (לעיל עז. ועוד) שטומאה הותרה בציבור, שלשיטתם ההיתר להביא בטומאה הוא היתר גמור, וכיון שהפסח בא בטומאת בשר אף טומאת הגוף החמורה הותרה, ואין צורך לחזר שיאכל רק בטומאה קלה. נא. **עַל** פי כסף משנה (קרבן פסח פ"ו ה"ט). כלומר, רבי יצחק לא אמר רק טומאה דחויה היא בציבור, אלא האריך ואמר את כל דברי רב חסדא והגמרא נקטה את דבריו בקיצור. שכן מהלשון 'וכן' אמר רבי יצחק משמע שסובר ככל דברי רב חסדא, ואם לא אמר אלא טומאה דחויה היא בציבור אין מכך ראיה שסובר כרב חסדא, כי הלא אף רבא החולק על רב חסדא בסמוך סובר כן כפי שיתבאר. ועוד, שהלא כל התנאים סוברים טומאה דחויה היא בציבור מלבד רבי יהודה כמבואר לעיל (עז:), ומה הצורך להביא מרבי יצחק. נר דוד (ניני, ד"ה וכן). וכעין זה כתב בפרי יהושע (לפנ"ע ד"ה ומפני). נב. **שיזהו** טעמו של רב חסדא לעיל שהטמאים לא עושים את הפסח. ואף שלא אמר רב חסדא כן אלא משום שטומאה דחויה בציבור, ואם כן שמא רבא סובר טומאה הותרה בציבור ולכך אף טמאים עושין בטומאה, צריך לומר, שהגמרא ידעה כי רבא סובר טומאה דחויה היא בציבור כמבואר בזבחים (נב:), ולכך שאלה 'מאי טעמא'. רחמיך רבים (נפלאות, ד"ה מפני). וכעין זה מבואר ברמת שמואל (ד"ה רבא) ובשפת אמת (ד"ה ורבא).

[והדברים אלו אינם אלא לתירוץ הראשון בתוספות (יומא ו: ד"ה שמכ) הסובר שלדעת רבא טומאה דחויה היא בציבור, אולם לתירוץ השני הסובר שלרבא טומאה הותרה בציבור מן התורה עדיין קשה, ורואה יישוב לזה בחידושי רבי עקיבא איגר (ד"ה שלמפ)]. נג. **כי** תחילת הפסוק 'והבשר אשר יגע בכל טמא' וגו' מדבר על דין אכילת הבשר לטהורים. נד. **בגליון** הגמרא הגירסא היא להיפך 'כל היכא דקרינן ביה והבשר אשר יגע בכל טמא לא יאכל קרינן ביה והבשר כל טהור יאכל בשר, וכל היכא דלא קרינן וכו' לא קרינן ביה וכו'. על פי הגהות וציונים. נה. **ואף** אוכלים הפסח בטומאה. רמב"ם (קרבן פסח פ"ו ה"ג). ואף שהטמאים חשובים כרוב לענין שאינם נדחים לפסח שני, אבל אינם חשובים כרוב לענין שיוכלו הטהורים לעשות עמהם בטומאה. מאירי (ד"ה זה שנתקנו בסל). נו. **כי** הלא טהורים הם. וברש"י (ד"ה טהורין) הוסיף לבאר, שאין לומר שפסח ראשון אינו נעשה אלא ברוב ישראל, כי הלא ברוב טמאים ומיעוט טהורים אף הטהורים עושים את הפסח בטומאה, אף שלא בטל מהם שם מיעוט, וכל שכן כאשר עושים בטהרה [משום שאינו נעשה בטומאה על ידי רוב טמאים] שיכולים לעשותו אף שאינם רוב ישראל. על פי ספר הערות (כתב"י סמ). נז. **שבן** מיעוט טמאים נדחים לפסח שני, כמבואר לעיל במשנה. והיינו שללשון זה בדעת רב כהנא מתצה חשוב כמיעוט, אבל הלשון השני בסמוך סובר שמחצה אינו חשוב לא כרוב ולא כמיעוט ולכך הטמאים אינם עושים פסח כלל [כפי שיתבאר]. הגהות הגרי"מ פערלא (עמח נ: דף ימ). אולם בעבודת הלוי (מהדו"ת הממעוט, פכ"ו ד"ה טיהרו) ובאבני צדיק (קמץ, קרבן פסח פ"ו ה"ט) משמע שאף ללשון זה מחצה אינו לא כרוב ולא כמיעוט כמו ללשון השני, ולפי"ז יש לבאר מחלוקת הלשונות, שללשון זה אין צריך שהטמאים יהיו דווקא מיעוט כדי להידחות לפסח שני, אלא כל שאינם רוב הרי הם נדחים. ולפי הלשון השני דווקא מיעוט נדחים לפסח שני, ולכך הטמאים אינם עושים גם את השני, כפי שיבואר להלן. נח. **בְּלוֹמַר**, פירשו דברי רב כהנא באופן אחר. שכן רב כהנא לא אמר אלא 'מחצה על מחצה אינו כרוב', ונחלקו הדעות בפירוש דבריו [אבל לא נחלקו מה אמר רב כהנא]. מלא רצון (פסק, ד"ה ומחמכ).

וְטָמֵאִין אֵין עוֹשִׂין לֹא אֶת הפסח **הָרִאשׁוֹן וְלֹא אֶת** הפסח **הַשֵּׁנִי**, מבארת הגמרא את טעם דין הטמאים, **בָּרִאשׁוֹן לֹא עָבְדִי** - פסח ראשון אינם עושים בטומאה, משום **דְּלָא הָוֵי רוּבָּא** - שאינם רוב, ולכך אין הם יכולים לעשותו בטומאה, **בָּשֵׁנִי לֹא עָבְדִי**, משום **דְּלָא הָוֵי מִיעוּטָא** - שאינם מיעוט, ואין טמאים נדחים לפסח שני אלא כשהם מיעוט מהציבור[א].

הגמרא מקשה ממשנתנו על רב: תָּנַן - שנינו במשנתנו, **נִטְמָא קָהָל אוֹ רוּבּוֹ, אוֹ שֶׁהָיוּ הַכֹּהֲנִים טְמֵאִין וְהֶקְהֵל טְהוֹרִים, וְעָשָׂה** הפסח של כל הקהל **בְּטוּמְאָה**, ואף פסחם של הטהורים. ויש לדקדק ממה שנאמר 'או רובו', שדווקא כשנטמא **רובו** של הקהל **הוּא דְּעָבְדִי** - אז עושים הטמאים פסח ראשון, ונעשה הפסח **בְּטוּמְאָה[ב], אֲבָל פָּלְגָא וּפָלְגָא** - מחצה טהורים ומחצה טמאים, **לֹא עָבְדִי** - לא עושים הטמאים פסח **בָּרִאשׁוֹן** כללי[ג], **וְשָׁנְיָא לָךְ** שאמר כי במחצה על מחצה עושים כולם בראשון[ד].

דוחה הגמרא: אָמַר [-ישיב] **לָךְ רַב**, אין לך לדקדק ולהוכיח מהמשנה שבמחצה על מחצה לא יעשו הטמאים פסח ראשון כלל, כי ניתן לדקדק כך, **רוּבָּא** - כאשר רוב הקהל טמאים, **עָבְדִי פּוֹלְחָנָא** - עושים כולם **בְּטוּמְאָה**, גם הטהורים[ה]. אבל כאשר **פָּלְגָא וּפָלְגָא** - מחצה טהורים ומחצה טמאים, לא יעשו גם הטהורים בטומאה, אלא **הֲלָיָין** - הטהורים **עוֹשִׂין לְעַצְמָן** בטהרה, **וְהֲלָיָין** - הטמאים **עוֹשִׂין לְעַצְמָן** בטומאה.

הגמרא מוכיחה מהמשנה כתירוצו של רב. אומרת הגמרא: הֵכִי נְמֵי מִסְתַּבְּרָא שבמחצה ומחצה הטמאים עושים את הפסח הראשון בטומאה ואינם נדחים לשני, **דְּקָתָנֵי בְּפִיקָּה** של משנתנו, **נִטְמָא מִיעוּט הַקָּהָל, מְהוֹרִין עוֹשִׂין אֶת הָרִאשׁוֹן וּמְטַמְּאִין עוֹשִׂין אֶת הַשֵּׁנִי**. ומדויק מהמשנה כי דווקא באופן בו נטמא **מִיעוּט** הקהל **הוּא דְּעָבְדִי** טמאים **בָּשֵׁנִי, אֲבָל פָּלְגָא וּפָלְגָא** - מחצה טהורים ומחצה טמאים, **לֹא** נדחים הטמאים לשני **וְעָבְדִי בָּרִאשׁוֹן, וְהֲלָיָין עוֹשִׂין לְעַצְמָן וְהֲלָיָין עוֹשִׂין לְעַצְמָן**[ו].

לאחר שהוכיחה הגמרא מהמשנה כדעת רב, מקשה ממנה על רב כהנא. מקשה הגמרא: וְאֶלָּא - אם כן שמוכח מהסיפא של משנתנו שבמחצה ומחצה אין הטמאין נדחים לשני אלא עושין פסח ראשון בטומאה, **קָשְׁיָא** מהמשנה **לְרַב חֲנָא**, הסובר שמחצה על מחצה אינו נידון כרוב, ואין הטמאים עושים בראשון[ז].

מתרצת הגמרא: אָמַר [-ישיב] **לָךְ רַב חֲנָא**[ח], אין לך לדקדק מהסיפא שבמחצה ומחצה הטמאים עושים בראשון, אלא כך תדקדק, **נִטְמְאוּ מִיעוּט הַקָּהָל, מְהוֹרִין עוֹשִׂין אֶת הָרִאשׁוֹן וּמְטַמְּאִין עוֹשִׂין אֶת הַשֵּׁנִי**, דווקא בנטמאו מיעוט עושים הטמאים את השני, **הָא פָּלְגָא וּפָלְגָא, מְהוֹרִין עוֹשִׂין אֶת הָרִאשׁוֹן, אֲבָל מְטַמְּאִין אֵינָן עוֹשִׂין לֹא אֶת הָרִאשׁוֹן וְלֹא אֶת הַשֵּׁנִי**.

מקשה הגמרא: הֲתִינַח - תירוץ זה מובן **דְּלֵישְׁנָא דְּתָרָא** [-לשון אחרון] **דְּרַב חֲנָא**, הסובר שבמחצה על מחצה הטמאים אינם עושים לא בראשון ולא בשני, **אֶלָּא דְּלֵישְׁנָא** [-לשון] האחר **דְּאָמַר רַב חֲנָא מְהוֹרִים עוֹשִׂין אֶת הָרִאשׁוֹן וּמְטַמְּאִין עוֹשִׂין אֶת הַשֵּׁנִי, מַאי אִיכָּא לְמֵימַר** - איך נבאר את הדיוק מהמשנה שבמחצה על מחצה הטמאים אינם עושים את השני.

מתרצת הגמרא: אָמַר [-ישיב] **לָךְ רַב חֲנָא**[ט], אין לך לדקדק מהסיפא שבמחצה ומחצה הטמאים עושים בראשון, אלא כך תדקדק, **נִטְמְאוּ מִיעוּט הַקָּהָל, מְהוֹרִין עוֹשִׂין אֶת הָרִאשׁוֹן וּמְטַמְּאִין עוֹשִׂין אֶת הַשֵּׁנִי**, דווקא בנטמאו מיעוט עושים הטמאים את השני, **הָא פָּלְגָא וּפָלְגָא, מְהוֹרִין עוֹשִׂין אֶת הָרִאשׁוֹן, אֲבָל מְטַמְּאִין אֵינָן עוֹשִׂין לֹא אֶת הָרִאשׁוֹן וְלֹא אֶת הַשֵּׁנִי**.

מקשה הגמרא: הֲתִינַח - תירוץ זה מובן **דְּלֵישְׁנָא דְּתָרָא** [-לשון אחרון] **דְּרַב חֲנָא**, הסובר שבמחצה על מחצה הטמאים אינם עושים לא בראשון ולא בשני, **אֶלָּא דְּלֵישְׁנָא** [-לשון] האחר **דְּאָמַר רַב חֲנָא מְהוֹרִים עוֹשִׂין אֶת הָרִאשׁוֹן וּמְטַמְּאִין עוֹשִׂין אֶת הַשֵּׁנִי, מַאי אִיכָּא לְמֵימַר** - איך נבאר את הדיוק מהמשנה שבמחצה על מחצה הטמאים אינם עושים את השני.

א. **על** פי רש"י (ד"ה ומטמאין), מסתימת לשון הגמרא ורש"י משמע, שללשון זה סובר רב כהנא שמחצה אינו רוב ואינו מיעוט, וכשדרשו חז"ל (לעיל סו:) 'אישׁ טמא נדחה ואין ציבור נדחים', הכוונה שיש מיעוט [-אישׁ] וכנגדו רוב [-ציבור] המרובה ממנו, וכאשר המיעוט טמא נדחה לפסח שני, ואם הרוב טמא אינו נדחה אלא עושה פסח ראשון בטומאה, ולכך באופן של מחצה שהם שוים, אין הטמאים בכלל 'אישׁ' ולא בכלל 'ציבור', ואינם עושים פסח כלל. על פי חזון איש (פסחים סי' ד ס"ק מ). אולם התוספות (ד"ה ומטמאין) נקטו שכוונת דרשה זו היא, שאיש יחיד נדחה אבל אם הטמאים אינם בכלל איש, שאינם יחידים, אינם נדחים ועושים בראשון בטומאה אף שאינם בכלל ציבור. ולפי"ז באופן של מחצה על מחצה אף שאינם רוב ואינם מיעוט, מכל מקום צריך להיות הדין שהטמאים יעשו בראשון כיון שאינם בכלל 'יחידים', ומדוע אמר רב כהנא ללשון זה שהטמאים אינם עושים כלל, וביארו התוספות, שאף שמחצה דינם כרוב לעשות בטומאה, מכל מקום אין הטמאים עושים בטומאה, לפי שהטהורים עושים בטהרה ואם הטמאים יעשו בטומאה יצטרכו כולם לעשות בטומאה מפני שאין קרבן ציבור חלוק, (ובזה חולק רב כהנא על רב, כי לרב אומרים 'אין קרבן ציבור חלוק' רק ברוב טמאים שנתבאר בעיתו הפשט לעיל (ע"ח:), ולרב כהנא אף במחצה], אולם מאחר שאין הטמאים רוב ממש אינו ראוי שהטהורים יעשו בטומאה בגללם, ולכך אין הטמאים עושים כלל. ולפי דברי התוספות מה שאומר רב כהנא 'מחצה על מחצה אינו כרוב', הכוונה, שמפני שאינם רוב ממש אין יכולים הטהורים לעשות בטומאה בגללם, ולכך אינם עושים כלל, לפי שאין קרבן ציבור חלוק ואי אפשר לעשות חלקם בטומאה וחלקם בטהרה. על פי צל"ח (פסחים שם). ב. **אף** על פי ידי הטהורים.

ג. **רש"י** (ד"ה פלגא), כלומר, הגמרא מדייקת עתה מהמשנה שבמחצה על מחצה אין הטמאים עושים בראשון כלל, אפילו לא בפני עצמם, ולכך קשה על רב. ד. **אבל** על רב כהנא לא קשה, כי לפי שני הלשונות טמאים אינם עושים פסח ראשון. ולכאורה יש להקשות, מדוע שואלת הגמרא על רב מדיוק הרישא של המשנה, הלא ניתן לדייק מהסיפא להיפך שבמחצה על מחצה עושים בראשון כדברי רב, וכפי שרב עצמו מדייק כן בסמוך, ומאחר שהדיוקים סותרים אין להוכיח דין זה מהמשנה כלל, וכפי שמצינו כן פעמים רבות בש"ס (בכורות כה. ושו"ת). ודאה ביד משה (פלטורטו, לעיל סב, בסוגי"ד ד"ה ומעתה) מה שכתב ביישוב הקושיא. ה. **שאינם** צריכים להוכיר בשמירת שהרה. רש"י (ד"ה כלומר). וראה ביאור כוונתו בשבט הלוי (ח"ש סי' קנו). ו. **רש"י** (ד"ה ומטמאין). ז. **שכן** אין לפרש שעושים כולם בטומאה, כי מדדיק מהרישא שבאופן זה אין עושים כולם בטומאה, כפי שביארה הגמרא לעיל. ח. **והקושיא** היא לשני הלשונות של רב כהנא, כי לפי שניהם אין הטמאים עושים פסח ראשון. ט. **תירוץ** זה הוא לפי לשון אחרון של רב כהנא, וכפי שיבואר בגמרא בסמוך. י. **כתב** בגוף אריה (לימנון, ד"ה ס"ז), כי לאחר דחיית הגמרא שניתן לפרש את הדיוק מהמשנה כלשון האחרון של רב כהנא שבמחצה טמאים אינם עושים כלל, מעתה שוב אין מהמשנה ראיה לרב, ודברי הגמרא מתחילה 'הכי נמי מסתברא' אינם קיימים עתה אחר הדחייה. ובקול הרמ"ז (ס"ז מ"ו) כתב, כי פשטות המשנה משמע כדברי רב, שדווקא אם נטמא מיעוט הקהל הטמאים עושים את השני אבל בנטמאו מחצה עושים הטמאים את הראשון. יא. **סדר** הגמרא בשאלות אלו לכאורה אינו מובן, כי לפי סדר הבריירתות שהביאה הגמרא לעיל היה לה לשאול קודם על הבריירתא המכיוחה כרב שהובאה תחילה, כיצד יפרשוה שני הלשונות של רב כהנא, ולפי סדר המימרות שהובאו לעיל (-רב ואחר כך שני הלשונות של רב כהנא) היה לה לשאול תחילה כיצד רב ורב כהנא בלשון הראשון יפרשו את הבריירתא המסיימת ללשון השני. וביאר הצל"ח (ד"ה לא - פסחים), כי סדר הגמרא הוא לפי התירוצים שמתרצת כל שיטה את הראיה כנגדה. כי רב ולשון האחרון של רב כהנא שוים בתירוצ הראיה של הלשון הראשון, לכך הוקדמה שאלה זו. ואחריה באה השאלה על רב והלשון הראשון של רב כהנא מהראיה ללשון האחרון, כי גם אותה מתרצים, אולם מאחר שאינם שוים בתירוצם מקומה אחר השאלה הקודמת. והשאלה על שני הלשונות של רב כהנא מהראיה לרב הובאה בסוף כיון שעליה אין תירוץ [ומפני כך הוצרך לומר 'תנאי היא'], כפי שיבואר. יב. **להלן** (ס:) הגמרא מביאה מחלוקת אם נשים חייבות בקרבן פסח, ולדעת רבי יהודה חייבות בפסח ראשון ופטורות בשני, ולדעת רבי יוסי חייבות בשניהם, ולדעת רבי שמעון פטורות בשניהם, ושם מבואר מנין דרשו כן. ולדעת התנא כאן נשים בפסח ראשון רשות וכל שכן בפסח שני, כדעת רבי שמעון, על פי רש"י (ד"ה מצלמות). יג. **כתבו** התוספות (ד"ה קסבר), שהגמרא לא העמידה את הבריירתא כשיטה הסוברת שנשים בפסח ראשון רשות אלא כדי ליישב את הבריירתא לדעת רב הסובר שבמחצה על מחצה עושים הטמאים בראשון, שאילו לדעת רב כהנא תתיישב הבריירתא גם לשיטה הסוברת שנשים בפסח ראשון חובה ובפסח שני רשות, כי בראשון שהנשים חובה ומצטרפות הרי הם מחצה על מחצה, ובאופן זה סובר רב כהנא שאין הטמאים עושים, ובפסח שני שהנשים רשות אינן מצטרפות ולכך הטמאים הם מיעוט ומיעוט עושים את השני. כתב הגור אריה (לימנון, שם) כי אף לאחר הדחייה של הגמרא עדיין ניתן לומר שהראיה מהבריירתא קיימת [וכן בשאר הראיות מהבריירתות שבמחצה הגמרא בסמוך], כיון שפשטות הבריירתא מורה כלשון הראשון של רב כהנא, והאפשרות שבה מעמידה הגמרא את הבריירתא כדי לדחות את הראיה היא מחוץ לבריירתא ואינה מפורשת בה, והעיקר חסר מן הספר [אולם הדחיית הראיה מהמשנה שאמרה הגמרא לעיל ליישב את רב כהנא, הרי הם קיימות מאחר שהם פירוש לדברי המשנה ולא העמדת המשנה באפשרות שלא כתובה בה, כפי שנתבאר לעיל].

ומחצה טמאין, **טְּהוֹרִין עוֹשִׂין אֶת הָרִאשׁוֹן וּטְמֵאִין אֵין עוֹשִׂין לֹא אֶת הָרִאשׁוֹן וְלֹא אֶת הַשֵּׁנִי, הֵיכִי מְתָרְצֵי לָהּ** - היאך יישבו את דברי הברייתא לשיטתם.

משיבה הגמרא: רַב מְתָרֵיץ לָהּ לברייתא, **כְּגוֹן שֶׁהָיוּ יִשְׂרְאֵל** הזכרים, **מְחֻצָּה** מהם **טְמֵאִין וּמְחֻצָּה** מהם **טְהוֹרִין**, וכשאתה מונה נשים עמהם, **הַנָּשִׁים** הטהורות **עוֹרְפוֹת** - מוסיפות **עַל הַטְּהוֹרִים**, ונמצאו הטהורים רבים מן הטמאים. **וְקָסָבַר** התנא **נָשִׁים בְּפֶסַח רִאשׁוֹן חוֹבָה**, ועל כן מצטרפות להוסיף על מנין הטהורים לענין חיוב פסח ראשון, **וּבְפֶסַח שֵׁנִי** אין הנשים חייבות אלא **רְשׁוּת** הוא להן, ואינן מצטרפות לחשבון בפסח זה. הלכך, **בָּרִאשׁוֹן לֹא עָבְדִי** - לא עושים הטמאים, משום **דְּהָווּ לְהוּ מִיעוּטֵי** טמאים על ידי צירוף הנשים, **וּמִישְׁתָּא לֹא עָבְדִי בָּרִאשׁוֹן, וּבְשֵׁנִי** גם **לֹא עָבְדִי** הטמאים, משום **שַׁבָּל** [-הסר] **נָשִׁים מִינַּיְיהוּ** שאינן חייבות בפסח שני, **וְהָווּ לְהוּ** - ונמצאו הטהורים והטמאים **פָּלְגָא וּפָלְגָא, וּפָלְגָא לֹא עָבְדִי בָּשֵׁנִי**[יד].

הגמרא מבארת כיצד תתיישב ברייתא זו ללשון הראשון של רב כהנא: וְלָרַב כָּהֲנָא בלשון הראשון **דְּאָמַר** - שלא רק כאשר מיעוט היו טמאים בראשון עושים בשני אלא **פָּלְגָא נָמֵי עָבְדִי** - אף אם מחצה היו טמאים בראשון עושים **בָּשֵׁנִי**, ומשום כך אינו יכול ליישב כרב, **הָכִי מְתָרֵיץ לָהּ** - כך הוא מתרץ את הברייתא, **כְּגוֹן שֶׁהָיוּ יִשְׂרְאֵל מְחֻצָּה טְהוֹרִין וּמְחֻצָּה טְמֵאִין, וְנָשִׁים מְשַׁלְּימוֹת לַטְּהוֹרִין**, שהיו הזכרים רוב טמאים ומיעוט טהורים ועל ידי הנשים שרובן טהורות הרי ישראל מחצה טהורים, **וְקָסָבַר** התנא, **נָשִׁים בָּרִאשׁוֹן חוֹבָה וּבְשֵׁנִי רְשׁוּת**, הלכך, **בָּרִאשׁוֹן לֹא עָבְדִי** הטמאים, כיון **דְּהָווּ לְהוּ** טמאים ומהטהורים **פָּלְגָא וּפָלְגָא** על ידי צירוף הנשים, **וּפָלְגָא** לדעת הלשון הראשון של רב כהנא **בָּרִאשׁוֹן לֹא עָבְדִי** אלא נדחין לשני, אולם **בָּשֵׁנִי נָמֵי לֹא עָבְדִי** הטמאים, משום **שַׁבָּל** [-הסר] **נָשִׁים מִינַּיְיהוּ מִן הַטְּהוֹרִין**, כיון שאינן חייבות בפסח שני, ונמצא **שֶׁהָווּ לְהוּ טְמֵאִין** בפסח שני **רוּבָּא לֹא עָבְדִי בָּשֵׁנִי**[טו].

עתה מבררת הגמרא כיצד יבארו שני הלשונות של רב כהנא את הברייתא המסייעת לרב. שואלת הגמרא: וְלָרַב כָּהֲנָא, בין ללשון הראשון שטמאים עושים בשני ובין ללשון השני שטמאים אינם עושים כלל, **הָא דְּתַנְיָא** בברייתא המסייעת לדברי רב, **הָרֵי שֶׁהָיוּ יִשְׂרְאֵל מְחֻצָּה טְהוֹרִין וּמְחֻצָּה טְמֵאִין, הָעֲלוּ עוֹשִׂין לְעַצְמָן וְהָעֲלוּ עוֹשִׂין לְעַצְמָן, הֵיכִי מְתָרֵיץ לָהּ** - היאך יישב רב כהנא ברייתא זו.

משיבה הגמרא: אָמַר [-ישיב] **לָךְ רַב כָּהֲנָא, תַּנָּאֵי הִיא** - דין זה במחלוקת תנאים הוא[טז], **אִיכָּא לְמַאן דְּאָמַר** - יש תנא הסובר **שְׁמָחֳצָה עַל מְחֻצָּה נָדוֹן בְּרוֹב,** וכך סובר התנא של ברייתא זו ולכן עושין לעצמן, **וְאִיכָּא לְמַאן דְּאָמַר** - ויש תנא הסובר **שְׁמָחֳצָה עַל מְחֻצָּה אֵינוֹ נָדוֹן בְּרוֹב,** ואין הטמאים עושים את הראשון, וכך סובר התנא שאמר לעיל שאין הטמאים עושים בראשון[יז] וכדעתו סובר רב כהנא.

★

הגמרא הביאה לעיל ברייתא הסוברת כדעת רב שבמחצה על מחצה הללו עושין לעצמן והללו עושין לעצמן, ולא הביאה אלא את תחילת דבריה, ועתה מביאה הגמרא את כל הברייתא, בה מבואר מהו גדר מחצה על מחצה ורוב, וכן שיטות נוספות בדין פסח הבא בטומאה: גּוּפָא - נשוב לעצם דברי הברייתא ונבאר אותם. **הֲרֵי שֶׁהָיוּ יִשְׂרְאֵל מְחֻצָּה טְהוֹרִין וּמְחֻצָּה טְמֵאִין, וְנָשִׁים מְשַׁלְּימוֹת לַטְּהוֹרִין,** כמה דברים אמורים כשהיו מחצה על מחצה בצמצום, אבל **רְשׁוּת,** הלכך, **בָּרִאשׁוֹן לֹא עָבְדִי** הטמאים, כיון **דְּהָווּ לְהוּ** טמאים והטהורים **פָּלְגָא וּפָלְגָא** על ידי צירוף הנשים, **וְקָסָבַר** התנא, **נָשִׁים בָּרִאשׁוֹן חוֹבָה וּבְשֵׁנִי רְשׁוּת,** הלכך, **בָּרִאשׁוֹן לֹא עָבְדִי** הטמאים, כיון **דְּהָווּ לְהוּ** טמאים והטהורים **פָּלְגָא וּפָלְגָא, וּפָלְגָא לֹא עָבְדִי בָּשֵׁנִי.** לדעת הלשון הראשון של רב כהנא **בָּרִאשׁוֹן לֹא עָבְדִי** אלא נדחין לשני, אולם **בָּשֵׁנִי נָמֵי לֹא עָבְדִי** הטמאים, משום **שַׁבָּל** [-הסר] **נָשִׁים מִינַּיְיהוּ מִן הַטְּהוֹרִין**, כיון שאינן חייבות בפסח שני, ונמצא **שֶׁהָווּ לְהוּ טְמֵאִין** בפסח שני **רוּבָּא לֹא עָבְדִי בָּשֵׁנִי**[יט].

יד. **שכן** לדעת רב מחצה כרוב, ורוב הציבור אינם עושים פסח שני, כמבואר בסמוך ולהלן (ס:). מכאן מוכח שמנין הרוב והמיעוט בפסח שני אינו נמדד לפי מה שהיו בפסח הראשון אלא לפי מצבם עתה בשני [כגון, אם היו הטמאים מועטים בראשון ודינם להידחות לשני, ובין ראשון לשני הגדילו קטנים ונתגיירו גרים ויש עתה רוב טמאים אינם עושים את השני כדין רוב טמאים], כי הלא כאן היו הטמאים מיעוט בפסח ראשון, ומכל מקום כיון שעתה בפסח שני [שהנשים אינם בחשבון] הרי הם מחצה אינם עושים בשני. אבי עזרי (קובץ שפס פ"ו ה"ד פוס ג). וראה בדבריו שנחלק בזה על המנחת חינוך (מצוה שפ פוס יב) שכתב, כי הדבר תלוי לפי מצבם בפסח ראשון. טו. **כי** אין הטמאים עושים את השני אלא כשהם מיעוט הציבור, שכן דורשת הגמרא לעיל (סו:) 'איש איש כי יהיה טמא' וגו', איש נדחה לפסח שני ואין ציבור נדחים. על פי יוסף אומץ (סי' ו). ולהלן (ס:) יתבאר בעיוני הפשט האם רק ציבור טמאי מת אינם עושים את השני או אף בשאר טומאות. טז. **הגמרא** יכלה ליישב כן אף על השאלות הקודמות, ולא יישבה משום שלא נוח לה לומר שיש כאן מחלוקת תנאים ושלש שיטות בדבר, כרב וכשני הלשונות ברב כהנא, אבל עתה לפי דחיות הגמרא לעיל וכאן יש רק שתי שיטות בדין מחצה על מחצה, וכן שתי שיטות בדין חיוב נשים בפסח. משחת אהרן (פרשת ר"פ תצא).

אולם מדברי הצל"ח (ר"פ ג'ב - ה'תשסו) נראה, כי התירוצים הקודמים בגמרא טובים יותר מתירוץ זה, כי לפיהם יש אפשרות להעמיד את הברייתא כשיטת מי שהקשה עליו, ותירוץ 'תנאי היא' לא אומרים אלא כשאין אופן ליישב את הברייתא כשיטה זו. יז. **כלומר**, שתי הברייתות שהובאו לעיל הסוברת כל אחת כלשון אחד של רב כהנא [וכל לשון מעמיד את הברייתא שכנגדו באופן שאינה סותרת לשיטתו כפי שביארה הגמרא לעיל]. שלשני הלשונות אין הטמאים עושים את הראשון משום שמחצה על מחצה אינו כרוב, ומחלוקתם היא האם עושים את השני, כפי שהתבאר לעיל. יח. **ולא** נאמר כן אלא ברוב טמאים ולא במחצה על מחצה, כפי שהתבאר הטעם בעיוני הפשט לעיל (ע"ל). יט. **וכן** הדין בטהרה, שאם הטהורים יותר מהטמאים בטהור אחד, אין היחיד הטהור מכריע לטהרה, ודינם כמחצה על מחצה. גור אריה (לימון, ד"ה ופלגא). וכן כתב בקרני ראם (קונטר, ד"ה ר"ש). והוסיף, שיש ללמוד זאת מכך שבפסוק 'לא תוכל לזבוח' וגו' שהוא מקור הדין לא נזכר טומאה. ומה שנקט רבי אלעזר בן מתיא טומאה אינו בדווקא, אלא נקט כן מפני שתנא קמא מדבר על אופן זה שהיחיד מכריע לטומאה. אולם מדברי עמק הנצי"ב (בפסוק, לאפ ספ"ע ד"ה ולפ"ז) שביאר היכן נרמז בפסוק טומאה, נראה כי דווקא לטומאה אין היחיד מכריע.

לֹא תּוֹכַל לִזְבֹּחַ אֶת הַפֶּסַח בְּאַחַד שְׁעָרֶיךָ אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לָךְ', תיבת 'באחד' מיותרת היא[א], ולכך יש לדרוש את הפסוק כך, לא תוכל לזבוח את הפסח בְּאֶחָד, בשבת אחד. כלומר, שהיחיד לא יגרום לשנות את דין שחיטת הפסח בשום צד[ב].

נתבאר במשנה (לעיל עט:) **שאם הקהל או רובו טמאים עושים כולם את הפסח בטומאה, ואם רק מיעוט טמאים עושים הטמאים פסח שני. הבריייתא מביאה מחלוקת תנאים בדין שבט אחד שטעו טמא ושאר השבטים טהורים: רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר, אִפְּיוּ שֵׁבֶט אֶחָד** מישראל **טָמֵא וּשְׁאָר כָּל הַשְּׁבָטִים טְהוֹרִים, הַלָּלוּ** - הטמאים **עוֹשִׂין לְעַצְמָן** בטומאה, **וְהַלָּלוּ** - שאר כל השבטים **עוֹשִׂין לְעַצְמָן** בטהרה. **מַאי טָעְמָא** [-מה הטעם] **דְּרַבִּי שִׁמְעוֹן, קַסְבַר שֵׁבֶט אֶחָד אִיקְרֵי קָהָל**[ג], ולכך הוא חשוב כציבור, וציבור טמא אינו נדחה לפסח שני. **רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, אִפְּיוּ שֵׁבֶט אֶחָד טָמֵא וּשְׁאָר כָּל הַשְּׁבָטִים טְהוֹרִין, יַעֲשׂוּ** כולם את הפסח **בְּטוּמְאָה** אף השבטים הטהורים אם ירצו[ד], משום **שֶׁאֵין קָרְבָּן צִיבּוּר חָלּוּק. מבארת הגמרא את שיטת רבי יהודה:** טעמו של **רַבִּי יְהוּדָה** משום **שֵׁבֶט אֶחָד אִיקְרֵי קָהָל, וְהוּא הַדִּין לְהוּ פָּלְגָא וְפָלְגָא** - ונמצא כל ישראל מחציתם טהור ומחציתם טמא, שהרי יש בהם ציבור טהור וציבור טמא[ה], **וְאֵין קָרְבָּן צִיבּוּר** הבא בטומאה **חָלּוּק** בהבאתו, שחלק מהציבור יביאוהו בטהרה וחלק בטומאה, **וְלֹכך עֲבָדִי פּוּלְחָנְהוּ** [-עושים כולם] **בְּטוּמְאָה**[ה].

★

הגמרא מביאה אופן נוסף בדין מחצה על מחצה שנחלקו בו האמוראים: אֵיתְמַר - נאמר בבית המדרש, **הָיוּ יִשְׂרְאֵל מְחֻצָּה טְהוֹרִין וּמְחֻצָּה טְמֵאִין, אָמַר רַב מְתַנְיָא אֶחָד מֵהֶן** - מן הטהורים **בְּשָׂרָן** כדי שיהיו רוב ישראל טמאים ויעשו כולם את הפסח בטומאה[ו].

הגמרא מבארת באיזה אופן דיבר רב. מקשה הגמרא: וְאַמַּאי - למה יש צורך לעשות כן, **נֵיעֲבְדוּ הָנֵי לְחוּדַיְיהוּ** - יעשו אלו את הטהורים לבדם בטהרה **וְהָנֵי לְחוּדַיְיהוּ** - ואלו הטמאים לבדם בטומאה, **דְּהָא** [-שהרי] **אָמַר רַב** לעיל (עט:) על אופן זה שהיו ישראל מחצה על מחצה, **הַלָּלוּ עוֹשִׂין לְעַצְמָן וְהַלָּלוּ עוֹשִׂין לְעַצְמָן.**

מתרצת הגמרא: אָמְרִי - אמרו בני הישיבה, **הָכָא בְּמַאי עָסְקִינַן** - כאן, בדברי רב, במה המדובר, באופן שלא היו מחצה על מחצה בשוה, **אֶלָּא בְּגוֹן שֶׁהָיוּ מְטַאין עוֹדְפִין עַל הַטְּהוֹרִין** בטומאה **אֶחָד**, וסוברת הגמרא עתה שכשאין הטמאים יותר מהטהורים אלא באחד אין הטהורים שהם מיעוט יכולים לעשות את הפסח הראשון בטהרה ואף לא בטומאה[ז], ולכך מטמאין אחד מהן כדי שיוכלו כולם לעשות בטומאה.

מקשה הגמרא: אִי הָכִי - אם כך שמדובר בטמאים יתרים על הטהורים באחד, **הָוֵי לְהוּ רוּבָּא** - נמצא שהם רוב **מְטַאִים, וְנֵיעְבְּדוּ בּוּלְחָנְהוּ בְּטוּמְאָה** - ויעשו כולם בטומאה[ח], ולמה צריכים לטמאות אדם טהור נוסף בשרן.

מתרצת הגמרא: רב שאמר מטמאים אחד מהם בשרן, **סָבַר לָהּ כְּרַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן מְתְיָא, דְּאָמַר אֵין הַיָּחִיד מַכְרִיעַ אֶת הַצִּיבּוּר לְטוּמְאָה**, ואין הציבור כולו יכול לעשות בטומאה[ט], ולכך אמר רב שמטמאים אחד מהטהורים בשרן, שנמצאו הטמאים יתרים על הטהורים בשנים, ויעשו כולם בטומאה.

מקשה הגמרא: אִי הָכִי - אם כך שרב סובר שאין היחיד מכריע את הציבור, הרי זה כמחצה על מחצה[י], **וְהָדַר קוֹשְׁיָין לְדִידְכְּתִיהּ** - ותחזור קושייתנו למקומה, **נֵיעְבְּדוּ הָנֵי לְחוּדַיְיהוּ וְהָנֵי לְחוּדַיְיהוּ** - שיעשו אלו לעצמן ואלו לעצמן, ומה הצורך לטמאות אחד מהם.

מתרצת הגמרא: אֶלָּא מדובר במחצה על מחצה ממש, **וְהָכִי קָאָמַר** - כך כוונת רב, **אִי אֵיפָא תַּנָּא דְּסָבַר לָהּ** - אם יש תנא שסובר **כְּתַנָּא קַמָּא דְּאָמַר** (נבמ"ש לעיל עט:) **פָּלְגָא וּפָלְגָא לָא עֲבְדִי כּוּלְחָנְהוּ** - אף הטהורים **בְּטוּמְאָה**, אלא הללו לעצמן והללו לעצמן[יא], **וְסָבַר** [-וסובר] **לָהּ** - וסובר גם **כְּרַבִּי יְהוּדָה דְּאָמַר אֵין קָרְבָּן צִיבּוּר חָלּוּק**, ואין לטהורים להחלק ולעשות בטהרה כשיש טמאים שעושים בטומאה[יב], ונמצא שהטמאים אינם יכולים לעשות את הפסח כללי[יג], הלכך כדי שהטמאים יוכלו לעשות פסח, **מְטַמְּאִין אֶחָד מֵהֶן בְּשָׂרָן**[יד], ונמצא שרוב הקהל טמאים ויעשו כולם בטומאה[טו].

הגמרא מביאה את עולא שחולק על רב בדין זה. אומרת הגמרא: וְעוּלָּא אָמַר, אם היו ישראל מחצה טמאים ומחצה טהורים **מְשָׁחֲיִין אֶחָד מֵהֶן** - מן הטהורים **לְדֶרֶךְ רְחוֹקָה** שלא יוכל להגיע ממנה לעזרה ברגליו בזמן שחיטת הפסח[טז], **וְעל יְדֵי כָּךְ** נפסר מחיוב פסח[יז] **וְאִינוֹ נִמְנֶה** עם הטהורים, **וְנִמְצְאוּ** שהטמאים יתרים במניים על הטהורים באחד[יח], **וְעושים כולם את הפסח בטומאה**[יט].

הגמרא דנה בדברי עולא מדוע אמר אופן זה של שילוח לדרך רחוקה ולא אופנים אחרים. מקשה הגמרא: וְיַמְּאֲנוּ בְּשָׂרָן כדברי רב, ולמה ישלחוהו לדרך רחוקה[כ].

מתרצת הגמרא: קָסָבַר עולא **שׁוֹחֲטִין** את הפסח **וְזוֹרְקִין** את דמו **עַל** מי **שֶׁהוּא טָמֵא שֶׁרָץ**, כיון שיוכל לאכול מן הפסח לערב בטהרה על ידי טבילה והערב שמש, ולכך אין הוא נפחת ממנין הטהורים.

מקשה הגמרא: וְיַמְּאֲנוּ בְּמֵת, והנטמא בטומאת מת שבעת ימים[כא], וודאי אינו ראוי לאכול את הפסח בערב[כב].

משיבה הגמרא: אם תטמאהו במת **מְדַחֲהוּ אַתָּה מֵהֲגִיעָתוֹ**, שלא יוכל להקריב קרבן חגיגה[כג].

א. **שכן** פשטות הכתוב מלמד איסור לשחוט הפסח בכמת יחיד כי אם במקום אשר יבחר ה', ולאיסור זה דיי לכתוב 'לא תוכל לזבוח את הפסח בשעריך', ומתיבת 'באחד' המיותרת לומד רבי אלעזר בן מתיא לדרוש את הפסוק כן. על פי מלבי"ם (דברים טז ה אות קנה).

ב. **רש"י** (ד"ה לפי) **והגמרא** בהוריות (ח:) מפרשת שהמקור של רבי שמעון הוא, מכך שאמר הקב"ה לעיקר בבית אל בשובר מבית לבן (ישעיהו לה ט) 'גוי וקהל גוים יהיה ממך', ולא נאמר לו כן אלא על בנימין, כי עד לאותה שעה כבר נולדו כל השבטים מלבד בנימין, ומכאן ששבט אחד נקרא קהל. רש"י (ד"ה לא יקרב). אולם בגמרא בהוריות (שם) מובא פסוק אחר, וראה במנחת לויקב (ד"ה ופ"ש) שהארוך בביאור דברי רש"י, ובישוב דבריו עם הסוגיא בהוריות.

ג. **רש"י** (ד"ה קהל) כלומר, שדין החטיא הטומאה נאמר על 'ציבור', שכן דרשו בגמרא (לעיל סו:) 'איש נדחה לפסח שני ואין ציבור נדחין', ולכך אמר רבי שמעון שהללו עושין לעצמן והללו עושין לעצמן, כי השהורים הם הרוב ויש להם לעשות הראשון בטהרה, והטמאים הם ציבור ויש להם לעשות בטומאה, וכיון מחצה על מחצה לדעת רב, שהחנא של בריייתא זו סובר כמותו כמו שנתבאר בתחילתה [כן מבואר בגמרא בסמוך בדעת רבי יהודה שאופן זה חשוב מחצה על מחצה, ולא נחלק עליו רבי שמעון בפרט זה].

ד. **רש"י** (ד"ה יעשו). ומשמע שאין הטהורים חייבים לעשותו בטומאה. ויש להקשות מדבריו להלן (ד"ה אלא) שכתב, שאסור לטהורים להחלק ולעשות בטהרה משום שנגאי הדבר שנמצאו הטמאים עוברים באיסור כרת, והוא הדין להם. ואולי שם (ד"ה אלא) על פי פסקי הרי"ד (לעיל עט. ד"ה נמצאת). ומוכח מהגמרא שיש איסור בדבר כדברי רש"י כאן, כי אם הדבר תלוי ברצונם ויכולים הטהורים גם לעשות בטהרה מדוע לטמאות אחד מהן, שיעשו אלו בטהרה ואלו בטומאה. חתם סופר (בכתי"ק ד"ה יעשו). ובסתירת דברי רש"י שלעיל (ד"ה יעשו) כתב שתלוי הדבר ברצונם, ראה מה שצויין לעיל.

ה. **ביין** שאנשים יכולים להתיר לטהורים לעשות בטומאה לשיטת הגמרא לעיל. **ואם** שהללו עושים לעצמם, ואם יעשו בטומאה לעצמם הרי הם מונעים מהטהורים לעשות הפסח לשיטת מהלקריב כדי שיוכלו הטהורים להקריב. ושיטה זו היא כדעת רב כהנא בלשון אחרון שטמאין אין עושין את הפסח כלל ושהורים עושים את הראשון, וכפי שביארנו טעמו התוספות לעיל (עט: ד"ה ומתמה). על פי נד דוד (נינ', מאמר ד"ה שקר) וחזון איש (שבועות סי' ז סק"ק עח).

ו. **והיינו** במרחק חמשה עשר מיל מירושלים. כי לדעת עולא 'דרך רחוקה' היינו כל שאינו יכול להגיע בשעת שחיטה, ומזמן השחיטה הוא מחצות היום עד הלילה, וכשנמצא במרחק זה בחצות אינו יכול להגיע לירושלים עד הלילה, כן מתבאר בסוגיא להלן (פסחים סה:) וברש"י (שם ד"ה ומתמה) בדעת עולא.

ז. **ונדחה** לפסח שני, שכך נאמר (במדבר ט י-יא) 'איש איש כי יהיה טמא לנפש או בדרך רחוקה וגו' ועשה פסח לה', בחודש השני בארבעה עשר יום בין הערבים'. ופרטי דיני דרך רחוקה מבוארים בגמרא להלן (פסחים פה:-פו:), וברמב"ם (קרבן פסח פ"ח ה"ט).

ח. **וכפי** השיטה שיחיד מכריע את הציבור לטומאה. מקשה זהב (פסחלעיק, ד"ה ומתמה). וראה בעיוני הפשט לעיל כי אף רב סובר כן.

ט. **הגמרא** סבורה שתקנה זו נעידה כי ללכת לדרך רחוקה לא ישמעו לנו, וכפי שהקשה רב נחמן בסמוך לעולא 'מאן צייתי' וכו'. משחת אהרן (פסוק' ד"ה שקר) קול מבשר (ד"ה ומתמה).

י. **רש"י** (ד"ה שהיו) על פי נד דוד (נינ', מאמר ד"ה שקר) ראה בסמוך (ד"ה אלא).

יא. **כלומר**, אין לחלק בין רוב של אחד לרוב של שנים שאף רוב של אחד הוא רוב גמור ויעשו כולם את הפסח בטומאה.

יב. **וסוברת** הגמרא עתה בדעת רב ש'אין היחיד מכריע' לא נאמר אלא לענין שאין הטהורים יכולים לעשות בטומאה משום הטמאים, אבל מכל מקום גם בטהרה אינם יכולים לעשות כיון שיש כאן רוב טמאים ואין קרבן ציבור חלוק, [וכפי שנתבאר בסברת הגמרא לעיל, קודם שהתעמידה שרב סובר כרבי אלעזר בן מתיא], על כן מקשה הגמרא, שמאחר ואין היחיד מכריע צריך להיות דינם לגמרי כמחצה על מחצה.

יג. **כי** האחד הנוסף כמי שאינו הוא. על פי רבינו חננאל (ד"ה אלא) ומתמי' - פרש"י).

יד. **שכיון** שכל מחצה נידון כרוב, אין לטהורים לעשות בטומאה כדין רוב טהורים, והטמאים אינם נדחים לפסח שני כדין רוב טמאים. רש"י (לעיל עט. ד"ה הללו).

טו. **שנגאי** הדבר אם יעשו השהורים בטהרה, כי ניכר שנוהרים מהטמאים, ונראה כאילו הטמאים עוברים באיסור כרת. והוא נגאי להם. רש"י (ד"ה אלא) על פי פסקי הרי"ד (לעיל עט. ד"ה נמצאת). ומוכח מהגמרא שיש איסור בדבר כדברי רש"י כאן, כי אם הדבר תלוי ברצונם ויכולים הטהורים גם לעשות בטהרה מדוע לטמאות אחד מהן, שיעשו אלו בטהרה ואלו בטומאה. חתם סופר (בכתי"ק ד"ה יעשו). ובסתירת דברי רש"י שלעיל (ד"ה יעשו) כתב שתלוי הדבר ברצונם, ראה מה שצויין לעיל.

טז. **ביין** שאנשים יכולים להתיר לטהורים לעשות בטומאה לשיטת הגמרא לעיל. **ואם** שהללו עושים לעצמם, ואם יעשו בטומאה לעצמם הרי הם מונעים מהטהורים לעשות הפסח לשיטת רבי יהודה שאין קרבן ציבור חלוק, וכיון שטומאתם מונעת הקרבת הטהורים יש להם להתמנע מלהקריב כדי שיוכלו הטהורים להקריב. ושיטה זו היא כדעת רב כהנא בלשון אחרון שטמאין אין עושין את הפסח כלל ושהורים עושים את הראשון, וכפי שביארנו טעמו התוספות לעיל (עט: ד"ה ומתמה). על פי נד דוד (נינ', מאמר ד"ה שקר) וחזון איש (שבועות סי' ז סק"ק עח).

יז. **והיינו** במרחק חמשה עשר מיל מירושלים. כי לדעת עולא 'דרך רחוקה' היינו כל שאינו יכול להגיע בשעת שחיטה, ומזמן השחיטה הוא מחצות היום עד הלילה, וכשנמצא במרחק זה בחצות אינו יכול להגיע לירושלים עד הלילה, כן מתבאר בסוגיא להלן (פסחים סה:) וברש"י (שם ד"ה ומתמה) בדעת עולא.

יח. **ונדחה** לפסח שני, שכך נאמר (במדבר ט י-יא) 'איש איש כי יהיה טמא לנפש או בדרך רחוקה וגו' ועשה פסח לה', בחודש השני בארבעה עשר יום בין הערבים'. ופרטי דיני דרך רחוקה מבוארים בגמרא להלן (פסחים פה:-פו:), וברמב"ם (קרבן פסח פ"ח ה"ט).

יט. **וכפי** השיטה שיחיד מכריע את הציבור לטומאה. מקשה זהב (פסחלעיק, ד"ה ומתמה). וראה בעיוני הפשט לעיל כי אף רב סובר כן.

כ. **הגמרא** סבורה שתקנה זו נעידה כי ללכת לדרך רחוקה לא ישמעו לנו, וכפי שהקשה רב נחמן בסמוך לעולא 'מאן צייתי' וכו'. משחת אהרן (פסוק' ד"ה שקר) קול מבשר (ד"ה ומתמה).

כא. **במבואר** בתורה בטמא מת (במדבר יט יא) 'והזה הטהר על הטמא ביום השלישי וביום השביעי וחטאו ביום השביעי וכבס בגדיו ורחץ במים וטהר בערב'.

כב. **מצות** עשה מן התורה לעלות לרגל למקדש שלש פעמים בשנה שמוך לרגלים ולחגג שם. ומענין החגיגה הוא, שנעלה לבית המקדש קרבן ונקריבהו שלמים לכבוד החג והוא קרבן חגיגה. ספר החינוך (מצוה קפו). ומצוה להקריב קרבן חגיגה ביום טוב הראשון של חג, ואם לא הקריבו בראשון יש לו תשלומין כל שבעה, שנאמר (דברים טז טו) 'שבעת ימים תחוג לה' אלהיך'. רמב"ם (חגיגה פ"ג הלכה ז-ט).

מקשה הגמרא: הָשְׁתָּא נָמֵי - כעת גם כשאתה משלחו לדרך רחוקה, **מַדְּהָכִי אֲתָה מְפַקְּחוֹ**, שכיון שהוא בדרך רחוקה הוא נדחה מקרבן הפסח[נ]. **מתרצת הגמרא:** מי שהוא בדרך רחוקה אינו נדחה לגמרי מן הפסח משום **שֶׁאֶפְשָׁר דְּעָבְדִי בָּשְׁנֵי** - שיוכל לעשות פסח שני[נ].

שכח הגמרא ומקשה: הרי הנטמא **בְּמֵת** בערב הפסח **נָמֵי** [-גם] **אֶפְשָׁר דְּעָבְדִי** קרבן חגיגה **בָּשְׁנֵיתֵי** של פסח, **דַּהֲוָה לֵיהּ** - שהשביעי של פסח הוא יום **שְׁמִינֵי שֶׁלּוֹ** לטומאתו וכבר יכול להיות טהור[נא], ואם כן חוזרת הקושיא למקומה מדוע לא נטמאנו במת.

מתרצת הגמרא: קָסָבַר עוּלָּא בדין קרבן חגיגה בשאר ימי החג, **שִׁבְעָתָן** - כל ימי החג **תַּשְׁלוּמִין דְּרִאשׁוֹן נִינְהוּ** - תשלומין ליום הראשון של חג הם[נב], הלכך **דַּחֲזֵי בָּרִאשׁוֹן** - הראוי להקריב ביום הראשון של חג ולא הקריב, **חֲזֵי כְּבָרִאשׁוֹן** - הרי הוא ראוי להקריב בכל הימים ולהשלים את חיובו, **וְכָל הֵיכָא דְּלָא חֲזֵי בָּרִאשׁוֹן** - אבל מי שלא היה ראוי ביום הראשון להקריב, **לָא חֲזֵי כְּבָרִאשׁוֹן** - אינו ראוי להקריב בשאר הימים, ואינו יכול להשלים את חיובו. ונמצא שאם טמא במת שאינו ראוי להקרבה ביום הראשון הרי הוא נדחה מחגיגתו, ולכך אמר עולא לשלחו לדרך רחוקה שאינו נדחה מחגיגתו[נג].

אָמַר לֵיהּ [-להם] **רַב נַחְמָן** לבני הישיבה, **זִילּוּ אֲמְרוּ לֵיהּ** [-לו] **לְעוּלָּא, מַאן גָּזִית** - מי ישמע לך **דְּגָמַר מֵיכָּאֵיל וּמִשָּׁנָיֵה** - שיעקור את יתדות אהלו ואת אהלו, **וְרָהִיט** - וירוץ[נד]. כלומר, מי ישמע לנו להטריח את עצמנו ולצאת למקום רחוק מירושלים[נה], הלכך עדיפה עצתו של רב לטמאות אחד מהטהורים בשרץ[נו][א].

★

בגמרא לעיל (סג.) מתבאר כי אף שטמא הנדחה לפסח שני אינו רק טמא מת אלא גם זב ומצורע, מכל מקום דין פסח הדוחה את הטומאה בציבור אינו אלא בטומאת מת[נז], אבל ציבור זבים ומצורעים אינם עושים פסח בטומאה[נח]. להלן מביאה הגמרא שלשה אופנים בדין הפסח כאשר יש בציבור גם טמאי זיבה וגם טמאי מת: אִיתְּמַר - נאמר בבית המדרש, **הָיוּ רוּבָּן** של ישראל **זָבִין**[נט], **וּמִיעוּטָן טְמֵאֵי מֵתִים**[ס], **אָמַר רַב, אוֹתָן שֶׁהֵם טְמֵאֵי מֵתִים אֵינָן עוֹשִׂין** פסח **לֹא בָּרִאשׁוֹן וְלֹא בַּשֵּׁנִי. פסח ראשון לֹא עָבְדִי** - אינם עושים, משום **דְּהָווּ** אותם הטמאי מת **מְיעוּטָא** מן הקהל, **וּמִיעוּטָא** מן הקהל שנטמא במת **לֹא עָבְדִי בָּרִאשׁוֹן**, שאין הטומאה נדחית אלא ברוב ציבור טמא מת. **וּבַשֵּׁנִי נָמֵי לֹא עָבְדִי**, משום **שְׁבָּלְ הֵיכָא דְּעָבְדִי צִיבּוּר בָּרִאשׁוֹן** - כל מקום שהציבור **עָשׂוּ** פסח **רִאשׁוֹן**[סא], **עָבְדִי יָחִיד בַּשֵּׁנִי** - היחיד שלא עשה בראשון עושה פסח שני, **אֲבָל בְּלָ הֵיכָא דְּלָא עָבְדִי צִיבּוּר בָּרִאשׁוֹן, לֹא עָבְדִי יָחִיד בַּשֵּׁנִי** - אין המיעוט עושים פסח שני, הלכך מאחר שלא עשו הציבור פסח ראשון משום טומאת זיבה, אין עושים מיעוט טמאי המת פסח שני.

אָמַר לֵיהּ שְׁמוּאֵל לבני הישיבה, **זִילּוּ** [-לכן] **אֲמְרוּ לֵיהּ לְאַבָּא** - לרבי, הרי כתוב (במדבר ט ג) 'וַיַּעֲשׂוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת הַפֶּסַח בְּמוֹעֲדוֹ', כלומר, בארבעה עשר בניסן, **מַאי עֲבָדַת לֵיהּ** - מה תעשה עם פסוק זה, הלא יש ללמוד ממנו שבאופן שאין טהורים העושים פסח ראשון יעשוהו הטמאים אף שהם מועטים, כדי שיעשה הפסח בזמנו[סב].

אָמַר לֵיהּ רב לבני הישיבה, **זִילּוּ אֲמְרוּ לֵיהּ** לשמואל, לשיטתך, **כִּי הֲווּ כּוּלְּהוּ זָבִין** - כאשר כל ישראל זבין, **מַאי עֲבָדַת לֵיהּ** - מה אתה עושה עם הפסוק, הלא באופן זה לא נעשה הפסח במועדו, **אֶלָּא** ודאי **בְּיָנֵן דְּלָא אֶפְשָׁר** לעשותו במועדו[סג] **לֹא אֶפְשָׁר** ולא מתקיים הפסוק, **הָכָא נָמֵי** - כאן גם כשרובם זבים ומיעוטם טמאי מת **לֹא אֶפְשָׁר** לעשות את הפסח במועדו על ידי טמאי המת כיון שהם מועטים.

★

הגמרא מביאה אופן נוסף בו יש בציבור גם טמאי מת וגם טמאי זיבה: אִיתְּמַר - נאמר בבית המדרש, **הָיוּ רוּבָּן** של ישראל **טְמֵאֵי מֵתִים** ונעשה הפסח בטומאה, **וּמִיעוּטָן זָבִין** שאינם עושים בטומאה אף כשהפסח בא בטומאה[סד]. **רַב הוּנָא אָמַר, אֵין תַּשְׁלוּמִין לָפֶסַח הַבָּא בְּטוּמְאָה**, זבים שלא עשו פסח ונטהרו, אם הפסח הראשון בא בטומאה אין להם תשלומין בפסח שני[סה], **וְרַב אַדָּא בַּר אַהֲבָה אָמַר, יֵשׁ תַּשְׁלוּמִין לָפֶסַח הַבָּא בְּטוּמְאָה**, ואותם שהיו זבים בראשון ונטהרו עושים פסח שני.

מבררת הגמרא את טעם מחלוקתם. שואלת הגמרא: נֵימָא הָכָא קָמִיפַּלְגִי - נאמר שבכך נחלקו, **הָמָאן דְּאָמַר** - רב הונא הסובר **שֵׁאֵין תַּשְׁלוּמִין לָפֶסַח הַבָּא בְּטוּמְאָה, קָסָבַר טוּמְאָה דְּחִוּיָה הִיא בְּצִיבּוּר**, ובקושי הותר להקריב את הפסח בטומאה, הלכך הטמאים שהקריבו אינם נחשבים כאילו הקריבו בטהרה, ולכך אין הזבין עושים את הפסח השני, שלא נדחה הטמא לפסח שני אלא כשהציבור הקריב את הפסח בטהרה. **וּמָאן דְּאָמַר** - ורב אדא בר אהבה הסובר **שֵׁיֵּשׁ תַּשְׁלוּמִין לָפֶסַח הַבָּא בְּטוּמְאָה, קָסָבַר טוּמְאָה הוּתְּרָה בְּצִיבּוּר**, ולכך טמאי המת שהקריבו פסח ראשון נחשבים כאילו הקריבוהו בטהרה, וכשהציבור הקריב בטהרה, היחידים שהיו זבין נדחים לפסח שני[סו].

דיחה הגמרא: אֲמְרֵי - אמרו בני הישיבה, **לָא** - אין הכרח לומר שנחלקו בדבר זה, אלא **דְּכוּלֵּי עָלְמָא** - בין רב הונא ובין רב אדא בר אהבה מודים **שְׁטּוּמְאָה דְּחִוּיָה בְּצִיבּוּר**[סו], **וּבְהָא פְּלִיגִי** - ובכך נחלקו **מָר סָבַר** - רב הונא סבר

כג. **עַל** ידי הזאה ביום השלישי וביום השביעי לטומאתו, וטבילה ביום השביעי עם הערב שמש, כמבואר בתורה (במדבר יט יט). כד. **שעיקר** חיוב קרבן חגיגה הוא ביום הראשון של החג ושאר הימים הם תשלומין לו, וכדעת רבי יוחנן [שהוא רבו של עולא. מעילה יט.] בגמרא (פסחים סג:), אבל דעת רבי אושעיא (שם) שכולם תשלומין זה לזה, כלומר, שהיום הראשון בו הוא ראוי להקריב הוא עיקר תוכחו [אף אם הוא בשאר ימי החג], והימים שלאחריו הם תשלומין לו. והגמרא (שם) מבארת שהחילוק ביניהם הוא באופן שלא היה ראוי להקריב ביום הראשון של החג, כגון, שהיה חיגר ביום זה שפטור מלעלות לרגל, ולמחרת נתרפא, לדעת רבי יוחנן כיון שלא היה ראוי בראשון הרי הוא פטור, כי לא שייך תשלומין אלא למי שהיה חייב, ולדעת רבי אושעיא כיון שנעשה ראוי ביום השני מתחייב ביום זה, ואינו תשלומין. על פי רש"י (ד"ה שבעתן סקכה, פסחים פ. ד"ה כולן). כה. **שאלתו** של רב נחמן היא רק לפי שיטת עולא עצמו הסובר (לעיל נג:) שדרך רחוקה היא חמשה עשר מיל מירושלים, כי לשיטה הסוברת (שם) שדרך רחוקה היא מאיסקופה העזרה ולחוץ, אין בכך טורח. תוספות (ד"ה עקב), לכאורה לא מובן מה השאלה על עולא, הרי לשיטתו אין ברירה אחרת וכפי שביארה הגמרא. וצריך לומר ששאלת רב נחמן היא לפי שיטתו של רב נחמן, שלשיטתו יש ברירה לטמאותו במת כיון שסובר שימי החג אינם תשלומין של הראשון ואינו נדחה מחגיגתו, ולפיכך שואל שעדיפה תקנה זו מדרך רחוקה כיון ש'מאן עייתי' וכו'. על פי תוספות (ד"ה עקב) והפלאה (ד"ה ת"ש). עוד יש לשאול מדוע הגמרא לא מביאה קושיא זו של רב נחמן לעיל מיד אחר דברי עולא, וראה בחדושי מר שמואל (ד"ה ותנינ), ובזכרון יהודה ויוסף (ד"ה ת"ש ואמנם). מה שכתבנו ליישב בזה. כו. **ולהימצמא** ישמע לנו כיון שאין בדבר טורח. גור אריה (ד"ה ת"ש ואמנם). כז. **ואף** אם רק רובם טמאים ולא כולם נעשה הפסח בטומאה, כפי שנתבאר במשנה לעיל (סט:). כח. **זב** הוא מי שיוצא שכבת זרע מאמתו על ידי מחלה, ראה בהרחבה ברמב"ם (פ"ט מ"ג, ופ"ט ה"א מ"ג). ואם רובם הציבור זבים אינם עושים פסח ראשון בטומאה כפי שנתבאר בהקדמה לעיל [ואף לא לפסח שני לחלק מהשיטות, כפי שהתבאר בעיוני הפשט שם]. כט. **אם** רוב ישראל טהורים ומיעוטם טמאי מת דין הטמאים להידחות לפסח שני, כמבואר במשנה לעיל (שם), אולם כשרובם זבים נחלקו רב ושמואל בדין טמאי המת כפי שיבואר. ואם רובם זבים ומיעוטם טהורים עושים פסח ראשון לעצמם. מאירי (ד"ה ספר - תשנין). ל. **שמואל** היה קורא לרב 'אבא' כדי לכבדו, והוא כמו לשון נשיאי ורבי, ומשום שהיה קשיש ממנו קרא לו כן. על פי רש"י (בכורות מז. ד"ה ולא), יפמות נ: ד"ה ותנינ). לא. **ואין** לומר שיעשוהו הזבים כי לא מצינו עשייה בטומאה אלא בטומאת מת, ולא בטומאת זיבה. לב. **כי** טומאת זיבה לא נדחית מפני הפסח. לג. **כבבואר** במשנה להלן (פה:) הפסח שבא בטומאה לא יאכלו ממנו זבין וזבות נדות ויולדות. כלומר, אפילו כשבא הפסח בטומאה מפני שרוב הציבור טמאי מת, לטמאים בטומאות אלו לא הותר לעשותו. על פי רבינו חננאל (ד"ה ת"ש ואמנם). וכאשר הפסח בא בטהרה דין טמאים אלו להידחות לפסח שני, כמבואר בגמרא לעיל (שם), אולם כשבא בטומאה נחלקו האמוראים כאן האם נדחים לפסח שני או שאינם עושים פסח כלל. לד. **כי** דין דחיית הטמא לפסח שני נאמר באופן שהציבור טהורים, שכן משמע 'איש כי יהיה טמא לנפש' וגו' (במדבר ט י) שרק הוא לבדו טמא והשאר טהורים. תוספות (ד"ה ת"ש ואמנם). לה. **לפי** הבנת הגמרא עתה כולם מודים שאין טמאים נדחים לפסח שני אלא כאשר הפסח הראשון נעשה בטהרה, ומחלוקתם היא בדין טומאה בציבור האם היא חשובה כטהורה, אולם למסקנא מחלוקתם היא בדין זה עצמו האם טמאים נדחים לשני כאשר הפסח נעשה בטומאה, כפי שיבואר. תוספות (ד"ה ת"ש ואמנם). לו. **אבל** אין לומר להיפך שכולם מודים שטומאה הותרה בציבור, ומחלוקתם היא האם היא חשובה כטהורה ממש או לא, כיון שודאי אם טומאה הותרה בציבור הרי היא כטהורה ממש, ואין מקום למחלוקת בזה. גור אריה (ד"ה ת"ש ואמנם).

טָהֳרָה מְדַחֶיָא - כלומר, כאשר נעשה הפסח בציבור בטהרה נדחים הטמאים לפסח שני, אבל **טוּמְאָה לֹא מְדַחֶיָא** - אם נעשה הפסח בטומאה אין הזבים שלא יכלו לעשות עם הציבור נדחים לפסח שני. **וְעַד כָּבָר** - רב אדא סבר, **אֲפִילּוּ טוּמְאָה נָמֵי מְדַחֶיָא** - גם כאשר הפסח נעשה בטומאה נדחים הזבים לפסח שני[א].

★

הגמרא מביאה אופן נוסף בציבור שיש בהם טמאי זיבה וטמאי מת: אִיתְּמַר - נאמר בבית המדרש, **הָיוּ שְׁלֹשִׁיתָן** - שלש מישראל **זָבִין, וּשְׁלֹשִׁיתָן** שלש מישראל **טְהוֹרִין, וּשְׁלֹשִׁיתָן** - שלש מישראל **טְמֵאֵי מֵתִים, אָמַר רַבִּי מֵנִי בַּר פָּפַּוס, אוֹתָן שֶׁהֵם טְמֵאֵי מֵתִים, אֵינָן עוֹשִׂין לֹא אֶת הַפֶּסַח הָרִאשׁוֹן וְלֹא** את **הַשֵּׁנִי**[א]. **מבארת הגמרא: בְּרִאשׁוֹן לֹא עָבְדִי** - פסח ראשון אינם עושים, כי **הַגְּדִיפוּ**[ב] - נתוספו מנין הַזָּבִין **עַל הַטְּהוֹרִים, דְּלֹא עָבְדִי** - שאלו ואלו אינם עושים הפסח **בְּטוּמְאָה**, והרי הם רוב, **וְהָוֶה לֵיהּ** - ונמצא **שֶׁהַטְּמֵאֵי מֵתִים הֵם מִיעוּטָא** מישראל, **וּמִיעוּטָא** טמאים **לֹא עָבְדִי בְּרִאשׁוֹן**, כי אין טומאת מת נדחית אלא כשרוב הציבור טמא. **בָּשֵׁנִי לֹא עָבְדִי** - ופסח שני גם אינם עושים, כי מאחר שהזבים כבר נטהרו, **נִצְרְפוּ** - יצטרפו **הַזָּבִין עִם טְמֵאֵי מֵתִים דְּלֹא עָבְדִי בָּרִאשׁוֹן** - שלא עשו בראשון, **וְהָווּ לֵיהּ רוּבָּא** - ונמצא שרוב ישראל צריכים לעשות פסח שני, **וְרוּבָּא לֹא מִדְּחוּ לְפֶסַח שֵׁנִי**[ג].

★ ★ ★

משנה **משנתנו עוסקת בקרבנות פסח וניר שנזרק דמם, ולאחר מכן נודע שהיו טמאים הם או בעליהם: הָפֶסַח שֶׁנִּזְרַק דָּמוֹ** וסבורים היו שהוא טהור, **וְאַחַר כָּךְ נוֹדַע שֶׁהוּא טָמֵא** - שנטמא הפסח או דמו קודם הזריקה, **הַצִּיץ** שעל מצח הכהן הגדול **מְרַצֶּה** - מכפר על טומאת הקרבן, והוא עולה לרצון[ד], ופטור בעליו מלעשות פסח שני. ובגמרא יבואר מה הדין אם בתחילה נודע שהוא טמא ואחר כך נזרק הדם.

נודע לאחר הזריקה **שֶׁנִּטְמָא הַגּוּף** של הבעלים במת קודם הזריקה[ה], **אֵין הַצִּיץ מְרַצֶּה**, וחייב הבעלים לחזור ולעשות פסח שני, שהרי בשעת הזריקה הוא נדחה מן התורה מלהקריב פסח. **מִפְּנֵי שֶׁאָמְרוּ** חכמים, **הַנָּזִיר שֶׁהֵבִיא קרבנות בסיום ימי נזירותו**[ו], **וְכֵן הָעוֹשֶׂה פֶּסַח, הַצִּיץ מְרַצֶּה עַל טוּמְאַת הַגּוּף שֶׁהָיָה** של קרבנותיהם[ז], **וְאֵין הַצִּיץ מְרַצֶּה עַל טוּמְאַת הַגּוּף** של הבעלים, שאם היה הנזיר טמא מת בשעת הבאת קרבנותיו הוא חייב למנות שנית ימי נזירותו, וכן אם היה עושה הפסח טמא כשהביא קרבנו, הוא חייב בפסח שני[ח].

אף שאין הציץ מרצה על טומאת הגוף, מכל מקום אם **נִטְמָא** גופם של הנזיר ועושה הפסח קודם שהביאו קרבנותיהם **בְּטוּמְאָת הַתְּחוֹם** - בטומאת מת שלא היתה ידועה לשום אדם בעולם[ט], וכשנודעה הטומאה כבר נשחט הקרבן, הלכה למשה מסיני היא **שֶׁהַצִּיץ מְרַצֶּה**, ואין הנזיר חייב למנות שנית ימי נזירותו[י], וכן עושה הפסח יצא ידי חובתו[יא].

★

גמרא **שנינו במשנה:** הפסח שנזרק דמו ואחר כך נודע שהוא טמא הציץ מרצה. **מדייקת הגמרא: טָמֵא** - טעם הדבר שהציץ מרצה, משום **דְּנָזְרַק** הדם **וְאַחַר כָּךְ נוֹדַע** שהוא טמא, **אֲבָל** אם **נוֹדַע** תחילה שהוא טמא **וְאַחַר כָּךְ נִזְרַק** הדם, הציץ **לֹא מְרַצֶּה**, וצריך לעשות פסח שני.

וְרַבִּינְתוּ - ויש להקשות על משנתנו ממה ששנינו בברייתא, **עַל מֶה הַצִּיץ מְרַצֶּה, עַל הַדָּם וְעַל הַבָּשָׂר וְעַל הַחֵלֶב שֶׁנִּטְמְאוּ, בֵּין בְּשׁוֹגֵג בֵּין בְּמֵזִיד, בֵּין בְּאוֹנֶס בֵּין בְּרָצוֹן**[יב], **בֵּין בְּקִרְבַּן יָחִיד בֵּין בְּקִרְבַּן צִיבּוּר.** לכאורה כוונת הברייתא 'בין בשוגג בין במזיד' היא שנזרק הדם במזיד, כלומר שידע הכהן קודם הזריקה שהדם טמא, ומבואר שאף על פי כן בדיעבד הציץ מרצה.

מתרצת הגמרא: אָמַר רַבִּינָא, בריית זו אינה עוסקת באופני זריקת הדם, אלא לענין **טוּמְאָתוֹ** של הקרבן, **בֵּין** אם נטמא **בְּשׁוֹגֵג וּבֵין** אם נטמא **בְּמֵזִיד**, כיון שנזרק הדם **הוּרְצָה** הקרבן על ידי הציץ, ורק בזה עוסקת הברייתא. אבל לענין אופן **זְרִיקָתוֹ** של הדם, רק אם נזרק **בְּשׁוֹגֵג הוּרְצָה**, אך אם נזרק **בְּמֵזִיד** לאחר שנודעה הטומאה **לֹא הוּרְצָה**[יג], וכמדוייק ממשנתנו.

יישוב אחר לסתירה: רַבִּי שִׁילָּא אָמַר להיפך, שלענין **זְרִיקָתוֹ** של הדם, **בֵּין בְּשׁוֹגֵג בֵּין בְּמֵזִיד** - בין אם ידע בשעת הזריקה שנטמא הקרבן בין אם לא ידע, **הוּרְצָה** בדיעבד, ובזה עוסקת הברייתא כפי שפירשת בתחילה, ואף משנתנו מודה לדין זה כפי שיתבאר להלן. אך לענין **טוּמְאָתוֹ** של הקרבן, אם נטמא **בְּשׁוֹגֵג הוּרְצָה**, אך אם נטמא **בְּמֵזִיד, לֹא הוּרְצָה**[יד].

מוסיף רבי שילא: וְאַף הָא הָכְתָנֵי בברייתא 'על הדם וכו' שנטמא **בֵּין בְּשׁוֹגֵג בֵּין בְּמֵזִיד' וּמשמע** שהנידון אינו אופן הזריקה אלא כיצד נטמא הקרבן[יד], **הָכִי קָאָמַר** התנא, **נִטְמָא** הקרבן **בְּשׁוֹגֵג, וְזָרַק**ו - וזרק את דמו, **בֵּין** אם זרק **בְּשׁוֹגֵג בֵּין** אם זרק **בְּמֵזִיד, הוּרְצָה.**

א. **ושלישי** הטהורים עושים את הראשון לעצמם. מאירי (ד"ה ויש). ושלישי הזבים דינם כשלישי טמאי המת, והזכיר רבי מני רק את טמאי המת, משום שבזבים אין חידוש בכך שאין עושים פסח ראשון, כי לעולם אין הפסח נעשה בטומאת זיבה, כפי שנתבאר בהקדמה לעיל (ע"פ), אבל בטמאי מתים יש חידוש בכך שאינם עושים פסח ראשון, כי הלא בטומאת מת הפסח נעשה בראשון אם רובם טמאים ובמיעוט נדחים לשני, ואם כן בין כך ובין כך היה על הטמאים לעשות הפסח, אם הם רוב בראשון ואם הם מיעוט נדחים לשני, ולכך יש בטמאי מת חידוש שאינם עושים לא בראשון ולא בשני. מלא הרועים (ד"ה ואחר). וכן מבואר בירושלמי (ד"ה) שהזבים אינם עושים כלל. אולם המאירי (ד"ה ויש) דוחה פירוש זה, ונוקט שמיעוט הזבים עושים את השני. וראה ביאור שיטתו באור יעקב (תוספת, סי' סח) ובשערי נזיקין (פנקסקה, סי' נח). ב. **הגמרא** נוקטת לשון 'הגדילו' ולא לשון צירוף כמו בסמוך 'צערפו' זבין עם טמאי מתים' וכו', משום שכאן הזבים והטהורים אינם שוים שאלו טמאים ואלו טהורים, על כן לא שייך בהם לשון צירוף, אבל בסמוך שמשיבים טמאים שייך בהם לשון צירוף. מירא דציא (פנקסקה, ד"ה הגמליון). ג. **רש"י** (ד"ה כיון) ותוספות. ולא נאמרו דברי רבי מני בר פטיש אלא כשנוהגין הזבים [כלשון רש"י (פסס)] ובאים לירושלים לעשות פסח שני שבאופן זה הרי הם רוב עם טמאי המת, אבל אם הזבים אינם באים לעשות הפסח וטמאי המת אינם אלא מיעוט הרי הם עושים פסח שני, אולם לטעמו של רב לעיל (ע"פ) שבשלא עשו הציבור פסח ראשון אין המיעוט עושים את השני, אף באופן זה אין טמאי המת עושים פסח שני, משום שלא נעשה הפסח בציבור בראשון. ולכך רב לעיל לא אמר שטמאי המת אינם עושים פסח שני משום טעמו של רבי מני בר פטיש [שטמאי מתים מצטרפים עם זבים, ורוב אינם נידחים לפסח שני], כדי לחדש שאף כשהזבים אינם באים לירושלים לעשות פסח שני וטמאי המת הם מיעוט אינם עושים בשני [משום שכל שלא עשו ציבור בראשון, אין היחידים עושים את השני]. צל"ח (ד"ה כמעט) על פי מנחת חינוך (מצוה שפ אות יב). אולם החזון איש (פ"ח סי' קכו ס. ד"ה ונקט) ונקט, שבאופן שלא נטהרו הזבים וטמאי המת הם מיעוט עושים את השני אף לדעת רב, כיון שנעשה הפסח בראשון על ידי השליש הטהורים, ומה שאמר רב 'כל היכא דעבדי ציבור בראשון' וכו', לאו דווקא 'ציבור', אלא הוא הדין אם נעשה על ידי יחידים. ולדרך זו אין מחלוקת בין רב לרבי מני, ורבי מרבר באופן שלא נטהרו הזבים וטמאי המת הם מיעוט ואין לפוטרם מהשני אלא משום שלא נעשה הפסח בראשון, ורבי מני מדבר באופן שנטהרו הזבים ויש כאן רוב ואינם עושים בשני משום שציבור אינו נדחה לשני, וטעמו של רב לא שייך באופן זה כיון שנעשה הפסח בראשון על ידי שליש הטהורים. וכן כתב רבי עקיבא איגר (ד"ה נמצאו) בדעת רש"י. וראה בדבריו מה שכתב בדעת הרמב"ם. ד. **שבאופן** זה לכתחילה נפסל הקרבן ואין זורקים את דמו, כפי שאנינו לעיל (פסב:). ה. **הציץ** מרצה על טומאת כל הקרבנות, שנאמר בו (שמות כח לח) 'והיה על מצח אהרן, ונשא אהרן את עון הקדשים וגו' והיה על מצחו תמיד לרצון להם לפני ה'', ודרשו בגמרא (לעיל נח: שמות שם. יומא) שהיה מרצה על זבחים שנטמאו שיעלו לרצון. ו. **אמנם** כשנטמא בשר הפסח אינו יכול לאוכלו, כיון שאין ריצוי הציץ דוחה איסור אכילת בשר קדשים שנטמא. רש"י (לעיל נח: ד"ה שנים עב) [ולפי זה משמע סוברת שיוצאים ידי חובת קרבן פסח אף אם אינו נאכל, כשיטת רבי נתן לעיל (פסב:). תוספות (ד"ה ומקן). אך דאה שם שהקשו על רש"י ודיחוהו באופן אחר]. ז. **רש"י** (ד"ה כמעט) ותוספות. אמנם גם על ידי טומאות אחרות נגזן זב ובועל נדה נדחה אדם מלעשות פסח כמבואר לעיל (פה:), אלא נקט רש"י שנטמא במת מחמת דין טומאת התחום המבואר בהמשך המשנה, שנאמר רק בטומאת מת. ח. **המקבל** על עצמו נזירות אסור לשתות יין, לגלח שערו ולהטמא למתים. לאחר תום ימי נזירותו הוא מביא קרבנות ומגלח את שערו, ואז פוסקים ממנו איסורים אלו, כנאמר בתורה (במדבר ו ה-כא). ט. **ובל'** שכן שמרשה על טומאת הבשר והאימורים. מאירי (ד"ה ומעתה). ויצא עושה הפסח ידי חובה ואינו צריך לעשות פסח שני כמבואר בתחילת המשנה, וכן תגלחתו של הנזיר כשרה, ומותר לו לשתות יין ולהטמא למתים. רש"י (ד"ה פעמים - מצוה). י. **נזיר** הנטמא במת מפסיד בכך את כל מנין הימים שעברו מאז שקבל נזירות, והוא צריך להטהר מטומאתו, ומגלח ומביא קרבנות נזירות טומאה [אשם ושתי תורים], ואחר כך מונה שוב ימי נזירותו מתחילה. יא. **הטעם** שבנטמאו הבעלים אין הציץ מרצה, משום שנאמר בו (שמות כח לח) 'ונשא אהרן את עון הקדשים', ודרשו במנחות (פה.) שאינו נושא את עון המקדישים דהיינו אם נטמא הכהן המקריב, והוא הדין לבעלים. על פי הר"ש מלונזיל (ד"ה ששפסח). התנא נקט דווקא נזיר ועושה פסח, כיון שבשאר קרבנות אין טומאת הבעלים מעכבת את הקרבן. רש"י (ומפש כג. ד"ה מפני). יב. **טומאה** התהום נקראת כן מלשון ספק ואי ידיעה, שכיון שאין אדם המכיר בטומאה זו הרי היא כתהום שאינו גלוי. רש"י (סוטה כט. ד"ה מפני - הפלמוך). ואין הכוונה שספק הדבר אם נטמא האדם או לא, אלא הוא ודאי טמא, אך בשעה שנטמא לא הכיר בטומאה זו שום אדם. יג. **מבואר** במשנה שבטומאת התהום הציץ מרצה אף על טומאת גוף הבעלים. אך הקשו האחרונים [חזון איש (פסחים סי' קנט ס"ק יג), חידושי רבנו חיים הלוי (פיהמ מקדש פ"ב ה"ט) ועוד]. הרי בנזיר שנטמא אין הפסוק משום טומאת בשר הקרבן, אלא הנזירות עצמה נשתרת מחמת הטומאה, ואם כן איך יתכן שהציץ מרצה שלא תשתר נזירותו. ותירץ החזון איש, שבנזיר שנטמא יש שני חסרונות, האחד שהנזירות נשתרת מחמת הטומאה, ועל כך נאמרה הלכה בטומאת התהום שאינה סותרת נזירות, ואכן לענין זה אין צריך ריצוי הציץ. אך מלבד זאת יש חסרון שאינו יכול להביא קרבנותיו מחמת טומאת גופו, ועל כך מרצה הציץ כמבואר במשנתנו. ובציץ זה כתב בחידושי רבנו חיים הלוי, והוסיף לבאר שגם בקרבן פסח יש חידוש בדין טומאת התהום שאינו מחמת ריצוי הציץ, והוא שהותרה טומאה זו אף שאין הבעלים ראוי לאכילה. וראה שם בהרחבה. יד. **בגמרא** להלן (פה:) יבואר שמותר אף לזרוק לכתחילה, אם נודעה הטומאה אחר השחיטה ולפני הזריקה [להבדיל מדין ריצוי הציץ על בשר או דם שנטמאו המבואר בתחילת המשנה, שאינו אלא בדיעבד אם כבר נזרק הדם]. ברש"י (ד"ה נמצאת) מבואר שאין צריך להביא קרבן טומאה. טו. **אין** חילוק בין מויד לרצון, אבל כיון שיש חילוק בין שוגג לבין אונס, כתבה הברייתא מזיד כנגד שוגג ורצון כנגד אונס. רש"י (לעיל נח: ד"ה כיון שיודע). טז. **בלומר**, לא הוזרעה מדרבנן, אבל מדאוריית'א הוזרעה. על פי תוספות (ד"ה מקן). וראה טעמו של רבינא בהערה להלן. יז. **בלומר** לא הוזרעה מדרבנן. ונמצא שבין לרבינא ובין לרבי שילא, מדאוריית'א הציץ מרצה אף אם נטמא במזיד ונזרק במזיד, אך נחלקו באיזה אופן קנוסו חכמים שלא הוזרעה. ובטעם מחלוקתם כתבו התוספות (ויומא ג. ד"ה ופש), שלרבינא דזריקת דבר טמא במזיד חמורה יותר כיון שמקריב טומאה לגבוה ומגונה הדבר ביותר, ועל כן סבר שרק בזה קנוסהו ואין הציץ מרצה. אך לרבי שילא הטומאה במזיד חמורה יותר, לפי שבכך התחיל לפסול את הקרבן, וכן אינו עושה מצוה בשעה שמטמא, אבל הזורק בטומאה אפילו במזיד אין לקנוסו, כיון שלא הוא התחיל בפסול ואף מקיים מצוה בשעת הזריקה. יח. **יש** לדקדק, מדוע בתחילה הקשתה הגמרא מהבריית'א על משנתנו, ולא דייקה שהבריית'א אינה עוסקת בזורקה. ויש שכתבו, שבתחילה הבינה הגמרא ש'כיון

ממשיך רבי שילא: **וְהָא דְּקָתָנֵי** במשנה **דָּם שְׁנִזְרַק וְאַחַר כָּךְ נוֹדַע** שנטמא הקרבן הציץ מרצה, ודייקת מכאן דְּמַעֲמָא שהציץ מרצה הוא משום **דְּנִזְרַק וְאַחַר כָּךְ נוֹדַע, אֲבָל נוֹדַע וְאַחַר כָּךְ נִזְרַק** במזיד **לֹא** מרצה, אין לדייק כן, אלא **הוּא הַדִּין דַּאֲפִילּוּ נוֹדַע** שנטמא **וְאַחַר כָּךְ נִזְרַק** במזיד הציץ מרצה, **וְהַאי דְּקָתָנֵי** דווקא **נִזְרַק וְאַחַר כָּךְ נוֹדַע**, הוא **מִשּׁוּם דְּכָעֵי לְמִתְנֵי סֵיפָא** - שרצה התנא לשנות לאחר מכן **'נִטְמָא הַגּוּף אֵין הַצִּיץ מְרַצֶּה'**, ושם ודאי הדין הוא **דַּאֲפִילּוּ נִזְרַק** הדם **וְאַחַר כָּךְ נוֹדַע** שהיה גופו טמא **לֹא** מרצה הציץ, על כן **קָתֵנֵי רֵישָׁא נָמֵי** - שנה התנא גם את תחילת המשנה לגבי נטמא הקרבן בלשון **נִזְרַק וְאַחַר כָּךְ נוֹדַע**, אך אין זה בדווקא[יט].

★

שנינו במשנה: נִטְמָא הנזיר או עושה הפסח **בְּטוּמְאַת הַתְּהוֹם וכו'**, הציץ מרצה. **הגמרא מביאה ספק בדין זה: בָּעֵי רַבִּי בַּר חָמָא, פֵּהֵן הַמְרַצֶּה בְּקָרְבְּנוֹתֵיהֶן** - המקריב את קרבנות הנזיר ועושה הפסח, האם **הוֹתְּרָה לוֹ טוּמְאַת הַתְּהוֹם** כשם שהותרה בהם, ואם נטמא בה הציץ מרצה עליו ואין הקרבן נפסל, **אוֹ לֹא** הותרה לו?[כ] **ומבאר רמי בר חמא את צדדי הספק: מַי אָמְרִינַן דִּכְּמִירֵי** - כשלמדו את היתר **טוּמְאַת הַתְּהוֹם** למדוהו **בְּבָעֲלֵי חַטָּאת** שנטמאו, אבל **בְּכֹהֵן** שנטמא **לֹא גְּמִירִי** - לא למדוהו, ואם כן לא הותרה לו טומאת התהום, **אוֹ דִילְמָא** דין זה לא בבעלים נאמר, אלא **בְּזוֹקֵא גְּמִירִי** - בקרבנות הנזיר והפסח עצמם למדו שהותרה בהם טומאת התהום של הגוף, ואם כן **לֹא שְׁנָא בְּכֹהֵן וְלֹא שְׁנָא בְּבָעֲלִים** - אין חילוק אם נטמא הכהן המקריב או הבעלים, שהרי בקרבנות אלו הותר הדבר.

רבא מנסה לפשוט ספק זה: אָמַר רָבָא, תָּא שְׁמַע, דְּתָנֵי רַבִּי חִיָּיא, לֹא אָמְרוּ שהציץ מרצה על **טוּמְאַת הַתְּהוֹם** בנזיר ועושה פסח, **אֶלָּא** כשנטמאו **לְמֵת בִּלְבָד'**, ויש לדקדק, **'מֵת** בלבד' **לְמֵעוּטֵי מַאי** - איזו טומאת תהום אחרת בא למעט רבי חייא, **לְאוֹ לְמֵעוּטֵי** - האם אין הוא בא למעט **טוּמְאַת הַתְּהוֹם דְּשָׁרֵץ**, כלומר שאם הכניס את ידו בעפר ונגע בשרץ מת שהיה מכוסה שם ולא הכיר בו איש בעולם[כא], ואחר כך נודעה לו הטומאה, אין הציץ מרצה.

ממשיך רבא בראייתו: וּבְמַאי עָסְקִינַן - במה עוסק דין זה שלא הותרה טומאת התהום של שרץ, **אִי נֵימָא** - אם נאמר שהוא עוסק **בְּבָעֲלִים** שנטמא בשרץ, עדיין יש לברר, **וּבְמַאן** - ובמי מדובר, האם בנזיר או בעושה פסח, **אִי בְּנָזִיר** יש להקשות, הרי כל הטעם שנזיר שנטמא נצרך להיתר טומאת התהום הוא מפני שהטומאה סותרת את מנין ימי נזירותו, אך טומאת שרץ **מִי מְהַנֵּי בֵּיהּ** - וכי היא מועילה כלל לסתור את נזירותו ולפסול את קרבנותיו, הרי **'וְכִי יָמוּת מֵת עָלָיו בְּפֶתַע פִּתְאֹם וגו' וְהַנְּזִיר קָרְאשׁוֹנִים יִפֹּל'** אָמַר רַחֲמָנָא בנזיר (במדבר ו ט, יז), ומפורש שרק טומאת מת סותרת את הנזירות, אך טומאה אחרת אפילו ידועה אינה סותרת[כב], ואם כן ודאי כשנטמא הנזיר בשרץ בטומאת התהום אין נזירותו נסתרת, ולא יתכן שבא רבי חייא למעט טומאה זו לגבי נזיר.

ממשיך רבא: וְאֶלָּא אם נאמר שהכוונה למעט טומאת התהום של שרץ **בְּעוֹשֶׂה פֶּסַח**, דהיינו שאם נטמא בה אין הציץ מרצה, **הֵנִיחָא לְמַאן דְּאָמַר** להלן (ה:) **שְׁאֵין שׁוֹחֲטִין** את הפסח **וְאֵין זוֹרְקִין** דמו **עַל** בעלים **טְמֵאֵי שְׁרָצִים**[כג], שלשיטתו הוצרכנו לחדש שאף אם נטמא עושה הפסח בשרץ בטומאת התהום אין הציץ מרצה. **אֶלָּא לְמַאן דְּאָמַר** שם **שֶׁשּׁוֹחֲטִין** את הפסח **וְזוֹרְקִין** דמו **עַל טְמֵאֵי שְׁרָצִים**[כד], עדיין יש להקשות, **הַשְׁתָּא טוּמְאָה יְדוּעָה** - הרי אפילו כשנטמא עושה הפסח בטומאת שרץ גלויה **הוֹתְּרָה לוֹ** טומאתו ואינו צריך כלל ריצוי הציץ, אם כן כשנטמא בשרץ **בְּטוּמְאַת הַתְּהוֹם לֹא כָּל שֶׁכֵּן** שהותרה טומאתו, ונמצא שאין לפרש את דברי רבי חייא שהציץ אינו מרצה על טומאת התהום של שרץ לגבי עושה פסח.

מסיים רבא את ראייתו: אֶלָּא לָאו - ודאי אין לפרש את דברי רבי חייא אלא **בְּכֹהֵן** המקריב את קרבנות הנזיר והפסח[כה], ובא למעט שלא הותרה בו טומאת התהום בשרץ אלא במת, **וְשָׁמַע מִינַּהּ** שבטומאת מת **הוֹתְּרָה לוֹ** לכהן **טוּמְאַת הַתְּהוֹם** כשם שהותרה בבעלים.

רב יוסף דוחה את הוכחת רבא: אָמַר רַב יוֹסֵף, לֹא - אף אם שוחטין על טמאי שרץ אין הכרח שרבי חייא עוסק בכהן המקריב, אלא **לְעוֹלָם** הוא עוסק **בְּבָעֲלִים, וּבְפֶסַח** - בעושה פסח שהיה טמא בטומאת התהום, **וּלְמֵעוּטֵי** - ובא רבי חייא למעט שהציץ מרצה עליו רק אם נטמא בטומאת התהום למת, אך אם נטמא **בְּטוּמְאַת הַתְּהוֹם דְּזִיבָה**, כגון שהיה זב העומד ביום האחרון לטהרתו, ובשעת הזריקה סבר שבלילה יטהר ויוכל לאכול את הפסח[כו], אך לאחר מכן נטמא שוב בזיבה וסתר את מנין ימי הטהרה, והתברר למפרע שכבר בזמן הזריקה לא היה ראוי לאכול בלילה, אף שבאותו זמן לא ידע איש בעולם שיטמא שוב והרי זה כטומאת התהום, מלמד רבי חייא שאין הציץ מרצה על טומאת התהום של זיבה, ועליו לעשות פסח שני.

מקשה הגמרא על רב יוסף: וְכִי עַל טוּמְאַת תְּהוֹם דְּזִיבָה הציץ **לֹא מְרַצֶּה, וְהָתַנְיָא, רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר**, אשה שראתה דם ב'י"ג בניסן שחל באחד מימי זיבתה[כז], ודינה שהיא **שׁוֹמֶרֶת יוֹם** בנקיות **כְּנֶגֶד יוֹם** שראתה בו דם, **שֶׁשָּׁחֲטוּ** את הפסח **וְזָרְקוּ עָלֶיהָ** [-עבורה] את הדם

ברמב"ם (ממרים פ"ו ה"ג), נמצא שגם הסובר ששוחטים וזורקים על טמאי שרץ צריך לבאר כלפי מה נאמר המיעוט שהביא רבי חייא, ולשיטתו הכרית רבא שודאי הכוונה למעט כהן. **כו. זוב הוא** שכבת זרע היוצאת דרך חולי. רמב"ם (משולם כפרט פ"ג ה"ט), הזב נעשה אב הטומאה, ואסור באכילת קדשים. דין הזב תלוי במספר הראיות שראה, שהרואה ראייה אחת דינו כבעל קרי, הטובל מיד ינטהר בלילה שלאחריו. ראה שתי ראיות, מונה שבעה ימים נקיים וטובל ביום השביעי, ובלילה הוא טהור ויכול לאכול קדשים. ואם ראה שלוש ראיות, עליו להביא קרבן ביום השמיני ורק אחר כך מותר באכילת קדשים. לפיכך, אם חל ערב פסח באחד משלח הימים הראשונים, אין שוחטים עבור הזב את הפסח, שהרי לא יוכל לאוכלו בלילה. אך אם חל ערב פסח ביום השביעי לטהרתו ונמצא שיהיה מותר בלילה באכילת קדשים, שוחטין עליו כמבואר במשנה להלן (ה.) [אם טבל קודם עשירית הפסח שוחטים עליו לכל הדעות, ואם עדיין לא טבל נחלקו בזה רב ועולא, ראה גמרא שם (ע"ז)]. **וברש"י** להלן (שם. ד"ה מבלעו) משמע שרב יוסף עוסק בזב שטבל קודם שחיטת הפסח]. **כז. אשה** הרואה דם בעת וסתה הרי היא נדה וטמאה שבעה ימים, ומדין תורה היא טובלת לאחר מכן ומותרת לבעלה. אחר שבעה ימים אלו יש אחד עשר ימי זיבה בהם היא טהורה לבעלה, ואם ראתה בהם דם דינה כן, הרואה יום או יומיים נקראת 'זבה קטנה', ולמחרת הרי היא 'שומרת יום כנגד יום', דהיינו שכנגד היום שראתה בו עליה לשמור יום אחד בנקיות שלא תראה בו דם, ושובלת בו ביום, ובלילה שלאחר מכן היא מותרת לבעלה מדאוירייתא [אמנם כל זה רק בתשעה הימים הראשונים, וראה בנדה (נב:) לגבי היום העשירי והיום האחד עשר]. אך אם בתוך אחד עשר ימי הזיבה ראתה האשה דם שלשה ימים, היא קרויה 'זבה גדולה' או 'זבה גמורה', ועליה לספור שבעה ימים נקיים, וביום השמיני מביאה קרבן, ורק לאחר מכן טובלת ומותרת לבעלה.

בשונג בין במזיד' נאמר גם על הזריקה וגם על הטומאה, ואם כן אפשר לבאר שהברייתא לא נקטה בפירוד זריקה כי עיקר כוונתה שאין בדין זה שום חילוק. אך לדברי רבי שילא שכוונת הברייתא רק לזריקה, יש להקשות מדקתני לשון הברייתא שאין היא עוסקת בזריקה. **יט. הקשו** התוספות (ד"ה מבלעו), כיון שעיקר חידוש רבי שילא הוא שמשנתנו אינה כברוקא, אלא גם אם נזרק הדם במזיד הציץ מרצה, מדוע הוא הוצרך להוסיף ולחלק לגבי טומאה שאם נטמא במזיד אין הציץ מרצה, הרי אפשר לפרש שהברייתא עוסקת גם בטומאה וגם בזריקה, שבין בשוגג ובין במזיד הציץ מרצה. ותירצו בשם ר"י, שבאמת חילוק זה של רבי שילא נאמר כדי ליישב סתירה אחרת המובאת במנחות (כה:), והגמרא כאן הביאה את דבריו רק אגב דברי רבינא. **כ. כהן** הטמא בטומאה ודאית פוסל את הקרבן, כמבואר בזבחים (טו:) [חוץ מבקרבן ציבור הדוחה את הטומאה ואת השבת. רש"י (ד"ה קקנמ"ל)]. **כא. תוספות** (ד"ה לא) כתבו, שרץ מת מטמא במגע, כמבואר בכלים (פ"ח מ"ו). **כב. בריתות** (קט.) דרשו פסוק זה, 'פתע זה שוגג פתאום זה מזיד', רש"י (ד"ה וכן). **כג. בן** שיטת רב יהודה בשם רב שם, וסובר שנדחה הבעלים לפסח שני. ואף שטמא שרץ יכול לטבול בו ביום ובלילה נטהר כנאמר בתורה (ויקרא כב כג), ונמצא שאם יטבול יוכל לאכול את הפסח בלילה, מכל מקום הוא דורש מפסוק שאין שוחטין עליו, ראה שם. **כד. בן** שיטת עולא בגמרא שם, וטעמו שיכול לטבול היום ויהיה טהור בערב כמובא לעיל. **כה. לכאורה** קשה, שמא רבי חייא בא למעט בעלים שנטמאו בטומאת התהום של שרץ, והוא סובר כשיטת רב שאין שוחטים וזורקים על טמאי שרץ. ותירץ הצל"ח (להלן פ. ד"ה ועליה) שדין טומאת התהום הוא הלכה למשה מסיני כמבואר להלן (שם:), ואם כן הרי גם מיעוט זה שאמר רבי חייא אינו מסברא או דרשה, אלא קיבל מרבו שכך היא ההלכה שנאמרה למשה, וכיון שבהלכה למשה מסיני לעולם אין מחלוקת כמבואר

בָּשַׁנִי שָׁפָה - ביום השמירה שלמחרת ראייתה שהוא ערב פסח[א], **וְאַחַר דָּךְ** - אחר השחיטה והזריקה שוב **רָאֲתָה** דם וסתרה את שמירת יום זה, **אֵינָהּ אוֹכֶלֶת** מן הפסח, שהרי עתה עליה לשמור גם את יום המחר בנקיות ונטהרת רק בלילה שלאחריו, ומכל מקום היא **פְּטוּרָה מִמַּעֲשׂוֹת פֶּסַח שֵׁנִי**. **מדייקת הגמרא: מַאי טַעְמָא** שפטורה מפסח שני, **לָאו** - האם אין זה **מִשּׁוּם דְּמֻרְאָה צִיץ**, שכיון שבשעת השחיטה והזריקה לא ידע איש בעולם אם היא תראה דם ותטמא שוב, אף אם ראתה לאחר מכן והתברר למפרע שסתרה את יומה ובשעת השחיטה לא היתה ראויה לאכול מהפסח בלילה, הרי היתה זו טומאת התהום שהציץ מרצה עליה[ב]. ומוכח שגם על טומאת תהום של זיבה הציץ מרצה, שלא כדברי רב יוסף[ג].

מתרצת הגמרא: אָמְרִי, לֹא - הטעם שפטורה מפסח שני אינו משום שהציץ מרצה על טומאת התהום של זיבה, אלא **מִשּׁוּם דְּקָסָבַר רַבִּי יוֹסֵי**, שזבה השומרת יום וראתה דם אינה סותרת את יומה להטמא למפרע, אלא כיון שעבר קצת מהיום השני הרי זה כאילו שמרה את כולו וסיימה ספירתה[ד], ומשטבלה מהיום הראשון לגמרי מטומאתה הראשונה, ואם רואה אחר כך דם רק **מִכָּאן וּלְהָבָא הֵיא מְטַמְּאָה**, ואין ראייה זו שייכת לטומאתה הקודמת[ה]. וכיון שכך נמצא שבשעת הקרבת הפסח היתה טהורה גמורה, ועל כן היא פטורה מפסח שני.

מקשה הגמרא: וכי לדעת רבי יוסי זבה הרואה ביום השני אינה נטמאת למפרע, **וְהָתַנְיָא, רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר, זָב בָּעַל שְׁתֵּי רְאִיּוֹת** - שיצאה ממנו זיבה שתי פעמים, **שֶׁשָּׁחֲטוּ** את הפסח **וְזָרְקוּ עָלָיו** את הדם **בָּשְׁבִיעִי שָׁפָה** - כשעמד ביום השביעי לספירת שבעה נקיים אחר שטבל, וסבר שיטהר בלילה ויוכל לאכול מהפסח, **וְאַחַר דָּךְ** [-אחר הזריקה] **רָאָה** זיבה פעם נוספת, **וְכֵן שׁוֹמֶרֶת יוֹם כְּנֶגֶד יוֹם, שֶׁשָּׁחֲטוּ** את הפסח **וְזָרְקוּ עָלֶיהָ** את הדם **בָּשְׁנִי שָׁפָה** - ביום השמירה שלמחרת ראייתה אחר שטבלה, **וְאַחַר דָּךְ רָאֲתָה** דם פעם נוספת, **הֲרֵי אֵלּוּ מְטַמְּאִין מִשְׁכָּב וּמוֹשָׁב לְמָקְרָץ** - כל משכב ומושב שישבו עליהם לפני הראייה אף אחר שטבלו, טמאים למפרע כדין משכב ומושב של זב וזבה[ו], שהרי סתרו ימי טהרתם והתברר שהיו טמאים כבתחילה[ז], **וּפְטוּרִים מִמַּעֲשׂוֹת פֶּסַח שֵׁנִי**[ח]. אם כן מפורש בדברי רבי יוסי ששומרת יום שראתה נטמאת למפרע, וכיון שמכל מקום היא פטורה מלעשות פסח שני, מוכח שטעמו הוא שהציץ מרצה על טומאת התהום של זיבה.

מתרצת הגמרא: אָמְרִי, מַאי לְמָקְרָץ - מה כוונת רבי יוסי שזב וזבה טמאים למפרע, **מִדְּרַבָּנָן**, אך מן התורה בין זב ביום השביעי ובין זבה השומרת יום, כיון שספרו מקצת היום הרי הם טהורים, ומה שראו אחר כך זיבה חדשה היא וטמאים רק מכאן ולהבא, ונמצא שמן התורה עשו את הפסח בטהרה ועל כן הם פטורים מפסח שני. ולפי זה אין להוכיח מדברי רבי יוסי שהציץ מרצה על טומאת התהום של זיבה, אלא לעולם אינו מרצה עליה כדברי רב יוסף.

הגמרא מביאה ראיה שלדעת רבי יוסי מן התורה זיבה אינה מטמאת למפרע: וְאַף רַבִּי אוֹשַׁעְיָא סָבַר שלרבי יוסי אין הזב **מְטַמֵּא לְמָקְרָץ אלא מִדְּרַבָּנָן. דְּתַנְיָא, רַבִּי אוֹשַׁעְיָא אוֹמֵר, אֲבָלִ**[י] **זָב שֶׁרָאָה** זוב **בָּשְׁבִיעִי שָׁפָה סוֹתֵר אֶת שֶׁקָּבָעוּ** - הפסיד בזה את כל הימים שכבר ספר, וצריך לספור שבעה ימים אחרים. **וְאָמַר לֵיהּ רַבִּי יוֹחָנָן** לרבי אושעיא, **לָא יָסְתֹּר אֶלָּא יוֹמוֹ** השביעי, וצריך לספור יום אחד נוסף במקומו, אך את שאר הימים לא הפסיד.

הגמרא מקשה על דברי רבי יוחנן[יא]: מַמָּה נַפְשָׁךְ - מכל צד שתרצה לבארם הרי הם תמוהים, **דְּאִי קָסָבַר** רבי יוחנן שזוב באמצע היום **לְמָקְרָץ הוּא מְטַמֵּא**, דהיינו שאין שימור מקצת היום חשוב ככולו, ועל כן סתרה ראייתו את כל היום השביעי מתחילתו ועליו למנותו שוב, אם כן **אֲפִילּוּ כּוּלָּהּ** - את כל הימים **נָסְתֹּר** ויספור שבעה נקיים שנית, שהרי גם אם יישמר יום למחרת במקום היום השביעי אין כאן שבעה נקיים רצופים[יב]. **וְאִי קָסָבַר** רבי יוחנן שהזוב **מִכָּאן וּלְהָבָא הוּא מְטַמֵּא**, דהיינו ששימור מקצת היום נחשב ככולו, ובמה ששמר את תחילת היום השביעי השלים את הספירה כולה והראייה שלאחריה טומאה חדשה היא, ועל כן אינו סותר את כל שבעת הימים, אם כן **יוֹמוֹ** השביעי **נָמֵי לֹא נָסְתֹּר**, שכיון שסיים כל ספירתו נשלמה לגמרי שהרתו מטומאת הזיבה הקודמת, ואת הראייה עתה עלינו לדון כראייה ראשונה של זיבה אחרת, שאין צריך לספור להטהרתה אלא טובל מיד ונטהר לערב[יג]. **על כן מסיקה הגמרא: אֶלָּא אֵימָא** - כך עליך לומר את דברי רבי יוחנן, **לֹא יָסְתֹּר וְלֹא יוֹמוֹ** - לא יסתור הזב את כל שבעת הימים, ואף את יומו השביעי לא יסתור, כיון ששמירת מקצת היום ככולו, ואכן נשלמה שהרתו מהזיבה הראשונה, וזוב מכאן ולהבא הוא מטמא.

הגמרא מביאה את סיום דברי הברייתא, ומבארת את ראייתה: מסיימת הברייתא: וְאָמַר לֵיהּ רבי אושעיא לרבי יוחנן, **רַבִּי יוֹסֵי** הסובר שזב ששחטו וזרקו עליו בשביעי שלו ואחר כך ראה פטור מפסח שני, **לָאו מִשּׁוּם דְּמֻרְאָה צִיץ** - עומד בשיטתך שזוב מטמא מכאן ולהבא[יד]. **ומסקה על כך הגמרא: וְהָא רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר** שזב ושומרת יום שראו אחר שבילחם **מְטַמְּאִין מִשְׁכָּב וּמוֹשָׁב לְמָקְרָץ** כפי שהוזכר לעיל, וכיצד יתכן שלשיטתו הזוב מטמא מכאן ולהבא. **מסיימת הגמרא את הראיה: אֶלָּא לָאו שָׁטְפָא מִיָּדָא**, שדברי רבי יוסי שהזוב **מְטַמֵּא לְמָקְרָץ** היינו **מִדְּרַבָּנָן**, אך מן התורה גם לשיטתו אינו מטמא אלא מכאן ולהבא, וכפי שתירצנו לעיל. **מסיקה הגמרא: שָׁטְפָא מִיָּדָא** - אכן מוכח מכאן כדבריך.

אחר שהוכיחה הגמרא שלרבי יוסי זב מטמא מן התורה רק מכאן ולהבא, היא מנסה לפשוט מתוך כך את פסיקו של רמי בר חמא לעיל (ב:), **האם גם בכהן המקריב את קרבנות הגיור ועושה הפסח נאמרה ההלכה שהציץ מרצה על טומאת התהום. וביקש רבא לפשוט ספק זה מדברי רבי חייא שטומאת התהום הותרה במומאת מת בלבד, כי סבר שדין זה בא למעט כהן שנטמא בשרץ, ואם כן מוכח שהיתר טומאת התהום לגבי מת נאמר גם בכהן. ורב יוסף דחה דבריו שבא רבי חייא למעט טומאת התהום של זיבה בבעלים העושה פסח. שואלת הגמרא: וְלָרַבִּי יוֹסֵי, הַשְׁתָּא** - עתה שהתבאר **דְּאָמַר** שזב הרואה בשביעי שלו רק **מִכָּאן וּלְהָבָא הוּא מְטַמֵּא**, נמצא שטומאת תהום אינה שייכת כלל לזיבה, כיון שהראייה שאחר עשיית הפסח אינה מטמאת למפרע מן התורה, ובאותה שעה ודאי היה הזב טהור גמור. ולפי זה שוב יש לשאול על דברי רבי חייא **לֹא אמרו** טומאת התהום אלא **[לְמֵת] בְּלָבַד, לְמֵעוּטֵי מַאי** - מה באו למעט, שהרי עתה אין לומר כרב יוסף שממעטים טומאת תהום של זיבה. ואין לומר שבאו למעט בעלים שנטמא בשרץ בטומאת התהום, שהרי בניזר אפילו טומאת שרץ ודאית אינה מעכבת, ואף בפסח יש הסובר ששוחטים וזורקים עבור טמאי שרץ, וכפי

א. **בבבואר** במשנה להלן (ג:) 'שומרת יום כנגד יום שוחטין עליה בשני שלה', כיון שעתידה להטהר בלילה ותוכל לאכול מן הפסח. ב. **ואכי"ת** הפסח אינה מעכבת, כפי שלמדנו לעיל (עמ' ב) בשם רבי נתן. רש"י (ד"ה ואכי"ת) מבאר שבשעת השחיטה היה ספק שמא תראה היום דם, ושמא תראה שוב דם למחרת בפעם השלישית, ויצטרפו ראיות אלו לעשותה למפרע קרום הזוריקה לובה גמורה, שנטהרת רק בספירת שבעה נקיים [ועל כך מחדש רבי יוסי, שאף אם באמת התפוך לובה גדולה למפרע מכל מקום היא פטורה מפסח שני]. אך לכאורה תמוה מדוע נוקק לפרש שהספק הוא שמא תראה בשלישית, הרי גם אם תראה רק היום עליה לשמור יום נוסף בטהרה, והתברר למפרע שבשעת השחיטה לא היתה ראויה לאכול את הפסח בלילה. ותירץ בפתח הבית (פתש"ו סק"ב), שבאמת אם תראה רק פעם שניה אינה נעשית בכך טמאה למפרע, ועל כן כל הספק הוא שמא תראה שלש פעמים ותהיה זבה גדולה הנטמאת למפרע [ומכל מקום לא רצה המקשן לתרץ שרבי יוסי עוסק בזבה שראתה רק פעם שניה, ופטורה מפסח שני משום שלא נטמאה למפרע, כי סבר שאין בכך חידוש]. ג. **לכאורה** גם ללא דברי רב יוסף יכלה הגמרא להקשות, שדברי רבי יוסי סותרים לדינו של רבי חייא שהיתר טומאת התהום נאמר רק בטומאת מת. וראה צל"ח (בפע"ג ס: ד"ה והמקשן) ומשכ"ל נפש (שם ד"ה ועוד"ז). ד. **עַל** פי רש"י להלן (ד"ה מדרבנן), ותוספות בניזר (טו: ד"ה ומקשן). ה. **ולאחרת** עליה לשמור שוב יום כנגד יום זה שנטמאה בו. ולהלן תקשה הגמרא כיצד אם כן נעשית אשה הרואה שלש פעמים בשלשה ימים 'זבה גדולה' כמובא בהגדה של לעיל, הרי אין הטומאות מצטרפות זו לזו. ו. **לְרבי** יוסי נמצא שאין כלל מציאות של טומאת תהום בזיבה, שהרי בשעת ההקרבה היא ודאי טהורה, ואם רואה אחר כך אינה נטמאת למפרע. ולפי תירוץ הגמרא, דברי רב יוסף לעיל שאין הציץ מרצה על זב הרואה אחר שחיטת הפסח והוא חייב בפסח שני, הם לשיטת חכמים החולקים על רבי יוסי וסוברים שזבה למפרע היא מטמאה, דהיינו שצריכה לשמור את כל הימים ואין די שיהיה מקצתו נקי, ועל כן הראייה באמצע היום השני סותרת את שמירת היום, ונמצא שעדיין היא טמאה מהזיבה של אתמול וראייה זו מצטרפת אליה. וכיון שבשעת הקרבת הפסח היתה טמאה, ואין הציץ מרצה על טומאת התהום, עליה להביא פסח שני. על פי רש"י (ד"ה מכלן). ואין להקשות מדוע לא תירצה הגמרא שלרעת רבי יוסי אכן הציץ מרצה על טומאת התהום של זיבה, אך חכמים חלוקים עליו בזה וכמותם סובר רב יוסף, כיון שלא רצתה הגמרא לחדש מחלוקת שלא נתפרשה בשום מקום, אף לגבי הניזרת גם בזה מטמאה למפרע או מכאן ולהבא כבר נחלקו תנאים בנדה (שם). תוספות (ד"ה קסבר). ז. **נאמר** בזב (ויקרא טו ג) 'כל המשכב אשר ישכב עליו הזב יטמא, וכל הכלי אשר ישב עליו יטמא', שנעשים משכבו ומושבו של הזב לאב הטומאה גם אם לא נגע בשרו בהם, ואף מטמאים אדם שהרי הנוגע בהם או הישב עליהם, כנאמר שם (טו ה-ט). והוא הדין בזבה (שם טו כו). רבי יוסי מלמד שאם ראו הזב והזבה ראיה נוספת של זוב או של דם אחר שטבלו, הרי הם טמאים ומטמאים למפרע כל דבר שישבו או שכבו עליו, וכן אדם שנגע באלו נטמא. והוא הדין שמטמאים למפרע בשאר דרכים כגון במגעם, והטעם שנקט רבי יוסי משכב ומושב הוא לחדש שאפילו בטומאה זו [החמורה יותר, שהרי כלי הנטמא במגע הזב נעשה זב ראשון לטומאה ואינו מטמא אדם אלא כלים], שאינה נהגת בכל אבות הטומאות, מטמאים הם למפרע. רש"י (ד"ה משכבות). ח. **שנאמר** בזב (ויקרא טו יג) 'וכי יטהר הזב מזובו וספר לו שבעת ימים לטהרתו', וכיון שלא השלים שבעה ימים נקיים הרי הוא כמי שלא ספר כלל. רש"י (ד"ה משכבות). ט. **רבי** יוסי לא יכל לומר את דינו בזב גמור שראה שלוש ראיות, משום שבנוסף לספירת שבעה נקיים עליו להביא קרבן ביום השמיני, וכל זמן שלא הביאו אינו יכול לאכול קדשים כמובא בהערה לעיל (ב:), ואם כן אי אפשר לשחוט עבורו את הפסח ביום השביעי לטהרתו שהרי לא יוכל לאכול ממנו בלילה. וכמו כן אין להעמיד דין זה בזב בעל שלוש ראיות שחל ערב פסח ביום השמיני שלו, ושחטו עליו את הפסח קודם שהביא את קרבן הזב, כי אף שיוכל לאכול מהפסח בלילה שלאחר מכן, באופן זה באמת אם ראה אחר כך אינו נטמא למפרע, שמעשה שעברו שבעה ימים נקיים ונעשה ראוי להביא קרבן, כל מה שיראה דיבה חדשה היא ואינה שייכת לטומאת הזיבה שהיתה עליו, וכל מושב ומשכב שישב על טומאת עליהם משעה שטבל ביום השביעי עד ראייה זו, הרי הם טהורים, ואפילו אם טבל בבוקר היום השביעי. רש"י (ד"ה נמצא). י. **וחכמים** אינם יכולים להחייב בהבאת פסח שני, שהרי אחר שעיצו מן התורה ידי חובתם אם יביאו קרבן נוסף הרי הוא חולין בעזרה. יא. **אין** ידוע כלפי איזה דין אמר רבי אושעיא 'אבל'. רש"י (ד"ה אבל) הראה הגהות בן אריה (ד"ה ואמר) מה שציין בזה. יב. **הגמרא** מבררת תחילה את דעת רבי יוחנן, ואחר כך מביאה את סיום דברי הברייתא ומשלימה את ביאור הראיה. יג. **נאמר** בזב (ויקרא טו יג) 'יספר לו שבעת ימים להטהרתו', ודרשו בגדה (נג:) שצריכה להיות טהרה אחת לכולן, דהיינו שיהיו רצופים ולא תהיה טומאה מפסקת ביניהם. יד. **שיטת** בית הלל (ביצה שם) שהרואה זוב פעם אחת נשהב רק כבעל קרי, וכן נפסק להלכה. רש"י (ד"ה ומודה) טו. **כלומר**, אך אני סובר כדעת חכמים שלמפרע הוא מטמא, ועל כן לשיטתי הוא סותר הכל ועליו לספור מתחילה.

שביאר רבא לעיל. **מסיימת הגמרא:** אם כן **נַפְשׁוֹט מִינָּהּ** - מהלכה זו שאמר רבי יוסי, **דִּכְהֵן** - שודאי רבי חייא עוסק בכהן המקריב ולא בבעלים, ובא למעט שלא הותרה בו טומאת תהום של שרץ, **וְנִמְצָא** שלגבי טומאת מת **הוּתְּרָה לֵיהּ** לכהן **טוּמְאַת הַתְּהוֹם**, וכפי שהוכיח רבא בתחילה[יט].

דוחה הגמרא: אָמְרִי, אין להוכיח כן משיטת רבי יוסי, אלא **לְעוֹלָם** רבי חייא עוסק **בְּבָעָלִים** ולא בכהן, **וּבָפָסַח** - בעושה פסח שנטמא בטומאת תהום של שרץ, **וְקָסָבַר** רבי יוסי כשיטת האומר **אֵין שׁוֹחֲטִין וְזוֹרְקִין עַל טָמֵאי שֶׁרֶץ**, וְכיון שכך **אֵיצְטְרִיךְ** רבי חייא **לְמֵעוּטֵי** אף טומאת התהום של שרץ, שאין הציץ מרצה עליה[כ].

★

הגמרא עוברת לדון בעיקר שיטת רבי יוסי בטומאת זיבה. מקשה הגמרא: אֶלָּא לְרַבִּי יוֹסֵי שראיית זיבה מטמאת מן התורה רק מכאן ולהבא, דין **זָבָה גְּמוּרָה** הסופרת שבעה ומביאה קרבן כנאמר בתורה (ויקרא טו כח-כט), **הֵיכִי מְשַׁכַּחַת לַהּ** - באיזה אופן תמצא שיתקיים, והרי אין אשה נעשית זבה גמורה אלא אחר שלוש ראיות המצטרפות זו לזו[כא], ולשיטת רבי יוסי כיון שלזבה קטנה די בספירת מקצת היום להסהר מהראייה הראשונה, ואם רואה אחר כך באותו יום זו טומאה חדשה, כיצד יצטרפו הראיות זו לזו. **מתרצת הגמרא:** לרבי יוסי דין זבה גדולה יתכן **בְּאִשָּׁה הַשּׁוֹפַעַת** דם זיבה שלושה ימים רצופים, שכיון שלא פסקה מלראות כלל, לא יכלה לשמור אף מקצת מהיום השני כנגד הראייה שביום הראשון, וכן ביום השלישי, וכך מצטרפים שלשת הימים לטומאה אחת לעשותה זבה גמורה[כב].

תירוץ נוסף: אִי בָּעֵית אֵימָא, לרבי יוסי תתכן זבה גדולה אף אם לא שפעה שלשה ימים רצופים, **בְּגוֹן שֶׁרָאֲתָה כָּל שְׁנֵי בֵּין הַשְּׁמָשׁוֹת** - במשך כל זמן בין השמשות שני ימים בזה אחר זה, דהיינו שהתחילה לראות מעט קודם בין השמשות כשהיה עדיין יום, ופסקה מלראות מעט אחריו כשהיה ודאי לילה, ונמצא שתחילת הראייה נחשבת ליום אחד, וסופה שלאחר בין השמשות נחשב ליום ראייה שני, ועם הראייה שבבין השמשות למחרת הרי שלשה ימים[כג]. ומכיון שבכל פעם היתה טמאה מיד בתחילת היממה שאחר הראייה, נמצא שלא יכלה לשמור מקצתה להטהר מטומאת היום הקודם, ועל כן מצטרפות הראיות שאחר כך לעשותה זבה גדולה[כא].

★

לעיל (פ:) **שנינו שהותרה טומאת התהום לנזיר ועושה פסח, כלומר שאם נטמאו בטומאת מת שלא היתה ידועה לאיש בעולם לא נפסל קרבנם. והסתפק שם רמי בר חמא האם היתר זה נאמר גם בכהן המקריב את קרבנותיהם. רב יוסף מסתפק עוד בהיתר טומאת התהום: בָּעֵי רַב יוֹסֵף, כֹּהֵן הַמְּרַצֶּה בָּתָמִיד** - המקריב את קרבן התמיד[כב], האם **הוּתְּרָה לֵיהּ טוּמְאַת הַתְּהוֹם**, ואם נטמא במת שלא נודע לאיש בעולם מותר לו לכתחילה להקריב את התמיד, **אוֹ לָא** הותרה לו, וצריך לכתחילה לחפש אחרי כהן טהור[כב]. **ומבאר רב יוסף את צדדי הספק: אִם תִּמְצָא לוֹמַר** שיש לפשוט את הספק לעיל ב**כֹּהֵן הַמְּרַצֶּה בְּקָרְבְּנוֹתֵיהֶן (שֶׁל נָזִיר וְעוֹשֶׂה פֶּסַח),** ולהסיק **שהוּתְּרָה לֵיהּ טוּמְאַת הַתְּהוֹם** כשם שהותרה בבעלים, עדיין יש לך להסתפק ב**כֹּהֵן הַמְּרַצֶּה בָּתָמִיד מַאי, מִי אֲמַרִינַן דִּכְי גְּמִירִי** - מה שלמדנו מהלכה למשה מסיני את היתר **טוּמְאַת הַתְּהוֹם** הוא רק **בְּפֶסַח,** אבל **בְּתָמִיד לָא גְּמִירִי, אוֹ דִילְמָא** שאף אם לא נאמר היתר זה במפורש לגבי תמיד, מכל מקום **יָלְפִינַן תָּמִיד מִפֶּסַח** - ילמד קרבן התמיד מקרבן הפסח, שאף בו הותרה טומאת התהום.

רבה מנסה לפשוט את הספק: אָמַר רָבָה, יש לפשוט שטומאת התהום הותרה אף בתמיד מִכָּל **וְחוֹמֶר, וּמָה בְּמָקוֹם שֶׁלֹּא הוּתְּרָה לֵיהּ** לכהן **טוּמְאָה יְדוּעָה** כלל, דהיינו בקרבן יחיד כגון קרבנות נזיר ופסח, שכהן טמא העובד בהם פוסל את הקרבן, מכל מקום **הוּתְּרָה לֵיהּ טוּמְאַת הַתְּהוֹם** ואם אכן נפשוט כך את ספקו של רמי בר חמא, כמבואר לעיל), אם כן **בְּמָקוֹם שֶׁהוּתְּרָה לֵיהּ** לכהן אפילו **טוּמְאָה יְדוּעָה,** דהיינו בקרבן ציבור כגון תמיד שאם אין כהנים טהורים מותר להקריבו אפילו על ידי כהן הטמא בטומאה ודאית[כד].

טז. **אין** לדחות שמא רבי חייא סובר שזב למפרע הוא מטמא רבא למעט טומאת תהום של זיבה, ולרבי יוסי אכן לא נצרך כלל מיעוט זה, כיון שדברי רבי חייא הם מהלכה למשה מסיני ואין חולק עליהם, כפי שהבאנו לעיל (פ:) בשם הצל"ח.

יז. **לסיכום** נמצא, שהאומר שוחטים על טמאי שרץ סובר כשיטת חכמים שזב למפרע הוא מטמא, ומפרש שרבי חייא ממעט טומאת התהום של זיבה, וכדברי רב יוסף לעיל. והאומר שאין שוחטים על טמאי שרץ סובר כרבי יוסי שזב מטמא מכאן ולהבא, ורבי חייא ממעט טומאת תהום של שרץ.

יח. **ראה** הערה לעיל (פ:) שם נתבארו פרטי דיני זבה.

יט. **והוא** הדין אם לא ראתה בכל שלשת הימים, אלא התחילה לראות לפני סוף היום הראשון, ולא פסקה אלא לאחר תחילת היום השלישי, שאף באופן זה לא יכלה לשמור מקצת יום כנגד הראיות של שני הימים הראשונים.

כ. **וכגון** שראתה תחילה בבין השמשות של ערב שבת, שתחילת הראייה ביום שישי נחשבת ליום אחד, וסופה בליל שבת הרי יום שני, ואחר כך ראתה שוב בבין השמשות של מוצאי שבת, ופסקה הראייה אחר סוף בין השמשות, נמצא שראתה ביום ראשון פעם שלישית. רש"י (ד"ה לֵיהּ). כא. **רש"י** (ד"ה לֵיהּ). וכתב שמכך שנקטה הגמרא שראתה בבין השמשות, מבואר שלפי הסובר מקצת היום ככולו די גם בספירת מקצת הלילה, ויכולה לשמור את תחילת הלילה ולטבול מיד, שהרי אם אין ספירה אלא ביום יכלה הגמרא לתרץ בפשטות שראתה בלילות, ולכן כשהתחיל היום כבר היתה טמאה ולא יכלה לשמור מקצתו. אמנם עיין תוספות (ד"ה לֵיהּ) שנחלקו עליה.

כב. **והוא** הדין בכל קרבן ציבור. מאירי (ד"ה כשם). כג. **בדיעבד** ודאי אין התמיד נפסל אם הקריבו כהן טמא, ואפילו היה טמא בטומאה ודאית, כיון שטומאה הותרה בציבור.

רב יוסף מסתפק האם לכתחילה צריך לחפש אחר כהן שאינו טמא בטומאת התהום, או שהותרה טומאה זו בתמיד ואם כן הוא יכול להקריב לכתחילה. ספק זה לא נאמר אלא לשיטת הסוברים (לעיל פ:) שטומאה דחויה בציבור, כלומר שלא הותרה טומאה בקרבנות ציבור היתר גמור, אלא בקושי ובדוחק הותרה, וכשנטמא כהן בטומאת ודאי צריך לחפש לכתחילה כהן טהור, ועל כן יש להסתפק מה הדין בטומאת התהום. אך לפי הסוברים 'טומאה הותרה בציבור' דהיינו שהותרה לכתחילה, יכול אף כהן טמא בטומאת ודאי להקריב את התמיד. רש"י (ד"ה פּוֹשְׁטִינַן). ועוד כתב, שכמו כן אין להסתפק אלא למסקנת הגמרא להלן (פ"ג:) שהציץ מרצה על טומאת התהום בזיר ובפסח אפילו לכתחילה, כלומר שגם אם נודעה הטומאה קודם זריקת הדם מותר לזורקו, ולפי זה הסתפק רב יוסף האם גם בכהן המקריב תמיד נאמר היתר זה, ויוכל לכתחילה להקריב אם נטמא בטומאת התהום. אך לפי סברת הגמרא בתחילה שם שטומאת התהום הותרה רק בדיעבד, דהיינו אם נודעה הטומאה לאחר הזריקה, אין להסתפק מה הדין בתמיד, שהרי בדיעבד ודאי קרבן ציבור שהוקרב בטומאה כשר.

כד. **רש"י** (ד"ה מקום). ונקט כך כיון שכל הנידון של רב יוסף הוא לדעת הסוברים טומאה דחויה בציבור, ולשיטתם אין להקריב בכהן טמא אם יש כהן טהור, כמובא לעיל. באמת אם אין כהנים טהורים מקריבים אף את הפסח על ידי כהן טמא כמבואר לעיל (עמ:), אך באופן זה נחשב הפסח כקרבן ציבור, כי אין ההיתר אלא משום שציבור אינו נדחה לפסח שני מפני הטומאה, אבל באופן שנטמאו כל הכהנים ולא נותר אלא פסח של אדם יחיד, אין הוא דוחה את הטומאה אלא עושה פסח שני.

וכי **אֵינוֹ דִין שֶׁהוּתְּרָה וְ֝ טוּמְאַת הַתְּהוֹם** היתר גמור, ויכול כהן הנטמא בה להקריב את התמיד לכתחילה, ואף אם יש כהנים טהורים[א].

דוחה הגמרא: אָמְרִי, וּמִי דָּיְינִינַן - וכי דנים **קַ֝ל וְחוֹמֶר מֵהַשְׁתָּא** למשה מסיני, **וְהָתַנְיָא** לגבי דין נזיר הנטמא ברביעית דם המת שאינו מגלח ואינו סותר נזירותו[ב], שהקשה על כך רבי עקיבא מקל וחומר, ומה עצם מן המת בשיעור שעורה שאינה מטמאת אדם באהל אלא במגע ומשא[ג], הדין הוא שאם נגע בה הנזיר או נשאה הרי הוא מגלח וסותר נזירותו, אם כן רביעית דם המטמאת אף באהל, קל וחומר שיגלח הנזיר אם נגע בה או נשאה. **אָמַר לֵ֝ רַבִּי אֶלְיֶעֶזֶר, עֲקִיבָא**, דין זה שהנזיר מגלח אם נטמא ב**עֶצֶם כְּשַׁעוֹרָה** מן המת אינו כתוב בתורה, אלא הוא **הֲלָכָה** למשה מסיני, **וְרַבִּיעִית דָּם** אתה בא ללמוד שיגלח אף עליה **מִ֝קַּל וְחוֹמֶר, וְאֵין דָּנִין קַ֝ל וְחוֹמֶר מֵהֲלָכָה** למשה מסיני, אלא מדבר המפורש בתורה. ולפי זה נדחו דברי רבה, שהרי היתר טומאת התהום בנזיר ועושה פסח הוא הלכה למשה מסיני, ואין ללמוד ממנו בקל וחומר[ד].

רבא פשט את ספיקו של רב יוסף באופן אחר: אֶ֫לָּא אֲמַר רָבָא, היתר טומאת התהום בכהן המקריב את התמיד **לֵ֫יכָּ** [-למר] בגזירה שוה **'מוֹעֲדוֹ' 'מוֹעֲדוֹ' מָ֫קְּמָה**, שנאמר בתמיד (במדבר כח ג) 'תָּשְׂמְרוּ לְהַקְרִיב לִי בְּמוֹעֲדוֹ', ונאמר בפסח (שם ט ג) 'וַיַּעֲשׂוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת הַפֶּסַח בְּמוֹעֲדוֹ', ויש ללמוד מכאן, כשם שבפסח הותרה לכהן המקריב טומאת התהום, אף בתמיד הדין כן[ה].

★

הגמרא מבררת מה מקור ההיתר של טומאת התהום: וְטוּמְאַת הַתְּהוֹם גּוּפָא - הלכה זו עצמה שהותרה טומאת התהום בנזיר ובעושה פסח, **הֵיכָא כְּתִיבָא** בתורה. **מְשִׁיבָה הַגְּמָרָא: אֲמַר רַבִּי אֶלְעָזָר, אֲמַר קְרָא** לגבי נזיר הסותר נזירותו אם נטמא למת (במדבר ו ט), 'וְכִי יָמוּת מֵת עָלָיו' וגו', ומשמע שמפסיד נזירותו רק אם נטמא **בְּ**טומאה **הַמְחוּוֶּרֶת עָלָיו** - הברורה וגלויה לו, אך טומאת התהום שאינה גלויה אינה סותרת נזירותו.

שואלת הגמרא: אֲשְׁכְּחַן - מצאנו בפסוק זה שהותרה טומאת התהום ב**נְזִיר**, אך שהותרה **בְּ**עוֹשֶׂה **פֶּסַח מְנָ֫לָּן. מְשִׁיבָה הַגְּמָרָא: אֲמַר רַבִּי יוֹחָנָן, אֲמַר קְרָא** לגבי מי שלא יכל להקריב את הפסח בזמנו ונדחה לפסח שני (במדבר ט י-יא), 'אִישׁ אִישׁ כִּי יִהְיֶה טָמֵא לָנֶפֶשׁ אוֹ **בְּ**דֶרֶךְ **רְ֝חוֹקָה, לָכֶם** אוֹ לְדֹרֹתֵיכֶם, **וְעָשָׂה** פֶּסַח לַה' בַּחֹדֶשׁ הַשֵּׁנִי' וגו', ומתיבת 'לָכֶם' יש ללמוד שהטמא נפסל מעשיית הפסח רק אם נטמא **בְּ**טומאה **הַמְחוּוֶּרֶת** [-הגלויה] **לָכֶם**', אך טומאת התהום שאינה גלויה אינה פוסלת מעשיית הפסח.

מקור אחר מפסוק זה להיתר טומאת התהום בפסח: רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן קָ֫רֵישׁ אָמַר, מכך שנאמר בפסוק 'בְּדֶרֶךְ', יש ללמוד שטמא לנפש אינו נפסל מעשיית הפסח אלא אם טומאתו היא **בְּדַרְכּ֫וֹ, מָה דַּרְכּ֫וֹ בְּגָלּ֫וּי** - כשם שדרך היא גלויה ונראית, **אַף טוּמְאָה נָמֵי** פוסלת כשהיא **בְּגָלּ֫וּי**, אך טומאת התהום שאינה גלויה אינה פוסלת מעשיית הפסח.

הגמרא מקשה מברייתא על שלשה מקורות אלו: מֵיתִיבִי, שנינו בברייתא, **אֵי וְהוּ טוּמְאַת הַתְּהוֹם** שהותרה לנזיר ועושה פסח, **כֹּל שֶׁלֹּא הָבִיר בָּהּ** אפילו אדם **אֶחָד בְּסוֹף הָעוֹלָם**, אבל **הֵ֫יכִּ** בָּהּ אפילו אדם **אֶחָד בְּסוֹף הָעוֹלָם**, אף שהנזיר ועושה הפסח עצמם לא ידעו עליה, **אֵין זֶה טוּמְאַת הַתְּהוֹם** אלא דינה כטומאה ידועה הפוסלת בנזיר ועושה פסח. מברייתא זו קשה על דברי רבי אלעזר, רבי יוחנן ורבי שמעון בן לקיש, כפי שהגמרא הולכת ומבארת.

הגמרא מקשה: אֶ֫לָּא אִי אִיתְּמַר הָכִי אִיתְּמַר - אם נאמר דין זה בשם מר בר רב אשי, כך הוא נאמר, **אֲמַר מָר בַּר רַב אַשִׁי, לֹא תֵּימָא** - אל תאמר שדווקא אם **נוֹדַע לוֹ** ולנזיר או לעושה הפסח] **לְאַחַר זְרִיקָה** שהיה טמא בטומאת התהום, רק באופן זה **הוּא דְּמִרְצָה** הציץ, **אֲבָל** אם **נוֹדַע לוֹ לִ֝פְנֵי זְרִיקָה** שנטמא ואחר כך זרקו את הדם **לֹא מִרְצָה, אֶ֫לָּא אֲפִילּ֫וּ** אם **נוֹדַע לוֹ לִ֝פְנֵי זְרִיקָה** שנטמא ואחר כך נזרק הדם, הציץ **מְרַצֶּה**[ו], ואף זורקים עבורו לכתחילה כפי שמבואר בברייתא.

★

הגמרא חוזרת להביא את כל דברי הברייתא שהווכרה לעיל: גּוּפָא, הַמּוֹצֵא מֵת טמון כשהוא **מוּשְׁכָּב לְרָחְבּ֫וֹ שֶׁל דֶּרֶךְ**, ומצאו רק לאחר שעבר שם, וכיון שהמת שוכב לכל רוחב הדרך ודאי הוא שנטמא על ידי, **לְ֝תִרְוֵיהּ טָמֵא** - אם העובר הוא כהן אסור לו לאכול תרומה כדין כהן שנטמא למת, ואף שהיה המת טמון והרי זו טומאת התהום, כיון שלא הותרה טומאת התהום לגבי תרומה[ז]. אבל **נָ֫זִיר** וְכן **עוֹשֶׂה פֶּסַח** שעבר שם, הרי הוא **טָהוֹר** וזורקים עליו את הדם, ומשלים הנזיר נזירותו ועושה הפסח פטור מלהביא פסח שני, כיון שלענין זה הותרה להם טומאת התהום. **מדייקת הגמרא: וְהרי קָ֫תָנֵי סֵ֫יפָא** - לשון **'טָמֵא' וְ'טָהוֹר'** וראי **לָ֫הָבָא הוּא**, כלומר דין לכתחילה הוא שנחשב מעתה טמא או טהור, ואינו דין בדיעבד על מה שעבר, ואם כן פירוש הברייתא הוא שנזיר ועושה פסח שנטמאו בטומאת התהום טהורים להבא, ומותר לזרוק עבורם את הדם אף לאחר שנודעה הטומאה, וקשה על מר בר רב אשי.

מסיקה הגמרא: אֶ֫לָּא אִי אִיתְּמַר הָכִי אִיתְּמַר - אם נאמר דין זה בשם מר בר רב אשי, כך הוא נאמר, **אֲמַר מָר בַּר רַב אַשִׁי, לֹא תֵּימָא** - אל תאמר שדווקא אם **נוֹדַע לוֹ** ולנזיר או לעושה הפסח] **לְאַחַר זְרִיקָה** שהיה טמא בטומאת התהום, רק באופן זה **הוּא דְּמִרְצָה** הציץ, **אֲבָל** אם **נוֹדַע לוֹ לִ֝פְנֵי זְרִיקָה** שנטמא ואחר כך זרקו את הדם **לֹא מִרְצָה, אֶ֫לָּא אֲפִילּ֫וּ** אם **נוֹדַע לוֹ לִ֝פְנֵי זְרִיקָה** שנטמא ואחר כך נזרק הדם, הציץ **מְרַצֶּה**[ח], ואף זורקים עבורו לכתחילה כפי שמבואר בברייתא.

★

וכן **קָ֫תָנֵי יוֹחָנָן דְּאָמַר** שמקור ההיתר מתיבת **'לָכֶם'** שמשמעה **בְּ**טומאה **הַמְחוּוֶּרֶת לָכֶם**, קשה שלדבריו אין טומאה נחשבת **יְדוּעה עַד הֵ֫יכָּ** שהיא **תֵּ֫רְעִי בָּהּ** - עד שידעו עליה לכל הפחות שני בני אדם, שהרי 'לכם' לשון רבים הוא ומיעוט רבים שנים, ואם הכיר בה רק אדם אחד עדיין היא טומאת התהום, אך בברייתא מבואר שאף אם הכיר בה אדם אחד אין זו טומאת התהום.

וכן **קָ֫תָנֵי שִׁמְעוֹן בֶּן קָ֫רֵישׁ דְּאָמַר** שמקור ההיתר הוא מהאמור **'בְּדַרְכּ֫וֹ'**, שבא ללמד שתהיה הטומאה גלויה **בְּדַרְכּ֫וֹ**, יש להקשות שלדבריו אין טומאה נחשבת יְדוּעה **עַד הֵ֫יכָּ** שהיא **תֵּ֫רְעִי בָּהּ** - עד שידעו עליה כל העולם, כשם שדרך היא גלויה ונראית לכל, ואם חלק מהעולם אינם יודעים עליה הרי זו טומאת התהום, אך בברייתא מבואר שאפילו אם ידע בה אחד בסוף העולם אין זה טומאת התהום.

מסיקה הגמרא: לעולם אין מקור ההיתר מדרשות אלו, **אֶ֫לָּא** דין זה שהותרה **טוּמְאַת הַתְּהוֹם** לנזיר ועושה פסח, **הֲלָכְתָא גְּמִירִי לָהּ** - הלכה היא שלמדוה מפי משה מסיני, ומפרטי ההלכה שאם ידע בה אחד ואפילו בסוף העולם אין זו טומאת התהום, **וְקְרָא אַסְמַכְתָּא בְּעָלְמָא** - ומה שדרשו האמוראים כן מן הפסוקים, אין זה אלא סמך בלבד.

★

הגמרא מבארת מתי נאמר היתר טומאת התהום: אָמַר מָר בַּר רַב אַשִׁי, לֹא שָׁנוּ חכמים שהציץ מרצה על נזיר או עושה פסח שנטמא בטומאת התהום, **אֶ֫לָּא** באופן **שֶׁנּוֹדַע לוֹ לְאַחַר זְרִיקָה** שהיה טמא, **דְּכִי אִזְדְּרִיק** - שכאשר נזרק הדם, **שָׁפִיר אִיזְדְּרִיק** - יפה נזרק, כיון שבאותה שעה עדיין לא ידע שנטמא. **אֲבָל נוֹדַע לוֹ לִ֝פְנֵי זְרִיקָה** שטמא הוא ואף על פי כן זרקו את הדם, **לֹא מִרְצֶה** הציץ[ט].

הגמרא מקשה על מר בר רב אשי: מֵיתִיבִי, הַמּוֹצֵא מֵת טמון מתחת לתבן או לעפר[י] כשהוא **מוּשְׁכָּב לְרָחְבּ֫וֹ שֶׁל דֶּרֶךְ**, ומצאו רק לאחר שעבר שם, וכיון שהמת שוכב לכל רוחב הדרך ודאי הוא שנטמא על ידי, **לְ֝תִרְוֵיהּ טָמֵא** - אם העובר הוא כהן אסור לו לאכול תרומה כדין כהן שנטמא למת, ואף שהיה המת טמון והרי זו טומאת התהום, כיון שלא הותרה טומאת התהום לגבי תרומה[יא]. אבל **נָ֫זִיר** וְכן **עוֹשֶׂה פֶּסַח** שעבר שם, הרי הוא **טָהוֹר** וזורקים עליו את הדם, ומשלים הנזיר נזירותו ועושה הפסח פטור מלהביא פסח שני, כיון שלענין זה הותרה להם טומאת התהום. **מדייקת הגמרא: וְהרי קָ֫תָנֵי סֵ֫יפָא** - לשון **'טָמֵא' וְ'טָהוֹר'** וראי **לָ֫הָבָא הוּא**, כלומר דין לכתחילה הוא שנחשב מעתה טמא או טהור, ואינו דין בדיעבד על מה שעבר, ואם כן פירוש הברייתא הוא שנזיר ועושה פסח שנטמאו בטומאת התהום טהורים להבא, ומותר לזרוק עבורם את הדם אף לאחר שנודעה הטומאה, וקשה על מר בר רב אשי.

מסיקה הגמרא: אֶ֫לָּא אִי אִיתְּמַר הָכִי אִיתְּמַר - אם נאמר דין זה בשם מר בר רב אשי, כך הוא נאמר, **אֲמַר מָר בַּר רַב אַשִׁי, לֹא תֵּימָא** - אל תאמר שדווקא אם **נוֹדַע לוֹ** ולנזיר או לעושה הפסח] **לְאַחַר זְרִיקָה** שהיה טמא בטומאת התהום, רק באופן זה **הוּא דְּמִרְצָה** הציץ, **אֲבָל** אם **נוֹדַע לוֹ לִ֝פְנֵי זְרִיקָה** שנטמא ואחר כך זרקו את הדם **לֹא מִרְצָה, אֶ֫לָּא אֲפִילּ֫וּ** אם **נוֹדַע לוֹ לִ֝פְנֵי זְרִיקָה** שנטמא ואחר כך נזרק הדם, הציץ **מְרַצֶּה**[יב], ואף זורקים עבורו לכתחילה כפי שמבואר בברייתא.

★

הגמרא חוזרת להביא את כל דברי הברייתא שהווכרה לעיל: גּוּפָא, הַמּוֹצֵא מֵת טמון כשהוא **מוּשְׁכָּב לְרָחְבּ֫וֹ שֶׁל דֶּרֶךְ** שעבר בה, ובודאי נטמא על ידו, **לְ֝תִרְוֵיהּ טָמֵא** - אם העובר שם כהן אסור לו לאכול תרומה, שלא הותרה לגביה טומאת התהום. **אֲ֫נָזִיר וְכן עוֹשֶׂה פֶּסַח** שעבר שם, הרי הוא **טָהוֹר** כיון שהיא טומאת התהום. **מְמַשִׁיכָה הַברייתא: בָּמֶה דְּבָרִים אֲמוּרִים** שלגבי תרומה העובר טמא, **כְּשֶׁאֵין לוֹ** להולך **מָקוֹם לַ֝עֲבוֹר** בלא שיגע במת או יאהיל

א. **מִקַּל** וחומר זה מבואר שלפי הצד שהותרה טומאת התהום לכהן בקרבנות נזיר ופסח, היא הותרה לכתחילה אף במקום שיש כהנים אחרים טהורים, ועל כן לומר רבה שהוא הדין בתמיד. ב. **נזיר** הנטמא למת סותר נזירותו, וצריך להטהר ולגלח שערו, ומביא קרבנות נזירות טומאה. אמנם יש אופנים בהם גם נטמא למת אינו מגלח ואינו סותר נזירותו, אלא נשהר מטומאתו ומשקיך לספור מהיום שעמד בו, כמבואר בנזיר (מג.). הנטמא בחצי לוג דם מן המת ודאי סותר נזירותו, כמבואר במשנה (שם מב:), ורבי עקיבא ורבי אליעזר להלן דנים מה הדין אם נטמא ברביעית הלוג דם המת.

ג. **בת** מטמא אדם במגע, במשא ובאהל. דם המת מטמא כמת אם יש בו שיעור רביעית. ועצם מן המת. אם יש בה שיעור כשעורה הרי היא מטמאת במגע ובמשא, אך לא באהל. וראה פרטי הדינים בזה ברמב"ם (טומאת מת פ"ג ה"ט-י"ט).

ד. **אם** טומאת התהום היתה הלכה למשה מסיני, אין ללמוד ממנה, כיון שאז ההלכה המתירה טומאת התהום היתה גילוי כללי שבמקרה של ספק טומאה יש להקל, ובזה ודאי יש ללמוד שבמקום שהותרה טומאה ודאית נתיר אף טומאת ספק, אך מכיון שטומאת התהום היא טומאה ודאית אלא שלא הכיר בה איש מעולם, הרי זו הלכה מחודשת בנזיר ובפסח ואין ללמוד ממנה בקל וחומר. רש"י (ד"ה ומי) על פי ביאור הראש משביר והגהות הרש"ש (פרקי"ש שם).

ה. **לעני** (ע"פ) הבאנו בשם המאירי שרב יוסף לא הסתפק רק בתמיד אלא בכל קרבנות ציבור, וכבר התבאר לעיל (עג). שבכל קרבנות הציבור נאמר לשון 'מועד', ואם כן אף הם למדים מפסח. ו. **שאלה** זו נידונה בבית המדרש קודם שהסתפק רב יוסף אם כהן המרצה בתמיד הותרה לו טומאת התהום, ובימי רב יוסף כבר היתה ידועה מסקנת הגמרא להלן שטומאת התהום הלכה למשה מסיני היא, ועל כן השקתה הגמרא לעיל על תשובת רבה לספיקו של רב יוסף, שאין ללמוד קל וחומר מטומאת התהום כיון שהיא הלכה. רש"י (ד"ה ומי) (ע"פ ומתוספתא).

ז. **תיבת** 'לכם' מכוונת אף על הטמא לנפש. רש"י (ד"ה לכם) (ע"פ נזיר נב:). ח. **לעני** (ע"פ) למדנו שנחלקו רבינא ורבי שילא האם הציץ מרצה כשנודעה הטומאה קודם הזריקה, אך שם אין הנידון כשנטמא הבעלים בטומאת התהום, אלא בנטמא הקרבן. ט. **יהלן** יבואר שמדובר בטומאת התהום הדיינו במת שלא הכיר בו אדם מעולם, ואף שנמצא טמון אין זה הכרח שנטמן על ידי אדם, כי יתכן שנפל עליו גל של תבן או עפר. רש"י (ד"ה ומי) (ע"פ שמעון). י. **או** מפני שנגע בו ממש, או שהסיטו [נענענו] ונטמא בזה בטומאת משא כמבואר בתוספתא אהלות (פ"ק ה"ח), או שהאהיל מעליו ונטמא בטומאת אהל. רש"י (ד"ה מוטב) (ע"פ מוטב). יא. **אם** נמצא המת מושכב לאורך הדרך, אפילו טומאת התהום אין כאן ואף לגבי תרומה הוא טהור, כיון שיתכן שעבר לצידו ולא נטמא, וכלל הוא שכל ספק טומאה ברשות הרבים טהור, כמובא לעיל (יט:). יב. **דין** זה נאמר דווקא אם נודעה הטומאה לאחר השחיטה וקודם הזריקה, אך אם היא נודעה כבר קודם השחיטה אין הציץ מרצה, והנזיר סותר נזירותו ועושה הפסח חייב בפסח שני. רש"י (ד"ה שאין).

עליו, כיון שהוא ממלא את כל רוחב הדרך[יג]. **אֲבָל** אם יֵשׁ שָׁם **מָקוֹם לַעֲבוֹר** לצד המת בלא לגעת בו או להאהיל עליו, **אַף לְתִרוּמָה טְהוֹר**, משום שספק הדבר אם נטמא, וכלל הוא שכל ספק טומאה ברשות הרבים טהור.

וְכָמָּה דְּבָרִים אֲמוּרִים שאם המת ממלא רוחב הדרך העובר שם טמא לגבי תרומה, **כְּשֶׁמְּצָאוֹ** למת כשהוא **שָׁלֵם, אֲבָל** אם מצאו **מְשׁוּבָּר וּמְפוֹרָק** אברים אברים, הרי הוא **טָהוֹר, שֶׁמָּא בֵּין הַפְּרָקִים** [-בין חלקי המת] **עָבַר** ולא נגע בו, והרי זה ספק טומאה ברשות הרבים. **וְכָאן** - אף אם נמצא המת מונח בקבר שהיה תחת רוחב הדרך, **אֲפִילּוּ** אם היה המת **מְשׁוּבָּר וּמְפוֹרָק**, העובר שם **טָמֵא, מִפְּנֵי שֶׁהַקֶּבֶר מְצָרְפוֹ** למת כאילו כולו שלם, שכל חלל הקבר מטמא ואפילו המקום הריק שבו[יד]. **וְכָמָּה דְּבָרִים אֲמוּרִים** שאם המת מפורק העובר טהור, **בְּאופן** שעבר **מְהֻלָּךְ בְּרַגְלָיו** ובלא משא עליו, **אֲבָל** אם היה **טָעוּן** משא **או** שעבר שם כשהוא **רָכוּב** על גבי בהמה, **טָמֵא, לְפִי שֶׁמְּהֻלָּךְ בְּרַגְלָיו, אֲפִלּוּ שֶׁלֹּא יָגַע וְלֹא יַאֲהִיל** כשהוא עובר בין חלקי המת, **אֲבָל** כשהוא **טָעוּן או רָכוּב** הרי הוא מתנדנד לכאן ולכאן, **וְאִי אֶפְשָׁר שֶׁלֹּא יָגַע וְלֹא יַאֲהִיל** על צדדיו[טו].

וְכָמָּה דְּבָרִים אֲמוּרִים שאם המת מושכב לרוחב הדרך ועבר שם נזיר או עושה פסח הרי הוא טהור, **בְּטוּמְאַת הַתָּהוֹם, אֲבָל בְּטוּמְאָה יְדוּעָה** - שהיה ידוע שנקבר שם אדם, אף הנזיר או עושה הפסח שעבר שם **טָמֵא. וְאִי זֶה הִיא טוּמְאַת הַתָּהוֹם, כָּל שֶׁלֹּא הָכִיר בָּהּ** אפילו אדם **אֶחָד** הנמצא **בְּסוֹף הָעוֹלָם, אֲבָל הָכִיר בָּהּ** אדם **אֶחָד** ואפילו הוא **בְּסוֹף הָעוֹלָם, אֵין זֶה טוּמְאַת הַתָּהוֹם.**

מְנַיְן למת כשהוא **טָמוּן בָּתֵּבֶן, בֶּעָפָר וּבְגַרוֹרוֹת, הֲרֵי זֶה טוּמְאַת הַתָּהוֹם**, כי יתכן שנפל עליו אלו ומת ולא ידע על כך אדם מעולם[טז]. אבל מצאו **בָּמַיִם** או **בָּאֲפֵלָה** או **בַּנְּקִיקֵי הֶחָלָצִים** - שקשים קטנים שבין הסלעים[יז], **אֵין זֶה טוּמְאַת הַתָּהוֹם**, כיון שאין הטומאה מכוסה ונעלמת אלא יכול אדם להציץ שם ולראותה, ולא נאמרה הלכה זו של טומאת התהום אלא בטומאה המכוסה מן הכל כתהום.

מסיימת הברייתא: וְלֹא אָמְרוּ היתר **טוּמְאַת הַתָּהוֹם אֶלָּא לְטוּמְאַת מֵת**

יג. **אף** שבאופן זה ודאי נטמא העובר שם, מכל מקום אם היה נזיר או עושה פסח הרי הוא טהור, משום שבשעה שעבר שם נחשבה הטומאה לטומאת התהום, שהרי לא הכיר בה שום אדם. וכיון שאף לעובר שם עצמו לא נודעה הטומאה עד לאחר שנשחטו קרבנותיו, על כך נאמרה הלכה למשה מסיני שזורקים עליו את הדם, מפני שטומאת התהום היא. רש"י (ד"ה שנאמר). יד. **שנאמר** בטומאת מת (במדבר יט טז) 'וכל אשר יגע וגו' במת או בעצם אדם או בקבר טמא שבעת ימים', ומשמע שאף הנגוע בקבר או מאהיל עליו טמא, ואף אם לא נגע או האהיל על המת עצמו. רש"י (ד"ה שנאמר). ואף שגם לעיל עסקה הברייתא במת הטמון בעפר וכדומה, אין זה נחשב כקבר, כיון שדין קבר המטמא מעל המקום הריק שבו הוא רק אם יש חלל טפח בין המת לגג הקבר, שבאופן זה הטומאה מתפשטת באותו חלל, וכל העובר מעליו מאהיל על הטומאה. אך המת האמור בכל הברייתא נמצא באופן שהעפר או התבן מכסים עליו ממש ואין מעליו חלל טפח, ובאופן זה הדין הוא שהטומאה בוקעת ועולה רק מעל גוף המת ואינה מתפשטת לצדדים. חסדי דוד (חיס ס"ג ס"ק). בפשטות מבואר בברייתא שהעובר מעל מת מפורק שבקבר טמא דווקא לתרומה, אך נזיר או עושה פסח טהור כיון שהיא טומאת התהום. והקשו התוספות (ד"ה וכאן) כיצד יתכן שמת שבקבר יחשב כטומאת התהום, והרי זה שקברו ידוע שכאן הוא. ותירצו, שיתכן שנפל לקבר ומת שם, ולא ידע בו שום אדם. וראה ביאור אחר בשפת אמת (כתוב' שם). טו. **רש"י** (ד"ה ומצאו) ותוספות (מיר סג: ד"ה ומת - הא"ע). טז. **רש"י** (ד"ה טמון) ומבואר שאף כשאין זה ודאי שלא הכיר אדם בטומאה זו, אם יש להסתפק בדבר הרי זו טומאת התהום, עד שיתברר לנו בודאי שהכיר בה אדם. וביאר הרש"ש (כתס"י שם) שכך נאמרה ההלכה למשה מסיני, שאף ספק טומאת התהום הותר לנזיר ועושה פסח. וראה עוד שם. יז. **עַל** פי מלבי"ם (ויקמיה יג ז). יח. **מסתימת** דברי רש"י כאן נראה שפירש את דברי הברייתא כאן כדברי רבי חייא לעיל. וראה רבינו חננאל (ד"ה ולא) ורמב"ם (מיהות פ"ו ה"י) שפירשו באופן אחר.

בְּלָבָד, ולא לטומאות אחרות כגון שרץ או זיבה, וכפי שלמדנו לעיל (פ:)[יח].

* * *

משנה **משנה זו מבארת כיצד נוהגים בקרבן פסח שנטמא, ובנותר מן הפסח לאחר זמן אכילתו: נִטְמָא** הפסח כשהוא **שָׁלֵם, אוֹ** שנטמא **רובו, שׂוֹרְפִין אוֹתוֹ לְפָנֵי הַבִּירָה** - לפני בית המקדש[יט], **מַעֲצֵי הַמַּעֲרָכָה** - בעצי ההקדש המיועדים לשרוף בהם את הקרבנות על גבי המזבח. **נִטְמָא מִיעוּטוֹ** של הפסח, **וְכֵן הַנּוֹתָר** מפסח טהור לאחר זמן אכילתו, אין שורפים אותו לפני המקדש מעצי הקדש, אלא **שׂוֹרְפִין אוֹתוֹ בְּחַצְרוֹתֵיהֶן** שבירושלים **אוֹ עַל גַּגוֹתֵיהֶן, וּמַעֲצֵי עַצְמָן**. אבל **הַצְּנָנִין** - הקמצנים וצורי העין שאינם רוצים ליתן עצים לצורך זה מממונם, **שׂוֹרְפִין אוֹתוֹ** - את המעט שנטמא או את הנותר **לְפָנֵי הַבִּירָה, בְּשֶׁבִיל לִיהָנוֹת מֵעֲצֵי הַמַּעֲרָכָה**[כא].

*

גמרא **לְמַדְנוּ במשנה שפסח שנטמא כולו או רובו שורפים אותו לפני המקדש. מבררת הגמרא: מַאי טַעְמָא** שהצריכו את הבעלים לשורפו לפני המקדש דווקא, ולא בכל ירושלים כדין כל בשר קדשים קלים הטעון שריפה. **משיבה הגמרא: אָמַר רַבִּי יוֹסֵי בַּר חֲנִינָא, תְּנֵי לְכַיְּישׁ** על שלא נזהרו לשומרו מן הטומאה, חייבום לשורפו לפני הבירה במקום שהרבים מצויים שם, ומתוך שיתביישו יזהרו אחר כך שלא יבואו שוב לידי טומאה[כב].

*

שנינו במשנה: נִטְמָא מִיעוטו וכו' והנותר שורפין אותו בחצרותיהן או על גגותיהן מעצי עצמן. **וְרַמִינְהוּ** - והקשו על משנתנו מדברי המשנה לעיל (מע.), **וְכֵן מִי שֶׁיָּצָא מִירוּשָׁלַיִם וְנִזְכַּר שֶׁיֵּשׁ בְּיָדוֹ בָּשָׂר קֹדֶשׁ** מקדשים קלים, וכיון שיצא הבשר מחרץ לחומת ירושלים הוא נפסל, וטעון שריפה בירושלים שהיא מקום אכילתו[כג], **אִם** כבר **עָבַר** בדרכו את **צוֹפִים** - שם כפר שהוא המקום האחרון שאפשר לראות ממנו את בית המקדש[כד], לא הטריחוהו חכמים לחזור לירושלים כיון שכבר התרחק ממנה הרבה, **אֶלָּא שׂוֹרְפוֹ בְּמְקוֹמוֹ** שבו הוא עומד[כה]. **וְאִם לָאו** - ואם לא עבר עדיין את צופים,

---

יט. **כל** בית המקדש קרוי בירה. רש"י (ד"ה נמצא שם). ולעיל (כה. ד"ה שנטמא) ביאר שמקום השריפה הוא בבית הדשן שמחוץ לעזרה. בשר קדשים שנפסל טעון שריפה, שנאמר (ויקרא ז יט) 'והבשר אשר יגע בכל טמא לא יאכל, באש ישרף'. וצריך לשורפו במקום אכילתו, שנאמר (שם ו כג) 'בקדש וגו' באש תשרף' (נמצא לעיל כה.). קרבן פסח הוא מן הקדשים הקלים הנאכלים בכל ירושלים, ועל כן מקום שריפתו מן התורה הוא בכל העיר. ומכל מקום כשנטמא כולו או רובו הצריכו חכמים לשורפו לפני המקדש דווקא, וטעם הדבר יבואר בגמרא. כ. **טעם** הדבר שהטירחו להשתמש בעצי המערכה, הוא מכיון שצריך לשרוף לפני הבירה דווקא, ועל כן הקילו על השורף ולא הטריחוהו להביא עצים מביתו. תוספות (ד"ה נמצא). ואין בכך מעילה בהקדש כיון שמתחילה בעת הקדשת העצים מתנים בית דין שיוכלו להשתמש בהם גם לצורך זה, ועל דעת כן מקדישים אותם. רש"י (לעיל סה. ד"ה ניתן). תוספות (שם). כא. **הטעם** שהתירו לציקנים להנות מעצי ההקדש, הוא משום שאם יצריכום להשתמש בעצים שלהם הם ימנעו מלשרוף את הפסח, ויבואו לידי עבירה. ואף בזה אין משום מעילה כיון שלב בית דין מתנה מתחילה שיוכלו להשתמש בעצים לשם כך, כפי שהתבאר לגבי פסח שנטמא כולו. תוספות (שם). כב. **רמב"ם** (פיה"מ), פסקי הרי"ד (ד"ה מ"ח). אבל אם נטמא מיעוטו וכן אם נותר מבשר הפסח אין זו פשיעה גדולה כל כך, ועל כן לא קנסו לשורפו בפני רבים כמבואר בהמשך המשנה. מאירי (ד"ה ומעתה). כג. **כל** קודש מקדשי מזבח שיצא מחוץ למקומו, ואפילו לרגע אחד, נפסל ב'יוצא' וחייב שריפה. בשר קדשים קלים נאכל בכל ירושלים, ולפיכך אין יוצא מחוץ לחומות העיר הוא טעון שריפה. וצריך לשורפו במקום אכילתו. כד. **רש"י** (לעיל מט. ד"ה ופשיטא סה שנה). אך עיין בתוספות שם (ד"ה סה). כה. **ברש"י** (ד"ה שורפו) מבואר שקדשים קלים חייבים שריפה במקום אכילתם מן התורה, כמובא לעיל בהמשנה. וראה תוספות (לעיל מט. ד"ה ופשיטא) שנחלקו עליו בזה.

חוֹזֵר וְשׁוֹרְפוֹ לְפָנֵי הַבִּירָה מֵעֲצֵי הַמַּעֲרָכָה. נמצא שאף כשנפסל מיעוט הבשר שורפים אותו מעצי המערכה, ולא כמבואר במשנתנו שאם נטמא מיעוטו שורפים אותו בחצרותיהן מעצי עצמן[א].

מתרצת הגמרא: אָמַר רַב חָמָא בַּר עוּקְבָא, לָא קַשְׁיָא, כָּאן - במשנה המבארת את דין היוצא מירושלים ובידו בשר קודש, מדובר **בְּאַכְסַנַאי** - באורח ששהה בירושלים, ואין ברשותו עצים שלרוף את הבשר, ועל כן התירו לו לשרוף אף מיעוט מהבשר בעצי המערכה[ב]. אך **כָּאן** במשנתנו, מדובר **בְּבַעֲלַי הַבַּיִת** הדר בירושלים, וכיון שיש לו עצים הוא צריך לשרוף בחצרו מעצי עצמו.

רב פפא מתרץ את הסתירה באופן אחר: רַב פָּפָּא אָמַר, הָא וְהָא - זו וזו, כלומר בין משנתנו ובין המשנה לגבי היוצא מירושלים, עוסקות **בְּאַכְסַנַאי** - באינו גר בירושלים, אלא **כָּאן** - ביוצא מירושלים עם בשר קודש, מדובר כְּשֶׁהֶחֱזִיק בְּדֶרֶךְ - שהתחיל כבר בדרכו[ג], ולפיכך אף שצריך לחזור לא הטריחוהו חכמים להתעכב עוד ולחפש עצים. אך **כָּאן** במשנתנו מדובר באכסנאי שֶׁלֹּא הֶחֱזִיק בְּדֶרֶךְ, ועל כן אף שאין לו בית בעיר לא הקלו עליו, והוא צריך לחפש עצים לשריפת בשר הפסח שנטמא[ד].

רב זביד מבאר את תירוצו של רב חמא בר עוקבא: רַב זְבִיד אָמַר, לְעוֹלָם יש ליישב את סתירת המשניות **דְּאָמַר מַעֲיַקְרָא** - כפי שאמר מתחילה רב חמא, דהיינו שֶׁכָּאן **בְּאַכְסַנַאי וְכָאן בְּבַעֲלַי הַבַּיִת.** ואין לומר כדברי רב פפא שחכמים הקילו לאכסנאי רק כשהחזיק בדרך, אלא לכל אכסנאי הקילו **וְאַף עַל גַּב דְּלָא הֶחֱזִיק בְּדֶרֶךְ**[ה]. ושפת הדבר, **דְּאַכְסַנַאי בֵּינוֹ לְבֵית לֵיהּ** - שאין ברשותו עצים, **עֲשָׂאוּהוּ כְּצַיְידָנִין** - עשו דינו כקמצנים שהתירו להם לשרוף את הפסח מעצי המערכה, **דְּתָנֵן** במשנתנו, **'הַצַּיְידָנִין שׁוֹרְפִין אוֹתוֹ'** [-את הפסח שנטמא מיעוטו] **לְפָנֵי הַבִּירָה, בְּשְׁבִיל לְהַנּוֹת מֵעֲצֵי הַמַּעֲרָכָה'**[ו].

★

הגמרא מביאה ברייתא בדיני השריפה לפני הבירה מעצי המערכה: תָּנוּ רַבָּנָן, אם נטמא מעט מבשר הפסח או נותר ממנו בשר לאחר זמן אכילתו, **וְאִי** הציקינין [שהתירו להם לשורפו מעצי המערכה לפני הבירה] ורצו **לִשְׂרְפוֹ בְּחַצְרוֹתֵיהֶן וּמֵעֲצֵי הַמַּעֲרָכָה, אֵין שׁוֹמְעִין לָהֶן** - אין מתירין להם לעשות כן, מהטעם שיבואר להלן[ז]. וכן אם נטמא כל הבשר או רובו, שחייבים הבעלים לשורפו לפני הבירה כמבואר לעיל (פט:), ורצו לשורפו **לְפָנֵי הַבִּירָה וּמֵעֲצֵי עַצְמָן, אֵין שׁוֹמְעִין לָהֶן**[ח].

שואלת הגמרא: בְּשֶׁלָּמָא - אמנם מובן הדין שאם באו לשרוף **מֵעֲצֵי הַמַּעֲרָכָה בְּחַצְרוֹתֵיהֶן אֵין שׁוֹמְעִין לָהֶן,** שהרי בזה יש חשש **דִּילְמָא פָּיְישָׁן מֵינַיְיהוּ** - שמא ישאר בידם מהעצים, **וְאָתוּ בָּהּ** [-ויבואו בהם] **לִידֵי תַּקָּלָה** שישתמשו בעצים לצורך אחר, והרי זו מעילה בהקדש[ט]. **אֶלָּא** על הדין השני שאם באו לשרוף **לְפָנֵי הַבִּירָה מֵעֲצֵי עַצְמָן** אין שומעים להן, יש להקשות **מַאי טַעְמָא לָא** התירו את הדבר. **משיבה הגמרא: רַב יוֹסֵף אָמַר,** הטעם שלא התירו לשרוף לפני הבירה מעצי עצמם, הוא **שֶׁלֹּא לְבַיֵּישׁ אֶת מִי שֶׁאֵין לוֹ** עצים משל עצמו, ועל כן תיקנו שלפני הבירה ישרפו רק מעצי המערכה[י].

רבא מביא טעם אחר לדבר: רָבָא אָמַר, הטעם הוא **מִפְּנֵי הַחֶשֶׁד** - כדי שלא יחשדו בהם, כיון שאם ישארו בידם מעצי עצמם לאחר שריפת הפסח ויחזירום לביתם, הרואים יחשדו שהם גונבים מעצי המערכה ונהנים מהם, ועל כן תיקנו שלפני הבירה לא ישרפו מעצי עצמן.

מבררת הגמרא: מַאי בֵּינַיְיהוּ - מה החילוק בהלכה בין רב יוסף לרבא. **משיבה הגמרא: אִיכָּא בֵּינַיְיהוּ** - יש ביניהם חילוק, באופן **דְּאִיתֵּי קָנֵי וְנַחֲרִיזְתָּא** - שהביאו מביתם קנים וענפי דקל יבשים, **דְּלָא חֲזֵי** [-שאינם ראויים] **לְמַעֲרָכָה** שעל המזבח משום שהם קלים ונשרפים מהר, ואין האש מתקיימת בהם. וכיון שאין משתמשים בהם במקדש, לדעת רבא מותר לשרוף בהם לפני הבירה שהרי הכל יודעים שעצי עצמם הם ולא יחשדום בגניבה, אך לדעת רב יוסף גם באלו אסור לשרוף לפני הבירה כדי לא לבייש את מי שאין לו.

★

הגמרא מביאה ענין נוסף שרבא ורב יוסף נחלקו האם טעמו כדי לבייש או מפני החשד: תָּנֵן הָתָם (ממיד לג.), בכל בוקר **רֹאשׁ הַמַּעֲמָד**[יא] **הָיָה מַעֲמִיד אֶת** הכהנים **הַמְּמֻנִּין** של בית האב העובד באותו היום[יב], **עַל שֶׁעַר הַמְּזֻרָח** - בשער המזרחי של הר הבית שממנו הכל נכנסים לשם[יג], והיו עומדים שם עד שהסתיימה עבודת היום[יד].

מבררת הגמרא: מַאי טַעְמָא שהעמידו את הטמאים בשער הר הבית. **משיבה הגמרא: אָמַר רַב יוֹסֵף,** הטעם שהעמידום במקום זה שעוברים בו רבים, היה **כְּדֵי לְבַיְישָׁן** על שלא נזהרו מלהטמא, שהרי ידעו שעבודת בית המקדש מוטלת עליהם, והיה להם להזהר מן הטומאה.

רבא מביא טעם אחר לדבר: רָבָא אָמַר, הטעם שהעמידום שם היה **מִפְּנֵי הַחֶשֶׁד** - שלא יחשדו בהם בני אדם כשיראו שאינם עובדים בבית המקדש, ויאמרו שלא באו לעבוד כיון שאינם רוצים לעזוב מלאכתם, ועל כן תיקנו שיעמדו בשער הר הבית וידעו הכל שמפני הטומאה אינם עובדים.

מבררת הגמרא: מַאי בֵּינַיְיהוּ - מה החילוק בהלכה בין רב יוסף לרבא. **משיבה הגמרא: אִיכָּא בֵּינַיְיהוּ** - יש ביניהם חילוק באופן שנטמאו כהנים **מְפֻנָּקִין** - מפונקים ומעונגים, וכיון שהכל יודעים שאין הם עובדים בשום מלאכה, לדעת רבא אין צריך להעמידם שהרי לא יחשדום שלא באו מחמת מלאכתם, אך לרב יוסף גם אותם יש להעמיד כדי לביישם. **אִי נָמֵי,** בכהן **דְּקָא זָרִיךְ שִׁישׁוּרָא** - שמלאכתו קליעת חוטים לעשות מהם חבלים, וכיון שאומנות זו קלה ושכרה מועט לא יחשדו בו שבטל מעבודת המקדש מחמת מלאכתו, ואם הטעם הוא משום חשד אין צריך להעמידו בשער, אך אם הטעם כדי לבייש אף אותו יש להעמיד.

★ ★ ★

מִשְׁנָה המשנה מפרשת אימתי זמן שריפת הפסח שנפסל[טו]**:** הַפֶּסַח שֶׁיָּצָא חוץ לחומת ירושלים[טז], **אוֹ שֶׁנִּטְמָא, יִשָּׂרֵף מִיָּד** בארבעה עשר בניסן, אבל אם **נִטְמְאוּ הַבְּעָלִים** של הקרבן **אוֹ שֶׁמֵּתוּ,** אין שורפים אותו מיד, לפי שלא נפסל הקרבן בפסול הגוף[יז], אלא משזהים אותו לילה אחד עד **שֶׁתִּשְׁוֹבֵר**

א. **אין** לתרץ שהמשנה שם מדברת באופן שנטמא רוב הבשר, שהרי בהמשך המשנה מפורש שאף אם יש בידו רק שיעור כביצה מן הבשר הדין כן [ולגבי שיעור כזית נחלקו בזה תנאים, ראה שם].

ב. **ומשום** כך הוא צריך לשרוף לפני הבירה, שרק שם התירו להשתמש בעצי המערכה כמבואר בגמרא להלן, ואין בשימוש בעצים אלו איסור מעילה בהקדש, משום שבית דין התנו מתחילת ההקדש שיוכל אכסנאי להשתמש בהם לצורך זה, כמבואר בדין נטמא רובו שבמשנה לעיל (פט:). תוספות (פס ד"ה ומשום).

ג. **וכמפורש** בלשון המשנה 'וכן מי שיצא' וכו', דהיינו שכבר התחיל ללכת. רש"י (ד"ה שבמחיק).

ד. **רב** פפא העמיד גם את המשנה לגבי היוצא מירושלים באכסנאי, כיון שבעל הבית אף הם החזיק בדרך צריך לשרוף מעצי עצמו, שהרי אחר שחזר לירושלים לשרוף את הבשר שנטמא כבר הוא כבעל הבית [ראה שם]. רש"י (ד"ה כאן).

ה. **ומה** שנקט התנא את דבריו שם במי שיצא לדרך, הוא כדי לבאר את החילוק שיש בדיני היוצא מירושלים, שאם עבר צופים אינו חוזר ואם לא עבר חוזר. רש"י (ד"ה וכן). ו. **ועיי'** במשנה הובא טעם הדבר בשם התוספות, שיש לתשוש שמחמת קמצנותם לא ישרפו את הפסח כלל. רב זביד בא ללמד טעם לתירוצו של רב חמא, דהיינו שלפי רב פפא התיחד של החיוץ בדרך הוא הקנה חדשה שהקילו עליו שלא להטריחו, ואין זה דומה להיתר הציקינין שהוא מחשש שלא ישרפו. אך לפי רב חמא שהתירו לאכסנאי כיון שאין לו עצים, הרי זו אותה תקנה של ציקינין, שאף בו חששו שלא יוכל לשרוף. ז. **דין** זה ודאי אינו עוסק באופן שנטמא רוב הבשר, כיון שהגמרא להלן דנה מה טעם הברייתא, ואם נטמא רובו הרי הטעם פשוט שחייבו את הבעלים לשורפו לפני הבירה כדי שיתבייש, כמבואר לעיל (פט:). וכן אין לפרש שנטמא מיעוט הבשר ואין הבעלים ציקינין, שאם כן הרי אסור להם כלל לשרוף בעצי המערכה משום מעילה בהקדש, ורק לציקינין התירו הדבר כדי שלא יתרשלו בשריפתו, כפי שהתבאר לעיל שם, אלא ודאי מדובר בנטמא מיעוט הבשר ובציקינין, מהרש"א (ד"ה ולא פלו) ורצ"ה (ד"ה ת"ר). [ובאמת יש לומר עוד שמדובר באכסנאי שדינו כציקינין כמבואר לעיל, וכן משמע בתוספתא (פ"ג ה"י).] ח. **פירשנו** דין זה בנטמא רובו או כולו, כיון שאם מדובר בנא כאן בנטמא מיעוטו מדוע יצאו הבעלים לשורפו מעצי עצמן לפני הבירה דווקא, והרי יכולים לשורפו בחצרותיהן. וכן משמע בפירוש הרמב"ם על המשנה לעיל (פט:) ובמהרש"א (פס ד"ה ומשום) [אמנם אפשר לפרש גם בנטמא מיעוטו ובבעלים אכסנאי, באופן שיש לו עצים אך אין לו היכן לשרוף, וכן פירש החסד לאברהם (קרקן ספס ד"ה ת"ש)]. ט. **אך** שריפת הפסח בעצים אלו אינה מעילה, כיון שבית דין מתנים עליהם בשעת ההקדש שיוכלו להשתמש בהם לצורך זה, ועל דעת כן מקדישים אותם. רש"י (ד"ה ניתיר). י. **ואף** שעיקר התקנה לשרוף לפני הבירה היתה כדי לביישם, זהו רק שיתביישו במעשיהם שיראו הכל שלא נזהרו מלטמא את הפסח, אך ודאי אין לביישם על עניותם אם אין להם עצים. יא. **נביאים** הראשונים התקינו שיהיו הכהנים נחלקים לעשרים וארבעה משמרות, וכנגדם התקינו שיחלקו כל ישראל לעשרים וארבעה מעמדות [-קבוצות]. בכל שבוע היה משמר אחד של כהנים משרת במקדש, ואנשי המעמד שכנגדו אם קרובים הם לירושלים היו עולים אליה כדי להיות במקדש בשעת העבודה, והרחוקים היו מתכנסים בעריהם ומתענים ומתפללים שיתקבל קרבן אחיהם ברצון. גמרא (תענית כו: וכ"מ ב"ב סא ד"ה עם). על כל מעמד היה ממונה אדם אחד, והוא הנקרא ראש המעמד [פירשנו על פי הרמב"ם (סיה"מ ממיד פ"ג ה"ו), וכן כתב המאירי (ד"ה כאן). וברש"י (ד"ה ראש) כתב 'ראש המעמד, הממונה על כך', ועיין רש"ש (ד"ה ראש המעמד)].

יב. **רש"י** (ד"ה ראש) אך בתוספות (ד"ה ראש) פירשו שהכוונה לשער עזרת הנשים. ועוד כתב המאירי (ד"ה כאן). וברש"י (ד"ה ראש) כתב 'ראש המעמד, הממונה על כך', ועיין רש"ש (ד"ה ראש המעמד).

יג. **רש"י** (ד"ה ראש) אך בתוספות (ד"ה שהיו) פירשו שהכוונה לשער עזרת הנשים. ועוד כתבו, שלא מדובר כאן רק בטמאי מת שגם קודם שטבלו מותר להם להכנס להר הבית, אלא אפילו בבעלי קרי שאסורים להכנס להר הבית, כיון שלאחר שטבלו מותר להם להכנס עד שער עזרת הנשים [על פי ביאור המהרש"א (בשתי שם)].

יד. **מאירי** (ד"ה כאן). אך במפרש למסמד (כו. ד"ה ראש - שמע) מבואר, שעמדו שם רק בתחילת היום ואחר כך הלכו לבתיהם. טו. **כל** הקרבנות שנפסלו דינם לשריפה, כמבואר בגמרא להלן (ע"ב). טז. **כן** כתב הרע"ב (פ"ו מ"ט), והיינו כדין קדשים קלים שמחיצתן היא חומת ירושלים. תוספות יום טוב (פס). אמנם הרמב"ם (פיה"מ ומשנתו שם) כתב, שכוונת המשנה 'יצא' היינו שיצא מן הבית שהוא נאכל בו. ותמה עליו התוספות יום טוב, שהרי דין זה [שקרבן פסח שיצא מן הבית נפסל] אינו נוהג אלא בליל חמשה עשר בניסן, כמו שפסק הרמב"ם (קרבן פסח פ"ב ה"ט), אבל משנתנו עוסקת בארבעה עשר בניסן, שאז אין הקרבן נפסל אלא בשיצא חוץ לחומה, ולכפי שפסק הרמב"ם עצמו (שם פ"ד ה"ג) 'הפסח שיצא מירושלים או נטמא בארבעה עשר, ישרף מיד'. ובתפארת ישראל (פ"ו מ"ט יכין אות מג) הוסיף, שבהכרח אי אפשר להעמיד את המשנה בליל חמשה עשר [ואז ניתיישבו דברי הרמב"ם שנפסל הקרבן בכך שיצא מן הבית], שהרי שנינו במשנה 'הפסח שיצא או שנטמא ישרף מיד', ואם מדובר בליל החג כיצד ניתן לשורפו, הרי אין שורפים קדשים ביום טוב. יז. **שכן** כלל הוא בידינו (לקמן ע"ב) 'כל שפסולו בגופו ישרף מיד, בדם ובבעלים תעובר צורתו ויצא לבית השריפה', דהיינו, שכאשר הפסול הוא בגוף הקרבן, כגון פיגול נותר יוצא וטמא, נשרף מיד ואין צריך להמתין, אך כאשר הקרבן עצמו כשר, אלא ששפך הדם או שנטמאו בעליו או שמתו, אזי אין לשורפו מיד, שמאחר ואין פסולו חמור יש בזה בזיון הקדשים. רש"י (לעיל עג: ד"ה כל, ופלוג).

[ן-תעבור ממנן] **צוֹרְתוֹ**, ואז חל עליו פסול 'נותר' ודינו בשריפה[יח]. ומכל מקום אסור לשורפו ביום טוב[יט], אלא משהים אותו עד לאחר החג **וְיִשָּׂרֵף בְּשִׁשָּׁה עָשָׂר** בניסן[כ]. אלו דברי תנא קמא. **רַבִּי יוֹחָנָן בֶּן בְּרוֹקָה אוֹמֵר, אַף** קרבן **זֶה** שנטמאו בעליו או שמתו **יִשָּׂרֵף מִיָּד** בארבעה עשר בניסן, **לְפִי שֶׁאֵין לוֹ אוֹכְלִין** - אין אנשים הראויים לאכול קרבן זה, והרי הוא כנפסל בפסול הגוף[כא].

★

גמרא **הגמרא מבררת את המקור לדין שנתבאר במשנה, שבשר קודש שנטמא או יצא חוץ למחיצתו דינו בשריפה: בְּשֶׁלָּמָּא טָמֵא** - מובן דין זה שבשר קודש שנטמא טעון שריפה, שהרי **כְּתִיב** - נאמר לגבי קדשים קלים (ויקרא ז יט) **'וְהַבָּשָׂר אֲשֶׁר יִגַּע בְּכָל טָמֵא לֹא יֵאָכֵל בָּאֵשׁ יִשָּׂרֵף', אֶלָּא** קרבן שהוא **יוֹצֵא** חוץ למחיצתו **מְנָלָן** - מנין שדינו בשריפה[כב].

מבארת הגמרא: יש ללמוד זאת ממה **דִּכְתִיב** לגבי שעיר ראש חודש ששרפוהו אהרן ובניו[כג] **'הֵן לֹא הוּבָא אֶת דָּמָהּ אֶל הַקֹּדֶשׁ פְּנִימָה'**, ויש לדרוש ממקרא זה שכך **אָמַר** ה' **מֹשֶׁה לְאַהֲרֹן, מַדּוּעַ לֹא אֲכַלְתֶּם אֶת הַחַטָּאת** של שעיר ראש חודש, **שֶׁמָּא נִתְּנָם דָּמָהּ לִפְנֵי וְלִפְנִים** - אל הקודש פנימה[כד], ועל כן נפסלה מהקרבה[כה], ואם אכן כך אירע, יפה עשיתם ששרפתם אותה. **אָמַר** ה' אהרן למשה, **לָאו** - לא נכנס דמה לכפר בקודש. שב משה **וְאָמַר** ה' **לְאַהֲרֹן, שֶׁמָּא חוּץ לְמְחִיצָתָהּ יְצָתָה** - שמא יצאה חטאת זו חוץ לעזרה ונפסלה, ולפיכך יפה עשיתם ששרפתם אותה. **אָמַר** ה' אהרן למשה,

לָאו - לא יצאה חוץ למחיצתה, אלא **בְּקוֹדֶשׁ הָיְתָה. אָמַר** ה' משה לאהרן, **אִי** [-אם] **בְּקוֹדֶשׁ הָיְתָה** ולא יצאה לחוץ, **וְהָן** [-ואף] **לֹא הוּבָא אֶת דָּמָהּ אֶל הַקֹּדֶשׁ פְּנִימָה**, אם כן **מַדּוּעַ לֹא אֲכַלְתֶּם אוֹתָהּ** במקום הקודש אלא שרפתם אותה[כה].

מדייקת הגמרא: מֵהָכָא - יש ללמוד מכך, **דְּאִי נָפְקָא** - שאילו היתה החטאת יוצאת לחוץ, **אִי נָמֵי עָיְילָ דָּמָהּ לְפָנִים** - או שהיה דמה נכנס לפנים, **בָּת שְׂרֵיפָה הִיא.** וזהו המקור לדין המתבאר במשנה שקרבן היוצא חוץ למחיצתו דינו בשריפה[כו].

הגמרא מקשה על לימוד זה: בְּשֶׁלָּמָּא נִטְמָא - הלימוד שהובא לעיל לגבי קרבן שנטמא שדינו בשריפה, מן המקרא 'והבשר אשר יגע בכל טמא לא יאכל באש ישרף', מיושב הוא, שאף על פי שמקרא זה עוסק בקדשים קלים, מכל מקום יש לומר שמאחר **וְנָפְקָא רַחֲמָנָא** - גילתה התורה **בְּקָדָשִׁים קָלִּים** שנטמאו שדינם בשריפה, **כָּל שֶׁכֵּן**[כז] **בְּקָדְשֵׁי קָדָשִׁים. אֶלָּא** הלימוד שהובא לגבי קרבן שהוא **יוֹצֵא** חוץ למחיצתו שדינו בשריפה, מחטאת אהרן, יש לתמוה על כן, **אַשְׁכְּחַן** - מצינו שם במקרא דין זה לגבי חטאת שהיא **קָדְשֵׁי הַקָּדָשִׁים**, אבל **קָדָשִׁים קַלִּים מְנָלָן** - מנין יש ללמוד שאף הם אם יצאו חוץ למחיצתם דינם בשריפה.

וְתוּ - ועוד יש להקשות, **הָא דְּתַנְיָא**[כח] - דין זה ששנינו, בהמת קרבן **שֶׁלֹּן דָּמָהּ**, כלומר, שלא נזרק על המזבח עד לשקיעת החמה[כט],

---

יח. **כן** כתב רש"י לעיל (נה: ד"ה ומפנפר), ש'עיבור צורה' היינו שעוברת ממנו צורת מראית בשר, וזאת על ידי המתנה עד שיעבור זמן אכילתו ויפסל בפסול נותר [והיינו לינת לילה אחד בקרבן פסח, שזמן אכילתו הוא רק בליל חמשה עשר, ובשאר קרבנות לפי זמן אכילתם]. אמנם בתוספות לעיל (עו: ד"ה ולא) נסתפקו האם אכן 'עיבור צורה' היינו שמשהה אותו עד שנעשה 'נותר'. ולשיטות הסוברות ש'עיבור צורה' הוא כשנעשה נותר, צריך לומר שאין הכוונה כפשוטו ממש שתעבור ממנו צורת בשר, שאין הצורה עוברת בלילה אחד, אלא כמו שכתב בשו"ת חתם סופר (או"ח סי' קמ) 'ולשון עיבור צורה שכש"ס לשון מושאל הוא, דלא חזי למילתיה עוד, ולא שיהיה צורתו עוברת ומופגם בלילה אחד'. אמנם הרמב"ם (פירוש המשניות פ"ז מ"ח) כתב 'ותעובר צורתו, הוא שישאר עד שיתעפש ויפסיד', וכמו שכתב רבינו חננאל (לעיל נה: ד"ה כשר), 'ותעובר צורתו, כלומר, כל זמן שיתכן שיאכל מניתין אותו, שמא יבוא אליהו ויתירנו באכילה, עד שיסריח ויהשה מצורת בשר, שאי אפשר להאכל כלל, ויצא לשרפה'. ועוד כתב כעין זה לעיל (נב: ד"ה כל שכן) 'ותעובר צורתו, כלומר, ישאר ימים עד שיבאיש, ולא ישאר עליו אדמומית, אלא תעשה צורתו כעין ירקרוקת'. יט. **כמבואר** בדברי הגמרא להלן (פג:) שאין שורפים קדשים ביום טוב. כ. **כתב** המאירי (לעיל פב: ד"ה ספסק), שיסור מחלוקת תנא קמא ורבי יוחנן בן ברוקה הוא בדין אכילת קרבן הפסח, אם מעכבת את הקרבן או לא. דעת תנא קמא שאכילת פסחים אינה מעכבת, ונמצא שקרבן שנטמאו בעליו כשר לגמרי, אלא שאין מי שיאכלנו, והדין הוא שאין לשרוף קדשים כשרים עד שתעובר צורתם [והיינו, שישהו לילה אחד וייפסלו מדין נותר]. אבל דעת רבי יוחנן בן ברוקה שאכילת פסחים מעכבת, ולפיכך קרבן שמתו בעליו נפסל בפסול הגוף וישרף מיד. כא. **אחר** מיתת נדב ואביהוא ביום השמיני למילואים היה מוטל על אהרן ובניו הנותרים להקריב שלשה שעירי חטאת, האחד, שעיר ראש חודש, השני, שעיר נחשון בן עמינדב נשיא יהודה, והשלישי, שעיר עיזים לחטאת שנצטוו להקריב ביום זה. ונתבדר למשה שאהרן ובניו שרפו את שעיר ראש חודש ולא אכלו את בשרו. וכעס עליהם, באומרו 'מדוע לא אכלתם את החטאת במקום הקודש וגו', הן לא הובא את דמה על הקודש פנימה' וגו', והשיב לו אהרן על כך 'הן היום הקריבו את חטאתם ואת עולתם לפני ה', ותקראנה אותי כאלה, ואכלתי חטאת היום, היטב בעיני ה'', והודה משה לדבריו. וראה ביאור המשא ומתן ביניהם בדברי הגמרא בסמוך. כב. **ברש"ש** (ד"ה שמא) תמה על הלשון שנוקטת הגמרא כאן [וכן להלן (פג:)] 'שנכנס דמה לפני ולפנים', שהרי משמעות לשון זה הוא שנכנס הדם לקודש הקדשים, ומדוע הוצרכה הגמרא לכך, הרי הדין הוא שאפילו אם נכנס הדם רק להיכל כבר נפסל בכך. ועיין שו"ת בית יצחק (יו"ד ח"ב סי' קמ) 'ולשון' גרס בדברי הגמרא כאן 'שמא הכנסתם לפנים', ואף להלן (פג. ד"ה שמרגו) גורס רש"י 'חטאת החיצונה שהכניס דמה לפנים'. כג. **כבאמור** הכתוב (ויקרא ו כג) 'וכל חטאת אשר יובא מדמה אל אהל מועד לכפר בקודש לא תאכל, באש תשרף'. כד. **בלומר**, יש לבאר המקרא כך, 'הן לא הובא את דמה אל הקודש', מאחר ולא נכנס דמה לפנים, וכמו כן 'פנימה' היתה ולא יצאה לחוץ, אם כן מדוע שרפתם אותה. על פי רבינו חננאל (נב: ד"ה כל שכן) 'ותעובר צורתו, כלומר, ישאר ימים עד שיבאיש, ולא ישאר עליו אדמומית, אלא תעשה צורתו כעין ירקרוקת'. יט. **כמבואר** בדברי הגמרא להלן (פג:) שאין שורפים קדשים ביום טוב. כ. **כתב** המאירי (לעיל פב: ד"ה ספסק), שיסור מחלוקת תנא קמא ורבי יוחנן בן ברוקה הוא בדין אכילת קרבן הפסח, אם מעכבת את הקרבן או לא. דעת תנא קמא שאכילת פסחים אינה מעכבת, ונמצא שקרבן שנטמאו בעליו כשר לגמרי, אלא שאין מי שיאכלנו, והדין הוא שאין לשרוף קדשים כשרים עד שתעובר צורתם [והיינו, שישהו לילה אחד וייפסלו מדין נותר]. אבל דעת רבי יוחנן בן ברוקה שאכילת פסחים מעכבת, ולפיכך קרבן שמתו בעליו נפסל בפסול הגוף וישרף מיד. כא. **אחר** מיתת נדב ואביהוא ביום השמיני למילואים היה מוטל על אהרן ובניו הנותרים להקריב שלשה שעירי חטאת, האחד, שעיר ראש חודש, השני, שעיר נחשון בן עמינדב נשיא יהודה, והשלישי, שעיר עיזים לחטאת שנצטוו להקריב ביום זה. ונתבדר למשה שאהרן ובניו שרפו את שעיר ראש חודש ולא אכלו את בשרו. וכעס עליהם, באומרו 'מדוע

אוֹ שֶׁנִּשְׁפַּךְ דָּמָהּ קודם הזריקה[א], אוֹ שֶׁנָּצָא דָּמָהּ חוּץ לַקְּלָעִים[ב], דְּקַיְימָא לַן - שכלל הוא בידינו בכל פסולים אלו שזיין הקרבן בְּשְׁרִיפָה[ג], מְנָלַן - [-ובין] פסולים של קָדָשִׁים קַלִּים, אינו נלמד מן המקראות, אלא גְּמִירִי לָהּ - הלכה היא למשה מסיני, אם כן, מקרא זה 'בְּקֹדֶשׁ בָּאֵשׁ תִּשָּׂרֵף', שממנו דרש רבי שמעון דין שריפת קדשים, לָמָּה לִי - למה הוצרך.

מבארת הגמרא: הַהוּא מִבָּעֵי לֵיהּ - מקרא זה הוצרך לרבי שמעון ללמד שְׁרֵיפָתָהּ של החטאת בָּקֹדֶשׁ - בעזרה.

שבה הגמרא ומבררת: ומקרא זה שנאמר לגבי קדשים קלים שנטמאו [ויקרא ז יט] 'וְהַבָּשָׂר אֲשֶׁר יִגַּע בְּכָל טָמֵא לֹא יֵאָכֵל בָּאֵשׁ יִשָּׂרֵף', המלמד שקדשים שנטמאו דינם בשריפה[ד], לָמָּה לִי - למה הוצרך, הרי למדים אנו מהלכה למשה מסיני שכל קדשים דינם בשריפה.

מבארת הגמרא: הַהוּא לְגוּפֵיהּ אִיצְטְרִיךְ - מקרא זה הוצרך לגופו של ענין, ללמד שקדשים שנטמאו דינם בשריפה, ואף שנאמרה הלכה למשה מסיני שכל פסולי קדשים בשריפה, מכל מקום הוצרך הכתוב ללמדנו זאת לגבי טומאה, משום דְּסָלְקָא דַּעְתָּךְ אֲמִינָא - סבורים היינו לומר, שדווקא בְּכָל שאר פְּסוּלֵי דְּקֹדֶשׁ, כְּגוֹן בהמת קרבן שֶׁלֹּן דָּמָהּ בלילה, ולא נזרק בינם שחישתה, וְכֵן בהמה שֶׁנִּשְׁפַּךְ דָּמָהּ ואי אפשר לזורקו, וְכֵן שֶׁיָּצָא דָּמָהּ חוץ לעזרה, וְכֵן שֶׁנִּשְׁחֲטָה בַּלַּיְלָה, בפסולים כאלו נאמרה הלכה למשה מסיני דְּבִשְׁרִיפָה, משום דְּלֵיתְנְהוּ בְּחוּלִּין - שפסולים אלו אין שייכים בחולין, אֲבָל פסול שֶׁנִּטְמָא דְּבָחוּלִּין נָמֵי מִשְׂתְּרֵי - שאף חולין נפסלים על ידי[א] אִימָא - שמא יש לומר, הוֹאִיל וְאִיתֲעֲבִיד בֵּיהּ עוֹבְדִין דְּחוֹל - מאחר ונעשה בהבהמת הקדש זו מעשה של חול, שלא נשמרה טומאה שצריך להזהר בה אף בחולין[ב], שמא מעתה נתחללה והוזלה מקדושתה, וְאִימָא לָא תִּיבְעֵי ליה לומר שלא תוצרך שְׁרֵיפָה, וְתִיכְּנֵי לֵיהּ - אלא יהא די לה בִּקְבוּרָה, כדי לגונזה מן העין, שלא יאכלוה כלבים[ג], קָא מַשְׁמַע לָן - לכך הוצרך הכתוב להשמיענו שאף פסול טומאה דינו בשריפה.

★

שנינו במשנה: נִטְמְאוּ הַבָּעָלִים אוֹ שֶׁמֵּתוּ תֵּעָבֵר צְרוֹרָתָן וכו', רבי יוחנן בן ברוקה אומר אף זה ישרף מיד לפי שאין לו אוכלין.

הגמרא מבארת את האופן שבו נחלקו התנאים במשנה: אָמַר רַב יוֹסֵף, מַחְלוֹקֶת דרבי יוחנן בן ברוקה ורבנן היא באופן שֶׁנִּטְמְאוּ הַבָּעָלִים אַחַר זְרִיקָה של דם קרבן הפסח, דְּאִיתְחֲזֵי - שכבר היה ראוי הַבָּשָׂר לְאָכְלָה שכן ניתר בזריקת הדם, אלא שעתה כשנטמאו הבעלים אין מי שיאכל את הקרבן, ובאופן כזה סובר תנא קמא שמאחר ואין זה פסול הגוף טענן הוא 'עיבור צורה' קודם שריפתו. אֲבָל כשֶׁנִּטְמְאוּ הַבָּעָלִים לִפְנֵי זְרִיקָה, דְּלֹא אִיתְחֲזֵי - שלא היה ראוי הַבָּשָׂר לְאָכְלָה מעולם, שכן זריקת הדם פסולה היתה, שהרי הבעלים טמאים היו באותה שעה ונדחים לפסח שני, והרי זו זריקה על קרבן שאין לו בעלים, דִּבְרֵי הַכֹּל - הכל מודים שיִשָּׂרֵף הקרבן בַּיָּד, ואפילו תנא קמא אינו מצריכו 'עיבור צורה', לפי שזריקה פסולה היא 'פסול הגוף' ולא 'פסול בעלים'.

הגמרא מקשה על דברי רב יוסף מברייתא: מֵיתִיבִי - הקשו בני הישיבה, שנינו בברייתא, זֶה הַכְּלָל, כָּל קרבן שֶׁפְּסוּלוֹ בְּגוּפוֹ - שנפסל ב'פסול הגוף', דְּאָמְרִינַן - עתה לאחר שאמרנו, שדין זה שֶׁכָּל פְּסוּלֵי דְּקֹדֶשׁ - קרבנות שנפסלו, דינם בִּשְׂרִיפָה, לֹא שָׁנָא [-בין] פסולים דְּקָדְשֵׁי קָדָשִׁים, וְלֹא שָׁנָא [-ובין] פסולים של קָדָשִׁים קַלִּים, אינו נלמד מן המקראות, אלא גְּמִירִי לָהּ - הלכה היא למשה מסיני, אם כן, מקרא זה 'בְּקֹדֶשׁ בָּאֵשׁ תִּשָּׂרֵף', שממנו דרש רבי שמעון דין שריפת קדשים, לָמָּה לִי - למה הוצרך.

מבארת הגמרא: הַהוּא מִבָּעֵי לֵיהּ - מקרא זה הוצרך לרבי שמעון ללמד שְׁרֵיפָתָהּ של החטאת בָּקֹדֶשׁ - בעזרה.

שבה הגמרא ומבררת: ומקרא זה שנאמר לגבי קדשים קלים שנטמאו [ויקרא ז יט] 'וְהַבָּשָׂר אֲשֶׁר יִגַּע בְּכָל טָמֵא לֹא יֵאָכֵל בָּאֵשׁ יִשָּׂרֵף', המלמד שקדשים שנטמאו דינם בשריפה[ד], לָמָּה לִי - למה הוצרך, הרי למדים אנו מהלכה למשה מסיני שכל קדשים דינם בשריפה.

מבארת הגמרא: הַהוּא לְגוּפֵיהּ אִיצְטְרִיךְ - מקרא זה הוצרך לגופו של ענין, ללמד שקדשים שנטמאו דינם בשריפה, ואף שנאמרה הלכה למשה מסיני שכל פסולי קדשים בשריפה, מכל מקום הוצרך הכתוב ללמדנו זאת לגבי טומאה, משום דְּסָלְקָא דַּעְתָּךְ אֲמִינָא - סבורים היינו לומר, שדווקא בְּכָל שאר פְּסוּלֵי דְּקֹדֶשׁ, כְּגוֹן בהמת קרבן שֶׁלֹּן דָּמָהּ בלילה, ולא נזרק בינם שחישתה, וְכֵן בהמה שֶׁנִּשְׁפַּךְ דָּמָהּ ואי אפשר לזורקו, וְכֵן שֶׁיָּצָא דָּמָהּ חוץ לעזרה, וְכֵן שֶׁנִּשְׁחֲטָה בַּלַּיְלָה, בפסולים כאלו נאמרה הלכה למשה מסיני דְּבִשְׂרִיפָה, משום דְּלֵיתְנְהוּ בְּחוּלִּין - שפסולים אלו אין שייכים בחולין, אֲבָל פסול שֶׁנִּטְמָא דְּבָחוּלִּין נָמֵי מִשְׂתְּרֵי - שאף חולין נפסלים על ידי[א] אִימָא - שמא יש לומר, הוֹאִיל וְאִיתֲעֲבִיד בֵּיהּ עוֹבְדִין דְּחוֹל - מאחר ונעשה בהבהמת הקדש זו מעשה של חול, שלא נשמרה טומאה שצריך להזהר בה אף בחולין[ב], שמא מעתה נתחללה והוזלה מקדושתה, וְאִימָא לָא תִּיבְעֵי ליה לומר שלא תוצרך שְׁרֵיפָה, וְתִיכְּנֵי לֵיהּ - אלא יהא די לה בִּקְבוּרָה, כדי לגונזה מן העין, שלא יאכלוה כלבים[ג], קָא מַשְׁמַע לָן - לכך הוצרך הכתוב להשמיענו שאף פסול טומאה דינו בשריפה.

★

שנינו במשנה: נִטְמְאוּ הַבָּעָלִים אוֹ שֶׁמֵּתוּ תֵּעָבֵר צְרוֹרָתָן וכו', רבי יוחנן בן ברוקה אומר אף זה ישרף מיד לפי שאין לו אוכלין.

הגמרא מבארת את האופן שבו נחלקו התנאים במשנה: אָמַר רַב יוֹסֵף, מַחְלוֹקֶת דרבי יוחנן בן ברוקה ורבנן היא באופן שֶׁנִּטְמְאוּ הַבָּעָלִים אַחַר זְרִיקָה של דם קרבן הפסח, דְּאִיתְחֲזֵי - שכבר היה ראוי הַבָּשָׂר לְאָכְלָה שכן ניתר בזריקת הדם, אלא שעתה כשנטמאו הבעלים אין מי שיאכל את הקרבן, ובאופן כזה סובר תנא קמא שמאחר ואין זה פסול הגוף טענן הוא 'עיבור צורה' קודם שריפתו. אֲבָל כשֶׁנִּטְמְאוּ הַבָּעָלִים לִפְנֵי זְרִיקָה, דְּלֹא אִיתְחֲזֵי - שלא היה ראוי הַבָּשָׂר לְאָכְלָה מעולם, שכן זריקת הדם פסולה היתה, שהרי הבעלים טמאים היו באותה שעה ונדחים לפסח שני, והרי זו זריקה על קרבן שאין לו בעלים, דִּבְרֵי הַכֹּל - הכל מודים שיִשָּׂרֵף הקרבן בַּיָּד, ואפילו תנא קמא אינו מצריכו 'עיבור צורה', לפי שזריקה פסולה היא 'פסול הגוף' ולא 'פסול בעלים'.

הגמרא מקשה על דברי רב יוסף מברייתא: מֵיתִיבִי - הקשו בני הישיבה, שנינו בברייתא, זֶה הַכְּלָל, כָּל קרבן שֶׁפְּסוּלוֹ בְּגוּפוֹ - שנפסל ב'פסול הגוף',

---

א. **שנפסלו** ואין כאן זריקת דם אין הבשר ניתר באכילה. רש"י (ד"ה נשפך). ב. **שאף** בהמה זו פסולה לקרבן, שכן מהלימוד מתיבת 'פנימה' שהביאה הגמרא לעיל (ע"א) לענין פסול 'יוצא', למדים שאף הדם נפסל ביציאה. רש"י (ד"ה וקן). ג. **בשריפה** בכל הגמרא אנו מוצאים שדינם של פסולי הקדשים ליצא לבית השריפה. רש"י (ד"ה לקיומיה). ד. **נחלקו** התנאים במסכת זבחים (שם), שמדברי תנא דבי רבה בר אבוה מתבאר לכאורה, שגדר 'עיבור צורה' היינו שנעשה 'נותר', ותמה מכאן על שיטת הסוברים שאין הם תלויים זה בזה [אלא יש הסוברים ש'עיבור צורה' לעולם הוא לילה אחר, אפילו בשלמים הנאכלים לשני ימים ולילה. ויש הסוברים ש'עיבור צורה' נמשך ימים רבים, עד שתמתפשט הבשר. ודאה בזה בהערה לעיל (ע"א) במשנה]. ט. **ואכן** כך מבואר בדברי הגמרא לעיל (שם:), שפקור רבינו של 'תנא דבי רבה בר אבוה' הוא משום שלומד דין פיגול בנזירה שזה מ'נותר'. ט. **שנאמר** בה (ויקרא ז י) 'ואותה נתן לכם לשאת את עון העדה'. רש"י (שם). יא. **והודה** להם משה על כך, כמאמר הכתוב (שם ח כ) 'וישמע משה וייטב בעיניו'. רש"י (שם). המקור לכך שחטאת אהרן נשרפה מיד הוא מן המקראות (שם פרק יט), שמתבאר שם שאהרן ובניו שרפו את שעיר החטאת בינם השמיני למילואים, שבו מתו נדב ואביהוא, ולא המתינו עד שתעובר צורתו. יח. **מחלוקת** תנאים היא במסכת זבחים (קד:), אם נשרפה חטאת אהרן מחמת שנטמאה, או מחמת שהיו אוננים. יט. **ברש"ש** (ד"ה ומשם) תמה, מי היא שהורה להם לשורפה מיד, הרי הם לא באו לשאול את משה אם דינה בשריפה. וכתב, שלאחלי הורה להם משה מקודם לכן באופן כללי, שאם יארע איזה פסול בקרבנות אלו ישרפו מיד. ובאופן נוסף כתב לבאר, על פי מה שהביאו התוספות להלן בסמוך (ד"ה כפי יוחנן) בשם רש"י, שכוונת הגמרא 'הוראת שעה היתה' היינו שעדיין לא נתפרש להם כלל דין 'עיבור צורה', ולפיכך שרפו מיד. כ. **כמבואר** בדברי הגמרא לעיל (ע"א). כא. **אף** שאין איסור לאכול חולין שנטמאו, מכל מקום חל עליהם שם טומאה. דבר שמואל (ד"ה אלא) [שם]. וראה שם התילוק שיש בזה לדינא. ובלקח טוב (בבא ו פ"ו ג ד"ה ולולם שם) כתב, שכוונת הגמרא 'בחולין נמי מיפסלי' היינו לתרומה ומעשר, שהם נקראים חולין לגבי קדשים. כב. **כן** כתב הרש"ש (פרש"י ד"ה משפש). **רצה** לומר, דלא נזהרו אף מדבר שנצרך להזהר אפילו בחולין. כג. **רש"י** (ד"ה ותיפני) ובטל תורה (ד"ה ותיפני) תמה, מדוע הוצרך רש"י לומר טעם חדש בדין קבורת קדשים פסולים, כדי שלא יאכלום הכלבים, הרי הדין הוא שכל איסורי הנאה שאין דינם בשריפה טענים קבורה, אף כשאין בהם חשש בזיון, והיינו לפי שיש לחוש בהם לתקלה, שאם לא יקברם יבוא להנות מהם.

ב. **בחמה** זו שנזרקה עם שאר הדם, שכן מהלימוד 'פנימה' שהביאה הגמרא לעיל (ע"א) לענין פסול 'יוצא', למדים שאף הדם נפסל ביציאה. רש"י (ד"ה וקן). ג. **בשורה** בכל הגמרא אנו מוצאים שדינם של פסולי הקדשים ליצא לבית השריפה. רש"י (ד"ה לקיומיה). ד. **נחלקו** התנאים במסכת זבחים (שם), שמדברי תנא דבי רבה בר אבוה מתבאר לכאורה, שגדר 'עיבור צורה' היינו שנעשה 'נותר', ותמה מכאן על שיטת הסוברים שאין הם תלויים זה בזה [אלא יש הסוברים ש'עיבור צורה' לעולם הוא לילה אחר, אפילו בשלמים הנאכלים לשני ימים ולילה. ויש הסוברים ש'עיבור צורה' נמשך ימים רבים, עד שתמתפשט הבשר. ודאה בזה בהערה לעיל (ע"א) במשנה]. ט. **ואכן** כך מבואר בדברי הגמרא לעיל (שם:), שפקור רבינו של 'תנא דבי רבה בר אבוה' הוא משום שלומד דין פיגול בנזירה שזה מ'נותר'. ט. **שנאמר** בה (ויקרא ז י) 'ואותה נתן לכם לשאת את עון העדה'. רש"י (שם). יא. **והודה** להם משה על כך, כמאמר הכתוב (שם ח כ) 'וישמע משה וייטב בעיניו'. רש"י (שם). המקור לכך שחטאת אהרן נשרפה מיד הוא מן המקראות (שם פרק יט), שמתבאר שם שאהרן ובניו שרפו את שעיר החטאת בינם השמיני למילואים, שבו מתו נדב ואביהוא, ולא המתינו עד שתעובר צורתו. יח. **מחלוקת** תנאים היא במסכת זבחים (קד:), אם נשרפה חטאת אהרן מחמת שנטמאה, או מחמת שהיו אוננים. יט. **ברש"ש** (ד"ה ומשם) תמה, מי היא שהורה להם לשורפה מיד, הרי הם לא באו לשאול את משה אם דינה בשריפה. וכתב, שלאחלי הורה להם משה מקודם לכן באופן כללי, שאם יארע איזה פסול בקרבנות אלו ישרפו מיד. ובאופן נוסף כתב לבאר, על פי מה שהביאו התוספות להלן בסמוך (ד"ה כפי יוחנן) בשם רש"י, שכוונת הגמרא 'הוראת שעה היתה' היינו שעדיין לא נתפרש להם כלל דין 'עיבור צורה', ולפיכך שרפו מיד. כ. **כמבואר** בדברי הגמרא לעיל (ע"א). כא. **אף** שאין איסור לאכול חולין שנטמאו, מכל מקום חל עליהם שם טומאה. דבר שמואל (ד"ה אלא) [שם]. וראה שם התילוק שיש בזה לדינא. ובלקח טוב (בבא ו פ"ו ג ד"ה ולולם שם) כתב, שכוונת הגמרא 'בחולין נמי מיפסלי' היינו לתרומה ומעשר, שהם נקראים חולין לגבי קדשים. כב. **כן** כתב הרש"ש (פרש"י ד"ה משפש). **רצה** לומר, דלא נזהרו אף מדבר שנצרך להזהר אפילו בחולין. כג. **רש"י** (ד"ה ותיפני) ובטל תורה (ד"ה ותיפני) תמה, מדוע הוצרך רש"י לומר טעם חדש בדין קבורת קדשים פסולים, כדי שלא יאכלום הכלבים, הרי הדין הוא שכל איסורי הנאה שאין דינם בשריפה טענים קבורה, אף כשאין בהם חשש בזיון, והיינו לפי שיש לחוש בהם לתקלה, שאם לא יקברם יבוא להנות מהם.

תשא', ובנותר נאמר (שם יט ח) 'ואכלו עונו ישא', ומקרא זה ב'נותר' הוא עוסק [אף שנאמר שם 'פגול הוא לא ירצה'], כפי שדורשת הגמרא במסכת כריתות (ה.) בגזירה שוה, נאמר שם 'ואכלו עונו ישא כי את קודש ה' חלל', ונאמר בנותר (שמות כט לג) 'ושרפת את הנותר באש', לא יאכל כי קודש הוא'. רש"י (ד"ה מגלן). יד. **כתב** החזון איש (פאה סי' קכד, סעיף למסכת שבת, לקמ סב:), שמדברי תנא דבי רבה בר אבוה מתבאר לכאורה, שגדר 'עיבור צורה' היינו שנעשה 'נותר', ותמה מכאן על שיטת הסוברים שאין הם תלויים זה בזה [אלא יש הסוברים ש'עיבור צורה' לעולם הוא לילה אחר, אפילו בשלמים הנאכלים לשני ימים ולילה. ויש הסוברים ש'עיבור צורה' נמשך ימים רבים, עד שתמתפשט הבשר. וראה בזה בהערה לעיל (ע"א) במשנה]. טו. **ואכן** כך מבואר בדברי הגמרא לעיל (שם:), שפקור רבינו של 'תנא דבי רבה בר אבוה' הוא משום שלומד דין פיגול בנזירה שזה מ'נותר'. טו. **שנאמר** בה (ויקרא ז י) 'ואותה נתן לכם לשאת את עון העדה'. רש"י (שם). יז. **והודה** להם משה על כך, כמאמר הכתוב (שם ח כ) 'וישמע משה וייטב בעיניו'. רש"י (שם). המקור לכך שחטאת אהרן נשרפה מיד הוא מן המקראות (שם פרק יט), שמתבאר שם שאהרן ובניו שרפו את שעיר החטאת בינם השמיני למילואים, שבו מתו נדב ואביהוא, ולא המתינו עד שתעובר צורתו. יח. **מחלוקת** תנאים היא במסכת זבחים (קד:), אם נשרפה חטאת אהרן מחמת שנטמאה, או מחמת שהיו אוננים. יט. **ברש"ש** (ד"ה ומשם) תמה, מי היא שהורה להם לשורפה מיד, הרי הם לא באו לשאול את משה אם דינה בשריפה. וכתב, שלאחלי הורה להם משה מקודם לכן באופן כללי, שאם יארע איזה פסול בקרבנות אלו ישרפו מיד. ובאופן נוסף כתב לבאר, על פי מה שהביאו התוספות להלן בסמוך (ד"ה כפי יוחנן) בשם רש"י, שכוונת הגמרא 'הוראת שעה היתה' היינו שעדיין לא נתפרש להם כלל דין 'עיבור צורה', ולפיכך שרפו מיד. כ. **כמבואר** בדברי הגמרא לעיל (ע"א). כא. **אף** שאין איסור לאכול חולין שנטמאו, מכל מקום חל עליהם שם טומאה. דבר שמואל (ד"ה אלא) [שם]. וראה שם התילוק שיש בזה לדינא. ובלקח טוב (בבא ו פ"ו ג ד"ה ולולם שם) כתב, שכוונת הגמרא 'בחולין נמי מיפסלי' היינו לתרומה ומעשר, שהם נקראים חולין לגבי קדשים. כב. **כן** כתב הרש"ש (פרש"י ד"ה משפש). **רצה** לומר, דלא נזהרו אף מדבר שנצרך להזהר אפילו בחולין. כג. **רש"י** (ד"ה ותיפני) ובטל תורה (ד"ה ותיפני) תמה, מדוע הוצרך רש"י לומר טעם חדש בדין קבורת קדשים פסולים, כדי שלא יאכלום הכלבים, הרי הדין הוא שכל איסורי הנאה שאין דינם בשריפה טענים קבורה, אף כשאין בהם חשש בזיון, והיינו לפי שיש לחוש בהם לתקלה, שאם לא יקברם יבוא להנות מהם.

א. **שנפסלו** ואין כאן זריקת דם אין הבשר ניתר באכילה. רש"י (ד"ה נשפך). ב. **שאף** בהמה זו פסולה לקרבן, שכן מהלימוד מתיבת 'פנימה' שהביאה הגמרא לעיל (ע"א) לענין פסול 'יוצא', למדים שאף הדם נפסל ביציאה. רש"י (ד"ה וקן). ג. **בשורה** בכל הגמרא אנו מוצאים שדינם של פסולי הקדשים ליצא לבית השריפה. רש"י (ד"ה לקיומיה). ד. **נחלקו** התנאים במסכת זבחים (שם), שמדברי תנא דבי רבה בר אבוה מתבאר לכאורה, שגדר 'עיבור צורה' היינו שנעשה 'נותר', ותמה מכאן על שיטת הסוברים שאין הם תלויים זה בזה [אלא יש הסוברים ש'עיבור צורה' לעולם הוא לילה אחר, אפילו בשלמים הנאכלים לשני ימים ולילה. ויש הסוברים ש'עיבור צורה' נמשך ימים רבים, עד שתמתפשט הבשר. וראה בזה בהערה לעיל (ע"א) במשנה]. ט. **ואכן** כך מבואר בדברי הגמרא לעיל (שם:), שפקור רבינו של 'תנא דבי רבה בר אבוה' הוא משום שלומד דין פיגול בנזירה שזה מ'נותר'. ט. **שנאמר** בה (ויקרא ז י) 'ואותה נתן לכם לשאת את עון העדה'. רש"י (שם). יא. **והודה** להם משה על כך, כמאמר הכתוב (שם ח כ) 'וישמע משה וייטב בעיניו'. רש"י (שם). המקור לכך שחטאת אהרן נשרפה מיד הוא מן המקראות (שם פרק יט), שמתבאר שם שאהרן ובניו שרפו את שעיר החטאת בינם השמיני למילואים, שבו מתו נדב ואביהוא, ולא המתינו עד שתעובר צורתו. יח. **מחלוקת** תנאים היא במסכת זבחים (קד:), אם נשרפה חטאת אהרן מחמת שנטמאה, או מחמת שהיו אוננים. יט. **ברש"ש** (ד"ה ומשם) תמה, מי היא שהורה להם לשורפה מיד, הרי הם לא באו לשאול את משה אם דינה בשריפה. וכתב, שלאחלי הורה להם משה מקודם לכן באופן כללי, שאם יארע איזה פסול בקרבנות אלו ישרפו מיד. ובאופן נוסף כתב לבאר, על פי מה שהביאו התוספות להלן בסמוך (ד"ה כפי יוחנן) בשם רש"י, שכוונת הגמרא 'הוראת שעה היתה' היינו שעדיין לא נתפרש להם כלל דין 'עיבור צורה', ולפיכך שרפו מיד. כ. **כמבואר** בדברי הגמרא לעיל (ע"א). כא. **אף** שאין איסור לאכול חולין שנטמאו, מכל מקום חל עליהם שם טומאה. דבר שמואל (ד"ה אלא) [שם]. וראה שם התילוק שיש בזה לדינא. ובלקח טוב (בבא ו פ"ו ג ד"ה ולולם שם) כתב, שכוונת הגמרא 'בחולין נמי מיפסלי' היינו לתרומה ומעשר, שהם נקראים חולין לגבי קדשים. כב. **כן** כתב הרש"ש (פרש"י ד"ה משפש). **רצה** לומר, דלא נזהרו אף מדבר שנצרך להזהר אפילו בחולין. כג. **רש"י** (ד"ה ותיפני) ובטל תורה (ד"ה ותיפני) תמה, מדוע הוצרך רש"י לומר טעם חדש בדין קבורת קדשים פסולים, כדי שלא יאכלום הכלבים, הרי הדין הוא שכל איסורי הנאה שאין דינם בשריפה טענים קבורה, אף כשאין בהם חשש בזיון, והיינו לפי שיש לחוש בהם לתקלה, שאם לא יקברם יבוא להנות מהם.

יא. **רש"י** במסכת מנחות (נ: ד"ה שבלול). יב. **וחולק** בזה על התנא של משנתנו, הסובר ש'כל שפסולו בגופו ישרף מיד'. יג. **בפיגול** נאמר (ויקרא ז יח) 'והנפש האכלת ממנו עונה

דהיינו פסול ודאי שהוא בבשר עצמו[כא], כגון פיגול, נותר, טמא וירוצא[כב], **יָשָׁרַף** מֵיָד, וכל קרבן שפסולו **בָּדָם**, כגון שנטמא הדם או נשפך, וְכן קרבן שפסולו **בַּבְּעָלִים**, דהיינו, שנטמאו הבעלים או שמתו, ישהה עד **שְׁתְּעוּבַּר צוּרָתוֹ**, ולאחר מכן **נֵאָפֶה בְּבֵית הַשְּׂרֵיפָה**[כג]. **מדייקת הגמרא:** ״**חָתָנִי** - שנינו בברייתא, פסול **בָּעָלִים דּוֹמְיָא** [-כעין] דְּפסול **דָּם**, שהרי נשנו יחדיו, וממילא יש לדמות זה לזה, **מָה דָּם** - כשם שפסול דם הוא **לָפָנִי זְרִיקָה**, שהרי לאחר זריקה שוב אין הדם נפסל, **אַף** פסול **בָּעָלִים** שעוסקת בו הברייתא, הוא אפילו בשנטמאו הבעלים **לָפָנִי זְרִיקָה**, וגם באופן כזה טעון הקרבן ״עיבור צורה״, והרי זה שלא כדברי רב יוסף, הסובר שאם נטמאו הבעלים קודם זריקה מודים הכל שישרף הקרבן מיד[כד].

ומחמת קושיא זו מביאה הגמרא את דברי רב יוסף באופן אחר: אֶלָּא אִי אִיתְּמַר הָכִי אִיתְּמַר - אלא מימרא זו שנאמרה בשם רב יוסף בעל כרחך כך נאמרה. **מַתְנִי׳** תנא קמא ורבי יוחנן בן ברוקה במשנה, לגבי קרבן שנטמאו בעליו אם ישרף מיד או טעון ״עיבור צורה״, היא **שֶׁנִּטְמְאוּ הַבְּעָלִים לִפְנֵי זְרִיקָה, דְּלֹא אִיתְּחֲזִי** - שלא היה ראוי **הַבָּשָׂר לְאָכְלָהּ** מעולם, שכן זריקה זו פסולה היתה, לפי שלא היו לקרבן בעלים טהורים באותה שעה, **דְּהֲוָה לֵיהּ** - שהרי זה **בְּפִסּוּלוֹ בְּגוּפוֹ** - כקרבן שנפסל בפסול הגוף, ובאופן כזה סובר רבי יוחנן בן ברוקה שיש לשרוף את הקרבן מיד בלא ״עיבור צורה״[כה]. **אֲבָל** אם **נִטְמְאוּ הַבְּעָלִים לְאַחַר זְרִיקָה, דְּאִיתְּחֲזִי** - שכבר היה ראוי **הַבָּשָׂר לְאָכְלָהּ**, לפי שניתר על ידי זריקה כשירה, **דִּבְרֵי הַכֹּל** - הכל מודים **שֶׁפְּסוּלוֹ בְּגוּפוֹ** של הקרבן אינו בגופו אלא **מֵחֲמַת דָּבָר אַחֵר, וּכְגֵוָ׳א** - וצריך **עִיבּוּר צוּרָה**״, ואפילו לדעת רבי יוחנן בן ברוקה.

הגמרא מביאה דעה החולקת על רב יוסף: וְרַבִּי יוֹחָנָן אָמַר, אַף בשנטמאו הבעלים **לְאַחַר זְרִיקָה נָמֵי מַתְּנִיתִין**[כו] - גם בזה נחלקו התנאים במשנה, שאף בזה סובר רבי יוחנן בן ברוקה שישרף הקרבן מיד בלא ״עיבור צורה״.

מבארת הגמרא: וְאִידָּא רַבִּי יוֹחָנָן דְּאָמַר מִיהָ - והולך רבי יוחנן בזה כפי שיטתו שאמר במקום אחר, **דְּאָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, רַבִּי יוֹחָנָן בֶּן בְּרוֹקָה וְרַבִּי נְחֶמְיָה אָמְרוּ דָּבָר אֶחָד** - הולכים שניהם בשיטה אחת, שקרבן שנפסל ב״פסול בעלים״ נשרף מיד, ואינו טעון ״עיבור צורה״, אפילו אם נטמאו הבעלים אחר זריקת הדם.

ומפרשת הגמרא את דבריו: רַבִּי יוֹחָנָן בֶּן בְּרוֹקָה, הָא דַּאֲמַרָן - זה שאמרנו במשנה, שקרבן שמתו בעליו או נטמאו ישרף מיד. **רַבִּי נְחֶמְיָה מַאי הִיא** - היכן מצינו שיטתו בזה, **דְּתַנְיָא** בברייתא, **רַבִּי נְחֶמְיָה אוֹמֵר, כָּפְנֵי אֲנִינוּת נִשְׂרָפָה זוֹ** - חטאת אהרן, כלומר, מאחר והיו אהרן ובניו אוננים על מיתת נדב ואביהוא, ולא היו ראשים לאכול בקדשים[כז], נמצא שחטאת זו לא היה מי שיאכלנה[כח], **דְּבָהּ נֶאֱמַר** בכתוב שאמר אהרן למשה (ויקרא י יט) ״**וַתִּקְרֶאנָה אֹתִי כָּאֵלֶּה, וְאָכַלְתִּי חַטָּאת הַיּוֹם, הֵיִיטַב בְּעֵינֵי ה׳**״, כלומר, מאחר ואירע לי כן, שאני אונן, איני רשאי לאכול את החטאת היום[כט], ולפיכך שרפתיה[ל].

ומדייקת הגמרא מדברי רבי נחמיה: וְהָא אֲנִינוּת בְּפסול בעלים **לְאַחַר זְרִיקָה הֲוָיָא** [-הוא], שאפילו אם מתו נדב ואביהוא קודם זריקת הדם, אין הזריקה נפסלת במה שאין אהרן ובניו ראשים לאכול הקרבן[לא], לפי שקרבן חטאת עיקרו לכפרה הוא בא ולא לאכילה[לב], **וְכִי אֲשְׁתְּרוּף לְאַלְתַּר (נשתרוף) וְאַשְׁתְּרוּף**[לג] - ואף על פי כן שרפו אהרן ובניו את החטאת לאלתר. ויש להוכיח מכך שדעת רבי נחמיה היא, שגם קרבן שנטמאו בעליו אחר זריקה נשרף מיד ואינו טעון ״עיבור צורה״. ומאחר ואמר רבי יוחנן שרבי נחמיה הולך בשיטת רבי יוחנן בן ברוקה, בהכרח שהוא סובר שרבי יוחנן בן ברוקה נחלק עם חכמים אף באופן שנטמאו הבעלים אחר זריקה, שנעשו עבודות הדם בהכשר, ואף על פי כן הוא סובר שישרף הקרבן מיד, מפני שאין מי שיאכלנו, וכמו בחטאת אהרן שלא היה בה שום פסול, אלא שלא היו לה אוכלין, ונשרפה מיד[לד]. ובזה הולך רבי יוחנן כשיטתו, שאמר כאן בביאור מחלוקת התנאים במשנה.

כד. **רש״י** (לעיל נ״: ד״ה כל). כה. **רש״י** (לעיל עג: ד״ה כל). כו. **טעם** הדבר שפסול דם טעון ״עיבור צורה״, אף על פי שהוא פסול גמור, לפי שאין הפסול בבשר עצמו. רש״י (לעיל נ״: ד״ה ופסלים).

כז. **ואי׳׳ו** תנא קמא סובר, שאף שאכן זריקה פסולה היא, מכל מקום מאחר והפסול בא לא מחמת הגוף אלא מחמת דבר אחר, שנטמאו הבעלים, אין דנים זאת כ׳פסול הגוף׳ אלא כ׳פסול בעלים׳. רש״י (ד״ה ואי׳׳ו מתוקף למאי). כח. **בן** היא הגירסא לפנינו, אמנם מדברי התוספות (ד״ה לאתויי) דייק הרש״ש שצריכה להיות ויצא לבית השריפה׳, שמבואר שם שיש מי שסובר שאף אם נטמאו הבעלים קודם זריקה [בדומה לפסול דם] טעון הקרבן ״עיבור צורה״ [וכפי שהקשתה הגמרא לעיל], אלא דהאי כותנת רבי יוחנן לומר שנחלקו התנאים במשנה, בין באופן שנטמאו הבעלים קודם זריקה, ובין באופן שנטמאו אחר זריקה. כט. **שכן** לגבי אכילת מעשר שני נאמר (דברים טו יז) ״לא אכלתי באוני ממנו״, דהיינו, שאונן אסור באכילת מעשר שני, וכל שכן שהוא אסור באכילת קדשים, שהם חמורים יותר. רש״י (ד״ה מפני) על פי הגמרא בזבחים (קיב:). ל. **שהרי** לא היו בעם ישראל באותה שעה כהנים אחרים, מלבד אהרן ובניו שנמשחו עמו, שכן סובר רבי נחמיה, שפנחס בן אלעזר בן אהרן עדיין לא נתקדש בקדושת הכהונה באותה שעה, כמבואר במסכת זבחים (פה). לא. **ומשה** רבינו שכפם על אהרן ובניו, סבור היה מתחילה שמצוותם הם לאכול את החטאת אף באנינות, שכך נצטוותה לומר להם מפי הגבורה, לאחר מיתת נדב ואביהוא (פס׳ י יג), ׳קחו את המנחה הנותרת מאשי ה׳, ואכלוה׳ וגו׳, דהיינו, שנצטוו לאכול את המנחה אף על פי שהם אוננים, ועל כן סבור היה שאף חטאת זו תאכל באנינות כדין המנחה. ואמר לו אהרן, שמא לא שמעת דין זה [שיאכלו כשהם אוננים] אלא במנחה זו, שהיא קדשי שעה, שהרי לא נצטוו בה אלא באותו יום השמיני למילואים, וכך יש לנהוג אף בשתי החטאות הנוספות שקרבו באותו יום, שהם שעיר נחשון בן עמינדב, ושעיר היום השמיני, ששתי חטאות אלו היו אף הן קדשי שעה, ובהן נצטוו לאוכלן אפילו באנינות, אבל בשעיר החטאת השלישי, שהוא שעיר ראש חודש, שחטאת זו קדשי דורות היא, אין להקל בה להתיר אכילתה לאוננים, ולפיכך שרפוה [והודה לו משה על כך, כמאמר הכתוב ׳וישמע משה וייטב בעיניו׳]. רש״י (ד״ה כן לכך). לב. **זו** היא שיטת רבי נחמיה, שנשרפה החטאת של ראש חודש מפני שהיו אהרן ובניו אוננים, ולא היה מי שיאכלנה, וחזו שאמר אהרן ׳ותקראנה אותי כאלה׳, שמתו בני ואני אונן. אמנם רבי יהודה נחלק עליו במסכת זבחים (קב), וסובר שהחטאת נשרפה מפני שנטמאה באונס, ומבאר את המקרא ׳כאלה׳ כך, שאמר לו משה להאהרן, שמא מתוך צערך על מיתת בניך פשעת בשמירת החטאת, ועל כן היא נטמאה. והשיב לו אהרן למשה, כך אני נחשב בעיניך, שאני מבזה קדשי שמים, אפילו אם היה קורה לי עוד אבלות ׳כאלה׳, לא הייתי מסית דעתי משמירת הקדשים בפשיעה, אלא שאירע אונס ונטמאה החטאת. לג. **כן** פירש רש״י (ד״ה וכי), על פי הגירסא שלפנינו ׳והא אנינות כלאחר זריקה׳, דהיינו, שפסול אנינות שהיה בחטאת אהרן דומה לפסול בעלים לאחר זריקה, ואפילו אם היו אוננים קודם זריקה, לפי שיש חילוק בין חטאת לפסח, וכפי שיבואר בסמוך. אמנם הביא שיש הגורסים ׳והא אנינות לאחר זריקה׳, דהיינו, שהוכחת הגמרא היא מכך שמיתת נדב ואביהוא היתה לאחר זריקת דם החטאת, ונמצא שבשעת זריקתה עדיין לא היו אוננים. והקשה רש״י על פירוש זה שתי קושיות: א. מנין לגמרא שנזרק דמה של החטאת קודם מיתת נדב ואביהוא, הרי לא נתבאר בפרשה שכבר הוקרב קרבן ראש חודש, אלא רק קרבנות היום השמיני. ב. מבואר במסכת זבחים (שם) ששאל משה את אהרן האם טעם הדבר ששרפו את החטאת הוא משום שהקריבוה באנינות, והשיב לו אהרן, שלא שרפוה מטעם זה, שהרי הוא עצמו הקריבה, שהוא כהן גדול, ורשאי להקריב באנינות. ומשמע מכך, שבשאת ההקרבה זורקת הדם כבר היו אוננים. לד. **ואין** זה דומה לקרבן פסח, שעיקרו לאכילה הוא בא, ולפיכך אם אין בשעת זריקה אנשים הראויים לאוכלו הוא נפסל בכך, אבל החטאת של ראש חודש באה לכפר על כל ישראל, והם לא היו אוננים בשעת הקרבתה. ואף שכלל הוא בידינו שכהן אונן שעבד עבודה בקדשים נתחללה אותה עבודה, אין הדברים אמורים אלא בכהן הדיוט, אבל כאן הקריב אהרן את החטאת, שהוא כהן גדול, ורשאי להקריב אף באנינות [אלא שאינו רשאי לאכול באנינות]. וכפי שדרשו חכמים במסכת זבחים (שם) את המקרא (ויקרא י יט) ׳הן היום הקריבו׳, שכך אמר לו משה לאהרן, שמא הקרבתם את החטאת באנינות, ולפיכך שרפתם אותה, והשיב לו אהרן, הכי הם [-אלעזר ואיתמר] הקריבו היום, שהם כהנים הדיוטים ופוסלת בהם אנינות, הרי אני הקרבתי, שאני כהן גדול, ואין אנינות פוסלת בי. רש״י (שם). לה. **על** פי הגהת ה׳גליון׳.

הגמרא מביאה תנא נוסף שסובר כדעת רבי יוחנן בן ברוקה: רָבָה מוֹסִיף אַף את רַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי, שגם הוא סובר שקרבן הנפסל ב'פסול בעלים' נשרף מיד בלא 'עיבור צורה'. **דְּתַנְיָא** בברייתא, **רַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי אוֹמֵר, כָּל הִתְעַנְּין** כו"ף - כל מקרא זה (ויקרא ו כג) 'וְכָל חַטָּאת אֲשֶׁר יוּבָא מִדָּמָהּ אֶל אֹהֶל מוֹעֵד לְכַפֵּר בַּקֹּדֶשׁ לֹא תֵאָכֵל בָּאֵשׁ תִּשָּׂרֵף', **אֵינוֹ מְדַבֵּר** בחטאת החיצונה שנכנס דמה לפנים[א], **אֶלָּא בְּקָרְבָּנוֹת הַנִּשְׂרָפִין וּבִשְׁעִירִים הַנִּשְׂרָפִין**, שהם חטאות הפנימיות, שצריך להכניס את דמם ולזורקו בהיכל[ב], ובא המקרא ללמדנו שאם נפסלו יש **לִשְׂרוֹף** את **פְּסוּלֵיהֶן אֲבָל הַבְּדִיקָה** - במקדש[ג], שלא כדין פרים ושעירים כשרים שנשרפים חוץ לשלש מחנות[ד]. ועוד בא הכתוב **לִיתֵּן לֹא תֵעָשֶׂה עַל אֲבִילֻתָן** של פרים ושעירים הנשרפים[ה].

אָמְרוּ לוֹ חכמים לרבי יוסי הגלילי, לדבריך, שמקרא זה עוסק בחטאות הפנימיות שנפסלו, אם כן, **חַטֹּאת** חיצונה כשירה **שֶׁנִּכְנַס דָּמָהּ לְפָנַי וְלִפְנִים, מַיְנִין** לך שהיא נפסלת בכך. **אָמַר לָהֶן** רבי יוסי הגלילי, יש ללמוד דין זה מן המקרא שנאמר בחטאת אהרן (ויקרא י יח) 'הֵן לֹא הוּבָא אֶת דָּמָהּ אֶל הַקֹּדֶשׁ פְּנִימָה', שכך אמר לו משה לאהרן, הרי לא הובא דמה של חטאת זו אל הקודש, וכמו כן 'פנימה' היתה ולא יצאה לחוץ, ואם כן מדוע שרפתם אותה. **מְכָּלָּל** - ויש לדייק מכך, **דְּאִי נָפִיק אֵיהֵי** - שאילו היתה החטאת יוצאת לחוץ, **אִי נָמֵי אָיֵיל דָּמָהּ** - או שנכנס דמה לפנים, היה דינה **בִּשְׂרֵיפָה.**

מתבאר מדברי רבי יוסי הגלילי, שיש ללמוד מחטאת אהרן לדורות, שכל חטאת חיצונה שהובא מדמה אל הקודש פנימה דינה בשריפה. ומאחר וחטאת אהרן נשרפה מיד בלא 'עיבור צורה', בהכרח שכן הוא הדין אף בחטאת חיצונה שנכנסה לפנים, שאף על פי שאין זה אלא 'פסול דם', והרי בחטאת מחמת דבר אחר' שלא בגוף הקרבן, מכל מקום נשרפת מיד בלא 'עיבור צורה'. ויש ללמוד מכאן אף ל'פסול בעלים', שדינו דומם ל'פסול דם'[ו], שיסבור רבי יוסי הגלילי שאם נטמאו הבעלים או שמתו ישרף הקרבן מיד בלא 'עיבור צורה'[ז], וכשיטת רבי יוחנן בן ברוקה במשנתנו[ח].

הגמרא מביאה דעה החולקת על רבה בביאור שיטת רבי יוסי הגלילי: וְרַבִּי יוֹחָנָן שלא מנה את רבי יוסי הגלילי בכלל שיטתם של רבי יוחנן בן ברוקה ורבי נחמיה, **קָבָר** שפסולי **דָּם וּבְשָׂר חֲדָא מִילְּתָא הִיא** - דבר אחד הוא, כלומר, דין אחד להם, שאף פסול דם הוא בכלל 'פסול הגוף', ואילו פסול **בַּעֲלִים מִלְּתָא אַחֲרִיתִי הִיא** - דבר אחר הוא, ולפיכך אי אפשר ללמוד דין פסול בעלים מפסול דם[ט]. ונמצא, שאף שמצינו לרבי יוסי הגלילי שסובר שפסולי דם נשרפים מיד, מכל מקום יתכן שפסולי בעלים טעונים 'עיבור צורה' קודם ששרפו.

* * *

משנה משנה זו עוסקת בדין בשר ועצמות וגידים שנותרו מקרבן הפסח, ומבארת מתי יש לשורפם: הָעֲצָמוֹת של קרבן פסח שיש בהן מוח[י], **וְהַגִּידִין**[יא], **וְהַנּוֹתָר** - בשר שנתעצל באכילתו ונשאר לאחר סוף זמן האכילה, **יִשָּׂרְפוּ בְּשִׁשָּׁה עָשָׂר** בניסן, שהוא חולו של מועד, ולא בחמשה עשר שהוא יום טוב, אף שנפסל הקרבן כבר בבוקר יום חמשה עשר. ואם חָל שִׁשָּׁה עָשָׂר לִהְיוֹת בְּשַׁבָּת, **יִשָּׂרְפוּ בְּשַׁבָּעָה עָשָׂר** בניסן[יב]. **לְפִי שֶׁאֵינוֹ דוֹחֶה** - מצוות שריפתן אינה דוחה **לֹא אֶת הַשַּׁבָּת וְלֹא אֶת יוֹם טוֹב**[יג].

*

גמרא הגמרא מביאה דין לגבי עצמות של קרבנות: אָמַר רַב מָרִי בַּר אֲבוּהּ: אָמַר רַבִּי יִצְחָק, עֲצָמוֹת קָדָשִׁים שֶׁשִּׁימְּשׁוּ נוֹתָר, דהיינו, שנשאר בהן מוח לאחר סוף זמן אכילת הקדשים, וחל על אותו מוח דין 'נותר', ועצמות אלו משמשות אותו[יד], הרי הן **מְטַמְּאִין אֶת הַיָּדַיִם**, כדין נותר עצמו, שגזרו עליו חכמים שיטמא הידים[טו], **הוֹאִיל וְנַעֲשָׂה** העצם **בָּהֶם** [-מקום מושבן] **לַמּוֹחַ** שהוא **דָּבָר הָאָסוּר** משום 'נותר', לפיכך דנים אותו כמו ה'נותר' עצמו, לענין דין טומאת ידים.

הגמרא מנסה להביא ראיה לדין זה ממשנתנו: נִימָא מְסָיְּיע לֵיהּ - לכאורה יש לומר שניתן להביא ראיה מהמשנה לדינו של רבי יצחק. שהרי שנינו בה, **הָעֲצָמוֹת וְהַגִּידִים וְהַנּוֹתָר יִשָּׂרְפוּ לְשִׁשָּׁה עָשָׂר.** ויש לברר, **הָנֵי עֲצָמוֹת** - **דָּמֵי** - באיזה אופן מדובר, **אִילֵּימָא** - אם נאמר, **דְּלֵית בְּהוּ** - שאין בעצמות הללו **מוֹחַ**, אם כן **לְמָה** דינן **בִּשְׂרֵיפָה, נְשַׁדְּרִינְהוּ** - נשליכן לאשפה, שהרי אין הכתוב מצריך לשרוף 'נותר' אלא אם כן היה ראוי מתחילתו לאכילה[טז], **אֶלָּא בְּשֶׁנִּימְּקָה** - פשוט הדבר שהמשנה עוסקת בעצמות **הָאִית בְּהוּ** - שיש בהן **מוֹחַ**, שהוא ראוי לאכילה, ולפיכך אסור להשליכן, ומאחר ואסור לשוברן ולהוציא המוח, נמצא שמתחילתן לשריפה הן עומדות, משום המוח שבתוכן שעתיד ליעשות 'נותר'.

ועתה מבארת הגמרא כיצד ניתן להוכיח מכאן כרבי יצחק: אִי אָמְרַתְּ בְּשֶׁנִּימְּקָה - דברי המשנה יתבארו היטב, אם תאמר **שֶׁשִּׁימּוּשׁ נוֹתָר מִילְּתָא הִיא** - דבר הוא, כלומר, שעצמות שמשמשות את המוח שבתוכן חל גם עליהן דין 'נותר', **אֲמַטּוּ לְהָכֵי בְּעֵי שְׁרִיפָה** - לפיכך צריך לשורפן, אפילו אם הוציא לאחר מכן את המוח מתוכן, לפי שהן טעונות שריפה מחמת עצמן. **אֶלָּא אִי אָמְרַתְּ** - אבל אם תאמר **שֶׁשִּׁימּוּשׁ נוֹתָר לָאו מִילְּתָא הִיא,** כלומר, שעצמות שמשמשות את המוח שבתוכן אין חל עליהן דין 'נותר' כמותו, אם כן, **לְמָה לְהוּ שְׂרֵיפָה** - מדוע מצריכה המשנה לשורפן, **נֶתְבָּרֵינְהוּ** - נשבור אותן, שהרי עתה לאחר שחלף זמן אכילת הקרבן שוב אין איסור בשבירת העצמות[יז], **וְנַחְלְצָה לְמוֹחַ**

א. **כוונתו** בזה לחלוק על שיטת חכמים במסכת זבחים (פג:), הסוברים שמקרא זה עוסק בחטאת חיצונה [-חטאת רגילה, שהיא קריבה על מזבח החיצון], שהכניס דמה להיכל לזורקו שם, ובכך היא נפסלת ונטענת שריפה. רש"י (ד"ה לפנים).

ב. **כגון** 'פר הנעלם דבר של ציבור' [אבא על שגגת ציבור על פי הוראה מוטעית של בית דין], או 'פר כהן משיח', או פר יום הכיפורים, שנשחטים בעזרה, ודמם נזרק בהיכל על מזבח הפנימי, ולאחר מכן הם נשרפים בשלישותם ב'בית הדשן' שמחוץ לעיר.

ג. **כן** הוא לשון המשנה במסכת זבחים (ד"ה פרים) 'פרים הנשרפים ושעירים הנשרפים, בזמן שהם נשרפין כמצותן נשרפין בבית הדשן ומטמאין בגדים, ואם אינן נשרפין כמצותן נשרפין בבית הבירה ואינן מטמאין בגדים'. ופירוש הרע"ב שם, שפעמים היו נשרפים בעזרה ופעמים בהר הבית. שאם אירע בהם פסול קודם שיצאתם מן העזרה, בין קודם זריקה ובין אחר זריקה, היו נשרפים בבית הדשן הגדול שבעזרה, ואם אירע הפסול אחר יציאתם משם, היו נשרפים בבית הדשן שבהר הבית. והיינו ש'בירה' הוא שם כולל לבית המקדש, בין להר הבית ובין לעזרה. והוסיף שם בתוספות יום טוב, שדברים אלו אמורים לשיטת ריש לקיש, הסובר (זבחים קג:) ש'כל הבית קרוי בירה' [אבל רבי יוחנן שם סובר ש'מקום יש בהר הבית ובירה שמו'].

ד. **ואי** אפשר לומר שמקרא זה עוסק בפרים ושעירים הנשרפים שלא נפסלו, שאם כן מה צורך יש להשמיענו שהם בשריפה, הרי כבר נאמר בהם (ויקרא ד יב) 'ושרף אותו על עצים באש', אלא בהכרח שהכתוב עוסק בפרים ושעירים שנפסלו, ומשמיענו שיש לשורפם במקדש, ולא חוץ לשלש מחנות. רש"י (ד"ה לא).

ה. **וזאת** זה נאמר בין על פרים ושעירים הנשרפים שלא נפסלו, ובין על אלו שנפסלו. רש"י במסכת זבחים (פב. ד"ה ר"ג).

ו. **כפי** שנתבאר בברייתא שהביאה הגמרא לעיל (פב:) שכללה אותם יחדיו.

ז. **כלומר**, נחלקו חכמים ורבי יוסי הגלילי אם ניתן ללמוד הלכה למעשה הנוהגת לדורות מחטאת אהרן שנשרפה, או שיש לומר שהיתה זו הוראת שעה ואין למדים הימנה. דעת רבי יוסי הגלילי היא שלא היתה זו הוראת שעה, אלא נהגו שם כפי ההלכה לדורות, ולפיכך ניתן ללמוד משם שחטאת החיצונה שנכנס דמה לפנים דינה בשריפה, וממילא אפשר לפרש את המקרא 'וכל חטאת אשר יובא מדמה', וגו', לענין חטאת פנימית שנשרפה. אמנם דעת חכמים היא, ששריפת חטאת אהרן הוראת שעה היתה [אף שחטאת זו היא קרבן הנוהג לדורות, שהיתה שעיר ראש חודש היה זה, מכל מקום שריפתה היתה הוראת שעה. תוספות (ד"ה לפנים), ולפיכך לא ניתן ללמוד משם לדורות כלל, ועל כן הוצרך הכתוב 'וכל חטאת אשר יובא מדמה' וגו', ללמדנו שחטאת החיצונה שנכנס דמה לפנים פסולה. ומעתה יש לתלות במחלוקת זו ענין נוסף, שלדברי רבי יוסי הגלילי ניתן ללמוד משם שקרבן שנפסל עקב טומאת בעלים נשרף מיד בלא עיבור צורה, כפי שנהגו אהרן ובניו ששרפו החטאת מיד, ואילו לדברי חכמים אי אפשר ללמוד זאת, שהרי הוראת שעה היתה זו. על פי דברי רש"י (ד"ה לפנים)[א]. ח. **תקשו** התוספות (ד"ה וניתני), כיצד יתכן לומר שרבי יוסי הגלילי סובר כרבי יוחנן בן ברוקה, הרי נחבר לעיל (פב:) ברבי רבי יוחנן, שרבי יוחנן בן ברוקה סובר שאפילו באופן שנטמאו הבעלים אחר זריקה ישרף הקרבן מיד [ומשמע מדברי הגמרא שרבה מודה לרבי יוחנן בזה, שהרי נקטה בלשון 'רבה מוסיף'], ואילו מדברי רבי יוסי הגלילי לא ניתן להוכיח אלא שאם נטמאו הבעלים **קודם** זריקה ישרף הקרבן מיד, שהרי אלה עוסק בדם חטאת החיצונה שנכנס דמה לפנים, שפסול זה נעשה קודם זריקת הדם. ותירצו, שמדברי רבי יוחנן מתבאר שאין חילוק בין קודם זריקה לאחר זריקה, שהרי הוא סובר שנחלקו התנאים במשנה בשני האופנים, ואף רבה סובר כמותו בענין זה, ולפיכך הוא מפרש שדעת רבי יוסי הגלילי כרבי יוחנן בן ברוקה. ובתוספות הרשב"א (ד"ה ורבי) כתב ליישב קושיא זו באופן נוסף, שאמנם אי אפשר להוכיח מדברי רבי יוסי הגלילי שהוא סובר לגמרי כרבי יוחנן בן ברוקה, לענין בעלים שנטמאו אחר זריקה, אך מקום ניתן להוכיח מדבריו שאינו סובר כשיטת חכמים במשנה, שהרי הם סוברים שגם אם נפסלו הבעלים קודם זריקה טעון הקרבן עיבור צורה, ובדין זה הראי שסובר רבי יוסי הגלילי כרבי יוחנן בן ברוקה, שישרף הקרבן מיד. ט. **בלומר**, שהוא סובר שרבי יוסי הגלילי חולק על דברי הברייתא שהביאה הגמרא לעיל (פב:) 'בדם ובבעלים תעובד צורתו', הסוברת שפסול דם דינו כפסול בעלים בלא כפסול הגוף. י. **ומוד'** הוא דבר רך הנמצא בתוך העצמות [אך לא בכל עצם יש מוח], וראוי לאכילה. בכל הקרבנות יש לשבור את עצמות הקרבן ולהוציא מתוכן המוח ולאכלו קודם זמן איסורו, כדי שלא יגיע לידי 'נותר'. אבל עצמות קרבן פסח שיש בהן מוח אי אפשר לשוברן, כיון שנאמרה שבירת עצמות בפסח, כמאמר הכתוב (שמות יב מו) 'ועצם לא תשברו בו'. על פי דברי רש"י (ד"ה שנימקה) [שמות קד:]. טעם הדבר שהמשנה נוקטת 'עצמות' בפני עצמן, ואינה כוללת אותן בדין 'נותר' השנוי לאחר מכן [אף שאיסורן של העצמות הוא גם כן משום שנעשו 'נותר'], לפי ש'נותר' היינו בשר שעמד לאכילה, אלא שנתעצלו מלאוכלו ונשאר לאחר סוף זמן אכילתו, ואילו עצמות אלו [וכן 'גידים' השנויים בסמוך, שיתבאר ענינם להלן (ע"ב) בגמרא] מתחילתן על מנת שלא יהיו נותרות, שכן אי אפשר להוציא את המוח שבתוכן קודם שיעבור זמן אכילה. על פי דברי רש"י להלן בסמוך (ד"ה ומוח). יא. **להלן** (ע"ב) יבואר בגמרא באלו גידים עוסקת המשנה, ומה הוא טעם הדבר שעומדים הם מתחילתם להיות נותרים ואי אפשר לאוכלם.

יב. **אין** הכוונה שחל בפועל ששה עשר בניסן בשבת, שאם כן חל חג הפסח בערב שבת, והרי כלל הוא בידינו שאין הפסח חל בימים ב' ד' ו' [כדי שלא יחול ראש השנה בימים א' ד' ו'], אלא כוונת המשנה היא שאילו היה ששה עשר בניסן חל בשבת היה הדין כמו שמתבאר במשנה. רבינו חננאל (ד"ה ששימוש). מתבאר מדבריו, שאף בזמן שהיו מקדשים על פי הראיה נוהג היה הכלל 'לא בד"ו פסח', וראה לעיל (פג:) שנחלקו בזה רש"י ותוספות שם. יג. **הוצרכה** המשנה להוסיף ולחדש שאם חל ששה עשר בניסן בשבת, יש לדחות את שריפתן לשבעה עשר [אף שלכאורה פשוט הדבר, שאם אין שריפתן דוחה יום טוב ודאי לא תדחה שבת], לפי שהיה מקום לומר שאין דוחים את השריפה אלא ביום אחד ולא ביומיים. תוספות יום טוב (פ"ז מ"ו). יד. **שכן** הן משמשות לו ככלי מושב, ומגינות עליו. טו. **טעם** הדבר מבואר בדברי הגמרא להלן (פח:), כדי שלא יתעצלו הכהנים באכילת בשר הקדשים, ויבואו לידי 'נותר', לכך גזרו חכמים עליו טומאה, להטירתם בטהרת ידיהם, ועל ידי כן יזדרזו לאכלו קודם סוף זמן אכילתו. טז. **שאם** לא היו עומדות מתחילתן לשריף לא היתה המשנה מנוה אותן לעצמן, אלא בכלל 'נותר', וכפי שמתבאר לעיל בהערה. יז. **שהרי** כך נאמר במקרא (שמות יב י) 'לא תותירו ממנו עד בוקר, והנותר ממנו עד בוקר באש תשרופו', ומתבאר מכך, שדבר הראוי לאכילה מצווים אנו שלא להותיר ממנו, ואם נשאר יש לשורפו, אך דבר שאינו ראוי מתחילתו לאכילה אין מצווים שלא להותירו, ומכילא אין בו חיוב שריפה. על פי דברי רש"י (ד"ה שנימקה). יח. **כדרשת** הגמרא להלן בסמוך על המקרא (שמות יב מו) 'ועצם לא תשברו בו', יבו, בכשר ולא בפסול'. רש"י (ד"ה אי).

דִּידְהוּ - ונוציא מתוכן את המוח שהוא 'נותר', **וְנִשְׁרְפִיהּ** - ונשרוף אותו, **וְנַשְׁדִּינְהוּ דִּידְהוּ** - ונשליך את העצמות לאשפה, ולא יצטרך להוציא הוצאות ולטרוח בשריפתן[יד]. **אֶלָּא** - **אוֹ שָׁמַע מִינָּהּ** - האם אין ללמוד מכך, **שִׁשִּׁימּוּשׁ נוֹתָר מִיאָתָה הִיא**, ולפיכך צריך לשרוף את העצמות ששימשו את המוח[ט].

דוחה הגמרא: אָמְרִי - אמרו בני הישיבה, **לָא** - אין להוכיח מהמשנה כרבי יצחק, אלא **לְעוֹלָם אִימָּא לָךְ** - יכול אני לומר לך **שִׁשִּׁימּוּשׁ נוֹתָר לָאו מִיאָתָא**, ואף על פי כן צריך לשרוף את העצמות, אך לא מחמת עצמן אלא מפני המוח שבתוכן, **וְקָמָבָר** - וסובר התנא של המשנה, שיש לפרש את דברי הכתוב (שמות יב מו) 'וְעֶצֶם לֹא תִשְׁבְּרוּ **בּוֹ**', **בְּקַרְבָּן כָּשֵׁר, וַאֲפִילּוּ בְּקַרְבַּן פָּסוּל**[כא]. דהיינו, שאיסור שבירת עצם בפסח נאמר גם בקרבן שנפסל מאכילה, ונמצא, שכאשר יש מוח בתוך העצם בהכרח צריך לשרוף את העצם כולה, לפי שאסור לשוברה ולהוציא המוח שבתוכה, אך אין להוכיח מכאן שהעצם עצמה מקבלת דיני 'נותר' לענין כך שתטמא את הידים.

מקשה הגמרא: אֲפִילּוּ בְּפָסוּל שֶׁלָּקָא דָּמְתָךְ - וכי תעלה על דעתך לומר שהמקרא אוסר לשבור עצם אפילו בפסח שנפסל, **וְהָא תָּנֵן** - והרי שנינו (לקמן פד.) **אֲבָל הַמּוֹתִיר** מבשר הפסח, אפילו **בְּקַרְבַּן טָהוֹר**[כב], **וְהֶשְׁוֵבר** את העצם **בְּפֶסַח הַטָּמֵא, אֵינוֹ סוֹפֵג אֶת הָאֲרָבָעִים**[כג]. ומתבאר מכך, שאיסור שבירת עצם נאמר רק בקרבן כשר ולא בפסול.

מתרצת הגמרא: לָא מַשְׁנָא - אין להקשות סתירה בין הענינים, לפי שכל משנה עוסקת באופן אחר. **כָּאן** - משנתנו עוסקת בקרבן **שֶׁהָיְתָה לוֹ שָׁעַת הַכּוֹשֶׁר**, כלומר, שהיה ראוי מתחילתו לאכילה, אלא שנפסל לאחר מכן, כגון שנשבר מבשרו לאחר סוף זמן אכילתו, ובאופן כזה יש בו איסור שבירת עצם אפילו אחר שנפסל, ולפיכך צריך לשרוף את העצמות עם המוח שבתוכן, ואסור לשוברן ולהוציא המוח לבדו. **כָּאן** - המשנה להלן עוסקת בקרבן **שֶׁלֹּא הָיְתָה לוֹ שָׁעַת הַכּוֹשֶׁר**, דהיינו, שנפסל קודם שהיה ראוי לאכילה, כגון שנטמא הבשר לפני זריקת הדם, ובאופן כזה לא חל עליו איסור שבירת עצם מעולם, ולפיכך השובר בו את העצם אינו לוקה.

הגמרא מבררת מי הוא התנא שסובר חילוק זה: וּמַאן תָּנָא - ומי הוא התנא של המשנה, שמצינו בו **דְּתָנֵי יֵיהּ** - שהוא מחלק **בֵּין** קרבן **שֶׁהָיְתָה לוֹ שָׁעַת הַכּוֹשֶׁר**, לְקרבן **שֶׁלֹּא הָיְתָה לוֹ שָׁעַת הַכּוֹשֶׁר**, לענין איסור שבירת עצם.

מבארת הגמרא: שיטה זו של רַבִּי יַעֲקֹב הִיא. דְּתַנְיָא - שכך שנינו בברייתא, נאמר בכתוב 'וְעֶצֶם **לֹא** תְּשַׁבְּרוּ **בּוֹ**', ותיבת 'בּוֹ' למעט היא באה, ללמדך, שאיסור שבירת עצם נאמר רק **בְּקַרְבַּן כָּשֵׁר וְלֹא בְּפָסוּל**. אלו דברי תנא קמא. **רַבִּי יַעֲקֹב אוֹמֵר, אִם הָיְתָה לוֹ** מתחילה **שָׁעַת הַכּוֹשֶׁר**, מכן **נִפְסַל, יֶשׁ בּוֹ מִשּׁוּם** איסור **שְׁבִירַת הָעֶצֶם**, אבל **אִם לֹא הָיְתָה לוֹ** מתחילה **שָׁעַת הַכּוֹשֶׁר, אֵין בּוֹ מִשּׁוּם** איסור **שְׁבִירַת הָעֶצֶם. רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר, אֶחָד זֶה וְאֶחָד זֶה** - בין אם היתה לו שעת הכושר ובין אם לא היתה לו, **אֵין בּוֹ מִשּׁוּם** איסור **שְׁבִירַת הָעֶצֶם**[כד].

הגמרא מקשה על דינו של רבי יצחק מברייתא: מֵיתִיבִי - הקשו בני הישיבה. שנינו בברייתא, **כָּל עֲצָמוֹת** של 'נותר' מן **הַקָּדָשִׁים אֵין טְעוּנִין שְׂרֵיפָה**, אלא שוברן, ומוציא את המוח שבתוכן ושורפו, ומשליך העצמות לאשפה, **חוּץ מֵעֲצָמוֹת הַפֶּסַח**, שאי אפשר לשוברן **מִפְּנֵי הַתַּקָּלָה** - מפני איסור התורה על שבירת עצם בפסח, ולפיכך צריך לשורפן עם המוח שבתוכן. **מבררת הגמרא: הֵנִי** - אלו **הָעֲצָמוֹת** שעוסקת בהן הברייתא, **הֵיכִי דָּמֵי** - באיזה אופן מדובר, **אִילֵימָא** - אם נאמר, **דְּלֵית בְּהוּ** - שאין בהן **מוֹחַ, הָמָה לָהּ שְׂרֵיפָה** - מדוע צריך לשורפן, הרי מותר להשליכן לאשפה. **אֶלָּא פְּשִׁיטָא** - פשוט הדבר שהברייתא עוסקת בעצמות **דְּאִית בְּהוּ** - שיש בהן **מוֹחַ. וְאִי סָלְקָא דַּעְתָּךְ** - ואם תעלה על דעתך לומר **שֶׁשִּׁימּוּשׁ נוֹתָר מִיאָתָא הִיא**, כלומר, שעצמות שששימשו מוח אחר זמן האיסור חל עליהן עצמן דין 'נותר', אם כן, **עֲצָמוֹת** שאר **קָדָשִׁים אַמַּאי** [-מדוע] **אֵין טְעוּנִין שְׂרֵיפָה**, הרי אף הם הוציאו מהן את המוח מכל מקום טענות הן שריפה מחמת עצמן.

מתרצת הגמרא: אֲמַר רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק, הָכָא - כאן, בברייתא זו, **בְּמַאי עָסְקִינַן** - באיזה אופן מדובר, **בְּגוּן שֶׁמְּצָאָן חֲלוּצִין** - שמצא עצמות קדשים שבורות, שהוציאו מתוכן את המוח, אלא שאין ידוע אם הוציאוהו קודם שנעשה נותר, וממילא אין צריך לשרוף את העצמות, או שהוציאוהו לאחר מכן, וחל דין 'נותר' אף על העצמות[כה], וצריך לשורפן. ועל כך אומרת הברייתא, **שֶׁעֲצָמוֹת** שאר **קָדָשִׁים דְּאֵין בְּהֶן מִשּׁוּם** איסור **שְׁבִירַת הָעֶצֶם**, יש לתלות **דְּקָסָבְרִי דְּנָהֲגוּ נוֹתָר בְּחֻלִּיצִינְהוּ** - שקודם שנעשו נותר הוציאו מהן את המוח ואכלוהו, כדי שלא יבואו בו לידי איסור, **וְנִמְצָא שֶׁעֲצָמוֹת אֵלּוּ לֹא הָווּ שִׁימּוּשׁ נוֹתָר** - לא שימשו לאיסור 'נותר', **וְלפיכך לֹא בָּעוּ** - אינן צריכות **שְׂרֵיפָה**. אבל **עֲצָמוֹת הַפֶּסַח דְּיֵשׁ בְּהֶן מִשּׁוּם** איסור **שְׁבִירַת הָעֶצֶם**, יש לתלות **דְּקָסָבְרִי דְּנָהֲגוּ נוֹתָר הוּא דְּחֻלִּיצִינְהוּ** - שלאחר שחל על המוח שבתוכן איסור 'נותר' שברן והוציאו, שכן עתה לאחר שנפסלו אין איסור בשבירתן לשיטת רבי שמעון[כו], **וְהָווּ לָהּ שִׁימּוּשׁ נוֹתָר** - ונמצא שעצמות אלו שימשו את המוח לאחר שנאסר משום 'נותר', **וּבָעוּ שְׂרֵיפָה** - ולפיכך יש להצריכן שריפה[כז].

הגמרא מביאה תירוץ נוסף על קושיא זו: רַב זְבִיד אָמַר, הָכָא - כאן, בברייתא זו, **בְּמַאי עָסְקִינַן** - באיזה אופן מדובר,

---

שלא נאמר איסור שבירה אלא בטהור [ודאה לחלוקי דיעות בזה בגמרא להלן בסמוך]. כה. **נתקשו** התוספות (ד"ה רבי), שלכאורה דברי רבי שמעון הם ממש כדברי תנא קמא, ומה בא להוסיף עליו. ותירצו, שאכן אין הברייתא מתנה כאן שלש שיטות, אלא שנחלקו רבי יעקב ורבי שמעון בביאור דרשת תנא קמא 'בו', בכשר ולא בפסול'. רבי יעקב סובר שלא בא תנא קמא למעט אלא פסול שלא היתה לו שעת הכושר, ואילו רבי שמעון סובר שכותנתו למעט את כל הפסולים, אף אלו שהיתה להם שעת הכושר. כה. **לְשיטת** רבי יצחק הסובר ש'שימוש נותר מילתא היא'. כו. **כן** פירש רש"י (ד"ה בפסח). דהיינו, שיש לתלות ששברו את עצמות הפסח לאחר שנעשו 'נותר', שכן בשעה זו אין איסור בשבירתן לדעת רבי שמעון. אמנם התוספות (ד"ה שמעון) גרסו בדברי הגמרא 'אימור לבתר איסורא חלצינהו', דהיינו, שאין כאן אלא ספק. ואף רבינו חננאל (ד"ה ומאי) כתב 'חיישינן דילמא בתר איסוריהו חלצינהו', ולשיטתם בהכרח צריך לפרש שהגמרא הולכת בשיטת רבי יעקב, הסובר שקרבן שהיתה לו שעת הכושר ונפסל יש בו איסור שבירת עצם לעולם, ונמצא שיש כאן ספק גמור אימתי שברו עצמות אלו [שהרי בין כך ובין כך עבר השובר על איסור תורה]. כז. **ונמצא** לפי זה, שביאור דברי הברייתא 'חוץ מעצמות הפסח מפני התקלה' אינו כפי שסברנו מתחילה, שהכוונה בזה שחייב לשורפן מפני המוח שבתוכן, לפי שאינו יכול לשוברן ולהוציאו, אלא כוונת הדברים היא שמחמת איסור שבירה לא היה ראוי להוציא המוח קודם שנעשה 'נותר', ונמצא ששימשו העצמות את ה'נותר', ומעתה הן חייבות שריפה מחמת עצמן. תוספות (ד"ה שמעון).

ט. **בן** כתב רש"י (ד"ה ויפצפצנו) 'ולא יפסיד עצים וטורח לשרוף העצמות'. ומתבאר מדבריו, שקושיית הגמרא היא מדוע מטרחינן אותו לשרוף העצמות, אך אם יעדיף אדם לעשות כן אין בכך איסור. אמנם בשו"ת דובב מישרים (ס"ח סי' כה) כתב, שמפשטות לשון הגמרא משמע שאין זו בגדר 'עצה טובה', אלא חייב לשבור העצמות כדי לשרוף המוח. ולכן פירש על פי דברי הרמב"ם (משנה תקנת פ"ו ה"י), שאין שורפים את פסולי הקדשים אלא בעצים בלבד, ולא בשאר דברים. ונמצא שאם שורף את המוח בתוך העצמות [כשאין על העצמות חיוב שריפה מצד עצמן], אינו שורף אותו בעצים אלא בעצמות [ומה שאין כן כשיש חיוב שריפה אף על העצמות, שאז נחשבות העצמות עם המוח שבהן כחתיכה אחת, שכולה נשרפת על ידי עצים]. כ. **כתב** באור זרוע (ס"ח סי' לט), שיש להוכיח מכאן שעצמות אינן בולעות מן המוח שבתוכן, אף כאשר הן מתבשלות עמו, שאם לא כן, כיצד מוכיחה הגמרא ש'שימוש נותר מילתא היא'. הרי יתכן לומר שמצד כך ששימשו העצמות את הנותר אין צריך לשורפן, אלא שמאחר והן בלועו מן המוח בשעת צליית קרבן הפסח, נמצא שעתה לאחר סוף זמן אכילת הקרבן נעשו הן עצמן 'נותר'. כא. **והכוונה** בזה להוציא מדעת הסובר [להלן בסמוך] שתיכת 'בו' למעט היא באה, שלא הקפידה תורה על שבירת עצם אלא בקרבן כשר ולא בפסול, אבל תנא זה סובר שכך היא דרך הכתוב לומר, והכוונה היא בין בכשר ובין בפסול. על פי דברי רש"י (ד"ה קסבר). כב. **וכל** שכן בטמא. רש"י (ד"ה שמשמיה). כג. **טעם** הדבר ש'המותיר בטהור' אינו לוקה, מבואר בדברי הגמרא להלן (פד:). וטעם הדבר ש'השובר בטמא' אינו לוקה, לפי

שְׁמָצָאן לעצמות אלו כשהן עומדות **צבורין צבורין** - ערימות ערימות, ויש **מֵהֶן חֲלוּצִין**, דהיינו, שברק את העצמות העליונות שבכל ערימה ומצא ששברו אותן והוציאו מהן את המוח, אך אינו יודע האם גם שאר העצמות שבערימה הן כך, או שיש מהן שעדיין שלימות. ועל כך אומרת הברייתא, **שעצמות** שאר **קָדָשִׁים יֵאָין בָּהֶן מְשׁוּם** איסור **שְׁבִירַת הָעֶצֶם**, יש לתלות דְּ**כוּתָּאֵי הָוֶה חֲלִיץ לְהוּ** - שודאי הוציא את המוח מכל העצמות קודם זמן האיסור, **וְאִבְּיֵ"לְ לְהוּ** - ואכלו, ונמצא שעצמות אלו לא שימשו 'עותר', ולפיכך **לָא בְּעֵי שְׁרֵיפָה** - אין צריך לבדוק אם יש בהן עצמות שלימות כדי לשורפן[א]. אבל **עַצְמוֹת הַפֶּסַח דְּיֵשׁ בָּהֶן מְשׁוּם** איסור **שְׁבִירַת הָעֶצֶם**, יש לחוש **דִּילְמָא הֲנֵי דַּהֲאֲצִינְהוּ** - שמא רק לאלו העצמות המונחות מלמעלה הוציאו את המוח, **וְלָקְדֵּה לָא חֲאֲצִינְהוּ** - אבל לשאר העצמות שבתוך הערימה לא הוציאו, **וְבָעֵי שְׁרֵיפָה** - וצריך לשורפן, ועל כן הוא חייב מפני הספק לבדוק את הערימה כולה, ואם מוצא עצמות שלימות ישרפן[ב].

★

הגמרא מביאה מימרא של רב בענין גידים: אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב, כָּל הַגִּידִין של הבהמה נידונים **כְּשָׁר**, ונימנים עליהם בקרבן פסח, ויוצאים ידי חובתם בכך, **חוּץ מִגִּידֵי הַצְּוָאר**, שהם קשים ביותר, ודינם כעץ ולא כבשר[ג].

הגמרא מקשה על דברי רב ממשנתנו: תָּנַן - שנינו במשנה, **'הָעֲצָמוֹת וְהַגִּידִים וְהַגּוֹתֵר יִשָּׂרְפוּ בְּשִׁשָּׁה עָשָׂר'. מבררת הגמרא: הֵיכִי דָּמֵי** - באיזה אופן מדובר, **אִילֵּימָא** - אם נאמר, שהמשנה עוסקת **בְּגִידֵי** הבהמה הנידונים **כְּשָׁר**, אם כן מדוע יש לשורפם, **נֵיכְלֵיהוּ** - נאכל אותם. **וְאִי דְּאִיתְּתַר** - ואם מדובר שנתעצלו באכילתם ונותרו אחר זמן האיסור, אם כן, מדוע הוצרכה המשנה להשמיענו דין גידים בפני עצמם, הרי **הֵיינוּ 'גּוֹתֵר'** ששנינו במשנה. **אֶלָּא פְּשִׁיטָא** - פשוט הדבר, שהמשנה עוסקת **בְּגִידֵי צַוָּאר**, שאינם נאכלים מחמת קושיין, ולפיכך עומדים הם מתחילתם לשריפה, שמן הסתם לא יאכלום.

ועתה מבארת הגמרא כיצד יש להוכיח מהמשנה שלא כדינו של רב: אִי אְמְרַתְּ בְּשָׁשָׁה - דברי המשנה מבוארים, אם תאמר שגידי הצואר **כָּשֵׁר נֵיכְלֵיהוּ** - נידונים הם כבשר הקרבן, ואם יאכלם יוצא בהם ידי חובתו, **אַמְטוּ לָהֵכִי בְּעֵי שְׁרֵיפָה** - לפיכך צריך לשורפם לאחר שנותרו, כדין כל 'עותר'[ד], **אֶלָּא אִי אְמְרַתְּ** - אבל אם תאמר שגידי צואר **לָאו כָּשֵׁר נֵיכְלֵיהוּ** - אינם נידונים כבשר, לפי שהם קשים ביותר, וכדברי רב, אם כן, **לָמָּה לָהוּ שְׁרֵיפָה** - מדוע צריך לשורפם, ישלכם לאשפה ודיו בכך!.

מתרצת הגמרא: אָמַר רַב חִסְדָּא, יש ליישב המשנה אף לשיטת רב, שאכן גידי צואר אינם צריכים שריפה, אלא משליכם לאשפה, ואילו שאר הגידים דינם כבשר ועומדים לאכילה, **וְלָא נָצְרְכָא** - ולא הוצרכה המשנה להשמיענו דין גידים לעצמם, **אֶלָּא לְעִנְיַן גִּיד הַנָּשֶׁה** שהוא רך וראוי לאכילה, אלא שאסרתו התורה, **וְמִשְׁנָתֵנוּ אֲפִילְוָא** [-הולכת בשיטתו] **דְּרַבִּי יְהוּדָה, דְּתָנְיָא** שכך שנינו בברייתא, **רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר**, גיד הנשה **אֵינוֹ נוֹהֵג** בשני יכרי הבהמה **אֶלָּא** רק **בְּאֶחָת**, ויש להסתפק אם בירך ימין או שמאל, **וְהַיְדֵעַת מְכָרְעַת** שכוונת התורה לאסור גיד הנשה **שֶׁל** ירך **יָמִין**.

כלומר, מאחר וגיד הנשה אסור מן התורה היה מן הדין לזורקו מיד לאשפה בלא שריפה, שכן אינו נידון כחלק מן הקרבן. אלא שדעת רבי יהודה היא שיש להסתפק אם כוונת התורה לאסור גיד הנשה של ירך ימין או של שמאל, ונמצא שמספק אסור לאכול את שניהם, אך מכל מקום אסור להשליכם לאשפה, שהרי אחד מהם הוא בשר כשר של קרבן, ועל גידים אלו אמרה המשנה שעומדים הם מתחילתם לשריפה.

שואלת הגמרא: וְאֶלָּא לפי דבריך אלו, יש לפשוט את הספק שנספתקה בו הגמרא במסכת חולין (ג:), מה היא כוונת רבי יהודה באומרו 'הדדה מכרעת של ימין', האם כוונתו שדעת התורה מכריעה כן, דהיינו, שהיה פשוט לו הדבר שלא אסרה תורה אלא את גיד הנשה שבירך ימין', או שכוונת רבי יהודה היא 'דעת נוטה', דהיינו, שאמנם דעתו נוטה לומר שכוונת התורה היתה לאסור את של ימין[ה], אך מכל מקום אין הדבר יוצא מידי ספק. ולפי המבואר בדברי המשנה, **תִּפְשׁוֹט דְּפַסּוּקֵי מְסַפְקָא לֵיהּ** - שעדיין יש ספק **לְרַבִּי יְהוּדָה** איזה גיד אסרה התורה, ולפיכך שניהם עומדים מתחילתם לשריפה, **דְּאִי מִיפְּשְׁטָא פְּשִׁיטָא לֵיהּ** - שאם תאמר שפשוט לו שכוונת התורה לאסור את של ימין, אם כן, אין צריך לשרוף אפילו אחד מן הגידים, **אֶלָּא הָהֵיא דַּהֲיְתֵירָא נֵיכְלֵיהּ** - אותו של היתר, דהיינו גיד הנשה של ירך שמאל, יש לאוכלו, **וְדְאִיסּוּרָא נִישְׂתֵּרֵיהּ** - ואילו אותו של איסור, דהיינו גיד הנשה של ירך ימין, יש להשליכו לאשפה, מאחר והוא אסור באכילה מן התורה, ואינו נידון כחלק מן הקרבן, **וְלָמָּה לֵיהּ שְׁרֵיפָה** - ומדוע כתבה המשנה שצריך לשרוף הגידים.

דוחה הגמרא: אָמַר רַב אִיקָא בַּר חִינָּנָא, אין להוכיח מהמשנה שנספתק רבי יהודה בענין זה, אלא ניתן לומר שפשוט היה לו שרק גיד הנשה של ירך ימין אסור באכילה, ומכל מקום ניתן ליישב את דברי המשנה כשיטתו, שכן ישנו אופן שצריך לשרוף את שני הגידים מספק, **וּבְגוֹן שֶׁהוּדְּרוּ וְלָבְסוֹף נִתְעָרְבוּ**, כלומר, שמתחילה היו הגידים ניכרים כל אחד במקומו, של ימין אסור ושל שמאל מותר[ו], אך לאחר שהוציאום נתערבו שניהם יחדיו, ומעתה אין יודע איזה מותר ואיזה אסור, ולפיכך יש לשרוף את שניהם מספק, ועל אופן כזה אמרה המשנה שיש גידים שעומדים מתחילתם לשריפה[ז].

הגמרא מביאה פירושים נוספים בביאור ענין 'גידים' הנזכר במשנה: רַב אַשִׁי אָמַר, לָא נִצְרְכָא - לא הוצרכה המשנה להשמיענו דין גידים לעצמם, **אֶלָּא לְעִנְיַן שִׁמְנוּ** [-שומנו] **דְּגִיד הַנָּשֶׁה, דְּתָנְיָא** - ששנינו עליו בברייתא, **שִׁמְנוֹ** של גיד הנשה **מוּתָּר** באכילה מן התורה, **וְיִשְׂרָאֵל קְדוֹשִׁים הֵם**, ועושים סייג לתורה', ולפיכך **גּוֹהֲגִין בּוֹ אִיסּוּר**. ונמצא ששומן זה מותר באכילה מן התורה, ולפיכך אסור להשליכו לאשפה או לשורפו קודם זמן איסורו, אלא שאסור לאוכלו משום מנהג ישראל, ועל כן צריך להמתין עד שייעשה 'עותר' וישרף, ועל כך אמרה המשנה שיש גידים העומדים מתחילתם לשריפה[ח].

רָבִינָא אָמַר, משנתנו עוסקת **בְּגִיד** הנשה **הַחִיצוֹן, וְכִדְרַב יְהוּדָה אָמַר שְׁמוּאֵל, דְּאָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר שְׁמוּאֵל, שְׁנֵי גִידִין הֵן** הנקראים בשם 'גיד הנשה', הגיד **הַפְּנִימִי הַסָּמוּךְ לָעֶצֶם**[ט], **אָסוּר** באכילה מן התורה, **וְחַיְּבִין עָלָיו** מלקות, ואילו הגיד **הַחִיצוֹן הַסָּמוּךְ לַבָּשָׂר**[י], **אָסוּר** מדברי חכמים, **וְאֵין**

א. **ואף** שכלל הוא בידינו [ראה תוספות לעיל (ה: ד"ה [שאפילו]) שאפילו על 'חזקה' ו'רוב' אין סומכים במקום שאפשר לבדוק ולברר הספק, מכל מקום כאן יש להקל משום שיש טורח בדבר לבדוק את כל העצמות אם חלוצות הן. ועוד, שאפילו אם יבדוק ומצא שכולן חלוצות עדיין יש ספק בדבר אם נחלצו קודם זמן איסורן או לא, וסוף סוף צריך להקל בספיקו. מלא הרדעים (ד"ה עצמות). והוסיף, שאין לומר כאן 'ספק ספיקא לאיסור', דהיינו, שיש כאן שני ספיקות, האחד, האם כל העצמות חלוצות, והשני, אם נחלצו קודם זמן איסורן, שמכל מקום ביסוד הדבר אין כאן אלא ספק אחד, האם היו העצמות חלוצות בשעה שנעשו 'עותר'.

ב. **כוותא** רב זביד בתירוצו זה לחלוק על רב נחמן, שהעמיד (לעיל ע"ב) את הברייתא באופן שמצא את כל העצמות חלוצות, אלא שיש ספק בידו אם נחלצו קודם שנעשה המוח 'עותר' או לאחר מכן, ועל כך אומרת הברייתא שיש להקל בשאר קדשים לחלוח שנחלצו מקודם, שכן אין איסור בשבירתם, אך יש להחמיר בעצמות הפסח ולחלוח שנחלצו לאחר זמן איסורן, שכן מקדם לכן יש איסור בשבירתם. ועל כך בא רב זביד לחלוק, וסובר שאם מצא את כל העצמות חלוצות אזי אין להחמיר אפילו בעצמות הפסח, לפי שאין כאן אלא ספק, האם שימשו עצמות אלו את המוח לאחר שנעשה 'עותר', ואין דין 'שימוש עותר' חמור כל כך כדי להחמיר אפילו בספיקו, ולהצריך שריפה. ולפיכך מעמיד רב זביד באופן כזה שבדק חלק מהעצמות ומצאן חלוצות, והנידון הוא האם צריך לבדוק את כולן, ובענין זה יש להחמיר בקרבן פסח יותר משאר קדשים. רש"י (ד"ה פעמים).

ג. **הכוונה** בזה לגיד שעשו 'אלי', שהוא רחב ורקשה כעין. רש"י (ד"ה כל), על פי גירסת דפוסים ישנים [ראה הגהות וציונים]. ובמסכת חולין (קכ: ד"ה מפקיע) כתב רש"י על גיד זה 'גיד השדרה והצואר, והוא רחב ולבן, ורקשה מאד'.

ד. **ולפיכך** אין הם נמנים בכלל 'עותר' שבמשנה, כיון שסתם 'עותר' הינו בשר שעמד מתחילתו לאכילה, אלא שנתעצלו באכילתו ונותר אחר זמן איסורו, אבל גידים אלו [וכן עצמות] מתחילתם לא היו עומדים לאכילה, אלא צריך היה להמתין עד שייעשו 'עותר' ולשורפם.

ה. **אמנם** אין להקשות שאם בשר הם יש לאוכלם, שכן אינם בשר גמור שהרי טעמם כטעם בשר, אלא שלענין חיוב שריפה רוצה הגמרא לומר שיהא דינם כבשר. תוספות (ד"ה אי).

ו. **הקשה** בשו"ת שואל ומשיב (מ"ג סי' קנב), מה ראיה יש מכאן שגידי הצואר נידונים כבשר, הרי יתכן לומר שאף אם אינם כבשר צריך לשורפם, מאחר וניצלו עם הפסח ובלעו ממנו, וכמו שמצינו בכלי חרס שנתבשל בהם בשר קדשים שטעונים שבירה, לפי שנבלע מבשר הקרבן בדפנותיהם, ונעשה שם נותר. וראה שם שהאריך בזה.

ז. **ומצם** הדבר שיש לומר שכוונת התורה לירך ימין, מבואר במסכת חולין (פה:), משום שנאמר לגבי איסורו של גיד הנשה 'אשר על כף הירך' [בה"א הידיעה], ויש לדרוש שכוונת הכתוב היא 'המיומנת שבירך', דהיינו, לירך העיקרית שהיא ירך ימין. רש"י (ד"ה ופכיכתן).

ח. **לפי** שתחלית איסורו של גיד הנשה הוא משום שנאכל יעקב עם שרו של עשו, ופגע בו המלאך בגיד הנשה, ומסתבר הדבר שפגע בו בגיד שבירך ימין, שכן סתם אדם הנאכל עם חבירו כשהוא נותן את יד ימינו לצד שמאל של חבירו וחובקו, ידו מגעת מאחוריו עד ירך ימינו. רש"י במסכת חולין (ה: ד"ה דפח טמא).

ט. **לשון** הגמרא 'הוכרו ולבסוף נתערבו' אינו ברורוק, שאין כוונת הגמרא שהיו צריכים מתחילתם להיכר מיתה, שהרי אין לך אדם שאינו מכיר בין צד ימין לצד שמאל. רש"י (ד"ה ולבסוף) ותוספות (ד"ה ופרשה).

י. **רש"י** במסכת חולין (פז: ד"ה ופרשה) כלומר, שטעם הדבר שנמנעו מאכילת שומנו של גיד הנשה, הוא כדי לעשות סייג לאיסור התורה, שלא יבואו לאכול את גיד הנשה עצמו.

יא. **הוא** גיד גדול המתוח על פני כל אורך הירך, ונקרא 'פנימי' לפי שהוא בצד הפנימי של הירך, הסמוך לירך השניה, וגיד זה עומד בסמוך ל'קולית' [-עצם הירך], ויוצא מ'בוקע האטמא' [-מקום חיבור עצם הירך עם עצם האליה]. רש"י (ד"ה פנימי, וד"ה ומסתר) [ראה ציור].

יב. **הוא** גיד קצר העומד בסוף ה'שופי' [-בשר שעל עצם הירך] לרוחבו, ונקרא 'חיצון' על שעומד לצד חוץ של הירך. רש"י (ד"ה חיצון) [ראה ציור].

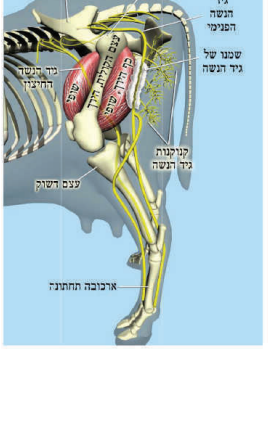

חַיָּבִין עָלָיו מלקות[יג]. ונמצא שגיד חיצון זה ראוי לאכילה מן התורה, ועל כן אסור להשליכו או לשורפו קודם זמן איסורו, אך חכמים אסרוהו באכילה, ועל כן צריך להמתין עד שייעשה 'נותר' וישרף, ועל גיד כזה אמרה המשנה שמתחילתו לשריפה הוא עומד.

★

שנינו במשנה: חָל שֶׁשָּׁה עָשָׂר וכו' להיות בשבת, ישרפו בשבעה עשר, לפי שאינן דוחין לא את השבת ולא את יום טוב.

הגמרא מקשה על הדין של המשנה: וְאַמַּאי - מדוע אין שריפת קדשים דוחה יום טוב, **נֵיתֵי** - תבוא מצות **עֲשֵׂה** של 'וְהִנִּיתָ מְמֻנּוּ עַד בֹּקֶר בָּאֵשׁ תִּשָּׂרֵפוּ' (שמות יב י), **וְיִדָּחֶי** - ותדחה את איסור **לֹא תַעֲשֶׂה** של מלאכת יום טוב[יד], שהרי כלל הוא בידינו 'עשה דוחה לא תעשה'[טו].

מתרצת הגמרא: אָמַר חִזְקִיָּה, וְכֵן תָּנֵי דְּבֵי [-שנו ברייתא בבית מדרשו של] **חִזְקִיָּה, אָמַר קְרָא** - אמרה תורה (שם) **'לֹא תוֹתִירוּ מִמֶּנּוּ עַד בֹּקֶר, וְהַנּוֹתָר מִמֶּנּוּ עַד בֹּקֶר בָּאֵשׁ תִּשְׂרֹפוּ'**. ולכאורה יש לתמוה, **שֶׁאֵין תַּלְמוּד לוֹמַר** - שלא הוצרך הכתוב לשוב ולומר **'עַד בֹּקֶר'** פעם נוספת, אלא היה לו לומר 'והנותר ממנו באש תשרופו', **מַה תַּלְמוּד לוֹמַר** - מה מלמדנו הכתוב בכך שהוא שב ואומר **'עַד בֹּקֶר'**, בהכרח כוונתו שיש **לִיתֵּן לוֹ בֹּקֶר שֵׁנִי לְשָׂרִיפָתוֹ**. כלומר, שאף על פי שהפסח נאסר באכילה כבר מן הבוקר הראשון שאחר הקרבתו, דהיינו מבוקר יום חמשה עשר בניסן, מכל מקום אין לשורפו עד הבוקר שלאחריו, דהיינו, בוקר יום ששה עשר בניסן[טז]. ונמצא, שגזירת הכתוב היא שאין שריפת קדשים דוחה יום טוב[יז].

הגמרא מביאה דעות נוספות מנין יש ללמוד שאין שריפת קדשים דוחה יום טוב: אַבָּיֵי אָמַר, אָמַר קְרָא - אמרה תורה, לגבי קרבן התמיד (במדבר כח י), **'עוֹלַת שַׁבָּת בְּשַׁבָּתּוֹ'**, ויש ללמוד מכאן שרק עולת התמיד של יום השבת קריבה בשבת, **וְלֹא עוֹלַת** התמיד של יום **חוֹל** קריבה **בְּשַׁבָּת, וְלֹא עוֹלַת** התמיד של יום **חוֹל** קריבה **בְּיוֹם טוֹב**. דהיינו, שאם נשתהה מלהקטיר את איברי התמיד של יום שישי עד לכניסת השבת, אינו רשאי להקטירם בליל שבת[יח], וכן אין להקטיר איברי תמיד של חול בליל יום טוב.

ומאחר והקטרת קרבן כשר של חול אינה דוחה שבת ויום טוב, קל וחומר שאין שריפת קרבן פסול של חול דוחה אותם, ופסח קרבן של חול הוא, שהרי זמן הקרבתו בארבעה עשר בניסן, ואסור להקטיר את איבריו בליל חמשה עשר[יט], וכל שכן שאין לשרוף את הנותר ממנו ביום טוב.

רָבָא אָמַר, אָמַר קְרָא - אמרה תורה, לגבי היתר מלאכת אוכל נפש ביום טוב (שמות יב טז), 'אַךְ אֲשֶׁר יֵאָכֵל לְכָל נֶפֶשׁ **הוּא לְבַדּוֹ יֵעָשֶׂה לָכֶם**', ותיבות 'הוא לבדו' מיותרות הן[כ], ולפיכך יש לדייק, שרק **'הוּא'** - הכנת אוכל נפש בעצמו, דוחה יום טוב, **וְלֹא** תיקון **מַכְשִׁירָיו**[כא], דהיינו, שמכשירי אוכל נפש שהיה אפשר לעשותם מבעוד יום אינם דוחים את יום טוב[כב]. ומתיבת **'לְבַדּוֹ'** יש ללמוד, שרק אוכל נפש דוחה יום טוב.

יג. **מעם** הדבר מבואר במסכת חולין (קלז), שמאחר ובאיסורו של גיד הנשה נאמר בתורה (בראשית לב לג) 'על כן לא יאכלו בני ישראל את גיד הנשה אשר על כף הירך', לפיכך אין לאסור אלא את הגיד הפנימי המתפשט בכל הירך, ולא את החיצון. רש"י (ד"ה חלין). יד. **הקשה** הרמב"ן במסכת שבת (כה: ד"ה ואימא) כיצד סברה הגמרא לומר כאן 'עשה דוחה לא תעשה', והרי כלל אמר רישׁ לקיש (פסחים קלג:) 'כל מקום שאתה מוצא עשה ולא תעשה, אם אתה יכול לקיים שניהם מוטב, ואם לאו יבא עשה וידחה לא תעשה', וכאן אפשר לקיים שניהם, אם ישרוף את הקדשים ביום טוב. ותירץ, שאין אומרים את הכלל 'אפשר לקיים שניהם' אלא כשאפשר לקיימם היום, אבל אם צריך לדחות את אחד מהם למחר אין כאן קיום שניהם, ואומרים בזה 'עשה דוחה לא תעשה'. טו. **ונמצא** שכך היא משמעות הכתוב, 'ולא תותירו ממנו עד בוקר' של חמשה עשר בניסן, 'והנותר ממנו עד בוקר' של ששה עשר בניסן, 'באש תשרופו'. רש"י במסכת תמורה (ז: ד"ה מפי). טז. **אף** ששנינו (בהמשך ג:)

יז. **הקטר** חלבים ואיברים מצותן כל הלילה', דהיינו, שמותר להקטיר את איברי התמיד בלילה, אין הדברים אמורים אלא בימות החול ולא בליל שבת או יום טוב. יח. **אף** שנאמר (שמות לה כח) 'ולא ילין לבוקר זבח חג הפסח', ומשמע מכך שניתן להקטירו במשך הלילה, כבר העמידה הגמרא לעיל (נט:) מקרא זה כשחל ארבעה עשר בניסן בשבת, שאז קרב הפסח בשבת, ונמצא שאינו קרבן של חול, ולפיכך ניתן להקטיר את איבריו בלילה, אף שהוא יום טוב. רש"י (ד"ה לילה). יט. **שהרי** יכול היה הכתוב לומר 'אך אשר יאכל לכל נפש יעשה לכם'. רש"י במסכת שבת (כה: ד"ה שהא). כ. **רש"י** (ד"ה לבדו) ובביאור לעשות שפוד וסכין ותנור וכיריים. רש"י במסכת שבת (כה: ד"ה מכשירין). כא. **תוספות** (ד"ה אלא) במלא הרועים (פרק"י שם), שטעם הדבר שהעמיד רש"י דין זה דווקא במכשירים שאפשר לעשותם מבעוד יום, לפי שמבואר במסכת ביצה (כה:) שהלכה כרבי יהודה, הסובר שמכשירי אוכל נפש שאי אפשר לעשותם מבעוד יום דוחים יום טוב [אלא שהיא 'הלכה ואין מורין כן'].

וְאֵ"א עשיית ברית מִילָה שֶׁאֵינָהּ בִּזְמַנָּהּ, דהיינו, לאחר היום השמיני[א], שאינה דוחה יום טוב. וטעם הדבר שהוצרך הכתוב להשמיענו זאת, לפי שלולי היה מלמדנו כן הלכה הַבָּאָה מִכְּלָל וְחוֹמֶר, שמילה שלא בזמנה דוחה יום טוב, שהרי דוחה היא איסור צרעת[ב], וצרעת דוחה עבודה בבית המקדש[ג], ועבודת בית המקדש דוחה שבת ויום טוב[ד], ואם כן קל וחומר הוא שמילה תדחה שבת ויום טוב, אפילו אם נעשית שלא בזמנה, ועל כן הוצרך הכתוב להשמיענו שאינה דוחה[ה].

ויש ללמוד מכך, שכל מצוה שאין זמנה עובר אינה דוחה יום טוב, ולפיכך אף שריפת קדשים אינה דוחה, שהרי ניתן להשהותה עד לאחר החג.

רַב אַשִׁי אָמַר, תיבת 'שַׁבָּתוֹן' שנאמרה בתורה לגבי שמירה דְּיוֹם טוֹב[ו], עֲשֵׂה הוּא, שכן משמעותה היא שיש לשבות מעשיית מלאכה, ונמצא שמלבד איסור 'לֹא תעשה' שבעשיית מלאכה ביום טוב יש בכך גם ביטול 'עשה', וְאֵין עֲשֵׂה של שריפת קדשים דּוֹחֶה את איסור 'לֹא תַעֲשֶׂה' וְמצות עֲשֵׂה שנאמרו לגבי יום טוב.

* * *

משנה משנה זו תבאר באלו חלקים שבקרבן הפסח יוצאים ידי מצות אכילת קרבן פסח, ונמנים עליהם, ובאלו אין יוצאים ידי חובה, ואי אפשר לימנות עליהם: כָּל בשר הַנֶּאֱכָל בָּשׁוֹר הַגָּדוֹל - שור שהגיע לסוף גדילתו, וחלק מבשרו מתקשה ואינו ראוי לאכילה[ז], יֵאָכֵל בְּגָדֵי הֶרֶךְ בן שמונה ימים [ואילך] שהקריבוהו לפסח[ח], שכל מה שראוי לאכילה בשור שהגיע לסוף גדילתו, הרי הוא נאכל כחלק מן הפסח ונמנים עליו, אבל בשר שבשור הגדול אינו נאכל מחמת שהתקשה, אין נמנים עליו בקרבן פסח, אף שעכשיו רך הוא, הואיל ועתיד להקשות[ט].

וְרַאשֵׁי בְּנָפַיִם - הסחוסים שבראש עצמות הכתפיים[י], וְהַסְּחוֹסִים - שאר סחוסים שבבהמה[יא], אף הם נאכלים בגדי הרך[יב].

★

גמרא הגמרא מבארת את דברי המשנה בענין ראשי הכנפים והסחוסים: רָבָה רְמִי - רבה הקשה סתירה בדברי המשנה, תָּנֵן במשנתנו, כָּל הַנֶּאֱכָל בָּשׁוֹר הַגָּדוֹל יֵאָכֵל בְּגָדֵי הֶרֶךְ, ומשמע שמה שֶׁאֵינוֹ נֶאֱכָל בשור הגדול לֹא יאכל. אֵימָא סֵיפָא - אמור ולמד את הסיפא של המשנה, רַאשֵׁי בְּנָפַיִם וְהַסְּחוֹסִים נאכלים בגדי הרך ונמנים עליהם, וְהָנֵי לֹא מִתְאֲכְלִי - והרי אלו אינם נאכלים בָּשׁוֹר הַגָּדוֹל, ומדוע נמנים עליהם בקרבן פסח[יג].

מתרץ רבה: אֶלָּא תְּנַאי הִיא - הרישא והסיפא של משנתנו נשנו על ידי שני תנאים, וְהָכִי קָתָנֵי - וכך יש לשנות במשנה, כָּל הַנֶּאֱכָל בָּשׁוֹר הַגָּדוֹל יֵאָכֵל בְּגָדֵי הֶרֶךְ, וְשֶׁאֵינוֹ נֶאֱכָל לֹא. וְיֵשׁ אוֹמְרִים, אַף רַאשֵׁי בְּנָפַיִם וְהַסְּחוֹסִים נאכלים בגדי הרך, ואף שאינם נאכלים בשור הגדול לאחר בישול רגיל, אך מאחר שנאכלים על ידי שליקה, היינו בישול זמן רב, נאכלים אף בגדי הרך[יד]. ואולם כל זה לדעת היש אומרים, אבל לדעת תנא קמא, רק דבר הנאכל בשור הגדול בבישול רגיל נאכל בגדי הרך.

תירוץ נוסף: רָבָא אָמַר, מָה הָנֵי קָתָנֵי - כוונת המשנה לבאר מה הן הדברים הנאכלים בשור הגדול, כלומר הכנפים והסחוסים הובאו במשנה כדוגמא לבאר מה הן הדברים הנאכלים בשור הגדול, וְהָכִי קָתָנֵי - וכך יש לשנות במשנה, כָּל הַנֶּאֱכָל בָּשׁוֹר הַגָּדוֹל בְּשֶׁלְקָא - על ידי שליקתו [בישול זמן רב[טו]], יֵאָכֵל בְּגָדֵי הֶרֶךְ בְּבָלֵי, וּמָה הֵן הַנאכלים בשור הגדול בשליקה, רַאשֵׁי בְּנָפַיִם וְהַסְּחוֹסִים, ואלו נאכלים בגדי הרך בצליי[טז].

הגמרא מביאה ראיה לרבא מברייתא: תָּנְיָא בְּוָותֵיהּ דְּרַבָּא - שנינו בברייתא כדברי רבא, כָּל הַנֶּאֱכָל בָּשׁוֹר הַגָּדוֹל בְּשֶׁלְקָא, יֵאָכֵל בְּגָדֵי הֶרֶךְ בְּבָלֵי, וּמָה הֵן הדברים הנאכלים בשור הגדול על ידי שליקתם, רַאשֵׁי בְּנָפַיִם וְהַסְּחוֹסִים[יז].

הבריתא מחדשת דבר נוסף: וְגִידִין הֲרָבִין שבקרבן פסח, גם כן נִיהוּנִין בְּבָשָׁר ונמנים עליהם[יח].

★

הגמרא דנה בענין גידים שסופם להתקשות, האם נחשבים כבשר: אִיתְּמַר, גִּידִין שֶׁסּוֹפָן לְהֶחָשֵׁשׁוֹת - גידי צואר[יט] שבתחילתם רכים הם וראויים לאכילה, ואולם סופם שיתקשו ולא יהיו ראויים לאכילה, נחלקו בכך אמוראים, רַבִּי יוֹחָנָן אָמַר, נִמְנִין עֲלֵיהֶן בַּפֶּסַח. רֵישׁ לָקִישׁ אָמַר, אֵין נִמְנִין עֲלֵיהֶן בַּפֶּסַח[כ].

הגמרא מבארת את טעמם: רַבִּי יוֹחָנָן אָמַר, נִמְנִין עֲלֵיהֶן, שלדעתו בָּתַר הַשְׁתָּא אָזְלִינַן - אנו הולכים וקובעים את דין הגידים על פי מצבם כעת, וכיון שעתה הגידים ראויים לאכילה נמנים עליהם[כא]. וְרֵישׁ לָקִישׁ אָמַר, אֵין נִמְנִין עֲלֵיהֶן, שלדעתו בָּתַר בְּסוֹף אָזְלִינַן - הולכים אנו וקובעים את דין הגידים לפי מצבם בעתיד, וכיון שסופם להתקשות ולא יהיו ראויים לאכילה, אינם נחשבים בשור של קרבן פסח[כב].

ריש לקיש מקשה על רבי יוחנן מברייתא: אִיתְיְבֵיהּ רֵישׁ לָקִישׁ לְרַבִּי יוֹחָנָן, שנינו בברייתא, כָּל הַנֶּאֱכָל בָּשׁוֹר הַגָּדוֹל יֵאָכֵל בְּגָדֵי הֶרֶךְ, וּמָה הֵן רַאשֵׁי בְּנָפַיִם וְהַסְּחוֹסִים. מדייק ריש לקיש: הֲנֵי - אלו, ראשי הכנפים והסחוסים, אֵין - כן, אֲבָל גִּידִין שֶׁסּוֹפָן לְהֶחָשֵׁשׁוֹת, לֹא, כלומר רק ראשי כנפים והסחוסים נאכלים בגדי הרך אבל גידים שסופם להתקשות לא, ומקשה על רבי יוחנן שאמר שנמנים אף על גידים שסופם להתקשות[כג].

מתרץ רבי יוחנן: אָמַר לֵיהּ רבי יוחנן לריש לקיש, תָּנָא הֲנֵי - התנא נקט כנפים וסחוסים, וְהוּא הַדִּין לְהֶחָנֵּךְ - לגידים שסופם להקשות, שהרי הֲנֵי מֵאי מַעֲמָא - מה הטעם שהכנפים והסחוסים נאכלים בגדי הרך, משום דְּהָא מִתְאֲכְלִי בָּשׁוֹר הַגָּדוֹל בְּשֶׁלְקָא - שהם נאכלים בשור הגדול על ידי שליקה, אם כן הֲנֵי נַמִי - גם גידים שסופם להקשות מִתְאֲכְלִי בָּשׁוֹר הַגָּדוֹל בְּשֶׁלְקָא - נאכלים בשור הגדול על ידי שליקה, ולכן אף הם נאכלים בגדי הרך.

רבי ירמיה מקשה סתירה בדברי רבי יוחנן: אָמַר לֵיהּ רַבִּי יִרְמְיָה לְרַבִּי אָבִין, בִּי אוֹתָהּ לְמֵימְיָה דְּרַבִּי אַבָּהוּ - כאשר תלך ללמוד אצל רבי אבהו, רְמִי לֵיהּ - תקשה לו, מִי [-וכ"כ] אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן גִּידִין שֶׁסּוֹפָן לְהֶחָשֵׁשׁוֹת נִמְנִין עֲלֵיהֶן בַּפֶּסַח, אֶלָּמָא בָּתַר הַשְׁתָּא אָזְלִינַן - מוכח שלדעתו אנו דנים לפי מצב הגידים כעת, וְהָא בָּעָא מִינֵּיהּ - והרי שאל ממנו רֵישׁ לָקִישׁ מֵרַבִּי יוֹחָנָן, עוֹר הָרֹאשׁ שֶׁל עֲגֶל הֶרֶךְ שהוא ראוי לאכילה[כד], מַהוּ שֶׁיְּטַמֵּא בטומאת אוכלים[כה], האם כיון שעתה כשהעגל רך הוא ראוי לאכילה, יש שם אוכל עליו ונטמא, או שמא מאחר וסופו להתקשות אין שם אוכל עליו ואינו נטמא בטומאת אוכלים. וְאָמַר לֵיהּ רבי יוחנן לריש לקיש, אֵין עוֹרוֹ מְטַמֵּא בטומאת אוכלין. אֶלָּמָא בָּתַר בְּסוֹף אָזְלִינַן - מוכח שלדעתו כיון שסופו להתקשות ולא יהיה ראוי לאכילה, אנו קובעים שאף מעתה אינו נחשב אוכל ואינו מטמא

א. **כגון** בגר שנתגייר, או קטן שנאנס אביו ולא יכול היה למולו בזמנו. רש"י (ד"ה ומה). ב. **כמבואר** במסכת שבת (קלב:), שאם היתה בהרת במקום המילה מותר לקצרן אותה [ואפילו במילה שלא בזמנה]. ואף שעובר בכך על איסור 'והשמר בנגע הצרעת' (דברים כד ח). ג. **שהרי** כהן מצורע אינו רשאי לעבוד עבודה. ד. **בקרבנות** שקבוע להם זמן, כקרבנות ציבור וקרבן פסח. ה. **שנאמר** (ויקרא כג לז) 'ביום הראשון שבתון וביום השמיני שבתון'. ו. **טעם** הדבר ש'אין עשה דוחה לא תעשה ועשה', לפי שאין ה'עשה' האחד עדיף מן ה'עשה' השני לדחותו, ואכן מטעם זה 'אין עשה דוחה עשה', אפילו כשלא תעשה עמו, ולא נקטה הגמרא 'אין עשה דוחה לא תעשה ועשה' אלא ליידותא דמילתא. ריטב"א בבבא מציעא (ג ד"ה ואפילו). ז. **שיטת** רש"י (ד"ה ואכל) שהנידון בסוגייתנו באלו חלקים יוצאים ידי חובת אכילת קרבן פסח ונמנים עליהם, ובאלו לא [ראה ברש"י בחולין (מו ד"ה נמעין) ובמאירי (פסח ד"ה ומנגנון), ש'נמנים עליהם' היינו שיוצאים בהם ידי חובת אכילת קרבן פסח]. ממנם ראה ברמב"ם (קרבן פסח פ"י ה"ט) ובראב"ד (בהשגות שם) שביארו באופן אחר. ח. **ומה** שלא התקשה בו עד עתה לא יתקשה יותר. רש"י (ד"ה כל). ט. **רש"י** (ד"ה יאכל). אבל קודם שמונה ימים אינו כשר לקרבן, שנאמר (שם כב כז) 'ומים השמיני והלאה ירצה לקרבן אשה לה'". תוספות (ר"ח ומ"ש) (שם). י. **רש"י** (שם). יא. **רש"י** (ד"ה ומאי). יב. **כגון** תנוך האוזן, סחוסי החזה, והצלעות הקטנות שבסוף השדרה. רש"י (שם). יג. **הגמרא** תקשה, הרי דברים אלו אינם נאכלים בשור הגדול, ומדוע נאכלים בגדי הרך. יד. **דברים** אלו נאכלים בשור הגדול רק על ידי שליקה, כלומר בישול לזמן רב, ולמדה הגמרא שדווקא דבר הנאכל בשור הגדול בבישול רגיל נאכל בגדי הרך, אבל דבר הנאכל בשור הגדול רק על ידי שליקה אינו נאכל בגדי הרך, ולכן הקשתה מהסיפא, מדוע ראשי כנפים והסחוסים נאכלים בגדי הרך, הרי אינם נאכלים בשור הגדול בבישול רגיל. טו. **רש"י** (ד"ה ת"ש). וראה בעיוני הפשט מה שכתב השפת אמת (בכתי"ם שם) בענין זה. טז. **רש"י** (ד"ה ורישא). ראה רשב"א (בדיבוק מט. ד"ה ומהו) שיש מקומות בגמרא שמשמע שם שהשליקה פחותה מבישול ויש מקומות שמשמע שהשליקה היא בישול זמן רב. יז. **נמצא** שלדעת רבא אין מחלוקת תנאים במשנה, אלא לדעת כולם כנפים וסחוסים נאכלים בגדי הרך משום שנאכלים בשור הגדול על ידי שליקה. אבל לדעת רבה, דינם של הכנפים והסחוסים תלוי במחלוקת תנאים, שלתנא קמא אין נאכלים בגדי הרך משום שאין נאכלים בשור הגדול אלא על ידי שליקה, ולתנא השני נאכלים, כיון שהם נאכלים בשור הגדול על ידי שליקה. יח. **ויוצאים** ידי חובה באכילתם. יט. **רש"י** (ד"ה גידים). כ. **גם** כאן, 'נמנים עליהם' ו'אין נמנים עליהם' היינו שיוצאים בהם ידי חובת אכילת קרבן פסח אם לא [וכפי שהתבאר בהקדמה לסוגיא ובהערה שם]. כא. **ולדעת** רבי יוחנן כוונת הברייתא במה שאמרה 'גידין הרכים נידונין כבשר' לגידים שעתה הם רכים אף שהם עתידים להתקשות. רש"י (ד"ה ר' יוחנן). כב. **ולדעת** ריש לקיש מה שמבואר בברייתא ש'גידין הרכים נידונין כבשר', הכוונה רק לגידים שאינם עתידים להתקשות. רש"י (שם). ביאור מחלוקת רבי יוחנן וריש לקיש כך הוא, שבאמת גידים אלו ראויים לאכילה גם לאחר שיתקשו על ידי שליקה, ולכן סובר רבי יוחנן שיאכלו בגדי הרך [שאם לא כן הרי מבואר במשנה שכל הנאכל בשור הגדול יאכל בגדי הרך אבל מה שאינו נאכל בשור הגדול לא יאכל בגדי הרך], והיינו שמאחר וכעת רכים הם, שם בשר עליהם, ואף שסופם להתקשות מכל מקום הרי לאחר שיתקשו ניתן לאוכלם על ידי שליקה. וריש לקיש סובר שדווקא בבשר גמור הדין כן, שאם גם לאחר שיתקשה ניתן לאוכלו על ידי שליקה נמנים עליו, וכן גם בראשי כנפים וסחוסים שטעם בשר בהם, דינם כבשר לענין זה, אבל גידים רכים אין בהם טעם בשר, ולכן אין נמנים עליהם אלא אם אין סופם להתקשות, אבל על אלו שסופם להתקשות לא. תוספות (ד"ה מתאכלי). כג. **ריש** לקיש בקושייתו למד שמלשון הברייתא 'ומה הן' משמע שאלו דווקא יאכלו בגדי הרך אבל גידים שסופם להקשות לא. רש"י (ד"ה ומה). כד. **שכל** זמן שהעגל יונק עודו רך, ולאחר ששותים אותו מכניסים אותו ברותחים והוא נאכל יחד עם עורו, אבל כשהוא גדל אין עורו ראוי לאכילה. רש"י (ד"ה עור). כה. **כל** דבר שיש עליו תורת אוכל, אם נגע בשרץ או בטמא מת, נטמא בטומאת אוכלים [ראה ביבקש דעת (מקדמת דפתחא יסתלק לחלוי שטמיע סי' נג). פרטי הדינים בטומאת אוכלים].

טומאת אוכלים. ונמצא שיש סתירה בדברי רבי יוחנן, שבקרבן פסח בענין גידים שסופם להתקשות סובר שדינם נקבע על פי מצבם כעת, ואילו לגבי טומאת אוכלים בענין עור הראש של עגל הרך סובר שדינו נקבע על פי מצבו בעתיד[כו].

רבי אבהו מיישב את הסתירה: אֲמַר לֵיהּ רבי אבהו לרבי אבין, **דְּרָמָא דָּא הָא** - מי שהקשה לך כן, **לָא חַשׁ לְקַמְחֵיהּ** - לא שם אל לבו מה הוא טוחן חטים או פסולת, כלומר מרבה דברים שאינם נכונים[כז]. **דְּהָא הֲדַר בֵּיהּ** - שהלא חזר בו **רַבִּי יוֹחָנָן לְגַבֵּי דְּרֵישׁ לָקִישׁ** - במחלוקתו עם ריש לקיש לענין גידים שסופן להתקשות[כח]. שכשהשיב רבי יוחנן לריש לקיש ואמר שעור הראש של עגל הרך אינו מקבל טומאת אוכלין משום שסופו להתקשות, הקשה לו ריש לקיש ממשנה מפורשת בחולין (קכג:) שעור הראש של עגל הרך דינו כבשר לענין טומאת אוכלין[כט], **וְאֲמַר לֵיהּ** רבי יוחנן לריש לקיש, **אַלְּ תַּקְנִימָנַי** - אל תקשה עלי מאותה משנה, **שָׁבְקֵיהּ שׁוֹן וְיָחִיד אֲנִי שׁוֹנֶה אוֹתָהּ**, כלומר משנה זו שאמרה שעור הראש של עגל הרך נידון כבשרו, דעת יחיד היא, וחכמים חולקים עליו וסוברים שאינו נידון כבשר, וכפי שאמרתי שאינו מטמא טומאת אוכלים כיון שסופו להתקשות. ולפי זה מבואר שרבי יוחנן חזר בו לסופ והסכים עם ריש לקיש שבגידים שסופם להקשות הולכים אחרי מצבם בעתיד ואין נמנים עליהם, שכל מה שחלק עליו בתחילה הוא משום שהסתמך על המשנה בחולין לענין עור עגל הרך, שמבואר בה שהולכים אחרי המצב כעת, אבל לפי מה שאמר לבסוף שמשנה זו דעת יחיד היא, אם כן ודאי חזר בו והסכים עם ריש לקיש לענין גידים שסופם להקשות[ל].

* * *

משנה משנה זו עוסקת בדיני השובר עצם בפסח, וכן בדין המותיר מן הקרבן: **הַשּׁוֹבֵר אֶת הָעֶצֶם בָּפֶסַח הַטָּהוֹר** - שקרב בטהרה, **הֲרֵי זֶה יוֹקֵד אֲרָבָעִים** מלקות[לא], לפי שעבר על איסור התורה (שמות יב מו) 'וְעֶצֶם לֹא תְשַׁבְּרוּ בּוֹ'[לב]. **אֲבָל הַמּוֹתִיר** מן הפסח, אפילו **בָּקָרֶב טָהוֹר, וְהִשּׁוֹבֵר** את העצם **בָּפֶסַח הַטָּמֵא** - שקרב בטומאה[לג], **אֵינוֹ יוֹקֵד אֶת הָאַרְבָּעִים**[לד].

*

גמרא הגמרא **מבררת את טעם הדינים שנתבארו במשנה: בָּשָׂרְמָא מוֹתִיר בָּטָהוֹר** - דין זה ששנינו במשנה שהמותיר מבשר הפסח אינו לוקה, ואפילו בקרבן טהור, **מְבָרֵר הוּא, דְּתָנְיָא** - שהרי כך שנינו בברייתא, נאמר (שם יב י) **'לֹא תוֹתִירוּ מִמֶּנּוּ עַד בֹּקֶר וְהַנּוֹתָר מִמֶּנּוּ עַד בֹּקֶר בָּאֵשׁ תִּשְׂרֹפוּ'**, **בָּא הַכָּתוּב לִיתֵּן** מצות **'עֲשֵׂה'** של שריפת הנותר, **אַחַר** שהשמיענו איסור **'לֹא תַעֲשֶׂה'** שלא להותיר מבשר הקרבן, כדי **לִזְכּוֹת** לך, **שָׁאֵין** המותיר **לוֹקֶה**[לה]. אלו **דִּבְרֵי רַבִּי יְהוּדָה. רַבִּי יַעֲקֹב אוֹמֵר, לֹא מִן הַשָּׁם הוּא זֶה** - לא מטעם זה הוא פטור ממלקות[לו], **אֶלָּא מְשׁוּם דְּהַוָּה לֵיהּ** - שהרי זה הלאו של 'נותר' הוא **'לֹאו שֶׁאֵין בּוֹ מַעֲשֶׂה'**, שהרי מעצמו הוא נשאר, ואינו עושה בו כל פעולה, וְכלל הוא בידינו, שכל **'לאו** שאין בו מעשה' **אֵין לוֹקִין עָלָיו. אֶלָּא** דין זה ששנינו במשנה, **שֶׁהִשּׁוֹבֵר** את העצם **בַּפֶּסַח הַטָּמֵא** אינו לוקה, **מִנַּיִן**? - מנין לומדים זאת.

מבארת הגמרא: המקור לכך הוא **מִדְּאָמַר קְרָא** (שם יב מו) **'וְעֶצֶם לֹא תְשַׁבְּרוּ בּוֹ'**, ויש לדייק מתיבת **'בּוֹ'** שדווקא **בָּקָרֵב בָּשֵׂר** אסרה התורה לשבור עצם, **וְלֹא בְּקָרֵב פָּסוּל**[לז].

הגמרא מביאה מחלוקת תנאים מנין לומדים שהשובר עצם בקרבן פסול אינו לוקה: תָּנוּ רַבָּנָן בברייתא, נאמר לגבי קרבן הפסח (שם) **'וְעֶצֶם לֹא תְשַׁבְּרוּ בּוֹ'**, ויש לדייק מתיבת **'בּוֹ'** שדווקא **בָּקָרֵב בָּשֵׂר** נאסרה שבירת עצם, **וְלֹא בָּקָרֵב פָּסוּל. אלו** דברי **תנא קמא. רַבִּי אוֹמֵר**, יש ללמוד זאת ממה שכללה התורה את אכילת הפסח ואיסור שבירתו בפסוק אחד, שהרי כך נאמר (שם) **'בְּבַיִת אֶחָד יֵאָכֵל וגו' וְעֶצֶם לֹא תְשַׁבְּרוּ בּוֹ'**, ובמקרא זה הוקשה אכילת הפסח לאיסור שבירת עצם בו, לומר לך, **שֶׁכָּל** קרבן **הֶרְאוּי לְאֲכִילָה יֶשׁ בּוֹ** איסור **מִשּׁוּם שְׁבִירַת עֶצֶם**, וְכל קרבן **שֶׁאֵין רָאוּי לַאֲכִילָה אֵין בּוֹ** איסור **מִשּׁוּם שְׁבִירַת עֶצֶם.**

הגמרא מבררת איזה חילוק יש בין דרשת תנא קמא לדרשת רבי: מַאי בֵּינַיְיהוּ - איזה חילוק יש להלכה ביניהם. **אִיכָּא בֵּינַיְיהוּ** - יש ביניהם, כלומר, באופן שהיו רוב ישראל טמאים, והותרו להקריב את הפסח בטומאה, **דְּזֶה יש חילוק בין תנא קמא לרבי.** **לְתַנָּא קַמָּא** הסובר שלא אסרה תורה שבירת עצם אלא בקרבן **בָּשֵׂר**, בילקוט ביאורים. לב. **לֹא** נתבאר כאן מה הוא שיעור השבירה שחייבים עליו משום 'ועצם לא תשברו בו'. וכתב המנחת חינוך (מצוה עח פוסק ג), שהשיעור מבואר בחולין (יט:) 'אמר רבי שמעון בן לקיש, שלש פגימות הן, פגימת עצם בפסח, פגימת אזן בבכור, פגימת מום בקדשים, ורב חסדא אמר, אף פגימת סכין, וכו', וכולן פגימתן כדי פגימת המזבח, וכמה פגימת המזבח, כדי שתחגור [תתעכב] בה צפורן'. ומתבאר שם, ששיעור שבירת עצם בקרבן פסח הוא כדי חגירת צפורן, דהיינו, שיעור מועט ביותר, שמרגיש בו כשמעביר הצפורן על גבי העצם. לג. **בֵּן** פירש התוספות יום טוב (פ"ו מ"ו), על פי דברי הרמב"ם, שכתב (קרבן פסח פ"י ה"ג) 'אבל פסח שבא בטומאה אם שבר בו עצם אינו לוקה'. דהיינו, שאפילו באופן שורוב הציבור טמאים, שאז קרבן הפסח נעשה נאכל בטומאה, מכל מקום אין חייבים על שבירת עצם בו. לד. **טַעַם** הדבר מפורש בגמרא בסמוך, ש'המותיר בטהור' פטור משום **'לֹאו** הניתק לעשה', או משום 'לאו שאין בו מעשה', ואילו 'השובר בטמא' פטור לפי שהתורה מיעטתו. לה. **כְּלוֹמַר**, שלאו זה של 'נותר' הוא 'לאו הניתק לעשה', ואין לוקין עליו, שכך אמרה תורה, אם תעבור על הלאו קיים את העשה והינעל מעונש, שזה הוא תיקונו של הלאו, וממילא אינו לוקה. רש"י (ד"ה לא) ובאופן נוסף כתב לפרש, שטעם הדבר שאין לוקין על 'לאו הניתק לעשה' הוא משום שאינו דומה ל'לאו דחסימה', וכן מבואר במסכת מכות (יג:). והכוונה בזה, שמאחר וסמכה התורה איסור 'לא תחסום שור בדישו' (דברים כה ד) לפרשת מלקות, לפיכך אין לוקין אלא על לאו שהוא דומה ל'לאו דחסימה', ומאחר ואיסור 'לא תחסום' אינו 'ניתק לעשה', יש ללמוד שאין לוקים על 'לאו הניתק לעשה'. לו. **שֶׁכֵּן** נוקטים אנו להלכה ש'טומאה דחויה היא בציבור', אלא שגזירת הכתוב היא שיוצאים ידי חובתם בקרבן זה. רש"י (בחולין ע"ג, ד"ה שלש פגימות) וכותנתו, למבואר לעיל (עג). שנחלקו התנאים בביאור הענין שהתירה תורה להקריב קרבן כשרוב הציבור טמאים. דעת רבי יהודה היא ש'טומאה הותרה בציבור', דהיינו, שאין בכך כל איסור, ואין צריך לחזר אחר דרך לעשותו בטהרה. ולדברין, פסח הבא בטומאה אינו נידון כ'פסול'. אמנם דעת רבי שמעון היא ש'טומאה דחויה בציבור', דהיינו שקרבן פסול הוא, אלא שהתירה תורה בשעת הדחק לצאת ידי חובה בקרבן כזה.

כו. **נִתְבָּאר** לעיל בהערה שמה שאמר רבי יוחנן בגידים שסופם להקשות שהולכים אחר מצבם עתה, אינו אלא משום שאף בשור הגדול הם נאכלים בשליקה. ולפי זה צריך לומר שדיעה הגמרא שאף עור הראש נאכל בשור הגדול בשליקה, שאם לא כן לא תובן קושיית הגמרא. מהרש"א (פסוה"ד ד"ה עור) ופסוה"ד (פסוה"ד ס"ק לג).

כז. **רש"י** (ד"ה לא, סוכה נג. ד"ה דלמ"ד). כח. **רש"י** (ד"ה לא). כט. **הקשו** התוספות (ד"ה לא) הרי גם על ריש לקיש קשה ממשנה זו, שהלא ממשנה זו משמע שמצבו עתה קובע את הדין, ואילו בפסח סובר ריש לקיש בגידין שסופם להתקשות שמצבם בעתיד קובע את הדין. ותירצו, שבעור הראש של עגל הרך יש יותר טעם בשר מאשר בגידים, ולכן אף שסופו להקשות חשוב בשר [ונדחת ריש לקיש לענין ראשי כנפים והסחוסים, כפי שהתבאר לעיל בשם התוספות (ד"ה ואלא)], וכל זה בצירוף מה שגם לאחר שתקשה עדיין ראוי לאכילה על ידי שליקה, וכפי שהובא לעיל בשם המהרש"א). ל. **לְמסקנת** הגמרא סובר רבי יוחנן שגידים שסופם להקשות אין נמנים עליהם, שמאחר ואין בהם טעם בשר כל כך, אין די בכך שיהיו ראויים לאכילה על ידי שליקה, וכפי שהתבאר לעיל בשם התוספות (שם) בדעת ריש לקיש. ומבואר במסקנת הסוגיא, שהוא הדין לענין עור עגל הרך, שאף על פי שראוי לאכילה על ידי שליקה גם לאחר שיתקשה [שאם לא כן, לא מובנת קושיית הגמרא על רבי יוחנן מדבריו לענין עגל הרך, וכפי שהתבאר לעיל בהערה בשם המהרש"א], מכל מקום אינו נחשב כבשר. וצריך לומר שגם בעור עגל הרך אין כל כך טעם בשר, מה שאין כן בראשי כנפים וסחוסים שיש בהם טעם בשר, לכולי עלמא די בכך שראויים לאכילה על ידי שליקה. מהרש"א (שם). ומכל מקום צריך לומר שבעור עגל הרך יש יותר טעם בשר ממה שיש בגידים שסופם להקשות, ולכן לא הקשה ריש לקיש על עצמו מהמשנה בחולין, וכפי שהתבאר לעיל בשם התוספות (ד"ה אם), והיינו שאין בו כל כך טעם בשר כמו בראשי כנפים, אבל יש בו יותר טעם בשר מבגידים שסופם להקשות [וכן גם מבואר בנר דוד (פסוה"ד ד"ה ואלא)]. **לא. כתב** הפני יהושע בתוספת מכות (יג. ד"ה ומשופה), שכוונת המשנה לחדש בזה שאף השובר עצם שיש בו מוח כדי לאוכלו לוקה, ואין אומרים בזה שהבוה מצות עשה של אכילת הקרבן ותדחה את איסור שבירת עצם בפסח, וכמבואר בדברי הגמרא להלן (סב:). וראה עוד חידוש נוסף בדברי המשנה

הֵאי - קרבן זה שבא בטומאה **פְּסוּלָּא** הוא[א], ולפיכך לא נאסרה בו שבירת עצם, אבל **לְמַאן דְּאָמַר** - לדעת רבי הסובר שאיסור השבירה תלוי באם הקרבן **רָאוּי לְאַכְּלָהּ, הֵאי** - קרבן זה שבא בטומאה, **נָמֵי** - גם כן **רָאוּי לְאַכְּלָהּ הוּא**[ב], ולפיכך נאסרה בו שבירת עצם.

הגמרא מביאה דעה החולקת על רבי ירמיה, הסובר שנחלקו התנאים בפסח הבא בטומאה: רַב יוֹסֵף אָמַר, בִּי הֵאי גַּוְונָא - באופן כזה, דהיינו פסח שבא בטומאה, **דְּכוּלֵּי עָלְמָא** - הכל מודים ש**אֵין מְשׁוּם שְׁבִירַת הָעֶצֶם, דְּרַבִּי לְעָזָר אָמַר אַתְּיָא** - לפי שרבי בא להקל על דברי תנא קמא ולא להחמיר[ג], שאף הוא מודה שקרבן פסול אין בו איסור שבירת עצם[ד], **וְהֵאי** - וקרבן זה שבא בטומאה, **הָא** [-הרי] **פְּסוּלֵי הוּא**, ולפיכך לא נאסרה בו שבירת עצם לדעת הכל, **אֶלָּא** קרבן **שֶׁהֶחֱזִיתָה לוֹ שָׁעָה הַכּוֹשֵׁר** - שהיה כשר מתחילה והותר באכילה, **וְנִפְסְלָה** לאחר מכן, כגון שיצא הבשר חוץ למחיצתו[ה], **אִיבָּא בֵּינַיְיהוּ** - בקרבן כזה יש חילוק להלכה בין תנא קמא לרבי. **לְמַאן דְּאָמַר** - לדעת תנא קמא הסובר שאיסור השבירה תלוי באם הקרבן **כָּשֵׁר, הָא** - קרבן זה, **כָּשֵׁר הוּא**, שהרי נעשו עבודותיו בהכשר, ולפיכך נאסרה בו שבירת עצם. אבל **לְמַאן דְּאָמַר** - לדעת רבי הסובר שלא אסרה תורה לשבור עצם אלא בקרבן שהוא **רָאוּי לְאַכְּלָהּ הוּא** - עכשיו אינו ראוי לאכילה[ו], שהרי נפסל, ולפיכך אין בו איסור שבירת עצם.

הגמרא מביאה דעה החולקת על רב יוסף: אֲבָיי אָמַר, כּוּלֵּי עָלְמָא כָּל בִּי הֵאי גַּוְונָא[ז] - באופן כזה, שהיתה לקרבן 'שעת הכושר' מתחילה ונפסל לאחר מכן, מודים הכל ש**אֵין מְשׁוּם שְׁבִירַת הָעֶצֶם**, ואפילו תנא קמא הדורש 'בכשר ולא בפסול', **מַאי טַעְמָא** - מה הוא טעם הדבר, משום **דִּכְתִיב מִיהָת** - עכשיו, על כל פנים, **הָא** [-הרי] **פְּסוּלֵי הוּא, אֶלָּא** דין **שְׁבִירַת הָעֶצֶם** בפסח **מִבְּעוֹד יוֹם** - קודם החשיכה, דהיינו ביום ארבעה עשר בניסן, **אִיבָּא בֵּינַיְיהוּ** - בזה יש חילוק בין תנא קמא לרבי. **לְמַאן דְּאָמַר** - לדעת תנא קמא, הסובר שהתורה ממעטת רק קרבן שאינו **כָּשֵׁר, הָא** - קרבן פסח מבעוד יום, **כָּשֵׁר הוּא**, ולפיכך נאסרה בו שבירת עצם. אבל **לְמַאן דְּאָמַר** - לדעת רבי הסובר שמיעטה התורה כל קרבן שאינו **רָאוּי לְאַכְּלָהּ**, אין לאסור שבירת עצם בפסח מבעוד יום, שהרי **הָשְׁתָּא** - עכשיו, **לָאו רָאוּי לְאַכְּלָהּ הוּא** - עדיין אינו ראוי לאכילה, שאין זמן אכילת הפסח אלא בערב.

הגמרא מקשה על דעת אביי, הסובר שרבי מתיר לשבור עצם בפסח מבעוד יום: מֵיתִיבֵי - הקשו בני הישיבה. שנינו בברייתא, **רַבִּי אוֹמֵר**, **גְּמִינִין עַל מוֹחַ שֶׁבָּראשׁ**, כלומר, אפילו אם לא נמנה אחד מבני החבורה על בשר הפסח, אלא רק על המוח שבראש, יצא ידי חובתו, **וְאֵין נִמְנִין עַל מוֹחַ שֶׁבַּקְּטֹלִית** - שבתוך עצם הירך של הידי[ט].

מבררת הגמרא: עַל מוֹחַ שֶׁבָּראשׁ מַאי טַעְמָא - מה הוא טעם הדבר שנמנים עליו, הרי אסור לשבור את עצם הגולגולת ולהוציאו. מבארת הגמרא, **הוֹאִיל וְיֵכוֹל לְגָרְרוֹ** למוח על ידי קיסם **וְלְהוֹצִיאוֹ** דרך האף ולאוכלו. אבל מוח העצם שבקוליות אי אפשר להוציאו בלא לשוברה.

ועתה מפרשת הגמרא כיצד יש להוכיח מברייתא זו שלא כאביי: וְאִי סָלְקָא דַּעְתָּךְ - ואם תעלה על דעתך, **שְׁבִירַת הָעֶצֶם מִבְּעוֹד יוֹם שָׁפִיר דָּמֵי** - מותרת היא לדעת רבי, אם כן, **קוֹלִית נָמֵי** - אף המוח שבקוליות יש דרך **לְהוֹצִיאוֹ** בהיתר, באופן **שֶׁנִּתְבָּרְיָה** - ישברו אותה **מִבְּעוֹד יוֹם, וְנִפְקְרָה לְמוֹחָהּ דֵּירְיָה** - ויוציאו את המוח שבתוכה, **וְנִמְנוּ עָלֶיהָ** - וימנו מכני החבורה על אותו המוח ויאכלוהו בערב. אלא בהכרח צריך לומר, שגם רבי מודה ששבירת עצמות אסורה אפילו מבעוד יום.

מתרצת הגמרא: אָמַר לָךְ אֲבָיי - יכול אביי לתרץ קושיא זו, ולומר לך כן, **וְלָמָּה לָךְ** - ולשיטתך, ששבירת עצם אסורה אף מבעוד יום, וכי יתיישבו דברי הברייתא, והרי **מְשַׁחֲשַׁכְתָּה נָמֵי** - אף לאחר החשיכה ניתן לשברו את עצם הקולית בהיתר, ולהוציא המוח שבתוכה, באופן **דְּנָיְחֵי גּוּמְרְתָּא** - יביאו גחלת, **וְנָיְחוּת עֲלַיְיהוּ** - ויניחו על עצם הקולית, **וְנִקָּפָה לְמוֹחָהּ דֵּירְיָה** - ותשרוף הגחלת את העצם עד שתעשה בו נקב, **וְנִפְקָה לְמוֹחָהּ דֵּירְיָה** - ויוציאו את מוח העצם שבתוך הקולית דרך נקב זה, **וְנִימְנוּ עֲלַיְיהוּ** - וימנו עליו ויאכלוהו. **דְּהָא תָּנְיָא** - שהרי שנינו בברייתא, **אֲבָל הַשְּׁדֵרָה בְּעַצְמוֹת וְהַמְּחִתָּה בְּגִידִין אֵין בּוֹ** איסור **מִשּׁוּם שְׁבִירַת הָעֶצֶם**[יא], דהיינו, שלא אסרה תורה אלא לשבור העצמות, אך מותר לעשות בהם נקב על ידי שריפה.

וממשיכה הגמרא: אֶלָּא מַאי אִית לָךְ לְמֵימַר - מה יש לך לומר בכדי ליישב קושיא זו, מדוע אכן אין עושים כן, מצינו בזה שני תירוצים. **אֲבָיי אָמַר**, שאין לנקב העצם על ידי גחלת, **מִשּׁוּם** שחוששים **לְמַכָּה** - שתשבר העצם מצירה השני מחמת חום הגחלת, ובאופן כזה אין כאן שריפה אלא שבירה, ואסורה היא מן התורה[יב]. **וְרָבָא אָמַר**, טעם הדבר שאסור לנקב העצם על ידי גחלת הוא **מִשּׁוּם** שחששו חכמים ל**תַּקָּפַת קְדָשִׁים, דְּהָא מַסְפְּדִי לַיְיהוּ** - שיפסידו את המוח שבתוך העצם **בְּנֵדִים, דִּילְמָא אָכְלִי נוּרָא מִמּוֹחַ דִּידֵיהּ** - שכן יש לחוש שמא לאחר שתנקב הגחלת את העצם תאכל האש אף מן המוח עצמו, ולפיכך מוטב להשאירו סגור בתוך העצם שיפסד מעצמו, ולא להפסידו בידים. ומתבאר מכאן, שאף על פי שמראורייתא מותר היה לנקב את עצם הקולית על ידי גחלת ולהוציא המוח שבתוכה, מכל מקום אסרו חכמים לעשות כן. וממילא אף לענין שבירת העצם **מִבְּעוֹד יוֹם נָמֵי** - גם כן יש לומר שאסרו חכמים לעשות זאת, **גְּזֵרָה מִבְּעוֹד יוֹם אֲטוּ** [-משום] **לְחַשְׁחֲשֵׁיקָה**. דהיינו, שאם יתרגל האדם לשברו עצם בפסח מבעוד יום, יש לחוש שיבוא לעשות כן אף לאחר החשיכה.

הגמרא מביאה דעה החולקת על אביי: רַב פָּפָּא אָמַר, כָּל בִּי הֵאי גַּוְונָא - באופן כזה, ששוברו העצם מבעוד יום, **כּוּלֵּי עָלְמָא** - הכל מודים ש**אֵין מְשׁוּם שְׁבִירַת הָעֶצֶם**, ואפילו רבי הסובר שלא אסרה תורה לשבור עצם אלא בקרבן הראוי לאכילה, **מַאי טַעְמָא** - מה הוא טעם הדבר, משום **דְּאוֹרְתָּא מִיחֲזֵי** - לערב יהיה הקרבן ראוי **לְאַכְּלָהּ**, ולפיכך אף מבעוד יום הוא נידון כ'ראוי', **אֶלָּא בְּאַבָּר שֶׁיָּצָא מִקְצָתוֹ** חוץ לחומת ירושלים, ונפסל אותו החלק היוצא וצריך לחותכו, **קָמִיפַּלְגִי** - בזה נחלקו תנא קמא ורבי, אם יש באותו חלק שיצא איסור שבירת עצם. **מָאן דְּאָמַר** - לדעת תנא קמא, הסובר שאסרה תורה שבירת עצם בקרבן **כָּשֵׁר, הָא** - אבר זה שיצא מקצתו לחוץ, **כָּשֵׁר הוּא**, שהרי חלקו הפנימי עומד בכשרותו, ולפיכך יש לאסור שבירת עצם אפילו בחלקו שיצא לחוץ[יג]. **וּמָאן דְּאָמַר** - ולדעת רבי הסובר שלא אסרה תורה שבירת עצם אלא בקרבן שהוא **רָאוּי לְאַכְּלָהּ, הֵאי** - אבר זה שיצא מקצתו לחוץ, **לָאו רָאוּי לְאַכְּלָהּ הוּא** - אינו ראוי לאכילה במקום השבירה, דהיינו באותו החלק שיצא לחוץ[יד], ולפיכך אינו עובר על 'ועצם לא תשברו בו'[טו].

ומביאה הגמרא דעה הסוברת שמותר לשבור בו עצם: דְּתָנְיָא בברייתא, **רַבִּי יִשְׁמָעֵאל בְּנוֹ שֶׁל רַבִּי יוֹחָנָן בֶּן בְּרוֹקָה אוֹמֵר, אֲבָר שֶׁיָּצָא מִקְצָתוֹ** חוץ לחומת ירושלים **וְשָׁבָרוֹ, אֵין בּוֹ** איסור **מִשּׁוּם שְׁבִירַת הָעֶצֶם.**

הגמרא מביאה דעה החולקת על רב פפא: רַב שֵׁשֶׁת בְּרֵיהּ דְּרַב אִידִי אָמַר, כָּל בִּי הֵאי גַּוְונָא - באופן כזה, שיצא מקצת האבר לחוץ, **דִּכְתִיב מִיהָת** - הכל מודים ש**אֵין מְשׁוּם שְׁבִירַת הָעֶצֶם**, ואפילו תנא קמא הדורש 'בכשר ולא בפסול', **דְּהָאי אֲבָר** - שהרי אותו החלק של האבר שיצא לחוץ **הָא פְּסוּלֵי הוּא**[טז], **אֶלָּא שְׁבִירַת הָעֶצֶם בְּיָנָא**[יז] - בשר פסח שלא נצלה כל צרכו[יח], **אִיבָּא בֵּינַיְיהוּ** - בזה יש חילוק להלכה בין תנא קמא לרבי. **מָאן**

א. **שכן** נוקטים אנו להלכה ש'טומאה דחויה היא בציבור', אלא שגזירת הכתוב היא שיוצאים ידי חובתם בקרבן זה. רש"י (ד"ה פסולי). ב. **שכך** שנינו (נגעים עו:) 'הפסח שבא בטומאה נאכל בטומאה'. רש"י (ד"ה פסולי הוא נכ). ג. **הב"ח** מחק תיבות אלו, וכן מתבאר מדברי התוספות להלן (ד"ה ס"ל שלא נרסו כן [בביאור המהרש"א בחוס' שם]). וראה עוד בהערה להלן בסמוך. ד. **שכך** מסתבר לומר שהתנא האחרון בא להוסיף היתר על הראשון. מהרש"א (פסוס ד"ה ס"ל ס"ג). ה. **כלומר**, לפי פירושו של רבי ירמיה ש'פסח הבא בטומאה איכא בינייהו', אזי כשם שתנא קמא הדורש מ'בר, בכשר ולא בפסול' אינו סובר את הדרשת רבי מ'בכית אחד יאכל', כך רבי אינו סובר את הדרשת תנא קמא. ועל כן הוא מחייב משום שבירת עצם גם בפסח פסול. אבל לפי פירושו של רב יוסף ש'היתה לו שעת הכושר ונפסל איכא בינייהו' [וכן לפי כל פירושי האמוראים להלן בסמוך] מודה רבי לדרשת 'בכשר ולא בפסול', שאין חייבים על שבירת עצם בפסח הפסול, אפילו אם הוא ראוי לאכילה [כמו בפסח הבא בטומאה], אלא שהוא מוסיף לדרוש מ'בכית אחד יאכל' שישנם אופנים שאין חייבים על שבירת עצם אפילו בפסח הכשר, והיינו באופן שאין הפסח ראוי לאכילה, מאיזה טעם שיהיה. ור' חדוש (ד"ה ר' יוסף). ו. **רש"י** (בחל ד"ה פסולי הוא) ז. **נתקשה** המהרש"א (בחוס"ד ס"ב), מדוע לא לדון קרבן שהיתה לו שעת הכושר כ'כשר' אך 'אינו ראוי לאכילה', הרי אילו דנים אותו לפי מה שהיה מתחילה קודם שנפסל, אזי כשם שכשר היה, כך גם הותר באכילה, ואם דנים אותו כפי מצבו עתה לאחר שנפסל, הרי כשם שאינו ראוי לאכילה גם אינו כשר. והרש"ש (פסוס ס"ב) כתב בביאור הענין, שאכן דנים את הקרבן כפי מצבו עתה לאחר שנפסל, ובשם הדבר שנקרא 'כשר' לפי שיצאו בו בעלי דיה חובת קרבן פסח, מאחר שהיה מתחילה [ואכילת הפסח אינה מעכבת], אך מכל מקום אינו 'ראוי לאכילה'. וכתב. שלכך נתכוין רש"י (ד"ה ס"ב) בדבריו 'הא כשר, שנעשו עבודותיו בהכשר'. ח. **הב"ח** גורס 'כל כי האי גוונא, כולי עלמא'. ט. **רש"י** (בחל ס"ב ד"ה בקולית). 'פירוש קוליות, העצם החלול וסתום משני צדדים, והוא מלא מוח, והוא עצם של ירך, שיש בו מוח הרבה'. הערוך (ערך קלית). י. **שהרי** בריש הברייתא זו רבי אומרה. יא. **החידוש** לגבי 'מתחך בגידין' הוא שאף על פי שהם קשים כעצמות מכל מקום לא אסרה תורה לשוברם. רש"י במסכת חולין (ס"ב ד"ה ממחקן). יב. **כלומר**, כאשר נעשה נקב בעצם במקום שבו הוא מניח את הגחלת, אין זו שבירה אשסרה תורה אלא שריפה, אבל אם תפקע העצם מחמת החום מצירה השני, במקום שאין בו גחלת, אין זו שריפה אלא שבירה, ולפיכך אסור לעשות כן. יג. **אמנם** מאחר שצריך לחתוך את חלקו של האבר שיצא לחוץ, יעשה כך, יחתוך בבשר במקום שבו יוצא האבר לחוץ [להפריד בין הבשר הכשר לפסול] עד שיגיע לעצם, וחלק הבשר שיצא לחוץ אסור באכילה, ולאחר מכן יקלוף את הבשר שנמצא על החלק הפנימי של האבר עד העצם, ובשר זה מותר באכילה, וכשיגיע לפרק שבו מתחברות שתי עצמות יחתוך ביניהן, כמבואר בדברי המשנה להלן (פה:). רש"י (ד"ה ס"ל מן). יד. **הקשו** התוספות (ד"ה ס"ב), מדוע סובר רב פפא שאבר שיצא מקצתו נידון כ'כשר' אך 'אינו ראוי לאכילה', הרי אם דנים אנו אותו כפי החלק שיצא לחוץ, אזי כשם שאינו ראוי לאכילה כך גם אינו כשר, שנפסל כיוצאיתו, ואם דנים כפי החלק שנותר בפנים, אזי כשם שהוא כשר כך גם מותר באכילה. טו. **אבל** באבר שיצא כולו לחוץ, דהיינו שהיתה לו שעת הכושר ונפסל, מודים הכל שאין בו איסור שבירת עצם, שהרי עתה כולו פסול להא [ובטעות אביי לעיל על דברי רב יוסף]. רש"י (ד"ה ס"ל ס"ב). טז. **בשר** פסח שלא נצלה כל צרכו אסור באכילה, כמאמר הכתוב (שמות יב ט) 'אל תאכלו ממנו נא ובשל מבושל במים כי אם צלי אש'. ופירש רש"י שם, שבלשון ערבי קוראים 'נא' לבשר שאינו צלוי כל צרכו.

דְּאָמַר - לדעת תנא קמא הסובר שאסרה תורה שבירת עצם בקרבן בָּשָׂר, הָא - קרבן זה שעדיין לא נצלה כל צרכו, בָּשָׂר הוּא, ולפיכך אסור לשבור בו עצם אפילו קודם גמר צלייתו. וְאַמַּאן דְּאָמַר - אבל לדעת רבי, הסובר שלא אסרה תורה שבירת עצם אלא בקרבן שהוא רָאוּי לָאֲכִילָה, הָשְׁתָּא - עכשיו, שעדיין לא נצלה הבשר כל צרכו, אֵינוֹ רָאוּי לָאֲכִילָה, ולפיכך לא נאסרה בו שבירת עצם.

הגמרא מביאה דעה החולקת על רב ששת בריה דרב אידי: רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק אָמַר, כָּל כְּדֵי הָאי גַּוְונָא - באופן כזה, בכשר שלא נצלה כל צרכו, ודאי יֵשׁ בּוֹ מִשּׁוּם איסור שְׁבִירַת הָעֶצֶם לדעת הכל, ואפילו לרבי הסובר שלא נאסרה שבירת עצם אלא בקרבן הראוי לאכילה. מַאי טַעְמָא - מה הוא טעם הדבר, דְּהָא חֲזֵי - שהרי ראוי הוא לָאֲכִילָה, דְּכַמְּוָוי לֵיהּ וְאָכֵיל לֵיהּ - שכן יכול הוא לצלותו כראוי ולאוכלו, אֶלָּא שְׁבִירַת עצם של הָאלָיָה [-זנב הכבשי][ח], אֵיבָא בֵּינַיְיהוּ - בזה נחלקו התנאים, לְמַאן דְּאָמַר - לדעת תנא קמא הסובר שאסרה תורה שבירת עצם בקרבן בָּשָׂר, הָא - אליה זו, של קרבן בָּשָׂר הוּא, ולפיכך אסור לשברו בה עצם. אבל לְמַאן דְּאָמַר - לדעת רבי הסובר שלא אסרה תורה שבירת עצם אלא בקרבן הָרָאוּי לָאֲכִילָה, הָאי - אליה זו, אֵינוֹ רָאוּי לָאֲכִילָה, דְּאִלָּיָה לָגְבוֹהַּ קָאֵי - שהרי האליה מוקטרת היא לשמים[ט], ולפיכך אין בה איסור שבירת עצם.

הגמרא מביאה דעה החולקת על רב נחמן בר יצחק: רַב אַשֵׁי אָמַר, כָּל כְּדֵי הָאי גַּוְונָא - באופן כזה, ששובר עצם באליה, וְדַאי אֵין בּוֹ מִשּׁוּם איסור שְׁבִירַת הָעֶצֶם, דְּהָא וַדַּאי אֵינוֹ רָאוּי לָאֲכִילָה כְּלָל[י], אֶלָּא אֲבָר של קרבן פסח שֶׁאֵין עָלָיו כָּזַיִת בָּשָׂר, אֵיבָא בֵּינַיְיהוּ - בזה נחלקו התנאים אם יש בו איסור שבירת עצם. לְמַאן דְּאָמַר - לדעת תנא קמא, הסובר שאסרה תורה שבירת עצם בקרבן בָּשָׂר, הָא - אבר זה שאין עליו כזית בשר, בָּשָׂר הוּא, ולפיכך אסור לשברו בו עצם, אבל לְמַאן דְּאָמַר - לדעת רבי הסובר שלא אסרה תורה שבירת עצם אלא בקרבן שהוא רָאוּי לָאֲכִילָה, אינו חייב על אבר זה משום שבירת עצם, משום דְּבֵינָתַיִן - צריך שיהא בו כזית כדי שִׁיעוּר אֲכִילָה, וְלֵיכָא - והרי אין בו שיעור זה.

הגמרא מביאה דעה החולקת על רב אשי: רְבִינָא אָמַר, כָּל כְּדֵי הָאי גַּוְונָא - באופן כזה, שאין על האבר כזית בשר, ודאי לדעת הכל לַיְית בֵּיהּ [-אין בו] מִשּׁוּם איסור שְׁבִירַת הָעֶצֶם, דְּבֵינָתַיִן - שכן צריך שיהא בו שִׁיעוּר אֲכִילָה[כ], אֶלָּא אֲבָר שֶׁאֵין עָלָיו כָּזַיִת בָּשָׂר בְּמָקוֹם זֶה - במקום השבירה, וְיֵשׁ עָלָיו כָּזַיִת בָּשָׂר בְּמָקוֹם אַחֵר - שלא במקום השבירה, אֵיבָא בֵּינַיְיהוּ - בזה נחלקו התנאים, אם יש בו איסור שבירת עצם. לְמַאן דְּאָמַר - לדעת תנא קמא, הסובר שאסרה תורה לשבור עצם בקרבן בָּשָׂר, הָא - אבר זה, שאין עליו כזית בשר במקום זה ויש עליו כזית בשר במקום אחר, בָּשָׂר הוּא, ולפיכך אסור לשברו בו עצם, אבל לְמַאן דְּאָמַר - לדעת רבי, הסובר שלא אסרה תורה שבירת עצם אלא בקרבן שהוא רָאוּי לָאֲכִילָה, אינו חייב על אבר זה משום שבירת עצם, משום דְּבֵינָתַיִן - צריך שיהא בו כזית כדי שִׁיעוּר אֲכִילָה בְּמָקוֹם הַשְּׁבִירָה, וְהָא לֵיכָּא - והרי אין שם כזית בשר.

הגמרא מביאה בריייתא, שבה מתבאר בשיטת ארבעה אמוראים מתוך השמונה שהובאו לעיל[כא]: תָּנְיָא בְּאַרְבָּעָה מִינְיֵיהוּ - שנינו בברייתא כשיטת ארבעה מן האמוראים, בביאור מחלוקת תנא קמא ורבי. דְּתָנְיָא, רַבִּי אוֹמֵר בברייתא, נאמר בכתוב (שמות יב מו) 'בְּבַיִת אֶחָד יֵאָכֵל' וגו', וְעֶצֶם לֹא תִשְׁבְּרוּ בּוֹ', ויש לדרוש ממקרא זה שרק עַל שבירת עצם בפסח הַכָּשֵׁר הוּא חַייָב, וְאֵינוֹ חַייָב עַל שבירת עצם בפסח הַפָּסוּל[כב]. ועתה מבארת הברייתא את ההלכות היוצאות מכלל זה. הָיְתָה לוֹ לקרבן שָׁעַת הַכּוֹשֶׁר, דהיינו שנעשה מתחילה בכשרות, וְנִפְסַל בְּשָׁעַת אֲכִילָה, כגון שיצא הבשר חוץ לחומת ירושלים, אֵין בּוֹ איסור מִשּׁוּם שְׁבִירַת עֶצֶם. והיינו כדעת רב יוסף לעיל[כג].

דין נוסף מונה הברייתא: יֵשׁ בּוֹ באבר זה כזית כדי שִׁיעוּר אֲכִילָה, יֵשׁ בּוֹ איסור מִשּׁוּם שְׁבִירַת עֶצֶם, אבל אם אֵין בּוֹ כזית כדי שִׁיעוּר אֲכִילָה, אֵין בּוֹ מִשּׁוּם שְׁבִירַת עֶצֶם. והיינו כדעת רב אשי, או כדעת רבינא[כד].

דין שלישי אומרת הברייתא: אבר הָרָאוּי לְמָחָר, כגון אליה, אֵין בּוֹ מִשּׁוּם שְׁבִירַת הָעֶצֶם. והיינו כדעת רב נחמן בר יצחק.

דין רביעי מונה הברייתא: בְּשָׁעַת אֲכִילָה של קרבן פסח יֵשׁ בּוֹ איסור מִשּׁוּם שְׁבִירַת עֶצֶם, אבל שֶׁלֹּא בְּשָׁעַת אֲכִילָה, כגון מבעוד יום, אֵין בּוֹ איסור מִשּׁוּם שְׁבִירַת עֶצֶם. והיינו כדעת אביי.

הגמרא מביאה מחלוקת אמוראים בדין אבר שאין עליו כזית בשר במקום שבירה: אִיתְּמַר - נאמרה מחלוקת בבית המדרש, לגבי אֲבָר שֶׁאֵין עָלָיו כַּזַּיִת בָּשָׂר בְּמָקוֹם זֶה - במקום השבירה, וְיֵשׁ עָלָיו כַּזַּיִת בָּשָׂר בְּמָקוֹם אַחֵר. רַבִּי יוֹחָנָן אָמַר, יֵשׁ בּוֹ איסור מִשּׁוּם שְׁבִירַת הָעֶצֶם, לפי שיש באבר זה בשר כשיעור אכילה. רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ אָמַר, אֵין בּוֹ איסור מִשּׁוּם שְׁבִירַת עֶצֶם, לפי שצריך שיהא שיעור אכילה במקום שבירה[כה].

רבי יוחנן מקשה לריש לקיש מברייתא: אִיתְּיבֵיהּ [-הקשה] רַבִּי יוֹחָנָן לְרַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ. שנינו בברייתא, נאמר לגבי קרבן פסח (שמות יב מו) 'וְעֶצֶם לֹא תִשְׁבְּרוּ בּוֹ', ויש ללמוד ממקרא זה שכוונת הכתוב לאסור שבירת עצם בכל ענין, אֶחָד [-בין] עֶצֶם שֶׁיֵּשׁ עָלָיו כַּזַּיִת בָּשָׂר, וְאֶחָד [-ובין] עֶצֶם שֶׁאֵין עָלָיו כַּזַּיִת בָּשָׂר. מברר רבי יוחנן, מַאי - מה היא כוונת הברייתא 'אֵין עָלָיו כַּזַּיִת בָּשָׂר', אִילֵּימָא - אם תאמר, דְּאֵין עָלָיו כַּזַּיִת בָּשָׂר בָּלָל, לא במקום השבירה ולא במקום אחר, אם כן, אֲמַאי - [מדוע] יֵשׁ בּוֹ איסור מִשּׁוּם שְׁבִירַת הָעֶצֶם[כה-ה]. אֶלָּא לָאו הָכִי קָאָמַר - אלא ודאי כך כוונת הברייתא לומר, אֶחָד [-בין] עֶצֶם שֶׁיֵּשׁ עָלָיו כַּזַּיִת בָּשָׂר בְּמָקוֹם זֶה - במקום השבירה, וְאֶחָד - ובין עֶצֶם שֶׁאֵין עָלָיו כַּזַּיִת בָּשָׂר בְּמָקוֹם זֶה וְיֵשׁ עָלָיו כַּזַּיִת בָּשָׂר בְּמָקוֹם אַחֵר, בכל ענין יש בו איסור משום שבירת עצם. (קַשְׁיָא לְרַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ[כו]).

מתרצת הגמרא: אָמַר לֵיהּ - אמר לו ריש לקיש לרבי יוחנן,

יז. רש"י במסכת חולין (יג ד"ה מפליג). יח. **אלייות** שה קריבה יחד עם אימוריו, כמאמר הכתוב (ויקרא ג ט) 'חלבו האליה תמימה', מה שאין כן בשור ועז, שאין אלייתן קריבה. רש"י (ד"ה שם) שם). יט. **לא** נתבאר בגמרא כוונת דברי רב אשי באומרו 'ודאי אין בו משום שבירת העצם', האם כוונתו שהחבר ודאי רק לדעת רבי, או שאף תנא קמא מודה בזה. ומדברי רש"י להלן (ד"ה למימרא) משמע, שכוונתו לומר שאף תנא קמא מודה בזה [ואף שביאר כן להלן גבי תירוצו של רבינא, מסתבר הדבר שאף בדעת רב אשי מבאר רש"י כן]. וכן מתבאר מדברי הכסף משנה (קרבן פסח פ"י ה"י), שמישמש את שיטת הרמב"ם שם, שפסק שהשובר עצם האליה אינו לוקה, לפי שאינו ראוי לאכילה. והשיג עליו הראב"ד, מדוע בכל שאר ההלכות פסק כתנא קמא, ובזה פסק כרבי. ותירץ הכסף משנה, שהרמב"ם סובר כדברי רב אשי, שאף תנא קמא מודה שאין איסור שבירת עצם באליה, לפי שאינה ראויה לאכילה כלל. אמנם לכאורה יש לתמוה על כך, שהרי תנא קמא סובר שאין האיסור תלוי אם ראוי הקרבן לאכילה או לא, אלא רק אם כשר הוא או פסול. ובכך על כן בתירוצי רבי אברהם משה (פרי נה ד"ה רב אשי) שמאחר ונאמר בפסוק 'בבית אחד יאכל וגו' ועצם לא תשברו בו', בהכרח צריך לומר שאין איסור השבירה נוהג אלא בעצם שהבשר שעליו עומד לאכילת הדיוט, ולא באליה שהוא דבר ששייך לגבוה, ולפיכך אמר רב אשי שגם תנא קמא מודה שאין איסור שבירת עצם באליה. אמנם בשפת אמת (ד"ה ר"ח) כתב, שמדברי הראב"ד שהשיג על הרמב"ם בזה יש ללמוד שאינו מפרש כן, אלא סובר שדברי רב אשי נאמרו רק בדעת רבי, אבל לדעת תנא קמא אין איסור שבירת עצם באליה, מאחר ואינו תולה האיסור ב'ראוי לאכילה', ולפיכך לא נקט רב אשי בדבריו את התירוצים 'דכולי עלמא', כפי שנקטו האמוראים שלפנינו. כ. **ואף** תנא קמא מודה בזה. כן מתבאר מדברי רש"י (ד"ה דמיפלג) והראה הערה לעיל בדעת רב אשי.

כא. **אלו** הן שמונת האמוראים: א. ר' ירמיה ביאר שנחלקו התנאים בפסח הבא בטומאה. ב. רב יוסף ביאר שנחלקו בקרבן שהיתה לו שעת הכושר ונפסל. ג. אביי ביאר שנחלקו בדין שבירת עצם מבעוד יום. ד. רב פפא ביאר שנחלקו באבר שיצא מקצתו. ה. רב ששת בריה דרב אידי ביאר שנחלקו בשבירת עצם ב'נא'. ו. רב נחמן בר יצחק ביאר שנחלקו בשבירת עצם שבאליה. ז. רב אשי ביאר שנחלקו באבר שאין עליו כזית בשר. ח. רבינא ביאר שנחלקו באבר שאין עליו כזית בשר במקום זה ויש עליו כזית בשר במקום אחר. כב. **אף** שתנא קמא הוא הדורש לעיל (ע"ש) 'כבשר ולא בפסול', ואילו רבי דורש 'כל הראוי לאכילה יש בו משום שבירת עצם', לא דקדק רבי כאן בדבריו, מאחר ולדעת שניהם לומדים זאת מאותו הפסוק. תוספות הרשב"א (ד"ה ויש) כלומר, אכן מבואר מדברי הברייתא שצריך שיהא בשר על האבר כדי שיעור אכילה בכזית, אך אין מבואר אם צריך שיהא הכזית במקום השבירה כדעת רבינא, או שדי בכך שיש בכל האבר כזית כדעת רב אשי. כד. **כתבו** התוספות (ד"ה דמיפלג) שנחלקו רבי יוחנן וריש לקיש בביאור שיטת רבי שהובאה בברייתא לעיל, שנקט בדבריו 'יש בו שיעור אכילה יש בו משום שבירת עצם, אין בו שיעור אכילה אין בו משום שבירת עצם', ולא פירש האם כוונתו שיהא שיעור אכילה במקום שבירה דווקא, או בכל האבר. ובעין זה נחלקו אף רבינא ורב אשי לעיל, בביאור מחלוקת תנא קמא ורבי. אבל בדעת חכמים הכל מודים שגם אם אין כזית במקום שבירה יש בזה איסור משום שבירת עצם [אמנם נחלקו האמוראים בדעת חכמים, מה הדין באבר שאין עליו כזית בשר כלל]. כה. **חרי** בין רבי יוחנן ובין ריש לקיש מודים שלא אסרה תורה שבירת עצם אלא באבר שיש עליו כזית. רש"י (ד"ה חרי). כו. **הגליון**: מוחק תיבות אלו, לפי שמיותרות הן.

לֹא - אין כוונת הברייתא כן, אלא **הָכִי קָאָמַר** - כך כוונתה לומר, **אֶחָד** [-בין] **עָנָשׁ שֶׁיֵּשׁ עָלָיו כָּרֵת בָּשָׂר מִבַּחוּץ** - על גבי העצם, **וְאֶחָד** [-ובין] **עָנָשׁ שֶׁאֵין עָלָיו כָּרֵת בָּשָׂר מִבַּחוּץ, וְיֵשׁ עָלָיו כָּרֵת בָּשָׂר מִבִּפְנִים** - כתוך העצם, דהיינו, מוח העצם, בכל ענין יש בו איסור משום שבירת עצם, ובתנאי שיהא כזית בשר **בְּמָקוֹם שְׁבִירָה.**

ומביאה הגמרא ראיה מברייתא שאסור לשבור עצם שיש בתוכה מוח, ואין אומרים שתבוא מצות עשה של אכילת הבשר ותדחה את איסור שבירת עצם: וְהָתַנְיָא - ואכן כך שנינו בברייתא, נאמר במקרא (שמות יב מו) **'וְעֶצֶם לֹא תְּשַׁבְּרוּ בּוֹ'**, ויש ללמוד מכך שכוונת התורה לאסור את שבירת כל סוגי העצמות, **אֶחָד** [-בין] **עָנָשׁ שֶׁיֵּשׁ בּוֹ מוֹחַ, וְאֶחָד** [-ובין] **עָנָשׁ שֶׁאֵין בּוֹ מוֹחַ**[א]. **ומבררת הברייתא: וּמָה אֲנִי מְקַיֵּים** - כיצד אם כן יתקיימו דברי הכתוב (שם יב ח) **'וְאָכְלוּ אֶת הַבָּשָׂר בַּלַּיְלָה הַזֶּה'**, מאחר ואסור לשבור את העצם ולהוציא המוח שבתוכה ולאוכלו. **מבארת הברייתא:** מקרא זה יש לקיימו **בְּאכילת הַבָּשָׂר שֶׁעַל גַּבֵּי הָעֶצֶם,** ולא באכילת המוח שבתוך העצם[ב].

שבה הברייתא ומבררת: אוֹ אֵינוֹ - שמא אין לפרש המקרא כן, **אֶלָּא** יש לקיים את מצות אכילת הבשר אף **בְּבָשָׂר שֶׁבְּתוֹךְ הָעֶצֶם,** דהיינו, שצריך לשבור את העצם ולאכול המוח שבתוכה, **וּמָה אֲנִי מְקַיֵּים** - וכיצד אם כן יתקיימו דברי הכתוב **'וְעֶצֶם לֹא תְּשַׁבְּרוּ בּוֹ'**, **בְּעֶצֶם שֶׁאֵין בּוֹ מוֹחַ, אֲבָל בְּעֶצֶם שֶׁיֵּשׁ בּוֹ מוֹחַ שׁוֹבֵר** את העצם **וְאוֹכֵל** את המוח, **וְאַל תְּתַמֵּהַּ** על כך, **שֶׁהֲרֵי יְבֵא עֲשֵׂה** של 'ואכלו את הבשר בלילה הזה', **וְיִדָּחֶה לֹא תַּעֲשֶׂה** של 'ועצם לא תשברו בו'[ג].

מבארת הברייתא שלומדים מן המקרא שאין לומר כן: כְּשֶׁהוּא [-הכתוב] **אוֹמֵר** (במדבר ט יב) **'וְעֶצֶם לֹא יְשַׁבְּרוּ בּוֹ'** בקרבן **'פֶּסַח שֵׁנִי'**, הנעשה בארבעה עשר באייר, לאו שלא היו יכולים להקריב 'פסח ראשון'[ד], **שֶׁאֵין תַּלְמוּד לוֹמַר** - שלא הוצרך הכתוב ללמדנו איסור שבירת עצם ב'פסח שני', **שֶׁהֲרֵי כְּבָר נֶאֱמַר** שם בהמשך הפסוק **'כְּכָל חֻקַּת הַפֶּסַח יַעֲשׂוּ אֹתוֹ'**, דהיינו, שכל דיני 'פסח ראשון' נוהגים אף ב'פסח שני', ואם כן מדוע הוצרך להשמיענו דין שבירת עצם, **הֲרֵי אוֹמֵר** שכוונת התורה ללמדנו שאיסור השבירה נאמר בכל סוגי העצמות, **אֶחָד** [-בין] **עָנָשׁ שֶׁיֵּשׁ בּוֹ מוֹחַ, וְאֶחָד** [-ובין] **עָנָשׁ שֶׁאֵין בּוֹ מוֹחַ.**

ומאחר ולומדים מן המקרא שאיסור שבירת עצם נאמר אף בעצם שיש בו מוח, בהכרח שמצות אכילת קרבן פסח נאמרה רק בבשר שעל העצם, אך המוח שבתוך העצם אינו נאכל, ואין אומרים בזה 'עשה דוחה לא תעשה'.

הגמרא מקשה על שיטת ריש לקיש ממשנה: מֵיתִיבִי - הקשו בני הישיבה על דברי ריש לקיש, הסובר שאבר שאין בו כזית בשר במקום שבירה אין בו איסור שבירת עצם. שנינו במשנה (נגלן ע"ג), **אֶבֶר** של קרבן פסח, **שֶׁיָּצָא מֻקְצֶתּוֹ** חוץ לחומת ירושלים, ונפסל אותו החלק שיצא לחוץ[ה], וצריך לחותכו ולהפרידו מן החלק הכשר שנותר בפנים, אך מאחר שאי אפשר לשבור העצם באמצעה, משום איסור שבירת עצם בפסח, **לְפִיכָךְ חוֹתְכוֹ** את הבשר במקום היציאה **עַד הַמָּקוֹם שֶׁמַּגִּיעַ לָעֶצֶם,** כדי להפריד בין הבשר שיצא לחוץ ונפסל לבשר הכשר שבפנים, **וְלֹאחַר מכן קוֹלֵף** מעל העצם את הבשר הכשר שנותר בפנים ואוכלו, **עַד שֶׁמַּגִּיעַ לָפֶרֶק** - למקום שבו מתחברות שתי עצמות, **וְחוֹתְכוֹ** שם ומפריד בין העצמות, ומשליך את העצם שיצאה לחוץ[ו].

ועתה מבארת הגמרא כיצד יש להוכיח מן המשנה שלא כדברי ריש לקיש: וְאִי אֶבֶרָת - ואם תאמר, **שֶׁאֵבֶר שֶׁאֵין עָלָיו כָּרֵת בָּשָׂר בְּמָקוֹם זֶה** [-במקום השבירה] **וְיֵשׁ** עליו כזית בשר **בְּמָקוֹם אַחֵר אֵין בּוֹ** איסור **מִשּׁוּם שְׁבִירַת הָעֶצֶם,** אם כן, **לָמָּה לִי דִּקְתָנֵי עַד שֶׁמַּגִּיעַ לָפֶרֶק וְחוֹתְכוֹ** - מדוע מצריכה המשנה לקלוף את כל הבשר עד שמגיע לפרק שבו מתחברות העצמות, ושם הוא חותך ביניהן, **נִקְלוֹף בֵּיהּ פּוּרְתָּא וְנַתְבְּרֵיהּ** - הרי די בכך שיקלוף מעט מן הבשר, במקום יציאת האבר לחוץ, וישבור שם את העצם, שמאחר וקילף את הבשר נמצא שאין עתה שיעור אכילה במקום השבירה[ז], ובאופן כזה לא אסרה תורה שבירת עצם[ח]. אלא בהכרח יש ללמוד מכאן שאין די בזה שיקלוף מן הבשר במקום השבירה, שמכל מקום עדיין יש איסור תורה בשבירת העצם, מאחר ויש בה כזית בשר במקום אחר, וכדברי רבי יוחנן.

מביאה הגמרא שני תירוצים על קושיא זו: אֲבָל אֲמַר, אכן מעיקר הדין מותר היה לקלוף מעט מן הבשר ולשבור שם את העצם, אלא שאסרו חכמים לעשות כן, גזירה **מִשּׁוּם פָּקָק.** דהיינו, שחששו שמא מחמת מכת השבירה תסתם העצם לאורכה, ותשבר אף במקום שיש עליו כזית בשר, ונמצא שהוא עובר על איסור תורה.

רַבִינָא אָמַר, אכן מותר לקלוף מן הבשר ולשבור העצם שם, וטעם הדבר שהמשנה מצריכה לקלוף הבשר עד הפרק לפי שהיא עוסקת **בְּקוֹלְפִית** - עצם הירך של יד הבהמה, שיש בה כזית מוח, ונמצא, שאף אם יקלוף את הבשר מעל מקום השבירה עדיין יעבור על איסור תורה בשבירתה, ולפיכך אין עצה זו מועילה שם, אלא צריך לקלוף עד הפרק.

הגמרא עוסקת בדיני 'פיגול' 'נותר' ו'יוצא'[ט]: תָּנַן הָתָם - שנינו להלן (קכ:), **הַפִּיגּוּל** - קרבן שנפסל על ידי מחשבתו של הכהן המקריבו[י], **וְהַנּוֹתָר** - בשר קרבן שנותר לאחר סוף זמן אכילתו, **(וְהַטָּמֵא) מְטַמְּאִין אֶת הַיָּדַיִם** מדרבנן. כלומר, שגזרו חכמים שכל הנוגע בהם ידיו טמאות עד הפרק.

ופירשו **רַב הוּנָא וְרַב חִסְדָּא** את טעם הדבר שגזרו חכמים טומאה זו. **חַד** - אחד מהם **אָמַר,** שהטעם הוא **מִפְּנֵי חֲשָׁדֵי כְּהוּנָּה** - כהנים החשודים שיטמא את ידיהם, כדי שיהא הכהן המפגל צריך לטרוח להטביל ידיו קודם שיגע בקדשים, ועל ידי כן יפרוש מלפגל קרבנות[יא]. **וְחַד** - ואחד מן האמוראים **אָמַר,** שטעם הדבר שגזרו חכמים טומאה על הידים הוא **מִפְּנֵי עַצְּלֵי כְּהוּנָּה** - כהנים המתעצלים באכילת קדשים, ועל ידי כן הם נעשים 'נותר' ונפסלים, ולפיכך גזרו חכמים שיטמא ה'נותר' את הידים, כדי שיוצרכו הכהנים לטרוח בטבילת ידיהם, ומשום כך לא יתעצלו באכילת הקדשים.

אמנם לא נחלקו האמוראים בטעם גזירת חכמים, אלא כל אחד מהם ביאר גזירה אחת. **מַר מָתְנֵי אַפִּיגּוּל** - אחד מהם שנה את דברי לענין 'פיגול', **וּמַר מָתְנֵי אַנּוֹתָר** - והשני שנה דבריו לענין 'נותר'. ומוסיפה הגמרא ומבארת, **מַאן דְּמָתְנֵי אַפִּיגּוּל** - זה ששנה את דבריו לענין הטומאה שגזרו חכמים על 'פיגול', אמר שהוא **מִשּׁוּם חֲשָׁדֵי כְּהוּנָּה** - כהנים החשודים לפגל קרבן משום איבה, שכן טעם זה שייך רק ב'פיגול' ולא ב'נותר', **וּמַאן דְּמָתְנֵי אַנּוֹתָר** - ואילו זה ששנה דבריו לענין הטומאה שגזרו ב'נותר', אמר שטעם הדבר הוא **מִשּׁוּם עַצְּלֵי כְּהוּנָּה** - כהנים המתעצלים באכילת בשר הקרבנות, שטעם זה שייך רק ב'נותר' ולא ב'פיגול'.

הגמרא מביאה מחלוקת בין האמוראים לענין שיעור ה'פיגול' או ה'נותר' המקבלים טומאה: מַר מָתְנֵי - אחד מאמוראים אלו [-רב הונא ורב חסדא] היה שונה, ששיעורו של ה'פיגול' או ה'נותר' בכדי שיטמא את הידים הוא **בַּזַּיִת, וּמַר מָתְנֵי** - ואילו השני היה שונה, ששיעור קבלת הטומאה הוא **בְּכַבֵּיצָה,** אבל בפחות משיעור זה אינם מטמאים את הידים.

ומבארת הגמרא את סברות מחלוקתם: מַאן דְּמָתְנֵי - שה**שונה** ששיעור קבלת הטומאה הוא **בַּזַּיִת,** סובר ששיעורו של ה'פיגול' או ה'נותר' לענין טומאת ידים הוא **בְּשִׁיעור אֵיזוֹרוֹ** - איסור אכילתו, שהאוכל כזית 'פיגול' או 'נותר' חייב עליו כרת[יב]. **וּמַאן דְּמָתְנֵי** - וזה ששונה ששיעור קבלת הטומאה הוא **בַּכֵּיצָה,** סובר ששיעורו לענין טומאת ידים הוא **בְּטוּמְאָתוֹ** - כשיעור של אוכל לטמא 'טומאת אוכלין' מן התורה[יג], דהיינו כביצה.

הגמרא מביאה ספק לגבי קרבן שנפסל משום 'יוצא': אֵיבָעֵיָא לְהוּ - נסתפקו בני הישיבה, **'יוֹצֵא'** - קרבן שיצא חוץ למחיצתו ונפסל[יד], **הַאי גָּזְרוּ** עליו **רַבָּנָן מִיּוֹמָא** - לטמא את הידים, **אוֹ לָא.** ומבארת הגמרא את צדדי הספק.

א. **נתקשה** רש"י (ד"ה ואחד) מדוע יש להעמיד את מצות אכילת הבשר רק לענין בשר שעל גבי העצם, הרי ניתן לפרשה אף לענין בשר שבתוך העצם, בלא שבירת העצם, והיינו באופן שיעשה בה נקב על ידי גחלת, וכמבואר בדברי הגמרא לעיל (עד:). ותירץ, שלא יתכן שיצוה הכתוב לאכול את המוח שבתוך העצם באופן כזה, שכן עלולים לבוא על ידי כך לידי הקלה, שמא תפקע העצם בצירה האחר [שאז אין זו 'שריפה' אלא 'שבירה', וכדברי אביי לעיל שם], ואין התורה מצוה לעשות דבר שאפשר לבוא בו לידי הקלה. ב. **כגון** מי שהיה טמא או בדרך רחוקה. ג. **בדין** כל בשר שיצא חוץ למחיצתו, דהיינו, קדשי קדשים שיצאו חוץ לעזרה, או קדשים קלים שיצאו חוץ לירושלים. ולומדים פסול זה מן המקרא (שמות כב ל) 'ובשר בשדה טרפה לא תאכלו'. הנדרש על כל בשר קדשים שיצא ממקומו הראוי לו. ד. **רבינו** חננאל (ד"ה ומופקין). ה. **רש"י** (ד"ה ומופקין). והיינו באופן שאין בה מוח, שכן אם יש בה מוח צריך לשורפה, כדין פסולי קדשים. תוספות יום טוב (פ"ו משנה יב). ו. **בשאין** שם כזית מוח בתוך העצם. ז. **בבנחת** חינוך (מ"ע ז) כתב להוכיח מכאן שאיסור שבירת עצם הוא רק באופן שיש בשר בזמן השבירה, אבל אם אין שם שיעור אכילה בשעת השבירה אין עוברים עליו משום 'עצם לא תשברו בו', אף אם היה שם כזית מקודם לכן, שהרי כאן מבואר בגמרא שדי בכך שיקלוף מעט מן הבשר וישבור העצם שם. ח. **טעם** הדבר שנזכרו הלכות אלו כאן, מאחר ובהמשך הדברים מביאה הגמרא ראיה מדברי המשנה להלן (ע"ג) 'אבר שיצא מקצתו' וכו', שהובאה לעיל בענין מחלוקת רבי יוחנן וריש לקיש. ט. **והיינו** כשחשב הכהן מחשבה הפוסלת,

כגון שחשב לזרוק הדם או להקטיר האימורים או לאכול את בשר הקרבן לאחר הזמן הקבוע להם, או שלא במקום הראוי להם, וחשב כן בשעת שחיטת הבהמה, או קבלת דמה, או הולכת הדם, או זריקתו על המזבח. י. **אף** שמן התורה אי אפשר שיטמאו ידיו של אדם לבדן ואילו גופו יהיה טהור, שהרי אם נגע באב הטומאה נטמא כל גופו, ואם נגע בראשון לטומאה אזי אף ידיו טהורות, מכל מקום ישנם אופנים שגזרו חכמים טומאה על הידים בלבד, ראה מסכת ידים (פ"א מ"ג). יא. **כמו** ברוב איסורי אכילה שבתורה ששיעורם בכזית. יב. **כן** כתב הרשב"ם להלן (קכה. ד"ה כמוותמלמ). שכונת הגמרא 'כטומאתו' היינו כשיעור שהוא מטמא אחרים מן התורה. ורש"י כאן (ד"ה כמוותמלמ) כתב 'כשיעור טומאת אוכלים דאורייתא בכביצה'. ולא פירש דבריו, אם נאמרו לענין לטמא אחרים, או לענין קבלת טומאה. ובהגהות מלא הרועים (פרט"ו סה) הבין מדבריו שכוונתו אפילו לענין קבלת טומאה, ולפיכך כתב שתפס רש"י כאן את שיטת הסוברים שאוכל פחות מכביצה אינו מקבל טומאת אוכלין, ושלא כשיטתו בשאר מקומות שאפילו 'כל שהוא' ראוי לקבלת טומאה, ולא אמרו שיעור בכיצה אלא לענין לטמא אחרים [וראה בזה לעיל (נב:) ברש"י ותוספות (ד"ה לפומיה)]. יג. **והיינו**, בשר קדשי קדשים או אימורים של כל הקרבנות שיצאו חוץ לעזרה, וכן בשר קדשים קלים שיצאו חוץ לירושלים [ולהלן בגמרא יתפרש אופן נוסף של 'יוצא', לגבי בשר הפסח שיצא בליל חמשה עשר בניסן מחוץ לחבורת האוכלים]. יד. **בצ"ח** (ד"ה יוצא) תמה, אם גזרו חכמים טומאה על ה'יוצא', מדוע אין המשנה להלן (קכ:) מונה אלא את הפיגול והנותר. וראה שם שהעיר ליישב הענין על פי דרכו.

מַי אָמְרִינַן - האם אנו אומרים, שרק לגבי 'נותר' מצינו דְּגָזְרוּ עליו חכמים **טוּמְאָה**, משום **דְּאָתֵי לְאִיעֲצוּלֵי בֵּיהּ** - שעלולים להתעצל באכילת הקרבן, ולפיכך גזרו חכמים טומאה על ה'נותר', כדי שיזדרזו באכילת בשר הקרבן בתוך זמנו, ולא יבוא לידי 'נותר'. **אֲבָל** לענין פסול 'יוצא' אין מקום לגזור כן, שהרי **אֲפוּקֵי בְּיָדִים לָא מָפְקֵי לֵיהּ (בְּיָדִים[טו])** - אין מוציאים הקרבן בידים במזיד, ולפיכך **לָא גָּזְרוּ בֵּיהּ** [-בן] **רַבָּנַן טוּמְאָה, אוֹ דִילְמָא לָא שָׁנְא** - או שמא אין חילוק בדבר, שאף ב'יוצא' גזרו חכמים שיטמא את הידים.

הגמרא מנסה לפשוט הספק ממשנה: תָּא שְׁמַע - בוא ושמע ראיה לפשוט הספק. שנינו במשנה (לעיל ע"ג), **אֲבָר** של קרבן פסח, **שֶׁיָּצָא מִקְצָתוֹ** חוץ למחיצתו, ונפסל בכך, וצריך עתה להפרידו משאר האבר שלא יצא לחוץ, אך מאחר ואסור לשבור עצם בפסח לפיכך **חוֹתְכוֹ** את הבשר במקום יציאת האבר, **עַד שֶׁמַּגִּיעַ לְעֶצֶם**, כדי להפריש בין הבשר הכשר שנותר בפנים לבשר הפסול שיצא לחוץ, **וְקוֹלֵף** את הבשר הכשר שבפנים מעל העצם ואוכלו, **עַד שֶׁמַּגִּיעַ לְפֶרֶק** - מקום שמתחברות בו שתי עצמות, **וְחוֹתְכוֹ** שם ומפריד בין העצמות[טז], ומשליך את העצם שיצאה בחלקה לחוץ.

ועתה מפרשת הגמרא כיצד ניתן לפשוט את הספק מדברי המשנה: וְאִי אָמְרַתְּ - ואם תאמר, ש'יוצא' **גָּזְרוּ בֵּיהּ** [-בן] **רַבָּנַן טוּמְאָה**, אם כן, **בִּי חָתֵיךְ לֵיהּ מַאי הֲוֵי** - כאשר הוא חותך ומפריד בין הבשר הכשר לפסול מה הועיל בכך, **הָא קָמְטָא לֵיהּ** - הרי הבשר הפסול נטמא מדין 'יוצא', ועתה הוא נוגע בבשר הכשר המחובר לו ומטמא אותו ופוסלו. אלא בהכרח צריך לומר, שלא גזרו חכמים טומאה על ה'יוצא', ולפיכך ניתן להפריד בין הבשר הכשר לפסול בלא חשש.

דוחה הגמרא: אין להוכיח כן מדברי הברייתא, אלא יתכן שגזרו חכמים טומאה על ה'יוצא', ואף על פי כן אין הבשר הפסול מטמא את הכשר, משום **שְׁמוּמְאַת סְתָרִים הִיא**, כלומר, מקום החיבור שבין הבשר הפסול לכשר נסתר הוא ואינו נראה לעין, וְכלל הוא בידינו (נדה מג.) **שְׁמוּמְאַת סְתָרִים לָא מְטַמְּיָא** - אינה מטמאה[יז].

מקשה הגמרא: וְלַרְבִיעָא, דְּאָמַר (חולין עג.) **חִיבּוּרֵי אוֹכָלִין לָאו חִיבּוּר הוּא**, כלומר, שחיבור בין שני חלקים של מאכל אינו נידון כחיבור, מאחר ורכים הם[יח], **וְכַמָּה דְּמַקְרֵיתְ דָּמֵי** - והרי הם כאילו מופרדים זה מזה[יט], וממילא אין מגעם נידון כ'מגע בית הסתרים', **מַאי אִיכָּא לְמֵימַר** - כיצד ניתן לדחות לשיטתו את הראיה מדברי המשנה להלן, **הָא קָנָנָא בָּהֲדֵי** - הרי נוגעים הבשר הכשר והפסול זה בזה, **וְקָא מְטַמֵּא** - ונטמא הכשר מן הפסול, אם נאמר שגזרו חכמים טומאה על 'יוצא'.

ומחמת קושיא זו דוחה הגמרא את הראיה באופן אחר: אֶלָּא, לְמַאן דְּמָתְנֵי בָּזַיִת - לשיטת האמורא ששנה שגזרו חכמים טומאה בפיגול ונותר שיש בהם כזית, אזי יש להעמיד את דברי המשנה להלן באופן **דְּלֵית בֵּיהּ בָּזַיִת** - שאין באותו מקצת האבר שיצא לחוץ שיעור כזית, ולפיכך אינו טמא, אפילו אם נאמר שגזרו חכמים טומאה על ה'יוצא', וממילא גם אינו מטמא את הבשר הכשר. **וּמַאן דְּמָתְנֵי כַּעֲדָשָׁה** - ולשיטת האמורא ששנה שגזרו עליהם טומאה כשיש בהם כעדשה, יש להעמיד את דברי המשנה להלן באופן **דְּלֵית בֵּיהּ כַּעֲדָשָׁה** - שאין במקצת האבר שיצא לחוץ שיעור כעדשה.

הגמרא מנסה לפשוט מברייתא את הספק אם גזרו חכמים טומאה ב'יוצא': תָּא

טו. **ראה** הגהות וציונים שתיבה זו אינה בכתבי יד. טז. **שהחותך** במקום זה אינו שובר עצם אלא מפריד בין שתי עצמות. יז. **מבואר** שם בגמרא (פסא מג.) שזב שאחז קנה תחת בית שחיו והסיט בו את הטהור אינו מטמא אותו, מאחר ודין טומאת הסיט בזב נלמדת מן המקרא (ויקרא טו ט) 'וכל אשר יגע בו הזב וידיו לא שטף במים, וכבס בגדיו ורחץ במים וטמא עד הערב', ומאחר והוציא הכתוב דין הסיט בלשון נגיעה בידים, לומדים אנו שאין ההיסט מטמא אלא כשאותו הזב את הקנה בגלוי, כמו היד שהיא גלויה. ומאחר ונקט המקרא לשון נגיעה לומדים משם אף לכל טומאת מגע בית הסתרים שאינו מטמאה. על פי דברי רש"י כאן (ד"ה וקמטא) ובמסכת נדה (מג. ד"ה יד). יח. **רש"י** חולין (עג. ד"ה חיבורי אוכלין) וראה ברבינו חננאל כאן (ד"ה דקמיתי), שכתב 'כלומר, כיון דלתחיכה קאי כתחוך דמי', דהיינו, שהוא מפרש שכלל זה שאמר רבינא ש'חיבורי אוכלין לאו חיבור הוא', נאמר רק בחלקי מאכל העומדים ליפרד זה מזה וניכעין סוגיית הגמרא שם לגבי עובר שהוציא את ידיו, שאף על פי שנחלקו רבי מאיר וחכמים בכל דבר שעומד ליחתך אם דינו כחתוך או לא, מכל מקום בחלקי אוכל העומדים ליפרד זה מזה מודים הכל שדינם כנפרדים. וכן ביארו התוספות שם (ד"ה מפורש). יט. **כיסרתי** היינו 'נשברים ונפרשים'. רש"י במסכת חולין (יד: ד"ה לפשפש). כ. **לחם** (ע"ג) יתבאר כיצד ניתן ללמוד ממקרא זה אף לענין מוציא מחבורה לחבורה בתוך בית אחד. כא. **ומכל** מקום המוציאו עובר בלאו, אלא שאינו נפסל בכך. כב. **כמבואר** בדברי הגמרא לעיל (כב.), שלומדים מן המקרא (במדבר כט ל"ו) 'לא יאכל כי קודש הוא', שהאוכל את פסולי הקדשים עובר ב'לא תעשה'. רש"י (ד"ה הלכך). ובמנחת חינוך (מצוה טז) תמה, מדוע נקט רש"י לאו זה, הרי אין אנו יודעים מכאן שקרבן היוצא חוץ למחיצתו נפסל. ועוד, שלאו זה כולל איסורים רבים, ראין לוקים על לאו שבכללות'. והיה לו לרש"י להביא המקרא (שם כח ב) 'ובשר שרצה טריפה לא תאכלו' (שמשם לומדים לאסור כל קרבן שיצא חוץ למחיצתן). ובגליון הש"ס ציין לדברי רש"י להלן (פה. ד"ה לפי). שאכן ביאר את כוונת הברייתא 'האוכלו הרי זה בלא תעשה' לענין הלאו 'ובשר בשרה טריפה'. ורבינו חננאל (ד"ה ותקשקש) מבאר את ה'לא תעשה' הנוכר בברייתא באופן אחר, על פי דברי התורת כהנים, שם לומדים איסור אכילה ב'יוצא' מן המקרא (ויקרא ז יח) 'והבשר אשר יגע בכל טמא לא יאכל', ודורשים 'בכל' לרבות היוצא. כג. **כלומר**, ממה ששנינו ברישא של הברייתא שהמוציא בשר פסח מחבורה לחבורה עובר בלא תעשה, עדיין אין להוכיח שחל עליו פסול 'יוצא', מאחר ופעמים אוסרת התורה לעשות איזו פעולה בקרבן, אך עשיית הפעולה אינה פוסלת אותו, וכמו שמצינו לגבי שבירת עצם בפסח, שאסרה תורה לשברו בו עצם, אך השבירה אינה פוסלת את הקרבן. אמנם מאחר ונתבאר בסיפא של הברייתא שהאוכל את הפסח שיצא מחבורה לחבורה גם עובר בלא תעשה, מעתה יש ללמוד שקרבן זה פסול הוא, ובהכרח שנפסל מדין 'יוצא'. על פי דברי רבינו חננאל (ד"ה ס"ס). כד. **שהרי** רוב איסורי אכילה שבתורה שיעורם בכזית. כה. **'בני** חבורה הנמנין על הפסח זיזיזין הן, דכל העוסקין בקדשים זריזין וחכמים'. רש"י במסכת עירובין (קג. ד"ה נגיע). כו. **ומכל** מקום גזרו חכמים טומאה על 'נותר' של פסח, שכן זריזות בני החבורה מונעלה רק לענין שלא יוציאו הבשר לחוץ בידים, ולא למנוע עצלות באכילת הבשר, ועל כן הצריכו חכמים לגזור בזה. צל"ח (במוש"כ ד"ה ונגיע).

מְחֻבֶּרֶת עֲחֻבֶּרֶת בבית אחד, **מְנַיִן** שהוא עובר בלא תעשה, אף שלא הוציאו מחוץ לביתו[א].

מבארת הגמרא: דְּתָנְיָא - שכך שנינו בברייתא, נאמר בכתוב (שמות יב מו) 'לֹא תוֹצִיא מִן הַבַּיִת מִן הַבָּשָׂר חוּצָה', **אֵין לִי** - אין אני יודע, **אֲפִלּוּ** שאסור להוציא את בשר הפסח **מִבַּיִת לְבַיִת**, אבל **מְחֻבֶּרֶת עֲחֻבֶּרֶת** באותו הבית **מְנַיִן** שאסור, **תַּלְמוּד לוֹמַר** - לכך מלמדנו הכתוב בתיבת 'חוּצָה'[ב], שאסור להוציאו **חוּץ לְמָקוֹם אֲכִילָתוֹ**, אפילו באותו הבית[ג].

הגמרא מביאה דין בענין הוצאת בשר פסח מחבורה לחבורה: אֲמַר רַבִּי אַמִּי, הַמּוֹצִיא בָּשָׂר פֶּסַח בליל חמשה עשר בניסן **מֵחֲבוּרָה לֲחֲבוּרָה, אֵינוֹ חַיָּיב** מלקות על ההוצאה לבדה, **עַד שֶׁיְּנִיחַ** את הבשר אצל החבורה האחרת. וטעם הדבר הוא, מאחר ולשון 'הוֹצָאָה' **כְּתִיב בֵּיהּ** - נאמר לגבי איסור זה, 'לֹא תוֹצִיא מן הבית מן הבשר חוצה', לפיכך דינו **כְּשָׁבַת**, שאף בה נאמר איסור הוצאה [מרשות לרשות][ד], **מָה** - כשם שמצינו ב**שַּׁבָּת** שאינו חייב על ההוצאה, **עַד דְּעָבַד** - עד שעשה גם **עֲקִירָה** מרשות אחת **וְגַם הֲנָחָה** ברשות אחרת[ה], **אַף הָכָא נָמֵי** - אף באיסור הוצאת בשר הפסח מחבורה לחבורה אינו חייב על ההוצאה לבדה, **עַד דְּעָבַד** - עד שעשה גם **עֲקִירָה** מחבורה אחת, **וְגַם הֲנָחָה** בחבורה אחרת[ו].

הגמרא מקשה על דברי רבי אמי ממשנה: מַתְנִיתִין [-הקשה] **רַבִּי אַבָּא בַּר מָמָל.** שנינו במסכת זבחים (קד:), לגבי דין פרים הנשרפים חוץ לשלש מחנות[ז], **הָיוּ סוֹבְלִים אוֹתָן בְּמוֹטוֹת.** כלומר, הכהנים היו מניחים את הפרים הנשרפים על מוטות בעזרה, ונושאים אותם חוץ לשלש מחנות[ח], כדי לשורפם שם כמצוותם. והדין בזה, שהמתעסקים בשריפת הפרים נטמאים בטומאה חמורה לטמא בגדים שעליהם, כמאמר הכתוב (ויקרא טז כח) 'וְהַשֹּׂרֵף אֹתָם יְכַבֵּס בְּגָדָיו', וטומאה זו חלה עליהם משעת יציאתם מהעזרה[ט]. ולפיכך, אם הכהנים **הָרִאשׁוֹנִים** הנושאים את הפרים מצידם האחד של המוטות **יָצְאוּ** כבר **חוּץ לְחוֹמַת הָעֲזָרָה**, ואילו הכהנים **הָאַחֲרוֹנִים** הנושאים את הפרים מצידם השני של המוטות עדיין **לֹא יָצְאוּ** מן העזרה, **אִזֵּי הָרִאשׁוֹנִים טְמֵאִין בְּגָדִים** שעליהם, **וְאִילּוּ הַכֹּהֲנִים הָאַחֲרוֹנִים** עדיין **אֵין טְמֵאִין בְּגָדִים**, עד שיצאו אף הם חוץ לעזרה.

ויש לתמוה, לדברי רבי אמי הסובר שכל 'הוצאה' צריך שיהא בה גם 'עקירה' וגם 'הנחה', מדוע טמאים הכהנים הראשונים שיצאו כבר לחוץ, **וְהָא לֹא נָח** - והרי עדיין לא הניחו את הפר מידיהם, ונמצא שיש כאן עקירה בלא הנחה, ולגבי פרים הנשרפים מצינו בתורה לשון הוצאה, שנאמר (ויקרא ד כא) 'וְהוֹצִיא אֶת הַפָּר אֶל מִחוּץ לַמַּחֲנֶה וְשָׂרַף אֹתוֹ' וגו'.

מברצת הגמרא: הוּא - רבי אבא בר ממל, **מוֹתִיב לָהּ** - הקשה קושיא זו על דברי רבי אמי, **וְהוּא** עצמו **מְפָרֵק לָהּ** - השיב על קושייתו, שהמשנה בזבחים עוסקת **בְּאוֹפֶן** שהפרים **נִגְרָרִין** על גבי הקרקע. דהיינו, שאין הכהנים נושאים אותם באויר [שאכן באופן כזה אינם נטמאים עד שיניחום מידם], אלא הם גוררים אותם על גבי קרקע, ונמצא שבכל צעד שהם פוסעים עמם יש כאן גם 'עקירה' וגם 'הנחה'[י].

* * *

משנה משנה זו עוסקת בדין אבר שיצא חוץ למחיצתו, וכן מפרשת כיצד יש לדון את פתחי השערים שבחומת ירושלים: אֵבֶר של קרבן פסח **שֶׁנֶּאֱבַד מִקְצָתוֹ** חוץ לחומת ירושלים[יא], ונפסל אותו החלק היוצא[יב], וצריך להפרישו מן החלק הכשר שנותר בפנים, אך מאחר ואסור לשברו עצם בקרבן פסח, לפיכך **חוֹתֵךְ** בבשר סביב לעצם במקום שיציאת האבר לחוץ, **עַד שֶׁמַּגִּיעַ לָעֶצֶם**, כדי להפריד בין הבשר הכשר לפסול[יג], **וְלאחר** מכן **קוֹלֵף** את הבשר הכשר שנותר על העצם מבפנים [ואוכלו בערב], **עַד שֶׁמַּגִּיעַ לַפֶּרֶק** - מקום שמתחברים בו שתי עצמות, **וְשָׁם חוֹתֵךְ** בין העצמות ומפרידן, ומשליך את העצם שיצא מקצתה לחוץ[יד].

וְכַמּוֹתָהֶן שְׁיָן - ובשאר קדשים, חוץ מפסח, שלא נאסרה בהם שבירת עצם, אם יצא מקצת אבר לחוץ, **קוֹצֵץ** - חותך את החלק שיצא לחוץ **בַּקְּפִיָּין** - סכין גרולה, **שֶׁהֵרֵי אֵין בּוֹ** איסור **מִשּׁוּם שְׁבִירַת הָעֶצֶם**[טו].

המשנה מפרשת כיצד יש לדון את מקום הפתח והחלונות ורוחב חומת ירושלים[טז]: העומד בפתחם של שערי חומת ירושלים, **מִן הָאַגָּף** - מצידו הפנימי של הפתח **וְלָפְנִים**, נידון **בְּלָפְנִים** - כעומד בתוך העיר, ורשאי לאכול שם קדשים קלים, והעומד בפתח החומה **מִן הָאַגָּף** - מצידו החיצוני של הפתח **וְלַחוּץ**, נידון **בַּחוּץ** - כעומד מחוץ לעיר[יז].

א. **כלומר**, לגבי המוציא את הפסח מן הבית לחוץ פשוט הדבר שעובר בלא תעשה, שהרי נאמר בו (שמות יב מו) 'לֹא תוֹצִיא מן הבית מן הבשר חוצה', אלא שנתבאר לעיל (ע"ח) שאפילו המוציא מחבורה לחבורה באותו הבית עובר בלא תעשה, ועל כך מברורת הגמרא מנין לומדים זאת. ב. **שתיבה** זו מיותרת היא. רש"י (ע"ש שופט) ג. **אף** שלא מצינו בשבת לשון 'הוצאה', אלא לשון 'יציאה', שכך נאמר בכתוב (שמות טז כט) 'אל יצא איש ממקומו ביום השביעי', מכל מקום בהכרח יש לפרש את כוונת הכתוב 'אל יצא' כאילו נאמר 'אל יוציא', שהרי 'יציאה' היינו איסור תחומין, ואיסור זה יש הסוברים שהוא רק מדרבנן. ולשיטתם, פשוט הדבר שאין כוונת הכתוב לאסור את היציאה, אלא רק את ההוצאה. ואף לשיטת אלו הסוברים שאיסור תחומין הוא מן התורה, מכל מקום הם מודים שכוונת הכתוב לאסור גם 'הוצאה', כמבואר במסכת עירובין (יח:). תוספות (ע"ש שופט). ד. **שכן** מלאכת הוצאה בשבת כוללת גם עקירה וגם הנחה, שכל שאינו מניח מידו את החפץ שהוציא לא נשלמה מלאכת ההוצאה, ולגבי שבת [וכל חיובי חטאת] נאמר בתורה (ויקרא ד ח) 'בעשותה', ודרשו חכמים (שבת 35:) 'בעושה את כולה ולא בעושה מקצתה', דהיינו, שאינו חייב על העקירה לבדה, שהיא מקצת המלאכה, אלא רק על עקירה והנחה. וממילא יש ללמוד משם אף לגבי קרבן פסח [אף שאינו חייב חטאת על ביטולן], שכל מקום שנזכר בו לשון 'הוצאה' הכוונה היא לעקירה והנחה. רש"י (ע"ש דשבת). ה. **כגון** פר ושעיר של יום הכיפורים, ופר העלם דבר של ציבור, ופר כהן משיח, שכל אלו נשרפים חוץ לשלש מחנות. רש"י (ע"ש סיו). ו. **השוחה** היא מחנה שכינה, והר הבית הוא מחנה לויה, ואילו העיר ירושלים היא מחנה ישראל. ז. **במבואר** במסכת יומא (סח:), שמקשה הגמרא סתירה בין המקראות, שבפרים הנשרפים עיוותה התורה להוציאם חוץ לשלש מחנות, ואילו בפר ושעיר של יום הכיפורים נאמר (ויקרא טז כז) 'ויוציא אל מחוץ למחנה, ושרפו' וגו', ומשמע שדי להוציאם חוץ למחנה אחד. ומשיבה שם הגמרא, שגם פר ושעיר של יום הכיפורים צריך להוציאם חוץ לשלש מחנות, אלא שכוונת הכתוב ללמדנו שמשעה שיצאו חוץ למחנה שכינה כבר נטמאו העוסקים בהם. ח. **אין** הכוונה שרק כשנגררים על גבי קרקע דינם כמותחים, אלא אף כשנושאים אותם באויר בתוך שלשה טפחים סמוך לקרקע. תוספות (ע"ש מנלמין). עוד כתבו, שצריך להעמיד את דברי המשנה בזבחים באופן שכבר הוציאו את הפר כולו מן העזרה, שאם היה מקצתו בעזרה לא היו הראשונים נטמאים, שכן לגבי הלכות שבת אין דנים זאת כ'הוצאה' [והואיל ואגד הפר ביד האחרונים שבפנים, כמבואר בשבת (סה:)]. אמנם אם נותרו קצות המוטות בעזרה אין זה מעכב את ה'הוצאה', מאחר ואין העומדים בפנים יכולים להכניס הפר אליהם על ידי משיכת המוטות [אבל אילו היו מוציאים הפר בתוך כלי שיש לו תוך, והיו האחרונים יכולים למשוך הפר עליהם על ידי משיכת הכלי, לא היו הראשונים נטמאים]. ט. **כן** פירש רש"י לעיל (מד: ד"ה אבר). והרמב"ם בפירושו המשניות (פ"ו מ"ח) כתב, שמשנה זו עוסקת בבשר קרבן פסח היוצא חוץ לבית שהוא נאכל בו [והיינו בליל חמשה עשר בניסן, שציווּתה בו תורה (שמות יב מו) 'לֹא תוֹצִיא חוץ לבית מבשר הבית], אבל בארבעה עשר בניסן דינו כשאר קדשים קלים, שמחיצתם חומת ירושלים. תוספות יום טוב (פ"ה). י. **שכך** למדו חכמים (שבת יח:). מן המקרא (שמות כג ג) 'ובשדה טרפה לא תאכלו לכלב תשליכון אותו', שכל בשר שיצא חוץ למחיצתו נפסל. דהיינו, שדרשו המקרא כך, כל בשר שהוא בשדה, לפי שיצא חוץ למחיצתו, דינו כטריפה, ואסור לאוכלו. רמב"ם בפירוש המשנה (פ"ו מ"ז). יא. **רבינו** חננאל (בעל ע"ש, ד"ש תוספתא). יב. **והיינו** באופן שאין בה מוח, שאם לא כן הרי עצם זו טעונה שריפה, כמבואר בדברי המשנה לעיל (פג:). תוספות יום טוב (פ"ו מ"ז). יג. **כן** מתבאר מפירוש רש"י במשנתנו, שהמשנה עוסקת בדין חומת העיר ירושלים ושעריה. וכן כתב הרע"ב (פ"ו מ"ז). וכתב על כך בתוספות יום טוב (שם), שמדברי הרמב"ם בפירוש המשנה (שם) מתבאר, שהמשנה עוסקת אף בחלונות וחומת העזרה לענין אכילת בשר קדשי קדשים, וכן חלונות וחומת הבית לענין אכילת בשר פסח בליל חמשה עשר בניסן, [ובהכרח צריך לומר שאף רש"י מודה שהמשנה עוסקת גם בדין שערי העזרה, שהרי להלן בסמוך אומרת הגמרא 'כאן בשערי עזרה כאן בשערי ירושלים']. יד. **וזאגף** עצמו, דהיינו רוחב הפתח, לא נתבאר דינו במשנה אם הוא כלפנים או כלחוץ, ויתבאר להלן בסמוך בגמרא. נחלקו הפוסקים בביאור ענין 'אגף' הנזכר במשנתנו. דעת העולת תמיד (מו"ס סי' נט סק"ח) [והובא באליה רבה (שם סי"ק ס"ק ח) ובפרי מגדים (שם א"א ס"ק ח)], ש'אגף' הוא רוחב הפתח [בלא עובי הדלת]. ולדבריו, 'מן האגף ולפנים' הוא המקום שלפני הפתח, דהיינו תוך העיר ממש, ואילו 'מן האגף ולחוץ' היינו מעוביה של הדלת לצד חוץ [כשהיא עומדת בסוף רוחב הפתח כלפי חוץ, שבאופן זה עוסקת המשנה לפי דעה זו] [ציור א]. וכתב הפרי מגדים, שכפירוש זה נראה שנקט השולחן ערוך (שם סעיף יב). וכשיטה זו ביארנו את דברי המשנה. אמנם במגן אברהם (שם ס"ק ח) ובביאור הגר"א (שם) נקטו באופן אחר, ש'אגף' הוא רוחב הפתח במקום שבו עומדת הדלת, ו'מן האגף ולפנים' היינו רוחב הפתח מן הכניסה ועד צירה הפנימי של הדלת, ואילו 'מן האגף ולחוץ' היינו מצירה החיצוני של הדלת ועד סוף רוחב הפתח. [ציור ב] [והיינו באופן שהדלת עומדת באמצע רוחב הפתח].

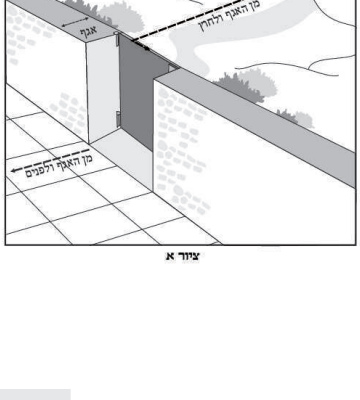

ציור א

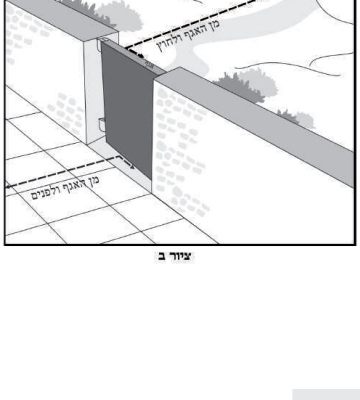

ציור ב

הַחֻפּוֹת שבחומת ירושלים, **וְעוֹבְרֵי** ראש **הַחוֹמָה**, נידונים **כְּפָנִים** - כתוך העיר[טו].

★

גמרא **הגמרא מביאה מחלוקת אם ניתן ללמוד מהמשנה דיני צירוף לתפילה:** **אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב, וְכֵן תְּקָפָהּ.** כלומר, כשם ששנינו במשנתנו לגבי דין העיר ירושלים, שהעומד מן האגף ולפנים נידון כעומד בתוך העיר, ואילו העומד מן האגף ולחוץ נידון כעומד חוצה לה, כן הדין אף לענין צירוף עשרה למנין בבית הכנסת, שאם יש תשעה אנשים בתוך בית הכנסת, והעשירי עומד בפתחו, אזי אם הוא עומד מן האגף ולפנים מצטרף עמהם למנין, ואם עומד מן האגף ולחוץ אינו מצטרף.

וְתָפְלִינְהוּ - ובדין זה נחלק רב על מימרא **דְּרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי, דְּאָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי, אֲפִילּוּ מְחִיצָה שֶׁל בַּרְזֶל אֵינָהּ מַפְסֶקֶת בֵּין יִשְׂרָאֵל לַאֲבִיהֶם שֶׁבַּשָּׁמַיִם.** כלומר, שאף אם יש מחיצה המפסקת בין התשעה שבבית הכנסת לעשירי שבחוץ אין זה מונע מהם להצטרף יחדיו לתפילה, לפי שאין הפסק ותיימה לפני הקדוש ברוך הוא, שהכל גלוי וידוע לפניו[ז].

הגמרא מקשה סתירה בדברי המשנה: **הָא גּוּפָא קָשְׁיָא** - דברי המשנה מצד עצמם קשים הם. **אָמְרַת** - נתבאר במשנה שפתח החומה **מִן הָאַגָּף** [-מצידו הפנימי של הפתח] **וְלְפָנִים** דינו **כְּפָנִים**, ויש לדייק מכך, **הָא** - אבל **הָאַגָּף** [-רוחב הפתח] **עַצְמוֹ** דינו **כָּחוּץ**, ועל כך יש להקשות, **אֵימָא סֵיפָא** - אמור את הדין ששנינו בהמשך דברי המשנה, פתח החומה **מִן הָאַגָּף וְלָחוּץ** דינו **כָּחוּץ**, ויש לדייק מכך, **הָא** - אבל **הָאַגָּף עַצְמוֹ** דינו **כְּפָנִים.**

מתרצת הגמרא: **לָא קָשְׁיָא** - אין להקשות סתירה בין הדינים המבוארים במשנה, לפי שכל דין עוסק במקום אחר. **קַאן** - הדין השני עוסק **בְּשַׁעֲרֵי הָעֲזָרָה**, ועל כך אומרת המשנה שרק מן האגף ולחוץ לא נתקדשו שערי העזרה, אבל רוחב הפתח עצמו נתקדש. **קַאן** - הדין הראשון עוסק **בְּשַׁעֲרֵי יְרוּשָׁלַיִם**, ועל כך אומרת המשנה, שדווקא מן האגף ולפנים נתקדשו שערי העיר, אבל רוחב הפתח עצמו לא נתקדש.

ומבארת הגמרא את טעם הדבר שלא נתקדש רוחב הפתח של שערי ירושלים: **דְּאָמַר רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר רַב יִצְחָק, מִפְּנֵי מָה לֹא נִתְקַדְּשׁוּ** הפתחים של **שַׁעֲרֵי יְרוּשָׁלַיִם, מִפְּנֵי שֶׁמְּצוֹרָעִין** הישובים חוץ לעיר[יז] **מְנִינִין תַּחְתֵּיהֶן** - שהרים תחת רוחב הפתחים, כדי להגן על עצמם **בְּזמן זְרִיחַת הַחַמָּה מִפְּנֵי הַחַמָּה, וּבְזמן יְרִידַת הַגְּשָׁמִים מִפְּנֵי הַגְּשָׁמִים.**

הגמרא מפרשת שאף על פי ששערי העזרה נתקדשו פתחיהם, מכל מקום אחד מן השערים לא נתקדש[יח]: **וְאָמַר רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר רַב יִצְחָק, מִפְּנֵי מָה לֹא נִתְקַדְּשָׁה שַׁעַר נִקָּנוֹר** בקדושת העזרה[יט], **מִפְּנֵי שֶׁמְּצוֹרָעִין** הבאים ליטהר **עוֹמְדִין שָׁם** בתוך הפתח, **וּמַכְנִיסִין** את **בְּהוֹנוֹת יָדָם** לעזרה. כלומר, מאחר וצריך להזות מדם האשם על תנוך אזנם ובהונן ידם ורגלם של המצורעים, אך עדיין מחוסרי כיפורים הם ואסורים להכנס לעזרה[כ], לפיכך לא קידשו חכמים את רוחבו של שער ניקנור, כדי שיוכלו לעמוד שם ולהכניס מקצת גופם לעזרה[כא].

★

שנינו במשנה: **הַחֻפּוֹת וְעוֹבְרֵי הַחוֹמָה וכו'** כלפנים.

הגמרא מביאה דין לגבי קדושת גגות ועליות שבעזרה ובירושלים[כב]: **אָמַר רַב, גַּגִּין** [-גגות] **וַעֲלִיּוֹת** [-חדרים הבנויים בגובה] **לֹא נִתְקַדְּשׁוּ** בקדושת המקום שתחתיהם[כג]. כלומר, גגות ועליות העיר ירושלים לא נתקדשו בקדושת העיר, ולפיכך אסור לאכול בהם קדשים קלים, וגגות ועליות שבעזרה לא נתקדשו בקדושת העזרה, ולפיכך אסור לאכול בהם קדשי קדשים[כד].

הגמרא מקשה סתירה בין מימרות של רב: **אֲיני** - וכי כך הוא הדין, שלא נתקדשו גגות העיר ירושלים, **וְהָאָמַר** [-והרי אמר] **רַב** שתי מימרות **מְשׁוּם** [-משמו של] **רַבִּי חִיָּיא**, המימרא האחת היא, **בָּזַיְתָא פְּתָחָא** - כזית בלבד מבשר הפסח היה מגיע לכל אחד מבני החבורה, מאחר והיו חבורות גדולות נמנות על כל קרבן. והמימרא השניה היא, **וְהַיְינוּ פְּתָא אִיגְּרָא** - ההלל היה מבקע את הגגות. ולשון גוזמא נקט[כה], וכוונת הדברים היא שמאחר ואנשים רבים אמרו הלל על הגגות בליל פסח[כו], היה נראה הדבר כאילו הגגות מתבקעים מקולותיהם[כז].

טו. **מעם** הדבר שהחלונות וראש החומה נתקדשו, ואילו רוחב הפתח לא נתקדש, מבואר להלן בסמוך בגמרא. טז. **כדין** מצורע המשתלח חוץ לשלש מחנות. דהיינו, מחוץ לעיר ירושלים [שכן העזרה היא מחנה שכינה, והר הבית הוא מחנה לויה, ואילו העיר ירושלים היא מחנה ישראל]. יז. **שערי** ניקנור הוא שער המזרחי של העזרה. רש"י (ד"ה מפני). יח. **שאף** על פי שקרב האשם, מכל מקום עדיין לא קרבה החטאת המעכבת את הכפרה. יט. **כתב** רש"י (ד"ה מפני), שאף על פי שאסור למצורע להכנס לעזרה, מכל מקום רשאי הוא להכניס מקצת גופו לשם, לפי שאין זו אלא 'ביאה במקצת', ו'ביאה במקצת לא שמה ביאה'. דהיינו, שבהכנסת מקצת גופו אינו נידון כאילו הכניס כל גופו. ובאופן נוסף כתב רש"י, שאפילו אם 'ביאה במקצת שמה ביאה', מכל מקום רשאי הוא להכניס לשם את איבריו, שהרי גזירת הכתוב היא, שנאמר (ויקרא יד יא) 'והעמיד הכהן המטהר את האיש המיטהר ואותם לפני ה', פתח אהל מועד'. כ. **טעם** הדבר שמביאה הגמרא דין זה כאן, מאחר ולהלן (סז.) בסוף הסוגיא מקשה הגמרא על כך מדברי המשנה. כא. **אלא** רק הקרקע, והאויר עד הגג. רש"י במסכת שבועות (יג: ד"ה ואין). כב. **רש"י** (ד"ה גגין). ומשמע מדבריו, שרק לענין אכילת קדשי קדשים לא נתקדשו גגות ועליות העזרה, אבל מותר לאכול בהם קדשים קלים. וכן כתב הרשב"א (פורים פ"ק סי' ג) לדייק מדברי הברייתא שמביאה הגמרא להלן (סז.), 'גגין הללו אין אוכלין שם קדשי קדשים, ואין שוחטין שם קדשים קלים'. אמנם התוספות

במסכת שבועות (יג: ד"ה ואין שוחטים) כתבו, שאף אין אוכלים שם קדשים קלים, מאחר ר'גגין ועליות לא נתקדשו'. כג. **ובדרך** דרוש כתב המהרש"א (פ"ק לקמן סו. ד"ה ולכלכל), ש'הלילא פקע איגרא' היינו שהיה בוקע שערי שמים, וביאר בזה, שאכילת הפסח פעמים שאינה לשם מצוה אלא לשם 'אכילה גסה' [כמבואר במסכת הוריות (י.) 'משל לשני בני אדם שצלו פסחיהם, אחד אכלו לשום מצוה ואחד אכלו לשום אכילה גסה, זה שאכלו לשום מצוה צדיקים ילכו בם, זה שאכלו לשום אכילה גסה ופושעים יכשלו בם']. אבל אמירת ההלל ודאי היתה לשם מצוה, ולפיכך היתה עולה למעלה לשמים. כד. **שכן** הוא הדין שיש לומר הלל על אכילת קרבן פסח [ראשון], כמבואר בדברי המשנה להלן (פה.). ומבואר בדברי הגמרא להלן (פה.), בסמוך שהיו אומרים אותו על הגגות. כה. **לְאוּרוּיֵי** משמע שאין קשר בין שתי המימרות שאמר רבי חייא 'כזיתא פסחא, והלילא פקע איגרא'. אמנם בכסף משנה (קרבן פסח פ"ח ה"ג) גרס 'כזיתא דפסחא בביתא, והלילא פקע באיגרא', ומשמעות גירסא זו היא, שהיו אוכלים את הכזית של הפסח בבית, ואילו את ההלל היו אומרים בגג [כמבואר בדברי הגמרא להלן (פה.) בסמוך], ולפי זה הכל ענין אחד. ובאופן דומה במקצת כתב המהרש"א (לקמן פה. ד"ה ולכלכל), שמאחר והיו האוכלים מרובים, עד שלא נותר להם אלא כזית מבשר הפסח לכל אחד, היה המקום צר להם לשבת בבתים, ועל כן מיד לאחר סיום האכילה היו רבים מהם עולים לגגות.

מבררת הגמרא: מַאי - מה היא כוונת מימרא זו, **לָאו** - האם אין הכוונה **דְּאָכְלִי בְּאוּרְגָּא וְאָמְרִי בְּאוּרְגָּא** - שהיו אוכלים את הפסח בגגות, ואומרים עליו שם את ההלל. ומתבאר מכך שגגות ירושלים נתקדשו, ומותר לאכול בהם את קרבן הפסח.

מתרצת הגמרא: לָא - אין הכוונה שהיו אוכלים את הפסח בגגות, אלא **דְּאָכְלִי בְּאוּרְגָּא וְאָמְרִי בְּאוּרְגָּא** - היו אוכלים אותו בקרקע, ואחר כך היו עולים לגג ואומרים שם את ההלל.

שבה הגמרא ומקשה: אֵינִי - וכי כך הוא הדבר, שמותר לאכול למטה ולעלות לאחר מכן למעלה, **וְהָתְנַן** - והרי שנינו (לקמן קיט:) **'אֵין מְפַטְּרִין אֲחַר הַפֶּסַח אֲפִיקוֹמָן'**, כלומר, שאין נפטרים [-נפרדים] מן הסעודה, אחר אכילת הפסח הנאכל לבסוף[א], על ידי אפיקומן, **וְאָמַר** שם **רַב**, שכוונת דברי המשנה היא, **שֶׁלֹּא יַעֲקְרוּ** האוכלים את הפסח ממקומם, וילכו **מֵחֲבוּרָה** אחת **לַחֲבוּרָה** אחרת[ב]. ונמצא שאין האוכלים בקרקע רשאים לעלות לגג.

מתרצת הגמרא: לָא תֵּימָא - אין להקשות מהמשנה על הממרא של רב לענין קריאת ההלל בגגות, לפי שאינם עוסקים באותו ענין. **קַאן** - המשנה להלן עוסקת **בְּשִׁבְעַת אֲכִילָה**, שאז אסורים האוכלים לעקור ממקומם, **קַאן** - רב, שאמר 'הלילא פקע איגרא', עוסק **שֶׁלֹּא בְּשִׁבְעַת אֲכִילָה**, אלא בשעת קריאת ההלל, שהיא אחר גמר אכילת קרבן הפסח, ובשעה זו מותרים הם לעלות לגג ולקרות בו את ההלל.

הגמרא מקשה על דינו של רב ש'גגין ועליות לא נתקדשו' מברייתא: תָּא שְׁמַע - בוא ושמע ראיה שלא כדברי רב. שנינו בברייתא. **אַבָּא שָׁאוּל אוֹמֵר, עֲלִיַּית** [-חדר הבנוי מעל] **בֵּית קָדְשֵׁי הַקָּדָשִׁים חֲמִשָּׁה** יותר **מִבֵּית קָדְשֵׁי הַקָּדָשִׁים, שֶׁבֵּית קָדְשֵׁי הַקָּדָשִׁים מֵהֶן גָּדוֹל נִכְנָס לוֹ פַּעַם אַחַת** [-יום אחד] **בַּשָּׁנָה**, ביום הכיפורים[א], **וְאֵילּוּ עֲלִיַּית בֵּית קָדְשֵׁי הַקָּדָשִׁים אֵין נִכְנָסִין לָהּ אֶלָּא פַּעַם אַחַת בְּשִׁבּוּעַ** - בשבוע שנים, **וְאָמְרֵי לָהּ** - ויש אומרים, שהיו נכנסים אליה **פַּעֲמַיִם בְּשִׁבּוּעַ** - בשבע שנים, **וְאָמְרֵי לָהּ** - ויש אומרים, שהיו נכנסים אליה **פַּעַם אַחַת בְּיוֹבֵל** - בחמישים שנה[ב]. ושבת הדבר שהיו נכנסים לשם, **יָדַע מָה הִיא עֲרִיכָה**, כלומר, כדי לברוק את חומתה אם צריכה תיקון.

מבואר מדברי הברייתא, שעליית בית קודש הקדשים נתקדשה, ושלא כדברי רב הסובר ש'גגין ועליות לא נתקדשו'.

מתרצת הגמרא: אָמַר רַב יוֹסֵף, מְהֵיכָל נִיקּוּם וְנֵיתֵיב אֵינִישׁ - וכי יכול אדם לעמוד ולהקשות על דברי רב ממה שמצינו שנתקדשו עליותיו של ההיכל, הרי **שְׁנִי** - שונה דינו של **הֵיכָל, דִּכְתִיב** - שנאמר בו (דברי הימים ב' פרק כח פסוק יט) **'וַיִּתֵּן דָּוִד לִשְׁלֹמֹה בְּנוֹ אֶת תַּבְנִית הָאוּלָם, וְאֶת בָּתָּיו, (ואת גנזכיו) [וְגִנְזָכָיו], וְעֲלִיּוֹתָיו, וְחַדְרָיו הַפְּנִימִים, וּבֵית הַכַּפֹּרֶת'**[ג]. דהיינו, שלימד דוד המלך את שלמה בנו באיזה אופן לבנות את בית המקדש, וציוהו לבנות עליות מעל ההיכל[ד]. **וְכָתִיב** - ונאמר עוד (שם פסוק יט) **'הַכֹּל בִּכְתָב מִיַּד ה' עָלַי הִשְׂכִּיל'**, כל **מְלַאכֶת הַתַּבְנִית**[ה]. כלומר, שהקדוש ברוך הוא ציוה לדוד לבנות באופן כזה. ולפיכך בעליות אלו מודה רב שקדושות הן, ולא אמר 'גגין ועליות לא נתקדשו' אלא בעליות העזרה וירושלים.

הגמרא מקשה על דברי רב ממשנה: תָּא שְׁמַע - בוא ושמע ראיה שלא כדברי רב. שנינו במסכת מעשר שני (פ"ג מ"ח), **הַשְּׁכוֹת** [-חדרים] **הַגְּנוּיוֹת בָּעֲזָרָה - בְּעֲזָרָה, וְשִׁתּוּחוֹת לָחוּל** - שאין להן פתח לעזרה, אלא להר הבית', **תּוֹכָן חוֹל** - קדושתן כקדושת הר הבית, ולא כקדושת העזרה, לפי שהן נידונות אחר פתיחתן, **וְאֵילּוּ גַּגּוֹתֵיהֶן קוֹדֶשׁ** - קדושים בקדושת העזרה[ו].

מבואר מדברי המשנה, שגגות העזרה נתקדשו, ושלא כדברי רב.

מתרצת הגמרא: תַּרְגְּמָהּ - העמיר וביאר **רַב חִסְדָּא** את דברי המשנה, **בְּאוֹפֶן שֶׁגַּגּוֹתֵיהֶן** של לשכות אלו **שָׁוִין קַרְקַע עֲזָרָה**. כלומר, אין המשנה עוסקת בלשכות שבתוך העזרה, אלא במחילות שתחת קרקע העזרה, הפתוחות להר הבית, ונמצא שגגן של מחילות אלו שוין לרצפת העזרה, ולכן נתקדשו אך גגותיהם של הלשכות שבתוך העזרה אכן לא נתקדשו לדעת רב.

מקשה הגמרא: אִי הָכִי - אם כן, שהמשנה עוסקת במחילות שתחת העזרה, **אֵימָא** - אמור ופרש את **הֵיקֵּא** של המשנה, שהרי שנינו שם, שאם היו הלשכות **בְּגוּיוֹת בָּחוּל** - בהר הבית, **וְשִׁתּוּחוֹת לָקוֹדֶשׁ** - לעזרה, **אֵזִי תּוֹכָן** של הלשכות הוא **קוֹדֶשׁ** כעזרה, **וְאֵילּוּ גַּגּוֹתֵיהֶן חוֹל. וְאִי קָלְקָא דַּעְתָּךְ** - ואם תעלה על דעתך לומר שמדובר **בְּלִשְׁכוֹת שֶׁגַּגּוֹתֵיהֶן שָׁוִין קַרְקַע עֲזָרָה**, אם כן מדוע 'תוכן קודש', **הָוְיָא לָהּ** - הרי הן **מְחִיצוֹת**, **וְאָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, שְׁחִיטוֹת** שתחת העזרה **לֹא נִתְקַדְּשׁוּ** בקדושת עזרה.

מתרצת הגמרא: בִּי קָאָמַר רַבִּי יוֹחָנָן - באיזה אופן אמר **רַבִּי יוֹחָנָן** שמחילות אינן קדושות, **בְּפִתְחוֹת לְהַר הַבַּיִת**, שאז אינן קדושות אפילו בקדושת הר הבית[ז]. **בִּי תָּנְיָא הָהִיא** - ואילו מה ששנינו שלשכות הבניות בחול ופתוחות לקודש קדושות בקדושת עזרה, היינו **בְּמחילות הַפְּתוּחוֹת לָעֲזָרָה**[ח].

שבה הגמרא ומקשה: וְהִתְנְיָא - והרי שנינו בברייתא, **רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, מְחִיצוֹת שֶׁמִּתְּחָה הֵיכֶל** דינם **כְּחוֹל**. וסברה הגמרא שמחילות אלו פתוחות לעזרה[ט], ואף על פי כן סובר רבי יהודה שאין בהן קדושה.

מתרצת הגמרא: בִּי תָּנְיָא הָהִיא - בברייתא זו עוסקת במחילות שתחת ההיכל **שֶׁפְּתוּחוֹת לָחוּל** - להר הבית', אבל מחילות הפתוחות לעזרה קדושות הן.

הגמרא מקשה על רב מהמשך דברי הברייתא: תָּא שְׁמַע - בוא ושמע ראיה שלא כדברי רב. שנינו בברייתא, רבי יהודה אומר, מחילות שתחת ההיכל חול, **וְגַגּוֹ** של ההיכל **קוֹדֶשׁ**. והרי זה שלא כדברי רב, הסובר ש'גגין ועליות לא נתקדשו'[י].

דוחה הגמרא: וְתַקְבְּרָא - וכי סבור אתה לפרש הדברים כפשוטם, שגגו של ההיכל קדוש בקדושת היכל, **וְהָא קָתָנֵי** - והרי שנינו בברייתא, **גַּגִּין** [-גגות] **הַלָּזוּ** שבעזרה ולשכותיה, **אֵין אוֹכְלִין שָׁם קָדְשֵׁי קָדָשִׁים, וְאֵין שׁוֹחֲטִין שָׁם קָדָשִׁים קַלִּים**. דהיינו, שאינם קדושים בקדושת העזרה, וכדברי רב.

מבררת הגמרא: וְאֶלָּא קָשְׁיָא - אם כן יקשו דברי רבי יהודה, שאמר **שְׁגַגּוֹ** של ההיכל **קֹדֶשׁ**.

א. **לְקַמּוֹרֵת**, והיינו הדם בין הבדים. רש"י (ד"ה פעמים). ארבע פעמים היה הכהן הגדול נכנס לבית קדשי הקדשים ביום הכיפורים [שלש מהן נתבאר עניינן במסכת יומא בפרק חמישי, והאחרון נתבאר בפרק שביעי]. בפעם הראשונה היה מקטיר שם קטורת. בפעם השניה היה מזה מדם הפר. בפעם השלישית היה מזה מדם השעיר. ובפעם הרביעית היה מוציא את הכף והמחתה שהקטיר בהם את הקטורת. ב. **בְּוִונֹת** הגמרא 'היכל' היא בין לקודש הקדשים ובין להיכל ['קודש']. ואף ל'אולם' שהיה לפני ההיכל, כמבואר במשנה למידות. וראה הערה להלן מדברי המנחת חינוך. ג. **את תבנית האולם**, החצר החיצונה שעל פני ההיכל. **ואת בתיו**, היציעים סביב. **וגנזכיו**, הלשכות שנעשו לגנוז שם אוצרות הקדשים. **וחדריו הפנימים**, הוא ההיכל והחדרים סביב לו. **ובית הכפורת**, הוא קודש הקדשים. מלבי"ם (דה"א פ"כ פס' יא). ד. **ומקרא** זה עוסק בעליות של קודש הקדשים, **וההיכל והאולם**, עד עזרת ישראל [ראה ציור]. מנחת חינוך (מצוה שסב אות ג). והוסיף, שאין קדושת עליות אלו שוה זו לזו, אלא כל אחת מהן נידונית כפי המקום שתחתיה, עליית ההיכל כהיכל, ועליית קודש הקדשים כקודש הקדשים [אלא שהיו תמורות יותר לענין כך שלא היו נכנסים אליהם בכל שנה, כמבואר בגמרא]. ה. **פירוש**, הנה לך הכל בכתב מסודר, כמו שהוא מיד ה', על כל מלאכות התבנית, כי בנבואה נאמר. רד"ק (דה"א פ"כ פס' יט). ו. **ונקרא** הר הבית 'חול', אף שהוא 'מחנה לויה', לפי שאינו קדוש כקדושת העזרה, שהיא 'מחנה שכינה'. ז. **מעם** הדבר ש'גגותיהם קודש' אף ש'תוכן חול', משום שהחדר נידון אחר פתחו, ומאחר ופתוח הוא להר הבית ולא לעזרה דינו כהר הבית, אך הגג אינו נידון אחר הפתח, אלא אחר המקום שבו הוא נמצא, ומאחר וחדרים אלו עומדים בתוך העזרה דין גגותיהם כדין העזרה. ח. **שכן** רבי יוחנן אמר מימרא זו (לעיל פ:) לענין שילוח בעל קרי מהר הבית, וכך אמר שם, 'מחילות לא נתקדשו', ובעל קרי משלחת חוץ לשתי מחנות', וכותנתו בזה, שהמחילות הפתוחות להר הבית לא נתקדשו בקדושת הר הבית, ולפיכך אף שבעל קרי משתלח חוץ לשתי מחנות, דהיינו מן העזרה שהיא 'מחנה שכינה' ומהר הבית שהוא 'מחנה לויה', מכל מקום רשאי הוא לשהות במחילות הפתוחות להר הבית, שדינן כחוץ מחנה ישראל. רש"י (ד"ה כי [במ"ב]). נמצא שעתה מתפרשים דברי המשנה 'תוכן חול' שלא כפי שנתפרשו מתחילה, שכן לעיל סברה הגמרא שהמשנה עוסקת בלשכות הבניות בעזרה ופתוחות להר הבית, ודין קדושתן כדינו של הר הבית [ונקראים 'חול' כלפי קדושת העזרה], אמנם לאחר שנתבאר שהמשנה עוסקת במחילות הפתוחות להר הבית, מעתה אין הן קדושות אפילו כקדושת הר הבית, אלא דינן כ'חול' ממש. ט. **שהרי** תחת ההיכל הן, וההיכל סמוך לעזרה ולא להר הבית. י. **והיינו** שהן מהלכות תחת ההיכל וקודש הקדשים לצד מערב, ומשכוכות תחת 'אחורי בית הכפורת' [הוא מקום ברוחב אחת עשרה אמה, מאחורי קודש הקדשים, וקדוש היה בקדושת עזרה], ונפתחות להר הבית מחוץ לעזרה. רש"י (ד"ה ואמאי). יא. **ואי** אפשר לתרץ כאן כפי שתירצה הגמרא מקודם לכן 'מהיכל ניקום ונייתיב אינישׁ וכו', שכן במקרא שהביאה הגמרא שם מבואר שנתקדשו עליותיו של ההיכל, אך לא נתבאר שם שנתקדש גגו ['גג' היינו המקום שמעל תקרת ההיכל, כשאין בנוי עליו מאומה, 'עליה' היינו חדרים הבנויים מעל ההיכל]. רש"י (ד"ה ת"ש). יב. **ראה** הערה לעיל (פס: פסוק ושמרתו), לענין דין לשכות אלו לאכילת קדשים קלים.

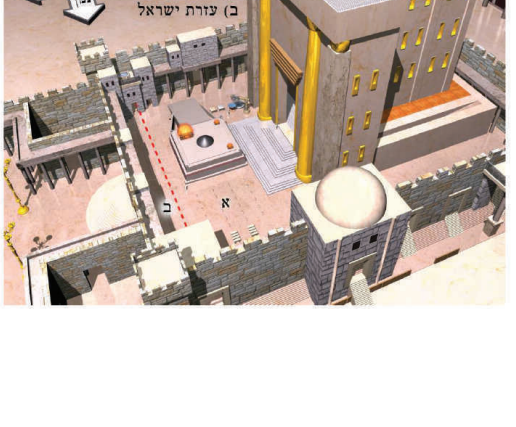

מבארת הגמרא: אָמַר רַב חָמָא בַּר גּוּרְיָא, כוונת רבי יהודה היא שגגו של ההיכל קדוש **לְעִנְיַן** כך שניתן להניח בו את **אוֹתָן שְׁתֵּי אֲמוֹת** - שני מוטות שמשמשו לצורך מדידת בנין בית המקדש[יג]. וכמו כן הניחו בגגו של היכל שאר כלי קודש הצריכים לבנין, אך לא את אלו הצריכים למזבח.

הגמרא מביאה משנה שבה נתבאר עניינן של שתי אמות אלו: דְּתָנַן - שכך שנינו במסכת כלים (פרק י"ח מ"ט), **שְׁתֵּי אֲמוֹת** - שני מוטות באורך אמה[יד], **הָיָה** בבית המקדש, **בְּלִשְׁכַּת** ששמה **שׁוֹשַׁן הַבִּירָה**, שהיתה בנויה על גובה השער המזרחי[טו] (של העזרה[טז]). **אַחַת** מן האמות היתה מונחת שם **עַל קֶרֶן מִזְרָחִית צְפוֹנִית, וְאַחַת עַל קֶרֶן מִזְרָחִית דְּרוֹמִית**. אמה זו שֶׁהיתה מונחת **עַל קֶרֶן מִזְרָחִית צְפוֹנִית, הָיְתָה** מידתה **יְתֵירָה עַל** אמה **שֶׁל מֹשֶׁה** [-אמה רגילה שאורכה ששה טפחים[יז]] בשיעור **חֲצִי אֶגְבָּא**, [ואמה זו **שֶׁעַל קֶרֶן מִזְרָחִית דְּרוֹמִית הָיְתָה** מידתה **יְתֵירָה עֲלֵיהָ** - על האמה הראשונה, בשיעור **חֲצִי אֶגְבָּא, נִמְצְאוּ** האמה השניה **יְתֵירָה עַל** אמה **שֶׁל מֹשֶׁה** בשיעור **אֶגְבָּא**. דהיינו, שהיה שיעורה ששה טפחים ואצבע[יח].

מבררת המשנה: וְלָמָּה הָיוּ צריכים לאמה **אַחַת גְּדוֹלָה** [ואמה **אַחַת קְטַנָּה**, ולא היה די להם באמה של משה, דהיינו, באמה רגילה בת ששה טפחים.

מבארת המשנה: טעם הדבר הוא כדי **שֶׁיִּהְיוּ הָאוּמָּנִין** שנשכרו על ידי הגזבר לעשות מלאכה בבית המקדש, **נוֹטְלִין** את שכרם **בְּקַטָּנָּה** - לפי מידת האמה הקטנה של משה, **וּמַחֲזִירִין בְּגְדוֹלָה** - לפי מידה אחת מן האמות הגדולות. כלומר, שהיה הגזבר מתנה עמהם, כך וכך אמות תבנו לברק הבית, בכך וכך דמים עבור כל אמה, לפי מידת אמה בת ששה טפחים, ואילו הם היו בונים בפועל לפי מידה אחת מן האמות הגדולות[יט]. ושעם הדבר שעשו כן, **בְּדֵי שֶׁלֹּא יְבוֹאוּ** האומנים **לִידֵי מְעִילָה** בהקדש, שאילו היו עושים לפי אותה מידה שנתחייבו בה היה מקום לחשוש שמא יפחתו מעט, ויהנו מן ההקדש יותר ממה שעשו, ולפיכך היו מוסיפים על תנאם משלהם.

מבררת הגמרא: וְתַרְתֵּי לָמָּה לִי - מדוע הוצרכו לשתי אמות גדולות, הרי די היה שיתחייבו האומנים לפי אמה של משה ויתנו לפי אמה אחת הגדולה ממנה.

מבארת הגמרא: אמה **אַחַת** הוצרכה **לְכַסְפָּא וְדַהֲבָא** - למלאכת כסף וזהב[כ], שאומנות יקרה היא, ולא רצו להפסיד את האומנים העוסקים בה יותר מדי, ועל כן נטלו מהם לפי אמה שהיתה גדולה משל משה רק בחצי אצבע, **וְאמה אַחַת** הוצרכה **לִבְנְיָנָא** - למלאכת בנין אבנים, שאינה יקרה כל כך, ועל כן היו נוטלים בה מן האומנים לפי אמה שהיתה גדולה משל משה באצבע.

הגמרא מנסה להוכיח ממשנתנו ש'עליות וגגין נתקדשו': תָּנַן - שנינו במשנה, **הַחֲלּוֹנוֹת** של העזרה[כא], **וְעוּבְיֵי הַחוֹמָה** שלה, נידונים **לְכַסְפָּנִים**. **מבררת הגמרא: בְּשֶׁלָּמָּא** - מיושב הדבר לגבי **הַחֲלּוֹנוֹת, דְּמַשְׁמַע לַהּ** - שיש למצוא אופן שיתקדשו בקדושת העזרה, אף אם נאמר ש'גגין ועליות לא נתקדשו', **דְּשָׁוְיָה** - כששוים הם בגובהם **לְקַרְקַע הָעֲזָרָה**[כא], ולפיכך אינם נידונים כ'גגין ועליות', **אֶלָּא עוּבְיֵי הַחוֹמָה הֵיכִי מְשַׁכְּחַת לַהּ** - כיצד יש למצוא אופן שתחול עליו קדושה, אם לא נתקדשו הגגות.

מבארת הגמרא: מְשַׁכְּחַת לַהּ - יש למצוא אופן שתחול קדושה על ראש החומה, אף אם נאמר ש'גגין ועליות לא נתקדשו', **בְּבַר שׁוּנְרָא** - בחומה קטנה המסומנה לחומה הגדולה מבפנים, שגובהה שוה במקומות מסוימים לקרקע העזרה[כב], ועל כן חלה עליה קדושתה.

ומביאה הגמרא ראיה לכך שהיו עושים חומה קטנה לפנים מן הגדולה: דְּכְתִיב (מלכים ג' ו') **'וַיִּבֶן בֵּית** ה' **וְחוֹמָה'**[כג], **וְאָמַר רַבִּי אַחָא** בביאור מקרא זה, **וְאִיתֵּימָא** - ויש אומרים שאמר זאת **רַבִּי חֲנִינָא**, שכוונת המקרא היא **לְשׁוּרָא** - חומה גדולה, **וְגַבֵּי שׁוּרָא** - חומה קטנה[כד].

★ ★ ★

משנה המשנה עוסקת בדיני אכילת הפסח בחבורה: שְׁתֵּי חֲבוּרוֹת של אוכלי פסח אחד, **שֶׁהָיוּ אוֹכְלִין** את בשר הפסח **בְּבַיִת אֶחָד, אָמַר** - בני חבורה אחת, ראשים שיהיו **הוֹפְכִין אֶת פְּנֵיהֶם הַיָּחֵף** - לצד אחד **וְאוֹכְלִין, וְאָמַר** - בני החבורה האחרת, ראשים שיהיו **הוֹפְכִין אֶת פְּנֵיהֶם הַיָּחֵף** - לצד שכנגדו **וְאוֹכְלִין**, ואף על פי שבשחיטת הפסח היו בחבורה אחת, אינם חייבים לאוכלו יחד שהרי הפסח נאכל בשתי חבורות ואפילו בשני בתים[כה]. **וְהַמַּיְחִם** שיש בו מים חמים למזיגת היין[כו], רשאים **לְהַעֲמִיד** אותו **בְּאַמְצַע** החדר אף שהוא חוצץ בין החבורות[כז]. אמנם **בְּשֶׁהַשָּׁמֶשׁ**, שהתחיל לאכול מבשר הפסח עם בני חבורתו, **עוֹמֵד לְמֵזוֹג** את היין לבני החבורה האחרת, יהא **קוֹפֵץ** [-סוגר[כח] **אֶת פִּיו וּמַחֲזִיר** [-מסובב[כט]] **אֶת פָּנָיו**, לצד שבו יושבים בני חבורתו מפני שאסור לאדם אחד לאכול את הפסח בשני מקומות, ולא יפתח השמש את פיו **עַד שֶׁיַּחְזִיר** למקומו **וְיַגִּיעַ אֲצֶל חֲבוּרָתוֹ**, כדי שלא יחשדו בו שאוכל מבשר הפסח עם החבורה האחרת, **וְאוֹכֵל** - וכשיסב עמהם ימשיך לאכול את בשר הפסח[ל]. **וְהָבָּא** - ולעומת זאת הכלה, רשאית[לא] שהחבורה **הוֹפֶכֶת אֶת פָּנֶיהָ** לצד אחר **וְאוֹכֶלֶת** את הפסח, מפני שמתביישת לאכול בפני אחרים[לב].

★

גמרא במשנתנו מבואר שקרבן פסח אחד נאכל בשתי חבורות, והגמרא מביאה שיש מחלוקת תנאים בדין זה: מַתְנִיתִין מְנָּךְ - משנתנו כדעת מי היא שנויה, כדעת **רַבִּי יְהוּדָה הִיא. דְּתַנְיָא** - ששנינו בברייתא, נאמר בפרשת פסח מצרים (שמות י"ב ז') **'וְלָקְחוּ מִן הַדָּם וְנָתְנוּ עַל שְׁתֵּי הַמְּזוּזוֹת וְעַל הַמַּשְׁקוֹף עַל הַבָּתִּים אֲשֶׁר יֹאכְלוּ אֹתוֹ בָהֶם**'. ודקדוק לשון הכתוב, 'יֹאכְלוּ' בלשון רבים [כלומר, אנשים רבים האוכלים[לג]], 'אוֹתוֹ' בלשון יחיד [כלומר, קרבן פסח אחד], 'בַּבָּתִּים' בלשון רבים [היינו, כמה בתים], **מְלַמֵּד שֶׁהַפֶּסַח** - שנשחט לחבורת מנויים אחת, **נֶאֱכָל** אף **בְּשְׁתֵּי חֲבוּרוֹת** של אוכלי פסח ואף בשני בתים[לא]. ומאחר שהכתוב מלמד שרבים יכולים להיחלק לאוכלו בשתי חבורות בשני בתים, מובן מאליו שיחיד אינו רשאי לאוכלו בשני בתים. אמנם **יָכוֹל יָהֵא יְחִיד הָאוֹכֵל** את חלקו בבשר הפסח, **אוֹכֵל** בתוך בית אחד **בְּשְׁתֵּי מְקוֹמוֹת**, כגון בשני חדרים או בשתי חבורות האוכלות בהפיכת פנים, **תַּלְמוּד לוֹמַר** מלמדנו הכתוב בפרשת הפסח (שם י"ב מ"ו), **'בְּבַיִת אֶחָד יֵאָכֵל'**, וכשם ש'הבתים' היינו שתי חבורות ושני מקומות, כך 'בבית אחד' היינו חבורה אחת ומקום אחד. ומבואר בגמרא לקמן (ע"ב) שרבי יהודה דורש את התיבה 'יֹאכַל' כאופן

יג. **שהניחו** אותם בגובה השער, שהוא ב'גגין ועליות', כמבואר בדברי הגמרא בסמוך. רש"י (ד"ה שתי אמות) אין כוונת הגמרא שאותן שתי אמות היו מונחות בגג ההיכל, שהרי מבואר בדברי הגמרא להלן שהיו מונחות מעל אחד משערי העזרה, אלא כוונתה שכשם שגובהו של אותו שער היה מקודש לענין כך שהונחו בו שתי האמות, כך גג ההיכל נתקדש לענין הנחת כלי קודש. תוספות (ד"ה לא) וכתבו עוד, שאף על פי שאין כלי קודש צריכים הנחה במקום מקודש, מכל מקום היו נוהגים להניחם במקומות שיש בהם איזו קדושה, כעליות וגגין.

יד. **טו. חדר** אחד היה בנוי על שער המזרחי של עזרה ומצויר כתבנית שושן הבירה. רש"י במסכת מנחות (פ. ד"ה בשושן). ומבואר שם בגמרא שעשו כן בגזירת המלכות. אלא שנחלקו אמוראים בטעם הדבר שגזרה המלכות כן. יש הסובר שהוא כדי שיזכרו להודות למלכות פרס שהרציאום משם והרשום לעלות ולארגם ולבנות בית המקדש, ויש הסובר שהוא כדי שתהא אימת מלכות פרס עליהם ולא ימרדו בהם [כן ביאר רש"י שם. אמנם רבינו חננאל כאן (ד"ה ויש) מפרש שעשו את צורת 'שושן הבירה' מרצונם, ונחלקו האמוראים האם טעם הדבר שעשו כן הוא כדי שיזכרו הגלות והציאה משם, או כדי להזכיר לעצמם שלא למרוד במלכותן]. טז. **כתב** רש"י במסכת כתובות (מה. ד"ה נפתחין). שבהכרת הכתונה בזה לאמה שם בת ששה טפחים שתיקן אותה משה, ולפיכך נקראת על שמו, ולא לאמתו של משה עצמו ['אמה' היא שיעור האורך שבין מרפקו של אדם ועד סוף האצבע הנקראת 'אמה'], שהרי ארכו של משה היה עשר אמות, ובודאי היתה אמת ידו ארוכה יותר מששה טפחים. יז. **כתב** רבינו חננאל (ד"ה ויש), שיש הסוברים שאין מדובר במוטות בארוך אמה שהיו מונחות ב'שושן הבירה', אלא שבנו שם שני מבנים קטנים, כל אחד באורך אמה, האחד בקרן מזרחית צפונית, והיה ארוכו אמה וחצי אצבע, ואילו השני בקרן מזרחית דרומית, והיה ארוכו אמה ואצבע. יח. **כגון**, אם התחייבו לבנות באה אמות, שהן שש אמות ששה טפחים, היו בונים בפועל באה אמות ועוד מאה אצבעות [שהן עשרים וחמשה טפחים, דהיינו שהוסיפו על מאה האמות עוד ארבע אמות וטפח], לפי שהיו מוסיפים שיעור אצבע לכל אמה [כלומר, שכאשר היו הגזברים צריכים לבנות מאה וארבע אמות וטפח, היו אומרים לאומנים שיבנו מאה אמות, ומכילא היו מוסיפים כפי השיעור הנ"ל]. יט. **ואותה** אמה היתה מונחת בקרן מזרחית צפונית, וסימנך 'מצפון זהב יאתה' (איוב ל"ז כב), דהיינו, שהאמה המונחת בצפון שימשה למדידת כלי זהב. תוספות במסכת מנחות (פ. ד"ה ששה טפחים). כ. **כן** מתבאר מדברי הגמרא בסמוך, שמפרשת את כוונת המשנה 'החלונות ועובי החומה לכַסְפִים' לענין חלונות העזרה וחומתה. ובטל תורה (ד"ה בשלמא), הקשה מכאן על דברי רש"י לעיל (פה: ד"ה החלונות), שפירש את דין המשנה לענין החלונות של תוספת ירושלים. וראה במנחת חינוך (מצוה שפב אות ט) שיישב הענין על פי דרכו שם. כא. **שקרקעם** העזרה היה הולך ועולה [ולפיכך יתכן הדבר שהחלונות גבוהים]. אין כוונת הגמרא שאותן שתי אמות היו מונחות בגג ההיכל, שהרי מבואר בדברי הגמרא להלן שהיו מונחות מעל אחד משערי העזרה, אלא כוונתה שכשם שגובהו של אותו שער היה מקודש לענין כך שהונחו בו שתי האמות, כך גג ההיכל נתקדש לענין הנחת כלי קודש. תוספות (ד"ה לא) וכתבו עוד, שאף על פי שאין כלי קודש צריכים הנחה במקום מקודש, מכל מקום היו נוהגים להניחם במקומות שיש בהם איזו קדושה, כעליות וגגין. יב. **עשויות** כסף או זהב. רבינו חננאל (ד"ה יש). טו. **חדר** אחד היה בנוי על שער המזרחי של עזרה ומצויר כתבנית שושן הבירה. רש"י במסכת מנחות (פ. ד"ה בשושן). ומבואר שם בגמרא שעשו כן בגזירת המלכות. אלא שנחלקו אמוראים בטעם הדבר שגזרה המלכות כן. יש הסובר שהוא כדי שיזכרו להודות למלכות פרס שהרציאום משם והרשום לעלות ולארגם ולבנות בית המקדש, ויש הסובר שהוא כדי שתהא אימת מלכות פרס עליהם ולא ימרדו בהם [כן ביאר רש"י שם. אמנם רבינו חננאל כאן (ד"ה ויש) מפרש שעשו את צורת 'שושן הבירה' מרצונם, ונחלקו האמוראים האם טעם הדבר שעשו כן הוא כדי שיזכרו הגלות והציאה משם, או כדי להזכיר לעצמם שלא למרוד במלכותן]. טז. **כתב** רש"י במסכת כתובות (מה. ד"ה נפתחין). שבהכרת הכתונה בזה לאמה שם בת ששה טפחים שתיקן אותה משה, ולפיכך נקראת על שמו, ולא לאמתו של משה עצמו ['אמה' היא שיעור האורך שבין מרפקו של אדם ועד סוף האצבע הנקראת 'אמה'], שהרי ארכו של משה היה עשר אמות, ובודאי היתה אמת ידו ארוכה יותר מששה טפחים. יז. **כתב** רבינו חננאל (ד"ה ויש), שיש הסוברים שאין מדובר במוטות בארוך אמה שהיו מונחות ב'שושן הבירה', אלא שבנו שם שני מבנים קטנים, כל אחד באורך אמה, האחד בקרן מזרחית צפונית, והיה ארוכו אמה וחצי אצבע, ואילו השני בקרן מזרחית דרומית, והיה ארוכו אמה ואצבע. יח. **כגון**, אם התחייבו לבנות באה אמות, שהן שש אמות ששה טפחים, היו בונים בפועל באה אמות ועוד מאה אצבעות [שהן עשרים וחמשה טפחים, דהיינו שהוסיפו על מאה האמות עוד ארבע אמות וטפח], לפי שהיו מוסיפים שיעור אצבע לכל אמה [כלומר, שכאשר היו הגזברים צריכים לבנות מאה וארבע אמות וטפח, היו אומרים לאומנים שיבנו מאה אמות, ומכילא היו מוסיפים כפי השיעור הנ"ל]. יט. **ואותה** אמה היתה מונחת בקרן מזרחית צפונית, וסימנך 'מצפון זהב יאתה' (איוב ל"ז כב), דהיינו, שהאמה המונחת בצפון שימשה למדידת כלי זהב. תוספות במסכת מנחות (פ. ד"ה ששה טפחים). כ. **כן** מתבאר מדברי הגמרא בסמוך, שמפרשת את כוונת המשנה 'החלונות ועובי החומה לכַסְפִים' לענין חלונות העזרה וחומתה. ובטל תורה (ד"ה בשלמא), הקשה מכאן על דברי רש"י לעיל (פה: ד"ה החלונות), שפירש את דין המשנה לענין החלונות של תוספת ירושלים. וראה במנחת חינוך (מצוה שפב אות ט) שיישב הענין על פי דרכו שם. כא. **שקרקעם** העזרה היה הולך ועולה [ולפיכך יתכן הדבר שהחלונות

בין 'עזרת ישראל' ל'עזרת הכהנים', ובין 'עזרת הכהנים' ל'אולם']. ולפיכך יתכן הדבר שהחלונות שבמקומות הנמוכים בעזרה יהיו שוים בגובהם לרצפת העזרה במקומות הגבוהים. על פי דברי רש"י (ד"ה כך הוא הגירסא לעיל). כב. **והיינו** משום שגובה העזרה לא היה שוה בכל מקום, אלא מגביה והולך. כג. **חבוזנה** בזה, שגרם הקדוש ברוך הוא ל'יחל' ול'חומה' של ירושלים להיות אבלים. כד. **'יחל'** הוא החומה הקטנה, ו'חומה' היא החומה הגדולה. רבינו חננאל (ד"ה ר' יוחנן סבר). כה. **רש"י** (ד"ה שלא) וכמבואר בגמרא בדעת רבי יהודה. אבן הקשה התוספות יום טוב (פ"ז מ"ג), מדוע לא שנה התנא במשנתנו את דינו לגבי שני בתים, ובכך היה משמיענו הלכה מחודשת יותר, שחבורה אחת רשאית להיחלק אף לשני בתים. ותירץ שהתנא הצדיק להביא את הדין של שתי חבורות שנחלקו לאכילתו בבית אחד, כדי להשמיענו חידוש בדינו של שמש האוכל עמהם שיכול למזוג מים לבני החבורה השניה ואין חוששים שמא ישכח לסגור את פיו. כו. **רש"י** (ד"ה והמאחז) והמאחיל (ד"ה ומים), מזיגת היין במים נצרכת משום שיין 'חזי' טעמו חריף ואינו ראוי לשתייה בלא תוספת מים, ונחלקו רבי אליעזר וחכמים (נדרים נ:) אם ברכתו 'בורא פרי הגפן' או 'בורא פרי העץ'. אבל יין 'מזוג' שנתנו בו מים, כשיעור המבואר בגמרא (שבת עז:), ראוי הוא לשתייה. ולקמן (קה:) מובא בגמרא שהשהוחה בלילי פסח בחמש כוסות יין שאינו מזוג, יצא ידי חובת מצות ארבע כוסות אמנם אין מצותו שלימה כיון שלא יצא ידי 'חירות'. והנה בגמרא (שבת עז:) מובא [ע"פ ירושלמי (פרקין ח:)] שהמזיג יין לחבירו בשבת, עובר בשני לאוין. ובירושלמי (ע"ז ב' ה"ד) [ע"פ מה שכתב הרמב"ן (ע"ז נח: ד"ה ויין)] יכן במאירי (ע"ז שם ד"ה יין) מבואר, שמזיגת מים צוננים ליין נחשבת 'מזיגה שאינה ראויה', ולא היו רגילים בזמנם לשתות יין מזוג במים צוננים אלא במים חמים וזו המזיגה הראויה. כז. **ע"פ** לשון הכתוב (משלי ט' ה') 'יקפצו מלכים פיהם', ופירש רש"י שהמלכים יסגרו פיהם, וכן ביאר רבי אברהם בכור שורה (שם ו') על פי הפסוק (מיכה ז' ט) 'וכל עולה קפצה פיה', שקפיצת הפה היינו שגירתו. כח. **את** הנאמר בגביא (מלכים ב' ט' ל"ז) 'ויסב את פניו', ביאר המצודת דוד, 'החזיר פניו אל הקיר'. כט. **לפירוש** רש"י (ד"ה והכלה), פירוש א' בתוספות (ד"ה ד"ה והכלה), הרמב"ם (פירוש המשניות שם מ"ג), פסקי הרי"ד (ד"ה שאין), ר"י מלוניל (ד"ה והכלה) ורבינו דוד (ד"ה והכלה), היא ראשית להפוך פניה. ולפי פירוש ב' בתוספות, חייבת להפוך פניה, שכן משמע מדברי רב הונא בריה דרב נתן בגמרא (לעיל ע"ב) 'כלה הופכת פניה תנן'. ופירוש התוספות יום טוב (פ"ז מ"ג), שהוא משום צניעות וכמבואר בגמרא. ל. **רש"י** (ד"ה עד) כתב 'שני בני אדם', על הכלל 'מיעוט רבים שנים' [כמובא ביומא (פה:)]. לא. **ומה** שאמרו לעיל (פה. ד"ה שלמא) שהמוציא בשר פסח מחבורה לחבורה עובר בלא תעשה, היינו רק לאחר שנחלקו לשתי חבורות וכל חבורה נטלה את חלקה בבשר הפסח. תוספות (ע"ב ד"ה ויש ומה).

כתיבתה 'אֹכֵל' ולא כאופן קריאתה 'אָכֹל', ולפי דרשה זו הוראת הכתוב היא שהיחיד יאכל את הפסח 'בבית אחד', במקום אכילה אחד ובחבורה אחת. מה שאין כן בפסוק (שם יג ז) שנאמר בו 'אֹכֻל' בלשון רבים כתוב גם 'הבתים' בלשון רבים, ללמד שכשיש אנשים רבים שנמנו על הפסח, רשאים הם להיחלק לשתי חבורות שיאכלוהו בשני בתים או בשני מקומות[לב].

מַתְנִי' - על פי דרשה זו **אָמְרוּ, הַמְשַׁמֵּשׁ** שנמנה עם בני חבורה על הפסח והיה יושב ליד התנור וצולה עבורם את בשר הקרבן, **שֶׁשכח וְאָכַל בָּזֶה**[לג] בשר **בְּצַד הַתַּנּוּר** בליל פסח קודם שהתחילו בני חבורתו לאכול את הפסח[לד], **אִי פְּסֵחַ הוּא,** מוסיף ואוכל עד **שֶׁמַּאֲ כְּרִיסוֹ מֵמֶנּוּ** - מבשר הפסח[לה], ובפקחותו הועיל לעצמו שכשיביא את בשר הפסח לבני חבורתו שוב לא יוכל לאכול ולא ייכשל באכילת פסח בשני מקומות. **וְאִם רָצוּ**[לו] **בְּנֵי הַחֲבוּרָה** שלו **לַעֲשׂוֹת עִמּוֹ טוֹבָה,** כדי שלא יצטרך לפרוש מחבורתו ולאכול את הפסח לבדו[לז], **בָּאִין וְיוֹשְׁבִין בְּצִדּוֹ** על יד התנור וקובעים שם את סעודת הפסח, כדי שהשמש יוכל לאכול יחד עמהם[לח]. **אִלּוּ דִבְרֵי רַבִּי יְהוּדָה**[לט].

הברייתא מביאה את הדעה החולקת: רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר, דקדוק לשון הפסוק (שם) 'עַל הַבָּתִּים אֲשֶׁר יֹאכְלוּ אוֹתוֹ בָּהֶם', 'הַבָּתִּים' בלשון רבים ומשמעותה כמה בתים, וכן 'יֹאכְלוּ' בלשון רבים ומשמעותה חבורת אנשים האוכלים את הפסח, **מְלַמֵּד** שֶׁכל אחד מבני החבורה **הָאוֹכֵל** את הפסח, רשאי שיהיה **אוֹכֵל** את חלקו **בְּשְׁתֵּי מְקוֹמוֹת**[מ],

---

לב. **רש"י** (ד"ה יכול). לג. **הבנחת** חזינך (מלוש עז פוש ח) דייק מלשון הברייתא שדווקא אכילה של שיעור כזית במקום אחד מעכבת מלאכול את הפסח במקום אחר. לד. **בגמרא** להלן (קיד.) מובא שהזמן שהשמש מביא את בשר הפסח לשולחן, הוא לאחר טיבול ראשון ['כרפס']. ואם כן, מדובר שאכל מן הפסח בתחילת ליל הסדר כשהפסח נמצא בתנור ועדיין לא הביאוהו לשולחן. ובירושלמי (פ"ח ה"ג) דרשו מהכתוב (דברים טז ו) 'תזבח את הפסח בערב כבוא השמש מועד צאתך ממצרים' שזמן צליית הפסח הוא סמוך ללילה (ע"פ קרבן העדה שם ד"ה מועד). וכתב רש"י (שם: ד"ה שם) שאם השמש היה אוכל מן הבשר שבתנור סמוך ללילה, לא היה פוסל עצמו מלאכול את הפסח עם בני החבורה בלילה ליד שולחן הסדר, כיון שאכילת פסח מבעוד יום אינה נחשבת אכילה ואין זו אכילה בשני מקומות, אך כאן מדובר שאכל כזית בשר צלי לאחר חשיכה בצד התנור, ובכך פסל עצמו מלאכול עם בני חבורתו ליד שולחן הסדר, הואיל ואין הפסח נאכל בשני מקומות. לה. **כלומר,** אם רצו עושים כך אבל אינם חייבים בזה, וכמפורש בירושלמי (פ"ו ה"ג) שאם לא רצו בני החבורה לעקור ממקומם, יתנו לשמש את חלקו בבשר הפסח ויאכלנו לבדו במקומו בצד התנור. וטעם הדבר מבואר בגמרא לקמן (שם:), שאף על פי שנמנה השמש עמהם לחבורה אחת, אין הוא יכול לדרוש מהם שיבואו לישב לצידו, מאחר ויכולים לטעון כלפיו שקיבלוהו כמנוי בחבורתם על מנת שהוא יטרח עבורם [בצליית הפסח] ולא שהם יטריחו עצמם עבורו [ולישב עמו בצד התנור]. לו. **ע"ס** רבינו דוד (ד"ה לפי) ועוד. לז. **ע"ס** פסקי הרי"ד (ד"ה לפי). לח. **בהלכה** זו של שמש שאכל בצד התנור חידש רבי יהודה שני דינים: א. שהפסח נאכל בשתי חבורות, ולפיכך, רשאי השמש לאכול את הפסח במקום אחד אף על פי שבני חבורתו אוכלים את הפסח במקום אחר. ב. שאסור לאדם אחד לאכול את הפסח בשני מקומות. ולפיכך, אם השמש פיקח ימלא כריסו מבשר הפסח כדי שלא יכשל באכילת פסח בשני מקומות. לט. **המילה** 'יאכלו', לפי רבי יהודה מתפרשת כלפי בני החבורה באופן כללי, שהחבורה רשאית להיחלק לשתי חבורות בשני בתים, אמנם לפי רבי שמעון היא מתפרשת באופן פרטי, שכל אחד ואחד מבני החבורה רשאי לאכול את הפסח בשני בתים. רש"י (ד"ה מלמד).

יָכוֹל היית לומר שכשם שכל אחד מבני החבורה רשאי לאכול בשני מקומות, כך תהיה כל החבורה רשאית להיחלק לשנים והפסח **יְהֵא נֶאֱכָל** מתחילתו **בְּשָׁתֵי חֲבוּרוֹת**, **תַּלְמוּד לוֹמַר** (שם יב מו) **'בְּבַיִת אֶחָד יֵאָכֵל'**, התיבה 'יאכל' האמורה בלשון נפעל מלמדת שהחבורה הקפידה שתחילת אכילת הפסח תהא 'בבית אחד', היינו במקום אחד ובחבורה אחת[א], אמנם לאחר שהתחילו לאכול, רשאי אחד מבני החבורה לעמוד ממקומו לילך ולאכול[ב] עוד מבשר הפסח במקום אחר[ג].

מבררת הגמרא את טעם המחלוקת: בְּמַאי קָמִיפַּלְגִי, רבי יהודה ורבי שמעון. מבארת הגמרא, **רַבִּי יְהוּדָה סָבַר**, **יֵשׁ אֵם לַמִּקְרָא** - אופן הכתיבה של תיבה כפי שכתובה משה רבינו בספר התורה ומסרה לישראל הוא העיקר[ד]. וכיון שהתיבה 'יאכל' נכתבה ביו"ד אחת[ה] קוראים אותה כמנוקדת עם חול"ם [בבנין קל ולא בלשון נפעל], ומשמעות הפסוק היא 'בְּבַיִת אֶחָד יֹאכַל', כלומר, האדם שאוכל את הפסח יאכל במקום אחד ולא בשני מקומות[ו]. **וְרַבִּי שִׁמְעוֹן סָבַר**, **יֵשׁ אֵם לַמִּקְרָא** - העיקר הוא אופן הקריאה של תיבה כפי שהיא נקראת מתוך ספר תורה כניקודה[ז], והתיבה 'יאכל' שנקראת בניקוד 'יֵאָכֵל', באה ללמד שהפסח יהא נאכל בבית אחד[ח], במקום אחד ובחבורה אחת[ט].

הגמרא מביאה שני אופנים שיש בהם נפקא מינה להלכה בין שתי הדעות. אופן ראשון: הָיוּ בני חבורה אחת **יוֹשְׁבִין** בבית אחד, **וְנִפְרְקָה מְחִיצָה בֵּינֵיהֶם**, ומאחר שהמסובים בצד אחד אינם רואים את פני המסובים בצד השני נמצא שהמחיצה חילקה אותם לשתי חבורות[י]. **דְּבְרֵי הָאוֹמֵר** - לדעת רבי יהודה **שֶׁהַפֶּסַח נֶאֱכָל בְּשָׁתֵי חֲבוּרוֹת, אוֹכְלִין** - ראשים כולם להמשיך את אכילת הפסח במקומותיהם. ואין פרישת המחיצה מחשיבה אותם כאוכלים בשני מקומות, שהרי לא נעשה כאן מקום חדש אלא כל חבורה יושבת באותו חלל אויר שהיתה בו עד עתה[יא], ופרישת המחיצה רק מיעטה את המקום של בני החבורות אך לא שינתה את מקומם[יב]. **אוֹלָם**, **דְּבְרֵי הָאוֹמֵר** - לדעת רבי שמעון הסובר **שֶׁאֵין הַפֶּסַח נֶאֱכָל בְּשָׁתֵי חֲבוּרוֹת, אֵין אוֹכְלִין**, הואיל ונעשו שתי חבורות על ידי המחיצה שנפרסה ביניהם, אלא יסבו כולם יחד באחד משני צידי המחיצה ויסיימו שם את אכילת הפסח[יג] או יסלקו את המחיצה שביניהם[יד].

אופן שני: הָיוּ יוֹשְׁבִין שתי חבורות של שני פסחים בשני בתים, ובני כל חבורה היו אוכלים את בשר הפסח שלהם, **וְנִסְתַּלְּקָה הַמְּחִיצָה** החוצצת **בֵּינֵיהֶן** - בין מקומות ההסיבה של בני החבורות, ומאחר שכל חבורה היתה יושבת בחלל אויר בפני עצמו וכעת נעשה עבורם חלל רחב יותר ונתחדש להם חלל אויר חדש[טו], הרי הם כמי שהתחילו אכילתם במקום אחד ובאים לסיים במקום אחר. **דְּבְרֵי הָאוֹמֵר** - לדעת רבי שמעון הסובר, שבן חבורה **שֶׁאוֹכֵל** את חלקו בבשר הפסח ראשי שיהא **אוֹכֵל** את הפסח **בְּשָׁנֵי מְקוֹמוֹת, אוֹכְלִין** - ראשים כולם להמשיך את אכילת הפסח במקומותיהם אף שסילוק המחיצה גרם להם שינוי מקום. **אוֹלָם**, **דְּבְרֵי הָאוֹמֵר** - לדעת רבי יהודה הסובר, **שֶׁאֵין הָאוֹכֵל אוֹכֵל בְּשָׁנֵי מְקוֹמוֹת, אֵין אוֹכְלִין** - אינם רשאים להמשיך לאכול את הפסח במקומותיהם, הואיל ונסתלקה המחיצה ונשתנה מקומם, אלא אם כן יחזרו ויפרסו מחיצה שתחצון בין שתי החבורות[טז].

הגמרא מביאה מחלוקת אמוראים לגבי נידונים אלו של פריסת מחיצה בין בני חבורה אחת וסילוק מחיצה בין שתי חבורות: רַב יְהוּדָה [-ישב] **רַב חֲנָא**, **קָא פָּשִׁיטְ לֵיהּ מִמַּשְׁמָע** - פשט את ההלכות שהזכרו לעיל, כהלכות פשוטות[יז]. **אָמַר לֵיהּ רַב אַשִׁי לְרַב חֲנָא**, **וְתֵיבְעֵי לָךְ אִיבָּעְיָא** - בלשון ספק ראוי לך לדון בנידונים אלו של **סִילּוּק מְחִיצָה וְעַשְׂיַית** [-פרישת] **מְחִיצָה**, ולשאול כך, **מַי חָזוּ** - האם מקום ישיבת בני החבורה נחשב מחמת סילוק המחיצה **כְּשָׁנֵי מְקוֹמוֹת**, שהרי התחדש בו אויר חדש, **וְהאם** בני חבורה שנפרסה מחיצה ביניהם **כְּשָׁנֵי חֲבוּרוֹת דְּמֵי** - [-נחשבים], מחמת המחיצה החוצצת, **אוֹ** שמא סילוק מחיצה ועשיית מחיצה **לָא** עושה מקום אחד כשני מקומות ולא חבורה אחת כשתי חבורות. **מסיים רב אשי: תֵּיקוּ**[יח].

★

הגמרא חוזרת לדברי משנתנו לגבי כלה האוכלת בחבורה ומתוך דין זה ממשיכה לדון בהלכות דרך ארץ של אכילה ושתיה. שנינו במשנה: הַכַּלָּה הוֹפֶכֶת אֶת פָּנֶיהָ וכו' ואוכלת. **שואלת הגמרא: מַאי טַעְמָא**, למה לה להפוך פניה כשאוכלת ומדוע דווקא הכלה הלכה דרכה בכך. **משיבה הגמרא: אָמַר רַבִּי חִיָּיא בַּר אַבָּא אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן**, **מִפְּנֵי שֶׁאֲנָשִׁים מסתכלים** בה: **הֵיא בּוֹשָׁה** לאכול לעיניהם[יט].

הגמרא מביאה מעשה המלמד שהפיכת פנים בשעת אכילה מפני הבושה היא הנהגה ראויה רק לכלה ולא לכל אדם: רַב הוּנָא בְּרֵיהּ דְּרַב נָתָן אִיקְּלַע לְבֵי [-הזדמן לבית] **רַב נָחְמָן בַּר יִצְחָק**[כ], **אֲמַרוּ לֵיהּ** [-לרב הונא] מתשובתו הבינו בני הבית שאדם גדול הוא, **וְאָמְרוּ** לו דרך כבוד, **נְתִיב** [-יַשֵּׁב] **מָר אַפְּוָרְיָא** - על גבי מטה, שהוא מקום היסב אנשים חשובים, ולא על גבי ספסל כדרך אנשים פשוטים. נהג רב הונא עצמו בדרך חשיבות **וְיָתֵיב** - ישב על המיטה. **וְהָבוּ לֵיהּ בָּקָא** - נתנו לו בני הבית כוס של יין, **וְקָבְלֵיהּ בְּחַד זִימְנָא** - קיבלה מהם בפעם אחת, כלומר, נטל מידיהם את הכוס תיכף ומיד, תחת לנהוג במידת דרך ארץ ולסרב להם עד שיפציר בו לקחת, **וְשָׁתֵיהּ בְּתַרֵי זִימְנֵי** - בשתי פעמים, בלגימה אחת שתה חלק מן היין, ולאחר שהפסיק לגמ לגימה שניה וסיים את כולה. **וּבשעה ששתה לֹא אַהֲדַר אַפֵּיהּ** - לא הפך פניו לצד אחר אלא שתה היין לעיני המארחים.

אֲמַרוּ לֵיהּ בני הבית לרב הונא[כא]:

א. **מַאי טַעְמָא קָרֵית לָךְ** - מפני מה [כשענית לשאלתנו 'מה שמך'] קראת לעצמך, **רַב הוּנָא**, והוספת לשמך את התואר 'רב'. **אָמַר לְהוּ**, **בָּעֵי הָשֵׁם אֲנִי** - מקטנותי קוראים לי 'רב הונא'[כב].

ב. **מַאי טַעְמָא כִּי אֲמְרוּ לָךְ נָיְתִיב אַפְוָרְיָא, יָתֵבְתְּ** - ישבת על המטה כדרך אדם חשוב, ולא על הקרקע או על גבי ספסל כדרך כל אדם[כג]. **אָמַר**

א. **רש"י** (ד"ה מ"ל). וכן הובאה דעת רבי שמעון במכילתא דרשב"י (פ"ז יב מו), 'בבית אחד' אין לי אלא בית, מנין לדבות חצר גינה וסוכה, תלמוד לומר 'באחד יאכל', אם כן למה נאמר 'בבית אחד יאכל', בחבורה אחת. ובירושלמי (פ"ז ה"ג) הובא שרבי שמעון דרש את הכתוב 'בבית אחד יאכל', שבני החבורה יאכלו את קרבן הפסח בבית אחד, ולא תהא החבורה מקצתה בתוך הבית ומקצתה מחוץ לבית. ב. **לא** מדובר כאן באדם שאוכל את הפסח ומוציא בשר בידו למקום אחר כדי לסיים שם את אכילתו, שהרי באופן כזה הבשר נפסל משום 'יוצא' [-בשר שיצא מחוץ למקום החבורה], אלא הכוונה היא שמותר לאדם שאכל מן הפסח להמשיך ולאכול עוד חלק מבשר הפסח שנמצא במקום אחר, וכגון שהביאו לפני בני החבורה חלק מבשר הפסח והסבו לאוכלו ושאר הבשר נשאר בתנור הצלייה, באופן כזה מותר לכל אחד מבני החבורה ללכת לשם ולאכול עוד מבשר הפסח. מנחת חינוך (מצוה טו אות ח ד"ה ומכ"ז - הנמוקי). ג. **רש"י** (ד"ה מ"ל). והוכיח כן החזון איש (סי' קמ"ו סו"ס מצות), שמלשונו של רבי יהודה (לעיל ע"ב) 'מכאן אמרו' שפש שאכל כזית בצד התנור יסיים אכילתו במקומו או שיבואו בני החבורה לאכול עמו, משמע שרבי שמעון שחולק עליו סובר שהשמש ראשי לקום ולאכול מבשר הפסח עם בני חבורתו אף על פי שכבר התחיל לאכול ליד התנור. ועור ראיה הביא החזון איש ממשנתנו לגבי שמש שעומד למזוג לכוסו לקפוץ את פיו כדי שלא יהא נראה כאוכל את הפסח בשני מקומות, והיינו כדעת רבי יהודה, ומשמע שלדעת רבי שמעון החולק על התנא במשנתנו אין השמש חייב לקפוץ את פיו, ועל כרחך היינו משום שמותר לאדם אחד לאכול את הפסח בשני מקומות. ד. **רש"י** (סוכה ו: ד"ה יש פה). ה. **ולא** נכתב 'יאכל' בשתי יודי"ן. פסקי הרי"ד (ד"ה מצין). והיינו כפי שביאר הכתב והקבלה (ממחש יב מו) שרבי יהודה סובר שכיון שמצינו בכמה מקומות בכתוב שבבנין נפעל יש צד פועל, אם כן כיון שלא נוספה כאן אות יו"ד שניה אפשר להשתמש בתיבת 'יאכל' בצד הפועל, ולפרשו כלפי האדם שאוכל ולא כלפי הפסח שנאכל. ו. **רק** חבורה ראשית להיחלק ולאוכלו בשני מקומות, כמובא לעיל (ע"ב). על פי דרשת הכתוב 'על הבתים אשר יאכלו אותו בהם'. ז. **ע"פ** רש"י (מהרש"ל ד. ד"ה יש). ח. **אבל** אדם אחד מאוכלי הפסח ראשי לאוכלו בשני מקומות, כמובא לעיל (ע"ב) על פי דרשת הכתוב 'על הבתים אשר יאכלו אותו בהם'. ט. **רש"י** (ד"ה ואכל) ופסקי הרי"ד (ד"ה מצין). י. **רש"י** (ד"ה ונפרקה). יא. **פסקי הרי"ד** (שם). יב. **פסקי הרי"ד** (שם). יג. **כן** פסק הרמב"ם (קרבן פסח פ"ו ה"ט) שאינם אוכלים עד שתסתלק המחיצה מפני שאין הפסח נאכל בשתי חבורות. יד. **שהרי** בני החבורה הישובים בבית הראשון לא היו רואים את אויר הבית השני, ולאחר סילוק המחיצה רואים בני החבורה את אויר הבית של החבורה השניה, וכן להיפך. פסקי הרי"ד (שם). טו. **רש"י** (ד"ה מ"ל). ורבינו חננאל (ד"ה וכן) ביאר שסילוק מחיצה בין החבורות מחשיב אותן כאילו באה חבורה אחת לתוך החבורה האחרת ונתערבו בני שתי החבורות יחד. ובדרך זו פירש רבינו דוד (ד"ה מ"ל - הגמ"), שלדעת רבי יהודה הסובר שדין האוכל בשתי חבורות כדין האוכל בשני מקומות, אסור להם להמשיך לאכול, ואילו לדעת רבי שמעון, הואיל ובני החבורות יושבים במקומם ולא חלקו עצמם לשתי חבורות הרי זה נחשב כאילו החבורה כולה שינתה את מקומה, ואין בכך כלום אלא מותרים להמשיך באכילתם, שהרי מותר לאכול בשני מקומות. טז. **בלומר**, רב כהנא נקט להלכה שבני חבורה שנפרסה מחיצה ביניהם, נעשו כשתי חבורות מחמת פריסת המחיצה [ולרבי יהודה מותרים, ולרבי שמעון אסורים]. ובני שתי חבורות שישבו בשני בתים ונסתלקה מחיצה מביניהם, נמצאו אוכלים בשינוי מקום מחמת סילוק המחיצה [ולרבי יהודה אסורים, ולרבי שמעון מותרים]. יז. **ופי** ביאור רש"י (ד"ה ופשטה, ד"ה ופשיט) בסוגיא, פריסת מחיצה עושה חבורה אחת לשתי חבורות אבל אינה עושה מקום אחד לשני מקומות, ואילו סילוק מחיצה עושה מקום אחד לשני מקומות. וכתב הצל"ח (ד"ה ומכאן) שלשיטת רש"י ספיקו של רב אשי הוא רק בשני דינים: א. אם פריסת מחיצה עושה שתי חבורות. ב. אם סילוק מחיצה עושה שני מקומות. אמנם לשיטת הרמב"ם (קרבן פסח פ"ו ה"ט) ספיקו של רב אשי הוא לכל הצדדים. כלומר, בפריסת מחיצה ישנם שני צדדים: א. האם היא חוצצת חבורה אחת לשתי חבורות. ב. האם היא חוצצת מקום אחד לשני מקומות מחמת שזו מחיצה חדשה שלא היתה שם קודם לכן [ולפי צדדים אלו יהיו אסורים לאכול שם, בין לרבי יהודה מחמת חילוק המקומות, ובין לרבי שמעון מחמת חילוק החבורות. שו"ת שרידי אש (מ"ח סי' מג, מהדו' תנינא ס"ק סי' נח)]. וכמו כן בסילוק מחיצה לדברי הצל"ח ישנם שני צדדי ספק: א. לגבי שני מקומות. ב. לגבי שתי חבורות [ולפי צדדים אלו יהיו אסורים לאכול לכל הדעות, וכנ"ל]. אמנם עיין במלכי בקדש (פנ הסמפ"ש סה"פ) שהעיר שבאופן של סילוק מחיצה אין שני צדדי ספק לגבי חבורות. יח. **רש"י** (ד"ה מפני). ואין הכוונה להביט בפניה, שהרי להלכה נפסק שאסור להסתכל בפני כלה אפילו אם סיבת ההסתכלות היא כדי לחבבה על בעלה (ממחש יח), אמנם מותר להביט בתכשיטים שעליה או בפריעת שער ראשה (עור ממ"ש סי' סט), וכוונת רש"י שמתוך הסתכלות בתכשיטים שעליה או בשערה לא דבר רחוק הוא שיבואו להסתכל על פיה. תוספות יום טוב (פ"ו מ"ג ד"ה שתוש לזה). יט. **רש"י** (שם). אמנם המאירי (ד"ה ומכאן) כתב, שהכלה יושבת עם חבורותיה והיא מתביישת לאכול בפני הכל, ומשמע מלשונו שבושתה היא גם בפני הנשים הישובות עמה. כ. **ופי** המובא באיגרת רב שרירא גאון (ונקט פנוסף פתוף נמ-קנ), לאחר פטירת רבא, שהיה רב אחא הישיבה בפומבדיתא (ומפנוסף פמ"ש ניקון ס: ד"ה ומכ), ונתמנה רב נחמן בר יצחק לראש הישיבה עד שנפטר בשנת תרס"ז, ורב אשי היה ראש ישיבה במתא מחסיא קרוב לששים שנה עד לשנת תשל"ח. כלומר, תחילת כהונת רב אשי כראש ישיבה היתה בערך בשנת תרע"ח [כעשר שנים לאחר פטירת רב נחמן בר יצחק], ובתוך תקופתו של רב אשי התמנה רב הונא בנו של רב נתן לריש גלותא [והיה כפוף לרב אשי, כמובא בגמרא (סנהדרין ג: ניקון נמ)]. ממצא שרב הונא היה צעיר בשעה שרב נחמן בר יצחק היה ראש ישיבה בפומבדיתא. [השנים הנ"ל הם למנין השטרות שמתחיל בשנת ג' תמ"ט לבריאת העולם]. כא. **בני** בית של רב נחמן שתמהו על הנהגותיו של רב הונא לא הטריחוהו מיד בשאלות וקושיות, אלא לאחר שנה ושישה כיבדוהו כמנהג האורחים החלו לשאול אותו את שאלותיהם. בן יהודדע (ד"ה מ"ל). כב. **רש"י** (ד"ה פנ"ל). [וכן מצינו שמות 'רב סרס' ו'רב שקה' (מנחמ ב: יח ח)]. וראה מעשה בכתובות (סב.) שרב

הָוֹ, כך שנו חכמים בהלכות דרך ארץ[כג], **כָּל מָה שֶׁיֹּאמַר הָךְ בָּעַל הַבַּיִת עֲשֵׂה (חוץ מִצְוָה)**[ז].

ג. **מַאי טַעְמָא יְהַבִי הָךְ בָּקָא, קַבָּלָה בְּחַד זִימְנָא**, ומדוע לא נהגת כדרך מוסר בני אדם שמסרבים תחילה ורק לאחר שמפצירים בהם מוכנים לקבל[כד]. **אָמַר הָוֹ**, כך אמרו חכמים[כה]. **מְסָרְבִין הָקָטָן, וְאֵין מְסָרְבִין הָגָּדוֹל**[כו]. כלומר, כשאדם פשוט רוצה לתת, ראוי לסרב לקבל ממנו אלא אם כן יפציר לקחת, אולם כשבעל הבית או אחד מגדולי הבית נותנים יש לקבל מהם בלא שום סירוב[כז], לפיכך קיבלתיה מידם מיד.

ד. **מַאי טַעְמָא אִשְׁתְּיתֵיהּ** את הכוס **בְּתַרֵי זִימְנֵי**, הלא אפשר לשתות את כולה בלגימה אחת[כח]. **אָמַר הָוֹ**, עשיתי כך משום **דְּתָנְיָא, הַשּׁוֹתֶה כּוֹסוֹ בְּבַת אַחַת**, ולגימתו מראה עד כמה גדולה תאוותו לשתות יין[כט], **הֲרֵי זֶה גַּרְגְּרָן**, אבל אם מפסיק באמצע ושותהו **בִּשְׁנַיִם** - בשתי לגימות, הרי זו מדת **דֶּרֶךְ אֶרֶץ**, ואם מפסיק יותר מפעם אחת אלא שותה את כוסו **בִּשְׁלֹשָׁה** פעמים, הרי הוא **מְגַפֵּי הָרוּחַ** [-בעל גאוה].

ה. **מַאי טַעְמָא לָא אֲהַדְּרֵיתְ אַפֻּמָּךְ** - מפני מה לא החזרת פניך לצד אחר[ל], אלא שתית את היין בפנינו. **אָמַר הָוֹ, עָלָּה הוֹסָפַת פָּנֶיהָ, תְּנַן**. כלומר במשנתנו שנינו 'כלה', והיינו משום שדרך הכלה להפוך פניה בשעה שאוכלת ושותה בפני אחרים, אבל אין דרך האיש לסובב את פניו.

הגמרא מביאה מעשה נוסף המלמד באלו אופנים השותה כוסו בבת אחת נחשב גרגרן: רַבִּי יְשָׁמָעֵאל בְּרַבִּי יוֹסֵי, אִיקְּלַע לְבֵי [-הוזמן לבית] **רַבִּי שִׁמְשׁוֹן בְּרַבִּי יוֹסֵי בֶּן קְסוֹנְיָא, יְהַבוּ לֵיהּ בְּקָא** - נתנו לו כוס יין, **קַבְּלֵיהּ בְּחַד זִימְנָא** מבלי לסרב, ולא המתין עד שיפצירו בו, **וְשָׁתֵיהּ בְּחַד זִימְנָא**, בלגימה אחת. **אֲמְרֵי לֵיהּ, לָא סָבַר הָךְ מָר** - וכי לא שמע מר את דברי התנא בברייתא, **הַשּׁוֹתֶה כּוֹסוֹ בְּבַת אַחַת הֲרֵי זֶה גַּרְגְּרָן. אָמַר הָוֹ, לָא אָמְרִי** שהשותה נחשב גרגרן **בְּאופנים** כאלו **שכּוֹסֵהּ קָטָן, וְיָזֵיף תְּחוֹם, וּקְרִיסֵי רָחֲבָה**[לא], אלא דווקא בכוס ממוצע, יין מצוי ואדם בינוני.

★

הגמרא מסיימת נידון זה בהלכה נוספת מדיני סעודה: אָמַר רַב הוּנָא, בָּנַי חֲבוּרָה - אנשים שקבעו להסב ולאכול יחד סעודה, ושכרו עבורם שמש שישרת אותם בסעודה, בעריכת השולחן והגשת המאכלים והמשקאות, **נְהֶנְסִין בְּשַׁלְשָׁה** - אם נכנסו שלשה מבני החבורה למקום הסעודה, מוטל על השמש לשרתם, אולם אם בא רק אדם אחד או שנים ורוצים להתחיל בסעודה, עדיין אין השמש חייב לשרתם. **וְיוֹצְאִין אֲפִילּוּ בְּאֶחָד**[לב] - בסיום הסעודה אין בני החבורה חייבים לסיים אכילתם יחד או להמתין זה על זה, אלא כל מי שסיים לאכול רשאי לקום ממקומו ולצאת אף על פי שיציאתו גורמת קושי לשמש שמחויב לשרת את הנשארים עד שהאחרון יסיים לאכול. **אָמַר רָבָה, וְהוּא דְּעַיֵּיל בְּצִידְנָא דְּרִגְלֵי חֲמֵימָא**[לג] - הוראה זו שהשמש חייב לשרת את היחיד שנשאר אחרון, היא רק בתנאי שאין הוא מאריך בסעודתו יותר מהזמן הרגיל של שאר בני חבורתו. וכן ההוראה הקודמת שאם נכנסים שלשה חייב השמש לשרתם, היא רק בתנאי שהם נכנסים לאכול בשעה שנקבעה תחילה, ולא ימהרו להסב לפני שעת הסעודה ויאריכו בכך את עבודת השמש שיצטרך לשמשם ולהמשיך לשמש את שאר בני החבורה עד סוף זמן שעת הסעודה[לד]. **וְהוּא דְּרָגֵישׁ בְּהוּ הֵיזֵילָא** - כמו כן הדין שמותרים לצאת אפילו באחד, הוא בתנאי שבני החבורה יודיעו לשמש בכניסתם שהם רוצים לצאת אחד אחד, הואיל ויש טרחה לשמש לשרת את היחידים הנשארים. **אָמַר רַבִינָא, וְנוֹתְנִין שָׂכָר דָּמִים** - אלו היוצאים נותנים לשמש את שכרו המלא, **וְצָרִיךְ הֵיכִּיצַד הָאַחֲרוֹן**, וכן אם הם שנים שיוצאים אחרונים[לה], **לְהוֹסִיף** לשמש **דָּמִים** - תוספת שכר. **מסיימת הגמרא: וְלֵית הִלְכְתָא גְּוָותֵיהּ** - אין הלכה כדברי רבינא, אלא מוטל על השמש לשרת את היחיד אף על פי שכל השאר סיימו את סעודתם, ואין אותו יחיד חייב להוסיף לו על שכרו כיון שכך דרך הסועדים שהאחד מאריך והשני מקצר, וכששכרו בני החבורה את השמש מן הסתם על תנאי כן שכרוהו[לו].

הדרן עלך כיצד צולין

הוּנא הקפיד על רב ענן שפנה אליו בתואר 'הונא חבירך' ולא קרא לו 'רב'. וביאר המהר"ם שיף (שם ד"ה זל) שסיבת ההקפדה היא משום שרב ענן החסיר תיבת 'רב' שהוא השם של רב הונא מקטנותו, והיה משתמש מדברי רב ענן שאין רב הונא ראוי להיקרא 'רב' אפילו כשם עצם פרטי. אמנם רבי אשתורי הפרחי (כפתור ופרח פרק מד) הביא מהירושלמי להיפך, שרב הונא היה מאותם החכמים שלא רצו שיקראו להם 'רב', ובדרך ענווה היה רב הונא מתפלא לתואר 'חבר' אינו ראוי ומפני מה קוראים לו 'רב'. ועיין במהרש"א (מ"ב ד"ה מ"ע) שתמה על פירושו של רש"י, שאין טעם לקרוא לנער קטן 'רב'. ועוד הקשה הדברי מלכיאל (מ"ב סי' קכט), שמצינו בגמרא (ב"ב נה. זמשוש יט.) שרב אשי [בן דורו] קרא לו 'הונא בר נתן' ומוכח שנקרא גם בלא 'רב'. ואכן רבינו חננאל (ד"ה דא) פירש שרב הונא השיב שהסמיכוהו בישיבה בתואר 'רב', וזו היא כוונתו באומרו 'בעל השם אני'. כלומר, ששמי ידוע בתואר 'רב' הונא. [ואין זה תואר 'רבי', שהרי רב הונא לא היה סמוך (ר"ן מ"ק ח: ד"ה ומפחכת), והחכמים בכבלי לא נסמכו אלא נקראו 'רב', וחכמי הישיבה נתנו לו תואר זה. אפרקסתא דענינא (מ"ש סי' מ פוס ז)]. וכתבו הרשב"א (בפה"מ מ"ק סי' סד) והמהרש"א (שם), שהנהגת רב הונא היא על פי המובא בגמרא (מגילה שם). שתלמיד חכם שהגיע למקום שאין מכירים אותו מותר לו לפרסם שמו. כג. **מסכת** כלה רבתי (פ"ט) 'אורחים הנכנסים לבית כל שיגזור עליהם בעל הבית יעשו'. וכעין זה גם במסכת דרך ארץ (פ"ו ה"ט). כד. **ע"פ** רש"י (ר"ה מסקינן) ורמב"ן (כתפארת יט ג). וביאר המגן אברהם (או"ח סי' קנ ס"ק) שאף על פי שאורח מחויב לעשות כל מה שאומר לו בעל הבית, מכל מקום בכגון זה אין מדת דרך ארץ שהאורח יעשה אלא אם כן יפציר בו בעל הבית לעשות כך. כה. **מאמרו** של רבי אלעזר (ב"מ מו:-סז:). כו. **הנהגה** זו למדנו מהמלאכים שכאשר הזמינם אברהם אבינו לסעוד אצלו, אמרו מיד (בראשית יח ה) 'כן תעשה כאשר דברת', ולא סירבו לו, ואילו כשלוט אמר להם לסור אל ביתו, סירבו להיכנס ואמרו לו (שם יט ב) 'לא כי ברחוב נלין', ורק לאחר שהפציר לבקש מהם נכנסו ובאו, כמו שנאמר (שם יט ג) 'ויפצר בם מאד ויסרו אליו ויבאו אל ביתו' (כפ"ח ד"ה לחן). כז. **המאירי** (ד"ה כלו). וביארו התוספות (ד"ה לחן) שהטעם שרב הונא לא השיב להם תשובה זו לפני כן כשבאלוהו אורחות שיבחו על המטה, הוא משום שעישיבת אדם פשוט על גבי מטה היא דרך גסות ושררה ואין הטעם של 'אין מסרבין לגדול' מתיר לו לנהוג כן, ולפיכך השיב להם שישב מחמת ש'כל מה שיאמר לך בעל הבית עשה'. וכתב המהרש"א (מ"ש ד"ה ולחן) שהטעם שלא השיב להם לפי כך הוא משום ש'כל מה שיאמר לך בעל הבית עשה', הוא משום שדין זה הוא רק מהלכות דרך ארץ, והעדיף רב הונא להשיב להם בטעם של 'אין מסרבין לגדול' שהוא מעיקר הדין, ולמדוהו חז"ל מן הכתובים [כמובא בהערה הקודמת], ודווקא לגבי יישיבתו' של גבי מטה שהיא דרך שררה ובדבר זה ראוי לסרב אף לגדול, והצדק רב הונא לטעם של 'כל מה שאומר לך בעל הבית עשה'. אכן הקשה הרש"ש (כפתו' ד"ה לחן), שאחרי שרב הונא הסביר להם את טעמו בישיבה על גבי המטה שהוא נוהג על פי הכלל 'כל מה שיאמר לך בעל הבית עשה', תמוה מפני מה חזרו ושאלוהו על לקיחת הכוס, הרי כבר ביאר להם את טעמו בשאלתם הקודמת. ואם נתרץ שכוונתם היתה שלפני שקיבל את הכוס היה מוטל עליו לסרב כדרך מוסר בני אדם שמסרבים לקבל עד שהנותן מפציר, אזי נצטרך לומר שהם לא ידעו את הכלל ש'אין מסרבין לגדול', ואם כן תמוה, שכאשר השיב להם שישב על המטה מחמת הכלל של 'כל מה שיאמר לך בעל הבית עשה' תיכף היו צריכים לחזור ולהקשות עליו, מדוע ישב מיד ולא סירב ממדת דרך ארץ עד שהם יפציר בו לשבת. ותירץ הרש"ש שהכלל 'כל מה שיאמר לך בעל הבית עשה' נאמר דווקא בדברים שהם באמירה בפה, אבל לא בשבעל הבית מורשט ונותן לאורח בלא אמירת דברים. ולפיכך כשאמרו לרב הונא לישב על גבי המטה, ישב מיד בלא לסרב, וכשביאר להם שטעמו הוא משום 'כל מה שיאמר לך בעל הבית' הבינו את הנהגתו בזה, אמנם לגבי נתינת הכוס שלא היה בה ציווי בפה, תמהו עליו מדוע לקח מיד ולא סירב כמדת דרך ארץ, ועל כך השיב להם שטעמו בזה משום 'אין מסרבין לגדול'. כח. **ע"פ** מהרש"א (מ"ש ד"ה מ"ע שמימיו). כט. **ערוך לנר** (פוסק מע': ד"ה מגיהיר). ל. **מהרש"א** (מ"ש ד"ה מ"ש ע"ב) ביאר שכפי הנראה הם נהגו שלא לשתות בפני אחרים אלא בהחזרת פנים קצת לצד אחר. לא. **פירש** רש"י (ד"ה רבי יוסנתא) שרבי ישמעאל ברבי יוסי כריסו היתה רחבה, כמובא בגמרא (ב"מ פה:). 'כי הוו מקלעי [-כאשר הזדמנו] רבי ישמעאל ברבי יוסי ורבי אלעזר ברבי שמעון בהדי הדדי [-פנים אל פנים], הוה עייל בקרא דתורי בינייהו [-היה עובר צמד בקר בין שניהם מתחת כריסם] ולא הוה נגעה בהו [-ולא היה נוגע בהם הואיל וכריסם רחבה היתה]'. לב. **גירסת** רש"י, 'ורבי אלעזר בריה דרבי יוסי'. לג. **גירסת** רש"י, 'דעיילי בעידנא דעיילי אינשי' ולפי גירסא זו כוונת רבה היא הן לגבי כניסת שלשה והן לגבי יציאת אחד. לד. **כגון**, באופן שבני החבורה שכרו את השמש לסעודה שתתמשך שעה אחת, מתחילת השעה הששית עד סופה, נמצא שאם שלשה אנשים יקדימו ויבואו בשעה החמישית ושאר בני החבורה יבואו בשעה הששית כמדובר, ויצטרך השמש לעבוד יותר משעה. לה. **ע"פ** הראב"ד (בפסגנותו על המפתח"ם, קונטרס אפס ס"ט ס"ו). לו. **מאירי** (ד"ה כמוצא).

בס"ד

לוח לימוד ה

ב	כה	תמוז	תשפה	פסחים ב	ע"א
ג	כו	תמוז	תשפה	פסחים ב	ע"ב
ד	כז	תמוז	תשפה	פסחים ג	ע"א
ה	כח	תמוז	תשפה	פסחים ג	ע"ב
ו	כט	תמוז	תשפה	פסחים ד	ע"א
ש	א	אב	תשפה	פסחים ד	ע"ב
א	ב	אב	תשפה	פסחים ה	ע"א
ב	ג	אב	תשפה	פסחים ה	ע"ב
ג	ד	אב	תשפה	פסחים ו	ע"א
ד	ה	אב	תשפה	פסחים ו	ע"ב
ה	ו	אב	תשפה	פסחים ז	ע"א
ו	ז	אב	תשפה	פסחים ז	ע"ב
ש	ח	אב	תשפה	פסחים ח	ע"א
א	ט	אב	תשפה	פסחים ח	ע"ב
ב	י	אב	תשפה	פסחים ט	ע"א
ג	יא	אב	תשפה	פסחים ט	ע"ב
ד	יב	אב	תשפה	פסחים י	ע"א
ה	יג	אב	תשפה	פסחים י	ע"ב
ו	יד	אב	תשפה	פסחים יא	ע"א
ש	טו	אב	תשפה	פסחים יא	ע"ב
א	טז	אב	תשפה	פסחים יב	ע"א
ב	יז	אב	תשפה	פסחים יב	ע"ב
ג	יח	אב	תשפה	פסחים יג	ע"א
ד	יט	אב	תשפה	פסחים יג	ע"ב
ה	כ	אב	תשפה	פסחים יד	ע"א
ו	כא	אב	תשפה	פסחים יד	ע"ב
ש	כב	אב	תשפה	פסחים טו	ע"א
א	כג	אב	תשפה	פסחים טו	ע"ב
ב	כד	אב	תשפה	פסחים טז	ע"א
ג	כה	אב	תשפה	פסחים טז	ע"ב
ד	כו	אב	תשפה	פסחים יז	ע"א
ה	כז	אב	תשפה	פסחים יז	ע"ב
ו	כח	אב	תשפה	פסחים יח	ע"א
ש	כט	אב	תשפה	פסחים יח	ע"ב
א	ל	אב	תשפה	פסחים יט	ע"א
ב	א	אלול	תשפה	פסחים יט	ע"ב
ג	ב	אלול	תשפה	פסחים כ	ע"א
ד	ג	אלול	תשפה	פסחים כ	ע"ב
ה	ד	אלול	תשפה	פסחים כא	ע"א
ו	ה	אלול	תשפה	פסחים כא	ע"ב
ש	ו	אלול	תשפה	פסחים כב	ע"א
א	ז	אלול	תשפה	פסחים כב	ע"ב
ב	ח	אלול	תשפה	פסחים כג	ע"א

ג	ט	אלול	תשפה	פסחים כג	ע"ב
ד	י	אלול	תשפה	פסחים כד	ע"א
ה	יא	אלול	תשפה	פסחים כד	ע"ב
ו	יב	אלול	תשפה	פסחים כה	ע"א
ש	יג	אלול	תשפה	פסחים כה	ע"ב
א	יד	אלול	תשפה	פסחים כו	ע"א
ב	טו	אלול	תשפה	פסחים כו	ע"ב
ג	טז	אלול	תשפה	פסחים כז	ע"א
ד	יז	אלול	תשפה	פסחים כז	ע"ב
ה	יח	אלול	תשפה	פסחים כח	ע"א
ו	יט	אלול	תשפה	פסחים כח	ע"ב
ש	כ	אלול	תשפה	פסחים כט	ע"א
א	כא	אלול	תשפה	פסחים כט	ע"ב
ב	כב	אלול	תשפה	פסחים ל	ע"א
ג	כג	אלול	תשפה	פסחים ל	ע"ב
ד	כד	אלול	תשפה	פסחים לא	ע"א
ה	כה	אלול	תשפה	פסחים לא	ע"ב
ו	כו	אלול	תשפה	פסחים לב	ע"א
ש	כז	אלול	תשפה	פסחים לב	ע"ב
א	כח	אלול	תשפה	פסחים לג	ע"א
ב	כט	אלול	תשפה	פסחים לג	ע"ב
ג	א	תשרי	תשפו	פסחים לד	ע"א
ד	ב	תשרי	תשפו	פסחים לד	ע"ב
ה	ג	תשרי	תשפו	פסחים לה	ע"א
ו	ד	תשרי	תשפו	פסחים לה	ע"ב
ש	ה	תשרי	תשפו	פסחים לו	ע"א
א	ו	תשרי	תשפו	פסחים לו	ע"ב
ב	ז	תשרי	תשפו	פסחים לז	ע"א
ג	ח	תשרי	תשפו	פסחים לז	ע"ב
ד	ט	תשרי	תשפו	פסחים לח	ע"א
ה	י	תשרי	תשפו	פסחים לח	ע"ב
ו	יא	תשרי	תשפו	פסחים לט	ע"א
ש	יב	תשרי	תשפו	פסחים לט	ע"ב
א	יג	תשרי	תשפו	פסחים מ	ע"א
ב	יד	תשרי	תשפו	פסחים מ	ע"ב
ג	טו	תשרי	תשפו	פסחים מא	ע"א
ד	טז	תשרי	תשפו	פסחים מא	ע"ב
ה	יז	תשרי	תשפו	פסחים מב	ע"א
ו	יח	תשרי	תשפו	פסחים מב	ע"ב
ש	יט	תשרי	תשפו	פסחים מג	ע"א
א	כ	תשרי	תשפו	פסחים מג	ע"ב
ב	כא	תשרי	תשפו	פסחים מד	ע"א
ג	כב	תשרי	תשפו	פסחים מד	ע"ב

ד	כג	תשרי	תשפו	פסחים מה	ע"א
ה	כד	תשרי	תשפו	פסחים מה	ע"ב
ו	כה	תשרי	תשפו	פסחים מו	ע"א
ש	כו	תשרי	תשפו	פסחים מו	ע"ב
א	כז	תשרי	תשפו	פסחים מז	ע"א
ב	כח	תשרי	תשפו	פסחים מז	ע"ב
ג	כט	תשרי	תשפו	פסחים מח	ע"א
ד	ל	תשרי	תשפו	פסחים מח	ע"ב
ה	א	חשון	תשפו	פסחים מט	ע"א
ו	ב	חשון	תשפו	פסחים מט	ע"ב
ש	ג	חשון	תשפו	פסחים נ	ע"א
א	ד	חשון	תשפו	פסחים נ	ע"ב
ב	ה	חשון	תשפו	פסחים נא	ע"א
ג	ו	חשון	תשפו	פסחים נא	ע"ב
ד	ז	חשון	תשפו	פסחים נב	ע"א
ה	ח	חשון	תשפו	פסחים נב	ע"ב
ו	ט	חשון	תשפו	פסחים נג	ע"א
ש	י	חשון	תשפו	פסחים נג	ע"ב
א	יא	חשון	תשפו	פסחים נד	ע"א
ב	יב	חשון	תשפו	פסחים נד	ע"ב
ג	יג	חשון	תשפו	פסחים נה	ע"א
ד	יד	חשון	תשפו	פסחים נה	ע"ב
ה	טו	חשון	תשפו	פסחים נו	ע"א
ו	טז	חשון	תשפו	פסחים נו	ע"ב
ש	יז	חשון	תשפו	פסחים נז	ע"א
א	יח	חשון	תשפו	פסחים נז	ע"ב
ב	יט	חשון	תשפו	פסחים נח	ע"א
ג	כ	חשון	תשפו	פסחים נח	ע"ב
ד	כא	חשון	תשפו	פסחים נט	ע"א
ה	כב	חשון	תשפו	פסחים נט	ע"ב
ו	כג	חשון	תשפו	פסחים ס	ע"א
ש	כד	חשון	תשפו	פסחים ס	ע"ב
א	כה	חשון	תשפו	פסחים סא	ע"א
ב	כו	חשון	תשפו	פסחים סא	ע"ב
ג	כז	חשון	תשפו	פסחים סב	ע"א
ד	כח	חשון	תשפו	פסחים סב	ע"ב

העמוד היומי

ה	כט	חשון	תשפו	פסחים	סג	ע"א
ו	א	כסלו	תשפו	פסחים	סג	ע"ב
ש	ב	כסלו	תשפו	פסחים	סד	ע"א
א	ג	כסלו	תשפו	פסחים	סד	ע"ב
ב	ד	כסלו	תשפו	פסחים	סה	ע"א
ג	ה	כסלו	תשפו	פסחים	סה	ע"ב
ד	ו	כסלו	תשפו	פסחים	סו	ע"א
ה	ז	כסלו	תשפו	פסחים	סו	ע"ב
ו	ח	כסלו	תשפו	פסחים	סז	ע"א
ש	ט	כסלו	תשפו	פסחים	סז	ע"ב
א	י	כסלו	תשפו	פסחים	סח	ע"א
ב	יא	כסלו	תשפו	פסחים	סח	ע"ב
ג	יב	כסלו	תשפו	פסחים	סט	ע"א
ד	יג	כסלו	תשפו	פסחים	סט	ע"ב
ה	יד	כסלו	תשפו	פסחים	ע	ע"א
ו	טו	כסלו	תשפו	פסחים	ע	ע"ב
ש	טז	כסלו	תשפו	פסחים	עא	ע"א
א	יז	כסלו	תשפו	פסחים	עא	ע"ב
ב	יח	כסלו	תשפו	פסחים	עב	ע"א
ג	יט	כסלו	תשפו	פסחים	עב	ע"ב
ד	כ	כסלו	תשפו	פסחים	עג	ע"א
ה	כא	כסלו	תשפו	פסחים	עג	ע"ב
ו	כב	כסלו	תשפו	פסחים	עד	ע"א
ש	כג	כסלו	תשפו	פסחים	עד	ע"ב
א	כד	כסלו	תשפו	פסחים	עה	ע"א
ב	כה	כסלו	תשפו	פסחים	עה	ע"ב
ג	כו	כסלו	תשפו	פסחים	עו	ע"א
ד	כז	כסלו	תשפו	פסחים	עו	ע"ב
ה	כח	כסלו	תשפו	פסחים	עז	ע"א
ו	כט	כסלו	תשפו	פסחים	עז	ע"ב
ש	ל	כסלו	תשפו	פסחים	עח	ע"א
א	א	טבת	תשפו	פסחים	עח	ע"ב
ב	ב	טבת	תשפו	פסחים	עט	ע"א
ג	ג	טבת	תשפו	פסחים	עט	ע"ב
ד	ד	טבת	תשפו	פסחים	פ	ע"א
ה	ה	טבת	תשפו	פסחים	פ	ע"ב
ו	ו	טבת	תשפו	פסחים	פא	ע"א
ש	ז	טבת	תשפו	פסחים	פא	ע"ב
א	ח	טבת	תשפו	פסחים	פב	ע"א
ב	ט	טבת	תשפו	פסחים	פב	ע"ב
ג	י	טבת	תשפו	פסחים	פג	ע"א
ד	יא	טבת	תשפו	פסחים	פג	ע"ב
ה	יב	טבת	תשפו	פסחים	פד	ע"א
ו	יג	טבת	תשפו	פסחים	פד	ע"ב
ש	יד	טבת	תשפו	פסחים	פה	ע"א
א	טו	טבת	תשפו	פסחים	פה	ע"ב
ב	טז	טבת	תשפו	פסחים	פו	ע"א
ג	יז	טבת	תשפו	פסחים	פו	ע"ב
ד	יח	טבת	תשפו	פסחים	פז	ע"א
ה	יט	טבת	תשפו	פסחים	פז	ע"ב
ו	כ	טבת	תשפו	פסחים	פח	ע"א
ש	כא	טבת	תשפו	פסחים	פח	ע"ב
א	כב	טבת	תשפו	פסחים	פט	ע"א
ב	כג	טבת	תשפו	פסחים	פט	ע"ב
ג	כד	טבת	תשפו	פסחים	צ	ע"א
ד	כה	טבת	תשפו	פסחים	צ	ע"ב
ה	כו	טבת	תשפו	פסחים	צא	ע"א
ו	כז	טבת	תשפו	פסחים	צא	ע"ב
ש	כח	טבת	תשפו	פסחים	צב	ע"א
א	כט	טבת	תשפו	פסחים	צב	ע"ב
ב	א	שבט	תשפו	פסחים	צג	ע"א
ג	ב	שבט	תשפו	פסחים	צג	ע"ב
ד	ג	שבט	תשפו	פסחים	צד	ע"א
ה	ד	שבט	תשפו	פסחים	צד	ע"ב
ו	ה	שבט	תשפו	פסחים	צה	ע"א
ש	ו	שבט	תשפו	פסחים	צה	ע"ב
א	ז	שבט	תשפו	פסחים	צו	ע"א
ב	ח	שבט	תשפו	פסחים	צו	ע"ב
ג	ט	שבט	תשפו	פסחים	צז	ע"א
ד	י	שבט	תשפו	פסחים	צז	ע"ב
ה	יא	שבט	תשפו	פסחים	צח	ע"א
ו	יב	שבט	תשפו	פסחים	צח	ע"ב
ש	יג	שבט	תשפו	פסחים	צט	ע"א
א	יד	שבט	תשפו	פסחים	צט	ע"ב
ב	טו	שבט	תשפו	פסחים	ק	ע"א
ג	טז	שבט	תשפו	פסחים	ק	ע"ב
ד	יז	שבט	תשפו	פסחים	קא	ע"א
ה	יח	שבט	תשפו	פסחים	קא	ע"ב
ו	יט	שבט	תשפו	פסחים	קב	ע"א
ש	כ	שבט	תשפו	פסחים	קב	ע"ב
א	כא	שבט	תשפו	פסחים	קג	ע"א
ב	כב	שבט	תשפו	פסחים	קג	ע"ב
ג	כג	שבט	תשפו	פסחים	קד	ע"א
ד	כד	שבט	תשפו	פסחים	קד	ע"ב
ה	כה	שבט	תשפו	פסחים	קה	ע"א
ו	כו	שבט	תשפו	פסחים	קה	ע"ב
ש	כז	שבט	תשפו	פסחים	קו	ע"א
א	כח	שבט	תשפו	פסחים	קו	ע"ב
ב	כט	שבט	תשפו	פסחים	קז	ע"א
ג	ל	שבט	תשפו	פסחים	קז	ע"ב
ד	א	אדר	תשפו	פסחים	קח	ע"א
ה	ב	אדר	תשפו	פסחים	קח	ע"ב
ו	ג	אדר	תשפו	פסחים	קט	ע"א
ש	ד	אדר	תשפו	פסחים	קט	ע"ב
א	ה	אדר	תשפו	פסחים	קי	ע"א
ב	ו	אדר	תשפו	פסחים	קי	ע"ב
ג	ז	אדר	תשפו	פסחים	קיא	ע"א
ד	ח	אדר	תשפו	פסחים	קיא	ע"ב
ה	ט	אדר	תשפו	פסחים	קיב	ע"א
ו	י	אדר	תשפו	פסחים	קיב	ע"ב
ש	יא	אדר	תשפו	פסחים	קיג	ע"א
א	יב	אדר	תשפו	פסחים	קיג	ע"ב
ב	יג	אדר	תשפו	פסחים	קיד	ע"א
ג	יד	אדר	תשפו	פסחים	קיד	ע"ב
ד	טו	אדר	תשפו	פסחים	קטו	ע"א
ה	טז	אדר	תשפו	פסחים	קטו	ע"ב
ו	יז	אדר	תשפו	פסחים	קטז	ע"א
ש	יח	אדר	תשפו	פסחים	קטז	ע"ב
א	יט	אדר	תשפו	פסחים	קיז	ע"א
ב	כ	אדר	תשפו	פסחים	קיז	ע"ב
ג	כא	אדר	תשפו	פסחים	קיח	ע"א
ד	כב	אדר	תשפו	פסחים	קיח	ע"ב
ה	כג	אדר	תשפו	פסחים	קיט	ע"א
ו	כד	אדר	תשפו	פסחים	קיט	ע"ב
ש	כה	אדר	תשפו	פסחים	קכ	ע"א
א	כו	אדר	תשפו	פסחים	קכ	ע"ב
ב	כז	אדר	תשפו	פסחים	קכא	ע"א
ג	כח	אדר	תשפו	פסחים	קכא	ע"ב

המבחנים הקרובים ב'עמוד היומי':

יום חמישי כ"א בכסלו

יום שישי כ"ב בכסלו - פרשת וישב

פסחים נד: - ע.

יום חמישי י"ט בטבת

יום שישי כ' בטבת - פרשת שמות

פסחים ע: - פה.

יום חמישי י"ח בשבט

יום שישי י"ט בשבט - פרשת יתרו

פסחים פה: - ק.